De Hollandsche Lelie. Jaargang 24

bron
De Hollandsche Lelie. Jaargang 24. L. J. Veen, Amsterdam 1910-1911

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_hol003191001_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

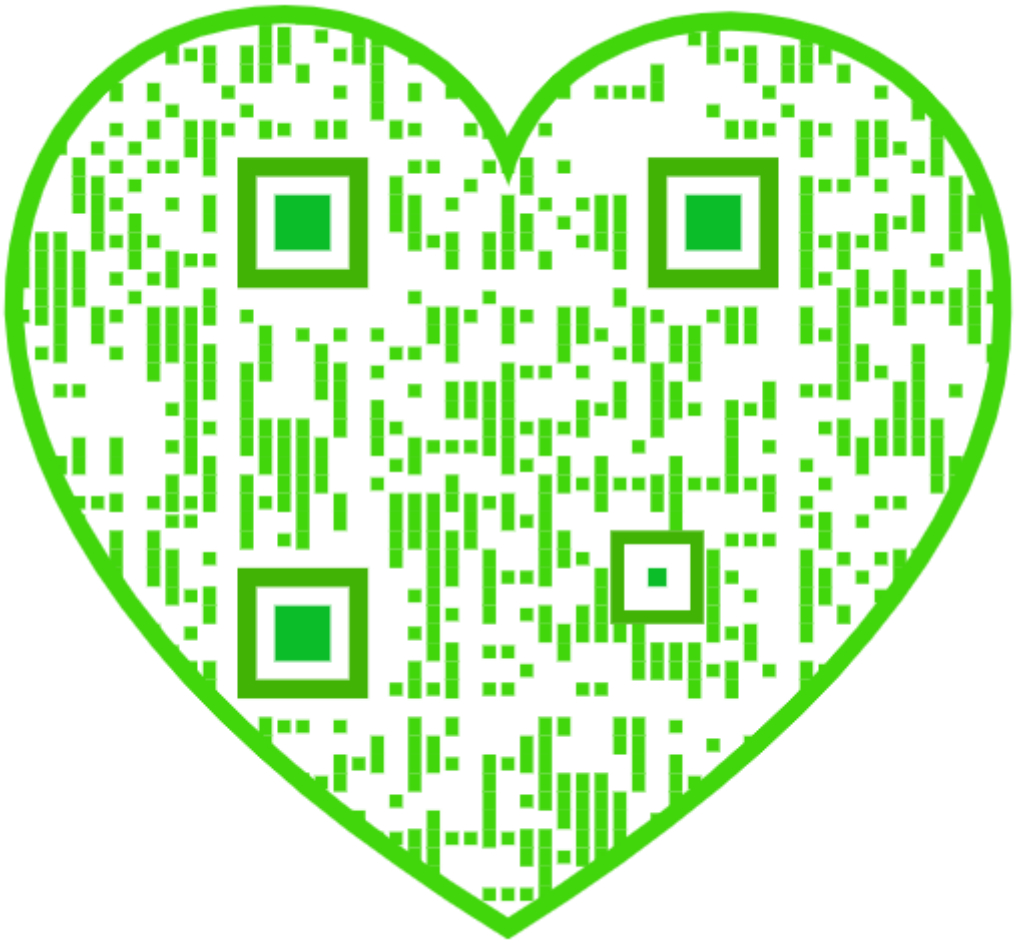

6 Juli 1910.
24ste Jaargang.
No. 1

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

Hoogste Smart.

Wie nooit in lange, donk're nachten
Veel bange tranen heeft geschreid,
Wie nooit gewaakt heeft, vele uren,
Aan 't ziekbed, vol van angst en strijd,
Wie nooit in wanhoop heeft gebeden
In felle namelooze pijn
Niet meer om 't *leven* van een liev'ling,....
Maar dat het héengaan zacht zou zijn;
Hij kent U niet, o hoogste smart -
- Wees stil, arm, eenzaam moederhart.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.
(Vrij gevolgd).

Ontroering.

Ontroering, heilig-diepe' ontroering,
Gewekt door vreugde of door smart,
O volheid van het menschenleven,
O hoogtij, loutering van 't hart.

Een blik in nooit vermoede diepten,
Van 't zieleleven, sterk en zacht,
Een heilgeheim van louter stemming
En heerlijkheid, vol macht en kracht.

Ontroering, heilig-diepe' ontroering,
Die ópvoert tot oneindigheid,
Doorgloeiend ons van idealen,
Gij zijt het, die ons leven wijdt.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Boekbeschouwing.

W.A. Paap. De Kapelaan van Liestermonde. Roman uit het priesterleven. (Veldt. 1910. Amsterdam.)

Ei! 'n katholieke roman! Dat is, op de boekenmarkt, iets zeldzaams! Maar nog buitengewoner wordt dit feit, wanneer men bedenkt dat zij het werk is van een... niet-roomschen auteur. Welliswaar klinkt zijn naam anders, - men zou dan vermoeden dat *Paap* op de zelfde manier aan zijn naam was gekomen als de ‘geuzen’ aan de hunne - maar het is zoo. En nu heeft deze schrijver met een moed en volhardingsvermogen, die bewondering wekken, zich eerst toegelegd op de studie van de roomsche kerk in haar theoretische beginselen en praktisch leven, om daarna het werk, zooals het voor ons ligt, bezonken en bestudeerd, het publiek aan te bieden.

Over *Paap's* letterkundige eigenschappen wordt tot in den treure gedisputeerd, en we zullen ons wel wachten daaraan nog een dispuut toe te voegen. Een feit is: *Paap* wordt veel gelezen, en daardoor bewijst hij leesbaar te zijn, hetgeen hij als auteur in de eerste plaats beoogt. Verder disputeert hij niet mee, maar *doet*, kalm zijn gang gaande en in een arbeidzaam leven steeds grooter publiek veroverend voor de aandacht, die zijn werk verdient, en dat bedoelt in groote lijnen het het leven in beeld te brengen; het leven, niet zooals het schijnt, maar zooals het is. Geen boek van *Paap*, noch zijn romans, noch zijn tooneelstukken willen iets anders doen, daarom gaat door allen een groot menschelijk meevoelen, dat hem soms er toe brengt zoowel den diepen humor als de diepe tragiek van het menschenleven met meesterhand te schetsen. Denk b.v. aan *Arnold* in *Koningsrecht*, aan de lieve verloofde van *Vincent Haman* enz.

Een goed getroffen figuur is ook Kapelaan *Heynsberg* uit den nieuwen roman. Kalm volgehouden en langzaam zich ontwikkelend tot den mensch, die vrijheid vraagt om zegenrijk te zijn.

Maar ik wil niet recenseeren gaan, doch bedaard zeggen voor de lezers der *Hollandsche Lelie*, wat we in dezen roman te lezen krijgen.

De Kapelaan van Liestermonde is de geschiedenis van een jongen man, die uit geestdriftig aanvaarden van een door jeugdigen ijver begeerde levensplicht, roomsch priester werd, met prijsgeven van een nog niet sterk geuitte, maar zeer innige liefde. Gelijk men ziet: een vrij gewoon geval. De eene persoonlijkheid echter zegeviert in dezen zielestrijd tot het einde, de andere niet. *Heynsberg* behoort tot de laatsten, al kwamen in zijn leven andere omstandigheden voor, die de richting ervan in hoofdzaak bepaalden. Immers, eenige jaren in het heilig dienstwerk zijnde, wordt hij te Liestermonde geplaatst onder den kinderlijken Deken *Vrancken*, waar hij tot collega's krijgt den ijverigen werker *Eckmiller*, die zich aan socialen arbeid geeft, en den cyniker *Heerkens.* Daar maakt hij van het leesverlof, dat de bisschop hem gaf om

zijn studies uit te breiden, meer gebruik dan de bedoeling was, ten minste, hij maakt er nog al ruim gebruik van, en zòò... ja, wie zal het noodlottige gevolg niet vermoeden?

In Liestermonde woont ook zijn oude liefde, die door *Vrancken* in het heilig huwelijk is verbonden met den vromen *Ezermans*, handelsman. Deze blijkt echter een door jeugdzonden bedorven lichaam te hebben, waardoor het leven van *Hansje Angevoort*, een lange marteling wordt. Tevens ontmoet *Heynsberg* daar zijn ouden schoolvriend *Etienne Borret*, rector van het St. Blasiusgesticht, die meer onder suggestie der omstandigheden dan uit diepe roeping zich priester heeft laten wijden, en nu last heeft van zijn studie der sexueele moraal alsmede van zijn belofte van 'eeuwigdurende zuiverheid'.

Het treurige einde laat zich raden. Beide vrienden vallen af van het geloof hunner vaad'ren. *Borret* krijgt een rijk vrouwtje in zijn leerlinge *Nelly van Heel* en *Heynsberg*, die uit armoe *Hausse* niet mee kan nemen, gaat alleen het leven in, om daar wellicht te boeten, omdat hij van den boom der kennis heeft gegeten. *Hansje* loopt echter van den zeurigen *Ezermans* weg en vlucht naar haar vader, hopend, stil hopend... in diep zielsverlangen... dat *Heynsberg* eens komt...

Met groote bedaardheid en eruditie is dit boek geschreven en het is *Paap* gelukt van de twee afvalligen, zoowel als van de andere heeren, levende geestelijken te maken. En die arme vrouw *Stevens*, is als brave room-

sche vrouw, een prachtfiguurtje van goede trouw en eenvoud.

Wat den wetenschappelijken inhoud betreft, is dit boek waar, en ik verheug mij, dit van het werk eens niet-roomschen te mogen getuigen. Wellicht dat het bij sommige roomsche lezers opzien zal wekken, omdat zij zoo weinig thuis zijn in het leven der geestelijken, maar wellicht ook zullen ze het jammer vinden dat nu pas zoo'n boek komt, dat een zacht maar helder licht laat schijnen over een gedeelte van het leven dat voor velen buiten hun gezichtssfeer ligt.

Wat er ook van zij. Men leze het in den zelfden geest als waarin het werd geschreven, en dan zal men voldaan zijn het werk ter hand te hebben genomen.

JOS VAN VEEN.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

Bleek en bloed-armoedig, aristocratisch-tenger figuurtje, met groote geëxalteerde blauwe oogen, die, vermoeid van uitdrukking, altijd schenen te zoeken zonder te vinden, bewoog Miesje Vervoorde zich, met kwijnende bewegingen, door haar moeders salon, hier een stoel aanschuivend, daar 'n paar bloemen wat verschikkend, met 'n nerveuse zucht naar zich 't druk maken, die haar mama, kind van 'n vroegeren tijd, niet kon begrijpen, afkeurde, omdat het schepseltje immers toch al zoo zwak was.

Zij-zelve zat, rustig-tevreden, op de canapé, mevrouw Vervoorde, in kalm-welbehagelijk niets-doen een oogenblikje, afwachtend de ‘jour’-gasten. - Met haar netjes-gescheiden grijs haar en deftige-eenvoudige grijze zijden japon, was ze uiterlijk wat ze innerlijk altijd was geweest, van jong meisje-af, 'n gewoon alledaagsch-braaf mensch, die niet meer verlangde van het leven, dan wat het haar in vrij groote toegeeflijkheid had willen schenken, 'n gemakkelijk finantieel-zorgeloos bestaan, naast 'n man, dien zij zonder ideale liefde had gehuwd, maar altijd harerzijds een goede plichtgetrouwe vrouw was geweest op dezelfde wijze als zij hare kinderen had grootgebracht, zonder overdreven sentimenteele gevoelens, maar heel zorgvuldig en verstandig, ze verzorgend als ze ziek waren, zonder al te heftige angsten daarover, zich schikkend in hun tekortkomingen, zonder al te veel tobberijen desbetreffende. Wat gaf dat nu allemaal, tobberijen! Wat anders dan dat je er zelve bij te gronde ging! Je moest het leven nemen zooals het nu eenmaal was. Het had véél goeds. Hare ‘godsdienstplichten’, zooals zij het ouderwetsch-gemoedelijk uitdrukte, kwam zij op dezelfde wijze na, zonder diepere overtuiging of innerlijken twijfel, omdat zij nu eenmaal toevallig was groot geworden in dezen kring van orthodoxie en naar de orthodoxe modepredikanten gaan. Zij teekende ook trouw op alle liefdadigheidslijsten, die haar dominee haar voorlegde, niet meer dan zij met goed fatsoen moest geven, ook niet minder. - Miesje, haar jongste, en haar eenige dochter, de jongens waren alle drie al getrouwd en het huis uit, had ze overreed in het begin van haar thuiskomen van de duitsche kostschool mee te doen aan 'n Zondagschool. Dominee Strintman was er zoo op gesteld. Ze was nu eenmaal bij hem aangenomen. Het was een zeer aristocratische Zondagschool, geleid door freule de Wevere. Maar Miesje, eerst met veel enthousiasme begonnen, had het niet lang volgehouden, was ziek geworden na een poosje, zooals ze eigenlijk altijd een leven leidde van sukkelen, vervallen, na

buien van koortsig opgezweept willen meedoen aan ditten en datten en het zich overdreven druk maken met christelijke nuttigheden, in andere uitersten van zenuw-afmatting en zenuw-rustkuren, waarin de eene dokter na de andere haar behandelde, en de eene methode na de andere werd toegepast op haar, altijd met een aanvankelijk, maar nooit met een durend succes.

Jammer, dat Miesje óók maar niet trouwde - net als de jongens, - dacht mevrouw Vervoorde, heel in de stilte van haar praktisch gemoed, van zulke dingen met ouderwetsche eenzijdigheid bekijkende vrouw, die de nieuwere meisjes-nooden niet begrijpt meer.

Ze kon er bij tijden - als ze wat kleur had en wat geanimeerd was - wezenlijk heel lief uitzien. Maar ze gaf zich niets geen moeite; integendeel, door haar eeuwig gesukkel, waarmee ze te koop liep in dezen modetijd van neurasthenie, maakte ze de huwelijks-candidaten immers angstig voor haar, natuurlijk. Wie begeert er nu 'n sukkelende vrouw!

Eens, heel taktvol, had mevrouw 't geprobeerd met 'n ongetrouwden jongen dokter. O, natuurlijk; ze had hem niet bij Miesje aan huis laten komen; maar ze had het zoo gearrangeerd, dat deze een rustkuur deed in de kliniek van den geneesheer waar hij assistent was, haar dagelijks zag dus, als ze, in 'n heel elegant negligé, op 'n chaise longue in de buitenlucht zonnebaden nam - want 't was een nieuw soort geneeswijze.

Maar 't was niet gegaan. De assistent leek anders zijnerzijds wel 'n beetje gepikt, had

mevrouw wel een hoopvol gedacht, misschien gecoïffeerd door 't vooruitzicht van 'n zoo goeie partij als 'n rijke, lang-niet-leelijke, jonge freule, wier vader tot de eerste kringen behoorde. - Zoo'n dokter kan immers ook 't best van iedereen beoordeelen dat die kwalen meer inbeelding zijn dan ernst, wel overgaan door 't huwelijk! - Maar Miesje-zelve bleef er geheel lijdelijk onder, haar overspannen hoofdje vol van een vaag ideaal van de menschheid willen dienen, en zich zelve ziek-*makend* in haar droefheid erover daartoe de lichamelijke kracht te missen. -

'O, als ze maar sterker was, dan' - - verzuchtte ze in extase, en keek naar den hemel. - 'Er was immers zooveel te doen, te helpen, al die ellende, die misdeelden, om je heen.' -

'Zorgt U dan eerst dat U sterk *wordt* door veel te eten', had de assistent, 'n groote volbloedige man, die melk en eieren aan de bloedarmoedige damespatiënten opdrong, haar geantwoord. -

Miesje vond hem daarom plat, triviaal. Het behoorde tot haar levensbeschouwing, eten als iets minderwaardigs te achten, - hetgeen er overigens ook niet toe bijdroeg haar gezonder te maken, want ze bepaalde dientengevolge haar eigen voedsel tot het hoognoodige. - Liefde vond ze óók plat en triviaal als het met de zinnen was - zei ze. Zielsliefde, geestelijke liefde, die alleen was rein en menschwaardig, verhief je boven het dier!

Toen ze die theorieën een paar maal met 'n preutsch mondje had verkondigd aan den volbloedigen gezonden assistent, in sentimentle gesprekken over de ziekelijke vrouwenromans heen, die hij bij haar vond, trok hij zich beslist terug, begrijpend dat zij zijn genre niet was, dat hij elders óók wel 'n rijke, lang-niet-leelijke, jonge freule kon vinden, met 'n papa, die invloed bezat. - En die zelve gezond was.

Mevrouw Vervoorde vond het jammer, maar nam het, als alle levensdingen, niet tragisch. - Ze zou-zelve immers nooit zoo'n gezonde opgewekte vrouw zijn gebleven, als ze nog steeds was, dacht ze altijd, indien ze zich de dingen zóó zwaar had gelieven aan te trekken als de hedendaagsche menschen het dikwijls deden. - Met die koudheid van hart die haar behoedde ooit zich-zelve wezenlijk overstuur te maken, schreef ze die rustige gelatenheid in alles toe, te goedertrouw, aan haar 'geloof'. -

'Ik denk maar: - zooals God 't wil, moet je het aannemen - daarmee kom je 't verste, hier beneden en Hiernamaals,' placht ze te zeggen wanneer men haar bewonderde om haar geestkracht. - - Een van haar kinderen, ook 'n meisje, was indertijd aan 't roodvonk gestorven, en ze had zich, toen het rouwjaar voorbij was, met die mooie geloofsphrase op de lippen, weer heel opgewekt terugbegeven in haar afgebakend plicht-wereld-leventje. Een van haar jongens had haar veel zorg en verdriet bereid in zijn academie-leven, was aanleiding geworden dat haar man zich dikwijls nerveus maakte daarover, zoodat er dan tusschen vader en zoon heftige scenes voorvielen; zij, de moeder, had hem toen ten slotte naar Indië weten te expedieeren, waar de toenmalige Gouverneur-Generaal, 'n oue Haagsche kennis, hem aan 'n baantje had geholpen. Bij 't afscheid was *zij* kalmer, overgegevener geweest dan haar zoo vaak op den schuldige driftig-geworden man. *Hij* voelde 't heen-gaan-alléén, *zij* zag bovenal de noodzakelijkheid ervan, in aller belang. Nu was hij inderdaad heelemaal op den goeden weg terug, getrouwd met 'n gefortuneerde Indische-Hollandsche vrouw, wier portret hij had overgestuurd met de eerste baby, - 'n lief, onbeduidend gezichtje - wat Indisch.

'Ze moesten maar 's overkomen gauw - we worden oud' - zei de vader soms.

Zij was daar niet zoo erg vóór. 't Gaf maar gedoe met de andere kinderen misschien, zoo'n Indisch schoonzusje ertusschen. En Indische kinderen werden slecht-opgevoed, had zij altijd gehoord. Als haar heele huishouden overhoop moest om zoo'n kleinen deugniet. Ze hield van rust en orde in alles, bovenal in haar dagelijksch leven. Alles ging nu zoo gerust zijn sleurgangetje zonder groote zorgen of moeilijkheden. De gewone rampen, van ziektetjes van de kleinkinderen, of van droefenissen, waarover méér gevoelige naturen zich ongelukkig maken, telde ze niet. Dat was ‘Gods wil’ - vond ze gemakshalve!

En ze troonde op haar al ouderwetsche canapé, afwachtend haar kennissen, gedisponeerd als altijd tot triviale gelegenheidsgesprekken met hen, 'n ideaal van wat de wereld verstaat onder 'n allerliefste vrouw. -

‘Toe Miesje’ - vermaande ze kalm bedarend - ‘ga nu ook eindelijk eens wat zitten kind - - je zult straks dood-af zijn.’ - -

‘O dat ben ik toch al, vóóruit - - als ik aan al die vervelende discoursen denk. - - Hoe houdt u het uit!’ - - Miesje zuchtte tragisch. - -

‘Och je weet wel, als je 't liever niet doet dwing ik je immers niet er bij te zijn - ga dan boven wat op je bed liggen, dan ben je straks frisch als je aan tafel komt. - - Ik zal me wel redden met de thee.’ - Het behoorde tot mevrouw Vervoorde's zeer verstandige systemen in den omgang met hare dochter, dat zij haar nooit tot iets dwong. Dat gaf maar noodelooze herrie - vond zij. En het gevolg ervan was dat Miesje gewoonlijk

juist daardoor van-zelve deed wat hare moeder in stilte het liefste wilde. -

Nu ook zeide zij met een blik van zelfopofferende plichtsbetrachting:

‘Neen - neen. - U weet wel, hoe ik daar over denk. Ik vind dat je naaste plicht is thuis je moeder te helpen - - of je 't prettig vindt of niet. - - Waar zijn de petits fours?’ - - Ze liep zenuwachtig naar de deur om de meid toe te roepen, of Sprecher die nu nog niet bezorgd had. - -

Mevrouw keek onverschillig in een courant op tafel ‘De Nederlander’. O, die had haar man zeker laten slingeren. Zou ze maar goed wegbergen; ze wist niet precies wie er van middag al zoo konden komen, en je hadt van die kennissen, die zoo verschrikkelijk anti-Lohman, of anti-Kuyper, of anti-dit of dat waren. - *Zij* was van al die partijen en nuances niet erg goed op de hoogte, vond al die heeren in het particuliere leven wataardig. Maar 't best was om niemand dus aanstoot te geven. Je kon nooit weten! - En ze bestelde aan de dienstbode, die, zwartgejapond en Engelsch witgemutst, juist met de petits-fours binnenkwam, om die courant dadelijk boven op meneer's studeerkamer te leggen. -

- Er werd gescheld - voor visite wat vroeg nog, vonden moeder en dochter gelijktijdig - maar 't was toch al 'n bezoekster, freule de Wevere, die binnentrad, met 'n zich excuseerend:

‘Ik kom expres 'n beetje bijtijds - ik wou u zoo graag wat rustig spreken vóór er meerderen komen - - 'n zoo kiesch onderwerp - - nietwaar.’ - -

En haar oogen knipten geheimzinnig naar Miesje - die dadelijk, al wetend waar 't heen moest naar het theeblad ging, zich 't met de kopjes-schikkerij vreeselijk druk maakte alsof zij voor niets anders oog en ooren bezat. -

Mevrouw Vervoorde ook zette zich behoorlijk in postuur.

Iedereen, die freule de Wevere, lang, mager, hoekig vrouwmensch, van over de vijftig, kende, wist namelijk, dat haar ‘kiesch onderwerp’ haar nacht noch dag rust of duur liet, dat zij, de deugdzame bij uitnemendheid, wier leelijkheid nimmer bij welken man ook begeerte had opgewekt, zwolg letterlijk in deugdzame verontwaardiging over de zonden en de vallen van ‘die schepsels’; waaronder zij met christelijke verontwaardiging verstond al wie zich met een mannelijk wezen had ingelaten buiten het huwelijk om; of het nu het meestonschuldig eringeloopen eenvoudig dorps- of dienstmeisje, dan wel de verdorvenste onder de publieke vrouwen gold, ‘schepsels’ waren 't allemaal voor freule de Wevere's eigengerechtigheid, en, in haar maagdelijke onschuldrstaat, vond zij er een gansch bijzonderen troost in, zich te wijden aan de zondigheid en verdorvenheid van hare zusteren, in te dringen in al wat zij maar van zulk ‘schandelijk leven’ kon te weten komen, en er over te redeneeren, en te vergaderen, met wien zij maar vinden kon. - Van de Vereeniging tot Verbetering van het Gevallen Proletariër-kind, was zij dan ook van de oprichting af ijverig bestuurslid, en, sinds de jonge mevrouw Stinia door haar vertrek uit den Haag het secretaresseschap had neergelegd, had zij hare plaats ingenomen met een nooit verflauwende belangstelling waar het gold te snuffelen in onverkwikkelijke details en minder-noembare vuiligheidjes. -

Met een uitdrukking van onzegbare zelftevredenheid, over hare dorre deugdzaamheid van onbegeerd-geblevene, op haar beenig, geelgeveld, grof gezicht, vertrouwde zij mevrouw Vervoorde toe, steeds schuinblikkend naar Miesje, die voortdurend bij het theeblad haar bescheidenlijk den rug wendde:

‘Het is droevig zooals de zonde voortwoekert, zooals de onzedelijkheid hand over hand toeneemt. - - Wat je ook doet, wat je ook probeert, die slechte meisjes en vrouwen zijn niet af te houden van den weg der zonde. - Och, lieve mevrouw, u hebt er geen denkbeeld van, wat *ik* al niet onder de oogen krijg en te hooren.’ - Verzaligd van plezier, dat zij, een ongehuwde, over dat allemaal, waarover de meeste getrouwde vrouwen niet eens graag spreken, zoo 't haarfijne wist, al stond zij er zelve buiten, sloeg zij de oogen neer en weer omhoog, in gehuichelde vijftig-jarige preutschheid. - -

‘Ja,’ beäamde mevrouw Vervoorde, - die het gesprek werkelijk niet zoo heel oorbaar vond voor Miesje, - een beetje flauwtjes. - ‘'t Is inderdaad 'n moeilijk werk, het reddingswerk. - - Maar ik dacht eigenlijk dat 't iets bijzonders - - -’

‘Bijzonders! - - Natuurlijk! Er is altijd wat bijzonders aan de hand als het zulke schepsels geldt. - - Ik ben nu bezig aan het jaarverslag; - - waarin ik enkele héél frappante gevallen, heel, heel ernstige feiten, zal ter sprake brengen. - - 'N heel moeilijke en kiesche taak voor 'n reine vrouw als ik. - - Maar natuurlijk - de goede zaak - nietwaar! - - En dan zal ik a.s. Maandagavond over een week spreken in het Gebouw voor Christelijke Jonge Mannen, tegen de Ontucht. - - “Waarmede zal de jongeling zijn pad rein bewaren” heb ik tot onderwerp gekozen. - En ik wilde u vragen of ik op u en uw man rekenen mag onder mijn gehoor. Men kan nooit weten wat er gebeurt nietwaar - al is er ook politie in de zaal.’ -

Het behoorde namelijk tot de stokpaardjes der goede dame, zichzelve voor te doen als een slachtoffer harer zedelijkheidswoede, die, door haar ijveren, zich eigenlijk blootstelde aan groote

gevaren van beleedigingen en beschimpingen, zoo niet erger, zijdens de zondaren en zondaressen, die zij vervolgde. - In werkelijkheid intusschen beschouwden deze haar als een recht onschadelijken tegenstander, die hen eigenlijk amuseerde, omdat bij haar - zooals de oude heer Eduma de Witt het, als hij op dreef was, spottend zeide - - 'haar gedwongen deugdzaamheid al te veel op haar boezemlooze en heupelooze gestalte was geafficheerd als *noodzaak*, om niet veeleer medelijden te krijgen met háárzelve, dan met de door haar zoo verachte gevallenen'.

Mevrouw Vervoorde beloofde dadelijk dat zij natuurlijk niet in gebreke zou blijven, en haar man óók niet indien hij geen verhindering had. Als alle Haagsche dames van haar coterie was zij-ook lid van de Vereeniging tot zedelijke verbetering van het gevallen proletariër-kind, al trok zij zich in den grond van al zulke dingen, buiten haar eigen wereldje om, niets aan. 'Jongelui moest je niet te nauw op de vingers zien' - redeneerde zij - 'en, wat de dienstmeisjes aangaat, enfin, als ze maar niets in haar eigen huis uithaalden, - voor de rest moest je kunnen geven en nemen.' Maar zij wachtte zich wel zulke principes hardop te verkondigen, was in haar conversatie altijd heel stichtelijk-verontwaardigd mee, waar het liefdeshistorietjes gold buiten de wet om, of ongehuwde moeders. -

Miesje, bemerkend dat er een pauze intrad in het geheimzinnig gefluister, durfde zich nu wel weer eens omdraaien naar de bezoekster, om te vragen 'of die 'n kopje thee zou gebruiken.' -

'Graag, heel graag. - Ofschoon ik niet véél tijd heb... Mijn leven is altijd zóó bezet.' - En, terwijl Miesje inschonk, vertrouwde zij met een nieuwen aanval van geheimzinnigheid mevrouw Vervoorde toe, 'hoe zij strakjes naar den hoofd-commissaris van politie moest gaan, voor 'n afgesproken conferentie, - over iets héél treurigs - och zoo'n schandelijke geschiedenis weer - enfin, ze zou dat later wel eens vertellen, want ze was nu niet vrij genoeg natuurlijk.' - - Weer 'n oogknip naar Miesje, - die met de ingeschonken thee naderde. - -

'En hoe gaat het tegenwoordig met de gezondheid kindje?' - vroeg zij liefjes-doend, ofschoon zij inwendig een soort minachting had voor Miesjes zenuwzwakte, zelve behoorend tot die robuste zenuwlooze naturen, die meedoogenloos hard oordeelen over alle menschen, welke wel eens dit of dat niet kunnen, omdat hun lichaam niet mee wil. -

'Gekheid' - als je maar de rechte energie hebt' - placht zij te zeggen, met 'n eigengerechte zelfbewondering voor haar eigen van alle vrouwelijke zwakheden en kwalen misdeeld lichaam; *mij* mankeert nooit iets.' -

'O dank U 't gaat nog al; - ik ben alleen wat gauw moe -' beklaagde Miesje zachtjesbedroefd zichzelve - -

'Je moest meer uitgaan - je meer er tegen inzetten - - Beweging zeg ik altijd' - -

'Och, ik geloof juist dat ze bij tijden veel te veel doet' - kwam mevrouw Vervoorde haar dochter te hulp. De dokter is ook niet vóór dat zich zoo aanhoudend vermoeien; het breekt maar op later' - -

Zij moest afbreken om een nieuwe bezoekster te verwelkomen, en dat was maar gelukkig ook, want de binnentredende moest van dokters niets hebben. -

Mevrouw Holt - Eduma de Witt namelijk, wier deftige gracielijke verschijning, van met goeden smaak oudgeworden dame, steeds in elk salon een statigen indruk maakte, had zich, met de voorliefde die zij steedstoonde voor al wat up to date en Engelsch is, geheel en al vervormd van lieverlede tot een Christian-scientiste, en

sprak van de door het boek van Mrs. Eddy bij haar te weeggebrachte gemoedsverandering op zóó stichtelijke-aandoenlijke wijze, dat zij reeds meer dan eene volgelinge had gewonnen voor deze nieuwste modegodsdienst. -

Altijd in het zwart gekleed, met sneeuwwit haar en nog een frisch jeugdig teint ondanks hare ruim zestig jaren, verstond zij nog steeds de kunst met hare voorrechten van vrouw te coquetteeren, ook nu in haren ouderdom; haar taille was slank en jongemeisjes-achtig-gebleven; zij ging zeer recht op, en haar houding had iets gewild-droefgeestigs, dat paste bij haar aan iedereen in den Haag bekend verleden, van moeder van een achterlijken zoon, die, na als burgemeester op een dorp het er zoo slecht te hebben afgebracht dat men hem wel moest aanraden zijn ontslag te nemen, geheel en al was verliederlijkt, en ten slotte in Gheel was gestorven, terwijl hare dochter, eens een veelbewonderde en veelbesproken beauté, na een ongelukkig huwelijk, aan het sukkelen was geraakt aan dezelfde ziekte van tering, die den vader het leven had gekost, en nu in Davos een kwijnend bestaan voortsleepte. - -

Iedereen die met haar omging had een zekere sympathie voor de aldus beproefde moeder, die, jong-weduwe geworden, van een man van wien niemand veel wist, 'n Noordsche meneer Holt, in haar kinderen opnieuw zóóveel leed had moeten beleven, en dat zoo waardig, zoo vol berusting droeg, altijd klaar desniettemin om zich te geven aan anderen, haar mooi groot huis open te stellen voor liefdadigheidsbazaars, of nuttige conferenties, of om jonge meisjes te chaperonneeren, of voor de aankomende dochters harer vriendinnen een feestje op het touw te zetten.

'*Ik* heb met de wereld afgedaan' - placht

ze te zeggen, als men haar om dat alles bewonderde en prees, - met aandoenlijke berusting. ‘Maar je moet wat voor 'n ander over hebben, nietwaar? De jeugd heeft nu eenmaal haar rechten.’ -

- De waarheid was intusschen, dat zij tot die vrouwen behoorde, die niet alleen kunnen zijn, die altijd toeschouwers noodig hebben. Haar heele leven was één jagen naar genot geweest; jacht die zij altijd had overwaasd met een air van distinctie, van comme-il-fautheid. - Eene freule Eduma de Witt, uit het Noorden geboortig, zonder veel fortuin, had ze den rijken teringachtigen zoon uit een ijzerwinkel uit Groningen gehuwd, onbekommerd om de mesaillance, omdat ze op haar eigen takt vertrouwde er te komen waar ze wezen wilde, met behulp van zijn geld, ondanks zijn burgerlijken naam Holt. En toen hij inderdaad, na enkele jaren van reizend-genezing-zoeken voor zijn ongeneeslijke kwaal, was gestorven nadat haar twee kinderen Gerty en Henk waren geboren, toen had ze zich in den Haag gevestigd, haar adelijken jongemeisjes naam Eduma de Witt met een trait d'union gelijmd op haar visitekaartjes aan den burgerlijken van Holt, en, zoowel dank zij haar eigen onverpoosd geduld van zich voorwaarts willen dringen door dinertjes en partijen, als tengevolge van den invloed van haar broer, den langjarigen Premier van het Christelijk Kabinet, was het haar gauw genoeg gelukt zich in het Haagsche high-life een vasten voet te veroveren. - Zeker, 't schandaal indertijd met haar schoonzoon Nout Reesema, - over wiens knoeierijen zelfs in de 2de Kamer te doen was geweest zoodat het zijn oom bijna ten val had gebracht, - had haar een tijd lang een beetje in 't nauw gebracht. Maar zij had de jongelui voor háár rekening op reis gestuurd; 't was nu al sinds jaren in den doofpot, net als die door haar doorgedreven dwaze burgemeestersbenoeming van haar achterlijken Henk, waarvan het einde was geworden zijn geheele verliederlijking. Zij had al die dingen zoo aanstellerig-lief geaccepteerd als haar opgelegde beproevingen, waarin zij zich gelaten schikte, dat het zelfs haar ergste vijanden ontwapende op den duur. - En dan ook, ze gaf zulke royale diners, hield zoo onophoudelijk open hof! -

't Heele meetellende orthodox-aristocratische den Haag kwam opnieuw bij haar aan huis. Haar Christian-science-bekeering was geen bezwaar; de meeste van die menschen waren immers, omdat het zoo Engelschchic is er aan mee te doen, óók ‘bekeerd’ heimelijk tot die nieuwe leer. - Alleen durfden velen er niet zoo heelemaal rond vooruit komen, hadden te veel belangen in de christelijke politieke wereld, die hun dat beletten; mevrouw Holt-Eduma-de Witt echter, onafhankelijke weduwe, prefereerde het een hoofdrol te spelen als Christian scientiste, waar ze in die ‘Kerk’ nommer een was om haar geld, boven het nommer zóó en zóóveel maar zijn in de orthodoxe, waarin ze concurreerde met heel wat graven, baronnen, en douairières. Vóór de ‘Kerk’ een eigen gebouw rijk was werd er zelfs bij haar-zelve aan huis dienst gehouden Zondags. - Zij had haar dienstboden óók bekeerd. - Wanneer ongeloovige Thomassen vroegen, hoe dat mogelijk was, dat die geen-Engelsch-verstaande meisjes het boek van Mrs Eddy, dat niet vertaald mocht worden, toch konden begrijpen, dan verzekerde zij met enthousiaste ten hemel geslagen oogen:

‘Maar *dat* is juist het wonderbare, het héérlijke van ons geloof, dat, als je *wil* begrijpen, je kunt, - óók al versta je overigens geen Engelsch. Ik verzeker je, dat het wáár is, dat mijn dienstboden 't zóó glashelder in zich hebben opgenomen. -’

- - ‘Goede berichten van Gerty?’ - informeerde mevrouw Vervoorde. -

Mevrouw Holt-Eduma-de Witt schudde tragisch het hoofd. - ‘Zij moest nu eindelijk mijn raad volgen, en thuis komen, en die dokters daar den rug toedraaien. - Dokters kunnen je toch niet helpen. - Ik heb haar al zoo dikwijls geschreven, dat ze ten minste zoo verstandig moest zijn de Christian-scientiste daar, die 'n heerlijke gave heeft, eens bij zich te laten komen. - Ik zou je wonderen kunnen vertellen van wat die daar, juist op 't gebied longen, heeft verkregen door haar gebeds omgang.’ - -

‘Bent U zóó tegen dokters - mevrouw?’ - informeerde Miesje, die de finesses van de Christian-science nog niet heel goed kende, eigenlijk beleefdheidshalve, om ook wat mee te zeggen.

Mevrouw Holt-Eduma-de Wit was te diplomatiek om iemand te willen krenken; je kon nooit weten of de freule de Wevere en de Vervoordes geparenteerd of bevriend waren met een arts. - -

‘Ik ben *tegen* niemand -kindjelief’ - - zei zij dus zachtzinnig - ‘maar, - - als we maar gelooven kunnen, dan *behoeft* er geen ziekte te zijn - zelfs geen dood. - - Dat is het heerlijke van de door Mrs Eddy gepredikte leer. Ziekte is maar 'n verbeelding - en, als we maar volmaakt genoeg weten te worden, dan is zelfs het sterven te niet gedaan!’

Miesje, met haar overspannen zenuwen, en geexalteerd zoeken naar iets dat mooier was dan het alledaagsche, deed, geïnteresseerd nu werkelijk, de blauwe vraag-oogen wijder nog open. Wat zij van Christian-Science wist was niet veel meer dan het er schouderophalend om glimlachen harer practisch-ouderwetsche

moeder, het hooghartig erop neerzien van haren nuchteren verstands-mensch-vader. Al de nieuwerwetsche ideeën waarvoor Miesje wèl voelde, in haar steunloosheid, die aan 't dorre orthodoxisme niet genoeg had, vegetarisme, dierenbescherming, humanisme, werden door hare ouders spottend-bekrompen weggeglimlacht. ‘Je ging Zondags naar de Kerk, en in de week deedt je je plicht - en daarmee uit.’

Geen van beiden begrepen ze, hij een lid van een rechterlijk college, met zijn dagelijks afgebakenden werkkring, zij, een huisvrouw met hare eveneens dagelijks terugkeerenden arbeid en regels, hoe Miesje, laatst-thuis-overgeblevene, kind van een nerveusen, overspannen tijd, immers geen dagelijksche plicht, die haar boven water hield, door haar het nadenken te beletten, kon vinden, juist daardoor niet genoeg had voor haar dorstende ziel in de onbeduidende Zondagsche preeken van modedominees, en zich verdiepte in vage bespiegelingen en ijle levenswenschen, welke haar toch reeds zenuwzwak gestel geheel verlamden. -

‘Mag ik 't boek van die Mrs. Eddy eens van u leenen?’ - informeerde ze schuchter - - al wat opgewekt uit haar lusteloosheid, omdat het weer iets nieuws was om te probeeren. -

Hare moeder hoorde die vraag met 'n beetje tegenzin. Zij hield niets van al die opwindende malligheden, die ze niets goed vond voor Miesjes gestel. Maar ze wou mevrouw Holt-Eduma-de Witt niet voor het hoofd stooten, knikte dus liefjes-dankbaar, toen die zich haastte te beloven:

‘Zeker, zeker; ik zal je het graag leenen. Ik heb verscheiden exemplaren aangeschaft, omdat er mij zooveel naar gevraagd wordt.’ -

Freule de Wevere, steil-rechtzinnig, stond afkeurend op. - ‘*Ik* houd het maar 't liefst met den Bijbel’ - zeide zij met 'n blik van: ik dank u Heer dat ik niet ben gelijk deze. -

‘O, maar lieve freule - - *ik* heb den Bijbel óók lief. - Ik zal nooit het geloof van mijn vaderen prijsgeven. - Nooit’ - ontwapende mevrouw Holt-Eduma-de Witt haar. - ‘Maar in de Brieven van den Apostel Paulus staat immers óók van genezing door gebed en hand-oplegging.’ -

De freule was niet genoeg van de Christian Science op de hoogte om een discussie daarover te durven beginnen; bovendien echter herinnerde ze zich nu ook, dat mevrouw Holt-Eduma-de Witt altijd héél royaal meehielp, wanneer het gold geld bij te passen voor een of ander in haar, der freule, handen gevallene ‘zondares’, welke zij dan als een gevangenbewaarster naar een doorgangshuis sleepte, - - voor welke opsluiting gewoonlijk door liefdadigen moest worden bijbetaald. - -

Zij zweeg dus en, om heelemaal de kroon op de verzoening te zetten, zei mevrouw Holt-Eduma-de Witt liefjes, hoe zij iets had gehoord van 'n lezing, die freule de Wevere voor de goede zaak - in Miesjes tegenwoordigheid werd het woord onzedelijkheid nooit genoemd - ging houden, en waarbij zij-ook stellig onder het gehoor hoopte te zijn. - -

Toen de freule, nu weer geheel in haar nopjes, hierop was vertrokken, om haar conferentie met den hoofd-politie-commissaris te gaan houden, vertelde mevrouw Holt-Eduma-de-Witt nog even waarom ze-zelve eigenlijk kwam:

‘Ik krijg de volgende week mijn nichtje en haar dochter te logeeren; u weet wel, de Stinia's, Geerte, mijn broers oudste dochter. - En ik hoop dat Miesje dan zich wat over Ellen wil ontfermen. - Ik ga bij al mijn meisjesvriendinnetjes rond voor haar. - 't Kind heeft hier eigenlijk niemand.’

‘Net weer iets voor u, zich zóó te devoueeren’ - vond mevrouw Vervoorde lief. - ‘Dus, ze blijven dan zeker 'n heel tijdje?’ -

Met een van haar weemoedsvolle veelzeggende gebaren, schudde mevrouw Holt-Eduma-de Witt haar hoofd, dat, met het witte haar, onder de elegante toch zedige capote, nu wezenlijk vertrouwen-wekkend eerbiedwaardig aandeed. -

‘Ach neen - Geerte zelve in elk geval stellig niet! - Dat is 't immers juist; ze zit daar letterlijk opgesloten op dat verschrikkelijke eenzame Goed daar in die negerij - en met dien haast menschenschuwen overdreven man, die uit Stinia is gegroeid. - Alleen omdat hij 'n Vrije Universiteits-vergadering, of zoowat, in Amsterdam moet bijwonen, mag ze nu met hem mee, met Ellen; om je de waarheid te zeggen, omdat hij, geloof ik, haar liever niet alleen laat daar ook weer, zóó jaloersch schijnt hij te zijn geworden. - En nu is mijn idee, Ellen, als hij 't ten minste goedvindt, een beetje bij mij te houden. Het kind moet toch ééns onder de menschen. Hij begaat een zonde aan haar; - - ze vervreemdt op den duur van haar heele familie. - -

Mevrouw Vervoorde wist enkel maar van on-dits hoe er indertijd 'n geschiedenis, waarvan niemand eigenlijk 't fijne wist, was voorgevallen met die Stinia's. Hij had ineens, bruusk, onder voorwendsel van gezondheidsredenen, zijn ontslag aangevraagd als Minister van Justitie. Men zei dat jaloezie op zijn jonge wereldsche vrouw er achter zat; en dat zijn schoonmoeder, die kort daarop was gestorven, het zich zoo had aangetrokken zijn onredelijke beschuldigingen, dat het haar dood had verhaast, zooal niet geheel veroorzaakt.

De vader, de toenmalige Premier, was óók

woedend geweest. 't Had een halve brouille gegeven met zijn ex-collega-schoonzoon. En iedereen had daarom medelijden gehad met Geerte, zoo'n aardige, mooie vrouw, vol levenslust, die, om zulke grillen, was genoodzaakt geworden voortaan haar leven te gaan slijten op 'n familie-goed van haar man, De Ekenhuize.

O, ja, er waren er óók wel die hadden gemompeld van haarzelve wel degelijk schuld hebben, van haar geflirt met 'n knappen huzaren-officier, - hoe heette ie ook maar weer, o ja, ten Have, die nu allang gepensioneerd was, - en dat er uit dat geflirt van lieverlede iets heel anders was ontstaan. Maar lieve tijd, de menschen zeggen zooveel - en 't was in elk geval al zoo lang geleden. - Je moest nu toch wèl medelijden hebben in elk geval met die Geerte Stinia, dat ze daar nu maar steeds haar leven moest slijten op De Ekenhuize. - En dan zoo'n jong ding als die dochter nog was. - -

- 'Heeft hij haar niet eens naar kostschool gezonden, altijd maar dáár laten verboerschen?' - informeerde zij meewarig. -

'O, neen. - Ze is bij de Hernhutters geweest, twee of drie jaar wel, in Gnadenfrei. - Hij heeft haar opzettelijk zoo exclusief mogelijk vroom willen maken daar. Ze draagt haar haar op z'n duitsch, met vlechten om 't hoofd, 'n echt Gretchen air. - 'En van alles onwetend nog! - -'

'En zijn ze steeds nog met Uw broer gebrouilleerd?' -

'Wel neen; mijn broer heeft het alles vergeven - heel christelijk van hem. - Hij heeft er veel verdriet van, veel verdriet - maar het strijdt tegen zijn principes nietwaar, met zijn eigen schoonzoon in onmin te leven. - Ik heb, juist ook om hèm 'n plezier te doen, Geerte en Ellen zoo dringend bij mij geïnviteerd; bij hèm-zelf aan huis schijnt Stinia nu eenmaal liever niet te willen dat ze logeeren.' - -

Ineens hield ze verlegen op. - 'n, In zwaren weduwen-rouw onberispelijk gekleede dame ruischte statig binnen. - Mevrouw Holt - Eduma de Witt wist dat die weduwe van nog géén jaar terecht of te onrecht, werd gedoodverfd als de aanstaande echtgenoote - zoodra het rouwjaar zou zijn verstreken - van haren weduwnaarbroer. Daarom liet zij diens naam en familie als gespreksonderwerp vallen, terwijl zij lief glimlachte, toen Mevrouw Vervoorde wilde voorstellen:

'O niet noodig, mevrouw Horstenboer en ik kennen elkaar zoolang al, nietwaar lieve mevrouw?' - -

Mevrouw Horstenboer liefde charmanterig terug van 'lieve' en 'beste'. - Zij had haren eindelijk, na een lang ziekbed, overleden man getrouw opgepast in de vele kwalen, die hij aan zichzelf had te danken gehad, want hij was haar eenige en eerlijke liefde geweest, ondanks zijn ook in z'n huwelijk voortgaande Don Juan-natuur. Misschien wel juist dáárom. Zoo zijn vrouwen soms. - Toch was ze thans niet afkeerig van de mogelijkheid van een hertrouwen met den veel ouderen weduwnaar Eduma de Witt, deze maal alleen uit raison, om een hernieuwde positie te hebben; het spelen van een rol in de wereld was haar 'n levensbehoefte van intriguante, overal heelgeziene vrouw. Door de langdurige ziekte van haar man, die daarom zijn ontslag had moeten nemen als lid van den Raad van State, en meer nog door haar weduwschap daarna, voelde ze zich balling geworden in die wereld van orthodoxie en aristocratie, waarin ze zoolang den toon had aangegeven, waarin ze, door haar takt en beminnelijkheid, ook allerlei andere elementen uit de kunstkringen en de liberalen had ingevoerd. Het denkbeeld daarin op nieuw middelpunt te worden, door een verbintenis met den wel verouderenden, maar nog altijd intriguanten en bij de hand-zijnden Eduma de Witt,

Minister van Staat, Voorzitter van allerlei commissies, en behangen met ridderorden, en bewierrookt met eerebaantjes, lokte haar aan als een prettige opleving harer met haar eersten man begraven grootheid. -

Dáárom deed ze nu zoo lief tegen haar mogelijke schoonzuster van straks, die ze in den grond niet kon uitstaan. -

Mevrouw Holt-Eduma-de Witt vertelde haar nog even van de komst in de volgende week van de Stinia's ten harent, 'n nieuwtje nog voor mevrouw Horstenboer, en sprak de hoop uit, dat die óók niet in gebreke zou blijven 'die arme Geerte' eens te komen opzoeken. Toen herhaalde ze afscheidnemend hare invitatie aan Miesje. - 'Je wilt je wel een beetje over mijn nichtje ontfermen nietwaar? - Ik vind het niet prettig dat ze met iedereen omgaat van die Haagsche nufjes; - ze is nog zoo onbedorven. - Jou vind ik net iets voor haar' - vleide ze Miesje lief op. - 'Zal je eens komen dejeuneeren - ja? - Dan kunnen jullie later 'n gezellig babbeltje hebben; ik geef Ellen namelijk mijn boudoirtje in gebruik, weet je, voor haar kennisjes - als ze ten minste blijven mag. - - En, o ja, - dat boek, van mrs Eddy, dat zend ik je morgen. Stellig, ja! Je moet het met *geloof* lezen - met *ernst.*' -

Miesje's eerste ijver was al weer uitgedoofd. Moe keek ze naar de invallende schemering. - Zonder veerkracht zich zelve uit haar zenuwslapte op te heffen. -

Het leven leek haar erg moeilijk. - Juist als het zoo schemerig werd overvielen haar zulke troostelooze buien. - En mama, en al die vriendinnen van mama's leeftijd, die daar

zoo vol vuur en belangstelling over allerlei nieuwtjes en allerlei gelooven redeneerden! - Met 'n jonge mináchting zag ze neer op die oudere menschen, die ze veel minder gewichtig vond dan zichzelve, veel minder doordrongen blijkbaar van den dieperen grond van de dingen. - - Ze begreep niet, dat haar lichamelijke toestand, haar neurasthenie, veel meer oorzaak was harer ingebeelde levensmoeheid, dan haar wezenlijke levensernst van de levensquesties ernstiger dan de overigen beziend mensch. - Achter haar wit smal handje geeuwde ze; - - voelde zich òp ineens; - met een onweerstaanbare behoefte naar bed te gaan - te moeten liggen, - van pijn in den rug. - -

Ze vond zich zelve heel interessant nu het gas werd aangestoken, en mevrouw Horstenboer, bij de plotseling scherpe belichting, de handen in elkaar sloeg over haar slecht uitzien. -

'Kind - kind - waar moet dat heen! - - Je eet niet genoeg; - je ziet er uit als 'n geest.' - -

'Heb je je melk ten minste uitgedronken,' vroeg hare moeder. Want Miesje kreeg geen thee, om haar nerveusheid, elken middag een glas melk, dat ze elken middag, als ze het 'm leveren kon, liet staan. -

Nu ook had de meid het vergeefs neven haar op het theeblad gezet. - Het melkwit blankte verraderlijk in het glas van achter den zilveren theepot, waarvan de cosy was afgezet. - -

Mevrouw Vervoorde zei er niet veel van, kibbelde niet graag als er bezoekers waren. 't Gaf toch niets.

Maar mevrouw Horstenboer, met een van die lieve inpulsies, waardoor ze zich altijd overal zoo bemind had weten te maken, stond op, nam het glas van 't blad, zette het vóór Miesje: -

'Opdrinken?' vroeg ze lief - 'Om 'n oue vrouw als ik plezier te doen. - *Mij* weigert je 't niet, wel.' -

Miesje kleurde van genoegen, vond het prettig zoo'n beetje hoofdpersoon te wezen, als de belangwekkende, vertroetelde zieke. - -

Met 'n geduldig lijderes-airtje nam ze het glas op, dronk gewillig. -

(Wordt vervolgd).

Gedachtenwisselingen.

I.
Aan Mevrouw J. van Rees-van Nauta Lemke.

Voordat U nader op mijn schrijven ingaat, wilde ik er U gaarne even op wijzen, dat ik niet *alleen* de vraag gesteld heb: 'Waarom, indien wij allen mediamiek zijn aangelegd, is een medium noodig om ons met die 'onzienlijke wereld in verbinding te brengen', maar dat ik *vooral* op den voorgrond heb willen doen treden *het gevaar*, dat mijns inziens verbonden is aan het zoeken van God (waar het dan toch om gaat) langs den weg van 't verkeer met de geestenwereld.

Uw voorloopig antwoord aan mij in de H.L. van 29 Juni doet mij vermoeden, dat ik dit niet genoeg heb doen uitkomen en mag ik zeker tot goed begrip van mijn standpunt nog even hier herhalen:

Dat ik niet inzie, dat het verkeer met de geestenwereld *onvoorwaardelijk* met zich brengt een ‘Bekeert U’, een breken met de zonde, met die ontzettende macht, die ons van God aftrekt. Die macht, die U in uw leven toch zeker ook bekend zal zijn en waartegen ook U gestreden zult hebben met Jezus' hulp, daar het toch ook uw innerlijk streven is den weg te gaan naar God en met God.

Dat ik betwijfel, zoo het bijwonen van séances al mee mag brengen het geloof in een voortbestaan, dat dit voortbestaan daarom het karakter draagt van ‘eeuwig leven’ in den zin, waarin Jezus' ervan spreekt; dat eeuwige leven, dat wij alleen kunnen ontvangen door een leven in gemeenschap met Jezus, waardoor wij komen in de sfeer van Gods vergevende liefde.

Het geloof in een voortbestaan op zich zelf is toch niet iets specifiek christlijks.

In andere godsdiensten vindt men dat geloof ook om alleen maar te noemen het Boedhisme met zijn reincarmatie, zijn karma; dat onderhevig zijn aan de wet van oorzaak en gevolg. Ik kan mij dan ook heel goed voorstellen, dat Mevr. Arntzenius de vraag doet: ‘Waarom moet dus spiritisme samengaan met christelijk geloof? Kan het geen natuurwet zijn, dat nà onzen dood, de ziel weder herleeft op een andere manier*!*’

Geloof in een voortbestaan brengt niet onvoorwaardelijk met zich mee een geloof in Gods vergevende liefde en dus ook niet zoo zeker, dat gevoel van geluk van rust, en van vrede tot het bereiken waarvan u de helpende hand wilt bieden door séances. Om ons gelukkig te gevoelen moeten we leven in de sfeer van liefde, waarin Jezus ons brengt. Ook al in ons verkeer met menschen stemt het zoo vredig, als wij ons door liefde voelen gedragen, als we weten, dat er rekening gehouden worde met onzen wil ten goede, ook al falen wij en dat liefde gaat voorrecht. En wat voelen wij ons niet pijnlijk aangedaan in een omgeving waar wordt gekritiseerd, waar onze tekortkomingen breed worden uitgemeten, waar onze goede bedoelingen worden miskend. Het bijwonen op zich zelf van séances brengt ons toch niet in aanraking met Jezus. Uw vergelijking dat Jezus aan Thomas verscheen gaat niet geheel op, dunkt mij. Het staat toch niet gelijk, of Jezus ons verschijnt, zij het dan niet zichtbaar, maar merkbaar, of dat de ziel van een mensch zich kenbaar maakt. De omgang met Jezus voert ons tot God. Zou de omgang met een gewone menschenziel dit ook zoo zeker doen? Veilig schijnt mij de weg tot God alleen, zooals Jezus ons dien aanwijst:

Als *wegwijzer de Bijbel.* Jezus zegt: Onderzoekt de schriften, want gij meent in dezelve het eeuwige leven te hebben en *die* zijn 't, die van mij getuigen. Joh 5:39.

Als *tastbaar bewijs* voor de waarheid van den inhoud, *de ervaringen* van ons eigen leven, waar wij dit richten in den geest, die uit den Bijbel spreekt. Jezus zegt: Mijne leer is de mijne niet, maar desgenen, die mij gezonden heeft: zoo iemand wil deszelfs (Gods) wil *doen*, die zal van deze leer bekennen of zij uit God is, dan of ik van mijzelven spreek. (Joh. 7:16 en 17).

Als *gevolg* een *vast vertrouwen in Gods vergevende liefde*, zooals wij die in Jezus zien en daar naast een meer en meer begrijpen van den inhoud van dien Bijbel en van wat het Christendom eigenlijk brengt.

Gaarne zie ik uwe weerlegging van mijne bezwaren tegemoet.

A.C. FURNÉE-GOVERS.

Den Haag, 1 Juli 1910

II.
Aan Mevrouw Van Rees-Van Nauta Lemke.

Hooggeachte Mevrouw,

Mag ik u hierdoor mijn recht hartelijken dank betuigen voor al de moeite, welke u zich voor mij in die uitvoerige artikelen heeft willen getroosten. Ik waardeer dit zeer. Alles, wat u schreef, heb ik *zeer goed* begrepen, en kan nu volkomen navoelen, *hoe* de Spiritualisten over de door mij genoemde punten denken. - U nogmaals vriendelijk dankend, noem ik mij, hoogachtend

Uwe u dienstwillige

A.E.M.

Uit den ouden tijd.
door A.J. Servaas van Rooyen. *Oud-Gemeente-archivaris.*

XXXVII.
Nadere bijzonderheden over den moord op de de Witten.

Naar aanleiding van een opstel in het Leeskabinet van December 1888[1)] bood de Heer D.J. Cockuyt te Leiden aan het Haagsch Gemeente-museum ten geschenke aan de tong van Jan, en een teen van Cornelis de Witt[2)] in geprepareerden vorm.

Een achtkante zilveren tabaksdoos[3)], met op het deksel gegraveerd de Gevangenpoort, en eene voorstelling van den gruwzamen moord op 20 Aug. 1672 op de gebroeders gepleegd, en van binnen in het deksel voorzien van een ivoren plaat, waarop hunne portretten en die van van Oldenbarneveld en van Hugo de Groot, was reeds sedert làng in het bezit van het Museum, maar er ontbraken aan de tong (het 'Wonderlit') en de teen welke daarin eertijds bewaard waren geworden, zooals een paar inliggende briefjes bewezen. 1°.

'Dees doos bezit

1) Het Haagsch Gemeentemuseum IV; De oude Burgemeesterskamer
2) N°. 368
3) N° 367.

Het Wonder lit
Van Jan de Witt, enz,

en 2°.

'Aanschouwen wij dees dorre teen, is van den Ruwaerd afgesneeu'.

Deze ledematen nu waren in 't bezit gekomen van den vriendelijken schenker, en zij werden op de hoffelijkste wijze ter completeering aangeboden.

Geruimen tijd waren ze in het Gemeentemuseum tentoongesteld geweest, toen een meneer A.C. Loffelt zich daaraan ergerde, zooals aan zooveel; de couranten gingen er over praten, en in den Haagschen gemeenteraad van 23 October 1894 werd besloten om de expositie op te heffen.

Deze weinige regelen als inleiding tot het mededeelen van een paar gelijktijdige brieven over den moord, zooeven gepubliceerd[1].

Zij zijn zeer belangrijk. Vooreerst wijl er zeer weinig gelijktijdigs over dit droevig feit is te vinden, - het schijnt wel, dat ieder daaromtrent het stilzwijgen bewaarde, - maar ten andere, omdat in den tweeden brief uitvoerig geschreven wordt over het verdeelen en verhandelen van de ledematen der de Witten.

Tot juist begrip van de beide brieven dient de staatkundige denkwijze van de briefschrijvers bekend te zijn.

De inleider (zie 1e deel)[2] schetst die als volgt: 'Het ontbreekt in deze schrifturen niet aan bewondering en zeker ontzag voor het beleid, de schranderheid en het doorzicht van den Raad-Pensionaris, maar men zoekt ook niet te vergeefs naar menig schamper woord over zijne buitenlandsche staatkunde, zijne neiging naar Frankrijk, zijne achterstelling van den Prins en de sobere gunst waarin de Prinsgezinden bij hem stonden. Voor den Prins en zijn vorstelijk geslacht daarentegen klopt het hart bij de broeders Van der Goes warm; alle bijzonderheden hem betreffende, worden met ingenomenheid en geestdrift verteld, zijne kansen gewogen, zijne achterafstelling gehekeld, zijn beleid geprezen, zijn verstand geroemd, in zijn welslagen gejuicht, en al heeft Adriaen van der Goes geene woorden genoeg om den allerdroevigsten en smadelijken moord op den

1) In 'Briefwisseling tusschen de Gebroeders van der Goes' (1659-1673), uitgegeven door C.J. Gonnet 2e deel, 1909.
2) Bl. XXXVI en XXXVII.

Raad-Pensionaris en den Ruwaard, het einde van de lang volgehouden worsteling, af te keuren, toch schemert daarin eene verklaarbare voldoening door, over de gunstige wending die de zaak van den Prins heeft genomen.'

De eerste der beide brieven is gedagteekend 22 Augustus 1672 door A. van der Goes geschreven uit den Haag.

Het is de 289e van de geheele briefwisseling, en de korte inhoud is vooraf vermeld: Oproer te Delft. Moord van de gebroeders De Witt. Gezantschap in Engeland terug. Vrees voor eene landing der Engelschen in Zeeland of Vlaanderen. Griffier Fagel benoemd tot Raad-Pensionaris. Oproer te Rotterdam. De Koning van Frankrijk haalt allerlei vreemd volk in zijn leger.

Slechts de twee eerste punten schrijven we af.

'Soo als myne laetste van den 18n deser ontrent den 19n smorgens afreedt, was ick naer myne vaderlycke stadt [Delft] gevaeren om te haelen eenige vaten, waervan in den brieff die UE daer gesien hebt, om deselve te leveren volgens de resolutie, maer daer comende, was daer in de stadt zoo groote commotie ende oproer, dat geen tyt was van die dingen iets te doen, veel min die te transporteeren. Die vier compagnien borgeren wierden in allerhaest in de wapenen gebracht, om te beletten het uytplonderen van seecker huys, staende niet verde van dat van de Oost-Indische camer. D'occassie van die commotie was, dat geseyt wiert, dat verraet was ontdekt, ende in de herberge daer ontrent stadtspoort gevonden waren wel 60 musquetten, waervan eenige noch met twee cogels geladen sijn bevonden; de vrouw van [de] herberge ontkende, sulcx in haer huys te hebben, en wierden effectivelyck daeruyt gehaelt, en waeren de wapenen, die gegeven waeren aen een capiteyn die daer gerecruteert hadde, en onder deselve eenige weynige die, uyt Doesburch gecomen synde, noch waeren geladen gebleven. Den Commissaris, die de wapenen gelevert hadde voor soodanigen Capiteyn, waerdoor hij voor den verrader wiert gehouden, en vielen dat huys seer furieus aen; hy met syn broeder en de knecht, defendeerden met het goeyen van steenen, schieten van pistolen en carabyn off snaphaen dapper uyt de bovenvensters, soodat het huys van vooren niet incomen conden; hadden een vrouw, die de kelder meende in te comen, met een steen soo getroffen, dat de kelderdoor nederviel, waerdoor meer verbittert wert, liepen naer de vest, clommen de gelinten over en raecten van achteren op het erff, alwaer al eenige burgers waeren, en het huys niet te min indrongen, en plonderden al hetgeen beneden voor de handt was; ondertusschen quaemen de andere compagnien oock aen, besetten het huys van vooren en van achteren, daertegens het graeuw soo hards met steenen wierp, dat moesten wijcken, en quetsten eenige borgers, waerop ordre gegeven wiert, eenige van de voornaeme naer de cop te schieten, en troffen een soo wel, dat het heel beckeneel affging en boven in een boom aen het haer bleeff hangen; dat maeckte geen schrick, maer drongen des te harder aen, soodat genootsaeckt wierden noch te schieten, en troffen een door den hals, een vrouw door de schoer[1] en noch een jongen van 16 à 18 jaeren door de dye, dat alle drie neder vielen; dat dede doen het invallen steuyten, doch maer verwachtende het secours, dat met den dach Van Sluys en Vlaerdingen ontboden hadden, maer die seyden dat sy niet wilden comen om plonderen off iemand overlast doen, maer soo het was om de goede saeck en 't welvaert vant Vaderland, dat sy dan wederom met haere wapenen souden comen,

1) Schouder.

gelyck sy voor desen de stat hadden bemachtigt sonder iemant te beschadigen, en ondertusschen hadden haer dode ende drie gequetste thuys gedragen. Den heelen hoop riep: sal men tegens burgers met scharp schieten, en dachten niet dat men borgershuysen niet hoorden te plonderen. Daer wert aen de andere syde van de stadt geseyt, dat wel dertich doot waeren ende als het secours soude gecomen syn, dat dan dat bloet wilden vreecken, maer om de verhaelde reden viel daer niet van; seyden oock, daerby[2], dat des anderdaegs den Haegh wilden schoonmaecken, daer voor, om hetgeene nu volcht, geen ongefondeerde vreese was, want den barbier (Tichelaar)[3] die den Ruwart (Corn. d. W.) hadde beschuldigt, geseyt hebbende, dat denselven Ruwart maer daegs te voren slappelijck was gepynicht, was losgelaeten en seijde onder het volck, dat syn beschuldinge waerachtich was; daer wierden hem van de sotte wijven de handen gekust,

2) Hoewel eigenlijk hier eerst wordt aangevangen met het mededeelen van de zaak der De Witten houdt het voorafgaande toch eenigszins er mede verband.
3) Over hem vindt men 't een ander op de bladz. 388, 397 en 401.

omdat hij door zijn aenbrengen de Prins van de seeckere doot verlost hadde. De sententie van dito Ruwaert wierdt op de poort gepubliceert; hielt in verval van syne ampten ende voorts bannissement uyt Hollandt, op pene van swaerder straffe soo immermeer binnen quam. Daernaer, ontrent half elven, was den ouden Reecken-M^{r}. by syn soon geweest, die sonder eenich beleth in- ende uyt was gegaen door de schiltwachten, daernaer quamp den gewesen Raedpensionaris met de coets om syn broeder uyt te halen en drough hem heel superbe tegens de burgerwacht ende canaelie die om syn lyff drongen, daerdoor seer geoffenseert waeren; haelde syn broeder aff om daermede uyt te gaen, maer een van de burgerwachten willende op hem losbranden viel de lont van de haen en daerop retireerden binnen en slooten de deur; daerop doen soo grooten volck vergaderde, dat de Heeren Staten de Magistraet ordonneerden, alle borgeren in de wapenen te doen comen, sooals sy oock die vier compagnieën ruiters hadden gelast, ende dat, omdat de Heeren van Delft seyden dat vreesden dat het graeuw van haere stadt, met die van Sluys ende andere dorpen, dat men wel op 10 à 12 M. begroote, souden affeomen. Daerom wierden de ruyters op de Ryswicxe, Westerbeecksche Weg en het Bosch geposteert; eene bleeff op het Hoff. De borgers bleven op de Plaets, Buytenhoff en Vyverberch staen; dat duyrde soo tot vyff uyren. Des middags was by de Heeren een expresse aen syn Hoogheyt affgesonden, dat met een goet gedeelte ruyters soude aff brengen, die maer ontrent vyff uyren die post conde hebben; en was wel goet dat niet en quam maer naerder tijdingh in wachtte; sondt een expresse die naer middernacht hier quam. Ten vyff uyre dan, de borgers onpatientich werdende door 't wachten, off dat de tyd van de tragedie nu omgecomen was, schooten op de poort meer dan twintich schooten, soodat wel het slot affsprong, maer tot de grendels en wisten geen raet. Een smidt hadde een voorhamer gehaelt; de Staten hadden de compagnie ruyters gelast aan te naderen, om het forceeren van de poort te beletten, maer de burgers velden de piecken en stelden de musquetten achter, en seyden dat soo een voet naderden, dat dan de salve op haer souden lossen, daerop halte hielen en slougen terwylen de po(o)rt op, haelden den Ruwart ende syn broeder uyt, en dreven die voort naert schavot, doch als gecomen waeren ontrent daer den Raet-Pensionaris voor desen was geaggresseert sloug een burger den Ruwart met de colff van het musquet op de cop, [zoo] dat [hij] viel; den Raet-Pensionaris omsiende, creegh een slag met een helbaert dat sneuvelde, en stooten die voorts beyde met de trompen op het lyf; den Ruwart socht op te staen, de burgers stelden haer in een ring, en schooten de leggende door het hooft ende lyff meer dan 20 cogels.

(Wordt vervolgd.)

CORRESPONDENTIE VAN DE REDACTIE MET DE ABONNÉS

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De

correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Zonnehof. - Gij zult reeds gezien hebben hoe mijn opname in de correspondentie van Uw versjes aan een der abonnés veel voldoening heeft verschaft. -

Ach, weet gij, lieve Zonnehof, die questie der zoo betrekkelijke al- of niet-waardeloosheid onzer levens laat ik maar liefst rusten, omdat gij en ik zoo ver van elkander staan in zulke dingen, en bovendien gij er blijkbaar met Uw levensbeschouwing beter aan toezijt dan ik, waar zij U-zelve de meest mogelijke bevrediging geeft. De pessimistische uitroep van Heine: 'Freilich das beste wäre nie geboren sein' houdt voor mij de waarheid in. Maar, wij zijn er nu eenmaal, en wij moeten trachten te maken van ons leven wat wij kunnen, naar ons beste weten, en naar ons eigen geweten. Dat ben ik met U eens. - Zeker, gij hebt gelijk, het is een troost, dat er menschen zijn, die, door hun handdruk en hun glimlach en hun liefde-geven, om zich heen een zonnetje weten te verspreiden, maar tegenover die enkelen staat een veel grootere meerderheid van anderen, waarvan men zich afvraagt, waarom zij, met al hun schurkachtigheid en egoïsme en gierigheid en wat niet al van leelijke ondeugden, het nogtans zoo goed hebben voor zich zelf, en *ten koste* van anderen dikwijls, anderen die zij vertrappen, uitzuigen, misbruiken. *Die* levenszijde is er ook, helaas! - Ik schreef U die vraag over Engeland, omdat ik er iets aanstellerigs in vind, dat zoo vele hedendaagsche menschen in Holland per-se hun heil zoeken in uit Engeland overgewaaide 'gelooven'. Voor mij zijn juist de Engelschen in al die dingen zoo ècht-typisch-huichelachtig-vroom. Daarmede wil ik niets kwaads zeggen van Uw vriend-persoonlijk natuurlijk, want ik ken hem niet; maar ik

helder U maar op de aanleiding tot die zinsneden in mijn vorige correspendentie aan U. - Maak niets geen excuses over Uw halve velletjes, dat komt er niet op aan; mijnerzijds maak ik U *mijn* excuses, dat ik U schijnbaar *kort* antwoord. Dat is echter juist, omdat ik zoo bang ben U te zullen pijn doen, of te zullen kwetsen, waar ik voel, dat men over zulke geloofs-dingen niet kan redenee ren, beter doet eenvoudig elkanders levensbeschouwing te respecteeren, zooals ik het, wat mij betreft, de Uwe heel oprecht doe. - Wees er gelukkig in; ik heb U reeds vroeger gezegd, ik ben ouder dan gij, ik vind het leven één groot raadsel, hoe meer men er van ziet; maar ik zal nooit trachten een ander, die voor zichzelf een bevrediging vind in de een of andere verzoenende levensbeschouwing, die te gaan afnemen. Hartelijk dank voor Uw lieve belangstelling in mij.

Alma. - Gij hebt wèl lang moeten wachten nietwaar, maar er is ook zoovéél correspondentie, en zoovéél plaatsgebrek. Inderdaad, de Holl. Lelie, dat zeide ik nog onlangs in een andere corr., is geheel en al een Blad voor volwassenen; voor vrouwen en voor mannen beide. Uw warme instemming met de strekking ervan, en met mijn onpartijdigheid in het opnemen van tegen elkander indruischende meeningen, stel ik bijzonder op prijs. Met verbazing echter lees ik in Uw brief, dat gij de mannen te veel 'opgehemeld' acht in de Holl. Lelie. Wáár leest gij dat; dóór wie of door wien worden zij 'opgehemeld'? Haal mij daarvan eens eenige bewijzen aan. Weet gij wel, dat ik integendeel meermalen van mannen de klacht te hooren krijg, dat zij te *streng* worden veroordeeld of aangepakt in de Lelie? Beide verwijten zijn onbillijk m.i. - Alleen ligt het voor de hand, dunkt mij, dat ik-zelve, als vrouw, beter kan beoordeelen de gebreken van ons-vrouwen, dan mij behoef te verdiepen in die der mannen, zoodat, ook al waar ik dikwijls met *vrouwen* correspondeer, ik eerder op hunne levens en hunne tekortkomingen zal doorgaan in mijne beschouwingen, dan op die der mannen. Waar er echter aanleiding toe is zeg ik steeds over de laatsten even onbewimpeld mijne meening als over de eersten. - Trouwens, een eindje verder zegt gij-zelve in Uw brief, dat gij mij *gelijk* geeft in wat ik zeg als zoodanig, het alleen 'niet plezierig' vindt wanneer mannen zoo iets lezen, dat vrouwen in zulke dingen ongelijk wordt gegeven openlijk. Dat is een standpunt van partijdigheid Uwerzijds, lieve Alma, dat ik niet deel. De *waarheid* moet ik zeggen, of die voor de vrouwen plezierig is, of niet; en zonder mij in de mogelijke ijdelheids-gevolgen ervan voor de mannen te verdiepen. Wees overigens op dat laatste punt maar gerust, ijdel, en zich zijn meerderheid van man bewust, is 'de heer der schepping' toch reeds. En alweder, wij-vrouwen zelven geven hier daartoe alle aanleiding, want gij-zelve zult toch óók wel reeds in Uw eigen omgeving de algemeene bekende waarheid geconstateerd hebben, dat de leelijkste, mismaakste, en onappetytelijkste man altijd, als hij wil, nog wel ergens een mooie, jonge, zelfs rijke vrouw kan opscharrelen, die hem met beide handen trouwt.

- Ik geef Uw broer dan ook volkomen gelijk in zijn bewering dat Uw vriendinnen niet om *U* bij U aan huis kwamen, of om Uw zusters, maar... om de broers. Dat feit kan men overal zien, in elk huishouden met jongens. Ik heb eens geschaterlachd om een nakomertje-meisje, waarvan de moeder, leuke dame, met vele volwassen zoons, mij spottend vertelde, hoe de jonge meisjes-dochters harer kennissen haar overlaadden met geborduurde broekjes en jurkjes en wat niet al voor haar kleine-meid, op wie zij allemaal 'dol' waren; - beweerden ze. *Die* moeder had open oogen, voor wat er stak

achter al die lievigheid, terwijl zij zoo vele volwassen jongens bezat! - Dat niet iedereen onder de vrouwen met *bewustheid* zich zoo gedraagt, geef ik *U* toe; er is uitteraard en zonder trouwbijbedoelingen iets meer opwekkends in met jongelui van de andere sexe om te gaan, dan altijd als meisjes onder elkaar te zitten. Huishoudens met alléén meisjes zijn criant-vervelend en saai! - Alles wat gij mij verder vertelt geloof ik beter te doen niet te beantwoorden, zooals gij-zelve ook half en half te kennen geeft op Uw inliggend kaartje, want het is daarvoor te intiem. Mij lijkt het, dat gij veel te veel nog zijt doordrongen van vrouwen-rechten en vrouwelijke eigenwaarde en al dat moois méér, terwijl ik-voor-mij voor een vrouw integendeel het leven juist zoo mooi vind, wanneer zij het zoo eenvoudig mogelijk, zonder strijd, in de stilte van huiselijkheid kan leiden, gelijk in Uw geval blijkbaar *kan,* want Uw werkkring en Uw thuis vind ik ideaal. Gij hebt in Uw eischen iets van de Ibsen-ideeën, wat zijne vrouwen-figuren aangaat. Op papier is dat alles héél wáár, maar in de werkelijkheid is hetgeen hij zijn heldinnen laat verkondigen niet meer dan een phrase dikwijls. - Nu nog even over Uw hond. Indien hij op Uw moeder zóó dol is, dan bewijst dat hoe *zij*-ook harerzijds voor hem het liefst is, en vooral óók, hoe zij een lief karakter heeft in haren omgang met hem, 't Geen gij van hem dienaangaande vertelt vind ik een schitterend bewijs vóór zijn trouw en aanhankelijkheid. Zoo is Benjamin ook met mij. Mijn vriendin en onze Marie zijn ideaal-lief voor hem, en hij is op beiden dol; maar voor mij is hij toch nog op een aparte wijze lief. Als *ik* hem roep, dan vliegt hij; en als hij iets héél ondeugends heeft uitgevoerd, dan kijkt hij naar *mij* om hulp. En, als hij iets van ons wil gedaan hebben van een extra-koekje of zoo iets, dan legt hij zijn pootje smeekend op *mijn* hand.

Beta (**Ned. Indië**). - Daar gij in Uw brief geen pseudoniem opgeeft kies ik de onderteekening van een Uwer bijdragen, in de hoop dat gij U-zelf zult herkennen hierin. - Gij hebt, gelijk mij uit dien brief blijkt, het teruggezondene reeds ontvangen; ik kan in de Lelie moeilijk iets plaatsen over een reeds zoo lang-geleden gebeurtenis; hetgeen ik U indertijd schreef omtrent *actueele* dingen blijft steeds meer en meer van toepassing.

't Begin van Uw brief is zóó vertrouwelijk, dat ik er U alleen voor kan danken zooveel vertrouwen te mogen ontvangen, maar natuurlijk handel ik in Uwen geest, door er hier niet op in te gaan. Ik hoop echter, dat ik het vervolg der zaak óók van U mag hooren. Gij kunt natuurlijk op mijn volkomen geheimhouding evenzeer rekenen, als verzekerd zijn van mijn innige belang-

stelling. - Neen, het gedicht van van Eeden, dat gij voor mij afschreeft, zegt *mij* weinig troost. Ik kan voor zoo'n 'staf', als waarvan dáárin gesproken wordt, niets voelen; misschien wel omdat ik een natuur heb, die zich niet gemakkelijk láát troosten. Maar het gaat mij daarmede als met hetgeen ik schreef in de correspondentie aan Zonnehof, ik wil niet gaarne een anders geloof hem bestrijden, of er zelfs hem in pijn doen, waar het deze correspondentie-rubriek geldt. Het is iets anders in de overige kolommen van dit Blad over het een of ander onderwerp in het algemeen gesproken mijn opinie te moeten zeggen, óók waar het geloofszaken geldt, dan wel in de aan een bepááld persoon gerichte correspondentie die zóó beslist uitspreken, tegen den zijnen in, dat ik weet er hem of haar mee te zullen kwetsen. Tot het eerste is wèl noodzaak, tot het laatste niet. - Gaarne wil ik op Uw vraag antwoorden, dat ik meer dan één theosoof heb ontmoet, dien ik voor zéér eerlijk en overtuigd hield, en die óók, door den ernst zijner overtuiging, offers bracht aan zijn eigen genoegens, waardoor hij mij eerbied afdwong. Van de groote meerderheid, juist wat de leiders aangaat, kan ik echter niet zeggen, dat zij op mij zulk een herboren indruk maakt als men m.i. zou mogen eischen. Echter, dat is een personenquestie; het is de theosofie als léér, die ik koud, dor, onbevredigend vind.

Heel gaarne wil ik U ook nog ter voorkoming van misverstand meedeelen, dat de titel van het door U bedoelde stukje: 'Mevrouw Annie Besant in Indië verstooten' *niet* is van mij, maar stond boven de mij ter afdruk toegezonden vertaling. De door U aangezochte persoon, dien gij verzocht hadt dienaangaande een gedachten wisseling aan de Lelie in te zenden, heeft zulks niet gedaan; mijnerzijds zou ik hem gáárne en, ook op dezelfde plaats, gastvrijheid hebben verleend. Dat die courant Uw protest weigerde is weer een der vele staaltjes van de 'eerlijkheid' onzer voorlichtende pers.

Ik begrijp niet goed, en houd mij in dezen voor Uw opheldering aanbevolen, hoe gij *kunt* beweren, dat de door mevr. Blavatsky gestichte vereeniging *dezelfde* is als die welke mevr. Annie Besant stichtte, want in de brochure van Fussel staat immers met jaartallen en data onwederlegbaar aangetoond, dat Catherine Tingsley de tegenwoordige opvolgster werd van mevr. Blavatsky, en dat mevr. Annie Besant een *nieuwe* theosophische vereeniging stichtte. Hetgeen ik omtrent die brochure van Fussel in het Soer: Handelsblad heb geschreven is intusschen óók in de Lelie verschenen, zoodat gij er in zijn geheel nu over kunt oordeelen. - -

Het door U bedoelde vervolg-stuk zal nog worden voortgezet; het is door een misverstand blijven liggen. - Ik vind Uw oordeel omtrent Om de Eere Gods, met één zin door U uitgedrukt, zéèr wáár: 'Het verzwijgen van dergelijke toestanden is gevaarlijker dan het openleggen, daarom hebt U een goed werk gedaan'. - Voor dat onpartijdig oordeel dank ik U, juist omdat we dikwijls van meening verschillen.

Neen, de correspondentie aan Minerva was *niet* voor U bestemd, maar voor een anderen correspondent. *Ik* kies nooit bepaalde pseudoniemen voor mijne correspondenten, maar neem of hunne voorletters, of, zooals in Uw geval, een door hun vroeger gekozen onderteekening pseudoniem. Hartelijk dank voor Uw uitvoerig schrijven. Mocht gij nog lust gevoelen uwerzijds iets over die Fussel-Annie-Besant-geschiedenis in te zenden, dan wil ik, om U mijn goeden wil en onpartijdigheid te bewijzen, gaarne alsnog zulk een stuk plaatsen.

Ogtrud. - Ik herinner mij zeer goed dat er in de Lelie een ingezonden stuk heeft gestaan van een op te richten vereeniging *Levenskunst* te Amsterdam, en ook heb ik

de latere oprichting ervan aangekondigd gezien. Of zij echter nog bestaat kan ik U niet zeggen. Het beste is dat gij Uw vraag herhaalt als ingezonden stukje (kostelooze opname) in de Lelie-zelve. - Gij schrijft dat gij 'kloosters een te gemakkelijke wijze vindt om het leven te ontvluchten'. Lieve Ogtrud, *kent* gij het leven van nonnen? Wat *ik* gezien heb van hun leven te Suriname, onder de melaatschen in fransch Guyana, onder de zieken in Bonn, heusch, dat was **niet** 'gemakkelijk', maar ik verzeker U integendeel dat ik de meest ongeloovige mannen met eerbied heb vervuld gezien bij hun werkzaam zelfopofferend bestaan. B.v., daar was in Bonn met mij in hetzelfde hospitaal een oude vuilpoets-meneer, die al twee malen aan den tong van kanker was geopereerd, van wien iedereen U kon vertellen hoe hij al zijn ziekten aan zich zelf alleen had te wijten. Die man werd door een zoo lief zacht nonnetje (het St. Johannis-hospitaal te Bonn wordt geheel bediend door Roomsche liefdezusters) verpleegd, dat ik mij dikwijls afvroeg: hoe *houdt* zij er het geduld bij? - En dan de melaatschen! - En in Suriname, waar zoo'n nonnetje niets anders te zien krijgt van de gansche kolonie, dan de korte weg van de mailboot naar het klooster, om dáár, in dat klooster, geheel haar leven verder heusch niet 'gemakkelijk' te slijten, maar in onafgebroken onderwijs moeten-geven op een zéér bloeiende meisjes-school; - (waarvoor zij evengoed alle akten moet bezitten volgens onze wetten dan welke openbare-school-onderwijzeres ook.)

Neen, *ik* vind daarom het zich levendig gaan begraven in een klooster *niet* 'gemakkelijk' in dien oppervlakkigen zin; maar wèl vind ik het voor onze arme gemartelde vrouwen-zielen een grooten troost, wanneer wij, - bang dikwijls voor zelfmoord omdat wij niet weten *of* er een hiernamaals is - op zulk een wijze, als door het R.K. klooster alléén mogelijk is, de poorten van de wereld, en daarmee van ons aardsch vrouw-bestaan, achter ons kunnen afsluiten. In dien láátsten zin vind ik het klooster-leven benijdbaar; zou *ik* er allang zijn ingevlucht, indien er voor ons protestanten zoo iets mogelijk ware.

Indien gij van mevrouw van Rees-van Nauta Lemke iets weten wilt over het Spiritisme, dan zal ik Uw vraag gaarne per Lelie-gedachtenwisseling brengen onder hare aandacht. Zij heeft inderdaad veel belangstelling gevonden voor hare Lelie-artikelen, òòk wel eens kreeg ik aanvallen op haar ideeën onder de oogen in mijn particuliere correspondentie, maar dat is nu eenmaal

eigen aan het Spiritisme, dat het felle tegenstanders óók heelt. - Zeker, gij doet er mij groot genoegen mee indien gij mij *blijft* schrijven over Uw wenschen en verlangens, want ik deel van harte in het lief en leed mijner Lelie-abonnés. - O ja, wij zijn hier in ons eigen huishoudentje heel best tevreden, maar ik voor mij-persoonlijk deel de opvatting van de Genestet, dat het het beste maar is zich aan niets te wennen op deez aard: 'Verhuizen is ons lot.' -

Nelsie. - Uw stukje nam ik aan. - Ja, dat is inderdaad al weer een heel tijdje geleden sinds ik van U hoorde: maar ik herinner mij heel goed alles wat gij inzondt; en ook wat ik U antwoordde. Gij hebt mijn raad gevolgd, en gij ziet dat ik Uw nieuw artikel nu gaarne een plaats geef. - Ik vind het jammer dat gij alleen met Uw initialen teekent, want een dergelijk betoog maakt, vind ik, altijd méér indruk wanneer de schrijver er voor uitkomt wie hij is; echter, gij zijt volkomen vrij het niet te doen. Uit principe maak ik het honorarium van geteekende stukken hooger dan van slechts onder pseudoniem-geschrevene. Het schetsje moogt gij gerust zenden ter beoordeeling. -

Gij komt dus in mijn buurt dezen zomer? Inderdaad blijf ik hier op Scheveningen. Mijn huis is maar een *huîsje;* het is echter niet kleiner dan wij noodig hebben, of wenschen. - Hartelijk gegroet.

1813. - Wij zullen de Lelie toch niet sluiten*) in dezen jaargang, zonder Uw twee lieve brieven te beantwoorden, nietwaar? - Er staat echter véél in dat ik natuurlijk, wegens de vertrouwelijkheid ervan, laat rusten; gij begrijpt me? - Over de toilet-questie hoop ik dat gij tevreden zijt. Is dat nu naar wensch in orde, zooals ik U liet raden? Vriendelijk dank voor *Uw* bedankjes dienaangaande. - Komt gij nu toch nog op Scheveningen dezen zomer? Misschien zien we U dan toch wel nog eens? - Ja, Ede is een lief plaatsje, en heeft bekoorlijke wandelingen; voor een zomer-séjour zou ik het prefereeren boven een zeebad-plaats. Maar voor U is het Kurhaus een bijzondere aantrekkingskracht, daar gij zoo muzikaal zijt.

Uw tweeden brief durf ik eigenlijk héélemaal niet beantwoorden. Ik vind het erg aardig van U, mij dat alles zoo uitvoerig mogelijk te vertellen. Gij begrijpt mij? - Slechts het slot roer ik nog even aan, waar gij vertelt van dat welverdiende complimentje van dien arts, omdat gij niet zenuwziek zijt geworden onder zóóveel ellende als gij in dien vroegeren tijd hebt gehad. Zie, dat vind ik-óók juist zoo sympathiek in U, dat gij U toen zoo waarachtig-verstandig hebt gehouden; uit *die* brieven zijt gij mij altijd het méést lief geworden. De meeste menschen stellen namelijk zichzelf bij zulke gelegenheden aan als 'het' slachtoffer, en laten de anderen, onschuldigen, noodeloos mêelijden, en brengen het eenmaal gebeurde dientengevolge nog méér in de war. Gij echter hebt zoo kalmweg de koe bij de horens gepakt, en daardoor m.i. niet alleen Uw eigen huishouden gered, maar ook het overige ten beste gekeerd; m.i. is *dat* de *ware* plichtsbetrachting.

Wilt gij nu ook nog mijnerzijds mijn hartelijke groeten doen aan Uw dochter, en haar zeggen hoe blij ik ben met het herstel van haar hond? En, o ja, U wilt zoo graag weten wat de ander *mij* schreef. Maar, lieve 1813, dat is nu even goed redactie-geheim als wat gij *mij* hebt opgebiecht. Dáárover houd ik dus mondje dicht. Heel veel groeten, ook van mijn vriendin.

*) Deze corr: is wegens plaatsgebrek in het laatste nommer van den afgeloopen jaargang niet meer opgenomen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

P.J.B. - Gaarne zal ik aan Uw verzoek voldoen. Uw stuk komt nu spoedig; geef s.v.p. der drukkerij een titel op.

B. - Ik hoop U spoedig uitvoeriger te schrijven. Voor een drukproef aan Uw adres zal ik zorgen.

A. - Ik hoop U de volgende week een beurt te geven.

Corry. - Gij zult hoop ik de volgende week beantwoord worden. - Uw gedicht zal ik niet te lang meer laten wachten, maar, heusch, *gij* hebt nog niet lang gewacht.

- **Ruth.** voor Uw stuk geldt hetzelfde. Gij zijt een heetgebakerde medewerkster. Uw brief komt, hoop ik, de volgende week aan de beurt.

Sluiting red: ged:

13 Juli 1910.
24ste Jaargang.
No. 2

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

Hoofdartikel
Het beste deel.

Er bestaat een boekje (den naam des schrijvers ben ik vergeten) getiteld: ‘Wat moet mijn jongen worden?’ Het bevat, naar ik meen, raadgevingen en inlichtingen omtrent verschillende vakken en betrekkingen, die een vader bij de beroepskeuze voor zijn zoon openstaan. Of er een pendant van het werkje is, dat zou heeten: ‘Wat moet mijn Meisje worden?’ weet ik niet; maar het lijdt zeker geen twijfel of die vraag doet zich in onzen tijd niet minder ernstig, niet minder dringend aan menig ouderhart voor. De dagen, dat een meisje rustig aan moeders pappot kon blijven, totdat een echtgenoot opdaagde, zijn voorbij. Het meisje moet tegenwoordig al evenzeer ‘hinaus ins feindliche Leben, muss wirken und streben, muss pflanzen und schaffen, erlisten, erraffen, muss wetten und wagen, das Glück zu erjagen.’ Vroeger was er een hemelsbreed verschil tusschen de opvoeding

van een jongen en die van een meisje, dat niet zooveel behoefde te leeren, omdat ze ‘maar een meisje’ was. Als zij maar een knappe huishoudster werd, meer eischte het leven, de maatschappij niet van de vrouw, omdat de *man* den strijd om het bestaan voerde, als zij trouwde. En dat deed ze veelal.

Tegenwoordig rekent men er in de meeste gevallen op, dat een meisje *niet* trouwt. Hoe het komt, laten we daar, maar het lijkt wel of de jongelui van den tegenwoordigen tijd minder trouwlustig zijn dan hun voorvaderen. Het aantal meisjes, dat ‘blijft zitten’ is legio, en toch dienen ook die voor haar toekomst ‘bezorgd’ te wezen! Dus - de handen uit de mouwen!

Gewoonlijk zijn het de meisjes zelf, die dat inzien, en zich opmaken tot den ‘struggle for life’, daarbij vaak genoeg te kampen hebbende met onwillige ouders, die, de oogen sluitende voor de groote veranderingen in maatschappelijke toestanden rondom hen, zich krampachtig vasthouden aan de ouderwetsche grondstelling: laat het meisje toch rustig blijven wachten tot ze trouwt. Er zijn werkelijk van die onverstandige moeders, die schouderophalend van hun dochter getuigen: ‘Die? Dat is geen meisje meer, maar een blauwkous. Ze zit maar in de boeken en te denken hoe gauw ze op eigen beenen zal kunnen staan. Het ouderlijk huis is tegenwoordig niet goed genoeg meer. En trouwen zal ze wel nooit. Een man bedankt voor zoo'n geleerde vrouw. Waar hij groot gelijk in heeft, want in negen van de tien gevallen helpt ze zijn huishouden naar de maan en zit hem nog op den kop bovendien.’ - Wat dan zeker niet pleiten zou voor den man, die een blinde, tot vrouw verlangde om als Eénoog over haar te kunnen heerschen!

Er zijn echter ook verstandige ouders, die zelf hun meisjes wijzen op de gansch verschillende eischen, die het leven voorheen en thans aan de vrouw stelt, die op zachte, maar ernstige wijze haar op de mogelijkheid voorbereiden, dat ze een ‘oude vrijster’ worden kunnen, en haar, naar hun beste weten, toerusten op den levensstrijd, die zij zullen te voeren hebben, als de ouders eenmaal het hoofd komen neer te leggen.

Maar ook tijdens het leven der ouders vliegen de vogels het nestje uit. Ze zijn jong, het leven lokt - en er is zooveel te doen! Er is zulk een heerlijk gevoel, dat van op eigen beenen staan, en werken voor je eigen brood. Bovendien, haar opvoeding heeft al zooveel gekost, niet waar, het is dus billijk, dat zij nu ook eens toonen, dat al die moeite en zorgen aan haar besteed, niet vruchteloos zijn! Kijk de jongens eens. Trekken die ook niet de wijde wereld in om te woekeren met hun talenten? De meisjes kregen dezelfde opvoeding, welaan dan! En de ‘struggle for life’ is heden ten dage voor de vrouw een even gewichtige questie geworden als voor den man.

De vraag dus: Wat moet mijn meisje worden? dient door ouders wèl overwogen te worden. Vele zijn de antwoorden die daarop gegeven worden. Ik wed echter, dat er onder de moderne opvoeders slechts weinigen zijn, die mijn antwoord daarop óók het best passende vinden. Dit:

Vóór alles een liefhebbende Vrouw en een goede Moeder.

Hoe nu! hoor ik velen zeggen. En de theorieën van daarstraks dan? We hebben toch juist uitgemaakt, dat een dergelijk ‘ouderwetsch begrip’ in onze dagen geen steek meer houdt. En nu komt gij met lijnrecht het tegengestelde aan?

Oogenschijnlijk ja. Schrikt niet, lieve moderne lezeressen, trots álle hedendaagsche theoriën en feiten, blijf ik als de eenig ware bestemming van het meisje beschouwen: het Huwelijk.

Let wel, ik zeg *het* huwelijk, niet *een*, maar *het*, het ware huwelijk, dat tusschen twee menschen, die elkander liefhebben met heilige reine liefde, dat tusschen twee menschen, die om een oude uitdrukking te bezigen, door God voor elkaar werden geschapen, die - moderner uitgedrukf - elkanders *tweelingzielen* zijn. Juist: *zielen.*

Voor velen roept het woord huwelijk geen ander denkbeeld op dan de verbintenis in de eerste plaats tusschen twee lichamen, met alle verdere materalistische bij-omstandigheden, als daar zijn: het samen wonen in één huis, het samen doormaken van lief en leed (meest van stoffelijken aard), het samen kinderen krijgen en groot brengen - terwijl heel achteraan de gedachte komt aan de Liefde. Niet de vleeschelijke natuurlijk, maar de ernstige, diepe vraag of de twee *zielen* bij elkander hooren. Och in de meeste gevallen is dat denkbeeld gansch niet opgerezen. Men was verliefd, men schoot goed op samen - wat zou men zich het hoofd breken over dergelijke, diepzinnige questies als geestelijke liefde?

Totdat te eeniger tijd men op de een of

andere pijnlijke wijze tot de gewaarwording komt, dat een huwelijk, op dergelijke losse gronden aangegaan, een ontgoocheling meebrengt, dat het ware, het heilige huwelijk slechts daar gesloten wordt, waar twee menschenkinderen met dankbare ontroering beseffen, dat zij bij elkander behooren volgens een wet, die door geen menschenhanden werd geschreven. ‘Huwelijken worden in den hemel gesloten,’ is een oud, maar wáár woord, en even waar, wat wij er als een variant op het bekende gezegde aan zouden kunnen toevoegen: ‘dat de mensch niet bij elkander zal voegen, wat God gescheiden heeft.’ Er is ziel, er is weerziel, er is helft, er is weerhelft. Twee-één, elk op zichzelf maar half, *samen* daar voor het doel, waartoe de Schepper hen in het leven riep.

Marie Correlli is een der apostelen van de leer der tweelingzielen, en naar mijn innige overtuiging zou het aannemen van die hypothese leiden tot het minder lichtzinnig overgaan tot dien gróóten stap: de echt.

> Drum prüfet wer sich ewig bindet
> Ob sich das Herz zum Herzen findet
> Der Wahn ist kurz, die Reu ist lang.

Zoolang het huwelijk wordt beschouwd als een *stoffelijke* verbintenis in de eerste plaats, zoolang als aan questies als ‘geborgen zijn voor de toekomst’ overwegende aandacht wordt gewijd en men luchtig heenstapt over de vraag of men wel werkelijk voor elkander bestemd is, zoolang zullen er telkens en telkens verbitterd, teleurgesteld bedrogen uitkomen, en den band die zij eenmaal sloten, als een martelende, knellende keten beschouwen, waarvan ze zich, ach hoe gaarne willen vrijmaken. Het huwelijk *is* geen loterij, waar men op de bonne fooi een kansje in waagt, het is meer dan een middel tot instandhouding van het geslacht, want bij het ware huwelijk gaat de geestelijke gemeenschap verre boven de lichamelijke, het is méér dan een zich paren voor dit leven, een heilige instelling, die verder reikt dan het graf, omdat de ziel niet sterft, en Liefde eeuwig duurt.

Wie zich die overtuiging eigen maakt zal zich van het huwelijk als 's menschen bestemming (want dit geldt voor den man evenzeer, alleen is het liefdeleven bij de vrouw sterker ‘'t is woman's whole existence’) een eenigszins andere voorstelling maken dan de gewone. Die zal inzien, dat het even verkeerd, even zondig is, maar á tout prix getrouwd te willen zijn, met den eersten den besten man, die het meisje vraagt, hetzij uit zucht naar ‘bezorgd te wezen’ òf wat ook voorkomt, uit een soort ijdelheid, om niet te behooren tot de ‘muurbloempjes’, even zondig als per sé nooit willen trouwen, met geen één man, om redenen, die veelal zeer modern en - zeer tegennatuurlijk zijn.

Ik heb eens hooren beweren, dat er maar twee soorten meisjes zijn: het soort dat trouwt, en het soort dat ongehuwd blijft. Het kenmerkend verschil tusschen die twee categorieën was niet te definiëeren, maar ge voeldet het soms instinctmatig: die trouwt nooit, die wèl. En in vele gevallen kwam het uit ook.

Wat daarvan aan is, weet ik niet, maar wel weet ik, dat een meisje, zoo zij verstandig is, zich daar ook maar het hoofd niet over breken moet, en vooràl nooit haar jonge leven zoodanig moet inrichten, alsof een huwelijk voor haar gansch buitengesloten ware. En dat, helaas, is een van de verkeerde gevolgen van de hedendaagsche opvoeding der meisjes: dat zij ongeschikt worden voor het huwelijk, wijl zij geleerd hebben daarover te denken op een zekere geringschattende manier.

En dat schuilt niet in wat de onverstandige moeder, van wie ik hierboven sprak, beweerde: ‘dat de meisjes te geleerd werden,’ het kwaad schuilt dieper: de ware vrouwelijkheid gaat er vaak door verloren. O, het trof me zoo dikwijls in die ‘moderne’ meisjes: de *harde*, besliste manier van spreken, van oordeelen over de dingen en over de menschen, over de mannen vooral waarbij van dat zekere, niet te omschrijven, iets, dat de hoogstaande vrouw die eigenaardige aantrekkelijkheid verleent, gansch niet viel te bespeuren.

Laat de opvoeding van een meisje, zóó zijn ingericht, dat zij, zonder op een man te wachten, toch in de eerste plaats geschikt wordt gemaakt voor een liefhebbende echtgenoote en een verstandige moeder. Niet alleen haar geest, maar ook haar hart ontwikkele zich! Al die geleerdheid is vaak ach zoo eenzijdig bovendien! Laat ze leeren, o zooveel ze maar kan, laat ze zich óók bekwamen voor dat vak, waar zij de meeste aantrekking voor voelt, opdat ze een wapen in de hand hebbe - zeker, maar laat ze dat alles doen op de ware manier: het geleerde en gelezene in zich opnemen en verwerken, en het aanwenden ten nutte van anderen. Ze moet niet studeeren enkel om maar te slagen voor een examen, waarnà zij met een zucht van verlichting al die ‘ver-

velende rommel' in een hoekje wegbergt om maar zoo gauw mogelijk weer te vergeten, een volgend examen eischt weer àndere stof - zij werke met de gedachte hieraan: hoe zij wellicht later, als ze het geluk heeft te trouwen en kinderen te krijgen, daardoor kan wezen een ontwikkelde vrouw en moeder, een steun voor den man, een hulp voor de kinderen, een zegen voor het huis! Ik weet een gezin, waar de moeder de letterlijke vraagbaak is. O, dat warm-intieme huiskamertafereeltje! De groote ronde tafel - een paar blondkopjes gebogen over blauwe schoolschriften, waar zij met stijve, exacte vingertjes in krassen, netjes hoor, want straks komt moeder eens kijken of er geen ondeugende vlakjes zijn - ginds een oudere editie, die Fransche woordjes uit 't hoofd leert welke moeder zoo dadelijk zal overhooren, terwijl Broer naast hem ijverig meetkunstige figuren zit te becijferen, die dekselsche congruentie-stellingen - totdat hij vragend eens den kant opziet, waar de universeele toevlucht troont achter groot theeblad vòl glanzende kopjes, en leutig pinkelend vlammetje onder zacht stoomenden porceleinen trekpot: Moeder, altoos bezig, maar altoos bereid, die al lang geraden heeft wat er gaande is en nu, alsof het vanzelf spreekt, de te stoppen kous op zijde legt met een helder-belangstellend: 'Wil ik 't eens probeeren vent?' Straks komt vader thuis, en vindt zijn pantoffels warm, zijn gemakkelijke stoel bij de kachel, zijn krant daarnaast. Gelukkige man, die bij zijn dagelijksche tocht door avond-donkere, wind- en regenstraten de troostvolle gedachte koestert aan zulk een vriendelijk tehuis!

Zie, dat moet het ideaal wezen: zulk een Huwelijk. Ik weet, - daarmede begon ik dit artikel, dat heden ten dage zulk een toekomst voor vele meisjes niet is weggelegd. Het leven is hard, en houdt zich met idealen niet op. Zeker, maar wil dit daarom zeggen, dat wij in onze harten geen idealen, geen poëzie mogen hebben?

Dit bedoel ik eigenlijk meer: Och, of de meisjes van onzen tijd wat éérlijker waren, waar het geldt haar toekomstideaal. Er is zooveel comedie onder haar, zooveel erbarmelijke gekunsteldheid, waar het diep binnen in haar heimelijk schreit naar Geluk, wat voor de ware vrouw wil zeggen: Liefde. Gelooft haar niet, die spot met 'wachtende zusters Anna', zichzelf in haar glorieuze onafhankelijkheid ver daarboven achtend, gelooft haar niet, die scheldt op de mannen en smaalt op 'knellende banden', waaraan zij 'Goddank, is ontkomen, wijl zij zoo wijs was, zich met verliefderige nonsens niet in te laten,' en - glimlacht niet over haar, die zoo juist thuis gekomen van een bezoek aan een jong-verloofd gelukkig paar of een stralende moeder met rozig kindje - in de eenzaamheid en stilte van haar binnenvertrek schreit om haar armoede.

Och, of de meisjes zich wat minder schaamden over verlangens, die immers heel natuurlijk en heel rein zijn, waar zij erkennen moeten, dat dat Geluk 'het beste deel' is, dat een vrouw zich ooit voor haar toekomst kiezen kon. Waarom dan gehuicheld en beweerd, 'dat men het gelukkig zonder den man kan stellen ook, en de gulden vrijheid après tout toch maar je ware is?' Zeker we *kunnen* het stellen zonder, zulke sentimenteele juffers zijn we niet, dat we er om verkwijnen zouden, en zoo dwaas zullen we ook niet wezen, dat we er om verbitteren en verzuren zouden, dank zij onze gezegende opvoeding, die heeft leeren *werken.*

Maar laat die opvoeding worden gebaseerd hierop, dat, wanneer ze eens tot die taak - de zwaarste van alle - wordt geroepen, ze daarvoor berekend zij. Want werkelijk, onze tijd heeft goede echtgenooten en goede moeders bróódnoodig. Echtgenooten, die meer zijn dan huishoudsters alleen, van den prozaïschen stelregel

uitgaande, dat de weg tot het hart van den man gaat door zijn maag, die haast geen ander discours hebben dan gejammer over de meiden, zoodat de man nog gevaar loopt een jan hen te worden - of anderzijds vrouwen, die zich over het huiselijk leven al bitter weinig bekommeren, wier hoofd vervuld is van vereenigingen, vergaderingen en maatschappelijke belangen, dan wel allerlei uitgangetjes met kostbare toiletten - alles ten koste van het huiselijk geluk en den huiselijke vrede. Maar vrouwen, die in den besten zin des woords kameraden zijn voor haren man!

Moeders, die niet enkel waken voor het stoffelijk welzijn van haar kroost, die niet alleén letten op het eten en honderd-uit zaniken over levertraan, melk, eieren en vleesch, dat den stakkerds letterlijk *ingeworst* wordt, moeders, die niet den ganschen dag maar zitten te verstellen, voor niets tijd en gedachten hebbende dan klachten over de sleetschheid van de jongensbroeken, de schandalige gaten in de ijzersterke school-

kousen, om niets te zeggen van de schoenen, die binnen ongelooflijk korten tijd alwéér gehalve-zoold moeten worden, en wanneer dan eens een kind schuchter aankomt met wat moeielijk schoolwerk, het afschepen met een: 'ik heb geen tijd, en ik wéét 't ook niet, dat ben ik al lang vergeten hoor.' Of, aan den anderen kant, moeders, die haar kleuters overlaten aan bonnes en gouvernantes en dure kostscholen, zelve het hoofd vól hebbende met véél interessanter questies. ...De maatschappij heeft behoefte aan *echte* moeders, die haar leden aflevert, waarop ze bouwen kan, die op hun beurt, met de herinnering aan zulk een gelukkig tehuis, een even gezegend home zullen stichten.

En naar mijn vaste meening is de vrouw, die al hare beste gaven aanwendt tot heil harer kinderen, een minstens even nuttig, zoo niet nuttiger lid der maatschappij als de voorvechtsters van politieke beginselen. Er zijn er onder deze laatsten zoovelen, die maar meeprutsen en meehannesen aan werk dat het hare niet is, en daardoor de zaak, waarvoor zij heeten te ijveren, meer achteruit dan vooruit helpen; die in hun eerzucht voortspruitend uit ijdelheid, neerzien op eenvoudiger, meer voor de liggende plichten, en in hare verblindheid zelfs over de heiligste roeping der vrouw: het moederschap, de schouders ophalen.

Laat mij eindigen met een getuigenis. Er is een tijd geweest, dat ook mij een toekomst met allerlei wettenverbetering, als vrouwenkiesrecht, vergemakkelijkte echtscheiding, veranderde voogdij - wanneer de vrouw de gelijke, desnoods de meerdere van den man zal zijn, maar vooral, wanneer ze vrij zal zijn, vrij! en haar eigen weg baant door het leven in zegepralende, zelfbewuste onafhankelijkheid van den man - de ideaaltoekomst leek.

Totdat ik tot het beschamende besef kwam hoe hol en leeg dat alles was tegenover dat groote Geluk, dat liefhebben heet. Dat de beste rechten der vrouw zijn die op den troonzetel in het hart van den man, dien zij en die harer waardig is, dat de glorierijkste levensweg voor haar is, náást en met hem in wiens sterke handen zij de hare vol vertrouwen ter leiding legt. Dat vrijheid en onafhankelijkheid maar betrekkelijk zijn in deze wereld, dat een maatschappelijke werkkring de vrouw wel voldoening schenken kan en ook moet, wanneer zij er zich volgens haar beste weten aan wijdt, maar dat het ware, diepe, innige *geluk* slechts te vinden is in de werkkring, die het *Tehuis* heet.

'Wenn Gott in seiner rechten Hand die Freiheit, und in seiner linken die Liebe hielte, und Er sagte zu mir: Wähle, so fiel'ich Ihm demütig in die linke und sagte: Vater gieb, denn die reine Freiheit ist ja doch nur für Dich allein!'[1)]

A.B.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 1).

Geerte Stinia wierp de japonnen met een zekere onverschilligheid in den grooten geopenden koffer. - Die lamme, ouwerwetsche, stijve japonnen, die ze op bevel van

1) Met deemoedige bede om verontschuldiging aan den schim van G.E. Lessing.

haar man in Groningen moest laten maken, en dan nog niet eens in eerste magazijnen, wat konden ze háár schelen!

Buiten sloeg de regen tegen de vensterruiten. - Ze kon de trekvaart zien - en geen mensch op den weg natuurlijk - geen sterveling. -

Dat was nu haar leven, jaar in jaar uit. - God, wat was ze in 't begin in opstand geweest. -

En wat liet het haar nu onverschillig. Je wendde aan alles - als je oud werdt. -

Haar oog viel op den toilet-spiegel, op haar eigen figuur, dat ze daarin onderscheidde ten voeten uit. Aanleg tot corpulentie had ze altijd een beetje gehad. Maar, met haar firstrate corsetten en geregen middeltje, had ze dat als jonge vrouw weten te maskeeren. Nu zag ze wel, dat ze met den middelbaren leeftijd lomp was geworden, zwaar, vernegligeerd. - Govert Jaap wou immers in het begin niet hebben, dat ze wat ook uit den Haag liet komen, bewaakte haar als een tyran, in zijn dweepzieke overtuiging, dat hij haar moest leeren daardoor haar zonde goed te maken. - Van lieverlede had ze zich geschikt. Wat kon het háár ook ten slotte helpen zich mooi te maken, hier op dit eenzame goed, waar niemand haar te zien kreeg dan de een of ander ‘provinciaal’ op een stijve visite. -

- En toen, van lieverlede, was ze het gaan zoeken in lekker eten en drinken, en in zich zelve toegeven en zich verwaarloozen.

Wat moest ze toch hebben ten slotte! He, wat zag ze er uit, met die slecht-zittende zwarte japon, en dat achteloos opgemaakte haar! Ze werd al grijs ook. Ze leek wel vijftig! - In 't begin, als ze voor 'n dag of twee mee mocht naar den Haag, had het haar wèl gehinderd, had ze haar best gedaan er zoo chic uit te zien als vroeger. Maar 't gaf toch niets. Haar man liet haar niet uit zijn

oogen; nam haar, dadelijk als het doel van hun komst was afgeloopen, - ééns 'n plotselinge ongesteldheid van haar vader, ééns 't afscheid-nemen van Ellen die naar kostschool ging en grootpapa moest goeden dag zeggen, - weer mee terug naar de negerij hier. - Nu, allang liet dat alles haar koud; had ze geen illusies meer voor haar eigen leven. -

Dáárom, omdat ze zoo volslagen getemd was, mocht ze nu zeker mee naar tante Holt; nu vond hij er zeker geen gevaar meer in dat ze daar ging logeeren, waar hij haar tot hiertoe nooit had willen laten heengaan. Wat haar-zelve betreft was ze trouwens eigenlijk zelfs liever thuis gebleven. Als het niet om het kind geweest was, - dat toch immers onder de menschen moest! Dáár had tante Anna wel gelijk aan. - -

En, voor haar, voor Ellen, behoefde hij, Stinia, geen angst te hebben dat *die* onder tante's wereldschen invloed geraakte! *Dat* was wèl zijn kind; net zoo overdreven vroom stijfkoppig was zij als hij. - -

Met een bitterheid herdacht ze, ophoudend met haar pakken, hoe hij bij die vreeselijke ruzie, die om Fredi ten Have tusschen hen was voorgevallen, er aan had getwijfeld of 't kind wel van hèm was! Nu had hij toch zeker allang gezien, hoe daaraan geen twijfel kon zijn; hoe ze alleen van hem-zelf die ingeboren behoefte kon hebben aan godsdienst en aan zelfverloochening. -

Háár kind leek 't bijna niet, dat zedige, schuchtere Gretchen-figuurtje. -

Met een jaloezie bedacht ze dat. - Het was haar een voortdurende bittere levenskwelling geworden dat ééns-zijn van Ellen en Govert-Jaap geestelijk, waar zij, de moeder, buiten stond. Na haar eerste wanhoop, toen haar man haar had *gedwongen* hem te volgen naar de Ekenhuize, omdat Fredi ten Have, met wien ze echtbreuk had gepleegd, inplaats van haar partij te kiezen en haar te helpen, gauw, gauw was gaan trouwen met 'n ander ten einde zijn eigen positie te redden, na haar eerste schrijnende pijn om de désillusie van dat alles, was haar tot hiertoe sluimerend moeder-instinct ontwaakt voor haar kleine meisje, had ze haar best gedaan in hàár opvoeding, in de zorg voor háár, een verdooving te vinden voor den kreet van levens-smart, die aldoor in haar jammerde, een vervulling voor haar leegheid van leven. -

Maar haar man, argwanend, had altijd tusschen hen gestaan, had haar nooit meer vertrouwd waar het de opvoeding gold van het kind. Zij had dat zoo goed gevoeld; gevoeld in de beslistheid waarmede hij wilde dat de vrome Engelsche nurse bij haar zou blijven, jaar in jaar uit, gevoeld in de zorgvuldigheid waarmede hij-zelf leidde haar avond-gebedjes, tegenwoordig wou zijn bij hare lessen, haar vergezelde op hare wandelingen. En later, toen hij haar naar kostschool had gezonden, naar Gnadenfrei, toen hij in elke vacantie waarin zij overkwam met angstvallige nauwgezetheid informeerde wat zij dacht, wat men haar onderwees, hoe zij straks haar toekomstig leven hoopte in te richten! Tot over den eenvoud van haar japonnen had hij gewaakt - in overleg met de nurse, gepromoveerd tot dame de compagnie met het grooter worden van het kind. - - Altijd, altijd, had ze gevoeld hoe hij haar, de moeder, wou verre houden van haar eigen dochtertje, om die vlek in haar verleden, waardoor ze zich zelve zóó had bezoedeld, dat hij vreesde hoe óók hun kind er door zou verontreinigd worden. -

Misschien had hij ook wel gelijk daaraan dacht ze soms in een wreede zelfpijniging. Zij was immers haar kind ook niet waard. Zij had immers de zonde begaan, die nooit een vrouw vergeven wordt. -

Maar het was toch zoo hard, zoo hard!

Want zij voelde het toch, met elk jaar duidelijker, hoe lief dat kind haar was, hoe onbeschrijflijk dierbaar. En ook, hoe het haar veroordeelde, zonder te weten of te begrijpen, omdat het zag dat de vader dat deed. En omdat het dien vader aanbad.

Ja, dat was de heele questie, vader en dochter stonden als twee intieme vrienden, die elkaar verstonden, zwijgend gesloten tegenover haar, de vreemde. De eerste wist wáárom zij dat was voor hem; de laatste begreep het instinctmatig hoe ze slecht *moest* zijn - omdat de aangebeden vader niet van haar weten wilde. -

- Soms ook waren er oogenblikken waarin zij het kind haatte, om die deemoedige zelfvernederende vroomheid, die toch zoo onbewust-eigengerechtig was. - Als ze uit de dorpskerk thuis kwamen bijvoorbeeld, en ze haar bijbeltje met zulk een waardigen ernst kon opbergen, en zoo als iets dat van-zelf-sprak kon zeggen: ‘Ik zal maar gauw koffie-drinken; de Zondagschool begint van daag wat vroeg.’ -

God, was *dat* nu 'n kind dat jong was, dat in zich had temperament, en jong stroomend rood menschenbloed! Wat was *zij* anders geweest op dien leeftijd! - Wat had zij de kunst verstaan te genieten. - *Dit* was wel de dorre, stijve, droge Stinia-natuur; niet de hare! -

- - ‘Moeder - Ik heb nog een paar boeken, die ik graag ingepakt wou hebben, als U nog plaats hebt.’ - -

Het was Ellen, die de deur met deze woorden opende. - Zij was lang en slank; mager een beetje in hare onvoordeelige strakke

blauw-serge japon. - In twee dikke blonde vlechten hing haar mooi blond haar om haar achterhoofd gestrengeld. Van hare moeder had zij het frissche teint, de groote blauwe oogen, van haren vader den beslisten, bijna dweepzieken mond, die wilskracht zeide. -

'Geef maar hier,' - zei Geerte, en wierp de boeken achteloos neer op haar eigen kleeren, zoodat die kreukten. - Het was 'n Duitsche Hernhutters-gezangbundel, en een Duitsch vroom romannetje van Nathusius; en de cahiers van de Zondagschool waren er ook bij, keurig met Ellens nog wat schoolmeisjes-achtig handschrift genommerd. -

'Wat, moeten *die* nu óók mee?' - vroeg de moeder, ineens die cahiers opmerkend. 'Je houdt in den Haag toch geen Zondagschool, wèl?' - -

Haar toon klonk onwillens scherp, zooals zoo dikwijls tegen het kind, juist omdat ze haar zoo lief had, omdat ze die vervreemding niet kon verdragen, die vervreemding waaraan de vroomheid schuld was van haar man. -

'Ik moet ze wat bijwerken' - zei Ellen kalm. 'Er is een en ander dat ik wou overschrijven en uitvoeriger toelichten. U weet wel, dat ik van al mijn kinderen een klein karakter-overzicht opschrijf, om ze beter te leeren kennen. - Ik heb nu juist pas twee nieuwe gekregen: Teun van den melkboer, en dan Gijs Everts. - Het is een heele overwinning dat we dien zoo ver gekregen hebben. Zijn moeder zei altijd, dat hij geen kleeren had, - maar dominee heeft haar nu toch overreed.' - -

Geerte lachte smadelijk, ondanks haar-zelve. Het kwam haar zoo bespottelijk voor, dat dit kind van achttien jaar, dat nog niets afwist van leven 'karakter-overzichten' opschreef van de kinderen die zij meende te kunnen leeren reeds van het leven; net even bespottelijk als die blauwe knoop, die zij Ellen, zoo gewichtig droeg aan haar japon, die beteekende dat ze geheel onthouder was. - Net als of zoo 'n kind, zoo'n jong meisje, nu óóit in de verzoeking kwam zich aan den drank te buiten te gaan!

'Om het voorbeeld voor anderen' - had Ellen haar geantwoord, toen zij dat had gezegd. - Maar begreep ze dan niet, dat háár achttien-jarig freuletjes-voorbeeld niets zeide aan die arbeiders en ruwe menschen, die zij daarmede dacht te 'bekeeren', juist omdat ze wel wisten hoe háár de geheel-onthouding geen offer kon zijn?

'Ben je blij dat je naar den Haag gaat' - zei zij nu, meenende dat zij Ellen had gekwetst door haar lachen - dat die gegriefd keek; in een omslaan van gevoel dat haar dreef goed te maken dadelijk. -

Nu kwam er toch een zonnige jonge uitdrukking op het lieve kindergezicht; een glans van blijdschap.

- - 'Ja' - zei ze heel volmondig - 'Dien eenen dag, dien ik bij grootpapa ben geweest, vóór ik naar kostschool ging, was wèl gezellig. En tante Anna schrijft altijd zulke lieve brieven, en zendt zulke mooie cadeaux.' -

Toen, ineens, keerde ze zich af van het raam waarbij ze stond, kijkend naar de steeds nog kletterende regen, die neerdrupte in de trekvaart.

'Moeder,' - vroeg ze heel op den man af, - 'waarom is vader eigenlijk uit den Haag gegaan; vader had dáár toch óók zooveel goed kunnen doen voor de partij.'

Het was Geerte een ergernis, dat Ellen óók zich had aangewend, op het voetspoor van haren vader, steeds te praten van 'de partij'. -

'Ik heb je 't al zoo dikwijls gezegd - om zijn gezondheid,' - zei ze strak. -

Ellen kende inderdaad dat antwoord - dat óók haar vader haar gaf steeds. Maar in hare blauwe kinderoogen was een vraag, een twijfel. Zij geloofde niet. En zij voelde

instinctief, dat hare moeder met dat wat voor haar werd verborgen in verband stond. -

De gedachte, dat zij in den Haag misschien zou te weten komen, door grootpapa of door tante Anna Holt, kwam met prikkelende nieuwsgierigheid in haar op, verwierp ze dadelijk daarop weer als ‘zonde’. - - -

(Wordt vervolgd).

Boekbeschouwing.

Klaas Hinrich Baas door **Gustav Frenssen** (vertaling van Dr. C.D. Sax; uitgave van van Holkema en Warendorf, Amsterdam.)

Als ik 'n boek lees van Frenssen, *Jörn Uhl*, of *Hilligenlei*, om zijn meest bekende te noemen, nu ook weer *Klaas Hinrich Baas*, dan moet ik altijd denken aan 'n ruzietje, dat ik jaren geleden had bij 't Gedenkteeken ter herinnering van Heilligerlee.

Niet, alsof dat gedenkteeken opzichzelf iets met de zaak te maken had, och neen, maar 't was dáár, in die omgeving, dat een hoopje flinke Hollandsche jongens, juist zulke èchte, eenvoudige, goedmoedige volkskinderen als Frenssen ze weet te beschrijven, liep te joelen en te spelen, op het moment, waarop ik er toevallig voorbij kwam, in het aristocratisch gezelschap der aristocratische familie waar ik toen was gelogeerd. En ik geloof, het was in verband met dien aanblik van dat gedenkteeken, die herinnering aan onze historie, aan onze vrijheid, bevochten

waarlijk niet door highlife-zoontjes nietwaar, maar door de de Ruyters en de Trompen en de Piet Heins, en zoo velen méér onzer eenvoudig-geboren maar door eigen kracht groot-geworden voorouders, dat mij de opmerking ontviel, ziende op die roodwanginge, vroolijke, vlug-uitziende kereltjes: '*Dat* is nu eigenlijk "het" bloed, waaruit ons geslacht zich hernieuwt, en waarin het opbloeit straks tot krachtige in de wereld wat-beteekenende mannen!'

Groote verontwaardiging mijner hoogadelijke gastvrouw, en van haren dito echtgenoot! 'Hoe *kon* ik nu zoo 'rood' zijn zóó iets te durven beweren!?

'Alsof deze "boerenkinkels" 'n recht hadden in de maatschappij op iets anders en voornamers, dan 'n ondergeschikt rolletje te blijven spelen,' etc. etc!

Zie, al ben ik duizendmaal zelve van adel, ik zou niet zijn, die ik nu eenmaal ben, als ik toen niet die bekrompen hoogmoedige menschen voor de voeten had geworpen, den niet te keeren geestelijken achteruitgang en eindelijken ondergang van èlk in eigen kringetje maar stéédsomtrouwend voornaam geslacht, uit welke 'voorname' bloedmenging geestelijk-minderwaardigen, ziekelijken, misdeelden, zwakken van hoofd of van lichaam, wiskunstig-zeker*moeten* voortkomen ten slotte, zoodat het immers geen tegenspraak lijdt, dat, alleswèl-beschouwd, het nieuwe, het jonge, het verfrischende bloed komt van de zijde van het *volk*, van dien stoeren krachtigen stand, die nog niet is ontaard door te véél weelde en te véél verweekelijking.

Welnu, het is die stand, het is hun levenslot, hun zwoegen om er te komen, hun eindelijke overwinning óók, die Frenssen zoo boeiend en zoo sympathiek schildert in zijn roman... Ach, als hij zijn helden maar niet zoo gestaag liet 'overwinnen'! Ik geloof wel, dat hij, - zeker nog met een overblijfsel van zijn vroegere domineeverplichting tot preeken, - zich zelf als het ware ten levenstaak stelt zulk per-sé overwinnen als sloteffect te laten volgen op véél droevigs in het begin; omdat hij daardoor een tegenwicht wil geven tegen den moedeloozen pessimistischen ik-kan-er-toch-niet-tegen-op-geest van onze dagen, maar, met dat al, in het wéérgeven van *levenswerkelijkheid* schiet hij er door te kort, want iedereen zal het toch wel met mij eens zijn, hoe helaas slechts de minderheid vooruitkomt in het leven, - juist waar het zulke goedmoedige, trouwhartige, eerlijke karakters geldt als die welke Frenssen zoo gaarne teekent, - en dat integendeel de overgroote meerderheid der levens-naieven - zou *ik* hen willen noemen - jammerlijk ondergaat in een bedrogen worden door de méér-wereldwijzen en méér-hebzuchtigen. Daarom ook hebben Frenssen's boeken op mij altijd een tweeledige uitwerking, eenerzijds dwingen ze mij een waren eerbied af voor zijn gezonde, levenskrachtige, beminnelijke karakters, met hun eenvoud van gedachten en van levenswandel, met hun groote gebreken en hun groote deugden beide; anderzijds kan ik mij wrevelig maken over het te ver gedreven optimisme, waarvan zijn romans doortrokken zijn, een gewild, en als het ware opdringerig aandoend optimisme van: ik *wil* nu eenmaal het leven en de dingen zóó zien, zóó overdreven-alles-komt-nog-wel-terecht! Begaafd in veel opzichten met het talent van een Georg Engel, wiens romans in dezelfde klassen spelen als die van Frenssen, en die met hem dezelfde gave van zulke stoere rasmenschen schilderen gemeen heeft, moet hij het echter bij dezen afleggen in wezenlijke fijngevoeligheid en diepere eerlijkheid. Georg Engel óók teekent het volk, niet de armoede, de bedelklasse, maar de kern van het volk, van het waarachtige, nog eenvoudig-gebleven volk; echter, hij laat zich niet verleiden tot de bombastische schreeuwerige tooneeleffecten van eind goed al goed, waarin Frenssen zijn populariteit zoekt. Klaas Hinrich Baas is óók

weer zoo'n sprekend staaltje van al de bovengenoemde deugden en gebreken beide van Frenssen. Een herhaling in veel opzichten van Jörn Uhl - want dit óók is een foul van Frenssen, gevolg misschien van zijn ápart soort talent, dat hij zich te veel herhaalt, - is ook Klaas Hinrich Baas 'n sympathieke onbedorven figuur, kind uit 'n met zorgen en rampen zwoegend, maar éérlijk geslacht, dat jarenlang op dezelfde plek woonde, en daarom in zijn soort evengoed ras in zich heeft als welke adelijke familie ook! En hij ook, even als Jörn Uhl, wordt wijs door véél schade en schande, leert zelf véél, waar de gelegenheid tot een ontwikkelende opvoeding hem in zijn jeugd ontbrak door geldzorgen, begaat vergissingen en herstelt ze weer, en eindigt als een door het leven gemáákt man, gemáákt niet zoozeer in finantieelen, maar, wat veel méér waard is, in moreelen zin. Er is op dit oogenblik in de duitsche literatuur een besliste vóórliefde tot het teekenen van zulke ijzer-en-staal-na-

turen, die zich niet laten breken. Daargelaten de vraag of zij wezenlijk zoo voorkomen in de werkelijkheid, kan men niet ontkennen, dat er van zulke boeken een vrij wat méér opvoedende en den levensmoed versterkende kracht uitgaat, dan van onze Heyermansen en Coenens en van Hulzens, enz. enz., die van hun volkstypen niet anders weten te maken, dan verliederlijkte, door tegenslag gebrokene, met zich zelf en anderen ontevreden klagers en zuchters, over wat nu eenmaal niet valt te veranderen.

Zoo het wáár is, dat men den aard van een volk uit zijn literatuur leert kennen, dan kan men zeker van de franschen zeggen dat de hunne zich uit in het samenflansen van romannetjes over het liefde-chapiter tot in het oneindige, en dan bijna onveranderlijk het liefde-chapiter in den vorm van een liaison tusschen twee, die door een huwelijk worden gescheiden; terwijl anderzijds ten onzent die zelfde volksaard neigt tot het vulgaire en straatleelijke in de *Zwervers*- en *Burgermenschen* literatuur der Van Hulzens en Coenens, en eindelijk de Duitscher toont, in zijn steeds meer veldwinnende neiging een man uit één stuk te scheppen in den hedendaagschen roman, hoe bij hem de degelijkheid en de eenvoud van zeden, welke zijn hoofddeugden uimaken, nog steeds niet zijn uitgeroeid door de weelde en de triomfdagen van '70.

Alles moet gedragen worden. Alles. Alles. Elke daad in den loop van 't leven. Alles. En toch niet versagen en verharden. Kalm en vriendelijk doen wat nog gedaan worden kan. En al heeft men maar tien dagen, ja, al heeft men maar drie dagen tijd om 'n weg te gaan, dien men als den juisten erkent, dan moet men dien gaan.... Hij wou op z'n post blijven staan, dapper en vriendelijk, tot hij weggeroepen werd. 't Is genoeg dat we vast op den grond staan, en het goede willen. Er kan 'n mensch niets overkomen -, al overkwam hem ook 't verschrikkelijkste, - dat sterker en grooter zou zijn dan zijn goede wil.

Dat is de Klaas Hinrich Baas, dien we zien gegroeid aan het eind van het boek uit den kleinen, met zichzelf nog gehéél in het ongereede zijnden jongen, dien we aan het begin er van ontmoetten, kind van een zieken hardwerkenden vader en van een even hardwerkende en koel-stug- hem behandelende moeder. - Ik zal u niet vertellen de lange boeiende levensgeschiedenis, die ligt tusschen dat weemoedige begin en het ernstig-hóóp-volle einde. Want de boeken van Frenssen zijn vóór alles boeken om *gelezen* te worden als romans, als verhalen, boeiend beschreven, en levendig en rijk van inhoud, en daarom zoo recht geschikt om genoten te worden door de velen, voor wie lectuur niet is een zich aan hóóge kunst willen te goede doen, noch een zich ergeren aan zwartgallige levensbeschouwingen, of aan het moeten kennismaken erin met de ruwe wáárheid onverbloemd en wreed, maar veeleer een genotmiddel om zichzelf uit te spannen, door in een wereld der verbeelding te vergeten de eigen zorgen en moeilijkheden. Aan al dezulken kan men zeggen, dat zij in *Klaas Hinrich Baas* met recht waar voor hun geld hebben, want het is vlot en vlug verteld, en vol boeiende en pakkende tafereelen. Ik heb het reeds zoo dikwijls gezegd dat het misschien eentonig wordt het te herhalen, maar toch kan er aan den anderen kant, bij de vele *partijdige* critieken juist in dit speciale opzicht, niet genoeg op gewezen worden, dat men, om bij de beoordeeling van een roman rechtvaardig te werk te gaan, zichzelf de plicht moet vóórhouden daarbij te bedenken uit wèlk oogpunt hij is geschreven. Het genre woordkunst, het zich toeleggen op een bijzonder gekuischten stijl, het uitwerken van een of ander bepááld idee, het zeer zorgvuldig typeeren van

naar het leven afgeziene menschen, ziedaar geheel verschillende genres, waarneven het gewone ‘verhaal’, als zoodanig beschouwd, weer op zijn beurt een afzonderlijke plaats inneemt. Zeker, een roman, die àlles in zich vereenigt, een aparten magnifiquen stijl, een ècht realisme van goed-dóórgevoerde karakterteekening, èn een pakkenden inhoud, die is natuurlijk first-rate als kunstwerk. Maar niet ieder auteur maakt erop aanspraak op zulk een hóógen trap te staan. Het is juist de ingebeeld hinderlijke pretentie van Quérido's en consorten zich uit te geven voor nog nie-dagewesene genieën, die het beter kunnen in élk opzicht dan ieder ander vóór af ná hen. Niet iedereen is, Gode zij dank, zulk een zot! En het wil mij voorkomen dat Gustav Frenssen geen anderen maatstaf màg worden aangelegd dan dien, welken hij blijkbaar zelf voor oogen houdt, namelijk van te zijn een uiterst vlot en levendig, soms humoristisch beschrijver van dagelijksche, van het volksleven afgeziene toestanden, die hij vereenigt tot een even pakkend als kleurrijk roman-geheel, waarin het opbouwende element,

dat hem blijkbaar levensdoel is, nimmer wordt gemist. De vraag is dus: Houdt gij van dit soort lectuur, - en ik geloof dat de mééste lezers dit doen, omdat zij oververzadigd zijn van wouldbe-kunst en karakterontledingen zonder einde, en photographie-opnamen zonder inhoud, - dan, zonder eenigen twijfel, zal de auteur van *Klaas Hinrich Baas* in uw smaak vallen, omdat hij dit ten volle verdient dan ook in dat geval.

De vertaling is zorgvuldig; Dr. C.D. Sax heeft er zich blijkbaar op toegelegd dialectduitsch over te zetten in echt-hollandsch; daardoor mist zijn arbeid het hinderlijk verduitschte cachet, dat zoo dikwijls stoort bij uit het duitsch vertaalde boeken.

Toch moet ik mijnerzijds erkennen, dat de personen van Frenssen mij *te* duitsch aandoen, om mij met dat verhollandscht tintje, dat over hen ligt door hun spreektaal, te kunnen vereenigen. Duitsch *zijn* zij nu eenmaal; daaraan kan geen vertaler iets veranderen, ook met den besten wil ter wereld; van Hollanders hebben zij niets, evenmin als de toestanden hollandsch zijn; maar sympathiek doen ze aan, in èlk geval. En dat is hier de hoofdzaak.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Over Toilet
en wat ermede in verband staat.

Der Körper des Kindes und seine Pflege
für Eltern, Erzieher, Aerzte und Künstler
von Dr. C.H. Stratz.

Dritte Auflage mit 312 in den Text gedruckten Abbildungen und 4 Tafeln.

Verlag von Ferdinand Enke in Stuttgart 1909.

Het kon wel niet anders of dit onderwerp, behandeld door dezen schrijver moest hoogst belangwekkend zijn. Dit wetenschappelijke, voor leeken gemakkelijk te begrijpen boek, zal zonder twijfel een heerlijk bezit zijn voor iedere moeder. Welk een onuitputtelijke bron van wijsheid zal dit voor haar zijn, welk een wegwijzer bij kleine afwijkingen of storingen. Welk een heerlijk vaste steun is dit boek haar, zoowel wat de physieke verzorging als de moreele en geestelijke opvoeding van haar kind betreft.

Doch niet alleen wensch ik dit boek in het bezit van moeders, ouders, opvoeders of van hen, die in kinderen belangstellen of ze liefhebben, maar ook in dat van allen, die een open oog hebben voor de ware schoonheid van het menschelijk lichaam.

Zoo goed mogelijk wil ik trachten U het een en ander er van te vertellen.

Het boek, behandelend de verzorging van het kind van af de geboorte tot aan de rijpheid (15-20 jaar) is verdeeld in twee deelen: het *eerste* of *algemeen* deel, U een algemeen overzicht van het geheel gevend: het *tweede* of *speciaal* deel, meer afzonderlijk, verschillende tijdperken behandelend en bevattend behalve de lichamelijke verzorging (voeding, kleeding, levenswijze, reinheid enz.) eenige hoogst belangrijke beschouwingen en grondregels over de individueele en sexueele opvoeding van het kind.

Göthe zegt: ‘Wir können die Kinder nach unserem Sinne nicht formen, so wie Gott sie uns gab, so musz man sie haben und lieben.’ Stratz schrijft: ‘Ieder kind draagt reeds in de eerste kiem zijne individualiteit in zich; zij kan slechts worden volmaakt, maar niet hervormd, en men kan er slechts uithalen, wat er reeds in zit.’

Natuurlijk ook lichamelijk, kan niet ieder kind schoon zijn. Meten wij met eene strenge maat, zoo kan slechts eene geheel symmetrische vorming als volmaakte schoonheid beschouwd worden. En uitgaande van dit standpunt moet men de grondslagen van menschelijke schoonheid zoeken in *de gezondheid in den uitgebreidsten zin*, vooreerst dus in een geheel gezonde en normale *ontwikkeling voor de geboorte.*[*)].

Doch het is niet de eigenlijke schoonheid, de anatomische regelmaat der trekken, die ons het meest in een kind bekoort. Ook bij minder regelmatig gebouwde kinderen is het de bekoorlijkheid, de vroolijkheid, de uitdrukking van kinderlijke aanvalligheid, die ons voor hen inneemt, en waardoor men ze aardig vindt.

Prachtig in het eerste hoofdstuk is de afbeelding fig. 5 van een 2½ jarigen jongen. Het rein kinderlijke der gezichtsuitdrukking, gepaard met de schoone lichaamsbouw en de zeer natuurlijke houding geven hier een' buitengewoon mooien aanblik. Door de uitdrukking in de naar boven gerichte oogen zou hij voor een kunstenaar met recht een schoon model voor een kleinen engel kunnen wezen. In geenen deele behoeft hij dan ook

*) Zie hierover nader: Dr. C.H. Stratz, Gezondheidsleer voor de Vrouw, hoofdstuk XI, Voorschriften gedurende de Zwangerschap met betrekking tot het kind.

onder te doen voor de afbeelding er naast fig. 4, voorstellend: de Jongen met de Gans uit het Louvre te Parijs.

Een gedeelte van het eerste hoofdstuk behandelt het kind, gezien door het oog des kunstenaars.

Naar des schrijvers inzien is het slechts aan zeer weinige kunstenaars gelukt, een werkelijk, echt kind te scheppen. De meeste Christuskinderen moeten eenen diepzinnigen, bovenmenschelijken, goddelijken indruk maken, dientengevolge is de gezichtsuitdrukking niet kinderlijk, doch die van een volwasschen mensch. De primitieven gaven zelfs aan het lichaam meer volwassen vormen, terwijl zij het hoofd in verhouding van het lichaam kleiner teekenden dan bij de voorspoedigste zuigeling mogelijk zou zijn geweest.

De gevoelens van het kind zijn dieper, eenvoudiger, zuiverder, en veel sneller verwisselend dan bij een' volwassene; de uitdrukking van deze gevoelens geven aan het gezicht een zeer bijzondere steeds veranderende bekoorlijkheid.

De voornaamste reden echter, waarom bijna alle kindergezichten mooi lijken, is de grootte van het oog. Het oog groeit in verhouding van alle organen van het lichaam het minst, en heeft reeds met het 7de jaar zijne geheele groote bereikt. Daarom is het in verhouding van het gezicht van het kind, veel grooter dan bij een volwassen mensch.

In ieder kindergezicht ligt reeds de kiem van een individueel karakter, en zonder psycholoog te zijn kan men reeds dadelijk de verschillende karaktereigenschappen lezen in de zes kinderkopjes van 3 tot 5 jaar, fig. 10-15. Alleraardigst geeft ons fig. 16 eene weerspiegeling van het levendige gebarenspel van drie jongens van 1½, 2½ en 3½ jaar. Het geheel is zoo echt natuurlijk, zoo geheel geene pose, en er straalt van hen zulk een ware kinderlijkheid en levenslust uit, dat het een genot is deze groep te aanschouwen. De schrijver zegt hierover: ‘Denkt men zich deze drie jongens inplaats van voor een photographietoestel, voor eene poppenkast, zoo kon men zich geen duidelijker trap van nieuwsgierigheid en vreugdevolle verwachting voorstellen; het licht bewogen gemoedsleven van gelukkige en tevreden kinderen is hier op zijn mooist geopenbaard.’

Het is dus veel juister te spreken van de bekoorlijkheid dan van de schoonheid van een kind, daar de bewegelijkheid en de gezichtsuitdrukking de voornaamste rol spelen, en op vele kinderen is het sprookje van het leelijke jonge eendje toepasselijk, dat later de mooiste zwaan werd. In het algemeen heeft ieder mensch een tijdperk in zijn leven, waarop hij het mooist is, de een als kind, de ander als volwassene, de derde als grijsaard. Slechts zeer weinigen die op iederen leeftijd mooi zijn.

Het zou mij helaas te ver voeren, met uit ieder hoofdstuk, hoe belangwekkend ook, eenige grepen te doen. ‘*De embryonale Ontwikkeling* en ‘*Het pasgeboren Kind*’ sla ik dus stilzwijgend over. Het volgend hoofdstuk heet; *De Groei en de juiste Verhoudingen*; hierin overtuigen U verschillende tabellen voor gewichtstoename, lengtemaat en juiste verhoudingen van de goede ontwikkeling van het kind van af de geboorte gedurende elk volgend jaar. Zoo kan men b.v. gemakkelijk zien dat een achtjarig kind 125 c. M. lang, en 24 kilo zwaar moet zijn en 6¼ maal zijn hoofdlengte moet hebben (het hoofd moet dus 18 c. M. zijn.

(Wordt vervolgd.)

Uit den ouden tijd.
door A.J. Servaas van Rooyen. *Oud-Gemeente-archivaris.*

XXXVII.
Nadere bijzonderheden over den moord op de de Witten.

(Vervolg en slot van No. 1).

Datelyck was onder alle een groote vreught; men riep: de schelmen syn beyde al doot; wierden soo datelyck schoon uytgeschudt en soo naeckt naar het schavodt gesleept, daer opgetrocken wierden met lonten van de burgers; daer waeren eenige vaerende maets by, die haer met de beenen omhooch aen de wip optrocken heel naeckt, en hongen daer als gevilde coninen; men teegh datelyck aen de neusen en ooren aff te snyden, oock, mede de manelyckheydt, vingers en teenen van de voeten, men wies de handen in 't bloet, en de neusdoecken daer van geveruwt, staecken op den hoet, niet het graeuw, maer principaele borgers, als silversmeden, schoenmaekers en oock andere soo fatsoenelycke, daeraen condt sien wat grooten haet op haer hals hadden, en seyden: sy hebben altyts geseyt dat op haer schouderen drougen waermede betaelen conden, nu moeten de voeten

van de schoudren gedragen worden; ontrent negen uyren wierden haer de harten uytgesneden in haer aensichten gevreven en in een doeck by malcanderen met de longen wechgedragen; men seyt díe naer Engelandt[1] willen brengen; o ferociam Belgis ante hac inauditam! Die lichamen bleven daer hangen tot naer middernacht, en wierden door ordre van de Staten door kneghts affgehaelt, sonder dat de ruyters daer handt wilden aenslaen, maer beveylichden de wecht omdat niet ontweldicht mochten werden; brachten die int huys van de Heer van Swyndrecht, doch weygerde deselve te willen ontfangen, niettegenstaende hy swager was, doch naderhandt liet het toe dat ingebracht wierden. T'is te verwonderen dat, soo haest dood waeren, de burgers, al off het een wettige executie waer geweest, met haere vaendelen alle ordentelyck naer huys gingen, ende dat het canaelie, als wel vernought, mede doorging, sonder te plonderen off eenich gewelt te doen; riepen maer, dat nu met het lant wel gaen soude, dat nu de lantverraders doot waeren, die de Steeden hadden doen overgeven sonder eenige defentie. Van Delft of Maessluys was niemant gecomen, hoewel daer groote vreese voor was; maer van daegh is soo grooten volck van buyten gecomen, dat te beduchten was, dat het huys van de President wel hadden mogen aentasten, omdat hij een politicq rechter is ende dat heeft geleert ten tijden van Buat, daerom oock President is geworden voor Nirop, die d'oudste van den Raet was. Den Ruwart heeft niet bekent, hoewel al apparentie was in 't varieren van syn eerste examen ende dat van de torture; eerst hadde geseyt dat den barbier maer een quartier uyrs bij hem was geweest. Syn vrouw, zoon en knecht hadden dat oock soo onder eede verclaert; daer naer met den barbier weder geconfronteert sijnde, persisteerde, hoewel men wel hadde gemerckt dat niet heel gladt en ginck; getortureert werdende, bekende dat die samenspraeck wel een uyr hadde geduyrt, sooals de barbier oock hadde geseyt, en daerop is, daegs na de torture soo een sententie gevolcht, dat die luyden raesende maeckte, omdat men van der Graeff hadde doen sterven, daer niemant dood gebleven was; dit is eenmael genouch van dit droevich subject.'

De briefschrijver komt niettegenstaande dit 'genoeg' nog eenige regelen verder op 't 'droevig subject' terug.

Hij schrijft: 'Ick heb boven vergeeten te seggen, dat, als de harten uyt de lichamen waeren gehaelt, dat de rompen met stocken opgeset wierden, off het dode verckens waeren geweest. De Vader, van de poort gecomen synde was met den Heer Van Swieten in 't veen geweest, voor de Kamer van Reekeninge turff coopen, woont in het huys van den ouden Dimmer, soodat, naer huys rydende, syne twee soonen daer seer elendelyck sagh hangen; hy is dese weeck 81 jaer gewerden. Nu die slaghoffer gedaen is, schynt alles geconsumeert te syn en syn de luyden wat bedaerder, ten minsten hier. Weynige beclagen den Raet-Pensionaris, geene den Ruart, omdat altyts seer moedich ende straff was, groete haest niemant; de vrouw, die een dochter van den ontfanger Berkel is, [is] seer goed arems en sprakelijk. - Soo datelijck compt tijdinge dat het tot Rotterdam aen het rotten is, en dat, eer het t'avont is, daermede wel een soodanige tragedie mocht werden, soo het geen slimmer en sy. Finis ab irata plebe, vis die dan stucxgewijs in teenen, vingers, ooren, neusen ende mannelijckheit vercocht werden, gelijck nu geschiet is, een vinger voor een ducaton; de mannelijckheyt van den Ruwart wiert tot Leyden getoont voor twee stuyvers en

1) In een P.S. van een brief van 13 October schrijft: A. v.d. Goes: 'De twee binnenste [de harten] daervan gerept hebt, syn niet naer Engelant, als wel geseyt is, gesonden, maer hier noch te sien.'

waeren hondertden kyckers; de wip is wit off geschaeft was, daer bebloet is geweest, dat affgesneden is en vercocht, alsmede wat uyt de aerde hebben connen krabbelen. Soo ging het oock in 't jaer van 18; daer aen cundt nu oordelen, in hoe grooten gerustheyt bij dees tyt hier te leven is en off buyten reeden melancolicq zijn; sed dabit Deus his finem, si placet. Nu weet men niet wat doen; soo men die het meeste werck gedaan hebben en soo geseyt wert, genough bekent zijn, aenpackt, syn weder nieuwe en swaerder tumulten te vresen; soo ongemerckt en ongestraft laeten doorgaan, is een voet gegeven om dagelicx soodanige dingen te onderstaen en oock bij gevolch het plonderen, daer, vrese wel lust toe hebben; idele beursen losse sinnen. Ick mach uytscheyden van meer swaericheyt te spreecken, hopende dat (sooals uyt de Residents brieff gesien hebben), Montecuculi[1)] die den 11^{n} deser is vertrocken, hier wat goets sal doen ende saeck helpen verstellen.'

1) Raymond, Graaf van M., bevelhebber van het Keizerlijke leger, Voorzitter van den krijgsraad te Weenen.

De tweede brief is van 5 September 1672 en betreft, in de eerste plaats, volgens den daarboven (door den inleider) geplaatsten korten inhoud, de woelingen en beroeringen te Delft en 'sGravenhage; het vervolg op het verhaal van den moord van de gebroeders de Witt, en het vermoeden dat de Franschen daarin de hand zouden hebben gehad.

Dat gedeelte van den brief luidt:

'Ick gelooff mijnen laetsten waerbij het gedructe, van 't geen Saterdags te vooren in den Hage was omgegaan, sonder date sal sijn geweest, doch was van Maendags naer het voorseyde gepasseerde, welck is voortgecomen omdat Sondags al hadde beginnen te scrijven wat tot Delft was voorgevallen; de voorleede Vrydach den 2^{n} deser creegh scryvens van Sr. Franco[1], aldaar woonachtich, waerbij my adviseerde dat, alsoo gerucht en mompeling was, dat de boeren van de oostzijde van de stads gesint waeren deselve te bemachtigen ende met de burgers aldaer de Magistraet naer haar sin te versetten, off niet geraden soude syn, 't geene tsynen huyse hadde gebracht van daer te haelen, off mogelyck bij die occasie het graeuw niet wel aan het plonderen (daer de mont vol van hebben) mocht geraecken. Hebbe des naermiddags 't geen myn was met de coets van de Heer R^{t}[2] hier gehaelt; weynich tyts naer dat het scryvens hadde ontfangen, quam een expresse van wegens de Magistraet hier aen huys, met versoeck dat thuys wilden blijven, om te hebben advys op een seer swaere saeck, waerover de 40 vergadert waeren; aen tafel sittende quam de expresse weder affsegge, waeruyt verstaen cundt in hoe onseeckeren staet alles is; nu Saterdach laets hebben de burgers in den Haegh oock de Magistraeten affgeset, nominatie tot nieuwe gemaeckt en daermede Gedeputeerde aen syn Hoog^{t} gesonden; den Balliou en Secretaris moeten mede aff; het wapen van den ouden Balliuw de Veer, t' geen in de gelasen in den Doelen stondt, hebben uytgeslagen; seggen, dat alle die aen de twee gedoode verraders maegschap syn, eeuwelyck moeten verbannen blijven. Donderdaghs te voren hadde de gemeente verstaen, dat twee rouwapenen in t'huys van de coster van de Nieuwe kerck[3] waeren, om in deselve opgehangen te werden tot gedachtenis van de voors. twee gedoode: de gemeente dat verstaen hebbende, syn int huys gevallen, hebben deselve daeruyt gehaelt en aen stucken geslagen en spraecken van de lichamen weder uyt te haelen en aen de galge te hangen. De twee daeruit gehaelde

1) Wonende te Delft.
2) Resident Crambrecht.
3) Aan een register: Graven in de Nieuwe Kerk, ontleenen we omtrent de grafplaats der de Witten het volgende:
Den 19 November 1665 heeft gecoght den heer raet pensenaris de Wit een kelder In de Nieuwe Kerck N°. 77 voor de somma van 400: 0: 0.
Den 20 dito begraven een kint van den Heer Pensionaris de Wit.
Den 18 Februari 1667 is begraven een kint van den Heer Pensionaris de Wit.
Den 21 Juni 1668 is begraven een kynt van den Heer pensenarus de Wit.
6 Julius 1668 is begraven de huis vrou van den Heer Pensenaris de Wit.
Den 28 Mey is begraven een kint van Menh^{r} van Swytt [en] liggende int graff van den Hr de Wit het recht is 3: 0: 0.
Den 22 Augusti 1672 is begraven den Heer Koernelis de Wyt out burgemeester der Stat Doer dregt.
Den selfde dito den Heer Johanus de Wyt raet pensenaris.
Blijkens een plattegrond der graven ligt de grafplaats der de Witten links van den ingang op de zesde rij, het zevende graf, tusschen den preekstoel en de Heerenbanken, daartegenover gelegen, doch uit het midden uit iets meer naar den preekstoel. (Zie H. Jaarb. v. 1889.)
Wie plaatst een gedenksteen in die kerk?

harten hebben gesien, daervan dat van den Ruwaert, dat veel cleynder was als van syn broeder met een musquetcogel door het punt was geschooten; lagen in een potken met spyckolye, daarin voort bederven weerden bewaert, om, soo geseyt wert, naer Engelandt[1)] gesonden te werden. Gisteren seyde de Rt. [Resident Crambrecht], dat een brieff uyt Silesien hadde, waerby seecker Graeff syn Ed. nu al over een maent versocht te hebben de print van de twee geexecuteerde verraders; datter iets verradelicx ontrent is mach men niet meer twyffelen, waerdoor een gedeelte van de eer van de Hollanders schijnt te syn gesalveert, maar niet als van de onschuldige. T'sedert die omgebracht syn, is een ongemeene ontsteltenis onder de Francen geweest. Soo haest de tijdinge aen Thuruyne quam, sonde expressen allerwegen dat doch op haar hoede wesen soude; op de confirmatie wederom, en oock altyts naer Vranckrijck. Monsieur d'Estrades, die tot Wesel commandeert, sondt mede expressen naer Paris, waeraen te bemerken is, dat een groote intelligentie met die luyden moeten gehadt hebben; bìnnen Utrecht syn soo vervaert, dat haer eyge schaduwe vresen.'

Tot hiertoe de Heer van der Goes. Bevestiging en tegenspraak van de door hem medegedeelde bijzonderheden over den gruwzamen moord vindt men in een opstel in het H. Jaarboekje voor 1894, medegedeeld door L. Wichers.

1) Zie bl. 28.

Op deze wijze wordt nog steeds materiaal aangedragen tot het doen schijnen van meer licht op deze steeds duistere zaak, waardoor zulk een groote smet op onze natie rust.

14/12. 1909.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Klimop. - Het wordt hoog tijd dat ik Uw brieven beantwoord; want de eerste, die met de bijdrage, heeft lang op een beurt moeten wachten. - Ik zal maar dadelijk beginnen met te zeggen dat ik die bijdrage heb aangenomen. - Inderdaad, mij ook schijnt een huishouden zonder kinderen maar half zijn doel bereikt te hebben. Ik vind er echter voor kinderlooze ouders een troost in dat men juist heden ten dage zoovele ongelukkige verhoudingen ziet, waar het opgroeiende kinderen en hunne ouders, speciaal hunne moeders, geldt. Het is alsof de tegenwoordige tijd in dit opzicht veel moeilijker is dan de vroegere waar het opvoeding betreft, en daarom schijnt het haast onvermijdelijk dat er misverstand en elkander niet meer begrijpen ontstaat bij het grooter worden. Dat schijnt mij in zoovele huishoudens die ik ken zóó ontzettend hard, dat het dunkt mij voor kinderloozen een soort van troost moet zijn te denken: voor zulk een teleurstelling blijf ik althans gespaard.

Ik feliciteer U recht hartelijk met die gelukkige verbetering in Uw omstandigheden; gij begrijpt mij?

Hetgeen gij mij over Uw hond schrijft vindt ik zoo sympathiek; dat gij voor hem voelt, óók al is hij ‘maar’ een bastaard, om met de kenners te spreken. Maar neen,

ik voor mij geloof niet, dat gij minder van hem zoudt houden indien gij een kind hadt; want ik ken heel vele Lelie-correspondenten, en óók persoonlijke kennissen van me, die èn kinderen èn honden hebben, en voor beiden ontzettend lief zijn. Ik zou zelfs zeggen, dat gaat samen. Wie heel diep voelt, die moet óók voelen voor zijn viervoeter, al komen er nog zoovele kinderen. Hij, die zooveel liefde gaf, en die nu ineens met een ander zijn vrouwtjes liefde moet deelen verdient immers dubbel medelijden. - Mijn vader behoorde óók tot die mannen, die goedhartig genoeg zijn om 's nachts voor een hondje dat koude lijdt op te staan. Bij ons thuis sliep onze kleine Cassy alleen in de keuken. Het was een groot koud huis, en ik herinner mij menigen nacht, waarin mijn vader extra naar beneden ging, om te kijken of hij zich ook had blootgewoeld, en misschien koude leed. Maar ik geef U toe, dat zulke mannen inderdaad tot de uitzonderingen behooren. - Natuurlijk, bij ons kwam dat óók, evenals gij het beschrijft, omdat mijne moeder ziek was, want anders vind ik al zulke dingen de aangewezen plicht der vrouw, en niet die van den man. -

De questie hoe ik denk over het onderzoek naar het vaderschap vind ik niet geschikt hier met een paar woorden uit te maken. Natuurlijk ben ik er in principe voor, dat de schuldige vader de verplichting heeft voor zijn kind te zorgen, maar er komen allerlei bezwaren kijken in de praktijk, die men maar niet ineens kan oplossen met een wetje. Het spreekt van zelf dat er ook misbruik kan gemaakt worden van den kant eener vrouw, die een onwaardig spel speelt, en daarom juist schijnt het mij niet doenlijk de zaak te beslissen langs wettelijken weg, zoo lang de mannen zelf niet hoog genoeg staan, om de gevolgen van hun gedrag voor hun rekening te nemen en de moeder van hun kind bij te staan.

Nu ga ik over tot Uw tweeden brief, die eigenlijk één noodkreet is over mijn U niet eerder beantwoorden. - Het heeft inderdaad wel wat lang geduurd, maar de correspondentie is dezen winter zéér uitgebreid; hetgeen mij zeer aangenaam is, maar natuurlijk steeds meer tijd en meer plaats vordert. - Gij schrijft mij twee goede tijdingen, een over U-zelf, een over Uw man, waarop ik niet nader durf ingaan, maar waarmede ik U recht hartelijk feliciteer. - Uw reisje hebt gij nu zeker reeds achter den rug? Ik kan het mij begrijpen, dat gij voor die feesten niets voelt; ik-ook ben voor zoo iets totaal onverschillig, en vind het eigenlijk een malle vertooning. - Neen, dat ben ik met U eens, *gij* moogt niet ‘tobben’ want gij hebt zooveel goeds in een gelukkig huwelijksleven, dat alle andere zorgen, vergeleken daarbij, toch maar luttel zijn, niet waar? En dan, gij zijt beiden jong! - ‘Durf te leven’, zooals gij-zelf ook zegt.

Gij belooft mij in dezen tweeden brief een portret van U beiden; maar dat kreeg ik nog niet. Zeker tot mijn welverdiende straf wegens mijn lang stilzwijgen. Nu, ik wil het héél gaarne hebben, en verwacht het nu *eerstdaags*. - *Ik* denk er zoo over als gij, ik zou 's nachts mijn kind niet laten huilen, en overdag óók niet, of het nog zoo onopvoedkundig zou worden gevonden. Mijn angst voor ziekte of pijn zou veel te groot zijn. - *Mijn* honden zijn ook altijd vreeselijk bedroefd, wanneer ze niet mee uit mogen gaan. Van middag nog gingen we uit eten, en Benjamin, dat in de gaten krijgend, ging toen, terwijl ik stond, op den sleep van mijn japon liggen, als om mij op die manier te dwingen thuis te blijven. Hun oogen, wanneer zij zien dat je een betere japon aantrekt, zijn eenvoudig roerend aandoenlijk van bedroefdheid, zoo goed begrijpen zij dat je hun dan niet kunt meenemen. - Hartelijk gegroet.

Corry. - Nu moet ik U voor alles de treurmare meedeelen, dat ik dit laatste versje minder geschikt vind, en het daarom ter Uwer beschikking zal bewaren. Het andere vers dat ik zeer goed vind zal ik nu echter heel spoedig plaatsen. - Gij-zelf schrijft óók dat gij het het beste vindt wat gij ooit hebt gemaakt, en, mij dunkt, dat zal ook wel zoo zijn. Dat andere begrijp ik wel dat *U* is geïnspireerd door Uw herinneringen, maar het is lang niet zoo mooi van gedachte en van vorm. - Ik kan al dat vertrouwlijke dat gij mij schrijft zoo heel goed begrijpen. Ik durf er niet goed op ingaan, maar gij kunt U niet voorstellen *hoe* goed ik dat alles kan navoelen, en vooral ook wat gij er bij vertelt van die 'verontwaardigde blikken' en die 'koudheid' om U heen. Begrijpt gij mij? Schrijf *mij* maar alles. Ik begrijp het nog beter dan gij misschien denkt. En alles wat gij vertelt over dat afkeurend spreken over meisjes die voor hare liefde *leden*, dat óók begrijp ik zoo goed. Zoo gaat het in de wereld. Wie een goed huwelijk doet, al is het ook zonder *eenige* liefde, die is een 'fatsoenlijke' vrouw, maar wie zichzelve opoffert, die wordt veroordeeld. Zoo zal het altijd blijven. Dat is ons vrouwenlot. - Vroeger maakte ik ook er mij woedend over, net als gij; nu denk ik allang met een wanhopige berusting, dat er toch niets aan te doen is. Wij moeten het dragen **en** er ons zelf boven verheffen. Dat is mijn eigen beslist standpunt; daarna handel ik ook.

- Ik vind dat noch een vader noch een moeder het 'recht' heeft over het geluk van hun kind te beschikken; want ik ben het niet met U eens dat de laatste, omdat het kind uit haar geboren werd, meerdere rechten zou hebben dan de eerste. Zonder de vader was immers de ontvangenis niet mogelijk; hij is de gever in zekeren zin; zij de draagster van het geluk. Maar, in plaats van daaraan 'rechten' te ontleenen, moesten beiden steeds voor oogen houden hoe hun plicht juist meebrengt dat door hen in het leven geroepen schepseltje gelukkig te maken. Echter, vele ouders meenen ten onrechte, 'wanneer zij zoo iets doordrijven, *dat* zij handelen in het belang van hun kind. Ik vind daarom dat het er voor en boven alles op aankomt, of je weet dat je ouders een *on*zelfzuchtige bedoeling hadden bij hun handelwijze; *dan* kan je vergeven. Dat weet ik uit eigen ondervinding. - Dat gevoel van een 'gevangene', die in machtelooze woede zijn hoofd tegen de tralies stoot, heb ik-óók gekend wel, bij zulke onrechtvaardigheden. Maar het heeft mij altijd geholpen te bedenken, dat zij het toch eerlijk goed méénden, al deden zij kortzichtig.

- - Natuurlijk bescherm ik de dieren. Ik vind menschen die slecht zijn voor dieren per-se valsch. Het dier is van ons afhankelijk, is in onze macht. Vroeger hield ik niet erg van katten, maar zij komen altijd van-zelf bij mij, en nu heb ik mij aan hen gewend, en neem hen op schoot en streel hen, waar ik vroeger altijd in hun aanraking iets griezeligs-weeks-gelei-achtigs vond. - Valsch vind ik ze *niet.* Ik wou dat zij geen vogels opaten, maar in de heele natuur leeft het eene beest van het andere. Dus, dat is niet hun schuld dat de schepping zoo is.

- Nu ga ik over tot Uw tweeden brief, om U allereerst hartelijk te feliciteeren met dien gelukkigen uitslag. Dat is tenminste één zorg minder. - En ik vind wat die meneer U zei van het schrijven een groote aanmoediging; waarom ook zoudt gij het niet eveneens kunnen als een ander? Juist dat gij nog jong zijt is eerder een voorrecht dan een nadeel. Ik zal U een goeden raad geven. Wees in Uw schrijven *U-zelf.* Geef U-zelf *eerlijk*, *zonder eenig voorbehoud*, *zonder* eenige *valsche schaamte.* Ik ben overtuigd dat *gij* dan iets goeds kunt leveren, omdat er in U temperament en waar gevoel zit; dat zie ik uit Uw brieven.

Gij vraagt mij naar de gedachtenwisseling in de Holl. Lelie. *Iedereen* mag daarin over elk onderwerp hare of zijne meening vrijuit zeggen, geheel onafhankelijk van de mijne. Zoo *eenigzins* mogelijk plaats ik elke gedachten wisseling; alleen wanneer de vorm beleedigend zou zijn voor een ander, of absoluut ongeschikt voor den druk, moet ik weigeren. Natuurlijk wordt *die* rubriek niet gehonoreerd. - Ja, mevr: van Rees-van Nauta Lemke vond veel belangstelling met hare stukken. De brief van Nergenshuizen is van een zeer ontwikkeld en hoogstaand man. Ik ben blij dat hij U interesseerde. - Ja, dat is wel waar, dat je een èchten vriend of vriendin maar zelden vindt in het leven, maar in dat opzicht moet gij er U nu maar mee troosten dat gij nog jong zijt en nog wel eens kunt gelukkig worden juist daarin. Het leven maakt vrienden; dat ook weet ik-zelve. Het leert je scheiden het kaf van het koren.

Ik kan best begrijpen, dat gij van uw werkkring doodop zijt, en daardoor niet zoo veel schrijft als gij zoudt willen. Ja, inderdaad valt mijn eigen werk mij wel eens moeilijk. Mijn hoofd is goddank vlug, en ik werk snel, maar ik ben niet sterk, en moet mij voor mijn hart menageeren, dan blijft er zoo weinig tijd over tot wat genieten heel dikwijls. - Nogmaals, ik beloof U dat ik Uw gedicht nu gauw zal plaatsen. Inderdaad, dat nichtje van u heeft wel eens in de Lelie geschreven, en ook vroeger met mij gecorrespondeerd. Hartelijk gegroet. En schrijf mij gerust *alles.*

Ruth. - Gij-ook zijt al aan het klagen evenals Corry, dat ik Uw werk nog niet plaatste. Maar heusch, zóó gauw gaat het nu eenmaal niet. - Ik vind het intusschen uitstekend dat gij mij maar ronduit schrijft; ik neem *nooit* vragers kwalijk.

Ja, die geschiedenis te Rijswijk - het ‘drama’ te Rijswijk zeggen de couranten gewichtig - vind ik-ook heel eigenaardig behandeld. Het lijkt, vind ik, héél véél op klassen-justitie, ofschoon het vonnis mij meeviel in strengheid. Maar ik bedoel meer den toon van de verhooren en van sommige getuigen. En dan die doktoren, die, zonder er bij te zijn geweest, precies weten te vertellen in welken gemoedstoestand die vrouw moet geweest zijn, etc.! Wat mij altijd zoo treft is dat wij vrouwen toch maar steeds de slachtoffers van onze liefde blijven. Zij had den zedelijken moed er een eind aan te maken. Hij voert een comedie op; en.... als hij over eenige jaren weer vrij is, dan trouwt hij de eerste de beste mooie rijke

jonge vrouw, en wordt een Stütze der Gesellschaft, genre Ibsen. En dan ‘bekeert’ hij zich misschien ook nog heel stichtelijk. Maar *zij* ligt ondertusschen in haar graf!

Ik ben óók blij dat gij het eens zijt met mijn schrijven over die laffe Roosevelt-aanbidding. Heusch, voor zóó veel kruiperij schijn je in een *democratisch* land te moeten komen. Nergens is de man zoo walgelijk in den zak gekropen als ten onzent; niet door de koningin, maar door de pers en door het volk. Bah. - Mevrouw van Rees-van Nauta Lemke heeft véél belangstelling gewekt met hare artikelen. Ik constateer dat in bijna elken brief dien ik krijg.

Neen, *Bij Ons*, door M. van Ravesteijn, is geschreven door iemand dien ik absoluut *niet* ken. Ik weet zelfs niet of 't een man of een vrouw is, noch of het een pseudoniem is of niet. Uw vooronderstelling: is dus geheel onjuist.

- Ik ben blij dat gij het eens zijt met mijn beschouwing over Multatuli; dat hij op mij-zelf een zoo grooten invloed uitoefende als op U - en op velen - kan ik niet zeggen overigens. *Ik* ben door Ibsen geworden die ik nu ben. - Ik ben benieuwd van U te hooren uit Uwe nieuwe woonplaats. Ik beloof U dat ik Uw stuk zoo spoedig eenigzins mogelijk zal plaatsen, mevrouw Heetgebakerd. - Veel liefs.

A.N. - Door een vergissing van den drukker zijt gij in de vorige Lelie enkel beantwoord (onder nagekomen corr.) met *A*. - Ik wil Uw gedichtjes wel plaatsen, maar denk er nu aan, dat gij *niet* weer die verwarring sticht van de vroegere keeren, en ze niet gelijktijdig elders inzendt. - Om Uw tweeden brief moest ik even lachen, want hoe is het mogelijk dat gij *niet* weet, dat iemand bij U een rustkuur te bed moest doormaken vóór het zoover is? En, is die dame bij U als logée of als pension-betalende? - Ik zie ook dat gij verhuisd zijt. Wat zijn nu Uw verdere plannen? Uw eersten brief beantwoord ik nu meteen. Dat ik het tot hiertoe niet deed, was omdat ik hem meer als particulier beschouwde. Nu zie ik uit Uw tweede schrijven dat gij antwoord hadt verwacht. Maar er staat zooveel in, dat ik hier niet durf beantwoorden, uit vrees U te verraden. Een beetje ‘onpractisch’, als gij zelve het noemt, lijkt gij beiden mij óók wel. - En wat komt er nu van Uw Kaap-plannen? - Over 't spiritisme wenschte ik heusch, dat gij in de gedachtenwisseling Uw ondervinding wildet openbaar maken.

Wat het beteekent dat een uitgever het recht behoudt op een of ander stuk? Dat beteekent, dat de auteur er niets mede mag uitvoeren, wat ook, zonder zijn, des uitgevers, toestemming. - Uit het inliggend papiertje in Uw eersten brief zie ik, dat gij ten slotte dat stuk *niet* aan de Lelie wildet aanbieden; daarom ook vond ik geen haast bij het antwoord. Vertrouw maar niet te veel op de mooie beloften van anderen. Beloften zijn gauw gedaan. Dat hebt gij nu weer aan Uw ‘tweede moeder’ ondervonden, die niet eens naar U komt kijken. In het leed leeren wij onze vrienden kennen! Op *mij* kunt gij staat maken. Hartelijk gegroet.

B. - Ik begrijp dat gij niet in een toestand zijt om veel te schrijven, en ik dank U daarom te méér voor Uw lieve woorden aan mij. Ik heb veel medelijden met U maar.... aan den anderen kant.... Begrijpt gij mij? Schrijf toch eens wat naders van Uwen zielstoestand. Juist *die* is mij nu zulk een raadsel. - Finantieel is het zeker een heele verandering. - Ik begrijp eigenlijk niet goed, hoe gij zoo bedroefd hebt kunnen schrijven, tenzij Uw stemming veranderd is. - In elk geval voel ik hartelijk mede met

U, maar ik sta op dit oogenblik voor een raadsel omtrent hetgeen er in U omgaat. - Hartelijk gegroet.*)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Ruth. Uw derden brief beantwoord ik opzettelijk maar kort, omdat er zooveel vertrouwelijks in staat. Wilt gij die dingen niet in een gedachtenwisseling bespreken? Dat zou ik zoo goed vinden. Ik dank U hartelijk voor dat vertrouwen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

*) Zoo juist Uw uitvoerigen brief ontvangen.

20 Juli 1910.
24ste Jaargang.
No. 3

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

Hoofdartikel
Aan de lezers(essen) van de ‘Holl. Lelie’.

> ‘Voorwaar zeg ik U, voor zooveel ge dit aan een van deze, mijne minste broeders gedaan hebt, zoo hebt ge dat mij gedaan’.
> MATTHEUS 25: 40.

Wie is er onder U die niet uit liefde tot Hem, die deze woorden eeuwen geleden sprak, iets zou willen afstaan, misschien wel met opoffering van eigen genoegen of gemak, aan den ongelukkigen, onnoemelijk veel levensvreugden ontberen moetenden, blinden medemensch, door Hém zijnen broeder genaamd, en die ook de ónze is?

't Zij dat ge deze woorden gesproken acht door uwen leermeester, den grooten menschenvriend bij uitnemendheid, of, door den Gezondene des Vaders, die kwam om te zoeken en zalig te maken wat verloren was, zij moeten U wél en goed in de ooren klinken, wel waard, krachtig en liefdevol genoeg om

door ons, die Hem zoo gaarne navolgen, in vervulling te worden gebracht.

Zoo min Jezus Christus ooit vroeg aan de ongelukkigen en hulpeloozen die op zijn goddelijk mededoogen en grenzenlooze liefde vertrouwden: ‘wie zijt ge’, of ‘wat gelooft ge’, zoo min geldt ook deze vraag voor de zaak der blinden, waarvoor ik thans uwe belangstelling vraag; blinden van allerlei gezindten worden door de vereeniging ‘Nationale Blindenzorg’, met liefde en deernis opgezocht en verzorgd.

Met enkele woorden wil ik U het doel vertellen, waarvoor uwe liefde, uwe hulp en steun wordt verlangd.

Acht à negen jaren geleden ongeveer ontstond er bij drie bestuursleden van ‘Nationale Blindenzorg’, afdeeling 's-Hage, (waaronder ook de blinde president) een ernstig voornemen tot het oprichten van een pension of tehuis, (géén gesticht) voor dié blinden welke op ongeveer zestigjarigen of ouderen leeftijd, door zwakte of gebrek, onbekwaam zijn geworden tot het langer uitoefenen van het op 't Blindeninstituut te Amsterdam geleerd handwerk of vak; welk instituut zij op 18 jarigen leeftijd verlieten, en die nú, tenzij er familie is, geldelijk in staat hen een onderdak te verleenen (wat meestal niet 't geval is,) een treurige, bange toekomst tegemoet zien.

Voor dít op te richten Tehuis nu, waar zij rustig en niet bezorgd voor een onzeker donkere toekomst, kosteloos hun levensavond zouden kunnen doorbrengen (en waar ook blinden die een kleinigheid als vergoeding kunnen geven, worden opgenomen, is uwe steunende liefde en hulp noodig.*)

Véél werd in die jaren reeds bijeen gezameld door den volhardenden ijver van de drie bestuursleden; o.a. door het organiseeren van soirées en concerten; 't houden van fancy-fairs en bazars.

Van een heer werd een stuk grond te Wolfhezen ten geschenke ontvangen voor het goede, mooie doel.

Zóó, met vereenigde krachten en naastenliefde, is men reeds zoover genaderd tot het doel, dat voor het plaatsen van het gebouw de gelden welhaast toereikend zijn, maar voor het bedrijfs- het werkkapitaal is nog veel, heel veel noodig, en daarvoor wordt de liefdadigheid van ons volk ingeroepen.

't Moet echt nationaal zijn en wórden.

Nu is men voornemens in October of November, al naarmate de verkoop der loten vlot van stapel loopt, een nationale verloting te houden voor bovenvermeld doel.

De prijs van de loten, welke nu reeds verkrijgbaar zijn, bedraagt 0.25 cents per stuk.

Vijf en twintig cent! dát is nog eens te doen; een gulden, waar men ééns kans voor heeft, convenieert lang niet iedereen; maar zoo'n kwartje.... och hemel, onwillekeurig neemt men er twee, of meer, niet waar?

De hoofdprijzen zijn als volgt: ‘een salon-ameublement, een rijwel, een volledig eetservies, een pendule, een beeld, een prachtwerk, een bouilloir, een gouden horloge, een ets, een perzische cache-pot, een barometer.

Behalve deze, zijn er tal van gewone prijzen van den meest verschillenden aard, zooals: boeken, vazen, platen, chocolade, salonkussens, fraaie handwerken enz. enz. alles belangeloos afgestaan door fabrikanten, en door liefdevolle handen voor dit doel vervaardigd.

*) Een oude mannen- en vrouwenhuis neemt hen wegens de meerdere verzorging die zij behoeven door hunne blindheid, niet op.

Van de trekking, die plaats zal hebben op een nader aan te geven tijd, ten overstaan van een notaris te 's Gravenhage, zullen zoo spoedig mogelijk trekkingslijsten verschijnen.

Komaan dus, mijn geduldige lezeressen en lezers, gevoelt ge ook lust of behoefte mede te werken tot het in vervulling komen van een zoo lang en vurig gekoesterden wensch, die aan zeer velen welke zooveel in hun leven moesten missen, wat ons dagelijksch door ons ‘zien kunnen’ zooveel geluk verschaft, een warm, gezellig tehuis met zorgvuldige verpleging belooft, na, met ontbering van véél onschuldig genoegen verrichtten, levensarbeid?

Al uwe steentjes, klein en groot, zullen medehelpen een gebouw van liefde op te trekken, waarop het niet anders kan, dan dat de zegen des Almachtigen rust.

Mocht het een oogenblik in U opkomen, dat ge met slechts één lot aan te vragen, het goede werk niet beduidend steunt, dat uwe gift geen voldoende waarde heeft, denk dan aan 't penningske der weduwe, dat werd gegeven met liefde en... met opoffering.

Jezus zeide van haar: ‘voorwaar ik zeg U, dat deze arme weduwe meer ingeworpen heeft dan allen die in de schatkist geworpen hebben; want zij allen hebben van hunnen overvloed daarin geworpen, maar deze heeft van haar gebrek al wat zij had daarin geworpen, haren ‘ganschen leeftocht.’

De ‘liefde’ is het, die de waarde van een daad bepaalt; Jezus, die het wezen aanzag dezer vrouw, blikte zegenend op haar neer.

En o, weest er van verzekerd dat het ons goed is, als de blik des zone God's en der menschen met liefde op ons rust!

Ik hoop, dat dit stukje op een geschikt oogenblik onder uwe oogen komt; dikwijls hangt het welslagen van het een of ander af, van de stemming, waarin 't wordt ontvangen of medegedeeld.

Ik heb echter wel vertrouwen dat die op 't oogenblik van goeden aard zal zijn; want, nietwaar, 't is nu de tijd dat de vacantie's zullen, of reeds zijn ingetreden; waar ieder's hart zich reeds tijden op verheugde, omdat dan een wijle aanbreekt van rust, van genieten van de blijde natuurpracht rondom.

Van al onze zintuigen zijn het misschien wel onze oogen, die ons 't meest doen genieten. Als we zíén, vóélen we; en met het aanschouwende beeld voor oogen, kunnen we lange jaren daarna nog het toen-geziene, nagenieten.

In dezen tijd dus, voelt men dubbel en diep, het vele, ontzaglijk vele genot, dat een blinde ontberen moet, en is men hem méér dan anders broederlijk en ‘gevensgezind’.

Er zijn er onder U stellig, wien de middelen veroorloven, dezen zomer buitenslands te gaan; van grootsche bergenpracht te genieten, en de bekoring te ondergaan van stille meren, wouden en dalen.

Het uitstapje van een ander strekt zich niet verder uit, dan een van onze lieflijke, boschrijke provincies; een derde zal niet verder komen dan de plaats zijner inwoning.

Maar allen, zonder onderscheid stellen zich voor, gaan met het doel, met de hoop, te *genieten!*; te genieten in dien vacantietijd van God's wijde heerlijke schepping, die zich aan hunne oogen zal voordoen in al hare verrukkelijke, levende, kleurige pracht; en die zelfs de armste niet behoeft te ontberen.

Welnu dan, 't zij ge op reis gaat of thuis blijft; nu er alom voor allen zooveel lieflijks is dat onze geest bekoort, nu ge waarschijnlijk op 't punt staat véél schoons te gaan genieten, te gaan zien, te kúnnen zien, omdat het licht in uw oog niet werd gedoofd, welnu, zoudt ge dan in uwe vreugde, maar vooral, in uwe groote dankbaarheid hierover, niet een goede daad willen verrichten aan een ander, die van dit alles niets heeft of kent? Zoudt ge iets willen afstaan aan den armeren medemensch, den blinden broeder en zuster, voor wie zonnelicht en sterrewonder, kleurenspel, boomen en bloesem; kortom, álles wat ons ziénden dagelijks in verrukking doet komen, een gesloten paradijs is, voor welks ingang hij in 't duister, steeds in 't duister moet blijven wachten, tot ook voor hén het oogenblik daar is, waarop de ziel haar stoffelijk kleed zal afleggen, en de oogen huns geestes de schoonheid der hemelen zullen aanschouwen.

Een kwartje is gauw op iets uitgespaard; al was het maar dat ge uw tramretourtje naliet, en een gezondheidswandelingetje deed.

Het gevoel iets goeds te hebben gedaan, bevat reeds geluk, vrede en belooning in zich zelf.

Komt dus allen die meer of minder hebt te missen, en zendt mij uwe aanvrage (die tegelijk liefdegift is,) voor hen, die oneindig veel kinderlijke, reine levensvreugde moeten ontberen, of erger nog, die nooit gekend hebben.

Maakt mij nu allen eens heel erg blij, en laat ik zoo gelukkig mogen zijn de secretaresse of penningmeesteres een flink duitje te kunnen zenden, voor het goede heerlijke doel.

Waar mej. Pelsma haar bede om hulp voor hare arme stakkers met zoo'n heerlijken uitslag mocht bekroond zien, daar hoop ik innig dat ook de blinden niet tevergeefs een beroep zullen doen op uwe menschenliefde, uw medelijden en offervaardigheid.

Laat mij nu niet te vaak teleurgesteld van de brievenbus terugkeeren.

Aan Uwe aanvraag om een of meerdere loten (met een postzegel voor toezending en *duidelijke* opgave van adres) zal ik zoo spoedig mogelijk voldoen.

Met groote belangstelling en vertrouwen zie ik al uwe 'orders' tegemoet.

GRETHA KLUNDER.

Huize 'Quo Vadis'.

Boschweg, *Apeldoorn.*

Vredesgedachten.

> In een tijd van den diepsten vrede in de geheele wereld, lijkt het, alsof de volken besloten hadden, over niets anders dan oorlogschepen en kannonnen te spreken...
> [LORD WELBY].

Onze eeuw, een overgangsperiode, is rijk aan tegenstrijdigheden, en men mist maar al te dikwijls de logica. Dit merkt men ook op tusschen het begrip, dat de officieele wereld met be-

trekking tot den vrede huldigt, en de handelingen, die dienen moeten ter bevestiging daarvan. We zijn het allemaal roerend eens, dat de vrede eene noodzakelijkheid is: een oorlog tusschen kultuurstaten is niet alleen schadelijk voor de oorlogvoerende Staten, maar ook voor hen, die daarbij niet betrokken zijn. Men is er dan ook ernstig op uit gewapende conflicten te vermijden, en tòch heeft men nog nooit zóó op eventueele botsing gerekend als juist nu. Nog nooit heeft men in zoo hooge mate de beste krachten van den Staat voor oorlogsdoeleinden verspild als juist nu, en dat in een tijd waarin men er zoo op uit is den oorlog te vermijden. Eene verklaring voor deze tegenstrijdigheid vinden we in de spreuk: 'Si vis pacem para bellum', ontleend aan de politiek der oude Romeinen. Men vergeet echter, dat de tijd waarin dat volk leefde, niet te vergelijken is met dien van nu. Wat toen voor goed gold, geldt thans voor heel wat anders. Wij leven toch in een tijd, die in het teeken staat van verkeer, en waarin beschaving en wetenschap een hooge vlucht hebben genomen.

Doordrongen van de onhoudbaarheid dezer oude Romeinsche spreuk; overtuigd van de gevaren, die uit deze dwaling voor onze beschaving moeten ontstaan; bezield met de gedachte, de tegenwoordige en komende menschheid van den last te bevrijden, die in den vorm van oorlogsbudgetten op alle naties rusten; vertrouwende op de macht van het recht, is er sinds eeuwen een beweging bezig voor de vredesgedachte te propageeren.

De eerste schrijver, die het onderwerp over een eeuwigen vrede behandelde, was de Abbé Charles Irenée de St. Pierre, die door zijn 'projet de la paix perpétuelle entre les potentats de l'Europe' de gemoederen wakker schudde. Na hem namen Rousseau en Jeremy Bentham het voor de vredesgedachte op. In 1795 gaf de groote wijsgeer Immanuël Kant zijn beroemd werk 'Zum ewigen Frieden' uit. Bijna tegelijker tijd verdedigde ook Herder de idee van eeuwigen vrede in zijn 'Briefen zur Beförderung der Humanität'. Sinds dien trachtten verschillende vredesvereenigingen de vredesgedachte te verspreiden. Vooral de kwakers en onder hen, de vredesapostel Elihu Burritt waren ijverig in de weer. Burritt ijverde in woord en schrift voor de vredesbeweging. Door zijn toedoen en met medewerking van Henry Richard had in 1848 te Brussel het eerste internationale vredescongres plaats, dat te Parijs gevolgd werd door een tweede, onder voorzitterschap van Victor Hugo. Hier sprak Victor Hugo de woorden: 'Er zal eenmaal een tijd komen, dat men in de musea kanonnen zal laten zien, gelijk men ons heden ten dage folterwerktuigen toont'.

Onder nog meer belangstelling vond in 1849 het derde congres plaats te Frankfurt a/Main. Mannen van naam betuigden daar hun instemming met wat de pacifisten wilden. Het congres verklaarde den oorlog*) in strijd met godsdienst, wijsbegeerte, zedelijkheid en het doel der Staten.

Zulks kan ook niet anders; het doel van onzen christelijken godsdienst is toch immers: de verbroedering aller volkeren. Is dit bereikt, dan is het Koninkrijk Gods op aarde gevestigd. Geen 'oog om oog, tand om tand', maar 'hebt uwe vijanden lief, zegent hen, die U vloeken, doet wel dengenen, die U haten, bidt voor hen, die U beleedigen en vervolgen'. Leerde de verheven Stichter niet, dat wij, 'Gods kinderen' zijn?

*) Der Krieg wo er nicht erzwungene Selbstvertheidigung ist, ist ein unmenschliches, ärger als thierisches Beginnen, und das Gefolge des Krieges, schrecklicher als er selbst, sind Krankheiten, Hunger, Verwilderung der Gemüther, Zerstörung der Familien. [HERDER].

In 1851 en 1853 had respectievelijk te Londen en Edinburgh het vierde en vijfde congres plaats.

Al mogen deze congressen op niet veel praktische resultaten kunnen wijzen, hun beteekenis voor de vredesgedachten moeten we niet onderschatten: de personen van naam daar vertegenwoordigd, spraken zich beslist en onomwonden uit voor den vrede. In Amerika deed de vredesgedachte haar eerste intrede in de parlementen.

In Europa was het Engeland, in wiens parlement Richard Cobden het nut van scheidsgerechten bepleitte. Engeland's groote zoon Gladstone verklaarde na de Parijsche conferentie in 1856, dat de oorlog daar voor 't eerst veroordeeld werd. Algemeen bekend is de werkzaamheid der ‘Friedens- und Freiheitsliga’, die hare jaarlijksche bijeenkomsten te Genève houdt. In 1873 gaf E. de Lavely zijn beroemd werk uit ‘des Causes actuelles de guerre en Europe.’ In 1879 sloot Bismarck een verbond met Oostenrijk, waaruit latende ‘Dreibund’ ontstond. In 1889 werd te Parijs het eeuwfeest der Fransche revolutie gevierd, en begon daarmede een nieuwe periode voor de beweging: sinds dien hebben er jaarlijksche bijeenkomsten plaats. Met deze congressen

neemt ook de vredesbeweging in beteekenis toe.

De vredesgedachten maken nu grooten voortgang.

In Gladstone, Pandolfi (Italië), Peez (Oostenrijk), Pater Scheicher (Oostenrijk), Lieber (Duitschland), e.a. vonden ze welsprekende pleitbezorgers. In 1893 bepleitte paus Leo XIII het nut van den vrede. Caprivi sprak in 1894 de gedenkwaardige woorden: 'Wir wollen nur Kulturaufgaben lösen, das friedliche Zusammenleben der Völker erleichtern, die europäischen Kräfte zusammenschliessen für eine spätere Zeit, wo es einmal notwendig sein sollte, im Interesse einer grossen gemeinsamen Wirtschaftspolitik einen grossen Komplex von Staaten gemeinsam zu erfassen' Van de hand van generaal von Gossler verscheen in het 'Militär-Wochenblatt' van Maart 1894 een artikel, waarin hij de gedachte uitspreekt 'eine friedliche Vereinbaringzwischen den Staaten behufs Vermeidung eines Krieges auf eine Reihe von Jahren zu treffen.' In 1899 verscheen tc Berlijn het standaardwerk van den Staatsraad Johann von Bloch, getiteld: 'Der Krieg'. Het mocht Bloch gelukken den Czaar van Rusland voor zijne theoriën te winnen. Den 28 Aug. 1898 verscheen het bekende 'Czarenmanifest' Dit manifest werd in het kamp der pacifisten met vreugde begroet. De woorden in dit manifest vervat, waren geest van hunnen geest; het zou de vredesgedachte een geduchten stoot geven. Een alleenheerscher, de opperbevelhebber van het grootste staande leger, was hiermede een ijverig propagandist voor de vredesgedachte geworden.

Den 6en April 1899 noodigde de Minister van Buitenlandsche Zaken, de Beaufort, namens onze regeering, de verschillende Staten uit tot een bijeenkomst, die op verzoek van de Russische regeering, te 's Gravenhage zou plaats vinden. In het huis 'ten Bosch' kwamen officieele afgevaardigden van 26 regeeringen bijeen. Een gevolg van deze conferentie was de stichting van een permanent Hof van Arbitrage (vreedzame beslechting van internationale geschillen). Den 15en Sept. 1902 kwam dit Hof bijeen ter behandeling van een conflict tusschen de Vereenigde Staten van N.A. en Mexico betreffende een groote som gelds, waarbij laatstgenoemd rijk veroordeeld werd tot betaling der som (ongeveer 3½ millioen gulden met een jaarrente van ± f 100.000).

Geleerden en staatslieden van naam lieten zich zeer gunstig uit over de werking van het scheidsgerecht; de pacifisten kunnen met voldoening op hun werken terugzien.

Keizer Wilhelm getuigde ettelijke jaren geleden 'die Solidarität unter den Völkern der Kulturländer macht allmählich Fortschritte'. Ja, voorwaar de pacifisten konden trotsch zijn, temeer nog, toen de verdienstelijke Engelsche pacifist R.W. Cremer in 1903 den Nobelprijs in ontvangst mocht nemen. Zij bleven echter niet stil zitten, doch nemen tot op heden ijverig deel aan nationale en internationale congressen. Binnenkort zullen ze zich weêr op reis begeven naar Stockholm om deel te nemen aan de beraadslagingen van het daar te houden vredescongres. Wij hopen en verwachten dan, dat zij hun invloed zullen aanwenden ten bate van de eendracht tusschen de volken.

SENDA

D.F. van Heijst.
In Memoriam.

Indien men den dichter en den mensch David François van Heijst wil leeren kennen dan behoeft men zijn bundel *Gedichten en Rijmen* slechts ter hand te nemen, en te doorbladeren.

Is in de beste beteekenis van het woord op ieder zijner stukjes den lof van een 'lief' vers toepasselijk, naast die innigheid en gevoeligheid spreekt inzonderheid de persoonlijkheid van den dichter.

Aan schalkschen humor, welke uit zijn opgewektheid voortsproot, huwt zich een gemoedelijke ernst. Al dichtende en *rijmende,* - deze laatste uitdrukking loopt parallel met den stillen eenvoud van van Heijst, - wilde hij spelende lessen uitdeelen, en slaagt daarin zoo goed, dat de moralist wordt vergeten, en slechts de hupsche mensch wordt gezien, die, in zijn dartele vroolijkheid, de bittere pil aan zijn lezers te slikken geeft, als of het de fijnste praline was.

Aangenaam causeur als van Heijst was, weet hij ook in zijne verzen den juisten toon te treffen, en ieder gedicht in zijn bundel is als een praatje tot u en mij, waarbij we slechts kunnen betreuren dat het eindigt.

En het is geëindigd. Op 27 Mei 1910 overleed mijn beste trouwe vriend. Hij zou 28 Juli zijn 76^{e} levensjaar hebben bereikt.

Van Heijst nam niet wat men noemt een breede plaats in op het gebied der Nederlandsche letterkunde. Daartoe was hij te veel een stille in den lande.

Zelfs over zijn met *goud* bekroonde Drama ‘George de Lalaing, graaf van Rennenberg’, dat herhaaldelijk, en met succes werd opgevoerd, zette hij geen breede borst; hij werkte voor zich zelf; hij werkte om uiting te geven aan zijn edelste hoedanigheden; hij werkte tot verheffing van het tooneel; hij deed wat hij kon, in zijn veeljarigen loopbaan als amateur-tooneelrecensent, en als redacteur van het Leeskabinet en van het Rederijkers Jaarboekje om aan den eenen kant op te bouwen, - van afbreken hield hij niet, - en aan den anderen kant op te voeden en te leeren.

Toen hij, den officieelen ouderdomsleeftijd van zeventig jaar zou bereiken, en enkele vrienden hem eene hulde wilden brengen, bedankte hij beslist om in 't openbaar gehuldigd te worden. Hij was tevreden met 't geen hij in 't belang van het openbaar leven had verricht; hij voelde zich gelukkig, dat zijne tijdgenooten hem hadden weten te waardeeren, en dat, zoo nu en dan, indien 't dichtvuur weer eens opvlamde, zijn familieleden en vrienden prijsstelden om zijn zangen aan te hooren van Heijst had een natuur, welke hem dwong voor een ander te leven, en niet voor zich zelven. Hij nam gaarne deel in 't geluk van anderen, wist hen te troosten als leed hen trof en door een open oog te hebben voor 't geen om hem heen ging liet hij zijn gevoelig hart al ras spreken, en stortte hij zijne gedachten uit in eenvoudige dichtertaal, welke de snaren van eens anders hart trof, juist omdat zij bij hem uit 't hart gesproten was.

Van Heijst kunstelde niet en knutselde niet. Hij sprak als hij moest spreken; als het hart hem op welde naar de keel, zooals Vondel het uitdrukt, en al moge hij niet den breeden wiekslag van dezen 17^{en} eeuwschen grootmeester hebben, waar Vondel U kan treffen, en van aandoening doen trillen, mag Van Heijst nevens hem genoemd worden door den goedmoedigen toon in zijn *gedichten en rijmen.*

Minstens een 30-tal jaren heb ik met Van Heijst omgegaan; een schat van brieven heb ik van hem ontvangen; zeer dikwerf zagen wij elkaâr, toen hij zijne woning van Leiden naar den Haag had verplaatst, en elke brief en elk bezoek leeft voort in mijne herinnering, en toovert mij voor oogen het beeld van den beminnelijken man en vriend, tot wiens nagedachtenis ik deze woorden van vereering meende te moeten schrijven.

Ik hoop, dat zij weerklank zullen vinden bij zijne kinderen en zijne vrienden, die zijn verscheiden niet minder kunnen betreuren dan ik.

A.J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 2).

... ‘Al gepakt en gezakt?’ - vroeg Govert-Jaap Stinia aan tafel en zag zijn dochter aan. -

Bijna altijd richtte hij aldus, wanneer het geen zaken-gesprek gold, zijn woorden tot Ellen en niet tot zijn vrouw. -

Het kind was daarbij zoo opgegroeid als iets dat van zelf sprak, dat het haar niet eens meer opviel. - Hare moeder at meestal zwijgend, deelde nu en dan 'n enkel bevel uit aan den knecht, of, wanneer ze in 'n opgeruimde stemming was, betrok zij de tot gezelschapjuffrouw gepromoveerde nurse in het discours, maar, ook harerzijds, deed ze nooit moeite met haar man een gesprek over onverschillige onderwerpen te

beginnen. En zoo waren en Ellen en de miss er aan gewoon geraakt, jaar in jaar uit, dat zij beiden praatten of met den heer des huizes afzonderlijk, of met mevrouw Stinia, nooit met beiden tegelijk. -

Govert-Jaap Stinia was oud geworden sinds hij den Haag had verlaten, om zich op De Ekenhuize geheel en al te gaan wijden aan zijn landheerplichten en de opvoeding van zijn kind.

Een diepe groeve lag om zijn strengen harden mond en tusschen zijn vermoeiduitziende oogen. En zijn reeds dunnend haar was geheel grijs. Slechts een jaar of vijftien ouder dan zijn vrouw, kwam het leeftijd verschil nu heel sterk uit, niettegenstaande zij-ook niet jong meer uitzag, slecht-geconserveerd was. - Zijn hooge, rechte gestalte ging reeds sinds lang eenigzins gebogen, en zijn gezondheid liet óók te wenschen over in den laatsten tijd, ofschoon hij er niet over sprak, het zich tot een zijner vele christenplichten rekende nooit te klagen. -

Ellen knikte hem vroolijk toe:

'Moeder heeft voor de koffers gezorgd, ik alleen voor mijn eigen valiesje. -- En dat is al gesloten, kant en klaar.' - -

Er was iets verstrooids altijd over haar vader, waaraan zij gewend was; iets alsof hem altijd door inwendig iets hinderde. Wanneer hij met haar praatte kwam er wel altijd een zonnige uitdrukking in zijn droeve oogen, maar toch was het alsof zelfs zij hem nooit geheel en al vermocht uit te trekken uit zijn eigen-ik, tenminste wanneer er nog anderen

tegenwoordig waren, en zij niet, alleen met hem, vertrouwelijk babbelde.

De beide andere tafelgenooten waren de Engelsche juffrouw, van 't bleeke, blonde, wat coquette miss-je, dat ze eens was, genuanceerd thans tot de typisch-preutsche stijve Engelsche oude-juffrouw, met magere hoekige vormen, en 'n bril, en vaal haar, en het beslist-gedistingueerde van haar ras in kleeding en manieren, en de zenuwzieke broer van Geerte Stinia, door zijn zwager bij den dood zijner schoonmoeder medegenomen uit Ermeloo-Veldwijk, waar hij tot hiertoe had vertoefd, om te probeeren of de buitenlucht, en het landleven, hem misschien goed zouden doen, neven het streng-christelijk toezicht van Govert-Jaap over zijn geestelijk heil. - Hij had zich aan zijn zwager gehecht met een aandoenlijke teederheid, dolblij dat hij uit het gestichtsleven was verlost, precies doende wat deze hem beval, soms heel verstandig met hem sprekend over zijn overleden moeder, die hij zich nog zeer goed herinnerde, maar bang eenigzins voor zijn zuster, in hare tegenwoordigheid altijd stil, en verlegen, en onhandig, dikwijls doende dingen daardoor, die haar ergerden, omgooien van een wijnglas, on-netjes eten, met zijn soep morsen, of zijn servet, dat hij als kind omgebonden kreeg, bevuilen.

Dan knorde zij ongeduldig:

'Leer dan toch eindelijk eens manieren. Hoe dikwijls heb ik je niet al gezegd, dat je toch beter moet oppassen.' -

En hij antwoordde niet, keek schuw, als een geslagen hond, naar zijn zwager, of naar de miss, die altijd preutsch-welopgevoed op haar bord keek, als ging het haar niet aan, toch wèl in stilte met hem medelijden had, mevrouw bij zulke uitvallen onuitstaanbaar vond, hem zooveel zij kon onder vier oogen goed behandelde. - -

In de groote, nooit geheel warm-wordende eetzaal was alles gebleven als in den tijd van tante Stinia, dezelfde ouderwetsche, nu versleten meubelen, aan weerszijden van den schouw twee groote diepe leunstoelen, meer gemakkelijk dan elegant, aan den wand de strenge calvinistische gezichten van de vroegere Stinia's. -

Geerte haatte dit vertrek, waarin zij voor het eerst den voet had gezet als jonge, coquette, veel-van-het-leven-verwachtende vrouw, toen zij haar man had vergezeld in het Paaschreces op een kort uitstapje naar tante. - Zij had hem toen nog volkomen in haar macht, in zijn verliefdheid op haar. Met tante had zij bij die gelegenheid dadelijk op oorlogsvoet gestaan. - Daarop was het onverwacht overlijden der oude dame gevolgd, had zij hier een onvergetelijken zomer geheerscht als meesteresse, die al hare kennissen te logeeren vroeg, die het nu sinds lang niet meer gebruikte tennisveld had laten aanleggen, die haar flirtation met Fredi ten Have hier was begonnen opnieuw. - En dan was er nog de herinnering aan dien korten tijd, die acht roes-dagen, hier alleen met Govert-Jaap doorgebracht, toen hij pas minister was geworden, toen hij, als belooning voor zijn aannemen van de door haar begeerde positie, geëischt had die korte eenzaamheid hier met hem, van hernieuwde intimiteit, waaruit geboren was hun kind. - -

Tegen haar zin half had zij toegegeven, vervuld met het beeld van dien anderen, van Fredi ten Have, en toch waren hare hartstochten in die heete lente opgewekt door hem, die rechten had op haar, was ze willig geweest ten slotte in zijn armen.

Misschien had ze dáárom toch, ondanks alles, het kind, hun kind, wèl lief.

Maar toen, na die korte jaren van roesgeluk in leugen en bedrog in den Haag, met Fredi ten Have, toen, na de ontdekking, was gevolgd die vreeselijke intocht hier op dit gehate Huis voor-goed. -

O God, nooit zou ze 't vergeten, die lange, zwijgende spoorreis, waarin alleen Ellen's gebabbel tegen de nurse de stilte afbrak, en haar achterlijke broer nu en dan in huilen uitbarstte om zijn pas-begraven moeder. En eindelijk 't aankomen 's avonds aan 't eenzame koude station, vanwaar ze met het rijtuig gehaald moesten worden, en de onderdanig-verbaasde blikken van de meid-huishoudster, door wie ze waren ontvangen, en het dorpsche, in der haast gehuurde, ongeschoolde dienst-personeel, en dien somberen avondmaaltijd hier in deze zelfde zaal, wat koud-vleesch en brood en thee. Govert-Jaap had vooruit geschreven, dat hij niet anders wenschte, - de nurse er niet meer bij, omdat zij dadelijk naar boven was gegaan voor 't naar bed brengen van Ellen; haar broer, met de gulzigheid van geestelijk-achterlijke menschen, heel begeerig schrokkend alles naar binnen. - En in haar, terwijl ze met bevende handen de thee inschonk, met moeite 'n stukje brood met rookvleesch naar binnen werkte, één groote verbittering tegen den man tegen haar over, die haar hier had gebracht, omdat hij daarmede God wilde verzoenen voor haar zonde, en voor de zijne ook van te veel eerzucht; wiens heele stroeve gelaat uitdrukte de ijzeren wilskracht waarmee hij zich voortaan aan die levensboete zou wijden. - -

Vergeefs had ze in den begin gewild wat te moderniseeren, de oude herinneringen weg te vagen door hier nieuwe meubels te willen brengen, te laten verbouwen door het aanbrengen van een gezellige serre. -

IJzig-koel had hij haar geantwoord dat hij alles zoo wou houden als in den tijd van

zijn oom, door wien hij was opgevoed. In den toon-zelfs van zijn weigering voelde zij, hoe hare aanraking-zelfs, van deze door vromerechtschapen menschen gebruikte dingen, hem bijkans toescheen een ontheiliging. -

Zoo was haar eerste hoop op toenadering, op een dragelijker leven, door hem-zelf, onbewust, in haar verkoeld, gedood. - Al hare goede voornemens zich aan hem een berouw-hebbende echtgenoote te toonen, die zij had opgevat aan het ziekbed harer moeder, waren gestorven door zijn eigengerechtige braafheid van niet-willen-vergeten, niet kunnen-medelijden-hebben. -

O, had ze zoo dikwijls gedacht; Als hij maar niet zoo akelig 'goed' ware geweest! Zoo bovenmenschelijk volmaakt! Wie weet, of dan nog niet alles goed ware geworden! -

Maar hij leefde als een protestantsche heilige. Hij besteedde al den tijd, dien hij overhìeld van de administratie van het Landgoed en de vele winstgevende boerderijen eraan verbonden, aan armen- en huisbezoek. Hij bad met de meest afgedwaalde zondaren. Hij zocht de veroordeelden op in de gevangenis. Hij hield lange huis-gods-dienst-oefeningen met de bedienden, 's morgens en 's avonds, waarbij zij-ook moest tegenwoordig zijn, waarbij hij haar verbaasde soms door de kracht van zijn welsprekendheid, waar het gold aan te dringen op zelfverloochening en de aardsche vreugden verzaken, zooals Christus heeft geboden. -

Zij voelde, hoe hij dat alles méénde, hoe hij in die zichzelf kastijdende levenswijze vond de boete voor zijn vroeger eerzucht-leven van willen meedoen aan christelijke politiek-knoeierij, en zij eerbiedigde hem. Maar zij wilde geen toenadering meer beproeven, omdat zij voelde hoe diep hij haar verachtte, zóó diep, dat hij zelfs hun kind niet gaarne lang bij haar alleen vertrouwde.

Neen, welke ook zijn vele deugden van Christen waren, hij miste het alles-begrijpenen alles-vergeven kunnen van den Christuszelf. Hij wist niets van het goddelijke gebod van Barmhartigheid. Onbewust en onberedeneerd voelde zij dat; en het vervreemde haar van hem onherroepelijk. -

'Vader', vroeg Ellen, 'Nietwaar, tante Anna is immers óók van onze richting?'

Want Ellen, ondanks hare jeugd, had zich al de stadhuiswoorden van de partij waartoe haar vader behoorde aangewend. Zij stelde daar, haar-zelve-onbewust, een kinderachtige eer in, dat zij zoo oudemenschachtig-wijs zulke termen gebruikte. -

Even zag Geerte op, nieuwsgierig wat haar man, die immers wèl wist wat de vroomheid van tante Holt waard was in den grond, zou antwoorden, hij, die altijd eerlijkheid en waarheid vooropstelde. -

'Tante Anna gaat in den Haag geheel en al door voor orthodox. - Maar zij denkt in véél opzichten anders dan ik' - zeide hij ontwijkend. - 'Juist daarom zou ik je niet graag lang bij haar laten. Ik denk niet dat mijn vergadering van de Vrije mij langer dan 'n paar dagen in Amsterdam ophoudt. - En dan gaan we dadelijk weer terug.' -

'Weet je dat tante erover geschreven heeft, Ellen wat langer bij zich te mogen houden, als je het goed vindt,' - liet Geerte zich ontvallen. - Zij had den brief dienzelfden ochtend gekregen, zich eerst voorgenomen er maar niets van te zeggen voordat tante Holt-zelve erover begon. Die kon zoo handig met de menschen omspringen. Maar nu ontviel het haar vóór ze 't zelf wist. -

't Heele gelaat van Govert-Jaap overfronsde zich plotseling. - 'Nooit' - zei hij beslist. 'Hoe krijgt zij het in haar hoofd.' Toen, zijn kind aanziende, vroeg hij met een verteedering in zijn stem:

‘Zou je 't-zelve willen Ellen, vader alleen laten?’ -

... Zij schudde dadelijk beslist het hoofd... ‘Neen... Ik hoor bij u’ - zei zij lief. - -‘En ik houd van het Goed - en van mijn werk hier.’ -

Het prikkelde Geerte tot tegenstand. - - ‘Zij kan toch niet haar heele leven hier op de Ekenhuize verburgeren,’ - viel zij bits uit. ‘Er is niemand met wie zij omgaat. Zelfs meisjes-kennissen heeft zij niet, door die duitsche kostschool, waar toevallig geen enkele Hollandsche was...’

‘O moeder, wat heb ik nu aan nieuwe kennissen! - Ik heb toch Trüdchen en Mariechen, aan wie ik zoo dikwijls schrijf. Trüdchen Helmholtz is mijn intieme - dat weet U wel. - Vader heeft beloofd, dat zij dezen zomer hier mag komen logeeren. - En dan is miss er.’ -

Het kind wierp daarbij een aandoenlijk teederen blik op de oude-stijve-juffrouw, die sinds zoovele jaren was de verzorgster harer kinderongesteldheden en van gansch haar jeugd, en die harerzijds deze teederheid met een stille, onuitgesproken, maar diepe genegenheid beantwoordde. - -

‘En mij-ook heb je’ - - zei de achterlijke ineens, met een vollen mond. - - Hij was altijd heel lief voor zijn mooi-opgroeiend nichtje, als een hond, die haar naliep, en bewaakte. - ‘Niet weggaan hoor - hier blijven.’ - smeekte hij met 'n angst in zijn stem. -

Zij knikte hem vriendelijk-vertrouwelijk toe. - ‘Natuurlijk - jou-ook-oompje - heb ik’ - vleide zij lief. - Zij noemde hem oompje met dien verkortingsnaam, omdat hij er op gesteld was toch zijn recht op het

familie-schap te laten gelden, en omdat het deftige oom haar, van dien misdeelde van geest, klonk als een bespotting. -

‘Neen, nietwaar, Govert-Jaap, zij mag niet weggaan. Zij is hier de zon’ - zei hij nog eens, zoo als dikwijls méér begrijpend van het gesprek dan de anderen vermoedden. -

‘Zij komt met mij terug. Wees dáár maar gerust op’ - zei Govert-Jaap, met een zekerheid van meenen te weten, die hem op dat oogenblik deed vergeten het bijbelwoord: De mensch wikt en God beschikt. -

Geerte, driftig, lei haar vork en mes neer op haar bord, vóòr zij schelde voor 't afnemen: ‘'N mooie toekomst,’ - bitste zij - ‘dat Duitsche burgerkind, dat hier komt leven op onze beurs van den zomer - en Miss, en “Oompje”.’ - Zij herhaalde het woord met een smalende intonatie. - ‘En dan kan je later een van je boerenkinkels op de Zondagschool trouwen, of misschien komt er wel 'n kweekeling van de christelijke school voor je, dan heb je ten minste iemand van je eigen leeftijd. - 'N heel goed huwelijk voor 'n freule Stinia.’ -

Niemand antwoordde. De Engelsche juffrouw, zooals altijd wanneer er zoo iets gebeurde, deed impassibel, of zij ineens weer niets anders verstond dan Engelsch, geen Hollandsch gesprek begreep. De achterlijke broer was bang geworden van z'n zusters boos gezicht - gluurde angstig naar zijn zwager. Op Govert-Jaaps gelaat werd de uitdrukking van stroeven weerzin tegen zijn vrouw nog geaccentueerder. Maar hij rekende het tot zijn christelijke plichten nooit in het bijzijn van hun kind met haar te redetwisten. -

Ellen, bedroefd, omdat zij zag dat haar vader verdriet had, nog te jong om te begrijpen het troostelooze van haar jongemeisjes-toekomst hier op De Ekenhuize, geestdriftig vervuld met hare Zondagschool-lessen en aanneming-catechisatie, wist niet wááraan den boozen uitval van hare moeder toe te schrijven, begreep niet, hoe liefde voor haarzelve dien ingaf, gaf er zich alleen rekenschap van, met een groot medelijden met haren miskenden vader, dat mama weder, voor de zooveelste maal, degene was die schuld had blijkbaar door haar onredelijke uitvallen, - niet hij. - En, in de stilte van haar niet begrijpend kindergemoed, veroordeelde zij hard en gestreng, deze, de moeder, die het toch, zonder dat zij wist, goed juist met haar meende.

Het dessert werd zwijgend gebruikt. Govert-Jaap en Geerte roerden het nauwlijks aan, inwendig beide te zeer opgewonden om eetlust te hebben. Ellen at met den gezonden honger van haar leeftijd; de achterlijke zenuwlijder greep gulzig toe, omdat het zijn lievelingskostje was. Miss, als altijd gedistingueerd, nam precies zooveel en zoo weinig als zij wel-opgevoed achtte. -

Dadelijk daarna sloot Govert-Jaap Stinia zich op in zijn kamer, om, zooals hij elken avond placht, een paar uren in den Bijbel te studeeren. Ellen mocht hem dan zijn thee, die hij nooit beneden gebruikte, boven brengen.

Miss vroeg aan Mevrouw, of zij haar zou helpen met de laatste hand aan het pakken te leggen.

Ellen devoueerde zich geduldig aan Oompje, door met hem te gaan halmar-spelen. Zij liet het hem zooveel mogelijk winnen. Het was hun vaste avond-bezigheid, en zij beschouwde die als een der haar door God opgelegde plichten: ‘Zoo wat gij doet aan den minste mijner broederen, dat hebt gij aan mij gedaan.’

- Zonder zichzelve te begrijpen was het een pogen van haar om zich de hemelsche zaligheid te verdienen, een dagelijks-gebracht om God te behagen offer, dat op haar credietboekje bij Hem kwam tegenover het onvermijdelijk deficit harer ‘zonden’. -

Het was een berekenings-braafheid dus, maar eene, die zij zelve, te goeder trouw, hield voor een barmhartigheid om Christus wille.

(Wordt vervolgd.)

Gedachtenwisseling.

Slavenzielen?

In de Holl. Lelie van 22 Juni, verklaart de Heer Arntzenius, in twijfel te verkeeren omtrent het geloof en het met zichzelf niet eens te kunnen zijn, over het àl-of-niet bestaan van een God-van-Liefde.

Den innerlijken strijd, door dezen twijfel in de ziel des Heeren A. ontbrandt, schildert hij ons aldus:

> ‘De eene keer komt het protestantisme mij 't beste voor, den anderen keer geef ik beslist de voorkeur aan 't katholicisme, als zijnde de godsdienst van rust (hm), van kalmte, *omdat je* **moèt** *aannemen*, **moèt** *gelooven.*’ - - - - - - - -

Begrijp ik den Heer A. dus wèl, dan zegt hij zich aan den innerlijken strijd te willen ontrukken, door een geloof te gaan belijden, wat hem *dwingt* aan te nemen, dat een God-van-Liefde het Al regeert.

De Heer A. die hiervan *niet overtuigd* is, door den innerlijken drang, welke anderen geloovigen vaak den kracht gaf voor hun overtuiging den vuurdood te sterven, wil dus, dat er iemand komt om hem het gelooven te *gebieden.* - - - - - - - - - - - - - - - - -

In de Lelie van 11 Mei verwijt onze Redactrice den menschen *slaven-zielen* te hebben. Zelfs de an-archisten maken hierop, volgens fr. Lohman geen uitzondering. Buigen anderen voor Keizers, Koningen, Presidenten (ex- en niet-ex-)

ministers, en andere bijzonderheden, de an-archisten zingen ook: ‘Leve Domela Nieuwenhuis!

Nu wil 't mij echter voorkomen, dat hier het bewijs van het bestaan van de Slaven-ziel, óók in den an-archist, volstrekt nog niet geleverd is.

Men kan nl. voor den man, die zóó veel voor ons opofferde, die ons de schellen van de oogen rukte, eene groote achting of liefde koesteren. Men kan den held, die dertig jaren lang meestreed, mee-leed met de arbeiders en daarvoor slechts haat, hoon, gevangenschap etc. te verduren had, zelfs *vereeren.* De kreet: ‘Leve Domela Nieuwenhuis!’ kan hier dus zijn geweest, niets anders dan eene hartelijke uiting van liefde en achting, voor den betrokken persoon. Zooals ik zeg, zoo-iets mag niet worden beschouwd als een bewijs van slaafsche onderwerping der anarchisten aan hun voorman.

Wanneer alle lezers van de Holl. Lelie eens in één zaal bij-een waren, waar freule Anna de Savornin Lohman als spreekster zou optreden, zou er hoogst-waarschijnlijk eveneens een kreet opgaan: ‘Leve freule Anna de Savornin Lohman!’ Zou de Redactrice van dit weekblad dit dan óók beschouwen als Slaven-zielerigheid?*)

Doch wanneer iemand, in twijfel verkeerende omtrent het geloof en den moed missende zònder geloof te leven, *behoefte* gaat gevoelen aan het katholicisme, dat hem zal *dwingen te gelooven*, moet hij zich-zelf toch wel héél klein gaan gevoelen, klein en onmachtig om alléén te gaan en zal hij dan ook den naam van geboren-slaaf wel op zich-zelf willen toepassen.

EEN VRIJE SOCIALIST.

Boekbeschouwing.
Drie boeken van Vrouwenliefde.

Evy Holzinger door **Jeanne van Lakerveld Bisdom** (uitgever M. Hols - Den Haag.)

De Vervulling door **Sara Bouterse.** Uitgever Scheltens en Giltay - Amsterdam.)

De sprong in het duister door **Esjee** (uitgever Tjeenk Willink en Zn. - Haarlem.)

Omdat deze in den afgeloopen winter alle drie verschenen boeken van vrouwen op verschillende manier het eeuwig-oude, eeuwignieuwe onderwerp behandelen van de liefde der vrouw tot den man noem ik ze te zamen in dit artikel. Er is altijd iets aandoenlijks in, voor wie dóór de regels heen vermag te lezen, in de boeken van vrouwen na te gaan haar smachten om, haar onbevredigd-gebleven verlangen náár het ideaal, dat in haar gedachtenleven wordt gemaakt van ‘den’ man. Want immers indien zij maar het geheim verstond van de dingen te nemen zooals zij nu eenmaal zijn, van te begrijpen, dat de echtgenoot in spé nóóit iets anders zal zijn dan, evenals zij zelve, een onvolmaaktheid, met de aan zijn aard en zijn geslacht en zijn man-zijn nu eenmaal eigen gebreken, wáárlijk ik geloof, héél wat romans en novellen - min of meer uitstortingen van eigen doorleefd leed - zouden ongeschreven blijven! - Zooals echter nu eenmaal wij vrouwen gemaakt zijn kunnen wij het idealiseeren niet laten, wij scheppen ons een droombeeld; of wij meenen het te ontmoeten in de werkelijkheid ter eeniger tijd, en dan verdwijnt het vroeg of laat voor goed, hetzij vóór of nà het huwelijk, of wij blijven er op wachten ons leven lang - vergeefs...; zij

*) Ja zeker. Beslist!

onder ons, die dan schrijven kunnen, brengen de aldus doorleefde smart op papier. Ik geloof dat het dáárvan komt, dat zoo weinig boeken van vrouwen de levensenergie, de gestaalde levensbeschouwing prediken, van bijv. een Gustav Frenssen, - om nu maar een voorbeeld te noemen van een hedendaagsch véélgelezen auteur. - Mannen treden uit. zich zelf uit - om met Byron te spreken: ‘For love is in man's life a thing apart; 't is womans whole existence.’ - Juist *omdat* het voor hem is een ‘thing apart’, dáárom kan hij zich beter verdiepen in abstracte beschouwingen over allerlei de maatschappij of de groote levensproblemen rakende dingen wanneer hij er zich toe zet een roman te schrijven, dan de in hetzelfde geval verkeerende vrouw, wier geheele gedachtenleven draait om wat zij te vergeefs hoopte en zocht, hetzij dan vergeefs, omdat de werkelijkheid haar liet wachten zonder einde, hetzij omdat diezelfde werkelijkheid haar de oogen opende voor haar vergissing, en neerploffen liet in een afgrond van désillusie.

Uit dat oogpunt is de titel van het boek van *Esjee*, (die den moed mist harer veel jongere collega's van òpenlijk haren naam te noemen), wèl juist gekozen. *De sprong in het duister* betitelt zij het huwelijk; - terecht, indien men een mijner zeer intieme bekenden, een lieve gehuwde vrouw, mag gelooven, die mij eens, met een weemoed van véél leed-verraden zeide: ‘Wat doet het er toe af of aan of men een man in het engagement wat langer of wat korter kent, of men spoedig trouwt dan wel na een langere kennismaking, een *waagstuk*, een niet-weten-wat-men-tegemoet gaat, blijft het toch stéeds.’

In hoeverre zij te pessimistisch was daargelaten, meen ik echter wel te durven zeggen, dat óók Esjee ditzelfde denkbeeld naar wáárheid uitwerkte: de gróóte verwachtingen eener héél-liefhebbende echtgenoote, die, ondanks al

den ernst harer plichtsopvatting en van haar willen gelukkig zijn, tot de bittere ontdekking komt, dat zij zich vergiste; - of het de schuld was harer *te* hoog gespannen verwachtingen, dan wel die van haar man-zelf schijnt mij intusschen in het boek een niet-genoeg opgeloste vraag. Ik zou zeggen, het éérste was het geval, terwijl het mij toeschijnt, dat de auteur in tegendeel haar heldin beschouwt als een soort slachtosser. Het is jammer, dat dit op-zich-zelf boeiend probleem, de botsingen nà het uit wàre liefde gesloten huwelijk, niet met zoo groot talent is uitgewerkt, als juist in dit geval noodig zou zijn geweest. De schrijfster verdeelde haar roman in drie deelen, waarvan de titels iets zeer aantrekkelijks hebben: De Sprong, Het Duister, en Daarna. Maar haar stijl is te ouderwetsch, haar karakters zijn te conventioneel, dan dat men voor haar werk die belangstelling kan blijven koesteren, die het om den inhoud zou verdienen.

In Jeanne van Lakerfeld Bisdom daarentegen schuilt het ontwakend talent der jonge beginnende; beginnende óók waar het liefdesondervinding geldt.

Bij haar is de teekening van ‘den’ man nog gehéél en al iets bedachts. Zóó stelt zij zich hem voor, dat hij zou *moeten* zijn, om, volgens haar, op te verlieven; een verleidelijke, er maar dadelijk met een andermans vrouw van dóórgaande, alle harten-veroverende ‘Arthur’, tegenover wien de trouw en de toewijding van een braven ‘Henk’ geheel machteloos zijn, van wege zijn (Arthur's) on wederstaanbaarheid. Maar zij geest er zich geen rekenschap van, dat noch een ‘Arthur’, noch een ‘Henk’ iets gemeen hebben met gewone dagelijksche werkelijkheids-mannen, dat zij de te-veel-volmaakt-uitgedachte verbeeldings-producten zijn *harer* jonge onervaren meisjes-ziel. Een Evy, als zij in haar heldin teekent, zou, *indien* er zulke ‘Arthur's’ en zulke ‘Henks’ waren, eigenlijk een malloot wezen haar geluk naast den laatsten inééns te vergooien, op de lichtzinnige roekelooze wijze door Jeanne van Lakerveld Bisdom beschreven. Maar zulke volmaakte ‘Henks’ zijn er niet; *zij*, de jonge auteur, dróómt zich zoo ‘den’ man in het gelukkige huwelijk. En dáárom is haar in dikwijls héél boeienden stijl geschreven, en met héél levendige tasereelen uitgewerkte roman, waarin men met genoegen begroet een véélbelovend talent, naar den inhoud nog een vergissing, een onrijpheid.

Sara Bouterse komt m.i. het méést aan de werkelijkheid der dingen nabij, in hare teekening van den schilder, die éérst het jonge meisje verleidt, dan haar niet kan trouwen, omdat hij niet den moed vindt een scheiding van zijn wettige vrouw dóór te zetten. Hier hebben we te doen met een veel meer onvolmaakt man-type, dan de ideaalvoorstellingen van Jeanne van Lakerveld Bisdom. Deze schilder-zelf heest Sara Bouterse goed uitgebeeld in zijn weiselend spelen met een jongbestaan, dat hij vernielt. De bijomstandigheden daarentegen lijken mij véél te idealistisch opgezet. Wanneer een meisje uit den beschaafden stand zich aldus ‘vergooit’, - om den geijkten term te gebruiken voor een dergelijk geval - aan een gehuwd man, dan heest zij heusch zijdens hare bloedverwanten niet anders te wachten dan woede, minachting, verguizing. In plaats daarvan neemt deze geheele familie, vader, moeder, broeders en zusters, de gansche zaak, het openlijk wegloopen, om op een kamer te gaan leven met den schilder, heel kalmpjes op, een van de zwagers komt zijn schoonzuster eens gemoedelijk bezoeken, als ware er volstrekt niets bijzonders gebeurd, en, als het einde van de verhouding dáár is, en het jonge meisje geen andere toevlucht heest dan onder het ouderlijke dak terug te keeren, dan wordt zij daar door allen met open armen ontvangen, en het verhaal eindigt met de beschrijving van een lief

familieavondje, waarin de ‘gevallene’ haar gewone plaats weer inneemt, als ware zij nooit weggeweest. In dit alles, in dit bijwerk, zondigt Sara Bouterse grovelijk tegen alle waarschijnlijkheid, hetgeen te meer jammer is, omdat haar uitbeelding van den zwager ‘Piet’, en van de verschillende personen in het kringetje van Galen, zich kenmerkt door goede opmerkingsgave en levendigheid van stijl en natuurlijkheid van voorstelling.

Men krijgt door deze fout den indruk, dat óók hier iets ‘bedachts’, iets niet zelf-doorvoelds is gekozen tot intrigue.

De auteur heest zich in de liefde tot den schilder, in het zich hem vrijelijk, zonder angst voor wat ‘men’ zegt, ingeleefd in haar gedachten, maar is er niet in dóórgedrongen hoe vèr-reikend de gevolgen van zoo'n daad zouden zijn, werd zij werkelijk begaan. Ook het ontwaken van die liefde, vooral van den kant van het jonge meisje, gaat te bruusk toe, te weinig-ècht. Daarentegen komen er uitstekende tooneelen voor, waar het de

schildering geldt van Bertha's gevoelens tijdens hun verhouding.

Wat echter in deze drie boeken treft als één zelfde kenmerk van door *vrouwen* te zijn geschreven, dat is de wijze waarop alle drie maken de liefde tot den man het middelpunt, het hoofd-doel, het éénig-begeerlijke-, kan men wel zeggen-, van vrouwenlot. Bij Jeanne Lakerveld Bisdom gaat de heldin op de traditioneele roman-manier dood, nadat zij zich haar vergissing bewust werd, en haar roes heest uitgeleefd; bij Esjee overleest de in haar huwelijkseischen zich bedrogen achtende jonge echtgenoote evenmin haar teleurstelling; en, zoo Sara Bouterse haar heldin het leven laat behouden, zij legt er toch allen nadruk op, dat dit géén waarde meer heest voor haar, zich voor haar uitstrekt als een troostelooze leegte:

'*Indien je deze regelen leest Rosy, zal ik er niet meer zijn*, *zal ik uit een leven zijn verdwenen*, *waarin ik het mooiste wat er bestaat*, *onbaatzuchtige mannen- en reine kinderliefde*, *versmaad en verguisd heb voor een kort oogenblik van wellustige liefde...*

Als ik sidderend voor Gods rechterstoel zal verschijnen, *zal er niets of niemand zijn*, *die voor mij pleiten kan.*

Rosy, de biecht, die ik nu ga doen, *is de biecht van een stervende*, *de vergeving*, *die ik ga afsmeeken aan allen, en*, *o God*, *bovenal aan mijn armen man en kinderen*, *is de laatste smeekbede van eene stervende*,' (*uit Evy Holzinger door Jeanne van Lakerveld Bisdom.*)

'*Lang duurde de strijd niet. Het teere, door verdriet en overspanning en gebrek aan zorg uitgeputte lichaam, kon geen wederstand bieden aan de hevigheid van den ziekte-aanval.*' (*uit: De sprong in het duister van Esjee*).

'*Het was nu drie weken geleden, dat zij thuis kwam. O, zij waren goed voor haar geweest. Zij moest dat dankend bedenken. In komende dagen van rouwend leed, in al de jaren, die nog voor haar kwamen. Jaren? Hoevele nog....*

Zij dacht er aan, *dat dit nu haar leven zou zijn. Zijn naam*, *die hier niet genoemd mocht worden*, *die werd gemeden als een smet. Zij zou leven hier in haar kleine*, *zorgende plichten*, *maar met al heur gedachten gesmeed aan den korten tijd, waarin haar liefde geluk was.*

De tijd dien zij vergeten moest.

Toen stond zij op. Het was haar of zij nooit genoeg zou kunnen weenen'.... (*uit: De Vervulling, van Sara Bouterse*).

Heb ik geen gelijk, indien ik beweer, dat men in deze drie citaten onmiddellijk herkent de *vrouwenhand,* die de overigens zoo totaal verschillende drie boeken schreef! - Alle drie auteurs zijn ervan overtuigd hoe haar heldin geen ander geluk, geen ander levensmooi meer overblijven kàn, na bedrogen liefde! - Voor geen harer bestaat die uitkomst van het zich met het leven weten te verzoenen, door te aanvaarden den strijd ervan -, die een gerijpter pen kenmerkt. Vandaar dat ik sprak in den aanhef van dit artikel van een *te* ideale voorstelling van mannen en van liefde. Hélène Lapidoth Swarth, wier bundel *Villa Vrede* ik onlangs besprak, heest in ditzelfde opzicht een veel dieper blik geslagen in vrouwenlot, waar zij, in althans twéé harer drie novellen, de in liefde-teleurstelling lijdende vrouw ons laat zien niet als een wanhopig-stervende, maar als een kalm-berustende. In *Villa Vrede,* de eerste der novellen, waarnaar het boekje heet, zijn het zelfs twéé vrouwen, het jonge meisje Lisy, en de tante Frieda, die beiden haar levenslot van onbeantwoorde liefde rustig

aanvaarden, met moed en wilskracht; terwijl in het m.i. méést doorvoelde: *Berusting,* de daaraanvolgende novelle, een geheel met de werkelijkheid overeenkomend geval wordt ontleed, in de niet-gelukkige, in haar man-zichgeheel-teleurgesteld-voelende Marie, welke toch de kracht en het plichtsbesef toont zich aan hem in zijn ziek-zijn en levenslange hulpeloosheid geduldig te wijden, als iets dat van zelf spreekt, zonder morren of zich aanstellen.

De drie auteurs daarentegen, wier boeken ik hierboven noem, en die, wat twee harer aangaat, geloof ik nog jong zijn, verkeeren nog in dat eenigzins onrijpe stadium, waarin het jonge-meisje, of de jonge-vrouw, geloost, dat de liefde *alles* is, en dat met het verdwijnen daarvan dientengevolge óók de kracht en de moed tot verder-leven ophoudt. Kenmerkend is daarbij het tot de gewone éérstbeginners-fout behooren van Esjee en Jeanne van Lakerveld Bisdom, (maar Esjee *is* geen beginster), van er maar dadelijk een einde aan te maken door den dood. Geschiedt zoo'n einde vrijwillig, gelijk in het geval Evy Holzinger, dan laat ik het nog daar; wanneer echter een net-van-pas-komende long-ontsteking, waaronder het ‘teer gestel’ natuurlijk bezwijkt, moet dienen om de levensmoede er uit te helpen, zooals Esjee het beschrijft, dan wordt zoo'n redmiddeltje, van net op het

rechte oogenblik doodgaan, al héél onwaarschijnlijk. - Alweder, Sara Bouterse, die haar heldin tot de grauwe alledaagschheid van het gewone sleurleven veroordeelt, komt verreweg het meest nabij aan gezond realisme.

Daarom zou ik haar roman verreweg de beste, én naar uitwerking, én naar stijl, én naar karakterteekening, willen noemen, gelijk ik die van Esjée in diezelfde opzichten het minst gelukt acht. Zij, die een zoo goed-gedacht-gegeven koos, maakt er zich in de uitwerking daarvan, in haar toooneelen en personen-beschrijving, veel te dor en te oppervlakkig van af. Tusschenin staat Jeanne van Lakerveld Bisdom, met nu en dan heelgelukkig gekozen woorden en zinnen, heel gevoelig gedachte tafereeltjes, maar wier stijl nog te conventioneel is dikwijls, wier karakterbeschrijving nog te weinig met de werkelijkheid overeenkomt. In haar zie ik een belofte, in Sara Bouterse een zich méér en méér ontknoppend talent, in Esjee niet meer dan een gewone middelmaat-auteur. Maar alle drie zijn *vrouwen* dóór en dóór in haar werk; - ook al hadden zij er haar namen niet bij vermeld zou dit onloochenbaar gebleken zijn.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Over Toilet
en wat ermede in verband staat.

Der Körper des Kindes und seine Pflege
für Eltern, Erzieher, Aerzte und Künstler
von Dr. C.H. Straiz.

Dritte Auflage mit 312 in den Text gedruckten Abbildungen und 4 Tafeln.

Verlag von Ferdinand Enke in Stuttgart 1909.

(Vervolg van No. 2.)

In het zevende hoofdstuk behandelend: ‘De normale Ontwikkeling van het Kind in het algemeen,’ verdeelt de schrijver den kinderleeftijd in twee hoofdgroepen: De eerste *Kinderleeftijd van 0-7 jaar* en *de tweede Kinderleeftijd van 8-20 jaar*, en deze ieder! weer in twee trappen:

I. Zuigelingenleeftijd (0-1 jaar).
II. Neutrale Kinderleeftijd (*2-7 jaar*).
III. Bisexueele kinderleeftijd (8-15 jaar).
IV. Rijpheid of Puberteit (15-20 jaar).

Naar den lichaamsgroei onderscheidt hij nog de volgende tijdperken:

1o **Tijdperk der eerste gevuldheid** (**1-4 jaar**).
2o **Tijdperk der eerste rekking** (**5-7 jaar**).
3o **Tijdperk der tweede gevuldheid. 8-10 jaar**).
4o **Tijdperk der tweede rekking** (**11-15 jaar.)**
5o **Tijdperk der derde gevuldheid, rijpheid** (**16-20** j.).

Talrijke afbeeldingen geven een duidelijk beeld dezer tijdperken.

Deze ontwikkelingstrappen zijn echter niet streng aan den leeftijd gebonden. De rekbare grenzen zijn gegrond op de meest volmaakte schepsels der hedendaaagsche generatie. In het algemeen geldt, dat de ontwikkeling mooier en blijvender is, naarmate zij zich langzamer ontvouwd. Het vroegrijpe kind verwelkt meestal nog sneller dan het opbloeide, en in vele gevallen bereiken meisjes eerst als getrouwde vrouwen haar hoogste bloei en schoonheid.

Het *tweede* of *speciaal* deel van dit boek behandelt afzonderlijk de zoo even genoemde tijdperken.

1° *De zuigelingenleeftijd* (0-1 jaar.) Zeer zeker zullen vele moeders zich voor de tabellen der zuigelingen interesseeren. Gemakkelijk kunnen zij in deze tabellen de maandelijksche gewichtstoename en lichaamslengte van de(n) zuigeling controleeren. Een normale zuigeling moet eene lichaamslengte van 50 c. M. hebben of 4 x de hoofdlengte. Het *normale gewicht* voor een jongen is bepaald op 3500 gram of 7 pond; dat van een meisje op 3250 gram of 6½ pond. Talrijke afbeeldingen van normale zuigelingen, van zuigelingen met hunne (hare) moeders en van dezelfde zuigelingen op verschillenden leeftijd verduidelijken den text. De hoofdveranderingen in den groei van den zuigeling zijn: Het *verschuiven der lichaamsverhoudingen* (beneden en bovenhoofd verhouden zich bij een pasgeborene als 3: 5) **het doorbreken der tanden** en *het levendiger gebarenspel.* In trekken en gezichtsuitdrukkingen der zuigelingen is een groot verschil. Des te weeker en ronder de gezichtjes, des te minder scherp de trekken zijn, des te meer kans bestaat er voor eene normale, gelijkmatige ontwikkeling. Een zuigeling die een zeer sterke familiegelijkenis toont, zal later waarschijnlijk te geprononceerde trekken krijgen en leelijk worden.

2° *De neutrale kinderleeftijd.* (1-8 jaar) Deze leeftijd omvat het **tijdperk der eerste gevuldheid** gedurende het 2de 3de en 4de jaar en het **tijdperk der eerste rekking** gedurende het 5de 6de en 7de jaar. In het algemeen hebben de kinderen tot het 4de jaar meer

ronde, van het 4de tot het 8ste jaar meer slanke vormen.

Terwijl echter het lichaam groeit en verandert, behoudt het gezicht den ronden, weeken vorm, de groote oogen en de onschuldige uitdrukking. Met het gezicht, van den zuigeling vergeleken, veranderen zich de verhoudingen zoodanig, dat de oogen zich schijnbaar hooger plaatsen, de mond en de neus grooter worden en het geheele gezicht sterker groeit dan de schedel. Deze verschuiving der verhoudingen wordt, daargelaten de algemeene toename der grootten, hoofdzakelijk veroorzaakt door het **Doorbreken der Melktanden,** hetgeen aan de benedenhelft van het gezicht een slankeren en langeren vorm geeft.

De kenmerken eigen aan den neutralen leeftijd zijn dus: **Een rond vol kindergezicht op een slank lichaam, het doorbreken der melktanden** en **gedurende het tijdperk der eerste rekking de wisseling der tanden.**

Een onberispelijk voorbeeld van door en door normale kinderen, en tegelijk een geheel overzicht over den neutralen kinderleeftijd geeft U eene prachtige afbeelding van 3 broertjes en 1 zusje, op den leeftijd van 2, 4, 5 en 6 zes. (Tafel II) Deze vier kinderen geven U zulk een genotvollen aanblik, vormen een zoo treffend mooi geheel door hun prachtige lichaamsvormen, hun stralende gezondheid en natuurlijkheid, dat ik niet bij machte ben U maar eenigszins de schoonheid van dit viertal te beschrijven. Zeer duidelijk is in deze groep het onderscheid tusschen, de eerste gevuldheid en de eerste rekking uitgedrukt. Het tweejarig meisje en de vierjarige jongen hebben meer ronde en korte ledematen en een grooter sterker gewelfd lijf, terwijl de hoofden evenzoo groot zijn als die der oudere broertjes.

Het verschil tusschen gevuldheid en rekking is in den neutralen leeftijd niet zoo duidelijk uitgedrukt als later in den bisexueelen; en in het vijfde jaar hebben de kinderen nog dikwijls een aanzien van gevuldheid.

Zeer bemerkenswaard in dit hoofdstuk is de afbeelding van een zevenjarigen jongen, die uitblinkt door goede lichaamsbouw en spiervorming en de nog niet bedorven vorm der voeten (de tweede teenen zijn langer dan de eerste). Zijne lengte is 120 c. M. en zijne verhoudingen zijn geheel normaal. (Tafel III en fig 230)

III. *De bisexueele kinderleeftijd.* (8-15 jaar). Deze leeftijd omvat **het tijdperk der tweede gevuldheid** gedurende het 8ste, 9de en 10de jaar en het **tijdperk der tweede rekking** gedurende het 11de, 12de, 13de, 14de, on 15de, jaar.

Behalve de bij beide geslachten gewone groeiverandering, heeft op dezen leeftijd **eene geslachtelijke verandering** plaats, die zich bij den jongen en het meisje in verschillende wijze openbaart. In dezen tijd overtreffen de meisjes in lengte en gewichtstoename de even oude jongens, en worden door hen eerst aan het einde der tweede rekking, ongeveer in het 15de jaar ingehaald. Ook wat individualiteit betreft is het meisje den jongen de baas. Zeer duidelijk is deze voorsprong te zien door eene vergelijking tusschen fig. 283, een jongen van 15 jaar en een meisje van 13 jaar. Het intelligente profiel van het meisje, hoewel nog een echt kind, drukt veel sterker eene persoonlijkheid uit, dan de trekken des jongens.

Kenteekenen **der tweede gevuldheid** (8-10 jaar) voor beide geslachten zijn: **de geringe lengtegroei, de overgang van het ronde kindergezicht in een' langwerpigen ovaalvorm en de wisseling der tanden,** voor meisjes, de zich vooral aan het einde dezer periode vertoonende **sterkere gevuldheid der vormen.**

Kenteekenen der **tweede rekking** (11-15 jaar) voor beide geslachten zijn: **de sterkere lengtegroei en gewichtstoename en** de **volledige doorkoming van het blijvend gebit;** voor meisjes **de sterkere geslachtelijke verandering.**

IV. *De rijpheid* (15-20 jaar)

Het zou mij helaas te ver voeren over dit hoofdstuk nader uit te weiden, daar ik U nog iets vertellen wil van de *Verzorging* en *Opvoeding van het gezonde kind.* Dit hoofdstuk, toegevoegd aan den derden druk behandelt afzonderlijk: *De lichamelijke Verzorging* en *De Opvoeding.* Voor leeken is het zeker een der belangrijkste.

I. *De lichamelijke Verzorging* omvat a. **de voeding,** b. **de kleeding** c. **de levenswijze** d. **de lichaamsverzorging** (reiniging, bad, luchtbad en het harden.)

Als maatstaf voor eene goede lichamelijke verzorging neme men de zeer duidelijke tabel voor lengtemaat, gewicht, hoofdlengten en tanden krijgen.*)

a. Voeding. In deze verhandeling vindt men talrijke tabellen, welke de hoeveelheden

*) Zie voor de verzorging van den zuigeling: Stratz, Gezondheidsleer der Vrouw hoofdstuk XIII.

eiwitten, vetten, suikerstoffen en water voor elk levensjaar aangeven, gebaseerd op een normaal lichaamsgewicht.

In hoofdzaak wordt voor twee fouten gewaarschuwd, ten eerste: dat kleine kinderen ook na het spenen, te lang en te uitsluitend met melk gevoed worden; ten tweede: een uitsluitend vegetarisch diëet voor kinderen van elken leeftijd.

b. De Kleeding. Deze moet gedurende den geheelen ontwikkelingstijd zoo licht mogelijk, poreus, en schoon zijn; en geenerlei *druk op het groeiende lichaam uitoefenen.*

c. De Levenswijze. Gelijk de bloemen verlangen de kinderen naar lucht, licht en warmte. Hoe meer zij daarvan krijgen, des te beter voor hunne gezondheid. Hun huis moet droog, luchtig, licht en ruim zijn en zoo mogelijk een' tuin bezitten. De kinderkamer zij het **lichtste en vroolijkste vertrek,** geschikt voor luchtverversching en verwarming.

Als lichaamsoefeningen genieten die de voorkeur, welke de longen verwijden en alle spieren gelijkmatig doen werken. Bovenaan staat: het *loopen.* Nog beter is het *zwemmen*, daar daarbij alle spieren in werking zijn, en de longen het meest worden uitgerekt. Daarna komen alle spelen in de open lucht (zooals balspel, tennis, voetbal enz.) het klimmen, het bergbestijgen en het paardrijden. Niet geschikt voor kinderen is het fietsen, daar het van de longen weinig arbeid eischt en eene slechte lichaamshouding kweekt.

d. Lichaamsverzorging. Bij de eigenlijke lichaamsverzorging is de dagelijksche reiniging en de daaraan verbonden verzorging der huid het voornaamste.

Wat het harden betreft zegt de schrijver:

Een langdurige koude prikkeling (b.v. veroorzaakt door een koud bad of langdurig verblijf in koude lucht) **onttrekt het kind te veel warmte, doet het zeer aan, en maakt het juist vatbaarder voor kouvatten, doordat het zijn weerstandsvermogen verzwakt.**

Eene goede gehardheid bereikt men door *een niet te hevige en zeer kortdurende* koude prikkeling, door *geschikte kleeding* en het wennen der huid aan de open lucht.

Na het bad, welker warmte het kind behagelijk moet vinden, late men een **zeer korte** overgieting volgen van één of twee graden kouder water.

Aan de dagelijksche baden, verbinde men ook het tot harden dienende **luchtbad**, gedurende welk het kind de overige verrichtingen voor de reinheid van het lichaam volbrengt.

(Natuurlijk als het oud genoeg is en dan nog onder toezicht!)

(Slot volgt.)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden

toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

J.J.L. te Bussum. - 'Aangezien ik Uw blad niet geregeld lees, heb ik niet geweten, dat U niet particulier antwoordt, is mij Uw eventueel correspondentie-antwoord ontgaan', - etc., etc. Aldus schrijft gij, en laat er dan het verzoek op volgen U 'bij uitzondering' particulier te willen antwoorden, omtrent het lot van Uw schets. Ik kan niet genoeg herhalen, dat ik aan dergelijke dwaze verzoeken *niet* voldoe. Bij uitzondering particulier-antwoorden doe ik alleen waar daartoe zeer goede reden is, maar het zou waarlijk toch al te gek worden, indien ik niet-abonnés, die het niet der moeite waard vinden zich op de Holl. Lelie te abonneeren of althans haar te lezen, maar wèl haar met hunne geestesproducten lastig durven vallen, bevoorrechten ging boven diegenen, die, door hun abonné- of lezer zijn, recht hebben in de allereerste plaats op den een of anderen uitzondering-maatregel, en dien ik n.b. *niet* particulier antwoord. Wat U betreft, ik heb U reeds ééns kort en zakelijk per correspondentie-rubriek meegedeeld, dat ik Uw schets niet aannam, en haar, wegens het ontbreken van postzegel voor retour, heb vernietigd. Nu gij mij alweder lastig valt, deel ik U nogmaals mede, dat Uw schets, een der grootste prullen, die ik sinds lang onder de oogen kreeg, is vernietigd. Wanneer U de Lelie zoo weinig interesseert, dat gij haar niet leest, s.v.p. verschoon haar dan van Uw bijdragen; wij hebben bruikbare copie, van menschen die haar wèl lezen, te over.

Witte Winde. - Zooals gij ziet heb ik aan Uw verzoek dadelijk voldaan. - Met Uw brief was ik vooral daarom zóó blij, omdat ik een beetje bang was dat er iets aan Uw gezondheid haperde. En nu was dit lange epistel een dubbele verrassing, omdat er uit blijkt hoe gij in elk geval niet minder wèl zijt dan van den winter, en òòk hoe

warm gij voor mij voelt. Voor alles wat gij mij dienaangaande schrijft dank ik U heel hartelijk; ik durf er niet in al te véél bijzonderheden op ingaan uit vrees U te verraden, maar ik wil U wèl in de eerste plaats heel hartelijk danken voor Uw handelwijze ten mijnen opzichte, en verder de verzekering geven dat gij het bij Uw beoordeeling van mijn karakter bij het juiste eind hebt. Ik bedoel niet zoozeer wat de vriendelijkheden aangaat die gij zegt aan mijn adres, als wel wat Uw voorstelling aangaat omtrent mijn drijfveeren, mijn onafhankelijkheid ten opzichte van de meening van anderen, de wijze waarop het leven mij vormde tot wie ik ben, etc. Gij hebt m.i. zoo gelijk dat 'bescheidenheid' dikwijls niets, is dan valsche hoogmoed. Wat mij aangaat, ik geloof niet dat die mij kennen mij 'trotsch' vinden, noch ijdel, maar het kan mij verbazend weinig schelen wat zij, die mij niet kennen, van mij zeggen, of over mij oordeelen. Integendeel. Daarom moet ik altijd een beetje 'hoogmoedig' glimlachen om die goede menschen, die zich zoo ontzettend ergeren aan mij, en het toch niet kunnen laten mij te lezen. Als ik hen was bespaarde ik mij-zelve die ergernis dan liever. De waarheid doet heel dikwijls pijn. En ik heb de gewoonte de waarheid vierkant te zeggen en die schijnt zeker soort van ongehuwde jofferen al heel véél pijn te doen! Hetgeen mij oprecht spijt voor háár; maar *ik* kan de waarheid niet veranderen. En haar verzwijgen *wil* ik nu eenmaal niet. - Het zal U zeker genoegen doen dat die hondengeschiedenis van U een mijner bekenden deed uitroepen: '*precies* zooals de mijne is'. 'Wat leuk beschreven'. - Neen, gij behoeft niet te denken dat ik mij erger of verwonder naar aanleiding van wat gij mij schrijft. Alleen onbeduidende menschen worden voorbijgegaan zonder dat zij anderen uitlokken tot een oordeel over hen; en, daar ik zoo vrij ben mij-zelve inderdaad een persoonlijkheid te vinden, verwondert het mij dus geenzins dat ik vele oordeelvellingen uitlok! - Gelijk gij terecht schrijft, meestal uit partijdige oorzaken. Wat kan het *mij* schelen! Ik herhaal, als ik zulke menschen zoo verontwaardig, dan moeten zij mij *niet* lezen. Dat is de beste raad dien ik hun kan geven. Wees nogmaals hartelijk gedankt voor Uw warm pleidooi, en het beste met Uw gezondheid!

Asmodee. Ik zou het prettig vinden indien gij een minder leelijk pseudoniem wildet kiezen. Kan dat niet? - Ik begreep wel dat gij mijn oordeel over Frans Coenen niet zoudt deelen. Dat hij talent heeft, heb ik-ook geenzins ontkend; en ook ben ik het met U eens, dat men niet steeds over de lichtzijde des levens behoeft te spreken, maar men behoeft m.i óók niet steeds het platte en leelijke ervan op te zoeken. Men kan ook wel treurige en droevige toestanden ontblooten, zonder zich als het ware te vermeien in goorheid en vuil. - Ik geloof - gij moet mij dat oordeel ten goede houden, wanneer het Uw socialistische gevoelens mocht kwetsen - dat slecht een kleine minderheid der menschen in *staat is* tot denken, óók al ontwikkelt men haar nog zoo. De groote meerderheid *is* en *blijft* te dom daartoe. Dientengevolge maakt 'verlichting' en 'ontwikkeling' haar nog dommer. En dáárom vind ik godsdienst, en speciaal de uitstekend ingerichte R.K. Kerk, een prachtig *tuchtmiddel.* Dat houdt de domme massa in bedwang, en terug van den weg der verdierlijking.

Ik ben blij, dat die vroegere Leliejaargang, die gij cadeau kreegt, U interesseerde. Ik stel mij voor in dezen nieuwen vele artikelen te schrijven over actueele onderwerpen.

B. - Ik haast mij Uw lieven vertrouwelijken brief omgaand te beantwoorden. Natuurlijk begrijp ik *nu* alles heel goed; óók het dubbel-verschrikkelijke ervan. Ik durf er niet veel van zeggen, om U niet te verraden, maar Uw besluit lijkt mij erg flink en verstandig, en, wat mij betreft, zal ik zeker aan Uw wensch denken, als ik iets voor U kan doen. Ik-zelf kan voor Uw stemming zoo meevoelen. Ik kan U dit niet *hier* uitleggen; misschien doe ik het nog wel eens met een paar woorden particulier. Maar, juist wat gij van dien laatsten persoon schrijft, en Uw eigen stemming daarover, is óók op mij-zelve zoo toepasselijk - Ik vind dat verhaal van Uw hond zeer aandoenlijk-lief. Altijd als ik zoo iets lees verdiep ik mij er in of mijn Benjamin dat óók zou doen? Hij is zóó dol op mij; met elken dag meer. - Gij zult wel begrijpen, dat ik niet meer wil zeggen uit angst dat ik U zou leed doen, door U aan anderen te verraden. Gelijkgezegd, zoo mogelijk wil ik U particulier iets schrijven. Hoe diep ik met U *meevoel* zult gij wèl begrijpen, nietwaar?

1813. - Een zóó bijzonder iets als Uw ziek zijn doet mij dadelijk naar de pen grijpen om U een woordje van deelneming te zenden. Ik begreep niet goed uit Uw brief of gij nu reeds te S. zijt; mijn bedoeling was U eens hier bij mij te vragen, maar 't zou wel kunnen, dat ik al zelve op reis was als het nog lang duurt eer gij komt, want ik zal *toch* wel naar Nauheim moeten, vrees ik! Dat hoor ik dan nog wel. - Nu, ik vind dat ‘Miesje’ uit mijn roman niet veel gemeen heeft (naar wat ik er mij van voorstel ten minste) met Uwe dochter. Zoo min als gij veel hebt van mevrouw Vervoorde. Toch zou *ik* nooit mijn dochter, die eenmaal volwassen was, willen *dwingen* tot wat ook. Ik vind: vrijheid blijheid; dat geeft eerst de ware intimiteit. Ik werd thuis tot heel veel gedwongen ‘omdat ik een meisje was.’ Dat geeft een gevoel van stillen opstand. - Ik hoop den nieuwen roman zooveel mogelijk geregeld te geven elke week. - Van harte beterschap, beste 1813. - Hartelijk gegroet.

Myrrha. - Gij moet nog altijd wat geduld hebben eer ik U particulier kan schrijven. Er is tot die verhindering een bijzondere reden.

H. van H. - Ik dank U voor de brieven; moet U eveneens zoo mogelijk particulier antwoorden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

27 Juli 1910.
24ste Jaargang.
No. 4.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
De gestalte der vrouw in de beeldende Kunst.

> ... met de hand van een leerling schiep ik den man, met meesterhand de vrouw.
> ROBERT BURNS.
> Das Naturell der Frauen ist so nah mit Kunst verwandt.
> GOETHE, Faust. II, **1**.
> Beim wunderbaren Gott, das Weib ist schön!
> SCHILLER, Don Carlos. II, 8.

Het Leven der samenleving in een bepaalde periode zal men, fijner ontleed, meer bewust en nader omschreven moeten kunnen weer vinden in de kunst van diezelfde periode. Zoowel in de literatuur, schilderkunst als beeldhouwkunst zullen we weerom vinden fijner gevoelde beelden, die ons uit het sociale leven in hun schakelverband

wel van aanzien bekend zijn. Meer in het biezonder zullen stroomingen in 't maatschappelijke Leven na-stroomingen doen ontstaan in het Leven der kunst. De ridder-periode in het sociale Leven gaf een gansche ridder-literatuur, de beweging bekend onder de emancipatie-beweging der vrouw, deed een literatuur ontstaan, waarvan George Sand en onze Mina Krüseman de bekendste vertegenwoordigsters werden. En sterker nog dan in de literatuur vinden we de sociale stroomingen, de plaats die de man - die, in dit geval, de vrouw daar inneemt, weergegeven in de beeldende kunsten. De meeste kunstwerken der beeldende kunsten zijn voor

ons zéér gewichtige documenten, die aangeven de waarde-bepaling der vrouw in een zekere periode. Voornamelijk bestudeert de kunstenaar het wezen der vrouw omdat hem dit liever, maar vooral wijl 't hem begrijpelijker is. Immers veel sneller en in den regel veel duidelijker uit het innerlijke van de vrouw zich in haar uiterlijke wezen. De beeldende kunstenaar zal een schooner, edeler en fijner beeld kunnen scheppen dan b.v. de dichter, die zwaarder materiaal moet gebruiken waar het betreft de behandeling van karakteristiek en psychologie.

Wij kunnen een drie-ledige positie der vrouw in de samenleving gedurende een bepaalde periode aannemen. De vrouw verschijnt ons *enkel* als mooie vrouw, als zuiver geslachtswezen, enkel als het voorwerp van de zinlijke liefde van den man, zonder eenige moreele of geestelijke eigenschappen. Dit type vindt zijn beste representante in de Venetiaansche vrouw van de 16de eeuw. De tweede plaats die zij inneemt is die als levensgezellin van den man, als *vrouw* dus en als moeder. Dan komen enkel op den voorgrond de moreele eigenschappen; de zinlijke, althans de geraffineerd zinlijke en de verstandelijke, althans de hoog verstandelijke, ontbreken. Dit type vindt men het meest bij de volkeren van het Noorden, in de late middeleeuwen, en óók in de Holl. schilderkunst van de 17de eeuw. In de derde plaats die we onderscheiden, vinden we de vrouw voorgesteld als het intelligente wezen, als geestelijk individu dus. Dit type, 't zeldzaamst en 't fijnst, vinden we in enkele portretten weer uit het Quattrocento. In de meeste gevallen vinden we de typen vermengd. In de beeldende Kunst bij de Grieken vinden we gewichtige documenten waaruit we het wezen en de plaats der vrouw in die periode kunnen bepalen. De vrouw toch werd door de Grieken het meest bestudeerd, men zal hier vaak karakter-trekken kunnen vinden, zóó fijn, dat men in de literatuur van dien tijd daarna vergeefs zou gezocht hebben.

Het is van belang op te merken dat, waar de vrouw in het sociale leven een min of meer ondergeschikte rol inneemt - haar plaats van buitengewoon veel meer gewicht is in het leven der kunst. En dit geldt de vrouw niet in haar hoedanigheid van sieraad, van bekoorlijke verschijning, maar voornamelijk de vrouw in de eigenschappen van haar innerlijke wezen. De Grieken beschouwden de vrouw in hun idealiseerende tendenz van het gemoedsleven als de draagster van vele goede en mooie eigenschappen, zij beschouwden haar vaak als een heldin, aanbaden haar soms als een godin. Hun drie voornaamste godinnen, *Hera*, *Athene* en *Aphrodite*, zijn de personifieeringen van de drie daareven genoemde grond-typen - de vrouw als moeder, als verstandelijk-begaafd wezen en de vrouw als voorwerp der zinlijke liefde.

Het majestueuze beeld van Hera, stout en tegelijk zacht van lijn en dat van Athene, waarvan het peinzende hoofd en de diepzinnige oogen de intellectueele vrouw verraden dateeren uit de 5de eeuw, toen er een strenge stijl heerschte. Polykletes schiep het type van Hera, Phidias dat van Athene. Illustreerend voor de opvatting van dit tijdvak is nog, dat bij het beeld van Aphrodite in de harmonische uitbeelding van haar wezen het naakt werd toegepast. De eerbied voor de godin domineert echter hierbij. Er was nog een nieuwe opvatting ontstaan. Een der beroemdste onder de Hetaren werd het model voor de eigenlijke Aphrodite door Praxiteles. Zij is de vrouw die enkel aan de Liefde toebehoort, de uitgelezen schoonheid harer vormen, de verlangend geopende mond, de smachtende oogen kenmerken haar.

De plaats die de vrouw in deze periode inneemt wordt beslist door de verfijnde zinlijkheid, die aan een en ander ten grondslag ligt. Dezelfde tijd brengt

oogenschijnlijk iets tegengesteld: het dieper doordringen in het ziele-leven der vrouw. De godin van den vrede met den genius van den rijkdom in den arm, waarin de moederliefde zóó zacht en teeder is weergegeven[1)], dat men haar de '*antieke Madonna*' heeft genoemd en dan de *Niobe*, waarschijnlijk van Skopas, waarin de moedersmart zóó aangrijpelijk is uitgedrukt, dat men haar de: '*antieke mater dolorosa*, zou kunnen noemen, zijn de beide scheppingen van dezen tijd. Al deze typen bleven bestaan, óók in den tijd toen door de veroveringen van Alexander de Groote, de oostersche volken de grieksche cultuur leerden kennen en overnemen. Maar in het rijk van de diadogen vinden we het vrouwen-portret dat 'dames' voorstelt. Men vindt er de representanten van een geraffineerd, week, zinlijk geslacht.

Principiëel verschilt de Romeinsche kunst van de Helleensche kunst niet. Ze hebben dit

1) Door Kephisodot, den vader van Praxiteles.

gemeen dat de plaats van de vrouw in de kunst, dus óók in het sociale leven, niet zoo biezonder groot is. Aan het hof van de keizers was de over-beschaving nòg grooter, telde het geslacht nòg meer decadenten. De portretten der keizerinnen hebben trekken van zenuwlijden, ze herinneren aan de meest moderne portretten bij ons. De nìeuwe ideeën door het Christendom gebracht hadden in den aanvang niet veel invloed op de plaats der vrouw in de beeldende kunst. De christelijke kunstenaar schiep meer symbolische ornamenten - hij schiep meer figuren dan karakters.

De volkeren in het noorden hebben nog te veel een platte-landsch beschaving dan dat ze veel van de vrouw zouden maken. Dat verandert in de riddertijden, thans is het voor de eerste maal dat aan de vrouw een belangrijke, ja bijna een heerschende plaats wordt ingeruimd. Het type en deze gewoonten komen uit Frankrijk. De kunst geeft hier duidelijk aan hoe de half nog boeren-vrouw is omgezet tot een hoffelijke dame, opdat ze voor de ridders de begeerde, sublieme en aangebeden vrouw zal worden. Zekere vrouwen-figuren in Chartres en Corbeil uit de 12de eeuw, geven voor 't eerst dit nieuwe vrouwen-type weer. Belangrijk is ook hier de verandering in de kleeding. In het costuum der ouden was 't lichaam in zijn verhoudingen uitgekomen, het byzantijnsche en het germaansche costuum liet de vormen niet kennen, de vrouwen waren gehuld in breede gewaden van zware stof. Maar thans vindt men ook weer een dracht die zich aansluit aan de lijnen van het lichaam, die iedere vrouw scherp modelleert: de borsten en de heupen komen meer uit.

Een gordel om de taille en één nog iets lager accentueeren nòg meer het lichaamsmooi. Deze figuur vinden we veel in de duitsche kunst van dien tijd[1)]. De laatste triomph brengt het haar, dat op de beelden van de 13de en 14de eeuw in groote golven vrij over de schouders valt. Maar het gaat hier niet enkel om de uiterlijke bekoring. De schoonheid waarnaar men streeft moet iets biezonders, moet voornaam, of zooals wij zouden zeggen, aristocratisch zijn. De beelden geven ons de vrouw met den ridder aan 't schaakbord of droomend met hem in 't groen - de vrouw als amazone - of gevoeliger nog - de vrouw als verdedigster van het slot der minne. De beminde figuur van Isolde treedt op.

Nu komt de tijd dat de ridderschap moet plaats maken voor de burgerij van de opkomende steden. De vrouw der burgerlijke maatschappij moet wéér andere, innerlijke eigenschappen hebben. De vrouw wordt in dit tijdvak, dat het beste van de duitsche kunst[1)] is, meer *vrouw* en moeder. In den riddertijd had men de slanke figuur van de smachtende vrouw, hier vindt men de lijn van de zwangere vrouw die voor werkelijk schoon gehouden wordt. De vrouw doet zelfs dezen vorm kunstmatig ontstaan en de kunstenaar voert het in zijn naakt-beeld door[2)]. Deze opvatting van schoonheid is enkel mogelijk wanneer het moederschap als de trotsch en het geluk van de vrouw wordt beschouwd.

De vrouwenfiguur die nu in de ideale kunst zal gaan domineeren is de madonna met het kind. De verhouding tusschen moeder en kind wordt hoofdzaak, zóó dat het goddelijke van de verschijning soms op den achtergrond treedt. De kunstenaars konden in dezen tijd hun opgaven niet kiezen - dat zij altijd weer opnieuw de madonna schilderden was het gevolg van de behoeften die de kerk stelde. Maar langzamerhand

1) De Hortus deliciarum.
1) De periode die begint in de 13de eeuw en voortduurt tot ver in de 16de eeuw.
2) Men denke aan de Fortuna van Dürer en de Venus van Kranach.

dringen zij dieper door in het innerlijke wezen van de groep - werkten zij niet meer volgens een conventioneelen regel, maar gaven zij eigen scheppingen. De schoonheid der vormen speelt hier absoluut geen rol[3]. De innerlijke verhouding is alles, de persoon-zelf niets. Weldra wordt ook het gansche leven van Maria als moeder het geliefkoosde onderwerp. Het wordt één groot gedicht dat een verhevenheid van gevoel uitspreekt die wij uit de literaire documenten van de periode nauwelijks zóó na kunnen gevoelen[4].

De vrouw treedt rijker en veel verschillender op in de Italiaansche kunst der renaissance. Het gevoel en de zinlijkheid gaan hand in hand hier - de madonna is niet enkel meer een trouwe moeder, maar ook een *mooie* vrouw. En naast haar vinden we hoog intellectuëele vrouwen - vrouwen van hoog zinlijke bekoring - vrouwen van een gecompliceerd karakter. Venus wordt

3) Raphaël, Madonna del Granduca.
4) Dürer was wel de grootste der meesters; naast hem: Adam Kraft die zoo'n schokkende moedersmart legde in het beeld in de Sebalduskerk te Neurenberg; Rogier, v.d. Weyden, e.a.

in de kunst even verheffend weergegeven als de madonna.

In het Noorden schildert men óók madonna's, enkel echter om de verhouding van moeder en kind te doen gevoelen. Er is echter groot verschil in deze madonna's en die welke de kunst der zuidelijker volkeren geeft[1]. Dit bewijst dat de madonna in het Zuiden, niet als in het Noorden het eigenlijke ideaal van de vrouw is. Ziet men b.v. de busten van Florentijnsche dames uit de tweede helft van het Quattrocento, zoo vindt men gezichten die van uitdrukking zéér levendig zijn, met voorhoofden die denken kunnen en met lippen waarvan men geestrijke woorden verwacht. Dat is niet meer de sentimenteele en hoofsche dame, niet meer de gemoedelijke burgervrouw, haar horizon rijkt verder dan liefdespel en vrouwenplichten. Het humanisme is de bodem waarop deze vrouwen zijn gegroeid. Deze vrouwen zijn de eersten die de oude gebondenheid hebben afgelegd, de moderne ontwikkeling is nu begonnen. De Mona Lisa van L. da Vinci laat een gecompliceerd karakter zien. De portretten beginnen nu iets individuëels te krijgen. Nu komen ook de vrouwen die door eigen kracht en strijd een plaats gaan innemen. En ook de kunstenaars leerden deze vrouwen begrijpen: het oude thema: 'Judith' begonnen zij met gloed bezield, weer te behandelen[2].

Er zijn in dit tijdvak óók kunstenaars die de vrouwen-figuur zuiver decoratief behandelen[3]. En terwijl da Vinci in Milaan werkt, geven tijdgenooten een bekoorlijk lachje aan den mond waardoor de vrouw weinig beteekenend schijnt. Voornamelijk vinden we dit uiterlijke in de kunst van Venetië. De beste typen[4] bedoelen niets anders dan schoonheid. De gezichten zijn absoluut zonder uitdrukking van intellect of gevoel. De venetiaansche schilders zochten de *schoone vrouw* en het is begrijpelijk dus dat zij gaarne naakte vrouwen schilderden want voor hun maatschappij lag het belangrijkste niet in het gelaat van de vrouw. Deze invloed schijnt Oostersch; de kunstmiddelen waarmede de vrouw zich 'maakte' verraden dien invloed.

Een plaats op zich-zelf nemen de vrouwen-figuren van Michel Angelo in. Zij zijn als al zijne figuren de visioenen van een groote kunstenaarsziel. De geheel *eigen* scheppingen van den meester zijn de sybillen aan het plafond van den Sixtijnschen Kapel. De schilderingen van M.A. zijn diepe hartstochtelijk bewogen zielen. Om hun stemmingen weer te kunnen geven, geeft hij ze groote afmetingen van het lichaam dat sterk bewogen wordt door het innerlijke Leven. Nooit zijn verhevener figuren voortgebracht in de geheele ontwikkeling der beeldende kunsten. - Het christendom laat thans duidelijk zijn invloed gelden. Hoe de wereldsche italiaansche kunstenaars ook de schoonheid van de vrouw hadden gezocht - steeds hadden zij een toon van vroomheid behouden. Deze vroomheid groeide later aan tot extase bijna, tot aanbidding. Enkele madonna's van Murillo vertoonen dit zeer sterk. Zelden vindt men een wereldschen trek in deze verheven opvatting der vrouwen-figuur. Deze trek vinden we wel bij den Vlaamschen meester *Rubens*, hij stelde zijn Kunst in dienst

1) Dit verschil komt sterk uit wanneer men de madonna's van Raphäel en van Dürer vergelijkt. R. geeft lichaamsbekoring aan - Dürer in 't minst niet. D. geeft ons de door het moederschap gerijpte vrouw - R. daarentegen de heilige jonkvrouw. De beminlijkheid van de groep domineert in 't Zuiden - in 't Noorden is de madonna geheel van Liefde vervuld.
2) De gevoeligste onder deze kunstenaars is Donatello, de groote Florentijn, in het begin v.h. Quattrocento.
3) Op de fresco's van Ghirlandajos hebben de vrouwen geen anderen opgaaf dan in prachtige gewaden majestueus te verschijnen.
4) Waaronder zeker gelden die van: Palma Vecchio.

van de Kerk en van het hof. Zijn *Liebesgarten* is reeds een voorbode van den naderenden rococo-tijd. Men gaat voelen dat bij zóó'n opvatting men van een zuiver religieuse kunst niet meer spreken kan. Het geestelijk veel beteekenende type der vrouw in de renaissance speelt geen voorname rol meer en verdwijnt zelfs langzamerhand. Ook bij *Rembrandt* vinden we geen groot ontwikkeld gevoel voor de schoonheid van de vrouw. Eerst de toenemende verfijning der zeden brengt hierin verandering.

Kenmerkend wordt het dubbel-portret, waarop de vrouw naast den man staat afgebeeld, wat er op wijst dat haar sociale positie is verbeterd. Ook de elegance van de vrouwelijke verschijning gaat men in aanmerking nemen.

Men zal nu nergens de vrouw meer in zulk een aanzien vinden als in den rococotijd onder Lodewijk XV. Alles geschiedde voor en door de vrouw - of beter gezegd, de dame. Zij was méér dan enkel het voorwerp van Liefde zooals ééns in Venetië, de mannen waren niet enkel door lichamelijke bekoorlijkheden te boeien, zij verlangden in de vrouw ook fijnheid van geest. De gezelschaps-vrouwen van Antoine Walteau,

zijn galant, coquet, maar hebben toch nog iets voornaams over zich[1]. De verwijdering van de natuur wordt steeds grooter, de hoofdopvoeder is de dansmeester die de gedwongen vrijheid enkel in een kunstmatige elegance heeft veranderd. Het woord maitresse ontstaat, hun Liefde is galanterie, spel, een phase en een phrase uit een tooneelstuk. Venus is de tijd-godin: De Venus van Boucher is een portret van ma[d]. de Pompadour. In Duitschland voelde men ook voor deze kunst-richting.

De ommekeer bracht de revolutie. De rococo-dame vinden we in haar boudoir - de vrouw der revolutie strijdende op straat. -

Langzamerhand gaat de moderne vrouw haar intrede doen. De nieuwe kunst werd retrospectief - zij hield zich niet aan het Leven van den tijd - maar zocht haar idealen dan hier, dan daar, in het verleden. Zoo kwamen alle vrouwen-figuren van vroeger weer eens te voorschijn. De moderne vrouwen zijn vaak *te* gecompliceerd om ze duidelijk beeldend te kunnen weergeven.

In Duitschland kwam óók verandering. Niet meer de *vrouw*, maar de jonge vrouw werd het ideaal van den man. Ook in Enland gaat een meer fantastischer richting komen[2].

Daar is nòg een zéér verbreid type. In de decoratieve kunst namelijk vindt men een vrouw - zooals de middeleeuwsche vrouw, vrij van alle zinlijkheid - zij stamt af van de engelsche Praeraphäellisten, welke haar weer aan Botticelli hebben ontleend. Zij is geheel etherisch, van overslánke lijnen en zij drukt een bloedloos, ziekelijk verlangen uit. Een ander type vindt nog het ontstaan in den overgangstijd - het is het type van de decadente vrouw, die het duidelijkst de Parijsche dames vertoonen zooals Boldini die heeft geschilderd. Geraffineerdheid, coquetterie en gratie verbinden zij aan den afschuw voor het vrouw-zijn en het moederschap, zij zijn wezens zonder ziel en zonder zin. Goddank, kan zoo'n type zich nooit lang handhaven.

Een goed overzicht te geven van de laatste periode is onmogelijk omdat we als nog geen geheelen blik over het geheele tijdvak kunnen slaan. Ik wil enkel herinneren aan de symbolische, zéér fijn-gevoelde, edele en verheven vrouwenfiguren van Jan Toorop - met aan den anderen kant de grof-zinlijke café-chantant- en nachtkroeg-vrouwen in hunne omgeving zooals Gaston, la Touche, en onzen Monnikendam ons die in gloeiend coloriet voorzetten. Daartusschen in het vrouwenportret dat de streng conventioneele vrouw weergeeft in haar - ik zou haast zeggen - bijna machinale vorming.

JOHAN KONING.

Een Droom.

Ik had een droom, een wondervreemden droom,
Een droom, als nooit tevoren in mijn leven:
Heel vaag, en toch zoo licht; een licht zoo schoon,
Als zelfs de zon de aarde niet kan geven.

Er kwamen vele Eng'len, rein en teer,
Op blanke vleug'len lieten zij zich neder,
En zongen saam een lied, een Hemellied;

1) De eigenlijke schilder onder Lod. XV is: François Boucher.
2) Klinger: Eva und die Schlange.

Dat klonk zoo zacht, dat klonk zoo zoet, zoo teeder!

De oudste boog zich vriend'lijk naar mij heen,
Hij droeg een boek. Terwijl hij 't naast mij leide,
‘Zie!’ sprak hij, ‘zie! dit boek, ik breng het u!’
En zag mij aan, zoo diep, terwijl hij 't zeide.

‘Is het de Bijbel?’ vroeg ik bevend, zacht,
Terwijl mijn lippen nauw'lijks zich bewogen;
Doch de Engel schudde toen het blonde hoofd,
En heeft zich dieper nog naar mij gebogen.

‘Het is de Bijbel niet, het is veel meer’,
Sprak hij, terwijl hij 't eerste blad ontvouwde....
En 't was, alsof de Hemel openging,
Zoo schoon was 't wat mijn oogen daar aanschouwden!

't Was Jezus Christus, in een krans van licht,
Een licht, welks oorsprong ik niet kon ontwaren;
Een Hemelglans bescheen Zijn zalig aangezicht,
Zoo schoon omlijst door golvend zwarte haren.

Hierbij zonk alle menschenwerk in 't niet:
Ik zag zoo'n beeld van Christus nooit tevoren!
Het scheen te spreken, maar zoo zacht, heel zacht.
Toch kon ik, wat het sprak, heel duid'lijk hooren.

Hij sprak, maar 't was niet, als der menschen taal;
Slechts klanken, teeder als Zijn zachte oogen.
En toch begreep ik alles, wat Hij zei,
En voelde mij tot in de Ziel bewogen.

En alles, wat ik vroeger nooit begreep,
Ik voeld' hoe 't in mijn Ziel nu nederdaalde;
't Was, of een licht voor mijne oogen scheen,
Een licht, dat uit den Hemel tot mij straalde.

En wat er toen gebeurde, weet ik niet:
Hij sprak iets, dat ik nimmer had geweten;
'k Verstond de woorden niet, toch grifde 't zich
Diep in mijn Ziel, - ik zal het nooit vergeten!

Toen toonde d' Engel mij het tweede blad....
En plotseling was al het licht verdwenen,
Dat als weerspieg'ling van de reinste Ziel,
In Jezus' oogen voor mij had geschenen.

Ik weet niet, wat 'k aanschouwde op dit blad,
Maar nauwlijks was het voor mijn oog verschenen,
Of 't werd zoo bang, zoo somber in mijn Ziel,
En angstig, droevig, ving ik aan te weenen.

Ik bad den Engel: ‘Och, neem weg dit beeld,
Mijn Ziel kan deze droefheid niet verdragen.’
Maar de Engel sprak: - nog trilt het in mijn Ziel -
‘En Jezus Christus zag het alle dagen!’

‘O! zie het beeld, begrijp het, zooals Hij,
Het is der arme, droeve menschheid lijden,
Dat door paleizen en door hutten waart,
Steeds voortgaat, sinds onheugelijke tijden.’

Toen heb ik lang, heel lang het beeld bezien,
Met oogen, nat nog van het droeve weenen;
Dan werd het licht; Gods liefde, groot en wijs,
Is door dit lijden duid'lijk mij verschenen.

Ik staarde lang, met oogen wondergroot,
Als wilde ik in één stond het al indrinken.
Mijn droefheid maakte plaats voor vrede, rust:
Weer zag ik Jezus' schoone oogen blinken.

De Engel kuste mij den mond, en sprak:
‘Ik wist het wel, gij zoudt het kunnen dragen;
Nu zijt gij Jezus meer nabij dan ooit’....
Toen heeft hij ook dat blad weer omgeslagen.

't Was vreemd, wat ik toen zag op 't derde blad:
Veel ongedierten vochten met elkander!
Soms was er één, dat deelde zich in twee,
En dan bevocht weer 't eene deel het ander.

En hoog daartusschen stroomde breed het bloed,

Bedekkend alles met zijn roode golven,
Woest bruisend, loeiend soms, als riep het wraak
Om ach! zoo menig graf, te vroeg gedolven!

'k Zag naar den Engel, met zijn droef gelaat.
''t Zijn kerken,' zei hij, 'die elkaar bevechten;
Dat vroeg veel menschenbloed, dat bracht veel leed.'
'O', sprak hij droef, 'wie zal dien strijd beslechten?'

'Veel Zielen, die Gods schoone liefde samenbond,
Zijn door deez' monsters wreed vaneengereten.
Hoor! hoor het bloed! het bruist; hoor! hoor het weent!
O, goede God, wie stilt die wanhoopskreten?!'

Ik hoorde 't, ja, en weende luid van smart.
Dit leed, dat menschen over de aard verbreiden,
Ach, hoe verschilt het van het heilig leed,
Dat God uit liefde aan Zijn kind doet lijden!...

Toen werd ik wakker, met het gruwzaam beeld,
Dat mijne oogen in hun slaap aanschouwden.
Maar langzaam aan werd alles vaag, verdween;
Slechts Jezus' beeld zal 'k eeuwig zoo behouden.

R.C. KUIPERS.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 3).

II.

'Neen maar... is me dat kind groot geworden!'... En, Geerte op zij trekkend, half luid, ''n beauty wordt ze... Ik maak je mijn compliment...'

Tante Holt zei dat alles eigenlijk maar zóó heen, - om maar wat te zeggen, - omdat ze zich het lievigheden uitkramen nu eenmaal zóó als 'n Haagsche gewoonte had aangewend, dat ze het niet meer kon laten. En, over Geerte-zelve iets complimenteus verzinnen, dat vermocht zelfs zij niet op dit

eerste weerzien-oogenblik, in hare verschrikte verbazing dat die zóó was verouderd en vernégligeerd. -

Ze zag er nu ook op haar alleronvoordeeligst uit in 'n slechtzittenden reis-regenmantel, die haar grof, dik, burgerlijk maakte, met 'n toque zonder chic en zonder cachet. -

Ellen neven haar leek óók onvoordeelig - dat zag tante Anna dadelijk, met haar gesoigneerden smaak - in 'n backfisch-paletotje en met 'n dood-eenvoudig vilt-matelotje en 'n korte rok, die up to date zou zijn geweest wat de lengte betreft, indien de laarzen die er uitkeken maar méér Parijsch model hadden bezeten. Maar Ellen had vóór haar achttien jaar een rose teint en blauwe oogen en blonde vlechten, en die maakten haar lief om aan te zien, en aantrekkelijk, trots de banaliteit van haar kleeding, met 'n eenvoud, die goed stond aan haar groote jeugd. - -

Met kennersblik oordeelde tante dadelijk, dat er van dat meisje genoeg te maken viel, méér eigenlijk nog dan vroeger van Geerte zelve, omdat die altijd te breed van heupen was geweest. - - Ellen herinnerde haar aan haar eigen Gerty; 't zelfde tengere en slanke, maar met veel meer fraîcheur. - -

Het was 'n ruim jaar geleden dat zij even op De Ekenhuize was geweest voor 'n dagje, overgewipt er heen van uit Groningen, waar ze wezen moest voor 'n erfenis-questie, van wege de Holt-relaties, die ze alles behalve verloochende als het geld binnenpalmen gold. - Ellen was toen net met vacantie over uit Gnadenfrei, en toen al had het haar getroffen, hoe knap dat kind opgroeide, was het plan haar eens 'n wintertje bij zich te vragen het eerst bij haar gerijpt. -

Ze verveelde zich eigenlijk, mevrouw Holt, ondanks haar Christian-science en hare vele kennissen. Sinds ze hare kinderen had geplaceerd, en niet op heel gelukkige wijze daarmee was geslaagd, zocht ze continueel bezigheid op 'n andere manier, lokte het idee die kleine Ellen Stinia aan 'n man te helpen haar aan, als 'n soort aangenaam tijdverdrijf, dat haar-zelve meteen gelegenheid verschafte tot uitgaan en diners geven en partijen, net als in den tijd, toen ze Gerty moest onder dak brengen nog. - -

Geerte noch Ellen gaven veel antwoord, beiden moe van de lange spoorreis uit het Noorden. - Geerte zenuwachtig ook, bij 't weerzien van de stad, waarin ze nooit terugkeerde zonder met bitterheid te denken aan wat had kunnen zijn, indien haar man minister had willen blijven, indien haar schitterende positie daar had kunnen voortduren, zelfs ondanks de breuk met Fredi ten Have. - -

Ze haatte den Haag - werd er toch steeds heengetrokken, - als 'n vlinder naar 't licht. - -

Ellen, handig, gedienstig, wou voor de koffers zorgen; maar tante nam haar 't bewijs af; 'n beetje snibbig zei ze daarbij:

‘Dat doet de knecht immers kind. - - Ga jij nu maar mee naar 't rijtuig; en, dat groote valies óók, dat kan Willem dragen.’ -

Willem, de huisknecht, die op den bok was meegereden, - sinds Nout Reesema en haar eigen zoon haar zooveel geld hadden gekost, had mevrouw Holt het eigen rijtuig moeten afschaffen, - dacht bij zichzelf met 'n stille minachting, dat die familie van mevrouw uit het Noorden erg burgerlijk was. Als ie niet geweten had, dat 't 'n baronnesse toch was, 'n heusche, 'n eigen dochter van mevrouws broer, meneer Eduma de Witt....

‘Hebben jullie 'n goeie reis gehad?’ - - zeurde tante, terwijl ze over het met den laten avondtrein leege perron gingen. - -

‘Och, ja wel - - 't is altijd zoo'n eind’ - - vond Geerte lusteloos. - -

Ellen lachte. ‘O, ik ben zulke heel verdere afstanden gewend. Heelemaal uit Silezie iederen keer. - - Maar, 't is net of 't in ons eigen land dadelijk veel langer lijkt; dat *is* zoo. - - Enfin, ik heb op mama vooruit, dat ik in den trein zoo goed kan lezen.’ - -

‘Ja, jij hebt jonge oogen. - - En wat las je voor interessants?’ - -

‘The heir of Redclyffe. - - O, tante, vindt u 't niet prachtig? - - Vindt u Guy Morville niet 'n ideaal?’ - -

‘Och kind, 't is zoo lang geleden dat ik zulke boeken las’, zei tante glimlachend in den donker van het rijtuig. - ‘Wat 'n naief schaap nog’ - dacht ze in stilte. - -

Geerte, met een van die bitterheden, die altijd in haar opkwamen als het gold de overdreven vroomheid van haar kind; omdat zij daarin voelde een afschaduwing van die van haar man, zijn afdruk als het ware, dien hij in haar jonge ziel had geprent, begon zenuwachtig te lachen:

‘Als je maar niet denkt dat je dat genre van idealen hier in den Haag zult ontmoeten hoor! Dan heb je 't mis.’ - -

‘Waarom niet?’ - vond Ellen dweepziek. - ‘Overal zijn toch èchte Christenen. - - Wat zegt u tante?’ - -

‘Natuurlijk’ stelde tante Holt haar gerust. - ‘Je zult bij mij aan huis 'n heele boel beste lieve vrome mannen en vrouwen leeren kennen; dat zal je eens zien. - Want, je moet een beetje langer blijven dan die paar dagen, - dat heb ik je mama al geschreven, - dat zij je een tijdje aan mij, oude vrouw, afstaan moet.’ - -

‘O neen tante’ - haastte Ellen zich te verzekeren. - - ‘Vader zou 't nooit willen; en ik ook niet; ik wil hem niet alleen laten.’ - -

‘Maar kind, wat overdreven! Hij heeft je moeder toch.’

Er volgde een oogenblik van pijnlijk zwijgen; waaruit mevrouw Holt met eenenmale begreep, hoe Ellen de gespannen verhouding tusschen hare ouders beschouwde als eene waarin zij partij koos tegen de eene, zich beschouwde als de aangewezen vriendin van haren vader, tegenover de moeder. - -

Geerte harerzijds zei alleen: ‘Mijn man zal haar niet willen missen, vrees ik. Hij is zoo aan haar gehecht.’

‘Nu, wij zullen eens zien, als hij jullie komt halen van uit Amsterdam, wat hij dan zegt. Ik zou het heel egoïst van hem vinden, als hij weigerde, dat moet ik zeggen... héél egoïst.’

Maar het rijtuig hield stil voor de mooie villa op Plein 1813. - Ellen werd er 'n beetje beduusd van, van den dikken Smyrnalooper op de trap, en de gezellige planten en palmen in de hall, en de Engelsche aangedane kamenier-derdemeid, die meetrippelde.

Zeker, thuis, op De Ekenhuize, was óók alles voornaam, rijkelui-achtig. Maar zoo stijf, zoo opzettelijk-ouderwetsch-gehouden, door den wil van haren calvinistischen vader. Hier gloeide overal het electrisch licht, en brandde in de hall een groote open haard met Engelsche houtblokken, en de logeerkamer was zoo ingezellig; - met de licht-blauwe zijden dekbed-donzen-dekens, en het geschilderde plafond, en de witte meubeltjes, en daarachter 't cabinet de toilette, op z'n Engelsch, badkamer tegelijk.

‘Ik heb gedacht’, zei tante, die even meeging naar boven, ‘Ellen en jij willen misschien liever samen hier slapen tot je man je komt halen. - Dit is namelijk eigenlijk mijn jonge meisjes-logeerkamer; maar ik heb er nu maar 'n tweede bed bij laten zetten voor jou Geerte.’ - -

‘O! En bloemen - midden in den winter - heerlijk’, - riep Ellen, en nam de vaas met mimosa en violettes de Nice in handen. - - ‘Wat hèbt U 'n smaak, tante’ - -

‘Vindt je kind,’ - zei tante, gevleid. -

Toen, haar over 't blonde haar streelend, want Ellen had haar vilt-matelotje al afgeworpen. - ‘We zullen bij dat mooie blonde haar eens 'n avond-japonnetje gaan uitzoeken morgen, dat het tot z'n recht brengt - Wil je?’

‘O’ - - Er kwam 'n blosje van plezier op Ellen's líef gezicht. Toen, als verwonderd in gedachten over zichzelve in zoo'n ongewonen toestand van 'n avond-toilet, liet ze volgen:

‘Maar wat zou ik er mee doen? - Ik ga immers nooit uit tante; - nooit op De Ekenhuize.’ - -

‘Wat niet is, kan komen. - Je wilt van mij toch wel 'n cadeautje aannemen niet?’ - - vroeg tante. ‘Anders mag je óók wel wat anders kiezen.’ - Zij vond het kind wezenlijk sympathiek. Wel, om nog 'n heeleboel aan te polijsten; want ze sprak bijvoorbeeld gedecideerd met 'n Noordsch accent; en dan die sentimenteele vroomheid! Maar zoo natuurlijk; zoo echt-onbedorven, deed ze! - In haar eenzaamheid van oudwordende vrouw trok het haar aan over dit blijkbaar niet verwende wezentje een beetje moedertje te spelen, op hàre manier, - die niet was 'n verstandige.

‘Wat *is* tante lief - hè moeder!’ - vond Ellen, toen mevrouw Holt een oogenblik later de deur was uitgegaan, na zich nog eens, als 'n goede gastvrouw, verzekerd te hebben of ze alles wel hadden wat er noodig was van handdoeken en warm water, en na te hebben gezegd:

‘Nu, jullie behoeven je niets te haasten. Ik heb al den tijd. Als je heelemaal bent opgefrischt, dan kom je maar beneden. Ik heb voor de thee en 'n beetje souper gezorgd. - Jij weet den weg nog wel Geerte.’ - -

‘Ja, tante *is* lief’ - - antwoordde Geerte Stinia verstrooid, terwijl zij-ook hare smakelooze toque afzette en voor den spiegel heur haar wat in orde bracht. - Er was 'n tijd geweest, waarin zij tante Anna Holt had gehaat bijna, omdat die de moeder was van Nout en van Gerty, de bewerkers van haar ongeluk met hun gemeenen anonymen brief, waardoor haar man achter de waarheid was gekomen. Maar later was zij tante dankbaar geweest, omdat die haar de hand boven het hoofd had gehouden, niet hooghartig behandelde, zooals die onverdragelijke Sjoerd en Mary bijvoorbeeld, die zich aanstelden als de verpersoonlijkte deugdzaamheden, of zooals nicht van der Hooph, die haar niet eens meer tot afscheid had willen ontvangen, daarin al haar opgekropte verbittering om 't afgesprongen huwelijk tusschen heur dochter Lizzy en Sjoerd nu wreekte op haar, Geerte, door te doen, als was die 'n verontreiniging voor haar eigen brave Lizzy. -

‘'t Mocht wat. Alsof niet iedereen wist dat die-zelve indertijd naar Engeland was gestuurd 'n poosje, omdat ze zich in opspraak had gebracht met 'n Haagschen dokter.’

Mevrouw Holt harerzijds had werkelijk in die dagen van Geerte's dreigende scheiding, om de geschiedenis met Fredi ten Have, 'n behoefte gevoeld den gemeenen streek van Nout en Gerty een beetje goed te maken aan haar nichtje, door lief voor haar te wezen, nu iedereen zoo op haar neerzag. - Met haar broer Eduma de Witt had zij diens oppervlakkige goedhartigheid en familiezwak gemeen. Ze vond het wèl zielig voor die arme Geerte, dat die nu zóó afkwam van haar minister-vrouwgrootheid en van haar liaison tegelijk. En van Fredi ten Have was het niet netjes haar

zóó te laten zitten! 't Kind had 'n beetje steun noodig, vooral nu haar moeder net gestorven was ook nog, en haar daarmee alle wezenlijke sympathie ontviel waarop ze nog kon rekenen.

Dan ook, zij, mevrouw Holt, had zelve zooveel te lijden gehad in die laatste weken onder de quasi-lief-meewarige blikken harer kennissen, die haar het schandaal met haar dochter's man Nout Reesema, weggejaagd van zijn's ooms ministerie wegens knoeierijen, wèl gunden, dat valsch-hatelijk lieten voelen. - Geerte-zelve ook was toen niet aardig geweest, had 'n erg air de dédain aangenomen tegen Gerty, waarover tante Holt, als moeder, weer gepiqueerd was geweest. Zoo compenseerde ten slotte 't een 't ander. 't Schandaal met Geerte deed dat van Nout in het vergeetboek raken, en tante Holt, in hare voldoening daarover, viel het gemakkelijk harerzijds haar nichtje grootmoedig te vergeven, en te beschermen, als 'n verdoolde zondares, waarover zij, de Christian-scientiste, die zij al was in spe, zich beminnelijk ontfermde. - -

Bij al den eigen gerechtigen hoogmoed dien zij van hare zoogenaamde vrienden en kennissen te slikken had gekregen in die dagen, was Geerte daardoor tante Holt's houding van vriendschap ten slotte gaan apprecieeren. Zij, tante, was ten minste de eenige, die haar niet behandelde als 'n soort minderwaardige, welke je het recht hadt al maar door haar vernederenden toestand van ‘zondares’ te laten voelen.

- - - Beneden in de eetzaal stond de thee klaar, en kip, en brood, en pasteitjes. - En 'n taart!

En Ellen deed weer 'n uitroep van plezier over de verrukkelijke bloemen. Nu waren het rozen, die op het wit damast-tafellaken zacht kleurden. - -

- - ‘Wat hèbt U 'n smaak’, herhaalde zij weer. - -

Bij 't heldere licht viel het tante nog meer op dan aan 't station, hoe oud en verflenst Geerte er uitzag, en hoe knap Ellen was opgegroeid. - -

Geerte óók, die zichzelve tegen wil en dank aldoor moest zien, nu in dezen dan in dien spiegel, merkte dat, zei knorrig:

‘Wat zie ik er veranderd uit hè - tante! - - Zoudt U me nog herkennen?’ - -

‘Je moet je wat meer soigneeren!’ - ontweek mevrouw Holt de vraag. - - ‘Je bent van avond in de eerste plaats verreisd. - En dan, ik zou zeggen, deze coiffure staat je niet.’ -

Geerte lachte schamper. -

‘Coiffure! - Ik denk nog al aan kappen. Ik maak m'n haar maar op, zooals 't nu eenmaal valt. - Ziet U wel hoe grijs ik al word.’ -

‘Neen, dáárvan zie ik nu niets’ - jokte tante goedig. - Toen, om van onderwerp te veranderen, moedigde zij Ellen aan:

‘Gerust Ellen, neem maar 'n tweede pasteitje, als je ze lekker vindt; ze zijn er immers voor.’

Glimlachend greep zij toe, met gezonden onbedorven aptyt.

Maar tegelijk zei zij, bijna streng:

‘Tante, ik heet niet Ellen. Ik ben Helene gedoopt. En op kostschool heb ik altijd Helene geheeten. - - Vader zegt óók liefst Helene.’ - -

‘Maar je moeder heeft je Ellen genoemd’ - antwoordde mevrouw Holt bedaard-terechtwijzend - ‘Toen je nog 'n heele kleine meid waart, en hier in den Haag woonde, heette je zoo bij iedereen. - En Miss zegt stellig óók Ellen.’ - -

‘Ellen vraagt er alleen naar wat haar vader zegt of doet, nietwaar Ellen?’ - - zei Geerte, met 'n gedwongen pogen tot schertsen. -

Het kind kleurde. Zij voelde zelve ineens, dat zij de gedwongen verhouding tusschen hare ouders onbewust blootgaf, dat zij onkiesch deed een vreemde hare voorliefde voor haren vader aldus te verraden. En, in een lieve neiging tot goedmaken, sloeg zij de armen om haar moeders hals, zoende haar, onbekommerd om tante's tegenwoordigheid, zei beschaamd:

‘Van *u* heet ik wel graag Ellen.’ -

(Wordt vervolgd.)

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

Hooggeachte Freule Lohman.

Door bijzondere omstandigheden heb ik het op het oogenblik ontzettend volhandig, maar ik wil het nu toch niet langer uitstellen, om U even mee te deelen, dat het ‘strijkmiddel’, dat U zoo vriendelijk was om me op te geven, *werkelijk goede* resultaten had. De arm van de bewuste dame is niet geheel in orde gekomen, maar dat was ook niet te verwachten op haar hoogen leeftijd, maar ze kan haar huishoudelijke bezigheden weer doen en daarvoor is ze al zoo dankbaar.

U dank ik nogmaals vriendelijk voor Uw goeden raad.

Met Hoogachting,

De vraagster naar het rhumatiekmiddel met strijkijzerbehandeling.

(Zie de Corr. aan C.R. in de Lelie No. 46, 18 Mei 1910.)

II.
(*Op verzoek overgenomen.*)
De waakhond.

‘Vriend, ga je mee een beetje kuieren’, zei een aardige fox-terrier, en keek met zijn levendige oogjes door 't houten hek van een boerderij waar achter een groote bruine waakhond lag.

‘Je komt zeker pas kijken, snap je dan niet dat ik vast lig, en nauwelijks een paar passen kan doen om die miserabele ton. Niet eens een behoorlijk hok’, en nijdig trok hij aan den ketting.

‘Ik lig ook wel eens vast, maar nooit lang’, zei vergoelijkend de terrier.

‘Een uilskuiken ben je ook nog. Voor hoe oud zie je me aan? Zes jaar, hoorde ik laatst de baas zeggen, en al dien tijd heb ik hier vastgelegen.’

‘Zeker geen goede baas,’ en angstig gluurde de terrier naar 't roodsteenen huis. ‘Ben je daarom zoo nijdig?’

‘Of ik nijdig ben? Is het wonder als je altijd vastligt. En heb jij wel eens dorst? je ziet er niet naar uit; nou, ik sterf bijna van dorst; ze hebben vergeten me water te geven, bij zoo'n hitte als vandaag, en ik lig hier pal in de zon’.

‘Dan heb je wel een treurig lot, heb je daarom zoo aanhoudend liggen blaffen! ik hoorde het al in de verte. Mijn baas zegt altijd: ‘het zijn grove menschen die hun hond zoo laten blaffen, zonder naar de oorzaak ervan om te zien, en - hem los te laten’.

‘De sloot is vlak bij, 't water ruik ik, en dan niet te kunnen drinken.’ En klagend huilde hij.

‘Zoo even nog’, ging hij voort, ‘was de dochter met een emmer bij de pomp hier vlak bij en ik jankte en blafte, rukte aan den ketting en - toch keek ze niet naar me om,’

‘Als ik jank’, zei de terrier, ‘zegt mijn baas altijd: ‘wat scheelt er aan, ventje?’ en gaat zelf kijken of mijn waterbakje ook leeg is. Mijn baas zou je wel begrijpen en die zou je niet altijd vasthouden.

Hij zegt ‘dat is een marteling voor een hond en moet verboden worden.’

‘Huis en erf zou ik goed kunnen bewaken als ik losliep’, zei de waakhond, ‘maar nu ben ik eigenlijk nutteloos, want komt er 's nachts een schooier op 't erf om de boel weg te halen, en sla ik aan als een razende, toch komen ze niet kijken, al blaf ik de heele buurt wakker. Maar als ik rond liep zou je me eens zien, ik vloog ze naar de beenen en in minder dan geen tijd had ik ze van 't erf, dat verzeker ik je.

‘Laatst hoorde ik nog iemand zeggen, dat vroeger de waakhonden altijd losliepen, en dat ze ons om de belasting vasthouden; het was zeker een die het goed met me meende, want hij zei: ‘om zoo'n luttel beetje geld een dier zoo te martelen’, en hij ging voort: ‘vandaag of morgen verwacht ik wel een verbetering hierin, of een flinke belasting op den waakhond, of een verbod tegen het vastleggen van honden, want niet alleen dat het voor 't arme dier een marteling is, maar ook is dat onafgebroken geblaf een marteling voor de buurt, terwijl dat aanhoudend klagend huilen je een mooie zomerdag kan bederven.’

‘Zeg, ben je niet bang voor schooiers?’ zei huiverend de terrier, ‘ze kunnen je wel doodslaan als je zoo vastligt.’

‘Niet lang geleden kwam 's nachts een groote kerel op me af, ik blafte hem aan, en opeens geeft hij me zoo'n slag op mijn hoofd, dat ik duizelig omviel, en voor dood bleef liggen.’

‘Je bent er nog gelukkig afgekomen, ik beklaag je, hoor,’ en hij schudde meewaardig zijn schrander kopje.

‘Maar ik moet je nog wat vertellen,’ zei zuchtend de waakhond. ‘Onlangs hebben twee kerels 's nachts de herdershonden weggehaald. Wij hebben met ons drieën zoo schandelijk geblaft en zeker 't halve dorp wakker gemaakt, toch kwam niemand kijken. Hadden die honden losgeloopen, ze waren nooit in handen gevallen van die kerels.’

De terrier werd onrustig en zei: ‘nou beste kameraad, houd moed, mijn baas fluit, ik moet gaan.’

‘Fluiten, waarom?’ bromde grimmig de bruine.

‘Fluit jou baas je dan nooit?’ zei haastig de terrier.

‘Mijn baas fluit me nooit, ik zit vast, altijd vast.’

De terrier vloog als de wind naar zijn' baas en nog lang hoorde hij het klagend huilen door den stillen zomeravond.

TH. VAN DER MEY-UNGER.

III.

Kan iemand der Lelielezeressen(lezers) mij misschien omtrent het volgende inlichten.

Graag zou ik weten of de in dit blad aangekondigde op te richten vereeniging ‘Levenskunst’ te Amsterdam nog bestaat en in dat geval hoe zij werkt, waar en wanneer haar samenkomsten zijn en tot wien men zich moet wenden, wanneer men wil lid worden.

Mocht iemand mij in deze kunnen en willen helpen, bij voorbaat dan daarvoor gaarne vriendelijk bedankt.

I.

Gedachtenwisselingen.

I.
Aan den Vrije-Socialist.

Als antwoord op Uwe gedachtenwisseling in de laatste Hollandsche Lelie, diene, dat ik geen *heer* ben, maar iemand van het *vrouwelijk* geslacht. Een vrouw, een èchte vrouw, die steeds twijfelt en altijd zoekende is, en dus geen rust kent. Een vrouw, die doordat zij 't meeste in 't Protestantisme en in het Katholicisme niet kàn gelooven, dus ook nooit tot die godsdiensten kan behooren, maar die, als zij er één beleed, de voorkeur zou geven aan 't Katholicisme, als zijnde de godsdienst van rust enz. Dit is misschien duidelijker weêrgegeven.

Zeker ben ik het met u eens, dat iemand, die behoefte heeft aan het Katholicisme, dat hem *dwingen* zal te gelooven, den naam van *geborenslaaf* wel verdient, maar vergeet niet, er zijn menschen (vooral vrouwen) die, als hun een groot leed treft of als hun een heel groot verdriet

overkomt, behoefte hebben, zich in hun ongeluk aan iets vast te klampen. Als ze niet gelooven en zich dus niet aan hun God kunnen vasthouden, (wat den orthodoxen en Katholieken juist zoo rustig stemt) dan zijn ze de wanhoop dikwijls nabij. Zulke menschen willen rust en deze vinden ze in het geloof; is die rust niet te benijden?

Mevrouw C. ARNTZENIUS.

II.
Slavenzielen?

'Vrije Socialist' sta mij toe, zijn *eigen* ziel eens te bekijken. Hij heeft tot beginsel: zijn geheele hebben en houden, zijn geheele macht, zijn geheele persoon op te lossen in de Staat, (in tegenstelling met de *demokraat* die de *individu* wil bewaren, om machtstirannie van een bestuur, van overheden te voorkomen of hen verantwoordelijk te houden voor hun daden tegenover het volk).

Dus wil de vrije socialist zich in persoon, in optima forma overdragen, verkoopen aan een kliek; (wat eene dwaling mag genoemd worden omdat er rechten zijn, menschelijke eigendommen, - geloofsrichting, gewetensuitspraak, gedrag - die niet over te dragen zijn).

Nu wenschte ik 'de Vrije Socialist' te vragen: of het niet een minder hoog peil is zich te verkoopen of weg te geven, dan slechts alleen vormelijk te *buigen* voor keizers of koningen of staatshoofden?

Eigenlijk als ik het vraag op den man af of iemand die zich verkwanselen wil *eigenlijk niet juist* '*je*' *slavenziel is??*

In elk geval een onrecht doet zich te vergooien, want hij beschikt dan tegelijk over zijn nakomelingschap, over zijn kinderen en kleinkinderen. Dezen ontsteelt hij hun geboortegelijkheid. *Hij kweekt slaven.* Dat doet Arntzenius *niet.*

Evenzoozeer ontken ik de Vrije Socialist het recht een slavenziel *te zijn*, met het oog op het weggeven van zijn 'nakomelingschap' (waarover de schepper hem niet gesteld heeft te kwanselen) en ik meen ook dat hij ongelijk heeft de heer Arntzenius aan te vallen over *gelooven* op gezag.

1°. is het zich '*onderwerpen*' aan *geloofs*gezag minder erg dan zich te '*vernederen*' voor *machts*gezag; want het eerste kan men op elk oogenblik intrekken, maar het laatste is een verkoopcontract voor meer dan 99 jaren (voor meer dan één menschopvolging).

2°. betwijfel ik zéér òf geloof aannemen op gezag, wellicht zoolang men zelf tijdelijk geen tijd of lust heeft een vraagstuk op te lossen of wel een anders oordeel voortreffelijk acht, wel getuigt van *slaven*zielsverwantschap? Ik geloof het méér *geest*verwantschap.

Vervolgens: dat de geloofsvorm het levenshouvast is van den mensch en dat men dus niet moet aanvallen wat iemand gelooft in zijn binnenkamer, zonder hem iets beters in de plaats te geven.

Kijk nu: de heer Arntzenius *vraagt* niets beters en de vrije socialist *geeft* niets beters. De eerste onderzoekt niet - de laatste heeft onderzocht *overeenkomst van verschil* - dat beiden zich geven aan een ander, de een aan een Kerkelijken de ander aan een Staatsgezag. Dus is de een de pot en de ander de ketel, *als* er sprake is van 'slavenzielen.'

H. VAN HOLK.

III.
Waarom ik Roosevelt salueeren zou.

Geachte Freule,

Houdt Uwe verontwaardiging bij dezen aanhef een oogenblik vast, tot ik ben uitgesproken. Laffe aanbidding is mij vreemd. *Geboorte-alléén* kan de eene mensch boven den andere geen meerdere rechten geven; omdat niet de een edel en de ander onedel door den Schepper wordt geschapen maar allen *in wezen* aan elkander gelijk.

De ontwikkeling, door allerlei levensoorzaken meegevoerd, *maakt* alleen *het verschil*. De koningin der menschen: de wet moet er dan weder op gericht zijn naar gelijkheid te streven. Want, niet waar de prachtigste paleizen naast de armzaligste hutten staan is het land gelukkigst, maar, waar de uitersten zoo na mogelijk aan elkander gelijk zijn. Zelfs het belang van het Staatshoofd brengt mede te streven bij zijn onderdanen naar zooveel mogelijk gelijkheid. In het bekende plakaat van de Algemeene Staten der Vereenigde Nederlanden dato 26 Juni 1581, waarbij Zij den Koning van Spanje (die protegeerde) vervallen verklaarden van de heerschappij, zegden zij dat een Hoofd van een land zijn onderzaten *moet* bewaren en beschermen voor alle ongelijkheid. Ook dat de onderzaten niet geschapen zijn ‘tot behoef’ van het Hoofd, om hem in alles wat hij beveelt onderdanig na te kruipen of hem te aanbidden, maar het Hoofd er is om der onderdanen's wille; zonder onderdanen zou Hij geen Hoofd kunnen zijn; en het vreedzaam leven, het geluk van der onderdanen, *de bevordering van hunne gelijkheid* is dus Staats- zoowel Staatshoofd-belang.

Alzoo 't beschouwende, dat het een zegen voor het Hoofd - zoowel voor de menschen is - in alles democratie (niet te verwarren met sociaaldemocratie of socialisme) te bewerken (ook in 't stoffelijke vooral) als beginsel van meerder onderling geluk en meerdere deugd, dus ook hooger staatspeil; en in aanmerking nemende dat voor ons kleine land, de Vereenigde Staten van Amerika de laatste jaren zoo ontzaggelijk hebben medegewerkt de hooge, rijke toppen, die veel wind maakten, te kappen en meerdere gelijkheid onder onze landgenooten, dus meerder geluk, hechter Staatspeil te brengen, *uit dien hoofde*, geachte Freule, zou *ik*, als ik de heer Théo, de vertegenwoordiger dier Staten, ontmoette, voor hem een militair-saluut maken. Ook een standpunt, nietwaar?

Uw dw.
H. VAN HOLK.

Sommige lezeressen hebben er aanstoot in gevonden dat ik U heb ‘gevleid’ door te schrijven Hoog Wel Geboren Vrouwe; 1°. heb ik dat gedaan als stijlvariant en 2°. omdat ik het geenszins

onsamengaand acht democratisch te zijn aangelegd en tegelijk toch de burgerlijke beleefdheidsvormen waaronder men leeft - waar te nemen. Juist omdat gij (die predikaat hebt) democratische gezindheden hebt, vind ik dat U het recht wel eens hebt 'gevleid' te worden. En, dàt Uwe neigingen voor rechtsgelijkheid zoo zijn, is (uit het hiervoor geschrevene op te maken) eervol voor U. Het bedroeft slechts dat menschen, zelfs hooggeleerde partijleiders, het onderscheid niet kennen tusschen democratie en socialisme en iemand die volksgezind is veroordeelen, omdat hij 'socialistisch' is.

H.v.H.

Over Toilet
en wat ermede in verband staat.

Der Körper des Kindes und seine Pflege
für Eltern, Erzieher, Aerzte und Künstler
von Dr. C.H. Straiz.

Dritte Auflage mit 312 in den Text gedruckten Abbildungen und 4 Tafeln.

Verlag von Ferdinand Enke in Stuttgart 1909.

(Vervolg en slot van No. 3).

Behalve deze natuurlijke heilgymnastiek behoort door **ieder kind iederen avond ééne oefening** gemaakt te worden, en wel de volgende: **Men plaatst het kind gekleed voor het open raam, en laat het met gesloten mond langzaam en zoo diep mogelijk** zes tot tien maal **inademen, en evenzoo langzaam uitademen.** Deze longengymnastiek reinigt het bloed, verwijdt de longen, en is bij strenge en geregelde doorvoering het beste en eenvoudigste middel om longziekten te voorkomen.

II. *De Opvoeding*, die onderscheiden wordt in de *Individueele Opvoeding* en de *Sexueele Opvoeding.*

Van de *individueele Opvoeding* wil ik U U nog een enkel woord mededeelen.

De vraag: 'Hoe moet ik zijn om mijn kind te kunnen opvoeden?' zou juist luiden: 'Hoe moet ik zijn om mijn kind te kunnen opvoeden?' Want hoe of het kind ook is, van den persoon des opvoeders hangt het af, hoe weinig en hoe veel het zich naar de hem bestemde richting ontwikkelen zal. De opvoeding bereikt het best haar doel, des te meer zij zich aan de in het gegeven geval aanwezige individualiteit aanpast.

Men moet het kind beschouwen als een afgemaakt, gelijke rechten hebbend, doch niet als een onafgemaakt en ondergeschikt schepsel. Alleen op op deze wijze zal het mogelijk zijn zijne goede lichamelijke en geestelijke eigenschappen te ontwikkelen, en zijne fouten te onderdrukken of beperken.

Prachtig mooi heeft de schrijver den door de ouders te volgen leiddraad uitgedrukt in de volgende tien geboden.

EERSTE GEBOD. (Rechten van het kind).

Plaats het kind niet boven of beneden U, doch naast U en schenk aandacht aan zijn eigen natuur.
TWEEDE GEBOD. (Voorbeeld der ouders).
Voedt U zelf op voor het kind, wees hem tot voorbeeld en leg zelf de fouten af, waarvan Gij hem beschuldigt.
DERDE GEBOD. (Waarheid).
Leer Uw kind de leugen verachten, wees waar jegens hem en beken ook eigen ongelijk.
VIERDE GEBOD. (Rechtvaardigheid).
Gij zult jegens ieder kind rechtvaardig zijn, en niet het eene voortrekken boven het andere; het vertrouwen van het kind niet beschamen, en hem slechts beloven wat gij ook houden kunt.
VIJFDE GEBOD. (Lof en Berisping).
Prijs met mate, berisp weinig, sla nooit.
Straf nooit tijdens opgewondenheid maar eerst als gij meester zijt over uwe drift, en leer door het kind vergeven.
ZESDE GEBOD. (Dankbaarheid).
Verlang geen liefde en dankbaarheid als iets van zelf sprekends; want kinderliefde is niet aanaangeboren zooals moederliefde en moet verdiend worden.
ZEVENDE GEBOD. (Gezondheid).
Houdt Uw kind gezond van lichaam en ziel: geef hem licht, lucht, zon, vroolijkheid, goedheid en liefde.
ACHTSTE GEBOD. (Zin voor Natuur).
Leer Uw kind de schoonheid zien in alles, wat de natuur schiep, wek zijn medegevoel op en weer zijn vernielzucht.
NEGENDE GEBOD. (Kinderlijkheid).
Wees kind met het kind en bewaar zijn kinderlijkheid, zoo lang gij kunt.
TIENDE GEBOD. (Levensdoel).
Gij zult het kind een wegwijzer zijn maar geen baanbreker.

Het laatste hoofdstuk, op verzoek geschreven bevat eenige practische wenken voor de samenstelling van een ‘baby-journaal.’

Ik eìndig met te zeggen, dat het geenszins mijne bedoeling was eenig beknopt overzicht te geven, doch dat mijn doel slechts was, door enkele fragmentjes uwe belangstelling op te wekken voor dit voortreffelijk en waardevol boek.

A.I.G.

Het is in het belang der Lelielezeressen zich, bij het gebruik maken van adressen, te beroepen op deze correspondentie in dit blad.

Correspondentie toilet.

Annie L. - Onze hoofdredactrice, freule de S.L., verzoekt mij speciaal Uw aandacht te vestigen op Magazijn 'De Duif', Veenestraat, den Haag. Gij zult daar tegen zeer billijken prijs een buitengewone keuze van blouses, japonnetjes, en ook tailleurs vinden, en, wat niet minder aangenaam is, gij wordt er uiterst beleefd en voorkomend behandeld, en zult stellig tevreden zijn over de veranderingen noodzakelijk in aldus klaar-gekochte goederen omdat die veranderingen terstond slagen. Freule de S.L. laat zelve bijna altijd aanmeten - zeide zij mij - maar was over alles wat zij in De Duif kláár kocht bijzonder tevreden, juist om de coupe en omdat alles zoo up to date is, en de keuze zoo ruim. Ga er eens kijken. Maar, natuurlijk, het seizoen is nu vergevorderd, en het beste wordt het eerste gekocht.

N.N. - Ik weet in Amsterdam voor U niets anders dan den heer en mevrouw Huijser te raadplegen. Het is wel niet hun vak, maar jupons en corsetten houden nauw verband met elkaar, vooral tegenwoordig; daarom kunnen zij U misschien een goed adres opgeven. Hun adres is Heiligen-weg 4-6.

Mignon. - Ik vind dat de hoeden van De Vlinder, Hoogstraat, den Haag, en Oranje-Galerij, Scheveningen, een speciaal cachet hebben. Goedkoopere adressen zijn Mars, Spuistraat, en Spit, Plein, maar gij komt dan in een ander genre.

REDACTRICE toilet.

Afrika's Fauna.

1. Uitstervende reuzen.

Nog beschouwt de schoon-gevlekte giraffe in vrijheid, onschuldig en nieuwsgierig, de Afrikaanse steppen, maar de zeldzaam melancholiese blik uit het wonderschone oog schijnt aan te duiden, dat ook hij zich het: 'Hoelange nog!' bewust is, en beseft, dat op deze wereld geen plaats meer voor hem is. Al te lang kan het niet meer duren, de mens met z'n spoorweg en telegraaf, met pijl en buks rukt hem op 't lijf, en weldra zal hij geheel verdwijnen, evenals de Australiers en Indianen hij het voortdringen der beschaving verdwenen zijn.

Hieraan is nu eenmaal niets te veranderen; zulke kolossale verschijningen - want de giraffe is het hoogste dier - trekken te veel de aandacht, en terwijl de jacht erop

absoluut niet gevaarlik is, schijnen ze ook nog, juist door hun onschuldigheid, en slechte reukorganen, speciaal tot een makkelike prooi voor den mens bestemd te zijn.

In 't Noorden van Afrika, hoofdzakelik in Somaliland leven nog zeer vele giraffen en hun gebied strekt zich tot zuidelik in Duits Ost Afrika uit; nog in 't jaar 1863 zag Professor Fritsch giraffen in Zuid-Afrika, maar zowel daar als in den omtrek van de Zambesi zijn ze verdwenen, en de zuidelikste kudde giraffen, waarvan ik hoorde, vertoefde iets ten Zuiden van het Tanganika-Meer in Brits Noord-Oost Rhodesia, maar bestond slechts uit vijf stuk; ook zijn er misschien nog enkele exemplaren in het Jachtreservaat bij Barbeston in Transvaal.

Daar waar ze het talrijkste zijn in de Masai-steppe en in den omtrek van de Kilimandsjaro, de hoogste berg van Afrika, - heb ik nog dit jaar het geluk gehad ze her haaldelik in kleinere kudden te zien met het treurig bewustzijn echter, dat juist mijn aanwezigheid daar - ik voerde voor de Duitse Regering de opmetingen voor den spoorweg uit, die Tanga met het station Moschi, aan de voet van de Kilimandsjaro zal verbinden - een soort waarschuwing was, dat zijn rijk hier niet lang meer duren kan.

En nu is men reeds bezig dien spoorweg te bouwen, de giraffe (twigga noemen hem de inboorlingen) kan niet begrijpen wat die daar wel willen, maar het hakken en het hameren, het fluiten der lokomotieven is hem onsympaties, en.... hij verdwijnt.

Was 't vroeger nog niet erg genoeg? Men verkocht 't giraffenvel reeds in Tanga en Zanzibar tegen 7 Rupie per frasila (= 35 engelse ponden), en daardoor aangelokt, slopen de Wanderobo, die zuidelik van de Kilimandsjaro uitsluitend van de jacht leven, de schone dieren na, en vergiftigden ze met hun pijlen. Dat is volstrekt niet moeilik. Meermalen gelukte het me, door van bedekking gebruik te maken, en van boom tot boom te sluipen, de dieren tot op 40 M. te naderen. Het was mij daarbij erom te doen ze te fotografeeren, maar dit heeft mij niet mogen lukken, daar ik mij hiervoor te open moest opstellen. Het schieten was in 't geheel niet moeilik. De Wanderobo's sluipen tot op 15 en 20 meter en schieten vandaar hun vergiftigde pijlen

af, waarbij het hun dikwels gelukt verscheidene pijlen te plaatsen, vóór het verschrikte dier de fatale plaats verlaat. Wel is waar komt het uiterst zelden voor, dat het dier zo goed getroffen wordt, dat het op dezelfde plaats neervalt, maar wat hindert dat? De Wanderobo hebben niets anders te doen en ze volgen het wild tot het gif z'n onvermijdelike werking uitoefent en 't dier neervalt.

Ook de Europese jager velde menig dier. Bij 't invoeren van de jachtwet werd het schieten van giraffen geheel verboden, tot de Regeering in 1910 ertoe overging kleine en grote jachtpermissies uit te geven. De kleine kost 25 Rupie (= fl. 20. -) voor één Bezirk, 50 Rupie voor 't hele land, maar daarbij mogen niet geschoten worden: olifant, rhinoceros, zebra en eland. Voor 750 Rupie echter krijgt men een grote jachtpermissie waarbij men alles schieten mag, maar voor elke olifant 150 Rupie extra betalen moet. Dit is in navolging der Engelse kolonie, waar een jachtpermissie £ 50 kost (= 750 Rup.) Van deze grote jachtpermissies zijn enige honderden uitgegeven vooral in het Bezirk Moschi bij de Kilimandsjaro zeer vele, en dat gevoegd bij het voordringen van den Spoorweg zal de giraffe tenminste hier wel verdrijven.

Nu wordt beweerd, dat de giraffe bij de Kilimandsjaro een zeer bijzonder soort is, en een zekere Schilling heeft hem reeds naar zich genoemd, maar in ieder geval zouden foto's, naar 't leven genomen, zeer veel waard zijn. Zelfs met de tele-kamera is dit, totnogtoe niet goed gelukt, wat wel hoofdzakelik daaraan is toe te schrijven, dat de kleuren en vorm der giraffen zo zeldzaam goed bij de omgeving passen, m.a.w. hun protektieve mimikrie is zo groot, dat men ze nauweliks ziet, als ze bij een boom stilstaan.

Het is bepaald verbazingwekkend, hoe ze voor 't oog verdwijnen, nog vóór het struikgewas ze verdekt. Komen ze in dit opzicht ook overeen met de bloeddorstige tijgers, leoparden en jaguars, die bijna presies zo gevlekt zijn, in hun aard zijn ze juist het tegenovergestelde, en al zijn ze ook niet weerloos - want ze verstaan het met hun ijzerharde hoeven te schoppen of op zij met den langen hals te slaan - toch maken ze slechts tot zelfverdediging van hun enorme krachten gebruik en zoeken 't liefst hun heil in de vlucht. Daar gaan ze! Enigszins onbeholpen en houterig verzetten ze de poten en waggelen de lange halzen; ook maakt het op mij altijd den indruk, dat de achterpoten te kort zijn en de rug te steil naar achter afloopt, waarom de volle schoonheid van 't dier ook eerst in rust tot z'n recht komt.

Zal de natuur dus wel niet meer veel gelegenheid krijgen den reeds zo langen hals in de loop der tijden nog te verlengen, zo blijft toch het ontstaan ervan van groot belang. Hebben we het hier te doen met een gedwongen ontwikkeling der halsbeenderen, door honger misschien? We weten het nog niet. Zullen we 't ooit weten? Voorloopig kunnen we ons slechts aansluiten bij de bezoekers van Artis in Amsterdam op kwartjesdag:

'Wat een hals! Wat zou dat dier lang genieten van een klare met suiker!'

Trekt de giraffe ons aan door het onwezenlike in zijn verschijning, en wekt hij ook in meerdere mate ons medelijden door z'n hulpeloosheid en onschuldigheid, toch moeten we ook de drie andere minder sympatiese Afrikaanse reuzen niet vergeten, die langzaam maar zeker uitsterven: olifant, rhinoceros en hippopotamus of nijlpaard.

Hoe 't met de geboortecijfers dezer kolossen staat, is nog niet met zekerheid vastgesteld. Wel vertelde mij een der bekendste jagers, dat hij overtuigd was, dat jonge olifanten tot in drie-, vier jarigen ouderdom nog zuigen, en daardoor zou op 5

jaar slechts één jong kunnen komen. Zeker is het, dat deze dieren alle veel sneller weggeschoten worden dan ze zich vermeerderen.

Jaarliks worden millioenen guldens aan olifantentanden uitgevoerd; ook de stoottanden der nijlpaarden leveren een goed ivoor; kenners beweren zelfs, dat het nog beter en fijner is dan dat der olifanten, ofschoon natuurlik lengte en dikte veel geringer zijn, zodat het voor de fabrikasie van billard ballen, waartoe de olifantentanden voor 'n groot deel bewerkt worden, niet te gebruiken is.

Wel is waar is de jacht op deze dikhuiden niet zo ongevaarlik, als die op giraffen, maar het is een veel beter betalende bezigheid, en niet gering is op 't ogenblik het getal der blanken; die alleen daarvan leven, of proberen te leven. Ik zelf behoorde een tijdlang onder dat getal, maar liet dit zeer wisselvallige handwerk gaarne varen, toen ik weer als ingenieur een betrekking kon krijgen.

Daardoor en door bekendheid met de stoutmoedigste en beste olifantenjagers, kan ik over deze manier om geld te verdienen zeer goed oordelen, en wil met een paar woorden

het leven schetsen, dat menig jong Aimardlezer al te rooskleurig voorkomt.

Men bedenke eerstens, dat de jacht voor 't grootste gedeelte in ongezonde, lage streken, dikwels in moerassen, moet uitgeoefend worden. De tropen, die iedereen - men ziet het in Indië - hun ziekten bezorgen, al leeft men nog zo gezond en regelmatig, zijn dáárom alleen reeds dubbel gevaarlik voor den jager.

Mannetjes-Olifant in de Kongo gedood, de tanden wegen 26 K.G. per stuk.

Voegt men nu daarbij nog, dat hij dikwels z'n tent verlaten moet om dagenlang de olifanten na te sporen, terwijl hij ipso facto slechte voeding krijgt, 'n paar maal per dag door moerassen waadt, om later de kleren aan 't lijf te laten drogen, en verplicht is dikwels slecht water te drinken, dan kan men zich begrijpen, dat ziekten maar al te vaak de ‘bezigheid’ storen.

Zo zat een Deense jager boven bij de Russisi (de rivier, die van het Kivu naar het Tangangikameer stroomt) en schoot daar de olifanten die aan 't Zuideinde van Kivu-over de rivier heen en weer trokken. Hij was er reeds twee jaar en had meer dan 50 olifanten geschoten. Als 't er honderd waren, wilde hij naar huis terug, maar..... een korte krankheid, de dood verraste hem, en tuis verwachtte men den ondernemenden jongen man te vergeefs, terwijl later de olifantstanden verdwenen waren; de blanke had slechts tot verrijking der zwarten bijgedragen. Ziedaar een voorbeeld!

Maar de gevaren bestaan niet alleen in een moordend klimaat, slechte voeding en een ongeregeld leven, o neen! Elke olifantsjager beseft, nadat hij eenige ervaring opgedaan heeft in z'n vak, dat elke ontmoeting met een zijner slachtoffers z'n laatste zijn kan.

Hebt ge 't U wel eens voorgesteld, lezer - want ik kan nauweliks vermoeden, dat ge 't reeds meegemaakt hebt - dat zo 'n woedende kolos U achter de broek zit, en ge van jager de gejaagde geworden zijt? En dat kan licht gebeuren, behalve door slecht schieten nog door honderd toevalligheden.

(*Wordt vervolgd).*

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Bram. - Gij vraagt mij hoe ik mij een hemel denk? Ik heb meen ik in mijn ‘herinneringen’ in de Lelie reeds verteld, hoe ik reeds van kind af heb gepeinsd met een soort angst en schrik over die hemelvoorstelling, als over iets dat ik mij juist niet *kon* indenken, omdat wat de bijbel ervan leeraart zoo heel weinig bevredigend is. En zoo denk ik er nu nog steeds over. Ik kan mij geen hemel voorstellen eigenlijk; ik vind, wanneer men zich begint in te denken hoe die zijn zou, schrikt men van zelf terug voor elke mogelijkheid, omdat alles wat wij menschen ons daarbij voorstellen, gelijkt op verveling ten slotte. Gij zegt: de hemel zal de overwinning zijn. Goed, maar waarin zal dan die overwinning bestaan? Juist dat is ‘the question’. Van het oogenblik af waarop er geen strijd is meer vervalt de mogelijkheid van zich zelf met iets duurzaam bezig te houden. Daarom juist heb ik reeds dikwijls gezegd, dat m.i. de Bijbel geen bevredigende voorstelling geeft, waar hij steeds

spreekt van muziek-maken en zingen en harpespelen en bazuin-geschal. Dat kan toch geen eeuwigheid vullen.

Uw beschrijving van die schijnvroomheid, die gij hebt bijgewoond, is wel een bewijs hoe juist ik die in 'Om de Eere Gods' teekende. Zoo is het inderdaad helaas zoo dikwijls in zulke 'thuizen'. En vooral wat gij van Uw eigen flink antwoord vertelt, trof mij als bijzonder waar en oprecht, maar ik kan begrijpen, dat er een 'standje' losbarstte toen. - Maar gij moet Geerte niet 'walgelijk' vinden alleen, maar óók medelijden met haar hebben. Want, bedenk eens welk een leugen- en schijn-opvoeding zulke meisjes krijgen! Heusch, dat weet ik nu uit mijn naaste omgeving zoo heel van nabij. Zijn eigenlijk de ouders en de opvoeders niet veel meer schuld, dan zulke jonge meisjes zelve? - Ik geloof niet dat vriendschap tusschen een jonge man en een jonge vrouw tot heel veel anders kan leiden ten slotte, dan tot van een van beide zijden liefde. Wordt die beantwoord, dan is alles goed; maar is dat niet het geval, dan lijdt de andere partij vreeselijk. - Wat U betreft las ik Uw bericht met groote belangstelling en zie met niet minder hartelijke deelneming de volgende tijding tegemoet. Mij-ook dunkt, dat het een heerlijk ding is voor U, naar alles wat gij ervan schrijft. Ook dat alleraardigste kinderverhaal van Uw school vind ik zoo aantrekkelijk. Lieve Bram, gij zijt wèl bevoorrecht, met zooveel liefde! Neen, Uw brief was niets te lang. Hartelijk dank er voor.

Hans. - Ik maak U mijn compliment over Uw juist uitvindings-vermogen. Wat gij gegist hebt *is* waar. Meer kan ik er niet van zeggen. Hartelijk dank.

Myrrha. - Jawel, de een-acter wil ik plaatsen. Ik wil bij Het Geweten nog zelf een noot schrijven, en daarom komt het er nog niet in, maar het is al in proef, en óók Knoeierij. - Ja, ik moet wegens mijn hart toch naar Nauheim. Het is in den laatsten tijd verergerd, en de vorige maal heeft het zoo geholpen, dat het beter is nu maar te gaan. Maar ik zal U nog zien te schrijven, ook over Uw vraag. - Wat 'n kassian met het dochtertje. Ik heb de couranten al nagezien op het examen van Uw zoon, maar vond zijn naam niet. Nu begrijp ik, dat het nog niet is beslist. - Ik maak dit antwoord niet lang omdat ik U particulier wil schrijven. - - Zooals gij ziet uit de tegelijk geplaatste gedachtenwisseling, wordt gij alweder voor een 'heer' versleten. Hartelijk gegroet. Kies nu meteen maar weer een nieuw pseudoniem; dat is nu veiliger.

Mevr: van der M. - Hartelijk dank voor Uw lief schrijven. Zooals gij ziet moet ik toch naar Nauheim. Ja, koel weer is voor mij beter dan die al te groote warmte, maar ongelukkig is het koele weer hier bijna altijd zoo vochtig tegelijk. Ten minste, in den laatsten tijd hebben wij hier een overvloed van regen, die voor de badgasten op Scheveningen alles behalve aangenaam is. - Ik ben natuurlijk blij dat Om de Eere Gods U interesseerde, en hoop dat dit ook het geval zal zijn met Uit Christelijke Kringen. - Ja, met het artikel van Jeanne van Lakerveld Bisdom was ik-ook het bijzonder mee eens. - Hoe jammer dat Uw man minder wel is. Groet hem hartelijk van mij.

Han. - Neen, dat versje vind ik nu niet zoo heel erg geschikt. Er is zooveel onvolmaakts in den vorm. Jammer dat gij-ook minder wel waart in den laatsten tijd. Inderdaad moet gij met de plaatsing van Uw aangenomen werk nog wat geduld

hebben. Gij ziet wel dat ook Uw roman niet maar zoo gauw wordt gedrukt, zelfs nu hij is aangenomen. Ik beloof U, dat ik U zoo gauw mogelijk een beurt zal geven. - Ik moest er om lachen, dat gij U ergert aan de 'onbeduidende vervelende bekrompen' menschen, die in mijn roman voorkomen. Maar, lieve Han, hoevele goede wezenlijk *hoogstaande* en *wezenlijk* interessante menschen kent gij-zelf? Zijn die niet overal met een lantaarntje te zoeken? Juist daarom is mijn boek levenswaar, omdat ik zulke would-be-Christenen niet idealiseer. Gij doet mij met Uw verzuchting denken aan hetgeen ik eens ergens van een jaloerschen recensent las, aan het adres van Couperus, namelijk dat zijn Hagenaars zoo kleinzielig zijn. Net alsof Couperus het kan helpen dat de Hagenaars uit de kringen die hij teekent over het algemeen de grootste nullen zijn die er loopen. Overigens dank ik U zeer voor de belangstelling in den roman. - Velen gaat het als U. Zij schrijven mij overtuigd te zijn van de waarheid van het spiritisme, maar *niet* te vinden dat het met geloof te maken heeft. Eigenlijk gaat het mij ook zoo. Ik-ook geloof er aan, maar niet als een godsdienstquaestie. Uw idee daarover een opstelletje voor de Lelie te maken vind ik heel goed. Het gedichtje vernietigde ik. Hartelijk gegroet.

1813. - Ik vrees, nu gij dien datum aangeeft, dat ik dan juist zal weg zijn, want wij denken in het laatst van Juli te gaan en de kuur houdt altijd een kleine zes weken je bezig. Wij gaan als er plaats is weer in het sanatorium; dat is wel duur, maar het is misschien beter de zaak terstond flink aan te pakken. Ik ben zoo blij dat gij-zelve weer aan de betere hand zijt, en ook dat gij een gezellige vacantie zult nemen met de Uwen. Misschien komt gij wel eens hier bij ons van uit uw woonplaats? Gij zijt immers zoo dikwijls hier. Hartelijk gegroet.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

3 Augustus 1910.
24ste Jaargang.
Nº. 5

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Voor Meisjes en Moeders.
Hoe Sarah Miggs zich voor het Huwelijk voorbereidde.

Sarah was de dochter van haar vader John Miggs, een man die er een groot fortuin op nahield en op grooten voet leefde toen zij haar twee en twintigsten verjaardag bereikt had. Die dag was een gewichtige dag voor Sarah om meer dan één reden; Richard Cobbs nl. vroeg haar ten huwelijk en werd aangenomen. En toen Sarah dien avond zich in haar nestje terugtrok, om alles nog eens te overdenken, ging zij ernstig bij zichzelf na, wat dat huwelijk voor haar uitsloot. Zij gaf zich niet over aan romantische en zelfzuchtige droomerijen, zooals de meeste meisjes in haar omstandigheden zouden gedaan hebben - in 't geheel niet - integendeel, op haar eigen krachtige, onafhankelijke wijze ging ze na hoe ze Richard gelukkig kon maken en

een goede moeder voor zijn tweelingen - meisjes van vier jaar - kon zijn. Toen zij haar kundigheden nauwkeurig naging, die geschikt zouden zijn voor de toekomst, die ze tegemoet ging, werd ze zich telkens van het feit bewust, dat ze er in geen enkel opzicht geschikt voor was. Zij vertelde dit aan Richard, maar deze was verliefd en verwierp het idee.

'Vóórdat een man trouwt, eischt hij zoo weinig van zijn meisje, maar na zijn huwelijk

zoo veel van zijn vrouw,' redeneerde Sarah bij zich zelf, en ik wil als vrouw niet schipbreuk lijden. Ik wil mijn plicht doen en daarom den toestand vooraf onder oogen zien, want wanneer ik getrouwd ben, wil ik voor Dick, zijn kinderen en zijn huis even nauwgezet zorgen als een advocaat voor zijn clièn̈t of een kapitein voor zijn boot. Het huwelijk is een ernstige zaak, een zeer ernstige zaak, zooals de meeste menschen ondervinden. Ik houd van Richard, Richard houdt van mij, maar dat is niet voldoende. Dick is agent van een verzekering-maatschappij, eene die goede zaken maakt en ik wil trachten te worden met goed succes: vrouw, moeder, huishoudster, kookster, naaister, verpleegster, dienstbode en een half dozijn andere dingen meer.

'En wat moet ik nu doen? Beginnen, zooals ik nu ben? Onmogelijk! Nonsens? Ik weet wat ik doen zal. Ik zal worden, wat mijn Katholieke vriendinnen een 'novice' noemen en trachten al deze betrekkingen in mij te vereenigen, voordat ik met Dick trouw.

'Arme stakkerd! Zijn eerste vrouw leefde van mooie kleeren en romans en liet alles in 't honderd loopen. Ik dineerde er eens en zijn diner zou een struisvogel zelfs gedood kunnen hebben. De tweelingen waren ongezeggelijk en lastig. De keukenmeid ging haar eigen gang en gaf alles aan haar familie; de kruideniers zonden wat hun goed dacht en schreven op de rekening wat zij wilden. En nu heeft die arme ziel het in zijn hoofd gekregen, mij te trouwen. En ik weet van niets af!

Vader was vroeger arm en ik zou geleerd hebben van eenig nut in de wereld te zijn, wanneer die toestand had aangehouden, maar ik was toen een kind, en ofschoon hij nu rijk is, speculeert hij, dat weet ik; daarom kan ik er niet op rekenen iets te erven na zijn dood, welnu, ik weet wat ik doen zal. We kunnen niet trouwen vóór het volgende jaar. Ik wil me in alles nog bekwamen. Hoe zal ik dat echter aanleggen?'

Zoover kwam Sarah dien avond met haar overdenkingen. Zij nam het onderwerp weer ter hand den volgenden dag en den daaropvolgenden dag, totdat zij ten slotte haar plan de campagne had opgemaakt.

Eerst wil ik nagaan, wat ik *kan.*

'Laat mij het terrein nog eens verkennen. Ik kan roeien, tennissen en hockey spelen, dansen en schaatsenrijden, - dat zal Dick en de tweelingen van veel nut zijn - ik weet me goed te kleeden, - overdreven - arme Richard! - ik kan goed piano spelen, maar waar zal ik elken dag drie uur vinden om me te oefenen en zonder oefening kan ik niet spelen, want ik heb absoluut geen aangeboren muzikalen aanleg. Ik kan schilderen - afschuwelijk - op porcelein; ik kan Fransch en Duitsch spreken, ik kan flirten, ik kan paardrijden en mennen, maar we kunnen ons de weelde van paarden niet veroorloven.

Nu wat ik *niet kan.* Ik kan niets koken; ik heb geen idee zelfs hoè goed koffie te zetten of eieren te bakken - mooi voor Dick! - Ik kan de huishouding niet doen en heb niet 't flauwste vermoeden op dit oogenblik hoeveel ik voor elken maaltijd moet uitgeven; en wat het onderhoud van glaswerk, zilver, porcelein en linnen betreft, Dick's kinderen zijn daarin even ervaren als ik - wat zijn wij meisjes tóch bewonderenswaardig opgevoed - zoo *practisch!*

Ik heb in mijn heele leven nog geen japon gemaakt, noch voor mijzelf, noch voor iemand anders; ik kan zelfs niet eens de dienstboden instructies geven, want ik heb geen idee, wàt ze moeten doen, hòe ze moeten doen en hoelang ze iets moeten doen. Ik kan niet goed met kinderen omgaan, maar dat zou ik kunnen probeeren - ik heb

medelijden met de arme kinderen! - Het is iets vreeselijks om ineens het hoofd van een huisgezin te worden. Welnu, ik wil alles nog leeren. Ik heb wat geld van mezelf en wil het op die wijze besteden.

Ik zal mijn huwelijk een jaar uitstellen, het kan me niet schelen wàt Dick zegt en mijn familie in 't vertrouwen nemen. Ik wil als keukenmeid beginnen - mijn groot novitiaat - en eerst naar een kookschool gaan. Want is het niet iets groots een goede vrouw en moeder te zijn? Is er iets meer de moeite waard, dat zou ik wel eens willen weten? Neen, niets! Ik begeer geen advocaat te worden, of dokter, of verpleegster, of schrijfster of artiste of hervormster. Ik heb Dick lief en wil hem trouwen en vrouw en moeder worden.

Nu dan - vóór alles kookster. ‘We kunnen leven zonder liefde, we kunnen leven zonder boeken, maar de beschaafde wereld kan niet leven zonder kooksters. Ik zie nu in dat de meeste vrouwen - mijzelve inbegrepen - in 't geheel niet welopgevoed zijn. Geen vrouw is dat die niet alles weet wat een vrouw mòet weten en niet kan doen

alles wat een vrouw móet doen, of ze jong of oud, rijk of arm is! Ik wil drie maanden naar een kookschool en één maand in dienst gaan om te zien wat het leven van een keukenmeid is, wat haar plichten zijn en hoe ze behandeld moet worden. Daarna zal ik naar een weesinrichting gaan om te leeren hoe gezonde kinderen op te passen, dan naar een hospitaal om zieke kinderen te verplegen, dan naar een kleermaakster om mijn eigen japonnen te leeren maken en ten slotte als dienstbode in een der groote hotéls om alles van de huishouding te leeren. En dan zal ik Dick met een gerust geweten kunnen trouwen.!'

Zij legde haar plannen bloot voor haar ouders en daar ze reeds twee en twintig jaar de baas over hen had gespeeld, verkreeg ze ten slotte na eenige scherpe schermutselingen en krachtige debatten hunne toestemming - op deze voorwaarde, dat ze hun elke week rapport moest uitbrengen.

Dit hoorende rees Sarah overeind van de ontbijttafel, 't servet in de hand, en omhelsde hen beiden hartelijk, maar bezwoer hem alles 'doodgeheim' te houden. 'Geen woord tegen Dick, mama! Dat zou alles bederven. Ik vertrouw op U. Elken Zaterdag zal ik hem hier als gewoonlijk ontvangen, 'k zal hem elken dag schrijven en hem later alles vertellen.'

'Wanneer ga je, Sarah!' vroeg mevrouw Miggs, met treurigheid in haar stem.

'Morgen, lief moedertje. En wees maar niet treurig. U zult zelf plezier hebben in mijn avonturen. Morgen - verdwijnt al deze luxe: mijn juweelen, mijn horloge, mijn mooie japon, de heele boel - en U zal voor U zien Brigit de keukenmeid in plaats van juffrouw Sarah Anastasia Miggs!'

Sarah was niet iemand om te aarzelen of berouw te hebben. Den volgenden morgen klopte zij aan de deur eener kookschool in de 6 th Avenue, gekleed in een net katoenen japonnetje en matelot, een bundeltje onder den arm, inhoudende een geruit schort, dat ze voorbond, zoodra ze was ingeschreven, haar leergeld betaald had en naar de klasse gezonden was.

Zelfs in deze vermomming was ze een bijzonder aardige verschijning en trok ze direct de aandacht der leerares, die haar ijver en ernst opmerkte, toen ze haar eerste les in 't koken nam. De gewoonten, de manieren, het cachet van eene beschaafde opvoeding verlieten haar geen oogenblik en ofschoon ze slechts weinig zei en werkte als een Trojaansche, twee lessen 's morgens en 's middags nemende, gedurende drie maanden, zei de leerares dikwijls tot zichzelf: 'Dat meisje is een dame.'

'Bent U van plan liefdadig werk te doen?' vroeg ze Sarah eens, niet in staat haar nieuwsgierigheid te onderdrukken.

'Ja. In mijn eigen familie. Maar ik weet nog niet genoeg. En wanneer ik mijn diploma als een goede eenvoudige keukenmeid gehaald heb, wil ik een betrekking zien te krijgen, totdat ik naar huis kan gaan. Weet U soms iemand die een keukenmeid noodig heeft? En wil U mij dan aanbevelen?' antwoordde Sarah, die geheel en al uitging van 't idée dat de waarheid zeggen altijd 't ware is en minder om den tuin leidend dan onoprechtheid mits in handige woorden ingekleed.

Het gevolg was, dat na afloop van den cursus, zij den volgenden dag geïnstalleerd werd als keukenmeid in 'een klein gezin' in H.

Dit gezin bestond uit een ouden heer, een oude dame en hunne dochter, een weduwe.

Het was een genot om Sarah terug te zien in haar eigen kamer, die een klein vermogen vertegenwoordigde, gekleed in een kostbare huisjapon, haar handen om haar knieën gevouwen, en haar avonturen vertellende.

‘Ze hebben nog een meid - ook een Sarah, als 't U belieft - Sarah Clancy, waarmee ik dezelfde kamer deel.’

‘'t Is toch niet waar, Sarah?’ riep mevrouw Miggs met schrik uit.

‘Ja zeker is dat waar. En een netter, aardiger meisje hebt U nooit gezien, mama; ze doet allerlei diensten voor me en is zoo'n lief, goed kind en veel meer dame dan vele van mijn kennissen, ik houd werkelijk van haar. Haar provinciaalsch accent is zoo kostelijk, haar onwetendheid zoo verfrisschend en haar hart zoo goed. Ze maakt de ketels voor me schoon, wanneer ik 't druk heb en noemt me een “lieflink” en heeft me alles van haar zelf verteld.’

‘Maakt je ketels schoon, Sarah?’ riep mevrouw Miggs.

‘Ja, natuurlijk. Ik maak ze zelf schoon, evengoed als een ander, met een ketting. En ik moet elken dag drie maaltijden naar boven brengen naar mijn oude mevrouw en tweemaal daags naar den ouden heer, en s'namiddags naar elke bel gaan en de gang aanvegen en 4 slaapkamers doen, en 't eten koken en de kachel aanhouden en nog vijftig dingen meer. En die kat van een weduwe zegt dat ik lui ben - ik hoorde 't juist -

en schelt om mij om haar een enveloppe aan te reiken en zendt me om boodschappen en laat me haar kouzen en zakdoeken wasschen voor niets! En ze bromt van 'smorgens vroeg tot 'savonds laat. Een engel zou het haar niet naar den zin kunnen maken. En ze is er tegen dat de andere Sarah naar de kerk gaat en gunt mij geen vijf minuten om eens even uit te blazen. Hoe hebben wij toch onze keukenmeiden behandeld, mama, al deze jaren! Ik ben er maar een week geweest en mijn rug is bijna gebroken, en mijn beenen! O wat zijn die pijnlijk! En dat alles voor een schijntje geld in de maand! Hoe vindt U dat? Natuurlijk ga ik weg aan 't einde der maand. Ik geloof echter geleerd te hebben hoe een dienstbode behandeld moet worden. Maar denk eens om dat leven jaren en jaren te moeten volhouden - niets dan werken, werken - voor geld om niet te noemen en dat voor een meesteres die geen zier erom geeft of je leeft of sterft. Wanneer je ziek wordt, zendt ze je naar 't hospitaal en dat nog wel al heb je vijftien jaar bij haar gewoond en je plicht gedaan. Ja ik weet nu wat het wil zeggen dienstbode te zijn. Ik zal niet van de mijne verwachten dat ze een ijzeren rug heeft en evenveel beenen als een duizendpoot en haar overblijfselen te eten geven van het middagmaal boven, of haar laten overnachten in een kaal zolderkamertje en slapen op een harde matras, of haar laten opstaan om vijf uur 's morgens, winter en zomer, met een klein loon en nauwelijks dank of geen dank voor diensten die loopen tot tien uur 's avonds en een dozijn soorten werk omvat.

Ik keek naar mijn kamer vanmorgen met bepaalden tegenzin, en ik deed de heilige belofte om het mijn dienstboden gezellig en haar gelukkig te maken. Naar mijn idee zou 't niemand veroorloofd mogen zijn om òf rijk òf arm te zijn voor meer dan twee jaar, *volgens de wet.* De armen zouden weten wat het zeggen wil rijk te zijn en de rijken arm te zijn. U waardeert uw bed niet in 't minst, mama - U bent er aan gewoon geraakt, maar wanneer ik vannacht in 't mijne stap, zal het mij voorkomen als een zaligheid.'

De volgende week zette zij den loop harer avonturen voort. 'We hebben 's Zondags uitgebreide diners, ziet U - de oudelui zijn spiritisten en ze vragen dan hun vrienden en spreken over tafeldans en verschijningen totdat de arme Sarah bijna flauw valt. En we hebben dan tweemaal zooveel te werken dan op gewone dagen. Ik telde eens achttien onderbrekingen tusschen ontbijt en middagmaal, en als er iets is, dat we niet kunnen uitstaan, dan is het om te worden weggeroepen wanneer we bezig zijn. Er is nu een medium bij ons gelogeerd en die moet al *haar* maaltijden boven gebracht hebben - in drie partijen nu. Wat kunnen wij meesteressen toch vriendelijk en voorkomend zijn, wanneer we willen!'

De derde week was aangebroken. 'Ik zei op grootsche manier den dienst op vandaag en kon me bijna niet goedhouden. Ik zei, dat 't me speet om zoo'n goede betrekking te moeten opgeven, waar ik zoo weinig te doen had en zoo goed betaald werd en zoo vol attenties behandeld werd, maar dat mijn moeder ziek was - U bent altijd ziek, ziek U, mama - enz. En weet U, "de Kat" had niet 't flauwste vermoeden dat ik haar voor den gek hield. Ze vindt zichzelf een modelmeesteres en zei alleen: "Je hebt volkomen gelijk, maar natuurlijk kan je niet verwachten dat je loon krijgt, indien je op deze manier weggaat." Ik heb veel ervaring opgedaan en kom volgende week thuis.'

Ze kwam op den afgesproken tijd.

'Wel,' zei haar moeder, 'ik hoop dat je nu genoeg van je avonturen hebt, Sarah!'

‘Neen, mama, nog niet. Ik blijf slechts een week bij U om me eenige werkkleeren aan te schaffen. Er genoeg van hebben? Wel, ik ben juist begonnen. 't Eerste hoofdstuk is pas uit maar ik heb al een massa geleerd, dat verzeker ik U. Ik kan bakken en stoven en braden en koken als de beste; ik kan verrukkelijk koffie zetten en heerlijk brood bakken en ben tweemaal zooveel waard als het meisje dat ik was, toen ik U verliet. Ik ben van plan om vóór alles te zijn een vrouw, een handige vrouw. Ik zal nooit meer respect hebben voor de vrouw die niets doet - het doet er niet toe hoe mooi ze dat ook doet.’

‘Wat zouden ze in onze “kringen” er wel van zeggen?’ zei mevrouw Miggs, ‘werkelijk Sarah je bent te excentriek.’

‘Spreek me niet van “kringen” mama; dat woord haat ik. Ik wil alles leeren kennen en interesseer me evengoed voor een waschvrouw als voor een gravin en als ze over niets ergers te praten hadden dan over *mijn* escapades, dan zou ik hun dankbaar zijn. De volgende week ga ik naar een weesinrichting als assistente; ik moet er om 9 uur zijn en zal me belasten met een afdeeling van vijf en twintig

weezen - alle nog te klein om hun neusje te snuiten of de deuren te sluiten. Wensch me geluk, mama,' antwoordde Sarah, 'ik heb al het genot zonder de publiciteit van het leven eener tooneelspeelster.'

Den volgenden Maandag was Sarah geïnstalleerd in een weesinrichting en den geheelen dag draafde zij achter haar pleegkindertjes aan met opgeruimd humeur, hier gevende, daar weigerende, onder leiding van de directrice. Ze had honderden vragen dagelijks te beantwoorden; ze had te leeren hoe knoopen en strikjes werden aangezet; ze moest de kinderen amuseeren met verhaaltjes te vertellen; ze had gevechten te eindigen en als scheidsrechter op te treden; ze had te leeren hoe nadeelig vuile flesschen voor kleine kinderen zijn en met hen te loopen en voor hen te zingen, hen te kleeden en uit te kleeden, den geheelen langen dag; ze moest de kleintjes wasschen, ze had ze weg te houden bij 't vuur en bij de trap, op te passen dat vingertjes niet tusschen deuren gekneld raakten; ze had alles te leeren van drankjes en schermpjes en dekens en bedekte nachtlichtjes; ze had te zorgen dat kinderen niet oververmoeid *of koortsig werden*, dat ze genoeg aten, geregeld en niet te veel! Ze moest gaten en scheuren herstellen en lapjes inzetten, kleertjes schoonmaken en afsponzen, in één woord ze had leeren lief te hebben 'al het vervelende vuile kindergebroed,' zooals de tweede assistente ze noemde. En het gelukte haar volkomen. Nadat er een maand verstreken was, wendden al de weesjes zich naar haar als bloemen naar de zon.

En groot was de voldoening van mijnheer en mevrouw Miggs, toen Sarah haar nieuwe ervaring meedeelde.

'Ik vertelde mevrouw Harrington, dat je druk aan de studie was,' zei mevrouw Miggs, 'en ze zei: "Sociologie, vermoed ik. Ik weet dat Sarah zich daarvoor interesseert. Of is het ethnologie of botanie? Mijn meisjes volgen een cursus in zoölogie en philosofie in München en zijn verrukt hun tijd zoo nuttig te besteden."

Dat doe ik ook mama. Ik heb nu achter den rug bakologie, en kookologie en ben nu bezig met kindologie. En U weet niet hoeveel ik van mijn brigade houd, zooals ik ze noem. Ik heb de groene uniformen en juffrouw Mufflin de roode en nu moest U 't verschil eens zien. Die vrouw is een gierige, luie, zelfzuchtige ziel en ze haat de kleintjes. Ik ben van plan, wanneer ik wegga, rapport over haar uit te brengen. Ik heb wel niets uit te staan met de rooden, maar telkens wanneer ik haar met hen zie, is ze ruw en onachtzaam. Er schieten echter veel te veel krachten te kort; we hebben tien vrouwen voor elke afdeeling noodig, en wanneer ik denk aan al de meisjes, die ik ken, die gemelijk en ontevreden zitten af te wachten iemand - het doet er bijna niet toe wie - om hen te trouwen, dan zou ik wenschen dat ik een paar politieagenten er op af kon sturen om hen te jagen naar die afdeeling en hen, al was het maar voor een jaar, tenminste een herinnering aan iets nuttigs te geven. Door deze vijftig kinderen te wasschen en te kleeden en uit te kleeden en te voeden en op te passen, zouden ze spoediger van hunne zenuwachtigheid en maatschappelijke nonsens genezen zijn dan door iets ter wereld.'

'Maar 't moet verschrikkelijk moeilijke arbeid zijn, Sarah,' merkte mevrouw Miggs op. 'Ik kan me niet begrijpen hoe je 't vol kunt houden.'

'In 't geheel niet,' antwoordde Sarah. 'Toen ik thuis was, had ik altijd hoofdpijn of indigestie of 't land of zoo iets. En nu, kijk eens naar mijn kleur! En ik slaap als een roos en eet aardappelen - met schil en al - en hanteer een bezem als de beste. Als ik een modedokter was, zou ik al mijn voorname patiënten hun eigen werk laten

doen. Werk vernedert geen enkele vrouw, - in 't geheel niet - het is het nonsensbestaan dat hen oud maakt vóór den tijd. Met een maand, mama, ga ik in een hospitaal.'

De ondernemende Sarah ging daarop in de leer bij een kleermaakster. Zij bekende haar onwetendheid aan juffrouw Todd, die overvloed van werk had en eene vriendelijke, innemende vrouw was, die veel geduld met Sarah had en haar hielp bij 't knippen, passen voeren, garneeren, enz. met veel geduld en energie.

Na verloop van eenigen tijd zei Sarah: 'U bent bijzonder goed voor mij en U hebt me een massa geleerd, maar vóór alles ben ik U dankbaar voor Uw geduld en Uw vriendelijkheid om niet boos te worden toen ik voor één arm twee gelijke mouwen knipte en daardoor Uw stof bedierf; toen ik te volle ruches, vreeselijke knoopsgaten en scheeve zoomen maakte en uw naaimachine vernielde.'

'Maar U zoomt nu prachtig en kunt heel

goed uw eigen japonnen maken,' zei juffrouw Todd.

'Ik heb niet alleen bij juffrouw Todd geleerd mijn japonnen te maken, maar ook hoe een klant te zijn, mama,' was Sarah's toelichting bij het vertellen van deze episode. 'Van al de beproevingen op aarde is er niets vreeselijker en zelfzuchtigers te bedenken, mama, dan een vrouw uit den middenstand die een japon laat maken. Het kon mij niet schelen een paar maanden gedurende negen uur per dag te werken voor een zeer klein loon en slechte voeding, maar de intense ingehouden woede, waarmee ik urenlang met een mondvol spelden stond, om die in een menschelijke meelzak te steken, was bijna niet om uit te houden! Ik heb eens een mouw zes maal uit een japon moeten nemen om haar genoegen te doen - of liever om juffrouw Todd genoegen te doen.

Ik heb de snit en de voering en de rok en het lijf en de garneering en alles wat veranderd kòn worden, veranderd, totdat ik haast gek werd en uren had over te werken, de heele japon uit elkaar moest halen en weer in elkaar moest zetten, om juffrouw Todd van schade te vrijwaren. Daar kwam eens een dame die slechts vijftig gulden voor een japon wilde betalen en minstens vijfhonderd uit elk van ons haalde. Ten slotte wierp ik zulke woedende blikken op haar en bracht baar zoo in 't nauw, dat ze niets meer durfde te zeggen en naar huis ging, zoo mak als een lammetje.

En o mama, die arme meisjes bij hun twaalfuurtje, die zullen me tot in mijn droomen vervolgen. De zuster van de eene werkt voor een uitzuiger en krijgt slechts *f* 1.40 voor een heeren-overjas en de andere brengt haar avonden meestal door met het maken van heerenoverhemden voor *f* 3.75 het dozijn. Het is een vreeselijke wereld - vreeselijk! Ik schaamde me bijna zoo gelukkig en in goeden doen te zijn. Ik heb juffrouw Todd anoniem een zwart zijden japon gezonden voor Kerstmis en den kruidenier opgedragen de meisjes elken dag, "van een onbekende" bij hun broodje iets smakelijks en voedends te zenden gedurende de eerste zes maanden. Praat me niet van liefdadigheid!

Geef me gewone Christelijke eerlijkheid en rechtvaardigheid! En nu ik de arme stakkerds ken, weet ik niet hoe ik ze wel genoeg als "dame" kan behandelen. Ik houd van hun en behandel ze precies als andere dames voortaan. En die lieve Jenny, mama, als ik denk aan haar geduld, haar werk, haar onzelfzuchtige goedheid - aan haar leven in 't algemeen van kind af aan, en 't vergelijk met het mijne - aan dat van de meeste menschen van mijn stand - dan kan ik niet nalaten te wenschen dat al de rijken in hun leven eens een novitiaat doormaakten zooals ik, want dan - laten de menschen zeggen wat ze wilden - zouden er niet zulke levens kunnen zijn als dat van Jenny - het zou een onmogelijkheid zijn; wij zouden hen meer naar waarde leeren schatten en onze essentieël koude, bekrompene, farizeesche, zelfzuchtige gevoelens voor betere leeren plaatsmaken. Ik heb over al deze dingen gedacht en nogmaals gedacht en ik moèt iets doen voor de werkmeisjes, ik *moet.* Ik zal - het koste wat het wil!'

'Lieve hemel, kind! wat draaf je toch door. Ik heb een massa arme menschen gezien en, ze schenen heel tevreden.'

'Tevreden! O, U hebt de onderdrukte zuchten niet gehoord, de holle wangen en de kale woningen niet gezien, U kent de geduldige schepselen niet die ik heb leeren kennen. Milly Moore dankte God voor den dood van haar moeder, die ze aanbad, omdat ze haar niet langer kon onderhouden. De armen vragen ons om brood en we geven hun een steen; wij geven hun onze liefdadigheid, ijzig, koud, ongevoelig; nooit geven we een woord van liefde, nooit een traan. Zij vergieten hun hartebloed in slecht

betaalden arbeid, opdat de uitzuigers millioenen mogen verdienen en rijke vrouwen kunnen “smullen” in wat ze “koopjes” noemen.

Wij gebruiken de armen, bespotten hen, verachten hen, miskennen hen, maar we houden niet van hen. Ik heb geleerd dit wel te doen en ik dank God ervoor ziet U, ons leven is zoo door en door kunstmatig, zoo beperkt door gewoonten en conventie, dat we geheel en al buiten die millioenen rondom ons staan.

Ik gat nooit veel om de “tea” en de races en de bals, omdat die niets reëels voor mij hadden en de dwazen en leeghoofdigen gingen er zoo met hart en ziel in op, dat, zoo jong als ik was, ik nooit werkelijk iets voelde voor het leven van de lui-rijken, de zelfzuchtig-rijken en burgerlijk-rijken, maar nu ik weet wat liefde is, wat arbeid is, wat het leven is van de velen, wel, nu zou ik er even lief aan denken al mijn leven haasjeover te spelen als mij overgeven aan dat soort van leven. Een ratel is een heerlijk

speelgoed voor een kind, maar na dertig, veertig, vijftig, zestig, zeventig?... Het maakt me ziek er aan te denken.'

Sarah's laatste ervaring deed ze op, niet in een hotel, zooals ze eerst van plan was, maar bij een dame, die bekend stond als een uitstekende huishoudster en er een prachtig huis op nahield - als kamerkeukenmeid en waar ze twee maanden bleef. 'En wat ze niet weet van muren boenen en ramen wasschen en linnen stoppen en diners geven en huishouding doen, is heusch niet de moeite waard te weten, mama.' beweerde Sarah. 'Ik heb altijd veel van haar gehoord, maar U hadt haar moeten zien in haar eigen huis. Die vrouw zou een koninkrijk kunnen regeeren. Ze is een en al goedheid en flinkheid en zoowel rechtvaardig als toegevend, practisch en liberaal, aristocratisch en democratisch - in een woord, mama, U moet haar leeren kennen.'

'En toen kwam er een varken met een grooten snuit, en daarmee is mijn verhaaltje uit. Ik heb mijn groot novitiaat nu geëindigd en duizend dingen geleerd, die ik niet van plan was te leeren en alles wat ik leerde, zou ik niet voor een vermogen willen ruilen - het *is* werkelijk een vermogen. Ik kan nu rustig trouwen met mijn besten Dick en een goede moeder voor zijn kinderen zijn; ik heb juist aan hem geschreven, dat ik nu weer voor goed thuis ben, wat vrij vertaald beteekent, dat hij mij mevrouw Richard kan maken, zoodra hij maar wil.'

Als mevrouw Richard is Sarah Miggs heel bekend en wordt zeer bewonderd heden ten dage in New-York. Men zegt van haar dat ze zoo'n handige, verstandige vrouw van Richard Cobbs en hem in alles tot grooten steun is; dat ze hem zoowel gelukkig als rijk maakt - dat ze zooveel vrienden en vriendinnen om zich weet te verzamelen en te boeien, dat ze zooveel gezond verstand en een warm, goed hart heeft, en een trouwe kameraad is - wat waarschijnlijk de reden ervan is. Mannen vooral zoeken haar gezelschap.

Een club van werkmeisjes, die onder haar leiding werd opgericht en waarvan zij eerelid is, is bekend om haar humane grondbeginselen, terwijl eenige leden ervan tot de trouwste vrienden van mevrouw Cobbs gerekend mogen worden.

En ze heeft, zoo verklaart ze, de beste dienstboden in New-York.

Vertaald uit het Engelsch door

LOUIS.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 4).

Die volgende dag stond nog lang daarna in Ellen's herinnering uit als één vreugdeherdenken van iets heel moois, - waarop gevolgd was zooveel droefs. Al aan het ontbijt vond zij een briefkaart van haar vader aan haar, uit Amsterdam, om haar zijn goede aankomst te melden. Dat al was dadelijk iets dat haar in 'n prettige stemming bracht, net als elke brief en elke kaart van hem uit haar kostschooltijd in Gnadenfrei! De meisjes hadden er wel eens om gelachen toen, dat ze altijd zoo dolblij was met elk regeltje schrift van haren vader; - alsof 't haar 'Verlobter' was minstens, gichelden de backfischjes neusoptrekkend. -

En daarna ging ze met tante alleen, want moeder had geen lust, boodschappen doen, bleven ze lunchen in de Princess-room, niet zoozeer omdat er geen tijd overschoot voor 't naar huis gaan, als omdat tante wèl begreep, hoe Ellen zoo iets, dat nooit in haar thuis-leventje voorkwam, kostelijk-interessant zou vinden. - Ze gichelde dan ook backfisch-achtig-verschrikt 'n beetje om den neger, die er toen nog was; bedacht zich vervolgens dat die arme man 'n heiden wel zou zijn, en betreurde het geen tractaatje bij zich te hebben om hem in de hand te stoppen. -

Tante vond dat godsdienstig gewauwel meer bespottelijk dan hinderlijk; maar 't ergerde haar dat het kind, met haar aanstellerigen blauwen knoop, geen wijn wou drinken. -

Heusch, *dat* ging nu te ver van bekrompenheid! Als ze 't had gelaten uit den een of anderen dieet-frats, soit! Maar om nu uit vroomheid voor geheel-onthouder te willen spelen, daardoor nog meer godsdienstig te willen zijn als het ware dan tante zelve, die toch als Christian-scientiste óók wel wist hoe je het best vroom up to date behoort te zijn, dat was 'n beetje *te* ingebeeld. -

Enfin, mevrouw Holt behoorde tot die vrouwen, die takt genoeg hebben om niet dadelijk, door alles in eens te willen veranderen, hun eigen invloed te bederven. Zij gaf dus toe, zei alleen maar 'n beetje ironisch:

‘En denk je nu werkelijk kindje, dat jou voorbeeld van geen wijn willen drinken iemand ter wereld van den drank afhoudt? Wie verwacht nu immers iets anders van 'n jonge dame van jou stand, dan dat ze matig is?’

Ellen voelde voor 't eerst, met 'n beetje verlegenheid, dat er iets opzichtelijks was aan haar blauwen knoop. Thuis, waar iedereen op het dorp, en in het stadje, haar kende,

was het haar zelve nooit opgevallen hoe zijalleen dat ding droeg. Nu, tusschen al die Haagsche elegantjes in, waarvan velen tante lachend groetten en toeknikten, kwam ze zich ermee ineens 'n beetje vreemd, niet als die anderen voor, viel het haar óók pijnlijk op, hoe doodgewoon toch eigenlijk haar viltmatelôtje stond, en hoe banaal aandeed haar losse donker grijze paletot van weinige guldens!

- - Met 'n Christen-hoogmoed inwendig, zei ze tegelijk tegen zich zelve, dat zij er vroom aan deed zoo eenvoudig te zijn, dat zij er den hemel meer door naderbij kwam dan die anderen. - Toch, tante, zoo elegant en zoo smaakvol gekleed, was immers óók 'n Christen! - En, een van de meest-chique dames die ze waren tegen gekomen, was haar opgevallen door 't gedistingueerde van toilet en hoed, zoodat ze had gevraagd terwijl tante teruggroette:

'Wie is dat? Wat 'n mooie vrouw!'

'Nietwaar!' Had tante geantwoord. 'Ze is 'n steunpilaar hier van alle christelijke en liefdadige instellingen, 'n engel van 'n mensch, mevrouw Horstenboer; de Koningin-moeder houdt óók zooveel van haar, omdat ze zoo oprecht-vroom is in haar handel en wandel.'

Ja, dat wist Ellen wel, dat de Koninginnen, en de Koningin-moeder in de eerste plaats, bekend waren om hare orthodoxie. Dus, iemand, die bij de Koningin-moeder in zoo hoogen gunst stond, en die zóó veel goed deed op christelijk-philantrophisch gebied, die zou dan toch wèl óók braaf zijn. -

Haar belangstelling in het mooie avondjaponnetje, dat tante voor haar bij Kühne bestelde, werd er dientengevolge niet minder om. Wel herhaalde zij telkens: Wat zal ik er mee doen? Wanneer zij zich voorstelde waar en bij welke gelegenheid zij dat beeldige lichtblauwe crêpe de soie zou kunnen aantrekken, zoo héél apart gegarneerd met dien breeden fluweel-lint-ceintuur en het inzetstuk aan den hals.

Maar tante glimlachte maar. Zij had zoo haar eigen idee. Zelfs al mocht Ellen nu dezen keer niet blijven, dan toch was het een uitgemaakte zaak, dat ze wel zou moeten overkomen opnieuw voor het hertrouwen straks van haar grootvader met mevrouw Horstenboer. Dat zou die stijve vader van 'r toch niet durven of kunnen weigeren, dat zijn eigen vrouw en dochter dáárbij tegenwoordig waren, - al had hij nog zoo'n hekel aan zijn schoonvader Eduma de Witt. Maar bovendien, zij, mevrouw Holt, wanhoopte er niet aan Stinta te zullen vermurwen, als ze hem er onder vier oogen op wees, wat 'n schande het toch was zoo'n mooi lief jong ding niet de minste gelegenheid te gunnen op 'n huwelijk in haar eigen stand. Hij kon toch niet tegenspreken, dat ze daar, op De Ekenhuize, een oude-vrijster *moest* worden Er waren daar immers geen mannen. Logé's óók hadden ze nooit. - - -

'En nu gaan we gezellig thuis bij je mama een kopje thee drinken' - besliste mevrouw Holt, toen ze haar nichtje óók nog gelukkig had gemaakt met 'n dot van 'n horlogegouden armband. Ze had Ellen laten kiezen wat ze 't liefst wou hebben als blijvend souvenir. - En Ellen had gezegd, heel verstandig-wijs, dat zoo'n armband, waarop je altijd precies dadelijk den tijd kon zien, - op Zondagschool-les, en zoo, - nu net iets was voor háár, omdat ze zich op haar armen- en ziekenbezoeken nog wel 's verlaatte! En dan was moeder wel eens boos. -

'Wat had ze nu aan mooie broches; ze had er immers genoeg. En ringen droeg ze niet.' -

'Je bent 'n kleine wijsheid' - glimlachte tante, terwijl ze met haar bij van Kempen inging, en zich de armbanden liet voorleggen.

Ellen was er verlegen onder; dat had zij nu heelemaal niet bedoeld zóó iets kostbaars! Enfin, ze was toch wèl kinderlijk-blij ten slotte met den dikken eenvoudigen gouden schakel-band, waarin het miniatuur-horloge, geëmailleerd lichtblauw op goud, eigenwijs deed. -

Geerte had haren vader bij zich op visite, toen zij thuiskwamen. De oude heer Eduma de Witt zag er nog kras en jong uit; goed-geconserveerd, met z'n grijs haar boven zijn gezond-rood gezicht, en zijn recht-op-loopen. - - Sjoerd en Mary waren met hem meegekomen, begrijpend dat ze het toch niet goed laten konden hun eigen zuster op te zoeken, en toch te hoogmoedig-deugdzaam om haar niet voor de zooveelste maal haar vernedering van 'gevallene' te willen laten voelen. Vooral Mary, die nu, sinds hare beide ouders dood waren, en daarmee 't Indische vlekje op hare afkomst geheel was verwischt, voornamer en aristocratischer deed dan zelfs de Koningin of hare hofdames maar doen konden, en overal liet uitkomen bij elke gelegenheid hoe exclusief de kring was waarin zij geliefde te verkeeren, gedroeg zich opgeblazen-poenig stijf. -

Ze was fijn gekleed, donker-blauw-laken, met vossenbont, en 'n toque van fluweel met 'n witte aigrette, en ze gaf Ellen niet meer dan haar vingertoppen, terwijl zij genadig zei:

'O, is dat je dochter! - Ze lijkt *niet* op jou'. - In den toon waarop het gezegd werd voelde Geerte al de hatelijkheid die er in school, in den zijdelingschen gelukwensch daarmee, dat haar kind niet het ongeluk had iets met haar zondige moeder gemeen te hebben. -

Maar grootpapa Eduma de Witt was des te hartelijker, vond z'n kleindochter 'n wat-

leuke meid geworden, die hij flink zoende, en zei dat de lucht op De Ekenhuize haar 'n lekkeren frisschen kleur had gegeven, heel anders dan die Haagsche bleekneusjes!

En oom Sjoerd óók, nu vergroeid tot 'n verwijfd, heelemaal kaal, Haagsch high-life meneertje, met stijve dandy-maniertjes, zou wèl lust gehad hebben haar 's, van wege 't oom-schap, ongegeneerd te mokkelen. Als hij maar gedurfd had om zijn strenge, fatsoenlijk-kijkende vrouw. -

'Jou schijnt 't buitenleven géén goed te doen' - zei Mary stekelig tegen Geerte, in aansluiting op meneer Eduma de Witt's opmerking over Ellen's frissche wangen. - 'Je ziet er bepaald slecht uit' - - -

Geerte kon 'n hatelijkheid meer of minder niet schelen. - Zij, die eens, als 't verwende trotsche minister-dochtertje, nommer-een geheerscht had in dezen kring, moest nu immers maar steeds dulden, God op haar bloote knieën danken, dat ze haar niet hadden weggetrapt heelemaal, uit hun 'reine' omgeving, als 'n schadelijk ongedierte. - -

In het begin had zij de verzenen tegen de prikkels geslagen, was in opstand geweest erom. - Nu allang niet meer. Zij voelde zich nu te veel vervreemd onder deze menschen, die niet háár leven leefden, die niet wisten van hare uren van doodelijke verveling ginds op De Ekenhuize, als ze verdooving zocht in veel en lekker eten, en in lang slapen, en in romans-lezen, draak-romans, met allerlei sensatie-tooneelen erin, die haren niet heel hoog ontwikkelden gedachtengang in prettige spanning hielden hoe 't zou afloopen. -

Tante Holt had net thee ingeschonken, - en Mary had net van tusschen haar dichtgeknepen lippen uit gezegd, dat zij bedankte, want dat *zij* 't voor niet gezond hield thee en koekjes vóór den eten, - toen de knecht binnenkwam om te zeggen hoe er een vreemde meneer was, die mevrouw Stinia even alleen te spreken vroeg. - -

'Heeft hij zijn naam niet genoemd'? - vroeg mevrouw Holt achterdochtig. - 'Je weet wèl Willem, ik houd niet van zulk soort geheimzinnige bezoekers; dat zijn gewoonlijk maar bedel-partijen.' -

Maar Willem reikte haar al 't kaartje, op 'n presenteerblaadje. - -

'N naam, die niemand iets zei, van 'n m^{r}. in de rechten. - O ja, toch, meneer Eduma de Witt wist wel, dat het 'n jong-advocaat was, 'n heel nette man. -

Ze dronken, zooals altijd wanneer mevrouw Holt geen jour hield en daarvoor de salons openzette, gezellig thee in haar intiem boudoir. - 'De meneer was dus gelaten in den grooten salon' - zei Willem.

Geerte, onverschillig, even toch wèl voelend 't air de dedain waarmee Mary's blik gleed langs haar ouderwetsche zwarte japon, met 'n minachtende uitdrukking dat ze zóó voor 'n vreemden meneer moest verschijnen, stond op, ging hooren wat er van haar verlangd werd. -

'n Paar minuten later al kwam ze terug; ze zag krijtwit. Maar haar stem klonk héél kalm, terwijl zij zei:

'Er is 'n ongeluk gebeurd met Govert-Jaap. Tusschen 'n auto en den tram ingeraakt. - Die meneer kende 'm, en is me komen waarschuwen. - Hij ligt in Bronovo.' - -

Ellen gaf 'n gil. - Zij werd overigens niet, zooals zij altijd in romans had gelezen dat in zoo'n geval gebeurde steeds, bewusteloos, of viel dood, of werd in een woord op een dergelijke gemakkelijke manier verlost van haar eerste wanhoop. - - Integendeel, tegelijk met dien eenen gil bleef ze heel duidelijk alles hooren en in

zich opnemen wat er gebeurde, hoe grootpapa en oom Sjoerd naar den salon gingen, waar de jonge advocaat nog wachtte, om te hooren of hij met nog iets kon helpen, en hoe moeder vertelde, dat vader, omdat de vergadering in Amsterdam bijzonder-vroeg was afgeloopen, dien dag hen had willen verrassen, door hier in den Haag te komen eten bij hen. Zij, Ellen, begreep dadelijk heel precies, midden door haar vlijmende smart heen, - zooals je juist dan aan zulke kleinigheden denkt, - hoe het zijn verlangen naar háár was geweest, dat hem hierheen had gedreven, om háár te verrassen. - -

En toen had hij 'n al in beweging zijnden tram van lijn 8, die over plein 1813 gaat, willen pakken, en tegelijk was er een auto in volle vaart aangekomen, en hij had er onder gelegen zonder dat eigenlijk iemand precies kon zeggen hoe 't was gebeurd. Zeker de Haagsche drukte wat afgewend! En de auto-zelf had hem dadelijk naar Bronovo overgebracht. En de jonge advocaat, die in den tram had gezeten, en hem had herkend, had zich gedienstig aangeboden zijn familie te gaan waarschuwen, want hij was heelemaal bij zijn bewustzijn gebleven, had dadelijk zelf alle inlichtingen gegeven. - -

Mevrouw Holt maakte onder het verhaal telkens theatrale bewegingen van: ik kan 't niet aanhooren, terwijl Geerte integendeel bijna eentonig, als ging het haar niet aan, opdreunde. Ellen hoorde haar grootvader en oom zeggen, toen ze terugkwamen, dat ze al om een rijtuig getelefoneerd hadden voor moeder en haar. - - En dat er naar Bronovo was getelefoneerd óók door hen, en: ‘geen onmiddelijk levensgevaar.’ - -

Ze spraken allemaal door elkaar heen, opgewonden, verschrikt, in de war; niet, omdat Govert-Jaap hun iets kon schelen,

maar omdat zij bij dit plotselinge ongeluk er allemaal aan werden herinnerd ineens hoe gauw 't met je-zelf óók kon afloopen. - -

Meneer Eduma de Witt, met z'n ingeboren hekel aan verdrietigheden, zei dan ook spoedig, dat *hij* nu maar naar huis zou gaan. Voor 't oogenblik kon *hij* toch niets doen. Natuurlijk, zoodra Govert-Jaap hem wenschte te zien, stond hij klaar - zei hij christelijkvergevensgezind. -

En Sjoerd en Marij óók waren blij dat ze weg konden gaan nu met den ouen heer. Marij's: 'Nu, hoor, 't beste met je man' klonk er geen steek minder koud om. Zij was een te koele natuur om ooit door wat ook innerlijk bewogen te worden -; voor háár bestond alleen zij-zelve. Sjoerd was wèl 'n beetje zenuwachtig, héél bang voor doodgaan, werd er niet graag aan herinnerd. -

En mevrouw Holt, ineens nu, herinnerde zich haar Christian-scientisterigheid, die ze in den eersten schrik geheel was vergeten, en verklaarde: 'Je zult zien kind, het komt terecht. Alle ziekte komt terecht, als we maar gelooven dat er geen dood is. - - Ik zal Miss Hally zenden morgen bij hem, om te bidden. - Zij heeft zoo'n bijzondere gave.' - -

Geerte Stinia gaf geen antwoord. - Zij hoorde misschien niet eens wat hare tante leuterde. Zij stond bij het raam, en wachtte op het rijtuig. - Haar lang huwelijksleven, met den man die haar had ongelukkig gemaakt, trok ineens bliksemsnel voorbij aan haar geestesoog. En, met 'n soort ontzetting, voelde zij dat zij hem nòg haatte, dat zij zelfs nu niet kon vergeven nog wat hij, in zijn eigengerechtige vroomheid, van haar had gemaakt, hij, die het toch goed had bedoeld - - en eerlijk. - -

Toen, ineens, herinnerde ze zich dat ze Ellen nog geen woord van troost had toegevoegd - -

'Waar is het kind?' - - zei ze. - - 'Ellen, kom bij moeder.'

Maar Ellen was er niet om de weeke intonatie waarmee die woorden gesproken werden te hooren. Zij was, plotseling zich bezinnend, naar boven gevlogen, naar de logeerkamer, er op hare knieën neergevallen, had gebeden, al maar door 't zelfde onsamenhangende hartstochtelijke gebed:

'Heer, om Jezus Christus-wille, maak vader beter. - Heer, Gij hebt het beloofd, dat Gij gebeden verhoort. Heer, als ons geloot oprecht is kan het bergen verzetten. - Heer maak vader beter, maak vader beter; - om Jezus Christus wille.' - -

Toen ze haar onder aan de trap riepen, dat ze moest komen, dat het rijtuig er was, zag zij er onnatuurlijk bedaard uit ineens. Zij was nu zoo vast overtuigd, dat God haar *moest* en *zou* verhooren. Hij had het toch belóófd. - Zij wilde niet twijfelen. Het stond nu vast bij haar in haar krachtig mooi jong geloof, dat vader zou genezen.

Zij had in haar herkregen bedaardheid haar matelotje en haar mantel over den arm, en er aan gedacht de jacquette en de toque van haar moeder óók mede te nemen. -

Haar lief Gretchen-gelaat had een wonderbare uitdrukking van zeker-weten-dat-alles-goed-moest-komen.

Tante Holt keek haar onnoozel erom aan, vroeg zich in stilte af, of 't kind wel goed begreep eigenlijk wat er was gebeurd. Geerte ook schrikte van die haar onnatuurlijk lijkende kalmte. Maar Ellen zelve zei, bijna blijmoedig:

'Vader zal beter worden. - Ik weet het zeker. Ik heb er zoo stellig voor gebeden. - God *zal* het doen.' -

(Wordt vervolgd.)

Boekbeschouwing.[1)]

Liefde in de boeken en in de werkelijkheid.

De l' amour, par **Etienne Rey.**[2)]
L' Immolé, par **Emile Baumann.**[2)]

Op het moment-zelf, waarop de hieronder vermelde Fransche importboekhandel mij de hier en daar zéér rake beschouwingen toezendt over *l' Amour*, van Etienne Rey, zijn we hier in onze, zoo van lieverlede 'n Parijsch tintje krijgende residentie, vol van twee liefdes-drama's der werkelijkheid, het eene spelende, wat den ‘held’ aangaat, in die orthodox-aristocratische wereld, waarvoor het reeds op zichzelf beschouwd een jammer en een schande is één harer leden, met naam en toenaam, in de couranten te zien besproken, om van dat nog véél ergere van de preventieve hechtenis, welke uit het gebeurde voortvloeide, niet eens te spreken; het andere tot ‘heldin’ hebbende een in de letterkundige-en kunst-kringen algemeen-bekende persoonlijkheid, vooral dáárom algemeen bekend, omdat haar vader daarin een groote rol speelt, en er haar van kind- af in binnenleidde.

In beide gevallen heeft de dood een gewelddadig einde gemaakt aan de liefdeverhouding der betrokkenen. De jonkheer, - wiens naam ik u niet meer behoef te noemen daar reeds lang alle couranten hem u immers meedeelden - gehoorzaamde volgens zijn eigen zeggen aan het verlangen zijner maî-

1) Wegens plaatsgebrek bleef dit artikel liggen zoodat het begin reeds weer tot het verleden behoort.
2) Ter bespreking toegezonden door den Franschen importboekhandel v.h. Nilsson en Lamm.
2) Ter bespreking toegezonden door den Franschen importboekhandel v.h. Nilsson en Lamm.

tresse-zelve, toen hij háár doodde; zijn bedoeling was óók zichzelf daarna van het leven te berooven, eene welke, - altijd volgens zijn eigen meedeelingen - mislukte. In hoeverre hier waarheid dan wel leugen in spel is moet de tijd leeren; zeker is het, dat het *en* voor zijn wezenlijk zéér achtenswaardige ouders *en* voor hemzelf het beste ware geweest, indien de dood zich óók over hem had ontfermd, gelijk hij het deed in het andere, niet minder geruchtmakende geval, dat ik hierboven bedoelde, waarin de jonge, haar man en kind verlaten hebbende echtgenoote, door een plotselinge ziekte van korten duur inéén is weggerukt uit een leven, dat, gegeven de bijomstandigheden van haar echtscheiding, hoogstwaarschijnlijk voor haar op een nieuwe désillusie zou zijn néérgekomen.

Hartstocht, zinnelijkheid, egoïsme, recht op eigen geluk tot welken prijs ook! Zóó hoort men aan den éénen kant! Van den anderen, die van de meer ouderwetsche, van de min of meer geloovige menschen, klinkt bij dit alles een zucht tot u dóór om de ordelooze tijden waarin wij leven; waarin de niet meer heilig-geldende banden van familie-eer of moederlijke liefde meedoogenloos worden verscheurd en vanéén gereten, zoodra een hij of een zij in zich voelt oplaaien een passie, die dan onmiddelijk bevrediging eischt, onverschillig wat het kosten moge!....

'*L'amour n'est autre chose que le désir de la possession*,' *zegt Etienne Rey* '*et cependant la possession met fin à l'amour. Il porte donc en lui un double germe de vie et de mort, et ce qui le fait vivre est aussi ce qui le tue. Il mourrait de ne pas posséder*, *et il meurt de posséder*, *et le voilà tout entier dans cette contradiction. De là son mystère*, *ses fureurs*, *ses égarements.*'[1.)]

Op de hierboven beschreven werkelijkheidsgevallen is deze stelregel wèl toepasselijk; in het éene heeft de jonge man zijn geheele toekomst geofferd aan een reeds oudere vrouw, die voor hem was geworden *de* vrouw, van wie hij, dóór die verhouding, was geworden de slaaf; in het andere liet de moeder man en kind in den steek, om het onmiddelijk in bezit willen nemen van dien anderen, dien zij, ware de dood niet tusschenbeide gekomen, vermoedelijk na de uitgesproken echtscheiding had getrouwd; - altijd indien het niet wáár is geweest, wat reeds nu verluidt, dat haar verleider nimmer in werkelijkheid het plan om zijn belofte uit te voeren heeft gehad.

Maar,... en dit is de inhoud van *L' Immolé* -, er is nog een andere alle aardsche liefde overwinnende 'amour,' die welke juist de Roomsch-Katholieke Kerk bij uitstek weet aan te kweeken in hare geloovige kinderen, eene welke is die zelfverloochening, die het geheim is van de R.K. Kerk, een zich zelve en de eigen verzoekingen kunnen kruisigen, om daarmede niet alleen eigen zonde te boeten, maar óók nog die van onze naasten mede op onze schouderen te nemen. Wat blijft ons protestanten, bloedverwanten of vrienden van zulke door het leven te gronde gegane menschen als die welke thans in den Haag het onderwerp van alle gesprekken uitmaken, anders over, dan hun ná te wijden een woord van zachtmoedige vergiffenis, of van oprecht medelijden, met het woord in de gedachten van den Christus, die zoo terecht zeide: 'Wie van u zonder zonde is werpe den eersten steen op haar.' Meer echter dan zulk zwijgend berusten blijft den protestant niet, zoo min als hem, waar het geldt eigen

1.) De liefde is niets anders dan het verlangen om te bezitten, en toch maakt het bezit een einde aan de liefde. Zij draagt dus een dubbelen kiem, van leven en van dood, in zich, en wat haar doet leven doet haar ook sterven. Zij zou sterven door niet te bezitten, en zij sterft door te bezitten, ziedaar de gansche liefde in die tegenstrijdigheid. Vandaar haar geheimzinnigheid, haar uitbarstingen van woede, haar afdwalingen.'

lijfsbegeeren van opgezweepte hartstocht, een andere aardsche schuilplaats blijft dan die onder den grond -, daar waar de levensmoeden, de zelfmoordenaars, hun laatste toevlucht zoeken moeten voor zichzelf en hun wanhoop.

Daarentegen, de Roomsch-Katholiek, die gelóóft, van ganscher harte gelóóft, wéét dat hem of haar, ginds, in de klooster-veiligheid, een laatsten uitweg blijft voor de verlokkingen van Satan; weet ook, dat, indien de zonden en afdwalingen van die hem lief waren hem drukken, zijn eigen moedig des te méér zichzelf offeren in goede werken kan helpen loskoopen die verdwaalde ziel van Gods toorn, zelfs na den dood nog. Wat doet het er toe, of deze theorieën waar zijn, of niet! Het hiernamaals éérst zal ons dat beantwoorden.

In deze boekbeschouwing geldt het niet over een theologisch vraagstuk te redeneeren, slechts na te gaan in hoeverre het den auteur is gelukt in zijn *Daniël* een aanneembare, een in de hedendaagsche wereld werkelijk nog voorkomende levensgeschiedenis te schilderen, eene die opbouwt en vertroost, bij zóóveel dat afbreekt en mismoedig ons aan

ons zelven doet afvragen, of wij dan allen zonder onderscheid heden ten dage gedoemd zijn als speelbal van het blinde noodlot van de eene ellende in de andere verleiding te vervallen, zonder innerlijken steun, zonder iets van dat zelfverzekerde plichtsbesef, dat een vroegere generatie staande hield! Neen, neen, Daniels, zij *zijn* er nog! De schrijver heeft niet 'gepreekt' een brave-Hendrik type geschilderd, dat uw afkeer wekt; hij liet u zien een jongen man van vleesch en bloed, een die óók kende zijn ure van struikelen, van zichzelf ontrouw worden in zijn éérste heiligste voornemens, maar die weer opstond, die *wilde* overwinnen, *wilde*, omdat hij had goed te maken in zijn eigen oogen, niet alleen eigen schuld, maar óók de erfelijke belastheid van geheel een geslacht, die hem drukte; - een die overwon in die laatste vredehaven, waarvoor de Roomsch-Katholieke Kerk zorgde voor haar mannelijke en vrouwelijke leden, beiden, het klooster. *L'immolé* is de ziels-geschiedenis van een die den zelfmoord van een schuldigen vader reeds om die reden zich verplicht voelt voor hem goed te maken, dank zij een mystiekgodsdienstige moeder wordt gerugsteund in die zichzelf gestelde taak, die veel strijd met eigen-ik, en met anderen-óók, te boven komt, en die, eindelijk gelouterd, niet meer geschiktzelfs tot een gewoon alledaagsch bestaan, daardoor als van zelf verdwijnt achter de kloostermuren, waar zooveel leed en zooveel onvervuld gebleven begeerte zich omzet in heilig-leven en werken voor anderen - voor God.

Gij zult mij antwoorden, dat dit alles héél mooi en goed en wáár is voor die uitverkoren geesten, die aldus zijn begenadigd met het *geloof*, maar dat de rest, de groote meerderheid onzer, evenals wij dat zien in de werkelijkheid der dingen, ondergaat in en met een gróóte passie.

Voor hen, voor die groote meerderheid, is er in het boek van Etienne Rey een rijke mate van niet-altijd sentimenteele, soms zelfs zeer wrééde waarheid.

Hij begint:

'*Parler délicatement de l'amour*, *ce n'est pas parler de l'amour.*'[1)]

En reeds uit dien aanhef kan men gewaarschuwd zijn, dat wij hier niet met een de dingen willen-omsluieren door mooie beelden hebben te doen, maar met een meedoogenloos datgene ontleden, wat man en vrouw tot elkander voert, en wat in beiden zich toch zoo verschillend uit, en zoo verschillend wordt beleefd door hen inwendig.

Mij, als zelve-vrouw, trof zoo menig heeljuiste oordeelvelling over ons vrouw-gevoel. Zoo bijv. deze:

'*La conversation de l'homme*, *qu'elle aime*, *n'est pas, pour une femme*, *un plaisir de l'esprit*, *ni même du coeur; c'est plutôt une griserie physique*, *un commencement de volupté; ce ne sont pas les paroles qu'elle écoute*, *mais la voix*, *la voix qui pour elle a des douceurs de caresses.*'[1)]

1) Bedekt over liefde spreken is niet over liefde spreken.
1) Het spreken met den man, dien zij liefheeft, is voor een vrouw noch een genoegen van den geest noch zelfs een van het hart het is eerder een fyzieke bedwelming, een begin van wellust. Niet naar de woorden luistert zij, maar naar de stem, de stem die voor haar zoet is als een liefkoozing.

Buitengewoon juist-gezien óók is het vonnis over de deugdzame vrouwen, die *leelijk* zijn, uitgesproken:

'*Dans la vertu d'une femme laide*, *il y a toujours une protestation haineuse contre la beauté.*'[2)]

Let eens op hoevele der zich aan het 'redden' van gevallen meisjes wijdende dames behooren tot dit gilde der leelijken onder de vrouwen; in de allereerste plaats ongehuwden en misdeelden, maar óók de in een banaal huwelijk zonder liefde héél emotie-loos daarheen levende leelijke getrouwde-vrouwen zult gij in de allereerste rangen dezer zich zoo 'zedelijk'-voelende strijdsters meestal ontmoeten! Er is een gróóte wáárheid in de plaat, die ik dezer dagen tegenkwam in *Le Rire*, waarop eene met de hedendaagsche nauwe-rokken-mode al héél eng omkleede mooie demi-mondaine is afgebeeld, terwijl zij - het wèlgevormde been, op de fransche manier héél hoog uitstekend uit den van voren opgetrokken japon, - alle heerenblikken, van jonge en oude beide, tot zich trekt. Twee dikke, vormlooze, zonder eenige bevalligheid of gratie gekleede, vulgaire en leelijke leden harer eigene sexe, wien men, juist *dóór* al die onaantrekkelijkheid, kan aflezen van het gezicht, dat zij behooren tot de 'fatsoenlijke' vrouwen, slaan met jaloersche blikken die heeren-bewondering gade, en de eene zegt met huichelachtige droefheid tot de andere:

'*Wat moeten de mannen toch wel van ons vrouwen denken gaan*, *als je zulke schepsels ziet!*'

2) In de deugd van een leelijke vrouw schuilt steeds een wrokkend verzet tegen schoonheid.

Diezelfde blikken van spijtige deugdzaamheid, diezelfde quasi-fatsoenlijkheid, van aldus *misgunnen* der andere haar vrouwenmooi, ik heb het honderden malen opgemerkt in de werkelijkheid des levens, zoowel op de Promenade des Anglais in Nice, of op de boulevards van Parijs, als in de verstolenheid van afternoon-tea-gebabbel in het quasi-deugdzaam Den Haag, wanneer vrouwen en vriendinnen onder elkaar een 'zondige' afwezige naar beneden halen, *niet* uit wezenlijken afschuw van haar 'wangedrag', maar méést en bovenal uit *jaloezie* van haar meerdere schoonheid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisseling.

Nog eens: 'Slavenzielen?'

Mevrouwe Arntzenius. - Dat U 'iemand van het *vrouwelijk* geslacht' is, en *dus* 'geen *heer*', heb ik nu goèd begrepen. Wat ik evenwel mindergoèd begrijp is Uw bewering: 'het Katholicisme is de godsdienst (let wel de) van rust.' Waarom het Protestantisme *niet?* Geeft het U zooveel méér r u s t, te moèten gelooven aan een aantal heiligen en één-plaats-van-verdoemenis-méér, dan de Protestanten b.v. doen? Geeft het U zóóveel troost te moèten gelooven aan wonderen-van-Lourdes, onfeilbaarheid-van-pausen, sleutels-des-hemels; te moèten b i e c h t e n ? Geraakt gij in een zoo hemelsche extase, wanneer ge de bizonderheden leest van de 'Bloedbruiloft' te Parijs, of van Menschen - (Andersdenkenden) - verbrandingen, - verworgingen?

Mevrouw, volg het Katholicisme eens in den loop der eeuwen: opkomst, bloei, verval. Het is een weg van bloed, tranen en ontaarding.

Gij, die immers een 'echte vrouw' zijt en 'die steeds twijfelt en altijd zoekende is', blijf konsekwent dóór-zoekend, tot gij eindelijk zult gevonden hebben de wàre rust, n i e t de U-opgedrongen-rust.

H. v. Holk. - We zijn, lezers, in een zaal (Alwéér 'n záál) 'n groote zaal, vol menschen, die aandachtig luisteren naar hetgeen de spreker hun. - - - op-de-mouw spelt.

'Geàchte Vergadering - - -'.

Alles knikt met instemming. Geàcht, ja, dat is ieder hunner. En de eerste woorden des 'sprekers,' vallen waarlijk méé. Hij schijnt 't onderwerp wèl te beheerschen.... hè?... wàt zegt-i noù? Zeker verkeerd verstaan.... beter luisteren. Maar wa's dàt nou weer? Zei-di daar niet, dat men g r o e n t e éérst moest koken, om ze daarna des-te-béter te kunnen plùkken?... Da's nou toch klinkklare ònzin! (Er ontstaat geschuifel, rumoer en onderdrukt gegiechel. Enkele protesten. Ssst-geroep.) De spreker vervolgt. Zenuwachtig. - Néé maar! Nu zegt-i weer: 'De katholieken, dàt zijn je wàre r e v o l u t i o n a i r e n ! Die willen de omverwerping van elk gezag. Die....'

Nù wordt het der vergadering toch àl te machtig. Eén toehoorder schatert hard op. Twee, drie, zes schateren mee. De héële zaal schàtert, buldert!.... De 'spreker'....

Neen, laat ons barmhartig zijn, laten we medelijden hebben met dien spreker.

Die *enormiteiten-op-elkaar-stapelende* spreker is de heer H. v. Holk.

Die ééne hard-op-schaterende toehoorder is

Een **vrije** Socialist.

Huiselijke Haard.

Schoonste droom in 't menschenleven,
Blijde werklijkheid op aard,
Zegen aan den mensch gegeven,
Zijt gij, huiselijke haard.

Veilig plekje, waar de ouders
En de kind'ren, groot en klein,
Leven, lieven, werken, strijden,
En eendrachtig samen zijn.

Kweekplaats van karakters, sterke
Met een rein en teer gemoed,
Die het leven rijker maken
En de wereld mooi en goed.

Veil'ge haven na de branding,
Waar de levensstorm bedaart;
Toevluchtsoord voor alle leven,
Dierb're huiselijke haard.

O, gelukkig, die bezitten
Nog dat plekje, hier op aard,
Held'ren gloed en warmte stralend,
Nog den huiselijken haard.

Baken in de donk're nachten,
Waarheen 't oog der ziele staart,
Vol vertrouwen, hoop en liefde,
Meer dan aardsche schatten waard.

Reddingsboei voor hen, die dwalen,
Hun hergevend, rust en vreê,
Wijl zij dobberen op de baren,
Van de woeste levenszee.

Hulp en steun, die door herinnering
Bloemen vlecht om menig kruis,
Dat zoo zwaar is, om te dragen,
Voor den zwerver, ver van huis.

Zalig, zalig, die in 't leven
Heeft een huiselijken haard,
En, mocht hij hem eenmaal derven,
De herinnering trouw bewaart.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Wed: W. (Multatuli). - Gij geeft geen pseudoniem aan; misschien verwacht gij ook geen corr:-antwoord. Echter is het mij ten eenenmale onmogelijk particulier te correspondeeren, daarom hoop en vertrouw ik, dat gij U-zelve zult herkennen. Om met de aanleiding tot Uw brief te beginnen, daar gij-zelve zegt nooit van het door mij aangehaalde boekje te hebben gehoord volgt daaruit reeds van-zelf, dat gij over den inhoud ervan geen oordeel kunt of moogt hebben. Voor zoover ik weet is het een weinig-verspreidwerkje; het heeft op mij een bijzonder-diepen indruk gemaakt, juist *omdat* uit die brieven van 'Tine'-zelve onbetwistbaar blijkt, dat zij niet in staat was haar man te waardeeren, integendeel, waar hij telkens opnieuw vertelde van de moeiten en ontberingen waarmede hij te kampen had terwijl hij den Max-Havelaar schreef, hem slechts antwoordde met de meest triviale klachten en verwijten over allerlei kleinzielige dingen. M.i., is het door U meegedeelde feit, dat Multatuli-zelf later aan haar nagedachtenis opdroeg een herdruk van den Max-Havelaar, allerminst een bewijs dat zij dáárom geen triviale vrouw zou hebben kunnen zijn. Ten eerste lag het wel een beetje in den lijn van Multatuli's geheele optreden zoo'n soort van lievigheid in het publiek achterna, maar ten tweede spreek ik immers ook niet van wat *hij*-zelf heeft gedacht of geoordeeld over de vrouw die hij eens liefhad, en die de moeder was zijner kinderen, maar van den m.i. onbetwistbaar-weerzinwekkenden indruk dien hare brieven aan hem op *anderen* moeten maken. En eindelijk, dat er tusschen hem en zijn tweede vrouw óók wel conflicten zullen zijn geweest, wat heeft *dat* er mede te maken? Gij hebt gelijk, geloof ik, als gij zegt: hoogstaande menschen

moesten eigenlijk nooit huwen. *Dat* ben ik met U eens. Die zijn er niet geschikt voor, voor het gewone huwelijk.' Maar, daar zij nu eenmaal *menschen* zijn, worden zij evengoed als 'n ander verliefd, en dan is het wettelijk huwelijk het voorgeschreven 'zedelijk' slot, en meteen dikwijls het *begin* van de ellende.

- Gij zulf er wel in gelijk hebben, dat Tinezelve geen broer had, en dat de in het boekje door haar aangehaalde oud-zee-kapitein, die bereid was Multatuli een plaats als hofmeester op een boot te bezorgen, is geweest een zwager van hem of van haar; en ook is het mogelijk, dat zij niet daar in huis-zelf logeerde, maar toenmaals in dezelfde plaats woonde als hij. *Die* bijzonderheden herinner ik mij niet zoo precies meer, om ze U te kunnen tegenspreken, maar wèl weet ik beslist, dat juist dat aanbod hem hofmeester op een Ned.-Ind.-boot te maken, waarover Tine uiterst aanmoedigend schreef, in zijn antwoord aan haar Multatuli met recht bitter verontwaardigde. Ik weet heel precies nog hoe ikzelve met hem meevoelde bij het lezen van die koude woorden, waarin zij hem, den talentvollen man, die in Indië een zoo hooge betrekking had bekleed, wreed-verwijtend aanried dat baantje nu maar hoe eer hoe beter aan te nemen.

- - Met heel veel belangstelling las ik Uw naam, omdat ik daaruit zie dat Uw broer nog indertijd met mijn vader is geweest in aanraking, toen deze naar Suriname ging als Gouverneur. Ik herinner mij dat dáárom zoo goed, omdat ik toen wat Uw broer over Multatuli heeft geschreven met veel belangstelling had gelezen. - En gij hebt dus Uwerzijds met vele mijner familieleden kennis gemaakt! Gij weet dan zeker dat de bewuste dame, die bij U in huis heeft gewoond, dezen winter is overleden? -

Ik vind Uw schrijven aan mij recht vriendelijk en sympathisch, en hoop dat gij het niet aan Rechthaberei zult toeschrijven indien ik U weerspreek. Gedeeltelijk berust Uw brief op een verschil van appreciatie van den bewusten persoon, en over zoo iets laat zich niet redetwisten. Maar het bewuste boekje met die brieven van Tine bestaat; ik wil gaarne moeite doen uit te vinden waar het is te krijgen. - Voor Uw sympathie met mijn werk en mijn oprechtheid dank ik U hartelijk, en ik wensch U het beste toe met Uw gezondheid, voor zoover dat mogelijk is indien gij reeds zooveel daarvoor hebt geprobeerd. - Mocht gij lust hebben tot nog eens schrijven, dan vindt gij mij steeds gaarne bereid tot antwoorden.

Nelsie. - Ik heb Uw bijdrage aangenomen, omdat zij er net door kan, maar ik heb veel liever van U een goed hoofdartikel. Over dat laatste van U heb ik van verscheidene abonné's brieven gekregen om hun instemming te betuigen met die gezonde en verstandige taal, en ook omdat juist zoo iets niet genoeg gezegd kan worden heden ten dage. Daarentegen ben ik overtuigd dat dit verhaaltje van U - een zooals er ontelbare bedacht worden - op niemand een héél diepen indruk zal nalaten. Zelfs de titel drukt al uit hoe het slot zal zijn. Daarom hoop ik dat gij U liever aan de hoofdartikels (in dien geest als het vorige) zult houden. - Toen gij Uw brief hier afgaaft zult gij mij niet hebben kunnen zien, daar ik te bed lag. Van harte heb ik mij verheugd bij de lezing van Uw brief en van Uw jong geluk, en ik kan mij zoo precies die thuiskomst voorstellen omdat gij dat alles zoo levendig en zoo klaar-uitgebeeld beschreven hebt. Minder goed kan ik

mij indenken dat gij lust hebt Uw oude vak te blijven beoefenen, wanneer gij reeds zoo spoedig trouwen gaat. Zeker, ik weet wel dat in Uw bijzonder geval U veel tijd overblijft daarvoor, maar ik vind het iets *on*vrouwlijks, dat niet past bij Uw getrouwde-vrouw-werkkring, iets dat als het ware Uw gedachten dáárvan aftrekken moet, en U in een andere richting drijft. Wanneer het niet is het heilige *moeten* om den broode, waarvoor alles moet wijken dikwijls, dan stuit het mij-persoonlijk altijd tegen de borst een getrouwde vrouw te zien werken in het openbaar, al heeft zij daartoe nog zooveel tijd. Gij zult mij hierin zeer ouderwetsch vinden, maar *ik* voel het nu eenmaal zoo, dat ik, geloof ik, nooit tijd te veel zou hebben om op duizenderlei manieren aan mijn intiem huiselijk geluk te arbeiden, (ook door gedachtenleven kan dat geschieden). - Het is onmogelijk een artikel van U, dat gij reeds elders hebt geplaatst, nogmaals op te nemen in de Lelie. Dat is een stelregel, waarvan ik niet afwijk. Het is natuurlijk jammer dat het zoo treft, maar op dat punt is de regel onverbiddelijk. - Uw sympathie met de dierenwereld is *mij* natuurlijk ook sympathiek; daarvoor zult gij mij reeds genoeg uit de Lelie kennen. Ik kan U echter niet nazeggen, dat ik van *alle* dieren houd, behalve van wurmen. Alle kruipende gedierten zijn voor mij een reden tot rilling; en dan de Indische voortbrengselen als b.v. kakkerlakken! Houdt gij dáárvan ook? - Ik ben zelve oorspronkelijk ook 'bang' geweest voor katten, iets wat gij zoo ondenkbaar vindt. Hun onhoorbaar geruischloos zich bewegen, en dan, vóór je 't weet, op je springen was mij een gruwel. Daar zij echter besloten hadden, in het pension waar ik was, mij lief te hebben en het op mij springen dus niet verkozen af te schaffen, ben ik geëindigd met mij aan hun gewoonten te gewennen, en nu houd ik ook veel van hen, ofschoon ik in het opnemen van 'n kat altijd iets griezeligs-gelei-achtigs-aanvoelend vind. - Wij hebben er hier achter op het erf altijd eenige verwaarloosden rondloopen, die van den huisheer en van ons hun voedsel krijgen.

De 'Gulden Winckel' heeft mijn brief opgenomen, en daarmee aan mijn verlangen voldaan. Ik ben het natuurlijk geheel en al eens met U, dat geen enkel boek realistisch zou zijn, dat niet op de werkelijkheid *gelijkende* personen schilderde. - Juist *omdat* zij uit het leven zijn gegrepen, daarom zijn zij wáár. In ons kleine land wordt echter zoo iets altijd een personen-questie. Van af de uitgave van Vragensmoede heb ik dat ondervonden. In grootere landen zijn zulke kleingeestige toestanden als in dit bijzondere opzicht ten onzent heerschen onmogelijk. Hartelijk dank voor Uw lieven sympathieken brief.

Nieuwe spelling. - Inderdaad ben ik volkomen bereid - zooals gij terecht onderstelt - Uw vragen te beantwoorden. Ten eerste vraagt gij, of ik meen dat de nieuwe spellers bedoelen voortaan alleen de dagelijksche omgangstaal als schrijftaal te gebruiken, en ten tweede wenscht gij te weten wat ik peroonlijk tegen de nieuwe spelling heb. - Op Uw eerste vraag kan ik U alleen antwoorden, dat de nieuwe spellers blijkbaar, al naar gelang hun opvoeding of hun ideeën zijn, er een *eigen* omgangstaal op nahouden, die bij den een aanmerkelijk verschilt van wat de ander als zoodanig beschouwt. Marcellus Emants b.v. schrijft bepaaldelijk graag van 'ie' in plaats van hij, iets wat m.i. geen beschaafd mensch doet, en sommige andere auteurs, o.a. Brandt van Doorne, gaan véél verder, en schrijven woorden waarover je moet nadenken wat ze bedoelen, door ze je eerst in te denken in de daarvoor gebruikelijke schrijftaal. Van daar juist dat ik het onmogelijk vind te spreken, zooals gij doet, van een

‘dagelijksche omgangstaal als schrijftaal’, - want die omgangstaal verschilt zoo aanmerkelijk. ‘Ommers’ b.v. voor immers ben ik ook dikwijls tegengekomen bij zulke auteurs; en dit is beslist een *plat* dialect. - - Persoonlijk ben ik tegen de nieuwe spelling, - dit in antwoord op Uw tweede vraag - omdat ik haar per-se leelijk vind. Tiefus, voor typhus b.v., dat ik méén ook bij Brandt van Doorne te zijn tegengekomen in een zijner romans, vond ik wansmakelijk van leelijkheid. Ik verzeker U, dat ik er even over moest denken, vóór ik begreep welke ziekte bedoeld werd. De nieuwe spelling is m.i. niets anders dan een slordig ieder zijn eigen idee volgen, en het zich in zake naamvallen en geslachten gemakkelijk maken. Ik vind dat alles een bederven van onze taal. Hiermee heb ik Uw vragen bereidwillig beantwoord, en blijf daartoe steeds bereid.

Lucifer. - Ziedaar het pseudoniem dat ik koos uit de fraaie mij door U aangeboden verzameling. Neen, Uw vorige gedachtenwisseling bleef door een toeval van plaatsgebrek liggen, maar gij kunt er gerust op zijn, dat ik mij volstrekt niet ergerde, noch aan die, noch aan de nu gezondene. Integendeel, veel in Uw onafhankelijke en eerlijke levensbeschouwing trekt mij aan. Ik heb al meer gezegd: indien ik eenig *nut* zag in anarchisme of vrij-socialisme zou ik mij zeker daarbij aansluiten, want er is heel veel wáárs in wat die richting beweert. Maar zij leidt tot niets dan misdaad, omdat de menschen niet hoog genoeg staan voor zulk een onafhankelijkheid, en dientengevolge veel beter worden geholpen indien een of andere Napoleon hun den voet op den nek zet. - Gij ziet, voor de massa heb ik een onbegrensde minachting. Ik geloof dat zij nooit genoeg kan beheerscht en overheerscht worden. Dat heeft zij nóódig. - Ja, werkelijk, ik heb - dat sluit zich weer aan bij mijn minachting voor de massa - wezenlijk in alle opzichten het gevoel dat een toejuichende menigte altijd iets slavenzielsachtigs heeft. Want, gesteld, dat ik-zelve een of andere rede hield, en werd toegejuicht, denkt gij dan ook maar één oogenblik dat die menschen dat ieder-afzonderlijk zouden doen, om de door U opgegeven wel-overdachte redenen, ieder dus gegrond op een eigen onafhankelijk oordeel!? Neen, zij zouden elkaar nabouwen. Een zou beginnen, misschien op wezenlijke goede gronden, misschien omdat het er zoo bij behoort om een redenaar of redenares toe te juichen, en de rest zou dom nabouwen. En, verondersteld, dat één zou beginnen mij uit te fluiten, dan zou die zelfde rest net even onoordeelkundig-onnoozel nafluiten. Hebt gij Ibsen's volksvergadering wel eens gelezen in zijn prachtig onnavolgbaar-

menschkundig tooneelstuk: Der Volksfeind!? Zóó precies gaat het toe met toegejuichte en met uitgefloten redenaars beide. En dáárom heb ik er zoo'n minachting voor, wanneer b.v. het volk de Koningin toejuicht; want, als er morgen 'n revolutie komt, dan kruipen zij voor denzelfden man, die de Koningin wegjoeg, en roepen hem 'Leve' toe. De geschiedenis uit den Bijbel van Jezus, die één week vroeger Hosannah werd toegeroepen vóór men hem kruisigde, is, - waar-gebeurd of niet, - in èlk geval menschkundig wáár.

- - Zeker, indien zelf-denken mogelijk ware voor de menschen in hun geheel genomen, dan was ik het op het punt geloof met U eens, maar zelf-denken is maar weggelegd voor de heel kleine minderheid (ik bedoel niet wat stand aangaat, want 'hooggeborenen' denken soms nog veel minder na dan het volk). De meerderheid van de menschen in *alle* standen *kan* niet denken, nóóit, is er te bot voor. Daarom moet men die met een strenge tucht, als de Roomsch-Katholieke Kerk er op nahoudt, in toom houden. - Ik vind al die drukte over de encycliek een beetje komiek. Ziedaar al wat ik ervan vind, wat mij-persoonlijk aangaat. - Ik ben het met U eens, dat de liefde voor de natuur in van Eedens' brieven aantrekkelijk is, ik besprak die brieven indertijd in de Lelie, en wees er tóen met nadruk op hoe kleinzielig hij zich toont door aldoor te tobben en te jammeren over de aanvallen of slechte recensies over hem, van menschen welke hij-zelf verklaart beneden zich te vinden (en die het ook dikwijls zijn). Door zulk een kleinzieligheid is hij mij bepaald antipathisch geworden. Het idee alleen van De nieuwe Gids er op te gaan nasnuffelen, of er ook wat leelijks van hem in staat, en er niet van te kunnen slapen, of zich een onnoozel Telegraafartikeltje aan te trekken als iets vreeselijks, is al op zichzelf verachtelijk-klein, maar dat de man na tien jaar die gevoelentjes nog de moeite waard vindt ze zijn bedillers prijs te geven openlijk, opdat ze zich kunnen verheugen in het hem aangedane leed, dat is mij *te* onnoozel!

Ja ik stel mij voor in dezen jaargang heel veel actueele onderwerpen te behandelen; echter, de paar zomermaanden leenen zich daartoe het minst. Het 'drama' te Rijswijk is anders wèl 'n stof, die ik ook nog hoop te behandelen. Ik vind dat vonnis onbillijk-zacht, en die 'deskundigen', die, zonder zelfs die arme vrouw gekend te hebben, komen redekavelen over haar 'zielstoestand' (op zoo'n oogenblik) zijn zoo in-bespottelijk! Zulk een rechtspleging is toch eigenlijk niets dan een wassen neus! - Om de Eere Gods verschijnt als afzonderlijken roman bij den uitgever der Lelie in dit najaar.

Witte Sering. - Een hartelijk woordje van welkom, nu gij hier terug zijt, en blijkbaar nog al opgewekt ook U gevoelt! - Ik ben zoo blij dat de kuur U voldeed. Het is altijd een eentonig iets, en ik-zelve zie er zeer tegen op, zoodat ik nog steeds aarzel, of ik wel zal gaan naar Nauheim. - Het weer schijnt overal ellendig te zijn, niet alleen hier. Het is dubbel jammer, omdat Uw streek zoo mooi is; in Nauheim komt het er minder op aan, daar heeft men er toch geen tijd toe te wandelen, omdat men er zoo kalm moet leven, en zich niet mag vermoeien. Het Kurhaus en het Kurpark, daaromheen draaien zich de wandelingetjes. - Ik vind zoo'n seizoenplaats, waar veel toilet wordt gemaakt en je veel interessante typen ziet, wel aardig voor een tijdje, en amuseer er mij steeds mee in een mode plaats. Doordien er in Nauheim zóóveel Engelschen komen is het er daar zelfs beslist-eleganter eigelijk, vind ik, dan in Wiesbaden, dat steeds zijn duitsch cachet behoudt. Van alle duitsche badplaatsen vind ik Nauheim

de meest cosmopolitische. - Van die nieuwe mode der nauwe rokken, met een breeden band onder om de beenen, houd ik per-se niet; ik vind dat het onzinnig staat en de lijn breekt ook van het mooiste figuur. Robes princesse en nauwsluitende tailleur-costumes zie ik gaarne, maar geen dergelijke wansmakelijkheden. Dezen winter op de Promenade des Anglais in Nice waren er reeds veel van die nieuwe toiletten te zien, die nu langzamerhand hierheen komen ook. Hartelijk dank voor Uw brief. Juist in deze dagen denk ik dikwijls aan U, met bijzondere sympathie, om bijzondere redenen. - Schrijf mij nog maar eens gauw.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

10 Augustus 1910.
24ste Jaargang.
Nº. 6

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Knoeierij
door C. Arntzenius.

Is er iets in dit ondermaansche, waar geen knoeierij bij voorkomt?

Is er wel *iets* te vinden, dat bepaald *zuiver* heet? Helaas neen, bij *alles* wordt geknoeid. Bij eetwaren, bij dranken, kortom alles, waar *handel* bij te pas komt, moet *perse* geknoeid worden, anders zou men immers bij den een niet goedkooper kunnen koopen dan bij den ander, niet waar?

Handel is dus beslist unfair en al spreken kooplui dit tegen en beweren ze dat men moet onderscheiden, kooplui die ‘unfair’ en ‘fair’ handelen, er moet tòch altijd een tikje geknoeid worden. In alle standen, bij alle mogelijke ambten, wordt geknoeid; ik zeg niet, dat ze 't *allen* doen, geen regel zonder uitzonderingen, maar geknoeid wordter.

Het ergste wordt geknoeid bij godsdienst en politiek. In den handel is men er op voorbereid, want koopt men bijvoorbeeld iets beneden den gewonen prijs, dan denkt men al bij zich zelven: ‘Zou het even solide zijn!’

Met godsdienst en politiek is men daar volstrekt niet op voorbereid, daar moet men 't eerst ondervinden de huichelarij, dàt is 't onderscheid.

Wat geeft dan zoo'n prachtige catechismus, als men het niet navolgt; wat geeft dan zulk

een godsdienstige preêk, als men weet, dat 't tòch niet gemeend is?

Dezer dagen werden de gemoederen der menschheid in rep en roer gebracht door een door den Paus uitgevaardigde Boromeus-Encycliek. De Katholieken hebben in hun catechismus staan, dat ze hun naaste moeten liefhebben, zelfs hun vijanden; met andere woorden ze moeten verdraagzaam zijn. Jegens anders-geloovigen zullen ze geen al te groote gemeenzaamheid aan den dag leggen, maar ze moeten hen toch verdragen en daar komt zoo'n artikel van den Paus uit, de Paus, die 't voorbeeld toch moet geven?

Maar waarom heeft hij Calvijn en Luther niet met rust kunnen laten en alleen de *nagedachtenis van Boromeus* gevierd? Dàn was alles een *katholieke* questie gebleven, terwijl nu de orthodoxen zich gekrenkt gevoelden.

Wáarom kan men ieder niet vrij laten? Ieder zijn eigen leventje laten leven?

Is dàt verdraagzaam? Kijk, dat valt mij weêr tegen, want dikwijls heb ik ondervonden, dat Katholieken verdraagzamer waren dan orthodoxe Protestanten.

En nù de knoeierij.

Nu zijn al die orthodoxen vertoornd. Ze beroeren hemel en aarde over die Boromeus-Encycliek; ze protesteeren, ze zullen dit, ze zullen dàt doen en let eens op in de politiek?

Daar gaan Katholiek en Anti-revolutionnair samen; maar hoe zit dat nu? Knoeierij en nòg eens knoeierij.

Het leven is één groote comedie; de menschen zijn de tooneelspelers; de eene speelt prachtig, de andere weêr wat minder, maar als men die gave niet bezit, dan wordt men weggezonden en je trekt altijd aan het kortste eindje, je komt dan nergens meer terecht.

Een vroolijk gezicht toonen, als je inwendig schreit; lief doen tegen iemand, dien je haat uit den grond van je hart, nóóit je opinie zeggen, eigenlijk liever het tegendeel en anders, als je nu met alle geweld, tòch je opinie wilt zeggen, dan, verbloemd, zoodat zij voor tweeledige uitlegging vatbaar is, dàt is de prachtige kunst in het leven, dàt is je **ware** leven en dàn hebt je een leven als een **Schot** in Frankrijk!!!

Er zijn menschen, wien zulks in 't geheel geen moeite kost, maar er zijn er ook (niet veel, misschien) die het *onmogelijk* kunnen en **die** menschen, nu, kunnen niet wennen aan al die knoeierij en ergeren zich dus dikwijls. Er zijn óók menschen, die 't eerst niet konden, maar langzamerhand die groote kunst hebben geleerd, om verder te komen in de wereld, om carrière te maken, om misschien later nog eens te kunnen prijken met een lintje in het knoopsgat, op eerlijke of minder eerlijke manier verkregen, och, dàt komt er minder op aan!!

Alles is tòch knoeierij!!!

Amsterdam, 3 Juli.

Een verklaring.

Lieve Lezers. Er is in dit Blad zooveel geschreven in den laatsten tijd over Spiritisme en Spiritualisme, ook over andere met godsdienst verwante onderwerpen, dat de vraag mij dikwijls is gedaan: hoe staat U-zelf tegenover deze dingen? Nu wil ik U een te beslister antwoord geven, omdat ik, naar aanleiding van heel bijzondere dingen

die mij in dit jaar zijn overkomen, mijzelve de gelofte heb gedaan mijn ervaringen zoo veel doenlijk publiek te maken. D. w.z., die dingenzelf zijn niet van dien aard dat ik ze hier kan bespreken, of zelfs maar er op zinspelen, maar wèl kan ik U ronduit vertellen, hoe ze mij hebben overtuigd van een leiding Gods, van een verhooring. Indien ik geholpen word, heb ik tot mijzelve gezegd, dan zal ik zeer zeker deze ondervinding in de Lelie publiek maken. Welnu, ik ben geholpen; ik heb ondervonden dat wat ik verlangde geschiedde. Is hier toeval in het spel? Ja, zullen de ongeloovigen zeggen. Ik doe daartoe het zwijgen. Ik erken eerlijk, dat ik gebeden heb om het verkrijgen van hulp, en dat zij is gekomen. De rest, het hoe en waarom dat alles zoo is geschied, wil ik niet beoordeelen. Ik-zelve ook sta nog steeds voor één en al raadsel, wanneer ik om mij heen zie al de ellende en al de wonderbare onopgeloste wreedheden die mij omringen. Maar ik heb eene gelofte gedaan, dat ik deze mijne persoonlijke gebedsverhooring zou publiek maken, en dat doe ik dus hierbij, zonder daarop een stelsel of een godsdienstleer te willen bouwen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 5).

III.

Veertien dagen lang lag Govert-Jaap Stinia in Bronovo. Veertien dagen lang kwam zijn vrouw er hem dagelijks opzoeken; soms vergezeld van Ellen, maar niet altijd, want, als hij àl te veel pijn had, wilde hij het kind liever niet bij zich toelaten. Hij wilde niet dat zij aan hem een herinnering van leed en smart zou behouden, iets akeligs, waarvan het terugdenken eraan haar zou doen ontstellen als iets leelijks. Als zij daarom bij hem komen mocht was het in die korte uren, waarin hij, half verdoofd van het een of ander middel, haar met 'n kalmen opgeruimden blik kon begroeten, kon luisteren schijnbaar-opgewekt naar haar kinderlijk gebabbel van steeds nog hopen op zijn herstel. -

Want hij-zelf voelde met elken dag duidelijker, hoe het ten einde liep. Hij was inwendig heel zwaar gekneusd, was achterna gebleken. De edele lichaamsdeelen waren geraakt. De doktoren, die eerst nog hoop hadden gehad op het welslagen van een operatie, wisten het onvermijdelijk einde óók, gaven ontwijkende antwoorden wmnneer Eduma de Witt, - die elken dag plichtmatig kwam vragen, heelemaal zooals dat voor 'n liefhebbend vader van een getrouwde dochter behoort, - zich met 'n gelegenheids-gezicht meldde.

- - En toen eerst, in die veertien dagen van liggen wachten op den dood, werd Govert-Jaap Stinia een wezenlijk Christen. - -

Want toen eindelijk leerde hij begrijpen het groote woord van den apostel Paulus: ‘Al ware het dat ik al het geloof had, en de liefde niet had, zoo ware ik niets.’

Govert Jaap-Stinia had tot dusver gemeend dat God-dienen was het behagen-willen van dien ijverenden, wraakgierigen, kleinzieligen, bekrompen God, dien zijn Calvijn- en zijn Kuyper-studie hem hadden leeren aanbidden. Over al die theologische haarkloverij-werken van geleerde mannen heen, had hij vergeten zijn Bijbel-zelf, die leeraart: ‘Zoo wie Uwer zonder zonde is, die werpe den eersten steen op haar,’ of: ‘Niet een iegelijk die tot mij roept Heere Heere zal ingaan in het Koninkrijk der Hemelen, maar die daar doet den wil mijns Vaders daarboven.’

Had hij Gods wil gedaan? Of zijn eigenen? -

Had hij getracht de vrouw, die hem zonder liefde had genomen, die hij uit eerzucht had vermeesterd, opgezweept tegelijk door zinnenbegeerte, oprecht als het een Christen betaamt, te vergeven, en haar mislukt leven te herstellen tot iets moois en goeds?

Of was hij onverzoenlijk, eigengerechtig, laatdunkend, op haar ‘val’ neerziend gebleven - - zichzelf wijsmakend, dat hij eigenlijk 'n heel extra vroom man was, omdat hij haar niet verstiet, maar duldde in zijn tegenwoordigheid? -

Was het eigenlijk wel hare schuld, dat zij dien ander, die haar gemeen had behandeld, nogtans had liefgehad, dat zij zich, toen hij haar niet ten huwelijk wilde vragen, had laten verblinden door de goeie partij, die hij, Stinia, was, - - en dat ze later, met hare jonge levenslust, onbewaakt door hem zelf, die opging in 's lands

belangen en in eigen eerzucht, was gevallen ten slotte in de handen van den verleider, die nu eenmaal voor háár was haar vrouwideaal?

- - - Als Geerte daar zoo gedweeonderworpen aan zijn ziekbed zat, met haar verouderd, grof geworden gelaat, en al grijs haar, dan telkens kwam hem met wreede duidelijkheid 'n roman in de gedachten, die hij lang, lang geleden had gelezen: La Guerre et la Paix; hij, die anders nooit romans las, maar omdat het nu eenmaal zoo'n beroemd boek was toen. En hoe de prins stond aan het doodsbed zijner vrouw, en zich afvroeg voor het eerst van zijn leven: Wat heb ik van haar gemaakt?

- - Wat heb ik van haar gemaakt? - moest hij-ook nu telkens denken, als hij Geerte aanzag. En, in het aangezicht van den dood leek hem nu háár schuld zoo gering, en de zijne zoo groot. -

Want zeker, zij had het ergste gedaan wat een gehuwde vrouw en moeder kan doen, zij had hare plicht en haar goeden naam met voeten getreden, en had in leugen en bedrog toebehoord aan een ander. -

En toch! Was zij niet een schuldeloos jongmeisje geweest toen hij haar huwde? Had hij het niet geweten toen, in het diepst van zijn ziel, dat haar liefde niet hem behoorde, en dat hij-ook haar niet om haar-zelve alleen, maar om bijredenen, tot baronesse Stinia maakte? En toen, - dat was de ergste zonde in zijn leven, - toen was dat vreeselijke gekomen, de ontdekking die hem de oogen geopend had voor den afgrond van zedelijk vuil waarin hij en zijn vrouw beiden bezig waren te verzinken. - Toen, onder den indruk van Dina van der Grijps sterven, 't lieve, vrome zendelings-vrouwtje, dat hem zoo innig-rein had liefgehad, dat zij zichzelve eerst op haar doodsbed hem verried, toen had hij zich ingebeeld hoe hij zichzelf zou beteren, zou worden een nieuw mensch. -

Maar nu, in het aangezicht van den onverbiddelijken dood, nu, ineens, zag hij wat er was gekomen van die goede voornemens:

eigengerechtigheid en nog eens eigengerechtigheid!

Zichzelf had hij verschanst achter zijn goede-werken-geloof van 'n rechtvaardig land-heer-zijn, en van armen- en zieken-bezoek, en van de gevangenen gaan bekeeren, en van lezen uit den Bijbel met ouden en gebrekkigen. En de roep van z'n zelfopofferenden levenswandel was door heel het Noorden gegaan, en iedereen had hem aangekeken als 'n soort heilige, die alles had opgeofferd, alle wereldsche grootheid, om zijn Christen-beginsel trouw te blijven. -

Maar wat was er ondertusschen geworden van haar, die eene door haar liefste verlatene, diep-ongelukkige ballinge aan zijn zijde leefde? Zelfs haar kind had hij van haar vervreemd in zijn eigengerechtig deugdzaamheidsgevoel van dat ze onwaardig was met dat schepseltje, dat toch ook was háár vleesch en bloed, om te gaan. Nooit had hij er naar gevraagd of zij gelukkig was, of hij ten minste iets bijdroeg tot het verzachten van haar lot. Als denzelfden, wraakgierigen, boosaardigen God-Jehovah, dien zijn theologen-afgoden hadden gemaakt uit den Bijbel, zoo had hij-ook in straf en nog eens straf en in boete en nog eens boete goedgevonden haar te martelen en te laten lijden, als een kapel dien je aan een speld prikt.

Groote God, en *dat* had hij te goeder trouw voor vroomheid gehouden!

Nu, nu hij weldra staan zou voor Gods rechterstoel, nu scheen het hem-zelf zoo onmogelijk kleinzielig toe, de calvinistische leer, die zijn levenskracht was geweest, de hartader van zijn bestaan. 'N leer van *menschen* toch maar ten slotte, van 'n eeuwen-geleden geleefd hebbend man, die zelf nog zóó duister was in zijn eigen verharde dwaalbegrippen, dat hij 'n Servet meedoogenloos kon laten vervuilen eerst in de gevangenis, dan zien gaan verbranden.! - Een leer van *menschen*, al die theologen, die daarna waren gekomen, die zich ten slotte voor hem, Stinia, hadden vereenigd in het groote almachtbegrip: Kuyper, en diens quasi-diepzinnig hemel-gewauwel. -

Wat wisten ze er allemaal van! En wat wist zelfs de Bijbel ervan, die zulke raadselachtige, vreemde, niet te begrijpen dingen leeraarde, dat er wel menschen noodig *waren* daardoor, om je hem uit te leggen, en pasklaar voor je te maken.!

En ondertusschen zat daar aan zijn sterfbed een diepbeklagenswaardig menschenkind, eene, voor wie hij eenmaal, onder het oog van God, de verantwoording op zich had genomen, - en wat had hij van haar gemaakt, wat anders dan een dieprampzalige.?

Neen, 't hielp niet of hij de schuld al wou gooien op hare lichzinnige opvoeding, thuis door haren onoprechten vader, of op hare verboden liefde tot Fredi ten Have - dat deed allemaal niets af aan *zijn* deel schuld, aan wat *hij* had misdreven, *hij*, die eigengerechtig-deugdzaam was gegaan naast deze ‘gevallene’, zonder ooit te vragen of het niet zijn éérste Christenplicht was haar met liefde en zachtheid en geduld te behandelen, te laten heengaan desnoods waarheen ze zelve wilde, opdat ze gelukkig werd, en blij. - -

Alle menschen wetten en alle schijn-moraliteit leken hem nu zoo doelloos, zoo verkeerd! Hij had gemeend dat hij 'n heel edele daad deed door zijn vrouw bij zich te behouden, en haar de schande te besparen, inplaats van tot haar te zeggen: ik heb je niet gelukkig kunnen maken, doe voortaan wat je zelve wilt. Nu begreep hij dat die edele daad niets was geweest dan 'n zelf-zucht-hoogmoed, om den Stinianaam te sparen voor ‘schande’. O ja, misschien óók wel om Ellens belang! Maar, in elk geval, indien hij toen haar 'n minnelijke schikking had voorgesteld, haar had

vrijgelaten haar eigen weg te gaan zonder opzienbaring van scheiding, dan toch ware het óók mogelijk geweest hun beider kind voor 'n schandaal te behoeden. Maar hij had niet gewild. Straf had hij gewild voor de zondares. Boete. Daarom had hij haar meegenomen naar De Ekenhuize, waar hij wist dat zij zich diep-ongelukkig zou voelen. Daarom had hij de Engelsche miss geplaatst als 'n scheidsmuur tusschen haar en haar kind. - Daarom had hij haar aan haar vereenzaming overgelaten meedoogenloos. Anderen had hij opgezocht in de gevangenis, getroost, verpleegd zelfs, weldaden bewezen zonder einde. - Zijn schuldige vrouw alleen had hij onverbiddelijk aan haar lot overgelaten.

En nu zat ze daar, te vroeg verouderd, vergrijsd, verwaarloosd, als 'n geduldige lamgeslagen hond, aan z'n sterfbed, - en telkens weer kwam hem die roman-zin uit Tolstoi's La Guerre et la Paix in de gedachten: Wat hebt gij van haar gemaakt? -

- - Niet ineens, maar bij brokstukken, als een zich langzaam in zijn steeds helderziender wordende hersenen afspelend beeld, zag hij zijn mislukt christen-bestaan, één groote doorloopende vergissing aldoor, voor zich. - Soms verhinderde de pijn of de zwakte, die steeds toenam, hem het denken, maar dan weer had hij uren, vooral 's nachts, van helder wakker-liggen, van alles wat er doms en bekrompens en bevooroordeelds was geweest in zijn zoogenaamd God-dienen, zooals de orthodoxen het doen, zoo heel voel- en tast-baar voor zich zien.

Zijn vast groot geloof in een Hiernamaals, in een rechtvaardig oordeelend God, bleef er ongeschokt om, werd er zelfs zoo mogelijk nog sterker door. Want, nu was God hem zoo nabij, en al het aardsche, waaraan hij tot

hiertoe gehecht was, de ongereptheid van zijn Stinia-naam, en zijn Genootschappen, en Instellingen, en Maatschappijen, tot heil of tot bekeering van dit of van dat, zoo heel ver-af. -

En, op 'n middag, - Geerte had stil neven hem gezeten, eigenlijk meenend dat hij sliep, want ze verzuimde nooit op het bezoek-uur te komen, in een haar-zelve vreemde behoefte van nu eindelijk haar plicht doen willen aan den echtgenoot die van haar heenging voor goed, - zei hij opeens:

- - - 'Geerte - wil je mij vergeven, vóór mijn dood?' -

Zij zag hem stom-verbaasd aan. Zij dacht dat hij ijlde. 'Er is immers niets te vergeven,' - zei zij verward, - om maar iets te zeggen. -

Maar hij begreep, dat zij niet wist wat hij bedoelde. En zijn stem klonk heel bedaard, terwijl hij herhaalde:

'Ja-wel. - Er is zooveel te vergeven. Ik had medelijden met je moeten hebben Geerte. Ik heb nooit aan jou gedacht; in die heele geschiedenis heb ik alleen stilgestaan bij wat er in *mijn* leven was bedorven geworden.' -

(*Wordt vervolgd).*

Boekbeschouwing.

Voorheen en Thans.

> 'Het is toch jammer van zulke menschen' zei Sietske. 'Hoeveel goeds en schoons bederven zij bij zichzelven! Het blijft toch maar een waarheid, dat het goede, in zijn gebiedenden vorm van plicht, eene macht boven ons is, waaraan men zich behoort te onderwerpen. Die zoogenaamde onafhankelijkheid maakt ons *een slaaf en een speelbal van het toeval...*'

Lezer, opzettelijk heb ik bij den aanhef van dit artikel weggelaten den naam van het mij ter bespreking toegezonden boek, dat, door zijn in een vierden, goedkoopen herdruk hier voor mij liggen wèl bewijst, hoe het nog stéédsen zijn roem handhaaft. Opzettelijk, omdat ik overtuigd ben, dat gij deze, zoowel naar den vorm als naar den inhoud zoo dóór en dóór 'verouderde' woorden lezend, zonder te weten *wie* ze schreef, zult moeten erkennen, hoe gij ze veeleer zoudt toeschrijven aan den een of anderen ouden zeurigen preeker, auteur van gemoedelijke onbeduidende romannetjes, dan aan een letterkundige beroemdheid firstrate, die immers ook als zoodanig zijn gedenkteeken (ach zoo leelijk m.i.) er op nahoudt in de stad zijner inwoning Den Haag.

Want, niemand minder dan Vosmaer in zijn *Inwijding*[*)] is de schrijver die aldus, in even ongekunstelde als aan alle effectbejag vreemde taal, een zoo reeds lang 'overwonnen' standpunt inneemt als het hierboven aangehaalde: dat plichtsbesef gaat boven onafhankelijkheidsideaal.

Niet om mij in de vraag te verdiepen wie hier gelijk heeft, hij, of wel die anderen, die, met Ibsen, het ik-heidsbesef boven alles stellen, heb ik deze beschouwing geschreven!

*) *Inwijding.* Goedkoope uitgave (herdruk) van Martinus Nijhoff, Den Haag (1909).

Ik ook ben te veel van een anderen, een nieuweren tijd, dan dien van Vosmaer, om voor alles wat hij, drooggeleerd, in een zóógenaamden roman, doceert over de Italiaansche kunst, en over feminisme, en over godsdienst, en wat niet al nebenbei, onverdeeld te kunnen meevoelen!

Ik bepaal mij daarom slechts tot het constateeren van bloote feiten, tot het nagaan van het reusachtig verschil tusschen wat *voorheen* mooi werd gevonden, en wat er *nu* voor doorgaat, bij monde van Van Deyssels, en Querido's, en Heyermansen enz. enz. - Neem alleen reeds dien vorm van den roman, telkens onderbroken met den ouderwetschen brievenstijl, met hoofdstukken als dit, dat begint:

Grootvader antwoordde:

Ja lieve kind, het gaat mij goed, en het verheugt mij uit uw schrijven te ontwaren, dat het ulieden evenzoo gaat. Ik betreur geenszins, dat gij mij niets hebt geschreven van uw verblijf op de villa van dien Engelschen heer. Ik ben daar niet nieuwsgierig naar.

.... Als ik 's morgens mijn Gouwenaar stop, en naar buiten ga, geniet ik echter nog het aangename herfstweder. Te huis wacht mij een licht houtvuurtje, ik spreek met de pachters en den tuinman, en verder is er altijd eenige goede bezigheid.'

Dergelijke staaltjes, van een eentonig-opsommenden voortgang van de Italiaansche reis, onderbroken door zulke gemoedelijke groot-vader-brieven, geven zoo recht een bewijs van de geheel andere eenvoudige schrijfwijze waarmede het toenmalige publiek voor lief nam, en die wij nu (nu, b.v. van dat leven op die Engelsche villa een realistische beschrijving zou zijn ingelascht met alle détails, die moeten bewijzen, hoe de auteur van zijn onderwerp op de hoogte is), volstrekt-onbeduidend zouden achten. Daarnaast echter, naast die in het minst niet op realisme aanspraak makende inkleeding, welk een overvloed van wijze en geleerde en degelijke gesprekken tusschen deze twee jongelui, gelukkig-gehuwden, op een ideaal-reis, van wien men, om zóó bevoorrecht

een toestand, zeker in onze dagen heel wat méér frivoliteit en joligheid zou verwachten! In plaats daarvan schrijft Frank, als hij slechts één dag heeft om zijn vrouwtje Parijs te laten zien, daaromtrent het volgende aan grootvader:

Ik wilde Sietske éénen dag iets van Parijs laten zien, *niets van het vroolijke*, *maar van Paris-Musée. Het ging mij aan het hart*, *haar van Parijs - voor haar als voor ieder ander een tooverklank - zoo weinig te laten genieten. Maar het kon nu niet anders, en zij schikt zich als altijd met de liefelijkste gratie in mijne ontwerpen.*

Dit was trouwens geen gril van mij, *maar de begeerte om haar allereerst met den Saloncarré en een paar geheel buitengewone zaken bekend te maken.*'

Ik vraag u, kan het pedant-droger, deze echtgenoot, die, al wéét hij dat zijn vrouwtje van begeerte brandt Parijs te leeren kennen, het mondaine levende Parijs, haar dwingt, als de meest van-zelf-sprekende zaak ter wereld, met hem 'in hare gedachten te prenten de Mona Lisa van da Vinci, de afgietsels van het Parthenon, en de Venus van Milo' - gelijk wij elders in den brief vernemen, dat de dag is doorgebracht! - En, wat tegelijk daarbij zoo eigenaardig aandoet, als men ziet op onzen hedendaagschen tijd van ik-heid zijn voor de vrouw óók, juist voor háár in de eerste plaats mag men wel zeggen, dat is de 'lieflijkste gratie' waarmede Sietske zich, volgens het getuigenis van haar man-zelf, steeds schikt in zijn ontwerpen.

Niettegenstaande we in haar te doen hebben met de uitbeelding eener zóó-ontwikkelde en intelligente vrouw, als er in de werkelijkheid wel zeer weinigen zullen bestaan, valt het haar formeerder Vosmaer nergens in zijn roman ook maar een enkele maal in, haar een eigen keuze, een eigen dóórzettenden, van haar mans plannen afwijkenden wil te te laten hebben! Voor hem, in zijn tijd, sprak het namelijk daartoe te veel van zelf, dat een rechtgeaarde vrouw, (zooals hij zijn Sietske wil laten zijn,) zich in alles voegt naar de wenschen van haar echtgenoot! Een hedendaagsch auteur zou waarschijnlijk van dien éénen dag in Parijs, juist *ondanks* het innig huwelijksgeluk, een soort conflict hebben weten te maken, een moment van botsing tusschen twee *willen* tegen elkaar over, waarin de vrouw, *omdat* de man haar den zijnen op-*drong*, zich zou verplicht voelen den haren dóór te zetten, bij wijze van machtsvertoon. Maar in Vosmaers tijd waren voor deze theorieën geen plaats nog! Zijn zóó ontwikkelde Sietske is nochthans overal degene, die *wordt* geleid, die *wordt* onderricht, die *wordt* opgevoed, dóór haren heer en meester Frank. - Trouwens, het feminisme wordt met een aanhaling uit Rousseau afgedaan, en met een andere uit den Cortegiano: 'De volkomen vrouw blijft bij alle mogelijke eigenschappen van geest altijd vrouw, en is den man geheel en al *ongelijk*!' - Basta! Vosmaer telt het zaakje niet verder blijkbaar! -

Een handboek om veel goeds en waars, veel zin voor kunst in de éérste plaats, uit te leeren, véél meer dan een boeienden roman, aldus zou ik-voor-mij Vosmaers *Inwijding* willen noemen: maar, als zoodanig, welk een geheel ander, beter, aangenamer lectuur dan die der kunstproducten van de hedendaagsche 'jongeren' door mij hierboven aangehaald! Immers, een boek als *Inwijding* gaan vergelijken met hedendaagsche romans van mondainen aard, als die van b.v. Couperus of van Reyneke van Stuwe of van Borel, zou zijn het een onverdiend onrecht aandoen; het werk is niet geschreven om den roman als zoodanig, die maar blijft de inkleeding, maar om den kunstzinnigen inhoud.

Daarom denk ik, wanneer ik *Inwijding* vergelijk met hedendaagsche auteurs, veeleer aan het gemaniereerde, in holle zinledige schetterwoorden verwikkelde,

opgeschroefde, quasi-enthousiasme onzer Van Deyssels en Querido's, als zij het hebben over kunst, en over schilders, en over literatuur, op den méést hoogen toon! Bij hen wordt dat alles zóó hinderlijk-aanstellerig-onecht, dat zij u daardoor als een afkeer inboezemen, voor wat zij heeten te bewonderen; afkeer door hun pedanterie en betweterigheid van er over spreken! Bij Vosmaer daarentegen voelt gij de eerlijke ongeveinsde liefde van den begaafden kunst-begrijper voor wat hem werd gegeven in zijn leven te mogen aanschouwen! En dáárom is zijn enthousiasme, zijn ongekunstelde vreugde om Italië's nooit volprezen heerlijkheden, u zoo sympathiek en zielsverwant. De hedendaagsche kunstkenners daarentegen, of die er voor willen doorgaan, trachten *zichzelf* op den voorgrond te plaatsen door het zoeken éénerzijds van allerlei héél aparte zinswendingen om hun quasi enthousiaste gevoelens uit te drukken, anderzijds door het maken van even belachelijke als gezochte critische aanmerkingen van diepzinnigen aard, op kunstwerken, die *zij* zeker in der eeuwigheid niet

half zoo goed zullen kunnen scheppen; een goedkoope manier van geleerd doen, waarover Vosmaer terecht schrijft:

'*Tien tegen één dat geleerdheidszucht ook hier u het eerst zouden vertellen wat er bedorven of geschonden is; dat doen zij gewoonlijk bij oude kunstwerken. Laten wij stil in dankbaarheid genieten wat over is*, *en de schoonheid*, *die men nog zoo duidelijk zien kan! En zij genoten in die stille aanschouwing welke Mendelssohn zoo zinrijk* '*vroom*' *genoemd heeft.*'

Ik dacht daarbij aan het zoo rechtmatige verwijt in dit zelfde opzicht gedaan, in een interview van de *Telegraaf*, door Paap aan zelfs een zoo wezenlijk-begaafd auteur als Marcellus Emants, namelijk dat hij in zijn natuurbeschouwingen zich laat verleiden tot een krankzinnig-gedwongen-opgeschroefden stijl, blijkbaar om het den jongeren ná te doen in dit opzicht van 'àpartigheid.' Een staaltje van die àpartigheid haalde ik zelf reeds vroeger aan, in een bespreking in dit blad, waarin ik Emants' van gezochte woorden en wendingen geheel onleesbaren zonsondergangbeschrijving in Lucerne woordelijk wedergaf.... Welnu, de blik, dien Vosmaer op natuur en kunst heeft, is te eerlijk en te diepgevoeld dan dat hij poogt zijn eigen-kleine-ik daarbij te pas te brengen door 't zoeken van dergelijke bijzondere woorden of spitsvondige opmerkingen! Wie daarom mèt hem Rome en Italië *liefheeft*, die hèrleeft mèt hem, in zijn *Inwijding*, de onvergelijkelijke uren dáár doorgebracht, in goddelijke herinnering aan een nimmer stervend verleden van schoonheid! En die heeft zijn boek daarom, ondanks wat er in verouderd schijne, nochtans oprecht lief, als den stillen handdruk van een begrijpenden vriend.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

Weet een der abonnées der Holl. Lelie nu op te geven het adres van beschaafde, ontwikkelde menschen, waar mijn 15-jarig dochtertje, dat eenigszins achterlijk is, een goed tehuis zou vinden? Liefst dààr, waar onderwijs aan modelschool of andere goede school met kleine klasjes mogelijk is (Lager Onderwijs). Adressen buitenslands zijn nu ook zeer welkom.

ABONNÉE O.

II.

Mevrouw v. Emstede - Winkler deed één dezer dagen bij den uitgever S.L. v. Looy een boek het licht zien getiteld: 'De Technieken van Kunstnaaldwerk'.

Dit voldoet zeer zeker in ons land aan eene dringende behoefte, en het verheugt mij daarom des te meer, na de kennismaking, het voorrecht te hebben een woord van aanbeveling neer te mogen schrijven. De duidelijke, aangename vorm, waarin alles voorgelegd wordt, en de bijgevoegde fijne illustraties kunnen niet anders dan de grootste belangstelling vragen van alle Nederlandsche vrouwen, die iets voor kunst en kunstnaaldwerk gevoelen.

Na vele jaren van ondervinding, na den onvermoeiden ijver, waarmede de schrijfster op het gebied van kunstnaaldwerk, in ons land werkzaam was, zal dit zeker de kroon op haar werk zetten. Mogen velen, door het lezen eene opwekking er in vinden om mede te arbeiden aan de ontwikkeling van smaak en de herleving van deze echt vrouwelijke kunst.

A.M. GOUDA.

Gedachtenwisseling.

Geachte Freule.

In de H.L. van 27 Juli werd ik pijnlijk aangedaan door de volgende zinsnede van uw correspondentie, blz. 63.

'Daarom juist heb ik reeds dikwijls gezegd, dat m.i. de Bijbel geen bevredigende voorstelling geeft, waar hij steeds spreekt van muziek maken en zingen en harpen spelen en bazuingeschal. Dat kan toch geen eeuwigheid vullen.'

Is deze voorstelling nu overeenkomstig de waarheid? Geeft de H. Schrift werkelijk den indruk, dat het wezenlijk geluk des hemels in muziek maken bestaat? Zeker, daarvan wordt in de H. Schrift gesproken. Er wordt bijv. gezegd, dat de zaligen een nieuw lied zullen zingen. Maar dit wordt toch meer voorgesteld als iets bijkomstigs, meer als een effect van het geluk des hemels, dan als het eigenlijk geluk des hemels zelf. Ook is het nog de vraag, in hoeverre deze en dergelijke uitdrukkingen letterlijk te verstaan zijn. Het eigenlijke, het essentieële geluk des hemels stelt de schrift in heel iets anders. Dat eigenlijke stelt ze in het bezit van God. 'Treed binnen in de vreugde uws Heeren', zal God tot den zalige zeggen, d.i. Geniet het geluk wat God van alle eeuwigheid in zich zelven geniet. Dat geluk bestaat in de onmiddelijke aanschouwing Gods en in de daaruit voortvloeiende liefde; want de H. Schrift zegt: 'Wij zullen Hem zien gelijk Hij is' en: 'Wij zullen kennen, gelijk wij gekend worden', d.w.z. wij zullen God kennen, gelijk God ons kent. Zou de aanschouwing van een oneindige schoonheid en goedheid, èn in zichzelve èn gelijk ze zich aan tallooze schepselen meedeelt niet in staat zijn een eeuwigheid te vullen? Ook het woord van Paulus: 'Geen oog heeft het gezien, geen oor heeft het gehoord, het is zelfs nooit in een menschelijk hart opgekomen wat God bereid heeft voor die Hem vreezen', ziet op heel iets anders dan op louter muziek maken.

Vertrouwend, dat u dit schrijven in uw eerstvolgend nummer zult opnemen, teeken ik mij met ware hoogachting.

Amsterdam, 31 Juli 1910.

EEN KATHOLIEK.

Varia.

Kinderen in den trein.

Op 1 Aug. jl: 1910 is onze dienstbode mej: Marie Gehner, van uit Amsterdam per 3de klasse hollandsche spoor gereisd van Amsterdam naar den Haag ‘dames’-coupé; met den trein, van 7.40 uit Amsterdam.

Een der aanwezige ‘dames’ liet in die bewuste coupé, onder goedkeuring der overige passagiers, haar dochtertje zich ontkleeden, en op den grond hare behoeften verrichten!! De coupé was zoodanig vervuild, dat onze dienstbode genoodzaakt was hare beenen op de bank te trekken.

Zij, onze dienstbode, mej: Marie Gehner, is bereid dit feit onder eede te herhalen, wanneer het van haar wordt verlangd.

Ik breng het ter kennis van het publiek, opdat voor de zooveelste maal gewezen worde op de verregaande onredelijkheid der spoorweg-directies, van kinderen tegen half of soms in het geheel géén geld toe te laten, waar honden (voor wier goed gedrag elke eigenaar natuurlijk angstvallig zorgt) niet worden opgenomen, althans niet in de Staatsspoor. - Niet zonder reden reis ik-persoonlijk, als ik het *kan* vermijden, nooit in ‘dames’-coupé's, maar prefereer niet-rooken, *bepaaldelijk* om van het kinder-gezelschap ontslagen te zijn. Wat ik nogtans gezien heb op het gebied kinder-onhebbelijkheden, op mijn vele reizen, is desniettemin méér dan erg. Dit feit echter, geschied op 1 Aug. jl: in ons eigen ‘zindelijke’ Holland, doet, dunkt mij, de deur toe, en verdient daarom ter algemeene kennis te worden gebracht, in de eerste plaats van die van de Directie van de Holl: Spoor.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Afrika's Fauna.

(Vervolg en slot van No. 4).

Ja 't is voorgekomen, dat 't dier den jager aanvalt, vóór hij 't weet, of een tweede olifant van achter aangrijpt. Wat dan? Het toch zo imposante dier, dat door de kolossale oren (op de foto goed te zien), die 't naar voren beweegt, nog groter schijnt te worden, stormt met razende snelheid, korte schrille tonen uitstotend, op U aan, gereed U met de opgeheven tronk te grijpen of met de tanden te doorboren. Gelukkig hij, die dan ontkomt!

Is 't wonder, dat hen, die zulke aanvallen meegemaakt hebben, 't voorval nog jaren later als angstige dromen in de slaap stoort?

De beide broeders Ringler jaagden bij de Rufigi, in 't Zuiden van Duits Oost Afrika. De oudste schiet een olifant, en volgt het bloedspoor. Dit verliest hij echter spoedig, en ijverig zoekend ontdekt hij plotseling het dier, dat op den grond ligt, schijnbaar dood. Hij loopt erheen tot vlak ervoor en wil dadelijk de tanden onderzoeken. De olifant, die slechts geslapen had, en een geheel ander dier was als dat, wat hij zocht, staat bliksemsnel op, en doodt Ringler ogenblikkelik.

De jongere broer zwoer z'n dood op dat dier te zullen wreken, dat in rechtmatige zelfverdediging gehandeld had. Alleen de mensch laat zich gedurende z'n leven kalmpjes z'n tanden uittrekken.

M'n vriend Godard, die ik nog op Empireday, 24 Mei l.l. in Abercorn trof (Zuideinde v.h. Tangangikameer), en die toen nog vertelde hoe hij 109 olifanten geschoten had, is nu door z'n één honderd en tienden olifant gedood.

Ook m'n voorganger bij de Rufigi-Expedisie, wiens plaats ik later innam, werd door een olifant, die hij aangeschoten had, gegrepen en weggedragen. De arme kerel - Stiegler is zijn naam - riep nog z'n zwarten toe: ‘mpiga!’ (schiet toch!), maar deze waren als verlamd van schrik, en de olifant verpletterde de arme man op een steen.

En nu de keerzijde van de medaille! Hoever brengen die olifantenjagers het wel, die gelukkig al deze gevaren te boven komen? Dat is snel berekend! Uitrusting en onderhoud der karavane kost zeer veel, buitendien moet van elken olifant Rp. 150 (= fl 120) of een stoottand aan de Regeering betaald worden,[1)] nadat men reeds 750 Rp. als jachtpermissie betaalt heeft. Als de geschoten olifanten doorelkaar fl 500 opbrengen, mag men van geluk spreken. Ik ken slechts één jager die meer dan 24 olifanten in één jaar geschoten had, dus twee per maand, het meerendeel blijft ver onder dit getal, en zo kan men zich de ‘bezigheid’ uitrekenen als men voor ziekte een paar maanden per jaar aftrekt.

Een feit is het, dat de meeste jagers met de tanden de rekeningen bij hun leveranciers de kustenfirma's nauweliks betalen kunnen.

Zo had een der gelukkigste jagers een jonge

1) Een grappenmaker zond eens aan het Gouvernement voor de vijf olifanten, die hij geschoten had, *5 kiezen*, die behalve als kuriositeit geen gebruik vinden. Hij werd echter verplicht ze terug te nemen, moest de gewone som betalen en boete bovendien.

olifant naar Darestalam gebracht, waar het dier grootgebracht werd op melk en bananen. Daar echter de jager zijn rekeningen niet betaalde, liet een firma de dikhuid in beslag nemen, en kreeg deze 't deurwaarderszegel aan z'n staart, waarmee hij nog steeds rondloopt.

Men geniet daarbuiten weliswaar zijn vrijheid, maar daartegenover staat het ruwe, zeer vermoeiende leven. Dagen, ja weken lang kan men een spoor volgen, om eindelijk teleurgesteld te moeten omdraaien. Want het is bijna ongelooflik welke afstanden die dieren aflopen; 40 á 50 K.M. per dag is geen zeldzaamheid en men treft dikwils kudden die geregeld zo ver lopen om te gaan drinken.

Echter is het zeer waarschijnlik, dat olifanten en ook het andere wild zeer goed enige dagen zonder water kunnen blijven. Volgt men de olifantenpaden, zo treft men herhaaldelik bomen, die van hun bast beroofd zijn, en ook de zwarte dragers in de karavane volgen die methode van bast kauwen om hun dorst te lesschen. Enkele bastsoorten bezitten veel water en ook de olifant kent deze blijkbaar zeer goed. Een andere waterhoudende plant is de sausevier, een wilde sisalagave, een tot 2 M. lange spitse halm van onder tot 4 cM. dik en van boven in een naaldscherpe punt uitlopend, waaraan men zich lelik steken kan. De vezels hiervan worden door de negers tot touw verwerkt, en ik zag steeds hoe bij die bewerking hun het sap bij de vingers neerliep.

Verder eten ze 's morgens het bedauwde gras en het loof der bomen, zoodat het begrijpelijk is, hoe ze het uithouden.

Vooral de neushoorn of rhinoceros (door de negers kifaru genoemd) treft men zeer dikwels in streken, waar geen druppel water te vinden is. Dit dier is de kwâjongen onder de reuzen, waarmee het onmogelik vrede schijnt te kunnen houden. Zeer dikwels treft men - vooral bij nacht in den omtrek van kleine poelen - olifanten, nijlpaarden, giraffen, buffels en zebra's door elkaar grazend aan, maar de neushoorn zult ge daar tevergeefs zoeken. Enkele jagers gaan zelfs zover te beweren, dat ze vooral met de olifanten op slechten voet leven, en dat deze zich niet in het jachtgebied der neushorens wagen kunnen, zonder zeker te zijn te worden aangevallen. Dan geeft het een gevecht op leven en dood. Reeds de Romeinse Cesaren wisten van deze aangeboren vijandschap tussen de beide dikhuiden gebruik te maken, brachten ze levend in groote kooien naar Rome, en lieten ze, als het Romeinse volk naar hun ‘panem et circenses!’ (brood en spelen) riepen, in de groote Arena's tegen elkaar kampen. Hoe groot moet de wildrijkdom toentertijd geweest zijn en over welke kolossale rijkdommen moeten die keizers beschikt hebben, want terwijl zij volwassen exemplaren in dozijnen lieten vangen en transporteren, behoort vandaag een klein, jong neushorentje tot de zeldzaamheden, en zijn er - zover ik weet - totnogtoe eerst twee naar Europa gebracht. De vangst van een volwassen dier is nog niet gelukt, en behoort dan ook wel tegenwoordig tot de onmogelikheden.

Want kudden dezer dieren treft men hoogst zelden meer aan.

Vroeger wemelden de vlakten van Zuid-Afrika van witte en zwarte neushorens, maar geen exemplaar is meer dáár te vinden; de witte neushoorn is geheel uitgeroeid, de enkele opgezette dieren in de musea zijn goud waard, en de zwarte rhinoceros zal ook z'n broeder weldra volgen.

Want beschaving en neushoorn, ze gaan niet samen. Dit dier is het gevaarlijkste van onze vier reuzen. Zonder eenige oorzaak valt het de karavanen, die zijn pad kruisen, aan, dood en verderf om zich verspreidend.

De negers wachten dan ook niet tot hij hen bereikt, hun lasten werpen ze op den grond en in ongelooflik korten tijd zitten ze in de bomen, het aan U overlatend U zo goed als mogelik is, te verdedigen.

De voorste horen der witte neushoorns moet soms een lengte van 2 meter bereikt hebben, die van de zwarte, nog levende soort is kleiner; de langste zijn 1,40 M. Meestal hebben de wijfjes langere en slanke neushorens, terwijl die der mannetjes korter, gedrongener, maar veel krachtiger zijn.

Ook deze horens worden bij duizenden uitgevoerd, waartoe is mij niet bekend. De meesten gaan naar China, waar ze - zoals men mij vertelt, - gemalen als medicijn gebruikt worden om.... de bevolking te vermeerderen, wat m.i. nu juist in China niet zoo hoog nodig is.

Hoe het zij, de horens leveren nog genoeg op om den jagers het gevaarlik handwerk te betalen, en ook zij worden langzamerhand uitgeroeid.

Toch heb ik nog niet gehoord, dat de zwarte jagers bij den neushoorn hetzelfde wagen wat de stoutmoedigste bij den olifant in praktijk

brengen, namelik ze zo na mogelik van achter te besluipen, en dan met een haarscherp mes de pezen der achterpooten ‘één, twéé’ door te hakken.

Terwijl ik in Usambara voor het opmeten van bovengenoemden spoorweg bij mijn teodoliet stond, zag ik, tot m'n grote verbazing, door m'n verrekijker, dat de neger, die met de lat op post stond, deze neersmeet en verdwenen was. Ik zocht juist de passende woorden in m'n Kiswaheli-schat bij elkaar om hem die - niet te vrindelik - toe te schreeuwen, toen ik een geweldige rhinoceros langzaam op me zag toewandelen. Het dier was nog ongeveer 200 meter van mij af, en scheen erg rustig te zijn. Ik had weer, evenals vroeger reeds dikwels, gelegenheid op te merken, dat de naam ‘zwarte neushoorn’ toch overdreven is. Mag het dier ook, in tegenoverstelling van het uitgestorven witte exemplaar, zo genoemd worden, en zelfs bij 't helle licht in de steppe er ook zeer donker uitzien - waarbij men 't zeer langzaam in 't hoge gras voorwaarts bewegende dier nauweliks van een termietenheuvel kan onderscheiden - nu, in de eerste morgenzon, zag het dier er zeer licht uit, scheen af en toe rosakleurig, dan weer geel-grauw. Om dit op te merken had ik voldoende gelegenheid, want het dier zette zich, op ongeveer 150 meter afstand, als een hond op z'n achterdeel neer, en keek in 't rond. De wind was naar mij toe en zeer waarschijnlik had de neushoorn mij in het met doorn bos overdekte terrain nog niet bemerkt. Enige madeneters, Buphagus erythrorhijnchus, kleine witte vogels, die de neushoorn in de steppe begeleiden, z'n met rimpels doorploegde huid naar wurmen afzoeken, en hem, zo men zegt, door hun bewegingen waarschuwen als er gevaar in de buurt is, zaten rustig op z'n brede rug.

Zo bleef ik ook muisjesstil, want het dier dat het best als een zeer groot zwijn kan beschreven worden, en er log, lomp en traag uitziet, kan zich ongelooflik snel bewegen en keren, terwijl het voor dorens en kleine bomen niet uit den weg gaat, maar alles met z'n enorme krachten als 't ware wegveegt. Daarbij was natuurlik m'n neger met het geweer eveneens verdwenen, en ik stond zonder wapen, geduldig te wachten tot het meneer zou behagen weg te gaan, terwijl ik haastig den omtrek met de oogen afzocht, en tot m'n grote vreugde in ongeveer 8 meter afstand een 6 meter hoge scherm-akazie bemerkte, die zo gegroeid was, dat ik me in 't ongunstigste geval daarop kon redden, al zou ik daarbij ook op onaangename wijze met de dorens ervan kennis maken. Twee mijner getrouwen zaten trouwens al in deze zelfde boom. Maar onze neushoorn begon het blijkbaar ook te vervelen. Hij stond op, snoepte een paar malen aan de toppen der struiken, en begon zich dan aan een rotsblok te schuren, terwijl hij ook af en toe - was het om die te scherpen? - z'n voorste hoorn op de stenen sleep. Daarop boog hij op zij af en verdween, en m'n zwartjes, die in hun respektieve bomen blijkbaar ook goed uitzicht gehouden hadden, kwamen terstond weer te voorschijn.

Als merkwaardigheid wil ik hier nog meedelen, dat ik aan het instrument staand nu reeds al deze diersoorten - natuurlik bij verschillende gelegenheden - herhaaldelik gezien heb. Giraffen en neushoorns in Usambara bij de Kilimandsjaro; Olifanten, neushoorns en rivierpaarden bij Rufigi en Ruaha.

Hier schoot een mijner kollega's, in de buurt der vroegere Ulangastation (nu verlaten), twee olifanten om zo te zeggen van het nivellier-instrument weg, en ikzelf liet dikwels m'n opmetingen staan om in de Ruaharivier, die ik opnam, enige nijlpaarden te schieten. Deze, dikwels meer dan 200 meter brede, rivier voert in den regentijd zeer veel water, maar in het drooge jaargetijde is hij gemakkelik passeerbaar,

en treft men stukken aan, waar 't water, slechts 2 tot 6 d.m. hoog over vlakke zandbanken vloeit. Dan trekken zich de duizende nijlpaarden, die hier huizen, in de poelen terug, die zich hier en daar gevormd hebben. Bij dag blijven deze dieren in het water of slapen op de zandbanken; slechts bij nacht begeven ze zich aan land

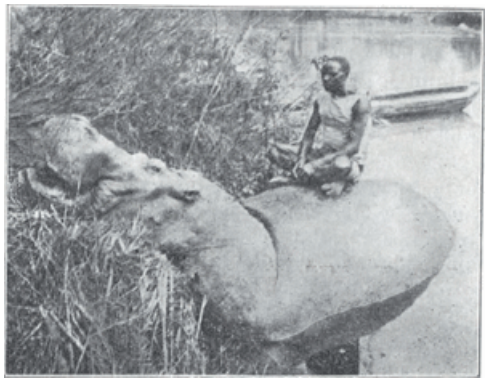

Nijlpaard in de Rufigi-Rivier (Wijfje met kleine tanden). In den achtergrond een kanoe uit een boomstam gemaakt.

om te grazen. Is men dus voorzichtig, zo kan men dikwels een grote troep, half in 't water, half op de zandbank, vinden liggen, en ze tot op vijftig meter naderen. Maar zelfs als men bemerkt wordt, vluchten de dieren slechts in het water. Hier moeten ze ook elk ogenblik bovenkomen om lucht te scheppen, en kan het moordend lood hen gemakkelik bereiken.

Dikwels heb ik urenlang in een bosje aan den oeverrand verborgen, zo'n nijlpaardenfamilie afgeloerd, een aanblik die me zeker ieder lezer benijd. M'n zwarten heb 'k weggestuurd, geen verdachtig geluid beangstigt de dieren meer. Hun gesnuif en geproest, waarbij het water dikwels hoog opspuit, vermeerdert zich en weldra steken ze allen de koppen uit het water. Ja, nu begrijp ik, waarom men ze rivier- of nijlpaarden gedoopt heeft, (ook de oudere volkeren met hun hippopotamus). Als men de koppen alleen boven 't water ziet steken, wordt men levendig aan paardenkoppen herinnerd. Zeer merkwaardig! want, als men de dieren nu betracht, nu ze zich verder uit 't water wagen, hebben ze in 't geheel geen overeenkomst met het edele paard, ook hun koppen niet. Ziedaar een jong nijlpaardje! Dichtgedrongen achter z'n moeder bestijgt het langzaam de zandbank, uiterst grappig om aan te zien, en begint daar weldra een intiemere bezigheid. Waarschijnlik steeg mama het eerst uit 't water, daar het jonge dier 't niet zo lang kon uithouden. Nu volgen ook de bullen, kolossale dieren, die tusschenbeide den jager aanvallen, ja, bij de Rufigi werd mij een man gebracht, wiens been geheel opengereten was door een nijlpaard, zonder dat hij het beschoten of vervolgd had.

Het dier, een zeer oud heer, had met z'n tanden de kanoe gegrepen, waarin de neger zat, en hem daarbij een stuk vlees van 't been gescheurd. Later gelukte het ons deze bul machtig te worden. Z'n kromme stoottanden waren 58 cm. lang, ook de andere kleinere tanden der nijlpaarden worden, in tegenstelling met die der olifanten, als ivoor verkocht.

In een der poelen in de Ruaha schoot een mij bekend jager in één dag meer dan vijftig stuk nijlpaarden. Behalve de tanden, kan men het vet zeer goed verkopen, ook de huid is zeer veel waard. Men kan er karwatsen (in Zuid-Afrika sjambok, hier kiboko genoemd) en zwepen uit maken, ja zelfs stokken, daar de huid soms tot 3 cm. dik is.

Voor de lange zwepen, die de boeren bij hun ossewagens gebruiken, maken ze den voorslag, d.i. het voorste deel, uit giraffenhuid. Hoelang zullen ze nog genoeg voorraad vinden? Wanneer zullen onze vier reuzen, die we hier beschreven, van het aardrijk verdwenen zijn?

2. Enige kleinere diersoorten.

Nu zo langzamerhand bijna geheel Zuid-Afrika in farms of boerderijen afgedeeld is, verwacht men natuurlik, dat, behalve in reservaten, wouden, gebergten en moerassen, het wild vrijwel verdwenen is. Dat is dan ook zo, en, terwijl de vier vroeger behandelde reuzen er ook in deze eenzame plaatsen zo goed als in 't geheel niet meer voorkomen, verdwijnen de kleinere diersoorten eveneens uit de nabuurschap der mensen. Echter met één uitzondering, en wel de springbok.

Deze elegante snelle antilope leeft nog in grote kudden op de grote, open, boomloze vlakten in alle delen van Zuid-Afrika.

Gordon Cumming een der bekendste Zuid-afrikaansche jagers uit de tweede helft der 19de eeuw beschrijft ons reeds, hoe deze antilope-soort in enorme kudden - die hij op millloenen schat - voor het koudere jaargetijde uit de Kaapkolonie vluchtte en dan naar de vlakte in de Oranje-Vrijstaat en Transvaal trok.

Springbokken in de Orange River Colony.

De springbokken echter, evenals al het wild in Zuid-Afrika, werden door de boeren zo snel afgeschoten, dat men bij het invoeren der nieuwe jachtacte in 1886 - waarbij van 1 Juli tot 16 April geen wild geschoten mocht worden - reeds vreesde, dat het, evenals voor menig ander wildsoort, ook voor de springbokken te laat zou zijn, en dit schone dier eveneens zou verdwijnen.

Maargelukkig vermeerderden zich de springbokken door dezen verstandigen maatregel zó

zeer, dat bij 't begin van den Zuid-Afrikaansen oorlog reeds weer grote ‘trekken’ uit het Noorden en Noord-Westen van de Kaap-kolonie gemeld werden.

En hoewel in den oorlog geen jachtacte gelden kon, en weer velen weggeschoten werden, kon ik in 1907 in de Orange River Colony konstateren, dat opnieuw duizenden en tienduizenden de vlakten bevolkeren. Ze nemen weer zeer in aantal toe, en zullen nu wel niet licht meer uitsterven, tenminste niet uitgemoord worden.

Het is nauwelijks te beschrijven hoe gracieus deze dieren spelen kunnen als zo'n grote kudde bijelkaar is, hoe hoog ze springen, over en door elkaar dartelend, dat 't een lust is om te zien.

De foto toont twee geheel makke springbokken, die bij een aanplanting rondliepen, wat men op verscheidene boerenplaatsen vindt. De horens worden tot 25 á 30 cm. lang en zijn zeer spits.

Niet zo gelukkig als de springbok was z'n grotere broeder de eland (niet te verwisselen met de eland der Laplanders.)

Zuidelijk van de Limpopo is hij reeds geheel uitgeroeid en leeft nog in 't N. van Zuid-Afrika, Central-Afrika en de Kalahari.

Gestreepte eland in gevangenschap in Bloemfontein.

Het is de grootste antilopesoort, en weegt tot 500 K.G., terwijl het vlees uitstekend is. Daarbij is 't niet zoo snel als de springbok en kan te paard makkelik afgereden worden, zoodat 't al te vlug een offer van z'n moorders werd. De horens zijn gedraaid, en worden niet langer dan 75 c. M. lang, maar zijn buitengewoon krachtig, een niet te verachten wapen, waarmee de eland zich leeuwen en tijgers van 't lijf houdt.

Het exemplaar op de photo leeft in gevangenschap te Bloemfontein en kwam uit Rhodesia. Deze gestreepte eland heb ik tot in de Kongo aangetroffen. De eland welke in Duits- en Brits Oost-afrika voorkomt heeft wel dezelfde horens, maar is niet gestreept en ook niet zo zwaar.

In Oost Afrika is behalve onze 4 reuzen, de buffel het zwaarste dier en ook het gevaarlikste; ik ken jagers, die liever neushoorn en leeuw dan een buffel ontmoeten. Ikzelf trof einde 1908 een troep buffels in Kawende bij het Tangangikameer, die mij bleven aanen nastaren, daar toentertijd het doden van een buffel veel geld kostte, en het enige waardevolle ervan n.l. de horens als trofee, mij te zwaar waren om mee te nemen, op de twee maanden lange reis naar de kust. Gedurende mijn verblijf in Usambara echter hield een buffel eens twee Duitsers urenlang in een boomgevangen, waarin ze gevlucht waren met achterlating hunner geweren en een heele expedisie moet tot ontzet aanrukken.

Afrikaanse buffel in Noord-West Rhodesia gedood.

In Zuid-Afrika dreef een buffel, die door bereden jagers in 't nauw gebracht was, een van z'n horens dwars door de borst van een paard en doorboorde daarop het zadel; buffel, paard en ruiter vielen over en op elkaar, waarbij de buffel afgemaakt werd.

De moerassen aan de bronnen van Zambesi en Kongo in Central Afrika, schijnen het eigelike vaderland van den buffel te zijn, ofschoon hij overal in Oost-Afrika voorkomt. Door de runderpest werd ook het aantal buffels sterk gedecimeerd (1896-1898). De horens zijn van onder zeer breed, en in 't midden gaan ze uitelkaar alsof 't een scheiding in dik zwart haar is; ze zijn soms meer dan 1 meter lang.

Vreedzamer dan de buffel is de sabelantilope, door de Boeren zwart-witneus genoemd, die behalve in Central- en Oost- ook in Zuid-Afrika nog voorkomt. Het is een der schoonste antilopen. De geringde horens, zijn zeer

gelijkmatig naar achter omgebogen, en worden dikwels meer dan een meter lang. Ofschoon 't nooit zal aanvallen, zooals de buffel,

Kop van sabelantilope negatief is gevlekt, maar de vlekken zullen waarschijnlik bij reproduksie verdwijnen.

waarschuwt Selous, de bekende jager, ervoor, dat het dier tussenbeide vooral als het zijn vervolgers vlak bij zich ziet, ongelooflik snel van z'n horens weet gebruik te maken, en een mijner negers, die een door mij, zuidelik van Mwerumeer geschoten sabelantilope den hals wilde afsnijden, gaf het dier liggend door één kopwending zulk een stoot met de horens, dat hij eenige meters ver geslingerd werd, en alleen z'n leven daaraan te danken had, dat de bok niet genoeg kracht meer had.

Door zulke ongevallen leert men voorzichtigheid!

***

De gevaren, waaraan men op reis in Central-Afrika van de zijde der dieren blootgesteld is, worden menigmaal overdreven. Hoe dikwijls ook wilde dieren zich 's nachts laten horen, zeer zelden gaan ze tot den aanval over. Zoekt men ze op, dan verdedigen ze zich natuurlik. Over eenige dier jachten op leeuw en leopard wil ik later afzonderlik schrijven. Hier heb ik meer het oog op dieren, waaraan men gewoonlik niet denkt, maar die zich tussenbeide op zeer onaangename wijze bemerkbaar maken, ik bedoel de slangen. Er bestaat wel is waar een middel tegen slangenbeet, n.l. het Calmette Serum, maar zo heel zeker is men ook niet, dat 't helpt, terwijl 't ook niet tegen alle slangen nut, en steeds fris moet zijn. Een goed huismiddeltje is ammoniak in- en uitwendig, maar ook dit helpt dikwels niet. Dus gaat men op reis en hoopt op z'n goed gesternte, dat mij dan ook werkelijk gediend heeft, want al *zag* ik zeer vele slangen, ik werd gelukkig nooit gebeten, ofschoon ik eens als door een wonder ontkwam. Ik had mij n.l. op een hoop gedroogd gras gezet, dat voor het dekken van een huis bestemd was. Toen ik opstond sprong een neger toe en sloeg met zijn bosmes als 'n wilde op 't gras grond. Ik vroeg of hij gek was, maar hij riep niets als: ‘nyoka! nyoka!’ (= slang) en dat was ook genoeg. Misschien heb ik juist zó op de slang gezeten, dat deze niet weg kon, en ook verhinderd werd om te bijten; in ieder geval kroop ze onmiddelik weg, toen ik opstond. Of dit nu een zeer giftige slang was, kan ik niet beoordelen, de ingeborenen beweerden het, maar ik heb nog nooit een slang gezien, die de negers *niet* voor giftig hielden.

Zelfs de God der Matabelen, een grote groene slang, door hen ‘siboko’ genoemd en ijverig aangebeden, geldt als zeer giftig, hoewel ik dit nauweliks kan geloven.

Het heet, dat vele negers zich immuun maken tegen slangenbeten, door het inslikken van het gif zelf, dat ze van een gedoodde slang gekregen hebben.

In ieder geval is 't maar 't beste op te passen. Zo denken de negers er ook over en doden onverbiddelik elke slang, die ze zien. Juist toen ik van 't Zuiden komend, de Kongo binnentrok was een zekere heer Verhulst, beambte der Congo-Vrijstaat (het was toen nog geen Belgiese kolonie) bezig in het Zuiden van het landschap Katanga een nieuw station aan te leggen, waartoe ongeveer 6 H.A. grond afgerooid werden; daarbij doodden de negers 8 grote slangen, volgens de heer Verhuist de giftigste in de Kongo. En vlak daarbij kampeerden wij in 't hooge gras!!

Was 't wonder, dat m'n kameraad me aanbeval, evenals hij, des morgens de schoenen om te keren vóór ik ze aantrok, om te zien of geen slang of schorpioen erin stak?

Zo bang de negers ook voor de slangen zijn, toch weten ze heel goed, dat deze niet bijten kunnen, ja zich niet bewegen kunnen, als ze pas veel gegeten hebben. Want als 't mogelijk is, eet een slang tegelijk voor enige dagen en is dan hulpeloos.

Zo toont onze foto een python, die zo juist een dwerg-antilope met huid en haar ingeslikt heeft. Daar m'n reiskameraad het dier ongeschonden wou hebben, werd het gewurgd. Het lag opgerold in 't pad en kon nog slechts z'n kop opsteken. Hier werd een strik omge-

gooid; deze werd stijf toegetrokken en na enige uren was de slang dood.

Python met pas verorberte dwerg antilope in z'n maag.

De gewone manier om slangen te villen, n.l. hem het vel als bij een aal van 't lijf te stropen, kon hier niet toegepast worden, daar de maagstreek veel te dik was, en 't al een wonder moest heten, dat het dier niet berstte. We sneden het dus in de lengte open: de antilope lag bijna ongeschonden in de maag, zelfs hoeven en staart waren niet afgebeten.

Slang, die een padde oppenzelt.

De andere foto toont een slang die erbij verrast werd, toen hij bezig was een padde eveneens met huid en haar in te slikken. Deze foto kon van een vrij hoog standpunt genomen worden; ook scheen de slang in 't eerst niets te bemerken. Toen de padde echter verdwenen was, en ik nog een foto nemen wou, maakte ik daarbij waarschijnlik te veel leven, en verdween de slang in het gras.

Ook het aantal boomslangen in Afrika is niet gering, en dit is wellicht de reden, dat de meeste vogelnesten aan uiterst dunne twijgjes hangen, door doornen beschermd worden of op ontoegankelijke plaatsjes gebouwd zijn.

Nest van de Tailorbird. Wevervogel.

Zulk een nest van den wevervogel (Engels tailor bird) toont onze foto. De ingang is van onder in het uithangende deel. 't Gaat daar als in een schoorsteen naar boven en 't nest bevindt zich in 't ronde deel, alles zeer kunstig gemaakt.

Ten slotte wil ik nog verhalen, hoe ik bij Abercorn (Zuideinde v.h. Tangangikameer) een slangetje ving van 2 voet lengte en 1 cm. dikte, dat over den grond *kroop*, maar vier uiterst kleine pootjes bleek te hebben. Graag had ik dit diertje willen bewaren en fotograferen, maar een plotselinge aanval van malaria deed me het geval vergeten, en toen ik er later weer aan dacht, had m'n boy dat griezelige diertje natuurlik weggeworpen.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Stanna. - Nu moet ik U een groote teleurstelling aandoen, want het vers vind ik waarlijk

niet geschikt; hoezeer ik ook graag had meegeholpen aan die verrassing, het is heusch niet apart genoeg, juist wat *dat* onderwerp aangaat, om het te plaatsen. Ik wil de bijdrage als feuilleton op den duur wel plaatsen, maar gij moet geduld hebben. Voor Uw lief schrijven dank ik U hartelijk.

Ja, ik-ook geloof, dat er tusschen ons sympathie bestaat, dat voel ik heel goed uit Uw brieven. Alles wat gij omtrent dat neerzien op 'gevallenen' schrijft, door zeker soort deugdzame dames, ben ik geheel met U eens, hoe menige 'val' kon ook voorkomen worden, indien zulke dames wat meer stil stonden bij het lot en de behoeften harer dienstbaren. - Het hoofdartikel: Het beste deel, waarmede gij Uwe instemming betuigt, vond véél sympathie; ik-ook was het er zeer mede eens. Dat gij, in zulke kringen als gij beschrijft opgevoed, het ware van Om de Eere Gods van nabij hebt gezien, kan ik begrijpen, want iedereen die in dergelijke kringen verkeert ziet helaas hoe daar de schijnvroomheid is opgelegd als een blanketsel. Echter, er zijn er óók als Geertes moeder of als de oude mevrouw Stinia; dat ook weet-ik. - Dank voor Uw vertrouwelijk schrijven.

A.v.D. - Indien gij niet gaarne wilt herkend worden, en wèl gaarne wilt correspondeeren met mij, dan moet gij een pseudoniem kiezen. Nu weet ik er niets anders op, dan U niet al te uitvoerig te antwoorden teneinde het gevaar van herkenning te vermijden. Ik moet U echter waarschuwen, dat ik U geen aparte Lelie nummers kan toezenden, want daardoor zou ik U bevoorrechten boven de abonné's. Gij moet dan maar wachten tot de Lelie door middel van het leesgezelschap in Uw handen komt. Dit is geen onvriendelijkheid van mij maar een rechtvaardig beginsel, want het zou toch, gelijk gij zelf zult inzien, niet aangaan den niet-abonné's meer beleefdheid te bewijzen dan hun die het abonnement betalen juist *om* de correspondentie dadelijk te ontvangen. - Ja, daarvan kunt gij overtuigd zijn, dat ik het goed meen met iedereen die mij om raad vraagt, maar het is een heel verkeerde-opvatting van alle buitenstaanden, dat auteurs in staat zouden zijn de menschen aan vertaalwerk te helpen. Ten eerste is dat een zaak van de *uitgevers* en niet van de *auteurs*, en ten tweede wanneer men, zooals ik b.v., redactrice is of redacteur van een blad, dat wel eens vertaalde stukjes opneemt, dan wordt men met bijdragen van dien aard meer dan overstelpt, en het spreekt van zelf, dat ieder redacteur in zoo'n geval bovendien vaste medewerkers ook nog heeft. - Ik moet U eerlijk bekennen, dat *ik* het in het geheel niet eens ben met dat boek waarover gij schrijft en den daarin gegeven raad: Volg uw neigingen en gij zult slagen. Ik vind integendeel dien raad zeer oppervlakkig, want heel veel menschen hebben 'neiging' tot schilderen of tot dichten of tot schrijven of tot wat ook, waarvoor zij niet genoeg wezenlijk *talent* bezitten om het er ooit tot iets verders in te brengen dan brekebeenen. Ik ken wel menschen die op die manier hun leven eenvoudig-weg verknoeid hebben, juist door dat hunne 'neigingen' najagen, in plaats van zich aan te pakken tot een ernstigen levensarbeid, ook al beviel die hun niet. - Ja, ik begrijp de bezwaren die gij mij opnoemt tegen een handwerk heel goed, maar ik zou zeggen dat men met eenigen artistieken aanleg in het genre huisvlijt er wel iets kan bijverdienen. Van de Amerikaansche advertentie heb ik geen groot idee, maar dat moet de tijd leeren, of die heeren U niets op de mouw spelden. Gij vraagt er mijn opinie over, en ik kan U alleen antwoorden, dat *ik*-ook er nooit van heb gehoord, dus U geen inlichtingen kan geven. - Gij moogt mij gerust schrijven over alles waarin gij lust hebt of wat U

interesseert, ik wil U steeds gaarne antwoorden. - Uw stuk natuur, waar gij woont, ken ik niet, maar, hoe meer ik reis, hoe meer ik leer zien, dat de natuur overal *mooi* is, natuurlijk echter op een verschillende wijze. Ik vind ook dat zoo iets altijd zoo afhangt van onze stemming. Soms in een sombere bui kan de lachende natuur je pijn doen bijna, en stemt een stormende zee of een dreigend gebergte je veel kalmer dan een vriendelijke omgeving.

L.S. te U. - Gij vraagt mij een adres. Het strijdt tegen de usances dat op te geven. Wilt gij U tot die persoon wenden door middel der Lelie, dan ben ik gaarne bereid U plaats te verleenen.

J.B. te L. bij W. - Ik hoop dat U dit antwoord onder de oogen komt, daar particuliere correspondentie mij onmogelijk is. - Natuurlijk ben ik recht blij dat Vragensmoede U zoo goed is bevallen. De nieuwe uitgave is nu verschenen. Ik-zelve echter ben het met U eens, want dat andere boek van mij, dat gij aanhaalt, is óók mijn eigen lievelingsroman, want het is uit mijn eigen ziel geschreven. En, naar wat gij-zelf alles mij vertelt, kan ik zoo heel goed begrijpen, dat gij-ook voor zulk een levensgeschiedenis innig moet medevoelen. Gij zijt wel een uitzondering op Uw lotgenooten, dat gij dien toestand van U-zelf zoo helder inziet en zoo kalm beredeneert. De meesten juist zijn op dat punt zoo optimistisch; iets wat ik-ook mij nooit heb kunnen begrijpen, omdat ik-zelve ook altijd heel beredeneerd zie mijn eigen lot. - Echter, gij hebt nog héél, héél veel over, weet gij dat wel, met Uw ‘zusje’, die U zoo lief heeft! Om dat door God ‘bezocht’ worden moet ik-ook altijd lachen. Dan denk ik steeds aan den pharizaer en den tollenaar. Het is m.i. nog de vraag voor *wien* God ten slotte het méést zijn ‘bezoekingen’ noodig vindt, voor de zoogenaamde braven, of voor hen die in het oog van die braven erge zondaren zijn.

Ook om dat eigengerechtige antwoord over Vragensmoede moet ik lachen. Ik weet hier van een vroom ziekenhuis, waar het boek een patiente werd afgenomen, omdat het ‘te zondige lectuur’ was! - Ik wil U gaarne, indien gij met mij correspondeeren wilt langs dezen weg, er de gelegenheid toe verschaffen. Van harte gegroet.

Freda. - Welk een gelukkige brief! Zulk een buitenkansje als U en Uw zuster te beurt viel gebeurt niet velen, van zóó ineens financieel onafhankelijk te worden! Nu, de ervaring zal U geen kwaad hebben gedaan. En dan schijnt gij het ook bijzonder gelukkig te hebben getroffen met zulk een gezellige betrekking. Uw beschrijving van de natuur daar is wezenlijk om

lust te krijgen er heen te gaan, en ik denk dat Uw zuster wèl echt zal genieten bij U. Zeker, ik herinner mij Uw vroegeren brief nog heel goed. Toen waart gij, met recht, vrij wat minder opgewekt. Ik vind het aardig van U dat gij U terstond nu Uw omstandigheden het toelieten op de Lelie hebt geabonneerd. De roman Om de Eere Gods komt ook afzonderlijk uit, en, om mijn lezers zooveel mogelijk tegemoet te komen, geef ik Uit Christelijke Kringen elke week. De correspondentierubriek schijnt inderdaad voor de meesten *de* groote aantrekkelijkheid te zijn, en ik-zelve heb vele mijner correspondenten er oprecht door lief gekregen. Ach men slaat zoo menig verborgen blik in intiem levensleed, en ook, men ondervindt telkens weer, hoe wij-vrouwen toch op zoo menig punt in de méést verschillende levensomstandigheden toch ten slotte denzelfden innerlijken strijd doormaken. - 't Geen gij mij over het dieren-wereldje bij U beschrijft is mij natuurlijk innig-sympathiek. Alle menschen, die van dieren houden, zijn mij min of meer lief als geestverwanten. - Genève ken ik zeer goed, en is mijpersoonlijk nooit sympathiek geworden evenmin trouwens als gansch fransch Zwitserland. Ik vind Genève vuil en stijf, en al heeft het natuurlijk een mooie omgeving, het is er mij toch steeds alsof de Calvijn-adem er nog hangt. Dan nog oneindig liever Lausanne, dat ten minste iets elegants heeft in sommige villa-gedeelten. Toch, het eigenaardig *Zwitsersche* van Duitsch-Zwitserland heeft Fransch-Zwitserland nergens; het is er overal vuil. In het Italiaansche gedeelte is het óók vuil, maar weer op 'n andere, méér voorwereldlijke, en daardoor minder hinderlijke wijze. En dan, het Engadin is zoo verrukkelijk-mooi! -

Robinette. - Niet-abonnés komen, gelijk van zelf spreekt, het laatst aan de beurt wat beantwoording betreft. Ik meen echter zeker te weten dat ik Uw gedichtjes weigerde. Indien zij nog zijn onder de nog niet nageziene copie, dan zult gij te zijner tijd antwoord ontvangen. Ik zend volstrekt niet altijd *alle* geweigerde copie terug; dit is een onbillijke eisch waar het inzendingen geldt van niet-abonnés.

Abonnée. O. - Ik heb in het Soerabayasch Handelsblad gelezen, dat mevrouw de Graaff, 123 Frederik Hendrik Laan den Haag, een haar bekende familie recommandeert voor het in huis nemen van Indische kinderen. Misschien kan zij U met dat adres van dienst zijn. Ik-zelve weet niemand zooals gij zoekt, maar ik ken mevr: de Graaff persoonlijk als absoluut betrouwbaar.

Ge. - In antwoord op Uw noodkreet dient het volgend omgaand antwoord. Uw jongen heeft geen schuld. Ik kreeg alles in goede orde maar ik zag - eerlijk gezegd - er een beetje tegen op Uw werk dóór te lezen, en stelde dientengevolge mijn antwoord wat lang uit. Nu heb ik het gedaan, en ik geloof *niet* dat gij heel licht voor zoo iets, dat neerkomt op een beschouwing, een uitgever zult vinden. Ik dacht uit Uw schrijven dat gij een verhaal hadt gemaakt ervan, maar een dergelijke beschouwing, hoe verstandig ook, zal allicht geen uitgever vinden, die er licht inziet er wat aan te verdienen. - De raad, door die redactrice U gegeven, die echter m.i. niet héél veel beteekent, want iedereen kan U dien geven, is nogtans de eenige weg die U overblijft. Gelijk gij reeds hebt ondervonden, er volgt tot nog toe nul op het request; daarom vind *ik* dat *zij*, indien zij zooveel goeds ziet in Uw werk, U moest introduceeren bij die uitgevers met een aanmoedigend schrijven harerzijds. *Dat* zou misschien nog iets kunnen helpen. Ik weet dat zij een zuster is van die andere auteur. - Het verhaal

dat gij mij doet van die somnambule is zeker merkwaardig, maar ik ben toch altijd een beetje huiverig voor die betaald-wordende menschen. De vraag is in hoeverre zij bij toeval iets afweten van hun bezoekers. Zelf zou ik er *nooit* mij mee inlaten, èn omdat ik liever niet word bedrogen, èn, gesteld omdat indien zij wèl iets meer zien dan ik weet, ik de toekomst niet wensch te doordringen. Als wij die wisten zouden wij nog veel ongelukkiger zijn, geloof ik. Ik denk dat gij mevrouw van Rees-van Nauta Lemke verwart met mevrouw van Holte tot Echten, die óók een spiritualiste is, en die meen ik, een zoon heeft.

Ik geloof dat gij over het onderwerp, of man en vrouw zonder liefde bij elkander moeten blijven wanneer de kinderen groot zijn, een heel goed hoofdartikel zoudt kunnen maken. Het onderwerp interesseert velen, en gij schrijft er mij zoo verstandig over. - Dat de kinderen een oorzaak zijn dikwijls van groote oneenigheid, juist in zake opvoeding, is helaas zéér waar, en schijnt mij in een niet-gelukkig huwelijk ook altijd 'het' grootste struikelblok om over heen te komen, want ik zou er niet in kunnen of willen berusten, dat mijn man mijn kind slecht of dom grootbracht, of bedierf. - Doe mijn hartelijke groeten aan Uw jongsten zoon van wege zijn hondenliefde! Maar, gij hebt gelijk, schaf er liever geen aan, wanneer gij toch geen gelegenheid hebt hem goed te behandelen. - Ik zal U Uw werk bij gelegenheid terugzenden. Hartelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

K.L. - Ik zal aan Uw noodkreet gevolg geven en U zoo spoedig mogelijk antwoorden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

17 Augustus 1910.
24ste Jaargang.
No. 7

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
De Nationale Tentoonstelling voor Huisvlijt.

Van af ongeveer half Juli tot einde September wordt te Scheveningen gehouden de door den Volksbond tegen Drankmisbruik georganiseerde Tentoonstelling voor Huisvlijt, waarvoor reeds maanden tevoren allerwegen de groote, sprekende biljetten waren aangeplakt. Wat wordt met deze tentoonstelling bedoelt, en welke is de plaats, die de huisvlijt thans reeds in ons volksleven inneemt? Het doel der tentoonstelling wordt uitgedrukt door het volgende eerste artikel van het program, dat de Volksbond zich bij de organisatie der tentoonstelling heeft gesteld:

1°. daadwerkelijk te toonen de opvoedende en sociale kracht van huisvlijt, onder welker voortbrengselen alleen wordt verstaan datgene, wat door lieden, die reeds op andere wijze een middel hebben om in hun voornaamste levensonderhoud te voorzien,

wordt gemaakt met het doel hun vrijen tijd ernstig en aangenaam, ook voordeelig te besteden;

2°. te laten zien de groote ontwikkeling die de huisvlijt in Nederland reeds heeft bereikt, daardoor onderlinge leering te kweeken en den lust voor dezen arbeid te doen ontstaan, waar hij nog ontbrak of niet voldoende aanwezig was;

3°. te strekken tot krachtig middel van propaganda voor den Volksbond en zijnen

arbeid in het bijzonder, en voor het werk der drankbestrijding in het algemeen;

4°. te trachten, zoo de financiën dat toelaten en de inzendingen er de technische mogelijkheid toe openen, uit de tentoonstelling zelve ten dienste van den Volksbond een keurcollectie samen te stellen, welke in den zin van verplaatsbaar museum zal kunnen worden aangewend, dit laatste na afloop der tentoonstelling door de algemeene commissie te besluiten en te omschrijven.

Welke de beteekenis is der huisvlijt in het volksleven hoopt de Volksbond dat uit deze tentoonstelling blijken zal, omdat daar zal worden aangetoond, hoeveel meer dan men vermoedt in ons land reeds aan huisvlijt wordt gedaan, waardoor tevens een juist overzicht wordt verkregen en het mogelijk is te doen wat noodig zal blijken om den juist in de huisvlijt nog zoo veelvuldig voorkomenden wansmaak te bestrijden, zoodat op den duur langs den weg der huisvlijt misschien zou te komen zijn tot een zuivere volkskunst.

Om tot een juist begrip van de beteekenis der huisvlijt te komen, is het noodzakelijk dat men het onderscheid tusschen huisvlijt en huisarbeid scherp in het oog houdt. Huisarbeid is een onderdeel van de algemeene industrie. Het is de arbeid die door de daarin werkende arbeiders wordt verricht als hun hoofdbedrijf en hij verschilt alleen daarin van den gewonen industrie-arbeid dat hij niet wordt verricht in fabrieken, of althans tot het verrichten van arbeid bestemde lokalen, maar ten huize van den arbeider. Onder huisvlijt daarentegen verstaat men het werk dat gedaan wordt in den na het gewone dagelijksche werk overblijvenden vrijen tijd, in de eerste plaats als liefhebberij, waaruit het dan soms mogelijk blijkt een bijverdienste te trekken. Men zou dus kunnen aannemen dat de beteekenis van den huisarbeid is een sociale, die van de huisvlijt is een aesthetische, omdat het juist langs den weg van de huisvlijt, dus van het uit liefhebberij gedane werk in de allereerste plaats, mogelijk zou blijken den volkssmaak te veredelen.

In deze richting is de beweging begonnen in het hooge Noorden, in Zweden en Noorwegen, waar de lange winteravonden der bevolking tot beoefening van sloid de beste gelegenheid gaven; zij is daarna overgewaaid naar Duitschland, dat met zijne dikwerf tamelijk dicht bevolkte hooge gebergtestreken als het Schwarzwald, Thüringen en den Harz, die evenzeer des winters van alle verkeer buitengesloten zijn, een dankbaar arbeidsveld gaf.

Natuurlijk is er in beginsel niets tegen te zeggen, dat de vervaardigde voorwerpen verkocht worden indien dat tegen een goeden prijs kan geschieden, maar hoofdzaak moet blijven het eigen gebruik, moet blijven de zin voor het werk zelf. Want juist daardoor kan de huisvlijt ook eenig sociaal belang krijgen, omdat zij een rem wordt tegen maatschappelijke verkeerdheden waar de huisvlijt den geest van huiselijkheid en den famieliezin kan versterken, omdat - het is meer dan eens gebleken - geheel het gezin langzamerhand gaat meeleven met het product van den handenarbeid, dat het ziet tot stand komen. Drie groote voordeelen der huisvlijt doen zich dan ook kennen: het voordeel in sociaal-economisch opzicht, omdat het de onnoodige uitgaven tegengaat en een kleine nieuwe bron van welstand opent; het

voordeel in wijsgeerig opzicht, omdat het leert begrijpen dat zelfs het minste stuk grondstof bij goede aanwending nog waarde kan hebben en de mensch altijd meer kan dan hij meent, indien hij slechts wil; het voordeel in aesthetisch opzicht ten slotte, omdat onwillekeurig dergelijke arbeid den kunstzin moet ontwikkelen.

***

De beweging voor huisvlijt, die niet nieuw is in ons land (reeds voor dertig jaar was het o.a. mr. Kerdijk die er krachtig voor ijverde) was echter langzamerhand geluwd en vrijwel overgegaan tot een beweging, met vrij afwijkende beteekenis, voor handenarbeid. Uit den sluimer, waarin de beweging daardoor was geraakt, werd zij voor vijf à zes jaren door den Volksbond gewekt. In 1905 werd de

eerste tentoonstelling gehouden te Winterswijk van 750 voorwerpen van bijna 200 inzenders. Spoedig daarop volgde Utrecht met 1000 voorwerpen van ongeveer 400 inzenders, en Wageningen. In 1906 werd een geheele reeks tentoonstellingen gehouden, die elk jaar werd voortgezet en zoo zijn nu welhaast in de voornaamste plaatsen van alle provincies

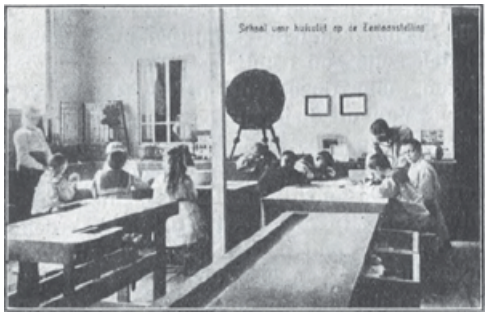

tentoonstellingen van huisvlijt gehouden, waarbij telkens weer het verschijnsel kon worden geconstateerd, dat de beweging in verheugende mate veld wint. In de eerste plaats kon dit geconstateerd worden waar het aantal inzenders en bezoekers gestadig groeide, maar bovendien bleek het ook daaruit, dat personen van elke gezindte en kleur zich bij de beweging aansloten en haar steunde en dat bijna in alle gevallen op de medewerking der autoriteiten mocht gerekend worden.

Het succes bleef en blijft aanhouden. Een eerste jaar waren er 12 tentoonstellingen, een tweede jaar reeds 21, een derde jaar bedroeg het aantal meer dan dertig en een vierde was het weer hooger. Totaal zijn nu, dank zij het initiatief van den Volksbond, in meer dan 80 verschillende steden van Nederland meer dan 100 tentoonstellingen van huisvlijt gehouden. En het was wel te verwachten, dat binnenkort een nationale tentoonstelling uit al deze locale exposities zou groeien. Op de algemeene vergadering te Rotterdam in 1907 deed de afdeeling Deventer in dezen zin het eerste voorstel, dat na krachtige ondersteuning van mr. Goeman Borgesius onmiddellijk werd aangenomen; een commissie van advies toog aan het werk, en bracht aan het hoofdbestuur van den Volksbond een rapport uit, waarin zij concludeerde, dat eene Nationale Tentoonstelling ten zeerste wenschelijk en tevens mogelijk was. Toen werd de uitvoerende commissie der tentoonstelling benoemd, die den 12^{en} October 1908 te Utrecht werd geinstalleerd en dadelijk daarna haar werkzaamheden aanving.

De tentoonstelling bestaat uit twaalf afdeelingen, te weten:

I. Oorsprong, geschiedenis en ontwikkeling der Huisvlijtbeweging in ons land. Literatuur, leerboeken en geschriften; leermiddelen, werktuigen en grondstoffen ter bewerking.

II. Een moderne huisvlijtschool met openbare les, en nieuwste hulpmiddelen.

III. Huisvlijtproducten uit vroegeren tijd.

IV. Houtbewerking en metaalbewerking.

V. Papier-, leder- en beenbewerking; riet-, touw- en stroovlechtwerk.

VI. Nuttige en fraaie handwerken.

De afdeelingen IV, V en VI moeten een beeld geven van de trapsgewijze ontwikkeling van het eenvoudigste tot het meest kunstig bewerkte huisvlijt-product, uit eenzelfde stof vervaardigd, tevens zoo mogelijk met indeeling der groepen naar practisch nut en versiering.

VII. Teekenkunst, schilderkunst, photographie, projectie, boetseer- en kleiarbeid.

VIII. Verscheidenheden, niet behoorende tot de vorige afdeelingen, als: Postzegelarbeid, scherfwerk, en alle versieringsarbeid uit waardelooze grondstoffen.

IX. Versieringen van diversen aard.

X. Inzendingen van bijzondere personen en instellingen.

XI. Huisvlijt-producten uit de koloniën en uit de inzendingen uit het buitenland.

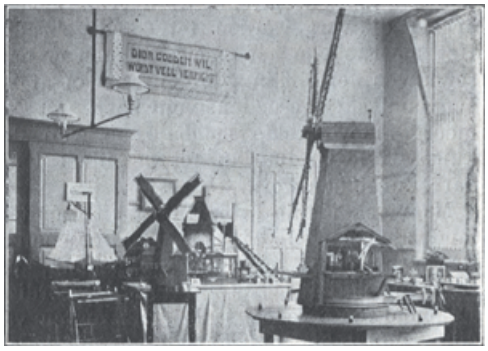

XII. Huisvlijt als propagandamiddel van den Volksbond door aanschouwelijke voorstelling.

Ongetwijfeld geeft de tentoonstelling een zuiver en volledig beeld van de huisvlijt zooals die thans in ons land wordt beoefend. Natuurlijk, de eene streek zal beter vertegen-

woordigd zijn dan de andere, maar geene streek, waar van huisvlijt sprake is zal vergeten zijn. Uit het Noorden van Groningen zoowel als uit Zeeuwsch-Vlaanderen komen de inzendingen; zoowel van de Oostelijke grens van Overijsel en Gelderland als van de Noordzeekust hebben de inzenders zich aangemeld.

Karakteristieke groepen zullen evenmin ontbreken; Friesland wordt schitterend vertegenwoordigd, een Marker interieur is aanwezig, van de Limburgsche kloosters is eene collectie inzendingen, die op den huisvlijtarbeid van deze inrichtingen een geheel eigen beeld zal werpen; en de instellingen als het Haarlemsche Museum van kunstnijverheid en de Weefschool te Enschedé ontbreken evenmin. Duizenden en nogmaals duizenden voorwerpen, waaronder er talrijke zijn met hunne speciale eigenaardigheden, zullen er te zien zijn, en aantoonen welke kunststukken na jarenlang en volhardenden arbeid dikwerf worden tot stand gebracht. Het mooiste van het mooie zal men er aanschouwen, en dit in alle genres, van af het eenvoudigste gesneden vouwbeen, tot het meest ingewikkelde mechanisme, van den kunstvollen borduurlap tot het fijnst denkbare kunstnaaldwerk.

Maar ook uit de koloniën en uit 't buitenland zijn belangrijke inzendingen verschenen. Reeds tevoren kon worden gemeld, dat Zweden schitterend zou zijn vertegenwoordigd. Denemarken eveneens door de zorgen van zijn kunstvlijt en huisvlijtvereenigingen. Noorwegen zal officieël niet inzenden, in het land zelf is dit jaar eene Nationale Tentoonstelling voor Huisvlijt die zulk een inzending tegenhoudt, doch niettemin kan een Noorweegsche collectie niet ontbreken. Van Rusland is nabij het Cz. Peter huisje een verzameling ondergebracht, en Roemenië is met kantwerk aanwezig, even als ook Engeland, Schotland, Frankrijk, en een deel van Italië vertegenwoordigd zijn, terwijl door de particuliere hulp, een en ander uit exotische landen aanwezig is. Uit Duitschland zijn tal van particuliere inzendingen waaronder vooral mooi Neurenberger werk en een kostbare collectie poppen. En in Berchtesgaden, gelegen op de bijna uiterste grenzen van Beieren, heeft zich onder voorzitterschap van den directeur der Holzschnittschule, den heer Kindel, zelfs een comité gevormd om inzendingen naar deze tentoonstelling te bevorderen. Van uit Beieren zoowel als uit Tyrol en Bohemen was iets te verwachten en de pogingen, in het werk gesteld om het mooie werk uit Oostenrijk en Hongarije niette doen ontbreken, zijn met goeden uitslag bekroond. Ook Spanje komt goed voor den dag en helpt mede dit deel van het gebouw tot een ware ‘rue des nations’ te maken.

De Tentoonstelling is te Scheveningen. Het terrein voor het gebouw is gelegen in de onmiddelijbe nabijheid van het circus Schuman, en wordt begrensd door de nieuwe Parklaan, Stevin- en Neptunesstraat. In verband met den ongeveer driehoekigen vorm van het terrein werd het gebouw ook in zoodanigen vorm opgetrokken en vertoont

dientengevolge een sterk vooruitspringenden zijkant langs geheel de Stevinstraat. De hoofdingang is aan de Nieuwe Parklaan. Door den tuinaanleg voor het gebouw bereikt men spoedig den in twee deelen gescheiden ingang.

Deze ingang voert naar een ruimen corridor, die aan den eenen kant heeft het kunstzaaltje, waarin door de zorgen van den Haagschen Kunstkring eene fraaie collectie schilderijen zal worden bijeengebracht, en aan de andere zijde toegang geeft tot de buitengroepen, die in werkelijkheid trachten weer te geven het ontzaglijke moreele voordeel, dat huisvlijt

biedt en waardoor deze eene zoo goede bondgenoote is in den strijd van den Volksbond. Aan beide kanten van de hall groepeeren zich de verschillende afdeelingen, waarin de tentoonstelling is verdeeld. Naar rechts gaande komt men allereerst in de afdeeling voor de kolonieën en buitenland, welke waarlijk schitterend is. Daarna bereikt men de historische afdeeling, dan de moderne huisvlijtschool, en de eerste afdeeling welke een systematisch overzicht aan de beweging in ons land zoowel in heden als verleden tracht te geven. Hier vindt men ook opgesteld het Czaar Peterhuisje in ware grootte, huisvlijtwerk van Zaanlanders, dat de woning aan den Russischen keizer weergeeft, zooals ze in het begin van de 18de eeuw was.

Aan den linkerkant strekken zich de verschillende gewone groepen der inzendingen uit. Allereerst komt men langs inzendingen van instellingen, dan ziet men het metaalen het houtsnijwerk, daarna het papier- en rietwerk, vervolgens de handwerken, daarna teeken- en schilderkunst, photografie, boetseeren kleiarbeid.

Ten slotte de verscheidenheden van echten huisvlijtarbeid, als postzegel- en scherfwerk. De afdeeling der verzamelingen sluit dezen vleugel van het gebouw, waarvan de expositieruimte 2400 vierkante Meter ongeveer bedraagt. Een aardige tuinaanleg verfraait het gezicht op het gebouw. Die tuin biedt tevens een prettig zitje voor het restaurant, dat met den oostelijken hoek aan de Stevinstraat uitkomt, en ook voor het theesalon, hetwelk uitzicht op het vroolijke gewoel op het Gevers Deijnootplein geeft. In den tuin is een sierlijke Zaansche windmolen op werkelijke groote, ook echt huisvlijtwerk, geplaatst.

* * *

Slechts op de tentoonstelling de aandacht vestigen, dat beoogt dit artikel. Op hare innerlijke waarde te wijzen, het worde volgaarne aan andere en meer onpartijdige hand overgelaten.

Maar over de beteekenis der tentoonstelling een enkel woord. In tweeërlei opzicht. Allereerst dan het doel, waarvoor ze werd opgezet, welk doel in de beeldengroepen van de twaalfde afdeeling hare concentratie vindt. In zekeren zin is afdeeling XII de apotheose der tentoonstelling; hier vindt men ìn een tweetal groepen hare geheele groote beteekenis weergegeven en hier heeft men getracht een aanschouwelijk en zoo sprekend mogelijk beeld te geven van het voordeel, dat ze in sociaal en economisch, en ethisch, en moreel opzicht voor de samenleving beteekent.

Een enkele muur slechts scheidt de beide gezinnen die daar aan den bezoeker worden voorgesteld; slechts enkele passen zijn er tusschen de beide kamers van deze twee werklieden gezinnen. Maar welk een ontzaglijk onderscheid ligt er niet tusschen

het innerlijk der beide kamers, welk een niet te overbruggen afstand bijna spreekt er voor den aard der beide gezinnen. De ruimte maakt het natuurlijk noodig deze beide kamers

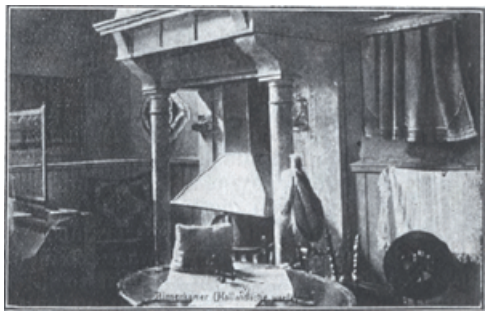

vlak naast elkander te brengen, maar ook in die onmiddelijke nabijheid ligt eene symbolische beteekenis. Want het is niet onmogelijk, integendeel het zal veelal voorkomen, dat twee aaneengrenzende huizen, kon men slechts even de daken oplichten, dit verschillend aanzien zouden bieden.

Ter rechter zijde is in het kleine vertrek licht aan welvaart en opgewektheid warm getint door huiselijkheid en gezelligheid. In het nette vertrek, dat blijk geeft dat hier een huisvrouw, die zorg voor haar gezin en voor haar inboedel heeft, aan de gang is.

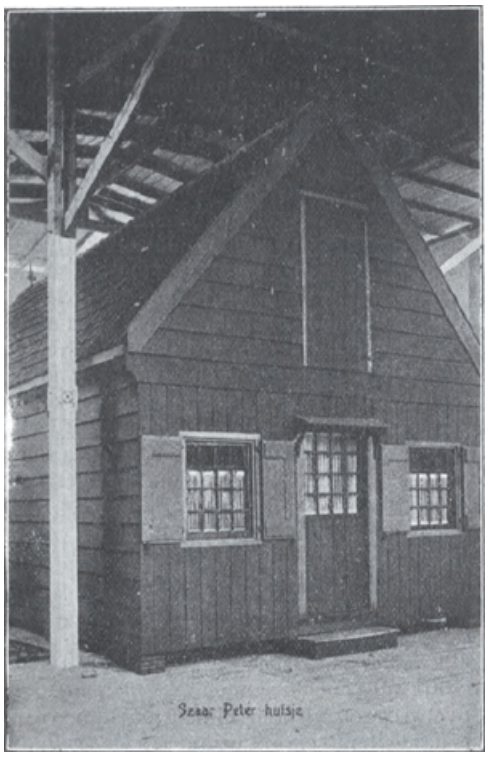

Steeds door, zit de moeder aan tafel voor het theeblad en werkt ijverig; naast haar is het kleine meisje bezig met een eenvoudig huiselijk werk, waarvan zij de resultaten verheugd toont. In den hoek der kamer houdt de zoon zich bezig met zaagwerk, en de vader, die rustig de courant zit te lezen, kan met kalmen glimlach van tevredenheid op deze vredige omgeving neerzien; hij werkt hard voor de zijnen maar wat hij verdient is ook voor hen. En hij vindt er meer genoegen in, in zijn huiskamer, waar zoo menig stuk van den eigen arbeid spreekt te zitten, dan des avonds uithuizig te zijn en buiten de deur vermaak te zoeken.

En nu zie men ter linker zijde. In ellendigen toestand ligt de dronkaard meer op zijn stoel dan dat hij daarop zit; de arme vrouw, die misschien reeds jarenlang gestreden heeft om het huiselijk kwaad te overwinnen, is ten lange leste onverschillig geworden, en van hare onverschilligheid draagt de geheele omgeving de sporen. Het weinige huisraad, dat nog niet de deur is uitgedragen ziet er verwaarloosd uit; het gordijn zelfs voor het raam hangt aan flarden. De omgeving is er eene om van te schrikken; de omgeving zooals deze langzamerhand geworden is, kan niet anders doen dan de huiselijkheid vernietigen, huiselijk geluk verbannen. En in de wieg ligt het arme kleine kind rustig te slapen, en zelfs dit kind ziet men reeds de sporen aan, die de ellende, door de ouders veroorzaakt, misschien geheel zijn verder leven zal hebben te betreuren. Men ziet wat gekomen is, men kan vragen hoe dat gekomen is, en men kan er bijna zeker van zijn, dat veel van dezen ellendigen toestand is te brengen op de rekening van ledigheid en verveling, aan vrijen tijd die niet benut werd. De gezegende invloed van de huisvlijt spreekt hier duidelijk. Sociaal en economisch, omdat zij krachtig maakt,

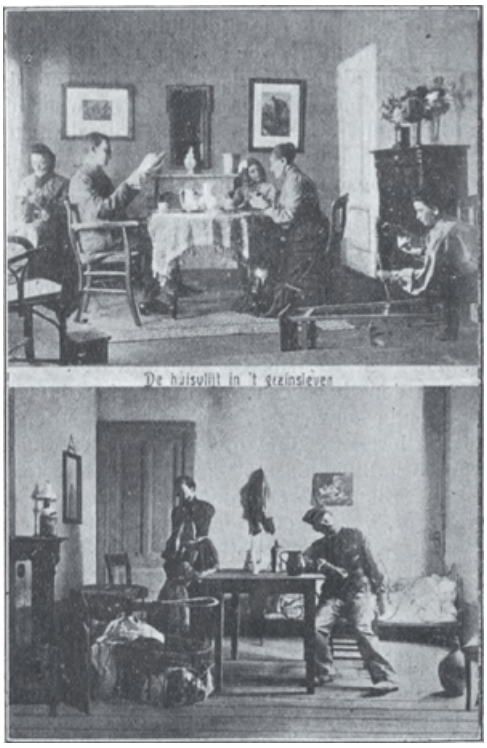

gelukkig en rijk naar binnen degeen die haar beoefenen; ethisch, omdat zij het beste voorbeeld geeft, dat denkbaar is voor de jeugd; moreel, omdat zij leert, dat zelfs door het meest onaanzienlijke nimmer tijd verloren is, maar in bezigheid werd doorgebracht.

* * *

Daar ook de beteekenis in wat volgen kan. En we denken hier aan de woorden van eene hoog ontwikkelde vrouw, die in een werk, getiteld: 'Houdt het handwerk hoog', schreef: 'De woning van den ambachtsman en den arbeider, vroeger een vreugde voor het oog, door het mooie snijwerk op wanden en kasten, het vroolijke vertrek met de smaakvolle, praktische meubels, dat alles was voorbij en was uit. Jarenlang droeg ons aller huiselijke inrichting het kenmerk van deze vernedering. Bij den rijke zag men de verbazend leelijke, logge mahoniehouten buffetten en tafels, bij den mindergegoede stand de geverfde vurenhouten kastjes, stoelen enz. Vooruit maar, gauw afgetimmerd, glad gemaakt, opgeverfd, bij dozijnen vervaardigd.

'Ik vraag maar, *hoe* kan de ambachtsman plezier aan zijn werk hebben, als hij dag in, dag uit, dezelfde monsterlijk leelijke dingen maken moet? Dingen bij getallen en gehaast afgewerkt, waarin hij niets van zijne gedachte leggen kan? Waarvan hem niet gevraagd wordt of hij ze mooi of leelijk vindt?

Neen, dank het feit dat er thans zooveel te zien en te leeren valt, voor hem, die zoo verstandig is zijne oogen wèl te gebruiken, staan wij aan het lichten van een nieuwen beteren dag. Voor onzen tijd is de eer weggelegd, een betere richting aan te geven. De tijd, waarin elk huis, groot of klein, elke woning, 't zij die weinig of veel huurprijs doet er 't kenmerk van draagt, dat de bewoner liever iets fraais ziet, dan iets leelijks. En 't gelukkige is, dat men zich zelf aan dat mooie helpen kan.

Praktisch gaan Kunstnijverheid en Huisvlijt samen. Bij een met snijwerk versierd kastje staat postzegelwerk best; goed postzegelwerk is, vooral als er een schilderijtje van gemaakt is, beelderig, en zóó fijn van tint, dat het oog er met welgevallen op rust.

Een valgordijn van wit katoen met een zelfgehaakte of kunstig zelf vervaardigde kant (klos- of speldewerk) daaraan, staat veel netter dan grove "guipure," die direct vol stof zit ook. Een met snijwerk versierd kastje en de eenvoudige, geverfde, gemakkelijk zittende knopstoel daarbij, tooveren een gezellig hoekje. En het kleine kopergoed, dat door een deskundige thuis in de snipperuren kan worden vervaardigd, is een sieraad op den schoorsteen.

Van het verblijf aan Kunstacademie of School voor Kunstnijverheid, kan men het in dezen niet hebben; dat is slechts weinigen gegeven, èn wegens de levensomstandigheden, èn wegens de kosten.

Wel kunnen zij, die deze schoone instellingen bezochten, na volbrachte studie een zegen voor hunne omgeving zijn. Vergeet niet, dat men in vroeger tijd, wat het maken aan gebruiksgerei en meubels, die 't eigen huis verfraaiden en gezellig maakten, betreft, veelal op zich zelf was aangewezen. Van huisvlijt naar Volkskunst, die stap kan gedaan en zal, bedriegen de kenteekenen niet, ook worden gedaan.'

***

Twee uitspraken zouden we hier naast elkander willen zetten. De eerste is van den Amsterdamschen kunstvriend, de Heer R.P.J. Tutein Nolthenius en luidt:

'Waartoe buitenlanders binnengeroepen op een nationale tentoonstelling, zal menigeen vragen? Men vreest n.l.: dat het zien van dien buitenlandschen arbeid te zeer de inzenders zal ontmoedigen!

Inderdaad, het is niet tegen te spreken, dat vele landen ons in huisvlijt verre vooruit zijn. In menig geval is dit toe te schrijven aan natuurlijke oorzaken. Maar ook zéér dikwijls is die bloei der buitenlandsche huisvlijt enkel te danken aan den krachtigen en oordeelkundigen steun door hoogstaande mannen en vrouwen aan die huisvlijt verleend. Wie weet niet hoezeer Roemenië's Koningin de zijdeteelt en het weven heeft bevorderd? En hoezeer was enkele tientallen jaren geleden de huisvlijt in Denemarken, Zweden en Noorwegen in verval geraakt!

Niets is dus zoo leerzaam als te zien wat dergelijke landen thans op dit gebied voortbrengen. In plaats van ons te ontmoedigen, kan juist dat tentoonstellen van buitenlandsche huisvlijt een spoorslag ten goede zijn. Om deze reden werd dan ook te Amsterdam het buitenland uitgenoodigd tot deelneming, en ik ben blij dat in Scheveningen thans op dezelfde wijze, en wel op veel uitgebreider schaal, hiertoe wordt overgegaan. Wie het goed meent met onze Nederlandsche huisvlijt, moet zich niet schamen bij het buitenland in de leer te gaan. En ook in dit opzicht zal de Scheveningsche tentoonstelling voor allen een openbaring worden.'

De andere is van den Haagschen wethouder de Wilde en zegt:

'Huisvlijt is ongetwijfeld een van de meest deugdelijke middelen om de huiskamer en

alzoo het leven in het gezin gezellig en aangenaam te maken.

Het mag dan ook als een moedgevend teeken des tijds worden beschouwd, dat de groote waarde aan huisvlijt en handenarbeid, ook voor den strijd tegen het alkoholisme, met ieder jaar al meer en beter wordt verstaan. Want wel zijn er helaas nog tal van gezinnen op het platteland en in onze groote steden, waar huisvlijt niet of in zeer geringe mate wordt beoefend en waar de lectuur van couranten en romans zoo ongeveer de eenige bezigheid vormt, wanneer de dagtaak is geeindigd; doch hiertegenover mag toch ook gewezen worden op het feit, dat slechts weinigen meer geheel onbekend zijn met de pogingen, die allerwege in ons land worden aangewend om de vrije uren meer productief voor het gezin te doen zijn, zoo in ethischen als in economischen zin.

Op Huisvlijtgebied is in ons volksleven een groote verbetering waar te nemen, waar ieder, die de waarde kent van een gezond solied gezinsleven, zich hartelijk verblijdt.

Deze vooruitgang in het gezins- en in het volksleven zal straks aanschouwelijk worden gemaakt te Scheveningen, waar de mooie resultaten van huisvlijt en handenarbeid zullen worden tentoongesteld.

Op die tentoonstelling zal zeker ook wel eenige aanwijzing worden gegeven van de ontwikkeling, die de Huisvlijt in het buitenland heeft verkregen. Toch belooft onze Tentoonstelling bovenal *nationaal* te zijn, zal zij duidelijk maken hoe de Huisvlijt in alle kringen van ons volk, in alle provinciën van ons land, een plaats der eere heeft weten te verkrijgen.

Nationaal mag deze Huisvlijttentoonstelling worden genoemd, aangezien van zelf kan worden aangenomen, dat het Nederlandsche volk het algemeen voorstaat iedere poging om door nuttigen arbeid het volksleven op hooger peil te brengen.

Nationaal is deze tentoonstelling, aangezien aan het welslagen daarvan alle inrichtingen van godsdienstigen of politieken aard samenwerken.

In deze overtuiging ligt dan ook het vertrouwen dat de Huisvlijttentoonstelling van den Volksbond zal slagen.'

Hoe geheel verschillend standpunt nemen niet deze beide uitspraken in! Maar hoe waar zijn ze niet elk op dat standpunt en toonen ze voor de veelzijdige kracht van deze tentoonstelling.

V.D.M.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 6).

- - - - Zij wist dat hij ging sterven, en daarom was er ook in hàre ziel geen haat meer of verbittering. Zij kon alleen hulpeloos schreien -, omdat alles zoo héél treurig was. -

- - - - 'Ik dacht dat ik Gods wil en weg met mij begreep' - - ging hij voort. - 'Ik geloof nu, dat is het domme in ons allemaal, dat wij denken iets te weten of te begrijpen van wat God met ons voorheeft of met ons van plan is. - Eerst dacht ik dat Hij jou tot mijn vrouw had voorbestemd, dat Hij mij daarom naar den Haag had

gevoerd. En toen weer hield ik het voor Zijn wil jou te moeten straffen voor je zonde in ons huwelijk, door je naar De Ekenhuize te sleepen en je er op te sluiten. - - - -

- - Nu weet ik niets meer; niets meer van Gods wil, wat ze ons-orthodoxen zoo precies leeren van kind af - - - -

- - - - Ik voel alleen maar, dat jij óók te beklagen bent geweest, dat ik daaraan nooit gedacht heb al die laatste jaren nadat ik je uit je leven hier heb uitgerukt.' -

- - - - Geerte snikte nog harder, met dat oppervlakkig-gevoelige dat er in haar was, dat zij had geërfd van haren vader.

'Beschuldig je zelf nu maar niet meer - - het geeft toch niet' - - zei ze huilerig. -

Hij zag wel, dat ze ook nu in den dood elkaar vreemd bleven; hij een altijd diepdoordenkende, oprecht-het-goede-willende, door enge godsdienstleer bekrompen-denkende, maar het toch heel vroom meenende natuur, zij een vlinder die zorgeloos door het prettige amusante jonge meisje bestaan had gevladderd, die hare vleugels had gezengd aan het licht, en nu niet meer mooi was daardoor, en niet meer wist wat vliegen beteekende, sinds zóó lang had zij het verleerd, maar die hem niet kon volgen in zijn gedachtengang van zelfverwijt en zijn wroeging, alleen maar zoo dunnetjes-schijnbaar-gevoelig als de meeste menschen wat wist te schreien en wat lievigheidjes te zeggen, - omdat hij nu eenmaal doodging, en ze dat toch wèl akelig voor hem vond. -

Hij sprak ook meer hardop tot zichzelf dan tot haar, als 'n soort biecht hardop, terwijl hij nog zei:

'Neen, nu weet ik niets meer van Gods wil met ons; van al dat harde en onverzoenlijke van de leer van Calvijn.

Ik weet nu alleen maar, dat wij allemaal veel vergeving noodig hebben, o zooveel vergeving; - voor de zonden die wij in onze domme onwetendheid begaan evengoed als voor de anderen.' - -

- - - - Zijn stem werd zoo zwak dat

Geerte zenuwachtig wegliep om 'n zuster te waarschuwen. Maar hij leefde toch nog 'n paar dagen daarna; nog 'n paar dagen lang bleef hem de volle bewustheid van zijn naderend einde, en van zijn onvervuld-gebleven taak aan Ellen. - Dat was het eenige waar hij in stilte wel over tobde, dat hij háár nu alleen liet, alleen in die schijnheilige, kleinzielige wereld, die hem-zelf geen geluk had gebracht. Maar hij trachtte te vertrouwen op God; dat Hij het zou wèl maken.

Haar-zelve zei hij eens, dat zij zich moest voorbereiden op de scheiding van hem, maar zij viel hem met een triomfeerend gelooven in de rede:

'Ik weet het zoo zeker vader - u wordt beter. - Ik bid er God zoo voor, elken dag. - God heeft immers beloofd, dat hij onze gebeden verhoort. Dat staat toch op zoovéle plaatsen in den Bijbel.' -

'Kind. - Wij vergissen ons zoo dikwijls in ons meenen te weten. - Ik voel dat God mij bij zich neemt. - Je zult er in moeten berusten. - - Zal je, als ik weg ben - - - -'

Maar toen begon zij heftig te snikken, zeide dat zij het niet hooren wilde, dat hij haar geloof niet mòcht schokken. -

En hij had niet den moed haar tegen te spreken. Misschien, dacht hij in een even oplevende hoop, misschien had zij wél gelijk. -

'Zwijg maar kindje. - Schrei maar niet' - wilde hij haar geruststellen. Maar de zuster, die juist binnenkwam voor zijn medicijnen, nam haar mee, knorde op haar, dat zij zich niet goed wist te houden aan haar vaders ziekbed, in zijn belang. Het was een zeer geloovige, bijna dweepzieke diacones, en zij zei Ellen zulke harde dingen over haar gebrek aan geloof, dat het kind zichzelve diepzondig voelde dien ganschen dag.

- - - - En toen eindelijk kwam de dood, en nam Govert Jaap Stinia, mitsgaders al zijn grootheid van baron-schap, en van heer van de Ekenhuize, en van tot de hoogstaangeslagenen in den lande behooren, en van Ex-Excellentie, en van bezitter van een paar ridderorden, en wat niet al fraais meer van wereldlijke ijdelheden tot zich, en al dat moois verdween in een kist van 6 planken, en er werd niet eens 't gebruikelijke naspel gehouden van 'n lijkrede- en kransen-begrafenis, want de overledene had dat uitdrukkelijk verboden, en zijn schoonvader Eduma de Witt vond dat, eerlijk gezegd, maar goed ook. Govert-Jaap, die zulke magnifique kaarten om in de wereld vooruit te komen in zijn hand had gehad, die eigenlijk zijn spel al had gewonnen, kon je wel zeggen, had alles dom weggegooid om die geschiedenis met Geerte, die hij immers, vooral toen hij toch geen scheiding wenschte, heel goed had kunnen laten doodbloeden. Geen haan die er na een halfjaar, toen Fredi ten Have goed en wel getrouwd was, naar zou hebben gekraaid. En hij had dan minister kunnen blijven, en hij, Eduma de Witt, zou zijnerzijds wel gezorgd hebben dat Geerte voortaan behoorlijk in den band bleef. - In plaats daarvan had hij op die stom-koppige manier zijn wil van alle wereldsche eer willen verzaken doorgezet, en was als 'n balling op de Ekenhuize gaan leven. En natuurlijk, nu was hij dientengevolge sinds jaren en jaren vergeten al; nu viel er eigenlijk niets van hem bij zijn graf te lofredenen. Integendeel.

Voor den Leider, die zelf trouwens ook al 't noodige aan z'n hoofd had tegenwoordig met zijn eigen particulier gedoe met tegen hem ingebrachte beschuldigingen, en voor al de groote mannen van hun partij, had hij toch eigenlijk heelemaal afgedaan sinds hij hen, met dat doordrijven van zijn ontslag nemen, ineens zoo leelijk had laten zitten. Verreweg de beste oplossing dus maar dat er niet aan

zijn graf behoefde te worden gesproken over zijn ‘groote verdiensten’. Zelfs in Bronovo had hij zich nog op 't laatste oogenblik onbemind weten te maken, door zijn weigerachtigheid den dominee van het gesticht, die hem wou komen opbouwen, te ontvangen.

‘Het was alles een zaak van God en hemzelf alleen’ - had hij geantwoord, toen ze hem het bezoek aankondigden. ‘Hij voelde geen behoefte aan praten met een vreemde over zijn intieme zielsgedachten.’

En daarmee, met dat gezegde, had hij zijn bij uitstek streng-orthodoxe omgeving ontsticht; sinds beschouwden ze hem als een eigenlijk heimelijk-afvallige, die de bezoeking door God over hem gebracht met dat ongeluk misschien wèl had verdiend.

Noch Geerte noch Ellen waren bij het sterven tegenwoordig geweest. Het kwam in den nacht, een zoo langzaam uitgaan, dat er geen tijd was geweest hen bijtijds te waarschuwen.

En toen Geerte het bericht des ochtends kreeg, en haar kind naar zich wilde toetrekken, en het haar voorzichtig zeggen:

‘Ellen, lieveling, je moet het nu dragen; het is gebeurd wat ik je heb voorspeld,’

toen rukte het kind zich met een soort weerzin van haar los, en klaagde:

‘Hét is niet waar - het kan niet waar zijn. - God heeft toch beloofd dat Hij gebeden verhoort.’

Want, in die laatste veertien dagen waren moeder en dochter bijna nog meer van elkander vervreemd dan ooit te voren. Geerte, aldoor, had beproefd haar kind voor te bereiden op wat ze wist dat komen moest, aldoor had ze herhaald:

‘Vlei je niet met te veel hoop, mijn arme lieveling; - de dokters zeggen dat het hoogstge vaar lijk blijft.’ -

Maar Ellen, des te vuriger, had volgehouden:

'Ik geloof, ik geloof, en daarom zal God vader beter maken.'

Het werd bij haar, haar zelve onbewust misschien, bijna een strijd tusschen haar moeders ongodsdienstigheid in hare oogen en hare eigen vroomheid. Want, heel in de stilte van haar hart, heel eigengerechtighoogmoedig, veroordeelde zij hare moeder, zonder te weten, alleen omdat zij nu zag dat die niet 'rechtzinnig' was zooals vader. En het leek haar daarom een dubbele verplichting van God nu moeders ongeloof eensduchtig te beschamen en háár vertrouwen in Hem te beloonen zooals zij het verdiende. -

Het kwam haar toe - overlegde zij. Was zij niet van kind-af altijd even geloovig geweest? Had zij niet hare heele jeugd Hem gegeven in onderworpen plichtsbetrachting van doen wat in den Bijbel staat? En nu wilde Hij zeker zien, of zij bestand was tegen een geloofsbeproeving. Nu wilde hij onderzoeken, of haar vertrouwen in Zijn hulp dan ook waarlijk ècht was. O zij zou 't Hem toonen, Hem bewijzen, hoe vast zij geloofde, hoe onomstootelijk. - En moeder, die maar luisterde naar wat al die menschen-geleerdheid je wou wijs maken, en die haar steeds opnieuw trachtte te schokken in haar blijde geloofszekerheid, met hare voorbereidende voorspellingen van: 'Heb toch niet te véél hoop kindje.' - -

O zij kon 't heelemaal niet vinden met moeder in die dagen, wendde zich van haar af. Moeder had immers altijd zoo anders geloofd en gedacht dan vader. Dat had ze toch wel gezien van kind-af, al begreep ze de reden niet. - Ze sloot zich noch liever aan in haar verdriet bij tante Holt, die maar gemoedelijk-christian-scientisterig bazelde van: 'Er is geen dood. Niemand behoeft te sterven, als ons geloof maar groot genoeg is.' - Het boek van miss Eddy, dat tante haar als passende lectuur opdrong, wou ze echter niet lezen. Ze had aan haren Bijbel genoeg - zei ze rechtzinnig-streng. En ze zocht al maar door dezelfde plaatsen op, waarin gebedsverhooring beloofd wordt, al is ons geloof maar zoo groot als een mosterd-zaadje. Ze sliep met haar Bijbeltje, met al die plaatsen aangestreept erin, onder haar hoofdkussen. -

En nu was het toch gebeurd, het vreeselijke, - - vader was dood!

Eerst kon ze het niet gelooven, niet in zich opnemen, leek het haar als 'n ondenkbaar iets, dat ze zich zóó had vergist in 'haar' God.

Maar, toen ze stond straks aan vaders doodbed naast moeder, toen ze zag dat die oogen, die haar met zooveel liefde hadden bewaakt heel heur jeugdleven door, voor altijd gesloten bleven, dat die stem, die haar zoo veel goede mooie dingen had gezegd en geleerd, stom bleef onherroepelijk, toen ze dat vreeselijke in zich opnam dat is de verandering van een levend mensch dien wij liefhebben in een lijk, in dat geheimzinnige iets dat opeens mijlen ver verwijderd is van ons, waar het een uur geleden, in stervenspijn en stervens-machteloosheid, toch nog was dezelfde die ons toebehoorde, dien wij kenden, en die was van ons, toen eindelijk drong het door in hare afgepijnde hersenen, dat het wáár was, onomstootelijk wáár: God had *niet* gedaan wat Hij had beloofd. God was *géén* gebedsverhoorder. - Zij had geen vader meer. -

En van toen af aan drong, zonder dat zij zelve het nog begreep, de éérste twijfel in haar gemoed, of alles wel zóó was als ze het in hare hoogmoedige orthodoxe christen-zelfverzekerdheid zoo precies had méénen te weten. - -

(Wordt vervolgd).

De Wet in Uilhuizen.
Klucht van Kory Towska.
(Naar het Duitsch).

PERSONEN: KANTONRECHTER, GRIFFIER, BEKLAAGDE, EISCHERES, GERECHTSDIENAAR.
De handeling valt voor in een klein, kaal gemeubeld vertrek van het kantongerecht in den Staat Uilhuizen. Bij het opgaan van het scherm zit de rechter met den griffier aan een tafel waarop twee hooge stapels akten en stukken liggen; de stapel rechts bevat de papieren die betrekking hebben op de zaken die reeds zijn afgedaan, de stapel links bevat de stukken die betrekking hebben op de zaken die nog moeten worden behandeld. De rechter is een bejaard, zenuwachtig man die driftig is uitgevallen; de griffier is jong en ijverig, oprecht en naïf.

RECHTER

(die een akte toevoegt aan den stapel rechts):

De volgende zaak. (

De griffier luidt niet onmiddellijk met de schel.

) Haast u wat, griffier, zooveel tijd hebben we niet. Vandaag moeten we nog zes en veertig zaken behandelen. Daarom mag geen minuut verloren gaan.

GRIFFIER

(overluid):

Maar de rechtvaardigheid gebiedt toch...

RECHTER.
Och wat! de rechtvaardigheid!

(Hij neemt een van de stukken op die betrekking hebben op een zaak die nog moet worden behandeld.)

Wees maar eens eerst zes en veertig maal rechtvaardig op één dag. Dan zal je dit tijdroovend gedoe ook wel gaan beschouwen als een vloek van de menschheid. Maar voor dien tijd hoop ik dat u van betrekking is veranderd.

GRIFFIER

(naïf.)

Hoezoo?

RECHTER

(klopt hem op den schouder.)

U deedt beter gecondenseerde melk te maken of zoo wat.

(De griffier wil nog wat vragen doch de

dienaar van het gerecht treedt hinnen met de personen die in de volgende zaak moeten optreden. De gerechtsdienaar is een dikke man met een rooden neus, de beklaagde is mager en klein.)

RECHTER.

De zaak die we thans moeten behandelen is buitengewoon helder en eenvoudig. In enkele minuten zullen we hiermede gereed zijn. De hier aanwezige Johan Jacob Lampe wordt beschuldigd zich een erfenis te hebben toegeeigend door te huwen met de dochter van zijn weduwe.

GRIFFIER.

Uw Edelachtbare wil zeker zeggen: met de weduwe zijner dochter - och ik bedoel natuurlijk -

RECHTER

(op strengen toon):

U bedoelt natuurlijk *niets*, griffier. U heeft de notulen te houden. En ik wou natuurlijk *niet* zeggen: de weduwe zijner dochter, want ik zit geen onzin uit te kraaien; ik bedoelde de weduwe van zijn stiefdochter - och neen de stiefdochter van zijn weduwe - maar ik zal nog eens van voren af aan beginnen. De hier aanwezige Johan Jacob Lampe wordt beschuldigd zich een erfenis te hebben toegeeigend door te huwen met de stiefweduwe zijner dochter - wel sapperlement nog toe! Nu, maar de beklaagde weet heel goed wat ik wel zeggen.

BEKLAAGDE

(kalm en rustig.)

Ik weet niets, Edelachtbare, dan dat ik een eerlijk man ben; ik ben noch een dief, of brandstichter of moordenaar, en ik begrijp dan ook heelemaal niet waarom ik voor het gerecht moet verschijnen.

RECHTER.

Waarde heer, op de rol staan nog vijf en veertig andere gevallen. U moet dus uw geheugen scherpen. Als u niet vlug van begrip is, dan zal ik mijn best doen u de vraag zoo duidelijk mogelijk te stellen. Dus: heeft u de vrouw van uw weduwe gehuwd?

GRIFFIER.

Uw Edelachtbare bedoelt: heeft u de weduwe van uw vrouw gehuwd?

RECHTER

(woedend):

Nee, dat bedoel ik niet!

BEKLAAGDE

(zeer kalm):

Dat bedoel ik ook niet, Edelachtbare.

RECHTER

(slaat op de tafel):

Laat de eischeres binnen komen! met den beklaagde is niets te beginnen. De man is veel te onnoozel om zijn zaak te kunnen verdedigen; hij begrijpt niet eens waar het om gaat.

DIENAAR VAN HET GERECHT

(tegen de eischeres):

mevrouw Lampe.

RECHTER.

En bemoei u alsjeblieft niet met de zaak, griffier. Dat houdt ons maar op. Ik ben iemand die het heusch wel alleen kan klaar spelen, Ik heb nog wel heel wat andere zaakjes onderhanden gehad.

EISCHERES.

(treedt naar voren: een gezette, deftige, levenslustige dame, koket gekleed. Ze maakt een buiging waarbij de kleeren rutschen):

Mijne Heeren!

RECHTER.

(spottend):

Ik weet, madame, dat u nog liever zou sterven dan uw waren leeftijd opgeven; daarom laat ik deze formaliteit over aan den griffier om naar eigen goeddunken in te vullen. Die zal wel galant zijn.

EISCHERES.

(werpt een dankbaren blik op de beide juristen):

De heeren zijn wel vriendelijk. Wat kan ik doen om mijn dankbaarheid te toonen?

RECHTER.

U kunt ons tijd uitsparen: voet bij stuk houden en alleen antwoorden wanneer u iets wordt gevraagd.

EISCHERES.

Dat beloof ik u heilig.

RECHTER.

Dat weet u dus. De man heeft u gehuwd, is het niet?

EISCHERES.

Ja, Edelachtbare.

RECHTER.
Dus u is zijn vrouw geworden.

EISCHERES.
Natuurlijk, dat is nogal duidelijk.

RECHTER.

(zegevierend):

Dus we zijn er.

(Tot den griffer).

Men moet volgens' systeem te werk gaan, zie je, jonge man. We zullen weldra het vonnis kunnen uitspreken.

(Tot Lampe.)

Dus u heeft uw vrouw gehuwd, beklaagde; dat kunt ge ten minste niet meer loochenen.

BEKLAAGDE.
Dat heb ik nooit geloochend, Edelachtbare.

RECHTER.
Een oogenblik, als 't u belieft! Ik wil dat u me dit keer begrijpt. Als deze vrouw nu de dochter van haar moeder is, dan is u toch de vader van haar dochter. Begrijpt u me nu?

BEKLAAGDE.
Nog niet heelemaal, Edelachtbare. Zou u het nog eens willen zeggen?

RECHTER.
Jawel; deze man is de vader van zijn vrouw. Dat wil zeggen: de stiefvader van zijn vrouw. Bijgevolg is hij toch ook de man van haar eerste moeder. En als dat zoo is, dan heeft hij de weduwe van zijn schoonvader gehuwd.

BEKLAAGDE.
Uw Edelachtbare heeft zich nu begrijpelijker uitgedrukt dan straks. Het schijnt dat ik de weduwnaar van mijn eigen weduwe ben en dat ik dit tot nu toe nog niet heb geweten.

GRIFFIER.
Maar u kunt toch niet de man zijn van uw eigen weduwe? Want dan zou u toch dood moeten zijn.

BEKLAAGDE.
Ik weet ook wel dat dit onmogelijk is. Het zou toch in de stukken moeten staan als ik dood was.

RECHTER

(driftig):

Mijnheer Müller!

(Hij houdt de akte omhoog met dreigend gebaar).

GRIFFIER.
Ik vraag u duizendmaal om vergeving, Edelachtbare, doch u zult toch zelf moeten toegeven dat de man niet de weduwnaar van zijn weduwe kan hebben gehuwd, want dan zou hij toch zichzelf hebben getrouwd.

BEKLAAGDE.
Met alle respect voor het gerecht moet ik er u opmerkzaam op maken dat ik in mijn heele leven nog nooit met mijzelf ben getrouwd.

RECHTER

(gooit de stukken woedend op de tafel):

Daar hebben we het al! Nu kunnen we weer van voren af aan beginnen! Als u zich nu in vredesnaam maar niet met de zaak had bemoeid. De vraag was zoo helder als de dag en nu heeft u den boel weer in de war gestuurd. Dat komt van dien al te grooten ijver! Dat is het ongeluk van ambtenaren!

GRIFFIER

(buigt schuldbewust het hoofd):

Neemt u niet kwalijk.

RECHTER

(ongeduldig):

Nu, ter zake! Mevrouw Lampe, deze Johan Jacob Lampe is dus uw stiefvader.

EISCHERES.
‘Neen, Edelachtbare. Dat wil zeggen -

RECHTER

(streng).

Denk aan uw belofte.

EISCHERES.
Ja maar -

RECHTER.
We weten wel dat hij nu uw man is! Geen haarkloverijen! U moet niet denken dat de andere rechtszaken in Uilhuizen zoo lang kunnen blijven liggen; wij hebben haast. Johan Jacob Lampe, is dat uw tegenwoordige vrouw en vroegere stiefdochter?

BEKLAAGDE.
Neen, Edelachtbare.

RECHTER

(verbaasd):

Niet? Maar het omgekeerde kan toch niet het geval zijn!

BEKLAAGDE.
Ik heb deze vrouw gehuwd maar -

RECHTER.
Geen maren, alsjeblieft. *Clara pacta*, *boni amici!* Misschien zou u de zaak weer in de war sturen, beklaagde, nu we eindelijk een stap verder zijn gekomen om die te zien opgehelderd. Deze vrouw is uw vrouw. Dat is het eenige wat vast staat; daaraan valt niet te tornen.

EISCHERES

(plotseling uitvallend):

Neen, Edelachtbare, dat is niet zoo.

RECHTER.
Wel lieve deugd! Nu wordt het toch al te bar. In welken graad van bloedverwantschap staat u dan eigenlijk tot elkaar?

EISCHERES.
Tien jaar geleden heb ik Lampe gehuwd.

RECHTER.
O zoo!

EISCHERES.
Ons huwelijksgeluk was echter van korten duur.

RECHTER.
Zoo!

EISCHERES.
Ik ging naar mijn moeder terug en liet me van hem scheiden.

RECHTER.
Dan is alles in orde. Zie je wel, Müller, als jij den boel niet in de war stuurt gaat alles van een leien dakje.

EISCHERES.
In dien tijd heeft hij een welgestelde weduwe met drie volwassen kinderen getrouwd. Doch ook dit huwelijksgeluk bleek van korten duur.

RECHTER.
Zoo, dus gescheiden?

EISCHERES.
Neen, gestorven.

RECHTER.
De weduwe?

BEKLAAGDE.
Natuurlijk, want ik ben toch niet dood.

RECHTER.
U wordt niets gevraagd dus u kunt zwijgen. Ik verdenk er u sterk van dat u den boel opzettelijk in de war wilt sturen. We zijn echter nu op den goeden weg om de zaak tot klaarheid te brengen. Ga voort, madame.

EISCHERES.
Neemt u me niet kwalijk, maar over welke mevrouw Lampe hadden we het zoo even?

GRIFFIER.
Over nummer twee.

RECHTER.
Zijn er dan nog meer?

EISCHERES.
Dat is nog maar het begin.

RECHTER

(met een woedenden blik op den beklaagde):

Als er meer waren van dat soort!

(Gelaten)

Ga door. Hij is dus wederom getrouwd.

EISCHERES.
Met zijn oudste stiefdochter. U moet dan weten, Edelachtbare -

RECHTER.
Ja, dat weet ik al. Het huwelijks-geluk was wederom van korten duur. Gescheiden of gestorven?

EISCHERES.
Ervan door met haar neef. Hij bleef echter niet bij de pakken neerzitten maar vroeg al heel gauw zijn tweede stiefdochter ten huwelijk. Met de eerste voert hij een echtscheiding-proces en met de tweede is hij verloofd.

RECHTER.

Wacht! Wacht! Het gaat me te gauw! Heeft u alles opgeschreven, griffier?

GRIFFIER.

Ja, Edelachtbare. Ik begrijp alleen niet -

RECHTER

(streng):

Wat. Wat! Wat begrijpt u niet?

GRIFFIER.

Ik begrijp niet wat dit alles

deze dame aangaat die toch al lang....

EISCHERES

(driftig):

Wat dat mij aangaat? Zijn stiefzoon is toch mijn verloofde. Toen zijn moeder stierf heeft ze haar gansche vermogen bij testament vermaakt aan haar drie kinderen. Dat was een teleurstelling voor Lampe. Hij heeft toen de dochters gehuwd ter wille van die erfenis, maar nu wil hij ook het erfdeel van mijn verloofde zich toeeigenen. En daarom heeft deze een klacht tegen hem ingediend. En hij heeft mij hierheen gezonden omdat het hem tegen de borst stuit om voor het gerecht openlijk tegen zijn stiefvader op te treden, tegen den man wiens vrouw hij binnen wil voeren in zijn huis en die de echtgenoot van zijn moeder was en bovendien zijn zwager, en omdat hij dacht dat Lampe het zoo onaangenaam zou vinden om hier tegenover zijn stiefzoon te staan, den verloofde van zijn eerste, den zoon van zijn tweede en den broeder van zijn derde vrouw. En nu vraagt u nog wat mij dat aangaat?

RECHTER

(onmachtig van woede tegen den griffer):

Daar hebben we het nou al! Nu zitten we erin vast! We kunnen er ons niet meer uit redden! Ik heb genoeg van dien warboel! U mag dat familie-gehaspel uit elkaar halen als u wilt. Ik geef er den brui aan.

GRIFFIER.

Neem me niet kwalijk, Uw Edelachtbare, maar het geval lijkt me niet zoo ingewikkeld. Ik geloof dat ik de zaak begrijp. De stiefzoon wil de eerste vrouw van beklaagde huwen, waardoor deze de schoonzuster van de echtgenoote van haar gescheiden man wordt, omdat de aanstaande vrouw van den beklaagde de dochter van de tweede en de zuster van de derde vrouw is.

RECHTER

(spottend).

En de grootmoeder van den duivel uit het vierde huwelijk.

(Zit onderworpen en gelaten met zijn vingers te spelen).

Ik zie dat u goed thuis is in de zaak.

GRIFFIER

(veegt zich het voorhoofd af):

Bijgevolg eischt de verloofde van den stiefzoon van haar eersten echtgenoot als stiefvader van haar aanstaanden echtgenoot en haar aanstaande schoonvader als aanstaande echtgenoot van zijn stiefdochter, dat hij het vermogen van haar toekomstigen echtgenoot als broeder van de weggeloopen derde vrouw van haar

gescheiden echtgenoot en als stiefzoon van zijn eigen zuster en zoon van de overleden tweede vrouw, de moeder van zijn aanstaande derde vrouw - dat wil zeggen de moeder -

(de aanwezigen bemerkten dat hij in de war geraakt)

- de moeder - de moeder - o, ik kan niet meer!

(Hij blijft wezenloos voor zich uit staren)

.

DIENAAR VAN HET GERECHT.

(treedt angstig naar voren.)

Uw Edelachtbare, ik geloof dat mijnheer de griffier spoken ziet.

RECHTER.

(als ontwakend):

Müller, kerel, je wordt toch niet..? Hij schudt hem heen en weer. Kom bij, in 's hemels naam!

GRIFFIER.

(schuchter):

Ik - ik!

RECHTER.

(opspringend):

Dat is jou werk, Lampe! Dat heb jij op je geweten!

BEKLAAGDE.

(kalm:)

Ik weet niets, Edelachtbare, dan dat ik een eerlijk man ben; ik ben noch een dief of brandstichter of moordenaar, en ik begrijp dan ook heelemaal niet waarom ik voor het gerecht moet verschijnen.

RECHTER.

(valt moedeloos achterover in zijn stoel):

Groote hemel! De rechtszaken in Uilhuizen zijn te talrijk dan dat ik mij den tijd mag gunnen om u dat aan het verstand te brengen. Uw familie-aangelegenheden is een warboel, een Gordiaansche knoop, een ragout die in de hel werd gekookt, een duivelsche herrie. Op aarde kunt ge niet gevonnist, de menschelijke wet kan u niet straffen. We hebben vandaag nog vijf en veertig zaken te behandelen. Daarom verzoek ik u beleefd te verdwijnen. U is vrijgesproken. Maar ga dan, Lampe; ga dan weg!

BEKLAAGDE

(wil heengaan).

EISCHERES

(snelt naar voren):

En de erfenis?

RECHTER

(in steeds toenemende woede):

Wat gaat mij uw erfenis aan! Loop naar den koekoek met uw erfenis! Denkt u dat het de taak van het gerecht in Uilhuizen is om uw onzinnige familie-verhoudingen uit elkaar te pluizen? Is de rechter verplicht om zijn verstand te verliezen door dien warboel van uw verwantschappen? Ik zou u aanraden om u bij het uitgesproken vonnis neer te leggen. Want uw optreden was ver van correct. U moest eigenlijk terecht staan voor een jury. U is uw eigen schoonmoeder! En wie weet wat u nog meer is! Bij u is alles mogelijk! Het best is om maar niet in te dringen in die graden van bloedverwantschap, want dan komen toestanden aan het licht die niet mogen geduld. U is misschien uw eigen grootmoeder! Ja, er zijn wel droeve verhoudingen in de wereld! Laten deze woorden u genoeg zijn! Ik meen het goed met u.

EISCHERES

gaat heen - verpletterd.)

BEKLAAGDE

(is reeds verdwenen).

RECHTER

(tot den griffier):

Hoe gaat het ermede, jonge vriend?

GRIFFIER

(die intusschen eenigszins is bijgekomen).

Het gaat vrij wel, Edelachtbare. Maar ik geloof dat u gelijk heeft en dat ik toch beter deed om gecondenseerde melk te maken of zoo wat.

RECHTER

(zuchtend):

Ik wou dat ik ook zoo verstandig was geweest.

(Gaat weer zitten).

De volgende zaak!

DIENAAR VAN HET GERECHT

(gaat heen).

GRIFFIER

(overluid):

Maar de rechtvaardigheid?

RECHTER.
Tutu! Wat heeft de rechtvaardigheid met het gerecht te maken?

GRIFFIER.
Ik dacht dat die bij elkaar behoorden?

RECHTER.
Dat heb ik vroeger ook gedacht, griffier. Als rechter komt men echter tot de ontdekking dat die niets met elkaar hebben uit te staan. Dien al te grooten ijver geraakt men wel kwijt.

DIENAAR VAN HET GERECHT

(opent de deur om den volgenden beklaagde binnen te brengen).
Het scherm valt.

A. DE GRAAFF.

Varia.

Nog eens: Slavenzielen.

Onlangs schreef ik in dit Blad een artikeltje over de slavenziel-achtigheid van de menschen als geheel genomen, naar aanleiding van het walgelijk aanbidden van den vulgairen Roosevelt; onderstaande, uit de democratische Telegraaf overgenomen, interessante nieuwigheden geven weer 'n staaltje nommer zóóveel van den minnen aard van 't menschdom, dat zulken nonsens met graagte leest, omdat het gaat over 'n ‘voornamen’ meneer, 'n koning liefst.

Deze week vertoeft hij[*)] *in Eaton Hall van Chester*, *het buitenverblijf van den 41-jarigen hertog van Westminster. Hij is daar in even vroolijk als voornaam gezelschap. Want de gasten van Eaton Hall munten door hun ‘bonvivante’ natuur uit. Enkele jaren geleden speelden daar een paar vrienden van den hertog een ‘mock-burglary’*, *door 's nachts in het kasteel in te breken - voor de grap.*

Iederen dag wordt op het ruime veld van Eaton Hall polo gespeeld, in welk spel koning Alfonso matador is. Hij rijdt, stoutmoedig, in hemdsmouwen, *tegen de beste Engelsche polospelers op. In een rijwedstrijd tusschen paren*, *waarbij de cavalier uit het zadel moest stijgen*, *om beider namen in een boek te schrijven*, *en daarna naar het einddoel te galoppeeren*, *kwam koning Alfonso het laatst van de tafel weg. Doch met zijn mededingster haalde hij in vluggen galop alle paren op één na weer in.*

‘*You see, I had to write down such a long name*,’ *merkte hij op.*

Zijn grootste pret had hij over een ‘mock bull-figt’. Stierengevechten mogen in Engeland niet plaats hebben. Doch zijne Spaansche majesteit houdt er zoo veel van. Zijn gastheer vond er het volgende op:

De hertog en eenige adellijke heeren verschenen in de kleurige kleedij van toreadors, *matadors en picadors*, *gereed tot het bevechten van een stier. Een teeken*

*) Koning Alfonso van Spanje.

werd gegeven. En daar verscheen, springend, het gevaarlijke dier. Uit een auto-hoorn slaakte het vervaarlijke kreten. En toen de stierenvechters het met hunne rottingen hadden afgemaakt kropen er twee voorname heeren uit zijn huid.

De koning van Spanje had nog nimmer zooveel pret gehad en lachte tranen. (Telegraaf).

Iedereen zal mij toegeven, dat je elk gewoon huisvader, (koning Alfonso heeft nu drie kinderen in leven), die zich zoo bespottelijk-kinderachtig amuseert met 'n schouder-ophaling om zijn nulligheid zou voorbijgaan. Maar, verbeeldt je, nu geldt het 'n *vorst.* Nu geldt het 'n man, die over duizenden en honderdduizenden regeert, en hun wel en wee in handen heeft, die het doodvonnis van Ferrer onderteekende, die telkens staat voor de grootste onlusten en moeilijkheden en oproeren, die al eens bijna is verongelukt door 'n anarchistischen aanslag, - en die van dat alles geen dieperen, ernstigeren levens-indruk behoudt, dan dat hij zich amuseert als 'n kleine jongen met verkleedpartijen en met quasi-inbrekerijen!!

Enfin, dat de man niet anders is dan zóó onbeduidend, kan *hij* niet helpen, *ik* kom maar op het slavenziel-achtige van 'n publiek, dat met gráágte zulke nonsensverhaaltjes slikt, omdat ze lezen mogen daarin van 'n koning. Onlangs gaf, ik weet niet meer wat voor bekend Engelsch tijdschrift, ons een heele lijst photo's ten beste, om ons te laten zien, ‘dat prinsen zich net zoo amuseeren als gewone stervelingen’. 't Zoontje van den kroonprins van Duitschland liep met 'n emmertje op één plaatje, dat van bovengenoemden koning Alfonso van Spanje groef in het zand, de kleine, aanstaande Tsaar speelde met een beertje, etc., etc.! Alweder, *dat* die kinderen zich aldus amuseeren, is niets meer dan natuurlijk. Maar dat je in hoogen ernst, in plechtige onderschriften, wordt meegedeeld: ‘Men ziet hieruit hoe prinsen zich net als gewone kinderen bezighouden,’ - zie dat is eenvoudig walgelijk van slavenziel-achtigheid, waar het de lezers geldt van zulke lectuur.

Waar is het verschil met den tijd vóór de revolutie, toen je zelfs de intiemste verrichtingen van Lodewijk XIV, en zijn opvolger, plechtig vond geboekt in memoires.!

Dáárom wordt nu geglimlacht. Maar *die* geschiedschrijvers geloofden ten minste nog aan 't *goddelijk* recht van hun souvereinen; daarom was hun slaafsche aanbidding vergefelijk. Dit bourgeois-achtig gedoe echter van *quasi*-democraten heeft geen enkel pardon aan te wijzen voor hun slavenziel-gedrag.

Maak 'n anarchie meneer Domela Nieuwenhuis en consorten, en let dan eens op hoe gauw Uw eigen vrienden zelf zich

dan verbakken tot 'n nieuwen ‘adel’ en voor *elkaar* op de knieën gaan liggen.

De menschen veranderen nooit in dat opzicht van slavenziel-achtigheid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Abonnee sinds haar 14de jaar. Ik ben U nog altijd antwoord schuldig op Uw brief bij dat begeleidend stukje van U. - Er komt van mevrouw van Rees-van Nauta Lemke nog een nieuw artikel in de Lelie over spiritisme. Zij woont in den Haag. U trof mijne correspondenties in No. 51 der Holl. Lelie, aangaande een opmerking van Maria Petrovna. Gij schrijft dienaangaande hoe ook gij, evenals ik, dikwijls het gevoel hebt alsof een *drang* U dwingt iets te doen of te laten, maar dat gij, ook evenals ik, en in tegenstelling met Maria Petrovna, daardoor volstrekt niet iets gedecideerds voelt in U, maar juist het tegendeel, namelijk iets besluiteloos en twijfelachtigs. Mijzelve gaat dat dikwijls zoo, en gij kunt daarom ook wel gelijk hebben waar gij schrijft: Ik acht het daarom beter *niet* altijd op zoo'n inwendige stem in te gaan. Gij schrijft woordelijk: ‘*mij dunkt als wij*, *zonder onszelf bekende redenen*, *dingen doen*, *alleen omdat iets wat we niet kennen er ons toe dwingt*, *dan boeten we daardoor iets van onze persoonlijkheid in*, *en dat kan toch niet in de bedoeling van het leven*, *van God*, *liggen nietwaar?*’ -

Ja, maar wat *is* onze ‘persoonlijkheid?’ Er wordt met dat woord zooveel geschermd in de laatste jaren, en ik-voor-mij heb altijd zoo het gevoel dat we ook hier voor een raadsel staan. Wat *zijn* we eigenlijk? Zulke kleine stippen in het heelal! Zijn in *onze* verwaten menschenoogen mieren of vliegen, die wij dagelijks vernietigen,

‘persoonlijkheden’? En zouden wij menschen-zelf ten slotte wel zoo heel veel méér zijn in de beteekenis der schepping? - Wanneer men om zich heen ziet welke kleine nietige oorzaken dikwijls gróóte gebeurtenissen tengevolge hebben, ook in eigen leven, dan denkt men, vind ik, hoe ouder men wordt hoe meer: het is toch alles noodlot, en macht buiten ons om; misschien toeval, misschien leiding, maar in elk geval iets dat met onze hoogmoedige zelfbewuste ikheid, van meenen te weten dat *wij* hebben te beslissen over dit of dat in ons leven, zoo niets te maken heeft. Deze mijne overtuiging grondt zich voornamelijk ook op mijn eigen levenservaring: De mensch meent te gaan waarheen hij wil en ten slotte *wordt* hij geleid. Dat is een waar woord. - De questie of onbekende geesten om ons heen ons ten kwade kunnen leiden misschien, heb ik reeds meermalen aangeroerd in de Lelie als eene der m.i. méést-gevaarlijke zijden van het houden van seances. De aanzittende komt er zoo licht toe, dat wat hem zelf bevalt te houden voor per-se komend van een goeden geest, en omgekeerd een raad die niet in zijn eigen kraam past, af te wijzen als zijnde van een booze zijde, zelve heb ik dat bijgewoond in een ‘kring’ waar een naar ik geloof het zeer ernstig meenend man telkens wanneer zijn beschermgeest hem iets zeide dat hij niet goedkeurde beslist verklaarde: Dat zegt een dwaal-geest; terwijl hij omgekeerd elk bevel dat hij bereid was op te volgen bereidwillig aannam, als zonder eenigen twijfel komend van den beschermgeest. - Uw slotbeschouwing: ‘*Daarom meen ik voor mij dat het 't beste is te doen wat in onze eigen oogen goed is*, *en ons niet te storen aan zoo'n oogenblikkelijk gevoel van drang*’ kan ik wel beamen. Alleen, het is soms zoo verbazend-moeilijk te weten *wat* goed is in eigen oogen; gij vraagt het U met den meesten ernst af, en toch *blijft* gij twijfelen. Zoo gaat het *mij* althans dikwijls. Om U de waarheid te zeggen, ik voor mij houd het er voor dat de domste menschen het in al die dingen het gemakkelijkst hebben, want die denken per-se dat zij alles het best weten, en vragen niet eens raad, en, al komt alles ook nog zoo falikant uit, dan nog vinden zij zich zelf in èlk geval onfeilbaar, en schrijven het mislukken of den tegenspoed toe aan de omstandigheden, maar nooit aan zichzelf.

Gij ziet reeds uit dit antwoord van mij, dat ik Uw brief en Uw waarschuwing betreffende mystiek alles behalve pedant vind, want, *nadenken* over iets vind ik nooit pedant. Wat mij ergert is het domme-verwaten niet-nadenken van de groote meerderheid en dan toch een oordeel vellen op hóóger toon! - Hartelijk bedankt dus voor Uw schrijven.

Alma. - Uw stukje uit het Engelsch vertaald heb ik aangenomen. Ook het hoofdartikel wil ik plaatsen; maar ik begrijp niet goed of het vertaald is, of niet? Wil mij dit nog meedeelen, want vertaalde hoofdartikelen plaats ik slechts bij uitzondering.

Ik geef U in die opvoedingquestie over koppigheid groot gelijk, want ik-ook geloof met U, dat zoovele kinderen door hunne ouders worden gedwongen uit grilligheid tot dingen, die niet noodig zijn, waartegen zij zich dan rechtvaardig verzetten, en waarom hun den naam ‘koppig’ wordt gegeven tot straf, terwijl integendeel het juist zulk een verkeerde opvoeding is die koppig *maakt;* of het echter goed zou zijn kinderen per-se hun eigen gang te laten gaan? - *Ik* zou juist denken, dat een moeder nooit genoeg kan praten met haar kindje, en trachten door te

dringen in de gedachten van het jonge hart, in wat er in omgaat, om het aldus te leiden en te helpen. - Zelve heb ik, doordien mijn moeder steeds ziek was, en ik haar in mijn vrije uren steeds moest oppassen, wanneer zij te bed liggend veel sliep, een heel zelfstandig gedachtenleven kunnen leiden. Maar ik denk altijd, indien *ik* een dochtertje of een jongetje had, dan zou ik trachten van meet af haar of zijn *vertrouwde* te worden in èlk opzicht, van spel en van ernst. Mij dunkt daardoor kan men een kind later zoo ontzettend veel helpen in den levensstrijd, en ook anderzijds zelve zich bewaren voor de wreede teleurstelling van zich achtergesteld te voelen bij allerlei vreemden. Dit sluit het een kind zijn eigen gang laten gaan in smaken, genoegens, lectuur, etc., volstrekt niet geheel uit. Alleen, de moeder moet *weten* wat er geschiedt, om, is dat noodig, bijtijds te kunnen ingrijpen.

Ja ik-ook vind, dat vaders soms veel meer ‘moeder-instinct’ toonen dan de moderne moeders zelve. Dat zal misschien wel komen omdat de laatsten zóó weiniggevoel meer hebben voor iets anders dan de eigen ‘ikheid’, dat zij daardoor de vaders noodzaken haar plaats in te nemen. Ik maakte eens ergens een visite bij een wonderwat met hare eigen intelligentie, kunstsmaak, etc., ingenomen vrouw, moeder van verscheidene kinderen, wier jongstgeborene, een nakomertje, in den salon rondscharrelde in de gevaarlijke nabijheid van een loodzware marmeren buste op een dito console. Op een gegeven oogenblik had zij dit gevaarte bijna omgegooid, indien de vader, die, terwijl mama al maar voortkavelde om haar eigen interessant discours tot zijn recht te laten komen, blijkbaar een wakend toezicht had zitten houden, niet ware opgesprongen, en het reeds wankelend ding had behouden voor verpletteren het hoofdje van zijn kleine meid. Geen wonder dat hij daarbij driftig uitviel tegen zijn zoo zeer ‘ontwikkelde’ echtgenoote: ‘Het had niets gescheeld of er was een ongeluk gebeurd; laat het kind toch niet aan de console raken.’ Waarop zij het voor haar ‘moeder-instinct’ teekenend antwoord gaf in de grootst mogelijke naiveteit: ‘O die buste breekt niet gauw. Die is wel tegen vallen bestand.’ - Blijkbaar begreep zij niet eens, hoe haar man aan het *kind* had gedacht in de eerste plaats; voor háár, de moeder, was de waardevolle *buste* hoofdzaak! En, o als gij die vrouw hoordet redeneeren over moederplichten en kinderopvoeding, etc., etc.! - Onze lieve Heer zou het haar niet verbeterd hebben.

Gij wilt zoo graag weten of ik veel naar Scheveningen ga naar het strand. Nooit, wat betreft het zitten in de badstoelen! Maar wel ga ik 's avonds dikwijls ergens zitten, onder de rotonde, of bij Berenbak, of waar ook van dien aard, omdat ik het gewriemel van een zich-mooi-opgedirkt hebbende menschenmassa wel eens amusant vind om naar te zitten kijken, evenals ik dat ook steeds op een mode-badplaats buitenslands amusant vind. Bovendien zijn er tegenwoordig vele windstille avonden, en dan is het buiten zitten op Scheveningen prettig-frisch. In de Boschjes wandel ik 's winters meer dan 's zomers, want dan is het er vergeven door de menschenlucht, die onder de zware boomen te véél blijft hangen. Altijd voor zoover ik 's winters hier ben.

Paula. - Ook Uw vertaling nam ik aan. Inderdaad blijft dat een questie die veler belangstelling wekt steeds. - Ja, indien gij ‘Hofstad’ van Broedelet in handen kunt krijgen, dan zult gij zien, dat ik er nog maar de alleronschuldigste staaltjes uit aanhaalde; het is gewoonweg een bekende-personen-beschimping. Gij schrijft: ‘als ik Querido lees heb ik altijd een gevoel, alsof mijn hersenen niet geheel in orde zijn. Ik vind zijn boeken geschikt om iemand de lezing daarvan als strafwerk op te dragen.’

- Wel, juist om die reden lees ik voor mij dien literatuurbederver heelemaal *niet.* Ik vind het zonde van mijn tijd. - De heel erge warmte kan ik slecht verdragen, maar die hebben wij gelukkig niet lang gehad. Neen, uw vragen neem ik U niets kwalijk. Zie aangaande Nauheim mijn bericht hieronder.

André. - Uw brief begint: 'Hebt U nog wel eens aan mij gedacht?' - Wel, lieve André, gij zijt zulk een oude correspondente van den begin af waarop ik de redactie op mij nam, dat ik *U* niet licht zou vergeten.

Gij schrijft dat Uw tooneelstuk in Juli zal verschijnen, maar ik heb er nog niets van gehoord. - Ik krijg er toch zeker een ex: van? Een drama lijkt mij méér in Uw genre dan een blijspel; maar ik kan mij zoo begrijpen dat U het beloven en niet-doen van tooneeldirecties gaat vervelen. Ik heb daarvan zoovéél gehoord. Alleen de vraag 'trekt' het stuk geldt bij de beoordeeling, en dan verder persoonlijke protectie. Als ik U was zou ik met dien bewusten directeur, die U de opvoering beloofde, maar eens vriendelijk gaan praten. Dat zal dunkt mij nog meer helpen dan het stuk terugnemen, of hem bedreigen. Hij is ten slotte de baas. Of hebt gij *schriftelijke* beloften? In dat geval zoudt gij een advocaat om raad kunnen vragen, of gij hem kunt dwingen tot vervulling van zijn belofte. - Hoe het met Uw roman is afgeloopen ben ik benieuwd te vernemen? Hebt gij hem ongelezen terugontvangen? - Inderdaad, over het spiritisme is ontzettend veel geschreven in de Lelie. De belangstelling daarin raakt niet uitgeput. Over het algemeen blijven de Nederlanders daarin zichzelf gelijk, eeuw aan eeuw, dat zij over alles wat met het Hiernamaals en met godsdienst verband houdt graag van gedachten wisselen. Nu, dáárin steekt geen ondeugd, maar een bewijs van nadenken nietwaar? Hartelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

In antwoord op vele brieven met vragen dienaangaande, deel ik mede, dat ik inderdaad begin Augustus naar Bad-Nauheim had hopen te vertrekken om daar een badkuur voor mijn hart te herhalen, maar door onvoorziene omstandigheden genoodzaakt was de reis uit te stellen. Het is de vraag of mij nu nog tijd genoeg overblijft tot het doen der kuur, daar Bad Nauheim reeds half October sluit, en er een zes weken mede gemoeid zijn, maar dat kan ik voorloopig nog niet bepalen. Mijn arts raad mij een herhaling van de kuur dringend aan, maar desnoods moet ik dan maar tot a.s. voorjaar, Mei, wachten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

24 Augustus 1910.
24ste Jaargang.
No. 8

Bericht.

Door ongesteldheid, koorts, te bed liggende, heb ik, deze week mijn werk moeten laten achterwege blijven; ik hoop het echter in het volgend nommer te hervatten.

REDACTRICE.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

Hoofdartikel
Een bezoek aan Oberammergau Juli 1910.

De tallooze verhalen en beschrijvingen van de Passiespelen in Oberammergau hadden ook mij uitgelokt zelf ooggetuige te willen zijn van de opvoering van dit drama.

Toevallig kreeg ik een Engelsche roman in handen getiteld: ‘Quits, a novel by the baroness Fautphoeus’ in 1860 uitgegeven.

Het bezoek aan Oberammergau in dat jaar wordt in die roman door een zekere Nora aldus beschreven:

Daags voor de opvoering hadden wij onzen intrek genomen bij eenvoudige boeren. Al vroeg den volgenden morgen werden wij gewekt door klokgelui en haastten ons naar de kerk te gaan om de mis te hooren. Wie zingen kon deed mee en alle medespelers vonden het hun eersten plicht den dag aan te vangen met een Heilige dienstviering.

De straten waren reeds overvol en honderden wendden hun schreden naar het theater om goede plaatsen te bemachtigen. Overal zag men de inwoners in hun Oostersche gewaden rondloopen, groepen kinderen stonden voor de huizen om hun costumes te laten nazien, totdat een eerste kanonschot den spoedigen aanvang aankondigde.

We haastten ons onze plaatsen in te nemen in een zeer groote ruimte. De open tooneelruimte er voor was ook zeer breed. In het midden stond een klein theater, aan beide

zijden een gebouw met balcon en zuilengalerij, waarin 2 straten van Jeruzalem uitliepen.

We voelden ons als in een kerk; stilzwijgend groette men elkaar, het tekstboekje werd te voorschijn gehaald, en ieder was geheel vervuld van het groote drama dat men te zien zou krijgen. Hoe kon dit ook anders zijn bij meest toeschouwers, van kindsbeen af gewend hun Zaligmaker te zien afgebeeld in kleurige lithographien of van hout gesneden, in kastjes langs de groote wegen, in kerken en kapellen, in ieder hutje of kamer.

De optredenden waren eenvoudige, godsdienstige boeren, vol enthousiasme, diep overtuigd van de noodzakelijkheid hun eenmaal afgelegde gelofte te vervullen, alle 10 j. de geheele Lijdensgeschiedenis godvruchtig te zullen herdenken.

Toen het derde kanonschot tegen de bergen weerklonk begon de ouverture. Een 40tal koristen traden op den voorgrond en zongen een hymne; dan werd door een enkel persoon een proloog opgezegd, het volgend tafereel betreffend, tegelijkertijd het publiek tot eerbied en aandacht manend. Deze mannen en vrouwen waren in tunica's gehuld waarover lange mantels in verschillende kleuren; ze droegen gekleurde sandalen, fraaie gordels en kroonachtige hoofdbedeksels.

Bij het eerste optreden van Jezus ging Nora's spanning over in een heerlijke extase; ze voelde onmiddellijk dat elke afbeelding van den Heiland haar nooit weergegeven had wat ze nu voor zich zag. Het bleeke gelaat, de fijnbesneden trekken, het lange in het midden gescheiden krullend haar, deze indrukwekkende figuur deed haar meer dan ooit voelen wat de ware Christus voor de menschheid is geweest.

Jezus verhoor voor Kajafas, Jezus voor Herodes, Jezus voor Pilatus, de onmacht zijn onschuld te bewijzen, het verraad van zijn vrienden en volgelingen in oogenblikken van gevaar, dit alles ontroerde Nora meer dan ooit een preek van een welsprekend redenaar had vermogen te doen. Ze was geheel oog en oor, hoorde of zag niets meer om zich heen dan het tooneel, totdat ze bij de kruisiging voorover viel, en haar gelaat met de handen bedekte. Buiten gebracht kwam ze pas tot bezinning en toen haar reisgezelschap haar voorstelde met Pflunger persoonlijk kennis te maken, was haar beslist antwoord: ‘Neen, dank je, voor geen geld ter wereld zag ik hem in een andere kleeding. Ik wil hem in geen andere gedaante zien dan waarin hij mij heden verscheen. Zelfs over 10 j. wil ik dit groote drama niet meer meemaken. Ik wil den reinen indruk zoo lang mogelijk bewaren welke ik heden ontving.’

Tot zoover mijn aanhalingen van een bezoek in 1860 en wat zijn nu mijne indrukken.....

Het snobisme, de modezucht, de Schwindel bij den verkoop van plaatskaarten aan de bureaux, de groote toevoer van Amerikaansche reizigers nemen onwillekeurig veel van den oorspronkelijken ernst weg, en toch ben ook ik bij herhaling ontroerd geweest, niettegenstaande de Christusfiguur van Anton Lang wel het minst beantwoordde aan onze verwachtingen. Hij was een te gezet, oudachtig figuur, zijn stem was eentoonig, zijn oogen weinig sprekend, doch alle 10 j. een mensch te vinden die ons het ideaal van Jezus optreden op aarde kan weergeven zal hoe langer hoe meer een utopie zijn. De eenvoud van de Oberammergauers is zeker ontaard in de latere jaren, ook al door de énorme sommen geld welke hun toevloeien. Eerst werden deze besteed voor aanschaffing van betere costumes. Nu zien de meeste woningen er zonnig en welvarend uit, hotels verrijzen enz. Is dit alles niet ten bate van het reizend publiek? Is men er heden ten dage nog op gesteld een nacht door te brengen

op zolder of in schuur? Zorgde men in Oberammergau niet voor goed logies dan biedt München en omliggende plaatsen genoeg gelegenheid aan per spoor bij tijds aanwezig te zijn.

Elke 10 j. moet toch de hernieuwde opvoering van Jezus lijden langen tijd vooraf hun hoofdgedachten innemen, anders zou alles niet zoo in elkaar passend uitgevoerd worden, zoo meesterlijk gegroepeerd afgespeeld in betrekkelijk korten tijd, slechts 8 uren.

Wat zien wij afspelen in onze theaters met lange pauzen? Geen 23 tafereelen met levende beelden uit het Oude testament en 18 verschillende Handelingen van Jezus lijden. -

Ik reisde 20 juli af met een gezelschap van 14 mij geheel onbekende personen, iets wat alleen aanteraden is als men met een eenigzins zuinige beurs in korten tijd veel wil zien, zonder zelf de moeite te willen nemen reisgelegenheden nàtegaan, of als weinige bekendheid met vreemde talen in den weg staat. Zich aan te moeten passen aan allerlei leeftijden van 60 - 20 j. Menschen

uit alle oorden van ons landje, min of meer dorpsch, provinciaalsch of grootsteedsch brengt dagelijks bezwaren mee. Men is genoodzaakt gedurende de reis notitie te nemen van elkaar's lief en leed, elkaars stemmingen te respecteeren, in één woord in 't gelid te loopen om de eenheid niet te verbreken. Verder is een goede leider, volkomen bekend met de op het programma aangegeven te bezoeken plaatsen een eerste vereischte, zal men niet tallooze teleurstellingen hebben van treinen missen enz.

Ik raad iedereen aan zich vooruit te verzekeren ten minste één uit het gezelschap te kennen, want met zoovelen moet herhaaldelijk (vooral dezen zomer in München en omstreken) de slaapkamer met een of twee reisgenooten gedeeld worden.

De eerste groepvergadering was 's avonds in Nijmegen. Van daar den volgenden morgen vroeg naar Frankfort, ieder zorgend voor zijn eigen handkoffer. Nà aankomst werd een diner gebruikt en gesamentlijk de stad doorgewandeld en bekeken. Tot slot van den dag gingen de meesten de Palmengarten bezoeken of een kijkje nemen in circus Schumann. Ik besloot vroeg naar bed te gaan daar Vrijdag morgen 8 u. de reis naar München werd aangekondigd.

's Morgens 5 uur werd ik al wakker in mijn hôtel van de langs gonzende trammen, zoodat van verslapen geen sprake was. We zaten weer in groepjes in allerlei deelen van den langen trein, en gaven de verschillende aanspraakjes een goede afleiding.

In München kwamen we aan in een geduchte hitte, die zich 's avonds oploste in een kolossaal onweer met slagregens.

Onmiddellijk gingen de heeren naar 't bureau Schregel om plaatsen te bespreken voor Oberammergau, doch kwamen eenigzins teleurgesteld terug daar slechts zeer dure plaatsen disponibel waren, of liever opgewrongen werden met verplichting 2 nachten in Oberammergau te logeeren. Velen onzer reisgenooten kwamen hier tegen op, en gelukkig voor ons allen want nu werden wij er attent op gemaakt dat gewoonlijk Maandags een Nachspieltag wordt gegeven om den groote aanvraag van reizigers te bevredigen. Hoewel ons reisplan er eenigzins door veranderd moest worden waren we tevreden voor een matigen prijs (11 mark) de clou van onze reis niet op te hoeven geven.

De Zaterdag en Zondag werd in München doorgebracht met een bezoek aan de Alteen Neue pinacothek, aan het Schackmuseum, de bekende Hofbrau, een wandeling langs de Isar enz., een avondbezoek aan de spoedig nà ons binnen komen gesloten Orientalische tentoonstelling, waar echter een zeer goed Variété gezelschap ons de regenvlagen buiten deed vergeten.

Daar men al 's morgens 5 u. uit München moest vertrekken om bij tijds in Oberammergau te kunnen zijn, besloten we reeds Zondagavond naar Mürnau af te reizen, dáár 's nachts te logeeren, om dan Maandags niet zoo vroeg op te hoeven, en dus frisscher den langen vermoeienden dag te beginnen.

Bij aankomst aan 't station Oberammergau vonden we reeds vele reizigers, en evenveel weer vertrekkenden, die Zondags de spelen hadden gezien. Er bleef ons een oogenblikje tijd over door het dorpje te wandelen, waar alles in rep en roer was. We verzekerden ons tegen 12 u. in een hotel een diner te zullen vinden, en liepen geleidelijk met de massa naar het theater, dat precies 8 u., nà 3 kanonschoten, een aanvang nam.

De muziek is over 't algemeen zeer eenvoudig, de koren eentoonig, niet altijd welluidend, doch nu en dan hoorde men toch hier en daar een mooie stem uitkomen

(w.o. een hooge sopraan). Men vertelde ons dat er sprake was geweest dat Richard Strausz een betere muziek zou componeeren, doch de Oberammergauers wilden hiervan niets hooren.

De kleeding van de 40 koristen is wat bij elkaar geraapt, even als dikwijls 't geval is bij onze operaopvoeringen. Deze schaarden zich steeds voor op het tooneel, dat uit een middengebouw bestaat, aan 3 kanten gesloten, en uit 2 zijgebouwen, de woningen van Pilatus en van den Hoogepriester Annas. Daartusschen loopen twee straten uit Jeruzalem; het geheel beslaat een enorme oppervlakte, zoodat een groote massa menschen er zich ruim op konden bewegen.

De zitplaatsen der toeschouwers bevinden zich in een langwerpig overkapt gebouw, van voren open; geen plaatsje bleef onbezet en toch was van benauwdheid geen sprake. De frissche berglucht woei vrij naar binnen, de zon scheen dien dag schitterend, en gaf een mooie belichting op den voorgrond, tegen den donkeren achtergrond van het middentheater, dat door een gordijn afgesloten werd. Over alles heen zag men vrij uit op begroeide heuvelen, wolken trokken voorbij, vogels zweefden in de lucht, van tijd tot tijd bijna

boven de hoofden van de vooraanzittenden.

Vóór elk tafereel werd een proloog gezegd met uitlegging wat men te aanschouwen kreeg. Zoodra het gordijn opengeschoven was verdeelden de koristen zich statig en ordelijk naar links en rechts om weer opte treden als een nieuw tafereel moest opgesteld worden.

Deze volgden elkaar echter zeer snel op, opmerkenswaardig in enkele oogenblikken groepeeringen te zien samengesteld, van verschillenden aard, zoo schilderachtig, zoo mooi van tint en kleur, los gegroepeerd en haast onbewegelijk, hoewel er vele jonge kinderen onder waren.

De meeste levende beelden waren bepaald voortreffelijk te noemen, ik zal ze maar niet allen aanhalen als minder belangrijk voor hen die ze niet zagen. Een goede tooneelkijker was noodig om den grooten afstand wat bij te trekken.

Het eerste tafereel de zondeval: ‘Adam en Eva uit het Paradijs verdreven’ was indrukwekkend, prachtig van tint en kleur, zoowel wat de personen als wat de scènerie betrof.

Handeling I ‘Christus' intocht in Jeruzalem’ was plechtig en indrukwekkend door de groote menigte, evenals Handeling II ‘de Hooge Raad’ waarbij de rijke brokaatgewaden van de Hoogepriesters schitterend uitkwamen.

Handeling III ‘Jezus' afscheid van zijne moeder te Bethanië’ was onbeduidender door de onbeduidende persoonlijkheid van Maria.

Handeling V ‘Het laatste Avondmaal’ werd uitstekend rustig voorgesteld; de kalmte van Jezus was indrukwekkend bij het breken van het brood en hij het rondgaan van den drinkbeker.

Bij Handeling VI ‘de Verrader’ was Judas, persoonlijkheid aangrijpend in zijn tweestrijd.

Handeling VII, ‘Jezus in Gethsémané’ was prachtig van kleur door den donkeren schemerachtigen achtergrond.

Hiermede was het eerste gedeelte afgeloopen en een pauze tot 2 uur. Men kon ordelijk, rechts of links naar buiten komen; voor een bepaald aantal plaatsen waren afzonderlijke uitgangen, zoodat van gedrang geen sprake was.

Na 't gebruiken van ons bestelde diner begaven we ons weer in de drukke straten, deden mee in 't aankoopen van tallooze prentbriefkaarten, bestormden daarna het postkantoor voor postzegels. Elke raampost of geschikte muurvlakte werd als schrijfmap gebruikt, want juist uit Oberammergau zelf moesten de kaarten verzonden worden, als eigenaardiger herinnering.

Langsamerhand nam iedereen de terugtocht aan; de meeste straten bleken bij het theater uit te komen, zoodat precies op tijd alle plaatsen weder waren ingenomen.

De dames welke in Oberammergau overnachtten, hadden gemakshalve hun hoeden thuisgelaten en hun hoofden met kanten doekjes bedekt. Ik verzocht een voor mij zittend lang heer ook zijn hoed te willen afzetten, wat hij blijkbaar maar half genoeglijk vond.

De zon scheen echter heerlijk en eerst tegen 5 uur werd de lucht bewolkt, kwam er wind opzetten en kregen we eenig begrip hoe de koristen en medespelers zich moeten voelen bij ongunstig weer.

Handeling IX ‘Jezus voor Kajafas’, Handeling XI ‘Jezus voor Pilatus’ en Handeling XII ‘Jezus voor Herodes’ was wat gerekt, hoewel rijk en prachtig in uitbeelding. Het buitenkomen van Pilatus, de groote schreeuwende menigte voor zijn huis, het roepen,

van Baràbas, het voorbrengen van dezen boosdoener, dit alles werd schitterend weergegeven.

Handeling X ‘De wanhoop van Judas’ kon meesterlijk genoemd worden.

Handeling XIII ‘De geeseling en de Doornenkroon’, hoe roerend op zich zelf, greep niet aan door het slappe van Jezus' persoon, terwijl Handeling XV ‘Jezus draagt zijn kruis naar Golgotha’, treffend was door de ontmoeting met Maria Magdalena, een zeer sympathieke, bekoorlijke verschijning.

Handeling XVI ‘de Kruisiging’ werd getrouw weergegeven als op de bekende schilderstukken van onze oude meesters.

Handeling XVII ‘de Opstanding’ was van mijn plaats af niet duidelijk te zien, en maakte daardoor Jezus' verschijning een zeer onwaarschijnlijken indruk, ten minste op mij.

Bij Handeling XVIII ‘de Hemelvaart’ werd het publiek onrustig, maakte aanstalten tot weggaan enz. enz. Daarbij klonk de muziek eenigszins fanfareachtig, zoodat ik op dat oogenblik wat ontnuchterd met de groote massa naar 't station liep.

Hoewel er verschillende treinen voor München klaar stonden, zagen we langzamerhand dat ons gezelschap van 15 personen toch allen plaats gevonden hadden in denzelfden trein. Veler vermoeidheid was groot, zelfs in den namiddag onder de voorstelling

hadden enkelen reeds moeite gehad hun oogen open te houden.

Bij aankomst in 't hotel in München gingen de meesten onzer dadelijk naar hun kamers.

Onze reisbilletten liepen nog tot Garmisch-Partenkirchen.

Dinsdags spoorden we tot Füssen, een aardig plaatsje, aanbevelingswaardig voor langer verblijf, om van daar uit de kasteelen Hohenschwangau en Neuschwanstein te bezichtigen. De weelde en pracht in laatstgenoemd kasteel is oogverblindend, terwijl kostbare schilderstukken, tafereelen uit Wagner's opera's de wanden bedekken, de meesten door Hausschildt geschilderd. De gobelins en prachtig geborduurde ameublement bekleedsels werden in München vervaardigd. Het is een geduchten klim van beneden af, en ons was aangeraden nog hooger te gaan, om van af de Marienbrücke een prachtig uitzicht te hebben op het slot, geheel ingesloten door begroeide, prachtig groene bergen. We wandelden weer terug naar Füssen.

Donderdags werd een groote rijtoer gemaakt en een tweede kasteel bezocht, het jachtslot Rinderhof, dat hoewel veel kleiner en slechts plein pied nog drukker en rijker in kleurenpracht was, een weelde welke ons met weemoed herinnerde aan de zieke abnormaliteit en het treurig einde van den Beierschen koning. De mooie oploopende terrassen, met uitzichtkoepel, fontein en fraaie bloemperken mochten zonder geleide bekeken worden.

De wegen waren voortdurend verrassend mooi langs trotsche bergen. Wat later bleef ons volgrijtuig langen tijd uit ons gezicht, wat de koetsier verontrustend vond. We hielden stil en bezichtigden onderwijl een klooster met prachtig beschilderde kerk. Toen zagen we ons gezelschap naderen en bemerkten dadelijk aan de bedrukte gezichten dat er iets gebeurd moest zijn. Een kort toe val aanval van onze jongste reisgenoote, en daarna een dreigende botsing met een auto had den schrik in allen geslagen.

De stemming was er dus uit. Op een trein naar Garmisch wachten duurde te lang, en werd er dus een groote auto-car gehuurd.

In een vooruit besteld hotel bleek bij aankomst een mal à propos te bestaan; er waren geen kamers disponibel, en werden we allen naar verschillende dépendances gestuurd.

Vrijdag morgen maakten we een slechts matig klimmende wandeling naar de Rieszsee en zaten er heerlijk aan het meer. Na de middagtafel werd een wandeling ondernomen langs Partenkirchen naar de Partnachklamm, welke een grootschen indruk maakte. Er uitkomende hoorden we donderslagen en barsten weer stortbuien los zooals we dezen zomer veel genoten. In een nabijgelegen restaurant waren gelukkig gezelschapswagens te krijgen, welke ons naar Garmisch terugbrachten. De avond werd verder doorgebracht in een Bauerntheater, waar Tyrolers op hun drukke manier zongen of voordroegen.

Zaterdag 8 u. was er weer een rijtoer bepaald, eerst naar Badersee een liefelijk groen gekleurd meer, waarop iedereen zelf mocht roeien, verder langs prachtige wegen naar Eibersee, een grooter meer, niet zoo mooi van kleur, doch omgeven door bergen, terwijl men overal de Zugspits zag uitsteken, het hoogst te bereiken punt, waar men echter één nacht moet overblijven.

En passant werd ons diner in den tuin van een hotel gebruikt en wandelden daarna de meesten naar de Höllentalklamm, een nog indrukwekkender engte, waaruit enkelen

doornat terugkwamen. Gelukkig was ik niet meegegaan, en liep geen gevaar op den terugreis kôu te vatten, want Zondags werd de aftocht geblazen.

De terugreis was over München naar Neurenberg bepaald, waar we ongeveer 3 u. zouden aankomen en dus tijd hadden de stad te bezien, want Maandags in den D. trein liep ons contract met de reisvereeniging af.

Een illusoir plan halverwege uittestappen om per boot over de mooie Starrenbergersee München te bereiken, en denzelfden trein naar Neurenberg te halen liep op niets uit, en werd guitig door een onzer medereizigsters onze Pieter Spa reis gedoopt. Van 't stationnetje Fösting, waar we uitstapten, tot aan het prachtig gelegen meer was het een half uur wandelen in barre zon, een wagen met de handkoffertjes achter ons aan.

De boot was natuurlijk juist vertrokken, in de eerste uren voer er geen af. Wat te beginnen? Eerst ons wat versterkt in een mooi hôtel aan 't meer gelegen, en toen maar weer teruggewandeld naar 't station, de 15 stuks koffers weer opgeladen, met de troost Neurenberg niet meer vóór 's avonds laat te kunnen bereiken.

Tot schadevergoeding werd ons een mooi afscheidsdiner in de prachtige Restaurant Luitpold in München aangeboden, en stonden bovendien nà afloop 3 auto's te wachten,

welke ons een uur om de stad rondreden. Eer het uur om was begon het alweer duchtig te regenen en zette men ons aan 't station af.

Tegen 10 uur kwamen we in Neurenberg met regen aan. Den ganschen nacht bleef het gietregenen, zoodat enkelen met mij in den vroegen morgen besloten dan maar liever direct naar Holland terug te reizen. Achteraf was dit jammer want later op den dag hebben de achtergeblevenen nog veel van de oude stad kunnen zien.

Maandagavond in Nijmegen te laat aankomende was slechts aansluiting met Rotterdam of Hoek van Holland.

Ik was bang in Nijmegen ook zoo laat op den avond geen hotel meer te zullen vinden met het oog op het drukke bezoek aan de tentoonstelling met zijn ‘klein Zwitserland’ en spoorde dus naar Arnhem door, waar ik tot Dinsdagavond bleef.

Binnen de 14 dagen zat ik dus weer thuis, tevreden over het vele genoten grootsche natuurgenot, met de onuitwischbare herinnering aan Oberammersgau's passiespelen.

Aug. 1910.

DRÉ.

Gedachtenwisseling.

Dordrecht 11 Augustus 1910.

Hooggeachte Freule Lohman,

Men mag wel niemand in de rede vallen, maar onder, het lezen van Uw antwoord aan Nelsie over de nieuwe spelling (Lelie no. 5) heb ik het toch twee-driemaal gedaan. En toen ik eindelijk Uw stukje ten einde gelezen had, toen kreeg ik schrijfjeukte, nam pen en papier en pende een episteltje neer, vol booze uitdrukkingen aan Uw adres.

Doch ik heb het weer verscheurd, want het is toch beter á tête reposée iets te doen, dan zoo overhaast.

En daarom schrijf ik U thans het volgende zonder booze uitdrukkingen, en heel kalm gesteld.

Ik neem het niet voor de nieuwe spellers op; die hebben haar genoeg op de tanden, om zich zelf te verdedigen; ik schrijf in de gewone spelling. Maar ik wilde U opmerken, in welk verkeerd spoor velen tegenwoordig zijn wat spelling betreft.

Spelling is het kleed der taal en heeft met de innerlijke schoonheid niets uitstaande. Evenals de menschelijke kleeding in den loop der tijden zich gewijzigd heeft, zoo is het ook met de spelling gegaan. Dit aan te toonen, is heel eenvoudig. Blijven wij bij ons Nederlandsch. In het oudste spoor daarvan de z.g. Oost-nederfrankische psalmen ziet men den vertaler, men mag gerust zeggen, fonetisch schrijven, d.w.z. hij schreef de woorden, zooals hij sprak. Of zijn stamgenooten het ook zoo deden, nl. spreken, weten wij niet. Of er verschil bestond tusschen beschaafd en onbeschaafd evenmin. Of er een omgangstaal en een meer deftige schrijftaal bestond, wie zal het zeggen? Maar wat *hij* dacht en sprak, *schreef* hij; dat is wel zeker.

In de middeleeuwen zien wij dat fonetisch beginsel nog lang het heerschende, maar van lieverlede werd het toch verlaten, doordat andere invloeden gingen werken. De grootste macht had wel de zucht naar gelijkvormigheid, d.w.z. de zucht, om in een tweede geval te handelen als in een eerste, zoo die gevallen gelijksoortig waren.

Eerst schreef men *ic, dic,* evenwel werd *dic* in verbogen vorm *dicke* en alzoo ging men ook *ick* schrijven. Eerst *paert*, *paerde*, maar daarna *paerdt*, *paerd*, *paerde.*

Toen men dus van den fonetischen grondslag overging op dien der gelijkvormigheid was de baan vrij voor allerlei misbruik en willekeur. En deze tierden in hooge mate de volgende eeuwen door, totdat er eindelijk een niet wettelijk voorgeschreven eenvormigheid ontstond, zoowel uit de vrees bij de schrijvenden verkeerd verstaan te worden, als voor ongeleerd versleten te worden. De werkelijk ongeletterden, die alleen een beetje schrijfkunst verstonden, schreven steeds nog vrijwel fonetisch, al trachtten zij soms ook te schrijven, zooals zij in boeken gezien hadden. Ziedaar ongeveer de stand van zaken in de 18e eeuw. Iedereen was vrij in spelling, doch regelde zich, voor zoo ver hij goed vond naar anderen. De dames Wolff en Deken hielden er spellingen als *braav*, *braave* enz. op na. Het Staatsbewind schreef in 1805 voor, dat bij het onderwijs enz. de spelling moest gebruikt worden van prof. Siegenbeek. En wie niet voor onbeschaafd wilde gehouden worden, richtte er zich ook naar, behalve enkelen, o.a. Bilderdijk, die niet verkoos mee te doen, en zijn eigen weg ging. - Later kwamen andere geleerden, de Vries en te Winkel, aandragen met tal van ongerechtigheden in de Siegenbeeksche spelling en vormden een nieuw systeem, dat prachtig ineengezet was, maar met het practisch gebruik weinig rekening hield. Hun spelling wilde een afspiegeling zijn van het verledene, en daarom bewaarden zij een massa letters in de woorden die geen mensch meer uitsprak. Omdat de Goten eenmaal *fisks* zeiden en in het Middelnederlandsch *visgen*, *vischen* enz. gezegd en geschreven werd, schreven de Vries en te Winkel *visch*, terwijl toch iedereen maar *vis* zegt.

En hun spelling is, beschermd door de Regeering, de vigeerende geworden, en duizenden uren werden ge- en misbruikt, om oud en jong in hare geheimen in te wijden, zoodat ten slotte ieder moest bekennen, dat in die spelling slechts juist te schrijven is, als men met een woordenlijst der heeren uitvinders gewapend was.

En daarover begon dr. Kollewijn te mopperen en zette de beweging op touw, om de spelling te vereenvoudigen. Hij wilde een spelling practisch bruikbaar voor ieder mensch, die voldoende onderwijs genoten heeft, die dus behoorlijk de hoofdklanken in een woord kan onderscheiden, en deze, onder zekere analogiewerking in teekens kan afbeelden. Ik zeg onder zekere analogiewerking, want dr. Kollewijn wil niet *paart* of *pārt*, *pārden* naast *paarden.* Hij heeft het aantal spelregels tot een minimum gebracht. Maar zijn

fouten zijn geweest: 1e dat gij geen professor was als dr. de Vries, 2e dat hij de verbuiging en de vervoeging heeft aangeraakt. Aan dat heilig huisje had hij niet moeten komen. Iedereen erkent wel, dat die buiging, behalve enkele kleinigheden, morsdood is, het gewone publiek weet van *de* of *den* niets af, maar dr. Kollewijn had dat punt niet moeten aanroeren; het heeft hem tal van vijanden bezorgd, die anders wellicht vrienden zouden geweest zijn. In die buiging toch ziet men, schoolmeesterlijk gesproken, de schoonste dingen; warme voorstanders en voorstandsters doen er de dolste sprongen in. Laat ze doen, had ik gedacht; een mensch z'n lust is.. enz. Zie bijv. de Redactrice der Holl, Lelie; die schrijft immers zelf, als aanhangster van verbuiging: 'Om de Eere Gods verschijnt als afzonderlijke*n* roman', enz. (blz. 80.) Leve de buiging!

Maar dit alles heeft, ik herhaal het, niet met het wezen der taal te maken. Wij hebben Nederlandsch, dat in alle kringen onzer Nederlandsche maatschappij gesproken wordt. Die kringen hebben ieder hun lievelingswoordjes en uitdrukkingen, ieder hun eigen uitspraak enz. En nu ziet men, dat van onderop een streven zich openbaart, om een hoogeren kring in lievelingswoordjes, uitspraak enz. na te doen, dìt woord te verwerpen, dàt bij voorkeur te koesteren. Zoo schijnt er een taaltje te ontstaan, dat de heeren der nieuwe spelling gedoopt hebben: 'algemeen beschaafd' En dat is je ware.

Op het algemeen *is*, en of het *beschaafd* heeten mag, durf ik niet te beweren, maar zij zeggen dat het zoo is; en daarmede worden duizenden woorden, die onze Nederlandsche taal bezit, eenvoudig als draf weggeworpen omdat het 'algemeen beschaafd' er den neus tegen optrekt.

Ho, zeggen sommige onzer auteurs, dat zal niet gebeuren, en zij hebben uit pure liefhebberij in dien draf geroerd, en er uitgehaald, woorden, uitdrukkingen, spreekwoorden, blinkend als goud van Nederlandschheid, maar... voor sommige menschen, die een bepaald vreemdsoortig idee van taal hebben, erg onbeschaafd, omdat in hun kringen de dingen niet steeds bij den waren naam genoemd worden.

Daar zit een kneep, een zeer groote. Zoolang er nog zooveel gehuichelde beschaafdheid bestaat, die tallooze woorden durft verwerpen, beweer ik, dat die beschaafdheid onze taal verarmt, en ben ik de schrijvers dankbaar, die in hun werk die verstootelingen durven opnemen.

Maar dit heeft weer niets met spelling te maken.

Spelling is een kwestie van gewoonte, niet van mooi of leelijk vinden. Omdat men *tiefus* nog nooit zoo heeft geschreven gezien, maar altijd op die onmogelijke vreemde manier *typhus*, daarom zou *tiefus* leelijk zijn? Dat kan niet.

Ach ja, door het schrijven van vreemde woorden naar Hollandsche regels, heeft dr. Kollewijn ook velen tegen zich in het harnas gejaagd! Maar 't is zoo erg niet. Alles went. Toen de spelling-De-Vries-te-Winkel kwam, zei een spotvogel, dat ze een spelling was voor dronkaards en pretmakers. Waarom? Wel, zij had de *vroolijkheid* verlengd en de *benauwdheid* verkort. (De oude spelling schreef *vrolijkheid* en *benaauwdheid.*) Welnu, de nieuwste spelling bevordert noch de eene, noch de andere, maar de vrijheid, die zich aan zekere eenvoudige regels wil houden, en 'geen slordig ieder zijn eigen idee volgen, of het zich inzake naamvallen en geslachten gemakkelijk maken.' Wat het eerste verwijt aangaat, de leerplicht brengt thans allen op school; allen leeren lezen en schrijven en ontvangen een ontwikkeling, die hen in staat moet stellen, behoorlijk gedachten aan het papier te kunnen

toevertrouwen. De spelling moet dus zoo eenvoudig mogelijk zijn. Ik zou wenschen, bijna fonetisch, want waarom moet eigenlijk iemand, die *paart*, *broot*, *bos*, *mens* schrijft, voor dom gehouden worden? En wat die naamvallen aangaat, d.w.z. de naamvalsvormen, och, de tweede naamval heeft zijn vaste uitdrukkingen, evenals de derde, en de rest is allemaal weg; de eerste en vierde naamvallen zijn in Vr., Enk., en Meerv., Onz., Enk., Meerv., Mann. Meerv. reeds gelijk, waarom zou men ze in het Mann. Enk., ook maar niet zoo maken? Sprekende doet men het toch reeds. Vreest U daar werkelijk verwarring in geslachten van? Kom, dat kunt U niet meenen.

Zie, hooggeachte freule, bovenstaande wilde ik U even schrijven, omdat het mij voorkwam, dat U aan spelling eischen stelt, die niet mogen gesteld worden. U wilt, dat spelling niet ‘wansmakelijk van leelijkheid’ is. Die eigenschap bestaat voor spelling niet. Hoe vindt U bijv. de spelling nabo*u*wen voor nab*au*mwen? Toch zeker niet leelijk maar eenvoudig onjuist naar de uitspraak. En bovendien, omdat U bij spelling dingen haalt, die er niet bij te pas komen, n.l. de woordenkeus, wat ik van U, die zoo openhartig over andere zaken schrijft niet verwacht had.

Wilt U dit epistel laten ‘Leliën’ mij wel; wilt U er nog een antwoord onder plaatsen, uitmuntend, acht U het den druk en het daglicht niet waard, ook goed, maar ik blijf in elk geval met U in vele andere opzichten sympathiseerende, doch in zake spelling enz. verschillend denkende

dienstw. dien.
J.L. VAN DALEN.

Antwoord red: zie s.v.p. bericht.

't Onbegrepene
door Joh. Schippërus.

Wel-wel-wél, wat 'n ezel! Hadt je nou ooit zoo'n ézel gezien? Je hadt toch maar wat te stelle met je jongens, hoor! Wel-welle-wel! Zóò maar 'n puike betrekking wég-te-smijte, of-ti maar direk weer 'n andere voor 't grijpe had!... Meneer kon 't niet dràge!... Jawéél hadt je van je leve!... Zoo'n broerde stomkop... Die jonge was nou geregeld in de werreld om je 't leve zoo zuur mogelijk te maken. Had-i me daar 'n puike betrekking, - 'n puike hoor, want menigeen liep-t'r na te snakke, - en die ging-di me daar zóó verdoen, door z'n eige stomme schuld!... Je zou d'r z'n vader over hoore!...

Noù! Hij most zich maar berge, voor-di thuis-kwam. God-god!...

En uitgeput zakte juffrouw Melchers neer op haar stoel, waar ze met d'r handen in d'r schoot bleef zitten uitblazen.

Jozef leunde met gekruiste armen op de glad-gewreven spiegelende tafel, waarin vaag z'n beeltnis weerkaatste, en luisterde verveeld naar 't onafgebroken ratel-praten zijner moeder, lustloos z'n blik latende glijden langs de glimmerende meubeltjes in 't enge voor-kamertje, waar juffrouw Melchers juist bezig was geweest, 't laatste stofje te verschalken, dat zich op haar tafel had laten vallen. Met 'n ietwat kregelig en tegelijk spotachtig gevoel in-zich bezag-ti ook 't schutterige penant-tafeltje ordelijk bezet met prullige snuisterijtjes en vroeg zich verwonderd af, wat 'r toch eigenlijk voor schoons gevonden werd in klungelige beeldjes, vaasjes en schelpen?

Eindelijk weer vestigde hij z'n aandacht op moeder's gepraat. Jawèl, jawél, al praatten ze nou met z'n tienen an allebei z'n ooren, hij déé 't niet meer! Nou verdraaid-n-i 't voor-goed. Nou was 't uit! Hem nie-meer op 'n kantoor gezien hoor,... bàh, wat 'n leven!... Hij was liever tienmaal goten-schepper dan dat-i zich op zoo'n hok voor z'n godganschelijke leven liet opsluiten! Dan zag-ti tenminste de zon nog en de open lucht. Ja, liet moeder nou maar razen en vader en tante Greta 'r bij... 't kon 'm nou niks meer schelen. Hij wou niet op 'n kantoor. Dat vervloekte-n-i. Daar voelde-n-i zich nog te-goed voor. Hij zou 'r dood-gaan. Zoo'n leven was immers geen leven... Voor hém tenminste niet. Wat wáren dat voor menschen, die zoo-iets uithielden?... Wàren 't wel menschen?...

Ja zéker, hij zou zich nog bergen voor vader! Hij zou 't 'm nou juist 's zeggen, zeggen dat-i dóód-ging as-ti gedwóngen werd nog langer zoo te leven... Zeggen dat-i zich liever ophing... Ja, waarachtig... Zóó'n bestaan... bàh...

En in-gedachten spuwde hij.

Waarom mocht-i niet verder-gaan met z'n muziek en zich daarin bekwamen? Dát was z'n roeping, daar had-i hárt voor... dát was 't leven voor hem...

Tante Greet kwam van achter uit de keuken geloopen en vroeg zenuwachtig-gejaagd en angstig, of-t'r wat an 't handje was?

En wat of die jonge nou weer had uitgevoerd?..

'Ach niks, tante, niks!'... bromde korzelig Jozef, terwijl-di met baloorig gezicht nijdig z'n bril zat te poetsen.

Z'n moeder sloeg de handen saam.

'Niks? Dat noemt-i niks! Dat noemt-i godbetert niks! Hoor-i 't Greet?! Dat noemt-i niks, dat-i z'n ontslag heeft gekrege op-kantoor, omdat-i de patroon 'n brutale mond héb gegeve!.. Zeg, dat is niks!'...

'Hè?' verwonderde tante zich, 'heeft-i z'n ontslag gekrege? Zóó maar? God-god wat 'n zonde van zoo'n pracht-positie! Sjongessjonges!

'Ja tante, die kerel maakte 't me ook zóó zuur, dat 't niet was uit te houen. Ieder oogenblik had-i aanmerkingen op m'n werk, waar geen-eens reden voor bestond... 'k Kon 't op-laast niet meer uitstaan,... 'k had 'm wel op z'n dikke valsche parvenu'stronie kenne trommelen'...

'Hij ken ook niks verdrage', fitte moeder 'niks!... Van je meerdere mot je wat af kenne wachte, ezel! die geeft je te ete, daar mot je dankbaar voor weze! Voor joù heeft-i ommers tien anderen! Dach-i dat 't maar zóó gemakkelijk ging in de wereld? Nee hoor, je mot je nek kenne buige, óf je lijdt honger... wacht maar!... Wat zoo'n

jonge al niet voor grootigheid in z'n hoofd heb, weet je niet. Die verbeeldt zich g'loof 'k dat-i minister is'...

'Ha-ha-ha! 'k zou geen minister willen zijn!'

'O! Minister is nog te-min voor meneer; wou jij soms de baas spelen over de heele wereld, mannetje?'...

'Ik wil in 't geheel niet baasspelen! Ik wil alleen m'n roeping volgen!... Ik ben niet geschapen om te suffen op 'n kantoor... ik...'

'Jawel, volg jij je roeping maar en lij dan armoe!... ha-ha-ha! die wil z'n róeping volgen, wát 'n verbeelding! Hij met z'n fiool!.. Die denkt zeker dat-i Mozaar is of die andere kerel... hoe-hiet-i-ook? Nee jonge, jij ben maar van gewone burger-ouwers hoor, en die grootigheid mò-je maar uit je hoofd zette... daar benne wij geen mensche voor'...

Haar domme tegenspraak deed Jozef 'n gevoel krijgen van onopgewasschen zijn tegen zooveel bekrompenheid, wat 'm prikkelde tot machtelooze woede.

'Ach moeder, praat toch geen onzin'.., zei-di enkel.

Tante Greta sloeg verbaasd de handen in-een.

‘Zóó'n taal tegen je moeder te dùrve spreke.. was 't niet 'n schandaal? Nee, 't was godgeklaagd zooas die jonge tegenwoordig te-keer dorst gaan. En geen minister te willen zijn! Géén minister!... Die jonge zou 't nooit ver brenge in de wereld, dat had ze immers altijd wel gezeid? Daar hadt je nou Pieter van Koosie, ze wisten immers wel wie ze bedòelde? Koosie van Greven en dáár 'n zoon van, juist. Nou, die Piet was óók maar as gewoon kantoorbediendetje begonne, as héél min klerkie hoor... en in 't begin óók motte opzitte en pootjes geve - noù!

Maar noù? Zelf meneer hoor! En 'n straal bediendes had-i maar te kommandeere en ze vloge op z'n wenke! Die had 't ver-geschopt, assieblief, je moet 's zien hoe ze wóónden! Op de Stationsweg en ze hielden booien. Alles éve fijn nou. En toch niks nie groos, niemendal hoor. En 'n fatsoenlijk mensch! Nie zóóveel op 'm te zegge!..

Maar in die jonge had vortgang gezete,.. die had koerazie in z'n lijf gehad... maar Józef, wat dát voor 'n knul was’...

Jozef had ongeduldig toegeluisterd en trommelde zenuwachtig op de gladde tafel, wat z'n moeder zieden deed van ingehouden ergernis. D'r mooie tafel... d'r kwamme allemaal pitjes in!...

‘Kom tante, wat gaat óns nou Piet van Roosie an! Laat die man zoo fatsoenlijk zijn als-ti wil en fatsoenlijk blijven en fatsoenlijk dóód-gaan voor mijn part!... *Ik* houd niet van dat fatsoenlijke leven. Ik wil niet dat vervloekte fatsoen, dat me dwingt mezelf op-te-sluiten en m'n talent te onderdrukken... Ik wil mezélf zijn. Al die fatsoenlijke leege holle poppen kunnen omwaaien!’

Hij lachtte schamper en verdrietig en wond zich gaandeweg op, tot z'n flets-blauwe oogen ongewoon te schitterflikkeren begonnen.

‘Ik wil niet op 'n kantoor m'n goddelijke leven verslijten en fatsoenlijk doodgaan... ik wil niet, ik wil niet! Ik wil leven; ik wil zingen en fluiten en gillen desnoods, als 'k 'r lust in heb en de zon zien. Ik veracht dat eeuwige in-de-plooi-blijven en die nette kleeren en dubbele boorden!’...

Hijgend zweeg-ti en bracht z'n handen naar z'n hals, rukkend aan z'n glad-glimmend gestreken up-and-dwown. Broerd, broerd, dat je 't die twee menschen nou nooit 's begrijpelijk kon maken... en vader straks natuurlijk óók niet... die zou opspelen en ertegen-in razen en 't slot zou zijn dat-i weer z'n nek moest buigen... Maar dát verdijde-n-i, dan brak-ti liever!...

Tante Greet en moeder staarden onbegrepen hem aan. Was-ti gék of wat mankeerde-n-i? Wat was dat voor 'n te-keer-gaan tegen 't fatsoen en 't kantoor?.. Hij was stápel!...

O, daar hadt je vader, nou zou-je wat hoore!...

Op den trap klonken de zeker-zware stappen van meneer Melchers. Jozef, de handen in de zakken, ging naar de achter-kamer en zakte neer op 'n stoel. 't Kon 'm niks meer schelen wat 'r gebeurde. Was-ti maar dood.

Melchers trad binnen, met 'n gezicht van-nog-van-niets-weten, terwijl de vrouwen 'm aanstaarden met beteekenis-volle blikken.

‘Dag moeder, dág Greet... pff... wat eten we?’ Snuivend trachtte hij 't te ontdekken. ‘O, erwten-soep! Prachtig hoor, prachtig! Mijn kostje.. Wat scheelt 'r an? Ongenoegen?’

Juffrouw Melchers trekschouderde: ‘Och, ongenoegen, ongenoegen... die lamme jongen heeft weer z'n ontslag!’

‘Ontslag? Hoe is dát nou weer in-eens mogelijk? Wat 'n zónde... zoo'n goeie zaak, zoo'n bizonder-goeie zaak, waar zoo'n promotie te maken was! Tsss! Tsss! Waar is Jozef?’

‘Achter’.

Hij betrad 't achter-vertrek, waar Jozef zat, 't hoofd steunend op beide handen. Toendi vader hoorde binnen-komen, zag-ti schuw op

‘'t Is weer zoo, hé jongen? Je ontslag, hè?’

Streng, bijna-wreed kwamen de woorden van Melchers' lippen.

‘'t Is met jou weer 't ouwe liedje. Je bent onhebbelijk en lui. Wat mot 'r van jou groeien, jonge?’

‘Och pa’...

Melchers' zuchtte.

‘Je doet me verdriet jongen, begrijp je dat nu niet? Dat is nu al de tweede maal. Je hebt daar een levens-positie verspeeld. 't Zal wel weer je onbuigzame harde kop geweest zijn’...

‘Heusch pa, ik kàn niet, ik kàn niet. Geeft u mij toch m'n zin en laat me doorstudeeren, m'n muziek-lessen’....

Allengs vlamde Melchers' drift aan. Dáàr hadt je 't weer, die verdomde kunst-doenerij!

‘Geen denken an, man! Zóó dwing je me niet! Jij zal 'n nette positie krijgen in de maatschappij, daarvoor heb 'k je opgevoed. Je zult niet op-groeien tot zoo'n half-bakken artist, zoo'n bohémier... 'k Zou me schamen

voor m'n collega's! Zou jij 'n armoedzaaier willen worden terwille van je malle kunst?'..

'Maar pa, als 'k dat nu zoo graag wil!.. Ik lijd nu eenmaal liever honger, dan'...

''t Is mooi hoor, 't is fraai. Dat praat je zeker na van dien mooien leermeester van je, wiens les-geven *ik* nog zoo stom ben geweest te betalen! Als 'k had geweten aan wien 'k je toen toevertrouwde!... Noù laat-i zich toejuichen in 'n tingel-tangel... Klatergoud!.. ha-ha-ha!'

'Ik heb talent pa, ik wéét 't'...

Melchers bleef lachen.

'Och, kom, hoe wou jij dat weten?'

'Ik vóel 't'...

'Jij voelt wat! Ezel! Je zou 't misschien brengen tot mislukking nummers zóóveel. Op 'n kantoor kan je vooruit komen... Dát is de weg! Niet de kunst... Da's armoelijen tot in eeuwigheid'...

'Da's maar dompers-praat van menschen die zélf te-hol zijn om iets te presteere!... Ik wìl niet op-kantoor, ik wil niet!' dwong Jozef weer, heftig, met driftig-voetstampen.

Melchers gloeide van toorn. En eer hij 't eigenlijk zelf wist, had-i Jozef geslagen.

'n Rood-gloeiende veeg plekte op diens wang.

'Dáár, dat komt 'r van', zei z'n vader, die 'r al spijt van had, 'je maakt me ook helsch, jonge'...

Maar Jozef was wild opgesprongen.

'Nou is 't uit, nou wil 'k vast nie-meer, hoor!' rauwde z'n stem en woedend sloeg zijn vuist op 't tafel-vlak, wat de kopjes rinkelen deed. Ook Melchers' drift begon weer te koken.

'Kwajonge, kwajonge! Zal je hier blijven!'

En ziende hoe Jozef van-plan was 't sleuteltje van z'n vioolkist te grijpen, dat met 'n een andere sleutel aan de wand hing, griste hij heide sleutels van 't haakje en deed ze in z'n vest-zakje.

'Zie-zoo, vandaag zul je nou's niet spelen, hoor, 't mot nou maar 's uit-zijn met die kunstdoenerij!

Jozef stormde naar-boven, naar z'n kamertje.

* * *

't Avond-maal verliep zònder hem, onder somber praten en vorken-getiktik. Tante Greet vertelde nog 's van Piet van Koosie en haalde velerlei voorbeelden aan van jongelui, die maar als klerkie begonnen waren, en nù... héében hoor, échte déftige heeren. Maar wat Jozef voor 'n jongen was!...

Terwijl Melchers norsch-zwijgend voor zich bleef zien, slechts in 't midden brengend, dat *zijn* vader kantoorbediende was geweest en hij-zèlf was 't en hij zou zorgen dat Jozef 'n fatsoenlijke positie kreeg, want dat die kunst maar malligheid was en niks dan aanstellerij...

* * *

Op z'n kamertje barstte Jozef uit in gesnik.

Wat leek 't leven hem nu hol en leeg en waardeloos, zonder z'n idealen, zonder wat 'm 't éénige op aarde was: z'n muziek...

Hij zou zich hebben te gewennen aan 't enge bekrompen leven. Hij zou zich moeten wringen in 't nauwe vormpje, dat reeds voor hem was gereed-gemaakt.

Elken dag 't zelfde gangetje, zonder daarvan af te mogen wijken. Z'n toekomst-visioenen zouden zoo allengs verdwijnen.

Bekrompenheid ontmoette hij waar-di ruimte zocht voor 't zich baan-breken-moètende talent... Z'n gedachten dwaalden af naar zijn vriend en leermeester, die eens hem gezegd had: ‘'t Genie láát zich niet wringen in 't vormpje der burgerlijkheid. 't Springt uit de band; 't barst uit, omdat 't te-groot is, te onomvatbaar’...

O, zeker, hij had toen dezelfde tegenwerpingen gemaakt als z'n ouders nù: ‘Armoe, ontbering,’... maar z'n geniale vriend had slechts geglimlacht: ‘Verkiest ge dan 't eentonige der alledaagschheid boven de ontwikkeling van je talenten? 't Gemakkelijke daarheen-glijdende leventje zònder deugd en emoties, boven 't leven vol moeite, vol strijd, doch waarop zeker de zegepraal volgen moet?’

Nu, waarachtig niet! Ook hij zou zich niet laten knevelen door 't burgerlijk fatsoen, dat alle ziele-hoogheid trachtte omlaag te rukken tot z'n eigen modderige laagte.

Hij had talent, hij wist 't. En 't zou 'm niet gegeven zijn om 't te doen smoren. Neen! Want hij voelde de heerlijke macht in-zich om 't te doen opbloeien tot de schoonste bloem....

O, hij moet spelen....

Hij moest spelen om z'n verdriet uit te huilen op z'n geliefd instrument, nu geheel voor-zich-zelf, zonder aangehoord te worden door koekjes-knabbelende bewonderende familie-leden en vrienden, die 't beloonende: ‘héél-aardig’ zoo pedant en zelf-vergenoegd konden uitspreken.

't Zou nu niet zijn 't slaafsch volgen der

notenrijen, neen! Z'n eigen ziel zou weenen in z'n muziek!....

Bevend haalde hij z'n viool-kist te-voorschijn.. Op-slot! 't Was waar, vader had 't sleuteltje!... Woedend rukte hij aan 't deksel, dat onwrikbaar bleef.

God! Hij moest... hij mòest-spelen!... 't Was z'n ziels-behoefte die 'm dreef... En dan niet te mògen,... niet te kùnnen!...

Machteloos zonk hij weer op z'n stoel. Doch niet lang bleef-ti zoo zitten. Hij opende z'n groot, stevig dolkmes en begon heftig 't slot der kist te bepeuteren...

Toen rukte hij opnieuw aan 't deksel... 't Was los! Los! En hij greep 't oude instrument... ha! Wie belette 't 'm nu? Spelen zou-di, spelen!... Verboden of niet!... Dàt liet-i zich niet verbieden, dat kòn en mòcht men 'm niet verbieden!

Vooraf draaide hij nog 't kamerdeurtje in 't slot en schoof 't venster op. De zoete lauwe Meilucht joeg naar binnen en zoelde om z'n slapen. De toppen der populieren wuifden en nikten tot elkaar, 'lijk verbroederde reuzen. Reeds flikkerde de avondster in den effen wolkloozen hemel.

En de vrede daalde weer in Jozef's gemoed.

Zacht liet-i de strijkstok langs de snaren gaan... De goede klanken beefden door de avondlucht, snikkend en juichend, heftigbewogen, dan-weer kalm-vredig gelijk de avond-stemming daar-buiten...

En meer-en-meer verdroomden zijn gedachten...

De familie Melchers bleef nog lang na-praten over de ellende, die je aan zoo'n jongen beleefde. Hij zou de schande worden van de héële familie, voorspelde tante Greet. En nogmaals ging ze aan 't op-rakelen harer herinneringen aan jongelui, gut, allemaal dóódfatsoenlijke menschen...

Vader liet tante praten, tobde.

Moeder sliep.

Tot plotsling van boven Jozef's viool-spel tot hen door-drong en vader woedend naarboven stormde.

Hoewel het begin van dit artikel reeds in den vorigen jaargang van dit Blad werd geplaatst, plaatsen wij het nogmaals wegens den belangrijken inhoud ten behoeve van de nieuwe abonnés der Hollansche Lelie.

Matti Aikio.

Matti Aikio is de eerste Lap, die in de litteratuur optreedt. Hij is te Karasjok geboren, in het hartje van Finmarken dicht bij de grens van Finland. Hij was 18 jaar toen hij naar het seminarium te Tromsö gezonden werd; de jongen had een goed hoofd en zijn vader wilde hem een goede opvoeding geven. Daar leerde hij voor 't eerst Noorsch. Op het seminarium maakte hij zulke goede vorderingen, dat zijn ouders hem - hoewel met tegenzin - de toestemming gaven om in Christiania zijn studie voort te zetten. Hij was 24 jaar toen hij aan de Universiteit aldaar zijn studie in de rechten begon. Maar hij had een zwaren strijd te strijden, vooral omdat hij geen geld

had. Zijn ouders konden hem niet helpen. Er waren nog andere broers, die ook vooruit moesten in de wereld, al voelden die ook niet den minsten lust hun geboortestreek en hun vrije leven daar vaarwel te zeggen. Matti Aikio gaf lessen om aan het allernoodigste geld te komen. Maar voor het koopen van boeken schoot er zoo weinig over, dat hij 's avonds na 8 of 9 uur de boeken van zijn kameraden leende, als die ze niet meer noodig hadden. In de vacanties was hij geregeld huisleeraar bij familie's buiten. Zoo sukkelde hij door tot hij zijn candidaats examen deed. Verder heeft hij 't met de studie in de rechten niet gebracht. De moeilijkheden, waarmee hij te kampen had, werden steeds grooter. - Toen heeft hij jarenlang rondgezworven - dan zes maanden huisleeraar hier, dan een jaar aan een gemeenteschool, dan weer eenige maanden bij een familie daar - enz. Hij kon zich moeilijk aan een geregeld leven wennen en zich slecht schikken naar de zeden van de menschen in ‘'t Zuiden.’ (= 't Zuiden van Noorwegen.) Onderwijl schreef hij reeds: kleine vertellingen, gedichten, kritieken enz. terwijl er in hem de hoop ontwaakt was eens als schrijver te kunnen optreden en naam te maken. Zijn eersteletterkundige voortbrengselen vielen wel in den smaak, maar de vorm liet veel te wenschen over.

De Noorsche taal was zijn groote struikelblok.

Zijn eerste roman ‘Kong Achab’ kwam

te Kopenhagen uit, maar maakte weinig opgang, niettegenstaande er uitstekende karakterteekeningen en eigenaardige natuurbeschrijvingen in voorkomen.

Zijn tweede roman maakte hem plotseling bekend. Zijn naam ging over ieders lippen. Een ieder wilde dien Lap leeren kennen, die uit de groote eenzaamheid in 't Noorden weggetrokken was en zulk een groot eigenaardig schrijverstalent bleek te bezitten. Dezen roman geven we onze lezers en lezeressen van dit blad hier te lezen.

De schrijver trekt nog steeds onrustig rond van 't eene plaatsje van zijn heerlijk land naar het andere. Maar de ster van zijn hoop glinstert met meer kracht - hij heeft zich een naam verworven en tracht nu ernstig en geregeld aan 't werk te blijven, zoodat wij mogen hopen op nieuwe voortbrengselen van zijn hoogst eigenaardig dichter-talent.

‘Onder de Rendieren.’
uit het Noorsch van Matti Aikio.

De gerechtszaal van het kleine Laplandsche stadje was propvol. Op het platform was juist plaats genoeg voor den rechter, de twee procureurs en den tolk.

Biettar Oula (= Peters Ole, Ole Petersen) en zijn vrouw leunden tegen de rechtbank. Zij hadden hun mooiste kleeren aan, alsof zij naar een bruiloft moesten, inplaats van wegens rendierdiefstal voor het gerecht te zijn geroepen.

Lasse, de eigenlijke beschuldigde, luisterde in een van de twee kleine arrestantenkamers aan de deur. Hij wilde weten wat Biettar Oula vertelde. Lasse had moeilijkheden gemaakt, zoodat 't er wel eens leelijk kon uitzien voor Biettar Oula.

‘Zes vrouwelijke rendieren,’ fluisterde een man bij de deur hem toe, die schijnbaar in druk gesprek was met zijn buurman. ‘Zes vrouwelijke rendieren,’ herhaalde de man en Lasse was zoo dom nog niet, of hij begreep dat 't een nieuw bod van zijn meester was. Hij overwoog 't eens. Je leerde nog wat Noorsch en manieren ook daar in het huis van arrest te Trondhjem. En de stad was het zien ook wel waard. De gevangenis moest er ook vrij wat beter en lichter zijn dan het oude, donkere hok hier.

De waarnemende rechter keek Biettar Oula eens onderzoekend aan en zeide: ‘Hoe is 't mogelijk dat je in zoo korten tijd de rijkste Lap uit het district bent geworden?’

Biettar Oula glimlachte verlegen en streek eens met zijn hand over zijn zwarten, en voor een Lap zeer dichten baard. ‘Als je je kudde maar goed verzorgt,’ zeide hij en hij kreeg 't gevoel alof een beetje grootspraak hier niet misplaatst zou zijn. ‘Het luie leventje hier in de stad is me nog niet zoo lief geworden, dat ik mijn kudde aan anderen overlaat.’ Hij hield zijn anders zoo onrustig dwalende oogen, nu kalm op den grond gericht. 't Was of hij in de verste verte niet vermoedde, dat men hem een strik wilde spannen. Vast overtuigd dat de kleeren den man maken, had hij zijn beste plunje aangedaan. De leeren gordel om de heupen was dicht bezet met vierkante ‘söljer’ (een soort broche) en de ronde metalen hangertjes schitterden bij de minste beweging in de zon. Hij had een vuurrooden zijden das om zijn hals, waarvan de franjes op zijn breede borst neervielen. Zwarte, kortharige ‘bellinger’, (broekspijpen) omsloten zijn rechte, sterke beenen. Zijn geheele krachtige gestalte bewees dat er rijkelijk Lappenbloed in zijn aderen vloeide en wel van de beste soort.

Elle, Biettar Oula's welgedane echtgenoote, wier blauwe oogen zeker wel op de een of andere manier in 't ras binnen gesmokkeld waren, had in de pauze, terwijl de

rechter schreef, de slimme antwoorden vergeten, die Biettar Oula haar 's morgens haastig had voorgezegd. Zij was geheel verdiept in de beschouwing van dien jongen, blonden, mooien rechter. Wat had hij een mooi blond, ovaal gezicht, zulke kleine, dikke handen.... en dan al dat goud gallon op zijn uniform. Hij was voor haar een soort openbaring, iemand die vijfduizend kronen 's jaars verdiende en zoo mooi was als onze Lieve Heer in eigen persoon. Maar, het was niet alleen de eerbiedige, half vreesachtige aanbidding, die een Lap gewoonlijk koestert voor een ambtenaar van het Koninklijk Noorsche gouvernement - het binnengesmokkelde Germaansche bloed begon ook te spreken en warm te worden.

De kuiltjes in haar dikke wangen en haar ronde lippen gingen over in een pikanten glimlach, terwijl haar neusvleugels begeerig trilden.

Zij werd uit haar droom gewekt door kleine Andi, die voortdurend ‘Tsjidsji, Tsjidsji,’ riep en aan haar rokken trok.

Elle ging op den grond zitten, opende haar blouse en legde Andi aan haar borst.

Haar boezem was bizonder ontwikkeld en kleine Andi begroef er zijn tien kleine vingers

in, terwijl zijn lippen gulzig de moedermelk opzogen. Hoewel hij reeds twee en een half jaar oud was, had hij zijn zuigelingen gewoonte nog niet kunnen afleeren.

Iederen keer dat de deur open ging stroomde er een koude windvlaag over den grond en over het platform, draalde even om de beenen van den kalen, pokdaligen advocaat en gleed weer weg. Maar in den vorm van droppels viel hij weer van het plafond op den grond. Eén groote droppel viel juist in den mond van kleine Andi, die zijn verontwaardiging daarover misschien wel een beetje hartiger uitdrukte dan hij oorspronkelijk van plan was. Hij zeide: 'Baelgabab', hij kon nog niet zeggen 'Baergalak' wat zooveel beteekent als 'duivel'.

Door de warmte van de kachel kwamen er langzamerhand kleine openingetjes in de dik bevroren ramen. De straatjongens vochten buiten op de straat om een plaatsje op het venster om door een der openingetjes naar binnen te kunnen kijken. Ze waren niet allen zoo gelukkig geweest als Jussa de, zoon van Jongo, den voornaamsten Lap van het heele district. Jussa had nl. den agent van politie weten over te halen door allerlei mooie beloften van sleetoeren en de hemel weet wat al meer. En voor alle zekerheid had hij er een duren eed op gezworen dat hij over de vijftien was.

Tot dusver had Jussa zich achteraf gehouden, maar toen Andi begon met zijn 'Tsjidsji,' sloop hij moedig en haastig naar voren. Hij kon zijn oogen niet van Elle's boezem afhouden.

De gerechtsdienaar en de 'aktor' (procureur) fluisterde samen, terwijl de advocaat als gewoonlijk zat te gapen en in zich zelf te brommen. De agent van politie, die met een air aan de deur stond alsof hij de eenige politie-agent in heel Noorwegen was, kreeg order om Lasse te halen.

De deur van de arrestantenkamer werd geopend. Toen het licht van de lamp in Lasse's oogen viel, kwamen er plotseling twee lichte plekken in zijn anders zoo doffe pupillen te zien. Zijn blik zocht onwillekeurig dien van Biettar Oula. Deze had plotseling zijn groote, sterke oogen opgeslagen en scheen op eenmaal de laatste aarzelingen van zijn zwakken dienaar te hebben weg gezweept.

Lassa kwam naar voren en legde zijn treurig magere handen op de rechtbank. Hij stond op één been en schommelde het bovenlijf zachtjes heen en weer. De dikke, vooruitspringende lippen schenen niet bij zijn gezicht te hooren, 't was alsof zij per ongeluk op zijn gezicht te recht waren gekomen. De onderlip hing dan ook hulpeloos naar beneden, alsof die er zich heelemaal niet thuis gevoelde. De schrale, dunne baardharen deden denken aan uitgehongerde rendieren op een bevroren vlakte. Er was iets aandoenlijk treurigs over zijn hulpeloos uiterlijk. Hij voelde zich nu echter bijna gelukkig over het feit dat Biettar Oula zijn laatste aarzelingen had doen verdwijnen.

Jussa was een eerbiedig bewonderaar van Biettar Oula. Maar wat had hij een medelijden met Lasse. Hij had bij vele andere menschen diezelfde uitdrukking van hulpelooze wanhoop opgemerkt. Een uitdrukking die hun bijbleef zelfs in voorspoed, alsof zij het lot met een vragenden blik aankeken en niet goed gelooven konden dat het 't goed met hen meende. Een gloed van weemoed voer hem plotseling door de leden en hij bad God uit het diepst van zijn gemoed Lasse toch bij te staan.

- Ja, Lasse moest bekennen dat hij toch de dief was. Bij die bekentenis slaakte hij een zucht van verlichting.

De uitspraak liet niet op zich wachten: zeven maanden.

Elle's borst ging zoo hevig op en neer dat haar neusvleugels er van trilden - 't was of zij een lang ingehouden liefde-zucht slaakte. De hemel weet wat er gebeurd zou zijn als de rechter haar de antwoorden had willen afpersen, die Biettar Oula haar 's morgens voorgezegd had, maar die onder den invloed van de verschillende indrukken haar één voor één ontgaan waren. Biettar Oula had haar met hel en vagevuur gedreigd, en had haar ook allerlei heerlijkheden beloofd en haar lieve woordjes ingefluisterd. Haar ziel was wel in opstand gekomen tegen zooveel leugen en bedrog, maar 't had allemaal niets, gegeven.

(*Wordt vervolgd).*

Varia.

De bereiding van Liebig's Vleeschextract. (Een blik in de grootste keuken der wereld).

Op uitgestrekte weidevlakten van ca. 650.000 H.A. oppervlakte grazen in de Zuid-Amerikaansche Republieken Uruguay en Argentinië de runderkudden der Compagnie Liebig. Nog grootere landerijen, met welker bewerking zoo juist begonnen wordt, bezit deze wereldonderneming in Zuid-Afrika. Te zamen be-

schikt de Compagnie Liebig over een gebied van ongeveer 1 ½ millioen H.A., een oppervlakte dus die half zoo groot is als het Koninkrijk der Nederlanden.

Van de meer dan 250.000 runderen der Compagnie Liebig verteert ieder dier dagelijks ongeveer 40 K.G. gras, de geheele veestapel dus bij elkaar genomen dagelijks 10 millioen K.G. Wilde men dit ongehoorde kwantum gras per spoor verzenden, dan waren dagelijks daarvoor noodig 1000 wagons van 10000 K.G. Slechts door zulke cijfers kan de bewoner van Europa zich eenigszins een denkbeeld vormen der beteekenis en van den omvang dezer fabrieken.

Het vee, dat het heele jaar in de open lucht doorbrengt, weidt verstrooid op de in groote omheinde weideperceelen ingedeelde vlakte. Herders te paard, de zoogenaamde 'Gauchos', bewaken de kudden.

De ter slachting bestemde dieren worden onder de zorgvuldigste behandeling in kleine dagmarschen naar de groote fabrieken der Compagnie Liebig in Fray Bentos (Uruguay) en Colon (Argentinië) gedreven. Gedurende het van December tot Mei loopende slachtseizoen worden in deze fabrieken tot 3000 runderen per dag geslacht.

Vóór de slachting ondergaat het vee een zorgvuldig onderzoek door wetenschappelijk ontwikkelde veeartsen die ieder, ook maar het minst verdachte dier afkeuren. Overigens zijn bij het gezonde klimaat en de buitengewoon gunstige voorwaarden, waaronder de veestapel der Compagnie Liebig opgroeit, ziekten onder deze dieren tamelijk zeldzaam, en vooral de in Europa zoo gevreesde Rundertuberculose is hier over het algemeen nog niet bemerkt.

De fabrieken der Compagnie Liebig worden sedert tientallen van jaren door tallooze vreemde bezoekers bezichtigd. Het oude grondbeginsel,

Gezicht op de fabrieken der Comp. 'Liebig' te Fray-Bentos in het jaar 1905.

dat men in geen keuken kijken mag, geldt n.l. hier in het geheel niet. Het bestuur der Compagnie Liebig kan met trots, zijn zoowel grootsch als voorbeeldig zindelijk bedrijf laten zien.

Naar aanleiding van den billijken grondprijs hoefde men bij het oprichten en aanbouwen der onderneming niet te zien op plaatsbezuiniging. Overal zijn groote ruimten gemaakt, waar licht en lucht vrijen toegang hebben, en waarin vanaf de grootste apparaten tot aan de kleinste werktuigen de uitnemendste zindelijkheid heerscht. Versch water verkrijgt men zooveel men wil uit den naburigen reusachtigen Uruguaystroom, waardoor b.v. ook de grootste slachthallen gedurig door water bespoeld worden en de met Schotsche tegels ingelegde bodem onafgebroken daarmede besproeid wordt.

Het dooden der dieren gebeurt bliksemsnel door een steek in den nek. Dan wordt ieder dier in den verwonderlijk korten tijd van circa 15 minuten gevild en in stukken gesneden, en vanaf dat tijdstip komen in het verdere verloop van de fabricatie menschenhanden met de stukken vleesch, het vleeschnat en het extract niet meer in aanraking.

Nadat het vleesch genoeg is afgekoeld, wordt het door hakmachines in kleinere stukken gehakt en hierop volgt in reusachtige ketels van 6-7000 Liter inhoud - de grootste kastrollen der wereld - de bereiding van het vleeschnat. Dit wordt door afscheppen zorgvuldig van vet enz. bevrijd en gereinigd, daarna gaat het naar zeer groote verdampingstoestellen, moet hierop in halfvasten toestand nog eens zorgvuldig gefiltreerd worden en wordt tenslotte verder in gedikt tot op 1/50 van zijn oorspronkelijken ruimteinhoud. De dan gewonnen dikke bruine massa, het Extract, wordt na streng chemisch onderzoek in groote bussen gedaan en hierin naar het

Een rustende kudde.

Dépôt Général der Compagnie Liebig te Antwerpen gezonden.

In Europa wordt het nog eens streng onderzocht. Vroeger deed dit J. v. Liebig zelf met Max von Pettenkofer. Nu echter is dit in handen van de heeren Prof. Dr. Max Rubner, Dir. van het Physiologisch Instituut der Universiteit Berlijn en Prof. Dr. Max von Gruber, Dir. van het Hygienisch Instituut der Universiteit München.

Eerst nadat deze H.H. het geproefd hebben en slechts met hun toestemming mogen de extractzendingen in de bekende steenen potjes en busjes gedaan worden. Etiketten met onderteekening der beide wetenschappelijke autoriteiten sluiten deze potjes en geven het publiek den waarborg van steeds uitstekende kwaliteit en zindelijkheid van het product.

Om het extract in Antwerpen over te gieten, wordt het nogmaals verwarmd en daardoor in een dikvloeibaren toestand omgezet. Gedurende het vullen regelen onvoorwaardelijk vertrouwbare, zelfstandig

Een kudde ossen op weg naar Fray-Bentos.

werkende weegtoestellen het gewicht van den inhoud voor alle potjes en doozen.

De gedachte van Liebig om door het oprichten dezer fabricatie de zeer groote veerijkdom van Zuid-Amerika voor de geheele menschheid nuttig te maken, vindt ook bij de behandeling der niet ter extract-fabricatie behoorende deelen van het slachtvee een werkelijk schitterende verwezenlijking. Tot het laatste vezeltje en laatste beentje wordt alles zoo goed mogelijk verwerkt. De huiden worden ingezouten en tot verzending gereed gemaakt, het vet wordt deels als braadvet deels als talk op de markt gebracht. De Conservenfabriek der Compagnie Liebig levert als delicatesse de beroemde Fray Bentos Tongen, alsook Corned Beef in de bekende en naar waarde geschatte kwaliteit. Horens, klauwen, beenderen enz. dienen voor de Europeesche Industrie als materiaal. Uit de gedroogde vleeschrestanten wordt veevoedsel bereid, andere afval wordt als mest gebruikt.

In den loop des tijds zijn de fabrieken der Compagnie Liebig in Fray Bentos en Colon tot een rijke bron van welvaart voor de bevolking der Laplatalanden geworden.

Over de 5000 menschen vinden daar door de Compagnie Liebig hun brood. In het jaar 1900 zag zich de overheid van Uruguay genoopt, de beteekenis der onderneming te erkennen door de stad, in welker gebied de

fabrieken Fray Bentos liggen, den officiëelen naam Fray Bentos te geven.

Ontdekte geheimen.

De groote emotie veroorzaakt door de brand op de Brusselsche Tentoonstelling is een weinig

De ‘Ingang des Doods’

gezakt en staat langzamerhand haar plaats af aan praktische beschouwingen. De tentoonstellers denken aan de winsten of mogelijke verliezen en.... aan belooningen. Zooals men weet is de belangrijkste hiervan de **GROOTE PRIJS.** Indien men er twee tegelijk

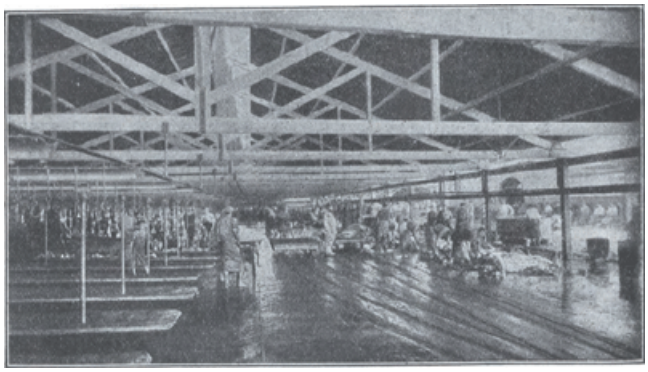

Een slachtal.

ontvangt is dit een zeldzame onderscheiding en naar wij vernemen is dit te beurt gevallen aan de **Compagnie LIEBIG** die het beroemde **VLEESCHEXTRACT** fabriceert dat sedert een halve eeuw overal bekend is.

Bloemen op het puin.

Zooals men de bloemen weder ziet bloeien op de ruïnen van de steden verwoest door het een of ander natuurverschijnsel, zoo is de oogst der belooningen ontkiemd op de

puinhoopen van de schitterende tentoonstelling te Brussel. Een bijzonder begunstigde medetentoonsteller op dit punt is de **Compagnie LIEBIG** waarvan het beroemde **VLEESCHEXTRACT** over de geheele wereld bekend is. Volgens ontvangen inlichtingen zal haar worden toegekend een **EERSTE PRIJS** in twee verschillende klassen. Zij zal dus één van de weinigen zijn aan wie de hoogste belooning dubbel zal worden uitgereikt.

Spoed-Correspondentie.

Abonnée O. - Voor U zijn eenige brieven ingekomen. Verzoeke Uw adres omgaand op te geven.

REDACTRICE.

31 Augustus 1910.
24ste Jaargang.
Nº. 9

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Wat zal ik lezen?

VII

Lieve Anneke,

nu kom ik met een boek aandragen - Eigenlijk schaam ik mij een beetje. Ik weet heel goed, dat er een massa menschen zijn, ernstige, bezadigde menschen, die dezen, ‘phantastischen roman’ wrevelig neer zullen gooien, schouderophalend, misschien zelfs vol ergernis over zoo'n ‘bespottelijke onzin.’ Maar wat kan het mij schelen! Alle Droogstoppels mogen het boek gerust veroordeelen, voor hen is het ook niet geschreven. Het is geschreven voor hen, die nog idealen hebben en die ervoor willen leven en strijden, om die idealen wáár te maken, voor hen, die nog gelooven aan

eene evolutie, aan een vooruitgang der menschheid, aan een betere, blijde toekomst, waartoe wij allen, jongen en ouden, armen en rijken, kunnen medewerken.

Een onzin, nu ja, misschien is het werkelijk wel onzin, maar wie kan zeggen, waar de grens is tusschen een nar en een wijsgeer?

Kort en goed: wanneer je een dichter wilt leeren kennen die tegelijkertijd een scherp satiricus, een fijn ironiker, een warm gevoelend mensch, een vurig idealist en zelfs

een utopist is, lees dan '*In the days of the comet*' van *H.G. Wells.*[*)]

* * *

Het is een bekend feit, dat men zich van zijn eigen gevoelens pas dan rekenschap kan geven, wanneer men ze overwonnen heeft. Wanneer een kunstenaar door een groote liefde, door een edele verontwaardiging, door wroeging of smart tot een kunstwerk bezield wordt, dan is dit kunstwerk tegelijkertijd het hoogtepunt en de slotsteen van de zielsemotie, waaraan het zijn ontstaan te danken

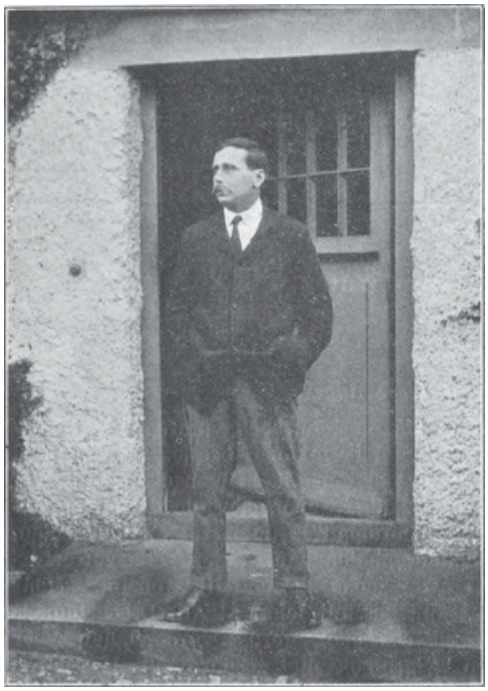

H.G. WELLS.
LAMBERT WESTON and SON. Photographers. Folkestone.

heeft. Door zijne gevoelens in een schoone vorm te gieten, heeft de kunstenaar er zichzelf van bevrijd. 'Eine Zusammenfassung ist immer ein Abschluss.'

Slechts op een zekeren afstand kunnen wij de dingen zien, zooals ze werkelijk zijn, van nabij zien wij slechts gedeelten, brokstukken; van uit de verte alleen kan onze blik het geheel omvatten. Daarom is over menschen, verhoudingen en toestanden alleen dàn een objektief oordeel mogelijk, wanneer men er niet midden tusschenin staat, maar vanuit een eenigszins verwijderd uitzichtspunt, als onpartijdig beoordeelaar, op al dat gekrioel en gewiemel terugziet.

Om zulk een hooggelegen uitzichtstoren te verkrijgen, van waar hij ons spotachtig glimlachend op dat dwaze gedoe, dat wij 'maatschappij' en 'samenleving' noemen, kan laten neerzien, gebruikt Wells de volgende fiktie. Een zeventigjarige grijsaard verhaalt van zijne jeugd en beschrijft nauwkeurig de menschen en toestanden, zooals die vóór vijftig jaren waren. Wanneer men begint te lezen, denkt men eerst, dat het werkelijk een vroegere tijd is, die hier zoo meedoogenloos ontleed wordt, totdat men plotseling met verbazing - en schaamte ontdekt, dat men zichzelf en zijn eigen

*) '*In the days of the comet*' by H.G. Wells.
Editor: Mac Miliari & Co. St. Martins Str. London W.C.

tijdgenooten daar onder de loupe zag spartelen, dat men zonder het te weten zijn eigen dwaasheid bespot heeft. Langzamerhand stijgt dan de verbazing tot verbluffing, want dit z.g. ‘verleden’ is niet alleen het allerjongste heden, maar zelfs gedeeltelijk onze toekomst. En dit alles, onze geheele tegenwoordige maatschappelijke toestand, de aktueelste sociale en politieke problemen, worden met de nauwkeurigheid van een geschiedvorscher beschreven en verklaard, want - de tijdgenooten van den beschrijvenden grijsaard kunnen zich in zulke onmogelijke, onzinnige toestanden bijna niet indenken. Tusschen dat z.g. ‘verleden,’ dat hier met waarlijk schitterende satire gehekeld wordt, en het ‘heden’, waarin de oude man zijne herinneringen schrijft, ligt namelijk de ‘*groote verandering*’, die daardoor veroorzaakt wordt, dat een komeet, die allang te voren aan den hemel te zien was, plotseling op de aarde valt.

Midden in het verhaal, wanneer zoowel in het leven van onzen held als ook in de wereldgeschiedenis de verwarringen en konflikten hun hoogtepunt bereikt hebben, wordt eensklaps de aardbol in groene gassen gehuld. Alle levende wezens, menschen en dieren, verliezen plotseling het bewustzijn. Wààr ze staan, zitten, loopen, rijden, vallen ze in een diepen slaap. - ‘In de schouwburgen gleden de menschen van de stoelen en lagen daar in hun mooie toiletten in lange rijen, slapend... In balzalen, in restaurants, op trappen, stoepen, straten, pleinen, overal lagen onbewegelijke lichamen, in de houding, waarin ze door den komeet overvallen werden. Alleen de machines werkten door, de onbestuurde elektrische trams vol slapende men-

schen raasden voort, totdat ze door de gevallen lichamen tegengehouden werden - De geheele aarde sliep' -

En als dan na eenige uren de groene gassen opgetrokken zijn, ontwaken mensch en dier als nieuwgeboren in een nieuwe wereld. Door de vermenging met de gassen van den komeet is het gehalte van de atmospheer veranderd. Terwijl de menschen met diepe teugen die heerlijke nieuwe lucht inademen, voelen zij, hoe het verleden Tan hen afvalt. Alle domheid, kleingeestigheid, bekrompenheid, oneerlijkheid en valschheid, afgunst, haat en nijd, alles wat leelijk, ongezond en slecht was, is verdwenen. De menschen slaan zich voor hun voorhoofd, als ze aan hun vroeger leven terugdenken, in stomme verbazing: 'Ben *ik* dat geweest? Goede hemel, hoe kon ik zóó dom zijn!'

'Wij dwazen, we hebben niets anders gedaan, als dat heerlijke leven op die verrukkelijke mooie wereld voor onszelf en voor anderen te bederven en te vergallen - wat zijn we allemaal ezelachtig dom geweest' - dat is de eerste gedachte, die allen vervult. Vol verbazing en afschuw werpen de soldaten hun geweren weg: - 'Wilden we daarmee *menschen* doodschieten! God, maar waren wij dan krankzinnig?!' - Verbitterde vijanden reiken elkaar de hand: - 'Begrijp jij het, wat we al dien tijd tegen elkaar gehad hebben?' -

En eindelijk moeten ze het zichzelf be-bekennen: 'Ja, we *waren* krankzinnig, en we hebben het aldoor wel geweten, we waren alleen maar te laf en te zwak om anders te zijn!' - Nu, in de nieuwgeboren wereld, zijn de menschen waarlijk tot menschen geworden. Alle grenzen van stand en rang zijn weggevallen; de menschen, die zich vroeger om duizend armzalige bekrompen redenen, uit beleefdheid, voorzichtigheid, uit trots of z.g. eergevoel altijd anders voordeden dan ze waren, geven zich nu eenvoudig en waar. De woorden dienen niet meer om gedachten en gevoelens te verbergen, ieder ziet in zijn medemensch een *mensch*, precies zooals hij zelf is, met wie hij eerlijk en open alles bespreekt, wat hem op het hart ligt. Samen gaan nu de menschen aan het werk, de maatschappij anders en beter in te richten. Alle politieke en sociale, hygiënische, aesthetische en paedagogische illusies en utopien worden verwezenlijkt: een ideale wereld vol gelukkige menschen. -

Ik weet niet, of in deze korte beschrijving de diepe beteekenis van dit phantastische verhaal je duidelijk is geworden. Als men dit boek opmerkzaam leest en overdenkt, vindt men er zooveel wijsheid in, die de auteur niet in woorden uitspreekt, maar die we zelf moeten zoeken en vinden, om er des te sterker door getroffen, des te dieper van doordrongen te worden. 'Zie', zegt hij, 'de menschen in mijn boek zijn door die 'groote verandering' *zelf* niet *veranderd.* Ze zijn alleen *zichzelf geworden.* Alle onwaarheid, alle huichelarij is van hen afgevallen. Zouden wij zonder komeet en zonder luchtverandering niet ook zoo kunnen worden? Het leven is zoo eenvoudig en gemakkelijk, als wij het zeit maar niet zoo moeilijk maakten, als we maar wat meer vertrouwen in elkander wilden hebben, als we ons maar meer gaven, zooals we zijn. We zouden elkaar zoo goed begrijpen, we zouden allemaal zoo goed met elkaar overweg kunnen, als we maar niet aldoor verstoppertje speelden, als we maar open en eerlijk met elkaar om wilden gaan.'

Zeg Annie, geloof je, dat het eigenlijk wel zoo erg moeilijk zou wezen, daar een beetje ons best voor te doen? Wat vind je? Willen we het eens probeeren? Ja? Top, kameraad, daar is mijn hand!

Je
FREDDY WIEGAND-MEURING.

Herfstlicht.

De gele bladen stralen van zonnegloed,
De fijne lichten dalen in 't oud gemoed,
De rijke kleuren spreken van stervensmoed,
't Gaat alles zonder breken, als God het doet.

J.M. SWIERS.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 7).

IV.

'Neen kindje-lief', - zei tante Holt, met hare lief-overredende stem, - 'je móógt niet boven blijven. Je moet beneden komen, en mij helpen de honneurs van de theetafel waarnemen. Heusch, geloof me nu eens dat het béter is voor je...'

- - Ellen, half-onwillig, half-héél-in-'nhoekje van haar hart wèl verlangend toch om aan tante's wensch te voldoen, omdat, ondanks haar oprechte droefheid, haar jeugd en haar levensdrang zich deden gelden, protesteerde toch nog, omdat het haar als 'n

ontheiliging, haar vaders nagedachtenis aangedaan, toescheen, indien ze nu al met lust zich onder de menschen bewoog. - -

'Ach tantetje, laat U me nu maar liever, - ik ben zoo'n wanklank onder al die menschen, zoo in den zwaren rouw...'

'Ik heb je ook al meer dan eens gezegd, dat je héél goed nu iets lichters, 'n beetje wit, b.v. 'n eenvoudige witte blouse, kunt aanbrengen. De droefheid *zit* 'm niet in 't uiterlijke.' - -

Mevrouw Holt zei dat met zóó'n ernst van overtuiging, dat Ellen er heelemaal de dupe van werd. Vroeger, toen 't nog deftig was de rouw héél precies waar te nemen, zou diezelfde mevrouw Holt geen dag te vroeg ook maar één strookje crêpe te weinig aan haar rouwtoilet hebben willen dragen, zóó lette ze toen wèl op het uiterlijke; maar nu van lieverlede, nu iedereen maar zoowat rouwt zooals 't hem of haar goeddunkt, om toch maar vooral niet *te* lang met dat vervelende zwart te behoeven te loopen, nu waren hare principes, ook in *dat* opzicht, gansch en al veranderd; je moet nu eenmaal met je tijd meegaan.

Ze vond het bepaald een vervelende herinnering aan de akeligheden van doodgaan en begraven-worden, welke ze maar liefst uit hare gedachten stelde, dat Ellen nog steeds, nu 't toch al bijna drie maanden geleden was, liep met dat effen stemmig-dofzwarte japonnetje, en een rouwbroche, en haar horloge -, cadeau van haar gestorven vader -, aan 'n zwart koordje. - Toch gaf het haar, in de eentoonigheid van haar eigen bestaan, een afleiding het kind onder hare hoede te hebben, te chaperonneeren, te ontbolsteren. Geerte had dankbaar 't aanbod aangenomen voorloopig bij háár in huis te mogen blijven met hare dochter, terwijl zij zelve heen en weer reisde naar de Ekenhuize om alles te regelen, en, ondertusschen dóór, op haar gemak, uitzag naar een huis in den Haag, waar zij plan had zich voortaan weer te vestigen. - De schok zich nu op ééns weer vrij in haar handelingen te weten, verlost van den zóólang op haar uitgeoefenden dwang, had haar doen opleven tot iets van de oude veerkracht. Samen met tante Holt had ze een keurig weduw-rouwtoilet besteld, dat haar flatteerde; flatteerde voor 't eerst na lange jaren! Haar eerste idee was geweest De Ekenhuize te sluiten, 't personeel af te danken; zij háátte dat Huis. Maar Ellen, uit alle macht, had zich verzet, gesméékt er hare zomers te mogen doorbrengen, wanhopig toch reeds, bij 't idee haar leven dáár te moeten verwisselen voortaan voor 't wereldsche den Haag, dat zij, hoogmoedig, verafschuwde als een Sodom en Gomorrah! -

En haar grootvader en mevrouw Horstenboer, wier huwelijk nog slechts wachtte op het verstrijken van den eersten zwaren-rouwtermijn om Govert-Jaap, hadden er een goeden uitweg op gevonden. 'Miss' kon er als huishoudster blijven wonen, metéén 't toezicht houden over den zenuwzieken zwager, door Govert-Jaap daar nu eenmaal, sinds zoovele jaren al, onder dak gebracht. Die óók wilde het landgoed, waaraan hij zich zoo had gehecht, niet verlaten, had gesnikt als een kleine jongen, toen Miss hem, heel voorzichtig, het ongeluk, en later den dood, van Govert-Jaap had meegedeeld. -

'Komt hij nu nooit terug?' - had hij gevraagd. 'En Ellen óók niet? - Ik wil Ellen bij me hebben.'

Ja, Ellen zou terugkomen, - hadden ze hem beloofd - stellig en zeker! Van Geerte, toen ze overkwam, draaide hij zich onwillig af. Hij wou Ellen zien -, hield hij

dwingerig vol. Maar de hééle familieraad was het er over eens, dat Ellen voorloopig bij tante Holt moest blijven, onder wier goeden invloed zij zoo zichtbaar veranderde.

Want, dat *was* waar. Haar zelve onbewust veranderde Ellen! zij was te jong, en te gezond van ziel om niet den meesleependen invloed te ondergaan van het drukke vroolijke leven, waarin hare tante haar inleidde, ondanks haren rouw, op allerlei manieren. - Iedereen had er aan meegeholpen, tante Mary en oom Sjoerd, die haar huiselijk te dineeren vroegen, mevrouw Vervoorde, wier Miesje haar als vriendin werd aangelijmd, bovenal echter mevrouw Horstenboer, met liefheid van aanstaande grootmoeder haar nu hier dan daar meenemend, naar 'n interessante lezing, naar 'n bevriende familie waarmee ze volstrekt *moest* kennis maken, omdat men er voor haren vader zooveel sympathie had gehad, etc., etc. -

Lizzy van der Hoogh óók, ijverige vrijwillige hulp van de freule de Wevere, de secretaresse van de Vereeniging tot Verbetering van het Gevallen Proletarieër-kind, liet zich niet onbetuigd in hartelijke deelneming, altijd met 'n zekere soort Schadenfreude diegenen opzoekend, die leed en droefheid moesten doormaken, bij wier lot vergeleken zij zichzelve daardoor bevoorrecht achtte, wat haar dan in 'n prettige stemming bracht!

Mevrouw Holt verwachtte hen allen van middag op haar jour, enkel intiemen, nu het nog géén seizoen was, en zij herhaalde hare vermaning aan Ellen:

'Kindje, zie je dan niet in, hoe het 'n egoist-soort van droefheid is, mij, 'n oude vrouw, op te offeren aan je eigen lusten!? Denk je nu heusch, dat je vader-zelf het zou goedkeuren, wanneer hij zag, dat je zóó weinig égards hebt voor je eigen tante, die het zóó goed met je meent! Ik zeg je, dáárin zit 'm de rouw niet, in uiterlijkheden!' -

Het argument sloeg in. Ellen, die eigenlijk wel wou, 't zelf wel 'n afleiding vond kennissen te spreken, en Haagsche nieuwtjes, waarin zij nu van lieverlede al eenig belang begon te stellen, te hooren, kon het thans voor haar zelve verantwoorden, dat zij tante haar zin gaf.

'U hebt misschien wel gelijk tante - - ik bèn ook zelfzuchtig misschien' - stemde ze toe - haar bijbeltje, waarin ze plichtmatig véél las, dichtslaande. - -

Tante verschikte nog wat aan haar achteloos opgestoken blond haar. 'Doe me nu 't plezier, en draag die mat-gouden broche vandaag eens' - verzocht ze - - 'en trek witte manchetten aan, heusch, op mijn verantwoording - 't kan héél goed; - die mouwen zijn je anders bepaald te kort.' - 't Koste Ellen toch 'n zelfoverwinning voor 't eerst het stemmig rouwzwart te verbreken, - maar ze deed het gewillig. Want ze vond tante Holt erg lief, altijd zoo hartelijk; je *moest* wel onder haar charme raken. - -

En ze was nog nauwelijks klaar, toen er al visite werd aangemeld: mevrouw Vervoorde.

'Alleen?' - vroeg mevrouw Holt, wat verbaasd, want Miesje had ze stellig mééverwacht. Miesje was 'n uitstekende vriendin - vond ze - voor Ellen. Die twee vulden elkaar aan; Ellen's wilskracht, van lichamelijk gezond meisje, oefende een gunstigen invloed uit op het zwakke weifel-achtige in Miesje Vervoorde's lusteloos bij de pakken neerzitten, en, omgekeerd, Miesjes' zoekende naar het mystieke uitgaande ziel, vervuld van allerlei vage droomen en toekomst-idealen, bracht aan het wankelen het tot hiertoe ongeschokt gebleven, bekrompen-eenzijdig-afgebakende geloof van Calvinist die alles precies weet van hel en hemel, van Ellen.

'Ja-wel mevrouw - mevrouw Vervoorde is alléén,' - zei Willem, de huisknecht. -

In den salon beneden helderde 't geval zich dadelijk op. -

'En wáár is Miesje? - - we hadden zóò op haar gerekend - nietwaar Ellen-lief,' - informeerde mevrouw Holt, nadat ze hare bezoekster had verwelkomd, waarop deze, schouderophalend, zuchtte:

''t Is weer zoover! Ze heeft weer 'n ineenstorting van haar gestel. Ze ligt er weer, al sinds dagen, met 'n vreeselijke hoofdpijn! Ze kan niet verdragen, dat je tegen haar praat bijna.' - -

'Och - en wat is het, - wat zegt de dokter?' - vroeg Ellen, met tante binnengekomen, vol belangstelling, niet nog op de hoogte van Miesje's voortdurend gesukkel.

'De dokter! - Ja, er is er geen één, die precies weet wat haar mankeert! Zenuwzwakte, bloed-armoede, weet ik het! - - Eten krijg je er niet in,' - ging de moeder, zich weer tot mevrouw Holt keerend, ietwat ongeduldig, voort. 'Er zal nu een consult wezen met professor Tills, die tegenwoordig zoo in de mode is. - Mijn man heeft het gewild. Of 't wat geven zal?' - -En ze zuchtte twijfelend. - -

'Niets zal 't geven, m'n lieve,' verzekerde mevrouw Holt. - - 'Geen dokter zal haar genezen. Als ze maar aan Christian Science wou doen....'

Mevrouw Vervoorde, die tot hiertoe tegen die nieuwigheden was geweest, bang Miesjes gestel nog méér te ondermijnen met al die gekheid, vond het nu van lieverlede nog zoo 'n kwaad idee niet! 't Ging vreeselijk dóór, die Christian Science! Iedereen deed er aan! - Wel iets waar je haast niet buiten kon blijven als je met de mode meedeedt. - Enfin, als mevrouw Holt er zóch zóó voor interesseerde... waarom *dat* óók niet eens probeeren!?

‘U hebt haar indertijd dat boek erover beloofd, - - - ze heeft het, geloof ik, nog niet gelezen, - - - als ze het nog eens opnieuw mag hebben van u - - Nu ze zoo op bed ligt, heeft ze er al den tijd voor.’ - -

‘Zeker, zeker, we komen het morgen zelf even brengen, nietwaar Ellen? - - We mogen haar toch wel even zien?’- -

‘O, natuurlijk. - - Ellen zal ze wel ontvangen. Zoo'n goeie kennis! Ze is anders vreeselijk lusteloos, juist nu weer.’ - -

‘Is het Miesje weer, waarover het gaat?’ - vroeg de strenge stem van freule de Wevere die, binnenkomende, de laatste woorden opving. Ze wist er al van, van Miesje's ziekte, had mevrouw Vervoorde den vorigen dag óók ontmoet. - ‘Het is treurig, héél treurig,’ - zei ze op 'n veelbeteekenden toon. ‘Men kan er zooveel aan doen, als men zichzelf aangrijpt. - Niet waar Lizzy?’

Hare volgelinge, Lizzy van der Hooph, beaamde dit vonnis op zuren toon.

Want, het was een aan iedereen in hun côterie bekend feit, waarop freule de Wevere niet weinig trotsch was, dat *zij* Lizzy van der Hooph had gered, op het critieke oogenblik waarop deze, na van de privaatkliniek, waarop zij werkzaam was uit menschlievendheid, te zijn weggestuurd wegens haar in opspraak geraakt zijn met een der doktoren-assistenten, met wien zij 's avonds wandelingetjes in het donker maakte, zenuwziek, en beroofd van haar laatste hoop op 'n man, met lamgeslagen vleugels thuis zat, niet meer wetend wat nu nog te beginnen.

Juist toen in die zelfde dagen was het geweest, dat Geerte Stinia den Haag verliet omdat haar man zijn ontslag had ingediend als minister van Justitie. Daardoor had zij haar secretaresseschap van de Vrouwen-Ver-

eeniging tot Verbetering van het Gevallen Proletariërs-kind óók moeten neerleggen, en freule de Wevere, die hare taak als zoodanig overnam, was mevrouw Van der Hooph komen vóórstellen Lizzy aan háár af te staan tot hare hulp-particuliere-secretaresse!

'Die mevrouw Stinia, onder ons gezegd, heeft den boel zoo in de war achter gelaten' - had zij stekelig geplaatst. - 'U neemt het mij niet kwalijk, dat ik het zeg, ze is familie van U, dat wéét ik, maar enfin - - 't *is* 'n schande.' -

O neen, mevrouw Van der Hooph, die groeide in het gebeurde met Geerte Stinia, het die Eduma's de Witt zoo van harte gunde, dat *zij*-ook hun deel levensleed kregen zoo goed als zij zelve, nam het niets kwalijk. Integendeel.

En freule de Wevere wist dat óók wel; zooals heel den Haag op de hoogte van de gespannen verhouding, overschijnd met 'n vriendschapsvernisje, tusschen de Van der Hooph's en de Eduma's, na het voor schoon-zoon-worden-op-het-laatste-oogenblik-terugdeinzen van Sjoerd Eduma de Witt, -

Voor Lizzy was het net 'n kolfje naar haar hand, zich, nu ze dan toch niet trouwen zou zelve, naar hartelust mogen steken in àlle mogelijke viezigheidjes en schandaaltjes van die 'slechte meisjes', daardoor op de hoogte raken van àl de verborgenheden van mannenleven, waarin ze zoo graag wroette! En dat alles onder het heerlijk motto: zich aan het 'reddingswerk' wijden, de 'gevallen' zusters helpen opheffen. Kon het mooier en prettiger? - Ze leefde er weer heelemaal van op, met 'n herlevende veerkracht, waarvoor papa en mama van der Hooph, die zich al bedreigd zagen met de nieuwe ellende van 'n zenuw-ziekte-aanval tot spot van den Haag, hun heele leven lang dankbaar bleven aan freule de Wevere.

En die twee wroetten en groeven nu al sinds jaren, met onverflauwden ijver, voort in den 'poel der zonde', zooals zij het vroomgodsdienstig noemden, en genoten met onrein genot in alles wat zij daarbij te weten kwamen, en te hooren kregen, en het: 'Ik dank U Heer, dat ik niet ben gelijk deze,' drukte beider gelaat steeds triomfantelijker uit.

Ook nu waren ze maar even, en-passant, ingeloopen bij mevrouw Holt, omdat zij bij haar kwamen bedelen voor een lokaal, waar des Zondags en in de week gepreekt zou worden, speciaal met het oog op het 'reddingswerk'. Zij hadden al een huis in de buurten van het Hollandsch Station op het oog. En zij blikten geheimzinnig naar Ellen, dat zij nog wel véél, véél méér hadden te zeggen, dan alleen dit, - - maar natuurlijk een zóó jong meisje....

Want Lizzy-zelve trachtte nu niet langer voor jong door te gaan, den twijfelachtigen leeftijd lang te boven, heelemaal opgaande in de heerlijke vergoeding die zij had gevonden voor haar onreine behoeften, welke, waar zij ze niet daadwerkelijk kon bevredigen, nu althans op déze manier éénigszins werden voldaan langs onnatuurlijken weg. -

Het sprak van zelven dat zij bij een zoo 'nuttigen' werkkring dan ook volstrekt geen tijd had haar eigen moeder, die sinds de laatste jaren voortdurend sukkelend was, op te passen, en de verzorging van deze geheel en al overliet aan een diacones. - -

Toen mevrouw Holt dan ook vroeg: 'En hoe gaat het tegenwoordig met je mama Lizzy?' - hopend daarmede metéén het gesprek af te leiden van het

onzedelijkheidsterrein, wist zij nauwlijks wat er op te antwoorden - - zei maar gemakshalve:

‘Och zoo als altijd - 't zelfde - - mama heeft ook heusch niet genoeg wilskracht.’ - -

Daar niemand hierop antwoordde, voegde freule de Wevere er bij:

- ‘*Ik* heb haar geraden voorgoed een pleegzuster bij zich aan huis te nemen. Lizzy heeft onmogelijk gelegenheid telkens voor dit en voor dat in te vallen. *Ons* werk’ - met ten hemel geslagen oogen, - ‘vordert nu eenmaal onze gehééle toewijding, al onze krachten, ons gehééle bestaan.’

- - - ‘Een zóó mooie roeping’ vond mevrouw Vervoorde lievig.

‘Maar eene waartoe niet iedereen in staat is,’ verzekerde de freule, zich haastend om het door haar voor zoete koek opgegeten complimentje nog wat aan te dikken. - ‘Men moet er in de éérste plaats 'n eindeloozen moed voor hebben om in dien zondepoel te durven doordringen, een gróóte mate van zelfverloochening, dat verzeker ik u, om je met zulke sletten, zulke slechte schepsels, dagelijks opnieuw in te laten.’ - -

Mevrouw Holt en mevrouw Vervoorde verzekerden om het hardst, dat *zij* er nooit het geduld toe zouden bezitten. - - ‘Juist dáárom bewonderden zij de freule zoo!’ - En mevrouw Vervoorde, bedenkend dat er voor Lizzy óók wel wat van de suikerzoetigheid méé mocht afvallen, voegde er nog bij:

- ‘Maar U hebt 't wèl bijzonder-getroffen, met zoo'n flinke steun, als U aan freule van der Hooph hebt, - - Ik heb net van Uw beider werk gelezen, in 't laatste jaarverslag, hoe véél omvattend Uw arbeidsveld is, en hoe U daarbij aan de freule zoo'n lieve hulp bezit.’ - -

Lizzy sloeg, zedig-beschaamd, hare oogen neer. - Ellen, nul in 't cijfer nu Miesje Vervoorde er niet was, schonk thee in, nam geen deel aan 't gesprek. Van mevrouw Vervoorde hield ze wel, als iedereen gecharmeerd

door de lieve manieren welke deze steeds wist te pas te brengen.

Maar freule de Wevere en Lizzy van der Hooph waren haar instinctief-onsympathisch, hoezeer zij ook kinderlijk-onschuldig gelóófde aan de noodzakelijkhid en het edel-zelfopofferende van beider ‘reddingswerk’, waarvan zij trouwens niet veel anders begreep, dan dat ‘slechte meisjes’ eigenlijk diep-gevallen zondaressen waren, in tegenstelling van de deugdzame, de fatsoenlijke vrouwen, waartoe zij en hare gehééle stand natuurlijk behoorden. *Dat* sprak van zelf. - -

Den volgenden dag ging ze met tante Holt de zieke Miesje opzoeken. Tante Holt kwam maar even binnen, enkel om het boek van Mrs. Eddy af te geven, en te vertellen dat zij Miesje 'n lieve Christian-scientiste wou sturen óók, 'n volbloed-Engelsche natuurlijk, om eens met haar te spreken over haar toestand. - Ellen bleef langer zitten aan het bed, waarop de patiente, lusteloos en zwak, in 'n volslagen moedeloosheid van zich tot niets in staat voelen, neerlag. -

- - - ‘Geloof jij er aan - aan die Christian-science?’ - wou Miesje van háár weten - -

Ellen, steunloos nu zij haar calvinistischen vader niet meer had om mee te praten, heelemaal in de war eigenlijk door den schok, dien haar eigen geloofsleven had ondergaan, na zijn dood, haalde twijfelend de schouders op. -

‘In den Bijbel staat óók veel van genezing door gebedsverhooring’, - zeide zij ontwijkend - Zij wou tante óók niet afvallen achter haar rug.

‘Ach de Bijbel!’ - Miesje was van den nieuwen tijd, die behoefte heeft aan iets mystieks, iets dat méér geeft dan het wereldscharistocratisch gepreek van Haagsche high-life predikanten, waarbij zij was grootgebracht. -

‘Wat geeft de Bijbel?’ Alles wat dáárin staat, helpt je toch ook niet.’ -

Ellen wou 't niet hardop toegeven, - maar zij dacht aan haar niet verhoord bidden om het herstel van haar vader, - en zij zweeg. -

‘Ik vind wèl veel aantrekkelijks in Christian Science’ - - vervolgde Miesje. - ‘Ik wéét dat er menschen zijn, die er hèèlemaal beter door zijn geworden - zonder dokter. - En iedereen doet er aan tegenwoordig. En vindt jij óók je tante geen engel van 'n mensch?’ - -

‘Ja, dat is zoo’ - bevestigde Ellen. ‘En tante-zelve zegt altijd: zonder haar Christian Science had ze nóóit al dat verdriet kunnen doorstaan, dat ze heeft gehad. - - Zeg, Miesje, jij hebt zoo altijd in den Haag gewoond - wat *is* er toch eigenlijk gebeurd met m'n nichtje Gerty - - - tante spreekt altijd zoo raadselachtig.’ - -

‘Och kind, dat was lang vóór mijn tijd, net als voor den jouwen. Ik geloof dat haar man, meneer Reesema, iets heeft uitgevoerd, waarom hij hier uit den Haag moest. Maar dat is nu alles weer allemaal vergeten. - - Ik weet wel dat je tante 't zich nog véél méér heeft aangetrokken, dat haar zoon, je neef Henkie, naar Gheel moest ten slotte. - Ze is niet gelukkig geweest met haar kinderen, dat is zeker. - En daarbij altijd zoo lief voor anderen, - - nu b.v. weer voor jou.’ - -

Ellen, droomerig, knikte. - Het *was* waar. Tante was lief. Zij vond veel meer behagen in hare nieuwe omgeving dan zij drie maanden vroeger had mogelijk kunnen achten. Tante deed alles om haar genoegen te doen, haar heur gróóte droefheid om haar vader minder zwaar te maken. En grootpapa Eduma de Witt, en hare aanstaande grootmoeder, mevrouw Horstenboer óók, waren wèl lief voor haar! -

‘Zeg’, zei zij, daardoor ineens op andere gedachten komend, ‘je moet zorgen gauw beter te zijn hoor; - - als grootpapa trouwt met mevrouw Horstenboer, dan mag *jij* er toch niet bij ontbreken, 't zou voor *mij* zóó ongezellig zijn’ - -

‘Ach wat kunnen *mij* die partijen schelen’, vond Miesje blasé; sinds hare vroege jeugd in dat opzicht al gewoon aan uitgaan, en er daardoor van overzadigd.

Maar Ellen deed 'n bijna verontwaardigden uitroep. - ‘Er *worden* geen feesten gegeven. Je begrijpt toch wel, zoo kort na papa's dood, en dan terwijl grootpapa weduwnaar is, en mevrouw Horstenboer weduwe. - 't Zal alles heel intiem-eenvoudig blijven, niets van 'n receptie, of zoo iets. Maar tante staat erop 'n familie-diner te geven, en dan wordt jij óók gevraagd, - voor mij, - - omdat ik anders zoo 't éénige jonge meisje zou zijn!’ -

‘He ja, dat 's wáár, je oom Sjoerd heeft alleen twee zoons, en je tante Emma in 't geheel geen kinderen, - niet?’

‘Tante Emma komt misschien niet eens over; oom wordt denkelijk bij 't gezantschap in Rome overgeplaatst; het is dan zoo ver’ - - vindt ze.

Miesje, wereldwijs, lachte haar uit. ‘Kan je begrijpen. Ze verzint maar wat. Ze is kwaad omdat je grootvader hèrtrouwt; dat weet iedereen. - Vroeger logeerde ze èlk oogenblik bij hem, héële tijden, omdat ze 't met haar man niet te best schijnt te kunnen vinden - maar *nu* is dat natuurlijk uit, nu er een tweede vrouw komt. - -’

‘Maar Mevrouw Horstenboer is zóó aardig. Wat zal dat nu tante Emma hinderen, dat

die meesteresse is voortaan... en niet zij, als zij er logeert? - -’

Miesje zweeg. Zij had wel eens hooren mompelen, hoe Emma Eduma de Witt, thans gravin van Leuvenswaarde, in den Haag tegenwoordig 'n oue vlam had zitten, 'n vroegeren gezantschaps-attaché, thans tot gezant opgeklommen, en in die qualiteit terug in de residentie van Nederland. - Hare veelvuldige langdurige bezoeken, in de laatste paar jaren, bij haren vader werden door ‘men’ daarmede in verband gebracht. En het sprak van zelf, dat de correcte gedistingueerde mevrouw Horstenboer zóó iets nooit zou tolereeren van uit háár huis, van haar eigen stief-dochter.

Maar 'n onwillekeurig gevoel van eerbied voor Ellen's onschuld hield haar terug haar in deze on-dit's in te wijden. Miesje zelve was trouwens ook geen kwaadsprekende, onreine natuur. Een groot verlangen zich gezonder, sterker, krachtiger te voelen kwam altijd in haar op als zij haar nieuwe vriendin aanzag, zoo mooi-gezond, zoo, ondanks haar groot leed, lichamelijk-ongebroken! - En haar vingers streelden haast liefkozend over het boek van Mrs. Eddy: ‘*Als* dat haar toch eens kon helpen! - *Als* - -’ Ze had, als vele verlichte menschen, vrouwen vooral, het oude bijbelgeloof afgeschaft, om zich des te angstvalliger zoekend vast te klemmen aan iets daarvoor in de plaats, 't een of ander bijgeloof, waaraan ze zich kon oprichten, zich niet sterk genoeg voelend om alleen te staan. - - -

dan moet gij er U evenzeer over verwonderen, dat die goede Leidsche burgers hun tijd niet beter wisten te besteden dan met zulke kinderachtige ‘gewetens-kwellingen’, als tegelijkertijd erkennen, hoe het heden ten dage in den grond geen steek anders is, nu spiritisme, theosophie, christian-science, maar vóór- en bovenal de vraag *vóór* of *tegen* Rome álle rechtgeaarde Nederlanders nog even hartstochtelijk bezighouden, als in Catherine's tijd het doopsgezind- of niet-doopsgezind-zijn, en daarna het uitbreken der twisten tusschen de orthodoxen en de eerste modernen, of nog later tusschen de afgescheidenen en de Nederlandsch-hervormden.

Maar nog op een ander punt is de levensgeschiedenis dezer historische *Catherina* belangrijk, voor de hedendaagsche Hollandsche huisvrouw, in het bijzonder, omdat zij namelijk bewijst, hoe óók op het punt van dienstbodenvraagstuk er niet zoo veel anders is geworden als men zou meenen. Ten minste de toenmalige mevrouw Van der Meulen schijnt het al even weinig te hebben kunnen vinden met hàre gedienstigen als hare hedendaagsche na haar gekomen zusteren.

Jammer vind ik het, dat de schrijfster, wier geheele arbeid er een is, getuigend van véél liefde tot het door haar gekozen historische onderwerp, en van véél studie òók, niet meer heeft verzorgd de uiterlijke omstandigheden harer hoofdpersonen. In dat opzicht kan zij nog veel ter schole gaan bij

Bosboom-Tousaint, die zoo bijzonder de kunst verstond ons te verplaatsen in het milieu, waarin zij ons voerde, door de gebruiken, de kleeding, de wijze van wonen, enz., harer personen te beschrijven op een wélgelukte wijze, waardoor alles voor ons hèrleefde. Elise Soer bepaalt zich meer tot de gebeurtenissen als zoodanig, die zij mededeelt, en houdt zich bij dit bijwerk, dat intusschen kleur en leven geeft aan 'n verhaal, te weinig op, steeds te minder nog, naarmate haar geschienis het einde nadert. Daarentegen heeft zij aan het bijeenverzamelen harer historische gegevens véél moeite besteed. En merkwaardig is uit dat oogpunt b.v. wat wij op bladz. 127 lezen, omtrent de christelijke wenschen, vervat in de in die dagen gezongen vloekpsalmen, en het elkaar, al naar gelang men prinsgezind was dan wel patriot, uitschelden in de méést-verfijnde taal van godsdiensthaat; waarin de predikanten, (óp de aan hun ambt schijnt het stéédS-eigen wijze,) vóórgingen, in plaats van er tegen te protesteeren; getuige de vele in het boek van Elise Soer aangehaalde staaltjes daaromtrent uit de preeken van dominee Van der Kemp, welke alle historische uittreksels zijn; (men zou ze, als ik dat er niet bij zeide, éérder voor verdichtsels houden.)

Wanneer men nagaat, dat de heele beschuldiging, tegen Catherina van der Meulen ingebracht, néérkomt op een door haar dienstboden verzonnen verhaaltje, als zoude zij zich ongepast over den Prins hebben uitgelaten, en dat alléén dááraan al dat geharrewar is te danken geweest, waarvan de grondige schrijfster van *Catherina* de gegevens heeft bijeengezocht uit archieven en oude papieren, dan moet men erkennen, dat het er heden ten dage met de individueele vrijheid een boel beter uitziet dan toen, een groote honderd jaren geleden; evenals men het zich in onze dagen niet meer *kan* voorstellen, dat twee jongelieden niet samen zouden kunnen trouwen, alleen omdat de een bij toeval tot de Doopsgezinde Gemeente behoort, en de ander niet. Maar, aan den anderen kant, welk een véél solieder, rustiger, ik zou zeggen *inniger* leven werd er toen ter tijde geleefd dan heden ten dage, nu wij van 't eene oogenblik op 't andere niet weten kláár te komen, van wege al de drukten en genoegens en visites en verplichtingen, waarmee èlk menschbestaan is overstelpt, - en waaronder de meesten, mannen zoowel als vrouwen, na korter of langer tijd zenuwgeschokt inéénzinken. Meer uit *dit* speciale oogpunt beschouwd zou ik een boek als dit wenschen in de handen van vele dames en meisjes, die houden van 'n ‘boeiend’ verhaal, en tegelijk wel iets lééren willen óók nog. Want men leert héél véél dat men niet weet, in zake geschiedenis, uit dezen roman, en leert er óók door zich te bepalen bij de innerlijke zijde der dingen, bij het rustige en mooie van eenvoudig-leven, dat zich bij onze voorouderen zooveel degelijker ontplooide dan bij ons, met al ons klatergoud en geflikker zonder echtheid van achtergrond. Om 'n staaltje te geven van den stijl der schrijfster en van den inhoud van haar verhaal, wil ik een gedeelte overnemen van het goed-geschreven tooneeltje, waarin mevrouw Van Gennip komt aanzoek doen voor haar zoon bij de echtelieden Van der Meulen, om de hand van het bij deze inwonende nichtje.

‘Het echtpaar had haar zwijgend aangehoord. De oude heer ietwat lijdelijk, vermoeid in zijn leunstoel gezonken, Catherina statig rechtop, de sprekende oogen zoo stijf mogelijk op haar bezoekster gevestigd, dat deze, ondanks zichzelve, iets van hare zekerheid in toon en houding verloor. Zij had verwacht met veel voorkomendheid te worden ontvangen. De voorname mevrouw Van Gennip kon voor haar zoon op betere partijen aanspraak maken, hoe bevreemde haar nu deze terughouding, maar zij schreef alles op rekening van den geldtrots dezer lieden. Met

zekeren spijt had zij den rijken eenvoud van het vertrek opgemerkt, het kostbare smyrnasche tapijt, de fraaie meubelen..... de innige degelijkheid der omgeving drukte haar. De Zaansche vrouw (mevrouw Van der Meulen) verloochende den roep van netheid niet, die van hare landgenooten uitging, maar toch herinnerde de weduwe (mevrouw Van Gennip) zich het verschil van kerkgenootschap waartoe zij behoorde, en ademde vrijer; zij, lid der Staatskerk, was toch de meerdere.....

.... 'Laat ons op de zaak terugkomen, waarvoor U de eer ons deedt ons te bezoeken, mevrouw' - zeide Catherina beleefd, - 'Uw zoon denkt er zeker niet aan de groote kerk te verlaten'.

'Neen zeker niet mevrouw', siste de verontwaardigde weduwe.

'Dat dachten we wel', - gaf Catherina toe. 'Maar ons nichtje zal evenmin uit onze gemeente treden'.

Hier, zou ik zeggen, hebt gij een staaltje van

de schrijfter en van het verhaal dat U laat zien beiden op hun best. Toch geeft het staaltje niet weer de *studie*, die er in zit uit een historisch oogpunt, en die, gelijk mij van bevoegde zijde werd medegedeeld, niet minder dan drie jaren bedroeg! Schrijfsters in spè neemt dááraan een voorbeeld, en beeldt U niet te gauw in, dat men, alleen omdat men 'n vlot school-opstel kan maken, het recht heeft zichzelve terstond als roman-fabrikante neer te zetten, zonder er verder eenige *moeite* voor te doen iets *goeds* te leveren.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

‘Onder de Rendieren.’ uit het Noorsch van Matti Aikio.

(Vervolg van No. 6).

Zoowel Biettar Oula als Elle behoefde gelukkig geen eed af te leggen, daar hun getuigenissen op het laatste oogenblik nu juist niet heel zeker waren geweest.

Het koude zweet was Biettar Oula dien dag al menigmaal uitgebroken als hij dacht aan den valschen eed, dien hij misschien zou moeten afleggen en dien hij vol schrik en afschuw in de lucht om zich heen voelde zweven. Maar zijn spieren en pezen waren sterk en zijn zenuwen niet minder. Zij hadden den strijd met de kronkelende, slangen-sterke schrikbeelden in zijn ziel weten vol te houden zonder hen te verraden. Met dezelfde kracht remde hij nu zijn onstuimige, bijna niet in te houden vreugde.

Maar had hij zijn hand omhoog durven steken indien het noodig geweest was? Dat was zoo zeker nog niet. Eerst vandaag, toen Lasse moeilijkheden was begonnen te maken, had hij bedacht dat hij misschien een eed zou moeten afleggen. Maar hij had het maar niet aan Elle gezegd, die dan zeker alles bedorven zou hebben.

Het publiek stroomde de zaal uit en was teleurgesteld dat het heele geval er op uitgeloopen was dat die ellendige Lasse toch de dief bleek te zijn. Het pikante was van de zaak af. Maar er waren ook lui, die wel vermoedden hoe de zaak in elkaar zat. Dat waren de rendierdieven, die hun vaste woonplaats hadden en niet als de andere Lappen van den eenen kant naar den anderen zwierven. Kennis van zaken is een goed iets.

De jongens, die ook van allerlei hadden hooren fluisteren, waren ook maar half tevreden met den afloop. Zij hadden vol spanning het oogenblik afgewacht dat Biettar Oula - stel je voor Biettar Oula - gearresteerd zou worden. Het liefst hadden ze een allervreeselijkst drama bijgewoond, bijvoorbeeld dat Biettar Oula een valschen eed had afgelegd en bezoek had gekregen van den duivel zelfs met al zijn trawanten, - dat zou nog eens een dingetje geweest zijn. Dat was iets geweest om te vertellen in 't schemerdonker bij het open haardvuur als de schaduwen zoo bovennatuurlijk groot worden en zoo'n geschiedenis je allemaal aan het griezelen maakt!

Het publiek ging het plein over naar den winkel, die aan den oever van de rivier gelegen was. Onhoorbaar slopen de Lappen op hun zachte Finmarkensche schoenen voort. Daardoor viel het den agent van politie des te gemakkelijker de aandacht op zich te vestigen, toen hij zich met een air van gewicht een weg baande door de menigte. Hij liep nl. op glimmend gepoetste vetleeren laarzen, en de sneeuw kraakte bij iederen stap onder zijn voeten.

De kou was snijdend scherp. Dikke, teervette rookmassa's stegen uit de schoorsteenpijpen omhoog, en vermengden zich kronkelend met de volmaakt stille lucht.

Hoewel het reeds donker was, hoorde men nog bijlslagen op de houtheuvels. De ruwe, bevroren berkenstammen werden met luide slagen geveld en gekloofd. Hier en daar onderscheidde men ook het dof gerinkel van een arreslee in de dichte, koude lucht.

Een lage, dichte nevel lag over de rivier, die zich om de driehoekige, vlakke landpunt heenkronkelde. De boschruggen aan beide kanten leunden gemakkelijk tegen de ronde, lage, naakte rotsen aan.

De menigte uit de gerechtszaal was voor den winkel blijven staan. Ze bleven er wat praten, terwijl ze al rillend den eenen voet tegen den anderen wreven.

Langzamerhand gingen ze één voor één den winkel binnen, waar een paar rendierlappen al een borrel stonden te drinken aan de toonbank.

‘Ik heb duizend rendieren’, pochte Nikko Nelle, vroeger een geschikte kerel, maar thans een dronkaard en pocher, één van Biettar Oula's hevigste vijanden, omdat hij indertijd met veel kans op slagen Elle 't hof had gemaakt, de groote, mooie, dikke Elle. Hij was aan het opsnijden. Hij had zeshonderd ren-

dieren en om die te krijgen was hij genoodzaakt geweest een oude, manke weduwe naar 't trouwaltaar te leiden. Zoodra de wittebroodsweken voorbij waren was hij Elle het hof begonnen te maken. Maar daar het een wissel bleek te zijn, die nog lang op zich zou laten wachten, - de oude zou nog niet zoo gauw opstappen, - vond Elle het per slot maar wel zoo voordeelig een soliden man te trouwen dien zij kende, al was hij vroeger dan ook het gevaarlijkste dier uit de streek.

'Ik heb de heele spaarbank van Hammerfest in mijn zak,' pochte Nikko Nille.

Er liep een zwarte vloeistof over zijn onderlip en er droop grijs schuim uit zijn mondhoeken.

.... 'Ik zou de heele kudde van Biettar Oula kunnen koopen. Maar ik zou zulke rendieren niet willen hebben, die....' Een on willekeurige vrees weerhield hem zijn opinie uit te spreken. Hij begon geimproviseerde schimpliedjes te zingen op de wijze van Biettar Oula's lied. 'Biettar Oula slacht gedurende den winternacht.'

Mannen en vrouwen, die een zaligen roes te pakken hadden, vielen in, omhelsden elkaar en schommelden op de maat heen en weer. De vochtige, knolvormige gezichten, die uit de bonten pelsjassen staken, glommen als roodkoper in het flikkerende lamplicht, dat vaag violetkleurig de vochtige, van brandewijn doortrokken lucht trachtte te doorboren. De zweetdroppels die over hun wangen liepen, zagen vuil en zwart. De winkel zelf was in den zelfden trant. Op de planken lagen kleedingstoffen, halsdoeken en sjaals in de schelste kleuren door elkaar. Het was een bont mengelmoes van rood, blauw, geel en groen. In een glazen kastje op de toonbank prijkten koperen ringen, söljer en andere fraaiigheden van allerlei slag. De laatst aangekomenen drongen naar voren en vermengden zich onder de anderen en deden, met meer of minder succes, hun best zich dronken voor te doen, zoodat de kruik of het glas ook bij hen ophield.

'Arme stakkert, arme stakkert. Elle, E - elle, Elle, E - elle.'

Maar er ging een schok door de saamgedrongen menigte toen plotseling Biettar Oula de deur opende en zich met zijn ellebogen een weg door de menigte baande. Kleine Andi had zich aan zijn vaders lange zwaard vastgeklampt. Het reusachtige sabelmes en de met zilver beslagen schede was een wapen dat de kleine jongen innig aanbad.

Biettar Oula wierp een vetten, grooten rendierbout op de toonbank. 'Daar zullen we cognac voor drinken.' Hij was grooter en deftiger dan de andere Lappen; hij dronk altijd den duursten brandewijn en de winkelier behandelde hem altijd met de grootste onderscheiding. De kruik werd neergezet. Hij nam er een flinke teug uit en gaf de kruik toen aan Elle, die er maar even haar lippen aanzette - en een beetje grinnikte, zooals veel vrouwen doen. Zij droogde met een punt van haar halsdoek haar zinnelijke lippen af, die bloedrood zagen en een goede gezondheid verrieden.

Biettar Oula zeide langen tijd geen woord, maar dronk des te meer. Zijn zwarte, scherpe oogen waren langzamerhand gaan schitteren en richtten zich nu aandachtig op een groepje dat zich gevormd had om een man, die nog al spraakzaam scheen te zijn en die men nu dronken trachtte te maken.

'De hemel weet hoe Lasse's vermogen toe zal nemen, terwijl hij weg is - hi hi hi! En hij zal zoo geleerd worden als de duivel in eigen persoon! Misschien wordt hij nog wel eens koster in Kautokeino als hij uitgestudeerd is,' riep hij luid, terwijl zijn vochtige, lachende oogen een dommen, vagen blik naar boven wierpen - zonder zich bepaald op iets te vestigen. Nikko Nille lachte demonstratief.

Biettar Oula richtte zich op. De ader van zijn rechter slaap zwol hevig op. ‘Oula! Oula!,’ smeekte Elle. In een ommezien was hij de groep genaderd. De spraakzame Lap verschool zich achter de anderen en riep zoo hard als hij kon: ‘Hij vermoordt me - au! au!’ Maar Biettar Oula deed alsof hij 't niet hoorde en nam geen notitie van hem. Daarentegen greep hij Nikko Nille bij den kraag, scheurde met één ruk zijn ‘paesk’ (rok) door midden, zoowel van voren als van achteren, tot aan den gordel toe, gaf hem een flinken klap op den blooten rug en wierp hem daarna op een paar zakken met meel, zoodat hij in een wolk van meel scheen te verdwijnen. ‘Allee fort - jou drommelsche leugenaar!’ riep hij, terwijl hij zich een weg door de menigte baande. Hij duwde Elle en kleine Andi de deur uit, die hij daarop bizonder hard achter zich toegooide.

De groep, die plotseling nuchter was geworden, ging mee naar buiten, waar de twee rendieren aan een paal gebonden waren en rendier-mos aten.

Elle deed haar blouse uit en trok een dikken, wollen ‘paesk’ aan, waarop zij kleine Andi vooraan in haar eigen slee zette. Lenig als een hermelijn sloop zij naar het rendier en wierp het tuig, dat met roode en blauwe franjes versierd was, over den kop van het prachtige, witte dier, dat van ongeduld brandde om weg te kunnen snellen.

Biettar Oula had zijn bonten kraag over de schouders geworpen en stond gereed met den teugel om zijn rechter hand*).

‘Ga jij maar vooruit!’ zeide hij.

Elle gaf een korten ruk aan den teugel. En terwijl het trotsche dier de eerste opgewonden, vlugge sprongen deed, liep zij een eind even snel mee en sprong toen met één zet de slee in. Juist toen het rendier rechtsaf wilde gaan, sloeg Elle den teugel over op den rug van het dier en op hetzelfde oogenblik veranderde het dier zoo plotseling van richting, dat de slee door den hevigen draai schokte en een witte streep achterliet op de vuile, harde sneeuw van het plein.

Biettar Oula zette zijn rendier aan door het eerst een oogenblik tot kalmte te dwingen. Het dier liep met wijd opengesperde oogen voort en verlangde om de pooten naar hartelust te kunnen strekken. Maar toen Biettar Oula plotseling de armen ophief en voorover boog om in de slee te springen, vloog het dier er met zulk een vaart van door, dat Biettar Oula op den bodem van de slee neerviel als een roofvogel, die zich op zijn wegvluchtende buit werpt.

De suisende vaart had dezelfde uitwerking als een plotselinge val en bracht zijn bloed aan 't zieden. Zijn luid, overmoedig gejubel weerklonk ver in het rond en de opgewonden woeste vaart bezielde zijn stem.

Het groepje, kort te voren zoo trotsch overmoedig, zong een deuntje lager en was bijna geneigd Biettar Oula te bewonderen. Ook ditmaal was het dezelfde spraakzame Lap, die de benauwde stilte verbrak met een: ‘Alleen Biettar Oula kan zoo rijden.’

En Biettar Oula werd het onderwerp van het gesprek. De bewondering voor hem steeg voortdurend. Was dat jonge, mooie Noorsche meisje, de dochter van den ouden ‘Wolf’ ginds aan de Fjord, hem zelfs in 't najaar niet een eind achterna geloopen op de hoogvlakte, zonder dat ze 't waagde zich te vertoonen?

Nikko Nille was in den winkel achter moeten blijven om zijn paesk met een paknaald dicht te laten naaien. Toen hij buiten kwam, ontving de spraakzame Lap hem - uit dankbaarheid - met de woorden: ‘Is de pijn in den rug wat geminderd?’ Waarop het heele troepje lachte. Zij gaven den Lap een por en moedigden hem aan om door te gaan.

‘Hoe groot geloof je dat de afstand wel is tusschen Elle, de mooiste van de heele streek, die je niet kreeg en die oude, manke, droge vogelverschrikker van jou? Ik zou liever een zak droog rendierhaar in mijn bed hebben dan jou ouwetje. Zij is zoo taai als een gelooide huid. Brandewijn heeft zelfs geen vat op haar... Wacht je misschien nog op haar dood? Ach, kerel, de knokkels van je ouwetje zullen van het dragen van haar uitgedroogd lichaam zoo gauw nog niet moe worden! Dat zeg ik je - wel alle d... ls!’

De gele tanden van den Lap schitterden, terwijl zijn boosaardige, loopende oogen vaag voor zich uit staarden.

*) Er wordt slechts één teugel gebruikt, die aan een soort halsband bevestigd is waarvan de eene riem over het voorhoofd gaat tusschen de oogen en de hoorns en de andere over den nek.

‘Nikko Nille's liefje is al lang een ouwe jongejuffrouw geworden voor zijn ouwe vrouw dood is - hi hi hi!’

Om eerlijk te zijn, moeten we bekennen dat Nikko Nille alweer een nieuw liefje had, een jonge deern, wier buitengewone gezetheid 't eenige was dat aan Elle herinnerde.

‘Kom, zing eens een liedje over je liefje!’ begon de Lap weer. Maar tegelijkertijd gaf Jussa, die altijd was, waar hij niet zijn mocht, hem met de vlakke hand een flinken klap op den mond. ‘Al ben je ook nog zoo'n ellendeling, je behoeft de menschen daarom niet te belasteren.’

De klap kwam zoo onverwacht, dat de Lap er heelemaal verbauereerd van was en de anderen lachten hem even hartelijk uit als te voren Nikko Nille.

‘Biettar Oula wilde hem niet eens bij den kraag pakken,’ grinnekte er een. ‘Hij wilde zijn handen niet aan zoo iemand bezoedelen - hi hi hi!’

Maar de Lap had er ondertusschen iets op bedacht. Hij begon te huilen en beweerde dat Jussa hem den mond en de tanden kapot geslagen had. Dat was een reden om te doen alsof ze 't zich aantrokken. Jussa zou gestraft worden. ‘We laten je oppakken!’ ‘Je bent de grootste deugniet van de heele streek!’ ‘Al ben je ook honderdmaal de zoon van Jungo, geloof je dat je daarom een armen

stakkert mishandelen moogt?' 'Wacht eens we zullen je wel krijgen, bandiet die je bent! Je rijdt de paarden tot ze er dood bij neervallen, en verleden jaar heb je zelfs een jong rendier dood gereden!' 'Je had al lang in de kast moeten zitten. Nu we den rechter toch hier hebben, zullen wij hem maar dadelijk in den arm nemen.'

De beschuldigingen klonken niet nieuw in Jussa's ooren, maar hinderden hem toch. Hij had den angst beet gekregen, nadat hij zoo dikwijls in aanraking was geweest met het zoodje aan de noord-oosterlijke grens. En de Lap maakte het soms erg genoeg, niettegenstaande Jussa hem uit goedhartigheid al gaf wat hij kon, eten zoowel als kleeren - zelfs zonder dat hij op dit oogenblik nieuwe misdaden op zijn geweten had. De Lap ging soms zelfs zoover, dat hij alle geschenken weigerde en dreigde Jussa's vader het heele zondenregister van zijn zoon eens voor te lezen. En Jussa wist maar al te goed dat er dan heel wat appeltjes te schillen zouden zijn...

'Vraag den Lap om vergiffenis,' zeide er een, terwijl hij Jussa bij den schouder greep.

Maar Jussa trok zich los en haastte zich met Nikko Nille weg. Onderweg bleef Nikko Nille staan en zeide: ''t Is bedenkelijk genoeg om met zulke gescheurde kleeren thuis te komen'.

'Zeg -,' zeide Jussa, 'heb je brandewijn bij je? Dan zal ik er mee vooruitloopen en zorgen dat de ouwe zich ferm dronken drinkt. En dan kan je haar gemakkelijk den sleutel ontfutselen om een ander paesk uit de kast te krijgen.'

Toen lachte Nikko Nille.

'Je mag morgen den heelen dag met mijn rendier uit, zoowaar als ik hier sta.'

Jussa ijlde met de flesch vooruit. Nikko Nille overnachtte namelijk bij den ouden Jongo.

- Nikko Nille sloeg een zijweg in, die naar den westelijken oever van de rivier leidde. Daar ging hij zitten op een half onder de sneeuw bedolven houten schutting, die er opgericht was om de ski-loopers in hun vaart te stuiten. De 'ouwe' moest tijd hebben om zich dronken te drinken. Hier was 't stil en men was ver van den landweg.

Aan het noorden van het hemelgewelf vertoonde het Noorderlicht zich in lange tongen. Zigzagswijze trilden ze heen en weer in de phosphoresceerende zee onder den melkweg, vormden een krul en verdwenen dan warrelend in Zuidelijke richting. Als opgehitste, mystieke slangen uit de sagen-wereld, wrongen zij zich als leden zij de hevigste pijnen op gloeiende kolen uitgestrekt. Met spookachtige snelheid schoot de weerschijn over de blauwachtig-witte sneeuw met de fonkelende kristallen stippen, flitste als een lichtstreep over de pijnbosschen aan de kanten van het dal en over de platgedrukte nevelmassa boven de rivier. Af en toe opende dat duizend-armige, dunne, geel-witte hemelspook hier en daar een blauwe plek met groote, kalm-flikkerende sterren.

De schrale takken van de berken en wilgen op de landpunt aan den overkant der rivier ademden een dunnen nevel uit, die de koude op hetzelfde oogenblik kristalliseerde tot witte guirlanden van dichte rijmfranjes.

De stammen met hun dikke basten schenen niet meer dan donkere aderen. Maar de omhulsels der knoppen scheiden terpentijn af en klemden zich om de vrucht. Een kleine musch, die een ijsharden knop niet los kon krijgen omdat haar snavel door de kou geen kracht genoeg had, zat op een tak met de teere pootjes in de bitterkoude rijmfranjes gedrukt. De kou verspreidde zich van haar staartje over heel het lichaam. De oogleden vielen toe, terwijl zij trachtte haar kopje en nek onder de vleugels te

verbergen, wat haar niet gelukte. Het vogeltje viel op den sneeuwbodem, met de pootjes onder den buik opgetrokken.... Maar het laatste wat het ondervond was een gevoel van innig welbehagen. Het droomde dat het door een warme lucht vloog, die geheel vervuld was van den heerlijksten zonneschijn.

Nikko Nille sperde zijn oogen eens goed open. Hij keek naar iets dat scheen te bewegen en over een rondgerugde sneeuwvlakte gleed in 't Zuidwesten. Niettegenstaande den grooten afstand kon hij goed zien, want de volle maan was juist in het Oosten opgekomen.

Biettar Oula weet nog niet wat ongeluk is. Maar dat kan nog komen. Nikko Nille zeide het zelf hard op: ‘Dat kan nog komen.’ - Arme Elle!.... Op een mooien dag staat zij alleen, jong en hulpeloos. Enfin - Nikko Nille zal niet te hard tegen haar zijn. Hij zal haar wel een handje helpen. Maar als zij dan op een avond naar hem toekomt en hem aan hun vroegere liefde herinnert dan zal hij zeggen:

‘Elle ik heb medelijden met je. Maar je weet dat ik AEra Marit liefheb en zij houdt van mij. De volgende maand trouwen we.’

Dan zakt Elle in elkaar en huilt bittere tranen. En dan zegt hij alleen: ‘Vaarwel lieve Elle! De Heer beware je!’.. Meer zegt hij niet - en laat haar daarop alleen....

Nikko Nille voelde een koude rilling langs zijn rug glijden.

De winkelier had zich niet heel veel moeite gegeven om de scheur behoorlijk toe te naaien. De herinnering aan het zooeven gebeurde stak vreeselijk af tegen Nikko Nille's hoogdravenden droom...

(*Wordt vervolgd.*)

Varia.

Supérioriteit van den hond.

Mijn vrind Adolf Birot was blind geboren. Hij was ongeveer 30 jaar, een vrolik heer, blond, een aardig geel kneveltje; maar een bleek-droevig gelaat, als andere slachtoffers van de blindheid. Hij was tamelik gefortuneerd, en bewoonde in 't Bezuidenhout fijn gemeubileerde vertrekken.

Op zekeren dag, na zijn déjeuner, zich in zijn kamer willende vermijden met eene wandeling en niet wetende dat er eenig redres door de juffrouw had plaats gehad in de plaatsing van de meubelen, strompelde hij over de divan. Een groote schrik beving zijn hersenen. Hij sloeg de handen uit en uitte tegelijk een blijdschapskreet, want.... hij aanschouwde het daglicht, hij was door de valschrik plotseling ziende geworden.

De kamer geleek hem een théater; een tooneel waar plotseling het gordijn wordt opgetrokken. Van verschillende zaken zag hij den afstand, de afmeting, de vormen; hij zag op het buffet de schittering van het kristal, voor de vensters de groene kleur der vitrages, op de straat het gewimel van menschen en auto's.

Met alle kracht die in hem was wilde hij het de wereld toeroepen dat hij het licht in zijn oogen had gekregen, en nu alles kon zien.

Maar hij bedacht zich; hij gaf geen enkele kreet meer, hij genoot in stilte het genot - de vreugde van 't zien. Hij bedacht zich dat hij nu zou *zien* verschijnen zijn liefste schat, dat hij haar van oog tot oog, in haar geheel zou aanschouwen en hij had wel tienmaal over de kop willen duikelen van ongekende zaligheid.

Er wordt gescheld. Hij hoort de tred van zijn geliefde. Hij *ziet* haar binnen de kamer komen; maar hij sluit zijn oog, want naast haar komt ongemerkt een ander Cavalier binnen die zich door haar geheimzinnig in een hoekje laat zetten, om te luisteren en haar te wachten.

Hij vergaat van smart, de woorden smoren in zijn keel.

‘Wat zal het zijn vandaag’, brengt hij met moeite uit.

‘Ik wilde vandaag mijn moeder eens gaan zien’, antwoordde zij. -

‘Is zij ver’?

‘Nog àl, op Duinoord. Ik heb een auto laten voorkomen, dan ben ik weer spoedig terug.’ -

‘Goed lieve schat, ga dan maar gauw en kom spoedig terug’!

Hij zag dat ze teekenen maakte tegen den geheimzinnigen vreemden heer. Hij liet hen vertrekken en begaf zich naar het venster.

Hij zag de onbekende schaterlachen, ‘haar’ omhelzen en heen rijden ‘naar haar moeder’.

Hij keerde zich af. - De deur van zijn kamer werd opengeworpen door zijn hond. Midden in de kamer bleef het beest een oogenblik als versteend staan, hem aan te kijken - met wijd opengesperde oogen, - in *zijn* geopende oogen.

Toen een sprong alsof hij zijn meester had willen omhelzen. Hij brulde het uit.

Hij besnuffelde zijn meester oneindig lief en toen als in extase ging hij midden in de kamer staan dansen van blijdschap.

H. VAN HOLK.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Mevr. A.C.F. - G. - Ik dank U hartelijk naar aanleiding van Uw briefje van 15 dezer, en ik hoop van harte dat gij bij de ontvangst dezer Lelie weer hersteld zult zijn, want ziek-zijn is geen prettig ding, daarvan weet ik mee te praten. - Mijn gevoelens in dat bijzondere opzicht, dat de aanleiding is tot Uw briefje, zou ik inderdaad niet gaarne verder willen ontleden. Ik heb het mijn plicht geacht openbaar te maken wat ik in dezen ondervond, en ik dank U zeer voor Uw hartelijke woorden dienaangaande. Inderdaad, die goede zijde heeft ziek-zijn, dat men er veel vriendelijkheden door ondervindt, en daardoor veel mooie zijden in het menschelijk karakter leert kennen. Maar helaas ook wel leelijke.! Ik spreek hier niet van eigen ervaring, maar van hetgeen ik eens hoorde zeggen door een mijner bekenden, toen een ‘vriendin’ van haar heel lang sukkelde, en geheel uit den familiekring was gebannen. Op zekeren dag sprak ik mijne bekende, juist toen zij bij de moeder dezer zieke vriendin een bezoek had gemaakt, en natuurlijk lag mijn vraag voor de hand: ‘En hoe gaat het met de patiente?’ - Waarop ik het m.i. het geheele karakter in zijn koud egoïsme teekenende antwoord kreeg: ‘O daarnaar vergat ik te vragen. Als de menschen ook zóó lang ziek zijn, vergeet je ze!’ -

't Andere geval waaraan ik denk is van een heel rijk dametje, maar heel gierig, dat ik eens in hare ziekte opzocht nadat zij herstellend was van zware koorts. Met een zeker hebzuchtig welgevallen wees zij mij de vruchten en lekkernijen rondom haar aan, en vertrouwde mij toe: ‘*Dat* is van ziek-zijn wel leuk, dat je zoo veel lekkers te eten en te drinken krijgt.’ - Van een arme of van een in geen enkel opzicht in staat zich meer dan het noodige te gunnen lijder zou je zoo'n opmerking natuurlijk achten, van deze in haar eigen ouderlijk huis wonende schatrijke gierige deed mij die hebzucht weerzinwekkend aan. - Nogmaals hartelijke dank.

Dwalm. - Ik dank U zeer hartelijk voor Uw belangstelling en aanbod, maar ik kan het heel goed in orde krijgen; intusschen is het altijd prettig te weten dat men op iemand kan rekenen. - Ik vind dat gij groot gelijk hebt over het U toekomende honorarium te beschikken. Waarom niet? Aan den anderen kant echter heeft elke uitgever evenzeer gelijk wanneer hij een hem gevraagd extra-exemplaar in rekening brengt aan den vrager. Waar zou anders de grens zijn? - Uw bezwaren omtrent het niet onderteekend zijn der stukken van ‘Een Vrije Socialist’ en van ‘Een Katholiek’ kan ik niet geheel deelen. De eerstgenoemde heeft mij uitdrukkelijk erbij geschreven dat hij het al of niet voluit onderteekenen met zijn naam aan mij overliet; de tweede richtte het woord tot mij persoonlijk. Hij (geen zij) zou er, meen ik, ook geen afdoend bezwaar tegen gehad hebben indien ik zijn naam er onder had gezet, want ik meen mij dit uit een vorig schrijven van hem te herinneren, naar aanleiding van een ander ingez: stuk door hem; echter ik vond zijn schrijven volstrekt niet van dien aard om onderteekening te eischen, juist omdat het mij zelf gold. Ik erken dat het stukje van: Een Vrije Socialist in druk scherper en persoonlijker indruk maakte dan toen ik het in manuscript onder de oogen kreeg, en, uit dat oogpunt beschouwd, is het dus misschien beter hem voor het vervolg uit te noodigen zijn naam te noemen. - Uw bezwaar, dat het artikel Knoeierij van C. Arntzenius niet afdoend is, omdat er nu eenmaal overal geknoeid wordt, schijnt mij gezocht. Immers, wanneer men nog het zwijgen óók moet doen tot het knoeien, dan neemt het eerst recht hand over hand toe. Vindt gij-zelf dat ook niet? En daarom *is* reeds haar artikel een ‘helpen pompen’.

Tot recht verstaan voor haar, en voor andere lezers, neem ik hier letterlijk over wat gij dienaangaande schrijft:

'Knoeierij' bewijst dat C. Arntzenius vreeselijk zenuwachtig is. Verleden zomer was ik met een botter op de Zuiderzee naar Marken, en daar kwam een lek in. Het water werd onrustbarend erg in de schuit. Het interesseerde mij *heel weinig, want 10 minuten eerder of later naar de andere wereld verhuizen is* mij *precies gelijk en liet me volkomen rustig. Maar een paar andere heeren riepen maar aldoor 'Kaptein het water rijst, het lek wordt zeker grooter'*

Toen riep de kaptein (tot mijn *groote vermaak) tegen die heeren 'dat ziet een kind; als 't jelui niet bevalt moet je helpen pompen.'*

Zoo ook Arntzenius met haar ondermaansche geknoei; dat is niets nieuws. Dat artikel is aardig, maar te objectief: het bevalt haar niet dat er lekken zijn, welnu wat helpt haar schreeuwen dat het zoo is; laat ze liever helpen pompen.

Ik herhaal: ik vind *dat* zij dit doet, dóór haar getuigen tegen knoeierij.

Alma. - Dat gij dezen keer een zóó spoedig antwoord ontvangt heeft een bijzondere reden, namelijk dat ik mij wil haasten U omgaand mee te deelen, hoe ik dien 'journalist', die beweert mij 'zoo goed te kennen' **nooit heb gezien**, laat staan ontmoet, of gesproken. Eerst dacht ik den mij geheel onbekenden naam, dien gij noemt, lezend, dat hij te goeder trouw in de war was met een mijner nichtjes (ofschoon ik de eenige *Anna* de Savornin Lohman ben in de familie), maar toen ik vervolgens vernam uit het vervolg van Uw schrijven, dat de man zich bij U uitgaf voor auteur van Handelsblad-artikelen, terwijl hij aan dat Blad onbekend blijkt, en dat gij-zelve hem op verschillende onwaarheden en leugens hebt betrapt, stond het bij mij vast, dat hij wel opzettelijk tegen U zal hebben gelogen. - Zooals ik U nog eens herhaal, iemand van dien naam ken ik absoluut *niet*, noch als journalist, noch in eenige andere betrekking. De *mogelijkheid* bestaat, dat de man terzelfder tijd als ik aan de Telegraaf werkzaam was, en mij dus van *aanzien* kende, maar *ik* kende hem dan niet, daar het mindere personeel nooit aan mij is voorgesteld, en alleen de hoofdredacteuren met mij in persoonlijke aanraking kwamen. - Ik stel er prijs op U dit zoo nadrukkelijk uit te leggen, omdat het mij al eens meer is gebeurd, dat de een of de ander aan een derde verklaard heeft mij 'heel goed te kennen' terwijl er geen woord van waar was. - Gij ziet dus dat ik aan Uw verzoek U mijne meening over hem mee te deelen

met den besten wil ter wereld geen gevolg kan geven. Of ik in zoo'n geval aan een dergelijk verzoek zou *willen* voldoen hangt natuurlijk af van elk persoon afzonderlijk; d.w.z. of hij tot mijn kennissen of vrienden behoort, dan wel maar is 'n toevallige ontmoeting. - Ik neem hieronder letterlijk over wat gij schrijft naar aanleiding van mijn Varia: Kinderen in den trein (zie Lelie van 10 Aug. 1910 No. 6).

Uw woorden naar aanleiding van het Uwe Marie overkomen feit in den trein waren mij als uit de ziel gegrepen. U moet n.l. weten, dat ik onlangs met diepe verontwaardiging een dergelijk feit, dat mij bijna ziek maakte, beleefde. Reizende van Amsterdam naar Alkmaar stapte ik in een coupé, waarin ik tot mijn schrik drie kinderen ontdekte, maar, laat zijnde, was mij geen tijd gelaten over te stappen, en dus stapte ik met een zuur gezicht in den weeig ruikenden wagen.

Een groenbleek jongetje zat tegenover mij, zóo intens wit, dat het mij niets verwonderde hem op een gegeven moment bewegingen van rendez vous spelen te zien maken. In plaats van hem de geschiedenis buiten 't venster te laten afspelen, gelastte de moeder hem in den hoek van den coupé, in een doorloopje naar den anderen coupé, te spuwen. Dit gebeurde vlak naast mij, zoodat ik mijn rokken zoo nauw mogelyk om mij heen spande en er goed af kwam, maar minder gelukkig was een koffer van een andere reizigster, waartegen het kind maar lustig spuwde. Ik werd meer dan wee van het gezicht, en deed de plechtige gelofte een coupé met kinderen voortaan te vermijden als een besmettelijke ziekte. Er moesten maar aparte coupés voor kinderen worden ingesteld, waar de moeders, of de juffrouwen met hun kinderen, plaats nemen, evenals dit in groote hotels met de middagtafel voor kinderen het geval is.

Ik ben het volkomen met U eens, dat honden oneindig smakelijker gezelschap zijn dan kleine kinderen. -

Deze opmerking van U is zéér waar; inderdaad zouden coupés, alléén voor moeders met kinderen, een even nuttige verbetering zijn als in Pruisen de zoo verstandige inrichting van çoupés: 'Enkel voor reizigers met honden'. - Hoe ook ik op een reis van Keulen naar Frankfort bezocht werd door een wagenziek kinkhoest-kind, wier moeder uit de *tweede* klasse stapte in mijn waggon *eerste*, om het schepseltje bij mij hare uitwerpselen te laten deponeeren, en hoe ik den conducteur ben gaan roepen, die haar woedend dwong het vuil zelve met een doek te komen oprapen, heb ik reeds verteld vroeger. Toen ik dit voorjaar van Nice over Frankfort naar hier thuis kwam, kregen wij in Marseille een gezelschap in den trein van vader, moeder, drie vrij groote kinderen en een meid, welke op het punt waren zich in onze coupé in te nestelen, toen de aanblik onzer twee honden hen, gode zij dank, afschrikte. Welnu, dit gezelschap is er in geslaagd in dien nacht niet alleen de coupé, dien zij neven ons in bezit namen, maar zelfs den geheelen gang, zóó te bevuilen, dat de duitsche conducteur, die 's ochtends aan de grenzen den vuilen franschen collega verving, terstond een bezem ging halen, en zoowel meid, als mevrouw beide aan het werk zette om eigenhandig de smerigheden op te ruimen. Onze honden daarentegen hebben zich den geheelen nacht absoluut-rustig gehouden, en lieten geen enkel spoor achter van wat ook; - in beide gevallen waren het *duitsche* conducteurs die zoo flink optraden; ik wil van onze hollanders, van wien ik altijd de meest beleefde en vriendelijke behandeling ondervond, niets dan goeds zeggen, wat mij-persoonlijk aangaat, maar ik betwijfel of zij zulk een onbegrensde *macht* tot flink optreden bezitten als den duitschen conducteurs wordt verleend door hunne directies.

Klimop. - Ik zou het uitstekend vinden, indien gij over, het Groenloopen, of liever-gezegd *tegen* het Groenloopen, een flink artikel wilt maken. Maar dit schetsje van U is m.i. veel te onbeduidend, niet alleen wat de beteekenis aangaat, maar óók als verhaal op zich zelf beschouwd. Het is niets, noch schets noch beschouwing. 't Geen gij naar aanleiding van die zaak schrijft, beaam ik volkomen. Mevrouw van Holthe tot Echten - van Harpen Kuyper heeft een brochure tegen het Groenloopen geschreven, die ik U ter lezing aanbeveel, en hoop in deze dagen in de Lelie nog eens te pas te brengen. Doe U best eens en maak iets anders - Uw brief over Uw onaangename ondervinding zie ik met veel belangstelling tegemoet, want ik-ook heb zoo'n lief familie-exemplaar gehad, die, onder het motto liefheid, zich overal indrong, (wel te verstaan waar wat te halen viel, geld, voorname relaties, invloed voor haar man), en die zoo valsch was, dat je nooit wist wanneer ze waarheid sprak en wanneer leugen. Een *eigen* eerlijke opinie had ze nooit, altijd die van de(n)gene, die moest worden opgevleid. - Gij spreekt van een vorigen brief van U, met een bezending. Ik meende, dat ik U reeds had beantwoord op alles. Hebt gij die laatste corr: aan U niet gelezen misschien? In elk geval zal ik de copie nog nazien.

L.P. - Uw ‘piete-peuter-briefje’ om Uwe belangstelling met mij uit te drukken, vond ik zoo lief, dat ik er U omgaand voor kom bedanken. Ik beantwoord Uw vorigen langen brief dan later zoo spoedig mogelijk. Het was een heel lief idee van U dat laatste briefje te schrijven.

J.K. - Ik beantwoord nu maar éérst Uw laatsten brief met het artikel, waarvan ik U de proef laat toezenden. Gij ziet daaruit dat ik het plaats, en ook zal ik het in dat nommer, dat met den gedenkdag samenvalt, doen opnemen. Voorloopig hartelijk gegroet.

Jonge Weduwe. - Ik zal aan Uw noodkreet gevolg geven. Er is zóóveel copie. Maar gij hebt nu wel recht op een beurt. Is *dit* niet Uw laatste pseudoniem?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN

7 September 1910.
24ste Jaargang.
No. 10

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem, als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Een en ander.
VI.
Evenredig Aandeel der Vrouw in het Ouderlijk Gezag.

I.

Was dat de gouden eeuw, toen vader Morgan en met hem vele volgsters ons verzekeren, in den oer-tijd, de gezinnen leefden onder het matriarchaat, toen de moeder was de wikkende bestierster en de vader de dienende werker, toen het kind slechts kende de zorgende voedster en de verwekker nameloos opging en verdween in de menigte, toen de vrouw nog uitsluitend was het redelijk wezen, de in licht en schoonheid wandelende, terwijl de man slechts rondsloop als het lichtschuwe diermensch, de pithecanthropos, waarvan in recenten tijd Dubois herschiep het

satyrachtige beeld, droeve beschaming van der moimen aanmatigende ijdelheid. Was dat de gouden eeuw? Men zou meenen het te moeten aannemen, wanneer men hoort zoo menige blakende ijveraarster, die uitgaande van deze sociaal-historische uitbundigheid, hare theoriën ontwikkelt omtrent den komenden, nieuwen heilsstaat, het toekomstelysium, waarin opnieuw gebreideld zal zijn en onderjukt der sluwe kracht ruwe zelfzucht, de vrouw zal hebben herwonnen de oorspronkelijke heur toekomende plaats en als voorheen zal zijn de kloeke bewaakster van

recht en rede tegen het blinde, teugelooze geweld.

Het zal zonder twijfel overbodig zijn hier in 't licht te stellen het groteske van bovenstaande, trouwens slechts om der curiositeits wille aangehaalde elucubratie en iedere maar eenigszins ernstige vrouw met ons zonder meer onmiddelijk verwijzen naar het rijk der fabelen deze al te doorzichtig speculatieve drogverheveling. En zoo wij er niet toe komen er om te lachen met gullen lach, dan is dat geenszins omdat het derisoire element niet ruimschoots aanwezig is, maar enkel om het droeve feit, dat te veel kwaad berokkend wordt aan eene overigens goede zaak door dergelijke om als ernst opgedrongen on-ernst. Want zoo iets, dan mag het schermen met kartonnen houwers als deze matriarchantstheorie in de eerste plaats worden aangevoerd als een zwaarwichtig argument tegen alle der vrouw toe te kennen vermeerdering van invloed en gezag.

II.

Naar aanleiding van het thans te behandelen feministisch derikeratum, dient voor allen de vraag gesteld, wie zijn of behooren te zijn de natuurlijke opvoeders der kinderen en aan wie behoort uit kracht daarvan het opvoedend gezag.

Voor degenen alweer, die richten hun doen en denken naar Gods woord, is, voor zoover het hun eigenlijk een vraag kan zijn, hierop slechts één enkel antwoord en geen andere mogelijkheid zal hun denkbaar, geen andere wet aannemelijk zijn, dan de eenige, die voorschrijft, dat het grootbrengen der kleinen is en steeds blijven zal de heiligste plicht van hen, aan wie de Schepper ze heeft geschonken en toevertrouwd.

Maar ook voor iedere andere redelijk denkende en uit door systemen-waan verblinde vrouw buiten het Christendom zal het antwoord niet anders kunnen luiden, dan dat alle opvoeding is de natuurlijke taak der ouders. Want zooals de vogel vergezelt het prille gebroed gedurende de eerste pogingen tot vliegen en niet aflaat van zorgen en toezien, voor dat bereikt is door allen het volle vermogen, zooals elk dier voedt en koestert het jong, het kweekt en opbrengt tot de volkomen maturiteit, zoo-ook op hooger plan is het der menschelijke ouderen van nature toegewezen plicht, te kweeken en groot te brengen hunne kinderen en tot op redelijken leeftijd te wijden hunne voortdurende zorgen en hunne zorgzaamste liefde aan de gunstige ontwikkeling hunner lichamelijke zoowel als geestelijke vermogens. En waar dan ook wederom de ultra's onder de feministen, om der wille van de mogelijkheid eener algeheele oeconomische gelijkstelling met den man, de voetsporen drukten der socialisten, en met hen de vrouw zouden willen ‘bevrijden van den last der kinderverzorging’ en dezen zouden willen verleggen op de schouders van de openbare gemeenschap, daar stellen zij zich op een standpunt van volkomen onnatuur en verzetten zij zich niet alleen tegen alle geöpenbaarde, maar evenzeer tegen de èn door de rede èn door de natuur uitdrukkelijk voorgeschreven wetten.

De ouders dus zijn de opvoeders der kinderen uit kracht van alle gegevens. Nu ligt het echter voor de hand, dat ofschoon alle opvoeding zal moeten zijn het resultaat der bemoeiingen van beiden, van den vader zoowel als van de moeder, en deze doelend in eene richting, gezamenlijk zullen trachten te bereiken eenzelfde eindpunt, de beiderzijdsche functiën niettemin behooren te zijn verdeeld naar den aard der specifiek mannelijke en vrouwelijke eigenschappen en dat dus in de eerste levensjaren

de vrouw zal hebben te dragen het voornaamste aandeel in de te besteden zorgen, op meer vorderenden leeftijd daarentegen de vader zal zijn aangewezen om te nemen de leiding. Want, als de natuurlijke voedster en om de haar eigen teederheid en geduld, haar fijn gevoel en zachte vaardigheid zal in de eerste plaats de moeder zich dienen aan te trekken het lot van 't brooze, hulpelooze wezentje dat haar werd verpand; en later slechts, waar het geldt te vormen het zich ontplooiend karakter, uit te roeien de ongewenschte eigenschappen van hart en geest en te ontwikkelen de aanwezigen deugden en in te prenten de ontbrekende, dan, als gevraagd zal worden naar wijsheid en kracht, naar rustig inzicht en sterke beradenheid, dan zal het zijn aan den man om te doen gelden zijn gezag, zal de vrouw moeten treden op den achtergrond, om slechts biddend te waken nog tegen de verharding des gemoeds die vaak verzellen wil het rijpen van 't verstand.

III.

Ik meen te mogen aannemen in het bovenstaande voldoende te hebben aangetoond, hoe de opvoeding behoort voor alles aan de ouders, hoe ze niet anders kan en mag zijn

dan het product eener wisselwerking tusschen twee weliswaar heterogene, maar elkander noodzakelijkerwijs aanvullende geaardheden, en dat er dus, absoluut genomen, geen sprake is van eenige prioriteit naar welke zijde ook, aangezien in alle normale gevallen - en dat zijn die, waarin aanwezig is de zuivere eenheid van inzicht die het natuurlijk uitvloeisel is eener wederzijdsche liefde - beide factoren steeds zullen zijn gelijkelijk onmisbaar en even gewichtig.

En geen wijs man dan ook, die zich ooit zal geroepen voelen in te grijpen in het liefderijke werk eener zorgende moeder, evenmin als een welgeaarde vrouw het den vader zal maken tot verwijt wanneer hij optreedt met klemmende strengheid, waar de noodzaak daar toe dringt.

Als alle algemeene regels echter, geldt ook de hier aangevoerde in zijn algemeenheid niet anders dan voor de normale gevallen. En waar ons, indachtig aan de bekende menschelijke onvolkomenheid, veilig mag worden aangenomen, dat zoo deze normale gevallen al het meerendeel, dan toch niet het overgroote meerendeel zullen vormen van de in den regel voorkomende, en dat, zoowel door eigendommelijkheid van karakter als door inwerking van buiten de gevorderde eenheid van inzicht nog al eens te wenschen zal laten, kan het niet uitblijven of ook de eenheid van wil zal niet steeds aanwezig zijn en tengevolge hiervan zal onvermijdelijk moeten rijzen het conflict.

Nu is vanuit christelijk zoowel als practisch standpunt de meest wenschelijke oplossing van elk conflict de schikking in der minne. Waar gerezen is verschil van meening, daar dient - natuurlijk waar het geen beginselen geldt van onwrikbaren aard - in de eerste plaats getracht naar een elkander naderen door een beiderzijds aan kant zetten wan alle ijdelheid en zelfzucht en het vóór alles op den voorgrond plaatsen van de zaak, het heil waarom het gaat. Geen zich te kort gedaan wanen in eenig opzicht, geen stokstijf houden aan eigen wil en zweren bij eigen verstand, maar in eenvoud doelen naar het beste, en verre houden van de Liefde alle wrevel gegroeid in het zelfwillig ik.

Niet steeds echter zal deze oplossing zijn de bereikbare zelfs daar waar niet afwezig is de goede wil. Niet alleen dat niet een ieder gezegend is met energie noodig voor een innerlijke zelfoverwinning, maar ook de omstandigheden slaan vaak met machteloosheid, daar waar de wil werkelijk neigt ten goede. En waar dit het geval is, waar, hoe dan ook, een elkander naderen, een overeenstemming niet is tot stand te brengen, daar natuurlijk rest niet anders dan de erkenning van een beslissend eindgezag.

Dit eindgezag nu zal uit den aard der zaak moeten berusten bij die eene der beide partijen, die uit kracht van interente eigenschappen als vanzelf is aangewezen tot het voeren van dit gezag. En het valt niet te ontkennen dat deze eigenschappen - kracht en vasten wil, rustig doorzicht en ernstig verantwoordelijkheidsgevoel - allerminst beschouwd mogen worden als vormend het merk van der vrouwen aard, maar integendeel zonder eenige twijfel integreerend behooren tot het karakteristieke wezen van den man.

En moge men van zekere zijde hier al aanvoeren weer, dat, zoo de vrouw deze noodige gegevens inderdaad in mindere mate bezit ofwel mist geheel en al, dit het gevolg is juist van een eeuwenlange uitsluiting van alle gezag, dat het vermogen om waar het noodig is kloek en bewust handelend op te treden door langdurig onbruik als het ware is geatrophieerd, een feit blijft het niettemin dat, zoó het al mag

voorkomen latent, het zeer zeker toch niet aanwezig is in dadelijke activiteit en het voor het oogenblik dus zonder eenigen twijfel mist alle practische bruikbaarheid. En zij dus, die zouden wenschen of eischen dat, in afwachting eener mogelijke toekomstige reactiveering, het finale ‘sic volo’ reeds nu weer werd het prerogatief der vrouw - ik laat in 't midden of het dit ooit zou kunnen of mogen worden - zouden het ge zinsleven wagen aan een proefneming zóó roekeloos, dat zeer zeker geen enkele gewetensvolle moeder de verantwoordelijkheid daarvoor mede zou willen dragen.

Of er dan niets in redelijkheid zou zijn te wenschen voor de vrouw, wat aangaat hare plaats en hare rechten in het huisgezin en ten opzichte harer kinderen? Zeer zeker wél! Daar echter deze wenschelijkheden niet onmiddelijk voortspruiten uit het beginsel, uit het eigenlijke wezen dus der zaak en ze, - daar ze hunne reden van bestaan slechts ontleenen aan uitzonderlijke gevallen, - niet meer dan toevalligerwijze raken het hier behandelde vraagstuk, acht ik het beter er niet hier op in te gaan, maar ze nader te behandelen in een volgend artikel over de privaatrechtelijke positie der vrouw.

H. VAN ROGGEN - BLOMHERT.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 9).

V.

Mevrouw Horstenboer, in haar heel-donkergrijze japon, met het eenvoudig-modieus kapsel van reeds sneeuw-wit haar, en de statige rechte houding, en den lieven glimlach, en de heldere sprekende oogen, was 'n tweede vrouw waarmee je voor den dag kon komen. -

Zooals zij daar zat neven haren goed-geconserveerden aanstaanden echtgenoot Eduma de Witt, met zijn commandeur-lintje, en zijn aristocratisch-kaal hoofd, en nog frisch gelaat, paste zij eigenlijk veel beter bij hem - dacht mevrouw Holt, die in haar element was -, dan hare overleden schoonzuster, die burgerlijke, verlegen, stijve Amsterdamsche Saar. -

- - Zij nam, tegen hen overgezeten, even haar glas op om hun verstolen toe te drinken, vóór straks de eigenlijke toasten begonnen.

Want het was háár familie-reunie, háár feest voor hen, - en zij genoot ervan zich weer eens zoo recht te kunnen wijden aan 'n schitteren met haar mooi huis, en welingerichte salons, en uitstalling van oud familie-porselein en familiezilver, alles onder 't motto dat zij het deed voor anderen, heelemaal uit zelfopoffering voor van lieve zuster. -

Haar eigen dochter ontbrak, had Davos niet willen verlaten, altijd bang hare wankelende gezondheid te zullen bederven door 'n onvoorzichtigheid, maar in Ellen had ze nu een vergoeding. Ellen, in 'n wit japonnetje met 'n zwarten strik in 't haar, en 'n zwart ceintuur, zag er allerliefst uit, zat naast 'n neef van hare aanstaande grootmoeder, den jongen Vermeulen, eenerzijds, anderzijds naast haar eigen neef, den oudsten zoon van Oom Sjoerd en tante Mary, 'n blaag van even achttien, die zich erg voelde in zijn net 't eind-examen van 't gymnasium achter den rug hebben, sprak al met 'n blasé air verwend-jongetje, over de dorpsigheid van den Haag, en over de achterlijkheid van de modes daar, en over Parijs, dat zoo heel wat anders toch is.

Ellen vond hem onuitstaanbaar, luisterde veel liever naar den knappen blonden meneer Vermeulen, die haar beloofde dat hij haar 'n toegangskaart zou bezorgen voor de Kameropening. - Het ging tegenwoordig niet zoo gemakkelijk meer als vroeger, maar hij stond er haar voor in, dat hij er haar een zou zenden. - Hij kende zoovéél Kamerleden. -

'Niets aan - letterlijk niets aan. - - Dan moet je die burgermannetjes zien, die we tegenwoordig hebben, door die socialistenafgevaardigden, die er bij zijn, in hun pakjes, o bespottelijk' - - smaalde Bernard Eduma de Witt; eigenlijk was de familie-naam Berend, maar die was verHaagscht in Bernard of 'Ber'. -

Hij sloofde zich uit om tegen haar aardig te zijn, half omdat ze hem wel beviel, al was ze erg groen in zijn blasé oogen, toch 'n verduiveld knap gezichtje wèl; maar vooral toch omdat hij haar wist 'n rijke erfgename te wezen, als eenig kind van den schatrijken Govert-Jaap Stinia. - Zijns vaders wereldwijsheid had hij in dat opzicht

ruimschoots geërfd; - hij merkte ook heel goed hoe die, en z'n moeder, van hun kant zijn avances aanmoedigden, om dezelfde reden.

Maar Ellen, al begreep zij zijn bedoeling niet, schreef zijn opdringerigheid alleen maar toe aan z'n 'n germain-neef van haar zijn, vond hem ongenietbaar, 'n naren eigenwijzen jongen, op wien zij daarenboven neerzag, in haar van gelijken leeftijd als hij-zijn zich reeds veel ouder voelend toch, door haar vrouw-natuur, en hem nog maar als 'n kwajongen neven zichzelve beschouwende.

'Drinkt U heelemaal niets,' vroeg meneer Vermeulen, ziende dat Ellen angstvallig haar hand hield op haar glas, telkens als 'n knecht wilde inschenken den een of anderen fijnen wijn -

Zij droeg haar blauwen knoop niet meer zoo opzichtig als vroeger, zoo aanstellerighoogmoedig als christenridderorde; het lintje kwam nu maar even bescheiden gluren van achter langs haar broche. - Hij had het daardoor niet opgemerkt ook, informeerde, belangstellend: -

'Ook al 'n gezondheidsreden zeker? - Iedereen doet tegenwoordig aan den een of anderen leefregel.' - -

'Neen' - haastte zij zich te zeggen, kleurend, maar waarheidsgetrouw. 'Het is niet om mij-zelve, het is om het christelijk voorbeeld,... ik ben geheel-onthoudster.' - -

'Ah' - - Mr. Ferdinand Vermeulen kreeg 'n onmerkbaar trekje van ironie om zijn mond. - 'U zijt een èchte Stinia, merk ik.'

'Ja, dat hoop ik altijd te zijn en te blijven' - antwoordde zij met een beetje gekwetste fierheid. Zij voelde, zonder te begrijpen waarom, dat deze man van een andere geestesrichting was dan die van haar vader en de zijnen. - - En ze wilde weten:

'Vindt U het niet 'n mooi ding, de geheelonthouding?' -

'Neen,' zei hij, zich zelf 'n glas wijn inschenkend. - 'Ik geloof dat wij Gods gaven gekregen hebben om ze te gebruiken, tot ons geluk en tot onze vreugde; - - ik geloof dat wij geschapen zijn om hier op aarde zoo gelukkig te wezen als wij kunnen' - - -

Ellen zag hem met groote verbaasde oogen aan:

‘Maar in den drank steekt toch geen geluk’ - - - zeide zij vaag. - -

‘Drank - dronkenschap - zeker’ - lachte hij. ‘Maar, freule lief - predik ik dan misbruik aan? - - Ik zeg U alleen maar dat m.i. een gepast aannemen van alles wat ons te genieten wordt gegeven ligt in de bedoeling van den Schepper zelf. - - Al die zelf-kastijding en zichzelf-ontzegging is m.i. een onnatuur, die zich wreekt te eenigertijd aan ons zelf.’ - -

‘Maar - - U bent toch óók orthodox?’ - Ellen vroeg het bijna angstig. Zij vond haren tafelbuur erg sympathiek, en zij beefde bijna terug voor de mogelijkheid, dat hij niet tot ‘Gods-kinderen’ zou behooren. - -

‘Natuurlijk - - natuurlijk.’ - - Maar Mr. Vermeulen zei het zonder heel veel enthousiasme, alsof hij haar tegelijk wou laten voelen, dat hij met dat al niet voor zoo'n dweeper wenschte door te gaan als haar vader. ‘Iedereen in den Haag van onzen kring is orthodox’ - voegde hij er bij, zonder dat zij, in hare naiveteit, den spot in zijn toon begreep.

Wat een mooie elegante vrouw had hij! Zij moest telkens zien naar de overzijde der tafel, waar mevrouw Vermeulen, tusschen oom Sjoerd en een halfbroer van mevrouw Horstenbroer in, met beiden om het hardst flirtte. Zij was heel laag gedecoleteerd, droeg een strak hare buste omspannende, heel licht gele japon, en in haar haar, heel mooi-getint bruin-genuanceerd haar, strengelde een band van zwart fluweel, waarop diamanten fonkelden. - -

‘Hoe gaat het met Uw jongetje?’ - vroeg mevrouw Holt, zich naar haar toebuigende. -

‘O dank U - - de dokter is tevreden - maar U begrijpt, het is een langdurige geschiedenis - - *als* het maar terecht komt tenminste.’ - -

Een trek van ingehouden onwil ging, terwijl zij het antwoordde, even om den fijnen rooden mond der spreekster; - zij werd er nooit gaarne aan herinnerd dat haar eenig kind tot de misdeelden behoorde. - -

‘Wat is er met Uw jongetje? - Hebt U een ziek kind?’ - informeerde Ellen, die tante's vraag had gehoord, vol medelijden.

Ook meneer Vermeulen sprak niet graag over zijn ongeluk, waarnaar de menschen plichtmatig-onverschillig informeerden, 't antwoord reeds vooraf wetend, maar die lieve medelijdende stem van het jonge meisje trof hem weldadig door hare oprechte belangstelling:

‘Hij heeft een heupziekte; hij zal jaren moeten liggen; - het is een nieuwe soort gipsbehandeling, die op hem wordt toegepast.’ - -

- - ‘O!’ - Ellen deed een uitroep van warm medelijden. ‘Wat vreeselijk!’

‘Wij hebben altijd een pleegzuster bij hem, om hem op te passen en bezig te houden, behalve de kinderjuffrouw. - U begrijpt, voor mijn vrouw zou dat te vermoeiend zijn op den duur’ - - En weder was er die ironie in zijn stem, die Ellen niet begreep. -

Zij keek nu intusschen met een geheel ander gevoel naar die mooie vrouw. Hoe kon je nu plezier hebben aan hier zitten, en je zoo mooi aankleeden, terwijl je thuis een ziek kind hadt? Het streed heelemaal tegen haar strenge plichtsopvatting. - -

‘U moet hem eens komen opzoeken; - hij zal het heerlijk vinden - - Wilt u?’ - zei meneer Vermeulen naast haar. - Hij wist zelf niet waarom hij het eigenlijk vroeg. Dit jonge, naieve, mooie meisje, dat blijkbaar zoo oprecht-eenvoudig nog was, trok hem aan als iets nieuws, iets nog niet-ontmoet-op-zijnlevens-weg, waardoor zij hem

interesseerde. Hij vond het bepaald wel aardig dat zijn relatie met zijn tante, de aanstaande tweede mevrouw Eduma de Witt, hem waarschijnlijk wel méér met haar in aanraking zou brengen. - -

'O, graag' - Ellen voelde zich dankbaarblij dat zij eindelijk eens iets 'nuttigs' te doen kreeg in de leegheid van haar Haagsch leven, die haar ging drukken door het groot-verschil met haar vroeger bestaan op de Ekenhuize, van armen- en zieken-bezoek en Zondagschool en cathechesatie van reeds aangenomenen. Zij had wel nu en dan gevraagd aan tante en aan haar aanstaande grootmoeder, of die haar geen werk van dien aard konden bezorgen, maar men had haar geantwoord dat zij wachten moest tot den winter; dan begonnen al die soort dingen, en was er meer gelegenheid haar hier of daar in een christelijken werkkring in te leiden. Vooreerst moest zij er zich nu maar toe bepalen hare moeder met het inrichten van het nieuwe huis te helpen.

O die verhuizing! Het had haar zoo'n pijn gedaan, toen ze al die nieuwe, haar niets zeggende meubels zag aanschaffen, want Geerte, in haar haat tegen De Ekenhuize, wilde niets van daar laten overkomen. 'Al dien ouderwetschen rommel had zij lang genoeg gezien' zei zij bijna ruw. -

'Het zou ook jammer zijn; het past in die omgeving daar, niet in een modern interieur', vergoelijkte mevrouw Holt, den traan van spijt in Ellen's oogen ziende.

'Ja, dat was waar, dat voelde Ellen-zelve óók wel. Uit dat oogpunt was zij-zelve maar blij, dat alles 'thuis', zooals zij in stilte in hare gedachten De Ekenhuize nog steeds noemde, maar bleef zooals het was; maar hoe zou zij ooit kunnen wennen aan deze omgeving, waarin niets was dat aan haren vader herinnerde; aan deze die woning

waarin hij nimmer een voet had gezet.! - En het was toch gegaan! - Zooals alles gaat tenslotte. Als we jong zijn denken we, dat het onmogelijk is het leed op onze schouders te nemen, maar die worden sterker in het torschen naarmate de jaren vermeerderen, en daarmee het levensleed.

Ellen was er nu al heelemaal aan gewend - bijna tot haar eigen schaamte. Zij vond de straat, de Amalia-straat, suf, maar haar boudoirtje, door Geerte met veel smaak voor haar ingericht, door haar-zelve met allerlei persoonlijke souvenirtjes van cadeautjes, die ze telkens kreeg, aangevuld, was haar een vertrouwlijk heiligdom. En dan ook, ze kon het niet ontkennen, die moderne, sierlijke meubels, en die lichte stoffen en teere kleuren, waarvan mama zooveel hield, en waardoor 't heele huis een vroolijk en in-gezelligen indruk maakte, deden eigenlijk veel intiemer aan, dan de statige, deftige, dikwijls niet heel practische familiestukken van De Ekenhuize.

Sinds een maand waren ze nu geïnstalleerd. Als grootpapa en mevrouw Horstenboer gehuwd waren, zou mama beginnen te ontvangen. - Allerlei oude kennissen waren reeds gekomen, om haar bij tante Holt op te zoeken. - - Ellen, die eerst, tegen het nieuwe leven had opgezien, verheugde er zich nu wèl op. - -

't Was óók zoo gezellig nu een vriendin van haar eigen leeftijd te hebben! De duitsche kostschoolvriendinnen werden er een beetje voor vergeten. Miesje Vervoorde zat aan den anderen kant van Bernard Eduma de Witt, - een schitterende satisfactie voor tante Holt van hare christian-science-geneeswijze! Zij had zich als heelemaal laten hypnotiseeren door den invloed der Engelsche Christianscientiste die op haar was afgezonden, en, met hare hand in de hare, haar ‘behandelde’. - Zij werd nu vertoond als een soort wonder, genoot er daardoor zoo intens van zichzelve als zoo interessant te zien beschouwd, dat zij daaraan haar veerkracht ontleende tot zich zoo opgewekt en gezond voelen. - -

‘Ik had nooit gedacht je zóó hier te zullen zien,’ zei mevrouw Holt tegen haar, om 'n gaping in het discours, dat even verflauwde, aan te vullen. ‘Is het geen gezegende raad geweest, dien ik je gaf, kindje?’ -

- - Mevrouw Vermeulen informeerde beleefd welken raad mevrouw Holt had gegeven. Zij wist wel van de Christian-Sciencebehandeling, maar begreep, welopgevoed, hoe hare gastvrouw gráág 'n gesprek over het onderwerp wou uitlokken.

En het relaas vloeide ook dadelijk, dankbaarenthousiast, van Miesje's lippen.

‘U hadt het moeten zien, mevrouw, hoe ik vroeger was; - ik kon niets - niets. - En hoevel doktoren ik gehad heb! Geen een, die wist mij te genezen! En toen heb ik van mevrouw Holt het boek van mrs. Eddy ter leen gekregen, en het is wonderbaarlijk zóó'n kracht als daarvan uitgaat;... het is iets dat je niet begrijpen kunt als je 't niet zelve hebt ondervonden...’

Miesje's oogen gingen al vertellend kwijnend ten hemel. En, toen meneer Vermeulen haar vroeg: ‘Maar *wat* staat er dan in, in dat boek’, zei zij bijna beleedigd:

‘Dat is niet iets dat je zoo maar kunt uitleggen. Dat moet U zelf lezen - en vooral *gelooven.*

- - Op het *geloof* komt het aan.’ -

‘Theosophie is óók erg in de mode’, - zei mevrouw Vermeulen bij wijze van antwoord, maar het koude stilzwijgen dat nu allerzijds volgde deed haar begrijpen, hoe zij een bêtise had gezegd. Dat was wàár ook, theosophie was weer heel wat anders, lang niet zoo gedistingueerd als Christian-science! Je kon ook niet alles

onthouden van die gekke nieuwerwetsigheden, en, om zich 'n houding te geven liet zij er maar gauw zelve op volgen:

'*Ik* voor mij houd anders mij 't liefst bij mijn Bijbel. Dat is toch Gods Woord onvervalscht en zuiver'. -

'Juist mevrouw - daar zegt U een wáár woord', prees haar de bruidegom, voor wien het plicht bleef, in zijn positie van Ex-premier van een Christelijk Kabinet, op te komen voor de orthodoxie. - -

Hij dacht ondertusschen bij zich zelf, dat die Vermeulen goed uit zijn oogen had gekeken: 'n verdomd mooie vrouw toch! En 'n hals, om in te bijten! En ze was er niet zuinig op óók, op hare beauté, liet ze goed inzien in 'r japon! - -

Ellen, met 'n kinderlijke verbazing, hoorde die elegante, laag-gedecolleteerde, aldoor met oom Sjoerd smoezelende vrouw, die haar zieke kind thuis alleen liet, plotseling zoo vroom redeneeren over haar Bijbel. Het werd haar hoe langer hoe twijfelachtiger in haar vroeger zoo ongeschokt geloof in de oprechtheid van hare standgenooten wat Bijbel-geloof aangaat. - Onmogelijk kon zóó'n vrouw toch meenen wat ze zei, er ook maar één oogenblik aan denken in ernst, dat zij *deed* wat Jezus leeraart! - -

Zij was blij, dat meneer Vermeulen er zijnerzijds niets aan toevoegde. Die had ten minste zooeven eerlijk gezegd hoe hij dacht over die Geheelonthouding, niet gepoogd haar naar den mond te praten uit schijnheiligheid! - - - -

Aan het dessert sloeg Sjoerd een toast, die klonk als een klok, herdacht daarin zijn lieve onvergetelijke moeder met een paar wèlgekozen woorden, sprak ook van zijn groote achting voor den overleden heer Horstenboer, den

eminenten staatsman en christen, om dan neer te komen op een fijn-ingekleed complimentje aan het adres van haar, die nu in zijns vaders eenzaam huis diens naderenden ouden dag wilde komen vervroolijken, haar die zij allen om het hardst liefhadden en bewonderden - - - aan wie opnieuw den moedernaam te geven hem, en zijn vrouw, en zijn zusters een blijdschap zou zijn! - -

- De oudere dames, de bruid-zelve, en tante Holt, en Geerte, snikten. - - Er waren zoovele herinneringen! - - Geer te dacht ineens aan het sterfbed harer lang-vergeten moeder, en aan haar eigen nooit geheel uitgedoofden wrok tegen de indringster, die nu die ledige plaats ging innemen.

Maar haar klinken met de anderen mee, was er niet minder hartelijk om. Zij was een kind van haar vader; als hij steeds in staat het verleden aan den kant te zetten voor het heden. - -

De halfbroeder van mevrouw Horstenboer bedankte uit haar naam; hij bracht het er lang niet zoo goed af als Sjoerd, - sprak houterig en stijf. En mevrouw Holt, voelend dat zij dien kouden indruk, volgend op de door Sjoerd's toast gewekte warme stemming, gauw weer moest verwisschen, zei aandoenlijk:

'Dat *mijn* kinderen hier nu geen van allen zijn mogen. - - Mijn arme Henkie! - En Gerty en Nout zoo ver weg steeds.' - -

Zij had er alle satisfactie van. - Iedereen kreeg weer met haar te doen, zoo 'n lieve vrouw, en die steeds zoo alle eigen leed terzijde wist te zetten, om alleen voor anderen te leven! - -

'Des te meer waardeeren wij je groote hartelijkheid voor ons, - dat je voor ons je zulk een feest wilt getroosten' - sprak haar broer week, en mevrouw Horsten boer bekrachtigde die woorden met een zwijgenden handdruk, over de tafel heen. - -

(*Wordt vervolgd.*)

Naar aanleiding van Multatuli.
(Voor Marie en voor de wed. W.)

Brieven van Tine Douwes Dekker aan mevrouw Omboni

Een van de grootste onbescheidenheden onzer tegenwoordige eeuw ten opzichte van beroemde mannen komt mij wel voor de manie te zijn, van na hun dood alle brieven, zoowel van hen zelven als die op hen betrekking hebben, aan het publiek prijs te geven, met een onbescheidenheid, die er zich niet om bekommert of de inhoud, van den intiemsten aard soms, wellicht geheimen ontsluiert, die, in het belang van den hoofdpersoon zelf, veel beter bedekt waren gebleven. In de meeste gevallen vindt deze handeling natuurlijk haar oorsprong in een boekverkoopers-speculatie, die, in het uitgeven van al wat op een pas overleden grootheid betrekking heeft, terecht een financieel voordeel ziet; en het is te wijten aan de hebzucht of het geldgebrek der overlevende bloed verwanten, welke zich door het afstaan van de benoodigde correspondentie tot een dergelijke onkieschheid leenen, dat méér dan één afgestorvene door het in het licht verschijnen zijner intieme brieven, die hij nimmer voor nieuwsgierige oogen bestemd had, na zijn dood van het imposante voetstuk is afgerukt,

waarop zijn arbeid hem bij zijn leven geplaatst had -; om voor ons daar te staan voortaan in de naaktheid van een kleinzielig, twistziek, of boosaardig karakter.

Waar het intusschen den man geldt, wiens naam thans aan de uitgave van tallooze zijner vertrouwelijkste brieven is verbonden, waar wij te doen hebben met den veelbesproken, veel benijdden, veel beklaagden, veel verkeerd begrepen Douwes Dekker, mogen wij wel aannemen, al ware ook hier véél, zéér veel, beter ongedrukt gebleven, dat edeler drijfveeren, dan die alleen het eigenbelang van den uitgever betoogden, in het spel zijn geweest. Over het algemeen genomen geloof ik wel, dat de tweede mevrouw Douwes Dekker haren man niet altoos een dienst heeft gedaan door zijn brieven, die meest zijn zielsstemming van het oogenblik, ondoordacht en dikwijls in hevige overdreven woorden, weergeven, te publiceeren zonder behoorlijke schifting - en hem daardoor, méér nog dan reeds het geval was bloot te stellen aan een beoordeeling der nieuwsgierige ‘massa’, die als geheel genomen, te weinig fijnbewerktuigd is, te weinig heeft geleden, en te weinig het lijden van een ander begrijpt, om eerbied, medegevoel te kunnen toonen voor een door het lot al te zwaar beproefden, door veel lijden bitter geworden, overspannen zenuwlijder als Douwes Dekker menigmaal geweest is.

Toch, de weinigen voor wien, ondanks zijn vele gebreken, Multatuli daar staat als een mensch met een groote, zij het ook door het lijden misvormde ziel, zullen niet onbevredigd, niet teleurgesteld, zijn correspondentie ter zijde leggen; zullen erkennen dat mevrouw Douwes Dekker zich niet vergiste, waar zij meent dat de openbaarmakking van haar echtgenoots correspondentie mooie intieme karaktertrekken van hem soms scherp doet uitkomen, en een bewijs aflegt in elk geval,

dat hem veel reden is gegeven, helaas, tot die hartstochtelijke verbittering, die in zijn toon zelden ophoudt te spreken. - En dezulken, wier sympathie voor 'Tine', uit Dekkers briefwisseling met haar tijdens zijn verblijf te Brussel, waar hij onder zooveel ontbering den Max Havelaar voltooide, toch reeds niet zeer groot kon zijn, die zich zeiden, dat *die* vrouw welke ook overigens hare deugden geweest zijn, niet in staat scheen haren genialen beklagenswaardigen man te begrijpen en te waardeeren, zullen uit de lezing van Tine's brieven aan mevrouw Omboni, hare vriendin in Milaan, dunkt mij, nog meer de overtuiging gewinnen, dat mevrouw Douwes Dekker - van Wijnbergen, hoezeer ook diep te beklagen, hoezeer ook het goede en zelfopofferende beoogd hebbende, toch niet de vrouw was, geschikt om een karakter als dat van haren Eduard te leiden en terecht te brengen. - In een recensie van de 'Grids'[1] worden deze 'Brieven' hemelhoog geprezen, geroemd als fijn vrouwelijkegemoedsuitstortingen, die een ideale vrou wenziel ontsluieren. Met belangstelling en sympathie, nog vermeerderd door het aantrekkelijk portret der schrijfster, dat aan het boekje voorafgaat, nam ik, na kennismaking met dat gunstig oordeel, de Brieven ter hand, maar, ik moet eerlijk bekennen met den besten wil ter wereld de meening van 'De Gids' niet te kunnen onderschrijven. Zeker, ik heb achting en eerbied voor de oprechte liefde tot haren man, voor de bereid willigheid zijn moeiten te deelen, en met hem mede te lijden, waarvan mevrouw Tine in haar schrijven telkens blijk geeft, en waarvan de oprechtheid aan geen twijfel onderhevig kan zijn. Maar een andere vraag is het, of verstand en rede in hare handelingen in zoo hachelijke omstandigheden behoorlijk hebben meegesproken, of zij niet alleen een liefdevolle maar ook een wijze huisvrouw is geweest. En, ofschoon het mij eenigszins tegen de borst stuit hier over een doode een oordeel te vellen, - zij, die meenden, dat het in haar belang was haar intiem geschrijf aan de publiciteit prijs te geven, mogen er de verantwoording van dragen, - ik kan niet anders dan op die vraag antwoorden: neen, zeer bepaald neen.

Zoo dokter Swart Abrahamsz, in zijn bekende Multatuli-studie, met veel scherpzinnigheid tot de slotsom komt, dat de auteur van den Max Havelaar een slechts half toerekenbare zenuw-lijder geweest is, na de kennisneming van Tines brieven aan mevrouw Omboni krijgt men de overtuiging, dat zij, niet minder dan haar man, in hooge mate geëxalteerd moet zijn geweest, en dat haar overspannen woorden en onberedeneerde gedragingen daarvan telkens bewijzen opleveren. Neem bv. de overdreven taal, waarin mevrouw Omboni in de geheele correspondentie voortdurend door haar vriendin wordt vergood, en verheerlijkt, als een soort heilige. Hier denkt men eerder aan een verliefd jong meisje, dat aan haren afwezigen minnaar schrijft, of aan een bakvischje, wier pen zich nog niet recht weet te sturen, en die hare bladzijden vult met de roman-phrasen die zij in haar leeg hoofdje heeft, dan aan eene door financieele zorgen in het nauw gebrachte, van haren echtgenoot gedwongen gescheiden levende, met de zorg voor twee onmondige kinderen belaste moeder; die reeds een geheel leven achter zich heeft en een van veel ervaring en veel bittere teleurstelling. Wanneer een brief van mevrouw Omboni, aan wie de verplichting tot schrijven telkens opnieuw op het hart wordt gedrukt alsof Tine denkt te zullen sterven zonder die correspondentie, eens wat langer uitblijft dan gewoonlijk, dan vergaat mevrouw Douwes-Dekker terstond van angst, twijfel, en jaloezie; dan stort zij haar hart uit in overdreven aanhankelijkheids-betuigingen, verzekert der vriendin dat zij

1) Dit artikel is een herdruk en ziet dus op een vroegeren Gids-jaargang.

niet kan leven zonder den troost harer brieven, smeekt haar in de hartstochtelijke taal van een wanhopig minnaar haar toch niet te vergeten, en gedraagt zich in één woord met een kinderachtigheid, die in *hare* ernstige omstandigheden iets dubbel bespottelijks en ergerlijks heeft. Wie de treurige geschiedenis van Tine niet kende, en voor het eerst van haar hoorde uit deze Brieven, moet wel den indruk krijgen van haar, dat zij, wel verre van het leven reeds te kennen, en er zoo zwaar door gefolterd te zijn geworden, integendeel uit gebrek aan ernstige gedachten en bezigheid te veel tijd over had en zich daardoor in een geëxalteerde en dwaze vriendschap is gaan verdiepen, die overdreven vormen aannam uit verveling en behoefte aan tijdverdrijf. Maar, wetende dat dit waarlijk niet het geval was, kan men niet anders dan een dergelijken abnormalen toon toeschrijven aan diezelfde zenuwoverprikkeling, waarvan geheel haar volgend gedrag de bewijzen oplevert. Of getuigt het niet van romantisch overspannen denkbeelden,

van een totaal gebrek aan levens-begrijpen, als zij zich inbeeldt, tegelijk met Mimi te kunnen samenwonen met haren man in den Haag, en tot dat hersenschimmig doel hare vrij goede, onafhankelijke positie in Italië, en de opvoeding harer kinderen dáár, prijs geeft? Zeker, het was een nobele gedachte zich neven de andere op den achtergrond te willen stellen, zonder boosheid en explicaties zich op zijde te laten zetten door die andere nieuwe liefde, die immers bijdroeg tot het geluk van haren Eduard. Zulke vrouwenliefde, die niets anders beoogt dan den ander het geluk te geven, met effaceeren van zich zelve, met opofferen van alle eigen rechten en begeerten, is misschien de hoogst opgevatte, de minst egoïste van alle liefde die er bestaat. Maar, om zulk een offer verstandig, volkomen, practisch te brengen, was het noodig niet naar Holland terug te keeren, niet te beginnen met een ménage à trois, waarvan het noodlottig einde voor elk verstandig mensch te voorzien was, en waarvan de aanblik daarenboven voor de onschuldige kinderen, wier opvoeding reeds zoo onverantwoordelijk was onderbroken, niet anders dan hoogst verkeerd kon zijn.

Ik geloof niet, dat zij, die de nagedachtenis van Everdine Huberte Douwes Dekker, geboren baronesse van Wijnbergen, willen eeren door de uitgave van dergelijke brieven, aldus hun doel bereiken. Integendeel, haar beklagenswaardig lot, haar tragisch huwelijksleven wekt bij alle onpartijdigen een medegevoel, dat niet behoeft kunstmatig aangekweekt te worden, dat juist dreigt te verzwakken, als men, zooals in deze 'Brieven', te veel van nabij met hare gebreken kennis maakt. Zij is het slachtoffer geweest van een man, die, met al zijn deugden en groote gaven, niet in staat was zich zelf te beheerschen, en zijn eigen karakter te ontleden, en die daardoor gedoemd werd niet alleen zich zelf, maar ook zijn omgeving, die van hem afhing, ongelukkig te maken. Want, daarin ligt wel 'de' hoofdfout van het karakter van Douwes Dekker. Had hij zich zelf beter begrepen, eerlijker beoordeeld, hij zou ingezien hebben, dat hoogmoed, aan waanzin grenzende hoogmoed, wel de kwaal is geweest van zijn ziel, de kanker, die zijn edelste opwellingen vergiftigde, en hem maakte tot een voorwerp bijna van spot voor die hem gadesloegen zonder medelijden. Reeds in de Havelaar komen bladzijden voor, die van zulk een zelfoverschatting staaltjes afleggen, vermakelijk, indien zij niet veeleer treurig waren. Een beschrijving van eigen-ik geven, als b.v. op blz. 79 voorkomt, waar de assistentresident Havelaar, van wien heel Nederland weet dat de auteur er zichzelf mee bedoelt, ons in prachtige kleuren wordt geschilderd, maakt reeds een bedenkelijken indruk. Maar erger nog de ophemeling van eigen persoon op blz. 103! Dergelijke intieme bijzonderheden aan het publiek meedeelen, bij wijze van reclame, ontneemt er elke waarde aan! Het lust mij niet nog meer voorbeelden aan te halen. Wie er naar zoeken wil, vindt een ruime keuze in Woutertje Pieterse, in de ideeën, en in de brieven aan zijn vrouw en aan anderen. Maar, in plaats van ons over dit verschijnsel van belachelijke zelfoverschatting boos te maken, als sommigen doen, komt het mij billijker voor den man te beklagen, die, gelijk uit zijn later gepubliceerde correspondentie is gebleken, ook waar het zijn eigen voordeel gold, zich door een noodlottige verblinding liet verleiden en daardoor aanbiedingen en voorstellen terugwees, die hem, indien hij er op ware ingegaan, wellicht uit alle geldverlegenheid hadden geholpen. Zoo onder anderen dat aanbod van dien uitgever, die hem, wanneer hij zijn medewerking aan een op te richten courant beloofde door zijn naam er aan te verbinden, een vrij groot honorarium toezeide, en wien hij, in bijna beleedigende woorden, zijn verontwaardiging te kennen gaf over dat plan, waartoe een Multatuli immers zijn

welversneden pen niet kon leenen, zonder zich oneer aan te doen! Voortdurend ook klaagt hij in overdreven woorden over de noodzakelijkheid, die hem dwingt zijn geesteskinderen aan het publiek prijs te geven, een noodzaak, die hij zoover gaat te vergelijken bij iemand, ‘die het lichaam zijner dochter verkoopt.’ Er zijn er, die hem om deze en dergelijke uitingen veroordeelen als een effectbejagzoeker, als iemand die coquetteeren wou met zijn afkeer van het publiek. Mij dunkt, een dergelijke beschuldiging wordt door zijn brieven, waarvan hij nimmer het openbaar-worden vermoeden kon, voldoende weerlegd. Daarin, in zijn uitingen aan Tine, in heel zijn huwelijks-négligé, spreekt voortdurend dezelfde hoogmoeds-taal, dezelfde woordenpralerij, het eigen groot zich voelen, met voorbijzien van alle praktisch belang, zoowel voor eigen persoon, als voor vrouw en kinderen. Een zoodanig mensch is meer te beklagen dan hard te vallen, en ik vind de verklaring van erfelijk-belaste, die Swart

Abrahamsz er voor gevonden heeft, oneindig aantrekkelijker en menschlievender, dan den oppervlakkigen en gezochten uitval, waarvan pastoor Jonckbloet in zijn onlangs verschenen, zoogenaamde ‘studie’ hem het voorwerp maakt. Ik zou, wat dezen letterkundige aangaat, geneigd zijn aan te nemen, dat hij zelf niet vrij te pleiten is van het hoogmoedseuvel, waarvan ik Multatuli beschuldig, en dat ook Jonckbloet dien schrijver in hatelijke woorden verwijt. Immers, men moet lijdende zijn aan groote zelfverblinding, om in de voorrede van een zoo nietig, dun boekske als Jonckbloets-Multatuli te durven zeggen, dat men een auteur, die zooveel gaf als Douwes Dekker, in die weinige bladzijden ‘in het breede gaat behandelen.’ Of, om aan het slot dierzelfde inleiding met naief zelfvertrouwen de hoop uit te spreken: ‘Mogen de critici mij slechts niet verwijten lichtzinnig gewerkt en Multatuli behandeld te hebben zonder ernstige voorbereiding’. Want, wat die ‘voorbereiding’ aangaat, weet ik niet in hoeverre de heer Jonckbloet die ernstig nam, maar het resultaat ervan, anderen hebben het vóór mij gezegd, is bitter mager en ondoorwrocht, en getuigt van een katholieke partijdigheid, die het doet betreuren, in pastoor Jonckbloets eigen belang, dat hij niet de zelfkennis had als zoodanig te zwijgen over een auteur, dien hij, om beider godsdienstverschil, blijkbaar te fel haat om billijk te kunnen zijn. Doctor Schaepman, Jonckbloets katholieke, literaire collega, gaf hem in dat opzicht een behartenswaardig lesje toen hij, in het interview met den heer Elout waarvan het Aprilnummer van Elseviers Maandschrift verslag geeft, op diens vragen naar zijn meening over Multaluli de eerlijkheid had te antwoorden, dat zijn katholiek standpunt het hem moeilijk maakte dien auteur onpartijdig te beschouwen.

Waarlijk, voor pastoor Jonckbloets eigen letterkundige verdiensten ware het beter geweest, had hij kunnen besluiten zijn aanval op Douwes Dekker achterwege te laten. Argumenten, die berusten op hetgeen na zooveel jaren hij gezegd heet te hebben, volgens de inlanders waarmede Jonckbloet kennis maakte, zijn zóó doorzichtig, dat wel niemand ze als ernstig zal opvatten; evenmin als het verhaal, waarmede hoofdstuk VII aanvangt over Natal, een verhaal, dat de heer Jonckbloet ‘gehoord’ heeft van den heer Hamers, die het ook weer heeft ‘gehoord’ van andere onbekende personen. Aan het slot van dit teutpraatje zegt de heer Jonckbloet nog, dat hij ‘aan die verklaring van den heer Hamers het grootste gewicht hecht’, en voegt er vriendelijk goedgunstig bij, ‘dat hij intusschen niet wil trachten zijn meening aan anderen op te dringen.’ Gelukkig voor ons! Maar, hoe treurig moet het er uitzien met de wereldkennis van pastoor Jonckbloet, wanneer hij op zijn leeftijd nog niet weet, wat er gewoonlijk in den grond wáár is van die verhalen, die berusten op hetgeen de menschen van elkaar ‘gehoord’ hebben, - en daarop dus zijn beoordeelingen bouwt!

Maar het is niet om over Multatuli zelf in bijzonderheden te treden, dat ik zijn eigen persoon aanvoerde, alleen is die te nauw verbonden aan de levensgeschiedenis van ‘Tine’, dan dat men hem geheel kan laten rusten, waar het geldt háár brieven te bespreken.

En het komt mij voor, dat de pogingen, die worden aangewend, om het licht steeds scherper op hare deugden alléén te doen vallen, en zijn karakter daardoor in steeds zwarter schaduw te plaatsen, wel eens onrechtvaardig worden, en met de uitgave van de ‘Brieven aan mevrouw Omboni’ zichzelf voorbijgestreefd zijn. Douwes Dekker heeft zonder twijfel aan zijn eerste vrouw niet goed gehandeld, heeft haar diep ongelukkig gemaakt. Maar de vraag blijft; was hij geheel toerekenbaar, was hij niet een zenuw-patient, en heeft Tine, met al hare liefde tot hem, dit wel voldoende

begrepen, heeft zij niet door eigen overdreven begrippen hem integendeel in zijn dwaasheden aangemoedigd, en daardoor zelve aanleiding gegeven tot de catastrophe in hun huwelijk? Mij wil het voorkomen, na de kennismaking met wat na beider dood werd publiek gemaakt, met beider brieven aan elkaar en aan anderen, in het bijzonder met deze van Mevrouw Douwes Dekker aan mevrouw Omboni, dat het antwoord op die vraag zijn moet: Ja. Was *hij* abnormaal, onpractisch, onverstandig als een kind soms, *zij* niet minder. Had *hij* een vreemde opvatting van de maatschappelijke verhoudingen, *zij* deelde die. Liet *hij* zich leiden door een aan waanzin grenzende zelfoverschatting, *zij* verstond niet de kunst hem te leiden, de oogen te openen. In zulk een huwelijk kon het niet uitblijven dat een van beiden moest te gronde gaan door den ander. Wij beklagen van harte de arme, zachte, edele, uit hare oorspronkelijke aristocratische omgeving uitgerukte Tine, die het slachtoffer geworden is; maar het gaat niet aan Douwes

Dekker alleen te veroordeelen, zonder daarbij in het oog te houden, dat zijn gedrag een gevolg was van de omstandigheden, van de zonderlinge levenswijze, die zij beiden hadden gesanctionneerd, die haar erin kon doen toestemmen in één woning te leven met een vrouw, die hare plaats in ieder opzicht bij haren man had ingenomen. Tines vreemde, hartstochtelijke, bakvischachtige, van allen practischen zin ontbloote brieven aan hare vriendin, in een tijd, waarin het leven haar reeds zóóveel had doen ondervinden, zooveel gelegenheid had gegeven te rijpen, zijn in hun soort even abnormaal, even overspannenzenuwachtig en ziekelijk, als die van haren man zelven. Zij doen begrijpen, dat die twee menschen als 't ware uit één geest gegoten waren, bij elkaar behoorden, maar ook elkaars noodlot moesten worden.

En zoo is het geschied. Waarschijnlijk heeft Douwes Dekker even oprecht geleden onder de scheiding, waarschijnlijk zijn vrouw even eerlijk liefgehad als zij hem. Allerlei plaatsen in zijn brieven, allerlei geldelijke offers, die hij zich voor haar getroostte, zijn daar om het te bewijzen. En toch heeft hij haar leven vernietigd zooals hij zijn eigen leven ook heeft vernietigd. Laat ons niet hard vallen, maar medelijden hebben; tout savoir c'est tout pardonner.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

‘Onder de Rendieren.’
uit het Noorsch van Matti Aikio

(Vervolg van No. 9).

Lieve hemel, zouden die oude beenderen van ‘de ouwe’ dan nooit eens uit elkaar vallen! En zij dreigde hem op den koop toe met ‘te blijven rondspoken’ als zij eenmaal dood was. Alsof ze nog niet lang genoeg op de aarde vertoefd had - haar geest behoefde er werkelijk niet te blijven rondspoken. Alsof zij de laatste tien jaar al niet meer op een representant van 't doodenrijk dan op een levend wezen geleken had! En die AEra Marit, die daar zoo jeugdig rondliep en zoo mollig was en zoo lief! Inwendig was hij er al lang tegen in opstand gekomen en hij had moeite genoeg om zijn bittere teleurstelling te verbergen. Hij was aan den drank geraakt en dronk hoe langer hoe meer en werd ruw als hij dronken was, maar gelukkig alleen maar met zijn mond. Dan gilde hij, sneed op als een idioot en smeet met zijn geld. En misschien had hij ook wel eens een rendier gestolen.

In het begin was hij een ridderlijke echtgenoot geweest. Hoewel een waar echtgenoot, was hij eigenlijk nooit geweest. En wat meer zegt - hij had tot op den dag van heden zijn reinheid weten te bewaren. Wat dat betreft kan hij dus met recht zeggen dat hij een braven man voor haar geweest was. En hij had feitelijk ook een goed hoofd, hij was lid van 't bestuur van 't district. De president stelde veel prijs op zijn oordeel. Maar hij had nooit leeren schrijven. Hij teekende zijn naam met vastgehouden hand.

Hoe menige lente was hij niet met zijn kudde naar het Noorden getrokken, overtuigd dat als hij in den herfst terugkwam er niets anders van ‘de ouwe’ over zou zijn dan een treurig verhaal over haar dood. - Nikko Nille sjokte naar huis.

Jussa en eenige andere jongens vermaakten zich op de plaats op de gewone wijze - zij hielden het Noorderlicht voor den mal. Zij hielden allen een koekje omhoog en riepen: ‘Gakko! Gakko!’ (koekje, koekje!) Het Noorderlicht scheen woedend te

worden en dreigde hun met zijn stralen te grijpen - maar de jongens wisten zich altijd op het juiste oogenblik in de smederij te verbergen.

'Jussa!' riep Nikko Nille.

'Hier ben ik,' zeide Jussa, terwijl hij naar Nikko Nille toe kwam. 'De ouwe is al stomdronken en zoo gedwee als een lammetje... De sleutels? - Die zullen even gemakkelijk uit haar handen los laten als het haar van een verrot rendiervel.'

'Kan jij niet naar binnen gaan en ze zien te krijgen?'

'Ja, wat zal ik je zeggen - zij schreeuwt hoog en laag dat jij eerst binnen moet komen om ook een borrel te krijgen.'

Die verleiding was al te groot voor Nikko Nille. Hij trachtte de deur voorzichtig te openen, maar het ijs tusschen de kieren piepte allerverschrikkelijkst. Zonder om zich heen te kijken, sloop hij voorzichtig naar 'de ouwe' toe, die bij het vuur zat en haar pijp met een houtje aanstak.

'Zoo - ben je daar mijn jongen! Nu zal je eens een lekkeren borrel van me hebben! Dien zal de ouwe Zare je zelf inschenken! - Dacht je misschien dat de oude Zare haar jongen geen borrel gunde?' Eén enkele gebrokkelde tand schitterde, toen zij haar lippen tot een breeden glimlach plooide.

Nikko Nille liet den brandewijn door zijn keel glijden.

‘Ik zou even in de kast moeten.’

‘Zeker, mijn jongen. Maar eerst een kus!... Nu heb ik je niet gekust sinds - - ja, de hemel weet of ik je wel ooit gekust heb! Maar nu zal je me er een geven - en een ffinke ook!’

Nikko Nille stond als aan den grond genageld. Zoo iets had ‘de ouwe’ nu nog nooit bedacht. En zij zou 't nu zeker ook nooit gedaan hebben als Jussa 't haar niet in 't hoofd gepraat had. En zij scheen 't werkelijk te meenen. Het hielp niet of hij al ‘lieve’ zeide - dat zag hij wel, daarom moest hij maar doen alsof hij 't prettig vond, dacht hij.... Hij was al op 't punt om zich voorover te buigen, toen hij op 't zelfde oogenblik AEra Marit in 't oog kreeg, die een eindje verder zat en vuurrood zag van 't ingehouden lachen. Maar voor hij zich terug had kunnen trekken had ‘de ouwe’ hem al bij den kraag gepakt. ‘Wacht eens even, nou kom je er zoo gemakkelijk niet af.’

‘Ben je niet wijs, Zare!’

‘Dat komt er niet op aan - een kus zal ik hebben!’ Zij hijgde van inspanning om bij zijn mond te geraken en moest zulke gymnastische toeren maken, dat zij op haar manken been rondtolde en tusschen de spijlen kwam van een paardenslede, die Jongo aan 't maken was - en op hetzelfde oogenblik barstte de scheur, die de winkelier genaaid had weer open. Daar stond Nikko Nille met het linker halfdeel van zijn bovenlichaam bloot - en ‘de ouwe’ lag op den grond tusschen de spijlen van de arreslee - met het korte, kromme been in de hoogte. Nikko Nille kon bijna geen adem meer halen, 't was of hij een emmer ijskoud water over zijn lijf kreeg. Maar plotseling kreeg hij een idee. Hij trok zijn mes uit de schede en sneed het stuk van zijn paesk dat de kusgraage Zare in haar hand had aan den kraag door en maakte zich uit de voeten.

De dikke AEra Marit met haar kromme beenen proestte van 't lachen. Haar dikke lichaam ging onder haar rok en blouse op en neer als een spartelende, dikke schol, terwijl zij voortdurend met haar handen op haar vette dijen sloeg. Af en toe moest zij de tranen afvegen, die door het lachen over haar mollige wangen liepen. Haar kleine oogen en stompe neus verdwenen bijna in 't vet van haar wangen.

‘Help me toch eens op!’ riep ‘de ouwe’ met de flesch in de eene en de afgescheurde mouw in de andere hand.

‘Allee op - ouwe heks!’ zeide Jussa, terwijl hij trachtte haar op te krijgen. ‘Je hebt je vergist, hoor, als je je verbeeldde dat Nikko met Jozef zaliger in eerbaarheid kon wedijveren.’

Het ouwetje was zoo buiten zich zelf geraakt dat zij als een manke vogel door de kamer waggelde en tegen AEra Marit aanviel. ‘Heb jij hem gekust? Zeg eens?’ Zij greep haar mededingster hij haar blouse en schudde haar heftig heen en weer. ‘Zeg eens, heb jij hem gekust? Kijk me eens aan, jonge gans die je bent! Wees maar zeker dat de ouwe Zare wel zal blijven leven al is 't alleen maar om jullie te plagen!.... Versta je me?.... Jullie zullen elkaar lonkjes toewerpen tot je allebei vergaat - evenals twee rendieren, die ieder aan een kant van de schutting staan.’

AEra Marit kleurde van verlegenheid, sloop weg en haastte zich naar den zolder, waar zij met haar ouders liep, die ook Lappen waren, welke rendieren hielden. Haar trage bloed had haar nooit aan liefde-gevaren blootgesteld. En daar Nikko Nille van zijn kant ook een getrainde asceet was, paste dat uitstekend. Als hij af en toe eens

dreigde los te barsten schrikte hij er zelf zoo van dat 't altijd uitliep op een volmaakte zelfverloochening.

Aan het uiterste einde van de landpunt, waar de weiden eindigden en de berkenstruiken begonnen, draaide de weg, door een breede, diepe geul in den oever van de rivier, het ijs op. Ellen reed voorop.

De rendieren liepen nu in een geregelden draf door - hun lenige lichamen wiegelden onder de lichte, vurige voetstappen. De weg was hard en goed; want behalve door de Lappen werd die ook begaan door de lieden, die grond en hout hadden op de vlakke, driehoekige landpunt langs de rivier.

Biettar Oula zat slaperig en terneergeslagen in zijn slee. Af en toe vulde het rendier den bek met sneeuw en draaide spiedend den kop van rechts naar links. De donkere boomwortels, die boven den met sneeuw bedekten heigrond uitstaken, even voorbij de oevers van de rivier, schenen zich af en toe op een geheimzinnige wijze in den nevel te bewegen. Het rendier stak het korte staartstompje angstig omhoog en gaf een ruk aan de slee, zoodat het hoofd van Biettar Oula achterover viel. En op hetzelfde oogenblik trok de nevel-klamme kou door de halsopening van zijn ‘paesk’ en deed zijn

bloed, dat door den drank en door zijn slaperigheid zoo vatbaar voor kou was, bijna verstijven. Rillend trok hij zijn bonten kraag over de ooren, zoodat zijn hoofd er bijna geheel in verdween.

Een halve mijl voorbij 't dorp sloegen zij een weg in, die langs een zeer smalle zijrivier liep. Aan de lage oevers stonden dik met rijm bedekte berken en wilgen, die een soort dichte tunnel vormden geheel onder de sneeuw en den rijm bedolven. Men zag niet meer dan een streep van den hemel.

De rendierhoorns raakten de takken, zoodat de rijm neerviel en Biettar Oula's gezicht bedekte, die weer in slaap gevallen was. Plotseling zwaaide hij met zijn armen en hijgde naar adem. De trage werkelijkheids indrukken van de juist ontwakende zinnen vermengden zich met booze droomvisioenen. Zijn zoekende, half open oogen zagen nog het achterover geworpen hoofd van Lasse - daar heel, heel in de hoogte. Hij zag 't zoo allerakeligst duidelijk! Zelf verdween hij in een vochtige mistzee en juist toen hij van de hoogte dreigde neer te vallen, die hem den adem benam, gaf hij een gil....

Elle hield haar rendier in en ging naar hem toe. ‘Oula!.. Oulatsjam!’ (Mijn lieve Ole!) Hij steunde, drukte de hand op zijn borst en keek om zich heen.

‘Ik droomde alleen maar. - Rijd door!’

- Ver weg in het kleine, nauwe dal draaiden de laatste paardeslee sporen om een heuvel met hooge pijnboomen, terwijl de strepen van een rendierslee dwars het Oostelijk dalpad opgingen. De rendieren hijgden moedig de stijle helling op en strekten de lichamen zoo, dat de buik en de muil de sneeuw aanraakten, en de tong uit den bek hing. De longen werkten als orgelblaasbalgen, die een haastig tempo te volgen hadden en pompten witte stralen uit de neusgaten.

Toen het dalpad breeder werd en op de kale hoogvlakte uitliep, kon Biettar weer vrij en flink ademhalen. De sleden schraapten tegen de laatste dwergberken, die niet eens de oppervlakte van de sneeuw bereikten. Een paar berghoenders vlogen op, maakten met de vleugelspitsen een paar dwarsstrepen in de sneeuw, vlogen in een boog rond en daalden krijschend en met uitstrekte vleugels in een kreupelbosch neer.

De volle maan steeg in het Oosten op. De slagschaduw in de sleesporen gleed als een smal, donkerblauw lint over de zwart geweefde vlakte met groote en kleine golven van lichte, droge, opgestoven sneeuw op de oude, dunne ijskorsten, die als glinsterende schilvers over de groote, dikke sneeuwmassa lagen.

Vanhier onderscheidden zij het dorp ver weg in het Noord-Oosten. Hier en daar waren nog lichtvlekken te zien aan de schaduwkanten der huizen. Maar één voor één verdoofden ze.

De vlakte eindigde aan den Zuidkant in een nieuwe dal-diepte. De sneeuw was hier sterk opgewerkt door de rendieren, er waren vele ski-sporen en diepe sleegeulen kruisten elkaar overal.

Aan den anderen kant van het dal verspreidde de kudde zich tusschen de gladde struiken en schudde den rijm van de kleine knoestige dwergberken. Het getrippel van een paar duizend rendieren klonk als een hevige regenbui, die op een afstand neervalt. De herder, die een tijdlang de eentonige nachtelijke stilte door zijn joedelen verbroken had, riep nu plotseling met een hooge, schorre stem: ‘Ho! Girjes! - Drommelse rekel die je bent - wil je je bek wel eens houden! schei uit met je geblaf!’ Er was een rendier ver van de kudde afgedwaald en de hond had geen rust voor hij het dier weer bij de andere gedreven had. ‘Girjes!’ - De hond blafte nog een paar

maal, vrij wat, minder zelfbewust en liep toen naar den anderen kant zonder de honden, die de slee volgden, aan te kijken.

Biettar Oula en Elle reden nog een eind het dal door, langs een beek, waar hier en daar grauwe ijsblokken met hel-groene kanten langs den kant lagen.

Eindelijk was er een kleine, ronde opening te zien in een berkenbosch, waar hier en daar ook enkele verweerde pijnboomen stonden. Door den kier van de deur van een zwarte, berookte tent van wollen stof, scheen een roode gloed. Kronkelende rookwolken stegen uit het rookgat op. Een troep honden stoof plotseling naar buiten en bleef onzeker staan - bemerkte toen dat het bekend volk was en holde de slee blaffend en kwispelstaartend tegemoet.

'Zoo - zijn jullie daar?' zeide de oude moeder Biettar, terwijl zij zich even oprichtte en het vuur wat opblies. Haar oude knecht Aslak stond ook op.

Biettar Oula's kalm gezicht en het feit zelf dat hij teruggekomen was, maakte dat zij de pijnlijke vraag hoe 't gegaan was niet be-

hoefden te doen. En toen Biettar Oula de flesch te voorschijn haalde, vertrokken de rimpels om Aslak's grooten mond zich tot één breeden glimlach. En hij blies zoo hevig in het vuur, dat het plotseling hoog oplaaide. Hij wilde er zelfs nog een prachtig stuk, dik, droog pijnhout op werpen, toen Elle hem tegenhield.

‘Men zou heusch denken, dat je een domme boer uit het dorp was,’ zeide zij op een toon, waaraan Aslak niet gewoon was.

‘Ja,’ zeide Biettar Oula, toen de flesch rond was gegaan, ‘Lasse koos de verstandigste partij, toonde berouw en sprak de waarheid.’

Aslak verborg zijn vuile gezicht in zijn ‘paesk’, proestte van 't lachen, en wierp weldra zijn hoofd achterover om 't uit te gieren. ‘Nou mag ik waarachtig nog wel een slok!... Ik hoop dat de Trondhjemsche seminarist veel geleerdheid zal opdoen en veel plezier van zijn tocht zal hebben!’

(*Wordt vervolgd).*

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Wed. W. - Naar aanleiding mijner correspondentie aan U, in het nommer van 3 Aug: 11: zocht ik voor U nog een artikel op, dat ik vroeger elders schreef (zie het artikel in dit nommer. naar aanleiding van Multatuli). Gij ziet daaruit dat ook-ik veel medelijden heb met ‘Tine’, en dat ik aan Uwe mededeelingen omtrent Multatuli's ook na hunne scheiding vóórtdurende achting voor haar geenzins twijfel. Ik beveel U, zoo gij in die zaak belang stelt, de lezing dezer ‘Brieven’ aan mevrouw Omboni zeer beslist aan.

Marie. - Gij waart de eerste aanleiding dat mevrouw de Wed: W., na kennis te hebben genomen van mijn correspondentie aan U, mij schreef over Multatuli. Daar ik nu juist weder een brief van U ontvang over datzelfde onderwerp, verwijs ik ook U nog speciaal naar de in ditzelfde nommer opgenomen beschouwing over Tine's Brieven.

Gij moet m.i. zelve lezen de backfisch-achtige overdrevenheid van die brieven aan hare vriendin, om U een rechte voorstelling te kunnen maken van het geexalteerde karakter dezer echtgenoote en moeder. Zulke vrouwen, die *dat* in haren aard hebben, moesten niet trouwen, geloof ik. Ik herinner mij eens ergens een schetsje van Laura Marholm te hebben gelezen, waarin zij het type der alleen tot 'vriendin' geschikte vrouw heel goed uitbeeldt. Zulk eene heb ik gekend in de werkelijkheid; zij was toen reeds moeder van verscheidene vrij-groote kinderen, en had een oppassenden man; hetgeen niet belette, dat zij den ganschen dag jeremieerde tegen mij over een in Indië achtergelaten ongehuwde vriendin, die zij heim-wee-achtig natreurde, zoodat zij eindelijk zelfs zoo ver ging, in tegen woordigheid van haar man en kinderen, te verklaren hoe het samenleven van mij en mijn vriendin eigenlijk 'het' ideale was, en hoe zij *ons* benijdde! Toen wij beiden haar ronduit zeiden, dat wij zulke praat van het standpunt eener getrouwde-vrouw, (en die zeer te koop liep met hare moederliefde), mal en onnatuurlijk vonden, en dat, ons inziens, in háár hart haar 'vriendin' niet de hoofdplaats kon noch mocht innemen, werd zij nog veel sentimenteeler en, ik zou bijkans zeggen, verliefder in hare uitingen over de afwezige. Het nakomertje-dochtertje, dat kort daarna werd geboren, moest dan ook volstrekt naar de dierbare vriendin genoemd worden; er ging geen maand voorbij waarin zij niet schreef aan haar. Einde: scheiding van haar man. - Alles wat onnatuur is stuit mij altijd tegen de borst, en daarom, zoo natuurlijk als het is, dat twee ongehuwde vrouwen zich bij elkaar aansluiten, zoo weerzinwekkend doet het aan, wanneer gehuwden zich aanstellen als bestond er voor haar niets hoogers en heerlijkers dan een 'vriendin,' in plaats van haar thuis en haar huwelijksleven en huwelijksplichten, in een woord haar gezinsleven!

Zooals ik U reeds schreef, indien gij de Holl. Lelie bekijkt, dan zult gij nergens vinden aangegeven dat zij is 'voor jonge meisjes'. Integendeel de uitgever heeft dit weggelaten zoodra ik aan de redactie kwam, omdat het Blad geheel en al is bestemd voor *volwassenen.*

Gij schrijft mij dat gij van Zola hebt gelezen een paar van zijn romans, Pot-Bouille en La conqûete de Plassans, en dat gij daardoor zóó'n onaangenaam gevoel behieldt, ondanks Uw achting voor zijn den vinger op de wonde plekken in de samenleving durven leggen, dat gij besloot nooit meer iets van hem te lezen. Met dit besluit kan ik U slechts van harte gelukwenschen. Ik vind Zola geen uitspannings lectuur voor vrouwen. Dat *ik* er niet buiten kan blijven hem te lezen, zoowel als menig ander veel minder begaafd maar even ruw-realistisch schrijver, spreekt bij *mijn* werkkring zoo van zelf, dat ik het U niet nader behoef uit te leggen. Maar *on*noodig kennis maken met zulke vuile, weerzinwekkende, en soms opzettelijk op den dubbelzinnigen smaak van zeker soort publiek berekende details, als die waarin Zola zich steeds vermeit, acht ik voor mij een beschaafde vrouw onwaardig; en nog

onlangs ontraadde ik dan ook een oudere dan ik-zelve die mij met zekere schaamte zeide: ‘Ik heb nog nooit iets van Zola gelezen, dat is toch eigenlijk wel wat erg’, haar gebrek aan ‘ontwikkeling’ alsnog aan te vullen. Het is volstrekt niet noodig zich te ontwikkelen door Zola-lectuur; er zijn andere boeken genoeg die dat doen, *zonder* vuile en smerige bijzonderheden bij de vleet er bij te voegen. Ik spreek hier niet van Zola's later werk, zijn ‘Evangelies’, dat is m.i. prullaria, omdat het alles niets anders is dan tendenz, en nog wel van een onmogelijke soort.

Uwe groote liefde voor de Genestet kan ik van ganscher harte navoelen; ik geloof dat ik hem zoowat heelemaal van buiten ken. - Van Beets houd ik ook wel, maar men moet bij hem veel rijmel-verzen uitschiften. Onder de nieuwere dichters ken ik alleen Helene Lapidoth - Swarth, die in mijne oogen wezenlijk begààfd is; hare rouw-violen en vele andere harer gedichten zijn innig-gevoelig, maar ‘opwekkend’ zijn zij niet; integendeel - Wat mij betreft, ik dank U voor Uw goede meening omtrent Vragensmoede. De Herinneringen, die gij bedoelt, zijn inderdaad het eerst verschenen, voor verleden jaar, in de Holl: Lelie, onder den titel: Dagboekbladen en Herinneringen. De namen uwer lievelings-auteurs geven blijk dat b.v. gij zeer verschillende soorten van lectuur kiest, want b.v. Maeterlinck en Cornelie Noordwal staan oneindig vèr van elkaar. Bij den eersten spant men zich in, bij de laatste uit. - Van Dickens en van Thackeray houd ik véél, (niet van The Pick-wick-club.)

Hebt gij, waar gij over de fransche revolutie wilt lezen, kennis gemaakt met het beroemde werk van Carlyle?, en, waar gij over den tijd vóór de fransche revolutie iets wilt weten, beveel ik U aan de interessante Brieven van Madame de Sévigné aan hare dochter de marquise de Grignan. In het genre historische romans uit dien tijd is: mejonkvrouwe de Mauleon, van Bosboom-Toussaint, aan te bevelen; het speelt in den tijd van Bossuet. - Van Hall Caine houd ik niet, omdat dit genre van romans mij niet interesseert, is berekend op een anderen smaak dan den mijnen. Van Cornelie Huygens herinner ik mij alleen Barthold Meryan, en dat vond ik in-vervelend, een echt tendenz-boek. Top Naeff daarentegen beveel ik U onverdeeld aan; zij schrijft vlug, los, vroolijk, toch gevoelig. Van Geyerstam heb ik dikwijls vele zijner talrijke romans met warmte aanbevolen; 't meest gevoelige van alles is wel zijn: Klein-Broertje (maar zéér droevig). Een ander Noorsch schrijver, die zeer boeiende romans schreef, is Jonas Lie. Ik geloof dat hij-ook zeker in Uw smaak zal vallen. Edna Lyall schrijft in een zoetelijk genre van meerouderwetsche romans, waarvoor ik niets kan voelen. -

Indien gij bij voorkeur gaarne hollandsch leest, dan zou ik U aanraden zoo mogelijk *on*vertaalde romans te kiezen, want het mooie van een oorspronkelijk werk gaat dikwijls verloren door een slechte, haastige, soms domme en onkundige vertaling. Dit geldt vooral waar het uit het Duitsch, Fransch en Engelsch overgezette boeken betreft, omdat zoowat iedereen zich daarmee bezig houdt. Uit het Noorsch en Zweedsch wordt veel vertaald door mej. M. Meyboom, en door mevrouw Logeman Van der Willigen, die beide beschaafd en zorgvuldig hollandsch maken van hun werk; uit het Russisch vertaalt tegenwoordig mej: Annie de Graaff, en die taal is zoo moeilijk, dat zij niet heel veel mededingers zal krijgen, waardoor de kans dat zij goed werk blijft leveren er natuurlijk op verbetert. Marion Crawford is een Engelsche roman-fabrikant (nu overleden), die heel aardige boeiende romans heeft geschreven, waarvan de lezing U niet al te moeilijk zal vallen geloof ik. Lucie Delarue - Mardrus schrijft vloeiend en niet zwaar te ontcijferen Fransch. Ook de romans van Gyp laten

zich niet moeilijk lezen. Lamartine is zwaarder lectuur; maar ik-ook voel véél voor hem, en ik zou U dus zeker aanraden, indien gij U na de lezing van die Gids-studie zoo tot hem voelt aangetrokken, het maar eens te probeeren. - Ivan hoe vond ik, toen ik het boek als jong-meisje las, heel mooi. Mijn vader liet mij nooit vertaalde boeken lezen; ik ben met Walter Scott reeds vroeg begonnen; ook 'The heart of Mid-Lothian' is een zijner romans, dien ik U kan aanbevelen. Louise Alcott is meer jongemeisjes-lectuur, vindt gij ook niet? Ik ben steeds gaarne bereid U hierin verder te helpen en te raden. Vraag maar gerust. -

Waar het U zoo verheugt (en gij zijt in dat opzicht een uit velen) dat er in de Lelie zooveel wordt geschreven over Spiritisme, daar zult gij zeker met genoegen kennis nemen van het artikel van mevrouw van Rees - van Nauta - Lemke: *Licht.* Ik voor mij kan voor Theosophie niet veel voelen omdat ik het een troostelooze gedachte vind zonder bewustheid terug te moeten keeren op deze aarde. M.i. staat dat gelijk met vernietiging. - Toen Vragensmoede uitkwam leerde ik een der theosophische leiders in ons land kennen, die mij enthousiast verzekerde, hoe ik, om zoo'n boek te hebben kunnen schrijven, zeker wel reeds 'duizenden levens achter mij moest hebben.' Goed, maar wat *heb* ik daaraan, - ook voor mijn eigen zielsontwikkeling, - wanneer ik er niets van afweet wat er in die 'duizenden levens' met mij is gebeurd? En de tegenwoordige praatjes van Mrs. Annie Besant, dat *zij* op het standpunt is gekomen zich wèl hare vorige levens te herinneren, doen mij humbug-achtig-aan. De heele Mrs. Annie Besant is mij daarenboven een twijfelachtig type. Gij zult in de Lelie gelezen hebben welk een scheuring zij-zelve heeft veroorzaakt in den boezem van de theosophie. - Er is inderdaad wèl overeenkomst tusschen theosophie en spiritisme, maar ook aan den anderen kant groot verschil. Ook moet gij U voor oogen houden, dat er twee soorten zijn van spiritisten, zij, die er een godsdienstig geloof van maken, en zij die eenvoudig aannemen, zonder meer, het bestaan van geesten. Neen, ik voor mij vind juist dat de leer der theosophie je *niet* bevredigt, omdat ik er niets bevredigends in vind op aarde terug te komen *zonder* te weten wie men vroeger is geweest. Daarmede vervalt dan óók alle straf en boete, - als ik toch niet weet *wat* ik misdeed, en *waarom* ik dus in deze of die gedaante moet terugkomen.

Wat die oude dame tot U zeide: 'God is vrij met ons te doen zooals Hij wil. *Recht* hebben wij op niets -' is het onvervalschte orthodoxe bijbelgeloof. In de Brieven van Paulus wordt dat héél duidelijk uiteengezet, hoe een pot of een

ketel niet aan den pottebakker heeft te vragen: waarom maaktet gij mij niet zus of zoo. En Jezus ook zegt in de Evangelieën, dat de arbeider, die maar één uur arbeidt in den Wijngaard, precies even veel loon mag ontvangen als zij die de hitte des daags verdragen, - alles op denzelfden grond: '*God* heeft de vrijheid te doen wat *Hij* wil met zijn maaksel.' Aangenomen *dat* God ons schiep is in deze redenering waarheid, maar voor mij vervalt daarmede het idee van een liefdevol en rechtvaardig Vader, en daarom *blijf* ik het alles een raadsel vinden.

Welke tijdschriften ik U zou aanbevelen? Ja, dat is een moeilijk ding, waar er zóóvele uitkomen, en de meeste hollandsche heel duur zijn óók nog. Femina is een fransch dames-tijdschrift, dat U zeker zal bevallen; het geeft van alles wat, ook over kunst, en het is gemakkelijk fransch. Marcel Prevost, 'de' groote vrouwenkenner volgens de franschen, is er een geregeld medewerker van. 'Je sais tout' geeft U óók veel op allerlei gebied, en heeft bovendien uitgebreide artikelen over actueele onderwerpen, en vele illustraties.

Ik lees zelve bij voorkeur enkel fransche, duitsche, en Engelsche tijdschriften, omdat ik de hollandsche vervelend vind, b.v. the Sketch, Black and White, Die Woche, Illustirte Zeitung, enz., enz. L'Illustration geeft U elke maand de nieuwste fransche tooneelstukken erbij, als afzonderlijk bijvoegsel. - Ik zou U heusch geen bepaald hollandsch tijdschrift in dien geest kunnen aanbevelen. Zij zijn m.i. alle 'oud lood om oud ijzer.' En géén van allen is onafhankelijk en onpartijdig. Integendeel.

J.B. - Wilt gij mij eens doen weten of gij een abonnement voor drie maanden hebt kunnen krijgen? Ik heb U-namelijk aan den uitgever opgegeven, maar *ik* weet niet of het gaat voor minder dan een jaar, daar abonnementen door zijn administratie gaan. - Ik ben het volkomen met U eens, dat Tolstoi's Geloof onmogelijk is in de praktijk. Couperus romans zijn boeiend, maar geheel en al zonder eenige bepaalde strekking. Over Cornelié Huygens denk ik juist als gij; en ook Uw meening over Marie Corelli deel ik; alleen haar eersteling: A tale of two worlds heeft mij zeer geïnteresseerd. Gij ziet dat gij en ik nog al eens in smaken overeenkomen, - want Uw woorden over Heine zijn mij uit de ziel gegrepen! Vrouwenmacht en Klein-broertje zijn mijn lievelings-werken van Gustaaf of Geyerstam. Gij moet eens zien ter lezing te krijgen 'Schnee' en 'Arbeiter' van den Noorschen schrijver Kielland. De hollandsche vertaal-namen ervan ken ik niet. - Ik ben zóó blij dat Uw toestand wat beter is, want ik weet zoo mee te voelen voor lichaamslijden, en voor een man is het nog zooveel erger dan voor een vrouw. Hartelijk gegroet.

J.K. Ik zal voor de verandering in den datum zorg dragen. Ik hoop U nu in het e.k. nommer te beantwoorden; hartelijk dank voor Uw vriendelijk schrijven naar aanleiding van mijn herstel uit die koorts verleden week.

Ninette. Naar aanleiding van 'het drama te Rijswijk' wil ik U gaarne mijne eerlijke meening uitspreken, voorzoover wij buitenstaanden erover kunnen oordeelen. Welnu, die is, dat ik veel meer medelijden heb met de gestorven vrouw, dan met den veroordeelden jonkheer. *Wie* kan uitmaken wáár hier de waarheid is? Waarom b.v. miste hij zichzelf, en wist hij wèl háár zoo goed te raken? Zij heeft, in elk geval, wat zij misdeed met den dood betaald, vrijwillig of tegen haar zin, maar in èlk geval, zij heeft geboet. Maar die kwajongen, (die echter de jaren *niet* meer heeft van een

kwajongen), zal na 'n paar jaren kalm weer zijn oude leven hernemen en, daar ben ik zeker van, aan iederen vinger een echtgenoote kunnen krijgen ook nog, en hij zal dank zij zijn relaties, wel in de maatschappij een mooie betrekking óók veroveren - als hij zich maar wil 'bekeeren'. Vóór jaren is er in Algiers een dergelijk drama afgespeeld tusschen een geexalteerden student en een jonge gehuwde vrouw. Hij doodde haar, en miste zichzelf, en heeft, in het zeer geruchtmakend proces dat ik las in zijn geheel, verklaard hoe er tusschen hen een liaison bestond en *zij* had gewild dat hij haar zoude dooden. De echtgenoot protesteerde heftig tegen die beschuldiging; zoowel hij als de intieme kennissen der overledene verklaarden het voor onmogelijk, dat zij tot tot zulk een handelwijze in staat zou zijn geweest, moeder van twee meisjes. Toch werd de overlevende geloofd, later zelfs nog begenadigd door den President. Welnu, wie kan ooit uitmaken, wat in zoo'n geval de waarheid is!? Ik voor mij vind echter die mannen, die hun slachtoffer *wél* weten te treffen, en dan ineens zichzelf niet kunnen raken, en ook niet probeeren het *opnieuw* te doen.... min en vérachtelijk. En met zoo'n ongelukkige vrouw, die dubbel en dwars heeft betaald wat zij misdeed, heb ik het diepste medelijden, om van haar overgebleven kind niet eens te spreken.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

14 September 1910.
24ste Jaargang.
No. 11

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelié de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

Hoofdartikel
Christian Science en Spiritualisme.

In Amerika is een werk uitgekomen van Miss Milmine, die jaren van intelligent pogen besteedde, om het leven en werken van Mrs. Eddy[1)] te bestudeeren. Zij ging bij haar onderzoek te rade bij geest- en bloedverwanten, kennissen, buren, bij allen die haar over het leven van Mrs. Baker G. Eddy nauwkeurige uitkomst konden geven.

Het blijkt uit dit werk dat Mrs. Eddy als kind en meisje was: ‘ijdel, arrogant, zelfzuchtig, onwetend.’

Begaafd met een bijzonder mooi uiterlijk bedierf zij alles door affectatie, grillen, en vreemde invallen.

Het eenvoudige, Nieuw-Engelsche volk van haar geboortestad haatte en wantrouwde haar. Vrouw geworden huwde zij George Washington Glover, die zes maanden na zijn huwelijk stierf. Haar kind, dat na zijn dood geboren werd, gaf zij

1) Schrijfster van Christian Science.

aan vreemden over terwijl zij zich juist het lot aantrok van een kind, dat haar in het geheel niet aanging en daaraan haar zorgen wijdde.

In dezen tijd begon Mrs. Eddy zich te wijden aan het mediumschap; nu en dan poseerende als trance-profetes.

Dat zij zich hieraan niet uit heilige overtuiging wijdde, blijkt uit haar latere afvallig-

heid. Afvalligheid niet alleen, maar vijandschap toen deze hoogere wetenschap de hare begon in den weg te staan.

Een tweede huwelijk volgde met Dr. Daniel Patterson, dat al even ongelukkig afliep als het eerste, daar de jonge, mooie, joviale luitenant niets ijligers wist te doen dan scheiding aan te vragen en van haar weg te vluchten naar een hermitage bij Saco. Daar stierf hij eenige jaren later, eenzaam en vergeten.

Het culminatie-punt in het leven van Mrs. Eddy was in 1861, de ontmoeting met Dr. Phineas Parkhurst Quimby. Deze stond bekend en hoog aangeschreven als een ‘mental healer’ - een genezer van gemoedsziekten. Eerlijk in overtuiging en praktijk bracht hij inderdaad vele genezingen teweeg. Hij noemde zijn theorie: ‘Mental Science, Mind Science - ook wel Christian Science.

Nergens in haar werk vinden wij dat zij Dr. Quimby de eer geeft haar leeraar te zijn geweest.

In drie weken had dr. Quimby Mrs. Eddy van een zeker lijden genezen, waardoor zij in dankbare gehechtheid geheel zijn ideeën overnam en een zijner beste leerlíngen werd.

In 1866 stierf Dr. Quimby, hetzelfde jaar waarin Mrs. Eddy beweert in haar werk ‘Christian Science’, dat zij deze wetenschap heeft uitgevonden. Op andere plaatsen beroemt zij zich, geheel de leer van Christus te volgen, doch Jezus' leer was: ‘gij hebt het om niet ontvangen, geeft het om niet,’ en Mrs. Eddy's zoogenaamde uitvinding diende met-een als speculatie. Jezus erkende in Zijn groote nederigheid ‘ik kan zonder den Vader niets doen,’ Mrs. Eddy neemt de eer en wetenschap van een ander, en eigent zich die toe als de hare.

Zoo gingen eenige jaren voorbij tot Mrs. Eddy in 1870 Richard Kennedy ontmoette. Deze jonge, intelligente hooggestemde Ier, werd Mrs. Eddy's gunsteling en later haar associé in de nu opgerichte school voor ‘Mind-healing’. Maar niemand kon het op den duur bij Mrs. Baker Eddy uithouden. In '72 verliet Richard Kennedy haar en werd haar grootste mededinger en dus tegenstander.

Haar haat tegen Kennedy werd een der hevigste emoties van haar leven en sinds dien tijd dateert het schrikbeeld Mesmerisme, waarmee de ongelukkige vrouw zichzelf en anderen het leven vergiftigt.

Zij ging zoover van een anderen gunsteling Spofford bij een ongelukkig eindigende behandeling aan te klagen en hem voor het gerecht te dagen.

De angst voor dierlijk magnetisme is een bezetenheid geworden, waardoor Mrs. Eddy van de eene plaats naar de andere vlood, totdat zij zich eindelijk barricadeerde in een vestingachtig kasteel te Newton-Centre.

Wij zouden het spook Mesmerisme kunnen noemen haar zenuwlijden, haar zenuw-angst.

Haar drie beste leerlingen Kennedy, Spofford en Augusta Stetson zijn allen door deze manie in den ban gedaan en door haar van booze tooverij beschuldigd.

Waarlijk haar oude dag was niet rustig noch gezegend. Een proces tegen haar eigen zoon, die zijn deel van de met Christian Science verdiende millioenen vraagt, verlaten door haar vrienden en vroegere gunstelingen, bevend en vreezend voor een hersenschim, vergood door de Christian Scientisten, en toch zoo verlaten en alleen in geforceerde eenzaamheid.

Zoo eindigt de autobiografie van Miss Milmine met de nauwkeurigheid en onpartijdigheid van een historieschrijver te boek gesteld.

Het zou onjuist zijn te beweren dat Christian Science van Mrs. Eddy een oninteressant werk is. Integendeel er zijn wel juiste gevolgtrekkingen in, maar nog meer uitgaand van een verkeerd standpunt, komt de schrijfster tot logische gevolgtrekkingen *van dat verkeerde uit.* Waar zij echter verrassend zeker schrijft, mogen we aannemen dat zij als medium gebruikt wordt door den overleden Dr. Quimby of getrouw zijn vroegere leeringen overschrijft. De dwalingen waarin zij vervalt, rekenen wij haar onwetendheid toe.

Dwalingen door lichtvaardig oordeelen.

Nemen wij nu slechts een hoofdstuk uit haar werk Christian Science and Spiritualisme waar zij een tot wetenschap geworden geloof aanvalt, dat duizenden tot troost, genezing, redding en tot bekeering is geweest.

'Niets is reeël dan God alleen' zoo lezen wij op blz. 71. 'God en zijn denkbeelden zijn werkelijk.' 'Kwaad heeft geen realiteit. Het is geen persoon, plaats, noch ding, maar een geloof, een illusie, van de materieele zinnen.'

Hier is reeds een fout. Indien haar axioma waarheid behelst, dat stof niet voelen kan, hoe kunnen dan materieele zinnen denken, gelooven, zich een illusie vormen.

Geloof en illusie zijn beiden uitsluitsels van ons geestelijk vermogen, van onze verbeelding

of voortellingsvermogen. Zij zegt: stof kan geen pijn voelen; wanneer gij slaapt of dood zijt, of onder narcose, waar is dan de pijn?'

Stof kan niet voelen? Maar wel bezielde stof, wat wij mensch noemen. In den slaap kan men wel degelijk pijn gevoelen, daar men van den pijn kan wakker worden. Stof kan niet voelen - maar de schrijfster vergeet het medium tusschen stof en geest: onze zenuwen - de telegraafdraden die iedere sensatie naar de hersenen overbrengen.

Onder narcose kunt ge niet gevoelen (toch roepen sommigen patienten: ik voel alles) maar in dien toestand is het bewustzijn verdoofd, waardoor wij tot erkenning van gevoelen komen.

Als wij dood zijn - kunnen wij niet voelen - maar dat is juist omdat het levensbeginsel uit het lichaam ging. Een lijk is niet langer bezielde stof - maar onbezield. De ziel ging naar de haar passende sfeer.

Nu volgt op blz. 71, een zekere ontwikkeling van Plato's idee omtrent de urtypen aller dingen. Dus aan velen bekend.

'Sluit uw oogen' heet het verder 'en ge zult een roos zien - ruiken en aanraken; dit is een bewijs dat een roos het product is van den geest.

'Neen' zouden wij zeggen 'als wij nooit wakend een roos gezien hadden, konden wij ons die niet slapend voorstellen.'

'Uit uw droomen kunt ge leeren dat geen menschelijk verstand, geen stof het beeld of de gelijkenis is van God en dat onsterfelijke Geest niet in stof huist.' (Mrs. Eddy).

Wij zouden zeggen: uit onze droomen kunnen wij de werkingen van het hoogere leven leeren kennen. In de schrift spreekt men van voorspellende droomen; God gaf waarschuwende droomen, die de menschen wijs deden te volgen. Wij allen weten zeer goed dat geen stof het beeld of de gelijkenis is van God, evenmin als men zeggen zal 'deze steen is de beeldhouwer, of dit palet of deze verf is de geest van den schilder.'

Neen - maar de geest van den schilder gebruíkt palet, verf en penseel om zijn visioenen op het doek te brengen; het marmer dient den beeldhouwer om zijn visie der schoonste vormen te belichamen.

Zij zijn de openbaringen van den artistieken geest.

Als wij aannemen dat God ons schiep, zoo zijn wij de uitingen *van den* geest diens grooten Formeerders - niet de formeerder zelf.

De schepping is een gedachte Gods en de Geest gebruikt de stof om zijn gedachten zichtbaar te maken.

Wanneer wij ál de instrumenten van een orkest zien, dan zal niemand zeggen: ziedaar de geest van den Componist.

Zij moeten dienen om de fijnste werkingen van dien geest, ten gehoore te brengen - en even dwaas zouden wij zijn uit te roepen 'die instrumenten zijn niets - alleen wat daar leeft in het hoofd van den componist heeft iets te beteekenen.'

Zeker - maar zelfs het grootste genie heeft die instrumenten noodig; zij zijn de mediums van den componist. Het orkest is het middel om zijn verheven gedachten in prachtige harmoniën weer te geven. De orkestleden zijn des meesters bezielde werktuigen.

Verachting van den stof wijst op onwetendheid. De geheele bezielde schepping is op stof gebaseerd. Electriciteit - de beweegkracht van het Universum is toch nog een stof - magnetisme is een stof - een soort vergeestelijkte electriciteit.

Geven wij het woord weer aan Mrs. Eddy.

‘Wanneer de wetenschap van den geest wordt begrepen, zal het blijken dat spiritualisme een dwaling is, hebbende geen wetenschappelijke basis, noch oorsprong, geen bewijs, geen macht. Ik heb nooit in spiritualisme kunnen gelooven.’

Dit zegt iemand die vroeger optrad als clairvoyante - als medium.

Men moet wel zeer achterlijk of aanmatigend zijn om te durven beweren in dezen tijd dat het spiritualisme op geen wetenschappelijke basis berust.

En dan al die eminente wetenschappelijke mannen die zich daarmede bezighielden, daaruit hun conclusiën trokken, na jarenlang ernstig, nauwgezet onderzoek.

Nooit heeft zij gelezen dat onsterfelijk werk van dr. Justinus Kerner ‘Die Seherin van Prevost, de sleutel tot alle raadselen. Geheel onwetend schijnt zij van het bestaan van geleerden zooals Professor Duprel, de professoren Huxley, Hodgson, Lombroso, Richet, Zöllner, Myers, Hadlock, Ribot, Hyslop en honderd anderen.

Maar op dezelfde wijze gaat Mrs. Eddy te werk met de filosofen. In twee regels worden zij allen afgemaakt.

Kant, Hegel, Fichte, Spinoza, Leibnitz, Descartes enz.... enz.... het gaat als van een leien dakje (zie No and Yes bl: 31).

Alles wordt overboord geworpen met een

paar lichtvaardige woorden die de goêgemeente versteld doen staan, maar de meer ontwikkelden voorgoed innemen tegen een arrogante betweetster, die voor *haar* leer, de meest slaafsche gehoorzaamheid en onderwerping vraagt, en op al het andere trapt en treedt omdat zij dit niet in haar systeem gebruiken kan.

Theosofie, occultisme, de leer die op eeuwenoude traditie berust, wordt overboord geworpen als zijnde strijdig met Christian Science, of liever met de theoriën van Mrs. Eddy.

Want het blijven slechts theoriën die mogelijk eenmaal in de geestenwereld mogen gelden, doch onhoudbaar zijn, zoolang wij op de aarde moeten wonen.

En waarom die aarde als stof verachten? Is zij niet de prachtige woonplaats van mensch en dier, een lustoord door al haar bloemen, planten en boomen? Het symbool van den levenden mensch: stof-dierenrijk, menschenrijk. Door de stof zijn wij als uit die aarde genomen; een goed ontleder vindt in het lichaam alle elementen wêer - want alles is één. - Door het hoofd behooren wij tot het geestenrijk - door hart en borst tot het overgangsrijk tusschen mensch en dier.

Het gevoels of zieleleven, zetelend in het groote gangliënstelsel - saamgewonden als een knoop, ineengestrengeld als de hersens en ook met het vermogen toegedaan te lezen. Leg op de borst van een magnetisch slapende een boek, zij zal u met gesloten oogen daar uit voorlezen.

- In het woord Jehovah (Science occulte) liggen deze drie rijken opgesloten. De mensch als beeld van den Eeuwige sluit in zich het onsterfelijk princiep dat wij Leven noemen.

Geest - ziel - lichaam - deze drie verdeelingen door den eenvoudigste te begrijpen - onafscheidelijk zoolang wij op aarde leven. In de occulte leer bestaan de onderafdeelingen, in de stellingen der theosofen daaruit overgenomen.

1. De ziel van het geestelijk lichaam - goddelijke ziel, engelen ziel - menschenziel.
2. Het astralelichaam - ziel - leven - stof.
3. Het stoffelijk lichaam, ziel - leven - stof. Ziel als beweegkracht, samengaande met het organisch leven.

Volgens Mrs. Eddy is het geloof, dat leven in de stof huist, dat ziel in het lichaam leeft, dat de mensch uit stof geformeerd werd, een doodelijke dwaling, met de Christelijke leer in strijd (Christian Science bladz. 485. Recapitulation).

Wij wilden ons echter alleen bepalen bij dat hoofdstuk in haar werk: Christian Science and Spiritualisme, waarin eigenlijk haar geheele dwaalleer is vervat, en waar wij haar kunnen aangrijpen en bestrijden op bekend terrein - een wereld zoo wijd van omvang en begrip, dat een geheel menschenleven van studie, onderzoek en nadenken, daaraan besteed wordt.

De goden van anderen omtewerpen om eigen afgod op een voetstuk te zetten, dat is altijd de oproepingskreet geweest waardoor duizende tegenstanders ten strijde trokken.

Op bl. 79 kunt gij lezen:

‘De onwetenschappelijke zegt ‘Gij zijt ziek - Uw hersenen zijn overspannen - gij moet rusten. Uw lichaam is zwak - gij moet het versterken. Gij hebt zenuwuitputting en moet daarvoor behandeld worden.’

Nu moet de Christian Scientist tot den lijder zeggen; ‘gij zijt niet ziek, gij hebt geen pijn.’

Stel u eens voor in smart en lijden, en er komt een gezonde voor uw bed en zegt: ‘ge hebt niets; ge lijdt geen pijn. Pijn is verbeelding.’

Zal dit de kranke goed doen?

Neen - deze heeft recht te denken ‘dat kunt gij gemakkelijk zeggen die daar sterk en gezond voor mij staat’ - en het weiníge medelijden, de ongevoeligheid dezer woorden zal hem treffen.

Het is niet aangenaam als men pijn lijdt dat een ander zegt ‘o, dat is niets!’ Wanneer wij dien spreker zelf in lijden zagen, zou hij wel anders redeneeren.

Zoo kan men te werk gaan met onopgevoeden, met onontwikkelden. Maar voor degeen die nadenkt is daar een betere weg, meer leidend tot de waarheid.

Onze wil is gelijk een electrische stroom die het geheele lichaam doortrilt. Zend die stroom naar de pijnlijke plaats, roep Gods hulp aan, zich openbarend in duizende dienende geesten, uw pijn zal bedaren, ten minste dragelijk worden! Leid uw geest af door lectuur, of zijt ge daartoe niet in staat, verdiep u in mooie en lieve herinneringen. Stel een voortreffelijk beeld voor uw geest, denk aan liefde, wijsheid, goedheid, opoffering - denk aan Jezus die u voorging in klaagloos lijden. Zou dat niet beter helpen dan te zeggen: daar is geen pijn; ziekte, zonde, dood is maar verbeelding.

Door het kwaad te loochenen, geven wij geen goed remedie. Het kwade onder de

oogen te zien en met bewusten wil het goede te kiezen, is een betere weg.

Indien er geen pijn ware en geen ziekte, zonde en dood - dan zijn Jezus' genezingen evenzooveel dwalingen geweest. Christus genas de zieken door de uitstraling van zijn magnetische kracht (de Heer sprak: daar is kracht van mij uitgegaan, toen de kranke vrouw Zijn kleed aanraakte.) Tot den zieke en den zondige sprak Jezus: genees en zondig niet meer. Indien de zonde geen werkelijkheid ware, de oorsprong van alle ellende op aarde, dan zou Christus niet daartegen gewaarschuwd hebben, daarvoor gestorven zijn.

Mrs. Eddy wil dat gij tot den zondaar zegt, er *is* geen zonde, doch op een andere plaats spreekt zij zichzelve tegen met de woorden, 'leer den zondaar dat er geen genot in de zonde is.'

Ach, dat is schermen met woorden!

Er mag geen genot in zijn voor den drinker om zich te bedwelmen - maar hij is een slaaf van den drank geworden. De drank heeft de kracht van zijn wil gebroken, zoo noodig om te strijden tegen de lust tot drinken.

Hem het vertrouwen in Gods kracht terug te geven - de ketenen te breken die hem aan de zonde binden, zijn eigen latente krachten weer op te wekken, zou dit den drankzuchtige geen betere hulp kunnen zijn dan de woorden 'Er is geen genot in den drank.'

Neen, dat weet hij zelf wel. Hij drinkt ook niet om genot, maar om zijn ellende te vergeten. Hij drinkt omdat hij het niet laten kan.

Om nog iets te schijnen, nog iets te presteeren heeft hij de drank als opwekking noodig. Zie, zijn handen beven, zijn ooger staan flauw en wezenloos. Hij drinkt - het beven houdt op - er komt weer gloed in den uitgedoofden blik.

Hoeveel artisten zijn er niet, die om te kunnen werken, om de zoo noodige inspiratie te vinden naar die verderfelijke opwekking grijpen?

Kortzichtig is de gedachte: er is geen genot in het drinken. De kwestie gaat veel dieper. Zij drinken niet voor hun genoegen - maar om zichzelf te vergeten - om los te worden van dat ellendige, onderkomen lichaam, en zoo den geest op te zweepen, die zich anders niet meer van dit uitgeputte, van dit afgesleten instrument bedienen kan.

Zeg tot den wereldling, den losbandige - er is geen genot in de zonde. Zult ge hem daarmee genezen? Wijs er hem liever op dat hij zijn ziel en lichaam beide ten gronde richt - dat er van uit die onzichtbare wereld klachten komen van hen, die op aarde hun goddelijke gave dus hebben vernietigd. Wij hoorden van een aan den drank verslaafde, die zoo zeer onder den indruk was, juist van een bericht uit de geestenwereld, dat hij het plan opvatte en ten uitvoer bracht, niet meer te drinken. Moge God hem de kracht geven te volharden.

Maar Mrs Eddy zegt: 'er *is* geen communicatie meer na den dood.'

Wanneer zij zich op Christus beroept als haar voorbeeld, Zijn naam gevend aan haar nieuwe wetenschap, hoe is zij dan zoo onwetend dat Christus zelf op den berg verkeerde met Mozes en Elia? De discipelen zagen hun gestalten, als die der menschen, maar o zooveel meer verheerlijkt.

Hoe bedenkt zij niet, dat Jezus *na Zijn dood* aan Zijn discipelen verscheen, gaande door de dichte deuren, gesloten uit vrees voor vervolging? Hij droeg dat verheerlijkt geestelijk lichaam, waarvan Paulus spreekt, het astrale lichaam reeds bekend bij de

Ouden, de groote bewerker van alle manifestaties al loochent Mrs Eddy het bestaan er van.

Christus is ons voorbeeld. Met recht wordt Hij genoemd de eersteling uit de dooden. De eersteling in dien zin, dat Hij formeel vere scheen aan Zijn discipelen en wilde dat zij de opstanding als een werkelijk feit verkondigden aan de menschen. Dit is een leer, die wij met meer recht kunnen noemen Christian Science.

De geest is schepper, een uitbeelder.

Een ieder weet dat men zich door angst of verbeelding een ziekte zou kunnen aantooveren, maar Mrs. Eddy gaat te ver in haar meening dat alle ziekte het werk is van een kranken geest, van angstige verbeelding.

Een dokter heeft een klein krabje aan de hand, mogelijk door een speld of een kat veroorzaakt. *Hij weet het zelf niet*, dus neemt geen voorzorgen. Dien dag opereert hij een abces. 's-Avonds zwelt de vinger op waaraan hij dit onzichtbaar krabje had. Er ontstaat gevaar voor bloedvergiftiging (onlangs hier gebeurd), door spoedige hulp nog voorkomen.

Waar is nu de kranke geest (die dokter was

zoo gezond als een visch,) die dit gevaar veroorzaakt heeft? En zoo zal ieder wel bij eigen of anderer ervaring weten, dat deze theorie, waarop de gansche leer gebaseerd is foutief is.

Diepergaande in de wetenschap dat de geest werkelijk schepper is en uitbeelder.

Een magnetiseur geeft een magnetisch slapende een spel kaarten in de hand, waarvan hij op ééne kaart een gedachtenbeeld getooverd heeft. Mogelijk dacht hij aan een bloem of een vogel. De slapende zal *zeer zeker* uit al die kaarten, die eene kaart nemen, en de naam noemen van het gedachtenbeeld.

In een lezing van professor Blois uit Parijs, toonde deze geleerde de werkelijkheid aan van deze beelden door de fotografische plaat. Tegen het voorhoofd eener moeder, die sterk aan haar verloren kind dacht, werd een gevoelige plaat gelegd, waarop het beeld van het kind later zichtbaar werd. Wat is dit dan anders, dan dat wij een fotografisch toestel in ons verborgen hebben, niet in letterlijken zin, maar toch zoo werkelijk, dat men den misdadiger op het spoor kwam, door zijn beeld in het oog van den vermoorde.

De geest is een schepper, een formeerder. Diezelfde geest die in staat is door vrees of verbeelding zich een ziekte aan te tooveren, diezelfde kracht is in staat een werkelijke ziekte door den wil te reduceeren. Toch is het een waar woord dat tegen den dood geen kruid gewassen is.

Om dus zoo'n klaarblijkelijk iets weg te cijferen en te beweren: er is geen dood - moet men de zaak dieper opvatten.

'Het lichaam kan niet sterven' zegt Mrs. Eddy, 'want het heeft nooit geleefd - de geest is eeuwig.'

Het lichaam sterft wel degelijk. Het is voor den geest niet langer een bruikbare woonplaats. Wanneer het huis verbrandt, doet de bewoner wijs het te ontvluchten. Dwaas is het te zeggen: dit huis *kan* niet afbranden. Men keere het om. De bewoner zal niet verbranden als hij maakt dat hij weg komt.

Wanneer het sterfelijk deel niet langer geschikt is voor het onsterfelijke, zoo zal de geest zijn vlucht hernemen in sfeeren die voor hem geeigend zijn.

De verkeerde redeneering van Mrs. Eddy, dat stof niet sterft, want het heeft nooit geleefd, brengt haar steeds op den dwaalweg.

'Stof kan niet met stof communiceeren.' Hiermede wordt het spiritualisme afgemaakt. Het is ook niet de stof die gemeenschap uitoefent, maar geesten, nog in het vleesch zijnde, houden communicatie met geesten die van het vleesch verlost zijn.

'De geest' zegt de schrijfster 'gebruikt geen electriciteit of magnetisme.' Het is de geest die heeft uitgevonden de telegrafie zonder draad, en daarvan bedient hij zich wel degelijk voor het overseinen van zijn gedachten.

Om electriciteit nu maar, als zijnde materie, weg te cijferen omdat dit nu eenmaal in het stelsel past, geeft een bewijs van groote geborneerdheid. Electriciteit draagt het heelal. Het is het medium tusschen de zichtbare en onzichtbare wereld. Terecht noemt Newton het: 'sensorium Dei'. Het imponderabele wordt als kracht door den geest gebruikt. Wat geen gewicht heeft bezit het sterkste vermogen.

JOSEPHINE GIESE.

Fontein des Levens.

Fonteine des levens,
O ouderlijk huis,
Ik hoor van uw wat'ren,
Het zachte geruisch.

Uw levende wat'ren,
Zij lesschen altijd
Den dorst mijner ziele,
Als eenzaam zij schreit.

Gij waart allerwegen,
Ten troost en ten zegen,
Mij altijd nabij.

O, wat'ren, blijf stroomen,
In waken en droomen,
Zoo wondervol blij.

J. VAN REES -VAN NAUTA LEMKE.

In Goud.

Zoo menig, menig woordje
- O, het verlies is groot -
Dat van je lippen vloeide,
Heb ik maar half gehoord.

Ik hoor het je nog zeggen,
Een beetje met verdriet:
‘Maar moedertje, gij antwoordt
Mij op mijn vragen niet.’

Je woorden, o mijn kindje,
Ze vloeiden wonderbaar,
Als 't beekje in de lente,
Zoo helder en zoo klaar.

O, had ik toen geweten,
Dat plots de rijke bron
Zou drogen, en ik nooit meer
Een woordje hooren kon!

Je lieve stem klonk altijd
Zoo vroolijk en zoo blij,
O, had ik maar geluisterd,
Nu ben je stom voor mij.

Nu zou ik willen zetten
In goud, het kleinste woord,
Dat ik ooit van mijn kindje
Op aarde heb gehoord.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

(Vrij gevolgd).

Verdriet.

Wanneer een kind, nog onbedorven,
U vóórgaat naar het Vaderland,
Om zich t' ontplooiën altijd mooiër,
Geleid, gesteund door liefde-hand.

Wanneer 't u tijd'lijk wordt ontnomen,
Voor de' aarde slechts, voor 't leven niet -,
En u in liefde blijft omzweven,
Is dàt wel 't allergrootst verdriet?

Er *is* verdriet, veel erger.... erger,
Oneindig zwaar en bang en groot:
Als ouders kind'ren moeten missen
Voor 't leven zelf, niet door den dood.

Als kind'ren, vurig afgebeden,
Hun weg, het goede niet meer zien,
Wanneer hun Eng'len om hun schreiën,
Zoo lang, zoo eind'loos lang misschien.

Als de' ouders niet het kinder lijfje
Verliezen, maar de kinderziel,
Dàt is verdriet, dat schrijnend, brandend
Als vuur, in 't ouderharte viel.

Dàt is verdriet, zóó droef, zóó troostloos,
Zoo naam'loos felle, wreede pijn,
Dat alle leed en smart der aarde,
Er bijna zonneschijn bij zijn.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Boekbeschouwing.

Bleeke Luchten door **Hélène Lapidoth-Swarth** en **Villa Vrede** door dezelfde schrijfster. Beide uitgaven van de firma P.N. van Kampen en Zoon, Amsterdam.

'*Is het, omdat het leven wreed is geweest tegen mevrouw Lapidoth, dat er zulk een jammervolle snaar trilt in haar lied? Zij beweent meer dan één doode in haar droevige verzen; een verloren geliefde, wien zij de schoone* Rouwvioolen *wijdt, een beminde zuster, wier lieflijk aangezicht telkens weerkeert in hare herinneringen! Zij spreekt van vreugden, die te snel vergingen, en beklaagt de broosheid van haar krank lichaam, dat er naar haakt omkleed te worden met het heerlijke omhulsel eener onverderfelijke onsterfelijkheid. Is dit alles droeve waarheid, of een illusie, een inbeelding, die het lijden zich zoo schiep in eigen gedachten? - Het doet er niet toe voor hen, die in dat alles min of meer een weerklank van eigen gemoedstemming vinden. - Hélène Lapidoth, de in de raadselen van het leven verwarde, en voor de toekomst aan de overzijde des grafs terugschrikkende pessimiste, doet in hare eenvoudige korte verzen en sonnetten telkens aan Heinrich Heine denken, met wiens door het leven gefolterde ziel ook hare gemoedstemming telkens verwantschap toont. - Evenals hij heeft zij een gemakkelijkheid van zeggen, van zich uitdrukken in vloeiende woorden, waardoor hare poezie iets naief-bekoorlijks heeft, en in u natrilt als een weemoedig schoone melodie.*'

Aldus schreef ik in 1896 elders over Hélène Lapidoth-Swarth. Het leven, de loop der jaren, de blijde of de smartelijke ondervinding, die haar deel was, dat alles heeft weinig invloed gehad op deze zoo bijzondere, in haren weemoed zich zoo gelijkblijvende schrijfster. Neem bijv. uit *Bleeke Luchten* dit eenvoudig-zangerig-gezegde:

> Ik ben ziek van heimwee naar 't gele huis,
> In het lommer van groene linden.
> Waar zongen belovend hun neuriegeruisch,
> De droomige zomerwinden.
> Nu wilde ik wel reizen naar 't gele huis,
> En luisttren naar 't suizlen der linden,
> En droomen van liefde in mijn zonnige kluis,
> En omhelzen wie trouw mij beminden.
> Doch zoo ik nu belde aan het gele huis,
> Wie zou ik er wedervinden?
> In een zwarten kluis zijn mijn lieven thuis,
> En geveld zijn de zingende linden.'

Veel troosteloozer nog klinkt *Zomernoen*, waarin een met het leven volkomen afgerekend hebben klaagt:

> Hoe lang nog zal mijn ziel in 't leven toeven?
> Ik voel volbracht mijn lijden en mijn doen;
> 'k Zwijm, als de roze, in d'al te zwoelen noen:
> Niets kan mij meer verblijden of bedroeven.
> .....
> .....
> Ik bad u aan met handevouwe' en beven,
> O leven! liefde en glorie, mensch en god,
> 'k Zocht al in u. - Hoe ben ik arm gebleven!

Voor mij zijn deze verzen, afgescheiden van de vraag of men de stemming als zoodanig kan nàvoelen of niet, meesterstukjes onzer moderne poezie, meesterstukjes waarvoor ik u de groote meerderheid der gedwongen en gedrongen 'kunstwerken' van woorden-aaneenrijging zonder inhoud, waarin onze jongeren zich vermeien, gaarne cadeau geef. Héléne Lapidoth-Swarth is een *dichteres.* Of men haar te pessimistisch, te eentonig, te te-kooploopend met haar smart, te weinig-religieus, wat dan ook wat den inhoud harer verzen aangaat, wil vinden, is een persoonlijke opvatting die niet te maken heeft met de vraag, of zij een wezenlijke *dichteres* is of niet. M.i. kan alleen de grootste partijdigheid *dat* ontkennen. Er is een eenvoud van zeggen en ongekunsteldheid van vorm in hare liederen, die ze zoo innig-doorvoeld-wáár, zoo bekoorlijkaangrijpend maken. En dan, wie beter dan zij vermag ons met een paar woorden vóór te tooveren een kleurentafereel van rijke lente- of warme herfsttinten, welke zich harmonisch paren aan de door haar daarbij weergegeven ziels-stemming:

> Een blonde jongen brengt, in blondbezonde straat,
> Een blonden korf, waar crocus en jonquille in gelen;
> En blonde kindre' in lichte lentekleeren spelen
> En zinge' een lenteliedje in blije trippelmaat.

Maar, weet gij waarom mij deze bundel *Bleeke Luchten* is als iets bijzonderteedergevoeligs? Het is om de 'Moederverzen', die er het slotgedeelte van vormen, en m.i. er veel méér den titel aan hadden behooren te geven, zóó roerend-schoon steken zij uit boven de overige dezer liederen.

> O tijd van wijding en van beiding,
> Van bevend leven in mijn schoot,
> Van voorbereiding en verblijding,
> En wachten op het morgenrood!
>
> Ik kon van schroom niet ademhalen,
> Toen Gods genade mij geviel.
> Hoe zal ik God mijn dank betalen
> Voor 't geven mijner tweede ziel?

Dit is de aanhef van de eerste dezer 'Moederverzen', getiteld 'Beiding'; terwijl de laatste 'Vergeelde Kleertjes' een droeve schreitoon is om het vergeefs verbeidde, nooit-gekomen kindje! In lang heb ik geen verzen gelezen, die zoo, zonder valsche opgesmuktheid, roerendschoon uitklagen de zich zoo telkens herhalende dagelijksche geschiedenis der hopende, wachtende, zich aan hare aanstaanden moederweelde dronkendrinkende, daarna wreed-teleurgestelde kinderlooze!

En misschien is het dáárom, omdat ik Hélène Lapidoth-Swarth als dichteres acht een uitverkorene, dat ik hare prozastukjes altijd lees met de zekere onvoldaanheid van iemand, die méér had verwacht. O niet, alsof ik op den vorm of den inhoud van *Berusting* en *Blijde verwachting*, de twee méést-uitgewerkte schetsjes uit den bundel *Villa Vrede* ernstige aanmerkingen zou willen maken. Zoo ik Villa Vrede, waaraan de bundel zijn naam ontleent, al te onbeduidend, en ook al te onwaarschijnlijk gedacht vind, het gebrek aan menschenkennis waarvan *dit* stukje blijk geeft, stoort nogtans niet àl te veel, om het héélschetsachtige, onafgemaakte van het gehéél, dat meer doet denken aan een klein ouderwetsch preekje, dan aan een werkelijkheidsverhaal.

Immers, zoo de auteur trachtte ons in haar Lisy een modern jongmeisje te teekenen, het vervolg van het doen dezer jongedame bewijst, hoe weinig de ver van het mondaine leven afstaande ziel eener Hélène Lapidoth-Swarth zich heeft ingedacht in het ziels-leven eener Haagsche, uitgaande, flirtende, gefêteerde Kurhaus- en bal-bezoekster! Zulk eene toch zal niet maar dadelijk zich tevreden en gelukkig gaan gevoelen bij een ouderwetsche, tamelijk vervelende nicht buiten, veel minder nog deze over hare liefdesnooden dadelijk in het vertrouwen nemen, om niet te spreken zelfs van het terstond voor goed bij haar blijven op een boersch dorp, om haar leven aan weldadigheid te gaan wijden. En tante Frieda, de oude dame, wier sympathieke persoonlijkheid zulk een hervorming volbrengt, van af den éérsten dag al, aan hare wereldsche logee, is geheel en al een verzonnen *ideaal*, van wat blijkbaar in de oogen der schrijfster een dergelijke eenzame vrouw behóórt te zijn, een ideaal trouwens waarom men haar moet respecteeren, wijl deze zich met harmonische dingen omgevende, en alleen voor anderen, zieken, en armen levende villabewoonster het type is eener *vrouwelijke* vrouw, zooals zij zou behóóren te zijn, maar helaas niet is; verstandelijk ontwikkeld, toch enkel zich gevend aan liefdewerken voor hare eigene sexe geschikt, onafhankelijk toch zachtaardig, beslistwetend wat zij wil, toch uiterst beminnelijk.

Ik weet niet waarom mij dit aan een gemoedelijken verleden tijd herinnerende verhaaltje doet denken aan een Virginie Lovelingtype, aan persoonlijkheden zooals wij ze in onze jeugddagen geteekend vinden in voor onze toenmalige opvoeding en stichting bestemde jonge-meisjes-lectuur! - Moderner, vollediger afgewerkt doen aan: Berusting en Blijde Verwachting. Vooral in Berusting treft

het heel natuurlijke en heel-goed-gevoelde van de stemming der zich met haar man niet één-voelende echtgenoote! Eigenaardig is, dat Hélène Lapidoth-Swarth in deze novellen bij voorkeur lijdende, bleeke, voor het leven ongeschikte, etherische dametjes schildert, tegenover vrij-ruwe, heel-materialistische, laag-bij-den-grond-mannen. Het is alsof zij daarmede als het ware wil prediken diezelfde weemoed van haar verzen, waarin een toon van zichzelve onbegrepen-achten altijd weeklaagt; weemoed omdat de realiteit van de dingen indruischt tegen de poëzie van droombestaan. Met dat al wil het mij voorkomen, dat de 'Leide's' en de 'Marie's', hoe sympathiek ook door Hélène Lapidoth-Swarth uitgebeeld, meer bestaan in hare verbeelding van kamer-gedachten-leven, dan in onze hedendaagsche werkelijkheid, waarin de jonge vrouwen waarlijk niet zoo geduldig-berustend moedeloos met de handen in den schoot zich aan het door hare mannen niet-begrepen-worden onderwerpen, maar integendeel zichzelf den strijd van het leven uitverkiezen, door er aan mee te *willen* doen, in vergaderingen, sociale quaesties, wat niet al van openbaren aard, veel liever dan dien te ontvluchten. Er waart door deze bladzijden een al ietwat verouderd-aandoende, maar daarom niet minder liefelijk-vrede-brengende berusting-stemming, van prediken een vriendelijke liefdeleer in het vrouwenleven. Noch de door haar aanstaande bedrogen Lisy, uit Villa Vrede, noch hare geestelijke redster Frieda, noch de met haren man in geheele vervreemding levende Marie, uit Berusting, noch de in hare teere-aanstaande moeder-gevoelens niet begrepene Leide, uit Blijde verwachting, maken zich om de teleurstellingen, die het leven haar brengt, boos. Allen integendeel verzoenen zij zich met haar levenslot op een niet meer heden ten dage door vele vrouwen geprediktwordende wijze, namelijk door stilzwijgend te dragen, Lisy in een zich met tante Frieda's liefdewerk veréénigen vooraan, Marie door te worden de gewillige oppasseres tenslotte van een verongelukten knorrigen man, Leide in een zich dwingen tot gewilde vroolijkheid, teneinde haren dit van haar verlangenden echtgenoot aldus terug te winnen, en zijn verkoelende liefde weer aan te blazen. - - Niemand, die mijn eigen sympathie kent voor hen die de dieren beschermen, zal het, vóór ik eindig, verwonderen, indien ik hier uit Berusting een bladzijde aanhaal, waarin de schrijfster op het punt van honden een m.i. zéér aantrekkelijk staaltje van fijn gevoel bewijst, als zij hare heldin Marie laat zorgen voor het graf van haren gestorven lieveling, door er vergeet-mij-nietjes voor te koopen, die ze met eigen hand plant op zijn grafje. De woorden, waarin de auteur hare Marie den gestorven hond laat herdenken, zijn trouw, zijn ziekte, zijn sterven, zij zijn van dien aard, dat ieder, die zelf honden kent en liefheeft, er haar de hand om reikt met een gevoel van: *Gij begrijpt waarlijk hondenliefde.* En de ruwe spotternij, waarmede dan later Gijs, de man van Marie, met hare 'sentimentaliteit' den draak steekt, is wèl een goed-gekozen voorbeeld om de geestelijke klove tusschen deze twee menschen-zielen te doen uitkomen.

Ook hier in haar proza, evenals in hare verzen, is Héléne Lapidoth-Swarth het gelukkigst van stijl en vinding, wanneer zij met fijnen blik en nooit falende opmerkingsgave schildert natuur-tinten en bloemenweelde en najaars-droefheid, in verband met een of ander oogenblikstemming. Maar, om niet te lang te worden, moet ik van haren bundel: Villa Vrede, dien ik vooral jonge-vrouwen ter lezing aanbeveel, afstappen, en tot slot nog even terugkeeren tot Bleeke Luchten, waaruit ik een der m.i. schoonste 'Moederverzen' just dáárom zoo gaarne nog in zijn gehéél wil

aanhalen, omdat het m.i., zoowel naar den vorm als naar den inhoud, een juweeltje moet genoemd worden van diepinnerlijk dichterlijk voelen.

O wat zal ik zeggen...!

O wat zal ik zeggen, wen vraagt mijn kind:
- 'Waait niet de Adem van God in den zomerwind?
Is de goudenen zon niet het Al-ziend Oog?
Wandelen de Engelen niet op den regenboog?'

O zal ik dan zeggen: - 'Uw moeder, mijn kind,
Voelt geen adem van God in den zomerwind,
Uw moeder is blind voor het Al-ziend Oog
En voor de Englen, die wandle' op den regenboog?'

O zal ik mijn oogen niet nederslaan,
En smeeken: - 'Neen laat mij in vrede gaan!
Wat gij ziet zie ik niet, hoe lang ik tuur,
Uw oogen zijn vol nog van hemelazuur?'

O had ik mijn oogen zoo rein bewaard!
Nu zijn ze bezoedeld door stof van de aard,
En als ik vol deemoed, in de uwe schouw,
Dan moet ik wel weenen als van berouw.

O wieschen die tranen mijn oogen rein!
Ik zou als mijn kindje zoo vroolijk zijn.
Ik zag in de zon weer het Al-ziend Oog.
En gods Engelen wandle' op den regenboog.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Door mevr. ten H.

Om aan de sympathieke en nuttige inrichting, *de Diakonessenschool te Amsterdam*, meerdere bekendheid te geven, wordt in herinnering gebracht, dat die school niet enkel meisjes opleidt, die zich willen verbinden aan de Ned. Herv. Diakonesseninrichting te Amsterdam. Dat is één van de mogelijkheden. Daarnaast worden ook meisjes opgeleid, die door den Centraal Bond van Christ. Philanthr. Inrichtingen in Nederland worden geplaatst om bekwaam gemaakt te worden later, naar verwerving van een diploma, als medearbeidster in een der Chr. Opvoedingsgestichten werkzaam te zijn. Zij kunnen dan al dadelijk een salaris van *f* 200. ontvangen, behalve huisvesting, voeding en geneeskundige behandeling, (opgaaf voor den rubriek aan den Heer A.J. da Costa 42 R. Visscherstraat, Amsterdam). Deze beiden groepen betalen *f* 250 per jaar.

Ook kunnen meisjes, zoolang er plaats is, worden opgenomen tegen *f* 400 per jaar, die niet uitspreken diakones te willen worden, of medearbeidster in de Chr. Phil. gestichten, maar voor wie men eenvoudig een opvoeding begeert, waarbij hart, hoofd en hand gelijkelijk tot hun recht komen. Bestuurders 'willen in de kracht Gods meisjes helpen om gevormd te worden tot harmonisch ontwikkelde geloovige vrouwen, opdat zij gereed zijn voor den strijd van het leven, en als God het wil ook voor den arbeid in Zijn Koninkrijk, misschien als Diakones, misschien als medearbeidster in de stichtingen van den Chr. Phil. Bond, misschien in eigen kring, maar in ieder geval gereed om te *dienen* met een *helder hoofd*, *warm hart*, en een *vaardigehand.*'

In de Commissie voor de Diakonessenschool hebben zitting: de dames Zr. G.J.O. Boissevain, mevr. Roëll geb. Baronnesse Sloet van Marxveld, mej. W. Druijvenstein en de H.H. dr A. Voorhoeve, ds. J. Lammerts van Buren en dr. A.J. Roozemeijer.

Directrice is Mej. W. Klinkert.

Overgenomen uit de Kerkelijke Courant 19 Aug. 1910.

'Onder de Rendieren.'
uit het Noorsch van Matti Aikio.

(Vervolg van No. 10).

Maar zijn grappen schenen toch niet erg op te gaan. De pot, die boven het vuur hing, begon te koken aan den kant waar het vuur het best brandde en moeder Biettar blies het vet naar den anderen kant en schepte het uit in een houten nap. Biettar Oula had ontzettenden honger, sneed een reep van een kokendwarm stuk vleesch, doopte het in 't vet en slikte het door na 't eerst duchtig fijn gekauwd te hebben met zijn sterke tanden. Hij zou nu eens zien wat voor invloed de warmte op zijn maag had.

Moeder Biettar vroeg of ze bij Jongo geweest waren. Want Biettar Oula's familie wilde evenals alle andere Lappen gaarne op goeden voet staan met Jongo. Daar waren

namelijk zekere voorrechten aan verbonden, onder anderen die, dat Jongo niet graag rendieren kocht bij diefachtige Lappen.

Ja, dat waren ze. En zij hebben kleine Andi den laatsten Zondag ook gedoopt gekregen.

'Hij gedroeg zich toch wel netjes?' vroeg Aslak met een blik op Andi, die reeds onder het rendiervel lag te snurken. 'Nou dat liet wel wat te wenschen over,' zeide Biettar Oula. 'Terwijl de predikant ons de gebeden voorlas, liep Andi weg. Ik vond hem buiten de kerk en gaf hem een flink pak slaag. Als je je niet stil houdt onder het doopen, krijg je er nog één, zei ik, akelige heiden, dat je bent... Maar nou komt 't mooie. Nils de timmerman, die nare vent, gaat op eens naar den predikant toe en vertelt hem dat Andi thuis al gedoopt is. Die kerel wil zich ook overal mee bemoeien. 'Gisteren zei je, dat de jongen niet thuis gedoopt is,' zeide de predikant, terwijl hij me aankeek. 'Hm' - zei ik - 'u moet 't niet kwalijk nemen,' zeide ik. 'Het kwam me voor dat Aslak, die den jongen doopte, het formulier niet heel goed kende... en ik durfde het niet op mijn geweten hebben dat de jongen niet gedoopt is, zooals het behoort.'

'Heb je dat gezegd?' zeide Aslak. 'Ik heb iedere letter van het formulier voorgelezen. Al heb ik nooit lezen geleerd, noch van een predikant, noch in het Seminarium te Trondhjem,' voegde hij er bij met een breeden glimlach.

'Het ging een beetje vreemd - maar zoo heel slecht was 't toch niet,' zeide Biettar Oula. 'Toen 't afgeloopen was kwam de predikant naar me toe en zeide dat 't heel goed en Christelijk van me was, dat ik er voor zorgen wilde dat Andi behoorlijk gedoopt werd.'

Maar dit verhaal was eindelijk een heendraaien om de zaak Lasse - anders niet. Zoo langzamerhand kwam Biettar Oula echter in de goede stemming en vertelde met een zekeren trots niet alleen uit vreugde over het succes - hoe slim hij het net ontsnapt was. Maar 't was dan ook de eerste keer niet, dat de artikelen van de wet over hem heen gegleden waren, zonder dat hij er in was blijven

haken. Hij werd niet voor niets ‘de slimme’ genoemd door zijn collega's. Het gebeurde niet zelden dat de een of ander gekwelde ziel, die er slecht aan toe was omdat hij verdacht werd van de rendieren van anderen gewurgd te hebben, hij hem raad kwam vragen.

Maar toen moeder Biettar hoorde, dat Lasse moeilijkheden had gemaakt, werd zij woedend en zou zij ‘hem wel krijgen, als hij weer terug kwam’....

‘Die ellendeling heeft geen greintje eergevoel! Hij zal zelfs de melk van de zes beloofde rendieren niet proeven, dat zeg ik!’ Zij zat in den glans van 't vuur met de zwart-bruine tent tot achtergrond en zwaaide met haar armen, terwijl er een scherpe blik uit haar oogen straalde, die bijna in de rimpels van haar tanig gezicht verdween. ‘Stel je voor je door Lasse de wet te laten stellen! Door Lasse!

... Men zou niet denken dat je een zoon was van moeder Biettar! Als je vader leefde, zou je een pak ransel gekregen hebben.’

‘Maar, moeder - wat kon ik anders doen, toen...’

‘Praatjes!... Zooveel heb je toch wel van je vader en je moeder geërfd dat je 't heele gerecht wel om je vinger kunt draaien!’

‘En een valschen eed afleggen? Wat mankeert je?’ zeide Elle.

Moeder Biettar hijgde naar adem. ‘Als jij nou je mond niet houdt Elle, krijg je een klap om je ooren - versta je me? Hemel, wat moet ik een domme praat aanhooren! Maar jij, Oula, die een man bent, jij zoudt toch moeten weten dat men nooit iemand die aangeklaagd is een eed laat afleggen.... Ik kom nooit in de bewoonde wereld, maar ik ken de wet toch nog beter dan jij!’

Aslak hield als gewoonlijk zijn hand onder zijn ‘paesk’ en krabde op zijn borst. Hij zuchtte en zweeg alleen maar. Anders was er voor hem ook niet te doen, als moeder Biettar in die stemming was. De bergen en de geheele hoogvlakte waren van haar. Zoo was 't nu eenmaal. Nooit had iemand haar kunnen bevelen. En als de een of andere Lap uit de buurt bij haar kwam en aanspraak maakte op zijn recht, liep het er altijd op uit dat hij maar zorgen moest dat hij wegkwam. Haar grootste genot was met haar vingers in warme rendier-darmen te wroeten. Zij en haar zoon slurpten gewoonlijk het warme bloed op, dat uit de wond liep bij den slachter. En als zij gedurende een winternacht, of een donkeren herfstavond een rendier van een ander gedood hadden, was zij een en al vuur, wisschte alle sporen van de slacht uit en hitste haar zoon op met gejoedel en allerlei wonderlijke, vreeselijke woorden.

Elle, die nu, evenmin als anders, niets geen moeite deed om haar schoonmoeder te kalmeeren, zat zich bij het vuur te warmen. Zij trok haar paesk over haar knieën en dacht aan haar nieuwe ondervinding. Alles was zoo vreemd en nieuw voor haar. Haar heele leven, dat ineen gegroeid was met de bergen, de menschen en de hoogvlakte hier, scheen haar bijna een droom. Zij voelde zich als een jong vogeltje, dat uit het nest gevallen was hoog boven in den boom. Toen zij zooeven de tent naderden had zij lust gehad haar schoonmoeder en Aslak een hand te geven, als iemand die lang weg geweest is... Nu ligt de rechter in een wit nachthemd te slapen... Onder een zijden deken... En als zij aan de heerlijkheden dacht, die er in haar eigen omgeving te vinden waren, was zij zoo treurig gauw uitgedacht. Hier had zij de tent. Buiten de tent een paar sleden met etenswaren en kleeren. En dan hadden zij een ‘stabbur,’ (voorraadkamer) die weliswaar heel goed gevuld was, maar die stond beneden in het dorp....

Haar zwijgen werkte aanstekelijk. Biettar Oula zweeg ook. En Aslak zuchtte nog wat dieper.

De trotsche woorden van moeder Biettar, toen het geluid van het getrappel van de kudde beneden in het dal naar hen opsteeg, klonken daarom des te scherper in de stilte: ‘Grooter en mooier kudde dan de onze is er op de heele hoogvlakte niet te vinden. En het is moeder Biettar, die haar beschermd heeft tegen roovers en roofdieren - die kudde die daar over de bergen trippelt, en waarvan iedere voetstap me als een gouddruppel in de ooren klinkt!’ Zij haalde een oude, afgedankte ‘Runebomme’ te voorschijn onder het doek van de tent die uit de ‘aardigheid’ bewaard werd. Zij sloeg er Oula mee op den rug. ‘Sla, er eens op, Oula! Jij, die de zoon bent van Biettar zaliger! - Je bent toch mijn jongen, hoor.... Zullen we eens zien of Lasse terug komt of niet?’...

Biettar Oula nam een hamer van rendierhoorn en zette de ‘Runebomme’, (een grooten ring van berkenhout,) tusschen zijn knieën. Op het vel dat over den ring gespannen

was waren er met verf uit boombast bereid, allerlei figuren geschilderd: een Lap, die zijn ski's midden in de zon stak; een ‘Daromand’ (Noor) die met het eene been op een tent en met het andere op den duivel stond, terwijl de duivel tegen een god en een grooten pijnboom leunde. Een wolf stond voor een kerk en scheen te overwegen of hij er in zou gaan, of niet.

‘Zet dezen zilveren ring op de zon!’ zeide moeder Biettar. Biettar Oula begon te slaan, eerst zacht, toen harder en harder. Moeder Biettar spande haar oogen in en beschaduwde ze tegen den glans van het vuur met haar hand. Aslak vergat geheel te krabben. Hij staarde naar de Runebomme en naar den ring, die ten slotte op den ‘Daromand,’ begon te dansen.

‘Dat beteekent dood!’ zeide Aslak. ‘Lasse zal sterven.’

‘Mij ook wel!’ zeide moeder Biettar. ‘Het zal geen vette karkas zijn, waaraan de Trondhjemsche wormen zullen knagen - smakelijk eten!’

‘Neen, het beteekent dat de rechter er over denkt hierheen te komen,’ zeide Elle. Zij zeide het als iets heel gewoons. Biettar Oula merkte zelf niet, dat hij harder begon te slaan - niet voordat 't hem duidelijk werd, dat hij lust had de heele Runebomme stuk te slaan. ‘Laat hem dan maar komen!,’ zeide hij en sloeg 't heft van den hamer dwars door het vel van de Runebomme, die hij daarna door het rookgat naar buiten wierp. ‘En als *hij* bij *mij* iets te onderzoeken heeft, dan zal *ik* het merg van *zijn* beenderen eens onderzoeken - daar kan hij op rekenen!’

Het vuur stond op het punt van uit te gaan. Elle zag in de halfdonkere tent hoe het wit van zijn oogen om de donkere pupillen schitterde.

Ach, neen! Biettar Oula wist wel dat de rechter niet komen zou, noch om iets te onderzoeken, noch om een andere reden....

De groote, sterke man, die nooit had behoeven na te denken over de absolute alleenheerschappij, die hij over Elle had, voelde opeens een vreeselijke twijfel in zich opkomen. Hij, die gewend was altijd te overwinnen en nooit een noemenswaardig gevoel van afgunst gekend had!

Toen Elle midden in den nacht onder zijn deken van rendiervel kroop, en hem lieve woordjes in het oor fluisterde, kneep hij haar zoo in haar dij, dat zij 't van pijn wel had kunnen uitgillen. Hij greep haar bij een van haar neusvleugels en 't was alleen te danken aan zijn enorme zelfbeheersching, dat hij dien niet aftrok.

III

Het was een geheele paardenkaravaan, die de tien Mijl (Noorsche mijlen) lange reis zou ondernemen over de hoogvlakte naar de Lafjord om meel en andere waren te koopen. Jussa zou voor de eerste maal mee gaan.

In de schemering trok de karavaan een geheel woeste rotskloof door. Tusschen de afgebrokkelde rotsen op de steile dalkanten stonden eenzame en bizonder rechte pijnboomen, die heen en weer bewogen, in den zachten Westen wind, die suizend over de vlakte zweefde en ook in het dal wat koelte bracht.

Jussa kreeg de telegraafpalen in 't oog. Hij moest zijn slee uit en eens even zijn oor tegen een paal houden. Ja, die zong en het ijzerdraad daar boven trilde en maakte

ook zoo'n vreemd geluid. De voet van de paal was door een lage houten schutting omgeven - 't was of die voor 't mooi daar neergezet was!

- De paarden draafden over het met zand bedekte ijs van de rivier.

De huizen van de Kvaene (bewoners van Finmarken) met de blauw-geschilderde venster- en deuromlijstingen kwamen in het gezicht en verdwenen weer. De storm had de sneeuw van de weiden weggevaagd, die nu in groote hoopen langs de houten skischuttingen lag. De heuvels, met berkenbosschen bedekt, waren steil en hoog. De roode zandsteen van de rotsen in de verte schitterde in de eerste winter zonnestralen en werd bezield door de sneeuwstrepen en de grauwe gletschers in spleten en kloven.

Jussa's hart verhief zich onder den snellen tocht door al het nieuwe wat hij zag en ook omdat zijn vurige hengst aldoor de eerste was. De paarden droegen Russisch tuig en de bellen schenen den hengst aan te zetten. Het was of al de spieren, zenuwen en gewrichten van 't dier met olie ingesmeerd waren. De wind sloeg den staart om de lendenen en de trotsche manen fladderden om den moedig gebogen nek. Een droge, lichte sneeuwstof dwarrelde en golfde als witte nevelwolken om het trotsche dier op.

Een sterke zeelucht ontspande Jussa's zenuwen, die sinds de zes en dertig uren, dat de reis duurde, sterk gespannen waren.

Zij reden een kleinen heuvel over. En daar - juist aan den rand van 't berkenbosch stond het huis van den ‘Wolf.’ Jussa meende een droom-visioen te zien. Als een tooverslot rees het groote, witgeschilderde woonhuis met veranda's, schitterende koperen deurknoppen en met de ijzeren leuningen langs de hooge, steenen trap voor hem op. Op een paal in den tuin schitterde een groote, ronde bal. Van een lange rij roodgeschilderde voorraadkamers en pakhuizen gleed zijn blik naar den steiger en de kolossale hijschmachines en vandaar naar de schepen in de haven. En heel in de verte schitterde de golvende zee zelf tot zij zich aan den horizon met den hemel vereenigde - met den hemel! 't Was of de golven een eind de lucht inzweefden!

't Scheen Jussa alsof hij plotseling wegzonk. Hij voelde zich zoo klein. Maar de hengst gaf hem moed. Die was de held van 't oogenblik. Zee-Lappen met leepoogen, groote, sterke Noorsche visschers met blonde baarden en donkere ‘Kvaene’ met hun breede kaken en paesk van schaapsvel, omringden den hengst. Toen het dier uitgespannen werd, maakte het een geweldigen zijsprong, hief den kop fier omhoog en keek eens om zich heen. Toen het een merrie in het oog kreeg, begonnen de oogen van den hengst te schitteren. Twee sterke Kvaene grepen het bij het hoofdstel, maar, al spartelden ze ook tegen, zij moesten het dier volgen...

Het scheen werkelijk of Jussa ook eenigszins de aandacht trok. Zijn sneeuwwitte rok van jong rendiersvel en zijn nieuwe muts van otterbont, met den grooten, vierkanten bol van zwart laken, zijn witte, nette Lappenschoenen en niet 't minst zijn gitzwarte oogen waaraan de rit en de nieuwe indrukken een warmen glans gegeven hadden, wekten een zekere nieuwsgierigheid. Zelfs een mooi, jong meisje keek achter 't gordijn naar hem, in het groote, witgeschìlderde huis.

‘Daar komt de wolf! Pas op dat hij je hoofd niet afbijt!’ zeide een van de omringenden.

De oude Norum kwam uit het pakhuis sukkelen, en bleef even staan met de hand boven den neergeslagen klep van zijn bonten muts. Toen begon hij weer voort te sukkelen met korte, snelle schreden omdat het sterk gebogen bovenlichaam hem graag 't evenwicht zou doen verliezen en de beenen bij de knieën ook wat al te veel naar buiten bogen. Zijn roode bakkebaarden, die bizonder weinig grijze haren vertoonden, staken sterk af tegen het weelderige witte haar. Zijn gelaat was bizonder frisch en kleurig - als men bedacht dat het 't gezicht was van een man van bijna tachtig jaar. Zijn jas had hij nog niet geheel aan, en een dikke, rood wollen das bedekte zijn keel en hals.

Jussa voelde zich beklemd. Hij was bevooroordeeld tegen den ouden man, door den ruwen bijnaam, dien men hem gaf. En thuis was hij gewoon bijna in iedereen een vijand te zien. Maar toen er een goedhartige en vriendelijke glimlach over het gelaat van den ouden man gleed, veranderde Jussa's gemoedsstemming.

‘Wat ben jij voor een flinke jongekerel?’ vroeg de oude man aan Jussa in het Lapsch.

‘Ik ben de zoon van Jongo,’ antwoordde Jussa. Zijn stem begaf hem: hij moest de woorden inslikken. Hij had een gemengd gevoel van vrees en dankbaarheid voor den ouden man, dat hem geheel van streek bracht.

‘Zoo - ben jij de zoon van Jongo, mijn ouden klant? Ja, dat kon ik ook wel begrijpen... En wat heb je een mooi paard. Is de oude Borken nu misschien afgedankt?

Want dit paard heb ik hier nog niet gezien.’

Jussa had nog nooit van zijn leven zoo'n goeden en mooien, ouden man gezien.

‘Ik zal den stalknecht zeggen, dat hij goed voor je paard zorgt. En jij zelf zult een bed hebben bij de andere bedienden.’ - En terwijl hij weg sukkelde, zeide hij nog eens:

‘Zoo ben jij een zoon van Jongo.’

Jussa bloosde van vreugde en trots dat hij zoo begunstigd werd.

Hoewel de oude Norum reeds lang uit de zaak was - een van de zoons had die sinds geruimen tijd overgenomen - gaf hij toch nog rechts en links bevelen, uit ouder gewoonte. Hij kon de gedachte niet verdragen, dat hij niet langer nuttig was. Hij had een onuitputtelijken overvloed van raad en bevelen, waarnaar zijn kinderen en knechten luisteren moesten - en af en toe moesten zij ook doen alsof het van veel belang was dat zij wenken en raadgevingen kregen van ‘hem zelf.’

Hij hijgde de trap van het woonhuis op, toen hij zag dat de keukenmeid het vaatwater vlak voor de keukendeur uitgoot.

‘Jolline!’

De meid keek verschrikt op.

‘Kom eens hier!’ De oude, ronde rug strekte zich.

‘Jou blond schaap - ik zal je leeren mijn plaats hier vuil te maken, dikke mol, dat je bent - wacht eens! Sta me nu maar niet zoo

dom aan te staren met je ronde koeien-oogen, je weet heel goed wat ik bedoel!'

Hij wendde zich nu naar een paar visschers, die in de nabijheid stonden en beleefd lachten.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Scribens. - Ik begin met uw laatsten brief te beantwoorden, om U te vertellen, dat ik Uw mooie reis U benijd wellicht maar geen *enkele* Ansichtkarte van U ontving. Indien gij ze, door de portiers der hôtels hebt laten frankeeren, dan hebben die stellig *U* de postzegels in rekening gebracht, en de kaarten niet doorgezonden. Dat is een bekende streek van veel portiers. In elk geval, tot mijn spijt ontving ik er niet een.

De dame, die gij in de Boschjes bij de Vijvers zaagt wandelen met twee honden, zal hoogstwaarschijnlijk niet zijn geweest de ondergeteekende, want ik ga nooit alleen uit met de *twee* honden, omdat dit voor mij te vermoeiend zou zijn, daar beide stseds worden vastgehouden door ons, om het auto-gevaar. Indien wij dus beiden meenemen, dan neemt mijn vriendin den eenen voor hare rekening en ik den anderen. Bovendien ben ik, geloof ik, gedurende den geheelen zomer maar ens bij de vijvers geweest, en dat was op een Zondagochtend, te samen met mijn vriendin, en vergezeld van alleen Benjamin. Die is niet klein, en óók niet groot; hij lijkt bijzonder op de photo's van den lievelingshond van koning Eduard, welke bij diens dood zoo veelvuldig zijn verspreid in illustraties, dat gij ze misschien wel eens zaagt; ook de

grootte komt overeen; maar Benjamin is geenzins van zulk zuiver ras als die Engelsche koninklijke hondengrootheid. Ik houd het er voor dat hij een engelschen rasvader heeft gehad, op de doorreis eener Engelsche familie in Menton, en een fransche moeder uit de volksklasse, en natuurlijk dientengevolge bij die laatste is gebleven in hare armzalige omgeving; want het is een feit dat hij véél rasovereenkomst toont met Iersche griffons; in èlk geval ik zou hem niet anders willen hebben dan hij is; hij is eenvoudig een juweel van een hond.

Ik vind reizen 's nachts, op lange trajecten, wel een prettige manier om den tijd door te komen; als ik maar kan liggen languit, dan kan ik wel slapen; een waggon-lit vind ik duur, en benauwd bovendien, en daarom het geld niet waard. - Van zeebaden heb ik nooit gehouden. Ik heb een intensen afkeer van het zeewater, omdat ik het vettig en onfrisch vind. Overigens mag ik ze ook niet hebben. - Ja, onze woning, hoe klein en bescheiden ook, is zeer naar onzen zin, en, gelijk gij ook schrijft, de stand is bijzonder prettig, vroolijk, en druk, een ruim uitzicht, en uitstekend gelegen wat aangaat tramverbinding naar Den Haag. -

Neen, ik was U geenzins ‘vergeten’; bewijs daarvoor is dat ik Uw artikel, juist vóór Uw brief kwam, heb gestuurd naar de drukkerij. Maar ik had een zeer drukken tijd dezen zomer, en de correspontie breidt zich, tot mijn vreugde overigens, steeds meer uit. Uw vroegeren brief ga ik nu beantwoorden. Ja ik-ook vond in dat idee, dat ik U indertijd zond, veel moois, omdat er iets mystieks in is, dat mij aantrok. Maar anderen, aan wien ik het óók zond, schreven er mij zelfs min of meer verontwaardigd over. En, in het Toekomstig Leven, het maandblad gewijd aan spiritualisme, zag ik er een heftig artikel tegen, waaruit mij tevens bleek, dat het een algemeen-verspreid, en reeds twee jaren geleden óók in zwang gekomen, denkbeeld is. Aangezien wij *niets* weten m.i., zie ik niet in waarom men er zich zoo warm over maakt vóór of tegen.

Ja, ik kan mij begrijpen dat Uw hart heentrekt naar Rome, want ik-voor-mij zal het altijd zegenen, dat mijn hartewensch daarheen te gaan in vervulling geraakte, omdat ik er voortdurend in de stemming ben geweest die ik er mij van voorstelde, en die men, geloof ik, ook *moet* kunnen voelen om Rome te kunnen apprecieeren. Wie dat niet in zich heeft, die zal er teleurgesteld worden, en er misschien een triestigen indruk van meenemen, maar, wat mij aangaat, het was mij of het verleden daar als het ware voortdurend met mij sprak, en mij duizend dingen leerde, en mij daardoor het kleine en vergankelijke van alles zoo recht deed gevoelen. - Gij schrijft in dezen eersten brief van mijn huisje te zijn voorbijgekomen, en een dame achter het gordijn te hebben zien zitten. Dat zal, zooals gij terecht vermoedt, mijne vriendin geweest zijn; Uwe beschrijving komt overeen met haar, niet met mij. - Ja, daaraan staat gij bloot als gij voor het publiek schrijft, dat men U scherp ‘critiseert’. Ik zou het mij maar niets aantrekken, want niets is onbetrouwbaarder dan zoogenaamde ‘critiek’. Juist dezer dagen las ik in de *Echo de Paris* nog een héél waar artikel over Henri Becque, waarin werd aangetoond, hoe dezelfde tooneelstukken van hem, die men bij zijn leven heftig hekelde, nu, door *dezelfde menschen*, (o.a. Jules Claretie,) worden opgerakeld ter opvoering; en hoe hij, die bij zijn leven had te klagen over allerlei tegenwerking en antipathie, na zijn dood wordt verheerlijkt met een standbeeld. De schrijver van het artikel zegt dan ook terecht, dat niets wisselvalliger en onbetrouwbaarder is

dan letterkundige roem. - Ik geloof óók dat gij wat Uw carrière betreft nu op den goeden weg zijt, en ik zou U zeer zeker aanraden niet te gauw ongeduldig te worden, en niet oude schoenen weg te werpen vóór gij betere hebt. - - Gelukkig is mijn vriendin nooit nog voor hare gezondheid in een sanatorium geweest, niet in Velp en niet elders. Maar, de naam dien Gij noemt, komt ook niet overeen met den haren want zij heet *Reijers*. Hartelijk gegroet.

P.J.B. - Ik hoop niet, dat mijn lang stilzwijgen U àl te zeer heeft teleurgesteld. Het spijt mij, uit Uw later schrijven te zien, dat gij eerder op die vragen antwoord hadt verwacht. Voor dat aardige portret van Uw zoontje dankte ik U toch reeds omgaand? - Uw artikel komt nu ook spoedig. Gelijk gij ziet, heb ik dienaangaande aan Uw wensch voldaan, en U gelegenheid gegeven het in dezen afgeloopen zomer geheel naar Uw wensch te bewerken. - Gij zegt, aangaande U-zelf: 'Het is wel wat vervelend voor U, dat ik zoo telkens schrijf het zoo druk te hebben, maar er is niets aan te doen.' Neen, dat begrijp ik best bij Uw werkkring, maar gij moet diezelfde verontschuldiging dan nu maar voor mij laten gelden, want ik-ook heb het verbazend druk. - Inderdaad, het leven als zoodanig is *veel* drukker dan vroeger, afgescheiden van onzen eigen werkkring. Ik geloof, dat juist daardoor zooveel menschen, mannen evengoed als vrouwen, zenuwziek en overprikkeld worden. Ik weet niet of het bij U in de provincie ook zoo erg is in dat opzicht als in den Haag, maar mij valt het daar gedurig op, hoe het een uitzondering is, wanneer men een kalm, rustig, bedaard mensch ontmoet en spreekt; de meerderheid gedraagt zich gejaagd, nerveus, springt van den hak op den tak; en dit zijn dikwijls personen, die ik vroeger geheel-gewoon gekend heb, zonder iets van die eigenaardigheden, maar die het drukke hedendaagsche leven blijkbaar onbewust zoo maakt. Dat gij bij die vele vereenigingen enz. niet 'werkeloos' kunt blijven, terwijl gij U toch het overbodige ervan dikwijls bewust zijt, begrijp ik niet; mij laat dat alles wèl koud, omdat ik het nuttelooze en kinderachtige ervan zoo voortdurend zie. Het is den oprichters van al dat fraais veel meer te doen om eigen eer of om wat te doen te hebben of om er zich mee vooruit te werken, dan om de *zaak* als zoodanig. Echter begrijp ik wel, in Uw positie, en als man, dat gij U niet altijd overal buiten *kunt* houden. Gij vraagt mij, of ik het goed vind, dat gij eventueel een tweede artikel nog laat volgen; gij kunt reeds zien uit mijn keuze van den tijd der plaatsing, dat ik aan Uw wensch in dat bepaalde opzicht gevolg geef, zoodat er daardoor dus geen bezwaar is tegen het vervolg-artikel, - Ik geloof, dat de strijd om het bestaan niet is te vermijden; het is natuurlijk, dat onrechtvaardigheid en weelde eenerzijds, armoede en ellende anderzijds daarmede gepaard gaan, maar, gegeven den aard van den mensch, *kan* het niet anders. Lees maar een Zola's Travail, waarin hij zulk een ideaal-staat tracht te schilderen; om eerst recht te zien hoe onmogelijk en ondenkbaar zulk een ideaal-toestand is in de werkelijkheid. Van verveling, om andere bezwaren niet eens te noemen, zou je er uit loopen den eersten dag al. Juist daarom is het geredeneer van b.v. De Vrije Socialist - al geef ik hun in hunne aanklachten tegen de maatschappij volkomen gelijk in theorie, - onuitvoerbaar in de praktijk. De menschen *zijn* nu eenmaal niet gelijk, noch in aanleg, noch in verstand, noch in energie, noch in matigheid, noch in wat ook; en daarmede is alle kans op een *blijvende* gelijkheid vanzelf uitgesloten. - Gij zegt, 'Wat zou *ik* b.v. doen op mijn veertigste jaar indien ik mij uit mijn werkkring kon terugtrekken.' Wel, mij dunkt, in Uw geval zou ik mij op mijn 40ste jaar met reizen en studie best kunnen bezighouden zonder mij te vervelen; de opvoeding uwer kinderen echter gaat vóór

alles, dat ben ik met U eens. Ouders zijn voor en boven alles verplicht de kinderen, die *zij* in het leven riepen, zoo goed mogelijk uit te rusten voor den komenden levens-strijd, welke uitblijft voor niemand onzer, rijk noch arm.

Ik ben blij dat gij en ik het eens zijn over het volstrekt *niet*-wenschelijke van algemeene volks-ontwikkeling, en al dat fraais meer, maar, gij hebt gelijk, er behoort een zekeren moed toe, om dat openlijk te durven zeggen want het is eene meening, die geheel en al indruischt tegen de overheerschende van heden ten dage, welke juist wil dat het volk steeds méér wordt 'ontwikkeld', en steeds méér geleerdheid verkrijgt. Aan die tot in het overdrevene doorgevoerde idee van volks-ontwikkeling hebben wij m.i. juist te danken al de halfbakken, half-wijze, zichzelf voor heel-geleerd-houdende quasi meneertjes en dito dametjes van tegenwoordig, die, o veel te voornaam zijn voor een ambacht, een dienstbodenbetrekking, etc., en den stroom der 'armoedzaaiërs' steeds grooter doen worden tengevolge van hunne stands- en voornaamheidsideën, waar zij in den grond tot niets *wezenlijks* bruikbaar zijn. Ik-ook vind het mooi indien iemand in wien wat in zit het ver brengt in de wereld, maar er zijn op de 1000 jongens en meisjes misschien maar een of twee, waarin zooveel zit dat het *noodig* is hen vooruit te helpen; de rest heeft geen bijzondere talenten; en, gelijk gij terecht zegt, zij, die *willen* vooruitkomen, weten wel te zorgen dat zij later nog aanleeren of inhalen wat zij daartoe van noode hebben. - Het is jammer, waar gij zoo flink oordeelt over alles, dat gij zelf zegt 'den moed te missen openlijk Uw meening te zeggen omdat het U uitschelden U te veel pijn doet', want, juist dáárdoor krijgen de uitschelders hun zin, en weten de goedgezinden tot zwijgen te brengen. Denkt gij, op literair gebied, b.v. dat de van Deyssels en Querido's het ooit zoover gebracht hadden, indien zij-ook niet door hun uitschelden de rest der letterkundigen hadden overdonderd! Neen, men moet den moed zijner overtuiging bezitten, en ik betreur het dat *ik* in dat opzicht zulk een uitzondering ben op de massa, die, gelijk gij-ook, kalm-weg verklaard: ik durf niet. - Laster achter iemands rug om is iets waartegenover je zoo machteloos staat, dat het m.i. het beste is er nooit over na te denken *wat* men al niet van je kan vertellen. Want, juist omdat het *laster* geldt, is hier het gebied

der mogelijkheden eindeloos-groot. En men zou geen leven hebben, ging men daarover treuren. Ik althans bekommer er mij nooit over wat ‘men’ achter mijn rug om wil lasteren over mij. Wie zóó min is, dat hij daarin zijn kracht zoekt, die moet het dan maar doen mijnentwege. Ik zal hem of haar niet het pleizier gunnen dat ik er mij-zelve 't hoofd over breek, wat hij of zij wel heeft kunnen uitdenken. Jawel, die geschiedenis van Lohman - Schaper in de Kamer volgde ik natuurlijk, en ook de herhaling ervan met Schaper-zelf op het socialistisch-congres. Intusschen moet het mij van het hart dat ik in de lintjes-questie onverdeeld Schaper gelijk geef, en het knoeien der Rechterzijde beneden alles heb gevonden bij die gelegenheid.

Ik geloof dat gij Marie Corelli veel ernstiger neemt in haar werk, dan zij-zelve het bedoelt. M.i. is zij een roman-fabrikante, die uit al zulke onderwerpen munt slaat, om door het publiek verslonden boeken te maken, maar die zelve wel weet dat wat *zij* aanprijst absoluut onuitvoerbaar is.

Nu moet ik nog eens even overnemen letterlijk wat gij schrijft omtrent reizen. Dat is mij uit het hart geschreven:

Want och wat zijn de menschen klein. Ik maakte dezen zomer een reisje met een mijner zwagers naar Londen. Wat zijn er hier een aantal menschen die het dubbel en dwars kunnen betalen, die hun geld bij duizenden tellen, *waar ik het bij honderden doe bij wijze van spreken, en toch komen ze er niet toe eens ie reizen. Dat kost ze te veel*, *en ze bewaren al hun schatten*, *en blijven in hunne omgeving zonder ooit iets van de wereld te zien, enkel en alleen om zooveel na te laten als eenigzins mogelijk is. En wat is reizen toch een genot*; *wat een genot vreemde landen en volken te zien.*

O, dat oppotten van de menschen *om* het geld als zoodanig! Er is niets wat mij in de menschen zoo terugstoot, behalve valschheid wat ik nog erger ondeugd vind dan gierigheid! En, wat is ontwikkelender dan reizen! Welk een anderen blik geeft het op menschen, dingen, oorzaken, wat niet al.!

Mevrouw ten H. - Zooals gij ziet heb ik in de ingez: stukken-rubriek gaarne voldaan aan Uw wensch. Ik ben het geheel met U eens, dat zulk een wijze van opvoeding zeer goed zou zijn om ware vrouwen te vormen, en neem het gedeelte uit uw brief daarop betrekking hebbende dan ook over met de meeste instemming:

Mij was deze inrichting[*)] *ook niet bekend maar nu ik er over lees vind ik zoo iets voor meisjes als zij de schooljaren achter den rug hebben iets prachtigs, om werkelijk vrouw te worden. Misschien sla ik de plank geheel mis, maar, als ik meisjes had*, *zou ik ze graag een paar jaar in die richting geleid hebben, want dat sluit toch, dunkt me*, *niet uit*, *dat een meisje ook nog een anderen kant uit kan*, *zoo haar dat niet lijkt. In elk geval zouden een paar jaar in zoo'n inrichting toch nooit als verloren beschouwd behoeven te worden*; *integendeel, zij zouden voor het heele leven hun zegen kunnen afwerpen.*

En indien meisjes, *al werkende*, *daar roeping* (*ernstige roeping*) *voor dien arbeid gaan voelen, hoeveel te heerlijker, omdat daardoor een corps verpleegsters zich kan vormen, zoo geheel anders als het tegenwoordige.*

Voor Uw goede wenschen aangaande mijn gezondheid dank ik U hartelijk, maar gij kunt er van overtuigd zijn, dat ik nooit een schrijven ‘naar de snippermand verwijs’, omdat ik het te druk heb om het te lezen, of iets van dien aard. Integendeel, ik stel den band tusschen mijne lezers en mij steeds zeer op prijs, en vind altijd den tijd en

*) Zie ingez: stukken-rubriek.

de gelegenheid om hunne vragen of verzoeken te zijner tijd te beantwoorden.
Nogmaals vriendelijk dank.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN
Sluiting red: ged:

21 September 1910.
24ste Jaargang.
No. 12

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Arthur Schopenhauer..
22 Februari 1788 - 21 Sept. 1860.

> En er is verscheidenheid der werkingen, doch het is dezelfde God, die alles in allen werkt.
> Paulus - Corinthe XII, 6.

Tusschen de jaren 1781 en 1807 wordt er zwaar gestreden in de ontwikkeling der duitsche wetenschappen. De duitsche romantiek was in de grootste kracht harer bloei en ofschoon we ons die wereld denken als een sprookjes-land waarin veel is van een vreemde en wonderlijke schoonheid, gelukte het toch den onverbiddelijken denker - Kant - in die ijle wereld van gevoel een massief monument der gedachte te doen verrijzen. De eerste wereld- en leven- doordringende ideeën vonden hun weg waaruit later Schopenhauer zijn ontzaggelijk systeem opbouwen zou. In snelle opvolging

loste de eene richting de andere af. Er werd gezocht om de diepste geheimenissen te kunnen doordringen en men zocht met fijner werktuigen dan ooit te voren was geschied. Het was de tijd waarin Novalis zijn rijkdom gaf - de tijd van Fichte, van Schlegel, Goethe, Kant en Friedrich Hegel, en voor al dien rijkdom zag Schopenhauer zich gesteld en kon er zijn wereld-schokkend systeem mede vormen. Dat het mogelijk zijn moest de wereld te doordringen, haar ziel te beroeren en daardoor al-wetend te

worden was de eerste vage weg in de philosophische ontwikkeling, dien de romantiekers zouden gaan. De woorden van Goethe:

> ‘Die Geisterwelt ist nicht verschlossen,
> Dein Sinn ist zu, dein Herz ist todt,
> Auf, bade, Schüler, unverdrossen
> Die ird'sche Brust im Morgenroth’.

had de jonge Friedrich Schlegel tot zijn levensspreuk gekozen - Goethe, de vertrouwde van de natuur, proclameerden zij tot hun leider voor den nieuwen komenden tijd. Naast Goethe zou het Fichte worden die hun richting beheerschen zou. In plaats van de koele beredeneering van het verstand zooals die was in de philosophische werken voor Kant, doorgloeide thans den wijsgeerigen arbeid een warm enthousiasme voor de wetenschap - en de poëtische vorm waarmede Schelling zijn wetenschappelijke ideeën schonk - deden begrijpen dat poëzie, kunst in 't algemeen, en philosophie in den grond een volkomene eenheid waren.

De dichter moet philosoof zijn, de philosoof dichter - zoo waren Novalis, Tieck, Hoffmann - zoo was Schlegel en was Schelling - daaruit sproot de bron van hun vreemde schoonheid die het dieper wezen van de menschelijke ziel in een eeuwig verband liet zien. Daarom dat zoovele der ideeën van de romantiekers ons nù nog zoo na zijn, als waren ze nieuw en uit dezen tijd gekomenimmers, die ideeën betroffen de kern van het leven en die kern verandert niet. De theorie van Fichte, de omzetting van de wereld in een Ik, door welk Ik eerst vorm en harmonie in de doode vormlooze massa komt,[1)] - scheen velen een edel streven maar was voor anderen noodlottig. Bij Tieck werkte die Ik-wetenschap op geest en gemoed met een invloed die al zijn levensblijheid zou doen verliezen, in zijn gevoel-vroom hart drong de leer door dat de natuur die hem omgeeft, waaraan hij zich met zoo'n innige liefde wijdt - niets anders is dan een beeld dat zijn verbeeldingskracht aan zijn zintuigen voorzet, geen gevoel dat hem tegemoet komt in al zijn liefde die hij geeft, overal vindt hij zich-zelf in een ontzettende en angstige eenzaamheid en de geheele wereld om hem is een spiegel die 't troostelooze van zijn eenzaamheid hem voelen doet. Wat hij ziet van de wereld is een schepping van zijn eigen voorstelling. En in de wanhoop van die verlatenheid ontglippen hem die woorden:

> ‘Ich komme mir nur selbst entgegen,
> In einer leeren Wüstenei.’ -

die 't duidelijkst zeggen 't troostelooze van een dergelijke theorie die alle levenskracht ontzegt aan iets waarvan men alles verwacht. Zooals Fichte, noemde Novalis het menschelijk lichaam den eenigen tempel op aarde, en die een menschelijk lichaam aanroert, beroert gelijkertijd den hemel[1)]. En evenals Fichte verlangt hij ook dat de mensch opvoeder der natuur zal worden. (God en natuur moet men gescheiden houden - God is het doel der Natuur, waarmede zij eenmaal zal moeten harmonieeren. De God van de moraal is iets veel hoogers dan de magische God. Daarom is het zéer begrijpelijk dat eindelijk alles poëzie wordt, wordt alles niet ten slotte gevoel? De

1) Novalis zeide:.... Denn das Ich und die Welt sind integrante Hälften.
1) Dit éénheids-ideé bij Francis Thompson, den Engelschen philosoof-dichter: (op 't oogenblik slechts een Fransche uitgave ter mijner beschikking): On ne peut toucher une fleur - sans troubler une étoile.

individueele ziel moet met de wereldziel overeenstemmen. ‘Die Natur soll moralisch werden.’) - Het fatum dat ons neerdrukt is de traagheid van onzen eigen geest, redeneert Novalis verder. 't Is of alles naar ons toestroomt, omdat van ons niets uitstroomt, wij zijn negatief, en hoe positiever wij worden, hoe negatiever de wereld om ons heen wordt, totdat aan 't einde geen negatie meer bestaat en wij eén in de eénheid zijn. (‘Gott will Götter!’) Ook Schelling's leer predikt de eenheid van alles. Zijn philosophie is geheel en al een leer der ontwikkeling - voorwerp en voorstelling zijn in den grond hetzelfde - naast Fichte's: Ik ben, kwam het: Ik word, dat oneindig levens-voller en rijker aan levenshoop was.

Zoo stormden de ideeën dezer meest jonge en enthousiaste idealisten de wereld in, onrijpe vruchten van een denkers-geest meest, voor den een wrang, voor anderen gekoesterd in den eigen sfeer van denken - wordend tot gerijpte vruchten en zaden voor weer nieuwen oogst. Men is te midden van een onmetelijken geestelijken rijkdom, maar te snel is de ideeën-volging om iedere ideé de volle waarde te geven. De groote denkers hadden het geduld niet hun ideeën-meest intuitieve uitingen van een diep levens- en schoonheidsgevoel, te laten rijpen. Deze onrust-volle ontwikkeling eindigt bij het verschijnen van het eerste hoofdwerk van

G.W.F. Hegel - de phenomenologie van den geest, in 1807. De oorlogen van de volgende jaren waren niet geschikt voor een philosophischen strijd. Omstreeks 1810 is van de levendigheid der philisophische studie - ontstaan door Kant's daad met zijn werk: 'Kritik der reinen Vernunft' - geheel niets meer te bespeuren. Fichte en Schellings tijd is voorbij - eerst omstreeks 1818 laat Hegel zijn geweldigen invloed op het Duitsche geestelijk leven gelden.

Zoo was de stand van zaken toen Schopenhauer omstreeks 1810 zijn philisophischen studietijd begon. Vanaf den kansel hoorde hij de naklanken van de beschouwingen van Fichte en Schelling, maar vooral van die van Kant. En een nauwgezette ontleding van Schopenhauers philosophie duidt duidelijk aan de wijze waarop hij de elementen zijner voorgangers - met name die van Kant en Fichte, dienstig zich heeft gemaakt voor den opbouw van zijn eigen wereld-beheerschend ideeën-systeem.

Vijftig jaar nu is het geleden dat de geest van den man die, om mensch te zijn vèr van de menschen wezen moest - het lichaam is ontvloden en onbeteugeld rondwaart nu om ieder, die nadenkt over God en het Leven. Een geest die doorgang vinden zal in de ziel die 't meest de waarheid tarten wil. Niet moeite-loos en zèker leed-vol heeft Schopenhauer zijn geest opgevoerd tot de nagelaten hoogte. Zijn geest ontsproot het Leven en is daardoor ook enkel in staat op nieuw het Leven te beheerschen. Schopenhauers leven was even bewogen als zijn leer massief geworden is. Hij heeft het Leven in al de wisselingen beschouwd - hij heeft er een eénheid in doorgevoerd en heeft het steeds gegrepen in het wezen der diepste verborgenheden.

Geboren (22 Februari 1788 te Dantzig) als zoon van een welvarend groothandelaar, Floris Schopenhauer, was hij tot den handel reeds voorbestemd. Zijn moeder, de bekende romanschrijfster dier dagen, Johanna Schopenhauer[1)] was niet die zakelijke persoonlijkheid die de vrouw van een koopman wezen moet, wil het huwelijk niet een naast elkander, maar een in elkander-òp leven zijn[2)]. Door de geheele familie van den philosoof loopt eén en dezelfde karaktertrek: een onbuigzame wilskracht - soms zich oplossend in een ziekelijke heftigheid - soms aan waanzin grenzend[3)], en de jonge zoon was van beide kanten zijner ouders met dezen trek bedeeld. Het bestaan van zijn vader bracht een voortdurend reizen met zich mede en in dit wisselend zijn, dan hier, dan daar, moest Schopenhauer wel deelen. Hij was eenigen tijd te Hâvre, studeerde daar het Fransch, toen eenigen tijd in een plaatsje bij Londen in pension bij een geestelijke en volgde de lessen van een instituut te Hamburg. Dit reizend-bestaan kan natuurlijk voor iemand die gewoon is alles op te merken om zich heen en 't hoe en waarom te zoeken, niet zonder wijd-gaanden invloed blijven. Behalve dat hij de talen machtig werd, was hij niet in de gelegenheid zich met een

1) Haar eigen naam is: Johanna Henriette Trosiener, dochter van een goed bekend, hoewel niet vermogend raadsheer te Dantzig.
2) De groote philosoof heeft zijn leven niet te danken aan een 'Neigungsehe' - het overweldigende gevoel dat Liefde heet, stond ver buiten de huwelijks-verbintenis. Zijzelf schreef: 'Glühende Liebe heuchelte ich ihm ebenso wenig, als er Anspruch darauf machte'. -
3) Zijn over-groot vader, Andreas, was reeds een man met een grooten wil. Zijn zoon, Johann Friedrich niet minder, diens zoon was krankzinnig later (Andreas Michael Sch.) Zijn vader - als reeds genoemd, Heinrich Floris was van een ontzettend heftige natuur die enkel door het helder verstand zijner vrouw bedwongen kon worden. -

bepaalde school in te laten, juist wijl zijn tijdgenooten allen een schoolsch onderricht moesten volgen - en heeft hij voor een groot deel daaraan zijn onafhankelijkheid in geest en doen te danken gehad. Daartegenover staat dat, indien hij vroeger meer menschen had leeren kennen en zich wat meer had leeren schikken, hij later voor menige pijnlijke ontnuchtering gespaard zou zijn gebleven. Brieven uit deze periode doen hem kennen als iemand die diep en ernstig over de dingen nadenkt en onophoudelijk weemoedvol den blik gericht houdt op de ellende van het menschelijk zijn en op de menschelijke onvolkomenheid. Voor den koopmansstand - en dit toch was vaders bedoeling van 't eerste begin af aan geweest, toen hij zijn juist geboren zoon den naam van Arthur gaf met 't oog op de firma van den jongen wereldburger, wanneer dan de firma-naam onveranderd blijven kon in alle talen - was de jonge Schopenhauer dus allerminst niet geschikt. Het feit ook, dat de jonge moeder in een huwelijk leefde, dat haar niet volkomen bevredigde, werd aanleiding dat er veel naar ontspanning gezocht

werd en kwamen in de omgeving van den jongen Arthur al vroeg beroemdheden, bezoekers zijner gevierde moeder, als Klopstock, Baron Stāel, Lady Hamilton, Nelson, Büsch, Graf Reinhard, e.a. In een zorgelooze omgeving - in het reizend bestaan al de materie vindend die zijn geest om te verwerken noodig had - was het niet een uiterlijke 'Weltschmerz' - die de eerste kiem neerlegde voor zijn later zwaar-gedragen pessimisme. Want, neemt men juist deze uiterlijk gelukkige omstandigheden van den jongen man in aanmerking, dan zal men zijn vroegrijp pessimisme als een bewijs van diepinnerlijke waarheid huldigen en waardeeren moeten.

Bij den aanvang van 1805 zag hij zich in de leer gedaan bij een koopman. Eerst na den dood van zijn vader (1805) - op aanraden van een vriend zijner moeder, besloot hij den gehaten loopbaan op te geven en te gaan studeeren. Dit besluit - misschien het eenigste in zijn leven waarover hij nooit heeft nagedacht, deed hem met dankbaarheid voor zijn moeder vervullen, die hem naar Gotha gaan liet, waar hij zijn studie begon. Later ging hij naar Weimar en in 1809 bezoekt hij de universiteit te Göttingen. Toen was er reeds een verwijdering gekomen tusschen moeder en zoon[1)] door een nietbegrijpen van elkanders - op zich-zelf, bizondere psyche. Oorspronkelijk ingeschrevoor de medische faculteit, liet hij zich weldra in die der philosophie overschrijven en werd door zijn leermeesters vooral zijn geest gericht op de philosophie van Plato en Kant. Beiden[2)] hebben een zeer uitgebreiden invloed op hem gehad. Gedurende den vrijheidsoorlog van 1813, in de overtuiging dat hij de menschheid beter met den geest dan met de vuist kon dienen - trok hij naar Rudolstadt, waar hij zijn dissertatie[3)] schreef en aan de Jenasche universiteit tot doctor promoveerde. Daarop ging hij naar Weimar maar zou geen 'thuis' meer vinden in de woning zijner moeder.[1)] In Weimar ontmoette hij Goethe,[4)] waarmede hij lang persoonlijk omging en met wien hij in geregelde briefwisseling bleef. De orientalist, Mayer, leidde hem in de Indische oudheid binnen en hiermede werd de grond gelegd van Schopenhauers blijvende vereering van het Brahmaisme en Boedhisme - welke richtingen hij later als allegorische voorstellingen van den kern der eigenlijke

1) 't Was de uitdrukkelijke wensch zijner moeder dat hij niet bij haar zou komen wonen. 'Es ist zu meinem Glücke nothwendig,' schrijft ze, 'zu wissen, dass du glücklich bist, aber nicht ein Zeuge davon zu sein.' En verder - 'Dein leidiges Disputiren, deine Lamentationen über die dumme Welt und das menschliche Elend machen mir schlechte Nacht und üble Träume.' Later verweet hij haar de nagedachtenis van zijn vader - voor wien hij levenslang een groote vereering had - niet genoeg geeerd te hebben. Zij miskende aanvankelijk de kracht van zijn individu op de geheele massa, maar later veranderde dit inzicht en kwam de moederlijke liefde weer te voorschijn. Met zijn jongere zuster Adele was hij steeds in goede verhouding.
2) Hij noemde later den invloed van Kant op zijn ontwikkeling: 'eine geistige Widergeburt.'
3) 'Die Vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde.' Hierin sterk Kants invloed.
1) 't Was de uitdrukkelijke wensch zijner moeder dat hij niet bij haar zou komen wonen. 'Es ist zu meinem Glücke nothwendig,' schrijft ze, 'zu wissen, dass du glücklich bist, aber nicht ein Zeuge davon zu sein.' En verder - 'Dein leidiges Disputiren, deine Lamentationen über die dumme Welt und das menschliche Elend machen mir schlechte Nacht und üble Träume.' Later verweet hij haar de nagedachtenis van zijn vader - voor wien hij levenslang een groote vereering had - niet genoeg geeerd te hebben. Zij miskende aanvankelijk de kracht van zijn individu op de geheele massa, maar later veranderde dit inzicht en kwam de moederlijke liefde weer te voorschijn. Met zijn jongere zuster Adele was hij steeds in goede verhouding.
4) Goethe schreef over hem: 'S. ist ein merkwürdiger, interessanter Mann, mit scharfsinnigem Eigensinn, ich finde ihn geistreich - das übrige lasse ich dahingestellt.' En later, in 1829, noemt Goethe hem, 'einen meist verkannten, aber auch schwer zu erkennenden, verdienstvollen jungen Mann.'

philosophie huldigt. Door de verwijdering van hem en zijn moeder, verhuisde hij naar Dresden waar hij gedurende vier jaren het kunst-leven volkomen medeleefde.[5)] Hier schreef hij ook,

5) Men heeft vele aanteekeningen gevonden uit dien tijd, die op-zich-zelf waarde hadden of waarde voor de ontwikkeling zijner ideeën. O.m. schreef hij (Dresden, 1814): ‘Mit einem Kunstwerk musz man sich verhalten, wie mit einem groszen Herrn, nämlich sich davor hinstellen und warten, dasz es einem etwas sage.’
De philisters verachtte hij uit 't diepst van zijn hart en deed alles ‘um die Brut der ewig Abgeschmackten zu vertilgen.’ Op de Sixtijnsche madonna dichtte hij (Dresden 1815):

‘Sie trägt zur Welt ihn, und er schaut entsetzt
In ihrer Gräu 'l chaotische Verwirrung,
In ihres Tobens wilde Raserei,
In ihres Treibens nie geheilte Thorheit,
In ihrer Qualen nie gestillten Schmerz;
Entsetzt: - doch strahlet Ruh’ und Zuversicht
Und Siegesglanz sein Aug' verkündigend
Schon der Erlösung ewige Gewiszheit.’

Over het tooneel schreef hij: ‘Da die Schauspielkunst nur für den Augenblick wirkt, so ist kein Kunstgenusz seltener; weil er nur durch die wirkliche lebendige Gegenwart eines Menschen von groszem Talent zu erlangen ist: daher kommt es dasz die übrigen Künste, deren Treffliches dauert, immer Etwas aufzuweisen haben, die Schauspielkunst aber selten; vielmehr zeigt sich in ihr fast so oft sie auftritt, recht grell die Unfähigkeit der menschen zum. Vortrefflichen -’.
Ik kan niet nalaten - ter wille van de schoonheid - U hier nog enkele ideeën over muziek af te schrijven -
't zijn misschien die ideëen die 't meest en 't mooist den algemeenen menschenziel zullen treffen. De romantiekers hadden vroeger de muziek als de goddelijke sprake gehoord. Muziek is voor hen identiek met het Al - met het eindelooze - naar de oplossing waarin zij verlangen. ‘Erklingt Musik’ zegt Wackenroder - ‘so spannt die Seele die Flügel an, und fliegt in den Himmel.’ - ‘Musik setzt das Universum mit uns in unmittelbare Berührung’, zegt Zacharias Werner, en Hoffmann noemt muziek, ‘die romantische aller Künste, ja eigentlich die einzige wahrhaft Romantische, weil sie das Unendliche zum Vorwurf habe, die in Tönen ausgesprochenen Sanskritta - also Ursprache der Natur, in der allein man das hohe Lied der Bäume, Blumen, Thiere, Steine und Gewässer verstehe.’ Hoort ge in deze ideëen niet dat onzegbaar teere reeds, dat ge hoort wanneer ge staat in de geheiligde eenzaamheid der natuur en uw ziel naar de stilte luisteren wil? - Bij Schopenhauer, in zijn metaphysische beschouwingen over muziek vinden wij dergelijke ideëen - vaak nog van een diepere aandoening. - Die Musik ist die Sprache des Gefühls and der Leidenschaft, sie spricht das innerste Wesen alles Lebens and Daseins aus, in einer unmittelbar verständlichen Sprache, die jedoch in die der Vernunft nicht übersetzbar ist. Sie redet nicht von Dingen, sondern von lauter Wohl und Wehe: darum spricht sie so sehr zum Herzen, während sie dem Kopfe unmittelbar nichts zu sagen hat. - Die Musik drückt die Quintessenz des Lebens aus, nicht die Erscheinung, also nicht diese oder jene einzelne und bestimmte Freude, Betrübnisz, Schmerz, sondern *die* Freude, *die* Betrübnisz, *den* Schmerz *selbst.* Die Welt kann man ebenso wohl verkörperte Musik, als verkörperten Willen nennen. - *Tanzmusik redet nur vom gemeinen Glück.*

als vrucht van zijn omgang met Goethe: Ueber das Sehen und die Farben[1)] en tegelijk was hij zijn levenswerk begonnen: Die Welt als Wille und Vorstellung. In dit werk - hij voltooit het in 1818, ligt zijn levens-idée en zijn wereldbeschouwing en 't is de norm zijner ontwikkeling. Hij begint zich van Kant los te maken, veroordeelt diens theoretische philosophie maar blijft niettemin voor zijn werk een openlijke vereering houden. Diametraal plaatst hij zich tegenover Fichte, Schelling en vooràl tegenover Hegel - tegen wiens leer zijn werk welhaast eèn groot protest is.

Zijn werk - waarschijnlijk omdat het waàr en origineel was - bleef lang miskend - hij-zelf was in de overtuiging dat hij 't beste in zich had gegeven,[2)] en reisde met die voldoening naar Italië af. (Herfst 1818).

Van dit verblijf in Italië, waar hij kennis maakte met de kunstschatten van Rome en Napels, zijn belangrijke aanteekeningen voor ons achtergebleven. Door finantieele belangen reisde hij spoedig naar Berlijn terug - doceerde er eenigen tijd om in 1831, met het heerschende cholera gevaar voor goed de hoofdstad te verlaten en vestigde zich te Frankfort a/M waar hij bijna onafgebroken tot aan zijn dood bleef wonen. Verbitterd door zijn tegenspoed als schrijver, als docent, steeds zijn hoofd stootend bij een generatie, die, naar zijn meening, door een onzinnige leer werd beheerscht, - wordt de, in zijn vroegste jaren reeds duistere levensopvatting, opgevoerd tot een menschenverachting en een open breuk met de maatschappij. Hij trekt zich gedurende tal van jaren uit het leven terug - neemt nergens deel aan, is van allen omgang uitgesloten en het werk dat van zijn geest verschijnt na deze jaren - lange isolatie maakt den indruk van een explosie eener lang opgehoopte, in zich-zelf gebroeid hebbende kracht. Eerst op leeftijd keert hij weer terug in 't maatschappelijk verkeer. In al die jaren echter heeft hij nooit het geloof aan zich-zelf verloren. Hij was werkzaam geweest aan den verderen bouw van zijn systeem, had de oud-Indische en Spaansche letteren en de natuurwetenschappen bestudeerd.[1)] In 1839 werd hij aangemoedigd door de bekroning van zijn werk: ‘Ueber die Freiheit des Willen.’ - door de Noorweegsche Universiteit te Drontheim. Zijn tijd begint te komen. Uit enthousiaste bewondering voor 't geweld van zijn geest treden apostelen voor hem op, als Julius Frauenstâdt, Becker, e.a. Maar niettemin was in 1850 zijn bekendheid nog zoò gering dat hij met moeite een uitgever vinden kon voor zijn laatste werk.[2)] Dit werk voerde in enkele jaren de bekendheid van den schrijver op tot een onvergankelijke beroemdheid. Hij beleeft den val van de leer zijner tegenstanders en een tevreden ouderdom stelt hem schadeloos voor het leed van den miskenden tijd. De eenzaamheid van zijn laatste jaren werd veel onderbroken door bezoek van

1) Leipzig 1816. Zweite Auflage 1854. -
2) Aan zijn Uitgever, Brockhaus, schrijft hij: Mein Werk ist also ein neues philosophisches System; aber neu im ganzen Sinne des Wortes, nicht neue Darstellung des schon Vorhandenen, sondern eine im höchsten Grade zusammenhangende Gedankenreihe, die bisher noch nie in irgend einen Menschenkopf gekommen. Das Buch wird eines von denen sein, welche nachher Quelle und Anlasz von hundert anderen Büchern werden.’ - Ondanks enkele goede kritieken van Herbart en Jean Paul kon het werk tòch onder den druk van de heerschende Hegeliaansche denkwijze niet opkomen.

1) Als gevolg hiervan verscheen in 1836: ‘Ueber den Willen in der Natur.’ De natuur is een uiting van den wil in al haar verschijningen.
2) Parerga en Paralipomena, zijn meest populaire werk, waarin ook zijn talent van schrijver, triomfen viert. 't Is een verzameling van uitgebreide studies over phil., lit., sociale vragen, enz. Zijn volstrekt origineele persoonlijkheid uit zich er in en al het excentrieke van zijn hartstochtelijken geest.

zeér talrijke binnen- en buitenlandsche vereerders en door een uitgebreide correspondentie.

Schopenhauers levenswijze was vooràl op gezondheid gericht. ‘Nicht dem Vergnügen sondern der Schmerzlosigkeit geht der Vernünftige nach’[3)], - zegt hij - 9/10 van ons geluk berust op een gezond gestel - het lichaam heeft beweging noodig want Leven is niet anders dan bewegen - de philosoof was dan ook gewend een dagelijksche wandeling van anderhalf à twee uur te maken. Dan zag men hem gaan in de omgeving van Frankfort, steeds alleen of vergezeld van zijn poedel en kwam hij langs een treffend mooi landschap dan bleef hij staan, want

3) Zie Aphorismen zur Lebensweisheit, deel I van de Parerga. Deze aph. behooren tot het beste en diepste wat ooit over het Leven en de menschen geschreven is.

door de waarheid en de consequentie der natuur, was hij een groot vriend van natuurschoon. Schopenhauer is ongetrouwd gebleven. Hij was er wel een enkele maal in de gelegenheid toe geweest een huwelijk aan te gaan, maar hij heeft het steeds voor een groot geluk gehouden dat dit niet is gebeurd. Voor mannen van kunst en wetenschap achtte hij den ongehuwden staat beter en hij betwijfelde het zeer sterk of onder den druk van het huwelijk zijn geest had kunnen geven waar hij thans voor in staat was geweest.[2)]

Sedert begin 1860 doen zich de eerste verschijnselen kennen van een verzwakt herstel. Hartkloppingen en benauwdheden doen zich voor. 20 Sept. overviel hem een heftige buikkramp, maar in den loop van den dag werd de toestand gunstiger - in den morgen van 21 Sept. vond de dokter Schopenhauer hem dood in een hoek van de sofa. Een longslag had hem een doodstrijd bespaard. 23 Sept. werd het lijk in stilte bijgezet en 26 Sept. op plechtige wijze begraven. Een door eeuwig groen omgroeide effen grafsteen van zwart belgisch graniet dekt de laatste rustplaats van den geweldigen wereld-philosoof. Op zijn grafsteen staat enkel: ‘Arthur Schopenhauer,’ ‘aber schlechterdings nichts weiter, kein Datum, noch Jahreszahl, gar nichts, keine Silbe’. - Dat was zijn wil geweest.

Schopenhauer was een persoonlijkheid, gevormd aanvankelijk onbewust in 't Leven, bewust in de eenzaamheid waarin hij door miskenning was gedreven en waarin zijn wilde natuur met tal van eigenaardigheden de productie van zijn geest de wereld ingeworpen heeft. Zoo zijn ook zijn geschriften de oprechte, onbevooroordeelde bekentenissen van een hartstochtelijk - door veel leed gevormd gemoed - van een nooit banalen - maar juist van een ongemeen diep-gevormden geest, die zonder eenige in-acht-name, de wereld alles bloot legt. Onbarmhartig vernielt hij den schijn en zegt vrij-uit de wereld in 't gezicht wat men nauwelijks zichzelf soms durft bekennen. In deze eerlijkheid ligt een hoofdtrek van zijn werken. De beschouwing van de wereld en het Leven, geniaal-naïef met een groot schrijvers-talent neergeschreven, heeft aan Schopenhauers werk een onvergankelijke waarde gegeven. 't Is me helaas niet aan ruimte gegeven hier nog veel over zijn leer te kunnen zeggen. Ik wil hier enkel volgen laten nog een en ander naar aanleiding van zijn opvattingen over den wil, van zijn bekend pessimisme en naar aanleiding van zijn zoogenaamde vrouwen-haat, meer bekend dan begrepen.

De wil - buiten ruimte en tijd - is 't principe van 't individueele bij den mensch. De wil doortrilt de gansche natuur Er komt een oogenblik waarop de wil tot vorming van 't individu noodig heeft erkend te worden - dan staat met één slag de wereld als voorstelling voor ons. De wil is een eindeloos streven, willen is niet anders dan willen te leven. De wil is niet onderhevig aan geboorte of Dood, alleen zijn individueele belichamingen veranderen. De wil is daarom uit der aard tot eeuwige ontevredenheid gedoemd. En hierop bouwt Sch. zijn beroemd pessimisme Al het willen komt voort uit een behoefte, dus smart - wenschen sluit behoeften-hebben in zich - het bezi*t*

2) ‘Unter Philosophen und Dichtern sind die verheiratheten als solche verdächtig, ihre Sache zu suchen und nicht das Heil der Wissenschaft und Kunst.’ De vraag of 't beter is te trouwen of niet wordt veelal teruggevoerd op den vraag... ob Liebessorgen besser sind als Nahrungssorgen’. Men neme ter verklaring van een en ander nog in aanmerking zijn grooten haat voor de philisters, in wier huwelijk ontbrak en ontbreekt het geringste spoor van een heilige en een hooge Liefde-idee. Bestaat die idee, dan ontwikkelt zich uit zulk een Liefde de algemeene Liefde voor de menschheid die door kunst en wetenschap gedragen kan worden.

neemt de prikkeling weg. Nieuwe wenschen treden op, enz. en er is steeds iets positiefs en negatiefs. Is er gebrek aan voorwerpen dien men wil, dan ontstaat verveling. Daarom slingert het Leven tusschen smart en verveling - 't Leven is dus een wezenlijk lijden - bij toenemend intellect neemt de smart toe. Deze apriorische beschouwingen bevestigt de ervaring. Het Leven van dier en mensch is vol strijd, nood en ellende. De geschiedenis spreekt altijd van de heerschappij der dwaling, dwaasheid en slechtheid. Het optimisme hoont het nameloos lijden der menschheid. De negeering van den wil in 't Leven is het ethische ideaal niet enkel van het Boedhisme, maar ook van het echte Christendom. Slechts de dood van allen wil, het hoogst ethische, kan de wereld verlossen, de wereld in het ‘niets’ overvoeren: het Nirwana der Boedhisten. Daarmede houdt op het voortdurende jagen voor een doel - met den wil houdt op, tijd, ruimte, subject en object: ‘Geen wil - geen voorstelling - geen wereld!’ -

Over de vrouw nog dit: De aanblik van de vrouwelijke gestalte zegt reeds, dat de vrouw noch voor zwaar geestelijken, noch voor lichamelijken arbeid is bestemd. Zij delgt de schuld van 't Leven niet door handelen, maar door lijden. Geduld is de aangeboren deugd van de vrouw. De vrouwen zijn heel hun leven door min of meer groote kinderen, een soort verbindings-schakel tusschen kind en man: men beschouwe een meisje, hoe zij dagen achtereen met een kind kan spelen en bedenke wat de man, met den besten wil in zulk een geval zou kunnen doen. Vrouwen kunnen veel talent hebben, maar nooit genie: zij blijven steeds subjectief. De vrouwen hebben soms een aan waanzin grenzende zucht tot verspilling. Zij denken dat het de bestemming van den man is, geld te verdienen, die van de vrouw, het op te maken. De ijdelheid der vrouwen heeft dàt verkeerde, dat ze steeds op 't materieele is gevestigd. Hun belangstelling in de kunst is vaak niet anders dan een behaag-behoefte. De maatschappij is ook het element van de vrouwen. Van nature heerscht onder mannen onverschilligheid, maar tusschen vrouwen vijandschap Beschouw enkel reeds het elkander tegenkomen op straat. 't Is ellendig aan te zien de houding van een hoogere vrouw tot een lagere. Schoonheid verwekt bij hen nijd, daarom hebben mooie meisjes geen vriendinnen. - Vrouwen en kinderen behooren niet tot wat men bezit, omdat men veel meer aan hèn toebehoort. De groote lofuitingen van den

man over zijn vrouw zijn in den regel niet anders dan een verdediging hunner keuze. De Europeesche dame met haar pretenties en arrogantie, dat monster van beschaving is een wezen dat eigenlijk niet mag bestaan - maar huisvrouwen moeten er zijn en meisjes die het hopen te worden. Omdat er dames zijn, zijn de vrouwen van lageren stand in Europa veel ongelukkiger dan in 't Oosten. Wanneer de wet aan de vrouwen gelijke rechten wil geven als aan de mannen, dan moet de vrouw ook met een mannelijk verstand worden toebedeeld.

Zooals zijn leer, zoo is veelal ook de persoon van Schopenhauer verkeerd opgevat geworden. Men heeft S. wel verweten dat zijn privé leven niet in overeenkomst was met zijn leer. Inderdaad had S. den strijd te verdragen van een onstuimigen en onrustigen wil, en waren bij hem in kleine dingen wel zwakheden aan te wijzen. Maar in het geheel beschouwd heeft zijn leven een verheven aspect. Men heeft hem verweten in zijn werk te spreken over medelijden, goedheid, menschenliefde, en zelf was hij egoist en misanthrope, hij stelde als theoretieker 't moreele hoog boven schitterende geestesgaven en zag zelf met verachting neer op de menigte, ‘die Fabrikswaare der Natur’. - Ontleedt men echter 't diepst-innerlijke van zijn gevoel en zijn gevoelsgedachten dan bestaat er wel degelijk een volkomene harmonie. Hierover ware enkel reeds een philosophische beschouwing te houden! Bovendien leefde S. niet *van* de philosophie maar uitsluitend *voor* zijn wetenschap en dragen dan ook zijn werken den stempel van een vrije, onafhankelijke, uit werkelijken innerlijken drang produceerenden geest. En klein is hij die naar persoonlijk doel streeft - groot hij die zich-zelf niet zoekt en zijn werk. ‘Grosz ist nur der, welcher bei seinem Wirken nicht seine Sache sucht, sondern einen objectiven Zweck verfolgt’ En zoò was Schopenhauer. -

Ik wil van harte hopen de figuur van Schopenhauer wat te hebben losgemaakt uit de mystiek van 't ‘hoog-geleerde’ en zijn leer en persoonlijkheid dichter tot U te hebben nàgebracht.

JOHAN KONING.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 10).

VI.

‘Is mama niet mooi - zuster?’

Het ventje, tot algeheele onbewegelijkheid bijna gedoemd in zijn gipsverband, waarin hij nu al weken lang lag, zei het met de vroegwijsheid van langdurig zieke kinderen, gewoon aldoor op te merken in hun tot nietspelen-kunnen gedoemd zijn, veroordeeld daardoor mee te leven met de volwassenen, door wien zij worden opgepast, en in wier gedachtengang zij zich onwillekeurig indenken, hoe-ook die hunnerzijds trachten tot den kindertoon neer te dalen.

Mevrouw Vermeulen, die, in een grijs-voilestof-japon, waarvan de sleep-zijden-onderrok theater-achtig ruischte, binnen was gekomen om haar kind even te zien vóór zij ging ontvangen, glimlachte, gevleid om het oprechte complimentje.

'Niet aan mama's japon raken hoor; - je hebt toch immers geen vette handjes?' - zei ze echter afwerend, toen Johnnie haar liefkozend wilde naar zich toetrekken.

Zij zag daarbij den trek van minachting niet, die om den mond der pleegzuster ging, terwijl deze, dien angst voor het mooie toilet ziende, achter mevrouw om naar de tafel ging, om wat te verschikken aan de frissche bloemen, die er steeds stonden.

In haar, de pleegzuster, was een mengeling van jaloezie, zoowel op die mooie zelfzuchtige moeder, die aan niets dacht dan aan haarzelve, als van verachtelijk neerzien tegelijk op haar. Zij had zich gehecht aan haar patientje, kon het daardoor nooit velen, die kinderlijke vereering voor de mooie mama; maar zij had zich gedwongen, in haar ondergeschikten rol, dien afkeer te verbergen, had hem ook nu geantwoord met een nietszeggenden, plichtmatigen glimlach in de richting van mevrouw:

'Natuurlijk Johnnie. - Beeldig hè - zooals mama er weer uitziet.' - -

Maar, toen mevrouw Vermeulen, zich tot háár keerend, erop doorging:

'Vindt U heusch zuster, dat 't goed-zit? De kleur en de coupe *is* apart, maar, ziet U eens, die plooi in den rug, die valt niet, vindt U, wel?'

Toen zei ze een beetje kort:

'O mevrouw, heusch, dat moet U *mij* niet vragen. Ik heb daarvan geen verstand. *Wij* hebben zoo weinig tijd voor die dingen.'

Mevrouw Vermeulen hoorde alleen de ingehouden verbittering, die sprak uit haar toon, - zonder te begrijpen den dieperen grond. Zij wist wel hoe de zuster er geen geheim van maakte, niet uit roeping maar enkel uit fatsoensredenen het verpleegster-vak te hebben gekozen. Zij was een meisje uit den beschaafden stand, geheel en al als mevrouw Vermeulen-zelve, maar, waar deze, door haar huwelijk met den rijken Mr. Vermeulen, er ineens in was gekomen in de voornaamheid, bleef der geheel ongefortuneerde dochter van de orthodoxe dominees-weduwe niets anders over, dan in te slaan, bij haar vaders plotse-

lingen dood, den haar van alle kanten gewezen weg van verpleegster-worden. - Bij de aristocratische relatieën van den overleden dominee, bij de vele banden, welke hare moeder, eene freule van haar-zelve, nog bonden aan de aristocratie, sprak het van-zelve dat niets zoo ‘fatsoenlijk’ voor haar werd geacht als diaconesworden. In Bronovo was zij dan ook als leerlinge-diacones opgenomen voorloopig, maar zijzelve had er ten slotte op gestaan haar vrij everpleegster-diploma in 'n gemeentelijk ziekenhuis te mogen halen. Zij voelde zich te wereldsch, te verlangend om nog te eeniger tijd door een huwelijk uit deze gehate positie te geraken, om zichzelve te *willen* leelijkmaken in dat verouderende sombere diaconessen-gewaad. - Als vrije-verpleegster had zij in elk opzicht veel meer kansen. Toch was zij geen slechte of luie ziekenoppasseres, integendeel. Intelligent, en vast besloten in de wereld vooruit te komen, aanvaardde zij haar werk als een taak, die zij zoo goed mogelijk wilde volbrengen uit eigenbelang. De doktoren kozen haar gaarne, om haar flinkheid, en kalmte van optreden, zonder kunsten; de patienten ook waardeerden hare beschaafde manieren en gewilligheid van hen zoo goed mogelijk te verzorgen. Kinderen waren het minst haar genre. Zij was te koel-berekenend om met hen te kunnen meeleven met het onuitputtelijk geduld der èchte roeping-kinderliefhebster. Echter, toen de specialiteit, die kleinen Johnnie Vermeulen behandelde, en door wien zij veel werd gebruikt, haar aan de Vermeulens aanbeval om haar betrouwbaarheid, toen had zij niet willen weigeren, eensdeels niet om haren begunstiger, den invloedrijken dokter, niet voor het hoofd te stooten, anderzijds om het voordeelige van een maanden-lang durende blijvende positie, in een zoo royaal huis als dit, waar haar nog een kinderjuffrouw óók ten dienste stond, en men haar in niets beknibbelde.

Toch had het haar trots een héél ding gekost, toen zij voor de eerste maal tegenover mevrouw Vermeulen stond, en deze haar, alsof ze elkaar nooit vroeger ontmoet, zelfs bij den naam genoemd hadden, zoo onverschrokken-aan-niets-meer-zich-herinneren-willend zeide:

‘Zuster Neveu - nietwaar? Zoo is immers Uw naam? - - O, Nerveu zegt U.? - Pardon - Ik meende van dr. Heideman verstaan te hebben Nevew.’ -

Alsof dat hoogmoedige être niet wist, zoogoed als zij, Marie Nerveu-zelve, hoe zij als kinderen, toen dominee Nerveu nog leefde, samen op dezelfde Bijzondere school hadden gegaan, en er naast elkaar, in één zelfde bank, de lessen van broeder- en zuster-liefde, in gelijkheid voor God, welke de Bijbel leeraart, hadden opgedreund. -

Maar toen was het leven er tusschen gekomen. Marie Nerveu moest om den broode verpleegster-worden, en Hermance de Wall, wie reeds als klein-meisje de zucht ‘erin’ te komen, in het Haagsche high-life, geschreven stond op haar voor voornameren dan zij lievig, voor minder-voornamen dan zijzelve hoogmoedig vertrokken gezichtje, Hermance de Wall, 'n heel doodgewone ambtenaarsdochter toch maar, had het, sinds haar huwelijk met den rijken mr. Ferdinand Vermeulen, weten te brengen tot een zich doen opnemen in de meest-exclusieve kringen van Haagsche aristocratische-orthodoxie.

Wat al geduld, en vernederingen, en overleggingen van koele berekening zij daarvoor steeds had noodig gehad, wist zijzelve alleen. Zij had dat in zich; met het ingeboren instinct aan veel Haagsche middenstand-families eigen, van hooger op willen komen tot elken prijs. Elke ‘vriendin’, uit haar meisjesjaren, die haar in dat opzicht hinderde, werd meedoogenloos aan den kant gezet, elke relatie, die haar tot

het beoogde doel kon helpen, werd even zorgvuldig gesoigneerd. Hare ouders, van dezelfde kracht als zij, spaarden van hun karige tafel versche melk en eetbare boter, alleen om hunne dochter naar een dure buitenlandsche kostschool te kunnen zenden, waar zij met hollandsche freules en dochters uit voorname rijke families te samen was, een kostschool gehouden door een ex-gouvernante van een vorstelijkheid van hollandsche afkomst, en daarom in trek bij al wie, door die ex-gouvernante, iets van de vorstelijke voornaamheid op zich meende te voelen afstralen.

Het was schitterend gelukt. Hermance had zich daar van den begin af opgeworpen tot lijfsvriendin van de houterige, om haar verlegenheid van leelijk-ietwat-gebocheld meisje zich niet gemakkelijk bewegende Nelly Vermeulen. Die schreef uit dankbaarheid daarover enthousiaste brieven naar huis over de liefheid van Hermance, stond er op, toen zij voor goed terugkwam, dat deze haar eersten verjaardag thuis mocht komen meevieren in den huiselijken kring. - De oue lui Vermeulen, deftige stijve Hagenaars, met ouderwetsche deftige begrippen, hadden eerst zorgvuldig geïnformeerd, of 't wel een omgang was passend voor hun dochter, maar de informaties bleken voldoende; meneer Vermeulen, 'n gelint gepensioneerd ambtenaar, iemand van de belastingen, zijn vrouw uit dezelfde kringen als hij, menschen levend op 'n heeldeftig-gedistingueerden voet, houten-ham menschen uit de koude aardappelen-buurt, maar die je op straat nooit anders zag dan

heel fijn-gekleed, wier kinderen de meestexclusieve scholen bezochten, wier maatschappelijke kring allerlei getitelden, en geridderordenden, en deftige douarières, en Kamerleden, en menschen van invloed omvatte. -

Hermance werd dus genadiglijk geïnviteerd, pakte dadelijk de ouelui in, door haar charmante liefheid tegen hunne misdeelde Nellie, veroverde vervolgens stormenderhand door haar schoonheid het hart van den zoon, den eerst zooeven afgestudeerden Ferdinand, toen hij voor den eersten keer haar ontmoette, in hare qualiteit van 'vriendin' van zijne zuster.

Het was een huwelijk uit liefde geweest zijnerzijds - - dacht hij *toen.* Nu wist hij allang, dat het er een was geweest uit *verliefdheid.* Maar toen was hij nog te jong en te onervaren om tusschen die twee begrippen onderscheid te kunnen maken. Van haren kant kon men evenmin spreken van berekening, als van liefde of zelfs van verliefdheid. Zij namelijk was voor alle gevoelszaken van dien aard veel te koud en te temperamentloos. Zij *kon* niet liefhebben, niemand anders dan haar eigen-ik. Zij kon zelfs niet verliefd worden, ook daarvoor te veel vervuld met eigen-ik, in ijskoude onverschilligheid voor al het andere dan zijzelve. Daarom beeldde zij zich misschien wel te goedertrouw in, dat zij hield van Ferdinand Vermeulen, wanneer zij hem in hun engagement lievig aankeek, en poesjesachtig-zacht was in zijn tegenwoordigheid voor zijn zuster. Haar heele leven was nu eenmaal berekening van een goed huwelijk willen doen. Het zou haar nooit zijn ingevallen op de avances van een armen of niet-voornamen jongen man, al was hij nog zoo sympathiek overigens, ook maar één seconde in te gaan. Dat was maar tijdverspilling. Van dat zij een klein driejarig meisje was geweest, die in den spiegel ijdel haar blonde krullen bekeek, en gelukkig haar mooi geborduurd Zondagsch jurkje gladstreek, had zij onbewust in zich gevoeld die recht op haar doel afgaande, door geen enkele sentimentaliteit zich in de war zich latende brengen begeerte, van een voornaam rolletje willen spelen onder de Haagsche aristocratie. Toen ze ouder werd, begreep ze, dat geldalleen, geld, door een goed-huwelijk met een man van positie, haar daartoe kon helpen. En dáárom had zij, op hàre wijze, Ferdinand Vermeulen wèl lief, toen hij haar ten huwelijk vroeg.

Sinds zij met hem getrouwd was rekende zij het tot een harer deftigheids-plichten hare tot de orthodoxie zeer beslist behoorende schoonouders in dat opzicht steeds hare voorbeeldige rechtzinnigheid te bewijzen, door trouw naar den modepredikant van het oogenblik te gaan, en van alle christelijke liefdadigheids-vereenigingen lid te worden. Ook op christelijke concerten, en bij christelijke kerstboomfeesten, vertoonde zij zich plichtmatig. Verder ging hare schoondochterlijke attentie niet, want zij was nu eigenlijk van lieverlede de Vermeulens over het hoofd gegroeid in deftigheid. Haar man maakte als advocaat carrière, werd door de Rechterzijde beschouwd als een talentvol jurist, van wien partij viel te trekken; in een langdurig proces in een kerkelijk twistgeding had hij gepleit voor de doleerenden, 't lid van den Raad van State Horstenboer, nu overleden, had toen reeds voorspeld, na zijn pleidooien bij die gelegenheid, dat die jonge Vermeulen, 'n neef van zijn vrouw en daarom door hèm aanbevolen, er wel komen zou. Eduma de Witt protégeerde hem sinds dat proces openlijk. - En de ouelui Vermeulen, van een zich overlevende ouderwetsche gemoedelijke eenvoudige deftigheid uit een verstervend Haagsch tijdperk van veel degelijker en minder wereldsche godsdienstigheid, voelden, hoe de schoondochter, die zij eens genadig in hun midden hadden opgenomen, als eene welke zij duldden, hen nu niet meer noodig had, hen zelfs voorbijstreefde, levend

op een veel grooteren voet dan zij, zich allerlei wereldsche luxe veroorlovend van toiletten en partijen, welke zij, de ouelui, als zondig afkeurden, maar die nu in hun orthodoxen kring algemeen getolereerd werden, - Hermance hen beschermend bijna, waar zijzelven het vroeger haar hadden gedaan. - Veel meer echter nog liet zij hare vroegere kostschoolvriendin, hare schoonzuster Nellie, na haar huwelijk, links liggen. Zij dacht er nu niet meer aan die met charmantige poesjesliefheid te overladen. Integendeel, zij liet haar ruw-weg voelen, hoe hare gebochelde leelijkheid en verlegen stijfheid eigenlijk misstonden bij de luxe en elegantie van groote partijen.

'We hebben van daag die en die te eten' - placht zij in den begin, toen Nellie nog zoo wel eens onverwacht inliep - uit de hoogte te zeggen. 'Ik zou je wel gevraagd hebben, maar ik vond het nu eigenlijk niets voor jou', en daarbij monsterde zij dan met haar koelen blik uit haar mooie blauwe oogen zoo impertinent de slecht-zittende japon over de misdeelde figuur, dat Nellie weldra begreep hoe weinig welkom zij was en ook waarom, en dus ook niet meer probeerde hare schoonzuster hier of daarheen mede te krijgen, op een wandeling, of een visite, of een concert, nu haar bijna onveranderlijk het antwoord ten deel werd:

'Heusch, 'k kan onmogelijk. Ik heb geen tijd. Je moet bedenken, Nellie, ik heb zulke

andere relaties dan jij, zoo véél verplichtingen in *mijn* positie' -

Want, de waarheid wras, dat zij met de gebochelde geen enkel punt van innerlijke gemeenschap voelde; deze, van jaar tot jaar, werd steiler orthodox, in haar geloof aan een geluk Hiernamaals een troost zoekend voor haar misdeelde-zijn-op-aarde; Hermance harerzijds beschouwde de orthodoxie als niets anders dan als een fatsoensjapon, welke zij droeg, omdat het in haar kring erbij behoorde, en waaronder zij alle begeerten en ijdelheden en ondeugden en zonden harer geheel godsdienstloozen aard met cynische onverschilligheid bedekte, net even van zelf sprekend, als je je lichaam óók bedekt met het naar de laatste-mode-toilet, terwijl iedereen toch immers wel weet, dat je ware gedaante niet zóó is, maar 'n heel andere natuurlijk.

- - Hermance Vermeulen was onder deze omstandigheden zóó volmaakt gelukkig, als alleen dergelijke, van alle gevoel ontbloote menschen het zijn kunnen, op onze van ellende en jammer rondom ons steeds weeklagende aarde. Het eenige wat haar hinderde, omdat het haar trots krenkte, was, dat zij, de mooie, rechte, slanke vrouw, het leven had geschonken aan een niet-gezond, met een heupziekte bezocht kind. Nooit vergat zij, van af den dag waarop de doktoren het éérst die afwijking geconstateerd hadden, op alle belangstellende vragen ernaar steeds spijtig erbij te voegen:

'Hij heeft het van de Vermeulens. Het zit in mijn *man's* familie.' -

Dat was haar namelijk 'n soort verontschuldiging, 'n troost, hoe iedereen het kon zien, dat niet zij die schande van niet-mooi gebouwd te zijn over haar jongen had gebracht. Want inderdaad, 't *zat* 'm in de Vermeulens. Haar man, lang en knap, recht van lijf en leden, had dat alles gelukkig van zijn moeder, die óók zoo was, goedgebouwd en welgemaakt. Maar de oue heer Vermeulen liep krom, in-elkaar-gezakt; er was nog 'n zuster van hem in leven, met wie het ook niet heelemaal pluis was op datzelfde gebied, en, Nelly Vermeulen-óók had haar bochel aan die inwendige zwakte van haar rug te danken, welke haar van een oorspronkelijk slechts wat scheef figuurtje van lieverlede gemaakt had tot een geheel en al kromgroeide. -

Van toen af aan veranderde haar eerste vreugde, dat zij kon pronken met een mooiopgetuigden baby, in een snoezigen wieg, en in een kinderkamer naar den laatsten smaak, waarin zij hare kennissen binnenleide om hem te bewonderen, in een soort weerzin, omdat zij zat opgescheept met zoo'n ongelukkigen stumper, nog wel 'n jongen daarenboven, die later door iedereen zou worden beklaagd, en *zij* òm hem. *Dat* vooral hinderde haar. -

(*Wordt vervolgd).*

Gedachtenwisseling.

Zekere Multatuli-beoordeelaars.

Zeer geachte freule.

Veroorloof mij s.v.p. eenige opmerkingen te maken naar aanleiding van Uw gewaardeerd artikel over 'Multatuli'. In bedoeld artikel toch striemt Gij met verontwaardiging pastoor Jonckbloet's partijdige Multatuli-studie. - Het wil mij echter voorkomen dat het ook hier 'boter aan de galg gewreven' is, zelfs maar één oogenblik aandacht aan dergelijke 'studieën' te schenken. Zij, die waarlijk Multatulis *werken* liefhebben, gaan dergelijk partijdig geschrijf met een minachtend zwijgen voorbij. Het mag ons immers nauwelijks verwonderen, *dat na Multatuli's dood* van christelijke zijde alle mogelijke pogingen in het werk gesteld worden zijn persoon te belasteren en zijn werk af-te-breken? En zoo goed als het eerste mag gelukken, zoo slecht gaat het laatste hen af.

Lasterpraatjes toch vinden steeds een gretig gehoor bij het op sensatie beluste publiek. Doch Multatuli moge dan een zenuw-lijder, een gek, een verleider van jonge-meisjes, een bittertjesdrinker, een hoogmoedswaanzinnige enz. *geweest zijn*, het moest hen, die er steeds zoo vlug bij zijn hem zijn gebreken tot in het graf na-teschreeuwen, dan toch ook niet zoo moeilijk vallen, *zijn werk*, (het werk van een zenuw-lijder) aan een deugdelijke kritiek te onderwerpen. - Men weerspreeke zijn *Sprookjes van Gezag* (om maar iets te noemen), zijn *Gebed van een Onwetende*, zijn *ideën over God en Gods-gelooft!* Dit zou immers voor hen waarlijk de moeite loonen; méér dan het *verbieden zijner werken...* want dat is geen argument!

Tot-nu-toe evenwel zijn dergelijke kritische beschouwingen in de pen gebleven. Men gaat voort zijn werken en zijn persoon te belasteren, zijn boeken te verbieden; het **geloof**, waarvan Multatuli niet ten-onrechte een fel bestrijder was, moet blijven gehandhaafd!

Want waar zou het heen moeten met de Kerk, als ieder denkend mensch Multatuli las, met goeden wil, en *begreep?*

Ook hier blijkt het spreekwoord waarheid te bevatten: Kleine kinderen en dronken lieden spreken de Waarheid. Met een klein variant: Kleine kinderen en zenuw-lijders spreken Waarheid!

Wat betreft uwe opmerking over Doktor Schaepman's onpartijdig oordeel, zou ik U gaarne nog even willen wijzen o.a. op zijn uitlating tegenover den Heer Elout: '*Multatuli heeft alle* **ploerten** *die God schrijven met een kleine g, tot den adelstand verheven.*'*) En verder sprak

*) Of het er precies zóó staat weet ik niet. De bedoelde jaargang van Elsevier is momenteel niet tot m'n beschikking. Ik méén evenwel dat het precies is. -

Schaepman ook nog over Multatuli's verregaande *hoogmoed!*
Ook allesbehalve *onpartijdig*, dunkt me!
Joh. G. Schippérus.

NOOT REDACTRICE.
Dat Multatuli 'hoogmoedig' was, is, geloof ik, een algemeen bekend feit. En, dat hij God met een kleine g schreef, vind *ik*-ook jammer tegenover geloovigen, waarom hen *kwetsen* daardoor?
Ongecorrigeerd geplaatst.

'Onder de Rendieren.' uit het Noorsch van Matti Aikio.

(Vervolg van No. 11).

'Weten jullie wel, waarom zij Jolline heet? Haar vader, de predikant heeft zelf het raadsel voor mij opgelost. Omdat zij in een "jolle" (visschers sloep) ontvangen is, heeft de verkondiger van Het Woord mij medegedeeld.'

Deze kleine gemoedsbeweging deed een nieuwe onrust in hem ontstaan. Hij trippelde met kleine, vluggge pasjes naar den winkel, alsof hij een zak meel op den rug droeg en op 't punt was van te struikelen. De winkelbediende moest zijn beurs met kleingeld vullen. Zijn waardigheid vereischte, dat hij kleingeld had om uit te deelen. Hij liet soms de onmogelijkste dingen doen, alleen om maar te kunnen bevelen en zich een air van gewicht te geven. 's Avonds riep hij dan zijn 'werkvolk' hij elkaar om rekenschap af te leggen, wat hij altijd met groote plechtigheid aanhoorde.

Zijn passie voor werkvolk was zoo groot, dat niettegenstaande hij een goede twintig jaar geleden bemerkte dat er jongere krachten naast hem opschoten, die een andere manier van handeldrijven hadden en 't hem moeilijk genoeg maakten, hij toch op den gewonen weg door ging, zoodat de boel natuurlijk failliet ging. Zoodoende kwam de zaak in handen van den zoon.

Het was daarom niet te verwonderen dat hij het jongere geslacht als een soort menscheneters beschouwde, 'die uit boosheid en afgunst' ontstaan waren. In vroeger dagen toen hij letterlijk gesproken de vader van het district was, was er zulk een overstrooming niet van 'die leelijke tronies, die altijd gezichten schenen te trekken omdat hun eigen boosheid hen in den neus kriebelde.' 'En toen waren er nog burgers in Finmarken, waar men de beste manieren had en waar men gerust eeregasten kon ontvangen, al was het de koning zelf. En wij, jonge heeren waren bij deftige families geweest in Bergen en Engeland en Holland en Rusland, waar we goede manieren hadden geleerd.'

* * *

Nauwelijks had Jussa wat gegeten, of hij haastte zich naar het strand. Hij staarde in het grijsachtig groene water en zag allerlei wonderlijke dingen op den bodem. Het stroomde niet, dat water, en het stond ook niet stil, het wiegelde alleen maar heen en weer, het zuchtte langzaam en was toch zoo sterk dat het steenen naar het strand

rolde. Hij zag hoe de rand van de zee tegen den hemel aanstiet. Het kalme water hier aan 't strand haalde zijn kracht en geweldige zwaarte uit de diepe zee-massa's, die om de aarde stroomden. Dat zacht op en neer gaan van de golfjes deed hem denken aan zwakke trekkingen in de klauwen van een reusachtig groot dier, dat lag te slapen.

Hij bekeek de booten eens. Die waren met ijzer beslagen. En dan waren er ankers en kettingen, en masten zoo dik als boomstammen. De menschen, die zulke dingen hanteeren konden, moesten grooter zijn.... Weer overviel hem een gevoel van weemoed en hij verlangde naar huis.

- Een jong meisje kwam in haar slee naar het strand, recht op hem af en remde met de beenen, zoodat Jussa de goedgevormde kuiten zag. En toen zij was opgestaan, was hij absoluut zeker dat het niemand anders kon zijn dan Elna, de dochter van den ouden Norum. Zij had een witten muts op en witte wanten aan, die tot over de ellebogen reikten, een mooie blauwen mantel en lage schoenen, die met bont gevoerd waren. Zij stond juist met haar rug naar de ondergaande zon, die gouden strepen op haar blonde haar wierp en den warmen, zachten dauwglans in haar bruine oogen verder weg deed schijnen.

Zij keek Jussa even aan.

‘Kom je van de bergen? Zeg?’ vroeg zij hem in 't Lapsch, terwijl zij vriendelijk glimlachte.

‘Ik zou wel graag zulke witte Lappenschoenen willen hebben, zooals jij daar aan hebt. Kan je me een paar bezorgen?’

Zeker, dat kon hij. - Wat zij kosten? - Niets, zouden ze kosten. Maar op 't zelfde oogenblik bloosde hij. Hij was opdringerig geweest: het was dom van hem, onvergeeflijk om haar gratis een paar Lappen-schoenen

aan te bieden. Wat kon haar een geschenk van hem schelen? - En hij bloosde nog sterker.

Neen, dat mocht niet, ze wilde er liefst voor betalen, zeide zij - en deed, alsof zij zijn verlegenheid niet bemerkte.

‘Vertel me eens of je Biettar Oula kent?’ vroeg zij.

Zeker, die kende Jussa. Hij kon niet nalaten haar eens een onderzoekenden blik toe te werpen. En nu was 't haar beurt om te blozen.... ‘Ik vraag 't alleen maar omdat ik vind dat je op hem lijkt.’

Jussa voelde zich gestreeld en onwillekeurig kwam er iets gewichtigs over hem. Hij had veel te vertellen van Biettar Oula en zij kreeg moed om voor haar belangstelling in Biettar Oula uit te komen. ‘Geloof je dat hij tooveren kan? - Dat geloof ik niet. Maar hij lijkt op 't land hier. Hij is zoo grenzenloos. Dat zegt mijn leerares ook, de telegrafiste. Je begrijpt misschien niet wat ik bedoel. Ik bedoel dat 't is alsof hij geen grenzen heeft, alsof hij overal is en hij één wordt met de lucht rondom hem, vooral als hij je zoo stil staat aan te kijken. Mijn leerares zegt, dat zij lust zou krijgen met hem weg te vluchten.... Het moet heerlijk zijn daarginds - achter de vlakte.... En achter de bergstreek, waar jij woont is er weer een eindelooze vlakte, niet waar? Zoo is 't immers? Ik heb zoo'n onweerstaanbare lust om er eens heen te gaan, hoewel ik eigenlijk toch een beetje bang ben.... Ik geloof, dat Biettar Oula een bosch betoovert als hij er alleen maar doorgaat.’

En toen zeide zij in een zich zelf vergetende verrukking:

‘Hij is toch zoo vreeselijk interessant, die Biettar Oula!’ De blik van de bruine oogen werd plotseling zóo sterk, dat die op Jussa werkte als een drukkend gewicht - terwijl die hem tevens heel dicht naar haar toebracht. Maar niet meer dan een seconde mocht hij haar verheven nabijheid op die wijze even naderen - want plotseling hulde zij zich weer in haar deftige-damesachtigen dagelijkschen sluier, die haar als een tooverkleeding van hem verwijderde. Zij geneerde er zich blijkbaar over dat zij zichzelf zoo verraden had.

‘Je moogt naar de keuken gaan, dan zal de meid je koffie en brood geven,’ zeide zij, terwijl zij hem alleen liet.

Zij had haar vaders glimlach; maar de ziel van een jong meisje had dien geheiligd en het gelaat van een jongmeisje verklaarde dien.

Jussa keek naar de zee en voelde er Elna's blik in. Hij knipte met zijn oogen en voelde zich gedrukt door een wonderlijk verlangen.... Toen slaakte hij eindelijk een zucht van verlichting. Wat was dat? Hij werd bijna bang.

Aan het strand aan den uitersten kant van den fjordoever geleken de aarden tenten van de Zee-Lappen zwarte, rookende punten tusschen de vuile paadjes over de sneeuwhoopen. Een paar Zee-Lappen roeiden langs het ijs en legden dicht bij den steiger aan. Zulke vuile en armoedige menschen had Jussa nog nooit gezien. De wollen kleeren zagen geelbruin van de levertraan, en de halsdoeken waren stijf van glimmende smerigheid.

- Jussa ging de keuken in. Hij bleef even bij de deur staan en ging toen op een houten kruk zitten. Thuis was hij in de keuken geweest bij den predikant zoowel als bij den veldwachter en den winkelier. Hij wist dus wel hoe hij zich gedragen moest. Maar alles was hier zoo indrukwekkend groot en mooi. De rechtbank had acht deurtjes. De rechtbank in de keuken van den predikant thuis had er maar vier.

De meid vergastte hem op koffie en boterhammen. Elna had haar dat verzocht, zeide zij.

Terwijl hij zat te eten hoorde hij den ouden man vreeselijk niezen in de eetkamer en daarna vergenoegd ‘hummen’ en steunen. En toen de oude man de deur opende, boog Jussa voorover om eens naar binnen te kijken en zag juist evenveel als hij van de eetkamer van den predikant thuis gezien had.

‘Je eet als een echt heertje,’ zeide de oude man met zijn goedaardigsten glimlach. Dat geloof ik, dacht Jussa in zich zelf, 't is ook de eerste keer niet dat ik in de keuken van deftige menschen eet.

‘Jolline, je hebt zeker wel lust om van avond naar de bijbellezing te gaan? Je bent den heelen dag zoo druk bezig, dat je er wel eens uit moogt.’

Dit voorstel verbaasde Jolline volstrekt niet. Na den orkaan van dien middag was zij voorbereid op een extra attentie.

De oude man nam Jussa mee de kamer in. Maar dit was te veel voor hem. Hoe hij zich daar gedragen moest ging zijn verstand te boven. Hij bleef in de eetkamer staan en hield niet op den ouden man te smeeken hem toch niet verder mee te nemen. ‘Kom hier, ga mee hier binnen,’ zeide de Wolf en duwde hem door de zware portières naar binnen.

Het licht van de groote, prachtige hanglamp scheen uit een soort sprookjes-lichtbron te komen; de vlam was niet te zien. En de kleuren van tafels en stoelen en van al de rest gleden in elkaar over - zonder dat Jussa uit kon maken welke kleuren het waren, het was geen rood en ook geen geel, noch blauw. Maar hier en daar glinsterde er goud, zilver en koper, 't Was of er geen muren waren, Jussa vermoedde alleen maar dat ze bestonden. En in een andere kamer zag hij een heerlijkheid, die nog meer ineen scheen te smelten.

De jongens van den predikant, die bij Elna op visite waren, holden om de stoelen heen en waren wild aan 't stoeien. De kleine, dikke engeltjes in hun tricotpakjes maakten een leven en babbelden en vochten, zonder den minsten eerbied te toonen voor het heiligdom waarin ze waren. Ze werden zelfs niet bang als de Wolf hun tot stilte aanmaande. En 't was zoo grappig om kinderen Noorsch te hooren praten!

Jussa bemerkte dat hij voor een tafel zat. Hij streek eens over 't tafelkleed - 't was of hij over den rug van een veulen streek. Terwijl de oude man voor een grooten glazen kast lag en naar ‘het kleine doosje’ zocht, dat hij Jussa wilde laten zien, had Elna verscheidene platen en portretten te voorschijn gehaald en veel andere wonderlijke dingen, waar Jussa met zijn gedachten heelemaal niet bij kon. Zij was zoo dicht bij hem; hij voelde haar adem. En hij zag haar mooi gevormd figuur - Jussa kon zijn oogen niet gelooven! Hij had wel meer meisjes gezien, zelfs wel mooie, blonde, groote vrouwen, maar hun lichaam verd ween altijd zoo in de wonderlijke kleeren, dat zijn gedachten het niet volgen kon, al die rokken en opvullingen brachten hem geheel van 't spoor. Een meisje was voor hem nauwelijks iets vrouwelijk-menschelijks. Maar opeens zag hij al zijn vage droomen werkelijkheid worden toen hij naar Elna keek. Die had maar een dunne blouse aan, haar rok viel zoo mooi over haar heupen en haar bloote, blanke hals die leefde - dat zag hij wel!

Het was de vrouw omringd door een aureool van verheerlijking, die hier voor hem opgestegen was. Licht, slank en blank - in kleeren, die als liefkoozende gedachten om haar heen vielen. Het lint om haar vlecht alleen scheen hem een blad van een mooie bloem! Maar het mooist van alles was haar glimlach en die innemende, onbewuste vriendelijkheid, die uit het ovale gezichtje met de zuivere lijnen straalde....

* * *

Het koeltje van den dag werd 's avonds gevolgd door een brullenden storm, die het water uit de IJszee opzweepte en het tegen de lage rotsen op het eiland aanklotste.

- Het groote vertrek met de lage zoldering en de kleine ruitjes was propvol.

Allen hadden hun plaats ingenomen en hun stilzwijgen was somber. Het kwam voort uit een prikkelende angst voor het griezelige genot dat hun wachtte, want het was broeder Karjalainen van Finland, die spreken zou.

Karjalainen stond op, mager, donker en lang. Als een openbaring steeg hij op uit den glans van het matte licht, dat de lamp in de met damp gevulde lucht van de kamer wierp. De vreeselijk sterke blik van de zwarte oogen gleed zacht over de verzamelde menigte heen en maakte op allen den indruk van een drukkende kalmte voor een storm. Hij vouwde de handen en sloot de oogen, terwijl de borst hevíg op en neer ging: ‘Isä meidän, joka olet taivaissa! (Onze Vader, die in de hemelen zijt!)

De woorden klonken als het klotsen van de zee in de verte. Hij stootte de lettergrepen langzaam uit, steunend zuchtend, terwijl hij met een overdreven innigheid, ootmoedig en nederig zijn gevouwen handen naar den hemel ophief. En toen hij kwam aan de woorden ‘Ja anna meille meidän velkomne anteeksi!’ (En vergeef ons onze schulden!) barstten alle vrouwen in tranen uit. De deiningen van de machtige ziel in het reuzen lichaam van den broeder deelden zich mee aan zijn eerbiedig luisterende toehoorders en rolden tegelijkertijd koud en warm over hun zenuwen.

Karjalainen ging zitten. Hij begon een psalm te zinnen, gelijk gestemde zielen vielen in en het lied steeg omhoog.

Vreeselijk waren de woorden, die uit de borst van Karjalainen opstegen toen hij begon te spreken. Als een schipbreukeling, díe op de overgebleven wrakstukken wanhopend zijn ziel in onsamenhangende woorden aan God uitstort. Armoedige Zee-Lappen in vuile kleeren en met een naïeve, verschrikte uitdrukking op hun breede knolvormige gezichten, bewogen 't bovenlijf heen en weer en staarden hulpeloos in 't rond.

Fanatisch opengesperde oogen uit de don-

kere bosschen van Finland en het gejammer der vrouwen deden de tot nu toe kalme, blonde, Noorsche visschers hun zelfbeheersching verliezen. Boven dit koor van zuchten en weenen, dat weldra steeg tot een éenstemmige noodkreet, zweefde de welluidende ernstige stem van Karjalainen, terwijl de storm van de IJszee af en toe hevig brulde, tegen de hoeken van het huis aanbeukte en gierend over de uitgestrekte verlaten vlakte vlood. Karjalainen hield op. Hij stond daar als een god, die zag hoe de menschen zich als slangen in het stof kronkelden.

Sommige waren afschuwelijk in hun misplaatste, valsche extase, onder anderen een vrouw uit Jussa's woonplaats. Zij was de eerste, die in een vreeselijk gebrul uitbarstte en haar breede gezicht met den grooten mond op de afschuwelijkste wijze vertrok.

Toen verhief Karjalainen zijn stern weer. Zijn gezicht klaarde op. Met een stem, die van aandoening trilde en zacht zalvend klonk las bij uit den dikken bijbel voor: ‘Want het Lam, dat in het midden des toorns is, zal hen weiden, en zal hem een leidsman zijn tot levende fonteinen der wateren; en God zal alle tranen van hunne oogen afwisschen.’ - Hij glimlachte, hij lachte, de toehoorders glimlachten, lachten, proestten het weldra uit. Enkelen sprongen op, dansten als waanzinnigen in het rond en wierpen zich verrukt in elkaars armen. Stoelen en banken werden omver geworpen, mannen en vrouwen omhelsden elkaar.

Een dikke, jonge vrouw sprong als een trekpop op en neer. Haar broek zakte af. Haar man trok haar aan haar rok. ‘Trek je broek op. - zeg!’ Maar 't kon haar allemaal niets schelen. Karjalainen en een paar Noorsche visschers keken elkaar glimlachend aan: ‘Ook David danste naakt voor de ark des Heeren.’

En toen de dansende menigte eindelijk zoo goed als uitgeput op de zitplaatsen neerzeeg, stond de leidsman op en zeide: ‘Laat ons nu onze zonden opbiechten!’

De dikke, jonge vrouw ontwaakte plotseling en terwijl zij haastig haar broek optrok, biechtte zij de eenige zonde op, die zij ooit begaan had - - een reizende broeder - - en als je dan zoover weg komt en bovendien een geloovig broeder bent, dan is 't niet altijd zoo gemakkelijk - -, en met een gretigen glimlach nam zij de absolutie aan. De brullende vrouw uit Jussa's woonplaats wilde niet voor haar onderdoen en kwam met een walgelijk verhaal voor den dag.

En nadat de bedrukte harten verlichting gevonden hadden, zoodat zij op 't oogenblik vrij van zonden waren begon de stemming weer te stijgen. De mannen stopten hun pijp, spraken over paarden en over onzen Lieven Heer als over een van hun goede vrienden. De vrouwen schaarden zich om Karjalainen, en de eene overtrof de andere in verhalen over de wonderbaarlijke weldaden van den heiligen geest, terwijl Karjalainen zich te goed deed aan spek en zalm en 't eene kop koffie na 't andere naar binnen slikte.

* * *

(*Wordt vervolgd.*)

CORRESPONDENTIE VAN DE REDACTIE MET DE ABONNÉS

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

J, K. - Nu kom ik eindelijk tot de beantwoording van Uw brief; die gelukkig een vroolijkeren toon heeft dan de vorigen. - Ik ben natuurlijk innig gelukig voor U, dat gij tot zulk een bemoedigende levensbeschouwing zijt gekomen, hoewel ik erkennen moet, dat ik voor mij die niet deel, en integendeel vind: hoe ouder je wordt en hoe meer je nadenkt over al de raadselen om je heen, hoe meer je tot de troostelooze overtuiging komt, dat we niets weten, en óók niet weten kunnen waarom ons dit of dat kwaads treft, of met welk doel, zoodat er niets anders overblijft dan, zonder klagen of morren, te accepteeren het nu eenmaal zoo-zijn van alles, tot zichzelve zeggende, dat er zeker anderen zijn die het nog veel slechter hebben in dit of dat opzicht dan wij-zelf, en die misschien een véél beter lot verdienden dan wij. - In die gedachte: *het is* nu eenmaal zoo; al mijn treuren of tobben erover kan het toch niet veranderen dat dit of dat zóó is gekomen en niet zus, heb ik voor mij persoonlijk altijd een negatieven troost

gevonden, maar eene die je met dat al het leven helpt dragen, ook in zijn zwaarste momenten. - Er is niets anders aan te doen, dan of het op te nemen, iederen dag opnieuw, met al zijn lasten en al zijn teleurstellingen, of er een eind aan te maken vrijwillig. Wie dat laatste niet durft, om welke reden dan ook, die heeft m.i. geen andere keuze, indien hij niet ten gronde wil gaan, dan zichzelf te dwingen zoo energiek en moedig mogelijk het lot dat hem te dragen is gegeven te aanvaarden. Wie dat doet, die leert dan daardoor ook zuinig de geluksmomenten waardeeren en vasthouden en er mede te woekeren. Wat je toen je jong en onnadenkend waart dagelijks aanvaardet als heel-gewone dingen, gezondheid, vriendelijke zon-dagen, aangenaam gezelschap, wat-ook, dat je leven vervroolijkt, dat ga je dan van lieverlede angstvallig waardeeren, als iets dat je elk oogenblik kan worden afgenomen, door dood of ziekte, of wat niet al. En daardoor ook ga je vergelijken je eigen omstandigheden met die van anderen, die veel moeilijker levensweg nog hebben.

Ik las onlangs een schetsje van Helene Böhlau, waarin zij die idee van een aldus ‘eenzaam geworden mensch’, die, te midden van het drukke dagelijksche leven weet dat zijn innerlijke kracht is juist *in* zijn eenzaam zich weten, uitstekend uitbeeldt. Zoo ook voel *ik* het. Hoe eenzamer naar de ziel je je zelve voelt, hoe sterker je staat.

Het artikel is, zooals gij weet, geplaatst op den gewenschten tijd. Hartelijk, gegroet.

April. Ik had U telkens particulier willen beantwoorden maar het bleef door een bijzonder drukken zomer achterwege, en nu doe ik het maar per Lelie-correspondentie, ofschoon het wel wat laat is. - Wij hebben het verleden jaar niet zoozeer slecht getroffen met het weer aan de Rivièra, als wel met onze-woning; een ander had die voor ons gehuurd, en zij bleek bij onzen aankomst duur, slecht, en ver-afgelegen, zoodat ik er uit leerde nooit weer zooiets over te laten aan derden, maar liever uit eigen oogen te kijken. Het komt in den begin wat duurder, eerst tot zulk een doel in een hôtel af te stappen, maar wanneer men dan, zooals het ons altijd gelukt is, ten slotte een goedkoope, naar eigen smaak ingerichte woning vindt, dan is dat toch nog beter, dan een geheel seizoen niet naar genoegen onderdak te wezen voor veel te veel geld. Enfin, dezen winter blijf ik hier. - Hoe jammer dat U moest verhuizen! Uw vorige buurt zou dunkt mij meer naar mijn smaak zijn dan Uw tegenwoordige, maar voor gezondheid moet men véél doen. - U staat verstomd over mijn werkkracht, en vraagt of ik nooit eens lusteloos ben? O ja, dikwijls genoeg. Maar ik ben door het leven ‘getraind’ in dat opzicht tot mij-zelve dwingenkunnen. En, gelukkig, heb ik een sterk hoofd, al is mijn gestel overigens niet sterk. - Voor Uw sympathieke woorden naar aanleiding van Uw instemming met Om de Eere Gods dank ik recht hartelijk. Die roman komt dezen winter uit in boekvorm. Aardig, dat Uw fantasie de mijne dikwijls vooruitliep hoe dit of dat zou afloopen. Uw eigen nieuwen roman kreeg ik nog niet, zal hem gaarne ontvangen. - Ja, een hond *is* inderdaad druk, wanneer men iemand in huis heeft die niet veel lawaai kan verdragen. Zooals ik U hierboven reeds zei, ik heb een sterk hoofd, anders hield ik zeker het stoeien, spelen, en blaffen van onze hondenjongens niet uit. Het ergste is hun vóórtdurend blaffen wanneer er wordt gescheld, etc. Toen ik dezen zomer die paar dagen harde koorts had, moest ik ze dan ook bij Marie beneden laten blijven; toen was het mij-óók te machtig. Behalve het blaffen is Frits overigens een deftig bedaard ventje, maar Benjamin maakt den ganschen dag zooveel drukte, dat het heele huisje als uitgestorven lijkt, wanneer hij voor een paar boodschappen met Marie naar den Haag meemag, en dus een paar

uren achtereen uit blijft. Het is overigens aardig op te merken zooals zij steeds weten wat je doet. Zoo begrijpt b.v. Benjamin ook volkomen, dat hij terwijl ik schrijf mij niet mag storen, en ligt dan stil naast mij, of zoekt zijn troost bij mijn vriendin, of Marie. Nauwelijks echter ziet hij mij de pen neerleggen, al is het maar 'n seconde, of hij vliegt op mijn schoot, of op een stoel, en beduidt mij met zijn poot, dat ik *nu* wel eens kan gaan spelen met hem. Duurt het hem met het schrijven àl te lang, dan brengt hij mij ook dikwijls een ouden lap uit zijn mand (helaas óók wel eens een canapékussen, of iets anders dat hij *niet* mag hebben), en duwt mij dat in den schoot. Dat beduidt dan, dat ik hem moet nazitten om het te krijgen, en dan heeft hij, als wij om de tafel achter elkaar aanvliegen, een dollen pret. - Ja-zeker, een hond voelt stellig dat U van hem houdt. U moet maar eens zien hoe elke hond bij ons tweeën komt snuffelen, als wij b.v. wij in een winkel zijn, en er een ontmoeten. Laatst had ik een bijzondere dierenbeschermster, eene die werkelijk *doet* voor dieren, bij mij, zij vroeg of zij Benjamin en Frits eens mocht zien (want, om het vreemden niet lastig te maken sluiten wij hen als er visite is meest bij Marie op), wel, U hadt moeten zien *die* aanhaligheid van beiden tegen haar! Ja ik-ook kan me niet begrijpen, hoe er menschen zijn, die niet van dieren houden, maar toch is het helaas zoo; ik heb ook wel enkele kennissen, die er bang voor zijn. - Van zulke menschen kan ik nog aannemen, dat onbekend onbemind maakt, maar, waar het op mishandeling van dieren aankomt ben ik onverbiddelijk. Met zulk een ellendeling wil ik dan niets te maken hebben meer. En ik vind het zoo teekenend voor de orthodoxie op Scheveningen, dat ik nooit zóóveel wreedheid in zake het verdrinken, van katten en honden heb bijgewoond als dáár. ‘Gods-kinderen’ schijnen zich zóó bevoorrecht te achten boven de ‘redelooze’ dieren, dat zij hun goddelijke afkomst zeker moeten bewijzen door de dieren (toch óók door Hem geschapen overigens) kwellen en martelen en zich aan hun lijden vermeien. Want het zijn volstrekt niet alleen kinderen, die dat doen, maar *volwassenen.* Laatst kwamen wij thuis, en zagen aan de Badhuiskade een waren oploop van visschers en vrouwen; wij vermoedden alweer wat er aan de hand was, en, natuurlijk, juist gaf een arme kat de laatste stuiptrekkingen in het verdronken-zijn. ‘Gods kin-

deren' vierden onder dit genoegen hun sabbath! En dat wemelt daar van 'scholen met den bijbel' en volbloed orthodoxe predikanten! Aan een hunner schreef ik eens een hoogst-beleefd briefje, om zijn hulp in te roepen tegen dat voortdurend dieren-mishandelen, in zijn qualiteit van predikant, maar ik ben nimmer met eenig antwoord verwaardigd door dezen man Gods. - Jarenlang heb ik in de Zeestraat in den Haag gewoond, eerst in mijn ouderlijk thuis, en later een eindje verderop; wat nu gedempt is was toen alles water, maar nóóit heb ik dáár dat voortdurend verdrinken van katten en honden, bij wijze van uitspanning, bijgewoond, dat op het orthodoxe Scheveningen vóórtdurend geschiedt!

Met U geloof ik-óók, dat het wel helpt, wanneer men kinderen voorhoudt hunne wreedheid in dezen, en wijst op hunne plicht het van hen afhankelijke dier goed te behandelen; kinderen handelen dikwijls wreed uit onnadenkendheid, niet uit bepaalde boosaardigheid, en juist daarom vind ik, dat al die volbloed-orthodoxe onderwijzers en predikanten op Scheveningen de hóófdschuld hebben van de door iedereen volmondigerkende *buitengewone opvallende ruwheid* inzake dierenbehandeling, waardoor de Scheveningers zich kenmerken.

- Inderdaad, U hebt gelijk, een gelukkig mensch heeft geen geschiedenis van zich-zelve te vertellen, dus, ik kan best begrijpen, dat U niet veel over U-zelve schrijft. Wilt U mij van den winter eens opzoeken, dan gaarne. - Is het met Uw honorarium in orde? U, als oudmedewerkster nog van den vroegeren tijd, geef ik namelijk steeds op: 'volgens vroegere afspraak met U-zelven (den heer Veen).' Vriendelijk dank voor Uw brief en veel excuses voor mijn laat antwoord.

Klimop. - Nu heb ik nog een brief van U van 11 Augustus te beantwoorden. Bedoelt gij dien? -

Gij schrijft daarin over Uw photo. Ja, het spijt mij natuurlijk zeer, dat de reden van uitstel niet prettig voor U-zelve is, maar *ik* zal geduldig wachten, en om *mij* moet gij U niet haasten natuurlijk. - Van de Nauheimsche kuur is niets gekomen, daar het te laat in den tijd is geworden; ik hoop nu vroeg in het voorjaar van 1911 te gaan. Zoo overhaast het te doen is niet prettig, want het bad wordt 15 October gesloten, en dan is de laatste tijd zoo recht afdoenerig in elk opzicht. - Uw vraag naar een goed tehuis voor dat hondje bleek, volgens Uw later schrijven, overbodig. Des te beter. Ik ben altijd blij als er weer een verzorgd is. Onlangs redden wij weer een bijna verdronken kat op Scheveningen, waarover een dame, die reeds verscheidene dieren heeft, zich dadelijk wilde ontfermen. Ik ken haar persoonlijk niet, maar ik *houd* van haar, alleen om die dierenliefde.

't Geen gij mij over die jeugd-geschiedenis schrijft is te vertrouwelijk om hier te beantwoorden. Daarmee handel ik toch zeker in Uw geest nietwaar? Ja, ik-ook vind dat een man in al die dingen oneindig veel vóór heeft boven ons, maar wat is daaraan te veranderen! De vrouwen zelf zijn meestal geneigd van een man alles door de vingers te zien; hij weet dat van jongen af aan, hij ziet het; en hij maakt er te zijner tijd misbruik van. Ik voor mij geloof niet, dat in dien toestand ooit verandering zal komen, want de feministen trouwen en verlieven even ijverig als de niet-feministen; dat ligt in de natuur van elke vrouw. De eenigen, die er tegen te keer gaan à tout prix, zijn de absoluut misdeelden, degenen, die weten dat nooit een man zich om haar zal bekommeren, en die dus uit jaloezie hem beschimpen. En *die* vrouwen zullen natuurlijk de toestanden niet veranderen. Wij moeten erin berusten dat wij nu eenmaal,

wanneer wij als meisjes ter wereld komen, het minder prettig hebben dan de mannen, juist óók in liefdeszaken; dat is mijn standpunt.

In zake het ontgroenen heb ik U reeds in een vroegere correspondentie geantwoord, dat ik het geheel met U eens ben; en, dat er schandelijke willekeur heerscht, waar het veroordeelingen geldt, al naar gelang naam en stand van den betrokken student, ook dat weet ik zeer goed. Ik vind ontgroenen op die ruwe dronkenmanswijze zóó onzedelijk, dat ik alles wat De Vrije Socialist dienaangaande schreef, omtrent de vorming aan de Academie onzer latere rechtsgeleerden en rechters en predikanten etc., uit *mijn* hart geweld vond. - Gij vraagt mijn oordeel hieromtrent, gij ziet, het is niet malsch. Hartelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest de Boekbeschouwing door Anna de Savornin Lohman, tot het volgend nummer blijven liggen.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

28 September 1910.
24ste Jaargang.
No. 13

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
‘Wat ik doen zou als ik dochters had.’

Toen ik voor eenigen tijd het artikel van onze Redactie las: ‘Wat ik doen zou als ik dochters had’ - dacht ik aan mijn jeugd en aan mijn ondankbaarheid-van-kind. Want, heeft allicht elk kind wat aan te merken op Moeder's wijze van opvoeden - ik was eene dergenen, die meenen 't in Moeder's plaats véél veel beter te hebben aangevat om eene dochter voor 't leven voor te bereiden.

En nu die goede Moeder, die ik toen zoo ouderwetsch vond, van mij is heengegaan, en ik zelf al jaren gehuwd ben zonder evenwel moeder te zijn - nu zie ik hoe verstandig Haar opvoeden was en hoe ik 't Haar precies zou nadoen - als 't noodig was..

'k Was eenig kind en, als dochter van onbemiddelde ouders, zou ik later wel voor mij zelf dienen te zorgen als ik eens alleen zou blijven. Mijn vader was overtuigd dat *zijn* dochter wel trouwen zou en vond dus een opleiding in 't huishouden 't eene

noodige. Ik keek minachtend neer op alle huishoudelijke bezigheden en vond alleen de studie mijne hersens waardig. Moeder was de verstandigste van ons drieën.

Van mijn 7e jaar af aan had ze mij kleine handreikingen laten doen; langzamerhand moest ik tafeldekken, kopjes wasschen, stof afnemen, mijn bed afhalen en mijn waschtafel schoonmaken vóór ik naar school ging.

Toen ik veertien was en flink op school leerde, mocht ik den vrijen Woensdagmiddag voor mezelf hebben, doch op dien van den Zaterdag lei Moeder beslag. En daartegen hielp geen tegenspartelen. Als 't koffiemaal was afgeloopen moest ik aan 't werk onder Haar toezicht of dat onzer dienstbode die gelukkig veel van mij hield. Wat gaf 't of ik al pruttelde, dat ik later op een postkantoor toch geen - kachel hoefde te poetsen? Dat ik, die ‘talen sprak’ te ‘hoog’ stond voor messen slijpen en wat dies meer zij?

Moeder's leus was: ‘je moet *alles* wat in 't huishouden te pas komt zelf kunnen doen om later, met kennis van zaken, toezicht te kunnen houden op je dienstbode. Je weet niet wat de toekomst brengt. Wat je *weet* en wat je *kunt* moet je tot hulp zijn in 't leven’.

Mijne handen - ach, wat heb ik geboend en geschuurd er op als een ‘vies’ werk achter den rug was. Dan vertelde Moeder van dat Duitsche meisje, dat op een bal in haar Heimath juist een goeden echtvriend gevonden had dóór die ‘bewerkte’ handjes.

Elke Zaterdagmiddag bracht een nieuw ‘onderwerp’ of een herhaling van een vorig, dat ik nog niet onder de knie had. Niets werd me bespaard. Gelukkig mocht ik bij enkele werkjes, waarbij 't kon, oude glacé's aantrekken. En door 't keukenraam keek ik, vermeend slachtoffer, in den dierentuin waar ik de schoolvriendinnen zag voorbij flaneeren. Een halve middag per week is niet veel en dus gingen alle Zaterdagen van mijn studiejaren er aan. En de schoonmaak bood Moeder een prachtige gelegenheid voor generale repetitie.

Een studie-kennisje die mij op een Zaterdag wat over de les kwam vragen, vond mij aan 't koken. Ze zei met verbazing: ‘Gunst, kind, ik dacht dat jij zoo'n dame was!!’ En op 't stuk kalfsvleesch wijzend: ‘Is dat roastbeaf?’

Het beste in Moeder was, dat ze mij in *alle* dingen tot steun wilde zijn. Toen ik mijn vader verloor was zij het die mij hielp met mijn lessen; die mij overhoorde de ellenlange opsomming van plaatsnamen, mee zocht op de blinde kaart, op háár manier sommen uitrekende: ‘ja, kind, dat deden wij vroeger zóó’, - talen met me sprak, jaartallen overhoorde. *Zij leerde met me mee.*

Een schoolvriendin, thans gehuwd en moeder, zuchtte toen ik laatst bij haar was: ‘Ach, had ik maar beter op school opgelet, dan kon 'k mijn dochtertje nu net zoo bijstaan als indertijd je Moedertje jou’.

Nog even wil ik een kleine ervaring vertellen. Een mijner tantes, eene oude dame die alleen woonde met een dienstbode, was tamelijk ernstig ziek geworden. Zij had een afkeer van pleegzusters in huis. En de dokter, die wist hoe zeer zij aan mij hing, verzocht mij over te komen. 't Viel juist in de groote Kerstvacantie. Ik ging direct en wist door te zetten, dat zij althans snachts een verpleegster liet komen. De dienstbode was er pas eenige dagen en ik bemerkte helaas dadelijk dat ze niet 't minst besef van goed koken had. Gelukkig dat de zieke haar kooksels toch niet gebruiken mocht; voor mijn patiënte maakte ik zelf 't noodige gereed. Na een week bezweek mijn tante plotseling tengevolge eener hartverlamming en daar ik nu nog eenigen tijd daar zou vertoeven om met den executeur alles te regelen, maakte ik korte wetten, betaalde de meid haar loon uit en liet ze terstond vertrekken. Met behulp van een werkvrouw die echter pas smiddags kon komen, deed ik nu 't huishouden en kookte. Hoe velerlei waren de bezigheden, die mij thans gemakkelijk van de hand gingen. Op een morgen was de vulhaard uitgedoofd en daar ik eene inmiddels ook terplaatse aangekomen oude tante toch niet in de kou wilde laten zitten tot de werkvrouw kwam, maakte ik

fluks de kachel weer aan en toen 't oude dametje beneden kwam, vond ze de kamer ‘gedaan’ en warm, een warme stoof, 'n smakelijk ontbijt.

Hoe vaak heb ik Moeder in mijn hart gedankt voor haar wijsheid! Want ach, hoe menig vrouwelijk collega die trouwen ging begon dàn pas ‘even’ 't koken te leeren en de rest - die beoordeelde ik met huisvrouw-oogen als ik over 'n paar weken haar bezoeken ging. *De meid* was de steun waarop ze rekende. ‘Ik heb immers een meid’. Geen wonder, dat in zulke huishoudens de dienstbode vaak de tijran wordt onder wier heerschappij Mevrouw zucht en als er dan kindertjes komen loopt de boel in 't honderd - en Mijnheer de deur uit.

Eéns was ik diep beleedigd toen Moeder zei: ‘De liefde van den man gaat door de maag’ en beweerde ik, dat mijn man me om verhevener reden zou liefhebben. Maar ik begreep al spoedig den zin dier uitspraak. Eet eens elken dag slecht bereid voedsel en blijf dan toch welgemoed. Dat kan immers niet bestaan. Een smakelijk maal, gevarieerd,

met zorg bereid: 't schenkt den man na den dag-van-zorg-en arbeid een uurtje genot en welbehagen. En als die man in zijn huisvrouw tevens zijn zielsvriendin vindt die hem met opgewekt humeur en vriendelijk gelaat ontvangt en met hem praten kan over vele zaken die des mans zijn - wel, 'k zou zeggen (en weet 't bij ondervinding) als die man 'n beetje goed is: dat dan alle huwelijken goed moeten zijn!

Want wie trouwt mag niet, verlucht, herademen: ‘Goddank, ik *ben* er!’ Maar moet bedenken: ‘Ik *begin!*’

LOUTE.

Groen-loopen.

Binnenkort verwachten we weerden ontgroeningstijd - in Delft is hij reeds begonnen. Wat die ontgroeningstijd is, weet een ieder die er van nabij mee kennis maakte, wie niet in deze omstandigheden verkeerde, kan door 't lezen van verschillende brochures er een idee van krijgen.

Wat beoogt de ontgroeningstijd - me dunkt 't woord geeft zelf reeds antwoord op de vraag; het is 't ontbolsteren van ‘groene’ jongens, van broekjes die soms verwende, vervelende kereltjes kunnen zijn met veel praatjes, trachten te ontnuchteren.

Zèker - er zijn van die aankomende pedante ‘jochies’, echte praatjesmakertjes en vaak leeghoofden met een groote wereldwijsheid, alles beter wetend dan een ander; en voor deze laatste zou een ‘behoorlijke’ ontgroening geen kwaad kunnen

Zoo is mij persoonlijk een geval bekend van een heel bangen papa voor z'n eenig zoontje, een echt troetelkindje, waaraan men nu reeds kan zien dat 't een ‘doe-niet’ in de maatschappij zal worden.

Genoemde papa schreef aan den Senaat van een zeker studentencorps, of de studenten toch vooral zijn zoon niet te veel zouden plagen, want daar kon hij beslist niet tegen.

Gevolg. Zoontje-lief kwam aan in de stad waar hij ontgroend zou worden, een troepje studenten wachtten hem op met een zuigflesch met speen, waarin melk en de patient werd zeer zacht in een nagemaakte groote kinderwagen gelegd.

Kon het ook onnoozeler van genoemden papa.

Een mij ander bekend geval is 't volgende:

‘Een zeer verlegen jongmensch, bij 't menschenschuw af, werd door twee oudere studenten gelast om tusschen twee jonge meisjes een heel eind mee te wandelen op straat en haar gezellig te onderhouden: de jongen durfde niet, weigerde tòt hij opeens besloot te gaan; 't viel hem meê en werkelijk kwijtte de verlegen jonge man zich behoorlijk van z'n plicht, dat hij er op 't laatst pleizier in kreeg, hij deed alsof hij niets hoorde toen de studenten hem riepen.

Later beweerde hij dat dit werkelijk den eersten stap was geweest om eens wat vrijmoediger te worden.

Ziet lezer(es) deze voorbeelden zijn al heel onschuldig, en mij dunkt deze zullen geen nadeeligen invloed hebben op de jonge mannen. Edoch - er zijn maar àl te veel gevallen bekend, waarvan het een schande is dat dergelijke gebeurtenissen plaats kùnnen hebben in deze eeuw, de eeuw van het kind genoemd. Want, nietwaar, is het niet tenhemelschreiend dat een paar jaar geleden een ‘groen’ zóó met 't hoofd van

de trappen is gebonsd dat de stakker nog wezenloos is. Wat moet er in 't hart van de ouders omgaan?

En zóó iets heeft nog plaats in onze beschaafde! samenleving; als een dergelijk feit voorkomt bij wilde volkeren haalt men minachtend de schouders op en roept uit ‘'t zijn net beesten!’

En nog o! zooveel meer afschuwelijks gebeurt er in dien ontgroenings-tijd - men behoeft slechts een enkele brochure te lezen; des te erger omdat in deze wantoestanden vaak jongelui van goeden huize, die beter kunnen weten, er een eerste rol in spelen.

Zij toch zouden 't U hoogst kwalijk nemen indien gij hen niet beschouwdet als de ‘upper ten’ van deze maatschappij; is 't dan niet hun eerste plicht te toonen tot deze laatste te behooren, niet alleen in ‘naam’ maar ook vooral in ‘daad’.

Waarom gaan zij, de goeden natuurlijk niet te na gesproken, de jongeren zoo heel vaak voor in alles wat maar een menschenziel kan verlagen en bezoedelen? denken zij heusch dat een dergelijke ‘ontgroening’ den aankomenden student tot ‘man’ zal maken?

Och, maar wat praat ik over ‘denken’, dit laatste doen zij helaas niet; want als ze werkelijk eens ernstig nadachten wat al kwaad er gesticht wordt door den ontgroeningstijd, zooals die nu bestaat, moesten ze m.i. tot het bewustzijn komen dat zij niet alleen den ‘groen’ als mensch verlagen maar in de allereerste plaats **zichzelf.**

Zij toch moesten zóóveel respect voor hun eigen ik hebben, dat zij toestanden zooals die nu heerschen, vèr beneden zich als ‘man van karakter’ achten.

Dès te droeviger is bovenstaande omdat uit deze jonge mannen later menschen moeten groeien, die een plaats in de maatschappij innemen niet alleen, maar ook deze leiding moeten geven.

Neen, zooals de ongroeningstijd nù is helpt m.i. in de bestaande omstandigheden maar één middel om tot een gezonden toestand te komen, n.l. ‘afschaffing van den groentijd’. Vanzelf zal er dan een *natuurlijke* ontgroeningstijd bestaan, zooals men hem overal elders op kan merken, 't zij in fabriek, op kantoor, op school, n.l. het ontbolsteren van den groen-aankomende, en waaraan niemand blootstaat die spoedig toont op z'n plaats te zijn; dit zijn de jongens met durf en aanpassingvermogen; maar laat 't uit zijn met een stelselmatigen dwang om zich als een willoos werktuig te onderwerpen aan vernederende behandelingen.

C. RÜCKERT - BROESE.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 12).

- ‘En heb je je bouillon zoet gedronken’? informeerde mevrouw Vermeulen nog....

‘Jawel mevrouw’ antwoordde de zuster, in Johnnies plaats. - - Het ventje, met een drenserig stemmetje, vroeg:

‘Krijg ik dan straks ook van de gebakjes, als U visite hebt? - - En òòk thee - -?’

Mevrouw Vermeulen lachte hem toe:

‘O jou ondeugd. - Je weet wel dat maatje dat niet goed vindt voor je, en papa ook niet. - Maar, als je nu héél zoet bent, dan zullen we eens zien hoor.’ - Dat was namelijk hàre manier van hare moederlijke teederheid te toonen; den jongen aan den eenen kant bederven door hem in alles zijn zin te geven, aan den anderen te doen rekenen op haar onstandvastigheid, door eerst quasi te weigeren, en dan te zeggen: ‘nu toe dan maar.’

Johnnie wist dan ook volkomen dat hij daarop, op toegeven, kon rekenen wanneer hij maar volhield met drensen. En het maakte den omgang met hem niet gemakkelijker voor de pleegzuster; - zij had nu ook weer, om maar geen onaangenaamheden te hebben, eenvoudig-weg gelogen dat het kind de bouillon had uitgedronken In den beginne, wanneer hij beslist weigerde iets van dien aard waarin hij geen zin had te doen, placht zij ronduit en plichtmatig aan de moeder verslag te geven van het voorgevallene, maar die gaf dan steeds Johnnie min of meer gelijk, liet haar uit de hoogte voelen, hoe zij diens onwil eigenlijk schreef op haar rekening, en niet op den zijnen. -

‘Mijn God - zuster, - U moet takt hebben, véél takt - U moet bedenken, zoo'n ongelukkig stumpertje - ik kan me heusch niet begrijpen, dat U daarmee niet wat méér geduld weet te hebben. Geduld overwint alles.’

Marie Nerveu was door deze en dergelijke stekelige gezegden weldra bang geworden hare voordeelige betrekking te zullen verliezen indien zij bleef klagen

over haar patientje. En daarmede natuurlijk óók haar goeden roep bij den specialiteit, die Johnnie behandelde. Een paar maal ook had mevrouw Vermeulen zich zelfs geroepen gevoeld haar een lesje te geven.

'Voor *mij* doet hij het wel. *Ik* weet alles van hem gedaan te krijgen. Het is alleen maar 'n questie van takt.'

En dan zette zij zich met het geweigerde voedsel voor Johnnies bedje, en beloofde hem allerlei moois indien hij het opat, en het kind was slim genoeg te begrijpen, hoe hij, behalve alles wat hem werd toegezegd, óók nog een soort overwicht op zijn verpleegster kreeg wanneer hij voor zijn moeder deed wat hij háár in ondeugendheid weigerde.

Het gevolg ervan was geweest, dat Zuster Nerveu zich ten slotte wel wachtte zijn verdere stoutigheden aan mevrouw Vermeulen te verklappen, veel liever trachtte en bij hemzelf en bij deze in de gunst te komen door alles te verzwijgen wat er ongerechtigs voorviel. -

Een uur geleden, toen de bouillon, stipt op tijd, was binnengebracht door de kinderjuffrouw, had Johnnie koppig zijn hoofd omgedraaid, en op alle overredingen dat het hem moest helpen beter te worden onverbiddelijk geantwoord: 'Ik doe het niet; ik lust het niet.' -

En zuster Nerveu had daarop het kopje stilletjes leeggegooid in den vuilwateremmer, en niemand die er verder iets van bemerkte. -

'Het was hare schuld niet' - zeide zij tot zichzelve; - 'indien zij van de ouders geen hulp en steun ondervond kon zij er niets aan doen, dat zij ten slotte tot bedriegen kwam. Zelf iets gebruiken van de aldus voor den kleinen patient bestemde lekkernijen zou haar tegen de borst hebben gestuit als een soort stelen, maar zij had geen lust, uit overdreven plichtsbetrachting, zichzelve het leven te veronaangenamen, en nog ondank te krijgen bovendien. -

Mevrouw Vermeulen, die vond dat zij hare

moederplichten nu weer ruimschoots was nagekomen, maakte zich tot vertrekken gereed. - Zij gaf Johnnie een uiterst voorzichtigen zoen, om vooral haar mooie japon niet te kreuken, en tikte hem vinnig op de vingers, omdat hij naar een haarspeld in haar zorgvuldig gefriseerd kapsel wou grijpen, en toen zei ze tot afscheid tot de zuster, op haar hooghartigen beveeltoon, die Marie Nerveu inwendig altijd woedend maakte:

'U zorgt er wel voor dat de kamer heel netjes opgeruimd is; er komen zoo dikwijls kennissen, die vragen of ze eens even naar Johnnie mogen komen zien - - - de bloemen zijn er al, zie ik, - - maar legt U liever een nieuw tafelkleedje; dit hier is niet heelemaal frisch meer, vindt U wel.' - - Terwijl de zuster dadelijk opstond om aan het bevel te voldoen gleed mevrouws oog nog even, wel voldaan, over het altijd keurig-verpleegsteruitzien van Marie Nerveu, met de onberispelijke heldere manchetten en boord, en het coquette, toch niet àl te wereldsche mutsje. Dat had ze zoo graag, zoo'n beschaafd, zich zoo netjes-kleedend, en toch hare positie zoo volkomen-begrijpend meisje om zich heen. - 'Je hadt tegenwoordig van die zwierige juffies' - had ze met een geringschattenden blik gezegd tot dr: Heideman toen ze hem vroeg haar 'n vertrouwde zuster te zoeken, 'die dirkten zich op of ze in de comedie voor verpleegster moesten spelen, met zóó veel drukte, van wit-glacés op straat, en veel te veel gegarneerde japonnen, en al die ondegelijkheden meer. Zij moest iemand hebben, die paste in haar aristocratisch-gedistingueerde omgeving, de dokter begreep wel wat ze bedoelde, 'n *wezenlijk*-beschaafd persoontje, óók in haar uiterlijk.' -

En doktor Heideman had toen dadelijk gedacht aan zuster Nerveu, precies iets in háár geest, had hij gezegd. Kon hij in alle opzichten aanbevelen. En was toevallig net vrij - werkelijk een bijzonder toeval, omdat ze zoo gewild was. -

Nerveu. - O, ja Hermance Vermeulen herinnerde zich héél goed, dat ze vroeger een Marie Nerveu gekend had, toen zijzelve nog Hermance de Wall heette. - En er zweefde haar iets van voor, dat die haar vader, de dominee, zoo ineens was gestorven. - Of ze daarvan een dochter zou zijn? - -

'Enne - weet U ook zoowat van haar familie af?' - had ze voorzichtig geinformeerd, om den dokter niet te laten merken, dat ze die pleegzuster misschien wel kende. Dat hoefde hij niet te weten, *als* 't eens zoo was. 'U begrijpt, al is het meisje-zelve ook fatsoenlijk, je weet toch graag zoo'n beetje wie je in je huis neemt, als ze bezoeken krijgt, en zoo; vooral omdat het voor zoo'n langen tijd zal zijn.'

'Zeker,' Dr: Heideman, die al van af zijn jonge jaren in den Haag praktiseerde, wist haar precies te vertellen, hoe hij 'n dochter bedoelde van dien jong-gestorven predikant, die maar kort gestaan had in den Haag. Herinnerde zij zich niet meer? De moeder was 'n freule, geloofde hij, van haar-zelve. In elk geval 'n dóór en dóór nette familie.

Hermance Vermeulen was voldoende ingelicht. Dus inderdaad, diezelfde bij de handsche, vlug-leerende Marietje, met wie zij indertijd op de Bijzondere school had gegaan, en die haar toen bij den naam noemde! Even leek het haar 'n bezwaar. Als zoo'n schepseltje eens de pretensie had van haar nog van die oude jeugd-herinneringen te durven spreken, op 'n familiaire manier!

Maar zij zette dat bezwaar dadelijk aan den kant. Marie Nerveu was immers de eerste niet, die zij op een afstand had weten te houden, omdat zij zich trachtte te intiem te maken op gronden van vroegeren omgang. In dat opzicht, van arme en

nietvoorname familie-leden en vroegere jeugdbekenden te negeeren, of, zoo zij opdringend werden, op haar plaats te zetten, was zij zich haar meesterschap bewust. Dus, als dr: Heideman er nu zoo vóór was juist haar te nemen, waarom niet? - Zij zou eens zien, hoe 't ging. Was het meisje àl te brutaal, dan gaf zij haar onder een of ander voorwendsel maar weer haar congé. Een reden was altijd wel te vinden.

En zóó onverschrokken-handig had ze, toen Marie Nerveu zich bij haar kwam melden, gedaan of ze haar nooit had gezien, zóó zonder 'n spier van haar gezicht te vertrekken gezegd: '*Nerveu* - heet U. - O pardon, ik dacht dat dr: Heideman gezegd had Nevew,' dat Marie-zelve er de dupe van was geweest; gedacht had: Herkent ze me nu wezenlijk niet? -

Later, had ze wel begrepen, dat 't maar 'n comedie was, wel kunnen merken toch, hoe Hermance Vermeulen zich maar zoo hield. Maar zij-ook kende immers hare tegenwoordige plaats, maakte het daardoor onnoodig dat Hermance airs aannam om haar den afstand te laten voelen. -

'U hebt wèl gelijk gehad - dokter' - had deze al na weinige dagen tot dr. Heideman gezegd. - 'We hebben het bijzonder getroffen met die verpleegster, die U hebt gerecommandeerd. Ik ben U héél, héél dankbaar, wezenlijk 'n vertrouwd, en door en door net persoontje.' -

Dr. Heideman, die zijn praktijk bijna alleen had onder 't Haagsche high-life, en uitstekend wist wat ieder van dit soort patiënten noodig had, meer nog op maatschappelijk dan op medisch gebied, knikte het mooie mevrouwtje vroolijk toe: 'Dat wist ik wel. - Precies

wat *U* hebben moest. - En 'n juweel van 'n zieken oppasseresje.' -

'Ajakkes' - zei Johnnie - die de ietwat scherpe stem al onderscheidde in den gang. - 'Daar komt tante Nellie.' -

Hij was bezig een kopje thee en 'n paar petits fours, die zijn moeder zooeven had binnengestuurd, met veel smaak te verorberen; alles op een blaadje mede voor zuster Nerveu, want mevrouw Vermeulen stelde er een eer in, dat hare ondergeschikten het bij haar materieel net zoo goed hadden als zijzelve, maar zijn portie was er óók bij. En, hoewel de zuster nog even zwakjes had geprotesteerd: 'laat mij ten minste wat méér melk doen in je thee; 't is heusch niet goed voor je,' - zijn dwingerig: 'mama heeft het mij beloofd; ik zeg 't aan mama, als ik het niet net zoo krijg als zij 't heeft ingeschonken,' was voldoende voor haar geweest, om hem zonder verdere opmerkingen zijn deel te geven, op een voor hem afzonderlijk bestemd fijn porseleinen blaadje, met een wit servet er overheen en het theekopje en bordje een geheel er mede vormend.

Tante Nelly, kleine gebochelde, met opvallend streng-eenvoudige, bijna armelijke kleeding, en een ouwelijken hoed, en het haar daaronder-uit glad-weggestreken, kwam, nog steeds tegen de kinder-juffrouw, die haar binnenliet, redeneerend binnen:

'Ja, ik dacht al, dat ik U Zondag had zien zitten. Dan heb ik dus toch goed gezien. Ik *dacht* al, dat is net de juffrouw van Johnnie.' -

Zij voegde er geen enkele op- of aanmerking bij, maar in haar toon klonk de zwijgende gestrenge afkeuring over het wereldsch feit, dat de juffrouw op den dag des Heeren had gezeten in een café als 'de Promenade.' - Het arme meisje bloosde tot achter haar ooren. Zij was overtuigd, dat juffrouw Vermeulen het zondig feit in haar godsdienstijver zou oververtellen aan hare schoonzuster en, al was mevrouw Vermeulen niet zóó steil-orthodox om dat zitten ergens op Zondag op zichzelf zoo erg te vinden, wie weet of zij 't wel fatsoenlijk vond, op Zondag, daarenboven nog omdat de juffrouw zich te schuld bewuster voelde, door er met een manspersoon te hebben gezeten, haar bloed-eigenneef wel, maar de vraag was of mevrouw dat van haar zou gelooven. -

'Ik was zoo moe - we hebben 'n kop chocolade gedronken even' - - stamelde ze, terwijl ze de deur achter hare ondervraagster sloot. -

Tante Nelly, hoezeer zij het heel lief en goed meende met haar broers ziek kind, had niet den minsten slag met hem om te gaan, omdat zij hem voortdurend voorhield, hoe hij zijn ziekte moest beschouwen als een hem door den lieven Heere Jezus opgelegde beproeving.

En Johnnie was nog te klein om dezen wreeden godsdienst-leer gedachtengang te kunnen in zich opnemen als een troost.

'Ik houd niet van Uw lieven Heer Jezus, als Hij mij zoo plaagt' - had hij eens heftig geantwoord. -

Dien avond, in haar avondgebed, had tante Nelly God innig gebeden haar neefje zijn 'groote zonde' toch genadig te willen vergeven.

Hemzelven echter had zij gestreng geantwoord: 'Johnnie, je komt nóóit in den hemel, als je zóó oneerbiedig spreekt.'

En het kind had van angst den halven nacht wakker gelegen, zonder te durven zeggen wáárom. -

(Wordt vervolgd.)

Boekbeschouwing.

Van Kleine Luyden, zes schetsen uit het leven, door **J.W. Wormser** (Rotterdam J.M. Bredée).

Het is niet zoozeer om de letterkundige waarde van het boek als zoodanig, als wel omdat het over *Kleine Luyden* handelt, dat ik het hier bespreek. Immers, de *Kleine Luyden* zijn, sinds het rechterzijde ministerie zulk een triomf behaalde bij de verkiezingen, bepaald in de mode gekomen. Wat doet het er toe, of Kuyper, met de bekende lintjesgeschiedenis, een eigenaardige onthulling ten beste gaf over rechterzijde-vroomheid? De rechtzinnigen *zijn* er nu eenmaal bovenop, en, om die reden wordt iedereen, die het nog niet was, nu meer of minder orthodox, teneinde zich daardoor een baantje te veroveren. Ik heb in dat opzicht in mijn eigen familie en in mijn eigen kennissenkring heel aardige draaiïngen bijgewoond, van menschen, die vroeger Kuyper niet luchten of zien konden, maar die nu hem nog zoo kwaad niet vinden, jazelfs zooveel eerbied verklaren te hebben voor zijn 'talent' etc. Diezelfde menschen worden van dag tot dag steeds meer en meer 'rechtsch', en wat er bij behoort; en inderdaad duurt het dan ook daarna nooit heel lang, of het beoogde baantje valt hun ten deel. (Iets wat trouwens voorkomt in den boezem van alle partijen.) Alleen, bij zóógenaamd vrome menschen hindert je zoo iets nog veel meer, omdat die er God en den Hemel bij halen! Als je er de couranten over naleest, is het ook vermakelijk na te gaan hoeveel gematigder de toon van de meeste der liberale bladen is

geworden, sinds het ministerie-rechterzijde zóó vast in den zadel zit!

Dus, om al die redenen heb ik er mij niet over verwonderd, dat J.W. Wormser, zelf, naar ik méén, ook een Amderdamsch steunpilaar van 'De Broeders,' juist op dit oogenblik zijn 'Kleine Luyden' uitgaf. En ik vond het ook wel goed die eens uitvoerig besproken te zien, door iemand, die hen, naar ik vermoed, door en door kent. Helaas! Welk een teleurstelling! Men kan dadelijk merken, dat J.W. Wormser meent zichzelf in de hoogte te steken door ze lompweg belachelijk te maken! Het tegendeel is het geval! In de éérste plaats zijn 'de Kleine Luyden' niet belachelijk. Er mogen er onder zijn die, zooals Wormser hen gelieft te schilderen, typen zijn van domheid en onwetendheid (waar komen zulke menschen echter niet voor, even goed onder de 'liberalen' of in welke partij ook). Men kan op elke bladzijde bemerken, hoe hij, Wormser, tracht hen te beschimpen, in het dwaze idee, daardoor zijn eigen ontwikkeling en hoog standpunt te zullen doen uitkomen. Maar *ik* dacht dezen leuterpraát lezende aan de zoo goed gelukte boeken (ook door mij in dit blad besproken) van een Daan van der Zee en een Esser (Gerard van Eckeren). Die ook schilderen Kleine Luyden, maar zooals ze werkelijk zijn, met hun innige godsdienstliefde, hun kennis van den Bijbel, hun dááruit alle kracht en troost putten. De praat daarentegen die Wormser uitslaat heeft iets van het gesmaal en geschimp van een Kippeveer, maar duidt geenszins op het ernstig pogen van een eerlijk man de rechtzinnigen te toonen aan anderen zooals zij zijn! Er is niets dat mij zoo hindert als zulk lafhartig de wezenlijke orthodoxie van de nederigen in den lande naar beneden halen. Als men daarenboven ons calvinistisch volk kent, en weet het te beoordeelen, dan is het een feit, dat, wáárin zij ook falen mogen, zij in elk geval in den Bijbel, in het 'Woord Gods', niet alleen heel goed thuis zijn, maar ook daarover soms heel verstandige, wezenlijk diepzinnige oordeelvellingen bezitten, waaraan menig predikant hunner richting zich sticht, en menig ontwikkeld man van dezelfde opvatting op godsdienstig gebied zichzelf laaft. Stel nu daartegenover de wauwelende, kinderachtige, steeds met het woord 'dierbaar' schermende mannen en vrouwen uit Wormser's boek! Ik wil het eerste verhaal nog laten voor wat het is, omdat het mogelijk is immers dat, vóór de nieuwe onderwijswet, iedereen het maar in het hoofd kon krijgen een 'bijzondere school' op te richten, zooals 'Mijntje en Santje', voormalige keukenmeid en kamermeid. Maar, neven die twee onnoozelen, van wie de schrijver het byzonder geestig schijnt te vinden haar voor te stellen als halve gekken, die er steeds over zeuren of men moet praten van 'De Zone Gods' dan wel van 'Gods Zoon,' komt er in alle deze verhalen niet één wezenlijk, degelijk onderlegd, verstandig sprekend, van den Bijbel goed op de hoogte zijnd mensch voor. Waartoe zijn dus eigelijk deze 'Kleine Luyden' in de wereld geschopt? Om eens recht te laten zien welk onnoozel 'kiezersvee' Abraham Kuyper gebruikt? Men zou het haast denken! In het tweede verhaal treedt een alweder eveneens halfwijze winkelier op, een boekhandelaar, die zich op een onnoozele wijze eene vrouw bezorgt, waarmede hij dan ook niet heel gelukkig wordt; maar wel het ergste vind ik, in een derde stukje, het 'godsdienstige' avondje bij Jan Jas, dat op alles ge lijkt, behalve op eene ernstige voorstelling van 'Bijbelbespreking.' Ik vraag nog eens, waartoe heeft deze meneer Wormser deze beleediging van, voor zoover ik weet, zijn eigen geloofsgenooten eigenlijk in het licht gegeven? Het doet mij denken aan het gesmaad van Heyermans op de lange neuzen en de platvoeten zijner mede-joden, alsof hij denkt door zulke minheden zichzelf zedelijk grooter te maken. Niemand zal mij nageven, dat *ik* behoor

tot de aanbidders van ‘de Kleine Luyden,’ of dat *ik* ook maar iets voel voor de Kuyperfiguur, die deze schoone benaming in de wereld bracht neven zijn andere betiteling: ‘De mannen met twee namen’ voor de aristocratie, waarmede hij een énorm succes had. Men moet b.v. maar, zooals ik, op het orthodoxe Scheveningen wonen, om te zien hoezeer de ‘de Kleine Luyden’ daar in de gunst zijn tegenover de door hen verachte Kamerleden ‘met twee namen,’ al zijn die ook in naam nog zoo calvinistisch! Echter, de rechtvaardigheid gebiedt mij tegen zulk wallen ‘geestig zijn’, ten koste van eigen geloofsgenooten, als geschiedt in het boek Wormser, met verontwaardiging op te komen; juist omdat een Esser, een Daan van der Zee, hen veel eerlijker teekenen. Het is Wormser om niets anders te doen geweest dan om ‘geestig’ te zijn (of wat hij daarvoor houdt) ten koste van eenvoudigen; en, zelfs iemand die niet tot die richting behoort, stuit zulk

willen geestig zijn tegen de borst. Juist een Bijbel-avond, men moge het er mee eens zijn of niet wat het daar geleerde aangaat, kan werkelijk, waar het eenvoudige vrome menschen geldt, heel stichtelijk aandoen. Maar lees nu eens de aanstellerij van Vader Jas, van den metselaar Stooter, of van Van Stede, over de predestinatie etc! Een dito gewauwel is de zilveren bruiloft van Bertus Huiding en Stijntje, waarbij geen sprake is van godsdienstigen ernst, maar alleen van akelige aanstellerij.

De *Kleine Luyden* zijn heusch niet de minsten onder de broederen. Wat mij betreft heb ik veel minder eerbied voor de high-life onder de orthodoxie, voor wien het een soort 'fatsoen'-quaestie is om 'rechtzinnig' te wezen, dan voor de wezenlijke *Kleine Luyden* in den lande, voor wien orthodoxie, bijbelgeloof, een oprechte behoefte des harten is, en daarenboven iets waarover zij daardoor zoo grondig hebben nagedacht, dat zij dikwijls in onzienlijke zaken een buitengewoon helderen blik hebben! Juist daarom kan ik in deze uitgave niets anders zien dan een poging tot eigen zelfverhooging, tot willen laten zien, hoe knap en ontwikkeld meneer Wormser is, in eigen oogen, wijl hij het vermag anderen zóó uit te maken. Een compliment aan de op dit oogenblik bovendrijvende richting is dientengevolge dit boek niet, want ieder onbevooroordeeld lezer moet het lezende wel denken: ''t Is me 'n mooi zoodje, dat kiezersvee van dr. Kuyper, als het zóó bekrompen-onnoozel is!'

Zie hier dus waarom ik dit boek, van stijl en inhoud geheel onbeduidend, bespreek; om er den lezer door te laten zien dat, wat hem hier geschilderd wordt als 'Kleine Luyden', volstrekt niets gemeen heeft met den echt Calvinistischen eigengerechtigen, maar dan toch in elk geval *grondigen* geest, die in ons volk nog zóó krachtig voortleeft, dat *hij* zonder twijfel de oorzaak is, dat de verkiezingen tot een voor de clericalen schitterend resultaat leidden. Wormser heeft willen laten zien, hoe wijs en ontwikkeld hij zelf is, precies als de Joden, die hun eigen ras zoo graag bespotten; en daarom heeft hij goed gevonden een handvol domme onnoozele menschjes bijeen te flansen, nog wel met een voorrede erbij dat zij 'historisch' zijn, alleen om tegelijkertijd te kunnen luchten daardoor zijn eigen hoogmoedig neerzien op hen. Zulke uitgaven, vooral onder een zeer veelzeggenden titel, (want Kleine Luyden is, dank zij Abraham Kuyper, een geijkt woord geworden), moet men oprecht betreuren, omdat zij eensdeels een geheel verkeerden indruk geven aan den niet-orthodoxen lezer van wat *wezenlijk* 'rechtzinnigheid' is, anderszijds echter een bepaald belachelijk licht dáárop werpen. Gelijk gezegd, toen ik dit boek ter aankondiging ontving, hoopte ik, dat wij nu eens een recht juiste voorstelling van 'Kleine Luyden' zouden lezen, van de hand van een wezenlijk bevoegde. Maar het tegendeel is het geval. De lafste schimpredenaar op orthodoxie kon het niet erger maken, dan deze, naar zijn naam te oordeelen, toch immers zelf tot de rechtzinnige richting behoorende, maar in elk geval blijkbaar van eigen wijsheid al te zéér doordrongen meneer Wormser.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.

I.
Aan Mevrouw A.C. Furnée-Govers.

Bij nader inzien vind ik het beter en vriendelijker u in 'Gedachtenwisseling' te antwoorden. Vooral omdat ik den indruk heb, dat u mij niet geheel begrijpt en navoelt.

Waarschijnlijk was ik niet altijd duidelijk, misschien ook is het een natuurlijk gevolg van het feit, dat onze wegen, al kruisen ze zich hier en daar, *naast* elkaar gaan en niet samenvloeiën

Wij menschen, we staan allen onder den invloed der traditie en die van u en van mij is verschillend. Toch niet zóó verschillend om niet beiden te erkennen, dat God ieder van ons leidt langs den weg, die voor ieder persoonlijk de beste is, en elkaars wegen te eerbiedigen.

Met 'bezwaren ontzenuwen' bedoel ik dan ook niet zoo zeer te trachten u tot andere gedachten te brengen als wel zelve duidelijker te zijn. Omdat ik geloof, dat *de* waarheid niet is individueel bezit omdat zij veelzijdig is, omdat ik vast en zeker geloof, dat naar de vele woningen in het Vaderhuis leiden vele, vele wegen, allen verschillend, zou ik nooit iemand dwingen den mijne te gaan. Zelfs niet om den mijne beter te vinden, want niet hetzelfde is goed voor allen.

Niemand..., en heel héél zeker niet iemand als u, die gelooft oprecht en innig en vrede vindt en geluk in dat gelooven.

Wanneer u voor u zelve gevaar ziet in het bijwonen van seances, in het bewust in contact komen met hen, die ons zijn vóórgegaan, wanneer het u zou maken 'slap voor uw werk', 'u zou doen verwaarloozen uw roeping in deze zichtbare wereld met hare zichtbare plichten,' 'als het u zelfzuchtig zou maken,' in één woord, als het u naar beneden zou halen inplaats van u te verheffen en goed te doen, dan zou het, op zijn zachtst uitgedrukt, héél dwaas, zelfs onverantwoordelijk zijn als u het toch deed. En waar u dat gevaar vreest, of juister uitgedrukt, *ziet* voor anderen, die zijn aangelegd en denken en voelen

als u, dan ben ik het geheel met u eens, dat het uw plicht is hen te waarschuwen.

Seances (ik herhaalde het reeds zoo dikwijls) zijn geen tijdverdrijf, gezelschapspelletje, amusement, of wat ook van dien aard, zijn *geen doel in zich*, maar middel, hoog ernstig middel om een heilig doel te bereiken. Ik zeg niet *het* maar een middel. Het spiritualisme staat noch valt met het al of niet houden van seances.

Dat spiritualisten zelf dit zoo dik wijls vergeten is waarschijnlijk oorzaak, dat andersdenkenden het zoo moeielijk in zich opnemen en begrijpen. Het is een beschamend feit, dat onze gevaarlijkste vijanden schuilen in eigen gelederen. Want hoe treurig ook, niet alle seances *zijn* ernstig, maar... nooit en nergens beoordeelt men het koren naar het kaf.

Kan niet *al* het mooie en goede in de wereld door *misbruik* leelijk worden gemaakt en slecht? Wordt door overdrijving niet elke deugd een ondeugd, door domheid, zelfzucht, niet-begrijpen en wat dies meer zij, iedere zegen een vloek?

U schrijft als orthodox-geloovige voor geloovigen en u heeft van uw standpunt volkomen gelijk. Maar u vergeet de velen, o de talloos velen, die misschien ééns hebben geloofd even ernstig als u, de velen voor wie het leven te moeielijk, de duisternis te ondoordringbaar dicht, de vragen en raadselen te verwarrend, te ver bijsterend waren om te blijven gelooven.

De velen, die als kinderen geloofden, (misschien juister uitgedrukt, voor wáár aannamen wat in den huiselijken kring als waarheid werd erkend, wat de dominee op catechisatie leerde, maar die toch schipbreukelingen zijn geworden op de groote levenszee, omdat ze op den duur niet konden gelooven enkel en alleen op gezag. Omdat hun geloof was napraten, geen eigen bezit, niet het volle geloofsvertrouwen, geen heimwee naar iets hoogers, geen heimwee naar God.

U vergeet ook de ijsselijk knappen, de ouders en volwassenen, die zich meestal niet ontzien hun kinderen even knap en geleerd en.... arm te maken als ze zelf zijn.

'Er is geen God,' zei eenige jaren geleden het zestienjarig dochtertje van een professor hier te lande; 'ik ben atheïste, dat zijn we thuis allemaal, papa is zoo knap, die zal het wel weten.'

Nietwaar u vergeet hen allen, die, omdat ze, evenmin als Thomas, kunnen gelooven zonder bewijzen, zonder te hebben gezien, bewust en onbewust door hun 'geleerd' materialisme lichten dooven bij anderen. Ook het mooië, het eenige, dat werkelijk waarde heeft dooden in een ontvankelijke, reine kinderziel.

U vergeet de talloos velen, die worden gemarteld door twijfel en ongeloof, die snakken en hongeren en dorsten naar licht, die o zoo graag zouden willen gelooven, als ze maar konden, *als ze maar bewijzen hadden.* Want een geloof zonder bewijzen, zonder gronden is grondeloos. Geloof (heb ik in een artikel gezegd) is altijd eenigszins een gave, maar misschien is zuiverder uitgedrukt: 'de geaardheid, geschiktheid om te gelooven zonder bewijzen, is een gave. Want, wanneer ik mode- en schijngeloof laat voor wat het is, minder, véél minder dan eerlijke twijfel en ongeloof, dan nog zijn er menschen, - ik ken ze van nabij, - die gelooven zonder schijn of schaduw van bewijs, zonder te hebben gezien. Eenvoudige, innig vrome menschen, met een kinderlijk gemoed en fijne intuitie waardoor ze, gelooven niet slechts als alles hun voor den wind gaat, maar ook, ja juist in dagen van moeite en strijd. De menschen door Jezus zalig gesproken, omdat ze niet zien en nochtans gelooven.

Maar het zijn uitzonderingen en zelfs zij hebben nog wel eens behoefte aan opwekking, aan versterking, aan bevestiging van hun geloof, zou ik haast zeggen.

Juist eenige dagen geleden kwam zoo'n lieve vrome, die terwijl wij op reis waren een groot verlies had geleden, bij mij: 'nietwaar u gelooft, u weet zeker, dat hij niet ver weg is, dat hij, al bemerk ik het niet, dikwijls bij mij is en dat wij elkander zullen wederzien?'

Maar behoudens deze uitzonderingen vraagt onze tijd om bewijzen, om goed gestaafde feiten en alleen het spiritualisme kan die geven.

Daarom nog eens: ik schrijf niet om propaganda te maken door dik en dun, om proselieten te maken, om zieltjes te winnen voor het spiritualisme, ik schrijf niet voor geloovigen, van welke richting dan ook, maar voor de velen die *niet* gelooven.

Ik houd niet van polemiek, ik houd niet van kibbelen en strijden over geloof, over godsdienst. Laat ieder gelooven wat hem vrede geeft en gelukkig maakt, maar hen zou ik willen bereiken, die door niet *kunnen*-gelooven ongelukkig en onbevredigd zijn.

Buiten eenigen twijfel *is* onsterfelijkheid een natuurwet Wat zou het anders zijn? Maar welk nut heeft een wet, die onbekend is of genegeerd wordt? Of zoo ál erkend, verkeerd wordt uitgelegd, leelijk gemaakt en niet begrepen? Zoo leelijk, dat zij een vloek wordt in plaats van een zegen. En de bijbel die door de hervormers als autoriteit in godsdienstige zaken in de plaats van den paus is gesteld, heeft als zoodanig uitgediend. Voor velen is hij geworden een gesloten boek onder drie-duim-dik stof begraven. Voor anderen een verouderd boek, nog al kinderachtig, vol sprookjes, mythen en legenden.

Zoo hier en daar wordt hij nog wel eens gelezen, maar hoe? Uit elkaar wordt hij gerukt en gehavend en beduimeld en nuchter wordt hij gemaakt, onuitstaanbaar nuchter, onleesbaar, omdat hij zoo slecht wordt gelezen. En ook hier: alléén het spiritualisme kan licht brengen in de duisternis, veel raadselen oplossen, veel zoogenaamde wonderen heel eenvoudig en natuurlijk verklaren. Alleen het spiritualisme kan dor, nuchter proza maken vol poëzie, kan droomen maken tot blijde werkelijkheid, kan het verouderde sprookjes-boek herscheppen in het Boek der boeken, den eenig heerlijken, goddelijken bijbel vol heilige openbaring.

Toen ik zoover geschreven had, heb ik uw 'gedachtenwisselingen' nog eens kalm nagelezen. Nog sterker dan eerst, kreeg ik den indruk, dat u zich een geheel verkeerde, zeer overdreven voorstelling maakt van 'seances en het in contact komen, bewust met hen, die reeds zijn

overgegaan,' zoo ongeveer alsof het onze dagelijksche bezigheid is en wij niets anders te doen hebben.

Om nu eens te spreken van mij zelve alleen, ik heb in verschillende richtingen een héél druk, bezig leven. Wij houden seance slechts de wintermaanden om de veertien dagen één hoogstens anderhalf uur. Het mij bewust of onbewust in contact *voelen* met die 'wolk van getuigen' is een spoorslag te meer om mijn best te doen. Dat mijn ouders en zoovelen mij lief en dierbaar, tot die 'wolk van getuigen' behooren heeft mij dikwijls, om hen niet te bedroeven, weerhouden van kwaad. Dat onze lieveling er toe behoort was mij steeds een waarschuwing om toch niet iets te doen, waardoor ik mij voor mijn kind zou moeten schamen.

Wij spiritualisten, die weten, dat de mensch maait wat hij zaait, die deze aarde beschouwen als een der vele oefenscholen ter volmaking, zouden wij, *juist* wij niet woekeren met den korten tijd ons op aarde gegeven?

Het 'er-maar-op-los-seance-houden te pas en te onpas,' u weet, hoe ernstige spiritualisten dit veroordeelen, strenger waarschijnlijk nog dan zij, die minder goed kennen de nadeelen en gevaren hieraan verbonden.

Ik ga hier geheel met u mee, tot hen zou Jezus zeker zeggen: 'laat de dooden hun dooden begraven.' Maar hij zou dit zeggen, eveneens tot o zooveel niet-spiritualisten, omdat ze aan de 'dooden' geven wat de nog op aarde levenden toekomt, omdat ze hun ziel gevangen geven aan de 'dooden.'

'Dat het verkeer met de geestenwereld *onvoorwaardelijk* met zich meebrengt een breken met de zonde,' zou ik niet graag willen beweren. Maar is dit wel denkbaar, wel mogelijk?

Och, wij allen, zelfs de besten onder ons, we vorderen zoo langzaam op het steile pad. We gaan omhoog, niet zonder struikelen en vallen en weer opstaan, niet zonder wel eens weer te dalen ook helaas. En toch, als we maar zijn van goeden wille en strijden tegen de zonde zooveel in ons is, naar het licht ons geschonken, zouden dan niet eenmaal alle wegen, hoe verschillend ook, eindigen in het Vaderhuis?

Er nu met een hartelijken handdruk, waar onze wegen zich kruisen en een 'Glück auf' op den uwe, hoop en geloof ik, dat we elkander beter begrijpen.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

II.
Drank-misbruik-bestrijding. Nationaal òf internationaal.

Het Nieuws v/d Dag van 12 Sept. jl. geeft ons alwêer 1 ½ kolom tot aanvulling van ons 'dossier' over drank-misbruik.

Zal het nu haast eens gedaan wezen met al die Vergaderingen want wij komen er niet veel verder mede.

Ook de kreet 'Sluit Schiedam' geeft niemendal; 't is precies als met de Staats-Loterij, ook zoo'n kanker (?) Ze doen er vooreerst toch niets aan in den Haag.

Over het *schadelijke* òf minder schadelijke van alcohol-gebruik, daarvoor mag ik mijn oordeel niet uitspreken, dat laat ik liever aan de 'medici' over, die het daaromtrent echter ook nog lang niet eens zijn. Me dunkt dat hangt heelemaal van iemand zijn gestel af, maar over het '*schandelijke*, dat er m.i. in gelegen is, dat men in A.D. 1910 nog geen steek is gevorderd met een goede oplossing van zoo'n bij

uitstek gewichtig vraagstuk, dat doet me naar de pen grijpen om een beroep te doen op de *Nederlandsche vrouw* die toch zoo graag een woord in het Kapittel wil mêespreken.

Mooier arbeidsveld is er niet geloof ik en bij de mannen, hetzij wetten-makers òf geen wettenmakers is het toch aan een doovemansdeur geklopt, want die willen hun 'bittertjes in de Soos', òf 'in de Kroeg', liefst niet missen, trouwens dat behoeft ook nog niet.

En nu, vrouwen in Nederland, gehuwd en ongehuwd, zou het niet goed gezien zijn er op aan te sturen de 'drank' in stede van steeds te verhoogen, *te ontheffen van accijns!!!*

Dan vloeiden er geen Duizenden meer in 'Rijksschatkist,' dan kon echter de *dure* côntrole worden opgeheven en na een kort tijdsverloop zal het wellicht gemakkelijker gaan het *maken* van dien Volkskanker in ons land te *verbieden.* Maar dan ook te gelijkertijd *een buitengewoon zware belasting* op den *invoer* van 'gedistelleerd' of *totaal* verbod en daarbij tevens nog strenger strafbepaling tegen den 'kennelijken-staat.'

Ik zou meenen, dat we dien weg op moeten. Bijaldien dit geschrijf eenig nut zal kunnen doen, met Uw hulp, dan zal zich gelukkig gevoelen.

B. VAN SOEREN.

'Onder de Rendieren.'
uit het Noorsch van Matti Aikio.

(Vervolg van No. 12).

Jussa was hevig onder den indruk, toen hij dien avond langs den oever van de fjord naar huis ging. Karjalainen was groot en mooi als een profeet, toen hij bad, toen hij zong, toen hij sprak, en toen hij zwijgend ter neer zat... 'Isä meidän, joka olet taivaissa.' De woorden klonken hem nog in de ooren, dofdreunend en langzaam als de golven van de fjord nu de wind was gaan liggen.

Als hij later eens kon spreken zooals Karjalainen! Ja, als hij eens predikant kon worden... Onder het hooge gewelf van de kerk op den preekstoel staan, alleen, van de menigte afgezonderd, met een lange toga aan en een witten kraag om den hals, - bleek en biddend, terwijl alle oogen op hem rusten.

- Hij bleef bij het tuinhek staan. Er was slechts aan één enkel venster licht te zien en dat was heel boven in 't huis. Hij zag een paar maal een schaduw bewegen.

De gedachte dat Elna nu naar bed ging en haar oogen sloot, de bruine oogen met dien wonderlijken blik, deed hem weldadig aan. Terwijl hij daar stond, werd 't steeds heerlijker om aan haar te denken. En hij bleef er lang staan. Zijn oogleden begonnen zwaar te worden, tenslotte zag hij niets dan een flikkerende stip van den glans, dien het Noorderlicht uit den grooten, schitterenden bol boven de zee in het rond straalde. Nog hoorde hij het kalm deinen der golven aan het strand.

En terwijl het hoofd op de harige mouwen van zijn 'paesk' neerviel, droomde hij, dat haar adem zijn gezicht verwarmde en dat de sterke blik uit de bruine oogen langzaam over hem heen gleed... Hij ontwaakte, juist op het oogenblik dat hij den blik met de hand zou grijpen.

IV.

Op een warmen zomerdag, zat Biettar Oula in de schaduw van een van de 'femboring' (booten met vijf paar riemen) van 'den Wolf' aan het strand; hij at gedroogd rendiervleesch om zich te versterken voor den langen bergtocht.

Hij had een groote hoeveelheid koffie en suiker gekocht en allerlei noodige kleinigheden - als naalden en garen, een ijzeren pannetje en wat zeep. Elle was den laatsten tijd nog 'damesachtiger' geworden.

Toen zijn honger gestild was, deed hij het overschot in zijn knapzak van rendiervel en bond dien aan het zadel. Hij wilde juist vertrekken toen de oude Norum aan kwam waggelen, met zijn vlugge, korte stapjes. De oude Norum had, toen hij 's morgens Biettar Oula in het oog kreeg, gezworen dat hij hem eens zou uitvegen. Maar hij had 't uitgesteld en nog eens uitgesteld en had rusteloos rondgeloopen en zijn gal uitgestort op zijn eigen werkvolk, daar behoefde hij er niet eerst over na te denken. Als het nog verleden jaar geweest was! Toen was de zaak kersversch en toen zou hij Biettar Oula twintig geroeste ijzeren kogels door den kop gejaagd hebben... Ach, ja - we worden oud, en de ouderdom verzwakt onze hartstochten en onzen moed. Tien jaar geleden wist de Wolf niet wat 'zich bedenken' was als hij een onwaarheid wreken wilde, of zijn woede luchten. Maar nu! Hij had zelfs reden gevonden om zichzelf te verontschuldigen. Een verstandig man als Biettar Oula - had hij heden gedacht en gezegd - zou natuurlijk dat dweepzieke kind naar huis gezonden hebben, als hij haar in 't oog gekregen had - en per slot was de heele zaak nu al een jaar oud. Het was zijn schuld immers niet, dat 't kind dwaas genoeg was geweest hem een eind achterna te loopen.... En terwijl de oude man zich nu naar Biettar Oula toe haastte, was hij eigenlijk ook niet boos - hij had alleen maar een zwakke hoop dat de vereischte woede op 't juiste oogenblik wel zou losbarsten. Hij kon 't in ieder geval beproeven. Hij bleef staan met de hand boven de oogen... Misschien was 't toch maar beter voorzichtig te beginnen.

'Ben jij niet Biettar Oula?'

'Ja, zeker.'

'Graast je kudde daar op de bergen in het westen?'

'Ja, een drie mijl van hier.'

'Is het niet lastig zoo dikgekleed te zijn in deze warmte?'

Biettar Oula had twee wollen jassen aan en de groote, vierkante laken bol van zijn muts was met eiderdons gevoerd. Maar er was geen zweetdroppel op zijn door de

zon verbrand, bruin gezicht waar te nemen; de spieren van zijn goedgevormde ledematen waren vast en sterk.

‘Een voorspoedige terugtocht, hoor!’

De oude Norum had er den geheelen dag over loopen tobben wat hij toch wel zeggen zou - en per slot van rekening zeide hij niets! Hij ging treurig op een boomstam zitten nadenken. Ten slotte barstte de vroegere reus, die eens zoo moedig was, in tranen uit. Hij had niet gedacht dat 't al zoo ver met hem gekomen was. Hij kon een gewonen Berg-Lap niet eens meer aan! Het was of hij nu voor 't eerst zag dat zijn handen mager en rimpelig geworden waren.

Hij had de laatste jaren dikwijls gesproken over een reisje naar zijn ouden vriend den Consul Kakowstzeff te Archangel. Dit jaar had hij 't vanwege zijn gezondheid tot 't volgend jaar moeten uitstellen. ‘En de hemel weet, of er dan wel iets van de reis komt!’

En de oude man schreide bitter. Het angstige gevoel van tegen den ondergang te moeten strijden was hem zoo plotseling overvallen.

***

Biettar Oula was het bladerbosch uitgekomen. Zijn oud, welbekend pad steeg steil omhoog, langs een grauwe rots, waar de neergevallen steenmassa met mos begroeid was en de ver-

weerde beenderen mat in de zon schitterden, waar ze tenminste niet met groen bedekt waren -. Dat waren de overblijfselen van een groote, Russische rooverbende, kerels uit het Noorden van Rusland, die in vroeger dagen de Lappen kwamen plunderen en vermoorden.

Boven op den berg hier had een bende op een donkeren herfstavond eens een Berg-Lap te pakken gekregen en hem gedwongen hun den weg te wijzen. 'Het dalen was moeilijk,' zeide de Lap, 'daarom moesten zij zich aan elkaar vastbinden.' Hij zelf ging vooraan met een fakkel in de hand, heel vlug, hij holde bijna. Maar toen hij aan den rand van de rots gekomen was, wierp hij den fakkel naar beneden en verborg zich achter een steen, terwijl de bende de fakkel volgde en in den afgrond stortte.

(*Wordt vervolgd.*)

Varia.

I.
'Met de allergrootste bescheidenheid'.

'Met de allergrootste bescheidenheid' (en dan praat men nog van de laffe devotie der duitschers!!) waagt de Haagsche briefschrijver van de Telegraaf, 'nu ook andere bladen hunne verwondering hebben uitgesproken over dezelfde zaak,' thans zijnerzijds te verklaren, hoe het niet-onthullen door de Koningin-zelve van het Juliana-Gedenk-teeken, óók hem heeft leedgedaan, - of een dergelijke uitdrukking. -

Men moet waarschijnlijk een 'democraat' zijn, en zichop zijn 'onafhankelijke' gevoelens van vrije-nederlander prat doen, zooals dit in onze 'vrije pers' mode is, om zich zóó kruiperig-angstvallig uit te drukken waar het gekroonde hoofden geldt. In dezelfde Telegraaf heb ik b.v. óók gelezen van de 'diepe bewondering', waarmede de Koningin van België door den verslaggever was bekeken, bij ik weet niet meer wat gelegenheid, etc., etc.

Wel, *ik* ben geen democraat, houd er ook geen prat-doenerij op na van mijn trots op mijn vrij-nederlander-schap, maar, misschien wel juist dáárom, durf ik *zonder* eenige 'bescheidenheid' verklaren hier, dat ik de menschen, die hun goede geld uitgaven voor een Juliana-gedenkteeken, hetwelk de Koningin, ondanks al hun gezanik erom, nog niet eens zelve verkiest te onthullen - nog wel terwijl zij in den Haag was - méér dan lamzalig-devoot vind - *en* dom. Dom vooral. Want, natuurlijk, degenen, die het plannetje bedacht hebben, de commissie, de groote-oomes in een woord, *die* krijgen stellig wel 'n lintje tot belooning. Maar de groote massa, uit wier zak het geld tot dat doel is bijeengehaald, heeft het toekijken, heeft niet eens de pret gehad tenminste, dat H.M. dat ééne half uurtje aan hen opofferde om zich allergenadigst aan hen te komen vertoonen. - Neemt niet weg, dat zij, en anderen met hen, slavenziel-achtig-genoeg zullen zijn om, bij de eerstvolgende gelegenheid, weer net zoo dom te doen, en zich net zoo onnoozel bij den neus te laten nemen door op lintjes-beluste meneeren.

Thans 'met de allergrootste bescheidenheid' waagt de 'vrije' Nederlandsche pers het een zwak woord van protest te laten hooren. Maar, pas eens op, als er wéér 'n

dito gedenkteeken of iets van dien aard moet wezen, dan worden de sluizen der welsprekendheid over Oranjelievendheid, en vaderlandsche gevoelens, enz. enz. weer opengezet, en alle pennelikkers zullen de gewone orgeldraaiers-refreinen, gebruikelijk bij zulke gelegenheden, weer afdraaien - en 't publiek zal onnoozel-devoot opnieuw in zijn zak tasten, en zich opnieuw voor den gek laten houden. -

- - Maar, uit *mijn* zak komt geen rooien duit, dat is zeker.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
'Barmhartigheid'.

Ik was onlangs een paar weken in Wiesbaden; op het oogenblik waarop mijn lezers dit onder de oogen krijgen ben ik reeds weer thuis. En ik woonde er, den 21sten September, bij den dag van de 'barmhartigheidsbloem'.

Gij raadt zeker reeds wat dit is? Wij hebben ten onzent immers óók gehad de m.i., in den Haag althans, - van andere steden weet ik niet - jammerlijk-mislukte Juliana-bloem; - in Brussel hebben we er een gehad voor de tuberculose-stichtingen, waarvoor de Koningin zoo lief voelt - zegt ze - (waarom geeft *zij* dan niet het geld, in plaats van het, met bloemetjes, uit den zak van *anderen* te laten halen?) etc. etc. Het verkoopen van bloemen, op een bepaalden dag van het jaar, voor een of ander liefdadig doel, is, met de naäperij den menschen eigen, ineens overal net zoo'n mode geworden als in vroegere jaren de 'sneeuwballen'-manie. Gevolg, dat je er van gaat walgen, van dat gecoquetteer van rijke meisjes, in keurige toiletjes, met bloemetjes, die quasi voor 'n liefdadig doel worden ver-

kocht, terwijl er in waarheid zóóveel afgaat aan allerlei onkosten, dat er natuurlijk zoowat niets overblijft voor de stumpers, die men héét te willen helpen.

En dan nog! *Komt* het dan ten minste in de handen waarvoor het bestemd is? Ik voor mij ben, indien een liefdadigheid geschieden moet langs zulk een omslachtigen pretmakerweg, altijd zeer cynisch gestemd in zake de vraag *wie* ten slotte zich meester maakt van het aldus bijeengezamelde geld.

In Berlijn bestond, en bestaat misschien nog wel, een hooggeplaatste dame in hoofdzaak van de zoogenaamde liefdadigheids-soirées, die zij organiseerde om de verlaten en verwaarloosde dieren te helpen. Schatten inde zij op die manier. Maar het is uitgekomen dat die aldus 'liefdadig' verkregen schatten *niet* voor de arme dieren maar voor haar eigen luxueuse levenswijze dienden. - Daar zij echter - gelijk gezegd - een hooggeplaatst persoon was in Berlijnsche hofkringen heeft de politie de zaak gesust. (Lees op zoo iets van politie-knoeierij eens na dat kostelijke tooneelstuk van Ludwig Thoma: Moral.) - En zelve heb ik een Berlijnschen Missions-inspector (hetgeen in Duitschland een vrijhooge kerkelijke waardigheid is) bijgewoond in een pension, wiens dochtertjes naief vertelden, hoe zij hare mooie kleertjes dankten aan de zendingen voor 'de heidenkinderen', welke papa, in zijn qualiteit van Missions-inspector, uit gansch Duitschland gratis ontving. Mama zocht er dan de mooiste uit tot eigen gebruik!!! Commentaar overbodig.

Daarom heb *ik* op den dag van 21 September in Wiesbaden geen 'barmhartigheidsbloem' voor tien pfenning gekocht, maar wèl van een oud gebrekkig arm ventje, naar wiens bloemen natuurlijk om den broode aangeboden niemand omkeek dien dag, voor 50 pfenning een ruikertje violetten genomen, en een andere mij-toevallig-bekende arme familie een kleine vreugde bereid. - M.i. zou het véél 'nuttiger' zijn, indien ieder in *eigen* kring trachtte aldus liefdadig te zijn, en vreugde en vroolijkheid te verspreiden om zich heen waar het minder bevoorrechten dan ons-zelven geldt, dan aldus druktemakerig een veelkostenden liefdadigheids-sport te organiseeren. Alleen, wáár bleef dan de reclame, de ophefmakerij van eigen-ik?

- Ik heb dien dag, een kouden regenachtigen dag, vele jonge meisjes-verkoopsters gezien in onzinnig dunne witte neteldoeksche japonnetjes, alleen om maar 'mooi' te lijken, maar, wat nog véél onverantwoordelijker was, ik heb kinderen, van tien en twaalf jaar, voor wier gezondheid en leven de *ouders* de verantwoording dragen, aldus zien rondloopen, zonder hoed, het haar los, een krans van 'barmhartigheidsbloemen' erin, de armen bloot. - Een versierd rijtuig, waarin drie of vier zulke kleine ongelukkigen, gekleed op de bovenbeschreven wijze, reed zelfs den ganschen dag rond in dat gure, kille regen-herfst weer, tot 's avonds zeven uur! Alles in naam van de 'barmhartigheid'.

Of de eigen kinderen aldus, geheel noodeloos, een longontsteking, of een andere ongesteldheid opdoen, komt er blijkbaar niet op aan, de mama's hebben de satisfactie, dat zij in een eere-comité zitten voor 'de barmhartigheid', en bewierookt worden in de Wiesbadener couranten om hunne edele gevoelens voor hunne naasten, etc., etc.

O humbug, humbug!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.

Vorstenlot.

Terwijl ik in Wiesbaden was ben ik óók nog een dagje naar Nauheim gegaan. - Voor een van de winkels in de hoofdstraat van het

GROSSHERZOGL. HESSISCHE FAMILIE
ORIGINALAUFNAHME U. VERLAG VON H. STEINACKER, HESS. HOFPHOTOGR. DARMSTADT.

lieve badplaatsje zagen we zulk een volksoploop, dat ik den omstanders vroeg wat er te doen was. Men antwoordde mij dat de kleine Russische troonopvolger in den winkel zich bevond met zijn gouvernante, en wij probeerden daarop of men ons als gewone klanten zou binnen laten; wat inderdaad gelukte. Wel een beetje tot mijn verbazing, want, gedachtig aan het drama te Interlaken, dat ik indertijd bijwoonde, verwonderde het mij eigenlijk, dat de winkeldeur niet zorgvuldig op slot werd gehouden voor iedereen. Wij hadden 't arme ventje immers op ons gemak kunnen vermoorden, toen we eenmaal binnen waren; ja, natuurlijk, ten koste van ons eigen leven, maar, men weet het, anarchisten bekommeren zich niet daarom, stellen

dat leven bereidwillig op het spel bij elken misdaad dien zij begaan. - De winkelier vertelde ons later, hoe men het kereltje, dat in den begin van elk vreemd gezicht doodsbang was, op die wijze wil trachten te gewennen zich wat meer op zijn gemak te gevoelen onder vreemden. Dat is immers zijn lot, zijn toekomst. Zeker is het, dat hij op dat oogenblik, geheel en al vervuld met een kinder-auto, waarmede hij den winkel op- en neer-reed, een dollen pret scheen te hebben, en zich met zijn twee nichtjes, twee kleine Battenbergsche prinsesjes, kostelijk amuseerde, half Russisch half Engelsch sprekende. Hij ziet er veel aanvalliger uit dan op zijn photo's, een wat te bleeke maar overigens flink-gebouwde, mooie jongen, en met een reeds ietwat heerschzuchtigen hoogmoedigen trek om den mond, die hem *nu* nog, in zijn aardig, flatteerend matrozen-pakje, goed staat. In zijn gezelschap waren óók de twee kleine Hessische prinsen, de kinderen uit het tweede huwelijk van den Hessischen Groothertog, twee snoezige kleine witgedoschen dreumesjes, in wien het vorsten-begrip, dat de onderdaan er is om zijn vorst, zeker reeds instinctmatig inzit, want zij staken kloekmoedig alles wat hun beviel in hun wijde jas-zakjes, als waren zij overtuigd dat de winkelier het een hooge eer moest vinden zijn vorst te mogen bedienen - zonder betaling. De gouvernante gaf dan alles weer terug ongelukkig.

Arme kleinen, - heb ik al dien tijd gedacht, terwijl ik dat bloeiende mooie vijftal gadesloeg, in hunne nog van vorstengrootheid onbewustheid zich kinderlijk vermakend! Wat zal er van U worden! Zullen de twee Battenbergsche prinsesjes niet, evenals nu hunne beklagenswaardige tante, de keizerin van Rusland, te eeniger tijd worden uitgehuwelijkt aan een of anderen vorst neven wien zij zullen sidderen op den troon voor hun eigen leven en voor dat harer kinderen! Zal de arme kleine Russische troonopvolger niet weldra het lot deelen van bijna al zijn voorgangers op

den troon, en sterven te eeniger tijd op 'n afschuwelijke manier, door bom of door vergift? En de kleine Hessische prinsen, wat zal er van hen worden, door-

luchtige doordraaiers, 'van Gods genade' mispunten, of óók wellicht te eeniger tijd smadelijk verjaagden en van den troon gestootenen! - Overal waar ge rondkijkt in Europa handhaaft de monarchie zich immers nog alleen door een macht van geheime politie rondom zich, door allerlei kostbare voorzichtigheidsmaatregelen, óók door onophoudelijke beneden hunne waardigheid zijnde concessies aan de democratie. - Zien ze het dan geen van allen in, dat ze hun tijd overleefd hebben, dat ze veel, oneindig veel waardiger zouden doen, door vrijwillig, hooghartig, heen te gaan en het volk in zijn eigen vulgairheid van sociaal-democratie te laten rond wroeten! -

Men heeft indertijd - *ik* was Gode zij dank een uitzondering die het *niet* deed - het wegloopen van de Saxische Kroonprinses, van haar man en haar vijf kinderen, bewonderd als een daad van zelfstandigheid, omdat zij zich vergooide aan den eersten den besten schoolmeester, en, toen die haar in den steek liet aan een tenor. - Neen, *dat* was niet 'zelfstandig', het was plichtvergeten, omdat die vrouw - welke ook hare gevoelens voor haar man geweest zijn - vijf kinderen had, die zij als moeder had trouw behooren te blijven.

Maar, weet ge, wat ik wèl onverdeeld toejuichen, bewonderen zou! Indien die arme zenuwzieke Keizerin van Rusland, wier geheele kwaal immers bestaat in haren zoo natuurlijken angst voor haar kinderen, weigerde ooit weer naar Rusland terug te keeren, indien zij ze allen bij elkaar onttrok aan de van het volk niet meer gewilde vorstengrootheid, en zich ergens aan de Riviera of in Zwitserland vestigde als een vrije zelfstandige moeder, die hare kinderen zou redden daardoor voor den sluipmoord van vergif of moord. - Zie, zulk wegloopen mèt haar gezin, zou ik zoo natuurlijk, zoo van-zelf sprekend vinden. - Ik heb nooit zulk een afkeer gevoeld van de anarchisten en hun gemeene sluipmoorden, als toen ik dat arme ventje daar zoo vlak naast me schuldeloos zag spelen. En *ik*, die nooit mee doe aan vorstentoegejuich, óók niet in mijn eigen land, ik heb, toen hij later wegreed, en het publiek dat buiten stond te kijken, hem hoerah nariep, den winkeldeur opengedaan om mijnerzijds óók mee te wuiven naar hem. Uit een gevoel van getuigen willen tegen de lafheid van sluipmoord en verraad deed ik dat spontaan. -

De gouvernante liet hem lief teruggroeten; hij deed het gewillig, beleefd, bijna enthousiast.

Arme marionet, nu reeds! - Wat zijn vorsten ook eigenlijk anders! Waarin anders bestaat heel hun opvoeding, dan om marionet te wezen!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Jozef Kainz.

Hij is dood - en ik zal U geen levensbeschrijving van hem geven hier; mij niet verdiepen in beschouwingen over zijn onvergelijkelijk talent van kunstenaar.

Och, hij heeft immers nu noch mijne bewierooking, noch die van de zich zoo groot voelende critici, die nu allemaal een paar dagen over hem kletsen, meer noodig immers. Hij is dáár, waar het comediespelen, óók dat van het werkelijke leven, heeft uitgediend. - En, als hij aan gene zijde, ons allen zien, hooren, lezen kan, hoe ironisch zal hij dan glimlachen om die vooraf klaargemaakte graftoespraken, die al in de

couranten-bureaux klaar lagen te wachten op zijn immers reeds sinds dagen vóóraf te berekenen dood aan een zoo ongeneeslijke ziekte als kanker.

Neen, wat *ik* U zeggen wil hier is niets anders dan 'n woord van eerbiedigen dank

JOZEF KAINZ, a. Cyrano v. Bergerac.

aan hem die mij een van de schoonste, de onvergetelijkste momenten van kunstgenot heeft gegeven, die ik in mijn leven heb gekend. -

Ik was toen nog jong; ik was enthousiast. En ik zag hem in Berlijn - den grooten speler - voor de eerste maal als Cyrano de Bergerac in Rostands bekend stuk. - - Later heb ik Coquelin verscheidene malen in diezelfde rol gezien, maar door Kainz komt het, dat nooit Coquelìn, met al zijn talent, mij half zoo heeft weten te ontroeren. Kainz speelde met een gevoel, met een teederheid van zeggen tot Roxane, met een bravoure tegenover den dood in de stervens-scène, waarin een meesterschap school waartegen de franschman het aflegde in alle opzichten. Jozef Käinz heb ik liefgehad van af dien avond, zonder hem ooit te hebben gezien of gesproken, liefgehad om het heel-mooie dat hij mij toen heeft gegeven. -

Ik zie mij zelf nog zitten, in het Deutsche theater, ademloos; en, toen het gordijn viel, toen Roxane eindelijk begreep *wien* zij had versmaad, *toen* óók kon ik niets zeggen; - ik kon alleen stil mijn oogen afwisschen. -

Zulke momenten heb ik niet veel gekend in mijn leven. Het meeste valt zoo tegen; het meeste, óók kunstgenot, kunstgenot misschien in de eerste plaats, is zoo weinig bevredigend, zoo teleurstellend. Maar nu en dan flitst het genie in je leven, als een bliksemschicht; in Monte Carlo heb ik zóó genoten bij Burger's Leonore, op een van die volmaakte concerten daar; ik heb er zoo genoten een andermaal bij ‘Mephisto’; een enkel gedicht nu en dan van Heine, van Göthe, een tooneelstuk van Ibsen, Suderman's Heimat - de eerste maal dat ik in Frankfort werd betooverd door de zinnelijke wegsleependheid van Tannhäuser - 't zijn een paar grepen uit geluksmomenten van mijn leven, die ik nooit zal vergeten. -

En hij, die nu is heengegaan, heeft mij óók zulk een goddelijk moment geschonken. Daarom heb ik hem liefgehad al deze jaren door, als een dien ik veel ben verplicht. - Daarom heb ik met 'n gevoel van deelneming, als gold het een lieven vriend, gevolgd zijn ziekte, zijn lijden, zijn heengaan, zoo jong nog. -

Nu is het spel uit voor hem - het levensspel. - Zijn we niet allemaal tooneel-spelers ten slotte; en valt het gordijn niet voor ons allen zoo gauw, zóó gauw, dat het heusch niet de moeite waard is zooveel drukte en lawaai om 'n lintje of een baantje te maken, als waarmee de meesten onzer zich afsloven?

'n Beetje geluk, och 'n béétje geluk! We jagen er allemaal naar. Voor den een bestaat het hierin, voor den ander daarin. De een wil geld, de ander wil voornaamheid, de derde wil liefde, de vierde wil de wereld hervormen; en allemaal jagen ze vóórt, haastig, voorbijziende wat er goeds op hun weg lag, het vertrappend soms, - en, ineens, vóór ze 't weten, zegt de onbekende geheimzinnige stem: Halt. - En 't is uit, 't gordijn valt. - En terugroepingen van de achterblijvende toeschouwers baten niet. Hij, die op het *levenstooneel* stierf, blijft liggen voor goed. - Hem maakt geen handengeklap meer wakker.

Zoo ook is het Kainz gegaan. - Het was zijn groote wensch regisseur te worden. Toen die wensch eindelijk werd vervuld lag hij te sterven; kon hij nog slechts met 'n flauwen glimlach antwoorden op de hem geboden gelukwenschen, Straks nog 'n paar lijkredenen, wat holle phrasen, eenige bloemen-offers van collega's en vereenigingen. -

En dan is het uit, voor goed uit. -

Het drama, waarin hij in wáárheid de hoofdrol speelde, - eene die hij niet begeerde, maar *moest* vervullen, - is afgespeeld.

En allen, allen, gaan wij denzelfden weg, dien hij ons wees, die anderen, alle eeuwen door ons dagelijks wijzen, dien we niet willen zien, - en die toch niet is te ontwijken.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens overvloed van copie moest, de **Correspondentie** achterwege blijven.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

5 October 1910.
24ste Jaargang.
No. 14

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Madame Blavatsky
Hoogepriesteres van Isis.

In het jaar 1874 werd Kolonel Henry S. Olcott, speciaal verslaggever van de 'New York Graphic' uitgezonden om de beweerde spiritistische wonderen, die in de Familie Eddy in Chittenden, (Vermont) voorvielen, te onderzoeken. De persoon in questie was geen naïeve, baardelooze groen, die zijn sporen in den levensstrijd nog moest verdienen, maar iemand, volkomen op de hoogte van de listen en lagen der wereld. Hij had een interessante en afwisselende loopbaan achter den rug; hij had in het leger gedurende den burgeroorlog gediend, daarna een hooge positie aan het Departement van Oorlog en Marine bekleed, tot aan zijn ontslagneming in 1866, was toen advocaat in New York en ten slotte reporter aan een courant geworden.

Niettegenstaande al deze ervaringen - als soldaat, advocaat en journalist - vond hij zijn Waterloo in Chittenden, waar hij zijn gezond verstand en kennis ten offer bracht

op het altaar van bijgeloof en lichtgeloovigheid. De gebroeders Eddy, ruwe, zonderlinge boeren, die achter een eenvoudig uiterlijk groote slimheid en listigheid verborgen, waren hem de baas. De plaats waar de geesten werden opgeroepen, was een groot vertrek boven de eetkamer van de ouderwetsche behuizinge. Een donkere kast, met een ruwe wollen deken afgesloten, was het geheimzinnige kabinetje, waaruit de geesten van de dooden te voorschijn kwamen om gesprekken te houden met de met ontzag vervulde toeschouwers, die van heinde en ver gekomen waren om getuige van de wonderen te zijn. Olcott voltooide verder zijn noodlot in den vorm van een Russische theosofe, die daar gekomen was om kennis te maken met de Amerikaansche geesten-bezweerders.

Maar laat mij de woorden van den journalist liever zelf aanhalen:

'Mijn aandacht werd het eerst getrokken door een scharlakenroode rok à la Garibaldi, die zij droeg en die in levendig contrast met de sombere kleuren rondom ons was en door een dikken blonden haardos, die nauwelijks tot de schouders reikte en van haar hoofd afstond, zijdeachtig, zacht en golvend als de vacht van een schaap. Dit haar en de roode rok waren de bijzonderheden, waarop mijn oog viel, lang voordat ik haar gelaatstrekken in mij opnam. Zij had een massief gelaat, dat, door den indruk van macht, beschaving en heerschzuchtigheid, even vreemd contrasteerde met de alledaagsche gezichten als haar roode kleed met de grijze en witte kleuren van den muur en de sombere costumes van de rust der gasten.

Kolonel Olcott maakte kennis met dit eigenaardige type! zij deelde hem mede dat zij Madame Hélène Petrovna Hahn-Hahn Blavatsky heette, die afwisselend in Rusland, Engeland, Indie en Egypte woonde en een cosmopoliete onder de cosmopolieten was. De oudere journalist wikkelde haar in een gesprek en vond in haar niet alleen een geloovige in spiritistische verschijnselen, maar ook een medium. Zij sprak zeer verstandig over ''t astrale gebied', over Fransch en Engelsch spiritisme en fascineerde Olcott door 't ophalen van vele buitenlandsche reisherinneringen. Weinig vermoedde hij op dat oogenblik dat zij zich ontwikkelen zou tot de grootste profetes der eeuw, de stichtster in het Oosten van een nieuwen godsdienstigen eeredienst, de moderne priesteres van Isis, en hij, de prozaische couranten reporter tot haar medewerker en Grootpriester van de Mysterien, tot den grootsten en ijverigsten exponent van haar systeem over theosofie en spriritisme. Het was misschien Karma-Kismet of hoe gij het noemen wilt. In elk geval een vreemde, zonderlinge vriendschap!

Madame Blavatsky werd geboren in Ekaterinoslav, in Rusland, in 1831. Zij was de dochter van Kolonel Peter Hahn, en kleindochter van Generaal Alexis Hahn von Rallenstern Hahn (een adelijke familie uit Mecklenburg, die zich in Rusland gevestigd had). Haar moeder was Hélène Fadeef, dochter van Andrew Fadeef en de prinses Dolgouriki. Op 17-jarigen leeftijd huwde zij Nicephore Blavatsky, een Staatsraad, dien zij placht te noemen: 'de gepluimde Raaf'. Hij was oud en rheumatisch en 43 jaar ouder dan zij. Het huwelijk was niet gelukkig en de echtgenooten scheidden na drie maanden, met wederzijdsch goedvinden. Madame Blavatsky begon toen haar buitengewone loopbaan als volbrengster van wonderen, als globe-trotter en chevalière d' industrie. Sinnett, schrijver van vele werken over theosofie, schreef een levensbeschrijving over de Russische avonturierster, die zoo vol wonderverhalen en mysterien en Münchhausenachtige effecten is, dat men daar maar weinig geloof aan kan slaan. In Indie werd zij beschuldigd een spion te zijn in dienst van het Russische Gouvernement en door de Engelsche autoriteiten met wantrouwen aangezien: In het

jaar 1870 bezocht ze Egypte in gezelschap van een zekere Gravin K- die veel omging met mediums, magnetiseurs en dergelijke.

In Cairo trachtte zij een spiritistische club te vormen, maar zonder veel succes. Haar levensbeschrijver verhaalt dat ze een nacht doorbracht in het binnenste van de Groote Pyramide van Gizeh, rustende in de steenen doodkist die eens de mummie van een Pharao bevatte. Men vertelt dat de politie in Cairo haar verzocht ‘te verdwijnen’ en dat zij in groote haast vertrok uit het land der Piramiden. Verscheidene malen dook zij weer in Rusland op na haar reizen naar 't Oosten, eens in een somber kasteel in Tiflis, de residentie van een familielid, Prins - waar zij séances hield gedurende de lange winteravonden en de gasten een doodelijken schrik aanjoeg. Daarna ging zij naar de Vereenigde Staten, uit welken tijd haar theosofische loopbaan dateert.

Madame Blavatsky is het meest bekend over de geheele wereld als de exponente

van moderne theosofie - een culte, die nu zijn aanhangers bij duizenden telt.

Van al de psychische verschijnselen uit den lateren tijd is theosofie wel de belangrijkste. Zij staat op een hooger metaphysisch peil dan het spiritisme en is grootendeels door het Oosten geinspireerd geworden. Wij verwachten van het Oosten, het mysterieuse Oosten met zijn bijgeloovigheden, met zijn wonderen en paradoxen, waar de meest naïeve afgodsdienst en een metaphysica van buitengewone fijnheid, hand aan hand gaan, licht, maar wanneer het op geestelijke verlichting aankomt, vinden wij helaas, veel dat duister is.

Laat ons voor een oogenblik afdwalen om te vragen 'Wat is theosofie?' Het woord theosofie beteekent 'goddelijke kennis'. 'Het is niet,' zegt een interessant schrijver over het onderwerp, 'een uitvloeisel van het Boeddhisme, ofschoon vele Boeddhisten in haar leerstellingen er de weerspiegeling van zien; zij stelt zich ten doel haar volgelingen de geheime of innerlijke geestelijke meening van de groote godsdienstige predikers van de wereld te geven. Zij predikt herhaalde reïncarnatie of wedergeboorte der ziel op de aarde, totdat die geheel en al gezuiverd van alle kwaad, geschikt is om terug te gaan in goddelijkheid, waaruit zij ontstond, daarbij ingaande het Nirwana of een toestand van onbewustheid. Niet weinig theosofen beweren dat Nirwana geen toestand van onbewustheid maar juist het tegendeel, een toestand van de meest intense bewustheid is.

Madame Blavatsky beweerde dat er in Thibet een broederschap bestaat wier leden een macht hebben verworven over de natuur, die hen in staat stelt wonderen te verrichten, die buiten het bereik van den gewonen mensch liggen. Zij verklaarde zichzelf een discipel van deze ingewijden en Mahatmas, die in staat waren geesten van zich zelf te doen verschijnen op plaatsen waar hun lichamen niet waren, geesten die niet allen verschenen maar spraken met de personen die zij bezochten en alles opmerkten wat er rondom hen gebeurde. Dit noemde zij de projectie van den astralen vorm. Zij beweerde niet de stichtster van een nieuw godsdienstig geloof te zijn, maar eenvoudig de oproepster van een geloof dat in het Oosten gedurende eeuwen gesluimerd heeft en verklaarde zichzelf de boodschapster van deze belijdenis aan de spottende en ongeloovige menschheid.

Niets in deze practische en nuchtere wereld kan doorgevoerd worden zonder samenwerking. Theosofie zou tot geen resultaat geleid hebben ware zij niet geexploiteerd geworden door de Theosofische Vereeniging, een Vereeniging die het licht zag in New York den 30 sten October 1875. Madame Blavatsky wordt gewoonlijk door haar volgelingen als de stichtster beschouwd, maar er bestaat gewettigde twijfel op dat punt. Oorspronkelijk stelde de club zich ten doel het maken van psychische studies, en niet het propaganda maken voor een nieuwen eeredienst.

Een lezing, gegeven door een zekeren George H. Felt, in New York, voor een uitgelezen gezelschap van geestenzieners, leidde toen tot de stichting van de Theosofische Vereeniging. De term Theosofie was uitdrukkelijk gekozen naar de beteekenis die aan dat woord gegeven wordt in Webster's Dictionnaire: 'Any system of philosophy or mysticism which proposes to attain intercourse with God and superior spirits, and consequent superhuman knowledge, bij physical processes, as by the theurgic operations of some ancient Platonists, or bij the chemical processes of the German fir fire-philosophers.' Vandaar dat de eerste zin van de origineele inleiding van de Theosofische Vereeniging luidt: 'The title of the Theosophical Society explains the objects and desires of its founders; they seek to obtain knowledge of the nature

and attributes of the Supreme Power and of the higher spirits by the aid af physical processes.'

In deze Vereeniging drong Madame Blavatsky zich spoedig in de voorste gelederen en al gauw deden vreemde verhalen de ronde over de mysterieuse verschijning van een Hindoesch ingewijde in zijn astraal lichaam in het hoofdkwartier van de club in 47 th Street. Men vertelde dat het de geest was van een zekeren Mahatma Koot Hoomi, die achterliet als een herinnering aan zijn tegenwoordigheid, een tulband, die bij alle gelegenheden door Blavatsky's ondernemenden medewerker en Hoogepriester van de Mysterien, Kolonel Olcott, vertoond werd.

Nadat de Vereeniging goed en wel in Amerika gevestigd was, ging de moderne Priesteres van Isis met haar medewerker, Kolonel Olcott, naar Indie, naar het land der Heilige Boeken, klaarblijkelijk om de wonderen daar te bestudeeren. Eerst ging zij naar Bombay, daarna naar Madras en ten slotte naar Adyar. Een vervallen Oost-Indische bungalow werd als hoofdkwartier van de theosofische Vereeniging ingericht en

een zekere Mr. en Mrs. Couloumb werden als bibliothecaris en assisten t-secretaris-correspondent aangesteld. Een der vertrekken van de bungalow werd ingericht als geheim cabinetje of seance-vertrek met een kast tegen den muur, bekend als het ‘heiligdom’. In dit ‘heiligdom’ werden brieven ontvangen van de Mahatmas en astrale verschijningen van ingewijden in 't vertrek en rondom het gebouwtje gezien. Het nieuws ging als een loopend vuurtje rond en van alle kanten stroomden de theosofen toe, zelfs geboren Hindoe's en Boeddhisten verwaarloosden hun tempels voor het heilige vertrek. Aan de echtheid der verschijningen werd niet getwijfeld, totdat Madame Blavatsky ruzie kreeg met de Couloumbs, die gedurende haar afwezigheid in Europa met algemeene stemmen der Vereeniging, in 1884, hun ontslag kregen. Uit wraak publiceerden zij gedeelten van brieven, (die zij beweerden aan hen geschreven te zijn door de hoogepriesteres) in ‘het Madras Christian College Magazine’. Uit deze brieven, (als ze echt zijn tenminste) blijkt, dat Madame Blavatsky valschelijk merkwaardige wonderen liet verrichten. De Londonsche Club voor Psychisch Onderzoek zond Dr. Richard Hodson naar Indie om de zaak grondig te onderzoeken en rapport uit te brengen over de wonderen die in de Bungalow geschiedden. Zijn rapport, gepubliceerd in 1885, is zeer uitgebreid en pijnlijk. Na het gelezen te hebben kan geen normaal mensch twijfelen aan de waarheid van zijn beweringen, n.l. dat goochelarij en bedrog gepleegd werden om te volbrengen het z.g. onzichtbaar overbrengen van voorwerpen en brieven, het ‘werpen’ van handschriften en teekeningen op te voren blanco papier, het verschijnen van astrale lichamen enz. enz.

Dr. Hodson somt het geval op als volgt:

1. Zij (Madame Blavatsky) is betrokken in een lang bestaan hebbende Vereeniging van personen om op geheimzinnige wijze te verrichten een serie van schijnbare wonderen, ter instandhouding van de theosofische beweging.

2. Dat het ‘heiligdom’ in Adyar, waarin brieven, die heetten te komen van Mahatmas, werden ontvangen, was zoodanig ingericht, dat brieven en anderen voorwerpen door een schuivend paneel aan den achterkant binnen konden komen.

3. Dat er ten slotte een zeer sterk algemeen vermoeden bestaat dat al de wonderverhalen, in 't leven geroepen om getuigenis te geven van het bestaan van Mahatmas, - niet anders zijn uit te leggen dan als opzettelijk bedrog gepleegd door of op aanraden van Madame Blavatsky, of als onbewuste onjuiste voorstellingen en uitleggingen van de zijde der getuigen.’

Gezeten in een Londonsche salon, gewoonlijk haar eigene, wilde Madame Blavatsky hert haaldelijk haar geliefkoosde kunstgreep van het werpen van brieven uitvoeren. Iemand gaf b.v. den wensch te kennen op sommige vragen antwoord te hebben van een Mahatma.

‘Aanschouw’, riep de sybille dan uit, ‘de Meesters komen te hulp.’ Plotseling viel een geheimzinnig couvert, bedekt met vreemde letters, schijnbaar van den zolder of werd gevonden in de een of andere dichtbij zijnde plaats. De enveloppe open makende, vond men een brief van een Oostersch ingewijde die de vragen beantwoordde. Een bondgenoot natuurlijk, die den brief zond. Dank zij haar opmerkelijk converseervermogen was Madame Blavatsky in staat de menschen handig er toe te leiden vragen te doen die met het Mahatma antwoord overeenstemden.

- Een aantal boeken zijn geschreven over Madame Blavatsky en haar theosofie maar geen enkel beter en interessanter dan dat van den Russischen journalist en

literator Vsevolod S. Solovyoff, die in 1884 in Parijs was om de theosofie te bestudeeren en daart over verslagen te schrijven. Op zekeren dag las hij in de 'Matin' dat Madame Blavatsky in Parijs gearriveerd was. Met een introductiebrief van een vriend uit St. Petersburg bezocht hij de priesteres in haar verblijf in de Rue Notre Dame des Champs - een lange armoedige straat op den linkeroever van de Seine. Hij zegt: 'Ik klom een zeer, zeer donkere trap op, schelde, en een slordige persoon met een Oostersch tulband op liet me in een donker vertrekje. Op mijn vraag of Madame Blavatsky me ontvangen wilde, antwoordde de slonzige - persoon met een 'Monsieur' en verdween met mijn kaartje, terwijl ik achtergelaten werd om te wachten in een klein, laag kamertje, armoedig en onvoldoende gemeubeld. Ik behoefde niet lang te wachten. De deur werd geopend en zij stond voor mij, een nog al groote persoon, die den indruk maakte klein te zijn wegens haar buitengewone dikte. Haar groot hoofd leek nog grooter van wege haar dik en zeer licht haar, met een nauwelijks merkbaar grijs doorspikkeld en een beetje krullend uit natuur,

waarvan ik mij naderhand overtuigde.

..... Ik merkte op, dat ze zeer vreemd gekleed was, in een soort van zwarte zak en dat al haar vingers van haar kleine, zachte en met spitse toppen en lange nagels voorziene handen, bedekt waren met groote juweelen ringen.'

Tot zoo ver de penteekening van den journalist. Madame Blavatsky ontving haar landgenoot op de hartelijkste wijze. Zij verzocht hem mee te gaan naar de Theosofische Vereeniging en bewerkstelligde voor hem het astrale bel-wonder. Zij verontschuldigde zich een oogenblikje om de eene of andere huishoudelijke bezigheīd te verrichten en bij haar terugkomst in de kamer gebeurde het wonder. Nu zegt de journalist: 'Ze maakte een soort van zwaai met haar hand, stak die omhoog en plotseling hoorde ik duidelijk, heel duidelijk, een zeer melodieus geluid van een klein zilveren belletje, als het geluid van een harp.'

'Wat beteekent dit?' vroeg ik.

'Dat beteekent dat mijn Meester hier is, ofschoon U en ik hem niet kunnen zien. Hij vertelt mij dat ik U kan vertrouwen en voor U doen moet wat ik kan. Vous êtes sous sa protection, van nu af aan en voor altijd.'

Solovyoff was niet overtuigd van de echtheid van het phenomeen, maar zei niets. Hij stelde zich zelf alleen deze vraag: 'Waarom werd het geluid van het zilveren belletje niet dadelijk gehoord, maar pas nadat zij de kamer verlaten had en weer terugkwam?'

Hij ging mee naar de Vereeniging en hield zijn oogen open. Madame Blavatsky stelde hem voor aan den Hoogepriester Olcott, die hem den tulband toonde die achtergebleven was in het hoofdkwartier in New York door Mahatma Koot Hoomi.

In Augustus 1885 bezocht hij Madame Blavatsky in Wurzburg, Duitschland. Het was na de Coloumb-geschiedenis en was ziek naar lichaam en ziel. Een kleine Hindoesche jongen, Bavaji, was haar eenige bediende.

'Elken dag,' schrijft Solovyoff, 'als ik haar opzocht, trachtte zij mij een gunst te bewijzen in den vorm van een klein wonder, maar zij slaagde er nooit in. Zoo hoorde ik op zekeren dag haar vermaard zilveren belletje toen er plotseling iets naast haar op den grond viel. Ik vloog er op af om het op te rapen en hield in mijn handen een klein stukje zilver, mooi bewerkt en vreemd van vorm. Helena Petrovna verschoot van kleur en greep het voorwerp uit mijn handen. Ik hoestte veelbeteekend en wendde 't gesprek af met onverschillige onderwerpen.

Op een anderen dag sprak hij met haar over 'De Theosoof,' toen zij den naam Subba Rao, een Hindoe, noemde, die den 'hoogsten graad van kennis' bereikt had. Zij verzocht den journalist een la in haar schrijftafel te openen en er een photografie van den ingewijde uit te nemen.

'Ik opende de la,' zegt Solovyoff, 'vond de foto en overhandigde die haar - tegelijk met een paket Chineesche enveloppen, die mij welbekend waren. Ze waren dezelfde waarin de 'uitverkorenen' plachten te ontvangen de brieven van de Mahatmas Morya en Koot Moomi.

'Kijk daar eens naar, Helena Petrovna. Ik zou U raden dit paket van de Meester's enveloppen verder weg te stoppen. U bent zoo vreeselijk afgetrokken en zorgeloos.' Vreeselijk was de woede van de Hoogepriesteres van Isis, dat ze ontmaskerd werd. Solovyoff verklaart dat hij toen handig haar een biecht ontlokte. Ze zei: 'wat moet iemand doen wanneer hij om menschen te regeeren, zijn toevlucht wel tot bedrog

moet nemen?' Zij smeekte hem haar medewerker te worden en de wereld verbaasd te doen staan. Hij weigerde - Toen, na herhaalde ontkenningen van bedrog, schreef ze hem, volgens zijn bewerking, een volledige bekentenis van haar menigvuldige bedriegerijen, die ze later ontkende en voor valschheid in geschrifte verklaarde. Verzinsel of niet, de Parijsche theosofen geloofden het en hun ijver verflauwde aanmerkelijk.

Spoedig daarna ging de groote theosofe, even onvermoeid als altijd, naar Engeland en be-bekeerde Annie Besant, de socialiste, schrijfster en atheiste. Ten slotte kwam het einde. De Hoogepriesteres gaf den geest in Londen 8 Mei 1891. Haar lichaam werd verbrand en de asch verdeeld in drie gelijke porties, waarvan een werd gezonden naar Adyar, in Indie, een naar New York en de derde bleef in Londen. In den muur van het theosofische hoofdkwartier in New York werd haar asch in een bronzen urn in een marmeren nis geplaatst.

En zoo eindigde het leven van de beroemde profetes van Isis. Green vrouw had ooit hechter vrienden maar ook geene had meer dood-vijanden. Voor haar volgelingen was

zij de grootste bewerkster van wonderen sinds den dood van Christus. Eens per jaar vieren zij den jaardag van haar dood. De dag is genoemd Lotusdag. Waarom, weet ik niet. De lotus is in het Oosten het symbool van reinheid, doch typeert tevens de leer van den voortdurenden kringloop van ons bestaan.

Wij mogen nu de vraag stellen: Bezat Madame Blavatsky werkelijk eenige geheime krachten of was zij eenvoudig een goochelaarster met een goed van buiten geleerd repertoire van handige trucs? De wonderen zooals het astrale belletje, het antwoorden op verzegelde brieven zijn welbekende feiten van elken goochelaar of elk medium. Zij zijn niet afhankelijk van de uitoefening van psychische machten, maar worden veroorzaakt door handigheid. Echter na alles ben ik van meening, dat zij bezat een macht, grenzende aan het wonderbaarlijke, n.l. de macht van hypnotiseeren. Evenals alle hypnotiseurs moest zij een goed medium hebben. De meerderheid der menschen is niet vatbaar voor hypnose, dientengevolge moest zij haar toevlucht nemen tot bedrog bij vele gelegenheden om haar doel te bereiken. Verhalen, zeer vertrouwbaar, leiden mij er toe te besluiten dat zij een hypnotiseuse van den eersten rang was. Ik citeer het volgende van Hereward Carrington, gepubliceerd in ‘Mahatma’ niet lang geleden:

Het voornaamste wonder dat Madame Blavatsky verrichtte en waarvan Mr. Sinnett den meesten ophef maakt, is de geschiedenis met de broche of het kussen-incident. Het volgende is een korte uiteenzetting ervan: Een partij, met inbegrip van Madame Blavatsky, was gaan lunchen op den top van een heuvel, toen Madame Blavatsky vroeg in welke plaats Mr. Sinnett het voorwerp, dat hij verwachtende was, wenschte aan te treffen. Het was allen duidelijk dat het verwachte voorwerp, een broche, niet te voren vermeld was door Mr. Sinnett, ja dat het zelfs absoluut niet in verband stond met de te voren gehouden gesprekken. Dit is het kritieke punt van de heele proefneming. Mr. Sinnett dacht een oogenblik na en zei toen: ‘Binnen in dat kussen.’ Hij had het woord nog niet geuit, of zijn vrouw riep uit: ‘Och neen, laat het binnen in het mijne zijn.’ Dit werd goedgevonden. Het kussen werd nu met een reisdeken voor een minuut bedekt; toen het geopend werd, vond men binnen in een tweede kussen en in dat laatste de broche en een brief van Koot Hoomi, den voornaamste van de twee Mahatmas,

Schijnbaar was het antwoord van Sinett op de vraag van Madama Blavatsky geheel en al toevallig en had het nooit te voren zijn gedachten doorkruist. Als dat werkelijk het geval was, zou het geval zeker zeer opmerkelijk zijn, maar de schrijver houdt vol dat dit niet het geval is.

Volgens hem is het geheel en al het gevolg van hypnose. Hypnose is ongetwijfeld een ernstige wetenschap, ofschoon er zooveel humbug onder haar vlag doorgaat. Dat ze in Indie bekend was vele eeuwen geleden en heden ten dage veel wordt toegepast, weet ieder. Wat is nu natuurlijker dan te veronderstellen, dat Madame Blavatsky de kunst geleerd zou hebben gedurende haar verblijf in het Oosten en haar toepaste in plaatsten waar ze nog betrekkelijk nieuw was - in een eenigszins anderen vorm?

Volgens hem zou Madame Blavatsky de broche in het kussen geplaatst hebben, voordat er over gesproken was, daarna kalmpjes Mr. Sinnett en zijn vrouw gehypnotiseerd hebben den avond vóór de partij en hen gesuggereerd hebben het kussen uit te kiezen als de plaats waar zij de broche wilden aantreffen.

Madame Blavatsky is in de wereld der letteren bekend als de schrijfster van twee lijvige boekdeelen die een philosofisch en mystisch karakter hebben en waarin zij

haar geheime leerstellingen verklaart, n.l. ‘Isis Unveiled,’ gepubliceerd in 1877 en ‘The Secret Doctrine’ gepubliceerd in 1888. Bij het samenstellen van deze werken beweert zij te zijn geassisteerd door Mahatma's die haar vertrekken bezochten wanneer zij sliep en gedeelten van het manuscript schreven met hun astrale handen terwijl hun natuurlijke lichamen in Thibet rustten. Deze fictie vond geheel en al geloof en werd verbreid door de meest uitstekende leden van de Theosofische Vereeniging.

‘Isis Unveiled’ is een potpourie van absurditeiten, pseudo-wetenschap, magie, mythologie en bijgeloof, samengesteld op een verwarde manier. Mme. Blavatsky had een zeer onvolledige kennis van de Oostersche talen en dit moge verklaren de belachelijke fouten, waarvan het boek wemelt ondanks de hulp van Mahatma's, die toch beter op de hoogte behoorden te zijn.

Vertaald door PAULA.

De eer onzer familie - en wij.

(Naar aanleiding van het indertijd met heel groot succes in Parijs opgevoerde tooneelstuk *Le lys*, door Pierre Wolff en Gaston Leroux.)

Voor X.[*)]

'**W**ij', - weet gij wie ik daaronder versta? - U en mij zelve, die zijn 'fatsoenlijke' vrouwen en meisjes, en die daarom vóór en boven alles hebben op te houden 'de eer van onze familie'; 'fatsoenlijke' vrouwen en meisjes, wien het niet wordt gevraagd, wat er van ons wordt, wat we ons moeten ontzeggen, om dat 'fatsoen' op te houden, wat we moeten doorlijden om 'fatsoenlijk' te blijven, die misschien nog worden uitgelachen op den koop toe, als we, ter wille van dat 'fatsoen', ons zelve hebben verzuurd eindelijk tot rechtstokkige, preutsche, eenzame, bekrompen oude vrijsters; van wie alleen maar wordt *geëischt*, onverbiddelijk en meedoogenloos *geëischt...* dat we ons 'fatsoenlijk' blijven gedragen; (hetgeen wil zeggen, dat we ons niet *anders* mogen verkoopen dan in een 'wettig' huwelijk)... o, niet om onze eigen eer, maar om die 'der familie' op te houden, ons fatsoenlijk gedragen.

'*Wanneer een huisvader zijn familie heeft geruïneerd door zijn zorgeloosheid; wanneer het gezin zich daardoor ziet genoodzaakt te leven van den eenen dag op den anderen in een schijnbestaan van quasi-luxe en voortdurenden bluf... wat wordt er dan van de dochters des huizes? Welk ander lot wacht haar dan oud te worden*, *alléén? Een jongen* - die *komt er altijd wel. En bovendien*, *welke offers er nog zijn te brengen*, *men brengt ze* hem, *omdat hij de stamhouder is*, *diegene in wien 't geslacht zich voortplant. Van de dochters echter zal men in elk geval en vóór alles slechts dit ééne verlangen: dat zij zich* "*fatsoenlijk*" *gedragen. Het geldt immers de* "*eer der familie*". *Dat spreekt zoo vanzelf*, *dat de vaders*, *de broers*, *nimmer zelfs ver moeden* wat *die* "*fatsoenlijke*" *vrouwen en meisjes dóórlijden om hunnentwille* in *die stille worsteling. Want... zij sterven als oude vrijsters - ter wille der familie-eer. Laat een* man, *zoolang hij niet openlijk steelt of moordt*, *doen wat hij wil*, *het kan noch zal zijn familie tot* "*schande*" *strekken. Maar* zij - *een enkele onvoorzichtige daad is voldoende soms om haar te brandmerken tot een* "*schandvlek*" *voor haar familie. Háár zal men nooit vergeven.*' - - -

Het is een *man*, het is de schrijver van *Le lys,* die, met deze woorden, naar aanleiding van zijn tooneelstuk in een Parijsch blad geschreven, rechtvaardigt en toelicht, waarom hij het zóó schreef, zóó, dat het deed ontroeren van innig medelijden, en tegelijk een algemeenen uitroep ontlokte van preutsche verontwaardiging om de 'gevaarlijke' leer erin opgesloten.

Op mij maakte dat bovenaangehaalde artikel van Leroux een diepen indruk, want het raakt de wezenlijkste, de intiemste questie van het feminisme, dat, waarom het gaat, wat niet te veranderen is; - laat mij namelijk al dadelijk zeggen dat *ik* mij stel op het standpunt dat geen verandering mogelijk is -, maar dat schreeuwt om mededoogen met ons, en schreeuwt óók om wraak tegen hen, die zich op dat onwaardige standpunt van 'de familie-eer' stellen.

Even, vóór ik verder ga, u vertellen den inhoud van *Le lys.* Een jong meisje, eene 'aus guter Familie', om met Gabriele Reuter te spreken, weet dat ze den man, dien ze liefheeft, een schilder, niet kan trouwen, omdat hij reeds is getrouwd, en zijn

*) Zie ook corr: aan X.

vrouw niet *wil* echtscheiden. Ze geeft zich hem daarom buiten het huwelijk om - en is heel gelukkig in stilte. Maar haar broer, op het punt van 'wettig' te gaan trouwen *zonder* liefde, om den rijken bruidsschat, ziet zich op het laatste oogenblik die hoop op de rijke erfgename ontgaan, door de ontdekking zijns aanstaanden schoonvaders van het bovenvermelde familieschandaal, veroorzaakt door de 'onzedelijk' levende zuster. In een heftig tooneel verwijt de verontwaardigde familie daarop aan deze laatste haar 'schande', stelt haar ten voorbeeld haar oudere zuster, een toonbeeld van deugd en bescheidenheid en vrouwelijke onderwerping, de reeds niet meer jonge, eenzaam geblevene oude jongejuffrouw, die atrekende voorgoed met haar jeugd. Suzanne Després, die wij ook in Holland zagen optreden met haar prachtige gave voor zulke tragische rollen, was hier meesteresse in wedergave van deze verongelijkte. Want, in plaats van zich aan die rol, van ten voorbeeld aan de jongere strekken te goed te doen, barst zij, de misdeelde, de geofferde, uit in bittere aanklachten tegen vader en broer, geeft de jongere zuster, die koos haar eigen geluk, haar eigen leven, onbekommerd om wat de familie-eer gebood, groot gelijk, klaagt aan in smartelijke bitterheid de schuld begaan aan háár, de tot sterven zonder liefde wreedveroordeelde eenzame!

En het slot wordt dan op die wijze een

vrije-liefde-verheerlijking, een geluks-samenzijn van den schilder, nu van zijn vrouw gevlucht, en van het aan haar 'fatsoenlijke' familie eveneens ontvluchte jonge-meisje. - | -

Neen, *ik* ben niet vóór vrije-liefde. *Ik* geloof niet aan die tooneel-oplossing. Ik zie in dat zulk een redmiddel, zulk een remedie erger nog is dan de kwaal-zelve. Juist daarom kan ik te onpartijdiger, te eerlijker, te onbevooroordeelder toejuichen de beteekenis voor ons, vrouwen, van dit stuk, van deze aanklacht tegen het onrecht, dat de maatschappij ons aandoet. Want het is zoo wáár, zoo treffendwaar wat Gaston Leroux elders zegt:

'*Ziedaar de grootste slachtoffers. Het zijn de dochters en de zusters*, *die hebben hoog te houden de eer der familie*, *terwijl ondertusschen hun vaders en hun broers zich geen enkel levensgenot ontzeggen.*'

Ik wil u een geschiedenis vertellen uit mijn eigen leven, een *ware* geschiedenis; zij illustreert beter dan vele woorden de wáárheid van dit beweren.

Het is al eenige jaren geleden, ik had in een blad een artikel geschreven waarin ik, naar aanleiding van het daarin door mij behandelde onderwerp, mij eenigszins spottend uitliet over de 'Rein-leven'-beweging in den zin der bepáálde vereeniging, die onder dien naam optreedt, en welke vereeniging mij, om redenen die hier nu niet ter zake doen, toeschijnt haar doel voorbij te streven. Door een van die boosaardige toevalligheden, welke zetters op hun geweten plegen te laden, waren in het artikel de aanhalingsteekens uitgevallen, waardoor het den schijn kreeg, alsof ik mij een loopje veroorloofde met rein leven in 't algemeen genomen. - Wel, eenige dagen later had ik een van mijn mannelijke familieleden op mijn dak, en de aanklacht was niet malsch: Ik had door die woorden, door dat zinnetje, 'onzen' naam in het slijk gesleurd; een vrouw, die zóó iets schreef, onteerde 'onzen' naam; als ik *dat* kon meenen, had ik met hem als familielid voortaan afgedaan! Etc., etc. Een korte opheldering was voldoende om hem te doen inzien mijn onschuld in dezen, mijn volkomen onschuld aan het gebeurde. En we zijn dus gescheiden als even goede vrienden als we vroeger waren. Maar, weet ge wat ik hem bij die gelegenheid heb gezegd?

'Welnu, *als* het nu eens zóó ware, *als* ik dan dien zin had bedoeld, zóó als gij hem hebt believen te lezen, wat recht dan nog hebt gij? Zie mij aan - gelooft gij dat ik, na al wat ik schreef over vrouwen-liefde, na al wat 'men' heeft gelieven te lezen in *Het Eene Noodige* of in *De liefde in de Vrouwenquestie*, of in de *Hollandsche Lelie*, niet dikwijls genoeg in de gelegenheid ben geweest uw naam, 'onzen' naam te 'onteeren' - indien ik had *gewild?* Zie mij aan - zoo leelijk, zoo misdeeld, zoo oud ben ik niet, dat gij niet even goed begrijpt als ik, hoe gelegenheden tot wat gij als 'onzedelijk' gelieft te veroordeelen mij méér dan eenmaal geboden werden op mijn pad van alleen-staande, haar eigen weg gaande, haar eigen brood verdienende vrouw. Indien ik dus niet - 'viel', - om de schijnheilige uitdrukking te gebruiken van den Vrouwenbond van mevrouw De Clerq en haars gelijken in Haagsche zóógenaamde zedelijkheid, - indien ik hier rechtop vóór u sta, denkt ge dat ik bleef een 'fatsoenlijke' vrouw, omdat ik het 'vallen' liet voor de onnóózele 'eer van onzen familienaam', of, - omdat ik niet *wou*, omdat de man, dien ik zóó liefheb dat ik voor hem *wil* 'vallen', met blijdschap *wil* vallen, niet gekomen is op mijn pad?

'En *ik* vraag *u*, die thans om de eer van den naam, dien wij beiden dragen, u zoo te weer stelt tegen mij, omdat ik haar in uw oogen bezoedelde door een artikel dat gij "onzedelijk" acht, ik vraag u: met *welk* recht wilt *gij mij* uw moraal opdringen?

Gij, de aristocraat, die fortuin hebt, die uw dochters uithuwen zult met een goeden bruidsschat, aan wien gij acht een "goede partij", wat recht hebt gij uw enghartige fatsoensbegrippen te willen opdringen aan die eene uit uw geslacht, die géén fortuin meer had op zekeren dag, - waarlijk niet door *hare* schuld, - en die, terwijl hare broers "gestudeerde jongelui" waren voor wien de staatsruif openstond, *zichzelve* haar weg had te banen, in een wereld, die voor een jonge, een alleenstaande vrouw duizendmaal méér verleidingen heeft, en strikken, en moeilijkheden, dan voor een man - juist *omdat* ze is *vrouw*, omdat ze heeft een *lichaam* van *vrouw*, en wekt daarmede de begeerlijkheden van den man - en *zelve* heeft zinnen ook. Indien ik, op dien weg van alléénstrijden, met *geen* bruidsschat achter mij, met geen waarschijnlijkheid dus van de veilige huwelijkshaven *uwer* dochters, mijner bloedverwanten, indien ik "gevallen" ware op zekeren dag, verlokt door voorspiegelingen, verstrikt door beloften, of óók, vrijwillig uit eigen lijfsbegeeren, - met *welk recht* zoudt *gij mij* dat willen voor de voeten werpen... alleen omdat het onzen "naam" onteert... met welk *recht?*'

Hij, dien ik bedoel, moest me onder vier oogen gelijk geven. Maar toch, ik weet dat zijn deur voorgoed voor mij gesloten zou blijven, dat zijn hoed niet meer voor mij zou afgaan, indien ik ooit zou aanleiding geven tot ook maar één wáár gerucht van 'men' over mij in dit speciale opzicht - o, niet om *mijnentwille*, omdat hem dat smarten zou als 'christen' om *mij*, maar... om onzen familienaam.

Sudermann, in zijn *Heimat*, laat het zijn Magda zeggen zoo wáár, zóó als ik-zelve het óók zoo bitter ondervond: 'Stop ons dan liever in een klooster, indien gij ons het recht op liefde niet wilt laten. Maar, als gij ons drijft *in* de wereld, als ge ons dwingt ons eigen brood te verdienen, ons laat rondzwerven alléén, dan hebt ge geen recht ons te beletten dat wij óók zinnen hebben, dat wij óók nog wat anders verlangen van het leven dan alleen te mogen *arbeiden* erin.'

Dat is het - *dat* is 'het' geheim van de vrouwen-questie. Zij is niet dáárom zoo moeilijk, omdat zij ons heeft gesteld voor de consequentie van het naast en nevens den man moeten werken voor ons onderhoud, waar de huwelijken steeds afnemen en de bruidschatten steeds geringer worden; zij is het in dat diepste, dat nooit weg te nemen punt - *de liefde.* Voor den man is de bevrediging van zijn zinnen altijd een maatschappelijk onbeteekenende daad, uit welke hoogere of lagere behoefte hij ook handelt daarbij, die hem naar zijn 'fatsoen'lijke positie dezelfde doet blijven; voor de vrouw is datzelfde lijfsbegeeren een iets, waarmede zij - zoodra zij het bevredigt buiten het huwelijk om - haar geheele 'fatsoen'-bestaan, haar geheele verhouding tot haar familie, gansch haar levensomstandigheden wijzigt, zichzelve maatschappelijk vernietigt gewoonlijk. Vandaar dat zij zichzelve onthouding oplegt en - gelijk Gaston Leroux het zoo treffend zegt - zichzelve, zwijgend en onderworpen, 'droevig ziet verouderen.'

'*Luister naar haar harteklop*', roept hij uit, '*naar haar harteklop die is zooals uw eigen - klop van een hart gemaakt om te beminnen. En heb medelijden met haar - heb medelijden - er is geen grooter smart op heel de aarde.*'

De vrije-liefde-oplossing van Gaston Leroux echter *is* geen oplossing. In een tooneelstuk is een slot, waarin beide gelieven samen op de vlucht gaan, héél treffend en pakkend, in het rauwe werkelijke leven begint de ellende voor de vrouw dáár waar het tooneelstuk eindigt. M.i. zit 'm juist het héél-tragische van vrouwenleven *in* dat onveranderlijk zoozijn der dingen, het zoo-zijn van 'Wat niet sterft' - zooals ik deze zelfde 'fatsoen'-idee betitelde in den roman die onder dien titel van: *Wat nooit sterft* is verschenen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Boekbeschouwing.

(*Opgenomen op verzoek.*)

F. Marion Crawford, Taquisara. enz

Vóór in Taquisara, een werk van den nu overleden Amerikaanschen veelschrijver F. Marion Crawford, die zich een zoo groote vermaardheid heeft verworven, staat een lange lijst der lijvige romans, waarmede hij het lezend publiek heeft verheugd; en het is waarschijnlijk, indien de man nog wat tijd van leven had gehad, dat wij die

lijst nog belangrijk zouden zien uitgebreid, want hij beschikte over een merkwaardige vruchtbaarheid in het verzinnen van ingewikkelde roman-intrigues, waardoor hij in staat was ieder jaar minstens twee deeltjes van de Tauchnitsuitgave met een breedvoerig gesponnen verhaal te verrijken.

Ik wil gaarne bekennen dat ik niet den moed heb gehad den lijvigen boekenstapel, die de verzamelde werken van Crawford vormen, te doorworstelen. Dat is echter om hem te beoordeelen ook niet noodig. Het is voldoende hier en daar een greep in de verschillende romans te doen, om er achter te komen, dat allen volgens bepaalde regels worden saamgesteld, en dus, ondanks een schijnbare verscheidenheid, in hoofdzaak op elkander gelijken. En ik geloof dan ook dat het voldoende is wanneer men het offer aan zijn recensenten-plicht heeft gebracht van én mr. Isaacs én Zoroaster én A tale of a lonely parish én Saracinesca én Paul Patoff én Greifenstein èn Sant Ilario én Taquisara te hebben doorworsteld, om met recht te kunnen beweren dat deze, bij het publiek door geheel Europa zoo geliefde auteur, zijn romans allen toebereidde naar hetzelfde, blijkbaar voor de meeste menschen zeer smakelijke recept: Neem een groot aantal personen, haspel hun omstandigheden dooreen op een hoogst verwikkelde en schijnbaar niet te ontwarren wijze, plaats de handeling nu eens in Azië, dan in Duitschland, dan weer in Italië, dan weer in Constantinopel of elders, schrijf er op los zonder eenige karakter-studie of schoonheid van stijl, maar prettig, levendig, los; maak uw knoop langzamerhand weer even

handig uit elkaar als gij hem in elkaar hebt gedraaid, vereenig ten slotte uw held en heldin, na het gebruikelijk aantal tegenspoeden, op de bekende gelukkige wijze, geef aan uw aldus toebereiden schotel een vreemdklinkenden naam, en gij kunt er zeker van zijn -: het gaat er in bij uw lezers.

Ja, - zij gaan er inderdaad in, de romans van Crawford. Zij worden door de Tauchnitz editie over de geheele wereld verspreid, en vinden veel gretiger bijval dan de werken van andere schrijvers, die zich veel meer moeite geven, veel ernstiger werken, en veel grooter kunstgevoel bezitten.

Zij behooren tot dat prettig geschreven boeiend soort van boeken, zooals het gros der menschen ze voor hun uitspanningslectuur verlangt, die zich lezen laten in een gezellig hoekje bij den haard, in een easy-chair, waarover gij van tijd tot tijd eens in slaap kunt vallen, om dan bij het wakker worden zonder eenige moeite den draad terug te vinden, die geen hooge vlucht van uw gedachten vergen, die u niet lastig vallen met wijsgeerige, godsdienstige, of sociale vraagstukken, die u geen stuitende beelden voor oogen tooveren waardoor gij wordt opgeschrikt uit uw indolente zelfgenoegzaamheid, die u den tijd korten met een wezelijk heel aardig in elkaar gezet, spannend intriguetje, waarvan gij, al naarmate gij meer of minder ver in 't roman-lezen zijt, u met meer of minder nieuwsgierigheid afvraagt hoe het zal afloopen, en die u aan het slot, in plaats van u op de moderne triestige manier door een onbevredigenden afloop, met een vraagteeken er achter, te ontstemmen, een aardig gelukkig tafereel laten zien van beloonde deugd en trouw, na tegenspoed en beproeving, - waardoor gij in de illusiën wordt gewiegd, dat het in het werkelijk leven ook zoo gaat.

Met uitzondering van Mr. Isaacs en Zoroaster, die tot Marion Crawford's allereerste voortbrengselen behooren, en waarin, misschien juist om die reden, hier en daar meer oorspronkelijkheid en verzorgdheid van taal en stijl is dan in de latere, - en van A tale of a lonely parish dat een bepaald prul moet heeten, - waarvan een man die eenigen prijs stelt op zijn letterkundigen naam zich moet schamen het geschreven te hebben, - kan men van Crawford's romans in het algemeen genomen zeggen, dat zij in den grond beschouwd ‘Machwerk’ -, gelijk het duitsche woord zoo juist luidt, - zijn; maar, Machwerk dat u niet onaangenaam den tijd kan korten, als gij niets beters te doen hebt, als gij ziek zijt bijvoorbeeld, en zwaardere lectuur u zou vermoeien, of op reis, aan boord, in een spoor-coupé als gij genoeg hebt van het gezelschap uwer medereizigers, en door hun gebabbel toch te veel wordt afgeleid om iets degelijks ter hand te nemen. - Mr. Isaacs en Zoroaster zijn beide op het effect berekend -, ongeveer als in der tijd Rider Haggard's ‘She’ -, maar met veel minder talent. Zij spelen in ver afgelegen streken, en hebben zulke fantastische hoofdpersonen en gebeurtenissen tot onderwerp, dat men ze geen oogenblik ernstig kan nemen. Maar er ligt over die novellen een niet onbekoorlijk waas van oorspronkelijkheid van vinding en van buitengewoonheid van avonturen; wij worden verplaatst in andere toestanden, andere denkbeelden dan de onze, en de wijze waarop Crawford dat doet is onderhoudend genoeg om ons te doen vergeten, dat hij ons eigenlijk maar wat op den mouw spelt. - Wat A tale of a lonely parisch aangaat, - het is vreemd dat een auteur, die in elk geval beschikt, getuige zijn overige romans, over het talent een verhaal aardig en spannend in elkaar te zetten en geleidelijk te ontwikkelen, een jammerlijk langdradig geschiedenisje, waarvan ieder den afloop dadelijk kan gissen, aan het publiek heeft willen aanbieden, - uitgesponnen tot de lengte van twee deelen

Tauchnitz. Het gegeven is zoo ouderwetsch mogelijk; - die onbekende dame, die zich met haar kind in het dorp komt vestigen, en door haar schoonheid, deugd etc. natuurlijk de algemeene aandacht trekt, en aanleiding geeft tot allerlei gissingen, - die echtgenoot wiens bestaan zij verheimelijkt omdat hij een misdadiger is, die ergens een onteerende straf boet, - de misverstanden daardoor ontstaan, waarbij natuurlijk de liefde in het spel komt, de belachelijke van een schooljongen en de ernstige van den 'Squire' - (dat in iederen engelschen roman onvermijdelijke wezen waarop de geheele intrigue gewoonlijk gebouwd is,) - dat alles is zoo afgezaagd en banaal mogelijk, en wordt het nog meer door de kleurlooze, matte wijze waarop het wordt beschreven, zooals b.v. de bespottelijke kalverliefde van den gymnasiast op de veel oudere gewaande weduwe, waarvan iets geestigs te maken ware geweest, maar die, in plaats van ons te doen glimlachen, slechts geeuwen doet van verveling. En geheel daarbij passend is die ontknooping, die wij van het begin af

tusschen de regels konden lezen - dat beleefd ter rechter tijd dood gaan van den misdadigen echtgenoot, waardoor zijn weduwe in staat wordt gesteld den ‘Squire’ met haar hand te verheugen, terwijl de auteur, om iedereen gelukkig te maken, zijn gymnasiast, nu de moeder hem ontgaat, aan de meer voor hem in leeftijd passende dochter uithuwelijkt. - Ik weet niet hoe het deugdzame, en over het geheel niet veeleischende Engelsche publiek over zulk een pennevrucht van den geliefden schrijver oordeelt, maar ik durf wel te kunnen beweren, dat hij in het buitenland zijn roem niet dáárdoor zou hebben gevestigd, maar onopgemerkt ware gebleven, had hij niet zijn latere, veel betere, cosmopolitische romans geschreven, vooral de Italiaansche serie. Indien ik mij niet vergis had Marion Crawford zich sinds de laatste jaren voor goed te Rome gevestigd, en hij spreidt zijn kennis van de Italiaansche groote wereld met welbehagen ten toon in een reeks van werken als Saracinesca, Sant Ilario, Don Orsino, Pietro Ghisleri, Casa Braecio, Taquisara, - ja misschien nog wel meer; ik moet erkennen dat ik niet volkomen op de hoogte ben van het steeds aangegroeide aantal zijner romans. - Saracinesca komt mij de best geslaagde van allen, welke ik gelezen heb, voor.

Het boek speelt in Rome, en is de tamelijk vervlochten historie van prins Saracinesca's liefde voor een vrouw die, om familieleden te behagen, zich verkocht heeft aan een ouden afgeleefden rijkaard, - en die hij, na haar op de meest ridderlijke en deugdzame wijze op een afstand bemind te hebben, hetgeen zij harerzijds hem ook doet, - ten slotte tot belooning als vrouw naar het altaar mag voeren; - daar haar hiertoe in den weg zijnde echtgenoot zoo goed is ter rechter tijd dood te gaan.

Op zich zelf beschouwd is ook deze knoop dus noch nieuw van vinding, noch belangrijk wat het verloop der gebeurtenissen betreft. Maar de uitvoering van het verhaal vergoedt veel. Het is handig in elkaar gezet; het wordt gestoffeerd door een boeienden achtergrond van beschrijvingen van het Romeinsche highlife, op feesten, kasteelen enz.; het behelst een groot aantal handelende personen, wier gesprekken wel niet diep zijn, noch getuigen van veel karakter-studie bij den auteur, maar zich prettig en vlug laten lezen.

De omgang tusschen vader en zoon Saracinesca wordt op die manier werkelijk heel aardig beschreven. En de hoofdpersoon, de jonge prins Saracinesca, - al is zijn doen wat heel romanesk en zijn beminnen van de vrouw zijner keuze wat conventioneeldeugdzaam. - is ons toch door de mannelijkheid en het uit één stuk van zijn optreden sympathiek. Daarbij komt nog dat Crawford, zoodra hij zijn personen wat vreemd of onlogisch verkiest te laten handelen, heel handig midden tusschen zijn verhaal in er ons aan herinnert hoe wij met Italianen te doen hebben, Romeinsche prinsen en hertogen en kardinalen, met wien wij nu eenmaal niet op zoo vertrouwelijken voet staan als hij, zoodat wij niet kunnen beoordeelen hoe wonderlijk deze groote heeren gewoon zijn zich te gedragen. Daar hier nu niet veel tegen te zeggen valt zullen de meeste lezers zich wel gemoedelijk bij deze verklaring van hetgeen hun onwaarschijnlijk voorkomt neerleggen: - en ik kan mij voorstellen dat voor het groote publiek, hetwelk aan een boek geen hoogere eischen stelt dan er aangenaam door te worden beziggehouden, een beschaafd geschreven roman, met een flink in elkaar gezette intrigue als Saracinesca, een groote aanwinst is geweest. - Men moet echter niet ‘des Guten zuviel haben’; wanneer men na Saracinesca Sant-Ilario, dat er een vervolg op is, leest, begint men reeds te bemerken, hoe dezelfde trucs, dezelfde kleine kunstgrepen en middelen om verwarringen te stichten en

vergissingen weer te recht te brengen, die in het eerste werk dienst deden, ook voor het tweede zijn aangewend. En, na de ervaring die ik telkens, na lezing van elken nieuw verschenen roman van Crawford weer gemaakt heb, geloof ik wel te durven aannemen, dat de toevallig niet door mij gelezene naar hetzelfde model zijn vervaardigd. - Taquisara, ofschoon ik het niet volkomen zoo boeiend saamgesteld acht als Saracinesca, bezit toch weder in hoofdzaak dezelfde deugden en gebreken, en is ook weder in denzelfden geest samengeflanst. - De held, wiens persoonlijkheid sterke overeenkomst heeft met die van prins Saracinesca -, het is Crawford zichtbaar te veel moeite iets nieuws in dit opzicht te scheppen, - kan, evenals zijn voorganger, het meisje zijner keuze niet huwen -; ditmaal omdat de dame gebonden is niet door een huwelijk, maar door een zeer eigenaardige verhouding van half engagement met den besten en half stervenden vriend van Taquisara (haar minnaar en haar eigen liefde). In ruim zeshonderd bladzijden volgen wij de ontwikkeling dezer schijnbaar hope-

looze liefdesgeschiedenis, waarbij wij onderweeg worden onledig gehouden met de bij Crawford gebruikelijke spannende momenten -, een paar pogingen tot vergiftiging, een zelfmoord, een verduistering van gelden, een krankzinnig- worden, een tragische afpersing van huwelijks-belofte om een zieke het leven te redden, etc. etc. Na zulk een climax van akeligheden, waarin Taquisara en Veronica zich weder even braaf en fatsoenlijk gehouden hebben als gepast is voor de helden van een boek, dat in een Engelschen drawing-room op tafel mag liggen, komen wij tot de te verwachten 'bevredigende' oplossing, op de eveneens bij Crawford bekende wijze - doordien de te veel zijnde persoon, in dit geval de ziekelijke minnaar van Veronica, en de vriend van Taquisara, zoo vriendelijk is het tijdelijke met het eeuwige te verwisselen, waardoor de beide achterblijvende zwaarbeproefde geliefden aan het eind van al hun rampspoed geraken, door dat alleen-zaligmakende huwelijk, waarmede in romans van deze kracht altijd het boek besluit, - alsof er, ook voor elkander wezenlijk beminnende menschen, na den trouwdag, geen verdriet meer denkbaar ware.

Intusschen twijfel ik er niet aan dat ook na zijn dood de romans van Crawford hunnen weg wel vinden zullen. Zoo zij allen op denzelfden leest zijn gefabriceerd, zij bezitten ook dezelfde goede eigenschappen: zij zijn niet langdradig; zij zijn wel wat gezocht maar vol van boeiend saamgeweven verwikkelingen en ontknoopingen, zij vermoeien niet door een zeurigen stijl of boekachtige gesprekken; de personen zijn natuurlijk in hun wijze van spreken en doen, en wekken door hun roerende lotgevallen bij de lezers, vooral de dames-lezers, een niet al te schokkende aandoenlijkheid op - terwijl het einde weer kalmeerend en zenuwbedarend is, en een gevoel nalaat van rust en tevredenheid, omdat de ondeugd gestraft en de deugd beloond wordt, - en het leven dus toch zoo kwaad nog niet is, als sommige realistische schrijvers het voorstellen durven.

Crawford is geen diepvoelend, veel denkend kunstenaar; ik geloof ook niet dat hij daarvoor wilde doorgaan. Hij is niet meer geweest dan een eerste klasse fabrikant van romans. En omdat hij onderhoudende, van handigheid en goeden smaak en wereldkennis getuigende boeken wist te schrijven, in een prettigen, beschaafden toon en stijl, is het gevolg dat hij veel grooter vermaardheid bezit dan menig auteur die veel hooger staat dan hij, en misschien over één bladzijde van zijn boek méér werkt dan Crawford over de twee deelen van de Tauchnitz samen deed, - en dat hij zeker met zijn arbeid veel meer geld verdiende dan deze.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.

Een Gekraakt Nootje.
I.

Zeer Geachte Freule.

Ik hoop dat U mij zult willen toestaan Uw nootje, toegevoegd aan mijn Gedachtenwisseling '*Zekere Multatuli-beoordeelaars*', thans te beantwoorden. Een beetje 'woorden-zifterij' kan ik helaas niet vermijden.... Vooraf vraag ik excuus daarvoor aan ongeduldige lezeressen en heetbloedige lezers. En thans - terzake!

U acht het een ‘algemeen bekend feit dat Multatuli ‘hoogmoedig’ was. Dat ‘algemeen bekend’,.... nu, dat moet ik wel als volkomen juist onderschrijven. Men leest geen biografische studie over Multatuli, of woorden als ‘hoogmoedig’ en ‘verwaand’ zijn schering en inslag. En met loffelijken ijver zorgen zijn vijanden ervoor, dat die ‘bekendheid’ steeds algemeener wordt! - Doch dat Multatuli's hoogmoed een *feit* zou zijn.... zie, daar val ik over! Tenzij U aan dat ‘hoogmoedig’ dezelfde beteekenis hecht als Multatuli zèlf, nl.: ‘hoogmoed is hoogen moed.... den moed om hoog te staan!’ - in M's tijd behoorde daartoe immers veel moed! Valsche nederigheid was tot Deugd verheven! - In dat geval beschouw ik Uw ‘hoogmoedig’ als eene welverdiende hulde de nagedachtenis van Multatuli gebracht... Want hij wàs hoog! Hoe hoog stond hij niet boven de wawelaars, droogstoppels, muurlingen, lapsen, slijmeringen, stoffels, etc. van zijn tijd! Ver, oneindig ver was hij boven hen verheven. En zoovaak hij zich hiervan wèl-bewust verklaart, moeten we hem dit niet aanrekenen als verwaandheid, doch waardeeren als een uiting van zijn eerlijke alle-schijn-nederigheid-hatende ziel!

Freule! Ik kan niet aannemen dat U Multatuli beschouwt als hoogmoedig in die ongunstige beteekenis, die er gewoonlijk aan dit dubbelslachtige woord wordt gehecht: de dwaasheid, zichzelf hooger te wanen dan men inderdaad is... platte, kinderachtige verwaandheid dus, - want - en dit weten we allen - die was Multatuli vreemd, daar stond hij weer te-ver boven.

En toch schermen zijn vijanden nog herhaaldelijk met dit woord, tòch gebruikte ook Schaepman dien hoogmoed in den ongunstigsten zin! Dat was dus *laster*.

En daarop wees ik U in mijn vorige Gedachtenwisseling. -

Gaarne zou ik ook nog even Uw tweede opmerking, betreffende de spelling van het woord God, beantwoordend, - Uwe opmerking, die op mij den indruk maakte alsof U Schaepman's ‘*ploerten*’ rechtvaardigen wilde. -

Uw opinie was: ‘het is jammer dat M. God schreef met 'n g; waarom geloovigen hierdoor gekwetst in hunne overtuiging?’

Welnu, wat was Multatuli's optreden anders, dan één felle slag in het aangezicht der geloovigen? De vraag is: had hij Recht? - En na 't lezen van zijn werken, zal ieder daarop met ja moeten antwoorden.

En bovendien: bezitten dan de òngeloovigen geen overtuiging? Welnu, even dwaas zou het zijn den atheïsten te verbieden God met 'n g te schrijven, òmdat sommige geloovigen daardoor eens in hun overtuiging gekwetst mochten worden, als den geloovigen te zeggen: ‘schrijf toch voortaan God met 'n klein g'tje, het is eene kleine moeite en ge doet er den atheïsten zoo machtig veel genoegen mede!’

Dat ‘eerbied hebben’ voor anderer overtuiging is trouwens m.i. slechts een frase. Alleen zij, die neutraal zijn op geloofs-gebied, (en welbeschouwd is eigenlijk niemand dat, want zelfs de onverschilligste mensch houdt er nog zoo'n eigen meeninkje op na, dat hij - zoo noodig - met vuur zal verdedigen) slechts neutralen kunnen die ‘eerbied’ blijven volhouden. *Bestrijders* van den godsdienst kunnen in hun strijd onmogelijk de geloovigen sparen, moèten hen herhaaldelijk in hun overtuiging kwetsen; dat is eenvoudig. -

Bestrijders van het ‘voortwoekerend-ongeloot’[*)], van het ‘helaas-steeds meer-veldwinnende-materialisme’, handelen evenzoo tegenover de ‘goddeloozen’.[**)]

Mijn vriend had een konijntje, hetwelk hij als een god vereerde. Zijn huisgenooten, die wel wisten dat de minste spottende aanmerking op zijn zonderlinge eere-dienst hem prikkelde tot heftige woorden, eerbiedigden tenslotte zijn dwaas geloof, ja, deden hem zelfs het genoegen met een soort van eerbied over zijn konijntje te spreken - wanneer hij-zelf dit hem zoo dierbare onderwerp aanroerde. -

Vaak ontving ik brieven van hem waarin hij mij sprak van 't geluk dat hij vond in zijn geloof aan de goddelijkheid van zijn Konijn, (met 'n hoofdletter). Door medelijden met hem bewogen trachtte ik toen hem de dwaasheid van zijn konijnen-geloof aan 't verstand te brengen en schreef konijn met 'n kleine k.

Doch, de arme dwaas geraakte buiten zichzelve. - Gij kwetst mij in m'n overtuiging, gij schrijft konijn met 'n kleine k, ge zijt 'n ploert enz., enz.

Kon *ik* het helpen, dat zijn Konijn voor mij slechts een konijntje was?

22/9 '10.

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

Antwoord Redactrice.

Ik heb Multatuli niet persoonlijk gekend, en kan dus niet beoordeelen of hij werkelijk hoogmoedig is geweest, of niet. Afgaande op de mij door velen, die hem wèl persoonlijk kenden, verzekerde daadzaak dat hij inderdaad ‘ijdel’ was, heb ik dat te eerder geloofd, èn omdat niemand onzer zonder gebreken is, èn omdat ‘groote mannen’ op het speciale punt ijdelheid soms ontzettend klein zijn. Maar, aan den anderen kant, ik erken dat het altijd gevaarlijk is iets te gelooven dat men niet *weet*

*) Let op dat ‘*voortwoekerend*’. Hoe handig vereenzelvigt men ‘ongeloof’ met ‘*onkruid*’! S.

**) In kerkelijke bladen wordt dat ‘goddeloozen’ herhaaldelijk gelanceerd! Ook omtrent de beteekenis hiervan is natuurlijk begrips-verwarring... *ontstaan*! Of zou zij *geschapen* zijn, door hare handige exploitanten?

uit eigen ervaring, dus, op dit punt schort ik mijn oordeel op, liever dan het vol te houden.

Iets anders is de quaestie van het God met een kleinen letter schrijven. God is voor zoovelen onzer iets *Heiligs*, dat ik het een onnoodige beleediging derzulken godsdienst-gevoel aangedaan acht, dit woord met een kleinen letter te schrijven. Ik weet wel dat Multatuli zijn geheele leven lang streed tegen God, als volgens hem niet bestaande. Maar, wat wist hij, Multatuli er van af? Zooveel of zoo weinig als wij allen. Juist daarom vind ik zulk kleingeestig gedoe onnoodig.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Aan 'Een vrije Socialist.'*)

(Uit Indië toegezonden).

U geeft aan Mevrouw Arntzenius de gruwelen ter overweging van Bloedbruiloft en Inquisitie en geeft blijk van de meening als zou elke Roomsche dáárover in verrukking moeten zijn.

Dit is verkeerde argumentatie: Men weerlegt ook niet het Communisme van Leo Tolstoï, met te wijzen op de Petroleuses der Commune. En is niet het gepeupel van Barthelomeusnacht, Commune, Moord-op-de-de Witten, e.t.q. altijd en overal éénzelfde redelooze schandtroep; van welken Naam of Idee zij ook de uiterlijke leus moog brullen?

Stel eens, men vroeg een denkend Revolutionair,†) of hij in extase was over het schrikbewind der Fransche Revolutie! dan zou hij kunnen antwoorden: 'Ik verafschuw die excessen, zie duidelijk de schurkerij der macht- en buitbegeerigen onder de drijvers, maar die Revolutie *moest* plaats hebben. Want waar behoudzucht aan Evolutie dammen stelt, daar hoopt die onbedwingbare energie zich op en doet de dammen bezwijken. En zooals een doorbrekende stroom zich troebelt, door 't opgewoelde slijk zijner bedding, zoo geeft elke Revolutie vrij spel aan het bandeloos geworden gemeen. Toch, hoeveel laagheden ook in haren naam begaan zijn, hoeveel bloed en tranen zij gekost heeft, wij zien den stroom der Evolutie, dien zij baan brak, weer helder worden en het offer der duizenden die vielen, ware vreugdvol gebracht als zij vermocht hadden de wezenlijke uitkomst te zien.

Nu droegen de offers der Inquisitie hàar geen vrucht van zegepraal en vervulde de Roomsche Kerk de remmende rol van 't 'Ancien régime'. Zij had hare Revolutie in de Hervorming en wij zien hoe de krachten der Evolutie blijven doorwerken, óók in het haar gebleven bolwerk. Ook in deze organisatie zijn individualiteiten die bóven het heerschende principe staan en die het hunnen

*) Zie No. 5 dezer jaargang.

†) M.i. kan men dit redelijkerwijs slechts zijn onder bepaalde toestanden en te bepaalder plaatse; in concreto dus, nooit in abstracto. Een 'revolutionair uit beginsel' is absurd

plicht achten den Goddelijken Meester getrouw te zijn, door te *blijven* en de evolutie der Kerk te dienen. Hun werk zal niet verloren zijn.

Maar, al mogen er in hunnen tijd geestdrijvers zijn geweest, die oprecht meenden Gode 'meerdere eere' te geven met het uitroeien van *ketters*, de tijd - d.i. Gods voortgaande openbaring - heeft hun woeden geoordeeld en klaar doen blijken dat *ketterij* - d.i. de drang tot zelfstandig denken - onuitroeibaar is. Daarom moeten wij vooral niet voedsel blijven geven aan gedachten, dat elke Roomsche die gruwelen gaarne zou herhaald zien.

Gedachten zijn machtig! daarvan ontvangen wij meer en meer de stellige bewijzen; telepathie vangt aan wetenschappelijk gekend te worden. We mogen gedachten dus niet langer 'tolvrij' verklaren. Integendeel, door het beste te denken van anderen, zullen wij het goede in hen versterken en aan hartstocht moet daarbij het zwijgen bevolen worden.

Dat kunnen wij ook ten dezen. Want ook de Roomsche Kerk heeft hare echte wijzen en heiligen - al dan niet gecanoniseerd -, hare sacramenten dràgen een kern van Goddelijk leven, vervullend de harten die er zich voor openstellen; toewijding voert tot gemeenschap met God óók binnen hàre grenzen en zielevrede wordt ook daar gevonden. Wie strijdensmoe, gewond, terneerligt is zeer ontvankelijk voor hare lokstem, die rust belooft door overgave. - Zeker, het wijst op een sterker geest *geen* afstand te doen van zich zelven; doch er is voor ieder onzer een grens, waar het vertrouwen op *eindige kracht* hem begeeft. Dan behòeven wij den steun der *Oneindige Kracht* en wie die dan niet *in* zich kènt, die zoekt ze *buiten* zich.

In mijn vorig schrijven - aan Mevr. Arntzenius - gebruikte ik de benaming 'Katholieke kerk'; ditmaal schreef ik 'Roomsche'.

Ik acht het laatste juister, want *Katholiek* beteekent *Algemeen* en de Roomsche kerk, evenals de Grieksche, draagt ten onrechte den naam 'Katholiek'. Want zij weigert hare kracht te zoeken in de vereeniging àller Christenen, in wat hen *allen* heilig is en evident; sluit daarentegen uit van hare gemeenschap en genademiddelen, al wie zich verzet tegen 't gezag harer priesters, in eenig onderdeel van credo of dogma.

Tjiharoes, 30/8 '10.

v. A.

III.
Is Electriciteit stof?

Aan Josephine Giese.

Met belangstelling heb ik gelezen van Josephine Giese, hare beschouwing over 'Christian Science' door Mrs. Eddy, leerlinge van Mr. Ph. Quimby. Ik geloof met M. Giese dat verachting van stof op onwetendheid moet berusten. Ik zou denken dat de geheele schepping is gewonnen uit stof, door wisseling en volmaking. Neem een hand van 't vuilste kamerstof, infecteer het met zeker iets, breng het een oogenblik in broei onder de zonnewarmte en die stof blijkt te leven, kiem te bezitten,

evenzoogoed als de pul van de mier want na een oogenblik wachtens ontplooien zich uit het stof schepselen (vlooien).

Laat wederom dezen infecteeren en er verschijnen torretjes, zoo voortgaande geloof ik - ontwikkelt zich uit elk wezen een andere soort, tot uit den aap of den hond den mensch. Dus geen Darwinistische zichtbare overgang maar onaanschouwelijke. Uit den mensch wederom de ster, schitterend naarmate die mensch edel was. Komende aan den hemel of in het duister heelal. Afscheidelijke vermenigvuldiging onder elkaar. De hoogeren - de lageren beheerschende en leidende, tot de ster over den mensch. Alles stof, wachtende op infectie om over te leven in schooneren vorm.

Maar vèrder zegt Josephine Giese op pagina 163, ‘electriciteit de beweegkracht van het Universum is ook stof’.

Ik geloof niet dat Mrs. Eddy, bedoelde - waar zij schreef over stof - dat die dood is - anders dan de tastbare stof, niet de ontastbare als zuurstof, - licht- en krachtstof.

Electriciteit is in tastbaren zin geen stof te noemen. Slechts contact. Wat zij infecteert leeft. Hare geheime strooming tusschen lager en hooger de mediumieke kracht (spiritisme).

Het heeft mij meermalen getroffen dat de schoonere soorten onderling soms abnorme andere soorten ontplooien, gebrekkige vormen (echter *innerlijk* van gaven normaal). Later heb ik daaraan de volgende verklaring gegeven: de geboortevorm is afhankelijk van het omhulsel, de dop waarin de kiem leeft. Evenals men nu een peer of appel als rariteit kan kweeken door ze te laten groeien in een flesch, geeft ook vervorming (aandoening) van het menschenei een misstand. Waar te nemen indien men een kip's ei verkrijgt door vervorming van ovaal in vingervormig en dan rare kuikens verkrijgt.

Ik zal niet afdwalen. Slechts herhalen, dat ik Josephine's inzending met belangstelling heb gelezen, maar betwijfel of electriciteit stof is van de soort zooals Mrs. Eddy deze bedoelde.

H. VAN HOLK.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Jupiter. - Was dit niet het pseudoniem door u de laatste maal opgegeven? Gelieve het s.v.p., als gij mij schrijft, telkens te herhalen - gij moogt ook mijnentwege telkens een nieuw kiezen - maar *ik* kan niet onthouden telkens welk pseudoniem ieder mijner correspondenten zich koos, bij de overtalrijkheid der correspondenties. - Aanmerkingen, omtrent drukfouten in spelling van namen of van onderteekening, moeten *niet* tot mij, maar tot den *uitgever* van de Lelie gericht worden. Lees s.v.p. de regels dienaangaande, die gij vermeld vindt bovenaan in elk nommer van de Lelies.

Rudie. - Gij vraagt 'waarom meisjes, die beneden het gewone zedelijkheidspeil staan, dan dikwijls beklagenswaardig worden genoemd,' en verzoekt mij U daarop eenigszins breedvoerig te willen beantwoorden. - Laat mij U, in verband met de rest van Uw brief, terstond verzekeren, dat ik noch Uw vraag als zoodanig, noch Uw verzoek om een eenigszins breedvoerig antwoord ook maar in het geringste kwalijk neem. Integendeel, ik ben altijd blij, wanneer iemand, die lust gevoelt tot correspondentie, maar niet recht durfde tot hiertoe, in dat opzicht hare aarzelingen aan den kant zet, want ik wil niets liever, dan, zooveel in mijn macht staat, en naar mijn beste weten en oprechte overtuigingen, inlichten en raden en helpen. Dus, vraag steeds gerust.

Wat nu de door U thans ter sprake gebrachte zaak betreft, ik voor mij ben het in hoofdzaak geheel ééns met hen, die zulke meisjes beklagenswaardig noemen, ofschoon ik hier uitdrukkelijk bijvoeg, dat er in den laatsten tijd een zekere sentimenteele strooming bestaat onder de allernieuwste soort feministen, om onzedelijke levenswijzen als het ware te verheffen *boven* zedelijkheid, bij wijze van daad van moed, iets waartegen ik uitdrukkelijk *protesteer* als onnatuur en overdrevenheid.

Maar, die meisjes waarvan gij spreekt, *zijn* beklagenswaardig. Hebt gij er wel eens over nagedacht aan welke verzoekingen zij zijn blootgesteld, heel jong al genoodzaakt haar eigen brood te verdienen, met een mooi gezichtje (en och dat behoeft niet eens, *jeugd* is gewoonlijk al voldoende), in een of andere betrekking geplaatst, waarin de verleiding telkens aan hare deur klopt, winkeljuffrouw, dienstbode, naaister, etc. etc.? Zij *moeten* dikwijls goed gekleed zijn, en ontvangen daartoe een te gering salaris; dikwijls ook - en is dat haar wel zoo heel kwalijk te nemen - *willen* zij zelve gaarne zich mooi kleeden. Want zij zien dagelijks in hare betrekking mooi-aangekleede en niets-doende dames, soms veel minder jong en minder knap dan zij-zelve, zij moeten met die dames spreken over flatteerende costumes en dito hoeden, in een woord, haar heele leven is één verleiding. En nu komt er op zekeren dag een man in haar leven, en biedt haar aan wat zij zoo graag heeft, en paait haar met mooie beloften, en zij laat zich overhalen - - en, als dan het gewone eindje komt, en zij blijft zitten met 'n kind, dat zij moet onderhouden ook nog, want *hij* laat haar in den steek, dan komt de 'schande' op háár hoofd, en niemand wil meer van haar weten in een 'fatsoenlijke' betrekking. - Vindt gij heusch zulke meisjes slechter dan de mannen die haar erin lieten loopen? Ik niet. - En nu spreek ik nog maar van het gewone minst-beklagenswaardige soort van 'vallen', namelijk uit begeerte naar geld en weelde. Maar, gij-zelve spreekt een eindje verder in Uw brief van: 'haar hartstocht niet kunnen bedwingen'. Indien gij daarmede bedoelt, dat zij zich door liefde-beloften laten verlokken, omdat zij-zelve óók liefhebben, vindt gij dan zoo'n meisje niet een eerst recht beklagenswaardige? Zij weet misschien wel dat de man dien zij zich geeft haar niet zal trouwen, omdat hij van een anderen stand is dan de hare. Goed, maar

hij paait haar met beloften, en zij, harerzijds, heeft hem lief. En dan laat zij zich door de bekoring van het oogenblik verlokken, en geeft hem het beste wat *zij* heeft als vrouw. En, als 't gebeurd is, dan moet zij maar zien hoe zij verder door de wereld komt, want *hij* blijft in ieders oogen een ‘fatsoenlijk man’, maar *zij* is voortaan een ‘slecht’ meisje. En *dat* juist brengt zoovelen, die van huis uit volstrekt *niet* van plan waren te vervallen tot een onzedelijk leven, uit *noodzaak*, tot een voortdurend lager zinken: dat door iedereen met den vinger worden nagewezen als ‘slecht’, onzedelijk. Ik-zelve heb het bijgewoond hoe een uitstekend-oppassende dienstbode, in een gezin waarin men niet wist dat zij een onecht kind bij hare ouders in de provincie had uitbesteed (en voor wiens onderhoud zij hard werkte), werd zwart gemaakt en belasterd door toevallig achter de waarheid gekomen bekenden dier familie waar zij diende. - Wist men wel welk een onzedelijk schepsel men in huis had? - Wist men wel dat zij *zelfs* een onecht kind had, bij hare ouders uitbesteed, etc. etc. - Ziet gij, zoo gaat het. Zoo wordt eene, die al het mogelijke doet om zich-zelve er weer bovenop te werken, door de schijnheilige ‘fatsoenlijke’ wereld naar beneden gedrukt en in het slijk geworpen. Want, dit komt er nog bij, dat de *schijnheiligheid* van de zoogenaamde ‘fatsoenlijke’ menschen zoo ontzettend gróót is!

Er gebeurt zóó veel ongerechtigheid en onzedelijkheid in de zoogenaamd deftige en fatsoenlijke standen, dat het heusch niet aangaat néér te zien op haar, die, alleen omdat zij geen geld en geen voorname positie hebben, worden met den vinger nagewezen, om dezelfde zonden welke allerlei soms schijnbaar ‘fatsoenlijke’ dames óók begaan, op allerlei manieren.

Uw vraag is zoo vaag gesteld, dat ik hem hier slechts aldus in algemeenheden kan beantwoorden; indien gij echter mij nog nader wilt schrijven *welk* soort meisjes gij bedoelt, dan kan ik misschien in nog meer bijzonderheden treden. Want, óók de publieke vrouwen de allerlaagste soort van onzedelijken, zijn heel dikwijls beklagenswaardig, omdat zij reeds van huis uit in een omgeving verkeeren, waarin hun geen andere toevlucht overblijft dan denzelfden weg opgaan. - Juist om al die redenen heb ik voor mij een veel grooter minachting voor de zoogenaamd fatsoenlijke vrouwen, die, nadat zij uit berekening een of ander huwelijk deden, in stilte de kat in donker knijpen, en die niemand *durft* veroordeelen omdat zij, door haar positie en levenskring beschermd worden, dan voor de met den vinger nagewezenen uit de lagere volksklassen,

die, terwijl de man die haar verleidde in geen enkel opzicht wordt veroordeeld om zijn daad, harerzijds alléén de schande en, gelijk ik hierboven reeds zeide, nog dikwijls het onderhoud van kinderen hebben te dragen.

Lieve Rüdie, gij ziet dat ik trachtte Uw vraag zoo uitvoerig mogelijk te beantwoorden; echter, dit is een zoo veelzijdig onderwerp, dat er nog bladzijden en bladzijden vol over valt te zeggen. Daarom is het beste, indien ik U nog niet voldeed, in een of ander opzicht, dat gij mij blijft vragen, terwijl ik mijnerzijds U steeds gaarne zal inlichten. Ten slotte hartelijk dank voor Uw belangstelling in de Lelie, en voor Uw goede wenschen voor mijn gezondheid.

Käthie. - Ik geloof niet dat het noodig is Uw vraag particulier te beantwoorden. Mij dunkt, ik kan dit, zonder U te verraden, heel goed langs dezen weg doen. Uw vertrouwen in mij, en Uw overtuiging dat ik gaarne wil helpen, stel ik op hoogen prijs. M.i. is de questie niet zoo héél moeilijk op te lossen. Daar gij met de betrokkenen allen op heel goeden voet verkeert kunt gij hun ieder afzonderlijk vóóraf waarschuwen *dat* zij elkander zullen ontmoeten bij die gelegenheid, en hun vragen of zij daartegen bezwaar hebben. Hij of zij, die dat heeft, zou dan m.i. moeten worden thuisgelaten, en kan dat toch ook niet anders dan billijk vinden. Dunkt U ook niet, dat deze oplossing een zeer rationeele is? Steeds gaarne tot Uw dienst.

1813. - Ik heb nog een brief van U ter beantwoording, wil U echter alvast nu de goede ontvangst berichten van Uw kaart over: Wat nooit sterft. Veel dank.

Abonnee sinds haar 14de jaar. - Hartelijk dank voor Uw woord van instemming met de Varia in het laatste nommer; gij spreekt het zóó juist uit wat gij denkt over de aanstellerij aangaande dat alles, dat het mij goed deed het aldus eens flink-gezegd te zien door een ander.

Ik heb het boek van Bourget nog niet gelezen, maar wil het, na Uw warme woorden erover, mij aanschaffen. - Hartelijke groeten.

X. - De beide artikelen, die gij mij toezendt, heb ik aangenomen, en zal ik, zoo spoedig mogelijk, plaatsen. Natuurlijk ben ik over hetgeen gij mij van dat lasterlijk verhaal meedeelt ten hoogste verbaasd, vanwege de verregaande brutaliteit ervan zich te durven uitgeven mij te kennen, terwijl ik zelfs zijn naam nog nooit heb gehoord. Vermoedelijk heeft hij het geheele romannetje op touw gezet om *U* daardoor te eerder in den valstrik te lokken. - Dat is alles wat ik ervan weet te zeggen. Gij hebt Uwerzijds groot gelijk gehad, dat gij mij het hebt meegedeeld, en het zou onzin zijn, indien ik U dat kwalijk nam; integendeel. - Wat Uw vraag aangaat omtrent mijn persoonlijke opinie over het van elkaar houden zonder een huwelijk aan te gaan, ik heb in meer dan één roman, en in meer dan één Lelie-correspondentie, reeds gezegd, hoe ik denk daarover. Er *kunnen* omstandigheden zijn, die een man en een vrouw beletten te huwen, en die hun m.i. dan het volle recht geven buiten het huwelijk om, toch elkaar toe te behooren. Die omstandigheden zijn in elk afzonderlijk geval te beoordeelen. Men kan daarvoor geen algemeene regels gaan maken. Wel echter kan men het omkeeren en m.i. zeggen: een *vrij* huwelijk in het algemeen genomen, is, zonder afdoende redenen ertoe, de deur openzetten voor bandeloosheid en zedeloosheid, en is bovendien voor de vrouw altijd een *nadeel*, een ongelukkige toestand, waarvan zij hoogstwaarschijnlijk te eenigertijd het slachtoffer wordt. - Ik verzoek U overigens het artikel van mijn hand te lezen in dit nommer, dat ik speciaal voor U opnam, en dat mijn eigen levens-overtuiging en levens-ervaring is, weergeeft naar waarheid, waar het zulke questies aangaat.

Dank voor Uw vriendelijke belangstelling in mijn gezondheid. Ja, die koorts was een toevallige ongesteldheid, een gevatte koude, die buiten mijn hart omging.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Voor abonnee O. heb ik verscheidene brieven gekregen. Daar zij echter, ondanks mijn verzoek, mij haar adres ter toezending te willen opgeven, niets meer van zich laat hooren, veronderstel ik, dat zij reeds elders is geslaagd.

Dit ten antwoord aan de vele brief-schrijvers over dat onderwerp.

REDACTRICE.

12 October 1910.
24ste Jaargang.
No. 15

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

Hoofdartikel
Kinderloos.

Wanneer er over vrouwenbelangen, vrouwenstreven, vrouwengeluk en wat dies meer zij gesproken of geschreven wordt, dan treft mij hoe gewoonlijk de vrouwen als het ware in twee categoriën worden verdeeld: ongehuwden en gehuwden. Hiermede wordt dan in de meeste gevallen stilzwijgend verstaan: niet of wèl het moederschap, deelachtig.

Door vele goede, oprechte vrouwen (en waarlijk niet alleen minder ontwikkelden!) wordt erkend, dat in het huwelijk de waarachtige bestemming der vrouw ligt en zij in haar levensdoel vindt, waaraan zij al haar krachten kan wijden.

Voor de ongehuwde is er veel in wijder kring, waaraan zij haar belangstelling kan geven en de besten onder haar, niet toegevend aan verbitterde teleurstelling, zullen ook, elk naar haar aard, haar werkkracht en liefde aan

ernstig werk schenken en daarmede trachten aan te vullen de leemte, die in haar vrouwenleven bestaat.

Maar de gehuwde vrouw, die kinderloos bleef, bekleedt nog een eenigszins andere plaats in de rij harer zusteren.

Wanneer het jonge meisje den man, wien zij haar liefde gaf, trouwt, dan zal zij in de meeste gevallen in het begin volmaakt gelukkig en tevreden zijn in haar rol van jonge vrouw: weinigen toch zullen m.i. in het huwelijk treden met het domineerende verlangen moedergeluk te zullen smaken.

Menige jonge vrouw beklaagt dan ook haar vriendin, voor wie het geluk spoedig, al te spoedig naar haar zin, aanbreekt; ja, menigeen zal zich in het begin werkelijk inbeelden, dat het haar onverschillig is en zij volmaakt gelukkig is, als haar leven blijft zooals het is: het genieten van eigen haard met den man harer keuze, die nog grootendeels haar gedachten in beslag neemt en van een grootere mate van vrijheid, dan zij zich in haar jonge-meisjesjaren kon veroorlooven.

Maar langzamerhand komt de tijd, dat het verlangen naar het kind ontwaakt (buiten beschouwing latende enkele uitzonderingen van vrouwen bij wie een bepaalde tegenzin tegen kinderen bestaat). Zij gaat zich langzamerhand indenken, hoe het wel zijn zou, als daar in 't hoekje van de gezellige kamer eens zoo'n beeldig wiegje verscheen; als daar zoo'n mollig, klein schepseltje in haar armen zou liggen, waarmede zij kon sollen en dat zij kon kleeden met al die snoeperige kleertjes, waar zij toch wel graag eens naar kijkt in de winkelkasten....

En dat beeld wordt in den aanvang wel weer verdrongen, overwonnen nog dat stil insluipende verlangen en vooral tegen anderen ontkend, als er wel eens toespelingen gemaakt worden, een ongevoelige, ondelikate onbescheidenheid, waaraan elke jonge vrouw wel eens bloot staat.

Maar langzamerhand gaat het schrijnen daarbinnen: als andere jonge vrouwen in haar bijzijn niet uitgepraat raken over haar lievelingen (wat ook al gebeurt, omdat niet iedereen fijn genoeg voelt om te bedenken hoe het uitwijden over haar geluk aan een andere het gemis daarvan scherper doet gevoelen.) Spreekt zij mede en is er eens verschil van opvatting, dan hoort zij allicht: ‘Wat weet je daar nu van!’ Deelt zij niet in het gesprek, dan overvalt haar dat vreemde gevoel van: ‘Daar sta ik geheel buiten!’ en zij trekt zich terug. -

Meer nog misschien dan de ongehuwde tante, is de kinderlooze dikwijls zoo van zelf de aangewezen persoon om bij voorkomende gelegenheid eens op de kleintjes van familieleden te passen, ze eens een poosje bij zich te nemen, vooral zij van wie men erkent ‘dat zij goed slag heeft met kinderen om te gaan.’

En als dan zoo'n kleine kleuter, opgetogen over al het pleizier bij tante genoten, bij tante, die zoo leuk kan spelen en zoo vroolijk mee pretmaken, als die kleuter 's avonds om door tante in zijn bedje gelegd is en al half in den dommel nog eens de armpjes uitstrekt en in droomerige verwarring lispelt: ‘Nacht moesje!’ - dan vlijmt het gemis met felle smart en laat zich niet meer ontkennen!

Dan komt voor de jonge vrouw een moeielijk tijdperk: zij moet haar teleurstelling overwinnen. Niet altijd zal zij daarbij steun vinden bij haar man: soms zal deze ook teleurgesteld zijn en zal een gedrukte stemming zijner vrouw hun ook droevig en ontevreden maken; òf hij gevoelt het gemis aan kinderen weinig of niet en kan zich niet indenken, dat zijn vrouw daaronder gebukt gaat.

In beide gevallen nu ligt een klip, waarop veel in den beginne waarachtig huwelijksgeluk gestrand is, door vervreemding van man en vrouw.

Er zijn vrouwen, die zich misschien zullen troosten met beuzelachtige liefhebberijen of door het rusteloos najagen van allerlei genoegens, door ‘van haar vrijheid te profiteeren,’ zooals zij beweren. Zij maken den eenzamen huiselijken haard nog ongezelliger en de ernstige man, die er geen behagen in scheppen kan na volbrachten dagtaak zich in een wervelwind van genoegens te storten, gaat zich vervreemden van zijn vrouw, gekrenkt misschien ook door het gevoel, hoe weinig hij meer in haar leven telt. Langzaam maar zeker ontstaat een onherstelbare breuk: een verkoeling, die misschien niet voert tot een officieele scheiding, maar waardoor het huwelijk verwrongen wordt tot een onverschillig naast elkaar voortleven.

Maar daar zijn ook vrouwen met dieper gemoed, die uiting zoeken voor haar onbevredigd en toch ingeschapen moederlijk gevoel door zich te wijden aan filanthropie - een zeer zeker heel wat hooger staande

manier om het gemis aan kinderen aan te vullen wanneer de werkkracht niet op andere wijze in beslag wordt genomen. Jammer genoeg echter wordt ook dit soms een bron van misnoegen en vervreemding, doordat de vrouw overdrijft, *te* veel de misschien kleine zorgen verwaarloost, die haar eigen direkte omgeving eischt, om zich te geven met al haar kracht aan de belangen van anderen buiten dien kring.

En ook daar zal breuk ontstaan, als de man telkens zijn vrouw niet op haar post vindt, zijn omgeving ongezellig wordt en hij zelden tijd krijgt om met haar te bespreken datgene, waar *hij* belang in stelt: hij zal van lieverlede de gelegenheid hiertoe hoe langer hoe minder opzoeken en man en vrouw sluiten zich als het ware in eigen gedachtenkring op. Zoo kunnen twee op zich zelf uitstekende menschen, die eens vol illusie het samenleven begonnen, elkaar onverschillig zelfs tot drukkenden last worden en een breuk wordt onvermijdelijk.

Heel zeker is de kinderlooze vrouw dikwijls de aangewezene om zich buiten haar eigen kring nuttig te maken: meer nog dan de ongehuwde kan zij vaak door haar positie veel goeds tot stand brengen en op die wijze haar, laat ik zeggen onverbruikte werkkracht en liefde anderen ten beste geven. Maar laat zij zich hoeden voor overdrijving; laat zij trachten zich in te leven in en belangstelling te kweeken voor den werkkring van haar man en zijn gedachtenleven, wanneer zij niet (zooals soms het geval is) van huis uit zijn arbeid deelt of haar neiging zich in dezelfde richting beweegt.

Dan kan het huwelijk ook zonder kinderzegen een hoog geluk brengen.

Het moge waar zijn, dat kinderen dikwijls den band vormen, die een huwelijk te samen houdt, een even sterke band kan ontstaan als man en vrouw geheel in elkaar's belangen opgaan.

Men onderschatte deze levenstaak voor de kinderlooze vrouw niet: kinderen brengen zooveel afleiding door de zorgen, die zij eischen, dat menige vrouw, veel meer moeder dan echtgenoote, toch de liefde van haar man als zoodanig behoudt, al is hij feitelijk op het tweede plan geschoven. Maar in het kinderlooze huwelijk is dat heel anders: daar wordt iedere leemte veel scherper gevoeld, omdat daar ontbreekt een hoofdpunt, waarop beider aandacht zich natuurlijk *moet* vestigen. Daar komt het er veel meer nog op aan te trachten elkaar te begrijpen, na te voelen; daar wordt elke zweem van verkoeling spoediger en dieper gevoeld, omdat het door niets wordt aangevuld: daar is m.i. de kans van stranding het grootst. -

Gelukkig de vrouw, die in deze levensomstandigheden den waren weg weet te vinden om het geluk harer eerste huwelijksjaren niet alleen te behouden, maar te veredelen, te verdiepen, niettegenstaande het misschien in anderen vorm komt, dan zij zich eenmaal had voorgesteld!

M.K.v.H.

'Siegfried' van Richard Wagner[1].

Een Duitsche opera in ons land! Een Duitsche vertolking van Wagners heerlijk werk! Een niet genoeg te waardeeren zuiver artistieke daad van de oprichters, laat nù 't Hollandsche publiek toònen, dat het weèt wat ware kunst is en hoè die te genieten! Een enkel toelichtend woord mag Wagners werk wel hebben. Tegenwoordig - goddank

1) Voor belangstellenden verwijs ik naar mijn Wagnerart. Holl. Lelie, Mei-nummers 1908.

- wil men niet enkel wat zien en hooren bij de opvoering van een kunstwerk, men wil wat te denken hebben òòk. En wat is bèter voor gemoed en ziel dan te denken over 't schoòne en in dat denken zèlf beter te worden, beter mènsch - zoò is de roeping van de kunst - zoo werkt de genieting van Wagners werken oók.

'Meine Richtung habe ich eingeschlagen als Musiker, der von der Überzeugung des unerschöpflichsten Reichtumes der Musik ausgehend, das höchste Kunstwerk, nämlich: *das Drama* will', schrijft de meester in 1849. En toen hij in dit jaar naar Zwitserland ging, vol van dramatische opzetten, was het ook die van den Dood van Siegfried die hem 't meest bezighield - meer dan eenige andere opzet, lag dèze hem aan 't hart, 't Is hier de plaats niet en 't ligt ook niet in mijn bedoeling uit te weiden over de kunst-vòrm die Wagner schiep - die van het muziek-drama, wat hij er mede bereiken wilde en wat hij er mede heèft bereikt. Een enkel noòdig woord slechts. Ieder werk van den meester moet bezien en begrepen worden van het standpunt dat men met een dramatisch gedicht te doen heeft. Het begrip 'van dramatische handeling' is gewijzigd, omdat als voornaamste factor in het drama de muziek

een rol gaat spelen. En zoo zijn ook de taal en de uitbeelding veranderd, omdat door de muziek waarmede ze innig en organisch zijn verbonden, andere voorwaarden aan hen zijn gesteld. Karakteristiek voor het nieuwe drama is dus in de eerste plaats de muziek. De handeling wordt uit den geest der muziek geboren, dat wil zeggen, uit het innerlijke van den mensch die niet aan conventie en vorm onderhevig is. Daardoor is de muziek een dramatische noodzakelijkheid geworden, door de muziek krijgt alles een zekere niet weg te nemen beteekenis, de mimiek, de bewegingen, enz. en kan bijvoorbeeld een lange scène zonder een enkel woord worden gespeeld en toch ziel-schokkend ontroeren. Ik spreek dan ook niet in paradoxen wanneer ik zeg dat men alles in de scheppingen van Wagner moet opvatten vanaf het standpunt der dramatische handeling. Behalve zijn werk, heeft Wagner ons nagelaten een kunst*vorm*, waarin zijn werken leven en waaruit altijd iets nieuws te vinden is.

Wat het ware wezen van het drama is zien we het best in Der Ring der Nibelungen (in welke Tetralogie, Siegfried de derde plaats inneemt) en voornamelijk door de vergelijking van de dubbele opzet die de meester maakte, van het werk. Zijn nieuwe vorm beheerschte hij in de eerste opzet nog niet, tot een zuiver menschelijk drama is de tweede opzet geworden door de macht der muziek. De volgorde der gebeurtenissen is bijna onveranderd gebleven, maar de kracht van het eigenlijke drama is geheel naar binnen verplaatst, in de diepten van de menschelijke ziel, de *ware handeling* in niet meer de opeenvolging van gebeurtenissen, avonturen, enz, die het epos breedvoerig schildert, maar de onzichtbare, innerlijke ontwikkeling. Dat eeuwige vertolkt weer de muziek, die daarmede de plaats inneemt welke haar als hoogste kunst en moeder van het drama toekomt. Als innerlijk beeldend motief van het geheele drama, vinden we het innerlijke conflict tusschen het streven naar macht en het verlangen naar Liefde - hij enkel, die de Liefde ontbeert, kan de wereld beheerschen. En dit verheven motief is in eèn figuur geconcentreerd die ver boven alle andere verheven is. In Wotans edele, machtige ziel groeit deze strijd aan tot een wereld-beteekenis, en leidt tot den ondergang van een wereldsysteem. Het conflict tusschen het streven naar macht en het verlangen naar Liefde in de ziel van Wotan, dàt wordt de handeling in der Ring der Nibelungen. Met den droom van ‘eeuwige macht’ begint het drama, het eindigt met den brand van Walhalla: Ruhe, ruhe! du Gott!’ In den loop van de Tetralogie is het Wotan dus die steeds ons gebonden houdt, hij blijft niet enkel het middelpunt, maar hoe meer de handeling zich ontwikkelt des te meer concentreert zich deze en krijgt zin en beteekenis in de ziel van Wotan. In Rheingold zien we Wotans figuur reeds als middelpunt waarop alle stralen zich vereenigen. Beteekenis ontvangt alles eerst bij hèm; wanneer hij de ring aan zijn vinger steekt, ontstaat het conflict. In den loop van de Walküre, zien we dat het lot van al de handelende figuren in zijn handen rust, niet omdat hij almachtig is en naar zijn willekeur heerscht, maar omdat de strijd onder de menschen die ons worden voorgevoerd, de reflexie van zijn eigen daden is, van zijn eigen ziele-strijd. En hier voert het tragisch conflict in Wotans borst reeds tot een eerste ontzegging - hij zegent den Nibelungen-Sohn.

‘Was tief mich ekelt,
dir geb' ich's zum Erbe,
der Gottheit nichtigen Glanz!’

Nu grijpt Brünnhilde in. Zij is de jeugdige belichaming van den wil van haar vader, zij is Wotan in vrouwelijke gestalte, de vrouw die geheel wordt geleid door het gevoel, niet door het verstand. Brünnhilde zegt:

> ‘In Wotan 's Willen sprichst du,
> sagst du mir was du willst.’

en Wotan antwoordt:

> ‘Mit mir nur rat'ich,
> red' ich zu dir’.

Zij wordt de eenigste vertrouwde van Wotans gedachten, die niet anders zijn dan zijn plan een nieuwe wereldorde te scheppen, waarin Macht en Liefde elkander niet meer uitsluiten:

> ‘Was Keinem in Worten ich künde,
> unausgesprochen
> bleibe es ewig!’.

Hij staat eenzaam, zooals Hans Sachs, niemand weet wat er in hem omgaat. Brünnhilde is zijn vertrouwde nu, zijn eigen bloed, zijn wedergeboren zelf. De onthulling van zijn lot aan Brünnhilde noemt Wagner zelf[1)] een van de gewichtigste punten in het drama. Het is het tragische hoogtepunt in 't zieleleven van Wotan. Zijn droomen en zijn wil hebben een nieuwen vorm gekregen: de figuur van Brünnhilde. Wotan gaat impul-

1) Wagner aan Liszt.

sief, instinctmatig te werk, niet philosofisch.

‘Eines nur will ich noch,
das Ende - -
das Ende -!’

en in Siegfried zegt hij:

‘Zu schauen kam ich,
nicht zu schaffen,’

Hij ontkent den wil van te leven, hij meent zijn tweede ik gebannen te hebben in een rotsachtig en verlaten land, maar vreest, nu Siegfried Brünnhilde heeft gewekt, voor den ook op nieuw ontwaakten wil. Siegfried kan hij niet terughouden. Weliswaar voelt Brünnhilde bij het eerste ontwaken door Siegfried, ‘Wotan's Gedanken’. Maar voòr zij de verlossende werelddaad volbrengen kan heeft Siegfried haar in de macht zijner Liefde. Met haar maagdelijkheid verliest Brünnhilde het ‘himmlische Wissen’ en verliest zij de kracht:

‘Des Wissens bar -
doch des Wunsches voll,
an Liebe reich -
doch ledig der Kraft.’

Zij is niet langer de wil van Wotan, maar Siegfrieds vrouw - ‘in seiner Macht hält er die Magd’,

‘Fahr' hin, Wallhall's
leuchtende Welt!
Götter - Dämm'rung,
dunkle herauf!’

En wanneer ten slotte, Siegfried, Brünnhilde, Hagen, en allen zijn verdwenen, dan zien wij nog eènmaal in zijn tragiek, Wotan, die ‘noch einmal zum letzten Mal, ewig lächelt.’ En 't is de muziek die ons zègt wat voèlt de ziel van Wotan.

Siegfried is in de twee eerste acten een groote episode, te vergelijken met de eerste acte van de Walküre. Het opmerkelijke is echter de wijze, waarop de ware held Wotan ons in iedere acte wordt voorgebracht. Daardoor wordt de episode zeer nauw verbonden met de handeling. Vinden we in Walküre een hoogtepunt in Wotans ziel - in Siegfried vinden we dat in de ziel van Brünnhilde. Met een oneindige gratie en bekoorlijkheid komt hier de muziek uit, waar het de jonge Siegfried geldt, die ongedwongen zijn woorden kiest en ze als spelend uitstrooit. Omdat hier de geheele handeling innerlijk speelt en zich beeldt, bereikt de harmonie van woord en toon haar grootste volmaking, voornamelijk in de beide eerste acten. Dit gedeelte van de tragedie is dan ook juist om die harmonie wel te beschouwen als het klassieke werk van den meester. Siegfried is de kern van die geweldige tragedie van goden en wereld, die der Ring der Nibelungen heet.

JOHAN KONING.

Herfststemming.

Goudglanzende blaad'ren -
De eersten in 't loover,
Door Herftzon beschenen,
Door Herfstwind bewogen!
Van Lente die hoop gaf, van zomer vervlogen,
Spreekt gij weemoedig als winter komt naad'ren.

Goudglanzende blaad'ren
Aan wiegende twijgen -
Veelzeggende boden
Van naderend zwijgen!
Gij dort naast de bloemen vol schitterend leven:
- De uitzet van 't Najaar - schijnkrachtig verheven.

O stille gedachten,
Pas rijpend in Herfsttijd
Van 't leven dat leerde,
d'Ervaring vermeerde!
Wat toch zijt gij anders dan gelende blaad'ren
Naast schitterende bloemen, bij 't winterkoû naad'ren?!

Daar ligt zij, Natuur, dan!
Ten doode beschreven,
Met dorrend gebladert'
Naast kort schitt'rend leven....
O, als bij den Mensch spreekt uw afmattend pogen,
Uw herfstlicht, uw bloemglans: ‘Mijn Dag is vervlogen!’

VIKING.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 13).

‘Maar zuster - hoe kunt U *dat* nu toestaan, dat Johnnie al die gebakjes eet’ - zei juffrouw Vermeulen verwijtend, en zette zich, na Johnnie plechtig op zijn voorhoofd gekust te hebben, met een zekere rechters-gestrengheid van zich tot vragen gereedmaken, neer aan zijn bedje. -

Zuster Nerveu haalde de schouders op - - ‘Mevrouw heeft daarin te beslissen, niet ik’ - zeide zij op een toon, die Nelly meteen hooghartig liet voelen, hoe 't in èlk geval háár ook niet aanging, wat er al of niet met Johnnie gebeurde.

En het ventje, dat dadelijk opmerkend, met de scherpzinnigheid van veel-zieke kinderen, viel zijnerzijds bij: '*u* bent toch mijn mama niet - tante Nelly - *u* hebt geen jongetje.' -

Het gebochelde oude-meisje kleurde. Zij voelde wel, dat het kind maar hiermee herhaalde wat de moeder in zijn tegenwoordigheid hatelijk over haar ongehuwd-zijn zei. Maar het behoorde tot hare gestrenge plichtsbetrachting van calviniste zich in al dergelijke dingen te dwingen tot een geduldig dragen van haar aangedane verongelijkingen, zonder ooit iets scherps terug te zeggen.

Daarom gleed zij ook dadelijk over de gebakjes-questie heen, door vergoelijkend te antwoorden:

'Natuurlijk, natuurlijk Johnnie, - als mama het goed vindt. - Die weet het beste wat je hebben moogt. - En kijk nu eens wat *ik* voor je heb meegebracht.' -

Zij ontrafelde de touwtjes van een vierkant pakje, dat zij in haar hand hield. Johnnie keek er maar met halve belangstelling naar. Aan den vorm vermoedde hij reeds wat er zou inzitten.

'Zeker weer zoo'n vervelend boekje over zoo'n braaf jongetje, dat in den hemel komt' - zei hij kribbig.

Inderdaad, zocht juffrouw Nelly Vermeulen bij voorkeur hare cadeautjes voor haar neefje onder het genre nuttige en stichtelijke lectuur. En Johnnie was er dan ook geheel en al van doordrongen, dank zij háár, dat men, om een Godewelgevallig kind te wezen, minstens voortdurend met allerlei beproevingen moest worden geplaagd, om dan, na die engelachtig geduldig te hebben geleden, vroegtijdig te sterven, - waarna de engeltjes het zieltje den hemel binnen droegen, en het lichaampje dáár weer heel gezond werd. -

- 'Waarom kan ik op aarde niet óók reeds een gezond been hebben?' - had hij eens willen weten. En tante Nelly's uitlegging, dat God wilde onderzoeken, door hem een ziek been te geven, of hij wel genoeg van Hem hield, en hem daarom dat lichamelijk lijden had opgelegd, als een kruis, dat hij willig moest dragen, - had hem geenzins bevredigd. -

'Als God alles weet, dan kan Hij óók wel vóóraf weten, zonder zoo'n geplaag, of ik van Hem houd, of niet. Ik zou veel méér van Hem houden, als Hij mij gezond liet worden' - had hij peinzend gezegd. - -

'O, kijk eens Johnnie - wat mooie plaatjes', kwam zuster Nerveu gedienstig-lief naderbij. Zij-ook vond in haar hart die overdreven godsdienstige boekjes van juffrouw Vermeulen malligheid, en kon zich Johnnies tegenzin er in heel goed begrijpen, maar het behoorde tot haar diplomatie van in de wereld weten vooruit te komen, dat zij iedereen trachtte te vriende te houden voornamer en van méér invloed dan zij-zelve. Juffrouw Vermeulen nu kwam zóó dikwijls bij het zieke kind van haar broer, dat het in elk geval beter was haar tot vriendin dan tot vijandin te hebben. En inderdaad was de zachte, bescheiden vriendelijkheid van de pleegzuster dan ook steeds een weldoend iets voor de zich op de voorname wereldsche jours harer schoonzuster verlegen en geminacht voelende misdeelde, die er nogtans niet geheel durfde wegblijven.

- - 'En je moet het láátste plaatje eens bekijken, hoè lief' - trachtte tante Nelly haar eigen versmaad geschenk op te hemelen. Zij liet op de laatste bladzijde een prentje zien, waarop twee kindertjes, twee meisjes, naast elkander geknield, aan een kinderledikantje lagen te bidden; de eene hield zich, wat deemoedig nog, op een afstand van de andere, een beetje achterwaarts. -

‘Het is zóó'n móói verhaaltje,’ legde juffrouw Vermeulen uit aan de in plaats van Johnnie bewonderende uitroepingen slakende zuster Nerveu. ‘Het is van een rijk meisje, dat hare ouders overhaalt een arm bedelkindje, dat zij op straat tegenkwam, als haar zusje in huis te nemen. - - En nu danken zij samen God, die twee kindertjes, dat Hij hen zoo bij elkaar heeft gebracht. Want, zie je, Johnnie, dat kleine meisje, Ninetje heet ze, geloof ik, die was, net als jij, een kindje-alleen. En zij wou zoo graag een zusje hebben.’ -

‘Ik niet. Ik wil geen zusje - en ook geen broertje,’ verklaarde Johnnie. ‘Want dan zouden *die* misschien gezond zijn, en dan zou papa niet meer zooveel van *mij* houden.’ -

‘O Johnnie, dat mag je niet zeggen. Je zoudt toch niet jaloersch willen heeten. Jaloerschheid is heel leelijk in kinderen en menschen. - Dat maakt onze lieve Heer héél bedroefd’ - -

‘Onze lieve Heer maakt *mij* ook bedroefd - omdat ik niet beter word’ - sprak Johnnie tegen -

Als altijd had *hij* het laatste woord, wist tante Nelly niet meer wat ze eigenlijk antwoorden moest op zulke weerspannige gezegden. Daarom vond ze het maar het verstandigst het woord tot de pleegzuster te richten, door afleidend te zeggen:

‘En hoe maakt *U* het - zuster? - Wat *zit* U hier knusjes!’

Immers, juffrouw Vermeulen behoorde tot dat in hare bewegingen en uitdrukkingen misdeelde menschensoort, dat te stijf is om ooit een onbekende werkelijk ongedwongenvriendelijk te kunnen behandelen. Ondanks hare heel-oprechte begeerte christelijk-nederig en toeschietelijk te wezen tegen iedereen, hoog- en laag-geplaatsten beide, hadden al hare gezegden, waar het ‘ondergeschikten’, als Marie Nerveu, of de kinderjuffrouw, of de

dienstboden gold, iets genadigs-neerbuigends van: ik, de dame, wil mij nu, als ‘christin’, eens volstrekt niet op een voornaam standpunt plaatsen, maar erg lief en nederig doen. Het natuurlijk gevolg was, dat eenigzins fijngevoelige naturen, als b.v. die van de pleegzuster, zich daardoor veeleer afgestooten en gegriefd voelden, in plaats van haar om hare goede bedoelingen dankbaar te zijn.

‘Vindt U’ - zei Marie dan ook, héél effen - ‘*Ik* kan er niets geen bijzonders in vinden; 't is hier net als alle dagen.’

‘Ik meen - die mooie bloemen.’ - Nelly Vermeulen wist héél goed, dat haar schoonzuster altijd, overal in huis waar kennissen konden komen, bloemen zette, maar zij deed, om zich een houding te geven, alsof zij deze héél bijzonder vond. -

‘Och juffrouw, die bloemen hier in de kamer geven je toch de buitenlucht niet. - Alleen maar heimwee er naar.’ - -

Marie zei het, vóór ze het zelve wist. Ze was in haar hart verbitterd-jaloersch op die kromme krates - zooals ze haar nijdig noemde in stilte. Wat had *die* nu aan haar vele geld! Ze had immers toch geen gestel, en geen voorkomen, om iets van het leven te kunnen genieten, en 't gevolg daarvan was, dat ze nu aan 't femelen en dominees-naloopen was geraakt, bij wijze van troost. Alsof je dáármede den hemel kon verdienen! Nu, die hadden 'n goeie aan 'r. - Van haar moeder, de dominees-weduwe, wist Marie er wel wat vanaf, achter de schermen, hoe dat toeging. Dominee deze had van haar 'n jaarlijksche bijdrage, en dominee die kleedde zijn dochtertjes half van hare vele giften aan zijn vrouw. En je zoudt eens zien, als ze maar eerst heelemaal 'r eigen geld in handen kreeg, na den dood harer ouders! Dan werd ze met recht 'n zalige prooi voor die geestelijke raven! - Marie wachtte zich natuurlijk wel ooit zulke bittere uitvallen te doen tegen haar steeds heel geloovig-berustende moeder. Zij uitte zich nooit. Maar in haar hart vond zij God bitter-onrechtvaardig! Waarom had *zij* nu dien levensdrangin zich, dien gezonden lust tot genieten, en daarbij 'n knap gezicht, en 'n goed figuur, terwijl dat ongelukkige misdeelde mensch immers niet noodig had haar vele geld, letterlijk niets ervan profiteerde, door haar eigen être-achtige schoonzuster met den nek werd aangezien!

Juffrouw Nelly hoorde de verborgen klacht, die school in dien uitroep, maar, inplaats van iets hartelijks erop te zeggen, gaf zij dadelijk 'n droge christelijke vermaning ten beste:

‘O maar lieve zuster Nerveu, *denkt* U toch eens aan zoo'n heerlijke roeping als U vervult, zoo'n mooie taak.! - Als ik al die leegloopsters op straat zie dagelijks, die maar in-en-uit-loopen van den eenen ijdelheidswinkel naar den anderen, en dan al dat taartjes-geëet bij Krul, en die afternoon-tea's, die tegenwoordig bij Lensvelt-Nicola en overal er bij behooren, wilt U wel gelooven, dat ik me schàám voor al die haar leven en haar tijd dáármee verkwistende meisjes en vrouwen; ik zou ze wel willen toeroepen: Doe toch iets nuttigs, arbeidt toch in den wijngaard des Heeren.’

O ja, zuster Nerveu wilde het wèl gelooven, dat juffrouw Vermeulen dat allemaal méénde zoo. Zij wist wel, dat deze volkomen oprecht was, en dat alleen haar zwak verdraaid lichaampje haar had belet haar eigen aandrift, van zich aan een of andere liefdadigheids-inrichting heelemaal te wijden, te volgen. - De oude mevrouw Vermeulen daarenboven óók was er zeer tegen geweest:

‘Wacht dáár nu maar mee tot wij dood zijn, je naaste plicht is toch bij je ouders’ - had zij gezegd; - en Nelly, heel-onderworpen, had gewillig toegestemd. ‘Dáárom

had God misschien haar wel die beproeving van haar ongelukkig lichaam opgelegd - om haar aldus zijn weg te wijzen' - zeide zij geduldig.

Mevrouw Hermance Vermeulen had het óók 't best gevonden zoo. Die Nelly, met haar overspannen denkbeelden, was nog in staat anders haar heele vermogen te verdoen aan het een of andere christelijke gesticht, voor dit of voor dat, waar men haar zou weten in te pakken. - Zij was dan toch 'n erftante; en zij, de jonge Vermeulens, konden het best gebruiken, als hun zuster eens met haar zwak gestel onverwacht uit den tijd geraakte. -

Maar, al wilde Marie Nerveu dus gráág aannemen, dat juffrouw Vermeulen, in haar steile vroomheid, er wezenlijk zoo over dacht als zij daareven zeide, zij, Marie-zelve, had 'n heel andere levensbeschouwing, reikhalsde juist naar zoo'n nietsdoen-leventje van winkelen, en dan hier of daar neervallen in een leuke gelegenheid, om zich aan thee en gebakjes te goede te doen. Door haar gemakkelijken beminnelijken omgang had zij nog al veel kennissen behouden, rijker dan zij-zelve. Sommige waren hare patienten van vroeger; haar moeders freule-schap gaf haar daarenboven óók nog 'n aristocratisch afkomsttintje, - en dikwijls, als ze eens vrij was, werd ze daardoor meegevraagd voor een uitgangetje door den een of den ander. Dan genóót ze, had letterlijk moeite, onder het zedig-verpleegster-gewaad, zich niet al te opgewondenwereldsch te toonen. - God ja, *als* 't haar nog eens lukte den een of den ander in te palmen, 'n man met geld.! Heusch ze zou wel 'n goeie vrouw voor hem wezen. Ze had niets

geen lastig karakter. Maar - 't zou niet gemakkelijk gaan; - 'n meisje zonder geld tegenwoordig, die bléef zitten - al had ze nog zoo'n aardig gezichtje - tenminste, als je niet met *alles* tevreden was, alleen maar 't deed om maar bezorgd te wezen. Maar dáár bedankte ze voor. 'n Man zonder geld gaf niet. Zwoegen en sjouwen in het huishouden, om je kinderen er met moeite en nood te helpen komen, merci, dan bléef ze nog liever die ze was, met 'n heel-goed betaalde betrekking, omdat ze bijna altijd rijke deftige families kreeg, - dank zij dokter Heideman, en nog 'n paar bekende doktoren, die haar steeds recommandeerden. - - - -

'O ben je nog hier - Nelly -? - Ik dacht dat je al weer weg waart. - Er is hier een dame, die je graag eens wil komen opzoeken Johnnie, een nieuwe vriendin van mama, freule Stinia; - geef 's gauw een handje.' -

Ellen, wat verlegen, was achter Hermance binnengekomen. Ze droeg nu lichte rouw, een zwart laken jacquette en rok, bij elkaar passend, maar de kraag en de revers met wit laken uitgeslagen. En haar hoed óók had 'n tikje wit. - Haar blond haar kwam zóó helder-zonnig uit onder den flatteerenden zwarten breeden rand, dat Johnnie naief antwoordde:

'Maar die dame is toch veel jonger dan U; die kan toch van U geen vriendin zijn?' - Mevrouw Vermeulen glimlachte. Ze was 'n te mooie vrouw, en zelve te jong óók nog, om de kinderachtige ijdelheid te hebben van zichzelve met heel-jonge meisjes op één lijn te willen stellen in leeftijd. Haar introductie van Ellen als 'vriendin' was maar 'n bloote gezelschapslievigheid geweest, waarbij zij zich niets had gedacht. Ellen was met hare moeder op haar jour gekomen, en had, gedachtig aan Mr. Vermeulen's uitnoodiging zijn ziek ventje eens te komen opzoeken, na een poosje gevraagd of zij het kleine patientje eens mocht zien. Eigenlijk was het niet zij-zelve maar Geerte geweest, die het eerst die vraag had geopperd. Want, toen Ellen haar enthousiast had verteld van dien aardigen mr. Vermeulen, naast wien zij zoo prettig had gezeten, op het diner ter eere van grootpapa, en dat hij haar had gesproken van z'n ziek jongetje, en had gezegd, dat 't hem plezier zou doen als zij dien eens wou komen opvroolijken, toen had zij - Geerte - dadelijk bij zichzelve overlegd, hoe ze zoo'n relatie niet moest verwaarloozen, met beide handen moest aangrijpen. Haar positie immers was toch altijd nog wat onzeker - voelde ze. Hoe lang 't nu ook was geleden met Fredi ten Have, en hoe breed ook de beschermende vleugels van haars vaders Excellentie-grootheid, en zijns tweede-vrouws deugdzaamheid haar dekten, er deden zich toch nog altijd hier en daar menschen en blikken op, die haar hatelijk beleedigend aanzagen, die ze daaromschuw ontweek. - Daarom was het goed als je zoo'n bolwerk van ouderwetsche degelijke orthodoxie achter je hadt, als de Vermeulen-côterie. Want, dóór de jonge generatie drong je van zelf ook door tot de oudere, tot den ouden heer en mevrouw Vermeulen, geacht en ontzien door al wie in den Haag een steunpilaar was van rechtzinnigheid en deftigheid in streng-godsdienstigen zin. *Die* waagden 't niet hun schoondochters doen en laten ooit openlijk te désavoueeren. Daarvoor was hun zoon hun te lief, hun zoon, aan wiens mooie carrière zij immers zóóveel vreugde beleefden! -

Daarom was zij, Geerte, het geweest, die 't ijs had gebroken, gezegd had, na een oogenblikje:

'Mijn dochter houdt zóóveel van kinderen, lieve mevrouw Vermeulen, en Uw man heeft haar onlangs verteld van Uw ziek zoontje. Mag zij hem soms eens een

oogenblikje gaan opzoeken? Uw man sprak ervan, dat hij zoo iets zoo prettig vindt, Uw jongetje, als hij een bezoekje krijgt.' - -

'O zeker, allerliefst van U.' - Hermance vond eigenlijk die relatie met die indertijd zoo raar-besproken mevrouw Stinia nu niet zoo héél prettig, maar, door dat huwelijk van tante Horstenboer met den ouden heer Eduma de Witt konden ze toch immers niet goed er vanaf de dochter van den Excellentie in godsnaam óók te accepteeren, al was er dan ook een luchtje aan haar verleden.

Zij was dus dadelijk opgestaan, om zelve Ellen te introduceeren bij haren 'armen lieveling', - zooals zij haar kind theatraal betitelde in dergelijke aandoenlijkheidsmomenten op effect berekend. -

Juffrouw Vermeulen, rees op, groette stijfjes bij de voorstelling aan haar van het haar onbekende jonge meisje. -

'*Ik* zal nu maar gaan' - zei ze - ''t is te druk voor Johnnie zoovéél menschen om zijn bedje.'

Heel in een hoekje van haar arm eenzaam oude-vrijster-gemoed hoopte zij zoo innig, dat het kind haar tot blijven bij hem zou dringen. Zij zou 't zoo heerlijk hebben gevonden indien hij haar had willen liefhebben. Maar zij verstond ongelukkig niet de kunst hoe hem te winnen.

Hij zei dan ook niets, liet haar onverschillig gaan, keek met schuwe nieuwsgierigheid naar de onbekende nieuwelinge, die hem onbewust aantrok, omdat zij in leeftijd zooveel meer den zijnen nabijkwam, dan de ouwelijke tante.

Ellen had op De Ekenhuize, door haar

zondagschool, en haar armenbezoeken, slag gekregen van met kinderen en zieken omgaan; er was iets zachts en behoedzaams in haar stem en spreken, dat kalmeerde. De pleegzuster gaf zij dadelijk een fermen warmen handdruk; voor pleegzusters namelijk had zij een onbegrensde naieve bewondering, omdat zij hen allen zonder uitzondering hield voor zelf-opofferende, alleen uit roeping handelende vrouwen.

Marie Nerveu harerzijds voelde het spontaan-hartelijke geméénde daarin, voelde hoe dit freuletje er niet eene was zooals zoovelen harer hoogmoedig-christelijk-voorname côterie, die haar, de ondergeschikte, genadiglijk beleefd behandelden, bij wijze van weldaad, waarvoor zij eigenlijk hoogst dankbaar diende te zijn.

- - - Johnnie had zijn zwijgende inspectie van zijn nieuwe bezoekster geëindigd. Ineens zei hij, nog onder den indruk van de schuifelende armelijke misdeelde verschijning, die zooeven was heengegaan:

'Waarom hebt *U* ook geen bochel, net als mijn tante Nelly?'

'Johnnie', riep Marie Nerveu verschrikt. 'Hoe kom je erbij!' -

Ellen ook keek verbaasd een beetje. Maar Johnnie lichtte toe:

'Omdat tante Nelly altijd zegt, dat God zoo rechtvaardig is, en zoo goed, en zoo veel houdt van alle menschen. Waarom heeft tante dan een bochel van Hem gekregen, en heeft Hij U zoo mooi gemaakt?' -

Ellen zou geen jong meisje zijn geweest met gezonde zinnen, indien het zoo eerlijkuitgesproken kinder-complimentje haar geen glimlach van satisfactie had afgedwongen, ondanks haar af keuring van het gezegde-zelf. -

'Wij mogen niet over Gods doen en laten oordeelen' - zei ze, om maar wat te antwoorden. 'Ik denk, dat God tante Nelly een veel mooier ziel heeft gegeven dan de mijne.'

'Dat is dan óók onrechtvaardig' - hield Johnnie nog vol. -

Maar Ellen, verstandig, leidde zijn gedachten af, door aan de zuster te vragen of zij al zijn speelgoed niet eens mocht zien? Dáárin kreeg hij pret, dat hij haar, met een zekeren rijkeluis-kind hoogmoed, al zijn schatten kon vertoonen. -

'U moet eens zien, een groot hobbelpaard - en een tram, die wezenlijk electrisch gaat - en een heel, heel groot fort met soldaten. - Zuster, krijgt U mijn fort eens,' beval hij.

Marie Nerveu had eigenlijk er allesbehalve zin in den boel nog meer overhoop te halen. De kamer lag al reeds vol met allerlei dingen, die *zij* straks kon inpakken weer, want de kinderjuffrouw wist bij al zulke gelegenheden steeds een of andere uitvlucht te verzinnen van juist elders noodig te zijn. Enfin, zij durfde niet onvriendelijk lijken tegenover die nieuwe kennis van mevrouw. Je kon niet weten wat die dan weer zou overklappen later. -

'O maar Johnnie, wat een pracht' bewonderde Ellen, toen het reusachtige ding op de tafel stond, en al de erbij behoorende kanonnen en soldaten werden ontpakt. - 'En van wien heb je dat gekregen.' -

'Van Paatje - Op Kerstmis. - Ik wil het hier hebben op mijn bed. Paatje heeft er mij een plank voor laten maken, dat ik er op mijn bed mee kan spelen; - Zuster, ik wil de plank.'

Marie zette geduldig-gewillig alles voor hem neer. Gewoonlijk draaide hij lusteloosverwend zijn hoofd af van zijn speelgoed. Nu bereidde het hem een kinderlijk-ijdele voldoening Ellen's goed-gespeelde verbazing op te wekken over

zijn vele schatten. Zij zelve hielp hem opbouwen en arrangeeren. Zij was nog jong genoeg, om er zelfs van lieverlede in te geraken in het spel. - Zij schoot met de kanonnen, en Johnnie liet de soldaten vallen. - - Het fort dreigde ten slotte door den vijand, - die onderaan was opgesteld door Ellen - te worden veroverd, als het nog lang zoo voort ging. - -

'Meneer' - zei de zuster, opstaand ineens. - Want de deur ging open, en m^{r}. Vermeulen, met zijn overjas nog aan, kwam naar zijn jongen kijken, zooals hij altijd deed als hij 's middags thuiskwam.

'Paatje' juichte Johnnie vroolijk. - 'Wat bent U vroeg.' -

Vermeulen gaf Ellen, die blozend was opgerezen, de hand. - 'U hier freule; dat wist ik niet. Hoe aardig van U mijn jongen zoo te komen bezighouden. - Speel je prettig Johnnie.?' -

'Ja,' zei hij met beslistheid, 'Maar het is nog niet uit. Tante Ellen gaat verliezen. -Háár soldaten zijn al bijna allemaal gesneuveld.' -

Vermeulen zag het kinderboekje, dat zijn zuster had meegebracht, op den deken liggen. - 'Van wie heb je dat nu weer gekregen?' - vroeg hij, aan het losgewikkeld papier en het touwtje erneven wel herkennende, hoe het een pas meegebracht cadeautje was, en er eigenlijk Ellen op aanziende. -

'Van tante Nelly' - zei Johnnie onverschillig. 'Die brengt altijd van die vervelende boekjes mee.' -

'O, is mijn zuster er geweest?' - Vermeulen vond het maar het best te doen, alsof hij niets gehoord had, door die vraag tot de pleegzuster te richten; terwijl moest hij verstolen kijken naar Ellen's mooi blond-haar uit den zwarten hoed, en naar haar lenige jonge figuur. 'N verduiveld lief meisje, en zoo doodeenvoudig nog in haar doen!

Ellen harerzijds dacht hoe jammer het was,

dat zoo'n slanke knappe man zoo'n ongelukkig kereltje tot zoontje had. Wat *moest* dat hard voor hem wezen! Haar aldus opgewekt medelijden maakte haar sympathie voor hem te grooter.

'Maar nu moet ik naar huis' - zei zij, wat verlegen opstaande. - 'Mama is binnen bij mevrouw Vermeulen, weet U. Ze zal niet weten waar ik blijf.' -

'Eerst uitspelen' - drensde Johnnie. - '*U* verliest. *Nu* loopt U weg. Dat 's flauw.'

'Laat *ik* U niet storen,' verzocht mr. Vermeulen. 'Als U 't goedvindt, zal ik wel even binnen zeggen aan Uw mama, dat mijn jongen U nog niet wil missen. U ziet wel hoe 'n genot hij heeft. Hij krijgt er een kleur van.' -

'Als U mama wilt waarschuwen, wil ik wel blijven nog', zei Ellen bereidwillig. -

'*En* dikwijls terugkomen?' - vroeg Vermeulen. Zijn oogen zagen haar daarbij zoo vriendelijk-vragend aan. Zij antwoordde dadelijk, zonder zich te bedenken.

'O, ja, zeker, als Johnnie 't prettig vindt' - Vermeulen gaf zijn jongen, die al reikhalsde om met het spel door te gaan, een kus, reikte haar de hand tot afscheid:

'U ziet wel, U doet er een goed werk door' - herhaalde hij.

Toen zij eindelijk naar huis moest, stal Ellen, zonder het te vermoeden, het hart van Marie Nerveu, door de eenvoudige vriendelijkheid waarmede zij zeide:

'O maar laat ik U éérst helpen al dien rommel weer op te bergen. Wat een boel heb ik gemaakt!'

En, toen de zuster beleefd protesteerde: 'Neen, neen freule, stellig niet, dat is immers *mijn* werk.' -

'Ik zou mij schamen als ik U met al die uitpakkerij liet zitten, 't Is immers door mij gekomen eigenlijk.' - Zij liet het zich dan ook niet nemen alles aan te geven, terwijl Marie het weer op zijn plaats in de kast zette. -

Toen ze eindelijk klaar was, en van Johnnie afscheid nam, vroeg *hij* ook:

'Komt U gauw terug? Ik vind U erg prettig om mee te spelen'.

En, voor één keer, was Marie Nerveu oprecht, terwijl zij er bij voegde harerzijds:

'Ja, freule doet U dat. We hebben zoo'n prettigen middag gehad'. Zij voelde het: *dit* freuletje behandelde haar niet in schijn maar metterdaad als gelijke. - En dat deed haar, de door zoovele voorname christenen en christin- nen dagelijks hoogmoedig getrapte, goed.

(*Wordt vervolgd*).

Gedachtenwisselingen.

I.
Aan Mevrouw J. van Rees-van Nauta Lemke.

Hooggeachte Mevrouw,

Onlangs waart U zoo vriendelijk, mij uitvoerig te antwoorden op eenige vragen, die ik U deed, het Spiritualisme betreffende. Daar ik, (hoewel in geheel anderen gedachtenkring opgevoed en dus geheel-er-buiten-staand, zooals ik U reeds schreef) mij meer en meer tot Uw godsdienst aangetrokken voel, kom ik nog eens een antwoord van U vragen, op een kwestie, waarover ik reeds jarenlang heb nagedacht. - Het is naar aanleiding van Uw gedachtenwisseling voor Mevr. Furnée - Govers, in 'de Lelie' van 28 September l.l. U spreekt daarin van de aarde, als van 'één der vele

oefenscholen voor de menschenziel.' - Zóó nu, heb ik-ook, bij intuïtie, altijd ons leven beschouwd als *één der vele oefenscholen*, die we door moeten maken. Maar - in deze wereld, op *deze* aarde zelf, in dit *stoffelijk* leven, gebonden aan dit *aardsche* lichaam, zijn, dunkt mij, zóó *oneindig* veel ondervindingen op te doen, kunnen we geplaatst worden in toestanden, zóó verschillend, dat het onmogelijk is, daarvan ook maar een uiterst klein deel in één aardsch leven te verwerken en aan te wenden tot ons voordeel. Dit denkbeeld heb ik, van mijn jeugd af, altijd gehad; daarom leek mij de 'Hemel' der Orthodoxen, waarin één nietig aardsch leven zou moefen beslissen over heel de oneindige toekomst, altijd zoo ongerijmd. Aan een *plotseling* beter of gelukkiger-worden na den dood kon ik nooit gelooven. Wat de ideeën der Modernen (waartoe ook ik behoor) betreft, deze zijn op dit punt zóó vaag, dat ze mij geheel onbevredigd laten. - Toen, nu eenige jaren geleden, leerde ik de denkbeelden der Theosofen kennen. Daarin trok - en trekt nòg - mij zéér aan de idée der Reïncarnatie. Deze lost m.i. heel veel moeilijkheden op: als men, in plaats van één aardsch leven, er zóóveel leeft, dat men alle ervaringen, die men hier op aarde kàn opdoen, doormaakt, en eerst daarna, als *hier* voor ons niets meer te leeren valt, in àndere toestanden, àndere ondervindingen ons deel worden, dàn kan ik mij begrijpen, dat dit de ziel rijker maakt.

Doch, helaas, hoewel op dit ééne punt de Theosofie mij bevredigt, er is in die leer zooveel, dat mij, door de koudheid en dorheid er van, afschrikt, dat ik met den besten wil geen aanhangster dier leer zou kunnen worden. Het Spiritualisme daarentegen, trekt mij aan, schijnt mij liefderijk toe en mild - maar laat mij juist op 't punt van dat *ééne* aardsche leven, waaraan ook U gelooft, onbevredigd, en wekt weer mijn ouden gedachtengang op: hoe kan één aardsch leven voldoende zijn bij zóóveel gelegenheid, als de aarde biedt, om duizenderlei ervaringen deelachtig te worden in *deze* wereld? Mij dunkt steeds, we moeten ons *hier* geheel uitleven, 'ontplooien', in alle richtingen, vóór we kunnen leeren op andere gebieden. - Lieve Mevrouw,

ik hoop, dat ik U dit alles duidelijk heb uitgelegd, en dat U mij zult begrijpen. Wilt U nog eens zoo vriendelijk zijn, mij te verklaren, wat het Spiritualisme over ons voortbestaan leert op dit punt, en of het 'reïncarnatie' absoluut verwerpt?

Met vriendelijke groeten, hoogachtend,

A.E.M.

II.
Een Antwoord.

De Correspondentie onzer Redactrice aan 'Beta', in no. 1 dezer jaargang, sluit met een aanbod; gaarne mocht ik voor 'Beta' hiervan een bescheiden gebruik maken. Genoemde correspondentie neem ik daarbij tot uitgang.

Dat de door 'B' aangezochte persoon geen gevolg gaf aan het verzoek om te polemiseeren, zal wellicht zijn omdat hij het wijzer acht, aanvallen op personen onbestreden te laten en aan geschillen over uiterlijkheden gering belang toe te kennen. - Hoe is niet Mevr. Blavatsky in haar tijd gehoond en belasterd - nòg somwijlen duikt een dier oude, lang ontzenuwde, beschuldigingen op; laster heeft een taai bestaan - en hoezeer heeft niet haar werk en leven haar er boven uit gevoerd!

Ik zal dan ook, wat betreft de aantijgingen van Fussel jegens Leadbeater en Annie Besant - resp. onzedelijkheid leeren en onzedelijke leeringen steunen - mij bepalen tot dit: De beschuldigingen, waarop Leadbeater zich niet verdedigen wilde, wat het aannemen van zijn ontslag tengevolge had, bleken later gegrond op vervalschingen. Mevr. Besant, de valschheid bewezen ziende, had den moed voor haar veranderde overtuiging uit te komen. De meerderheid der leden van de Vereeniging - bij referendum en na kennisname der gegevens - besloot den Heer Leadbeater, bij monde van de Presidente, te verzoeken zijn plaats in de Vereeniging te hernemen. Zij wier aanleg hen weerhield het goede te gelooven zoolang van het slechte nog schijn voor hen bestond, bleven zich hevig verzetten en fantaiseerden consequenties die bedroevend waren.

Ik zou de brochure Fussel, van dit laatste een uitvloeisel noemen, indien de schrijver er van tot dezelfde Vereeniging behoorde waarin die zaak viel te behandelen en te herstellen; doch zulks is niet het geval.

Thans kom ik op de beweringen der brochure betreffende 'De Theosophische Vereeniging' en haar bestuur, beweringen die ook onze Redactrice op een dwaalspoor brachten:

Mevrouw A. Besant heeft *nimmer* eene vereeniging gesticht en Mevrouw H.P. Blavatsky was *nimmer* Presidente van de door haar en Col. H.S. Olcott gestichtte 'Theosophical Society'. Zij begeerde dat ambt niet, wetend dat hunne resp. persoonlijkheden Olcott organisator, haar leerares deden zijn.

In de constitueerende vergadering te New-York van 30 October 1875, werden, behalve andere bestuursleden uit de eerste vormers der Vereeniging, verkozen:

H.S. Olcott, tot President,

H.P. Blavatsky, tot Correspondeerend Secretaresse,

W.Q. Judge, tot Rechtsgeleerd Raadsman.

Tot aan haar overlijden, den 8sten Mei 1891, bleef Mevr. Blavatsky samenwerken met Olcott, als van het allereerst begin; toen volgde Mevr. Besant haar op als Corresp. Secretaresse en werkte deze samen met den President Olcott tot deze - zestien jaren later - den 17den Februari 1907 het stoffelijk lichaam aflegde en, de door hem aanbevolen Mevr. A. Besant met overgroote meerderheid tot Presidente werd gekozen.

Hieruit blijkt toch duidelijk dat de bewering als zou W.Q. Judge Mevrouw Blavatsky als President hebben opgevolgd, onhoudbaar is?

De zaak is dan ook dat Judge zich afscheidde en, met een groot aantal leden van de Amerikaansche Afdeeling eene andere Vereeniging stichtte. Vast staat in elk geval - en de 'Old Diary leaves' (oude Dagboekbladen) van Col. Olcott documenteeren het hier vermelde - dat Judge meewerkte tot de oprichting der 'Theosophische Vereeniging' waarvan Mevr. A. Besant de tegenwoordige Presidente is.

De geschiedenis van die tweede Vereeniging heb ik niet gevolgd; ik neem aan dat C. Tingley daarin de opvolgster werd van Judge, doch betwijfel of een *private*-secretary, als Fussel zich noemt, daarin een ambt bekleedde.

Het geeft blijk van kleinen naijver, de feiten te verdraaien om *de* vereeniging te schijnen. Wat maakt dit toch uit! De T.V. verkettert niet! Een ieder die arbeidt en leeft om de som van het goede en schoone te helpen vergrooten, wordt door haar gehuldigd als medearbeider aan den Tempelbouw. Hoezeer ook de scheuring werd betreurd, door Judge's afscheiding teweeg gebracht, zult ge in geen geschrift der T.V. eenigen blaam op zijn karakter zien geworpen; integendeel, hem wordt meermalen de eer gegeven welke hem toekomt.

Ik besluit tot deze gevolgtrekking: Dwaze naijver doet den Heer Fussel te keer gaan tegen de T.V., waartoe hij niet behoort, wijl die Vereeniging grooter omvang en bekendheid heeft dan de zijne; verdraaide voorstellingen van feiten en uitspraken zijn hem daarbij tot slechte middelen; als aanleiding diende hem de geste der T.V. jegens een harer (toen) voormalige leden, waarvoor niemand verantwoording dragen kan die niet op dat tijdstip lid der T.V. was.

Het trof mij dat de aanbieder (aanbieders) van die ingezonden stukken 'Mevrouw Besant in Indië verstooten' (anoniem?) en 'Open brief aan Annie Besant door W. Kingsland' zich niet noemt (noemen). De naamlooze verspreider van persoonlijke aanvallen handelt even onwaardig als de naamlooze schrijver er van.

Tot slot wensch ik op twee bedenkingen der Redactrice nog een kort woord ter overweging te geven:

1o. personenkwestie 'van de groote meerderheid, juist wat de leiders aangaat, kan ik echter niet zeggen dat zij op mij zulk een herboren indruk maakt als men m.i. zou mogen eischen.'

Maar waarop grondt ge uwe eischen? en kan 't niet zijn dat ge ze hooger stelt dan rechtvaardig is? - Ik geloof dat wij niemand eischen *mogen* stellen; de maatstaf die ons zelven past

kennen we niet altijd, hoe zouden wij die dan kennen voor anderen! - De groote meerderheid der T.V. *moet*, bij haar zeer aanzienlijk ledental, wel bestaan uit zoekenden en trachtenden. Elk dezer kent afwisselend vrijheid en druk, actie en reactie. Zij volgen verschillende lijnen van verstandelijkheid en gevoel en velen zien, eenzijdig, maar 'n enkel aspect der wijsheid die *allen iets* te geven heeft. Zij staan op onderscheiden trappen van evolutie. - En de leiders, zij wier meerderheid erkenning vond, - ook zij blijven feilbare menschen en de verzoekingen worden subtieler, het gehoor geven er aan van grooter draagwijdte, naarmate de enkeling hooger steeg hoven de massa. - Neen, de T.V. is niet, en kan nòch wil zijn, eene ‘gemeenschap van herborenen’; toch is het een hulde aan de Theosofische levensleer, dat men meent hare volgers zeer strenge eischen te mogen stellen. Echter zult ge velen kunnen vinden die nederig zeggen: ik maak nog geen aanspraak op den naam Theosoof en noem me slechts lid der Theosofische Vereeniging.

2°. beginselkwestie ‘het is de theosofie als leer, die ik koud, dor en onbevredigend vind’. Hierop kan ik slechts zeggen: dan hebt gij nog niet *het woord* vernomen dat *u* den sleutel zal doen vinden. Dit heeft - als alles - oorzaak en doel, die het goed doen zijn zóó als het is. Uwe levensrichting kan voor het heden eene andere zijn, uw levenswerk een ander, dan de richting die ge zoudt inslaan, het werk dat ge zoudt aanvangen, indien de Theosofie u aantrok. De Leiders der menschheid weten welk werk gedaan moet worden en wie zich daartoe de aangewezene heeft gemaakt; zij volbrengen Gods Dienst, met behulp van elk onzer, op alle wijzen.

Voor mij is de Theosofie geheel het tegengestelde van wat u noemt: De erkenning van het feit der Broederschap aller wezens, in éénen Vader, maakt mij het hart *warm*, doet mij vrede vinden in wat ik door en voor anderen onderga en anderen aandoe; want ik begrijp dat de lessen die zij en ik onderscheidenlijk en door te leeren krijgen de som der ervaring voor allen vergroot. 't Erkennen van één Kracht als Bron, waaruit alle verschijnselen voortkomen, het vinden van één Wijsheid als Kern aller godsdienstvormen, doet het dor geachte veld van dogma en ritus voor mij tot schoonen *bloei* ontwaken. De innerlijke zekerheid van Karma en Reïncarnatie, - Wet die ons doet oogsten zoo wij zaaiden, maar ons ook alle kansen waarborgt eener voortgezette ontwikkeling, door ongemeten tijden, van het verstandelooze tot de Wijsheid God's in vorm na vorm tot het voor ons vormlooze -, *bevredigt* volkomen mijn verlangen naar begrip van Almacht en Alliefde in Alrecht verééND.

Tjiharoes 10/8 '10.
W.J.D. VAN ANDEL.

III.
Aan Mevrouw C. Arntzenius.

(*Toegezonden uit Indië*).

Mag ook ik, met betrekking tot Uw zoeken en twijfelen (n°. 51 en 4 j.l.) eenige woorden tot U richten? -

De zoon (*dochter*) *der Katholieke Kerk* geeft, in volkomen gehoorzaamheid, zich over aan Geestelijk leidsman (Herder). Bedenk dan: 'Wie aan menschen gehoorzaamheid belooft, zegt aan God de gehoorzaamheid op'. Want God spreekt in ieder onzer en al naar *wij* stiller zijn, is *Zijn stem* meer verneembaar.

Wie het Sacrament der Biecht niet ontvangen kan als eene tweespraak met God, overtuigd zijnde dat Hij het is die spreekt door des Priesters mond, kan dus in den schoot der kerk geen blijvende vrede vinden.

Gevoel van zwakheid, behoefte aan rust, morrend gedragen leed, zijn factoren die ons zelden toelaten het rechte te kiezen. Laat na eene beslissing in iets te nemen als ge innerlijk zwak, moe, oproerig zijt; kies Uwen weg als ge U sterk gevoelt en gerust.

Het lidmaat van een der Hervormde kerkgenootschappen mag eigenlijk nooit 'Protestant' heeten; want protesteerend tegen leerstukken die met een later inzicht in strijd komen, vindt hij (zij) geen gehoor. Wie echter niet op gezag gelooven wil, mag het protesteeren niet nalaten en voor hem (haar) kan er geene onderwerping zijn aan uiterlijk gezag tenzij door *eigen* inzicht aangenomen.

Vandaar dat velen, die waarlijk Christenen mogen heeten hunnen weg zoeken zònder steun aan Kerk of Genootschap.

Men kan tot een Kerk getrokken worden door vereenzelviging van haar met de persoonlijkheid van een liefde-vroom Priester of Prediker, een door God zelf gewijd dienaar van Christus. Onze zielsbehoefte van Helden- en Heiligen vereering veroorzaakt dit. Doch vergeten wij niet, dat het de liefde tot God is die onzen Heilige verheerlijkt en die hem in èlke omgeving als Priester God's zou doen kennen. Laat hooger kerkgezag, dat hij steeds gehoorzaamde als God's vertegenwoordiger op aarde, den deemoedvollen dienaar stellen voor eene keus tusschen de Kerk en zijn geweten, - welke smart het hem ook koste, hij zal met overtuiging zeggen: God helpe mij, ik kàn niet anders! En hij volgt zijn geweten d.i. God's stem tot hèm.

> 'Weest toch niet bang en verlaat U maar goed-willigen waar zeer groote vrede is en vreugde, daar vindt ge Hem.
> In heilige boeken heeft Hij zijn Wet doen staven, maar in elk hart schreef hij ze nog eens, meer kennelijk.'
> 'aan sterke vreugde en rust zult gij Zijn woorden kennen.'
> 'Doch Hij spreekt niet tot wie zelfzuchtig is en bevreesd. In den storm van hartstocht verstomt Zijn geluid.'*)

Dùrf doortwijfelen en dóór zoeken! Maar luister, zoo vaak ge kunt, in aandachtvolle stilte. Ook een iegelijks zieleleven is een afwisselend kiemen, groeien, bloeien, afsterven en herboren worden met nieuwe vermogens. Stierf in U een gelooven; wees niet bevreesd, doch vertrouw! De geloofsplant brächt zaden voort die, onzichtbaar voor Uwe oogen, in de donkere aarde splijten en kiemen. En terwijl wij vol droefheid staarden op den dorren stengel, zie, daar ontsproot nieuw leven aan den bodem onzer ziel en zij komt tot schooner bloei. Shiwa, de Heilige Geest

*) Fr. v. Eeden. 'Van de Passielooze lelie'.

in de drievuldige aanschouwing der Hindoes van den Eénen Heer, vernietigt wat slechts *vorm* was, om er nieuwe en schooner vormen voor in plaats te stellen. *Het Wezen* vergaat niet met den vorm doch vindt nieuwen woon. - Vrees niet! Zoo ge dwaalt, de Heer zal U terechtwijzen door smart; neem ze aan, want in elk lijden is genade; en óók geluk, voor wie den schijn doorschouwt. -

Spiritist kan men zijn, op grond van ervaring, door vertrouwen in de ervaringen van anderen (aannemend dat waarneming en wedergave juist waren), of door evidentie (de menigte van getuigenissen bij vergelijking der feiten en omstandigheden die zeker individu tot aannemen nopen). M.i. echter heeft het spiritisme[1)] geene andere roeping, dan hen die kláre blijken noodig hebben van 'iets boven het stoffelijke' die te geven door manifestaties. Zij ontvangen dan een *blijk* van het nàast hoogere gebied, dat der psyche.

- Van de dáárboven gelegen gebieden kunnen wij ontvangen: resp. gedachten en voorstellingen, intuïtieve begrippen, extatische bezieling; dit is dus niet zinnelijk waarneembaar voor anderen, dan voorzoover de ontvanger doet blijken van de uitwerking op hem. -

Dr. F. van Eeden heeft psychische onderwerpen op wetenschappelijke wijze behandeld. Uit zijn bundels 'Studies' noem ik u:

1e reeks. Het Hypnotisme en de wonderen, Ons dubbel Ik, De spiritistische verschijnselen. 2e reeks. De Psychische geneeswijze, Het beginsel der Psycho-therapie, Vitalisme. 3e reeks. Over Hallucinaties. 4e reeks. Over Spiritisme. Dit om aantetoonen dat, afgescheiden van geloof, het spiritisme zich leent tot nuchter onderzoek. Van Eeden heeft onderzocht, met alle waarborgen die een scherp critisch verstand bedenken kan, hij heeft waargenomen en doordacht wat voor zijne zinnen en denkvermogen toegankelijk was en hij heeft meer en meer voor zich toegankelijk zien worden. Hij heeft bereikt - ik wèet dit van hem te kunnen gelooven - dat hij in den slaap zich bewust blijft en, het stoffelijk lichaam verlatend (zooals anderen ònbewust doen), op hun eigen gebied de niet-stoffelijk belichaamden ontmoet die hij zich voornam te ontmoeten. Daarmede heeft hij een vermogen *ontwikkeld*, dat in ieder onzer aanwezig en voor ontwikkeling vatbaar is. - 'Spiritist' noemt hij zich niet. -

Vraag nu u zelven ernstig af: Wat verwacht ge verder van het spiritisme nà dat eene bestaansvorm buiten het stoffelijk lichaam u zekerheid werd? Wat zjjn Uwe motieven?

Naar mijn inzien is er 1o niets meer van te verwachten voor u zelven dan die zekerheid - geene leering van hoogere gebieden - en mag 2o het motief enkel wezen: te willen dienen.

Want, ad. 1o: eenmaal de *tweede* drempel van Leven over (nà den *stoffelijken* dood de *psychische* d.i. die van 't begeertelichaam) betreedt de ziel te ijle gebieden om zich nog te kunnen manifesteeren aan stof-zinnelijke waarneming; ad. 2o om eigen baat, nieuwsgierigheid is te verwerpelijk om in beschouwing te nemen, maar onder 'eigen baat' is te stellen: behoefte aan troost aangaande lieve afgestorvenen. Beter dan daaraan toe te geven is het zich te beheerschen en liefdevolle, rustige gedachten te wijden aan die henen gingen. Zielen terughoudend in de lagere astrale sfeer,

1) Waaronder ik niet stel: het zich kenbaar maken van eene bepaalde verschijning aan een bepaald persoon, dien hij troosten wil, van wie hij hulp verwacht.

benadeelen wij hen en laden schuld op ons, - zonder kennis ons beschikbaar stellend voor hunnen invloed, loopen wij gevaar de macht over ons zelven te verliezen en deelen we in de schuld der laaggezinde verschijningen die onze vermogens mochten misbruiken, - slechts door *den wil te dienen*, kunnen wij wellicht van dienst zijn. Velen onder hen die in 'het vagevuur' zijn, worden neergetrokken tot onze sfeer, door banden van schuld en boetedoening. Niet aleer zij die geslaakt hebben kunnen zij die sfeer afsterven en ten 'hemel' ingaan. Zij vinden helpers en belemmeraars en somtijds wordt het den gewonen mensch gegeven hun een helper te zijn. Kent u Couperus 'Over lichtende drempels'? Hij is daarin (als in meer zijner werken) een ziener geweest van hooger werkelijkheden dan die wij hier ontwaren. Ook Leadbeaters' 'Aan gene zijde des doods' en 'Onzichtbare helpers' meen ik U te moeten aanbevelen. In 't laatstgenoemde boekje vooral spreekt hij uit kracht van eigen weten.

Moge ik U waarlijk iets *gezegd* hebben. Woorden hebben slechts dàn klank als het *de rechte* zijn voor dengene tot wien ze gericht zijn. Geloof in *eigen* kracht en ontwikkel die naar vermogen. Geloof niets dat niet door innerlijke zekerheid bevestigt wordt, waar uiterlijke waarneming boven uw vermogen is. Vertrouw intuïtie bóven verstand.

Met goede gedachten en broedergroet uw
W.J.D. VAN ANDEL.

Drankbestrijding.

Aan B. van Soeren.

Met belangstelling heb ik Uw artikel, in de Holl. Lelie gelezen, over drankmisbruik.

Misschien zijt Gij wel zoo vriendelijk mij te veroorloven daarover nader van gedachten te wisselen, n.m. niet om het beter te willen weten dan alleen om deze kwestie nog nauwkeuriger te bekijken van meerdere kanten.

'Het *maken* van dien drank na tijdsverloop te verbieden', zal m.i. wel immer een internationaal-onuitvoerbaar verbod zijn.

U wenscht een *buitengewoon zware belasting* op den *invoer*, of totaal *verbod* van invoer.'

Alzoo gelooft U dat de drank ons wordt toegevoegd uit het Buitenland.

Dit is niet het geval. De drank wordt gemaakt in ons eigen land, speciaal te Delft, Schiedam, Hoogezand, Sappemeer enz.

Laat ik U daaromtrent eenige bijzonderheden vertellen. Voorheen werd jenever en brandewijn *gedistilleerd* (overgehaald door stoken in een branderij) getrokken uit *graan* waardoor deze dranken in zeker opzicht een gezonde drank genoemd konden worden. Tijdens de verhooging van de graanprijzen tengevolge Amerikaansche en Russische trusts, kon de distillateur, tegen den prijs door zijn afnemers

besteed, zijn artikel niet blijven leveren. En, om toch te handhaven denzelfden marktprijs, werd hij genoodzaakt om te zien naar goedkoopere grondstoffen. In Hoogezand, Sappemeer werden series aardappelvelden opgekocht voor *f* 0.60 de mud, zóó van het veld gerooid, te leveren aan de fabriek. Alstoen verkreeg de distillateur al wederom uit de aardappel een betrekkelijk gezonde drank. Maar in andere streken van ons land, waar de aardappel niet zoo voordeelig te betrekken viel, werden uit de bietlanden, speciaal uit Zuid-Frankrijk en Spanje groote ladingen suikerbieten aangevoerd, uit welke bieten eerst door de suikerfabrieken de suikerdeelen waren getrokken.

Alsnu kwam de kwaliteit van de drank van slimmer tot erger. De branderige smaak van de suikerbieten kon door den distillateur welke *geen* kennis daaromtrent bezat, niet uit *zijn* fabrikaat gehouden worden en in stede van de aangename, malsche, zachte smaak die de graanen aardappelgrondstof verschafte, kregen we nu van sommige distillateurs een branderig, scherp product. *De* branderij der wereldberoemde Hollandsche jenever verloor in 't buitenland door vermindering van 't product zijn goeden naam - even gelijk de exporter van de beroemde vette Edammer kaas, welke later werd uitgevoerd, gemaakt van *room-afgeschepte*-melk. De eene jeneverfabriek ging failliet, - de andere sprong haar na. Het getij verliep. De tienduizenden middenstandsch-herbergmenschen kregen er de lucht van. Allen zeiden zij: wat hullie aan die fabriek kunnen ‘knoeien’, kunnen wij zelf nog wel beter. En zoodoende, Monsieur (of Madame) v. Soeren, verkreeg ons land een geheele omdraaiïng van drankfabrikatie; niet alleen van jan-never, maar ook van cognac, likeur en wijnen. Niet langer - enkele stevige uitzonderingen daargelaten - brachten de ‘distillateurs’ hun aloud beroemd product aan de markt, maar de ‘fabrikanten’ pousseerden het hun goedkooper kostende en gemakkelijk te bewerken ‘fabrikaat’, een dun, scherp vocht; niet meer dat aloude zachte dolce, farniënte-supériori. Niet langer *soorten* werden er ‘gestookt’ maar slechts één massa alcool, in drie kwaliteiten ‘Supra’, ‘Extra’ en... ‘Beroerdia’.

Zulks op een sterkte van 96 % en in de kleur van gewoon water. Geloof nu maar vast: de fabrikant, of de 2de hand, deed bij 100 liter ‘Supra’ spiritus (alcool) ook 100 liter water, waardoor de sterkte daalde tot de helft, ad 48 %. Op *deze* massa wordt dadelijk iets geheims geworpen, wat de alcool-reuk of brandspirituskleur wegneemt; vervolgens iets wat de kleur geeft van het verlangde drankje, geel voor cognac, rood voor wijn, enz. en ten slotte wordt op deze hoeveelheid geworpen een (tax) essence. Verval der distilleerderijen, opkomst van essence-fabrieken. Wat u nu maar begeert, Chartreuse? Welnu, dan werpen wij in die mengsel: ‘Chartreuse-essence’ maar wenscht Madame liever Anisette? dàn gebruiken wij ‘Anisetessence’! Wilt ge de massa wederom wijzigen: à la minute verandert door essence brandewijn in Jenever. En de 10000 middenstandschen koffiehuishouders, ach: ‘Zoo de ouden zingen, piepen de jongen;’ en van slimmer tot kwaad alweder, want nu maakte niet meer de grootfabrikant (industrieel) de *massa*, maar de kleinverkooper het zelf; wie weet op hoe 'n onbeholpen wijze; zoodanig, dat hij kleine man voor alcool de ontkleurde en reukeloos gemaakte ‘brandspiritus’ kan gebruiken en voor ‘essences’ wel iets zoo smerigs-zoet-zwarts, dat bij gebruik van de borrel het hart in 't lichaam omdraait en die viezigheid zoodanig laxeert, dat men bij het gebruik reeds van 2 of 3 Schaepmannetjes, teekenen geeft van cholera-verschijnselen; zooals ik dit heb

uitgelegd aan den burgemeester van Rotterdam, bij het uitbreken aldaar van cholera; na onderzoek waarvan ik in 't gelijk werd gesteld dat vele gevallen van cholerine waren geoorsprongd uit vuile tapperijen.

Alsnu meen ik U duidelijk te hebben gemaakt Uwe *verkeerde* meening, dat drank *uit het buitenland wordt ingevoerd*, en de 'invoer' zou zijn te verbieden. Begrijp ook het volgende: dat, van elk artikel hoe inferieurder het maaksel wordt - hoe minder het gebruik zal zijn. Vroeger was het een lust, een opwekking - een heerlijk glas drank, cognac of likeur drinken, maar tegenwoordig wordt het een *straf*. En *dit* heeft wederom tengevolge, minder verbruik, mindere belastingopbrengst.

Toen, eenige maanden geleden, de verhoogde accijns werd afgekondigd op het gedistilleerd, met eene raming van meerdere belastingopbrengst van 10 millioen, heb ik dan ook terstond de Freule geschreven, dat deze regeeringsopvatting getuigde van totale onbekendheid met het onderwerp en met des werkmans gulden zakgeld, dus dat *niet* zou opbrengen, deze verhooging 10 millioen, maar *niets* of *hoogstens* 3 millioen.

Want logisch, doordat de kastelein *f* 27 meer belasting moet betalen, *moest* er meer geknoei door ontstaan, moet hij vergif gaan leveren, volgt *minder* gebruik en door kleinere glazen mindere hoeveelheid van verbruik, tezamen genomen door mij berekend 7 millioen *minder belastingverbruik.* Voor een bevoegd oordeelkundige lag dat vraagstuk en die oplossing toch open en bloot op tafel. Wat *nu* de minister erkent. Hoort, wat hij causeerde: 'De opbrengst van verhoogd accijns op het gedistilleerd valt zeer belangrijk tegen.'

Maar, die Regeeringsautoriteiten zijn zóó razend genieus knap, dat ze gewoonlijk eerst *voorbij streven* wat open voor hun ligt en dàn te laat hun misslag zien. Niet alleen door *drank*, maar ook door *geloof* of andere *eenzijdigheid* kan men voor iets daarnevens liggends bedwelmd worden en te inferieur om te regeeren. Alleen zelf te zeggen dat men 'superieur' is, is niet voldoende. Ook in andere opzichten dan alcohol zijn er merken 'beroerdia.'

Maar ter zake: Terwijl het *gebruik* aanleiding geven kan tot choleraverschijnselen, indien de maker *verkeerde* maaksels verhandelt, terwijl 's lands en stadsregeeringen dit *weten* is het m.i. allereerst een aangewezen weg dat de fabricatie zou moeten geschieden onder rijkstoezicht en de verhandeling onder een rijks-contrôlemerk van zuiverheid, evenals bij de oprechte boter het geval is tegenover margarine. Maar evenzoo als een scheikundig-bureau niet kan uitmaken *de grens* tusschen boter en margarine, kan hij

dit ook niet oplossen tusschen echte en nagemaakte drank.

'Totaal *verbod* tegen kennelijken staat', is Uw slot? Maar de één heeft 'm om van één borrel en de ander is eerst 'kachel' bij de tiende. En wie, geachte heer of Mevr -, welke auto-rariteit, moet het 'kennelijke' kennen en verbaliseeren?

Onlangs, zooals U gelezen hebt in de dagbladen, enkele Amsterdamsche agenten van politie of toegeschoten rechercheurs sleepten of schopten een oud heertje dat 'kennelijk' dronken was, in de wacht, terwijl achterna bleek... dat hij in elkaar was gezakt, juist omdat hij den geheelen dag nog geen enkele borrel had gebruikt. Een kennelijk-moeielijk probleem! Déze kant van de medaille evenzeer als de 'essentiëele constateering. De oplossing *hoe* het drankschuitje en de kennelijken die er in zitten te sturen, hangt nog hoog in die lucht omdat, - maar ik moet eindigen. Laat ik U alleen nog zeggen dit: zoodra 's lands regeering genaderd is met maatregelen de onzuiverheid der essentiëele bijvoegsels vast te stellen en klaar is met haar bureaux, ik nader zal publiceeren wijn en cognac te maken en te kleuren, *geheel natuur*, **zonder** essences en zonder kleurmiddelen, dan kan zij wederom van vorenvoet beginnen. Zooals U weet, mag ik graag plagen de menschen die zoo wijsneuzig alles dom bedisselen; zooals de laatste accijnsverhooging, welke de schatkist leeg laat, de 10.000 tappers arm maakt en de verbruikers de cholerine bezorgt.

Sic transit gloria snapsie.

Hoogachtend,

H. VAN HOLK,

Voorheen VAN HOLK en TER KUILE, Wijnh

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Voor 2 hulpbehoevende oudjes met 3 sukkelende blinde dochters nog ontvangen:

(Zie Hollandsche Lelie no. 46, 18 Mei l.l.).

Apeldoorn, Mej. v. D.	*f* 5.00
Apeldoorn, Mej. P.	*f* 25.00
Apeldoorn, zuster A.	*f* 0.25
Farnsum, Mevr. N.	*f* 10.00
Groningen, Mevr. v. H.	*f* 1.00
Elst, Mevr. F.	*f* 2.00
Den Haag, 'Jack'	*f* 50.00
Den Haag 'Ondeelbaar'	*f* 3.60
Den Haag, Mevr. v. B.	*f* 2.50
Den Haag, Merv. H.-B.	*f* 1.00

Postmerk Nijmegen, postz		*f* 2.00
Stiens-Harl., S. en H. postz		*f* 1.00
Hilversum, v. G.		*f* 1.50
Baarn, Mevr. v.d. H. - v. N.L.		*f* 25.00
Utrecht, Mevr. K.		*f* 5.00
P.V. te L.		*f* 1.00
Voorburg, G.G.		*f* 6.00
	Samen	*f* 141.85 } 325.60
Eerder verantwoord		*f* 183.75 } 325.60

Aan de milde gevers en geefsters onzen *hartelijken* **dank**, niet 't minst die van de 5 ongelukkigen-zelf; mede aan de Redactrice en Uitgever van dit blad voor de betoonde vriendelijke welwillendheid in dezen.

Sneek, 44/9 '10.
W. PELSMA.

Juist, dat ik deze verantwoording zal posten, ontvang 'k nog een postwissel uit Batavia van een trouwe lezeres der H.L.... *f* 25. - met een mooie en vriendelijke belofte, aldaar een inzameling te zullen houden! -
De totaalsom bedraagt dus nu *f* 350.60.
Mevrouw W.P.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

B. van Es. - Ik ben bereid aan Uw verzoek te voldoen.

Hans. - Aangenaam weer iets van U te hooren. Heb van veranderd adres notitie genomen. Uit Uw vroegere briefkaart begrijp ik niet goed, of gij nu voor goed daar blijft, of niet?

Timmij. - Uw gedichtjes heb ik met bijzondere belangstelling gelezen, omdat er wat in zit, iets teers en gevoeligs. Maar Uw vorm is nog te onvolkomen dikwijls; van daar dat ik U drie terugzend. Het vierde nam ik aan, het is m.i. zeer teer-gedacht, en fijn van stemming. - Ik hoop dat het teruggezondene goed bij U terecht komt, want ik kon Uw adres moeilijk lezen. Wat nu Uw vraag aangaat, daarvoor bestaan geen algemeene regels. De Holl: Lelie honoreert *alle* bijdragen, (behalve natuurlijk gedachtenwisselingen en ingezonden stukken), maar ik zou U verscheidene, dikwijls groote tijdschriften en couranten kunnen noemen, die dat niet doen, terwijl o.a. ook provincie-bladen en kleine tijdschriftjes heel dikwijls azen op de blijdschap van de of den auteur zich ‘gedrukt’ te zien, en haar of hem dus niets betalen. Daarom doet gij altijd het verstandigst indien gij U *vooraf* vergewist, of men van plan is U te honoreeren of niet. Een kennis van mij schreef eens naar een groot Blad verscheidene ‘reisbrieven’. Daar alle gretig werden geplaatst meldde zij zich natuurlijk, na het verloopen kwartaal, aan om hono-

rarium, maar het werd haar kalmweg geweigerd. En zoo gaat het dikwijls. Van ‘recht op honorarium’ kan daarom alléén sprake zijn wanneer de inzender zich daaromtrent vooraf schriftelijk heeft vergewist.

J. Ph. van P. te A. - Daar gij geen pseudoniem opgeeft neem ik Uw voorletters. - Van Uw vier gedichtjes behield ik twee, die ik zeer goed vind. -

Aster. - Gij zult gezien hebben, dat het bewuste reeds is geplaatst. Ik denk, dat ik in Uw geest handel, wanneer ik niet te veel inga op Uw vertrouwelijk schrijven, dat ik het liefst juist zóó had afgedrukt, woord voor woord, in de Lelie; zoo levendig en leuk schildert het, *hoe* de menschen met elkaar omgaan, hoe in-valsch en in-onoprecht. *Ik*, met *mijn* flapuit natuur, heb duizenden malen zulke ondervindingen opgedaan als gij mïj nu zoo leuk beschrijft. Dáárin bestaat het gewone ‘gezellige met elkaar praten’; namelijk elkaar in het gezicht gelijk geven, en dan achter elkaars rug om gaan kletsen en stoken. - Vriendelijke groeten.

Nieuwe spelling. - Vriendelijk dank voor de mij toegezonden ‘regels.’ Neen, mijn opinie is niet veranderd. Ik vind de nieuwe spelling leelijk. Ik vind haar leelijk, - zonder dat ik daarover wil redetwisten of ik gelijk heb of niet -, uit een persoonlijken tegenzin ertegen; precies op dezelfde manier als de eene mensch houdt van drukke levendige kleuren en de andere van stemmige, of als de een dien voornaam leelijk vindt, en de ander genen. Mij doet de ‘vereenvoudigde spelling’ *on*eenvoudig, aanstellerig, en dikwijls zelfs onleesbaar aan. - Daarmede druk ik echter niets anders uit dan mijn eigen smaak in dat bijzondere opzicht; smaak is altijd iets persoonlijks nietwaar?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Aster. - Ik vestig, in verband met hetgeen gij mij wel eens hebt geschreven, Uw aandacht op het hoofdartikel.

B. - In de volgende Lelie beantwoord ik U. De corr: is reeds ter drukkerij.

K.L. - In de volgende Lelie ontvangt gij een uitvoerig antwoord. De corr: is reeds ter drukkerij.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Wordt een thuis gezocht voor een lief gevonden poesje, omstreeks een half jaar oud, zindelijk, en zacht. Kleur donkergrijs en zwart. De vindster heeft reeds drie katten, en de vondeling wordt door hen gekrabd. Adres bij de redactrice bekend.

Berichten.

De redactrice der Holl: Lelie vestigt er uitdrukkelijk de aandacht op dat zij, die zonder abonné te zijn of althans de Lelie te lezen, mij hun bijdragen inzenden, het aan zichzelven hebben te wijten indien zij geen ander antwoord ontvangen dan langs **corr.-weg.** Ook worden **zulke** bijdragen, bij weigering, **niet** teruggezonden.

Wegens plaatsgebrek moest de reeds gezet staande **Correspondentie** aan **Ro, Van B. te L., C.K. te U.** en **No. 10** nog wachten.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

19 October 1910.
24ste Jaargang.
No. 16

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het anmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

Hoofdartikel
Hervorming en Verdraagzaamheid.

Wêer is het binnen kort 31 October, de hervormingsdag. Heeft die ons niets te zeggen, ons Hervormden, die nog altijd met eerbied staren op de heldenfiguur, die in de kracht des geloofs, sterk in zijn overtuiging, steunende op zijn God den strijd dorst bestaan tegen de machten der wereld? Hooren wij niet nog na vier eeuwen zijn veelzeggend woord: 'Het is niet raadzaam tegen het geweten te handelen?' En zien wij hem niet in den geest nog altijd vóór ons op den Rijksdag te Worms, als een rots te midden der aanbruisende golven, het woord der machtige gewetensovertuiging sprekende:

'Hìer sta ik. Ik kan niet anders!'?

Als in aanbruisende golven staan ook wij, kinderen der 20e eeuw, te midden van duizend stroomingen, die als een stemme veler wateren elk voor zich de lucht vervullen met: 'Dit is de waarheid! Hoort mij!'

Waarlijk, men moet den geest van Maarten Luther bezitten, om te midden van al die kreten en stormgeluiden, en van al het windgesuis en loovergeritsel, van al het zoet gefluit der vele vogelaars, van heel het

concert der wereldbewegers, kalm zijn eigen weg te gaan en koers te houden naar het kompas van het geweten.

'Het is niet geraden, iets tegen het geweten te ondernemen!'

Hervormen is het wachtwoord van den dag. 't Moet al anders worden. Anders dan het geweest is. Want het bestaande verveelt, heeft de aantrekkelijkheid verloren, bezit geen bekoring meer, is uit de mode geraakt, is verouderd.

Zoo ongeveer is het streven en drijven der massa.

Maar die massa roept, wat zij zelf niet verstaat, eischt wat ze niet kent, wil veranderen wat zij zelf nooit van nabij gezien heeft, zeer dikwijls althans.

Zij volgt als de golfslag des oceaans de richting van den wind, die hem voortstuwt, maar zij weet niet waar die vandaan komt of waar die heen gaat.

Zij spreekt van hervormen en kent het wezen niet; zij kan dus niet weten, of de vorm goed is of kwaad, of die zich aan het wezen aanpast al dan niet.

Men spreekt van hervormen en bedoelt slechts vernielen. En men vervormt, bewust of onbewust; misvormt al dan niet te goeder trouw, en waant zich een Luther.

Maar Luther had zijne stellingen niet maar uit den duim gezogen, en plakte zijne uitspraken niet aan Wittenbergs kerkdeur dan na jaren van strijd en onderzoek en ernstige studie. Allerminst waren zijn theses de uitspraken van anderen.

Hij *kon* niet anders, omdat hij *wist* wat hij *moest.*

En hij wist dit, omdat hij naar dit weten gezocht had, ernstig en lang, zuchtend en krijtend van zielesmart, worstelend en wakend nacht bij nacht, twijfelend en wankelend lang en vaak, totdat hij het gevonden had, totdat hij het *wist.*

Hij had het wezen van zijn kerkgeloof verstaan, was er in doorgedrongen tot in de diepste diepte; en toen kon hij het weten, dat de vorm niet deugde, waarin dit wezen als gebonden, geprangd en gekneld lag.

Toen wees het geweten hem den weg en hij volgde dien weg, regelrecht, onverschrokken, en week geen duimbreed van het hem voorgeschreven pad.

Niet de donderende knal drijft den zwaren kogel uit het kanon, maar de onzichtbare kracht der zich uitzettende gassen door het verbrandend kruit ontstaan. Evenmin splijt de ratelende donderslag den eik, maar de bliksem, de electrische vonk, welker ontstaan nog een mysterie is.

Hervorming geschiedt niet door uiterlijk vertoon, niet door massaal geweld, niet door marktgeschreeuw en straatgeroep, maar door de stille kracht van den strijdenden, worstelenden geest.

Wat Luther deed en doorzette, was waarheid geworden voor hem zelf, nadat hij die gezocht had, ernstig, worstelend, biddend - jaren lang.

Maar eer hij optrad om de kerk te hervormen, was zijn innerlijk zijn, de mensch in hem hervormd en gelouterd, gestaald en gevormd door het geloof, dat bergen verzet en menschen heiligt.

De menigte, die om hervorming roept, vergeet de hoofdzaak: Weten, wat het wezen der zaak is, en er zich mêe saamgegroeid, mêe ingeleefd gevoelen.

En nu wij, die de doorgaande hervorming ook die der kerken wenschen, wetende, hoeveel heil deze stichten kunnen, als zij, losgemaakt van dogma en staatkunde, in den geest van Jezus reinheid, heiligheid en liefde bedoelen, nu vragen wij: Is het ons met die hervorming werkelijk ernst? Voelen wij iets voor het reuzenwerk, dat de kerk is toevertrouwd, en dat slechts door een klein deel ervan begrepen en ter hand genomen wordt?

Is het niet een treurig feit, dat bij velen een geest van onverschilligheid omtrent de kerk heerscht, als ware deze der aandacht niet waard?

Staat het niet vast, dat velen met het kerkelijk dogma ook den eeredienst der kerken, ook het kerkgaan, ook elke uiting van openbare godsvereering, ja elk zichtbaar bewijs van godsdienstzin hebben ter zijde gezet?

Men beseft vooreerst niet, hoe koud en ledig het hart blijft, dat in geestelijken zin alleen leeft bij brood, en tevens niet, hoe men, zich meer en meer terugtrekkende van het kerkelijk terrein, dit prijs geeft aan de vijanden van de doorgaande reformatie en gewetensvrijheid.

Men vergete niet, dat ons volk is groot geworden juist door de reformatie der kerk in de 16e eeuw, en met die kerk is opgegroeid en er als 't ware is ingeleefd.

Men diene zich af te vragen: Wat is de kerk en wat kan en moet zij zijn? Men dient te weten, waar het om gaat; men be-

hoort in de kerk te blijven, zoolang er kans bestaat, haar voor de reformatie te behouden of er in terug te keeren, als er kans is op herstel.

Om te hervormen, beginne men met zich zelf.

Dan legge men alle traagheid en onverschilligheid af.

Kloekzinnigheid past uitnemend bij godsdienstzin.

Zonder godsdienstzin geen leven en geen warmte, geen geestdrift en geen zin voor het het hoogere, geen eenheid met God.

In zekere kerk staat menigen Zondag een uitnemend man, een man van karakter, diepzinnig denker, beminnelijk in hooge mate, kloek in den edelsten zin van het woord, het goede zaad te strooien met volle handen, voedsel voor verstand en hart, en - de zitplaatsen zijn bedroevend ledig. Toch heeft de predikant wel degelijk recht en aanspraak op moreelen steun, en eenige belangstelling in zijn uitnemend werk.

En als in datzelfde kerkgebouw een andere prediker optreedt, die met hel en verdoemenis dreigt, elk wie niet zijn dogma onderschrijft, dan blijft er geen zitplaats onbezet.

Zoo is het schier overal elders, waar het gaat om reformatie of reactie; dit is een groote fout, die men moet trachten te herstellen.

Ongodsdienstigheid kweeken, is het schoonste in den mensch dooden.

De kerk verachten en minachten, sloopen desnoods, zonder eenige notie te hebben van haar beteekenis voor ons volk, getuigt van gebrek aan ernst.

Hervormen door misvormen, is wandalisme.

Om te waken en te hoeden moet men zelf klaar wakker zijn en weten, waartegen gehoed en gewaakt moet worden, en om te hervormen diene men zelf tot in het diepste van zijn innerlijk wezen hervormd te zijn. Niet lang geleden hebben wij, Hervormden, moeten aanhooren, hoe in de Borromeo - encycliek tegen de Hervorming werd te velde getrokken. Bij den eersten indruk terecht daarover gebelgd, ging men stilaan toch naar den weg der verzoening, der verdraagzaamheid terug. Toonen wij thans door nog meer verdraagzaamheid, hoe verkeerd de roomsche geestelijkheid met deze encycliek gehandeld heeft. -

Verdraagzaamheid toch, is een der voornaamste deugden, welke den waren mensch sieren en hem boven het gewone peil der massa verheffen. Zij is een deugd en geen menschelijke eìgenschap. Het jonge kind bezit haar in den regel niet, evenmin als het dier. Egoïsme, - baatzucht, zelfzucht en heerschzucht, drie loten van denzelfden stam - wortelt in al wat leeft, en het leven zelf moet den zich bewusten mensch er toe brengen, die loten allengs af te kappen, brengt er hem in den regel ook toe, onder gepaste leiding en door den drang der omstandigheden. Reeds het utiliteitsbegrip plus de beschavingseischen verzetten zich tegen onverdraagzaamheid.

Maar noch dat begrip, noch de uiterlijke beschaving zijn krachten, sterk genoeg om den wortel van egoïsme, dat is van den stam zelve, waarop baat-, heb- en heerschzucht welig tieren, te dooden.

Daartoe is meer noodig dan het welbegrepen eigenbelang, de begeerte naar goede vormen en de zucht om aan anderen te behagen.

Daartoe is noodig: opvoeding der zielen, zelfvolmaking en aanhoudende strijd.

Het dier duldt geen ander naast zich aan denzelfden voederbak, aan dezelfde drinkplaats, op hetzelfde jachtveld, dan door dressuur, gewoonte door den mensch het aangeleerd, en in de perioden der uitingen van het geslachtsleven, waarvan het moederschap het gevolg is. Is het jong groot, dan knort de hond, blaast de kat en pikt

het hoen er tegen, als het zich ongevraagd komt plaatsen aan den disch. Er is dan zelfs bittere, vinnige strijd niet zelden bij de om haar zachtheid ten onrechte zoo hoog geroemde duiven.

En het jonge, zich slechts ten deele bewuste kind, dat zich psychologisch en physiologisch zoo weinig van het dier nog onderscheidt, *is* en *doet* niet anders.

Het kind verdraagt niet, dat een ander in zijn vermeende rechten treedt. 'Daar blijf je af! Dat is van mij!' zijn gevleugelde termen in den kindermond.

Maar de opvoeding, die naar de beteekenis van het woord, door groei naar boven, de sluimerende krachten van het zieleleven bedoelt, komt die krachten te hulp en neemt weg wat haar ontwaken en aanwassen in den weg staat. De opvoeding van kind en mensch *kweekt* verdraagzaamheid. Zij *plant* die niet, want de kiem er van is reeds in den mensch aanwezig. Zeer waarschijnlijk bij het dier ook, maar het ontwikkelingsvermogen is bij den mensch, dank zij die eeuwenlange evolutie, zoodanig toegenomen, dat ook deze kiem slechts vrijheid behoeft, om tot wasdom te geraken.

Het dier daarentegen heeft die trap van hoogere ontwikkeling nog niet bereikt. De middelen, die voor het dier noodzakelijk zijn, om te leeren verdragen, zijn dan ook van geheel anderen aard, dan die, waarvan de opvoeding zich bij het kind bedient.

Het dier wordt getrapt, lichamelijk gekastijd; men doet het pijn of leed, zoolang, tot de vrees voor pijn en de schrik en angst voor het leed de overhand verkrijgen over de neigingen, die uit de zoogenaamde baaten hebzucht ontstaan. Door een kunstmatige behandeling wordt bij het dier, de natuurlijke aandrift tot zelfbehoud, ten onrechte door den mensch vraatzucht, nijd, jaloerschheid, hebzucht enz. genoemd, onderdrukt. Want al deze ondeugden zijn slechts denkbaar bij welbewuste wezens, die matigheid, verdraagzaamheid, liefde en onbaatzuchtigheid hebben leeren beoefenen, en deze eigenschappen *konden* beoefenen, omdat in hem de kiem ervan aanwezig was mèt de vereischte capaciteit tot ontwikkelen. Alleen bij zulke welbewuste wezens is dan ook van deugd en ondeugd sprake.

De mensch heeft zoowel aanleg ten goede als ten kwade. De maatschappij, waarin hij leeft, maakt evenwel in geen geringe mate uit, wat goed en wat kwaad is; d.w.z. wat als zoodanig op een gegeven tijdstip in een gegeven maatschappelijken kring goed en kwaad genoemd wordt.

Het gemeenschapsleven is in deze een wetgever, die dezelfde gehoorzaamheid eischt, als de inwendige ontwaakte behoefte om goed, dat is, rein menschelijk te zijn.

Wie zich een Hoogere Macht denkt, die ook het gemeenschapsleven en zijn eischen bestuurt, kan tegen de maatschappelijke wetten dan ook geen bezwaar hebben, voor zoover deze niet in botsing komen met de wet van het eigen welbewust weten, dat als meer directe creatie der Hoogere Macht te beschouwen is. Het geweten staat boven de indirecte leiding: Het maatschappelijk leven. Het geweten is gelijk een kompas, dat door den invloed van vooroordeel en onwetendheid soms jammerlijk kan mis wijzen.

Maar, hoe het zij, welke wet ook geëerbiedigd dient te worden, dat eerbiedigen en gehoorzamen moet worden geleerd. Vanzelf komt het niet. Het kind is van nature egoïst, en als gevolg der ingeschapen zucht tot zelfbehoud is dit ook absoluut goed. De natuur eischt zelfbehoud, maar het goddelijke in den mensch eischt tevens zelfverloochening, en nu komt de opvoeding de neiging tot zelfverloochening te hulp. Als het kind onopgevoed bleef, zou die neiging bij het moederschap, soms ook bij het vaderschap, zich wel ontwikkelen, maar dan is deze weer meer gelijk aan die bij het dier, dat zijn jong verdedigt en er desnoods voor sterft, omdat het dat jong beschouwt als een deel van zich zelf.

Liefde tot den naaste in algemeenen zin kent het dier niet, en het jonge kind evenmin. De eerste kan het niet, nog niet althans, de laatste kan en moet het leeren. Zijn zucht tot zelfbehoud, het natuurlijk egoïsme, moet een universeel karakter aannemen. Het individualisme moet zich oplossen in de gemeenschap. Het welzijn der menschheid dient hem te gaan boven dat van den mensch.

Is dit bereikt, dan is de mensch tot de hoogste trap van onbaatzuchtigheid gestegen, en kan hij verdraagzaam zijn in den waren zin des woords.

Wanneer het Geweten, geleid en gelouterd en tot grootere nauwkeurigheid gebracht door opvoeding, kennis, beschaving en zelfvolmaking, te verstaan geeft, dat het verlangen, het drijven van enkelen, van groepen en partijen het welzijn der gemeenschap schaadt, dan spreekt de verdraagzaamheid zich slechts uit tot de personen, wier streven waardeering kunnen verdienen, als zijnde op eerlijke bedoeling

gegrond, maar dat streven zelf kan en mag niet worden verdragen. Daar houdt de grens der inschikkelijkheid op, die parallel loopt binnen die der verdraagzaamheid.

Het kind leeren inschikken gaat gemakkelijker, dan het verdragen leeren; toegeven, en dulden zijn twee.

Om nu tot de hoogste trap van onbaatzuchtigheid te geraken, die evenzeer geschikt maakt tot zelfverloochening als tot hardnekkig verzet, heeft het kind veel leiding en onderricht noodig met zoo weinig mogelijk woorden, en zoo veel mogelijk aanschouwen.

De aanschouwing moet worden verkregen door het goede en kwade voorbeeld.

De ouders en opvoeders leeren het wat goed en schoon is, en menschelijk, - de omgeving stelt daar telkens tegenover, wat kwaad, leelijk en dierlijk is.

Bij voldoende karaktervorming, bij het voldoende stalen van den vrijen wil en het aankweeken van het schoonheidsgevoel zal het kwade voorbeeld minder schaden dan het goede baten zal. Zelfs is dan de schade dienstig tot het meer doen uitkomen van het goede en schoone.

Maar men bederve en verzwakke het goede voorbeeld niet door dressuur, men straffe niet door kastijding van uitwendigen aard, wanneer het kind blijken geeft van onvoldoende geoefendheid in het bedwingen der zelfzucht en het beoefenen van verdraagzaamheid.

Wat bij het dier kan, omdat de afstomping en het wegslijten van de ingeboren neiging tot zelfbehoud bij voortdurende verzorging en bescherming door den mensch het dier niet beduidend schaadt, kan absoluut niet bij het kind, dat niets van dat al moet missen, doch het enkel moet behouden door verstand, ervaring en liefde geleid, als het straks op eigen beenen moet staan en den strijd om het bestaan zelf en alleen misschien strijden moet.

Lichamelijke kastijding, ook die welke bestaat in het onthouden van spel, voedsel, slaap of vrijheid, heeft nooit eenig gunstig resultaat op de vorming van het karakter. Het verstompt, verslapt of verbittert slechts.

Humaniteit moet ook en allereerst bij het kind worden aangeleerd door humane middelen. Karakters worden gevormd door karakters. Hoe meer verschillen er wederkeerig op een karakter inwerken, hoe beter.

Daarom is de school, dat wil zeggen, de neutrale school, - neutraal op godsdienstig en sociaal gebied - de aangewezen plaats om verdraagzaamheid te leeren.

Het huisgezin kan het ook, zeer zeker, maar slechts dan, als het kind niet het *eenig* kind is. In dat geval is de omgang met anderen ook binnenshuis dringend noodig. Het kind moet men gewennen zich te schikken naar anderen; verwende kinderen leeren geen inschikkelijkheid, en wie dit laatste niet geleerd heeft, komt niet tot verdraagzaamheid.

Het moet gevoelen, hoe goed het is anderen te verdragen, hoeveel loon er ligt in zelfvergeten, zelfverloochenen, reeds op kinderlijke wijze.

'Daar blijf je af, dat is van mij!' moet het leeren aanhooren, met een gevoel van smart. Dat is liefdebetoon en dit wordt slechts door liefde geleerd en beoefend. Er is voor ouders en opvoeders geen nobeler en grootscher taak, dan het navolgend geslacht verdraagzaamheid te leeren; verdraagzaamheid door karakterbetoon met naastenliefde tot basis.

Het tegenwoordig geslacht staat in dat opzicht reeds verder dan het vorige. Maar er is groot gevaar, dat het volgende geleid wordt op wegen, die in deze afwijken van het rechte pad.

Wat men zelf het beste vindt voor verstand en hart, dringe men daarom nog niet op aan anderen. Men vergete nimmer, dat dwalen menschelijk is, en geen Hoogere Macht speciale mededeelingen doet aan speciaal door Haar bevoorrechten. Dit te onderstellen is louter hoogmoedswaanzin.

Toch kan deze zich zoo epidemisch vertoonen, dat een geheel menschengeslacht er onder lijdt en dat de verdraagzaamheid verdwijnt.

Hiermede verdwijnt dan ook de grootste factor tot onderling waardeeren, die het cement is der maatschappij.

Wie onverdraagzaamheid kweekt in naam der Hoogste Liefde, lastert Haar.

Wie zijn kinderen niet opvoedt in verdraagzaamheid, maakt hen voor die Hoogste Liefde ontoegankelijk.

Zoo geldt dit ook, in ruimeren zin, voor den volwassen mensch.

SENDA.

Parijsche Brieven.
1. Langs de straat. 2. De staking.

Jour de pluie!

Wat beter te doen dan in deze veel-bewogen dagen de indrukken en feiten weer te geven, aan de lezers der Holl. Lelie, welke onder mijn aandacht kwamen.

Gisteren de derde dag van de zich steeds verder uitbreidende staking, begaf ik mij op weg naar de Gare du Nord, om 'n kijkje te nemen van de stakingsactie.

Gemakkelijk ging het niet. De boulevards en straten in den omtrek waren gevuld met dichte massa's belanghebbenden en nieuwsgierigen, de eersten minder vroolijk kijkende dan de laatsten.

Tal van reizigers, bewakende groote en kleine valiezen hadden zich bij de ingangen der stations geposteerd, in de vage hoop, dat de deuren zich ontsluiten zouden en ze met een der enkele nog vertrekkende treinen mee konden.

Voor de meesten bleek het een ijdele hoop.

Wel ging er nu en dan een deur open, maar enkel om chefs en autoriteiten door te laten, waarbij de toeschouwer, in de hallen heel even een blik mocht nemen, van de compagnie soldaten die het gebouw, overigens als uitgestorven, bewaken.

Geschetter en geklaag achter me van politie met een landverhuizersfamilie, willende doordringen in het gebouw. Hun geld is verteerd, ze hebben geen onderkomen, de kinderen schreien en hun bestofte en besmeurde bagage sliert langs het trottoir, waar voorbijgangers er achteloos tegen optrappen. 'n Jonge vrouw met jong kindje in den schoot geeft de borst op 'n met ouden rommel gevulde mand, de man staat troosteloos naast haar, af en toe verbiedende twee kleuterkes, die zich te ver verwijderen, ze onder weerbarstig gekrijt terughalende.

M'n keel wordt dichtgesnoerd.

Langs de rue Maubeuge heeft een loven en bieden plaats met automobilisten en meer bezittende voyageurs.

De chauffeurs, gebruik makende van de gelegenheid, stellen onmogelijke eischen, de reizigers kijken hunne portefeuilles na.

Vierhonderd francs van daag nog voor Brussel monsieur, morgen minstens vijf; faut savoir n'importe moi, y a bien d'autres.

Voor Rijssel 150 francs, ce n'est pas trop cher. Vous n'y aurez nulle part à bon marché!

De rijke industrieel stapt in, laat z'n bagage opladen, de auto snelt weg, maar.... hij, de minder bevoorrechte, de arme provinciaal, de schamel gekleede werkman, blijft staan langs het trottoir, met droeven trek om den mond, ondergaande het noodlot, dat niet wijkt.

We komen in een restaurant om te dejeuneeren. N'y a pas de poisson aujourd'hui Madame; c'est la grève!

Maar vleesch, dat is er nog en het ontbreekt ons gelukkig dus aan niets.

Na het déjeuner vervolgen we onzen weg, komen langs de lijnen van de Gare de l'Est, ze liggen er doodsch en zwart met even flikkering van zon nu en dan op de staven, maar van menschelijk beweeg geen spoor. Toch trekt het ons aan d'être dans la rue, nu eens een omnisbus nemende, dan weer trotteerende tot we ongemerkt naar rue Clignancourt op Mommartre zijn afgedaald, waar het volksleven z'n zelfden gang gaat, nu vermenigvuldigd met tal van zwart ziende cheminots in werkpakjes met kinderen aan de hand, gelukkig; de sortir avec le père, qui est toujours en métier.

Ik luister gesprekken af.

- Travailler!.... Jamais de ma vie. La grève durera tant qu'ils ont donné, ce qu'ils ont promis, les sales compagnies... le gouvernement.

- Certainement.

Voor een vischwinkel.

- Vingtcinq francs et hier j'ai donné dix?

- Peut bien; c'est la grève.

De kooper gaat heen. Wij bespreken de zaken, beginnen een beetje vrees te krijgen dat ook wij leelijk dupe van de historie kunnen worden, als de staking voortduurt, doch worden afgeleid door een in-zich-zelf mompelend straatfiguur als ik nimmer nog in werkelijkheid zag. Een ongeveer vijftigjarige man met vervuilden baard en lang kleverig zwart haar, onder viezig-groene pet met breede klep sluw uitkijkend. De schouders omhangen met wijden, tot de knieën reikenden rafelmantel, in reepen van 10 à 15 centimeter met wit garen aan elkaar genaaid. Pantalon, glad van vet en vuilheid, met naslepende franje, slobberschoenen zonder zool. Ik zou hem den naam van Koning der voddenrapers willen geven. Hij is 't misschien, want uit z'n gemompel versta ik alleen:

- Les sales grèvistes, peut pas expédier mes affaires, tant de sacs!....

In een magazijn op de Butte, waar we dagelijks ansichten koopen en min of meer bevriend zijn met Monsieur en Madame, vertelt de laatste mij:

- Demain la grève sera proclamée dans tous les rèseaux.

- Le Métropolitain et les Electriques ne suivront-ils pas?

- Mais certainement, on veut la révolution.

Al geloof ik dat nu niet zoo dadelijk, er flitst toch zoo iets van schrik door m'n brein.

Parijs is een heerlijke stad om voor een poosje te genieten van alles wat kunst en wetenschap door alle tijden heen tot en met heden als 't meest sublieme bieden kan, maar gedwongen te zijn en een revolutie bij te wonen, merci, hoe interessant het ook zou kunnen wezen. Mocht die ramp ook ons hier boven 't hoofd hangen, dan hoop ik de Holl. Lelie op de hoogte te kunnen houden van den loop der dingen, zooals ik dit nu van de eerste dagen der staking kan doen.

Madame zei me verder nog:

- Paris, la France, c'est la corruption. Frankrijk gaat onder. Men heeft de priesters verjaagd, maar de ouders die hunne kinderen een Katholieke opvoeding willen geven, zenden ze naar het buitenland in pensionnaat religieus, de afstand is te ver om wat ze lief hebben dikwijls te zien en de ouders volgen, verlaten Frankrijk en met hen ver-

dwijnt ook het geld uit het land. U kunt niet gelooven, hoeveel schade wij in onze zaken hebben sedert de verbanning der kerkelijke scholen.

- De bevolking van Frankrijk gaat buiten dat al zoo sterk achteruit, zeg ik.

- Oh madame, je vous le dis, la France c'est tout ce qui est de mauvais.

Dat veel hiervan waar is, heb ik reeds geobserveerd, want behalve dat ik als guide in 'n gezelschap alles laat zien, wat schoon en veredelend is, bestudeer ik ook het volksleven, waartoe ik door m'n verblijf in het hôtel du Rocher Suisse op het hoogste punt van de Butte, uitstekend in de gelegenheid ben, en, naast bezoeken aan opéra en theater van den 1sten rang heb ik ook uitspanningen van inférieur-gehalte bezocht. Wat ik daar, walgend van alles om me heen, heb gehoord en waargenomen wettigt, in dat opzicht althans, de uitspraak van madame, zoowel als de wandeling er heen door het verdorvenste gedeelte van Clignancourt, waarover ik een andermaal eens iets hoop te vertellen.

Even vóór donker in ons hôtel teruggekeerd moesten we de afternoon tea gebruiken zonder melk, daar de leverancier z'n tweede zending niet had ontvangen en de omliggende melkhuizen al waren uitverkocht.

Het eerste wat we vanmorgen deden, toen we gekleed waren, was, ons ‘La Petite République’ verschaffen, om den stand der staking na te gaan.

Het is er niet op verbeterd en de voorspelling omtrent het sluiten van alle stations is uitgekomen. Wel zijn van sommige, waaronder ook dat du Nord enkele treinen vertrokken, maar omtrent de plaats van aankomst, kan de directie niet de minste zekerheid verschaffen, daar het kleine getal der werk willigen meer en meer afneemt en de machinist weigert verder te gaan, waar het hem goed dunkt.

Men kan berekenen dat Parijs nog voor vijf dagen voldoende levensmiddelen bezit en wie dus geld heeft zich tegen verhoogde prijzen van het noodige voorzien kan.

De beambten van de Métro en de bovengrondsche electrische trams zijn eveneens van plan aan de staking deel te nemen, en die te manifesteeren op het oogenblik, dat hun goeddunkt. Verder werven de stakingscomités, wat ze kunnen om alle mogelijke vakcorporaties in hunne actie deel te doen nemen en ik twijfel er niet aan of binnen twee dagen staat *alles* stil en zijn we van licht en vuur verstoken.

De regeering en niet 't minst Briand acht deze staking van een revolutionair karakter en heelemaal niet professioneel, waartoe voor 't oogenblik niet de minste reden bestond.

Bij al het minder aangename van ons vooruitzicht, geloof ik dat het een geluk is, dat we hier boven op de Butte onze residentie hebben, waar bij een eventueele revolutie het minste gevaar heerscht, om ons in de lucht te laten springen.

Wat de regeering en de maatschappijen zullen doen, is nog niet te bepalen, wel hebben er al verschillende arrestaties plaats gehad en zullen de saboteurs volgens de toepassing der wet worden gestraft, luidende:

Si le crime prévu par l'article 16 *a été commis en réunion séditieuse, avec rébellion, pillage, il sera imputable aux chefs, auteurs, instigateurs, et provocateurs de ces réunions, qui seront punis comme coupables du crime et condamnés aux mêmes peines que ceux qui l'auront personnellement commis, lors même que la réunion séditieuse n'aurait pas eu pour but direct et principal la destruction de la voie de fer.*

Toutefois, *dans ce dernier cas*, *lorsque la peine sera applicable aux auteurs du crime elle sera remplacée à l'égard des chefs auteurs*, *instigateurs et provocateurs de ces réunions par la peine des travaux forcés à perpétuité.*

L'article 18 prévoit la menace:

Quiconque aura menacé par écrit anonyme ou signé, *de commettre un des crimes prévus en l'article* 16, *sera puni d'un emprisonnement de trois á cinq ans*, *dans la cas où la menace aura été faite de déposer une somme d'argent dans un lieu indiqué ou de remplir tout autre condition. Si la menace n'a été accompagnée d'aucun ordre ou condition*, *la peine sera d'un emprisonnement de trois mois á deux ans et et d'une amende de* 100 *à* 500 *francs. Si la menace avec ordre ou condition a été verbale*, *le coupable sera puni d'un emprisonnement de quinze jours á six mois et d'une amende de* 25 *à* 300 *fr.*

De camelots schreeuwen al weer onder m'n venster met nieuwe stakingsedities; ik vroeg daareven een voorbijganger, die een blad kocht: il-y-a des nouvelles? - Non, non, c'est encore la grève partout, was z'n antwoord.

Het weer klaart op, ik ga er zelf op uit en hoop een vergadering van de Bourse du Travail te kunnen bijwonen, waar het wel vurig zal toegaan.

Parijs, 13 October 1910.

RARDA LIEFTINK.

Gedachtenwisseling.

Aan Mevrouw J. van Rees-van Nauta Lemke.

De prettige toon, waarop U onze gedachtewisseling voortzet, verlokt mij die nog niet geheel voor geëindigd te beschouwen, te meer daar 't mij blijkt, dat U mij nog niet geheel begrijpt en wij in ons streven meer punten van overeenkomst hebben dan U dat uit mijn schrijven toeschijnt. Het is zoo jammer, dat de gedachten, die achter onze woorden staan, dikwijls zoo geheel anders zijn dan de voorstellingen door die woorden bij een ander opgewekt.

Zoo heeft mijn schrijven op u den indruk gemaakt, dat ik als orthodox geloovige voor geloovigen dacht te schrijven. Ik heb daarvan waarschijnlijk den schijn gegeven en toch is in werkelijkheid dat oordeel niet geheel juist. Ik zelf schaar mij niet aan een bepaalde zijde en hoewel ik met mijn schrijven nooit een bepaalde categorie van menschen op 't oog heb, zijn dat toch in ieder geval het minst de waarlijk geloovigen, hoe de naam van hun kerkgenootschap of van hun richting ook moge zijn.

Juist uw wensch om het oog te openen voor de onzichtbare dingen voor hen, ‘die slechts zien met de oogen in hun hoofd’ juichte ik toe en 't was daarom met eenige aarzeling, dat ik mijn standpunt stelde tegenover dat van U, waar wij toch in ons streven aan denzelfden kant staan. Ik zou dan ook gaarne de woorden van U over willen nemen: ‘maar hen zou ik willen bereiken, die door niet *kunnen*gelooven ongelukkig en onbevredigd zijn. Ook las ik nog eens uw artikel over ‘Geloof’ in de H.L. van 15 Juni over en kan juist in zoo heel veel opzichten met U meegaan, vooral, waar U *levensstrijd* noemt den weg om het geloof te *verwerven.*

En al heb ik nu met deze gedachtenwisseling met U den schijn op mij geladen, dat ik vergeet de velen, die als kinderen geloofden (voor waar aannemen) in werkelijkheid is dat toch zoo niet en kan dat ook zoo niet zijn, daar ik zelf geen vrede heb gevonden bij dat ‘geloof op gezag’, zelf het krachtlooze daarvan heb ondervonden en er zijn jaren noodig geweest, eer ik geloof eigen bezit meende te mogen noemen.

Maar hoe ook van gelijke richting in ons streven, de wijze waarop wij anderen tot gelooven op willen wekken is zeer verschillend. U komt met Uw ervaring, die zegt: *eerst de bewijzen* van 't bestaan der onzienlijke wereld en daaruit zou noodzakelijkerwijs geleidelijk moeten volgen 't geloof in Gods liefde, waar 't dan toch eigenlijk om te doen is. Van mijn standpunt zeg ik: eerst een vertrouwend gaan tot den tot dusver ons persoonlijk onbekenden God, tot den ‘God van verre’, ons alleen bekend op gezag van anderen, uit de verhalen in den Bijbel en wiens liefde ons in Jezus gegeven, niet zoo heel veel tot ons te zeggen heeft, in de *tweede plaats* daaruit volgend het ontvangen van *de bewijzen* voor Gods nabijheid en Gods liefde door de ervaring in het eigen leven.

En even goed als u voor het goede recht van uwe zienswijze mij bewijzen aan zult kunnen voeren, even zoo goed zijn er ook voor mij uitspraken en gedachten in den Bijbel, die mij versterken in mijn wijze van opvatting.

In mijn vorig schrijven haalde ik aan de woorden van Jezus: ‘Zoo iemand Gods wil *wil* doen, die zal van deze leer bekennen of zij uit God is.’ Hier de door mij voorgestane volgorde: eerst zich willen geven op den weg van Gods geboden - dan 't geloof in Jezus en zijn zending van Godswege.

Ook in 't Oude Testament trof mij die gedachtengang. Ik laat nu in 't midden of het door mij bedoelde verhaal geheel juist is opgeteekend, of de vertaling geheel juist is en dergelijke bijkomstigheden meer, alleen wil ik wijzen op de gedachte, die ligt in de woorden, waarmee Mozes moet gaan tot het volk Israël om in hen het vertrouwen op te wekken zich te laten verlossen en vooral spreekt tot mij de uitleg, dien Ds. Ulfers in zijn kinderbijbel er aan toevoegt. Even wil ik dit verhaal aanhalen:

'Toen zeide Mozes tot God: Zie, wanneer ik tot de kinderen Israëls kom en zeg tot hen: De God uwer vaderen heeft mij tot u gezonden en zij mij zeggen: Hoe is zijn naam? wat zal ik dan tot hen zeggen? En God zeide tot Mozes: "Ik zal zijn, die Ik zijn zal." Ook zeide Hij: Alzoo zult gij tot de kinderen Israëls zeggen: "Ik zal zijn" heeft mij tot ulieden gezonden.' En Ds. Ulfers voegt hieraan toe, dat Mozes begreep, dat met dien naam Jehova (Jahwe) 'Ik zal zijn, die Ik zijn zal' God bedoelde, dat zijn volk dat wel ervaren zou, wie Hij was, als ze zouden zien, hoe trouw Hij was.

Om dus verlost te kunnen worden moesten de Israëlieten eerst vertrouwend den God hunner Vaderen, maar den, hun zelf nog onbekenden God, volgen en Egypteland, het diensthuis verlaten.

Eerst als zij zelf dien stap hadden gedaan, kon God hen voeren naar het 'Beloofde land.' Wel leidde de weg daarheen door een woestijn, wel moesten ze veel afleeren wat hun verhinderde dat land binnen te trekken, maar hoe onvolmaakt ook nog, eindelijk werden ze toch daartoe geschikt bevonden. Ze vertrouwden ook dikwijls God nog zoo weinig, ze twijfelden zoo dikwijls of hun weg wel de rechte was, ze waren zoo dikwijls ongehoorzaam en aan het oude gehecht. En als dan de twijfel bij hen opkwam klonk het hun, om het vertrouwen weer op te wekken, bemoedigend in de ooren: Ik ben (toch) de Heer (Jahwe), uw God, die u uit Egypteland, uit het diensthuis, uitgeleid heb.

Ook de zielen, waarvan u spreekt, die zoo gedrukt gaan onder den last van het leven, die niet weten, waar het te zoeken, zouden ze in vertrouwen ook niet dien weg kunnen gaan?

Toen het gelooven op gezag hen nog bevredigde, hadden ze daarin, hoewel een uiterlijke, toch een steun, een kracht, die in evenwicht hield de macht der zonde. Hoe minder dat geloof hun had te zeggen, hoe meer ze hebben ervaren het krachtlooze ervan, des te meer zal ook in hun leven de zonde het karakter van latente kracht verloren hebben en beslag hebben gaan leggen op hun gedachten en zich vertoond hebben in allerlei vorm van zelfzucht en ongeloof. 'Ze

zullen dreigen schipbreukelingen te worden op de groote levenszee.' Waar dan gevonden wordt dat zich verlaten en verloren voelen, waar dit met zich brengt 'een snakken en hongeren en dorsten naar licht' zal 't toch zoo'n waagstuk niet zijn zich over te geven aan den 'God op gezag.' Voor wie zoo diep in den put zit en er bepaald uit *wil*, is er maar één weg, en die is naar boven en zonder hulp is dien weg niet te gaan.

Wien God de eerste stap heeft laten doen op den weg naar boven, door van hem te vragen zijn liefde, zich zelf te geven aan den naaste zonder iets terug te vragen, heeft weer vasten grond onder den voet. Aan de woorden van Jezus geeft God dan voor *hem persoonlijk* leven, Hij leert er hem naar luisteren, helpt er hem naar handelen. Jezus zelf gaat voor *hem persoonlijk* leven en leidt hem dan weer met zachtheid en dan weer met gestrengheid, al naar dat 't noodig is. We zijn dikwijls zoo blind voor onze zonden en geven dan nog van veel wat ons wedervaart de schuld aan de zonde van anderen.

Jezus opent onze oogen voor den ernst van de zonde door ons den ernst der gevolgen te laten zien. Hij zal ons op dien moeilijken weg leeren onze schuld te belijden en berouw daarover te hebben en God toont ons Zijn vergevende liefde door zelfs de gevolgen, die ons zoo drukten, zooveel mogelijk weg te nemen.

De weg, waarop wij Jezus hebben te volgen, zal ons niet altijd gemakkelijk vallen. - Met weemoed in 't hart zullen we indirect misschien een beetje goed *mogen* maken, waar dit op directe wijze onmogelijk is geworden, en we zullen daarin voelen Gods vergevende liefde. Altijd zal 't ons daarbij echter in de ooren klinken: Zorg, dat de gedachten altijd het licht kunnen verdragen, zorg in alles *waar* te zijn. Wij voelen, dat alleen in een sfeer van waarheid Jezus bij ons kan zijn Als we zelf dan weer dien toestand verstoren, zal ons in het gemis van Jezus' nabijheid duidelijk worden, wat ons leven is zonder Hem, en dat Hij het is, die leven geeft aan ons leven. En de woorden van Jezus: 'Ik ben de weg, de waarheid en het leven: Niemand komt tot den Vader dan door Mij' (Joh. 14:6) krijgen beteekenis voor ons.

Als het ons werkelijk ernst is Jezus te volgen, zal het ons gaan hinderen, dat er geen éénheid in ons leven is, dat we niet altijd geheel 'waar' zijn, dat neiging en plicht niet altijd denzelfden weg gaan en op gevoelige wijze zal Jezus ons overtuigen van het onhoudbare van dien toestand. En God zal ons door Christus helpen, telkens en telkens weer, plicht tot neiging en neiging tot plicht te maken. Hoe langer hoe zeldzamer zal het evenwicht daartusschen verbroken worden tot er werkelijk éénheid in ons leven is gekomen en we zullen ons door de liefde en kracht van Christus verlost voelen van de verdeelende macht der zonde en daarmee op den weg tot God.

Op grond van deze ervaring dat God uit liefde ons persoonlijk Jezus als leidsman gaf; op grond dat we in ons leven de kracht van den levenden Christus hebben ervaren, zal het leven van Jezus op aarde met zijn liefde en lijden voor ons, zal ook Zijn opstanding tot ons gaan spreken.

Met Jezus zullen we vol vertrouwen dit zichtbare leven ingaan, zullen we ook vol vertrouwen de voortzetting daarvan in het 'hiernamaals' tegemoetgaan, al weten we ook niet hoe dat zal zijn. Wij hebben *ervaren* dat Jezus reeds hier ons het leven geeft, reeds hier ons voert tot God, waarom zou Hij dat dan niet verder doen? We vragen niet meer, maar vertrouwen alleen.

Toch zal nog wel de twijfel boven kunnen komen, als we zien op de vruchten van ons geloof, als we zien dat die zoo heelemaal niet beantwoorden aan wat God van

ons mag vragen, als er weinig of niets van den geest van Christus in ons wordt gevonden; en de vraag komt op, zou mijn geloof in Gods oog toch nog ongeloof zijn?

Dan hebben we het zoo noodig, dat God ons voert langs stille wegen, waarop de wereld niets te geven heeft. Wij hooren dan in het:

> ‘Vergeet nooit één van zijn weldadigheden!
> Vergeet ze niet; 't is God die z'u bewees!’ (Ps. 103:1).

Gods stem die ons herinnert aan de *bewijzen*, die Hij ons toch al eenmaal gaf van Zijn liefde, en Hij toont ons die liefde op nieuw, door middel van menschen. En als we dan weer Gods nabijheid gevoelen door den vrede, die er in ons is, vragen we bij ons zelf: zou mijn geloof in Gods oog misschien toch geloof mogen zijn?

U en ik, beide, hebben we voor ons geloof bewijzen noodig, die wij waar kunnen nemen, al is de volgorde verschillend.

Evenals U ben ik van meening, dat er menschen zijn, die meer geestelijk zijn aangelegd en zulke tastbare bewijzen niet noodig hebben. Ze zullen te vast staan in hun ‘gelooven op gezag’ om te vallen - ze zullen niet aanvankelijk blind zijn voor hun zonden, maar duidelijk zien, dat het de zonde is, die hen van Gods nabijheid scheidt. Ze zullen meer direct door Jezus tot God komen en meer in 't abstracte Gods vergevende liefde ervaren en zoo een persoonlijk geloof ontvangen. Maar hoe verschillend de wegen dan ook mogen zijn waarlangs wij tot het geloof worden gebracht, als God ten slotte maar iets in ons vindt, dat ons tot Zijne kinderen stempelt en Zijn Oordeel over ons mag luiden ‘Maar toch Mij lief gehad’ (gez 234)

Een enkel woord wilde ik hieraan nog toevoegen van meer geheel particulieren aard.

Toen ik Uwe gedichtjes las in de Holl. Lelie No 11 vermoedde ik en Uw antwoord aan mij bevestigde dit, dat ik een teere snaar heb aangeroerd bij u met mijn, wel wat streng oordeel over de verhouding tot onze dooden. Alleen het gevaar, dat ik zie, in het geven aan de dooden wat den levenden toekomt, deed mij zoo schrijven. Want ik vrees, dat séances den band met onze dooden zullen versterken en zoo voor ons een hinderpaal te meer zullen worden ons geheel aan Jezus te geven en dat zij daardoor ook het komen van éénheid in ons leven zullen bemoeilijken. Zoo ik gekwetst heb, vergeef mij, ik wist toen niet.

Met mijne vriendelijke groeten

A.C. FURNÉE-GOVERS.
Den Haag, 10 Oct. 1910.

Varia.

I.

In de *Illustration* schrijft de beroemde fransche auteur Henri Lavedan, in zijn wekelijksche causerie, een zéér behartigenswaardig woord over honden-, en dieren-behandeling in het algemeen genomen. Hij zegt namelijk, in verband met liefdadigheids-zin en liefdadigheids-vereenigingen, enz., dat *niemand* wezenlijk liefdadig kan zijn, die niet eerst geleerd heeft zijn verantwoordelijkheids-gevoel te ontwikkelen ten opzichte van het van hem afhankelijke en in zijn macht zijnde dier. Met nadruk wijst hij er op, hoe het daarom de plicht is van elk wezenlijk edel denkend mensch om, vóór hij zich aan zijn mede-*menschen* wijdt, allereerst te denken aan een goede en liefdevolle behandeling van de *dieren*wereld. -

Dit als inleiding. Ziehier nu twee staaltjes van menschelijke minheid van denken, die mij in deze week onder de oogen kwamen. Nommer een ontleen ik woordelijk aan de Vrije Socialist, die het volgende schrijft:

'**Uit de Residentie.** - *Hondenjacht. - Eenige maanden geleden maakte ik melding van een nieuwe verordening, waarbij het verboden is 's nachts tusschen twaalf en zes uur honden los buiten te laten loopen. - Dit is een verordening waar een arbeider zoo onschuldig weg de dupe van wordt. Luister maar eens:*

Wanneer een arbeider 's morgens om vijf of half zes de deur uitgaat, dan is het, als-i er een bezit, een van-zelf-heid dat-i zijn hondje buiten laat. Het beestje is daaraan gewoon en gaat eerst naar binnen als-i geklapt of geroepen wordt. Nu beloopt men de groote kans, dat het hondje in dien tijd wordt opgepikt door mannen met den hondenwagen, en een smeris. Dit is een laf werkje. Temeer waar een dezer - het zijn werklieden van de gemeentereiniging - nog een hondje los laten loopen, als 'lokvogel' voor de anderen. Wanneer het ongeluk wil, dat een hondje wordt opgepikt, dan kan de eigenaar het terugbekomen, althans wanneer het nog niet is 'afgemaakt', maar krijgt men een geldboete en dan is men er tevens van verzekerd, dat men is aangeslagen in de hondenbelasting.

Een wetje waar de arbeider de dupe van wordt.

(*De Vrije Socialist*).

Terwijl ik begin met hulde te brengen aan de ruimheid van denken van den Vrijen Socialist, die, te midden zijner propaganda-artikelen, plaats en gedachte over heeft voor het lot van den *hond* van den arbeider, neven dat van hem-zelf, vestig ik er de aandacht op, hoe volkomen juist-gezien deze bewering is. Immers, inderdaad blijft een arbeider, die zich een hond houdt, (en daarvoor de hondenbelasting getroost), niets anders over dan het dier de deur uit te laten wanneer hij naar zijn werk gaat, dus heel dikwijls vóór 6 uur. - En wat te zeggen van een zoo groote lafheid, als waarvan hier wordt melding gemaakt, namelijk van het een hondje los laat loopen als lokvogel.

Neen, kom mij niet met de uitvlucht dat dit wel niet waar zal zijn, omdat De Vrije Socialist het zegt. *Ik* ben geen socialist, noch anarchist, noch wat ook, maar ik heb zelve bijgewoond, toen voor eenige jaren de toenmalige burgemeester onzer residentie elk oogenblik de muilkorvenwet geliefde in werking te stellen, dat er inderdaad agenten waren, die er bepaaldelijk op liepen zoo'n arm weerloos slachtoffer te vangen (omdat daarop 'n kwartje fooi stond), wanneer het, zonder medeweten van zijn

meester, was ontsnapt even zonder muilkorf. Meer dan eenmaal heb ik zulke staaltjes van minne wreedheid bijgewoond in die dagen.

Maar, nog véél minner is wat de Haagsche courant ons komt vertellen in 'n (natuurlijk) anonym hoofdartikel. - De schrijver of schrijfster van dat weerzinwekkend artikel tobt namelijk eerst ter dege over de onzedelijkheid van deze ‘vieze’ dieren op straat.

Stel je ook voor, als men eens bedenkt hoe bij uitstek zedelijk onze residentie leeft, oud en jong, rijk en arm, hoe zedelijk zonder twijfel ook al de heeren redactie-leden van de Haagsche Courant zullen leven, dan is het wel te begrijpen, dat in zoo'n ‘reine’ stad de onzedelijkheid van de in alle onschuld hunne natuurdriften volgende honden 'n steen des aanstoots moet zijn van belang. *Die* hebben immers geen publieke huizen tot hun beschikking, noch clandestine rendez-vous-gelegenheden van fijner gehalte, noch kunnen zij zich de luxe permitteeren van demi-mondaines te onderhouden, om van het in de wereld schoppen van vaderboze kinderen, waarmee 'n ‘gevallen’ moeder ‘hoogst onfatsoenlijk’ blijft zitten, niet eens te spreken. Neen, aan al die soort *menschen*-onzedelijkheid doen de vieze onzedelijke honden niet; verbeeldt je, ze doen zoo maar gewoon-weg op straat, wat 'n eerzaam en net journalist netjes en stiekem doet op 'n gemeubelde kamer *of* in een publiek huis, zonder dat

zijn vrouw 't merkt, en, zonder dat hij-zelf in opspraak komt als fatsoenlijk man en steunpilaar der maatschappij. Ik kan me dus begrijpen, dat de anonyme Haagsche Courant artikel-schrijver rilt van 't geen hij dagelijks op straat te zien krijgt in dat opzicht van de honden, en waarvan hij natuurlijk z'n oogen nog deugdzamer zal afwenden, dan b.v. van strakke damesrokken of spannende tailles, of al datgene van dien aard van vrouwen-'fatsoenlijkheid', waarnaar de Haagsche heeren die de cafés en societeiten bezoeken nooit kijken immers wanneer de schuldelooze, zedelijke, fatsoenlijke vrouwen, aldus gekleed, dagelijks voorbijdrentelen.

Gelukkig echter, de man heeft er 'n uitweg op gevonden om z'n zedelijkheids-gevoelens te bevredigen. Hij wil een hondenbelasting invoeren om dáárdoor van lieverlede de honden uit te roeien, op de volgende wijze:

f 3. - de eerste twee jaar, *f* 5. -, de daaraanvolgende twee jaren, *f* 8. -, de daaraanvolgende twee jaren, vervolgens nog twee jaar *f* 12. -; dan *f* 20. -, dan *f* 25. -, en, leeft de hond nog langer, dan *f* 30. - per hond.

Uit welke redeneering, gegrond op het geheel *on*ware feit volgens hem, dat iedereen maar geeft om z'n eigen hond, en niet handelt uit dierenliefde in ruimeren zin, logisch volgt dat de onbemiddelde klasse, om van de armen niet eens te spreken, genoodzaakt zoude worden hare honden af te schaffen *juist op het moment waarop deze ouder en gebrekkiger en hulpbehoevender zullen worden.* Want het behoeft natuurlijk geen betoog, dat er maar weinigen zullen zijn, die zóóveel voor een of meer honden zouden *kunnen* betalen; zoodat alleen de luxe menschen, degenen die om met 'n rashond te pronken honden houden, zouden kunnen voortgaan zich het bezit van een zoo trouwen vriend als de hond is te veroorlooven. Kan het *minner* en *laffer* en *egoistischer* uitgedacht? Onder mijn bekenden, niet mijn 'stand'-genooten, maar mijn bekenden onder arbeidende en neringdoende klassen, zijn er verscheidene, die een of meer honden onderhouden met veel meer liefde en zorg dan de hierboven-aangehaalde hoogmoedige soort, wien het alleen te doen is om met 'n 'kostbaar' dier te kunnen pronken, dat zoo en zooveel 'waarde' heeft. Voor die eerste categorie, die onbemiddelden, zijn hunne honden hun *vrienden.* Neemt niet weg, dat de finantieele nood hen zou dwingen zich er op den duur van te ontdoen, door een aldus van jaar tot jaar onredelijk opgedreven belasting. - Ik herinnerde mij, dit van menschelijke wreedheid doortrokken opstel in de Haagsche courant lezende, hoe ik voor eenigen tijd op het Plein op 't afrijden van mijn tram zat te wachten op een bank, naast een ouden armoedigen man. Schrik niet-aristocratische lezer, *ik* weet wel, dat het heel-niet-comme-il-faut is op het Plein te gaan zitten op 'n bank, en dat verscheidene mijner familieleden en kennissen zoo iets eenvoudig-weg ergerlijk-burgerlijk vinden, maar ik ben zoo vrij te doen en te laten in zulke opzichten wat *ik* wil, en, daar ik moe was, en er bij toeval geen tram klaar stond, koos ik de hierboven vermeldde democratische rustplaats. Wel, na een oogenblikje zag ik uit den sjofelen jas van mijn ouden buurman een heel klein oud hondenkopje gluren; de man streelde er liefdevol over heen; ik maakte een praatje. 'Och ja, we zijn samen oud geworden' - zei hij goedig. 'Hij kan nou niet te best meer loopen - nou draag ik hem maar; hij is al bijna 15 jaar. - Wij behóóren samen, hij en ik.' - Volgens de hierboven voorgestelde nieuwe hondenbelasting zou deze man dus *f 30* moeten betalen voor zijn met hem oud-geworden lieveling. Alleen, *omdat* het beest oud heeft durven worden in de wereld, net even goed als meneer X. en meneer Z., met wien ik dagelijks in de tram zit, 'steunpilaren der maatschappij', wier tandelooze vieze monden en vuile adem 'n

walg is om neven te zitten, en getuigenis afleggen van hun ‘zedelijk’ verleden. - Maar, 't is waar ook, *die* zijn menschen, *die* mogen oud worden... zonder belasting. (En voor iedereen 'n walg zijn om aan te zien!)

Wat mij betreft, ik hoop, ik hoop van harte, dat de anonyme Haagsche-courant-redacteur, die zich niet schaamde dit weerzin-wekkend-gedacht artikel samen te flansen, alle mogelijke kwaad overkomt op *zijn* ouden dag, dat hij ruimschoots verdient. - Niet ‘christelijk’ nietwaar? -

Volgens 't *hedendaagsche* soort christendom zeker niet, maar, *ik* zou wel eens weten willen of Christus, die niet malsch kon zijn soms, mij zoo groot ongelijk zou geven in dezen als zijn huichelachtige ‘navolgers’ het wel weer zullen doen! Christus namelijk was noch zoetsappig, noch femelig, maar zei de *waarheid* aan egoïsten en huichelaars, onomwonden en meedogenloos.

En hiermede kan de anonyme Haagsche- courant-redacteur mij nu mijnentwege uitschelden, anonym uitschelden, tot mijn straf mijnentwege. Van de Haagsche courant ben ik abonnée, dus, om *die* reden zal hij 't misschien *niet* durven doen in *dat* Blad, maar dan vindt hij genoeg anderen, die hem daarvoor plaatsruimte afstaan! 'n heele menigte week- en dag-bladen!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.

Priesters en kloosterlingen, die in de straten van Lissabon als honden worden doodgeslagen, weerlooze liefdezusters, die als wild worden opgejaagd, de 'Nieuwe Courant' heeft er geen woord van deernis voor vrij, maar de adelijke pen stempelt deze ongelukkigen tot 'lieden van ongunstig allooi.'

Toen Ferrer, de man, die een school stichtte, welke een nationaal gevaar werd, door de regeering van zijn land wettelijk werd gevonnist, had de 'Nieuwe Courant' maanden lang geen ruimte genoeg om in gloeiende verontwaardiging te protesteeren tegen dezen bruten aanslag op de moderne beschaving en de vrije gedachte. Maar nu daar ginds in Portugal Katholieke religieuzen, die verlaten kinderen en weezen verplegen in een liefdegesticht, uitgeschud over de grenzen worden gejaagd, nu meent de 'Nieuwe Courant' den tijd gekomen, de Regeering in ons land ernstig te moeten waarschuwen tegen een invasie van deze slachtoffers van den maçonnieken haat binnen onze Zuidelijke grenzen.

(De Maasbode.)

Juist. Juist.! Het doet er hier niet toe of men Ferrer zulk een gevaar achtte voor de maatschappij, als de Maasbode, van katholiek standpunt, dit natuurlijk doet. Niet dáárin, zit 'm hier de zaak, maar in het lafhartig zwijgen van de Nieuwe Courant, waar het geldt den roof en den moord op liefdadige zusters en weerlooze vrouwen - alleen **omdat** die katholiek zijn - terwijl over den dood van één enkele, - alleen omdat die vrijzinnig was - door diezelfde Courant maandenlang is gejeremineerd. - *Die* lafhartigheid halen alle liberale bladen van *alle* richtingen uit, - zoo lang totdat zijzelf óók aan de beurt komen van opgehangen, uitgeroofd, en uitgemoord te worden.

Eerst stoken zij het vuurtje aan; dan, voor ze 't zelf weten, dienen zij-ook als brandstof voor de losgelaten volkswoede. Zóó is het in de fransche revolutie gegaan, zoo zal de toekomst ook nog wel worden op den duur. De zelfde mannen en vrouwen, die Lodewijk de zestiende wegjoegen, zij, die hem later lieten onthoofden, zijzelven zijn bijna zonder onderscheid gevallen in de Schrikbewind-dagen. Robespièrre-zelf heeft zijn populariteit kunnen boeten ten slotte door, van datzelfde volk dat hem gisteren aanbad, te worden mishandeld en vermoord.

Ik voor mij zal dan ook lachen, wanneer de revolutie, die komen *moet*, komt, indien dan het den Nieuwe Courant-heeren, en al dien liberalen huichelaars van dezelfde richting van gemodder en geschipper dan net zoo zal gaan als thans de katholieke bevolking van Portugal. - Niet alsof ik mij inbeeld, dat het gepeupel *mij* zal sparen. Och neen. *Ik* zal mijn deel ook wel krijgen. Iedereen is in zulke dagen overgeleverd aan de onberekenbaarheid van de domme, woeste kracht, dan ontketend, die heet: de massa. Maar, 't zal me heusch nog een troost zijn, wanneer ik-ook moet hangen

of onthoofd worden of iets van dien aard, dat zulke lui als de Nieuwe-Courant-heeren en hunne collega's in onoprechtheid dan hun verdiende loon meteen krijgen.

Hoe men over de opstanding in Portugal moge oordeelen, hoe ook over den dood van Ferrer, het is en het blijft in elk geval een gruwel weerlooze vrouwen en kinderen, aan hare naasten zich wijdende vrouwen en brave priesters, (die er onder de katholieken toch òòk zijn,) lafhartig te mishandelen en te vermoorden. En de Maasbode heeft daarom groot gelijk, dat hij de Nieuwe Courant, die te keer gaat over den dood van den vrijzinnigen Ferrer, en zwijgt over de mishandelingen en de moorden der katholieke bevolking van Portugal aangedaan, haar laffe, onoprechte houding verwijt. - En dat zijn dan dezelfde mannen, die zich zoo prat doen op Nederland's gastvrijheid eeuwen vroeger den vervolgden Joden geboden! - Alleen, *uit* die oden is de hedendaagsche pers-wereld gegroeid. Dáárom vindt die wat met de hunnen indertijd geschiedde héél braaf; maar de katholieken, (waarvoor zij *bang* zijn,) die moeten maar zonder vaderland rondzwerven, en uitgemoord worden!

En dat heet dan *liberalisme*!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij,

die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondetie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan, *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondedtie-antwoorden aan niet-abonné's. behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

K.L. Eindelijk dan ben ik in de gelegenheid gehoor te geven aan Uw smeekstem van Aug. l.l., en Uw schetsjes en vorigen brief te beantwoorden. Gelijk ik U reeds vroeger schreef, niet-abonnés moet ik uitteraard wel eens lang laten wachten, omdat ik zóóvele abonnés heb, - die van rechtswege vóórgaan, waar het correspondentie geldt. - Ziehier dan nu mijn eerlijke en oprechte meening over Uw twee stukjes. Het eene, dat van den hond, ben ik gaarne bereid in de Lelie te plaatsen, omdat ik den inhoud zoo bijzonder gevoelig gedacht, en het hondenleven ook in veel opzichten zéér juist weergegeven vind. Een schetsje als dit acht ik uit opvoedkundig oogpunt een bepaald nuttig iets, waar zoovelen, noch bij het dierenleven, noch bij hunne eigen verantwoording ten opzichte van de van ons menschen-afhankelijke dieren, ook maar een oogenblik stilstaan.

Het andere stukje integendeel zou ik, om dezelfde reden van inhoud, niet willen plaatsen, want, hoewel er niets in steekt, weet ik zeker dat het aanstoot zou geven aan sommigen, en, juist in een blad onder mijn redactie, beschouwd zou worden als een soort hatelijkheid aan het adres van dominees; iets wat ik niet zou willen. - Intusschen, gij schrijft zeer uitdrukkelijk dat het U *niet* te doen is om plaatsing in de Lelie, maar enkel en al alleen om mijn oordeel over de *waarde* van Uw werk uit literair oogpunt. Ziehier dan dat oordeel eerlijk en onpartijdig. Ik vind uw Kerkgang zeer goed van opmerkingsgave en van stijl. Gij weet alles wat gij ziet zeer goed, en, zonder langdradig te worden, weer te geven, en ik vind Uw werk in dat opzicht niet alleen minder, maar zelfs beter, dan dat van menigen bekenden auteur, die wat *ik* noem photographische opnamen levert van kleine dingen, (genre Frans Netscher, Coenen, etc.) Ook van de grootere andere schets geldt hetzelfde, maar, behalve de hierboven opgenoemde deugden, heeft die óók nog een zeer gevoeligen, van een fijn en zuiver zielsleven getuigenden inhoud. Afgaande dus op deze twee schetsjes van U durf ik gerust zeggen, dat gij even goed werk zult kunnen voortbrengen op literair gebied als de groote meerderheid der schrijvende menschen, ja, waarschijnlijk beter, omdat er iets oorspronkelijks zit in Uw stijl. Laat het U niet verwonderen noch ontmoedigen, dat Uw werk door sommige redacties is geweigerd, welke zelfde redacties intusschen de grootste prullen wel opnemen. Elke redactie heeft overvloed van copie, en de knoeierijen om vriendjes te helpen zijn gewoonlijk vele, zoodat zij, die geen protectie hebben, geen aanbevelingen, die zoo maar onbekend met een of ander iets zich aanmelden, heel veel kans hebben ongelezen te worden ter zijde gelegd, terwijl omgekeerd zij, die zich mogen verheugen in de een of andere introductie, of die de kunst verstaan honig om den mond te smeren aan menschen van literairen invloed, gedrukt worden, zonder eenige rekening te houden met de al

of niet werkelijke waarde van hun werk. Knoeierij is overal, op elk gebied, in de wereld, dus, óók waar het zulke bevoorrechtingen geldt in zake literairen arbeid. - Ik herinner mij dat ik nog een kind was, toen mijn vader, iemand geheel en al buiten literaire en kunst-kringen levend, zich eens ten hoogste verbaasde over het buitengewone *vod*, nonsens-praat kan men gerust zeggen, dat De Gids (in die dagen een heel andere, veel meer-beteekenende Gids dan hij nu is) had opgenomen. Hij, mijn vader, sprak er met anderen over, die insgelijks stom waren van verwondering over dat prul, in dat tijdschrift. Weldra helderde zich echter, door een wat meer ingewijde, 't geval op. De schrijfster was namelijk de dochter van een professor; (collega en vriend van een der toenmalige Gidsredacteuren). Na dien tijd heeft zij natuurlijk nooit iets van beteekenis voortgebracht, het novellistisch gebied ook geheel en al laten schieten, want - door protectie-*alléén* kan je er niet komen toch, als je absoluut géén talent hebt ten slotte. - Een bekend 'letterkundige' ten onzent, die zelf zijn door niemand gelezen jeugd-romannetjes, saai, en en dor, en vervelend, al lang heeft laten rusten voor 't veel winstgevender en gemakkelijker criticus-baantje, helpt 'Jongere krachten' met een wáár genot erin, - *als* zij hem maar eerst duchtig opvleien. Daarvan weet ik voorbeelden te over; hij heeft bij vele redacties grooten invloed, dus, de moeite lóónt zich. - Daarom, nog eens, het behoeft U niet te verbazen, dat men goed werk weigert soms, en slecht werk plaatst; dat hangt af van allerlei persoonlijke invloeden, en vijandschappen, en vriendschappen, welke meewerken of tegenwerken. En, de absoluut-onbekende nieuweling, zonder invloed en relaties, heeft dus den minsten kans.

- Uit Uw stukje heb ik al bemerkt dat gij een dierenvriend *moet* zijn, zoodat ik alles wat gij mij over dat hondje van die dame schrijft met veel instemming las. - Indien egoisme datgene is wat u in den menschen het meest hindert, dan *moet* het U wel eens gaan als mij, namelijk dat de meesten U tegenstaan, want men kan gerust zeggen: *egoisme* regeert de wereld. - Juist daarom is Ibsen mij zoo sympathiek, omdat hij *dien* trek zoo magnifique weet te geeselen in de menschen, hun lafhartig egoisme. - Ook kan ik U zeer goed navoelen, waar gij schrijft, dat mooie praatjes en edele gevoelens, welke niet geméénd zijn, altijd Uw verontwaardiging wekken. Mij-ook gaat het zoo.

Wat gij mij over die discussie, die gij gehad hebt, schrijft, kan ik wel eenigzins begrijpen, omdat men, - en m.i. met recht - aan een predikant hoogere eischen pleegt te stellen dan aan een niet van edele-principes zijn *betrekking* makend mensch. Dáárin nu verschilt een zeeman van een predikant. - De eerste oefent een vak uit, dat hem niet *verplicht* tot een zedelijke en brave levenswijze, de ander echter wel. Datzelfde óók

maakt orthodoxie, en elk uitgesproken godsdienstig ‘geloof’, zoo weerzinwekkend, wanneer degene, die er zich een belijder van verklaart, er niet naar handelt in zijn dagelijksch leven. Van daar dat de knoeierijen of wereldsche berekeningen van liberale, socialistische, en democratische kamerleden of ministers je veel minder walgen, dan die van de Rechterzijde, welke bewéért te willen regeeren, o, niet om eigen eere, volstrekt niet, maar om die van God; (*tegen* wiens geboden zij voortdurend handelen intusschen).

Wat het elkander kwetsen door lompheden en grofheden aangaat, ik geloof dat mannen eerder openlijk lomp en grof onder elkaar zullen zijn dan vrouwen. *Die* zoeken hun venijnigheden te plaatsen onder een quasi lief genre van het zoo bij den neus langs zeggen, een genre waarin, geloof ik, géén man haar evenaart. Het een is misschien al even erg als het ander. *Mij* amuseert het altijd, wanneer ik onder dames ben, en er dan zulke hatelijkheden geplaatst worden, met weergalooze handigheid, - óók aan mijn eigen adres geplaatst. Ik beschouw dat als een soort talent waarin de vrouw schijnt uit te munten: dat zoo quasi-lief een venijnigheid weten te plaatsen. Onlangs in Wiesbaden zat ik in het theater in de nabijheid van twee kostschoolvriendinnen, die elkaar dáár, ineens, na lange afwezigheid, schenen te hervinden, gelijk uit het gesprek bleek. Het was natuurlijk een aller-charmantste conversatie, van honig overvloeiend. Maar, beide dames waren dik, en de dikste der twee zeide na een poosje tot de andere (die, vermoed ik, als jong-meisje slank zal zijn geweest): ‘Och neen, maar zóó erg is het toch niet; ze hebben me namelijk gezegd dat je zóó dik waart geworden’. - De quasi-lieve medelijdende toon, waarop het gezegd werd, was om het uit te schateren, zóó duidelijk hoorde je de Schadenfreude er tusschen door. De andere prefereerde het er maar op te antwoorden, te doen alsof ze niets had gehoord, door dóór te ratelen! Maar, ze moest het nog eens slikken, want, na een oogenblikje, herhaalde hare vriendin opnieuw: ‘Ik begrijp niet hoe ze zeggen konden dat je zóó dik waart geworden; zóó dik kan ik je nu niet vinden toch!’ -

En dat is nu nog maar 't meest onschuldige soort van hatelijkheden. Die dames schenen mij wezenlijk wél bevriend met elkaar. Maar dan moet je er samen zien, die elkaar in den grond niet kunnen uitstaan, en toch den uiterlijken schijn van lief-doen willen bewaren! *Dan* is een comedie er nog niets bij van amusantheid.

Zich eenzaam voelen, doen, geloof ik, alle menschen, die dénken; om de eenvoudige reden dat de groote meerderheid van het menschdom *niet* denkt, zoodat een die 't wél doet altijd een uitzondering blijft. -

In antwoord op Uw vriendelijke woorden over mijn redactie, namelijk dat gij en Uw nicht voor de lezing zoudt bedanken, wanneer *ik* die moest neerleggen, verwijs ik U naar het vorig nommer, waarin ik een nieuwen abonné, die mij iets dergelijks schreef, antwoordde, hoe ik mij inderdaad wél bewust ben dat mijn lezers *mijn* werk graag ontmoeten in de Lelie, en daarom mijn uiterste best doe hun steeds veel van mij te geven, ook al laat mijn gezondheid soms te wenschen over. Het is een heerlijk bewustzijn dat te weten, dat ik zoo gaarne word gelezen, en een dat dikwijls kracht geeft tot werken. Aan het slot van Uw brief vraagt gij mij nogmaals om een *eerlijk* oordeel zonder U te ontzien; ik verzeker U op mijn woord van eer, dat ik U *mijn* eerlijke meening onomwonden heb gezegd, zonder echter de pretensie te willen maken, dat ik onfeilbaar ben, te meer omdat men naar aanleiding van een páár stukjes niet àl te beslist mag oordeelen over iemands literaire beteekenis in algemeenen zin.

- Nu ga ik over tot Uw noodkreet van Aug. l.l. - Het spijt mij heusch, dat Uw 'gluren' naar de corr. elken Woensdag, of gij de letters *K.L.* ook zaagt, zóó lang onbeloond is gebleven. Maar heusch, ik ben niet alleen gebonden aan mijn tijd, maar ook aan de plaatsruimte van het Blad. Enfin, ik ben bezig thans zoovéél doenlijk alle achterstallige copie dóór te werken, opdat het in de toekomst weer vlugger kan gaan. Er is in den afgeloopen winter een ware stortvloed geweest van inzendingen en brieven

Gaarne wil ik Uw nicht antwoorden op hare vragen aangaande *mijn* hart-lijden, maar ik zou haar beslist aanraden een specialiteit te vragen haar te onderzoeken. *Ik* ben lijdend aan hartzwakte, en aan een gedeeltelijke vergrooting van het hart. Door de typhus, die ik in Italië opdeed, is die toestand zéér verergerd, zoodat ik in Bad-Nauheim slechts een zéér voorzichtige kuur mocht ondergaan. Ik mag mij niet lichamelijk vermoeien, niet lang achtereen loopen, niet trappenklimmen, geen zware dingen dragen. Hartkloppingen, als die welke gij beschrijft, heb ik niet. Ik heb dikwijls gehoord dat die uit zenuwachtigheid soms kunnen voorkomen, en niets te maken hebben met een hartlijden. Wel heb ik vóór de kuur in Bad-Nauheim véél last gehad van benauwdheden, door laag liggen, of door vermoeidheid. Nu die kuur is uitgewerkt keeren die verschijnselen eenigzins terug, zoodat ik stellig hoop haar in het volgend jaar te herhalen. Dezen zomer was dat niet goed-mogelijk, door bijzondere omstandigheden.

Zendt mij *gerust* het andere wat gij mij niet durft toezenden uit vrees van te veel van mij te zullen vergen. Mijn harten mijn gezondheid *moeten* staan buiten mijn werk. Dat is mijn plicht jegens den uitgever. Zoolang ik mijn werk op mij neem, zoo lang moet, en wil ik ook, het zoo goed mogelijk doen. - Dat meen ik met alle beslistheid; dus zendt s.v.p. een en ander terstond. - Ik dank U vriendelijk voor Uw sympathie met Om de Eere Gods. Ja-ik-ook begrijp persoonlijk een Geerte beter dan een Stinia, maar het is een feit, dat de laatste *doet* naar zijn geloof ten slotte; nietwaar? - Gij hebt zeer goed ingezien dat de vrees voor de familie, dat de traditie, in een woord, de drijfveer is, die meisjes als Geerte belet weg te loopen en haar eigen weg te gaan. Zelve ben ik óók uit zulk een milieu voortgekomen, weet ik dus hoeveel het kost zich innerlijk *vrij* te maken, innerlijk, maar dáárdoor ook uiterlijk; daartoe behoort heusch meer moed en zelfstandigheid en wilskracht, dan de meeste vrouwen bezitten, want, geloof mij, het gaat niet zonder smaad en miskenning, zonder tranen en strijd, zonder ook een soms weemoedig terugblikken naar een verleden,

dat, hoe bekrompen ook, toch je vasthouden wil als zijnde nu eenmaal dat van je opvoeding en je levenskring. - Wel neen, ik denk er niet aan U 'kwalijk te nemen' dat gij mij Uw meening schrijft over de verschillende personen in Om de Eere Gods. Dat is immers een bewijs van belangstelling in den roman. - Ik hoop nu maar, dat mijn laat antwoord U ten minste door de uitvoerigheid ervan een vergoeding is voor het lange wachten-moeten. Mijn vriendelijke groeten mede aan Uw nicht, en aan U-zelf.

B. - Het spijt mij dat gij reeds hebt uitgezien naar een antwoord aan U, want ik heb *U* nog niet héél lang laten wachten eigenlijk. Echter wil ik, onder Uw nieuwe omstandigheden, niet in gebreke blijven aan Uw verzoek te voldoen. Uw eerste brief is nog uit Uw vorige woonplaats. - *Dat* kan ik mij zoo begrijpen, dat gij Uw-zelve afvraagt: ben *ik* het wel, die dat alles heb doorgemaakt, - want zoo ook is het *mij* wel eens gegaan in mijn leven; het lijkt je dan zoo vreemd, dat je uiterlijk leven zijn gewonen gang *moet* gaan, terwijl er zooveel is veranderd toch in je; zoo vreemd, dat je moet praten, antwoorden, lachen, ontvangen, werken, je hoofd bij je zaken hebben, alles net alsof er niet dat vreeselijke was, dat je een ander mensch heeft gemaakt. Op *U* is trouwens dit maar gedeeltelijk toepasselijk, omdat gij ook naar het uitwendige in een geheel nieuwen toestand zijt geraakt. Maar och, ook al weten de menschen van je leed, er over *spreken* kan je toch maar met zoo heel-enkelen nietwaar? De meesten zeggen toch steeds maar dingen, die je als messteeken pijn doen, door hun gebrek aan fijngevoel.

- Ja, dat is *de* groote vraag: Zal de dood ons geven vergetelheid en rust? Persoonlijk schijnt mij vernieting voor goed zóó verschrikkelijk, dat ik mij niet durf indenken zelfs de mogelijkheid, dat al ons aardsch zwoegen, tobben, en lijden maar dienen zou moeten om, zóó gauw al, voor goed te verdwijnen tot niets. Die gedachte vind ik zóó wanhopig, dat wij m.i., *als* het zoo is, maar den moed moesten vinden er dadelijk een einde aan te maken. - Aan den anderen kant geef ik U toe, dat het hard zou zijn, indien wij hiernamaals nog opnieuw moeten lijden, en moeten getuige zijn van het soms door onze schuld aan onze naasten berokkende leed. Alleen, zou het veeleer niet mogelijk wezen, dat wij hiernamaals een zuiveren, een beteren kijk op de dingen dezer wereld zullen krijgen, dan dien wij nu hebben. Mij trekt het spiritisme nog het meest aan in dezen; de theosophie, die leert dat je, zonder te weten wie je vroeger waart, terugkomt, om dáárdoor je zonden van je vroeger leven af te boeten, vind ik de meest-troostelooze leer die ik ken. Zou 'werken' heusch zulk een probaat geneesmiddel zijn voor de ziel? Persoonlijk heb *ik* dat nooit kunnen vinden. Ik kan integendeel veel beter werken wanneer mijn ziel *niet* wordt gepreoccupeerd door persoonlijk leed, dan wanneer iets van smart haar geheel en al vervult. *Dan* heb ik juist altijd een zoo smachtende behoefte naar achter gesloten gordijnen stilliggen, en mijn leed *uitdenken* - als het ware - tot ik het mij-zelve pas-klaar heb gemaakt, om het op de schouders te nemen, en het leven weer in te gaan. Dat is het eenige wat ik dan ook niet met Ibsen ééns ben, dat hij-ook zijn heldinnen steeds laat vertellen van den troost en den zegen, dien de *arbeid* haàr gaf, juist steeds in intiem verdriet. Eigenlijk geloof ik dat wij hier met een phrase te doen hebben, die de een den ander napraat. - De woorden, die gij schrijft, vind ik héél waar:

'Oh non, n'essayez pas de consoler ma peine;

Laissez moi seul pleurer, et ne me dites rien.
Quand le coeur est brisé, c'est une chose vaine,
Et les mots ne font pas de bien.

Neen, ik ken het boekje niet, waaruit gij die woorden ontleent, maar, indien gij mij den juisten titel wilt opgeven, zal ik het zeker koopen. - Voor de schrijfster van ‘het eerste artikel in no. 5, en voor mevrouw Van Rees, omtrent haar vers in datzelfde nommer,’ neem ik gaarne Uw warme woorden van sympathie met beider inhoud openlijk over.

Uw tweede brief meldt mij de verandering Uwer woonplaats. Bijzonder trof mij hetgeen gij mij daarin schrijft over het met Uw dochtertje gebeurde. *Juist* omdat gij géén spiritiste zijt, dus haar onmogelijk kunt hebben beïnvloed. Ook het niet-hebben-afscheid-genomen van haar, in verband daarmede, trof mij zoo, omdat men dikwijls hoort dat afgestorvenen, die daartoe geen gelegenheid hadden, dan juist zulk een hun bijzonder dierbaren levende nog komen opzoeken. Ik durf hierop niet nader ingaan, omdat ik niet weet in hoeverre gij er publiciteit aan wenscht te hebben gegeven, maar ik vind het geval bijzonder merkwaardig. -

Neen, ‘jonge-weduwe’, is een door iemand anders *gekozen* pseudoniem. Ik-zelve kies nooit pseudoniemen voor mijn correspondenten. Indien zij er geen opgeven, dan neem ik hunne voorletters, of, zoo er bijzondere redenen bestaan dit niet te doen, dan vestig ik hunne aandacht bepaaldelijk op de voor hen bestemde correspondentie.

- Dat gij zulk een heerlijk gezelschap hebt gekregen moet voor U een groote en welkome afleiding zijn; van die Indische troebelen las ik inderdaad een en ander. Ik kan mij begrijpen, dat men in zorg zit, wanneer men daar familie-leden heeft. - Neen, Marie-Madeleine is mij onsympathiek; daarom kan ik haar verzen niet waardeeren. En dat boekje, dat gij bedoelt, dat gij mij ter lezing wilt zenden, wil ik, om het voorwoord, óók liever niet ontvangen, want die man is mij hoogst onsympathiek; persoonlijk ontmoette ik hem nooit, maar hij is het mij door zijn doen. Daarentegen wil ik den titel van het ook in Uw eersten brief bedoelde fransche boekje gaarne kennen, dan kan ik het bestellen. - Met U geloof ik, dat het een geluk is dat wij de toekomst niet weten; mij dunkt, het leven zou één voortdurende zenuwspanning zijn, indien wij wisten wat ons te wachten staat, goed en kwaad beide. Gij schrijft opnieuw over dat lijden-moeten na den dood; zooals ik U reeds hierboven antwoordde, ik kan mij niet goed voorstellen, dat zulk een wreede pijniging ons lot zal zijn *indien* er een voortbestaan is. Veel liever neem ik aan, dat wij dan alles in een veel breeder, ruimer, en minder kleinzielig licht zullen kunnen beschouwen, omdat onze oogen dan zijn opengegaan

voor een andere levensbeschouwing dan onze kleinzielig-aardsche. -

Wat het zakelijke gedeelte van Uw brief aangaat, gij zult de present-ex. reeds ontvangen hebben. *Na afloop* van het kwartaal, waarin Uw schets verscheen, zendt gij (let op de elke drie maanden in de Lelie gedane opvraging door den uitgever dienaangaande) den heer *Veen*, den uitgever, een opgave van de nommers waarin uw bijdrage voorkwam; het U verschuldigde honorarium zendt hij U dan. Maar denk er aan dat gij let op het kwartaal, en eerst na afloop dáárvan Uw rekening inzendt. - Gij vraagt hoe de lezers er over oordeelden. Ik heb van niemand een op- of aanmerking erover gehoord. Dat schetsjes van dien aard zoozeer de aandacht trekken, dat anderen er mij later over schrijven, is trouwens op dit gebied een uitzondering. - Denk echter nooit dat publiek U 'begrijpt'. Want *dat* is altijd een uitzondering. Ik heb naar aanleiding mijner romans zoovele brieven steeds gekregen; (ik spreek nu niet van critiek in het openbaar, die zoo dikwijls partijdig, of ook onbenullig is, neen, ik bedoel belangstellende, enthousiaste, bewonderende brieven, particulier). En het heeft mij dan telkens en telkens getroffen, hoe *weinigen* onder de lezers je eigen bedoelen en voelen begrijpen, en hoe de meesten er in lezen wat *zij* denken en vinden, en *zij* dus mooi vinden.

Ik hoop dat deze Lelie U bereikt vóór Uw uitstapje, waarvan ik U veel genot toewensch. Zoo iets verfrischt den geest. Dat ondervond ik nu ook weer door mijn eigen verblijf te Wiesbaden. Ik ben niet muzikaal genoeg om voor een opera (met uitzondering van een enkele, zooals b.v. Tannhaüser) veel te voelen, maar theater daarentegen is voor mij een wáár genot, mits het stuk interesseert, en mits de spelers beschaafd zijn in hun spel. In Wiesbaden geeft het Residenztheater in dat opzicht veel. Het Königliche heeft zeer goede acteurs, maar is in de keuze der stukken te veel aan de censuur gebonden. Zoo iets als dat kostelijke Moral van Ludwig Thoma is dáár contrabande, en het meeste van Ibsen, en van Sudermann en van Hauptmann eveneens.

- Heerlijk dat Uw hond is genezen! Ik ben zoo blij daarom, omdat de berichten in Uw eersten brief alles behalve goed waren. En een hond *is* zulk een troost in droefheid. Dat weet ik uit eigen ondervinding. Benjamin, die in den begin niets begreep van zoo iets, is nu van lieverlede net zoo geworden als Frits, wanneer hij ziet dat je iets hindert. Dan wordt het drukke levendige dier doodstil, legt zijn poot op je arm, en ziet je stil-bedroefd aan, en probeert van tijd tot tijd te likken. En, als je weer vroolijk kijkt springt en blaft hij van vreugde.

Hartelijke groeten. Laat spoedig weer eens van U hooren.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Felix II. - Eerst *heden* bereikte mij eindelijk een Uwer briefkaarten, afgezonden uit Buda-Pest! - Mij is dat ook dikwijls gebeurd, vooral wanneer ik in Italië was, dat onze briefkaarten aan Marie eerst weken na onze thuiskomst, na allerlei omzwervingen blijkbaar, bij haar arriveerden.

van Es. - Zéér verrast door, en zeer erkentelijk ben ik voor Uw prachtig-overgekomen bloemen. Ik vind het een allerliefste attentie van U. Zoo

spoedig mogelijk hoop ik U het gevraagde antwoord te zenden; waarschijnlijk reeds de volgende week. Nogmaals heel veel dank.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest het vervolg van den roman en een Boekbeschouwing door de redactrice tot het volgend nommer blijven liggen. Eveneens de Correspondenties aan No. 10, Ro, Van B. te L., en aan C.K. te U.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

H. VAN HOLK, gedurende de Wintermaanden werkzaam te *Amsterdam*, namiddags en 's avonds vrij, wenscht **verslag te geven van vergaderingen, behulpzaam te zijn aan avond- of nachtredactie of administratie.**

Is ook *gediplomeerd* om **eerstbeginnenden muziek te leeren lezen en begrijpen** (méthode de Sonnaville) en **meergevorderden les te geven in Solospel of Solodwarsfluit** (méthode Drouët).

(399)

Br. fr. lett. C.E.G.B., bureau *Holl. Lelie*, Keizersgr. 485.

26 October 1910.
24ste Jaargang.
No. 17

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

Hoofdartikel
Licht.

> La science d'aujourd'hui qui ne veut plus connaître l'Ame ni Dieu, se prive de la Lumière centrale et son flambeau devient la torche de l'anarchie.
> E. SCHURÉ.
> Without spiritualism I can see nothing which can prevent the world drifting into agnosticism.
> W. BENNETT.
> Unitarian minister at Aberdeen.
> Do the right, and follow Light.
> TENNYSON.

In den donkeren nacht, bijna twintig eeuwen geleden, schitterde een heldere ster aan den verren hemel.

Aan den ‘verren’ hemel! Want de hemel wás ver, onbereikbaar ver, en daardoor de wereld héél donker en koud. Het leven scheen een wreede gave, een last haast te zwaar om te dragen en de menschen waren zoo moe, zoo eindeloos moe en bedroefd en beladen.

En toen, in al die duisternis, scheen de lichtende ster, die aan de herders en aan de Wijzen den weg wees naar een kribbe, waar het Licht der wereld was geboren.

En het Licht heeft in de duisternis geschenen, maar slechts de eenvoudigen, die wijs waren, en de Wijzen, die eenvoudig waren, de liefdevollen, hebben het gezien. Want, zooals Maeterlinck zegt: de wijsheid is het licht der liefde en de liefde is het voedsel van het licht.

Slechts zij hebben hun ziel geopend wijd voor het goddelijke licht, dat hen doortintelde

en verwarmde en verlichtte. Het licht der liefde, waardoor bedroefden werden getroost, verlorenen weer hoop kregen en moed, en zwakken kracht, waardoor de kranken werden genezen, de kranken naar lichaam en ziel en de gebrokenen van hart.

Het licht dat zijn stralen zond een koude, donkere wereld in, waardoor God's hemel weer nader kwam tot de aarde en woning zocht onder de menschen.

Het licht, waardoor de blìnden weer zagen en de dooven weer hoorden, en de kreupelen en lammen weer wandelden met vasten tred over de aarde heen naar de wateren des Levens.....

Blijmoedig en vertrouwend was hij. zijn loopbaan begonnen, het Licht der wereld, om het verlorene te zoeken en te behouden. Als een liefkozing had zijn stem geklonken tot allen, vol troostende, ontfermende, reddende, verlossende liefde: ‘komt tot mij’.

En ze kwamen de tollenaars en zondaars, de paria's der maatschappij. En hij werd met innerlijke ontferming bewogen over de schare, vermoeid en beladen als schapen zonder herder. En hij stelde zijn leven voor hen allen, ‘ook voor de nog andere schapen, die van deze stal niet zijn, opdat het zal worden ééne kudde onder één herder.’

Hij vertelde hun van den Vader, die Zijn zon laat opgaan over boozen en goeden, die den rookenden vlaswiek niet zal uitblusschen noch het gekrookte riet verbreken; van den Vader die den verloren zoon, toen hij berouwvol tot hem terugkeerde in zijn armen sloot. Hij vertelde hun, hoe er in den hemel meer blijdschap is over één zondaar, die zich bekeert dan over negen en negentig rechtvaardigen.

En al het goede en reine, dat sluimerde in de ziel werd te voorschijn geroepen. Ze voelden zich weer warm worden en rustig en hoopvol en blij, alleen omdat het licht der liefde hen bestraalde en verwarmde.

En ze kwamen tot hem, de armen van geest, de treurenden, de nederigen en zachtmoedigen en de reinen van hart, en de velen, de talloos velen, die hongerden en dorsten naar waarheid, naar gerechtigheid, naar licht in de duisternis, en... hij sprak hen zalig.

Maar... groote mannen, lichten der wereld, helderder stralend, al naarmate ze reiner zijn van hart, zuiverder geïnspireerd door goede geesten, dienende geesten van den Algeest, worden nooit door hun tijdgenoten begrepen. Jezus *kon* niet begrepen worden door een eeuw, die niet rijp was voor zijn liefdeleer.

O, de strijd tegen blind veroordeel en bekrompenheid, ongeloof en bijgeloof zal hem dikwijls zwaar zijn gevallen. Het moet hem hebben gegriefd tot diep in de ziel als hij zich teleurgesteld zag in zijn schoonste verwachtingen, bedroefd ten doode toe, wanneer hij zich voelde miskend en niet begrepen zelfs door zijn beste vrienden. Bedroefd, o wèl ten doode toe, waar hij zich zag verloochend door één, verraden door een ander en verlaten door allen.

Eerst nevelachtig, maar allengs duidelijker, werd Jezus zich bewust, hoe zijn einde zou zijn, maar hij heeft volhard in den strijd tot het einde en... gezegevierd.

Ik meen, dat een Duitsch dichter heeft gezegd: ‘Iedere groote geest, die zijn licht laat schijnen voor de menschen ziet aan zijn zij een grafheuvel verrijzen.’ Ja - maar stralender dan ooit schijnt het licht, het eeuwige licht over den grafheuvel heen. Al worden de profeten gekruisigd, de profetieën zullen nooit verstommen. ‘Wij hebben het profetische woord, dat zeer vast is en gij doet goed, dat gij daarop acht geeft als op een licht, schijnende in de duisternis.’

Het licht der waarheid kan verduisterd worden, kan soms schuil gaan achter donkere wolken, kan onzichtbaar zijn lange, bange tijden, maar gedoofd wordt het nooit.

Het licht der wereld kwam op aarde niet met wetten en reglementen en ceremonieën en dogma's en vormen. Hij stichtte kerk noch school, hij bracht leven, licht en liefde.

Sectegeest en onverdraagzaamheid zijn vreemd aan Jezus' Evangelie (blijdeboodschap). En toch.... toen hij niet meer zichtbaar wandelde op aarde, wat heeft men toen gedaan? In plaats van zich te koesteren in het licht heeft men hem begraven, weggelegd vèr, heel ver den Trooster, die troost had voor allen; den geneesheer, die de kranken genas en de gebrokenen van hart.

Als een vreeselijke beschuldiging, verstikt door tranen en ontroering, weerklonk de klacht der vrouwen van Jerusalem: ‘ze hebben mijn Heer weggenomen en we weten niet waar ze Hem gelegd hebben.’

O steeds luider, steeds angstiger heeft die droeve klacht weerklonken alle eeuwen door. Ze hebben hem weggenomen, weggelegd, héél ver, altijd verder den vriendelijken menschenzoon, het Licht der wereld. En in zijn plaats is gekomen de Christus der kerken, die vragen doet op den drempel, die theorieën geeft in

plaats van levensbrood en duizenden en duizenden van den godsdienst heeft vervreemd.

Is het geen heiligschennis zijn rijk, 'dat niet is van deze wereld,' op te sluiten in kerken, tusschen o zooveel nauwe, enge muren en muurtjes in?

Is het geen heiligschennis, het Licht der wereld, dat allen, allen wil verwarmen en verlichten, te maken tot een kaars zonder warmte en bijna zonder licht - een uitgaande kaars, - voor enkelen slechts?

Is het geen heiligschennis den grooten Godsgezant, die behoort aan de menschheid, de lijdende strijdende menschheid geheel, tot hoofd te maken van deze of gene partij vol haat, kleinzieligheid en sectegeest?

De 'Hel' van Michel Angelo mag dan hoog staan als kunstgewrocht, als kind reeds heb ik dat kunstgewrocht verwenscht uit den grond van mijn hart. Ik huiver van die hel, die medoogenlooze, die meer dan dierlijke wreedheid, al die wanhoop en ellende. Ik vind het heiligschennis dien Christus, zonder eenig erbarmen.

Ik haat dat kunstgewrocht van Michel Angelo, omdat het bestraald wordt door een valsch, leelijk licht, dat pijn doet aan de oogen der ziel,.... omdat het een leugen is.

O die eeuwige hel! Is het geen Godslastering, Godloochening, erger, véél erger dan iedere andere vorm van bijgeloof en ongeloof?

Hoe durft, hoe *kan* men het godsdienst noemen? 'Christelijke' godsdienst nog wel!

Hoe kan men zich verwonderen, dat *menschen* zich geen 'christenen' willen noemen, geen 'christenen' willen zijn, wanneer men het christendom zóó *onmenschelijk* maakt!

De woorden van een hoogstaanden Jood: 'Er is slechts één Christen geweest, en hij werd gekruizigd,' hoe bedroevend en beschamend ook, zijn door al die heiligschennis meer dan gerechtvaardigd.

Geen Godsdienst ooit, maar caricaturen als deze, zijn verantwoordelijk voor zonde en wanhoop, krankzinnigheid en zelfmoord en.... godsdienstangst.

De wijze, waarop de kerk Jezus' woorden heeft uitgelegd en verduisterd, de eenvoudige, glasheldere woorden van den grooten Meester heeft den godsdienst en vooral ook het geloof in onsterfelijkheid bedorven, door een valsch licht te werpen over het volgend leven.

Een valsch, leelijk licht, waardoor velen de duisternis verkozen boven het licht, waardoor velen de lichten hebben gedoofd èèn voor één. Gedoofd de leelijke, afschuwelijk leelijke hel- en hemellichten, maar - en dat is zoo jammer - de mooie ook.

De deuren van de vele woningen in het groote Vaderhuis werden gesloten en de weg er heen geslecht. En de nacht welfde zich over de aarde en verlamde de vreugde over het leven, het groote, heilige onsterfelijke leven, dat herschapen werd in een kort aardsch bestaan. En dat korte aarde-leven, zoo moeielijk en troosteloos, zoo diep-smartelijk voor velen, zoo doelloos, is een wreede gave geworden, een zware, opgelegde taak, een drukkende last, die men neerlegt voor goed in het stille graf.

Maar och de menschen, allen, hebben zoo'n behoefte aan warmte en zonneschijn, en ondanks zich zelf, trachten zij licht en kleuren te zien in de wereld. En ze strekken de armen uit naar den hemel... maar, die is er immers niet, die was er nooit, 't was een mooie sprookjeswereld, waarvan nu voor goed de deuren zijn gesloten.

En toch, o toch hun verlangen strekt zich uit naar het paradijs... een verloren paradijs En ze turen de duisternis in of ze niet iets bemerken nog van Bethlehem's ster. Ze luisteren met heel hun ziel of ze niet hooren iets van het Engelengezang, maar... Engelen zijn er immers niet. En ze willen liefhebben, o líéfhebben den Vader, die Zijn vermoeid kind in de armen sluit, maar... dat doet Hij immers niet. Dat is maar een sprookje, één van de mooisten uit het groote sprookjesboek, den Bijbel. God schiep de menschen enkel om... ja om hen na een poosje weer te vernietigen.

Maar.... dát is toch àl te kras, zich God voor te stellen als een onhandig werkman, die slechts zou scheppen geheel doelloos, om weer te vernietigen! Dàt is de ongerijmdheid zelve, zoo'n God kàn niet bestaan.... en zoo verdwijnt God met de Engelen en met al het mooie. En de mensch, de arme, beroofde mensch is alleen in een troostelooze wereld zonder toekomst, zonder Engelen, zonder God. En een wereld zonder God is een wereld zonder licht, zonder liefde, is een donkere chaos, is een poel van ellende en jammer en zonde, is wanhoop, vertwijfeling, en dood.

En de machtige, woedende menschenzee om ons heen bruist op ons aan als een kokende, stijgende vloed, en de ontevredenheid, de levensmoeheid, de verbittering gaat door de rijen en ze schreeuwen om brood.

En zij, de menschen, die zoo héél knap zijn en de schouders ophalen over al die

bakersprookjes, die met de leelijke, ook de mooie lichten hebben gedoofd, ze *hebben* geen brood, ze hebben niets, letterlijk niets om den diep-gevoelden honger des harten te stillen.

Zij, ze hebben zelf niets en - o hoe hebben ze het *kunnen* doen - ze ontnamen hun alles. Ze ontnamen hun daardoor èn heden èn verleden èn toekomst. Ze gaven steenen voor brood, ze gaven theorieën in plaats van leven, liefdeleven.

Ze leerden hun zeggen: 'laat ons eten en drinken en vroolijk zijn, want morgen sterven wij.'

En de arme, verkleumde, vereenzaamde ziel hongert en dorst en gaat het aarde-leven door in duldelooze pijn, in droefheid ten grave neigend, dan.... ja dan is het tenminste rust. Geen rust, ziele-rust, gepaard aan de heerlijkste werkzaamheid, neen, de rust des doods in het stille graf.

Maar.... o Goddank de nevelen trekken op, de diepe duisternis van den nacht verdwijnt in het morgengloren.

Langzaam, heel langzaam breekt de zon door de wolken heen en haar lichtende verwarmende stralen raken zacht de sluimerende aarde aan. En de Engel van den dageraad licht over de aarde heen en giet blijheid uit over de menschen en vrede en liefde en rijkbegrijpen in twijfelende droeve harten. En hij licht over het stille, donkere graf en toont ons dat het ledig is.

En het gouden licht straalt uit de geopende poorten des hemels de duisternis in.

'Ander licht valt op de blaëren
Van de Schriften, die weleer
Mij mijn moeder mocht verklaren -
Ook dàt licht is van den Heer!

DE GENESTET.

Over menig pijnlijk vraagstuk valt dat andere licht, stralend helder en.... verklarend.

De 'eeuwige' hel en de door en door vervelende, aardsch-getinte hemel verdwijnen als waanvoorstellingen van een ziekelijke verbeelding voor het licht, waarvan geschreven staat, dat het is boven het licht der zon.

En het brandende leven, ons leven hier op aarde, zoo moeilijk voor velen, vol droefheid en teleurstellingen en strijd, vol schijnbaar onrecht ook, blijkt een oefenschool ter volmaking. Door koude dichte nevelen heen, een tocht naar het Licht.

O, slechts de ziel, die de duisternis heeft gekend begrijpt, weet, voèlt wat dat zegt.

Het licht van Bethlehem's ster ging schuil achter donkere wolken, dampen der aarde, als geestelijke blindheid en aardschgezindheid.

Maar de dampen verdwijnen, verdampen onder de warme stralen van het groote Licht.

Vrouwen van Jerusalem, gij allen die bedroefd zijt, droogt uwe tranen; het licht kan tijdelijk verduisterd worden, gedoofd wordt het nooit. Uit den tijdstroom rijst het stralender dan ooit, onfeilbare gids voor allen, die lijden en strijden en worstelen, onbegrepen soms, omdat ze *in* de wereld niet vàn haar zijn, omdat ze niet slechts leven voor zichzelf, maar ook voor anderen.

Onfeilbare gids voor allen, die worden bespot en miskend en vervolgd en veroordeeld, omdat ze God dienen en niet de wereld, omdat ze het donker zoo moede zijn en hunkeren naar het licht.

Bethlehem's Ster! zij blijft stralen en gloren, Gids, waar der wereld het Licht is geboren.

‘Eén ding weet ik dat ik blind was en nu zie, Joh: 9: 25.’

Ja, als een blinde had ik gewandeld al die jaren in het volle licht, zonder het te zien, zonder te openen de vensters der ziel.

‘Die groote Zon der zonnen
Scheen met een glans ran eeuwig goed
Voor 't venster van het toègemoed
Met opdoen waar 't gewonnen.

J. LEYKEN.

Laat ons dan openen wijd, altijd wijder de vensters der ziel, opdat het licht naar binnen kan stroomen en ons verwarmen en verlichten. Want.... dit is een niet-te-veranderen, onomstootbaar feit, dikwijls, te dikwijls vergeten, overal in het leven: God helpt, *die geholpen wil zijn.*

Inspiratie kan niet tot ons komen als we ons niet voor haar openstellen.

De waarheid komt niet tot ons van buiten, wanneer er van binnen geen heimwee is en sterk verlangen, wanneer we niet met al wat in ons is naar haar hongeren en dorsten.

De schilderij: ‘Het licht der wereld’ kan zeker als kunstgewrocht niet in de schaduw staan van Michel Angelo's ‘Hel.’ Ik zou de ‘Hel’ geen plaatsje gunnen in mijn huis, zelfs niet ergens in een donker hoekje, het ‘Licht der Wereld’ zou ik hangen in het volle licht, omdat het waarheid is, aandoenlijke, eeuwige waarheid.

De schilderij stelt den Heiland voor met een lantaren in de hand, kloppende aan een deur, waarlangs wingerdranken welig groeien. Zijn gelaat staat droef en ernstig, alsof hij zich teleurgesteld voelt.

Toen de schilderij, voltooid, nog op het. atelier van den schilder stond, kwam een

vriend hem bezoeken. Na zwijgend te hebben bewonderd zei hij: ‘ge hebt iets vergeten.’ Wat dan? ‘Er is geen grendel aan de deur.’ ‘Ja wel,’ antwoordde de schilder glimlachend, ‘de grendel van deze deur zit aan de binnenzij.’

Ik schrijf hier niet wat anderen zeggen, gelooven en ondervonden, maar wat ik zelve heb ervaren, gevoeld, doorléefd. Toen de grendel was weggeschoven en de vensters der ziel geopend, gleed een overvloed van licht de duisternis in en vulde de ledige ruimte geheel.

Dat licht heeft zijn wondere glans verspreid over mijn gansche leven. Een glans van vrede en stil geluk, ook in droefheid, en koude, donkere dagen. Het licht, het stralende licht van het spiritualisme, dat voor hem, wien het rees aan de kimmen, nooit meer ondergaat.

Dr. Robert Chambers de overleden vriend van Alfred Russel Wallace manifesteerde zich onlangs in een seance, geleid door Sir William Crookes, aldus: ‘Spiritualism is a glorious truth! It was the solace of my earth-life and the triumph over the change called death.’

Na al het voorgaande behoef ik eigenlijk niet te zeggen, dat wij spiritualisten niet streven naar het maken van proselieten.

Ons doel is niet zoo zeer menschen voor het spiritualisme te winnen als wel te trachten anderen even gelukkig te maken als we zelf zijn. Anderen deelachtig te doen worden den vrede, die alles te boven gaat. Anderen te doen rusten in Engelen-armen, en te wandelen als kinderen des lichts in het licht der eeuwigheid.

Neen, wij trachten geen proselieten te maken omdat wij voelen en bij ervaring weten, dat het geheel nutteloos, zelfs onmogelijk is.

De waarheid wordt niet ontdekt door geleerden, men kan ervaring hebben van het ongeziene zonder geleerd te zijn. Het licht der waarheid wordt gezien, gevoeld door een ontvankelijk gemoed, gevoeld als heilig en waar, zonder het altijd te kunnen bewijzen.

> Veel wordt bewezen, wat inderdaad niet waar is,
> En veel is eeuwig waar, ofschoon 't bewijs met daar is.
>
> DE GENESTET.

Maeterlinck zegt: ‘Wij moeten onze intuïtie volgen en met gesloten oogen (stoffelijke organen) een licht volgen, dat ongeziene goede geesten voor ons uitdragen.’

Dat licht, voor ons uitgedragen door goede geesten, helderder al naarmate de geest zelf hooger staat, wie heeft het uitgedragen voor de wereld, wie draagt het nog altijd voor ons uit, zoo stralend en helder en lichtend als het Licht der wereld?

O, ik ben er zeker van als we maar niet ziende-blind zijn, kunnen wij dat licht zien en volgen wij allen.

Duidelijk, altijd duidelijker zal het ons de Jacobs-ladder wijzen, waarlangs nog altijd de Engelen gaan van den hemel naar de aarde en van de aarde naar den hemel. En langzaam, tred voor tred, stap voor stap, niet zonder struikelen en vallen en weer opstaan, zullen ook wij langs die ladder gaan naar boven. Altijd verder, altijd reiner en hooger en beter, tot de zonnige hoogten, waar héél in de verte de aarde één wordt met den hemel en Gods Vrede woont.

Martineau zegt: ‘Alledaagsche menschen willen zien en tasten. Wat op het scherm geschreven staat wordt eerst leesbaar door een daarachter schijnend Licht.’

Nu we zelf dat licht zien op al onze wegen, nu alles ons zoo eenvoudig toeschijnt, zoo van-zelf-sprekend, verbazen we ons wel eens, dat niet iedereen het ziet.

Toch is dit onrechtvaardig, want we vergeten, hoe blind we zelf eens waren.

Geen proselieten maken bedoelt echter niet, dat we angstvallig voor anderen verbergen en zelfzuchtig behouden voor ons zelf alleen, den vrede en de vreugde onzer ziel.

'Men steekt geen kaars aan en zet die onder een korenmaat.' Matth. 5:16. We mogen, we *moeten* ons licht laten schijnen voor de menschen. En - hoe zouden we anders *kunnen?*

Het licht, dat ons zoo warm maakt van binnen, het innerlijk licht, straalt uit naar buiten. Wie kan dat verhinderen en.... wien hindert het?

Bovendien, het spiritualisme is niets nieuws, het is zoo oud als de wereld. Alleen... er is een ander licht op gevallen. Het is geen kunstig in elkaar gezet systeem, zooals de theosofie, geen nieuwe godsdienst, evenmin een nieuwe secte. 't Mag zelfs in 't geheel geen secte zijn, want sectegeest en sectarisme kweeken liefdeloosheid. Maar evenals het zuurdeeg alle deelen van het meel doorzuurt, zoo moet en kan het spiritualisme den godsdienst doortrekken. Ik bedoel hier geen caricaturen en bastaardvormen maar den universeelen godsdienst der liefde, onverschillig welk dialect hij spreekt, welken naam hij draagt, onder welke gedaante hij optreedt onder de menschen.

Den weg, laat ik liever zeggen, één der vele wegen, naar het Licht mogen we wijzen aan anderen. Och, meer dan *wijzen* kunnen we ook niet. Ieder moet zijn eigen weg vinden op aarde. Maar, laat ons gaan den onze met vasten tred, laat er licht en warmte van ons uitgaan, waardoor de weg zelf schittert in zonneglans.

- Wanneer wij teleurstellingen, smart en lijden trachten te dragen met blijden moed, wanneer wij onder vreugde en blijdschap, waar wij het licht hebben en warm, in al dien overvloed van licht de koude, donkere wereld ingaan en velen verwarmen en verlichten, dan *leven* wij ons geloof. Dan - door onze houding alleen, spreken wij anderen moed in en vertrouwen, brengen wij God's hemel nader tot de aarde, dan ontsteken we licht.

Dan.... wie weet, misschien, zonder dat wij trachten proselieten te maken, zonder dat wij dwingen, zullen velen, die op den duur hun eigen weg somber vinden en troosteloos en koud, den onze zien en allicht probeeren.

Wanneer wij op deze manier het spiritualisme hoog houden, zullen velen denken en zeggen en voelen: ‘in het spiritualisme *moet* iets goeds zijn. Een geloof waarvan licht uitgaat en warmte, een geloof, dat zóó sterk maakt onder lijden en strijden, zoo vol liefde en vertrouwen, *moet* iets hebben, dat in ons geloof ontbreekt.’

En Jezus' geest, de beziëling, de adem van het oude christendom, zal weer stroomen door onze koude, zelfzuchtige maatschappij.

Schipbreukelingen zullen er altijd zijn, arme zwervers, die geen veiligen haven kunnen bereiken *in deze wereld.* Zou het anders *kunnen* in een wereld in wording, die middel is en geen doel? Maar, minder, o, minder zullen ondergaan in de onmetelijke zee der wanhoop.

Prof. Cesare Lombroso 1836-1909 had het licht zoo lief, dat hij werkende van kamer tot kamer de zon volgde. En.... hij had het licht, het licht der Waarheid, zóó lief, zoo oneindig lief, dat hij het volgde overal, van stap tot stap, op al zijn wegen, met geduld en volharding en belangelooze, heilige liefde, zijn leven lang. Zóó lief, dat hij oproeide tegen den stroom van wetenschappelijke voornaamheid, dwars door de dikke duisternis heen van blind veroordeel, bekrompenheid en onbeweeglijkheid om nader te komen, altijd nader bij het eeuwige Licht.

Zoo lief als weinigen, want hij had het liever dan roem en eer en aanzien bij de menschen, liever dan zich zelf. Mannen als hij, doen het peil van de menschheid stijgen.

Alle eer aan den genialen, geïnspireerden geleerde, aan den eerlijken waarheidzoeker, aan den mensch Lombroso!

Waarlijk het spiritualisme, dat zulke mannen onder zijn vóórmannen telt, behoeft niet te wanhopen aan zijn eindelijke zegepraal. Het kan er zeker van wezen, dat zijn licht de donkere wereld zal verlichten en de verkleumde menschheid verwarmen. O, als allen eens hoorden de roepstem van het Oneindige, van het Ongeziene! De roepstem door den grooten vertolker van het licht, den ziener Rembrandt, uitgedrukt door de hoofden zijner figuren door een licht uit den hooge te verlichten.

Als alle ‘geleerden’, - neen dat is voorloopig onmogelijk - maar als meerdere zeergeleerden en hooggeleerden eens begrepen, dat geleerdheid, dat wetenschap geen doel is in zich, maar middel om het individu gelukkiger en beter te maken en daardoor de menschheid vooruit te brengen.

A. Pierson zegt: ‘Elke tijd heeft zijn afgod, zijn dweepzucht, de onze zou tot het dwepen met het simpele weten kunnen vervallen’.

En toch, wetenschap evenals geloof, kortom alles, wat ons niet gelukkiger maakt, is nutteloos, is tegennatuurlijk, is in strijd met God's gebod, het eenige, eeuwige gebod, èn hier èn daar, het gebod der liefde.

Ik las eens ergens in een tijdschrift: ‘De wetenschap kent geen bewogenheid.

Dan mag de wetenschap ook niet raken aan het mooiste, dat in ons is. Ziels-vivisectie is verboden.’

Magazijnen van geleerdheid maken toch ons gemoedsleven niet rijker. Hervorming ín het denken maakt het leven niet dieper. Wat we *zijn* beteekent meer dan wat we *weten.*

Een innerlijke overtuiging kan men niet door wetenschap verkrijgen.

Als alle onderzoekers waarheidzoekers waren, eerlijke waarheidszoekers, die niet à priori voor onmogelijk verklaren, wat ze zelf nooit ondervonden. Waarheidzoekers, die niet vooraf bepalen wat wél en wat níét waard is, onderzocht te worden, waarheidzoekers die geen machtige aandoening ontkennen, die ze zelf niet voelen, dan was het pleit beslist.

Eerlijke tegenstanders, wien het om waarheid te doen is en om licht, werden en worden,

na korteren of langeren tijd, altijd geestverwanten.

Maar, hèèl velen zijn geen waarheidzoekers, maar detectives. Ze zoeken niet naar waarheid, die *is* hier niet volgens hen, 't is alles bedrog en bijgeloof en leugen. Haar eenig doel is, dàt te bewijzen, ten koste van alles, zelfs *ten koste van de waarheid zelve.*

En dan praten ze over 'bovennatuurlijk', alsof er zoo iets als bovennatuurlijk zou kunnen bestaan. Alsof niet alles natuurlijk is, en in harmonie met God's eeuwige wetten,

Wat bovennatuurlijk, of eigenlijk onnatuurlijk zou zijn? Dat wij, hier op aarde, een der eerste oefenscholen des levens, alle natuurwetten zouden kennen.

Onlangs sprak ik een dame, die mij het volgende vertelde van iemand, die een boek tegen het spiritisme schreef.

Hij wilde tegen dien onzin schrijven, die leugens aan de kaak stellen en belachelijk maken, maar... hij wist er niets van. (!).

Hij vroeg toen de dame in questie, die een kennis van hem is, eens op haar seance te mogen komen.

'U moet weten,' zei de dame tegen mij, 'dat ik in onzen kring het medium ben en nog heel zwak en onontwikkeld.'

Hij woonde één seance bij, kwam ook nog even voor de tweede maar... dat boek tegen het spiritisme kostte hem zóóveel tijd, dat hij onmogelijk den ganschen avond kon blijven. (?!)

Geestverwanten, neen, eerlijke tegenstanders wat zegt gij er van?

Hoe *ik* het vind? Wel het spreekwoord luidt: 'alles begrijpen is alles vergeven,' maar dat is het juist: ik begrijp dit niet.

Om waarheid was het hem niet te doen, maar waarom dan wèl?

Ons kan het niet schaden, maar misschien heeft hij een donkeren sluier getrokken voor het stralende licht, waardoor het voor zoekende zielen, voor velen die wèl dorsten naar waarheid en hunkeren naar licht, werd verduisterd. *Tijdelijk* onzichtbaar, want och het is zoo'n ijdele waan, dat het ooit kan worden gedoofd. Nog eens, ons kan het niet schaden, het spiritualisme dat we liefhebben met al wat in ons is, en dáárom begrijpen, (want om iets te begrijpen moet men het eerst liefhebben) evenmin.

Maar, misschien heeft hij anderen, die aan zijn goede trouw geloofden en daardoor verkeerd vóórgelicht werden wél kwaad gedaan. Wie weet hoevelen, hij voor korteren of langeren tijd heeft beroofd van warmte, licht en liefde.

En wien hij zeker, héél zeker, heeft benadeeld? Zich zelf.

Het kan ons wel eens pijnlijk aandoen, weemoedig stemmen, als men ons met cynischen twijfel tegemoet treedt. Maar laat ik er eerlijk voor uit komen, vroeger hinderde het mij meer dan tegenwoordig.

Het is mij nu of ik door dien gewildcynischen twijfel heen, altijd voel bruisen een sterken ondergrond van brandend, onleschbaar verlangen naar licht.

Och als ze maar open deden, de vensters der ziel, de onrust die hen kwelde zou verdwijnen, 'met opdoen waar' 't gewonnen.'

Wanneer wij zoo'n heimwee hebben naar hen, die heengingen van de aarde, naar hen die verdwenen achter het donkere gordijn, wàt en wiè anders dan spiritualisme kan dan troost geven door de zekerheid dat 'zij die elkaar liefhebben nooit worden gescheiden,'; al verdwenen zij ook tijdelijk voor ons stoffelijk oog achter dat donkere gordijn.

Slechts die godsdienst, men mag hem dan christendom, jodendom of heidendom noemen, - namen doen niets ter zake - die doortrokken is van, bezield door den Christusgeest, door spiritualisme, geeft antwoord op *alle* levensvragen.

En het antwoord, bemoedigend en troostvol dat hij geeft op de voornaamste van alle levensvragen: 'Wat is sterven?' luidt: 'Overgang tot vernieuwd, jong, hooger leven.'

Onsterflijkheid, zoo wordt ons geleerd van gene zijde, is geen willekeurige belooning voor enkelen, is niet iets, dat verdiend kan worden door dit of dat geloof, verdiend door een Gode welgevallig leven hier op aarde. Het is een natuurwet. De mensch *is* onsterfelijk, hij kan zich ontdoen van zijn stoflichaam, maar hij kan zich het leven niet benemen.

Onsterflijkheid is een feit, een werkelijkheid. Er moest hier geen sprake zijn van gelooven, maar van weten, waar twijfel eenvoudig een onmogelijkheid is. Het spiritualisme laat zijn licht schijnen over het gansche leven, niet slechts over ons kortstondig bestaan hier op aarde maar over het leven der onsterfelijke ziel.

Op de vraag, 'hoe stel je je de ziel voor?' antwoordt Blicher Clausen zoo teer-gevoeld: 'Ik verbeeld me, dat als een mensch sterft en het vernietigingswerk begint, God's vinger op nieuw het geschapene aanraakt. Dan voltooit de groote Beeldhouwer eerst recht Zijn werk. Uit den vorm van klei maakt Hij

het beeld, zooals Hij het zich gedacht heeft. Juist zooals een beeldhouwer nooit zijn werk voor voltooid houdt, alvorens het beeld van klei in marmer gehouwen is.'

O, wat moet het vermoeiënd zijn en troosteloos en hopeloos een weg te bewandelen, die doodloopt in het kille, donkere graf. Hóe innig droef, als men niet voelt, ná kan voelen wat Victor Hugo uitjubelt: 'Als ik deze aarde verlaat, zal mijn dagwerk den volgenden morgen weer beginnen.

Het graf is geen laan, die doodloopt, het is een poort, die gesloten wordt in de schemering en weder geopend bij het aanbreken van den Dag.'

De kern van ons geloof is een feit, een goed bewezen, op den duur door niemand te loochenen feit. En.... zoo zegt Sir Oliver Lodge, 'de eerste voorwaarde voor eerlijk, wetenschappelijk onderzoek is, het geloof in de *mogelijkheid* van een feit. Zij die á priori die mogelijkheid ontkennen *kunnen* niet onderzoeken.

Identiteitsbewijzen hangen doorgaans af van de herinnering aan kleinigheden en het verwijt, dikwijls gehoord, dat mededeelingen van gene zijde zoo beuzelachtig zijn en betrekking hebben op nietige gebeurtenissen, bewijst gebrek aan doorzicht of gezond verstand. Ieder weet hoe moeiëlijk het is, zijn gedachten te concentreeren en te controleeren. Wanneer een zich manifesteerenden geest plotseling gevraagd wordt, iets heel overtuigends te zeggen, moet hij zich voelen als iemand, dien men voor een phonograaf zet met verzoek iets schitterends te zeggen voor het nageslacht.'

Hodgson zegt: Nadat ik vele jaren alle verschijnselen toeschreef aan telepathie aarzel ik niet er nu rond voor uit te komen, dat de geest-hypothese de wáre is en de telepathie-hypothese niet.'

En O. Lodge: 'De geest-hypothese is de eenige, die alle verschijnselen dekt en verklaart'.

Reeds een eeuw geleden zei de Duitsche wijsgeer Kant: 'De dag zal komen, waarop de waarheid zal erkend worden door allen, dat de menschenziel reeds hier op aarde in nauwe verbinding staat tot de geestenwereld; dat de wereld der geesten voortdurend de onze beinvloedt.'

Wat Paulus zegt: 'Wij zijn omgeven door een wolk van getuigen' drukt Milton aldus uit: 'Millioenen geesten wandelen ongezien over de aarde heen'. En Harriet Beecher Stowe, de wèl-bekende schrijfster der Negerhut, vraagt terecht: 'Wat geeft ons die wolk van getuigen, als we er ons niet bewust van zijn?'

Is het dan niet jammer, dat ze onzichtbaar zijn, die getuigen nog altijd, voor zoo velen? Zou een moeder, overtuigd van de werkelijkheid van die 'wolk van getuigen', als haar kind er toe behoorde, dat kind kunnen bedroeven? Zou zij niet haar best doen, haar uiterste best een leven te leiden in gedachten, woorden en daden, zóódat ze zich nooit behoefde te schamen voor haar kind?

Zou het geen spoorslag zijn voor ons allen om naar het goede en reine te streven? Zou 'die wolk van getuigen' als waarheid erkend door allen, niet méér invloed hebben dan ze nu reeds héél zeker heeft? Invloed ten goede?

Maar... niet gewanhoopt, 'zij, die gelooven, haasten niet,' Kant zegt: '*De dag zal komen*' en... o we weten het ook wel, er *zijn* eerlijke waarheidzoekers overal, de gansche wereld door. Mannen, die niet geven een uurtje van hun vrijen tijd om per se te schrijven een boekje tegen het spiritisme, maar groote mannen, die al hun vrijen tijd geven om te onderzoeken 'het belangrijkste studie-onderwerp, dat bestaat.' Gladstone, die dit gezegd heeft,: 'Spiritualism is the most important subject of study in the world', was toch waarlijk geen kind.

Groote mannen, hoog-staande en nederig genoeg om te weten, dat de waarheid niet ‘ontdekt’ wordt door geleerden. Wijze mannen, die verder zien dan de vier muren van hun studeerkamer en daardoor meer dan eens hebben opgemerkt, dat soms kinderen, ongeleerden, ongeletterden het licht zien, dat ontsnapt aan den man der wetenschap.

Verstandige, wijze mannen, die met open oogen door het leven gaan en winst doen met het heden en ook leeren uit het verleden.

Mannen, die zich uit dat verleden herinneren, de herders van Bethlehem en de visschers van Galilea, en er niet aan twijfelen, dat uit Nazareth iets goeds kan komen. Mannen, die weten, dat de minderheid van het heden in de toekomst de meerderheid zal zijn.

Om te herinneren aan iets, dat nog versch in ons aller geheugen ligt: de heiligverklaring van Jeanne d'Arc. De tooverheks van gisteren een Heilige nu! Het eenvoudige meisje van Domremy door millioenen gehuldigd en vereerd!

Als kinderen hebben wij allen gehad onze helden en heldinnen, nietwaar? Eèn der mijne was, ‘de Maagd van Orleans’. Ik geloof, dat ik zoowat alles gelezen heb wat over haar geschreven is, en eigenlijk stelde het mij altijd te leur.

Zonder zelve te begrijpen, voelde ik onbewust het niet-begrepene, voelde, dat het niet zóó was, zonder te kunnen zeggen, hoe dan wel. De eenige levensbeschrijving, vol warm en rijk-begrijpen, die ik ooit van haar las, was door den Heer de Fremery in den vorigen jaargang van ‘Het Toekomstig Leven.’

Toen een der priesters aan Jeanne d'Arc vroeg: ‘Quand vous voyez venir cette voix à vous, y a-t-il de la lumière? luidde haar antwoord: “Toutes les lumières ne venaient pas à vous, mon beau seigneur.”

Het licht, het geestelijk licht, door haar gezien, ontsnapte aan haar rechters. Het eenvoudige meisje van Domremy met haar ontvankelijk gemoed, stond veel te hoog, haar zieleleven was veel te diep, te teer om door haar tijdgenooten te worden begrepen.

Wordt de “Heilige” het nu? Ik geloof het niet. Toch twijfel ik er niet aan, geen oogenblik zelfs, of het licht van het spiritualisme zal stralen en gloren èèns de gansche wereld over. Nu reeds gaat er kracht van uit, die de menschheid ten goede komt.

Zoovelen, al komen ze er niet rond voor uit, al vermoeden ze het soms zelf niet, al noemen ze den naam niet, zijn spiritualist in weerwil van zich zelf. De mildere, meer geestelijke, ruimere opvatting van het leven, door veel predikanten ook, is zeer zeker aan het spiritualisme te danken.

Het spiritualisme heeft den horizon verwijd, en vèrgezichten geopend, vèrgezichten waar hemel en aarde elkaar raken. Het heeft ons leven doortrild van heilig doel en hooggestemd idealisme. Het is een groote, heilige bezieling, die gebroken is als een schitterend licht door de duisternis heen. Het is de grootste Levensopenbaring der liefdeleer van het Licht der wereld.

Evenals de teere knopjes zich wenden naar het licht der zon om toch geen enkel straalje te missen, zoo openen wij steeds wijder de vensters onzer ziel voor het licht van het spiritualisme. En in dat licht zien, voelen, oordeelen we zoo geheel anders. Het donkere levensraadsel verontrust, verbittert ons niet niet meer.

Zonder dat we precies begrijpen en kunnen verklaren, is het of alles instinctief tot klaarheid, tot zekerheid is geworden.

God is aan ons voorbij gegaan en de zoom van Zijn Lichtgewaad heeft aangeraakt de vensters onzer ziel.

Onlangs las ik: “La Vie et l'Oeuvre de Margharita Albana Mignaty” geschreven door Eduard Schuré. Omdat het geschiedkundig wáár is, trof mij zeer het volgende:

Haar dochtertje Hélène stierf toen ze ternauwernood vijf jaar oud was. Toen de moeder haar eens toonde: een Christus van Raphaël, zeide het kind: “Oh, ma mère, il est bien plus beau!”

Er wordt niet vermeld, hoe oud ze toen was, maar in elk geval niet ouder dan vijf jaar. Toen zij ernstig ongesteld was, en de moeder met tranen in de oogen, bij haar bedje zat, zeide ze om haar moeder te troosten: “Douce mère, les anges ne se séparent jamais, et là haut nous serons comme eux”.

Den morgen vóór haar heengaan van de aarde riep ze haar moeder om haar te vertellen wat ze 's nachts had gedroomd: “Je me suis vue dans une temple, puis j'ai entendu une voix me dire: “Viens mon enfant.” Et je me suis sentie monter, monter dans une lumière éclatante. J'ai voulu te dire mère ce que j'ai vu, mais je ne peux pas le décrire.”

De laatste woorden van ons Engel-kindje aan gene zijde, eenigen tijd geleden, waren: Moedertje, als u heengaat van de aarde zal ik bij u zijn. Dan zal ik u helpen de Levensbrug over, die de aarde verbindt met het eeuwige'.

Het eeuwige Licht! O, laat ons volgen het voorbeeld der herders en der wijzen, die heengingen naar het Licht.

Het voorbeeld van alle eerlijke waarheidzoekers, van allen, die iets beteekenen in de wereld, al werden en worden ze door die wereld ook miskend, bespot en niet begrepen. Laat ons als Lombrose volgen, altijd, overal, het heele leven door, het Licht.

Dan, evenals Goethe toen hij heenging van de aarde, zullen ook wij in verrukking jubelen en juichen: 'Licht meer licht', als de dood ons kust, het Licht, het Leven te gemoet:

'Though he may cause pain and weeping,
Those whom Death holds in his keeping
Still live on.
Death is Nature's love transeending.
Life, unsought, unearned, unending,
Still flows on.

Come, for all that is immortal
Passed through Nature's love-lit portal
Without pain,
And by that same door returning
He will come, for love still yearning
Back again.'

HAROLD CARPENTER.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 15).

VII.

Met den aangevangen winter nam Ellen Stinia's leven in den Haag meer en meer een geregelden vorm aan. - Hare moeder, sinds zij in de Amalia-straat haar eigen mooi-ingericht huis bewoonde, had zich weer vasten voet weten te veroveren in den ouden kring, o niet zonder moeite, en zonder het door de vingers moeten zien soms van min of meer hatelijke toespelingen, of geringschattende blikken; maar toch, 't *was* haar gelukt, vooral dank zij haar vader en diens tweede vrouw, wier invloed te groot was en te veelomvattend, dan dat iemand hen zou hebben aangedurfd, ook al was alles niet heelemaal richtig met het verleden van een hunner kinderen. Excellentie, minister van Staat, en lid van 't Hof van Arbitrage, achter de schermen ook nog steeds medeleider van de anti-revolutionaire partij, had een ouden dag van eer en aanzien, juist zooals hij zich dien steeds had gewenscht, en zijn tweede vrouw, neven hem, wist de rol te spelen welke de eerste, in hare vrome bijbelgeloovigheid, nooit had kunnen, noch ook verkiezen te leeren, eene van aristocratische, wereldsche, maar in schijn toch heel orthodox-doende groote-dame, die men des Zondags zag bij de mode-predikanten, wier naam prijkte op alle liefdadigheids-lijsten, en in de couranten waarin steun gevraagd werd voor een of ander christelijke instelling, die mededeed aan alle mogelijke christelijke comités met 'n geloovigen grondslag. Daarenboven was zij, als oud Hagenaarster, en bevriend met allerlei oud-Haagsche families dientengevolge, ook nog de brug tusschen haar man en meer dan één liberale grootheid, - die te vriende te houden nooit kwaad kon, vond Excellentie.

Geerte was hun dankbaar voor de wijze waarop zij beiden haar hielpen, onder hunne dekkende vleugelen namen. Wanneer zij in hunne salons was, en mevrouw Horstenboer, of liever-gezegd mevrouw Eduma de Witt thans, haar presenteerde: ‘Mijn schoondochter mevrouw Stina’, dan voelde zij, hoe niemand het zou durven wagen haar, 'n dochter van *dit* huis, met den nek aan te zien, *dit* huis waarin immers ‘De Heere gediend werd’, zooals Excellentie het, wanneer het zoo te pas kwam, zalvend wist te verkondigen op de eene of andere kleine-luydenvergadering. 't Was zoo heel-iets anders dat voorname 't verleden *willen* vergeten harer tweede moeder, omdat *zij*, in hare onaantastbare positie zich dat kon veroorloven, dan 't burgerlijke preutsche air, waarmee hare schoonzuster Mary, in haar bourgeois-achtigen hoogmoed van zich in een adelijken kring hebben ingedrongen, haar steeds nu wilde laten voelen hare meerderheid van ‘fatsoenlijke vrouw op wie niets te zeggen valt’. -

‘Wij beiden zijn zoo heel andere naturen’. - Ons leven is zóó verschillend geweest. - *Ik* ben niet hartstochtelijk gelukkig van aard; *ik* kan me eigenlijk zulke vrouwen niet begrijpen, die zoo ineens 'n bevlieging kunnen krijgen voor den eersten den ‘besten’. - *Ik* ben maar blij dat ik altijd geweten heb wáár mijn naaste plicht lag als echtgenoote en moeder’. - Door al dergelijke stekelige gezegden, waarin vrouwen zoo ver zijn in het elkander weten te kwetsen zonder openlijk ruzie te maken, moest Geerte voortdurend voelen hare diepgezonkenheid in Mary's oogen, haar eigenlijk

maar door deze tegen wil en dank getolereerd worden, als 'n hinderlijk familie-uitwas waarop zij in den grond niets was gesteld. - Als 't niet om Ellen was geweest zou Geerte, met hare heftige impulsieve natuur, 't misschien niet eens hebben verdragen, zich op 't een of ander moment 'n vinnigen uitval veroorloofd hebben. Wat verbeeldde die malle baboe-dochter zich eigenlijk wel, omdat *zij* nu bij toeval 'n man als Sjoerd had getrouwd, dien zij naar haar hand kon zetten, doordien hunne smaken, in onbenulligheid van à tout prix willen luieren en pretmaken, overeenstemden, terwijl zij, Geerte, was gekoppeld geworden aan dien steilen, stijven calvinist, met wien geen transigeeren, wat zijn principes betreft, mogelijk was geweest toen het er op aan kwam!

Maar, om Ellen's toekomst wilde zij zich met de zeer vele en zeer deftige diners gevende schoonzuster toch niet gansch en al brouilleeren. Zij zag immers wel wat er dienaangaande broeide bij Sjoerd, en bij Maryzelve-ook. Ellen, de eenige erfgename van den schatrijken baron Stinia, was geen partij om zich te laten ontglippen wanneer je een zoontje had dat er nu al zóó veel doorbracht, als ‘Ber’ of te wel Berend Eduma de Witt, de pas student-geworden doordraaier, die, van louter voornaamheid, in Utrecht wilde studeeren, omdat Leiden te gemêleerd was, vond hij, en daar stukjes uithaalde van 'n zóó vulgair-gemeenen aard, dat z'n vader hem onder vier oogen telkens vermaande:

‘Zóó zal je het nooit tot iets brengen in de wereld, als je je niet een klein beetje weet te matigen. Ik-ook heb m'n jeugd en m'n studenten-tijd flink genoten, maar ik heb altijd acht gegeven op de vormen, op den naam, dien ik droeg. - Onzen naam moet je ontzien Ber. - In je eigen belang! - Voor later.’ -

Zulke schoone wereldwijze raadgevingen echter konden de degeneratie van het geslacht niet tegenhouden.

Waar de Excellentie met zooveel zorg had gearbeid aan den familieroem, was zijn zoon reeds niet meer geweest dan een die daarvan, van zijns vaders zwoegen, lui profiteerde, en de kleinzoon ging thans nog een schrede verder, ondermijnde door zijn wangedrag het wrakke schijngebouw.

Excellentie had dan ook een vaag besef, dat het met de gansche grootheid der Eduma's weldra gedaan zou zijn, indien hij straks de oogen sloot. Sjoerd zou er nog op voortteren, maar ‘Ber’ zou te gronde richten. En daarom was hij-ook sterk vóór 'n verbintenis tusschen zijn kleinzoon en zijn kleindochter. Ellen met haar jong, sterk lichaam, met haar gezond bloed, maar vooral met haar dóórzettende, fiere, van geen halfheid wetende Stinia-aard, zou misschien redden kunnen het toekomstgeslacht, zou nieuwe steunpilaren voor de partij doen geboren worden, en die weten op te voeden dan tot geloofshelden als haar vader er een geweest was.

- Och, niet om de partij, om het geloof als zoodanig, was het Excellentie daarbij te doen. Hij had zich immers vaak genoeg geërgerd aan Stinia's onverzettelijke steilheid van principes. Maar 't gold voor hem het behoud van de met zijn geslacht en zijn familiereputatie saamgeweven orthodoxie, waardoor zij, de Eduma's, geworden waren van lieverlede, van in het Noorden onbekend daarheen levenden provincie-adel, tot heel voorname, bij de Koninginnen intiem verkeerende Hagenaars uit de hoogste regeeringskringen, geridderorderd en beëeretiteld. Het ging Excellentie daarom aan het hart, dat zijn zoon het tot niets verder had gebracht dan tot enkel maar profiteeren van al die aardsche ijdelheid, maar vooral bedierf het zijn aangenamen ouden dag, dat zijn kleinzoon nog veel verder ging, en dreigde, door zijn onhebbelijk en onbehoorlijk gedrag, den algemeen in den lande geëerden, en door ‘ons Christenvolk’ bij na verafgoodden Eduma-naam in het slijk te sleuren in het openbaar. -

- - Mary, die, uit een soort kleinzieligen vrouwelijken naijver op de vroeger als minister-vrouw boven haar in rang staande, en nu door haar geringschatte schoonzuster, niet zoo heel veel eerst voelde voor een huwelijk tusschen haar ‘Ber’ en Ellen, had er met haar man 'n explicatie over gehad, die haar de zaak van een verstandiger standpunt deed beschouwen. -

Zij zouden een diner geven, en terwijl zij de gasten samen overlegden, had hij geopperd: -

‘En wat dunkt je van m'n zuster, en dan natuurlijk Ellen?’ -

Mary trok haar neus op. ‘A jakkes’ - zei ze - maar, met vrouwelijke diplomatie, waarin vooral zij, die altijd in de familie 't verzoenende element wilde voorstellen, heel ver was, gaf zij niet de ware reden aan harer weigering, lichtte toe:

‘Wat moeten we nu aanvangen met twee dames zonder heer! 't Is toch al zoo lastig, dat er hier in den Haag altijd veel te veel dames zijn bij al zulke gelegenheden. Waarom komen ook alle weduwen en ongetrouwde juffers per se hierheen? Je weet wezenlijk soms niet wáár je de heeren van daan moet halen. - En dan bedanken ze je óók nog, als ze er geen zin in hebben, net als die vriend van jou, de Leewe. M'n God, hij kon zich toch wel eens 'n enkelen keer sacrifieeren.’

‘Hij vindt het zóó'n corvee’ - gniffelde Sjoerd. ‘Hij zegt dat hij nooit tijd heeft tot behoorlijk rustig eten en drinken, als hij mooi weer moet spelen met 'n vrouw naast zich. Maar enfin, ik zal hem wel lekker maken op Geerte. Appetietelijk is ze nog wel toch, nu ze zich beter soigneert.’ -

Maar dat complimentje, aan het adres der schoonzuster die zij niet kon uitstaan, viel bij Mary in alles behalve goede aarde.

‘'t Is maar wat je appetietelijk gelieft te noemen’ - viel zij schamper uit. ‘Ze is zoo dik geworden als 'n padde, daar op De Ekenhuize.’ -

Sjoerd grinste. Hij-ook vond Geerte te dik - - en te oud. Maar z'n vrouw was 'm te mager. Ze had, in haar angst haar figuur te zullen verliezen, zóóveel kuren gedaan, van diëet, en van ditten en datten, dat hare jongemeisjesgevuldheid van nogtans slank meisje was veranderd met den loop der jaren in 'n dorre uitgedroogdheid van Engelsche platheid, die haar-zelve steeds grootelijks behaagde, omdat ze daardoor nog alle nauwe maten van jarengeleden kon dragen, en uit de verte ook inderdaad 'n jeugdigen indruk erdoor maakte. Haar man echter zocht, sinds ze zóó was geworden, ook al omdat het tot geen prijs veel kinderen willen krijgen van den begin af had behoord tot hare schoonheids-systemen, sinds jaren reeds zijn compensaties buitenshuis. Alles heel in 't fatsoenlijke natuurlijk, zóó, dat het voor 't oog van de wereld 'n volkomen gelukkig huwelijk leek, van menschen die steeds samen uitgaan naar visites en publieke vermakelijkheden, en in gezelschap altijd met elkaar 'n hoogst-beschaafden beminnelijken omgangstoon voeren van: lieve man, en: beste vrouw, etc. - Mary nam harerzijds met dat soort van huwelijksgeluk ook volkomen genoegen. Haar eisch was dat ze geen opspraak gedoogde, geen gekheid met de meiden, of zoo iets; maar voor de rest ging 't háár niet aan, vond ze, wat haar man achter haar rug om wou genieten

op 'n clandestiene manier. Als hij maar zorgde - en in dat opzicht was ze volkomen zeker van hem omdat hij net zoo dacht als zij - dat er géén schandaal, geen praatjes van kwamen. - Háár ook was het openlijk wangedrag van 'Ber' om die reden juist 'n doorn in het oog. 't Was al eens voorgekomen, dat ze 'n pas in dienst gekomen derde-meid-kamenier gauw gauw hadden moeten wegdoen omdat... enfin. - - En de jongen zat toen nog op de schoolbanken!... Freule de Wevere was bij die gelegenheid allerliefst geweest. Zonder te vragen had zij dadelijk alles begrepen, toen Mary haar was komen opzoeken, met 'n verontwaardigd gezicht haar verteld had, hoe ze bij ongeluk zoo'n lichtzinnig, *slecht* kon je wel zeggen, meisje in haar dienst had gekregen, en had gevraagd of't nu niet goed zou zijn die dadelijk - ze was nog minderjarig - in 'n doorgangshuis onder te brengen vóór ze van kwaad tot erger verviel. - 'De ouders - hoe dachten die er over' - had de freule wat bedenkelijk onderzocht. 'Zonder de toestemming van de ouders namelijk kon je niets doen.' Maar, toen Mary had verteld, hoe ze daarvoor wel durfde instaan voor die menschen, want de vader was nog 'n protegé van haar schoonvader, die hem indertijd 'n baantje als bode aan een der ministeries had bezorgd, en, de freule begreep wel, zulk soort menschen hadden er dus alle belang bij, dat hun dochter niet met schande werd weggezonden als 'n zedeloos schepsel, toen had de freule dadelijk aangeboden dat *zij* dan wel eens met 'die menschen' zou gaan spreken, hun zou gaan uitleggen wat voor 'n straatslet er uit hun dochter dreigde te groeien, indien christelijke liefde zich niet bijtijds over haar ontfermde.

En 't resultaat was schitterend geweest.! De freule was al 'n paar dagen later bij Mary gekomen, om haar, namens de ouders, heel hartelijk te danken voor 't geen zij wel zoo goed wou zijn om voor hunne verdwaalde dochter te willen doen want, natuurlijk, dat sprak van zelven had Mary dadelijk gezegd, dat zij en haar man de onkosten van het gestichtverblijf zouden dragen. - 'Zóó edel van U' had de freule gevonden! En Mary had christelijk-nederig hare oogen neergeslagen:

'Och, als je *ziet*, dat zoo'n meisje op den verkeerden weg raakt, dan moet je toch bijtijds ingrijpen, nietwaar; dáárvoor heb je dan toch je plichtsgevoel goddank!'

Enfin, 't meisje was dus gelukkig bijtijds verwijderd, en Ber was van toen-af in huis gedaan bij een heel strengen leeraar aan 't gymnasium in Delft, bekend om de tucht waaronder hij zijn jongens hield. De reden, voor die verwijdering naar elders opgegeven, aan anderen, was 'n heel natuurlijke en aannemelijke: de jongen werkte niet genoeg, had onafgebroken toezicht en leiding noodig om er voor zijn eind-examen te komen. 't Heele zaakje was daardoor 'n onder-onsje gebleven waarvan niemand iets had gemerkt, en, wat Mary daarbij altijd zoo heel taktvol in freule de Wevere had gevonden, dat was hare handigheid geweest van Lizzy van der Hooph, die altijd zoo onkiesch nieuwsgierig kon doen, en zeker zou hebben gevischt, er heelemaal buiten te houden. Wezenlijk, de freule had het allerliefst behandeld, maar de ouders van de doorgangshuis-gevangene profiteerden hunnerzijds ruimschoots van de zekere macht, die zij, door hun gedweeë onderwerping aan de op hen uitgeoefende pressie, op Sjoerd en Mary bezaten. Hun zoon was door den Excellentie-grootpapa van Ber aan een betrekking geholpen aan de tram, en hun jongste meisje kreeg allerlei cadeautjes van Mary, wanneer de moeder, met 'r voorschort aan 'r oogen, van tijd tot tijd noodig vond in persoon te komen vertellen aan mevrouw, hoe ze weer zoo'n 'goeien' brief had gehad van haar 'verdwaald' kind, zoo'n 'berouw-hebbende stemming' sprak er uit. 'Ach, wezenlijk, mevrouw had een zóó goed werk gedaan!

Maar... hard was het toch, nietwaar, als je je kind altijd fatsoenlijk had groot gebracht, - - en, wat 'r man er onder leed.' - -

Dan tastte Mary grif in haar zilveren beursje, en voor de kleine Betty (want Betje was natuurlijk voor den protegé van een minister van Staat, zelfbode aan een Departement, geen naam meer) viel óók steeds wat goeds af, wat lekkers, of 'n mooie afgelegde blouse, of zoo iets. - - Ber, echter, sinds de studentenvrijheid het onmogelijk maakte hem zoo aan banden te leggen als na die eerste geschiedenis, dreigde heusch den roep van christelijke voorbeeldigheid en christelijken levenswandel, dien de Eduma's zich in den lande hadden weten te veroveren, te gaan bederven door zijn losbandig vulgair slecht gedrag, van verliederlijkt en gedegenereerd rijkeluis-zoontje.

Toen Sjoerd dus dáárop een toespeling maakte door tegen zijn vrouw te zeggen:

'Nu goed, dik of niet, 't is me ook niet te doen om Geerte te koppelen aan de Leewe, maar omdat ik Ellen graag véél hier aan huis zou zien,' toen vond ze bij nader inzien *dat* toch nog zoo'n gek idee niet. - -

'Om "Ber", bedoel je?' - vroeg ze, op den man af. -

Sjoerd stak zich 'n nieuwen sigaret op, - dat mocht hij doen in de salons zijner vrouw, want sigaren rooken was natuurlijk verboden. -

'Mon Dieu' - zei hij - 'Ellen is schatrijk - en, hoe eerder ik Ber goed en wel

getrouwd zie met 'n knap, mooi èn rijk meisje, hoe liever ik 't heb. Als er nog iets van 'm zal terecht komen, is *dat* de eenige manier, dat hij misschien op zoo eene verliefd wordt.' -

'Ze is 'm veel te fijn. - Heelemaal z'n genre niet; - ze heeft niets geen slag van wat leuk op te slaan,' vreesde Mary. -

'Zóó - ik dacht anders juist, dat hij nog al van 'r gepikt was, op dat diner bij tante Anna Holt, toen hij naast haar zat.' -

''t Mocht wat. Hij zegt, dat *zij* van Vermeulen gepikt was' - viel Mary snibbig uit, gekrenkt in haar ijdelheid van moedertrots, omdat Ber haar verteld had, hoe dat malle kind veel méér met dien getrouwden ouwen vent had gepraat dan met hem, Berend, genaamd 'Ber' Eduma de Witt, student in de rechten, jonkheer, en erfgenaam van 'n kolossaal fortuin.

Sjoerd, slim-berekenend, vond die opmerking van zijn zoon juist 'n goed teeken. 'Als Ber dat heeft gehinderd, zoodat hij 't jou weer is gaan overkletsen, dat ze van Vermeulen gepikt was, dan is dat al 'n bewijs, hoe hijzelf niet heelemaal onverschillig meer is voor haar' - oordeelde hij fijntjes. - - -

(*Wordt vervolgd*).

Gedachtenwisselingen.

I.
Aan A.E.M.

U vraagt, of het spirit(ual)isme reïncarnatie absoluut verwerpt?

Integendeel, mèt de spiritisten in Frankrijk, die de reïncarnatie-leer van Allan Kardec algemeen hebben aangenomen, gelooven nog vele andere spirit(ual)isten in reïncarnatie. Velen vinden slechts hierin bevrediging voor hun gevoel van rechtvaardigheid.

Volgens de theorie van Allan Kardec moet de ziel gelouterd worden door telkens en telkens weer de beproeving in een nieuw lichamelijk leven te ondergaan tot ten laatste de volmaaktheid is bereikt. Volgens hem worden echter niet alle incarnatiën op deze aarde volbracht, maar op verschillende werelden en zooals van zelf spreekt heeft niet ieder evenveel incarnatiën noodig.

Léon Dénis gelooft in réincarnatie eerst persé op aarde en daarna op andere wereldbollen van het heelal.

De bedenking, die onlangs iemand, een bestrijder der reïncarnatie-leer, tegen mij uitte: 'hoe onmogelijk om telkens iemand anders te moeten zijn', gaat niet op, daar men bij verlies van zijn persoonlijkheid toch zijn individualiteit behoudt. Wat mijzelve betreft, ik vind letterlijk alles *tegen*, niets *vóór* reïncarmatie. Om mee te beginnen geloof ik niet, dat *wij* kunnen beoordeelen wat recht en wat onrecht is. Wanneer wij iets onrechtvaardig vinden, dan is dit haast altijd, doordat we slechts zien den stoffelijken kant der dingen.

Vroeger vóór ik spiritualiste was, dacht en oordeelde ik anders, en wat ik toen onrechtvaardigheid en wreedheid noemde, wierp een schaduw over mijn eigen leven,

maakte mij gelooven en vertrouwen onmogelijk, bedroefde mij altijd en verbitterde mij dikwijls.

Nu voél ik - ja wéét ik haast - absoluut zeker, dat zij, die door de wereld gelukkig worden geprezen, heel dikwijls juist stief kinderen zijn van het geluk, stief kinderen van het Leven, omdat ze hun ziel laten hongeren en slechts leven dóór en vóór hun lichaam. En voor hen, die dit laatste niet doen, en zijn, wat de wereld ongelukkig noemt, voel ik dat er altijd en overal is een geestelijke wet van compensatie. Ik zou dit met verscheidene voorbeelden uit mijn naaste omgeving kunnen bewijzen.

Dáárom, om mijn rechtvaardigheidsgevoel te bevredigen, heb ik het reïncarnatie-geloof niet noodig.

U schrijft: 'Mij dunkt steeds, we moeten ons *hier* geheel uitleven, "ontplooien" in alle richtingen voor we kunnen leeren op andere gebieden.' -

Waarom zouden we ons juist hier op aarde geestelijk geheel moeten uitleven en ontplooien, terwijl toch ook lichamelijk dit niemand doet? Niet ieder lichaam heeft hetzelfde noodig, heeft *alles* noodig wat de aarde geeft, om te groeien, om te ontwikkelen en sterk en gezond te worden. Waarom zou dit voor den geest wèl noodzakezijn, juist op deze aarde? Ik kan niet gelooven in cirkelgang, tijdelijke achteruitgang, althans terugkeer tot het punt van uitgang. Ik kan niet gelooven, dat de volwassen mensch weer zuigeling moet worden hier op aarde, dat men van een hoogere school weer terug moet gaan naar de bewaarschool. Als die tallooze reïncarnatiën hier op aarde wáár waren, dan zouden de menschen veel verder en beter moeten wezen dan ze in doorslag zijn.

Alles in de natuur spreekt het tegen, de vrucht wordt niet weer bloesem en de bloem niet weer knop.

Natuurlijk is dit korte leven hier op aarde niet voldoende ter volle ontplooiïng der menschenziel ter volmaking, maar de op aarde volgende sferen zullen niet zoo héél veel van de aardesfeer verschillen, alléén.... progressief. Het heelal is zoo eindeloos groot, - is onbegrensd!

Ik stel mij voor, dat het denkbeeld van die vele reïncarnatiën op aarde ontstaan is in lang vervlogen dagen toen de menschheid nog in haar kindsheid was. Toen men zich de aarde nog voorstelde als onbewegelijk middelpunt van 't heelal, waarboven de hemel zich welfde, met tallooze lichten, door God daar ontstoken, om de aarde te verlichten.

Men begreep ook toen reeds te recht, dat de mensch der aarde niet terstond geschikt was voor den Hemel, niet geschikt om te leven in God's tegenwoordigheid, en daar het heelal bestond uit hemel en aarde, was reïncarnatie *op aarde* de aangewezen, de eenige oplossing.

Boete en loutering ter volmaking, voorwaar een héél wat rein-menschelijker, zedelijker, hooger-

staande leer dan uitverkiezing, eeuwige hel en verdoemenis.

In ‘Spirit Teachings’ van M.A. Oxon (Stainton Moses) antwoordt Imperator (een hoogstaande geest, die op aarde is gekomen om Stainton Moses, en dóór hem wederom anderen, te onderrichten) op de vraag of reïncarnatie op aarde het eenige middel tot vooruitgang is: ‘Neen, zelfs niet het gebruikelijke. Wij hebben vele instructiescholen en er wordt niet ten tweede male een middel gebruikt, dat eens heeft gefaald.’

Maar zooals ik begon, vele Spirit(ual)isten gelooven in reïncarnatie. Ons leven zal er niet beter en niet minder door worden, of we het aannemen of verwerpen. Daarom hier, zooals overal elders, geloove ieder wat hem aantrekt en vrede geeft.

Als ik niet duidelijk genoeg was, of als er iets anders is, waarover u onze meening wilt weten, ik ben altijd gaarne tot antwoorden bereid.

Met sympathie

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

II.
Zonderlinge manier van betoogen.

In de Holl. Lelie van 19 Oct. j.l. zie ik een artikel van Senda over Hervorming en verdraagzaamheid, dat den naam van Luther gebruikt om propaganda te maken voor het modernisme in de Herv. Kerk. Er is geen absolute waarheid is het slot van 't schrijven. De neutrale school alleen leert verdraagzaamheid. Bij mij wil er dit niet zoo maar in. De practijk leert juist, dat kweekelingen van die school en frontmakers voor haar bestaan meestal 't tegenovergestelde van verdraagzaam zijn. Hieraan verspil ik verder geen woord. Neutraliteit schijnt iets onmogelijks te zijn. Ik wilde meer wat zwaar geschut richten op de volgende stellingen;

‘Men vergete nimmer, dat dwalen menschelijk is, en geen Hoogere Macht speciale mededeelingen doet aan speciaal door Haar bevoorrechten. Dit te onderstellen is louter hoogmoedswaanzin.’ Ei, ei. Dat is boud geredeneerd. Waar moet Senda intusschen met den in 't begin van 't artikel zoo verheerlijkten Luther blijven?

Luther toch zeide: Das Wort sie sollen lassen *stahn!* Dat woord staat vol van mededeelingen, die volgens Senda's redeneering louter hoogmoedswaanzin tot grond zouden hebben. Men ziet hoe zwak de redeneering is van Senda. Overigens zal ik niet beweren, dat er louter leugens in 't artikel staan, maar toch scheelt 't m.i. niet veel. Luther kwam op voor iets positiefs, voor de waarheid der H.S.

De volle kerken der geloovige predikanten bewijzen ook wel, dat het volk gevoed wordt door die leer der Waarheid, terwijl diepzinnige denkers voor stoelen en banken spreken.

Alleen moge Senda deze voldoening smaken, dat de bestudeering der Oudheid, de opgravingen en de vermeerderde kennis dier dagen 't mogelijk hebben gemaakt de taal des Bijbels beter te gaan begrijpen, ophelderingen te verschaffen over teksten, die totnogtoe groote moeilijkheid opleverden.

Men hoede zich *nochthans* van den Bijbel een gewoon menschelijk boek te willen maken als ieder ander. De Bijbel blijft een instrument, waarvan God zich bediende om den mensch zijnen wil te openbaren en hem Zijn Wezen, voorzooverre dit voor menschelijke draagkracht mogelijk is, te onthullen.

Hopende, dat Senda nu ook wat Verdraagzamer zal willen zijn tegenover hen, die evenals Luther den Bijbel beschouwen als het Woord Gods, eindig ik met welgemeende heilbede.

HOLLANDICUS.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Tweeërlei wijze van wraaknemen.

> Dein: ich bin gerecht, klingt mir: ich bin gerächt.
> FRIEDRICH NIETSZCHE.

Wij lazen gisteren in de Courant van een jonggehuwde vrouw, die door haar vroegere Mevrouw, bij wie zij diende, was aangeklaagd wegens het stelen van eenig linnengoed, en nu zwanger zijnde in een staat van hevige smart en vertwijfeling in de gevangenis werd gesloten.

Het recht moet zijn loop hebben. 'Ich bin gerächt' -

Wij lazen heden in den Strijdkreet van een Russischen boer, die door zijn buren werd bestolen, en de graanzak, die zij in de haast op het veld lieten liggen, terugbracht met de woorden: 'Hier is uw zak - gij moet wel arm zijn om te stelen.' -

Door het edelmoedige voorbeeld van dien man werden deze oneerlijken tot andere menschen.

Die gezegende Rus noemde zich Christen.

Hoe die Mevrouw zich noemt, weten wij niet.

Hoe zij zich gevoelt, zouden wij wel gaarne weten.

Was haar eigen leven zoo geheel schuldeloos - heeft zij, als kind en als meisje nooit gelogen - nooit bedrogen of gesnoept (een ander soort stelen). Heeft zij nooit eenig mensch gehaat of kwaad gedaan? (wie zijn broeder haat *is* een doodslager zegt Jezus, die voor zijn eigen moordenaren bad) - o! - dat zij dan, indien zij zoo gansch zonder eenige zonde is, de hand legge op het hart, en God danken dat de omstandigheden haar zoo gunstig waren, en haar hebben behoed: 'te worden als een van dezen'. -

Maar, om een jonge vrouw en aanstaande Moeder, in de gevangenis te doen werpen voor het stelen van eenig luttel goed, daar behoort een hart toe, het hart van den Pharizeër die uitroept: Heer ik dank U dat ik niet ben gelijk die tollenaar!

Doch het zou kunnen wezen dat hiernamaals tot dien Pharizeër gezegd werd: Ga weg van hier - Ik ken U niet!

Moge deze woorden onder haar oogen komen, de eigengerechtige, de vreeselijk zelfzuchtige - want wij zouden wel eens willen zien, of zij zich dat zóó zou aantrekken wanneer het linnengoed bij haar buurvrouw ware gestolen.

Zij draagt nu op haar geweten, ter wille van een paar gestolen hemden of broeken, dat een arme

vrouw in de gevangenis weent, dat haar ongeboren kind, door dien hevigen schok mogelijk een ongelukkige zenuwlijdende wordt voor het gansche leven.

Moge die in haar eigen oogen zeker hoogstaande Mevrouw, geen rust meer hebben door de gedachte een gansch gezin te hebben ongegelukkig gemaakt. Moge haar hardheid veranderen in diep berouw, haar onbarmhartigheid en smart over zichzelve - moge die hoogstaande leeren inzien hoe laag zij staat door den eersten steen te werpen op haar die heeft gezondigd - een steen die de arme ongelukkige wel eens voor altijd zou kunnen verpletteren.

JOSEPHINE GIESE.

Kunsten en Wetenschappen.

Tarentum.

Als men een goed inzicht in het Tarentum of Taras der Ouden wil verkrijgen, dient men ter school te gaan in het geïllustreerde museumbericht, No. 30 van December 1907 van het ‘Museum of Fine Arts’ te Boston, waarin, door afbeeldingen opgehelderd, een zeer goed geschreven opstel voorkomt, naar aanleiding der voorwerpen betreffende deze Spartaansch-Partheniaansche havenstad, in 708 vóór Christus gesticht, en welke geworden is een der machtigste Grieksche kolonien in Beneden Italië.

In 't geheel worden vijftien ‘Coins’ beschreven, terwijl ook de terracotta's zijn afgebeeld. Het is in alle opzichten een merkwaardige verzameling, die aantoont welk een groote waarde aan kunst en oudheidkunde het Bostonsche museum herbergt.

Voornamelijk geven de voorstellingen een hoog denkbeeld van de ruiterkunst in het oude Tarentum. Terecht wordt in het Bulletin gezegd: The cavalry of Tarentum was renowned in the ancient world, and practice in horsemanship must have had an important place in the athletic training of the citizens.’

Zelfs zou men mogen opmaken, dat eene bijzondere ruiterbehendigheid den bewerkers van velen der ‘Coins’ geïnspireerd heeft om die kunst in beeld vast te leggen.

De vier Terra-cotta-koppen geven ook een goede afspiegeling van de vormkunst der Tarentumsche beeldhouwers.

Het eerst afgebeelde hoofd, wellicht een godsbeeld voorstellende, is voornamelijk streng in stijl volgehouden, terwijl de gelaatsuitdrukking waardigheid en ernst teekent.

De tweede kop wordt door Professor Furtwängler aangehaald als een voorbeeld van den invloed van Phidias en zijn school.

Dyonysus-koppen van Tarentum zijn er vele. Een van de exemplaren door het Bostonsche Museum verworven is in het Bulletin gereproduceerd. De kop is fijn gemodelleerd, misschien ietwat te week en te vrouwelijk.

De vierde Terra-cotta-kop, welke het *geïlstreerde museumbericht* van Boston geeft te zien is die van een krijgsman uit de Helleensche periode.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

No. 10. - Door mijn afwezigheid te Wiesbaden heb ik eerst nu kunnen voldoen aan Uw verzoek. - 't Spijt mij in Uw brief te lezen van Uw ongesteldheid. Wat is dat vreeselijk jammer, dat Uw leven nu weer zoo een andere richting moest nemen door dien tegenspoed. - Uw ‘rijmpje’ neem ik met volle instemming over:

Knoeierij vindt je overal,
Overal mijn vrienden!
't Is de vraag niet, waar ze wèl,
‘*Waar is ze* **niet** *te vinden?*’

Indien gij tijd hebt tot lezen, dan moet gij U, evenals ik, maar eens verlustigen op dat knoeierijgebied aan de tooneelstukken van Ibsen, zooals b.v.: Der Volksfeind. Een modern auteur, die het op datzelfde gebied ook ráák weet te zeggen, is Ludwig Thoma met zijn *Moral*, etc. - Stuur mij Uw ‘stof’ maar, als gij die verwerkt hebt. -

In Uw p.s. schrijft gij, dat men van ‘flirtation’ niet zooveel bemerkt in den middenstand, als in het high-life door mij geschilderd. Lieve n°. 10, zoudt gij in dat opzicht wel goed zijn ingelicht? *Ik* weet gevallen van meer dan een ‘ménage à trois,’ precies in den door U bedoelden middenstand, - en waarvan iedereen 't weet hoe het er toegaat, zonder dat de dames in questie er

in hun eigen kring iets minder om geacht zijn. (Van wege hun geld en positie natuurlijk). - Hartelijk dank voor Uw belangstelling in mijn gezondheid, en, van harte beterschap met de Uwe.

Ro. - Ik dank U zeer voor de toezending van Uw werk. Ik vond nog geen tijd het te lezen, en zal U, zoodra ik daarmede klaar ben, nog opnieuw berichten. - Ja, Uw sonnetten bevallen mij altijd het meest van alles in Uw talent. Ik zou zeggen: dáár ligt Uw weg. - Ja, het schijnt dat het met onze tooneeltoestanden een treurige boel is op die punten waarover gij schrijft. Er is echter nu iemand van invloed ingekomen, die erg gevoelig is, als je hem honig om den mond komt smeren persoonlijk. Ga dien eens opzoeken. Gij zult toch wel weten wien ik bedoel? Die 'voelt' zich, als jongere krachten hem nederig hunne hulde komen bieden. - In hoever zulke vage schriftelijke beloften, als die welke gij mij mededeelt, *bindend* zijn, zoudt gij aan een advocaat moeten vragen. Ik vréés wel dat ze het niet zijn. In Frankrijk, waar de auteurs zulk een geheel andere positie hebben dan ten onzent, krijgen zij steeds gelijk voor de rechtbank, wanneer zij een tooneeldirectie aanklagen wegens het niet bijtijds opvoeren van hunne stukken. Dat gebeurt daar nog al eens. Maar hier?

Ik maak U mijne excuses, dat ik U niet in het e.k. nommer kon berichten de goede ontvangst van Uw stuk, maar dat lag aan mijn afwezigheid te Wiesbaden.

Van B. te L. (**abonnement voor drie maanden**). - Ik weet niet, of gij U-zelf hierin zult herkennen. Meldt mij dat eens. De door U bedoelde boeken van Kielland zijn juist dezelfde, die *ik* ook bedoel; ik ben dus benieuwd er Uw meening over te hooren. Die boeken van La Chapelle - Roobol las ik niet; de andere door U bedoelde schrijfster is, zich afwendend van haar vroeger oorspronkelijk genre, met geheel mislukt gevolg gaan toeleggen op een nadoen van 'woordkunstenaars.' Van daar dat U haar stijl zoo 'vreemd' voorkomt. - Ik moest er om lachen dat gij Beets 'calvinistisch' noemt. De calvinisten namelijk hebben hem zijn laatste gedichten hóógst kwalijk genomen indertijd; hij is hun lang niet steil genoeg. Maar ik-ook voel, met U, méér voor de Génestet. Beets heeft te véél gedicht, en te véél alles laten drukken. Zijn gedichten uit zijn engagementstijd en op zijn eerste vrouw zijn echter mooi. - Vriendelijk dank ik U voor Uw hartelijke woorden over mijn werk in de Lelie. Ik weet inderdaad wel, dat mijn lezers graag mijzelf ontmoeten in het Blad, en daarom is het voor mij ook altijd een uiterste, wanneer ik, zooals door die koorts waarvan gij spreekt, een enkele maal eens ben genoodzaakt niets van mij-zelve erin te schrijven. Want het is natuurlijk voor mijzelve een prettig iets te weten, dat mijn lezers mijn werk graag ontmoeten; van daar ook dat ik het niet *gauw* uit mijn handen leg, en dikwijls, zelfs te bed liggend, schrijf. Vriendelijke groeten.

C.K. te U. - Gij schrijft mij zoo vriendelijk over mijn gezondheid; wil het excuseeren dat ik U niet particulier antwoord. - Ik ben wat men noemt: niet-sterk, en ik heb iets aan mijn hart, dat zeer is verergerd door een buitengewoon hevigen typhus-aanval, welke ik vóór een paar jaren opdeed op reis in Italië, zoodat het een wonder is dat ik er toen het leven afbracht. Et voila tout. Gij ziet, dat er nog heel wat menschen zijn, die het erger hebben dan ik. Tenminste, ik zou ondankbaar zijn, wanneer ik klaagde. Ik heb verleden jaar voor mijn hart een kuur gedaan in Bad-Nauheim, die

mij veel heeft geholpen, maar genezing is uitgesloten. - Nogmaals dank ik U zeer voor Uw vriendelijke woorden aan mijn adres, en voor Uw belangstelling in mij.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Felix II. - Dat grapje is U goed gelukt. Ik ben door U beetgenomen, omdat ik niet op den postzegel had gelet. Hartelijk dank voor Uw schrijven.

J.K. - Zendt nu s.v.p. over *dat* onderwerp niet meer vooreerst. Er is te veel copie voorradig. Ik zond U hiervan nog proef.

J.G. - Gaarne voldeed ik aan Uw verzoek, gelijk gij ziet.

van Es. - Deze week was het onmogelijk. Ik hoop U in de volgende te berichten. Uw orchideeën zijn nog steeds prachtig.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Een artikel voor **J.J. van D. te G,** door Anna de Savornin Lohman, was reeds afgedrukt, doch moest wegens plaatsgebrek blijven liggen, evenals de boekbeschouwing van haar.
REDACTRICE.

2 November 1910.
24ste Jaargang.
No. 18

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
‘Esperanto’, onze Hulpwereldtaal
door Stella Mare.

Weinig vermoedde ik destijds bij het schrijven van mijn eerste hoofdartikel over de nieuwe hulpwereldtaal ‘Esperanto’ in ‘De Hollandsche Lelie’ van 16 September 1908, dat tusschen het betrekkelijk korte tijdperk tusschen toen en heden, het Esperanto zulke reusachtige schreden voorwaarts zou doen.

Terwijl de een na de andere, een, - in zijn oogen althans, verbeterd Esperanto trachtte samen te stellen, die het ten slotte telkens weer tegen de wereldtaal van ‘den meester’ Dr. Zamenhof moest afleggen, nam het aantal beoefenaars van *hèt* Esperanto in groote mate toe.

Om de lezeressen en lezers er eenigszins een denkbeeld van te doen krijgen welk een schitterenden vooruitgang het Esperanto in die nòg geen anderhalf jaar heeft

gemaakt en om aan te toonen hoe het zich tot bijna in alle landen een weg heeft gebaand, wil ik u heden eens het een en ander mede deelen van hetgeen ons werd verteld in ‘La Hollanda Pionira’, het officieele maandblad van de Nederlandsche Esperanto vereeniging, die zoo juist tot haar motto koos:

‘La Estonto Estas Nia’ - wat zeggen wil, - en hieruit blijkt weer de eenvoudigheid waarmee het Esperanto is samengesteld.

La - = *De.*

Estonto - is afgeleid van het werkwoord zijn, - 'estis' en beteekent, wat worden zal, - dus *de toekomst.*

Estas is de tegenwoordige tijd van het werkwoord estis - dus '*is*'.

Nia - = (aan) ons.

Laat ik met ons land beginnen.

Op het einde van Oktober werd aan circa 240 Hoogere Scholen hier ten lande een circulaire verzonden, die tot doel had het Esperanto onder de aandacht te brengen van de Hoogere Scholen in Nederland.

Het initiatief daartoe werd genomen door den heer C. Nobel, Rijkslandbouwleeraar van Noord-Holland en met behulp van de Nederlandsche Esperantisten-Vereeniging tot stand gebracht, waartoe de leerlingen der Hooger Burgerschool te Alkmaar ook het hunne hebben bijgedragen.

De inhoud van deze circulaire kwam in hoofdzaak daarop neer om de studiegenooten in het belang van alle Nederlanders op te wekken, kennis te maken met de nieuwe hulpwereldtaal Esperanto. 'Als in ieder land aan de scholen les in het Esperanto werd gegeven, zou de wereld in korten tijd een taal bezitten, die door alle ontwikkelde personen werd gekend en zou daardoor voor iedereen de mogelijkheid zijn geopend om zich aan alle andere ontwikkelde menschen op aarde verstaanbaar te maken,' zoo stond er onder meer in deze circulaire. Verder wezen zij erop, hoe wij, Nederlanders, ons zooveel jaren moeten inspannen om drie tot vijftal vreemde talen te leeren, en hoe het Esperanto juist voor òns zoo noodig is.

Op 1 November verzonden de Alkmaarsche leerlingen aan hun Directeur een adres, onderteekend door een groot aantal leerlingen en, vooral van de hoogere klassen.

Zij verzochten hun directeur: of hij, een klein gedeelte van het geheele aantal lesuren voor het onderwijs in de nieuwe wereldtaal Esperanto wilden bestemmen. 'Om U te overtuigen, dat het Esperanto allerwege in de wereld reeds een zeer groot aantal beoefenaars telt en dus de studie dezer taal groote praktische voordeelen belooft, achten wij het voldoende U mede te deelen, dat thans reeds ruim 1500 Esperantisten-vereenigingen bestaan: en in het buitenland het Esperanto reeds in vele scholen op het officieele leerplan staat.' Zoo stond er onder meer in het verzoekschrift aan hun directeur.

Hiermede is tevens weer een groot bewijs gegeven hoe het Esperanto zich uitbreidt.

Zeker is het ook voor de Esperantisten een verblijdend verschijnsel te noemen, dat de pers hen zoo zeer behulpzaam in hun streven is, en, van af 'Het Algemeen Handelsblad' zoowel als Het Nieuws van den Dag, tot de kleinste couranten toe, (ongeveer acht-en-veertig couranten) berichten of artikelen over het Esperanto bevatte.

Haarlem, Utrecht, 's Gravenhage, Rotterdam, Amsterdam, Middelburg en nog tal van andere steden hebben hare Esperanto-cursussen en hun Esperanto-vereenigingen. Den Haag telt zijn beoefenaars reeds bij politie-corps, zoowel als bij de tram-conducteurs, en meer dan één -feestavond werd reeds in Den Haag als elders gegeven geheel aan het Esperanto gewijd. Men zong liederen met Esperanto tekst, en een Esperanto marsch mocht natuurlijk hierbij niet ontbreken.

Bekende schrijvers worden in het Esperanto vertaald. Scheurkalenders voor 1910 zijn in het Esperanto uitgegeven.

Firma's van alle landen adverteeren in hun diverse Esperanto-couranten, zoodat men iets als verbroedering gaat voelen wanneer men in één en hetzelfde maandblad, een uitgave besproken ziet van de bekende uitgeversfirma van Hachette & Co. uit Parijs boven de aankondiging van een ‘Preis gekrönter Lehrgang der Welthilfsprache Esperanto van G. Christoffel, te Brunswijk, uitgegeven bij Gustav Wenzel & Sohn. Dat onze Hollandsche firma's niet in gebreke blijven eveneens in het Esperanto reclame te maken is te begrijpen. Een zeker sigarenfabrikant weet heel aardig de aandacht van zijn lezers op zijn fabrikaat te vestigen, door in een groot aantal couranten een advertentie in het Esperanto te plaatsen.

Laat ik u nu nog eens vertellen welke schreden het Esperanto ook in het buitenland heeft gedaan en gij zult er verbaasd over zijn, dat iets wat vroeger in de oogen der menschen een dwaàsheid, een utopie scheen, - eén taal voor allen, zoo heel spoedig zich over heel de wereld heeft verspreid.

België. De omvang, dien de Esperantobeweging in Antwerpen neemt, mag men waarlijk verbazend noemen. Alle Antwerpsche bladen bevatten vrij belangrijke artikelen betreffende deze hulptaal.

In deze stad en in hare voorsteden worden nieuwe kursussen geopend.

In Charleroi werd een groot propagandafeest gehouden.

Denemarken. De bekende Deensche concertzangeres Agnes Melchior zingt te Kopenhagen en in andere steden in Jutland, Esperantoliederen. Door den heer Löogren, die geheel Denemarken doorreist om Esperanto te propageeren werden in verschillende steden clubs en cursussen opgericht.

In *Duitschland* toonen tal van groote, invloed-rijke firma's hare belangstelling in Esperanto. Ook in de hoogere handelsschool begint nu het Esperanto-onderwijs. Het bekende warenhuis Tietz hield te Düsseldorf een Esperanto-week, waarin door een tentoonstelling de vooruitgang en de belangrijkheid van Esperanto werd aangetoond.

Bijna overal in Duitschland worden nieuwe Esperanto-groepen gevormd. Te Dresden is een nieuw Esperanto-blad 'Rund um die Welt' opgericht, onder hoofdredactie van Prof. Diegfried Lederer.

Engeland. In alle landen van Londen worden groote openbare lezingen over Esperanto gehouden. In Accrington, Erdington, Harrow, Hebdenbridge, Leeds, Manchester, Sheffield enz. breiden zich de Esperanto-groepen snel uit. Te Manchester werd een internationaal congres van vegetariërs gehouden, waarbij besloten werd het Esperanto als officieele congrestaal op de toekomstige congressen te gebruiken.

Een eigenaardig Esperanto-huwelijk werd te Edenburg gesloten.

De Schotsche Esperantiste Mejuffrouw Munro, en de Amerikaansche Esperantist Lewis Lüders, die elkaar tijdens het Schotsche Esp. Congres en het 4e Internationale Esp. Congres te Dresden leerden kennen, stapten in het huwelijksbootje. De huwelijksstoet reed naar de kerk in automobielen, versierd met Esperantovlaggen en groene linten. Een groene ster is het insigne der Esperantisten.

In Frankrijk, *Zwitserland*, *Oostenrijk*, *Spanje*, *De Vereenigde Staten van N. Amerika* zijn eveneens cursussen geopend en neemt het aantal beoefenaars geregeld en met groote mate toe.

De Esperanto-klub te Gäfle in Zweden liet door de geheele stad aanplakbiljetten ophangen, waarop staat: 'Leert Esperanto, indien gij de heele wereld wilt leeren kennen.'

Esperanto feesten werden gehouden in Falun, Eskilstuna, en Karlstad.

Ook *Japan* heeft zijn zeer interessant Japansch tijdschrift en opende daarin een internationale correspondentie voor literatuur, muziek, comedie, architectuur, schilderkunst, fotographie enz.

Als ik u nog ten slotte vertel, dat, zooals de 'La Hollanda Pionira' ons verder mededeelt, *Nieuw-Zeeland* en *Brazilië* vele volgelingen van het Esperanto heeft, en men bij douane, post en telegraaf biljetten en mededeelingen enz. vindt in het Esperanto gesteld, dan zult gij allen moeten toegeven, dat *deze* nieuwe wereldtaal geen utopie is, maar wel degelijk door zijn practische samenstelling, in alle landen zijne plaats heeft veroverd, en onwillekeurig een zekere verbroedering heeft gebracht tusschen volken, zooals - Japan en Nederland, - Nieuw-Zeeland en België wie het een tiental jaren geleden nog een onmogelijkheid toescheen, dat zij allen zich éens en in dezelfde taal verstaanbaar zouden maken.

'Lohengrin' van Richard Wagner.[1)]

1) Zie Lelie van 12 Oci. 1910. 't Is niet onbelangrijk mede te deelen dat Kloos bezig is aan een nederlandsche vertaling van der Nibelungenring.

De vertolking van ‘Siegfried’ is voor de jonge Duitsche opera een succes geweest. 't Publiek heeft goeden wil getoond. Nu zal Lohengrin gaan. Lohengrin de meest bekende, misschien de meest geliefde, zèker de meest verkeerd verstane opera van Wagner.

Tannhäuser en Lohengrin zijn de beide laatste werken uit den tijd toen 't sterke streven van den grooten meester nog onbewust genoemd kan worden. Wil men de beteekenis van deze beide meesterwerken volkomen omvatten dan moet men bedenken dat ze zijn ontstaan in een krisis-periode, in het leven van den grooten componist. Daargelaten de uiterlijke gebeurtenissen in het kunstenaarsleven, zijn het vooral de innerlijke in de ziel van den meester die van een krisis kunnen doen spreken. Wagner droeg in zijn hart al lang om een werk dat hij zou mòeten geven, al zijn dichten en doen gold feitelijk dat eène werk, maar het bewust beheerschen van den Kunstvòrm ont brak den meester nog. Was deze openbaring niet gekomen in hem bij 't geven van den Lohengrin in 1848 dan was werkelijk de kunstenaar ten onder gegaan. Want Wagners ziel was tot het uiterste gespannen, zijn geest was moe gedwaald van 't lange zoeken. Hij had zich wonden geworsteld in 't zoeken naar den vorm die goéd was voor zijn kunst-

uiting. En juist wanneer de verheven kunstenaarsziel de vertwijfeling nabij is, volbrengt bij den gewichtigen daad.

Wanneer men Tannhäuser en Lohengrin naast elkander legt dan ziet men hoe de meester gedurende de compositie reeds het probleem van zijn kunstwerk heeft opgelost. Tannhäuser is dieper dan Lohengrin, heeft volmaaktere eigenschappen, daarom waarschijnlijk dat Lohengrin meer geliefd is bij 't groote publiek. Bij Lohengrin is de muziek zoò overheerschend vaak in vergelijking tot het zèggen van den dichter dat het wel lijkt of de geest van den dichter niet zelden geheel is opgelost in de ziel der muziek. Lohengrin, de graalridder wordt aangèbeden, maar wordt niet begrèpen! Hiermede is ook het wezen der Lohengrin-muziek aangegeven. Lohengrin wil begrepen worden, maar door Liefde enkel begrijpt men de groote dingen van God. Begreep men Lohengrin, dan begreep men Wagner - dan had men den blik geslagen in het diepste van zijn kunstenaars-wezen. Lohengrin is, geloof ik, nooit anders voor het groote publiek geweest dan een tooneelstuk, dat heèl bekoorlijk is gemaakt door een zachte, gevoelige muziek. De muziek voert niet over in die wereld waar 'des Todes Nacht uns ihr tief Geheimnis vertraut'. Een nog onbewuste aandoening enkel van die wereld nabij te zijn, ontroert de ziel. Gedurende het Leven van den meester werden én Tannhäuser én Lohengrin nog onverkort opgevoerd, in Weenen, o.a. waar de Lohengrin-opvoering van 7 tot 11 duurde. Volgens Schopenhauer, de groote bewonderaar van Wagner, is dit te lang[1]. In de 'Mittheilung an meine Freunde', spreekt Wagner over den Lohengrin, noemt hij den Lohengrin, 'den Typus des eigentlichen, *einzigen* tragischen Stoffes, überhaupt der *Tragik des Lebenselementes der modernen Gegenwart*, und zwar von der gleichen Bedeutung für die Gegenwart, wie die Antigone für das griechische Staatsleben es war'. Elsa heeft òok een politieke symboliek. Behalve dat hij in haar het wezen der vrouwen-ziel heeft doordrongen vertegenwoordigt Elsa ook den geest van het *Volk*, 'nach dem ich auch als künstlerischer Mensch zu meiner Erlösung verlangte'.

Wat noóit een ziel kan zeggen, het wezen van God, het wezen van Liefde, het wezen van het Leven - Streven, heeft Wagner gezegd in die verheerlijkte muziek waarvan de ontroering heen voert af van de aarde naar een mensch- en wereld-vreemde streek van énkel gevoel. Lohengrin ontroert, zooals we worden ontroerd door iets dat we ons goddelijk denken en weten.

Wil men Lohengrin verstaan - zoo moet men kennen die wonderlijke sage van den Heiligen Graal, waarvan Vilmar zegt: 'Tot een stoutere vlucht heeft de dichterlijke fantasie haar kleurige wieken nooit ontplooid noch in de oudheid, noch in den nieuweren tijd, dan in de opvatting der sage van den heiligen Graal.' Ongeveer zes honderd jaren heeft de sage gerust, toen heeft Wagner haar weer opgevat. Wie kent 't voorspel van Lohengrin niet, dat eindeloos teere en fijne ruischen van zilver zuivere hemel-klanken, die verheerlijkte muziek van enkele violen in de tonen waarvan Wagner heeft neergelegd het dalen van den Graal uit den hemel. Uit 't ijle goud van diepen hemel ruischen ze aan de wonder-vreemde tonen, dan wijder zich verbreedend, dieper dalend uit het blauwe Niets, treedt 't wonder op de aarde. Dan trilt de in heilige ontroering luisterende ziel - dan, bij 't telkens weder komen van dat heilige

1) Sch. zegt: (Parerga II S. 468). - 'Die längste Dauer einer Oper sollte *Zwei Stunden* sein, die eines Dramas hingegen drei Stunden, weil die zu diesem erforderte Aufmerksamkeit und Geistesamspannung länger anhält, indem sie uns viel weniger angreift, als die *unausgesetzte Musik welche am Ende zu einer Nervenqual wird.*'

graal-motief, voelen we die vreemde ontroering als raakte 't sereen gewaad van Engelen ons aan. We voelen naderen dat goddelijk wonder - langzaam aan, dan komt de Graal - aanschouwen we 't wonder. Een wonder van geluk, doortrilt van weemoed in 't droef-bewuste dat dat weldadig schoon weer heèn kan gaan. Dat geeft de ontroering in Lohengrins woordenmelodie: (3de Bedr.)

> Erkennt ihr ihn, dann musz er von euch ziehn,..

Wanneer dan 't Graalmotief ons meegenomen heeft in 't gouden hemel-licht, wég van de aarde, dan hooren we 't extatisch komen van den zang van Elsa van Brabant, waarmede ze den ridder van den Graal verwacht. En wanneer ze in edele extase zingt:

> Lass mich ihn sehn, wie ich ihn sah,
> Wie ich ihn sah, sei er mir nah!

dan voelen we daaruit de bovennatuurlijke macht van den Graal. En dan komen ze weer de heilige melodieën van den hemel - dan zingt de zang uit 't wonderland in onze ziel een grijs geheimenis dat 't licht van God doorschemeren gaat:

In fernem Land, unnahbar euren Schritten,
liegt eine Burg, die Monsalvat genannt:
ein lichter Tempel stehet dort in Mitten,
so kostbar, als auf Erden nichts bekannt;
drin ein Gefäss von wundertät'gem Segen
wird dort als höchstes Heiligtum bewacht;
es ward, dass sein der Ritter reinste Pflegen,
herab von einer Engelschar gebracht;
alljährlich naht vom Himmel eine Taube,
um neu zu stärken seine Wunderkraft;
es heisst der Gral, und selig reinster Glaube
erteilt durch ihn sich seiner Ritterschaft.

En dan zien we 't land dat we wel naderen maar nooit bereiken zullen en diep in ons voelen we de schoonheid en de droefheid van ons leven dat niet meer dan strèven wezen mag. Een schemer-nacht van schoone tragiek weeft zich heen om onze ziel. Het bereiken is niet voor den mensch. Het weten sluit het leven uit. En wenschen is al wat 't Leven geeft. Nàderen tot God, tot 't schoone nàderen in Liefde. Wagner heeft bereikt welhaast in Lohengrin wat hij wenschte; door de muziek het innerlijkste der menschen los te maken. Door den heiligen Graal zijn Lohengrin en Parsifal verwand. In de kern der stof is Wagner op twee wijzen hooger opgegaan; genealogisch, van Lohengrin tot diens vader Parsifal, en metaphysisch van een mythischen inhoud tot een mystischen, specifiek christelijken. Maar ziel van 't geheel blijft de heilige Graal.

Ik wil ter wille van de duidelijkheid in enkele woorden trachten te geven de geschiedenis der Graal-sage.

In West-Europa heeft lang de sage geleefd in de middeleeuwen. Daar is veel over gedroomd en veel over gedicht. Graal-dichters waren er velen: twee die zich verhieven: in Frankrijk: Chrestien de Troyes - (Perceval), in Duitschland, Wolfram von Eschenbach - (Parzival). Na 1300 verdwijnt de sage uit de letterkunde. De ridderschap herleeft niet meer. Maar eenmaal komt er nog een Graalkoning: Wagner. Chrestien en Wolfram en Wagner vormen een hemelboog, eeuwen overreikend. Wagner ontleende de stof van Parsifal voornamelijk aan Wolframs epos. In een gedicht van Robert de Borons vinden we wat de Graal is[1]. De Graal is daar 't symbool van het Heilig Sacrament. Verschillende historici spreken van de Graal. Maar toen begon 't volk te dichten en te fantazeeren, verwarde de verschillende gegevens. De legende komt dat Jozef van Arimathia door een wonderdadigen schotel is gevoed, (graal, waarsch, van gradale = schotel) De Graal wordt *heilige* Graal, zinnebeeld van christelijk geloof. De Graalbroeder is een oude koning, die voor een oude zonde moet boeten en zwaar te lijden heeft. Naast de Graalsage loopt aanvankelijk de Parsivalsage, het slot is 't zoeken echter weer naar den Graal. Parsifal is de zoeker, de zwerver. We vinden een boek der onnoozelheid, het boek van den twijfel, het boek des heils. Wolfram heeft de sage artistieker behandeld dan Chrestien. Langzamerhand gaat 't sprookje zedelijke

1) Maerlant heeft een gedeelte van Robert de Borons: ‘Petit Saint Graal’ in onze taal bewerkt.

beteekenis krijgen. 't Religieuze element lijdt er niet onder. De Graal ontvangt zijn kracht van den Hemel. Iederen Goeden Vrijdag komt de witte duif die den Graal voedt. In een brief van 30 Mei 1859 aan Math. Wesendonk spreekt Wagner over zijn opvatting van de sage. Die opvatting wordt dieper, reiner, oorspronkelijker, Wagner heeft, oók in den Lohengrin treffender het religieuze element op den voorgrond gesteld.

'Het wonder van den Graal heeft Wagner voor ons onthuld, wij staan in bewondering voor het groote wonder zijner kunst,' aldus eindigt G. van Poppel een zeer diepgaande en gevoelige studie over de Graalsage. 'En Chrestien, en Wolfram èn Wagner hebben dat wonder ontvangen van Omhoog. Voor hen was die kunstkracht de uit den hemel nedergedaalde heilige Graal. Wij zien die engelen der Kunst met dat hooge kleinood tot ons neerzweven als in 't voorspel van Lohengrin; vol eerbied en geestdrift aanvaarden wij dien Graal en blijven er dankbaar voor, ook lang nadat de geesten, die hem brachten, weer in de hooge hemelen zijn verdwenen'

JOHAN KONING.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 17).

Lui, in 'n lekkeren gemakkelijken stoel, zat Geerte, in haar boudoir, dat aan den salon grensde, te genieten in 'r eentje van haar afternoon-tea. Ze was nu 'n heel andere verschijning dan de verwaarloosde, slechtgecorsetteerde en slecht-gekapte, ouwelijkonverschillig-aangekleede Vrouwe van De Ekenhuize. Eerste rang-firma's, corsetiers, coiffeurs, tailleurs, hadden haar, wat ze zelve lachend noemde, weer 'n 'menschelijk uitzien' gegeven, zoodat ze zich nu niet meer behoefde te geneeren voor haar vroegere kennissen. Maar haar figuur was onherroepelijk weg, door het te veel lekker eten en drinken, waarin ze op De Ekenhuize van lieverlede 'n triviale vergoeding was gaan zoeken voor haar gemis aan 't vroegere uitgaan-leven in den Haag. En 't was haar te veel 'n gewoonte geworden zich dááraan toe te geven, dan dat ze de wilskracht had van b.v. hare tweede moeder, en tante Holt, en andere elegante verschijningen van meergevorderden leeftijd, van zichzelve te matigen in haar begeerte naar koekjes en gebakjes en uitgezochte maaltijden. Haar gezicht ook was daardoor te vet geworden, de lijnen ervan versmolten in te vleezige wangen. Maar 't kon haar niet schelen ook. Haar hoogere begeerten waren dood, evenals haar lichaam van vrouw was verstorven. Ze rustte nu nog slechts welbehagelijk uit van 't lange gevangenisbestaan dat achter haar lag, daarginds in het Noorden. Hare oppervlakkige natuur verlangde niet meer van het leven

dan wat het haar nu, op haar leeftijd, nog redelijkerwijze kon geven, 'n prettig intérieur, gezellige babbelkennissen, de zoolang ontbeerde vrijheid van te doen en te laten wat ze verkoos; een vrijheid waarvan ze nu geen misbruik meer wenschte te maken op zedelijk gebied, die haar alleen daarom lief was, omdat ze weer zich kon omgeven met moderne vroolijke meubelen, en in den Haag kon wonen te midden harer vroegere kennissen, en kon lang op bed blijven liggen, en bovenal niet behoefde te zitten tegenover een onbeminden echtgenoot, die haar als het ware zwijgend bewaakte. Hare passie van de laatste jaren, voor roman-literatuur met 'n verwikkelden knoop en 'n goeden afloop ten slotte, 'n boek waarover je eerst sentimenteel kon huilen, en dat je toch ten slotte bevredigde door de vereeniging der gelieven, was haar ook nu nog steeds een aangename tijd-dooding, in de vele uren waarin zij thuiszat, te lui om, na 'n welverzorgden lunch of 'n rijkelijk diner, uit te gaan en zich daarvoor te moeten kleeden.

Als 't niet om Ellen ware geweest zou ze eigenlijk dien heelen diner-rommel hebben laten loopen, uit gemakzucht. Maar Ellen was haar trots, haar fierheid tegenover de kennissen van vroeger, dat zij, de eens zoo gezochte Geerte Stinia, een dochter had, met wie ze zoo goed voor den dag kon komen. Het was haar, heur-zelve onbewust, een triomf, dat Ellen nu van háár was, van háár alleen. Al die jaren immers had ze er zoo bitter onder geleden, dat haar man het kind van haar vervreemdde, stelselmatig, zich daartoe het recht toekende, door haar schuld van ontrouwe echtgenoote, dientengevolge niet waard was 'n dochter op te voeden. Alsof zij ooit haar kind, haar schuldeloos kind, 'n slecht woord zou hebben willen toespreken, zij, die zich juist tegenover dat kind zoo schuldbewust, zoo bevlekt voelde. Altijd echter had zij, ondanks die correcte houding, verre af moeten staan, hongerig als het ware naar de liefde, die Ellen zoo ruimschoots schonk aan den verafgoodden vader, en toch niet om háár deel durvend vragen, te fier ook om te willen afbedelen, wat haar niet vrijwillig werd geboden. O zij had het wel gevoeld, al die jaren lang, hoe Ellen eigenlijk in godsdienstigen hoogmoed op háár neerzag, haar veel minder hoog stelde dan haar man. En zij had er zwijgend, onverschillig ten slotte, in berust; zij kon immers niet anders dan berusten, dat wist zij. Zij vertegenwoordigde ‘de zonde’; dat voelde Ellen blijkbaar instinctmatig. En haar man verpersoonlijkte de vroomheid! Daarom was er voor haar, de moeder, geen plaats in het hart van haar eigengerechtig kind.

Maar nu, na Stinia's dood, was alles zoo anders geworden. Nu had Ellen alléén noghaar! En nu sprak het bloed. Nu bleek het toch, nu ze weg was uit dien steilen orthodoxen boeren-atmospheer daarginds, dat in háár ook kiemde de Eduma-begeerte naar levensgenot en levensblijheid, begeerte, die de strenge vaderopvoeding had onderdrukt, maar die nu uitsloeg dagelijks meer en meer, en die heimelijk, met 'n verstolen Schadenfreude, werd aangemoedigd door Geerte. Dat, die bloedsgemeenschap, die nu sprak, bracht hen nader tot elkander, van dag tot dag nader. Ellen sloot zich steeds meer aan, werd steeds meer vertrouwelijk; de moeder, die zoo lang naar die intieme verhouding had gesnakt, gaf haar teeder toe in alles, streelde haar ijdelheid met allerlei kleine oplettendheden voor haar. In Ellen zag zij haar eigen jeugd herleven, nijdloos, zelve uitgeleefd reeds, maar met 'n, bij al hare oppervlakkigheid, toch innige moederliefde, van haar kind zoo gelukkig mogelijk willen zien, zoo gelukkig als zij zelve het ook eens geweest was in hàre meisjesjaren -, zoolang totdat die ‘goede partij’, die nooit-beminde man, dien ze had genomen uit

spijt, omdat Fredi ten Have haar liet zitten met hare verwaarloosde liefde tot hem, al haar jeugd-bloesems had doen verwelken en bevriezen met zijn calvinistische stijfheid en steilheid. Met 'n soort afkeer kon ze soms zien naar zijn portret, dat, welstandshalve, op haar schrijftafel stond in klein formaat, en levensgroot aan den muur in den salon prijkte. Haar tijdelijk medelijden met hem, toen hij daar zoo ziek en tot sterven gedoemd, neerlag in Bronovo, was zij reeds weer vergeten; alleen de herinnering aan haar lange ballingschap op De Ekenhuize leefde nog in haar voort, met de verbitterde nevengedachte, telkens in haar opgewekt door het lot van vroegere kennissen, hoe anders alles had kunnen zijn, indien hij minister had willen blijven, had willen voorkomen toenmaals het uitlekken van de zaak, door naar het uiterlijke leven te blijven handelen alsof er niets van die anonyme brieven wáár was geweest. Van het moment af waarop hij van zijn scheidingseisch, in zijn eersten toorn uitgesproken, had afgezien, had hij *dat* behooren te doen, - vond zij, vond ook haar vader, de Excellentie, die hem dat bruske heengaan uit den Haag, dat zooveel onnoodige opspraak had verwekt, nooit had vergeven!

't Was dan ook hare aan alles wat comme il faut is steeds denkende tweede moeder, mevrouw Horstenboer, geweest, die haar op de grove fout tegen den bon ton, dat Stinia's portret alleen in zijn dochters boudoir was te vinden, had attent gemaakt.

Zij, Geerte, had er niet aan gedacht hem ergens 'n plaatsje te geven. Maar mevrouw

Horstenboer, bij de eerste inspectie van de nieuwe inrichting, had dadelijk waarschuwend gevraagd:

‘En je man, lieve kind, waar komt die te hangen? - - Je hebt toch 'n goed portret van hem, zie ik, in Ellen's kamer.’ -

‘Dat is 't hare’ - had zij strak geantwoord. ‘Hij heeft het voor haar laten maken toen zij naar kostschool ging. *Ik* heb alleen een uit onzen engagementstijd, in 'n album ergens.’ -

Mevrouw Horstenboer placht het doode verleden nooit aan te roeren, vond het kiescher, van háár standpunt, dat zij zich buiten al die familie-geschiedenissen van vóór haar tijd hield. Zij zei dus alleen:

‘Vindt je zelve niet dat het... hm... wat vréémd staat, dat het portret van je zoo-algemeen geachten man nergens is te zien in 't huis van zijn eigen vrouw... Je zoudt b.v. van die photo, die Ellen van hem heeft, een afdruk kunnen laten maken. - Men breekt den menschen zoo gauw den mond open.’ - -

Geerte begreep met 'n half woord. 't Was wáár, *zij* kon zich niets veroorloven dat ook maar 'n ietsje zou afwijken van het gewone: zooals het hoort, - juist op het punt van haar huwelijk niet - *zij* moest vóór alles doen ‘net als iedereen’, ópdat er vooral niet opnieuw ‘monden werden opengebroken’. -

En ze had dus aan den wenk gehoor gegeven, dadelijk 'n afdruk laten maken van Ellen's portret van Govert-Jaap, 'n groot voor den salon, en 'n klein bestemd voor op haar eigen schrijftafeltje. Ellen, 't goeie kind, was er zelfs heelemaal de dupe van geweest.

‘Wat 'n lief idee van U - moeder’ - had ze gezegd, toen Geerte haar vroeg het hare te willen afstaan zoólang aan den photograaf. - En de tranen waren haar daarbij in de oogen gesprongen, terwijl zij hare moeder zwijgend innig omhelsde. -

Geerte kwam zichzelve toen in stilte huichelachtig voor. Maar zij kon 't kind toch de waarheid niet zeggen immers. En, meestal, vermeed ze het daarna, toen de portretten waren afgeleverd, dien strakken stoeren kop aan te zien, die haar zelfs nu nog inwendig wrevelig maakte in de herinnering. Maar soms ook triomfeerde ze, als Ellen heel lief met haar was, dan durfde zij de oogen naar hem opslaan:

't Was hem tòch niet gelukt. Hij had haar, Ellen, toch niet tot de zijne gemaakt. 't Was háár kind, wel degelijk háár kind, niet het zijne alleen. - - - - - - -

- Hé - wie belde daar nu weer - toch geen visite, hoopte ze. - Ze had wel nietthuis gegeven, maar papa, of mevrouw Horstenboer - zooals ze haar tweede moeder nog altijd in gedachten betitelde - of ook tante Holt, die drongen natuurlijk maar dóór, lieten zich niet afwijzen. En ze zat hier nu net zoo zaligjes met haar kopje thee en haar taartjes van Monchen. Die had 'n specialiteit in het haar smaken weten te treffen! Leuk ook dat boek, dat ze las, van Edna Lyall, bepaald wèl boeiend; 't feuilleton uit de courant, dat ze trouw volgde, was zoo gauw uit altijd, jammer genoeg. -

De knecht bracht 'n brief binnen. O, dus de post alleen maar was 't geweest.! - Onverschillig herkende ze de hand van Mary, haar schoonzuster. - Die kwam zeker weer bedelen voor 't een of andere goede doel. Dan kon ze haar, Geerte, altijd wel vinden, als't voor zoo wat was. Want Mary zat in alle liefdadige christelijke comité's, waarin eenige freule's en baronnessen of douairières óók zaten. Gold het burgerlijke medeleden, dan bedankte ze voor de eer. Maar, als 't te doen was om mee te doen aan voornamigheid, dan kon je op de christelijke liefde en hulpvaardigheid van mevrouw Sjoerd Eduma de Witt steeds rekenen. -

Hè neen. - 'n Invitatie voor 'n groot diner! Eigenlijk wel wat gauw, om nu al naar diners te gaan, nu Stinia pas in den vorigen winter gestorven was. Maar enfin... Ellen kon in elk geval wel aannemen... Voor Ellen was 't beter dat ze maar veel onder de menschen kwam...

Ze liet Edna Lyall nu toch uit eigen beweging rusten, om zich in de vraag te gaan verdiepen wat Ellen zou moeten aantrekken. Wit maar. Dat stond haar zoo goed, met haar frissche teint en haar mooi blond haar. En 't was ook 't eenvoudigst nu nog, nu ze zoo pas na den rouw uitging... Wie haar zou kunnen chaperonneeren? Want, voor haarzelve zou ze toch maar liever bedanken. - 't Kon háár toch niet veel schelen zoo'n groot diner. - En 't was méér correct, voor haar als weduwe, dat zou papa zeker óók vinden...

Weer 'n schel! - Maar nu was 't Ellen; dat hoorde ze dadelijk aan 't vlugge de trappen opvliegen. - Ze kende Ellen's levendig schelletje trouwens al.

Met een gezonden kleur van 't harde loopen en de frissche buitenlucht kwam ze binnen.

'Dag moeder -. Hé, bent u al begonnen met de thee! Ik heb me nogal zoo gehaast.'

'O, ik zet gauw nieuwe voor je - en, je ziet, taartjes zijn er nog in overvloed. - 't Is al over vieren, ik had heusch inééns trek' - verontschuldigde Geerte haar nooit wachten kunnen waar het eten en drinken gold. -.

Ellen klopte haar lachend-beschermend op den schouder - 'O stil maar - moedertje. - Ik weet er alles van, als *U* eenmaal aan Uw theeuurtje begint. - Neen, voor mij behoeft

U geen nieuwe thee te zetten; - ik heb al gehad óók, - bij de Vermeulens' - -

'Ben je daar al wéér geweest?' - - Geerte vroeg het met 'n beetje verbazing. Ze kon niet begrijpen wat haar kind nu eigenlijk vond aan dat zieke verwende jongetje. Zeker nog 'n nuttigheids-overblijfsel uit haar vroegere periode, van op De Ekenhuize heelemaal opgaan in Zondagschoolgedoe en zieken- en armen-bezoek. Enfin zij vond het best. Johnnie Vermeulen was immers geen armeluiskind, zooals op het Groningsche dorp, waarvan Ellen niets anders meebracht dan onfrissche luchtjes; wat je aan hèm deed kwam je door de ouders ruimschoots ten goede - - Die waren kennissen, om mee voor den dag te komen! - -

'Johnnie vind het zóó prettig als ik bij hem kom - en de Zuster ook - Marie heet ze - want we noemen elkaar bij den naam nu - dat heb ik haar van middag gevraagd - Ik doe allerlei spelletjes met hem, met Johnnie. U weet wel, die ik extra voor hem leer uit dat aardige Engelsche tijdschrift, waarop ik mij heb geabonneerd.' -

'Ja, ja' - Geerte stond veel mèér stil bij 't eerste wat Ellen had gezegd dan bij het láátste. Namelijk dat die pleegzuster bij den naam noemen vond ze 'n veel te intieme verhouding voor háár dochter. Dat waren nu weer van die Stinia-nederigheden - zooals ze ze in stilte noemde - die er nu hier in den Haag uit moesten.

'Is Miesje Vervoorde er nu heelemaal bij je achter, als vriendin, dat je ineens zoo van die pleegzuster van de Vermeulens je intieme maakt?' - informeerde ze, met een zijdelingschen taktiek haar aanval beginnend. - -

Ellen lachte erom. - 'He moeder, omdat ik haar nu gevraagd heb me bij den naam te noemen is ze toch maar niet dadelijk 'n "vriendin" van me. Ze wou trouwens niet eens, want ze zei dat het geen pas gaf voor haar. Ze is anders heusch van 'n door en door nette familie, maar ze is zoo vreeselijk bescheiden. - - Ze wil 't bepaald niet tegen *mij* zeggen: Ellen, maar *ik* noem haar toch Marie. - Het is zóó stijf, nu ik zoo dikwijls bij Johnnie kom.'

'Heel verstandig van dat meisje, dat ze haar positie in het oog houdt' - vond Geerte, weer gerust gesteld. - 'Mevrouw Vermeulen is, geloof ik, ook héèl over haar tevreden' - -

'O ja, mevrouw is heel lief tegen haar... En, vóór ik het vergeet, de oue meneer en mevrouw Vermeulen zijn er even geweest, terwijl ik bij Johnnie was, en toen hebben ze gezegd, dat het hun zoo'n plezier zou doen, als ik ook eens bij hen 'n visite kwam maken; - omdat ik zoo'n vriendinnetje ben van hun kleinzoontje. - Zoo drukte de oue mevrouw het uit. O moeder, zoo'n lieve deftige oue dame, met grijs haar, en zulke mooie trekken! - Ik vind dat haar zoon, meneer Vermeulen bedoel ik, op haar lijkt'. -

Geerte voelde in die invitatie instinctmatig het háár-zelve op 'n afstand willen houden van de oue Vermeulens, die, in hun deftigheid van ouderwetsche orthodoxie, haar den misstap uit haar verleden niet wilden kwijtschelden, zich nogtans verplicht rekenden aan hare dochter hunne dankbaarheid te toonen voor wat zij goeds en liefs deed aan hun kleinkind. -

Het was een van die speldeprikken, die haar nu en dan werden toegebracht, waartegen ze haar huid moest verharden, speldeprikken van menschen, die zich niet wilden laten vinden tot het, terwille van haars vaders Excellentie-grootheid, vergeten van haar 'zonde'; sommigen uit beginsel, zooals de Vermeulens, sommigen uit hoogmoed en eigengerechtigheid, zooals b.v. Mary, hare schoonzuster. Enfin, zij

zette zich over zulke dingen gemakkelijk-oppervlakkig heen. In hoofdzaak was de veldslag immers gewonnen, het verloren terrein heroverd. -

.... De knecht bracht toast binnen, want Ellen gebruikte die altijd bij haar tee; zij genoot van haar kopje na de wandeling. Toen, het neerzettend, herinnerde zij zich haar moeders vraag:

'O, en U vroeg naar Miesje Vervoorde. Neen, heusch, *ik* laat haar niet loopen, maar zij mij. Zij gaat zóó op in de Christianscience! Verbeeldt U, die Engelsche, die haar heeft genezen, die komt er nu misschien heelemaal in huis. Meneer Vervoorde wil 't niet hebben. Hij vindt het onzin, - zegt hij - maar Miesje zal haar zin wel weten door te zetten. Zij wordt anders stellig wéér ziek.' -

(*Wordt vervolgd*).

Boekbeschouwing.

Een Mystificatie.

Herinneringen van eene Socialiste. Roman van **Lily Braun,** vertaald door **J.P Wesselink- van Rossum.** (Amsterdam, S.L. van Looy. 1910.)

Na al de gezwollene aankondigingen, waarmee de Münchener firma Langen, dezelfde die *Simplicissimus* uitgeeft, dit boek in den handel bracht, kan ik niet ontkennen, dat de lezing ervan mij een groote teleurstelling is geweest. 'Doorworstelen' reeds moet men het, in de éérste plaats om den heel kleinen druk der hollandsche vertaling. Ik vind het jammer dat een bekende uitgevers-firma, die zulk een boek laat

vertalen, de zuinigheid zoekt in het besparen van een aantal bladzijden, door den letter zóó klein te maken, dat het meerendeel der lezers reeds dáárdoor terugschrikt voor de lezing. Persoonlijk verheug *ik* mij in heel goede oogen, maar toch, reeds de aanblik van zoo'n dicht-in-elkaar gedrukte, met te véél woorden overstelpte bladzijde, werkt tweede-rang-achtig, doet je niet sympathisch aan, werkt er dus niet toe mede, om zoo'n toch steeds nog alles behalve goedkoopen roman aan te schaffen. - 'Doorworstelen' echter ziet óók nog op iets, waaraan niet de hollandsche uitgave, maar wèl de schrijfster-zelve schuld is, en daarmede bedoel ik den drogen opsommenden stijl, die veel meer heeft van een zakelijk verslag, dan van een boeiend-geschreven roman, en die je daardoor doet snakken naar 'n enkel bloempje van humor, van geestige beschrijving, van wat-ook, dat den saaien vertel-toon van: 'Toen leerde ik dien kennen, toen dezen, toen gebeurde dit en toen dat,' een béétje vergoedt en opfleurt. De schrijfster echter denkt blijkbaar niet aan zoo iets, is zoozeer vervuld van zichzelve, en haar eigen gewichtigheid van socialiste te zijn geworden, dat ze er geen oogenblik bij stilstaat, hoe de inkleeding van de door haar meegedeelde feiten, vooral waar zij den roman-vorm koos, den lezer misschien ten slotte méér nog interesseert dan haar eigen, in háár oogen zóó onbeschrijflijk interessante persoonlijkheid van juffrouw zoo, die meneer dezen en meneer dien heeft ontmoet in haar leven.

Ja, dat is wèl de fout van al deze soort feministische schrijfsters, dat zij zich-zelve zoo ontzettend gewichtig nemen, niet begrijpen, dat de waarheden welke zij ontdekten, reeds sinds héél lang óók door anderen voor haar werden begrepen, en daarom heusch niet zóó belangrijk zijn voor die haar lezen, als voor haar-zelve. Eigen-ik nemen als een niettigheid, een niemendalletje in de groote raadselvolle schepping, die zich van eeuw tot eeuw hervormt en verandert, de vrouw vermag die kunst absoluut niet! In deze eeuw van haar 'ik-heid' begrepen hebben, meent zij, dat elke harer ontdekkingen en levenservaringen een bewijs is harer geheel fonkelnieuwe genialiteit, en haast zich dientengevolge de wereld in kennis te stellen met haar levensbeschouwing en levensvorming, zonder een oogenblik te begrijpen, dat duizenden vóór haar diezelfde lessen leerden, zonder er zooveel ophef van te maken. Het geval van Lily Braun is een merkwaardig bewijs van hetgeen ik hiermede bedoel, want, bij al haar overvloed van geleerde woorden en zichzelf opgedrongen levenswijsheden door ervaring, is toch ten slotte heel haar socialiste-worden niet anders dan de meest *vrouwelijke* impulsie ter wereld, aangezien die geheele bekeering voortvloeit *onmiddelijk* uit haar verliefdheid op een socialistischen professor, wiens denkbeelden zij uit liefde tot hem vurig omhelst, dien zij trouwt tegen den zin in harer familie, wien zij een liefdevolle levens-gezellin wordt, óók in zijn denkbeelden; alles heel mooi en goed, maar een daad dus, die géén gevolg is van *levens-overtuiging*, maar alleen van de meest *vrouwelijke* van al onze vrouw-eigenschappen: het *overnemen* der denkbeelden van den geliefden man.

Er is iets naiefs in, dat deze eigenwijze schrijfster, die zichzeve blijkbaar zoo heel onafhankelijk vindt, zelve niet bemerkt hoe juist in *dit* feit de inconsequentie schuilt harer zoogenaamde 'overtuiging' van socialiste-zijn -geworden. Niet uit zichzelve, niet door haar lezing van Nietsche of van Ibsen of van Bebel, of van wien ook, maar door haar toevallig op een socialist *verliefd* raken, is zij aan het eind van het boek een tegen haar stand en opvoeding indruischende persoonlijkheid geworden. Misschien, aan den anderen kant, ligt intusschen in die inconsequentie óók een

bekoring. Tenminste voor mij, want ik-persoonlijk verheug mij altijd, wanneer in dergelijke vrouwen, haar-zelve-onbewust, de *vrouw*-natuur zóó zuiver om den hoek komt kijken! Misschien herinneren mijn lezers zich nog wel het einde van mrs: Humphrey Ward's beroemden roman: *Robert Elsmere*, en hoe diens weduwe, die, zoolang hij leefde, niets weten wilde van de door haar man gestichte nieuwe kerk, na zijn dood inééns elken Zondag er heen gaat, er zich aan wijdt, er zich mede vereenzelvigt, zij, die in de dagen van zijn leven, dagelijks met hem er over twistte. Dat óók was een uiting van èchte vrouwelijkheid, die de schrijfster heel fijn heeft nagevoeld in de liefhebbende vrouw-natuur, ook al is zij nog zoo onafhankelijk zoo als in dat geval van Robert Elsmere's zeer trotsche, zeer zelfstandige weduwe.

Uit dat oogpunt dus is er in Lily Braun's overgave aan de denkbeelden van haar socialistischen professor wèl iets sympathieks en aandoenlijks. Maar, kom mij nu als je blieft niet vertellen, - zooals geschied is in oppervlakkige recensies, meest van soci-

alistische zijde natuurlijk, - dat dit boek iets betéékent als zoodanig, namelijk wat het komen tot een *levens-overtuiging* betreft. Deze ‘Alise,’ de heldin van het verhaal, is, het heele lijvige boek door, niets anders dan wat de *mannen* van haar maken. Officiersdochter, verkeert zij in aristocratische kringen, en, zoolang zij dáárin uitgaat, verlieft zij van dezen neef-luitenant op dien mooien aanbidder, zonder dat al haar intieme meisjesgedachten over arbeiders-nood, of sociale quaesties, of wat ook van dien aard, daarop in het minst influenceeren. Integendeel, al bewonderend Zola's *Germinal*, en Nietzsche's philosophie, en Ibsen's pessimisme, vliegt zij van den eenen danseur-arm in den anderen, coquetteert met Jan en Alleman, en is zelfs zóó verliefd op een harer aanbidders, een allesbehalve socialistisch man, integendeel een echten pruisischen jonker-officier, dat zij 's nachts naar zijn kamer gaat om zich hem aan te bieden, wat hij, als ‘fatsoenlijk’ man, niet aanneemt. Dan komt de periode van von Egidij en haar beïnvloeding door hem. Nu is het weer *zijn* ‘edele persoonlijkheid’, die haar voortdurend omstrikt, en onder zijn invloed brengt. Alles, men ziet het, is dus in dit boek *persónen*-questie. Elke wisselende overtuiging dezer *zoogenaamde* socialiste tengevolge van quasi levensernst baseert zich op haar omgang met een of anderen *man*, en volstrekt niet op wat zij uit zichzelve haalt. Zoo kan het ten slotte niet uitblijven, dat óók de socialistische professor haar inpakt, te meer waar deze de gemakkelijke roman-eigenschap bezit van steeds, al naar gelang het te pas komt, doodziek te worden en dan weer springlevend; iets waaruit voortvloeit, dat Alise hem telkens, met toestemming harer ouders, korter of langer op zijn kamer kan gaan opzoeken, en daardoor met hem in zóó intieme aanraking komt, dat het huwelijksaanbod zijnerzijds niet kan uitblijven, ondanks zijn kwaal. Nu zijn wij aan het einde van de ‘leerjaren’ zooals een recensie, die ik in handen kreeg toevallig, het deftig noemt. *Ik* daarentegen zeg: ‘nu zijn wij aan het einde van dat onbewustzoeken naar een levensvervulling, dat de ongetrouwde vrouw van het heden drijft van het eene naar het andere nieuwtje, omdat zij niet meer, zooals in een vroegeren tijd, bijtijds door de ouders in gezelschappen wordt aan den man gebracht, aan den eersten den besten, zonder de vraag of hij haar bevalt of niet; iets wat trouwens óók al weer wordt bemoeilijkt door het niet meer *willen* trouwen van de mannen hunnerzijds. Daardoor loopt zoo 'n modern wezentje jarenlang steunloos en roerloos rond, totdat zij te eeniger tijd toch nog dengene vindt aan wien zij zich hecht, en wiens ideeën zij, als zij hem eerlijk liefheeft, consequent tot de hare maakt. Zie maar eens naar Engeland, waar het telkens voorkomt, dat dochters uit conservatieve geslachten trouwen met liberale afgevaardigden. Niemand vindt er in dit practische land iets bijzonders in, dat zulk een thuis lijnrecht andersom opgevoed meisje dan plotseling wordt in de politieke kringen van haar echtgenoot een ‘liberal hostess’ bij uitnemendheid! Want, dat politieke salons van dames uit de groote wereld in Engeland een hóòfdrol spelen weten mijn lezers misschien wel, en juist daarom is het dus zoo hoogst natuurlijk, dat zulk een vrouw, eenmaal getrouwd, háár man helpt in *zijn* kring, en niet vasthoudt aan haar oude denkbeelden, zóó hoogst natuurlijk, dat ook haar ouders haar dit hoegenaamd niet kwalijk nemen, en integendeel haar handelwijze goedkeuren en aanmoedigen.

Men moet daarom de overspannen hersenen eener feministe hebben, om er zooveel bijzonders in te vinden als Lily Braun, dat haar Alise von Kleve, na achtereenvolgens allerlei soort mannen te hebben bewonderd of liefgehad, tenslotte dengene dien zij trouwt beschouwt als de bezitter van *het* ware geloof op sociaal terrein. Ware b.v.

de professor, net andersom, een theoloog pur sang geweest, dan had zich een meisje als deze Alise aan zijn zijde getoond de ideale dominees-echtgenoote, evenals zij, indien haar huwelijk met den adelijken neef-luitenant ware tot stand gekomen, neven hem zou hebben geschitterd als het type der mondaine aristocrate. Een levensovertuiging, die iets *beteekent*, moet je als vrouw hebben verkregen *zonder* den persoonlijken invloed van den man; *ik* weet dat uit eigen overtuiging, omdat de mijne berust op een jarenlang leven en teren op Ibsen. Van het moment echter af, waarop een persoonlijke kennismaking met Ibsen als *man* zou hebben beïnvloed deze mijn langgevestigde bewondering voor zijn denkbeelden, zou mijn oordeel over, en mijn dankbaarheid aan hem, - dit is zoo helder als glas, - alle objectiviteit hebben verloren.

Daarom dus, omdat deze ‘herinneringen eener socialiste’ niets anders zijn dan subjectiviteiten, daarom hebben zij voor ‘de zaak’, om met partij-genooten van Lily Braun te spreken, niet de minste waarde.

Als roman beschouwd, ik zeide het reeds, is het boek, hoezeer vol van bonte tafereelen en afwisselende voorvallen, dor en kleurloos geschreven. De ikheid van de vertellende Alise staat zoo hinderlijk aldoor op den voorgrond, dat de auteur er nimmer aan denkt een der vele gunstige momenten, om een boeiend stukje werkelijkheidsleven af te beelden, aan te wenden met het oog op literair succes. Picnics, garnizoensveranderingen, logeerpartijen, het leven in Berlijn, dat in Weimar, wat niet al van dien aard, geeft gelegenheid te over tot het schilderen van voor den gewonen romanlezer uiterst pakkende bladzijden. Integendeel echter daarvan lezen we niets anders dan: 'ik deed dit of dat; mijn vader werd daarheen overgeplaatst; we gingen bij die tante logeeren; ik reisde met dien oom'; alles zoo dor en kleurloos, als gold het een verslag van gebeurtenissen uit een of ander proces-verbaal.

Dan heb ik óók nog tegen het boek, dat het zoo echt duitsch is. De toestanden zijn duitsch; de karakters van al die officieren, en van hun bekrompen jonker-opvattingen, zijn duitsch; de taal zelfs is, door de schuld der vertaalster, duitsch gebleven, waar zij het in Holland geheel ongebruikelijke 'mevrouw de barones' 'meneer de baron', etc. telkens letterlijk overbrengt uit het oorspronkelijk. Toch, in den tegenovergestelden zin waarin hij bedoeld is acht óók ik deze roman een *document.* Een document, niet om te laten zien de deugdelijkheid der socialistische theorieën als de éénig steekhoudende, maar wel een, waaruit de met oordeel des onderscheids lezende kan leeren beoordeelen, hoe geheel *afhankelijk* van den man is en blijft óók de *on*afhankelijke vrouw. Immers, hier hebben wij te doen met een individualiteit, een meisje dat van jongsaf toont een wil en een karakter te bezitten, dat de gelegenheid heeft tot een uitstekende opvoeding, en daarvan ruimschoots profiteert, dat nadenkt, en veel vrijheid geniet, en dat, ondanks dat alles, nooit twee maanden lang innerlijk dezelfde blijft, maar integendeel altijd min of meer handelt onder den invloed harer manlijke omgeving, zichzelve onbewust, zich inbeeldend integendeel dat zij is héél onafhankelijk van hen allen, maar, met dat al, geen oogenblik van haar leven zóó innerlijk vrij toch, of zij is nu door dezen luitenant dan door dien kunstenaar beïnvloed, en dientengevolge geneigd zich naar zijn levensopvatting te vervormen, totdat zij eindelijk diengene ontmoet, die haar tot de zijne maakt, wiens tegen haar familie indruischende levensbeschouwing zij dientengevolge omhelst, met te meer vuur naarmate zij hem daardoor grooter offer brengt, en van wien zij geen oogenblik begrijpt, dat *niet* zijn *denkbeelden* maar zijn *persoon* haar maakten tot socialiste.

Een mystificatie dus eigenlijk het boek van Lily Braun! Eene echter, die de meesten niet zullen begrijpen, omdat slechts een kleine minderheid leest met oordeel des onderscheids. Enfin, voor dezulken blijft dan nog over de roman als zoodanig, met zijn sabelgeklikklak, en mooie-namen-geruisch, en voornaamheids-gedoe! Oók altijd een genre van in den smaak vallende lectuur die voor zeker soort lezers een te gróóter bekoring heeft, naarmate zij zelven verder van dat alles afstaan.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Parijsche Brieven.
Het einde der staking en het volksleven.

Bijna een week is verloopen, sedert ik m'n laatste verzond.

M'n vage vrees voor 'n omwenteling is gelukkig niet bewaarheid, maar toch was het hier niet zoo rustig als de regeering in verschillende bladen heeft voorgewend, noch zóó obstructif als de leiders der staking wilden doen gelooven.

In den avond van den 13den hebben de électriciéns hun dreigement ten uitvoer gebracht en zaten schouwburgen en restaurants, die geen gasleidingen hebben, op 'n gegeven oogenblik in 't donker, terwijl menig stadsbewoner, die er op gerekend had per Métro huiswaarts te keeren, zich genoodzaakt zag eenige uren te piétonneeren of zich de weelde van 'n rijtuig of auto te veroorloven, welke van de gelegenheid gebruik makende, goede zaken deden.

De opéra, mogelijk ook bommengevaar vreezende, gaf drie avonden relache, doch de divine Sarah liet zich niet uit het veld slaan en zette de eerste opvoeringen van La conquête d'Athène door, bij lamplicht. Alweer de handige vrouw, die zich vaak overal veel beter doorheen weet te slaan, dan de mannen.

Wat mijzelf betreft, we vonden het verstandiger dien avond niet naar het centrum der stad te gaan en daar le Rocher Suisse door gasgloeilicht de duisternis verdrijft, hadden we geen hinder van de staking.

Wij maakten ons den avond verder ten nutte met van de Butte af, het nu schaarsch verlichte Parijs, in de diepte te aanschouwen, wat ons dadelijk in Charpentièr's opéra Louise verplaatste en even grootsch en treffend zich vertoonde als bij dag, naar de plechtige stilte daarboven - de funiculaire en de magazijnen waren ook gesloten - het kolkende gedruisch van gemêleerde klanken opzendende, wat eigenlijk nog meer als des daags het immense der benedenstad doet uitkomen.

Vervolgens daalden we langs rue Paul Albert af, naar Clignancourt om het avondleven dier volkswijk nog eens op te nemen. Hoe meer men den boulevard Roche-chouart nadert, hoe meer men de verdorvenheid der bevolking daar kan gadeslaan.

De anders hel verlichte terrasjes der talrijke café's en restaurants, waren evenmin verlaten als andere avonden en om de ronde tafeltjes zaten vrouwen en kinderen met glaasjes sterke liqueur voor zich, te slurpen met een welbehagen van vrij-af zijn, onder ruwe scherts, het oog naar andere bezoekers gericht; jongens en meiden, elkaar zinnelijk omhelzende, zonder eenige schaamte voor omstanders en voorbijgangers.

Weer, evenals bij andere gelegenheden in die volksbuurt, viel het mij op, dat de vrouwen veel ongeneerder en hartstochtelijker deden dan de mannen, waarvan menigeen niet ouder dan zeventien, hoogstens achttien jaar, afgelebberd werd door vrouwen van dertig en daarboven.

Maar niet alleen heel en halfvolwassenen bezetten het trottoir bijna geheel, er waren ook onnoozele schaapjes van twee à drie jaar, jengelend aan moeders rokken hangend: Maman!... fatigué,.., Prenez moi... puis plus marcher!... Maman!...

Ik had het wijf dat zich lachend met 'n paar soortgenooten onderhield, wel vertoornd bij den arm kunnen nemen, met de réprimande: Occupez vous de votre enfant, la pauvre petite...

Maar... ik had er geen recht op en ik berekende de gevolgen, die zulk optreden voor mij zou kunnen hebben daar, onder die zinnelijke massa, doch ik wees er mijn gezelschap op, dat zich evenzeer ergerde en een hunner hielp nog eenmaal 'n klein, half gekleed krullekopje overeind, dat van de trottoirrand gevallen was en met het eene ontbloote beentje in het boogvormige rioolgat was gegleden.

Een ondragelijke stank van vervuiling doet je den mond op elkaar klemmen, om de verpestende atmosfeer, niet te inhaleeren en we kregen een gevoel van verruiming toen we de boulevard Roche-chouart bij de Petite Gaité van dien naam bereikt hadden, waar nu de deuren evenwel ook gesloten waren.

Langs Barbès gingen we naar het square Anvers en klommen toen de 225 trappen, naast de funiculaire op, om weer in rue Lamarck terecht te komen.

Om de 25 trappen heeft men een plat-form, waar banken staan, en ook hier waren deze meest bezet met dégoutant vrijende jongens en meiden.

Alleen op het derde plat-form zaten twee jongens uit het volk en vragende naar den bekenden weg, zei ik: Pourquoi, le funiculaire est il fermé?

- On fait ce qu'on veut, madame, Paris c'est la misère!

- Si, gaf ik ten antwoord, want ik begreep, dat deze twee hongerig uitziende stakkers werkeloozen waren, die slechts de ellende, niet het mooie van Parijs voelden en opmerkten.

Boven gekomen, hoorden we een eindje voorbij de Basilique du Sacrè Coeur 'n dier angstig roepen achter de palissade, waar een werkman al een onderzoek instelde, door een vlammetje achter z'n pet te ontsteken.

- Pauvre animal, zei hij tegen ons, faut aider.
- Quel animal est ce, vroeg ik.
- Sais pas, mais n'importe ça, faut aider.

Hij had m'n hart gestolen, die dierenvriend en ofschoon hij er, zoolang we er bijstonden althans, niet in slaagde te ontdekken waar het beest zat en wat hem deerde, gaf een onzer hem toch 'n paar sous, om als 't een vogel bleek te zijn, wat we wel dachten, zaad voor te koopen.

Verder op, langs de palissade, stooten we weer op eenige minnende paren, waarvan een meid met sliertende haren zich aan een haveloos gekleeden kerel vastzoog, met de onstuimigheid eener mégere.

Een, den heelen sexueelen toestand teekenend antwoord, ontving een onzer, toen hij den garçon die ons geregeld bediende eens vroeg: Vous avez dèja une fiancée? - hij was even twintig.

- Mais si. Paris sans l'amour, c'est impossible, ça.

Maar de ons meer koele Hollanders dégouteerende amours daargelaten, die we dagelijks

in allerlei varieteiten kunnen waarnemen, op een der étages van een huurkazerne tegenover het venster van een onzer kamers, waar maar liefst vier minnende paren van 20 tot 40 jaar gezamenlijk waren komen wonen, voor eenige dagen, zagen we toch ook karaktertrekken in deze volkswijk, die onze sympathie wekken.

's Morgens zeven uur, half acht ongeveer, gaan de huisvrouwen keurig gekapt, net schoeisel aan de kleine voeten, bloothoofds uit, om de boodschappen voor haar ménage te doen, welke in een groote zwart katoenen doek geknoopt, aan den arm worden thuisgedragen.

En dan zeggen we menigmaal; ‘'t is 'n wonder die gratie bij allen, zonder onderscheid.’

Een beslist leelijke, althans afstootende jonge vrouw, ziet men bijna niet, zelfs in de armste volksbuurten en daar konden onze Hollandsche vrouwen en meisjes uit de volkswijken wel een voorbeeld aan nemen ook in de armste volksbuurten zijn ze altijd smaakvol en met zorg gekapt, terwijl in Holland velen, bijna allen, voor gewoonte hebben, in nachtgewaad met onopgemaakt haar rond te loopen, in de morgenuren.

In onze groote steden is dit geen zeldzaamheid, zelfs bij burgervrouwen.

Doch hier staat weer tegenover dat de Hollandsche huisvrouw over 't algemeen rein en zindelijk is, op hare huishouding en zich zelve verwaarloost, ten koste van deze. De Fransche daarentegen bekommert zich niet om lappen en zeepen; de woningen zijn in één woord vuil, verregaand stoffig en vuil!

Maar.... het linnen van tafel en bed is overal rein, het eten wordt zindelijk en met zorg gereed gemaakt, glas en aardewerk blinkt en men lucht elken morgen.

Nog merk ik een eigenschap op onder de vrouwen uit het volk, die bij ons de meer beschaafde veelal ontbreekt..... Ze lezen allemaal haar krant. De groentevrouw in de Hallen zoowel als de blanchisseuse aan haar strijkplank, koopt een krant en neemt er den tijd af, om zich op de hoogte te houden van 't geen er in de wereld gebeurt, terwijl bij ons.... ‘Ik kijk nooit een krant in, daar heb ik geen tijd voor’, als een brevet van hoogstaan klinkt.

Nog treft het mij, zooveel men hier van de dieren houdt en met welk een zorg en gehechtheid men er honden, katten en vogels behandelt.

Nergens zag ik zulke prachtexemplaren van katten, als hier overal in de omliggende straten van de Butte, aan de deuren en voor de vensters zitten en met welk een glimp van geluk op 't gezicht de eigenares mij antwoordt als ik haar beest aanhaal en prijs. Ja de mannen komen er soms bij en doen allerlei verhalen van de liefheid hunner dieren. Dàt vooral zou ik willen zien bij ons, waar men voor 't meerendeel de dieren niet alleen slecht be- neen zelfs mishandelt.

En ook de liefde der kinderen onderling in het gezin valt me op. Uit een der kamers zien we op een blanchisserie in de rue De la Barre, waar zes kinderen zijn, maar men roept mij soms op de kamer, om toch eens te kijken hoe allerliefst die groote tienjarige jongen met de broertjes en zusjes omgaat en hoe geestig en eendrachtig ze samen spelen.

Van den volksaard hier op de Butte krijg ik een allergunstigsten indruk, vrat betreft hulpvaardigheid voor elkaar en liefde in het gezin onderling. Ruwe taal heeft er mij nog geen enkele maal in de ooren geklonken en ook gescheld en gevecht zie ik nergens, wel het tegendeel, als madame die en die een vriendelijk woord ten beste

heeft voor haar buurvrouw en de mannen staan vaak ook heel gemoedelijk, bij elkaar aan de deur,

M'n grootste grief is de vuilheid der woningen, wrant dat is verregaand.

Een andermaal hoop ik nog iets anders van het volksleven te mogen vertellen, nu wil ik nog de laatste dagen der staking behandelen.

Vrijdagmorgen vernamen we uit de ochtendbladen dat de électriciens wreer aan het werk gegaan waren en we besloten dus een en ander in het centrum der stad te bezichtigen.

Rue Lamarck afwandelende, zagen we voor het beeld van Chevalier de la Barre, die aan een paal gebonden is, om gegeeseld te worden, als straf dat hij in 1766 een processie niet gegroet had, zwaar geharnaste en gehelmde ruiters staan. Op onze vraag, waarvoor dit was, kregen we ten antwoord, dat men vreesde er een aanslag op de Basilique gepleegd zou worden en men deze in de lucht wou laten springen, juist heden, omdat het 14 October, de verjaardag van Ferrer's dood was.

Verder dikte men nog aan, dat dit zelfs de stille wensch der regeering is, die op de plaats van de Basilique een observatoire wil bouwen, daar dit 't hoogste en meest geschikte punt voor een sterrenwacht is.

We achtten deze uitspraak niet geheel onpartijdig, want al mogen we hier in Parijs nu wel zoo'n beetje tot de conclusie zijn gekomen dat Briand een knap komediant is, en de regeering z'n best doet om met allerlei mooie praatjes het volk te winnen, dus op 't kussen te blijven, zulke veronderstellingen zijn voor een onpartijdig beoordeelaar wel een beetje al te mal.

Na een langen Métro-rit en een eind wandelen arriveerden we tegen half twaalf aan 'Les Invalides', om het musée met het graf van Napoleon I te bezichtigen, doch.... vonden ook hier cavaleristen en alles gesloten.

Op m'n vraag of alle staatsgebouwen gesloten waren, kreeg ik bevestigend antwoord en zoo bleven we een paar dagen betrekkelijk dupe van de nu als geheel geeindigd beschouwde staking der cheminots, metselaars en steenbakkers.

Parijs biedt echter zooveel schoons, dat we ons volstrekt niet hoeven te vervelen en in de Jardin des plantes, parken en boulevards een aangename afleiding vonden.

RARDA LIEFTINK.

Parijs, 19 - 10 - '10.

Voor J.J. van D. te G.

> '*Omdat het beschrijven van toestanden die niet genoemd moeten worden...*'
> etc.

Mijn waarde vriend, ik schrijf de bovenstaande woorden letterlijk over uit Uw brief, omdat zij Uw opvatting van Uw christen- en Uw man-zijn zóó kenmerkend teekenen, dat het wel der moeite waard is wat nader te bekijken een levensbeschouwing, welke gij deelt helaas met velen der Uwen. - Immers, *dat* die toestanden er zijn, zooals ik ze heb geteekend naar waarheid in Om de Eere Gods, *dat* ontkent gij niet; (integendeel, gij brengt hulde aan mijn waarheidsliefde in het algemeen, zegt zelfs, dat gij mij daarom 'acht'); trouwens, indien de door mij geteekende toestanden *niet* waar, niet *treurigwaar* waren, dan zoudt gij er U niet zoo over warm behoeven te maken, dat ik ze breng onder de oogen van het publiek, nietwaar? Maar... ze mogen niet 'genoemd' worden. Daarin zit bij U de knoop, bij U en bij Uw geloofsgenooten; - en *dat* is het juist wat *ik* verderfelijk en walgelijk-huichelachtig beide vind. Wanneer namelijk niet-met-godsdienst en met de Christus-leer schermende mannen en vrouwen dingen verkiezen te doen, die niet strooken met een edelen en oprechten en zedelijken levenswandel, dan is dat in elk geval hun eigen zaak, maar, wanneer men voortdurend 'De Eere Gods' en 'De Eere van Christus' in den mond voert, en, onder dat mom, allerlei vrome praatjes verkondigend, ondertusschen *zichzelf* alleen dient en eert, en de kat in het donker knijpt, - en gij weet evengoed als ik dat het zoo geschiedt in de door mij beschreven kringen, - dan is men een *huichelaar* óók nog, een van die farizeërs, waartegen juist Christus, met alle verontwaardiging die in hem was, heeft gewaarschuwd, en die hij haatte, omdat zij gepleisterde graven waren, en inwendig verrot. Zoo is het heden ten dage óók nog. En juist dáárom mag al dergelijk geknoei, als in aanzienlijke christelijke kringen geschiedt, tot geen prijs 'genoemd' worden in het openbaar, nietwaar? Wil ik U daarvan eens één enkel staaltje vertellen? Ik was toen, als heel jong-meisje, in den Haag komen wonen met mijn ouders, en, onder de bij ons aan huis komende, zeer-orthodoxe toenmalige leiders van de anti-revolutionaire

partij behoorde ook een nu reeds overleden iemand, aan wiens persoonlijke oprechtheid van geloof ik niet twijfel, maar die er nogtans mede een aanleiding toe is geworden, dat *ik* 'n walg heb gekregen van dit ‘christelijk’ knoeigedoe van: als 't maar niet in het openbaar genoemd wordt. Er gebeurde namelijk met een ouderling eener gemeente van een zéér steile richting (om niet te duidelijk te worden zal ik niet nader aanduiden welke gemeente ik bedoel) een groot schandaal. Het bleek ineens, dat de man in questie jaar in jaar uit steeds had geleefd met een door hem als zijn bijzit op kamers onderhouden vrouw, terwijl zijn wettig-aangetrouwde echtgenoote daarvan natuurlijk niets wist; en dat zaakje had hij zoo handig en netjes weten te beredderen, dat hij ondertusschen door steeds in zijn gemeente had weten te schijnen als een bijzonder groot licht van christelijke gezindheid en zedelijken levenswandel; - reden waarom hij dan ook het ouderling-ambt bekleedde, waaromtrent de apostel Paulus uitdrukkelijk leeraart: dat zij zijn moeten ‘*eener vrouwe* man.’

Hoe mijn vader er achter kwam - misschien is het wel geweest in zijn qualiteit van rechterlijk ambtenaar - weet ik niet; dat hij er in *mijn* tegenwoordigheid over sprak met dien anti-revolutionairen-partij-leider in questie, die zelf tot de bewuste gemeente behoorde, zal wel geweest zijn in zijn eerste verontwaardiging erover, in elk geval, ik *was*

er bij tegenwoordig, en, 't is me altijd bijgebleven, hoe deze voorname meneer toen maar één gedachte, een antwoord steeds had: Ja, 't was natuurlijk alles heel erg, want hij-ook wist er reeds alles van na onderzoek, maar... tot geen prijs mocht de zaak bekend, mocht de ouderling daardoor in het openbaar tot schande gemaakt worden. Veel beter alles onder ons bedekken, en vooral zorgen dat er niets van uitlekte. Op mijns vaders protest, dat het toch een alle bijbel-voorschriften in het aangezicht slaan was, iemand ouderling te laten blijven, die aldus, jaar in jaar uit, zondigde, met berekening en overleg zondigde, tegen alle zedelijkheids-begrippen welke de bijbel leeraart, kreeg hij steeds hetzelfde antwoord: De goede naam van de gemeente, van de orthodoxie in het algemeen, moest gered worden tegenover de buitenwereld. Wanneer de man echter zijn verdiende loon kreeg, en als ouderling werd afgezet, dan merkte de rest van de gemeenteleden, dat er wat niet in den haak was. *Dat* mocht niet. Vooral niets in het openbaar verraden van de innerlijke vuiligheid.

En, zoo is het geschied ook. De man is kalmweg ouderling gebleven. En ik herhaal U, *die* geschiedenis uit mijn jeugd is er eene uit velen, die *mij* hebben leeren walgen van wat *heden ten dage* heet: orthodoxie en bijbelgeloovigheid. -

Nog een andere dergelijk voorval, opzettelijk door mij in: Om de Eere Gods aangehaald, omdat het een publiek schandaal is geworden, zal misschien ook tot *U* zijn doorgedrongen, in de plaats *Uwer* inwoning. Ik bedoel dat van van dien orthodoxen predikant hier in de residentie, die van zijn cathechisatie-onderwijs aan kinderen misbruik maakte tot het plegen van ontuchtige handelingen met hen, zoo lang en voortdurend, dat de zaak niet meer *viel* te verheimelijken, en de politie wel moest ingrijpen, tengevolge der klachten van de betrokken ouders. Want, het heele gevalletje netjes *verheimelijken*, dat was weer het knoei-systeem van de aanzienlijke orthodoxen hier in den Haag. Versta mij wel, dat het juist *dat* is wat mij met zulk een walg heeft vervuld. Het misdrijf tegen de zeden, op zichzelf beschouwd, komt telkens en telkens voor, onder orthodoxen, roomschen, modernen, ongeloovigen; iedere richting op zijn beurt heeft natuurlijk wel eens een schurftig schaap in de kudde. Het zou dus onredelijk zijn den orthodoxen er een verwijt van te maken, dat een zoogenaamd bijbelgeloovigen predikant heeft gehandeld, al preekende, en mooi-doende, als een wellusteling van 't minst-vergefelijk soort. Maar, wat men den orthodoxen wèl verwijten mag, dat is de wijze waarop alle invloedrijke, persoonlijk mijnentwege misschien heel-braaflevende christenen, ouderlingen, en predikanten, hebben de handen ineengeslagen om de wáárheid tot elken prijs te willen bemantelen, om den schuldigen predikant te handhaven, veel liever dan hem, - een der hunnen immers - eerlijk aan zijn welverdiende straf over te leveren. Alles wat ik daaromtrent in: Om de Eere Gods meedeel is letterlijk wáár. Op hetzelfde oogenblik, waarop de politie reeds het bevel tot inhechtenisneming van den predikant in questie had ontvangen, werd er nog quasi vergaderd ten huize van een der ‘broeders’, (ook iemand die tot onzen eigen toenmaligen aristocratischen orthodoxen kring behoorde, en aan wiens persoonlijke eerlijkheid en oprechtheid ik overigens niet twijfel; ik weet dus de zaak van nabij-aanschouwen), om te zien of men niet kon trachten, door een zoogenaamd quasi-onder-ons-onderzoekje, de aanklacht der betrokken ouders te ontkennen; (en daarmede dus den predikant in zijn schandelijk gedrag te laten voortgaan, want *dat* volgde er letterlijk uit immers). Op die vergadering dan, door collega-predikanten, en ouderlingen, enz., bijgewoond, durfde men dan ook inderdaad zoo ver gaan van den ‘ten onrechte aangeklaagden lieven-broeder-dominee’ in zijn

eer hersteld te verklaren, en, ten bewijze daarvan, ging, na afloop der bijeenkomst, de aangeklaagde en ‘vrijgesprokene’ met opgeheven hoofd de deur uit tusschen twee aanzienlijke steunpilaren van de orthodoxie in. Ongelukkig echter stond buiten een gesloten rijtuig hem te wachten met het bevel tot inhechtenisneming. Dáárvan hadden de heeren knoeiers geen vermoeden gehad. En, de schuld inderdaad was zóó weinig twijfelachtig, dat ik mij herinner, hoe de verdediger niets anders heeft weten te zeggen, dan de *clementie* der rechters in te roepen, ‘omdat de man in de tropen geboren en daardoor sterk-zinnelijk aangelegd was’, volgens hem. Hij, de predikant in questie, heeft dan ook twaalf of meer jaren gevangenisstraf gekregen. Waar *schuld* dus zóó afdoende vaststaat als hieruit blijkt (voor de *rechtbank* heeft de predikant ook geen oogenblik zijn ontuchtige handelingen trachten te ontkennen) is het onmogelijk dat de bewuste vergaderende heeren aan wezenlijke onschuld hebben *kunnen* gelooven. Maar, 't ging hun als U: ‘Zulke toestanden mogen niet *genoemd* worden in het openbaar.’ Dat zij er *zijn*, en dat *anderen* er de slachtoffers van zijn en worden, juist dóór zulk gekonkel, dat komt er niet op aan; als het publiek er maar buiten blijft, buiten wat er achter de schermen voorvalt.

Laat mij U daarom dit antwoorden: Zorgt gij-mannen in het algemeen, gij-christenen

in het bijzonder, éérst dat zulke toestanden er niet meer *zijn*, gedraagt U, óók achter de schermen, in de binnenkamer, zóó wezenlijkzedelijk, dat een roman als: Om de Eere Gods *niet*-waar is, eerst dan hebt gij recht U te beklagen over mij. Maar, geloof mij, zoolang er zulke onzedelijke knoeierijen gebeuren als waarvan ik hierboven slechts twee staaltjes aanhaalde uit velen, zoolang ook dezelfde voorname orthodoxe heeren, die de gestichten voor gevallen-meisjes en ongehuwde moeders finantieel en met hun naam steunen, zich nogtans niet ontzien de meest-*on*zedelijke mannen, de bedrijvers en aanstokers van al die ellende, aan hun disch te ontvangen, en openlijk de hand te drukken, (ook dat heb ik immers dagelijks in mijn eigen orthodoxe aristocratische omgeving gezien), alleen omdat *die* onzedelijke mannen, *die* bedrijvers en aanstokers van al die ellende, behooren tot de *aanzienlijken* in den lande, baantjes en lintjes kunnen vergeven, naar de oogen gezien moeten worden uit eigenbelang in een woord, zoo lang is het een nuttig en een noodig werk tegen al deze en dergelijke huichelarij en *bespotting* van Christus' leer, - onder het mom van dat het gaat om Hem te dienen - **openlijk** en uit alle macht te protesteeren. - Indien er mannen en vrouwen zijn, die daarnaar grijpen uit schandaal-bejag-zucht of uit onreine nieuwsgierigheid, des te erger voor hen. De schuld daarvan valt niet op mij terug, maar op zulke viezerikken-zelf. Oók uit den Bijbel, uit het Oude en het Nieuwe Testament beide, kan een viezerik zich vuile en onreine gedachten te over bijeengaren nietwaar? Wilt gij, die een Christen zijf, den Bijbel daarom ongelezen laten? - Den reinen is alles rein - héèft de Apostel Paulus gezegd. Omgekeerd, den *on*reinen wordt alles *on*rein. - Dáárom heb *ik* mij dus niet te bekommeren, maar alleen om de vraag of ik wáárheid schilder. Mijn roman zou alleen dan te veroordeelen zijn indien hij *onwaar* ware. Helaas is dat niet het geval. Wel het tegendeel. - En, juist dáárom zijt gij, en zijn de orthodoxen van Uw soort genre, zoo kwaad op mij, omdat ik hun *gehuichel* aan de kaak stel.

Overigens, vriendelijk dank voor Uw brief. Ik herhaal, ik neem gaarne aan, dat gij het van Uw standpunt oprecht meent met Uw belangstelling in mij.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Spoed-Correspondentie.

Van Es. Mijn oordeel is *niet* ongunstig. Ik vind den stijl vlot, maar wat ouderwetsch. Echter kan ik over één hoofdstuk niet-genoeg oordeelen. Zendt dus s.v.p. meer.

No. 10. Ik begrijp Uw briefkaart niet goed. Wil s.v.p. *zelve* opgeven wat gij bedoelt; per ingez. stukje; ook zou ik het prettig vinden indien gij Uw dankbetuiging aan de gevers in dat ingez: stukje herhaaldet, zooals gij die mij zoo warm schrijft aangaande de hulp der Lelie.

C.H. Ik hoop U vóór December ter wille te zijn met de plaatsing van Uw werk.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moet de Correspondentie tot een volgend nummer blijven liggen.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Ter overname aangeboden **de laatste 6 jaargangen der Holl. Lelie,** geheel compleet (1904-1910) à **f 0.75** per jaarg. Allen te zamen à **f 3.** -. Bovendien een **handcamera** (9 × 12) goed werkend, in goeden staat van **f 13.20** voor **f 6.** -. Brieven onder lett. M.M. bureau *Holl. Lelie*, Keizersgracht 485, Amsterdam.
(405)

9 November 1910.
24ste Jaargang.
Nº. 19

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
‘Het Nederlandsch Lyceum’
door A. de Vletter.

Zeer gaarne maak ik gebruik van de aangeboden gelegenheid om aan de lezers van de ‘Hollandsche Lelie’ hier een en ander mee te delen over het ‘Nederlandsch Lyceum.’ Ongetwijfeld zal menigeen in de laatste tijden de naam ‘Nederlandsch Lyceum’ onder de ogen gekregen hebben en zich afgevraagd hebben: ‘wat is dat toch, dat Lyceum, wat wil men daarmee, zijn er nu al geen scholen genoeg?’ Enkele van die vragen te mogen beantwoorden voor den lezerskring van de Holl. Lelie, is voor mij een aangename taak.

Doordat in de laatste eeuw de Hoogere Burgerschool zich meer en meer een plaats verworven heeft naast het oude Gymnasium, komen de ouders van kinderen, die de lagere school hebben afgelopen, voor de moeielijke vraag: ‘waar nu heen! naar de

H.B.S. of naar het Gymnasium?' Moet ons kind de H.B.S. bezoeken om later naar Delft te gaan of naar land- en tuinbouwscholen of voor de handel opgeleid te worden! Of zal onze jongen (en tegenwoordig ook: 'ons meisje') later student aan de Universiteit worden en dus het Gymnasium moeten bezoeken!

De beantwoording van deze vraag is steeds een zeer lastige, omdat van de aanleg en de

neigingen van een 12 jarig kind in een bepaalde richting, zo heel, heel weinig te zeggen valt. En menige beslissing, na heel wat aarzeling en wikken en wegen genomen, is later gebleken een verkeerde geweest te zijn; hoeveel candidaten voor het zgn. Staatsexamen zijn er niet gerecruteerd uit de rijen der H.B.S. 'ers, die toch naar de Universiteit willen en nu één of twee of drie jaar latijn en grieks moeten 'doen', zonder van den invloed der klassieke-studieën bij hun gejaagd inpompen iets te ondergaan.

Het middelbaar onderwijs is zo geheel anders dan dat van de lagere school; na het algeméne van het L.O. is de specialisering van het Middelbare Vakonderwijs voor heel wat jongens en meisjes van in den beginne schijnbaar onoverkomelike moeilikheden gebleken.

Daarom is de *bedoeling* van het '*Nederlandsch Lyceum*,' die in den Haag gevestigde school der vereeniging van dezelfde naam, om een onderwijsinrichting te zijn, die het mogelik maakt de beroepskeuze of liever de *richtingskeuze* te doen op den juisten leeftijd.

Over de *organisatie* van de school het volgende:

Alle kinderen, onverschillig welke richting zij later uit zullen gaan, ontvangen in de 1e en 2e klasse hetzelfde onderwijs. Aan het einde van de 2e klas wordt beslist of het kind naar de afdeling Gymnasium of naar de afdeling H.B.S. zal gaan. Die afdeling Gymnasium leidt in 4 jaar op voor het eindexamen Gymnasium (dat, nà de officieele 'aanwijzing' door de Regeering, die binnen zeer korten tijd kan tegemoet gezien worden, aan de school zelf zal worden afgenomen); de afdeling H.B.S. maakt in 3 jaar klaar voor het eindexamen H.B. School met 5 jar. cursus. Het Lyceum omvat dus:

A. Twee klassen, door alle leerlingen bezocht.

B. Vier klassen, (III, IV, V, VI,) bezocht, door de leerlingen, die eindexamen Gymnasium willen doen.

C. Drie klassen (3, 4, 5,) door hen bezocht, die eindexamen H.B.S. willen doen.

Komt het leerplan voor de afdeling H.B.S. bijna geheel overeen met dat van alle openbare H.B. Scholen, in de Gymnasiumafdeling moet het Lyceum een geheel eigen weg volgen: in *vier* klassen moet daarvoor latijn en grieks de stof verwerkt worden, die aan de gewone Gymnasia in 6 jaren wordt behandeld. De adviezen van de meest-bevoegde autoriteiten op dit gebied, Rectoren van Gymnasia, Professoren in de klassieke talen, ervaren Leraren, geven hoop, dat de aanvankelijk reeds bereikte resultaten (het Lyceum heeft nu een IIIe en IVe klas Gymnasium) blijvend zullen zijn.

Het leerplan is nu zoveel mogelik zoo ingericht, dat door de gemeenschappelikheid van het onderwijs in de beide lagere klassen, de latere gymnasiasten iets meer krijgen van de exacte wetenschappen (in de 1e klas wordt b.v. al wat, natuurlik zeer eenvoudige, natuurkunde onderwezen) en dat de H.B.S.'ers een flinke basis krijgen voor hun literaire ontwikkeling. Maar het grootste voordeel is dit: de keuze: H.B.S. of Gymn., geschiedt nu op het 14e, 15e jaar, dus op een leeftijd waarop de persoonlikheid van den leerling zich al meer uitgesproken heeft; de keuze geschiedt niet op advies van den onderwijzer van de Lagere School, die uit den aard der zaak niet de rechte man is oude capaciteiten van een leerling van de Míddell. School te

beoordeelen; maar naar advies van Rector en Docentenvergadering, die de leerling al twee jaar lang Middelbaar onderwijs gegeven hebben.

Reeds de korte ervaring met het Lyceum (de school, waaruit het Lyceum is voorgekomen, bestaat nu 4 jaar; het Lyceum zelf is in z'n twede jaar) kan wijzen op enkele gevallen, waaruit blijkt, hoe de Lyceumorganisatie voor sommige leerlingen een uitredding is; men bedenke in dit verband, hoe, bij tòch nog foutieve keuze na de 2e klas, overgaan van III Gymn. naar 3 H.B.S. die moeilike klas, blijft steken, verandering niet meer mogelik is.*)

Nog dient opgemerkt te worden, dat, overeenkomstig de opvoedkundige eis der *geleidelikheid*, volgens het leerplan in de Afdeling Gymnasium, in de 1e klas als nieuwe vreemde taal geleerd wordt het Duits, in de 2e klas het Engels, in de IIIe het Latijn, in de IVe het Grieks. Er zijn nog andere punten, waarop het leerplan van de Afdeling Gymnasium v.h. Nederl. Lyceum afwijkt van het gewone

*) Te betreuren is, dat de zgn. ineenschakelingscommissie in haar overigens zo mooi rapport, dit jaar verschenen, in strijd met het betoog v. de commissie zelf, dat de beroepskeus zoveel mogelik te verschonen moet worden, toch voorstelt op de *Lyceaal* in de eerste klas *latijn* te doen onderwijzen. Men zie het Weekblad v. Gymn. en Midd. Ond. 7e jg. 3 blz. 88:, de Vereniging v. Leraren Midd. Ond. wil ook dat latijn schrappen.

gymnasiale leerplan: in de laagste klasse ontvangen de leerlingen 2 uur les in *handenarbeid*, welke uren volgens hun eigen getuigenis tot de prettigste behoren; men moet ze zien werken (horen en zien vergaat in de ruime zaal); schaven, hameren, zagen, plakken; allerlei voorwerpen maken ze, voor de school (opplakken b.v.) en voor eigen gebruik; ook *tekenen* en *gymnastiek* staan op het programma; voor de hogere klassen *kunstgeschiedenis* en *wijsgerige propaedeuse.* Hierdoor zijn enkele, in de onderwijswereld lang gekoesterde en telkens uitgesproken wensen vervuld.

Dit over het leerplan in het algemeen. Het geheele onderwijs op het Lyceum zal zich natuurlik meer en meer aan dit leerplan gaan aanpassen. Om één voorbeeld te geven: in de 2 laagste klassen v.h. Lyceum (de z.g.n. 'Onderbouw') wordt nu de *gehele algemene geschiedenis* behandeld, van de Egyptenaren tot de Revolutie in Portugal; voor het verband en het overzicht is dit zeer gewenst, (de leerlingen vinden het erg prettig) in de hogere klassen wordt nu overeenkomstig de exameneisen voortgebouwd op dit fundament van een samenvattend, afgerond overzicht der eerste 2 jaren.

Waar in het voorgaande het kenmerkende behandeld werd, dat het Lyceum in zijn organisatie van andere scholen onderscheidt, spreekt het wel haast van zelf, dat allerlei paedagogiese beginselen, die ook in de scholen van den tegenwoordigen tijd de richting van het onderwijs aangeven, op het Lyceum toepassing vinden. Voor de lezers van de H. Lelie kan misschien een en ander vernemenswaard zijn. De *aanschouwelikheid* wordt bevorderd door een ruim gebruik van *platen* en *projecties* (in het tegenwoordige gebouw zijn twee lokalen voor lichtbeeldenvoorstellingen ingericht); wandellessen buiten de school en de stad dienen om aardrijks- en geschiedkundig onderwijs te illustrèren. Een herfstvacantie geeft gelegenheid om jaarliks met de leerlingen (door de grote aantal nu reeds in twee groepen) een *schoolreis* te ondernemen.

Daarvoor bestaat op school een *reisclub*, waarvan het bestuur in overleg met den Rector en leraar in de aardrijkskunde de plannen voor de reis ontwerpt; die reisjes van 3, 4 dagen, waaraan meestal allen deelnemen (de Rector zou wensen, dat in de toekomst de deelname verplichtend werd, behoudens na doktersverklaring; door het bestaan van een apart fondsje behoeven geldelike bezwaren nooit reden van verhindering te zijn), die reisjes zijn van onberekenbaar nut, voor de onderlinge verhouding der leerlingen, voor de juistere waardering van sommige in de school minder gunstig uitkomende jongens of meisjes; van groot nut vooral voor het onderwijs: de belangstelling voor dàt aardrijkskundig onderwijs, dat betrekking heeft op de te ondernemen reis, is natuurlik biezonder groot en de reisindrukken zijn zo diep, dat de Rector (leraar in aardrijkskunde) bij zijn lessen het gehele jaar op de bij de reis verkregen kennis (omtrent polders, bruggen, afwatering, grondsoorten) kan voortbouwen bij het aanbrengen van geografiese begrippen.*)

Ook bij het besturen der anderen *clubs* en geleerd; een der taalleraren is toneelleider en wordt aan de jongens (altijd wel onder leiding van een der leraren) *zelfstandigheid*

*) Een uitgebreid verslag van de voorlaatste uitstekend geslaagde reis, hoewel geschreven en gedrukt voor een besloten kring van leerlingen, ouders en leraren, is ter beschikking van belangstellende lezeressen en lezers, op aanvraag bij ondergetekende, schooladres: Willemstraat, 30, den Haag.

gelaten van de geheel door eigen initiatief opgerichte *toneelclub*, die de band tusschen school en huis op aardige wijze schijnt te zullen gaan versterken (we repetèren in school, maar enige ouders boden ons hunne kamers al vriendelijk aan); de belangrijkste der clubs komt me echter voor de *sportclub* te zijn, waaraan het bestuur ook alweer zelfstandig (ofschoon in overleg met één leraar) de zaken regelt, en... heel flink.

Wat praat men tegenwoordig al niet over *school en sport*, in hun onderlinge verhouding en tegenstrijdigheid van belangen. Welnu, de H.L.C. (Haagse Lyceum Club) is tot nu toe in zijn werking een beslist *succes.* Is het aan de ene kant wel wat komies (maar toch aardig, omdat het gemeend is), als de 17 jarige voorzitter van de Club op het steeds in September gehouden en door vele ouders bijgewoonde openingssportfeest, staat te speechen over de prettige samenwerking van jongens, ouders en leraren, het is toch aan de andere kant heerlik, dat die samenwerking bestààt. Geregeld spelen de leraren en soms ook de leraressen mee en zelfs werd verleden jaar vòòr de grote vacantie een wedstrijd gespeeld tussen een lerarenelftal en elf leerlingen, die door de jongelui gewonnen werd met 9-0. Wat hadden ze 'n schik, de jongens, nu ze hun leraren ook

eens de baas bleken, kleinere broers moedigden aan de kant de spelers, maar na afloop werd weer volle vrede gesloten onder het nuttigen van koekjes en limonade. Want het is opmerkelik en beschamend voor diegenen onder de Nederlandse leraren, die van gemeenschappelik spel ondermijning van gezag vrezen, dat daarvan werkelik niets te merken is en dat de leraar, die de vorige middag bij het spel geheel de mindere is gebleken en door de jongens voor de mal is gehouden, daarvan op school niets bemerkt. En het grote voordeel van onze schoolsportclub is, dat er geregeld toezicht is op het spelen, dat er niet te lang wordt gespeeld en niet deelgenomen wordt aan de fnuikende wedstrijden.

Zoo wordt door de clubs de zelfstandigheid van de leerlingen bevorderd; de *arbeidsles*, de *praktiese oefeningen*, zowel voor de *natuurkunde* als voor de scheikunde, werken in dezelfde richting, bij het onderwijs in de wiskunde wordt veel waarde gehecht aan het maken van *grafiese voorstellingen*; bij het geschiedenisonderwijs worden in de hogere klassen *taken* opgegeven.

Ter bevordering van de *eenheid* wordt ernstig gestreefd naar *aaneensluiting der verschillende vakken.* Onderling overleg en wederkerig klassenbezoek der leraren versterkt dit thans reeds houden geschiedenis, aardrijkskunde en stijlvoeling met elkaar; de gemeenlike onderwerpen in de verschillende literaturen zijn vastgesteld.

Er zijn geregeld een of twee maal per jaar *bijeenkomsten van ouders en leraren; de ouders kunnen de lessen bijwonen* en kunnen inzage verkrijgen van de geregeld bijgehouden *registers*, waarin alles omtrent de leerlingen wordt opgetekend, en van de *notulen der wekelikse docentenvergaderingen.*

Ofschoon onder de opzichters en bestuurderen van het Lyceum vele overtuigde voorstanders van het openbaar onderwijs zijn, was het niet anders mogelijk dan langs den weg van het biezonder onderwijs om deze geheel nieuwe inrichting tot stand te brengen. De school is echter volkomen neutraal, voor alle leerlingen, uit welke godsdienstige of politieke kring ook, toegankelik; het is zeker onnodig te zeggen, dat het betrekkelik hoge schoolgeld*) niet geheven wordt om een z.g.n. standenschool te stichten, maar alleen om de hoge onkosten te dekken. Trouwens bezoeken kinderen uit zeer onderscheidene kringen der maatschappij de school. Voor *godsdienstonderwijs* staan buiten de schooluren de lokalen, verwarmd en verlicht, ter beschikking van de ouders, om daarin aan hun kinderen les te laten geven door de godsdienstleraren, die zij wensen.

Aan het hoofd van het Lyceum, waaraan met het oog op de coeducatie, zowel dames als heren als leraar(ares) verbonden zijn, staat een *Rector* (de heer R. Casimir), voor de afdeling Gymnasium, bijgestaan door een *Conrector*, leraar in de klassieke talen, voor de afdeling H.B.S. door een *Onder-Directeur*, leraar in de wis- en natuurkunde. De school wordt bestuurd door een *College van Directeuren* (bestaande uit de heren J.W. Ijzerman, E.L.C. Schiff, J.H. Kann, E. Deen, Mevrouw C. Dekker Fortanier, J. Ligthart, J.E. Scholten); het *College van Curatoren* bestaat uit de heren: Mr. J. Limburg, Dr. D. Bos, Dr. H. Cannegieter Tz., Dr. J.H. Gunning Wzn., Dr. C. Lely, Prof. Dr. H.A. Lorentz en Prof. Dr. W. Nolen.

*) Alle verdere inlichtingen (toezending van Leerplan, ‘Mededeelingen’ enz.) worden gaarne verstrekt door de Administrateur der school, Willemstraat 30 den Haag.

De school, dit jaar bezocht door een goede zeventig leerlingen is tijdelik gehuisvest in het gebouw Willemstraat 30, terwijl laboratoria, gymnastieklokaal, tekenlokaal enz. zich bevinden in het van de ‘Haagsche Schoolvereeniging’ gehuurde gedeelte van haar gebouw, Nassaulaan 26, waar het Lyceum gevestigd zal worden! Deze vraag is op 't ogenblik moeilik te beantwoorden. Het kapitaal voor koop van terrein en de bouw van den school is wel voor een groot gedeelte reeds aanwezig, maar van verschillende omstandigheden zal het nog afhangen, waar de gebouwen zullen komen. Uitdrukkelijk moet er nog de aandacht op gevestigd worden, *dat het Nederl. Lyceum geenszins een onderwijsinrichting is voor die kinderen*, *die op andere scholen door gebrek aan aanleg of vlijt niet geslaagd zijn of zouden slagen.*

Hiermee is mijn taak geëindigd om een en ander over het Lyceum te vertellen aan lezers, die in onderwijs en opvoeding belang stellen en zich dus intresseren voor deze nieuwe school met oude en nieuwe idealen en een nieuw aan de toekomst af te dwingen leerplan, dat een der grootste moeilikheden van onze middelbare-onderwijsorganisatie

tracht te overwinnen. Of de onderneming slagen zal? De toekomst zal het leren. Maar met moed gaat de school die toekomst in, vertrouwende op de zaakkundige leiding van een energiek Directorium, gesteund door het het achtenswaardig advies van een Curatorencollege, dat door de bovengenoemde namen alleen al vertrouwen inboezemt, gesteund door belangstelling en medewerking van ouders en belangstellenden en gedreven door een machtig idealisme, dat 'bergen verzet'.

A. DE VLETTER.

den Haag, November 1910.

'*Ongecorrigeerd geplaatst.*'

Twee boeken over Opvoeding.

De Moderne Moeder.

Gids bij de Opvoeding, en wenken voor moeders, door **dr. J.E. Alberts,** naar **Dr. Laing Gordon.**
Uitgever H. Meulenhoff, Amsterdam.

'*Ik* vind altijd dat je een moeder zijn moet om van zoowat het ware te begrijpen' - zei juffr. van Naslaan, uit de Camera Obscura, naar aanleiding van de in háre oogen ongepaste aandoening, die het jonge meisje 'Koosje' verried bij Hildebrands voordracht van Victor Hugo's 'Quand l'entant paraît'. -

Nu, *ik* ben ook geen moeder, zelfs geen gehuwde vrouw, en toch waag ik het mijn opinie over 'De moderne moeder' hier ten beste te geven', in de hoop dat vele, zéér vele vrouwen dit bij uitstek *gezond* en practisch-geschreven boek zich zullen aanschaffen, om voorlichting op hygienisch en opvoedkundig gebied beide. -

'De moderne moeder'! - Ik beken, ik schrikte al vóóruit toen ik dien titel las! 'Moderne moeders' namelijk hebben voor mij gemeenlijk iets zóó weerzinwekkends, wat hun gebrek aan *wezenlijken* zin voor moederschap aangaat, dat ik meestal met weinig vertrouwen aanzie wat zich onder deze of soortgelijke titels komt aanmelden.

Doch ziet, deze 'moderne moeder' is bij nadere kennismaking al heel weinig nieuwerwetsch, waar het excentriciteiten of modefratsen geldt, is óók zoo heel weinig van de moderne leer, dat de meisjes moeten worden volgepropt, coûte que coûte, met geleerdheden, omdat hare hersenen net evenveel kunnen bevatten als die van mannen! Integendeel, *die* vraag blijft blijkbaar in dit verstandige boek geheel en al eene van ondergeschikt belang, omdat het hier alléén geldt een andere, die namelijk, dat het meisje, dat te véèl vergt van haar lichaam, hetzij door geestesarbeid, hetzij door sport, dáárdoor schaadt hare toekomstige bestemming van *moeder*, geheel en al onafhankelijk van hare verstandelijke vermogens op zichzelf.

Sociale plichten en genoegens, *intellectueele zelfs physische bezigheden nemen de eerste plaats in het leven van de vrouw der upper ten in; kinderen opvoeden is in discrediet. Men herinnere zich echter*, *dat geen physiek of mentaal proces van evolutie ooit het menschelijk reproductie-instinct kan uitdooven*, *dat slechts chirurgische verminking van het vrouwelijk kind het ontwaken der puberteit en instinctief verlangen naar kroost kan fnuiken. Hoe zij ook moge strijden voor socialen voorrang of*

intellectueele ontwikkeling, *geslacht naar geslacht zullen de inwendige organen der vrouw de reproductie voorbereiden*, *waarbij de borsten zich reeds bij voorbaat ronden. De intellectueele ontwikkeling der vrouw is hoogst belangrijk*, *zoo wel van haar kind als van haar zelf*, *doch de taal der sexe moet ook worden verstaan en wel zeer duidelijk.*' - - - (*blz.* 87).

De rede van de vrouw is in de melk harer borsten. (*blz.* 76).

Zulke flinke wèldoordachte taal is mij uit het hart geschreven, en het geheele boek getuigt van denzelfden gematigden, volstrekt niet-ouderwetschen, maar dóór en door verstandigen zin voor de *ware* beteekenis van de vrouw in de maatschappij.

Het ligt in den aard der zaak, dat ik mij in deze bespreking méèr zal bepalen bij het eerste gedeelte, dat geldt de opvoeding van het jonge meisje, dan bij het tweede, waarin de zwangerschap en de behandeling van het kind worden aangeroerd met zaakkundige hand. - De opvoeding van het jonge meisje is hare éérste, hare *eigenlijke* voorbereiding tot het huwelijk later, en, wanneer ik hier in den Haag om mij heen zie, hoe véle heel-jonge, zenuwzwakke, volstrekt niet door finantieele omstandigheden tot werken om den broode veroordeelde meìsjes, onder goedkeuring der ouders, zichzelve noodeloos en nutteloos te gronde richten, in het najagen van examen-eer, of in het overmatig-doen aan sport, of in het willen-offeren aan alle mogelijke mode-ideën van heden dit dieet, en morgen die gezondsheidskuur, dan zou ik willen, dat degenen, die méér dan zij, de verantwoording dragen van dit alles, de vaders en de moeders, zich eens den tijd

gunden een boek als dit met aandacht te lezen, waarin zoo eenvoudig-helder wordt uiteengezet, hoe dom en hoe onverantwoordelijk het is een meisje in hare ontwikkelingsjaren *overmatig* te vermoeien wáármee dan ook; in plaats van haar den tijd te gunnen tot het in zich opnemen van frissche lucht en vroolijke levensblije gedachten, totdat zij is opgegroeid tot een levenslustig gezondontwikkeld, (maar niet *geleerd*), jong meisje. -

Zeker, er komt een kentering! Dat constateer ik telkens opnieuw met blijdschap. Zij, die hunne toenmaals twaalf á veertienjarige dochtertjes met zooveel vuur en ijver toelieten het Hilda-van-Suylenburg-systeem, toen mevrouw de Jong van Beek en Donk het uitvond, in toepassing te brengen, ondervinden er nu reeds telkens de wrange vruchten van, op allerlei manieren, en de droeve slachtoffers zijn dientengevolge te talrijk, dan dat niet menig hedendaagsch opvoeder of ouder terugkomt van dat geëmancipeerde denkbeeld: laat het meisje maar haar gang gaan, en zich aan de studie wijden, of aan wat ook, want zij heeft recht op haar eigen-ik; - en bijtijds begint in te zien hoe zij, het meisje, vóór alles dient te worden opgevoed in haar eigen belang voor haar *toekomst*, waarin zij, tien tegen een, moeder zal worden, en waarin zij de wrange vruchten van een domme en verdwaasde opvoeding daardoor niet alleen aan zichzelve maar ook aan haar kind straks zich te laat zal beklagen.

Zoo b.v. is nu eindelijk door vele doktoren openlijk verklaard, als een uitgemaakte zaak, wat *ik* reeds van den begin af, waarop het fietsen een mode-woede werd, heb gezegd: Een jong meisje, in hare ontwikkelingsjaren, doet beter *niet* te fietsen, *om hare sexe.* - Natuurlijk, de doktoren durven gemeenlijk niet op tegen wat *het* publiek wil! Vóór eenige jaren was er hier in den Haag niemand, rijk of arm, die het zich niet tot een eerste modeplicht rekende te fietsen. Ik heb mij toen dikwijls afgevraagd hoe al die heel dikwijls verre van rijk-zijnde jongens en meisjes, uit den bescheiden middenstand, eigenlijk kwamen aan 't geld voor een fiets; - maar enfin, zij *hadden* er een! En, zei je dan aan haar vader of moeder, - want, elk schoolmeisje fietste óók natuurlijk: ‘Hoe is 't mogelijk dat Uw dochtertje dat wordt veroorloofd, want het *kan* niet gezond zijn voor een meisje in den groei, die houding, en die beweging’, dan kreeg je zonder mankeeren één zelfde verzekering: ‘Mijn dokter heeft er immers niets tegen.’ Maar nu, van lieverlede, is het fietsen een overwonnen standpunt geworden vooral bij de deftige klassen gehéél in onbruik rakend, en ziet, *nu* plotseling komen een heele verzameling doktoren, met hun naam er onder, per ingezonden stuk in ik weet niet meer wat voor blad betuigen, hoe zij fietsen voor jonge kinderen en niet-volwassen meisjes bepaald *onraadzaam* achten! - Op heel duidelijk uiteengezette gronden legt deze auteur van ‘De moderne moeder’ hetzelfde uit, en voegt er nog heel wat nuttige wenken aan toe, betreffende het verkeerde van te véél sport of te veel gymnastiek, zoo wel als het even zeer verkeerde van het kind maar per-se met ‘juf’ in de kinderkamer opsluiten, of uitsturen voor een opgepronkt en gehandschoend wandelingetje; - waarbij het arme wezen zich vooral niet mag vuilmaken natuurlijk, eerstens niet omdat juf-zelve daarvan den last zou ondervinden, tweedens omdat het niet ‘deftig’ staat, want, gekrulde haren en fijne lichte schoentjes, en met ontelbare strooken geplisseerde jurkjes zouden er door worden ontsierd.

O, indien moeders den wenk ter harte namen, haar hier gegeven betreffende de *beteekenis* van de opvoeding, juist reeds in de éérste kinderjaren, hoe zouden zij, - altijd indien zij echte moeders zijn, - de behoefte gevoelen zichzelve met wakend

oog te overtuigen van het wel en wee van haar kleinen, inplaats van die aan de eerste de beste gehuurde hulp over te laten:

De moeder, *die haar eigen kind zelf zoogt en opkweekt*, *begrijpt*, *dat ze 't eigendom is van 't kind*, *en dat het kind de vader is van den komenden mensch. De grond van veel wat zich openbaart wordt reeds in de kinderkamer gelegd - - -*. '*De hand*, *die de wieg schommelt regeert de wereld*', *zegt een Engelsch spreekwoord. - -*

Eilacy, hoe weinige der hedendaagsche, zoo druk met *andere* sociale nooden begane moeders begrijpen, hoe de *alleréérste* nood die is, waarin het hulpelooze, aan vreemde gehuurde hulp overgelaten kleine kind verkeert, omdat mama goedvindt het op de kinderkamer over te laten aan vreemde oogen, en ondertusschen zichzelve met eigen lusten en eigen genoegens bezighoudt! Neen, ik zal niet zoo onbillijk zijn te beweren, dat alleen hedendaagsche vrouwen zich schuldig maken aan dat euvel! Het *motief* dat de hedendaagsche 'intellectueele' moeder drijft

zichzelve buitenshuis de ontwikkeling harer 'ikheid' te gunnen, terwijl ondertusschen binnenshuis een andere kleine 'ikheid', (waarvan *zij* de verantwoording draagt), maar wordt overgelaten aan half-beschaafde, of onverschillige vreemden, het *feit* blijft hetzelfde, óók in vroegere dagen immers waren de moeders vele, die hare kinderen overlieten, juist in de éérste jeugd, aan bonnes, of kindermeiden, of, nog erger, kindermeisjes, die zelve nauwelijks de kinderschoenen ontwassen waren! - Uit mijn eigen geboorteplaats herinner ik mij, hoe een daardoor voor altijd ongelukkig-geworden, afschuwlijk-leelijk-mank-gaand meisje dat feit te danken had alléén aan de zorgeloosheid harer moeder, die haar liet dragen in haar prille jeugd door een twaalf- of dertienjarig 'boodschapkind', met het gevolg dat deze met den te zwaren last struikelde, en het arme wicht op hare armen, dat mèt haar viel, daarna voor altijd mismaakt bleef. Een ander insgelijks in mijn geboorteplaats voorgevallen nog droeviger geschiedenis is die van zulk een dìto kindermeisje, dat dagelijks met vijf *kleine* kinderen werd uitgestuurd, drie loopend, twee in den kinderwagen. Op een dag viel een dier laatste ongelukkigen eruit, en overleed nog denzelfden avond aan een hersenschudding! Natuurlijk kreeg het nog geen vijftienjarige boodschapmeisje het op haar dak, maar - aan *wie* was in den grond de schuld, aan háár, of aan de moeder? En, nog een derde voorbeeld uit lang-verleden dagen, dat ik in mijn eigen familie heb bijgewoond, is dat van een allesbehalve moderne, integendeel zéér ouderwetsche rijke moeder, voor wie echter uitgaan en diners vóór alles gingen, en die dientengevolge hare drie jongetjes steeds door een 'juf' liet verzorgen. Die jongetjes-zelf vertelden mij later, hoe juf hen gemakshalve, als zij hen moest 'mooi maken', om beneden bij mama vertoond te worden, een voor een boven op een stoel plantte, om zoolang op den volgenden, dien zij hielp, te wachten, uit angst dat zij zich anders zouden bevuilen. Zoo stonden zij daar uren lang als beelden, totdat het háár geliefde met hare toebereidselen klaar te zijn! Wie niet zweeg kreeg een klap! - Maar, veel erger dan dat alles is nog wat er door den omgang met vreemden, met onbeschaafde dienstboden en dergelijken, wordt misdaan aan de *ziel* van zulke heel jonge kinderen! - Zeg toch niet, dat het niet schaadt als zij nog zoo héél klein zijn! Sla er liever 'de Moderne moeder' eens op na, en lees wat al verstandige dingen deze dienaangaande zegt, indien gij mij, 'die immers geen moeder ben', niet wilt gelooven! Ook de hoofdstukken over kleeding, over corsetten, over hygiene, over de plicht der vrouw zich bekoorlijk voor te doen, in één woord, al het vele behartenswaardige wat deze 'Moderne Moeder' aan opvoedkundigs bezit, beveel ik ter lezing aan! Twee dingen, die mij bijzonder troffen, moet ik nog aanhalen, vóór ik eindig. Het eene betreft het chapiter: houding. Met een paar afbeeldingen wordt aangetoond hoe een meisje wèl en hoe zij niet moet staan! Zeg toch niet, zooals heden ten dage zoo dikwijls geschiedt: dat is alles maar onnoodige ijdelheid! Terecht wijst de auteur erop, dat déze soort ijdelheid *noodwendig* is integendeel, tot behoud van gezonden van geluk beide. Hoe honderden malen heb ik reeds-oudere vrouwen, juist hier in Holland, niet hooren klagen: 'Ik begrijp niet dat mijn japon altijd van voren zoo kort wordt na een poosje'. - Past zoo'n dame dan in een winkel, dan bemerkt soms de coupeuse timide-voorzichtig: 'Mevrouw is van lijf nogal zwaar'. Maar, let nu eens op het figuur in 'De Moderne moeder', dat aantoont hoe het meisje *niet* moet staan, en gij zult dadelijk zien dat in *die* slechte gewoonte negen van tien der hollandsche meisjes vervallen: de buste vooruit, 't lichaam achterover! *Dat* geeft dan

later een te zwaar lijf, en daardoor een van voren tippende japon. - En het tweede wat ik nog wil aanhalen is het onderwerp: ‘Kookkunst’.

‘*Elke huismoeder zou haar familie een dienst bewijzen als ze een cursus in de kookkunst meemaakte*, *al was het maar alleen om de eentonigheid van het menu*, *speciaal in het plantaardige gedeelte daarvan*, *te veranderen.*’

Ik dacht bij de lezing van die ware woorden aan het meer en meer in gebruik komen van pension-leven, van in restaurants maar gauw-gauw wat gaan gebruiken, van het zich door den kok een maal laten thuis brengen, gelijk men hier in den Haag ook reeds inrichtingen van de laatste soort veelvuldig telt. Alles goed en wel voor eenzamen, of voor hen die uit armoede niet anders kunnen, maar *niet* voor huismoeders wien het om het wel en wee van haar gezin is te doen. - Een mijner kennissen trouwde, lang geleden, een rijken man. Het was toen een mode naar de kookschool te gaan, en de vraag werd haar daarom gedaan op een afternoon-tea: ‘Ga jij nu ook niet koken leeren?’

Waarop zij het voor haar gebrek plichtsbesef m.i. teekenende antwoord gaf:

'Och wat! Ik kan nu voortaan immers hoog loon betalen aan 'n keukenmeid; wat behoef *ik* er dan zelve verstand van te hebben?' -

Zóó'n huishouden *kan* nooit gezellig of verstandig-ingericht toegaan. Want de huisvrouw is dan *afhankelijk* van haar keukenmeids eischen en grillen. Een andere rijke kennis van mij verheugde zich eveneens in zoo'n hoog-loon-exemplaar, met het gevolg dat zij in haar eigen keuken niet mocht komen, - vertelde ze mij zelve. Dan werd de keukenprinses kwaad. En *zij* had nu eenmaal verstand van koken; dus bleef mevrouw maar uit haar nabijheid' - Welnu, zulke meisjes, die aldus trouwen, zijn veel meer de slachtoffers harer moeders, dan dat zij zelve hare eigene oppervlakkigheid helpen kunnen!

Laat mij ten slotte nog wijzen op het allerliefste titelblaadje, van moeder en kind, waarmede de uitgever dit wezenlijk voor elke vrouw behartenswaardige boek sierde; vooral het kindje is snoezig om aan te zien.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Een behartenswaardig boek.

> **Het kind** door **Louise Stratenius,** (uitgever H.J. van de Garde en Co., Bommel, *2e druk*).

Mijn aandacht werd door anderen gevestigd op den bijzonder-behartenswaardigen inhoud van dezen roman, die zijn belangrijkheid allerminst ontleent aan het nu en dan vrij-onhandig-in-elkaar-gezette verhaal dat hij bevat, maar wèl, en dat in hoóge mate, aan de van diep-doordenken-getuigende waarschuwing tegen hedendaagsche plichtsverwaarloozing, waarvan hij getuigt.

Waarschuwen tegen *plichtsverwaarloozing* onder den schijn van *plichtsbetrachting*, ziedaar, kort saamgevat, de bedoeling van de schrijfster; tot dat doel schilderde zij in hare hoofdpersonen, de heer en mevrouw Vervoorden, geen zelfzuchtige, plichtvergeten, egoïste ouders - zooals er helaas óók zoo vele zijn - maar oprechte van allerlei menschlievende, de maatschappij hervormen-willende ideeën bezielde menschen, wier tijd en wier leven echter zoo geheel en al in beslag wordt genomen door het zich aan al deze, op zich zelf beschouwd, heel fraaie denkbeelden opofferen, dat zij absoluut voorbijzien hun naastbijliggende, dagelijks-wederkeerende plicht van de ziel van hun *kind* gade te slaan, van dat kind een zonnig en vreugdevol bestaan te verzekeren; - zoodat het ten slotte, door de zonde van die zich zoo braaf en nobel aan 'de' menschheid gevende ouders, wordt opgevoèd tot een slecht en leugenachtig man. -

De eeuw van het kind! Hoe dikwijls reeds heb ik geprotesteerd tegen deze aanmatiging van hedendaagsche menschen, die beweren, dat ze zoo extra veel doen voor de opvoeding, de hygiëne, den gelukstaat van 'het' kind, terwijl zij ondertusschen vergeten te beginnen met het begin, van namelijk hunne eigene kinderen dat te geven, waarop deze voor alles recht hebben: een goede, zorgvuldige, dagelijks bestudeerde leiding, gepaard aan een vriendelijk gezellig thuis. Hoe *kan* er iets terecht komen van een jongen of meisje, die dag aan dag alleen is met meiden of juffrouwen, omdat

mama vergadert, en papa uit is, die daardoor nooit gelegenheid heeft zijn kinderhartje vertrouwelijk uit te storten, met al het leed en al de vreugde die er in woont, die, dientengevolge blijft voor zijn eigen vader en moeder een gesloten boek! - Omdat zij, - laten de redenen nog zoo 'nuttig' zijn, toch is het een *schande* - geen tijd vinden thuis te zijn, en hun kind gezelschap te houden. - - Wat ik aldus telkens en telkens weer heb herhaald: er is geen grooter vernedering van de vrouwentaak, van de moeder-plicht, dan het te doen voorkomen, - zooals heden ten dage mode is, - alsof de gehuwde vrouw *buiten* haar gezin eigenlijk recht nuttig kan zijn voor het algemeen, want integendeel *in* dat gezin, *in* de opvoeding ervan, ligt hare grootste en veel-omvattende nuttigheid, datzelfde wil nu Louise Stratenus aantoonen met haar roman, evenals ook onlangs (- Gode zij dank komt er een omkeer) - Cornelie Noordwal iets dergelijks in humoristischen trant uitwerkte in haren roman: De tweede mevrouw Garvliet, - in de geheel met haar *ware* plichten in het ongereede-geraakte 'nuttige' moeder der ongelukkige Agaatje en haar broertjes en zusjes.

Laat de vrouw geestes-arbeid verrichten, zij is er toe bekwaam. Laat haar strijden voor maatschappelijke belangen; men zal haar gaarne het oor leenen, zelfs al volgt men hare wenken niet op; laat haar uitblinken in alles, indien zij zich daartoe geroepen gevoelt, maar laat haar dan ook den moed, de zelfverloochening bezitten eenzaam haar weg te vervolgen, ongehuwd te blijven, nooit moeder te zijn. De allerheiligste arbeid van ouders is die, welken zij aan hun

kind besteden; verwaarloozen zij dien, *dan worden zij misdadig*, *komt de verwoeste toekomst hunner zonen en dochters over hun hoofd; want in hun ouderlijk huis is de kiem te vinden van hun later geluk of onherstelbaren ondergang.*

Zoo er ooit woorden zijn geschreven ter behartiging waardig, dan zijn het wel déze, juist in ònze dagen van 'De eeuw van het kind', waarin ik U de Haagsche moeders bij tientallen zou kunnen aanwijzen, die precies evenzóó 'nuttig en zelfopofferend' leven als mevrouw Vervoorden uit den roman van Louise Stratenus, 's ochtends al vóór het ontbijt vroeg opstaande, omdat zij dan reeds beginnen met brochures schrijven en couranten lezen, maar geen tijd hebbende dientengevolge om haar eigen kinderen *bij* dat ontbijt een gezellige, vriendelijke, zorgvuldige moeder te zijn, den ganschen dag vervuld met allerlei maatschappelijke verbeteringen van kindervoeding en kinder-kleeding en zuigelingen-sterfte-wering, en wat niet al, terwijl ondertusschen de eigen jongens en meisjes eenzaam aan de koffie-tafel of op de kinderkamer zitten, zonder ander gezelschap om hun hart bij uit te storten dan de meiden of de juffrouw, zonder behoorlijke leiding, zonder één van al datgene waarvoor die nuttige mama's ten behoeve van 'het algemeen' zoo vlijtig arbeiden.

Nog ligt het me in het geheugen het congres voor Kinderbescherming, waar een der meest toegejuichte spreeksters eene dame was, wier eigen kleine meisje ondertusschen, in een andere stad, ziek lag aan typhus. De moeder vond zichzelve zoo bróódnoodig om op een congres te spreken voor het heil der kinderen in het algemeen, dat zij volstrekt niet stilstond bij de verlatenheid en van liefde verstokenheid harer eigen kleine meid thuis, die het maar moest stellen *zonder* liefde. - Nog herinner ik mij de tentoonstelling van vrouwenarbeid, toen ik o.a. mede vergaderde met een dito nuttige dame, die, als zij kwam aandraven, met satisfactie vertelde, hoe zij gauw, gauw, de boterhammen voor hare kleine kinderen had gesmeerd, eer zij was weggedraafd. Ze opeten zonder haar konden ze immers zelf wel! Nu is een dier twee bloeiende kleine meisjes reeds lang dood, en ik heb mij dikwijls afgevraagd: zou die moeder thans nimmer betreuren àl de oogenblikken, welke zij haar had *kunnen* geven, inplaats van op die tentoonstellingsvergaderingen een rolletje te wollen spelen, waarvoor in hare plaats honderden ongehuwde gezinlooze vrouwen te vinden waren geweest.

Dat zijn maar een páár grepen uit de werkelijkheid, om U te bewijzen dat Louise Stratenus geenzins overdrijft, wanneer zij teekent het eenzame-te-gronde-gaan dier kinderziel van Koert, terwijl zijn ouders links en rechts menschen willen redden, en de maatschappij willen verbeteren, maar intusschen niet begrijpen hoe hij-in-de-eerste-plaats recht heeft op hun aandacht, hun belangstelling, hun zorg, hoe het b.v. eenvoudigweg *slecht* is op reis te gaan om congressen tegen Blanke-slavinnen-handel te bezoeken, wanneer thuis een klein eenzaam jongetje smacht naar liefde, hoe het *slecht* is, om 'nuttige' redenen, het geheele St. Nicolaasfeest te verwaarloozen, terwijl ondertusschen dat kleine eenzame ventje op dien dag hunkert naar wat vreugde en wat zonnige blijheid; *slecht* - omdat een kind *recht* heeft op onophoudelijke belangstelling en liefde en teederheid, juist van zijn *eigen* ouders, wil hij wezenlijk een goed en gelukkig mensch worden.

Laat mij U nog één bladzijde overschrijven, die de gezonde, de niet luide genoeg te verkondigen denkbeelden van Louise Stratenus wezenlijk magnifique teekent:

Heeft het U niet getroffen, *hoevele zenuwlijders er thans zijn?*

.... Het zou dwaasheid zijn alle zenuwpatienten te rangschikken onder de kinderen, die slecht werden opgevoed. Maar wel het meerendeel hunner. Vroeger was het reizen zoo moeilijk dat de ouders thuis bleven bij hare kleinen. Het familie-leven werd in eere gehouden; eene wereldsche vrouw was in ons land eene uitzondering, men zag met minachting op haar neer. De jonge hersenen werden niet overstuwd met wetenschappen, die in hun volgend leven nooit te pas komen. Vroeger schreef men op enkele boeken: 'La mère n'en permettra pas la lecture à sa fille.' Heden kan men zeggen: 'La fille n'en permettra pas la lecture à sa mère.' Dat alles heet vooruitgang, geloof ik, in mijne oogen is het de ineenstorting van alles. Verweekt, ontgoocheld, zonder herinnering aan liefde in het ouderlijk huis, gaat de volwassene het leven in; is het wonder dat de strijd hem te zwaar is. Nooit zijn er zoo vele zelfmoorden voorgekomen, nooit heeft het jonge bruidje zoo weinig de roeping der vrouw verstaan. In de allereerste oneenigheid herinnert zij zich wat de zielemoordende boeken onzer dagen haar hebben verteld: dat er geen liefde bestaat, dat er slechts hartstochten heerschen, even spoedig uitgedoofd als ontvlamd. Na verloop van enkele maanden

is zij onverschillig geworden voor haar echtgenoot, of heeft zij hem leeren verfoeien. Zij betreurt het reeds, niet meer vrij te zijn. Waar zijn de jonge vrouwen die een trots stellen in haar linnenkast, in hare provisiekamer, in haar koper? Dat zijn slechts details - zult gij zeggen - neen, de zorg voor dit alles deed de vrouw leven voor haar gezin; de groote wasch, de inmaak, de slachttijd waren oogenschijnlijk slechts prozaische dingen. - - Ja, het is dichterlijk voor de zijnen te zorgen, ook in de eenvoudigste bijzonderheden, en de vrouw, die dat heilige recht vrijwillig prijsgeeft, is de zenuwlijderes morgen. Onze grootmoeders brachten zonder klagen twaalf zonen en dochters groot; onze vrouwen van heden zuchten en kermen onder den last van één kind; zij worden half krankzinnig van de taak een tweetal dienstboden te besturen. De ouders leeren hunnen kinderen niet meer leven. Zij zenden hen de wereld in zonder geloof, zonder liefde, zonder hoop, zonder macht van toewijding,

Neen, alweder zeg niet: hier overdrijft de pen der schrijfster. Want, weerklinkt niet, op hetzelfde oogenblik nog waarop ik dit artikel schrijf, heel den Haag van het geruchtmakend schandaal uitgevoerd door eene precies aldus grootgebrachte algemeen-hier-bekende jonge vrouw, wier vader en moeder juist zoo met haar deden als de hedendaagsche ouder-typen hierboven geschilderd, en wier kortstondige huwelijks- en moedervreugd eindigde in een tot hare schande uitgesproken scheiding - waarbij - wegens haar wangedrag - het kind den vader bleef, en men er voor haar zelve eigenlijk blij om moest zijn dat de dood haar kort daarna plotseling wegrukte. Indien het niet gold een *zoogenaamd* uiterst verstandigen vader, maar een doortrokken van allerlei moderne verstands-ideeën, en die dáárnaar zijn dochter heeft opgevoed, haar zoo jammerlijk levenseinde zou niet zooveel beteekenen vóór de hierboven aangehaalde waarschuwende woorden van Louise Stratenus. Maar nu getuigt ook dit levenswerkelijkheid-verhaal te méér, *hoe* zéèr zij gelijk heeft, hoe groot een onrecht er wordt gepleegd, in naam van hedendaagsche *zoogenaamd* verstandige opvoedingstheorieën, aan de *ziel* der kinderen - welke men het leven injaagt zonder iets om op te steunen, zelfs geen herinnering aan huiselijk geluk. Want immers - heeft niet die jonge-vrouw-zelve, vóór zij stierf, goedgevonden haar treurig liefdeloos thuis-bestaan nog te vereeuwigen in een tooneelstuk - waarin vader en moeder en zij-zelve en de haren zijn uitgebeeld. Zoodat er uit blijkt met *welk* een gemis aan een liefdevol thuis zij het leven inging! - Zóó gaat het tegenwoordig. Alles wordt gedaan voor het publiek, voor de massa, maar, hoe veel méér er zou worden bereikt door een individueel vóórbeeld, van zelf-gelukkig-maken in *eigen* huis den manen de kinderen, hoe weinigen begrijpen dat heden ten dage! En dan is het gevolg het lot van zulke jonge vrouwen als de hierboven aangehaalde die óók een kind nalaat!

Dat is het, *dat* gevaar waartegen Louise Stratenus met klem en overtuiging te velde trekt in haar roman - waarin zij allerlei verschillende kinderleventjes wist te vervlechten, - dat van armen en van rijken, van bedorvenen en van verwaarloosden. - Zeker, zij is soms te ver gegaan, zij overdrijft als romanschrijfster, en zondigt daardoor tegen de werkelijkheid. Maar men moet haar boek daarom ook niet lezen als een verhaal - maar alleen als een getuigenis. Als zoodanig is hare schildering van het leven en doen der het zoo goed meenende Vervoordens een beeld uit het werkelijkheidsleven van den Haag en andere groote steden gegrepen; - evenals haar vereenzaamde, op zijn vrije middagen door de 'nuttige' mama verlaten Koert een geheel wàre greep is uit wat wij dagelijks kunnen zien om ons heen van zulke rijke, toch in den grond zoo arme kindertjes - die geen jeugd, geen zon, geen blijheid

hebben, met wien het gaat, zooals mij eens de kindermeid eener nimmer thuis te vinden, heel-gefortuneerde familie antwoordde: ‘Wilt U wel gelooven, freule, dat wij, de keukenmeid en ik, altijd zeggen: ‘Wat hadden wij het thuis beter en prettiger dan deze voorname kindertjes, die altijd aan *ons* zijn overgeleverd! *Want wij hadden tenminste een thuis!*’ -

Behartenswaardig voor ouders, die met geweld van hun kind een ‘dame’ willen maken, - en die zijn er óók zoo heel velen - is ook de levensgeschiedenis van Marietje, het kruideniers-dochtertje, dat op de Antwerpensche kostschool geheel vernuffigt en verleugent, en, uit valsche schaamte, hare medeleerlingen wijsmaakt een generaal tot vader te hebben. En hoe gevoelig klinkt daartusschen dan nog haar antwoord aan het gebochelde meisje, uit dien eersten tijd toen zij nog onschuldig en onbedorven was: ‘Moeder heeft mij altijd geleerd, dat in een bult engelen-vleugelen zitten, en dat *ik* voor gebochelde menschen heel lief moet zijn.’ -

Ik dacht daarbij aan hetgeen ik-zelve heb bijgewoond, in eigen familiekring, bij een o zoo orthodox-geloovige bloedverwante, waar de jongste dreumes werd gevraagd, bij wijze van algemeen amusement: 'Hoe doet Keesje van 't spoor?' En dan, onder 't gegichel der oudere broers en zusters, en van de 'vrome' moeder-zelve, begon het kind, zoo mank als het maar kon, met een krom ruggetje, door de kamer te waggelen! - Wéér een vóórbeeld hoe kinderzielen, door onverstandige en domme ouders, worden verflenst en verontreinigd! Dáárom vertel ik het. - Waarlijk, een boek als dat van Louise Stratenus moest door de geheele pers luide worden toegejuicht, moest door èlken opvoedkundige met de meeste instemming gelezen worden, bovenal moest het op tafel liggen bij elke moeder die hedendaagsche uithuizige neigingen in zich voelt. Helaas! Zoo behoorde het te zijn! Maar het tegendeel is het geval. Wie tegen den stroom oproeit heeft altijd een ondankbaren arbeid. Alleen de kleine minderheid zal een boek als *Het Kind* waardeeren en toejuichen. Ik voor mij stel er een eer in mij-zelve tot die minderheid te rekenen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Varia.

I.
Eigengerechtigheid.

In de godsdienstoefening van Zondag-morgen, bestemd ter bevestiging van ds. Molenaar als predikant te Dordrecht, door ds. Keller, zei deze bij het aanbevelen van de collecte voor de armen: 'Gij kunt mildelijk geven, want, naar ik hoor, zal er bij dominee Zillinger Molenaar niet meer gecollecteerd worden voor het bijzonder onderwijs. Ook onder mijn prediking behoeft ge voor dit doel niet meer te geven. Wel ben ik zeer voor christelijke scholen, maar dan moeten die ook christelijk zijn met Gereformeerde onderwijzers) . En, uitgenomen den voorlezer, zie ik er nooit een onder mijn gehoor. En de Heere deed dien voorlezer, op grond zijner overtredingen, reeds bloed uit den neus stroomen. Moge hij door dit bloed beter zien op het bloed dat reinigt van alle zonden, en nader gebracht worden tot den troon der genade.'*

(*Deze voorzanger, christelijk onderwijzer, die zich al eens bij den kerkeraad beklaagd heeft over ds. Keller's uitlatingen aan zijn adres, is herstellende van ernstige neusbloedingen, welke hem zeer verzwakt hebben.*)

(Haagsche courant).

Hoe hoogmoedig moet het er uitzien in het hart van zulk soort 'christenen', die van God zulk een voorstelling durven maken, - alsof Hij iemand laat ziek worden omdat hij (volgens de opvatting van ds. Keller) niet braaf genoeg is! Heeft deze man-Gods soms geconfereerd over de 'overtredingen' van den voorlezer met 'zijn' God, dat hij zoo precies weet wáárom de man, christelijkonderwijzer, neusbloedingen heeft gekregen tot zijn straf?

*) Noot van mij.
Dus, alléén de 'gereformeerden' zijn christenen, volgens dezen kenner van God! Och arme, wat zal God hem uitlachen!

Waarlijk, als 't niet zoo treurig ware, dat de menschen, onder het mom Christendom, elkaar aldoor het leven verbitteren en vergallen door beleedigingen in 't openbaar, 't zou zijn om het uit te schateren van 't lachen.

Ik moet trouwens erkennen - daar ik goederlachs ben - dat ik-voor-mij 't *heb* uitgeschaterd, toen ik dat verhaal las, zoodat ds. Keller althans die goede daad deed door zijn ‘christelijke’ toespraak, dat hij *mij* 'n onverdeeld vroolijk moment heeft bezorgd.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Koninklijke genoegens.

De hertenvangst in het Koninklijk park.

Deze, reeds eerder aangekondigde hertenvangst, is gisteren met succes gehouden. Zondag arriveerde een hofjager uit Dobbin, met een groote hoeveelheid netten, voor dezen vangst benoodigd. Onder zijne leiding werd des nachts te 12 uur begonnen over grooten afstand deze netten te spannen van den Amersfoortschen straatweg een eind het Koninklijk park in. Dit was noodig, om de herten, die des avonds naar de voederplaatsen trekken, het in den vroegen morgen terugkeeren naar het binnenste der bosschen te beletten.

Een tweede afzetting met netten had een paar kilometer verder plaats.

Des morgens te 9 uur werd met het vangen begonnen. Een aantal drijvers gingen behoedzaam voort, andere mannen waren bij de netten verdekt opgesteld, de bevelen opvolgende van den leider der jacht, die uitstekend met dit werk op de hoogte bleek te zijn. De herten bemerkten al gauw, dat hun een hinderlaag was gespannen, en als dol renden de dieren òf hun ondergang tegemoet, òf zij keerden zich rechtsom, de drijvers tegen, die wel een pasje op zijde wilden voor

de hollende dieren. De netten waren van boven strak gespannen, beneden lieten zij ruimte over. Kwam een hert in het net, dan lag het daar beneden als in een zak gevangen. Onmiddelijk sprongen dan eenige mannen toe, want het dier begon direct capriolen te maken. Met vijf man was men dan het gevangen dier meester; vier grepen het op aanwijzing onder bij een der pooten, terwijl de vijfde den kop in bedwang hield. Zoo droeg men dan den buit gemakkelijk naar een der hokken, voor vervoer, of men gaf het weer de vrijheid.

Er werd natuurlijk van alles gevangen, en alleen de hinden waren aangewezen; groote hertebokken werden weer losgelaten. Liet men zoo'n hert los, dan maakte men wel meteen uit de voeten te komen, want dan was zoo'n beest lang niet gemakkelijk. Vóór het hok werd het hert op zij gelegd, dat, als het opsprong, vlak voor zijne gevangenis terecht kwam, waar het ingeduwd werd. In het geheel werden 25 dieren gevangen, waarvan 12 werden vervoerd naar Hoenderloo. Z.K.H. Prins Hendrik woonde tot den avond toe deze jacht bij, zoo ook eenige heeren der hofhouding, de dd. jagermeester Tutein Nolthenius, en de heer Kröller en genoodigden. Van interessante momenten werden door een der heeren der hofhouding kiekjes genomen. Eenige koetsiers van de Koninklijke rijstal maakten 's middags nog een charge door de bosschen, om de herten nog wat op te schrikken. terwijl een eerste koetsier den geheelen dag dienst deed als ordonnans tusschen de verschillende posten; deze had een drukken dag, want er viel nog al eens wat te berichten.

Al de aanwezige heeren toonden hunne groote tevredenheid over deze jacht, zeker de eerste in ons land.[*)]

Des nachts werden de gevangen dieren per as naar Hoenderloo overgebracht. Als een bijzonderheid melden wij nog, dat een der dieren, pas opgesloten, met geen geweld weer uit zijne kooi was te krijgen, toen bleek dat een verkeerde was gevangen.

(Telegraaf.)

- Ik vestig met verontwaardiging de aandacht op dit soort van m.i. al heel wreed tijdverdrijf, voornamelijk omdat er met zulk een nadruk wordt bij vermeld, dat het zeker ‘de eerste in ons land is’ en dat een ‘hofjager uit Dobbin’ is gearriveerd om dit laffe vermaak ten onzent te dirigeeren. Mij dunkt, het zou beter zijn indien *dergelijke* duitsche gewoonten, plus de er aan verbonden Dobbinsche hofjagers, bleven waren zij waren, en niet ten onzent werden geïmporteerd. Er zijn koninklijker genoegens en koninklijker gedragingen beide, dan zulke dierenplagerijen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Zie het artikel. De Moderne Moeder.

In normale gevallen behoudt de onderwijzeresmoeder genoeg tijd voor haar gezin. Men vergelijke haar niet met de afgewerkte fabrieksarbeidster.

Te weinig rekening hield de heer de Wilde, meent de redenaar, met de omstandigheid, dat de huishoudelijke bezigheden voor de vrouwen zoo zeer zijn verminderd. Alleen op haar gezin aangewezen zou zij zich vervelen.

*) Noot van mij.
Bah! Bah!

(*Haagsche Courant*).

De discussie, waaraan deze woorden zijn ontleend, was tusschen de heeren *de Wilde* (anti-revolutionair) en *Ketelaar*, die, op uitnoodiging van het verbond van Vrouwenkiesrecht, de questie van het al-of-niet-ontslaan van gehuwde onderwijzeressen besproken hebben. De heer de Wilde, als antirevolutionair en rechtzinnig man, verklaarde zich vóór het neerleggen van haar beroep door dergelijke dames; de heer Ketelaar was er daarentegen tegen. En, wat mij onder zijne argumenten trof zijn de hierboven aangehaalde, door mij gecursiveerde woorden.

Alleen op haar gezin aangewezen zou zij, (*de moeder*) *zich vervelen.*

Zòò weinig begrip heeft dus deze voorlichter des volks van de veel-omvattende taak van een opvoedster en huismoeder, dat hij, in haar niets anders ziende dan een soort naaiende en kokende huis-slavin, van meening is, dat, met het vergemakkelijken dezer huiselijke bezigheden, de *taak* der vrouw als echtgenoote en moeder een 'vervelende' is geworden, niet voldoende om haar gedachten en haar tijd te vullen. Laat hij eens informeeren bij elke haar man in zijn werk en leven bijstaande echtgenoote, bij elke zich aan de zorg en de opvoeding, aan de lusten en de lasten van haar kinderen wijdende moeder, of zij zich 'verveelt', omdat zij geen bezigheden buitenshuis heeft,... dan wel tijd te kort schiet. - Of, beter nog voor iemand van *zijn* richting, laat hij kennis nemen van het 'gebed' door dr. Alice Salomon vertaald uit het Engelsch, en dat onlangs verscheen in: Der Heimarbeiter:

'*Wenn es notwendig ist*, *dass unsere Frauen den Männern gleich arbeiten und erwerben*, *so*

hilf uns, dass wir trotzdem weiter in ihnen die Mütter der Zukunft achten und verehren.

Wenn sie sich nach Liebe und der schönen Freiheit eines eigenen Heims sehnen, gib ihnen, dass diese reinen Wünsche zu rechter Zeit Erfüllung finden.

Uns allen gib Weisheit und Willenskraft, damit unser Familieënleben nicht die weibliche Innigkeit und die mütterliche Liebe entzogen wird, die stets die rettende Kraft und der Ruhm unseres Landes gewesen sind.

Deze *werkende* vrouwen zijn er van overtuigd dus, dat die arbeid buitenshuis hen aftrekt van hunne vrouw- en moeder-plichten, maar meneer Ketelaar - van wien men zich afvraagt onwillekeurig met *welk* soort vrouwen, die zich in haar gezin 'vervelen' hij gewoon is om te gaan - schijnt van een hoogere opvatting van het vrouw-bestaan dan als dat der werkster en kookster (èn bevredigster van lijfsbegeerten van haar man) geen flauwe notitie te hebben. Zoodra de vrouw van die materieele zorgen eenigzins is ontslagen 'verveelt' zij zich volgens hem in haren schoonsten, hoogsten, mooisten werkkring, een die haar verheft boven wèlke staatbetrekking of kunstroeping ook, omdat zij immers het is, die vormt de toekomst, het toekomst-geslacht, juist zij, veel meer dan de vader, als zijnde de *opvoedster* van het gezin.

Och arme! En zoo iets heet dan 'vooruitgang'!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Vrouwengedoe.

Voor den president der rechtbank werd hedenochtend 10 uur in kort geding gepleit in de navolgende zaak:

Van mejuffrouw Anna Polak, directrice van het Nationaal Bureau voor Vrouwenarbeid, werd door mejuffrouw E.C. Holtius, een der vier bestuursleden, die in de algemeene vergadering der Nationale Vereeniging voor Vrouwenarbeid van September jl. haar ontslag hadden genomen, en die 1e-secretares dier vereeniging was, gevorderd afgifte der ledenlijst van die vereeniging, in hoofdzaak op grond dat zij in haar hoedanigheid van 1e-secretares een ledenlijst onder zich had, en die bijhield; dat zij die lijst uit welwillendheid en tot wederopzeggens toe had afgestaan aan mej. Polak, doch dat deze weigerde die lijst terug te geven; dat eischeres, aan wie was meegedeeld dat zij op 1 November jl. als secretares was afgetreden, deze lijst in verband met een reglementaire bepaling, binnen 14 dagen na haar aftreden ter beschikking van het bestuur moest stellen, en dit persoonlijk wenschte te doen; dat zij door de onrechtmatige achterhouding dier lijst schade leed, en dat op grond van een en ander een onverwijlde voorziening noodig was. Zij vorderde mitsdien afgifte van de bedoelde lijst, zoo noodig met den sterken arm, en f 100 schadevergoeding per dag, voor iederen dag dien gedaagde na de beteekening van het vonnis daarmede in gebreke zou blijven.

Mr. Joh. J. Belinfante, advokaat alhier, trad voor gedaagde op, en betoogde in hoofdzaak dat de pres. onbevoegd was van een vordering kennis te nemen, o.m. omdat in kort geding geen uitspraak kan worden gevorderd van den president, die

gelijk staat met een einduitspraak in de zaak ten principale, *d.i. het geschil*, *dat partijen verdeeld houdt; dat de dagvaarding nietig was*, *omdat daaruit niet duidelijk bleek wat eigenlijk het geschil ten principale is*, *en van welke loonlijst nu eigenlijk afgifte gevorderd wordt; dat de verordening niet-ontvankelijk was*, *o.a. omdat hier in privé gedagvaard is; en dat in elk geval de vordering moest worden ontzegd*, *aangezien de gestelde feiten geen van alle juist waren.*

(Haagsche Courant).

Wat heb ik U honderden malen al gezegd, lieve lezers, dat het einde, (en somtijds al het begin) wordt van èlk vrouwengedoevergadering en comité-gespeel, etc: ruzie, en nog eens ruzie! - Mijnentwege, zoolang de dames dat afmaken op hare koffie-kransjes of avond-kwaadspreekerijtjes onder elkaar. Dat kost geen geld, niet waar? Maar, sedert de ‘nuttigheid’ en de ‘zelfopoffering’, en, weet ik al wat meer, er bij zijn te pas gekomen, sedert wordt er van alle kanten voor dit of dat schoone en edele doel geld-bijeengebracht, en... 't ‘ontwikkeld’ damesbestuur verkwist het aldus bijeengebrachte dan aan gekibbelgeschiedenisjes. Juist dat Nationaal Bureau voor Vrouwenarbeid-ruzietje vind ik daarvan een erin-slaand voorbeeld. Dat Bureau toch is met groot nuttigheidsvertoon opgericht van het met zooveel drukte en moeite bijeengegaarde geld van de Vrouwen-arbeids-tentoonstelling overgebleven. ‘Nu zou je eens wat zien.’ ‘Wat extra-nuttigs!’ *Ik* heb nooit anders ervan gezien dan statistieken en verslagen en al maar door statistieken en verslagen! En verder heb ik (onder 't bestuur van Juffr: Jungius, want

hoe 't nu is weet ik niet) vele klachten gehoord, dat de nuttige Bureau-dames haar schel hadden afgebonden om, bij het statistieken en verslagen maken, niet gehoord te worden door om hulp en raad en inlichtingen vragende hulpzoekende vrouwen, die, in hare naiefheid, meenden dat er nu *wezenlijk* iets in háár belang, voor háár werkelijk nut, was opgericht.

En nu zijn de bovenvermelde 'nuttige' dames al zóó ver, dat ze voor de rechtbank komen kibbelen in het openbaar! En dat de verdediger van de beklaagde, mr. Belinfante, de door mij gecursifeerde woorden uitspreekt, namelijk dat 'de gestelde feiten geen van alle juist waren.' - M. a.w. de 'nuttige' Dames zitten elkaar flink in het haar!

Vermakelijk! Vermakelijk!

En dáárvoor, voor zulk typisch vrouwengedoe, dragen nog steeds honderden vrouwen in den lande, die het nauwelijks missen kunnen, in hare goedgeloovigheid een steentje bij. Laten zij het toch *of* voor haar ouden dag bewaren, *of* geven aan 'n arme, nooddruftige ziel. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-angelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Freddy G. te B. - Het spijt mij zeer, dat ik Uw brief niet eerder heb kunnen beantwoorden. De zaak waarop gij reflecteerdet was reeds in orde gekomen; die dame heeft mij thans geschreven dienaangaande; bovendien zult gij wel begrijpen,

dat ik iemand, die *ik* niet *ken*, toch nooit openlijk zou willen aanbevelen voor 't een of ander, want daarmede zoude ik een verantwoording op mij nemen, waartoe ik geen recht heb. Indien gij dus *zelve* een ingezonden stukje in de Lelie wilt zetten, waarin gij U aanbiedt tot het door U beoogde doel, dan kan dat kosteloos geschieden, natuurlijk slechts éénmaal. Indien de door U genoemde familie U daarin zou willen recommandeeren vooronderstel ik dat U dit een aanbeveling zal zijn; ook dunkt mij, in de kringen van zijn richting, de dáár zoo algemeen bekende naam van Uw schoonvader. Echter veroorloof ik mij, nu gij mijn raad vraagt, U te doen opmerken dat de plaats uwer inwoning allicht een bezwaar zal zijn tegen het verkrijgen van een pensionaire als gij bedoelt, daar voor dit genre uitteraard grootere plaatsen, met velerlei soort inrichtingen en scholen, wordt verlangd. Mij kwam, Uw brief lezend, een Engelsche dames-bijverdienste in den zin, die misschien in uw geval in aanmerking komt, daar ik uit uw brief begrijp, dat Uw echtgenoot over dag zijn werk heeft, en bovendien Uw moeder ook nog thuis is voor huiselijke bezigheden. Gij zoudt U namelijk in de plaats uwer inwoning kunnen beschikbaar stellen voor het tijdelijk passen op de kinderen, van moeders, die b.v. 's middags uit willen gaan, visites-maken, of iets dergelijks. Ik bedoel niet een geregelde verbintenis, maar een aanbod uwerzijds om, indien zij U b.v., des ochtends laten weten of gij dan en dan ten hunnent kunt zijn, voor zoo of zoovele uren, U daarvoor beschikbaar te stellen. Den prijs zoudt gij moeten vaststellen per middag, of per uur, al naar gelang dat het meest in den smaak valt. Vindt gij een moeder, die U b.v. *geregeld* haar kind toevertrouwt, voor wandelen of voor toezicht, om welke reden dan ook, dan zou dat natuurlijk des te voordeeliger zijn, en ik zou zeggen: door het eerste komt zoo licht het tweede. Ik weet dat in Engeland beschaafde dames aldus dikwijls worden gebruikt, omdat menige moeder niet altijd gelegenheid heeft bij haar kinderen te zijn, en ze toch niet gaarne overlaat aan de meid-alleen of aan een kindermeisje. Ook in seizoen-plaatsen in het buitenland verdienen vele beschaafde Engelsche vrouwen op die wijze er iets bij. Indien gij zulk een goede en bekwame huisvrouw zijt, zoudt gij misschien ook wel iets er kunnen bijverdienen, door het op U nemen van de leverantie van smakelijk thee-gebak, sandwhiches, etc., bij afternoon-teas, en door het arrangement daarvan. Zulke tea's zijn ook ten onzent meer en meer een mode-iets, en, indien gij smaak hebt zooiets aardig te arrangeeren, zou men U misschien óók op die wijze wel willen employeeren. Ook dit is een zeer bekende Engelsche bijverdienste, maar ik weet niet of men in de plaats Uwer inwoning misschien reeds een goeden confiseur heeft, en of de dames bij U véél voelen voor iets anders en nieuwers dan de gewone ‘gebakjes’. Bij ons gaat alles zoo met den slakkengang. Daar gij in Transvaal waart, zult *gij*, vermoed ik, de Engelsche lekkernijen en gewoonten op dit punt waarschijnlijk wel kennen. Indien ik U ware, zou ik adverteeren in de plaats-zelve, voor wat u hiervan geschikt toeschijnt, zonder valsche schaamte, of, zoo gij er kennissen hebt rijker dan gij, U bij haar gaan aanbieden. *Valsche schaamte* zit er op zulke punten nog zoo ontzettend in bij hollanders. Ik bedoel niet, bij u-zelve, want ik ken U niet, maar allicht zullen er onder Uw familie-leden of kennissen zijn, die, indien gij iets *nieuws* probeert, U ‘gek’ en ‘niet-van-Uw-stand’

zullen vinden, of zoo iets. Een pension houden, een kind, of een betalende logée, in huis nemen, dat mag tegenwoordig; maar, o wee, indien men afwijkt van het gebaande spoor, en iets *nieuws* probeert. Dat is zelfs hier in den Haag, - waar men nog het meest vrijgevig denkt van alle plaatsen in ons land, - ook nog zoo. - Ik las onlangs in een Engelsch tijdschrift van een jong-meisje, die, op een dorp wonend, zich bij hare kennissen had aangemeld tot het verstellen hunner handschoenen, het garneeren hunner hoeden, het aanzetten van lintjes en knoopen, etc. Zij vertelde dat zij, na eerst weinig verdiend te hebben, nu méér te doen had dan zij-zelve afkon, zoodat zij *en* hare zuster ruimschoots hun eigen kleedgeld verdienden thans. Een andere dame beschreef, in een ander blad, hoe zij en hare vriendin een afternoon-tea hadden gearrangeerd, waarop zij hare eigene handwerken, kussens, tea-cosy's, réticules, etc., hadden tentoongesteld. De tea was ten huize van een harer, en de kennissen waren uitdrukkelijk gewaarschuwd, dat zij *niets* behoefden te koopen; echter was alles *geprijst.* Inderdaad werd er dien dag zelf ook niet veel noemenswaardigs verkocht, maar de kennissen hadden *gezien* wat de twee vriendinnen vermochten te maken, en welken prijs zij er voor vroegen. Weldra bestelde de eene een soortgelijk kussen, de andere een dito cosy, als zij op de tea gezien hadden; en ook deze twee dames hadden na een paar jaar meer bestellingen dan zij konden afleveren, met geringe onkosten slechts. Tot dit laatste behoort echter zonder twijfel artistieken aanleg, veel smaak, veel handigheid; ik vertel u het geval dan ook meer als een bewijs, dat het verzinnen van iets nieuws dikwijls met succes wordt bekroond, indien men den moed heeft de afkeurende, of het 'mal' vindende blikken van kennissen en familieleden kalm te doorstaan, een moed, die, geloof ik, vooral in Holland, dikwijls in hóóge mate vereischt wordt in dengene die het waagt van het geijkte spoor van: wat men niet kan doen en wat wel, op het punt stand en fatsoen, al is het ook op nog zoo onschuldige wijze, een haarbreed af te wijken. B. v., ik weet dat er ten onzent in de volksklasse mannen zijn, die een aardig stuivertje verdienen, door dagelijks te gaan wandelen met de honden van menschen, die zelf daartoe geen gelegenheid of geen lust hebben, en, ofschoon ik overtuigd ben dat vele mijner kennissen zulk een baantje afschuwlijk 'vernederend' vinden zouden, geef ik U de verzekering hoe *ik* mijnerzijds óók zoo iets met alle genoegen zou op mij nemen, indien, ik in nood kwam; om de zeer eenvoudige reden dat ik geen enkele wijze van geldverdienen vernederend acht, die geschiedt op loyale en eerlijke wijze.

Ik hoop nog wel eens van U te hooren wat gij ten slotte hebt besloten, en of gij zijt geslaagd met het een of het ander.

Anna te Hilversum bedankte ik reeds voor de uit B. indertijd ontvangen briefkaart. Aan het verzoek is reeds voldaan; er volgt meer.

S.D. te A. - Gij deedt beter U tot den heer van Holk-zelf te richten dan tot mij, daar ik in elke Lelie den nadruk er op leg, hoe ik gedachtenwisselingen en ingez: stukken opneem, zonder dat *mijn* eigen persoonlijke meening er iets aan-af- of toe-doet. *Ik* ben dus niet verantwoordelijk voor hetgeen U in het bedoelde schrijven van H. van Holk niet bevalt. Overigens zult gij in de volgende nommers wel gezien hebben, dat het bedoelde stukje meer dan één antwoord, en ook een weder-antwoord, uitlokte. - Het spijt mij dat gij de Lelie zoo laat in handen krijgt als 't uit uw schrijven blijkt, want nu zult gij dit antwoord van mij ook zeer lang na datum van Uw brief lezen. -

Wat gij bedoelt met uw uitdrukking ‘de wereld vooruit willen helpen’ is mij niet recht duidelijk; aan zulke phrases doe *ik* niet. Maar ik wil U wel gaarne de verzekering geven, dat naar mijne meening de wereld allerminst ‘vooruit’ wordt geholpen door ‘feestvreugde’ in het genre als die welke plaats vindt bij Oranje- en Juliana-betoogingen, etc. De wijze waarop het plebs zich dan aanstelt vind *ik* voor mij allesbehalve een bewijs van ‘vooruitgang der wereld’, want ik vind de massa dan steeds ergerlijk dom, bedronken, en zich ‘vermakend’ op een idiote wijze, waarbij het *doel*, dat het geldt, geheel vergeten wordt; het kan hun, het ‘feestvierende’ volk even weinig schelen of Juliana is geboren dan of ze wordt begraven; als ze maar vrijaf hebben, en zich kunnen te goed doen aan jenever, en kunnen schreeuwen, en in mallemolens zitten, etc., etc.

Lumaij. - Natuurlijk waardeer ik een brief als de Uwe ten hoogste, en heb met groote belangstelling gelezen, dat gij mij reeds zoovele jaren trouw hebt gevolgd. - Wat Uw aanhef en Uw onderteekening aangaat, beste Lumaij, dat laat ik aan iederen correspondent van ganscher harte vrij, hoe hij of zij mij betitelt of aanspreekt, en, is in zijn of haar hart een geméénde vriendschap voor me, des te beter. Om nu maar het zakelijke dadelijk af te doen, zonder U te verraden, ik zou zeggen dat Uw medewerking over die opvoedkundige questies, aangaande het land van Uw inwoning, heel interessant kan zijn, indien gij daaromtrent nuttige en boeiende details geeft. Een actueele tooneel-critiek, waar het iets heel bijzonders geldt, kan ik soms wel plaatsen, maar niet, dunkt mij, die welke gij opnoemt over die vroegere uitvoeringen daar te lande; dat is hier reeds te veel oudbakken lectuur. Zendt mij een proef van zulk een opvoedkundig opstel, ik zal U dan het honorarium particulier opgeven; zeker ontvangt gij dat, als ik Uw werk aanneem, maar ik moet er eerst over kunnen oordeelen, nietwaar, hoe het is. Herhaal dan s.v.p meteen Uw adres, voor het particulier antwoord. Ook uit Uw tijdelijke woonplaats valt misschien wel eens een actueel nieuwtje, dat zich tot een ‘brief’ laat verwerken, te melden. -

Uw beschrijving van Uw eigen leven en Uw zelf-gekozen omgeving interesseerde mij te meer, omdat gij, de Lelies gevolgd hebbend, wel zult weten hoezeer ook-ik medevoel voor menschen, die wat voor een ander over hebben, en zich zonder berekening, uit warm gevoel, aan elkander geven. Mij dunkt, gij moet thans wèl gelukkig U voelen. - Voor Uw belangstelling in mijn gezondheid dank ik U hartelijk, en speciaal voor Uw goede wenschen omtrent het voor mij lang behou-

den moge blijven van mijne vriendin, onze Marie, en de hondenjongens, welke laatsten inderdaad de zonnestralen van ons huisje zijn, en, o zoo warme; onlangs waren we een paar dagen uit de stad, en gij hadt hun verwelkoming aan het station moeten zien, toen Marie met hen ons afhaalde; dan schreeuwt onze Benjamin het perron bij elkaar van vreugde, en springt van haar schouder op den mijnen, om mij hartstochtelijk te zoenen, en Fritsje weet haast niet hoe hij er óók bij zal komen, daar hij de kleinste is. Voor niets ter wereld zouden wij beiden die trouwe hondenjongens willen missen, en Marie denkt er net zoo over; zij is de eenige aan wie wij hen gerust durven overlaten, anders gingen wij niet zonder hen van huis, en zouden, of niet gaan, of mèt hen.

Ik vergat nog U te beantwoorden, dat Uw papier, wat brieven betreft, volstrekt niet aan één kant behoeft te worden beschreven; wel moet dit geschieden wat stukken voor de Lelie aangaat. Hartelijk dank voor Uw warm schrijven. Gij ziet dat ik U bijna omgaand beantwoordde, om U mijn goeden wil te bewijzen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

M.V. - Ik neem U Uw vraag niets kwalijk, en zal trachten, zoo eenigzins mogelijk, aan Uw wensch te voldoen.

D. te A. - Niet-wetend of het Uw bedoeling is dat ik Uw brief openbaar maak, zal ik hem veiligheidshalve dus niet publiceeren. Gij schrijft van een ‘ignobelen’ aanval van het Handelsblad op mij, die U van verontwaardiging dien brief in de pen gaf. Mijn waarde heer, ik heb dien aanval niet gelezen, maar, ware dit wel het geval geweest, het zou er weinig of niets aan af of toedoen, daar 't Handelsblad waarlijk niet het eenige pers-orgaan is geweest, dat zich ergerde aan een eerlijke en onafhankelijke meening, als die welke ik uitsprak naar aanleiding van het in Portugal met de priesters en nonnen voorgevallene, en van de alles-behalve onpartijdige houding aangenomen toen door de Nieuwe-Courant en anderen. Aangezien ik wel *vooruit* begréép dat ik zulke ‘ignobele’ aanvallen daarmede zou uitlokken, trek ik ze mij *achterna* dus ook niet aan. - Gij voegt bij Uw brief twee Handelsblad-uitknipseltjes, waaruit blijkt hoezeer het aantal moorden en misdaden in Berlijn toeneemt, ondanks de hooggeroemde liberale denkbeelden. Dat ben ik geheel met U eens. Nog veel afdoender voorbeeld biedt U Frankrijk, waar godsdienstloosheid en onzedelijkheid en moord hand in hand gaan, en men, na het willekeurig en onrechtvaardig verdrijven der klooster-orden, zóóveel zedelijk verval onder alle volksklassen constateert, dat het Briand-ministerie-zelf dientengevolge met de handen in het haar zit, en ondanks zijn radicale richting, niet weet wáár de uitkomst is te vinden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Spoed-Correspondentie.

Stephan W. te A. - Iemand, die trouwt om zich door een huwelijk te laten onderhouden, en van zijn vrouw het genadebrood *moet* aannemen, is geen vrij man meer.

REDACTRICE.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moesten blijven liggen: **Varia**, Over Hondentrouw en Menschenbeschaving, door Anna de Savornin Lohman; een artikel **Over Anarchisme en nog wat**, voor **Dageraad**, door Anna de Savornin Lohman; alsook de Correspondentie aan **Dageraad**; het vervolg van den **Roman** door Anna de Savornin Lohman; de **gedachtenwisselingen** van mevr. **van Rees** aan mevr. **A.C. Govers** en van **Een Vrije Socialist** voor **van A**. evenals een '**brief**' **van Ds. Huet met** '**vers**', ter gedachtenwisseling over het Spiritisme ingezonden door **een abonné**; de **Brief uit Parijs**; de **Correspondentie** aan **Es** en een stukje **Helpt Elkander** van **C. Hijmans**.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Werkkring gezocht

door een **beschaafd burgermeisje** op de hoogte met alle **huish. bezigh.** en **verpleging.** Br. fr. N°. 411 Bureau *Holl. Lelie*, Keizersgracht 485, Amsterdam.

(411)

16 November 1910.
24ste Jaargang.
No. 20

Berichten.

Daar de drukproeven, - uit Amsterdam naar de redactrice verzonden worden, - in dezen week op een nog niet opgehelderde wijze op de post zijn zoekgeraakt, moesten er op het laatste oogenblik duplicaten worden gemaakt, tengevolge van welke vertraging de Lelie, tot leedwezen van redactrice en uitgever, te laat verschijnt deze week.
REDACTRICE.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

Hoofdartikel
Het geweten en de menschen.

Naar aanleiding van een gedachtenwisseling voorkomende in één der vroegere nummers der Hollandsche Lelie, waarin een abonné beweerde, dat een anarchist geen geweten heeft, wenschte ik gaarne over dat zoogenaamde geweten te spreken.

Wat is het geweten? Volgens velen een stem in ons binnenste, die ons waarschuwt voor het kwade en ons aanzet tot het goede. Iemand in mijn omgeving zeide mij

eens: ‘Het geweten zegt ons: kwaad is kwaad, goed is goed, recht is recht, daar valt niet meê te modderen.’

Maar, wat de een ‘*goed*’ noemt, noemt de ander *slecht*, wat de een als *misdaad* kenmerkt, keurt de ander *noodig*; wat de een als *plicht* voorschrijft, noemt de ander een *wandaad.*

Ik zal dat met voorbeelden ophelderen en wij zullen zien, dat het geweten in nauw verband staat met onze opvoeding, met onze levenslijn.

Wij zullen zien, dat slechts menschen, die dezelfde opvoeding genoten en hetzelfde karakter hebben, dat *die* menschen alléén, *dezelfde* idée over goed en kwaad hebben en dus ook dezelfde gedachte over *het* geweten.

A bijvoorbeeld komt uit een gezin, waar hem, als 't ware met den paplepel wordt ingegoten, dat moord en doodslag *slecht* is, hij weet dus van zelf, dat hij dat niet doen moet.

Maar ga eens even naar Borneo en daar verneemt ge van den *koppensneller* dat het een *plicht* voor hem is, om zooveel mogelijk koppen te snellen; vóórdat hij zelfs zijn bruid aan zijn hart mag drukken, moet hij eerst een aantal menschenhoofden bemachtigd hebben. Dat wordt hem vóórgeschreven, dat is zijn *plicht*, dat is een *eisch* in zijn leven. Koppensnellers zijn óók menschen.

Het volgende bewijs heeft niet bepaald met het geweten te maken, maar wel met het onderscheid van goed en kwaad.

Een vegetariër vindt het een misdaad om dieren dood te maken, en eet geen vleesch en geen visch, maar een ander zegt weêr, ik *moet* vleesch eten, doe ik dat niet, dan word ik zwak en kan mijn werk niet doen, kan dus de maatschappij niet dienen, zooals het behoort, het is dus mijn *plicht* om vleesch te eten.

Een anarchist wordt vóórgeschreven en 't wordt hem met zijn opvoeding telkens voorgehouden, allerlei beginselen, die contra-anarchisten verfoeien; wat die anarchist doet, is zijn *plicht* en zijn geweten zegt hem: ‘als ge zóó doet, doet gij wèl’. Moet daarom een ander hem verwijten, dat hij geen geweten er op nahoudt?

Waarachtig, 't is niet te doen een grens te trekken voor ‘wat goed is en wat kwaad’; want waar eindigt die grens?? - En dan al de usances!!!

Is b.v. deze usance bij de Chineezen niet onzedelijk en slecht, n.l. dat man en vrouw elkaar pas te *zien* krijgen bij het huwelijk? Dat geldt bij hen voor *goed.*

Hoe dikwijls zien we om ons heen al die knoeierijen in politiek en godsdienst en al die zedenschandalen; allerlei soorten van menschen zijn daaronder, vromen (schijnvromen) onder de protestanten, katholieken, enz. enz., *die* hebben dan zeker *geen* geweten of maken heelemaal geen onderscheid tusschen goed en kwaad.

Weêr iets anders. Een arme stumpert steelt uit *honger* een brood uit een bakkerswinkel; is dat slecht? Mij dunkt, neen.

Zijn *geweten* heeft hem heelemaal niet gewaarschuwd, zijn *maag* wel, stakkert! -

Een vrouw, uit *herediteit* prostituée geworden, slecht?? Zij is m.i. meer te beklagen.

Een vrouw, die uit *berekening* een rijken man trouwt zonder een greintje liefde, die vind ik *slecht.* -

B wordt geleerd om nooit te liegen, zijn geweten zegt hem, dat liegen *slecht* is. Goed, maar neem nu eens een arme jongen van de straat; zijn moeder steekt hem in een erbarmelijk plunje en laat hem de voorbijgangers vertellen, dat hij thuis geen brood heeft (terwijl 't niet waar is) alleen om geld te krijgen voor de kroeg. Hij doet dat, vindt er niets in om dat alles te liegen, en wordt later een leugenaar, die voor niets staat. -

Och, er zijn voorbeelden te over. Nog ééne, dat in den tegenwoordigen tijd nog al besproken wordt.

Bij orthodoxen en katholieken wordt het nieuw malthusianisme als *slecht* verkondigd; anderen beweren: het huisgezin *moet* beperkt worden, wil men den kinderen een goede opvoeding geven. (Ik spreek hier van menschen met beperkte

geldmiddelen.) Alweêr dus, wat bij den een als *goed* wordt beschouwd, vindt de ander *slecht.*

Als men over dit onderwerp dóór wilde gaan, het zou een boekdeel worden; ik wilde slechts aantoonen, dat over het geweten en over goed en kwaad zoo weinig kan gezegd worden, de verschillende volken en de verschillende elementen en karakters in aanmerking genomen.

Het beste is volgens *je eigen inzicht* zooveel mogelijk goed te zijn, namelijk goed, dat je *vrede* hebt met je zelf, want is er geen vrede en geen rust in je, dan is het leven toch ook niets.

C. ARNTZENIUS.

Noot redactrice.

Mij trof dit artikel van de geachte inzendster als bijzonder juist-gezien. Ik-ook heb er zulk een gruwelijken hekel aan op die oppervlakkige manier uit te maken wat goed en slecht is, als zoo menigmaal geschiedt.

Een ander voorbeeld, dat mij, haar artikel lezend, in de gedachten kwam, is dat van den anti-militarist. ‘Vaderlandsliefde’ immers wordt ons met den paplepel ingegoten; (maar o wee als de geldzak in nood komt, dan moeten we nog eerst *zien* wat er van al die patriotten met het woord overblijft). Tot die vaderlandsliefde behoort óók het je land helpen ‘verdedigen’ in oorlogstijd, (terwijl iedereen intusschen weet hoe hedentendage alleen de Beurs, de politiek, 't eigenbelang van enkelen, een oorlog máákt). Goed, maar de Bijbel leert dat wij niet mogen doodslaan, dat wij elkander moeten liefhebben als broeders. Dat eenerzijds. En anderzijds, de anarchisten willen niet weten van een afzonderlijk vaderland, vinden dus om *die* reden een oorlog slecht en dom en ongeoorloofd. Vraag: waarom is nu een ‘vaderlandslievend’ en militair-gezind mensch beter dan een christen- of anarchist-dienstweigeraar? Toch, met dat al, worden de twee laatste categorieën verguisd, als waren zij het uitschot der maatschappij, en hadden alléén de militaristen de braafheid in pacht.

REDACTRICE.

Sint-Maarten.

In vele streken van ons land wordt Sint-Maarten, 11 November, niet meer gevierd. In mijn jeugd in Groninger-land was de avond van ‘Sunt-Meerten’ een groot feest voor ons, kinderen. Een dag of acht te voren vroegen we aan een boer een ‘mangelwortel’, d.i. een zeer groote beetwortel, holden hem uit, maakte er een plaatsje in om een kaarsje in te zetten, dus een kandelaartje, wie wat bedreven was in de schoone kunsten, sneed er een ‘skebèlskop’, d.w.z. een leelijk grijnzende maskerkop (kop van een mombakkes) of iets anders in, en onze ‘kip-kap-kogel’, ons Sunte-Meerten-luchte (lichtje) was klaar.

Als eindelijk de vurig verbeide dag was aangebroken, hunkerden wij naar den avond; er werd dan een ‘keersiè’ in den ‘kip-kap-kogel’ gedaan, dat keersie werd aangestoken en 't licht scheen tooverachtig heen door de dunne wanden van den uitgeholden beetwortel en verlichtte den ‘skebelskop’ of de andere figuren van ons eenvoudig kunstproduct. Nu gingen we met ons lichtje op een stok bevestigd naar de woningen van onze vrienden en kennissen, waar we aanbelden, aanklopten of de deur openden en dan 't een of ander ‘Sunte-Meerten-liedje’ zongen. Ik begrijp niet dat ik die liedjes vergeten ben, daar toch alles wat ons in de jeugd overkomt, later zoo helder en duidelijk voor onzen geest staat. Wel ken ik er nog gedeelten van. 't Waren alle bedelliedjes, wij vonden ze erg leuk; *arme* kinderen trokken die liedjes zingende *van deur tot deur* en niemand liet hen met leege handen gaan. Ziehier iets er van:

Kip-kap-kogol,
Sunte-Meerte-vogel;
Hier woont een rieke man,
Dei (die) ons wel wat geven kan;
Lang zel i (hij) leven,
Zoalig zel i staarven,
't Keuninkriek[1)] beaarven;
Geef mi (mij) 'n appel of een peer,
'k Kom het hijle (heele) joar nijt (niet) weer.

En ook:

Sunt-Martinus bisschop,
Roem van deze landen,
Dat wi (wij) mit de luchies (lichtjes) loopen,
Is veur ons geen schande.

In Holland luidde 't voorheen o.a.:

Hier woont een goê man,
Die lang leven zal,
Honderd jaar en eenen dag,
Totdat hij geen brood en geenen kaas meer mag.

De ommegang duurde van ongeveer zes uur tot half negen, uiterlijk negen uur. 't Was een mooi gezicht bij de toen op de dorpen zeer schaarsche of nog geheel ontbrekende straat- of wegverlichting de honderden wandelende lichtjes te zien, een

1) nl. 't Koninkrijk Gods. 't Hemelrijk.

zich bewegende illuminatie. Hoewel de meeste kinderen een kip-kap-kogel hadden, dat was het echte, waren er ook, die met gekleurde lampions liepen. De jeugd, die behoefte heeft aan schoonheid en poëzie, vond dezen avond den heerlijksten van 't geheele jaar, en waarlijk is 't niet door haar toedoen, dat deze feestelijkheid langzamerhand geheel uitsterft en thans in ons land nog bijna uitsluitend door arme kinderen als een voordeelig soort bedelarij wordt uitgeoefend.

Op later leeftijd zag ik te Edam ook den avond van Sint-Maarten op dezelfde wijze vieren, alleen den kip-kap-kogel zag ik er niet. Evenals te Edam en in Groningerland wordt het ook thans nog in geheel Noord-Holland benoorden het IJ gevierd, maar 't is nog maar 't begin van 't einde.

Zoo sterven tot schade der jeugd vele onschuldige vermakelijkheden uit en moeten de kinderen zich naar 't schijnt meer en meer vermaken op de voor hen ongepaste en verkeerde wijze der volwassenen. Alleen Sinterklaas - thans verdoopt in het deftig Sint-Nicolaas - is *nog* een waar kinderfeest. *Nog!* - want ook daaraan beginnen quasi-paedagogen al te tornen.

Martinus werd in 371 uit aanzienlijke Heidensche ouders in Hongarije geboren. In zijn eerste jeugd verhuisden zij naar Pavia, waar hij op tien-jarigen leeftijd tegen den zin zijner ouders zich liet opnemen onder de *catechumenen*, d.i. catechisanten, die voor hun doop onderricht kregen in den christelijken godsdienst. Zijn vader was krijgsman en zoo moest ook de zoon op vijftienjarigen leeftijd in krijgsdienst treden, hoewel zijn hart neigde tot den geestelijken stand.

Van zijn liefdadigheid getuigt de volgende daad:

Eens was hij met andere ruiters op marsch en ontmoette bij de poort van Amiëns een halfnaakten bedelaar; 't was midden in den winter, zoo bar koud, dat er menschen doodvroren. De ongelukkige smeekte om een aalmoes, doch niemand sloeg acht op hem, toen Martinus hem zag en door medelijden bewogen zijn éénen mantel met zijn zwaard in tweeën sneed en de helft er van

aan den verkleumden grijsaard reikte. Deze weldaad werd beloond. Des nachts verscheen hem Jezus, bekleed met den halven mantel, en zei tot de hem omringende engelen: ‘Martinus, de catechumeen, heeft mij met dit kleed bekleed’. Deze verschijning vuurde zijn godsdienstijver nog meer aan en op den leeftijd van achttien jaar werd hij gedoopt. Op twintigjarigen ouderdom verwisselde hij den krijgsmansstand tegen den geestelijken en trad in dienst bij Hilarius, bisschop van Poitiers, die hem tot diaken wilde wijden, doch uit nederigheid bleef hij gewoon monnik.

Door de Arianen vervolgd, vluchtte hij en keerde na een paar jaar rondzwerven te Poitiers terug, waar hij een klooster stichtte. Later kwam de bisschopszetel van Tours vacant en de geheele diocese wenschte, dat hij dien zou bezetten; de nederige man zocht zich aan de eer te onttrekken, doch gaf eindelijk aan den volkswil toe en bleef tot zijn dood, 32 jaar later, in 452, die hooge waardigheid vervullen, steeds even nederig en streng voor zich zelven, als toen hij nog eenvoudig monnik was. Zijn levenstaak was te strijden voor zijn dierbaar geloof en 't Heidendom uit te roeien. Kon hij 't niet met woorden alleen, dan gordde hij het zwaard aan en schroomde niet allerlei gevaren te trotseeren, wanneer Heidensche tempels afgebroken, beelden en altaren vernield, heilige boomen ontworteld moesten worden. Wat hij ondernam, gelukte, zichtbaar streed God aan zijn zijde; de roep van zijn naam verspreidde zich heinde en ver; wonderen verrichtende en zieken genezende trok hij 't land door. Met onbezweken moed doorstond hij de verzoekingen en aanvechtingen van den duivel en tot belooning verschenen hem engelen.

Eindelijk, na een werkzaam en Godvruchtig leven, op de terugreis naar zijn bisdom, omringd door zijn leerlingen, overleed hij zacht en kalm in 452.

Tweehonderd jaar later, in 650, werd hij door Paus Martinus heilig verklaard. Zijn dienst verbreidde zich vooral in Duitschland, Gallië en de Nederlanden. Alleen in België - toen ook Nederland - zijn 400 kerken aan Sint-Martinus gewijd en acht steden namen hem aan als schutspatroon. In ons land heeten Sint-Maartensdijk in Utrecht en Zeeland naar dezen heilige en vindt men Sint-Maartenskerken o.a. te Utrecht, Groningen, Arnhem, Middelburg, Sneek, Tiel, Bommel, Giethoorn, Franeker, Bolsward, Maurik, Oud-Zevenaar.

Den 11^{den} November wordt er te Deventer op het marktplein, den Brink, koolmarkt gehouden. Maar naast de roode en witte koolen zijn er honderden ganzen uitgestald, magere en vette, jonge en malsche, maar ook oude, tanige, taaie; 't is meteen ganzenmarkt, want ieder ouderwetsch Deventersch gezin wil op Sint-Maarten een Sint-Maartensgans eten.

De gans is het eeuwenoude attribuut van Sint-Maarten. En daar wij in de levensschets van den heilige niets aantreffen, dat op dezen vogel betrekking heeft, zullen wij de verklaring - zooals bij vele eigenaardige gewoonten op andere Christelijke feesten - in het Heidendom moeten zoeken.

Als krijgsgod werd door de Germanen vereerd Wodan. Toen de Nomaden vaste woonplaatsen bouwden en 't zwervende krijgsmansleven verwisselden voor het vredige en rustige landbouwbedrijf, toen vele zwaarden tot ploegen werden omgesmeed, nam ook Wodan in de voorstelling der menschen een andere gedaante aan, de god des oorlogs werd tevens een god van den oogst, en het laatste deel van

't jaar - wijn- en vruchtenoogst - weer meer bijzonder aan hem gewijd. Zoo trad bij de Germaansche Christenen Sint-Maarten, de Christenridder, te paard rijdende en zijn mantel met het zwaard in tweeën deelende, in de plaats voor Wodan, den aanvoerder der wilde jacht (Wotesheér), op een woest ros door 't luchtruim, omhangen met een wapperenden mantel, gewapend met zwaard of lans. De eigenschappen van den oogstgod werden nu als vanzelf op den heiligen Martinus overgedragen.

Sint-Maarten sluit de rij der oogst- en herfstfeesten. Een plat-Duitsch rijmpje noemt er vier: ‘Gersten-Jan, koren-Jacob, wijn-Michaëlis, spek-Maarten;’ d.i. St.-Jan (Midzomer) 24 Juni, Sint-Jacob 25 Juli, St.-Michaëlis 29 Sept. 11 November was 't laatste bedrijf van den oogst. De schuren waren al vol wintergraan, de wijn was in den kelder, maar het vette vee moest nog worden geslacht. Bij dit slachtfeest stroomde de jonge wijn en schalden liederen ter eere van Wodan, den schenker dier goede gaven, op berg en in dal vlamden vuren hem ter eere.

Wodan was de stormgod, de woedende, de verpersoonlijking van de wilde wolkenvlucht langs 't luchtruim. Aan Juno, ook een lucht-

godin, was de gans gewijd; zij zal ook een van de vogelen van Wodan zijn geweest. Want zij werd aan hem geofferd en op de offermaaltijden gegeten. Uit het borstbeen van 't geslachte dier werd door de priesters de toekomst voorspeld; was 't rood, dan kreeg men een strengen, was 't wit en doorschijnend, dan had men een zachten winter te wachten. In Luik en Luxemburg bestaat dit bijgeloof nog wèl, en in de 17e eeuw was 't nog vrij algemeen in Duitschland.

De gans van Wodan is de Sint-Maartenvogel geworden.

Waar men geen gebraden gans at, werd vroeger op Sint-Maarten van 't Sint-Maartenzwijn gesmuld. Ook dit is van Wodan afkomstig; want in de wilde jacht jaagt Wodan juist op everzwijnen. Evenals de jachthonden duiden de evers om hun snelle vaart den wind aan. En waar zwijns-noch gansgebraad den disch siert, vergast men zich, b.v. in België, aan wafels, oliekoeken, pannekoeken, een herinnering aan de oude offerkoeken, die gebakken werden van 't nieuwe koren. Daar trekt een troep kinderen de straten langs om onder 't zingen van een Sint-Maartenliedje overal aan de huizen giften in te zamelen.

In België doet men die ommegangen meestal reeds den avond voor Sint-Maarten. Elk kind draagt een licht, een stok met daarop bevestigde uitgeholde pompoen of raap, waarin een kaarts brandt, of ook wel een papieren lantaarn. In sommige plaatsen, b.v. te Mechelen, vermommen zich enkele van de jongens en natuurlijk mag Sint-Maarten bij de gemaskerden niet ontbreken. Die wordt op een draagbaar door vier bont uitgemonsterde jongens rondgedragen, hij heeft een papieren mijter op 't hoofd, een stool om en een langen baard van vlas of hennep; in de plaats van een kromstaf zwaait hij een pollepel, om daarin de gaven langs de huizen in ontvangst te nemen.

In Antwerpen, in eenige streken van Duitschland en elders speelt een ruiter op een schimmel, net als bij ons op Sinterklaas, voor Sint; rondrijdende deelt hij aan de kinderen geschenken uit. In Bohemen, Saksen, Zwaben en Silezië is onder die geschenken ook altijd een Martinshörndl (Maartenshoorntje) een koekje in den vorm van een hoefijzer, evenals bij ons onveranderd voorkomt het suikergebak en taai-taai (in Friesland) op Sinterklaas, en zwaantjes en krakelingen op Palm-Paschen. Al deze vormen der lekkernijen wijzen op de attributen der Heidensche goden.

De vuile, losbandige liederen, 't geraas en getier ('t Heidensch rumoer) bij deze optochten herinneren aan oud-Heidensche gebruiken. De Kerk verzette zich al heel gauw tegen de pervigiliën (= nachtwaken) voor Sint-Maarten, en wel bij besluit van een concilie in 590. Deze pervigiliën waren wilde feestgelagen, de nieuwe wijn vloeide er bij stroomen, er werd gebrast en geslempt, en de nakomelingen der Heidensche Germanen toonden daar dat zij in weerwil van hun Christendom nog echte drinkebroers waren.

> Doet dan een dronk,
> Een goeden dronk,
> Een Maartensdronk,

Negen teugen en beiden bakken (wangen) vol, dit was schering en inslag van de meeste Sint-Maartensliedjes, waarvan er vele moeten hebben bestaan.

De eigenlijke dronk ter eere van den heilige heette de Sint-Maartens-minne. Dit *minne*, van den stam *man*, waarvan ook *mensch*, beteekent *denken*, *herdenken*, en in tweede, latere beteekenis ook: *liefhebben.* 't Is dus een dronk om Sint-Maarten te

gedenken. Op de Heidensche offerfeesten werd steeds den goden ter eere een *minne* gedronken en na de bekeering tot het Christendom plengde men een beker aan Christus, Maria en de Heiligen. 't Langst hielden stand de Sint-Geerten-minne en de Sint-Jans-minne, beide bij 't afscheidnemen. Uit onze vaderlandsche geschiedenis weten we, hoe graaf Floris V, der keerlen God, voor de noodlottige jachtpartij, die eindigde met zijn dood, met Gijsbrecht, den ‘verrader’, een beker ledigde ten afscheid met de woorden:

> Drinct vander hant mijn
> Sinte Gherden minne ende vaert wel.

Zoo bleef in ons land lang de Sint-Maartensminne in eere. In 1563 vierde de dertigjarige Prins Willem met vroolijke vrienden Sint-Maarten, en Sint-Maartens-minne is toen stellig de inleiding en waarschijnlijk ook het slot van 't feest geweest (Archives de la Maison d'Orange van Groen van Printerer, I, 2^{e} Ed. page 186: ‘Nous avons tenu la S. Martin fort joieulx, car il y avait bonne compagnie’, schrijft Prins Willem aan Graaf Lodewijk van Nassau). Ook later brachten de aanhangers der nieuwe leer uit sleur den eersten beker nog wel toe aan een heilige.

Bij de Inquisitie en den Bloedraad werd aan de verdachten echter de vraag gesteld: ‘Gelooft gij niet dat de Heilige Martinus is zalig geworden en zijne ziel zich thans bevindt in het Koninkrijk der Hemelen? Wilt gij niet

drinken in den naam en ter gedachtenis van ‘Sint-Martijn?’ waaruit blijkt dat niet alle ketters gedachteloos een minne dronken.

Sint-Maarten maakte den most tot wijn, de St. Maartens-dronk was dus een beker nieuwe wijn als dank voor den wijnoogst:

Sint-Martijn, Sint-Martijn,
't Avond most en morgen wijn;

Sint-Maarten veranderde dus den most in wijn.

Volgens een Noordsche sage zou de heilige Martinus zelf de Sint-Maartens-minne hebben ingesteld. In ‘het leven van Olaf Tryggweson’ vertelt de schrijver, monnik Oddo: ‘Olaf, uit de Oostzee komende, landde op een eiland van Noorwegen, Mostur geheeten. Hier verscheen hem 's nachts de heilige Martinus en sprak hem aldus aan: ‘Hier te lande is het de gewoonte, als gastmalen worden gehouden, ter herinnering aan Thor en Oddhin’ (= Wodan) ‘en andere Asen, bekers te ledigen. Maak dat dit verandere, en dat voortaan te mijner herinnering worde gedronken, beveel ik aan uwe zorg; want het past dat die oude gewoonten worden afgeschaft.’

Hieruit blijkt alweer dat Oddhin, Odin of Odien, de Germaansche Wodan, is verwisseld voor Martinus. Oddhin leefde enkel van wijn, in 't noorden was hij daarom de beschermheilige van het druivensap; des te meer moest dus Wodan, de god der Germanen, die zelve den wijn oogstten, als wijnheilige worden gevierd. De wijnoogstfeesten waren meestal drinkgelagen, bras- en slemppartijen, die een zeer onstichtelijk aanzien hadden, de Kerk sprak er daarom dikwijls haar vloek over uit. Ter eere onzer voorouders dient vermeld dat de rijken, die in overdaad zwelgden en slempten, de armen lieten deelen in hun feest. Zoo werd jaarlijks in Utrecht bij klokgeklep verkondigd: ‘dattet die arme luden weten moegen,’ dat van stadswege elk ‘arme mensche, dat daer coemt, enen Hollantscen penninc of een Hollantsch penninc[1)] broed’ kon ontvangen, terwijl aan elk werd vrijgelaten er wat bij te doen en 't zelf ‘mitterhant’ (eigenhandig) te geven.

In 1549 bepaalde een nieuwe ordonnantie, dat de Overheid voortaan tegen ‘Sint Marten Scuddekorfsdach niet dan veertich mud weyts’ (tarwe) ‘aan brode zoude doen backen, ende dat geheel den armen deelen, als gewoenlic is, sonder den oversten ofte yemant van den Rade ofte dienres yet daervan te hebben.’

In een charter of vrijheidsbrief van de 13e eeuw, en later, zelfs tot in de 17e eeuw, wordt de Sint-Maartensdag de ‘Scuddecorfsdag(ch)’ genoemd, oude Dordtenaars kennen dien naam nog. Deze naam is van Heidenschen oorsprong, hij is een herinnering aan de vuren, die des avonds ter eere van Sint-Maarten werden ontstoken en bewaard waren gebleven uit den Heidenschen voortijd.

Zoo gingen de jongens op hun ommegangen niet enkel geld en koekjes inzamelen, maar ook brandstof. Volgens een St.-Maartensliedje:

Wij zullen gaan leeren hout rapen,
Turf rapen,
Al op Sint-Jans[1)] manieren;

aan 't eind luidt het:

1) 't Geld was toen twintig- of nog meermalen zooveel waard als thans.
1) Op Sint-Jan ontstak men ook vuren.

Een houtjen of een turfken
In Sinte-Martens kurfken.

Een van de voornaamste lekkernijen op Sint-Maarten in Duitschland is de mispel. Dr. Schotel verhaalt daarvan in zijn verhandeling over Sint-Maarten: ‘De leekenbroeder of kok Johannes de Leeuwis droeg eens op den avond van Sint-Maarten een schotel met mispelen op voor de kloosterlingen, die in den zeefter zaten en riep uit:

Heere! Sinte-Maarten! heilig Sant;
Goede, platte mispelen wassen in uw land!

De prior wilde hem over die ongepaste ontboezeming berispen, doch zag op 't gelaat van den broeder een bovenaardschen glans verspreid en begreep nu, dat hij in verrukking van zinnen had gesproken’.

De Schuddekorf, waarnaar de dag ook wordt genoemd, was een mand gevuld met appelen, noten, mispels en kastanjes; die mand werd in 't Maartensvuur verbrand en onder 't verbranden voortdurend geschud, om de vruchten er uit te doen vallen; de om het vuur spelende en joelende jeugd grabbelde dan naar hartelust.

Waar geen schuddekorf verbrand werd, placht men toch groote vuren aan te leggen op straten, markten of pleinen, waaromheen men danste en soms zelfs er over sprong. Een enkelen keer wordt nog wel in ons land, in 't Oosten, een Sint-Maartensvuur ontstoken; doch de overheid is reeds eeuwen tegen deze volksgewoonte opgetreden èn om 't brandgevaar èn - vooral - om de vele insolentiën (onbehoorlijkheden), die er bij plaats grepen. Bovenal bij 't inzamelen traden de collectanten niet altijd even bescheiden op. Was 't maar gebleven bij leelijke woorden aan 't adres van hem of haar, die weigerde iets te geven als:

Hier hangt een baksken met zemelen uit,
En daar vliegt de gierige duivel uit;

maar men ging somwijlen de(n) weigerachtige te lijf.

Sedert de Hervorming in de Germaansche landen veld won, ijverden kerkeraden en stedelijke besturen krachtig tegen 't ontsteken van de Maartensvuren, die ze aanzagen voor ‘exorbitante superstitiën van 't Pausdom’, voorbijziende dat de Kerk al eeuwen had gestreden tegen deze gewoonten, die zoo innig met het volksleven waren saamgeweven, dat zelfs geen banvloeken ze hadden kunnen uitroeien. En hoe nu ook de kerkeraden en de stedelijke overheden tegen deze ‘superstitiën’ fulmineerden, de traditioneele gebruiken 't Sint-Maartensfeest gingen niet verloren, al moesten zij veel derven van hun ouden glans. Hier bleven de ommegangen met verlichte pompoen, beetwortel of raap; daar smulde men van de Sint-Maartensgans; elders ontstak men een vuur ter eere van den Sint; terwijl niemand meer wist, dat al die gebruiken overblijfselen waren van 't Wodansfeest, 't aloude laatste oogstfeest van 't jaar.

Maar thans is er weinig, zeer weinig van over. Menig(e) leze(res) weet niet eens, dat het 11 November Sint-Maartensdag is en heeft nooit van vuren, lichtjes, ganzen, enz. op Sint-Maarten gehoord.

C. GROUSTRA.

Wanneer de man trouwt om zich te laten onderhouden door zijn vrouw.

Zeker. mijne lezers hebben gelijk, ik heb zóó dikwijls mijn minachting betoond voor de vrouw, die, onbemiddeld, een huwelijk sluit met een ‘goede-partij’, alleen ten-einde daardoor zichzelf een materieel gemakkelijk leven te bezorgen, dat het wèl tijd wordt óók eens te spreken over het zonder twijfel nog veel verachtelijker, en óók voorkomende geval, waarin de man, op lateren leeftijd, na zijn leven verluierd en verboemeld te hebben, bij wijze van verzorging een vrouw zoekt met wat kapitaal, om hem het genadebrood te laten eten, in ruil voor 't daardoor door haar verkregen mevrouwschap, enz.

Met te meer recht van spreken kan ik in dezen getuigen, omdat ik zulke walgelijke huwelijken ken van nabij, heb gezien, met eigen oogen, hoe de vrouw, in haar overmacht van onderhoudster van het huishouden, niet alleen de despoot speelde over haar man en zich als een tang gedroeg, maar óók hoe de echtgenoot, dien zij zich voor haar geld had gekocht, om haar te believen zijn eigen opinies verdraaide, en opat ten haren genoegen, hoe hij b.v. zelfs geen fooi meer mocht geven aan een kellner (zij was broodgierig), hoe hij, op haar bevel, derde klasse *moest* reizen in 'n vuilen rook-coupé, hoe, (en dat was het ergste van alles nog), hij er zwijgend bij moest zitten, terwijl zijn eigen familie, zijn eigen zusters, door haar werden uitgemaakt tegenover vreemden voor al wat er mins en verachtelijks is; (zoolang zij intusschen nog aasde op dien man had zij van diezelfde zusters jarenlang de meest-onbeperkte gastvrijheid geaccepteerd, om hem aldus te kunnen vangen; zóó zijn zulk soort vrouwen!)

Ik heb dien man - in één jaar tijds -, dientengevolge zien degenereeren tot den meest verachtelijken slaaf van de grillen en onhebbelijkheden en onbeschaafdheden

zijner door en door hebzuchtige, laag bij den grondsche, en onontwikkelde-vrouw! O, niet uit liefde tot haar, geenzins, want, had zij de hielen gekeerd, en waart gij met hem alleen, dan praatte hij net andersom als in haar gezicht, bespotte hare vriendinnen, verdedigde zijn familie,. maar.... omdat zij hem immers *onderhield.* Hij moest namelijk tot zijn zakgeld, tot zijn kleeren, tot het geld voor een postzegel van háár aannemen; want, en dáár begint *zijn* verachtelijkheid, hij had zijn geheele leven lang zijn eigen boeltje verluierd en verteerd zonder iets uit te voeren, zoodat het voor hem een ongedacht buitenkansje was, juist toen het boeltje der familie bij wie hij inwoonde opraakte, dat die vijftigjarige vrouw nog wat gráág een man wou koopen; al was hij dan ook reeds van een vorige, jong en mooi, die genoeg had gekregen van hem en zijn onbeduidendheid, en van hem was weggeloopen, reeds gescheiden ook nog; dat kwam er voor haar minder op aan. Op háár leeftijd, en bij haar maar bescheiden kapitaaltje, moest zij tevreden zijn met wat ze nog krijgen kon.

En, nu ben ik het met alle vrouwen en mannen eens, dat zulk een *man* nog veel verachtelijker en laffer handelt, indien hij aldus zich láát onderhouden op z'n ouden dag, dan de vrouw die trouwt zonder liefde, om dezelfde baatzuchtige reden. Immers, de meisjes worden dikwijls opgevoed door de ouders in het systeem van: ‘Als je een aardig gezichtje hebt, dan doe je wel een of anderen man op. Reken dus maar op een

goed huwelijk te eeniger tijd'. Voor háár is dus in deze oppervlakkige zorgelooze opvoeding een groote verontschuldiging, wanneer zij plotseling arm achterblijven. Een man daarentegen wordt grootgebracht met de vanzelf-sprekende plicht voor oogen zijn eigen onderhoud te zullen moeten verdienen, zich zelf zulk een positie te zullen moeten veroveren, dat hij daardoor een eigen gezin kan onderhouden te eeniger tijd, met of zonder bij-behulp van zijn kapitaal.

Wat dus te zeggen van iemand die, aldus grootgebracht, door een zorgvuldige leiding, gezond van lijf en leden, uitgerust met voldoende capaciteiten om welke betrekking ook te aanvaarden, zich tot welk vak ook voor te bereiden, daarenboven met genoeg relaties om óók nog te worden gekruiwagend, desniettegenstaande zich niet schaamt jaar in jaar uit te blijven *interen* zijn klein kapitaal, dáárop te trouwen een eerste maal, dan, als het weldra op is, zich in te kwartieren bij zijn zusters, en van *hun* zak te profiteeren, steeds maar voortluierend, terwijl hij haar *ziet* verarmen, jaar in jaar uit, totdat het hem eindelijk gelukt een oude vrouw op te scharrelen, die wel graag mevrouw wil heeten, die hem zich koopt met háár kapitaaltje, en door wie hij zich daarvoor nu van af dat oogenblik ook moet laten gebruiken als haar voetveeg, haar huismeubel; ja, erger, want *dat* zijn nog maar stomme zwijgende levenlooze dingen, maar deze man moet al de onhebbelijke, gierige, liefdelooze meeningen zijner heerschzuchtige vrouw napraten, moet de zusters, van wier zak hij jaar in jaar uit kalmweg profiteerde (terwijl hij haar armer en armer zag worden ondertusschen) meedoogenloos door haar hooren uitschelden en beleedigen in het bijzijn van vreemden, moet zichzelf de vernedering aandoen dat hij geen fooitje van een stuiver weg mag geven als hij ergens 'n kop koffie gebruikt, dat hij met dronken boeren in de derde klasse moet reizen, alles omdat zijn lieflijke echtgenoote het zoo *wil.* Heeft zij de hielen gekeerd, dan vertelt hij U, dat niets hem pijnlijker is dan zulk gierig moeten doen, door den kellner, die er op wordt *gehuurd* immers, het hem eerlijk toekomend fooitje te onthouden, dat hij walgt van een dronken boeren-gezelschap, dat zijn zusters belasterd en ten onrechte aangeklaagd worden, door de onbillijke en vinnige taal zijner voor rede onvatbare echtgenoote, dat hij-zelf er voor nul in 't cijfer moet bijzitten, wanneer daarentegen de zuster zijner vrouw op visite komt, dat hem dan wordt te kennen gegeven hoe *hij* nu wel kan opstappen, hoe men hèm niet noodig heeft bij het bespreken der zusterlijke intimiteiten, etc., etc.

Welnu, inderdaad, zulk een man is een lafbek, is een lammeling, is een onzedelijk mensch, evenzoo, ja veel méér nog, dan de vrouw, die, niet-voorbereid om haar eigen brood te verdienen, genoodzaakt is dientengevolge in een huwelijk zonder liefde haar lichaam prijs te geven aan den man die haar onderhoudt! Ik herhaal, voor zulk een vrouw is oneindig veel meer verontschuldiging dan voor den gezonden, tot den levensstrijd behoorlijk afgerichten, en door zeer rechtschapen ouders opgevoeden man, die zich niet schaamt, na eerst een geheel leven geluierd te hebben, en het geld te hebben helpen verteren zijner zusters, zich het genadebrood te gaan koopen bij een vrouw, welke dezelfde zusters, die hem jarenlang goedwillig onderhielden, uitscheldt en beleedigt, - om van hare verdere onbeschaafdheid niet eens te spreken.

Zulke huwelijken zijn onzedelijk, in hooge mate onzedelijk, veel meer dan 'n uit eerlijke liefde gesloten vrije-verbintenis van welken aard ook; - want *zulke* huwelijken worden aangegaan uit de laagste berekening die er bestaat, die namelijk van het zich willen laten onderhouden door den ander, uit *luiheid.* Wanneer een vrouw een man trouwt om die reden, dan is zij onsympathiek, wanneer een man echter het een

vijftigjarige vrouw doet uit denzelfden grond, dan wordt hij walgelijk, en verliest al de goede eigenschappen die hij nog bezat, - dóór zijn absolute onvrijheid. Bij elke bete broods, bij elken cent dien hij noodig heeft, bij elke uitspanning, bij elk meeningsverschil, wordt het hem ruw-weg duidelijk gemaakt: 'Gij hebt U naar *mijn* wil te voegen, want ik, de vrouw, heb U immers voor mijn geld *gekocht.*' En het gevolg is dan het achterbaksche andersom praten en het stiekem-weg het vroeger noodgedrongen in tegenwoordigheid der echtgenoote-gezegde gauw weer terugnemen, zoodra hij van haar tegenwoordigheid ontslagen is, en daardoor even *durft* spreken. -

Ik herhaal, in o zoo korten tijd heb ik zulk een toestand van degeneratie van nabij gezien.

Vroeger vond ik, vonden anderen met mij, dien man alleen zijn eigen ongeluk, maar nu is hij ten diepste te minachten, niet het minst om zijn gedrag tegenover zijn beklagenswaardige zusters, wier geld hij mede heeft

verteerd, terwijl hij zag dat zij verarmden, in wier huis hij zijn tegenwoordige onderhoudster leerde kennen, en die hij nu door dezelfde vrouw, die jaar in jaar uit hem het hof maakte *in* het eigen huis dier zusters, laat hoonen en te kaak stellen tegenover vreemden, - omdat hij van haar zich de afhankelijke weet, die niet *durft* tegenspreken vóór zij de kamer uit is. Zulk een gedrag kenmerkt het zedelijk verval, de niet te keeren degeneratie waartoe een man komt, komen *moet*, die zich door een onbeschaafde, hebzuchtige, gierige, egoïste vrouw het genadebrood laat bieden bij wijze van 'wettighuwelijk', omdat hij-zelf al zijn leven lang te *lui* is geweest om te werken,

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisseling.

De vereenvoudigde spelling in een ongecorrigeerd artiekel.

Hooggeachte Redactrice,

Onder het hoofdartiekel van mijn hand in het Holl. Lelienummer van 9 November j.l. over het 'Nederlandsch Lyceum' staat met kleine lettertjes 'ongecorrigeerd geplaatst'. Heel graag zou ik willen, dat door plaatsing van dit schrijven in Uw blad, de lezers(eressen) er attent op werden gemaakt, dat de fouten, inkonsekwenties en rarigheden, die in genoemd artiekel voorkwamen op rekening komen van zetter en corrector (of liever het niet-plaats-gevonden-hebben van correctie) en dus niet als een wapen gebruikt mogen worden tegen de *vereenvoudigde spelling*, die al zoveel dwaze en ongemotiveerde aanvallen te verduren heeft. (Men herinnere zich het adres van de 70 letterkundigen aan de Regering, in April j.l., onder welk adres ik met verwondering ook Uw naam gezien heb, hooggeachte redactrice.)

Hopend op plaatsing van deze rectificatie, blijf ik dankend,
Uw dw. dn.
Dr. A. DE VLETTER.

Noot zetter.
De correctie van den auteur werd niet tijdig genoeg terugontvangen.

Over anarchisme en nog wat.

'Es ist doch leichter ein Patriot, als ein Charakter zu sein'
Simplicissimus.

(Voor Dageraad).

Gij vraagt mij, of ik-ook niet vind met U, dat: 'Het er niet op aankomt *Wie* het schrijft, maar alleen op *Wat* er geschreven wordt.' Neen, dat ben ik gansch en al oneens met U, en vind ik een even laffe, en oneerlijke, als onware theorie, waarachter anonymi, en menschen zonder den moed hunner overtuiging, zich gemakshalve verschuilen.

Ik kan dat tegen *U* te onbewimpelder zeggen, omdat gij-zelf mij verlof geeft, telkens waar *ik* dit noodig acht, Uw pseudoniem op te heffen, en Uw gedachtenwisselingen, etc., met Uw naam voluit te onderteekenen. Daarom behoeft gij-persoonlijk U dus niet aan te trekken wat ik hier nu zeg, namelijk dat het een heelonwaardige en tevens een heel-laffe manier is, een ander aan te vallen, of een gewaagde opinie over iets of iemand uit te spreken, wanneer men daaronder zet: X of Y, zoodat noch de aangevallene, noch het publiek, weet met wien hij daarbij te doen heeft. Zoo iets doet mij altijd denken aan een sluipmoord onverhoeds, of door vergif, zonder *zichzelf* er bij in gevaar te brengen. Zoo is de questie beschouwd van uit het oogpunt van den anonymus-zelf. Van uit het oogpunt echter van den lezer vind ik óók wel degelijk, dat het er zeer veel op aankomt *wie* het zegt, en volstrekt niet-alleen op *wat* er gezegd wordt, want, heel dikwijls weet men, den naam lezend van den auteur, reeds terstond door dien naam, dat hij bevooroordeeld, onbetrouwbaar, partijdig, dom, is; of ook, omgekeerd, hoogstaand, eerlijk, rechtvaardig, begaafd met een helder oordeel. In het eerste geval is men dan, dóòr de onderteekening-zelve, terstond gewaarschuwd met wien men te doen heeft, slaat dikwijls zelfs reeds over vóóraf wat er te lezen staat, omdat men weet dat het niet-betrouwbaar *kan* zijn. Om maar eens alleen even stil te staan bij het punt politiek, er zijn in alle partijen mannen te vinden die, ondanks hun mooie praatjes in de couranten, geen lor waard zijn wrat hun wezenlijk-hetmeenen-met-hunne-richting betreft, en van wien ieder die hen kent dat ook wéét. Van zulke menschen nu is mij het fraaiste hoofdartikel 'Wurst' - om een duitsche uitdrukking te gebruiken. En óók zijn er omgekeerd in alle partijen hier en daar eerlijke menschen, wien het wezenlijk, (voor zoover dat in de politiek ten minste mogelijk is,) niet is te doen om eigen eer of voordeel, maar om hun zaak als zoodanig. Welnu, van dezulken kan ik hunne meening met belangstelling lezen, óók al ben ik het er in geen enkel opzicht mede eens. Etc. Etc.

- Nu kom ik tot het eigenlijk onderwerp van Uw brief: '*Met veel genoegen*' - aldus schrijft gij - '*las ik Uw ontboezeming:* '*als ik wat zag in anarchie of vrij-socialisme zou ik-ook tot die richting behooren*'. - In-

derdaad dat heb ik geschreven, en dat méén ik. Maar ik herhaal, meer dan ooit sinds ik week aan week De Vrije Socialist van den heer Domela Nieuwenhuis lees, ben ik overtuigd, dat zijn m.i. zeer eerlijk-gemeend geloof in een eindelijke zegepraal van een beteren toestand, langs den weg der algemeene gelijkheid en rechtvaardigheid, een onbereikbaar luchtkasteel is en niets anders, en daarom zal ik voor mij nimmer aan zijn richting daadwerkelijk meedoen. Waarom ik die overtuiging juist dóór de lezing van De Vrije Socialist meer en meer kreeg? Omdat de inhoud van dat Blad, geschreven immers door degenen, die ons de nieuwe maatschappij moeten helpen veroveren, bevestigt mijn eigen dagelijksche ondervinding, dat de menschen ongelijk zijn van maaksel, en altijd heel laagstaand zullen blijven, wat de massa aangaat. De heer Domela Nieuwenhuis is een ontwikkeld, een begaafd man, sommige zijner helpers zijn het misschien in mindere mate ook nog. Maar, lees nu eens hoe die heeren (met uitzondering van den heer Domela Nieuwenhuis zelf), al elkaar liefjes met ‘kameraad’ aansprekende, elkaar desniettemin bij 't minste geringste meeningsverschil in de haren vliegen, uitschelden, beleedigen, zwart maken! En dat zijn dan ondertusschen degenen, die zich inbeelden dat *zij* straks - wanneer de revolutie die zij willen er is - een eendrachtige broederlijke menschenwereld zullen gaan vormen! Zij zullen integendeel elkaar, dat kan men nu reeds uit de Vrije Socialist-zelf nagaan, doodslaan en vermoorden, uit hebzucht en uit eerzucht, net als in de Schrikbewinddagen, toen de grootste en meest beroemde revolutie-mannen en-passant de ergste dieven en moordenaars zijn geworden, dieven van 's lands goederen, en moordenaars van elkander. *Zoo is de menschelijke aard.* Het zou heel mooi en heel gelukkig zijn, *indien* de menschen anders waren, en zich leenden tot den door U (en ook door mij) gewenschten anarchistischen heilstaat, maar zij zijn, in de meerderheid genomen, nu eenmaal niet anders dan egoïste, laag-denkende, op eigen voordeel, en eigen-in-de wereld-vooruitkomen bedachte wezens, behoudens die enkele goede uitzonderingen, die hoogstaanden, die Uebermenschen, die zich door *wezenlijke* onbaatzuchtigheid onderscheiden, de een zus, de ander zoo, van de groote onbeduidende massa, maar welke juist daarom *nooit*, *nooit*, kunnen of zullen worden de meerderheid, - en om die reden door het plebs, zoodra het de baas wordt, zullen worden doodgetrapt. Want de meerderheid háát altijd juist de enkele wezenlijk hoogstaanden, - in instinctieven nijd. Juist dáárom is het zoo gevaarlijk die meerderheid het roer in handen te geven, omdat zij dan dadelijk wordt, *niet* een maatschappij van broeders en kameraden en rechtvaardig-alles-verdeelenden, maar integendeel een woeste, ordelooze, zich bedrinkende, onzedelijke, vuile, tot stelen en moorden overslaande *rooversbende.* Dat leert mij de geschiedenis, en dat leert mij *óók* het heden, en daarom geloof ik absoluut *niet* in een verandering ten goede, want die zie ik tot hiertoe nergens, wel het tegendeel; en daarvoor staat de mensch (in het algemeen gesproken) ook geestelijk veel te laag. Indien er iets is dat haar, de massa, integendeel opvoedt, in toom houdt, breidelt, dan is het juist het door U geminachte *geloof*, wel te verstaan bestaande niet in een vaag modernisme, maar in een *angst* voor de straffen van het Hiernamaals, zooals de orthodoxie die opwekt, en ook de R.K. Kerk leeraart. Het is volkomen wáár, dat alleen de *hoop* op de door zulk een godsdienstgeloof toegezegde gelukzaligheden Hiernamaals, de *vrees* voor de hellestraffen aan gindsche zijde, de groote massa maakt tot ordelijke brave oppassende menschen. Men heeft mij wel eens verweten, dat ik, niettegenstaande deze mijne besliste opinie, nogtans help zulk geloof ondermijnen, door mijn eigen

boeken en artikelen, maar daaraan valt niets te doen, omdat *ik* niet wil meedoen aan huichelen, en het den menschen wat op de mouw spelden, iets waartoe ik consequent zou vervallen, indien ik, uit vrees voor een revolutie, een geloof voorwendde dat ik-zelve helaas niet bezit. Echter wil ik nog veel minder mij aan de andere zijde scharen, want in *haar* theoriën heb ik nog veel *minder* geloof.

Gij stelt tegenover de anarchistische misdaden, die ik veracht, de gruwelen door de christelijke natie Engeland in hare koloniën begaan, etc., etc. (Gij hadt er gerust de onze óók kunnen bijvoegen; Nederland namelijk verkeerde in zijn bloeiperiode van calvinistische vroomheid, juist toen het gelijktijdig onze kolonieën te vuur en te zwaard heeft veroverd, onder de wreedste mishandelingen den inboorlingen aangedaan.) Maar, wat wilt gij daarmede tegen *mij* aanvoeren? *Ik* ben *dat* allemaal woord voor woord met U eens. Hebt gij dan onlangs mijn artikel: Beschaving-

vings-gruwelen, dat de Vrije Socialist met instemming overnam, niet gelezen? Ik voel dan ook net even weinig voor een monarchie als voor een republiek, net even weinig voor deze 'geordende' inrichting der maatschappij als voor gindsche toekomst-heilstaat van anarchie en vrij-socialisme. Want ik vind het alles oud lood om oud ijzer, omdat ik de menschen, die regeeren, op welke wijze dan ook regeeren, in hun geheel genomen altijdgemeen en hebzuchtig en kruiperig en laag vind, en overtuigd ben dat degenen, die, zonder eer en zonder mooie woorden, stilletjes naar het kerkhof worden uitgedragen, armen, en zelfs misdadigers soms hieronder inbegrepen, lang niet altijd de minstedelen onder de wereldburgers zijn geweest, ook, al krijgen zij geen lofredenen mede ter hunner 'onvergetelijke' nagedachtenis.

Verder gaat gij tegen mij te keer over 'de kapitalisten'. Alweder, ik sta in dat opzicht geheel aan Uwe zijde. Nog onlangs bijvoorbeeld heb ik dienaangaande een heftigen uitval bijgewoond, van een dame, die, na haar geheele leven hard-gewerkt te hebben, nu óók daardoor een kapitaaltje bijeen gaarde, en dientengevolge ieder ander hardvalt, die niet zoo onophoudelijk als zij *alleen-voor-zich-zelve* werkt, maar ook wel eens wat weggeeft, te véél misschien weggeeft wel, en daardoor niet rijker wordt maar zelfs arm! *Ik* geef de laatste categorie gelijk, van harte; ik vind de theorie der dame, die zich verachtelijk hebzuchtig, op héél 'verstandige' gronden aldus uitliet, *spijkerhard;* maar.... met dat al zal de groote *meerderheid* van het menschdom wel nooit anders zijn en denken en handelen dan zooals zij, die dame, (die ook over het algemeen zéér verstandig in haar gierige hebzucht wordt gevonden), en zal, evenals zij kapitaal willen bijeenverzamelen, om daardoor een gerusten ouden dag te hebben, en zal, evenals zij er zijn naasten het hun toekomende om onthouden, en hun beknibbelen. En ik ben er dus van overtuigd, dat, wanneer gij morgen Uw gelijkheids-toestand hebt verkregen door een revolutie, overmorgen reeds de eene en de grootste helft weder aan het sparen en oppotten gaat, en er dan nog (van *hun* standpunt terecht gesproken) bijvoegt: waarom zal de andere kleinere helft straks profiteeren van *mijn* sparen en werken? Laten die óók voor den ouden dag oppotten, - of anders verhongeren. En, daarmede vervalt reeds weer Uw gelijkheids-ideaal, want nu redeneer ik nog niet eens over dronkaards, verkwisters, luiaards, zieken, zwakken, onmachtigen, zooals de nieuwe maatschappij er net evenveel zal hebben als de oude, en die dus stelselmatig zullen willen of moeten verkwisten. Zonder te verdienen.

Elders zegt gij: '*Ik moet U volkomen gelijk geven*, *de massa staat laag. Dat is zoo. Maar men kan er naar streven*, *door opheffing der individuen*, *de massa op te heffen.*' - Hierboven heb ik reeds aan U uiteengezet, dat ik *niet* geloof aan de mogelijkheid van het *opheffen* der individuen, omdat ik ze, in 't algemeengenomen, niet voor opheffing, voor veredeling, van welken aard ook, noch door volks-ontwikkeling, noch door kunst, noch door wat ook, vatbaar acht. Wel integendeel voor *verergering* hunner-laagstaandheid, juist dóór al die beschavings- uitvindingen. Zie maar naar hedendaagsch Parijs, waar nooit het volk, de massa, in onzedelijkheid, vuilheid, roof-en moordzucht, *lager* stond, dan nu de socialisten er regeeren met de hooggeroemde wapenen van volks-veredeling, etc.!

'*De anarchisten, die heel goed weten dat menschen geen engelen zijn*, *willen trachten het onmogelijk te maken dat de eene mensch den anderen misbruikt*,' schrijft gij. - Mij-goed. Vergun mij echter, daar ik persoonlijk *niet* geloof dat dit ideaal bereikbaar is, als kalm toeschouwer af te wachten de vervulling hunner wenschen,

zonder mij bij hen aan te willen sluiten. Met hunne grieven, tegen oorlogen, beschavingsgruwelen, onrechtvaardige klassenjustitie, en dito politie, schandelijke onnutte uitgaven voor vorsten-ontvangsten, etc., etc., *ben ik het volkomen eens*, niet echter met hunne laaghartige verbeteringsmiddelen, van onschuldigen door bommenwerpen verraderlijk treffen. Of vindt gij de koetsiers, en lakeien, en de straatwandelaars, die, bij elken bommenmoord op een vorst, mede-vallen, soms geen onschuldige slachtoffers? Vindt gij de moorden, aan de nonnen en priesters in Lissabon begaan, géén 'misbruik-maken van den evenmensch?'

'*U erkent*, *de* "*hooggeborenen*" *denken vaak nog veel minder na dan het volk. Is het dan geen schande dat zulke niet-denkende hooggeborenen* (*dus laagstaande individuen*) *de macht hebben de vaak-wèl-denkende medemenschen te onderdrukken*, *hen voor zich te laten werken*, *terwijl zij zelf een lui vadsig leven leiden.*'

Zeker, dat ben ik weder allemaal met U eens, maar, de questie zit 'm m.i. niet in het 'hooggeboren' zijn maar in het *geldbezit.* Gelijk gij terecht zegt 'hooggeborenen' kunnen soms zeer weinig nadenken, en menschen uit het volk

zeer veel, en ook omgekeerd. Echter, heden ten dage kan óók een nederig-geborene, *wanneer hij maar geld-genoeg heeft*, elke positie van onderdrukker innemen, die de hooggeborene misschien bezit door zijn stand, en, anderzijds, indien de hooggeborene *geen* geld meer bezit, dan zinkt hij uit zijn klasse van bevoorrechting weldra uit, omdat hij dan geen kruiwagens meer heeft. De *geld*menschen echter, hooggeborenen en laaggeborenen beide, onderdrukken, (al weder spreek ik in algemeenen zin) stéédsde minder-bevoorrechten en van hen afhankelijken wat geld betreft.*) En, daaraan is niets te doen, absoluut *niets.* - Het eenig-'hooggeboren'-schap, dat zich nog alleen uit *louter* recht van geboorte voortplant, is dat der vorsten en koningen. Dáárvoor voel *ik* dan ook *niets*, en ik betreur onvoorwaardelijk de groote sommen, die vorsten-ontvangsten en vorsten-begroetingen het land, of liever-gezegd de belasting betalende inwoners, kosten, en welke nog te méér bedragen, omdat die uiterlijke 'feest'- vreugde achter de schermen gepaard gaat met een schatten-kostende geheime-politiemacht, - om de quasi-beminden te beschermen.

'*Vindt U niet dat die zoogenaamde-eerlijkoprechte menschen*, *die in de openbare meening zoo flink*, *zoo dapper etc. zijn*, *dikwijls ons door het één of ander kleine gevalletje zoo bitter kunnen tegenvallen*? *Zoo heb ik 't nu onlangs weer ondervonden met iemand dien ik 't toppunt van eerlijkheid en rechtschapenheid noemde. Van dien waan ben ik alweer genezen. Maar het sloeg me.*'

Natuurlijk, als je nog jong bent 'slaat' zoo iets je! Zoo is het *mij* ook gegaan; zóó lang zoo gegaan, tot ik van lieverlede, wat de *wezenlijke* waarde van in de openbare meening veelbeteekenende menschen betreft, heel pessimistisch gestemd ben geworden. De meesten juist *der*zulken zijn slechts klatergoud, berekend voor de 'openbare meening', maar innerlijk vallen ze je bitter tegen. En daarentegen ken ik zoovele vergetenen en eenvoudigen, of ook wel hard-aangevallenen om een of andere lichtzinnigheid, vergeleken bij wier wezenlijke *schoonheid* van karakter ik me zelve heel klein voel.

Even moet ik U nog doen opmerken, dat de meneer, die Vrij-socialisme en Staats-socialisme met elkaar verwarde in de Lelie, m.i. dat voornamelijk heeft te wijten aan den verkeerd-gekozen titel van *De Vrije Socialist.* Het Blad namelijk wordt - zooals gij wel zult weten - geschuwd als de pest, door elkeen die het er niet, als medestander, van te voren mee eens is. - 't Gevolg is dus dat de *naam* ervan steeds oorzaak geeft tot verwarring, zijdens degenen die het Blad-zelf, om bovengenoemde reden, niet lezen. Ik heb dat voortdurend ondervonden als ik het tegen den een of den ander noemde. En ik vind het daarom jammer, dat het niet heet: De anarchist, of zoo iets, waaruit de onpartijdige, maar met den inhoud onbekende menschen beter konden nagaan wat het eigenlijk wil. Ik-zelve vind Staats-socialisme zulk flauw huichelachtig lapwerk, zulk onoprecht gedoe, dat het mij - indien ik een anarchist ware - zeer zou hinderen door anderen met *die* richting verward te worden te goeder trouw. De anarchisten zijn in elk geval consequent door, gelijk gij terecht zegt, te zijn tegen parlementarisme, militarisme, etc. Wat dat laatste punt betreft heeft Gustave Hervé dan ook steeds mijn volle sympathie*), terwijl ik mannen als Briand c.s. pur-sang huichelaars vind. Een anarchistische dienstweigeraar heeft van zijn standpunt

*) De dame waarover ik U zooeven sprak onderdrukt thans, nu *zij* zich kapitaliste voelt al is het nog zoo bescheiden óók iedereen dien zij kan afzetten, iedereen beknibbelt ze; en *zij* is geen 'hooggeborene'

*) Zie de woorden uit Simplicissimus, die ik hierboven met volle instemming aanhaal.

grootgelijk. En ik voeg hier op dat zelfde punt nog bij, dat m.i. elke geloovige minister, die de oorlog goedkeurt, handelt lijnrecht in strijd met Christus' gebod van liefde, en dat dus een orthodoxe dienst-weigeraar m.i. een véél oprechter christen is van zijn standpunt dan een *zoogenaamd* heel rechtzinnig minister.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

(*Zie de corr. voor U bestemd*).

Varia.

Hondentrouw en Menschenbeschaving.

Le Journal schrijft van uit Metz, datum 2 November jl:

'*Een treffend voorbeeld van hondentrouw wordt gemeld uit Villersviller*, *dicht bij Chateau-Salins. Ongeveer drie weken geleden stierf de vroegere boschwachter aldaar. Van af dat oogenblik legde de hond van den overledene*, *een duitsche dog*, *groote somberheid aan den dag. Men moest hem telkens opnieuw van het kerkhof verjagen*, *waar hij telkens trachtte het*

lijk van zijn meester op te graven. Ten slotte moest men hem daarom vastleggen. Toen weigerde echter het arme dier alle hem geboden voedsel, en liet zich doodhongeren.'

Nu, dat is maar één geval uit velen. Wie, die hondentrouw kent, weet niet zelf vanzulke staaltjes te verhalen! Onder anderen vertelde mij onlangs een dame hier in den Haag, hoe zij vele dagen lang een verarmd hondje had gevolgd, dat zich, onder het kerkhof-hek door, telkens door wind en regen heen naar een zelfde graf begaf, en er bleef slapen. Het arme uitgehongerde verlaten diertje trof haar zoo, dat zij besloot het bij haar een nieuw thuis te geven, niettegenstaande haar reeds groot hondengezin. Zij had echter de grootste moeite hem mee te krijgen en bij haar thuis te houden, en, eerst na weken, gewendde hij zich, vooral door hare liefdevolle behandeling van een gekwetst pootje, aan zijn nieuwe meesteresse, en gaf zijn pogingen op naar het geliefde graf terug te keeren.

Ik zou dan ook 't bovenstaande verhaal niet eens hier overnemen, indien het mij niet bijzonder getroffen had in verband met een staaltje van menschelijke eigengerechtigheid en inbeelding, dat ik onlangs, juist in verband met hondentrouw, bijwoonde. Ik was dan getuige van het hoogst-zelf-voldaan optreden eener 'dame', die, terwijl hare bezoekster haar liefde en bewondering voor hondentrouw luide uitsprak, daarop hooghartigpedant-dom antwoordde: 'Allemaal niets dan instinct, omdat ze niet anders *kunnen*; ze hebben immers niet de rede, de ontwikkeling, van ons-menschen. Zij staan ver beneden ons-menschen. Wat beteekent hun deugd en en liefde, vergeleken bij de onze, die zooveel hóóger staat, omdat wij-menschen *denken* kunnen, een ziel hebben, beschaafd zijn in een woord' - Etc. Etc.

Wel, twee minuten later had deze, in het bezit van 'rede', 'ontwikkeling', 'beschaafdheid', enz., zich verheugende 'dame' zich zoo *woedend* gemaakt, omdat hare bezoekster haar niet terstond gelijk gaf, dat ze onhebbelijk-driftig werd, en, na al de grove onaangenaamheden die haar in den zin kwamen gauw, gauw te hebben uitgebraakt, op de méést *on*beschaafde wijze wegliep, onder het bij vrouwen van zulk onhebbelijk soort gebruikelijke deurentoeslaan, huilen, etc., etc.

Ik had op de lippen te zeggen: 't Is mogelijk dat honden, uit louter 'gebrek aan rede', en 'aan ziel' en 'aan beschaving' zich *niet* schuldig maken aan al deze onhebbelijkheden, maar integendeel van die hun lief zijn alles verdragen, (b.v. het bij ongeluk hun pijn-doen, etc.), maar *ik* prefereer dan 't gezelschap van dergelijke rede*looze* en ziel*looze* en *on*beschaafde honden boven dat van zulke 'dames' als gij, in eigen oogen heel-volmaakt en heel-verstandig, maar in die van anderen heel-onbeminnelijk en onbeschaafd.

- En, het is een niet te weerspreken feit, dat het juist *dit* soort van eigengerechtigen en zelf-verblinden zijn, die altijd zoo laag neerzien op het in hunne oogen zoover beneden hen staande dier, aan wien zij een **voorbeeld** konden nemen, óók in goede manieren soms.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

De redactrice maakt onbekende inzenders van bijdragen er op attent, dat zij, óók bij post-zegelinsluiting, zich niet tot terugzending verplicht acht bij niet-aanname; vooral waar het niet abonnés geldt. Het is in het eigen belang van elken onbekenden inzender

terstond bij de toezending mee te deelen, of hij of zij geabonneerd is of niet, en volledig adres op te geven voor eventueele terugzending; indien de frankeering dan *terstond* is bijgevoegd, zal, zoo eenigzins doenlijk, de terugzending bij niet-aanname plaats vinden; **alleen** echter indien voortaan aan **deze** voorwaarden wordt voldaan. Particulier antwoord volgt niet.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

'Dageraad'. - Dit pseudoniem vind ik onderaan Uwe begeleid-brief van een bijdrage (proza) en een versje. Het laatste neem ik aan, evenals een later versje: Visioen. Het eerste versje vind ik zeer zangerig; het laatste, ofschoon *ik* niet aan den inhoud ervan geloof, doet mij toch bijzonder sympathiek aan. Wilt gij zoo goed zijn, indien

gij Uw versjes, bijdragen, of gedachtenwisselingen, schrijft op éénzelfde papier als de rest van Uw brief, het eerste gedeelte van het tweede af te scheuren, zoodat ik terstond zie dat er, behalve een brief, nog iets voor den druk bestemd óók is. Ik vind het volstrekt niet noodig dat gij mij steeds uit beleefdheid een geheel *vel* zoudt zenden, wanneer gij het maar voor de helft met een brief weet te vullen, te minder nog waar gij zulk mooi, zwaar papier gebruikt, dat U allicht gauw extra port zou kosten; het is dus geheel voldoende indien gij één half vel afscheurt voor den brief, en het andere gebruikt voor de gedachtenwisseling, of wat dan ook, en dat tweede gedeelte er *los* bijvoegt. - Wat nu Uw proza-schets aangaat, die zend ik U terug, omdat zij geen schets is, maar slechts een gedachten-opsomming, zonder iets van levendigheid van stijl of van gesprekken, van al datgene in een woord, waardoor een schetsje of een novelle een boeiend lezenswaard iets wordt. Daarenboven is Uw bruuske afloop heel weinig waarschijnlijk. Zoo iets kan voorkomen, natuurlijk; alles *kàn* voorkomen, maar het doet hier zoo bedacht, zoo theatraal-onecht aan. - Mag ik U bij deze gelegenheid eens vragen, of gij de auteur zijt van een versje *Vlinder*, dat ik in De Vrije Socialist tegenkwam, en uitknipte, omdat ik het buitengewoon mooi-gevoeld en goed-gezegd vond? De initialen kwamen overeen met de Uwe; dit bracht mij er toe aan U te denken, omdat ik weet dat gij dit Blad leest. Ik ben van plan het over te nemen in de Lelie; - met bron-vermelding natuurlijk.

(Zie het artikel voor U bestemd).

Es. - Ik heb U een paar weken geleden, in de spoed-correspondentie, onder de letters C.H. beantwoord. Thans wil ik U nog melden dat ik Uw stukje las, en het er zoo geheel mee ééns ben, dat ik het heel gauw een plaatsje geef; het is reeds naar de drukkerij. Neen, ik vond 't niets scherp, ik vind het integendeel bijzondergoed dat zulke dingen eens gezegd worden. Er is b.v. hier ter stede een bekende liefdadigheidsvereeniging, waarvan ik jarenlang lid was, maar ik heb als medelid tenslotte bedankt, omdat ik zeide: Als een arm mensch eerst zóó braaf moet zijn vóór hij bedeeld wordt, als bij die vereeniging stelregel is, dan geef ik maar liever op mijn eigen manier aan niet-brave menschen; om de zeer-eenvoudige reden dat ik-zelve ook niet *zóó* braaf ben, en mij dus niet geroepen acht zulk een volmaaktheid van een arm mensch -, die nog veel meer verzoekingen heeft dan ik - te vergen. Er met een bestuurslid eens over sprekende, zeide hij, (wat ik erken dat wáár is):

'Indien een vereeniging als de onze niet dergelijke strenge regels stelde, wààr zou dan het einde zijn der bedeelingen! Wij kunnen dus niet anders.' - Juist daarom echter voel ik er méér voor persoonlijk aan mijn eigene, op mijn eigen weg komende armen te geven; braaf of niet, in godsnaam zij *zijn* nu eenmaal arm. En dat is dan in mijn oogen voldoende.

Gij kunt er gerust op zijn, dat het andere ten spoedigste geschiedt. - Wel neen, Uw vraag was héél natuurlijk, en ik nam haar niets kwalijk.

Kinderschetsjes. - Mevr: M.D. Gij geeft geen pseudoniem aan; ik denk dat gij echter wel zult herkennen dat gij bedoelt zijt uit dit door mij gekozene woord. Uw uit kindermond-opgevangen grapjes zijn wel aardig, en kunnen zich, - op den heel langen duur echter - eigenen voor de Varia-rubriek van de Lelie. Indien gij *veel* geduld hebt, dan kan ik ze daarvoor bewaren, maar ik moet U waarschuwen dat ik niet zonder reden spreek van 'op den langen duur', van wege de zeer véle bijdragen voorradig. - Ik laat dus de beslissing over aan U-zelve. - Vriendelijk dank voor Uw belangstelling in mijn roman in de Lelie. Natuurlijk beschouw ik U, onder de door

U opgegeven omstandigheden, geheel en al als abonnée. - Ik neem het niets kwalijk dat gij Uw meening vrij-uit zegt over den in houd der verschillende Lelie-artikelen, óok waar die U niet bevallen. Maar ik maak U er op attent, dat het door U bedoelde stukje voorkwam onder de voor elkeen toegankelijke, niet voor de verantwoording der redactie zijnde rubriek: gedachtenwisselingen.

Van A. - Ik vond van U geen pseudoniem in Uw verschillende brieven. Uw antwoorden en gedachtenwisselingen zijn. of worden, alle geplaatst. Uw gezonden bijdragen heb ik aangenomen; echter, gij moet niet te véél van zoo iets zenden. - Ik kan mij best begrijpen, dat onzekerheid over Uw toekomst U enorm drukt, want *ik* heb een karakter dat absoluut niet bestemd is tegen onzekerheid van welken aard ook; de ergste zekerheid is mij nog liever soms dan een lang moeten wachten op een beslissing. Aan den anderen kant echter hebt gij zulk een mooi sterk geloof, dat alles wat U overkomt zijn oorzaak en reden heeft, zoodat alles zoo *moet* zijn, dat gij U wel niet in mijn stemmingen in zulke opzichten zult kunnen indenken. - Gij behoort, blijkens hetgeen gij mij schrijft, tot die m.i. naieven, die gelooven dat een ander er toe komt ongelijk en schuld te bekennen. Zeker, zulke hoogstaande uitzonderingen *zijn* er. Maar ze zijn zóó uiterst zeldzaam, dat gij gerust kunt aannemen van de groote meerderheid van het menschdom: hoe grooter hun ongelijk, hoe hardnekkiger hun volhouden van het tegendeel. Gij ziet wel, in levensbeschouwing staan gij en ik lijnrecht tegen elkaar over, maar in dit geval met U-zelf had de mijne het bij het rechte eind; helaas voor U. - Dat mijn 'verklaring' in de Lelie U veel genoegen moest doen begrijp ik wel. Op haar zijn echter heusch al weer heel wat nieuwe raadselen gevolgd. En dat zal ook wel steeds zoo blijven gaan, vrees ik.

'In raads'len wandelt de mensch op aard;
En daar is niemand, die Hem verklaart.'

Ja ik-ook behoor tot de uitzondering-menschen, die geen 'afleiding' plegen te zoeken voor verdriet, in uitgaan; dat voel ik U volkomen na. Echter kan ik niet, zooals gij, in alles wat mij overkomt zien een 'afdoening'. Weet gij wel dat al deze en dergelijke theosophische leerstellingen verbazend veel overeenkomst hebben met de orthodoxie? Voor mij is er altijd iets in dat de wáárheid van den Bijbel bewijst, in dat terugkeeren, als onbewust, door 'verlichte' menschen, tot het bijbel-geloof. Met een vurigovertuigde theosophiste, dochter van een modernen predikant, wiens richting zij vroeger met even-

veel vuur als later de theosophie had aangehangen, sprak ik er eens over in dienzelfden geest, dat namelijk al de door haar mij op dat oogenblik voorgehouden theosophische stellingen veel meer overeenkomst vertoonden met orthodoxie dan met modernisme; en ik herinner mij hoe zij mij toen antwoordde: O ik heb het modernisme ook reeds laug alleen leeren beschouwen als niets anders dan als een *overgangs*stadium om tot de eeuwige waarheden der theosophie te geraken. M. a.w. dus, dóór het modernisme een teruggang tot het eens verworpen geloof! - Uw laatste brief interesseerde mij zeer, omdat daaruit blijkt dat gij voor een beslissing staat. Ik durf er niet nader op ingaan uit vrees U te zullen verraden, maar ik zou zoo zeggen dat gij in beide gevallen goed af zoudt zijn. - Ik hoop zoo hartelijk in Uw volgenden brief te zullen hooren dat het in orde is gekomen op een van beide manieren. - Hartelijk gegroet.*)

P.L. - Zooals gij zult hebben gezien nam ik alles aan, ook het laatst-gezondene. Indien het niet *te* veel wordt kan ik in den door U voorgestelden geest wel een en ander nog van die studies gebruiken. Gij hebt dunkt mij veel genoten ondanks dien tegenspoed van Uw reis. Men moet tegenwoordig, als men dien kant uitgaat, maar vóóraf rekenen op iets van dien aard.*)

Undine. - In de eerste plaats heb ik U hartelijk te danken voor Uw briefkaart uit O., - een mij-zelve geheel-onbekend stadje. Verder heb ik U mee te deelen, dat de 'Scheveningsche impressies' reeds lang gedrukt bij den zetter liggen te wachten op plaatsing. Ik had ze zoo heel-graag wat eerder geplaatst, - juist daarom heb ik ze reeds veel vroeger naar de drukkerij gezonden - maar ik heb een overstelping van artikelen en gedachtenwisselingen, etc. En eindelijk komt de treurmare aan het slot, dat ik Uw 'schets' U moet terug zenden, omdat zij noch als inhoud noch als schets deugt, eerlijk-gezegd. Ik bedoel daarmede, dat de inhoud geen waarde heeft iets te betéékenen, omdat geen meisje ter wereld ooit haar 'principes', van dien aard als gij ze beschrijft, zal stellen boven haar *wezenlijke* liefde, wanneer die alle recht en reden heeft te mogen bestaan. Uit Uw redeneering volgt daarom zonneklaar, dat Uw Clotilde haar aanbidder *niet* liefhad; vraag dat maar eens aan elkeen, die wel liefheeft of ik daarin geen gelijk heb? Die 'principes' bovendien zijn zoo vaag en uit de lucht gegrepen in haar geval, vindt gij-zelve ook niet eigenlijk? Zeer terecht hebt gij ingezien dat het schetsje toch eigenlijk geen 'schets' was, en er daarom eerst over gedacht het als hoofdartikel aan te bieden. Want als 'schets' beteekent zulk een tendenz-verhaaltje niets, deugt de vorm absoluut niet. Het spijt mij zeer, maar gij kunt het heel wat beter, gelijk gij b.v. in dat vorig hoofdartikel hebt getoond.

V.S. - Ik heb van de twee door U mij aangeboden stukjes een, het oorspronkelijke van U-zelve, gehouden. Het andere, vertaalde, vind ik wat flauw. Het is zoo gemakkelijk op die manier een zaak te ridiculiseeren met 'n verhaaltje, en juist *dat* wil ik te minder in de Lelie, omdat ik-zelve ook *niet* voel voor de ridicuulgemaakte zaak, maar haar met betere wapenen wil zien bestreden. Het honorarium ontvangt gij in het kwartaal na de opname van Uw stukje, door den uitgever van dit blad.

Leo. - Zooals gij ziet heb ik aan Uw verzoek in zake de plaatsing van het stuk voldaan, en zal dat óók doen in het St: Nicolaas-nommer. - Het spijt mij dat gij ditmaal zóó laat antwoord ontvangt op Uw beide brieven; gelijk ik aan meerdere correspondenten reeds meedeelde, de correspondentie en de bijdragen zijn in de

*) Zooeven Uw laatste bijdrage en de gedachtenwisseling in goede orde ontvangen. Om U niet te verraden ga ik niet in op Uw brief. Maar ik ben van belangstelling vervuld.

*) Intusschen ontving ik Uw lief schrijven, waarop ik nog nader inga. Voorloopig veel dank.

afgeloopen maanden overstelpend vele geweest, hetgeen mij natuurlijk zeer verblijdt, omdat het getuigt van zulk een steeds groeiende Lelie-belangstelling, maar tegelijkertijd ook meebrengt dat vele correspondenten en vragen wel eens wat lang wachten moeten; vooral ook door plaatsgebrek, daar ik actueele bijdragen, dito artikelen, en dito gedachtenwisselingen, niet kan laten wachten. Uw derde bijdrage, die gij-zelve reeds voor feuilleton hebt bestemd, nam ik insgelijks gaarne aan. Bijzonder ook waardeer ik Uw meedeeling, dat een door mij in de Lelie opgenomen feuilleton-bijdrage: De slag van Waterloo ook vroeger reeds heeft gestaan in het Nieuws van den Dag. - Het is inderdaad zeer goed dat gij mij zoo iets meedeelt. Tegen dergelijke dingen is het moeilijk zich te waarborgen. Ik heb indertijd een boek ter recensie gekregen, uit het Deensch vertaald, dat ik, een vol jaar later, door een andere dame vertaald, als ‘feuilleton’ terugvond in het Vaderland. Ik-ook heb toen de eerste vertaalster terstond van dat feit kennis gegeven. Hetgeen gij mij schrijft omtrent: Om de Eere Gods: ‘'t is maar goed dat zulke toestanden eens aan de kaak gesteld worden’ deed mij veel genoegen, evenals Uw korte maar m.i. zeer rake critiek van mijn roman: Wat nooit sterft: dat hij ‘zeer waar is, en dat dit een kenmerk behoorde te zijn van alle romans omdat zij zonder die eigenschap niet kunnen blijven leven.’

In verband met deze Uwe critiek van mijn werk mag ik ook wel letterlijk overnemen hier, wat gij elders schrijft omtrent mijn critiseeren van de boeken van anderen:

Men (die leest voor zijn plezier) ziet nooit wat er in een werk steekt bij eerste lezing, *omdat men leest om den inhoud en om aan 't eind komen; U interesseert beide niet*, *U critiseert onmiddelijk bij eerste lezing; dat is dunkt mij een der redenen dat U beter ziet.*

Gij hebt daar namelijk zóó helder en juist uiteengezet zoowel hoe het U en het publiek als hoe het mij, als criticus, inderdaad gaat bij het lezen van romans, dat ik U er voor moet danken. Want nimmer toch spreek ik met anderen over dit of dat door hem of haar en mij beide gelezen boek, of het treft mij, hoe inderdaad de andere partij juist zóó leest als gij het hierboven schildert, (en daardoor in het geheel niet ziet de dadelijk in het oog springende feilen, onwaarschijnlijkheden, wat ook, die zelfs een goed-geschreven of mooi-gedacht boek kunnen

aankleven); mij daarentegen gaat het geheel en al zooals gij het zegt, mij interesseert noch inhoud noch einde, maar, al lezend, critiseer ik vanzelven; en daardoor is voor mij, - sinds ik die critieken moet in het publiek geven, want het is mij ingeboren, - alle romanlezen een werk, een arbeid geworden, en zal ik mij nooit *verpoozen* door het lezen van welken hollandschen roman ook, en hoe mooi ik hem ook vind. Voor mij is het theaterbezoek in een goed theater een groot genot, tenminste wanneer ik een stuk zie dat mij boeit, en dat beschaafd wordt gespeeld; ook dan echter critiseer ik inwendig, omdat het mij is aangeboren, maar ik weet dan dat ik het niet *behoef* te doen, zooals b.v. toen ik in Amsterdam werkzaam was aan de Telegraaf, en daardoor is het mij nu weer een wezenlijke *ont*spanning geworden.

Senda - en velen met hem - zal het zeker aangenaam zijn te hooren hoe zijn Ferrer-artikel ook bij U bijval vond. *Ik* voel noch voor Ferrer noch voor zijn tegenstanders. Alleen, ik geloof niet dat wij, uit de verte, en voorgelicht door enkel liberale en radicale couranten, *kunnen* weten in hoeverre de *rechts*gronden waarop hij is veroordeeld te verdedigen waren. En dáárop komt het m.i. alleen maar aan; dat zegt mijn rechtvaardigheidsgevoel mij. Het is hier een personenquestie geworden, waarbij de rechtvaardigheid op den achtergrond wordt gedrongen. Ferrer is U, en is den liberalen en radicalen, natuurlijk oneindig sympathieker dan de Spaansche geestelijkheid. Dáárom vindt gij het aan hem voltrokken vonnis per-se een ‘moord’, en staat er niet bij stil in hoeverre de Spaansche rechters, van *hun* standpunt, het *recht* hadden tot zijn veroordeeling. Maar, ware het geval nu eens omgekeerd geweest, ware nu eens een of anderen Spaanschen monnik doodgeschoten door een vrijzinnige regeering, op grond van een zoogenaamd staatsmisdrijf, gelooft gij dan niet met mij, dat geen haan, noch hier, noch in andere protestantsche landen, zou hebben gekraaid erover? Dat ziet gij immers ook weer uit de Portugal-revolutie-geschiedenis! Wie onzer couranten neemt *nu* de verdediging op zich van de daar in Lissabon onrechtvaardig verjaagde en bestolen priesters en nonnen; alléén de katholieke bladen doen het natuurlijk. Ziet gij, *dat* vind ik gemeen en onrechtvaardig, zulk een *zaak* met een *persoon* willen verwarren. En dat geschiedt steeds, en overal, aldus. In onze geschiedenis b.v. vind ik den moord op Oldenbarnevelt een schandelijke bloedschuld door Prins Maurits op zijn rechtzinnig geweten geladen. Maar, welke hollander, in zijn Oranje-nalooperij, durft U dat éérlijk toegeven? Hoort het er niet bij, omdat wij nu eenmaal 'n monarchie hebben, de prinsen van Oranje af te beelden als per-se brave en edele menschen, en hunne onrechtvaardigheden te bemantelen? Dat is slechts één voorbeeld uit duizenden en tienduizenden. Ik zou te wijdloopig worden indien ik nog meerdere aanhaalde. Mij laten Ferrer *en* zijn tegenpartij beide even koud; - er gebeuren te veel onrechtvaardigheden dichter naast mijn deur, dan dat ik over de geheele Ferrer-zaak mij ooit héél warm heb kunnen maken; - maar ik protesteer enkel en alleen tegen het per-se *willen* verdedigen Ferrer *om* zijn richting, en per-se *willen* zwartmaken de Spaansche geestelijkheid om *hare* richting. - - Wat de door U gelezen boeken aangaat, mijn recensies van Armoede en van Klaas Hinrich Baas hebt gij zeker reeds gelezen; wij zijn het in hoofdzaak ééns erover, schijnt mij. Hartelijk gegroet.*)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

*) Zooeven Uw noodkreet ontvangen. In het vorig nommer kon het onmogelijk. Ik zal echter zooveel doenlijk nu opruimen.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest overblijven de Roman: **Uit Christelijke kringen**, door Anna de Savornin Lohman, en de **gedachtenwisselingen** van mevr. **van Rees** aan mevr. **A.C. Govers** en van **Een Vrije Socialist** voor **van A.** evenals een **'brief' van Ds. Huet met 'ver**s', ter gedachtenwisseling over het Spiritisme ingezonden door **een abonnée**, alsook de **Correspondentie** aan **Robinette**, **Een Zwerver, J.W. van der B. te H., Viator** en **J.J.C. van W. te Kampen.**

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

23 November 1910.
24ste Jaargang.
No. 21

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Helpt elkander!

Is het niet, om verheugd de handen in elkaar te slaan, lezers en lezeressen, wanneer U ziet, hoe de menschen in dezen ‘verlichten’ tijd elkander helpen? We leven toch echt, wat U noemen kunt, in een verbroederingsperiode! Vereenigingen rijzen uit den grond, komen bij je om een bijdrage, omdat ze toch zooveel goed doen! Ze ‘helpen’ zoo, weet U?

Maar wanneer U nu denkt, dat ze de ellende helpen verminderen, hebt U 't glad mis! Och kom, hoe kan U dat denken?

Laat ellende maar ellende wanneer... wij 't niet voelen!

Ik las een dezer dagen 't volgende stukje in de Telegraaf, onder ‘Amsterdamsche Rechtbank’, wat me aanleiding gaf tot dit artikel, hetwelk de geachte redactrice zoo goed was, te plaatsen in de Holl. Lelie:

‘Een 21-jarige jongen, die reeds driemaal veroordeeld was, wist op 21 Sept. j.l. geen uitkomst meer. Zijn laatste centen waren verteerd, reeds driemaal - het maximum - had hij nachtverblijf gekregen bij den heer Jonker, zoodat hij een laatste poging waagde door zich te wenden tot het Genootschap tot Zedelijke Verbetering van ontslagen gevangenen. Zooals men weet, houdt dit genootschap één avond per week zitting, om de ontslagen gevangenen, die zich aanmelden, te helpen.

Den bekl. werd echter te kennen gegeven, dat hij een volgende week maar terug moest komen. Deze week hield 't genootschap geen zitting... omdat het Belgische koningspaar in de stad kwam.

De jongen kon het echter geen week meer uithouden en om te leven, pleegde hij diefstal van een fiets en een stoel uit een uitstalling in de Galerij. De gestolen voorwerpen werden te gelde gemaakt en van de gelden leefde bekl. eenigen tijd, tot hij gearresteerd werd.'

Toch een echte domme jongen, hoor, om te meenen, dat dat lieve genootschap er nou maar alleen is, om hem en zijne consorten te helpen. Mogen ze ook niet eens een week plezier hebben, en de hongerigen een week langer laten hongeren?

De verdediger van 't genootschap zeide, dat de leden van dit lichaam belangeloos zitting houden en hij zich best kon voorstellen, dat men eens van die 'herrie' af wil zijn (sic!)!

Ja, ja, 'belangeloos' zitting houden, is dat al niet mooi genoeg; ze moeten geprezen worden, dat ze wat tijd besteden aan die... herrie!

Nou, 't is ook een herrie, al die ellendige menschen te zien, smeekende, kruipende om wat brood, droog brood.

En hebben ze dan geen gelijk, dat ze eens een paar bankjes over de balk gooien, om eens mee te doen met de feesten, ter eere van 't bezoek van de koning en koningin van België.

Laat die menschen dan maar een weekje langer honger lijden - daar worden ze ook wel aan gewend - en als ze 't niet meer uithouden, dan stelen ze 't wel en gaan ze weer naar de gevangenis... en zijn wij van die 'herrie' af!

Moeten wij dan altijd opgescheept zitten met dàt verhongerende zoodje? Het genootschap, meneer, heeft één bepaalde avond zitting, en wie tusschentijds van honger crepeert... nou, die crepeert maar!

En dan, het genootschap heet: tot 'zedelijke' verbetering der ontslagen gevangenen! Begrijpt U, 'zedelijke'!

Wie eenmaal slecht is, blijft slecht! Denkt U nou, dat, al had een braaf, fatsoenlijk man ook nog zoo'n nijpende honger, hij stelen zou?

Welnee, dat zit er eenmaal in, begrijpt U, en het is heel goed, dat die jongen weer opgesloten wordt... om te denken aan zijne groote misdaad, die hij begaan heeft door nijpenden honger en wanhopige ellende en gebrek....

O, en wij hebben toch zoo'n echt leuke pret gehad bij de feesten. Voor de intrede van het koningspaar hadden wij een plaats gehuurd in een der huizen bij de Dam; dure plaatsen: *f*5. - per stuk; maar enfin, we zagen goed, zie je!

We zijn één avond ook naar het Concertgebouw geweest, waar ze ook kwamen; ook wel duur, maar toch leuk!

En natuurlijk, later op den avond, na afloop, naar 'de Kroon' en extra ter eere van onze hooge gasten wijn! Hè, ik proef ze nog!

Rekening voor de uitgegane week: ± fl. 100.-

Als je blieft, kellner, een bankje! Een fooi van een pop toe ter eere van onze koningin!

Bah! Dat helpt mee.... ten gronde!

CH. HIJMANS.

Aan de lezers(essen) van de ‘Holl: Lelie’.

Weest dan barmhartig, gelijk ook Uw Vader barmhartig is.

Nu wou ik toch, dat ik wist op welke manier U allen mijn onuitsprekelijken dank, waardeering en blijdschap kenbaar te maken, die gij allen mij zoo overvloedig bereid hebt, door aan mijn verzoek op zoo'n warme en gulle wijze gevolg te geven.

't Heeft mij buitengewoon verrast en ontroerd; niet alleen uwe zoo milde gaven, maar ook de allerliefste, hartelijke brieven die ik er bij mocht onvangen en die mij erg gelukkig maakten.

Wat zijn er toch een massa lieve menschen in de wereld!

En wat is 't heerlijk dit bij zoo'n gelegenheid te ondervinden.

U allen breng ik hierbij mijn hartelijksten en oprechtsten dank voor hetgeen ge aan arme, eenzamen deed; evenals freule Lohman, die, door onmiddelijk plaats verleenen aan mijn stukje, zoo'n krachtigen steun aan de zaak der blinden heeft mogelijk gemaakt.

Vóór ik verder ga, wil ik echter de goede ontvangst mededeelen, van een brief uit Utrecht, onderteekend met *M.A.*, en inhoudende twee banknoten, ieder van *f*25.-.

Welk een groote vreugde, en blijden schrik het openen, en zien van den inhoud van

dezen brief teweeg bracht, is me niet mogelijk te beschrijven.

Eerst stond ik beduusd; het overweldigde me, maar toen ook, kende onze vreugde geen grenzen.

Hartelijk, hártelijk dank. Maar wél moet ik U eerlijk zeggen, lieve edele onbekende, dat Uwe ruime prachtige gift, mij al dien tijd zwaar op het hart heeft gelegen; want, daar 't natuurlijk een waagstuk is, een brief met geld te verzenden, zonder vermelding van adres aan de achterzijde, zoo vond ik het vreeselijk, U niet onmiddelijk te kunnen danken, en gerust stellen omtrent de goede ontvangst.

Die echter éérder in de 'Lelie' vermelden, was ook onmogelijk, daar ik het zoo verrukkelijk druk met beantwoorden van brieven en verzenden van loten had, en ten tweede ook, omdat ik steeds rustpoozen moet houden wegens mijne zwakke gezondheid. Ik ben n.l. toen ik vijftien jaar was, zwaar ziek geworden, en nu, na acht jaar, nog zeer zwak.

Gij allen begrijpt, welk een zeldzaam voorrecht ik het beschouwde, op dié manier óók iets goeds te kunnen voor een edele, schoone zaak; dat hiér mijn zwak lichaam geen beletsel behoefde te zijn, voor het doen van iets nuttigs en noodigs.

Hebt echter geen medelijden of iets dergelijks met me, mijn lieve lezers.

Want ik wil U vertellen, dat ik in het niet-genoeg te waardeeren bezit ben van liefhebbende ouders, en een veilig, warm, en gezellig tehuis.

Daarbij biedt het lezen en bestudeeren van de geestelijke wetenschappen en wetten zulke groote en begeerenswaardige schatten aan, dat ik, verre van mij bedroefd of terneergeslagen te gevoelen, mij gelukkig reken boven duizenden, die, niéts wetend van dit alles, arm, en zonder hoogere inspiratie door het leven moeten gaan.

Hén rest niets dan hun krachtig lichaam, wat zij in de scheidingsure nog niet eens kunnen behouden, maar moeten afleggen, afstaan, evenals alle stoffelijke dingen, die we in deze wereld liefhadden, en waar wij ons aan hechtten.

Dáárom ook waardeer ik Uw aller gave zoo diep.

Wélke was de grootste? welke de kleinste?

Aan God, die is 'de Liefde', dit te beoordeelen.

Echter wil ik U nog even een gelijkenis vertellen, naar aanleiding waarover ik onlangs een professor een zeldzaam schoone, krachtige rede hoorde houden, en waarbij ook de koningin en zeer vele aanzienlijke en rijke families hier ter plaatse, tegenwoordig waren.

'Eens rijken menschen land had wel gedragen; en hij overlegde bij zich zelven, zeggende: 'Wat zal ik doen? Want ik heb niet waarin ik mijne vruchten zal verzamelen.' En hij zeide: Dit zal ik doen: ik zal mijne schuren afbreken, en grootere bouwen, en zal aldaar verzamelen al dit mijn gewas, en deze mijne goederen, en ik zal tot mijne ziel zeggen: 'Ziel, ge hebt vele goederen, die opgelegd zijn voor vele jaren: neem rust, eet, drink, wees vroolijk.' Maar God zeide tot hem: 'Gij dwaas! in dezen nacht zal men uwe ziel van U afeischen en hetgeen gij bereid hebt, wiens zal het zijn? Alzoo is het met dien, die zich zelven schatten vergadert, en niet rijk is in God.'

Gij dwaas.....

moge uw hart en uw geweten; de kiem van goddelijke liefde die ge ín U draagt, en die uwe verwantschap bewijst met een Vader in de Hemelen, U bewaren en behoeden voor zúlk een rechtspraak.

Bij het verlaten van het kerkgebouw meen ik een grooter hoeveelheid zilver op de schaal opgemerkt te hebben dan anders.

Zoo gaarne vertelde ik nog even een paar heerlijke ondervindingen van 'Lelie-klanten', hoewel ik bang ben te veel plaatsruimte in te nemen, echter hoop ik van harte dat onze freule het toe zal staan, wellicht vindt het weerklank in een hart.

Een dienstbode n.l., die reeds jaren een blinde oude dame verpleegt, deed onmiddelijk na het lezen van mijn artikeltje bij al de buren in de straat, moeite een lot te plaatsen, hetgeen haar zóó wel mocht gelukken, dat ze mij 35 loten kon aanvragen. Ze zond mij een briefkaart waarin zij de hoop uitsprak dat God 's zegen op mijn streven mocht rusten. Ná dien, stuurde ik haar nog 28, gevolgd door 37.

Nu had ze, schreef ze mij, een hondertal loten geplaatst, wat zij zich zelve tot taak had gesteld.

Vindt ge dit niet eene schoone ondervinding?

O, die geringen naar de wereld... Zich zélf een taak stellen; wat flink en navolgenswaard!

Of er zegen op mijn werk heeft gerust? Ik verkocht nu reeds 1064 loten en heb bijeen *f* 320. - . Maar nog steeds ben ik

bezig met het uitwerpen van netten; want ons land, (waar velen, rijk met aardsch bezit gezegenden, wonen) is groot, en een kwartje is zoo klein, nietwaar?

O ja, nog even dit. 's Avonds in bed liggende (dan willen de ideeën altijd zoo heerlijk komen) schoot me op eens door mijn hoofd: ‘als 't stalpersoneel aan de Koningin eens...

Ik kon van pret over dit denkbeeld den slaap niet vatten.

Vlug als een haas (altijd voor zoover het mïj mogelijk is, ‘haasachtig’ te zijn) schreef ik den volgenden dag een vriendelijken en aanmoedigenden brief aan den majoor-rijknecht met het verzoek zijn personeel, met een hartig woordje op het gemoed te werken, terwijl ik er bijvoegde, hij thans in de gelegenheid was iets goeds en edels te steunen. De ‘Lelie’ stuurde ik er bij, en 't resultaat was dat ik 81 loten heb kunnen verkoopen.

Vindt ge zóóiets niet aardig? Ongeveer hetzelfde deed een jonge dame voor mij door aan de inrichting waar zij werkzaam is, 't personeel te animeeren tot het koopen van een lootje; de uitkomst was schitterend: 170 loten werden er genomen.

Nu, wat zegt ge hier wel van? Is het niet iets heerlijks, om óók eens te probeeren? Me dunkt, ik zie al oogen schitteren van ondernemingsgeest; daarom, gaat gerust uwen gang; 't zal ook ú stellig gelukken.

Maar nu iets anders. Het bevreemde mij tot nog toe wel een weinig steeds aanvragen en giften te ontvangen alleen van dames, terwijl ik slechts twee malen van een heer geldelijken steun mocht ondervinden.

Evenals enkele bekenden van ons, verwonderde, en verontrustte dit beklagenswaardig verschijnsel mij buitengewoon, totdat mij plotseling een licht is opgegaan.

Het wordt mij n.l. thans hoe langer hoe duidelijker, dat ik geheel buiten de hoffelijke gevoelens van de heeren tegenover de dames heb gerekend; want ik gevoel het nu duidelijk en zeker (en o wee, als mijn gevoel mij mocht bedriegen) dat de heeren ook in dit geval gedacht hebben: ‘honneur aux dames’, en verlangen, ja popelen van ongeduld om, evenals zij, aan hunne gevoelens van wéldoen uiting te kunnen geven, en te toonen, met hoeveel vreugde zij een ververschingkje minder gebruiken of een sigaartje minder rooken, als zij weten er een eenzame, die bovendien nog blind is, mee te kunnen helpen.

Daarom, waarde heeren, ik zal de laatste zijn, die U terughoud; vliegt niet allen zoo gejaagd naar het postkantoor. Kalmpjes maar aan. Ik heb engelen-geduld; al moet ik ook nóg zoo lang wachten, mijn vertrouwen in de gulle weldadigheids-zin, en menschenmin van den Nederlandschen man, blijft ongeschokt en vast als een rots.

Nu wordt er over 't algemeen in deze wereld nogal eens geklaagd over de onhandigheid van den man.

Geen nood, mijn geestdriftige vrienden; gaat niet wanhopig nederzitten, niet wetend hoe of wat te doen; want zooiets grijpt me te veel aan.

Weest blij en welgemoed, want ik zal U zeggen, welken weg in te slaan.

Laat de beurs 't toe, welnu, doet als uwe Zusteren (in A'dam natuurlijk) en bestel me een lot, liefst meer. Schikt 't niet, dan daarom niet getreurd: zend een prijsje voor de loterij! Met open armen worden ze ontvangen; want, nietwaar, hoe méér prijsjes, hoe meer loten, en vanzélf: hoe meer.... lieve duitjes.

Misschien hebt ge nog wel achter in een hoekje van een kast of ergens anders in het vergetene en verborgene, een present of aardigheidje staan, U indertijd geschonken

door den een of anderen ondoelmatigen mensch, en wat ge best zoudt kunnen missen. (Nu hoop ik ook, dat de dames mij een oortje leenen).

Misschien hebt ge mooie, leege doozen, die een aanlokkelijk en sierlijk prijsje kunnen worden, wanneer ge ze op nieuw vult met lekkere bonbons, eigen gemaakte zakdoekjes of iets dergelijks.

Dan zijn er natuurlijk onder U, handig en vlug met de naald, en die van een overgeschoten stukje zijde of kant een snoezig kussentje, sachet, of iets anders in elkaar weten te spelen.

Onder de heeren zullen er stellig te vinden zijn, bedreven in houtsnij - en brandschilderwerk.

Enfin, ik heb U slechts iets aan willen geven; ik hélp zoo gaarne, vat ge, en 't zou daarom ál te treurig zijn, wanneer één van U allen, mistroostig en ongeraden de ‘Lelie’ op zijde zou moeten leggen. Daarom: alwéder een tegemoetkoming; geef U op als lid van ‘Blindenzorg’ voor een gulden of meer in een jaar; ook leden van 60 cents worden aangenomen.

Nu vraag ik u, kán 't mooier? 1 à 2 cent per week, afstaan voor 't ‘Tehuis’ opdat er steeds meer verpleegden kunnen opgenomen worden. Hiertoe is zelfs de minst bemiddelde nog wel in staat.

Ge kunt ook ten behoeve van de twee ándere instellingen (die, sámen met de stichting 'Tehuis' de 'Nat. Blindenzorg' vormen) iets afstaan of schenken.

Deze twee instellingen zijn:

de 'Blindenstichting', waarvan het Fonds van zijn rente aan behoeftige, meer dan vijftigjarige blinden zonder onderscheid, een vaste jaarlijksche uitkeering geeft.

2. De met de Blindenstichting verbonden 'Voorschotkas', die aan blinden zonder onderscheid renteloos voorschot verstrekt.

Nu, is het niet heel dringend noodig, uwen steun?

Nog een opheldering: de grond te Wolfhezen werd aangekocht door het Bestuur op 19 Oct. 1904, waarop ook de Stichting werd opgericht bij acte verleden voor den notaris N.J. Verkoren, te den Haag.

De stichting is bestemd voor 100 personen, terwijl niet op woonplaats, *leeftijd* of godsdienst wordt gelet.

Voor meerdere toelichtingen, zend ik gaarne circulaires.

En nu neem ik afscheid van U allen.

Hartelijk dank voor alle ondervonden steun, liefde en belangstelling. Ge hebt medegewerkt tot het oprichten van een liefde-monument, door de *Natie* te stichten.

O, mocht het er spoedig, zéér spoedig verrijzen tusschen het koele, eeuwenoude lommer van Wolfhezen.

En nu, weest allen gegroet, met den heiligen groet van onzen Meester. 'Vrede zij U lieden'.

God zegene en behoede U. Uwe innig dankbare en gelukkige,

19 Aug. '10.

GRETHA KLUNDER.

'Quo Vadis'

Boschweg, *Apeldoorn.*

De trekking heeft plaats op 14 Dec., en de datums, waarop de prijzen tentoongesteld worden in de Gothische zaal (den Haag) zijn: 9, 10, 12 en 13 Dec. Trekkingslijsten zullen verkrijgdaar zijn à 10 cts. bij de penningm. Mej. Desmons, Archimedesstraat 48, den Haag.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 18).

Geerte had eerst niet veel opgehad met de Christian-science-doenerij, was er pas iets voor gaan voelen, toen zij merkte dat tante Anna Holt er zoo'n aristocratische steunpilaar van was. Want, voor tante Anna had zij altijd 'n soort wereldschen eerbied gevoeld, om haar zoo handig in de Haagsche wereld weten vooruit te komen, coute que coute. Al als jong-meisje placht zij in stilte haar te vergelijken bij haar eigene, altijd wat-verlegen, wat stijf zich voordoende, met 'n heimelijke nederigheid tegen de Haagsche groote wereld, die, om haar vader, bij hen aan huis kwam, opziende moeder, en zij had er menigmaal Gerty, haar nichtje, dan om benijd, dat die daardoor zooveel vaster in den zadel zat, wat uitgaan betreft, dan zij-zelve, 'n ministerdochter,

toch, maar die steeds werd belemmerd 'n beetje door haar niet in den nieuwen voornamen Haagschen kring zich thuis-voelende, in haar hart Vrije-universiteit-calvinistisch-Amsterdamsch gebleven moeder. Terwijl tante Holt, nadat ze toch eigenlijk regelrecht 'n mésaillance had begaan met dien ijzerwinkel-zoon, desniettemin de kunst wist te verstaan, met haar trait d' union-naam Holt-Eduma-de-Witt, zich zelve brutaal 'n douairièrecachet op te plakken van adelijke weduwe, en, dank zij haar takt en haar zich overal weten gezien-te-maken, over alle moeilijkheden en alle hinderpalen en alle op haar neerzien wist heen te komen; zooals ze ook nu weer, ondanks 't schandaal indertijd met haar schoonzoon, door zich bijtijds als hoofd van den nieuwen mode-godsdienst op te werpen, daardoor'n heel-gedistingueerde coterie rondom had weten te vereenigen.

Dat was 't 'm! Tante Holt had flair! Ze wist altijd precies 't juiste moment waarop ze iets nieuws moest aanpakken. Toen ze in den begin in den Haag woonde, vóór de Excellentiegrootheid van haar broer, was ze heel-dunnetjes-onopzienbarend van den behoudenden kant geweest, net als ieder aristocraat, of die er voor wil doorgaan, dat in den Haag pleegt te zijn, maar zonder iets meer dan zoo'n heel doorzichtig vernisje van wat uiterlijkvertoon, van naar de fransche kerk gaan Zondags, en vooral nóóit naar 'n geprononceerd moderne bijeenkomst, of iets van dien aard. Met haar broers komst in den Haag, als anti-revolutionair Kamerlid van de Kuyperfractie, had ze echter dadelijk de bakens handig verzet, was, van lieverlede, heel-orthodox geworden, met 'n instinctief vooruitvoelen, hoe straks hem 'n nog voornamere positie misschien wachtte, hoe in èlk geval de Rechterzijde-vroomheid den doorslag daarbij ging geven weldra, 't tot iets wenschelijks zou maken als ze bijtijds dààrtoe behoorde. -

En zoo was het gekomen dan ook, dat toen 't Kamerlid Eduma de Witt Excellentie werd in een Rechterzijde- kabinet, iedereen al lang wist, hoe z'n zuster sinds de laatste jaren heel-orthodox was geworden, o zoo beslist orthodox. Haar gedrag viel dus volstrekt niet op als iets onhandig-plotselings. - Toen echter hadden zich de tijden weer veranderd. Excellentie was Excellentie in ruste

geworden. Nieuwe godsdienst-mode-stroomingen, van spiritisme en theosofie en buddhisme en christian-science en christelijke kwakzalverij van geloovige wonderboertjes begonnen, bij wijze van variatie, in het zich-vervelende, altijd-wat-nieuws zoekende Haagsche high-life wortel te schieten. En mevrouw Holt, net op het moment waarop 't gefluister over haar ineens op reis getrokken schoonzoon haar positie wat wankel maakte, koos dadelijk handig uit dat alles uit christian-science als, geïmporteerd direct uit Amerika en Engeland, 't méést aristocratische, méést voor haar geschikte nieuwigheidje. Eerst hadden de aristocratische, in het Engelsch biddende en zingende ‘gemeenteleden’ bij haar zelve aan huis hunne bijeenkomsten gehouden; toen had zij tot het oprichten van de nieuwe ‘kerk’ een groote som bijgedragen; zoo was haar naam tenslotte zoodanig met de zaak-zelve vereenzelvigd geworden, dat zij onder de christian-scientisten, bijna allemaal menschen van voornamen stand, of die er voor wilden doorgaan, een onaantastbare positie innam van ‘'n heel bijzondere vrouw’ te zijn, iets wat je door hare bewonderaars, en vooral bewonderaarsters, met zulk een niet tegen te spreken ijver werd verzekerd, dat nìemand er gewoonlijk den moed toe had dóór te dringen in de geheimen harer ‘bijzonderheid.’ Wie 't probeerde kreeg dadelijk het alle verdere discussie afsnijdend christian-scientist-antwoord: ‘Och, als U 't boek van Mrs Eddij niet hebt gelezen, dan kunt U dat toch niet begrijpen.’

- En daarom, al durfde Geert, wat haar zelve betrof, - om haar twijfelachtig verleden dat haar in alles onvrij had gemaakt - in geen enkel opzicht afwijken van den rechten gebaanden weg, die voor háár was dien van wijlen haar steil-orthodoxen man, en haar Kuyperiaan-richting vader, toch had ze inwendig een soort van stille bewondering voor dat nieuwe gedoe, dat tante Anna er zóó handig had ingesmokkeld, dat het nu 'n bepaalde rage werd voor moderne up to date menschen er aan mee te doen. En ze vond die mevrouw Vervoorde, die haar Miesje op die dóór en dóór aristocratische manier had laten behandelen, dan ook lang nog zoo gek niet. - -

Ze had er immers onder anderen vasten voet aan te danken bij tante Holt, die, van 'n oppervlakkige jour-kennis, nu was geworden een der ‘intiemen’ van de Vervoordes, en Miesje dientengevolge overal chaperonneerde, en op allerlei pretjes tracteerde, en, in één woord, onder hare aristocratische vleugelen had genomen. -

- - - ‘Ik zou 't erg gek vinden als meneer Vervoorde op zijn stuk bleef staan, door die Engelsche juffrouw niet in huis te willen nemen’ - zeize dus - ‘Die heeft Miesje dan toch maar genezen. - En zij, de Vervoordes, mogen God danken dat tante Holt hun dus aan die christian-science juffrouw heeft geholpen. Als *zij* 't nu graag wil, dat ze er voor goed in huis komt, dan zou 't toch 'n sottise zijn het niet te doen. Want 't zal wel 'n idee van tante zijn; die heeft zóóveel protegé's van dien aard’.

‘Ja, dat geloof ik ook wel’, beweerde Ellen. ‘'t Is een juffrouw, die tante in Londen heeft opgedaan, op een meeting, en die op haar raad zich hier heeft gevestigd, om met lesgeven en muziek er wat bij te verdienen. Maar 't schijnt dat ze niet hèél véél te doen heeft, en daarom zou tante 't zoo'n prettig iets vinden, als ze nu heelemaal vrij kosten inwoning had bij de Vervoordes. Ziet U moeder - *dat* vind ik er nu zoo in-stuitend in, dat die christian-science-juffrouwen bijna allemaal Engelschen zijn, die hier naar den Haag overkomen om op zoo'n manier te gaan leven op den zak van rijke goedgeloovige menschen. U weet wel, bij nicht van der Hooph is er ook eene aan huis geweest 'n tijdlang, 'n zoogenaamde vriendin van Lizzy; en Marie Nerveu, - die pleegzuster van Johnie Vermeulen bedoel ik, - zegt dat zij verscheidene families

kent, die zich op zoo'n dito manier 'n Engelsche dood-eetster op hun dak laten schuiven; - zoo noemt *zij* het: 'n doodeetster'. - -

Geerte haalde de schouders op. '*Ik* zou er onder ons gezegd óók niet veel geloof aan hechten' beäamde zij. 'Ik neem liever m'n gewonen huismiddeltjes-dokter dan die mevrouw Eddy. Maar, met dat al, moet je toch maar niet vergeten dat de Vervoordes, en 'n heele boel anderen, gróóte verplichting hebben aan tante Anna's verspreiding van die christian-science-ideeën. Miesje is de éénige niet, die is genezen, hoor!'

- - 'Neen, natuurlijk, als je zenuwziek bent! Dan kan elke geneeswijze, waarìn je geloof hebt, je genezen - zegt Marie Nerveu. Maar komt U nu eens bij hen met den een of den ander, die 'n wezenlijke kwaal heeft, zooiets van tering, of van kanker, of van typhus, of van 'n beenbreuk. Worden die óók genezen?

... Dan zeggen ze maar wat! Verbeeldt U, laatst ontmoette ik bij Miesje 'n vriendin van 'r, ook 'n vreeselijke christian-scientist enthousiast, 'n stokdoof meisje. Wel, ze zei brutaal-weg dat ze nu, na die Christian-science behandeling, *niet* meer doof is! En *ik* moest haar ondertusschen gewoonweg beschreeuwen. Maar, toen ze weg was, en ik er Miesje wat van zeggen wou, gaf die me ten antwoord: 'Ja toch wel. Ze is in zekeren zin wèl genezen. Want wij-christian-scientisten merken het heusch níet eens meer op dat ze niet goed-hoort. Heusch niet!'

- Geerte schaterde; van louter pret nam ze nog 'n taartje. Die Ellen was nu tegen-

woordig zoo ingezellig, met zulke verhalen! Vroeger op De Ekenhuize hoorde je nooit iets van 'r dan van 'r armen- en zieken-bezoeken. Natuurlijk, trouwens! Zij kon 't ook niet helpen dat daar nooit iemand van hun stand was geweest om eens over te babbelen. Tegenwoordig ontbrak het hun-beiden, op deze oppervlakkige manier zonder diepere intimiteit, nooit aan stof tot over-en-weerkeuvelen. Zij harerzijds herinnerde zich nu óók zoo'n dito onzin-geval, vertelde het, al room-taartje-lepelend:

'Dan moet je Quirine Bogaarts zien tegenwoordig. Ik, en iedereen van haar leeftijd, we hebben haar van kind-af nooit anders gekend dan met 'n bril en 'n lorgnet over elkaar, zóó bijziend is ze! 't Zit 'm in 'r familie, geloof ik. Ze had ook nooit 'n man opgedaan zonder 'r vele geld. Nu, die ontmoette ik verleden toevallig bij tante Anna; - zonder iets voor haar oogen, geen bril, geen lorgnet. Ze liep niet alleen mij bijna omver, maar ook zoowat alle tafels en stoelen, als tante haar niet had geholpen, en ze zag zelfs niet eens 't verschil tusschen tante en mij, toen ze ons goeien dag zei. - En toch loopt ze maar kalm-weg zoo zonder iets, en zegt, dat ze door de Christian-science is genezen van haar bijziendheid. - - En tante geeft er heel handig 'n plooitje aan:

'Nu ja, ze overdrijft wat, in haar groote dankbaarheid. Maar heusch, ze *ziet* veel beter dan vroeger.' - -

Toen, 't gebak-schoteltje wegzettend, viel haar oog ineens op de invitatie van Mary:

'Hè ja, dat heb ik je nog niet eens verteld! Er is 'n invitatie voor je, voor ons beiden-eigenlijk, maar ik vind het voor mij niets.' - -

'Van wie?' -

'Van tante Mary, voor 'n groot diner'...

'Ajakkes'...

Ellen hield niet van haar oom en tante Eduma de Witt. Zij vond oom Sjoerd, met zijn grof-sensueele blikken naar haar, die hij zich in zijn oom-qualiteit familiaar veroorloofde, antipathiek; zijn familiariteiten, van haar in den wang knijpen en, bij elken verjaardag of familiefeest-gelegenheid smullig zoenen, ergerden haar telkens opnieuw, omdat zij ze niet durfde afwijzen als jong nichtje; maar nog veel onsympathieker was haar de rechte statige tante, met de dunne saamgenepen lippen van: Ik voel me zoo ver verheven, in voornaamheid en deugdzaamheid beide, boven het plebs; met de valsche manieren van altijd willen lijken lief en meegaand, waarachter zij - Ellen's open ronde natuur voelde het instinctief - verborg een koele koude berekening van voor niemand of niets een waar gevoel hebben dan alleen voor eigen-ik.

'Als U niet gaat, ga ik-ook niet' - besliste zij reeds. Maar hare moeder schudde het hoofd:

'Neen kind - doe me nu 't plezier - en wees nu eens niet koppig. *Ik* ga niet, omdat ik 't voor mij nog geen pasgevend iets vind, zoo kort na je vaders dood. Maar jij bent jong. Jij hebt recht op je jeugd en je leven. Dit is nu eigenlijk je eerste début, kan men haast zeggen. Tante Mary doet dat soort dingen altijd héél chic.'

'Maar ik heb er niets geen lust in. Ik weet al vooruit dat ik naast 'Ber' - Ellen bauwde de Haagsche verbastering van den noordschen familie-naam van Berend smadelijk na - 'zal moeten zitten, en dat hij me den heelen middag gruwelijk zal vervelen met z'n air van blasé-studentje! - - En, o moeder, verbeeldt U, wat ik verleden toevallig zag, hij wordt nu al káál - -vindt U 't niet vreeselijk, zoo'n jonge jongen!' - -

Ellen was te onschuldig nog om voor de vroegtijdige kaalheid van Ber een andere oorzaak te zoeken dan toevallige misdeeldheid! Haar moeder ging er niet op in; zij voor zich had de familie-verbintenis óók wel gewenscht, maar ze wilde haar kind niet beïnfluenceeren. Daarvoor had zij-zelve te veel geleden, om zich niet vast te hebben voorgenomen, dat ze Ellen nooit tot een of ander goede-partij-huwelijk zou dwingen. -

'In elk geval ben je toch niet éénzijdig' - leidde zij dus af - 'behalve Ber kan je toch nog 'n tweeden buurman hebben, die je beter bevalt. - - En, in elk geval, zóó kom je een beetje erin. Wie weet of de Vervoordes en de Vermeulens ook niet gaan! Dan heb je dadelijk al 'n páár goeie kennissen.' -

Ineens helderde Ellen's, bij het vooruitzicht van het diner verdonkerd gezicht, weer geheel op. 'De Vervoordes zullen er niet zijn' - zei ze - . 'Ik geloof niet dat tante Mary die heel veel ziet. Maar mevrouw Vermeulen en zij, tante, zijn, geloof ik, nog al gelieerd samen; als ik mevrouw Vermeulen dan eens vroeg of ik met hen mag meerijden? Wij wonen één kant uit. Mevrouw heeft morgen haar jour, dan kan ik 't wel even zelf gaan vragen bij haar?'

'Mij goed' - zei Geerte, zonder erg. Alleen maar er bij stilstaand, dat Ellen gauwer had toegegeven dan zij had durven hopen. - Ellen, heelemaal in haar Vermeulen-gedachten, voegde er nog, hardop denkend, bij:

'Dan kan ik mevrouw met-een vragen of *zij* eens met me naar haar schoonouders wil gaan. Want, vindt U óók niet, nu die ouwe mevrouw mij dat zoo lief gevraagd heeft, kan ik dáár toch niet goed van-af.' -

'Natuurlijk niet.' - Geerte schrikte op van het denkbeeld, dat Ellen zoo'n zet in den

stijf beugel van het Haagsche leven zou laten glippen, zonder te vermoeden hoe blij het meisje-zelve was, - maar om geheel andere redenen, - met dezen band méér met den door haar heimelijk bewonderden begaafden advocaat, in wien zij een hoogstaand, door zijn vrouw niet-begrepen man zag. - - 'Ik vind het integendeel uitstekend dat je het niet te lang uitstelt.'

'Ze sprak zóó lief met Johnny - en toen tegen mij - over papa, dien ze nog gekend had - zei ze. - Moeder, *U* moest haar óók leeren kennen - want 't is zeker vóór papa's huwelijk geweest, als kamerlid, tenminste van U sprak ze niet.' -

- - Geerte zette de kopjes op het theetafeltje terug, en drukte op den electrischen schelknop, om, door het afnemen van den theeboel en het binnenkomen van den knecht, een afleiding te geven.

'Ja, dat zal wel zoo zijn. - Ik herinner mij niet tenminste' - zei ze vaag - 'dat ik ooit...'

Voor haar herinnering verrees tegelijkertijd met wreede duidelijkheid ineens weer het heele verleden, hoe zij, de echtgenoote van den minister Stinta, meermalen, bij groote recepties, die statige, deftige, strakke vrouw had ontmoet, die, reeds toen zij een jong meisje was, tegen haar 'n eenigzins koele, stijve houding had aangenomen van: Je bent mij de rechte niet, ondanks je vaders opgeplakte vroomheid. Vooral na die fancy-fairgeschiedenis, toen haar nichtje Gerty en zij zoo veel van zich hadden doen spreken door haar geflirt en drukke gedoe, toen haar naam zóó in het openbaar was genoemd met dien van Fredi ten Have, dat iedereen een engagement verwachtte, was haar door hare ouders herhaaldelijk, onder degenen die zich aan haar gedrag hadden geërgerd, den naam van die deftige mevrouw Vermeulen van de Koninginnegracht voor de voeten geworpen, omdat deze het was, die door de insgelijks in hare gedistingueerdheid gegriefde mevrouw Horstenboer met name was genoemd als een dergenen, die zich in hooge mate afkeurend hadden uitgelaten. Na haar huwelijk daarop, met den zoo onvervalscht rechtzinnig-denkenden baron Stinia, had zij wel gemerkt hoe dìensondanks het strenge oordeel over haarpersoonlijk van de steil-orthodoxe, op haar eigen deugd en voornaamheid onbewust hoogmoedige christin hetzelfde was gebleven.

- En toen was het schandaal gekomen; haar smadelijke verbanning naar De Ekenhuize, omdat haar man zijn ontslag indiende 'om gezondheidsredenen', waarvan niemand de dupe was, al deed iedereen of hij 't geloofde. En zij moest het daardoor thans dragen, dat die vrouw haar man alléén herdacht, alleen haar mans naam wilde noemen tegenover háár eigen kind, haar, de eigen moeder, verloochende dus als een geschandvlekte. 't Laaide even in haar op van machtelooze woede. Zij was toch wél laf zich zoo iets te laten welgevallen. Wat verbeelden die Vermeulens zich wel met hun air! Hadden *zij* dan ook niet *hun* deel van 't leven, dat niet aangenaam was te dragen, in hun mismaakte, door geen man-aangekeken dochter, en nu weer in hun ziekelijk klein-zoontje! - Maar zij moest hun beleediging wel accepteeren; als zij Ellen verbood erheen te gaan, dan moest zij toch óók zeggen wáárom, omdat die vrouw, die háár nu negeerde, haar wel degelijk vroeger had gekend. En zij wilde niet over dat verleden spreken, om Ellen niet, en om zich-zelve niet. - 't Was nu alles zoo heerlijk-zalig-gemakkelijk zoo. Waarom oude koeien uit den sloot halen! Haar eigen leven, dat nu weer prettig en kalm was, gaan bederven met de dingen te hoog op te nemen! Wat kon het háár ook schelen meer! - Dat was alles al zóó lang geleden! - - Zij zou, vóór de knecht ze meenam, in plaats van al dat geharrewar, liever nog maar

één taartje nuttigen. - ‘Laat nog maar even staan Hendrik’, strekte ze haar hand uit naar den gebakschotel. -

(Wordt vervolgd.)

Twee Scheveningsche impressies door Jeanne v. Lakerveld bisdom.

Scheveningen, vanity fair, in één woord te noemen!

Er hangt iets in de lucht, dat van onwaar zijn spreekt; eene groote leugen verborgen achter een gewaad van klatergoud.

En toch! Hoe gaarne ziet men het gewaad en vergeet de wanvormen er onder verscholen.

't Is dus een heldere, zonnige Augustusdag. De zee, de eindelooze, rustelooze zee is kalm en grijs en smelt harmonisch samen aan den horizont met lichtopaal der lucht. Scherp teekent zich af de omtrekken van een wit jacht en kringelt de blauwe rook in de oneindige ruimte!

Ik kom om de zee en vergeet het menschdom dat *niet* om de zee komt. Hélaas, het zijn er velen! Wat zingen de speelsche golven een monotoon, somber lied. Eéne groote, bange klacht trilt over de oppervlakte.

Zijn het de zielen der afgestorvenen, die in de peillooze diepte rusten of zijn het vertorende zeebewoners, vertoornd over de wijze, waarop hun gebied in beslag is genomen,

die daar treuren en weeklagen in bang-ontroerenden treurzang?

Maar neen, nu klinkt het anders, het is een lied van liefde en verlangen en bovenal van hope. Hoop voor het heden, de toekomst, het hiernamaals. De zee zingt met machtige stem en bevend luisteren degenen, die haar verstaan. Hare zang raakt verborgen snaren in het gemoed, die harmonisch meetrillen, meezingen, meetreuren, meejubelen. En het lied klinkt al machtiger en lokt en lokt. De wereld, het heele, ijdele, lachende, stralende schijn wereldje Scheveningen zinkt weg. En de ziel ontwaart nù schoone dingen; haar innerste wezen is in intense beroering gebracht. Met gouden sleutels worden plotseling de poorten geopend, waarachter het geestesoog onzegbare schatten vermoedde; dan, met het laatste, kleine goudene sleuteltje wordt ook het rijk der droomliefde ontsloten, het rijk, dat door geen menschenvoet of oog ontwijd mag worden!

Rose en wit getinte wolken maken den vloer, waarop goudlokkige engeltjes dartelen; daarboven weer oneindige ruimten, diep-blauw getint. Zoete melodiëen vervullen het heelal en daar, daar, getrokken door cherubijnen, het gouden luchtscheepje, tintelend van paarlen en robijnen. Wat eene liefde, bezieling en schoonheid stralen er uit van die twee hemelgestalten, man en vrouw te zamen gebracht door eene macht, die het al regeert, eene macht, die is, was en wezen zal. Reine, onbaatzuchtige, trouwe liefde. Hemelsymbolen, hemelgaven, te schoon voor eene wereld, waarop zonde en hartstocht den stempel hebben gedrukt. Neen, slechts het geestesoog kan één ondeelbaar oogenblik dat intens geluk aanschouwen; dan sluiten zich de poorten. Niet voor deze aarde, niet voor den mensch!....

En Scheveningen vertoont zich weer, maar het contrast is nu te schril, te pijnlijk. Eén ondeelbaar oogenblik, waarheid, reinheid, trouw en dan weer leugen, schijn en zoovele andere verborgen ondeugden. Dat zijn dan de vruchten van het hyper-modernisme, dat natuur in hare onbevlektheid en schoonheid verbannen is naar het rijk der onbereikbaarheid. Ze is gevlucht moeder natuur, voor gillende, stoomende, ratelende autogevaarten, bestuurd en bevolkt door onderwereldfiguren, die hare, harmonisch schoone schepping ontwijden. Ze is gevlucht voor alles wat deze moderne eeuw voor nieuwste moderniteiten op elk gebied, oplevert.

Natura, artis magistra, zou het wel zoo zijn?

Natuur is gevlucht, althans te Scheveningen, maar als de stormwind huilt over de wateren laat zij heerscharen legermachten van hare boeien ontdoen, om haar eigendom terug te erlangen, om weer te kunnen heerschen als koningin in haar rijk.

Wee, wee dan degenen, die getroffen worden door hare wraak!!!

't Is een andere, schoone Augustusdag en als ijdel menschen-kindje bezoek ik de glorie van onze eenige residentie, met name Scheveningen. Als moskeeën en tempels doen Kurhaus en andere groote strandpaleizen tegen het intens blauw der lucht. De zeeboulevard is zwart van wandelaars, aangebracht door de diverse vervoermiddelen, die den kinderen der twintigste eeuw zoo ruimschoots ten dienste staan, auto's, fietsen, equipage's, amazones en ruiters bevolken den strandmuur in vroolijke afwisseling. De lieve jeugd, zooals overal elders, ook hier rijk vertegenwoordigd, bevolkt het strand een Neerlandsch hoop en bloem, met name Neerlandsch Jongelingschap, drentelt, flirt, lacht en praat overal en stoffeert de badplaats zoo al niet altijd op waardige, dan toch zeker op talrijke wijze. Hebt gij zin voor humor, voor kleeding, voor lichamelijk schoon, voor muziek of dans, alles is in de badplaats te vinden.

Vroolijkheid leest men op de gezichten, klinkt uit de gesprekken, kortom ziet en hoort men overal. Denkt u bijvoorbeeld eene zeer dikke Duitsche dame; het woord ‘shocking’ kent men in Scheveningen niet, dus ik mag gerust vertellen, die met haren begeleider het plan verwerkt op bloote voeten de zee in te gaan. Gevolgd door haren zeer dikken, gerokten, hoog gehoedde ridder ging de dikke dame dan ook de zee in en zoo kon men ze dan een poos gadeslaan, terwijl ze gelijk eerbare ooievaars op één been vergenoegd keken naar het spel der dartele golfjes, tot plotseling hunne aandacht werd getrokken door de nieuwe, opvouwbare reddingsboot, bemand met twee zware, gebouwde visschers. Het debat leek heel levendig; ze kegelden met überhaupts en also's, wat zeg ik, ze jongleerden met überhaupts en also's, tot ze in het vuur hunner redeneering plotseling het gewenschte evenwicht verloren en op minder aangename wijze kennis maakten met het zilte zeewater.

Was dat geen humor? En dan de poëzie! De poëzie, die schuilt in Neerlands blonde duinen, die in golvende heuvelrij zich uitstrekken tot zoover het oog reikt, als trouwe wachters van het eenvoudige visschersdorp, toch pittoresque, ondanks zijn eenvoud. Welk een poëzie schuilt in zijne bewoners, stoere visschers en visschersvrouwen, hij gebruind door weer en wind, met 't korte pijpje in den mond, zij met haren schommelenden gang, balanceerende met de groote vischmand.

Hoe jammer is het, dat de moderne eeuw, voet voor voet het in-knusse en goedmoedige van het dorp en zijn bewoners zal doen verdwijnen, dat het oude dorpje Scheveningen op zal gaan in de mondaine badplaats.

Vaarwel dan vriendelijk en kalm beeld uit lang vervlogen dagen, een eenzaam hutje aan de zee is heden niet meer denkbaar, wel visioen van keurig-opgeprikte mensch-kinder- tjes, wandelende op den strandboulevard of gracieuselijk spelend het laatste modespel.

Gedachtenwisselingen.

I.
Aan Mevrouw A.C. Furneé-Govers.

U schrijft: 'Het is zoo jammer, dat de gedachten die achter onze woorden staan, dikwijls zoo geheel anders zijn dan de voorstellingen door die woorden bij een ander opgewekt.'

Nietwaar? dat is wat ik ook altijd voel. Wanneer wij elkaar spraken zouden we ons misschien verbazen dat ons 'gelooven' bij alle verscheidenheid zoo één is. Maar het geschreven - ja zelfs het gesproken woord - drukt nooit geheel uit de gevoelde gedachte. Hoe dieper, hoe inniger de gedachte wordt gevoeld, des te moeielijker wordt het er een geschikten, den juisten vorm aan te geven.

U schrijft: 'Even goed als u voor het goede recht van uwe zienswijze mij bewijzen aan zult kunnen voeren, even zoo goed zijn er ook voor mij uitspraken en gedachten in den Bijbel, die mij versterken in mijn wijze van opvatting.' Dan haalt u aan Exodus III: 13, 14 + 15. Toen zeide Mozes tot God: Zie, wanneer ik tot de kinderen Israëls kom en zeg tot hen: De God uwer vaderen heeft mij tot u gezonden en zij mij vragen: Hoe is Zijn naam? wat zal ik dan tot hen zeggen? En God zeide tot Mozes: 'Ik zal zijn, die Ik zijn zal.' Ook zeide Hij: Alzoo zult gij tot de kinderen Israëls zeggen: 'Ik zal zijn' heeft mij tot u gezonden.' - En Ds. Ulfers voegt hieraan toe in zijn kinderbijbel dat Mozes bebegreep dat met dien naam Jehova 'Ik zal zijn, die ik zijn zal' God bedoelde, dat zijn volk dat wel ervaren zou, wie Hij was, als ze zouden zien, hoe trouw Hij was. Om dus verlost te kunnen worden moesten de Israelieten eerst vertrouwend den God hunner vaderen, maar den hun zelf nog onbekenden God, volgen en Egypteland, het diensthuis verlaten. Eerst als ze zelf dien stap hadden gedaan kon God hen voeren naar het 'Beloofde land.'

Zoo ooit dan blijkt hier de waarheid van wat ik eens ergens las: 'De bijbel is een wapenkamer waaruit ieder zijn geliefkoosd wapen halen kan.' Dezelfde tekst, die u gebruikt om uw zienswijze te staven, kan ik gebruiken voor de mijne. In de Leidsche vertaling van het O. Testament staat *niet*: 'Ik zal zijn, die Ik zijn zal,' maar: 'Ik ben, die Ik ben'.

Ten tijde van Mozes en nog veel, véél later was de godsdienst van Israël polytheisme. Of Mozes door inspiratie en intuitid monotheïst was, valt moeïelijk te zeggen. In elk geval was hij zóó doordrongen van de macht van Jahwè, dat hij Hem vèr verheven dacht boven de andere goden van zijn volk. Evenals andere volken had Israël een hoofd- of stamgod, die weer verschillende goden naast of onder zich had.

Zoo was bijv. de hoofdgod der Moabieten Camos, die der Ammonieten Milcom, die der Zidoniërs Astarte. Volgens de traditie was de *naam* van hun stamgod den

Israelieten onbekend. Dáárom vraagt Mozes: ‘Maar wanneer ik tot de Israelieten kom en hun zeg: De God uwer vaderen heeft mij tot u gezonden - en zij mij vragen: Hoe heet Hij? wat moet ik hun dan zeggen?’ Toen zeide God tot Mozes: Ik ben, die ik ben.’ Voorts zeide Hij: Zoo moet gij tot de Israelieten zeggen: ‘Ik ben’ heeft mij tot u gezonden.

In den Hebreeuwschen bijbel wordt dit aangeduid met J.H.W.H. en uitgesproken Jahwè. Sedert het begin der zestiende eeuw is door misverstand de naam ‘Jehova’ in zwang gekomen. De *naam* van God ‘Jahwè’ was en is heilig, mocht en mag slechts bij enkele plechtige gelegenheden worden uitgesproken. Tot op den huidigen dag is dit zoo gebleven en ook nu nog inde Synagoge wordt bij de voorlezing der Schrift de naam Jahwè vervangen door Adonai (heer) en Elohiem (God). Toen onlangs een mijner nichtjes met andere dames in de synagoge te Leiden was, vroeg een der dames wat op het raam geschreven stond? J.H.W.H. De naam van God antwoordde de rabbi. Den naam zelf ‘Jahwè’ sprak hij niet uit.

Neen de Israelieten behoefden *juist niet* te volgen den hun onbekenden God, maar aan Mozes om zijn geloof te versterken en zijn volk vertrouwen in te boezemen werd voor het eerst die naam bekend gemaakt. Hozea spreekt dan ook later van Jahwè als: ‘uw God van Egypteland af.’

Over de beteekenis van den naam Jahwè, ‘Ik ben, die Ik ben,’ wordt verschillend geoordeeld. Bijna algemeen ziet men in Jahwè een afleiding van het werkwoord ‘zijn’ en kan de beteekenis zijn: Ik *ben* in onderscheiding der andere goden, de eenige ware God, of: ik ben dezelfde voor u als voor de vaderen, of Hij doet zijn, d.i. Hij roept in het aanzijn, in het leven, Hij is de Levengever, de Schepper.

Hoewel ik de verklaring van Ds. Ulfers heel sympathiek vind en hem evenals ieder ander, en mij zelve, het recht toeken een wapen te halen uit de wapenkamer, waarmee hij denkt het meeste goed te doen, vooral bij kinderen, is toch geschiedkundig, die verklaring niet of niet meer de gangbare, niet de ware, en wordt mijn zienswijze: *eerst de bewijzen*, eerst vasten grond onder de voeten om te kunnen staan, om een weg, welken dan ook, te kunnen gaan, juist door de aangehaalde tekst gestaafd.

Neen waarlijk, Mozes behoefde niet te gelooven zonder bewijzen. Mozes was, wat wij een medium noemen, een profeet, een gezant van Jahwè. Profeet beduidt volgens prof. Kuenen ‘nabi’ dat is een geïnspireerde door de godheid. Welke godheid blijft onbepaald. In het O. Testament worden profeten niet alleen van Jahwè maar ook ven Baäl en Aschera vermeld.

Dat de profeten alles aannamen en verkondigden

komende direct van God is een dwaling natuurlijk. Heel dikwijls wordt echter ook gesproken van ‘den Engel des Heeren. De Engel van Jahwè verscheen Mozes in een vuurvlam te midden van een braambosch. Exodus III: 2.

Gemeenschap tusschen deze en gene zijde heeft altijd bestaan. “De gestorvenen zullen zijn als de Engelen Gods in den Hemel” Math: 22: 30 en we mogen er ons van bewust zijn of niet: God, de Heilige Geest zond en zendt Zijn Engelen, dienende geesten uit, om ons te bewaren op al onze wegen’.

In de geschiedenis der menschheid heeft geen enkel volk de gave der profetie in zoo hooge mate bezeten als het volk van Israël. Wat was nu natuurlijker, dan dat de vele, véle kinderen van Abraham aan gene zijde hun volk, hun arm volk, zuchtende in slavernij, niet waren vergeten en trachtten het te helpen en te bevrijden van slavenketenen.

De groote mediumniteit aan deze en gene zijde maakte inwerking niet slechts mogelijk, maar gemakkelijk. Het ligt voor de hand, dat Mozes, onderwezen in alle wijsheid der Egyptenaren, stond vér boven zijn volk en een geschikt werktuig was voor hooge geesten, dienende geesten van den Algeest. En die hooge geesten deden hun best in de aangehaalde tekst en ook daarna telkens en telkens weer Mozes' twijfel en aarzeling en gebrek aan geloof en vertrouwen en moed te overwinnen: ‘Twijfel toch niet, onze God, de God van Abraham en Isak en Jacob is ook uw God. *Hij is*, *Hij wil zijn*, voor de kinderen, wat Hij was voor de vaderen Nog eens, zoo ooit aan iemand dan werden aan Mozes, dan werd aan het volk van Israël *bewijzen* verstrekt, *een vasten grond* gegeven voor hun geloof.

Mijn zienswijze is dat: ‘ik *ben* een geest (dus onsterfelijk) en *heb* een lichaam geen questie moest zijn van *gelooven* maar van *weten.* Vóór we in *dien* zin ons zelf kennen, kan de beteekenis van het leven niet duidelijk voor ons zijn. Reeds bij de oude Grieken was: ‘Kent u zelf’ een eerste vereischte, de hoogste wijsheid.

Dit is de alpha en de omega van het spiritualisme, de spil waarom alles draait, de quintessens, het één en het al.

Wanneer dit zoo was, wanneer de menschen zich zelf *kenden* en niet zich zelf aanzagen voor het kleed, het vergankelijk stofkleed, hun hier op aarde in bruikleen gegeven, de bedoeling van het leven zou worden begrepen, deze wereld zou beter zijn, en de menschen gelukkiger.

Het slot van uw schrijven voor mij persoonlijk, doet mij zoo prettig aan als fijn-gevoelig. U heeft mij nooit met iets gekwetst. Waarom zou men zonder elkaar te grieven, niet elk zijn eigen opinie kunnen hebben en toch eerbeid voor die van anderen? Waarom zou men ook niet aan elk het wapen gunnen uit de groote wapenkamer, niet aan ieder de verklaring der bijbelteksten, die hem persoonlijk het meest voldoet, het gelukkigst maakt en waarmee hij gelooft ook anderen het meeste goed te kunnen doen?

Met vriendelijke groeten,

J. VAN REES-VAN NAUTE LEMKE.

II.

Aan v. A.

In antwoord op Uw gedachtenwisseling zou ik U gaarne even een vraag willen stellen:

Gij, die zoo verontwaardigd spreekt over die 'redelooze schandtroep', kunt Gij ons de *oorzaak* blootleggen dier redeloosheid? - Redeloos, zonder Rede. - Zou het ook zijn, doordat er voor de *Rede* geen plaats meer is bij de massa, wier denkvermogen door alle eeuwen heen vergiftigd is geworden met de meest redelooze nonsens? Zou het ook zijn, doordat edele mannen die zich opofferen, om wat *Licht* te ontsteken, om de Duisternis te verdrijven die sedert eeuwen het menschelijk verstand omhult... plompweg doodgeschoten worden?

De dood van Ferrer en de Redeloosheid der massa... zoek het verband.

EEN VRIJE SOCIALIST

Eilieve *Wie* sprak er het eerst in de Lelie over: 'een Revolutionair uit beginsel?'... Inderdaad, die uitdrukking is dwaas. Men bedoelt natuurlijk: een Revolutionair Socialist.

III.

Een abonné der Holl. Lelie wenscht dat de belangstellenden in het spiritualisme en spiritisme kennisnemen van onderstaanden, van den tot hem in 1890 gerichtten brief van Ds. Huet. Hij, de abonné, veroorlooft zich daaraan de dan volgende dichterlijke ontboezeming vast te knoopen:

Goes, 22 Dec. 1890.

Waarde Heer en Vriend. Ik heb de werkelijkheid van de feiten van het spiritisme nooit ontkend, maar ik heb er meê gebroken en ben door Gods genade teruggekeerd, of laat ik liever zeggen teruggebracht tot de onvoorwaardelijke onderwerping niet slechts van mijn hart maar ook van mijn verstand aan den eenigen Middelaar Gods en der menschen en aan de Schrift, als van a - z de draagster van Gods openbaring. Ik heb - gelijk nooit te voren, alle dingen, ook wat mij gewin was of wat ik meende mijn gewin te zijn, schade en drek mogen achten om de uitnemendheid van de kennis van Jezus mijnen Heer. En waarlijk, het was schade en drek. Niet dat alles er in onwaarheid was; maar wie zich langs dien weg in gemeenschap zoekt te stellen met de onzichtbare wereld, komt in aanraking en onder den invloed van lage, niet te controleeren, leugenachtige geesten, die men niet bij machte is te onderscheiden. En voor zoo ver ik door zeer veel lectuur en onderzoek met het geheele verschijnsel te doen heb gekregen, is het mij duidelijk dat het de strekking en bedoeling heeft om los te maken van de Schrift en gaandeweg van Christus zelven. De verzoening door het bloed van Christus is het groote mikpunt, de groote aanstoot en ergernis van alle zich langs dien weg manifesteerende geesten. En wie de verzoening - gelijk die in de Schrift geleerd wordt, en volgens uw schrijven door u wordt geloofd - loslaat of er eene rationalistische verklaring van zoekt, raakt gaandeweg Christus zelven kwijt. De geestenmededeelingen leeren vele dingen omtrent den oorsprong der dingen, den oorsprong des kwaads

enz., maar zij spreken elkander onderling tegen en zijn niets anders dan eigen speculatiën. Ik zelf heb in dien tijd lezingen of liever voordrachten over dergelijke dingen gehouden. Maar ik heb er de menschen niet verder door gebracht. Wij moeten niet willen weten wat God voor ons verborgen houdt. Als wij in zijn weg zijn, zal Hij ons naar mate van onze vatbaarheid leeren. Voor alsnog is het niet noodig die vragen anders dan van practische zijde te beschouwen; ik bedoel: niet te vragen van waar het kwaad, maar: hoe word ik verlost van het kwaad? Niet te vragen naar den sterrenhemel, maar te vragen: hoe word ik bereid voor den hemel? Ik voor mij heb alle Spir. boeken en tijdschriften weggeborgen, en wil er niets meer mede te doen hebben en wensch niets anders dan den Heere Jezus Christus en wat door den Heiligen Geest van Hem tot mij komt. Ziehier, waarde Heer, een kort maar vrij zakelijk antwoord op uw schrijven. Voor mijn part kunt u gerust al de aan het Spir. gewijde jaargangen van het 'Eeuwige Leven' wegdoen en er de Heilige Schrift voor in de plaats nemen, die ons wijs kan maken tot zaligheid.

En wanneer de Heer door Zijnen Geest ons de Schriften opent en onze oogen opent voor de Schrift en den goddelijken inhoud er van, dan hebben wij meer en beter dan alle spiritistische leeringen. De Heere Jezus Christus en de Schrift zij onze leuze, en Hij zelf zegene ons met de toestrooming zijner liefde, die ons beter is dan het leven.

Met liefde steeds uw
(*get.*) *P. Huet.*

Leeraar en Verlosser.

Hoe troost'loos doolde ik rond op aard,
Toen Gij mij niets dan Leeraar waart.
Uw zedeleer viel mij te zwaar,
Wat was er van Uw wond'ren waar?
Waart uit den dood Gij opgestaan?
En naar den hemel opgegaan?
Wat was er van den Heil'gen Geest,
Op dat merkwaardig Pinksterfeest?
En wat toch dreef de apost'len aan,
De heidenwereld in te gaan?
Wat was er van den bijbel waar,
Legende? mythe? of blijde maar?
Gij trokt mij zoo magnetisch aan,
En toch, ik kon U niet verstaan,
Mijn diepste ziel behoordet Gij,
En toch, Gij waart een raadsel mij.
En zoo vol twijfel, droef benard,
Leefde ik, met wanhoop in het hart.
Maar sinds Gij mijn *Verlosser* zijt,
Voel ik van wanhoop mij bevrijd.
Nu zijt Gij mij geen raadsel meer,
Maar mijn geliefde, trouwe Heer,
Het voor mij vleeschgeworden Woord,
Wien nu mijn gansche hart behoort.
En is me nog niet alles klaar,
Ik voel de boodschap toch als waar,
Die door d' apostelen wijd en zijd
In d' heidenwereld werd verbreid,
En die door liefdehand gegrifd

Bewaard ligt in de Heil'ge Schrift.
De werking van den Heil'gen Geest,
Voel ik als *eigen* Pinksterfeest.
En 't is die Geest die mij verklaart,
Verrijzenis en Hemelvaart.
De wonderen door U verricht,
Zie 'k als natuur in 't nieuwe licht.
Want wie herboren wordt in U,
Is zelf een levend wonder nu.
En wat Uw zedeleer betreft,
Gij die mij van de zonde ontheft,
Gij die mij doopt met Uwen Geest,
Van d' ouden mensch mij gansch geneest,
Gij die mij noemt met nieuwen Naam,
Maakt m'ook tot alle werk bekwaam
Zoo lang ik U ben ingeplant,
Door U aan 't wezen Gods verwant,
Ja, sinds Gij mijn *Verlosser* zijt,
Voel ik van *wanhoop mij bevrijd*
'k Dool niet meer troost'loos rond op aard,
Als toen Gij mij slechts Leeraar waart.
(get.) N.v.K.

IV.
Aan Mejonkvrouw Anna de Savornin Lohman.

'Ik voor mij kan voor Theosophie niet veel voelen omdat ik het een troostelooze gedachte vind zonder bewustzijn terug te moeten keeren op deze aarde. M.i. staat dit gelijk met vernietiging.' 'Daarmede vervalt dan ook alle straf en boete, -'

Aldus schreef U in eene correspondentie aan 'Marie' (H.L. No. 10) en ik verzoek U hierop te mogen antwoorden als ware deze uitlating tot mij gericht:

Ik *erken als waar*, wat mij *klaar blijkt*, door waarneming, logische redeneering of innerlijke bevestiging.

Ik *geloof*, wat mij *waar schijnt.*

Ik *aanvaard als mogelijk* wat mij *onzeker blijft.*

Ik *betwijfel* wat mij *onbestaanbaar schijnt.*

Ik *verwerp* wat mij *onbestaanbaar blijkt.* -

Bij het volgen dezer gedragslijn, die U wel niet wraken zult, is dus geene invloed op beslissing toegekend aan het voor mij vertroostende of troostelooze eener gedachte (bij eerste en volgende beschouwing) doch enkel de vraag: vind ik hierin waarheid? Vind ik iets dat mij hiervan zekerheid, of geloof hieraan kan geven? Vind ik geen van beiden, maar evenmin blijk van onbestaanbaarheid dan houd ik het onderwerp in gedachten of stel het terzijde als 'wel mogelijk, maar zonder zichtbaar belang voor mij.'

Naar ik vermoed was uw jongste besluit, bij het neerschrijven van wat ik citeerde: 'Wel mogelijk, maar ik zou het naar vinden de waarheid er van te moeten toegeven en wend mij daarom liever af.' Dat deze tegenzin in een *mogelijk-wáár* geachte voorstelling niet gelden mag in zaken van niemand-uitzonderend-belang, en terzijde gezet zàl worden, door den drang naar wéten aan elk denker eigen, behoeft geen betoog.

Zooals U ziet, scheid ik dit onderwerp af van de Theos. Vereeniging en van wat hare leden al dan niet gelooven en erkennen - zij behoeven niets te gelooven, en erkenning wordt van hen enkel gevraagd van het feit der Broederschap aller wezens - en ik ga de punten behandelen die U stelde. -

Veel van wat ons aanvankelijk troosteloos schijnt, bevinden wij aldra troostrijk. Zoolang wij echter machten en toestanden - uitvloeisels der Heelalwet - aanklagen, zullen wij voor troostgronden ontvatbaar blijven. Wij moeten de goede Wet liefhebben en niet wanen dat ijler luchten dan *zij* ons tot omgeving gaf, ons thans reeds heilzaam zijn zouden. - Op den bergtop is de lucht reiner dan beneden en men overziet er

wijde streken; maar zoudt gij het varenplantje uit donker, doorneveld ravijn, van dienst zijn door het daarheen over te planten? En behoeft niet ook òns wezen matiging voor het branden van den vollen Dag? Laat ons aandachtige overdenking wijden, aan al wat ons omgeeft en beperkt, dan zal inzicht ons verheugen! -

Nog vele malen nadat ik van hèrbelichaming de waarschijnlijkheid had aanvaard als geloof, en zelfs nadat zij mij innerlijke zekerheid geworden was, heeft ook mij de vraag gekweld: Waarom ken ik mijne vorige levens niet? - Want er was *begeerte* te weten wat ik alzoo geweest was en gedaan had, verborgen *zelfbehagen*, dat zich verheffen wilde op vooruitgang en op 'zooveel beter' zijn geworden, - en dat verborg zich achter voorwendsels als: dan zou het zooveel goedmaken jegens wien ik misdeed (als moest dat goedmaken niet uit liefdedrang en ònopzettelijk zijn, zooals de linkerhand niet weten moge wat de rechter doet), dan zou ik de ervaring benutten om klippen te ontgaan (als moest niet de wijsheid groeien van binnen uit) - Toen kwam de vraag: w a t d e e d i k o m d e z e k e n n i s t e m o g e n v e r w a c h t e n? en ik vergeleek mij bij iemand die, in vadsigheid en weelderigheid, de oefening zijner spieren gansch verwaarloosd heeft en uitroept 'waarom kan ik niet klimmen, zwemmen, worstelen?' - En ik ging dieper nadenken, of het ook *goed* kon zijn dat ik die kennis nog miste, terwijl ik besloot aantevangen - zonder ongeduld en gering begeer - met wat noodig is om eenmaal tot die kennis te komen: innerlijke ontwikkeling, die de nevels van schijn doet wijken, zooals de jonge loot de lagen splijt van den boomschors, in drang naar het licht.*

Toen kwam het inzicht: Ja, het is eene weldaad, dat ik, mijne gelijken en mijne jongeren in ontwikkeling, die kennis nog missen! Geen twijfel, of ook in onze vroegere levens, deden en leden wij bitter kwaad aan elkaar. Hoe zouden wij dan onbevangen tegenover elkander staan, hoe zouden wij gelooven in zuivere bedoeling bij geven en aannemen? 'Gij zijt mij nog veel meer schuldig.' 'Hij vergeet dat ik hem reeds zóóveel goeds deed en gelooft niet dat ik dit uit liefde gaf' zouden de wederkeerige gedachten zijn. Als bittere schuldeischers en immer schuldigen zouden wij eischend en hatend tegenover elkander staan. Welk een veel pijnigender hel dan thans waren deze aardlevens en waar zouden wijsheid en zelfbezit - de voorwaarden om mèt die kennis elkander lieftehebben - hun groei volvoeren! -

Stel: ik beging eenmaal een afschuwelijken moord en werd met mijn slachtoffer herboren als broeders in een gezin! - 'Geen yota der wet zal ontbonden worden', ook niet het 'oog om oog, tand om tand, leven om leven'; maar de gedachte van een 'God der wrake' was een tijdelijk beeld, niet het wezen der wet. Deze eischt niet 'straf en boete' maar enkel het dragen van zelfgewekte gevolgen, die elk op *eigen* gebied uitwerken. Zoo zal ik dan door of voor hem mijn leven moeten laten en, zooals wij thans nog omsluierd zijn, behoeft dit geen der beide levens te bederven nòch in zelfmoord te eindigen: Wij kunnen de meest aanhankelijke broeders zijn en door een ongeluk - of zelfs door een verzuim of toedoen dat hij nooit leert kennen - zal hij mijnen dood veroorzaken, dan wel, om zijnentwille zal ik omkomen zonder den dood gezocht te hebben. - Behoef ik nog wel te beschrijven hoe ons leven en sterven zou zijn geweest indien wij, *niet zelfbezittend en wijs*, in die verhoudingen waren herboren? Ik zou mijnen broeder vreezen en ontvluchten, hij zou mijn dood eischen of voor 't minst daarnaar uitzien; en zouden de medelevenden ooit gelooven aan een ongeluk? Hoe zouden de toestanden zijn onder menschen van beslist wraakzuchtig karakter!

Ik neem dan ook aan dat U inziet hoe die kennis slechts schaden zou aleer zekere hoogte is bereikt in zelfbezit en wijsheid (onscheidbaar van liefde). Zoudt u dan eenige reden kunnen noemen, die ons recht geeft te verwachten dat die grens beneden òns kan liggen? Geeft u niet veel eerder toe dat zij nog verre bóven ons liggen moet? - Bedenk ook nog: de verbijsterende invloed van schuldgevoel, boetedrang over *al* onze misdaden; de drukkende schaamte over *al* onze laagheden; *bekend* bij velen die nu weer ons omringen: en daartegenover het verwánend zelfbehagen over edele daden, het prat gaan op eenmaal bekleed zijn geweest met macht, op eenmaal genoten roem of roep van heiligheid. Immers, de 'heilige' kan zoo eenzijdig en bekrompen zijn geweest dat hij in een volgend leven onder geheel ander aspect geboren wordt en volkomen tegengestelde ervaringen heeft optedoen; 't terugzien op vroeger leven zou hem dan zeer van de wijs brengen, waar hij nù alle krachten in de hem zoo noodige richting blijft dwingen. En als wij het leven zóó zien: één leven door vele verschijningen heen, dan verdwijnt ook alle afkeer van wie *ons* een Leven meeleven, in eene uitingswijze die ook wij gekend hebben of zúllen leeren kennen. En is het dan geene heerlijkheid den Levenswil (God den Vader) te ontwaren zonder afscheidingen; en maakt den haat niet plaats voor een aandachtsvol waarnemen, groeiend tot Alliefde (God de Zoon) terwijl wij onze werkzaamheid vol wijding in dienst stellen van de Wet der ontwikkeling (God de Geest) en het bewuste doel, al onzer werken wordt: 'Ter meerdere eere Gods!'

Waarlijk: Wat *is*, mòet zijn en het is goed!

Is het nu nog wel noodig dat ik U wijs op de ongerijmdheid, te spreken van: gelijkstaan met vernietiging? - Immers: Niets leed ooit vernietiging! en ook wie geen blijken vindt van een *individueel* voortbestaan, kan toch ontwaren hoe alle stof èn alle geest b e h o u d e n blijft, hoe het individueel verworvene dèel wordt van het *ras*. Maar ons ware Ik, de God in-ons, kent en weet volkomen en - onbewust voor onze engere, afscheidende ikheid, van onze tijdelijke levensvorm of *persoonlijkheid* - gaat de Wil in ons zijnen Zelfbestemden weg. Leer verstaan het 'Uw Wil geschiede' en gij zult, wijdingsvol en bewust, uwe persoonlijkheid doen dienen dezen Wil, die één is in ons hoogste Zelf en in God. Dan zult gij den schijn zien aller begrenzingen en U Zelf vinden in het Zelf aller anderen en in God. Gij zijt Mij, Ik ben U en zóó zijn wij Broeders in onze Vaders; slechts onze persoonlijkheden handhaven den schijn van afscheiding

en dit is goed tot.... 't helder daagt, als alle hulsels rijten, dat niets niet leeft, maar alles leeft in Eén.*)

W.J.D. VAN ANDEL.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nomraers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

*) Deze beelden ontleende ik aan Het Lied van Schijn en Wezen 1e boek 10e zang:

‘Waarin ook wij zijn wonderbaar besloten,
met god'lijk kenlicht, als in een vreemd kleed
dat ons scheidt van elkander en van 't groote
alwezen, met een levenloozen schijn,
maar dat wij lichten, als de jonge loten
den schors des booms, waarvan zij bloesems zijn,
waarvan wij staag de donk're lagen splijten,
dat ons onmiddelijk 't eeuwig Licht beschijn,
tot 't helder daagt, als alle hulsels rijten,
dat niets niet leeft, maar alles leeft in Eén. -’

Ook dit fragment (uit den achtsten zang) moge hier plaats vinden:

‘Zie, 't kind dat slechts in droom
de goede moeder kent, die 't heeft verloren,
maar op een dag, in blijden, bangen schroom
haar echt beeld ziet, reëel, met stroeve voren, -
zal schreiend haten 't onbekend gelaat
wijl 't heeft in 't hart zijn lieven droom verkoren.
Toch was in waarheid, waarheids strenge staat
van eedler schoon dan 's kinds naieven droomschijn.
Slechts vrees en blindheid genereert den haat,
slechts trouw aan Waarheid is 't waarachtig vroom-zijn.’

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Robinette. - Daar gij niet getrouwd zijt blijkbaar, moet Uw familie-naam, waarmede gij U onderteekent, dan toch dezelfde zijn als dien Uwer moeder. Ik kan mij echter absoluut niet herinneren, dat er van iemand van Uw naam ooit in de Lelie bijdragen zijn opgenomen; misschien nog onder de vorige redactie? - Hoe dat zij, Uw versjes zijn zangerig en lief, maar nog wat onbeduidend, en, daar ik reeds zoovéél achterstallige copie heb, en bovendien vermoed dat gij geen abonnée zijt, wil ik ze U liever terugzenden.

Een Zwerver. - Tot mijn leedwezen is uw werk niet geschikt voor de Holl: Lelie.-

J.W. van der B. te H. - Uw beide schetsjes zijn niet door mij aangenomen; ze zijn te conventioneel; b.v. 'dartelde' een jong-meisje, etc., etc. Bovendien, ze zijn absoluut-onbeduidend. Indien gij géén abonnée zijt verzoek ik U liever niet opnieuw in te zenden; - zoo ja, dan hebt gij natuurlijk het volle recht zoo dikwijls aan te kloppen als gij wilt.

Viator. - Ik kan Uw versjes niet plaatsen; er komen m.i. dikwijls leelijke woorden en zonderlinge gedachten in voor, (b.v. avond-bloeden!) Ook eindigen de coupletten nu en dan met 'n ouderwetschen stop-lap. Toch doen sommige zangerig aan, en zijn goed-van-stemming.

J.J.C. van W. te Kampen. - Ik hoop dat gij U-zelven hierin herkent? - Uw bijdragen moet ik beide weigeren, daar ik ze niet geschikt vind. -

Thais. (Dit is Uw nieuw pseudoniem). - Indien gij mijn particuliere antwoorden niet ontvingt, dan is er aan U meer dan eenmaal iets zoek geraakt. Dit zou trouwens niet onwaarschijnlijk zijn, want ik heb dat juist in den laatsten tijd reeds eenige keeren ondervonden, zoowel wat brieven aan mij als van mij betreft. Van U heb ik nog een brief en een briefkaart liggen. Ik begin met den brief. Ja, ik heb dezen zomer met koorts te bed gelegen, maar Wiesbaden heeft me geheel en al weer opgeknapt; voor de kuur in Nauheim was het te laat geworden ondertusschen. Dat gij zoo 'perplex' stond van die 'verklaring' kan ik wel een beetje begrijpen. Ik rekende er mij toe verplicht; overigens heeft zij mij geen stap verder gebracht, en, dat wat gij hebt overgeschreven, (herinnert gij U wat ik bedoel?) allerminst. De conclusie, die gij trekt uit die 'verklaring', is wèl logisch, maar toch *kan ik* zoo niet gelooven. Ik voel zoo dikwijls het Fatum, het Onvermijdelijke, als het éénige wat ik héél duidelijk kan zien als 'n wàárheid. Al het andere is en blijft mij raadsel. Ik-ook vind dat gij zeker hebt meegewerkt tegen het knoeien; dat heb ik ook reeds geantwoord aan dien correspondent, die U aanviel; herinnert gij U nog? - Wat die katholiek U zei, doet mij denken aan het stukje dat ik onlangs in de Lelie heb gezet, ter beantwoording van een tot mij gerichten brief: 'Zulke toestanden mogen niet genoemd worden'. Knoeien maar! Als 't zóógenaamd gaat om het God-dienen, dan is alle knoeierij, speciaal in de politiek, maar ook op ander gebied, geoorloofd! - Intusschen raad ik iedereen, die het eerlijk meent, aan er den Bijbel eens op na te lezen, en te zien wat Jezus, die dan toch heet het Voorbeeld en den God van zulk soort 'geloovigen', in

al deze dingen zeide en deed, hoe hij juist steeds uit alle macht heeft getuigd tegen het knoeien en tegen het farizeër-gedoe, en hoe hij juist dáárom alléén stond omdat hij niet wilde méé-knoeien.

Wat Christian - Science is? - Lieve Myrrha, gij zulf U het boek-zelf der geld-makende, en reeds drie echtgenooten verbruikt-hebbende mrs. Eddy moeten aanschaffen, om U daarvan op de hoogte te stellen. Het boek is alleen in het Engelsch verkrijgbaar; niet-Engelsch-verstaande lezers ontvangen, als zij *dat* boek gaan lezen, vanzelf 'de gave' het te verstaan - zeggen de Christianscientisten, en ik ben te beleefd om de niet Engelsch-verstaande dames, die mij dat met nadruk,

als zijnde hare eigen ondervinding, verzekerden, in haar gezicht uit te lachen. Wie de zaak van een practisch standpunt bekijkt, vindt het lang niet dom, dat die oude rijke dame, door aldus het vertaalrecht voor zich te behouden, het geld in haar eigen zak laat vloeien. Bovendien is een alleen in het Engelsch verstaanbare godsdienst immers véél gedistingueerder en veel meer comme il faut dan je eigen moedertaal. Alleen reeds dáárom is het een zeer modieus geloof, hier in den Haag vooral. Denk eens aan, als je een Engelschen God hebt, met wien je je in het Engelsch onderhoudt, dan ben je toch lang niet zoo vulgair als 'n gewonen hollander uit het volk!

- Ja, ik kan begrijpen dat U dien brief uit Indië aandeed; ik durf er niet méér van zeggen, want dat zou U verraden, en het onderwerp is ook te intiem. Herinneringen zijn eigenlijk altijd weemoedig, want, zelfs al zijn zij van vroolijken aard, dan nog doen zij de gedachte aan het: Voorbij, Voorbij zoo troosteloos in je levendig worden! - Hebt gij wel eens opgemerkt, hoe het gros van de menschen de kunst verstaat om per-se te *vergeten*, en alleen in het tegenwoordige te leven? Ik geloof dát dáárin ligt het geheim van hun oppervlakkigheid. - In uw vacantie hebt gij 't niet gelukkig met het weer getroffen; juist in die maand was het hier in Holland bijzonder slecht; en, als je dan in zoo'n klein zomer-plaatsje zit, vind ik voor mij Holland akelig melancholiek; vooral tegen het vallen van den avond. - Ik weet heusch niet meer, of ik juffr. R. vroeg U te antwoorden over mijn gezondheid; misschien vergat *ik* het, en misschien was *zij* nalatig, want zij is een slechte briefschrijfster. Enfin, ik kan U nog meedeelen, als het U interesseert, dat ik thans veertien dagen thuis heb gezeten met een leelijke kou, en dat ik nu weer zoowat beter ben, ten minste geen koorts meer heb, dus kan uitgaan. - Nu nog Uw briefkaart met de ‘snoezige’ katten, zooals gij-zelve die terecht noemt. Hartelijk dank. Ik vind Uw daarop gedane invitatie heel lief, maar, eerst zijt gij bij ons in de schuld. Daarna héél gaarne. Gij spreekt van ‘zelfopoffering’ jegens onze hondenkinderen. Och neen, dat *is* het niet onzerzijds. Wij vinden 't geen offer dat wij brengen; wij zijn daarvoor veel te dol op hen, en ook, wij ontvangen van hen veel te veel liefde, om niet alles voor hen over te hebben uit louter vrije verkiezing. Schopenhauer zeide terecht: hoe meer ik de *menschen* leer kennen, hoe meer ik mijn *hond* leer waardeeren. Dat is precies óók mijn levenservaring. Ja, voor 't aanbrengen van een abonné krijgt men van den uitgever een boek, indien men hem natuurlijk in kennis stelt daarmede. Hartelijk gegroet.

Greetje. - Doordien Uw stuk kwam, terwijl ik dezen zomer ziek te bed lag, is het bij de manuscripten blijven liggen. Er is zoo ontzettend véél plaatsgebrek, dat ik het trouwens niet eerder kon plaatsen. Welk een voldoening is het voor U geweest! - Zeker, zeg mij gerust altijd alles vrijuit, en denk nu maar niet, omdat gij dezen keer zoo lang hebt moeten wachten op plaatsing, dat Uw schrijverijen, of Uw brieven, mij te veel worden. Gij moogt zoo veel of zoo weinig schrijven als gij lust hebt *en* als Uw gezondheid het toelaat. Uw schets moogt gij dus ook gerust ter beoordeeling zenden; en óók met alle genoegen een hoofdartikel. - Welk een aardige satisfactie voor U, dat de Deventer Courant Uw hoofdartikel overnam. Dat doet mij wezenlijk buitengewoon veel plezier voor U. - Gij schreeft over het ‘heerlijke weer’, op een moment waarop ik er niet van kon genieten, daar ik toen ziek lag met die koorts. Dat

speet mij genoeg. Ik begrijp, dat zulk weer voor *U* bijzonder goed zal zijn. Hartelijk gegroet.*)

Max. - Natuurlijk plaats ik *heel gaarne* het stukje dat gij van Maeterlinck hebt vertaald: Bij den dood van een jongen hond; plaats het met bijzondere vóórliefde voor het onderwerp. Hoogstaande menschen, - zonder onderscheid kan men dat zeggen, - hebben stéeds allen eerbied en liefde gehad voor den hond en zijn vele deugden; (waarmede ik niet omgekeerd wil beweren, dat alle hondenliefhebbers per-se hoogstaande menschen zouden zijn). Gij zult mijn laatste Varia gelezen hebben. Wat ik daarin vertelde (Over Hondentrouw en Menschenbeschaving) is letterlijk wáár gebeurd. Onbeschaafdheid en onhebbelijkheid en egoisme, van het allerlaagste soort, openbaren zich steeds het meest in diegenen, die, *door* eigen laagstaandheid, niet in staat zijn de trouw en de toewijding van een dier te waardeeren, of zelfs maar te begrijpen, en die alle verantwoordelijkheidsgevoel jegens zulke van hen afkantelen en zwakkeren missen, want diezelfde vrouw, van wie ik in die Varia dat verhaal vertelde, had vroeger een kat, van wie zij zóógenaamd veel hield, maar die zij, zoodra zij er geen lust meer in had haar te houden, naar 'n asyl bracht. Daarom zijn Uw woorden, die gij hebt uitgeknipt, ook bijzonder toepasselijk op haar:

> *Wundern darf es mich nicht, das Manche die Hunde verläumden;*
> *Denn es beschämet zu oft leider den Menschen der Hund.*

Hoe aardig schrijft gij over Uw eigen kleinen hond; en dat Uw vader zoo dol is op hem doet mij denken aan lang-verleden dagen, toen *mijn* vader onzen trouwen Jip niets kon weigeren, en ook ‘letterlijk gek’ met hem was. Hij had in zijn eigen ouderlijk thuis geen honden bijgewoond, eerst na zijn huwelijk, omdat mijne moeder veel hield van honden, gaf hij zijn toestemming tot het aanschaffen ervan. Maar hijzelf was weldra het méést van ons-allen door hun liefde en trouw ingepakt. Ik vind het in een man ook altijd zoo bijzonder aardig, wanneer hij op die wijze als gij beschrijft opkomt voor een hond. Toen ik in Amsterdam woonde vertelde onze veearts daar ons van een meneer, op kamers wonend, bij wiens zieken hond hij werd geroepen, en dien hij, met het dier in zijn armen, op de canapé vond zitten. Het was een pijnlijk en gevaarlijk iets wat den hond scheelde, en, toen de veearts den volgenden dag terugkwam, zat de meneer in questie nog precies zoo. Om zijn lieveling niet te storen, of zijn lijden te verzwaren, had hij den heelen nacht in die houding met hem doorgebracht, - en het dier er door

*) Intusschen ontving ik daar juist Uw laatste schrijven met de bijdragen; dat wordt dus nog beantwoord.

gered. Van dien mij zelfs met name absoluut-onbekend-gebleven man heb ik sinds in gedachten altijd véél gehouden. Ook de veearts-zelf, die het mij vertelde, was een gróóte dierenvriend, en ik kan wel zeggen, dat ik aan zijn zorg en liefdevolle behandeling het behoud van onzen Benjamin, die toen doodziek was, heb te danken; terwijl het daarbij zoo aardig was op te merken, hoe goed Benjamin begréép, dat hij door dien aan hem toch geheel vreemde werd geholpen en behandeld om hem te genezen; zoo lief-vertrouwelijk liet hij zich onderzoeken, en alles met zich doen wat noodig was. - Het aandoenlijk tooneeltje, dat gij mij beschrijft, mag ik zeker wel letterlijk overnemen; het is zoo goed indien andere menschen zooiets lezen:

Om 6 uur 's avonds verleden week werd er aan de Keizersgracht een foxje, een aanvallig witen zwartharig hondje, door een atax overreden. Het was direct zoo goed als dood, maar haalde, bevende over zijn geheele lichaam, nog lichtelijk adem. De eigenaar legde het dier op den kant van den weg, waar het, stuiptrekkend en bevend, natuurlijk in een minimum van tijd omringd werd door een menigte menschen, waarvan een, een eenvoudig werkman, het arme diertje steeds liefkozend streelde, totdat het den geest gaf. Gedienstige handen brachten een kartonnen doos, waarin men het doode hondje legde, en waarmee de eigenaar, zichtbaar aangedaan, en onder plechtige stilte van alle toeschouwers, wegstapte. 't Was een roerend tooneeltje, dat zich in vijf minuten af speelde, maar mij lang bijbleef.

Ik voor mij weet echter één ding; indien *ik* er bij tegenwoordig ware geweest, dan had ik stellig het uitschelden van die ellendige auto's niet voor mij gehouden. Is het niet tegen alle rechtvaardigheidsgevoel in, dat zoo'n auto-bestuurder dagelijks mensch en dier door zijn roekeloosheid gelieft in gevaar te brengen, en maar al te dikwijls dan ook kwetst, of doodt, alleen omdat hij niet *verkiest* behoorlijk langzaam te rijden in drukke straten!

Nooit zie ik hier in den Haag zoo'n lammeling zoo woest voorbij vliegen, of ik wensch hem in gedachten een ongeluk toe. Het moge heel 'onchristelijk' zijn, ik kan er niets aan doen, dat ik er zoo over denk uit een rechtvaardigheidsgevoel. Wanneer ik avond aan avond de couranten lees, en, als gold het de meest-natuurlijke zaak ter wereld, er in ontmoet deze autoverminking van een kind of dooven ouden man of vrouw daar, en genen dood van een dito slachtoffer ginds, - zonder dat het iemand schijnt in te vallen tegen zulk een toestand te protesteeren - dan kookt het in mij van verontwaardiging. (De overreden en verminkte *dieren* worden niet eens genoemd natuurlijk; *die* komen er gansch en al niet op aan.) En daarentegen, wanneer integendeel zoo'n auto-bezitter-zelf, zooals onlangs weer die beroemde fransche dokter, door zijn eigen onvoorzichtigheid zichzelf te gronde richt, en een autoongeluk houdt, dat hem zelf zijn leven kost, dan staan al dezelfde couranten vol van berichten over het interessante en treurige ongeval, en geven U bulletins hoe het gaat met den zieke, en leggen O meewarig uit *hoe* het is gebeurd, etc., etc. Alles alleen omdat het *dan* geldt een of anderen groote dezer aarde, terwijl de overredenen gemeenlijk behooren tot de onbekenden. Vandaar dat *ik* nooit van zoo'n zelf-veroorzaakt autoongeluk lees, of ik zeg met voldoening: Net goed! Het is de eenige manier dat er een eind aan komt, wanneer de kerels het aan hun eigen dierbare lijf ondervinden! - Hartelijk dank voor Uw bijdrage, en voor Uw zoo warm-geschreven honden-brief niet minder. Vriendelijke groeten.*)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

*) Uw heden ontvangen bijdrage met brief moet ik nog beantwoorden natuurlijk.

Spoed-Correspondentie.

R.D. te A. - Gij zijt zoo vriendelijk mij te schrijven dat ik Uw brief gerust had mogen afdrukken; ik dank U zeer voor Uw toestemming en voor Uw mijn partij trekken, maar, daar ik de brieven terstond na beantwoording steeds verscheur, ben ik nu niet meer in het bezit van Uw protest, en kan U alleen nogmaals mijn dank uitspreken. Indien ik het bijtijds had geweten dat gij het goedkeurdet, zou ik 't gaarne hebben afgedrukt.

E. van B. - B. te B. - Gij geeft geen pseudoniem op. Ik dank U zeer voor Uw brief en het couranten-uitknipseltje, en zal zeer zeker een en ander nog nader beantwoorden, daarbij van het couranten-uitknipseltje gebruik-makend. Gij zult intusschen mijn Varia over de Hertenjacht op het Loo gelezen hebben? - Dit is dus slechts een voorloopig antwoord.

J. van der H. te B. - Ook U zal ik zoo spoedig mogelijk beantwoorden. Dit is slechts om U van mijn belangstelling te verzekeren. Gij geeft geen pseudoniem op.

Nord. - Voorloopig ontvangt gij reeds dit 'lettertje', als antwoord op Uw vriendelijk schrijven; ik zal het, zoo mogelijk in de volgende week, uitvoerig beantwoorden. Las ik Uw pseudoniem juist?

Acis. - Wilt gij zoo goed zijn mij den *titel* van Uw ingezonden bijdrage op te geven; dan is het gemakkelijker voor mij de copie na te zien. Overigens, indien gij eerst zóó kort geleden het hebt gezonden kunt gij nog geen antwoord verwachten. Is dit Uw pseudoniem? Particulier antwoord zend ik niet. Zijt gij abonné, of althans lezer?

N.M. - Ik zal zeer zeker de zaak onderzoeken en er over schrijven aan den betrokkene, maar ik ben overtuigd dat hier van geen kwade trouw sprake is, in elk geval. Intusschen dank voor Uw schrijven en het gezondene.

Chr. B. te G. - Gij schrijft over een stukje dat gij mij toezondt in Aug. Indien gij bedoelt *Weelde*, dan is het terecht, en is het aangenomen ook. Den brief erbij moet ik nog beantwoorden. Alleen, de schrijfster van dien brief woont in *L.* Zijt gij verhuisd, of wellicht tijdelijk te G.? Of vergis ik mij in Uw naam en Uw handschrift, - die beide overeenkomen met naam en handschrift van de schrijfster van *Weelde* - en zondt *gij* iets anders in? - Het is altijd wenschelijk, in zulke gevallen van onderzoek en navraag, *op nieuw* op te geven den titel van het vroegergezondene. Geef dus s.v.p. nog even opheldering.

REDACTRICE.

30 November 1910.
24ste Jaargang.
Nº. 22

Berichten.

Met het oog op de feestdagen moeten de in deze dagen uitkomende **nieuwe uitgaven ter bespreking** vóórgaan boven andere artikelen van minder actueelen aard. Vandaar dat de **roman, van Anna de Savornin Lohman**, alsmede eenige andere niet spoed-vereischende stukken voorloopig moeten overblijven.

REDACTRICE.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

Hoofdartikel
St.-Nicolaasstemming.

Somber, neerslachtig Novemberwêer.

'n Enkel zonnestraaltje breekt het lage regenzwangere zwerk, zoodat er nauwelijks sprake is van volkomen daglicht. Najaar in den ongunstigsten vorm daarbuiten. In het vrije veld gaat het nog, voor wie het aandurft thans de ruimte in te gaan, en in het bosch is ook nu nog veel schoons verborgen onder slagschaduwen en dor loover aan veelkleurige stammen, maar in de stad is het afschuwelijk.

Opwekkende stemming gaat thans nergens uit van de natuur; 't is enkel huiverig en ernst, 't is alleen van sterven dat zij spreekt, van sterven en van slaap; en zoo nadert het oude Hollandsche - ware het ook overal het Oud-Hollandsche! St-Nicolaasfeest.

Maar op dat feest dient men toch in stemming te zijn. Eigenlijk dient men dat altijd wel, doch wel zeer bijzonder op dezen dag, als een symbool van liefdebetoon aan jong en oud. Op dien dag heeft men broodnoodig, blijde, dappere, vriendelijke, opbeurende stemming. Men moet dan dienst doen als calorifère voor hen, die anders zouden verkleumen en bevriezen.

Want er is veel kou en kilheid. Er is o, zooveel, dat een domper zet op het zieleleven; voor zoo menigeen zoo ontzettend veel.

Ja, de grootste moeielijkheid in dit leven, is dat leven zelf.

Wie is er, enkele Zondagskinderen uitgezonderd misschien, die dit niet erkent?

In hoe menig hart is groote overeenstemming in de natuur daarbuiten en het leven daarbinnen. Veel nevel, veel slijk, weinig zon, en sterren.... Ach, waar zijn de flonkerende sterren voor het geestesoog, als de spiegel der ziel zich dof geweend heeft?

Er is moed, wil, zelfbeheersching en zelfoverwinning noodig om over die sombere stemmingen heen te komen, er aan te overlijden. En dat moet toch!

Wat zeggen ze weinig vandaag die winkeletalages, als men ze beziet bij het licht, dat er van buiten invalt. Zoo jammer van die Sinterklaas-uitstallingen! Achter de beregende, beslagen glazen met het grijze daglicht, dat er loom en als met weerzin op neerdruilt, trekken ze weinig aan.

Maar straks, als het avond is, als het heldere licht van binnen, het matte van daarbuiten in volle kracht vervangt, hoe verandert dan het tooneel. Wat komt dan alles mooi en bekoorlijk uit! Hoe schittert dan het kristal en het edele metaal, hoe wordt dan het oog geboeid door duizend kunstproducten van allerlei aard, hoe aantrekkelijk is dan alles achter diezelfde vensterruiten.

Het licht moet van binnen komen. Daar ligt het groote stemmingsgeheim in voor hen, die veel in nevelen wandelen, en wier levensboom oprijst uit de slagschaduwen.

Als binnen in ons het lampje helder brandt, dan deren ons de nevelen en de grauwe wolken en de slijkerige wegen niet.

Hoe zal het branden en brandende blijven?

De parabool der Wijze en Dwaze Maagden door Jezus gesproken, geeft daar het antwoord op. De Wijze hadden olie in hare lampen en bovendien een voldoenden voorraad bij zich, om gereed te zijn, als de Bruidegom kwam.

Vrij mochten zij met de Dwaze gezellinnen slapen, toen de omstandigheden meer van haar vergden, dan waartoe haar physieke kracht in staat was; maar toen de roepstem kwam, waren zij gereed, haar lampen hadden olie en bleven helder branden.

Dit alleen onderscheidde haar van de Dwaze, die niets hadden om haar lampen te vullen en haar stralend schijnsel te versterken, zoodat haar licht uitging juist toen het noodig was.

Er is dus olie noodig, voldoende olie.

Die is: Zelfbeheersching, geloofsmoed, gezichtssterkte om door den nevel heen het blauw des hemels te zien, vroomheid om door muren van zorgen en over bergen leed en modderplassen van aardschgezindheid heen, alles afschuddende wat belemmert, op te staan den Bruidegom te gemoet.

Hem dan te gemoet, om één te zijn met Hem, voor altijd verbonden in nood en dood en in leven en sterven!

Eén met Hem, liefde voeden en liefde gevoelen; zegen smaken en zegen zijn; licht ontvangen en licht uitstralen; en dan is er stemming, de rechte stemming voor den Sint-Nicolaasdag.

Dan is men gereed tot heerlijk liefdebetoon.

Hoe zalig, wie het in volheid doen kan! Maar hoe gelukkig is ieder, die het doet, naar dat hem kracht en gave gegeven werd.

Een enkele kleine gave, ook zelfs een enkel woord van waarachtige liefde, een enkele handdruk, één enkele blik - 't is een ster, een bloem, een warmtebron voor zoo menigeen, die in het droevig duister er hunkerend naar smacht.

Zijn er zoo, die neergebogen aan den weg zitten, voor wie alles en alles somberheid is?

Er heen dan op den St.-Nicolaasdag, den dag van liefdebetoon; er heen dan en het zal ons zijn als de juichende kleinen; 't zal ook in ons hart weerklinken:

't Heerlijk avondje is gekomen,
't Avondje van Sint-Niklaas!' -

TACIUS.

'De waarheid heeft geen anderen steun, dan zichzelf en begeert geen anderen.'

Gisteren zei iemand tegen mij: Ik zou den Heer de Fremery wel eens willen spreken, ik zou hem de hand willen drukken, omdat hij eindelijk inziet dat het spiritisme bedrog is. (!)

Stom van verbazing vroeg ik: 'wat bedoelt u toch?'

'Nu dat staat immers in alle couranten.' (!?) Wanneer het meer ontwikkeld publiek zóó leest, hoe dan zullen de minder ontwikkelden lezen?

Dit gesprek had deze goede zijde, dat het mij de oogen opende, wijd, voor de 'unfairness' der dagbladpers.

Toen twee jaar geleden, de Heer de Fremery zijn merkwaardige ervaringen in een Haagschen spiritisten-kring, in 'Toekomstig Leven' beschreef, was er geen enkele courant, die

iets overnam. Wanneer in genoemd blad iets uit andere kringen of van particulieren wordt meegedeeld, evenmin. Maar nu - men vergete dit niet - *door ons zelf*, *door één onzer*, een medium op bedrog wordt betrapt, en wij, zooals altijd, eerlijk genoeg zijn dit zelf te publiceeren, nu, alsof ze gebrek heeft aan stof om haar kolommen te vullen, is de dagbladpers er als de raven bij.

Is het eerlijk het goed-geloovig publiek zoo éénzijdig en partijdig vóór te lichten?

Zou het eerlijk zijn van een mevrouw die, om getuigen gevraagd van haar dienstmeisje, slechts releveerde haar minder goede, haar slechte eigenschappen en de goede verzweeg? Welnu, is *dit* niet wat de dagbladpers doet in het groot? En waaróm, wat beoogt zij er toch mee, wat wint zij er bij?

Iemand, wien ik deze vraag stelde, antwoordde: 'je moet het je niet zoo aantrekken, het is niet zoo zeer tegen het spiritisme, als wel, dat de couranten altijd heel happig zijn op schandaaltjes, onverschillig op welk gebied.' Als dat zoo is; 'arme dagbladpers,' arm lezend en half- en verkeerd-lezend publiek, wiens smaak op die manier wordt bedorven.

Maar, wat de reden dan ook moge zijn, deze eenzijdige opname is jammer en doet mij innig leed. Men begrijpe mij goed, het is niet *de opname zelve*, die ik veroordeel, maar wèl, dat men *slechts* dit opneemt. Slechts *dit*, wrat wij spirit(ual)isten zelf veroordeelen, strenger, *veel* strenger dan onze felste tegenstanders *kunnen* doen, en nooit het mooie en ware. Dat men het spirit(ual)isme beoordeelt en veroordeelt naar caricaturen en bastaardvormen en op die manier aan het publiek kaf geeft inplaats van koren, leugen in plaats van waarheid. Dat men slechts oog heeft voor de schaduwzijde, voor de duisternis en nooit voor het licht, slechts oog voor leugen en bedrog en nooit voor de waarheid.

O, zij, de waarheid, hieraan twijfel ik geen oogenblik, zal haar weg wel vinden dwars door partijdigheid heen, trots unfairness, leugen en bedrog, trots elke beleediging haar aangedaan, maar het publiek, wordt partijdig, dus niet naar waarheid voorgelicht. En onder dat publiek *kunnen*, o *zullen*zijn waarheidzoekers, bedroefden, en vermoeiden, troosteloozen en moedeloozen, die misschien in het spirit(ual)isme reeds zagen een schemering van hoop en troost en licht, een flauwe schemering die hierdoor weer werd verduisterd. Verduisterd wie weet voor hoe lang, misschien wel voor altijd hier op aarde.

In N° 22 van het 'Toekomstig Leven' haalt de Heer Göbel aan de woorden van den Heer Frans Netscher, Red: der Hollandsche Revue, waarmee ik hier eindig: 'Wat men ook van de spiritisten moge zeggen, dit staat toch wel vast, dat zij niet voor openbaarheid schromen. Het is zoo gemakkelijk te zeggen, dat "al dat spiritistisch gedoe larie is", dat zij behendige goochelaars zijn, enz. en dan na zulk een afdoend betoog de ooren te sluiten. Maar is dat wel eerlijk?'

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Ter bespreking toegezonden.

Kalenders.

In dezen tijd van het jaar gaan, bij bespreking, deze speciaal voor cadeaux altijd nuttige en bruikbare artikelen vóór; want, behalve de aangename zekerheid voor den

gever dat hij, door een kalender aan te bieden, steeds iets nóódigs schenkt, aan gehuwden en ongehuwden beide, heeft dit soort geschenk òòk nog deze goede zijde, dat men het van de duurste tot de goedkoopste uitgaven toe kan verkrijgen, zonder, in het laatste geval, te vervallen tot smakeloosheden.

- Daar is in de eerste plaats mijn oude bekende, en ik mag wel zeggen vriend: **De internationale scheurkalender,** uitgave van W.J. Thieme te Zutphen, waarvan het eenvoudig-modern schild bij elk behang en in elke omgeving past, terwijl de inhoud, allerlei gedachten en gezegden van verschillende schrijvers, uit ouderen en nieuweren tijd beide, op menigen dag van het jaar treft door waarheid en behartenswaardigheid. Ik trek dan ook nooit het blaadje af zonder met een zekere belangstelling te kijken naar wat de dagspreuk zal opleveren, en, o zeker, teleurgesteld ben ik ook wel eens, - voor 365 dagen stéédsjaar in jaar uit kernachtige gezegden vinden is niet gemakkelijk - maar menigmaal ook leg ik het kalender-papiertje den volgenden dag ter overdenking weg, of, wat nog beter is, bewáár den inhoud ervan in mijn hart. Vandaar dat ik sprak van een goeden *vriend.*

Neerlandia 1911, met een schild voorstellende een visschersvrouw aan zee, moet alleen reeds dáárom mij-persoonlijk welkom zijn in *mijn* Scheveningsche woning nietwaar? De uitgever **La Riviere en Voorhoeve** te Zwolle liet het vervaardigen naar een schilderij van den schilder Artz. Aardig is dat onder de 365 kiekjes óók vele uit Indië voorkomen. Wanneer men

daarbij bedenkt, dat de gewone uitgave slechts 90 cts. is, en de luxe uitgave *f* 1.50, dan moet men erkennen dat hier zonder voorbehoud mag worden gesproken van een even degelijk en aanbevelenswaardig als smaakvol cadeau, waarvan de prijs binnen ieders bereik valt. - In het bijzonder voor hen die kennissen in het buitenland hebben is zulk een 'kiekjes'-kalender een uiterstpraktische afwisseling op het vervelende elkaar X-maskaarten toezenden, etc.

- Van dezen zelfden uitgever **La Riviere** en **Voorhoeve** te Zwolle verscheen insgelijks weder: **De Elf provinciën,** óók een welkome oude bekende, met zijn artistiek, in licht-blauw en goud-gedrukt schild, waarop de wapens der Elf provinciën. Op elk weekblad, (voorzien met een of ander aardig stadsgezicht) kan men aanteekeningen, enz. maken, daartoe is ruimte overgebleven, terwijl de groote duidelijke letters ook voor minder-scherpzienden op een afstand te herkennen zijn. Ook deze zéér smaakvolle uitgave leent zich in het bijzonder voor het zenden naar buitenlandsche vrienden, of naar ver van het vaderland verblijf houdende Nederlanders, wier hart trekt naar hun geboortegrond. Daarenboven is de prijs zóó billijk: *f* 1. -, dat men ervan verwonderd is, hoe de uitgever dáárvoor zulk een keurige uitgave tot stand wist te brengen.

Ten slotte zij nog de aandacht gevestigd op den **'kinder-kalender',** alweder van deze zelfde firma, **La Riviere en Voorhoeve,** Zwolle, welke kalender dit jaar een verandering zal ondergaan, een grooter blok krijgt, een plaatje, *en* een tekst samengesteld door **Jacoba,** mitsgaders nog vele andere voor kinderen aantrekkelijke verrassingen (prijs 75 cts.) - Voor uitdeelingen op Zondagscholen, etc., stelt de uitgever dien prijs op slechts *30 cts.*, mits de afname dan minstens 50 stuks te gelijk bedraagt. Voor schoolgebruik, ter gemakkelijke vermeerdering van kennis van ons land, eigent zich de kalender in het *bijzonder.*

Boeken.

In deze dagen is het aantal 'Nieuwe Uitgaven' overstelpend. Wij behouden ons vóór, waar wij het noodig of wenschelijk achten, op de hieronder aangekondigde boeken later meer uitvoerig terug te komen.

Vincent van Gogh (persoonlijke herinneringen aangaande een kunstenaar, door **E.H. Du Quesne-van Gogh),** uitgever J.T. Van der Ven, Baarn. - Dit is een boek van piëteit, en een dat men uit *dat* oogpunt dus moet lezen; het zal hun, die Vincent van Gogh hebben beschouwd op de wijze waarop Mevrouw du Quesne-van Gogh hem blijkbaar beoordeelt, een lieflijke, fijngevoelìg geschreven herinnering wezen, aan een die is heengegaan uit hun midden, na veel lijden blijkbaar. Alleen reeds daarom, om die slothoofdstukken, vind i k hier alle 'beoordeeling' uitgesloten. Laat mij alleen nog zeggen, dat de zeer mooie uitgave, versierd met een onbekend zelfportret van den artist, gedrukt op zwaar papier, het geheel eigent tot een voor hen, die in Vincent van Gogh belangstellen of hem liefhadden, aantrekkelijk geschenk, dat zij zeker zullen verlangen te lezen en in hun bezit te hebben.

Het Gedenkboek van De Nieuwe Gids uitgever N.V. Elect: Uitgeversmaatschappij den Haag, zal ik nog nader bespreken. Voorloopig zij hier slechts gezegd: *Veel geschreeuw om niets*, want, met uitzondering van een goedgeschreven levensware schets van J. Eigenhuijs bevat dit boek geen enkele frappante bijdrage, die den heer

Kloos het recht geeft zich zoo verwaten prat te doen op de door hem met de Nieuwe-Gids-richting tot stand gebrachte ‘verbeteringen’ in de letterkunde; integendeel, er staan dingen in deze feestuitgave zoo onnoozel en onbeteekenend, dat de oude Gids (tenminste zooals hij èéns was), zich zeker zou hebben geschaamd ze op te nemen, b.v. Een liedje van de Vreugde. (zie blz. 116.)

Het Daghet in den Oosten, door **Henri Borel,** (uitgever L.J. Veen, Amsterdam). Zulk een boek als dit is een werk van Henri Borel als hij op zijn best is. Hìer beweegt hij zich op een gebied waarop hij thuis behoort; hij vertelt U van China, geeft U zijn indrukken en zijn oordeel daarover, in één woord is mijlen ver van zijn werk ‘Vlindertje’ of zijn plat-vulgair ‘Levenshonger.’ - De uitgave, met vele afbeeldingen versierd, is zeer smaakvol. Prijs *f* 4.25 en in prachtband *f* 4.90.

‘*Ik bedoel met dit boek meer een artistiek*, *dan een wetenschappelijk werk. - Ik zal er ook niet in werken met cijfers en statistieken en taalgeleerdheid. Hier en daar zal ik beschouwingen en overwegingen van politieken en economischen aard misschien niet geheel kunnen ontwijken*, *maar het hoofddoel van mijn boek is om*, *in een reeks inpressies*, *weer te geven -subjectief dus zooals het recht is van den dichter - hoe ik*, *in Peking levende in het be-*

gin van de hervorming door westersche beschaving, *toen het moderne electrisch licht al schitterde in de gemacadamiseerde moderne Boulevardstraten*, *en toen de telegraaf- en telefoondraden al over de oude keizerenstad gespannen lagen*, *den tragischen dood heb gevoeld van de oude schoonheid...*' Aldus spreekt de schrijver zelf. Men weet dus vóóruit, dat hij 'subjectief' schrijft; al is het ook met groote kennis van zaken en feiten.

Godenschemering door **Marcellus Emants,** 3de druk. (Uitgever H.D. Tjeenk Willink en Zn., Haarlem). - Dit werk van Emants is te bekend, om hier plaats te kunnen af staan voor een bespreking van den 3den druk; (ingenaaid *f* 0.90 gebonden *f* 1.25).

Nieuwste Lyriek. (Uitgever H.D. Tjeenk Willink en Zn., Haarlem), bijeenverzameld door **Laurens van der Waals**, (ingenaaid *f* 0.75 geb. *f* 1.25). Loont zich zulk een uitgave? De uitgever moet dat ten slotte beoordeelen; het gaat mij niet aan. Ik voor mij vind deze 'nieuwste' lyriek zóó leelijk-nieuw over het geheel, dat ik er maar weinig moois in kan vinden. André Jolles, Van Moerkerken, René de Clercq, Rensburg, S. Bonn, etc., zijn eenige der modernen, die de bijeenverzamelaar uitverkoor.

Lilith, door **Marcellus Emants.** (Uitgave van H.D. Tjeenk Willink en Zn., Haarlem). De prijs is hier, bij dezelfde uitgave en herdruk, iets hooger dan voor Godenschemering; namelijk ingenaaid *f* 1.25 geb. *f* 1.90. Ook van dit werk mag men veronderstellen, dat het algemeen bekend is, dus niet opnieuw behoeft te worden aangekondigd.

Het levend Verleden (gedichten van **J.G. van der Haar).** (Uitgever van der Haar en van Ketel, Den Haag). De auteur van deze gedichten schijnt mij toe méér over gevoel en stemming dan over de gave van zich oorspronkelijk te kunnen uitdrukken te beschikken. Hij beproeft het nu en dan àparterig te doen, zooals in *Hier droom ik stil...* maar ik vind dat hem dat nog minder goed afgaat dan zijn meer-gewoon-gezongen liedjes.

Spaanders, door **Georg Grünenwald Kzn.** (Uitgever L.J. Veen, Amsterdam). Van dezen auteur verscheen reeds vroeger: Van het Wondere Ambt. Ik lees deze nieuwe schetsjes veel liever. In het bijzonder trof mij bladz. 89 als zéér waar:

Er zijn domineesvrouwen, *die zich aan hare plichten als* '*domineeske*' *onttrekken. Maar ongestraft doen zij dit niet. Want door háár wordt het ambtsleven harer mannen bedorven*, *en hun vrucht met onvruchtbaarheid geslagen. Wie als dominee met zoo'n dame getrouwd is*, - *hij is te vergelijken met een renpaard*, *dat een sleeperswagen moet trekken. Als echtgenooten kunnen ze gelukkig zijn*, - *maar vruchtbaar werk kunnen ze niet doen. Nogmaals*, *een dorpsdomineesvrouw is méér dan alléén echtgenoote; zij heeft een speciale roeping te vervullen.*

En al moge ze in den beginne wel eens wat vreemd aankijken tegen het werk, *dat van haar wordt verwacht*, - *al moet ze eerst wennen aan veel eigenaardigs*, *aan veel wat haar tegen de borst stuit óók*, - *wanneer langzamerhand zij zich heeft weten aan te passen aan het dorpsleven*, *bekoorlijk toch ook vaak in zijn primitiviteit*, - *dan zal ze meer en meer genot gaan vinden in haar* '*ambtsleven*', - *en ze zal zich gelukkig gevoelen in haar roeping.*

Want, *wat is schooner*, *dan*, *arbeidende naast dengene*, *die men liefheeft*, *wèl te doen en zegen te verspreiden om zich heen. En er zijn zoovele omstandigheden in*

het leven, waarin een vrouw beter raden, teederder troosten, fijner meevoelen kan dan een man.! Een èchte domineeske, zooals Ulfers die beschreven heeft in Oostloorn, kan op een dorp zoo vruchtbaren arbeid verrichten.

Als hier man en vrouw in alles samenleven en samenwerken, hoe gezegend kan hun leven zijn! Maar hiervoor is noodig in de eerste plaats, dat beiden bezield worden door een gelijksoortige opvatting omtrent leven en wereld, - dat de richting van hun streven dezelfde is, - en dat zij bij dit streven zich geleid voelen door Eénzelfde Waarheid, die zij achter deze wereld der verschijnselen overtuigd zijn te ontdekken.

Wanneer dan ook Domineeske eenige jaren praktijk achter den rug heeft, dan zal ze zich niet meer laten teleurstellen door échec na met moeite van buiten geleerde sprookjes op Zondagsschool, - dan zal ze zich niet meer ergeren aan kleine-kinderen-apenbakkesjes, - dan zal ze met liefde dorpssuiker koopen en zich onderwerpen aan beppe's skutteldoek. Want al deze kleine schaduwen zullen verdwenen zijn, zoodra het licht harer roeping in haar is opgegaan.

In de eerste plaats zou ik denken, dat àlle 'domineeskes', - van de méést behoudende tot aan de méést-moderne richting toe zonder onderscheid -, deze levensles ter harte kunnen nemen; met het 'geloof' heeft deze wáárheid hoe zich in de *praktijk* des levens te gedragen niets te maken, maar in de tweede geldt het hier gezegde ook volstrekt niet alléén voor dominees-echtgenooten, maar

kunnen burgemeesters-vrouwen, echtgenooten van doktoren, van notarissen, van alle notabelen in een woord van kleine plaatsen, zichzelf en anderen gelukkig maken, indien zij op zulk een wijze, als hierboven wordt geschilderd, zich rekenschap geven van de plaats die zij kunnen innemen ten zegen van anderen.

- - **De Dollar-prinses,** door **Harold Simpson.** (Uitgever H.J. van de Garde en Co. Zalt-Bommel) is een smaakvol-uitgegeven vertaling van een voor liefhebbers van dit soort romannetjes zeer boeiend geschreven en bekend boek. Het titelplaatje is een aantrekkelijk type; en het slot is een vereeniging ‘door den band der liefde’. Wat wil men méér voor een geschikt dames-cadeau in deze feestdagen.!

Betty's Eerste liefde door **Ellinor Glynn.** (Uitgever H.J. van de Garde en Co. Zalt Bommel) is eveneens uit het Engelsch vertaald. Ellinor Glynn behoort tot de meest geliefde en meest gelezen Engelsche damesauteurs. De uitgave is in den geest van het hierboven genoemde boek. Voor menschen, die graag in 'n ‘deftigen’ kring verkeeren als zij lezen, zij hier nog bijgevoegd, dat wij met ‘ladies’ afternoon-tea's, en afternoongown's, en bridge-spelers vóórtdurend te doen hebben. Wat mij betreft, *ik* verkeer ook liever in zulk gezelschap dan in dat der kermis-troepen en gemeene-taal-uitbrakenden, waarin zeker soort hollandsche auteurs je, bij wijze van uitspanning, zoo gaarne inleiden, en waarin *zij* zich meer schijnen thuis te voelen dan ik.

Als de groote oorlog komt (uit het Engelsch door **Navarchus**). (Uitgever H.J. van de Garde en Co., Zalt-Bommel). De uitgever heeft op den omslag overgedrukt de opinie van een Engelsche courant: ‘*Als iemand wil weten wat een moderne oorlog is*, *en hoe een wereld-oorlog zal zijn*, *dan kan hij niet beter doen*, *dan dezen te bezien door de oogen van dezen schrijver.*’ - De auteur verplaatst ons in 1920, en zegt aan het einde van zijn zeer *spannend* en *interessant* geschreven boek:

‘*Maar de wereld was wakker geschud. In de natieën van Oost en West wist men nu*, *was nu het bewustzijn levendig geworden*, *dat met het besluit der arbeiders om aan geen aanvallenden oorlog deel te nemen een machtige factor was ontstaan tegen het militairisme. Niet langer zou de persoonlijke eerzucht de natieën in een oorlog kunnen wikkelen. Niet langer kon een regeering hen gebruiken als een zet in het spel der politiek. Oorlog zou nu nog alleen mogelijk zijn als het volk overtuigd was*, *dat een levensbelang op het spel stond. De massa was wakker geworden; de arbeiders waren zich bewust van hun kracht.*’

Mocht *dat* alles eens wáárheid worden; wáárlijk 't zou een oorlog wáárd zijn! Een zeer aanbevelenswaardig boek! En gegoten in een boeienden verhaalvorm!

Het Zwaard des Konings (uit het Engelsch vertaald; door **Ronald Mac Donald**) uitgever H.J. van de Garde & Co., te Zalt-Bommel. Een aardig-geschreven verhaal; netjes uitgegeven.

Openbaring door **R. de Vries - Brandon** (uitgever C.A.J. Van Dishoeck te Bussum) - Ook dit boek zal ik, om den typisch modernen inhoud, - een geestelijk huwelijk, dat, natuurlijk, eindigt in een elkaar ook maar liever lichamelijk willen toebehooren - later uitvoerig bespreken. Voorshands zij gezegd, dat ik de keurige uitgave van van Dishoeck het mooiste vind aan 't heele werk, want, de dames Neddy en Ada, draagsters der ideeën van de schrijfster, zoowel als de onmogelijke echtgenoot der eerstgenoemde, Willem, zijn zulke onbelangwekkende en onecht gedachte personen, dat zij heusch geen nadere bespreking zouden verdienen, ware het niet om het dwaze van de ‘Openbaring’, waarnaar het boek is genoemd. Tegenover de moderne

juffer Neddy en hare dito zuster staan de ouderwetsche ouders van deze twee eigenwijze afsnauwsters, welke ouders indertijd zoo vrij waren hun huwelijksleven *terstond* op de gewone erbij behoorende wijze aan te vangen, en daarom diepe verachting verdienen in de oogen van juffrouw Neddy, - al eindigt zij precies als zij! Intusschen is voor hen, de ouders, de herinnering aan *hun* huwelijksreis een genot; voor Neddy wordt die aan háár 'geestelijke' samenleving in de wittebroodsweken met Willem een 'marteling'. Commentaar is hier voor gezond-denkende menschen overbodig. 't Geen niet wegneemt, dat juffrouw Neddy en de droge Willem 't heele boek dóór alles beter weten (en dat met vinnigheden uitdrukken) dan hunne ouders, om toch ten slotte tot precies 't zelfde resultaat te geraken. Als men zóó'n boek leest krijgt men zulk een intens medelijden met de hedendaagsche ouders à la 't Verhoeven-echtpaar, opgescheept met *zulke* tangen van dochters, dat men kan begrijpen, hoe tegenwoordig in menig gezin, waar volwassen kinderen zijn, speciaal meisjes, de verzuchting wordt geslaakt: 'Eigenlijk heb je 't veel beter als je

maar kinderloos blijft;' terwijl kinderlooze echtparen, die vroeger hun gemis betreurden, om diezelfde reden thans zeggen, ziende op hun vrienden en kennissen, 'Goddank dàt *wij* niet zulke exemplaren hebben aan onzen disch.' - In dit opzicht is de familie Verhoeven dan ook een wáár levensbeeld van hoe de huiselijke toestanden tegenwoordig zijn. Meneer Verhoeven zegt ergens: 'Zou je die meid (zijn dochter Neddy) niet een klap om d'r ooren geven?' Wel, men kan het den man van ganscher harte navoelen. Maar *dat* is niet de bedoeling der schrijfster; *die* vindt in tegendeel Neddy en Ada de ideaal-toekomst-vrouwen!

De Stem van het Bloed, door **Robert Hichens** (uit het Engelsch) uitgever J.F. Van de Ven te Baarn. Weder een boek van een zóó-geliefden Engelschen auteur, dat het, om zijn boeienden verhaaltrant, zeker ook ten onzent zijn weg zal vinden.

Van en over mijzelf en anderen door **Louis Couperus.** (Uitgever L.J. Veen Amsterdam). Al deze stukken verschenen reeds vroeger in het Vaderland of in Groot-Nederland. Zij zijn als zoodanig niet meer dan wat men ervan eischt; luchtige losse opstellen zonder veel diepte en zonder veel beteekenis. Zulke dingetjes doen je op het oogenblik-zelf, waarop je ze in de courant vluchtig leest, gewoonlijk veel meer echt aan door hun los-daar-heengeworpen zijn, dan bij een deftigen herdruk in een bundel. Met dat al zegt Couperus heel dikwijls heel rake opmerkingen, zooals wanneer hij het heeft blz. 169 over het onderscheid tusschen de egoiste Franschen en de zooveel sympathieker Italianen. Hij spreekt van het Fransche karakter 'zooals hij het leerde zien in Nice': 'koud, hard, wreed, nauwlijks beleefd.' Dat ben ik, wat Nice betreft, woord voor woord met hem eens, maar men mag het niet doen voorkomen, zooals hij doet, alsof le Niçois het typischfransche karakter vertegenwoordigt. Integendeel, reeds elke 'méridional' is voor den Parijzenaar, den Normandiër, den Brittanjebewoner een soort minderwaardig type van zijn eigen fransch ras, maar daarenboven is de bevolking van Nice en van Menton een mengelmoes van *grens*bewoners; van Italianen en Franschen gekruist. Grens-bewoners nu zijn gewoonlijk overal de minst-aantrekkelijke soort van landslui. Daarom zal men wel doen zulke persoonlijke opinies van Couperus, die zich gráág bereisd voordoet, onder vóórbehoud aan te nemen.

Zij en Ik, door **Jerome K. Jerome,** (uit het Engelsch), uitgever Scheltens en Giltay, Amsterdam. Jerome K. Jerome heeft meer dan één aardig geschreven boek gemaakt; op den duur wordt hij wel eens wat eentonig; toch blijft hij behooren tot de auteurs, die men gaarne ontmoet.

Op Dwaalwegen, door **Th. Caspari,** (uit het Noorsch, door mevr. **A.M. van der Linden-van Eden**), uitgever P.N. van Kampen en Zn. Amsterdam. Ofschoon ik een hekel heb aan het woord 'rein', vanwege het misbruik dat ervan wordt gemaakt, erken ik toch gaarne, dat het mij altijd is, bij de lezing van vele Noorsche boeken, als waait er een reiner adem doorheen dan ten onzent, een schoonheidsbegeerte, die niet zoozeer wordt bepaald door het verlangen hooge kunst en nieuwe vormen te scheppen dan wel mooie *gedachten* onder woorden, hoe eenvoudig ook, te brengen. - Zoo ook gaat het mij met dit boek. Als kunstwerk is het misschien niet veel waard; maar er gaat een lieflijke, vredebrengende kracht van uit; het vertelt je van andere menschen, andere levens, anderen strijd, dan die onzer jagende, kille, egoiste groote-wereld-steden. - Het geeft je een heimwee naar den vrede van de bergen. -

James door **Leo Balet** (uitgave van C.A.J. Van Dishoeck, Bussum). - De geschiedenis van een mislukt leven; een voor priesteropgeleid, maar naar de ziel niet

daarvoor geschikt man, eigenlijk een kunstenaar pursang, die het offer wordt van zijn hartstocht en zijn wroeging.

Herfstdraden van **Helene Swarth** (uitgever P.N. van Kampen en Zn. Amsterdam). 't Staat er weer, zooals lang-geleden, niet meer Lapidoth - Swarth, doch enkel hare jonge meisjes-naam: Swarth. - Er is iets herfstachtigs in de stemming van deze verhalen, dat wél overeenkomt met den titel. Herfstdraden is de titel van het eerste verhaal, waarin een ongelukkige echtgenoote optreedt, die worstelt tegen het de liefde van haar man niet zóó bezitten als zij zich die zou wenschen. Elsa, zoo luidt de titel van het tweede stuk, bevat óók al weer 'n dergelijke lijdensgeschiedenis, van 'n ditmaal nog maar enkel geëngageerde juffrouw, die niet genoeg wordt gewaardeerd door haren aanstaanden echtgenoot, en het daarom maar liever afmaakt. Lo, het derde en laatste stukje, acht ik het minst-gelukt; het ís te dramatisch, te verzonnen, doet te veel aan als bestel-

werk van 'n tijdschrift: ‘Kunt U ons niet 'n novelletje leveren’, - of zoo iets. - Wat ik reeds vroeger zeide van Helene Swarth geldt ook voor dezen bundel: als dichteres acht ik haar 'n uitverkorene onder de kunstenaren, als proza-schrijfster staat zij gelijk met vélen die schrijven.

De wereld waarin ik leef, door **Helen Keller** (uit het Engelsch vertaald door Louise Stuart) uitgever J.G. Broese, Utrecht. - Wij kennen allen de levensgeschiedenis en de wonderbare energie van deze Amerikaansche blinde, die, dank zij een niet genoeg te loven onderwijzeres-gouvernante, het gebracht heeft tot wetenschappelijke studieën van den meest ernstigen aard aan de academie, en, beter nog, óók tot een zeer gelukkige en blijde levensbeschouwing. Ook dit boek van haar hand kan men daarom niet genoeg aanbevelen ter lezing, omdat het bewijst hoe ver ook het zoogenaamd misdeelde menschenkind het kan brengen, indien het slechts beschikt over een mooie ziel, - en óók, hoe véél gelukkiger zulk een blind menschenkind is, dank zij hare gedachten, dan menig ziende, die altijd mort en bromt uit verveling. - Het boek is met illustratieën versierd.

Wereldlente; roman van hedendaagsche christelijke moraal, door **J.C. van Wijk Cz.** (Uitgever W.L. en J. Brusse, Rotterdam). Weer een boek waarop ik nog nader hoop terug te komen, dat ik echter reeds voorloopig wensch aan te kondigen als een verhaal dat wat te denken geeft; hetgeen men reeds kan nagaan, wanneer men verneemt dat de held van den roman is een rechtzinnig opgeleid theoloog, die later met zijn gemeenteleden in strijd geraakt door zijn zich openbarende vrijzinnige beginselen; iets Robert Elsmer-achtigs dus. Het onderwerp is niet bepaald nieuw, maar het behoort tot die vraagstukken, die nu eenmaal in ons land steeds de belangstelling blijven bezighouden. Het slot is niet opwekkend, maar wèl verzoenend. Of het in de werkelijkheid óók zoo vredig-mooi zou toegaan is m.i. een andere vraag. Enfin, zulk een roman is in elk geval een aangename afwisseling op het bekende gemeene-taal-genre en dito gevoelens uitpluizen, waarin sommige schrijvers ons bij voorkeur inwijden.

Van **Kinderen,** door **Ina Boudier-bakker,** verscheen bij den uitgever P.N. van Kampen en Zn., Amsterdam, een tweede druk; ik besprak dit werk der schrijfster reeds vroeger, als behoorende m.i. tot een harer best-gelukte scheppingen, omdat zij het kinderleven zoo innig-fijn navoelt. In het bijzonder het vroolijke St. Nikolaas en het roerende De oudste zijn juweeltjes van opmerkings-gave.

Engagementen, door **Albertine de Haas.** (Uitgave van Van Holkema en Warendorf, Amsterdam) is een bundel schetsjes, die m.i. niet uitmunten door een bijzonder-veel-belovenden stijl, al laten zij zich vlug en vlot lezen. Wij komen misschien nader terug op dit boek.

Keutelland, door **Joh. W. Broedelet.** (Uitgever Meindert Boogaerdt Jun., Zeist). De lezers der Holl. Lelie zullen zich herinneren, hoe ik verleden jaar van denzelfden schrijver uitvoerig besprak zijn *Hofstad.* Die van zeer duidelijke platte toespelingen op allerlei bekende persoonlijkheden gansch en al doorvlochten roman was het tweede deel van een stel deelen, waarvan het eerste deel heet: *Vagebond*, terwijl Keutelland er nu, - goddank - het laatste van zal zijn.

Evenals Hofstad verbééldt óók Keutelland ‘geestig’, en Johan de Meester - zeker dankbaar dat hij niet behoorde tot degenen zijner kunstbroeders en zusters die in Hofstad werden belachelijk gemaakt - kamde dit laatste boek verleden jaar dan ook allernederigst op. Verbeeldt je, dat het hem anders óók eens zoo ging in een volgend

boek des heeren Broedelet als in Hofstad zijn voornoemde collega's, enz. Wie houdt van dit soort vulgaire geestigheid moet dus Keutelland óók maar lezen, ofschoon ik op toespelingen en persoonlijkheden belustte menschen van te voren waarschuw, dat daarvan in Keutelland niet zooveel in komt als in Hofstad; ten minste op 'n veel matter manier. Zouteloos is er nog 'n te goed woord voor.

Frederik Fröbel: (opgedragen aan het Nederlandsch onderwijzersgenootschap) 2de druk, uitgave van H. Wierts van Coehoorn, Amsterdam. - De titel van dit boek zegt reeds den inhoud.

- - **St. Jansfeest,** door **A.L. Kielland** (uit het Noorsch van mevr. **de Jager Meerenbroek**). Uitgever P.N. van Kampen en Zn. te Amsterdam. Ik ben een der grootste bewonderaars van Kielland; hij heeft door zijn *Schnee* en zijn *Arbeiter* een grooten invloed gehad op mijn levensbeschouwing. Geen wonder dus, dat ik ook dit boek van hem, waarin hij weer zoo flinkweg geeselt het gehuichel en het fatsoen, met groote ingenomenheid aánbeveel.

De Mourlons, roman uit het Walenland, door **Ferdinand Bouché,** bewerkt door **Stijn Streuvels.** Uitgever L.J. Veen, Amsterdam. Wie houdt van de Vlaamsche romans van Stijn Streuvels zelf zal zeker óók dit boek, dat U in dezelfde tooneelen en toestanden binnenvoert, als een onderhoudend en boeiend geschreven verhaal - dat daarbij héél wat te lezen geeft - begroeten.

De Hollandsche Vrouw in Indië, door **M.C. Kooy-van Zeggelen.** (Uitgave van Scheltema en Holkema's Boekhandel Amsterdam). Voor alle jong-gehuwde vrouwen die naar Indië moeten gaan, meer nog misschien voor haar, die zich met een O.I. ambtenaar of voor Indië bestemd jongmensch gedachtenloos engageeren, schijnt mij dit boek bijzonder behartenswaardig. Het geeft geen overdreven voorstellingen van enthousiasten aard; het werkt daardoor misschien wat afkoelend, maar het is dientengevolge van groot nut voor haar die de wáárheid willen en durven onder de oogen zien. '*Een dappere vrouw*' - aldus de schrijfster, - '*en nu ik spreek over dappere vrouwen, denk ik het allereerst aan de honderden moeders die kennis maakten met* '*Het groote leed van Indie*,' *die scheiden moesten van haar jongens en meisjes*, *als ze tien*, *twaalf*, *veertien jaren*, *soms nog jonger zijn*, *wetende dat*, *al komen ze verweg in goede handen*, *ze van haar vervreemden zullen*, *dat ze na jaren dien kleinen jongen*, *die nu nog zijn krullebol tegen Moe's schouder vlijt*, *niet terug zullen zien als den kleinen jongen*, *maar als een grooten... en ik denk aan de angstig vragende oogen als de post komt, - of de mail aan is*, *of er brieven zijn van de kinderen? - Ik ken er velen die dat leven niet volhouden*, *die*, *tusschen twee zaken kiezende*, *man en huis alleen laten en naar de kinderen gaan, maar ik ken er ook die op haar post blijven en het dragen*, *- en als ik háár leed vergelijk met dat van de komenden hier*, *van de jonge Hollandsche vrouwtjes*, *die weldra veranderen in bleeke flets-uitziende vrouwen*, *omdat het* '*zoo vervelend is in Indië*', *dan lijkt het zoo reusachtig het lijden van die beroofde moeders*, *dat er haast geen medelijden meer overschiet voor anderen.*' - - -

Zie, dat is flinke, echt-'dappere' vrouwentaal, getuigende van heel wat meer *wezenlijke* 'dapperheid', dan wanneer men, zooals de Engelsche suffragettes, politie-agenten ranselt en ministers met een parapluie slaat - en daarmee bovenal reclame maakt voor zich-zelve. En daarom vind ik dit een goed, een onderhoudend, een nuttig boek, een waarop ik zeer zeker nog nader terugkom, maar dat ik nu alvast warm aanbeveel, aan moeders en aan dochters, aan die geëngageerd zijn, en aan die het willen wezen te eeniger tijd. Indië is voor èlke Hollandsche vrouw een mogelijkheid waarmede zij heeft te rekenen indien zij trouwt, en waarvan zij het wee *en* het wel (dat er óók is) daarom beter dient te overwegen dan zij gemeenlijk doet. Dit boek is haar daartoe een uitstekende wegwijzer!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

(*Wordt vervolgd.*)

Jongelui en kinderboeken.

Bij den uitgever Slothouwer te Amersfoort verscheen een meisjesboek: **Lou**, (lief en leed van een bakvischje), dat er reeds uiterlijk smaakvol uitziet, en óók naar den inhoud wèl zal bevallen aan de lezeressen. De schrijfster, mevrouw **Nelly**

Hockstra-Kapteyn, schrijfster van prinses Edelhart en andere sprookjes, heeft 'n vluggen, prettigen verteltoon, terwijl de wijze waarop zij aan het slot Lou en Lize beschrijft ten voorbeeld mag dienen aan alle zorgelooze, egoiste bakvischjes, die niet stilstaan bij het leed van anderen; - waarmee ik echter geenszins wil zeggen, dat zij een leer- of preek-toon aanslaat. Integendeel, het is een 'leuk' boek.

Gouden Dagen, door **G. Joh. Kievit,** (uitgever J.M. Bredee, Rotterdam.) Een boek dat leerrijkheid en nuttigheid vereenigt, en toch boeit, omdat alles wat er in staat 'waar is gebeurd' - zou ik-zelve vroeger gezegd hebben in *mijn* meisjes tijd, toen ik dol was op zulke van mooie interessante levensgeschiedenissen of daden vertellende cadeaux. Uit den inhoud citeer ik Florence Nigthingale, Niels Finsen, Een groot zeeheld, Een heldenhart onder een grove kiel, etc., etc.. Ik zou zeggen, dat dit nu met recht een aanbevelenswaardig geschenk is voor grootere jongens en meisjes die gráág lezen, en die begrijpen en in zich opnemen wàt zelezen, en wier karakter en eigen levensbeschouwing zich dientengevolge vormt door hun lectuur; - niet voor sufkousen of domooren, of vroegtijdig overprikkelden en ingebeeld-pedanten. - De uitgave is keurig.

Een Iersch kasteel en zijn B[e]woners, naar het Engelsch door **Cora.** (Uitgever G.W. Bruna en Zn., Utrecht). Het meisje op den omslag heeft, zeker ter eere van haar Ierschen afkomst, roodachtig haar en mooie tanden, hetgeen aan den band iets levendigs en frischs geeft. Zoo óók is het boek-zelf: levendig en frisch van inhoud en geschreven met dat zeker soort van Engelsche gevoeligheid waarin

Engelsche dames-auteurs van dit genre meester zijn, dat als het ware past bij het Engelsche 'home', het Engelsche samenleven, de 'Church' waarvan elke Engelschman, of hij gelooft of niet, toch steeds een belangstellend lid is, etc. etc.

Kleine Tinus, door **B.P. Wiggers van IJselstein.** Uitgever L.J. Veen Amsterdam, is voor kleinere kinderen geschreven; een verhaaltje van 24 (dichtgedrukte bladzijden). Maar het is er een dat ik ook *grootere* kinderen *en* volwassen menschen van harte ter lezing aanbeveel, omdat het zulk een prachtig getuigenis is *tegen* het dieren mishandelen. Ik zou wel willen dat alle kinderen hier op Scheveningen er een exemplaar van ter lezing kregen (en de onderwijzers en dominees meteen) want nergens is het méér noodig dan hier, - in dit brandpunt der orthodoxie - te verdedigen tegen de vrome christenen hun medeschepsel Gods: het dier. Kleine Tinus, door B.P. Wiggers van IJselstein, is een *goede* daad waarvoor ik der schrijfster zeer dankbaar ben.

Van den uitgever L.J. Veen, Amsterdam, verscheen een aantal boekjes van **Catharina S.M. Kuenen. De Geschiedenis van een Bromtol** en **Het was maar voor de grap'** 2de druk naar het Engelsch. **Een flinke jongen,** naar het Engelsch 2de druk. **De twee meisjes** en de **Waterlelie,** naar het Engelsch 2de druk. **Frits Schenk,** naar het Engelsch, 2de druk. **Een jaar op Buitenlust,** naar het Engelsch 2de druk. Dat al deze boekjes een herdruk beleefden, bewijst welk een goed onthaal zij reeds vroeger vonden bij jeugdige lezers.

Jong-Java's lief en leed, vier verhalen van Java, door **M.C. Kooy-Van Zeggelen,** (voor kinderen van 10-15 jaar) 2de druk, uitgave Masereeuw en Bouten, Amsterdam. - Ik zou zeggen, deze schrijfster deed een goed werk, (om een afgezaagde uitdrukking te gebruiken, maar ik vind haar hier op haar plaats) door deze verhalen te schrijven over een aan hollandsche kinderen onbekend land, waar kinderen wonen als zij, maar die zij, in hun overmoed, zoo licht geneigd zijn voor 'minder' aan te zien. Het zijn van fijne opmerkingsgave getuigende gevoelige vertellingen, die voor kinderen het aantrekkelijke zullen hebben van het onbekende van een sprookje; en die toch gelden wezenlijk-bestaande jongens en meisjes zooals zij zelven zijn. Al is de kleur der huid een andere; 't lief en leed is hetzelfde.

Een Hollandsche jongen, door **Ch. Krienen.** (Uitgever A. Bruna en Zn. Utrecht. De 'Hollandsche jongen' op den omslag ziet er flinker en natuurlijker uit dan helaas menig gebrild en verwijfd exemplaar van oudgeborene, met wien ik hier in den Haag zoo menigmaal in den tram zit; arm slachtoffer van zijn tijd. 't Verhaal speelt overigens óók in den Haag, en het is er een van een flink-terecht-gekomen, oppassenden jongen, dus een voorbeeld dat men ter lezing mag aanbevelen 'ter navolging'.

De onafscheidelijken (een verhaal voor bakvisschen) door **Julie van Loen.** (Uitgeversmaatschappij Vivat, Amsterdam). Dit verhaal eindigt met het voor alle 'bakvisschen' - n' en déplaise hare diploma's en geleerdheden, - steeds zeer verlokkelijk engagement. Zit maar eens in 'n schooltram, en let dan op hoe ook de méést ordeloos-uitziende, of op hare manier geëmancipeerd-doende veertien à zestienjarige jeugdige aanstaande advocate of dokteres coquetteert tegen de met haar er in zittende jongens, die ze kent! - Dus, Julie van Loen heeft waarschijnlijk de rechte snaar getroffen om haar boek voor bakvisschen heel boeiend te maken. Of het 'droomen', dat bij haar Non tot zulk een prettige werkelijkheid wordt, en dat zij, wel wat gevaarlijk, dientengevolge opwekt bij hare lezeresjes, voor hen allen zóó spoedig in vervulling zal gaan in de levenswerkelijkheid? Ik hoop het van harte. Ik vind het

voor meisjes een veel betere levensoplossing, dan zich afsloven met dokters- en advocatengraden, of met kantoorjuffrouw moeten spelen, of met wat ook dat allemaal goed is als het uit *nood* geschiedt, omdat wij vrouwen nu eenmaal óók door de wereld moeten, maar dat nimmer mag worden een plaatsvervanging van de *ware* vrouw-bestemming, welke Non, uit 'De onafscheidelijken', zoo spoedig vindt.

De Baronicclub, door **Jeannette Tremillé.** (Uitgave van H.J. Van de Garde te Zalt-Bommel). Dit boek eigent zich bijzonder tot cadeau wat de smaakvolle rijke uitgave aangaat. Het is geïllustreerd door Rie Cramer, die in costumes en kapsels daarbij heel nieuwerwetsch is; de stijl is los en in het minst niet langdradig. Je leeft mee met die meisjes; er is een Top Naeff-achtig-waas over het verhaal, waardoor het zonder twijfel uitblinkt boven vele andere meisjes-boeken.

Klein en Knus voor Broer en Zus. Versjes van **Anna Sutorius,** (teekeningen van B. Midderigh - Bokhorst), (uitgevers-maatschappij

Erven Martin G. Cohen, Amsterdam). Plaatjes en Versjes voor jongere kinderen bevat dit boekje. Lief-geteekend is het plaatje, en ook lief van vinding het erbij behoorende versje: ‘In Omaatjes stoel heel dicht bij elkaar’. Ook het plaatje van kleinen Piet, met het bijbehoorend onderschrift, is kinderlijk-lief. Een moeder, of een tante, of, als 't niet anders kan, een kinderjuffrouw, zullen met dit boekje, waarvan de kleuren harmonisch zijn, zeker 'n aardig uurtje weten te doen doorbrengen aan menig aan hare zorgen toevertrouwd kleintje.

Rijmpjes en Versjes uit de oude Doos, door **S. Abramsz** (redacteur van Voor het jonge Volkje), uitgevers Meulenhoff en Cie., Amsterdam. - Een apart levendig omslag, en naar den inhoud zeer vele van ouds-bekende versjes (met teekeningen voorzien), als b.v.

> 't Schaapje in het groene gras,
> 't Eendje in een waterplas,
> 't Vischje in het netje,
> 't Kindje wip in 't bedje.

of

> Klikspaan, halve maan, je durft niet over mijn straatje te gaan.
> 't Hondje zal je bijten, 't Katje zal je krabbelen -
> Dat komt van al je babbelen - etc, etc.

De Victoria-School door **Mary Balduin.** (Uitgever H.J. van de Garde & Co., Zalt-Bommel). - Dat we hier met een Engelsch product te doen hebben spreekt van zelf reeds door dien naam: Victoria-school, alsmede door de tennisspelende juffer op den omslag, enz. Eigenlijk is het jammer, waar wij ook in het oorspronkelijke zoo vele goede jongeluiboeken hebben, dat de vertaalde uitgaven de markt overstroomen. Maar, gelijk ik reeds hierboven zeide, men kan het niet ontkennen dat de Engelsche dames de gaven bezitten voor jonge meisjes gevoelig en, wat men noemt ‘gezellig’, te schrijven. Ook in dit geval wordt het schoolen vriendin-leven aardig verteld met zijn verschillende wederwaardigheden; eigenlijk gezegd houd ik echter déze meisjes voor véél eenvoudiger en gewoner, dan, helaas, in de werkelijkheid hedendaagsche bakvisschen plegen te zijn, óók in Engeland! Misschien draagt het boek er toe bij haar in dit opzicht te verbeteren. We willen 't hopen.

Uit het Kinderleven, door **J. Bouberg - Wilson** met teekeningen van mej: C. van der Hart. (Uitgever G. Römelingh & Co., Groningen; prijs gebonden f 1.25 en ingenaaid f 1. -.) Met genoegen verneem ik in dit boekje, dat Jochempie nog geleerd wordt te ‘bidden’, onverschillig de opinies zijner ouders, terwijl zijn leuke vragen en het nietaltijd daarop weten te antwoorden zijner moeder je hèél-natuurlijk aandoen en volstrekt niet ‘wijs’ zooals tegenwoordig zoovele kinderen worden geteekend. 't Slot óók is héél-gezellig. Je kunt niet laten deze moeder te benijden om haar ‘Jochempie’, een dot van een ventje!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

(*Wordt vervolgd.*)

Boeken, brochures, etc., welke niet voor nadere bespreking in aanmerking komen.

Kan men Christen zijn zonder de Godheid van Christus te belijden.
(Serie Levensvragen van de Hollandia-drukkerij, Baarn). door **J.B.**

Naaktgeboren, hoofdredacteur van de Hoeksche Waard. *Deze brochure wordt, zoo eenigszins mogelijk, later besproken, wanneer er daartoe plaats is.*

Wat gebeurt er met ons als wij sterren, door **H.N. de Fremery** (uitgegeven door C.A.J. van Dishoeck te Bussum) *Deze brochure wordt, zoo eenigszins mogelijk, later besproken, wanneer er daartoe plaats is.*

Bijbel en Spiritisme, rede uitgesproken door den Heer **J.S. Göbel** voor den Broederbond Harmonia. *Deze brochure wordt, zoo eenigszins mogelijk, later besproken, wanneer er daartoe plaats is.*

De opvoeding van het kind, de terugkeer tot wedergeboorte, door **C.W. Leadbeater,** (uitgave van de N.V. Theosofische uitgevers-Maatschappij, Amsterdam)

Van Crypt tot Pronaos. (Lotus-Serie) door Ds. **S.J. Neill** (Hollandia-Drukkerij Baarn.)

Mannen en Vrouwen van Beteekenis of: Het huis Lichtenstein en zijn huidige Heerschers, door **F. Smit Kleine,** (uitgever H.D. Tjeenk Willink en Zn. Haarlem.)

Gezondheidsregels voor de mannelijke en vrouwelijke leerlingen onzer scholen, door dr: **Leo Bürgerstein** te Weenen, 13de druk, (uitgever W. Leydenroth van Boekhoven, Utrecht)

De zorg voor de gezondheid onzer schoolgaande jeugd, door prof **Leo Bürgerstein** te Weenen, 11de druk. (uitgever W. Leydenroth van Boekhoven, Utrecht.) Deze brochure is in 15 talen vertaald.

Populaire Kometografie door dr. **G.C.A. Valewink,** (uitgever P. Visser Azn., Haarlem).

Theosophie door **A.C. Thierens,** uitgever der N.V. Electr. drukkerij Luctor et Emergo, den Haag

Wereldgeschiedenis. Verschillende afleveringen, door dr. **H.F. Helmolt.** Uitgevers-maatschappij Vivat, Amsterdam.

Vereeniging Hulp aan Zuigelingen, Oranjeplein, den Haag, achtste jaarverslag

De Technieken van Kunstnaaldwerk, door **J. van Emstede Winkler** (uitgever S L van Looy, Amsterdam).

Het Bloemendaalsch Weekblad, onafhankelijk orgaan.

Uit de diepteu der Wereldzee, aflev. 1, door prof. **C. Chun,** bewerkt door dr: **P.G. Buekers,** uitgave van W J. Thieme en Cie, te Zutphen.

De Nieuwe Gids, afl Juni, Juli, Aug Sept, Novemb, uitgever de N.V. Electr, drukkerij Luctor et Emergo, den Haag

Nederlandsche Onderwijzers propaganda-club voor drankbestrijding, verslag over de Alcohol-cursussen over 1909-1910.

Bibliographisch jaarboek 1910 (uitgave van Meindert Boogaerdt jun, te Zeist).

De dubbele Do. Zangmethode, door **P. Lievent** (voor de lagere school) 3 deeltjes (uitgever D. Mys te Tiel.

Theosofie, de moeder der Godsdiensten, door **Een leerling.** (Lotus-Serie)

Huiselike Kunst, 1ste Jaargang, (uitgave van G.P. Dikkers Azn. Meppel.

De Samenleving, Ned. Weekblad 1ste Jaargang, proefnummer.

Lotus-knoppen, (uitgever de theosophische Vereeniging te Groningen). (Verscheidene afleveringen).
De Natuurvriend, (uitgever K H. Bylevelt te Eefde).
Vereeniging Oost en West (Onze West). De kolonie Suriname. De kolonie Curaçao.
Esperanta (Salome) (uitgever C L.G. Veldt, Amsterdam).
Wijsgeerig Broddelwerk, door dr. **K.H.C. de Jong,** ('s Gravenhage, de Avondpost-drukkerij).
Tehuis Annette, (4de Jaarverslag), (Boek- en Kunstdrukkerij v/h Roeloffzen, Hübner en Van Santen, Amsterdam).
Uit den tuin van Epicurus, door **J.H. Leopold,** (uitgave van W.L. en J. Brusse, Rotterdam).
Ons blad. Orgaan voor leerlingen van H B scholen en gymnasia. (Uitgever van Helden, Haarlem, (verscheidene afleveringen).
Over Bod en het Bidden, door **Een leerling,** (Lotusserie), (uitgave van Hollandia-drukkerij Baarn).
Gezondheid en School, door dr. **Max Juda** en dr. **Goliner.** (Uitgever H. Meulenhoff, Amsterdam).
Suffragette (een pleidooi voor de rechten der vrouw) door een thuis-blijvende suffragette. (Te onbeduidend voor bespreking). Uitgave van Meyer en Schaafsma, Leeuwarden.
Niet alleen ter wille van de kunst. Tooneelspelen, uitgegeven van oud en nieuw vrouwenleven; uitgegeven door de afdeeling Utrecht van den Nederlandschen bond voor Vrouwenkiesrecht.
Adres aangeboden aan H.M. de Koningin door **de Vereeniging van Vrouwenkiesrecht.**
Leo Tolstoi, Christus' leer voor kinderen (uitgever Cohen-Zonen, Amsterdam).
Uitgave: **Een boek** van W.L. en J. Brusse, Rotterdam **(Liefdessproke** van **A. van Gogh-Kaulbach, Liefdes-Kronkelpaden K.T. Nieulant).**

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Varia.

Een wáár woord uit het buitenland.

Het is wel eens goed, dat onze zelfgenoegzame hollanders, die, - ook al dank zij de zeer met eigen-ik ingenomen pers welke hen vóórlicht, - niet begrijpen *hoe* achterlijk zij nog zijn in het algemeen genomen, eens vernemen van tijd tot tijd, hoe men dientengevolge in het buitenland denkt over ons en onzen landaard. Onlangs las ik in de Frankfürter Zeitung een ‘brief uit Amsterdam’, door een duitscher, waarin terecht werd belachelijk gemaakt de aanstoot daar door elke dame op straat verwekt, welke het waagt zich anders te kleeden dan naar den Amsterdamschen straatsmaak, die bestaat in loopen met een te korten rok, lompe overschoenen, een soort wijde overjas, en een hoed van drie modes ten achteren. Nu weer is het de Börsencourier,

welke, naar aanleiding van Frederik Van Eeden's IJsbrand, te Berlijn opgevoerd, de volgende zeer welverdiende opmerkingen maakt aan het adres van onze natie:

'*Van Eeden is een kind van den Hollandschen bodem*, *en op Hollandschen bodem zijn zijn theorieën gegroeid. In het land vol prozaïsche nuchterheid*, *vol pompeuze correctheid; tusschen de* "*mijnheers*" *en* "*mejuffrouw's*", *die stijf zijn als hun tulpen*, *koel*, *eerbaar en vroom. Die zich aan de realiteiten houden*, *en die over de idealen spottend de schouders ophalen. Het is het land van het rustige geweten*, *en van de verzadigde moraal*, *het land der rechtlijnigheid en pedanterie. En*, *wie uit de rij springt*, *dien stoppen zij in het gekkenhuis.*'

Ráák-gezegd.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Kunsten en Wetenschappen.

Zuidduitsche grootmeesters der schilderkunst.

Weinig is er van hen bewaard gebleven. Omtrent hun leven en werken kan dan ook meer gegist dan met zekerheid geschreven worden; daarom moeten we dankbaar aannemen elk gegeven dat tot ons komt. Zoo nu weer in 'Amtliche Berichte aus den königlichen Kunstsammlungen' te Berlijn, (4 Januari 1908) van Dr. Friedländer.

Door Henry Thode en Daniel Burckhardt zijn Lukas Moser, Hans Multscher en Konrad Witz bekend geworden.

Van dezen laatsten heeft de Berlijnsche Kunstverzameling een goed specimen verworven.

Reeds had een gelukkig toeval een onloochenbaren Multscher in het Museum gebracht; thans is ook een klein maar rein werk (34 bij 26 cM.) van Konrad Witz verkregen, dat vóór het exposeeren eene ernstige restauratie heeft ondergaan. Het beschilderde deel werd van hout op doek overgebracht.

Christus de gekruisigde is voorgesteld met zijn treurende vrienden en vriendinnen aan den voet des kruises: Johannes, de Moeder Gods, e.a.

Het landschap, dat tot achtergrond dient geeft een uitstekende verdeeling van licht en lucht te zien. We vinden daarin volop de natuur terug, waar de figuren meer plomp-houterig zijn te noemen. Bij intense kleuren, waarvan onze oude schilders steeds gebruik maken, voornamelijk bij het schilderen van gewaden, is er een passende harmonie in de eigenlijke voorstelling en de accessoires, hoezeer zij ook schijnen door twee meesters 'gedaan' te zijn.

Met zekeren trots schrijft Dr. Friedländer: 'Das Wesentliche in der Kunst Konrats [Konrat Witz, zoon van Hans, die in denzelfden tijd werkte naast Jan van Eyck] ist aber nicht niederländische Erbschaft, sondern deutscher Originalität.'

Wie meer van onzen Konrat Witz wil weten dienen we te verwijzen naar een ‘Festschrift zum vierhundersten Jahrestage des ewigen Bundes zwischen Basel und den Erdgenossen’, in 1901 verschenen. Burckhardt vertelt daarin alles wat hij van hem weet.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Mevr. E. van B. - B. - Hartelijk dank nogmaals voor Uw reeds in de spoed-correspondentie beantwoord schrijven, en voor Uw instemming met het stukje van mijn hand: *Slavenzielen.* Gij zendt mij het onderstaand couranten-uitknipseltje:

‘*Keizer Wilhelm heeft alle mogelijke moeite gedaan, om zijn gast tsaar Nikolaas te Potsdam verstrooiing te bezorgen.*

Zaterdagochtend was er een hofjachtpartij op touw gezet. Om half elf kwam de trein met de jagers te Borgsdorf aan. De rijkskanselier was van de partij en liep in levendig gesprek met de twee Keizers naar den jachtwagen. Er waren duizenden nieuwsgierigen op de been, veelal in het groen en met de bekende groene jagershoedjes op, die de meeste menschen niet gunstig staan, alles ter eere van deze bijzondere gelegenheid. In andere jachtwagens zat het gevolg. Er waren natuurlijk bijtijds herten bijeengedreven, zoodat het vorstelijk jachtgezelschap zich niet moe behoefde te maken en naar hartelust kon schieten. In het geheel werden 400 groote

damherten en andere hertebeesten neergeschoten. Om kwart over tweeën keerde het gezelschap terug. Zaterdagmiddag heeft de Tsaar zich in een auto naar het Mausoleum begeven, om bij de sarkofagen van keizer en keizerin Frederik kransen neer te leggen.

En dan vraagt gij: 'Is het niet meer dan misselijk (vergeef mij de uitdrukking), dat twee staatshoofden zoo wreed en onbarmhartig 400 van de edelste dieren op een lage lafhartige wijze om het leven brengen? Is het niet menschonwaardig; en is dit de vooruitstrevende 20ste eeuw? Waarin twee ontwikkelde beschaafde menschen plezier scheppen in het martelen en dooden van dieren? - Bah, ik minacht zulke karakters, en dan bovendien nog het wild bijeen te jagen; het kan toch ook niet lager en lafhartiger.' -

Lieve inzendster van deze uit mijn hart gesproken verontwaardigde woorden, *ik* zeg ze U met de meest mogelijke instemming na. Ik verwees U reeds naar mijn Varia, waarin ik de door Prins-Hendrik op het Loo ingevoerde 'hertenjachten' (*ik* noem het hertenmoorden) besprak. - Weet gij, zoo er één ding is, dat mij nog laffer en nog weerzinwekkender aandoet, dan het gedrag van die staatshoofden zelf, dan is het de kruiperige, flikflooierige wijze, waarop de geheele pers, in het bijzonder de democratische liberale pers zulke heldenfeiten meedeelt, als gold het heel iets bijzonder-moois! - Dat de Rechter-zijde-bladen, die er per-se hun werk van maken de monarchie te steunen als zijnde 'bij de gratie Gods' ingesteld, dientengevolge, op zoo'n kinderachtig-flauwe manier verheugd aan het leuteren slaan, wanneer vorst X deze dieren-doodslagerij heeft bedacht, en koning Y gene dito moord-jacht-partij heeft geïnviteerd, dat kan men van *die* richting niet anders verwachten, maar dat de *zoogenaamd* onafhankelijke vrijzinnige pers het evenzeer doet, en niet weet *hoe* diep ze zal buigen, en zelfs knievallen, wanneer dergelijke weerzinwekkende berichtjes, als het door U uitgeknipte, de rondte doen, dat is eenvoudig-weg 'misselijk', (om Uw eigen uitdrukking over te nemen.) Van al de hertenjacht-op-het-Loo-beschrijvingen is er mij niet één onder de oogen gekomen, die den moed had der *waarheid*, behalve die van den anarchistischen 'Vrije-Socialist.' Al de 'toongevende' bladen deden of het eigenlijk een buitengewoon mooie inval was van den Prins, - minstens 'n heldenstuk! - Overigens, niet alleen de Tzaar en Keizer Wilhelm, maar alle gekroonde hoofden van Europa, en óók de president van de fransche Republiek, jagen op deze bij uitstek 'edele' manier. Lees maar eens *wat* zij thuisbrengen, en bedenk daarbij welk een afgeleefd zwakbeenig jachtgezelschap gewoonlijk het jachtgezelschap vormt, en gij behoeft dan niet ver te zoeken hoe het komt, door welke laffe manier, van het wild samendrijven, dat zulk een *reusachtige* jachtbuit is 'veroverd' door *zulke* menschen! Bah! - Maar, gelijk ik U hierboven reeds zeide, nog duizendmaal meer bah over de slavenzielen, die dat gemoord mooi en goed vinden alleen omdat het door 'n prins of 'n koning of 'n vorst gebeurt, terwijl zij het toejuichen ondertusschen wanneer een arme stroopende broodjager voor zoo'n misdrijf van een haas of patrijs vangen in de gevangenis komt!

- Hartelijk dank voor uw belangstelling in Frits en Benjamin, die inderdaad mijn *lievelingen* zijn. In gedachten druk ik U de hand, omdat gij-zelve ook zoovele dieren bezit; ik vind het altijd een bewijs van egoïsme, wanneer men geen huisdieren wil hebben om den '*last*' ervan. Ik ben het ook met U eens: Goede karakters zijn *altijd* goed voor dieren. Dat heb ik mijn geheele leven lang ondervonden. -

Ik neem U Uw vraag omtrent Om de Eere Gods niets kwalijk, maar ik moet er het antwoord op schuldig blijven. Lees het voorwoord maar eens, nu het in boekvorm is verschenen. Particulier antwoord ik niet, maar, zooals gij ziet, doe ik het gaarne in de Lelie. Nogmaals vriendelijk dank.

J. van der H. te B. - Ook U beantwoordde ik reeds voorloopig in de spoed-correspondentie. - Ik ben héél blij, indien gij behoefte hebt Uw hart uit te storten en aan mij te schrijven, dat gij aan Uw wensch voldeedt, want gij vindt mij werkelijk vol belangstelling, en juist daarom zend ik U ook zoo omgaand een vriendelijk woord terug. - Inderdaad herinner ik mij zeer goed, dat gij mij vroeger eens een adres hebt gevraagd, maar, gelijk gij-zelve zegt, dat was slechts een zakelijk briefje. - Inderdaad, gij hebt gelijk, er moet *heel veel* door mij geleden zijn, vóór ik tot de levensbeschouwing kwam, van mij vrij-gemaaktvoelen, die ik nu goddank bezit, en die de eenige is, welke leidt tot waarachtige, innerlijke vrede met het leven, omdat men de kleinheid, de geringheid, de kleinzieligheid vooral ervan, heeft leeren begrijpen. - Ik kan best navoelen, dat Uw natuur U soms te machtig wordt, al is het voor mij een niet geringe voldoening te vernemen, dat het lezen van de Lelie U juist in die opzichten zulk een kracht geeft. Wij moeten menschen worden, innerlijk-vrije, van den boei van: ik-durf-dit-niet, en ik-kan-dat-niet-doen-om-mijn-fatsoen ontslagen karakters. Helaas; slechts de *uitzonderingen* onder de menschen zijn karakters; daarom zal de meerderheid hunner wel blijven slavenzielen. Het leven *is* wreed. Daaraan is niets te doen. Het is gehuichel, wanneer de menschen je willen wijsmaken, dat het *niet* zoo is; op den kansel, of wáár ook je dat willen wijsmaken. Je kunt er pas in berusten, dat het zoo is, zoo wreed, wanneer je het moedig onder de oogen hebt leeren zien, als een onomstootelijke *waarheid:* het leven *is* wreed. Dan eerst accepteer je de consequenties ervan, tracht ervan zooveel goeds en moois te maken als voor je-zelf nog mogelijk is. En stoort je daarbij niet langer aan de opinies en op- en aanmerkingen van anderen, die gewoonlijk zich dáártoe, tot dat aanmerkingen-maken, bepalen, zonder zichzelf in de vraag te verdiepen in hoeverre het *Uw* geluk geldt dat zij door zulk een tegenwerking vernietigen misschien. - 't Geen gij mij over dat bewuste gehuichel, dat gij hebt bijgewoond, schrijft weet ik toevallig dat zoo *is*. (Gij begrijpt mij?). Ik ben het ook geheel met U eens, dat slechts o zoo weinige verpleegsters uit *wezenlijke* menschen-liefde dat beroep kiezen, en evenzeer geef ik U gelijk dat juist alléén zulke menschen-liefde het máákt tot iets moois en nuttigs. Al wat ik heb gehoord en gezien over verpleegsters, zoowel in ziekenhuizen als bij particulieren, heeft mij steeds meer overtuigd, dat het voor de groote meerderheid harer een ‘baantje’ is, en niets anders; en dan nog een waarbij zij de hoop hebben een of anderen dokter of patiënt op te doen als man. *Hierbij leg ik er uitdrukkelijk den nadruk op*, *dat ik-zelve persoonlijk nimmer eene verpleegster noodig had*, *gelukkig*, *zoodat er hier geen enkele partijdigheid*, *door eigen minder prettige ondervinding*, *in het spel is.* Wat ik hieromtrent zeg is enkel een getuigenis dat zich grondt op wat ik-zelve bij anderen zag, en wat anderen-ook mij dikwijls meedeelden, vooral ook nadat onlangs in de Lelie een hoofd-artikel stond over ziekenverpleegsters, geschreven door eene in dat opzicht niet zeer prettig te pas gekomen dame. Het regende in die dagen brieven aan mij van ingenomenheid met haar artikel, en ieder die ik mondeling sprak had steeds óók een dergelijke onaangename ervaring te vertellen. Daartegenover was slechts één enkele brief van een in een ziekenhuis wezenlijk-lief behandelde dame,

wier protest ik dan ook gaarne plaats verleende. - Gij moet mij waarlijk geen ‘vergeving’ vragen voor het laatste zoo vertrouwelijke gedeelte van Uw brief; integendeel, *ik* heb *U* te danken voor het vertrouwen dat gij in mij stelt, en dat ik zeer op prijs stel. Gij zult zelf wel begrijpen, dat het verstandig is, in *Uw* belang, er niet op in te gaan, want dat zou U kunnen verraden; maar gij zult wel U kunnen vóórstellen, hoe volkomen ik U navoel juist op dit gebied van ziele-lijden, dat een vrouw zoo dikwijls door het leven wordt opgelegd. - - Een kind van onze liefde opvoeden is inderdaad, - dat ben ik met U eens - voor elke *wezenlijke* vrouw het hoogste geluk. Toch denk ik tegenwoordig dikwijls, wanneer ik zie hoe weinig vreugde zoovele ouders aan hunne grootere kinderen beleven, en hoe deze laatsten, speciaal op de moeder minachtend neerzien: het moet *nog* erger zijn op die wreede wijze in je liefste illusie te worden teleurgesteld dan haar nooit vervuld te hebben gezien. Lees maar eens in dit zelfde Lelie-nommer mijn recensie van: *Openbaring.* Zulke huishoudens als die der Verhoevens zijn helaas overtalrijk in de werkelijkheid. Cornelie Noordwal heeft in haren roman: De tweede mevrouw Garvliet heel raak zoo'n paar aankomende jongelui, broer en zuster-hoogereburgerschool-wijsheden, gegeeseld. Maar, waar *zij*, terecht, den draak steekt met zulke jeugdige mispunten, die een ware straf zijn voor de ermee bezochte ouders, vindt Rachel de Vries, de schrijfster van Openbaring, blijkbaar 't héél mooi en héél prachtig wanneer moderne mallooten, à la de juffers Neddy en Ada, hare eigen ouders, die op allerlei manieren vrede met hen trachten te houden, afsnauwen en uit de hoogte behandelen. Dáárin zit 'm 't hedendaagsche ongeluk, dat op die manier, dóór de volwassenen-zelf, de mispunten worden gekwéékt. - - Ik ben het ook geheel met U eens, dat een man maar al te dikwijl *niet* begrijpt wie hem waarlijk, en met heel de opoffering van haar eigen-ik, zou hebben liefgehad, om in plaats daarvan zich te laten inpakken door een coquette, egoiste, alleen op haar eigen plezier bedachte vrouw. Dat-óók is een van de véle levens-wreedheden, dat het zóó toegaat in 99 van 100 gevallen. - Gij ziet, dat ik mij haastte U terstond te beantwoorden; Uw brieven zullen mij steeds welkom zijn; wees daarvan overtuigd.

Chr: B. te G. - Dank voor Uw briefkaart. Uw brief, die bij het artikel was ingesloten, beantwoord ik nu óók spoedig. Het artikel komt zoodra mogelijk aan de beurt.

Nora. - Ik lees thans dit uit Uw pseudoniem. In de spoed-correspondentie beantwoordde ik U onder Nor*d.* Ik hoop dus dat gij U-zelve zult herkend hebben. Dank voor Uw vriendelijk schrijven. Neen, ik wist niet dat gij voor dat Blad, afdeeling jeugd, meewerktet. Vriendelijk dank voor Uw woorden omtrent mijn eigen werk; en voor Uw mededeeling omtrent de belangstelling in Uw kring in: Om de Eere Gods. - Uw dierenliefde is mij natuurlijk ten hoogste sympathiek. Vooral dat gij die arme blinde kat niet wegdoet vind ik zoo heerlijk, want juist *dat* ergert mij altijd zoo, dat de menschen hun huisdieren maar gemakshalve dood maken, of naar 'n asyl brengen, wanneer zij hun gaan vervelen. Onzen kleinen Frits zweeft óók blindheid boven zijn hoofd, volgens den veearts, maar *wij* zullen hem tot het laatste toe verzorgen en helpen, dat wéét ik. Hij had vroeger zulke mooie groote oogen, en nu kan er zulk een wazig floers over liggen reeds, dat je kunt begrijpen daaruit, hoe inderdaad zijn tijd van blind-worden nadert. Toch kan hij nú nog vrijgoed zien, en is er tenminste als de kippen bij, wanneer men Ben een stukje chocolade toegooit, om *zijn* deel óók te krijgen. Zooals gij ziet heb ik mij gehaast te voldoen aan Uw wensch om U terstond te beantwoorden. - Daar ik onder de redactie van mevrouw van Wermeskerken de Lelie niet las, wist ik dus niet dat gij toen wel eens hebt meegewerkt eraan. Waarom echter zoudt gij het niet opnieuw doen? - Alleen, gij weet, het is nu geen 'jonge-dames'- blad meer, maar een dat door volwassenen wordt gelezen en voor hen is bestemd, mannen en vrouwen beide.

Ella. - Veel genoegen op Uw reisje; juist in deze maand is het daar zoo gezellig, vind ik. - Uw bijdrage nam ik aan, maar in dat feuilleton, dat ik nog van U zou hebben, vergist gij U.

J H.D. - Ik weet niet goed of Uw bedoeling is, dat ik U in de correspondentie met Uw vóórletters aanspreek, dan wel met het pseudoniem waarmede gij Uw stukken onderteekent. In elk geval heb ik Uw artikel gaarne aangenomen. Het andere ook, met den bijbehoorenden brief, ontving ik in goede orde, en komt later aan de beurt (óók de beantwoording van den brief). - Ik ben het bijzonder met U eens wat den inhoud van Uw stukje aangaat; het treft mij steeds, hoe weinig menschen heden ten dage de kunst verstaan aan hun huiselijk leven licht en kleur te geven, óók juist door het in eere houden van feest-dagen, verjaardagen, etc. En dan ook, onze minder-bedeelde naasten zijn er toch ook! Ik bedoel nu niet de giften aan vereenigingen en het teekenen op lijsten voor Kerstboomen en St. Nicolaas-vieringen, ten behoeve van een gróóte verzameling kinderen of armen, in een zaal of een lokaal bijeengebracht. Dat is m.i. óók al weer zoo'n koude manier om er zich van-af te maken. Ik bedoel het persoonlijk, het uit eigen werkelijke belangstelling, en met de eigen ziel erin gelegd, geven aan onze naaste minder dan wij-zelf bedeelde omgeving. Het behoeft niet altijd kostbaar noch veel te zijn; het komt er bovenal op aan, of wij het doen met liefde, met wezenlijke toewijding. In dat opzicht heb ik altijd den grootste eerbied voor het beeld mijner moeder, zooals ik mij haar herinner, steeds er op uit niet alleen aan elken arme, dien zij in de plaats onzer inwoning kende, te *geven*, maar ook vooral het te doen op een gracieuse, aardige, hem of haar een wezenlijke *feestvreugde* bereidende wijze. Nooit gingen haar pakjes aan dezulken uit het huis, zonder de een of andere toevoeging, die ze niet alleen practisch, maar meteen ook aantrekkelijk en aardig maakte voor het oog. - Van af haar ziekbed en

op haar stoel was zij daarmede voortdurend bezig, en ik heb haar, van jaar tot jaar, hoe ouder ik werd, daarin steeds meer leeren waardeeren, omdat zoo weinigen in dat opzicht zoo fijngevoelig zijn als zij, vooral heden ten dage. - Uw vergelijking van de Lelie en hare overtalrijke copie en dito correspondentie met een overvollen tram is aardig-gevonden. Het heeft er inderdaad wel iets van. *Mijn* lijn 8 is tenminste gewoonlijk zóó overvol, dat er zelfs geen 'staanplaatsen' meer zijn, zoodat ik hem ook zelden onderweg probeer op te vangen, en liever zekerheidshalve direct naar het Plein ga. - En zoo óók is het met de Lelie; niet-abonnés, die enpassant er in willen, kunnen minder rekenen op ruimte voor hen dan zij die zich van het begin-af van een plaatsje verzekeren. Gij ziet, ik heb Uw vergelijking op mijn manier dóórgetrokken. Vriendelijk gegroet.

Fernando. - Gij zijt bang herkend te worden, en stelt mij tegelijk een paar al héél-vertrouwelijke vragen. Intusschen zal ik mijn best doen U niet te verraden, en toch naar Uw wensch uitvoerig te antwoorden. - Vraag I; Of ik het voor getrouwde vrouwen goed en nuttig houd de boeken van Zola te lezen? *Neen.* Een getrouwde vrouw *kan* ze natuurlijk lezen, want zij is geen backfisch meer, maar ik houd het voor niet nuttig, noch goed, dat zij zich verdiept in al de dikwijls weerzinwekkende détails en stuitende taal, waarmee Zola zijn meesterwerken ontsiert. Intusschen geldt niet voor al zijn romans hetzelfde oordeel gelijkelijk. Rome b.v. bevat slechts één gedeelte dat ik voor mij op een leelijke manier op lagere instincten berekend acht. Paris ook reken ik tot de meer aanbevelingswaardige soort, en Lourdes kan men gerust lezen, wanneer men niet tegen de afschuwelijke ziekte-details opziet, terwijl ik uit de Rougon-Macquart-serie speciaal Germinal zou willen uitzonderen, als méér geschikt voor vrouwen dan b.v. Pot-Bouille of La Bête humaine. Vraag II. Indien een zoo jonge man 'iets aan de hand heeft' hier te lande, dan geloof ik dat het alvast vooruit hier trouwen, bij wijze van voorbehoedmiddel tegen zijn later gedrag in Indië, voor hèm *misschien* (maar lang niet zeker) een veiligheidsmaatregel zal zijn, maar een waarvan zijn vrouw dan het slachtoffer wordt. Want hij zal haar tien tegen een niet gelukkig maken, en dan is zij in Indië er nog veel ongelukkiger aan toe dan hier te lande. Indien hij reeds geëngageerd *is*, - wat niet duidelijk blijkt uit Uw schrijven - dan hangt alles er veel van af in hoeverre zijn verloofde hem wezenlijk innig liefheeft, en, weet wat zij begint door naar Indië te gaan, etc, etc. Zoo dat alles bij haar maar aan de oppervlakte zit, - en dat is zoo dikwijls het

geval - laat zij dan veel liever wachten tot hij met verlof terug komt, en tóónt daardoor haar nog stéédslief te hebben. Indien hij echter nog eerst een meisje moet zoeken om zich met haar te verloven, dan stellig geloof ik dat het beter is indien hij wacht tot hij ouder is, en het leven, óók dat wat hem in Indië wacht, eerst *kent.* Bovendien, in Indië zelf zijn toch óók jongemeisjes te over; wie weet hoe gauw hij daar iemand ontmoet, die hij wezenlijk liefkrijgt, en die hem daardoor leert solider te leven uit eigen beweging en wensch dan hij nu schijnt te doen. - Uw derde vraag beantwoord ik met een voorwaardelijk ja; want, óók demi-mondaines, die op een heel grooten voet leven, en die haren aanbidder soms schatten kosten, zijn evenzeer dikwijls haar leven van dien aard begonnen op een heel beklagenswaardige wijze, als verleide dienstmeisjes, of dito winkeljuffrouwen, etc. Zij, die thans zoo voornaam en chic leven, dank zij zulk een liaison, zijn evengoed heel dikwijls van huis uit arme, door bedrog, of door een misstap uit liefde begaan, tot zulk een leven geraakte beklagenswaardige 'gevallenen'. Daarenboven zijn zij óók dikwijls van huis uit dochters van zulke halfslachtige dames, wèl grootgebracht in weelde en in rijkdom, maar komend uit zulk een twijfelachtig thuis, dat haar geen anderen weg overblijft dan denzelfden harer moeder, op te gaan. Intusschen zeg ik *voorwaardelijk* ja, omdat er inderdaad, speciaal in Frankrijk, ook vele vrouwen zijn, die zelf niet anders *willen*, die er zich uit vrije verkiezing op toeleggen van haar lichaam te profiteeren, en die er een eer in stellen aldus, tot dien prijs van haar lichaam, te kunnen wedijveren in rijkdom met de meest gefortuneerde dames. - Het spreekt van zelf dat ik deze laatste categorie absoluut onverdedigbaar vind. Het is om die reden zoo moeilijk in deze questie een oordeel in het *algemeen* te vellen; men moet èlk geval afzonderlijk kennen, en het weten te beoordeelen naar de omstandigheden waaronder de vrouw in questie opgroeide, en geraakte tot haar 'val'; en, ik geloof, in de mééstegevallen ontdekt men dan dat de schuld meer ligt bij den eersten man die haar verleidde, dan bij haar-zelve; overigens wil ik ook den man, in het algemeen gesproken, niet te hard vallen, want, met de natuurdriften die nu eenmaal in hem zijn gelegd moet men óók rekening houden; en, óók de vrouw bezit harerzijds zulke natuurdriften, al is het m.i. in een andere mate en op een andere manier dan hij. Daardoor zijn er óók vrouwen die zelf hem begeeren, die den man verlokken, niet uit geldbejag, maar omdat zij naar de gemeenschap met hem *verlangen;* dat alles is nu eenmaal een questie die ons geheele bestaan van mensch behéérscht, en die men onmogelijk uit de wereld kan helpen door een paar vermaningen van zelf-onthouding, of door een de oogen *willen* sluiten voor wat nu eenmaal zoo *is.* Dat kweekt huichelarij, onnatuur, en.... nog véél, véél meer *verborgen* onreinheid. - Nu meen ik zoo gauw mogelijk aan Uw verzoek voldaan te hebben. Is er nog iets dat gij wilt weten, dan schrijf mij gerust stééds.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Hasm. - Ik ben geheel onschuldig aan Uw vermoeden. Ik zal het U uitleggen, zoodra ik tijd heb. Vriendelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Spoed-Correspondentie.

Abel. - Ik neem het stuk zeer gaarne aan, als artikel, maar gij moet het *voluit* onderteekenen; en ik kan U niet beloven dat het in het *Kerst*nommer komt.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

7 December 1910.
24ste Jaargang.
No. 23

Berichten.

Wegens den toevloed van nieuwe uitgaven in dezen feest-tijd van December moet de bespreking daarvan vóórgaan boven alle andere stukken van minder actueelen aard.

REDACTRICE.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen haam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

Ter bespreking toegezonden.

Wij behouden ons voor, indien wij dit nuttig of wenschelijk achten, later op de hieronder besproken werken uitvoeriger terug te komen.

Gids voor het Nederlandsche Dienstmeisje, wenken, raadgevingen, rechten, en verplichtingen voor meesteres en dienstboden, tevens practisch kookboek, door mevrouw **J.M.J. Catenius-van der Meijden.** (uitgever C. Bredée, den Haag). - De schrijfster van: Ons Huis in Indië, dat verleden jaar met veel lof in Indische bladen is besproken, beweegt zich met dezen 'Gids' op een nog niet platgetreden, maar integendeel zeer nieuw terrein. Immers, gelijk zij-zelve terecht zegt, voor dames, huismoeders, aankomende meisjes, etc., worden handboeken, handleidingen, practische wenken, enz., enz., bij de vleet uitgegeven, maar, waar, volgens de Arbeidswet van 1909 het dienstmeisje in haar door haar geteekend huurcontract moet verklaren 'bekend' te zijn met den door haar te aanvaarden huishoudelijken arbeid,

is er ondertusschen tot hiertoe nog niemand die het noodig heeft gevonden haar uit te leggen op bevattelijke wijze *wat* daaronder verstaan wordt, *wat* zij op zich neemt, *wat* zij moet kennen. - In deze leemte nu wil mevrouw Catenius trachten te voorzien; zij wil de meisjes, die dienen gaan, uitleggen *wat* men verstaat onder schuren, schrobben, bedden-afhalen, gang-doen, etc.; *hoe* die dingen verricht moeten worden op behoorlijke wijze; zij wil haar gelijktijdig op de hoogte brengen van hetgeen zij harerzijds in billijkheid van hare meesteres mogen eischen; zij wil in één woord een beter ge-

halte van dienstboden scheppen dan het nu bestaande. Hoor maar haar begin:

Laat mij U vertellen wat '*dienen*' *is*, *wat het beteekent; laat mij er dan tevens bijvoegen wat altijd, over en weer*, *de klacht is*, *de klacht der dienstmeisjes dat zij te weinig loon krijgen*, *die der mevrouwen dat de meisjes niets van dienen afweten. De schuld ligt gewoonlijk aan de meisjes*, *die meenen dat* '*dienen*' *gemakkelijk is*, *en een aardig meegenomen geld is voor thuis*, *als de vervaldagen er zijn.* '*Zoo heeft moeder*, *zoo heeft grootmoeder óók gediend*'.

Zou dat laatste zinnetje héélemaal juist zijn? Zou wezenlijk grootmoeder en moeder het zoo gemakkelijk hebben gehad als mevrouw Catenius het hier voorstelt? De plaatsruimte ontbreekt mij op dit oogenblik haar hier te volgen, ofschoon ik stellig hoop later op haar gezond-geschreven en uiterst practisch werk terug te komen. Laat mij nu alleen dit zeggen, dat m.i. de schuld veel meer ligt aan het andere *gehalte* der tegenwoordige dienstboden, vergeleken bij dat der vroegeren. De vroegeren, - ik denk aan die welke ik heb gekend bij mijn eigen ouders of familie of bij onze bekenden, - behoorden tot den gegoeden, netten burgerstand, welke er een eer in stelde zijn dochters als werk-, linnen- of keukenmeid te zien ondergebracht in deftige ouderwetsche degelijke families. Zulke dienstboden kregen van hare moeders niet alleen een goed uitzet mede, maar ook een *ordentelijke opvoeding;* zij hadden thuis reeds iets geléérd, véél dikwijls, van huishoudelijken aard; zij waren ook doordrongen van plichtsbesef, en beschouwden haren dienstbodenstand als een *eer.* - Maar kom tegenwoordig eens daarom! Al *dit* soort meisjes, dat vroeger aldus gaarne, met trots, ging 'dienen', moet thans 'juffrouw' worden, verpleegster, onderwijzeres, winkeljuffrouw, naaister, al naar gelang de bekwaamheden en gaven der betrokkene, maar - tot géén prijs dienstmeid. Dat is bijna een soort *schande.* 't Gevolg is dat degenen die zich wel *moeten* 'vernederen' een 'betrekking' van dienstbode te aanvaarden, het enkel en alleen doen uit armoede, en, komen dientengevolge uit de meestverarmde en meest-ordelooze gezinnen, waar geen sprake is noch van zooiets als nette kleeren meekrijgen, noch van iets geleerd hebben van netjes werken; (hoe zou dat laatste ook kunnen, waar er thuis geen nette meubels, geen fatsoenlijk bed soms zelfs, te vinden is?) - Is het wonder dat zulke, - laat mij het woord platweg noemen - sletten, van 13 à 15 jaar, zich durven verhuren in zelfs den meest deftigen dienst, waar men al blij is ten minste nog iemand, hoe dan ook, te kunnen krijgen tot hulp; (want zóó ver is het heden ten dage gekomen, dat zelfs in de deftigste en voornaamste families nauwelijks éénig aanbod komt op het radeloos zoeken naar een dienstbode zelfs tegen hóóg loon!) - terwijl zij ondertusschen niets, letterlijk niets, afweten van het haar opgedragen werk! Bevalt het haar niet, of worden zij, wegens haar onkunde in alles, weggezonden, wat nood, voor één dienst hebben zij onmiddelijk tien anderen terug. Niet de mevrouwen, maar de meiden, hebben het recht van den sterkste in deze dagen. Dat weten de laatsten maar àl te goed; en *dat* maakt haar zoo onbruikbaar. - Enfin, laat ons hopen dat de beteren onder haar eens haar voordeel willen doen met den voor haar bestemden, waarlijk niet duur in prijs zijnden Gids (60 cts.) van mevrouw Catenius. Er valt voor haar, en óók voor de mevrouwen, veel, heel veel, wetenswaardigs uit te leeren. Ja, óók voor de mevrouwen. Want, als die zelve niet weten *hoe* men het werk moet regelen, *hoe* men een onervaren meisje moet 'aanleeren', *hoe* men haar moet vóórdoen te schuren, te koken, te vegen, wat niet al, wat *kan* er dan terecht komen van het hedendaagsche huishouden, wat anders dan misère? Mijne moeder placht steeds te zeggen: ik huur eigenlijk nog 't

liefst een onervaren meisje, omdat *ik* haar dan terstond kan leeren hoe *ik* 't hebben wil. Maar.... hoevele hedendaagsche mevrouwen *kunnen* dat nog: haar dienstmeisje vóórdoen wat er geschieden moet? De meesten zijn zelven nog onbeholpener dan hare gedienstigen. Daarom is óók voor de meesteressen deze Gids uiterst practisch. - Ik noem uit den voorraad een páár hoofdstukken: Bekendheid met poetsen, schuren, stoffen, dweilen, tafeldekken, enz. Het contract en de loonen. Wet op de Arbeids-overeenkomst (spreken en afspreken.) Uitrusting en kleeding. Etc.

Indien mevrouw Catenius, met haar zorgvuldig en met zaakkennis geschreven Gids, ook maar iets bijdraagt tot de oplossing van de dienstboden-questie, dan verdient zij den dank van alle hare hedendaagsche zusteren. En, ik durf er gerust bijvoegen, het mislukken van haar pogen zal *niet* liggen aan de ondeugdelijkheid van haren Gids. Integendeel, *die* deugt.

Mathilde Polenius door **Cornelie Noordwal.** (Uitgever A.W. Bruna en Zn., Utrecht.)

Ik heb reeds herhaaldelijk gezegd, hoe ik het talent van mej: Noordwal beschouw als van een aparte en een zeer lofwaardige soort. Zij verstaat de kunst de gewone dingen des

levens, met hun humor en hun droefheid beide, te zien èn uit te beelden, en weet daardoor even boeiende als levensware verhalen te maken, die gretig lezers vinden. Maar... laat zij in 's hemelsnaam op haar eigen terrein blijven. Laat zij niet, zooals thans in Mathilde Polenius, het gaan zoeken in levenskringen en in levens-omstandigheden, die zóó geheel liggen buiten haar sfeer en haar lijn, dat haar boek er dientengevolge geheel en al onnatuurlijk en onwaarschijnlijk en 'bedacht' door wordt; terwijl zelfs haar wijze van geestige grapjes inlasschen, die amusant is zoolang zij op hunne plaats zijn, in *dit* milieu van Mathilde Polenius grof en onecht aandoet. Zeker, er komen ook in dit boek leuke scènes voor, zooals de kamerverhuurderij, of het gekibbel der zusjes Polenius, maar het geheel is een mislukking, een haar eigen oorspronkelijk genre verwrongen hebben tot iets van namaak. Ik hoop intusschen op dezen roman nog nader terug te komen.

Een verheugd Volk en een jubelende Stad, door **J. Bressen.** (Uitgevers La Rivière en Voorhoeve, Zwolle).

Lieve lezers van de Holl: Lelie, als ik U vertel, dat de schrijfster van dit verhaal, mej: J. Bressen, 'haar gegevens opdeed in verschillende aristocratische families', dan zult gij wèl reeds kunnen begrijpen dat haar boek, (keurig uitgegeven en niet duur, ingenaaid *f* 1.50 en gebonden *f* 1.90), bevat een schoone verheerlijking van prinses Juliana, over wier geboorte namelijk deze voor de jeugd bestemde geschiedenis handelt. En, misschien, kunt ge dan óók wel begrijpen, dat ik-persoonlijk niet veel voel voor een zoetelijken stijl (geheel en al passend in het genre der aristocratische families welke voor dit boek de gegevens leverden), als volgt:

'*Ja*, *het kruis zal ook Prins of Prinses niet gespaard worden; geve God slechts daarbij het geloof in den Gekruiste*, *Die alleen het kruis ter verzoening torschte, in Wien zoo menige Prins en Prinses uit het Huis van Oranje-Nassau geloofde*, *en voor Wien hun heldenbloed vloeide*' (aanmerking van mij: och kom, hm, hm!)

Enfin, *ik* ben ook in dezen een eenling; ik heb immers zelve de eer te behooren tot een 'aristocratische familie', die buigt als een knipmes voor zelfs 'n tip maar van de japon van H.M. (ten minste sommigen onder hen), en waarvan weer anderen het hun hoogste geluk rekenen dat zij aan Haar en Haar Moeders intiemen disch soms worden genoodigd; - 'steunpilaren dus van het Huis van Oranje.' En die familie van me, en zoowat iedereen trouwens die ik ken, raken natuurlijk ook in 'n woest enthousiasme over de bekende photo van de Koningin en prinses Juliana, na hare bevalling genomen, (en waarvan op dit boekje op den omslag een reproductie voorkomt), en zeggen dat die '*snoezig*' is en '*schattig*' en '*allerliefst*' en ik weet niet wat al meer. En *ik*... vind die photo, enfin, ik durf het woord niet eens neerschrijven, *hoe* ik haar vind, ik zal maar zeggen... heelemaal *niet* mooi. Dat is tenminste beleefd uitgegedrukt. Dus, al kan *ik* absoluut niets voelen voor mej: Bressens vorsten-verheerlijking, stellig zijn er 'n heeleboel anderen die 't wel kunnen, en die hunne kinderen gráág zoo'n 'opvoedend' boek in handen geven; voor dezulken, 'verknocht aan vorst en vaderland', zij hier gezegd, dat het verhaal als zoodanig aardig en levendig is verteld, en jonge lezers en lezeressen wèl zal interesseeren. - Behalve de hierboven aangehaalde photo op den omslag bevat het boek nog verscheidene andere illustraties.

De triomf van den dood, door **Gabrielle D'Annunzio.** (Vertaald uit het Italiaansch door mevr: C. Moresco - Brants) uitgever H.J. van de Garde en Cie te Zalt-Bommel. Ik vind dit boek van D'Annunzio, dat ik indertijd in het fransch las, een van zijn

meesterwerken, een dat ik zeer hoog stel uit een kunst-oogpunt, hoezeer de mensch D'Annunzio, om zijn reclame-jacht en zijn aanstellerij, mij uiterst antipathiek is. Voor lezers, die zich met 'n gewoon-vertelsel-romannetje willen ‘ontspannen’, is dit boek niet; het is er veeleer een van inspanning, maar die de moeite loont.

De illusie der doode menschen door **Jeanne Reijneke van Stuwe** (2 dln.) uitgever L.J. Veen, Amsterdam. Dit boek behoort tot de reeks tweedeelige vervolgen, die mevr: Kloos geregeld elk half jaar geeft, steeds over dezelfde familie, en hare kinderen en kindskinderen. Uit den titel kan men al hooren, dat het geen vroolijk verhaal is; het handelt ditmaal over ‘Gerard’ en ‘Charlotte’, die de lezers harer vroegere romans zich nog wel zullen herinneren, en die in een ‘vriendschap’ begraven hun liefde van vroeger, wanneer zij oude afgeleefde menschen zijn. Zij, die bekend zijn met den stijl en de wijze van vertellen van deze veelschrijfster, vinden haar hier terug zooals zij zich steeds meer en meer toont, een handige roman-fabrikante, die, als zij van plan is twee deelen te leveren, haar

kokinje net zóó lang uitrekt als noodig is daartoe, zonder àl te langdradig toch te worden. Zoo mogelijk kom ik op dit boek uitvoeriger terug.

Zonnekind door **Aska.** (Uitgever G.J. Slothouwer, Amersfoort.) Dit is een romannetje geheel en al zonder éénige kunstwaarde, geschreven op zoo'n naieven vertel-toon van iemand die blijkbaar heelemaal niet weet hoè te schrijven, die de meest conventioneele uitdrukkingen en afgezaagde schoolopstelphrases gebruikt, dat je er daardoor toe komt te denken, of we hier misschien met een werkelijkheidsgeval te doen hebben, dat der blijkbaar gevoelig-aangelegde schrijfster inspireerde den korten levensloop van 'Cobi' op papier te brengen; zonder zich daarbij af te vragen of zij-zelve dat vermocht te doen met ook maar éénig talent, alleen maar onder den indruk van het door haar bijgewoonde drama. Cobi, het Zonnekind, is namelijk bakvisch-achtig verliefd op een gehuwden dokter, die háár geenzins liefheeft, al geeft hij, vind ik, wél wat aanleiding tot haar illusies. En, als ze merkt, door een uitbarsting harerzijds, hoe er bij hem van geen wederliefde sprake is, dan gaat ze bijtijds, heel-aandoenlijk, dood. Dit láátste doet je weer tot de conclusie komen dat het maar er-wat-op-los-verzinnen is, want, in de werkelijkheid, komt de dood niet zoo precies op het oogenblik waarop je hem noodig hebt; moet je voortleven, of je wilt of niet. Ook zijn alle menschen in het verhaal even lief en goed, de dokter, zijn vrouw, de moeder van Cobi, zij-zelve, etc. etc. Dat óok doet erg 'bedacht' aan.

Een week als vliegmensch, door **Jan Feith** (uitgevers Scheltens en Giltay, Amsterdam). Dit zijn reporter-studies over wat de Handelsblad-journalist indertijd op de vliegweek in Reims alzoo heeft opgemerkt. Zij zijn voor menschen, die in de toekomst van de vliegmachine gelooven, héél dikwijls boeiend om te lezen, maar het actueele ervan gaat verloren door de flauwiteit van den auteur van de namen der door hem in het buitenland geziene aviators niet te durven noemen, en te verdraaien tot fantazieën. Waarschijnlijk uit angst dat zij hem anders bij een volgende gelegenheid den rug zouden toedraaien, heeft hij, met typisch hollandsche journalisten-dapperheid, den weg van het verkruipertje-spelen gekozen, en den menschen van wien hij vertelt verdichte namen aangehangen, (natuurlijk alleen waar het minder-gunstige opmerkingen over hen geldt, want de *hollandsche* aviators *die* kruipt hij met naam en toenaam graag genoeg in den zak). - Overigens een vlotgeschreven boekje.

De jacht naar genot. Een beeld uit het leven der New-Yorker millionairs; door **Edith Wharton,** (vertaling van G.W. Elberts) (uitgevers Kemink en Zoon, Utrecht). - Er wordt zoo veel en zoo aanhoudend geschreven over en van het Amerikaansche Uppertenleven dat een boek als dit reeds daardoor actueel is. Bestaat ook niet het meerendeel van den eens zoo exclusieven Engelschen adel uit zulke New-Yorker-millionairsdochters, die den een of anderen verarmden, maar voornamen Engelschen lord zich met haar dollars kochten! Ook dáárdoor is het New-Yorker-geldbestaan het Europeesche zooveel nader gekomen. En, daar het boek zeer boeiend en levendig is geschreven, en is vertaald met zorg, zal het zeker vele lezers vinden. Een der buitenlandsche beoordeelaars zegt ervan: 'Men moet dezen roman lezen.' Een ander: ''t Boek is zeldzaam goed geschreven en rijk aan natuurlijke, het leven afgeluisterde gesprekken.'

Liliput. De ongeluksmotor. Een vermakelijke automobielhistorie, naar het Engelsch van **Lloyd Osbourne.** (Uitgever A.W. Bruna en Zn., Utrecht). Uit den titel van het boek kan men reeds een beetje nagaan wat het zal opleveren, een nu en dan

eens flauwdan eens den lachlust opwekkend autoongelukken-verhaal, bestemd voor hen die van hun lectuur een niet-opwindende uitspanning vragen, in een verloren oogenblikje, op reis, etc.

Van 't wondere leven door **Nine Minnema.** (Uitgever Meindert Boogaerdt Jun., Zeist). Dit is een geheel mislukt pogen, om, in den trant van iets Noorsch, iets mystieks, te schrijven een aandoenlijk liefdesverhaal; terwijl het in waarheid niets anders is dan eenige bedachte saamgeregen zinnetjes, welke de schrijfster niet het talent had in een vasten duidelijken vorm te gieten, zoodat zij maar steeds zegt: toen gebeurde dit, toen stierf ze, toen hoorde ze dat hij ziek was, toen ging ze weg, enz. enz.; op elke bladzijde staan dientengevolge ook maar 'n paar regels soms, en verder is alles blanco; een heel gemakkelijke manier, wanneer je niet weet hoe 'n roman te maken, hem aldus met rustteekens aan te vullen. 't Verhaal zelf is even onsamenhangend en onbeduidend als onnoozelin-elkaar gezet.

Twee Levens, door **L.E.** (uitgever: van Holkema en Warendorf, Amsterdam.) De geschiedenis van Jan van Haersolte (spelend in 1782 en in het begin der volgende eeuw) is, zooals wij dat gewend zijn van deze auteur, in flinken en duidelijken stijl, en met blijkbare sympathie voor haar onderwerp, verteld. 'Een stiftfreulyn van Thorn' bevat de geschiedenis van Clara Elisabeth, gravinne zu Manderscheidt-Blanckenheim, Freifreulyn zu Junkeraet, Dhaun en Erp, Scholasterine van het vorstelijke stift Essen, kanonikesse van Thorn en Elten, gestorven in 1688 in haar huis tot Thorn. Het verplaatst je in een zoo anderen tijd dan de onze, een van plichtsbetrachting, van het kruis op zich nemen, van buigen voor den wil van een broeder, van in alles de mindere, de geduldige zijn. Wie waren gelukkiger, die vrouwen van toen, die van een Ibsen nog niet wisten, niet wisten van hare ik-heid, of wij, die ons-zelf een vrijen onafhankelijken weg baanden? Wie zal het zeggen? Men kan zich echter een karakter als deze in alles toegevende Clara Elizabeth niet meer vóórstellen heden ten dage. Dat is zeker.

Jammer is het dat de auteur niet wat levendiger, wat minder-zakelijk vertelt; dat zou het wat àl te droge ontnemen aan haar verhalen. 't Méést-boeiend-gevonden is voor mij het laatste stukje: de tegenstelling (of liever gezegd overeenkomst) van de afternoon-tea van heden en de middag-thee van 1785, wat de er besproken onderwerpen en de levensopvatting en de babbelende juffers betreft. Thans en toen... precies hetzelfde. Lees, en oordeel voor U zelf. Ik maak der schrijfster hier van harte mijn compliment.

Eeuwigheidslicht, door **Runa** (uit het Zweedsch), uitgever W.A. Daamen, den Haag. - In het vorig Lelie-nommer maakte ik de opmerking in een boekbespreking, dat de Scandinavische literatuur dikwijls, zonder groote kunstwaarde te bezitten, toch een warm gevoel van sympathie, van heimwee bijna, in je opwekt, omdat zij vertelt van zoo geheel andere toestanden, andere, levensbeschouwingen, andere gedachten en gevoelens, dan die onzer zichzelf afjakkerende, zenuwziekerige groote-stad-materialisten. Ook voor *Eeuwigheidslicht* kan deze opmerking gelden. Deze roman echter is daarenboven van een uitgesproken streng, godsdienstige richting doortrokken, zoodat hij vooral bij hen die in den Bijbel hun steun en kracht zoeken een goed onthaal zal vinden. Hij is echter nergens hard of eenzijdig of scherp jegens andersdenkenden. Door strijd en leed leidt hij tot een verzoenend einde, gelijk het bij zulk een geloovige levensbeschouwing ook past. Of het echter in de werkelijkheid óók zoo zal gaan? *Dat* is m.i. het geváár van zulke goed-bedoelde boeken, dat zij het leven te gemakkelijk voorstellen; het leven is wreed, óók voor hen die *eerlijk* God-zoeken en dienen.

Twee jaar later, door **Barbara Ring** (naar het Noorsch), uitgever P.N. van Kampen & Zn. Amsterdam. Anne-Karine, waarop dit boek een vervolg is, werd reeds vroeger door mij in dit Blad besproken. Anne-Karine is nu achttien jaar, en doet voor haar vader 't huishouden; en wij vernemen in den loop van het verhaal, hoe zij daarbij weldra een man opdoet ook. Zeker, 't verhaal is niet slecht verteld, maar toch vraag ik mij van *dit* soort Noorsche romannetjes af: wáárom ze nu eigenlijk vertalen, en niet liever laten blijven waar zij thuisbehooren? Immers, de gewoonten, de levenswijze, de onderlinge omgang, dat alles is niet Hollandsch, maar dóór en dóór Zweedsch, en er is niets bijzonders of interessants aan het geschiedenisje, dat *nogtans* rechtvaardigt de overbrenging ervan ten onzent. Immers, het einde van het boek, het engagement, op zóó oppervlakkige manier, is toch eigenlijk datgene waar voor een

vrouw, méér nog dan voor een man, het leven eerst *begint.* Daarom blijf je zoo onvoldaan van zulke verhaaltjes zonder diepere beteekenis.

Onder de Indische Zon, door **Fenna de Meijier** (uitgever P.N. van Kampen & Zn. te Amsterdam). Deze schrijfster, van wier hand ook in de Holl. Lelie een enkele maal schetsjes verschenen, is m.i. gelukkiger in zulke kortere verhalen, dan waar zij een bepaalden roman wil scheppen, als dien ik vroeger van haar besprak. In 'Onder de Indische Zon', zoo heet haar eerste verhaal, zijn de stemmingen en tooneelen met heldere frissche kleuren geschilderd, is vèèl heel juist nágevoeld. De auteur echter doet nog zoo dikwijls aan stoplappen, als: 'De zee ruischte oneindig....' Zulke zinnetjes à la Couperus zijn bij anderen *namaak;* laat zij daaraan denken. De oneindigheid van de zee wordt zóó afgezaagd; die oneindigheid weten we nu wel. Het slot doet wat conventioneel aan. *Heel* sympathiek vind ik het zuivergevoelde en heel realistisch-geziene: *Moeder Delbo*, de half-bruine Indische moeder, die het rasverschil ondervindt, zelfs ondanks de oprechte liefde van haren Hollandschen man, en van wie Penna de Meijier zoo terecht zegt:

'Zij had eindelijk wel begrepen dat de kinderen haar alleen lief hadden wanneer zij *noodig was.* Eerst had zij er bitterheid om gevoeld, maar nu berustte zij'. - Dit schetsje is bijzonder levenswaar, en, in zijn onopgesmukte eenvoud van vertellen, talentvol geschreven.

In Veilige Haven, door **L.M. Montgomery** (naar het Engelsch), uitgever H.D. Tjeenk Willink & Zn., Haarlem. Ook dit verhaal is er een van die soort vroomheid, die het voorrecht bezit alles van den goeden kant te beschouwen, en het dientengevolge óók zoo voorstelt in de boeken, alsof tenslotte voor hen die gelooven alles wordt eind goed al goed. Zooals ik hierboven zeide, er is m.i. een gevaar in zulke onware voorstellingen. Zelve heb ik als jongmeisje zoovéle dito Engelsche romannetjes ter lezing gekregen, van het heel best meenende geloovige tantes en nichten, dat ik wéét uit ondervinding, hoe zij U van het leven en van de dingen, en óók van de leidingen Gods, een véél te zoetelijke en te gemakkelijke voorstelling geven; een die *niet* strookt met de werkelijkheid. Overigens spreekt het van-zelf, dat zulke verhalen als dit geen wanklank zullen brengen in de stemming van een met het leven en zichzelf tevreden mensch, maar hem integendeel kalm-bedaard onderhouden, op de aan het Engelsche dames-romannetjes-genre gebruikelijke aangenaam-keuvelende wijze.

Jeugd, door **Frans Verschoren.** (Uitgever Meindert Boogaerdt Jr. te Zeist.) Onder dezen titel zijn verschillende korte, goedgeschreven schetsjes saamgevat. *De Vlieger* b.v. treft bij de lezing, om het lot van den kleinen misdeelde. - Soorke en Zijn Vriendjes, met het roerend slot, en dat toch helaas zoo in-gewoon is, doet je aan als 'n ècht stukje realisme, geen gezocht, vuil, op gemeene instincten berekend realisme, maar dat van het goede soort, dat de alledaagsche levensdingen ziet zooals zij zijn, en wéét uit te beelden in al hun aandoenlijken eenvoud van het vele leed en het weinige lief waaruit zoovele levens bestaan. Geschreven in het lieflijk-aandoend Vlaamsch, in goed-uitgehouwen zinnen, geeft *Jeugd* den indruk, dat Frans Verschoren een talentvol, een gevoelig schrijver is, iemand wiens werk men gráág ontmoet, bij zooveel onbeduidende uitgaven.

Het Valsche Russische Goud, door **Jan Feith,** uitgever Scheltema en Giltay, Amsterdam. De schrijver heeft dit verhaal vroeger geplaatst als feuilleton in het Algemeen Handelsblad, bij wijze van waarschuwing tegen oplichters. Hij ontving, na het plaatsen van zijn feuilleton, bezoeken en brieven van opgelichte firma's, die voor groote bedragen het slachtoffer waren geworden van Russische oplichters. O.a. geeft hij in zijn boek het handschrift van een Amsterdamsche firma, die hem zulk een mededeeling deed. - Wáárom hij eigenlijk zulke voor feuilletonlectuur alleen-geschikte verhaaltjes nog eens herdrukt zal zijn beurs wel 't bèst weten te beantwoorden. Enfin, daarin heeft hij gelijk; als hij voor den herdruk nog lezers vindt, waarom zou hij 't dan *niet* doen?

Martha, door **Aleida van Pellecom,** (uitgever Meindert Boogaerdt Jun: Zeist). Deze levensgeschiedenis is er eene zooals vrouwen er heden ten dage duizendmaal eene schrijven over eene andere vrouw; (dikwijls onbewust of bewust daarbij zichzelve bedoelend), eene levensgeschiedenis van onbegrepen-zich-voelen, en zichzelve onbegrepen achten, totdat eindelijk het 'berusten' komt. Dat Martha daarbij ontdekt hoe 'ze zichzelf vroeger altijd in den weg had gestaan', en hoe ze 'om haar liefde voor een anderen man goed te praten in gedachten haar man en haar kind veel slechter en leelijker gemaakt had dan zij waren,' dat is een gezonde en eerlijke

levensbeschouwing, die haar tot eer strekt, maar, of de oplossing welke zij dan vindt, en waarmee het boek eindigt, de ware is? ‘Ze was nu weer druk aan 't schilderen, zorgde echter dat de huiselijkheid er niet te zeer onderleed’. (Dus, iets Johanna Steketee-achtigs-onmogelijks; namelijk, en-passant huishoudster, moeder, echtgenoote *en* kunstenaresse - iets wat je heele wezen immers vraagt - zijn). Ook, à la Johanna Steketee, laat ze zich in den tuin een atelier bouwen van haar eigen kapitaaltje; iets wat, - m.i. zeer terecht, - haar man jammer vindt van het geld. Enfin, heel wijselijk eindigt de auteur haar boek hier met-een. Zóó vermijdt ze het gemakkelijkst het moeten uitwerken der onvermijdelijke teleurstelling-consequenties van zulke malle theorieën. Zoo'n verhaal is er niet een van letterkundige waarde maar van tendenz; vrouwen in het hedendaagsch veelvuldig voorkomend, zoekend, onbegrepen, steunloos genre zullen er veel in vinden wat haar bevalt; en zij, die nog niet zoo ver zijn, zullen zich vrees ik inbeelden dat zoo'n dergelijke levensontevredenheid als die van Martha bepaald noodzakelijk is om uit te blinken boven het gewone. Gelukkig daarom voor die laatste categorie, dat er óók

veel wáárs in den roman staat, ter behartiging waardig.

Van kussen en tranen (Pieter Goeree) door **Jan Wz. Ardenne.** (Uitgever L.J. Veen, Amsterdam). De Holl. Lelie-lezers hebben indertijd een uitvoerige bespreking kunnen vinden in ons blad van het eerste deel van Van Kussen en Tranen: Frans Remaer. Ik zei toen ongeveer dat de schrijver een oorspronkelijken en belovenden stijl toonde in dat boek, niet den indruk maakte van tot het onbeduidende soort veelschrijvers te behooren; wat mij in zijn roman echter niet beviel was de inhoud als zoodanig. Ditmaal kan ik niet zeggen dat hij er in die deugden, van stijl en oorspronkelijkheid van zeggingswijze, op is vooruitgegaan. Hij is nu integendeel gezocht, gewild-aparteig, en would-be geestig. Ook vind ik zijn vinding, van de vroeger zoo gezonde en levenslustige 'Klaartje', de heldin van het eerste deel, tot zenuwlijderes te maken, geheel en al ongemotiveerd door de omstandigheden. - In een woord, bij Frans Remaer vergeleken, is dit boek een besliste achteruitgang: het mist geheel en al het boeiende en levendige dat aan de tooneelen in dien vroegeren roman soms kleur en toon gaf. Zoo mogelijk komen wij intusschen nog nader hierop terug.

Als de Sennah's bloeien, door mevrouw **E. Overduijn-Heijligers.** (Uitgever L.J. Veen Amsterdam). 'O wat is dat een mooi boek! hebt U het al gelezen?' Aldus schreef mij een enthousiaste correspondente dezer dagen. Ik had het nieuwe boek van mevr. Overduijn - Heijligers toen wel reeds in huis, maar nog niet ter hand genomen. Nu, na kennismaking ermee, kan ik niet anders zeggen dan dat ik mijne correspondente volkomen gelijk geef. En in poëtischen stijl - zonder in opgesmuktheid te vervallen - en naar den inhoud heeft mevr: Overduijn - Heijligers in dit laatste werk een groote schrede vooruit gedaan. Ik zou zeggen, zij heeft in deze uitwerking eener even aandoenlijke als hartstochtelijke liefde van een Javaan haar eigenlijk terrein gevonden. Haar verhaal heeft een gekuischten lieflijken vorm, die past bij de omstandigheden, en bij de natuurkinderen, wier heete mooie liefde zij ons laat meebeleven. De keurige uitgave maakt het werk tot cadeau extra-geschikt.

Sero Molunt, door **Henryk Sienkiewicz,** bewerkt door O. van der Halven, (uitgevers Scheltens en Giltay, Amsterdam.) - Voor mij is Sienkiewicz nooit een andere auteur dan die van *Quo Vadis.* Al zijn andere werken schijnen mij daarneven bedacht en kleurloos. Met Quo Vadis is immers ook zijn eigenlijke roem, en daarmede de vertaalwoede van zijn overige, tot hiertoe onbekende romans, begonnen. Enfin, het gevolg van die vertaalwoede is, dat zijn boeken nu een algemeene bekendheid bezitten, waardoor men bij het lezen van den naam Sienkiewicz dadelijk weet met welk soort auteur men te doen heeft. Ook ditmaal ontbreekt het den lezer niet aan een boeiende en goed-in-elkaar gezette intrigue, waaraan hij, blijkens den zeer klein gedrukten inhoud van 278 bladzijden, heel wat te lezen heeft in lange winter-avonden.

Van L.J. Veen's (Amsterdam) uitgave: **Vrienden in Huis** verscheen van **Marie Corelli, De Schat des Hemels** (60 ct: ingenaaid, *f* 1.00 gebonden). Voor dien prijs is de veelgeliefde auteur dus binnen ieders bereik. Ik voel altijd meer voor de ideeën der schrijfster, dan voor hare soms wel wat onwaarschijnlijk-gedachte intrigues, waarbij zij soms te veel zich laat leiden door den wensch hare personen en toestanden te vormen naar de denkbeelden, die zij namens haar hebben te belichamen; uit hare gezonde ideeën in dit boek citeer ik b.v.

'*Het is het moeilijkste wat er is in de wereld om met geld goed te doen. Het spreekt van zelf dat, als ik dit tot de onnadenkende meerderheid zeide, zij mij zouden aangapen*

en uitroepen: 'Moeilijk om goed te doen. Wel er is niets zoo gemakkelijk. Er zijn duizenden armen en hospitalen en kerken. - Dat is alles waar, maar de duizenden arme "ware" armen zijn niet zoo gemakkelijk te vinden!.... Wát de hospitalen betreft, hoevele van die inrichtingen doen aan de barbaarsche vivisectie, en, heb ikzelve niet de ondervinding opgedaan dat het geld wegsmelt in de handen van secretarissen en ondersecretarissen, van comités en bureaux; etc. etc.'

Om zulke flinke onafhankelijke taal, die in *elk* boek van Marie Corelli steeds voorkomt, wensch ik haar werken voortdurend toe, dat men ze zoo algemeen blijft lezen als, gelukkig, thans het geval is, niet zoozeer om de letterkundige verdienste ervan, als wel om de moedige wáárheden die erin staan.

Kijkjes in het heelal, door **W. Bölsche** (uitgever P. Visser Azn., Haarlem), uit het Duitsch. De bespreking van een wetenschappelijk werk als dit ligt buiten het terrein van dit Blad; de naam van Bölsche spreekt echter voor-zich-zelf. Zij, die willen lééren,

weten vooruit, als zij dien naam lezen, dat hun hier veel wetenswaardigs en interessants, in een bevattelijken vorm gegoten, wordt geboden.

De familie Roquevillard, door **Henry Bordeaux** (uit het Fransch), uitgever G.J. Slothouwer, Amersfoort. - Henry Bordeaux behoort tot de Fransche auteurs, die, zonder aan hóóge kunst te doen, misschien juist daarom wel, véél gelezen worden. De opvattingen in dit goed- en boeiendgeschreven verhaal zijn vrijzinniger dan die van den, waar het fatsoen en moraal geldt, engdenkenden Hollander: 'Er is slechts een kleine scheidsmuur beste vriend tusschen den fatsoenlijken en onfatsoenlijken man. De liefde laat dien scheidsmuur wegvallen.' - Echter, hoor wat de auteur tegelijk zegt: 'Vóór je een vrouw lief hebt, denk eerst aan je moeder en aan je zusters, denk er aan dat je 't geluk beschoren kan worden een dochter te krijgen, en dat ge ze zult moeten opvoeden.' - De lezer ziet hieruit dat we hier geenzins te doen hebben met den gewonen Franschen roman, waarin de menage à trois wordt verheerlijkt als *de* natuurlijke oplossing van het huwelijksleven, of waarin nog veel ergere afdwalingen op dit terrein worden vergoelijkt en aangeprezen. -

Dompelaars, door **Frans Verschoren,** (uitgever Meindert Boogaerdt Jun: Zeist). Dit is een droevig verhaal, van het lijden en zwoegen van arme fabrieks-menschen, wier lot U, zooals het hier wordt geschilderd, te meer meegevoel afdwingt, omdat de auteur het beschrijft zonder effectbejag of stuitende détails, in een soberen eenvoud van voorstelling, waardoor de indruk dien men ervan krijgt nog te dieper wordt. In dezen Vlaamschen auteur steekt een even scherp als gevoelig opmerker.

Alle goede Geesten, door **Anna Schieber** (uit het Duitsch) uitgever G.J. Slothouwer Amersfoort. Dit verhaal doet mij gemoedelijkouderwetsch aan, met zijn stijl van 'wij ontmoetten den rector Cabìsius thans niet als op dien eersten lentedag', enz., enz. Hier en daar herinnert het mij aan Gustav Frenssen's wijze van schrijven. Niemand zal er kwaad uit leeren, wel goeds; het geeft veel te lezen, 406 dicht-gedrukte bladzijden.

De Roode Schavak, door **Victor de Meijere** (uitgever A.W. Bruna en Zn., Utrecht). Deze Vlaamsche auteur schildert, in een boeienden vlot-lezenden stijl, de op zichzelf zeer onbelangrijke levensgeschiedenis van een door een huwelijk met een vrouw met wat geld uit zijn finantieelen nood geraakten notarisklerk, die echter van zijn welvaart niet heel veel vreugde beleeft, tengevolge van een erfenis waarover wordt getwist, en ook door zijn ruziezoekerige vrouw. Als verhaal vraagt men zich af wáárom het eigenlijk de moeite van het drukken wáárd was, zóó weinig zit er in; en toch leest het zich aangenaam en in éénen voort, om de goede karakterteekening, om de talentvolle wijze waarop men het milieu waarin men zich bevindt levenswaar geschilderd ziet, zoodat men onwillekeurig met de personen, in al hun onbeduidendheid, toch geheel en al meeleeft.

De Vrouw, door **Paola Lombroso.** (Uitgave van P. Visser Az., Haarlem.) Op deze studie over de vrouw, - waarmede ik het lang niet in alles ééns ben - kom ik misschien nog nader terug. Zulke studies zijn uitteraard zoo subjectief. Wie toch kan in enkele bladzijden zeggen wat eigenlijk is dàt zoo gecompliceerde, zich-zelve steeds verbergende wezen: De Vrouw - dat óók zoo dikwijls is *niets*.... dan 'n mooi niemendalletje, een fraaie pop zonder ziel. Dat het boekje is opgedragen aan Ellen Key bewijst reeds van welke strekking het is. In de voorrede zegt de schrijfster:

De vrouw moet zoeken zich te verheffen, *te ontwikkelen*, *edeler*, *nauwgezetter te worden*, *en*, *om beter hare roeping te vervullen als nu*, *waartoe de natuur haar heeft*

bestemd, *van een wezen enkel in staat kinderen voort te brengen*, *moet zij een vrouw worden die in staat is ze op te voeden*, *maar zij moet zich niet inbeelden dat het feit een boek te schrijven gelijk staat met het schitterend voorrecht een levend wezen te scheppen*, '*een menschelijk wezen*'.

Ziedaar, wat dien slotzin betreft, Ellen Key'sche theorieën, die ik van harte toejuich, al geloof ik niet dat 'De' Vrouw, in het algemeen gesproken, ooit zóó ideaal kan worden, omdat zij er veel te onbeduidend voor is. Aldus staat er neven veel overdrevens méér behartenswaardigs in dit boekje.

Het trouwlustige Weeuwtje. Humoristische novelle naar het duitsch, illustraties van **von Reznicek.** (uitgever G.W. Bruna en Zn. Utrecht). De illustraties van den bekenden begaafden teekenaar zijn al dadelijk een aanbeveling. Overigens is dit boekje 'humoristische' ontspanningslectuur, maar ik voor mij vind het van een soort humor, die mij-persoonlijk geen glimlach zelfs kan afdwingen. Humoristische lectuur, als zij wezenlijk *geestig*

is, heb ik bijzonder graag; maar dit gewauwel is m.i. niet meer dan kinderachtig flauw.

Literatuur (drie deelen) door **Dr. J.B. Schepers** (uitgever C.A.J. van Dishoeck, Bussum.) Dit boekje is een leesboek voor H.B. School en Gymnasium, waarbij de bijeenverzamelaar zich in zijn keuze van stukken blijkbaar alleen liet leiden door zijn eigen zeer beperkten persoonlijken smaak, niet door de begeerte onpartijdig vóór te lichten. Immers, in deze *drie* deelen kiest hij voortdurend stukken uit van slechts zéér enkele auteurs: Heyermans, Van Hulzen, de Meester, Buijsse, Annie Salomons, een páár Vlamingen, waaronder ik den grootsten van allen, Stijn Streuvels, niet eenmaal heb gevonden. Bij zulk een blijkbaar willen *uitzonderen* slechts een páár auteurs, uit de groote massa die minstens evengoed schrijft als vele der in den bundel geciteerden, kan men moeilijk spreken van ook maar éénige begeerte wezenlijk den jongelui een wegwijzer te zijn. Alleen eigen-smaak, en, misschien wel, vriendschap met de gekozen auteurs, schijnt dr: Schepers' drijfveer te zijn geweest. De uitgave van Van Dishoeck valt zeer te roemen; er bestaat nog een goedkoopere schooluitgave. Het zij hier nog ter verduidelijking gezegd, dat dr: Schepers slechts enkele brokstukken bijeenverzamelde, zonder zelf commentaren te maken, zoodat het beeld dat hij geeft, óók van de geciteerden zelf, wat hun werk betreft, uitteraard slechts heel onvoldoende is.

Goede Manieren, door **Jonkvr: H.A. Rappard.** (Uitgave van P. Visser Azn. Haarlem. 2de druk.) Ik heb dit boekje reeds vroeger vermeld. Het voldoet werkelijk in een bestaande behoefte, want, al is het treurig om te zeggen, het feit *is* zoo, dat vele zoogenaamd 'beschaafde' menschen treurig *slechte* manieren hebben, niet weten in de gewoonste dingen zelfs hoe het hoort. Zie maar eens hoe velen met het eten van asperges worstelen, geheel onkundig van wat het gebruik hierbij voorschrijft, of hoort hoe zij smakken bij het soep-eten, of zich, in plaats van gewoon te drinken, en-passant den mond spoelen; (iets wat ik o.a. van een jonkheer pursang meermalen heb bijgewoond, tot mijn walg). Niet alleen echter in het hoofdstuk 'Aan tafel', ook in andere beschouwingen, b.v. over kleeding, manieren, etc., geeft de schrijfster uitstekende en behartenswaardige wenken, die meer dan ooit van noode zijn in onzen hedendaagschen tijd, nu beleefdheid dikwijls overbodig wordt gevonden, door velen. Plaatsruimte gebiedt mij er thans niet meer van te zeggen. Zoo mogelijk kom ik op dit nuttige werkje nog terug.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Jongelui en kinderboeken:

Goede bekenden (onze populaire kinderliedjes, verzameld en van piano begeleiding voorzien door **Johan de Veer**), uitgevers Scheltema en Giltay, Amsterdam. - Een wezenlijke luxe-uitgave, versierd met teekeningen van André Vlaanderen, en voorzien met een voorwoord van Daniël de Lange; die o.a. schrijft:

'*De keuze der liederen mag men een zeer gelukkige noemen*, *en het is zeer goed gezien de klavierbegeleidingen zoo eenvoudig te houden*, *dat zij in geenerlei opzicht de aandacht van de melodie of de woorden afleiden*'.

Voor muzikale gezinnen, waar kinderen zijn, is dit, dunkt mij, een welkom geschenk, een dat zich bijzonder eigent voor gezellige uurtjes van moeder en kind samen voor de piano.

Huize Labor, door **Nannie van Wehl,** (uitgever L.J. Veen, Amsterdam.) - Nannie van Wehl is van lieverlede reeds een zoo bekende kinder- en jongemeisjes-schrijfster geworden, dat men wèl weet met wie men te doen heeft bij de verschijning van een nieuw werk van haar hand. Ook ditmaal is haar stijl weer frisch, prettig, levendig, haar verhaaltrant boeiend; zij houdt hare lezeressen voortdurend in spanning op een opgewekten vertel-toon.

De Dolende Ridder, door **A.C.C. de Vletter** (uitgave van A.W. Bruna en Zn., Utrecht.) - Evenals Nannie van Wehl heeft óók A.C.C. de Vletter reeds een *naam* als schrijver van boeken voor jongelui; voor jongens meer bepaaldelijk. ‘Jaap wat is het toch heerlijk goed te zijn’ zegt een der personen ergens in het boek, en dit: ‘goed zijn’, op een practische, flinke, daadwerkelijke wijze, predikt A.C.C. de Vletter in zijn geheele verhaal; zonder nogtans daarbij in wijzigheid of in onnatuurlijkheid te vervallen en oudgeborenen te willen kweeken. Integendeel, zijn boek ademt een gezonden geest, een dien onze hedendaagsche jongens nóódig hebben. De uitgave is, zooals steeds bij Bruna's jongelui-boeken, zeer smaakvol.

De Nielandtjes, door **Johanna Niewerf-Feenstra** (uitgever A.W. Bruna en Zn., Utrecht). Ik begin hier met te herhalen wat ik zeide aan het slot van de vorige boekbe-

spreking, namelijk dat alweder de uitgave zeer smaakvol aandoet; iets wat voor kinderen zóó véél wáárd is wanneer het een cadeautje geldt. Het verhaal is vroolijk en boeiend, en het geeft een aardig beeld van hedendaagsche toestanden, maar ik betwijfel of ik het durf toejuichen wanneer de schrijfster zinnetjes inlascht als het onderstaande:

'*Dé is terug uit Engeland met een massa airs en een hoop nieuwe japonnen. Wat zij er mee moet doen hier op het dorp weet ik niet. Het is zonde van al het goede geld*, *zucht moeder. Maar*, *als je over geld begint dan zijn Dé's open aanmerkingen nu niet van dien aard dat zij herhaling kunnen velen; wij zwijgen maar. Volgens haar hebben wij hollandsche menschen heelemaal geen begrip van* '*smartness*'; *wij lijken allen even burgerlijk. Moeder*, *die goede ziel*, *zegt dat het haar spijt*, *maar dat haar tijd voor die dingen voorbij is*, *en zucht.*'

Door dat slotzinnetje vooral krijg je zoo den indruk, alsof de schrijfster het wel aardig vindt, dat 'goeie zielen van moeders' zoo'n beetje minachtend op zij worden geschoven, en met 'zuchtend' zwijgend zich op den kop laten zitten door hare 'De's'. Dit nu is wèl zeer dikwijls levenswaarheid, helaas, maar ik vind het niet bepaald wenschelijk het in zulke voor jonge meisjes bestemde boeken extra te accentueeren als 'n soort er niet op aankomend grapje; want het is integendeel - treurig genoeg, - bittere ernst. Zulke 'De's' zijn namelijk de ellende van den hedendaagschen tijd, en hare moeders hebben de plicht iets méér te doen ertegen, dan te 'zuchten', en zich als 'goede ziel wier tijd voorbij is' te laten behandelen.

Blonde Duinen is het welbekende aardige 'Verkade's' nieuwe plaatjes album. De heer Wenckebach teekende de plaatjes. - Ik vind de uitgave een wáár feestgeschenk voor kinderen, en een waaruit zij met-een veel kunnen leeren. Zoo'n album kweekt kennis van de natuur, en, vooral, lust om er mee te gaan *kennismaken*, om te wandelen, om uit de oogen te zien. De lezers zullen zeker weten, dat men zich slechts behoeft te wenden tot *de reclame*-afdeeling van de Firma Verkade en Comp., Zaandam, om alle mogelijke inlichtingen te ontvangen hoe zoo'n album te verzamelen; bij elken inkoop van beschuit, koek, etc., worden de plaatjes gratis verpakt; en het mooie album voor het opplakken is daarna tegen geringen prijs verkrijgbaar.

Wie doet er mee, (uitgever P. Noordhoff Groningen) door **J.C. Bouwmeester** en **J.V. Berendsen.** Dit boekje voor jongere kinderen bevat geillustreerde spreekversjes en liedjes en spreekoefeningen met plaatjes. Ziehier een voorbeeld van wat de inhoud biedt:

> Jantje Slap en Pietje Zwak
> Gingen samen glijden
> 't IJs dat brak, zei krak, krak, krak.
> En de knaapjes beiden
> Plasten in het koude nat.
> Kregen later thuis nog wàt.

Tusschen deze regels in staan telkens toepasselijke teekeningetjes. En zoo is het bij elk versje.

De uitgever **H.J. van de Garde te Zalt Bommel** geeft uit in keurige deeltjes: **De sprookjes van Grimm,** naverteld door **Netty Weetjen. De Geschiedenis van Ullysses** naverteld door **Claudine Bienfait. Verhalen uit de duizend en één nacht,** verteld door **Claudine Bienfait. De Negerhut van Oom Tom,**, verteld door **Netty**

Weetjen. Zulke bekende maar nimmer verouderde lectuur mag men altijd zonder voorbehoud aanbevelen. Zij wint het onvoorwaardelijk van zóóveel nieuwerwetsche onbeduidendheid, dat men een, dergelijke uitgave onverdeeld kan toejuichen; de groote druk maakt de lezing prettig. Jammer vind ik op den omslag van De Geschiedenis van Ulysses (trouwens m.i. het minst aanbevelenswaardige dezer van ouds bekende geschiedenissen), dat zenuwrillingen veroorzakende plaatje. De Negerhut van Oom Tom daarentegen kan nooit genoeg gelezen worden, óók niet door hollandsche jongens en meisjes, want, al hebben wij geen 'slaven' meer, hoe hooghartig nogtans wordt door menig blank kindje den bruinen of zwarten Indischen bediende behandeld, als ware hij, om zijn kleur, minder dan zoo'n dom ingebeeld schepseltje-zelf!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Lijst van niet voor bespreking in aanmerking komende **boekjes, brochures,** etc.

Het werk der vrouw in de Theosophie, door **Marjorie M- Tyberg. (Point Loma**) uitgave van de Universeele Broederschap, Groningen.
Sleutel Esperanto, door **H. Blok,** (uitgave van Holland-Esperanto-Ofice) Amsterdam.
Veluwsche sagen, door **G. van de Wall Perné** (uitgever Scheltens en Giltay, Amsterdam).
Bloemendaalsch Weekblad. Een onafhankelijk orgaan.
Mijn portefeuille, orgaan van den Boekhandel Noviomagus, Nijmegen.

Van 't Hogeland. Schetsen in 't Hunsingoër dialect, door **J. Kietema,** (uitgever P. Noordhoff, Groningen).
Wereldgeschiedenis (afl: 32) door dr: **H.F. Helmolt,** uitgevers maatschappij Vivat, Amsterdam.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisseling.

Hooggeachte Freule,

In no. 16 der Holl. Lelie van 19 October j.l. komen onder Varia een tweetal artikelen van uw hand voor, over een waarvan ik eenige bemerkingen wensch te maken.

Daar het eerste mij uit het hart gegrepen is en ik hierin volkomen met U mede ga, spijt het me des te meer, dat U in het tweede zoo uit den band is gesprongen en zoo onwaardig schimpt op ons, vrijzinnigen.

U, die anders toch niet zoo'n bewonderaarster zijt der coalitie, verdedigt hier klakkeloos een geschrijf van de Maasbode, zonder nader onderzoek.

Niet toch omdat Ferrer liberaal was, verdedigen wij hem, maar om de wijze waarop door het kabinet Maura zijn proces is gevoerd; eene wijze, die vloekt tegen eene behoorlijke rechtspleging in een beschaafden staat. En bovendien, meent U nu werkelijk, dat het zijn van vrijzinnig en het propaganda maken voor de vrijzinnige beginselen een misdrijf is en wel een waarvoor men de zwaarste straf, nl. den dood verdient?

Van eene vrouw en zeker van een verstandelijk zoo hoogstaande vrouw als U, kan ik zoo iets niet veronderstellen.

Dat een partijblad, als de Maasbode zulks doet, soît, maar U moest noch mocht daarin met haar medegaan en het protest van de Nieuwe Courant, neen van alle weldenkenden, bespottelijk maken.

Het proces Ferrer is een gerechtelijke moord, een schande voor deze verlichte 20e eeuw en daartegen te protesteeren ieders plicht en zeker ieders goed recht.

En wat nu de andere zaak betreft, och, Freule, U moest, zooals ik in Brabant en Limburg bekend zijn, dan zou uwe liefde en achting voor de kloosterlingen heel wat minder zijn.

Het zal U toch ook wel bekend zijn, dat alle landen waar de clerus de baas is, achterlijk en arm zijn, en ik vind het dan ook heusch zoo'n ramp niet, dat eene regeering, die haar volk uit zijn ellende en achterlijkheid wil opheffen, begint het kwaad bij den wortel aantetasten en uitteroeien.

Dat daarbij ook wel onschuldigen, ja zelfs goeden zullen worden getroffen, ik geloof het graag en ik betreur dat ook, maar dat is een noodzakelijk iets en meestal moeten de goeden met de kwaden lijden.

En ook dat ons volk, dat in groote meerderheid een protestantsche natie is, verzocht verschoond te blijven van een invasie van al die kloosterlingen, dat moogt U, zelve geloovige protestante, toch allerminst kwalijk nemen.

U weet toch wel zooveel van de geschiedenis, dat het U bekend is, dat het niet de eerste maal is, dat Portugal de jezuiten uitdrijft. Reeds ten tijde van Pombal, was men overtuigd dat zij een pest voor het land waren, en het is geen wonder dat nu, nu die orde toont niets geleerd te hebben, maar integendeel steeds brutaler en driester optreedt, eindelijk de maat vol is en men zegt: Er uit.

Men kan het daarmede niet eens zijn, soît, maar dat geeft U nog geen recht op Nieuwe Courant en alle vrijzinnigen te schimpen en ze zelfs hangen toe te wenschen.

Dat is geen debatteeren en zeker geen adellijke vrouw waardig, het is heelemaal niet vrouwelijk.

U dankende voor de verleende plaatsruimte

Hoogachtend,
Een getrouw lezer.

Hooggeachte Heer.

Laat ons nu voet bij stuk houden, en haalt U er noch mijn vrouw-zijn, noch mijn adel bij, want ik vind dat *die* er niets mee te maken hebben. Wat mijn vrouw-zijn betreft, daar Gij, blijkens Uw begeleidend briefje, inderdaad de Lelie getrouw leest, moet Gij dan óók wel uit mijn in dat blad geplaatste Herinneringen hebben gezien, hoe ik het *vak* van journaliste en auteur heb aanvaard om mijn eigen brood te verdienen, omdat ik dit moest doen toen mijn vader zijn fortuin verloor; en ook hoe ik al dergelijke baantjes per-se *onvrouwelijk* vind. M. a.w., wanneer een vrouw een vak uitoefent dat zóó haar met het openbare leven in aanraking brengt als het mijne, dan kan zij, wil zij het *goed* beoefenen, niet anders doen dan hare particuliere vrouw-gevoelens op zij zetten. Van tweeën één, wil zij 'vroulijk' optreden, dan moet zij geen journaliste zijn, wil zij haar brood verdienen als journaliste, dan moet zij ook net zoo slagvaardig, zoo bij de hand, zoo flink zijn als de beste man-collega. Anders wordt haar werk - zooals dat ook het geval is met zoovele zoetelijke, lieve 'vrouwen'- blaadjes, die niemand leest, Gij óók niet - van het minderwaardig broddelsoort. - En voor mijn adel geldt hetzelfde. In het particuliere leven ben ik freule de Savornin Lohman, omdat ik behoor tot een familie die het jonkheer-praedicaat voert. Persoonlijk vind ik adel in onzen democratischen geld-tijd nonsens. Alleen *geld*-adel bestaat. De oudste adelijke geslachten, van Engeland en van Frankrijk, moeten zichzelf handhaven door huwelijken met rijke varkensslagersdochters uit Amerika - de helft van de Engelsche hertoginnen zijn zulke Amerikaansche geldjuffers, of wel behooren tot den Joodschen rijkdom der Rothschilds. - Zoolang echter nu eenmaal de adel bestáat, en het volk daarvoor buigt, in zijn slavenzielachtigheid, voel *ik* mij niet geroepen mij *juffr.* de Savornin Lohman te noemen in plaats van freule, alsof ik eigenlijk niet behóórde tot mijn familie. - Maar, qua beteekenis voor iemands karakter, zielshoedanigheden, of fijngevoeligheid, vind ik 'adel' 'n hol woord.

Nu tot het doel van Uw schrijven. Mijn Varia II is door U, dunkt mij, geheel misverstaan. Ik trek noch vóór noch tegen Ferrer partij. Ik neem ook niet, 'klakkeloos' over uit de Maasbode; ik constateer eenvoudig het *feit* dat de Nieuwe Courant, en met haar vele der andere groote liberale Bladen, kolommen vol schreven over den *on*rechtvaardigen dood van één man (omdat die man toevallig vrijzinnig was) en geen enkel woord van mededoogen over hebben voor de mishandelingen en moorden be-

gaan aan honderden mannen en vrouwen (omdat die honderden toevallig Roomsch-Katholiek waren). Dat *feit* nu, dat opzettelijke stilzwijgen, vind ik *niet*-vrijzinnig; vind ik geméen. En dáárom zeg ik, dat *zulk* soort van onoprechte vrijzinnigen verdienen, - wanneer de revolutie die zij zelf aanstoken, zonder het te bedoelen, eenmaal komt, - door het volk te worden opgehangen. - De questie van Ferrer's schuld of onschuld kan ik hier uit de verte niet beoordeelen, kan mij ook niets schelen. Het gaat bij mij niet om vóór of tegen Ferrer, maar om de onrechtvaardigheid van over den éénen moord zooveel kolommen vol te schrijven en over den anderen zich doodstil te houden. - De rest van Uw beweringen wil ik daarom buiten bespreking laten, want zij hebben niets met de Varia van 19 Oct. j.l. te maken. Gij moogt mijnentwege per-se tegen de Roomsch-Katholieken zijn, en ik moge het goede van hen óók willen erkennen, dat zijn persoonlijke opvattingen. Gij gelooft per-se wat uw vrijzinnige bladen U vertellen omtrent het Ferrer-proces, en neemt *dat* alles 'klakkeloos' aan, terwijl Gij vindt dat men de R.K. Maasbode *niet* klakkeloos mag gelooven. Ik geloof *geen enkele* courant, geen vrijzinnige en geen rechtzinnige; ik geloof óók niet wat de geschreven geschiedboekjes leeren, want men moet *achter* de schermen kunnen zien om te weten hoe en op welke wijze iets precies is gebeurd, en *wie* iemand was en *wat* hij deed. - Maar, ik herhaal, dat alles doet hier niet terzake. Gij hebt mij verkeerd begrepen. Ik heb het niet gehad tegen Ferrer en niet vóór de Roomsch-Katholieken; en ik heb den Nieuwe-Courant-heeren geen ophangen toegewenscht om hun 'vrijzinnigheid' maar ik heb het gehad tegen de oneerlijkheid en onrechtvaardigheid van hun partijtrekken vóór een enkelen waar zij voor honderden (die precies evenzoo vermoord zijn om *hun* geloof) geen woord van deernis over hebben. Ik heb gezegd dat *zulke* vrijzinnigheid is *geknoei*, en dat ik *zulke* knoeiers met hun beginselen, om *die* reden dat zij dus *on*oprecht zijn, ophangen toewensch als de revolutie komt; precies evenzeer als ik dat ophangen *ook* toewensch aan alle 'christelijke' knoeiers in den geest van den minister, tot wien de heer Roodhuyzen (volgens het Telegraafverslag) de volgende beschuldiging richtte in de 2de Kamer:

'*Bij verkiezingen gingt gij vroeger den boer op*, *en riept*, *dat de liberalen strijden tegen God en zijn gebod. En nu zijt gij zelf minister. En wat doet gij? Gisteren waren er een aantal brave partijgenooten van u in de Kamer*, *die wilden dat gij God en zijn gebod zoudt eeren*, *door een tentoonstelling op Zondag te sluiten. En gij deedt het niet. Bij verkiezingen hebt gij het over de ordonnantiën Gods*, *en als minister vergeet gij ze: dan hebt gij geen tijd om aan Onzen Lieven Heer te denken...*'

Gelijk gij terecht zegt, ik heb mij nooit getoond een voorstander van de rechtzinnige politiek-knoeierij. Gij behoeft mijn boeken, speciaal het dezen winter uitgekomen Om de Eere Gods, slechts te lezen, om dat te kunnen constateeren. Maar, evenzeer als ik christelijke beginselknoeierij haat, evenzeer haat ik die van 'vrijzinnigen' aard. En het *is* vervloekt-gemeen *knoeien*, wanneer de liberale pers - alleen, om de aandeelhouders te believen - maand in, maand uit jammert over één onrechtvaardig-vermoord man, en geen woord van medelijden of belangstelling over heeft voor honderden evenzeer onrechtvaardig-vermoorden, (want gij zult het toch wel met mij eens zijn, dat de in Lissabon mishandelde en gedoode Roomsch Katholieken, vrouwen en kinderen, en gewone priesters, als massa genomen, niet kunnen worden verantwoordelijk gesteld voor wat de invloedrijke geestelijkheid, die de regeering leidde, misdreef in de oogen der opstandelingen.)

Hartelijk dank ik U voor Uw instemming met mijn Varia I, uit datzelfde nummer van 19 Oct. j.l.[1)] Ik wenschte, dat ik met dat woord van dank kon eindigen. Maar er moet mij nog iets van het hart eer ik eindig. - *Gij* spreekt van 'onvrouwelijk'; welnu, vindt gij-zelf, waarde heer, het 'mannelijk' U-zelf als anonymus te verbergen, waar *ik* ruiterlijk mijn naam noemde? *Ik* heb krasse dingen gezegd aan het adres der Nieuwe Courant en der Haagsche Courant-redactiën-beide. Ik had intusschen den moed dat te doen met mijn naam er onder. *Gij* zegt hier zeer krasse dingen aan het adres der Maasbode en der R.K. Maar gij, een man, hebt *niet* den moed dat te doen met *Uw* naam eronder. - Een oogenblik heb ik zelfs geaarzeld of ik om die reden niet Uw stukje zou weigeren, maar bij nader inzien scheen het mij beter het te plaatsen *met* deze opmerking erbij.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Varia.

Auto-ellendelingen!

'*Menschlievend. - We lezen in* Land en Volk *dat deze week op den hoek van de Van Marumstraat en het Regentesseplein een treurig ongeluk plaats had. Het 9-jarig zoontje van de familie S. uit de Cartesiusdwarsstraat*, *dat daar achter de boomen met eenige makkers speelde*, *werd*, *toen het plotseling van achter deze boomen wegliep*, *door een auto gegrepen en overreden. Zeer ernstig gekwetst werd de kleine naar het ziekenhuis gebracht*, *waar het nog dienzelfden avond*, *ongeveer half twaalf*, *overleed.*

De berichtgever van genoemd blad voegt aan zijn relaas van dit treurig ongeval een mededeeling toe, *aan de waarheid waarvan wij zeker geen geloof zouden hebben gehecht*, *indien zij niet van zoo betrouwbare zijde was gedaan. Volgens hem toch weigerde de inzittende dame der auto beslist het gewonde kind met de auto naar het ziekenhuis te vervoeren*, *omdat... de auto daardoor met bloed bevlekt zou worden!*

1) De schrijver bedoelt hier wat ik schreef naar aanleiding van het Haagsche-Courant-artikel om een verhoogde hondenbelasting aan te bevelen.

Wel menschlievend. Wat had die dame gedaan als haar hondje was overreden?'
Vrije Socialist.

Naar aanleiding van de vraag waarmede de Vrije-Socialist bovenstaand berichtje eindigt, antwoord ik hem, namens alle *wezenlijke* dierenvrienden, dat iemand, die *wezenlijk* goed is voor zijn of haar hond, óók goed is voor 'n ongelukkig of lijdend of hulpbehoevend mensch of kind. Dat is een *feit.* Ik spreek echter van *wezenlijke* dierenvrienden, niet van degenen die uit aanstellerij of geld-hoogmoed een luxe-hond houden bij wijze van 'kostbaarheid', opdat men kan zien *hoeveel* zij wel kunnen betalen voor 'n rashond. *Zulke* hondenbezitters zullen echter óók niet hun mooien auto willen laten bevlekken door 't bloed van hun hond. Zij koopen zich veel liever dadelijk 'n nieuwen. Zij hebben noch voor hun hond, noch voor wien of wat ook, iets over dat *offers* vraagt.

Ik herhaal echter: 'n dame, die houdt van haar hond uit wezenlijke *liefde* tot hem, die is *niet in staat* een door haar overreden kindje aan zijn lot over te laten, maar zou het stellig met de meest mogelijke zorg hebben vervoerd. Want, *wezenlijke* dierenliefde gaat samen met *wezenlijke* menschenliefde.

De Vrije Socialist echter veroorlove mij een wedervraag. Vindt hij niet met mij het *volk*, dat zoo iets, zoo'n min schepsel als bovengenoemde 'dame', straffeloos maar heen laat rijden in haar mooien auto, inplaats van haar te lynchen, *slavenzielen?* Lynchen minstens had zij verdiend, het mispunt! **Ik** zou zeker, ware **ik** tegenwoordig geweest, mij niet onbetuigd hebben gelaten aan een wèlverdiende wraakoefening. - Inplaats daarvan echter wordt het gemeenlijk nog 'dankbaar' in de pers vermeld, wanneer een rijkaard, die een voetganger of kind overreed met zijn auto, wel zoo 'menschlievend' is zijn slachtoffer ten minste daarin zelf naar een hospitaal te vervoeren. En, is het éérst 'n vorst of vorstin, die zoo'n ongeluk veroorzaakte, en dan den volgenden dag lief laat 'informeeren' hoe het met den zieke gaat, dan kromt de pers zich in alle richtingen van devote verrukking over zoo'n edelen karaktertrek en.... de betrokkene-zelf, als hij het er levend afbrengt, vindt óók de eer van die koninklijke informatie naar hem ruimschoots opwegend tegen het hem aangedane onrecht door willekeur en onvoorzichtigheid.

Slavenzielen!
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve

geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

S.v.G. - Gij schrijft mij dat gij vertrouwen hebt in mij, als mensch, en als schrijfster, en dat gij, om die reden vooral, U juist tot *mij* wendt, omdat gij in mijn *eerlijkheid* gelóóft. Laat ik U dan nu een eerlijk antwoord geven. Ik heb Uw twee stukken met aandacht gelezen, en, dat gij gebrek aan ervaring hebt, dat vind ik niet zoo héél onoverkomelijk. B. v., gij hebt vermoedelijk nooit gereisd, en daardoor is het U niet ingevallen dat gij, Uw heldin naar 't Zuiden zendende, hadt moeten uitbeelden hare omgeving, haar intérieur, met levendige kleuren; inplaats van enkel te spreken van ‘toen ging zij daar in een pension’, en anders niets. Dat, dit blijkbaar gebrek aan levenskennis, aan een ruimeren kijk op de dingen, maakt Uw stijl en Uw vorm intusschen geheel en al kleurloos en dor. Ook zijn die heel dikwijls ouderwetsch, zooals b.v. wanneer gij spreekt van ‘op het oogenblik waarop wij thans haar leeren kennen’, etc. Men kan in een woord bemerken, zooals gij zelve ook terecht reeds opmerkt, dat gij niet veel hebt gelezen, en niet veel nog weet van de wereld buitenaf; dat kan men óók bemerken aan den *inhoud* van Uw twee stukjes, die beiden, het lange èn het korte, handelen over éénzelfde onderwerp, een, dat wij-vrouwen, op de een of de andere manier, bijna allen doorleven gewoonlijk, en dat dus ligt binnen Uw bereik van het kunnen uitwerken. Van daar dat gij alles wat direct met die *inwendige* gevoelens in verband staat zeer juist hebt ontleed, b.v., dat zich-zelf-in-den-spiegel onderzoeken, dat zenuwachtig die kast gaan opruimen, enz. Daarentegen schiet gij weder te kort waar het geldt gesprekken weer te geven; dan laat gij Uw personen de intiemste dingen zoo maar klakkeloos tegen elkaar zeggen, op een m.i. heel onwaarschijnlijke wijze; b.v. wanneer Corry bij dat haar nauwelijks bekende jonge-meisje komt spreken over haar hóóp op een mogelijk engagement (en daarbij heel ruwweg de meest-materialistische beschouwingen over het ‘blijven-zitten’ houdt), of ook wanneer, in Uw ander stukje,

dat teleurgestelde meisje zulk een zeldzame grofheid toefluistert op het perron aan hare gelukkige mededingster. Jonge-meisjes onder elkaar zijn niet zoo ronduit, zijn veel meer valschhatelijk, waar het vijandschap geldt; en zij verbergen zich veeleer listiglijk voor elkeen die een mededingster zou kunnen zijn, dan haar klakkeloos in hare hoop in te wijden, zooals gij het Uw Corrij met Carolien laat doen. Ook dat zoo maar ronduit vragen van den broer aan de zuster, of het engagement van zijn vriend wellicht haar heeft bedroefd, komt mij onjuist-voorgesteld voor. Zelfs bij een heel-teedere verhouding van menschen onderling raken zij toch gemeenlijk zulke snaren of gansch niet, of anders héél behoedzaam, en niet op zulk een recht-door-zee-manier als gij gebruikt, aan. Alles saamgenomen zeg ik U daarom na, wat gij-zelve ook schrijft: gij maakt even goed werk als menigeen die óók gedrukt wordt, speciaal ook juist in de door U-zelve genoemde tijdschriften van die richting, maar... of gij het *beter* zult doen dan zij, betwijfel ik. - Want, ik voor mij geloof in het aangeboren zijn van zoo iets, niet in het aanleeren ervan door wat méér gelezen hebben of wat minder. Daarenboven meen ik dat gij toch ook niet meer bepaald jong zijt, zoodat Uw karakter, Uw mensch-zijn, zich reeds lang heeft gevormd. Waar gij echter mij vertelt, dat Uw gezondheid U zoo in den steek laat, en dat gij dààrom, om finantieel ruimer te kunnen leven, U in deze richting wilt begeven, meen ik toch óók nog U er op te moeten attent maken, dat eerstens schrijven (als beroep) vordert een groote mate van *inspannenden* arbeid, en dat tweedens het mee-werken te hooi en te gras aan een of ander mindersoortig tijdschriftje waarschijnlijk of in 't geheel niet, of maar heel-matig betaald wordt. Gij zult mij op het punt gezondheid misschien voorwerpen: ‘En gij-zelf dan?’ Maar ik heb het voorrecht, bij een zwak hart, en een daardoor lichamelijk slechte gezondheid, een buitengewoon sterk en vlugwerkend hoofd te bezitten, zoodat ik-persoonlijk dikwijls mijn werk kan doen, onder omstandigheden, waaronder de meeste menschen er niet meer toe in staat zijn. - Gij schrijft mij niet van welken aard *Uw* ongesteldheid precies is, maar, ik vrees, waar gij uw betrekking erom wilt neerleggen, dat Uw werkkracht misschien zal falen. Juist bij *hoofd*-arbeid van inspannenden aard. Daarom wil ik U óók op deze schaduwzijde opmerkzaam maken. - Intusschen, indien gij bij uw plan blijft, waarom U dan bepaaldelijk bewegen op het gebied belletrie, dat, juist waar het zulke stukjes geldt *als* gij mij zendt, zoo afgetreden mogelijk is. Ik herinner mij hoe gij eens in de Lelie een zeer goede recensie schreeft over een wetenschappelijk werk. Is dat niet veel méér iets voor U? Zoudt gij aan een der door U bedoelde bladen niet een vaste aanstelling kunnen krijgen als zoodanig? - Denk daarover nog eens na. Kan ik U verder van dienst zijn met iets, dan vindt gij mij steeds bereid. Ik heb er nog ernstig over gedacht U voor te stellen het langere stuk (het korte vind ik te onbeduidend voor plaatsing) als feuilleton op te nemen. Maar het slot voldeed mij daartoe te weinig. Ik vond het zoo goed gezien, dat het meisje dáár, in die biecht, haar troost zocht, en vandaar dat mij haar plotseling eind-besluit te gaan ‘studeeren’ ineens voorkwam als 'n soort stoplap, 'n niet-weten-hoe-er-een-eind-aan-te-maken. Waarom liet gij haar niet veel liever in een klooster gaan? Een zóó onuitroeibare liefde, die zóó diepgeworteld zit, zal veeleer dáár tot rust komen, dan door gaan studeeren; temeer omdat de eerste troost, de eerste terugkeer tot zelfbehoud, en tot weer-willen-leven, immers ook wordt opgewekt door de kracht van het geloof. - Uw gedachtenwisseling, en het toen ontstane misverstand, herinner ik mij inderdaad zeer goed. Gij behoeft geen enkel excuus te maken dat gij mij lastig hebt gevallen. Ik wil U gráág van dienst

zijn, en Uw vriendelijke slotwoorden: dat gij van mij in de Lelie hebt geléérd in al die jaren, zijn mij een welkome aanmoediging in mijn werk. Weest ervan overtuigd dat ik dit alles en nog zooveel meer kan nàvoelen, anders zou ik ook niet in staat zijn zoo velen te raden of te helpen. Het leven is voor mij een wonderbare, een in veel opzichten harde leerschool geweest, maar een die mij daardoor heeft doen *begrijpen* 't zoo oneindig vele verborgen leed, - van vrouwenlevens in de eerste plaats. - Ik zend U Uw pakje terug, ingevolge Uw wensch. -

Wat het hoofd-artikel aangaat, dat gij wenscht in te zenden, daartoe geef ik U gaarne alle mogelijke vrijheid, en ik wil het met alle genoegen plaatsen.

Acis. - Stukken van den aard als het door U mij toegezondene worden zeer zeker óók opgenomen in de Holl. Lelie, en worden, evenals *alle* bijdragen, die niet behooren tot de gedachtenwisselingen- en ingezonden-stukken-rubriek, zeer zeker gehonoreerd. Maar, waar gij blijkbaar géén abonné zijt, en er in den eersten tijd geen plaats is hoegenaamd voor Uw artikel, acht ik het beter het, enkel om die reden, te weigeren; wilt gij later het nog eens met iets in denzelfden geest beproeven, dan staat het U vrij U aan te melden.

Van A. - Ik vergat nog U in de vorige correspondentie te beantwoorden in zake Uw niet-geplaatste-gedachtenwisseling aan H. van Holk. Tegen *mij* moogt gij (zie b.v. ditzelfde nommer) gerust zeggen wat gij op het hart hebt; maar, indien gij een onredelijken aanval doet op den hond, die zich niet kan terugverdedigen, en die daarenboven reeds zoo veelvuldig wordt miskend door den mensch, dan weiger ik, om *die* reden, Uw stuk; juist *omdat* er reeds menschen genoeg zijn die de dieren aanvallen en minachten wil ik dáárvoor de kolommen der Holl. Lelie niet openstellen. Het is een eigenaardig, en m.i. van de theosofie geen hoogen dunk gevend feit, dat ik deze honden-antipathie bij alle theosofen mij bekend heb geconstateerd. Heusch, *ik* heb méér achting voor de meeste honden, dan voor de meeste menschen, inbegrepen theosofen. Van U, die in andere opzichten zoo zacht en zoo vergevensgezind oordeelt, doet mij zulk een gedachtenwisseling als de bovenbedoelde dubbel leed. Die weinige, trouwens heel-vriendelijk-gestelde regels aan mijn adres, hebt gij vastgeknoopt aan een zoo *onnoodig* den hond naar beneden halen,

dat het mij heusch van U tegenvalt. Ik meen U die opheldering nog te moeten geven, daar gij anders niet weten zoudt *waarom* ik Uw gedachtenwisseling aan dien heer niet opnam. Wilt gij een nieuwe maken, er hetzelfde over mij-persoonlijk inzetten, en den hond er *buiten* laten, dan wil ik alsnog gaarne U de gelegenheid geven hem te beantwoorden. Intusschen tevens hartelijk gefeliciteerd met den inhoud van Uw *laatsten brief.* Ik beantwoord dien opzettelijk niet uitvoeriger, uit vrees U te zullen verraden, maar ik ben innig gelukkig voor U, en wensch U van harte allen mogelijken voorspoed. Zeer hoop ik ook verder van U te blijven hooren.

A.N. Het portret hebt gij nog niet teruggehaald. Dus hebt gij het zeker nog steeds even druk.? Ik hoop spoedig iets van U te plaatsen. Hoe gaat het met Uw dierengezin? Vriendelijk gegroet.

G W.E. Van U is alles in orde ontvangen indertijd! -

Else. Ik heb U reeds bericht, dat Uw stukje *Weelde* door mij is aangenomen. Bij het overlezen thans van Uw brief ter beantwoording ervan, zie ik nu meteen, dat gij reeds vroeger te G. waart geweest, dezen zomer, ofschoon die brief-zelf is gedateerd uit L. Ja, het is zooals gij schrijft, men léért zich gewennen, óók aan het leed; dat klinkt bijna hard, maar toch *is* het zoo. En dan ook is er m.i. nog een verschil tusschen dat levensleed, dat ligt in den aard van het leven-zelf, zooals b.v. het overlijden van ouders vóór hunne kinderen, en dat hetwelk als het ware zonder noodzaak treft, zooals wanneer ouders hun lieveling moeten afstaan, of wanneer een jonge vrouw vroegtijdig weduwe wordt, of, in een woord, waar het dergelijke sterfgevallen geldt, welke men ‘ontijdig’ pleegt te noemen. - In het eerste geval schijnt het mij onnatuurlijk, en dikwijls een beetje aanstellerij zelfs, wanneer iemand niet weet zich te schikken in het nu-eenmaal-zoo-zijn-der-dingen, in het tweede daarentegen kan ik het in opstand komen tegen het wreede van het lot, dat leven laat die niet noodig zijn, en wegneemt die zoo innig geliefd werden, zoo van ganscher harte navoelen.

Gij schrijft over mijn stukje: Slavenzielen, en zegt dat gij het met het eerste gedeelte volkomen ééns zijt, dat waarin ik zeg, dat het mij weerzin wekkend aandoet, het volk zich te zien verdringen bij elk vorstenbezoek, alleen omdat het geldt ‘'n vorst’. Maar het tweede gedeelte, waarin ik den spot drijf met de Roosevelt-vereering, draagt niet Uw goedkeuring weg. *Ik* heb ongeveer gezegd: Zulk slavenziel-achtig vorstenaanbidden wordt goedgepraat, door de pers, etc., met ‘verknochtheid’ aan de dynastie, ‘ingeboren liefde tot het vorstenhuis’ etc. etc. Welnu, voegde ik erbij, voor de Roosevelt-aanbidding bestaat ook dit excuus zelfs niet. Want die man is geen vorst ‘bij de gratie Gods’ maar een gewoon burger. En toch juicht en hoerah-schreeuwt het volk voor hem net even zoo hard als voor 'n geboren koning, want het is nu eenmaal zóó slavenziel-achtig, dat het altijd aanbidt alles wat ‘voornaam’ is, en een grooten rol speelt in de wereld - - - *Gij* antwoordt hierop: ‘Roosevelt maakt 'n gunstige uitzondering als *mensch;* hij durft; hij is in één woord een *man*, en daarom is het dus heel natuurlijk dat men hèm bewondert’. - Zeker, indien ik U in deze beschouwing wat Roosevelt's zedelijke waarde betreft kon gelijkgeven, dan zou ik óók Uw protest kunnen aanvaarden. M.i. echter is Roosevelt allesbehalve 'n groot man in den *waren* zin. Hij is een reclame-maker; hij heeft, door den plotselingen dood van zijn voorganger, het voorrecht gehad inééns president te worden; toen heeft hij èn zijn

dochter Alice gebruikt voor alle mogelijke reclame-kunstjes èn zichzelf steeds daartoe geleend. Niet zonder reden wordt hij daarom ook steeds ironisch genoemd 'Keizer' Roosevelt, en wordt zijn dochter Alice met den prinsestitel bespot. Niemand onder de buitenlandsche bladen ziet in hem een wezenlijk democraat; maar veelmeer een eigen-eerzoeker. En, wat vindt gij van dien reeds ouden man, die geen schooner levenswensch heeft, na het neerleggen van zijn presidentschap, dan in Afrika dieren te gaan moorden op de meest verfijnde manier; (terwijl hij thuis nog bovendien een zóó groot gezin heeft op te voeden óók nog). Vindt gij zoo iemand 'groot'? In diepere beteekenis gróót? En, om de kroon erop te zetten, volgt dan die triomfreis door Europa, waarbij hem geen middel om de aandacht te trekken te min was, *als* er maar wat van hem in de couranten stond. Bovendien, gelooft gij, dat het volk, dat gij-zelve zoo weinig hoogstelt, het volk in de massa genomen bedoel ik, iemand gaat toejuichen om zijn *wezenlijke* zedelijke grootheid, in plaats van om zijn voornamen rol in de wereld? Gelooft gij niet met mij dat, indien Roosevelt morgen aan den dag terugzinkt in het niet der vergetelheid, en dan opnieuw Holland bezoekt, niemand zijner hem thans toejuichende aanbidders dan aan het station zal zijn om hem te verwelkomen of te begroeten? - Ik denk dat gij mijn stukje niet goed hebt begrepen, want, niemand kan het méér met U eens zijn dan ik, dat Roosevelts zich-zelfer-boven-op-gewerkt hebben hem tot eer strekt; juist dáárom vond ik het ook-al-weer zoo klein in hem, dat hij zich overal, jegens alle reporters, trachtte te goede te doen op zijn hollandschen 'patricischen' afkomst, in plaats van juist zijn eer te stellen in zijn self-made-man-zijn. - Ik geloof gaarne dat Uw vriendin verleden jaar in Menton en San-Remo beter weer trof dan ik in Nice. Nice ligt namelijk véél kouder en minder beschut. Het verschil is 5 of 6 graden. Ik wist dat toen niet zoo precies, ben erin geloopen door iemand die voor mij het huis daar huurde, en die, uit begeerte mij in zijn buurt te houden, voor mij in Nice huurde niettegenstaande ik hem bepaaldelijk had verzocht het in Menton te doen; zoo kwam ik even duur als slecht terecht, en, als ik weer naar het Zuiden ga, dan zal ik zonder twijfel steeds Menton kiezen. - Het bedoelde stuk van B.W. van de K. over Nizza, dat gij zoo 'overdreven' vondt, is inderdaad van a-z overdreven. Nice is een vuile stad; alleen de Boulevard des Anglais, de Place Masséna, de Avenue Felix Faure, waar de vreemdelingen loopen en wandelen, zijn netjes-onderhouden. En óók het slag van de menschen, de Niçois, vind ik minder sympathiek dan de Mentonnais, die reeds veel meer iets Italiaansch hebben. - Ik hoop het zoo ver te brengen, dat ik,

vanaf Nieuwjaar, weer de correspondentie omgaand kan beantwoorden, zooals ik beloofde. Er is zóóveel correspondentie gekomen dezen zomer, dat zij zich op dit oogenblik ophoopte. Ik kan dan ook best begrijpen, dat gij eens kwaamt informeeren onlangs naar antwoord. - Intusschen ben ik blij over het ongeduld mijner correspondenten, want deze groote belangstelling in de correspondentie-rubriek is voor mij een aangenamer aansporing dan wanneer zij den lezers koud liet. Dank voor uw vriendelijk schrijven.

J. van L.B. - Ik kan heel goed begrijpen, dat gij mijn stilzwijgen op Uw ziekte-bericht niet vriendelijk vondt. Maar, zooals gij zult hebben gezien, heb ik Uw kaart met de tijding ervan niet ontvangen. Ik lees juist heden in de courant, dat vele klachten op het Haagsche postkantoor zijn ingediend aangaande niet terecht gekomen brieven; dus heldert zich daardoor óók op, dat ik den Uwen, en meerderen, niet kreeg. Het doet mij zooveel genoegen te lezen, dat gij zoo goed als hersteld zijt. Gij hebt U zeker te veel overspannen. Uw stukje werd dezer dagen geplaatst. Hartelijk gegroet. Ik nam U vóórlettters, daar ik uw pseudoniem niet heb.

Mevr. van der M. - Ik moet U nog steeds danken voor Uw lief schrijven, en Uw daarbij gevoegd cadeau. Mijn vriendin deed het reeds particulier. Ik ben blij dat mijn roman Van Christelijke Kringen U en de Uwen evenzeer interesseert als: Om de Eere Gods. Ja, die behandeling van de pleegzuster Marie, uit mijn roman, heb ik óók van het leven afgezien, zooals trouwens alles wat ik teeken. Is het niet ergerlijk, dat juist zoogenaamd- ‘christelijke’ menschen zoo dikwijls bijzonder hoogmoedig zijn? Ik zal nooit de verbazing en verontwaardiging mijner moeder en van mij-zelve vergeten, toen een onzer familieleden ons kwam vertellen hoe ‘lief’ en hoe ‘taktvol’ het was van Dominee zoo en zoo, (toen een afgod van 't orthodox-aristocratische den Haag dier dagen), dat hij háár dochter, mitsgaders nog eenige freules-aannemelingen, aan een àparte Avondmaal-tafel had weten te plaatsen, ‘heelemaal uit de buurt van al die meiden, die met Paschen worden aangenomen.’ - Later heb ik echter wel gezien hoe zulke staaltjes van vromen hoogmoed *niet* de uitzondering maar integendeel de *regel* zijn bij dit soort ‘christenen’. - Het is prettig voor haar dat mevrouw van Rees-van Nauta Lemke zoo veel belangstelling ontmoet in hare artikelen, zooals nu ook weer gij mij schrijft dat hare geestelijke opwekking U zoo goed deed. - *Mij* deed goed Uw woord van instemming met mijn Varia, betreffende den slechten raad van de Haagsche Courant om de hondenbelasting te gaan opdrijven. - Het is voor den gewonen middelklasse-burger toch reeds moeilijk genoeg door de wereld te komen, nu zal men hem, door zulk een perfiden inval, óók zijn trouwsten vriend nog willen gaan afnemen, - om van de geheelarmen niet eens te spreken.! Ik vind het een van de meest-wreede en meest-hartelooze artikelen, die ik in langen tijd las, dat van dien anonymen Haagsche-Courant-schrijver, die mijnentwege door een flinken hond eens goed in de beenen mag worden gebeten.

- Gij vraagt mij of ik wel eens een of ander spel doe tot ontspanning. Met mijn vader placht ik veel te schaken. Van whisten ('t eenige kaartspel dat ik ken) heb ik nooit veel gehouden. Halmar en Domineeren heb ik soms tijden lang gespeeld met een soort rage; dan weer gaat die rage tijdelijk over, en houd ik van geen enkel ontspannings-spel. In welke laatste periode ik nu verkeer sinds al eenige maanden.

Als ik mij ontspan ga ik 't liefst liggen-lezen, op een sofa, of op mijn bed, met een voorraad aardige buitenlandsche illustraties of buitenlandsche spotbladen.

De inderdaad zeer mooie Septembermaand brachten wij door in Wiesbaden, waar wij, juist in het seizoen toen, véél genoten. Maar, sinds half October reeds, regent, waait, stormt en loeit het hier op Scheveningen bijna dag aan dag, zoodat de eerste winter dien ik hier in zijn geheel doorbreng niet bepaald veel verlokkends biedt. Eigenaardig is het daarbij, dat de wind heel dikwijls van de landzijde komt, zoodat het aan zee-zelf veel stiller is dan in den zomer; dan juist waait het integendeel op den boulevard. Benjamin en ik (Frits is te oud daarvoor) gaan, als het eenigzins kan, elken dag even naar de zee kijken, - want ik kom daar nu veel liever dan in het seizoen, - en dan is het aan het strandzelf soms bladstil. - Ja, wie weet of ik U inderdaad nog niet eens kom opzoeken! Ik heb er bepaald lust in. Gij zult zien, ik doe het nog eens dit voorjaar. - Veel groeten aan U beiden

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Spoed-Correspondentie.

1.8.1.3. - Uw brieven beantwoord ik nu spoedig. En aan Uw verzoek, omtrent die Renkumsche moordgeschiedenis, wil ik trachten te voldoen. Voorloopig veel groeten.

Van Es. - Heb nog een beetje geduld. Ik heb in deze dagen zóóveel te lezen, gelijk gij záágt, èn ziet.

Mevr. Van M. - G. te V. - Uw vriendelijke kaart - waarvoor veel dank - is toch zeker particulier bedoeld? De opdracht: ‘Aan Anna Lohman’ deed mij twijfelen, of gij haar voor de Lelie bedoeld hadt, maar het slot deed mij denken, dat gij haar voor-mij-persoonlijk hadt bestemd. Véél dank in elk geval.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

14 December 1910.
24ste Jaargang.
No. 24

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
De persoonlijkheid van den man in de vrouwenliteratuur.

L'âme a-t-elle une sexe?
ROUSSEAU.

I.

Het is ons reeds herhaaldelijk door mannen van wetenschap en kunst gezegd dat we leven in de eeuw van de psychologie. De tijden van het materialisme dat onbevredigd liet, hebben alweer haast afgedaan en den mensch in zijn, veelal onbewuste zoeken naar die schoonheid die zijn leven beter en lichter maakt, is het duidelijk geworden dat de ziel in haar leven en uitingen een diep-gaande bestudeering over waard is. De opvoeding van het kind, de zielstoestand van het kind ontvangt aller aandacht en

zelfs heeft men reeds tot voorzichtigheid moeten aanraden in dezen blijden roes van dit eerste stadium der zielskundige studie, om toch vooral niet in uitersten te vervallen. De schoonheid der menschelijke ziel wordt de gezochte schoonheid die men het meest begrijpen gaat, het is de nog ontroerende schoonheid van een gesloten bloem in den eersten ochtendstond, die langzaam aan ontluiken gaat bij 't streelen van de warme zonne-stralen. Niets ontroert den mensch thans meer dan de roerselen van de ziel die hem door den fijnvoelenden kunstenaar in rijke taal of warme kleuren

worden afgeschilderd. En niet het minst behoort die schoonheid hem door den sluier van mystiek die er omheen gelagen is. De ongeziene geur van rozen doet verlangen naar de bloem en de ongeziene, maar diep-doorvoelde schoonheid van de ziel doet verlangen te naderen tot wat die ziel in haar wezen is, dat naderen wordt een verlangen naar God - een héél dicht innig komen tot wat enkel schoonheid is. Maar dan ook komt de zoekende mensch in het schaduwen-rijk der mystiek en zoekt hij als een zwerver in het verlaten maan-verlichte landschap verlangend naar den komenden dag.

De kunst heeft aan schoonheids-waarde door de bestudeering en ontleding van de menschelijke ziel ontzaggelijk veel gewonnen. En vooral waar de ziel in deze eeuw een zoo ingewikkeld stadium van bestaan doormaakt. De kunstenaar die in zijn kunstwerk geen ziel heeft neergelegd, wat tevens zeggen wil, geen schoonheid die tusschen God en menschen staat - laat ons onbevredigd door de uiting van zijn kunst. Want de schoonheid van de ziel is niet een zuiver menschelijke schoonheid, doordien de bekoring der mystiek ons aarzelend prevelt van iets wat van God is. En zooals het lijkt dat bij het dalen van de zon, de in den slaap bewogen hand van een rustenden god op 't hemeldoek afschildert de rijke kleuren van zijn goddelijke droomvisioenen, in den aanblik waarvan de eenzame mensch-bewonderaar zich door den zucht der eeuwigheid beroeren voelt, zoo moet de kunstenaar van heden op zijn werk hebben neergelegd de kleuren van zijn ziels-visioenen waardoor wij in een tijd-en wereld-vergeten-oogenblik een deel der parabool van mensch tot God afleggen. De schoonheids-genieting verrukt evengoed de ziel van den man als van de vrouw. Maar of de vrouw de psyche van den man in haar kunst ons even na te brengen weet als de man ons brengen kan in de uitingen zijner kunst tot de psyche van de vrouw - dat is een vraag alsnog die beantwoording wacht. Maar voorhands reeds zou ik op den ouden rousseauschen vraag: L'âme a-t-elle une sexe - mijn antwoord willen geven: de ziel van den kunstenaar heeft evengoed of evenmin een geslacht als de Schoonheid in den meest goddelijken zin van het woord. Dat deze beantwoording schijnbaar tot grenzen beperkt doet niet af. Want de schoonheid der kunstenaarsziel is onpersoonlijk. En de ziel van den ‘durchschnitt’ mensch is in den regel zéér innig verbonden aan zijn persoonlijkheid zooals de uniform en den militairen mensch zeer moeielijk te scheiden zijn.

II.

We zouden, om een goed antwoord op den vóór-genoemden vraag te kunnen geven de literatuur van ons eigen volk niet alleen, maar ook van de andere talen moeten nagaan. We zouden de werken der schrijvende vrouwen met toegewijden aandacht moeten lezen, zoo goed als de werken der manlijke auteurs. En dan zouden wij met scherpen blik een vergelijkend onderzoek leiden moeten. De studie zou te omvangrijk zijn en bovendien niet loonend. We hebben naar representanten te zoeken die ons voldoende materiaal voor ons denken schenken zullen. En laten we daartoe de Fransche literatuur en die van 't Duitsche volk - daarna die van ons eigen land aan nadere beschouwingen onderwerpen. Maar vooraf nog een enkele gedachte in 't

algemeen die U als voorpost-gids met de natuur van ons terrein bekendheid geven zal.

Tal van oorzaken, en niet het minst sociale oorzaken hebben er toe geleid dat menige vrouw de pen ter hand nam, het zij om de rechten harer sexe te verdedigen - of wel doordien ze plotseling begreep of meende te begrijpen dat de schoonheid die ze in haar rijke vrouwen-ziel steeds ingehouden had gevoeld, recht had geuit te worden ter wille van menschen om haar heen die schoonheid zoo van noode hadden.

We moeten, hoewel ze nauw verbonden zijn, deze beide groepen van schrijvende vrouwen wel onderscheiden; die groep van vrouwen die hun drang tot schrijven ontvingen bij het aanschouwen van de sociale wantoestanden, voornamelijk waar het de eigen sexe gold - en de groep van die vrouwen die in het innig besef van schoonheid te bezitten en in zich op te kunnen nemen en weer te kunnen geven zich leiden lieten door dien schoonheidsdrang en in den dienst der kunst, dus óók in den dienst van 't sociale leven in zekeren zin, de gouden pen opnamen. De sociale schrijfster geeft vaak in kunstvorm - in roman of tooneelstuk haar grieven weer en legt daarin haar theoriëen bloot. De schrijfster die enkel schrijft ter wille van de schoonheid geeft ons niet zoo zeer den mensch als mensch zooals hij leeft in het maatschappelijk leven, ze geeft ons meer den mensch zooals hij is onder de wording zijner daden, door de roerselen van zijn vreugde en smart. Maar

beide schrijfsters kunnen den man niet negeeren in hun werk! Ze moeten doordringen tot de psyche van den man - dit wordt v*o*oral van hun geëischt in dezen tijd van zielkundige ontleding - en in hoeverre zijn ze daartoe in staat en bij machte? Is de vrouw in staat den man bij intuïtie te begrijpen, is zij in staat menschen en dingen te beschouwen zooals hij ze ziet? De praktijk leert dat de schrijfsters steeds een vrouw tot hoofdfiguur in hun werk maken, althans bij hooge uitzondering vinden we dit anders. De toestanden beschouwen zij door hun eigen optiek. En toen de vrouw een zooveel grootere plaats in de literatuur ging innemen was het toch niet meer dan zéér begrijpelijk dat ze aan haar verlangen haar geslacht te dienen, bevrediging gaf en de smarten en nooden en de verlangens van de haren begon te schilderen in welken vorm ook! Die vrouwen hebben uitsluitend den drang, in hun schepping de vrouwelijke ziel ontleed en blootgelegd, weer te geven. Hun optiek is absoluut vrouwelijk. De uitbeelding van de mannenfiguur is steeds onvolkomen - ze geven meer een schaduw van het beeld, dan iets dat maar even op de werkelijkheid gelijkt - zij verplaatsen zich niet *in* hem, maar zien hem enkel met een stil - beschouwenden, maar weinig ontledenden vrouwenblik. Hier tegenover staat een groep van schrijfsters die trachten te zien door een vrouwelijke èn mannelijke optiek - die alzoo de beide geslachten behandelen en nader trachten te brengen. Ik geloof dat het 'ewig-weibliche' niet te onderdrukken is. De man die een schrijfster van deze groep schildert krijgt iets mee van dit 'ewig-weibliche'. Een levende figuur wordt hij zelden, veel eer de drager van mooie woorden en nòg mooier denkbeelden. In den regel gelukt het haar een middelmatige uitbeelding te geven van den man - maar dan nog een middelmatige uitbeelding van een mannelijke *roman*-figuur. En vooral bij dit laatste moeten we aandachtig zijn! Want in hoeverre is de man de vrouw - ik bedoel de schrijvende vrouw - bekend? Laten we liever eerst het tegengestelde nemen en zeggen: hoè kent en waardóór kent de mannelijke auteur zijn vrouwen-figuren? Wie zal bezwaren hebben Goethe als representant der mannelijke auteurs een oogenblik aan te nemen en wie zal ontkennen dat de vrouwen-figuren bij Goethe een triomf waren voor de kunst zijner ziel? Welaan - de onsterfelijke Gretchen was de sterfelijke Friedrike, Mignon werd de draagster der mooie ziel van Fräulein v. Klettenberg, Frau von Stein schiep - of gaf aanleiding tot de schepping van Natalie, prinses Leonora en Charlotte; Dorothea was Lili - enz, enz. Zij allen hebben geleefd, gevoeld, lief gehad, hadden zich gegeven met heel hun ziel en schatten van schoonheid aan den dichter die door zijn dichter-kracht de woorden en figuren onsterfelijk heeft gevormd. Wat de dichter gaf had hij *doorlèèfd* - hij had lief gehad, geleden, weer lief gehad, daardoor werden zijn figuren origineel, hadden niets typisch in zich of conventioneels. Wil men iets geven, iets uitbeelden - dan moet men wat men geeft toch eerst ontvangen hebben of anders pleegt men onrecht of is 't cadeau een surrogaat! Geen man kan toch schrijven over liefde wanneer hij niet lief heeft gehad. Geen man die iets van een vrouwenziel kan geven voor hij die ziel bezeten heeft of heeft toebehoord! En Goethe heeft niets anders aan zijn vrouwen-figuren gegeven dan wat hij werkelijk had gehoord, gezien, kortom, 't geen hij werkelijk had doorlèèfd! En bij een diepere beschouwing van de Ibsen-vrouwen-figuur zouden wij tot een zelfde resultaat, geloof ik - komen.

En nu mogen we tot een conclusie geraken. De vrouwen-auteurs hebben minder ondervonden - of... zij moeten het verzwijgen. Ik bedoel - de hoogstaande vrouw is

- literairisch gesproken - geslotener dan de man. Hetgeen au fond, tòch niet uitsluit dat een vrouw welhaast evengoed den man schilderen kan dan de man een vrouw.

Wanneer we nu niettemin de ontwikkeling nagaan in de vrouwelijke auteur dan moeten we toch toegeven dat in verreweg de meeste gevallen het jonge meisje zich een beeld heeft gevormd van den man, door welk beeld zij ook beïnvloed wordt, dat niet anders is dan een zuiver literair beeld van zijn persoonlijkheid. De bleeke kunstenaar met den kwijnenden blik in zijn donkere oogen geraakt uit de mode. Maar de jonge officier, die behalve schulden ook gedichten maken kan heeft nog iets zeer aantrekkelijks. Natuurlijk is de man edel, ofschoon hij liefdesavontuur op liefdes-avontuur te boeken had. Maar hoe ook anders? De vrouw die schrijft, die dus het leven in al zijn diepten kennen moet, zou het leven van een man moeten beschrijven die niet eens een liaison of een

demi-mondaine er op nahield! Dat ware toch al te onbelangrijk! En een leger van vrouwenauteurs ontstond in de literatuur die meende, door in dezen geest te arbeiden, een volkomen manlijken optiek zich te hebben eigen gemaakt. Zij meenden de psyche van den man te naderen en zoo goed mogelijk te naderen door zoo volledig mogelijk een uitgave te geven van de chronique scandaleuse zijner liefde-avonturen en - ze schiepen een *literair*-beeld van den man. De man der werkelijkheid is anders dan de man dier romans! De jeugd van tegenwoordig is ernstiger in de Liefde óók, getuige het werk van vele onzer jongeren! De hoogstaande vrouw verwerpt het echter zulke 'wezens' te 'vereeuwigen' in haar kunst-arbeid. Om den man uit te beelden heeft ze geleerd haar scheppingsdrang te leiden in een historisch en empirisch spoor. Zij heeft mogelijk nog een studie gemaakt van zijn psychologie waarbij ongetwijfeld Schopenhauer haar niet van ondienst is geweest. En ze is geraakt tot véél betere resultaten.

En nu - ten slotte - wat de manlijke auteur zijn vrouwen zeggen laat zegt tóch de mannen-*ziel* en wat de vrouwen-auteur haar mannen zeggen laat, zegt tóch de vrouwen*ziel* en iedere bizondere optiek vervalt. Ik bedoel - wat waar is en waarachtig - wat schoon is en verheven - wat edel is, geniaal - dat heeft iets *eigens* in zich. De ziel - en hier de kunstenaars-ziel, moet zichzelve zijn en een geprononceerde optiek bezitten en anders zegt ze nooit iets eeuwigs. Want iemand, die iets onvergetelijks te zeggen heeft, die doet dat toch uit eigen ziel, men denke er daarom dus niet over, of de ziel van den kunstenaar manlijk of vrouwlijk is. Zou de geuite schoonheid dit geslachtskenmerk dragen - de schoonheid die werkelijk eene van *ziel* is - die schoonheid dus die tusschen God en menschen zweeft? Vraagt ge aan de bloeiende bloem wier geuren en kleuren u bedwelmen, hoe zij heet, en wanneer ge aan het strand staat en de zon in zee verzinkt en ge uw ziel als voelde meegetrokken over zee naar den horizon heen om mee te dalen in de onbekende diepte - ziet ge dan op uw horloge om te zien of wel op tijd de zon ter ruste gaat?

III.

Na bovenstaande - laat ik zeggen, theoretische beschouwìngen - willen we zien wat de praktijk ons leert en zullen we de kunstproducten gaan beschouwen van de vrouwen-auteurs der hedendaagsche Fransche literatuur. We kunnen ons hier ook weer beperken, zonder dat deze beperking nadeelig wezen kan.

In geen periode van de Fransche literatuur zijn zooveel schrijfsters opgetreden, als in die welke wij nu doorleven. Een verouderd werk waarin de op den voorgrond getreden vrouwen werden opgenoemd in de voorafgegane perioden van de literatuur noemde er 36[1)]. Het getal van heden is bij benaderng niet aan te geven. Aanvankelijk was de tijd van het Naturalisme de kunst van de vrouwenziel niet gunstig! Een vrouwelijke Balzac is niet aan te wijzen - om niet te spreken van een vrouwelijke Maupassant of Zola! Maar toen brak aan de tijd der psychologische studie - de tijd van den impressionistischen-analytischen roman. De school der impressionisten ging vele vrouwen tellen, die langzamerhand het publiek - later de kritiek hebben veroverd door vele en goede kunstproducten. In tegenstelling met vroeger, toen de vrouwelijke

1) Jacquinet - Les femmes de France.

auteur sporadisch en als enkeling optrad - sluiten zich thans vele schrijfsters aaneen en natuurlijk is het motief van deze aansluiting de steeds meer veld winnende vrouwenbeweging. En het onmiddellijke gevolg hiervan? Dat - al waren de meesten hunner leerlingen van de meestersvan den phychologischen roman - en hadden zij hun kunst aanmerkelijk psychologisch uitgediept - zij thans aan hun kunst een sterk vrouwelijk cachet gaven en zij het leven nu door vrouwen-optiek uitsluitend beschouwden, wijl kort geleden zij de ziens-wijze der mannen nog waren toegedaan. De vrouw staat in het brandpunt van hun kunst en hun streven. De vrouw wordt bestudeerd en men diept op de geheimzinnigste problemen van de vrouwenziel. De karakteristiek van den man wordt - zoo ze wéér gegeven wordt - zéér zwak en onvolkomen uitgebeeld. Zijn schildering is hoogst conventioneel - hoewel ik recht moet doen geschieden aan den held in Marcelle Tinayre's ‘Maison du Pêche’ waarin de conventioneele trekken tot een minimum bepaald zijn. Een tweede beduidend verschijnsel of beter, gevolg van deze aaneensluiting is dat de vrouw de grenzen van haar maatschappelijk leven te nauw gaat vinden en zich niet meer langer binden laat door de banden die haar tot op heden hadden

vastgehouden. Zij wil het leven lèven - indachtig Grillparzers woorden: '- Und leben ist ja doch des Lebens höchstes Ziel' - ze wil het leven lèven en peilen in zijn geheimzinnigste diepten, ze wil het leven lèven in al zijn vreugde even goed als in al zijn ellende. Ze is overtuigd thans van haar goed recht en van den rijkdom van haar gevoel. En dit veel-zijdig leven zou de uitbeelding van den man ten goede kunnen komen. De geheele moderne vrouwen-literatuur is vol van deze vrijheidszoeksters. Draagt niet de roman van Marc. Tinayre, die de meeste beteekenis voor de vrouwenbeweging heeft den naam van: 'La Rebelle'! Georgette Leblanc - de vrouw van Maeterlinck heeft in haar vrouwfiguren een wonderlijke menging van een verouderde en nieuwe opvatting der vrouw. Zij vormt daardoor in zekeren zin den overgang tot die schrijfsters welke de materieele en geestelijke belangen van de vrouw voorstaan. Maar ook de schrijfsters van deze groep geven geen volledig beeld van den man in hun werken. De man - óók in zijn hoedanigheid van maatschappelijk mensch - wordt naar achteren gedrongen door deze rebellisten. In 'Les Cervelines' en 'Princesses de science' beeldt ons Colette IJver de wetenschappelijke vrouw uit; Gabrielle Réval in 'Un lycée de jeunes filles' en 'Sévriennes' - teekent de vrouw-artiest - de vrouw-auteur - de vrouw-leeraar. Josanne in Tinayre's 'La Rebelle' is journalist. Waar blijft een goede schildering van de persoonlijkheid van den man wanneer alle literaire en psychologische energie verbruikt wordt aan de uitbeelding dezer vrouwen die de plaats der mannen zich veroveren! En toch is de Eva niet te verloochenen! Toch kan het gevoel der vrouw niet op tegen de wetenschap die zij met zooveel kracht van aanval heeft willen veroveren! Die vrouwen die hun hersens ontwikkelen ten koste van het hart en de ziel, zegt Colette IJver - zijn geen vrouwen meer - 'ce sont des cervelles, de belles petites cervelles qui ont gardé de la femme, et de la meilleure, tout, sauf le coeur; et le coeur souvent même, sauf l'amour -. Ayant laissé la vie refluer à leur cerveau, elles n'ont plus besoin d'amour tout simplement'. En in 'Princesses de Science' laat zij haar dokteres Thérèse Herlinge zeggen: 'Une femme-médecin n'a pas de coeur, une femmemedecin n'a pas de sens, une femme-medecin n'est pas une femme,' terwijl diezelfde Thèrèse ten slotte haar beroep opgeeft om in alle Liefde haar man te kunnen toebehooren! Terwijl de in afzondering levende vrouw haar hersens overlaadt met wetenschap - geraakt zij uitgehongerd waar het het gevoel betreft en wanneer dan eenmaal de reactie daar is en zij liefde voelen gaat - dan ook omvat zij die met een geweldige kracht - 'il fond sur elle comme un malaria' is de niet onaardige vorm dezer idee ergens.

We moeten nu wel goed inzien dat de tegenwoordige strijd der geslachten psychologisch veel verfijnder en ook veel beteekenender is dan ooit te voren. Vroeger streed de vrouw voor haar geluk met den man - zij streed voor hun beider geluk - thans strijdt zij voor haar eigen geluk - niet zelden tègen den man. En daarbij drong zich op, geheel ongewild en onbewust aanvankelijk, de strijd tusschen de oude en de nieuwe Eva. Kunnen we dan van de Fransche schrijfster, die zulk een ingewikkeld ziels-probleem in eigen huis te ontvouwen heeft, nog verwachten dat zij de psyche van den man ook nog maar even naderen zal? En niet alleen de man - ook het kind wordt in dezen strijd verwaarloosd!

Het kind, zoo er sprake is van kinderen, speelt een zéér ondergeschikte rol en wordt ons vaak als karikatuur dan nog voorgezet. De vrouw - óók de fransche vrouw - blijft toch vóór alles moeder en niet minder maar zelfs méér wanneer er inderdaad geweest mocht zijn 'un jour où l'homme s'est montré dédaigneux de la mère et a mis

sur un trône la Beauté et la Passion' - zooals het heet in den roman: 'Les Florifiéres.' Al deze beroeps-vrouwen toonen weldra te zijn slechte moeders en Colette IJver laat ook in 'Princesses de Science' het kind door gebrek aan moederlijken zorg op jongen leeftijd sterven. En hier staan we voor een probleem dat de diepste en meest schokkende tragiek in het vrouwen-bestaan in zich houdt: het conflict tusschen kultuur en natuur waartusschen de vrouw verantwoordelijk zich bevindt, omdat zij niet als individu alleen staat maar de gansche samenleving toebehoort. En ik weet zeker dat de manlijke auteur nooit zòo hierin de psyche van de vrouw zal kunnen naderen! Wanneer we ten slotte nu nog eens het oeuvre nagaan van Pierre de Coulevin, Mlle. Fabre, die zeker zich als een zèer verfijnd psycholoog heeft doen kennen, bovendien de schrijfster is, die he

meest buiten de vrouwenbeweging staat en het bezadigst in haar ideeën is dan zien we dat ook bij haar de optiek der vrouw haar rechten gelden liet en zij - als in ‘Sur la Branche’ en ‘au Coeur de la vie’ de vrouwelijke ziel volkomen naderen kon, de mannelijke psyche echter steeds verwijderd blijven moest.

Een volgend maal hoop ik plaatsruimte te mogen vinden voor een korte beschouwing in den vrouwenarbeid van de Duitsche en Hollandsche literatuur.

JOHAN KONING.

Parijsche Brieven.

I. Geschikt verblijf. 2. De oorsprong der Fort-chanteuse Falcon. 3. Een daad van pieteit. 4. De opera.

Ditmaal wil 'k een geheel ander onderwerp behandelen als m'n vorige en u van iets anders vertellen dan het XVIII^{de} arrondissement, de butte van Montmartre, waar we, heel boven, ons tijdelijk domicilie gekozen hebben, om meer dan een reden. Eerstens, omdat onze beurs hier niet zoo spoedig uitgeput raakt als in de dure hotels van het centrum der stad, of in de nabijheid der stations, doch evenzeer om herhaaldelijk, zoowel bij dag als bij avond, te kunnen genieten van den machtig imponeerenden aanblik die Parijs vandaar in vogelvlucht biedt, zoo treffend schoon weergegeven in ‘Parijs’ van Emile Zola.

Voor wie ons voorbeeld in dezen mochten willen volgen, ben ik bereid, met goedvinden onzer redactrice de noodige inlichtingen voor logies enz. te verschaffen, in de Holl. Lelie, opdat velen voor wie meestal de dure verblijfkosten een beletsel zijn, ook met kleine beurs, al het groote en schoone der ville lumière kunnen bezoeken.

Dit wil ik en passant nog even meedeelen, dat het gezelschap, welks gids ik ben, zeer verrast en tevreden is over de ruime frissche kamers met goede bedden en de noodige toiletgemakken, terwijl de tafel goed is, wij kunnen ontbijten zooals we verkiezen en onze déjeuners van 12-2 of diners van 6-9 gebruiken, waar we willen, zonder dat men ze ons in het hotel in rekening brengt. Daarenboven is er een ruim binnenhof, waarbij een tuin met prieel, zoodat we heel niet merken hier, in een groote, drukke stad te leven. Met den nabijzijnden Métropolitain of électrische ondergrondspoor, zijn we in zeer korten tijd tot in het verst-afgelegen, stadsgedeelte, vanwaar auto's en rijtuigen ons evenzeer tegen gewoon tarief weer naar het hotel willen brengen, wanneer we niet per Métro terugkeeren, wat echter het snelste en goedkoopste vervoermiddel is.

Maar om op m'n onderwerp voor heden terug te komen, moet ik u eerst vertellen, dat een onzer een énorm muziekliefhebber en bewonderaar van groote muzikale en vocale talenten is, zelfs in zoo hooge mate, dat ik eigenlijk geloof, z'n heele gaan naar Parijs, om de groote opera draait benevens de nasporingen over het leven en werken van enkele uitverkorenen, die in de bibliotheek van het gebouw te vinden zijn. Nadat we een paar zeer schoone vertolkingen hadden gehoord en gezien, werd ik genoodzaakt mee te gaan naar de bibliotheek, wat mij eenigszins een opoffering leek, daar ik liever van een mooie stadswandeling had willen profiteeren, dan in oude

handschriften te snuffelen, maar nu van achteraf beschouwd ben ik toch blij, daar geweest te zijn en u te kunnen meedeelen, wat met een romantisch waas is omhangen en ook de moeite van het weten wel waard blijkt.

De componisten, wier bekoring voor dezen muziekliefhebber het machtigst is, zijn Halévy en Meyerbeer, de eerste door de schepping van La Juive, de tweede door Les Hugenots, L'Africaine etc. Vandaar dat we, na twee dagen in Parijs vertoefd te hebben, de heele lange rue Lamarck afdaalden, tot aan het kerkhof van Montmartre, om het graf van Halévy te bezoeken.

Behalve dat er in deze daad van piéteit voor een groot kunstenaar, door een jongen man, iets gelegen is, dat eerbied afdwingt en deze handeling zoo hemelsbreed verschilt van de redenen, waarom de meeste jongelieden naar Parijs reizen, n.l. eens terdege uit te gaan, vond ik zelf die gang naar het cimetière van Montmartre ook wel aangenaam, daar ik heel graag het graf van Zola wilde bezoeken en z'n monument bekijken.

Van beider graven, alsook van Rachel, de groote tragédienne en van Heine's laatste rustplaats hebben we bloemen en bladeren geplukt. Voer er een heilige siddering door de aderen van Halévy's vereerder, een ongekend gevoel doortrilde mij, toen ik voor Zola's monument stond, gewijd aan den man die me zoo vaak door z'n meesterwerken heeft ontroerd en nog menigmaal bewonderend doet

herlezen, wat hij zoo ongemeen breed en schoon wist te schilderen, al betreft het maar de beschrijving der étalage de la semaine blanche in 'Au bonheur des dames.'

Er was juist door z'n vrouw, zooals de garde ons meedeelde, een tuil roode chrysanten neergelegd, aan den voet van de in carrarisch marmer gehouwen sarcofaag, waarboven, onder een boog van dezelfden steen, z'n metalen borstbeeld staat, met al de kracht en ongebreideldheid van z'n ongewoon talent; het oer-talent Zola.

Ongevraagd namen we ieder een dezer chrysanten en droegen den garde op, Mevrouw Zola bij haar volgend bezoek te zeggen, dat Hollandsche vereerders zich deze schennis veroorloofd hadden, uit eerbied en dankbaarheid, voor haar grooten man.*)

De garde die er overigens voor waken moet dat er geen bloemen worden weggenomen of geplukt, liet ons begaan en beloofde zich van z'n opdracht te kwijten, getroffen als hij scheen door onze oprechte hulde en waardeering voor de nagedachtenis van z'n hoog-begaafden landgenoot.

Maar niet alleen belangstelling in het leven en werken der componisten, dreef onzen reisgenoot naar de bibliotheek der Opéra, bovenal was het de zucht om alles te weten te komen van Mad^{elle} Cornélie Falcon voor wie Halévy 'La Juive' schreef en Meijerbeer die Mej. Falcon als de eerste zangeres van haren tijd beschouwde, inspireerde door haar buitengewoon en héroïsch talent voor de rol van Valentine in de 'Hugenoten' welke hij als 't ware schreef voor haar persoon en stem.

Dank zij de behulpzaamheid van den bibliothecaris zaten we spoedig verdiept in de aanteekeningen over les reines du chant en vonden we over Mej. Falcon geboekstaafd dat zij op 23 Februari 1835 voor de eerste maal in 'La Juive' als Rachel optrad.

'Cet opéra fut présentè avec une luxe somptueuse, jusqu'álors inconnue. La direction seulement pour les décorations paya 150,000 francs.

Avec quelle puissance de sensibilité a été rempli ce rôle par Melle Falcon et quel heureux pourrait encore se rappeler ce beau talent lirique - le type de la beauté - la bille des rochers de Sinai et de Bethleém?

L'oeil d'Aigle étincelle de flamme légende, la taille d'acier est souple dans sa force, le teint est brun et ardent, la longue chevelure noire flotte au vent qui ressemble à l'éthère trempé dans le soleil.

Un des hommes les plus habiles du siècle passé M$^{r.}$ Scribe en voyant Melle Falcon avait compris que Judith posait devant lui et attendait son drame. Il a fait ce drame et a créé pour elle un monde de terreur et de pompes tragiques, de magnifiques terreurs.

Melle Falcon prend place dans notre galerie par la puissance d'un talent, qui s'animait admirablement dans les rôles passionnés et émmouvants du Grand Opéra.

Jamais carrière ne fut plus éclatante et plus courte.

Eléve de Bordagui et du célèbre chanteur Adolphe Nourrit elle débuta en 1832, agée à peine dixhuit ans.'

*) Wel is Zola's gebeente naar het Panthéon vervoerd, maar hier werd hij heengedragen door wie hem liefden. Doch ook in het Panthéon stonden we bij z'n kist, die nog met palmen en lauwerkransen bedekt is, in tegenstelling met alle anderen, behalve van Carnot, die er echter vrij smakeloos en bont ontzien.

Verder lezen we dat ze nooit geëvenaard is in ‘La Juive’ en ‘Les Huguenots’ en er voor noch na haar nimmer zoo'n stormachtig applaus in de groote opéra is losgebroken. Haar leermeester en partner in die rollen moest haar bij de haast waanzinnige toejuichingen van het publiek telkens opnieuw tusschen de coulissen vandaan halen.

De grootheid die van haar nimmer geëvenaarde en voorheen nooit gehoorde stem uitging, van haar persoonlijkheid en dramatisch talent is zoo groot, dat haar naam, na haar aftreden voortleefde en nog voortleeft in de betiteling der stem: Fort-chanteuse Falcon, die ook wij hier in Holland, elk jaar bij het tableau de la troupe van de Fransche opéra, zien staan. Dit seizoen vertegenwoordigd door de Hollandsche zangeres Marie Walewijk uit Amsterdam, onder den naam van Madame Gomez prima donna aan de Fransche opéra in den Haag. Enkelen beweren dat Mme Pauline Viardot Garcia, onlangs overleden Cornélie Falcon in La Juive geëvenaard zou hebben, doch ze overigens allen achter zich gelaten heeft.

Doch nu komt het droeve, het in-smartelijke uit het kunstleven dezer groote zangeres. Op haar hoogste glanspunt, toen gansch Parijs aan haar voeten lag, hare toiletten de mode aangaven, zij vergood en aangebeden werd als de grootste kunstenares van haren tijd, strekte het noodlot z'n onverbiddelijke hand naar haar uit et ‘vint interrompre cette carrière brillante, qui s'était ouverte sous de si magnifiques auspices.’

In 1837, ze was toen 23 jaar oud, zong ze

in de opéra Stradella en aan het einde der eerste acte, waar eenige schoone passages gezongen moesten worden, die zich bijzonder eigenden voor hàar stem, verbleekte ze plotseling.

Haar stem weigerde den dienst en inplaats van de schoone klanken die het publiek van émotie zouden doortrillen, stootte ze 'n paar schorre geluiden uit. De heele schouwburg zat in pijnlijk angstige spanning met verschrikte trekken. Toen haar partner Mr. Nourrit haar met alle macht naar de coulissen sleepte en vervolgens het publiek zoo goed mogelijk aan het verstand bracht, dat Mej. Falcon dezen avond niet kon zingen, doch men de voorstelling zou hervatten, waarop het doek zakte en het ontstelde publiek de zaal verliet, nadat Mej. Falcon nog weer voor het voetlicht was geroepen en toegejuicht werd als altijd.

Helaas, haar stem keerde niet terug. De hoop op een verblijf onder Italie's zuidelijken hemel tot herstel van het schoone orgaan, bleek ijdel en nadat ze in 1840 nog eenmaal voor een benefiet in de groote opera optrad, trok ze zich in volstrekte eenzaamheid terug.

Er bevinden zich in de bibliotheek 7 portretten van haar, drie in het costuum van Rachel, zooals het thans nog wordt gedragen; gele rok, blauwe taille en witte sluiers, benevens 4 uit andere rollen.

Toen we verder lazen dat ze op Père La Chaise begraven werd, rustte onze vriend niet voor hij een bezoek aan haar graf had gebracht.

We vreesden echter dit niet gemakkelijk te zullen vinden, daar ze na eerst op een villa aan de oevers der Seine te hebben gewoond, in 1885 verarmd was en in 1897 op 85-jarigen leeftijd in armoede stierf.

Na lang zoeken in de annalen van Père La Chaise gelukte het eindelijk op divisie 55, derrière la Chapelle, de laatste rustplaats te ontdekken der vrouw, die in haar jonge meisjesjaren als de grootste ster in de kunstwereld schitterde en op vijfentachtig jarigen leeftijd arm en vergeten grafwaarts werd gedragen.

Onze reisgenoot echter toonde meer piétiet te bezitten voor het machtige talent dat Rachel en Valentine créeerde dan Frankrijk zelf; want het was hem een behoefte witte en lila bloemen op haar graf te brengen, waar we hem, uit eerbied voor z'n daad, stil alleen lieten heengaan.

Hier kwam hij tot de ontdekking, dat Mej. Cornélie Falcon later gehuwd is met zekeren heer Malençon en hoewel Israélite van geboorte, tot de Katholieke kerk is overgegaan, waarin ze de troost voor haar groot verlies schijnt gevonden te hebben.

Althans een eenvoudige net onderhouden kapel met vele religieuse inscripties, bewees, dat ze den katholieken godsdienst van ganscher harte was toegedaan.

Met haar rusten in hetzelfde graf haar moeder en een jong gestorven zusje.

Het was een prachtige zonnige Zondag in October toen we dezen tocht volbrachten en daar Père La Chaise als de grootste en mooiste doodenstad in Parijs ook buitendat een bezoek overwaard is, om de vele groote mannen die hier rusten, als om de vele wijdsche monumenten, te beginnen met het zinnebeeldige:

'Aux Morts' in de hoofdlaan, dat twee groepen treurende leven bij geliefde dooden der andere sexe voorstelt, mannen die de vrouw, vrouwen, die den man beweenen, keerden we dankbaar en voldaan vandaar.

Behalve de vertolking van Faust en L'Africaine, de eerste in de Grand Opera, hoorden en zagen we in 'La Gaité' Quo Vadis?

Wat heerlijke vertolking, prachtige insceneering en meesleepende muziek! O, dat laatste bedrijf, het sterven van Petronius is een poeeem, zoo lieflijk, betooverend en aangrijpend, dat ik het m'n leven lang niet vergeet, als het teerste wat de schoonheid me ooit gegeven heeft.

De natuurgetrouwheid der décors en het ragbrooze van muziek en lijnen, dwong me tot vergelijking met de décors enz. der groote opéra en besliste tennadeele der laatste, die moge het gebouw zelf als de schoonste kunsttempel van Parijs de kroon spannen, verouderd is, in vergelijking bij de Gaité, waar zelfs de grond volmaakt is, daar wat een grasperk moet zijn ook een grasperk is, terwijl het me nu voor de tweede maal trof dat men in de groote opera op de planken staat, met wat leelijk aangebrachte perken in Faust en vroeger bij de Crépuscule des Dieux, waar Brunhilde met haar paard uit de grot komende, op de planken tusschen de rotsen rondscharrelt. Dat geeft désillusie.

Voor ditmaal genoeg. Mocht onze redactrice mij: als ik teruggekeerd ben nog wat plaatsruimte kunnen afstaan, dan heb ik nog een heele voorraad aanteekeningen meegebracht, die vele lezers ongetwijfeld zullen intéresseeren.

RARDA LIEFTINK.

Parijs, 27-10-'10.

Gedachtenwisseling.

Aan Mevrouw J. v. Rees - v. Nauta Lemke.

Daar uit uw schrijven altijd blijkt, dat het U vóór alles te doen is op te wekken tot geestelijk leven, met als grondslag den bijbel, zult U het mij ten goede houden, dat ik nog even op uw vorig schrijven terugkom, tenminste als onze geachte redactrice zoo vriendelijk wil zijn mij nog eens plaatsruimte te verleenen.

Het was mij n.l. wel bekend, dat in de Leidsche vertaling staat: 'Ik ben, die ik ben' in plaats van: 'Ik zal zijn, die ik zijn zal.' Daar echter het slot van de door U aangehaalde noot luidt:

'De verklaring, die van den naam Jahwé in dit vers gegeven wordt, beteekent òf: ik ben in onderscheiding met andere goden, de eenige die bestaat, de eenig ware god; òf: ik ben dezelfde voor u als voor de vaderen. '*) *Zij is zeker fout. Maar welke de oorspronkelijke beteekenis is*, *blijkt hoogst onzeker*', zag ik er geen bezwaar in de bekende oude statenvertaling te gebruiken, daar beide in haar foutief-zijn dan toch gelijkwaardig zijn.

Ik heb in mijn vorig schrijven aan U dan ook vooropgezet, dat ik *alleen op de gedachte* die voor mij in dit verhaal ligt, als analoog zijnde met mijne eigen ervaring, de aandacht wilde vestigen, afgescheiden van juiste vertaling, juiste opteekening enz. Het beoordeelen van deze dingen ligt buiten mijn bereik. Voor mij zijn het *de gedachten*, die door de verschillende bijbelverhalen bij mij worden opgewekt, die de waarde daaraan geven. Uit zuiver wetenschappelijk en historisch oogpunt mag de bijbel licht verspreiden over veel, waarop ons verstand antwoord vraagt, voor mijn geloof gaat dit oude boek pas leven, als ik er in terug vind eigen strijd, eigen idealen, eigen nederlagen of eigen overwinningen. Het gaat pas leven, als daaruit tot mij spreekt, door alle tijden heen de God, die helpen wil en helpen kan, die lief wil hebben, als maar onbepaald op Hem wordt vertrouwd, en daartegenover de mensch, die niet geholpen wil zijn, zoo zwak zoo klein van vertrouwen en tòch geroepen een kind van dien God te zijn. De eene keer zal dit tot mij spreken - de andere keer weer wat anders.

Als ik dan verder uw schrijven naga moet er iets in uw gedachtengang zijn, dat voor mij niet duidelijk uit uw schrijven blijkt.

U schrijft n. l: ze behoefden *juist niet* te volgen den hun onbekenden God. Dat volgt mijns inziens niet uit hetgeen daaraan voorafgaat. U zegt daar n.l., 'dat de godsdienst der Israëlieten polythëistisch was ten tijde van Mozes, dat *de naam* van hun stamgod hun onbekend was.' Wat zij van hun stamgod wisten zal dus hoogstens geweest zijn, dat hij was de God der Vaderen. Eigen bewijzen, eigen ervaringen had het volk Israël (als één geheel genomen) toen dus nog niet. *Op gezag* van Mozes moesten zij gelooven, dat Jahwé, die hem, Mozes, zond om hen te verlossen, was: Ik ben, die ik ben; de eenige ware God; de levende God.

Het *gezag* der Vaderen was een reden voor hen in Mozes te gelooven, 'moest hen vertrouwen inboezemen'. Voor het eerst wordt hier, zooals U schrijft, de naam Jahwè bekend gemaakt. Ik kan met den besten wil hieruit geen andere gevolgtrekking maken, dan dat Jahwè hen nog *onbekend* was en zij in '*t geloof op gezag* Mozes moesten volgen. Eerst, *als* zij hem volgen begon God, die zich als levend God nu door den

*) Ik cursiveer.

mond van Mozes aan hen bekend had gemaakt, zich ook aan hen het volk Israël *zelf* als levend God te openbaren; toen begonnen pas de *bewijzen.* Juist op deze bewijzen doelt Hozea, waar hij spreekt van Jahwè als: ‘uw God van Egypteland’ *af.*

Van deze aanhaling van U zou ik dan ook eerder zeggen, dat zij mij bevestigt in mijn zienswijze, dat Jahwè eerst *vanaf* Eypteland zich als zoodanig heeft geopenbaard aan Israël; daarvòòr waren zij er zich niet van bewust, dat God is een levend God, hadden zij daardoor ook Zijne nabijheid niet kunnen ervaren, was Hij hun *onbekend.*

Zou er nu bij U en mij verschil in opvatting bestaan over de beteekenis van ‘onbekend’. Hierdoor zal het misschien komen, dat ik uw gedachtengang niet kan volgen, niet uit uw schrijven de conclusie kan trekken, die U zelf eruit trekt. Ik noem dien God onbekend, wiens nabijheid ik niet uit eigen ervaring ken, al heb ik ook nog zooveel van Hem gehoord, nog zooveel over Hem gelezen, al is dat gezag van anderen ook nog zoo betrouwbaar. Verder merkt U terecht op, dat Mozes niet behoefde te gelooven zonder bewijzen. Ik meen echter in mijn schrijven *niet* Mozes maar het volk Israël aangevoerd te hebben voor mijn stelling; eerst gelooven op gezag, beter misschien gezegd *onbepaald vertrouwen*, daarna zelf persoonlijke geloofservaring ontvangen. Mozes zelf had de bewijzen door innerlijke geloofsopenbaring, hij kende bij ervaring de God der vaderen als den eenigen, den levenden God; hij was, zooals U zegt, monothëist; hoe hij hiertoe gekomen is doet hier minder ter zake. Ik ben dit alles met U eens t.o.z. van Mozes, maar heb ook nooit het tegendeel willen beweren. In uw verder schrijven kan ik heelemaal niet met U meegaan. U is van meening, dat de vele, vele kinderen van Abraham aan gene zijde hun arm volk, niet waren vergeten en trachtten het te helpen en te bevrijden van slavenketenen, en verder, dat die hooge geesten hun best deden telkens en telkens weer Mozes twijfel te overwinnen.

Hieruit zou voor mij volgen, dat niet de *God* der Vaderen, maar de *geesten* der Vaderen de Israëlieten uit Egypte hadden verlost. Dit is geheel in strijd met mijne monothëistische opvatting. Hier komt U nu juist op dat terrein, dat mij zoo gevaarlijk schijnt. Hier worden in plaats van God, in ieder geval naast God, geesten van afgestorvenen gesteld om te leiden en te helpen. Zonder te willen beweren, dat dit noodzakelijk tot polythéisme zal leiden, kan ik niet nalaten er nog eens met nadruk op te wijzen, dat ik in die geestenvereering een zéér groot gevaar zie, n.l. het gevaar, dat wij afgeleid zullen worden van den eenigen levenden God,

dat niet *alleen* op Hem al ons vertrouwen zal blijven gevestigd, dat niet *alleen* Hem ons *geheele* leven uit zal gaan.

Waar U dan nog eens zegt: ‘zoo ooit dan werd aan Mozes, dan werd aan het volk Israël bewijzen verstrekt, een vasten grond gegeven voor hun geloof’ moet ik U even opmerken, dat U hier Mozes en het volk Israël veréénzelvigt. In mijn schrijven heeft deze bedoeling niet gelegen. In Mozes zie ik wel degelijk den godsgezant. In hem zie ik verpersoonlijkt den geloovige met eigen geloofservaring; in 't volk Israël daarentegen den mensch, aan alle kanten gebonden, gebukt onder zorg en druk, dwalend in 't duister met geen anderen God, dan de God der Vaderen, dien hij, om uit dien toestand verlost te worden, moet beginnen te vertrouwen en te gehoorzamen op 't gezag van den geloovige, van den godsgezant - hier dus van Mozes.

Verder lees ik: ‘mijn zienswijze is: dat ik ben een geest (dus onsterflijk) en heb een lichaam geen questie moet zijn van gelooven maar van weten.’ Uit deze uitspraak van U blijkt mij op eens, dat U en ik onder gelooven niet hetzelfde verstaan.

Het weten, dat ik een geest ben, zegt mij niet genoeg. Het sluit voor mij volstrekt niet in, dat er dan ook een band, waarvan ik mij bewust ben, bestaat tusschen God en mij.

Geloof is voor mij de band met God. Alleen te weten dat men geest is, doet dien band niet ontstaan. Ook de boedhist erkent van zich zelf, dat hij een geest is, die voort blijft bestaan en zich steeds moet reincarneeren. Alleen Christus maakt vrij van die wet van drang naar zelfbehoud, waaraan wij van nature allen gehoorzamen. In Zijn koninkrijk heerscht de wet: ‘wie zijn leven zal willen behouden, die zal 't zelve verliezen; maar wie zijn leven verliezen zal om mijnentwil, die zal 't zelve vinden. (Matth 17:25).

Burgers van dat Koninkrijk worden we niet, door het weten alleen, dat we geest zijn. Het leven van God door Jezus aan den mensch op aarde gebracht moet *in beginsel* in ons zijn gekomen door de werking van Gods geest. Onze geest moet krijgen dezelfde geaardheid (*niet* volmaaktheid) wil er een band kunnen zijn tusschen God en ons.

God is Liefde. Zoolang in ons de zelfzucht heerscht, zoolang wij niet willen erkennen:

‘Hij moet wassen, maar ik minder worden.’

(Joh. 3:30), zullen wij God niet, als liefde kunnen leeren kennen en zullen wij ook het eeuwige leven niet kunnen ontvangen in den zin der evangeliën, in den zin van 't Christendom.

De van nature zelfzuchtige geest in ons moet worden overwonnen door Gods geest van liefde. Wij zelf hebben daartoe mee te werken met al onze krachten door Gods geboden te trachten te houden. Volgens Jezus in Matth. 22: 36 tot 39 is toch het groote gebod:

‘Gij zult liefhebben den Heer uwen God met geheel uw hart en met geheel uwe ziel en met geheel uw verstand’ en verder: ‘Gij zult uwen naasten liefhebben als u zelven’.

Dat gebod te houden is niet gemakkelijk. Onze verhouding tot den naaste zal wel heel dikwijls bewijzen dat wij ons zelf toch eigenlijk het liefst hebben, ook liever hebben dan God. Alleen met de hulp van Gods Geest zullen wij op den weg van Zijn geboden tot Hem kunnen worden geleid en alleen op dien weg zullen wij in beginsel

kunnen ontvangen den Geest van Christus. Ook hier zullen we moeten beginnen met vertrouwen en niet met zien.

We zullen niet dadelijk merkbaar bezield zijn met den Christus-geest en evenmin zal het zoo dadelijk waarneembaar zijn dat Christus bezig is in ons te ‘wassen’ dat de ‘nieuwe mensch’ in ons geboren wordt. U en ik, wij kunnen het niet eens worden over de vraag, hoe te komen op den weg tot God.

Over één ding zijn wij 't toch wel eens blijkens het slot van uw artikel Mediumniteit n.l. dat wij allen ten slotte moeten komen tot den toestand:

‘Ik leef, maar niet meer ik leef, Christus leeft in mij’, God zal voor ieder van ons daartoe wel een weg vinden, ons zelfs dringen dien te gaan; aan ons zelf blijft echter het *willen* gaan.

Met vriendelijke groeten
A.C. FURNÉE-GOVERS.
Den Haag 8 December 1910.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 21).

VIII.

Uit de schemerige donkerte van het rijtuig stond Ellen ineens onder het felle electrische licht van de salons der villa aan den Scheveningschen weg; in haar wit, bescheiden-slechts-gedecolleteerd japonnetje 'n èchte jonge-meisjes-verschijning nog maar nevens de volbloeide schoonheid van Hermance Vermeulen, wier mooie hals en armen, geheel bloot, lokkend blankten tegen de zwarte omlijsting van het zwart-fluweelen princesse-kleed, dat, haar vormen sterk omspannend, in langen sleep haar nagolfde, en haar daardoor langer, slanker nog deed schijnen dan ze reeds was. Met haar koninklijke houding, en gracieuse lieftalligheid tegelijk, begroette ze Mary Eduma de Witt allerhartelijkst:

‘Zóó, lief van je. - - Je ziet, we hebben je nichtje meteen meegebracht onder onze hoede.’ -

‘Dat maakt je oud - vriend,’ schertste Sjoerd zoetzuur tegen Vermeulen. ‘Zoo met 'n volwassen dochter uitgaan.’ - - Hij was in zijn hart er jaloersch van, van Vermeulens voorrecht zoo blijkbaar bij Ellen in den smaak te vallen; veel meer dan hij-zelf, die watgraag den jongen-oom, wien 't oomschap alles veroorloofde nogtans, over haar had gespeeld. -

Vermeulen glimlachte, met de zelfverzekerdheid van den nog jongen, zich knap van uiterlijk wetenden man; - met de fijne welbesneden trekken en de rankheid, die zijns moeders erfdeel aan hem waren, maakte

hij denzelfden gedistingueerden en aristocratischen indruk als zij. -

Toch was er van avond, onder den blonden knevel, een ietwat vermoeiden slappen trek om zijn mond; hij had moeite 'n geeuw in te houden. Geen wonder ook, na dat lange pleidooi van heden ochtend. - Hij behoefde zich waarachtig de oorzaak van zijn moeheid niet te schamen - dacht hij-zelf. En het vleide hem dan ook, toen Excellentie Eduma de Witt, al vóór hem binnengekomen met zijn statige tweede vrouw, hartelijk, de hand uitgestoken, op hem toetrad, joviaal-goedkeurend zei:

'Dat heb je van ochtend er uitstekend afgebracht - - uitstekend - - er was maar één stem over - - het is een gave Gods, zoo'n welsprekendheid - - en die dienstbaar gemaakt aan de goede zaak.' - -

Ellen, aangesproken door Ber en twee zijner academie-vrienden die hij haar kwam voorstellen, afgeleefde, blasé heertjes al als hij-zelf, luisterde met beide ooren naar wat grootpapa daar zei. Ze wist immers wel iets af van dat opzienbarende proces dat aanhangig was; een aanklacht tegen een christelijk gesticht voor gevallen meisjes, waarvan een der met het toezicht-belaste juffrouwen was aangeklaagd als hebbende door haar al te ruwe behandeling den dood veroorzaakt van een der opgenomen zondaressen.

- Dat meisje namelijk, zwak en ondermijnd al toen zij, geheel tegen haar zin, als minderjarige in de inrichting was opgenomen, had zich van den eersten dag af noch naar het voedsel noch naar de strenge huis orde-regels kunnen of willen voegen. Vermaningen, straffen, hadden elkaar afgewisseld in snelle volgorde, totdat ze eindelijk, na een ruw schimpwoord, haar jegens de betrokken juffrouw ontglipt, door deze was opgesloten in een geheel donkere kamer, heel alleen - - om, zooals de verontwaardigde dame had gezegd - daar, alleen met God, te overdenken hare zonden.

Ongelukkig echter leed de aldus gestrafte aan zenuwtoevallen, - volgens de thans als aanklagers optredende ouders had de directrice dat wèl geweten, volgens haar-zelve daarentegen niet - in elk geval, ze leed er aan; in haren angst voor de duisternis en de stilte had ze herhaaldelijk tegen de deur getrapt, geroepen, en zelfs gevloekt; alles te vergeefs; - op de eetzaal, waar de overige zondaressen, onder toezicht der betrokken juffrouw, hun avondmaal gebruikten had men haar aldus hooren te keer gaan; - toen was ineens 'n vreemde stilte gevolgd. 'Ze komt tot inkeer, ze wordt kalmer' - had de juffrouw nog, triomfeerend, gezegd. Maar, toen ze, een half uur daarna, was gaan kijken, vond ze haar gevangene als leven-loos-in-elkaar-gezakt op den grond liggen. Verontwaardigd had ze in het eerste moment nog steeds geloofd aan ondeugendheid, aan simulatie. Totdat van lieverlede de waarheid, dat ze hier met een zenuwtoeval te doen had, haar duidelijk werd, en ze het meisje liet in bed brengen, nogtans zonder terstond de directrice te waarschuwen, meenend dat alles zich-van-zelf zou herstellen. In den nacht echter had het toeval zich herhaald; een dokter was geroepen, had willen weten wat er was voorgevallen, ernstige benadeeling van gezondheid geconstateerd; er was koorts bijgekomen, die het verzwakte, door uitputting en uitspatting beide, ondermijnde lichaam niet kon uithouden, en de dood had zich dientengevolge weldra over het arme 'Freudenmädchen' (zooals het duitsche woord zoo wreed luidt voor zulke ongelukkigen) ontfermd.

Toen was het schandaal begonnen! De dokter, een uit de buurt geroepene, niet de gewone behandelende geneesheer, die toevallig afwezig was geweest, had niet gezwegen, had, liberaal van de uiterste linkerzijde, en begeerig naar populariteit in zijn kring, het zaakje aan het rollen gebracht, de ouders attent gemaakt op het

gepleegde plichtsverzuim, aan het plaatselijke blad, eveneens geprononceerd liberaal, enkele opvallende gegevens verschaft. Als een loopend vuurtje deed het berichtje daarop de rondte door alle couranten, de vrijzinnige bladen schreven met felle verontwaardiging over het hier, onder een christelijk mom, gepleegde ‘misdrijf’; de rechtzinnige hunnerzijds namen 'n onschuldig-lammetjes houding aan van: Er is niets van waar natuurlijk; allemaal laster. Totdat de ouders, oude niet-begrijpende menschen, die zich lieten leiden door ieder die met hun in aanraking kwam, nu in gene dan in die richting, die, toen een goedhartige christelijke dame hun had gezegd dat de opname in het christelijk gesticht voor hunne dochter een zegen zou zijn, en dat zij de onkosten gaarne wilde betalen, gewillig-dankbaar hun toestemming hadden gegeven, thans even gewillig-dankbaar het aanbod aanvaardden hun zijdens een invloedrijken liberalen meneer gedaan, van de proces-onkosten voor zijne rekening te willen nemen indien zij een aanklacht bij de Rechtbank wilden indienen. - Bij dien liberalen meneer ging het daarbij bovenal om een personen-quaestie, om den haat dien hij toedroeg aan een der bestuurderen van het christelijk gesticht inquaestie, den grooten antirevolutionairen leider namelijk die hem in de hoogste mate onsympathiek was. - En het geheele bestuur nu, de directrice ook, werden verantwoordelijk gesteld voor het gebeurde. Zulke wreede juffrouwen dus stelden zij aan; zulke *on*menschen!

En zulke ‘mishandelingen’ gebeurden er onder den schijn van ‘reddings-werk’, etc.,

etc.. De liberale Bladen zwelgden in al dergelijke uitdrukkingen. De rechtzinnigen hunnerzijds beweerden met evenveel overtuiging, dat alles schromelijk was overdreven, dat men een toevalligen samenloop van omstandigheden niet mocht gebruiken als een bewijsvoering tegen het christelijken zorgvuldig bewind van de directrice, en dat het gerechtelijk onderzoek dan ook wel zou aan het licht brengen, hoe het hier weer eens, voor de zooveelste maal, niet ging om de zaak als zoodanig, maar alleen *tegen* Christus, en diens volgelingen, dien men wilde treffen in hun om Christus wille ondernomen liefdewerk. Aan Mr. Vermeulen was door Bestuur en Directrice de verdediging hunner zaak opgedragen. En Ellen, die niets anders er van wist dan wat Het Vaandel en De Vaderlander ervan vertelden en wat men in haar rechtzinnigen kring erover oordeelde, zoodat zij onvoorwaardelijk geloofde aan de onschuld van de betrokken juffrouw, en aan de diepe verdorvenheid van de gestorven zondares, voelde een gróóte naieve bewondering voor dien man, aan wien de grootste en heiligste belangen zoo als van-zelf-sprekend werden toevertrouwd, die ze met zulk een zeggingskracht en geloofsijver verdedigde, en die gelijktijdig daar nu stond zoo eenvoudig, zoo gewoon, zoo bescheiden, als wist hij niet eenmaal hoèveel hij gedaan had voor ‘de goede zaak’.

Want, nu hoorde zij het immers van alle kanten. Meerdere heeren, geridderordende en getitelde, Excellenties-in-ruste en Excellenties-in-spe groepeerden zich heen om den ‘held van den dag’, zooals grootpapa Eduma de Witt zijn protégé - want hij immers had Vermeulen 't eerst aanbevolen - ietwat beschermend noemde. - En Hermance óók straalde, voelde met verrukking, hoe de afglans van haar man, ook háár verlichtte. Ze was trotsch op hem, op hààr manier met hem ingenomen, omdat het haar beauté een goeden achtergrond gaf zoo'n interessanten gevierden echtgenoot te bezitten...

Een van de jongelui, ziende hoe Ellen méér lette op het discours van die oudere heeren, dan op zijn in zijn eigen oogen anders onwederstaanbaar voorkomen van verengelschten hollander, met in Londen aangemeten kleeren, en in Londen gekocht linnen, en een monocle, en een geaffecteerde stem, van iemand die niet behoorlijk verkiest te spreken zijn eigen burgerlijke moedertaal, of ten minste het zoo wil doen voorkomen, vroeg, de richting harer oogen volgend:

‘'n Kamerlid, die meneer Vermeulen? - - 'n Gewichtige zitting geweest zeker? - De heeren schijnen tenminste bizonder ingenomen met zijn speech’. -

‘Ach wat’ - Ellen haalde minachtend haar schouders op. ‘De Kamer is niet eens bijeen immers’. - Zij volgde steeds - in een soort eerbiedig daardoor de nagedachtenis van haar vader huldigen - met belangstelling de politiek. - ‘Meneer Vermeulen is advocaat, 'n *beroemd* advocaat’ - voegde zij er bij met een blos van trots dat zóó iemand háár vriend was, - ‘en hij heeft vandaag gepleit in dat bekende proces - weet U niet - tegen 't gesticht: Zoekt het Verlorene.’ -

Het monocle-mensch knipte zoo bedenkelijk met zijn oogen dat het monocle viel. - Hij vond namelijk 'n jong-meisje, dat van de Kamerzittingen op de hoogte was, en over 't gesticht: Zoekt het Verlorene sprak met den meest-onbevangen eenvoud, allerdolst; 'n écht provinciaaltje nog. - - - En, blasé, kwam zijn geaffecteerd neusgeluid.

‘Ah - - ah - zoo - - pardon - - 'k wist niet dat de Kamer niet bijeen is - - interesseer me niet voor dat soort dingen - - ben meer sport-liefhebber.’ -

Ellen's mooie heldere oogen vlamden verontwaardigd. ‘Ik háát sport - - ik vind 't 'n kinderachtig gedoe voor mannen’ - - ijverde ze, als altijd geheel en al vallend uit den oppervlakkigen diner-toon, van wauwelen over wissewasjes, van hoe snoezig de Koningin had gegroet verleden, en hoe lief de Koningin-Moeder altijd keek, en hoe mooi 't laatste Mengelberg-concert was geweest. -

Maar Ber vond het veel te leuk haar over dit equivoque ouderwerp van het Gevallen-meisjes-gesticht aan den gang te maken. - Hij begreep wel dat zijn monocle-vriend tactvol over die bêtise van 't goeie kind had willen heenglijden, maar 't was juist 'n kolfje naar zijn hand zulke schuine gevalletjes in 't breede te laten behandelen door een onschuld als Ellen. -

‘Zoo zoo,’ - kwam hij dus tusschen beiden - ‘Is die zaak van: Zoekt het Verlorene dus van daag behandeld? - - En - - enne - - Wat zeg jij er wel van? Zeker héélemaal ééns, hé, met meneer Vermeulen?’ -

- - ‘Natuurlijk - Ik heb z'n pleidooi nog niet gelezen. Maar, hoorde je niet hoe Grootpapa Eduma daar net hem heeft gecomplimenteerd? Grootpapa zei, dat iedereen er vol van is - - zóó mooi als hij heeft gesproken.’ -

‘Natuurlijk - - Meneer Vermeulen is zóó'n knappe bol - dat weten we allemaal wel.’ - - Achter den rug om van zijn nichtje knipoogde Ber even tegen den monoclevriend. - ‘Maar de zaak - de zaak als zoodanig - - wat zeg je dáár nu wel van Ellen? - - Zoo'n arm meisje toch - - Hé?’

‘Wie bedoel je?’ - - Ellen trok haar méést ernstige gezicht, geen oogenblik ver-

moedend hoe het geheel en al on-jonge-meisjes-achtig werd gevonden in den Haag over zóó iets als gevallen-meisjes te spreken met jongelui - op háár leeftijd -, veel minder nog hoe Ber juist dáárom haar daarover wou aan den gang maken. - -... ‘Bedoel je die arme juffrouw, die dat ongeluk op haar geweten heeft, al is zij er in den grond heelemaal niet voor verantwoordelijk? - - Ik vind het gewoon-vreeselijk voor haar, eerst dat zelfverwijt, en nu achterna nog deze gemeene aanklacht, allèén omdat het hier 'n *christelijke* inrichting geldt’...

- ‘Zeker, zeker - dat is ook zoo... Maar dat andere arme meisje - die gestorven is; - - toch wèl vreeselijk, vindt je niet, zoo'n jong mooi ding’...

‘O Ber! - - Je moest je schamen!’ - Onder het witte japonnetje zag men de buste sneller gaan, in haar geestdrift van willen opkomen voor christelijke moraal dien men haar had ingeprent... - - ‘Zoo'n schepsel nog te gaan beklagen! 't Is toch allemaal haar eigen schuld geweest. In plaats van God te danken, dat Hij haar op dien reddingsweg heeft willen brengen, zich zóó aan te stellen, - zóó onwillig!.... En wat een slecht voorbeeld voor die andere ondeugende meisjes daar!’ - -

Er stonden nu vier jongelui, behalve Ber, om haar heen; haar aangapend met halfbegeerige, half-spottende blikken, van nietgoed weten of deze effronterie, van openlijk durven spreken over zulke onderwerpen als gevallen-meisjes, en dat op deze onomwonden manier, nu eigenlijk was toe te schrijven aan de perversheid van 'n heel-vroeg bedorven, zich zelve quasi-naief voordoend feminist-je, dan wel aan de verregaande onnoozelheid eener nog niet-ontbolsterde bakvisch in de lange rokken. -

In elk geval vonden ze haar mooi zoo, met die goed-kleedende japon, die gelegepheid gaf even in te blikken in wat zij overigens bedekte, met dien wat-verhoogden blos, en die schitterende oogen. 'N leuke meid, die prettig afstak tegen de banaliteit van Miesje Vervoorde - op het laatste oogenblik óók gevraagd toch - en eenige andere tot hun gewone côterietje behoorende jonge-meisjes zonder iets oorspronkelijks aan of in zich, kweeksels van gouvernantes of kostscholen, wier cachet op hen fabriekmatig was afgedrukt, met en benevens het Haagsche vernis van gedistingueerd-blasé uitgaan-meisje...

Intusschen had Ellen-zelve niet bemerkt hoe deze tot haar eigen geslacht behoorende groep van jonge meisjes zich van haar had koeltjes afgezonderd zoodra zij het gewaagde woord: Zoekt het Verlorene, en het proces, - waarvan zij allen immers doen moesten als wisten ze er niets van - zoo openlijk had genoemd.

Hun genoodzaakt zijn haar daardoor - om die fatsoenredenen, - over te laten aan de heeren maakte hunne jaloezie op haar des te feller. - -

Nannie de Grevere, 'n être-achtig, mooi, maar geaffecteerd meisje, met veel geld en met veel airs, vroeg uit de hoogte aan Miesje Vervoorde: ‘ze is een vriendin van jou - - hé - - - die freule Stinia.’ - - -

De toon waarop het gezegd werd zei boekdeelen van geringschatting. En Miesje, zelve al reeds verlegen om Ellen's gesprekstof, en geïmponeerd door Nannie de Grevere, wier hooghartig visite-kaartje: Nannie, Comtesse de Grevere, hare meeste vriendinnetjes imponeerde, werd er door tot 'n Petrus, zei afwerend:

‘Vroeger zagen we elkaar méér dan nu. Toen ze pas hier kwam wou mevrouw Holt-Eduma de Witt, haar tante, graag dat ik me wat met haar bemoeide. Maar ze is zoo anders dan ik - - zoo vreemd.’ - -

Ze houdt ten minste van vreemde discoursen - - - voor 'n jong-meisje' - oordeelde de comtesse, en trok preutsch haar mondje bijeen. - -

(Wordt vervolgd.)

Varia.

Dieren-mishandeling op Scheveningen.
Een doel bereikt.

In de Holl. Lelie schreef ik onlangs een corr. waarin ik zeide:

'*En ik vind het zoo teekenend voor de orthodoxie op Scheveningen, dat ik nooit zóóveel wreedheid in zake het verdrinken van katten en honden heb bijgewoond als dáár.* '*Gods-kinderen*' *schijnen zich zóó bevoorrecht te achten boven de* '*redelooze*' *dieren, dat zij hun goddelijke afkomst zeker moeten bewijzen door de dieren* (*toch óók door Hem geschapen overigens*) *kwellen en martelen en zich aan hun lijden vermeien. Want, het zijn volstrekt niet alleen kinderen, die dat doen, maar volwassenen.*

Laatst kwamen wij thuis, en zagen aan de Badhuiskade een waren oploop van visschers en vrouwen; wij vermoedden alweer wat er aan de hand was, en, natuurlijk, juist gaf een arme kat de laatste stuiptrekkingen in het verdronkenzijn. '*Gods kinderen*' *vierden onder dit genoegen hun Sabbath!*

En dat wemelt daar van '*scholen met den bijbel*' *en volbloed orthodoxe predikanten! Aan een hunner schreef ik eens een hoogst beleefd briefje, om zijn hulp in te roepen tegen dat*

voortdurend dieren-mishandelen, in zijn kwaliteit van predikant, maar ik hen nimmer met eenig antwoord verwaardigd door dezen man Gods.

Jarenlang heb ik in de Zeestraat in den Haag gewoond, eerst in mijn ouderlijk thuis, en later een eindje verderop; wat nu gedempt is was toen alles water, maar nóóit heb ik dáár het voortdurend verdrinken van katten en honden, bij wijze van uitspanning, bijgewoond, dat op het orthodoxe Scheveningen voortdurend geschiedt!

Met U geloof ik-óók, dat het wel helpt, wanneer men kinderen voorhoudt hun wreedheid in dezen, en wijst op hun plicht het van hen afhankelijke dier goed te behandelen; kinderen handelen dikwijls wreed uit onnadenkendheid, niet uit bepaalde boosaardigheid, en juist daarom vind ik, dat al die volbloed-orthodoxe onderwijzers en predikanten op Scheveningen de hóófdschuld hebben van de door iedereen volmondig-erkende buitengewone opvallende ruwheid inzake dierenbehandeling, waardoor de Scheveningers zich kenmerken.'

- - Gelijk hier-in wordt vermeld verwaardigde de predikant tot wien ik mij op *hoogst-beleefde* wijze wendde, om zijn medewerking in te roepen in zake het tegengaan van dieren-mishandeling, mij nooit met ook maar eenig antwoord. - Aangenaam werd ik dus verrast toen ik dezer dagen een schrijven ontving van een redacteur van een op Scheveningen verschijnend Blad, dat twee maal in de week uitkomt, en een strengorthodox karakter draagt, welke mij ook zelfs van naam geheel-onbekende heer mij schreef van de hierboven aangehaalde correspondentie vernomen te hebben, waarom hij verlof verzocht om inzage ervan, opdat hij mijne opmerkingen kon overnemen.

Gaarne voldeed ik terstond aan zijn verzoek, en, zie, de Scheveningsche Courant van 3 December jl. kwam daarna verklaren:

Maar nu doet zich 't treurige verschijnsel voor, dat 't afmaken van een beest als 'n vermaak beschouwd wordt.

En geheel te onpas is de opmerking, die wel eens gemaakt wordt als men de mishandeling af keurt: 'Nu, hij heeft geen ziel te verliezen.'

Dit bewijst een omgaan met 't heilige, dat aan profanie grenst.

En wat men doet is wreed, liefdeloos, en zondig.

't Is zonde tegenover den Schepper, die niet kan gedoogen, dat wat Hij schiep bedorven of vernietigd wordt.

En 't is wel allertreurigst, dat de 'buitengewone, opvallende ruwheid inzake dierenbehandeling, waardoor de Scheveningers zichkenmerken', zooals de Schrijfster zegt, volkomen erkend moet worden. - - - - - - - -

Hoe 't zij, het is goed de opmerkingen van freule Lohman onder de algemeene aandacht te brengen.

Wat 't materiëele van de kwestie betreft heeft de Schrijfster volkomen gelijk.

Het Bijbelwoord: 'De rechtvaardige kènt 't leven zijner beesten' is óók tot onze leering geschreven.

Mijn *hartelijken* dank zij hiermede gebracht aan deze blijkbaar volbloed-orthodoxe-redactie, die den moed heeft te erkennen, hoe ik gelijk heb, hoe inderdaad het kwaad van dierenmishandeling bestaat op Scheveningen, en die óók erkent hoe maar al te dikwijls de orthodoxen er zich dan van afmaken door te zeggen: 't dier heeft geen ziel.' *En* erkent, hoe zulk een redeneering is, - van het orthodoxe standpunt in het bijzonder beschouwd, - **zonde.**

Van orthodoxe zijde juist moet de strijd tegen de dierenmishandeling op Scheveningen uitgaan op Scheveningen, wil hij iets tot stand brengen. Juist *dit* schreef ik indertijd aan den bovengenoemden predikant, toen ik zijn hulp, en die zijner collega's en van alle christelijke onderwijzers, inriep. - Is *hij*, die 'man Gods' in questie, het wellicht die, nà het Scheveningsche courant-artikel, komt vertellen in de eveneens zeer orthodoxe Scheveningsche 'Banier', hoe de ongeloovigen evenzeer slecht handelen in deze zaak, door in circussen te zitten, paarden af te jakkeren aan het Scheveningsche strand, enz., waarop dan, met het bekende farizeisme van zeker soort geloovigen, volgt: En *dat* doen wij, - orthodoxen - niet! -

Ik zal er met dien anonymen 'Banier'schrijver niet over redetwisten of hij in deze eigengerechtige overtuiging gelijk heeft of niet, want het gaat er hier niet om wat de ongeloovigen al of niet voor kwaad doen, maar alléén om de *orthodoxe* Scheveningsche bevolking te wijzen op de **zonde**, die **zij**, van hun orthodox standpunt bezien, in alle geval begaan indien zij Gods schepselen, óók de dieren behooren daartoe, gaan mishandelen en plagen, en onder gejuich en gelach verdrinken, bij wijze van kostelooze uitspanning. En in *dat* opzicht is òòk de Banier-schrijver het met mij eens waar hij verklaart:

Dit neemt niet weg, dat ook slechts één overtreding betreffende dierenmishandeling bij een geloovige, al is dit dan ook tegen vijfentwintig

overtredingen van ongeloovigen, *ten sterkste moet afgekeurd worden*, *en is het mijn hartelijke wensch, dat ouders en scholen den kinderen vroeg en voortdurend er op wijzen*, *dat dierenmishandeling*, *op grond van Gods Woord*, *zeer zondig is.*

Dus, èn de Scheveningsche courant, èn de Banier, beide zeer orthodoxe, op Scheveningen veel-gelezen Bladen, komen thans met mij op vóór de belangen van het dier. Dáàrom, daarom-alléén, was het mij te doen. Alleen door en dank zij de medewerking van orthodoxe predikanten, chr: onderwijzers, en dito couranten kan men den volbloed-orthodoxen Scheveninger overtuigen van het door hem begane kwaad in zake dieren-mishandeling en ruwheid jegens hen. En daarom ben ik van ganscher harte dankbaar aan dien redacteur, die zoo onverwacht mij kwam verzoeken om het Lelie-exemplaar met de bewuste correspondentie te mogen lezen. Die correspondentie droeg aldus reeds rijke vrucht. - -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Kunsten en Wetenschappen.

Malines jadis et aujourd'hui.

Een modelboek van historische en fotografische stedebeschrijving.[1)] Het is niet alleen een studieboek, maar het is tevens een kunstalbum, waarin 't een lust is te bladeren, kijkende en lezende. Een eerste gedeelte bevat 360 bladzijden, en bijna even zoovele fraaie reproducties van al het bezienswaardige van nu en vroeger van Mechelen.

Velen kennen niet meer dan den toren van den St. Rombaut; zij hebben dien gezien als 't doel Brussel of Parijs was, maar weinigen hebben Mechelen bezocht om in oud en nieuw te grasduinen; hun hart op te halen aan de kunst; en 't architectonische schoon te bewonderen en te waardeeren.

Mechelen is een stad om te bestudeeren, en de *Cercle Archéologique*, wiens 17e jaar-bulletin verscheen, zal door zijn leden uw gids zijn, en de schatkamer voor u openen, als gij ijveraar zijt voor Mechelens verleden en heden, hetzij ter wille dezer stad geschiedenis, hetzij omdat bijna iedere steen spreekt van kunst en oudheidkunde, hetzij wijl ge belang stelt in Mechelen's handel en de ontwikkelingsgeschiedenis zijner kunstnijverheid.

Dat alles is beschreven in Mechelen's Jadis et aujourd'hui en als de vlijtige en hongerige geschiedbeoefenaar daaraan nog niet genoeg heeft, moet hij voor de onderdeelen en de fijne puntjes de bulletins van den Cercle maar opslaan en doorvorschen.

Met gretigheid hebben we gesmuld aan het eerste gedeelte, waarin Malines Historique is afgewerkt en Maline archéologique et Monumental reeds 316 bladzijden beslaat. Als ook het 2e gedeelte in onze handen komt, komen we op deze modelstedebeschrijving gaarne terug.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

1) Uitgegeven door den Cercle Archéologique.

Het is in het belang der Lelielezeressen zich, bij het gebruik maken van adressen, te beroepen op deze correspondentie in dit blad.

Correspondentie toilet.

Beta.. - De rubriek-toilet moet telkens blijven wachten wegens plaatsgebrek. Ik zal trachten een artikel als gij wenscht te doen opnemen.

N.N. Hier in den Haag worden die bewuste gehaakte witte mutsjes door jan en alleman, kinderen, backfischen, en.... oude leelijke juffers soms, gedragen. Zij zijn dus niet meer gedistingueerd, maar integendeel banaal. Een klein kindje echter, met blond haar, kan *alles* goed staan, óók zoo'n wit mutsje; laat Uw beurs U raden. Gij kunt ze ook zelve haken, maar voorschriften dáárvoor zijn buiten mijn terrein.

REDACTRICE toilet.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Spoed-Correspondentie.

H.v.H. - Ik zal mijn belofte aan U *zeker* voldoen. Uw brief beantwoord ik nog. Uw

stuk is dus in elk geval aangenomen, maar, daar ik het nog niet las, kan ik U nog niet beloven of het in het redactie-gedeelte komt dan wel in het feuilleton-gedeelte. Zoo gij het eerste bepaald wenscht, dan moet gij in elk geval langer wachten.

Lumaij. - Ik ontving van U een tweeden brief, nà den éérsten, dien ik reeds onmiddelijk beantwoordde. Deze brief is dus de derde, dien ik van U ontving. - Ik zal trachten U particulier te schrijven, maar ik heb het in deze dagen **overstelpend** druk. Voorloopig dus hartelijk gegroet.

P.K. - Ik heb voor het Kerstmisnommer reeds zóóveel, dat ik Uw indrukken maar zal weglaten; zij zijn niet bijzonder frappant. Zijt gij abonné of alleen lezer? Meldt mij dat eens bij gelegenheid.

Cora. - Het spijt mij, dat ik U moet teleurstellen. Wij hebben echter zóóveel oorspronkelijke poëzie onder de dringend om plaatsing vragende copie, dat er geen plaatsing is voor een vertaald versje als dit.

Tolstoiaan. - Gij vraagt mij waarom de Holl. Lelie niets schreef bij den dood van den grooten Tolstoï? Mijn waarde heer om de zeer eenvoudige reden, dat alle bladen, blaadjes, enz., in binnen- en buiten-land beide, bij zulke gelegenheden zóóveel afgezaagds en zoovele holle phrasen ten beste geven, dat ik mij niet-geroepen voel die lectuur te vermeerderen met een bijdrage, welke uitteraard, in een weekblad met beperkte plaatsruimte, niet anders dan oppervlakkig *kan* zijn. Bovendien, *was* Tolstoï zulk een ‘groot man’ als *gij* in hem ziet? Daarmede kom ik op het gebied van mijn eigen persoonlijke opinie, die gij wenscht te weten, en ik U gaarne geef op deze plaats. In mijn oogen was Tolstoï groot als de schrijver van Anna Karenine en van La Guerre et la Paix en van andere romans. La Guerre et la Paix speciaal is mij heel-lief om wat ik er uit leerde aangaande zóógenaamde vaderlandsliefde en zóógenaamde ‘heldenmoed’. Nevens Die Waffen Nieder van Bertha von Suttner en La Débâcle van Zola heeft Tolstoï's La Guerre et La Paix mij gemaakt tot een verachter van die schoone holle phrasen, die heeten in vaderlandsliefde en heldenmoed, want, hoe het dierlijke, het wreede moord-instinct, het laffe niet-meer-*durven* denken den soldaten veel méér bezielt bij gevechten en belegeringen dan *moed,* wezenlijke zedelijke *moed*, Tolstoï toont het glashelder aan. Uit zijn roman heb ik juist *dat* zóó prachtig-duidelijk geleerd, dat ik na dien tijd altijd 'n afkeer voel wanneer er van *dit* soort ‘moed’ wordt gerept. Het is niets anders zulk soort ‘moed’ dan een met jenever en opwindende muziek stelselmatig opgewekte *verhitting* van het bloed, om de doodsvrees te over winnen en met één op te wekken alle leelijke en slechte en gemeene hartstochten.

Dus, als roman-schrijver ben ik Tolstoi zêér veel dank schuldig, maar, als mensch, vind ik hem zwak, 'n zoeker, 'n aanstellerige reclamemaker dikwijls, (hier denk ik aan de van hem genomen photo's op zijn paard, etc., in zijn blouse van boer, terwijl hij in werkelijkheid leefde op een mooi landgoed.) - Den Vrije-Socialist schrijver van een Tolstoi-artikel zeg *ik,* mijnerzijds, van harte na:

‘Anti-militarist, anti-alkoholist, anti-gezagsman is Tolstoi in hart en nieren. Dat trekt in hem aan.’ Ook trekt het mij zéér in hem aan, dat hij ronduit zeide hoe de tegenwoordige regeeringen niet steunen op het recht, zelfs niet op een schijn van rechtvaardigheid, maar op het geweld, dat de grootste willekeur tot beginsel heeft. - Zoo denk-ik, persoonlijk, er óók over. - Daarom dus, omdat hij in al dergelijke questies mij sympathiek is, heb ik de meest-mogelijke achting voor zijn denkbeelden. Echter wil het mij voorkomen, dat hij die denkbeelden de laatste jaren is gaan

verwateren in een aan godsdienst waanzin-grenzende ziekelijke gelooverigheid naar zijn eigen vinding. - Alles saamgenomen, het is zóó in den loop der dingen, dat een man van zóó hoogen leeftijd eindelijk óók opstapt, evengoed als wie ook, dat ik met den besten wil ter wereld dáárover geen aanstellerig rouw-artikel op bestelling kan afleveren, zooals mijn collega's van andere Bladen die kunst op commando verstaan.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

21 December 1910.
24ste Jaargang.
(Kerst-nommer) No. 25

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

Om de eere Gods.

Naar aanleiding van mij telkens ter oore komende geruchten verklaar ik uitdrukkelijk, op mijn woord van eer, dat het omslag, met het plaatje van Om de Eere Gods, geheel en al buiten mijn voorkennis of toedoen is gemaakt, en dat ik het bewuste omslag met het plaatje eerst onder de oogen heb gekregen toen het boek reeds in den handel was. De uitgever namelijk heeft ook dezen roman, evenals al mijn vroegere werken, geheel naar zijn eigen smaak en keuze uitgegeven, zonder mijn raad of meening te vragen, hetgeen ook zijn recht is, daar ik hem het manuscript heb verkocht zonder voorbehoud. - Ik ben overigens volkomen overtuigd, dat hij-ook niet heeft bedoeld eenig bepaald politiek persoon met het omslag-plaatje, maar ik stel er in elk geval prijs op met den meest mogelijken nadruk te verklaren, dat ik-persoonlijk niet-alleen niets heb afgeweten van de bewuste teekening, maar haar ook niet eens begrijp. Ik hoop, dat ieder, die eerlijk is, van deze op mijn woord van eer gegeven verklaring, zal willen notitie nemen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Hoofdartikel
Vrede op Aarde!
(Anti-militaristische beschouwingen).

Het recht van den Sterkste is het sterkste onrecht.
MULTATULI.

Voor 't leger staat de generaal
en leert de menschen moorden,
de dappere helden allemaal
ze vliegen op zijn woorden.
Toch heeft-i met z'n gouden kraag
geen donder te beweren,
al springt-i hoog, al springt-i laag:
'*de centen kommandeeren.*'
FRED. V. EEDEN *(de kleine Johannes.)*

Een vraatzuchtig monster.

De felste bespotting der kristelijke beschaving, - de hevigste smaad het vrede-op-aarde aangedaan, is zeker wel het *Militarisme.* - Het militarisme, dat verdedigd en verschoond wordt met dogma's en frazen over erfzonde,

vaderlandsliefde, oranjehuis, heldenmoed, enz. enz.; dat de hooge, gewelddadige bescherming geniet van de machtigen der aarde, die belang hebben bij zijn bestaan; dat onophoudelijk millioenen en millioenen opslurpt en dat ten slotte jaarlijks duizenden der flinkste, sterkste jonge-mannen voor langen tijd aan hun werkkring en gezin ontrukt, om zijn altijd-gapende muil te vullen, of om - zooals de term luidt - 'het *vaderland* te dienen.'

Het geeft een slag in 't gelaat hun, die de liefde-leer des Nazareners heeten te belijden; - het maakt àl wat over broederliefde, menschen-min en vrede in hun bijbel geschreven staat tot een parodie. Het *dwingt* van-nature vredelievende lieden tot *broedermoord* en hitst hen aan tot de afschuwelijkste schanddaden. -

Degelijke opleiding tot moordenaar.

Jaarlijks wordt 'n aantal twintig-jarige jonge-mannen in hun besten tijd - als zij zich voor éèn of ander vak bekwamen - gedwongen, desnoods door middel van politie-geweld en opsluiting in de cel,*) de werking der diverse moordenaars-werktuigen te bestudeeren, te leeren hoè men het zékerst zijn broeders, van over de grenzen, den kogel in 't hart jaagt of met de sabel hun schedel splijt.

En of hun dit aangenaam is, of zij er soms eene goede positie door verliezen; erger nog: *of zij den oorlog en zijn mensch-onteerende gruwelen uit den grond van hun ziel verfoeien...* daarnaar wordt niet gevraagd.

Eenmaal militair zijnde, krijgt de jongeman een livrei te dragen die hem voor-goed stempelt tot gepatenteerd-moordenaar en wordt al spoedig voorzien van allerlei moord-werktuigen, waarmede hem geleerd wordt handig om te gaan. - Hij wordt gedwongen zijn geweten en eigen-waarde overboord te werpen om blindelings te gehoorzamen aan geestelijk vaak zéér laag staande 'meerderen,' herkenbaar aan hun strepen of sterren op mouwen en kragen. - Hij is nu geen Mensch meer, met eigen wil of denkvermogen, geen persoonlijkheid - tenminste hij behóórt 't niet meer te zijn - doch is nu 'n wil- en zielloos onderdeel geworden van de groote militaire vernielingsmachine, die in actie komt, zoodra de 'belangen des vaderlands' in botsing komen met 'de belangen' van 'n ander 'vaderland' (dat natuurlijk óók zoo'n machine ter beschikking heeft), gehoorzamende aan den vingerdruk van éénen: - de beide machines worden op-elkander-in-gestuurd en dan wordt 'r net zoolang gemoord en vernield tot één der machines verpletterd is.

Alsdan heeft het vaderland-met-de-sterkste-machine 'de overwinning behaald'.

Geen wonder dus, dat er tusschen de diverse vaderlanden voortdurend 'n verheven wedstrijd gehouden wordt in het versterken hunner machines, - die nimmer sterk-genoeg zullen zijn. - Ja, ieder weet het wel voor zich: *Macht gaat boven Recht.*

En niet zelden vermakelijk is 't, het geldverspillend pogen waar-te-nemen van onbeduidend-kleine vaderlandjes, die óók mede willen doen!...

*) Ook thans martelt onze Christelijke regeering eenige dienstweigeraars in de cel. Hun namen zijn: De Boer en Koning. Dit feit bleef in de Pers - grrrróót als altijd - onvermeld, een *bewijs* dat de dienstweigering een zaak van *beteekenis* is.

Het Vaderland 'n bekrompen, verouderd begrip.

- Het Vaderland eischt het!

Het vaderland. Wat is dat eigenlijk?

In onze jeugd wordt ons geleerd: het is de grond waarop gij geboren zijt; de grond uwer vaderen en waarop ook gij leeft en streeft. Het is 'n plekje dat u lief en heilig moet zijn. -

Alle respect voor die liefde en heiligheid. -

Vragen we echter, onverschillig aan wèlk verstandig maar ongefortuneerd mensch: ‘Bemindt gij den vaderlandschen bodem inderdaad? Zóó, dat gij nimmer zoudt wenschen dien te verlaten?’ - tien tegen één dat het antwoord zal luiden: ‘Och, zoodra ik eenigszins kans zie in 't buitenland m'n brood te verdienen, beter dan hier, vertrek ik daarheen’.

Hoevelen toch, die over de macht en de middelen daartoe beschikken, roepen hun ‘vaderland’ voor-goed 'n hartelijk-gemeend: ‘vaarwel!’ toe, om zich te gaan vestigen daar, waarheen 't milde klimaat of uitzichten op 'n beter bestaan hen trekken. - Het land hunner geboorte is hun te eng. Het zonnige Zuiden of het vruchtbare Westen lokt. Spoor-wegen, booten - en straks ook de vlieg-machines - staan hun ten-dienste om hen in den kortst-mogelijken tijd te brengen ver over de grenzen!

In onze eeuw van vooruitgang-door-menschelijk-vernuft is het begrip ‘vaderland’ verouderd. Er *is* geen vaderland. De *aardbol* is onze woning en 'n begrensd gedeelte daarvan eene ziekelijke, bekrompen ‘liefde’

te blijven toe-dragen, getuigt meer van dom conservatisme dan van geestes-verlichting.

Zéér juist zegt Gustaaf Hervé*): 'Ik houd hier, zoo goed als elders, staande, dat de tegenwoordige vaderlanden (Frankrijk, Duitschland, Italië, etc.) verouderde opvattingen zijn. Ik houd staande, dat op het oogenblik, met de elkander opvolgende veren hervormingen in de machinerie, met de internationalisatie van het kapitaal, dat van het eene einde van Europa naar het andere trekt, zonder grenzen te kennen, met die kapitalistische beschaving, die hoe langer hoe gelijkvormiger wordt over 't geheele werelddeel, *met de communicatie-middelen, die de afstanden doen verdwijnen*, *zoodanig*, *dat wij thans dichter bij het verste oord in Rusland zijn*, *dan onze vaders in het noorden van Frankrijk het waren bij die van het zuiden voor een 50 jaar geleden*, - ik houd staande dat die oude nationale afbakeningen hun tijd gehad hebben. Wij zijn de voorloopers van de groote Europeesche menschen federatie, die zal doen vervallen de oude grenzen, door de geschiedenis getrokken, *die verschillende naijverige volkeren van vandaag tot elkander zal brengen*, evenals de opheffing van douanegrenzen tegen 1789 de oude provincies van het vroegere Frankrijk tot elkander heeft gebracht en doen samen-smelten.' -

De militaire loterij en het keuren van menschen-vleesch.

Als men de geestdrift onder de 'vaderlanders' bij verjaardagen der leden van het vorstelijk huis, of andere voor hen feestelijke aangelegenheden, zoo eens waarneemt, - als men ze dan zoo ziet loopen met oranje-strikken en vlaggen en ze hoort zingen en schetteren:

> ''t Is plicht dat iedere jongen
> Aan d' onafhanklijkheid
> Van zijn geliefde vaderland
> Zijn beste krachten wijdt!'...

en ze geestdriftig hoort beloven:

> '... Voor koningin en vaderland
> Strijdt iedere jongen mee!'...

dan zou men allicht gaan denken dat er héél wat van die vaderlandslievende jongens zijn, die elke gelegenheid, om te toonen hoezeer het hun ernst is met hun diepgewortelde liefde 'voor land en vorstenhuis,' met vreugde zullen aangrijpen. - Van dien waan wordt men echter al spoedig genezen, wanneer men eens zoo'n militaire loterij bijwoont - en gadeslaat, de angstige spanning waarin de lotelingen verkeeren vóór zij 'trekken' mogen en hoe uitbundig de vreugde is van hem die 'vrij-loot'!

Trouwens: is niet de geheele loterij berekend op de verzaking der *vaderlandsliefde* door de geestdriftige jongelingen? Wanneer het elk hunner waarachtig *ernst* was met die vaderlandsliefde zou er dan nog wel *geloot* behoeven te worden? Immers neen!

*) 'Verdedigingsrede van Gustave Hervé voor het hof Assizen te Parijs in 1907. - (Vertaling van Croiset. Uitg. van J. Boekbinder te Bussum)

Ieder zou zich gelukkig achten het geliefde vaderland *eindelijk* zijn diensten te mogen bewijzen!

Of zou men soms willen beweren dat er geloot wordt ‘om de eer te mogen hebben’? Och, kom! -

Na de loting wordt het vleesch gekeurd en wederom bestaat er dan gelegenheid op te merken hoe elk onbeduidend-klein lichaamsgebrek dadelijk wordt aangevoerd als reden tot vrijstelling van dienst. En hoe gelukkig men is, als men ‘wegens broederdienst’ of ‘wegens gebreken’, afgewezen wordt!

Ook hier is de geest erg gewillig....

De oorlog.

Zoodra de oorlog dreigt, zijn de bewoners van het ‘vijandelijke’ land onze gezworen vijanden. De leelijkste staaltjes worden verteld van hun verdorven zeden en gewoonten, de karakter-eigenschappen hunner regeerings-mannen worden ten hunnen nadeele ontleed, de regeerings-vormen worden zoo afschuwelijk-mogelijk voorgesteld, etc. etc. - Zóó wordt in de couranten, in de koffiehuizen, ja, zelfs van den kansel, de rassen-haat aangekweekt en opgeblazen. -

En toch - vraagt men zich af: wát hebben die vreemde menschen daarginds ons dan toch misdaan? Dan moet het eerlijke antwoord luiden: eigenlijk niemendal. - Velen hebben vrienden en familie-leden die gelukkig onder het gehate volk leven of er toe behooren. Anderen kennen zelfs het land niet, noch één der bewoners, hebben nooit iets ermede te doen gehad, zouden het zelfs op de kaart niet kunnen aanwijzen, verstoken als zij blijven van tijd en middelen om hun geest te ontwikkelen.

De overmatige, machinale arbeid in de fabriek, de kamp om 't dagelijksch stukje brood verstompt hun geest, doet hen al spoedig dat weinige vergeten wat hun opschool geleerd werd.

Zelfs hun eigen vaderland kennen zij ter-

nauwernood, - ja, zij weten het wel, daarginds heel ver liggen de bosschen en heidevelden en spoelt de zee, doch iets daarvan *gezien* hebben zij zelden of nooit. Zij kennen slechts de fabriek, de werkplaats: dàt is hùn vaderland. -

Evenzoo gaat het in het vijandelijke land. De weerbare mannen worden in groote legers over de grenzen gevoerd, onbekend met het land en de bewoners waartegen zij te strijden hebben. En waàrom zij moeten vechten weten de meesten van hen vaak óók niet eens. Sommigen *meenen* het te weten, terwijl de *ware* oorzaak tóch voor hen verborgen blijft.

Waartoe de oorlog dient.

De groote massa, die straks den vuurdoop zal ontvangen, weet niet - denkt er niet aan - dat die oorlog gevoerd wordt in het belang van het groot-kapitalisme, dat 't gaat om het bezit van goudmijnen of andere bronnen van gewin. We hebben het gezien aan den Engelsch-Transvaalschen oorlog, we zien het aan Marokko. Zij weet niet, dat het niets anders is, dan een elkander den macht betwisten, door menschen, die zelf achter de schermen blijven. Zij weet niet, dat de oorlog gemaakt wordt door de Beurs.

Want dat alles gaat onder den fraaien dekmantel: ‘vaderland’.

In den strijd *om goud en diamant* hebben duizenden Engelsche soldaten hun gezondheid of hun leven verloren! Daar werden krijgsgevangenen gemarteld en hoeven vernield, daar zijn gruwelen bedreven, die een rilling van afschuw en verontwaardiging deden gaan door de gansche, beschaafde wereld, *alléén om geld-bezit.*

Afschuwelijk, afschuwelijk is de oorlog!

Straks, na den slag, als het slagveld dampt van lauw menschen-bloed, als doode en verminkte soldaten, gekwetste paarden en gebroken wagens in lugubere warring op- en door-elkander liggen, gillen de slachtoffers van kapitalistische heb- en heerschzucht, krimpend van pijn, hun vloek uit over de geld-monsters die hen dreven in deze ellende!...

O, christendom!...

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

In deze feestdagen.

Impressie.
Winter 1910.

O zeker! 'k eer het edel streven
Van hen, die groote offers dragen
Naar elk liefdadig werk in 't leven,
Omdat zij vinden.... die wat vragen.

En hij, die wel doet in 't verborgen,

Die geeft van eigen, matig deel,
Die in zijn kring verlicht de zorgen
Van d'arme - zie! ook hij doet veel.

Maar ach - als ik mijn blik laat weiden
In arme-buurten, vuil en zwart -
Dan vraagt mijn ziel naar bet're tijden
En sluipt diep wereld-wee in 't hart.

Want - zou er nooit geen redding dagen
Voor d'arme kleinen, uit die wijken?
Die bleek - door kommer, die ze dragen
In teere jeugd wel oudjes lijken?

En, door het schaamle kleed der armoe,
Dat sommigen ten voeten reikt,
Zóó jong al doornen *moeten* grijpen,
Daar al wat schoon is - van hen wijkt?

O, dat die arme bloesems derven
Wat jonge levens eischen - vragen -
Aan brood en kleed - en tòch niet sterven,
Hoezeer z' ook doods-kiem-stempel dragen!

Zie! dan zou 'k willen, dat kasteelen,
Tuinen, zonnig-stil, vol bloemen-pracht,
Waar vogeltjes hun wijsjes kweelen,
Hun toevlucht waar'... in bedjes zacht.

Dáár zou ik z' alle laten komen,
Als 't kon zoo gauw, nog vóór den nacht,
Als 't rijker kind hen laten droomen
Van liefde en licht;... en moeke lacht...

En zoo zou 'k vèrder... vèrder dringen
In 't wolk-loos land van kinder-droom,
En dan de droom-fee laten zingen
Tot al de oogjes, zacht en loom

Zich sloten tot den slaap der dooden,
De mondjes in een blijen lach;
En stil hun reine zieltjes vloden
Naar 't verre land - waar 't eeuwig dag.

ANNIE NAUTA.

Eigenlijk is het bovenstaande versje, dat onze medewerkster, mejuffrouw Nauta, mij dezer dagen toezond, de aanleiding tot dit stukje. Mijn lezers weten het namelijk wèl, ik houd niet van ‘gelegenheids’-artikelen, *omdat* het nu eenmaal Kerstmis, of Oudejaar, of Paschen, of Pinksteren is. Maar bij deze gelegenheid inspireerde Annie Nauta mij, omdat ik óók zoo innig meevoel met *arme* kinderen. Lezers, lezeressen, als ge door de winkelstraten loopt, zelve goed gekleed, boodschappendoende voor de feestdagen, straks U prettig gaat te goed doen aan het er in onze dagen bij behoorende kopje middag-thee, in Royal of

in des Indes, bij Lensvelt-Nicola of bij Krul, bij Sprecher of Monchen, of wáár dan ook, waar ge U een gezellig plekje kiest om uit te rusten en U-zelve te verkwikken, ik vraag U, krimpt dan niet Uw hart ineen van mededoogen met die arme verwaarloosde vuile kinderen, die, reikhalzend, begeerig, als gold het een toovers prookje, gapen vóór die helverlichte speelgoed-magazijnen en verlokkende lekker-étalages, en die U daar zien binnengaan, warm en prettig-gestemd, terwijl zij buiten moeten blijven koud, en zonder feestvreugde. Neen, ik heb met volwassen beroeps-bedelaars geen buitengewoon groot medelijden, evenmin als met werkeloozen. In 99 van 100 gevallen, zoowel wat de laatsten als wat de eersten betreft is hier veel meer sprake van onwil dan van geen werk kunnen vinden. En, in èlk geval, een volwassen mensch heeft dikwijls al zooveel leelijks op z'n kerfstok, armen en rijken beide, dat hem of haar niet- sympathiek maakt.

Maar de arme *kinderen*!

Stel nu eens het allerergste geval, namelijk dat zij komen uit huisgezinnen waar vader en moeder niet willen werken, luiaards zijn, dronkaards, zedeloozen, wat dan ook van dien aard! Ik vraag U, kunnen *zij* dat helpen? Blijven zij daarom niet even goed *kinderen*, jonge, met allerlei kinderlijke begeerten vervulde kinderen, verstooten van alle levensvreugde, waarin rijker bedeelde meisjes en jongens zwelgen.

Dat woord: *kinderen* houdt voor mij alles in wat mededoogen wekt, erbarming, gevoel van oneindig verlangen om wat vreugde en licht te kunnen verspreiden in zulke àl te vroeg al reeds met de duisternis van het leven omnevelde zieltjes! - Weet ge wat ik onlangs las in een artikel waarin de hertogin van Sutherland beschrijft haar door haar-zelve in Schotland opgericht hospitaal voor het herstel van luchtverandering behoevende arme kinderen! Zij vertelt in dat stukje - ik mèèn in Black and White - hoe een harer beschermelingetjes, een klein kreupel meisje, nimmer van God had gehoord, en hoe men haar in het, als alles wat Engelsch is, zeer godsdienstige hospitaal, had verteld van Hem en had geleerd des morgens en des avonds tot Hem te bidden. Wel, voor dat arme kleine misdeelde wezentje ging het Godsbegrip niet verder dan dat mooie heldere met witte ledikantjes en zindelijk linnen zoo vriendelijk aandoende ziekenhuis, want, toen ze, na haar herstel, weer zoude vertrekken, hoorde de verpleegster-zuster haar des avonds in haar bedje van God 'afscheid nemen:' 'Adieu, lieve God, nu ga ik weer terug naar Londen. Ik dank U wel voor het prettige verblijf bij U.' - Zoo ook heb ik een tante van me, die maar een o zoo gewoon stadstuintje bezat achter haar huis, eens hooren vertellen van een dergelijk arm verwaarloosd schepseltje, aan wie zij het Paradijsverhaal trachtte in te prenten. Het kind, wonend in het aangrenzende Gesticht, zat bij haar in de kamer, en, na eenige lessen, liet mijn tante haar op hàre wijze de bewuste Bijbelgeschiedenis vertellen. Om na te gaan daarbij of zij wel had begrepen wat nu eigenlijk het 'paradijs' was, vroeg mijn tante ten slotte: 'Maar hoe stel je je het eigenlijke paradijs voor' - waarop zij het even verbluffende als roerende antwoord kreeg, met een blik van verrukking naar het tuintje en de enkele bloemenperken:

'O, zeker wel net zoo mooi als hier bij U!' -

Nog hoor ik 't mijn vader zeggen, wanneer hij al die hongerige en verlaten kinderen, die een drukke stad bevolken, aanzag:

'O, indien ik nu nog mijn fortuin had van vroeger, ik begon stellig en zeker een inrichting voor verlaten en verwaarloosde kinderen.' - Ik erken eerlijk, ik weet niet of *ik*, mijnerzijds, *dat* geloof in de goede zaak zou hebben, dat tot zoo iets noodig is

-, zelfs al ware ik rijk. Gestichts- en inrichting-opvoedingen leiden zoo dikwijls tot desillusie, tot allerlei kwaad en huichelarij. Zeker is het echter, dat ik, van alle gestichten ter wereld, voor gene zoo véél voel als voor die welke arme *kinderen* helpen willen, willen helpen wat vreugde te brengen in hunne zonlooze levens.

Want, *dat* geschiedt m.i. nog véél te weinig; dat láàtste: vreugde-brengen! 't Is zoo gemakkelijk, waar men zelf goed-gekleed en met een prettig thuis straks wachtend, rondwandelt, en allerlei onnutte inkoopen daarbij doet, allerverstandigst te eischen, dat een arm kind per-se tevreden zal zijn met *nuttige* geschenken, en met *nuttige* boekjes. 't Is zoo gemakkelijk te zeggen: hij ‘versnoept het dubbeltje, dat je hem geeft, toch maar,’ (hoeveel, o, gij volwassen moraalpredikers, ‘versnoept’ gij-zelf intusschen niet aan uw afternoon-teas, uw banket, uw borstplaat, uw wijn, uw sigaren, uw diners!). - Maar, heeft dan zoo'n arme kleine, die thuis géén warm gezellig vuurtje vindt, die géén mooie kleeren

draagt, die géén St. Nicolaas-geschenken of Kerstboom heeft te wachten, heeft hij niet nog oneindig veel méér behoefte aan wat *levensvreugde*, wat mijnentwege onnut *genot*, dan gij en Uw welverzorgde jongens en meisjes! Lord Avebury zegt ergens dat de wereld er heel wat beter zou uitzien, indien wij niet enkel zooveel hoorden over het *geluk* van onzen *plicht* te doen, maar óók eens wat méèr gewezen werden op onzen *plicht*, *geluk* te verspreiden! - Och, gelukkig-maken, gij kunt het een kinderhart zoo gauw, de kinderhand van den arme vooral is zoo spoedig gevuld! - Toen ik dezer dagen in de Vrije Socialist de aanklacht tegen de rijken las, dat zij wèl brood strooien voor de vogels, maar naar de verkleumde arme kinderen zoo weinig omkijken, waar het *geven* geldt, toen dacht ik: Helaas wáár! - Wij kunnen niet allen véél doen; niet ieder onzer is ruim van beurs; zelfs al lijkt het soms zoo tegenover de buitenwereld. Maar wij kunnen toch doen in eigen kring het weinige wat we kunnen, in eigen kring iets geven, al is het nog zulk een kleinigheid, aan de ons bekende arme en hulpbehoevende kinderen uit onze omgeving. En wij kunnen nog iets, iets dat ik-zelve dit jaar in de St. Nicolaasdagen deed, en dat heusch niet véél geld behoeft te kosten: wij kunnen de arme verkleumde straat-kinderen, door een popje St. Nicolaasgoed of een stukje chocolade, een enkel prettig oogenblik althans bezorgen.

In de feestdagen wemelt het in de drukke straten van geheele groepjes van zulke schamel-gekleede, uit de achterbuurten opkrioelende, havelooze wezentjes, broertjes met zusjes aan de hand, zusjes met halfzieke, half-slapende zuigelingen op hunne zwakke armen; hand aan hand sluipen zij voort, staan stil voor de confiserieën, fluisteren elkaar hunne bemerkingen toe, hoe je ‘centen’ moet hebben, om dit of dat te kunnen koopen, vragen, bedelen niet, o neen, dat mogen ze niet, ze zijn al blij wanneer een agent hen niet uit elkaar jaagt; (dat laatste namelijk heb ikzelve een paar maal gezien, omdat zij het den rijkelui beletten, door hunne talrijkheid, de mooi-verlichte étalages op hun gemak te bekijken). -

Wel, mijn vriendin en ik, wij hebben ieder een grooten zak lekkers gekocht, chocolade en borstplaatjes, en wij hebben elk arm kind, dat wij tegenkwamen, -in de Spuistraat en de Passage vindt gij ze in overtalrijkheid, - op den schouder getikt, en gevraagd: Wil je eens snoepen? - O die gezichtjes! Sommigen schrikten eerst, dachten al aan ‘gevaar’, aan 'n ‘diender’. Anderen waren haast te verlegen om toe te grijpen. Weer een derde categorie riep schuchter-gelukkig 'n kennisje of een broertje erbij om óók zijn deel te krijgen; maar niet één, niet één - en dit is óók de ervaring mijner vriendin, want wij zijn elk afzonderlijk uitgegaan, - trachtte door onhebbelijk opzijdringen een ander vòòr te wezen, niet één ook vergat zijn of haar dankbaar-geméénd: ‘Dank u wel juffrouw!’ - Daar waren grootere zusjes - (ach, in rijkere standen, zouden ze nog héél klein worden gevonden, maar armen zijn zoo spoedig ‘groot’) - die vriendelijk dankten voor 't geen 't broertje, of 't kleintje op den arm, kreeg, maar die zelve reeds geen aanspraak meer durfden maken op óók wat, en wier gansche ouwelijke gezichtjes verhelderden bij ons haar uitnoodigen: Neemt *U* ook wat.

Daar was een klein ventje, wiens mond één groote grijns werd van zalige verbazing, toen ik hem uit mijn zak iets aanbood, die schokschouderde van gespannen verwachting, als gold het 'n kostbaar cadeau dat ik zou te voorschijn brengen, en wiens mond nog stéédsdienzelfden zaligen grijns had, toen ik hem met zijn vriendjes zag vóórtrennen, de chocola-sigaar krampachtig in zijn vuile vingertjes. Daar was

ook een haveloos groepje spelende jongens, dicht voor ‘De oude vette Hen’, waar de afternoon-tea-drinkers uitpuilden dien middag, en wier eenig genot bestond in elkaar rond een lantaarn-paal názitten. Ze stoven uit elkander, toen een vreemde dame in ééns tusschen hen stond, iets zei dat ze niet verstonden. Maar haar lekkerszak sprak duidelijker taal. In één moment was 't heele gezelschapje weer bijeen, vermeerderd met nog een paar bedeesde toekijkers, die geduldig wachtten, of ik hen óók zou zien. - En daar was óók het reeds-in-‘betrekking’-zijnde couranten-jongentje, dat, onder een poort, verstolen toezag naar wat ik een paar kinderen van zijn leeftijd aanbood, zonder zelf naderbij te willen komen; totdat ik hem riep, en hem vroeg of hij niet óók wilde meeproeven. Toen was hij er gauw genoeg bij, arme, reeds zóó jong tot werken-veroordeelde misdeelde!

- Wezenlijk, het heeft noch mijn vriendin, noch mij véél geld gekost; ik ben overtuigd, dat ieder Uwer één enkelen gulden nog wel kan afsparen van Uw feestuitgaven! En, voor een enkelen gulden reeds kunt gij U-zelf zoo

véél genot op die wijze bereiden! - Ja-zeker, U-zelf. Want, nooit heb ik zóó prettig boodschappen gedaan, nooit zóó lekker *mijn* kopje afternoon-tea gedronken, als in déze St. Nicolaas-dagen. Volg mijn voorbeeld, wie ge ook zijt, wáár ge ook woont, ik ben overtuigd, hoe of wat ge ook gelooft, of van welke richting ge ook zijt op godsdienstig-gebied, door zulk vreugde-verspreiden aan anderen, armer dan gij, zult gij ook voor U-zelve bijdragen tot: Een gelukkig Kerstfeest en Een gezegend Oud- en Nieuw-Jaar.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Idealisme.

Een Kerstmijmering.

Wat de zon is voor het landschap
Is voor 't leven 't ideaal;
Het verlicht het alledaagsche
Met zijn held'ren gloriestraal,

'In de ziel der jeugd met vlammend schrift het groote liefde-ideaal in te branden wil zeggen; haar een werkelijk ethische kracht geven.'

'En de Engel zeide tot de herders: Vreest niet, want zie ik verkondig u groote blijdschap, n.l. dat u heden geboren is de Zaligmaker, welke is Christus de Heer'
Luc: 2:10, 11.

- - - - - - - - - - - - -
- - - - - - - - - - - - -

'En Jezus zeide tot zijn discipelen: "Verblijdt u en verheugt u! Gij zijt het licht der wereld. Laat uw licht alzoo schijnen voor de menschen, opdat zij uw goede werken mogen zien en uw Vader, die in den Hemel is, verheerlijken."
Matth: 5:12, 14, 16.

"**E**en koning in het Oosten stelde aan zijn beide zonen een som geld ter hand, met de opdracht voor dat geld een groote zaal geheel te vullen. Wie het best die opdracht ten uitvoer bracht, zou zijn opvolger zijn.

De een kocht zooveel stroo als hij machtig kon worden, maar de zaal werd slechts gedeeltelijk gevuld.

De ander kocht wat olie, deed ze in een lamp, stak de pit aan en heel de donkere zaal werd met licht gevuld".

Het waren koude, droeve, donkere dagen voor Israël, voor de gansche wereld toen het Christus-kindje geboren werd. De dood lag over alles en er werd verlangd, o met zielsverlangen naar "groote blijdschap," naar warmte, licht en leven.

En het Christus-kindje, waarover de Engelen zich verheugden, waarover groote blijdschap geweest was in de sferen, omdat hij zou zijn de Zaligmaker, de Heiland

der wereld, “nam toe in wijsheid en grootte en genade (d.i. liefde) bij God en de menschen.”

En hij had de zon in het hart, de zon in zijn oogen, in zijn stralend gelaat, de zon in zijn armen, in zijn gansche wezen, en daarom maakte hij verkleumde en vermoeide en bedroefde menschenzielen zoo warm en zoo blij.

En de donkere levenslamp vulde hij met olie, de eeuwige onsterfelijke liefde van zijn zonnig hart, en hij stak de pit aan en heel de donkere wereld werd met licht gevuld.

En toen hij heenging van deze aarde, het Licht der Wereld, liet hij zijn discipelen, ons allen deze erfenis na: “Verblijdt u en verheugt u!” laat uw licht schijnen voor de menschen.’

Er wordt wel eens beweerd, dat het christendom, de christelijke godsdienst pessimistisch is.

Pessimistisch o ja zijn vele bastaardvormen, is menig wreede kerkleer, de *zoogenaamd* christelijke(?) godsdienst, maar pessìmistisch het evangelie, de blijde boodschap, de liefdeleer van het Licht der wereld? Zij, die dit beweren, hoe weinig kennen zij, zijn zij doordrongen, van den geest van den heiligen Idealist Jezus Christus!

Wat is eigenlijk idealisme, wat zijn idealen?

Geheel ten onrechte worden idealen en illusies soms op één lijn gesteld, als synoniem beschouwd, hoewel ze eigenlijk niets hoegenaamd met elkaar te maken hebben.

Wat wel synoniem is, al wordt het doorgaans tegenover elkaar gesteld: idealisme en realisme.

Zonder ideaal geen werkelijkheid. Het ideale is het meest reëele. De idealen van 't verleden zijn de werkelijkheid van 't heden. Onze idealen zijn de werkelijkheid der toekomst.

Zoo is bijv. spiritualisme, idealisme, of wat het zelfde is blijde, rijke werkelijkheid, maar juist dáàrom geen illusie. Juist dáàrom, zooals Theodoor Parker zegt, de godsdienst der toekomst.

Illusies zijn zeepballen, kleurrijk en teer, die uiteenspatten en oplossen, als men er naar grijpen wil, luchtkasteelen, broos en wankelend die ineenstorten, droombeelden, die verbleeken en verdwijnen, zonder ooit werkelijkheid te worden.

Illusiesdragen niet, zooals idealen doen, maar verlammen, baren nooit iets anders dan bittere teleurstelling. Wanneer men bijv. hoopt

en gelooft en verwacht, dat ooit hier op aarde de menschen en de toestanden volmaakt zullen zijn en deze aarde een paradijs, dan koestert men een illusie. Want het is iets onmogelijks, iets onbereikbaars, het *kan* geen werkelijkheid worden.

Wanneer men echter hoopt en gelooft en verwacht dat de aarde bewoonbaar zal worden voor allen in dien zin, dat ieder reeds hier zal hebben een klein, héél klein stukje hemel: geluk, vreugde der ziel, dan is dat geen illusie maar een ideaal, want het zal gebeuren. Het zal en moet en kan werkelijkheid worden, eens - nog lang niet - maar toch eens - wanneer wij, idealisten strijden en worstelen en lijden en leven en sterven voor dat ideaal. Wanneer wij trachten onzen Voorganger te volgen, al zal dit volgen altijd blijven, al kan het nooit iets anders zijn dan: van verre.

Hij leed niet aan zinsbegoocheling, hersenschimmen, waanvoorstellingen, in één woord aan illusies, de warme Idealist, hij eischte geen onmogelijkheden, noch voor zich zelf, noch voor anderen.

En toch ruischt ons tegen over Galilea's heuvelen: 'Wordt dan gijlieden volmaakt, zooals uw Vader in den hemel volmaakt is.' Wel een bewijs dat Jezus het leven niet beperkte tot deze aarde.

Evenmin als de kinderen op de bewaarschool héél veel verder komen dan het A. b.c., evenmin bereiken wij menschen hier op deze aarde, één schakel in de vele oefen-scholen des levens, iets, hoe weinig ook, dat naar volmaaktheid zweemt.

Zij, die dit in Jezus mond een utopie, een illusie noemen, bewijzen slechts dat ze hem niet kennen, niet begrijpen en vertrouwen, niet bezield zijn door zijn geest.

Het: 'Wordt dan gijlieden volmaakt' is geen illusie, maar een ideaal, dat hij voelde diep in zich als werkelijkheid der toekomst.

Idealisme is synoniem met optimisme. Niet het wufte optimisme, dat als de kapel door het leven fladdert van bloem tot bloem; aardschgezind optimisme dat zegt: laat ons eten en drinken en vroolijk zijn, want morgen sterven wij, optimisme, dat slechts aan zich zelf denkt, waar het zelf, grenzenloos zelfzuchtig, in overvloed baadt, aan minder bedeelden, ongelukkigen en bedroefden zegt: 'tout pour le mieux dans ce meilleur des mondes' maar optimisme in zijn meest reine, heilige, in zijn *ware* beteekenis.

In de beteekenis, die Jezus er aan hechtte: 'verblijdt u en verheugt u,' en Paulus: 'bedroefd en nochtans blijde. Zooals Vinet het uitdrukt; "een geloof zonder blijdschap is een zeilschip zonder zeilen."

Optimisme, waardoor we altijd licht en kleuren zien in de wereld en een heldere ster, al is het slechts één - in donkere nachten.

Optimisme, waardoor we dat licht en die kleuren niet slechts zien voor ons zelf, maar het brengen in het leven van velen.

We kunnen het als we willen want ons leven staat in nauw verband met onze omgeving, met allen met wie we in aanraking komen. De lucht, die we inademen oefent invloed uit. Van ons allen gaat een atmosfeer uit, die onze omgeving doordringt.

Er *is* wisselwerking tusschen menschen en menschen hier op aarde en dat niet alléén - er is, zooals Hamlet tegen Horatius zegt, meer tusschen hemel en aarde dan onze schoolsche wijsheid vermoedt.

Optimisme eindelijk, waardoor we onze idealen koesteren en heilig houden, ze verheffen hoog boven het oordeel der wereld.

Idealisme is synoniem met enthousiasme, (geestverrukking, geestdrift) een mooi woord vol beteekenis uit het Persisch: "En - thou - sias" In God zijn.

In God zijn! God's stem hooren altijd en overal, diep in ons, boven en te midden de stormen des levens.

God's stem hooren, zooals de profeten, de zieners van Israël, zooals alle geïnspireerden in alle tijden ook in den onze. Zooals alle groote edele mannen en vrouwen, die iets in de wereld hebben tot stand gebracht. Zooals de vele stille menschen, die in stilte werken, de kleinen en geringen, bereid en ontvankelijk als de kinderen, onbekend in de wereld, maar bekend bij God.

Want onze mooiste gedachten, onze beste daden, de idealen, die ons doen uitgaan boven het alledaagsche zijn ingevingen, zijn inspiratie.

Hoe zou de wereld er uitzien, hoe zou zij kunnen bestaan, hoe zouden wij kunnen leven, wat zou godsdienst, wat zou de bijbel zijn zonder haar?

Hoe, zonder idealisme, zonder inspiratie, zonder enthousiasme zou men kunnen zien, voelen, ervaren het onzichtbare in het zichtbare, het bovenzinlijke in het zinlijke, het goddelijke in den mensch? Waar zonder inspiratie zouden we onze intuitie van daan halen om door te dringen tot het wezen der

dingen? Godsdienst, religie, “in God zijn”, Zijn nabijheid gevoelen, Zijn stem hooren diep in ons, zien den zoom van Zijn Lichtgewaad is inspiratie, is goddelijke intuitie, is spiritualisme in merg en been.

Wie was in God, zoo geheel, zoo volkomen, wie heeft zijn stem gehoord zóó zuiver, zoo altijd en overal, als Israel's - neen, der wereld grootste profeet?

Wie heeft die stem vertolkt door zijn woorden, zijn leven en sterven, zijn gansche persoonlijkheid, zoo duidelijk verstaanbaar voor allen als Hij?

O het geboortefeest van den Heiland der Wereld, het “in God zijnde” Medium, onzen grooten Voorganger is een heilig feest, het heiligste, dat ooit werd gevierd, altijd weer gevierd en herdacht, met dankbaarheid te teeder, te groot voor woorden.

Wat het kerstfeest ons predikt *is* dan ook niet onder woorden te brengen. Het is zooveel, zoo eindeloos veel, dat we het nooit kunnen volbrengen hier op aarde.

Goddank we hebben een heele eeuwigheid vòór ons om Jezus'-ideaal te verwezenlijken:

“Wordt dan gijlieden volmaakt.”

Omdat het zooveel is, laat ons beginnen bij het begin. Wat het kerstfeest ons toeroept in de eerste plaats is zeker: eerbied te hebben voor het kleine, niet te verzuimen den dag der kleine dingen!

Ik bedoel wat Dickens zegt: geen kousjes breiën voor Kaffers en Hottentotten en zijn eigen kinderen met bloote voetjes laten loopen.

Niet trachten naar het groote en voorloopig onbereikbare voor men geleerd heeft het kleine.

Och, om de wereld, om de maatschappij te hervormen moet men toch beginnen in eigen kring, te huis, moet men beginnen in nög enger kring: in eigen zieleleven. Om een ideaal te bereiken, moet men het eerst in zich zelf verwezenlijken.

Men behoeft niet altijd iets groots te doen; het zijn o zoo dikwijls de kleine vriendelijkheden, de kleine attenties die ons goeddoen en verwarmen en weder moed geven.

“Wie den minuutwijzer verzet, doet ook den uurwijzer gaan,” zegt Jan Paul.

“Verblijdt u en verheugt u!” O we helpen elkaar door onze vreugde en blijdschap, door onze opgeruimdheid, door ons gezond optimisme méér dan we soms denken!

Er leven menschen om ons heen, die ons zoo blij en jong doen zijn, die ons zoo'n heerlijk gevoel geven van vrede en veiligheid, die ons gelukkiger en beter maken enkel door hunne tegenwoordigheid

Zijn dat de pessimisten, die overal slechts distels zien en doornen en de rozen vergeten? Die altijd wolken ontdekken, donkere grauwe wolken en vergeten, dat de zon er achter schuilt?

Zijn dat de menschen, die altijd door een bril kijken met beslagen glazen en daardoor alles wazig en somber en verkeerd zien en die ons dien bril ook op den neus willen zetten?

Zijn het de ijsselijk knappen en geleerden, die alles beredeneeren en ontleden, die de rozen ontbladeren, en de vlinders hun vleugelen rooven, soms vóór ze nog kunnen vliegen? Die ons tegemoet treden met cynischen twijfel en trachten te dooden het mooiste wat wij bezitten: het geloof in het ideaal?

Zijn het die uiterst voorzichtige, prozaische, praktische menschen, die, al beseffen zij dit waarschijlijk zelf niet, o zooveel missen in het leven? Zij, die altijd heelgoed voor zich uitkijken, waar ze loopen en voorzichtig elk steentje uit den weg gaan om

niet te vallen; die zich zelden stooten, zich nooit vergaloppeeren, maar ook slechts zien de aarde en nooit den hemel, den mooiën helderen hemel; slechts boomen, nooit het prachtige, grootsche bosch, vol poëzie, vol geheim?

Menschen, die mij altijd doen denken aan een gewezen kindermeid mijner zuster, die in het Noorden van ons land nooit een bosch had gezien.

Toen zij eens in de zomervakantie met mijn zuster in Oosterbeek kwam, stond zij bewonderend(?) stil en riep blij verrast: "och wat is hier nog een hakhout."

In één woord zijn het die ultra-praktische menschen, die al het mooië en hooge en heilige onderdrukken, het ongeziene ontkennen omdat ze slechts zien en hooren en tasten met stoffelijke organen, en met voeten treden, mishandelen alle idealen?

We weten wel beter nietwaar?

De menschen, die ons beïnvloeden ten goede, jong, blij en hoopvol en gelukkiger maken, zijn de Idealisten.

De Idealisten, die gelooven in hun ideaal, vast en onwankelbaar en daarom *gelooven in ons*.

Gelooven in ons, zooals Jezus geloofde in de menschen. Jezus, die de zonde haatte, maar den zondaar liefhad, Jezus die de rookende vlaswiek niet uitbluschte noch het gekrookte riet verbrak. Jezus, die geloofde in den diepst gezonkene, hem opbeurde en redde, omdat bij in elk menschenkind zag het kind van God.

"To be trusted is to be saved". Wanneer we struikelden en vielen, o dan staan we op met nieuwen moed, wanneer iemand *gelooft* in ons.

Omdat men elkaar begrijpt, voelt, waardeert, beoordeelt elk naar zijn eigen standaard (à travers nous-mêmes) juist dáárom zijn het de idealisten, die de ziel in ons wekken. Hun vertrouwen is zoo mooi en zoo vol en zoo heerlijk verwarmend en goed-doende, zóó volkomen, we willen, we *kunnen* dat vertrouwen niet beschamen. Ze komen ons te gemoet zoo zonnig en zoo blij, al wat ze zeggen is zoo eenvoudig, ze schijnen ons zoo gewoon, wij voelen hen zoo heerlijk menschelijk nabij, niet zoo onbereikbaar ver en hoog en braaf(?) en vroom(?). En het ideaal dat niet het onze was, maar het werd door hun geloof, we jagen er naar met al wat in ons is.

En we komen het nader, altijd nader, het groeit in ons en het wortelt diep in onze ziel.

De Idealisten als Jezus brengen de wereld vooruit omdat ze haar verrijken en verblijden en verheugen.

Spiritualisten, als wij dan Jezus onzen Voorganger noemen, als wij er een eer in stellen zijn discipelen te zijn, verblijden wij ons, omdat onze idealen ons doorgloeiën van heerlijkheid, ons gansche leven vullen en doortrillen van hooger doel.

Verheugen en verblijden wij ons en gieten wij vreugde en blijheid over de wereld heen, en brengen wij haar in het leven van velen. En openen wij de poorten van het land der Idealen, *dier* droomen, die de levende, volle werkelijkheid zijn.

Als een stroom van licht en warmte, van heilige bezieling en reine vreugde is Jezus' "enthousiast" idealisme over de wereld heen gegaan, heeft het verwarmd de harten der menschen.

"Laat uw licht schijnen voor de menschen," licht en warmte, wat de zon is voor de aarde, zijn idealen voor het leven.

Men kan niet aan anderen geven, wat men zelf niet bezit, slechts idealisten kunnen hun licht laten schijnen, omdat ze in meer of mindere mate licht hebben in zich zelf.

"In meer of mindere mate", want och, beter dan anderen weten we het zelf, hoe zwak, hoe weinig hoog-gestemd onze idealen soms zijn. Hoe moeïelijk het valt ze vast te houden te midden van spot en twijfel en ongeloof en miskenning. Hoe moeïelijk soms er in te gelooven, onwrikbaar vast, in dagen van strijd en koude, donkere nachten.

Hoe soms alle geestdrift ontbreekt, hoe weinig "enthousiast" we soms zijn!

"En-thou-sias," hierop ten slotte komt het aan, want niets is het onze, alles indrukken, klanken, echo's, inspiratie der onzichtbare wereld, die de onze omringt.

En het meest droeve in deze wereld is geen eerbied te hebben voor het ongeziene, niet te gelooven in *God*, niet te gelooven in een betere wereld, niet meer te voelen den spoorslag van het Ideaal, want, zooals Plato zegt: de dingen, die gij ziet, hoort en voelt zijn niet de werkelijkheid der werkelijkheid, maar onvolkomen openbaringen der Idee, van het principe, van den geest.

De idee, (het ideaal) "is de waarheid, al het overige is dwaling."

Onze handelingen worden beheerscht door onze gedachten.

"Het leven dat gezien wordt," zegt Maeterlinck "gehoorzaamt altijd aan wat niet gezien wordt."

Wanneer onze gedachten zoo aardsch zijn, zoo alledaagsch en klein, is het leven zoo kleurloos, zoo donker en treurig, een leven van sleur zonder horizon, zonder wijding en bezieling, zonder idealisme.

O wèl moeten wij ons ideaal koesteren en bewaken en hoog en heilig houden, want helaas we weten het maar al te goed, we kunnen ons zelf zoo tegenvallen, we zijn doorgaans zoo héél ver beneden ons ideaal.

Zooals Maeterlinck zegt: Onzeideeën (idealen) moeten wel tienmaal verhevener zijn dan ons gedrag om ons gedrag maar eenvoudig rechtschapen te doen zijn. Men moet het goede willen met verbazende kracht om ook maar eenigszins het kwade na te laten.

Het hoogste ideaal is nog maar iets voorloopigs zoolang het niet ons gansche wezen doordringt, zoolang het geen kans heeft gezien ons geheel te vervullen tot in onze vingertoppen.'

Zòò was Jezus' idealisme! Het vervulde, doortintelde, bezielde zijn gansche wezen.

Juist omdat hij zoo'n liefdevolle, harmonieuse persoonlijkheid was, voelden reine, hooge geesten, Engelen zich tot hem aangetrokken en inspireerden hem zijn leven lang.

Daardoor was het mogelijk dat hij: 'van den geest vervuld, in 's geestes taal, ''s geestes geheimenissen verkondigde,' zooals Goethe het spreken in tongen (inspiratie) noemt.

Daardoor kon hij naar waarheid getuigen: 'Ik en de Vader zijn één, het woord dat gijlieden hoort is het mijne niet maar des Vaders die mij gezonden heeft.'

Als wij meer 'in God waren' zooals hij,

meer luisterden naar zijn stem, naar zoovele stemmen, inwendig diep in onze ziel, luisterden ademloos naar de vele fluisterende stemmen, al om ons heen, we zouden fijn van gehoor worden als hij en.... verstaan.

Verstaan het groote brandende leven, vol raadselen, vol geheim, de zichtbare wereld, omdat wij dan eenigszins zouden zijn doorgedrongen en begrepen - al is het ook zonder te kunnen verklaren - de onzichtbare, die haar bezielt.

Slechts dät begrijpen heeft waarde, dat we voelen, diep in ons. Er is zooveel, dat we gelooven, als waarheid voelen, zonder het te kunnen bewijzen en evenveel, dat we niet gelooven, als dwaling en onwaarheid voelen, zonder het te kunnen weerleggen.

Gustav af Geyerstam vraagt: 'Zou het niet kunnen zijn, dat wij de werkelijkheid slechts door ons gevoel kunnen bereiken? Ons gevoel en onze fantasie kunnen er toch niet zijn om door ons verstand te worden vernietigd.'

Het zijn niet de boekgeleerden, maar de geïnspireerden, de 'enthousiasten' de idealisten, die de wereld vooruitbrengen.

Hoe inniger, onzelfzuchtiger we onze idealen liefhebben en er in gelooven met onwankelbaar vertrouwen, des te meer zullen ze hun stempel drukken op ons gansche leven, dat leven wijden en bezielen; des te meer zullen ze werkelijkheid zijn. Des te meer zullen ze worden ons onvervreemdbaar eigendom, schatten van onvergankelijken rijkdom, die niemand ons kan rooven. Want onze idealen zijn het mooiste en beste, wat wij bezitten, ze doen ons muziek hooren in de stilte, nabij en ver, en verheffen ons boven alle kleinzieligheid.

O die rustige, tevreden, voorzichtige onaandoenlijke menschen! Hoe grauw en eentonig, hoe te vergeefs was hun leven.

Zou het geen zonde zijn tegen God, tegen den heiligen geest, tegen de bezieling, die lauwheid en onverschilligheid, dat volkomen gemis aan idealen?

'Bluscht den geest niet uit.' 'Veracht de profetieën niet.' 'Och dat gij warm waart of koud, maar nu gij lauw zijt, zal ik u uit mijn mond spuwen.'

'De lauwen en gematigden hebben nooit iets tot stand gebracht, maar de vurigen, die geleerd hebben hun hartstocht te beheerschen.[1)]

'Dante, door Virgilius geleid, komt aan de poort van de stad der tranen.

Hij is de poort nog niet doorgegaan of van uit de diepte dringen jammerklachten en verzuchtingen tot hem door. Wanhoopskreten die zich verliezen onder een donkeren hemel zonder een enkele ster.

Dante, tot in de ziel geroerd, vraagt zijn geleider om opheldering. Van waar die kreten die niet komen uit de hel maar toch ergens van een plaats, dicht aan haar grenzend? Welke is die groote menigte zoo door droefheid overstelpt?

'Dit is het treurige lot van hen allen, die op aarde leefden zonder blaam en zonder lof. Zij behooren tot de geesten, die noch trouw, noch ontrouw waren aan God, maar slechts leefden voor zich zelf.

De hemel heeft hen uitgebannen, omdat zij zijn schoonheid verduisterden en de hel drijft hen uit omdat de schuldigen zich zouden kunnen beroemen op hun tegenwoordigheid.' Dante vraagt wederom: 'welke is de straf, de pijniging, die hen zoo doet zuchten en weenen?

'Zij hebben geen hoop te sterven en hun duister leven is zóó laag, dat zij jaloersch zijn van elk ander lot.

1) 'Les tièdes et les modérés n'ont jamais rien créé, mais les passionnés, qui ont dominé leurs passions.'

De wereld heeft geen herinnering aan hen behouden, de barmhartigheid en de rechtvaardigheid beide verachten, verwerpen hen.

Dit zijn “de lauwen”, waarover in den bijbel wordt gesproken. Noch warm noch koud, noch goed noch slecht, men wéét niet wàt ze waren. Krachteloos, week en slap hebben zij geen indruk van een persoonlijkheid nagelaten, hebben ze niet *geleefd.*’

Niet geleefd! O laat ons dan leven! leven het ware leven, wat onmogelijk is, zonder idealisme. Want het ware leven is niet ons kortstondig bestaan hier op aarde, maar het eeuwig-onsterfelijke leven, het leven in God. Laat ons hoog houden het vaandel van heilig idealisme, al tracht men het ons te ontrukken, al trilt het soms in onze handen. Als we niets groots kunnen doen, stellen we ons tevreden met het kleine.

Het kerstfeest predikt ons juist de waarde van het kleine, het schijnbaar onbeduidende en geringe! Uit Nazareth kan niet slechts *iets goeds* komen, maar *het* goede het ideale: de groote Godsgezant.

Niet hier op aarde zullen we ons ideaal bereiken, maar in een volgende wereld, die deze terecht brengt.

Wij *kunnen* ons licht laten schijnen voor

de menschen, omdat we die wereld reeds hier voelen om ons heen, omdat we diep in onze ziel een glans hebben gezien van het ideale, het eeuwige licht.

Dan... zooals Emerson zegt, ‘als het kanon gericht is door *ideeen*, als er mannen van godsdienstige overtuiging achter staan, als menschen sterven voor 't geen waarvoor zij leven en de groote drijfveer, die de geest werkt, hen dringt om alles te wagen, dan weerkaatst het kanon deze gedachte met de stem van een mensch en het geweer steunt het kanon en het ganzenroer het geweer en de vrouwen maken de patronen en allen schieten op één wit. Dan deelen goden in den strijd, dan worden dichters geboren, dan roept een betere wet eindelijk de victorie uit,’ en... luiden de Kerst-klokken vrede en vreugde de wereld.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Onderzoekt alle dingen en behoudt het Goede.

Welk nut heeft het Spiritisme,
door
H.N. de Fremerij
(uitgave van de spiritistische Vereeniging ‘Broederbond Harmonia.’)
Het Land aan Gene Zijde.
(Een spiritualistische bijdrage door een Hervormd Predikant, wijlen
E.M. van IJsendijk)
uitgave van G.A.W. Van Straaten, Middelburg.
De Indische Theosophie
en
Hare Beteekenis voor ons
door
Dr. J.S. Speijer, *Hoogleeraar aan de Rijks-Universiteit te Leiden.*
(Leiden S.C. van Doesburgh).
Leekenphilosophie
door
B. Rietman
(uitgever A.L.G. Veldt, Amsterdam.)

Bovenstaand lijstje is een greep uit vele der godsdienstige of wijsgeerige boeken die dagelijks ‘ter recensie’ onder de oogen komen, en die wèl het bewijs leveren, hoe er in onze zoo bij uitstek practische en snellevende eeuw tegelijkertijd een geestelijke honger is naar bevrediging van het groote Waarom-raadsel, waarvan Heine zoo naar waarheid uitriep:

> Also fragen wir beständig,
> Bis man uns mit einer Handvoll Erde endlich stopft die Mäuler.
> Aber ist das eine Antwort?

- Vooral hier in den Haag woedt - zou ik bijkans zeggen - een ware drang zich met Theosophie, Christian-science, Spiritisme, enz., in te laten. - Onlangs werd in de in een Indische courant voorkomende Haagsche Brieven verteld van het plotseling overlijden van den daar in Indië welbekenden Heer J.C. Bouman, een der meest bekende Christian-scientisten in de residentie, in den laatsten tijd. Dat dit overlijden,

ingevolge de opvattingen van de Christian-scientisten, zonder geneeskundigen bijstand vooraf geschiedde, werd in die causerie uit den Haag als een bijzonderheid meegedeeld. Uit mijn eigen naaste omgeving is ook mij een dergelijk geval bekend eener reeds niet meer jonge Christian-science-dame, die, na een volle week zonder arts-behandeling te hebben te bed gelegen, alleen met hand-oplegging, en voorbede door hare Christian-science-omgeving bijgestaan, geheel plotseling uit het aardsche leven scheidde. - Waarheen? - Voor zoo ver ik weet geven de Christian-scientisten U dáárop maar een vaag antwoord. Veel beslister daarentegen treden de Spiritisten op met *hun* geloof, dat zich baseert juist op de openbaringen door hen verkregen van uit het land aan gene zijde, en van welk geloof de heer de Fremery, de leider bij uitnemendheid van de spiritisten in Nederland, stoutweg verklaart in zijn hierboven aangehaalde brochure:

'Gemeenschap met hen, *die wij onze dooden noemen*, *is wel mogelijk gebleken*, *zij het dan ook in bizondere omstandigheden*, *die wij nog volstrekt niet hebben door grond. - Maar niettemin is herhaaldelijk en overtuigend gebleken*, *dat onze dooden leven*, *dat zij zich onzer herinneren*, *en dat het sterven voor hen niet anders is geweest dan een overgang in andere levenstoestanden en andere levensomstandigheden.*' (*blz. 6)*.

Zullen zij, die niet met hem van eene geestesrichting zijn, hem deze zonder eenige bewijsvoering te boek gestelde besliste uitspraak toegeven? Ik betwijfel het ten sterkste. Het is immers juist de klacht van alle onpartijdige waarheid-zoekers in dezen, dat de zoogenaamde 'openbaringen' onzer dooden, op spiritistisch gebied, zoo vaag, zoo weinig-zeggend zijn, zoo gansch niet beantwoorden aan hetgeen men redelijker wijze zou mogen verwachten; ja, wat erger is, dat zij menigmaal, - vooral waar het betaalde beroemde mediums geldt, - en juist *die* zijn het, die eigenlijk alléén succes hebben waar het

geesten-oproepen betreft - eindigen in het meest des-illusionneerend bedrog.

Veel overtuigender dan ook dan de al te oppervlakkige brochure van den heer de Fremery, die er zich maar toe bepaalt te zeggen: zoo *is* het, zonder zijn uitspraken te bewijzen, wil mij toeschijnen: Het land aan Gene zijde, van een, die nu reeds zelf daarheen vertrok, van wijlen den predikant E.M. van IJsendijk, wiens warm pleidooi vóór het spiritisme wordt vergezeld met vele meer of minder nauwkeurig-gestaafde feiten. Het bekende steenwerpen in Indië bekleedt daarin óók een plaats, en met name haalt hij o.a. aan de steen werping in 1892 voorgevallen te Sitoebondo ten huize van den toenmaligen assistent-resident aldaar, in tegenwoordigheid van Dr. Engelmayer, den controleur Versteegh en Jhr. Mr. M.A. de Savornin Lohman (de laatstgenoemde was mijn vader, dien ik heel dikwijls al die voor hem niet te verklaren buitengewone voorvallen, door hem in die dagen bijgewoond, heb hooren beschrijven, terwijl ik nog onlangs een oud-Indischman sprak, (beslist *on*geloovig op al deze en dergelijke punten), maar die nogtans erkende hoe speciaal het te Sitoebondo voorgevallene behoort tot de nimmer nog opgehelderde feiten.

Aan de hand van den Bijbel licht ds: van IJsendijk toe, hoe het geloof in en de gemeenschap met de onzienlijke wereld is een door alle eeuwen heen vaststaande feit, en, hoe men ook denken moge over de zaak als zoodanig, men voelt uit dit betoog den eerlijk-overtuigden oprecht-geloovige, dien het niet te doen is om iets anders dan om anderen te helpen tot het geluk dat hij-zelf vond. - - -

Niemand, die niet zelf een studie maakte van de diepzinnigheden der Theosophie, verwachte van een kort artikel als dit daaromtrent een volledige uiteenzetting. Ik heb meermalen geredeneerd over hun 'geloof' met langjarige theosofen, die dan daarbij telkens hun eigen verwarde uitleggingen onderbraken met de tusschenvoeging: 'Ik ben echter nog niet ver-genoeg doorgedrongen erin, om zelf U dit of dat duidelijk te kunnen maken.' En, met die allesbehalve bevredigende uitlegging blijf je dan in het duister verder zitten. Het is daarmede als met de Christian-Science, waarvan 'het' boek, door de Amerikaansche Mrs. Eddy geschreven, alleen in het Engelsch is verkrijgbaar, omdat het niet mag vertaald worden, (uit speculatie-geest zeggen hare bestrijders). Maakt men dan de voor de hand liggende opmerking, dat niet-Engelsch-verstaande menschen aldus van de zegeningen van het Christian-Science-geloof verstoken *moeten* blijven, dan krijgt men ten antwoord: 'O neen, wanneer zij maar *willen*, dan kunnen zij ook het mrs-Eddy-boek heel goed begrijpen in het Engelsch, want dan krijgen zij daartoe de 'gave'. (Ik heb dan ook niet-Engelsch-lezende menschen met eigen ooren hooren verzekeren, hoe zij inderdaad *dit* boek volkomen in zich opgenomen hadden). Op dezelfde manier nu verzekeren de theosofen U dat, ondanks de ingewikkeldheid hunner leerstellingen, en ondanks hun eigen voortdurend moeten blijven studeeren in de Indische wijsheid, nogtans ook de meest eenvoudige van harte een theosoof kan zijn, want hij krijgt dan van-zelf de 'gave'. Het boek van Dr: J. Speijer is zeker geschreven niet voor die laatste categorie der eenvoudigen van harte. Het behandelt namelijk de Indische theosophie in de onder-afdeelingen van de voorgeschiedenis ervan, en van wat zij leert. Ik geef, om mijn lezers een denkbeeld bij te brengen van den inhoud van het lijvig boek, een lijstje der hoofdstukken uit dat laatste gedeelte:

De âtman-leer van de Upanishads.
De leer van het Karma.
Sânkhya en Wedâna.

Het arhat- en het Bodhisattwa-ideaal, etc. etc.

Dr: Speijer eindigt zijn lijvige studie met de woorden: *'tegenover de rustelooze werkzaamheid van een moderne Westersche wereld*, *die*, *als het ware, op ééne reusachtige fabriek is gaan gelijken met eindeloos veel afdeelingen en vertakkingen*, *waarin men alle krachten der natuur dienstbaar maakt aan de vele behoeften en aan de vele grillen van den steeds meer eischenden en nooit tevreden modernen zenuwachtigen mensch - steekt het kalme zelfonderzoek van die wereld-verachtende Indische wijzen, die met zoo weinig mogelijk tevreden willen zijn*, *af door zijn contrast.'* - Wel, hoe groot het contrast ook moge schijnen tusschen zulk een hooggeleerd en diepzinnig werk als het zooeven genoemde, en het leekenboekje van B. Rietman, toch brengt mij juist *dit* zinnetje van Dr: Speijer als van zelf tot de gezonde en voor het alledaagsche leven geschikte levenswijsheid, die ik, na al die abstracte 'gelooven', ontmoet in de Leekenphilosophie van B. Rietman, in het bijzonder in de drie dozijn eenvoudige den lezer ter overdenking en beantwoording aanbevolen 'vragen'. - Want waarlijk, indien men de wenken, door dezen leek hier ter behartiging aangeboden, in praktijk bracht, onze levensbe-

hoeften, en daardoor onze levens*nooden*, zouden hèèl wat verminderen. En, mij dunkt, onze ware godsdienstigheid zou daardoor óók aanmerkelijk toenemen. Wat baat het namelijk, of wij al gelooven in dit of dat, omtrent het leven Hierna, waarvan wij toch niets afweten, en dat alles berust op abstracte leerstellingen, wat baat het of wij ons aan min of meer juist-waargenomen bovenaardsche verschijningen vastklemmen, zoolang het aardsche, het nietige, het leelijke der wereld hierbeneden ons ondertusschen zóó beheerscht, dat wij veel meer *daarvan* vervuld zijn dan van de kracht die er héét uit te gaan van onzen zoogenaamden godsdienst.! - Ik ken Christian-science menschen en Theosofen en Spiritisten, en 'isten' van allerlei aard, die, terwijl zij U met hemelsche oogen betuigen van de zegeningen hunner plotseling gevonden nieuwerwetsigheden op godsdienstig gebied, ondertusschen zoo modegek-achtig, zoo ingebeeld, zoo hoogmoedig, zoo vervuld met allerlei aardsche eigenbelangen daarheen leven, als heeft dat alles, wat zij omhelsd hebben als 'de' waarheid, niet het minste betrekking op hun dagelijksch doen en leven en zijn ten opzichte hunner naasten en hunner naaste plichten. Zie, bij zulke 'geloovers', op allerlei godsdienstig-gebied, denk ik met instemming aan woorden als de onderstaande, die ik citeer uit de Leekenphilosophie van Rietman:

Geven we ons er dan in de eerste plaats eens rekenschap van, *dat de voor ons zoo groot schijnende aarde toch in de heelal-ruimte al bitter weinig te beteekenen heeft..... En*, *lezer*, *als gij over deze eenvoudige zaken een weinig gedacht en gedoezeld hebt*, *moet gij U dan niet schamen over de alle perken te buitengaande opgeblazenheid en verwaandheid van het menschdom*, *dat één oogenblik zou durven veronderstellen*, *dat dat onbeschrijflijk machtige heelal is*, *en sedert onnoemelijke millioenen jaren was*, *voor hèm alleen.? Moet gij U dan niet schamen over die kleine menschjes*, *met hun gewroet en geploeter*, *hunne talrijke fouten en kwalen*, *wier bestaan nog niet één honderste heeft geduurd van dat der aarde; moet gij U niet schamen over die nietsbeteekenende verwaten nulliteitjes*, *die zich wanen het meesterwerk der heelal-schepping te zijn*, *zich verbeelden dat het heelal bestaat voor hen alleen*, *dat alles was en is en eeuwig zal zijn te hunnen behoeve* - -

En dan zegt, in de hierboven reeds aangehaalde drie dozijn 'vragen', de schrijver nog o zoo veel wáárs over de gekheid van zich door de mode te laten drillen, over allerlei dagelijks voorkomende wreedheden, over onze verhouding tot onze ondergeschikten en van chefs onderling tot elkaar; ja wat niet al, dat voorkomt in het dagelijksch leven, en waarvan men gerust kan zeggen, indien de menschen er méér naar deden, en er zich op toelegden juist die *kleine* dingen te behartigen:

> Deez aarde waar een paradijs,
> Nu is zij vaak een hel.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Varia.

Nieuwe Uitgaven.

Wij vestigen de aandacht op de zéér smaakvolle *miniatuurtjes*, uitgegeven bij de Hollandia-drukkerij te Baarn, ter vervanging van Nieuw-jaar- en felicitatie-kaarten. Per boekje is de prijs 40 cts., en daarvoor heeft men, naar keuze, bloemlezingen uit

Vondel, Hooft, Bilderdijk, uit Goethe, Heine, Rückert, of proza-stukjes van Oscar Wilde en Jerome K. Jerome of overdenkingen van Thomas à Kempis, Pascal; etc., etc. Binnen-in gaat een blad vooraf, waarop de gever zijn naam kan schrijven en dien van de(n)-gene voor wie(n) het cadeautje is bestemd. 'Hartelijk gelukgewenscht' staat er reeds boven gedrukt. *Een zeer aardige afwisseling* op de gewone kaartjes, omdat men er iets blijvends aan heeft.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

L.S. (die mededeelt, in een door hem-zelf samengestelde portefeuille te A., de Lelie te hebben opgenomen, tot zijn eigen groote voldoening, daar hij die gaarne leest.)

Ik kies deze omslachtige toevoeging, omdat ik hoop en wensch, - waar gij geen pseudoniem opgeeft, - dat gij mijn antwoord op Uw vriendelijken brief van 4 Dec. jl., zult onder de oogen krijgen als aan U gericht. - Uw brief namelijk

deed mij véél genoegen. Ik moet U echter eerst, vóór ik U antwoord, omtrent twee dingen, waarin gij U geheel vergist, beter inlichten. Ten eerste schijnt gij in de dwaling te verkeeren, dat een niet-abonné niet mag mededoen aan de gedachtenwisselingen, want gij schrijft uitdrukkelijk het dikwijls te betreuren dat finantieele omstandigheden U beletten abonné te zijn *omdat* gij zoo gaarne aan de gedachtenwisselingen wilt deelnemen. Welnu, indien gij de Lelie leest in Uw portefeuille, dan hebt gij *de volle vrijheid* aan die gedachtenwisselingen deel te nemen; dat doen vele niet-abonnés. Niet-abonnés, maar die wèl geregelde lezers zijn, worden óók in de correspondentie-rubriek beantwoord; echter laat ik abonnés vóórgaan, wat niet meer dan billijk is nietwaar? In de tweede plaats hebt gij die correspondentie aan B.W. van de K. -, waarvan gij schrijft 'vermoedelijk herinnert ge U die niet meer' - foutief in Uw geheugen. Immers **niet ik** schreef, - over de deugden van den heer de Gruijter als verhuizer sprekend, - 'zelfs geen bitterglaasje is gebroken', maar, let wel, de heer *B.W. van de K. schreef die woorden omtrent zijn eigen inboedel*, *door den heer de Gruijter naar Nice overgebracht.* [E]n ik nam zijn woorden over in de Lelie, omdat ik den heer de Gruijter dat allezins verdiende compliment van harte gunde, want ik-ook ben dien heer zeer dankbaar voor de goede zorgen die hij steeds voor mij had bij verhuizingen. *Echter stel ik er prijs op met den meesten nadruk te verklaren* dat het bewuste bitterglaasje, dat Uw ergernis opwekt, dus **niet** in *mijn* inboedel voorkomt maar in dien des heeren B.W. van de K. In *mijn* huis zult gij nergens een bitterglaasje vinden, evenmin als die glaasjes en die gemeene drank ooit werden op tafel gezet in het huis mijner ouders. Zonder geheel-onthouder te zijn drink ik-zelve nooit alcohol of iets van wijn of wat ook, omdat het mij verboden is voor mijn hart en omdat ik er niet van houd ook. Bitter, jenever en dergelijke dranken zijn mij echter zóó antipathiek als zijnde voor mijn reuk-organen vulgaire dranken, dat het denkbeeld van een bitterglaasje in mijn huis mij aandoet als een beleediging mijn goeden smaak aangedaan. Een heer, die bij ons dineert, krijgt een glas wijn, en komt hij vóór den eten, dan kan hij een kopje thee krijgen, maar bitter *nooit of te nimmer.*

- En nu kom ik tot het doel van Uw schrijven. Gij komt terug op het geschil indertijd tusschen den heer H. van Holk en Huisvrouw bij gelegenheid van de Juliana-feesten in Amsterdam, en gij zegt, evenals de heer Van Holk: de stad stonk wel degelijk naar jenever; terwijl gij ten bewijze daarvan een voorbeeld aanhaalt van een oploopje van welgekleede menschen, waarin gij verzeild zijt geraakt, en waaronder gij het van den jeneverstank niet hebt kunnen uithouden. Mijn waarde L.S., *ik* geloof U gáárne; ik meen reeds eens in de Lelie verteld te hebben hoe *ik* het niet kan uithouden in de door een zeer beschaafd publiek gebruikte tramlijn 8 (Plein-Scheveningen, langs den Ouden Scheveningschen weg), wanneer ik het uur tref waarop de Witte-Societeit-heeren met mij van dat voertuig gebruik maken om naar huis te gaan. Dan is het - vooral wanneer 's winters de deuren worden toegehouden - een walgelijke stiklucht van bitter en jenever. En diezelfde lucht hangt in elken volksoploop óók, reden waarom *ik* mij bij hollandsche volksfeesten niet buiten de deur waag. (In Zwitserland en in Zuid-Frankrijk is dat heel anders; daar wordt enkel de veel-onschuldigere landwijn gedronken, zoodat men er van de woeste dronkenmans-tooneelen die bij ons, in Duitschland, in Engeland, in Parijs, het einde zijn van volksgenoegens, niets bemerkt.) - Wat mij echter vooral in Uw schrijven treft is Uw verstandige opmerking aaugaande de absolute onwetendheid van het

zóógenaamd feestvierende, en zóógenaamd Oranjelievende volk, wat aangaat de *zaak* wáárom het gaat. Gij schrijft:

Weet dat volk iets van het Historisch verband tusschen Nederland en het Huis van Oranje? en als ze het eventueel weten, hebben ze dan reden van juichen, omdat een telg uit de zijtak van Willem de Zwijger, 's een bezoekje aan de stad komt brengen.

Maar laat ik u zeggen, dat als men bij die juichenden een onderzoek ging instellen, naar hun kennis over de geschiedenis van Nederland, men waarschijnlijk teleurgestelder zou uitkomen, als men zoo oppervlakkig denkt.

Nu dan, waar het volk geen reden heeft tot juichen, niet weet waarom het moet juichen, daar grijpt het naar de flesch, en drinkt daaruit net zoo veel, en zoo lang, tot ze in een stadium zijn gekomen, dat ze durven juichen, hossen en springen en schreeuwzingen.

Dat geldt niet alleen voor A'dam, maar voor overal en elders.

Ziet gij, dat ben ik zóó volkomen met U eens, dat ik het daarom woordelijk overneem. Ik heb datzelfde steeds óók gezien. Het volk juicht *omdat* het zich bedrinkt, maar *niet* omdat het wéét waarom het blij is. Het zou even hard juichen bij een begrafenis als bij een geboorte, indien er dan maar even kwistig wordt rondgegaan met de jeneverflesch. Al dergelijke, door den drank opgezweepte 'vaderlandsche' gevoelens zijn geen duit waard. Tolstoi heeft zoo heel duidelijk aangetoond, hoe men bij den soldaat den 'heldenmoed' er moet ingieten door hem te bedwelmen met drank. Dat overwint zijn doodsvrees, en maakt hem tot een helschen duivel. Behoort hij dan na den veldslag tot de overwinnaars, dan is hij een 'held', terwijl hij in waarheid eenvoudig is verdoofd geweest door alcohol. Vraag eens rond aan honderden en duizenden vaderlandslievenden hoevéél, uit hun eigen beurs, zij over hebben voor Juliana en voor het vaderland. O, ik weet wel, met den *mond* ijselijk veel! Maar zie nu eens in de praktijk, naar Portugal b.v. Wie van al die koningsgezinde, buigende, gelivreide hofmeneertjes en legercommandanten bleef Manuel trouw, toen het ging om het *leven*? Een duitsch Witz-blatt - Lustige Blätter meen ik - gaf daarvan een bijtende voorstelling, toen het al die heeren liet op den loop gaan, terwijl alleen zijn *hond* den gevallen koning trouw blijft. Daaronder stond het ware onderschrift: '*Ik* was liever de hond dan tot zulk soort menschen te behooren.' Zoo gaat het mij-ook. Let eens op hoevele der zich nu in het stof krommende Oranje-bewonderaars zullen behooren tot de *allereerste* aanbidders van een eventueelen president eener republiek, - mocht

zoo iets ooit in ons land gebeuren. Ik heb het zelfde immers bijgewoond in bescheidener mate in zake de Kuyper-grootheid. Toen Kuyper enkel was professor aan de Vrije-Universiteit en Standaard-redacteur in Amsterdam, toen heb ik hem door heel het orthodox-aristoeratische den Haag hooren beschimpen en besmalen bij elke gelegenheid; toen werd hij belachelijk gemaakt, en veroordeeld, en zijn doleeren was een reden tot eindeloozen spot. Maar ziet, toen werd Kuyper minister, en ging wonen in een mooi huis in den Haag, en verkeerde in de hoogste kringen, en speelde een veel voornamer rol dan menigeen onder zijn collega's. En kijk, toen draaide de opinie van *dezelfde* menschen om als een windwijzer. Want, toen was hij een man van invloed, een man die de hoogste baantjes had te vergeven. In mijn eigen naaste familie heb ik dezelfde menschen, die vroeger ‘dien dominee van niets’ niet hard genoeg wisten te vallen, zien wroeten en manoeuvreeren om de eer van een bezoek van ‘dien dominee’ en zijn dochters. En zijn principes, die ze vroeger afkeurden, vonden ze, toen, toen hij minister was, inééns geheel in den haak.

Zóó is de wereld; niet alleen waar het konings-aanbidders geldt, maar op èlk gebied. Het volk, de grooten en de kleinen, kruipt voor wie de macht heeft, of 't een Vorst geldt of een President, of een geld-varkens-slager uit Chicago; zoodra iemand maar fortuin, en daardoor macht bezit, heeft hij aanbidders te over. - Schrijf mij gerust nog eens.

P.L. - Dank voor Uw instemming met mijn boekbeoordeeling en voor de toezending van de courant met Uw artikel. Aan Uw wensch is reeds voldaan, gelijk gij zult hebben gezien.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Mej. van R. - Ik ben blij, dat gij hebt geschreven. Schrijf stéeds gerust als gij iets op Uw hart hebt; dat is mij wezenlijk aangenaam. Ik wéét wat het zegt een hond te verliezen. Ik zag immers mijn lieven ‘Moosje’ sterven onder een zóó wreed lijden, dat ik duizendmaal dacht: Had *ik* het maar. Een volle week heeft hij tusschen hoop en vreezen geleden; het ergste was, dat hij niet *mocht* drinken, en mij telkens wou beduiden, dat ik hem water moest geven. Nooit vergeet ik die vreeselijke week. Dank daarom voor Uwe goede wenschen voor de gezondheid van Frits en Benjamin. De eerste is een rashond, dien ik indertijd kocht bij een hondenkoopman: *Ouwerschuur*, Z.O. Binnensingel, den Haag. Echter zou ik veel liever raden U te wenden tot het honden-asyl; hetzij hier in den Haag, hetzij in Amsterdam of in Utrecht. Men is daar dolblij indien een hondje aldus een goed thuis vindt; het kost U-zelf dan niets, en gij doet er tevens een weldaad door aan zulk een hond. Men zal er het door U bedoelde soort óók stellig wel voorradig hebben. Ook zoudt gij een advertentie kunnen plaatsen. Ik zou echter met het asyl beginnen. Gaarne steeds verder tot Uw dienst.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Spoed-Correspondentie.

Veld van Ardath. Zoo eenigzins mogelijk wil ik het overnemen in de Lelie, maar ik kan het U niet beloven wegens de vele om plaatsing vragende copie, en óók omdat ik aan één onderwerp niet àl te veel plaats mag afstaan.

Wat het portret aangaat, er zijn voortdurend menschen die het, evenals gij, trachten te verkrijgen. Het laatste dat van mij is gemaakt is op een ongelukkig tijdperk genomen, juist toen ik er zeer slecht uitzag, wegens die hartkwaal, waarvoor ik juist in die dagen naar Nauheim ging. Ik zal dezer dagen eens een nieuw laten maken, en, daar gij mij schrijft er op géén wijze meer een te kunnen machtig worden, dan aan U denken. Hartelijk gegroet.

Hanna. Ik ben druk bezig de achterstallige correspondentie dóór te werken, en zal trachten U de volgende week te beantwoorden. Alles ontving ik in orde. Maak U maar niets ongerust. Hartelijk gegroet.

B. Ook U hoop ik de volgende week een beurt te geven. Hartelijk dank voorloopig voor Uw langen brief.

N.N. De volgende week zal ik trachten U eenige boeken te noemen. Wat dunkt U van die van Ina Boudier - Bakker, speciaal: Kinderen en Armoede, of, van die van Noordwal, van die van Gustav Frenssen, van die van La Chapelle - Roobol, van die van Georg Engel?

M.V. Ik zond Uw stuk reeds naar de drukkerij, maar moest het wegens de groote lengte laten overblijven. Zoo spoedig mogelijk.

Verontwaardigd. Mijn lieve meneer, indien gij *dat* al 'unfair' vindt, dat de Telegraaf enkel één stukje uitknipt uit een correspondentie van mij, en dat aanhaalt, uit zijn verband gerukt dus, heusch dan zijt gij nog niet bekend met zulk soort weinig nette, maar dagelijks voorkomende persmanieren. Zeker, ik heb in die lange uitgebreide correspondentie inderdaad 'heel veel goeds gezegd van Tolstoi,' en gij hebt dus gelijk dat het 'unfair' is *dat* weg te laten en alleen mijn slotwoorden af te drukken. Maar, - vergeet niet - ik heb óók gezegd dat alle mogelijke bladen en blaadjes bij gelegenheid van Tolstoi's dood zich verplicht rekenden de meest bazelachtige phrasen neer te pennen, en dat *ik* daaraan niet wil meedoen. *Dat* nu kon óók de Telegraaf zich aantrekken, die niet in gebreke is gebleven óók 'n bazelartikel te leveren. En dan zijn zulke anonyme wraakoefeningen het gewone toevluchts-middel. Intusschen, wat kan het *U* schelen. Om U de waarheid te zeggen vind ik het overdrukje van die correspondentie van mij, al was het dan maar enkel 't uit zijn verband gerukt slot, toch nog al héél onschuldig. Indien er nooit erger dingen gebeurden dan dit, dan zou de pers hooger staan dan zij doet. - -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest de **Correspondentie** aan **Mevr. A.C.F. - G.** en aan **Loute** tot een volgend nummer wachten.

REDACTRICE.

28 December 1910.
24ste Jaargang.
No. 26

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

Om de Eere Gods.

In aansluiting met het bericht van freule ANNA DE SAVORNIN LOHMAN in het nummer van 21 December, verklaar ik, dat de omslagteekening van 'Om de Eere Gods' geheel buiten voorkennis of toedoen van de schrijfster is gemaakt. De verzorging van een boek geschiedt altijd door mij, tenzij de auteur dit anders wenscht. Het is ook nóch mijne nóch de bedoeling van den teekenaar geweest een voorstelling van een bepaald politiek persoon te maken. Ten bewijze hiervan laat ik hieronder een afschrift volgen van den brief, van den Heer LOUIS RAEMAEKERS, den teekenaar van den band, gedateerd 7 Juni 1910.

Waarde Heer VEEN!
Hierbij schets voor band. Ik denk aan een schel-paarsche kleur voor ondertint.
De mondaine diplomaat die zich achter het kruis van Christus verschuilt mag natuurlijk op niemand lijken.
Hoogachtend
L. Raemaekers.

Ik hoop dat met deze verklaring de geruchten, als zou een bepaald politiek persoon zijn bedoeld, voldoende zijn tegengesproken.
L.J. VEEN.

Hoofdartikel
Over geestelijke ontwaking.

Als een verblijdend bewijs, hoe tegenwoordig het begrip der onsterfelijkheid meer en meer doordringt in alle levenskringen, trof mij het hoofdartikel van Ypsilon (Prof. van Veen) in het 'Nieuws van den dag' van Zaterdag 5 Nov. en dat tot titel had: 'Per aspera ad astra,' temeer

omdat het N.v.d.D. een blad is, dat overal verspreid, in verschillende kringen van ons land wordt gelezen.

Dat de begrippen over het 'Hierna' bij schier alle menschen verschillend zijn, is dunkt me, van niet zóóveel belang, als het feit dat over de geheele wereld, een behoefte sterker dan ooit schijnt te zijn ontstaan, naar meer licht, meer zekerheid omtrent de bestemming, die wij, de volkeren, de gansche menschheid, volgens eeuwige wetten, met ontwijfelbare zekerheid tegemoet snellen.

In de laatste tijden ontstond dan ook in moderne kringen meer en meer een behoefte om zuivere begrippen te krijgen omtrent het onsterfelijkheidsgeloof, hetgeen o: a: blijkt uit de voorlezingen van Prof. Groenewegen.

Waar de onverschilligheid wijkt, zal de geest geen gevaar loopen, weg te kwijnen bij gebrek aan levenskracht; en waar de belangstelling in de plaats treedt, daar zál eenmaal bevrediging en gelukzaligheid bereikt worden.

Want, wat is dit zoeken goed beschouwd anders, dan het roepen van een kind om zijnen Vader?

Wat ánders, dan de kreet van eene die zich voelt vergaan van honger, en in wiens herinnering het met smart en bitterheid duidelijk wordt, dat de huurlingen zijns Vaders overvloed van brood hebben?

De reactie die volgde op de strenge leerstellingen van Calvijn, o: a: het verwerpen van een louterenden tusschen-toestand, waardoor slechts twee bleven: hel en hemel, en de daaruit volgende uitverkiezing, die reactie deed als 't ware de moderne richting in het Protestantisme ontstaan, waarin geen plaats is voor de wonderen van Christus, en waarin de ideën over onsterfelijkheid vaag waren.

Die prikkel tot meerder weten, dien gevoelden drang tot zoeken, zouden ze niet voor een groot gedeelte zijn toe te schrijven, aan het heldere licht dat het spiritualisme doet schijnen over dátgene, wat eertijds duister of onmogelijk scheen?

De tallooze openbaringen die van heengeganen worden ontvangen; en de genezingen evenals vroeger door den Heer, nu nog dagelijks geschieden door gebed, handoplegging en magnetische passen, ze móéten ten slotte den ernstigen, oprecht willenden onderzoeker tot overtuiging brengen van een leven ná dit, een leven van voortdurende ontwikkeling, veredeling en volmaking.

Wat de Heer beloofde: 'ik zal U geen weezen laten,' wordt door het spiritualisme ook duidelijk voor hén, voor wien de woorden 'onsterfelijkheid', wonderen, Zone God's veelal niet meer zijn, dan leege, nietszeggende klanken.

Wat de persoon van den Heiland aangaat: zijne goddelijke zending door den Vader, gaf Hem autoriteit te prediken gelijk Hij deed en ons den weg tot zaligheid te wijzen, gelijk Hij deed.

Mogen er in de eeuwen die achter liggen vele predikers van schoone waarheden zijn opgestaan, Christus staat als zoodanig geheel van hen afgezonderd, en ver, vér boven hen verheven.

Wat ànders zou ons Hem doen stellen boven de vele reinen, verhevenen en onzelfzuchtigen die hebben geleefd en zich zelven opgeofferd? wat anders dan de autoriteit van Eeniggeboren Zoon des Vaders en Gezant van den Hemel tot de aarde?

Van dien *Gezondene des Vaders* nemen we aan, en trachten we in ons leven te brengen, de gepredikte liefde-leer, de teedere terecht-wijzingen; Dien Zone God's was de Eerste en Eenige die ons God volkomen deed kennen en liefhebben als onzen 'Vader' in de hemelen, en elkánder als broeder en zuster.

Daarom ómdat Hij *is*, wat hij zéide te zijn, daarom behoeven we nooit te klagen in duister te zijn, want: Hij was het licht der wereld; behoeven we nooit levensmoede (hoevelen coquetteeren met dit woord) naar Waarheid te zoeken; want Hij, die ons deed kennen de onvernietigbaarheid en onsterfelijkheid van ons wezen, van onze ziel, Hij Was de Weg, de Waarheid en het Leven.

'Per aspera ad astra'

Langs moeilijkheden, ruwheden, naar boven, naar de sterren.

De lezers van het 'Nieuws v/d Dag' van 5 Nov. zullen ditmaal zonder twijfel genoten hebben, en verkwikt zijn geworden, door de flinke taal, duidelijke uiteenzetting van het onderwerp, en mooie aangrijpende aanhalingen in het hoofdartikel van Prof. van Veen.

Indien ons hart en verstand ons niet reeds geleerd hadden, dat moeilijkheden en hindernissen noodzakelijk zijn tot ontwikkeling, dan zou men na het lezen van dit artikel toch stellig moeten toegeven en erkennen, dat het, op zijn minst genomen, logisch is, en dat de woorden van Goethe tot Eckermann gesproken en die hierin worden aangehaald, beschouwd kunnen worden, diepe waarheden te zijn;

n.l. ‘dat Goethe deze wereld vol hindernissen, niet beschouwde als een plaats tot rusten op rozen, tot gemak en genot als summum van bereikenswaardigheid, maar naar der Godheid plan, als eene kweekschool voor een Wereld van Geesten.’

‘Ik zie de weinige menschen aan, de zoogenaamd gelukkigen,’ zegt Ypsilon o.a. in zijn opstel, ‘die alles effen vinden voor hunnen voet, wien steeds de vaart vóór den wind ging, - en ik voel in mij een walging van hunne zelfbehaaglijke onbeduidendheid of van hunnen snoevenden overmoed. Dan zie ik ook naar die anderen, die zoo recht den wind voorin krijgen, wien bij het opboegseeren zoo menig zeil uit die lijken geslagen werd, - en ik voel mij als onder geesten van een hoogere orde reeds.’

‘Wat,’ vraagt Ypsilon, ‘zou er van ons worden, indien deze wereld voor ons ware als een spiegelgladde baan, langs welke een schaatsslag of een wiekslag ons moeiteloos deed voortglijden?’

Hij werkt dit met mooie heldere beelden uit en zegt vervolgens: ‘wij zouden vrijwillig niet weer opstaan van de plaats waar we eenmaal nederlagen. Wij zouden den dood des lichaams sterven door vervetting en verstomping - en den dood des geestes zouden wij sterven door verwatenheid en zelfgenoegzaamheid en grootheidsdunk.’

Meer aanhalingen te doen, zou zijn de flinke duidelijke samenhang uit haar verband rukken, daarom kan ik niet anders zeggen dan: koopt het nummer en leest het zèlf.

Even als mij, trof het velen mijner bekenden; één van hen, een spiritualist, verheugde zich oprecht over het feit dat het Onsterfelijkheidsbegrip overal zoo doordringt, en de bladen tegenwoordig niet meer afkeerig zijn, artikelen van spiritueelen aard, op te nemen.

Hij en zijn vriend, van B. zijn dan ook van plan, naar hij mij vertelde, in de ‘Lelie’, (als de freule zoo vriendelijk wil zijn hiervoor plaatsruimte af te staan) hunne hartelijke waardeering te betuigen over de groote bereidwilligheid van freule L. om steeds hare kolommen open te stellen, voor artikelen, gedachtenwisselingen of correspondentie, handelende over de beteekenis van dit leven, en ons voortgezet leven hierná, kortom, alles wat geestelijk op kan wekken en wat nader kan brengen tot de Bron, de Oorzaak van alle leven: den Vader in de Hemelen; en tot Hem, dien Hij tot ons zond: Jezus Christus, onzen meester en Heiland.

GELDERLAND 15 Nov. '10

GRETHA KLUNDER.

Dit hieronder volgend stuk is geweigerd door Het Vaderland en door de Nieuwe Rotterdammer. De geachte inzender wendde zich daarop tot de Holl. Lelie, met de bijvoeging:

‘*Nu is het me duidelijk, hoe het komt, dat de nieuwere schrijvers schijnbaar zooveel succes hebben, en zoo ongestoord kunnen voortgaan met het aan den man brengen van hunne zoogenaamde kunstproducten, - als alle anti-critiek gesmoord wordt.*

Gelijk van-zelf spreekt voldoe ik gaarne aan zijn verzoek, zijn stuk in de kolommen der Holl. Lelie op te nemen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vaderland. Vrijdag 9 December.

Sonnet.

Daar is de nacht -; de hemel glanst te vonken;
Van klare sterrelampen, blijde vieren;
't Nest bergt de zwerfsche vogelen en dieren;
Al menschestemmen zijn van de aard verklonken.

De dauw komt zwijgend naar omlaag gezonken;
Geen halm verroert, geen blad der populieren;
In strakke rust staan wateren revieren;
Elk sterfelijk wezen ligt in slaap verdronken.

Maar in mijn borst kent liefde geen vertragen;
Liefde, het rijpe einddoel van al 't geboorne;
Zijn woeden groeit nog met den stillen nacht.

Hij zaaide midden in mijn hart zijn dracht
Van scherpe stekels en vergifte doornen,
En smarten zijn de vruchten, die ze dragen.

Dit, en nog vele andere schoone gedichten van Boutens.
(*Aldus het Vaderland.*)

Over een Sonnet.

In ‘Het Vaderland’ van Vijdag j.l. komt een Sonnet voor, genomen uit de December-aflevering van de Gids. Onder dat Sonnet staat: ‘Dit en nog vele andere schoone gedichten van Boutens:’

Wil men daarmee zeggen, dat genoemd Sonnet óók een schoon gedicht is? Of moet bij het lezen op het woord ‘schoone’ de klemtoon gelegd worden? Of is het ironisch bedoeld? Waarschijnlijk is mijn eerste veronderstelling de juiste, en gaat de recensent met de tegenwoordige strooming mee van alles mooi te vinden, wat de nieuwere dichters(??) ons gelieven voor te zetten, en van met een

medelijdend schouderophalen neer te zien op hen, die dat gewauwel en dat woordenen zinnengeknoei maar niet fraai willen vinden, en die daarom voor imbecielen gehouden worden.

Ik zou intusschen toch wel gaarne willen, dat iemand me het 'schoone' in bedoeld Sonnet aanwees. Misschien zal men mij zeggen: Dat schoone is alleen te vinden en kan alleen opgemerkt worden door ingewijden, en door fijnbesnaarde zielen, - zooals mij zoo vaak is toegevoegd, wanneer ik de Nieuwe Gidsstijl aanviel.

Sta mij toe, dat ik dit sonnet daartoe eens nader beschouw. Daar ik het regel voor regel wensch te behandelen is het m.i. niet noodig, dat ik het opnieuw in zijn geheel hier afschrijf.

'Daar is de nacht.'

Is het niet, alsof de nacht op een schotel wordt opgedragen, of zoomaar ineens vóór je staat?

'De hemel glanst te vonken van klare sterrelampen.'

'Glanst te vonken.' Wat is dat? Ik begrijp wel: begint te vonken, schijnt te vonken of hoopt te vonken. Maar dat het werkwoord glanzen door 't voorzetsel te gevolgd wordt, heb ik in geen enkele grammatica gelezen. Nu weet ik wel, dat schrijvers boven de grammatica staan, maar dit is toch wat al te vrij. Ook is het mogelijk, dat de dichters van heden voor het woord glanzen een nieuwe beteekenis hebben geschapen.

'Klare sterrelampen.' Dat is mooi. 'Dat is fijn', zou *men* tegenwoordig zeggen.

De dichter heeft dus een nieuw soort lampen uitgevonden.

'blijde vieren;'

Een standbeeld voor hem of haar, die dit begrijpt. Zijn ze *blijde* met hun vieren? Waarom niet met hun drieën? O, neen, dan rijmt het niet op 'dieren'. Of is het het werkwoord 'vieren'? Wie vieren dan, en wat vieren ze?

't Nest bergt de zwerfsche vogelen en dieren.'

Is de dichter weer de uitvinder van het fraaie bijvoegelijk naamwoord 'zwerfsche'? 'Vogelen en dieren.' Vogelen zijn dus geen dieren.

Vieren moest rijmen op dieren, en het woord dieren is overtallig. Men ziet dus, wat fraaie rijmelarij dit is.

'Al menschenstemmen zijn van de aard verklonken.'

Beteekent 'al' reeds, of alle? Is dit laatste het geval, dan zou 'alle menschenstemmen' toch beter geklonken hebben. En wat is 'verklonken' een heerlijk woord.! Tot heden wist ik niet, dat wij het woord verklinken in onze taal hadden.

'De dauw komt zwijgend naar omlaag gezonken.'

Dus niet met lawaai. De dichter schijnt op school niet geleerd te hebben, hoe dauw ontstaat.

'Geen halm verroert, geen blad der populieren.'

Waarom geen blad van een anderen boom. 't Is waar, dat kan weer niet, want het moet rijmen.

> ‘In strakke rust staan wateren revieren.’

Is revieren weer een nieuw bedacht woord? Wat beteekent ‘wateren revieren’? Welk dezer woorden is het bijvoeglijk naamwoord, en welk is het zelfstandig naamwoord? Of moet het wellicht zijn: ‘wateren, rivieren?’ In dit geval zijn rivieren dus geen wateren. In ieder geval is het woord revieren overbodig. En, daar op revieren moet rijmen populieren is ook dit woord overbodig en had men evengoed een anderen boom kunnen noemen.

> ‘Elk sterflijk wezen ligt in slaap verdronken.’

Dat ‘in slaap verdronken’ is bijzonder mooi. Het moest natuurlijk zijn: in slaap verzonken. Maar dat mag niet, omdat men drie regels hooger al gezonken heeft gebruikt.

> ‘Maar in mijn borst kent liefde geen vertragen.’

Wat doet nu ineens die liefde er bij en nog wel liefde in zijn borst.? En die liefde kent geen vertragen. Er is dus groote haast bij.

> ‘Liefde, het rijpe einddoel van al 't geboorne.’

Een ‘rijp doel’. Welk een fraai beeld.! En ‘geboorne’ is ook weer knap gevonden.

> ‘Zijn woeden groeit nog met den stillen nacht.’

Die liefde was dus aan het woeden, en nu met den stillen nacht wordt het nog erger.

Hoe kan iemand toch op het dwaze idee komen om liefde, iets dat zoo schoon, zoo edel, zoo verheven is, te verbinden met het begrip ‘woeden’.!

> ‘Hij zaaide midden in mijn hart zijn dracht
> Van scherpe stekels en vergifte doornen.’

Die liefde is dus zoo aan het woeden, dat hij midden in zijn hart - waarom juist middenin? - een dracht van scherpe stekels en vergifte doornen krijgt.! Zijn zulke allerdolste combinaties niet uit een ziekelijk brein geput.?

> ‘En smarten zijn de vruchten, die ze dragen.’

't Is geen wonder, dat die scherpe stekels en die vergifte doornen pijnen veroorzaken, en vooral midden in zijn hart.! Het woord vergiftige is natuurlijk weer verknoeid tot ‘vergifte’.

't Is me werkelijk een raadsel met welke bedoeling die onzin in druk is verschenen. Is het niet jammer van het papier en van den inkt, die daarvoor noodig waren, en van den tijd, die eraan besteed is? En zoo zijn er nog vele schoone(!!) gedichten van denzelfden kunstenaar(!!). En zoo zijn er de laatste jaren honderden schoone(!!) gedichten van andere kunstenaars(!!) verschenen. Wat hebben ze er toch mee voor?

Mijn meening is, dat ze trachten het publiek in het ootje te nemen, en dat ze willen beproeven, hoever ze kunnen gaan, en hoeveel wartaal ze het publiek te slikken kunnen geven, eer het al te zeer in het oog loopt. En het publiek schijnt zich gemakkelijk te laten vangen door de waardeerende recensies. Men heeft mij meer dan eens verzekerd, dat er slechts een bepaald clubje schrijvers is, die, als bij onderlinge afspraak, elkanders werk ophemelen, en dat ze zoo het publiek in den waan brengen, dat ze wezenlijk hoogstaand werk leveren. En dan doet het publiek uit valsche schaamte mee in het koor van mooivinders, uit vrees van voor minderwaardig en onontwikkeld gehouden te worden.*)

G. BUIJS C. z.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 24).

Na het diner, terwijl Ellen bij de theetafel bezig was, waar ze, in haar nichtje-qualiteit, tante Mary hielp de honneurs waarnemen, stond Vermeulen ineens achter haar.

'Wel, amuseer je je...?' vroeg hij, op dien familiaar-vriendschappelijken toon, die van lieverlede, sinds hij haar telkens ontmoette bij zijn kleinen zieken jongen, tusschen hen was ontstaan; niet-alleen zijn vrouw, hij-zelf-ook noemde haar daardoor bij den voornaam. Hermance immers, veel te zeker van haar eigen volmaakte schoonheid om in Ellen 'n mededingstertje te zien, vond haar wel 'n makkelijken aanwinst, met haar gedienstig steeds klaar zijn om Johnnie bezig te houden, op de dagen waarop de zuster haar uitgangsrecht had. - En Ellen harerzijds voelde zich even gelukkig als vereerd met die aldus ontstane intimiteit.

Vermeulen werd haar daardoor van lieverlede als vanzelf de natuurlijke steun, dien zij in haren vader had verloren, omdat zij tegelijkertijd onbewust onderging den invloed der aantrekkingskracht, die hij, als knappe, aardige, innemende man, op haar vrouwgevoel uitoefende. Grootpapa Eduma de Witt eerbiedigde zij om zijn minister-verleden en in hare oogen onkreukbare principes, maar hij was te oud om haar anders te imponeeren dan als een stukje verleden-grootheid. Oom Sjoerd daarentegen, met zijn luie fatterigheid, van nooit den politieken loopbaan zijns vaders te hebben willen volgen, deed haar beslist onsympathiek aan, wekte eigenlijk haast haar ergernis. En nog veel meer was dat het geval met Ber en zijn vrienden, afgeleefde, onbeduidende blasé-oude-jonge-mannetjes, wier geaffecteerde stemmetjes en zwakke lichaampjes haar dégouteerden, in haar eigen jonge gezonde zinnelijkheid, waarvan zij intusschen zich-zelve volkomen onbewust was. - De eenige die in haar naaste omgeving uitblonk, als een krachtige, geestelijk-begaafde, manlijke verschijning,

*) Noot redactrice. Die den heer Buijs meer dan eens gegeven 'verzekering' is volkomen wáár.

was de nog in de kracht van het leven zijnde, knap-van-uiterlijkaandoende, naam-hebbende advocaat Vermeulen. Zij bemerkte dientengevolge zelve niet, hoe de macht, die hij op haar uitoefende, werd bepaald in de éérste plaats door zijn man-zijn; zij geloofde integendeel onschuldig aan hare eigene geestelijke vriendschap en bewondering voor hem; zijn onbetwiste geestesgaven dwongen haar achting af; de schaduw, die over zijn huiselijk leven hing door de ziekelijkheid van zijn eenig kind, en bovendien de wereldschheid zijner vrouw, gaven hem daarenboven iets belangwekkends, dat haar medelijden opwekte, die gevaarlijkste van alle begin-toestanden van ontwakende vrouwenliefde. - - Indien iemand dan ook aan de in christelijke moraal doorkneede, beslist-bijbel-geloovige Ellen Stinia had durven insinueeren, hoe haar gevoelens voor een reeds getrouwd man als Mr. Vermeulen van nietgeoorloofden aard waren, zij zou even verblufd als verontwaardigd zijn geweest. Zij beeldde zich immers volkomen te goeder trouw in, dat zij voor den vader van haar beschermelingetje Johnnie niets anders voelde dan de meest ‘reine’ vriendschap, dat hare onbegrensde aanhankelijkheid aan hem het natuurlijk en geheel oorbaar gevolg was van zijn zeldzame gaven en talenten en deugden, die van elkeen immers de bewondering moesten afdwingen. Na haren vader was hij de eerste man van intellect, dien zij ontmoette, aan wien zij haar zieleleven dientengevolge ondergeschikt maakte, en, in hare naiveteit, begreep ze absoluut niet, hoe er intusschen hier iets geheel anders in het spel was dan in die vroegere vader- en kindverhouding, iets dat vóórtvloeide uit haar intusschen volwassen-zijn-geworden, - de aantrekkingskracht namelijk van het geslacht als zoodanig.

- - Terwijl zij zich, abrupt, want zij had hem niet zien komen, naar hem omwendde, had Vermeulen nog net gelegenheid gehad even in haar discreet-gedecollecteerden hals in te blikken, te zien hoe die nog maar onvolkomen gevormd was, al belóófde hij. Hij had, om z'n vermoeidheid van vóór den eten te overwinnen, een goed glas wijn gedronken; nu, ná een fijne sigaar er bovenop, voelde hij zich in een prettige opgewekte stemming, van lekker gedineerd-hebbend, lichamelijk gezond man, die wel houdt van vrouwen-mooi, er oog voor heeft...

Z'n grijs-blauwe oogen keken haar vroolijkvriendelijk aan... terwijl zij schouderophalend antwoordde; - -

'Och, geamuseerd... - -. Ik geloof niet dat ik houd van zulke groote diners... van die oppervlakkige tafelgesprekken.' - -

- - - Hij lachte erom... 'Je moet de dingen niet zoo diep nemen - kindje' - zei hij vaderlijk-beschermend. - 'Naast wien zat je ook maar weer? O ja, naast je neef Ber rechts, maar wie was die andere meneer toch...; - - kende ik niet.' - -

- - - ''N Utrechtsche student - - de Schuere, - - iemand die al maar door over sport, en over z'n auto, en over 't duivenschieten in Monte Carlo redeneerde. - - Verbeeldt U, duivenschieten! Bah! - We hebben er bijna ruzie om gehad. - - Ik zei dat ik al alleen dáárom niet naar Monte Carlo zou willen gaan, om zoo'n wreede gemeene dierenplagerij. - - En ik geloof dat hij me erg bij de hand vond - - en Ber ook.' - -

Haar geanimeerdheid stond haar goed, tegelijk met de lichtelijk-verlegen-vragende oogen, die ze schuchter naar Vermeulen opsloeg, als wilde ze van hem weten, of hij-ook haar afkeuring te vergedreven vinden zou. - -

Maar hij liet, wereldwijs, het eigenlijk onderwerp rusten, antwoordde alleen, schertsend:

'Nu, maar je kunt toch wel naar Monte Carlo gaan zonder aan 't duiven-schieten mee te doen. - - Mijn vrouw wil in den aanstaanden winter naar 't Zuiden, met Johnnij; - - je zoudt net een goede reisgenoote voor haar zijn, - en dan kom ik jullie eens opzoeken, - als ik 't ten minste met m'n werk kan klaarspelen.' - -

'O neen' - - had zij al gezegd - - maar zijn slotzin deed haar even blozen van verrukking, bij 't denkbeeld hoe gezellig zoo'n samen-intiem-uitzijn wel zou kunnen wezen; - - zoo heel iets anders dan hier in den Haag, waar hij altijd zoo bezet was met werk en vergaderingen. - -

- - '*Dat* zou toch niet gebeuren' - - zei zij dan ook. - - 'U hebt veel te veel te doen altijd.' - En toen, met een bedeesd pogen hem het complimentje te zeggen, dat aldoor in haar verlangde zich te uiten:

- - 'Zoo als nu b.v. weer, met dat proces over: Zoekt het Verlorene. Iedereen zegt dat U zóó prachtig hebt gepleit van ochtend.' - -

Vermeulen kneep z'n oogen wat verwonderd dicht even, in een twijfelen, even als straks Ber en zijn vrienden, of dit nu perversheid was, dit crû-weg aanroeren zoo'n shocking onderwerp, dan wel absolute onschuld juist.

Maar hij ontmoette den warm-bewonderenden blik uit haar oogen vol op hem gevestigd. Met zijn man van ondervinding-zijn en zijn menschen-kenners-blik van goed advocaat onderscheidde hij onmiddelijk. Neen, dit jonge ding meende wat ze zei; was eerlijk onder den indruk van zijn pleidooi voor een in hare oogen edele zaak! En het vleide hem. 't Was wel leuk toch, zoo'n bakvischjes-aanbidding. Hij had het zich al méér verbeeld dat ze - -

Met de intuitie van den véél in den smaak vallenden man, die wéét hoe te veroveren, begreep hij dadelijk wát haar 't méést zou inpakken. Hij zette inééns een soort ernstig gelegenheidsgezicht, terwijl hij antwoordde:

'Ja, natuurlijk; zulke dingen als die treurige geschiedenis, die je bedoelt, vragen onzen héélen mensch. Als ik niet waarachtig meevoèlde voor zulke ongelukkigen, dan zou ik niet zoo *kunnen* spreken om hen te helpen. - - Het is lief van je Ellen, dat je je daarvoor óók interesseert.' -

'Natuurlijk' - - zei zij enthousiast. - - 'Ik wilde U juist vragen waar ik Uw pleidooi heelemaal in z'n gehéél kan lezen, geen uittreksel bedoel ik, maar alles....'

Haar oogen schitterden. - - Hij voelde zich jong-worden door dat kinderlijk enthousiasme om zijnentwille. - Hermance interesseerde zich, al vanaf ze getrouwd waren, niet meer voor die dingen, las ze alleen maar om wat ze noodig had te weten ten einde geen bêtises te zeggen in gezelschap...

'Ik zal je wel 'n volledig verslag laten lezen - - als je het zoo graag wilt' - - beloofde hij - - 'ofschoon... het is toch eigenlijk geen lectuur nog voor jou leeftijd.' - -

Zij keek hem weer even vol-onschuldig aan als daareven.

'O, waarom niet.? In den Bijbel staat toch ook de geschiedenis van Maria Magdalena. - Ik ben bovendien immers geen kind meer; - ik weet héél goed dat er zulke vreeselijkslechte vrouwen en meisjes zijn, - - en dat juist daarom het reddingswerk onder hen zoo noodig is.' - -

Zij zei het vonnis met al de harde meedogenlooze wreedheid van de christelijk-deugdzaamopgevoede aristocrate, die alleen weet van de 'slechte vrouwen', zonder begrip of vermoeden, hoe hare eigene vaders en broeders en vrienden en bekenden diezelfde 'slechte

vrouwen' zoo ver brengen, en in stilte van hare lichamen genieten, - en ondertusschen overal optreden als steunpilaren der maatschappij, als dienaren van het recht en van de zeden, als bestrijders in één woord van diezelfde zonde, die zijzelven dagelijks begaan achter de schermen.

Vermeulen had moeite 'n glimlach erom te onderdrukken onder zijn snor. Ze was liefnaief, dat goeie kind! - - Wat 'n verschil met b.v. die quasi-reine, onkuische Lizzy van der Hooph, die werkte in de christelijke 'zedelijkheid' alleen om daardoor een afvoer te vinden voor hare eigene perverse, niet-bevredigde instincten, of met de zure oude-vrijster-eigenge-rechtigheid eener freule de Wevere, voor wie het straffen van zulke 'slechte schepsels' een soort eigen ontspanning was geworden van lieverlede, als wreekte zij daardoor aan hunne in ongeoorloofd zin-genot verbrachte jeugd en schoonheid haar eigen leelijkheid en versmaadheid van nimmer door-een-man-gewilde. - -

Maar tante Mary, die vond dat Ellen zich daar bij de theetafel veel te lang, en daardoor te in het oogloopend, afzonderde met meneer Vermeulen, kwam statig aanruischen, zei, quasi-liefdoenerig, maar met een van die als staal vlijmende blikken, die Ellen kènde: 'Hoe is het Ellen-lief? - Houdt meneer Vermeulen je zoo interessant bezig, dat je er je taak van theeschenken heelemaal door vergeet?... Ik onder anderen smacht nog naar 'n kopje....'

'U hebt tweemaal gehad toch - tante' - verdedigde Ellen zich. - 'En iedereen heeft bedankt al...'

Maar hare onhandigheid van tegenspreken werd haar betaald gezet met zulk een koudterechtwijzend: 'Je vergist je heusch... je zult je gedachten elders gehad hebben,' - dat haar bijna de tranen in de oogen sprongen van ergernis, omdat ze wist immers hoe tante dat opzettelijk loog, - al begreep ze niet wàt ze had misdaan.

(Wordt vervolgd.)

Een mal boek.

Openbaring, door **R. de Vries - Brandon.** (Uitgever C.A.J. van Dishoeck, Bussum).

'*Verhoeven maakte 'n plotselinge beweging. - Zou je die meid niet 'n draai om d'r oore geve!?'*

Laat ik, vóór ik verder ga met de bespreking van dit typisch-moderne boek, U even uitleggen, dat ik den bovenstaanden zin dáárom aanhaal, omdat hij zoo heel precies uitdrukt wat *ik* voortdurend dacht, bij de beschrijving der hóógst-modern-denkende, reform-gejurkte dames Neddij en Ada, ten opzichte harer verhouding tot hare ouders, den bovenvermelden meneer Verhoeven en diens echtgenoote.

'De meid 'n draai om haar ooren geven!' Je hebt er vóórtdurend een verbazenden lust in, wanneer je deze pedante betweterij leest, van 'n juffrouw, die o zoo verheven enkel 'geestelijk' trouwt, met o zoo reine en kuische afkeerbegrippen van 'sensualiteit', om ten slotte (neen eigenlijk reeds aan het begin, namelijk al op haar huwelijksreis), tot precies dezelfde conclusie te geraken van haren door haar geminachten en voortdurend grof-behandelden vader: dat namelijk 'n samenleven met 'n man van wien men houdt *toch* eindigt in begeeren naar omgang met zijn *lichaam* evengoed als naar dien met zijn 'ziel.'

Vraag, die voor de hand ligt: waartoe dient dus eigenlijk héél de geestelijke hoogmoed, heel de aanstellerige pedanterie dezer juffrouw Neddy, - die ons het geheele boek door wordt voorgesteld als de verpersoonlijking van de ideaal-moderne vrouw, - waartoe anders dan om ons te bewijzen het *tegendeel* van hetgeen Rachel de Vries wil betoogen in haar verhaal, namelijk dat de moderne en hedendaagsche dochter en echtgenoote 't zoo veel méér bij het rechte end zou hebben dan hare ouders, zóó veel meer, dat zij daaraan het recht zou ontleenen op dezen neer te zien, en ze te beleedigen, en ze te behandelen als kleine kinderen? -

- Immers dáárin zit 't 'm! In dat onhebbelijk de oue meneer en mevrouw Verhoeven hunne verregaande minderheid laten voelen -, al maar door, - zijdens een nauwelijks droog achter de ooren dochter - terwijl ondertusschen deze laatste precies hetzelfde doet waarop zij zoo hemelhoog neerziet: namelijk haar huwelijk ‘verlagen’ tot een verbond van *lichamelijke* samenleving evengoed als van zielsgemeenschap.

In het begin van het boek zag het er naar uit alsof wij de verheerlijking van de zielsgemeenschap-alleen zouden krijgen! - Juffrouw Neddy trouwt; - natuurlijk ‘héél-slank’ in een reform-jurk, en, evenzeer natuurlijk, ‘barst’ haar moeder uit haar corset bijna; zulke tegenstellingen, in werkelijkheid *niet* bepaald door reform of corset, maar enkel door iemands *magerheid* of *corpulentie* hooren er steeds zoo bij in zulke tendenzboeken! - En het verhaal begint op dien trouwdag, met de mededeeling hoe zij, Neddy, haren Willem alleen ‘geestelijk’ liefheeft, hoe zij als twee ‘vrienden’ samen hun huwelijksreis zullen gaan doen, hoe zij, Neddy, zelfs te preutsch is om hem te zeggen, dat ze in haar valiesje een nachtjapon heeft en géén blouse, (anders toch nog al 'n natuur-

lijke zaak, zou ik denken, voor *wezenlijk*-zuivervoelende, *wezenlijk*-natuurlijke menschen); etc., etc.

Ik erken dat die heele onmogelijke huwelijks-reis, met het telkens twéé slaapkamers nemen, en er zich dan (heel *on*rein, vind *ik*) achterna tegenover elken kellner vrij kinderachtig bourgeois over schamen, *dat* ze het doen, plus de eraan verbonden 'geestelijke' geneuchten van samen in musea loopen, en oude handschriften bestudeeren, en dito vergenoegingen van 'vergeestelijke' jonge-menschen van het moderne soort, mij zóó weerzinwekkend, en tegelijk zoo komiek van ondenkbaarheid aandeed, dat het slot, de ontdekking van weerskanten, hoe een huwelijk op die vergeestelijke manier *nonsens* is, en hoe èn hij èn zij naar elkander lichamelijk verlangen, precies als 'n mannetje en 'n wijfjes-*dier*, mij meeviel nog van de schrijfster, en wezenlijk een beteren dunk gaf van haar gewoon-gezond-menschen-verstand dan de aanvang van haar 'Openbaring.'

Echter, - en dáárom bespreek ik hier het boek zoo uitvoerig, en dáárom ook nam ik dien zin hierboven-aan letterlijk over, - die twee ideaal-moderne juffers, de getrouwde Neddy, en haar ongetrouwde zuster Ada, doen je zóó wanhopig stekelig-egoist, zoo ontbloot van àlle wezenlijk gevoel aan, dat je met den papa Verhoeven -, al is hij in de oogen der schrijfster blijkbaar 'n uiterst laag bij den grondsch, ouderwetsch type, - niet alleen het diepste medelijden krijgt, maar tegelijk toch en-passant denkt, *zijn* vrouw en *zijn* huwelijksleven vergelijkende met dat zijner 'hoogstaande' dochter, dat hij het best af is, en het beste deel koos!

In een tendenz-verhaal als dit, waarin de bedoeling der schrijfster duimdik ligt op èlk der in het boek geteekende karakters, spreekt het van zelf, dat àl hare ouderwetsche, tot het vroegere geslacht behoorende personen per-se zijn voorgesteld zonder zin voor kunst, zonder smaak, (wel te verstaan wat Rachel de Vries verstaat onder die beide dingen), dat zij met de dienstboden kibbelen, dat zij hunne kinderen bederven en toegeven, dat hunne liefde tot elkander een enkel 'sensueele' is, dat zij geen andere vrienden bezitten dan wauwelaars en klaploopers, dat hun aandoenlijkheid per-se aanstellerij moet zijn, etc., etc.

Daartegenover staat - *even* van zelf sprekend in een boek als dit - het jongere geslacht, de Neddy's, de Ada's, de Willem Verkoren's, (echtgenoot van Neddy), bezittend een onwederspreekbaren kunstzin en dito smaak; in staat de dienstboden zonder één boos woord te regeeren (en waar blijft Rachel de Vries met de juist bij het *jongere* geslacht zoo nijpende questie van den dienstboden-nood); volkomen op de hoogte van kinderopvoeding, al willen zij dien 'last' zelf niet hebben; elkaar op hoogere wijze 'geestelijk' beminnend; zich verheugend in een omgang met enkel 'intellectueelen'; nimmer hunne gevoelens uitwendig verradend, maar inwendig daarvan juist overloopend. - Etc. etc. - Meneer Verhoeven is dus, volgens dit recept, een heel 'gewone' man, een goed huisvader, een goed echtgenoot, na vele jaren nog steeds verliefd min of meer op zijn lang nog niet-leelijke vrouw, maar er niet van afkeerig ook eens heimelijk de meid in de wang te knijpen en haar een aardigheidje te zeggen. Zijn vrouw is wèl mooi, maar te dik; (want zij draagt immers een corset). Zij kibbelt met hare meiden; zij vindt het leelijk, dat hare dochters reform-jurken dragen, en vindt het mal dat Neddy op haar trouwdag zich per-se *wil* aanstellen, alsof het net een dag ware als iedere andere; zij trekt hare kleine-meid dan ook een mooie jurk aan, en waagt het aan Neddy te voorspellen, dat het gehuwde-vrouw-leven óók zijn moeilijkheden en verplichtingen meebrengt! Allemaal redenen voor hare

beminnelijke dochter om haar vóórtdurend af te snauwen, en al hare goed-gemeende attenties met hatelijkheden te beloonen. Daarentegen heeft de meergemelde Neddy, de nieuwerwetsche vrouw, de wijsheid in pacht, over haar ‘geestelijk’ huwelijk; waaromtrent zij onder het ontbijt hare zuster uitlegt, dat er dus niets geen reden is zich aan te stellen alsof zij een bijzonderen dag te gemoet ging, en waaromtrent zij de voor een in het huwelijk tredende jonge vrouw al heel poëtische verwachtingen koestert van met haar man in Parijs ‘in wat oude manuscripten te willen gaan snuffelen.’

Kan je het papa Verhoeven dan ook kwalijknemen, dat hij, bij die prozaïsche mededeeling, - op den trouwdag-zelf, - terwijl de bruid ondertusschen smakelijk haar boterham met kaas belegt, om toch vooral te laten zien daardoor *hoe* weinig emotie zij voelt, - de opmerking maakt: ‘Oue boeken inzien op je huwelijksreis, nee, dan ware wij poëtischer gestemd, hè vrouw?’

De schrijfster van Openbaring echter neemt hem zoo'n ‘sensueelen’ uitval wèl kwalijk, vindt het héél ‘taktloos’ dat, hij er nog bijvoegt, hoe je op je huwelijksreis 't liefst héél-

alleen bent met je vrouw. Zeker om die taktloosheid nog te accentueeren laat zij dan ook haren modernen ideaal-echtgenoot, den op oudeboeken belustten Willem Verkoren, nog niet eenmaal zorgen althans dien huwelijksdag-zelf met zijn vrouw alleen te reizen; (niettegenstaande beide zeer gefortuneerd zijn). Zoo weinig behoefte heeft dit het nieuwe huwelijksideaal-vertegenwoordigende menschenpaar zelfs óók aan 'geestelijke' alleenheid met elkaar, dat ze de reis naar Brussel samen maken met 'n oue heer en 'n paar hun uitvragende dames, in plaats van zich, voor 'n fooitje, 't genot van gezellig-alleen-samen-praten te verschaffen!

Enfin, laat het allemaal zóó behooren te zijn als deze up to date schrijfster ons wil wijsmaken, laat meneer Verhoeven's aandoenlijkheid op den trouwdag zijner oudste dochter wat theatraal, laat die van zijn vrouw wat conventioneel zijn, laten die anderen mijnentwege géén smaak, géén kunstzin bezitten, laten de reform-dragende, alleen voor rechte lijnen in meubels, en voor enkele koperen ornamenten voelende juffers Neddy en Ada het geheel en al bij het rechte end hebben, de vraag is en blijft ook dan toch gerechtigd: Sluit dat alles uit een *beetje* toegevendheid, een *béétje* liefde, een *béétje* geduld, met hen aan wie de hóógwijze bruid niet alleen haar zoo wel-geslaagde opvoeding maar óók haar welvaart van finantieel zéér ruim-bevoordeelde vrouw dankt? Indien zij dan nu zóó wijs en zóó ruimdenkend is geworden, als zij zich verbééldt te zijn, aan wien anders dankt zij dat alles, dan aan haren vader en diens voor haar wenschen openstaande beurs, waardoor zij kon leeren en lezen wat zij verkoos? Indien zij thans haar eigen huis kan inrichten naar háár onfeilbaren smaak, met effen kleuren en rechtlijnige meubels en dure artistieke vazen, wie anders betáált al die weelde, dan de geminachte vader, die haar daartoe een ruim jaargeld meegeeft? - Staan dergelijke moderne juffers, die zich zoo prat doen op háár 'takt' en háár 'fijngevoeligheid', er wel eens een oogenblik bij stil *hoe* zij de door hen verachte en beleedigde ouders, - die hen toch op *hunne* wijze éérlijk liefhadden - door zulke onbeschaamde behandelingen dagelijks trappen en grieven, terwijl een béétje toegevendheid, een béétje geduld hunnerzijds alles had kunnen gladmaken en effenen? Stel, juffrouw Neddy had dien in hàre oogen overbodig-plechtigen speech van haren vader op haar huwelijksdag nu eens lief en vriendelijk aangehoord, in plaats van ondertusschen aanstellerig haar boterham met kaas te eten en als èénig antwoord een hatelijkheid te zeggen, ware zij dáárdoor zoo veel minder hóógdenkend geworden - of integendeel méér juist? Stel, zij had hare door haar daarom geminachte, maar nu eenmaal zich in een corset gelukkig voelende moeder eens op dezen láátsten dag althans vriendelijk gedankt voor b.v. de aan haar uitzet besteede moederzorgen, alweder in plaats van enkel een hatelijkheid daarover te zeggen, ik herhaal nog eens, ware zij dáárdoor minder hoogdenkend geworden, of juist méér? - -

Maar, er is nog een tweede vraag, een van diepere beteekenis, die dit ultra-moderne boek doet rijzen, namelijk deze: *wie* heeft het nu eigenlijk - volgens de voorstelling der schrijfster-zelve, - bij het rechte end; het volgens haar zoo laag bij den grondsche, heel-gewoon daarheen levende, alles heel-gemoedelijk-ouderwetsch-afdoende ouderen paar Verhoeven, òf de zoo tip-top moderne, hoog-denkende, alles heel diep-opvattende jongelui Neddy en Willem Verkoren?

Het *resultaat*, waartoe beider huwelijken komen is hetzelfde; alleen, meneer Verhoeven - gelijk hij het ook heel-ronduit zegt op den trouwdag zijner Neddy, - *begon* terstond met het *genieten*, òòk in 'sensueelen' zin. Dientengevolge is nu nog, na zoovele jaren, hem de herinnering aan die huwelijksreis een aangename streeling,

en óók zijn vrouw herdenkt met welbehagen dien lang-vervlogen tijd, en verdiept er zich gaarne in, hoe zij beiden toen maar liefst alleen op hun eigen kamer aten, etc. Ook thans nog is hun huwelijk wat men noemt gelukkig! Moge meneer de meid dan eens in de wang knijpen, goed, dat neemt niet weg dat wij, uit zijn eigen overdenkingen, die de schrijfster hem in den mond legt, vernemen, hoe hij zijn vrouw knap en aantrekkelijk en óók lief en beminnelijk vindt. En zij harerzijds is óók best tevreden met háár lot. - Wat echter komt er integendeel terecht van de zoo hooggeprezen nieuwerwetsche hoogstaande theoriën van dochter Neddy? 1ste: een allerkoudste, ruzieachtige, kil-aandoende trouwdag, waarop papa en mama tot afscheid noodeloos gekrenkt worden, op een moment waarop de mééste minder 'hoogstaande' kinderen -, ook al hebben zij hunne ouders een en ander te vergeven - meestal nog al geneigd zijn althans in vrede en liefde het ouderlijk thuis voorgoed te verlaten; 2de een huwelijksreis waarop Neddy, al vóór Brussel, zich uit haar humeur voelt tegen haar met vréémde menschen al te gezellig babbelenden man, een huwelijks-avond waarop zij, in Brussel aangekomen, niet weet hoe zij met goed fatsoen

alleen in haar maagdelijk bed zal komen, daar de m.i. nog al idiote Willem een nachtjapon aanziet voor een blouse; 3de een verblijf in Parijs vol wederzijdsche misverstanden en pijnlijke teleurstellingen, zoodat Neddy zelve later terugdenkt aan deze huwelijksreis als aan een 'marteling'; 4de een kale thuiskomst waarbij zeer terecht schimpscheuten vallen zijdens den ouden heer Verhoeven over het twee-slaapkamers-hebben, in plaats van één, en waarbij alweder de jongehuwden zichzelf ergeren, en niet op hun gemak voelen; 5de een 'lijdensperiode' van naar elkanders lichaams-bezit heimelijk verlangen, maar elkander dat niet durven bekennen, uit 'schaamte' en uit vrees door den ander te zullen worden 'geminacht', met welke lijdensperiode de eerste huwelijksmaanden worden verpest tot een ieder voor zich-zelf in stilte gedragen hel; 6de een dwaze uitbarsting van de met sexueele begeerten overkropte Neddy jegens hare schoonmoeder; 7de een onsmakelijk meiden-gebabbel van hare dienstbode, waardoor papa en mama Verhoeven zich geroepen voelen tot zich erin mengen; 8ste eindelijke gelukkige oplossing, door vereeniging van ziel *en* lichaam; (waarmee meteen het boek wijselijk sluit, want het is de vraag of *zulke* hyper-moderne mallooten zelfs op die gezonde-menschen manier lang zullen gelukkig *blijven*). - Ik herhaal, *wie* heeft méér gelijk ten slotte, de maar héél gewoon-natuurlijk het huwelijks-leven beginnende papa en mama, of de heel-ongewone, heel-onnatuurlijk haar eigen éérste jonge geluk vergallende dochter? 't Leven is, dunkt mij, te kort om maanden te verspillen met noodelooze zelfkwellingen, indien het eind toch éénder is in beide gevallen. -

Geheel en al tendenz-boek, is dit verhaal geschreven in een pedanten aanmatigenden stijl, mist het alle karakter-teekening, omdat èlke persoon moet dienen om een theorie te belichamen; het heeft alleen het aantrekkelijke van hier en daar eenige vlugge, losgeschreven tooneeltjes, zooals in het bijzonder de thuiskomst-avond van de jong-gehuwden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

'Onder de Rendieren.'
uit het Noorsch van Matti Aikio.

(Vervolg van No. 13).

- Biettar Oula had reeds een heel eind afgelegd en genoot nu van den koelen zonneschijn van den zomernacht. Hier en daar was er wat gras te zien, waaraan oude, verdroogde sprietjes een grijsachtig aanzien gaven. Geelachtig grijsgroen rendiermos kroop dicht en dik over de steenen aan den voet van de rotsen, waarvan de toppen met eeuwige sneeuw bedekt waren. Een beek kabbelde voort tusschen grauwe wilgenstruiken en ineengestrengelde, kruipende dwergberken met ronde blaadjes, niet grooter dan een vingernagel - en verdween in een moeras van 'moltbaer,' (soort bergbes.)

Een pluvier vloog op van een grijzen steenvlakte, bracht met zijn langen, droevig neergebogen snavel een weemoedigen toon uit, waaruit de heele eenzaamheid van de uitgestrekte hoogvlakte weerklonk - en daalde, met voorzichtige, ontmoedigde vleugelslagen weer op een andere grijze steenvlakte neer.

Er lag een gulden glans over de sneeuw der bergtoppen in de nabijheid, terwijl de toppen op een afstand zich als witte zwanen in den stralen glans van den nacht schenen te baden. En de reine hemelskleur was diep als een zee.

Af en toe klonk er een veraf, gedempt ritselen van water in kloven en spleten, in de hoorbare stilte der hoogvlakte.

- Biettar Oula ging een kronkelende kloof in, en plotseling opende zich een groote diepte, waar op den bodem een smal, maar zeer lang watertje stroomde. Vlak aan den oever beneden stond zijn tent in zomerdracht. Een dunne, blauwe rook steeg op van een kleine houtstapel buiten de tent. Tegen den gletscher op den achtergrond lagen de rendieren zich in de zon te koesteren; nu lieten de muggen hun met rust. Verder weg, op een drogen mosheuvel, lag Aslak met zijn herderstaf in de hand en omringd door de honden.

'Atsje! Atsje!' (vader, vader!) riep de kleine Andi, die zich oefende om een wilgenstruik met de lasso te vangen. Elle zat bij het vuur een witten wollen broek voor Biettar Oula te naaien.

'Welkom thuis, Oulastjam! - Wel - hoe heb je 't gehad?' 'Heel goed, dank je.'

Hij had veel te vertellen, terwijl hij gekookte versche visch at en Elle de inkoopen bekeek. Hij had nieuws, zelfs uit streken ver weg. Jussa was naar een groote stad in Finland vertrokken om predikant te worden. 'Hij zal wel een deftige heer worden,' zeide Elle. 'En geloovig kan hij ook wel worden als hij Gods woord zoo goed studeert. En in 't Finsch was hij toch al zoo knap.'

En Nikko Nille's ‘ouwe’ moet ziek zijn, vertelde Biettar Oula.

‘Wat - je zegt! Nikko Nille zal wel van ongeduld branden naar de doodstijding... Als zij tenminste niet meer opknapt, of 't in haar zin krijgt om rond te blijven spoken.’

‘Ik zou bijna lust krijgen hem een ijlbode te zenden als hij wat meer in de buurt was,’ zeide Biettar Oula.

‘Het zou zoo'n gewichtig nieuwtje zijn, dat ik van hem gedaan kon krijgen wat ik wou. Misschien, zou hij het plan dan wel willen opgeven om voor ons zuid-waarts te trekken, zoodat hij in den herfst de rendieren snapt die ons met de verhuizing ontvluchten. Nikko Nille heeft lange vingers gekregen.’

Als een eerlijk man voor de verleiding bezweek wekte het altijd Biettar Oula's woede op - dan voelde zijn moraliteitsgevoel zich gekwetst. Bovendien was men nu in den lichten zomer. Zijn gemoed was zoo licht en blij en zijn misdaden waren bijna een jaar oud. Biettar Oula slachtte alleen in den herfst of 's winters, dan was 't vleesch en de huid 't best... Biettar Oula kon gemakkelijk praten over menschen met lange vingers nu 't zomer was en hij zich licht en blij te moede voelde.

Elle sloeg den arm om zijn schouder, keek teeder op hem neer en zeide: ‘Als je je slechte gewoonten eens afleerde, Oulatsjam!’

Biettar Oula glimlachte; gewoonlijk scheepte hij haar met een glimlach af als zij over zijn ‘slechte gewoonten’ begon te praten. Sterker woorden durfde zij namelijk niet gebruiken. Maar die ontwijkende uitdrukking maakte haar zoo teeder - en onweerstaanbaar. Biettar Oula streek haar eens over den wollen rug. Geen andere vrouw op de bergen was zoo flink en gezet als zij. Haar borst verhief zich krachtig onder de korte, losse blouse.

‘Kijk!’ zeide Biettar Oula. ‘Kijk hij eens handig zijn!

De lasso glijdt als een hermelijn om de struik heen. Kijk eens!... De struik zweept en strijdt tegen als een rendierkalf... Het zou wel eens waar kunnen zijn wat de menschen zeggen, dat Andi de grootste man van 't geheele gebergte zal worden.’

‘Maar waar blijft 't grootste meisje van 't heele gebergte?’ vroeg Elle, terwijl zij haar man met een half schelmschen, half teederen blik aanzag.

‘Kom, maak je daar nou niet warm over - je bent immers nog jong genoeg.’

‘Maar bedenk dat Andi op St. Jan al drie jaar is geworden... En er is nog geen sprake van. Het zou wel heerlijk zijn als we een schoonzoon uit 't dorp kregen. Als we 's winters in 't dorp waren zouden we bij onzen eigen schoonzoon kunnen overnachten. En de dochter van Biettar Oula zou zeker wel de beste vrijers uit 't dorp kunnen krijgen... Een boerenmeisje zou je natuurlijk niet tot schoondochter willen hebben, wel?’

‘Een boerenmeisje tot schoondochter!’ De gedachte alleen was Biettar Oula al onaangenaam: Welke Berg-Lap kreeg 't in zijn hoofd met een boerin te trouwen?

‘Zij zou onze tent bederven met haar stallucht....

't Zou wat moois zijn een koewachtster op een bankje in de tent - want een bankje zou ze natuurlijk moeten hebben. En wie weet of ze op zekeren dag 't vuur niet zóo zou opstoken dat onze heele boel afbrandde! -

Want je bedoelt toch niet dat Biettar Oula's zoon mest zou gaan rijden en hooi zou gaan maaien voor een paar vuile koeien?’

- Zij sloegen een blik op de rendieren, die in kleine groepjes op den gletscher lagen. De ooren gingen tevreden heen en weer, zij knipoogten lui in den zoelen zonneschijn van den vroegen morgen, en de kaken gingen langzaam op en neer onder

't herkauwen. Langzamerhand stonden de dieren op, strekten de lichamen uit en liepen den gletscher af. Op hetzelfde oogenblik sloegen de honden aan, maar Aslak riep hun de gewone scheldwoorden toe, draaide zich om en liep door. De rendieren waren in de weer met 't vormen van de nieuwe hoorn-stompjes, die nog bloederig waren en broos en met een behaarde huid bedekt - zij stieten die tegen de hoeven van den achtervoet, of hamerden er mee op een steen en sperden dan de oogen wijd open om den vorm na te gaan.

- Moeder Biettar, die in de tent had liggen slapen, stak haar hoofd naar buiten. ‘Goeienmorgen, Oula! Ben je daar? Nu moeten we de dieren gaan melken!’ Toen de zon geheel in het Oosten stond ging men ter ruste, terwijl de rendieren zich langzamerhand over de hoogten verspreidden.

V.

Nikko Nille had er wel degelijk over gedacht het zoo in te richten, dat hij op een geschikten afstand van Biettar Oula was als zij zuidwaarts trokken.

Maar terwijl hij en de andere Berg-Lappen plannen maakten en spionneerden, had Biettar Oula op zekeren dag zijn boel opgepakt en

was weggetrokken, zonder dat iemand er iets van wist.

- Hij had zijn najaarskwartier opgeslagen aan den Noordkant van het dal, wel vijf mijl boven het dorp, juist daar waar het pijnbosch eindigde en de dwergberk begon, bij een beek en vlak onder het voetpad van de postboden.

Biettar Oula was niet iemand, die den algemeenen weg ontweek en afgelegen plaatsen opzocht - zooals de rendierdieven.

Het was regenweer in dien tijd van 't jaar en de boomen om de tent waren behangen met natte kleeren.

- Op een namiddag bleef Nikko Nille voor de tent staan en zeide goedendag.

'Heb ik van me leven!' antwoordde Biettar Oula, ontving hem hartelijk en liet hem in de tent.

'Er zijn van jou ook rendieren weggeraakt onderweg,' zeide Biettar Oula, terwijl zij zich op de rendiervellen neerzetten.

'Ja. En nu ben ik op weg om ze te gaan zoeken.'

'Ik zie, dat er een van jou dieren onder onze kudde is.'

Nikko Nille's verbazing was zoo eerlijk en op 't oogenblik zoo weinig verborgen, dat Biettar Oula beleedigd geweest zou zijn, als hij Nikko Nille's gezicht gezíen had.

Want eerlijk gezegd had Nikko Nille niet veel hoop, dat een vreemd rendier dat binnen 't bereik van Biettar Oula gekomen was, het daglicht nog zien zou.

Maar Biettar Oula vertrok geen spier - alsof hij gewend was om te spreken over vreemde rendieren, die zich onder de zijne bevonden.

Want als je met één enkel stom rendier je naam kon redden, die in zekere opzichten wel wat te wenschen overliet, dan kon Bietar Oula zich de moeite wel getroosten om de lasso onaangeroerd over den schouder te laten hangen. En Elle glimlachte verrukt en was bijna even verbaasd als Nikko Nille.

- Het plan was door moeder Biettar goedgekeurd. Zij had in 't begin wel gebromd dat 't een heel ontijdig offer was op het altaar der eerlijkheid, maar als zij er eens goed over nadacht, geloofde zij toch dat een beetje een goede naam toch niet kwaad was. 'Goed, goed - laat 't dier dan maar gaan,' had zij gezegd.

- Het heele gesprek over de verdwenen rendieren was eigenlijk maar een voorwendsel van Nikko Nille, die Biettar Oula een bezoek wilde brengen om hem te bedanken en zich met hem te verzoenen. Biettar Oula had immers 't eerst het veelbelovende bericht meegebracht van de ziekte van 'de ouwe.' Daarna had het zich dagen en weken lang over de geheele hoogvlakte verspreid tot 't weer bij Nikko Nille terugkwam en wel in den vorm van een doodsbericht. En Nikko Nille bloosde toen men 't hem meedeelde.

Biettar Oula had zich gerust 't genoegen mogen gunnen een van Nikko Nille's rendieren van kant te maken - wat was een rendier, vergeleken bij de heugelijke tijding, die hem bereikt had? Hij had nu alleen maar ooren voor zijn aanstaand huwelijk, hij droomde over niets anders.

Nikko Nille straalde van geluk en bescheidenheid, terwijl hij de gulle gastvrijheid genoot van Elle en Biettar Oula.

Elle deed versch gras (carex vesicaria) in zijn 'Komager' (zomerschoenen, waarvan de zool vervaardigd is van glad zeehondenvel en 't bovenstuk van rendiervel dat gewoonlijk versierd is met gekleurd galon.) En wat was het heerlijk eens openhartig met haar te kunnen praten. Hij had Biettar Oula's vriendschap gewonnen. En toen 't er opaankwam was 't toch maar goed dat hij zijn rendier terugkreeg. Nu zou hij een

dezer dagen ook naar 't dorp gaan met zijn liefje - zeker *met zijn liefje!* Dat vertelde hij Elle en Biettar Oula heel in vertrouwen, natuurlijk.

Hemel, wat wenschte hij die twee al 't mogelijke goeds.

Hij deed zich geweld aan om zijn geluk te verbergen.

‘AEra Marit is ook de beste partij uit de heele streek’ zeide Elle.

‘En met jou kan ook niemand wedijveren, noch wat vermogen noch wat kennis aangaat,’ zeide Biettar Oula. ‘Je kent de wet en wordt geraadpleegd in alle aangelegenheden van de streek.’

Zeker, Nikko Nille wenschte hun al 't mogelijke goeds! Van ganscher harte.

- Maar toen Biettar Oula daarna met hem naar de kudde ging, was 't toch of Nikko Nille een brok in de keel kreeg.

Weldra kregen zij het rendier van Nikko Nille in het oog. De punt van het eene oor was dwars afgesneden, en het andere oor had een winkelhaak aan den buiten kant. Dat was het kenmerk van Nikko Nille's rendieren.

Nikko Nille greep aarzelend naar de stijve

lasso, die over den rechter schouder hing en onder den linker arm doorging. Maar toen Biettar Oula niet van plan scheen het dier te vangen, moest Nikko Nille de lasso van zijn schouder nemen. Hij wierp die naar 't dier, maar miste, wierp nog eens maar miste weer.

Toen greep Biettar Oula de lasso, wond die tot 't laatste eindje op en wierp die toen met zulk een kracht naar het dier toe, dat de lucht om hen heen scheen te suizen. Zonder een spier te vertrekken, haalde hij 't dier uit 't midden der kudde naar zich toe.

Nikko Nille kreeg weer een brok in de keel. Maar toen Biettar Oula hem overrompelde met den wensch dat hij hoopte op de bruiloft genoodigd te zullen worden, voelde hij zich aangedaan en werd weer zacht gestemd.

En er zou een geschenk op overschieten zooals nog nooit iemand anders gekregen had.

Biettar Oula stelde dus werkelijk prijs op de vriendschap met Nikko Nille!

Nikko Nille gunde hem werkelijk al het mogelijke goeds!

(*Wordt vervolgd).*

Varia.

I.
Voor de redactie van de Scheveningsche Courant en de Banier.

Zekere anonymus, zich teekenend H., is in de beide hierboven genoemde orthodox-christelijke blaadjes nog steeds bezig uit te leggen, hoe hij wèl met mij afkeurt het mishandelen en kwellen en bij wijze van uitspanning honden en katten verdrinken, - gelijk dat op het orthodox-christelijke dorp Scheveningen gebruikelijk is - maar hoe de ongeloovigen al die dingen in nog veel ergere mate doen, etc. etc. Gedurig worden de bovengenoemde bladen aan mijn deur afgegeven, wanneer zij dergelijke farizaeër-artikelen des mij-onbekenden heeren H. bevatten. Hem zij daarom bij dezen gezegd, dat ik mij met *anonyme* schrijvers per-se niet inlaat. De redacteur van de Scheveningsche Courant, die mij verzocht inzage te mogen nemen van mijn correspondentie in de Holl. Lelie betreffende Dierenmishandeling, op Scheveningen deed mij dat verzoek in een met zijn naam onderteekend schrijven, en vervoegde zich persoonlijk ten mijnen huize om het Lelie-exemplaar af te halen. Zoo iemand handelt dus als een fatsoenlijk man, met wien men zich desgewenscht kan in debat begeven, maar met het geschrijf van een meneer H., die *niet* voor zijn naam durft uitkomen, en zichzelf maar steeds *anonym* opkamt als bij uitstek tot 'Gods kinderen' te behooren, laat ik, die al mijn stukken ruiterlijk met mijn eigen naam onderteeken, mij principieel *niet* in. *Anonyme* stukken, ook al komen zij uit de pen van zichzelf met farizaër-hoogmoed opkammende 'kinderen Gods', vind ik per-se beneden mij. De Scheveningsche Courant doe dus geen moeite meer met hare bezorging ten mijnen huize der artikelen des heeren H. - Ze gaan in de papiermand voortaan. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.

Persmanieren.

In verband met het artikel van den heer Buys, in ditzelfde nommer, vestig ik zijn aandacht, en die van andere lezers ook, op een in de Telegraaf van heden Donderdag 22 December verschenen berichtje. Daar staat:

Paul Heyse en Carducci.

Men heeft, naar het schijnt, Paul Heyse met het publiceeren van zijn brief over Carducci een poets gebakken. Slechts het critische gedeelte is overgenomen, terwijl het waardeerende is weggelaten. Zoo werd zijn houding in een valsch licht gesteld.

Nu het een buitenlandsch auteur geldt, tegen wien de Telegraaf-redactie geen partijdigheid noodig acht, nu vindt zij ineens het heel natuurlijk, dat door zulk een slechts een *gedeelte* van iemands woorden overnemen zijn geheele houding in een 'valsch licht kan worden gesteld.' Maar, wat deed diezelfde Telegraaf-redactie anders, in een vorig nommer, geen week nog geleden, dan zelve slechts een **zeer kort deel** van mijn oordeel over Tolstoï overdrukken, en daardoor '*mijn* houding in een geheel valsch licht stellen'? En wat anders deden de liberale bladen, toen zij uit mijn oordeel over De Nieuwe Courant, in zake Ferrer en de Maasbode en de Roomsch-katholieke mishandelingen in Portugal, alleen *die* gedeelten citeerden, die in hun kraam te pas kwamen, die namelijk waarin ik den Nieuwen-Courant-heeren toewenschte te worden opgehangen, in plaats van óók af te drukken de **reden** wàárom ik hun dat toewenschte, zijnde hunne partijdigheid tegen de Roomschen! En, niet alleen waar het mij geldt, maar ook waar andere auteurs, of tegenstanders van welken aard ook, in het spel zijn, drukken hunne bestrijders in de pers alleen datgene af, uit critieken of stukken, dat hun helpt den betrokkenen 'in een valsch daglicht te stellen'. Alle bladen, van allerlei richtingen volgen dat oneerlijke systeem; precies als indertijd in de

2de Kamer een bij uitstek christelijk Kamerlid een brief van een tegenstander maar *half* voorlas, omdat, had hij dienzelfden brief in zijn geheel gelezen, de indruk precies andersom zou zijn geweest dan nu hij de helft wegliet.

Niets is daarom *onbetrouwbaarder en onvolledi*ger, dan citaten uit iemands geschriften aanhalen, bij wijze van hem in een valsch daglicht *willen* stellen, gelijk telkens en telkens geschiedt opzettelijk. En het domme publiek loopt er gedurig in op die wijze; *daarop* rekenen de heeren 'voorlichters' van het volk.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

A.E.v.d.D. - Gij geeft geen pseudoniem op, zult hoop ik U-zelve echter herkennen. In antwoord op Uw vragen kan ik U mededeelen, dat ik het mij toegezonden gedichtje plaats, en ook bereid ben anderen te beoordeelen. Echter kan ik U niet vooruit beloven - alvorens ze gelezen te hebben - *dat* ik die anderen zal plaatsen, en evenmin wil ik mij verbinden dit aangenomen gedichtje in dit of dat bepaald nommer te zullen opnemen. In dat opzicht moet ik geheel vrij blijven. Ik moet U ook verzoeken voortaan Uw bijdragen met inkt te willen schrijven, met potlood is Uw werk niet te lezen bijna; voor dezen eenen keer heb ik er mee genoegen genomen, maar in het vervolg moet gij U aan inkt houden. Het doet mij genoegen dat het proef-abonnement U interesseert.

N.N. - In aansluiting aan mijn vorig-antwoord aan U, onder Spoed-correspondentie, in het vorig nommer, maak ik U er nog op attent, dat ik niet weet of de bewuste

boeken zijn bestemd voor volwassenen-alleen, ook niet of zij van een bepaald-onschuldige strekking moeten zijn, of zij een godsdienstig tintje mogen of moeten dragen, etc., etc.? In mijn antwoord aan U tast ik om die redenen eenigzins in het duister rond. De Noorweegsche en Zweedsche literatuur biedt b.v. zéér veel moois; ik denk aan de voor iedereen geschikte boeken van Blicher Clausen, van Jonas Lie, en ontelbare anderen.

Top Naeff's School-idyllen, de verschillende romans van J. Eigenhuis, die van Styn Streuvels, *Bij Ons* van M. Ravesteyn, ziedaar eenige, dunkt mij, voor Uw doel in elk geval geschikte boeken, ik doe echter slechts een greep in het wilde weg, omdat ik, zoolang ik niet weet voor welke *categorie* van lezers Uw vraag bestemd is, U heel moeilijk kan raden, gegeven het oneindig aantal van dagelijks nieuw-verschijnende boeken. Of mogen zij ook zijn uit vroegeren tijd, als b.v. de romans van Dickens, van Thackeray, van George Elliot, van Tolstoi, (La Guerre et la Paix, Anna Karenine). Gij zoudt mij zeer verplichten Uw vraag wat nauwkeuriger toe te lichten.

Albert Vermeer. - Uw gedichtje, dat gij onder dit pseudoniem zoudt geplaatst willen zien, kan niet worden opgenomen. Daar uit Uw schrijven niet blijkt of gij abonné zijt heb ik het vernietigd.

Myrrha. - Ik had nog geen tijd U particulier te schrijven. Neen, een leesteeken niet! Het andere is méér geschikt, maar dan wat kleiner dan de vorige maal. Hartelijk hoop ik, dat gij weer hersteld zijt. Het Illustration-nommer met de mannequins zag ik; ik lees de Illustration om de theaterbijvoegsels, maar ik vind het blad-zelf veel minder interessant dan de Engelsche illustraties, Black and White, the Sketch, Graphic, London News, etc. Veel groeten.

L.H. te Z. (Duitsche abonnee). - Ik vind geen pseudoniem in Uw brief, wil U dus met Uw voorletters beantwoorden, hopend dat gij U-zelve zult herkennen door deze toevoeging ‘duitsche abonnée,’ omdat Uw brief in het duitsch is geschreven. - Gij deedt mij met dien brief van instemming met den inhoud der Holl.: Lelie zeer veel genoegen, en ik hoop dan ook hartelijk, dat gij bij Uw besluit mij nu voortaan méér te schrijven zult blijven; dat is mij werkelijk steeds aangenaam, wanneer mijn abonnés daartoe lust gevoelen. Ook was het mij een recht groote voldoening te lezen, dat gij mijn stukje *Slavenzielen* zoo juist hebt nagevoeld, en het er zóó mede eens waart dat juist dit stukje U dreef Uw sympathie met mijn streven mij te betuigen. Gij schrijft: ‘Waarom gaat alles zoo met den slakkengang voorwaarts?’ Ja, lieve duitsche abonnée, die slakkengang is nog een bijzondere eigenschap óók van den hollander bepaaldelijk; dat zult gij toch ook wel reeds hebben opgemerkt? Als men in het buitenland al lang klaar is met iets, dan broedt men er in Holland nog steeds over, of men 't wel *zal* doen, en *durft* doen, enz., enz. En het vermakelijke daarbij is dan nog bovendien den volbloed-hollander deze eigenschap te hooren ophemelen als een deugd van ‘voorzichtigheid’. Lieve hemel ja, de èchte ideaal-hollander is inderdaad zóó voorzichtig, dat hij niet van achter zijn hoekje aan de kachel wegkomt, noch in letterlijken, noch in figuurlijken zin. Neem b.v. maar eens een hollandsche courant. Dagen, weken, leuteren de journalisten over éénzelfde gebeurtenis voort, terwijl een buitenlandsch blad morgen reeds weer overgaat tot iets anders dat actueeler is. - Gij schrijft dat men eigenlijk medelijden moet hebben met zulke slavenzielen ‘omdat zij zelf niet voelen

of begrijpen hoe laag zij staan.' Ja, dat is zonder twijfel een zeer menschlievende theorie, maar ik erken volmondig, dat slavenziel-achtigheid mij veel meer ergert dan medelijdend stemt, omdat zij voorkomt *in de eerste plaats zelf* bij de zoogenaamd-ontwikkelden, die zich prat doen op hunne geestesgaven en hunne beginselen. Of is b.v. het gekruip voor de Koningin, het gelik om een ridderorde machtig te worden, het naloopen van alle mogelijke groote lui en adelijke heeren, niet een der véle vormen van slavenziel-achtigheid, - en een welke men in de eerste plaats ontmoet bij de zoogenaamd hoogere klassen!? - Ziet gij, met zulke nog en-passant op hun eigen ontwikkeling pratte slavenzielen kan ik met den besten wil ter wereld geen 'medelijden' hebben; zij zijn in mijn oogen absoluut-verachtelijk, èn bespottelijk van kinderachtigheid. *Dat* laatste geeft aan mijn ergernis over hen een gezonde afleiding, omdat zij met hun gekuip en gedoe en geflikflooi mijn lachlust opwekken.... en mij daardoor voor de nadeelige gevolgen van je-zelf boos maken bewaren. Ik zal U voor de aardigheid eens een staaltje daarvan uit mijn eigen ondervinding vertellen. De geschiedenis is reeds jaren geleden gebeurd. Een tot de Haagsche high-life kringen behoorende freule, met wie ik korten tijd samen op school had gegaan, trouwde hier in de Kloosterkerk met een geheel tot haar kring behoorenden jonkheer; een ècht 'voornaam' huwelijk dus, want bruid en bruidegom behoorden niet alleen zelf tot den zeer-ouden adel, maar waren ook geparenteerd aan en bevriend met alles wat hier in de residentie behoort tot aristocratie en diplomatie. - Ik-ook ging, omdat ik met de bruid had schoolgegaan, eens kijken naar de huwelijksplechtigheid-comedie-vertooning in de Kloosterkerk, welke bij zulke gelegenheden gebruikelijk is, en ik sloot mij - ik was toen nog heel jong natuurlijk, pas-volwassen, - aan bij een mijner naaste vrouwelijke familie-leden en haar dochter, die elk huwelijk van zulk een aard plachten na te loopen, bij wijze van voornaamheid-meedoenerij. Stel U mijn verbazing voor *en* gevoel van walging, toen ik, na afloop van de huwelijks-inzegening, bedoelde twee familie-leden zich vooruit zag dringen om het wegrijdende jonge paar *hartelijk toe te wuiven*, als behoorden zij tot hunne kennissen, *terwijl zij intusschen hen* **nooit** *ontmoet of gesproken hadden.* Ik-zelve, ofschoon wij, de bruid en ik, samen hadden schoolgegaan toevallig, onthield mij opzettelijk van alle wuiverijen en teekenen van herkenning, omdat ik het eenvoudig-weg *poenig* vond dat te doen, waar onze relatieën na onzen schooltijd geheel hadden opgehouden. Op mijn vraag echter aan mijn familieleden, hoe zij het in hun hoofd kregen aldus te groeten en te wuiven *zonder* eenige aanleiding daartoe hoegenaamd, kreeg ik het teekenende antwoord: 'Dat staat beter tegenover het volk; al kennen wij *dat* paar nu ook niet persoonlijk, wij behooren toch óók tot hun kring, en dus kunnen wij heel goed mee doen aan het wuiven'. - Heb ik nu geen gelijk dat zulke kruiperijen, - en ik zou U tallooze staaltjes van dien aard kunnen opnoemen - kenmerkend **slavenzielachtig** zijn!? Wat mij betreft, niettegenstaande ik toen - gelijk hierboven gezegd - heel jong nog was, ik schaamde me zelve zóó voor het gezelschap waarin ik was uitgegaan, al behoorde dat tot mijn allernaaste familie, dat ik nóóit weer, na die ondervinding, ben gaan kijken met hen naar voornaamheden van welken aard ook. Hun positie bracht overigens mede, dat zij o.a. ook bij de Koningin gepresenteerd zijn, en ik verzeker U, dat ik mij dikwijls kostelijk vermaakt heb in stilte met de dolzinnige lofredenen, die zij hielden op Haar, na elk bezoek ten Harent; al de bijvoegelijke naamwoorden van: charmant, snoezig, allerliefst, gracieus, beminnelijk - ik weet al niet wat - werden dan in den overtreffenden trap

bijeengehaald, van wege de hooge eer hen te beurt gevallen. Wijlen een mijner andere naaste familieleden, naar wien *ik* misschien meer aard, placht te zeggen, om zijn minachting voor zulk soort slavenziel-achtigheid uit te drukken, dat dit genre van menschen z.i. bereid zou zijn op zeker lichaamsdeel openlijk naar de Groote Markt in Groningen te kruipen (in die stad woonde bedoeld familielid namelijk) indien zij er maar 'n kroontje of 'n ridderorde door konden verwerven. Juist daarom vertel ik het U ook, niet om mijn eigen familie aan te vallen, maar om er door aan te toonen, dat slaven-zielachtigheid is een minne *menschen*-ondeugd; niet een van het volk, in het bijzonder, van de lagere standen, op zich zelf beschouwd, maar van 'het' menschdom.

Uw woord van lof aan den uitgever der Holl: Lelie, die mij zoo geheel vrij laat in mijn wijze van redigeeren van het Blad, en van den begin af aan zich aan die door mij gestelde voorwaarde van vrij-willen-zijn hield, is zeker wèlverdiend. Ik kan onze relatiën tusschen uitgever en redactrice in die opzichten dan ook niet genoeg op prijs stellen.

En dan ten slotte wat gij over Uw hondje schrijft; dat óók beäam ik ten volle, namelijk dat het U menigmaal meer troost heeft gegeven in uren van leed dan welk mensch ook. De menschen vluchten als zij leed zien; de menschen-ook vergeten U zoo gauw, in de ure van verdriet. Maar de liefde, de trouw, de toewijding van een hond, wanneer hij ziet dat ge verdriet hebt, is onuitputtelijk. En ook, of ge arm zijt of rijk, of ge het hem maar schamel kunt geven dan wel ruimschoots, Uw hond heeft U *lief*, zoo ge 't hem óók doet ten minste, Uw hond verlaat U nooit, wie ook U in den steek laat! Hartelijk dank voor alles wat gij daaromtrent schrijft, evenals voor geheel Uw brief, die, hoop ik, spoedig door meerderen zal gevolgd worden.

Jacques. - Ik zal U die reeds geweigerde bijdrage èn dat laatste versje terugzenden, want ik vind daarin, in dat versje, enkele regels die niet goed zijn; b.v. hoe kunt gij spreken van 'Vromen' tegen die pijnboomen? Dat is beslist onzuiver gevoeld. En elders spreekt gij hun aan met 'Reinen'. Het is heel goed mogelijk dat het een of andere nieuwe-Gids-richting-blad zoo iets mooi vind, maar ik voor mij acht het bepaald wansmaak; ook doet mij Uw vorm telkens denken aan een onbewuste inspiratie door: Ueber allen Gipfeln ist Ruh. Het spijt mij zoo dat ik U moet teleurstellen, maar gij-zelve waardeert steeds mijn waarheid en oprechtheid; en, nietwaar, daarom juist is het toch mijn plicht U te wijzen op de gebreken die ik

zie in Uw werk. Ik zal trachten dat andere van U nu heel spoedig te plaatsen; het is trouwens reeds lang in proef op de drukkerij. Gij behoeft volstrekt geen excuses te maken dat gij 'te veel' inzendt; dat is volstrekt niet het geval. Gij vindt mij steeds bereid zoowel Uw bijdragen te lezen als Uw brieven. Met het succes van Uw bijdrage in dat andere tijdschrift wensch ik U hartelijk geluk. Betaalt het goed? - Die schets waarvan gij spreekt kunt gij mij ook gerust zenden ter inzage. Gij kunt wezenlijk rekenen op mijn hartelijke belangstelling en bereidwilligheid. - Hartelijk gegroet.

Abel. - Uw langen brief moet ik uitvoerig beantwoorden maar kan dat nog niet doen wegens plaatsgebrek. Ik wil U daarom even eenlevensteeken geven, opdat gij weet wáárom het antwoord nog uitblijft. Er staat heel veel in dien brief, dat mij sympathiek is, en waarmede ik het ééns ben. In het bijzonder Uw zinnetje 'Indien U als proletariërs kind geboren waart'.... etc., verdient een uitvoerige beantwoording. Uw in den Vrijen Socialist verschenen versje is mij hóógst sympathiek, gelijk ik reeds vroeger schreef; ik heb dus juist vermoed. Ik neem het dezer dagen over. Dank voor de toegezonden kaart met het portret van D.N. -

Loute. Ik had U particulier willen schrijven, maar ik heb er geen tijd toe *kunnen* vinden. Uw brief heeft mij èn mijn vriendin - want zulk leed vertel ik háár ook, daar het geen geheim is - doen huilen om U, en om Uw armen lieven hond. - Ik kan voor U geen enkele troostreden aanvoeren; want die bestaan eenvoudig niet. Het lijkt mij zóó vreeselijk een dier dat je liefhebt te zien overrijden, dat ik U niet kan uitdrukken wat ik voelde toen ik het las. Als een hen, die haar kuikens bij elkaar roept, neem ik dan dadelijk, wanneer ik zoo iets hoor, onze hondenjongens op schoot, en liefkoos hen, als liepen ze zelfs *in* huis gevaar. En ik begrijp zoo heel goed, dat gij dit ongeluk niet hebt *kunnen* verhinderen, want zulk een gróóten hond laat men in een zoo kalme stad als Uw woonplaats is natuurlijk niet aan de lijn loopen; vóór hier in Den Haag zoovele auto's waren, en toen de electrische tram nog niet bestond, deed ik zelve het hier op den Ouden Scheveningschen weg en in de Boschjes ook niet met mijn honden, want het is voor de dieren-zelf immers veel prettiger los te loopen. Zoo ik eenigzins kan den tijd vinden, schrijf ik U misschien nog. Hartelijk dank voor Uw lieven brief; het doet mij altijd goed dat zoovele hondenliefhebbers bij mij hun hart uitstorten als hun leed treft, in de zekerheid dat *ik* hen kan navoelen, want, inderdaad, dat *is* zeker zoo. Uw vroegeren brief beantwoord ik liever later; dit is slechts een woord van innige deelneming.

Mevr. A.C.F. - G. - Zooals gij ziet is reeds aan Uw verzoek voldaan. Ik ben 't ook geheel met U eens dat een gedachtenwisseling, gevoerd op zulk een wijze, juist *omdat* zij zoo geméénd is van beide kanten, haar nut kan hebben. - Ja, mijn arbeid *is* veel-omvattend; het zou kinderachtige aanstellerij zijn dat te ontkennen; maar het is een groote voldoening voor mij, dat ik zooveel word gelezen; dat geeft lust en werk-ijver, zelfs al wil mijn gezondheid niet altijd zoo als ik wil. En, inderdaad, het is een niet genoeg te waardeeren zegen, dat mijn hoofd zoo sterk is, zoodat ik zoo veel kan lezen en in mij opnemen, ook al moet ik mijn lichaam, om mijn hart, dikwijls een geheelen dag rust in bed geven. - Evenals gij-ook zoo vriendelijk zijt mij te schrijven, *mijn* bijdragen schijnen nu eenmaal groote aantrekkelijkheid te geven aan het Blad, en dat is wel vermoeiend eenerzijds, maar toch ook bovenal aanmoedigend, nietwaar? - Ja, het hollandsch klimaat is niet belovend voor den eersten winter hier, dien ik hier weer eens doorbreng. Ware het Zuiden maar niet zoo ver, ik was allang gevlogen. Wij zullen nog eens afwachten wat 1911 brengt. In elk geval zijn wij op

het oogenblik meer gebonden dan vroeger, daar de oude moeder onzer Marie, sinds haar vader dezen zomer is gestorven, bij ons in huis woont. Dat hadden wij beloofd, indien de oude man het eerst zou heengaan, daar zij dan uit hare woning moest, en dus zou er in geen geval thans sprake kunnen zijn van op-reis-gaan met Marie en 't geheele huishoudentje. Als wij er nu nog eens uitvliegen, dan kan het maar zijn met ons beidjes. - Zeker herinner ik mij van de plannen met Uw meisje, waarover gij schreeft, en ik ben blij te hooren, dat alles met haar zoo naar Uw zin gaat. Van zulk een opleiding vind ik het echter zoo de schaduwzijde, dat het meisje er dikwijls lichamelijk, juist in hare ontwikkelingsjaren, door wordt benadeeld. Wat dr: van Dieren daaromtrent zegt - ik meen, dat ik het vroeger in de Lelie heb besproken - schijnt mij zoo juist gezien: indien zij later trouwt is niet alleen zij-zelve maar óók haar kindje dikwijls het slachtoffer van die vroegere hersen- en lichaams-overspanning. Echter, onze tijd is een moeilijke voor de vrouw, die haar eigen brood moet verdienen later. Aan het finantieele *moeten* wordt opgeofferd het gezinsleven; dat is nu eenmaal niet anders. De Staat echter richt m.i. zichzelf te gronde, door niet te zorgen voor een of anderen uitweg, want, een volk dat geen gezinsleven meer bezit, *moet* te gronde gaan op den duur. En wij hollanders zijn in die verkeerde richting al een aardig eindje op weg. Hartelijk gegroet.

Spoed-Correspondentie.

B. en **Hanna**. - De beloofde correspondenties aan U moeten wegens te groote lengte nog overblijven.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

4 Januari 1911.
24ste Jaargang.
No. 27

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Weelde.

De tegenwoordige tijd is een tijd van vooruitgang; ja zeker, in vele opzichten - maar ook een van verval. - Freule Lohman durfde laatst zeggen, dat er veel in onze dagen overeenkomt met den tijd vóór de Fransche revolutie in Frankrijk - en dat lijkt me heel waar. Vooral de vreeselijke zucht naar weelde in die dagen - tot in 't bespottelijke toe - vinden we dat niet tegenwoordig (misschien nog niet zóó erg, maar dat zal niet uitblijven!) overal terug? Die weeldebacil zit zóó overal in de lucht, dat men zich er al geen rekenschap meer van geeft en het al heel gewoon begint te vinden, als we de grootste luxe aantreffen, daar, waar 't in geen geval te pas komt.

Ik wil hiervan eens een voorbeeld geven; - een jong meisje trouwt; zij schaft zich van allerlei moois aan voor haar a.s. huishouden; - ze heeft bij deze vriendin deze salonlamp gezien, die ze zoo mooi vindt en

dus zal zij trachten een nog mooiere te vinden (om meteen haar daarmee de oogen uit te steken); - van die kennis bewonderde ze steeds dat prachtige vuurscherm - iets in dien geest wil ze zich ook aanschaffen - of zoo'n heerlijk Smyrnaasch tapijt, dat lijkt haar zoo'n heerlijk bezit - en zoo gaat zij door, totdat ze haar huis heeft ingericht. Zoo mooi, zoo weelderig, dat gravin A. 't zich niet beter zou wenschen... en tot haar beurs er haar aan herinnert, dat hare krachten uitgeput zijn. Wat zal ze nu gelukkig zijn in hare nieuwe prachtig ingerichte woning; zooiets, daar had ze steeds van gedroomd, want haar ouderlijk huis bood niet zooveel weelde. Nu heeft ze dan ook al die fraaiigheden, waarom ze een rijke, aristocratische schoolvriendin steeds zoo benijdde. Haar man is nu wel niet een rijke baron of een van die groote hanzen - slechts een gewoon ingenieurtje, maar nu kan zij ook eens toonen, dat zij zich evengoed zoo weelderig kan inrichten, dank zij de goede zaken van Papa - en zij kan het moment haast niet afwachten, dat ze terugkomend van hare huwelijksreis (die er ook al bijbehoort als iets onmisbaars; hoe verder hoe voornamer!) zich met haren man kan installeeren in haar nestje. - En of ze benijd wordt... wat zal *die* gelukkig zijn! - zoo denkt men. Hoe straalt haar gezichtje als ze haren bezoekers zulk een schat van porselein en kristal en zilver kan laten zien; - niets ontbreekt haar... haar geluk schijnt volmaakt...

En 'k vraag me dan telkens af: ziet dan niemand 't ongezonde, bespottelijke van zoo'n toestand? Voelt dan niemand, dat zoo'n meisje zich vóór haar huwelijk behoorde af te vragen: welke betrekking bekleedt mijn a.s. man; tot welken stand zullen we dus behooren; en welke meubels hebben we dan noodig om netjes in dien stand te kunnen leven.

Een koningin is toch geen koningin om hare sierlijke paleizen en hare weelderige toiletten; en een vischvrouw is geen vischvrouw om hare eenvoudige, sterke kleeren en hare vischmanden? de zaak wordt eenvoudig omgedraaid - van de bijzaken maakt men de hoofdzaak tegenwoordig; terwijl men schijnt te vergeten dat weelde geen geluk aanbrengt - integendeel dat geluk juist te vinden is dààr, waar tevredenheid en zelfopoffering heerscht - of dat 'n paleis is of 'n hut.

En wat zijn nu de gevolgen van die zucht naar weelde? naar 't steeds-boven-zijn-stand-leven? Men zou zoo denken: één stand zal er zeker wèl bij varen, n.l. de winkelstand; voor hen is nu de gouden tijd aangebroken - die stand kan nu kapitaaltjes vormen. - Maar is dat zoo?? - Ja zeker, men ziet overal de zaken vergrooten; als paddestoelen rijzen de groote magazijnen uit den grond; de kleine zaken worden bazars en de kleine lieden beginnen met winkeltjes; maar wat is 't gevolg daarvan? - dat ze als sneeuw voor de zon weer verdwijnen; ‘deze failleerde na mislukte speculatie’, ‘die was weer te groot geworden’; met een droppel is niemand tevreden; 't onderste uit de kan wil men hebben en dan komt later de harde waarheid. O, die ongelukkige speculatiezucht, als 'n gevolg van de zucht naar weelde; want als A. 't heeft en kan doen, dan zal en moet B. 't ook hebben en kunnen doen. Heeft hij er geen geld voor: wat nood! - geld is overal te krijgen voor hooge interesten - een kansje is zacht te wagen; wie weet of Fortuna hem niet eens de hand reikt en dan - ja, dan zal hij echt gelukkig zijn - vrij wat gelukkiger dan nu met zijn bescheiden inkomentje. - - Eens wagen! wel dat kan ieder - gelukt het niet, nu dan is er nog niets verloren en de Hypotheekbanken maken 't je zoo gemakkelijk tegenwoordig; ze werpen 't je immers haast in de schoot.

Waarom zou *ik* ook niet kunnen wat mijn vriend kan - we zijn allemaal menschen! Wat ook 'n onrechtvaardigheid, dat de een laten moet, wat de andere wel doet - hebben we niet allemaal aanspraak op weelde en op geluk? (wat 'n beste klant voor H.H. socialisten!)

Och, dat we toch eens wat wijzer werden en ons niet lieten meenemen in dien verderfelijken maalstroom; - dat we eens den moed hadden tegen den stroom op te roeien en eens verstandig te worden; - dat de geschiedenis met z'n revoluties ons eens wat wijzer maken mocht!!

C.B.

Schetsjes.

I.
Bloemenmarkt.

Wijd ligt in den zonneschijn
't oude stille markteplein.
Door de zware, hooge boomen
giet de hemel gouden stroomen
op de lichte kraampjes neer.

Meiskes drentlen heen en weer.
Lachen, lonken, licht gepraat
vullen blijde zomerstraat.
Over 't marktplein uitgespreid,
als een gloeiend kleurtapijt:
bloemen, bloemen wijd en zijd,
als eén kleurenheerlijkheid!

II.
Regendag.

Over stille hofjesstraat,
als een grauwe koepel, staat
grijs de hemel uitgebreid.
In de stille eenzaamheid
klinkt geen voetstap, klinkt geen woord,
dat de zware stilte stoort.
Zwijgend staan de huizen daar
droef en troostloos naast elkaar,
vensters dicht, gordijntjes neer.
Slechts ruischt regen triestig neer,
als een droevig stil beklag
in den grauwen regendag.

MARIE SCHMITZ.

Verlangen.

Sonnet.

Nog ligt de aarde zwijgend, kil en dood,
als roerloos in een eeuwgen slaap gezegen.
Nog zijn haar boomen kaal, en dor haar wegen:
al 't kiemend leven sluimert in haar schoot.

Wat heeft nu 't bruischend leven lang gezwegen!
Geen vogel, die zijn zomerwijsjes floot!
Nu voel ik mijn verlangen sterk en groot,
alsof het eensklaps vleugels had gekregen!

O kom nu Lente, wonder-jaargetij,
en wil mijn aarde glans en bloei hergeven,
gij, die het bloeiend leven zelve zijt!

Ik wenschte, dat mijn ziel mocht zijn als gij:
vol zegen-brengend, al-hernieuwend leven
voor hen, wier ziel naar licht en schoonheid schreit!

MARIE SCHMITZ.

Mijn Verzen.

Sonnet.

Gelijk een planter, die met zorgend waken
in zijnen tuin zijn teêre bloemen plant,
hen koestrend kweekt, opdat hen op zijn land
noch storm, noch vorst vernietigend genaken.
Zoo koester ik mijn verzen, die als brand
van roode vlammen uit mijn denken blaken,
en, zoekend d' eeuwge schoonheid, bevend raken
der verre schoonheid heem'len lichten rand.

Welaan mijn verzen, tart den donkeren dood!
Mijn verzen! Bloemen van mijn diepste denken!
Bloeit op in gloeiend purper, vlammend rood.
Laat schoonheid's glans uit teêre bloesems drenken,
opdat, wat gij der menschheid dienend boodt,
U eens den dank der eeuwen moge schenken.

MARIE SCHMITZ.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 26).

In haar witte nachtjapon, den hals, met wat kant afgezet, bloot, de mouwen half lang, zat ze nu thuis, in de intimiteit van haar meisjes-slaapkamertje, haar bloote voetjes in blauwe muiltjes, een lichtblauw fauteuiltje geschoven dicht voor het open haard-vuur, 't blonde haar los golvend over den blauwen stoelleuning. - -

Ademloos las ze ‘de Vaderlander’, gauw, stilletjes, toen ze mama had goeden nacht gezegd daareven, mee naar boven genomen, omdat het pleidooi, ‘zijn’ pleidooi, daar voluit instond, in zijn geheel opgenomen, van wege het groot belang der zaak. - -

‘Zeker, het was gemakkelijk dengenen die, om Christus' wil, zich wijdden aan het werk der liefde, aan te vallen en te veroordeelen’ - had hij gezegd - - ‘maar, bedacht men dan niet hoe moeilijk, hoe veel omvattend, hoe ondankbaar dat werk was, op zichzelf be schouwd? Bedacht men niet uit welk een poel der zonde zulke ongelukkige verleide wezens moesten worden opgevischt, om onderkomen en leiding te vinden en den weg naar Hooger te worden gewezen, in de gestichten der barmhartigheid als: Zoekt het Verlorene! Poelen der zonde, ja, waar zulke meisjes werden verdorven, werden bevuild en verontreinigd! Zoodat er, gelijk ook in dit geval weer gebleken was, geen redding dikwijls meer mogelijk viel dóór hare diepgezonkenheid. En, aan wien de schuld van dat alles, indien men de diepste oorzaken naging! O, niet aan haar zelven; maar aan die haar zoo ver gebracht hadden, de ongeloovigen, de zedeloozen, de spotters met God en godsdienst, de vrije liefde predikers, de christelijke

moraal-verachters - aan hen de éérste schuld! -

Voor hen immers heette de prostitutie een noodzakelijk kwaad, een erbij behoorende jongelui-opvoeding! De edele bedoelingen der bestuurders van het Gesticht: Zoekt het Verlorene werden door dezulken opzettelijk miskend, en uit boosaardigheid door het slijk gesleurd - omdat zij maar al te goed wisten immers, hoe aan hun rijk van zedeloosheid en losbandigheid een einde zou komen, indien de Zoekt-het-Verlorene-Gestichten maar steeds talrijker werden, en steeds krachtiger hun zegenrijken invloed ten goede konden doen uitgaan. Want immers, niet om den dood van dat beklagenswaardige meisje als zoodanig ging het; het sprak vanzelf, voor ieder die onpartijdig oordeelde, dat niemand daaraan part noch deel had, dat alleen een toevallige samenloop van omstandigheden in het spel was geweest; neen het ging om een veel diepere oorzaak, om de vijandschap, welke het reddingswerk onder de gevallen meísjes steeds zet bij hen, die deze ongelukkigen beschouwen, als hun rechtmatige mannen-prooi. Menschen-liefde was hier slechts een dekmantel om vuig egoisme te verbergen, egoisme van den natuurlijken mensch, die niet weet zijn eigen begeerten en hartstochten en wellusten ondergeschikt te maken aan den wil van God, en die daarom zich gerechtigd acht daaraan bandeloos toe te geven, ten koste van zijn medeschepsel, wiens lichaam en ziel beide verloren gaan in den afgrond der onzedelijkheid; - waaruit het christelijk reddingswerk haar weer poogt op te heffen - allen die, op welke wijze ook, zich daaraan wijden, weten tot welk een prijs van zelfverloochening en geloofsijver en christelijke toewijding.' - - - - -

De rest van het pleidooi was een juridische uiteenzetting, om de onbewijsbaarheid van de ten laste gelegde feiten aan te toonen. Ellen sloeg die bewijsvoering - waarvan zij de steekhoudendheid overigens dien middag reeds van alle kanten had hooren bevestigen - haastig over, keerde opnieuw terug, met schitterende oogen en gloeiende wangen, tot dat prachtig begin, die met Vermeulen's welluidende stem en beschaafde gestes voorgedragen inleiding, die geheel zijn gehoor had vervuld van bewondering voor zijn redenaarsgaven en talent van voordracht.

'Wat een man! Wat een edele man! - Welk een ècht Christen!' - juichte het op in hare onschuldige meisjesziel! 'Hoe moest hij het verlorene, het gevallene, liefhebben, om zóó te kunnen spreken voor haar, zóó te kunnen getuigen tegen haar belagers! En wat was Hermance te benijden, Hermance Vermeulen, die zulk een man tot echtgenoot had, zulk een steun, zulk een voorbeeld neven zich! - - -

Neen, neen, *zij* zou nooit trouwen, nooit... *Zij* zou nooit iemand vinden, die op zóó'n man als Vermeulen geleek. Zoo was er geen tweede man!' - -

Voor het eerst, heel duidelijk, kwam het denkbeeld van huwelijk, van kinderen begeeren om te kunnen vertroetelen en liefkozen, op in haar als iets moois en begeerlijks - maar waarvan ze tegelijk zich dadelijk zeide, dat het niet voor haar zou zijn weggelegd dat geluk, omdat zij nooit een Vermeulen zou ontmoeten, 't éénig soort van man dat *zij* ooit zou kunnen liefhebben - dacht zij! Tot hiertoe had ze nog nooit onomwonden gedacht aan trouwen, en evenmin aan de tegenstelling van later alleen zullen zijn, indien ze niet trouwde. Ze had geleefd in het heden, zonder meer; nu bedacht ze plotseling ineens, dat haar van-zelf-aangewezen toekomst behoorde te zijn in het huwelijk treden, maar metéén dat ze den man, die haar daartoe noodig was, niet zou vinden.

- - *Want nu had haar onbewust en onbegrepen meisjes-ideaal*, *van 'den' onbekenden man*, *die eenmaal komen zou in haar leven*, *een vasten vorm aangenomen,* wist zij dat hij moest gelijken op Vermeulen, uiterlijk en innerlijk.

Dat zij Vermeulen-zelf liefhad, begreep zij niet intusschen. Daarvoor zat de bijbel-opvoeding van: 'Gij zult niet begeeren eens anderen man' veel te vast nog in haar; vastgemoerd op de sterke hechtselen van wat fatsoen en goede zeden leeraren in zulke opzichten aan een welopgevoed meisje...

Toen zij met een sentimenteele teederheid het pleidooi uitknipte, en in een lâtje van haar bureau wegborg, dan haar electrisch licht uitdeed, en zich in haar witte bed vleide, wakend, met open oogen voor zich heenstarend, toen dacht ze niet anders, dan hoe jammer het was dat er niet méér Vermeulens waren natuurlijk dan deze eene - - omdat zij nooit een zou kunnen liefhebben die niet gansch en al was zooals hij. - - En terwijl zij, met een wrok om haar wereldschheid, terugdacht aan Hermance, met de bloote schouders uit de strakkende japon, met den behaagzieken lach van de volle roode lippen, en de coquette manieren, terwijl zij, om zoo'n vrouw, die hem niet begreep natuurlijk, hem heimelijk beklaagde, vermoedde zij absoluut niet hoe dit in eigen oogen heel geoorloofde gevoel niet was christelijke verontwaardiging maar heel doodeenvoudig vrouwelijke jaloezie.

Van dien dag af besmeurden ze haar...

zonder dat ze er een flauw vermoeden van had waarom.

Daar was tante Mary, die het niet had kunnen verdragen, dat zoo'n jong nest, als die pas-voor-den-dag-komende Ellen, een man van de beteekenis en de positie van Mr. Vermeulen den halven avond in beslag had durven nemen. - Daar was 'Ber', door wien het heel goed was gemerkt, hoe zijn conversatie en zijn would-begeestigheid aan tafel zijn nichtje heel koud lieten, terwijl hare oogen hadden geschitterd om grootpapa Eduma's-prijsje aan dien pedanten Vermeulen. En daar was oom Sjoerd, kaalhoofdig en onbeduidend, die zoo graag zijn oomschap had laten gelden bij mooie achttienjarige Ellen, en die het zuur zoet had moeten aanzien, hoe zij inplaats daarvan enkel oog en oor had gehad voor de geestesgaven en talenten van den slanken knappen Vermeulen, - toch een man van zijn jaren met dat al, maar die zich vrij wat beter had geconserveerd. En dan de Comtesse de Grevere, furieus omdat Ellen, met haar gewaagd discours over: Zoekt het Verlorene en gevallen meisjes, de jongelui had in beslag genomen, daardoor haar en de andere jonge meisjes had genoodzaakt immers zich fatsoenshalve af te zonderen uit haar buurt... allen, ieder op zijn of haar giftige wijze van beschaafd-laster-mensch, strooide het zaad uit:

'Je kon wèl merken toch, dat er indertijd iets raars gebeurd was met die mevrouw Stinia. - - Zoo moeder, zoo kind. - Meneer Eduma de Witt mocht wèl oppassen, anders kon hij nog plezier beleven van z'n mooie rijke kleindochter! - - Één schandaal in de familie was al meer dan genoeg.' - -

Het kwam de Eduma's de Witt-zelven ter oore. - - Ber liet er hatelijk iets van vallen, toen grootpapa 'n toespeling maakte op z'n wensch, dat hij en Ellen nog eens een paar zouden worden.

''n Lieve mooie meid, wat, - je nichtje;... wat zag ze er goed uit op jullie diner! - - 'n Vrouw om voor den dag mee te kunnen komen voor 'n man!' - -

- - - 'Nu ja,' had Ber fijntjes geinsinueerd. - - 'Mooi is ze - - om mee op te slaan - - dat hebben we allemaal dien middag ondervonden. - Maar ze moet toch wat leeren oppassen wàt ze zegt, - - 'n vrouw, die je gaat compromitteeren, al is ze nog zoo mooi en zoo rijk - - merci.' - -

'Wat bedoel je jongen?' - - Grootpapa Eduma de Witt, aan wien Ber een visite maakte tot afscheid, vóór hij weer naar Utrecht terugging, terwijl zijn vrouw statig troonde bij de afternoon-tea, keek hem half boos, half ongerust aan. -

Maar Ber vond het veiliger, nu hij zijn gift had laten vallen, de rest over te laten aan de handigheden van papa en mama. - -

'Lieve hemel,' zei hij, ineens zijn afscheid nemend, 'U moet mijn woorden niet àl te hoog opnemen. - *Ik* zal in èlk geval m'n eigen aardig nichtje niet gaan aanklagen bij U. - Dat zou toch al heel-ongalant zijn. - Ze moet ten slotte 't ook maar zelve weten, hé, wat ze al of niet durft zeggen.'

'*Durft* zeggen?' - - herhaalde grootmama Eduma de Witt-ex-mevrouw Horstenboer, vragend - -

Ber glimlachte geheimzinnig. - - '*Ik* heb al meer gezegd dan ik zeggen wou' - gleed hij er tactvol gauw tusschen uit. -

Z'n grootvader ging bij Mary en Sjoerd informeeren, niet gerust er op wat er dan toch was gebeurd. Want hij-óók dacht terstond aan de Geerte-erfenis en haar kind. Eerst had hij zijn tweede vrouw willen sturen, maar die vond beter dat *zij* er buiten bleef. '*Ik* ben aangetrouwd, *ik* wil niet den schijn op mij laden, alsof ik jou kinderen

de les lees,' zei zij met haren onveranderlijken takt van vrouw van de wereld. 'Als ik je onder vier oogen met iets kan raden of helpen, je weet, je kunt op mij steeds rekenen, maar het zou enkel kwaad bloed zetten als *ik* er over ging redeneeren met derden, al geldt het ook Mary- en Sjoerd-zelven.' -

'Ber had er maar niet van moeten reppen' - vond Mary schijnheilig lief, toen schoonvader wilde weten wat er met Ellen was voorgevallen. ''t Is voor U altijd nog onplezieriger dan voor ons nietwaar! Ze is voor ons toch maar 't nichtje-alleen. Maar voor U, als de vader van Geerte'...

'Wat heeft Geerte er nu weer mee te maken?' Excellentie werd boos. Hij had maar liefst dat het verleden bleef rusten, vond het alleronplezierigst, wanneer Mary hem dat zoo quasi-lief voor de voeten wierp, dat hij een dochter had met een vlekkerige geschiedenis, wat het 'fatsoen' betreft, waarover hij te vergeefs trachtte heen te wisschen. - -

Mary vouwde dadelijk heel-bescheiden-toegevend haar handen in haar schoot. - -

'Och - natuurlijk - - Geerte is zoo uw lieveling steeds geweest - - laat ons het toch laten rusten als 't u blieft' - verzocht zij quasi-christelijk - - 'Waarom liet die flapuit van 'n Ber zich ook zoo tegen U gaan?' - -

- - 'Wilt U 'n glas wijn?' - - stelde Sjoerd er tusschen in voor, als om af te leiden. - -

'Dank-je - - Zeg me nu als 't jullie blieft, wat er eigenlijk zit achter al die toespelingen op Geerte en op Ellen,' vroeg Excellentie nerveus. - -

'Och, heusch niet zóóveel van belang als U schijnt te meenen. - 't Is maar, 't goeie kind

afficheert haar naieve bewondering voor Vermeulen zóó in het oog loopend - - Hermance-zelve lacht er natuurlijk om - - maar nu komt er nog bij dat ze zulke schuine praatjes moet zijn begonnen, met de Schuere en de andere jongelui, over dat onkiesche proces van: Zoekt het Verlorene. *Ik* heb het natuurlijk niet gehoord, hé, maar Ber zegt dat hij star was van schrik over haar malle uitingen; en haar van al die onfatsoenlijke dingen precies op de hoogte zijn. - En, enfin, als U 't dan weten *wilt*, mevrouw de Grevere is me dan ook den volgenden dag heel in vertrouwen komen vragen, of ik haar Nannie niet meer met die freule Stinia samen wou verzoeken. Ze vond het géén omgang voor haar dochter - zei ze - en daarbij insinueerde ze zoo'n beetje, dat het wel aan Geerte zou liggen.' - -

'Met zoo'n mama ook - zei ze,' viel Sjoerd in, 'kan je het 't *meisje* toch zelfs niet eens kwalijk nemen, als ze niet weet wat ze zeggen of zwijgen moet.' -

''t Is wèl heel onplezierig voor ons - van je eigen naaste familie je zóó iets te moeten laten zeggen.' - Mary veegde langs haar oogen.

'Wat zeg je - - mevrouw de Grevere!' - Excellentie werd wit van schrik. Graaf de Grevere en zijn vrouw waren namelijk steunpilaren van de partij, hij Kamerlid, zij van stijf-Utrechtschen adel, intiemen van de Koningin. -

'Had het nu maar niet overgezegd aan papa; - voor hèm is 't toch nog het allerergste,' deed Mary weer lievig. Zij wou altijd bij haar schoonvader de favorite-rol spelen van vroeger Geerte en Emma. -

'Papa moet het toch weten - het is beter in ons aller belang' - vond Sjoerd, van zijn kant, plechtig. -

En Excellentie dankte hem ook. 'Ja, daarin heb je gelijk; 't is veel beter dat ik er dadelijk werk van maak, dadelijk.' -

- - - - Maar 't was géén gemakkelijk zaakje om klaar te spelen - ondervond hij toch, toen hij bij Geerte zat. Zij, bij de eerste toespeling, barstte in woede-tranen uit.

'Kon *zij* het dan helpen, dat Ellen niet wist wat ze moest zeggen of zwijgen! Had *zij* Ellen soms opgevoed, of integendeel juist haar calvinistische, steile, streng-orthodoxe man? Als 't kind dus onfatsoenlijke gesprekken hield, dan had zij die zeker niet van háár geleerd. Zij bedankte ervoor, nu, na zoovele jaren, weer opnieuw op haar brood te krijgen wat in elk geval papa's eigen schuld was; als *hij* haar niet had gekoppeld aan zijn rijken collega Stinia, van wien ze nooit had gehouden, dat wist hij best, dan zou er later niets zijn gebeurd tusschen haar en Fredi ten Have. Papa-zelf moest dan maar met Ellen spreken, als *hij* den moed had haar eigen moeder bij het kind te gaan bekladden. Harentwege kon hij 't gerust doen. Maar *zij* deed het niet. Zij geloofde óók niet wat Mary en Ber en Sjoerd rondleugenden. Die Mary was altijd jaloersch geweest op haar, gunde haar niet dat zij nu weer zoo prettig in den Haag woonde.'

- - 'Maar mevrouw de Grevere' - - kwam papa Eduma er met moeite tusschen, want zij maakte zich zóó boos, dat ze schreeuwde van nijdigheid. Hij had haar dan ook nog wel net overvallen, terwijl zij dolprettig zat te lezen in 'n feuilleton van the Queen, met 'n schotel taartjes vóór zich - - en 'n Haagsch hopje, ter afwisseling, in haar mond. - -

'Wat kon háár die ingebeelde apin, die stijve Utrechtsche pauwin schelen! Ze wist heel goed wáár 't 'm in zat, in niets anders dan jaloezie op haar Ellen, omdat Nannie de Grevère, met haar geaffecteerde kunsten, nergens in trek was, ondanks haar "comtesse"-gedoe en haar knap gezicht.' - - - - - - - - - - - -

- - Zoo bléef het erbij. - - Ellen verwonderde zich 'n beetje, dat Miesje Vervoorde haar meer en meer liet loopen, en was blij, omdat Ber's hofmakerij aan haar tot een stilstand scheen te zijn gekomen, maar van de reden van dat alles begreep ze even weinig als van de toespelingen van grootmama Eduma de Witt, dat een jong meisje nooit *te* voorzichtig kan zijn in haar uitdrukkingen en in haar gedrag. Etc. Etc.

Heel te goeder trouw ging ze haar gewonen gang, innerlijk onbevlekt door de spatten, die ze, achter haar rug om, op haar reputatie wierpen. -

(*Wordt vervolgd).*

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.
Aan de Wakkere Redactrice van 'De Hollandsche Lelie'.

Geachte Redactrice!

Toen voor enkele maanden in de 'Holl. Lelie' de eerste artikelen verschenen van spiritualistischen aard, hebben wij ons verwonderd, dat U het aandurfde, een onderwerp te laten bespreken, dat door het grootste deel der Nederlandsche pers zoo fel beschimpt of zoo hoogmoedig genegeerd wordt. Onze verwondering is erkentelijkheid geworden en onze erkentelijkheid steeg tot waardeering en sympathie. Gij laat dit groote wereldverschijnsel recht wedervaren. Het verdient dan ook met belangstelling en ernst te worden onderzocht en waar U dit blijkbaar inziet pleit het voor onbevangenheid van blik en eerlijkheid van Uw streven.

Wij, die overtuigd zijn, door jarenlange studie en veel ervaring van de waarheid en de zegenrijke beteekenis van het Spiritualisme, dat het sterven verklaart, de vrees des doods verbant en een troostrijken blik doet slaan in het volgende leven. Wij zien met vreugde dat door Uw belangrijk blad de belangstelling voor deze nieuwe openbaringen gewekt wordt in kringen, die misschien gesloten zouden blijven voor de rechtstreeksche propaganda van het Spiritualisme. Maar er is meer: er is zooveel onbewust mediumschap, er zijn zeer veel onbegrepen mediamieke verschijnselen, waarvoor de menschen geen verklaring en de doktoren geen raad weten en die te kwader ure op rekening worden gesteld van zenuwziekte en krankzinnigheid. Daarom is het een weldaad, de kennis der mediumniteit te verbreiden, daar deze nu eenmaal een feit is, dat samenhangt met de toenemende verfijning van de menschelijke natuur. In dit opzicht dus zijn de spiritische artikelen van de hand van onze ijverige en bekwame medestrijdster, Mevrouw van Rees, die telkens in Uw blad verschijnen, van weldadige strekking.

Het is om deze reden, dat wij openlijk onze erkentelijkheid willen uitspreken voor wat U onwillekeurig hebt gedaan tot bevordering eener zaak, die naar onze vaste overtuiging, van wijdstrekkende en heilrijke beteekenis is voor de menschheid. Wij hopen dat uwe belangstelling in het Spiritualisme zal toenemen. Wij zijn verzekerd, dat de strijd voor de verheffing der vrouw en voor hare rechten, geen beter bondgenoot vinden kan dan juist in het Spiritualisme, dat zooveel licht werpt over het wezen van man en vrouw en dat bij monde van zijn edelste vertegenwoordigers; wijlen den Amerikaanschen Ziener en wijsgeer A.J. Davis, Mevrouw Emma Hardinge-Britten, en Mevrouw Elise van Calcar, zulk een krachtig pleidooi houdt voor de waarachtige emancipatie der vrouw, om het menschelijk geslacht te veredelen.

Hartelijk hopen wij, dat ook gij U bij uw streven meer en meer wilt laten leiden door dit nieuwe licht, dat de Hemelsche Vader voor de kinderen der aarde ontstoken heeft en dat ons den *norm* des levens beter doet kennen.

Met de meeste hoogachting hebben wij de eer te zijn, uwe dienaren
J.J. VAN BROEKHOVEN,
Wijchen.
J. VAN GORKUM,
December 1910.
Apeldoorn.

II.
Aan Mevrouw van Rees-van Nauta Lemke.

Geachte Mevrouw.

Met zeer veel genoegen volgde ik steeds Uwe artikelen en gedachtenwisselingen over spiritualisme. Hoewel ik met mijn geheel andere levensopvatting zeer zeker Uw opinie niet kan deelen, dwong Uw eerlijke, geestdriftige, steeds liefderijke toon, mij de grootste achting af. Daarom juist deed het mij zoo leed uit Uw artikel ‘Licht’ in No. 17 van dezen jaargang te moeten opmaken, dat Uw liefdevolle verdraagzaamheid zich niet uitstrekt tot ‘Kerkgenootschappen met wetten en reglementen en ceremoniën en dogma's en vormen’

Zoudt U in het toornen daartegen niet de fout begaan (in dit geval m.i. *een fout*) alle harten te rekenen naar Uw eigen?

Het ligt niet in mijn bedoeling, geachte Mevrouw, met U in gedachtenwisseling te treden. Alleen wil ik hier Uw aandacht vestigen op mijn artikel in dit nummer. Mocht het er iets toe bijdragen Uw oordeel in dit opzicht billijker te maken, dan zou ik mij daarover zeer verheugen.

Met de meeste hoogachting
Uw dienstwillige
S.v. GELDORP.
B., 22-10-'10.

Gedachtenwisseling.

Aan:
Den Heer G. BUYS, Cz. - naar aanleiding van zijn artikel in de H. Lelie No. 26.

Kritiek is maar een heèl betrekkelijk iets - onze kritiek vooral, zooals die tegenwoordig is. Wanneer een kunstwerk werkelijk schoon is dan moet ook de kritiek over dat werk schoon zijn, omdat schoonheid alleen in schoonheid ontroert. Kan de kritieker die ontroering niet ontvangen en geven, dan mag hij zijn plaats niet innemen want dan is hij enkel daar om koel te analyseeren en starre logica te steunen in 't maken van tijdelijke en valsche triomfen. En waar het waarlijk werk van *kunst* geldt, zijn kunstenaars-zelf de beste kritici.

Onze kritiek van tegenwoordig houdt zich voornamelijk bezig met wat geen kunst is. Ik weet niet of de kritiek dit zelf wel weet. Hij is gauw blind geslagen of geworden, tot een economisch wangedrocht. Kritiek moet vrijuit kunnen geven èlke idée - ik spreek natuurlijk steeds over kunst-kritiek - en moet steeds nagaan hoe ver de kunstenaar is genaderd in zijn werk tot de onveranderlijke kunst-idée, en moet geen aanpassing zoeken van de kunst mèt gekunsteld gedoe. En er kunnen dan gevallen zijn dat hij waarneemt dat op den weg naar de kunst-idée zelfs de eerste stappen niet zijn gedaan. En 't woord *schoon* mag hij niet profaan gebruiken. Zoo is 't ook dat hij *Mensch* moet zijn, voor alles; een harmonisch complex van schoonheidsen waarheidsbesef. Zoek nu bij den kritieker deze beide elementen, ga de organen na die deze eerbiedigen. De kritiek is bij ons een economisch paskwil geworden en wie dan vrijheid en waarheid geven wil aan wat volgens recht van geboorte dit toekomt, die - waarom de Lelie-redactrice niet te noemen - wordt nog beoordeeld door datzelfde paskwil! Die staat alléen natuurlijk ook.

Hoe kort het nog betrekkelijk geleden is - zoo snel grijpt verrotting weer om zich - de kritiek is thans wèer zoover dat 't hoog noodig is, haar eens even aan den kaak te stellen - zooals Kloos en Verwey dit indertijd hebben gedaan met hun: Julia-poëzie. Ja, de tijd is er weer rijp voor, nu! Ik raad de kritici met name die van 't Vaderland dan aan voorzichtig te wezen en op hun hoede te zijn. Zou het aangehaalde en besproken sonnet van Boutens al

geen vischje zijn dat eens uitgeworpen is. Eigenlijk hoop ik het om twee redenen.

Boutens is mij lief om veel wat hij al gegeven heeft. Hij, ongetwijfeld weet wel wat schoonheid is. En hoe is nu aan wat hij gaf te schakelen dit sonnet: 'Daar is de nacht....'! met U - Heer Buys - gij zult natuurlijk dit al reeds bemerkt hebben - ben ik het in veel opzichten eens, maar uw artikel is wat uit den goeden baan geschoven hier en daar. Men moet voorzichtig zijn tegenover de Groote Kritiek, en hem geen wapenen meer in handen geven. En uw artikel is in dat opzicht wat gevaarlijk. Ik voel wel duidelijk dat het in felle verontwaardiging is geschreven en met bezadigdheid bereikt men hier meer. Ge hebt uw aanvallen gedaan waar het 't eerst voor de hand lag - ik zou uw serie nog vermeerderen kunnen en oòk - van uw aanhalingen schrappen willen. U zou nog kunnen zeggen b.v. hoe 't valsch aandoet dat er staat: omlaag gezonken - alsof er iets ooit anders zinkt dan omlaag. Hoe 't beeld der liefde - blijkbaar is bedoeld het symbolisch figuur - de gegeneraliseerde idée - mannelijk is geworden - of althans is genomen en dus wel grof is gevoeld of gebeeld, want:

'*Hij* zaaide midden in mijn hart zijn dracht
'Van scherpe stekels en vergifte doornen;

en kunnen toevoegen hoe gelukkig dit voor de andere menschen is, buiten den dichter om - voor wie nu de Liefde dan staat *zonder* dien dracht van stekels dien *hij* gezaaid heeft in des dichters hart. 't Begin is zeer zeker - en meer nog dan U aangeeft, een groote fout in de beelding die een volkomen valsch - misschien niet eens doorleefd gevoel aangeeft of huichelt. Een stille nacht en vonken en glanzen en klare sterrenlampen sluiten elkaar om 't hardst uit. Een stille nacht geeft geen vonken en een *klare* sterrenlamp óók niet en glanzen is bij dit woord vonken heelemaal fout genomen. Zoo is er meer, Daarentegen moet ik U opmerken dat: 'al menschenstemmen zijn van de aard verklonken' wèl m.i. goed gegeven is en verklinken wel degelijk een goed, laat ik zeggen, een *gezond* hollandsch woord is en zeer zeker bèeldt in zijn vorm. Uw aanval op 't woordje al is gezocht en ongegrond. Ook voel ik als góèd, het beeld door U aangehaald: 'Elk sterflijk wezen ligt in slaap verdronken.' Niettemin - voor een eersteling zou dit sonnet nog niet kunnen doorgaan; want nòch zit er een goede gedachte in - nòch kan het ontroeren. En idee èn ontroering zijn eerste vereischten voor een kunstwerk. Toch is U te bruut in uw kritiek mijn inziens opgetreden, die - natuurlijk wat ik goed begrijp - meer gericht is tegen de groote kritiek die zoo heél klein is - dan tegen het werk van Boutens. Door dit sonnet is Boutens werk natuurlijk niet veroordeeld - geenszins. Om die kritiek goed te bestrijden moet men andere wapens nemen dan die gij neemt - vooral het sarcasme weten buiten te sluiten. Ik ook geloof aan het bestaan van een clubje schrijvers, dichters - die valsche schoonheid en een valsch ideaal aanbidden. Een gevolg van - of beter, in den graad; een droef decadence verschijnsel van een gezond en eenvoudig gevoel; een clubje menschen die ook niet het minste verantwoordelijkheidsbesef hebben van wat de kunst is tegenover het publiek. Waar ik nog tegenop zou willen komen is tegen uw uitlating: - 'misschien zal men mij zeggen: dat schoone is alleen te vinden en kan alleen opgemerkt worden door ingewijden en door fijn besnaarde zielen, zooals mij zoo vaak is toegevoegd, wanneer ik de N.-Gidsstijl aanviel.' Want hier mag u niet generaliseeren. Het schoonheidsideaal van velen der N.-Gidsers, staat zeer zeker hoog en vereischt daarom wijding. Het geeft die óok. Daar is vèel poëzie, en 't is de meest wàre, die men alleen begrijpt en begrijpen kàn door het gevoel en

niet door het verstand. De gewijde dichter, kunstenaar in 't algemeen, *voelt* ook wat er komen gaat in de ontwikkeling van wereld en Leven en een, hoe ook geoefend verstand zou dit nooit zuiver logisch *berekenen* kunnen. Het gevoel ‘denkt’ verder dan het verstand redeneert. En hier en daar in uw aanval heeft U dit - meen ik - over 't hoofd gezien. Ik ben U dankbaar intusschen dat ge de kritiek eens in 't versufte hoofd geblazen hebt.

Freule Lohman mijn hartelijken dank voor de opname van deze woorden.

JOHAN KONING.

‘Onder de Rendieren uit het Noorsch van Matti Aikio.

(Vervolg van No. 26).

VI.

Nikko Nille was juist vertrokken en de duisternis was reeds ingevallen.

Er brandde een groot, knappend vuur voor de tent. Moeder Biettar zal berggras te kloppen met een dikken berkentak.

‘Het aanbeeld’ bestond uit een dikken platten steen. Biettar Oula was bezig een lepel van rendierhoorn te versieren met rozetten en zigzag lijnen. Elle spreidde het geklopte gras op steenen uit om het te laten drogen.

Af en toe laat Biettar Oula zijn blik glijden over het bosch - uit ouder gewoonte.

Plotseling slaan de honden aan. Hij sust ze.

Maar daar hoort hij een kraken van doode takken en ritselt er iets in de afgevallen bladeren. En tusschen de boomstammen ziet hij drie gestalten, die naar het postpad komen. Zij komen op het vuur af. Biettar Oula herkent dadelijk de twee postboden, maar wie is de derde?

‘Lieve hemel - alle - - als dat Lasse niet is!’ zeide Aslak, die heelemaal vergat hem de Trondhjemsche seminarist te noemen.

Lasse had een zwarten hoed op en zag zoo bleek als de geleerdste geleerde. Hij had een riem om 't middel, als een vrome predikant

- en niet om de heupen, zooals menschen van een twijfelachtige deugdzaamheid gewoonlijk hebben. Zijn haar was kort geknipt en hij nam zijn hoed af toen hij groette. Hij was in een woord wat ‘de Wolf’ zou noemen ‘een aimable persoon met deftige manieren.’

Biettar Oula en de anderen voelden zich onaangenaam aangedaan door Lasse's komst; bovendien hadden ze hem eigenlijk nog niet verwacht. Biettar Oula had hem wel een duren eed laten zweren, dat hij 't geheim nooit verraden zou, maar toch...

Ondertusschen schonk men Lasse alle mogelijke aandacht. Maar van wege de postboden, deed Biettar Oula alsof hij eigenlijk niets met Lasse had uit te staan. Hij veroorloofde zich grappig spottend te zijn, maar 't scheen alsof de woorden hem zelf de meeste pijn deden.

Lasse gebruikte allerlei Noorsche woorden en zinswendingen. Hij had een ‘skammel’ (tabouret) gemaakt en een ‘Net’ gevlochten, ‘staalkurve’ (stalen mandjes) vervaardigd en ‘skjönskrift,’ (schoonschrijven) geleerd. Dat waren allemaal woorden die een gewone Lap niet kende.

De postboden besloten daar te overnachten. Zij waren nog drie mijl weg van de rivier, waar zij een boot hadden om naar het dorp te roeien.

De postboden vertelden nieuws van de groote wereld daarbuiten, terwijl zij aten.

‘De rechter van Vadö,’ vertelde de eene, ‘heeft een samenkomst gehad met den rechter van Hammerfest. Zij waren 't niet eens over een wet, en 't moest er warm toegegaan zijn. Zij kennen allebei de wet natuurlijk, maar de rechter van Vadö moet toch 't knapst zijn.’

‘Maar hij is niets vergeleken bij Lunda, den advocaat!’ zeide Lasse. ‘Dat is me een geleerde! Hij weet altijd overal raad op - maar hij is dan ook duur!’

- Biettar Oula vertelde dat Nikko Nille er 's middags geweest was. Maar niemand begreep waarom de postboden het zoo grappig vonden dat Nikko Nille met zijn liefje naar 't dorp zou gaan. Er was wel iets belachelijks aan Nikko Nille, maar toch.... De ouwe zou toch niet rondspoken? - Nou, wie weet - dat deed zij misschien wel....

- Er werd van alles behandeld, maar langzamerhand begon men te zwijgen, staarde in 't vuur en dacht na over 't geen er gezegd was.

De roode vlammen kronkelden en likten den vetten rook, die zoo zwart was, dat de bewolkte, duistere nachthemel er door verbleekte. Een windstoot boog nu en dan de vuurtongen tot breede gekruisde golfbladen, maar 't volgend oogenblik verhieven de tongen zich weer, werden langer en dunner en gingen uit elkaar tot ze plotseling door hun eigen verterend vuur verdoofden.

De glans van 't vuur verspreidde zich ver in 't rond, tot aan 't bosch waar vochtig, rottend loof glinsterend uit de dunne, losse sneeuw opstak.

Toen gingen allen de tent in en legden zich om het vuur ter ruste op een groot rendiervel en dunne, zachte berkentakken.

De duisternis gleed over de gloeiende vonken van 't vuur daarbuiten, dat af en toe nog even oplaaide, tot de laatste, roode stip aarzelend te voorschijn kwam en in de duisternis verdronk.

Maar als een blinde jongen hond stroomde de koude beek huilend in de duisternis voort. Die had geen rust op haar bedding en baande zich kronkelend en lichtschuw een weg naar 't dal.

De rendieren, die reeds dikke wintervachten hadden, rustten op het zachte mos. De herders lagen onder een struik, met het hoofd en de handen in hun ‘paesk’ verborgen en met langharige, warme honden als deken op hun lichaam en beenen.

VII.

De duisternis voedt de bleeke licht-gedachten. In het duister fonkelen de oogen van den nachtuil en worden de roofdieren begeeriger. Iedere zenuw wordt gespannen door de onweerstaanbare lusten....

Moeder Biettar had den geheelen nacht wakker gelegen, verbitterd door de ergenis dat Lasse nu zijn zes rendieren zou opeischen. Wat had zij inwendig gekookt, zoodra zij de weifelachtige houding van haar zoon tegenover Lasse gezien had! Zij werd er ziek van en lag nu onder haar rendiervel te vloeken en te draaien.

Maar toen barstte zij in lachen uit en moest in den mouw van haar ‘paesk’ bijten om de anderen niet te wekken... Er waren nog drie vreemde en ongemerkte jonge rendieren onder hun kudde! Als Lasse daar geen genoegen mee nam en een vrouwelijk rendier er nog bij, dan mocht hij wat haar betrof weer naar het seminarium terugtrekken!.... Moeder Biettar zou Lasse wel krijgen.... Elle mocht Biettar Oula dan even deugdzaam maken als zij verkoos - tot nu toe had zij

Moeder Biettar's jongen toch nog niet geheel bedorven.

* * *

De postboden waren vertrokken.

Lasse lag nog onder zijn rendierdeken te slapen. Het was immers zijn eerste dag. Toen hij wakker werd, haalde hij zijn gebedenboek uit ‘het seminarium,’ te voorschijn en begon er in te lezen.

‘Staat er iets in je gebedenboek over het verbreken van een belofte?’ vroeg moeder Biettar.

Lasse keek haar verschrikt aan en zette een allerwanhopendst dom gezicht.

‘Zet nou maar niet zoo'n dom gezicht,’ zeide de oude vrouw terwijl zij het vuur opporde met den koffiemolen zoodat het hoog opvlamde. ‘Je hebt niet eens drie lemmings verdiend - laat staan drie rendieren.’ Zij sprak met opzet niet van zes.

Aslak kon zijn lachen bijna niet inhouden. Hij had wel gedacht dat moeder Biettar den os bij de hoorns zou pakken, maar 't idee dat Lasse die ‘os’ zou zijn kwam hem zoo uitbundig komiek voor.

‘Ik moet toch hebben wat me beloofd is,’ zeide Lasse met een door tranen verstikte stem.

‘Beloofd? - Zeker, jij moet noodig over “beloften” spreken. Neen, je vergist je - men spreekt niet met Jan en Alleman over beloften. - Wat is er jou dan eigenlijk beloofd?’

‘Dat weet je zelf wel.’

‘Maar weet je wat ik je beloof? Dat ik je hier aan je beenen aan de pijnboomen zal hangen en je voor je broek zal geven als je ooit met de minste eischen voor den dag durft komen, leelijke woordbreker dien je bent!... Als ik geweten had hoe ellendig je je voor 't gerecht gedragen zou, had ik nooit eenige afspraak met je gemaakt!... Maar ik acht me zelf te hoog om je te behandelen zooals je verdient. Sta op en ga met me mee naar de kudde, dan wil ik eerst en vooral die zaak met je afhandelen. - Maar eet eerst!

Hier heb je een mergpijp, daar een warme worst en daar heb je een versch gekookt stuk rug van een jong rendier. Eet merg, bloed en vleesch, jongen!’

Lasse richtte zich werktuigelijk op, at en werd moediger en opgewekter.

Toen verlieten zij de tent.

Elle en Biettar Oula hadden zich beiden stil gehouden. Elle had Moeder Biettar graag gewaarschuwd om Lasse niet tot kwaad aan te sporen, maar zij durfde niet - zij had er eigenlijk ook geen lust in, want 't zou toch niets geven.

Moeder Biettar had vroeg in den morgen haar plan aan haar zoon verteld, en Biettar Oula had 't op dat oogenblik goedgevonden. Maar toen Lasse zijn koude, zwakke oogen had opgeslagen, overviel Biettar Oula een vaag gevoel van onzekerheid en had hij maar 't liefst gehad dat Lasse de zes vrouwelijke rendieren gekregen had, die hem beloofd waren. Dan was de zaak uit de wereld geweest - tot zekere hoogte. Maar de oude vrouw was als een tweekantig zwaard en hij moest zich gewonnen geven. Zijn gemoed en wil waren 's nachts verlamd - zonder dat hij 't eigenlijk zelf voelde. Hij voelde alleen maar, dat er iets aan hem haperde.

- Lasse die nog zwak was - zooals alle kamergeleerden - had moeite om de oude heks bij te houden, licht en onhoorbaar als een uil ijlde zij vooruit, men kon haar nooit hooren loopen.

Toen zij de kudde genaderd waren, zeide Moeder Biettar tegen Lasse: ‘Daar zijn nog drie ongemerkte jonge dieren. Nu heb je te kiezen of te deelen - wil je de drie jonge dieren hebben en een vrouwelijk rendier op den koop toe - of niets niemendal?’

Lasse, die plotseling voor een geval stond, waarvoor hij den grootsten afschrik had - een besluit te moeten nemen en dat nog wel vlug ook - zweette nog meer dan hij al deed.

Maar toen was het of de vrees van niets te krijgen, of door allerlei onaangenaam gedoe zijn recht te eischen, hem plotseling energie gaf, en hij koos - de dieren.

Maar tegelijkertijd ontkiemde er een klein, taai zaadje van bitterheid in zijn binnenste.

VIII.

Op een avond komt Nikko Nille trotsch en aangedaan den hoofdweg van het dorp op. Hij loopt eenigszins gebogen en de rechterschouder is hooger dan de linker, alsof hij tegen een sterken wind op moest. Dit komt omdat hij beide handen vol heeft; met de eene leidt hij een rendier - er was hier nu geen sneeuw - en met de andere houdt hij AEira Marit bij de slip van haar halsdoek vast. En AEira Marit laat zich af en toe even hevig trekken als het rendier. Jonge meisjes zijn nu eenmaal zoo verlegen - zij moeten in ieder geval doen alsof zij het zijn. Maar ditmaal is het geen aanstellerij van AEira Marit. Zij tracht te glimlachen, maar zij kan niet. Zij bloost alleen maar en staat erg onvast

op haar beenen nu zij gedwongen is aan zooveel te denken en zooveel te gevoelen. Haar kleine, trage hersens zijn niet gewend aan zulke talrijke gedachten en haar hart klopt maar liefst op de gewone regelmatige wijze. Haar lachspieren, die anders maar al te gemakkelijk in beweging komen, zijn als verlamd. Want zij denkt er aan hoe zij weldra vader en moeder verlaten moet en Nikko Nille's vrouw zal worden... Hoe zij in haar eigen tent zal zitten en kleeren naaien en wat er verder noodig is.

En nu zijn ze nauwelijks honderd stappen van Jongo's huis... O, hemel! De menschen zullen naar haar kijken, als naar iemand die verliefd is en gauw trouwen zal...

Wat een duizelingwekkende, plechtige gedachte... Goed, dat 't zoo donker is.

Toen zij op 't punt zijn een kleine helling af te gaan, vlak voor het huis van Jongo, blijft Nikko Nille plotseling staan en haalt zijn liefje naar zich toe. Hij beeft als een espenblad, want 't is alsof hij heel duidelijk de gedaante van de ‘ouwe’ ziet in de lichtstreep van het venster naar den stal.

‘Wat is er?’ vraagt AEira Marit en met haar kromme beenen kan zij bijna haar evenwicht niet bewaren op haar naar binnen staande voeten.

‘Heb je haar niet gezien?’

Een oogenblik blijven zij in ademlooze stilte staan.

‘Daar gaat zij!’ fluisterde Nikko Nille.

‘O - o! God!’ steunt AEira Marit, die doodsbleek wordt.

Zij houden het oog gericht op een pad, dat naar 't kerkhof leidt, waarschijnlijk is de geest weer op weg naar het graf...

Neen - er is niets te zien...

Dan moeten zij in 's hemels naam maar weer doorloopen!

Als ze maar zoo gauw mogelijk binnen konden komen.

Maar plotseling hooren zij iemand met donderende stem roepen: ‘Wat drommel, waar is ze naar toe? Nauwelijks hebben we de oude heks in haar kist, of ze wandelt er weer uit!’

Een koor van lachen volgt. Nikko Nille en AEira Marit kunnen de menigte nauwelijks onderscheiden in de duisternis, maar zij zien toch hoe iemand een groote kist, die veel van een doodkist heeft, de trap afdraagt.

‘Nu begraven we haar voor de derde maal,’ ging de stem voort. ‘Maar als we haar nu weer in de kist krijgen spijkeren we die toe met spijkers van zes duim lang en lezen we zevenmaal het Onze Vader van voren naar achteren en zevenmaal van achteren naar voren. En jij, Erke, die een moedige kat bent, jij moet om twaalf uur van nacht naar 't kerkhof gaan en drie heele uilenkeutels zoeken onder den grooten berkenboom, waarin de uil altijd zit en die één voor één over 't graf werpen met de woorden: ‘Rust, ouwe Zare! Hu, hu, hu!’

En de man keek opgewonden om zich heen en zocht naar de tegenstribbelende Zare. Hij had zich dien dag flink te goed gedaan bij de rendierdieven aan den noordoostelijken grens, daarom was hij zoo moedig. Na zulk een maaltijd kwam hij gewoonlijk naar 't Zuidwestelijk deel van het dorp en toonde zich dan zeer verontwaardigd over de slachtfeesten, die de dieven gedurende de herfstnachten hielden, zeker uit gewetenswroeging dat hij van het vleesch gegeten had. Maar van avond had hij geen tijd voor boetpredikaties.

‘Drommelsche kerel!’ hoorde men ‘de ouwe’ bij den stal roepen. Zij maakte zulke woeste gebaren dat een bok op haar aanvloog.

De man ijlde naar haar toe en bevrijdde haar van de aanslagen van den bok.

‘Die bok zullen we op 't graf vastbinden en er acht dagen lang de wacht laten houden,’ riep hij. ‘Wat - wil je de kist niet meer in? Of wil je eerst afscheid nemen van Nikko Nille?’

Maar de ‘ouwe’ dreigde den man met haar stok. En Zare die zorgvuldig onwetend was gehouden van het gerucht dat er over haar verspreid was, viel plotseling van vreugde stralende in de armen van Nikko Nille en zeide met den vriendelijksten, breedsten glimlach.. ‘Ben jij dat mijn jongen?’...

Hoewel Nikko Nille gauw begreep hoe de zaak in elkaar zat, was hij toch niet geheel van den schrik bekomen, die het ‘natuurlijkste spook’ dat hij ooit gezien had, hem op 't lijf gejaagd had. Maar hij kon nie anders dan haar een hand geven. Zare's hand was koud als die van een lijk - en het angstzweet brak hem uit. AEira Marit was daarentegen niet te bewegen om de ouwe een hand te geven, zij rilde en beefde en was heelemaal van streek. Een eerlijke jonge man greep haar bij den arm en verzekerde haar dat de oude vrouw in 't geheel niet dood was geweest, en voortdurend springlevend had rondgeloopen. Langzamerhand begon toen haar beven te verminderen.

* * *

Een paar weken later kwam een jager, die enkele dagen in een verlaten ‘saeterhytte’ (hut op de hoogvlakte, waar de herders overnachten als zij er hun kudde laten weiden) vertoefd had naar het dorp en vertelde het volgende:

Op een avond toen hij op de bank lag en op 't punt was van in te slapen, misschien zelfs al sliep, hoorde hij een zuigeling buiten huilen. Het was pikdonker in de hut. Hij luistert en kijkt naar de deur. Daar begint een klein stipje licht te komen, het wordt grooter en grooter en vertoont ten slotte den vorm van een klein kind... Dan weet hij, dat het een ‘AEpparash’ is, een kind, dat in 't geheim geboren is en dat naar zijn moeder zoekt en een Christelijken doop en een Christelijken naam wil hebben.

Hij vouwt daarop zijn handen en zegt: Je zult Nilas heeten. Nilas! Ik doop je, in den naam der Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes! en bevochtigde het voorhoofd van 't kind met water.

En AEpparash verdween in een zalige rust.

Hieruit maakte men op, en verspreidde zich het gerucht dat AEira Marit in 't geheim bevallen was. Zij was bepaald niet alleen geweest in haar ‘paesk’ den laatsten tijd, zeide men. Maar een wijze, eerbiedwaardige vrouw kan bewijzen, dat alles een boosaardig verzinsel was. En zij sprak de waarheid. Zoo was AEira Marit niet. En Nikko Nille evenmin.

IX.

Jussa was thuisgekomen.

Hij was verscheidene jaren weg geweest. Hij noemde zich nu Juhani, maar thuis viel het niemand in hem anders dan Jussa te noemen.

Het laatste deel van de reis - van het Enare-meer af - had volleachtdagen geduurd.

Want de weg was slecht geworden nu de dooi was ingevallen; de paar laatste mijlen had hij zijn ‘ski’ op zijn schouders moeten dragen.

Want het was reeds bijna half Mei. Heden had hij 't gewaagd een tocht naar den oever van de rivier te ondernemen. Hij had 't onaangename gevoel dat hij zoo'n beetje te kijk liep in zijn vroegere woonplaats. Als de eerste dagen maar voorbij waren....

Het was al akelig genoeg geweest in Helsingfors als een soort curiositeit beschouwd te worden en nu zou hij een dergelijke vertooning in zijn eigen geboortestreek weer eens moeten doormaken! Het was drommels vervelend om zoo'n ‘tusschending’ te zijn.

En studiosus theologiae Juhani Jongo wist niet dat hij vloekte voordat de vloek - in zijn eigen moedertaal - er goed en wel uit was. En hij was zoo zenuwachtig dat hij niet eens berouw gevoelde over zijn zonde.

Maar zijn bloed begon te koken toen hij een dame in het oog kreeg, die recht op hem afkwam. Hij had haar al herkend, voor hij haar duidelijk onderscheidde....

Wat een wonderlijk gevoel kwam er plotseling in hem op toen hij zich begon te *herinneren*....

Hij wist niet waarheen hij zijn oogen wenden zou. Eindelijk vestigde zijn blik zich op de punten van haar schoenen, haar voetjes zochten de droge plekjes op....

‘Mag ik u eens even aanspreken, juffrouw Norum? Maar u zult zich mij wel niet herinneren - ik heb toch eens 't genoegen gehad u te ontmoeten’. Hij sprak Finsch.

‘Of ik mij u nog herinner?’ Zij lachte vroolijk. ‘Het is niets aardig van u om te denken dat ik u wel vergeten zal hebben.’

‘En is u hier op de bergen verdwaald?’

‘Neen, - 't is volstrekt niet omdat ik verdwaald ben dat ik hier rondloop. Als klein kind wilde ik al zoo graag eens hier heen. En in 't voorjaar schreven de predikant en zijn vrouw mij of ik nu niet eens bij hen wilde komen logeeren. Het zijn toch zulke lieve menschen. En ik heb 't hier zoo heerlijk. De lucht is hier zoo verrukkelijk, zoo frisch en licht... En de predikant heeft twee schattige kinderen, een jongen en een meisje. Zij zijn zoo vroolijk en aardig... Ik ben hier heusch een heel ander mensch geworden. Vindt u ook niet?’

Zij lachte.

‘Wat een rare vraag, hé? Want u kende me immers vroeger niet!’

(Wordt vervolgd.)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap-kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegen-

heid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Hanna. - Uw eerste brief bevat de vraag of ik denk dat ook anderen Uw gedichtje zullen begrijpen! Ach lieve Hanna, ik vrees dat de meeste lezers al héél weinig *begrijpen* onder welke omstandigheden en door wèlk leed *goed* werk tot stand komt. *Begrijpen* doen zoo weinigen. - Zoo dikwijls b.v. heb ik hooren zeggen, over Helène Swarth, zooals zij thans, na hare scheiding, weer heet: 'Hoe kan zij toch hare persoonlijke ondervindingen zoo willen bezingen?' - Doen dat echter niet alle dichters die wezenlijk móói subjectief werk gaven aan de menschheid? Is datzelfde niet het geval met Heine, met de Musset, met Tennyson's In Memoriam, etc., etc.? Waar het echter zulke dooden geldt wordt er in hun particulier leven gewroet, om te ontdekken op wien hunne verzen betrekking hadden, en vindt men datzelfde dan heel-aandoenlijk wat men den nog levenden zoo kwalijk neemt. Om op Uw werk terug te komen, verwacht nóóit, als gij iets geeft aan het publiek, dat het U *begrijpt*; slechts hier en daar doet een *enkele* dat. En natuurlijk dringt dat gewoonlijk niet tot U door. - Zeker, 'beschouwingen' plaats ik óók in de Lelie, - dat ziet gij toch immers bijna elke week, - maar zij moeten interessant zijn; iets te zeggen hebben. - Dat gij mijn werk gaarne leest, komt juist ook dáárom, omdat ik een *iemand* ben, die wat te *zeggen* heeft. Een 'genie' ben ik volstrekt niet; doch ik ben een *persoonlijkheid.* En ik zag en ondervond veel; daardoor kan ik - omdat ik een onafhankelijke levensbeschouwing heb - veel geven van mij zelve aan U en aan zoovele anderen, wat tot U allen spreekt van ziel tot ziel.

Ik ben blij dat gij U Geerte uit 'Om de Eere Gods' zoo goed hebt kunnen indenken. Zij is inderdaad, zooals gij terecht schrijft, een rotte vrucht van hare *zoogenaamd* christelijke omgeving, een beklagenswaardig gevolg van de leugen- en bedrog-omstandigheden waarin men haar opvoedde, terwijl daarentegen eene Lizzy van der Hooph is van huis uit een pervers, met onreine begeerten en overprikkeld-zinnelijke verlangens overkropt meisje - zooals er, juist onder de quasifatsoenlijke meisjes, heel wat in den Haag bestaan. - Ik weet niet of gij het prettig zoudt vinden dat ik over Uw examen hier duidelijker zou schrijven, daarom zeg ik alleen - dan zult gij mij wel begrijpen - dat m.i. Uw moeder groot gelijk heeft door te willen dat gij juist *dat* examen óók nog doet. Dat zal U stellig later goed te pas komen; dat gij het geen prettige afwisseling vindt op Uw andere studies begrijp ik echter zeer goed. Mij dunkt, het is zoo geheel iets anders; men kan voor 't eene deugen, voor 't andere absoluut *niet*; des te knapper zijt gij, als gij in *beide* vakken slaagt. - Bij dezen brief van U gaan drie gedichtjes, waarvan ik één aanneem: *Levensmoment*, omdat ik het goed-gezegd, en goed- gevoeld vind. De twee andere vernietigde ik. Het gedichtje bevat te veel stoplappen, als daar zijn: 'Van de liefde rein en goed' (omdat het rijmen moet op zoet) etc. Of: 'Vormt een hemel ons op

aard; maakt den mensch het Godsrijk waard.' - Het andere rijmlooze vers bevat allerlei geheel onjuist-gedachte beelden. Hoe b.v. kunt gij in bladeren 'grillige monsters' of 'tijgers', dan weer 'jonkvrouwen' en 'teedere kinderen' zien? Neen, dat is onecht, bedacht.

In Uw tweeden brief maakt gij Uw excuses dat gij zoo 'ongeduldig' zijt, in zake spoedig antwoord verlangen. Lieve Hanna, velen verkeeren met U in hetzelfde geval. Er is maar een beperkte plaatsruimte. Ik wenschte zelve dat ik er een middel op wist om èn de steeds aangroeiende correspondentie terstond onder dak te brengen èn Uw aller bijdragen spoedig te plaatsen èn aan Uw aller wensch te voldoen van veel van mijn hand, wat betreft roman, artikels, varia, te geven, elke week. Onder mijn redactie is de Lelie echter reeds aanmerkelijk vergroot, zonder dat de uitgever den prijs verhoogde, maar wij zitten nog steeds met: gebrek aan plaatsruimte, - die van jaar tot jaar toeneemt. - Gij hebt wel degelijk een datum boven Uw brief geschreven, en, gelijk gij uit het hierboven U gegeven antwoord ziet, ik heb ook volstrekt niet gezwegen omdat Uw brief niet belangrijk genoeg was. Gij schrijft dat Uw gedichtjes de oprechte uitdrukking zijn van wat er in U omgaat. Ja, dat weet *ik* wel, *ik*, die Uw particuliere brieven aan mij lees, maar daaruit volgt nog geenzins, dat gij óók in staat zijt Uw gevoel uit te drukken in een móóien dichterlijken vorm. Voor dat laatste moet men zijn een dichteres.

Dat gij, onder Uw omstandigheden, zoo véél alleen zit schijnt mij thans voor U bepááld verkeerd. Gelijk gij zelve óók inziet, het is niet goed voor U steeds terug te denken aan het verleden. Gij moet het op Uw schouders nemen en overwinnen. Er steeds over 'grübelen', - zooals de duitschers zeggen - zou U ten slotte zenuwziek maken. Iets waarvoor ik juist in dezen tijd zoo angstig ben, waar het jonge menschen geldt. - Ik ben het wèl heelemaal met U eens, dat wij twee levens leven, een voor onszelf, van onze eigen ziel, en een voor de menschen rondom ons, voor het dagelijksche leven. Dat-ook voel ik net zoo als gij. Maar ik ben overtuigd dat niet iedereen het zoo voelt; juist de groote meerderheid leeft er maar op los, en heeft géén gedachten, en zoekt afleiding voor eigen onbeduidendheid in continueel zichzelf verdooven met pretjes. Hier in den Haag zou ik U aldus verscheiden oude menschen kunnen noemen, voor wien tot den dag toe van hun dood het geheele bestaan is één uitgaan, om zichzelf te verdooven. En ik geloof niet dat zulke menschen willen of kunnen denken, want zij hebben er eenvoudig den tijd niet toe. Zooals *gij* echter over dit alles schrijft klinkt het, op *Uw* leeftijd, àl te pessimistisch om niet on-natuurlijk, en dus ziekelijk te zijn. Van daar dat ik U nog eens opnieuw waarschuw voor het gevaar van zenuwziekte. Gij zijt nog te jong om U niet een nieuw leven te kunnen maken. Ik ben overtuigd, dat gij dit leed, hoe groot en ernstig ook, weer te boven komt;

maar daartoe is het noodig dat gij niet te veel droomt, en niet te veel denkt, maar, zoo mogelijk, in een geheel andere omgeving komt. Kan dat niet? 't Zou mij voor U zoo spijten indien gij steeds meer gaat terugzinken in het onherroepelijk verleden. Want, het *is* onherroepelijk.

Neen, Uw schetsje is niet geschikt voor plaatsing. Gelijk gij-zelve óók zegt, het zou de stof bevatten voor een boek, indien gij het talent bezat dit gegeven, door U-zelve doorleefd, te verwerken tot een roman. Wat gij echter in dit schetsje deedt is Uw eigen stukje droeve ondervinding opschrijven, en dat gebeurde met U-zelve 'schets' noemen. Dat doen zoovelen, en méénen dan dat zij dáárdoor iets voor het publiek lezenswaard gemaakt hebben, omdat het voor haar-zelve een stukje hèèl groot *werkelijk* leed is geweest. Echter, dat is geenzins het geval. Geloof mij, zoo iets als deze 'schets' is zelfs onbegrijpelijk naar den inhoud, voor hen die niet weten wat U daarbij inspireerde. Een voor den druk geschikt verhaal of schetsje moet een *inhoud* hebben, moet ook geschreven zijn in een boeienden, goeden stijl. - Het spijt mij zeer dat ik U moet ontmoedigen, maar het is mijn plicht U de oogen te openen voor de vergissing die gij begaat, door te meenen dat alles wat gij opschrijft omtrent Uw eigen stemmingen en gevoelens alleen dáárom voor den druk zou geschikt zijn omdat gij-zelve het wezenlijk en eerlijk zoo hebt *gevoeld.*

Uw derde briefje vraagt geen eigenlijke beantwoording, daar het slechts een noodkreet was, omdat ik U zóó lang liet wachten. Laat mij U alleen er nog met allen nadruk op wijzen hoe Uw vooronderstelling: 'Misschien wilt U heelemaal niet meer antwoorden; als U 't dan maar even laat weten' gansch en al ongerijmd is, omdat ik elke Lelie-abonné of correspondent stéédsantwoord; of zijn of haar brief in eigen oogen belangrijk dan wel onbeduidend is doet er niets toe, antwoord geef ik stéédsen, in Uw geval, waar gij mij zoo vriendelijk en vertrouwelijk schrijft, zou er bovendien immers geen enkele reden bestaan U zóó onredelijk te behandelen, van U zonder antwoord te laten. Stel U dus volkomen gerust voortaan, en zendt zoo veel in, en zoo dikwijls gij wilt. Hartelijk gegroet.

B. - Ja, ik begrijp dat gij Uw vroegere leesgezelschap wel eens missen zult. Zoo gaat het met zoovele dingen. Wij apprécieeren eigenlijk eerst als wij missen moesten, en begrijpen dan te laat hoe goed wij het vroeger hadden. Mijzelve gaat dat o.a. zoo op het punt bloemen en een tuin. Toen ik te Assen woonde hadden wij volop bloemen steeds, in onzen grooten tuin; in den Haag ook bezaten we een aardig stadstuintje, en in Suriname ontbrak het natuurlijk nooit aan tropische bloemen van allerlei aard, in den Gouvernements-tuin en het daarbij behoorende Park. O ja, toen hield ik er óók veel van, maar ik gaf er mij daarbij geen rekenschap van hoe het zijn zou als ik ze niet had. Ik was er immers van kind-af aan gewend ze steeds volop te bezitten. Toen kwam echter de omkeer in ons leven, en eerst van toen af ben ik een ware hartstochtelijke bloemenliefhebster geworden, iemand die oneindig veel minder voelt voor mooie meubels of dure dingen in huis, dan wel voor steeds zooveel mogelijk bloemen; en die rijke menschen ook nimmer benijdt hun stijl-inrichtingen en hun prachtige ameublementen, maar enkel en alleen hun voorrecht (waarvan intusschen lang niet allen gebruik maken, heel weinigen zelfs vind ik), om dóór hun geld winter en zomer het huis steeds met bloemen te kunnen versieren. - Over Uw zorgen, waarin ik zoo van harte deel, durf ik hier niet schrijven, uit vrees U te zullen verraden. - Gij zult er echter wel van overtuigd zijn, hoe innig ik voor U meevoel, nietwaar?

- Gij schrijft mij over die geschiedenissen op Deli. Echter, *ik* kan best begrijpen dat die koelies aan het moorden gaan; om U de waarheid te zeggen kan *ik* dat veel beter begrijpen, dan dat zij, zooals ik dat in Indië wel heb gezien, gehurkt van deemoed een Europeaan bedienen. Want immers, ik vind het koloniseeren zulk een godvergeven, tegen alle *wezenlijke* christelijke moraal indruischende schande, dat ik veel meer meevoel met de onderdrukten dan met de onderdrukkers. Natuurlijk, in zoo n geval als dit lijden de goeden met de kwaden mee, maar ik spreek ook niet in individueelen zin maar in het algemeen van onderdrukkers; daarmee bedoelende de blanken. Zooals de zaken nu eenmaal staan echter spreekt het van zelf, dat de employés en ambtenaren zich *moeten* verdedigen uit zelfbehoud; daarin geef ik hun gelijk. - Zou die bewuste betrekking, waarover gij schrijft, in de verste verte zoo'n honorarium opleveren als gij U voorstelt? En, is zij met Uw omstandigheden te vereenigen?

- - Ik ben alles wat gij over dat gesol met het woord ‘erfelijkheid’ schrijft woord voor woord met U eens. Ik-ook geloof dat die leer de meest verderfelijke is die er bestaat, en alle wilskracht, en ook vooral alle eigen-verantwoordelijkheidsbesef doodt. - Ik zou met U denken, dat een nieuw leven, ook naar het inwendige een nieuw leven, U het meeste kracht en troost en rust zal geven. Gij hebt groot gelijk daarin, dat dit Uw zelfbehoud en Uw plicht beide is. - Ik hoop dat mijn correspondent hierboven, Hanna, dit zal lezen, en Uw voorbeeld zal volgen. Het helpt niet of wij blijven stilstaan bij wat had *kunnen* zijn. Indien wij niet ons-zelf van-kant-durven-maken, of niet willen-maken, dan moeten wij het schoone woord van de Genestet tot onzen leefregel nemen; waaraan ik-zelve in zoo menig moeilijk oogenblik kracht ontleen:

> Zij keeren niet weder de dooden,
> En 't omzien wekt ijdele smart;
> Wat staat gij? - de rust is verboden!
> Geen ruste, al bezweek ook Uw hart.
> Noch omzien, noch schreien, noch klagen,
> Vertroost, vernieuwt ons de kracht...
> Mijn ziel laat een psalmtoon U dragen,
> En klink, o mijn harpe, te nacht. -
> Vaartwel dan, gij lachende dreven!
> En vredige dalen, gegroet!
> Bergop gaat de weg van ons leven,
> Wij stijgen met manlijken moed!

Zoo is het. Ik weet het, uit eigen ondervinding, hoe zwaar het soms valt te *blijven* stijgen den levensweg, wanneer wéér een schoone bloem, die we onderweg plukten, verdord uit onze hand viel... maar het *moet.* Ach, onze dooden, zij liggen immers niet alleen op het kerkhof! Die dáár rusten, zij zijn het niet van wien het her-

denken aan het afscheid van hen ons het zwaarste wordt. Veel bitterder is het scheiden van begraven illusieën, van hen die het *leven* ons ontnam, van alles wat er bloeide in onze levensgaard, en wat het leven heeft verflensd, en verwoest. Maar... *het omzien wekt ijdele smart.* Bergop gaat de weg van ons leven! - En ach, het eindje komt immers gauw genoeg!

- Voor mevrouw van Rees neem ik gaarne over hoeveel steun haar artikelen U gaven; dat zal haar zeker recht verheugen. -

Ja, die afschuw'lijke bordjes met 'losloopende honden worden doodgeschoten'! Zij maken mij-ook altijd woedend. Men is wel genoodzaakt in den tegenwoordigen tijd zijn hond, ook buiten, stéédsaan de lijn te houden. Wat U met Uw hond thans is gebeurd heeft Benjamin ons, in zijn wilden tijd, want hij is nu heel wat gehoorzamer, eens 's avonds laat in Montreux geleverd. Marie liet hem uit te samen met Frits. Frits kwam weer binnen, maar Benjamin holde weg. Wij vlogen allen naar buiten, en hoorden hem, heel in de verte, op een terrein bij de spoorlijn uitdagend blaffen, om er een spelletje van te maken. Telkens als wij hem benaderden vloog hij weer weg, en dat alles met het gevaar voor oogen, dat elk oogenblik de trein kon voorbijstuiven en het arme dier verpletteren. Ten slotte lieten wij de andere honden óók los, en Gétje, een van Marie's tweetal, kreeg hem toen in zijn nekvel te pakken, en sleurde hem tegen wil en dank mee naar huis. Een minuut daarna snorde de trein voorbij. - Nu echter is hij van lieverlede zoo overtuigd van gevaar, dat hij van-zelf blijft stilstaan wanneer zijn lijn bij ongeluk losraakt. In Zwitserland lieten wij hem losloopen buiten Montreux, omdat men die lieflijke instelling van: 'losloopende honden worden doodgeschoten' dáár niet kent. - Gij schrijft: *gelooft U mij*, *er loopen honderden menschen rond, die verfijnd wreed zijn*; wel, indien er iets is dat ik beaam, dan is het deze uitspraak van U. Wat is b.v. verfijnd wreeder dan het voor je *plezier* jagen.! En in het bijzonder de zoogenaamd lange jacht. Indien gij leest hoe de dieren dan *gemarteld* worden ten pleziere der jagers, dan zult gij het met mij eens zijn, dat zulk een 'genoegen' eenvoudig bij de wet verdiende verboden te worden, inplaats van door te gaan voor bij uitstek aristocratisch en vorstelijk. Uw woorden dienaangaande neem ik over met de meest-mogelijke instemming:

Al zou ik nog zoo veel van iemand houden, en ik zag dat hij een dier, *welk ook*, *moedwillig pijn deed*, *dan zou 't voor mij een reden zijn zoo iemand voor goed te negeeren.*

Ik heb wel eens verteld, geloof ik, van een nichtje van mij, die, op haar veertiende jaar bij ons logeerend, op een' wandeling tot mij zeide: 'Wil je nu eens wat grappigs zien.' Ik keek, niets kwaads vermoedends, om; zij stond, - het was in een bosch - midden in een vochtigen plek met dorre bladeren waarin een padde of kikvorsch zat, en zij zette haar hiel boven op den kop van het arme heest, en trapte het dood, eer mijn verontwaardigde vader, die bij ons was, het kon verhinderen. Dat nichtje, - dat toen een welverdiend standje van mijn vader opliep, en dat ik niet meer wilde aankijken - is altijd beschouwd als een zeer lief en beminnelijk karakter, maar ik voor mij heb haar sinds dien dag nooit meer vertrouwd. Van een ander reeds volwassen meisje, met wie ik in pension samen was, heb ik het bijgewoond dat zij voor haar plezier in den gang ging kijken naar de kat, die een muis in den bek had; dat was zoo 'leuk' zei ze! - Hoe heerlijk schrijft U over Uw hond! Ja, zoo doen ze precies, zoo trouw! Benjamin-ook kan net zoo als gij het beschrijft zijn kop op de tafel leggen, en je verwijtend-angstig aanzien, wanneer hij zich inbeeldt dat er te

veel notitie van Frits wordt genomen, dien wij, omdat hij oud wordt, wel eens wat extra vertroetelen. - Die hooge hondenbelasting is m.i. een der grootste onbillijkheden van de hedendaagsche staats-inrichting. En dan moeten wij tegelijkertijd, voor de Koningin, en haar *particulier* genoegen van 't Loo te willen verbouwen, eventjes **zes ton** opbrengen!! Met Mr. Troelstra ben ik het volkomen eens dat zij *die* soort uitgaven zelve moest betalen.

Ja, de strandwandelingen met Ben zijn een van mijn Scheveningsche voorrechten. Wij zijn dan zoo gezellig samen alleen, en kunnen veel meer genieten dan in den zomer onder al die menschen.

Zeker, zendt de schets ter beoordeeling gerust, en op welk tijdstip gij-zelve wilt. Ik ben geheel tot Uw dienst. - Achter de Wereld van Jeanne Kloos besprak ik indertijd in de Lelie. Ik-ook vind dat een der meest levensware onder hare boeken over steeds diezelfde familie, van wie gij terecht schrijft, dat het op den duur vervelend wordt steeds ervan te lezen. Gelooft gij niet met mij dat de mééste huwelijken ‘kleurloos’ zijn, zooals gij het zéér juist uitdrukt? Ik ken er althans zéér vele op wie dat woord van toepassing is. -

Gij schrijft over in het Buitenland gaan wonen. Om de opvoeding van kinderen lijkt mij dat altijd een heel bezwaar, ofschoon ik wel menschen ken die het deden, met jongens en meisjes beide; echter, dat was in een tijd toen de eischen aan het onderwijs gesteld minder hoog waren dan tegenwoordig. In Zwitserland zijn zonder twijfel uitstekende scholen, speciaal ingericht met het oog op Engelsche leerlingen; ik denk in het bijzonder aan Lausanne. Echter, gij moogt er wèl rekening mee houden dat een vreemdeling daar wordt afgezet, en dat, al zijn de prijzen van vele dingen goedkooper voor de inwoners, de vreemdelingen toch moeten *blijven* betalen *seizoen*-prijzen, voor levensmiddelen, huur, enz. ook al wonen zij er voor-goed. Hondenbelasting is, speciaal in fransch-Zwitserland, schandelijk hóóg; per hond 40 francs, onverschillig de grootte. - Persoonlijk vind ik fransch-Zwitserland, wat klimaat aangaat, heerlijk, overigens minder sympathiek dan het Berner-Oberland en 't Engadin. Om *voor goed* er te wonen zou ik of Zwitserland of Italie prefereeren boven Frankrijk, maar Italie zal voor U een bezwaar zijn wat de opvoeding aangaat. Tyrol is beslist goedkooper dan Zwitserland en m.i. een verrukkelijk land; óók m.i. sympathieker wat de bevolking aangaat.

- Nu heb ik nog een vroegeren brief van U. Ik heb het door U mij genoemde boekje wel besteld, maar nog geen gelegenheid gehad het op mijn gemak te lezen, daar ik, zooals gij in de St.-Nicolaas-dagen zult gezien hebben, ontzet-

tend véél heb *moeten* lezen in de laatste maanden. Toch heb ik reeds met één gedichtje eruit een kennis van me, die groot leed trof, getroost, omdat het zoo bijzonder gevoelig gezegd was. - Dat de een in 'werken' zooveel méér troost vindt dan de ander, zal ook wel weer zijn bovenal een temperamentsquestie. *Ik* heb geen natuur die zichzelve verdooft door welken arbeid ook, veel meer eene, die het leed als het ware kalm moet uit*denken*, om het dáárdoor voor mijzelve dragelijk te maken. Eerst vernietigt het mij tijdelijk, - dan komt de periode waarin ik tot mij-zelve kan zeggen: Er is immers niets meer aan te veranderen; zie de waarheid dus onder de oogen, en roep Uw krachten bijeen tot verder leven. Maar, het ondertusschen door *moeten* werken is daarbij voor mij juist een der grootste kwellingen van mijn bestaan; misschien ligt dat daaraan-óók dat *mijn* soort werk vordert den geheelen mensch, vordert het zich verplaatsen kunnen in een ander, niet maar is machinaal bureauwerk of handenarbeid, maar bestaat in mijn eigen ziel laten mee-arbeiden als het ware.

Zouden wij voor een doel geboren zijn? - Ik denk zoo dikwijls van niet. En dat wat gij schrijft omtrent uw eigen gedachten over die volksmenigte op den Dam past ook zoo gehéél bij die overtuiging. Want ik-ook denk steeds bij den aanblik eener joelende volksmassa: hoe is het mogelijk dat werkelijk een 'God' al die meerendeels onbeduidende, onontwikkelde, ja botte, en daarenboven slechte en onzedclijke wezens zou hebben geschapen met de bedoeling hun een *eeuwig* leven te verschaffen. - Heb ik wel eens in de Lelie verteld wat ik onlangs eens in dien geest las in een duitsch blad? Iemand vertelde daarin, hoe hij naar de Kerk was geweest, en hoe de mooie preek van den dominée, over het als broeders zullen samenwonen in den Hemel, hem wèl had gesticht. Op weg naar huis moest hij op de tram wachten, en trof die overvol. En hij zat naast een ruwen slager, en tegenover een diklippige onfrisch-ruikende dame, en een eindje verder zat een zure, scherp-mond-hoekige oudejuffer, en weer wat verder was een plaats ingenomen door een allesbehalve smakelijk-uitzienden verloopen meneer, etc., etc. Toen, ineens, bedacht hij, de Kerkganger: dat zijn nu óók allemaal 'broeders en zusters', met wien ik hiernamaals zal moeten samen wonen. En... dat vooruitzicht leek hem niets 'hemelsch', integendeel. - Enfin, het is en blijft toch alles raadsel, hoe het *zal* zijn!

Zeker van dien Scheveninger waarzegger heb ik-óók gehoord, en het is een feit dat heel wat Haagsche voornaamheden bij hem zijn geweest, en nog bij hem gaan. Als arme jongen hier gekomen, woont hij nu in een mooi huis, met wachtkamer, etc. Ik heb hooren vertellen dat hij o.a. heeft voorspeld de komst van een prins na een paar jaar, en óók iets over prinses Juliana; en ik heb óók gehoord van vele merkwaardige uitgekomen voorspellingen.

Onlangs werd er, m.i. zeer terecht, in een ingezonden stuk, in, ik meen de Telegraaf, op gewezen hoe onbillijk het is provincie. Waarzeggers, als b.v. onlangs ergens in Drente, zoo hard te vallen, waar de Haagsche aristocratie den door U bedoelden waarzegger even druk bezoekt als de boerén en buitenlui het hun waarzeggers doen en men den eerstgenoemde, om die voorname cliëntele, met rust laat. - Hetgeen gij mij vertelt van Uw ondervinding uit Parijs vind ik zóó frappant, dat ik er geheel van onder den indruk was; om U de waarheid te zeggen begrijp ik niet - juist *omdat* ik-zelve geloof aan die dingen - hoe gij, of wie ook, den moed hebt tot zulke proefnemingen, want ik vind het eenvoudig-weg vreeselijk al vòòruit iets af te weten van de toekomst, omdat het zoo dikwijls zoo gaat als in Uw geval dat de voorspellingen van treurigen aard zijn. Natuurlijk, niet-geloovigen zullen zeggen dat

het alles ‘toeval is wat bij U zoo precies uitkwam, maar ik voor mij vind dat een onnoozele manier van er zich van afmaken. - Gij noemt de menschen ‘amusant’-dom, wel, *ik* noem ze *ergerlijk*-dom; tenminste, waar het *leed* geldt ergeren ze mij. Willen ze overigens dom doen, mijnentwege, dan kan ik óók lachen, maar wanneer ze zoo onkiesch zijn, als gij-ook nu weer beschrijft, neen, dan zijn ze mij steeds een oorzaak van afkeer. Het is verbazend hoè ongevoelig, hoè taktloos de meesten zijn.! Honderden malen denk ik bij al zulke gelegenheden: hoe is het gods ter wereld mogelijk zòò stom-egoist-oppervlakkig te doen, wanneer je je in tegenwoordigheid bevindt van iemand die in ellende verkeert. Het zal wel mee zijn oorzaak dáárin vinden, dat de meeste menschen *niet* stilstaan bij wat een ander treft, maar alleen bij hun eigen ik. - Ik heb wel den dood van dien neef van U in U... gelezen, maar weet niet hòe het geschied is. Bij gelegenheid wil ik dat wel eens van U hooren, want ik heb eens schriftelijk met hem te doen gehad; hòe kan ik U hier niet nader uitleggen, U alleen zeggen dat het in een zààk was, waarin hij ten slotte geheel en al ongelijk moest erkennen. Ik hoop van Uw schets weldra nader te hooren, en verneem dan zeker meteen weer iets van Uw plannen? Veel groeten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Spoed-Correspondentie.

J.K. Zendt alles, wat gij aanbiedt. Voor proef aan *U* was geen tijd meer.

Red: HOLL: LELIE.

Sluiting red: ged:

11 Januari 1911.
24ste Jaargang.
No. 28

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

Hoofdartikel
Een en ander over de Vrouw.

Ik las onlangs een m.i. zeer merkwaardig boek, dat tot titel voert: Geslacht en karakter, een sprincipieel onderzoek door Dr. Otto Weininger, Weenen en Leipzig, Wilhelm Bräumuller, K. en K. Hof en Universiteitsboekhandelaar, 1903.

Dat boek oordeelt zeer ongunstig over de vrouw in 't algemeen. De vrouw heeft geen ziel, geen ik, geen zelfbewustzijn, heet het kortweg.

Het kwam mij dan ook niet oninteressant voor om in de Holl. Lelie met toestemming van de Redactrice dit eigenaardig werk aan eene eenigszins uitvoerige bespreking te onderwerpen.

Allicht heeft het eene goede uitwerking onder die dames, die de emancipatie voorstaan.

De redeneering in het boek van Dr. Weininger evenwel is werkelijk verbluffend brutaal en ik zal trachten zoo beknopt mogelijk de kernbeschouwingen op den voorgrond te plaatsen.

In het voorbericht wordt gezegd: ‘Dit boek

bedoelt de verhouding der geslachten in een nieuw licht te plaatsen. Niet zullen zooveel mogelijk afzonderlijke karaktertrekken opgesomd worden, niet zullen de gegevens der huidige wetenschappelijke metingen en waarnemingen samengesteld worden, maar de afleiding van alle tegenstelling tusschen man en vrouw uit een eenig principe zal beproefd worden. Hierdoor onderscheidt het zich van alle andere boeken dezer soort. Het verwijlt niet bij deze of gene idylle, maar dringt tot een laatste doelwit door; het stapelt niet beschouwing op beschouwing, maar brengt de geestelijke verschillen der geslachten in een systeem; het geldt niet de vrouwen, maar *de* vrouw. Weliswaar neemt het steeds 't meest alledaagsche en 't oppervlakkigste tot zijn uitgangspunt, doch alleen om alle bepaalde afzonderlijke ervaring aan te duiden. Dat is hier niet inductieve metaphysica, maar langzame zielkundige verdieping.

Het onderzoek is niet speciaal, maar principieel; het veracht 't laboratorium niet, ofschoon haar zijne hulpmiddelen tegenover het werk der zelf-beschouwende analyse beperkt schijnen.

Ook de kunstenaar, die een vrouwelijk wezen voorstelt, kan iets bizonders leveren, zonder zich gewettigd te hebben door getal en serie van een statistisch bureau. De kunstenaar versmaadt niet de ervaring, hij acht het integendeel zijn plicht ervaring op te doen, maar ze is voor hem slechts het uitgangspunt van een verzinken in zichzelf, hetgeen in de kunst als een verzinken in de wereld schijnt.

De psychologie nu, die hier gesteld wordt, is eene geheel filosofische, ofschoon van de meest gewone en alledaagsche ervaringen uitgaande.

De filosoof echter heeft eene slechts naar den vorm van den kunstenaar afwijkende opdracht. Wat dezen symbool is, wordt genen begrip. Gelijk uitdrukking en inhoud, alzoo verhouden zich kunst en filosofie. De kunstenaar heeft de wereld ingeademd om ze uit te ademen; voor den filosoof is ze uitgeademd en hij moet ze weder inademen.'

Te lang reeds houd ik op met 't voorwoord. Al dadelijk verplaats ik in den vollen gang van het betoog door te verwijzen naar de volgende stellingen.

'Het geslachtelijk verschil is namelijk nooit een volkomen verschil. Alle eigenaardigheden van het mannelijk geslacht zijn hoe zwak ontwikkeld ook bij 't vrouwelijk geslacht op te sporen; en evenzoo de geslachts karakter-trekken van de vrouw ook bij den man alle voorhanden, hoe teruggebleven ook in hun ontwikkeling.

Dr. Weininger bekrachtigt deze woorden door te herinneren aan den lichten baardgroei, die volgens hem in de gedaante van dons bij iedere vrouw aanwezig is, terwijl bij den man teekens aan de borst aan de vrouw herinneren. Ook in zielsqualiteiten gaat dergelijke regel volgens Dr. W. door.

Eigenaardig is hetgeen hij zegt over de verschillende smaken. 'Ieder mensch heeft, wat het andere geslacht betreft, eenen bepaalden, hem eigenen smaak. Als wij b.v. de beeltenissen der vrouwen vergelijken, die een beroemd man uit de geschiedenis bizonder bemind heeft, bevinden wij beslist altijd, dat alle eene bijna volslagen overeenstemming vertoonen, die uiterlijk 't eerst tevoorschijn komt in hare gestalte (in engeren zin in den groei of bouw) of in haar gezicht, maar bij nader bezien tot op de kleinste trekken - tot op de nagels der vingers zich uitstrekt. Zoo is het in 't algemeen. Vandaar, dat ieder meisje, van 't welk eene sterke bekoring op den man uitgaat, ook dadelijk de herinnering aan die meisjes wakker roept, die reeds vroeger eveneens hem hebben bekoord.

Ieder heeft verder talrijke kennissen, wier smaak wat 't andere geslacht betreft hem reeds deed uitroepen: ‘Ik begrijp niet hoe iemand dáár zin in kan hebben.’

Ook het spraakgebruik spreekt van 't komen van den rechte, van niet bij elkaar passen van twee. 't Bewijst zoo eene aanduiding van het feit, dat in ieder mensch zekere eigenschappen liggen, die het niet geheel onverschillig doen zijn welke persoon van het andere geslacht met hem eene geslachtelijke vereeniging aan te gaan als aangewezen is; m.a.w. dat niet iedere man voor iederen anderen man, niet iedere vrouw voor iedere andere vrouw kan in de plaats treden zonder dat het onderscheid maakt. Ieder weet verder uit eigen ondervinding, dat bepaalde personen van het andere geslacht op hem eene direkt afstootende (stuitende) werking (invloed) uitoefenen, anderen hem koud laten, weer anderen hem bekoren, totdat eindelijk, (misschien niet altijd) een persoon verschijnt, met wie vereenigd te zijn in die mate zijn of haar verlangen wordt, dat de gansche wereld daarbij in 't niet verzinkt.

Welke persoon is dat? Welke eigenschap-

pen moet die bezitten? Heeft werkelijk - en het is zoo - ieder type onder de mannen een daarmee correspondeerend type onder de vrouwen tot wederzijdsche betrekking, dat op hem of haar werking (invloed) uitoefent, en omgekeerd, dan schijnt hier beslist een zekere wet te heerschen....

De wet luidt: Naar geslachtelijke vereeniging streven altijd een volslagen man (M) en eene volslagen vrouw (V); hoezeer ook in ieder bizonder geval in verschillende verhoudingen over de 2 verschillende personen verdeeld.

Er is b.v. een persoon **U** { ¾ M. dus ¼ V.

Dan zal zijn beste geslachtelijke aanvulling volgens deze wet zijn W, dat geslachtelijk op de volgende wijze te bepalen is

W { ¼ M. dus ¾ V.

Ieder zie in zijn omgeving of er voor deze stelling voorbeelden zijn te vinden.

Hij wijst er voorts op, dat alle vrouwen, die voor emancipatie ijveren, niet geheel vrouw zijn, maar grootendeels mannelijk aangelegd en met sterksprekende mannelijke eigenschappen behept, dus haar normaal terrein hebben verlaten.

Doch hij gaat verder en maakt onderscheid tusschen het bewustzijn van den man en van dat der vrouw. Natuurlijk spreekt hij in 't algemeen en bedoelt dan 't geslacht man of vrouw. En dan, zegt hij, de vrouw denkt niet volledig bewust, de man denkt in begrippen en klaarheid. Dit is zoo sterk dat een vrouwelijk genie er nooit, volgens hem, is geweest, of zijn zal, omdat de vrouw daartoe niet eene sterksprekende persoonlijkheid bezit, die noodzakelijk vereischte is.

De geniale mensch is diegene, die tot de meeste dingen in de nauwste betrekking staat, reeds daarom omdat den genialen mensch 't meeste en dit alles 't sterkste bewust wordt. Daarom zal ook zijn gevoelsleven fijner besnaard zijn. Dit laatste dan meer geestelijk bedoeld, meer innerlijk.

In de heldenvereering van den man komt uit, dat genialiteit aan mannelijkheid gebonden is, dat ze eene ideale, krachtbewuste mannelijkheid is; want de vrouw heeft geen oorspronkelijk, maar een haar van den man toegekomen bewustzijn, ze leeft onbewust, de man bewust: 't meest bewust echter het genie.

In de muziek beteekent volgens Weininger de vrouw daarom zoo weinig, omdat de vrouw geen fantasie zou hebben, welke gave nog meer voor deze kunst schijnt noodig te zijn dan voor bouwkunst.

- Merkwaardig is ook het betoog, dat bewijzen wil waarom eene vrouw nooit genie worden kan en waarin 't wezen van het genie bestaat.

Daartoe bezigt hij de volgende redeneering:

De afzonderlijke momenten van zijn leven zijn voor den begaafden mensch in zijn herinnering niet als afzonderlijke punten, niet als aparte beelden, niet als verschillende individuen van oogenblikken, van welke ieder een bepaalden inhoud aanwijst als ware het van 't daaraanvolgende evenals 't getal 1 van 't getal 2 gescheiden. De zelfbeschouwing leert veeleer, dat trots slaap, bewustzijnsengte, trots alle herinneringsgaten de afzonderlijke levenservaringen op volslagen raadselachtige

wijze samengevat schijnen; de gebeurtenissen volgen niet op elkaar evenals 't tikken van een horloge ('t slaan van een klok), maar zij loopen allen in één stroom samen.

Bij niet geniale menschen zijn deze momenten, die uit de oorspronkelijke veelvuldigheid tot gesloten samenhang zich vereenigen, slechts weinige, hun levensloop gelijkt een beekje, geen machtigen stroom, waarin evenals bij het genie, uit het afgelegenst gebied alle stroompjes samengevloeid zijn, waaruit wegens de universeele apperceptie ('t alomvattend opnemen) geen ondervinding uitgegeschakeld is, waarin veeleer alle afzonderlijke momenten opgenomen zijn.

Deze continuiteit, deze samenhang, die den mensch eerst geheel verzekeren kan, dat hij leeft, dat hij daar, dat hij op de wereld is, alomvattend bij het genie, tot weinige gewichtige momenten beperkt bij den middelmatige, ontbreekt geheel bij de vrouw. Aan de vrouw biedt zich, wanneer deze haar leven terugblikkend, teruggevoelend betracht (beschouwt), dit niet onder 't gezichtspunt van één onophoudelijken, nergens onderbroken drang en streven, het blijft veeleer slechts aan enkele punten hangen.

Wat voor punten zijn dat?

De vrouw beschikt in 't algemeen slechts over eene klasse (soort) van herinneringen: het zijn die, welke met de geslachtsdrift en de voortplanting samenhangen. Aan den geliefde en die haar het hof maakt; aan de bruilofstnacht, aan ieder kind evenals aan

hare poppen; aan de bloemen, die zij op ieder bal heeft gekregen, aantal, grootte en prijs der bouquetten; aan ieder standje dat men haar bracht, aan ieder gedicht, dat (zooals zij zich inbeeldt) op haar is geschreven, aan iedere uitspraak van den man, die indruk op haar heeft gemaakt, voor alles echter - met een nauwkeurigheid, die even verachtelijk is als onaangenaam aandoet - aan ieder kompliment zonder uitzondering, dat haar van haar leven gemaakt werd.

Dat is alles, dat de echte vrouw zich uit haar leven herinnert.

Wat echter een mensch nooit vergeet, dat doet het best zijn wezen kennen, zijn karakter.

Als bewijst voor dat missen van 't gevoel van samenhang en eenheid in haar leven bij de vrouw verwijs ik hier naar 't door Lotze besproken feit, dat de vrouwen zich veel gemakkelijker in nieuwe verhoudingen schikken en zich daaraan aanpassen dan de mannen, in wien men den parvenu nog lang ziet, als niemand meer de burgerdochter van de adelijke, de in armoedige omstandigheden opgegroeide van de patriciersdochter kan onderkennen.

Bizondere menschen zullen er volgens Dr. Weiniger ook eerder toe komen hunne eigen biografie te schrijven dan andere. ‘Men lette er op met hoe wijdingsvolle zorgvuldigheid groote mannen in hunne levensbeschrijvingen zelfs aan de schijnbaar geringste dingen waarde toekomen: want voor hen is tegenwoordigheid en verleden gelijk, voor gene (gewone) geen van beiden waar. De mensch van beteekenis voelt alles, ook het kleinste in zijn leven als van gewicht, hoe het hem tot zijn ontwikkeling heeft geholpen, en vandaar de buitengewone vereering voor zijn herinneringsgeschriften.

Een mensch is te beteekenisvoller hoe meer alle dingen voor hem beteekenen.’

Belangrijk is het volgende gedeelte van Dr. Weiningers boek, waar hij de menschelijke behoefte aan onsterfelijkheid bespreekt.

‘De verhouding tot zijn eigen verleden laat zich nog dieper ontleden. Daarmee namelijk of een mensch een band heeft met zijn verleden of niet, hangt het ten nauwste samen of hij behoefte aan onsterfelijkheid zal gevoelen dan wel of hem de gedachte aan den dood onverschillig zal laten.

Het zou toch al te dwaas zijn, dat iets, waaraan zoovele menschen gewicht hechten, iets, waarom zoo gestreden is, slechts op een nachtelijk droombeeld berustte. En hoe is te verklaren de rotsvaste overtuiging van Goethe en Bach aangaande hun voortleven na den dood? Hoe is te verklaren de onsterfelijkheidsbehoefte, die spreekt uit de laatste sonaten van Beethoven? De wensch naar onsterfelijkheid, naar persoonlijk voortbestaan moet aan geweldigere bronnen ontstroomd zijn dan aan de rationalistische wellen. Deze diepere oorsprong hangt met de verhouding van den mensch met zijn verleden levendig samen. In het zich gevoelen en zich zien in het verleden ligt een machtige grond voor het zich verder gevoelen, zich verder willen zien. Wie prijs stelt op, waarde hecht aan zijn verleden, wie zijn innerlijk leven meer dan zijn lichamelijk leven hooghoudt, die zal het ook aan den dood niet willen afstaan. Daarom treedt oorspronkelijke onsterfelijkheidsbehoefte bij de grootste genieën der menschheid, de menschen met het rijkste verleden, het sterkst en duurzaamst op.

Hoe tegenstrijdig het klinkt: de waarde is het, die het verleden schept. Slechts wat beslist van waarde werd geacht, blijft onder het schild der herinnering voor den tand des tijds bewaard; en daarom moet ook het persoonlijke zielsleven als geheel, zal het beslist van waarde zijn, niet aan den tijd onderworpen zijn, het moet boven den tijd verheven zijn door eene boven den lichamelijken dood uitgaande duurzaamheid.

Hiermee zijn wij onvergelijklijk veel nader gekomen bij den innigsten beweeggrond van de onsterfelijkheidsbehoefte. Het geheel inboeten aan beteekenis, die het persoonlijk vervulde leven ondergaat, als het met den dood voor altijd uit zou zijn, de zinledigheid van het geheel in zulk een geval, (dit) spreekt ook Goethe met andere woorden tot Eckermann uit, het voert tot de vraag naar Onsterfelijkheid.

't Genie is volgens Weininger, degene, die 't meest behoefte heeft aan en verlangt naar onsterfelijkheid, omdat hij is de eigenlijke tijdlooze mensch.

Maar ik spoed mij om enkele kernspreuken van hem over de vrouw nog weer te geven, ten einde niet al te langdradig te worden.

Daar de vrouw geen samenhang van denken bezit, zegt Weininger, is het alzoo duidelijk, dat zij geen logische denkkracht heeft.

Om nu aan te toonen, dat de vrouw nooit

genie kan zijn, is de volgende vermelding noodig.

‘Het genie is over 't algemeen een hoogere bestaansvorm, niet slechts verstandelijk, maar ook zedelijk. Het genie openbaart geheel de idee van den mensch. Hij zegt, toont wat de mensch is: het onderwerp (subject), wiens voorwerp is het heelal, en stelt dit vast voor eeuwige tijden.

De vrouw heeft geen ik, geen persoonlijkheid, dus kan ze geen genie zijn.

De vrouw nu kan nooit man worden, dus is een vrouwelijke genie een tegenstrijdigheid.

- De vrouw ijvert niet voor de waarheid, daarom neemt ze ook geen deel aan gedachten. Er zijn eene menigte vrouwenschrijfsters, maar gedachten mist men in alles, wat vrouwen-kunstenaressen ooit gemaakt hebben, en zoo gering is deze liefde tot de objectieve waarheid, dat zij het meestal zels niet de moeite waard vinden om gedachten te leenen.

Geen vrouw heeft werkelijke belangstelling voor de wetenschap, al liegt ze het zichzelf en nog zooveel brave mannen, doch slechte psychologen voor.

Men kan er zeker van zijn, dat, waar ooit eene vrouw iets niet geheel onbelangrijks zelfstandig heeft gewrocht in wetenschappelijk opzicht (Sophie Germain, Mary Somerville enz.), daarachter zich steeds een man verbergt, die zij op deze wijze nader trachtte te komen; en veel meer algemeen dan voor den man het “zoekt de vrouw” geldt voor de vrouwen het “zoekt den man.”

Een zielkundig bewijs voor de mannelijkheid der oordeelswerking is, dat het oordeelen door de vrouw als mannelijk ondervonden wordt, en als een derde-geslachtskarakter aantrekkend op haar werkt.’ -

De beschouwing wordt weliswaar lang, doch ik veronderstel wel belangstelling voor de inderdaad krasse stellingen van Dr. Weininger, bij de lezeressen van de Holl. Lelie te zullen aantreffen.

‘De vrouw verlangt van den man steeds bepaalde overtuigingen om ze over te nemen; voor den twijfelaar in den man heeft ze hoegenaamd geen respect. Ook verwacht zij steeds, dat de man spreke, en de rede (het redeneeren) van den man is haar een bewijs van mannelijkheid. Der vrouwen is wel de gave der taal, maar niet zoozeer die der redeneering geschonken, een vrouw converseert (coquetteert) of kletst, maar redeneeren doet ze niet.’

Elders klinkt het evenmin vleiend oordeel over de vrouw: ‘Ik beweer dus niet, dat de vrouw boos, tegen-zedelijk is; ik beweer veeleer, dat ze niet slecht zijn kan; zij is alleen zonder zedelijkheid, gemeen.

Het vrouwelijk medelijden en de vrouwelijke schaamte zijn de beide andere verschijnselen, waarop hij, die de vrouwelijke deugd eert, zich beroept. Speciaal de vrouwelijke goedheid, het vrouwelijk medegevoel hebben tot de schoone sage van de ziel der vrouw de meeste aanleiding gegeven, en het laatste argument van alle geloof aan de hoogere zedelijkheid der vrouw is de vrouw als ziekeverpleegster, als diacones. Ik vermeld dit punt ongaarne en had het niet aangeroerd, ben echter door een verwijt daartoe gedrongen. Het is kortzichtig als men het ziekenverplegen der vrouwen voor een bewijs van haar medelijden houdt, terwijl juist veeleer het tegendeel er uit volgt. Want de man zou de smarten van den zieke nooit mee kunnen aanzien, hij zou daaronder zoo lijden, dat hij geheel overstuur zou raken en langdurige

verpleging van den patient zou hem geheel onmogelijk zijn. Wie ziekenverpleegsters beschouwt, neemt met verbazing waar, dat deze goedsmoeds en ‘zacht’ blijven, zelfs bij de verschikkelijkste pijnen van een stervende; en zoo is het goed; want de man, die kwalen en dood niet meemaken kan, zou voor den zieke een slecht verpleger zijn. De man zou de kwalen (pijnen) willen verzachten, den dood willen ophouden, in één woord hij zou willen helpen; waar niet te helpen is, daar is geen plaats voor hem, daar kan alleen de verpleging tot haar recht komen en daarvoor eigent, leent zich alleen de vrouw.

Men heeft het echter geheel bij het verkeerde eind als men de werkzaamheid der vrouwen in dit opzicht anders dan van een nuttigheidsstandpunt meent te kunnen schatten.

Daarbij komt nog, dat voor de vrouw het probleem der eenzaamheid en van gezelschap in 't geheel niet bestaat. Zij is juist daarom bizonder geschikt voor gezelschapsjuffrouw (om voor te lezen, voor ziekenverpleging), daar ze nooit uit eenzaamheid tot samenzijn komt. Voor den man is eenzaamheid en samenzijn tot probleem, hoezeer ook dikwijls een van beiden mogelijk is. De vrouw verlaat geen eenzaamheid om den zieke te

verplegen, zooals zij het zou moeten doen, opdat hare daad werkelijk zedelijk zou kunnen worden genoemd; want eene vrouw is nooit eenzaam, ze kent niet de liefde tot de eenzaamheid en niet de vrees er voor. De vrouw leeft steeds ook als zij alleen is, in een toestand van verbinding met alle menschen, die zij kent: een bewijs, dat zij geen monade (eenheid) is, want alle monaden hebben grenzen. De vrouwen zijn krachtens haar natuur onbegrensd, echter niet onbegrensd als het genie, wiens grenzen met die der wereld samenvallen; maar zij scheidt nooit iets wezenlijks van de natuur of van de menschen.

Deze versmelting is iets geheel sexueels en dienovereenkomstig uit zich al 't vrouwelijke medelijden in lichamelijke toenadering tot het wezen, waarmee zij medelijden heeft, het is dierlijke teergevoeligheid, het moet strijken en troosten. Alweer slechts een bewijs voor het ontbreken van die scherpe belijning, die steeds tusschen persoonlijkheid en persoonlijkheid getrokken is. De vrouw eert niet de smart van den nevenmensch door zwijgen, ze meent ze door toespreken te kunnen opheffen: zoozeer gevoelt zij zich daarmee verbonden als natuurlijk, niet als geestelijk wezen. En waar de sexualiteit uitgedoofd is, daar ontbreekt ook ieder medelijden: in de oude vrouw is nooit ook maar een vonk meer van die genoemde goedheid en zoo levert de hooge ouderdom der vrouw het indirecte bewijs hoe alle medelijden slechts een vorm van geslachtelijke betrekking was, zelfs als het betrekking had op een wezen van hetzelfde geslacht.' (Is het echter wel waar?)

De vrouw schreit en lacht licht met anderen mee en dit verklaart Weininger uit bovenstaande eigenschap der vrouw. Ik verklaar volstrekt niet met alle redeneeringen van Dr. Weininger in te stemmen. Nochthans meen ik, dat er veel waars in schuilt, dat hij echter de zaak eenzijdig beschouwt.

Dr. Weininger's oordeel over de vrouw is dus allesbehalve gunstig. Ik meen, dat hij overdrijft, wel veel waarheden zegt, maar zich door zijn nu eenmaal vooropgestelde theorie laat meesleepen om de vrouw totaal tot een minderwaardig wezen te stempelen.

Zelfs haalt hij daarvoor den Bijbel aan, waar Salomo, ik meen in de Spreuken, zegt, dat hij onder duizend één man gevonden had, maar eene vrouw onder die alle had hij niet gevonden.

Weininger is geheel van oordeel, dat de vrouw is een onzelfstandig wezen, die haar gedachtenleven evenals een parasiet uit den man absorbeert, een soort bloedzuigster.

Dit is nu wel weer zeer ordinair gezegd, maar het geeft duidelijk zijne bedoeling weer. De vrouw denkt niet zoo scherp, niet zoo ruim, haar bewustzijnsleven is volgens Weininger ingeperkt en zij is in 't wezen der zaak 'sexueel', gelijk hij het noemt. Dit laatste nu acht ik, ofschoon ik zijn meening in dien absoluten zin niet beaam, juist de eere der vrouw, haar aanleg om moeder te worden en vrucht te dragen.

Weininger vervolgt dan: 'De vrouw als de sphinx!' Grooter onzin is nooit gezegd geworden. De man is oneindig raadselachtiger samengesteld. Men behoeft slechts op straat te gaan: er is nauwelijks een vrouwengezicht, welks uitdrukking iemand niet dadelijk duidelijk zou worden. Het register der vrouw van gevoelens, van stemmingen is zoo vreeselijk arm. Terwijl juist menig mannelijk gezicht lang en moeilijk te raden geeft.

Derhalve worden wij hier ook nader gevoerd tot eene oplossing der vraag: Evenwijdigheid (parallelisme) of wisselwerking tusschen ziel en lichaam.

Voor de vrouw geldt tenvolle het psychophysisch parellelisme ('t stelsel, dat evenwijdigheid van gebeurtennissen in de hersenen speciaal en het zieleleven daarneven aanneemt): met de ouderdomszwakte der vrouw verdwijnt ook de vaardigheid tot geestelijke inspanning, die slechts voor sexueele doeleinden optreedt en aan deze dienstbaar gemaakt wordt. De man wordt nooit in dien zin volkomen oud als de vrouw en de seniele aftakeling is hier dooreengenomen niet noodzakelijk, maar slechts in enkele gevallen met de lichamelijke verbonden; 't minst ten slotte is van grijsaardszwakte iets te bespeuren bij dien mensch, die de mannelijkheid in volle geestelijke ontplooiing vertoont, bij het genie.

Bij den man, het vrije, geestelijke subject, dat voor goed of kwaad kiezen kan (Dr. Weininger zegt hierbij *overeenkomstig zijn wil*, hetgeen ik niet beaam, omdat m.i. tot de diepste fundamenten herleid, de wil niet vrij is) is het psychophysisch parellelisme, dat mechanische werking insluit van oorzaak en gevolg ook voor al 't geestelijke, uit te sluiten. (Het geestelijke is bij den waren man superieur boven het stoffelijke).

Reeds boven werd gezegd, dat de helderheid van het mannelijke denken tegenover de vrouwelijke onbestemdheid en dat de werking der rede, waarin vast logisch oordeelen tot uitdrukking komt, op de vrouw als een sexueelkarakter van den man werkt. Wat echter de vrouw sexueel prikkelt, bekoort, moet eene eigenschap van den man zijn. Evenzoo maakt onbuigzaamheid van het mannelijk karakter op de vrouw een sexueelen indruk, zij veracht den man, die voor een anderen wijkt.... Zij mag nog zoo laf zijn: de man zal moed toonen. Dat dit slechts sexueel egoisme is, dat zich het ongestoorde genot van zijn complement (aanvulling) zoekt te verzekeren, wordt maar al te dikwijls duidelijk. En zoo is dan ook in de ervaring nauwelijks een volstrekter bewijs aan te voeren voor 't ziellooze der vrouw dan daaruit, dat de vrouwen van den man ziel verlangen, en goedheid op haar werken kan, ofschoon de vrouwen zelf niet werkelijk goed zijn. Ziel is een sexueel-karakter, dat niet anders en tot geen ander doel geëischt wordt dan evenals groote spierkracht of een kittelende snorrebaard. Men moge zich aan de krasheid der uitdrukking stooten, aan de zaak is niets te veranderen. - De allersterkte werking ten slotte oefent op de vrouw de mannelijke *wil*. En zij heeft een merkwaardig fijnen zin daarvoor of het 'Ik wil' van den man slechts inspanning en opgeblazenheid of een werkelijk besluit is (een vast voornemen is). In het laatste geval is de uitwerking geweldig.'

En nu volgt een samenvatting, die vrij streng is:

'Hoe kan nu echter eene vrouw, wanneer zij op zichzelf zielloos is, ziel bij den man opnemen, hoe zijn moraliteit beoordeelen, daar ze zelf zonder moraal (moraalloos) is, hoe zijn karaktersterkte opvatten, zonder als persoon karakter te hebben, hoe zijnen wil speuren, ofschoon zij toch geen eigen wil heeft.'

- Aan de oplossing van dit zeer zeker zware probleem heeft Dr. Weininger het laatste gedeelte van zijn boek besteed.

Hij maakt daartoe eerst onderscheid tusschen 2 typen bij de vrouw: moeder en deerne.

Alvorens hierop nader in te gaan zij hier vermeld, dat om het bovengenoemde op te lossen hij het kenmerk van het vrouwelijke in de passiviteit, de lijdelijkheid der vrouw tegenover den man ziet, zoodat zij dus vanzelf in staat is zich aan den wil van den zelfbewusten man te onderwerpen.

Er volgt eene breedvoerige uiteenzetting bij Weininger over 't verschil tusschen de moeder en de deerne. De eerste wenscht ook wel den geslachtelijken omgang, doch slechts als middel tot het doel: het kind.

De laatste begeert dit om de daad zelf en daarom alleen. De laatste houdt ook bizonder van opschik, de grootschheid des levens najagende, terwijl de eerste meer schittert door haar deugden in den huiselijken kring. Over dit alles behoeft niet verder uitgewijd.

Toch heeft de sexueele gemeenschap voor iedere vrouw groote beteekenis, zelfs in haar bewustzijnsleven en is ze der vrouwe element, aldus Weininger.

In iedere vrouw is de moeder en ook iets van de deerne. Bij sommige vrouwen natuurlijk is het moedergevoel als 't ware geheel uitgeschud. De man echter zoekt in in de vrouw ook wel het aantrekkelijke van de deerne, haar opschik en coquetterie. Als dit niet te hoog loopt, is het schoon. De Bijbel leert echter, dat het uiterlijke niet te hoog moet worden aangeschreven.

Dit begrip van deerne wordt door Dr. W. nog breeder omschreven. Zij is het, die 't principe van lichtzinnigheid voorstelt. Zij is niet zorgzaam als de moeder, zij en niet de moeder is de goede danseres, zij verlangt conversatie en groot gezelschap, naar wandelen en ontspanningsoord, naar 't zeebad en de badplaats, theater en concert, naar steeds nieuwe toiletten en edelsteenen, naar geld om het met volle handen rond te strooien, naar weelde en gemak, naar lawaai (drukte) in plaats van naar rust, niet naar den leunstoel temidden van kleinkinderen, maar naar den triomf op den zegewagen van het schoone lichaam door de wereld.

De moeder daarentegen heeft ten opzichte van den man invloed ten goede, wat arbeid aangaat enz.

Vervolgens waagt de geleerde schrijver zich aan eene verklaring van de liefde van den man voor de vrouw in verband met schoonheid.

Zoo zou dan de schoonheid eener vrouw, die bemind wordt, draagster zijn van de projectie van 's mans schoonheidsideaal, dus feitelijk iets denkbeeldigs, dat iedere man afzonderlijk zich schept. Vandaar 't verschil dat de een eene vrouw mooi noemt en de ander er niets aan vindt.

Op de volgende wijze geeft hij daarvan eene

beschrijving: In alle liefde zoekt de man alleen zichzelf'.

Niet zijne persoonlijkheid, niet dat, wat hij werkelijk voorstelt, als een met alle zwakte en gemeenheid, met allerhande kleinheid behept wezen; maar dat, wat hij geheel zijn wil, en geheel zou moeten zijn, zijn eigen, diepste, verstandelijk, geestelijk wezen, vrij van alle vodden der noodzakelijkheid, van alle aardsche lompen.

Hoe diep hij ook in zichzelven zoekt, hij vindt zich onrein en bevlekt, en ziet nergens dat, wat hij zoekt, in blanke, smetlooze reinheid. En toch heeft hij aan niets zoo dringend behoefte, verlangt hij niets zoo vurig dan geheel en al zichzelf te zijn.

Dat eene echter, waarnaar hij streeft, het doel, ziet hij niet in schitterenden glans en onbewogen vastheid op den bodem van zijn eigen wezen, en daarom moet hij het buiten zich denken om het op die wijze te kunnen najagen. Hij stelt zijn ideaal van een waardevol wezen op een ander menschelijk wezen, en dat en niets anders beteekent het, als hij dit wezen liefheeft.

Alleen wie zelf schuldig geworden is, en zijne schuld gevoelt, is tot deze daad in staat: daarom kan het kind nog niet liefhebben. Alleen omdat de liefde het hoogste, steeds onbereikte doel van alle verlangen zoo voorstelt, als was het ergens in de werkelijkheid verwezenlijkt en niet alleen in de gedachte (de idee) aanwezig; alleen wanneer zij het in den nevenmensch plaatst en zoo tegelijk aan het feit uitdrukking geeft, dat in hem die liefheeft zelfs het ideaal der vervulling nog zoo ver is: alleen daarom kan met de liefde tegelijk het streven naar loutering opnieuw ontwaken, een zich richten op een doel, dat van den hoogsten geestelijken aard is en geene lichamelijke verontreiniging door plaatselijke nadering tot de geliefde duldt; daarom is liefde de hoogste en sterkste uiting van den wil tot waarde, daarom komt in haar als in niets ter wereld het eigenlijke wezen van den mensch te voorschijn, dat tusschen geest en lichaam, tusschen zinnelijkheid en zedelijkheid gebannen is, aan de godheid evenals aan het dier deel heeft. (Deze passage is m.i. vrij zonderling!) De mensch is in ieder geval eerst dan geheel mensch als hij liefheeft. Zoo is het te verklaren, dat vele menschen eerst wanneer zij liefhebben aan het eigen ik en het vreemde gij beginnen te gelooven; zoo is verklaarbaar de groote rol, die in iedere liefdesverhouding de namen der beide menschen spelen. Zoo wordt het duidelijk waarom vele menschen eerst in de liefde van hun eigen bestaan kennis krijgen, en niet eer van de overtuiging waren doordrongen, dat zij eene ziel bezitten. Zoo, (aldus Weininger!) dat de minnaar de geliefde tot geen prijs door zijn nabijheid zou willen verontreinigen, maar ze toch gaarne uit de verte tracht te zien, om zich van haar - zijn - bestaan te verzekeren. Zóó, dat menigeen niet vrouwachtige ervaringsman (empirist) nu hij liefheeft, tot een dweepend mysticus wordt, waarvan de vader van het positivisme, August Comte zelfs het voorbeeld heeft gegeven door den omkeer van geheel zijn denken, toen hij Clotilde de Vaux leerde kennen. Niet slechts voor den kunstenaar, doch voor den mensch in 't algemeen geldt het zielkundig: Amo, ergo sum = 'Ik heb lief, daarom ben ik.'

Zeer interessant is de volgende beschouwing.

'Alzoo is de liefde een projectieverschijnsel, evenals de haat; geen gelijkheidsverschijnsel evenals de vriendschap. Voorwaarde voor deze is overeenkomst tusschen de twee personen; liefde is altijd een vooropstellen van de ongelijkheid, der ongelijkwaardigheid. Alles, wat men zelf graag zijn zou en nooit zijn kan, op een persoon stapelen, die tot drager maken van alle waarde, dat is liefhebben. Zinnebeeldig is de schoonheid de hoogste voltooiing hiervoor... Liefde

is steeds naar buiten willend, transcendent, daar zij aan de ongenoegzaamheid van het aan de de subjectiviteit gebonden subject ontspruit. Wie bij de vrouwen iets dergelijks meent waar te nemen, is een slecht opmerker. De vrouw is hoogstens verliefd, de man heeft lief.

De vrouw ziet volgens Weininger ook niet naar schoonheid, omdat zij daarvan geen begrip heeft. Alleen het mannelijke in den man trekt haar aan.

De vrouw is voor alles vrouw. Ik ga hierop niet verder in. Men begrijpt de bedoeling. De vrouw houdt ook van koppelarij. Dat is mede haar element.

Het wachten van de vrouw op den man is slechts het wachten op het oogenblik, waarop zij geheel passief zijn kan.

De vrouw schikt zich gemakkelijk, neemt gemakkelijk van den man over. ‘De vrouw schikt zicht geheel naar den man evenals en étui naar de kleinodiën daarin, zijne meeningen worden de hare, zijne neigingen

de hare evenals zijn antipathiën, ieder woord van hem is voor haar een gebeurtenis, en dit te sterker naarmate hij meer sexueel op haar werkt. De vrouw schaamt zich niet te ontvangen, zij voelt zich alleen dan gelukkig als ze dit kan, zij verlangt van den man, dat hij haar dwingt ook geestelijk te ontvangen.'

De vrouw is daarop aangelegd om indrukken passief op te nemen, ook van haar omgeving. De vrouw heeft volgens Weininger ook geen gevoel voor waarheid. Ook voor 't bovenzinnelijke heeft, altijd volgens Weininger, de vrouw geen oog.

't Slot van Dr. Weininger's betoog gaat over het Jodendom en hij meent in het karakter van den Jood veel overeenkomst met dat der vrouw te ontdekken. Hij acht, dat de Jood evenmin als de vrouw karakter in eigenlijken zin bezit, beiden zijn amoralisch, zonder zedelijkheid.

De raad, dien hij ten slotte geeft, is zonderling. Hij zegt: 'De onvrijheid (der vrouw) ligt in de geslachtelijkheid. De man moet zich van het geslachtelijke losmaken, alleen op die wijze verlost hij de vrouw. Alleen zijne kuischheid, niet zijne onkuischheid, is haar redding. Weliswaar gaat zij als vrouw zoo onder, maar alleen om uit de asch nieuw, verjongd, als de reine mensch zich te verheffen.' Dit is m.i. in strijd met het Bijbelsche: 'weest vruchtbaar en vermenigvuldigt u en vervult de aarde', ofschoon ook waar blijft het woord van Paulus: wie trouwt doet goed, wie niet trouwt, doet beter. Men leze echter de zonderlinge redeneering van Dr. Weininger.

'Zoo lang zal de dood heerschen als de vrouwen baren, en niet eer de waarheid gezien worden dan dat uit twee een, uit man en vrouw een derde, noch man noch vrouw, zal geworden zijn... Reeds Augustinius echter heeft, als hij de kuischheid voor alle menschen verlangde, het verwijt moeten hooren, dat in zulk een geval de menschheid binnenkort van de aarde zou verdwijnen.

In deze merkwaardige vrees, waarvan de vreeselijkste gedachte deze schijnt te zijn, dat het geslacht zou kunnen uitsterven, ligt niet alleen het uiterste ongeloof aan de persoonlijke onsterfelijkheid en een eeuwig leven der zedelijke persoonlijkheid, ze is niet slechts buitengewoon ongodsdienstig: men bewijst daarmée tegelijk zijn kleinmoedigheid, zijne onbekwaamheid om buiten de menigte (de kudde zegt Weininger) te leven.

Wie zoo denkt, kan zich de aarde niet voorstellen zonder het gewriemel en gewemel der menschen op haar, hem wordt het angstig en bang niet zoozeer voor den dood als voor de eenzaamheid. Had de opzichzelf onsterfelijke, zedelijke persoonlijkheid genoeg kracht in zich, zoo zou hij den moed bezitten deze consequentie in het oog te zien: hij zou den lichamelijken dood niet vreezen, en niet voor het ontbrekende geloof aan het eeuwige leven het jammerlijke surrogaat (namaak) in de zekerheid van een voortbestaan op aarde van het geslacht (der soort) zoeken. De loochening van de sexualiteit doodt slechts den lichamelijken mensch en hem alleen om den geestelijken (mensch) het volle bestaan te geven....'

De vruchtbaarheid is volgens Weininger als doel slechts schijn. Vervolgens verlaagt hij de vereeniging van man en vrouw tot iets leelijks. Misschien denkt de clerus eenigszins in dien trant. Doch ik vermoed, dat deze hooger motieven voor haar onthouding volgt, al blijft de eenigszins Oud-Testamentische inrichting voor het katholieke kerkwezen en ceremonieel zonderling ontaard in het coelibaat, wat onder Iraël evenmin geeischt werd. In de voorgaande redeneering straalt m.i. ook te veel dr. Weiningers volgen van Nietsche's Herrenmoral door. Over de gemeenschap tusschen man en vrouw handelt hij al even vreemd. Hij zegt toch: 'Alzoo wederspreekt

de coitus in ieder geval de idee der menscheid, niet omdat ascese plicht is, maar voor alles, omdat de vrouw daarbij voorwerp, zaak (ding) worden wil, en de man haar hierin werkelijk als ding, niet als levend mensch met innerlijke, zielsgebeurtenissen aanziet. Daarom veracht ook de man de vrouw oogenblikkelijk, zoodra hij haar bezeten heeft en de vrouw voelt, dat zij nu veracht wordt, ook al wist zij zich voor twee minuten nog vergood.'

Hier meen ik, dat Weininger gansch beslist den bal misslaat. Dit door hem genoemde gevoel zal zich wel voordoen bij wat hij noemt 'die Dirne', terwijl de man na omgang met wie hij liefheeft niet dan een gevoel van voldaanheid, van voldoening heeft. (Zoo hoort men het althans).

Ten slotte houdt Dr. Weininger een betoog voor eene andere opvoeding van de vrouw. Immers de man wil de vrouw niet als slavin, hij zoekt dikwijls genoeg voornamelijk en in de eerste plaats een gezellin, die hem verstaat. Hij wil zelfs de opvoeding van het

meisje aan de vrouw ontrekken, omdat die opvoeding zich z.i. totnogtoe te veel richt op het huwelijk. De vrouw moet z.i. vrij worden door zich te verheffen boven het geslachtskarakter van haar soort en zich aldus onder de zedelijke gedachte der menschheid stellen. Is dit echter hare roeping? De Bijbel spreekt van haar ‘zalig worden in kinderen baren,’ dat is een ander ideaal. In het voorgaande echter heeft men kort samengevat 't systeem van Dr. Weininger. M.i. geeft hij raad tot iets onmogelijks. Het sexueele in de vrouw is iets onuitroeibaars en gelijk hij zelf zegt: haar element. Daarom is het slot van zijn boek niet duidelijk, niet af, het grijpt naar de sterren. Meermalen zullen de lezers en lezeressen van de Holl. Lelie verbaasd staan over zijn quasi-macht-spreuken, al is er soms een element van waarheid in gelegen. De Bijbel, de traditie, het christelijk leven in zijn zuiverste Openbaring leeren ons iets anders. Wel zeide ook Jezus: Wie vader of moeder, vrouw of kind liefheeft *boven* Mij is Mijns niet waardig, maar Weininger doet de natuurordinantie geweld aan.

Nochthans bevat zijn werk menige ware opmerking en is zijn scherp argumenteeren het zetten van 't mes in de wonde, niet zelden. Zijn gansche betoog, het zij dan zoo het zij, is feitelijk tegen de emancipatie gericht, immers de vrouw is geheel anders dan de man.

Dat de vrouw echter sexueel is in den zin zooals Weininger het tracht voor te stellen, kan ik moeielijk aannemen. Althans zullen er vele uitzonderingen zijn, er zijn toch vele vrouwen, die edelgezind zijn en voor hoogere belangen gezicht, en hart bezitten.

Dat in 't algemeen de vrouw zoo'n laagstaand wezen zou zijn als hij belieft te beschrijven kan m.i. evenmin door den beugel.

Ik heb met eenig geduld de meest treffende passages zooveel mogelijk in het verband hier weergegeven en ik hoop, dat het meegedeelde aanleiding mag geven tot bespreking.

HOLLANDICUS.

In verband met het tot mevr. van Rees-van Nauta Lemke gerichte stukje, (zie gedachtenwisselingen) in de vorige Holl. Lelie, zendt de schrijfster daarvan het volgende toelichtende artikel:

Over Godsdienst en Kerkelijke tucht.

Anti-papisme is helaas nog niet een woord, dat aanduidt een verouderd begrip. Fel is nog de haat, die in sommigen opgewerkt wordt door alles wat specifiek Roomsch is, of althans daarvoor doorgaat.

Bij velen is het anti-papisme een, zoo het schijnt, moeilijk af te wijzen erfdeel uit den tijd, toen godsdiensttwisten het geheele leven beheerschten, politiek en particulier. Door niet weinige vrijzinnigen wordt de Katholieke godsdienst vooral verafschuwd, omdat hij, zoo zeggen ze, de vrijheid van het individu aan banden legt.

Hierin nu moet men hun in zekeren zin gelijk geven: de Katholiek, die trouw zijn plichten vervult, is in sommige opzichten niet vrij: hij is nl. verplicht zijn leven te

richten naar de Geboden der Kerk, haar de maatregelen van tucht, die de Kerk voor haar leden noodig oordeelt vast te stellen.

Dat zeker gemis aan vrijheid wordt door verstokte godsdiensthaters opgeblazen tot geestelijke slavernij en handig geëxploiteerd om de Kerk verdacht te maken tegenover de velen, die uit een zekere sleur, zonder eigen onderzoek en onpartijdig nadenken, altijd goedgeloovig aannemen, wat van de Kerk kwaads gezegd wordt.

Het is voor de laatsten, d.i. voor degenen, die overigens niet onbillijk in hun oordeel en geheel te goeder trouw zijn, dat ik wil trachten aan te toonen, hoeveel goeds en nuttigs, ja, noodzakelijks er ligt in het opleggen van zekere verplichtingen door de Kerk aan hare leden. En ik meen dit met eenigen klem en overtuiging te kunnen doen, daar er in mijn eigen leven een tijd was, dat ik, jong en onstuimig en met een misschien tamelijk hoog, in elk geval te hoog denkbeeld van eigen kracht, in stilte enkele mijner verplichtingen ten opzichte van den godsdienst beschouwde als een *voor mij* geheel onnoodigen last. Nu die tijd ver genoeg achter mij ligt om van het leven, het eigen leven en dat van anderen, iets geleerd te hebben, ben ik uit mij zelf, zonder eenigen persoonlijken invloed tot een geheel ander oordeel gekomen, dat ik wil trachten in deze regelen eenigszins te beredeneeren. Juist om de bekentenis, die hier aan toegevoegd is, durf ik mij vleien, dat het voor sommige eenige waarde moge hebben.

De mensch is van nature behept met vele slechte neigingen. 't Is waar, er zijn er heden ten dage, die van het verschil tusschen goed en kwaad niet weten willen. Welnu, laten wij het dan om ieder te believen anders uitdrukken: De mensch, die bestemd is, om van een maatschappij, een samenleving deel uit te maken, heeft in zich vele neigingen, die, wanneer zij niet beteugeld worden, hem voor die samenleving tot

een gevaar, minstens tot een last maken.

Er moet dus een middel bestaan, of een samenstel van middelen, dat den mensch de kracht geeft dien verkeerden aanleg te onderdrukken.

- Nu is het waar, dat er in ieder mensch een zeker bewustzijn leeft, waardoor hij, als hij ernstig wil, meestal zeer duidelijk, goed van kwaad - we keeren duidelijkheidshalve tot die termen weer - weet te onderscheiden. Waar is ook, dat, wat hij als goed erkent, tevens voor hem gelijk staat met schoon en verheven en dat hij het kwade instinctmatig laag en leelijk vindt. Dat onderscheidingsvermogen is oorspronkelijk in ieder mensch aanwezig en nu is het, volgens de tegenstanders van den godsdienst, voldoende dien aanwezig zijnden aanleg te ontwikkelen om den mensch in het goede spoor te houden.

Dit nu moge mogelijk zijn bij enkelen, voor de groote massa is het onwaar, wordt die opvatting weerlegd door de duidelijk sprekende gebeurtenissen van alle en vooral van de laatste tijden. Die zoo in ernst redeneert - er zijn er velen die wel zoo *redeneeren*, maar het heel goed beter weten - houdt geen rekening met de ook in den kiem in elken mensch, den eenen meer, den anderen minder, aanwezig zijnde hartstochten als hebzucht, afgunst, egoïsme enz., hartstochten, die ook ondanks de zorgvuldigste opvoeding - en sinds wanneer zelfs zijn onvolmaakte menschen volmaakte opvoeders? - niet geheel te onderdrukken zijn en in het leven hun verwoestenden invloed doen gelden.

Ja, als het leven was zonder ellende en nooden naar lichaam en naar ziel, misschien dat meerderen, alleen door het ideaal van goedheid en schoonheid aangelokt, de kracht hadden hun weg rein te houden van zonde en misdaad. Maar ach, hoe kan men zoo wreed zijn van den armen tobber, die wel de weelde ziet, spiedend door de ruiten in de huizen der rijken, die wel van uitgezochte spijzen den prikkelenden geur opsnuift, hoe kan men verlangen, dat de gedachte aan het leelijke, dat er ligt in stelen, hun zal weerhouden zich zelf voor een kort oogenblik het genot te geven, waarnaar hij hunkert en dat hij door te zwoegen van den morgen tot den avond zich nog niet eens verschaffen kan?

Moet men, als men eerlijk wezen wil, het niet natuurlijk vinden, dat een arme kantoorlooper, die met een klein weekloon moeilijk rondsukkelt, ondanks de wetenschap, dat wat hij doet niet goed en edel is, zich ten laatste vergrijpt aan het geld, dat zijn patroon hem toevertrouwt?

Zeker is het: die beide menschen loopen door hun daad de kans van een veroordeeling, maar, of zij hopen op niet-ontdekking, óf de vrees voor de straf weegt niet op tegen het hartstochtelijk verlangen naar ook hún deel van wat zij meenen, dat geluk is. En als ook al de angst voor straf en opspraak, de vrees voor ontdekking sterk genoeg is hen te weerhouden van de daad, dan toch zal hun leven verbitterd zijn door afgunst en ontevredenheid. Zullen zij gretig het oor leenen aan allerlei onmogelijke gelijkheidstheoriën, zullen zij in blinden haat tegen allen, die boven hen staan, tot oproer en verzet komen, zoodra ze meenen het straffeloos te kunnen doen. En, ach, als daarmee, met revolutie en doodslag het geluk te winnen was van millioenen, dat zou waard kunnen zijn het offer van duizenden!

Maar welk mensch van eenige ontwikkeling, van eenige ondervinding en eenig doorzicht, kan dat in ernst gelooven?

Daarom is godsdienst, een godsdienst, die het geloof predikt aan een eeuwige vergelding, het eenige wat aan het menschdom in al zijn geledingen den zedelijken nood, die zoo vaak het gevolg is van den stoffelijken kan dragelijk maken.

Velen, die voor zich zelf niet gelooven kunnen, erkennen dit. Voor anderen is juist de volstrekte onmisbaarheid van een cultus, een der meest ontwijfelbare bewijzen voor het bestaan van een geopenbaarden godsdienst.

Eenmaal erkend nu, dat godsdienst voor den mensch onontbeerlijk is, komt het er op aan, welke godsdienst de meeste waarborgen biedt, om datgene te bereiken, wat voor het leven op aarde zijn practisch doel is, waarvan de bereiking tevens meebrengt de vervulling van ver daarboven verheven doeleinden. M.a.w. welke Kerk, als bestuurster van een groep geloovigen de beste middelen aanwendt, om die geloovigen voor hun eigen welzijn te houden onder hare hoede.

Als men onbevooroordeeld de zaken beschouwen wil, zal men moeten erkennen, dat het de Katholieke Kerk is, die in geheel hare inrichting het meeste kijk geeft, berekend te zijn op het nu eenmaal onvolmaakte der menschelijke natuur.

Hare groote leerstukken behelzen in hoofdzaak dezelfde waarheden, als ook een geloo-

vig Protestant aanneemt, maar hare wetten en voorschriften helpen den Katholiek om zijn leven in te richten, zooals het hem plicht is.

Om een v.b. te noemen: Een gebod, een formeel gebod der Kerk is, des Zondags de H. Mis bij te wonen. De geloovige wordt daardoor als 't ware gedwongen met de Kerk voeling te houden, een deel van den eersten dag der week te heiligen. In de preek, die hij meestal tevens zal aanhooren, wordt zijn godsdienstzin opnieuw opgewekt, worden de waarheden en plichten, waarvan het begrip anders misschien langzaam zou verdoezelen, hem weer opnieuw voorgehouden.

De meesten, verreweg de meesten, hebben zoo'n steuntje noodig als brood. Want hoevelen zouden elke nietige reden aangrijpen om zich aan dat voordeel te onttrekken, als ze daarin vrijgelaten werden en zouden daardoor langzaam van Kerk en godsdienst vervreemden.

Hetzelfde zou kunnen betoogd worden van de verplichte biecht eens per jaar en van de andere geboden der Katholieke Kerk.

Nu is het waar, voor twee categoriën van personen zijn die geboden nutteloos, of beter gezegd niet beslist noodig: voor hen, die per se verkeerd willen en zich dus aan geen wetten storen en voor hen, die zóó hoog staan, dat ze in zich zelf kracht genoeg vinden, om te doen, wat goed is, altijd en onder alle omstandigheden.

De vraag, hoevelen in werkelijkheid zóó hoogstaand zijn, is moeilijk te beantwoorden, maar als men eens heel eerlijk in eigen boezem schouwt, zal men tot de conclusie komen, dat het er zoo heel velen waarschijnlijk niet zijn

Hiermee wil ik geenszins beweren, dat de meeste menschen zonder godsdienst, zijn menschen van slechten levenswandel. Onze maatschappelijke opvattingen zijn nu eenmaal nog in hoofdzaak geschoeid op christelijke leest. Al geeft men er zich geen rekenschap van, toch is het zoo. Deze opvattingen, door de opvoeding diep ingeprent, hebben bij vele goede middelmaatmenschen met volgzame naturen voor eens en voor al den gang van hun handel en wandel en gedachten bepaald.

Dan zijn er onder de ontwikkelden naar geest en gemoed, die in het een of ander godsdienstig of pseudo-godsdienstig stelsel van eigen of anderer vinding, niet alleen een middel tot verdieping van hun gemoedsleven, maar ook tot verbetering van hun levenswandel vinden.

De groote massa, men kan het betreuren, maar het is nu eenmaal zoo, heeft aan vage stelsels niets, weet van een te groote vrijheid niet anders dan misbruik te maken tot eigen nadeel.

Nu kan men tegenwerpen en men doet het ook dikwijls, dat de volbrenging van de geboden der Kerk soms niets dan uiterlijkheid is.

Ten eerste is dat in vele opzichten overdreven, want met de meeste uiterlijke handelingen hangt de innerlijke beteekenis zoo nauw samen, dat zij daarvan niet geheel te scheiden is. Om bij ons eerste voorbeeld te blijven, dat in dit opzicht niet eens een der sterkst sprekenden is: Die Zondags in de kerk het meest aandacht heeft voor menschen en toiletten om hem heen, weet toch zeer goed, dat hij niet geldig misgehoord heeft, wanneer hij vrijwillig onaandachtig was bij de drie voornaamste deelen der H. Handeling. In die wetenschap zal hij trachten dan althans zijn gedachten te bepalen bij hetgeen op het altaar geschiedt. Daardoor zal hij toch nog eenig voordeel meedragen van zijn gaan ter kerk.

Toch is en blijft het waar, dat wel de gebruiken en geboden der Kerk de innerlijkheid kunnen bevorderen, maar niet vermogen ertoe te dwingen. Wat echter

m.i. zoo bewonderenswaardig is in de Kath. Kerk is, dat ieder zich aan haar waarheden en godsdienstige gebruiken kan laven naar zijn zielsbehoeften. De weinig ontwikkelde, de oppervlakkige hoeft niet zoo diep te gaan, niet dieper dan met zijn aanleg strookt, om reeds te vinden, wat hij noodig heeft. Degene die meer geestelijke behoeften bezit, kan steeds verder indringen in den hoogeren zin van de geheimen van den godsdienst. De tevens schoonheidgevoelige vindt dáarin en in de wondere diepten der liturgie, steeds wijdere bronnen ter verzadiging.

Goed zeggen velen: voor het gewone volk kan een zekere dwang noodzakelijk zijn maar voor den ontwikkelde, den diepervoelende, die heusch van een keer meer of minder ter kerk gaan, van, wanneer het hem beter uìtkomt, op één anderen tijd ter biecht gaan dan juist omstreeks Paschen niet minder worden zal, is het voor hem niet kleineerend eigenlijk zich aan al zulke wetten te moeten storen, die niet noodig zouden zijn, als alle menschen waren zooals hij?

Mij dunkt, dat juist zoo iemand, aangenomen, dat hij Katholiek is uit overtuiging,

makkelijk zal inzien, dat wetten nu eenmaal moeten gelden voor iedereen; hij zal juist prijzen in de Kerk, dat gelijk-zijn voor allen en juist in 't gevoel van zijn meerderheid zich gaarne onderwerpen ook terwille van het goede voorbeeld, dat hij meer dan anderen verplicht is te geven. Natuurlijk, op het punt van de *geboden* der Kerk, kunnen alleen dwingende omstandigheden ontslaan, maar bij andere maatregelen, die enkel tucht betreffen, is de Kerk niet zoo streng, bestaat wel degelijk een zeker billijk aanzien des persoons. Om een voorbeeld te noemen: Men weet, de Kerk legt een index aan, d.i. een lijst van boeken, die volgens hare meening gevaar opleveren voor geloof, of goede zeden en waarvan om die reden de lectuur aan de geloovigen verboden is. Echter kan een ontwikkeld persoon om geldige redenen, ter beoordeeling aan biechtvader of bisschop wel zeker dispensatie krijgen voor bepaalde boeken of geschriften. Ging men afzonderlijke voorschriften maken voor ontwikkelden en niet- of minder-ontwikkelden, hoevelen zouden er zijn, die zich in nederigheid tot de laatsten rekenden?

Neen, dat kan niet, wetten voor allen of... geen wetten! En van haar standpunt beschouwd, - het standpunt, dat in haar de waarheid is, - moet men de Kerk het recht toekennen, die wetten voor te schrijven, die maatregelen te nemen, die zij als draagster der waarheid noodig acht in het belang der aan haar onderhoorigen. Laat een goede moeder haar kinderen vrij zich door onkunde en domheid ernstig te benadeelen? Bergt zij niet het gevaarlijke vuurwapen buiten hun bereik? Wat zijn de meeste Katholieken ten opzichte van het wijze en beleidvolle bestuur der Kerk anders dan domme, onervaren kinderen, die hun eigen belang niet kennen?

Alles wat gelijkt op theologisch dispuut, alles wat verband houdt met de groote dogma's, die de Katholiek als waar aanneemt, heb ik zorgvuldig getracht te vermijden in mijn betoog. Alleen 't redelijk oordeel heb ik aan 't woord willen laten. Ik hoop daarmede bij sommige weldenkenden te bereiken, wat minder minachting voor het ‘afgebakende weggetje’, dat wij, Katholieken betreden, een afgebakend weggetje, men moge ervan zeker zijn, dat ter rechter- en ter linkerzij, op zijn hoogten en in zijn diepten, aan intieme schoonheid en verrukkende vergezichten zoo bij uitstek rijk is.

S. VAN GELDORP.

Ter bespreking toegezonden.

Wij behouden ons voor, voorzoover wij dat noodig achten op de hier besproken uitgaven later uitvoeriger terug te komen.

Omar Khayyam door **Rubayat**, vertaling van **Chr. van Balen Jr.** (Uitgever Scheltens en Giltay, Amsterdam). - Waarschijnlijk zullen de meeste lezers niet dadelijk weten, wie deze Perzische dichter was. De vertaler vertelt het in een korte voorrede; de verzen zijn gemaakt in de 12de eeuw, later in het Engelsch vertaald, en door Rossetti in de mode gebracht. - Of hier geen mode inderdaad in het spel is? - De m.i. niet te best gelukte vertaling van Ch. van Balen Jr. lezend kom ik-voor-mij tot de conclusie, dat hij beter had gedaan deze soort levenswijsheid maar liever te laten waar zij nu eenmaal was. 't Komt neer op het bekende woord:

Laat ons eten en drinken, want morgen sterven wij, - en de wijze waarop die idee is bezongen vind ik meesttijds triviaal en allesbehalve poetisch. Zie hier een van de beste gedeelten:

Ook *ik* zocht wijsheid in mijn jeugd en hing
Den wijze aan de lippen, menig ding
Heb ik gehoord, maar door dezelfde deur
Ben 'k steeds gekeerd, waardoor 'k naar binnen ging.

Buitengewoon leelijk en plat doet aan de vertaling van ‘de tempel waarin het leven en de levensvreugd vereerd worden’ door het stuitend-grove woord *kroeg*, waarmede de vertaler zeer kwistig werkt.

An Irishman's Difficulties with the dutch language, 3de druk, (uitgever J.M. Bredee, Rotterdam). Van tijd tot tijd houdt 'n Engelsche meneer lezingen in ons land, waarop hij geestigheden verkoopt geheel in denzelfden geest van dit boekje:

‘*En mijnheer wil niet ontbijten*’, *zeide zij*.

Ik zei heel beslist: ‘*Neen niet bijten*’. *Zij scheen verwonderd en eenigzins beleedigd.*

Wie in staat is om *zulk* soort flauwiteit te lachen, vindt hier ruimschoots zijn gading. *Ik* kan 't niet. Geestig-zijn is een gave, die niet genoeg kan worden gewaardeerd, maar, flauwe nonsens-grappen uitslaan kan iedereen. (Het boek is in het Engelsch geschreven.)

Jack O'Neills further adventures in Holland (door denzelfden schrijver), en insgelijks uitgegeven bij J.M. Bredee, Rotterdam, is in denzelfden geest van het vorige boekje. Eveneens is het in het Engelsch geschreven, en het zal ook wel voornamelijk door En-

gelschen, niet door Hollanders, worden op prijs gesteld, want het heeft den laatdunkenden, zichzelf-wonderwat-inbeeldenden, genadigen toon van den op elken 'continent'-bewoner hoogmoedig-neerzienden Brit-pursang.

Van **Tine van Berken**, de indertijd gaarne gelezen jonge meisjes schrijfster, verscheen een 2de druk van **Moeder Wassink**, (uitgever H.J.W. Becht, Amsterdam.)

De dramatische werken van Maurice Maeterlinck, verschijnen bij Meulenhoff en Co., Amsterdam, bewerkt door **J. Clant van der Mijll - Piepers**. De inteeken-prijs op het geheele werk is *f* 1.65 per deel. De uitgave geschiedt onder goedkeuring van den auteurzelf. Zij is versierd met vele illustraties en portretten.

De Schaapjes. Wat de Bijbel en de natuur over de schaapjes te vertellen hebben. Vertaling door **Nellie** (uitgever G.H. Kruyt, Amsterdam). Het schijnt mij geheel onnoodig een boek te bespreken, waarvan de strekking zoo duidelijk 'geloovig' is als blijkt uit onderstaande, aan de voorrede ontleende woorden: '*Dit boekje is bestemd voor kleinen en grooten*, *en misschien hebben de grooten er nog meer aan dan de kleinen. De kinderen zullen er vooral de schaapjes in zien*, *en*, *achter deze*, *in de verte*, *den Heiland*, *de grooten zullen er vooral op den voorgrond zien staan den Heiland...*'

Den toon vind ik akelig-wijs; hetgeen óók bij een zoo uitgesproken godsdienstig boekje geheel onnoodig is; ik heb in mijn tijd vele dito verhaaltjes gelezen, die even veel van den 'Heiland' vertelden maar het deden op een véél natuurlijker en eenvoudiger en daardoor boeiender wijze. De uitgave is mooi en smaakvol.

Ontvangen: **De Nieuwe Gids, Dec: 1910,** uitgever N.V. Electr, drukkerij Luctor et Emergo, den Haag.

De Natuurvriend. (abonnement f 1.50 per jaar) redactie en administratie K.H. Beijlevelt, Eefde.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisseling.

Hooggeachte Freule.

Mij trof als zeer waar de beoordeeling en ontleding van Boutens' Sonnet: *De Nacht* in no. 26 van de Holl. Lelie. *Jammer* is 't daarom dat de beoordeelaar, de hr. G. Buys Czn., niet heeft begrepen 2 dingen daaruit, die m.i. *geen* onzin zijn: 1o. *blijde vieren* voor blijde *vuren*, *vier* en *vuur* is 't zelfde, dus blijde, vroolijk stralende lichten; 2o. *Geen halm verroert*, *geen* **blad der populieren;** bekend is het toch, dat deze bladeren bij den geringsten wind, bij 't zachtste koeltje, ruischen (door hun wankelbaar evenwicht, gevolg van de eigenaardige plaatsing van 't blad aan den bladstengel), indien dus zelfs geen blad van den populier beweegt, is dus - en dit beeld is overbekend - de stilte volkomen.

Overigens ben ik 't geheel met den beoordeelaar eens.

C. GROUSTRA.

Kunsten en Wetenschappen.

'Collecties'

De verkoop-catalogussen van collecties kunst en oudheidkunde zijn tegenwoordig een lust om te zien, en, - en dat zegt heel wat, - en een drang om ze te bezitten. Deze meening moest ik uitspreken nu wederom een Catalogus[1)] van Schulman mij door de vingers ging, versierd met 11 mooie platen, waarop tal van voorwerpen in den Catalogus beschreven, zijn afgebeeld.

Niet alleen ter wille van de nauwkeurige leerrijke beschrijving, maar ook voornamelijk om die afbeeldingen worden dergelijke Catalogussen kostbare stukken. Men ziet veel van wat te koop wordt aangeboden en de herinnering, aan wat op den kijkdag als in een kaleidoskoop voorbij trok, blijft levendig.

Bovendien geven die afbeeldingen, vooraf photographisch genomen, niet alleen den vorm getrouw weer, maar wat verbazend beteekenisvol is ook het décor.

Daar heb je bijvoorbeeld het aardewerk en het porselein. Wat zou het beteekenen als we enkel en alleen den fraaien of mooien vorm konden zien, en we wisten niets van het décor af. Ja, de kleuren worden ons wel niet weergegeven, en we missen de warmte van toon in het polychroom of in 't blauw, waardoor het wit email zoo'n heerlijken gloed krijgt, maar toch wijzen de figuren het coloriet bijna aan. Er behoeft niet veel verbeeldingskracht bij te komen om ze in kleuren voor ons te hebben.

We kunnen ons allen niet omringen met degelijke kunst en mooie antieke voorwerpen, - het antiek is niet altijd mooi omdat het antiek is, - maar we kunnen wel veel *zien* om kennis omtrent kunst en oudheidkunde op te doen, en daartoe werken mede catalogussen, als in dit schrijven bedoeld worden.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

1) Verkooping 6-9 October 1908.

Bericht.

Al dengenen, die mij dit jaar weder met goede wenschen voor Nieuwjaar, met aardige kaarten, honden-photo's, etc., op 1 Januari l.l. blijk gaven van hunne sympathie en belangstelling, breng ik bij dezen mijn hartelijken dank; zulke vriendschapsbewijzen doen iemand goed, en verwarmen het gemoed, en ik ben er dan ook zéér erkentelijk aan, en spreek ook mijnerzijds de beste wenschen uit voor het geluk en den voorspoed van al degenen die dit lezen.

REDACTRICE HOLL. LELIE.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Beata. - Indien gij het adres van Rarda Lieftinck wenscht te weten, met het oog op inlichtingen over Parijs, zult gij U langs dezen weg tot haar moeten wenden, daar ik mij onmogelijk met particuliere inlichtingen van dien aard kan belasten.

Timmy. - Ik heb Uw gedichtjes niet aangenomen, omdat ik telkens stuit op leelijke regels. Zij zijn dikwijls goed gevoeld en mooi van aanhef, maar dan, ineens, laat U de ware inspiratie in den steek, en vult gij aan met leelijke en nuchter-aandoende stoplappen. - Ik vind U niet zonder dichterlijk talent, maar blijkbaar ontbreekt het U aan het begrip voor een werkelijken kunst-vorm.

A.V. te H. (De laatste dag der vacantie). - Uit Uw schrijven blijkt niet of gij abonné zijt? Ik vermoed van niet. In elk geval is Uw werk geheel ongeschikt voor opname.

Indien ik *niet* weet met wien ik te doen heb, abonné of niet, kan ik mij niet belasten met het bewaren, en, soms maanden later, terugzenden van dergelijke mij-ongevraagd aangeboden copie. Uw werk is dus vernietigd.

J.H. te 's B. (Van uit het Venster). - Zie s.v.p. hetgeen ik schrijf aan A.V. te H. hierboven. Met de terugzending van dergelijke, mij geheel-ongevraagd-aangeboden copie van absoluut-onbekenden, kan ik mij niet belasten. Het is bovendien amusant èn ergerlijk ingelijks, dat dergelijke niet-abonnés als gij en anderen gewoonlijk nog de méésté pretensies hebben. Gij b.v. deelt mede géén abonné te zijn, maar verlangt desniettemin, als iets dat van zelf spreekt, dat ik U zal attent maken op de touten in Uw werk. Een ander (zie corr. hierboven) biedt mij een stukje aan met 'taalfouten', die hij mij goedgunstig veroorlooft er uit te hálen als ze mij niet bevallen, etc., etc. Heusch, ik heb genoeg *goede* copie, om van dergelijke prullaria geen notitie te nemen, of ze mij wordt toegezonden met of zonder postzegel doet er niet toe. - Indien iemand *abonné* is spreekt het vanzelf dat hij of zij daardoor in elk geval een *recht* heeft op mijn tijd; maar ganschelijk onbekenden verzoek ik te bedenken, dat ik dien tijd beter kan gebruiken dan mij met hunne 'kunstvoortbrengselen' bezig te houden.

Dierenmishandelen. - Ik ben het geheel en al met U eens.

Vóór mij ligt de Ill: London News van Dec: 17 l.l.: bevattende o.a. een groote plaat, waarop de duitsche Keizer is afgebeeld, met den aartshertog Frans Ferdinand van Oostenrijk, en een 'luisterrijk' jachtgezelschap, op het moment waarop hij den genadestoot toebrengt aan een door hem geschoten beer.

Ware het niet dat ik *wilde* getuigen, uit alle macht getuigen met mijn pen tegen zulke *vorstenwreedheid*, ik had mijn oogen afgewend met afkeer van deze afschuwelijke, weerzinwekkende, van een menschenziel al een heel laag denkbeeld gevende voorstelling.

Maar nu heb ik mij-zelve geweld aangedaan om U nauwkeurig te kunnen beschrijven wat die plaat voorstelt, namelijk:

Een opgeschikt oud-jong-meneertje, *met een kinderachtig-mooi jagershoedje op en een pelskraagje om*, *en neven hem 'n dito meneertje met 'n wat minder opgedirkt uiterlijk. Dat zijn de twee vorstelijke hoofdpersonen. De eerste brengt den genade-stoot toe*, *aan het voor hem liggende gemartelde beest*, *dat ondertusschen door een troep honden wordt beroken en besnuffeld in zijn dood-strijd*, *terwijl twee heeren van de hofhouding den Keizer bijstaan in deze zijn 'edele daad'. De een houdt hem*, *den Keizer*, *vast*, *opdat hij toch vooral niet zal uitglijden bij zijn dappere taak; de tweede heeft den stervenden gewonden beer bij de pooten opdat hij in zijn doodsnood niet zal achteruittrappen en de dappere heeren vorsten kwetsen - -!!!*

Wie Uwer, tot welken stand of klasse der maatschappij gij behoort, en welke ook Uw denkbeelden mogen zijn, wie uwer zal een zoo ruwwreeden aard bezitten *voor zijn genoegen* te willen gaan kijken naar het slachten van een dier in een slagerij? Terwijl het van zelf spreekt intusschen dat zulk slachten geschiedt op de meest zacht-mogelijke manier, als maar eenigzins doenlijk, zal het toch wel niemand Uwer invallen het bijwonen van zulk een noodzakelijk kwaad een genot, een uitspanning, te vinden.

En wat gebeurt hier! Hier wordt, gelijk dat op de lange jacht, en waar het herten, beren, vossen, enz. enz. geldt steeds geschiedt, een dier den ganschen dag lang opgejaagd en in doodsangst gebracht, voor het *plezier* van de vorstelijke jagers,

langs wien men zulke arme schepselen opdrijft, opdat zij hen op hun doode gemak kunnen schieten. Dan blijven zij gewond, helsche pijnen lijdend, liggen sterven, uren lang, totdat de vorstzelf zich wil verwaardigen hen op te zoeken en den genadestoot te geven.

En het volk, het slavenziel-achtige kruiperige en ziellooze iets, dat heet de onderdanen van zoo'n monarch, het maakt *plaatjes* van zoo'n vorstelijk jachtgenot, en zet er walgelijk devote onderschriften onder!

Ware het alleen de Keizer van Duitschland, en de troonopvolger van Oostenrijk, die zich aldus wreed-verachtelijk vermaken, men zou kunnen zeggen, zij zijn misschien *uitzonderingen;* helaas, het tegendeel is het geval. Geen vorst in Europa, die zulk 'jachtgenot' niet rekent tot zijn eerste vorstenplicht; de gestorven koning van Engeland b.v. was nog nauwelijks van zijn operatie hersteld, toen de Engelsche bladen hem reeds triomfantelijk afbeeldden, zittend op een stoel, terwijl in de Schotsche hooglanden het arme wild langs hem werd gedreven, om vermoord te worden. Zijn zoon, de tegenwoordige koning, is om niets zóó beroemd als om zijn jager-schap. De 'groote' Keizer Wilhelm I van Duitschland was 90 jaar, toen men hem nog afbeeldde op een stoel 'jagend'; hetgeen daarin bestond, dat hij de langs hem opgejaagde herten vlak vóór zich *moordde!* De dikbuikige honderden ponden wegende president Fallières, te lui bijna om zich te bewegen, houdt telkens en telkens dito jachtpartijen, in gezelschap van even caduque oude heertjes als hij. Koning Alfonso van Spanje ziet men gedurig afgebeeld in de fraaiste jager-costuumpjes, om zich aan het 'edele' hierboven beschreven jachtvermaak te wijden. Toen onlangs de czaar den duitschen Keizer bezocht in Potsdam konden die weinige uren niet beter besteed worden dan met een jachtpartij!! - Enz. Enz.

En in ons land!

Toen koning Willem III nog leefde, de vader onzer Koningin, werden er hertenjachten georganiseerd, waarvan een der in zijn qualiteit van hofmeneer er bij genoodigde heeren, mij woordelijk dezelfde feiten meedeelde, die ik hierboven beschreef. De herten werden opgejaagd in alle richtingen, zóó dat de Koning ze niet kòn missen. Waren ze dan aangeschoten, dan moesten ze den ganschen dag blijven liggen lijden, omdat alleen de Koning-zelf het recht had hen verder te dooden, een recht waarop hij met zulk een beslistheid stond, dat niemand het zou gewaagd hebben er inbreuk op te maken.

Meer dan eenmaal is het gebeurd - vertelde die hof-heer mij - dat hij de groote vragende oogen van zulk een ongelukkig hert smeekend ontmoette: zie je dan niet dat ik *lijd*; maak er toch een eind aan. - -

Maar hij *durfde* niet... -

Slavenziel, óók deze!

Toen is de periode gekomen onzer Regentes, en daarna de troonopvolging van Koningin Wilhelmina. Goddank, van jachtpartijen hoorden we niet meer.

Maar dezen winter komen er uit Duitschland magnifique jachtwagens voor den Prins, welke dan de slavenziel-achtige pers beschrijft in kleuren en geuren, vol devote verrukking, en we lezen telkens in de couranten van jachtpartijen, zoowel op het Loo-zelf, als georganiseerd door den adel, die de eer heeft den Prins daarbij tegenwoordig te zien! -In den tijd vóór de revolutie was jagen 'het' eenige konings-genoegen, kan men wel zeggen. Lodewijk XV jaagde dag in dag uit; Lodewijk XVI jaagde nog, toen reeds de onweerswolken van de dreigende

omwenteling vlak boven zijn hoofd samenpakten. - Wel, in *dat* opzicht zijn de tijden, schijnt het, nog steeds niet veranderd. Jagen behóórt er bij, wat elke vorstenopvoeding betreft. Ik zou anders zeggen, de tijden zijn *te* ernstig, dan dat men juist van een monarch *zulke* soort van uitspanningen bij voorkeur zou verwachten. - Helaas, indien men achter de schermen kijkt, hoe treurig ziet het er dan uit met de opvattingen van velen die *heeten* te regeeren. Heeft niet de gewezen particuliere secretaris van den ex-koning van Portugal in Le Journal een roerend relaas gegeven van den nacht, voorafgaande aan de vlucht des konings, en heeft men uit *die* bron dus niet alle reden een vóór den koning pleitende voorstelling te verwachten, te meer omdat de bedoelde ex-secretaris-marquis hem in zijn ballingschap volgde, en ook nu nog steeds een trouwe vriend is. - Welnu, wat schrijft deze aristocraat, in zijn onnoozelheid, héél onbevangen: Terwijl reeds de revolutie was uitgebroken, en men, in het paleis-zelf, den nacht wakend doorbracht om de gevolgen af te wachten, stelde Manuel aan zijn getrouwen voor: 'Laat ons bridge gaan spelen' - hetgeen de slavenzielen natuurlijk allerkoninklijkst vonden -, en zoo is dus de revolutie, die over het lot van het huis van Braganza, besliste ingeluid, terwijl de laatste nakomeling ervan - die nog pas zijn eigen vader en broer een zoo tragischen dood had zien sterven - zich vóórbereidde tot het afscheid van land en volk met... kaartspelen. -

Zijn zulke geslachten niet **verrot**.... in-**verrot?**

- - - **Mieke**, - Ik wil U gaarne met een paar woorden zeggen hoe ik over die zaak denk. In vrije-liefde gaan samenleven, zonder **noodzaak** ertoe, vind ik een even kinderachtige als domme uittarting van een maatschappelijke instelling, die nu eenmaal bestaat, en waarvan ik de omverwerping door het vrije-liefde-systeem ook volstrekt niet wenschelijk acht, en waardoor de kinderen, uit zulke onechte huwelijken geboren, op alle mogelijke wijzen geschaad worden in hun geheele later leven. - Er *kunnen* uitzonderingsgevallen bestaan, waarin men niet samen *kan* trouwen voor de wet, en er dus geen keuze overblijft dan zich buiten die wet om aan elkaar te geven. Niemand zal ik dáárom minder achten. Wel echter vind ik vrije-liefde-verbintenissen, uit aanstellerij, uit zoogenaamde 'principes', gesloten, absoluut *verderfelijk*, een ondermijning van alle goede zeden, en een daad bovendien direct tegen het belang der vrouw in - om over dat van de kinderen niet eens te spreken.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek door **(de lengte van het hoofdartikel)**, moest de **Boekbeschouwing: Gedenkboek van De Nieuwe Gids,** door **Anna de Savornin Lohman** nog wachten.

REDACTRICE.

18 Januari 1911.
24ste Jaargang.
No. 29

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Dierenbescherming.

Er was eens een mensch, die zeide aan dierenbescherming te doen.... och, kom, geachte lezers en lezeressen, er zijn tallooze, vele menschen, die zeggen, aan ‘dit en dat’ te doen, maar als eenige opoffering hunnerzijds gevraagd wordt, zich dan terugtrekken met een uitvluchtje, en zich nog bovendien verontwaardigd toonen, dat men zoo iets aan hen, durft te vragen.

Sprak in een der vorige afleveringen van dit blad de Redactrice, Mejonkvr. A. de Savornin Lohman niet waarheid in haar ‘Kerstmisnabetrachtingen’, toen ze zeide: ‘Ik ben zeer vroom, maar het mag mij niets kosten?’

O, ja zeker, zóó zijn de menschen: ze willen aan alles ‘doen, omdat zij denken, dat het hunne persoonlijkheid een zekere voornaamheid geeft, te kunnen zeggen, dat zij lid zijn voor die vereeniging voor weldadigheid, of secretaresse van die vereeniging tot verzorging van het arme gezin, of lid van de ‘dierenbescherming’....

Dacht U soms, dat vóór het laatste nu

toch wel iedereen was, en ieder mensch, die eenig gevoel voor anderen in zijn hart heeft, en dus aanspraak maakt op den eeretitel ‘mensch’, die arme, ongelukkige dieren beschermen zal tegen mishandeling of ellende?

Dit is juist het betreurenswaardige in de meeste menschen van dezen tijd.

‘Zij zijn vóór dierenbescherming, *maar het mag niets kosten!*’

Ik gebruik en cursiveer hier dezelfde woorden van de Redactrice, omdat hun scherpe waarheid mij getroffen hebben!

Leest eens, wat eenige dagen geleden in ‘De Telegraaf’ onder ingezonden stukken stond, onderteekend door de bestuurders van het ‘Asyl’, bewaarplaats van noodlijdende dieren:

‘In de laatste dagen hebben zich de volgende gevallen voorgedaan, dìe ons nopen, U voor 't volgende plaatsing te verzoeken.

Ten eerste. Werd getelephoneerd aan ons Asyl, dat zich op den openbaren weg een zieke hond bevond, met verzoek, dien te willen weghalen. Aangezien die plaats slechts 2 minuten verwijderd was van een onzer stations, verzocht onze opzichteres, het dier daarheen te brengen, dan zou voor het afhalen door ons worden gezorgd! Hierop werd een weigerend antwoord gegeven! Men had daar geen tijd voor!

Ten tweede. Werd evenzoo getelephoneerd omtrent een zieke hond, die zich op ongeveer 5 minuten afstands van een onzer stations bevond. Na 't zelfde advies van de opzichteres kwam een gelijkluidend antwoord.’ -

Zóó zijn de menschen, die aan dierenbescherming ‘doen.’ Mijnheer, of mevrouw, of jongejuffrouw, had natuurlijk (!), geen tijd, om de hond op te nemen en hem even weg te brengen: mijnheer moest nog plaatsen bespreken voor de comedie vanavond, anders kwam hij zeker te laat!....

Of mevrouw moest bepaald nog een visite maken!....

‘Verbeeld U, lezers en lezeressen, wat zegt U van dien onbeschaafden kerel; ik zag daar een zieke hond op straat liggen en denk bij mezelve, omdat ik altijd veel medelijden heb met die dieren - ik ben ook vóór dierenbescherming - ik zal 't Asyl even opbellen, dat ze die arme hond halen! En wat denkt U, dat die man mij antwoordt: of ik even die hond wil brèngen!.... In plaats dat hij dankbaar is en 't in mij waardeert, dat ik hem wijs, waar hij helpen kan...!

Of: ‘Wat zegt U daarvan: ‘Hij wil, dat ik hem zal opnemen en weg zal brengen! Ajakkes, zoo'n vieze hond beet pakken, je zoudt zoo gauw een ziekte op den hals kunnen halen!’

Zòò zullen die mijnheer of mevrouw - of wie het mogen zijn - hun verontwaardiging geuit hebben, toen hun die kleine daad gevraagd werd! Zij vonden 't van zich zelf al heel mooi en afdoende, 't Asyl getelephoneerd te hebben! Maar zelf 't arme dier wegbrengen, o, jeé, neen,... daar hadden ze geen tijd voor!!

Maar leest U verder, wat er geschreven stond:

‘Het is daarom, dat wij hierdoor een beroep doen op alle dierenvrienden en -vriendinnen, om, wanneer zij zien, dat zich een noodlijdend dier op den openbaren weg bevindt, dit te brengen naar een onzer stations! Kan men zelf het dier niet transporteeren, dan is voor een kleine geldelijke opoffering steeds wel iemand bereid, daarvoor te zorgen’. -

‘Natuurlijk! De menschen getroosten zich gaarne een opoffering voor iets goeds!’

O, gij domme heeren bestuurders, begrijpt U dan niet, dat U aangesteld zijt en het Uw beroep en daarom alleen *Uw* plicht is, om voor die dieren te zorgen? Weet U

dan niet, dat de menschen in dezen tijd zóó druk bezet zijn in hun zaken, en zóó liefdeloos en wreed en slecht zijn, dat ze heusch geen tijd over hebben om die arme dieren te transporteeren naar een Uwer stations?

Begrijpt U niet, dat U te véél van ons vergt, véél te veel, om die ongelukkige beesten - o, ik heb zoo'n medelijden met hen.... en ik ben vóór dierenbescherming - om hen weg te brengen??

Ik kan mij toch heusch geen opofferingen getroosten, dat is toch te veel gevergd?!!

Is 't al niet genoeg van mij, dat ik lid ben van Uw Asyl??

Geachte Lezers en Lezeressen, zijt gij het ook niet volkomen met me eens??

CH. HIJMANS.

Boekbeschouwing.

Gedenkboek van De Nieuwe Gids. Uitgegeven door de Electr. drukkerij 'Luctor et Emergo' Den Haag.

Het gedenkboek ligt 'ter recensie' op mijn schrijftafel.

Neen, niemand, die mijn literairen smaak

mijn afkeer van de van Deyssel-aanstellerij en van de Kloos-aanbidding kent, zal van *mij* verwachten dat ik bij deze gelegenheid in verrukking geraak over de *Nieuwe Gids*beweging, en wat zij tot stand bracht!

Trouwens, wat mij in deze dagen vóór en boven alles heeft getroffen, dat is het gebrek aan zulk enthousiasme zelfs bij de aanhangers (laat mij liever zeggen de naloopers), van *De Nieuwe Gids*-heeren-zelve! 't Is maar dunnetjes geweest de 'geestdrift', die door de pers ging, bij de beschrijving van dit lijvige 'gedenkboek'. - En dat kon, gegeven den inhoud, ook wel moeilijk anders. Want, hoe men nu ook moge denken over wat Kloos en zijn toenmalige vrienden hebben gewild, (en gekund ten slotte?), dat verandert in elk geval niets aan het feit, dat het resultaat, door hen in *dit* gedenkboek neergelegd, al een héél pover is; daar wij onder al de talrijke bijdragen (van meerendeels daarenboven geheel onbekende grootheden) bijna niets vinden van ook maar éénige literaire beteekenis, meestal niets anders dan 'n korten toast, 'n paar gelegenheidswoorden, 'n fragment soms; hier en daar beslist gewauwel, zooals bijv: dat van van Deyssel:

'*Gij weet vooraf waaruit uw leven dien dag bestaan zal.*' (*Noot van mij: Welk een phrase*, *hoe dikwijls juist gebeurt er in je leven een geheel onverwachte kleinigheid*, *- om van de groote gebeurtenissen niet eens te spreken*, *- die álles omvergooit wat je van plan waart*). '*Noodzakelijk zal het bestaan uit een aantal bewegingen van het lichaam*, *van de lichaamsdeelen, èn van den Wil*, *het Verstand en de Verbeelding.*

Indien gij nu vooraf vaststelt welke die bewegingen zullen moeten zijn, *en zij blijken*, *na het eindigen van het bepaalde tijds-geheel*, *reeds meer te gelijken op het vooraf vastgestelde model dan zij de vorige maal deden*, *- dan zal het gevoel van voldoening daarover het Geluk voor u zijn.*'

Commentaar overbodig!

En, is het niet jammer dat een man als Marcellus Emants, - zonder twijfel een der méést-begaafde schrijvers van onzen tijd,- nu hij zijn pen leende tot versiering van deze uitgave, er niets anders en belangrijkers in wist te zetten dan het nullige diner-speechje van bladz. 56:

Te betreuren is 't, *dat in de menselike ontwikkeling op elk gebied telkens en telkens weer zo veel moet worden afgebroken en waardeloos verklaard*, *dat met inspanning en geestdrift werd opgebouwd. Hoeveel mooier zou 't niet zijn*, *als elk volgend geslacht zich wijden kon aan een hoger en breder voortbouwen op de oude grondslag!*

Dit mag ons evenwel niet weerhouden de slopers te danken, *die gemeend hebben hun vernietigende arbeid te moeten verrichten en tegenover hetgeen zij afkeurden niet te kunnen volstaan met het leveren van ander, beter werk.*'

Et voila toût! Dat: '*die gemeend hebben hun vernietigende arbeid te moeten verrichten*' is kenmerkend voorzichtig óók nog bovendien! Je herkent er den man in die, als zoovelen onzer letterkundigen -, terwijl hij eigenlijk staat aan de andere zijde -, toch niet durft oproeien tegen deze, de scheldende en vernietigende; en die daarom heel handig koos dézen middenweg van zich in de ruimte houden. De opmerking is trouwens niet van mij, maar van Willem Paap, dat juist Emants zich heeft laten verleiden in den laatsten tijd het den woordkunstenaars naar den zin te willen doen, door onleesbaar Hollandsch te gaan maken van veler zijner hortende en gezochte

zinnen. - Intusschen, Emants, Hélène Swarth, Jeanne Kloos-Reyneke van Stuwe, (de laatste met een sonnet aan haar man, dat, om die reden reeds alleen, m.i. geen andere beteekenis hier heeft, dan eene van persoonlijke hulde), met hunne bekende namen, zij geven hier 'het' eigenlijke, overigens geheel en al ontbrekende cachet! Want, voor de rest ontmoeten wij zóóvele bijdragen van bijna of geheel en al onbekenden, dat men niet kan nalaten uit te roepen bij de lezing van het zoodje: En *dit* is dus de *vrucht* van al die lawaaimakerij, en van al dat druktegedoe, déze waarlijk noch nieuw van vinding, noch nieuw van vorm zijnde onnoozele voortbrengseltjes in dichtvorm en in proza! Om op het eerste gebied b.v. een m.i. dòórslaande proeve te geven van het gehalte der door Kloos c.s. als 'artisten' geaccepteerde kunstenaars:

> De vreugde van uw komen ligt
> Als weeke geur van ééne bloem,
> Omzongen door zacht bij-gezoem,
> Al om mijn blij-belicht gezicht,
> Stil-wachtend op uw komst gericht.
>
> (WILHELM LOEB.)

Ik vestig de aandacht op het geheel onjuiste bijvoegelijke naamwoord *week*, in verband met *geur*, en ga over - na er uitdrukkelijk de aandacht op te hebben gevestigd dat het bovenstaande niet maar is een gedéélte ergens uit maar het gehééle gedicht dat blz. 116 vult - tot het gerijmel, dat Giza

Ritschl, (die het beter *kan*), goed genoeg vindt voor het ‘feestnommer’ van Kloos' levenswerk:

> Met vuurrode anjelieren
> Kom ik hier om feest te vieren.
> Ja, ik wil uw gast, uw zangster zijn,
> En met u jubelen bij muziek en wijn.
>
> O, laat mij juichen en mijn harte laven,
> En u verblijden met mijne gaven;
> U verblijden met zang en bloemen,
> O, laat ik u prijzen, laat ik u roemen!’

Was het waarlijk der moeite waard een Nicolaas Beets (en met recht trouwens), te bespotten om zijn gerijmel op zijn steeds aangroeiend gezin, en op zijn vriendinnen, en op zijne van haar ontvangen geschenken, wanneer men ten slotte, na 25 jaar, in het *Gedenkboek* van *De nieuwe Gids* een aan zich zelf gericht loflied opneemt van bovenstaand draaiorgeldreun-gehalte, zonder ook maar éénige diepere of verhevener gedachte dan het afgezaagde ‘bij muziek en wijn’ en ‘zang en bloemen’; precies de oude welbekende beelden, waarnaar elke van dichtersmart blakende jongeling, en elke van poëtische gevoelens overkropte backfisch jaar in jaar uit grijpt!

Niet alsof ik beweren wil, dat er ook niet onder al deze bijdragen hier en daar wat goeds, wat moois schuilt! Dat spreekt van zelf! Maar het goede en wezenlijk-mooie is zóó ‘verschwindend’ gering tegenover het middelmatige, ja geheel waardelooze, dat men met recht zeggen kan: waartoe een ‘Gedenkboek’ uitgegeven dat gelijkt op b.v. alle in den laatsten tijd voor longlijders-sanatoria en aardbevingen-slachtoffers, en weet ik wat, uit liefdadigheid bijeengebrachte bundels van dien aard, namelijk wat betreft de gezochtheid, bedachtheid, het gebrek in één woord aan inspiratie van de deelnemers! Iets wat, waar het geldt dergelijke op *verzoek* gemaakte bladvullingen, die op een bepaalden tijd *moeten* gereed zijn, ook bijna niet te vermijden is, zelfs al betreft het wezenlijk heel begaafde menschen.

En, wat heeft die *Nieuwe Gids*, die zijn kwarteeuw feest (na heel wat ruzie en wederwaardigheden en finantieelen nood,) meent te moeten vieren, dan nu eigenlijk tot stand gebracht? - Willem Kloos zal het u vertellen, ‘met bescheidenheid overtuigd, dat de oprichting van *De Nieuwe Gids* den Nederlandschen letteren ten goede is gekomen.’ Wat hij meedeelt is een reeks eigen herinneringen, waarin mijpersoonlijk vooral hindert -, al erken ik volmondig, dat de toon van Kloos ditmaal al héél gematigd is, - de wijze van op hoogen toon komen uitleggen de gebreken, die er, - volgens het genie Kloos, - kleven aan het genie Goethe! - Interessanter is de beschrijving van de ontvangst van de *Nieuwe Gids:*

‘*Het was een algemeen gehú-hú*, *een scherpvijandige verontwaardiging*, *een uitbundig kleineeren*, *sissen en spuwen naar hen*, *die thans allen*, *óók door hen*, *die hen vroeger uitjouwden*, *beschouwd worden als schrijvers van veel verdienste te zijn.*’

Ik noem deze opmerking dáárom interessant, omdat zij getuigt van de verregaande lafheid en bangheid voor *uitgescholden* worden, waarvan de oudere generatie, hier door Kloos bedoeld, heeft blijkgegeven, toen de *Nieuwe Gids* zich wreekte, door haar op de meestmeedoogenlooze wijze door het slijk te halen en te beleedigen. Toen heeft zij, de oudere generatie, die van uitschelden en persoonlijke onhebbelijkheden,

bij wijze van critiek, nog niet wist tot hiertoe, en dat moest leeren van *De Nieuwe Gids*-recensenten aan háár adres, goed-gevonden zichzelf te dekken door overlooper te worden, en door van lieverlede mooi te gaan vinden wat zij éérst op hóógen toon afkeurde. *De Gids*-zelf, het toongevende orgaan waartegen eigenlijk de geheele nieuwe beweging was gericht, heeft de flauwheid gehad zich op die manier, van bakzeil halen, te handhaven. Ik vertel hier niet maar zoo wat er op los. Ik wéét, dat ik hier wáárheid spreek. In dezen *Nieuwe Gids*-bundel zelf wordt b.v. een gestorven 'letterkundige' herdacht, die mij-persoonlijk (ik kende hem niet,) heeft *bedreigd* met 6 of meer *dreig*-brieven, dat hij *Vragensmoede* in 'de Groene' Amsterdammer zou afmaken, indien ik hem niet onmiddellijk zoo en zooveel geld stuurde. Dat ik zijn naam hier niet openlijk noem is, omdat ik, dom genoeg, toen in mijn jonge ervarenheid er niet aan heb gedacht die kostelijke documenten van: hoe *eerlijke* critiek tot stand komt, te bewaren. Als iets dat ik vies en beneden mij vond, heb ik die brieven onmiddellijk verscheurd; de aangekondigde wraakneming van de smadelijke critiek in de 'Groene' Amsterdammer is echter niet uitgebleven; en ik ben volkomen bereid aan ieder, die mij persoonlijk bezoekt, en die den bewusten naam wenscht te weten, dien te noemen, evenzeer als ik onder eede voor de rechtbank wil verklaren dat ik wáárheid spreek. - En die man, die *geld-afperser* van het minste soort, is een der èn hier èn elders gedurig verheerlijkte *gevoelvolle* jongeren! Neen, ik beweer géénszins, dat al deze heeren van zulk een kracht zijn, en dat zij allen op *zulk* een

minne, als hier op mij werd beproefd, wijze de *Gids*-redactie c.s. klein hebben gekregen. Wat ik wèl beweer is, dat critiek, bij monde van Huet en anderen, tot op dien tijd toe niet bestond in een elkaar uitschelden en beleedigen en lompheden van het grofste soort zeggen. *Die* methode heeft de *Nieuwe Gids* ingevoerd, en toegepast op de deftige, van zoo iets alles behalve gediende oudere letterkundigen, zóó lang en zóó hardhandig, totdat deze, bang-geworden, er de voorkeur aan gaven in Godsnaam maar de gróóte waarde en de zeldzame beteekenis voor de literatuur van de éerst door hen geminachte jongeren te erkennen, - dan bleven zij tenminste verschoond van verdere beleedigingen! Resultaat, dat Kloos thans inderdaad een zinnetje kan neerschrijven als het hierboven door mij aangehaalde, namelijk, dat hij en de zijnen door diezelfde letterkundigen, die hen vroeger uitjouwden, thans op de handen worden gedragen.

Schrijft Kloos op zijn gewonen diepzinnigen, heel gewichtig-doenerigen toon, Heyermans geeft een eveneens in *zijn* genre vallend, vulgair-gesteld, quasi-geestig stukje herinnering aan de eerste der *Nieuwe Gids*-dagen, waaruit duidelijk spreekt zijn hooghartig neerzien eigenlijk op die vrienden van vroeger, die *hij* blijkbaar veel minder ernstig neemt dan zij het zichzelven doen. - A. Moresco (zelf een *niemand*, die nog van alle mogelijke oudere en jongere letterkundigen kan leeren), komt op hoogen toon vertellen, dat de dichtkunst, tot aan de *Nieuwe Gids* verschijning toe, slechts was: ‘het hand werkmatig aaneenrijgen van rijmende regelen met overgeleverde beteekenis’. Staring, Bilderdijk, Da Costa, om maar 'n páár namen te noemen, kunnen het er mee doen; (enfin, zij zijn ook geen Moresco's), ‘terwijl het Proza noch kleur nog rythme kende’ (De *Camera Obscura* is *niets*, vergeleken bij wat 'n Moresco schiep, nietwaar!)

‘Gelukkig is *dit* gezwollen opvleicitaat wel het éénig-ergerlijk-pedante, dat den Bundel als zoodanig *ont*siert. Voor de rest onderscheidt hij zich in niets van al dergelijke verzamelingen, bijeengebracht door letterkundigen van den méést verschillenden aard, op *verzoek,* om een *moet*-reden. De uitgave is zeer goed verzorgd, maar de namen onder de portretten (handteekeningen) zijn meestal onleesbaar. De portretten zijn grootendeels van bijdragen-geleverd hebbende medewerkers. Van enkelen kwam alléén een portret in, zonder bijdrage. Nog het verstandigst in zoo'n geval! Van den auteur Eigenhuis munt uit een bijzonder goed van het leven afgezien schetsje, te midden van zooveel middelmaat-werk.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 27).

IX.

In haar aristocratisch-deftige achterkamer, van haar aristocratisch-deftig huis op 't Voorhout, zat de oude mevrouw Vermeulen alleen. Nellie was natuurlijk weer op 'n ziekenbezoek. Het ergerde haar altijd een beetje, dat Nellie zooveel deed aan persoonlijke naastenliefde. Wèldoen was goed vond zij, op hare wat-egoiste,

ouderwetsch-trotsche manier, maar je hoefde je daarom niet te encanailleeren met ‘die soort menschen’. Daarvoor waren de dominés en de ouderlingen en de diaconessen, en al die soort van tusschenpersonen in een woord, voor wien het een soort beroep was om bij de christelijke aristocratie te komen bedelen voorde armen, en hare genadige giften dan te brengen bij hen, die 't ‘verdienden’. Zij, harerzijds, de christelijke aristocratie behoorde ruimschoots en bereidwillig te geven, *dat* sprak van-zelve-vond mevrouw Vermeulen. Maar, in haar hoogmoed van zich door en door aristocratisch voelende vrouw, ging zij geen stap verder dan dit soort geld-liefdadigheid, van haar geld meedeelen aan armen, door bemiddeling van dominees. - Nellie's opvatting dat je zelve met je eigen persoonlijkheid moest optreden, moest geven óók je eigen-ik noemde zij ‘socialistisch’. ‘God had ieder in zijn eigen stand geplaatst’ - zeide zij - ‘Je moet niet willen veranderen wat Hij heeft ingesteld.’ - -

Haar man, met zijn gebogen rug, en zijn oud gerimpeld gezicht van verschrompelden peppeling, gaf haar gelijk:

‘Dochters hoorden thuis, bij hunne ouders’ - vond hij ook, egoïst. - ‘Van dat geloop bij de arme menschen en in die vuile achterbuurten bracht Nellie nog 's 'n onreine ziekte mee, dat zou je zien...’

Want zóó ver ging zijn aristocratisch geloof in de Algoedheid van God niet, dat hij vertrouwde op diens hulp Nellie voor zulk een onverdiende ellende te zullen bewaren. Steeds smalende en schimpende op de Roomsch-Katholieken stond hij er geen oogenblik bij stil, dat de Roomsch-Katholieke liefdezusters, die onbevreesd overal komen, hem in dit opzicht van *wezenlijk* geloof in Gods bijstand, verre overtroffen.

De oude heer Vermeulen namelijk was een ouderwetsch man behoorde tot wat in zijn

tijd heette de behoudende richting, ouderling van de Ned. Hervormde Kerk toen, en bestuurslid weleer van de sinds, met het verdwijnen der conservatieve partij, uiteengespatte conservatieve kiesvereeniging.

Voor hem was de orthodoxie meer een bij zijn stand en zijn positie erbij behoorende deftigheid dan een eigenlijk zielegeloof; hij vond dat het van zelf sprak voor menschen als hij naar de Kerk te gaan en zich orthodox te noemen. Wie dat niet deed vond hij van 'n minder soort kring dan zijn eigene.

Zijn zoon Ferdinand was dan ook eerst van lieverlede méér en méér den anti-revolutionairen kant uitgegaan, gedreven door de omstandigheden, eerst de protectie die hij ondervond van den toenmaligen minister Eduma de Witt, toen zijn daardoor als juridisch raadsman van de partij gedurig gebruikt worden. Het sprak van zelven dat hij handig den draai naar Rechts van jaar tot jaar had weten te nemen! Nu zat hij stevig. Het door hem gewonnen proces voor het gesticht: Zoekt het Verlorene had den laatsten spijker vastgeslagen. De Vaderlander, Het Vaandel, De Christelijke Volksman, alle bladen van die Rechtsche kleur hadden gejuicht over den zegepraal, en bij de daarnavolgende algemeene verkiezingen voor de Kamer was hij in twee verschillende districten candidaat gesteld, had het eene heroverd op een vrijzinnig-democraat. - -

- - - - Kijkend naar het portret van haar zoon, dat op haar schrijftafel stond, nog dateerend uit zijn engagements-tijd met Hermance, overwoog de oude mevrouw met trots hoe zij toch wèl vreugde aan haar jongen beleefde, véél vreugde. - Zij voelde hem, met zijn slanke figuur als de hare en zijne zoo op háár gelijkende welbesneden trekken, zoo geheel en al háár kind, háár bloed, veel meer dan arme misdeelde burgerlijk-uitziende Nellie, die uiterlijk geheel en al aardde naar de Vermeulen's. -

En zij was hem dankbaar daarom, dat hij haar zoo veel reden gaf tot trots op hem. - Zelfs zijn hooghartige koude vrouw, die haar, de schoonmoeder, op zijde had gezet, handig, als van zelf sprekend, vergaf zij hem ter wille van wat hij in haar had gevonden, 'n steun neven hem in de maatschappij, die de kunst had weten te verstaan hem vooruit te helpen, door haar schoonheid, haar takt van ontvangen, haar beminnelijke manieren jegens allen die zij noodig had, voor hem had weten te banen den weg naar hooger-op, naar eer en aanzien. -

Dóór Hermance's gracielijke verschijning en lieve innemendheid was het eerst Excellentie Eduma de Witt's aandacht gevallen op haar man, den jongen advocaat, dien hij vóór zijn engagement slechts weinig had opgemerkt. Mevrouw Vermeulen wist *dat* niet, maar vermoedde toch wèl, met het instinct van vrouw, hoe hare schoondochter het éérst haren zoon had gepousseerd. - Zij had Hermance niet lief; zij vond haar koud, en onsympathisch, vooral jegens haar ziek kind, maar zij waardeerde haar toch, om haar 'n volmaakte vrouw van de wereld zijn, zooals Ferdinand die nu eenmaal noodig had. Zij kon haar niet vergeven als moeder hareverwaarloozing van Nellie, nadat zij eerst deze gebruikt had tot vriendin om den broer te vermeesteren, en toch was zij bijna boos gelijktijdig op hare misdeelde dochter, omdat die zoo weinig had van Hermance's distinctie, van haren zin voor uitgaan, en zich kennissen-maken.

'Natuurlijk, Nellie wàs leelijk' - dat zij een bochel had gaf de moeder zichzelve niet toe - 'maar er trouwden méér leelijke meisjes, heel-leelijke zelfs. Als je je een beetje moeite wou geven - en je hadt fortuin, zooals Nellie, - maar Nellie had nimmer willen begrijpen haar eigen belang, was dadelijk dweepziek-vroom van die Engelsche

kostschool thuisgekomen, het van jaar tot jaar steeds méér geworden, had altijd beweerd dat mooie japonnen en diners en partijen niet strookten met hare streng-godsdienstige levensopvatting. - Er was niet tegen te redeneeren geweest. 't Was haar eigen schuld' - oordeelde de moeder blind - 'dat ze nu ten slotte bleef zitten, dat niemand haar ooit had 'gevraagd.' - -

Haar oogen keken weer naar het portret van de twee knappe jonge menschen, beiden met den gelegenheids-geluk-blik van engagements-poses. - Hermance was eigenlijk nòg mooier geworden sinds, wat voller van buste, wat breeder van heupen, maar koninklijker, volbloeider.

En haar jongen ook, haar Ferdinand, kon men de sinds verloopen jaren niet aanzien. Zij zou hem zeggen dat hij nu eens een nieuw portret moest laten maken, - als Kamerlid wou ze hem óók hebben, zou ze hem zeggen, - zijn haar was nog niets gedund, en zijn snor was breeder en dikker gegroeid, en de trek om zijn mond had een vaster, beslister vorm nog dan toen, trek van iemand die wist wat hij wilde in 't leven, zag zijn doel.

'Hè, je laat mij schrikken' - zei zij wat knorrig, want haar man, haast onhoorbaar, had de deur geopend, kwam naar binnen schuiven, met z'n gebogen houding, die hem ouder en gebrokener deed schijnen dan hij was. - - Hij hoorde 't niet, in z'n haast haar het nieuws te vertellen:

'Iedereen is er om het hardst mee ingenomen, met Ferdinands verkiezing. - - Iedereen gunt het 'm, zoo gezien als hij is! - - Je weet wel, die oue, radicale Romberts o.a., dien sprak ik toevallig in de tram, en hij zei tegen me:

Meneer Vermeulen, U weet, ik ben nu eenmaal tégen de Rechterzijdepolitiek, absoluut er tegen, maar als ik één tegen-candidaat z'n zetel gráág zie innemen dan is 't Uw zoon. - Zulke flinke kerels loopen er niet veel.' - -

Mevrouw Vermeulen trok wat smadelijk met de schouders, omdat die Romberts, al was hij in Indië dan ook 'n hooge regeeringsambtenaar geweest, 'n lid van den Raad van Indië, in háár oogen toch eigenlijk altijd maar was en bleef 'n burgerman, 'n upstart, wiens een oordeel durven hebben over háár jongen haar bijna ongepast-aanmatigend toescheen.

Toch-gevleid-diens-ondanks gaf ze genadigwelwillend toe: ''t Pleit vóór den man, *dat* hij ten minste zóó verstandig is van *dat* in te zien, dat ze aan Ferdinand in de Kamer een goeien zullen hebben.' - -

'Nu *is* ie er' - ging de vader voort - 'met zijn redenaarsgaven zal je eens zien hoe gauw hij in de Kamer 'n spreker van beteekenis zal wezen. - Ik zie hem best te eeniger tijd minister van justitie' - -

'Dan zal Hermance eerst recht in haar element zijn' - - meende de moeder, nu toch wat spijtig wordend, bij de voorstelling van het verschiet waarin haar schoondochter meer dan ooit zich hoogmoedig zou doen laten gelden, onbekommerd om de ouderwetsche ideeën van de ouders. - - -

'Freule Stinia laat vragen of er een oogenblikje belet is' kwam de knecht aankondigen. - - 'De freule is er met den jongenheer'. - - -

'Laat de freule binnenkomen' gebood mevrouw Vermeulen, haar heele gezicht verhelderd door het vooruitzicht van het ziekelijke maar verafgoode kleinzoontje te zullen op visite krijgen.

Johnnie's ligkuur was, nu het zomersche weer het verblijf in de buitenlucht raadzaam maakte, gewijzigd tot een hem op mooie middagen in een daarvoor expresselijk vervaardigd wagentje, waarin hij languit lag, buiten brengen in de Boschjes, of een enkelen keer bij zijn groot-ouders of andere familieleden. 't Liefst had Ellen hem zelve geschoven, maar dat mocht ze niet van Geerte, van wege de deftigheid.

'Je bent hun kinderjuffrouw niet. - Je lijkt wel mal met dat kind' - had deze gezegd, toen Ellen den eersten keer onschuldigblij vertelde van haar tocht met Johnnie naar 't van Stolk-park, en hoe zij hem naast zich had geschoven, zij op een bank en hij in 't wagentje, en had voorgelezen den heelen middag. -

Sinds duwde Marie Nerveu achter den wagen, en Ellen wandelde er neven. - De intimiteit tusschen de twee werd er nog grooter door. Voor Marie's innerlijken wrevel, van tot zulk een 'vernedering' genoodzaakt zijn als het kind moeten duwen, was het een pleister op de wonde, dat zij met freule Stinia als gelijke omging daarbij; zij bewoog zich in haar verpleegster-costuum, keurig-net, bescheiden-lief, zonder ooit uiterlijk den afstand te verliezen zoolang er derden bij waren. -

Meneer en Mevrouw Vermeulen begroetten háár ook slechts met een achteloos neerbuigend: 'Dag Zuster.' Al hun aandacht gold Johnnie, waswit gezichtje, met ouwelijke oogen, en 'n verwend-kindje-trek om den stuggen mond, mond die herinnerde aan dien van Hermance in de oogenblikken waarin zij 't niet noodig vond coquet te lachen en lief te doen met vreemden. - -

'Ik heb U nog niet eens gefeliciteerd. Daarom kwam ik eigenlijk mee van daag' - zei Ellen stralend. - 'Met meneer Vermeulens! verkiezing bedoel ik.' - -

‘Dank-je kind, - dat 's aardig van je’, prees de oude mevrouw haar. Voor Ellen had ze een zwakje, omdat die zoo lief was voor haar kleinzoontje. Nu ze oud werd stond ze te ver-af van het werkelijke leven, om te weten hoe er óók over Ellen al gefluisterd werd, boosaardiglijk, als eens over Geerte. - - Het frissche, eenvoudige, hartelijke jonge meisje verwarmde haar oud hart, gaf haar wat zij in haar dochter Nellie's oude-vrijsterachtige, dweepzieke vroomheid te kort kwam, zonnige liefde van jeugd aan ouderdom. - -

Meneer Vermeulen, hoffelijk, had 'n stoeltje aangeschoven: ‘Ga toch zitten, - freule - ga toch zitten’, noodde hij. - Marie Nerveu stond intusschen bescheidenlijk bij de deur. Naar háár keek niemand.

Tot ze allen zaten, en mevrouw Vermeulen, uit de hoogte beleefd, verzocht:

‘En U Zuster, - - wilt U ook niet gaan zitten?’ - - zonder haar 'n stoel te wijzen.

‘Dank U mevrouw’, - deed Marie, met hare welopgevoede onderworpenheid. Als iets dat van zelf sprak trok ze 'n tabouretje naast Johnnie's wagentje, als om te accentueeren daarmee haar niet tot den kring behooren, haar niet anders begeeren te zijn dan de ondergeschikte, betaalde verpleegster-juffrouw.

Juist om dien ‘takt’ hadden de Vermeulen's, Hermance, en de oude mevrouw vooral, haar dan ook zoo gáárne.

‘Je hadt immers in den tegenwoordigen tijd zooveel van die meisjes, die heelemaal haar plaats niet meer begrepen, omdat zij zich wonderwat inbeeldden op haar verpleegster-schap’ - placht de oude mevrouw te zeggen. ‘In háár tijd waren die juffertjes er nog niet.’ - ‘Ze vond hen over 't geheel veel te veel over 't paard gebeurd.’ -

(Wordt vervolgd.)

Gedachtenwisseling.

Aan Hollandicus.

't Is mijne bedoeling niet met U van gedachten te wisselen over Uw hoofdartikel, daar ik mij hiertoe niet capable acht.

Alleen wilde ik U even zeggen, dat U ons een gezellig theenurtje heeft doen smaken, aangenaam afgewisseld door heftige disputen van mijnen stiefvader met eene oude dame van 77 jaar, die het niet eens kon zijn met Uwe overdenkingen, en die des heeren Weininger.

We keken het zaakje vergenoegd een tijdje aan, tot de oude vrouw opeens van de 'Lelie' opkeek, ons onderzoekend over haar bril in de oogen zag en guitig twijfelend vroeg: 'Zou die man wel een moeder hebben gehad?'

Schaterend gelach van ons allen natuurlijk, totdat wij eenstemmig met klem verklaarden: 'neen lieve Mevrouw, 't is onmogelijk, noch Hollandicus, noch dr. Weininger kunnen ooit eene moeder hebben gehad,' waarop HEd, tevreden over de gegeven 'juiste' oplossing, de 'Lelie' dichtsloeg, terwijl de hilarieteit in de huiskamer bleef toeven.

Vriendelijk groetend,
GRETHA KLUNDER.

Eenzamen
door M. Vorst.

Ze was begonnen wat vertrouwd te raken met hare dischgenooten van 't pension, waar ze nu al eenige weken vertoefde. Veel langer dan 'n maand zou ze er ook niet blijven in de stad, waar ze gekomen was om er wat te copieëren in de musea. Vier weken slechts en dan zou ze weer vertrekken naar 't buitenland altijd verder. De eerste dagen had ze zich al heel treurig gevoeld, tusschen al die vreemde menschen in die groote onbekende stad.

Ze had wel kunnen schreien van eenzaamheid, toen ze al die blikken verwonderd, nieuwsgierig op zich gevestigd voelde, waarom ze toch zoo stil was, aan tafel.

Daar waren de heer en mevrouw van Lensdijk, 'n kinderloos echtpaar; hij was iemand, die vroeger gestudeerd had, maar dan terwille van haar, die nu zijne vrouw was, de studie had laten varen en bij haar ouden heer in de zaak was gegaan.

Zij was weinig ontwikkeld, wat zenuwachtig, wist eigenlijk niet goed, wat ze wilde en kon niet al te best met de dienstboden opschieten. Bovendien was voor beiden 'n tête à tête gedurende lange winteravonden 'n verveling en gasten ontvangen en zelf te gast gaan ging toch niet avond aan avond. Daarom hadden zij hun huisraad maar bij de Gruiter opgeborgen, zich het pension leven als 'n zaligheid afmalende....

Dan was er 'n lange, magere dame met donkere oogjes en zwart-bruin haar. Ze was nooit getrouwd geweest, had veel gelezen, ja deed niets anders dan dit en bemoeide zich gewoonlijk met niemand, was weinig spraakzaam in gezelschap en weinig bemind in 't pension.

De gastvrouw was 'n kleine, Indische dame, met zoo iets vadsigs en traags in hare bewegingen, dat men niet begreep, hoe ze de huishouding nog zoo flink bestuurde.

Ze was weduwe, had twee zoons in Indië en 'n dochter, onderwijzeres op 'n dorp in 't noorden.

De oudste dame van het gezelschap, 'n mevrouw de Lange, woonde er al sedert eenige jaren. Ze moest de zeven kruisjes al achter den rug hebben, maar haar gelaat droeg nog de sporen van zeldzame schoonheid.

Dan was er de heer van Welen, die ongetrouwd moest zijn, volgens de toespelingen, die 't echtpaar van Lensdijk, daarop maakte. Wat zijn uiterlijk betrof, op 't eerste gezicht, scheen hij stellig misdeeld door de natuur.

Hij scheen van middelbaren leeftijd, tenger en middelmatig van gestalte, z'n neus veel te groot voor z'n magere gelaat. Z'n haar was donker blond, iets grijzend al aan de slapen. Maar toen ze hem zag, wat later op den avond in 'n fauteuil, 't hoofd wat achterover 't hooge gladde voorhoofd met de breede wenkbrauwen, de puntige, fijnbesneden kin, moest ze toch telkens naar hem kijken, als interesseerde haar die kop. En als hij sprak, soms even met korte zinnetjes, schitterden z'n donkere, fluweelige oogen, waarin 'n weemoed als van iemand, die veel heeft doorvoeld.... En z'n stem scheen te komen uit de diepste diepte zijner ziel. Ze had nu 't warme timbre van 'n violoncel, dan weer klonk ze als 't gefluister van 'n viool, als hij zacht iets vertelde. Hij had gesproken met Mevrouw de Lange, den eersten avond van Nora's komst. Ze hadden het gehad over moderne boeken. En ze had de oude dame hare afkeuring hooren uitspreken over boeken, die volgens haar de jeugd bedierven.

'In haar tijd,' had ze gezegd, 'hield men de jeugd van allerlei zaken, die er in behandeld werden, onkundig. In haar tijd gaf men jonge meisjes romannetjes van Marlitt en Heimburg te lezen. Waarom zoo vroeg al

die illusie van het leven ontnemen. In haar tijd deed men dit niet. In haar tijd was het dan ook veel beter.

Gaarne had Nora er tegen gesproken, hare wangen gloeiden, hare mondhoeken trilden, maar ze had het wat ongepast gevonden op den eersten avond van haar komst. Toen had ze eensklaps zijne stem vernomen: ‘Jonge meisjes moeten juist van alles op de hoogte zijn, wat er in de wereld omgaat, nu dat ze ook veel meer dan vroeger, nu de meesten 'n beroep kiezen, genoodzaakt zijn met die wereld in aanraking te komen. Zonder over de groote kunstwaarde der werken te spreken, is het goed, dat de vrouw door lectuur wordt ingelicht. Ze moeten kennen de gevaren, die haar bedreigen. 't Lot is toch al zoo hard voor velen. Met heel vele vrouwen heb ik medelijden....

Hij pleitte, zoo warm voor de zwakkere sexe, dat Nora, toen ze naar boven ging dien avond, al begonnen was hem sympathiek te vinden.

Zoo verliepen de dagen: overdag werkte ze in 't museum en de avonden bracht ze door in gezelschap harer huisgenooten, of las ze 'n boek, of schreef ze 'n brief op haar kamer....

De donkere, stille, bejaarde juffrouw was nog steeds verdiept in haar lectuur, de gastvrouw borduurde gewoonlijk aan 'n groot handwerk, de heer van Lensdijk ging, als hij de couranten had doorgezien naar z'n kamer om zich wat te wijden aan z'n geliefde studie, die hij in z'n jeugd had moeten vaarwel zeggen; Mevrouw bleef dan op de sofa in dolce far niente gezeten; en ook de heer Welen dien Nora zoo sympathiek had gevonden, al op den eersten avond van haar komst ging dikwijls vroeg naar boven, en klanken uit de verte verrieden, dat hij er de muziek beoefende.

Dan zat Nora in de huiskamer beneden er bij ook met 'n boek, soms, zonder te lezen en de oude Mevrouw dutte dan langzaam in. Dan was 't eenige geluid 't tikken van de pendule op de schoorsteen en 't schuifelen van 't papier bij 't omslaan der bladen. Dan kwam er 'n groote droefheid over Nora en stilletjes stond ze op en sloop naar haar kamer om daar wat te gaan zitten peinzen, totdat de klok elf slagen liet hooren.

Eens, dat ze heel vroeg naar boven was gegaan, omdat ze 't zoo ongezellig gevonden had beneden daar Mevrouw van Lensdijk met haar man en de hospita 'n kaartje maakten - hij was bij kennissen ten eten gevraagd, - had ze schreden op de trap en even later 'n tik op de deur gehoord.

Achteloos had ze: ‘ja’ geroepen, maar toen ze opkeek, had ze verrast Mevrouw de Lange op den drempel zien staan.

‘Mag ik binnen komen?’ had deze gevraagd, nieuwsgierig blikkend naar 't jonge meisje.

‘Maar kind, wat zit je hier eenzaam, verveel je je niet zoo alleen; toen ik in jouw leeftijd was, was ik heel anders, maar’ - voegde ze er zachter aan toe - ‘'t is nu ook 'n andere tijd.

De meisjes willen allen alleen de wereld door....

‘Zeg, vondt je 't beneden ook zoo ongezellig? - Ik dacht, ik moet toch eens kijken, wat ze uitvoert; ik dacht: misschien zit ze wel te schreien, brutaal van me om zoo te komen kijken, maar ik mag toch wel, ik ouwe vrouw. Ik ben ook niet gelukkig en daarom dacht ik...’

‘Komt u wat bij me praten, mevrouw’ vroeg Nora, den eenigen grooten stoel bij de tafel schuivende. En toen de oude dame er in had plaats genomen, vertelde ze

Nora even haar leven, hoe ze al bijna vijftien jaar nu, zooals ze 't noemde: ‘onder de menschen was’. Ze vertelde van haar man, hoe trotsch hij op haar geweest was en hoe hij altijd het mooiste en kostbaarste voor haar had gekocht. Hoe hij hare japonnen zelf had moeten uitkiezen en hoe hij lang was ziek geweest en ze hem verpleegd had en hoe ze bijna al hare bloedverwanten en kennissen had overleefd en niets meer over had dan eenige neven en nichten, die haar maar zeer zelden bezoeken kwamen en hoe ze nu aan haar lot overgelaten, de laatste dagen van haar leven sleet.

En Nora vertelde van hààr leventje, hoe ze hare ouders vroeg had moeten missen en bij twee knorrige, oude tantes was opgevoed. Hoe dezen hoe langer hoe meer beslag op haar hadden gelegd en ze zich als 't ware had moeten vrijvechten en nu, na hare studies op de Haagsche academie te hebben voleindigd 'n zwerversleven leidde van de eene plaats naar de andere, van pension in pension. Dan had ze weer wat gewerkt te Laren of te Nunspeet, dan trok ze weer naar 't buitenland om er iets te copieeren in de musea.

Och dat zwerversleventje beviel haar wel. Ze was nu immers heelemaal vrij, iets wat hare zonlooze kinderjaren onder den druk der ouderwetsche begrippen harer tantes, als

'n ideaal had toegelachen. Ja, hier en daar had ze ook wel goede, hartelijke menschen aangetroffen, die het wel met haar meenden, al had haar zwerversleventje haar ook onophoudelijk teleurstellingen berokkend en haar hoe langer hoe meer overtuigd, dat het met de naastenliefde, waarvan ze als heel jong meisje den geestelijke zoo dikwijls had hooren spreken, o, zoo slecht was gesteld. Ja de menschen waren vriendelijk soms, maar 't bleven vreemden en elke dienst, al was die ook nog zoo gering, moest betaald. Ze had nu wel vrijheid, volle vrijheid - maar soms snakte ze er naar weer gebonden te zijn, 'n houvast te hebben, iemand tot wien ze zich zou kunnen wenden in moeilijke dagen, in dagen van strijd...

't Was half elf, toen mevrouw de Lange zich naar haar eigen kamer begaf. Nora had het gesprek met de oude vrouw goed gedaan. Ze voelde, dat deze wat voor haar en zij zelf wat voor de oude vrouw kon zijn en dat bevredigde haar eenigszins.

Eenige dagen later begon de voorjaarszon te schijnen en lokte haar vroeger dan gewoonlijk uit de veeren. 't Was lief lenteweer en voor 't eerst kleedde ze zich in 'n lichte blouse, die haar heel goed kleurde bij haar frissche teint. Toen ze in de eetkamer kwam, zat de heer van Welen al aan den langen ontbijttafel. Hij stond even op om haar: ‘goeden morgen’ te wenschen. 't Tafellaken was sneeuwwit. Er stond een rij bordjes op, naast elk 'n mes, 'n bak met gesneden brood in 't midden. De buikige koffiepot op 't spiritusvlammetje en de theepot prijkte met 'n breede, alles overheerschende muts als 'n Oostersch gebieder.

Op 'n groot blad stonden de nog ongebruikte, propere koffiekommen en melkglazen; plakjes kaas prijkten onder 'n glazen stolp rechts van den broodbak en 'n groote pot met roodgekleurde jam aan den anderen kant. 'n Verd waalde zonnestraal viel door 't venster, 'n warmen kus drukkend op 't blonde haar van het meisje, dat wat zenuwachtíg haar brood in kleine stukjes sneed, terwijl hij 'n deel van 't witte tafellaken, 'n okerkleurige broodkorst fel verlichtte en het glas schitteren deed.

Even heerschte er stilte... Nora had dit tête à tête in 't geheel niet verwacht en was wat verlegen nu. De laatste dagen had ze zich er eenige malen op betrapt, dat ze aan hem had zitten denken; hij had immers notitie van haar genomen en telkens als ze zoo stil voor zich uit had zitten kijken, had hij getracht haar te doen deelnemen aan het gesprek door over zaken te spreken, die haar interesseeren moesten. En al sedert 'n paar dagen had ze gehoopt wat meer van hem te weten te komen, van z'n leven, waarom hij ongetrouwd was gebleven, en of hij zich ook niet gelukkig gevoelde. Een geheimzinnig waas scheen hem te omzweven, waarvan ze zoo gaarne 'n tipje had opgelicht. En dit onverwacht alleen zijn met hem verraste haar nu... en bood haar wellicht de gelegenheid om eindelijk iets van het ‘raadsel’ zooals ze hem noemde, te weten te komen. Even spraken ze over heel gewone dingen, over de anderen, die en pension waren, over 't gezeur van mevrouw. En beiden moesten ze lachen, Toen spraken ze wat over 't leven en pension en hij zei: ‘Ik heb gehoord, dat u vrienschap gesloten heeft met mevrouw de Lange; ze heeft me van u verteld...’. Nu werd 't gesprek meer vertrouwelijk. Nora beklaagde de oude vrouw zeer, dat ze zoo eenzaam was, 't was jammer voor haar, dat ze nooit kinderen had gehad, die nu iets voor haar zouden kunnen zijn, nu ze oud was.

‘Houdt U van kinderen?’ vroeg hij.

‘Niet van allen,’ zei ze lachend.

‘Ik vind er vele egoïstisch en lastig, miniatuurmenschjes met miniatuurondeugdjes...’

Hij proestte even. ‘Grappig’, zei hij, ‘dat u zoo uw eigen kijk op de dingen heeft. Van me zelf kan ik ook niet zeggen, dat ik van elk exemplaar houd, dat ik hier en daar bewonderen moet. Maar ik houd van “het kind” in 't algemeen, omdat ik er er zoo iets heel moois in vind.’

Een oogenblik zag Nora hem verwonderd. bijna ongeloovig aan, of hij ook schertste; hoe meer ze met dien man sprak, hoe raadselachtiger hij haar voorkwam... Als hij toch zoo van het kind hield, waarom was hij dan niet getrouwd? Maar z'n blik toonde aan, dat 't hem volkomen ernst was.

‘Ja, ik geloof ook, dat mevrouw de Lange zich zeer ongelukkig gevoelt’ sprak hij half tot haar, half tot zich zelven.

‘Ik geloof, dat alleen oppervlakkige menschen gelukkig kunnen zijn,’ zei ze bitter.

Even keek hij haar scherp aan, z'n oogen begonnen te glansen.

‘Ik kan wel merken, dat u nog jong zijt, als men onder wordt, leert men wel berusten. De jeugd zoekt het geluk in illusies; eerst moet men oud zijn, om het goede te kunnen waardeeren, dat nog is overgebleven.’

Nauwelijks had hij uitgesproken of de anderen kwamen binnen, de stille, donkere juffrouw het laatst.

..... Op dien heerlijken morgen volgden schoone voorjaarsdagen. Soms, als het heel zacht was, tramde Nora met Mevrouw de Lange 'smiddags naar 't Vondelpark en wandelden ze er of dronken er thee in 't pavillioen. En dan luisterden ze er naar 't gejubel van de vogeltjes en keken ze naar de paartjes, die gingen door 't jonge groen. Dan zwegen ze beiden, ieder verdiept in eigen gedachten. Dan zag de oude vrouw zich in 't verleden, toen ze nog jong was en mooi - en haar grooten, krachtigen man, die zoo veel van haar gehouden had, die zoo trotsch was geweest op z'n mooie vrouwtje, naast zich. Dan leefde ze in hare herinnering en was 't haar 'n oogenblik of dat alles nog zoo was als vroeger en glimlachte ze gelukkig.

Maar over Nora kwam 'n gevoel van verlangen, als ze al die gelukkigen zag. Zou het lot voor haar geen hebben bestemd, dien zij lief mocht hebben, die van haar houden zou, van haar alleen? En met haar verstand poogde ze het leed, dat ze voelde opkomen weg te redeneeren. Dat koozen, die teere blikken, o, als 't bleef! Maar 't was immers iets, dat voorbijging! En zij had iets positiefs; haar kunst, haar werk, iets, waaraan ze zich geheel wijden kon. Wat benijdde ze hen dan, die domme kinderen in 't jonge groen! Ze schenen zoo gelukkig, als waren ze overtuigd, dat 't zoo bleef! Zij had haar ideaal niet kunnen vinden in de jongelui, die zij had ontmoet. Hun gesprekken kwamen haar dikwijls zoo banaal voor. En als ze meende er een wel te mogen lijden, behoorde hij reeds 'n ander, of was de kennis van te korten duur om haar in die meening te versterken. Zoo was ze eenzaam gebleven....

Soms nam Mevrouw haar mede naar hare kamer en dan bekeken ze samen telkens weer de portretten die mevrouw haar al zoo dikwijls had laten zien. Dat waren dan voor de oude vrouw de gelukkigste uurtjes. Ze voelde zich dan weer jong te midden van al die menschen, tusschen wie ze zoo heerlijke jaren had gesleten. Voor haar bed hing de levensgroote beeltenis van haar man in kleurige uniform.

‘'n Knappe man, hè?’ placht mevrouw de Lange te zeggen. ‘Knap hè? mooi was hij niet; maar goed, o zoo goed. Als jij trouwt moet je ook een goeden man nemen, zal je?’

En dan na een poosje stilte.

‘Weet je wat zoo wreed is in het leven? Dat als menschen zooveel van elkaar gehouden hebben, zij niet samen heengaan mogen. Waarom moet je nu nog zooveel jaren alleen voortsukkelen door 't leven.

Als allen, ‘die je liefhadt zijn heengegaan?’

En dan bekeken ze weer de beeltenissen van de menschen, wier levensgeschiedenis Nora nu al kende.

Ze wist van mevrouw's eenige zuster, die zoo ongelukkig was, getrouwd geweest en van haar mans broer, die zoo mooi had kunnen dichten.

Er waren 'n paar kinderportretjes bij, maar de kinderen waren nu al menschen van middelbaren leeftijd en hadden zelf al kinderen en eenige waren er gestorven al.

En als ze zoo zat bij de oude vrouw in de rustige kamer op zonlooze middagen en ze die beeltenissen bekeken, kwam er 'n gevoel van weemoed over Nora, zag ze voor zich die jonge, frissche gezichtjes verrimpeld, dacht ze aan 't vergankelijke in 't leven, aan den tijd alleen, die oneindig is, aan al die levens, die voorbijgegaan waren met hun beetje geluk! En 'n verlangen kwam over haar: O, als in haar leven de zon eens mocht schijnen, al was 't heel even maar, 't leven zou wel waard zijn geleefd te worden

voor één mooien dag van geluk. - Eens op 'n avond had Mevrouw haar verteld, dat ze zooveel succes had gehad vroeger met haar zingen. Ze had er in jaren niets aan gedaan. Och, als ze alleen was, kwam ze er niet toe, 't greep haar zoo aan, al die herinneringen, die er aan waren verbonden. Maar nu ze zoo'n jonge vriendin had, zou ze 't wel willen probeeren. En ze beproefde: ‘Das Ringlein’....

Maar 't ging niet. Haar keel was te oud, haar stem te zwak.

En ze zou 't toch zoo gaarne eens hooren, dat oude weemoedige lied van Chopin, waarvan ze altijd zooveel had gehouden.

En Nora, eensklaps met de gedachte dat ze de oude vrouw 'n genoegen kon verschaffen, zong met 'n ongeschoolde, maar zuivere stem al de oude, weemoedige liederen, die ze zich herinneren kon.

En de oude vrouw dacht aan haar jeugd, toen ze schoon was en gevierd en omfladderd en hoe ze gezongen had later voor haar man.

Nora was aan Schuberts ‘Wanderer’ en ze geraakte in geestdrift, toen ze al den weemoed, die in haar was uitgalmde in dien eenen regel: und wo du nicht bist, da ist das

Glück!.... en ze zag zich zwerven, alleen, eenzaam meisje van oord tot oord en ze zag 't landschap met de boomen en de volle stad en zij eenzaam.

Juist werd de deur heel zachtjes geopend en op den drempel zag ze hèm; en ze zag weer dien prachtigen glans in z'n oogen, nu ze vochtig waren van z'n ontroering. Z'n stem had weer dien klank, die haar altijd zoo trof. 'Juffrouw Verbrugge,' had hij gezegd en haar heel ernstig aangekeken, 'u is dikwijls triest, u moest zangles gaan nemen, de muziek is waarlijk zoo'n trouwe vriendin, als men alleen is. Hoe zou ik 't maken zonder m'n viool?' voegde hij er zachter aan toe.

's Avonds in haar kleine kamer dacht ze er lang over na, wat hij had gezegd. Hij was dus ook eenzaam. Wat vreemd, had hij dan geen vrienden. O, die waren zeker allen getrouwd. Soms werd hij hier en daar ook wel te dineeren gevraagd; maar 't liefst was hij tehuis op zijn eigen kamer, met z'n viool voor afleiding.

Mijmerend keek ze voor zich uit naar de ontelbare lichtjes, die als glimmende oogjes blonken achter zoovele vensterramen. Buiten in de tuintjes hing de duisternis neer als 'n somber waas. De boomen en heesters leken zwarte, spookachtige gedaanten. Als 'n wazig donker blauw deksel hing de hemel er over heen. 't Was er stil als in 'n een doodenstad, en de perkjes leken er graven, somber zwart en 'n benauwdend angstig gevoel steeg op langs Nora's lichaam tot haar schouders en 't was haar of ze met kil water overgoten werd en met een ruk aan 't koord liet ze de gordijnen zakken. Dan nog huiverende bij de gedachte van griezeligheden misschien dichtbij achter naburige venstergordijnen, met 'n gevoel van eenzaamheid, begon ze zich uit te kleeden. Tot ze eindelijk hoorde loopen boven haar hoofd; dat was zijn stap, bedaard, afgemeten, ernstig. Zijn slaapkamer was boven de hare en eerst dan voelde ze zich veilig, als ze hem in hare nabijheid wist.

Zoo verliepen de weken en het was al over de helft van den tijd, dat ze er zou blijven en langzamerhand ging dat gevoel van eenzaamheid wat verdwijnen, begon ze 't wat gezelliger te vinden in 't pension. Er volgden nog steeds schoone dagen op dien eersten lentedag. Aan het ontbijt waren Nora en de heer van Welen gewoonlijk de eersten. Meestal was hij er iets eerder en dan las hij voor het venster de courant. Dan schoof zij zacht naar binnen, jong en frisch in haar lichte blouse in den jongen morgen. Dan kwam er een glimlach op z'n anders zoo ernstig gelaat en 't was hem of er even 'n zonnestraal was gekomen op den schaduwweg van z'n leven. En zij kon weer lachen en haar frissche lach vervulde de anders zoo sombere kamer met de hotelachtige papieren servetjes.

Maar voor een oogenblik verdween z'n glimlach: hij was ongerust als hij las van het verwachte koninklijke kindje. 'Als alles maar goed afloopt,' zei hij ernstig. Er was weer iets teeders in z'n stem, als hij er over sprak, over het kindje. Waarom was hij toch eenzaam gebleven? Even voelde ze 'n traan uit haar oogen kruipen, het veroorzaakte een kriebelig gevoel, langzaam gleed hij over haar wang. En plotseling gevoelde ze 'n groote behoefte om dien man gelukkig te maken, om z'n hand in hare twee kleine handjes te nemen en om hem lang, heel lang in de oogen te kijken en te fluisteren: 'ik zal alles, alles voor je zijn.'

Maar nu spraken ze juist over heel lichte dingen, en haar gevoelen bleef onuitgesproken.

Soms spraken ze ook over ernstige zaken, redeneerden ze over geloof en politiek en kunst en over alles waren ze 't vrijwel eens. Dan schonk ze thee voor hem, en zaten ze tegenover elkaar in de groote kamer, die nu niet meer ongezellig leek.

's Avonds bleef hij nu ook soms beneden, dan zaten ze allen bij elkaar, aan den langen tafel. De heer v. Lensdijk bleef nu soms ook wat praten, terwijl z'n vrouw met 'n handwerk zich bezig hield. En dan viel 't Nora op, hoe eenzaam die beiden waren, niettegenstaande hun huwelijk.

En als ze in bed lag, had ze nu iets heerlijks om aan te denken; zij dacht er aan, wat hij zoo in den loop van den dag al tot haar had gezegd. Eens op 'n avond had ze, omdat mevrouw v. Lensdijk het had voorgesteld, met deze en met den heer van Welen domino gespeeld. Wat had ze hem toen geplaagd! Ze had door bijna alle steenen te koopen, gezorgd, dat hij telkens ‘vast zat.’ En dan had bij haar met den vinger gedreigd, dat ze zoo'n ondeugd was en ze had er nog meer schik in gekregen hem te tarten en nog meer had ze haar best gedaan, goed te spelen. En telkens als er 'n spel uit was, had zij het met de armen over elkaar, aangezien, hoe hij telkens de steenen schudde, tot dat hij haar ook eens wilde plagen en haar even ondeugend aankeek en de armen over over elkaar vouwende, uitriep: ‘Nu

juffrouw Verbrugge, nu mag u uw handjes eens gebruiken, u is wel een beetje lui uitgevallen van avond.' 'Handjes,' er was zoo iets galants, zoo iets ridderlijks in, zooals hij dat zeide, iets teeders bijna, ondanks het plagen, dat hij bedoeld had. En ze trok de dekens ineens geheel en al over zich heen en het hoofd in 't kussen, trachtte ze 't nog eens en nog eens weer te hooren, zooals hij het had uitgesproken: 'handjes,' trachtte ze dien lieven blik van z'n oogen en het geluid van z'n stem vast te houden....

Den dag voor haar vertrek had hij haar gevraagd, of hij haar Amsterdam eens mocht laten zien bij avond. En met hen beiden waren ze gegaan langs de kade. 't Was er doodstil bijna. Statig verhieven zich de huizen aan de eene zijde. Geheel omfloersd door 'n zwart waas. Aan den hemel dreven donkere wolkengevaarten. Reuzendieren geleken ze, die aan onzichtbare koorden hingen en voortijlden. Maar over 't duistere water schitterden ontelbare lichtjes als fonkelende sterren, langs de bruggen, tegen de masten der schepen, één groote illuminatie. 't Geleken wel diamanten, gezaaid op 'n zwart veld. Overal waar men keek, tusschen 't gewirwar der schepen, gele en witte lichtjes, alsof de sterrenhemel neer was komen vallen voor hen. 'n Poos zwegen zij beiden, getroffen door 't schoone schouwspel.

Dan fluisterde zij: 'Wat is deze stad toch mooi!'

'Ja, ik dacht 't wel, dat dit hier u zou boeien,' fluisterde hij terug, 'Ik wilde er u zoo graag van laten genieten voor uw vertrek.'

'Pscht! niet spreken,' fluisterde zij, 'nog even genieten de wijding van dezen heerlijken avond - 't is hier zoo zalig te wandelen -' en ze dacht: 'misschien is dit de schoonste avond van m'n leven.'

En na 'n poosje vroeg ze: 'voelt u ook niet de wijding van dit schouwspel?'

Hij zag haar aan en even ontmoetten hun blikken elkander en ze lazen in elkaars oogen wat er omging in hun gemoed. En weer gingen ze zwijgend naast elkaar voort en dacht zij; 'zou dit nu 't geluk zijn zoo met hem te wandelen, altijd voort?'

En hij taxeerde zich zelf en taxeerde zich nog eens en kwam tot de conclusie, dat het niet kon, niet mocht, wat hij zoo graag wilde; hij was voor haar immers veel te oud; hij mocht niet egoïst zijn en dit jonge leven aan zich binden - God, wie weet hoe kort misschien nog zou hij flink zijn en sterk en dan zou hij haar tot last zijn en zou hij haar niet meer kunnen beschermen en gelukkig maken, zooals hij dat zoo gaarne had gedaan.

Voor vijftien, twintig jaar, als ze toen zoo geweest was als nu, en hij had haar dan gevonden en ze was dan in z'n leven gekomen, dan misschien, dan...

Toen ze thuiskwamen ging Nora nog even naar mevrouw de Lange's kamer. De oude dame zat nog op in haar leunstoel. Ze wist, dat Nora den volgenden morgen vroeg zou vertrekken en wilde nog afscheid van haar nemen.

'Kan je dan heusch niet langer blijven? lieve kind, ik zal je zoo missen,' - en ze nam hare beide handen in de hare - 'en denk je nog eens aan de ouwe, eenzame vrouw?'

Toen ze den volgenden morgen de deur uitgingen, (hij had gevraagd haar naar den trein te mogen vergezellen,) - woei er 'n koel briesje en grijze wolkjes ijlden voort aan den hemel. Over het water der grachten lag 'n grijsachtig waas en heel fijntjes begonnen regendruppeltjes neer te vallen. Zij sloeg voor om met de tram verder te gaan. Even wachtten ze nu bij 'n halte. De regen begon heviger te vallen. ''t Zou jammer zijn als we nu slecht weer kregen;' zei ze onverschillig. Ze voelde iets zwaars, iets van moeheid in hare leden, iets als 'n angst voor het straks weer alleen-staan.

En ze verwonderde zich over zichzelf, hoe ze nu in die enkele minuten, dat ze nog samen zouden zijn, zulke banale dingen kon zeggen.

Eindelijk, daar was de tram. Nu zaten ze naast elkaar. Gelukkig wat menschen om naar te kijken en hare gedachten af te leiden.

Bijna allen heeren met natte parapluies, die naar kantoor gingen, er tusschen 'n enkel oud vrouwtje. Er viel haar in, dat hij nu eigenlijk ook naar z'n werk had moeten gaan. Ze zei er hem wat van. Hij glimlachte en verzekerde haar, dat hij z'n schade wel zou inhalen. Hè, dat haar nu niets inviel, waarover ze met hem kon spreken! Dat zwijgen van hen beiden hinderde haar zoo. ‘Waarom zei hij ook niets. Als haar nu maar iets inviel! ‘Wat is zoo'n regendag toch somber!’ fluisterde ze.

Nu waren ze aan 't station. Nog vijf minuten konden ze heen en weer loopen op 't perron. De regen kletterde nu op de metalen overdekking; langs de venstertjes der coupés glinsterden druppels als kralen.

En naast elkaar liepen ze naar den regen

te kijken, die nu neer stortte, 't plein in de verte glom al van 't nat. Dan bleven ze voor 'n coupé stilstaan. Een oogenblik lagen hun handen in elkaar, hielden ze elkaar vast, zagen ze elkaar in de oogen....

Ze keek voor 't venster; daar stond hij tusschen de bonte menschenmassa. Droomerig staarde hij voor zich uit. 't Was 'n gerij met wagens en 'n gewriemel 't laatste oogenblikje van menschen, die nog 'n plaatsje zochten. Maar ze zag slechts hem tusschen al die menschen. Zacht ging de trein af, langzaam. Nog eens groette hij, voor 't laatst..

Dan trachtte ze het zich gemakkelijk te maken, ging ze wat liggen droomen in de kussens.

De groene weilanden, de uitbottende boomen, de dorpjes met hun kerkjes, hun lage huisjes, hun rustige doodenakkers gleden aan haar voorbij. Ze was al 'n half uur buiten de stad, toen ze ademde.

't Leek haar toe, of ze in 'n roes geleefd had, al de weken in die stad.... in 'n zaligen heerlijken verrukkelijken roes. En weer zag ze voor zich dien heerlijken avond, dat ze met hem gewandeld had onder dien sterrenhemel, zag ze zich 'smorgens met hem aan't ontbijt. En nog duizenden en duizenden keeren, zou ze 't weer hooren, in haar binnenste, wat hij haar toen gezegd had en duizenden en duizenden malen zou ze 't zich herhalen, haar leven lang.

Ze was wel weer eenzaam nu, maar er was haar iets overgebleven, dat men haar niet rooven kon, iets heerlijks, waaraan ze als ze rustte van haar werk, altijd zou kunnen denken: de herinnering aan haar geluk. 't Was haar, als voelde ze hem bij zich, als zat hij tegenover haar. En zachtjes sloot ze de oogen, terwijl de sneltrein voortrommelde naar 'n ander land....

En hij rende door de stad, naar de kade, waar ze samen hadden gewandeld.

De regen was steeds nog heviger geworden. 'n Grauwe mist hing nu over de huizenrijen; de gevels glommen van 't water. En 'n veld begroeid met bromtollen leek de kade, zoo draaiden de regendruppels om en om, kletsend in 't nat der straat. Plasjes stonden er in de geulen. En in 't water spetterde de regen, als lange rissen kralen, die neervielen. Er was vertier van schepen; maar de voorbijgangers in grauwe kleuren haastten zich voorwaarts. Wat liep hij daar toch? Hij voelde 't nat door z'n kleeren sijpelen: 't gutste met straaltjes langs z'n parapluie. Wat deed hij er eigenlijk? En hij dacht aan den vorigen avond, toen zij met hem was. Hoe ze naast hem had getrippeld in haar licht grijzen mantel, hoe haar blauwe oogen lachten en haar blonde haar gluurde van onder haar hoed.

En hoe ze 's morgens voor hem had thee geschonken, 't meisje in haar lichte blouse en hij zag hare rose handjes druk met 't theegerei....

Daar in die drukke straat moest hij even wachten. Er was 'n heele opstopping. Zelfs de tram had 'n kleine vertraging. Er ging 'n begrafenisstoet langzaam voorbij. Daar was de lijkwagen met de zwart getuigde paarden en de zwart-bedekte kist. 'n Slip van 't lijkkleed was iets opgewaaid, iets roodbruins van de kist was zichtbaar. Heel langzaam vorderde de sombere stoet; de dragers hadden hun parapluies opgestoken. Wat was dat toch akelig, zoo 'n begrafenis op 'n regendag!...

Ze brachten iemand weg voor goed, heel eenzaam, alleen in 'n zwarte koets. Wat was 't leven al eenzaam en zoo kort! ‘M'n God, waarom is 't korte leven niet mooi en waard geleefd te worden?....

Waarom mocht hij niet gelukkig zijn, de jaren die hem nog restten?’

En weer zag hij haar als 'n lieflijk visioen, haar rose handjes, die de steenen door elkaar gooiden.... en hoorde hij haar zingen, dien eenen avond, toen hij vroeg gekomen was met 'n verlangen naar haar...

Toen hij 's avonds kwam thee drinken, waren ze allen in de groote kamer; de gastvrouw zat in 't midden, mevrouw de Lange was half ingeslapen. De heer Lensdijk las de couranten en de eeuwig lezende juffrouw keek even op van haar boek om te disputeeren met mevrouw Lensdijk. Lezen was toch zoo 'n heerlijk tijdverdrijf vond ze, dat ze er mevrouw niet toe kon bewegen.

'M'n man heeft me dat ook al zoo dikwijls voorgehouden;' antwoorde deze; 'maar ik heb er geen geduld voor.'

En zoo verliepen de avonden en de dagen, de eene gelijk de andere, het leven der eenzamen....

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij,

die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Maris Stella - Zooals gij ziet vind ik uw schrijven zeer zeker de aandacht ten volle waard, en begin dus met U er heel hartelijk voor te danken, speciaal óók nog voor de goede wenschen voor Nieuw-jaar daarin vervat. - Arme levensmisdeelde, hoe heeft uw vertrouwelijke brief mij diep-ontroerd, omdat er, bij alle verschil, toch zooveel in stond omtrent uw jeugd, dat ik-zelve óók zoo heb doorgeleden. Wij kunnen dit hier op deze plaats niet nader bespreken zonder U te verraden; helaas, uw brief bevestigt voor mij weer voor de zooveelste maal mijn innige overtuiging, dat er veel, ontzaggelijk veel gezondigd wordt door vele ouders aan de jeugd-jaren hunner kinderen, door egoïsme, gemakzucht, zich niet in hun lot en gedachtengang verplaatsen. - Ook wat gij schrijft dat gij altijd alles in het leven zoo zwaar hebt opgenomen kan ik mij best indenken, omdat het mij, toen ik jong was, ook zoo is gegaan. Echter, van lieverlede, vergelijkende en ondervindende, ben ik tot de geheel tegenovergestelde levensbeschouwing geraakt, van niets wat van deze aarde is zwaarwichtig op te nemen, omdat *alles* vergaat, *alles*; omdat wij-zelven een zoo korten tijd slechts op aarde verblijven, dat het niet der moeite waard is onszelven dat kortstondige bestaan te vergallen met tobben en zuchten over dingen die wij niet veranderen kunnen, of die ons nu eenmaal worden opgelegd als niet van ons af te nemen kruisen. Het woord van De Genestet: *Durf* te leven, heb ik na dien tijd steeds gemaakt tot een mijner lijfspreuken. De meeste hedendaagsche menschen zijn te zwak van geest en te lamlendig om zich van kant te maken, (let wel dat ik *alleen* ongeloovigen op het oog heb, want het spreekt van zelf dat geloovige menschen door hun geloof hiervan worden teruggehouden), maar zij begrijpen niet hoe het dan ook, wanneer zij eenmaal blijven leven, hun plicht is aan zichzelf zoowel als aan anderen sterk en blijmoedig op zich te nemen elken tegenspoed dien het leven biedt, zoo ruimschoots biedt. - Denk niet dat ik dit schrijf met het oog op U-zelve, want gij hebt uw deel wèl ruimschoots te dragen gekregen, en al wat gij daaromtrent schrijft is, reeds op zichzelf beschouwd, meer dan genoeg om het diepste medelijden met U te gevoelen. Maar hoe heerlijk is het dat gij het nu zoo goed hebt! Ook op dat punt kan ik niet duidelijker zijn uit vrees U te zullen verraden; echter zult gij mij wel begrijpen indien ik U zeg, dat ik-ook die vrouw waarover gij schrijft heb ontmoet, en van haar een hoogst sympathieken en liefdevollen indruk meenam. Alles wat gij schrijft over de R.K. verpleging en de R.K. zusters beaam ik van a - z. Zelve lag ik vijf maanden lang in het stedelijk ziekenhuis te Bonn, bediend door R.K. zusters, en, wat ik daar heb bijgewoond en heb gezien en ondervonden heeft mijn onafgebroken eerbied en dankbaarheid afgedwongen. Nooit zal ik dan ook ophouden te getuigen tegen het

onrecht dat men den Roomsch-Katholieken aandoet door hunne liefde-zusters en liefde-broeders te *willen* belasteren, waar het geldt hunne werken van barmhartigheid, de geheele wereld door, en reeds zoovele eeuwen lang. Dikwijls denk ik, een geloof dat zulk een *kracht* geeft tot een mooi leven leiden gelijk dat der religieuses is, *moet* zijn het ware geloof, en, ik ben ook vast overtuigd, de woede der protestanten waar het Rome geldt, hunne onverdraagzaamheid en boosaardigheid ten opzichte van Roomsch-Katholieken, zij komen niet voort uit tegenzin tegen der laatsten zoogenaamde 'be-krompenheid', maar enkel uit afgunst en gevoel van eigen minderheid. Immers, op wezenlijkbekrompen menschen, op hen, die men wezenlijk minacht wegens hun domheid, maakt men zich niet *kwaad;* men gaat hen integendeel schouderophalend voorbij; de protestanten echter doen dat *niet* maar zijn voortdurend woest-boos tegen de Roomsch-katholieken; waarom, omdat zij zich bewust zijn m.i., dat deze beter leven en voor zichzelf gelukkiger zijn, en dáárdoor meer tot stand brengen, dan zij-zelven.

Gij moogt mij zeer zeker Uw werk ter beoordeeling zenden. Ik beloof U dat ik het spoedig zal lezen. Naar Uw stijl en Uw wijze van geregeld alles vertellen te oordeelen, zou ik denken dat gij blijkbaar beschikt over een logischen gedachtengang, en weet voet bij stuk te houden.

Wat spijt het mij dat gij er niet eerder toe zijt gekomen mij te schrijven, en hoe innig hoop ik, nu gij er eenmaal toe zijt gekomen U aan mij te uiten, dat ik den naam, dien Uw vriend mij geeft, van Uw geestesvriendin te zijn, steeds meer en meer zal verdienen kunnen. Juist *dat* wil ik ook zoo gaarne wezen voor de velen die ik kan návoelen in hun intieme lot en leven, wanneer zij dat mij toevertrouwen willen; er wordt, naar het innerlijke, verborgene, zoo véél geleden, door allerlei menschen, niet-waar? En dan gaan zij aan elkander voorbij, eenzaam zich voelend en verlaten naar de ziel, en dikwijls, zóó zij spraken, zou er een of ander zijn die hun begreep en wist wat zij noodig hadden. - Indien ik zelve niet op allerlei wijze veel had ondervonden, ik zou niet in staat wezen misschien mij zoo goed *in te denken* in hetgeen mij zoo menigmaal wordt toevertrouwd; het vervult mij steeds met zulk een innig medelijden met het vele, vele onbegrepene leed waarvan de wereld vol is, en wáárover daarenboven nog dikwijls zoo héél hard wordt geoordeeld door buitenstaanden. -

Ja, dat schrijft men mij dikwijls, dat de inhoud van de Holl. Lelie *door mijn schrijven* erin als het ware wordt gekenschetst tot wat het Blad nu is, zoodat het - ware ik geen redactrice meer - daarmede zijn eigenaardigheid en zijn beteekenis, zoowel voor hen wien het sympathiek als wien het antipathiek is, terstond zou verliezen. En ik zelf geloof dat, eerlijk gezegd, óók. Ik ben een zoo uitgesproken persoonlijkheid, een

zoo onafhankelijk karakter, dat ik mijn stempel druk op mijn geheele werk, zoodat het dus, zonder mij, van-zelf onpersoonlijk worden gaat. Indien de Holl. Lelie van redactrice verandert, dan wordt het 'n Blad als elk ander weekblad, zonder persoonlijk cachet van welken aard ook; zonder twijfel zal het daardoor vele vijanden verliezen, en, evenzeer zonder twijfel, zal het vele vrienden zien bedanken om dezelfde reden, maar ook nog een derde categorie van menschen, - diegenen namelijk die mij lezen willen, noch mijn vriend noch mijn vijand zijnde, alleen omdat wat ik zeg hun interesseert, ook al zijn zij het niet met mij eens - zal van dan-af waarschijnlijk geheel onverschillig blijven voor den inhoud dan van de Holl. Lelie.

En nu over de artikelen van mevr. van Rees-van Nauta Lemke, die gij 'afschuwelijk' vindt. Lieve Maris Stella, neen, gij zijt niet de eenige die zich daaraan ergert. Nog onlangs hebt gij in de Holl. Lelie een stukje kunnen lezen van twee harer geestverwanten, die mij loofden om den zedelijken moed en durf, waarvan ik blijk geef door in een blad van niet-spiritistische richting als de Holl: Lelie is op te nemen artikelen over dat onderwerp, dat andere bladen doodzwijgen. Uit dien lof zelf blijkt reeds hoe veel ergernis dus sommigen nemen aan al wat in verband staat met spiritisme. Echter, er zijn ook velen, zeer velen, die, zonder zelf aan het spiritisme te gelooven, zich toch zeer oprecht interesseeren voor die zaak. En dáárom heeft m.i. zij evenveel recht en reden in de Holl: Lelie te worden besproken als welke andere questie ook waarmede hoofden en harten zich bezighouden. Wat den een lief is, wordt door den ander gehaat. Ik weet zeker dat hetgeen ik hier aan U - die zelve protestante zijt - schrijf over ons beider liefde en vereering voor de R.K. liefdezusters bij vele mijner abonnés groote ergernis zal wekken. Maar ik verzwijg daarom toch niet mijn opinie, *omdat* ik er eerlijk zoo over denk. En, even eerlijk, wil ik ook anderen aan het woord laten hunnerzijds. Juist om die onpartijdigheid, van opname van verschillende stukken van verschillende richtingen, durf ik zeggen dat de Holl: Lelie zich gunstig onderscheidt van andere bladen, waarvan de hoofdredacteur verlangt dat de medewerkers per-se zullen schrijven in den geest van de meerderheid der abonnés en aandeelhouders. Overigens wil ik U gaarne ais *mijn* persoonlijke meening meedeelen, in verband met Uw verontwaardiging over het artikel: Kerstmijmering van mevrouw van Rees-van Nauta Lemke, dat ook-ik, lezende hare beschouwingen over 'Christus als Medium' het daarmee ten eenenmale oneens was, en die uitlegging even gezocht vind als welke moderne verklaring ook van den persoon van Christus. Is Hij God geweest, menschgeworden op aarde, dan is daarmede zijn geheele leven en dood, zooals de Bijbel Hem ons schildert, aannemelijk voor mij; kan of wil men dat echter niet gelooven, dan blijft er niets anders over dan alles te verdraaien en te verwringen naar eigen goeddunken, zooals alle moderne bijbelgeloovigen dat ook steeds doen, de een maakt dan van Hem een medium, de ander een volmaakt mensch, de derde een ideaal-dweper, enz. enz. En, wat *ik* niet begrijp, is: *wat* al dergelijke soort van moderne geloovigen dan aan of in Hem vinden voor troostrijks? Integendeel, ik vind dat Hij - van af het oogenblik waarop men Zijn Goddelijkheid verwerpt, - niets meer wáárd is voor welken godsdienst ook.

Gij vraagt mij welk verschil er bestaat tusschen spiritisme en spiritualisme. Indien ik het goed heb dan zijn spiritisten menschen die enkel en alleen aannemen het werkelijk voorkomen van geestverschijningen, zonder dat zij voor zichzelven daaraan een bepaald 'geloof', van welken godsdienstigen aard dan ook, verbinden, terwijl daarentegen spiritualisten *uit* die geestverschijningen voor zichzelf opbouwen een

soort modern-godsdienstige levensbeschouwing, en een geloof in het voortbestaan Hiernamaals, in den geest van de artikelen van mevrouw van Rees. - Ik-zelve zou mij dan ook een spiritiste durven noemen bijna, maar een spiri*tualiste* ben ik beslist niet. In den Bijbel-zelf vind ik vele aanwijzingen die getuigen vóór de mogelijkheid van geestverschijningen, in oud en nieuw Testament beide. Er wordt daarin herhaaldelijk gewaarschuwd *tegen* het oproepen van geesten. Dat bewijst dus dat zij er *zijn.* Streng-geloovige protestanten nemen dan ook wèl aan de mogelijkheid van geestverschijningen, achten het echter, op grond van den Bijbel, ongeoorloofd hen op te roepen of zich met hen in te laten.

Heel verstandig vind ik het van U, zulke artikelen, die U ergeren en daardoor uw gemoedsrust storen, over te slaan. Het is onmogelijk, zelfs in een blad dat één bepaalde richting voorstaat, alle artikelen zoo te doen zijn dat zij aan alle abonnés en lezers gelijkelijk bevallen. Hoeveel te minder nog is dat echter denkbaar waar het de Holl: Lelie geldt, waarin alle richtingen en alle meeningen worden vertegenwoordigd. Daarom kan ik niet genoeg herhalen, dat allen, die zich aan den een of anderen bepaalden auteur, of aan het door hem of haar behandelde onderwerp stooten, het wijst doen door het desbetreffende niet te lezen. Geldt het vraagstukken van godsdienstigen aard dan is zulks een voorzichtigheid dubbel aan te raden, in eigen belang. Ik weet bovendien dat juist spiritisme voor velen iets zenuwachtigs en opwindends heeft, en, alleen om die reden reeds, zou ik U zeker aanraden Uw stelregel getrouw te blijven. Overigens dank ik U heel hartelijk, dat gij het mij alles zoo openhartig en eerlijk hebt verteld, wat gij hieromtrent denkt en vindt. Ook voor *dit* vertrouwens-bewijs, evenzeer als voor het andere, Uw mededeelingen over Uw levensloop en ondervindingen, ben ik hartelijk dankbaar, want, door alles éérlijk te zeggen, kan men elkaar het best wezenlijk nader komen, nietwaar? Daarom, ik hoop, dat gij nu zult vóórtgaan mij te schrijven, en nimmer zult denken, dat gij te veel vergt van mijn tijd. Gij doet dat nimmer. Nogmaals veel dank voor Uw brief.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatstgebrek moet de **Correspondentie** aan **Alb. J.L., L.S., Een Vrije Socialist, Hanna,** en **Mevr. van M.G. te V.** nog wachten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

25 Januari 1911.
24ste Jaargang.
No. 30

Bericht

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Huisvrouw- en Moeder-Brieven.

III.

Lieve Trees,

Stel je gerust, kind, - geen ziekte en dergelijke narigheden waren oorzaak van mijn zwijgen. - Wát zeg je? Vijf maanden niets gehoord?

Laat eens kijken, wat hebben we al zoo in dien tijd gehad. - Allereerst die heerlijke schoonmaak, een uitvinding des duivels, maar volgens onze Hollandsche begrippen noodzakelijk. Toch ken ik een pur sang Hollandsche huismoeder, die er nooit aan mee doet. Volgens haar, toonen de vrouwen er juist door aan, hoe vuil ze zijn, want als alles op zijn tijd behoorlijk een beurt kreeg, was de groote schoonmaak overbodig. Wat gebeurt echter ten huize van genoemde vrouw? Altijd en altijd is er een vertrek in 't groote huis, dat ‘een goede beurt’ moet hebben - nooit kan je zeggen, dat daar

alles op stel is. Meiden houden? 't Lukt niet. Eeuwig en altijd werken en dan nog niet eens het voorjaarsextratje te mogen opstrijken, want een schoonmaak is er niet, immers. -

Voor ik verder ga - hartelijk geluk met de nieuwe woning en tuin. Dat je jongen en jelui geniet, kan ik navoelen. Vuile pakjes van hem, zeg je? Dat is begrijpelijk he? maak maar gauw een paar groote donkere blauwe mouwschorten voor hem, geef hem met vochtig weer, klompjes aan, dan een

kruiwagen, schop en hark en 't jonge mensch is ingespannen. Dat je 't nu ook zonder hitje redt, vind ik kranig hoor. Is het je heusch niet te zwaar en komt er tweemaal 's weeks een flinke werkvrouw? Dat het zoo blijve! Je moest den zucht eens hooren, dien ik hierbij slaak.

'k Wou, dat jij mijn' steun in de huishouding eens hadt kunnen zien tijdens den grooten schoonmaak. - Jans ben ik kwijt. - Onverwachts kreeg ze een doodzwak kindje, bleef zelf sukkelen en zat ik dus weer zonder hulp.

Er wras geen aankomen aan een andere werkvrouw in dien drukken tijd en 'k nam me alvast maar voor, heel alleen te beginnen, toen er redding daagde in den vorm van een ouden *man* van zestig jaar. Jawel, *man*, die als noodhulp fungeert, als de meid plotseling mankeert en bij vele families al uitnemende diensten heeft bewezen. Door toeval en voorspraak kreeg ik hem dan ook. Een nicht van een kennis van me, kende een dame, die onverwachts veertien dagen uit de stad moest en bij wie de oude heer juist als keukenmeid diende.

'k Ben nog nooit zoo gauw opgeschoten als van 't jaar en ook nog nooit zag de boel er zoo helder uit. Gewillig! Zou een vrouwelijk wezen in zoo'n drukken tijd nog de attentie hebben om je zoo nu en dan je eigen werk uit de handen te nemen zooals hij? ‘Ziezoo vóór heb ik dat klaar, nou kan ik eerst voor mevrouw wel effentjes die piepertjes jassen!’ en dergelijke beleefdheden meer. Bij zijn vertrek kreeg hij een kistje lekkere sigaartjes voor belooning mee en heb ik hem de belofte afgedwongen voor 't volgend jaar, als hij tenminste niet voor noodhulp ergens is.

Schikt dit lid van 't sterke geslacht zich al niet gewillig in 't toekomstlot, hem door de vrije vrouwen toebedacht?

Na de schoonmaak een kleine poos van kalmte en rust en toen de wekenlange vacantie, alle jongens thuis en telkens weer een vriend van een van beiden voor een dag of tien er bij, - 'k had geen tijd om te kijken bijna. Geen pen heb ik in al die dagen in mijn handen gehad, want van vroeg tot laat was 't leven en bedrijvigheid om je heen en maar zorgen, dat er genoeg te bikken was. En als je dan, zooals ik, heelemaal zonder hulp bent, kom je heusch tijd te kort. Ging alles dan nog maar geregeld, maar heden is 't een voetreisje - heel vroeg op, ik ook natuurlijk, - voor proviand zorgen enz. en dan weer een boottochtje, 's avonds laat thuiskomen, voor hun afzonderlijk koken - om tien uur 's avonds borden wasschen, als gevolg daarvan enz. enz. Enfin, de jongens hebben een heerlijke vacantie gehad, - een van de logé's inviteerde zich zelf al maar vast voor Kersttijd, - een goed teeken vindt je niet?

Doch toen de stilte was weergekeerd, werd moeder ziek. - ‘Mensch, u heb al die tijd op je zenuwen geleefd’, zei mijn vischvrouw meewarig, ‘nou komt het los’ - en de dokter wou me naar buiten hebben voor een week of zes, ergens waar 't heel stil en rustig was. Edoch - naar buiten gaan kost geld en de vacantie deed dat ook, bovendien zou ik toch nooit zonder broer wegwillen en met zoo'n peuter komt er toch niet veel van absolute rust. Dan de zorg voor de anderen thuis - we zullen zóó maar zien op te knappen.

Je vraagt me of ik mijn kleine jongens altijd naar waarheid heb geantwoord op al hun vragen, want dat je mijn groote zoons altijd zulke lieve kinderen vondt in hun jonge jaren, eenvoudig en kinderlijk.

Ja, wat zal 'k je zeggen? Als ze nog te klein zijn, is 't veel beter ze alsnog in zalige onwetendheid te laten.

Mijn oudsten waren al heele kerels, ik denk zoo, twaalf en dertien, dat we voor 't eerst een ooievaarsnest van heel nabij konden bekijken plus heer ooievaar en dat onze Hans ineens zei: ‘nou, mam, vertel nou niet, dat zulke beestjes kleine kinderen brengen, dat is onmogelijk’ en de jongste met een roode kleur beaamde dat. ‘Nee, dat kan niet zoo'n klein beest’. - Toen nam ik mijn jongens mee, elk aan een arm en we sloegen een zijweg in, waar we alleen waren en daar vertelde ik hun, dat als de kinderen te klein waren om alles te begrijpen, de moeders maar sprookjes vertelden, die ze wel begrepen, maar dat zij nu al zulke beste, groote jongens waren, dat zij nu wel mochten weten, dat de kindertjes bij de moeder groeiden. Dat ze er echter nooit met andere jongens over mochten praten, omdat die er misschien om gingen lachen, of spotten met moeder en dat ze dát toch niet zouden willen, wel? Dat een moeder daardoor juist zooveel van haar kinderen houdt, omdat het haar eigen lieve kinderen zijn!

En of ze onder den indruk waren! Met ernstige gezichten beloofden ze dat, gaven er zelfs de hand op, toen leidde ik hun gedachten onmiddelijk af en zingend kwamen wij thuis.

Nooit is nadien dat onderwerp meer besproken.

Maar overigens, ga in alle deelen oprecht met je kinderen om, spreek waarheid en *kom een gegeven belofte na.* Wim was een peuter van pas twee jaar, toen hij vol overtuiging eens zei: ‘Ja, wat mombie berooft doet ze!’

Heb ik je al eens verteld, hoe ik geheel onthouder ben geworden? Je weet, dat ik altijd een afkeer had van sterken drank, maar niettemin, ik was als velen, een matigheidsmensch. Wel trachtte ik mijn jongens zoo vroeg mogelijk afkeerig te maken van sterken drank, maar onthouding achtte ik bij zoo matig gebruik voor mezelf niet noodig, temeer daar papa er ook zoo over dacht.

Eens op een uitstapje gebruikten wij (mijn man en ik) bij één broer een glas port en bij den anderen bier aan tafel. Mijn oudste was stil dien avond in den trein en ook den volgenden morgen thuis. ‘Heb je hoofdpijn, vent,’ vroeg ik bezorgd, want hij was toen geen sterk kereltje’. ‘Ja, ook al,’ antwoordde hij brommerig, ‘maar’ - en daar barstte de bom los, ‘ik vind, dat als menschen zoo graag hebben, dat hun kinderen geheelonthouders zullen zijn, ze zelf een goed voorbeeld moeten geven en niet wijn en bier en al die rommel drinken!’

Wil je wel gelooven, dat de gloed me in 't gezicht sloeg.

‘Ja’, zei de jongste, ‘dat vind ik ook,’ en trachtte ook boos te kijken.

‘Jongens, je hebt gelijk,’ riep ik, ‘daar is mijn hand, dat ik van nu af geen droppel wijn of bier meer zal drinken, dan alleen in geval van ziekte, is dat goed?’

En ze grepen mijn hand en ik kreeg een zoen en 'k heb tot nu toe woord gehouden, al lange jaren.

In 't begin gaf het nog wel eens last, als ik ergens kwam op feestjes en 'k weigerde. ‘Kom nu, ik ben maar eens jarig, een enkel glaasje wijn!’

Hield ik dan voet bij stuk, dan was 't: ‘bent u lid van de blauwe knoop?’

‘Neen, maar 'k heb het mijn jongens beloofd!’

Dan waren er wel, die lachten en zeiden: ‘nu ja, kinderen beloof je zoo veel en ze zien het toch niet,’ en *die* maakten me gloeiend. Dan vroeg ik driftig, of het minder was, het vertrouwen van je kinderen te verliezen, dan van een clubje onbekende menschen!

Zelfs op gevaar af, dat mijn epistel te groot zal worden, moet ik 't toch nog even over Wim hebben.

Die is nu kortgeleden vier jaar geworden, zooals je weet, en als een echte Hollander voert hij ook nu reeds graag theologische gesprekken.

Onze Lieve Heer maakt dagelijks een onderwerp van zijn discours uit.

Een paar dagen geleden zat hij ijverig te teekenen. ‘Mama,’ roept hij ineens, ‘kijk eens, wat ik geteekend heb, - Onze Lieve Heer met een pet op!’

Van morgen, onder 't werk, schoot me een oud schoolliedje te binnen. Wim, die voor een dag op voet van oorlog verkeert met zijn buurjongens, en dus moeders nabijheid maar zocht, liet zijn stofdoek rusten en keek me met groote oogen aan. Een nieuw liedje en dat van den Lieven Heer!

Daar begon het vragen en antwoordenspelletje weer.

‘Wat is hemelbogen?’

en toen ik kwam aan: En hun zwakke schreden, Leidt Hij zacht in 't spoor, was 't weer: ‘wat beteekent dat?’

‘Dat wil zeggen,’ oreerde ik, ‘dat de Lieve Heer goed op de kindertjes past, dat ze geen ongeluk zullen krijgen.’

‘Alle kinderen, of alleen de zoete?’

Even bedacht ik mij, ‘alle kinderen,’ zei ik.

Een oogenblik was het stil. Je kon zien, hij verwerkte wat in zijn bolletje.

‘Nee, da's niet waar,’ riep hij, ‘niet alle kinderen past Hij op. En dat arme jongetje en meer kindertjes ook, die door die leelijke mannen mee in 't bosch worden genomen en doodgemaakt, net als in de krant staat, dat heb Hij niet opgepast, daar heb Hij heelemaal niet naar gekeken!’

Gelukkig behoedde mijn vischvrouw me voor een repliek mijnerzijds en toen we na vijf minuten met een schaal visch in de keuken wederkeerden en de katten van hem hun cadeautje van de vischvrouw kregen, was de geleerde bui afgedreven en pas ik wel op in 't vervolg dat liedje niet meer op 't appél te brengen.

Heb ik je over die buurjongens van boven al geschreven? de zes kleine zwartjes van drie tot tien jaar, die met hun ouders hier een jaar verlof doorbrengen? 't Zijn kleine, magere, ongelikte beertjes, maar ook eerlijke onschuldige natuurkinderen, die met broer al heel gauw groote maatjes waren. - Klim-

men doen ze als apen en ten gerieve van broer, die bij hun vergeleken, een stijve Klaas is, hebben ze de schutting gedeeltelijk afgebroken, zoodat nu ook hij er over heen kan. Een leuk gezicht dat blanke blondje tusschen die bruine zwartjes.

Mevrouw is ook gek op Wim en dat broer de buurjongens als hij ze roept geen jongens noemt, maar Indies, vindt ze koddig. 't Is Indies voor en na. Nu, voor Wim is 't goed - hij werd te wijs, ons mannetje altijd bij groote menschen en dit zijn nu jongens, waaraan je hem gerust kunt toevertrouwen.

'k Heb ze in 't begin dikwijls afgeluisterd met broer, maar 't is goed volkje hoor!

Toch, 't zijn branies, en Wim is 't ook - en dan zes. - Er is dus nog al eens kans op botsing. Thans is er verschil van meening tusschen hem en zijn boezemvrind, ook een Wim en acht jaar. Enfin, morgen is 't wel weer poes en vree.

Nog even je laatste vraag beantwoord betreffende prentenboeken en dan is 't basta voor ditmaal, hoor!

Waar ik vroeger die leuke prentenboeken voor de groote jongens kocht? Zoo, weet je 't nog? Dat was in Den Haag, zaliger nagedachtenis. - 't Spijt me, dat ik toen tertijd alles heb weggegeven, 'k had ze nu graag voor broer gehad, want hier krijg je zoo iets niet.

Verleden jaar, tegen Sinterklaas, vroeg ik in een van de beste boekwinkels hier om prentenboeken voor een jongen van drie jaar, liefst met dieren.

Dadelijk kwam de juffrouw aandragen met een stelletje linnen boeken.

'Kijk u eens, onverscheurbaar!'

'Dat vinden ze anders over 't algemeen zoo prettig niet,' antwoordde ik lachend, terwijl ik ze eens inbladerde. Verbaasde oogen van de juffrouw. 'Gek, onpractisch mensch,' meende ik er in te lezen.

Nu, de plaatjes waren afschuwelijk, hel gekleurd en zonder eenig kunstgevoel.

'Heeft u niet wat anders?'

Weer wat boeken, hoog in prijs, en met heel zoete beesten er in. Een paard rustig bij een hek, een poes op een matje enz. en de roerende onderschriften:

Het paard heeft een lange staart. -

De kat ligt op een mat.... -

'Ik hoop niet, dat u me lastig vindt, maar mijn bedoeling was, dieren, die in actie zijn - b.v. aangekleede honden en katten, die inkoopen doen, of streken op de kattenschool uithalen of moeder poes haar melk kan omgooien en dan aardige versjes er bij en fijne plaatjes.'

Driftig keerde de juffrouw zich om, legde tamelijk druk een heele partij boeken voor me neer - 'of ik dan zelf maar eens wou zien, of er wat was!'

Nu, in dien heelen stapel was er één, zegge één verdwaald boek, dat tamelijk aardig was en 'k dus maar gauw nam. 'k Meen, dat die vroegere prentenboeken van Beata waren. Vraag daar eens naar bij jelui, of neen, wacht ook maar, 'k ga toch eens gauw een dag naar 't Haagje en mijn boekenwinkel in de Weimarstraat zal er nog wel zijn, dan krijgt je Bob een paar mooie boeken voor zijn Sint van tante.

NORMA.

Boekbeschouwing.

Carolina van Oranje,

door
Johanna W.A. Naber
(uitgever H.D. Tjeenk Willink en Zn Haarlem)

Mejuffrouw Johanna Naber is, behalve feministe, óók de schrijfster van menig interessant geschiedkundig werk, meestal over vrouwen, en waarin die vrouwen dan gewoonlijk een mooie rol spelen! Kan ook het anders, bij hare geprononceerd feministische richting, dan dat hare keuze, als zij een historisch persoon wil beschrijven, niet valt op de lichtzinnigheden b.v. eener madame de Pompadour, of op de veelal frivole briefwisseling der vroolijke madame de Sevigné, maar wel op bij uitstek deugdzame, brave, en daardoor van-zelven in den smaak van mejuffrouw Naber vallende dames! - En het is bovendien overeenkomstig den tijdgeest, dat zij juist nù bepaaldelijk der vorstinnen uit het huis van Oranje hare aandacht wijdt, nu de geboorte van prinses Juliana, de kans op een voor de derde maal achter elkaar geregeerd zullen worden door een vrouw zeer waarschijnlijk doet worden. Eerst hadden we het Regentschap onzer Koningin-Moeder, nu is deze vervangen door harer koninklijke dochter, en, zoolang het buitengewoon kiesche lied waarmee de Amsterdammers, tot onder het Paleis toe, op den Dam, de Koningin begroetten: ‘Juliana mot 'n broertje hebben’, niet in vervulling geraakt, hebben wij weder een vrouwenhand te wachten, welke ter zijner tijd de teugels van het bewind (tenminste als

men eigenlijk daarvan spreken kan, van ‘teugels’, bij *onzen* regeeringsvorm), zal gaan voeren. -

Nu, ik voor mij mag het wel, dat juffrouw Naber ons de vorstinnen uit het verleden eens laat kijken, al ware het alleen maar dáárom, omdat derzulken brieven en handelingen ons bewijzen, hoe zij, bij alle bescheiden stilte van plichtsbetrachting, waarin zij leefden, volstrekt niet zooveel minder ontwikkeld, of zooveel minder begaafd waren, dan hare hedendaagsche vorstelijke zusters, voor wie, door het rondreizen aan de verschillende hoven van Europa, plus de daarbij gebruikelijke photo's en bijschriften in de couranten, een steeds weerzinwekkender reclame wordt gemaakt, waarvan een vroegere generatie niets wist, en, ik ben er van overtuigd, ook niet zou hebben *willen* weten, uit *fierheid!* - Immers het is die *fierheid*, die m.i. zoo ten eenenmale ontbreekt aan de vorsten en vorstinnen van het heden, welke allen er hun kracht in zoeken zichzelf met het plebs één te maken, door hun sport-kleeding, en hun keuze van genoegens, en hun geheele wijze van democratisch optreden. Als ik deze brieven lees, aan het huis-archief der Koningin ontleend, lees van deze Carolina van Oranje, zuster van den stadhouder prins Willem V, brieven waarin zij aan haren broeder hare bezigheden en hare levenswijze, hare smaken en de opvoeding harer kinderen getrouwelijk, en bijna als een dagboek soms zoo uitvoerig, meedeelt, dan moet het mij van het hart, dat zulk eene prinses als deze, zich niet op den voorgrond stellend, maar in alle stilte haren man radend, volgend, helpend, nooit de belangen van haren broeder daarbij vergetend, maar ook nooit die van haren echtgenoot bij de zijnen achterzettend, en ondertusschen den tijd vindend tot musiceeren en tot geestige correspondentie-voeren, mij vrij wat sympathieker aandoet, dan b.v. de tennissende en gebreide ijssport jakken dragende duitsche kroonprinses, en de Spaansche koningin, met hare reclamezucht in Femina, en de jagende en visschende Engelsche Queen Alexandra en hare eveneens zich aldus amuseerende dochter, prinses Victoria, en hoe zij allen heeten mogen, die heden ten dage op dergelijke wijze afdalen van haren troon, om na te doen de meest-vulgaire sport-liefhebberijen en zich uit te dosschen in de daarbij behoorende kleeding.

Wanneer men namelijk de hedendaagsche verslagen leest van het hedendaagsche vorstinleven, dan treft niets zóózeer als de versnippering harer krachten! Zij doen alles tegelijk (als men 't gelooven wil): schilderen, musiceeren, schrijven, dichten, photographeeren; aan alle wereldsche vermaken nemen ze deel; in geen enkele sportliefhebberij ontbreekt haar de bekwaamheid; ze hebben verder natuurlijk een uitteraard veel meer met uitgaan bezet leven dan hare voorgangsters, die noch auto's rijk waren, noch plezierjachten, noch werden verplicht tot voortdurende, tijdroovende beleefdheids-bezoeken aan de verst-afgelegen Hoven van Europa. En toch vinden ze - altijd volgens de reclame-achtige courantenverslagen over haar doen en laten, - nog ruimschoots den tijd uitstekende moeders, echtgenooten, ziekenverpleegsters, doktoren-zelfs, ja wat niet al meer, dat den *gehéélen* mensch vordert, te wezen! Geloove wie het wil, *ik* voor mij vind het veel interessanter eens ná te gaan, hoe zoo'n geheel andere vorstin, uit een vorige eeuw, die er niet aan dacht daarbij voor haar eìgen ik eenige pretensie van buitengewone ontwikkeling te maken, heeft geleefd; want dan kom ik tot de verblijdende conclusie, dat zij, wel verre van achter te staan bij den tegeuwoordigen tijd, dien integendeel in menig opzicht verre vooruit was in *wezenlijke* ontwikkeling, en in ware degelijkheid, en in innerlijke beschaving. Want, *dat* juist maakt hier het verschil met den tegenwoordigen tijd van pasklaar-gemaakte

interviews met Je-sais-tout enz. voor het publiek vooraf bestemd, dat deze brieven, geheel intiem gericht tot haren broeder Willem V, door Carolina van Oranje zijn geschreven zonder éénig effect-bejag, zonder éénig vermoeden natuurlijk, hoe zij een honderd jaren na haren dood zouden worden gepubliceerd ter harer eere. Daardoor zijn zij absoluut geloofwaardig, geven ook in geen enkel opzicht blijk van zelfoverschatting, maar zijn integendeel doorspekt met allerlei gemoedelijke kleine open aanmerkingen over haar eigen ik. De vorstin onzer dagen daarentegen wéét reeds vóóraf, bij alles wat zij doet, zegt, of gáát doen, dat zij straks in alle couranten en weekbladen van Europa wordt besproken, en afgebeeld, tot in de kinderachtigste harer woorden of gedragingen of met de meest vulgaire harer sport-toiletten. En daardoor is alle natuur, alle waarheidsliefde bij haar reeds van te voren onmogelijk gemaakt. Koningin Victoria Eugenie van Spanje b.v. laat zich ‘interviewen’, met ‘Femina’ op haar schoot, door een medewerkster van dat Blad, die haar vervolgens, gelijk van zelf

spreekt, ophemelt om er wee van te worden, de kroonprinses van Duitschland geeft het publiek haar photo met 'n borstrok aan en 'n gebreide muts op haar hoofd (aldus te zien op de photo-tentoonstelling in Dresden,) koningin Alexandra laat zich, op haar zestigste jaar, gepruikt en geblanket, om een jongmeisje van twintig voor te stellen, aan boord van haar jacht afbeelden met 'n achtienjarig matelot-hoedje op haar hoofd! En talloos zijn dergelijke effect-bejag bedoelende kiekjes van aan ziekbedden en hospitalen bouquetten uitreikende vorstinnen en prinsessen, of van hare houdingen te paard of met haar hond, of gedurende dit bezoek harerzijds hier en dat daar. En de walgelijk-zoetige, lievige verhaaltjes, die de interviewers dan daarbij te pas brengen als onderschriften! Je wordt er gansch draaierig van! Men moet het dan ook mejuffrouw Naber tot hare eer nazeggen, *zij* heeft nergens getracht hàre vorstin met zulk een aureool van eigen-gemaakte vinding te omglansen. Zij bepaalt er zich integendeel toe zakelijk, en zonder veel bij- of op- en aan-merkingen, mede te deelen het leven dezer prinses uit het huis van Oranje-Nassau, zooals wij het kunnen nagaan uit hare eigene talrijke, meestal in het fransch gestelde brieven, doorspekt hier en daar met hollandsche woorden. Tusschen haakjes zij het hier gezegd, het is jammer dat mejuffrouw Naber die brieven alle onvertaald heeft gelaten. Zeker, het charme dat er nu aan is, dóór die inlassching van hollandsche uitdrukkingen, gaat bij een vertaling wel eenigzins verloren, maar voor vele lezers zou het toch misschien niet ondienstig zijn geweest de vertaling, zij het dan ook als noot onderaan, er bij te voegen! Zooals het boek nu is, bestaat het voor 't minst evenveel uit fransch als uit hollandsch.

Zoo ik dit boekje dus van ganscher harte aanbeveel, als een, ik zou zeggen, feministische lectuur in den *goeden* zin, er is méér nog wat er m.i. uit valt te leeren, en wat misschien *niet* zoo direct heeft gelegen in de bedoeling der schrijfster. Indien men nadenkt namelijk, vind ik voor mij hierin een treffend bewijs te méér, hoe men, bij de innige verwantschap die er tusschen de Oranje-Nassau's en hunne duitsche bloedverwanten bestaat, toch moeilijk kan tegenspreken, dat ook hier weder blijkt, hoe, in den grond beschouwd, heel Europa wordt geregeerd door éénzelfde familie, in elkaar vertakt, maar in den grond allen min of meer tot dénzelfden stam behoorend. Neem nu b.v. deze prinses Caroline van Oranje! Zij is geboren als dochter van den hollandschen stadhouder Prins Willem IV van Oranje, en van de duitsche Prinses Anna van Hannover, welke laatste weer is een dochter van koning George II van Engeland, (wiens toestemming dan ook bij alle op Caroline betrekking hebbende handelingen nederig wordt gevraagd). Zij huwt later met den duitschen vorst Karel van Nassau-Weilburg, hare kinderen doen allen huwelijken met duitsche vorsten. Maar, wat nog veel sterker is, waar het geldt haren hollandschen vader Prins Willem IV, den stadhouder-zelf, en diens zoon Willem V, herhaalt naief een zoo onverdacht oranjegezind geschiedschrijver, als Johanna Naber zich toont, woordelijk het getuigenis van prof: Blok:

Prinses Caroline vond het in haar hart zoo natuurlijk dat prins Willem (haar broeder Willem V namelijk) *den wensch voelde opkomen om zich terug te trekken in zijn duitsche Staten. Reeds haar vader*, *prins Willem IV*, *had*, *sedert hij door het uitsterven van verwante Nassausche takken in het bezit was gekomen van nagenoeg alle goederen der Ottonische linie*, *en dus in Duitschland rijksvorst van beteekenis was geworden*, *wat de oudere Oranjes niet waren geweest*, *zoovele belangen in het*

Duitsche rijk, dat hij er herhaaldelijk over had gedacht zich daar voor goed te vestigen.

(*Aanhaling uit prof. P.J. Blok gesch. van het Ned: Volk VI pag. 95*).

Commentaar is hier overbodig, dunkt mij, waar het geldt een *hollandschen* stadhouder, die 'zoo vele belangen had in het Duitsche rijk' dat hij zich maar liefst dààr wilde vestigen.

Prinses Carolina zelve, schoon zij erkent dat zij niet *mag* influenceeren op den wensch haars broeders zich in hare nabijheid op zijn duitsche goederen terug te trekken, kan dan ook niet nalaten haar heimelijke hoop, *dat* zij hem in hare duitsche buurt zal krijgen, uit te spreken in hare intieme brieven. En zoowel dit verlangen harerzijds als de wensch van prins Willem V zich, waar zijn volk, en de Staten, het hem zoo lastig gingen maken, terug te trekken elders, namelijk op zijn eigen bezittingen - in Duitschland - kan men niet anders dan heel natuurlijk vinden van beider volstrekt niet-hollander-geboren-zijn-standpunt. Want, wanneer men er even over nadenkt, hoe nauw verwantschapt al deze in elkander omhuwende en elkaar beërvende vorstengeslachten onderling zijn, dan is *hun* het niet kwalijk te nemen, dat menig-

maal hun *vaderland* voor hen volstrekt *niet* is waar hun *wieg* bij toeval stond. Wèl moet men zich verbazen en ergeren aan de onnoozelheid hunner 'onderdanen', die dat niet inzien, en zich laten wijsmaken, dat vorst en volk bij-elkaar behooren als één van stam. Wie b.v., om een voorbeeld van deze dagen te nemen, zal ook maar iets van een èchten Noorweger kunnen eischen in den kleinen Noorweegschen Kroonprins, zoon eener tip-top Engelsche prinses, en van een Deenschen vader, en die door beiden geheel en al Engelsch is opgevoed in zijn eerste levensjaren, ja, men kan gerust zeggen, in Engeland, nog stééds wortelt eigenlijk, door de veelvuldige bezoeken zijner moeder aan haar geliefd thuis, waarbij hij haar steeds vergezelt. - Wat mij óók weerzinwekkend aandoet in datzelfde onnoozele en maar evenzeer onbetrouwbare volk is zijn wankelbaarheid en veranderlijkheid. Van daag Hossannah; morgen kruisigt Hem, al naar gelang de leiders het handig weten in te richten! Ook in dit opzicht geeft dit boek van Johanna Naber te denken. Want wij lezen aan het slot, op blz: 161:

Zeven dagen latér op 20 Sept: 1787 keerde de prins (*Willem V*) *weder in zijn residentie terug; zijn rijtuig werd een mijl ver door het uitgelaten volk voortgetrokken; op hunne schouders droegen de Haagsche burgers hunnen stadhouder het Stadhouderlijk Kwartier weder binnen.*

Zou men niet moeten gelooven dat je op zóó'n volk kon *rekenen!* Morgen brengen! We weten allen, hoe het met Willem V, diens ondanks, is afgeloopen, en hoe hij ten slotte in de buurt zijner zuster als balling aankwam, - waar het intusschen háár niet meer is gegeven geworden hem te begroeten! Zoowel zij zelve als haar echtgenoot waren toen reeds overleden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.

I.
Geachte Hollandicus!

Uw art. gelezen hebbende (ik wil met het volgende volstrekt niet te kennen geven, dat ik het met dr. W. eens of niet eens ben) wensch ik even de volgende opmerking te maken.

In het laatste gedeelte van uw art., waar dr. W. het over de opvoeding van de vrouw heeft, begaat hij mijns inziens een groote inconsequentie n.l. als men dit in verband brengt met het voorafgaande.

Uit het laatste gedeelte kan men lezen, dat dr. W. door opvoeding de vrouw een ziel of eigen ik denkt te geven, terwijl hij eerst beweerd heeft, dat de vrouw zielloos is, geen eigen ik heeft. Is dat geen ongerijmdheid. Immers hoe kan men iemand door opvoeding een ziel geven?

Als dr. W. met het laatste was begonnen te veronderstellen, dan had hij het eerste onmogelijk kunnen beschouwen als het beeld van de vrouw. In het laatste ligt mijns inziens een erkenning, dat de vrouw door omstandigheden zoo geworden is.

Nu nog een opmerking aan 't adres van H.

Geachte H. U meent, dat uw art. er één is, waaraan, voor emancipatie strijdende vrouwen, zich kunnen spiegelen. Ja als het laatste gedeelte er aan ontbrak, dan was ik het met U eens, maar nu vind ik, dat U of liever dr. W. hier eerder een wapen in

de hand geelt. Strijden de geëmancipeerde vrouwen ook niet voor een andere opvoeding der vrouw?

Hoogachtend,

T. Bz.

II.
Aan Gretha Klunder.

Wat hebt gij wijs gedaan! - Ik had een groot artikel in het hoofd tegen de stellingen van dien dokter Weininger. Met uw weinige en eenvoudige woorden hebt gij doel getroffen.

Wat kan men beter zeggen dan dat men zijn eigen moeder in het gezicht slaat, door zóó de vrouw omlaag te halen. Door een ander te vernederen, vernedert men het meest zichzelf.

Ik stel mij dien dokter Weininger voor als een oude knorrepot, een ouderwetsche, vervelende man die met afgesleten en ongeldige gedachten aankomt en daarop een stelsel baseert. Ik denk aan zoo iemand, als aan een zenuwlijder, aan iemand zonder evenwicht, aan een zwartgallige of wat dan ook, maar niet aan een persoonlijkheid wien het in de allereerste plaats te doen is om de waarheid.

Hoe zal iemand de waarheid zien, die door zoo'n zwarte bril kijkt. Dokter Weininger is een teleurgestelde, en het strekt hem niet tot eer dat hij slechts een zeker minder gehalte der vrouw schijnt te kennen.

In naam van de edelsten en besten die hebben geleefd, en der geniaalsten, van wier werken ik nog dagelijks geniet, had ik willen protesteeren tegen zulk een verregaande aantijging, als zou de vrouw geen ziel bezitten. Het is zoo klein en onwetend om nog in dezen tijd met zulke achterlijke ideëen te durven aankomen. Wij weten allen dat er dokters zijn, die alleen zweeren bij het stoffelijke, die de ziel geheel loochenen, dus hulde dan toch nog aan dien dokter Weininger, dat hij den man tenminste een ziel doet toekomen.

Zoo vervuld met het materiëele alleen, met het zichtbare, kan menig dokter maar niet begrijpen waar die ziel toch zou huizen. Zij hebben den mensch zoo stuk voor stuk ontleed, zij kennen toch zoo, alle wendingen, en liggingen der organen. Nog nooit zijn zij bij hun secties de menschelijke ziel tegengekomen.

Een bekwaam mechanicus kan mogelijk een piano heel mooi in elkaar zetten, en uit elkander

nemen. Hij kan de snaren spannen, de hamertjes oplichten, geluid voortbrengen, maar daarbij gansch onkundig zijn van den geest der muziek. *Hij* heeft dan nooit dien geest gezien - evenmin als die dokter een ziel heeft kunnen ontdekken.

Wat is er voor verheffends of wetenswaardigs in zulke boeken te lezen als waarmede dr. Weininger zijn eigen tijd en die van anderen verspilt?

Het is een speculatie op de minder edele gevoelens in den mensch. Wat kan ons dat geslachtelijk verschil schelen, of zijn beweren dat de vrouw alleen maar aan opschik of zinnelijkheid denkt! Schuilt de geest van dien dokter in al die duizenden vrouwen die hebben geleefd, nog leven, en leven zullen? Hoe kan hij, die de ziel loochent, weten wat er in de vrouwelijke ziel omgaat?

De grootste denkers, de grootste geniën hebben erkend: de protetische gaven der vrouw, het wezen der liefde, het medelijden, de opoffering, het denken voor anderen, de liefdevolle zorgen, haar heldenmoed waar het geldt het dierbaarste te verdedigen.

Wat zijn de koude cynische uitspraken van dien stoïcijn, tegenover het hoogere weten, het klaarder verstaan, het dieper inzicht van zijn meerderen.

Wij kunnen gerust zijn! De tijden zijn lang voorbij waarin de vrouw zich de mindere beschouwde van den man. Zij is een andere. De man is onvolkomen zonder de vrouw bij wie hij hoort; de vrouw zonder den man. Te samen vormen zij het godsbegrip: de vrouw als liefdevoller ziel, de man als dieperdenkende geest.

Door de liefde zal de vrouw ook dien geest leeren verstaan, zich voor haar ontwikkeling datgene daaruit toeeigenen wat samengaat met haar verlangen, en aspiraties.

Maar, vrouwen, laat ons waken, dat geen cynisch oordeel waarheid over ons worde! Laat niemand kunnen zeggen dat wij alleen aan opschik en zinnelijkheid denken.

‘Een vrouw denkt alleen aan wat er in haar bruidsnacht gebeurde’.

Ach, dokter Weininger, wanneer sommigen daar te veel aan denken, dan is het helaas maar al te dikwijls, als aan de grootste vergissing van haar leven. Dat is het, wat ik uit menige confessie der vrouw heb kunnen leeren. De vrouw is in de eerste plaats Moeder, en het huwelijk is voor haar onbewust of bewust: Mittel zum Zweck. Met het moederschap treedt zij in haar hoogste phase. Afgedaan nu, indien zij werkelijk moeder is, met alle ijdelheid en wuftheid. Ach, men kan dat der jonge meisjes best vergeven. Ziet, hoe menigeen zich later ontplooit als een beste en zorgzame moeder, als liefhebbende, opofferende vrouw.

Voor de evenwichtigen, voor haar, die het geluk treft vrouw en moeder tegelijk te kunnen zijn, is het hoogste levens-stadium weggelegd dat wij op aarde kunnen bereiken.

En in de eeuwigheid, die voor ons ligt, hoe kan de menschelijke ziel zich nog ontvouwen en ontwikkelen! Hoe kunnen wij stijgen door hooger weten, dieper inzicht, meer begrijpen door liefdevol alles te omvatten.

Dit kleine plekje aarde is maar èèn station van de duizenden werelden, die wij nog moeten afreizen.

Wat geldt dit stofje aan de weegschaal van het Universum! Wat geldt dan een woord, waarvan niet kan gezegd worden als Jezus zei: ‘Mijne woorden zullen niet voorbijgaan’.

De waarheid zal niet voorbijgaan, maar particuliere gevoelens en bedenksels bezijden de waarheid hebben geen beteekenis.

JOSEPHINE GIESE.

III.
Aan Mej. Gretha Klunder.

Ik vind die mop wel aardig gevonden: de opmerking van de door u bedoelde oude dame n.l. het ironische: ‘Noch Hollandicus, noch dr. Weininger kunnen ooit eene moeder hebben gehad’. Ik neem het u in de verste verte niet kwalijk, ja kan mij de hilariteit van 't gezelschap zeer goed verstaan.

Toch geloof ik, dat totnogtoe Adam en Eva alleen geen moeder hebben gehad en wat mezelf aangaat had ik een heel lieve moeder, die ik helaas reeds op jongelingsleeftijd verloor. Als u het artikel leest, zult u zien dat ook dr. Weininger van de moeder in de vrouw eene gunstige beschouwing geeft in tegenstelling met ‘die Dirne’. Ook herhaalde ik uitdrukkelijk het niet met dr. Weininger eens te zijn. Misschien echter liet ik hem te veel aan 't woord, waardoor mijn eigen meening te weinig uitkwam. - Overigens verheug ik er mij in, dat de beschouwingen u een gezellig theeuurtje hebben bezorgd. Misschien zijn er nog wel meer lezeressen geweest, die er niet bij hebben *geschreid.* Dit laatste effect was ook niet mijne bedoeling.

Ik ben n.l. geen pessimist, ook ondanks dr. Weininger nog volkomen optimist, ook in zake ‘de vrouw’.

Met wederkeerigen groet,
HOLLANDICUS.

IV.
Naar aanleiding van ‘Over Godsdienst en Kerkelijke tucht’.

Daar Uw bedoeling niet was in gedachtenwisseling met mij te treden en ik zelve niet houd van polemiek, - wat de gedachtenwisseling wel eens wordt, wanneer men elkaar niet begrijpt of het oneens is - had ik oorspronkelijk geen plan op Uw schrijven in te gaan.

Gisteren-middag echter zei een Lelie-lezer tegen mij: ‘je beweert altijd, dat de kern van den Roomschen godsdienst zoo mooi is, wat heb je dan nu toch in de Holl: Lelie geschreven, waardoor je: “Over godsdienst en kerkelijke tucht” hebt uitgelokt?’

Omdat ‘anti papisme’ zooals U het noemt, mij volkomen vreemd is, en misschien meerderen met U, geheel ten onrechte, den indruk hebben gekregen, dat ik tegen den Roomschen godsdienst te velde was getrokken, wil ik trachten dien indruk weg te nemen.

In de Holl. Lelie van 4 Jan: schreef U: Daarom juist deed het mij zoo leed uit Uw artikel ‘Licht’ in No. 17 van dezen jaargang te moeten opmaken dat Uw liefdevolle verdraagzaamheid zich niet uitstrekt tot kerkgenootschappen met wetten en reglementen en ceremonieën en dogma's en vormen’.

Ik heb ‘Licht’ nog eens kalm nagelezen. Er staat: ‘Het Licht der Wereld kwam op aarde niet met wetten en reglementen en ceremonieën en dogma's en vormen. Hij stichtte kerk noch school, hij bracht leven, licht en liefde. Sectegeest en onverdraagzaamheid zijn vreemd aan Jezus' Evangelie, (blijde boodschap).

Ik *kan* het niet anders zien dan dat de kerkleer dikwijls staat lijnrecht tegenover Jezus' Evangelie, maar ik denk hier volstrekt niet speciaal aan de Roomsch-Katholieke kerk.

Och, wij protestanten, we behoeven het niet zoo ver te zoeken, we behoeven het zelfs in 't geheel niet te zoeken. Ongezocht en ongeroepen helaas, staat hij bijv. voor ons: Ds. Keller uit Dordrecht, in al zijn ziele-grootheid (!) en eigengerechtigheid. Hij heet Christus te belijden, maar heeft zijn Christus, de Christus van zijn kerk, *iets* gemeen met den Christus der Evangeliën?

Hebben ze hem dan niet weggenomen, weggelegd, héél ver, altijd verder, den vriendelijken menschenzoon, het Licht der wereld. En *hebben* ze dan niet in Zijn plaats gesteld den Christus der kerken, die vragen doet op den drempel, die theorieën geeft inplaats van levensbrood en duizenden en duizenden van den godsdienst vervreemdt? Is het geen heiligschennis zijn rijk, ‘*dat niet is van deze wereld*, op te sluiten in kerken, tusschen o zooveel nauwe, enge muren en muurtjes in?

Om nog een voorbeeld te noemen van wetten, reglementen enz.: in flagranten strijd met den Christus-geest:

‘Den 9den Nov. 1910 werd Ds. B. Boers, pred te Roordahuizem, door het Provinciaal Kerkbestuur van Friesland veroordeeld tot een jaar schorsing met verlies van de helft van zijn tractement.

Waarom? Omdat eenige Kerkeraadsleden, anoniem natuurlijk, (eerst toen ze hun naam bekend *moesten* maken deden ze dit) hem beschuldigden in 1906 (welk een geheugen) op den kansel te hebben gezegd: “eigendom is diefstal”.

Van één der twee getuigen contra Ds. Boers, wordt in het vonnis niet gerept, en de ander verklaart dat hij hem *wel zoo iets*(!) als “eigendom is diefstal”, heeft hooren zeggen.

De beklaagde zelf ontkent dat hij ooit zoo iets op den kansel gezegd heeft, maar geeft later de mogelijkheid toe, dat hij die woorden *kan* gebruikt hebben, niet als stelling van zichzelf, maar als aanhaling van een ander’.

De tucht en rechtspleging in de Ned. Herv. kerk, - ik *kan* het nu eenmaal niet anders voelen - is in strijd met Jezus' Evangelie, in strijd met den Christus-geest.

Maar, nietwaar, het was een misverstand van u om mij dáárom onverdraagzaam te noemen? Wanneer u gelezen had mijn: ‘Godsdienst’ een paar jaar geleden in: ‘Het Toekomstig Leven,’ zoudt u erkennen, hoe wij het ‘au fond’ eens zijn. Ons doel is hetzelfde, maar we gebruiken, of trachten te gebruiken, verschillende middelen. Waarschijnlijk is dit goed, daar ook de menschen verschillend zijn, en zult u slagen waar ik faal, en omgekeerd.

De hervormers hebben met veel dwalingen ook veel goeds verworpen, met het badwater het kindje zelf.

Een kern heeft een vorm noodig om bewaard te blijven, dat weet ik wel, maar ik weet eveneens, dat uit veel vormen de kern is verdwenen. Het zijn die leege vormen (schijn voor wezen) die onrechtvaardige, wreede *onchristelijke* wetten en reglementen, ceremoniën zonder beteekenis, zouden leven, dogma's zonder inhoud die sectegeest en onverdraagzaamheid kweeken en dus geheel in strijd zijn met Jezus' liefdeleer.

Het gezin is de maatschappij in het klein en de liefste, oprechtste, eerlijkste kinderen, de sterkste, onzelfzuchtigste, meest wáre menschen heb ik altijd zien komen uit gezinnen, waar slechts één wet heerschte; de wet der liefde. Kinderen, die het goede deden, niet om te worden beloond, het kwade nalieten, niet uit vrees voor straf maar.... om hun ouders geen verdriet te doen, en later, omdat ze het goede liefhebben en God's stem hooren diep in zich.

In gezinnen, waar zoo héél veel reglementen en wetten zijn, waar de kinderen dit niet mogen en dát niet mogen, dít moeten en dát moeten en o zooveel *moeten*; waar ze altijd over steentjes struikelen en vallen, worden ze onoprecht, prikkelbaar en humeurig en ten laatste geheel onverschillig.

Zoo met de kinderen in het gezin, eveneens zoo met de menschen in de maatschappij.

De wet van karma, oorzaak en gevolg, ‘eeuwige vergelding’, zooals u het noemt, is onverbiddelijk. Wij maaiën wat wij zaaiën, soms reeds hier op aarde en zeker in een volgende wereld of werelden.

Maar het goede doen om in den hemel te komen, het kwade laten uit vrees voor de hel, zou dat wel het ware zijn?

Er is geen kracht, geen moreele, opvoedende kracht in vrees. Het houdt het individu en de maatschappij misschien *uitwendig* in orde, maar *innerlijk?* Maakt het de menschen gelukkiger en - want dat gaat samen - beter?

Beantwoordt het aan 's levensdoel? Ik bedoel niet ons kortstondig bestaan hier op aarde, maar het onsterfelijke leven der ziel: ‘Wordt dan gijlieden volmaakt, gelijk uw Vader in den hemel volmaakt is’.

Mag ik nu tot slot nog even aanhalen wat ik schreef in de Holl. Lelie van 15 Juni 1910. ‘Er wordt zoo dikwijls gesproken van het ware geloof.’ Als men mij eens vroeg, wat *is* dat, dan zou ik antwoorden: ‘Elk geloof, dat iemand vrede geeft en beter, dus gelukkiger maakt, is voor hém - ik zeg niet voor anderen - maar voor hém, het ware geloof.’

En wanneer men mij vraagt, ‘welk geloof is *niet* het wáre?’ Dan zou ik antwoorden: ‘elk geloof, dat iemand ongelukkig maakt, geen vrede geeft, is uit den booze’.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

V.
Niet uit het Hart. *(Voor mej: van Geldorp).*

Het zij mij vergund een enkel woord in 't midden te brengen naar aanleiding van Mejuffr. S.v.G.'s artikel over Godsdienst en Kerkelijke tucht. Het ligt volstrekt niet in mijn bedoeling, en het is er hier de plaats niet voor, thans de ‘waarheden’ te bestrijden, die volgens haar, opgesloten liggen in de ‘groote leerstukken’ der Kath. Kerk (e.a. Kerken) - bekwamer en wetenschappelijk beter onderlegde schrijvers(sters) toch deden dit reeds op korrekte en m.i. afdoende wijze[1)].

1) Noot redactrice.
Het komt mij voor dat mej. Suze van Geldorp hier in de éérste plaats de aangewezen persoon is om de tot de R.K. Kerk gerichte aanvallen te weerleggen. Echter, wil ik, mijnerzijds, mij in dit debat mengen om te protesteeren tegen twee dingen bepaaldelijk in het artikel van den heer Joh. G. Schipperus.
Ten eerste, waar hij beweert dat de R.K. Kerk nooit rijken vermocht te bekeeren tot een levenswandel overeenkomstig den door Christus bevolenen. M.i. is dit - de inzender houde het harde woord mij ten goede - laster. Immers, juist de R. K Kerk - *in tegenstelling* met de protestantsche - heeft alle eeuwen door gekweekt geheele orden van martelaren en van metterdaad, gelijk Christus het beveelt, allen rijkdom verzakenden, klooster-Broeders en Zusters, en priesters in de stille vergetelheid werkend, welke meerendeels behoorden en behooren tot de rijken en aanzienlijken dezer aarde, tot degenen die alles verlieten om ‘hun Heer en Heiland te volgen’. - Ik herinner alleen maar aan het bekende voorbeeld van de dochter van Lodewijk den vijftienden van Frankrijk, welke de pracht en praal van Versailles verliet, om te worden een Carmeliter Zuster, een der strengste klooster-orden van haar tijd. - Voorbeelden van dien aard, en van de meest *belanglooze* opoffering van zeer rijke Roomsch Katholieken, zijn er te over onder mannen en vrouwen beide, alle eeuwen door, en het is dan ook juist *mijn* hoofdgrief tegen onze protestantsche leer, dat **zij** niet alleen niet in staat is zulk een leven overeenkomstig den wil van Christus aan de rijke geloovigen af te dwingen, maar zelfs ook van hun dat absoluut niet verlangt! De beschuldiging van den heer Joh. G. Schipperus mag dus wel op het protestantisme worden toegepast mijnentwege, maar *geenszins* op de R.K. Kerk, want, juist zij, en zij-alleen, heeft tallooze rijke en voorname en aanzienlijke leden, die wel degelijk alles en alles in den steek lieten, om te leven gelijk Christus dat voorschrijft, en om hunnen naasten te dienen in nederigheid en oprechtheid.
Ten tweede wil ik iets zeggen over het slot van het stuk van den heer Joh. G. Schipperus, als hij zegt: ‘*Dus*, de dwang van het naar de Kerk moeten gaan behoedt de menschen voor ongodsdienstigheid.’ Ik voor mij geloof dat die dwang zeer zeker noodzakelijk is, en dat de laksheid van het protestantisme in dat bepaalde opzicht inderdaad de hoofdoorzaak mag genoemd worden van de zedeloosheid, het plichtverzaken, en de verdierlijking, waartoe heden ten dage het volk, zij die aan niets meer gelooven, steeds meer geraakt. Tucht, en daardoor dagelijks herinnerd worden aan den godsdienst dien men belijdt, heeft de meerderheid van het menschdom inderdaad nòòdig. Hoogstaanden, uitzonderingen, mogen misschien goed en braaf en edel kunnen leven zonder dat alles, de groote meerderheid van het menschdom heeft leiding, en toezicht, en voorlichting op geestelijk gebied, absoluut van noode. En dit alles geeft de R.K. Kerk haren leden, juist dòòr van hen te verlangen, als een *dwang*, die aanhoudende voeling met de Kerk, door naar de mis gaan, door de biecht, door huisbezoek, etc. Terwijl dan ook de protestantsche domine's, na eerst al die tuchtmiddelen te hebben verworpen als onnoodig en als indruischheid tegen den vrijen wil, nu zelf het hardst tobben en jammeren over hunne leege kerken, en over hun steeds méér afnemenden invloed op de menschen, etc., etc., - - en zich, bij wijze van kleinzielige wraakoefening, drukmaken met het indienen van adressen aan de Koningin om Haar te vragen te beletten dat vreemde R.K. orden zich hier zullen komen vestigen. Grooter blijk van *jaloezie* konden zulke protestantsche ‘christelijke’ voorgangers m.i. moeilijk geven.
Mijn gevoel voor rechtvaardigheid, mijn weerzin tegen het voortdurend den Roomsch-Katholieken bestrijden willen - *uit naijver* op hen - geeft mij deze opmerkingen

Ook wil ik thans in 't midden laten de vraag, of juist de godsdienst (en speciaal de Katholieke) in-staat is, de dierlijke hartstochten, die nu eenmaal sluimeren in den mensch, te onderdrukken, door het prediken van een ‘eeuwige vergelding’ ‘'n *eeuwige* straf’ (als het, derving-der-gelukzaligheid, etc) die volgen moet op de ‘zonden’ door het Menschen-kind hier op aarde, gedurende het korte leven, bedreven, - en 'n ‘eeuwige zaligheid,’ - hierin bestaande; dat men verlof bekomt voor 't aangezicht des Scheppers te verschijnen en zijn stem te mengen in de juichende engelen-koren, - voor haar of hem, die leefde naar ‘God's geboden’, oftewel de geboden der Kerk: ‘uit hoop op loon, of vrees voor straf.’

De feiten immers spreken anders. In de twintig eeuwen van haar bestaan is het der Kerk niet mogelijk geweest een einde te maken aan den menschonteerenden gruwel, dien men oorlog noemt, terwijl, waar zij zich, volgens S.v.G., toelegt op de onderdrukking der dierlijke hartstochten, het toch in de eerste plaats haar werk zou zijn geweest, daartegen krachtig en onophoudelijk te ageeren. Wat wekt meer de moordlust en bloeddorst op dan de oorlog? Het is der Kerk nog altijd niet mogen gelukken de rijken te bekeeren, die, zich Christenen noemende, voortgaan het vette der aarde te zwelgen, terwijl naast hen hun medeschepselen (toch óók Kinderen Gods?) ellendig omkomen en gebrek aan voedsel, licht, lucht, en overmatigen arbeid en geestelijke verstomping. Zelfs ontken ik, dat ooit ernstige pogingen daartoe zijn aangewend.

En tenslotte rest mij nog de opmerking, dat verreweg de meeste godloochenaars in reinheid van leven niet onderdoen voor geloovige, wèllevende Katholieken, en omgekeerd.

Evenmin komt het mij wenschelijk en verkwikkelijk mej. S.v.G. rekenschap te vragen van haar uitdrukking: ‘*verstokte* godsdiensthaters’ welke uitdrukking ongetwijfeld geheel toevallig, per abuis, is ingeslopen in haar artikel. Aan het woord ‘verstokt’ toch, verbindt de nietof halfdenkende lezer allicht het begrip van iets misdadigs, of ongeoorloofds in elk geval. Men spreekt van ‘verstokte zondaren, verstokte booswichten’, enz., terwijl men nimmer zal hooren spreken van ‘verstokte geloovigen’ of van ‘verstokte braven of verstokte weldoeners’.

Dit alles en meerdere uitdrukkingen in bovengenoemd artikel (b.v. ook nog 't ongemotiveerde: ‘*onmogelijke* gelijkheids-theorieën - op welker zakelijke weêrlegging door de verdedigers ervan reeds zoo vaak en met klem in openbare Vergaderingen is aangedrongen -) wilde ik slechts terloops even aanroeren, dewijl uitvoerige beschouwingen erover mij te-vér, tot in 't oneindige schier, zouden voeren, wat te veel plaatsruimte zou eischen van dit weekblad.

Het doel van mijn gedachtenwisseling is slechts den lezer er op te wijzen, hoe, volgens verklarlng van Mej. S.v.G. zèlf, godsdienst-zin ‘langzaam zou verdoezelen,’ hoe het kerkbezoek verloopen zou, hoe daardoor dus de geheele Kerk te gronde zou worden gericht*: indien niet* het gebod was uitgevaardigd: ‘Gij zult des Zondags de H. Mis bijwonen,’ waardoor de geloovigen gedwongen worden, minstens éénmaal per week de preek aan te hooren, die dienen moet de godsdienst-zin erin te houden, welke anders allengs zou verdwijnen.

in de pen. Overigens breng ik mijn hulde - *in verband met het hieronder volgende* - aan den heer Joh. G. Schipperus, dat hij zijn eigen naam noemt, gelijk een eerlijk man behoort te doen, waar hij aldus een ander aanvalt.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Aan dat *bevel* alzoo dankt de Kerk haar trouw, geregeld bezoek - haar bestaan.

Niet door den drang-des-harten gaan de geloovigen ter Kerke; neen door den *dwang* der Kerk-zelve.

Dat geeft te denken.

De Kerk kan de *harten* niet warm-maken voor God; zelfs tot één bezoek per week, om op-tegaan in zijn schepper, om één-te-zijn met hem, daartoe moet de geloovige gedwongen worden met *bevelen*. Het komt *niet* uit het hart; het komt door den dwang van buiten-af.

Er is ook zoo weinig reden, den 'Schepper' te danken, nietwaar?...

'De meesten, verreweg de meesten, hebben *zoo'n steuntje* (ik onderstreep) noodig als brood. Want hoevelen *zouden elke nietige reden* aangrijpen, om zich aan dat voordeel (d.i. de preekmet-opwekking-tot godsdienstzin) te onttrekken, als ze daarin (in Kerkbezoek) vrijgelaten werden.'

De Schrijfster zegt 't zèlf.

Ik heb er niets meer aan toe te voegen.

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

VI.
Aan 'Een getrouw lezer.'

Gij schreeft in N°. 23 van de Holl: Lelie een stukje, aan mijn adres, waarin gij op zeer grove wijze een aanval deedt op de Roomsch-Katholieken. Gij deedt dat *anonym.* Omdat gij echter Uw stukje richtet tot mij-persoonlijk wilde ik het niet weigeren, uit vrees den schijn op mij te zullen laden, dat ik het om *die* reden, van Uw aanval op mjj, niet opnam. In mijn antwoord aan U schreef ik echter in een noot: Vindt gij het *manlijk*, waar *ik* mijne stukken steeds ruiterlijk met mijn eigen naam onderteeken, den Uwen te verbergen, al beschuldigingen richtend tegen de Roomsch-Katholieken.

Tot heden bleeft gij mij op die vraag het antwoord schuldig. Nu echter, 13 Januari jl., ontving ik van U een schrijven, waarin gij woordelijk zegt, onder aanbieding van een tweede anonym artikel tegen de Roomsch Katholieken:

'*Ik voel mij echter tevens gedrongen U langs dezen weg eene verklaring te geven van mijne anonymiteit, hopende U deze zult lezen, eer gij soms daarom het artikel zoudt weigeren op te nemen.*

In theorie ben ik het volkomen met U eens, en het is dan ook uitsluitend in mijn eigen belang, dat ik niet ruiterlijk met mijn naam onderteeken. Wat toch is de zaak.
\- - - - - - - - - - - - - - - - -

Nu zult U toch ook wel zooveel van het leven weten, dat U met mij overtuigd zijt, dat het heel moeielijk, zoo niet onmogelijk is, bij een der Departementen of andere lichamen geplaatst te worden als men geen, laat ik het maar platweg uitdrukken, kruiwagens heeft; en die bezit ik absoluut niet.

Wil ik er dus door eigen kracht nog inkomen, dan moet ik, dat zult U mij toegeven, hen die de baantjes te vergeven hebben, zooal niet te vriend houden, dan toch zeker niet tegen mij innemen.

Mijn waarde heer, en Mr. in de Rechten, **schaamt** gij U niet U-zelf aldus aan de kaak te stellen? Neen, waarschijnlijk niet eens; gij zijt er zoo aan gewóón immers, dat Jan en alleman aldus redeneert op dezelfde lafhartige manier, dat gij niet ééns meer bemerkt hoe in-laf en in-min Uw handelwijze is.

Immers, uit *eigenbelang* durft gij Uw naam niet noemen, omdat gij menschen van alle richtingen, (dus óók b.v. R K. kamerleden en R.K. ministers) moet te vriende houden. Goed, dat is een standpunt. Maar waarom zwijgt gij dan niet, waar het geldt diezelfde menschen te belagen en te beschimpen *anonym?* Voelt gij dan niet het onmanlijke, het valsche, dat er in steekt, diezelfde menschen, die gij in het openbaar wilt te vriende houden, ruggelings, ongeweten *wie* hun den stoot toebrengt, aan te vallen en te belasteren?

Zeker, inderdaad weet ik met U, dat gij, door Uw naam openlijk te noemen waar gij een besliste meening uitspreekt, over wat ook, U-zelf vele vijanden zult maken. *Ik weet dat uit eigen ondervinding, omdat ik-zelve altijd met open vizier heb gestreden*, *nooit ben teruggedeinsd voor het teekenen met mijn eigen naam*, *wat het ook gold. En omdat ik daardoor zeer vele vijanden mij heb gemaakt.* - Welnu, juist daarom, omdat *ik* zoo ben en zoo handel, daarom **veracht** ik anonyme aanvallen, op wien of op wat ook, of het geldt modernen, of Roomsch-katholieken, socialisten of liberalen, personen of vorsten, ik **veracht** alles en allen wat in het *duister* steekt en schimpt en

lastert en stookt, en, **uit eigenbelang**, daarbij niet durft te noemen den eigen naam openlijk.

Daarom, evenzeer als ik den heer Joh: G. Schipperus wèl toestond zijne meening te zeggen over de R.K. Kerk, en evenzeer als ik hèm acht om zijn daarbij zijn naam noemen. (waardoor hijóók zich vele vijanden zal maken in zijn carrière) evenzeer weiger ik beslist alle stukken van U, tegen Rome, of tegen wat ook gericht, zoolang gij die niet teekent met Uw eigen naam. Houdt Uw eigenbelang, Uw baantjes-jagerij, Uw minister- en Kamerleden-vrees U daarvan terug, goed, dat moet *gij* weten, maar alleen, wees dan ook zoo fatsoenlijk van diezelfde heeren en diezelfde richting, die gij op hun Departement, en achter hun ministertafel, devoot in den zak kruipt, niet anonym te beschimpen en te belasteren, in het duister van een ‘ingezonden

stuk.’ Andere Bladen zullen U misschien, ja stellig, tot zulk een lage handelwijze gaarne plaats verleenen, juist *omdat* het de Roomsch-katholieken geldt; de Hollandsche Lelie echter, geredigeerd door een vrouw die onversaagd en fier stéédsh haar eigen naam noemt, bij elke opinie die zij uitspreekt, en over wat het ook zij, staat te hóóg om zich met dergelijk vuil gedoe, van anonym gesmaad, te willen inlaten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

‘Onder de Rendieren uit het Noorsch van Matti Aikio.

(Vervolg van No. 27).

Haar levendigheid verraste Jussa en kalmeerde hem. En waar was de macht van haar sterken blik gebleven?...

Er zijn ontmoetingen, die een geheim feest zijn en de feestvreugde verbergt zooveel...

‘Maar waarom wilt u Finsch predikant worden, Meneer Jongo?’

‘Eerlijk gezegd weet ik dat zelf niet.’

‘Ik vind dat u Noorsch predikant had moeten worden. Maar als u dominee wordt op de grens van Finland en Noorwegen, dan kom ik u eens hooren.’

‘Graag, - belooft u me dat? Dan zal ik preeken voor u alleen - geheel alleen voor u!’

‘En dan moet u in 't Finsch preeken, niet in 't Lapsch... Is er in de parochie op de grens niet een kerk van steen?’

‘Ja.’

‘In een heel klein dal, dat recht op de verlaten vlakte uitloopt?’

‘Juist.’

‘En in het heele dal woont er zoo goed als niemand, alleen de predikant, niet waar?’

‘Dat is ook juist - er woont bijna geen ziel’.

Zij sloeg de oogen neer. Toen hìef zij haar blik op - en heel langzaam liet zij dien in Jussa's oogen glijden: ‘Dat moet vreemd zijn.... Maar hoe denkt u dat 't u daar bevallen zal?’

‘Komt tijd komt raad! Ik ben nog geen predikant.’

‘Maar daar moet u toch beroepen worden!’

Haar blik werd inniger zooals de schemering in 't bosch, naarmate de nacht nadert. De meeste menschen vallen tegen als de eenvoudige kleuren der vertrouwelijkheid den feestelijken glans van den eersten indruk opgezogen hebben. Maar in Elna 's oogen was juist de kleur der vertrouwelijkheid dieper dan de geheele feestelijke glans...

Toen vroeg Jussa: ‘Waarom vindt u dat ik juist daar beroepen moet worden?’

‘Omdat..... Wel,.. een paar jaar geleden was ik in 't Zuiden van ons land. De menschen waren er blond en heel anders dan hier. En als ik mij u nu herinner, zooals u was toen ik u aan de Lefjord zag, dan vind ik dat u dominee moet worden daar in het stille dal, dat uitloopt op de groote verlaten vlakte...

En dan heb ik ook altijd gedacht dat Biettar Oula een van uw toehoorders moest zijn....'

'Altijd - zegt u?'

'Ja,' zeide zij, terwijl zij plotseling bloosde. 'Maar wanneer komt u den predikant en zijn vrouw eens opzoeken? Zij hebben juist vandaag over u gesproken. Zij zouden u graag eens zien.... Maar nu moet ik weg. Ik ben naar de rivier gaan kijken. Ziet u hoe die gestegen is?'

Zij nam afscheid en ging heen.

Jussa keek haar na. Haar jeugdige gestalte was een en al levenslust.

Plotseling begonnen Jussa's zinnen te gloeien daar te midden van die woeste natuur, waar de lente zoo onrustig den korten zomer voorbereidde....

'De menschen daar in het Zuiden waren blonder en anders dan hier.'.... Zij kwam nog eens in het gezicht - op den kerkheuvel; haar blonde lokken glinsterden als goud in den helderen zonneschijn. Wat was zij blond, lang en slank!.... De menschen daar - in de witte huizen langs de kust die in het Zuiden overgaan in groote burchten, ver weg.... in het Zuiden.... De menschen daar - en de menschen hier in de donkere bosschen en op de uitgestrekte, verlaten vlakten! De menschen daar verhieven zich naar het licht en onderwierpen aarde en lucht aan hun macht en de menschen hier vluchtten naar 't donker en naar den ondergang....

Maar Jussa was jong, groot en sterk en de geur van de sappige aarde drong zijn neusgaten binnen.

De lucht was vervuld van zon en in de verte en heel nabij overal klonk het ruischen van water, de sneeuw smolt, het ijs kraakte.

Op een vroeg morgenuur komt plotseling die lente als een warme koortsdroom. De zon kleedt met een schelle brutaliteit de aarde uit, laat haar heeten adem gaan over ieder open plek en blaast leven in de sappen der wortels, die zich in de aarde verschuilen, vervult zelfs de geheele hemels-lucht met een feestelijken roesdamp en al wat leeft met hoop en willooze verrukking.

Jussa vervolgde zijn weg naar den oever van de rivier en naar de berkenstruiken.

Een rendier met lange haren en met een gerimpelde huid over de magere knokkels at gulzig van de bottende knoppen en jonge takken. Uit de groote, matte oogen glinsterde een hoopvolle blik, toen hield het dier op met kauwen, richtte den kop omhoog en met den blik naar de volle zon begon het uit alle macht te brullen...

Lange nevelen dreven van de weiden naar de rivier. Af en toe raakte er een stuk natglinsterende aarde los en viel klotsend tegen het strand.

Witte watervallen schitterenden in de bosschen aan den dalkant, want van den vroegen morgen tot den laten avond baadde de sneeuw der vlakten zich in de zonnehitte en smolt zonder tegenstand te bieden.

De houthakkers waren op de boschheuvels aan 't werk en het geluid van het metaal zong in de van zon vervulde en naar lente verlangende lucht.

(*Wordt vervolgd.*)

Varia.

I.
Een onverdiende beschuldiging.

In het laatste nommer van *Het Toekomstig Leven*, tijdschrift gewijd aan het verspreiden van spiritualistische beginselen, komt van de hand van den heer J.S. Göbel, een der redacteuren, de volgende corr: voor:

E.v.Z. te H. - Uwe gedachte of de 'Holl. Lelie', '*de Blijde Wereld*', '*Nieuw Leven*' *mijn voordracht* '*Bijbel en Spiritisme' niet zouden willen plaatsen is niet vrij van naieveteit, die meer pleit voor U*, *dan wel voor genoemde redactiën. Geen dezer bladen*, *aan wien ik een ex. ter beoordeeling toestond*, *heeft tot heden er een woord van gezegd. Ook de Standaard*, *het Centrum en de Tijd zwegen erover. Werkelijk hebben dezen praktisch gedaan wat U als bijna onmogelijk onderstelde: zij hebben* '*met afgewend masker deze getuigenis gepasseerd*'.

De heer J.S. Göbel werpt hier een geheel onverdienden blaam op mijne onpartijdigheid, waar ik, gelijk al mijn lezers weten, bereidwillig en aanhoudend artikelen opneem ten gunste van het spiritualisme en over aanverwante onderwerpen. Waarom dus zoude ik met 'afgewend masker' *zijn* voordracht willen passeeren? De heer Göbel had rechtvaardiger en eerlijker gehandeld indien hij, alvorens de Holl: Lelie, - die steeds hare kolommen bereidwillig openstelde voor het onderwerp spiritualisme, - op één lijn te stellen met andere bladen, welke inderdaad dat onderwerp doodzwijgen opzettelijk, éérst had geînformeerd bij mij naar de reden van mijn stilzwijgen over zijn voordracht. Hij zou dan hebben vernomen dat ik, uit *enkel plaatsgebrek*, niet kon ingaan op de bespreking zijner voordracht, juist *omdat* er toch reeds méér ruimte wordt afgestaan aan het onderwerp spiritualisme en aan de daarmede gepaard gaande gedachtenwisselingen, dan aan sommige abonnés of lezers aangenaam is. Tevens zou ik hem dan hebben geantwoord, hoe ik, indien hij een *bijzonder* nut zag in het meer uitvoerig bespreken der voordracht door hem bedoeld, nogtans wel genegen zou zijn alsnog de daarvoor noodige ruimte te vinden. Door zulk een even onverdienden als onheuschen uitval tegen de Holl: Lelie werkt m.i. de heer Göbel-zelf zijn eigen bedoeling tegen, van gehoord willen worden in andere bladen dan zijn eigen orgaan. Immers, door zulk een voorbarig oordeel, neemt

hij de goedgezinde en onpartijdige onder hen, waartoe hij de Holl: Lelie *wéét* te behooren, noodeloos tegen zich in. Van zijn eerlijkheid verwacht ik dat hij deze rectificatie in haar geheel zal over nemen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.

In ditzelfde nommer van *Het Toekomstig Leven* vind ik, van de hand des heeren de Fremery, het onderstaande stukje:

Een onaangename ontdekking.

In den 9en jaargang van dit tijdschrift bracht ik op bl. 52 e.v. verslag uit van een zitting, gehouden met een, met de letter B. aangeduid persoon, die o.a. een zakdoek liet dansen, schijnbaar zonder eenige aanraking of mechanische hulpmiddelen. Dezer dagen echter maakte ik kennis met een bloedverwante van dien persoon, die mij verklaarde - en haar man bevestigde zulks - dat B. dat kunststuk vertoonde met behulp van een tusschen de beenen gespannen draad, waarop hij den zakdoek met zijn knoop liet rusten.

B. bezit volgens hen geen aasje occulte kracht, doch schept er vermaak in als anderen hem die

toedichten. Ofschoon geen draad door ons is bespeurd, is mijn vertrouwen in de destijds door mij gedane waarneming door deze mededeeling dusdanig geschokt, dat ik haar thans als onzuiver beschouw, en mij genoopt voel mijn destijds daarover geuite, en in den tweeden druk van mijn 'Handleiding', alsook op verschillende openbare voordrachten, herhaalde meening te herroepen.
H N. DE FREMERY

Men moet hulde brengen aan den schrijver voor zijn eerlijkheid in dit openlijk hèrroepen. Echter, de vraag is gewettigd: Is het niet onverstandig dergelijke, op zóó losse gronden berustende 'waarnemingen', - die men dan later weer moet herroepen - terstond te gaan openbaar maken in 'handleidingen' en 'voordrachten' voor het publiek bestemd? Geeft men door zulk oppervlakkig doen niet zelf een wapen in de hand aan hen, die het spiritisme, en al wat er op lijkt, verklaren voor bedrog en leugen, en die de goedgeloovigen en naieven, die zich volgens hen laten beetnemen, uitlachen en bespotten? - In het belang van den *ernst* der zaak schijnt het mij plicht met zulke openbaarmakingen van niet-nauwkeurig-nagegane feiten voortaan voorzichtiger te zijn, dan de heer de Fremery blijkbaar gewoon is het te wezen. De tegenstanders, ook zij, die aan zijn eigen eerlijkheid niet twijfelen, zullen, na hetgeen hij onlangs eveneens openbaar maakte van door hem ondervonden bedrog, - overgenomen met gretigheid in verschillende couranten, - en na hetgeen hij nu, zóó kort daarop, weer moet hèrroepen in een ander opzicht, thans met een schijn van recht kunnen zeggen: Wat beteekenen ten slotte de 'waarnemingen' van een man, die nog wel leider van de richting is, maar zóó telkens en zoo gemakkelijk zich laat beetnemen als in den laatsten tijd het geval wordt.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Alb. J.L. - Uw bijdrage is niet geschikt tot plaatsing. Onvolkomen van vorm, en niet belangrijk genoeg van inhoud.

L.S. - Uw schrijven ontving ik in dank, en ben gaarne bereid Uw aangekondigde gedachtenwisseling te ontvangen.*)

Hanna. - Gij moet niet dadelijk zoo ontmoedigd zijn. Ik was daarvoor wel bang, maar heusch, het is toch niet verstandig van U terstond zoo ter neer geslagen te wezen. Gij verwart m.i. een goeden school-opstellen-stijl met wat verlangd wordt voor een novelle; het eerste is geheel iets anders dan het tweede. Intusschen, indien gij meent, dat 'bevoegde personen' het door mij geweigerd proza-stukje wel goedkeuren, dan raad ik U stellig aan het bij andere redacties te beproeven. Ik-ook nam wel eens aan wat een ander weigerde; de een denkt daarover geheel anders dan de ander. Zoo is het ook met dat gedichtje. Gelijk ik U reeds schreef, Nieuwe-Gids-richting-menschen zullen dat misschien heel mooi vinden, ik-voor-mij vind 'bladeren die op tijgers en jonkvrouwen gelijken' nonsens. Zeker heb ik-ook in den zomer-avond menigen grilligen vorm waargenomen in de bladeren, de wolken, enz., ook wel mijn fantazie daarbij laten gaan, echter, ik voor mij vind de door U gekozen beelden, om *Uw* fantazie uiting te geven, valsch. Alles wat men wel eens op zulk een stemmingsmoment waarneemt is ook naderhand niet altijd geschikt tot publiceering in een 'gedicht'. Dat is echter geen reden waarom gij het niet bij anderen zoudt beproeven, met misschien méér kans op welslagen. Wees in elk geval niet terstond zoo terneergeslagen. Dat is heusch onnoodig. Menig later heel-beroemdgeworden auteur werd in zijn eerste pogingen niet begrepen, of niet genoeg gewaardeerd. - Ik zal mijn best doen Uw nog onder mijn berusting zijnde copie zoo spoedig mogelijk te plaatsen; en ik zal U het geweigerde terugzenden. Op de de rest van Uw brief antwoord ik niet om U niet te verraden. Ik dank U hartelijk voor Uw vertrouwen. Wie weet hoe gij nog van meening verandert op dat punt, nu het eerste onherroepelijk voorbij is. In elk geval: houdt moed. Gij zijt nog zoo jong. Ik wilde U dit even zeggen ter bemoediging.

Mevr. van M.G. te V. Hartelijk dank voor Uw woord van instemming met het ingezonden stukje van den heer van Broekhoven en zijn mede-

*) Intusschen ontvangen, en reeds ter drukkerij opgezonden.

strijder, omtrent mijn durf de artikelen over het spiritualisme, van mevrouw van Rees-van Nauta Lemke, te plaatsen. Ik verwijs U naar mijn corr. aan Maris Stella, (vorig nummer) waaruit gij zult zien hoe verschillend de meeningen hieromtrent zijn, en hoe er dus inderdaad eenigen moed toe behoort in dezen mijn eigen weg te gaan. Ook voor Uw verdere goede wenschen en Uw hartelijke belangstelling in mij mijn innigen dank. - Hartelijk gegroet.†)

A.V. te H. - Uw briefkaart, waarop gij meedeelt abonné te zijn, ontving ik; echter geeft mij dit geen aanleiding U iets anders te zeggen, dan wat ik U in de vorige correspondentie reeds meedeelde, namelijk dat Uw werk absoluut ongeschikt is tot plaatsing. Indien gij opnieuw iets inzendt, wil ik U wel wijzen op Uw fouten daarin, waar gij dit zoo gaarne wenscht; echter is dat nu, wat het thans geweigerde betreft, uitgesloten, omdat ik Uw inzending vernietigde na beantwoording ervan, haar dus niet meer heb in mijn bezit.

Mevr. van M-G. te V. - Uw stuk is geplaatst. Hartelijk dank voor Uw instemming met mijn beoordeeling van het feestnummer van De Nieuwe Gids. Ik geloof inderdaad dat héél wat menschen er zoo over denken als U en ik, maar die het niet durven zeggen, - uit vréés!

T.B.B. - Ik ben blijde dat - waar zoo dikwijls reeds een of ander artikel in de Holl. Lelie U de vingers deed ‘kriebelen’ om ook eens een opmerking op te schrijven, - ditmaal het artikel van Hollandicus U tot een besluit dreef, want - dit kan ik niet genoeg herhalen - het is steeds aangenaam en wenschelijk, voor wrijving van gedachten onderling, wanneer lezers van artikelen hunne meening daarover onbewimpeld zeggen in het openbaar. Zeggen zij die aan mij in particuliere correspondentie, dan ben ik niet gerechtigd het publiek te maken, zwijgen zij óók tegen mij, dan weet ik-zelve niet eenmaal hoe zij er over denken. En het gebeurt mij zoo dikwijls dat de een of ander mij vraagt: Weet U soms wat de lezers van mijn artikel, mijn gedichtje, wat dan ook, denken, hoe het door hen is beoordeeld, over het algemeen? - Daarom, gij hebt groot gelijk dat gij hebt gesproken; in dit geval wenschte de inzender-zelf het immers bepaaldelijk. -

P.L. - Dank voor Uw vriendelijk schrijven. Het gezondene vind ik uitstekend. Die clichés zou ik maar niet zenden; wij hebben namelijk toch reeds zoo aanhoudend plaatsgebrek, dat het maar beter is daarvoor geen extra plaats af te staan. - Alweder dus begroet ik in U iemand, die het Nieuwe Gids-artikel van mij met instemming las. Nogmaals vriendelijk gegroet. De persoon, over wien gij mij onlangs schreeft, heeft zich opnieuw aangemeld als Lelie-medewerker. Ik heb geweigerd, niet omdat ik zijn werk indertijd niet goed vond, maar van wege zijn aanhoudende lastigheden. Overigens viel zijn werk, speciaal zijn stijl, *niet* in den smaak van de meeste lezers; ik heb daaromtrent dikwijls klachten gekregen van velen. Toch vind ik het heele geval treurig.

† Daar deze corresp. de vorige week overbleef is er inmiddels een tweede aan U bijgekomen; zie verdere corr.

Scribens, - Dank voor Uw schrijven. - Arren vind ik een verrukkelijk wintergenot, waarop ik geheel en al ben ingericht, wat toilet aangaat. Echter, de hoofdzaak, de sneeuw, ontbreekt hier geheel. Het is de meest natte en laffe winter, dien ik sinds lang heb bijgewoond. Trouwens, in geen jaren was ik den geheelen winter achtereen hier in Holland, en deze ondervinding is niet bepaald aanmoedigend. - Aardig van dat samentreffen met Uw verjaardag! - Ja, dat artikel van mej: van Geldorp over de Kerkelijke tucht vond *ik*-ook zéér waar. M.i. is die absoluut noodzakelijk, wil men den menschen wezenlijk den invloed van den godsdienst in het dagelijksch leven *blijvend* doen gevoelen. En, omdat de protestantsche dominees dat nu zelf gaan inzien, hoe zij eigenlijk dom handelen door dien tucht af te schaffen, en door alle wezenlijke macht op de gemeenteleden daardoor te verliezen, zijn zij juist daarom zoo vinnig op de Roomsch-Katholieken, en misgunnen hun de voorbeeldige orde en onderworpenheid, welke heerscht in die Kerk waar het al hare wezenlijk-geloovige kinderen geldt. Staaltjes te over heb ik daarvan gezien. Zoo herinner ik mij een Roomsch Katholiek dienstmeisje te hebben gekend, dat mij de volgende bekentenis deed. Zij had eens, als jong dag-kind, zich schuldig gemaakt aan het stelen van een kleinigheid in het huis waar zij diende. Het geval was niet eens bemerkt, nimmer dus zelfs besproken. Tegen Paschen *moest* zij biechten. Toen werd het haar duidelijk hoe zij die vergeten zonde, die haar nooit had gedrukt, òòk moest bekennen dan. Zij deed het dan ook; - de priester gebood haar het gestolene terug te geven; - haar geweten was verlicht; - maar óók - haar schaamtegevoel belette haar voortaan nóóit weer tot deze fout te vervallen. Dit meisje, volstrekt niet fijn Roomsch-Katholiek, daar zij maar ééns in het jaar biechtte, was zelve ervan overtuigd hoe zij alléén door die *moet*-biecht was teruggehouden geworden van dieveggeworden. En ik voor mij twijfel er niet aan hoe inderdaad het aldus van mond tot mond *moeten* bekennen van onze dagelijksche zonden, het daardoor tot zich-zelven *moeten* inkeeren dat daaruit volgt, en *moeten* nadenken over wat men zich heeft te verwijten, een uitstekend hulpmiddel zal zijn tot zedelijke verbetering van het gros van het menschdom, dat anders, voortgezweept door het nimmer tot rust en tot nadenken over zichzelven komen van het dagelijksche leven, geen tijd meer zich gunt ook maar één oogenblik stil te staan bij eigen-ik en eigen te kort komingen. De orthodoxe en moderne protestanten hebben, in zwakkere mate, hetzelfde verschil eenigszins, waar het bidden geldt. De eersten bidden geregeld tot een voor hen persoonlijk bestaand Opperwezen, met wien zij, als met een Vader en Raadsman, verkeeren, wien zij hunne zonden bekennen, en aan wien zij beterschap beloven. De laatsten vinden dat alles onnoodig, vinden dat je ziel van zelf bidt, als je maar

verkeert in de ware ziels-stemming, dat er stéédsen soort gemeenschap dient te bestaan tusschen je-zelf en het Opperwezen, en al dergelijke vaagheden meer, die misschien voor heelenkele hoogstaande naturen wáár zijn, maar die bij het gros van het menschdom leiden tot, kort gezegd, nóóit denken aan iets wat ook maar *lijkt* op gemeenschap met het Opperwezen, op een biddende stemming der ziel, op een religieus gevoel zelfs ook maar, in één woord. Daarom heeft m.i. mejuffrouw van Geldorp absoluut gelijk: de gewone alledaagsche mensch heeft, om goed te blijven en plichtsgevoel te behouden, noodig, beslist noodig, de tucht en dus den dwang van de Kerk; en, alleen de Roomsch Katholieke Kerk oefent die hulpmiddelen uit op hare leden.

Ik-ook geloof met U, dat het eten van vleesch geoorloofd is, omdat ik in de schepping zie hoe alles leeft vàn elkaar, alles elkaar opeet, en elkaar vermoordt, om zichzelf daardoor in het leven te behouden. Daarom geloof ik dan ook *niet*, dat zij die vleesch eten daardoor tegennatuurlijk handelen, maar dat alles is geheel iets anders dan uit zuiver wreed *plezier* gaan jagen, visschen, enz., niet om het dier als voedsel machtig te worden gelijk beroepsjagers en -visschers doen, maar om het, door een opzettelijk-veroorzaakten doodsangst, te laten lijden en af te hetsen. Zulk soort high-life uitvindingen vind ik verachtelijk en min en laf, en een bewijs van droevige degeneratie. Zoo ook ben ik het geheel met U eens, dat zoogenaamd schadelijk ongedierte wel eens vernietigd moet worden; dat is óók alweder een der scheppingsraadselen; de natuur is vol van vijanden onderling, die elkaar beoorlogen *moeten*, uit zelfverdediging, en daarom dan ook vind ik het een geheel geoorloofde zelf-verdediging om een slang of een rat te vernietigen, evenzeer als ik daarentegen vlinders en vogels vangen en nestjes uithalen en opzetten van meikevers of die op een speld prikken, enz., geheel *on*geoorloofde plezier-wreedheden noem. Mij dunkt, hier geldt het woord van den apostel Paulus: Een iegelijk zij in zijn eigen geweten verzekerd. - Wie nadenkt over deze dingen voèlt heel goed wáár de noodzaak, het geoorloofde dus, begint, en waar de ongeoorloofde wreedheid aanvangt.

Ja, van dien sprekenden hond las ik, maar ik ben nog al twijfelziek op zulke punten. Overigens geloof ik heel beslist, dat het zieleleven van een hond zeer zeker dikwijls veel intenser is dan van menig dom en bot mensch of kind. Onze twee honden leven zóó volkomen met ons mee, dat ik dagelijks gelegenheid heb te constateeren, hoe zij wel degelijk niet alleen uit instinct, maar óók uit een hóóger zieleleven met ons méévoelen, en ons begrijpen, óók waar het abstracte dingen betreft.

Hartelijk dank voor Uw tweede briefje en Uw vriendelijke instemming daarin met: Uit Christelijke Kringen. Uw verlangen den St. Pieter te zien kan ik mij zoo levendig begrijpen, want ik-zelve zal nooit mjjn diepen onuitwischbaren indruk van dien aanblik vergeten. Overweldigend waren de gevoelens, die op mij toen aanstormden, en uit den chaos waarvan niets mij zoo duidelijk is bijgebleven als een onbegrensde eerbied voor de kracht en den invloed, die er is uitgegaan van de eerste christenen, van die martelaren des geloofs, die van het heidensch Rome maakten het uitgangspunt van een geheel nieuwe wereldorde. -

- - Uw artikelen over Oostenrijk wil ik gaarne eens lezen; zendt mij die gerust. Zou Rome, midden in den zomer, niet ongezond zijn voor een vreemdeling? Pas op wat dat betreft; want het klimaat is verraderlijk in Rome. - Hartelijk gegroet!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Een Vrije Socialist. De aan U in de vorige week aangekondigde en toen overgebleven corr: vervalt, daar ik Uw stuk reeds plaatste; het antwoord op Uw langen brief, dat ik beloofde in een vroegere corr:, volgt nog.

G. Antwoord volgt nu spoedig.
REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

1 Februari 1911.
24ste Jaargang.
No. 31

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of druk fouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Modern Proza.

Onze tegenwoordige Groote Schrijvers kennen geen humor. Zij zetten zich aan een taak, een zware taak, en sloven en zwoegen tot die af is. Men ziet aan hun werk al de moeite, de overspannen inspanning, die 't hun gekost heeft, 't glanst, ja, 't ruikt soms van 't zweet van hun arbeid. Vraag hun geen gezonde vroolijkheid, geen grappen, de schrijvers hebben wel wat anders te doen dan grapjes te verzinnen of zich met malle aardigheden af te geven, hun werk is veel te degelijk om amusant te zijn. Voor lanterfantende dilettanten moge het aardig zijn kwinkslagen te slaan, uien te tappen of geestige gesprekken op te zetten, onze *schrijvers*, de *artisten-auteurs* moeten minutieus zijn, zij geven nauwkeurige inventarissen van al wat leelijk is en ongewoon, zij pluizen hun onderwerp uit tot er geen haar meer aan is, zij drukken u met uw neus in 't vuil, zoodat gij 't kunt voelen, ruiken en proeven; want dat ge 't alleen maar zoudt zien, is hun niet voldoende. Dit noemen zij *kunst*, meneer. En is het niet een kunst,

een kunstige kunst? Hoe zou er voor humor plaats zijn? Als die ergens in zit, komt hij bij 't uitrafelen toch wel voor den dag. Het is niet hunne schuld, als ze niet humoristisch zijn, maar van de onderwerpen, die ze behandelen.

Van de geweldige inspanning, die hun 't zwoegen kost, hijgen ze dikke, zware woorden en rijgen die aaneen tot ellenlange zinnen; is de taal niet rijk genoeg om er al hun zuchten in te loozen, wat nood, zij smeden nieuwe woorden; zijn de gewone, alledaagsche onderwerpen te fatsoenlijk om door hen behandeld te worden, zij zoeken in sloppen en stegen, in hokken en krotten allerlei vuil om dit methodisch haarfijn uit te pluizen, te ontleden, te verklaren en te beschrijven. 't Is de analytisch-realistische methode. Maar niet om poëzie is 't hen te doen. Wel zei de Genestet: 'Poëzie schuilt overal, 't is de vraag maar wie haar al, wie haar niet kan vinden;' doch onze artisten zoeken ze niet. Hunne kunst kent geen poëzie, zij is daarvoor te ernstig, te gewichtig, te beredeneerd, te gekunsteld.

En die ernst, die methode van uitpluizen en ragfijn uiteenrafelen, moet vooral duidelijk uit hun werk spreken. Zie, lees, hoor toch, zoo roepen de werken van Quérido, hoe ik heb gezwoegd, geduldig slachtoffer die mij leest, om u dit alles niet alleen te laten raden of zien, maar u er van te doordringen, het u te maken tot een obsessie, een benauwing; met den schrijver moet gij zwoegen tot hij zijn werk heeft volbracht en met hem een zucht van verlichting slaken als 't eindelijk uit is. En dit resultaat - het moet eerlijk worden erkend - bereiken onze kunstenmakers. Men staat versteld als men ze bezig ziet, maar roept: Goddank! als 't uit is. Men zegt zoo nu en dan en schudt het domme hoofd: is dit nu Hollandsch, mijn moedertaal? Welk een stumper ben ik, dat ik mijn eigen taal niet ken! Daarom zeker praten sommige hervormers tegenwoordig van: schrijf zooals je spreekt. Ja, dat zou voor onze groote schrijvers een groot gemak zijn. Verbeeld u, dat ze alles maar gewoon dagelijks zeggen zouden, wat een gerief! Maar zouden ze dan nog wel *groote* schrijvers zijn?

Waar is de losse stijl gebleven, 't gemoedelijke, gezellige kouten, 't geestig en prettig babbelen, 't guitig vertellen, waarbij men niet bemerkt dat den auteur 't schrijven inspanning heeft gekost? Want dit gold eertijds als een vereischte: de stijl moest niet vermoeien; helder en duidelijk en gemakkelijk moest elk onderwerp worden behandeld. Doch in onzen reclametijd geldt in ons landje die auteur voor den besten, die zich klaarblijkelijk 't meest heeft ingespannen om wat zwaars, wat geweldigs, wat ongewoons voort te brengen. 'Schrijven is een inspannend werk, geen taak van jan en alleman, leest ons maar en ge zult het proeven, meneeren, zie die woorden, heb je ze ooit eerder gezien? Geniet dien zinsbouw, geheel afwijkend van 't gewone. Want: *Nieuwe* kunst is onze arbeid!'

Als men vreemde talen leest, herademt men. Gelukkig! in andere landen leven gewone schrijvers, menschen met gedachten en gewaarwordingen, die ze in verstaanbare en daarom verstandige taal kunnen uitdrukken. De woordkunst - zooals de adepten dit taalverknoeien noemen - blijft binnen onze landpalen beperkt, 't is een storm in een eendenkom.

Intusschen is 't publiek, dat eerst met stomme bewondering en ontzetting dit krachtvertoon aanzag en trachtte het geheim uit te vorschen van al de buitenissigheden der nieuwe-taalvertooners, een weinig van den eersten schrik bekomen; 't verkeerde aanvankelijk in de meening, dat er achter al dat ongewone iets nieuws, iets geweldigs, iets niedagewesenes moest steken, doch nu het na lang zoeken slechts heeft gevonden platheid, ruwheid en schijnbare kracht en grootheid, wendt het zich van de woordkunstenaars af en schenkt zijn aandacht als voorheen aan de schijnbaar *minder groote* schrijvers, die hunne gedachten in verstaanbaar Hollandsch kleeden.

Misschien dat dus bij gebrek aan lezers dit malle doen spoedig ophoudt. Laat ons hopen dat de storm eerlang is uitgeraasd en 't weer kalm zal worden in den vaderlandschen eendenvijver.

Sliedrecht,
C. GROUSTRA.

Water-Lelies.

Dáár, waar de eiken statig zich verheffen,
En waar de beuk haar blaadren spiegelt
In 't donkre nat.... daar droomen zij in reine
Pracht, de water-lelies geel en wit.

Dáàr rusten zij in ongerepte blankheid,
Gewiegd door grove, kracht'ge blaad'ren
Die als een wacht zich om de bloemen leeg'ren
En nu de bloemen-schat bewaken

Voor wreede handen, die ze zouden rukken
Uit 't tooverland van rust.... naar 't léven,
Dat eind'loos jaagt.... verbannend vrede....
- - - - - - - - - - - - - -
- - - - - - - - - - - - - -
Dáár droomen zij haar bloemen-droom.
ANNIE NAUTA.

Den Haag. Zomer.

Op de heide
door Jeanne van Lakerveld Bisdom.

Ik dwaalde rond op uitgestrekte heide
En staarde op naar wond're sterrenpracht,
't Was mij of ik een groot geluk verbeidde,
Dat komen zou in droom van zomernacht.

Ik zag de elfen reiën in zilv'ren maneglans,
Haar sierlijk-fijn bewegen in luchtig teêren dans.

Ik was alleen op uitgestrekte heide
En staarde stil dat spel vol gratie aan,
't Was mij of een' onzicht'bre macht mij leidde,
Gevangen hield in boei van gouden waan.

Ik zag het weeldedronken, van wezens ijl en teer,
Het schoone liefdeleven in klare atmosfeer.
Ik knielde neer op uitgestrekte heide,
En staarde op naar wond're sterrenpracht,
't Was mij of ik een groot geluk verbeidde,
Dat komen zou in droom van zomernacht.

Toen daalde in mijn' ziele een' vreugdevolle rust
En werd, in klaarheid-blank, mij 's levens mooi bewust.

Mits....
(*opgedragen aan Dr. Abraham Kuyper en aan Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohman.*)

> Hieraan zullen zij allen bekennen dat gij mijne discipelen zijt, zoo gij liefde hebt onder elkander.
> Maar ik zeg U, dat gij den boozen niet wederstaat, maar, zoo wie U op de rechterwang slaat, keert hem ook de andere toe.
> En zoo iemand met U rechten wil en Uwen rok nemen, laat hem ook den mantel.
> Maar ik zeg U: Hebt Uwe vijanden lief, zegent ze die U vervloeken, doet wel dengenen die U haten!
> JEZUS CHRISTUS (De Evangeliën).

Weken lang kibbelen de heeren Dr: Abraham Kuyper, en Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohman nu reeds openlijk met elkaar, over de rol door beiden gespeeld, achter de schermen, in zake den val onlangs van den vorigen minister van oorlog. Onder de gebruikelijke bijvoegingen van: 'broeder,' 'christenliefde', enz., enz., werden elkaar van weerszijden de meest scherpe en vinnige hatelijkheden en beschuldigingen naar het hoofd geslingerd, tot vermaak en Schadenfreude van alle ongeloovigen en spotters met godsdienst, in artikelen in De Nederlander en in Driestarren in de Standaard; in welke artikelen ieder der heeren op *zijn* beurt gelijk, bovenal *gelijk*, wilde hebben. En, daar Dr: Abraham Kuyper het nog verre wint van Jhr: Mr. A.F. de Savornin

Lohman in handigheid van taktiek in zulke questies, heeft hij goedgevonden ten slotte de zaak zeer slim te beëindigen door aan dezen laatsten christelijk en broederlijk, in de Standaard, alles te vergeven wat deze hem, Dr: Kuyper, 'persoonlijk' heeft misdaan in de gevoerde polemiek.

- Met het gevolg dat Jhr: Mr. A.F. de Savornin op zijn beurt uit den hoek schiet, en zich haast te vertellen in de Nederlander, hoe hij-óók broeder Abraham Kuyper zijnerzijds nu christelijk wil vergeven *mits*.... (volgt een uiteenzetting dat *hij*, Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohman, **toch** gelijk heeft;) **mits** Dr: Kuyper *dat* nu maar wil erkennen, dan zal Jhr: Mr. A.F. de Savornin Lohman eerst christelijk vergeven willen op zijn beurt.) En, aan het slot, nog eens opnieuw: Jhr: Mr. A.F. de Savornin Lohman verklaart zich bereid aan Dr: Kuyper persoonlijk vergiffenis te vragen voor al hetgeen dezen als persoon kan hebben gekwetst, *mits* .... (daar hebben we het weer), *mits* Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohman het recht zich mag voorbehouden ook voortaan in het openbaar te schrijven en te zeggen over Dr. Kuyper, wat hij in het publiek belang noodig acht; met andere woorden, zoolang hij mag vòòrtgaan zich zelf het recht toe te kennen zijn politieken bondgenoot (maar hem in het particulier leven van partijleider achter de schermen, overvleugeld-hebbenden medeleider) zooveel duwen, steken, en stompen onder water te geven als hij verkiest.

Lezers, *nu* zwijg ik niet langer, nu wil *ik*, die voor God en de menschen durf verklaren, hoe het juist *zulke* huichelarij is geweest, die *mij* maakte tot een, van hetgeen ik ééns was, namelijk een zeer beslist-geloovig jongmeisje, een ongeloovige, nu wil *ik* getuigen openlijk tegen dit in het aangezicht slaan van het bevel van Christus dat ik hierboven aanhaalde; - een bevel waarop gehéel de nieuw testamentsche leer zich grondt, en waardoor zij, die zich naar die leer durven noemen en toch er niet naar doen, *dagelijks* en in èlk opzicht zich gedragen precies als die farizaeërs en schriftgeleerden van wien Hij, Christus, heeft gezegd, dat Hij hen **niet** kennen

zal in den dag des oordeels, dat zij zijn '*valsche leidslieden der blinden.*'

Hoort wat Christus antwoordde, toen tot hem kwam Petrus, de apostel, en Hem vroeg:

'*Heere, hoe menigmaal*, *zal mijn broeder tegen mij zondigen en ik hem vergeven? Tot zeven maal?*'

Het antwoord van Christus luidde:

'*Ik zeg U*, *niet tot zeven maal*, *maar tot zeventig maal zeven maal.*'

En, let wel lezers, noch hier, noch in de boven dit artikel door mij aangehaalde woorden van Christus, noch wáár ook in de Evangeliën, verbindt Christus aan dit zijn *absoluut* en met den meesten nadruk telkens opnieuw gegeven bevel: '**Vergeeft** elkander', het alles weer te niet doende farizaër-woord: *Mits...* -

Welnu dat '*mits*', dat hier nu in de Nederlander wordt aangeboden als een zóógenaamd christelijke vergevensgezindheid door Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohman aan zijn politieken vriend en heimelijken vijand, dat *mits*, ik heb het van kind-af bijgewoond in de zoogenaamd-christelijke omgeving van high-life-christelijke orthodoxie, waarin ik ben opgevoed; en, ik durf zeggen, het heeft in mij gewekt, *en in velen*, - zulk een **walg** voor zulk een huichelarij, voor zulk een schermen met het evangelie-woord, zonder er naar te doen, terwijl men ondertusschen integendeel alleen *zichzelven*-zoekt en Christus' geboden *vertrapt*, dat ik er door geworden ben, die ik nu ben, een ongeloovige. - -

Dikwijls, wanneer ik zie wat de christelijke politici, de politieke leiders, zoowel die van de christelijk-historische als die van de anti-revolutionaire partij, maken van het Christendom, dat zij heeten *onvervalscht* te dienen, denk ik aan het dreigend woord, dat alweder 'hun' Christus heeft gesproken:

'*Indien gij niet wordt gelijk de kinderen*, *zoo zult gij het koningrijk der hemelen geenszins ingaan. Zoo wie dan zich-zelven zal vernederen*, *die is de meeste in het koningrijk der hemelen.*

Maar, *zoo wie een van deze kleinen*, *die in mij gelooven*, *ergert*, *het ware hem nutter dat een molensteen aan zijn hals gehangen*, *en dat hij verzonken ware in de diepte der zee.*

Wee der wereld van de ergernissen, *want het is noodzakelijk dat er ergernissen komen*, *doch wee dien mensch door welken de ergernis komt*'.

(*Jezus Christus: Evangelie van Mattheus*).

Want immers, o zeker, vergeleken bij de politieke grootheid en de eer en het aanzien naar de wereld van Ministers van Staat als Dr: Abraham Kuyper en Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohman, ben *ik* maar och zoo'n 'kleine' nietwaar? Niemand geeft hun dit meer grif toe dan ik. Maar, juist dáárom herinner ik hun aan het woord van hunnen, door hen zoogenaamd als goddelijk beschouwden Heer en Meester, hierboven door mij aangehaald. Willen werkelijk deze scharrelaars in bijbel-spitsvondigheden om hun eigen *on*christelijk getwist goed te praten, deze, in strijd met Christus' bevelen dagelijks handelende staatslieden (heeft b.v. niet Christus gezegd: Zweert ganschelijk niet; Wie het zwaard opneemt, zal door het zwaard vergaan, en durven zij, diens ondanks, niet eeds- en dienst-weigeraars in de gevangenis stoppen), deze, onder het mom van quasi christelijke lievigheid, elkaar de venijnigste hatelijkheden in het publiek zeggende, nogtans toch elkaar in de politiek van noode hebbende, heimelijk van elkander bitter jaloersche ex-vrienden, stille vijanden, willen *zij* beweren, als zij tot zichzelven inkeeren, dat zij, aldus handelend, ook maar iets geméén hebben met

dat Christendom, dat 'hun' Jezus Christus der wereld predikte, dat zij hééten te willen verbreiden en te willen dienen, maar in waarheid alléén gebruiken tot een dekmantel voor hun eigen *politieke* bedoelingen? -

Indien Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohman niet mijn eigen oom ware, indien ik niet daardoor een naam draag die, dóór hem, als het ware voor heel het land prijkt met het christelijk cachet, ik zou misschien gezwegen hebben, nu echter acht ik mij-zelve gerechtigd, ja zelfs verplicht, te zeggen, - waar *ik* openlijk van *dit* soort 'christendom' ben afgevallen, - dat het zulk en dergelijke *huichelen* der 'christenen' om mij heen is geweest, hetwelk mij jaren en jaren-lang heeft geopenbaard dat de Christus-vlag van sommige leden mijner familie (*niet* van mijn hooggeachten eigen vader spreek ik hierbij) er een is, welke Christus-zelf met afschuw van zich zou hebben gewezen als Zijner-onwaardig. *Mits*, dat woordje hier in het openbaar uitgesproken, het heeft immers, wat hen betreft, evenzeer steeds gegolden bij alle krakeelen en alle meeningsverschillen en alle heb- of eerzucht, waarvan de gevallen in elke familie telkens en telkens voorkomen, (dat is niet te vermijden). 'Wij willen Christenen zijn, *mits*... - ons eigenbelang, onze beurs, onze gelijkhebberij, onze voornaamheid, onze hoogmoed, ons jagen naar vooruitkomen in de wereld, ons politiek gekuip met eed- en dienst-weigering, mits, in

één woord, ons eigen *aardsch voordeel* er geen oogenblik door wordt belemmerd.'

Ik was een 'kleine', die bij veel van dien aard opgroeide, die eerlijk en oprecht Christus liefhad eens, maar, die, al opmerkende, al waarnemende, al ziende om mij heen, hoe er gesold werd en gehuicheld met Christus leer, *in* Zijnen naam, ten slotte heb verloren het Geloof, althans zooals het wordt beleden en in praktijk wordt gebracht door de christelijk-historischen en de anti-revolutionairen.

En ik ben overtuigd - ook dáárom spreek ik thans hier openlijk - dat ik aldus spreek en aanklaag in naam van zeer vele 'kleinen' met mij, van wier verloren gegaan geloof de leiders in christelijke politiek eenmaal zullen hebben rekenschap af te leggen. Ik ben daarvan overtuigd, als de vertrouwelinge, door Vragensmoede, en door mijn overig werk in de Lelie en elders, van zeer, zeer velen, juist op dit speciale punt.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Voor: Een Vrije Socialist.

Ziehier, het U beloofde antwoord. Om te beginnen bewijst gij mij, - indien ik het niet reeds wist, - dat gij nog heel jong zijt, door Uw naieve vooronderstelling dat de menschen zich voor het anarchisme zullen interesseeren, '*indien zij voelen voor wat Rechtvaardig is.*' Mijn beste vriend, *indien* de menschen voelen *konden* voor rechtvaardigheid, dan ware Uw anarchisme inderdaad mogelijk, en dan ware dus geheel mijn tegenbetoog tegen U onnoodig. Ik hield dit betoog tegen U echter juist daarom, omdat ik vast overtuigd ben, dat de meerderheid van het menschdom, verreweg de allergrootste helft ervan, *niets*, absoluut *niets*, kan noch wil voelen voor rechtvaardigheid, integendeel daarvan een instinctieven afkeer heeft, uit eigen-belang en zucht naar hooger-op. Lees b.v. maar eens de Gedenkschriften van Uw eigen leidsman Domela Nieuwenhuis; mij dunkt, grooter bewijs vóór deze mijne stelling kunt gij niet vinden dan diens eigenhandig geschreven levensgeschiedenis van miskenning en ondank en niet begrepen-zijn-geworden, uit bepaalden *onwil* zijner eigen medestanders in de eerste plaats.

'*Indien U geboren waart als proletariërs-kind en de wreedheid van het kapitalisme in al haar meedoogenloosheid aan den lijve gevoeld had - indien U gevoeld had aan welke onmenschwaardige vernederingen de loonslaaf blootstaat en welke hij heeft te verdragen zonder morren*, *wil hij niet van gebrek omkomen - indien U daardoor* (*zooals ik*) *met haat was bezield tegen het schandelijk geldgezag*, *en met liefde voor de Vrijheid*, *dan zoudt U strijden voor de anarchie met al de kracht die in U was.*'

Mijn waarde vriend, dat *indien* van U treft mij, en daarom wil ik U er een even eerlijk als onomwonden antwoord op geven. Ziehier. Wij zijn allen min of meer voortbrengselen onzer omgeving, onzer opvoeding, onzer omstandigheden, onzer voorouders. Ik ook. Ik heb armoede gekend, en zelfs honger, in den letterlijken zin. Maar, nooit heb ik nogtans mij één kunnen voelen met het plebs. Versta mij wel, ik bedoel niet het beschaafde volk, maar het ruwe, havelooze plebs. Het plebs stoot mij terug, ik voel dat ik niet behoor tot de hunnen, dat alles in hun doen en laten strijdig is met mijn doen en laten, dat mijn karakter, mijn zienswijze, mijn gevoelens, geheel mijn wezen in een woord, anders is dan zij zijn. Maar... *indien.* Ja, ik geloof dat gij gelijk hebt, *indien* ik ware geboren in de door U geschilderde omstandigheden, (zie de door mij hierboven letterlijk uit Uw brief overgenomen woorden,) dan zeer zeker geloof ik, met U, dat ik zoo zou denken als gij het hierboven U uitmaalt, *indien ik*

geen geloof althans had, dat mij weerhield van onderwerping aan Gods wil. **Dit** *is het eenige m.i. namelijk dat den mensch leert te berusten in onrechtvaardigheid van allerlei aard.* Let wel namelijk, dat zulk een door mij ééns persoonlijk bezeten stellig geloof mij mij heeft doen schikken weleer in heel veel bittere onrechtvaardigheden van jeugd en opvoeding; onrechtvaardigheden, waaronder óók rijke kinderen zedelijk zwaarder kunnen lijden dan gij, de proletariërs, het U misschien *kunt* voorstellen. Zeker weet ik dan ook, had ik *toen* dat stellige geloof in Gods wil niet bezeten, ik had in die dagen stellig en zeker de verzenen tegen de prikkels geslagen. Welnu, zoo zou het mij óók zijn gegaan, ware ik zulk een proletariër-kind geweest als gij U het indenkt. Wel verre van te berusten, of van, - bibberend van kou, en kleumerig, in vuile kleeren, te staan gluren naar 't Paleis en naar de hofmeneeren, die er uit en in rijden, zooals ik dat dagelijks kan zien hier in het Noordeinde, juist van het slavenzielachtige plebs, - zou ik vol haat en vol opstand zijn geweest tegen al deze leegloopende rijken, huichelaars voor een goed deel ook nog, en ik zou net redeneeren als gij: ‘Ik

heb niets te verliezen, alleen alles te winnen.' Omgekeerd, een mijner redenen juist van minachting voor, van mij niet één kunnen voelen mèt het plebs, *is* immers deze zijn slavenzielachtigheid van zoo dom-onnoozel zich zand in de oogen laten strooien door het klatergoud van den rijkdom, van hunne voor eigen-plezier georganiseerde liefdadigheidsfeestjes, en het gouden-koets-gerij met mooie livreiknechten, enz. enz. Begrijp mij daarom goed, juist *omdat* het volk zóó is, zoo'n onnoozele, botte, zich met 'n goed-gunstig quasi-liberaal courantenpraatje, of 'n flauw volksfeest, of 'n jeneververhittingtracteerderij, tot onderwerping aan het gezag, tot vaderlandsliefde, tot verheerlijking van alles wat den *rijke* ten goede komt, latende overhalen *idiote* massa, juist *daarom* geloof ik noch in de mogelijkheid van zijn opheffing, (als massa genomen) noch in het nut daarvan. Integendeel, ik geloof dat wij er nog oneindig erger aan toe zouden zijn indien *zulk* een massa ooit de baas werd, dan zooals het nu is in ons 'dierbaar' vaderland; al vind, ik met U, het nu-bestaande dégoutant van onrechtvaardigheid, schijn, en leugen, en bedrog. - Ziet gij, dat is het verschil tusschen U en mij. Gij staat onder aan den ladder, en gij zegt: 'ik heb niets te verliezen; ik heb alleen te winnen.' Van *Uw* standpunt geef ik U gelijk. Maar ik sta er midden-op, niet bovenaan, en niet onderaan. En ik wil dáár blijven, mij voelend een éenling, een die me niet meer verwant voel aan mijn oorspronkelijke standgenooten, maar noch veel minder aan het plebs, en die ervan overtuigd ben dat het plebs (als geheel genomen) even weinig waard is als de zoogenaamd hoogere standen 't zijn (als geheel genomen).

Alles wat gij schrijft over de partijdigheid van de pers en het publiek in zake Domela Nieuwenhuis, beäam ik volkomen. Maar, is juist die partijdigheid niet een bewijs te méér vóór mijn stelling: de menschen, als geheel genomen, *kunnen* niet rechtvaardig zijn, *willen* het niet zijn, uit *eigenbelang?*

Een groote fout is in Uw stelsel Uw uitdrukking: *Zieken en zwakken*, *die niet kunnen werken*, *hebben natuurlijk recht op liefderijke verpleging en verzorging.* 'Natuurlijk!' Dat klinkt zoo gemakkelijk. Maar, sta nu eens even stil bij de consequenties dezer leer in de *praktijk* van het leven. Wat is namelijk: niet *kunnen* werken? Mij b.v. heeft reeds meer dan één dokter absoluut *verboden* te werken, met het oog op mijn hart; **verboden.** Maar, ik *kan* nog zeer goed werken; en ik doe het dus ook, omdat ik *wil* in het belang van mijn huishouden, mijn vriendin, onze hondenjongens. Tegelijk echter heb ik nu juist een voorbeeld onder de oogen, van iemand wien de dokter dag in dag uit laat *luieren*, (omdat een ander de verpleging betaalt terwijl zijn inkomen dóórgaat,) en die zich dat luieren laat aanleunen om dezelfde reden. Vraag, hoe moet het nu gaan met ons beiden in Uw toekomstheilstaat? Wie maakt dan uit wáár het luieren, en waar het wezenlijk niet-*kunnen* begint? De doktoren? Maar, houdt gij die voor per-se onfeilbaar, voor per-se belangeloos? En speelt bovendien de *wil* ook niet een zoo groote rol in zulke gevallen, dat juist reeds dáárom een dokter onmogelijk alles kan beslissen van dien aard? Voor mij ligt b.v. een brief van een correspondente, huisvrouw en moeder, wier hartzwakte nog veel erger is dan de mijne, maar die haar taak (zonder dienstbode) niet kan noch wil neerleggen, omdat het geldt haar gezin. Hoe moet het met zoo iemand gaan in Uw toekomst-heilstaat? Krijgt die de noodige dienstboden voortaan ter harer beschikking, of moet *zij* zich blijven afbeulen, terwijl deze of gene luiaard bewéért, allicht gerugsteund door een doktersbewijs, - want men kan een dokter heel goed wijsmaken zich ziek te vòelen - voor arbeid ongeschikt te zijn, en daarom dus door den Staat wordt onderhouden? En, waar blijft gij overigens met de vele zieken door *eigen*

schuld, door onvoorzichtig-*willen*-leven, door opzettelijke dieetfouten, uit gebrek aan wilskracht, door uitspattingen op zedelijk gebied? Gaat gij die allen óók onderhouden ten slotte op rekening van den Staat? Of moeten zij maar onverzorgd doodgaan? Etc. Etc.

De conclusie daarom waartoe ik geraakt ben - omdat ik mij een eenling voel - is dat mij niets overblijft dan te trachten in mijn eigen naaste omgeving zoo goed, zoo beleefd, en zoo billijk mogelijk te zijn, voor hen die van mij afhangen, of die een sport lager staan op den maatschappelijken ladder dan ik; verder gáárne te geven aan armen en misdeelden uit puur en oprecht *medelijden*, zonder een oogenblik te onderzoeken of zij 't wel ‘verdienen’; eindelijk niet te kruipen en te buigen voor hooger geplaatsten; terwijl ik voor de rest mij met afkeer afwend van wèlke politieke richting of van wèlke politieke partij ook, juist omdat de eene geen steek beter is dan de andere, en het allen alléén te doen is (wat de leiders betreft) om eigenbelang, waarvan de domme volgelingen het slachtoffer worden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.

I.
Het Nootje van Freule A. de Savornin Lohman (inzake Kerkelijke dwang).

Allereerst moet ik de verdenking van mij werpen, als zoude jaloezie of naijver mij mijne Gedachtenwisseling '*Niet uit het hart*' in de pen hebben gegeven. Jaloezie toch moge de drijfveer zijn bij protestanten e.a. tot de bestrijding van Rome, - bij mij kàn daarvan geen sprake zijn, waar ik mij nimmer heb gemengd, noch ooit hoop te mengen in den strijd om den buit: S t a a t s m a c h t, gevoerd tusschen de twee belanghebbenden: Rome en Dordt.

Neen, mijn Gedachtenwisseling werd mij alléén geïnspireerd door mijn hartgrondigen afkeer van allen geestes-dwang, juist in zoo sterke mate uitgeoefend door den Katholieken Godsdienst. - En waar Freule A. de Savornin Lohman de n o o d z a k e l i j k h e i d en de w e n s c h e l i j k h e i d van dien dwang uitspreekt, moet ik haar bestrijden, - omdat m.i. die dwang niet alleen den Mensch vernedert tot slaaf van een noodlottig bijgeloof, van een geloof aan dingen, welke het gezond verstand met verontwaardiging van zich slingert, als zijnde in-strijd met de eenvoudigste Natuur-wetten, - maar ook den groei der Gedachte belemmert en onderdrukt. Hij leidt het Menschelijk Denken langs van tevoren afgebakende en reeds lang platgetreden wegen en verbiedt het afwijken daarvan, op straffe van hel en verdoemenis - en zoo het éénigszins in de macht der Kerk ligt: op-straffe van honger.

Wie nu het verderfelijk-ongezonde, het, on-Menschelijke hiervan niet inziet, moet wel met blindheid geslagen zijn. Heeft niet de Mensch niet een mond, o m t e s p r e k e n? Armen en beenen, *om zich te bewegen?* En zijn hersens, zijn verstand: **om te denken?**

- Neen, zegt de Staat, spreken is best, praat zooveel ge wilt, mits ge spreekt zooals *ik.* - En: Neen, voegt Rome erbij, denken is goed, mits ge denkt, wat *ik* u te denken geef.

En hoewel het hem onmogelijk is den Mensch te binden met lichamelijke banden, knelt zij tòch den *geest* in boeien, wel wetende, dat wie den geest in zijn macht heeft, met het lichaam naar willekeur kan handelen.

Zoo vaak verkondigde Freule Anna de Savornin Lohman de mij stuitende bewering, dat die dwang noodzakelijk is, om den Mensch terug te houden van het kwaad.

Maar doet hij dit? Integendeel. Niet alleen is de geestes-bekrompenheid tengevolge der Kerkelijke tucht o o r z a a k van veel kwaads, maar zij verspert ook den Mensch den weg ter ontkoming aan dit kwaad. De Kerk leert den Mensch er in te b e r u s t e n. - Alweer: de feiten leeren 't ons.

Verder word ik bestreden in mijne bewering, dat het der Kerk in de 20 eeuwen van haar bestaan niet mogelijk is geweest de Rijken te bekeeren, etc:, terwijl het toch eigenaardig genoemd mag worden, dat Freule Lohman slechts die ééne beschuldiging bracht te weêrleggen en de andere - die over het Militarisme - ongemoeid laat.

Zij zegt dan:

M.i. is dit - de inzender houde het harde woord mij ten goede - laster. Immers, juist de R. K Kerk - in tegenstelling met de protestantsche - heeft alle eeuwen door gekweekt geheele orden van martelaren en van metterdaad, gelijk Christus het beveelt,

allen rijkdom verzakenden, *klooster-Broeders en zusters, en priesters in de stille vergetelheid werkend*, *welke meerendeels behoorden en behooren tot de rijken en aanzienlijken dezer aarde*, *tot degenen die alles verlieten om* '*hun Heer en Heiland te volgen*'.

Het 'harde woord' laster zou ik zonder protest hebben te accepteeren, indien het hier op zijn plaats ware geweest. Doch dit is het niet. Mijn bedoeling is verkeerd begrepen, welke nl. niet was te ontkennen dat de Kerk *nimmer* in staat is geweest *enkele* rijken te bekeeren tot christelijker levenswandel, - neen, ik had de klasse der Rijken op 't oog. - Wat toch baat het of enkelen van hen, het zenuw-verslappend weelde-leven moede, zich gaan opsluiten in een klooster?*) Zijn de armen, de onterfden, ermede geholpen? Zijn de oude werkers erdoor verzekerd van een, na jaren-langen, harden arbeid, rustig en onbekommerd bestaan, onafhankelijk van vernederende particuliere weldadigheid? Worden daardoor minder kinderen te-vroeg aan het onderwijs onttrokken om in muffe fabrieken en werkplaatsen te worden geëxploiteerd door rijke fabrikanten? Heeft het duizenden en duizenden behoed voor een ellendig omkomen, in honger en koude, langs den openbaren weg, of weerhouden van een wanhoopssprong in de rivier? Heeft het werk verschaft aan hen, die werken *wilden*, maar niet konden of mochten? Heeft het wat méér jeugd gebracht in het jeugdloos leven van millioenen kinderen?

Hadde de Kerk haar taak juist opgevat, zij zou de boodschap van Vrede (óók hier op aarde), Broederschap, Arbeid, Welvaart gebracht hebben aan allen - en dáárdoor meer Rust, meer Gevoel, meer Lust, meer Tijd tot streven naar hooger!

Thans wordt de 'gloed van hooger geest-

*) Hoe en waarom men soms tracht rijke meisjes en jongelingen tot het klooster-leven te 'bekeeren', leze men eens in: *de Kapelaan van Listermonde*, door W.A. Paap Maar dat boek zal wel op den Index staan S.

drift' nog gedoofd door den onafgebroken strijd met honger en gebrek. En de door de Kerk opgedwongen 'gloed' is valsch; hij is *niet uit het hart* en hij brengt niet de warmte der Liefde, maar de **angst** voor den wreekenden god, die elk vergrijpje straft op wreede wijze.

Mij heeft de Godsdienst niet de minste waarde. Voor mij is alleen dàt echt, wat ik-zélf door moeite en strijd overwon. M e n hoeft mij niet te komen wijzen op een hemel en een god en m e n hoeft ze mij niet op te dringen. Zoolang ik dien God niet zèlf vind; zoolang hij niet is in de daden van hen, die zich zijn kinderen noemen; zoolang hij zich niet anders aan mij 'openbaart' dan door den mond van anderen en niet door mijn eigen hart, - zoolang ontken ik zijn bestaan.

Nogmaals: ik beweer niet, dat er geen belangloos-zich-opofferende menschen zijn; zeker, zij zijn er. Maar wat zegt dit vóór de Katholieke Kerk? Ik vind ze onder de ongeloovigen zoo goed als onder de gèloovigen. Ik vind ze onder spiritisten, protestanten, Mohammedanen, theosofen en zoo ik ze ook vind onder de Katholieken, geloof ik niet dat de Kerk hen aanzette tot menschlievende handelingen, doch dat die voortspruiten u i t h u n e i g e n h a r t, dat g o e d moet zijn en hen derhalve dròng tot goed-doen.

De aantijging, als zoude ongeloof leiden tot immoraliteit, laat ik voor rekening van de schrijfster.

Zie: - In de *Amstelbode* kwam de volgende advertentie voor van de Eerste R.K. Levensverzekering Maatschappij:

> *Niet zoozeer om de concurreerende tarieven verdient het voor den Katholiek aanbeveling zich bij deze Maatschappij te verzekeren*, *neen*, *andere*, *hoogere belangen zullen hem hiertoe doen besluiten. Vraagt en leest de tarieven en verzekeringsvoorwaarden. Alle verzekerden in een tarief, waarbij uitkeering geschiedt bij overlijden*, *genieten het voorrecht van 12 H. Missen*, *die in twaalf achtereenvolgende maanden na hun overlijden in hunne parochiekerk zullen worden gelezen.*

Is dit immoreel, of niet?

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

Slot-antwoord der redactrice. Gij en ik staan op een zoo geheel verschillend standpunt, dat gedachtenwisseling hierover tot geen resultaat kan leiden. Gij gaat namelijk uit van de vooronderstelling, dat de menschen braaf, goed, rechtvaardig, etc., kunnen zijn uit eigen verkiezing, terwijl *ik* hen daartoe (behoudens enkele hoogstaande uitzonderingen) gehéél en al ongeschikt acht. Lees s.v.p. hieromtrent mijn artikel: Voor Een Vrije Socialist. - Overigens maak ik U er op attent, dat gij, in Uw eerste stuk, der Roomsch-Katholieke Kerk verweet 'nooit ook maar een ernstige poging te hebben gedaan tot het bekeeren van rijken', terwijl gij mij thans toegeeft, dat zij wèl degelijk hier en daar vele rijken heeft bekeerd tot een levenswandel geheel overeenkomstig dien van Christus. Dat niet *alle* rijken zich laten bekeeren, kan de R.K. Kerk niet helpen. Hoe zij, de R. K Kerk, staat tot de questie militarisme weet ik niet. Ik-voor-mij vind het oorlog-voeren en de wapenendragen voor het vaderland *strijdig* met de leer van Christus. Van een R.K. standpunt beschouwd kan ik in die advertentie, die gij aan het slot aanhaalt, niets 'immoreels' vinden. Echter, ik herhaal,

de hoofdoorzaak van het verschil onzer beider levensbeschouwingen zit 'm in de *gansch* verschillende wijze waarop wij beiden denken over ‘den mensch’, in het algemeen genomen. Gij stelt hem blijkbaar hoog, en ik vind hem *slecht.* - Daarom acht ik een geloof, dat hem beter maakt, voor hem nóódig, en gij vindt dat niet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Een en ander over de Vrouw. Aan Hollandicus!

Mijnheer!

Wat een merkwaardig boek! Wat een grondig onderzoek heeft Dr. Weininger ingesteld! Wat heeft hij veel met vrouwen omgegaan, en wat heeft hij die vele vrouwen *eerlijk vergeleken* bij evenveel mannen. Juist omdat hij zoo onbevooroordeeld tegenover beide partijen heeft gestaan bij zijn diepzinnig onderzoek, geloof ik zeker, dat U met veel grond kunt denken: ‘*Allicht heeft het eene goede uitwerking onder die dames*, *die de emancipatie verstaan.*’ Want 't is heusch zeer de moeite waard, om gelijk gesteld te worden met den Man van Dr. W... en 't mag een groote eer genoemd worden daardoor geen echte vrouw te heeten, maar ¾ man te schijnen. Zoo'n vrouw heeft dan tenminste ¾ van een ziel.

Ik begrijp echter nog niet goed wat U bedoelt, geloof ik. Wanneer U (een man) = ¾ M + ¼ V - dan is zijn wederhelft W = ¼ M +- ¾ V - maar dan sluit dit toch ook in, dat er zijn vrouwen U = ¾ + ¼ V en mannen W = ¼ M + ¾ V... niet waar? bijgevolg zijn er ook mannelijke wezens met ¼ ziel... Maar ziet U, een vrouw zou dat voor niemand willen weten, zij zou 't alleen zichzelf willen bekennen, dat haar mannelijke helft maar ¼ ziel had en dan zou zij anderen net zoolang bepraten en àlles doen, om te bewijzen, dat haar man een heele ziel had. Och ja - 't is ook maar zoo'n nul - een vrouw, die zoo echt vrouwelijk zou handelen. Dus... neem me niet kwalijk, dit geval telt niet mee.

Ik moet U eerlijk bekennen, dat mijn gezelschap ook gelachen heeft om de grappige liefelijkheden in het oordeel over ons vrouwen van Dr. W. bijv. dat de vrouw een *bloedzuigster is*, *dat zij niet slecht kàn zijn*, *alleen zonder zedelijkheid gemeen*, *dat de man de smarten van den zieke nooit mee zou kunnen aanzien*, *hij zou daardoor zoo lijden, dat hij geheel overstuur zou raken enz.* (Operatie-vivisectie), maar dat de vrouw daartoe wel in staat is, omdat zij geen medegevoel kent. Zij is in staat goed zieken te verplegen, omdat zij sexueel is, want *waar* (bij de oude vrouw) *de sexualiteit uitgedoofd is*, *daar ontbreekt ook ieder medelijden enz... zoo levert de hooge ouderdom der vrouw het indirecte bewijs*, *hoe alle medelijden slechts een vorm van geslachtelijke betrekking was.*

Zooals U terecht zegt, (doch U stipuleert niet

wáár hij dat doet, zoodat de lezers niet genoeg kunnen voelen, wànneer U 't niet en wanneer wel met hem eens is) *Dr. W. overdrijft, laat zich door zijn theorie meeslepen, om de vrouw totaal tot een minderwaardig wezen te stempelen.*

En denkt U niet, dat Dr. W. den man benadeelt tegenover den wèldenkenden mensch (voor mij zijn man èn vrouw menschen) met hem zoo hoog te plaatsen en dan te verkondigen: *In alle liefde zoekt de man alleen zichzelf?*

Weet U, wie Dr. W. was? Een jonge man, die door een vrouw ziek werd en zich op zes en twintigjarigen leeftijd doodschoot. Men zei in Weenen (ik heb 't van iemand, die daar op dat tijdstip woonde) dat hij vlagen van krankzinnigheid had en in een dier vlagen zich van 't leven beroofde.

Behoeft men nu nog te zoeken naar de oorzaak van Dr. W.'s haat tegen de vrouw?, maar nu vraag ik U, als man, waarom was de vrouw, die hem ziek maakte slècht, terwijl de man, die haar ziek maakte, door Dr. W. tot het geniale soort wordt gerekend?

Dat de arme denker, want gedàcht heeft hij, ook fijn voelde bewijzen onder anderen de volgende ideeën over de liefde (natuurlijk van den man): '*Hoe diep hij ook in zichzelven zoekt, hij vindt zich onrein, bevlekt, en ziet nergens dat, wat hij zoekt in blanke smetlooze reinheid*'... en '*Alles wat hij, zelf graag zijn zou en nooit zijn kan, op een persoon stapelen, die drager te maken van alle waarde, dat is liefhebben.*'

Is 't niet idealisch mooi gevoeld?, 'en is 't nu niet bedroevend, dat een mensch met zulke edele gevoelens door zijn overgroot Egoïsme en '*geniale*' ijdelheid blind wordt en daardoor in 't wilde slaat op 't voorwerp zijner teleurstelling en haat?

Zonder 't vrouwelijk medelijden met 't leed, dat hij moet ondervonden hebben als vruchteloos-zoekende tobber, zou ik me verheugd hebben in 't feit, dat hij zijn Fatum in de armen vloog. Had hij de vrouw even hoog gesteld als zichzelf, hij had liefde gevonden bij een evenwaardige, die hij niet om zichzelf alleen had lief gehad en hij was niet ziek geworden.... hij had dan zeker een juister oordeel over de vrouw geschreven.

Wat heeft toch een man er aan, de vrouw zoo met alle geweld in 't stof te doen kruipen? Hij kàn immers niet buiten de vrouw? (Of 't omgekeerde niet 't geval is, doet hier niets ten zake.)

Begrijpt de man nu niet, dat hij zichzelf vernedert door zulk een waardeloos menschachtig dier lief te hebben en tot zijn vrouw te maken. (wettig of onwettig.)

Welk nut stichten zulke mannen als Dr. W. en escorte? - Zijn '*betoog voor eene andere opvoeding van de vrouw*' zeker om haar zooveel ziel te geven, dat zij het hooge standpunt waarop de man staat zal kunnen zien, heeft geen reden van bestaan.. want wij kunnen geen wezen een ziel schenken, die het niet bezat bij de geboorte. Een dier blijft een dier - en dus kàn Dr. W. niet geloofd hebben, dat een betere opvoeding de vrouw tot iets hoogers zou brengen dan tot een *sexueel* wezen zonder ziel.

Waartoe dus al die wijsheid?... alleen zelfverheerlijking; en hoe meer een mensch zich zelf verheerlijkt, hoe eer men zijne gebreken opmerkt, altijd als die 'men' een denkend begrijpend wezen is, dat eerlijk en vrij oordeelen kan.

Uw stuk is dus heel geschikt voor de emancipatie der vrouw (in goeden zin,) terwijl 't nadeelig werkt op de vorming van onzelfstandige jonge mannen, die 't werkelijke verschil tusschen man en vrouw nog niet kennen; zelf niet fijn genoeg besnaard om de 'sphinx' te begrijpen, zullen zij zich licht alleen gaan bezighouden met deernen

of gansjes, niet wetend (immers zij putten hunne wijsheid uit boeken als die van Dr. W.) dat er andere vrouwen bestaan, die naast den man staande met hem het geluk zoekend, dat ook zullen vinden, blij in elkanders waarachtige liefde.

Mannen als Dr. W. zijn in mijn oogen beklagenswaardig, maar verachtelijk, om hun dom egoisme.

Als 't wáár wàs, dat de Godheid ons vrouwen geschapen had met 't doel ons ondergeschikt te maken aan den man, dan zij die Godheid gevloekt. Dan keere zich eenmaal de vrouw tegen haar Schepper en vrage Hem: Waarom wrochtet Gij mij tot draagster Uwer menschelijke Schepselen! Waarom droegt Gij Uwe zonen niet op, zonen te baren? Gij gaaft ons een vrijen wil?

Welnu wij versmaden de plaats, die Gij ons aanwijst in 't Heelal. Ons geslacht sterve uit! En Gij, mijn Schepper, weene over Uw kunstgewrocht, dat zichzelf aan Uwe voeten vernietigt.' En... de wensch van Dr. W. zou wellicht verwezenlijkt worden: Het onzijdig geslacht zou geboren worden... '*nôch man*, *noch vrouw*'...

Zoo zou ik spreken Hollandicus, wanneer ik Dr. W. en anderen van zijn soort geloofde, gelukkig echter heb ik, en Gode zij dank velen met mij, nog te veel gevoel van eigenwaarde als

MODERNE VROUW.

III.
Aan Hollandicus.

Toen ik uw stuk over Dr. Weininger's boek las, ergerde ik me dood, zoodat ik er niet over wilde uitwijden, maar later las ik 't nòg eens en nu kom ik tot de volgende conclusies.

Dr. Weininger's betoog is *niet*, zooals Holandicus beweert, feitelijk tegen de emancipatie, maar het is een betoog tegen *de* vrouw in 't algemeen. In de muziek beteekent de vrouw volgens W. zoo weinig, omdat zij geen fantasie zou hebben; naar mijn idée heeft zij juist meer fantasie dan de man in alles en vooral in abstracte dingen, niet in concrete.

De vrouw beschikt in 't algemeen slechts over één soort herinneringen; het zijn die, welke met de geslachtsdrift en de voortplanting samenhangen; aan den geliefde en die haar 't hof maakt enz., zegt dr. W. 't Zou wat moois zijn, dat wij vrouwen slechts zulke herinneringen hebben, dat noem ik gewoon onzin!!

Later zegt hij: de vrouw is *hoogstens verliefd* de man *heeft lief.* Neen, dit is beslist onwaar. In de liefde staat de vrouw boven den man en we kunnen gerust alles omkeeren en zeggen: de vrouw *heeft lief* en de man is *hoogstens verliefd.*

En hòe moeten we dan 't uitgaan van den man vóór zijn huwelijk betitelen?

Is dat 'liefde', heeft hij lief? Natuurlijk om-

dat de man anders aangelegd is, dan de vrouw, hetzij door opvoeding, wat er een groote rol in speelt, hetzij door temperament (waar een vrouw toch ook niet van ontbloot is) is dat wel te vergeven, maar ik vraag nu aan Dr. W., *heeft die man*, *dan óók lief??*

Ik begrijp niet, hoe dr. W. tot zulke conclusies komt; ik begin er óók hard aan te twijfelen, of hij wel een **moeder** heeft gehad.

Er zijn wel tirades in het stuk, waar ik 't meê eens ben nl. dat *de* vrouw in 't algemeen genomen geen *logische* denkkracht heeft, dat ze aan kleinigheden hangt en meest in de uitersten vervalt, maar in de 'liefde' staat ze beslist **boven** den man.

Dan zegt Dr. W. dat de vrouw geen *ik, geen persoonlijkheid* heeft, kijk, dat is bar! Ik ben in 't geheel geen voorstandster van de emancipatie, maar ik durf te beweren, dat wij vrouwen, wel degelijk een **ik** hebben. Ja, natuurlijk, er zijn vrouwen, die geen karakter, geen wil hebben, maar zijn die onder de mannen óók niet te vinden?

Ik zou wel eens willen weten of Dr. W. een vrouw heeft; zoo ja, dan heeft hij, naar mijn idée een raar exemplaar van onze sexe te pakken en indien hij geen wederhelft heeft, dan heb ik geen grooten dunk van zijn vrouwelijke kennissen, waaruit hij al die wetenschap en al die conclusies getrokken heeft.

27 Januari 1911.

C. ARNTZENIUS.

IV.
Aan T. Bz.

U stelt twee vragen. Nu kan men met vragen den meest geleerden professor in verwarring brengen en, hoewel geen professor, uw vragen zijn m.i. ongetwijfeld zeer scherpzinnig gesteld en ook ik vind, dat er *oppervlakkig* tegenspraak is tusschen wat dr. W. als het wezen der vrouw signaleerde en waartoe hij raad gaf om n.l. verandering in haar opvoeding te brengen, die z.i. te veel op het huwelijk zou zijn aangelegd en gericht totnogtoe. Nu schijnt hij toch aan te nemen, dat de vrouw zich aan wat totnogtoe volgens hem haar element is kan ontworstelen, of liever hij zegt, dat de man alleen haar dit mogelijk kan maken door wat hij noemt zijn kuischheid, waaronder hij verstaat een heel niet begeeren van de vrouw zijnerzijds. Hij legt dus wel degelijk er den nadruk op, dat de man haar daardoor moet bevrijden. Ik sprak juist als mijne overtuiging uit, dat dit iets onmogelijks zou zijn. Eendjes zwemmen nu eenmaal in 't water, een vogel leeft in de lucht en zoo is de vrouw in 't algemeen gesproken op het huwelijk aangelegd. Volgens dr. W. moet de man haar dus verlossen. Dan alleen zou ze volgens hem een nieuw karakter, een nieuwen aard kunnen krijgen. Stel u gerust, ik vind dit niet noodig en ik zal daarin niet alleen staan.

Uw tweede vraag is of 't slot van zijn betoog juist de emancipatie niet in 't gelijk stelt. Zeer zeker tot op zekere hoogte. Maar *m.i.* is zijn betoog aan 't slot iets onmogelijks, hetgeen ik ook met enkele woorden niet zonder kracht uitsprak.

Ik bedoelde juist te doen uitkomen, dat dr. W. het mooie in de vrouw, haar aanleg om vrucht te dragen en moeder te worden geheel ten onrechte veel te veel overdreef door dit als iets leelijks voor te stellen en het enkel te herleiden tot sexueele begeerte, al was dit dan in de vrouw als moeder meer om het doel, het kind. Maar om iets, wat

zoo geheel en al het element en wezen van een schepsel uitmaakt voor de geheele sexe te willen veranderen loopt m.i. uit op een verkrachting der Scheppingordinantie.

Ik meen hiermee uw vragen te hebben beantwoord.

Overigens schreef m.i. Josephine Giese een mooi pleidooi voor de vrouw; verwijs ik naar de Bijbelsche vrouwen en de vrouwen der historie, die groote beroemde mannen tot zonen hadden en hun zedelijke en geestelijke grootheid niet het minst naast God hun moeders dankten.

Met hoogachting

HOLLANDICUS.

Bericht.

Om aan veler verzoek te voldoen, heb ik de geheele achterstallige correspondentie thans bijgewerkt, zoodat zij, die mij van af heden schrijven, omgaand zullen worden beantwoord in de d.a.v. Lelie. Ik kan, wegens plaatsgebrek, telkens slechts een gedéélte der achterstallige copie afdrukken, want er is veel te veel voor één Lelie natuurlijk, maar ik geef deze achterstallige copie bij gedeelten **tegelijk** *met* **alle** *nieuwe correspondentie-antwoorden voortaan van elke komende week. Zij, die mij dus van af heden schrijven of iets inzenden, krijgen, onverschillig de nog achterstallige copie, toch terstond antwoord.*

Om in de d.a.v. Lelie nog beantwoord te kunnen worden moet een brief uiterlijk **Zaterdag-ochtend** *in mijn bezit zijn.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap-kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Timmy. - Ik wil U met alle mogelijke bereidwilligheid raden en helpen. - Uw gedichtjes zijn m.i. zangerig van vorm; het dichten gaat U blijkbaar heel gemakkelijk af, maar de schaduw-

zijde daaraan verbonden is, dat gij, waarschijnlijk zonder het zelve te bemerken, soms U een niet-in-Uw-gedachtengang passend houterig woord of beeld laat ontvallen. Zoo b.v. Avond:

> Boomen kijken diepbewogen
> Naar de groote zwarte vlag,
> Die de lijkbaar heeft omtogen
> Van den pasgestorven dag.

In het vorige couplet spreekt gij van ‘de schemering en hare vlerken’, terwijl nu waarschijnlijk daarmede die ‘groote zwarte vlag’ is bedoeld? En wat vindt gij-zelve van die ‘diepbewogen’ ‘kijkende’ boomen?

In het laatste couplet verandert dan weder de ‘zwarte vlag’ in een ‘zwarte baar’, gedragen door de sterren naar het ‘maan-altaar’. Ziet gij, Uw gedichtje zoo oppervlakkig lezend, zegt men: Wat klinkt dat zangerig; gevoelig is het gedacht. Maar bij nadere beschouwing stuit men op zulke beslist leelijke fouten als ik hier U aanwijs. In het andere door mij thans geweigerde versje (Illusies) vind ik een verwarring tusschen de dooden op het kerkhof en de doode illusies, waarmede gij de eersten vergelijkt. Daarentegen nam ik Korenbloemen en Kindergebed beide aan, wijl ik bovengenoemde fouten daarin niet vind.

Ik acht het steeds een beetje gevaarlijk, bij wijze van stijl-oefening, aan te raden dit of dat te lezen als ‘voorbeeld.’ Want het gevolg daarvan is, dat dergelijke voorbeelden onwillekeurig leiden tot nadoen, tot probeeren óók op die manier te gaan schrijven, waardoor alle oorspronkelijkheid, alle eigen talent soms te loor gaat. - Heine, en Helene Swarth ten onzent, zijn in elk geval twee dichters, die U zullen leeren géén fouten te maken als die waarop ik U hierboven wees, en ik verwijs U juist naar die voorbeelden uit velen, meer bepaaldelijk met het oog op Uw bijzonder genre, dat, in eenvoud en keuze van onderwerpen, en in zangerige natuurlijkheid, herinnert aan het hunne. Nog eens, ik zie in U zeer zeker eenig talent, maar juist daarom raad ik U aan het niet te willen forceeren, óók niet door een krampachtig gaan bestudeeren van beroemde voorbeelden. Polijst en herzie veel liever Uw eigen werk, zoolang tot gij-zelve er in zult zien de fouten, die er aan kleven, en die gij, bij een weinig zelf-onderzoek, weldra zult herkennen, geloof ik, juist *omdat* gij blijkbaar een dichterlijke natuur zijt.

Wat Uw vorige inzending betreft, ik behield daarvan alleen *Herfst*, omdat het het eenige is, dat geheel en al vrij is van zulke verkeerd-gekozen woorden. - Gij ziet, ik ben misschien méér veeleischend dan het tijdschrift dat Uw werk plaatste en - U enkel met eenige present-ex: afscheepte; integenstelling waarvan echter alles wat in de Holl: Lelie wordt aangenomen dan ook achterna behoorlijk wordt gehonoreerd. - Van *dat* tijdschrift had ik-zele inderdaad niet vermoed, dat het U op die wijze zou afschepen; onder een vroegeren redacteur heeft het, jaren-geleden, toen ik nog geen zeventien jaar was, *mijn* eersteling geaccepteerd, maar toen kreeg ik wel degelijk honorarium ook, gansch en al ongevraagd mijnerzijds.

Geweigerde bijdragen kan ik slechts bij uitzondering terugzenden. Van Uwe gedichtjes doet gij daarom beter copie te houden. Immers, eenerzijds is het mij volstrekt niet te véél moeite zoo spoedig na elkaar verschillende inzendingen van U te ontvangen, zoodat Uw excuses dienaangaande geheel onnoodig zijn, maar aan den anderen kant wordt het wèl wat veel gevergd, indien ik U elk oogenblik het een

of ander heb terug te zenden dientengevolge. Overigens ben ik U, wat de beoordeeling betreft, van ganscher harte gaarne ter wille.

Kassi. - Gedeeltelijk heb ik U reeds particulier beantwoord. - Voor Uw vriendelijk schrijven indertijd heb ik U nog te danken, al ben ik daarmede wel wat laat. Dat Scheveningen dezen winter weinig aantrekkelijks biedt, vanwege den bijna voortdurenden regen en wind, zal U niet verwonderen, ofschoon ik het, in het algemeen genomen, geheel met U eens ben, dat de badplaats buiten het seizoen symphatieker aandoet dan in de drie zomer-maanden. Onder de rotonde vind ik echter dan het zitten 's avonds nog wel eens aardig, op *mooie* avonden althans, (helaas hoe weinige hebben wij er gehad!) van wege de studie's op menschen en toiletten en tooneeltjes, die men dan kan maken. Ik ga bij zulk warm weer niet gaarne overdag uit, en vind dan het 's avonds op Scheveningen ergens buiten kunnen zitten wèl een voorrecht, juist omdat ik, hier wonend, daartoe van geen tram behoef gebruik te maken, want ik erken volmondig, indien ik veroordeeld ware tot den langen wachtenstijd van de queue-makende tram-reizigers uit den Haag, van alle lijnen, op dergelijke uitzonderings-avonden van mooi weer, ik bleef oneindig liever rustig thuis.

- Buiten-wonen schijnt mij-persoonlijk heerlijk, wanneer men gefortuneerd genoeg is om er zoo veel en zoo lang uit te gaan 's winters, als men wil. De vochtige lucht van den Haag is voor mijn gestel absoluut verkeerd, en ik ben er van overtuigd dat ik, door den mij gegeven raad te volgen van op een drogen heideachtigen grond te gaan wonen, mijn gezondheid zou verbeteren wellicht, hetgeen echter niet wegneemt, dat ik daartoe niet den moed vind, omdat ik het, bij bescheiden finantieele middelen, zooiets vind van levend begraven zijn. U schrijft over Uw Lelie-honorarium op een waardeerende wijze. In verband daarmede vestig ik Uw aandacht op het door mijn correspondente Timmy (zie hierboven) ondervondene van een onzer zóógenaamd heel-groote tijdschriften, die haar enkel met present-ex: afscheepte. Dank voor Uw vriendelijke woorden over: Uit Christelijke Kringen. - In Uw tweede briefje, van de vorige week, schrijft U eveneens heel waardeerend over: Wat nooit Sterft, waarvoor ik U insgelijks hartelijk dank. Ja ik-ook geloof, dat een ‘Liesbeth steeds, van welke richting’ ook het gezin is waaruit zij voorkomt, zal worden veroordeeld zonder mededoogen. Juist daarom noemde ik het boek: *Wat nooit Sterft.* Namelijk, het harde oordeel in dezen, zonder er bij stil te staan onder wélke omstandigheden de ‘val’ geschiedde. - Voor Uw goede wenschen voor 1911, die ik van ganscher harte beantwoord, veel dank. En vele excuses voor mijn U zóó lang op antwoord laten wachten.

Mevr. van Z. de J. te N. - Ik hoop, dat U zich zult herkennen in deze voorletters. Uw brief betrof het advertentie-gedeelte, en is dus door mij aan den *uitgever* overgedragen, aan wien ook alle onkosten zijn te vergoeden daarop betrekking hebbende. Vriendelijk dank voor Uw belangstelling in den inhoud van de Holl. Lelie. Ja, ik heb het zeer druk, maar dit belet niet dat elke correspondent mij welkom is. Laat de vrees te veel van mij te zullen vergen U dus niet terughouden.

Gé. - Aan Uw noodkreet is reeds voldaan. Uw daarbij ingesloten artikel nam ik insgelijks aan. En nu liggen Uw brieven ter beantwoording voor mij. - Allereerst mijn hartelijke deelneming met Uw gezondheidstoestand. Ik kan er best voor meevoelen wat het is te *moeten;* daarvan kunt gij overtuigd zijn. - Zoudt gij echter niet een beetje onverstandig doen door het U op zulke huishoudelijke punten, als het door U beschrevene, zóó druk te maken? Ik denk wel eens, in het buitenland rondziende, het is een *speciale* eigenschap van hollandsche huisvrouwen, juist die uit de middelklasse, zonder geld, om zóó overdreven aan hare meubelen, hare wasch, haar huishouden in één woord, te hech en, dat zij daardoor geestelijk en lichamelijk te gronde gaan en voor zichzelven en voor het gezin, - uit louter schuur- en schrobberij-zucht. Gij weet wel dat *ik* de laatste ben om goede huisvrouwen te veroordeelen, of het hedendaagsche systeem van uithuizig-wezen toe te juichen, maar ik heb nu de tegenovergestelde categorie op het oog, die welke alléén leeft voor het ‘den boel bij elkaar houden’. Het treft mij dikwijls, hoe b.v. die onwijze instelling ten onzent van een salon (dat nooit gebruikt wordt bijna) in Holland veel mèér onvermijdelijk er bij behoort dan in Zwitserland of Zuid-Frankrijk. Wie daar 't niet kan betalen, in heel gegoede klassen zelfs, leeft en ontvangt in de huiskamer. Is dat niet veel practischer, heel wat onkosten minder, en een groote werk-ontlasting? En dan al die dure meubeltjes, die steeds opnieuw gewreven, geboend, etc., moeten worden! Zijn dood-eenvondige dan niet veel aangenamer voor iedereen; èn voor de geplaagde huisvrouw-zelve èn ook voor haar gezin?

- Ja, dat geloof ik-óók, met Uw man, dat de Keizerin van Rusland hare kinderen feitelijk niet *mag* ontvoeren, indien het land hen opeischt, maar, mij dunkt, bij de tegenwoordige Russische toestanden zou 't niet onwaarschijnlijk wezen, dat men haar, indien zij een zoo flink besluit nam, graag met rust liet mitsgaders hare kinderen. M.i. echter hebben zulke ongelukkige vorstinnen niet genoeg initiatief, tengevolge der domme opvoeding, die zij ontvingen (over hunne ‘rechten’ en ‘plichten’ en van ‘bij Gods genade’ regeeren etc), om door te tasten, en zichzelve te maken tot vrije onafhankelijke menschen. Immers, een vlucht om een sensueele begeerte te bevredigen, gelijk die van de ex-kroonprinses van Saxen, reken ik allerminst tot het willen-worden een vrij onafhankelijk mensch. Zoo iemand, die hare kinderen in den steek liet, en die van de hand van den eenen man overgaat in die van den anderen, wordt geleid door publieke-vrouw-instincten, (welke óók op den troon kunnen voorkomen). Wat ik echter bedoel is bijtijds, en met verzaking van de eraan verbonden ijdelheden, afstand doen van een rang waarop men zich alleen kan handhaven dank zij geheime politie-maatregelen van den meest-uitgebreiden aard. - Heb ik niet reeds terstond toen Don Carlos van Portugal en zijn zoon gelijktijdig vermoord werden in de Lelie geschreven, dat ik veel méér achting zou hebben gehad voor de Koningin-Weduwe Amelie, indien zij met haren nog overgebleven kind-zoon Portugal, beleedigd in haar edelste gevoelens, terstond den rug had toegedraaid, dan nu zij

hem, dien kwajongen, met geweld wilde *opdringen* aan het een republiek eischende volk. - En, had ik geen gelijk? Ware nu achterna zoo'n fier heengaan uit vrijen wil niet vrij wat 'koninklijker' geweest dan het op de vlucht *moeten* gejaagd worden, als schadelijk ongedierte, zooals thans is geschied?

Wat gij mij schrijft over Uw teleurstelling (gij begrijpt mij?) spijt mij heusch voor U. Om U de waarheid te zeggen, heb *ik mij* inwendig woedend gemaakt op die schrijfster, die de oorzaak is van Uw leed, die U heeft opgehemeld, omdat zij met Uw werk haar blaadje *kosteloos*, zonder U honorarium te geven, vulde, dus U noodig had uit eigenbelang, maar die er geen oogenblik bij stilstond, dat *gij* het slachtoffer gingt worden van haar quasi-lief-doen, door Uw geloof in hare lichtzinnige praatjes. Juist dáárom ben ik-zelve steeds pessimistisch in mijne raadgevingen van dien aard, omdat ik het onverantwoordelijk vind aldus vergeefsche hoop aan te kweeken. Het is beter dat het mee- dan tegen-valt. Toen ik pas aan de Lelie kwam had ik onder mijne correspondenten een jonge onderwijzeres, die, en-passant, geld wilde verdienen met boeken schrijven voor jonge meisjes. Ik raadde haar aan liever één ding goed te doen, dan twee tegelijk, omdat ik vreesde dat het niet zou gaan. Wel, het *is* gegaan; dus, in dit geval, had ik ongelijk. Maar, is dat nu niet véél beter dan alles *te* rooskleurig voorstellen en *te* gemakkelijk? En, in uw bijzonder geval vind ik het dubbel onverantwoordelijk, omdat het hier m.i. gold een U uit *eigenbelang* ophemelen, daar gij Uw werk hebt gegeven zonder honorarium. - Die dood van Govert-Jaap is mij geïnspireerd door een er zeer op gelijkend werkelijkheids-geval onder mijn kennissen, dat ik toen juist had bijgewoond. Daardoor kwam ik aan juist op *die* wijze doodgaan. Ja, dat christelijke-school verhaal is wèl typisch, maar, aan den anderen kant, als de man nu van huis uit misschien driftig is, en als hij dus later zijn vergiffenis-komen-vragen eerlijk meende, dan vind ik het nog al aardig van de betrokkenen dat zij hem niet verraden hebben! Gij-ook niet? Want immers, daardoor ware hij zijn betrekking kwijt geweest. Ik zou zeggen, in dit geval handelde dus die moeder ècht-christelijk. - Ik denk stellig dat mijn honden U óók vriendelijk zouden begroeten, omdat gij zulk een hondenvriendin zijt, want dat voelen ze dadelijk. Benjamin is al héél gauw lief, maar hij-ook maakt toch wel verschil in den graad zijner liefkozingen; Frits daarentegen neemt meestal een terughoudende houding aan.

Gij vraagt: *Hoe legt men het toch aan om aan 't een of ander tijdschrift tegen vast salaris te worden aangesteld, 't zij als wekelijksche briefschrijver of onderredactrice, of aan een kindercourant?*

Beste Gé, uw daarop volgende vooronderstelling, of 'kruiwagens zouden helpen' is zeer zeker een zeer juiste, want, kruiwagens zijn voor elke betrekking zéér van noode. Overigens echter klinkt het van-mij-zelve misschien ondankbaar dit te zeggen, daar ik mijn eigen vaste aanstellingen thuis gestuurd heb gekregen, om zoo te zeggen, tengevolge van mijn werk in andere tijdschriften, dat de aandacht had getrokken van hen die mij de medewerking of het redacteurschap aanboden. Daarom, den eenigen raad dien ik U kan geven, is proefartikelen te maken, en die rond te zenden aan verschillende couranten of tijdschriften. Echter, ik waarschuw U, stel er U niet te véél van voor. Indien men achter de schermen kijkt hoe het toegaat, verbaast men er zich voortdurend over in welke onbetrouwbare handen de Pers wordt gelegd. En toch zweert 'het' publiek bij wat 'de courant' zegt! Zoo weet ik nog onlangs van een meneer, failliet gegaan in een bank-zaak, die zich vervolgens, óók door kruiwagens geholpen, neerzette als schrijver van 't politieke en maatschappelijke nieuws uit den Haag voor een groot veelgelezen Blad! Capaciteiten nul! Kruiwagens vele! Dupe: Publiek. En zoo zijn de voorbeelden legio. Want al dergelijke 'causeurs' en 'welingelichte' schrijvers werken steeds *anonym*, verborgen onder het alles-omvattend hoofd 'redactie'.

Ik heb geen gelegenheid meer gehad die door U gewenschte verandering in Uw artikel aan te brengen, maar, mij dunkt, dat was ook onnoodig, want het is in zoo'n geval niet noodzakelijk, vind ik, dat de inhoud, wat elk woord betreft, per-se actueel moet zijn. De lezers weten wel dat de artikelen niet steeds *terstond* kunnen geplaatst worden na aflevering ervan door den auteur.

- Heerlijk van Uw hondje, en Uw jongen die hem liefheeft. M.i. is er geen beter opvoedingsmiddel dan een huisdier, altijd natuurlijk wanneer de ouders zorgen, dat het niet het slachtoffer wordt van kinderlijke onnadenkendheid, maar integendeel het kind op zijne plichten jegens het dier opmerkzaam maken. Nu, wat U betreft ben ik daaromtrent geheel gerust.

Die tuberculose-drukte in den laatsten tijd is mij onsympathiek, omdat ik haar beschouw als een grootheids-nalooperij, vanwege het door Koningin Emma gegeven voorbeeld in dezen. Na dien tijd namelijk vind half, of eigenlijk drie kwart Nederland zich verplicht Hare Majesteit in den zak te kruipen, door speciaal voor tuberculose een extra medegevoel aan den dag te leggen. Bedenkt men nog daarbij hoe absoluut ongeschikt het buiten-liggen in ons klimaat *is* en *blijft* voor long-lijders, zoodat het in hun belang is, zoo eenigzins mogelijk, te worden weggezonden naar Davos of andere hooge lucht, dan krijgt de geheele questie een nog onappetytlijker luchtje van voornaamheids-gedoe gepaard aan doktorenbelangen.

G.A.R. - Ik zond U een particulier schrijven om U aan te kondigen, dat Uw stuk is aangenomen als artikel, en dat U de proef wordt gezonden; daar Uw adres onvolledig door U was opgegeven, herhaal ik zekerheidshalve dit bericht nogmaals op deze plaats.

Duinoorder. - U-ook beantwoord ik deze keer láát, maar ik hoop dat dit U niet zal weerhouden opnieuw te schrijven, daar ik nu de correspondentie heb bijgewerkt. Indien gij houdt van lichtere lectuur, dan zou ik niet de Noorweegsche boeken voor

U kiezen, maar dan durf ik U wel aanbevelen b.v. Cornelie Noordwal of Top Naeff. Ofschoon ik het, in het algemeen gesproken, zeer met U eens ben, dat ziekte dikwijls een oorzaak is van vervreemding, zijdens velen, die ons gaan vergeten, mag *ik* toch in dezen niet anders dan dankbaar wezen voor de vele vriendschap steeds van alle zijden ondervonden in dagen van ziekte. Weet gij wat óók dikwijls den menschen van ons vervreemdt? Wanneer het ons *te* goed gaat naar den zin van jaloersche zoogenaamde kennissen of van dito familie. Daarvan zag ik helaas menig staaltje. En het zijn vooral ouderwordende, zelf-zich-verzuurd voelende vrouwen, getrouwde en ongetrouwde beide, die in dat opzicht uitmunten dikwijls in een helaas onverzoenlijke wangunst.

Voor mevr. Van Rees ben ik blijde dat hare artikelen U belang inboezemen. Inderdaad, het is een fout van heel velen het spiritisme niet *ernstig* te nemen, en dan, natuurlijk, *moet* het leiden tot désillusie en teleurstelling. - Ik moet er om glimlachen hoe zeer die bewuste gedachtenwisseling-schrijver het bij velen Uwer, schijnt het, verkorven heeft. Nu ook al weer bij U. Al ben ik zelf het veelal gansch met hem oneens, toch kan ik niet begrijpen waarom juist *hij* zooveel ergernis steeds verwekt heeft. - Met veel blijdschap las ik dat Uw ziekte goed vooruit gaat, ik durf er niet veel over schrijven, uit vrees U te verraden. Maar mijn belangstelling is daarom niet minder hartelijk en oprecht. - Van Uw verlof zal ik, zonder U te verraden, gebruik maken.

(Vertrouwen). Ook U verwijs ik alweder naar mijn belofte voortaan weer omgaand te zullen antwoorden. Want gij-ook hebt lang moeten wachten. Het lijkt mij een gevaarlijk spel, wat gij thans speelt; houdt mij dat ten goede, lieve Vertrouwen, ik zeg het in Uw eigen belang. Meer durf ik niet schrijven om U niet te verraden, maar ik zou bang zijn dat gij U-zelve te véél toevertrouwt. Waarom maakt gij niet een *einde*? - Ja, die schrijfster *is* krankzinnig gestorven, maar zij is diep te beklagen geweest in elk geval. De schuld lag aan *beiden*; dat gaat meestal zoo. In dit geval heb ik van nabij gehoord, hoe het oorspronkelijk een gelukkig huwelijk is geweest, tot hij-ook geld ging verdienen; (want in het begin had hij nog geen betrekking). Toen wilde hij zijn huisheer-rechten laten gelden; zij echter wilde blijven schrijven. En dat werd een eerste aanleiding tot oneenigheid. - In elk geval verdient de geheele zaak m.i. vóór alles innig medelijden. - De artikelen over Christian Science, van mevr: van Meurs-Giese, die over spiritualisme van mevr: van Rees, de

mijne over Multatuli, Helene Swarth, enz., boeiden U in het bijzonder. Dat doet mij steeds genoegen te hooren, als dezen of genen iets in het bijzonder heeft getroffen. Ook Uw instemming met mijn artikel: De eer onzer familie en wij, is mij aangenaam. Ja, *Van het inwendige leven*, is een bundel novellen van mij, waarin ik den dood van mijn besten, trouwen hond Moosje (eigenlijk Mozes) heb beschreven, een der vreeselijkste weken die ik heb beleefd, omdat het arme dier zoo intens moest lijden. De gedichten van Heinrich Heine zijn eenvoudig onovertretbaar, en ieder die gevoel heeft voor poëzie *moet* die mooi vinden. Maar, laat ze U niet vóóraf bederven door uitgaven met pedante 'inleidingen' erover. Wat ik U bidden mag, wees wijzer. Neem de gewone duitsche uitgave. Ja, zeker, een vast geloof, dat alles door God zoo is gewild als het over ons komt, is m.i. het meest benijdbare wat er bestaat. Mijn honden zijn zulke schatten voor mij, dat ik van zelf al houd van iedereen, die aardig schrijft over hen, of die lief is voor hen. Toch zeg ik dikwijls, als ik hen liefkoos: Moosje wordt je toch nóóit. Want Cassij heb ik verloren toen ik nog veel jonger was, en in elk geval stierf zij uit ouderdom, maar arme kleine trouwe Moosje heeft maar zoo kort geleefd, en was mij in mijn toenmalige omstandigheid zulk een èchte *vriend*! - Veel dank voor Uw brief, dien ik, om den vertrouwelijken inhoud, niet àl te nauwkeurig durfde beantwoorden.

E.F. - B. te H. - Voor alles dank ik U zeer voor Uw vriendelijke woorden over de Lelie en over mij zelven, welke woorden mij van een zoo langjarige abonnée dubbel welkom zijn. Mijnerzijds maak ik U mijn excuses dat ik U niet terstond antwoordde. Ik werkte de corr: thans geheel bij, en hoop die voortaan omgaand te beantwoorden. De plaats der inwoning van de bedoelde dame, zoowel als de wijze waarop zij U behandelt, doen mij vermoeden dat Veldt van Ardath (zie corr. in de a.s. Lelie) door dezelfde persoon is beînvloed. Alleen schrijft deze mij van 'geheel belangelooze behandeling', terwijl gij haar schijnt te moeten betalen. Nu zou ik-voor-mij méér hechten aan belangeloosheid in zoo'n geval, dan aan betaling-vragende menschen. Aan den anderen kant echter zijn dezulken er velen, ook hier in den Haag, en zijn óók de gevallen vele van zich door hen genezen-voelende personen. Persoonlijk heb *ik* er geen geloof in, en, ik zou denken, ongeloof *moet* de behandeling reeds in elk geval tegenwerken, evengoed als het de genezing tegenwerkt een dokter te hebben, dien men niet gaarne mag. Daarom zou ik dus meenen, zoo lang gij U inderdaad beter gevoelt, waarom *neit*-doorgaan ermee? Alleen, ik-persoonlijk zou vreezen voor het gevaar van hypnose, juist omdat er bij dit soort van behandeling toch een groote macht *moet* uitgaan van den genezer op den patiënt. Ieder moet voor zichzelven weten te beoordeelen in hoeverre hij zich aan dat gevaar durft of wil bloot stellen. Indien ik *alles* had beproefd, en nergens genezing vond, dan deed ik-zelve het zeer zeker óók, echter niet eerder dan uit zulk een noodzaak, omdat de wijze van genezing mij-zelve persoonlijk niet bijzonder aantrekt. Uw p.s. lezend treft het mij, dat gij, dunkt mij, geheel reeds zijt in handen der dame in questie; in elk geval moogt gij dus wel secuur informeeren *wie* zij is, want, als gij in *slaap* valt, dan wordt gij beslist gehypnotiseerd door haar, en zijt in *hare* macht. Voor uw vriendelijke inlichtingen omtrent Uw gelukkig gezin dank ik U hartelijk. Het is zoo prettig te lezen van *gelukkige* menschen, die met man en kinderen tevreden zijn, en elkander weten te waardeeren. Hartelijk het beste gewenscht. Laat nog eens van U hooren.

Nelsie. - Gij zult denken - en met recht - dat ook Uw 'noodkreet' weinig uitwerkte op mij. Dat komt, omdat ikdagwerk zou hebben indien ik op álle noodkreten steeds terstond inging. Enfin, gij zult hoop ik voortaan spoediger worden geholpen. Uw hoofdartikel nam ik aan. - Ik neem over uit Uw eersten brief wat gij mij toen, vóór Uw huwelijk, schreeft:

Zoodra ik evenwel in de toekomst merk, *dat ons huiselijk geluk op de een of andere wijze door dit werk wordt benadeeld*, *dan*, *dat beloof ik U*, *houd ik er subiet mee op*, *omdat het eerste me toch bóven al gaat*, *en ik niet* '*modern*' *genoeg ben als vrouw*, *om te schermen over de heilige rechten, die het* '*talent*' *mag eischen*, *theorieën*, *die tegenwoordig onder zooveel meisjes opgang maken.*

En nu leg ik glimlachend daarneven Uw allerleukste beschrijving, in Uw tweeden brief, van al Uw huisvrouw-wederwaardigheden reeds in de éérste viertien dagen. En ik vraag me af: Hoe lang zal Nelsie dientengevolge nog tellen onder mijn medewerksters? - - - Tenzij ze toch 'twee heeren gaat dienen', wat zij-zelve zoo verkeerd vindt, en ik-ook. Maar, laat mij U nu vóór alles eens hartelijk feliciteeren met het bereikte ideaal. Ondanks de huiselijke tegenspoeden vloeit de tweede brief over van blij geluk. En welk een verrassing, die ongedachte terugkomst nog even! Op dat alles durf ik niet heel veel nader ingaan, uit vrees U te verraden, maar, daar ik U nu voortaan omgaand zal beantwoorden kunnen, zal het mij zeer aangenaam wezen spoedig eens te vernemen hoe het verder is afgeloopen met al die tegenspoeden en kleine rampen, en, bovenal, of 'hij' reeds weer terug is?

Lumaij. - Het zal *U* zeker in de eerste plaats een troost zijn in deze Lelie te lezen, dat ik voortaan omgaand hoop te antwoorden, want gij zijt wel de meest zenuwachtige in dat opzicht onder mijne correspondenten die ik ken, met Uw voortdurenden angst dat alles maar dadelijk zoek raakt op de post. Uw kennis, die Uw brief hier afgaf, liet onze Marie een *bewijs* teekenen van de goede ontvangst - vertelde deze mij later. In elk geval, alles *is* behouden aangekomen, en Uw copie is aangenomen, en Uw gedachtenwisseling zond ik reeds ter drukkerij. - Ja, ik-ook heb zoo herhaaldelijk gewoond in het buitenland, dat ik weet hoe daar behelpen troef is, waar men tegelijk moet werken, omdat men er natuurlijk minder ruimte heeft dan thuis. - 'Zou er "geluk" bestaan?' - vraagt gij. Och, 't is maar wat men daaronder verstaat. Ik-voor-mij geloof eigenlijk meer aan geluks-*momenten*.- Het kiekje dat gij

belooft wil ik heel gaarne ontvangen, want ik aanschouw mijn correspondenten graag eens op die manier. Uit Uw brief begrijp ik, dat gij Uw eigen huishouden doet; inderdaad is dat buitenslands een veel omvattend iets; dit-oók weet ik bij ondervinding, en ik denk dat Uw kinderen daarbij zelfs nog veel minder bezwaren zullen opleveren, dan mijn vier honden, waarmee het een woning zoeken groote moeielijkheden steeds gaf, ten minste in Noord-Duitschland voornamelijk. - Gij behoeft den uitgever niet te vragen om een afzonderlijk Lelie-exemplaar van Uw bijdrage; gij ontvangt dat, behalve Uw honorarium, als een present-ex. Dat is usance. - Zou het niet veel verstandiger zijn aan die bewuste dames de waarheid te zeggen? Ik begrijp dat gij er tegen opziet, maar, als de zaak uitlekt, dan zult gij stellig in groote moeilijkheden komen. - Wat zult gij een angst hebben uitgestaan! Gij vraagt dan ook: Wat moet ik doen? Wel, *ik* zou die dames (ik noem haar zoo, omdat ik vrees U anders te verraden) ronduit alles vertellen, en haar in den arm nemen. Zoo iemand, dan zijn zulke dames juist *bijzonder* geschikt tot leiding en raad en waakzaamheid. En dan vind ik ook, dat het in elk geval Uw plicht is de betrokkenen te vertellen waarom Gij U niet móógt houden aan Uw eerste belofte. Dat zijt gij die menschen zedelijk verplicht na zulk een vaste afspraak. - Indien het andere kind U dat vraagt, wat gij vreest, zou ik haar antwoorden, dat zij te jong is om U te kunnen begrijpen in de redenen Uwer weigering, en dat zij dus er niet meer naar mag vragen. Om kort te gaan, van de twee wegen, die gij meent dat U openstaan, acht ik dien van *bedrog*, in deze hoogst-ernstige zaak, absoluut verkeerd! Gij *moet* m.i. *en* die dames zeggen wie zij in huis hebben en water is gebeurd *en* de familieleden waarschuwen. En dan hangt het daarna van deze, en van Uw verhouding tot hen, af of gij het oppertoezicht kunt en wilt behouden, dan wel U aan alles onttrekken zult verder. *Dat* alleen is een zuiver standpunt, en een waarbij gij-zelve Uw vrede zult terugvinden. Zeker moogt gij over die onderwerpen van Indië, die gij opnoemt, schrijven. Dat schijnt mij zelfs heel goed toe. - Hartelijk dank voor al Uw goede wenschen voor nieuwjaar en, insgelijks. - Gij behoeft nimmer bang te zijn dat een ander, wie ook, de correspondentie-brieven leest. Word ik ziek, dan *blijven* ze onder mijn berusting, zelfs al zou er een waarnemende redacteur of redactrice komen in dien tijd. Overigens is het, zoolang gij buitenslands zijt, in Uw eigen belang veiliger de brieven aan te teekenen, zooals gij-ook voorstelt. Ik-zelve doe dat, buitenslands vertoevende, óók meestal waar het brieven van eenig belang geldt. - Gij behoeft U volstrekt niet te excuseeren dat gij het mij lastig maakt. Integendeel, ik wil U dolgaarne helpen en van dienst zijn en raden. - De uitbreiding van de Lelie stuit op allerlei practische bezwaren; de meeste lezers wenschen het, maar het is niet zulk een gemakkelijk zaakje als het den buitenstaanden lijkt. Nu dank ik U nogmaals *hartelijk* voor Uw vertrouwen in mij, en hoop ik van harte, dat Uw volgende brieven omgaand door mij zullen kunnen worden beantwoord.

Maria Petrovna. - Ik hoop niet dat het U een groote teleurstelling is, indien ik het gedichtje weiger. Er is, dunkt mij, geen goed rythme in. Dank vriendelijk voor Uw bijgaande correspondentie-kaart. Hartelijk gegroet.

Erica. - Dus, het geheim Uwer vriendin heeft zij U gezegd indertijd. Ja, dat vind ik-ook het verstandigst. En ik ben heel blij, dat mijn oordeel U meeviel, nu gij het zoo onpartijdig, zonder dat gij-zelve ervan afwist, hebt vernomen. Ik acht het óók een groot geluk, dat gij niet zulk een groot geloof dadelijk hebt in U-zelve, als velen voor wien één ontmoediging terstond een soort genadeslag wordt. Inderdaad had ik

U voor jonger gehouden dan gij nu blijkt te zijn volgens Uw brief, maar toch, *oud* zijt gij nog lang niet gelukkig. Het leven begint toch eigenlijk nog pas voor U. Uw zinnetje: 'Hoe meer je gaat nadenken, hoe moeilijker het leven voor je wordt', beâam ik volkomen. Ik maakte onlangs ergens een visite, waar een lieve sympathieke dame, die ik ontmoette, mij zeide, mij mijn talent van alles zoo gemakkelijk zeggen kunnen, als ik het doe, te benijden. Wel, ik antwoordde haar ronduit, hoe ik eigenlijk geloof, dat elk talent van dien aard meebrengt, voor hem of haar die 't bezit, een veel moeielijker inwendig leven dan dat 't welk zij leiden, die maar gedachtenloos en egoïstisch voortleven, zonder bij iets anders stil te staan, dan het dagelijksche en oppervlakkige gedoe.

Waarom ik U houd voor een 'beetje bij de hand?' Door den toon van Uw schrijven. Door iemands *wijze* van zich uiten leer je eenigzins zijn karakter kennen, m.i. - Dat gij het leven een beetje zwaar opneemt komt *omdat* gij nadenkt er over en, omdat gij nog betrekkelijk jong zijt, want, wat dat laatste betreft, hoe dichter wij het einde naderen, hoe lichter ons de levenslast wordt; hoe meer wij gaan inzien, dat alles maar tijdelijk is en blijft, en dat wij niet anders kunnen volbrengen op aarde met den besten wil ter wereld dan heel weinig eigenlijk.

'Liesbeth' uit mijn 'Wat nooit Sterft' was immers niet *blijvend* 'gelukkig', in dien dieperen zin dien gij er aan geeft; zij leefde in een roes van enkele maanden, en, ware haar leven zoo voortgegaan, dan zou zij zeker dien leugen- en bedrogtoestand meer en meer zich zijn gaan bewust worden. Dat heb ik immers ook reeds geschilderd in die episode, als haar die oude meneer komt opzoeken uit haar dorp, en ook gedurende de plezier-reis naar het Zuiden. Maar voor de rest, zooiets hangt altijd samen met iemands temperament. De een is hartstochtelijker dan de ander, en ik voor mij ben van een Liesbeth-natuur, geloof ik. Nu hoop ik spoedig weer eens van U te hooren, want de correspondentie is nu bijgewerkt, zoodat ik voortaan weer omgaand hoop te kunnen antwoorden.

Jam. - Alles wat mij anonym wordt toegezonden gaat in den papiermand.

Lotos. - Uw lief boekgeschenk moet ik op mijn gemak lezen. - Ja, de heer Van den Andel is, geloof ik, een zeer overtuigd theosoof. - Wat hebt gij mij indertijd aardig geschreven over Uw dierenfamilie, en dan die leuke brief erbij van Uw nichtje! Ik-ook heb er tranen bij gelachen,

maar tegelijk vond ik het een echt-onbedorven in-natuurlijken brief, van een lief kind, die mij daardoor ontroerde. 't Geen gij mij over Uw plannen schrijft is, dunkt mij, erg onbepaald. En, welk een onkosten krijgt gij toch steeds, door de schuld van anderen! Ook is het mij niet geheel duidelijk uit Uw brief, of gij beiden al of niet gaat naar Indië? Enfin, dat hoor ik zeker wel? - Nu komt er spoedig weer eens wat van U in de Lelie. Vriendelijk dank voor het boekje.

Mej. S. (Montreux). - Zooals gij ziet heb ik Uw vraag geplaatst, omdat ik, met den besten wil ter wereld, geen kans zie U met eigen ondervindingen bij te staan. Ten eerste namelijk heb ik-zelve in Montreux alléén gewoond met eigen huishouding en eigen bediening, dus niet in pension, ten tweede is dat reeds weer een paar jaren al geleden, en in dien tijd verschijnen en verdwijnen juist goedkoopere *pensions* voortdurend in dergelijke seizoenplaatsen. Montreux en omstreken is, wanneer men niet gaat in first-rate gelegenheden, m.i. vuil, totaal reeds fransch cachet, in plaats van het eenvoudig-reine van duitsch Zwitserland. In Interlaken, en het geheele Berner Oberland, heb ik b.v. wel pensions gezien, of kleine hôtels, à 5 of 6 francs, alles inbegrepen, waarin ik gerust zou durven wonen, eenvoudig, maar heel helder; daarentegen vind ik in Montreux alles van dien prijs (zoo het er te vinden is, want Montreux is *niet* goedkoop) 'shabby' en onaptijtelijk. Naar mijn idee zult gij voor 8 à 9 francs echter wel slagen. 'Omstreken' is vaag. De omstreken namelijk die doen aan wintersport, als b.v. Les Avants of Caux, zijn duur, maar er zijn ook vele niet door vreemdelingen bezochte, op zichzelf saaie, doch daardoor ook veel goedkoopere dorpjes in den omtrek van Montreux-Territet. Zoo gij geen antwoord vindt in de Lelie, wendt U dan eens tot Cook, Amsterdam, Damrak, die of U kan raden, of U kan zeggen in welk Zwitsersch blad gij het best doet te adverteeren.

B. - Gij ontvangt omgaand antwoord. Echter vrees ik dat het U eenigzins zal teleurstellen. M.i. is namelijk de markt overvoerd met vertaalsters en vertalers, speciaal wat fransch en duitsch betreft. Gij hebt volkomen gelijk dat de meeste romans uit die talen meer dan slordig zijn vertaald, wat goed en leesbaar hollandsch aangaat, maar, noch het soort publiek dat zulke vertalingen koopt, noch de uitgevers, vragen veel daarnaar. Immers, fransch en duitsch wordt zoo algemeen gelezen, dat de meeste menschen alles wat iets beteekent al gauw zich in het oorspronkelijke aanschaffen, zoodat zij, die op de vertalingen aanvliegen, meestal hunne eischen allesbehalve hoog stellen, daar het hun maar om den *inhoud*, 't *verhaal*, te doen is. De uitgevers weten dat ook wel, en regelen dus daarnaar hun honorarium; m.a.w., zij nemen veel liever iemand op 'n goedkoopje, al vertaalt die ook niet bijster zorgvuldig of gekuischt, dan dat zij duur zouden moeten betalen voor wezenlijk zorgvuldigen arbeid. Indien gij dus in elk geval nog lessen gaat nemen, is het dan niet veel praktischer een taal te kiezen waarin gij maar enkele mededingers hebt, en waarvan de overzettingen komen, - tengevolge van de weinige bekendheid der taal, - in de handen van een geheel ander en beschaafder publiek? In de laatste jaren is de markt òòk al overstroomd met deensch, zweedsch en noorweegsch; uit het russisch (zeer moeilijk om te leeren) wordt door slechts enkelen overgezet. Italiaansch, spaansch, zou òòk in aanmerking komen, maar in elk geval zou ik U **dringend** raden, vòòr gij eenige onkosten maakt, U met verschillende uitgevers in aanraking te stellen. Dien van de Holl. Lelie kunt gij òòk om raad vragen, daar òòk bij hem uitkomen vertaalde boeken, b.v. die van Marie Corelli. Verder noem ik U de heeren Becht Amsterdam, Valkhoff Amersfoort, de Hollandia-drukkerij Baarn, van de Ven Baarn, van de Garde

Zalt-Bommel. Bij al deze uitgevers komen vertaalde boeken uit. Zonder vooraf te weten van een uitgever die Uw werk wil accepteeren (U de vertaling van een of ander nieuw-uitgekomen boek wil opdragen) zou ik zeker niet zoo maar ineens dure lessen gaan nemen. - Ik kan zoo innig voor het geheele geval meevoelen, en heb mij daarom òòk reeds afgevraagd, of Uw weg, in Uw omstandigheden, niet veel meer wijst naar het in huis nemen van een kind ter mede-opvoeding? Zoo Uw kennissen U recommandeeren willen daarvoor zou èn de stad Uwer inwoning, èn Uw eigen ervaring en ruimen gezichtskring zich daartoe zoo eigenen; en, mij dunkt, dat zal U oneindig méér finantieel voordeel opleveren dan Uw thans geöpperd plan. Intusschen, ik wil U gaarne van dienst zijn òòk in deze richting. Indien gij dus nog meer wenscht te weten, vraag dan gerust. Hartelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest het vervolg van den roman '**Uit Christelijke Kringen**' van **Anna de Savornin Lohman** overblijven (om het afdoen der correspondentie te bespoedigen) en eveneens de gedachtenwisseling van **Schippérus** over: **Een daad van onchristelijk regeeringsgeweld**.

REDACTRICE.

Vragenbus
Helpt-elkander

Ingekomen vragen.

Kan ook een der abonnés mij pensions aanbevelen in Montreux of omstreken?

Bij voorbaat dank.

Nijmegen, Markt 41.

Mej: A.G. STAM.

Sluiting red: ged:

8 Februari 1911.
24ste Jaargang.
No. 32

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen hij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Godsdiensten en Godsdienststelsels
door P.J. Boonstra.

Ten allen tijde heeft de enkele mensch, zoowel als de menschheid in zijn geheel zich voor deze twee vragen geplaatst: '*Vanwaar*' en *Waarheen* en als vanzelve daaruit voortvloeiend wat de mensch zelve betreft vanwaar kom *ik* en waar ga *ik* heen en welken weg moet ik volgen in het leven en wat is de mij omringende wereld.

Dit zijn levensvragen die zóó maar niet zijn op te lossen. Altijd zijn er oogenblikken in 's menschen leven waarin die vragen aan de orde komen, en al zet men ze van zich met een: 'ik weet het niet en zal het nooit weten', toch duiken ze telkens weer op, dan bij deze dan bij gene, ook herhaalde malen bij hem, die meent over dit punt heen te zijn.

Die vragen hebben zich altijd als 't ware aan de menschen opgedrongen en hoewel op verschillende wijzen opgelost, toch toonen deze oplossingen, òf vermeende òf werkelijke ons in menig opzicht een groote mate van overeenkomst.

Ieder volk heeft zijn geschiedenis, ieder volk heeft zijn meening omtrent schepping en godenleer, ook ieder volk heeft zijn zedeleer, zijn opvattingen van goed en van kwaad.

In den tegenwoordigen tijd zijn er velen

die meenen, dat de volkeren van onwetendheid tot verpersoonlijking en aanbidding der natuurkrachten zich verheven hebben en opgeklommen zijn tot het aanbidden van een Eenig God.

Het zijn zij die in alles ontwikkeling, Evolutie, zien; zoowel op stoffelijk, als op geestelijk gebied; alleen te verklaren uit immanente zelfontwikkeling.

Toen de aarde, onze aarde - misschien deelen andere planeten in denzelfden ontwikkelingsgang - door gestadige afkoeling van een verhitte, eenigzins vloeibare bol, aan de oppervlakte als 't ware een korst vormde, toen werd langzamerhand een toestand mogelijk, waarin zich eenig leven kon ontwikkelen.

Het leven zou zijn aangevangen met eencellige organismen die door gestadige evolutie het plantenrijk voorbereidden, zoodat langzamerhand door een evolutie van duizenden jaren het meer samengestelde leven zou zijn ontstaan.

Van stofdeeltje tot celdiertje, van celdiertje tot plant, van plant tot dier en van dier tot mensch. Dit vormt de keten in de evolutie, waarvan de schalmen één voor één, stuk voor stuk aaneen zijn geklonken en die leidt tot dat wezen, dat door ons als het hoogststaande wordt gekend, de mensch. Maar toen de mensch in een halfdierlijken toestand, waarin zijn verstand een zeker ontwikkelingsstadium had bereikt, juist door dat verstand was gekomen tot het *niet begrijpen* van een menigte voorvallen, die hij om zich zag gebeuren, zocht hij voor ieder verschijnsel, voor elk voorval, een *oorzaak*, een *voortbrenger*, voor dat verschijnsel uit te vorschen.

Daar hij door de geringe ontwikkeling van zijn verstand deze oorzaak niet kon verklaren, kwam hij er als van zelve toe achter ieder verschijnsel een onzichtbare macht te zoeken, sterker en van andere structuur dan hij, een macht, die te meer zijn verwondering baarde, naarmate hij voor hem geheimzinniger werd. Deze geheimzinnige macht die b.v. een steen deed rollen, die boomen deed ontwortelen, doch die hij beschouwde, als voor elk verschijnsel een verschillende kracht werkzaam te zijn, deze macht werd voorwerp voor aanbidding. Juist door het niet kunnen verklaren van die verschillende oorzaken, kwam hij er als van zelve toe, deze voorwerpen zich als bezield te denken.

Zoo ontstond het Fetischisme.

Maar naarmate de mensch in ontwikkeling des verstands toenam; naarmate de evolutie zich voltrok, naar die mate veranderden ook zijn denkbeelden, opvattingen en inzichten aangaande de voorwerpen en krachten die hij had aangebeden. Toen hij begon te begrijpen, ten gevolge van zijn beter combinatievermogen, dat vele verschillende gebeurtenissen plaats grepen ten gevolge van een zelfde oorzaak, toen kwam hij er toe niet meer in ieder *enkel* voorval een kracht, een bezield wezen te zien machtiger dan hij, maar werd de kracht die voor hem een *bewuste* macht werd, die *verschillende* gebeurtenissen teweeg bracht, een voorwerp voor zijne vereering en begon hij die macht te aanbidden. - Niet in ieder voorval dus een aparte kracht zien, doch eene kracht die *verschillende* voorvallen teweeg bracht. Zoo moest het Fetischisme de plaats ruimen voor het veel Godendom.

Doch ook het veel Godendom kon zich in den tijd niet handhaven en werd door gestadige evolutie van den geheelen Kosmos, dus ook van den mensch met zijn meerder denkvermogen en meerder begrijpen op den duur verdrongen om plaats te maken voor het geloof aan een Éénig God.

De vraag doet zich thans voor: *Is op de baan der Evolutie ook ten opzichte der Godsdienst het hoogste punt bereikt?* En is deze opvatting ten opzichte van het ontstaan der Godsdienst de juiste?

Wat de eerste vraag betreft, meenen velen deze ontkennend te moeten beantwoorden en meenen zij, dat zij ten opzichte hiervan de voorloopers zijn van een nieuwe godsdienst - tenminste als men wil laten gelden, dat dit een godsdienst is - n.l. het verwerpen van het geloof aan een bewust wezen, door wien alles bestaat. Zij willen alle dingen, zoowel levenlooze als levende, zoowel onbewuste als bewuste, zonder een enkele uitzondering, alleen uit immanente zelfontwikkeling verklaren. Dat hiertegen veel is in te brengen, doet voor het oogenblik niet ter zake, misschien komen we hierop later terug. - Wat de tweede vraag betreft, laat deze zich in bevestigenden zin wel verstaan van af het standpunt der Evolutie theorie, doch is in het geheel niet strijdig met Godsdienst in het algemeen.

Hoewel de aanhangers van deze evolutie theorie, - de richting omtrent het ontstaan der Godsdiensten - meestentijds vanaf de stof beginnen, in de stof de oorsprong zoeken, breekt zich aan de andere kant weder een richting

baan, of heeft zich reeds baan gebroken, die de geest als oorsprong aller dingen aanneemt.

Het is deze richting, die alle godsdienststelsels onderzoekt en naspeurt, kennis neemt van alle oude geschreven werken, legenden en mythen, die voortleven in de herinneringen der menschen, indringt in de gedachten van verschillende volken, indringt ook in de geschiedenis dier volken en hunne gewijde litteratuur, want ook ieder volk van eenige cultuur heeft zijn gewijde heilige schriften.

Zij zoeken op te sporen alle oude Godsdienst-vormen, doch ook en vooral de kern die vaak besloten ligt in vele uiterlijke vormen. En dan valt niet te ontkennen, dat er overeenkomst bestaat bij verschillende volken omtrent schepping, wording, Godenleer en heilige boeken.

Is deze overeenkomst te danken aan den zelfden polsslag die in ieder menschenhart of menschenhoofd klopt? - of - is deze overeenkomst de nawerking van de zonde des menschen, die veel verscheurd en verbroken heeft, ook verscheurd en verbroken heeft de wil van Hem, die zich geopenbaard heeft.

Dat de Godsdienst is *uitgevonden*, zooals helaas zoo velen meenen, die napraten anderen, die voor zich zelven aanspraak wenschen te maken te behooren tot de ontwikkelden en zich houden voor scherpzinnige denkers; *uitgevonden* zooals het heet, teneinde te overheerschen, en dat nog wel door een klein deel over een groot aantal, moet bij ernstig nadenken en meer onderzoek, dunkt mij, wel plaats maken voor andere gedachten.

Hoe toch zou een geheel volk, **in wien** *de godsdienstzin niet leefde*, *meeningen van enkelen kunnen worden opgedwongen*, *door iemand uit dat zelfde volk gesproten*, *indien* **in dat volk** *deze gevoelens niet sluimerden.* Veelmeer ligt voor de hand, is logischer, dat heel dikwijls de edelsten, de scherpzinnigsten, de fijner gevoeligen uit dat volk, de sluimerende gevoelens van hun tijdgenooten in formules, in regels, in wetten, in dogma's wisten te belichamen. Trouwens de geschiedenis is daar, om te bewijzen, dat niet de nieuwe godsdienststichters de *overheerschers* waren, doch veelal *om* het nieuwe dat zij verkondigden en dat de massa niet zoo spoedig kon begrijpen, òf gemarteld zijn geworden, òf hun leven in eenzaamheid moesten slijten.

Aan de hand van verschillende schrijvers over de Godsdiensten op aarde van onderscheidene volken, willen wij trachten een beeld te geven van de opvattingen, die deze volkeren koesteren, ten opzichte van hunne denkbeelden aangaande Schepping, Godenleer en leven.

Dat deze schetsen op geen oorspronkelijkheid aanspraak maken, doch ontleend zijn aan verschillende schrijvers, die misschien op hunne beurt weer ter leen gingen bij anderen, wil schrijver dezes gaarne bekennen. Dwaalt hij in zijne beschrijvingen van sommige zaken, dan wijte men dat hem niet, maar de bronnen waaraan hij een en ander heeft ontleend, hoewel getracht zal worden, de voorstellingen zoo zuiver mogelijk te doen zijn. - Eigennamen worden bij den een heel anders geschreven dan bij den ander, terwijl èn de oude handschriften èn de bril waardoor iedere persoonlijkheid kijkt, verschil in uitwerking en beschrijving zal hebben.

Wij weten het immers aan onzen Bijbel. Op hoevele verschillende manieren wordt deze uitgelegd en hoe groot is niet de verwarring op godsdienstig gebied. - Dat iedere godsdienst, ieder leerstuk, ieder verdichtsel zijn steunpunt, zijn oorsprong vindt in het Brahmaisme, zooals naar ik meen ook de Theosofen beweren, of dat de religie

of Godsdienst van Israel de oudste is van de geheele aarde, waarvan alle godsdiensten een verbastering zijn, kan buiten beschouwing blijven.

Zelfs hoogachtenswaardige geleerden zijn het hierover lang niet eens, dus hebben wij als leeken ons daarin niet te verdiepen, tenzij wij eenmaal aanspraak wenschen te maken om tot de geleerden te behooren. Wel is over het algemeen waar, dat iets, wat uit den vreemde is geïmporteerd, meer gewild is dan wat uit eigen oord is voortgebracht. Is al niet oud, het woord, dat een profeet in zijn eigen land niet geëerd is en ondervindt men de waarheid van dit gezegde nog niet dagelijksch. Zoo is misschien ook mede te verklaren, dat heden ten dage het oude Indische geloof, of wil men Wijsbegeerte, hier meer en meer aanhangers vindt, en dat sommigen zich beter thuis gevoelen in deze duistere schriften dan in onze toch ook niet duisterder Bijbel.

(*Wordt vervolgd.*)

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 29).

- - 'We moeten U ook nog veel groeten doen van mama, nietwaar Johnnie' - zei Ellen, toen ze geïnstalleerd was in haar

fauteuiltje. - - ‘Ze had zelve willen meekomen eigenlijk - laat ze zeggen - maar ze voelde zich niet recht wel, al 'n paar dagen.’

‘Zoo, - och, - wat scheelt haar?’ - informeerde de schoonmoeder met de gewilde belangstelling van den goeden toon, waarachter innerlijke onverschilligheid zich verbergt. Ze kende immers die steeds net van pas komende ongesteldheden of drukten van Hermance, zoodra het gold zich van een verplichting te ontslaan, waaraan ze geen lust had, omdat ze er geen voordeel voor eigen-ik in zag. En dat was bijna altijd het geval wat hare schoonouders betrof. Sinds ze hun zoon tot man had veroverd had ze de ouelui niet meer noodig, maakte zich haar eigen weg.

Meneer Vermeulen, die voor 't mooie en bevallige zijner schoondochter niet geheel onontvankelijk toch was, al voelde hij-ook hare verwaarloozing, voegde, wat vriendelijker, er nog bij:

‘'t Is toch niets van belang, hoop ik, geen dokter erbij over den vloer?’

‘Mama gaat alle dagen uit’ - kwam Johnnie er hatelijk-neuswijs tusschen - ‘Papa zegt dat mama dat veel te veel doet.’

Ellen gaf zich een houding door gauw haar kopje thee op te nemen. Marie Nerveu zat zoo onnoozel voor zich uit te kijken als 'n doofstomme, die niet hoorde wat er gesproken werd. In dat talent, van zich van den domme houden, was zij namelijk ver. Maar de grootmoeder ging veel te exclusief op in hare eenzijdige bewondering voor alles wat het verafgoode kleinkind zei of deed, om zelfs te voelen zijn opzettelijke bij de handheid van uit de school willen klappen. Zij wierp enkel een triomfantelijken blik toe aan haar man, die uitdrukte: Wat 'n intellect toch heeft die jongen, dat hij elk groote-menschengesprek zoo afluistert en begrijpt; wat 'n vlug verstand en 'n opmerkingsgave! En tot Johnniezelf zei ze, vertroetelend-bewonderend:

‘Wat jij altijd alles weet te vertellen! Maar nu heb ik je nog niet eens “de” koekjes gegeven; je weet wel, de koekjes die Oma altijd expres voor jou in huis neemt van Sprecher, omdat je er zooveel van houdt.’ - Vlug nog in hare bewegingen, en jong lijkend in hare rechtophouding, ging ze naar 't ouderwetsche buffet, kreeg zelf het trommeltje, 'n zilveren familie-erfstuk - - -

Johnnie greep gretig toe, twee roomwafeltjes tegelijk....

‘Mevrouw’ - - protesteerde Marie Nerveu zwakjes - - ‘Hij mag eigenlijk niet... De dokter....’

Mevrouw Vermeulen maakte 'n hooghartigafwerende beweging van:

‘*Ik* weet ook wel wat 'n kind hebben mag, en wat niet’. Zij was er in haar hart van overtuigd dat ‘die nieuwerwetsche dokterskunsten’ in géén geval iets waard waren. In háár tijd deed je net andersom met alles van dien aard als tegenwoordig. En, met 'n gezond-redeneerend oude-menschen-verstand, van door de praktijk-zelf van het leven geléérde, bekende zij zich daarenboven in stilte, hoe noch deze noch die methode van medische geleerdheid de erfelijkheids-kwaal zou weten te overwinnen. - 't Was de Vermeulenszwakte van den ruggegraat, die er in zat, net als bij Nellie. Met die hadden ze immers óók van alles doorgemaakt, van klein-kindje af, van alles wat de toenmalige medische wijsheid van de allerberoemdste professoren in binnen- en buitenland had weten uit te denken. En 't had toch niet geholpen! Omdat het kwaad zat in 't gestel-zelf, was aangeboren. En, al verbeeldde de wetenschap zich nu tegenwoordig ook, dat zij wonderwat was vooruitgegaan, zij, mevrouw Vermeulen, geloofde er niet aan als 't 'n aangeboren kwaal van erfelijkheid gold. - Misschien, zichzelve gansch onbewust, geloofde zij er vooral daarom niet in, omdat zij het

Hermance maar half had gegund, dat die, bij al haar voorspoed toch al, óók nog zou zegevieren als moeder, waar zij-zelve, die voor haar Nellie zoo veel moeite had overgehad, de nederlaag had moeten lijden, was bezocht geworden met 'n misdeelde. In den complex harer gevoelens was haar grootmoederlijke liefde voor Johnnie misschien juist daarom zoo overdreven, om zijn óók een misdeelde zijn, net als Nellie, een mislukt voortbrengsel van zijn mooie slanke moeder, met wien zij niet kon pronken, zooals zij 't zoo graag zou hebben gewild, evenmin als zij-zelve dat kon met Nellie. -

Marie Nerveu vond dat ze haar plicht gedaan had, zweeg verder, óók terwijl Johnnie zichzelf nu rijkelijk voortging te bedienen uit het neven hem geplaatste trommeltje. In hare plaats vond Ellen het noodig moedertje te spelen, kwam tusschenbeide met 'n zachtverwijtend:

'O, Johnnie, je zult stellig straks weer je havermout laten staan als je zóó doorgaat. En wat zal papa dan zeggen? Dan heeft papa verdriet. En je wilt immers net zoo groot en zoo sterk worden als papa'.

Er was geen beter middel om Johnnie tot onderwerping over te halen aan alles wat hij voor zijn arm misdeeld lichaampje moest doen, dan zulk een toespeling op zijn liefde en bewondering voor zijn vader. - Omdat Ellen door een veel teederder drijfveer werd bewogen dan Marie Nerveu en dan Hermancezelve, die beiden handelden uit ijskoud plichtsgevoel, uit 'n nu eenmaal de dokters-bevelen moeten nakomen, zonder nadenken, had zij instinctief begrepen wáár in stugge Johnnie

het zachte gevoelige plekje te vinden was, om hem te treffen en te winnen. Met hare, voor Vermeulens aantrekkelijkheid en innemendheid zelf zoo gescherpte oogen, had zij afgelezen, bij elk zijner bezoeken in de kinderkamer, van Johnnies gezichtje de hartstochtelijke bewonderende vereering, die het kind toedroeg den knappen, sterken, voor hem altijd zoo zachten en vriendelijken vader, had zij afgelezen tegelijk van het gelaat van Vermeulen-zelf hoevéél dat éénige kind, misdeeld, ongelukkig ventje zonder man-toekomst, hem nogtans beteekende in zijn leven, misschien wel juist omdat hij zoo fragiel was, en daardoor dubbel behoefde de vaderlijke bescherming. En zoo, in haar voortdurende behoefte iets liefs te doen voor den man dien zij aanbad in stilte, had zij geraden langs welken weg zij hem het best kon van dienst zijn, in zijn kind, wiens eergevoel zij voortdurend prikkelde door hem aldus voor oogen te houden den door hem aangebeden vader. -

'Het was verwonderlijk, zooveel als die Ellen Stinia van Johnnie gedaan kreeg, veel meer dan zij-zelve of dan de Zuster,' placht Hermance onbevangen-onverschillig te vertellen aan wie het maar hooren wou, geen oogenbiik zich verdiepend in de oorzaak daarvan, of ook zelfs er naar zoekend. Met het enkele resultaat op zich zelf, dat Johnnie daardoor menigmaal toegaf waar hij vroeger zijn onwil lastig botvierde, was zij immers meer dan tevreden. Met het gevoel van meerderheid van hare getrouwde-vrouw-schap, ouder, en daardoor meer van vrouwen-natuur begrijpend dan Ellen-zelve, lachte zij deze achter haar rug om uit, geringschattendmeewarig, om hare backfischachtigheid van zich zoo sentimenteel wijden aan 'n andersmanskind. - 'Dat schepseltje moet trouwen,' had ze aan hare intiemen, zooals Mary Eduma de Witt, reeds meermalen toevertrouwd. 'Je zult zien, als dat nog 'n paar jaar zòò voortgaat, dan wordt ze zenuwziek van nietvoldane sexueele behoeften.' - -

Mary Eduma de Witt had zuur haar lippen opeengeknepen, toen, na een veelzeggend zwijgen, alleen gezegd:

'Geerte mag ten minste wèl oppassen, vind ik. Ze heeft haar dochter niet bepaald 'n voorbeeld gegegeven in dat opzicht indertijd, dat belóóft.'

- Want, na haar diner, en nadat de deftige en hoogstvoorname graaf en gravin de Grevere haar hadden verzocht hunne dochter, de comtesse Nannie, niet meer met 'die freule Stinia' te verzoeken, vond tante Mary 'n huwelijk tusschen haar 'Ber' en Ellen volstrekt niet meer wenschelijk, zelfs ondanks het vele geld van de erfdochter. 'Ber had zijnerzijds genoeg voorrechten van stand en relatiën om aan iederen vinger 'n rijke freule te kunnen krijgen - b.v. de comtessezelve had zijn moeder in den laatsten tijd overlegd bij zichzelve - 't was voor hèm dus niet noodig z'n nichtje, met haar malle vrije manieren en haar verliefdheid op 'n getrouwden man, langer na te loopen'.

In haar hart kon ze 't niet begrijpen dat Hermance Vermeulen-zelve niet zag, hoe bespottelijk gepikt Ellen was. 'Je moest wel blind zijn' - vond ze.

Maar Hermance wàs blind, heel zeker van haar eigen bekoorlijkheden, óók nog wat haar eigen man betrof. Als 't aan hèm had gelegen, had ze immers reeds meer dan eenmaal weer opnieuw in 'gezegende omstandigheden' kunnen verkeeren. Maar *zij* bedankte ervoor, voor dien 'zegen'. Aan Johnnie had ze meer dan genoeg. Eerst dìe vervelende negen maanden, van je moeten menageeren, en jezelve niet lekker-voelen, en dan achterna zoo'n tegenvaller óók nog, zoo'n ongelukkige misdeelde stumper! Merci hoor! *Dat* was uit, eens en vooral uit!

Intusschen, *zij* was toch ook nog geen oude vrouw, zonder zinnen. Je kon, ondanks al je theorieën, wel eens in 'n onbewaakt moment onvoorzichtig doen! Zij had zich waarachtig verbeeld in den laatsten tijd, ... zich ongerust gemaakt dat.... Scènes met Vermeulen waren er 't gevolg van geweest. Zij *wilde* niet, zij *wilde* niet, had ze hem gezegd. God, de angst, dien ze had uitgestaan, deze laatste paar weken, had haar wezenlijk ziek gemaakt. De boodschap daarover aan hare schoonouders was heusch geen gekheid geweest ditmaal. *Hij*, Vermeulen, moest wijzer zijn voortaan, had ze hem gezegd; onherroepelijk *wilde* ze geen kinderen meer....

- - - Vermeulens gelaat stond er, ondanks zijn voldoening over zijn Kamerverkiezing, somber van, toen hij, laat, juist terwijl Ellen zich gereedmaakte heen te gaan, nog even bij zijn ouders inliep. ‘Dat je ook altijd wàt moest hebben, dat je hinderde! Daar had hij nu zoo'n aptijtelijke mooie vrouw, net eene om hem 'n groot gezin te geven, en altijd was het van haar kant nietwillen, en oppassen-moeten. Enfin, ze zou 't zichzelf te wijten hebben als hij er op 'n dag genoeg van kreeg. Alles in hem snakte er naar, op zijn leeftijd, met zijn gestel’ - - -

Hij had de gewoonte, dikwijls, zeer laat, vlak voor den eten, nog even bij z'n ouders in te wippen. Hij wist dat ze het graag hadden, en hij was een goed zoon. Toch deze keer, in zijn verdrietige stemming, zou hij misschien zijn voorbijgegaan, als hij niet net Nellie op den stoep had zien staan. Nu kon hij er moeielijk van af, toen zij hem wenkte binnen te komen. Hij had geen geschikt voorwendsel.

Met haar donkeren blauw-laken wijden

regenmantel, waaronder haar misdeeld figuur trachtte schuil te gaan, met 'n sjofel hoedje met wat donkerblauw lint gegarneerd, 'n toque zonder eenig cachet, met haar garen handschoenen, en haar dikke stijllooze parapluie, leek de zuster, die 't eerst binnenkwam, bijna de meid van den knappen, goedgekleeden, zich-gemakkelijk-bewegenden broer. Hun heele verleden van 'n vroegeren-tijd-opvoeding, waarin het voor de ouders vanzelf sprak dat het meisje minder beteekende in hun oogen dan de zoon, sprak uit hun verschil van uiterlijk. Nellie had altijd geleerd, van jongsaf, dat alles in huis draaien moest om de toekomst en de studie-plannen van Ferdinand. Voor hem een mooie groote kamer in huis als werk-vertrek; voor hem het gewillig verschikken van etens-uren of van huiselijke arrangementen, zoodra die in strijd geraakten met zijn lessen, zijn te logeeren vragen van vrienden, zijn wenschen en verlangens van uitgaan. Voor hem ook het ruime maandgeld en zakgeld steeds. En voor hem en zijn toekomst de onophoudelijke overleggingen en besprekingen der ouders, wat hij zou worden, hoe goed hij zich ontwikkelde, hoe veel vreugde zij van hem beleefden. Zij, daarentegen, de dochter des huizes, had zich steeds nederig moeten ‘voegen’; moeten voegen naar alles wat de ouders wilden; hare vriendinnen, hare bezigheden, hare uitgaven, werden door hen nagegaan, goed-of-afgekeurd, zonder rekening te houden met haar eigen persoonlijkheid van lang-reeds-volwassen-vrouw. Thans, nu zij achter in de dertig was, nu alle hoop op 'n huwelijk reeds lang was terzij gezet door hare moeder, thans nog steeds werd zij door hen als een klein meisje behandeld, wreed belemmerd in het volgen eener eigen levenskeuze of eigen levensrichting. Met leede oogen werden hare uitgaven voor zieken en armen en voor weldadigheidsvereenigingen nagegaan, niet uit gierigheid, maar uit zucht over haar den baas te blijven spelen; over elk harer toilet-inkoopen vielen kleine hatelijkheden voor van vrouwen onderling, eenerzijds de moeder die niet wilde inzien het oud-worden eener toch reeds leelijke en misdeelde dochter, anderzijds die dochter, die er zich, verzuurd en aanstellerig-vroom, op toelegde er in haar kleeding veel onvoordeeliger en burgerlijker en sjofelijker en ouderwetscher uit te zien dan met gepasten eenvoud was overeen te brengen. En bijna geen dag ging er voorbij zonder een wreeden inbreuk op Nellie's individueele vrijheid:

‘Moet je nu juist van-middag naar die vergadering van je zendings-vereeniging? Kan je nu niet ééns thuisblijven in plaats daarvan, om mij gezelschap te houden?’

‘Ben je wezenlijk van plan met *dit* vuile regenweer naar die achterbuurt te draven? En ik had nu juist zóó graag gewild, als je toch uitgaat, dat je in mijn plaats gingt naar den jour van mevrouw Holt-Eduma-de Witt. Ik ben haar zoo lang al 'n visite schuldig’.

Bijna altijd gaf Nellie aan zulke eischen toe. Haar vroomheid was, door de schuld der omstandigheden, van een dweepziek en onsympathiek-zuur gehalte, maar met dat al nogtans volkomen eerlijk en oprecht. Daarom rekende zij het dus hare van God verordineerde plicht zich te onderwerpen aan het lot, dat Hij haar had opgelegd, in het vervullen van al deze en dergelijke tegen hare smaken zoo geheel indruischende dagelijksche-leven-nietigheden. Echter, het zette in haar oude-vrijster-gemoed een onbewusten wrok, gaf een plooi van verbitterde levensteleurstelling aan haar verzuurd neerwaartsch getrokken mond. En geen der beide ouders bedacht, als zij zich aan elkander, of aan intieme kennissen, beklaagden over de weinige opgewektheid, en het gebrek aan gezellig medeleven met hen hunner dochter, hoe de schuld daarvan

lag bij henzelven, hoe zij het waren die hier, door hun egoisme, een leven hielpen verwoesten dat, bij alle misdeeldheid naar het uiterlijk, zich vrij en gelukkig had kunnen ontvouwen naar het inwendige, zoo het, evengoed als dat van den broer, een eigen zelfstandigen weg ongebreideld had mogen uitgaan.

'Papa! Papa!' juichte Johnnie verrukt, zonder zich den tijd te gunnen tante Nellie te begroeten. Zij wilde zich over hem heen buigen in zijn wagentje, met een liefdoenerig: 'Dag Johnnie, jij hier!' en hem kussen. Maar hij duwde haar weg:

'Papa, - - Papa - - Nu ga ik met *U* naar huis.' - -

Ellen had haar handschoenen al aan. Een discretie van niet zich willen opdringen, als vreemde, deed haar ineens, afscheid-nemend, zeggen:

'Nu ga *ik* gauw naar mama. - 't Is al zóó laat'. -

(*Wordt vervolgd).*

Gedachtenwisselingen.

I.

Geachte Freule,

Als getrouw lezer van Uw Weekblad, is het mij bekend dat U er in de redactie steeds naar streeft de correctheid, openhartigheid en onpartijdigheid te betrachten. Op dien grond verwacht ik, dat U dit schrijven van mij zal willen opnemen, omdat het doel ervan is, U op twee onjuistheden attent te maken. Naar aanleiding van de verklaring van den heer de Fremery in het tijdschrift Het Toekomstig Leven, dat hij is beetgenomen door den man, die beweerde door occulte krachten een zakdoek in beweging te

kunnen brengen, schreef U dat de heer de F. kortgeleden in den Haag ook bedrog *ondervonden* had en liet daarop de vraag volgen: welke waarde nu is toetekennen aan waarnemingen van iemand, die zich telkens op zoo gemakkelijke wijze laat bedriegen?

Deze vraag, waarin een vernietigend oordeel ligt opgesloten over de betrouwbaarheid van den Heer de F. als onderzoeker, is echter niet gerechtvaardigd, want bij het voorval in den Haag heeft hij volstrekt geen *bedrog ondervonden.* Integendeel heeft hij daar het bedrog ontdekt, dank zij zijne poging om zekerheid te erlangen dat hij niet bedrogen werd. Dat door U gebruikte woord *telkens* is hier dus geheel misplaatst en zou zelfs voor die *twee* gevallen reeds te krachtig van uitdrukking zijn. Het motief voor Uw vraag, of zijn overige waarnemingen nu nog wel van eenige waarde zijn, verliest daarmeê dus al haren redelijken grond.

Een tweede onjuistheid, die ik eenigen tijd geleden in Uw blad las, vloeide voort uit Uwe onwetendheid ten opzichte van het verschil dat men maakt tusschen modern spiritualisme en spiritisme. Het eerste leert dat de geest der menschen ontstaat bij de geboorte of op een zeker tijdstip in de ontwikkeling van het foetus, of op het oogenblik van de bevruchting.

Het spiritisme daarentegen neemt aan, dat het geestelijk beginsel in den mensch reeds bestond vóór de wording van het lichaam (prae-excistentie) en acht het op dien en andere gronden waarschijnlijk, dat een zelfde geestelijk beginsel zich meermalen een stoffelijk lichaam kan vormen hetzij op aarde, hetzij op een andere planeet (reincarnatie).

Om deze redenen hoop ik, dat U aan dit schrijven een plaatsje zal willen verleenen. Eerstens omdat de heer de Fremery ten volle verdient dat de strijd, die hij aangebonden heeft, tegen het materialisme en andere z.i. wetenschappelijke, zedekundige en godsdienstige dwaalbegrippen, hem niet nog moeielijker worde gemaakt dan die reeds is. Maar ook omdat het goed is dat de buiten- of tegenstanders van spiritualisme en spiritisme weten dat het verschilpunt tusschen de aanhangers dier twee richtingen geen direct verband houden met de verklaring, die door hen gegeven wordt aan vele of enkele van de bekende anormale psychische en physische verschijnselen, de z.g. spiritistische verschijnselen.

G.P.H.Z.

II.
Nog een en ander over de Vrouw.

Aan 'Moderne Vrouw' en C. Arntzenius.

Uit de min of meer vinnige discussie naar aanleiding van het hoofdartikel: Een en ander over de Vrouw, blijkt mij, dat er belangstelling is voor het onderwerp. Toch moet ik zeggen, dat 'moderne vrouw' een nog slechter slot aan haar stuk maakte dan Dr. W. aan zijn boek.

't Is toch een feit, dat in het huwelijk de wil van de vrouw ondergeschikt is aan die van den man en daarin is niets om voor te blozen. Het Evangelie leert echter ook, dat voor God in Christus man en vrouw gelijk zijn. Maar wat aangaat de aardsche verhoudingen moet de vrouw er zich nu eenmaal naar schikken, dat haar geheele natuur en aard een andere is. Zeer zeker de vrouw draagt vrucht, maar niet zonder

den man. Zij is in dezen absoluut afhankelijk van den man. - In het huwelijk, waar liefde is, zal men het wel vinden met elkaar en daar zal de vrouw in menig opzicht de baas nog wel eens zijn, maar zoo iets komt wel in 't reine bij elkaar wederkeerig willen dragen.

Men moet dan natuurlijk niet van alles ‘een questie’ maken.

Wat Moderne Vrouw mij vertelt over Dr. W. Ik wist alleen, dat hij zichzelf 't leven benam, maar dacht dat dit meer een gevolg was van zijn groote geleerdheid en zijn zoeken, dan van wat zij er bij vertelde. Hoe dit zij, de onzedelijkheid moet ieder afkeuren, ook wanneer die in 't huwelijk gebeurt door N.M. middelen.

Men behoeft ook m.i. de opvoeding der vrouw niet zoo op te vatten alsof zij zich niet mocht ontwikkelen. Ik las pas een bij den uitgever Daamen te 's Gravenhage uitgegeven boek: Eeuwigheidslicht. Daarin komt een huwelijkspaar voor: een professor te Stockholm en zijn vrouw. Deze laatste is schrijfster en houdt er zelfs eene secretaresse op na, die haar ook voorleest. Het huwelijk is kinderloos, de verhouding uitstekend. Men lacht dikwijls om den ongedwongen scherts. Maar, men had een goede meid, die 't huishouden overigens regelde en nu blijkt toch wel, dat er in dit huwelijk iets ontbrak en dat was: het kind. Toch behoeft men in zulk een geval m.i. de vrouw niet te verhinderen b.v. boeken te schrijven en dergelijke. Ik weet ook, dat liefde iets hoogers en edels is en dat de vrouw ongetwijfeld kan liefhebben. Dit is in dat boek eveneens duidelijk uitgebeeld. Prof. Göran was gehuwd met eene dochter van zijn vriend, tusschen haakjes is deze professor weer een andere dan de bovengenoemde, en dit huwelijk was meer lichtvaardig bedisseld. Vandaar gebrek aan ware liefde, een gaan kwijnen van Marianne, tenslotte een wegmoeten van het kasteel Meerwijk. In dien tijd ontmoet de professor de bovengenoemde secretaresse van de vrouw van den anderen professor en het gevolg is: ontluiking langzamerhand van innige liefde, die door de omstandigheden schuldig kon worden. Vandaar eene verklaring wederzijds, waarbij beiden zich verbinden wegens de omstandigheden de verhouding als eenvoudig vriendschappelijk te beschouwen. Dit alles is mooi geteekend, ook de strijd wederzijds en de zegepraal van hun geloof, totdat eindelijk zelfs na den dood van Marianne hun huwelijk nog mogelijk werd. Ik bedoel: hier zijn vrouwen geteekend met hooger aspiraties en edeler zielsqualiteiten. - Maar wij vergeten in 't leven te veel den zondeval, waardoor èn Adam en Eva's kroost broos is, de oude Adam en de oude Eva speelt nog menigeen parten. Het Evangelie, de bijbel leert de mogelijkheid van vernieuwing. Ik kan aan Moderne Vrouw de bestudeering daarvan te harer nutte aanbevelen. In 't voorgaande is C. Arntzenius, al is ze dan misschien niet een ‘moderne vrouw’, tusschengelascht, ook beantwoord.

Na vriendschappelijken groet.

HOLLANDICUS.

III.
Een daad van on-christelijk Regeerings-geweld.

.... Oorlog hier en oorlog elders,
diefstal, roof en broedermoord....
Dat is, de groote Nazarener,
de uitkomst die uw kruis ons gaf;
't eigen tijgerachtig menschdom
tot hun eeuwenlange straf.
Nog wordt weer aan 't kruis geslagen
hij die spreekt als gij dat deedt;
't Sanhedrin van onze dagen
is nog even dom en wreed. -
(*Wachter, wat is er van den nacht?*
door R.v.Z.B)

De dagbladen hebben 't u gemeld, lezers, in weinige woorden, onverschillig, cynisch, - in 'n kort berichtje, weggedoken onder vele andere korte berichtjes: hoe een jonge-man, D. Koning genaamd, ten derden male geweigerd hebbende militaire diensten te verrichten, dwz. - zich te laten opleiden tot moordenaar, tot willoos gewelds-werktuig - voor welke weigering hij alreeds 4 + 8 maanden met celstraf heeft moeten boeten, *wederom* veroordeeld is geworden door de krijgsraad te 's-Gravenhage tot

één jaar gevangenisstraf.

Zonder een enkel woord van protest tegen deze on-christelijke regeerings-daad - zonder eenige betuiging van medelijden of deelneming zelfs - werd dit berichtje neergepend, zoo koeltjesweg, alsof het hier gold een onbeduidende zaak, niet de moeite waard er eenige ophef van te maken, of er eenige meerdere plaatsruimte aan te verspillen dan noodig was tot de vermelding van het feit alléén. Immers, het gold hier geen verbijsterend-belangrijke, aardklootschokkende gebeurtenis - waaraan het leven immers toch al zoo over-rijk is - als b.v. dat Prins Hendrik ter herten-jacht is geweest en idem-zóóveel herten heeft vermoord; òf dat er een bal ten-hove heeft plaats gehad; òf dat er een ‘anarchistisch complot’ is ontdekt, waarbij allerlei ‘hoogst-belangrijke p a p i e r e n ’ in beslag werden genomen; òf dat de liberale, christelijke of sociaal-demokratische kandidaat A of B goddank eindelijk gekozen is, waardoor 't vaderland van 'n wissen ondergang is gered? - Welneen. Het gold hier een alledaagsch voorval van buitengewone onbeduidendheid, nie-waar? 'n Jong-mensch; heeft geweigerd krijgsdienst te verrichten; wordt opgesloten voor een jaartje. Nog-al héél natuurlijk, nie-waar? Wáár zou het heen moeten, als alle heethoofdige, eigenzinnige jongelieden zóó maar, ongestraft, mochten dienst-weigeren? - Een oogenblik later zou het heele leger dienst-weigeren. - Het leger zou verloopen. - En zónder een nuttige, geestverheffende, christelijke instelling als het leger kan de menschheid het nu eenmaal niet stellen. En verbeeldt je! zoo'n jongmensch beroept zich op z'n eigen, particuliere **geweten!** De vraag is: héé ft hij wel een geweten? Daarnaar zou dan eerst een wetenschappelijk onderzoek dienen

te worden ingesteld. - En al hàd-i 'n geweten: dan moet-i dat geweten maar op-zij zetten. De regeering heeft een geweten voor hèm - en dat geweten is gelukkig nogal ruim.

Zóó redeneerde de redakteur van de liberale, christelijke of soc.-demokratische krant en pende 't berichtje neer, - kalm, onverschillig.

En 's-ochtends, bij 't ontbijt, of 's-avonds, bij de thee, werd het gelezen door 1/1-christenen, ¾-christenen, ½-christenen, spiritisten, katholieken, theosofen, vrijzinnigen, leden van instellingen van weldadigheid, leden van dit en van dat. En ze knikten hoogstens meewarig, ja, misschien wel goedkeurend en zeiden tot elkaar: ‘sjongesjonge, hoe haalt zoo'n jongen 't in z'n bol? En wat zou-di toch tegen den dienst hebben? En waarom doet-i dan tòch maar niet mee, al is-ti er tegen? 't Duurt toch maar hoogstens een jaartje. Wat heeft-i er nou an om telkens opgesloten te worden: dat is nog veel erger dan te moeten dienen!’ enz.

Want ze begrijpen niet, of *willen* niet begrijpen wat den jongen man drong tot deze fiere daad. Ze begrijpen niet, dat hij een geweten heeft, een geweten dat hem verbiedt de wapenen te dragen, - ze begrijpen niet zijn solidariteitsgevoel, dat hem verbiedt die wapenen, straks bij staking of andere proletarische woeling, te keeren tegen zijn eigen vader, broeder of zuster, - ze begrijpen niet zijn gevoel van eigenwaarde, van mensch-zijn, dat hem verbiedt te gehoorzamen, blindelings, onverschillig aan welk bevel hem toegeschreeuwd door een aangekleede, goud-beplakte hansworst!

Neen, ze drinken hun kopje thee en lezen verder, van de herten-jacht en van het hof-bal en ze vinden den Prins toch maar een kranige kerel, - wat? - om zóó maar, slechts gewapend met geweer en mes, die herten aan te durven. En de koningin heeft het toch maar moeilijk, met al die bals.

En 't groote onrecht, die gruwelijke geweldsdaad, die daar gepleegd wordt aan een waarachtig-hoogstaand mensch wordt vergeten. Men zet zich luchthartig erover heen, dat een flinke, moedige jonge-man, nog niet verstompt en versleurd als 't gros zijner mede-menschen, dat als willoos vee zich laat drijven en voortzwiepen, zonder zich rekenschap te geven van het ‘Waarom?’ en ‘Waarheen?’ - fier en met nadruk der krijgsraad in 't gelaat hebbende durven zeggen:

‘IK WEIGER,’ -

dat dezen jongen in de cel *gemarteld* wordt, door eene regeering die zegt de leer van Christus te belijden! En toch - ware het niet ook uw plicht, lezer-van-welke-richting-ook, te protesteeren tegen dit grof geweld? Behoorde er niet een gevoel van dankbaarheid en ontzag in uw hart te rijzen, jegens hem, die 't aandurft 't kruis op te nemen voor de geheele menschheid? Want ook voor ù nam hij 't op tegen tirannie. Niet alleen met de mond, *maar ook met de daad* toonde hij zijn afkeer van 't militairisme, dat de vijand is van ieder die verlangt naar de Broederschap der volkeren en vooral van hen, die hiervoor *strijden.* En later, moeders, zullen ùw zonen de vruchten plukken van het zaad dat hij *nu* uitwierp en waarvoor hij thans gemarteld wordt en vernederd - vernederd althans in de oogen van hen, die nog vastliggen in de boeien van sleur en conventie.

Met opzet herhaalde ik telkens zoo nadrukkelijk het woord

Gemarteld.

Want martelen is het en niets anders, dat men de dienst-weigeraars opsluit in de sombere, enge cel, - waar zij schade *moeten* lijden aan lichaam en geest, - om zoodoende te trachten de schoone idee van Menschelijkheid en Broederschap bij hen uit te drijven. Ja, martelen is 't, folteren op middeleeuwsche manier, te trachten door lichamelijk geweld hen 'tot inkeer' te brengen. Zóó, doch met meerdere oprechtheid, folterde men eeuwen geleden hexen, toovenaars en andere z.g.n. misdadigers, welke men tot bekentenis wilde persen.

Met een gloeiend ijzer schroeide men hun 't vleesch, om hun daarna te vragen: 'Bekent ge?', zulks zóó vaak herhalende, tot de door pijn tot waanzin gebrachte martelaar de begeerde bekentenis uitgilde. Zóó ook martelt de regeering de dienstweigeraars.

Het folterwerktuig lijkt minder barbaarsch, - doch in waarheid is het verfijnd-wreeder dan eenig martel-werktuig uit het duister verleden. - Eerst wordt den dienstweigeraars een cel-straf van vier maanden opgelegd, na het ondergaan waarvan men hun de vraag stelt, of zij thàns willen dienen?

Bij weigerend antwoord wordt de straf verdubbeld - enzoovoort. Men zal ze wel klein maken. Tot eindelijk de jonge-man, òf vreezende zijn geheele leven in de cel te moeten doorbrengen, *toestemt*, - en dan hebben de beulen hun doel bereikt - òf

geknakt naar lichaam en geest

en dus ongeschikt tot militairen dienst, ontslagen wordt.

En wat wordt er gedaan door de velen die zich mannen-des-vredes noemen? Wordt er geprotesteerd in de Volks-vertegenwoordiging? Wordt er geprotesteerd in de kerken der 'christenen'? Wordt er geprotesteerd inde 'liberale', 'christelijke', sociaal-democratische bladen? Door allen, die een afkeer hebben van moord en doodslag, van mensch-ontaarding en maatschappelijk bederf? Wordt er geroepen om Recht en Menschelijkheid, door hen, die doorgaan voor zedelijk hoogstaand?

Neen, niets van dit alles!

Maar wat zijn dat dan voor menschen, temidden waarvan wij leven? Zijn zij versuft, verslapt, versaaid, gewetenloos, gevoelloos, gehypnotiseerd?

Zij spreken over... de wenschelijkheid van den Wereld-vrede, over het bestaan van een goed en rechtvaardig god, over de verschijning van geesten die onbenullige dingen verkonden, over schoone klanken en lijnen, over dit en dat, over àlles, behalve over de afschuwelijke geweldsdaden die voor hun oogen gepleegd worden en een fel licht werpen op de gronden waarop elke Regeering steunt; behalve over dit onrecht, dat men maar laat begaan! Daar worden lieden gehuldigd, would-be-vrede-stichters, als 'n Carnegie. Daar wordt gesproken over de oneindige goedheid en liefde van den God der Christenen.

En daar wordt gepredikt van Jezus, van hem die zijn discipelen gebood: '*Steekt het zwaard in de scheê*'!

En terwijl men zich met dergelijk schijnheilig gedoe onledig houdt, worden de *waarachtige vrienden des Vredes*

in het boevenpak

gestoken en opgesloten als 'n gevaarlijk beest.

Dat schreit ten hemel!

Christenen! Gij hebt er vrede mee, nietwaar? Gij keurt dit goed? Gij hebt geen afkeer van het militairisme, integendeel, ge vindt het een nuttige, onmisbare instelling? Och stelt u-zelf toch eens de vraag:

'Hoe zou Jezus hebben gehandeld, indien men hem had gedwongen tot broedermoord?'

Neen, waarlijk, de tijd is nog niet gekomen, om ons reeds bezig te houden met het zoeken naar de oplossing van vraagstukken van bovennatuurlijken aard. Nog altijd leven we in den zwijmel van geestelijke verdooving, van bederf en ontaarding, van gemis aan besef van eigenwaarde bij den mensch.

Dit feit, de veroordeeling van den dienst-weigeraar D. Koning, heeft het ons weer ten duidelijkste bewezen.

Nog altijd wordt moordlust als 'n christelijke en maatschappelijke deugd beschouwd. Nog altijd kruipen duizenden voor de macht van het stomme geld. Nog altijd kweekt deze maatschappij **Slavenzielen!** Nog altijd leeft het grootste deel onzer medemenschen zijn leven in gebrek aan dàt, wat het noodig heeft om te kùnnen leven, waarlijk *leven* - en waarop wij allen recht hebben: krachtens ons Mensch-zijn. - En als diezelfde verschoppelingen, strevende naar een kruimel méér levensgeluk, naar wat méér zon - in hun kleurloos leven, den strijd aanbinden met hen, die hun dit ontroofden, - dan staat het leger gereed, - het leger, grootendeels samengesteld uit hun eigen klasse-genooten, broeders en zonen - om hun dien strijd onmogelijk te maken door 't feitloos argument van kogel en bajonet.

Neen! niet omhoog, maar *om ons heen* moeten we onze blikken werpen. En ja, dan zullen we dingen zien, die ons verschrikken, die ons 't schaamrood naar de wangen doen stijgen. Dan zullen we schaamte gevoelen dat we niet éér zagen, dat we, in struisvogel-vrees, niet *wilden* zien - en die schaamte zal ons prikkelen tot strijd; strijd tegen den Leugen, die ons-zèlf langen tijd de oogen verblindde; strijd tegen 't geweld, dat gebruikt wordt om het kwaad te handhaven, door hen die belang meenen te hebben bij het voortbestaan van dit kwaad; strijd tegen alles wat het geluk der Menschheid - d.i. ons persoonlijk geluk - kwaadwillig in den weg staat; strijd vóór een eerlijker gezonder, mensch-waardiger samenleving. - En we weten 't, geen belooning zal ons daarvoor ten-deel vallen: geen goed-betaalde baantjes, geen eere-postjes, geen roem, geen eer, neen:

De dienst der Vrijheid is een zware dienst,
Hij geeft geen goud, hij brengt geen vorstengunst,
Hij brengt verbanning, honger, smaad en dood;
En toch is deze dienst *de hoogste dienst!*

Ja, dit alles weten we maar we zullen ons gelukkig en begeesterd gevoelen bij de gedachte, dat het nageslacht ons zal gedenken in dankbaarheid; want we hebben goed werk verricht.

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

IV.
Aan Freule Lohman.

In het Kerstnummer van 21-12-10 schrijft u aan L.S., onder corresp: in het kort dit: Al ben ik zelf geen geheelonthouder, drink ik nooit eenige alcoholische dranken, eerstens: omdat het mij verboden is, ten tweede, omdat ik er niet van houd. Komt een heer (waarom juist een heer?) bij mij eten, dan krijgt hij een glas wijn, maar bitter, nooit of nimmer, dit laatste schrijft gij cursief.

Het wil onderget: voorkomen, dat U niet weet, waarom geheelonthouders geen alcoholische dranken willen gebruiken, anders, zou U z.i. zonder te weten of L.S. wel of geen geheelonth: is, zulks niet noodig achten te schrijven.

Daarom wil onderget: zoo vrij zijn, U het standpunt der G.O. kort uiteen te zetten, maar eerst nog vooraf dit:

Wij drinken den drank niet, niet omdat wij hem niet lusten, niet uit gezondheidsoverweging noch om financieele redenen, maar alleen daarom niet, dat wat nu volgt is ons standpunt: Omdat de alcoholische dranken 'n vocht zijn, dat onze medemenschen ten verderve leidt, en naamloos veel ellende brengt, niet alleen aan de gebruikers, (want dat zou de bestrijding niet de moeite waard maken,) maar ook aan onschuldige vrouwen, en wat nog erger is, ook aan de kinderen, en deze laatste zijn toch geheel onschuldig aan het alcoholisme, dus in het kort: wij willen een maatschappij waar geen kinderlijden meer zal zijn, als gevolg van het alcoholisme.

Er zijn thans vele gezinnen, waar de kinderen als het ware een hemel op aarde zouden hebben, als de vader maar niet dronk.

Als men dan zoo leest wel wijn, maar bitter nooit of nimmer, doet dit eigenaardig aan, als men weet dat in wijn, hetzelfde vergift (alcohol) zich bevindt als in bitter, jenever - de Groene fee - bier enz.

Waar nu vele geleerden van gezag, reeds lang hebben uitgemaakt, dat alcoholische dranken een vergift zijn voor lichaam en geest, valt ook de wijn onder dit oordeel.

Door nu, al is het ook zeer matig, wijn of andere alcoholische dranken te gebruiken, het zij drinkend of schenkend, houdt men dus de handel in stand van een vocht, dat voor anderen verderfelijk is, zoo lang er vraag is, is er ook aanbod.

Het verkondigen van 'n theorie zooals het daar staat in bovengenoemd nummer is, door wie ze ook maar verkondigd wordt zeer gevaarlijk, gevaarlijker echter wordt het, als dit gedaan wordt door personen, in wien vele menschen, zeer veel vertrouwen stellen, en die dikwerf geraadpleegd worden.

Hoe dikwerf gebeurt het niet, onderget: merkt dit uit de corresp., dat vele jongelui welke voor het eerst hun voet zullen zetten, op het pad, dat men aanduidt met: de strijd om het bestaan, bij U om raad komen vragen. Uit den aard der zaak zullen ze trachten uw voetspoor te drukken, ook ten opzichte van den Alcohol; als ze dan geestelijk niet zoo sterk zijn als U, geachte redactr: dan liggen zij in korten tijd op den bodem des afgronds. Aan wien dan de schuld?

Er zijn nu ten eenenmale menschen, men moge ze slavenziel[*)] of anders noemen, het feit is daarmede niet weg te redeneeren, die hun leven inrichten, naar hen in wien ze veel vertrouwen stellen, daarom is elk mensch verplicht, en in het bijzonder zij, die er op zijn aangewezen, vertrouwelingen te zijn, hun handel en wandel zoo in te

*) In H. L No. 4 27 Juli 1910. onderget. Vrije Social;

richten, dat ze bij eventueele navolging niet tot schade leidt, hier speciaal bedoelt ten opzichte van het Alcoholisme.

Tot slot dit: de wijn lijkt zeer onschuldig, doch is even gevaarlijk, om niet te zeggen gevaarlijker, dan alle andere alcoholische dranken, dat onschuldig aanzicht heeft ze te danken aan het feit, dat zij die zich te buiten gaan aan wijn, financieel zoo krachtig zijn, dat ze met hun geld de immoreele gevolgen kunnen dempen.

Maar de gang is zoo; men begint met wijn, en eindigt met en in bitter, omdat er steeds sterker prikkel verlangd wordt.

L. STAAL, *lid der Internationale Order of Good Templars.*

‘Onder de Rendieren uit het Noorsch van Matti Aikio.

(Vervolg van No. 30).

X.

Het is nacht - overal licht, en de zon schijnt zelfs nog op de vlakten. En het is hoorbaar stil. Alleen Jussa's ‘ski’ krassen over de bevroren sneeuw.

Jussa glijdt over een veld, dat vroeger bosch geweest is en waar nu slechts boomstronken te vinden zijn, op een van de landpunten voorbij het dorp. Aan den zuidkant langs den boschrand ligt nog sneeuw.

De loop van zijn geweer moet schoongemaakt worden. Hij steekt dien in de sneeuw en schiet een schot af. Een kort, verborgen gebrul dreunt onder de sneeuw. Scherpe, haastige vleugelslagen in het kreupelhout - en een paar hazen rennen het bosch in. Hij had de dieren en vogels toch uit hun schuilplaats te voorschijn geroepen!

Hij schiet een boschhoen en hij wordt warm door den hevigen knal en bij het zien van het roode bloed ontwaakt zijn oude bloeddorst. Als jongen had hij van Biettar Oula geleerd het bloed van levende rendieren te drinken. Hij neemt het boschhoen op en zuigt het bloed uit de wonde. Het is alsof de eerste warme stroomen van een krachtigen wijn zijn bloed doen leven en zijn blik glans geven. Alle struiken, alle heuvels en bergen, alle dieren en vogels wekken herinneringen in hem op en er is geen enkel oog, dat zijn vrijheid aan

banden legt - goddank! Met los kruit schiet hij 't kreupelhout in, terwijl hij op een kalen heuvel zit en op wat hars kauwt. Een morgengroet aan allen, een heilgroet voor ons allen!

Een haas stuift hem voorbij - het kruit raakt hem en 't dier valt om met de pooten omhoog.

Jussa loopt voort en komt aan een kleine rivier, die zich door een zijdal kronkelt.

Onhoorbaar als een roofdier sluipt Jussa 't kreupelhout door en een heuvel over. Er mochten eens wilde eenden, of ganzen zijn aan den mond van de rivier, waar 't ijs smelt.

Maar er waren er geen.

De overblijfselen van dichte rendiersporen, in de dunne, blauwachtige sneeuw op het ijs van den grooten stroom vertellen hem dat Biettar Oula onlangs Noordwaarts getrokken is. De kudde van niemand anders zou zulke dichte, breede sporen hebben achtergelaten. Jussa ligt in 't kreupelhout en denkt aan alles en nog wat. Liefdezieke boschhoenders kakelen om hem heen. Jussa doet een verliefde boschjes-hen na. Dan komen de vogels in groote zwermen aangevlogen om het wijfje te zoeken....

Zij pikken aan de ijskegels op het strand, en de ijsnaalden maken een geluid als van dun metaal, wanneer zij op elkaar op den grond vallen.

De zon blaast reeds een lichten adem van goud over heuvels en bergen. Elna!... De lentenacht is vol licht en doordrongen van een wonderlijk suizen. Mijn zinnen verlangen... Wat roept de heuvel in zijn glooiing, wat zucht! de aarde onder de sneeuw... Elna! Elna!

‘Een kerk van steen op de verlaten vlakte.’ Je hebt 't gezegd met een zonne-nevel in je oogen, met blozend voorhoofd!... Mijn haar is zwaar en donker, mijn toga als een zwarte schaduw, die mijn hoofd van den preekstoel schijnt af te snijden, van den toehoorder, van de geheele wereld! Elna! Kon ik den tijd terug roepen, den tijd die lang achter ons ligt - dan ging je mee!.. Loop maar door, Elna, dan zucht de aarde nog dieper onder de sneeuw, dan roept de helling van den heuvel nog luider je naam!

- - Ik kan 't niet uithouden, mijn borst gloeit, mijn blik verdwijnt in een nevel.... Elna! Ik houd 't niet uit. De zon komt langzaam op en mijn lichaam, mijn ziel zal smelten onder haar warmte!

Ik houd 't niet uit....

Een rendier trippelt over de harde sneeuw. Jussa grijpt zijn geweer. Een wolf komt van het zijdal aandraven - met den snuit volgend de sporen van het rendier.

Jussa houdt de kolf van 't geweer tegen zijn wang, zijn blik verslindt de kleuren van 't haar, het heen en weer bewegen van de kaken en den starren glans van de oogen van 't roofdier....

Het schot knalt en de wolf stuift in woeste vaart het ijs over.

Jussa ijlt het dier na en vervolgt het op zijn ‘ski.’ Al zijn zenuwen zijn gespannen. Het zweet parelt uit al de poriën van zijn lichaam. De snelheid en de groote, roode bek van het dier hitsen hem aan.

De wolf laat bloedvlekken na op het ijs en loopt mank. Hij werpt den kop achterover en vertoont Jussa zijn sterke, witte tanden.

‘Ik geef geen zier om je tanden! Ik ken jou en je familie!’

De ‘ski’ snijden scherp over de dunne ijskorst en een grauwe damp van warmen adem dwarrelt op uit de haastig pompende longen van het roofdier.

De wolf gaat noordelijk het land in. Jussa doet zijn ski af en zet het dier op de heuvels na. Dikwijls verliest hij 't uit 't gezicht en hij is bijna buiten adem - maar de wolf moet ook zijn vaart verminderen, de wond steekt en het bloedverlies is groot.

Zij bestijgen een steile rots waar een steenstorting heeft plaats gehad - daar trekt de wolf zich in een kloof terug.

Jussa laadt zijn geweer met een goede hoeveelheid kruit en een eigen gemaakten looden kogel. Toen gaat hij op den wolf af - de oogen van 't roofdier glinsteren, de bek is met schuim bedekt. ‘Nu schiet ik je dood.’

De wolf spert zijn muil open, maar kan de onderkaak - niet meer sluiten - die is door den kogel verbrijzeld. Jussa gaat naar het dier toe, zet er zich schrijlings op en steekt het zijn langen dolk in de borst.

Zijn handen trillen van inspanning en het zweet druipt hem in de oogen, terwijl hij het dier vilt en zelf beeft van een dierlijke roofzucht.

Dan klautert hij den rotskam op. Daar ontdoet hij zich van zijn kleeren, wringt die uit en legt ze in de zon te drogen.

Hij spreidt de wolfshuid over zich heen en kijkt naar het dal. In de verte is de rivier al geheel vrij van ijs. Iedere hut herkent hij. En hij herinnert zich al de plaatsen waar de beste boschbessen te vinden waren.

Overal is hij geweest. Iedere heuvel, ieder pad - is een oude bekende.

- Wat, is Biettar Oula niet verder gegaan?

Tusschen een paar met struiken begroeide heuvelen in het Noorden ziet hij rook opstijgen. Haastig trekt hij zijn kleeren aan en loopt voort.

(Wordt vervolgd.)

Varia.

Een verzoek van het paard.

In Amerika hebben de vereenigingen voor dierenbescherming een nog aanmerkelijk zwaarder taak dan in de oude wereld.

Te midden van den verwoeden strijd om den Dollar, waar het leven en de gezondheid der menschen roekeloos worden opgeofferd, is het begrijpelijk, dat niet al te veel belangstelling wordt gevonden voor de dieren, in dìenst gesteld van deze rustloos strijdende menschengemeenschap. Het hoofd van de politie te New-York is de dierenvrienden te hulp gekomen en heeft met het doen aanplakken van een biljet in alle stallen meer gedaan gekregen, dan door politie dwangmaatregelen ooit te bereiken zou zijn geweest.

Op deze biljetten staat het volgende te lezen:

‘Tot U baas kom ik met mijn verzoek! Geef mij voldoende te eten en stil mijn dorst. Verschaf me na afloop van zwaren arbeid een zindelijken, warmen stal. Spreek me toe, want je stem werkt veel meer uit dan zweep of teugel. Streel me en leer me op deze wijze met plezier en vrijwillig te werken.

Sla er niet dadelijk op bij stijgingen van den weg en trek niet te hard aan de teugels bij 't afgaan. En wanneer ik je niet snel genoeg begrijp, bedien je dan niet dadelijk van de zweep - kijk liever eerst eens naar de leidsels of deze in orde zijn, of het gebit goed zit, of de ijzers me geen pijn doen. Wanneer ik het voeder in de krib niet aanraak, onderzoek dan mijn tanden. Snijd mijn staart niet af, want zij is mijn eenige verdedigingsmiddel tegen de vliegen, die mij kwellen en pijnigen. En dan, beste baas, wanneer de ouderdom me zwak en onbruikbaar gemaakt heeft, laat me dan toch niet den hongerdood sterven. Dood me liever met eigen hand, opdat ik niet onnuttig en ziekelijk behoef verder te leven. En ten slotte, vergeef me als ik met al deze verzoeken tot U kom, uit naam van Hem, die ook in een stal geboren werd.’

S.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden

toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Scribens. - Dank voor uw briefje. - Dat gij het eens zijt met mijn antwoord aan een Vrijen Socialist doet mij eveneens veel genoegen. Wat Rome aangaat, de reis erheen is het ergste wat de finantiëele zijde betreft, want Rome zelf is niet duur, beslist niet. Voor mij is dit ook altijd een van de groote schaduwzijden van Holland, dat het overal vèr van daan is, alleen België is eenigzins in de buurt, en aan België heb ik een hekel omdat ik 't er vuil vind. Wil men zich het genoegen van een mooie reis gunnen, dan zijn de reiskosten, er veel inslaander eigenlijk dan de verblijfkosten door den enormen afstand van alles. - Politiek is in mijn oogen het gemeenste geknoei wat er bestaat. Het kàn niet samengaan met wezenlijk een christen-zijn. Hartelijk gegroet.

Jupiter. - Ik vind van U geen pseudoniem, en meen mij te herinneren dat gij mij *dit* eens opgaaft vroeger. - Wat Uw bezwaar betreft tegen de door mij gemaakte schikking, ik begrijp heel goed dat *gij* het stuk liever op die andere plaats had zien opgenomen. Maar ten eerste had het dan veel langer moeten wachten op plaatsing dan nu het geval is, en ten tweede heb *ik*, wat mij betreft, *mijn* standpunt reeds duidelijk genoeg uitgesproken in het artikel (zie vorige Lelie) voor een Vrijen Socialist. Daaruit blijkt voldoende hoe ik zelve erover denk, terwijl een opname van het stuk als *artikel*, over een zoo veel besproken geval, mosterd na den maaltijd zou lijken.

Uit het slot van Uw brief kan ik niet opmaken of gij alsnog van plan zijt over dat andere onderwerp een artikel te maken of niet; enfin, dat hoor ik dan nog wel van U. *Dat* is actueel. - -

M.V. - Ik begin met te zeggen dat ik U graag zooveel mogelijk van dienst wil zijn en wil raden en helpen. - Wat Uw vraag betreft, het feit dat verschillende personen U instemming hebben betuigd met de schets in de Lelie is nog volstrekt geen bewijs dat gij alleen daarom reeds geschikt zoudt zijn tot journaliste. - Iemand kan een gekuischt kunstenaar van den eersten

rang zijn en toch alle eigenschappen missen, noodig tot het vlot, vlug, zonder zich lang te behoeven te bedenken werk van den handigen journalist. In de eerste plaats moet gij daartoe vlug van hoofd en vlug van hersenen zijn. Een ‘opleiding’ ertoe is niet noodig. Dat is juist de vloek van de pers, dat elke stommerik, die voor elk examen zakte, soms aan een of andere courant zijn weg vindt door protectie. De heele kunst is er *in* te komen, aan 't een of ander blad gepláátst te worden; dan komt de bekwaamheid van-zelf. Het hangt er ook véél van af, vóór ik U verder kan raden, in wèlke richting gij U denkt te bewegen op journalistisch gebied. Zoóals ik U echter zeg, een kruiwagen die U recommandeert is vóór alles hoofdvereischte. Vertel mij eens in een volgenden brief of gij gemakkelijk en vlug werkt, en wèlk soort van werk U het meest aantrekt. - In Berlijn bestaat een school, waar men voor journalistisch werk kan worden opgeleid; er is sprake van óók ten onzent zoo iets op te richten. De meeste journalisten van minderen rang zijn heel-jeugdige! Israëlietjes, erin geholpen door de aandeelhouders, want, gij zult wèl weten, dat àlle groote bladen ten onzent zijn in handen van Israëlieten, (achter de schermen meesttijds).

Jonge Weduwe. - Het hoofdartikel wordt geplaatst; ik hoop spoedig.

J.L. ten P. - Gij vindt het niet goed dat ik zoo afkeurend heb geschreven over het tuberculose-gedoe, als ik 't deed in de vorige Lelie in de corr. aan Gé. Laat mij U voor alles vriendelijk danken voor Uw oprechtheid dienaangaande. Gelijk gij terecht schrijft, men kan op sommige punten verschillend denken, en toch elkander waardeeren; daarom vind ik den vriendelijken aanhef van Uw brief heel prettig, en ben ik blijde dat gij mij zoo ronduit hebt geschreven. Nu ter zake. Elke zaak heeft twee zijden. U geef ik toe, dat er van al dat gedoe wel *iets* goeds misschien tot stand komt voor de zieken, dat er wel *wàt* geld overblijft ten hunnen behoeve na aftrek van al de gemaakte onkosten, en dat er inderdaad zieken zijn, die men niet *kan* wegzenden naar Davos, en welke men dus helpt door hen hier te lande in een sanatorium te zetten. Maar *ik* heb het gehad tegen de overdrijving van dit alles. Indien men, in plaats van overal sanatoria op te richten, zich hield aan één voor werkelijk-onvermogenden, en indien men het geld daartoe benoedigd verkoos te geven zonder al de énorme onkosten verbonden aan liefdadigheidsfeesten en liefdadigheids-concerten, etc., etc., zie dan zou men m.i. heel wat méér wezenlijk nut uitrichten, dan nu men overal in ons klein Vaderland sanatoria opricht (waaronder meerdere zoo duur in prijs dat heusch de patienten die dáár worden ondergebracht niets méér zouden kosten, zond men hen naar Davos, omdat de onkosten der reis worden goedgemaakt door de *goedkoopere* verblijfkosten) en dan nu er een zóógenaamde propaganda wordt gemaakt voor deze ‘goede zaak’, die schatten geld verslindt aan mooie toiletjes, en aan bouquetten, en aan zalen-afhuren, in een woord aan alles wat samengaat met zulk soort *mode*-liefdadigheid. Bovendien, er zijn toch méérdere soorten van zieken dan enkel tuberculosen, en mijn uitval gold voornamelijk de eenzijdigheid waarmede alleen *die* tuberculosen worden op den voorgrond gezet in den laatsten tijd, enkel en alleen omdat de Koningin-moeder van de tuberculose haar stokpaardje-weldadigheid maakt. Zulk flauw achternaloopen van groote-lui is mij altijd zoo tegen de borst stuitend, want het heeft niets te maken met waarachtig zijn *naaste willen helpen.* Overigens zij U nog ter opheldering gezegd, dat die correspondentie aan Gé sloeg op een bepaald geval, waar zij zich beklaagde over de wijze waarop de gezonden in den omtrek leden onder een zonder veel sanitaire voorzorgsmaatregelen opgericht sanatorium in een kleine plaats. *Natuurlijk* ben ik

't geheel en zonder voorbehoud met U eens, dat er altijd liefdadige menschen zijn, op elk gebied en van elke richting, dien het *alleen* te doen is om de liefdadigheid. Echter geloof ik wel dat zelfs dezulken zich wel eens laten meesleepen, uit onnadenkende goedheid juist, om te véél te doen aan één modezaak ten koste van meer-vergeten andere dingen, die het veel meer noodig hebben. Al ware het alleen dáárom dan ook zou zulk een aıkeurende stem als de mijne wel goed zijn te midden van het eenstemmig koor van tuberculose-helpen à tout prix, want zoo'n stem brengt daardoor tot nadenken. - Het 'Juliana'-bloempje maakte verleden jaar op mij den indruk een jammerlijk fiasco te hebben gemaakt. Al weder, waarom kunnen de menschen niet geven zonder er een pretje van te maken, om *zichzelf* mooi aan te kleeden met witte japonnetjes aan, etc. Enfin, mijnentwege! Nogmaals, vriendelijk dank voor Uw schrijven, ik hoop dat gij mij *altijd* zult schrijven wanneer gij iets niet met mij eens zijt; dat vind ik juist prettig, want zoo kan men misverstanden ophelderen soms.

Mieke. - Uw begeleidend werk nam ik aan als feuilleton. 't Is lief-geschreven maar van inhoud een wat afgezaagd-gelukkig slot, vindt gij zelve niet met mij? Op Uw vertrouwelijken brief durf ik niet véél antwoorden uit vrees U te zullen verraden. Die theosofen-ondervinding is eene die *ik* ook bijwoonde. Het gold eene lieve, zeer zwaar-zieke theosofe; ik verwonderde mij er, bij mijne bezoeken, ten hoogste over dat de theosofische *leider* haar nooit bezocht (een intieme vriend van haar). Bij hare huisgenooten daarnaar informeerend kreeg ik het verbluffende antwoord. 'Hij durft niet' - zegt hij. - 'Hij is zoo bang dat ze over doodgaan zal praten'!!!! Toen eindelijk haar einde naderde begreep hij toch te *moeten* gaan, en vernam ik later van de huisgenooten, hoe zijn éérste woord was geweest in den gang bij zijn heengaan van haar: 'Goddank, ze heeft over niets gepraat van doodgaan; ze deed heelemaal gewoon.' - En dat wil dan een *geloof*, een nieuwen godsdienst verspreiden! Dat gij, van een geheel andere zijde, dezelfde waarneming deedt is wèl een bewijs, vind ik, hoe weinig kracht er uitgaat van een 'geloof' dat de geloovers ervan zóó egoist doet worden in dagen van ziekte en ellende. - -

- In de comedie hier kom ik zelden. Ik vind zoo zelden een stuk wezenlijk mooi, èn als stuk èn wezenlijk mooi gespeeld tegelijk. Dan

onze *vreeselijke* schouwburg-zaal! Van Fabricius houd ik, ook van Marcellus Emants. Maar meestal zijn wij aangewezen op akelig-slecht vertaalde stukken, die ons genre van acteurs en actrices heelemaal niet aankunnen óók nog. Ja, de stukken van mevrouw Simons - Mees vind ik-ook uitstekend, en *die* worden ook goed gespeeld. - Ja, Scheveningen is kouder dan den Haag, maar ik heb er mij zoo ingeleefd, dat ik het zooveel vrijer wonen vind dan den Haag, en, bovendien ook, ik heb hier frische lucht, en in den Haag zit men in een benauwde straat. - Ja, mijn leven met mijn vriendin en mijn honden is rijk aan geluk, dat is een feit, dat ik U van ganscher harte toegeef. Ik zeg ook altijd, ik hoop zoo innig, dat *ik* 't eerste doodga, waarop zij mij verwijt een ‘egoïst’ te zijn, en *dat* is ook wel weer waar. Maar.. liefde is altijd 'n béétje egoist, en ik beweer bovendien, omdat zij de oudste is van ons tweeën, dat ik zoo'n beetje mee haar ‘kind’ ben, zoodat ik dientengevolge haar nog minder kan missen dan zij mij. - Ik beloof U, dat ik aan U zal denken als ik van iets geschikts hoor. Mij-ook dunkt, dat gij toch voor zooveel dingen geschikt zijt. Hartelijk gegroet.

Nora. - Gij zijt nog bij de achterstallige corr. Dank hartelijk voor Uw aardig portret. Uw gezonden bijdrage nam ik aan, gelijk gij in de corr. zult lezen.

1813. - Hartelijk dank voor Uw instemming met ‘Wat nooit sterft’. Maar éérst moet ik U vóór alles eens vertellen, hoe ik vreeselijk veel houd van Uw dochter voortaan, om die droevige honden-geschiedenis. Ik had haar toen particulier willen schrijven, maar ik had er onmogelijk den tijd toe, omdat Uw brief juist kwam, toen ik-zelve mijn vriendin, die nooit ziek is anders, moest oppassen. Zij had, door een kouvatten, nog al hooge koorts toen, en daardoor kwam ik er natuurlijk niet toe iets anders te schrijven dan mijn werk. - O ik kan zoo met haar, Uw dochter, meevoelen. Ik-zelve heb meer dan één hond reeds verloren, en het moeten-aanzien van het lijden van een dier is zoo wanhopig. Je zoudt het zoo graag *willen* helpen, en ze zien je zoo lief-hulp-vragend aan. Nu onlangs nog was Benjamin een ietsje ziek, niet erg, maar zoo dat wij hem een paar dagen op dieet hielden. Die vragende, smeekende oogen dan om een stukje vleesch of een koekje! Het was veel akeliger danzelf-ziek-zijn. Maar ik mag dáár nu niet eens over praten; want, wat Uw dochter overkwam, is immers iets veel, veel ergers. Zegt U haar toch hoe innig ik met haar te doen heb.

U schrijft mij, dat mijn oordeel over klassenjustitie, in verband met het m.i. zéér zachte vonnis, toebedeeld aan Jhr. G.v.S., wegens den moord te Rijswijk, geheel en al Uw sympathie wegdraagt. Nu, een andere correspondent, stand-genoot van den jonkheer, was het integendeel lang niet eens met me, vond me integendeel heel onbillijk. Zoo ziet U weer hoe ik het den menschen steeds op de een of de andere mannier *niet* naar den zin maak. Gelukkig dus maar, dat ik ook niet dààrom schrijf, maar alleen om te zeggen wat ik-zelf houd voor waarheid en plicht. In dit geval nu staat het voor mij vast, dat die geldverspelende en dagboek-schrijvende leeglooper, die er zich achterna van afmaakte door te zeggen dat hij zich had *willen* doodsçhieten, er veel te gemakkelijk is afgekomen. - En nu vestigt gij mijn aandacht erop, dat die moordenaar in Renkum slechts vijftien jaar kreeg voor zulk een vreeselijk en onvergevelijk misdrijf.*) U schrijft: ‘het volk is verwoed en verbitterd, want het komt er bij, dat het geldt een kind uit het volk.’ Ziet U eens, lieve 1813, *ik*-ook vind die straf vee! te weinig, maar dat komt in de eerste plaats door de hedendaagsche opvatting van rechtspleging, die voor alle misdrijven ontoerekenbaarheid aanvoeren gaat, die ieder misdadiger wil doen onderzoeken door een dokter, enz. enz. De

*) Deze straf is intusschen verzwáárd.

Papendrechtsche strafzaak heeft, - gode zij dank mag men wel zeggen, - in dat opzicht zulk een vermakeiijk staaltje opgeleverd van datgene waar men van lieverlede toe komt op dezen dwazen weg, dat er nu *misschien* een verandering ten goede is te verwachten. Immers, begint men eenmaal met aldus in het verleden van elken misdadiger te *willen* zoeken *of* hij ook bij toeval een verontschuldiging heeft voor zijn doen in een of andere afwijking in zijn lichaamsgesteldheid, dan zet men daardoor de deur open voor alle mogelijke wijzen van vrijspraak, gelijk in Frankrijk dan ook reeds dagelijksche mode is. Op die manier wordt het omgekeerd een soort natuurlijk en doodgewoon iets, wanneer men zich onthoudt van moorden en van kleine kinderen verkrachten, en, integendeel, een zeer beklagenswaardig en meelijden verdienend ding, indien men zich wèl schuldig maakt aan zulke gruwelen als in Renkum er een geschiedde.

Wat zijt U toch samen een lief gezin, dacht ik, weer bij de lezing van die verrassing van het hondenportret door Uw man! Voor zulke dingen kan *ik* zoo meevoelen, maar de meeste menschen leven integendeel zoo ijskoud naast elkaar, hebben noch gevoel voor huiselijke feestdagen, noch voor attenties onderling. Alle geld voor extraatjes moet overblijven voor als er vreemden op visite zijn, en, onder elkaar, vindt niemand lust tot zoo iets ‘onnoodigs’, en is alles ineens te duur.

Ja, ik kan mij altijd zoo woest ergeren aan kleine onopgemerkt blijvende onrechtvaardigheden. Laatst liep ik in de Spuistraat. Groote oploop. ‘Wat is er te doen?’, vraag ik een juffertje. ‘Een jood, die bloemen verkoopt, wordt bekeurd.’ ‘Waarom?’ ‘Hij had moeten doorloopen, mocht niet blijven stilstaan.’ Ik ging er heen, en was getuige van den triomf waarmee twee - zegge twee - manskerels van agenten den armen handelsman boosaardig opschreven wegens overtreding van politieverordening. Als protest stopte ik hem, ten aanschouwe van ‘de overheid’, een dubbeltje toe, hetgeen mij vele sympatische blikken verwierf van de alle even verontwaardigde omstanders. Immers, deze man tracht wat te verdienen; en hem bekeurt men om een kleinigheid. Maar auto's en fietsen, welke opzettelijk onvoorzichtig rijden, worden voortdurend gespaard, vooral als 't voorname of rijke lui geldt. Ander voorbeeld. Op een onzer drukke Haagsche straatpunten stond vroeger een blinde man met een hondje, dat hem leidde. *Om* het allerliefste

hondje kreeg de man menigmaal iets; het diertje lag op een hoop vodden aan zijn voeten. De 'overheid' heeft dit bedelen verboden ineens. Goed, maar wáárom staat dan, op een ander druk punt, een der meest-weerzinwekkende bedelaars dien ik ken, een die zich op de verjaardagen van de Koningin en de Prinses uitdoscht met oranje-papier als een hansworst, ongemoeid, jaar in jaar uit, zonder dat het bedelen hèm wordt verboden? En waarom kan men in de tram op het Plein niet binnengaan zonder letterlijk te worden lastig gevallen door dezelfde bedelvrouw-bloemenverkoopster; óók, jaar in, jaar uit, dezelfde vrouw? Hebben die twee bedelaars bijzondere *protectie?* Het lijkt er wèl naar. *Ik* ben niet tegen bedelaars. Maar ik vraag gelijk recht voor allen, óók voor den blinden man met het hondje.

- Zijt U met Kerstmis nog bij ons voorbijgekomen? Wij hadden een aardigen grooten kerstboom, voor eenige arme kinderen, en hadden ontzettend veel bloemen cadeau gekregen, zoodat het er toen bij ons heel-gezellig uitzag voor de ramen. Ik ben zoo blij dat U het met me eens zijt, wat betreft dat stukje van me over het geven in de St: Nicolaas-dagen aan arme kinderen op straat; maar hetgeen gij mij vertelt van wat Uw eigen dochter pleegt te doen, zelve als St: Nicolaas-verkleed gaan rondloopen in arme buurten, is nog veel, veel aardiger. *Dat* vind ik nu de ware jonge-meisjes-nuttigheid, aldus in het verborgene liefde en vroolijkheid gaan verspreiden bij minder bevoorrechten! Hartelijk dank ook vooral Uw goede wenschen voor Nieuwjaar. Als wij beiden nog maar wat bij-elkaar mogen blijven, mijn vriendin en ik, ben ik al best tevreden. Veel dank voor al Uw lieve brieven. Nu heb ik ze alle beantwoord.

Mevr. van M.-G. te V. - Ik heb Uw schrijven over Mrs Eddy, die gij een intriguante noemt, nog niet beantwoord. Ja, ik-ook denk net zoo over haar als gij, en ik moet lachen om de naäperij van de Hagenaars, die zich verbeelden extra gedistingueerd te zijn, door deze handige speculante na te volgen. Enfin, nu zij dood is, zal het wel gauw uit zijn met die mode. - Ik beloof U, lieve mevrouw, dat ik voortaan weer aan U-zelve de drukproeven zal doen zenden. Ja, leest U dat boek van mevrouw La Chapelle vooral, het zal U zeker goed bevallen. Hartelijk gegroet.

Veldt van Ardath. - Ik hoop zoo dat gij weer hersteld zijt? Hebt gij mijn photo ontvangen? Over den overdruk van die brochure, die gij wenschtet, heb ik nog lang geäarzeld, maar, lieve Veldt van Ardath, het gaat niet, om de plaatsruimte. Een reeds lang-gedrukte, en vrij-algemeen bekende brochure overdrukken in de Holl. Lelie zou bovendien lijken gaan op een bepaalde *richting* gaan geven aan het Blad ten voordeele van dat bepaalde onderwerp. Wel echter wil ik, indien gij, of Uw vrienden, een gedachtenwisseling maakt, en daarin iets uit die brochure overneemt, op die wijze het meest-belangrijke eruit onder de aandacht der Holl.-Lelie-lezers brengen. Zou dat mogelijk zijn, door U of door hen? - Wat die behandeling aangaat, waarbij gij zooveel baat vindt, een ander correspondent schrijft mij hetzelfde daaromtrent, een overigens absoluut *niet* in die dingen geloovend man, dus iemand die alleen door het *feit* dat hij zich veel beter voelt wordt overtuigd van de waarheid der zaak.

Ja, ik-ook vind veel overeenkomst tusschen Marie Corelli's moedige opinies en haren durf van afwijkende meeningen te verkondigen, en mij-zelve. Zij-ook is een onafhankelijke vrouw in al haar werken. Kent gij van haar A romance of two worlds? Dat heb ik indertijd (maar ik was toen nog een romanleester voor mijn plezier) met

bijzonder veel belangstelling gelezen. - Nu hoop ik maar dat mijn oplossing U bevalt in zake de brochure, en dat gij er dus genegen toe zult zijn. Hartelijk beterschap gewenscht.

Zonnehof. - Voor mij ligt Uw lieve brief met het heidegroetje erboven. Hartelijk hoop ik voortaan spoediger te kunnen antwoorden. Gij begint U-zelf te verontschuldigen wegens Uw lang stilzwijgen, dus, dat tref ik mijnerzijds nog al goed. Ik dank U voor al Uw goede wenschen en bedoelingen voor mij. Wat gebedsverhooring betreft verwijs ik U naar wat ik in de vorige Lelie schreef aan *Vertrouwen.* Gij ziet daar hoe ik er over denk. Mag ik U nu eens een heel eerlijk antwoord geven op Uw raad 'dat het er niet op aankomt hoè slecht de menschen zijn, en hoe onsympathiek, *liefhebben* moet men ze toch. Dan zal ik eens zien hoe gelukkig ik ben.' Ik ken U absoluut niet, nietwaar, dus, gij zult in mijn antwoord geen hatelijkheid kunnen vinden aan Uw eigen adres. Welnu dan, in het afgeloopen jaar heb ik tweemalen te doen gehad met menschen die, in theorie, net zoo fraai en zoo zachtzinnig redeneerden als gij, met bijna dezelfde schoone woorden, de een was een man, de ander een vrouw. Beiden hadden nauwelijks hunne preekjes uit, aan mijn adres, of zie, er werd *hun* iets misdaan. En gij hadt moeten zien hoe zij toen hun 'liefdeleer' terstond in het aangezicht sloegen en vertrapten, en beide werden (onder geheel verschillende omstandigheden, bij geheel verschillende karakters) tot bepaald slèchte, ruwe egoïsten, omdat het gold hun *eigenbelang.* Ziet gij, *dat* komt m.i. van het uit eigen-kracht, op de moderne manier, 'je naasten liefhebben'. Het is een *on*ware phrase, en eene die niemand in praktijk brengt zoodra het hemzelf geldt, omdat m.i. alléén het *geloof*, namelijk dat van een orthodox-bijbel geloovig mensch of van een Roomsch Katholiek, kan inspireeren tot een aldus zichzelf verloochenen om Christus wille, uit *dankbaarheid aan God.* En ook, ik denk er over als Multatuli, indien men *dat* geloof niet kent, dan is er immers ook volstrekt geen reden om alle mogelijke hoogst onsympathieke, wreede, slechte, valsche, leugenachtige menschen, die men soms ontmoet of om zich heen ziet, te gaan 'liefhebben'. Integendeel, zij *verdienen* juist dat men hun behandelt voor wat zij waard zijn. Gij ziet, ik zeg het eerlijk, zonder mij-zelve liever en zachtzinniger voor te doen, dan ik ben. - Maar ik dank U hartelijk voor al Uw belangstelling in mij.

Scribens. - Gij zult het in dit bijzondere geval wel goed vinden, waar ik reeds Uw laatste brieven beantwoordde, dat ik die vroegere van U

nu maar laat rusten, ofschoon het mij nog van het hart moet, dat Uw instemming met mijn artikel over de houding der Nieuwe Courant, inzake de Portugal-questie met de Roomsche Kloosterorden, mij veel genoegen deed, evenals Uw instemming met andere onderwerpen in de Lelie behandeld. Hartelijk gegroet.

S. van G. - Ik dank U hartelijk voor Uw vriendelijk antwoord, en ik vind het heel natuurlijk, dat gij nog eens van gedachten wilt wisselen over wat ik U toen schreef. Ik geef U gróót gelijk dat gij U gewacht hebt domheden te begaan, en daarom niet hebt willen beschrijven wat gij niet kendet; maar, juist daarom, voelt men dan ook dat Uw gezichtskring niet vèr reikt, niet verder dan het *inwendige* leven - dat gij zeer juist ontleedt - in den hoofdpersoon. Te meer waar gij blijkt in die andere plaats wèl bekend te wezen, zou het aanbeveling verdiend hebben van zulk een omgeving een relief, een achtergrond, temaken; juist *dat* vermijdt eentonigheid en dorren opsommenden stijl. - Inderdaad, de bedoelde plaats is minstens evenzeer bekend voor wintersport als voor ziekentoevlucht, ofschoon ik-voor-mij, hoe mooi ik er de natuur ook vind, een gevoel van grooten weemoed niet kan onderdrukken bij den aanblik der tegenstelling daardoor van de beide er vertoevende zoo verschillende categorieën. - Uw uiteenzetting van het karakter der hoofdpersoon, zooals gij haar U gedacht hebt, vind ik niet kwaad, en volkomen aannemelijk; alleen, het komt mij voor dat gij dan in de uitwerking van het gesprek der beide meisjes niet subtiel genoeg zijt geweest, en er daardoor een onhandigen, een al te vierkanten vorm aan gaaft. Hetzelfde geldt óók voor het gesprek tusschen broer en zuster. Ik-ook kan mij dat, na Uw uitlegging, wel denken als mogelijk, maar dan had het teerder en meer fijn-genuanceerd moeten worden uitgewerkt. Zulke kiesche dingen zegt men elkaar met halve woorden, en, dat op papier weer te geven, dat is juist *de* kunst. Ik kan er wèl voor voelen dat gij de door mij voorgeslagen oplossing aan het slot niet accepteert, omdat gij over dat alles zooveel beter kunt oordeelen dan ik zelve. De Uwe echter schijnt mij, gegeven het karakter en de omstandigheden der hoofdpersonen, toch bepaald onlogisch; overigens acht ik dat slot niet van overwegend belang, omdat het in dergelijke gevallen in de eerste plaats aankomt op een goede uitwerking der détails; over het al of niet waarschijnlijke van het een of andere einde, daarover laat zich steeds van meening verschillen. - Gij zegt, dat gij meisjes kent die zoo opgaan in haar werk, dat zij dit werk steeds zouden verkiezen boven een huwelijk. Echter, ik veronderstel, dat zulke meisjes dan nooit nog hebben *liefgehad*, en zeker allerminst op die hartstochtelijke, zich zelve geheel gevende wijze Uwer hoofdpersoon. Zulke naturen als gij bedoelt zijn misschien niet eens in staat daartoe, dat is vermoedelijk juist de reden harer tevredenheid met haar eenzaam bestaan. In het door U geschilderde geval daarentegen geldt het een meisje met een verleden van buitengewoon teedere liefde voor iemand, liefde zoo teeder en innig, dat zij om zijnentwille haar vreugde aan alles verloor, een meisje met een verleden óók, dat niets met onderwijs of studie gemeen had, maar juist wèl met een huiselijk en ècht vrouwelijk bestaan van huisvrouw-wezen voor haar broer; om al die redenen schijnt mij Uw vergelijking met die U bekende dames uit de werkelijkheid niet geheel juist.

Als feuilleton wil ik Uw bijdrage echter wel plaatsen; ik zal dan de kleinere vernietigen. - Het doet mij buitengewoon veel plezier, dat gij mijn verderen raad hebt gevolgd, en ik ben zeer verlangend te hooren of gij zijt geslaagd. Indien niet terstond, laat het U dan niet afschrikken elders óók aan te kloppen, want, niet iedereen heeft terstond plaats of gelegenheid, ook al vindt men het werk op zich zelf niet

slecht. M.i. ligt Uw lijn veel meer in die richting dan in belletrie. Met Uw laatste Lelie-bijdrage hadt gij toch óók succes, zooals mij uit meer dan een brief bleek; dit komt m.i. omdat gij in zulke artikelen een helderen, duidelijken betoogtrant hebt, en Uw ideeën helder weet uiteen te zetten, terwijl gij - wat allereerst is hoofd-vereischte in zoo'n geval - blijkbaar beschikt over *ideeën.* - Ik denk in Uw geest te handelen door niet in te gaan op Uw ziekte, uit vrees U dan te zullen verraden. Daarvoor, voor uw toestand, kan ik van ganscher harte meevoelen, omdat ik-zelve ook niet beschik over een goede gezondheid. Lees maar eens wat ik dien aangaande vertel in het artikeltje aan Een Vrijen Socialist (zie vorige Lelie). Dat ik Uw aandacht daarop vestig is niet om 'interessant' te doen, maar enkel om U te bewijzen, hoe goed ik weet wat het is te *moeten* werken, ondanks dokters voorschriften van dit niet mogen en dat niet. - *Gij* behoeft U waarlijk niet te excuseeren over Uw schrift; het is zoo vlotleesbaar en zoo netjes, als het mijne lang niet altijd. - Hartelijk dank voor al Uw goede wenschen voor nieuwjaar, die ik van ganscher harte beantwoord.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

15 Februari 1911.
24ste Jaargang.
No. 33

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Godsdiensten en Godsdienststelsels
door P.J. Boonstra.

(Vervolg van No. 32.)

Het Brahmaïsme.

Het Brahmaïsme, de vereering voor Brahma, wordt gehouden voor de oudste godsdienst van Indië. Brahma te omschrijven is even moeilijk als een definitie te geven van de God der Christenen.

Brahma is de Ongeopenbaarde, de Oorzaak-looze Oorzaak. Toen hij zich openbaarde ging er van hem, die door geen sterveling kan bepaald worden, noch

volledig gekend, als eerste oorzaak een kracht uit. Het is de adem van Hem, die al de werelden en al de wezens doet verschijnen en door wien alles is bezield.

‘Onder Brahma’ zegt Dr. H. Kern: ‘of het hoogste Brahma verstaat de Indiër de rede, de hoogste Openbaring, 't eeuwige leven, God.’

Alles wat bestaat is de openbaring van Hem, van één Algeest, Brahma, die vér verheven is boven alles en die toch alles doordringt, alles bezielt, alles doorademt, die oneindig is en onbeperkt, die aan alles ten grondslag ligt en het heelal bezielt. Al het zichtbare is het *tijdelijke*, het wisselende, de vorm, waarin hij zich openbaart. Hij is - oneigenlijk spreekt men van hij, hoewel ‘hij’ onzijdig is en waarom ‘hij’ wordt aangeduid

als met *Het* - in de winden, de rivieren, de aardbevingen, de planeten, de dieren en in de menschen.

Brahma of de ziel van alles wordt beschouwd als het werkelijk bestaande, terwijl de, met behulp der zintuigen waarneembare wereld daarentegen iets is dat slechts in schijn bestaat, als het werk van Maya. Maya is de zichtbare wereld, het vergankelijke.

Hij die meent dat deze zichtbare wereld het werkelijk bestaande is, verkeert in een waan. Deze waan, deze zinsbegoocheling te doorgronden, Brahma te erkennen en eenswillend met Hem te worden, lijdt tot bevrijding der menschelijke ziel, tot bevrijding van alle aardsche banden, tot terugkeer tot Hem.

Het Brahmanisme is niet een oorspronkelijke nieuwe godsdienst, maar geënt op ouden stam. Het wist den ouden Indischen volksgodsdienst in vaste bedding te leiden.

Wat de menschheid betreft leert het, dat oorspronkelijk geestelijke wezens waren geschapen, heilige geestelijke wezens, die echter afdwaalden van hun Schepper en Oorsprong. Toch bleef het vage bewustzijn van het ééns gekende geluk één te zijn geweest met de Godheid flauw in de herinnering achter en het is deze herinnering, die de mensch doet jagen en smachten het ééns verloren geluk weder te grijpen. Daarvoor is noodig dat hij steeds trachte zich tot de Godheid op te heffen en het oog te houden op geestelijke dingen, om zich te volmaken. - Één menschenleven is daarvoor te kort en daarom leert het Brahmanisme dan ook de zielsverhuizing, de wedervleesch wording, de re-incarnatie. Een menigte incarnaties zijn noodig om weder vereenigd te worden met Brahma, doch hoe meer men streeft naar geestelijke dingen, hoe meer men afstand doet van al wat aardsch is, hoe sneller men het geluk tegemoet gaat. Het leven op aarde is dan ook meer een straf, een boetedoening om tot hooger op te klimmen, dan dat het beschouwd wordt als een geluk, als iets waardevols.

De middelen om zich op te heffen tot de Godheid, bestaan in bidden, eeren, offeren, boetedoening en werken van weldadigheid beoefenen. Al naarmate de mensch zijn leven heiligt, neemt zijn *geest*, *ziel* of *ik*, hoe men het noemen wil, na het afsterven van het lichaam, die toestand in, welke passend is voor zijn geestelijk zijn, en bij de weder belichaming, maakt de ziel zich dáár woning, waar hij zich verder kan ontwikkelen. Zooals de stoffelijke mensch groeit uit zijn kleeren en deze verwisselt voor een meer passend kleed, zoo groeit ook de geestelijke mensch uit zijn aardsch lichaam, om later weder een ander omhulsel aan te nemen.

Het wetboek van Manu is een der oudste heilige boeken en heeft tegenwoordig in Indië nog gezag. Het is een openbaring der kasten-instellingen. De kastenindeeling is geen zonderlinge inval van een natie of van een willekeurig despoot, maar is de grondwet van een volk en wordt onmiddelijk uit de wereldwording afgeleid.

(*Wordt vervolgd).*

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 32).

Marie Nerveu, dadelijk taktvol begrijpend hoe het niet gepast zou worden gevonden, als zij straks alleen met meneer Vermeulen naar huis moest, zonder Ellen erbij, rees óók op, besliste resoluut:

‘Wij moeten óók gaan Johnnie. - Je weet wel, dat mama 't niet goed vindt, als je zoo vlak voor den eten pas thuis komt.’ - -

‘Nee’ - dreinsde Johnnie. ‘Ik wil op papa wachten, ik wil met papa mee’.

Tegelijk had Vermeulen zijnerzijds reeds tot Ellen gezegd:

‘Waarom zóó'n haast ineens? Als je even wacht gaan we allemaal samen; dan breng ik je thuis....’

‘Ja kind, doe dat’ drong mevrouw Vermeulen gul. Zij vond Ellen werkelijk heelemaal 'n kind nog, vergeleken bij haren zoon, beroemd advocaat, Kamerlid; 't viel haar daarom geen oogenblik in er iets opvallends in te vinden, dat hij zoo familiaar met haar omging.

Nellie ook voelde zich plichtmatig gedrongen tot een stijf-beleefd:

‘He ja; ik ben eerst net thuisgekomen, en nu wil je precies op 't zelfde moment weggaan, foei Ellen.’

Maar, ondanks die liefdoenerij, en dat, tengevolge van het elkaar veel ontmoeten, elkaar bij den naam noemen, was er geen wezenlijke vriendschap tusschen die twee, Nellie en Ellen; de eerste instinctief jaloersch van het in alles boven haar zoo bevoorrechte jonge meisje, mooi en jong, waar zij altijd was geweest leelijk en misdeeld, wel zichzelve hare christenplicht van toch hare naaste moeten liefhebben voorhoudend, maar niet in staat daarnaar méér te handelen dan met uitwendige gemaakte plichtsplegingen, de andere die onverdiende vijandschap wel voelend dientengevolge, er door afgestooten, en zich erom in zichzelve terugtrek-

kend, als raadde zij, hoe in deze haar doen en laten steeds scherp bespiedende oudevrijster een gevaar school voor haar onbevangen omgang met Vermeulen.

- Het sprak van zelf dat zij nu natuurlijk op Vermeulen bléef wachten. Zij wilde immers niets liever. De heele nimmer-vroolijke, ouderwetsche achterkamer, met zijn meer deftige dan vriendelijk-aandoende meubelen, leek er haar ineens veel zonniger en mooier door, door dat vooruitzicht van straks samen met Vermeulen te zullen zijn eenige oogenblikken. Het gaf haar zoo'n gevoel, alsof iedereen dien ze tegen zouden komen haar dat zou benijden in stilte, dat ze met zóó'n man liep, met zóó'n man omging.

De oude mevrouw dribbelde om haar zoon heen, om hem met een versch kopje thee te verzorgen. Hij was een echte thee-liefhebber, ook vóór den eten.

'Toe Nellie, krijg even Fer's eigen kopje uit het buffet,' verzocht ze. Want Vermeulen had thuis altijd nog z'n eigen apart lieveling-skopje, waaruit hij beweerde dat de thee beter smaakte, dan uit die kleine afternoon-tea dingetjes.

Nellie, haar smakelooze toque nog op, de voile al omhoog geslagen, warm en vermoeid, legde haar mantel, dien zij juist wou gaan opbergen, weer neer, bukte zich gedwee tot den verlangden dienst. - -

'Ik was even bij Hermance' - vertelde ze. - 'Ik had haar nog niet gefeliciteerd met je verkiezing, Fer.' - -

'Zoo, - ja, dat hadt je wel wat eerder mogen doen; - ze heeft het niet erg aardig van je gevonden, om je de waarheid te zeggen, - alleen dat briefje maar.' - - Vermeulen nam altijd de partij van zijn vrouw tegenover Nellie, die immers maar z'n zuster was.

Zij kleurde. 'Ik ben een paar dagen niet wel geweest, nietwaar mama - ik voelde me zoo onlekker - en toen moest ik naar Zwolle, naar de jaarvergadering van onze christen-nationale jonge-meisjes-vereeniging. Daar was ik twee heele dagen mee kwijt.' -

'Nellie heeft altijd zoovéél drukten, dat haar eigen familie er maar bij moet achterstaan,' - zei haar vader schamper.

Zij kleurde weer - trachtte niet langer zich te verdedigen. - Het gaf toch niets. Zij wist immers al vooruit, hoe het in ieders oogen van-zelf sprak, dat zij, de ongetrouwde, de overbodige, altijd moest klaar staan om haar schoonzuster te huldigen en te vieren. Die was 'de vrouw van Ferdinand'. Zij was slechts de niet-gehuwde zuster, voor wie eigenlijk geen plaats was in het leven, geen andere dan die welke 'de familie' haar geliefde aan te wijzen.

Dat alles beredeneerde ze niet bij zichzelve, zij begreep het alleen maar instinctief dàt het nu eenmaal zoo was, als iets dat vanzelf sprak in de oogen harer geheele omgeving.

'En, heeft ze je ontvangen? Ze is namelijk niet recht wel' - - informeerde Vermeulen, afleidend in hoeverre Hermance was bijgedraaid uit haar booze bui, uit de vraag of zij weer visites binnenliet. - -

'Ja - - zij sprak wel daarvan - ze was ook nog niet gekleed - enkel maar 'n tea-gown.' - Nellie herinnerde zich, al vertellend, hoe ze het elegante witte tulle japonnetje, wijd baby-model, gegarneerd met veel blauw lint, had bewonderd in stilte om de volle vormen van Hermance, die er verleidelijk uitkeken met den blooten hals en de half-lange mouwen - 'Maar zij voelde zich nu wreer veel beter, zei ze. - Ze was een en al verhuisplannen.' - -

Vermeulen glimlachte vroolijk. Op dat terrein van het nieuwe huis, dat ze wilden bouwen, waren ze het samen heel eens, Hermance en hij; hij-ook vond het goed, nu hij steeds meer carrière ging maken, dat ze grooter gingen wonen tegen den winter, in een huis meer geschikt nog tot veel menschen zien. - Voor zijn ouders echter was 't nog een nieuwtje waarvan ze beiden verbaasd ophoorden. -

'Ik had altijd gehoopt dat jullie later, als ik er eens uit ben, in *dit* huis zouden overgaan; 't is al zoo lang in onze familie.' - De vader zei het met een hoorbare uitdrukking van teleurstelling in zijn stem. En zijn vrouw óók knikte toestemmend. Zij had zich dezelfde illusie gemaakt.

'Voor mij als weduwe zou het later geen huis zijn langer' - beäamde zij. Als sprak het van zelven dat zij, de krachtige, slanke, jeugdige, haren oud-uitzienden, het zwakke Vermeulen-gestel-bezittenden man *moest* overleven. -

Vermeulen stond op, om er 'n eind aan te maken. Hij had wel gevreesd dat het onverwachte nieuwe hun een beetje pijn zou gaan doen. Ook weer net iets voor Nellie om dat nu zoo maar klakkeloos ineens uit te flappen! Hij-zelf zou het hun heel wat taktvoller aan 't verstand hebben weten te brengen, dat dit door en door ouderwetsche sombere familie-erfstuk niet in den smaak viel noch van Hermance noch van hemzelven; al waren de kamers erin nog zoo groot en nog zoo antiek van schouwen. Nu sloeg hij er zich handig doorheen met een verwijtend:

'En denkt U dan, dat Hermance en ik 't een prettig idee zouden vinden, om als het ware op *Uw* huis te zitten wachten? 't Spreekt toch van zelf, dat we U allebei nog jaren en jaren

hopen te houden. En heusch, dit huis, waar we nu wonen, *is* ongeriefelijk, dat hebben we al zoo dikwijls gezegd.' - -

'Maar jullie zijt zoo'n klein gezin. - - Is er dan zóó'n haast bij dat verhuizen?' - - De oue heer kon zijn lievelings-idee, dat na hem zijn zoon hier zou wonen, hier waar zoovele Vermeulens reeds hadden geleefd en waren gestorven, nog niet dadelijk opgeven.

'Och - haast', - - gleed Vermeulen luchtigjes er overheen, - 'we praten daar nog wel eens 'n anderen keer over. - - Als die Kamerverkiezing er niet bij was gekomen,... maar, U begrijpt zelf, dat brengt weer zooveel nieuwe relatiën, die we moeten onderhouden, en van alles van dien aard, mee. - - Je grootmama' - hij wendde zich om naar Ellen - 'heb ik daar net op straat gesproken; zij scheen er ook al iets van gehoord te hebben door Hermance, en zij vond het een bijzonder goed idee van ons. Haar huis was indertijd 'n middelpunt, 'n "salon", waar iedereen die wat beteekende in de politiek werd ontvangen.'

Zijn ouders zwegen, al half overtuigd. Dat was waar. Mevrouw Eduma de Witt had, toen ze nog mevrouw Horstenboer was, het terrein geëffend voor haar man, juist door dien takt van zich overal, in alle côterieën en partijen, vrienden weten te verwerven. En ze begrepen beide wat hun zoon onuitgesproken bedoelde, hoe Hermance thans voor hem een dergelijke steun was als vroeger mevrouw Horstenboer was geweest voor haren echtgenoot, en hoe zij daarom het best zouden doen in *zijn* belang door Hermance in alle zùlke dingen haar gang te laten gaan.

Vermeulen zag, dat hij hen had gekalmeerd, haastte zich nu te gaan. -

'Ben je klaar Ellen? - En U, Zuster?' - Voor Marie Nerveu was hij altijd heel-hoffelijk-beleefd. -

'Komaan dan Johnnie. - Zeg grootpapa en grootmama gauw goeiendag.'

Het kind liet zich stug kussen, met verrukte zoenen van de grootmoeder, die hem drong gauw terug te komen. Nellie, als iets dat van zelf sprak, moest, vermoeid en heet, mee den langen gang door om hen uit te laten. Indien zij het aan die soort hulde had durven laten ontbreken, zouden beide hare ouders om het zeerst verontwaardigd zijn geweest. Met haar onooglijk hoedje, en haar flets-moe gezicht, en haar valige zwarte japon, die in het zonlicht buiten rood en oud en slecht-zittend toonde, stond ze op de stoep, en wuifde haar neefje na: 'Dag... Da-ag...'

Maar het was Marie Nerveu, die den zakdoek bewoog om hem terug te laten wuiven. Johnnie-zelf had er geen zin in.

Marie Nerveu duwde het wagentje. Ellen en Vermeulen volgden. Zij was altijd een beetje bevangen in zijn tegenwoordigheid. Omdat hij haar zoo door zijn in haar oogen zedelijke meerderheid imponeerde.

'Vindt U niet dat Johnnie er tegenwoordig goed uitziet, 'n gezonder kleur krijgt?' - vroeg ze, om maar iets te zeggen.

Maar hij gaf geen rechtstreeks antwoord. Het was hem zooeven, neven het onvoordeelige, ouwelijke voorkomen van Nellie en het zedige pleegzuster-costuum van Marie Nerveu, reeds opgevallen, toen hij binnenkwam bij zijn ouders, hoe jong-knap zij er uitzag met dat luchte eenvoudig-gemaakte grijze zomer-japonnetje, en den grooten witten hoed met korenbloemen op haar blond haar. - 'Toch wel lief van zoo'n jong schepseltje, altijd zoo bezig te zijn met zoo'n misdeeld stumpertje van 'n kind, dat niet eens haar eigen was.' - Onwillekeurig vergeleek hij haar in zijn gedachten met Hermance, die geen kinderen *wilde*, zei ze, wèl het sexueel genot

begeerde, maar niet de bevruchting, den moederzegen; dacht hij terug aan haar, zooals ze thuis was achtergebleven na die scene met hem, verrukkelijk-mooi in haar tea-gown, die alles liet raden, en alles beloofde, maar zoo egoist in haar enkel genot eischen, niet de vrucht ervan willen geven. En, zonder overgang, zei hij hartelijk:

'Wat ben je toch eigenlijk in-lief voor m'n jongen! Ik zal er je nooit dankbaar genoeg voor kunnen zijn, voor alles wat je aan hem doet.' - -

'O meneer!' - - Ellen had wel willen dansen, midden in de Parkstraat, van vreugde. Dus, hij vond 't wezenlijk, wezenlijk, heerlijk dat ze iets deed voor z'n jongen. Zij hoorde wel in zijn stem, dat hij 't waarachtig méénde zijn dank, dat het maar niet zoo'n beleefd-heidsphrase was. En op dat oogenblik zou ze gewild hebben, dat Johnnie in 't water ware gevallen, dat ze hem eruit had kunnen redden dan met doodsgevaar, of dat hij 'n afschuwelijke ziekte had gekregen, zoo afschuwelijk, dat alleen *zij* hem zou durven verplegen. Dan zou hij, Vermeulen, eerst recht kunnen zien hoevéél ze voor hem, den vader, over had. - -

'Ik denk wel eens dat het eigenlijk schandelijk egoist van ons is, dat alles maar zoo als iets dat vanzelf spreekt van je aan te nemen,' ging Vermeulen op denzelfden warmen toon voort. 'Maar Johnnie is zóó op je gesteld geraakt! Hermance zegt óók, dat je zoo'n goeden invloed hebt op hem, dat hij zoo gewillig en zoet is als jij iets van hem gedaan wilt hebben...'

'Ik *houd* van Johnnie - daar komt het van.' - Ellen zei het in alle oprechtheid, zelve niet begrijpend hoe haar houden van Johnnie

was òm den vader. - ‘En ik vind het daarom zóó heerlijk als ik veel bij U mag komen om met hem te spelen.’ - - Toen, ineens, met 'n schrik, herinnerde zij zich dat verhuisplan waarvan Nellie zooeven zoo onverhoeds had gesproken. Verbeeldt je dat zij eens ergens heel ver-van-de Amaliastraat gingen bouwen! - In haar angst wou ze dadelijk zekerheid hebben. - ‘U gaat toch niet ver-weg wonen?’ - - vroeg ze, haast verlegen, om wat haar voorkwam te zijn een onbescheidenheid begaan.

Vermeulen begreep haar niet. -

‘Wat bedoel je? Ik blijf al mijn leven in den Haag, - menschelijkerwijze. Hoe kom je dáár ineens bij?’ - -

- - ‘Het verhuizen! - U wilt immers gaan bouwen! - - Ik kan nu zoo gemakkelijk elk oogenblik eens komen aanwippen, nu U op de Mauritskade woont. - - Maar als U misschien ergens buiten de stad een villa gaat zetten...’

Indien hij op dat oogenblik haar gelaat, met de angst-uitdrukking in haar oogen, had gezien onder den grooten witten hoed, misschien had hij dan geraden wat er in haar omging. - Maar zij hield haar parasol voor haar gezicht. - Daardoor zag hij óók niet hoe het bloed haar plotseling vol naar de wangen vloog van louter geluk, toen hij antwoordde:

‘Wees dáárop maar heelemaal gerust. Zooeven durfde ik er niet véél over spreken nog, omdat Nellie zóo ineens met de deur in 't huis viel. Ze kan zoo onhandig doen, want ze weet immers óók wel, hoe mijn ouders graag gezien hadden, dat ik later hun woning betrok. Daarom vond ik 't een beetje een pijnlijk onderwerp zoo ineens, deed ik maar of 't nog alles erg onzeker is. Maar jou wil ik het wel vertellen, dat Hermance en ik onze keuze al zoo goed als gedaan hebben, dat we denkelijk die mooie villa op 't plein 1813 koopen, die nu leeg staat, en dan heelemaal laten verbouwen naar onzen smaak.’

Onwillekeurig, opdat Marie Nerveu het niet hooren zou, had hij zich 'n ietsje nog naar haar toegebogen, zacht intiem gesproken. Dat al reeds, die geheimzinnige vertrouwelijkheid, dat samen een geheim als het ware hebben, maakte haar inwendig wild van vreugde. Maar bovendien nog die tijding zelve; 't plein 1813; vlak bij de Amalia-straat dus bleven ze wonen. - -

‘O, wat lief van U *mij* dat het eerst te vertellen!’ dankte ze hem. -

‘Maar je moet er met nog niemand over spreken, ook niet met je mama, of zelfs met Hermance. Zij zou 't niet prettig vinden misschien, als ik het eerder had rondverteld aan goeie kennissen, dan zij-zelve, dat begrijp je wel...’

't Kwam Ellen voor als een soort samenzwering tegen Hermance, tegen z'n eigen vrouw dus. Op dit oogenblik was ze veel te veel door en door vrouw, om te blijven stilstaan bij het zondige, dat er uit een christelijk oogpunt in stak zich te verheugen over het hierdoor Hermance aangedane onrecht. Op dit oogenblik stond zij alleen stil bij haar bevredigd jaloezie-gevoel. Hermance wist niet dat hij haar 'n geheim vertelde,... en... Hermance was toch zijn vrouw, zijn mooie, alle rechten op hem hebbende vrouw. God, wat 'n geluk...!

- - - - ‘Kind,’ zei Geerte, die, om de warmte, maar gemakshalve in een teagown van soupele mauve zijde was blijven omhangen thuis, en nu, aan tafel, genoot van 'n extra lekkeren visch-schotel - ‘je hebt je stellig weer veel te veel vermoeid van middag, met dat gedraaf met dat kind van Vermeulen. En 't gevolg is dat je nu niets eet. Je ziet er heelemaal geëchauffeerd van uit.’

Want Ellen had 'n droomerige uitdrukking in haar ver-af-wijlende oogen. En haar wangen gloeiden van de blijdschap die in haar was...

‘Heusch niet, moedertje. - - Ik heb bijna den heelen middag gezeten; - - ik heb zooveel thee gedronken, geloof ik. Daarvan heb ik nu geen trek.’

Ze wist zelve niet wat ze precies zei. Als een aanhalig katje vleide ze zich ineens tegen Geerte aan, van tafel opstaande. Ze moest *iemand* aanhalen. Het hartstochtelijke temperament van de moeder, dat in haar was, dat was beheerscht vroeger door de geloofsopvoeding van den vader, maar dat zich nu baan brak, nu haar liefde was gewekt, trok haar steeds dichter heen naar de in hare kinder- en onschuldige meisjesjaren bijna door haar hoogmoedig verachte Geerte. En Geerte, al begreep zij niet wáárom, voelde toch hoe dit kind, dat haar eens scheen te ontglippen, thans van háár was, met elken dag meer van háár. - -

‘Lieveling’ - zei ze week, sentimenteel van 't goede diner en 't lekkere glas wijn - - ‘Moeders lieveling ben je.’ - -

Ellen kon niet anders antwoorden dan met een haar opnieuw poesjesachtig-teeder aanhalen, terwijl ze fluisterde: ‘Ik voel mij zoo gelukkig tegenwoordig. - Ik weet zelve niet waarom, maar ik ben zóó gelukkig!’ - -

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Geachte Freule Lohman.

Naar aanleiding van uw herhaalde aanvallen in de correspondentie der Lelies No 31 en 32, op den strijd tegen de tuberculose, kan ik niet nalaten u te zeggen, dat u een geheel verkeerd inzicht heeft in deze zoo noodige en nuttige

zaak, waarvoor in alle beschaafde landen door tal van vrouwen en mannen dag-in, dag-uit met groote moeite en zelfopoffering wordt gewerkt. Het feit, dat overal deze strijd met moed en energie wordt gestreden, is wel een bewijs, dat er van nadoenerij van onze Koningin-Moeder geen sprake kan zijn. Wel wordt geapprecieerd, dat Zij zooveel voelt voor de beperking dezer vreeselijke volksziekte en dat Zij meewerkt aan den strijd, maar dat Haar voorbeeld de prikkel zou zijn voor duizenden menschen, die Haar noch kennen, noch eenig belang bij Haar hebben, is eenvoudig ondenkbaar. Wel is het misschien mogelijk, dat er in groote steden als Amsterdam en den Haag, in de onmiddelijke nabijheid der Koningin-Moeder enkele jonge meisjes uit zucht tot achternalooperij zich voor de goede zaak warm maken, maar dat is toch geen maatstaf ter beoordeeling van dezen strijd!

Ook hebt u het geheel bij het verkeerde eind, als u denkt, dat de kracht der bestrijding schuilt in het zenden van patienten naar sanatoria, 't zij naar Davos of naar inrichtingen in Nederland, dit is alleen één der wapenen bij den strijd. Hoofdzakelijk wordt getracht de slechte woningtoestand te verbeteren, de verkeerde voeding te wijzigen, onhygiënische levenswijze, de bedompte slaapplaatsen, de onfrissche omgeving te veranderen, er wordt geprobeerd besmetting van de kinderen door tuberculose ouders te voorkomen door afzonderlijke ledikanten, opvanging van de sputa, er wordt ook gepoogd door gezond krachtig voedsel bij zwakke kinderen de vatbaarheid te verminderen en door voortdurende controle en toezicht de ziekte te beperken, voor dit alles is geld noodig en verreweg het grootste deel wordt bijeengebracht door jaarlijksche contributiën en giften. U legt veel te veel nadruk op het verkrijgen van geld door middel van bazaars en weldadigheidsconcerten, dit middel moge af en toe eens toegepast worden als er iets bizonders wordt gewenscht of iets extra 's moet worden aangeschaft. En wat betreft het verkoopen van de Juliana bloem, ook dit heeft ontegenzeggelijk zijn goede zijde. Behalve de geldelijke opbrengst werkt het ook animeerend op het volk, dat steeds meer gevoelt voor dingen, die het mee tot stand brengt, dan waar het buiten staat en ieder arbeider geeft met graagte zijn zuur-verdiend dubbeltje voor het doel, dat hem zoo sympathiek is als dit. Verleden jaar zijn hier in 't kleine Bolsward met zijn 7 duizend inwoners 3000 bloempjes verkocht waarvan de netto opbrengst *f* 297. - bedroeg, belangeloos bij elkaar gebracht.

Ik zal maar niet komen aanzetten met statistieken om u te bewijzen dat een kuur in een Nederlandsch sanatorium even veel succes heeft als een in Zwitserland en dat het volstrekt niet enkel de *berglucht* is, die de genezing of verbetering van den toestand teweegbrengt, dat zou te ver voeren.

Ik wil alleen besluiten met den wensch, dat de groote, moeitevolle strijd nog krachtiger moge worden gestreden en dat er nog steeds meer moge worden gewerkt voorde ‘Bestrijding der tuberculose’.

ANNA BEEKHUIS - KRANENBURG.

Bolsward, 8 Februari 1911.

Noot-redactrice.

Lieve mevrouw. Ik verwijs U in antwoord op Uw stukje naar mijn corr: in Lelie van 8 Febr: l.l. aan J.L. ten P. en in die van heden aan Erica en aan bovengenoemde J.L. ten P. In die correspondenties zult U lezen, hoe ik niets heb tegen sanatoria als hulpmiddel, maar alleen tegen *overdrijving*,

verder hoe ik in de door U gewraakte correspondentie aan Ge het had bepaaldelijk over een Sanatorium dat, volgens haar, de gezonden benadeelde, eindelijk hoe ik het jammer vind dat men tegenwoordig zoovéél doet bepaaldelijk voor tuberculosen, met voorbijzien daardoor van andere kwalen. Waar U-zelve mij toegeeft dat de zaak in den Haag wel eens een ander aanzien zou kunnen hebben (in zake namelijk het de Koningin-Moeder nadoen) dan in Bolsward of een andere kleine plaats, meen ik dat daarmede ons meening verschil reeds is opgehelderd. Overigens blijf ik het betreuren, dat al deze en dergelijke geld-geverijen voor een goed doel steeds tot stand komen moeten door zulk een gedoe van concerten, feesten, bazaars, Juliana-bloempjes, enz., (om de enorme onkosten die er dientengevolge afgaan.) U zult echter wel gelijk hebben, dat er zonder zulke hulpmiddelen niet veel inkomen zou Zoo zijn de menschen nu eenmaal.
A.D.S.L.

Bericht.

*De onderstaande correspondentie van 20 kolommen behelst **enkel** de omgaande antwoorden op de in de vorige week ingekomen brieven; omdat ik beloofd heb omgaand te zullen antwoorden voortaan, heb ik ditmaal niemand willen teleurstellen. In de eerste plaats echter moet ik daardoor de overgebleven oudere correspondentie, die ik onmogelijk hierbij kon afdrukken óók nog, mijn excuses maken, en verder er op wijzen, dat ik niet altijd **twintig** kolommen in een nommer kan afstaan voor de correspondenties, hoe graag ik ook iedereen wil ter wille zijn. Deze week moesten een brief uit Dresden, een uit Parijs, de Boekbeschouwing, en meerdere reeds lang wachtende artikelen overblijven, tengevolge van deze enorme correspondentie, - die ik overigens, op zichzelf beschouwd, **ten hoogste** waardeer, als een bewijs van de groote belangstelling, die er is voor deze rubriek; zoodat niemand zich door dit 'bericht' behoeft te laten terughouden van correspondentie. Integendeel.*

REDACTRICE HOLL. LELIE.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezouden door uiet-abonués, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegen-

heid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Februari II.*) - Gij schrijft mij het volgende, dat ik m.i. het beste doe letterlijk uit Uw brief over te nemen:

Ik geloof dat U in een dwaling verkeert ten opzichte van het verzoek der protestanten om de uitgedreven kloosterorders in ons land te weren. Afgaande op feiten, die ik U wil releveeren, geschiedt dit niet uit jaloezie op den meerderen invloed der Katholieke Kerk, doch uit 'n materieel oogpunt tegenover de meer en meer verarmde streken waar de kloosters als paddestoelen uit den grond rijzen.

De kloosterlingen empareeren de schoonste en vruchtbaarste gedeelten van 't land, vestigen zich daar als werk- en handelskrachten van allerlei aard, ontnemen daardoor het brood aan de bevolking, die belastingen moet opbrengen, terwijl zij als gestichten vrij zijn om schattingen op te brengen. Ongeveer een jaar of tien geleden hebben de burgers van Roermond reeds dergelijke klachten bij de gemeente ingediend, echter zonder gehoor te vinden. Men wascht in de kloosters, naait, breit, borduurt, zet dieren op, geeft onderwijs, brouwt bier enz. enz. Daarbij komt nog dat de Katholieken uitsluitend elkaar moeten begunstigen van hooger hand, en uit dit alles volgt, dat de Protestanten uit zelfbehoud wel genoodzaakt zijn tot 'n dergelijk adres bij de regeering.

Het kan wel zijn dat gij hierin gelijk hebt, ik-ook geloof wel, met U, dat de Roomsch-Katholieken het vrij wat slimmer aanleggen dan de protestanten wat hun handelsbelangen aangaat, en wat betreft het elkaar per-se helpen, etc., etc., maar, m.i. deden de protestanten beter dan de handen in een te slaan en elkáár hunnerzijds óók te helpen, in plaats van een in elk geval van een *christelijk*-standpunt *on*christelijke vervolging te beginnen tegen de Roomsch-Katholieken. Het tegendeel echter is het geval. Zoodra het geldt te *profiteeren* van de Roomsch-Katholieken zijn de felste tegenstanders van hen klaar om zich van hunne uitstekende organisaties te bedienen (en hun kerk daardoor geld in den zak te brengen). B. v., gij hebt misschien wel gehoord van de hier nog maar drie of vier jaren bestaande Roomsch-Katholieke verpleging, het huis Maris Stella aan den Ouden Scheveningschen Weg. Wel, ik kan U meerdere protestanten, felle anti-katholieken in gezonde dagen, opnoemen die zich daar laten verplegen, 'omdat men het er zoo goed heeft'. (En die zoodoende dus de door hen gehate R.K. Kerk geldelijk zéér helpen, want, goedkoop is het daar geenszins.) Dit nu is juist de inconsequentie der protestanten waarom ik altijd hen moet uitlachen, en verachten beide. Ik meen wel eens in de Lelie verteld te hebben, hoe een mijner zeer streng-orthodoxe familieleden, toen ik mij hier in den Haag vestigde opnieuw, speciaal opgaf eenige adressen aan mij van *tegen* de Roomsch-Katholieken opgerichte nieuwe winkels, er uitdrukkelijk bijvoegend, dat

*) Uw pseudoniem is in dit zelfde nummer reeds door een anderen correspondent gekozen. Vandaar deze bijvoeging II.

ik die, om die reden, tot elken prijs moest steunen, en toch vooral niet mij moest inlaten met de hier in den Haag zeer talrijke R.K. winkels. Nu ben ik persoonlijk van oordeel, dat elkeen zelf moet weten wat hij gelooft of niet gelooft, en ik maak dus geen onderscheid noch waar het Roomsch-katholieken, noch waar het Israëlieten, noch waar het protestanten geldt, zoodat ik mij geenzins stoorde persoonlijk aan deze gegeven vermaningen, welke speciaal gericht waren ook nog tegen de zeer groote R.K. zaak van de firma Schröder, 'omdat die alles in het R.K. weeshuis liet naaien' volgens mijn zegsvrouw, daardoor dus op bijzondere wijze steunde de R.K. Kerk. Stel U nu mijn verbazing voor toen ik, op zekeren dag bij haar een visite makend, haar in enthousiaste bespreking vond met een intieme kennis over de 'koopjes', die beiden den vorigen dag hadden veroverd juist in de voormelde zaak van Schröder. Ik kon niet laten op te merken toen ik er eindelijk tusschen kon komen:

'Maar, ik dacht toch dat U nooit bij Schröder wildet koopen, omdat die zaak R.K. is,'

Waarop ik het zonder eenig bedenken gegeven antwoord kreeg:

'Nu ja, dat is ook zoo. Maar 't was lappendag. En dan kan je nergens zoo heerlijk terecht als daar'!!!

Ziet gij, dat teekent m.i. de geheele protestantsche drijverij tegen de Roomsch-katholieken.! Zij, de protestanten, zien heel goed in dat het dezen beter gaat, ook zuiver materieel, dan hun-zelven, maar zij missen de zelfverloochening zichzelf ook maar eenig voordeel, dat zij van de R.K. kunnen afhalen, te ontzeggen, om daardoor de materieele kracht der R.K. Kerk te verzwakken; integendeel, zij dragen met handen vol er toe bij, in dagen van ziekte en van nood, die Kerk steeds sterker te maken, door zich van hare liefdezusters te laten verplegen, en daarvoor te betalen, en dan zijn-zij achterna kwaad en jaloersch, omdat zij-zelf het slachtoffer zijn hunner eigen tweedracht en domheid op al zulke punten. - Daarom vind ik het tegen-adres van De Dageraad, dat gij-ook aanhaalt, in zake het zich hier vestigen van R.K. kloosterorden uit Portugal, vrij wat *wezenlijk*-vrijzinniger, dan dat van die moderne dominees, die het zich hier vestigen willen dier verjaagden trachten te verhinderen à tout prix. In De Vrije Socialist, die anders óók fel-gebeten steeds zich toont op Rome, stond daaromtrent een heel goed stukje, over de *wezenlijke* vrijheid, dat ik gansch en al beäam. - Waar gij nu mij een mededeeling doet over een laster-verhaal, volgens U door die Roomsch-Katholieken, die gij bedoelt, omtrent mij-persoonlijk verspreid, lieve Februari II, ten eerste is het, waar het laster geldt, altijd heel moeilijk uit te maken wáár de eigenlijke bron ontsprong. Die Roomsch-katholieken kunnen het oorspronkelijk weer hebben gehoord van 'n ander, nietwaar? Maar,

in elk geval, ik hoop altijd zoó rechtvaardig en eerlijk te blijven, van mij nooit te laten verleiden, om *persoonlijke* minder-aangename behandelingen, zijdens *personen* ondervonden, *de zaak* waartoe die personen behooren te gaan zwart maken. - Nog onlangs heb ik, juist van een Roomsch Katholieke zijde, waarvan ik het allerminst had verwacht, een heel leelijke behandeling ondervonden, eene die ik bepaaldelijk qualificeer met het woord niet-netjes, maar dat mag voor mij geen reden zijn om het goede dat ik zie in het algemeen, in de samenstelling der R.K. als Kerkgenootschap, over het hoofd te zien, noch om te willen veroordeelen de kracht die er uitgaat van het R.K. geloof, wat missionarissen en ziekenverpleging betreft. -

Wat het tweede punt aangaat in Uw brief, ik denk dat ik in Uw geest handel door daarop niet nader in te gaan, want dan zou ik U verraden. Gij hebt mij echter blijkbaar eenigzins verkeerd begrepen, daar ik met die uitdrukkking allerminst bedoelde, dat ik er *U* de schuld van gaf, van die treurige omstandigheden. Integendeel, ik ben het geheel en al met U eens dat die aan den anderen liggen, en dat hier niet te helpen viel of valt. Juist daarom wilde ik-zelve er ook niets meer mee te maken hebben. Ik bedoelde enkel te zeggen hoe ik het treurig vond dat alles zoo is geloopen als het nu eenmaal is geschied.

Voor Joh: Schipperus neem ik over, dat gij het geheel en al met hem eens zijt; ik-ook haat het militairisme, en ik heb dan ook b.v. voor een Gustave Hervé, die in Frankrijk zoo moedig de gevolgen draagt van zijn zoogenaamd geen-patriot zijn, de grootste achting. - Het stukje door U bedoeld heb ik niet gelezen, maar ook zonder dat kan ik U wel van harte toegeven, dat het ‘achter de schermen 'n smeerboel is’; niemand die daarvan meer is overtuigd dan ondergeteekende. - Ik vind de gedachte van geenvoortbestaan hiernamaals zoo in-troosteloos, dat *ik* daarvoor 'n angst heb. Het lijkt mij alles zoo weinig der moeite waard, indien wij over zoo luttele jaren er toch voor-altijd uit zullen zijn. Maar, of het daarom wáár is, dat er een opstanding is, omdat wij 't zouden wenschen? En ook, hoe die opstanding zal zijn? Ziedaar zoovele raadselen! Waarop mij geen enkel geloof antwoord geeft. Het opgewekte slot van Uw brief deed mij bijzonder veel genoegen. Ik-ook vind dat het maar het beste is om het leven zoo op te nemen als gij het doet, en het beste ervan op te zoeken, en ervan te maken wat er nog van te maken valt. Daartoe echter is in de eerste plaats óók noodig dat men iets *in* zich zelf heeft, en ik geloof wel dat velen zoo leeg van hoofd en van hart zijn, dat zij niets van dien aard in zichzelf *kunnen* vinden. *Die* zijn er misschien 't ongelukkigst aan toe. Hartelijk gegroet.

Februari. - Ingevolge Uw wensch tracht ik U niet te verraden, dus, durf niet uitvoerig antwoorden. Ik hoop dat gij zult slagen in Uw nieuwe levensplannen. Het schijnt mij altijd een heel ding toe, zoo ineens voor iets onzekers te staan, maar, wat is er aan te doen! Wat het bewuste artikel betreft, weet gij dat er een blaadje bestaat, waarin het doel van die nieuwe vereeniging wordt behandeld? - Die andere vereeniging, die gij noemt, kende ik niet eens van naam, maar schijnt mij toe, naar Uw beschrijving, iets te zijn in denzelfden geest, namelijk een geest dien ik verderfelijk vind. - Misschien maak ik over dat onderwerp, dat U zoo na aan 't hart ligt, nog eens een artikel. Ik durf het echter niet beloven, want ik heb zooveel te doen. Vriendelijk gegroet.

J.H. te 's Hertogenbosch. - Uit Uw briefkaart maak ik op, dat gij geen abonné noch Lelielezer zijt. Dan is het Uw eigen schuld dat gij de antwoorden voor U bestemd niet onder de oogen krijgt.

Nelsie. - Ik plaats Uw stuk als hoofdartikel. Zooals gij ziet antwoord ik U nu, volgens belofte, omgaand. Ja, het heeft ook mij gespeten dat gij zoo lang hebt moeten wachten op dat vroegere antwoord, maar ik had volstrekt geen vermoeden, dat gij er iets achter zoudt zoeken van kwalijk-nemen mijnerzijds of zooiets, want dat was immers, door den inhoud uwer brieven, zoo gansch en al uitgesloten. - Nu moet ik voor Hollandicus overnemen wat gij mij schrijft:

'*Ik wil namelijk vreeselijk heimelijk de schandelijke bekentenis doen*, *dat de man*, *over het algemeen genomen*, *groot gelijk heeft.*' (*Dr. Otto Weininger namelijk).*

Ziet gij, ik neem die woorden daarom over, omdat ik-ook heel veel wáárs vind in de door Hollandicus aangehaalde beschouwingen des heeren Dr. Weininger, al vind ik natuurlijk dat hij wel eens eenzijdig oordeelt. Ik kan dan ook niet begrijpen waarom hij zulk een storm van verontwaardiging verwekte, want, heusch, ik vind dat er veel wáárs staat in de bewuste brochure. Dat men niet alle vrouwen over één kam mag scheren is volkomen waar, maar toch mag men spreken over hare eigenschappen van vrouw als geheel genomen. En, ik voor mij geloof altijd, dat zij-zelve zich zoo heel weinig kent en begrijpt, (dat ligt ook aan onze dwaze onware en onnoozele opvoeding) en daardoor zoo heel dikwijls iets kwalijk neemt, wat volstrekt *niet* is een ding om zich voor te schamen maar enkel een natuurwaarheid. Let maar eens op: als gij een man opnoemt welke eigenschappen hij al zoo, in het algemeen gesproken, heeft, dan zal hij er, of hij 't met U eens is of niet, in elk geval niet dadelijk boos om opvliegen. Echter, indien gij een vrouw niet minstens verklaart voor een engel van moederlijke instincten en van zelfopoffering en andere schoone deugden (die volstrekt niet àlle vrouwen bezitten), dan neemt zij terstond een verongelijkt air aan. Daardoor ook komt het dat zij zich, nu zij tegenwoordig zoo dikwijls zegeviert als feministe, op allerlei gebied, terstond verbeeldt dientengevolge van alle markten thuis te zijn en uit te munten niet alleen op haar speciaal terrein, waarop zij wezenlijk iets beteekent, maar op alle terreinen tegelijk. Indien gij de fransche tijdschriften en couranten leest, kunt gij op dat punt te gast gaan aan de meest-vermakelijke zelf-overschatting. En m.i. komt dit, omdat een meisje reeds van jongs af leert huichelen, zich 'lief' en 'aardig' voor te doen, *onoprecht* te wezen in een woord.

Daardoor worden die eigenschappen van zich aanstellen haar een tweede natuur.

Vindt gij het niet het best, daar gij het hoofdartikel bepaaldelijk richt tot Hollandicus, dat ik er boven zet: 'Voor Hollandicus, in verband met diens hoofdartikel over het boek van dr. Otto Weininger.' Meldt mij dat nog even omgaand, per kaart, dan kan het spoedig geplaatst worden.

Wat de zakdoeken betreft, die ik moet klaarleggen om mijn tranen af te drogen bij het vernemen in een volgenden brief Uwer droevige huisvrouw-wederwaardigheden, wel, zoolang gij er op zulk een vroolijken toon over schrijft, denk ik, dat die zakdoeken gelukkig nog wel wat in mijn kast kunnen blijven. Nu, ik vind dat gij groot gelijk hebt U die kleine huiselijke zorgen niet aan te trekken; mij dunkt; voor een man is er niets onaangenamer dan wanneer zijn vrouw hem steeds vergast op alle mogelijke huishoudelijke zorgen wanneer hij thùis komt. - Ik zie wel dat gij recht, recht gelukkig zijt, en dat doet mij innig veel plezier, want het is heusch zoo heerlijk van gelukkige menschen te lezen. Hartelijk gegroet.

O. te Kampen. - Ik hoop dat gij U-zelf hierin herkent, daar ik Uw naam niet goed kan lezen. - Ik dank U zeer hartelijk voor Uw woord van instemming met mijn artikel *Mits...* in de Lelie 1 Febr. j.l. Terecht spreekt gij van farizeeïsme, waar het de chr.-historische en de anti-revolutionaire Kamerleden geldt. - Ik kan dan ook niet nalaten Uwe aan mij gerichte woorden hier over te nemen:

Het is mij een behoefte U mijn sympathie te betuigen voor dat flink en cordaat, maar tevens waardig optreden van U tegen dat weerzinwekkend farizeeïsme, waarmede sommige onzer afgevaardigden in de Staten Generaal niet 's lands belang maar hun eigen trachten te bevorderen.

Het is van U in hooge mate te waardeeren, dat ge uit liefde voor de waarheid, uit hoogschatting voor den Godsdienst, hier geen blad voor den mond neemt, maar open en rond voor Uw gevoelen uitkomt, zelfs tegenover een van uw naaste bloedverwanten.

Ik gevoel zoo volkomen hoe U dat alles moet treffen.

Voor velen is het een ergernis, hoe in de hooge Staats-Collegien God gemaakt wordt tot een caricatuur en de godsdienst tot een beursartikel, hoe alles Christelijk genoemd wordt; maar door dat politiek gekuip en geknoei, en door aldus te handelen, meenen die vrome, brave mannen beter in eigenbelang hun slag te kunnen slaan.

Hoe kan Christendom, hoe kan Godsdienst, onder zulk gekonkel, tot die onschatbare waarde geraken, en zegen brengen onder de menschheid?

U zult nu wel kunnen begrijpen hoe zeer ik met uw schrijven ben ingenomen.

Wat gij mij schrijft over de R.K. liefdezusters, dat zij alleen door egoisme worden geleid, waar het hare goede werken geldt, omdat zij daarmede hopen den hemel te beërven, is iets dat ik méér hoorde aanvoeren tegen haar, maar het is iets dat ik niet van die zijde kan beschouwen waarvan gij het beschouwt. Immers, vindt gij *zulk egoisme*, dat er dan toch in elk geval toe leidt zijn naasten op déze wereld tot hulp en zegen te zijn, niet een geoorloofd, ja zelfs een zeer wenschelijk egoisme? - Zeker, indien protestantsche verplegers en verpleegsters hunne taak goed vervullen, dan heb ik ook voor hen allen mogelijken eerbied; alleen, het schijnt mij een vak dat te-veel liefde en zelfopoffering eischt, om enkel als een baantje van geldverdienen te kunnen worden beschouwd. - Hoe zou ik Uw schrijven in de verste verte 'aanmatigend' kunnen vinden? Integendeel. Ik dank er U ten zéérste voor.

Erica. - Ik ben blij dat gij zoo spoedig antwoordt. Gij ziet, *mijn* antwoord volgt nu inderdaad omgaand, Uw uitdrukking: ‘Binnen je plichtenkring wordt alles je zoo onverschillig; de meeste menschen zijn zoo ijskoud, zoo zonder-gevoel’, trof mij als bijzonder waar. Ik-voor-mij geloof daarenboven ook altijd, dat de tegenwoordige wereld hoe langer hoe meer zoo *wordt:* gevoelloos, koud, oppervlakkig. Lees b.v. vroegere ‘brieven’ eens van bekende menschen, b.v., van vriendinnen van groote mannen aan hen, of bestudeer mémoires, en gij zult zien hoeveel teederder, en warmer, en daardoor inniger het toenmalige bestaan was dan het tegenwoordige. Al onze nieuwe uitvindingen, auto's, snelle vervoermiddelen van allerlei aard, genoegens buitenshuis zonder einde, zij hebben ons er niet gelukkiger op gemaakt, maar integendeel slechts egoister en haastigeren genotzieker. - Op al Uw waarom? heb ik maar één antwoord. Omdat gij *niet* zijt een der tot de groote meerderheid behoorende gewone oppervlakkige menschen, maar zijt een *iemand.* En, een *iemand* heeft het in deze wereld altijd veel moeilijker dan een niemand, want de niemanden zijn de talrijksten. Onlangs was ik op een dineetje., toen een der aanwezigen, vermoedelijk denkend dat hij *mij* daarmede een genoegen deed, tot mij zeide: ‘En wat heeft Uw oom dat flink in de Kamer gezegd, - een mooie rede!’ ‘Neen’ viel een ander in, ‘Ik was het met hem oneens.’ ‘Ik-ook’ zei ik, ‘geheel en al oneens.’ De meneer in questie nam bedaard een stukje visch van zijn bord, en draaide meteen kalm-weg zijn meening om: ‘Ja, misschien hebt U wel gelijk; van dien kant had ik 't nog niet beschouwd’, stemde hij toe. Vijf minuten later deugde er, volgens hem, aan de rede van mijn oom geen woord meer, daar de tweede, die inviel, voortging die af te breken, en niemand een verdediging aan voerde. Wel, ik ben overtuigd dat *ik* de eenige was, die deze komieke zwenking van meening opmerkte, zóó zijn de meeste menschen gewóón maar wat leuterpraat heen te zeggen, al naar gelang wat zij denken dat in den smaak valt!

Ja, thàns ben ik ‘heerlijk-vrij’! Maar ik kan U verzekeren, dat weinig meisjes zoo ‘onvrij’ zijn geweest als ik in mijne jeugd, en dat ik, wat dat betreft, een feministe behóórde te zijn pur-sang, zoodanig ben *ik* opgevoed in het systeem van: Jij bent een meisje, dus *jij* moet alles goed vinden waaraan de broers geen lust hebben. - Wat het socialisme betreft, ik heb meermalen gezegd reeds in de Lelie hoe ik daarover denk. Ik voel veel meer voor vrij-socialisme dan voor staats-socialisme, maar ik acht beide dingen in de praktijk onuitvoer-

baar, gegeven den aard der menschen, die nu eenmaal niet vatbaar zijn voor een blijvenden toestand van recht en rechtvaardigheid. - Neen, ik vind het moeten 'huichelen', waarover gij schrijft, volstrekt niet slecht. Gelijk gij terecht schrijft, het kan niet anders dikwijls. En, dit kan ik U verzekeren, onafhankelijk-zijn en een eigen weg gaan brengt juist datgene mede wat gij vreest: onmin met en kwalijknemendheid van diegenen onzer naaste betrekkingen, die zouden willen dat wij ons voegden naar hen, tot elken prijs. Of het een of het ander; of, vrij-zijn, maar dan ook eenzaam; of, huichelen, en daarvoor den vrede met anderen koopen. Het woord van Christus: Niemand kan twee heeren dienen, is hierop óók toepasselijk. Niemand onzer kan en zichzelf zijn en zijn familie en kennissenkring ter wille wezen, allerminst een jonge-vrouw kan dat. Van het oogenblik af waarop gij kiest de vrijheid, kiest het Uw eigen-weg *willen* gaan, moet gij U-zelf voorbereiden op een zwaren strijd, een innerlijken strijd, die tranen kost, en die banden scheurt, en die, al voert hij tot de overwinning, toch diepe lidteekens nalaat. Dat alles heb ik-zelve doorgemaakt.

Gij vindt den dag waarop de Lelie komt een prettigen dag, maar gij zijt het niet altijd eens met alle onderwerpen erin. Ja, lieve Erica, daarover heb ik reeds dikwijls geschreven. Een blad, handelend over enkel onderwerpen waarover alle lezers het ééns zijn, moet, dunkt mij, criantvervelend zijn. Neem nu eens een gewone courant. De rubriek beursberichten b.v. zal zeker slechts één klein deel der lezers interesseeren, terwijl die van de gemengde berichten anderzijds weer slechts voor een geheel tegenovergestelde categorie aantrekkelijkheid bezit, etc., etc. Zoo is het ook wat de Lelie aangaat met het spiritisme. Het feit-zelf, dat die artikelen zoovele gedachtenwisselingen uitlokken, bewijst reeds hoe véle lezers er gráág van hooren, nietwaar? En, waar gij zegt: niemand kan iets *bewijzen,* geldt dat toch voor elk 'geloof', niet enkel voor het spiritisme. - Dat al degenen, die hunne dooden meenen te hebben teruggezien op aarde, lijdende waren aan hallucinaties, volgens U, schijnt mij een te gemakkelijke oplossing van een sinds eeuwen steeds den menschen bezighoudend raadsel. Overigens, ik-ook wéét het niet. Ik-zelf zag nimmer een mijner dooden terug; maar wel heb ik andere raadselachtige dingen bijgewoond, die ik *niet* vind op te lossen met het woord: hallucinaties. *Ik* kan best begrijpen dat de menschen zich graag met zoo iets bovenaardsch bezighouden; het is m.i. eigenlijk het eenige wat je interesseert tenslotte, juist *omdat* alles van deze wereld zoo nietig is. En dan ook, ik kan wel zien dat gij nog nooit een lieven doode betreurdet, want dan immers zoudt gij U toch wel kunnen indenken b.v. het verlangen van ouders te weten of hunne gestorven lievelingen nog leven, of dat van een man of vrouw naar echtgenoote of echtgenoot. - Enfin, dat alles is een questie van karakter. De een interesseert zich voor die raadselachtige dingen - *ik* deed het zoolang ik mij herinneren kan, omdat het mystieke en geheimzinnige altijd voor mij een groote aantrekkingskracht heeft gehad - en een ander kan zich zoo'n belangstelling absoluut niet indenken. - Wat nu de sanatoria-questie betreft, ik heb in het vorig Lelienommer *J.L. ten P.* beantwoord over precies dezelfde zaak, en ik verwijs U dus in de eerste plaats naar die correspondentie. Waarom het buitenland beter is voor longlijders dan ons land? Omdat men daar, in Davos speciaal, en verder in Montreux, en aan de Riviera, heeft een hooge en droge lucht, terwijl ten onzent de *vocht*, de *mist*, het buitenliggen **moet** tegenwerken. Natuurlijk kan men een patient in het *laatste* teringstadium niet anders meer daarheen vervoeren dan met gróóte onkosten, van een wagon afhuren, etc. Echter, de meesten kunnen immers *bijtijds* gaan. Ik weet onder anderen een geval

van een zeer weinig gefortuneerd meisje (onderwijzeres), die door *verschillende* doktoren was opgegeven, en die, na herhaaldelijk verlof te hebben gekregen, eindelijk moest bedanken voor haar betrekking. Zij sleepte zich toen naar Davos, en is daar nu *gehéél beter geworden.* Maar zij woont er stéédS, - in een zeer bescheiden kamertjè. En dat geval is reeds jaren geleden, zoodat zij werkelijk is hersteld. Indien iemand weg *moet* van zijn of haar gezin, dan gebeurt dat voor een operatie of een ligkuur toch immers even goed als voor een sanatoriumverblijf buitenslands. De voorbeelden zijn overigens vele van zulke, ook in *ons* land, niemand hunner omgeving ontvangen mogende patienten. Dat het een bezwaar is en blijft weer te moeten wennen later aan ons klimaat, na zulk een verblijf buitenslands, geef ik U volkomen toe. Echter, ik weet voorbeelden te over van jonge menschen, die in Davos of elders *genazen*, omdat zij er *bijtijds* heengezonden zijn, en dezulken kunnen dus later hier óók in leven blijven, terwijl omgekeerd, indien een patient reeds vrij ver heen is, hij of zij hier óók niet meer geneest. Daarvan óók weet ik voorbeelden te over. Echter, ik herhaal, lees s.v.p. mijn antwoord nog eens over aan J.L. ten P., daaruit zult gij zien dat ik een enkel sanatorium hier of daar, voor wezenlijk onvermogenden, of voor wezenlijk onvervoerbaren, volstrekt *niet* afkeur, maar enkel protesteer tegen het *modegedoe* van, omdat de Koningin-Regentes nu eenmaal van tuberculose-lijders haar stokpaardje-liefdadigheid maakt, overal sanatoria gaan oprichten voor *dat* bepaalde soort-lijders, met voorbijzien van andere nooden en ziekten; en onder het heel dikwijls eigenbelangzuchtig meewerken van doktoren-directeuren, voor wien het niets anders is dan 'n voordeelig finantieel zaakje.

- Lieve Erica, indien gij nooit een hond gehad hebt, dan kunt gij even weinig oordeelen over hun liefde, trouw en intellect, en over het gevoel dat zij daardoor in *U* zouden wekken, dan b.v. een moederlooze vrouw kan oordeelen over het genot van een zelf-zogend kindje aan hare borsten te mogen voeden. Gij vindt die vergelijking misschien overdreven. En toch kies ik haar, omdat ik overtuigd ben, dat alleen zij, die *zelf* honden liefde kennen, kunnen oordeelen over hetgeen een hond kan beteekenen in iemands leven; nog onlangs schreef mij een sinds lang-gehuwde vrouw:

vindt U het gek dat ik van mijn hond *evenveel* houd als van mijn kind, niet meer, maar ook niet minder? En zoo zijn er voorbeelden te over. Bovendien echter, juist gij, die over de menschen niet heel enthousiast zijt, gij zoudt eerst recht waardeeren al de teederheid en de toewijding, en óók al de slimme wijsheid van ons begrijpen-kunnen, waarmede een hond met ons omgaat. Overigens, natuurlijk, indien ik kiezen *moest* tusschen mijn vriendin en mijn honden dan koos ik háár; dat spreekt van zelf.

T.B.B. - Neen, ik heb dat artikel van Hollandicus niet opgenomen uit het motief dat gij vooronderstelt. Lees s.v.p. eens mijn correspondentie aan Nelsie in dit nommer, en die aan Maris Stella; ik voor mij vind heusch niet zóóveel misdadigs in die opinies van dr. Otto Weininger als sommigen Uwer, al geef ik U gaarne toe, dat hij eenzijdig is, en zichzelf wel eens tegenspreekt.

- Ja, het hoofdartikel van Groustra in het 1 Febr: nommer vind ik-ook zeer waar. - Gij wilt mijn oordeel weten over Götz Kraft. Ik heb dat indertijd in een vorigen jaargang uitvoerig gegeven in een boekbespreking, en ik herinner mij toevallig, hoe juist diezelfde heer Groustra, die het boek eerst óók 'prachtig' vond, net als gij, mij later schreef, dat hij het bij overlezing met mij eens was. Indien gij toen nog geen abonnée waart, dan zal ik het artikel voor U opzoeken, en, geheel of gedeeltelijk, opnieuw overnemer, in de Lelie. Ik kan mij wel begrijpen dat gij mijn levensbeschouwing pessimistisch vindt. Dat is zij ook. Toch leidt zij m.i. voor mij-zelve tot veel grooter geluk dan optimistisch gelooven in 'het goede in den mensch.' Want dat juist brengt je steeds opnieuw bittere teleurstellingen en ontgoochelingen, terwijl, bij mijn levensbeschouwing, het goede dat er is hier en daar nog behoort tot de meevallers, tot de gelukjes, waarop je niet meer rekende eigenlijk. M.a.w., ik geloof, om zoo te denken en te zijn als ik denk en ben, moet men veel ondervonden hebben en moet men zeer sterk-staan-voor-zich-zelf, want de meesten onzer hebben een steuntje noodig, al is het maar 'n illusie-steuntje, echter, wie zoo sterk is van alléen te *kunnen* staan, die is m.i. het gelukkigst, al is het een negatief geluk. Vriendelijk dank voor Uw slotwoorden over de Lelie.

E.N. - Ik vind geen pseudoniem in Uw brief, neem dus Uw voorletters. Gij hebt mijn artikeltje *Mits...* gelezen, en kunt niet begrijpen wat de politieke knoeierijen van christelijk-historische of anti-revolutionaire staatslieden te maken hebben met mijn al of niet-gelooven-kunnen. Waarde E.N., kunt gij niet begrijpen, dat een kind, een jong meisje, opgegroeid in een zoogenaamd christelijke omgeving, en dagelijks ziende dat de zóógenaamd beste en meest imminente menschen daaruit *niet* doen naar wat de Bijbel, (waarin zij heeten te gelooven) leeraart, er ten slotte toe komt tot zichzelve te zeggen: Een geloof, dat zulke huichelaars, zulke enkel-zich-zelf-dienaars kweekt, is niets anders dan een *voorwendsel*, een manier om zichzelf eer en aanzien te verschaffen naar de wereld, onder de vaan: '*Voor Christus.*'? Let wel, dat ik aan het slot van mijn artikel zeg, hoe ik ten slotte heb verloren het Geloof, '*althans*' zooals het wordt beleden en in praktijk wordt gebracht door de christelijk-historischen en de anti-revolutionairen. Op dat '*althans*' verzoek ik U te letten. Ik heb in het stukje *Mits...* gesproken van dat geloof, dat deze partijen, bij monde hunner leiders, heeten te belijden, maar niet van het *oprechte* Geloof waarover gij-zelve het hebt in Uw briefje. Voor *dat* Geloof heb ik eerbied en achting. Maar ik schreef mijn stukje juist

om te protesteeren tegen schijn-geloof, tegen farizeïsme, en om aan te toonen hoe zij, die heeten God openlijk te willen dienen en zijn evangelie te willen verbreiden, door hun twistgedoe velen maken tot afvalligen. Want, ik herhaal, men kan toch niet nalaten zich ten slotte af te vragen: Is een geloof, dat zoovele huichelaars kweekt, en huichelaars welke daarbij dóórgaan voor *extra*-brave Christenen, een geloof dat ook maar *iets* gemeen heeft met wat Christus leeraart? Gij haalt Luther aan. Vindt gij Luther heusch zulk een sympathiek persoon.? Ik-niet. Ik heb nooit veel kunnen voelen voor het optreden van Luther, zoo min als voor dat van Calvijn. Als ik den Bijbel lees, en hetgeen Christus aan zijn Apostelen leerde, dan wil het mij voorkomen dat alleen de éérste Christengemeenten getracht hebben werkelijk dien overeenkomstig te leven. - Ik dank U hartelijk voor Uw lief briefje, en hoop dat gij mij nu beter hebt begrepen.

Timmij. - Ik heb *Avond* aangenomen. - In de andere gedichtjes vind ik weer die zelfde soort van fouten, die ik U reeds vroeger aanwees:

> Waar de trouw' algoede Herder,
> Al zijn blader-schaapjes telt.

Die ‘algoede Herder’ is een afgezaagd beeld. Maar wat vindt gij bovendien zelve van ‘bladerschaapjes’.?

In een ander versje ontmoet ik de regels:

> En als de vlinders rusten gingen,
> Van 't lachende stoeien moe,
> Dan dacht het knopje aan mooie dingen...

Vindt gij zelve niet, dat die ‘mooie dingen’ hier ineens heel triviaal aandoen? Ik wil U steeds gaarne in alles blijven helpen en raden, dat is mij niets te veel moeite. Dat gij U bij dat tijdschrift vergewist vóóraf naar het honorarium, is het verstandigste wat gij kunt doen. Doe dat *altijd* als gij iets inzendt. - Ja, ik heb Vermeulen ook juist zóó *willen* schilderen, dat hij voor een jong onervaren meisje als man sympathiek is; daarom ben ik dus blij aan U te bemerken, hoe mij dit gelukte, omdat gij-ook goede gedachten van hem hadt. Overigens wil ik ook volstrekt geen *slecht* man van hem maken, enkel een man zooals er velen zijn; en niet een ideaal van christelijke deugd, zooals de armen Ellen hem zich droomde te wezen. - Steeds gaarne tot Uw dienst.

Ella. - Zooals gij ziet ontvangt gij óók op de bijdrage omgaand antwoord. - Als feuilleton neem ik die bijdrage gaarne aan. Het idee is heel waar, alleen is het jammer dat gij het onderwerp niet wat levendiger van stijl en daardoor wat boeiender hebt kunnen uitwerken, zooals gij het begin aanvingt; dan leest het zich zoo veel vlotter.

Dank voor Uw vriendelijk begeleid-schrijven. Ja, dat weet ik van den uitgever, dat het altijd een reden van beklag aan hem is, wanneer de Lelie een post te laat komt opdagen in menig gezin. En toch is dat niet zijn noch mijn schuld, maar die van de zonderlinge post-regelingen, die nu en dan, en steeds op een niet uit te maken wijze aan wien de schuld ligt, aan Amsterdam of aan den Haag, het een of ander in de war sturen door te laat bezorgen van drukproeven.

Gij schrijft mij, omtrent mijn onafhankelijk standpunt, dat gij mij benijdt, ongeveer hetzelfde wat mij Erica (zie hierboven) schrijft. Ook U antwoord ik hetzelfde als aan haar. Ik heb dat standpunt veroverd op heel wat tegenstand en heel wat moeilijkheden, en daarom weet ik uit eigen ondervinding, dat men innerlijk héél sterk moet staan om dien strijd aan te durven. Maar des te meer ben ik het met U eens dat ik zéér, zéér gelukkig ben zoo, en mij thans zoo vrij en sterk voel als Ibsen het zoo mooi schildert in zijn drama's, Ibsen, die mijn leven dan ook gevormd heeft in veel opzichten, mag ik wel zeggen. - Hartelijk dank voor Uw sympathie met mijn artikel over de wreedheid van jagen en hertenschieten. Van meerdere zijden kreeg ik zulke bewijzen van instemming. Ja, dat is ook juist het ongeluk hunner opvoeding, dat deze vorstelijke personen per-se wordt voorgepraat hoe *alles* wat zij doen lief en mooi en goed en braaf is; in plaats van hen opmerkzaam te maken op hunne fouten en gebreken durft noch hun naaste omgeving noch de pers iets anders doen dan hen laf flikflooien. Dezer dagen is Sir Grey, een Engelsche groote-meneer, die, à la Roosevelt, in Afrika is gaan jagen op leeuwen, tijgers, etc., zelf door zoo'n leeuw gedood. Natuurlijk jammert de heele Engelsche en Fransche high-life pers, als gold het wonderwat akeligs. Ik voor mij dacht, het geval lezend: net goed. Indien zulke heeren zoo blasé zijn, dat zij van louter verveling niets beters weten te doen dan de wilde dieren in hun eigen omgeving gaan vermoorden, enkel uit wreeden *moordlust*, (want dat is zulk jacht-'genoegen'), dan verheug ik mij van harte wanneer zoo 'n dier zijnerzijds over hen de baas blijft, en den moordenaar maakt tot *zijn* slachtoffer. Het ergert mij ook altijd zoo gruwelijk die plaatjes te zien in Engelsche en Fransche tijdschriften, van allerlei high-life dames, die insgelijks naar Afrika of elders trekken, om te jagen, en die dan worden afgebeeld met hun 'jachtbuit', een olifant, of een tijger, of zoo iets, neven zich, en met een triomfantelijk moordenaars-gzicht Ellendelingen vind ik *zulke* vrouwen! - Nogmaals dank voor Uw vriendelijk briefje:

Anna te Hilversum. Hartelijk gefeliciteerd. Om U de waarheid te zeggen was ik er geheel verbaasd van, daar ik dacht dat het heelemaal uit was nu. - Waar ergens is het in A., als het niet *in* de stad is? - Ja ik-ook heb dikwijls groot verlangen naar Menton, en ik geef de hoop niet op er een volgend jaar misschien weer eens heen te gaan. Dezen winter waren er te vele bezwaren van allerlei aard. Uw overige bijdragen zal ik zoo van lieverlede zien te plaatsen, maar het is met belletrie een lastig ding wat plaatsgebrek aangaat. Hartelijk gegroet.

J.K. - Indien gij het artikel voor Maart niet langer maakt dan het nu-gezondene, dan kan ik U de plaatsing beloven. Van het nu-gezondene krijgt gij drukproef. Het spijt mij dat gij ongesteld zijt geweest; dat heldert dan op waarom ik niets van U hoorde, hetgeen mij reeds verwonderde. Het is nu wel wat laat geworden voor dat artikel, maar, van wege de geldige reden, zal ik het alsnog plaatsen. Ja, de Musset is inderdaad de Fransche Heine, maar het verschil van landaard maakt hem voor mij er niet sympathieker op; de Musset heeft zoo recht al het aanstellerige van den Franschman. - Verder beterschap toegewenscht.

Maris Stella. - Ik zou de verzen zeer goed vinden naar den inhoud, indien de vorm beter ware; gij zijt echter voortdurend geheel overhoop met de maat, en daardoor zijn de gedichten tot mijn grooten spijt ongeschikt voor den druk. Zoudt gij een ander maal niet kunnen polijsten zoolang tot gij-zelve deze fout hebt overwonnen? Bij hard-op lezing voor U-zelve zult gij dadelijk voelen wáár 'm de fout telkens zit.

Het is mijn bedoeling, zoo eenigzins mogelijk, omgaand te blijven antwoorden, zoodat ik hoop dat ik U telkens terstond kan genoegen doen in dit opzicht voortaan.

Van 's nachts slecht slapen kan ik meespreken, aangezien het een kwaal is die ook mij heel dikwijls plaagt, en die, volgens hetgeen men mij in Nauheim zeide, bij mij een gevolg is van mijn hartaandoening. Ik lig meestal te lezen als ik 's nachts zulke buien heb van slapeloosheid; een prettige en uitspannende lectuur is dan m.i. nog de beste manier om den tijd door te komen. - Naar aanleiding van hetgeen gij mij schrijft over Uw boek, waaraan gij niet wilt beginnen en dat toch blijkbaar in U leeft, omdat het samenhangt met Uw ervaringen, (en dus m.i. zeer goed zal kunnen worden misschien), zou ik U den raad willen geven te probeeren er een soort *dagboek*-vorm aan te geven. Daardoor haalt gij aan uw-zelve het geheele verleden weer voor den geest, en kunt toch weglaten wat te intiem is voor den druk. Gij weet toch zeker hoe er onlangs een boek is uitgekomen, *Marie-Claire*, (in Frankrijk), van een letterkundig geheel onvoorbereide, die enkel hare eigen levenservaring had opgeschreven, en die daardoor nogtans zulk goed werk leverde, dat zij nu als het ware een beroemdheid is geworden. Probeer mijn raad eens. Ik geloof dat die vorm U ook het minst moeilijk zou vallen, bij een ongeoefende hand als gij natuurlijk hebt, wat de *samenstelling* van een roman aangaat.

Wat hebt gij een zeldzaam geduld, dunkt mij, in de wijze waarop gij Uw lot draagt! Als ik-zelve weleens anderen benijd, die lichamelijk meer kunnen dan ik zonder zich dadelijk te vermoeien, zooals dat bij mij het geval is, dan zal ik voortaan aan U denken, want ik erken dat hetgeen gij moet doormaken mij vreeselijk hard toeschijnt. Toch is het waar wat gij zegt, als men *in* zich iets heeft, dan vliegen ook zelfs zoo de dagen om, en heeft men alijd nog tijd te kort soms. Ik erger me daarom ook altijd zoo aan menschen die zich ‘vervelen’, en daardoor steeds hun genot buitenshuis moeten zoeken; en die zijn er toch

juist zoo heel-vele, ook onder oude menschen. Zoo heb ik 't nog onlangs pas bijgewoond van een oude, diep in de zeventig dame, die, al heeft ze pas haar reeds lang volwassen dochter verloren, toch, onbekommerd daarom, uit *moet*, naar de Kurhausconcerten straks, en, wáár ze maar kan zich nog heensleepen. Zulke menschen komen mij altijd voor als zich-zelf-verdoovend, uit angst voor den dood, en daarom tot elken prijs 'afleiding' zoekend.

- Ik ben het met U in zooverre eens dat ik vroeger, toen ik veel jonger was, óók, evenals gij, het leven wel eens lang vond. Ook als men heel veel verdriet heeft schijnt dat zoo bij oogenblikken. Maar tegenwoordig denk ik altijd, ook in moeilijke oogenblikken,: het *langste* leven is immers kort. Het is zoo weinig de moeite waard zich over een toekomst het hoofd te breken, die misschien zoo heel gauw reeds voor ons-zelf niet meer zal bestaan. 'Heden ik en morgen gip' Ik zie nooit eene begrafenis, of ik denk aan die waarschuwende woorden. En dan ril ik er wel eens van dat het heden, waarin ik nog zooveel heb waarin ik mij gelukkig voel, met elke seconde vervliegt. - Eigenlijk moest men altijd dankbaar-opgeruimd-gelukkig-gestemd zijn, zoolang men nog éénige waarde hecht aan het leven, aan iemand die ons lief is, aan de mooie dagen in de natuur, aan wat dan ook waardoor men zich vertroost gevoelt. Het kan alles zoo met één slag anders worden. Dezen zomer zag ik daarvan nog weer zulk een droevig voorbeeld, van samen heel gelukkige menschen. En toch, hoe dikwijls vergeet men zulke lessen telkens, en tobt over kleinigheden, die niet der moeite waard zijn! Ik-ook ben het met U eens, dat die bijbelwoorden, dat God de misdaden der vaderen bezoekt aan de kinderen tot in het derde en vierde geslacht, wezenlijk zich waarheid bewijzen, telkens opnieuw, maar ik vind ze wel degelijk ontzettend *wreed.* Want gij zegt dat Hij ze ter waarschuwing uitsprak, en dat geloof ik óók, met U, dat de bedoeling moge zijn. Echter, zulke menschen, die zoo roekeloos leven, laten zich allerminst terughouden door waarschuwingen over wat met hun *nageslacht* zal gebeuren; alleen een straf aan eigen-ik zou bij hen misschien baten, en, in plaats daarvan, wordt hun juist gezegd dat hun kindskinderen zullen moeten boeten in hunne plaats. Wat kan hun dat schelen?

Gij zegt: een meisje is feitelijk geschapen om tot hare bestemming, het moederschap, te geraken. Dat zegt gij zóó eenvoudig-juist, als maar heel enkele ongetrouwde vrouwen, (waaronder in de eerste plaats *ik*), het U zullen willen toegeven. Verreweg de groote meerderheid heeft niet den moed die waarheid onder de oogen te zien, en troost zich met surrogaten, welke ouders en vrienden haar opdringen. Ik herinner mij hoe een oud-jong meisje, dat ik vroeger kende, mij altijd weer opnieuw naïef zeide, zich zoo te verbazen, dat 'pa' zich zoo uitbundig gelukkig toonde over de huwelijken harer twee knappe jongere zusters, terwijl hij tegelijkertijd tegen haar, de leelijke, en tegen twee dito leelijke dochters, met wie hij was blijven zitten, volhield hoe zij er net even gelukkig aan toe waren als getrouwde-vrouwen. 'Hoe kan hij zichzelf nu zoo tegenspreken?' klaagde zij onnoozel. En ik kon haar niet in het verstand krijgen, hoe dit immers de gewone toevlucht is van alle vaders en moeders, wien niets anders overblijft in zoo'n geval, dan de ongetrouwd blijvende dochters met leugentjes om bestwil tevreden te stellen. De maatschappij helpt tegenwoordig uit alle macht mede aan dien leugen, door het ingevoerde 'nuttigheids'-systeem voor ongetrouwde vrouwen, maar ik geef U absoluut gelijk, dat *de bestemming* der vrouw, het doel van haar er zijn, alleen is: bevrucht-worden, moeder-zijn. Vervult zij die bestemming niet, dan is zij een dier vele overbodigen,

die de natuur overal schept, niet alleen in de menschenwereld, maar ook in dieren- en planten-rijk. Waarom zij dat doet, dat is een raadsel waarvoor wij staan. Waarom is de schepping in zeer vele opzichten zoo wreed, b.v. waarom is zij zoo ingericht, dat de dieren elkander alle beoorlogen en opeten om den strijd van het bestaan? In onze menschenwereld echter zouden heel wat meer vrouwen geraken tot het moederschap, indien beschaving en finantieele bezwaren en allerlei andere onnoodige moeilijkheden niet velen harer den weg om tot hare ware bestemming te komen verhinderden. Dit feit doet zich zoo sterk voor, dat de vermindering der geboorten in vele landen, in de eerste plaats in Frankrijk, reeds begint te worden een ernstig vraagstuk voor het behoud van den Staat. Men *leert* daarenboven tegenwoordig het jonge-meisje *bang* te zijn om moeder te worden, *bang* te zijn om hare vrijheid te verliezen daardoor, en haar figuur en haar jeugd. Men voedt haar op tot egoiste, inplaats van tot hetgeen zij behóórde te zijn: de met trots vrucht-dragende en dáárin haar hoogsten triomf vierende echtgenoote, zooals Zola haar in Fécondité teekent, en zooals sommige oude meesters haar zoo magnifique wisten te schilderen, met het kind aan haar borsten zogende, en die wonderbare triomfuitdrukking in hare oogen. Gij zult U wel niet verwonderen, na hetgeen ik U hierover schrijf, dat ik het, evenals gij, gansch niet oneens ben met dr. Otto Weininger, maar integendeel heel veel moois en waars vind in zijn boek, gelijk ik ook elders in ditzelfde nommer aan verschillende correspondenten schrijf. - Ik hoop dat gij het goed vindt, wanneer ik Uw schrijven dienaangaande hier woordelijk overneem, omdat ik voor mij het met U eens ben, en óók omdat het Hollandicus genoegen zal doen te lezen, dat gij hem hebt begrepen, iets wat m.i. de meesten *niet* deden in dit geval.

Het hoofdartikel in de Holl. Lelie d.d. 11 Januari getiteld 'Een en ander over de Vrouw', van Hollandicus, heeft mij ten zeerste geïnteresseerd, ik heb het gelezen, herlezen, er over nagedacht het wêer gelezen, en vond de opvattingen, en stellingen van dr. Otto Weininger zeer juist en waar. Ik dacht er over een artikeltje er over te schrijven, dit was mijn allereerste plan, maar ik besloot later eerst af te wachten wie er op schrijven zou, en hoedanig er over gesproken zou worden, en telkens in elke Lelie, wat ik er ook over las, bevredigde mij niets. -

Josephine Giese gaf een mooi idee over de vrouw in het algemeen. Zulk een stuk als van dr. Wei-

ninger is niets voor eene idealiste als Josephine Giese, zulk eene, kan ik me voorstellen, neemt hetgeen dr. Weininger schrijft verkeerd (als ik het zoo zeggen mag) op. - Wat mezelf betreft, ik vond het geheele artikel wáár, zéér wáár. Als - de vrouw - zoodanig;... men moet het artikel niet opnemen en vergelijken bij eene lieve moeder, zuster of vriendin, maar meer als geschreven over het wezen der vrouw, en dan, zoo ingedacht en vooral op philosophisch gebied bekeken, kan het niet anders wezen, of men moet de vrouw zoodanig beschouwen. -

Dadelijk ging er bij mij om: Wat zullen er vele heete en verhitte breinen daarover vallen, en af keuren, en vinnige, snerpende woorden gooien naar de hoofden van dr. Otto Weininger en Hollandicus; en zoodanig kwam het ook los, vooral van 'eene moderne vrouw'; toen ik het slot las dacht ik, O! moderne vrouw 'c'est la vérité, qui blesse le plus'.

Ik ben het beslist volkomen eens, dat een vrouw, ik bedoel hiermede wat ik meen begrepen te hebben van Hollandicus eene 'waarlijk' vrouw, eerst dan hare grootheid en ziel krijgt, wanneer zij trouwt, ook alwêer bedoeld in den goeden zin, wanneer zij een 'liefde'-huwelijk aangaat. - Eene vrouw die voor émancipatie is, is geene 'waarlijk' vrouw, dezulken wil mij steeds voorkomen doen er aan, omdat het hun wringt en knaagt tot in hunne ziel, dat zij niet hunne bestemming (dat is een liefde-huwelijk) hebben kunnen vinden, en, om nu den mannen hare haat te toonen, willen zij op een lijn met de mannen staan, en vergeten daardoor dat zij haar vrouw-zijn geheel verliezen, wat zoo duidelijk door dr. Weininger wordt gezegd. - Ook het zich mooi maken der vrouw voor een geliefde, is het 'waarlijk' vrouw zijn. Het weten zich te kleeden, wat het oog aangenaam aandoet, kan zoo menige vrouw éénig mooi doen, zonder behaagziek te wezen; dat er dáárdoor iets in die waarlijk vrouw steekt van eene 'deerne' is, volgens mij, een manke vergelijking. De vrouw tooit zich voor den geliefde, om zich zelf hoogstaand te voelen. Een goed passend toilet, eene keurige en smaakvolle japon, zijn bewijzen dat zij gratie en smaak heeft; alzoo zal eene laagstaande voor dat alles geen oog hebben en heel oppervlakkig zeggen: 'nu als ik mijn geliefde boeien moet door mijne kleeren, zit de liefde ook niet diep.' -

Wie zoo spreekt, begrijpt het 'waarlijk' vrouw zijn niet. Eene vrouw, die liefheeft, weet ook, dat er veel gedaan moet worden om die liefde te behouden. Liefhebben is makkelijk, maar liefde behouden kost groote zelfbeheersching en offers. In alles en tot in kleinigheden openbaart zich de ware vrouw. En ik geloof, dat de pennen in verontwaardiging over het boek van dr. Otto Weininger in beweging zijn gebracht, omdat men niet begrepen heeft wat Hollandicus met - zijn hoofdartikel te zeggen had. Want hij heeft héél, héél veel te zeggen gehad, na zijne lezing van het boek van dr. Otto Weininger. Ik mag een eenling wezen in mijne opvatting aangaande hetgeen er gezegd wordt over de vrouw, ik blijf zeggen, dat ik het een degelijk héél goed philosophisch stuk werk gevonden heb; en waar er iets geschreven wordt, dat, (om bij mijzelf te blijven) gelezen, herlezen, overdacht, en nog eens gelezen wordt, daar moet iets wezen, dat waar is, want, wat onwaar is, is uit den booze en laat men ongelezen of onherdacht. Telkens als ik de pen neerleg, om iets uit het hoofdartikel van Hollandicus ita te lezen, houdt elke zin mij bezig en zie ik er de heldere waarheid van in. Aan Hollandicus breng ik mijn waardeerende groeten zoodanig werk aan de Hollandsche Lelie te leveren, dat mijne sympathie wegdraagt; wie er zich vinnig of kwaad over uitlaat, wil mij voorkomen het geheele artikel niet te hebben begrepen.

Er werd in bedoeld de vrouw, niet gij, *of uwe moeder, of ik, neen*, *het beteekent de vrouw*, *zooals zij zijn moet en zooals zij niet moet wezen. Ik blijf het geheele artikel eene studie over de vrouw vinden*, *die mij van het begin tot eind geboeid heeft*, *en mij nog steeds bezig houdt.*

Daar gij mij schrijft er eerst over gedacht te hebben een artikel te willen maken naar aanleiding van het hoofdartikel van Hollandicus, was mijn eerste gedachte U dat alsnog voor te stellen. Ik vind echter dat gij het hierboven zoo kernachtig, zoo waar, zoo duidelijk hebt uitgedrukt, dat het in elk geval beter is dat alles alvast over te nemen. - Mocht gij alsnog een artikel willen schrijven in denzelfden geest, dan plaats ik het gaarne. Ik-ook geloof dat dr. Weininger en Hollandicus verkéérd zijn begrepen, door al degenen die hen in de Holl: Lelie aldus aanvielen. Ik ben het ook geheel met U eens dat dr. Weininger's beschouwing niet geldt iemands moeder of vriendin of vrouw individueel, maar ‘de’ vrouw zooals zij is in hare algemeene eigenschappen van vrouw.

Uw schrift kan ik best lezen, en, daar ik-zelve dikwijls slordig schrijf, behoeft gij U daarmee het hoofd niet te breken. Uw vriendelijke boodschap aan de hondenjongens bracht ik over. Zij hebben zich beide gelegerd op dit oogenblik vlak naast mij, de een op een kussen, en de ander op mijn japon, om welke plaatsen steeds een kleine strijd wordt gevoerd, daar zij natuurlijk, net als kinderen, precies op elkaars plaats willen liggen steeds.

Hartelijk dank voor Uw schrijven. Laat mijn oordeel over de verzen U niet afschrikken nieuwe te zenden; ik kan best begrijpen, juist zoo als gij schrijft, dat ze U uit het *hart* zijn gevloeid, dat las ik er ook dadelijk in, maar daardoor stondt gij te weinig stil bij den vorm, en zondt gij ze te spoedig weg. Gij zult zien dat gij bij eenige oefening U-zelve zult afwennen deze te korte en dan weer ineens te lange regels te maken, die zoo storend zijn.

Nu hoop ik dat gij *mij* niet kwalijk neemt mijn vrijpostigheid van Uw woorden te hebben overgenomen uit Uw brief. Het deed mij zoo goed, dat gij de éérste zijt, die, dunkt mij, het standpunt van dr. Weininger wezenlijk hebt *begrepen* zonder vooroordeel, en daarom vond ik het zoo jammer Uw meening niet onveranderd onder aller oogen te brengen.

Zonnehof. - Ja, heusch, ik dacht inderdaad dat ik nooit meer iets van U zou hooren, en, daar ik mij bewust was dat verdiend te hebben eenigzins, was Uw lieve en zoo spoedige brief mij dus dubbel welkom. Neen, dat geloof ik ook wel, dat gij mij niet van ‘hatelijkheid’ zoudt verdenken; ik meen U daarvoor nu al genoeg

te kennen, maar toch wilde ik U er veiligheidshalve nog uitdrukkelijk op wijzen, hoe ik geen hatelijkheid *kon* bedoelen in dit geval. Mag ik een gedeelte van Uw brief overnemen? Tot goed begrip voor andere lezers schijnt mij dat wenschelijk. Gij schrijft dan:

Maar als ik nu eens niet sterk genoeg was, en eens niet alleen viel in de kleine dingen, die zoo iedereen voor zich zelf weet, maar in iets groots, zoodat iedereen 't dadelijk als een val herkennen zou, zou dat een bewijs zijn voor de onwaarheid van de liefdeleer, en een bewijs voor het totale gebrek aan praktische uitoefening? O ik hoop dat ik altijd sterk genoeg moge zijn, ik durf niet beweren dat ik altijd volgens mijn ideaal zal handelen, ik zal het altijd trachten, maar, of ik nooit zal 'vallen'? Ik weet, hoe licht men dat doet, ik weet hoe verbazend moeilijk het is zijn banier hoog te houden, en juist daarom oordeel ik niemand meer. Het spijt mij, dat U deze ondervindingen opdeedt, maar zij zijn onvermijdelijk voor hen, die het ideaal naar de dragers beoordeelen. Die dragers zullen altijd tegenvallen, welk mensch was ooit volmaakt, maar dat bewijst niets voor de dwaasheid van 't ideaal, want, wat er voor goeds en krachtigs in een 'ideaaldrager' is, heeft hij aan dat ideaal te danken. Ik voor mij heb mij langzamerhand aan dezen regel gewend: 'Kijk nooit hoe anderen doen, probeer zèlf trouw te zijn', en ik geloof, dat dit wel een goede regel is, want zoo verwacht ik nooit wat van de menschen, en dan voel ik het goede in hen als zoo iets bizonder heerlijks. En daarom zou ik U nu willen zeggen: 'kijkt U nu eens niet naar al die menschen, die zooveel beweren (ook niet naar mij!!), maar probeert U eens voor U zèlf 'lief te hebben', de menschen die U 't al doet nòg inniger, nòg onzelfzuchtiger, en, hen die U 't nog niet doet een béétje, omdat zy toch menschen zijn net zooals U, net zooveel te lijden en te strijden hebben, al is het onder verschillende vormen. En ik denk, dat U ook binnenkort voelt dat U warmer en gelukkiger wordt.

Lieve Zonnehof. - Nu zou ik haast zeggen, wij komen al een heel eindje tot elkaar. Neen, *niet* wat het eerste gedeelte van Uw brief, hierboven afgedrukt, aangaat, want, neen, indien iemand tegen mij zegt: Handel naar mijn woorden, maar niet naar mijn daden, dan zeg ik: Houdt dan als je blieft je *woorden* ook maar voor je. Anders gezegd, een dronkaard, of een zedeloos mensch, iemand, in een woord, die zich aan allerlei leelijke ondeugden schuldig maakt, die moet zelf verantwoorden wat hij doet, en met dien kan ik ook nog wel meelijden hebben misschien, maar, indien hij dan ook nog gaat preeken met mooie 'idealen', en zich braaf wil voordoen, en zich gaat aanstellen als 'n schijnbare lieverd, dan vind ik hem 'n *huichelaar.* En van huichelaars heb ik 'n *afschuw.* Wat echter het tweede gedeelte van Uw brief aangaat: 'Probeert U de menschen een béétje lief te hebben', etc., etc., zie eens, lieve Zonnehof, nu wil ik mijzelve niet in de hoogte steken of complimentjes gaan maken, maar toch, ik durf eerlijk zeggen, *in de praktijk van het leven doe ik dat 'liefhebben'; misschien veel, veel meer dan 'n heele boel van die met mooie woorden schermenden*, die, als men hen in het dagelijksche leven ziet, zoo egoïst, zoo spijkerhard, zoo gierig, zoo liefdeloos handelen dikwijls, als *ik* mij zou schamen 't te wezen. Het gaat daarmee als met het socialisme. *Ik* ben geen socialiste, absolurt *niet*, toch beweer ik dat wij, mijn vriendin en ik, met onze Marie geheel en al omgaan als onze *gelijke*, zoo 'socialistisch' dus als 't maar kan; daarentegen woonde ik eens boven 'n paar volbloed-socialisten, tot 'de partij' behoorenden, maar die zich zoo hoogmoedig aanstelden, dat ze hare eigen werkvrouw niet eens goeden-dag zeiden, zoodat deze

zich over *onze* beleefdheid jegens haar in dat opzicht hoogelijk verwonderde aan onze Marie, die hare meid op den grootsten afstand van zich-zelve hielden, en die niets deden om deze 'n *thuis* te geven, zoo als wij dat onze Marie trachten te verschaffen, uit *liefde.* Nu, zoo gaat het mij ook met het 'liefhebben' mijner medemenschen. Met den mond heb ik ze misschien niet zoo aandoenlijk lief als dat er bijbehoort om in den smaak te vallen van met 'idealen' schermende preek-menschen; maar metterdaad tracht ik al wie met mij in aanraking komt *billijk* en *vriendelijk* en *voorkomend* te behandelen. En, gelooft gij niet met mij, dat mijn geven op St. Nicolaas aan de arme straatkinderen, mijn maken van een kerstboom voor arme menschen, mijn fooitjes geven links en rechts enz., voortkomt juist uit *dat* medelijden, dat gij met recht vraagt voor onze medemenschen (en dat maar heel weinigen hun metterdaad *bewijzen*). Ik hoorde eens iemand dien ik graag mag - en die ook géén huichelaar is - zeggen: 'In 't gebruik val ik mee.' En ik durf in dit geval die uitdrukking op mijzelve toepasselijk maken, want, als gij mijn dagelijksch leven zaagt, zoudt gij, geloof ik, wel zien dat ik op die manier die gij bedoelt méér doe aan het *wezenlijk* mijn naaste liefhebben, dan menigeen die zich bepaalt tot mooie woorden van wat ben je me! Maar die hem dan in stilte knijpt, en als 'n citroen uitperst! - Het verdere gedeelte van Uw brief accentueert dezelfde stelling, en, gij ziet het, *die* ben ik *in de praktijk* met U eens. Ik-ook geloof met U: hoe meer strijd en ondervinding en leed het leven ons bracht, hoe meer wij daaruit kunnen leeren een ander veel te vergeven en hem zacht te beoordeelen. Nog eens, gij kent mij niet, en ik kan hier moeilijk in dit opzicht op mij-zelve een lofrede gaan houden, maar ik ben ervan overtuigd, indien gij *dit* soort liefde, *dit* soort mededoogen, dus bedoelt, dat wij hierin geheel en al hetzelfde denken en beoogen. Wat *ik* haat is: woorden-gehuichel, en er *niet* naar doen. Maar in de praktijk van het dagelijksche leven vind ik zeer zeker, dat men veel moet weten te begrijpen, te vergeven, en door de vingers te zien. Gij ziet wel dat ik dus, wel verre van Uw gepreek 'onmogelijk' te vinden, het er in den grond mede eens ben. Ik houd *U* voor oprecht, en ik heb voor elk mensch die iets *oprecht* méént allen eerbied; daarom ben ik blij dat juist deze brief door U is geschreven, en ons, geloof ik, elkaar beter deed verstaan. Schrijf gerust dus weer opnieuw, en 'preek' mijnentwege ook maar gerust. - Ik zal dadelijk zoeken naar het door U bedoelde, mij-gezonden nummer. Maar ik weet niet of ik het nog heb bewaard. 't Zou

mij vreeselijk spijten als het weg is, maar ik wist niet dat dit bewaren moest geschieden. Hartelijk gegroet.

J.L. ten P. - Zooals gij in ditzelfde nommer ziet heeft mijn corr. aan Gé meerdere pennen in beweging gebracht dan de Uwe. Ik neem, om allen schijn van onrechtvaardigheid of partijdigheid mijnerzijds weg te nemen, ten overvloede thans nog over Uw zooeven ontvangen briefje, in zake het Juliana-bloempje.

Mag ik nog even opkomen tegen hetgeen U aan het slot van uw antwoord zegt. U vindt de Juliana-bloem van verleden jaar een fiasco. Het mag waar zijn voor den Haag - daarover kan ik niet oordeelen - maar voor Nijmegen, waar ik toen woonde, was de verkoop een onverhoopt succes, zóó groot, dat het comité bloemen te kort kwam. De opbrengst was dan ook ± f 1400:, terwijl de onkosten niet ten volle f 100: bedroegen.

Bedrieg ik me niet, dan kunnen andere steden o.a. Rotterdam, op nog mooier succes bogen.

En nu mag hierbij niet vergeten worden, dat de verkoop-opbrengsten waren ten behoeve van de plaatselijke vereenigingen tot bestrijding der tuberculose. De Nijmeegsche vereeniging was daardoor in de gelegenheid hare - om de gunstige streek en de toewijding der pleegzuster - zoo loonende lighal in stand te houden.

Ik heb me meer van nabij met den verkoop bezig gehouden en zoo heb ik kunnen constateeren, dat bij de jonge meisjes-verkoopsters zoo goed als geen aanstellerij van zich-mooi-maken of zich opdringen vóórkwam.

Ik geloof niet, dat comité of verkoopsters bizonder om de Koningin Regentes gedacht hebben; de verkoop van het Juliana-bloempje was eêr een - zij het onbewuste - zich te weer stellen van levenslust en kracht tegen de sluipende ziekte.

Mijn indruk, (meer dan een indruk echter was het niet, een indruk dien dag zelf opgedaan door het weinige animo èn van publiek èn van de verkoopsters die ik zag), gold inderdaad alleen den Haag. Ik méén mij ook te herinneren dat ik het finantieele resultaat later gering vond, maar de juiste som is mij ontgaan.

Hag. - Uw vraag aan G. Schipperus breng ik hiermede onder diens eigen oogen:

Zou S. het wel ernstig meenen, wanneer hij schrijft: 'Zoolang God zich niet anders aan mij openbaart, dan door den mond van anderen en niet door mijn eigen hart, - zoolang ontken ik Gods bestaan.

Waar gij verder schrijft, dat S., indien hij een ontwikkeld en edel mensch is, onmogelijk kàn meenen wat hij schrijft, lijkt mij die conclusie heel-gewaagd. Juist ontwikkelde en hoogstaande menschen denken soms véél meer na over het vraagstuk godsdienst dan de *sleur*-geloovigen; *dat* is een waarheid die *ik* mijn geheele leven lang heb geconstateerd. Ik ken noch U noch den heer Schipperus anders dan als Lelie-correspondenten, en matig mij dus over geen van beiden een oordeel aan, maar ik meen dat gij niet het recht hebt hèm aldus te veroordeelen *omdat* zijn levensbeschouwing en levenservaring hem leidde tot ontkennen van een bestaan Gods. Ik voor mij geloof dat zoowel een beslist ongeloof, gegrond op eigen overtuiging als een beslist geloof, gegrond op eigen overtuiging, beide dingen zijn die men zich verovert door een sterk-innerlijk leven; alleen de *sleur*-menschen, geloovigen en ongeloovigen beide, zijn oppervlakkig, leven er zoo maar op los als

ze nu eenmaal toevallig zijn opgevoed, zonder nadenken over den grond van hun al- of niet-gelooven.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vragenbus
Helpt-elkander

Ingekomen vragen.

Wil iemand zoo vriendelijk zijn mij eens mede te deelen of er in Amsterdam een coöperatieve vereeniging bestaat gelijk aan 'Eigen Hulp' in den Haag, en tot wien men zich moet wenden om daarvan de noodige inlichtingen te krijgen, en lid te worden?

Bij voorbaat mijn hartelijken dank.

STELLA MARE

Villa '*Sarita*', *Rijswijk Z.-H.*

Sluiting red: ged:

22 Februari 1911.
24ste Jaargang.
No. 34.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

Hoofdartikel
Vrouwenliefde.

In eerbiedige nagedachtenis aan ‘Agneta’.
Voor Hollandicus.

Ik droomde....

Een vrouw schreef, en over haar schouder las ik wat de teedere blanke hand aan het papier toevertrouwde:

‘Ben ik de éérste voor je, lief?

Neen, dit wil, dit màg ik je niet vragen. Zwijg, o zwijg stil, want ik ben bàng voor je antwoord.... De vraag, die me daar juist ontglipte, zal je in werkelijkheid nóóit van me te duchten hebben. Ik schaam me over die woorden.... En ik stel me voor dat het zoo moet geweest zijn tusschen Elsa en Lohengrin, die eene, noodlottige vraag legde voorgoed aan twee liefhebbende harten de scheiding op.

En ik wil ook beproeven, die stil-vragende stem hier binnen in mij, daaromtrent tot zwijgen te brengen. Niet echter door mezelf de illusie voor te spiegelen, dat ik waarlijk voor je de éérste ben. -

Omdat ik het gansch natuurlijk vinden zou dat jij, gezonde jonge man, voor mij anderen lief hebt gehad - op *deze* wijze. Ik eisch van mijn man geen heiligheid, wijl ik weet, dat je een mènsch bent, zoo goed als anderen, en wijl ik veel gelezen heb daarover, waar het den màn geldt in 't bijzonder - met ons

vrouwen is het anders gesteld, zegt men. Ik weet dat niet zoo, dergelijke zaken zijn me nooit recht duidelijk geweest, en er over spreken doe ik niet, wijl ik vind, dat er dingen zijn, waarover men zwijgt.

Tòch - ben ik bang, positief bang van een antwoord door jou op die vraag te geven: dat je vóór mij....

Daarom vráág ik je niet, lief.

Mij is het, alsof, hoe dan ook, daardoor de de glans die voor mij om je hoofd ligt, zou verduisteren. Ik denk je zoo graag - *intact.* Wat heel dwaas, heel egoist - en heel vrouwelijk van me is.

'Zeker, ik zou blij en trotsch wezen als ik werkelijk de éérste was voor je, de állereerste, de eenige. Zóó blij en zoo trotsch, dat ik er haast niet in zou kunnen gelooven, omdat ikzelf toch eigenlijk niet waardig ben zoo gansch en al je hart in te nemen. Ben ik zelf zoo geheel rein, zonder feilen, dat ik iets dergelijks verwachten mocht?

Neen!

En dit is wel de voornaamste reden, waarom ik je die vraag van zooeven, nimmer wil voorleggen. Omdat ik het recht daartoe mis, het recht van te oordeelen - jou. Het recht van te eischen - jou. Onbeperkt. Ik wil me zóó daarboven verheffen, dat het me onverschillig is, of ik je eenige, lichamelijke vrouw zal wezen, nu - en later. Dat moet jij voor jezelf weten. Ik mag daarover niet oordeelen, omdat ik zelf niet smetteloos ben - al is 't dan ook niet in dien zin. Mijn liefde voor je moet bóven dergelijke zuiver lichamelijke questies verheven zijn. Zie, ik wil trachten je zóó lief te hebben, dat ik blind ben, blind. Voor altijd.

Dus: wanneer ik ooit te hooren kreeg - van andere zijde - dàt, dan moet de warmte in mijn hart, dat uitgaat naar jou, zoo intens wezen, dat ik glimlach. Zonder pijn, zonder pijn.

Maar er is één ding, dat ik wèl van je vraag. Niet *eisch*, want dat woord is te hard.

Eén ding, lief, smeek ik je af: laat mij voor altoos je eerste, je eenige *geestelijke* vrouw wezen. Laat in 't allerheiligste van je ziel nooit, nooit een andere vrouw binnen dan mij! O, ontneem mij de illusie niet, dat dàt, wat je mij geschonken hebt: het beste, het mooiste en je geestelijk leven, dàt, wat ons huwelijk heiligt en een glans van opperste wijding geeft - dat je dàt nimmer aan een andere geven zult.

Ik weet, dat wij verbonden zijn door méér dan menschenwet alleen, dat ons huwelijk, zooals de Bijbel het zoo schoon uitdrukt, in den Hemel werd gesloten. Daar is voor mijn ziel geen andere weer-ziel dan de jouwe, en zoo is het voor jou precies eender. Dit merken wij dagelijks in alles, tot in de kleinste, fijnste levensdingen. Dat wij één zijn van geest, onverbreekbaar.

Daarom, zoo jij eerder heengingt dan ik, zou ik nimmer een andere verbintenis kunnen aangaan. En ook niet willen. Er is voor mij maar een huwelijk: het ware. Dat in den Hemel gesloten werd. Dit, lief, tusschen ons.

En indien ik eerder werd heengeroepen, dan - zegt de wereld: laat de man hertrouwen. En zij voert daarvoor een legio bewijsgronden aan, die ik aanhoor, en die me zéér doen.... Niet uit egoïsme. Want zooeven heb ik je gezegd hoe ik denk omtrent dat eene, dat mij onverschillig moet wezen. Ook niet, wijl de gedachte mij bedroeft, dat onze kinderen - zoo wij die nog krijgen - een andere vrouw "Moeder" zouden noemen. Want ook dat mag mij niet verblinden voor het feit, dat zij onder volslagen moederloosheid zouden lijden.

Maar wel, omdat het denkbeeld als zou jij, liefste, aan een andere datgene beproeven wat tusschen ons zoo heerlijk gelukt is: het geestelijk één worden, tot in alle hoekjes en gaatjes van ons wederzijdsch zieleleven. Want ik wéét het, ik wéét het, en dat geloof kan niemand mij, ontnemen, dat wij twee voor elkander geschapen zijn.

Dit is geen hoovaardij, geen zelfverheerlijking als zou geen ander zulk een goede vrouw voor je wezen als ik. God wreet, dat ik bij al mijn pogen vaak genoeg te kort schiet, al verklaar jij ook telkenmale van niet - liefste! Maar je hebt 't me zelf gezegd, en het kwam uit de volheid van je hart, in een dier mooie oogenblikken van ons heilig huwelijk, dat, zooals wij één zijn, geen ander met een onzer zijn kon. Dat wij zijn als twee stukken van een legkaart, die volkomen aaneenpassend een harmonisch geheel uitmaken.

Daarom smeek ik je af: laat dat zoo blijven! Laat er nooit, nooit een derde komen in dit ons huwelijk, die een scheur zou maken - nu niet en later niet. Laat mij de overtuiging dat geen andere je geestelijke vrouw zal wezen, voor wie je niets, niets in je zieleleven verborgen houdt, zooals ook mijn ziel voor jou ten allen tijde een opengeslagen boek is, dat wordt volgeschreven voor jou, met jou en door jou....'

Zij legde de pen neer en keek op, glimlachend met oogen vol tranen. Uit haar raam zag zij naar buiten op een gansche stad van rookende fabriekschoorsteenen en daken van arbeidswoningen. Daar buiten klopte en hamerde en snorde het leven tot haar op, leven van arbeid en welvaart, van vrede en eensgezindheid, de stichting van haar man - en van haar.

Zijn werk, ook het hare, hem ten zegen, en ook haar, vrucht van zijn beste krachten, gepaard aan de hare.

Toen stond zij op en liep met uitgestrekte handen op iemand toe, die de kamer binnen kwam. In den vollen, diepen blik, waarmede hun oogen in elkander rustten en in den warmen vasten greep hunner handen, zag ik dat zij beiden waren in waarachtigheid Man en Vrouw....

Ik droomde andermaal.

Ik zag een langen, steenachtigen ópwaartschen weg. Een man en een vrouw betraden haar. Zij hielden elkander eng omstrengeld, beiden steunend op elkander, langzaam voortgaande met vasten tred. En ter weerszijden van den weg zag ik velen, die het hoofd eerbiedig, met dankbare liefde, negen voor het Paar, dat voorbijging.

Twee kinderen kwamen hen tegemoet en bleven voor hen stilstaan. Toen zij tot de vrouw opblikten met de trekken van den man en - van een ander - zag ik dat de krachtige gestalte van de vrouw wankelde.

Twee jonge kinderen, en haar eigen armen waren leeg gebleven. - De man had zich afgewend, zwijgend.

Toen breidde zij hare armen uit en nestelde met stil, teeder gebaar de beide kinderkopjes aan haar borst. Voor de velen aan weerszijden van den weg hief zij ze op, en haar stem klonk helder: ‘Ziet, mijn zoon en mijn dochter’.

Daarop wendde zij zich tot haar man. ‘Kom’, zeide zij eenvoudig en zij knikte. En als zij verder gingen, zag ik dat haar oogen dof waren geworden en het volle haar om het nog jonge gezicht wit als sneeuw.

(OLIVE SCHREINER *vrij nagevolgd*).

C.V.D. MEER - geb: BRONDGEEST.

Een uitnemend boek.

Pittali - De Grijze Wolf. - Onder dezen titel is bij den uitgever H.J.W. Becht, te Amsterdam, een vertaald boek uitgekomen, dat mij in hooge mate heeft ontroerd, en waarop ik daarom zoo gaarne de aandacht wil vestigen van iedereen, en in de eerste plaats van alle dierenvrienden. Immers, zelden nog heb ik zulk een warm pleidooi, en dat zoo *uitnemend* geschreven is daarenboven, ontmoet over de plichten van den mensch aan het dier, dan in dit in de wildernis-spelende verhaal, o geen sentimenteel, week-geschreven ‘vrouwengedoe’, integendeel een soms aangrijpend-afschuwelijke schildering van dien nergens méér dan voor de dieren in de wildernis geldenden regel: *eet of gij wordt gegeten;* maar, juist omdat dit alles zoo onomwonden-waarachtig is geteekend, door een die het zelf leerde kennen, uit eigen aanschouwen, juist daarom doet het ons de verantwoording, die wij-menschen hebben áán het dier, óók aan het dier in de wildernis hebben, des te meer voelen, een des te grootere en des te dankbaardere verantwoording omdat de geschiedenis van Pittah (‘wittand’), de grijze wolf, dáár is om ons te bewijzen, hoe zelfs het wildste en

wreedste dier slechts uit het *instinct* van den haat aldus handelt, en door liefde kan worden gewonnen tot een trouw en een toewijding, waartoe geen mensch in staat zou zijn.

Pittah, de grijze wolf, wiens geboorte, in een door zijn moeder daartoe gezocht hol, wiens eerste jeugd, ons wordt geteekend, in zijn verschillende kennismakingen met het Onbekende, op een meesterlijk-boeiende wijze, valt ten slotte in de handen van *menschen*, van Indianen, de eerste menschen die het arme dier nog ooit zag. Tot hiertoe leerde de natuur hem kennis maken met Vrees, met Honger, met Vijandschap zijdens andere dieren, met Koude, maar nog nimmer had hij ontmoet een 'mensch-dier.' De schrijver weet de gevoelens van den wolf, als hij in deze onbekende, de overmacht-hebbende wezens, voelt daardoor zijn meester, bijzonder juist uit te drukken met het woord dat hij er voor kiest in de wolf-gedachten: goden. Alles wat deze voor hem nieuwe schepselen vermogen tot stand te brengen, b.v. vuur-aanmaken, daardoor warmte-verstrekken, hem binden aan 'n ketting, regeeren kunnen de wildernis-honden, het is voor den armen gevangene tegelijk een reden van vrees en toch van instinctmatige bewondering. Hij houdt zich ten slotte gewillig aan zijn Indiaan-meester, niet uit liefde, want deze geeft hem die niet, maar uit een instinctmatig besef, dat hij het daar beter heeft dan in de eenzaamheid van de

wildernis, want, als hij zijn plicht van trekdier en beschermer in gevaar doet, dan wordt hij tot belooning behoorlijk gevoed en verzorgd. Dan echter valt hij in slechte handen. En op dit gedeelte van het verhaal zou ik voornamelijk den nadruk willen leggen, omdat immers het zoo maar lichtzinnig verkoopen, aan den eerste den beste, van 'n machteloos dier, helaas niet alleen door Indianen geschiedt, maar overal ter wereld door de meest-beschaafde menschen wordt gedaan.

't Is immers ‘maar 'n beest.’ ‘*Ik* heb zin aan 'n nieuwer hond, aan 'n mooier paard, aan een aardigeren vogel, die beter zingt,’ etc., etc. En het aldus verzaakte dier wordt met wreede gevoelloosheid weggedaan aan den eerste den beste, - die hem op zijn beurt weer verkoopt, of slecht behandelt, of op straat jaagt. Dagelijks kunt gij de couranten vol zien van zulke aanbod-advertenties, van *slechte* menschen.

Want ik noem dezulken *slecht.*

Immers, o, laat het lot van den grijzen wolf u ter leering zijn. Een ‘blanke’, maar 'n ellendeling, zooals er vele zijn, in alle landen ter wereld, koopt Pittah, uit winstbejag, om hem te gebruiken als 'n soort circus-dier, in de verre eenzamheid van Klondyke, waar de uitspanningen niet vele zijn, en waar het dientengevolge geldt als een groot genoegen, den armen uitgehongerden wolf, altijd geslagen, altijd aan een ketting liggend, op te hitsen tot afschuwelijke gevechten met honden, apen, lynxen, welk dier men maar vindt om hem zijn krachten aan te doen meten. - Hoe Pittah op die wijze wordt tot een boosaardig, iedereen en alles hatend, alles verscheurend monster, met in zijn arme dierenziel toch altijddoor een instinctmatig besef van het *onrecht* dat hem wordt aangedaan, gij moet dat lezen in het boek-zelf, om het in al zijn waarachtige aangrijpende vreeselijkheid ná te voelen. - Maar dan eindelijk, als hij op het punt is het in zulk een heeten strijd af te leggen ten slotte tegen een bulldog, expresselijk daartoe meegebracht door een anderen blanke, dan komt er iemand tusschen beide, óók 'n blanke, maar een van 'n beter maaksel dan de mensch-dieren, die arme Pittah tot hiertoe ontmoette; met minachting voor zulk een wreedheid verlost bij het mishandelde halfdoode schepsel door hem te koopen op zijn beurt. En het slot van het verhaal is de zegepraal der liefde, is de geschiedenis van Pittah's eerst schuw niet begrijpen kunnen hoe men het nu waarlijk *goed* met hem meent, dan echter, als hem dat eindelijk duidelijk wordt, zoo hartstochtelijk, zoo aandoenlijk zich aan zijn levensredder hechten, dat hij bijna sterft van heimwee als deze op reis moet, dat hij diens vrouw en kinderen, en al wat hem lief is, verdedigt op leven en dood, in een woord dat hij tienduizendvoudig teruggeeft het goede dat hij ontving. (En van hoevele *menschen* kan men dit zeggen?)

- En kom mij nu niet aan met de nuchtere opmerking van achter de kachel zittende hollanders, die zelf nooit in de wildernis waren: ‘Dat *kan* immers niet’. Het kan *wel.* De werkelijkheid is dáár om het U te bewijzen. De beroemde beeldhouwer prins Troubetzkoi, wonend in Parijs, heeft een wolf, waarmee hij en zijn vrouw omgaan als met 'n huishond; een vriend van hen, die bij hen logeerde, heeft mij zelf gezegd bij hen met eigen oogen deze verhouding te hebben aanschouwd. Trouwens, hoezeer haat, ingeboren vrees, kan verkeeren in *liefde*, bij een goede behandeling, ik heb het zelve ondervonden met mijn Benjamin, van wien ik vast overtuigd ben, zooals ik het dier tot mij nam, schuw en verwilderd, en daardoor jegens ieder vijandig gezind, dat hij, ware hij bij slechte menschen gebleven, zou zijn opgegroeid tot een bepaald kwaadaardigen, gevaarlijken hond. Terwijl hij thans is het zachtste, aanhankelijkste, meest-liefdevolle, niemand-kwaad-doende schepseltje dat er bestaat. Toen ik hem

de eerste maal waschte b.v. was hij zoo boos, dat hij, telkens als ik hem trachtte af te drogen, naar mij vinnig beet met zijn mooie scherpe tanden. Nu legt hij onder datzelfde wasschen zijn kopje stil tegen mij aan, en likt mij, ofschoon hij het nog steeds zulk een vreeselijke uitvinding vindt, dat hij zelfs elke troost van chocolaadjes of welke zoetigheid ook (waarop hij dol is) hardnekkig weigert zoolang hij in 't water staat. Dat geheele eerste jaar, nadat wij hem uit de handen van zijn kwelduivels hadden gered, toonde hij zich zoo schuw nog steeds en zoo vreesachtig, dat wij hem b.v. nooit konden overhalen op onzen schoot te komen liggen. Met een trouwe uitdrukking in zijn oogen strekte hij-zelf zich aan onze voeten uit, maar zoodra wij eenige toenadering beproefden onzerzijds week hij achteruit, als vreesde hij instinctief gevaar. Nu, nu hij ons kènt, is er geen aanhaliger schoothondje dan diezelfde Benjamin, die ons, zelfs als er visite is, of als wij met hem uit zijn, niet met rust laat vóór meneer zich op

den schoot van een onzer heeft genesteld. Zoo ook blijft hij tegenwoordig instinctief doodstil staan wachten, wanneer hij bij toeval losraakt van zijn koord, terwijl hij in dat eerste jaar zich in zoo'n geval haastte spelend weg te loopen, en zich vergeefs liet roepen.

Ik vertel dat alles omdat de geschiedenis van dezen wilden grijzen wolf mij herinnert aan die van den eveneens verwilderd en geplaagden Benjamin, zooals hij tot ons kwam uit de handen van wreede kwajongens, en omdat ik dientengevolge geloof dat èlk dier door 'n goede, zachtzinnige behandeling aldus is te winnen.

Juist daarom dan ook vind ik Pittah - de grijze wolf - een wezenlijk *goed* boek, een boek dat verdient door iedereen gelezen en herlezen te worden. Het geeft ons daarenboven zulk een uitstekend inzicht ook in het karakter van de dieren des wouds, in hun aangeboren instincten, en in hun aandoenlijke zorg voor hun jongen. Maar bovenal, het leert ons onze *verantwoording* aan de dieren, juist *omdat* wij voor hen 'Goden' zijn dóór onze overmacht. Of wilt gij mij soms tegenvoeren, dat zulke onverlaten als 'Mooie Smith', die een dier gebruiken als middel van bestaan, om door zijn in doodsangst-vechten met hem geld te verdienen, alleen voorkomen in onbeschaafde streken, en dat men ook alleen daâr een zóó wreed publiek aantreft, om in zulke wreedheden belang te stellen? - Ik antwoord U: En de stierengevechten dan in Spanje? Bijgewoond door den koning, en door de high-life van Madrid, en van geheel Europa! Of, veel dichter nog bij huis, het afmartelen van dieren, paarden, op harddraverijen, het wreede circus-africhten bovenal! Neem b.v. het beschaafde Parijs, 'la ville lumière', waar een vorig jaar avond aan avond 'de clou' was van een zeer druk-bezocht Variété een *dronken gemaakten hond!* Een 'geestigheid', door de meest-gelezen fransche bladen dagelijks aangeprezen. En eindelijk, de lange jacht, dat afschuwelijk wreede genot, van bloeddorstig-gemaakte honden africhten om vossen, herten, etc., in doodsangst een ganschen dag lang gewond door de bosschen te drijven! Of ten slotte het naar de wildernis trekken van allerlei high-life menschen, ten einde daar, in hun geblaseerdheid van alles, zichzelf een nieuwen prikkel te geven door het voor hun bloeddorst spannende gevoel, van de in de wildernissen thuisbehoorende dieren, leeuwen, wolven, tijgers, olifanten, in hun eigen omgeving te gaan vervolgen en te vermoorden, uit louter plezier, niet om te voldoen aan die raadselachtig-wreede, maar nu eenmaal bestaande natuurwet, die in Pittah, de grijze wolf, zoo juist wordt geschilderd: het: *Eet of gij wordt gegeten*, maar enkel om zichzelf te *amuseeren*, door moordzucht en bloeddorstigheid. -

Ik vraag U, noemt gij dit alles niet wreed, niet mensch-onteerend, niet lafhartig en min, evengoed als de genoegens en weddenschappen van 'mooien Smith' en zijn vrienden in Klondijke - juist omdat wij de macht hebben van 'goden' tegenover de dieren?

Daarom ook sprak ik er in den aanhef van dit artikel van, dat het hier geenzins geldt een sentimenteel of weekgeschreven verhaal, maar een integendeel waarin de *aard* van het dier der wildernis, zooals de natuur hem nu eenmaal schiep, zonder eenige opgesmuktheid is geschilderd, zóó dat wij juist daardoor te méér voelen hoe het niet *zijn* schuld is dat hij zich *moet* verdedigen en zijn honger *moet* stillen met de veroveringen door hem behaald op andere dieren, maar alleen die van het nu eenmaal zoo zijn der dingen, van de *natuurwet.* Het is een aangrijpend, een soms vreeselijk boek, dat U de wildernis in al haar ontzettende geheimzinnigheid doet voor U zien, als waart gij er zelf een bewoner van, U daardoor echter ook te meer

vervult met een oneindig mededoogen voor die vele schepselen, wolven, lynxen, tijgers, leeuwen, wat niet al, die er in rondzwerven, soms bitteren honger en nijpende koude lijdend, gedoemd zich tegen elkaar te verdedigen, en bovendien óók nog belaagd door de wreedheid en de slechtheid van den mensch, dien het noodlot hem plotseling doet ontmoeten op zijn eenzamen weg van roofdier. Dat, het U aldus naderbrengen van een zijde van het dierenlot, waarbij wij hierin de beschaafde streken, omringd van tamme beesten, veel te weinig stilstaan, is één goede zijde van Pittah - de Grijze Wolf - een andere is, gelijk ik in het begin reeds zeide, de liefdeleer die het boek predikt, waar het aantoont de zegepraal van de liefde over den haat in zelfs het méést verwilderde dier, zoo het slechts een mensch, een 'God', op zijn weg ontmoet, die hem wil liefde geven, hem wil goed behandelen.

Pittah - de Grijze Wolf, - ik herhaal, het is een *uitnemend* boek, een prachtig boek, een boek geschreven door een goed mensch, wiens ziel vol mededoogen moet zijn, daarvan

ben ik zeker, voor al het van God geschapene.

Lees en herlees ‘Pittah, de grijze wolf’, en laat de inhoud U bijblijven, als een waarschuwing dat wij menschen ‘goden’ schijnen voor de dieren, maar óók dat wij juist daarom verplicht zijn hen te behandelen met de goedheid en de liefde die zij, in hunne afhankelijkheid van ons, eischen mogen van zulke ‘goden.’

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Voor Rarda Lieftinck.
Geachte Freule Lohman.

Heel gaarne maak ik van de door U geboden gelegenheid gebruik in de correspondentiekolommen enkele inlichtingen aan mej. Lieftinck te vragen.

Ik had dan gaarne aanbevelenswaardige adressen van billijke pensions e.d. in, of in de omstreken van Parijs, liefst met opgaaf van de pensionprijs. Ook, zoo mej. Lieftinck ook elders in Frankrijk bekend mocht wezen, zou deze mij zeer verplichten met soortgelijke inlichtingen voor een verblijf ‘à la campagne.’

Met veel dank voor uwe hulp,

Hoogachtend:

B. van H.

Gedachtenwisselingen.

I.
Wat ik onder ‘Moderne’ vrouw versta.

Zij is eene vrouw, die naar eigen aanleg ontwikkeld is, dus haar man begrijpt en in staat is hare kinderen op te voeden tot moderne menschen.

Aangezien *de wil van zulk eene*, *in 't huwelijk* **niet** *ondergeschikt is aan den man*, doch wèl voor de wet, wordt er voor de ‘rechten der vrouw’ gestreden.

Omdat zij zich niet minderwaardiger voelt, dan de man, behoeft *zij zich niet te schikken*, *dat haar geheele natuur in aard een andere is.* Integendeel vindt zij zulks heel goed en wenscht zich niet anders dan de natuur haar geschapen heeft.

De moderne vrouw, die hare natuurlijke vormen behoudt, die dus gezond is en natuurlijk, is *niet* meer ‘afhankelijk van den man’, dan de man van de vrouw, omdat zij hem niet liefheeft, om de kinderen, die ze elkaar geven kunnen, maar om hemzelf.

De behoefte aan elkaar is wederkeerig. De vrouw draagt geen vrucht zonder den man, de man moet zonder vrouw zijn natuur verkrachten. Zij zijn en blijven *onmisbaar voor elkaar*, dus *afhankelijk van elkaar.*

De Moderne Man zal zich bedwingen en trachten even rein te blijven als zijn meisje, en haar even hoog stellen als zichzelf. Dat de ideaal-toestand nog lang niet bereikt is, dat 't vrouwelijke dreigt verloren te gaan in den strijd voor gelijke rechten, weet een ieder. Wanneer men den Christus zoo verkeerd kon begrijpen, dat er oorlogen door ontstonden, dan is 't niet te verwonderen, dat de vrouw slecht beoordeeld wordt.

Ik vertrouw er op, dat de tijd ons helpen zal!
MODERNE VROUW.

II.
Zeer Geachte Redactrice!

Het zij mij vergund, door middel van ons blad, eenige woorden neer te schrijven tegen hetgeen vorige week in de correspondentie-rubriek te lezen was onder de naam 'Maris Stella' n.l. het volgende:

'Een vrouw, die voor emancipatie is, is geen 'waarlijk' vrouw, dezulken wringt en knaagt het tot in hunne ziel, dat zij niet hunne bestemming hebben kunnen vinden, *en om nu den mannen hare haat te toonen*, willen zij op een lijn met de mannen staan!

Dat ben ik beslist met de geachte schrijfster oneens, en wel omdat het volgens mij, berust, op het *onware* van haar gezegde! Uit bovenstaande regelen zou men haast kunnen zeggen, dat M.S. bijna geheel niet op de hoogte is van de ware strijd der hedendaagsche vrouwen. Hoe zou een strijd zoovele vurige aanhangers onder alle standen der maatschappij kunnen gevonden hebben, indien deze allen uit principe van haat - bewust of onbewust - gevoerd werd, en niet zonder een groote kiem van waarheid in zich meedragende?

Dit is mijn eerste vraag!

Hoe zou een strijd zonder die kiem levensvatbaarheid hebben! En gelooft M.S. daar niet aan? Denkt zij, dat hij uit zal sterven!

Wie met die groote strijd eenigszins op de hoogte is, weet dat hij gericht is tegen de talloos vele misstanden, welke er helaas heerschen in de rechten der vrouw in betrekking tot de maatschappij!

Mijn doel van dit schrijven is niet, om in te gaan op 't doel en de vraagstukken der betreffende beweging, die ik, met recht, onderstel, dat iemand, die hierover een oordeel heeft, hare grondstellingen wel kennen zal! Hoevele getrouwde, ware liefhebbende, 'waarlijke' vrouwen zijn er niet die toch strijden, voor hunne volgens hunne meening toekomende rechten!

Uit dit feit reeds zou ik, naar mijn bescheiden meening, de conclusie kunnen trekken, dat de betooging van M.S. niet opgaat!

Geachte Redactrice, het is mij niet te doen, om het speciaal voor die beweging op te nemen, ofschoon zij mij in vele dingen sympathiek is, daardoor toonende, dat de vrouw ook wel in iets anders belangstelt dan in liefde en huwelijk (ofschoon ik zeer gaarne toestem, dat zij hiermede haar doel bereikt) -, het is mij slechts te doen om door deze regelen te protesteeren tegen de door M.S. geuite meening!

U dankend voor de plaatsing.
Hoogachtend
CH. HIJMANS.

Op 'n graf....

Op 'n graf bloeide 'n bleeke bloeme,
Bleeker dan de mane-nachten, -
En wijl d'andre bloemen lachten
Treurde die eene bleeke bloeme. -

In dat graf lag 'n eenzaam mensch;
Niemand wist hoe-di had geheten,
Eenzaam-zijn en worden vergeten
Was ééns geweest zijn liefsten wensch.

En de hand eener teer-beminde
Had 'r geplant die bleeke bloeme -
En geen rooze op de verre heide
Kon zich op reiner tint beroeme'

Zomer week en herfstwind loeide -
Langzaam moest de bloem bezwijken.
En geen liefste kwam meer kijken
Of die stille bloem nog bloeide.

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Moed. - Natuurlijk las ik alles met de grootste belangstelling èn deelneming, durf er echter niet vèél op antwoorden, omdat ik er zelfs *hier* over heb hooren praten. Gij

begrijpt mij zeker wel? Ik wéét, hoe onrechtvaardig, hoe wreed, hoe geheel-verkeerd-ingelicht de menschen in zulke gevallen er maar op los redeneeren, de een den ander napratend. Ook op dat gebied spreek ik, zooals in zoovele gevallen waarin ik anderen kan navoelen, uit eigen ervaring. - Gij hebt ook zeer gelijk in alles wat gij schrijft over ‘de beurs’ en ‘de geldzucht’. Helaas, die geldzucht doet de slechtste hartstochten ontwaken, en gewoonlijk juist in hen, die immers reeds ruimschoots genoeg hebben. Weet ik óók alles van. - En het is zooals gij terecht zegt: Indien men het in zulke omstandigheden als de Uwe waagt dan toch nog gepasten trots en zelfgevoel te toonen, dan is men eerst recht een misdadig schepsel in de oogen van zulke rijkaards. Ik herinner mij, al schrijvend, daarbij ineens wat ik-zelve eens bijwoonde in mijn eigen familiekring, toen een schatrijk gehuwd nichtje van mij goedvond een alleraanstellerigsten brief aan een getrouwde tante te schrijven, over haar vele zorgen van finantieelen aard, etc. etc. Die brief werd op 'n familiedag voorgelezen als zijnde 'n hoogst stichtelijk voorbeeld van gepaste nederigheid, en een ongetrouwd nichtje verklaarde grootmoedig, hoe *zij* nog wel 'n paar ouwe hoedjes had op zolder, die zij zou opmaken voor de vele spruiten van het straks zich in den Haag vestigend klagende gezin. Ik moest er in stilte zoo hartelijk om lachen, om die aanstellerij, want de bedoelde briefschrijfster had èn een veelverdienenden man èn was zelve uit een schatrijk gezin, maar zulke quasi-‘nederigheid’ valt altijd in den smaak van de rijke en voorname familie. Dat wist ze wel ‘Wat zou *ik* in de gunst zijn’ - dacht ik - ‘als *ik* mij óók eens verkoos op te tooien met de afgedankte hoedjes van m'n nichtjes. Zooiets geeft immers eerst recht pas voor ‘arme familie’, nietwaar? -

Maar, laat ons liever overgaan tot het artikel van Hollandicus. Gij-ook behoort tot hen die het niet met dr. Otto Weininger eens zijn. Maar, mij dunkt, gij-ook hebt het artikel verkeerd opgevat. *Natuurlijk* zijn er ‘lummels van mannen, nietsdoeners, leeghoofden, kwasten’ enz. Maar, daarover gaat de zaak immers niet, zij gaat er over welke de *ware* bestemming is van de vrouw, en ik vind dat dr. Otto Weininger, behoudens een zekere eenzijdigheid en overdrijving, die ik U toegeef af te keuren, den spijker op den kop slaat, en dat hij de *ware*, de *moeder*-vrouw, volstrekt niet naar beneden haalt, integendeel. Voor mij is Madame Curie, de beroemde fransche radium-uitvindster, altijd ‘het’ type van de moderne derde geslachts vrouw, zooals zij nu en dan voorkomt, speling van de natuur, maar, speling die men moet beschouwen als een uitzondering, niet als *de* regel. Zie, dat *on*vrouwelijke harde, gezicht eens goed aan, bestudeer die effen, smakelooze kleeding, en zeg mij dan of gij hierin een *vrouw* herkent? Begrijp mij wel, hier is niets van de aanstellerij en gewild-geleerd doenerij der in waarheid maar middelmatige, zichzelve door reclame op den voorgrond dringende feministe. O neen, Madame Curie is ècht; is zonder twijfel een *genie.* Maar, is zij niet juist daarom géén vrouw eigenlijk? Is zij niet een van die tusschendingen, die de natuur nu en dan gelieft te scheppen, vleesch noch visch? - Welnu, m.i. wijst dr. Otto Weininger erop, dat de vrouw, die met alle geweld wil zijn 'n namaak-man, daarmede geheel en al zichzelve *bederft*, omdat zij is geschapen tot *aanvulling* van den man. - Ik herhaal, ik vind dat dr. Otto Weininger de zaak overdrijft, zooals het gewoonlijk gaat, wanneer iemand bepaalde stellingen verkondigt over geheele categoriën van wezens, maar, als geheel genomen, vind ik zijn boek een wáár boek, en ik kan het niet met U eens zijn, dat de vrouwen elkaar per-se gelijk moeten geven onderling tégen de mannen, alleen omdat zij allemaal samen

vrouwen zijn. Ik vind het vrouw-zijn geen schande, integendeel, eerder vind ik het een *ongeluk* voor ieder die als meisje in de wereld komt. Maar de mannen kunnen dat niet helpen toch immers! Dus, waarom moeten wij nu blindelings alle onze eigen fouten ontkennen of willen goedpraten, inplaats van eerlijk te zeggen: Zoo zijn wij nu eenmaal. Gelooft gij niet met mij dat juist dáárom de mannen zoo dikwijls de vrouwen *uitlachen*, omdat zij niet *willen* oprecht zijn waar het haar eigen geslacht geldt, maar het zoo per-se in de hoogte steken? - 't Staaltje van 'sleur-geloof', dat gij mij mededeelt, is er een zoo als ik-zelve er vele heb bijgewoond. Speciaal ook het bidden aan tafel leidt tot sleur. Ik herinner mij dit heel goed, óók van thuis. Meermalen heb ik in gezinnen, waar aan tafel in stilte gebeden werd, de vraag hooren doen door vader of moeder: 'Zeg kinderen, is er al gebeden, of niet?' Wel een bewijs wààr de gedachten dus geweest waren. Bij hardop bidden, vooral indien een der kinderen het doet, komt er soms beslist nonsens van. - Het 'Heere zegen deze spijs en drank' heb ik meermalen bij vergissing aan het dessert hooren zeggen in plaats van het dankgebed. Natuurlijk lachen dan de overige kinderen hardop, en de volwassenen binnensmonds.

- Inderdaad, indien er na onzen dood niets meer is, dan is er daardoor ook *rust*, maar toch schijnt mij dat vooruitzicht van in *niets* op te gaan zóó afschuwlijk toe, dat ik bijna zou zeggen: Elk voortbestaan is mij nog liever dan dat voorgoed vernietigd worden. - Zoo dikwijls denk ik ook, vooral in dezen laatsten tijd van mijn leven, dat er toch Hierna wel iets *moet* zijn. Het schijnt zoo belachelijk nutteloos, dat wij er alleen zouden zijn voor *dit* leven. Maar dan weer komt ook dikwijls de twijfel boven. - Ja, doe dat vooral, mij terstond schrijven, indien gij iets hoort, dat Uw plannen meer bepaalt, want Uw geval interesseert mij ten zeerste, omdat ik zoo kan begrijpen, dat gij voor de moeilijkheid staat: Wat nu? En die *is* niet gemakkelijk op te lossen in Uw omstandigheden. Hartelijk gegroet.

Timmy. - *Mijn kindergeloof* heb ik aangenomen; dat vind ik zeer goed gevoeld. - De andere gedichtjes bevielen mij minder, daar ik *Van een vroeg krokusje* niet juist van maat, en ook wat onbeduidend van inhoud vind, terwijl hetzelfde geldt voor *Avond in de weide. Ontwakend kindje* vind ik eigenlijk wèl goed, alleen die slotregel beviel mij niet, dien vind ik er triviaal bijgehaald. Toch zou ik dit gedichtje hebben aangenomen, ware het niet dat ik reeds zoovéél van U heb onder mijn berusting. Daarom behoud ik alleen het allerbeste. - *Bleeke luchten* van Therese Swarth is haar laatste bundel, en is inderdaad droevig van stemming. Echter is dat nu eenmaal haar speciaal genre. Ik-ook vind die gedichten van haar, die gij noemt: *klankenspel*, de minst mooie, en houd meer van de andere; toch is zij in dat klankenspel een *meester.* Behalve de *moederverzen* staan er meerdere gedichten in dien bundel, die uiterst gevoelig zijn, o.a. *Het oude huis.* - Maar toch is Helene Swarth voor mij altijd onovertroffen, wat betreft haar vroegeren bundel: *Rouwviolen.* Voor *Boutens* kan ik veel minder voelen. Enkele verzen van *Frederik van Eeden* (maar lang niet alle) beveel ik U óók aan ter lezing. Ik moest er om lachen dat gij zoovele dames in verontwaardiging bracht met de voorlezing van dat artikel van dr: Weininger. Het schijnt op vele vrouwen te hebben gewerkt als een roode lap doet op een stier. Omtrent Uw eigen persoonlijk standpunt in dezen vind ik dat gij zeer verstandig schrijft, door er niet zulk een besliste opinie van voor of tegen over te hebben. Dat is, dunkt mij, gelijk gij terecht zegt, lang niet bij iedereen mogelijk, omdat dit afhangt van onze

eigen ondervindingen en waarnemingen, waartoe de een vroegtijdiger gelegenheid heeft dan de ander.

M.E. - Terugzending van gedichtjes heb ik mij voorgenomen niet meer te doen, daar het voor inzenders een kleine moeite is van hunne *gedichtjes* copie te bewaren. Bovendien weet ik niet eens of gij abonné zijt, en, voor niet-abonnés kan ik die exrta-moeite onmogelijk mij getroosten. Wel wil ik U gaarne antwoorden wáárom ik Uw gedichtjes weiger, namelijk omdat èn de vorm geheel en al onvolkomen is, wemelt van leelijke regels: 'ik voel mij zoo zat' (terwijl Uw gedicht overigens een heel verheven toon aanslaat) èn de inhoud mij zeer vaag en weinig-beteekenend voorkomt. - Het gedichtje, dat gij nog in portefeuille hebt, wil ik met alle genoegen beoordeelen, maar houdt er dan s.v.p. copie van als gij het zendt. - Alles wat in de Lelie wordt geplaatst in het redactie-gedeelte wordt steeds gehonoreerd, óók het feuilleton.

Februari II. - Uw excuses over Uw slecht schrift neem ik graag aan, waar ik-zelve slecht en onduidelijk schrijf. Echter, wilt gij *mijne* excuses Uwerzijds aannemen, dat ik, eerlijk-gezegd, dientengevolge Uw kaart maar half kan ontcijferen, dus haar slechts oppervlakkig kan beantwoorden. Voor Hollandicus neem ik er uit over, dat gij uitdrukkelijk verklaart hoe Maris-Stella niet de éénige is die hem goed begreep, daar gij-ook het met dr. Otto Weininger ééns zijt in hoofdzaak. Gij schrijft:

'Ik geloof dat de vrouwen er uit ijdelheid tegen opkomen; ze vinden zichzelf over 't algemeen zoo gewichtig en interessant.'

Ja, dat is het juist wat ik-ook geloof.

Ik vind Uw uitdrukking: Indien we vrouwenkiesrecht kregen, dan werden we *nog* meer door '*Domheidsmacht*' geregeerd, geestig-waar. Precies zoo denk *ik* er ook over. Uit een rechtvaardigheidsbeginsel komt ons, werkende-vrouwen, het kiesrecht toe, evengoed als ieder ander die belasting betaalt, maar ik voor mij zal er nooit een hand voor uitsteken om tot het verkrijgen van dat recht mede te werken, juist *omdat* er dan nog veel méér domme, partijdige, en idiote kiezers zouden komen, dan we nu reeds bezitten, om niet te spreken van de partijdigheid waaraan wij zouden blootstaan, indien vrouwen de macht in handen kregen, als rechters, juryleden, kamerleden, ministers enz. - Niet om je in te denken eenvoudig wat 'n boeltje het dan zou worden! - 't Laatste gedeelte van Uw kaart is speciaal datgene wat ik niet kan lezen, omdat gij daar aan het doorkruisen zijt gegaan. Dat beken ik

U maar eerlijk, omdat gij anders 't vreemd zoudt vinden daarop geen antwoord to ontvangen.

Mits. - Dank voor Uw warme instemming met dit artikel van mij (zie Lelie van 1 Febr. N°. 31), zoodat gij dientengevolge den titel hebt gekozen als pseudoniem.

Ik ben blij dat gij de correspondentie-kolom graag leest, en dat gij er dikwijls veel leerrijks in vindt. Wat dat oordeel van *Hag* betreft, over G. Schippérus, dat U had getroffen als zoo bijzonder éénzijdig, gij hebt gelijk dat geloovigen in dit opzicht soms verbazend bekrompen oordeelen. Ik weet daarvan alles at, omdat ik uit zulk een christelijk-orthodoxe côterie ben voortgekomen. Ik spreek nu niet van de aanstellerij van het Haagsche high-life, maar van oprecht-geloovige menschen. Wel, die kunnen zich, geloof ik, niet voorstellen, dat ongeloovigen óók hun strijd en hun moeite hebben, - omdat zij-zelf nu eenmaal berusten bij het: Het staat in den Bijbel. ‘Als je maar bidden wou’, zeggen zij tegen je, op dezelfde manier waarop zij zouden zeggen: ‘Als je dat drankje nu maar gedwee inneemt, dan wordt je beter.’ En zij begrijpen absoluut niet, dat men, *om* te kunnen bidden op hun manier, eerst reeds vooraf zijn moet een geloovige. - Ik ben het ook met U ééns, dat zulke geloovige menschen heel dikwijls zoo hard en zoo liefdeloos zijn als juist *hun* geloof het verbiedt. Ik herinner mij, hoe ik eens bij een van mijn familie-leden dineerde, met de ramen wijd-open, zoodat iedereen van de straat ('t was beneden) al de goede gaven van het diner, champagne, fijn kristal, mooie vruchten, enz., op zijn gemak kon zien. 't Duurde ook niet lang of 'n paar arme straatjongens legerden zich nieuwsgierig voor de ramen. Dat was *hun* deel van het genot. Nadat zij geweigerd hadden aan de vermaningen van de dienknechten, van door te loopen, te voldoen, stond de geloovige gastheer zelf in eigen persoon op, en gaf hun zoo'n vinnigen uitbrander over de politie, die hij zou halen, dat zij ijlings verdwenen. Ziet gij, toen dacht ik aan mijn eigen vader, die in zulke dingen juist altijd zoo innig fijnvoelde, die nooit wilde dat er gegeten of gedronken werd met open gordijnen, omdat hij zeide dit voor de armen op straat een onnoodig-tergenden aanblik te vinden, en die bijv. ook nooit een café of een confiserie verliet, waar immers óók alles er van buiten zoo aanlokkelijk uitziet, of hij zou den arme vóór de deur iets in de hand stoppen, juist om *die* reden. Over het algemeen vind ik, met U, geloovigen héél hard voor armen, en vooral voor degenen die, volgens hen, vallen onder de categorie van ‘het niet-verdienenden’. In dat opzicht óók slaan zij dagelijks de liefdeleer van Christus, die gezegd heeft, dat Hij kwam om het *gevallene* en *verlorene* te zoeken, in het aangezicht.

Wat gij over het spiritisme schrijft wil ik hier letterlijk overnemen:

Ik heb vaak nagedacht over het Spiritisme, als láátste stroohalm waaraan ‘het geloof’ zich zou kunnen vastklampen. Ik meen echter, met zoovelen, dat àl die ‘waarnemingen’ en z.g.n. openbaringen berusten op zèlf-bedrog en vaak óók op moedwillig bedrog. Stel echter dat zulks niet het geval is: wàt hebben wij er dan nog aan? M.i. niets. De ‘geesten’ ‘openbaren’ zich door allerlei kunstjes te vertoonen, die de eerste de beste goochelaar hun verbetert. Zij kloppen op de tafel, en laten die draaien (o hoe bovenaardsch!), zij doen verschillende voorwerpen zweven en soms ook dansen enz. Nog eens: wat hebben wij eraan? Ik noem het kinderachtige bezigheden voor geesten.

Ik vooronderstel dat gij niet veel hebt gelezen van en over spiritisme, noch van de uitgebreide literatuur die sinds eeuwen daarover bestaat, want, mij dunkt, indien dat

wèl zoo ware dan zoudt gij onmogelijk *al* die tallooze, onverklaardgebleven verschijnselen van bovennatuurlijken aard kunnen ter zijde stellen als ‘zelfbedrog’. Iets anders is de vraag in hoeverre wij er iets aan hebben voor ons-zelf. Ik-ook heb mij die vraag wel dikwijls gesteld. En ik geef U toe dat het weinige dat wij gewoonlijk ervan te hooren of te zien krijgen ons niet veel verder brengt. Daarentegen kan ik mij wèl voorstellen, dat ook 'n geest (die immers maar niet ineens 'n God wordt, onafhankelijk van alle wetten boven hem) dientengevolge zich niet anders *kan* manifesteeren dan onduidelijk, en met kloppingen, etc. Veel raadselachtiger vind ik het dat hetgeen hij gewoonlijk vertelt, te meer indien hij een bekend persoon was in zijn aardsch leven, zoo zonderling onbeduidend steeds aandoet. Waar echter tegenover staat dat vele afgestorvenen nog op aarde levenden hebben *gewaarschuwd* voor komende rampen, hebben ingelicht omtrent hetgeen zij dan doen of laten moesten, hun eigen dood of die van nabestaanden voorspeld hebben, enz - *Dat* is toch *niet* onbeduidend. Dit zijn feiten, opgeteekend in vele boeken en geschriften, van nu of van vroegere eeuwen, maar ik geef U toe dat een twijfelaar of ongeloovige blijft zeggen: Ik wil 't *zelf* ondervonden hebben. Inderdaad is mij nog onlangs door een Lelie-correspondent (géén spiritist) zulk een feit meegedeeld (enkel een voorspelling schriftelijk naar den afdruk van de hand), waarvan men rilt om de nauwkeurigheid waarmede die geheel onvoorziene gebeurtenissen zich een half jaar later bewaarheid hebben. Ik weet wel dat dit geen afgestorvene is die de voorspelling deed, maar een op aarde levende, maar het houdt toch verband met het *geheimzinnige*, *bovennatuurlijke*, nietwaar? Voor het in de duisternis, althans schemerig licht, geschieden van spiritistische seances bestaan geldige redenen, die ik U niet meer precies weet op te geven, maar waarvan ik wel mij herinner, dat ik ze niet onaannemelijk vond toen ik met spiritisten erover sprak. Dat dit alles ons echter niets van Godzelf openbaart, ja, dat is waar. Daarin hebt gij gelijk. Daarom ook juist zeggen de streng-geloovige menschen, dat wij alleen aan het ons in den Bijbel van God-geopenbaarde ons hebben te houden, en dat al het andere uit den booze is. Maar ik vind den Bijbel-zelf óók een groot raadsel, vooral den God van het Oude Testament vind ik een wonderlijk mengsel van wreedheid, wraakzucht, en vooral van partijdigheid in de keuze zijner werktuigen; waar hij b.v. Ezau laat bedriegen door Jakob, waar Hij Jozef, den klikspaan, uitverkiest, waar hij David dien schandelijken moord laat begaan, uit oude-man-begeerte, aan den echtgenoot der jonge Bathseba, etc., etc. Ik herinner mij nog zeer goed, hoe ik, als kind, die verhalen

van het Oude Testament nimmer kon terecht brengen met mijn rechtvaardigheidsgevoel, hoe ik b.v. de straf aan Mozes, - het niet mogen ingaan in het beloofde land, - barbaarsch-hard vond, en hoe ik véél, veel meer voelde voor den bedrogen Ezau, dan voor den sluwen Jakob, veel meer ook voor den ten onrechte beschuldigden Benjamin, dan voor den van zijn overmacht zoo valsch gebruik makenden Jozef, die zijn stokouden vader zoo valsch trof, met die gemeene verdachtmaking, in zijn liefsten zoon; enz.

Nu moet ik U nog even antwoorden omtrent dat blaadje van de Boij-Scouts. *Ik* lees het niet, maar ik denk dat gij proefnummers kunt verkrijgen door Uw boekhandelaar. Hoofdredacteur van 'Het Padvinder-orgaan' is de heer Gos. de Voogt, Cornelis Schuytstraat 54 Amsterdam. Indien gij hèm schrijft, zal hij U zeker ook wel een proefnommer zenden willen. Er is nu ook zoo iets dergelijks opgericht voor meisjes. Alles in navolging van Engeland, want oorspronkelijk zijn wij nóóit in zulke dingen. Het krijgt immers ook eerst z'n waren 'chic' als het 'n nadoenerij is van het buitenland, vooral van Engeland. Anders deugt het niet bij ons[*)].

Scribens. - Ik zal zien of ik den tijd er toe kan vinden, U eens particulier te schrijven. 's Zomers-avonds zijn wij vóél buiten op Scheveningen, met mooi weer ten minste; zoudt gij ons dan niet herkennen aan onze honden? En durven aanspreken? Ik houd van het niet voorafafgesprokene. - Ik vind het van U, als man, een goed ding, ten behoeve van al de verontwaardigde dames over het artikel van Hollandicus, dat gij komt verklaren hoe er ook '*tal van mannen zijn die alles behalve heilige boontjes zijn.*' 't Feit, dat gij ten bewijze daarvan meedeelt, zal ik niet in bijzonderheden behandelen, want dan zou ik U verraden; het is echter typisch, en het is inderdaad wáár, dat een handig jurist èlke geméène zaak kan goedpraten. Niet zonder reden ontraadt daarom elk eerlijk advocaat U steeds een proces te beginnen, al zijt gij ook in Uw recht, want, niets is meer waar dan wat Goethe daaromtrent zoo meesterlijk zegt in zijn Faust:

> Vom Rechte das mit uns geboren ist,
> Von dem ist leider nie die Frage.

- De slapeloosheid komt van mijn hart, en, ik mag er zeer goed om lezen 's nachts. Ik vind zelfs dat men dan gemakkelijker opnieuw in slaap valt dan wanneer men ligt te denken, en daardoor zichzelf zenuwachtig gaat maken *over* het wakker-blijven-liggen. Echter neem ik nóóit recensie-boeken 's nachts, omdat ik die reken tot mijn werk, - dat mij dan dus zou inspannen. Ik lees bij voorkeur 'n nachts buitenlandsche illustraties, waarvan ik bijzonder veel houd: Graphic, Sketch, Queen, Femina, Simplicissimus, Jugend, enz. enz. Hoe meer ik kan krijgen van dien aard, hoe liever 't mij is. - Overigens mag ik, in het algemeen genomen, inderdaad, voor mijn hart, eigenlijk niet werken, maar, gelijk ik reeds zeide in het artikel aan: Een Vrijen Socialist onlangs, ik *kan* het, dus ik doe het toch. - Inderdaad, een retour naar Nice is 2de klasse beneden *f* 100, maar Nice-zelf is, in den seizoen-tijd, heel duur, en, buiten het seizoen, heet en saai en vuil. - Ik zal op het stukje levenswensch dat nu volgt in Uw brief maar niet antwoorden op deze plaats, daarvoor is het te intiem, maar ik kan best begrijpen dien wensch, want dien vind ik heel natuurlijk en normaal-menschelijk. - Ik ben benieuwd of gij bij *dien* uitgever zult slagen? Zoo niet, zou dan de Holl. drukkerij Baarn niets wezen voor dat onderwerp? - Ik bewaar

*) Met een *Engelschen* marsch zijn zij hier 'bevestigd'. Wat zijn wij toch nationaal!

het door U gezondene. Zendt het U wel eens terug bij gelegenheid. Misschien mèt den beloofden brief. Vriendelijk dank voor den Uwen.

Hockij. - Natuurlijk krijgt gij omgaand antwoord, omdat ik dat immers reeds aan iedereen beloofde. Bovendien echter geldt het hier een zoo ernstig geval. - Neen, - vertrouw nu eens op mijn méérdere ondervinding, omdat ik ouder ben dan gij, - en doe dat wat gij van plan zijt, en waarvan gij U voorstelt dat het U vrede zal brengen, vooréérst nog niet. Ik, die over dat alles zoo dikwijls schreef met zooveel sympathie en zooveel warm verlangen daarnaar, in denzelfden zin waarin gij nu ook er over schrijft, ik ben waarlijk niet per-se tegen die richting, die gij wilt inslaan, nietwaar? Dat weet gij dus. Maar bedenk, dat hetgeen gij wilt doen een zoo ernstige, een zoo voor het leven overwegendbeslissende stap is, dat gij nù nog niet genoeg hebt geleden en ondervonden (om het zoo maar eens uit te drukken), om thans reeds iets zon *beslissends* te mogen doen tegen den zin in Uwer familie en ouders. Denk er aan hoezeer Uw vrede zal *verstoord* worden dóór dien strijd, dien gij daardoor aanbindt; bedenk óók, dat gij U daardoor plaatst buiten geheel Uw eigen omgeving en opvoeding, en U misschien de mogelijkheid afsnijdt op een later huwelijk dientengevolge. Zie eens, ik kan mij Uw strijd, Uw innerlijk zoeken naar vrede, Uw niet bevredigd-zijn door feminisme, Uw behoefte aan steun, alles wat gij schrijft in een woord, zoo heel goed indenken, niet alleen omdat die toestanden op Uw leeftijd menigmaal voorkomen bij ons vrouwen, maar óòk omdat ik U immers ken uit Uw vroegere vertrouwelijke correspondenties, en dus wéét wat gij doormaakt (Want gij vraagt mij, of ik mij nog 'iets' herinner van U, en brengt mij Uw vorige pseudoniemen in herinnering, maar ik heb, ook zonder dat, nog al Uw brieven aan mij zoo levendig in mijn geest nog; Uw schrift herkende ik terstond, nog vóór ik Uw naam las, juist *omdat* gij mij zooveel vertrouwelijks hebt verteld.) Welnu dan, ik ben vast overtuigd, dat de jaren en de ondervinding U zullen brengen tot een *inwendige* op het leven veroverde vastheid in U-zelve, die gij nu nog niet bezit, omdat gij verkeert in die moeilijke periode, die zoovelen onzer doormaken, periode van te wachten, steunloos, en moedeloos, op het Onbekende Lot, er voor terugdeinzend in het besef Uwer eigen onmacht, en daarom instinctief een schuilplaats zoekend bijtijds in dien veiligen haven, die inderdaad m.i. stellig een veilige haven *is* voor wie er van kind af thuishoort, maar die, indien gij hem overijld opzoekt, U misschien later zal voorkomen als een gevangenis. Omgekeerd, het kan zijn dat gij inderdaad *blijft* bij Uw verlangen, dat jaar op jaar U meer de oogen zal *blijven* openen voor Uw wezenlijke behoefte aan die oplossing, - in mijn eigen familie heb ik zulk

een voorbeeld bijgewoond - maar dan is juist die wachtens-tijd voor U-zelve met-een een *bewijs*, hoe gij U niet hebt vergist, en dat gij goed handelt dus ten slotte. Overijld zou ik het op *Uw* leeftijd vinden, indien gij nu reeds een zoo ingrijpende keuze deedt voor gansch Uw leven. De dochter van Lodewijk XV heeft vele jaren gewacht eer zij de toestemming kreeg haars vaders om Carmeliter-non te worden. Zulke *wachtenstijden* zijn dikwijls de zwaarste offers die het leven van ons vergt. Maar, daardoor worden wij *opgevoed* tot menschen. Begrijpt gij mij? Ik wil U zoo gaarne in Uw verlangen naar rust en vrede helpen, maar ik kan U niet anders raden dan door te zeggen steeds weer opnieuw: Wees sterk *in* U-zelve, en, zoo gij werkelijk bestemd zijt Uw vrede dáár te vinden, dan zal het wachten U slechts bevestigen in Uw keuze, het aan U-zelve steeds duidelijker maken hoe gij daarin recht doet. Nu echter móógt gij, op Uw leeftijd, nog niet door zulk een ingrijpend besluit al die banden afsnijden, die gij misschien later bitter zoudt betreuren te hebben verbroken. Uw levenservaring reikt daarvoor nog niet ver genoeg. Eerst moet het leven-*zelf* U daarvan overtuigd hebben wáár Uw weg is. Want, het leven *is* strijd. Dien strijd nù reeds ontvlieden *kunt* gij nog niet, juist *omdat* gij daardoor zulk een bitter leed zoudt brengen over velen die U lief zijn. Het is geheel iets anders van huis uit te zijn *opgevoed* in dat alles, dan er zich tegen den zin in van ouders en familieleden bij gaan aansluiten. In het eerste geval geloof ik óók dat er meer vrede is te vinden daar dan in *onze* wereld voor ons andere vrouwen, die anders zijn opgevoed, maar niet in Uw geval kan men dit *nu* reeds beslissen. Schrijf mij gerust opnieuw indien gij iets niet hebt begrepen, of over wat ook wat gij op het hart hebt.

J.K. - Uw artikel heb ik aangenomen. Het bijgaande stukje was mij inderdaad zéér sympathiek. Hartelijk gegroet.

E. van der D. - Ik vrees dat mijn antwoord U zal teleurstellen. Ik vind namelijk niets van Uw werk geschikt ter opname. Het proza stukje is niets; een van die soort schetsjes, die geen inhoud hebben, noch kunstvorm, van welken aard ook. Uw gedichtjes zijn zoetvloeiend, zangerig, maar missen, als geheel genomen, nog datgene wat ze voor den druk zou geschikt maken; er zijn hortende, onvolkomen regels in, vreemde beelden, stoplappen. Ik vrees dat gij, indien gij maar dadelijk mir nichts dir nichts 'roem' verlangt, dan ook wel heel dikwijls zult teleurgesteld worden. - Zangerigheid en zoetvloeiendheid zijn bij U een bepaald gevváár, want daardoor let gij niet op den eigenlijken inhoud, op de keuze Uwer woorden en beelden. -

Gé. - Ik ben het in dit geval ééns met de redactie, die Uw stukje weigerde. Zeker, ik geloof te kunnen zeggen dat ik 'breed van opvatting' ben, zooals gij het noemt, maar ik vind dat dit korte schetsje, dat eigenlijk geen anderen inhoud heeft dan het enkele door U beschreven feit, daardoor lijkt op een bepaalde insinuatie tegen een bepaalde richting. Wij hebben zooveel copie liggen juist van belletristischen aard, dat ik er niet aan kan denken dit stukje op te nemen waartegen ik beslist ernstig bezwaar heb om den inhoud. Overigens feliciteer ik U met Uw succes. Ik vooronderstel ten minste dat gij nu zijt aangeland bij betalende bladen? -

Ja, over katten- en hondenfamilies raakt men niet uitgepraat nietwaar, als men die eenmaal rijk is. Lees s.v.p. in verband daarmede vooral mijn artikel in dit nommer: Een uitnemend boek. - 'Huilen van vreugde' deed onze Benjamin ook altijd, reeds

van het begin af toen wij hem kochten in Menton. Aandoenlijk was ook zijn angst in die dagen, dat hij zou wegraken van ons. Zooals ik meermalen vertelde, ook weer in bovengenoemd artikel aanhaal, aan den eenen kant was hij akelig-schuw wanneer wij hem ook maar wilden aanraken, maar aan den anderen kant hield hij ons steeds angstig in het oog uit vrees ons te verliezen. In Menton had hij in ons hotel een vriendinnetje dat veel van hem hield, en wel dikwijls met hem speelde in onze tegenwoordigheid. Onze kamermeid in dat hôtel was allerliefst voor hem, zoodat wij eens, naar een bataille de fleurs gaande, het in zijn eigen belang achtten hem bij haar achter te laten inplaats van hem mee te nemen onder zooveel drukte. Thuiskomend bleek het, dat zijn vriendinnetje, met verkoudheid thuis dien dag, hem bij haar op visite had gevraagd. Wel, hij heeft zich toen zeker, met haar alleen, en in die vreemde kamer, ingebeeld, dat wij hem verlaten hadden, want toen de meid hem ons terugbracht beefde hij over al zijn leden van vreugde, en sprong en danste rond, en likte ons telkens. Een ander maal, in San Remo, was het erger. Wij konden hem in die groote hôtels natuurlijk nooit aan de table d'hôte meenemen, en *moesten* hem dus in die oogenblikken toevertrouwen aan den portier of de kamermeid. Op zekeren dag van tafel komend, en hem van den portier terughalend, antwoordde deze ons, dat een der littjongens, die met een boodschap uit moest, hem had meegenomen. Wij vonden deze vrijpostigheid niet heel prettig, wachtten met waren angst, want het terugkomen van den jongen duurde héél lang. Bepaald heeft hij dan ook onderweg kattekwaad uitgevoerd met onzen kleinen vent, want nooit heb ik hem angstiger en tegelijk dankbaarder gezien, dan toen hij in onze arm en *rolde* - kan ik wel zeggen. Hij was zoo ontdaan, dat hij niet wilde eten, zich doodstil en bevend in een hoekje rolde, en van daaruit met liefdevolle bespiedende oogen onze bewegingen volgde. Na veel liefkozende woorden, en nadat wij den geheelen avond bij hem waren gebleven, ging hij eindelijk voorzichtig naar zijn bakje eten, (wij brachten hem steeds van de table d'hôte wat lekkers mee voor zijn diner). Toen wij den eersten dag na ons verblijf in Menton, waar hij aan die kamermeid geheel gewend was geraakt, in Nice aankwamen, was zijn angst door ons verlaten te zullen worden zóó groot, dat hij bij elken stap dien wij naar de deur gingen het op een brullen zette, zoodat wij ten slotte genoodzaakt waren ons diner in onze eigen kamer te bestellen, daar het onmogelijk was hem te verlaten. Het aandoenlijke daarbij was toen zijn vreugde te zien, toen hij den kellner zag binnen komen met tafelgoed, etc. Zoo jong als hij was begreep hij reeds heel goed dat dit

beteekende bij-hem-blijven, want in Menton was het ook verscheiden maal voorgekomen, dat wij het diner in onze eigen kamer lieten komen, zoodat hij de toebereidselen tot dit alles kende. Nauwelijks zag hij dan ook wat de kellner van plan was, of hij zweeg, sprong naast mij op de canapé, en likte mijn hand, als om te zeggen: Nu ben ik gerust; nu zal ik verder zoet zijn. Een paar dagen later kreeg ik in Nice een hevige keel-ontsteking met 40 graden koorts; eerst wilden wij hem alleen dóórzenden naar onze Marie, hier in Holland, alles was reeds met Cook daartoe afgesproken, maar toen het er op aankwam te scheiden hadden wij geen van beiden den moed het arme dier aan die eenzame verre reis te wagen. 's Ochtends, toen wij hem zouden laten wegbrengen, zei mijn vriendin tot mij: Zouden we hem niet maar hier laten blijven toch? Ik had het wel kunnen uitschreeuwen van plezier, want ik had den ganschen nacht 't zelfde gedacht, maar het niet durven zeggen, omdat de grootste last kwam voor haar rekening op dat oogenblik, terwijl ik zoo ziek was, en dan nog dat ongedresseerde jonge hondje erbij, dat 's nachts voortdurend jankte (gelijk later bleek, door den veearts in Holland, omdat hij inwendig gekneusd is geweest toen van de opgedane mishandelingen; maar *wij* vermoedden dat *toen* niet natuurlijk).

Van Uw man houd ik, om wat gij mij vertelt, *vreeselijk veel.* Hij *moet* een goed mensch zijn, die zoo iets doet. Ik ben er zòò blij om.

Het is een schande dat juist die hondenbelaslastingen zoo worden opgedreven, omdat men het daardoor geheele klassen van onbemiddelde menschen onmogelijk maakt zich een even onschuldig als onzegbaar groot levensgenoegen te verschaffen in het houden van een hond, hetgeen bovendien nog een weldaad óók is aan zoo'n arm wezentje-zelf. - Ja, toe, zendt U mij dat beloofde kiekje van Uw troepje, als het zoo ver is. Ik heb 'n heele verzameling van mijn verschillende onbekende honden-vrienden, door hunne meesters of meesteressen gezonden. - Hartelijk het beste.

Mela. - Inderdaad, het wordt tijd dat Uw versjes nu aan de beurt komen. Echter, Uw hoofdartikel plaatste ik onlangs nietwaar? - Met groote deelneming las ik van het door U geleden verlies; gij hebt mij dat niet gemeld, maar ik herinner mij, hoe gij eens met zooveel liefde over haar schreeft, zoodat ik mij Uw smart zoo goed kan indenken. - Het doet mij steeds genoegen van zooveel correspondenten te hooren, dat deze correspondentie-rubriek zoo interesseert. Met veel belangstelling zie ik ook Uw aangekondigden langen brief tegemoet. Gij weet, ik waardeer het in mij gestelde vertrouwen ten zeerste, en ik ben altijd blij, indien ik iemand met raad en daad kan bijstaan. Daarvan kunnen mijn correspondenten steeds waarachtig overtuigd zijn, dat ik - zooals gij-ook het van mij gelooft - hartelijk belangstel in hun lot, en niets liever wil dan hen in alles wat in mijn macht staat helpen, of inlichten, of raden. Voor Uw warmgevoeld schrijven dank ik U dan ook ten zéérste.

Lumaij. - Wel neen, Uw manier van Uw briefzenden was mij *niets* onaangenaam. Ik vond haar alleen maar amusant. En, gij hebt gelijk, het *is* hatelijk-tijdroovend dat wij hier in Holland onze aangeteekende brieven zelf moeten halen of laten afhalen, terwijl men ze in het buitenland thuisbezorgd krijgt. Waarom moet Nederland op dat punt nu weer zoo anders zijn dan elk ander land bijna? Enfin, ik heb 't postkantoor gelukkig vlak in de buurt. Ik ben blij, dat gij en ik in die zaak, waarin gij mijn raad

hebt gevraagd, 't zelfde dachten, zooals nu blijkt, onafhankelijk van elkander dus. Ja, dat gij 't verkorven hebt nu, verwondert mij niet, want in zulke gevallen is wèl het spreekwoord toepasselijk: Ondank is werelds loon. - Mijn vriendin is gelukkig sinds lang hersteld, zij-ook had hare ziekte te danken aan kouvatten. Inderdaad is rhumatiek wel onze groote vijand in Europa, ofschoon, ik hoorde wel eens de opmerking maken, dat de tropen de Europeesche kwalen bezitten verergerd met nog een paar hier niet voorkomende tropische ziekten. En inderdaad heb ik-zelve in Indië een zeer ernstige rhumatische ziekte gehad. Uw levensondervinding vind ik zeer waar, zóó waar, dat ik haar overneem ten behoeve van idealisten:

Ik heb in 't leven ondervonden, *dat men verkeerd doet*, *met een slecht mensch*, *zonder meer*, *alles te vergeven. Hij maakt misbruik van je deugden om zijne slechte handelingen op anderen toe te passen, om anderen en je zelf te benadeelen. Men werkt daardoor het kwade in de hand.*

M.i. is dit zeer-juist-gezien. Ik voor mij geloof dat een laagstaand mensch niet in *staat* is de edele bedoelingen van een, die hem per-se vergeeft, te begrijpen, ze slechts toeschrijft aan domheid, en dientengevolge niet zich betert, maar van kwaad tot erger valt. En daarom geloof ik dat men wel degelijk het recht heeft uit zelfbescherming zijne gepaste voorzorgen te nemen tegen slechte en onedele karakters. - Gij hebt gelijk, *ik*-ook gevoel zeer goed, dat Christus, beschouwd als de *God*-mensch, daaraan een bovenaardsche kracht tot lijden op aarde ontleent, die dientengevolge Zijn zoenoffer bijna te niet doet. Dit voelde ik reeds als kind, als iets dat mijn dankbaarheid aan hem verkleinde.*) Uw vergelijking met een rijken man, die voor z'n plezier eens een tijdje armoede gaat lijden, vind ik dan ook niet onjuist. De orthodoxen echter leggen dat zóó uit, dat Christus zich als het ware van Zijn Godheid *ontdeed* zoolang Hij op aarde was, en daardoor dus wel degelijk leed als 'n *mensch.* Voor mij beteekent een ‘ideaal-mensch’ Christus niets meer, omdat ik niet inzie welke beteekenis dan eigenlijk zijn woorden hebben nog. Dan is Hij geweest, òf een zelf-ingebeelde bedrieger, òf een domme dweper, maar in geen van beide gevallen vind ik Hem dan iemand, die *nu* nog iets betéékent. Want, wáár houdt dan op de wáárheid van de door den Bijbel omtrent Hem meegedeelde feiten, en wáár begint de legende? Van af het oogenblik waarop men Hem verwerpt als Godmensch wordt alles 'n individueele questie, van zoo veel of zoo weinig in Hem zien, als ieder-persoonlijk van en over Hem wil gelooven of niet-gelooven. Alles wat gij schrijft over de questie van het raadselachtige van Gods willekeur en wreedheid, aangenomen dat de Bijbel wáár is, en dat Hij Christus zond als Zijn Zoon,

*) Zie correspondentie aan J.B. te L.

geef ik U toe. Daarom geloof ik dan ook wel, dat men dit alles moet aan nemen kunnen met het geloof van een kind, dat niet vraagt waarom, noch hoe. Hetgeen Paulus daaromtrent schrijft in een van zijn brieven, dat immers de pottebakker zijn vaten kan maken zooals *hij* wil, vind ik altijd in dat opzicht de méést duidelijke uitlegging, die ik ken. Raadsel is en blijft het alles. Maar: het geloof is een vaste grond der dingen, die men hoopt, en een bewijs der zaken, die men niet ziet - heeft óók alweder Paulus gezegd. - De questie van het vleesch-eten, van het roofdierachtige, dat God, of de Schepper, of de Natuur, hoe men dan ook 't noemen wil, legde in elk dier, vind ik zoo aangrijpend-waar behandeld in het boek, dat ik bespreek in ditzelfde nommer: Pittah, de Grijze Wolf. Het *is* een afschuwelijkheid, maar het is er eene, die in elk levend schepsel is gelegd, dat het eet van het andere. En, juist omdat ik dit om me heen zie in de héële schepping, schijnt het mij een wreedheid toe, die niet door ons is te veranderen of te herstellen. Wel kunnen wij ons hoeden een dier niet te martelen of te dooden uit *moedwil*, of uit louter moordzucht, zooals dat op de jacht van pleziermenschen, (niet beroep-jagers) geschiedt. - Neen, Uw eerlijkheid in het zeggen Uwer opinie neem ik U niet alleen niet kwalijk, maar waardeer ik zelfs *ten hoogste.* Ik vind juist, dat men elkaar veel méér waardeert wanneer men van weerszijden éérlijk zijn meening zegt. - Ja, dieren komen óók altijd graag bij mij. Dat is een feit. O.a. hield ik vroeger niet van katten, omdat zij zoo geruischloos ineens achter op je stoel springen, en je daardoor laten schrikken. Wel, de katten hebben mij overwonnen, want zij hebben zulk een besliste voorliefde, om, waar ik ook kom, op mijn hals of in mijn schoot te springen, dat ik nu geheel en al mij geschikt heb in mijn lot van voor hen een bijzonder geliefd toevluchtsoord te zijn. - Het complimentje dat gij den uitgever maakt komt in dit geval *alleen* de ondergeteekende toe, want het besluit voortaan omgaand te antwoorden (waardoor ik mijn vrijen Zondag steeds gedeeltelijk moet opofferen; dat ligt aan de drukproeven-verzending) ging geheel alleen van mij uit; ik zelve begrijp namelijk hoeveel aangenamer het is voor de abonnés indien zij omgaand worden beantwoord, en daarom tracht ik thans het zoo in te richten. Ik heb er ook véél satisfactie van want iedereen vindt het prettig. De uitgever is iemand, die mij heel vrij laat in alles, en die dus zeer door mij wordt gewaardeerd.

Het kiekje wil ik dolgraag ontvangen.

Ik ga dezen zomer bij leren en welzijn in Mei ongeveer een kuur doen voor mijn hart, in Bad-Nauheim. Verdere reisplannen heb ik nog niet, want ik ben 's zomers liever thuis dan 's winters, en spaar veel liever mijn geld voor een mogelijk reisje naar Menton om hier aan de gure wintermaanden te ontkomen. Met mijn hondenjongens heb ik heel Europa doorgereisd, en ik kan zeggen dat ik heel wat wederwaardigheden met hen heb doorgemaakt, b.v. toen ik met Benjamin in mijn armen zat in die coupé van Verona - Milaan, met een dronken demi-mondaine en haar dito ‘ami’, welk tweetal niet anders deed dan in alle talen, die zij kenden, op hoop dat ik er één van zou verstaan, het arme dier uitschelden, omdat zij kwaad waren dat ik hem in de coupé bij mij had, hetgeen in het buitenland tegen betaling van een honden-billet is geoorloofd. Of, een andermaal, toen een van de andere twee, ons was weggeraakt op weg naar 't Engadin, en, na de noodige advertenties, ons werd terugbezorgd, opgevischt uit de Inn, waarin hij in zijn angst was gesprongen. Verder heeft Benjamin in zijn jeugd-jaren ook eens in Interlaken op 't politie-bureau gezeten; hij was weggeloopen, en door 'n meneer, die hem met ons had zien loopen,

opgevangen en daar afgeleverd; terwijl Frits, eveneens in Interlaken, op den sjouw is gegaan, maar zoo wijs was zelf den weg naar huis terug te vinden. Dit zijn maar enkele grepen uit de vele wederwaardigheden, die ik met het viertal (Frits en Benjamin zijn van ons, en de andere twee zijn van Marie) alzoo op reis doormaakte, toch zijn wij er tot nog toe steeds gekomen, hoe dan ook. Thuis voeren de hondenjongens geheel en al den boventoon (d.w.z. als er visite is sluit ik hen op bij Marie). Zij slapen in onze kamer, eten met ons aan tafel, zij liggen den heelen dag naast mij, alleen wanneer wij naar den Haag gaan moet ik hen thuislaten, daar ze niet in de tram mogen. (O heerlijk Zuiden, o heerlijk Zwitserland, waar al die dwaasheden niet bestaan, en het wèl mag in een veel overvulder tram, en onder een veel eleganter publiek dan ten onzent). Komen wij dan thuis, dan is er aan het begroeten en liefkozen het eerste half uur geen einde. Ik zeg dan ook wel eens lachend: Je moet wel een sterk hoofd hebben om het uit te houden, maar ik zou hen voor *niets* ter wereld willen missen. Frits heeft dezer dagen zijn kroonjaar, 10 jaar, gevierd. Dat was een extra-feestdag! Als een hunner verjaardag viert, dan viert de andere dien mee, anders worden zij jaloersch van elkaar. En zij *zijn* zoo lief samen.

Het is heusch *te* veel beleefdheid dat *gij* excuses maakt over Uw schrift, het is heel duidelijk, een magnifique hand! Nu, ik hoop dat gij nu zult blijven ondervinden hoe ik verder omgaand zal antwoorden, en óók hoop ik, dat gij zult voortgaan in alles Uw meening heel onomwonden en zonder eenigen angst voor kwalijk-nemen te zeggen. Dat is mij steeds het aangenaamste.

Molly. - Ja, iedereen vind deze oplossing, die ik er nu op vond, van omgaand te antwoorden, héél prettig. En zulk een satisfactie maakt het werk aangenaam en licht. - Och ja, gij hebt gelijk dat lasterpraatjes eigenlijk nóóit geloofd moeten worden, echter, het gaat omgekeerd juist; de meesten vinden het veel te ‘interessant’ als ze zoo iets hooren om zich te *willen* laten overtuigen zelfs. Ik heb eens zoo'n staaltje daarvan zelf ondervonden. Ik maakte ergens een bezoek bij een zieke, die nog wel wilde doorgaan bovendien voor bijzonder zacht en goed. Een zekeren naam noemend van een bekend persoon, zeide zij tot mij: ‘En hij is van zijn vrouw af, en leeft nu met die en die.’ Nu wist ik, hoewel ik den man niet persoonlijk kende, dat dit een leugen *moest* zijn, en ik trachtte haar dus op alle mogelijke manieren te overtuigen dat zij zich vergiste. Tevergeefs. Zij genóót blijkbaar van het ‘nieuwtje’, *wilde* het rondvertellen à tout prix. Toevallig sprak ik dien middag een *vijand* van den eerstgemelden belasterden persoon, die *alles*

afwist van zijn intieme zaken, en dien ik er ten overvloede om verzocht mij inlichtingen te geven. Deze waren zoo beslist mogelijk: *Laster.* En ik was te meer overtuigd dat hij de waarheid sprak, omdat *hij* zeker, bij hun beider verhouding, de éérste zou zijn geweest de zaak uit te bazuinen. - Toen ging ik extra nog eens naar die dame terug, wees haar op het onverantwoordelijke van aldus een *laster*verhaal rondverspreiden (zij kende dien man noch de erdoor in opspraak gebrachte dame ook maar in de verste verte, het was haar alleen om het 'nieuwtje' te doen), en herinnerde haar ten slotte aan héél leelijke en nooit-opgehelderde geruchten in omloop over haar *eigen* man. Ze liet mij praten, en - - ging steeds dóór met het 'interessante' nieuws te verspreiden. Om die reden, omdat er toch niets aan te doen is, trek ik me dan ook nooit iets aan van hetgeen men omtrent *mij* gelieft te lasteren. Wie aan den weg timmert heeft veel bekijks, dat spreekt van zelf. En, wie de waarheid durft zeggen, maakt zich veel vijanden. Ik ben overtuigd dat het laster-verhaal, dat Februari II mij meedeelde, weer 'n geheel ander is dan wat gij op het oog hebt. Mijnentwege, de menschen moeten toch *wat* te praten hebben, - zeg ik altijd in zoo'n geval.

Daar gij-ook zoo'n ware dierenliefhebster zijt, en zoo vijandig-gezind jegens jagers voor hun plezier, beveel ik ook-U ter lezing aan het door mij in dit nommer besproken boek van Pittah, de grijze Wolf. Het is een aangrijpend getuigenis van onze plicht van *mensch* aan het dier. Gij vraagt of ik wel eens herten zag in de nabijheid? Zeker, ik zag hen meermalen. In Suriname heb ik een heel jong hertje gehad, dat ik met de zuigflesch grootbracht, en dat mij naliep tot boven in het Gouvernementshuis, vele trappen op, maar ik ging eenige dagen met mijn vader op reis, en toen is het van heimwee gestorven. Ik had het nog wel toevertrouwd zoolang aan een grooten dierenliefhebber, die zelf allerlei dieren bezat; maar tegen heimwee is niets te doen. Hij durfde het mij niet vertellen, toen wij thuis kwamen, en zond er een kennis op af om het te berichten. Ik herinner mij altijd nog den zee-officier, die daar eens deelnam aan een hertenjacht, en mij later zeide: 'Nóóit weer doe ik dat; nooit zal ik de oogen van die arme dieren vergeten. Het is slecht op hen te jagen'. Die man had een goed hart. Ik dacht daaraan terug toen ik Uw enthousiaste beschrijving hunner oogen las. Mijn eerste hondje, Cassij, had oogen, die mij altijd deden denken aan die van 'n hert, zoo weemoedig-groot, met zulk een wereld van uitdrukking erin.

Voor G. Schippérus neem ik over dat gij zijn artikelen dikwijls met instemming leest, en dat gij zijn zoo flink voor zijn opinie durven uitkomen waardéért. Ik doe dat ook, ik vind het flink dat hij, met zijn naam er onder, zulke onafhankelijke ideeën en tegen de heerschende denkbeelden indruischende dingen durft verkondigen. Zoo iemand getuigt een flink karakter te bezitten. - Meerderen met U hebben mijn idee om de kinderen langs de straat in de St. Nicolaas-dagen wat lekkers te geven met instemming begroet; ik hoop dus zoo dat het den velen armen kleinen, die mij in zulke feestdagen zoo dubbel aan het hart gaan, ten goede mag komen. Want, arme *kinderen* vind ik altijd zoo innig-beklagenswaardig. Zij missen het mooiste wat er is in het leven: een zorgelooze jeugd; zij lijden kommer, zorg, en ontbering mede met de volwassenen, worden daarenboven zoo heel dikwijls thuis ruw en wreed behandeld, door slechte verliederlijkte ouders. Nooit zie ik die arme ongelukkige wezens, of ik verbaas mij er over hoe sommige welgekleede, rijke, en welgevoede menschen zoo kalmweg kunnen redeneeren over de liefde Gods, terwijl zij ondertusschen al dezen jammer meedoogenloos, met gesloten beurs, voorbijgaan. - Gij schrijft over het veelbesproken artikel van Hollandicus. Wat *ik* steeds gezegd

heb, en nog zeg, is dat een man en een vrouw elkaar *aanvullen*, dat ieder in zijn soort is een wezen dat den ander noodig heeft, zoodat het daarom m.i. onzin is 'n vrouw, op zichzelf beschouwd, ‘minderwaardiger’ te vinden dan 'n man. Wel echter geloof ik, dat het *soort* als zoodanig door de natuur bedoeld is als minderwaardiger dan het man-soort; ik vind dat men dat in de dierenwereld ook zoo goed kan zien, waar het mannetje steeds de mooiere en de sterkere is in alle opzichten. - Gij haalt het artikel van dr: Weininger aan, in verband met enkele opmerkingen van Maris Stella; ik heb mij het boek-zelf besteld van dr: Otto Weininger, en wil het eerst in zijn geheel lezen. M.i. begrijpen zij en gij elkaar verkeerd op dat punt van ‘deerne’. *Ik* geloof niet dat dr: Otto Weininger het zoo heeft bedoeld als *gij* het opvat; hij heeft bedoeld dat een vrouw zich mooi maakt *om* den man te behagen, en niet, zooals zij het wil doen voorkomen dikwijls, om andere redenen, en dat deze behaagzucht is haar aangeboren instinct. Ook al weer iets dat men toch immers ook kan opmerken in elk wijfjes-dier. Natuurlijk zijn er op elke regel uitzonderingen, en moet men de menschen individueel weten te beoordeelen, maar wij spreken nu over algemeene eigenschappen, im Durchschnitt genomen, en dan vind ik wel degelijk een gróót verschil, juist naar het karakter, tusschen mannen en vrouwen; dat er hier en daar overgevoelige verwijfde mannen zijn, en omgekeerd heel energische bijna manlijke vrouwen is zeer juist, maar ik vind het verschil ook veel meer in andere opzichten, in fijnere nuances, laat ons b.v. zeggen, in de *wijze* van kwaadspreken, in de *wijze* van vijandschap, in het elkaar hatelijkheden toevoegen, in het kleinzielig-zijn, in al deze en nog vele andere dingen is de man volstrekt niet zooveel *beter* dan de vrouw, maar is hij geheel *anders* m.i. - Gij haalt er God bij, en zegt: Waarom zou Hij de man zooveel beter hebben gemaakt dan de vrouw? Maar, mij dunkt, *dat* argument houdt geen steek. Ten eerste vind ik niet *dat* Hij den man ‘beter’ maakte, wèl hem vele voorrechten schonk boven de vrouw. Maar ten tweede: Waarom heeft dan God het eene dier zooveel meer voorrechten gegeven dan het andere; waarom is een mooie vlinder een van elkeen gaarne geziene schoonheid, en wordt een worm vertrapt; waarom ontvluchten wij vleermuizen en ratten, en gaan wij daarentegen verrukt luisteren naar den nachtegaal? Is dat alles dan niet evenzeer onrecht-

vaardig? Daarom is daarop m.i, geen ander antwoord te vinden, dan dat van Paulus, dat ik reeds hierboven aanhaalde, over den pottebakker, die nu eenmaal het recht heeft uit zijn leem te maken wat *Hij* wil, zonder dat de door hem gemaakte vaten hebben te vragen: waarom ben ik zus en is gene zoo gevormd? - Evenals aan Lumay antwoord ik ook U, dat gij mij inderdaad groot genoegen doet met zulk *ronduit* Uw meening zeggen, omdat ik-ook vind dat men elkaar toch wel kan waardeeren al is men niet alles samen ééns.

- Ja, dat vind ik zoo'n schaduwzijde van katten, dat men die soms zoo gemakkelijk verliest voor goed. Daarvan weet ik ook menig staaltje, o.a. van iemand, die er nacht aan nacht voor op bleef, of zij hem ook in de buurt hoorde miauwen, en die telkens opnieuw bedrogen uitkwam. Het is nu eenmaal katten-natuur er zoo op uit te gaan, maar die dame die ik bedoel was er wanhopig onder, wat ik best kan begrijpen, want hij deed net zoo lief en aanhalig als gij den Uwen beschrijft. Die kattenjacht, om hun velletjes meester te worden, is vreeselijk. Toen ik in Berlijn woonde werd daar 'n man veroordeeld, die er in 't geheim een volledige katten-slachterij op nahield voor worst. -

Natuurlijk moogt gij die schets zenden. Het spreekt van zelf, dat ik het stuk graag wil lezen, en, als het iets kan helpen tot het beoogde doel, dan plaats ik het zeker. -

Welneen, aan critieken, over wien of wat ook, ‘erger’ ik mij al lang niet meer. Mevrouw Overduyn - Heyligers schreef een mooi poetisch boek, en het is dus heel natuurlijk dat iemand die het niet zoo goed kan als zij haar ‘critiseert’ op 'n afbrekende manier. Gelijk gij terecht zegt, indien vele dezer critici zelf veroordeeld waren tot het schrijven van minstens half-zoo-mooie boeken, dan zouden zij er nog niet eens toe in staat zijn. Ik heb echter nu al zoo veel jaren lang achter de schermen gezien hoe dit geknoei toegaat, dat ik het mij-ergeren gelukkig niet ken. Om diezelfde reden is mij die critiek, die gij bedoelt over Querido, óók niet sympathiek, daar de man-zelf erkent alleen dáárom zoo kwaad te zijn *omdat* Querido wat leelijks van hem heeft gezegd. Dus, niets anders dan kleinzielige wraakoefening! Met *wat* hij zei over Querido was ik het meesttijds geheel eens, vooral over diens pedanterie en komiek geloof in eigen literaire beteekenis, maar dat kleinzielig slot bedierf voor mij alles weer. Aan de hondenjongens bracht ik Uw groeten over. Ik vind het zoo lief dat gij zoo houdt van Uw oude poes; sommige menschen kunnen zoo wreed-koel een *oud* dier aan den kant zetten. Wij hopen de onze te verzorgen tot in lengte van dagen, hoe hulpbehoevend zij ook worden, tenzij het voor henzelf een verlossing zou wezen, door pijn lijden of zoo iets, hen eruit te helpen. Groet ook Uw man zéér hartelijk van mij, en wees zelve insgelijks hartelijk gedankt en gegroet.

J.B. te L. - Ik hoop dat gij de Lelie thans weer geregeld ontvangt! Ja ik-ook vond Klein-Broertje, van Gustav af Geyerstam, roerend-mooi. Gij vraagt mij U meerdere boeken nog op te geven. Ongelukkig echter komt er weinig bij dat wezenlijk der moeite van het lezen waard is. Kent gij *Kinderen* van Boudier-Bakker? Kent gij de romans van Eigenhuis? Ik denk stellig dat deze laatste auteur U zal boeien!

De questie van gebedsverhooring is m.i. een niet op te lossen vraagstuk. Ik-ook ben dikwijls in opstand geweest, wanneer geloovigen, die het zelf zoo gemakkelijk hadden op zoo'n oogenblik, mij zoo preekerig gingen opdringen: gebedsverhooring, bij wijze troost. En toch erken ik volmondig dat het niet aangaat van God te eischen onmiddellijke verhooring van èlk gebed. Waarlijk, ware Hij zoo bereidwillig, dan zou elkeen gauw genoeg geloovig zijn uit puur eigenbelang. Daarom blijft de heele

zaak voor mij een raadsel. In de psalmen vind ik veel moois, maar ook veel leelijks en wraakzuchtigs. En, - dat heb ik wel eens in de Lelie verteld - toen ik een kind was, en wij naar de afgescheiden Kerk gingen, placht het mij steeds te hinderen met welk een boosaardige voorliefde de kerkgangers juist zulke leelijke wraakzuchtige gedeelten uitgalmden, met een eigengerechtige triomfuitdrukking op het gezicht van: '*Zoo* zal 't den zondaars dus eens lekker vergaan Hiernamaals, in tegenstelling van ons, de brave 'kinderen Gods.'

Ik moet bekennen dat de Jezus-figuur mij steeds koud liet; ik weet niet waarom, maar ik heb nooit een bijzondere liefde voor hem kunnen voelen, hetgeen mij, als orthodox opgevoed, steeds heeft gedrukt in die dagen, als zijnde bijna een zonde. Echter, ik kon Hem wel oprecht dankbaar zijn om zijn zoenoffer, nogtans eigenlijk warm met Hem meevoelen in zijn lot, neen! Daarvoor voelde ik mij te veraf van Hem, omdat Hij God was, die immers toch àlles kon, óók den kruisdood dus *kon* dragen. Intusschen, ga ik hem als een gewoon mensch beschouwen, dan wordt hij voor mij en een domoor en een bedrieger. Nogmaals veel dank voor Uw vriendelijke woorden over mijn eigen boeken.

H. van H. - Indien gij Uw bijdrage bepaaldelijk alléén voor het redactie-gedeelte hebt bestemd, dan zult gij lang moeten wachten. Wat die vroegere belofte van mij betreft, waarop gij U beroept, *die* gold immers juist het feuilletongedeelte, en, zijt gij daarmede tevreden, dan ben ik bereid U terstond na afloop van het nu loopende feuilleton te helpen, maar, zoo niet, dan is geduld niet te vermijden, van wege de zeer velen die recht hebben U voor te gaan. - Het gaat vélen als U, dat hun namelijk alles van mijn hand het méést interesseert in de Lelie, maar, juist dáárom ben ik-zelve dikwijls veel meer beperkt waar het afstaan van ruimte geldt, dan gij, en menigeen met U, die tegelijk óók gaarne eigen werk geplaatst zien, bedenken. Dat van uw weggedanen hond vind ik vreeselijk; ik zou in zoo'n omgeving niet willen blijven; er zijn er toch ook vele pensions, waar men goed is voor honden en katten, want ik-zelve was meermalen in zulke omstandigheden, in binnen- en buiten-land. Enfin, nu hij zoo goed bezorgd is ben ik voor *hem* blij. Gij zijt een dergenen, een der *weinigen*, die de gedachten-wisselingen *niet* graag leest. Overslaan dan maar, raad ik U. Ik moet rekening houden met de verschillende smaken nietwaar? Overigens, ik-per-

soonlijk vind dat die wrijvingen van meeningen leiden tot veel onderlinge toenadering dikwijls. Zeker, ik ben er U heel dankbaar voor, dat gij mij open en eerlijk Uw meening zegt, maar ik deel die ditmaal niet geheel en al, want waarlijk aan tijdschriften met belletristischen inhoud ontbreekt het niet ten onzent. Integendeel, er zijn er veel te veel immers. Ja, aan stof tot schrijven heb ik nimmer gebrek. Zoodra ik wat meer plaats beschikbaar heb, denk ik aan een reeks hoofdartikelen te beginnen over dagelijksche onderwerpen. Ik geloof, wie veel denkt en veel opmerkt en veel *in* zich verwerkt, heeft nóóit gebrek aan stof. ‘Greif nur hinein ins volle Menschenleben’ is zoo héél waar. - Gelukgewenscht met het berichtje in Uw tweeden brief over die uitgave (gij begrijpt me?) 't Deed mij veel genoegen te lezen, dat Uw familielid het stukje Slavenzielen, van mijn hand, zoo waar vond. - Wat Uw koningsgezindheid aangaat, neen, ik voor mij kan niet inzien dat Uw opmerkingen dienaangaande wáár zijn; integendeel. Tegen de persoon-zelve heb ik overigens niets bepaalds, waarom ook?

Loute. - Ik wil Uw brief thans maar kort beantwoorden, omdat, zooals gijzelve mij terecht later schreeft, de inhoud daarvan nu voor U een treurige herinnering is, na hetgeen daarna met Uw armen hond voorviel. - Uw hoofdartikel is geplaatst geworden, gelijk gij weet, en Uw verhaal berust reeds ter drukkerij. - Interessant vond ik hetgeen gij mij schrijft omtrent die goede eenvoudige dienstboden uit een verleden tijd, welke gij hebt gekend, en wier geloofsberusting gij zoo juist teekent. Voor *zulk* een geloof heb ik inderdaad eerbied, omdat het oprecht is. - Pinkster drie is inderdaad voor de Scheveningers *de* feestdag - laat ons liever zeggen *drinkdag* - bij uitnemendheid. Jenever is wel de vloek van ons volk, een vloek die ook hier vele slachtoffers maakt; bedenkt men daarenboven, hoe er hier stéédsin elkaar om getrouwd wordt, dan denkt men dikwijls aan Hauptmann's Vor Sonnenaufgang, een van de meest ware en droevige levensdrama's die ik ken. - Zeer interesseerde mij wat gij schrijft over die groote Haagsche winkelzaak, die tot Uw familie behoort; ik-ook ben aangenomen namelijk in de Duitsche kerk op het Bleyenburg, waarvan Uw familielid een der oprichters was. Ik wist niet dat die zaak een duitsche was oorspronkelijk. Zij is nu prachtig geworden, maar de oude firmanten schijnen er geheel en al uit te zijn, nietwaar? - Ik ben blij dat juist die twee gedeelten in: Om de Eere Gods, die gij opnoemt, U zoo interesseerden, omdat het twee gedeelten zijn, die ik-zelve schreef met bijzondere voorliefde. En ook Uw sympathie met de Standbeeld-geschiedenis (Varia 28 Sept. 1910) is mij recht aangenaam, want het wordt toch waarlijk hoog tijd, dat de menschen gaan inzien hoe zij aldus worden beetgenomen, door lintjes-jagende comité-organiseerders, welke op *hun* kosten standbeelden voor de Koningin oprichten, door deze zóó weinig geteld als zij ditmaal goedvond openlijk, bijna smadelijk, te toonen.

- Dat Roosevelt heeft ‘gevlogen’ las ik zonder genoegen en zonder ergernis, want de man laat mij gansch koud. Wat mij alleen maar ergerde indertijd was de slavenziel-achtige achternalooperij van hem, door jan en alleman, op zijn zegetocht door Europa. Nu hij weer in Amerika zit moeten de Amerikanen maar zelf weten wat ze met hem willen doen of niet doen. - Ik heb het weemoedige gevoel, terwijl ik U dezen schrijf, dat ik zwijg over datgene waarvan Uw brief eigenlijk half vol is, en dat ons beiden zoo na aan het hart ligt, misschien nu nòg meer dan vroeger aan het hart ligt, nu dat groote leed over U kwam. Kunt gij soms uit een leesbibliotheek

krijgen: *Van het inwendige Leven*, van mij, dan zult gij daarin vinden een beschrijving van den dood van een hond van mij 'Moosje', welke beschrijving U misschien zal doen begrijpen *hoe* goed ik U kan navoelen. Gij zult ook wel begrepen hebben dat ik daarom niet Uw toen opgegeven pseudoniem koos, maar de onderteekening van Uw stuk prefereerde, omdat ik nù dien hondennaam zulk een vreeselijke herinnering vind voor U. Hartelijk, hartelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Mits. - Ofschoon ik Uw tweede schrijven, met de bijdrage, nog vóór Zaterdag-ochtend jl. ontving, zult gij het wel goedvinden dat ik dezen tweeden brief in de nu volgende Lelie bespreek, omdat ik van U reeds een ander schrijven óók heb ontvangen, en dat, omgaand, in deze Lelie heb beantwoord. Gij ontvangt dan in de a.s. Lelie meteen bericht op Uw bijdrage.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens de vele **Correspondentie** moest het vervolg van het Hoofdartikel: **Godsdiensten en Godsdienststelsels**, alsook het vervolg van de Roman: **Uit Christelijke kringen**, zoo ook **Een brief uit Parijs** en een **Uit Dresden**. alsnog het vervolg van: '**Onder de Rendieren**' blijven liggen.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

JONGE DAME van goede huize, ervaren in alle **huishoudelijke bezigheden, met administratieve kennis,** en op de hoogte der **moderne talen,** zag zich gaarne geplaatst in een beschaafde familie. Op goede behandeling zal meer gelet worden dan op hoog salaris. Brieven onder N°. 456 aan den Heer L.J. VEEN te *Amsterdam.*

1 Maart 1911.
24ste Jaargang.
No. 35

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

Door de vriendelijke bereidwilligheid van den uitgever ben ik in staat gesteld in dit nommer alle nog achterstallige correspondentie te plaatsen, *alsmede* **de in de afgeloopen week er nieuw-bijgekomene, daar hij zoo welwillend is tot dit doel ditmaal de Lelie in dubbele grootte, van 64 in plaats van 32 kolommen, te laten verschijnen.**

Redactrice Holl: Lelie.

Hoofdartikel
Godsdiensten en Godsdienststelsels
door P.J. Boonstra.

(Vervolg van No. 33.)

Dr. Baumgarten zegt hiervan: ‘Terwijl het ééne groote oorspronkelijke wezen, dat alleen door zich zelve bestaat, dat door de zintuigen niet gezien, maar alleen door den geest waargenomen kan worden, Brahma, die, uit zich zelven schitterend, als

een getuigende geest de duisternis verlicht en in hem verborgen vijf elementen zichtbaar maakt, terwijl Brahma zich zóó aan de wereld openbaart, de aarde en den hemel vormt, en beiden in velerlei gedaanten met goden en genieën, menschen en dieren bevolkt en aan elk van die wezens een naam, een bepaalden aanleg en levensrichting geeft, vormt hij ook de verschillende leefregels der vier kasten. Uit zijn mond kwamen de Brahmanen de levende goddelijke woorden, uit zijn armen de machtige testrat-

riyas, uit zijn dijen, de vreeselijke visas of vaisjas, en uit de onderste lichaamsdeelen, uit zijn voeten, de duivelsche soedra's.'

Voor elke kaste bestemde hij hare roeping. De Brahmanen, de kaste der priesters, leeraars, rechters en raadslieden des Konings, werd opgedragen de Veda's, de heilige boeken, te bestudeeren, heilige offers op te dragen en offeranden van anderen te leiden, gaven te geven en te ontvangen.

De krijgslieden kaste had het volk te beschermen, weldadigheid te beoefenen en de heilige schriften te lezen.

De kaste der handwerklieden en landbouwers mochten handel drijven, het land bebouwen en de heilige schriften van buiten leeren.

De vierde en laagste kaste was alleen tot dienen bestemd. De drie hoogste kasten hebben alleen deel aan de godsdienstige ontwikkeling des volks, zij mogen de gebeden en lofzangen die in de Veda's - d.i. heilige boeken - bewaard zijn, opzeggen en leeren, doch voor de laagste kaste zijn de heilige schriften gesloten.

Het offer en de leer is alleen de Brahmanen voorbehouden, de twee lagere kasten mogen wel de heilige schriften bestudeeren, doch niet onderwijzen, zij mogen wel voor zichzelven offeren, maar niet voor anderen. De heerschappij in een staat en de bescherming van het geheele volk is opgedragen aan de krijgslieden kaste, terwijl handel, veeteelt en landbouw wordt uitgeoefend door de derde kaste. Alles vermijden de hoogste kasten wat aanleiding kan geven om met de laagste in aanraking te komen, opdat zij niet verontreinigd worden. Zij meenen dat zij tweemaal zijn geboren, lichamelijk en geestelijk, terwijl de tweede geboorte bij de laagste kaste is achterwege gebleven. Een lid der laagste kaste kan niet opklimmen tot een hoogere; het is evenwel mogelijk en geoorloofd, dat iemand uit de hoogere afdaalt tot de lagere, voorzoover het voorzien in zijn levensbehoeften het hem noodzakelijk doet worden. Door zich over te geven aan bedwelmende middelen, kan zelfs een Brahmin tot de laagste kaste vervallen.

Een Brahmaan is het geoorloofd als krijgsman te dienen, desnoods om zich met handel of veeteelt bezig te houden, eerder nog dan met de landbouw, omdat de ploeg levende en vreedzame wezens doodt, wat de reinen niet geoorloofd is.

Een krijgsman en landbouwer mogen zich, als de nood dringt, als dienstknecht verhuren, doch alleen in de uiterste noodzakelijkheid, want dit alles moet zoo zorgvuldig mogelijk vermeden worden, om de kastenindeeling zoo zuiver mogelijk te houden.

Hoewel het geloof en het Wetboek der Indiërs leert dat de kastenindeeling ontstaan is uit de trapsgewijze menschwording van Brahma, en ook altijd de neiging bij het volk heeft bestaan, om een onderscheid van standen in het oog te houden, toch heeft deze kastenindeeling als zoodanig niet altijd bestaan.

Toen de Indische en Iranische Ariërs nog het zelfde vaderland bewoonden, hielden zij wel het onderscheid van standen in het oog, en die op de wijze van familiën werden voortgeplant. Waarschijnlijk hebben zich hieruit, uit dat verschil van standen, kasten ontwikkeld.

Bij de Iranische zoowel als de Indische Ariërs traden twee kasten te voorschijn.

Toen de Indische Ariërs zich uitbreidden over het Gangesgebied, geschiedde dit ten koste van de oorspronkelijke bevolking, die door de Ariërs geestelijk en lichamelijk werd overtroffen. Zij achten zich zooverre boven de oorspronkelijke bevolking verheven, door hunne blanke huidskleur in tegenstelling met de

overheerschten, die donkerkleurig waren, alsmede door taal, godsdienst en beschaving, zoodat vermenging ten eenenmale was buitengesloten. Deze overheersching der donkerkleurige bewoners door de meer blanke Ariërs, deed de gedachte aan kasten in plaats van standen ontstaan. Zoo ontstond ook de verachte laagste kaste.

Personen van verschillende kasten mogen geen huwelijk aangaan, in den zin, dat zoo'n vereeniging niet ongestraft blijft. Indien er uit deze vereeniging kinderen worden geboren zijn zij het uitvaagsel der maatschappij en ontstaat die verachte kaste, die wezens welke zoozeer bekend zijn als paria's.

Geen wonder dat de opvatting der Schepping, als zou Brahma de hoogste Openbaring, een deel der menschen bestemd hebben voor lijden en dus de maatschappelijke ongelijkheid zelve in het aanschijn hebben geroepen, tot groote liefdeloosheid leidde en de paria's als een minderwaardig soort wezens, worden veracht. Geen wonder ook dat Engeland, dat ten deele de opperheerschappij in Indië bezit, weinig voor de paria's kan doen, zonder zijne heerschappij op het spel te zetten. Want zou het ingrijpen, de paria's verheffen, hen tot grondbezitters maken - een voorwaarde om een

beteren toestand mogelijk te doen zijn - dan zou het de steun der andere kasten verliezen en groote ontevredenheid scheppen.

Het is dan ook zeer goed te verklaren dat de Engelschen van goede wille zijn om het lot dier ellendigen te verbeteren, maar het mag niet vergeten worden, dat zij voor een moeilijk vraagstuk staan, dat niet zóó is op te lossen. Een toestand die eeuwen heeft bestaan laat zich niet zóó-maar met eenige maatregelen opheffen.

Het leven der paria's is volgens vele schrijvers allertreurigst. Zij leven van uien en krengenvleesch en het gebruik van vaste woonplaatsen, zuiver water, koren en een menschelijke begrafenis is hen ontzegd. In afgelegen hoeken en moerassen brengen zij dikwijls hun armzalig leven door.

Hoewel het wetboek van Manu geen verplichtend voorschrift geeft, dat de weduwe eens Brahmaans zich met het lijk haars mans moet laten verbranden, heeft deze weduwenverbranding toch dikwijls plaats gehad. Het wordt beschouwd als een Gode welgevallige daad, om door volbrenging dezer afgrijselijke opofferingen, hemelsche gelukzaligheid te verkrijgen.

Een oude overlevering schrijft de oorsprong dezer weduwenverbranding aan de volgende omstandigheden toe:

Dikwijls gebeurde het dat vrouwen, die om de een of andere reden, misschien soms gewichtige, hare mannen moede waren, en hen door vergiftiging om het leven brachten. Deze middelen namen echter dusdanig toe, dat men vreesde voor geheele of gedeeltelijke verdwijning van de mannelijke bevolking. En om dat te voorkomen, stelden de Brahmanen een wet vast, die de weduwen verplichten zich met het lijk harer mannen te laten verbranden.

Ofschoon in verschillende deelen des lands, verschillend van vorm, hadden deze verbrandingen toch met allen luister en praal plaats. De weduwen werden - volgens Clavel - met juweelen en rijke kleederen getooid als op den dag harer bruiloft, vóór de deur van het sterfhuis geplaatst, onder een soort van pandal, met schoone draperiën, bloemen en gebladerte omhangen. Van af het oogenblik, waarop zij het besluit heeft genomen, zich op te offeren is alle voedsel haar ontzegd; zij mag alleen betel kauwen en moet voortdurend den naam der Godheid, tot wiens secte zij behoort, uitspreken. Gedurende dien tijd laten de speeltuigen zich onophoudelijk hooren. Als het uur daar is, vertrekt zij begeleid door hare bloedverwanten, haar vrienden en een talrijke stoet Brahmanen, die haar getrouw ter zijde blijven en haar ter belooning van de vrome daad, die zij gaat bedrijven de plechtige toezegging doen van kwijtschelding van alle zonden en een onbegrensde en eindelooze gelukzaligheid.

Priesters beijveren zich door hunne gesprekken en liefkozingen haar te versterken en hare verbeelding te verhitten, door haar bij tusschenpoozen dranken, vermengd met opium, toe te dienen.

Bij den brandstapel aangekomen zijnde zegt zij hare familieleden en vrienden vaarwel, deelt onder hen hare versierselen uit en omhelst ze voor de laatste maal. Zij neemt, na driemaal om den brandstapel te zijn heengegaan, op een verhevenheid plaats en stort zich in het vuur, dat ter versterking met licht brandbare stoffen wordt vernieuwd. Nadat alles is verbrand, worden asch en beenderen bijeen verzameld en in een gewijde rivier geworpen. Een kapel wordt opgericht als aandenken waar de offering heeft plaats gehad.

In den tegenwoordigen tijd hebben deze weduwenverbrandingen slechts zelden plaats en dan alleen door dweepzieke hindoe's, die aan de waakzaamheid der Engelsche of Mohamedaansche overheid weten te ontsnappen.

Trouwens niet alle Hindoesche weduwen toonden de onversaagdheid te bezitten, zich op te offeren. En dikwijls dragen zij zorg in hun huwelijkscontract te doen bepalen, dat zij niet genoodzaakt zijn zich aan deze gruwelijkheden te onderwerpen.

(Wordt vervolgd.)

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 33).

X.

'Zou ik U even kunnen spreken - mevrouw?' - vroeg Marie Nerveu, nadat ze geklopt, en Hermance Vermeulen nerveus 'Binnen' geroepen had. -

Want Hermance was nerveus. Daar net had ze uit de haar voorgelegde plannen van den architect gezien, dat de verbouwing van de aangekochte villa op 't plein 1813 niet zoo gauw kon klaar komen als ze zich had voorgesteld, zoodat er zeker een paar maanden langer mee zouden gemoeid zijn. - 't Irriteerde haar; ze had er zoo graag al tegen

den winter willen intrekken. En, doordien ze met de bestudeering van die plannen zich had verlaat, moest ze zich nu bepaald haasten met haar toilet, om klaar te komen voor de extra-vergadering, door freule de Wevere ten haren huize belegd, ter organisatie van een grooten bazar ten behoeve der Vereeniging tot 'Verbetering van het Gevallen Proletariër-kind.'

Ongeduldig wierp ze een blik in den spiegel, terwijl zij, de hoedespelden in haren hoed stekend, constateerend en-passant, hoe die pleureuses haar op dezen grooten zwart fluweelen vorm uitstekend kleedden, haastigafgetrokken antwoordde:

'Moet dat *nu* juist? U ziet toch wel dat ik uit moet, Zuster. - Is er iets bijzonders? - Anders liever straks.' - -

In den spiegel zag ze het gelaat van Marie Nerveu, - dat het gewone, deemoedige masker van dienstbare ineens had afgeworpen. - -

Zij stond rechtop, fier, zei strak-effen: - -

''t Is niets bijzonders mevrouw. - 't Is maar, dat ik U wou verzoeken zoo spoedig mogelijk naar 'n andere pleegzuster om te zien; - omdat ik geengageerd ben, en al heel gauw wensch te trouwen.'

In den toon waarop zij het nieuws aankondigde lag een ingehouden triomf, dien Hermance toeschreef aan haar blijdschap van 'n man te hebben opgedaan. Zoo'n meisje was natuurlijk dolblij, als ze 'n eigen dak boven haar hoofd kreeg. Dat kon je haar niet kwalijk nemen, al was het voor haar, mevrouw Vermeulen, een heel onplezierig ding zoo'n vertrouwde hulp ineens kwijt te raken. -

'Zoo - ik feliciteer U wel' - zei ze genadig-beleefd. 'Het doet me voor U veel plezier. - - Maar, - - zou 't niet gaan, dat U het trouwen uitstelt tot tegen het voorjaar? Ik ga misschien, terwijl wij verbouwen, naar Nice, en in dien tijd hield ik U graag nog bij Johnnie. Hij is nu eenmaal zoo aan U gewend. - En, natuurlijk, ik wil 't graag extra-vergoeden. Mij dunkt' - - voegde zij er uit de hoogte bij - 'juist als U trouwen gaat is 'n spaarpotje niet ondienstig.' - -

Zij had, al sprekend, haar jacquette aangetrokken, schikte haar jabot nog wat terecht. Als om Marie te laten voelen, dat ze het gesprek hiermee afgedaan beschouwde, liet ze volgen:

'Enfin, daarover spreken we misschien later wel eens. Ik heb nu geen tijd.' -

En ze wendde zich naar de deur. Maar Marie Nerveu bleef staan:

'Ik begrijp, dat U 't niet de moeite waard vindt naar den naam van mijn aanstaanden man te informeeren, mevrouw,' zei ze plagendlangzaam. 'Maar 't zal U misschien méér interesseeren, als ik U zeg dat U hem heel goed kent. Dan zult U ook begrijpen daardoor, dat ik aan Uw verzoek niet kan voldoen. - Ik ben namelijk verloofd met meneer Blommaerts.'

- - - 'Meneer Blommaerts!' - Hermance ging onwillekeurig zitten van verbazing. - 'U bedoelt toch niet - - meneer Blommaerts van 't Bezuidenhout, die dat proces met de gemeente gehad heeft, waarin mijn man voor hem heeft gepleit?' - -

'Ja-wel-mevrouw, dezelfde....'

Marie Nerveu genoot op dat oogenblik zóó intens van haar zegepraal zich eindelijk te voelen de gelijke van, de geldelijk-even-bevoorrechte als dat trotsche ingebeelde nest, neven wie zij op de schoolbanken had gezeten, en tegen wie zij steeds, als een dienstbare, mevrouw had moeten spelen, dat ze er al haar inwendigen tegenzin een ouden, afgeleefden panier-percé te moeten huwen even geheel en al voor vergat. - -

Maar Hermance Vermeulen harerzijds had reeds een vrouwelijke hatelijkheid bij de hand:

‘Hij is héél wat ouder dan U, geloof ik, - - ten minste’ - - zij mat Marie met een geringschattende blik - - - ‘zoo naar Uw uiterlijk te oordeelen zult U wel niet zoo héél véél over de dertig zijn.’- -

‘Ik ben 38; -'n jaar jonger dan U’, gaf Marie Nerveu slagvaardig terug, want zij had er nu immers geen belang meer bij zich de deemoedig-nederige te toonen. Juist dáárom immers sloot zij dit mariage de raison, omdat zij vrij wou zijn tot eiken prijs, vrij van haar nederigheids-leventje van door deze groote-lui, met wie zij zich door hare moeder een van stand voelde, uit de hoogte behandeld worden. En, ziende hoe Hermance kleurde van kwaadheid over dit haar zoo brutaal-weg haar eigen graag-verborgen-gehouden leeftijd in het gezicht durven zeggen, ging zij sarrend-bedaard door:

‘Ja, dat verwondert U misschien, dat ik Uw leeftijd zoo precies weet, mevrouw Vermeulen, maar...’

Hermance hief, hoog-afwerend, de hand op. -

‘O, volstrekt niet. Dienstbodenpraatjes onderling natuurlijk’ - - kaatste zij terug - -

Marie Nerveu voleindigde haren zin:

‘Maar U herinnert zich blijkbaar niet zoo goed als ik, dat we, lang-geleden, samen op dezelfde Bijzondere school hebben gegaan, toen mijn vader hier nog dominee was. U zat in mijn klasse, ofschoon U een jaar ouder was dan de meesten, U en nog twee meisjes waren 'n beetje ouder dan wij-anderen, Louise van Eeden en Minette Leedebool.’ - -

Hermance had haar in haar gezicht kunnen slaan om haar impertinentie. Dus, toch! Ze had dus wel degelijk al deze weken en maanden geweten wie zij, Hermance, van huis uit was. En wat had zij zich goed

weten te houden, zoolang haar belang dat meebracht! Natuurlijk, nu nam zij een air aan, nu zij mevrouw Blommaerts werd.

Maar Hermance Vermeulen was een te handige vrouw van de wereld, om niet te bedenken intijds, dat de aanstaande mevrouw Blommaerts door haar mòèst worden geaccepteerd in haar kring, omdat Vermeulen nog pas dat groote proces voor hem, Blommaerts, had gevoerd, omdat deze 'n man was van veel geld en veel relaties, dien zij-zelve immers juist daarom ook, met behulp van dat proces als aanleiding, in haar kennissenkring had weten in te leiden, door hem eenige keeren ten eten te noodigen, of te lunchen, wanneer hij met haar man, die zijn kantoor aan huis hield, iets kwam overleggen. - Bij die gelegenheden had hij Zuster Nerveu en Johnnie een paar malen gezien, was zeker de kennismaking tot stand gekomen. Zoo'n oude snoeper! - -

Met 'n resolute zelfbeheersching huichelde zij onbeschaamd de grootste verbazing:

'Och, werkelijk? Hebben we samen schoolgegaan? Ja, dat is óók al zoo lang geleden; - ik herinner 't mij heusch niet. Maar... dat U mij dat nooit eens vroeger verteld hebt! Ik zou 't zoo alleraardigst gevonden hebben oue herinneringen op te halen - - - - En dat U nu nog zoo ineens bij *mij* aan huis Uw geluk moest vinden, Uw man door *mij* moest leeren kennen, - 't is wezenlijk iets wat me, nu ik dat weet, nog *dubbel* plezier doet.' - -

Marie Nerveu voelde de bescherming, die, ondanks deze plotselinge toenadering, toch aldus sprak uit den haar gegeven wenk, dat zij, zonder hare 'betrekking' bij de Vermeulens, nooit een voornamen rijkaard als Blommaerts zou hebben leeren kennen, hun dus wel eeuwig daarvoor dankbaar mocht zijn, al werd ze nu opgenomen in hun côterie. - - 'Goddank, dat het être dáárvan ook geen satisfactie zou hebben!'

'Meneer Blommaerts en ik kennen elkaar al van veel vroeger' - zei ze triomfeerend - 'We hebben elkaar onlangs hier aan huis teruggezien. Maar hij is een oude kennis reeds van mij. Ik heb hem namelijk vier jaar geleden 'n heelen tijd verpleegd; hij was toen in een particuliere kliniek, in Utrecht, waar hij maanden lang heeft ziek gelegen, met iets aan zijn been. - En, toen hij mij hier zoo meens terug zag, heeft hij dadelijk een visite bij mijn moeder gemaakt.' - -

Zij vertelde er niet bij, hoe meneer Blommaerts, oude pretmaker, die vier jaren geleden al nauwlijks in staat was zijn handen van haar thuis te houden, haar thans, in den gang, tot tweemalen toe had willen beetpakken, hoe zij hem daarop handig als dol had gemaakt, met haar hooghartig coquetteeren van: ik ben geen slet, als je mij wilt hebben, dan moet je mij maar trouwen. -

Hij was nu nog vier jaren ouder en vier jaren afgeleefder dan toen in Utrecht. Weduwnaar, zonder kinderen, ziekelijk, en met het vooruitzicht van een steeds meer en meer door jicht bedreigden afhankelijken ouderdom, had hij er de voorkeur aan gegeven een nog jonge, appetijtlijke, degelijke, en beschaafde verpleegster-vrouw om zich heen te hebben, inplaats van het leger van gehuurde bedienden, geregeerd door 'n meid-huishoudster, waaraan hij nu was overgeleverd. Marie Nerveu harerzijds had geaarzeld nog, terugschrikkend toch, ondanks haar zucht naar een prettig leventje van nietsdoen, voor het zich ketenen aan dien twintig-jaar-ouderen, haar zinnenafstootenden man, van wien zij wist dat zij hem zou moeten geven haar lichaam in ruil voor zijn geld. Vier jaar geleden reeds had zij begrepen, toen hij, ziek en bedlegerig, geheel was onder de bekoring harer jeugd en harer gezondheid, dat zij hem, als zij wilde, wel zoo ver zou kunnen brengen van haar ten huwelijk te vragen. Maar toen was zij nog vier jaren jonger, hoopte nog steeds op een anderen uitweg,

een haar meer lijkend huwelijk, al was het dan ook met een man in niet zóó brillante finantieele omstandigheden. - 't Was niet gelukt; niemand had zich om haar aangemeld in die vier jaar; in haar tegenwoordige omstandigheden had ze ook niet vele gelegenheden mannen te leeren kennen; van een kliniek was *dat* weer veel voordeeliger zijde, dat je er jonge doktoren en mannenpatienten ontmoette, maar toch durfde zij deze voordeelige betrekking bij Johnnie Vermeulen niet zoo maar ineens eraan geven. De machtige Haagsche dokter die haar had gerecommandeerd zou 't haar stellig kwalijk nemen, en diens recommandatie had ze noodig; voor zijn tegenwerking voortaan, indien ze tegen zijn zin wegging, was ze bang, in haar afhankelijke pleegzuster-conditie. - Toen, ineens, door dat groote proces met de Gemeente, dat hem in bijna dagelijksche conferenties wikkelde met zijn advocaat mr. Vermeulen, was die ‘oue Blommaerts’, zooals ze hem in hare gedachten steeds noemde, weer op haar weg was gekomen.

Na 'n diner was hij, met de overige gasten, even binnen geweest bij Johnnie, gevoerd door Hermance, die deze wijze van met haar moederlijk gevoel coquetteeren tegen vreemden nimmer vergat. - Zij, Marie, had dadelijk wel gezien, hoe hij haar half-herkende, als 'n jachthond die 'n spoor ruikt had heengedraaid om haar, tot hij gelegenheid vond, terwijl zij naar 't gascomfoor ging om te zien of Johnnie's havermout niet kon aanbranden, haar op zij te treden, en zacht te zeggen:

‘M'n lief verpleegstertje uit Utrecht, nietwaar?’

‘Juist’, had zij gantwoord. ‘Maar ik verzoek U beleefd te bedenken, dat ik Zuster Nerveu heet, en niet anders wil aangesproken worden dan zoo’.

Het had hem afgedeinsd. Maar 'n paar dagen later had hij gelegenheid gevonden zich in haar tegenwoordigheid opnieuw in te dringen, onder het voorwendsel aan Johnnie een nieuw stuk speelgoed, een pas uitgevonden electrischen trein, te komen brengen. Hermance was uit. Vermeulen ook. In de tegen woordigheid van het kind had hij zich heel correct gehouden, maar in den gang, toen Marie meeging om hem uit te laten, toen wilde hij dadelijk weer z'n Utrechtsche handtastelijkheden beginnen. -

Ze had hem eens en vooral gewaarschuwd toen, dat zij meneer en mevrouw Vermeulen in den arm zou nemen, indien 't wéér gebeurde, dat zij hem in geen geval nog eens, onder zoo'n cadeautjes-voorwendsel, alleen met Johnnie wilde ontvangen.

‘Dus, met andere woorden, 't is uit, hopeloos uit; ik zal je lief bakkesje nooit meer zien’, - had hij sentimenteel gedaan, wezenlijk oude-man-achtig-verliefd, geroerd van 't denkbeeld. -

‘U kunt mijn moeder een visite maken. Aanstaanden Zondag ben ik vrij, en thuis bij haar,’ - had zij hem een wenk gegeven, de oogen neergeslagen. -

Met 'n zekere spanning had zij daarop dien Zondag afgewacht Als hij niet kwam was 't hem dus natuurlijk alleen maar om foefjes, van stiekempjes met haar te probeeren hoe ver hij gaan kon, te doen. Dáár bedankte ze voor! - Maar hij was gekomen. Heel correct. Had gevraagd, toen hij na een lange visite heenging, of mevrouw hem toestond zijn bezoek eens spoedig te hervatten. - -

Van af dat oogenblik had ze begrepen dat ze voor 'n beslissing stond in haar leven. Nu of nooit. - Haar goeie moeder was er heelemaal van in de war geweest, van plezier dat ze zich ineens voelde terug in haar langverleden glorie-dagen, van toen haar man nog 'n modepredikant was, en iedereen van 't orthodoxe kringetje dientengevolge bij hen aan huis kwam. Heel handig had ze het weten te pas te brengen in haar conversatie met den rijken voornamen Hagenaar, hoe ze zelve 'n geborene freule Zoo en Zoo was, die daardoor alles afwist van deze familie en die - O volstrekt niet poenig! Zóó was haar moeder niet. Maar, in haar sjofele huisjapon, en met haar ouderwetsche meubeltjes nog van haar trouwen, in het kale benedenhuis in den Archipel, begreep ze wel hoe het geen kwaad kon als ze taktvol liet merken, dat ze niet altijd zóó was grootgebracht,.. niet thuishoorde in zulke armoedige omstandigheden van huis-uit. Voor Blommaerts was die ontdekking óók 'n aangename meevaller geweest. Fortuin kwam er voor hem niet op aan bij zijn tweede vrouw. Hij had immers meer dan genoeg. Maar 't was hem niet onverschillig dat ze tot 'n beschaafde familie behoorde. En, al wist hij nu wel reeds dat Marie Nerveu 'n dominees-dochter was, en al vond hij haarzelve 'n door en door gedistingueerde persoonlijkheid, deze ontdekking, dat ze met haar moeder óók kon voor den dag komen, maakte hem in z'n huwelijksplannen nog beslister. -

- - - Drie weken later had hij van Marie het ja-woord. Het had haar 'n beetje zelf-overwinning gekost, telkens vooral wanneer ze hem zich herinnerde zooals zij hem, vier jaren geleden, dagelijks gekend had, ziek en hulpbehoevend, in négligè van zooals hij werkelijk wàs, zonder de uiterlijke opmakerij van 'n niet meer jong-man. Enfin, geld vergoedt veel. Je kan niet alles krijgen - had ze verstandig geredeneerd. Zij had nu haar zin, zij kon voortaan een luier-leventje gaan leiden. En zij was

harerzijds van plan hem de oppassing, die hij van lieverlede zou behoeven, in redelijkheid te geven. Zij ging een eerlijken ruilhandel aan. - -

Hermance Vermeulen, die er een eind aan wilde, zij was inwendig woedend, had op haar armband-horloge gekeken. ‘Hemel, al zóó laat! En ik word gewacht bij freule de Wevere. Voor een invitatie-bijeenkomst, om een bazaar te organiseeren. U *moet* me nu excuseeren dus - - Adieu.’ Voor het eerst van haar leven stak zij naar Marie Nerveu de hand uit; 'n eerste stap tot de nieuwe verhouding van gelijke, die nu tusschen hen ging bestaan. -

(*Wordt vervolgd).*

Dienstweigering en Anti-militairisme.

Van een zeer geachten correspondent, een oud-hoofdofficier der artillerie, ontving ik den onderstaanden brief:

Zeer geachte freule,

Met belangstelling las ik steeds in de Holl. Lelie Uwe beoordeeling over romans; en artikelen daarin voorkomende.

Nu echter veroorloof ik mij met de meeste bescheidenheid U op te merken, dat ik eenigzins verbaasd was, dat door U in het No. 32 van 8 Februari 1911 een gedachtenwisseling is opgenomen, getiteld: ‘Een daad van onchristelijk Regeerings-‘geweld’ door Schipperus.

Hoe is het mogelijk dat een Nederlandsch onderdaan, die toch verplicht is zijn vaderland te dienen, en de wetten, gemaakt door kundige

mannen en onderteekend door H.M. onze geliefde Koningin, te eerbiedigen en na te komen, met zooveel warmte een individu kan verdedigen, hetwelk zich herhaaldelijk schuldig maakte aan 'dienstweigering', en daarvoor, na reeds 2 maal voor dit feit te zijn gestraft, nu veroordeeld werd tot één jaar gevangenisstraf! Beter ware geweest dat sujet als eerlooze schelm uit den dienst weg te jagen, zooals de krijgsartikelen, die hem hij indiensttreding en daarna herhaaldelijk zijn voorgelezen, luiden.

In oorlogstijd zou zoo'n nietswaardige gestraft worden voor dat ongehoorde feit met den strop of kogel. Echter zou hem dat wegjagen uit den dienst waarschijnlijk heel welkom geweest zijn.

Het geheele stuk wemelt van onvaderlandsche denkbeelden, als b.v. dat de dienstweigeraar in een cel gemarteld wordt, als een wild beest wordt opgesloten, en zijne behandeling wordt vergeleken met het folteren van moordenaars en dieven; door hun tot bekentenis te dwingen met gloeiende ijzers enz.!! Foei!

Ieder militair moet dit stuk met walging en afschuw lezen. Ik heb echter nog hoop, dat er eene beöordeeling over dit schandelijk artikel door U in een der volgende nummers zal voorkomen.

Mocht U dit schrijven in Uwe rubriek 'Correspondentie' willen plaatsen, zoudt U mij veel genoegen doen.

Een oud-hoofdofficier der artillerie.

Niet in de correspondentie, maar als afzonderlijk artikel wensch ik bovenstaanden brief te beantwoorden, èn omdat het onderwerp, zooals ook mijn correspondent-zelf zegt, hoogst-belangrijk is, en omdat hij reeds van mij heeft tegemoet gezien een artikel hierover mijnerzijds, reden dus waarom ik gaarne ruiterlijk *mijn* meening wil uitspreken in deze netelige questie. (Ik zeg *netelig*, omdat men in geen enkel opzicht zóó blootstaat aan verguizing, dan wanneer men in zake militairisme 'onvaderlandsche' denkbeelden verkondigt, d.w.z. er een meening op nahoudt, afwijkend van de gewone en geijkte. Dientengevolge dus hoort er moed, en onafhankelijksheidszin toe, te *durven* zeggen, dat men is een anti-militairist, en, niet zonder reden, *missen* heel veel *quasi*-socialisten en *quasi*-anarchisten, *dien* zedelijken moed hunner overtuiging juist op dit speciale punt, - omdat zij weten dat hun dit duur te staan pleegt te komen).

Dit vooraf gezegd zijnde, zal het mijn correspondent niet vreemd toeschijnen wanneer ik, in dit zelfde zinverband beschouwd, in èlk geval, en onafhankelijk van mijn eigen meening, eerbied heb voor de *eerlijkheid* van mannen als Gustave Hervé in Frankrijk, als Domela Nieuwenhuis, de Koning, Schippérus, etc., ten onzent, welke mannen geen vaderlandsliefde *huichelen*, geen liefde tot de Koningin *huichelen* uit eigenbelang, en uit vrees voor de regeering, maar onversaagd, en zonder vrees, zeggen *hun* persoonlijke meening in dezen, dragen de gevolgen daarvan, welke gevolgen bestaan in hoon, beleedigingen, erger nog in gevangenis-straf, in geen goedbetaalde Staats-baantjes-krijgen, etc., etc. - Mijn correspondent is een oud-hoofdofficier der artillerie, daarom dus heeft *hij* het leger lief, heeft *hij* de Koningin lief, acht *hij* het dienen in den oorlog een plicht voor elken vaderlander. Goed, dat alles vind ik van *zijn* standpunt heel natuurlijk, vind ik, bij den door hem gezworen eed, zijn *plicht.* Maar, kan hij zich nu niet indenken dat er *anderen* zijn, die, even ter goeder trouw en even eerlijk als hij, lijnrecht andersom denken, en, vindt hij het dan niet, met mij, van die anderen een mooier levensopvatting dat zij eerlijk willen blijven, in plaats van te gaan huichelenen vaderlandsche gevoelens te gaan *voorwenden* - enkel uit

eigenbelang? Alvorens *mijn* meening te zeggen, wil ik den brief van mijn correspondent behandelen. Hij zegt: Een Nederlandsch onderdaan is verplicht zijn vaderland te dienen, en de wetten, gemaakt door kundige mannen en onderteekend door H.M. onze geliefde Koningin, te eerbiedigen en na te komen. - Goed, dat alles vindt *hij*, mijn correspondent, opgevoed in *zijn* militaire denkbeelden. Maar, niet iedereen vindt mèt hem, dat het in *waarheid* 'dienen van het vaderland' zou bestaan in het zich onderwerpen aan het dragen van de wapens, om daardoor in tijd van vrede te luieren, en in tijd van oorlog zijn medemensch, (die hem niets misdeed) van het leven te berooven. Verder, niet iedereen denkt over het 'vaderland' op de wijze van mijn militairen correspondent. Voor socialisten en anarchisten, en ook voor vele anderen, bestaat er geen 'vaderland' in dien engeren zin. Mijn correspondent moge dat een nog zoo afkeurenswaardige opvatting vinden, het is er eene die *bestaat* bij duizenden en tienduizenden menschen in alle landen ter wereld, en waarvoor *zij* evenveel recht hebben te getuigen en te lijden, als hij dat recht heeft voor de zijne. Zoo ook, waar het geldt, 'de

geliefde Koningin'. Alweder, duizenden en tienduizenden in alle landen ter wereld zijn absoluut-anti-monarchaal-gezind, willen van geen 'liefde voor hun vorstenhuis' iets weten. En, zoo zij dan *van meetaf* eerlijk voor die meening uitkomen, dan zijn zij m.i. *veel*, *veel* nobeler, dan de velen, die wel trouw zweren aan vorst of vorstin, zoolang dit hun voordeel brengt, maar hem, of haar, zoodra een revolutie uitbreekt, laf in den steek laten, en hun bakens dan ineens zetten naar het nieuwe getij. (Zie Portugal, waar *'t heele leger* overliep tot de republikeinen; zie den val van Napoleon III, toen de Gouverneur-zelf van Parijs, *generaal* Trochu, tot een verrader werd aan de Keizerin die hij had *gezworen* te zullen beschermen; de voorbeelden, óók onder de militairen, zijn eindeloos van dien aard.)

Achter de 'kundige mannen', die onze wetten maken, zet ik een groot vraagteeken. Ik zie mijn correspondent voor te intelligent aan om dat zóó onbepaald te meenen, als hij het hier neerschrijft. Hij-ook weet toch wel even goed als wij allen, hoeveel stommerikken er zijn onder de wettenmakers en regeerders van alle mogelijke richtingen, hoe wetten lang niet altijd door 'kundigheid' maar wel door heel andere knoei- en politieke redenen tot stand komen, en hoe het onderteekenen daarvan, van de Koningin, niets anders is dan een *vorm*, waartoe de grondwet haar verplicht, zonder dat zij er eenige verantwoording van draagt van wat quasi in Haren naam geschiedt. - Met mijn correspondent ben ik het eens, dat het veel beter ware geweest den dienstweigeraar 'weg te jagen', in plaats van hem tot gevangenis-straf te veroordeelen, want, zooals hij terecht zegt, van *diens* standpunt zal hem de benaming 'eerloos', etc., minder kunnen schelen, juist *omdat* hij over die zaak lijnrecht anders denkt. Daardoor had men hem ten minste zijn individueele *vrijheid* gelaten, en dáárop had hij *recht* m.i. - De door mijn correspondent hierboven aangehaalde uitingen van den heer Schippérus vind ik, evenals hij, inderdaad overdreven. Een gevangenis *is* heden ten dage geen 'martelplaats', waar men iemand 'foltert'. De heer Schippérus echter is verontwaardigd over het *feit* van de vrijheid durven ontnemen aan iemand, die eerlijk beginsel-vast zich toont, en hij acht die onrechtmatige berooving van vrijheid gelijkstaande met een marteling. Althans zóó heb ik hem meenen te verstaan.

Ten slotte: 'Ieder militair moet dat stuk van Schippérus met walging en afschuw lezen.' Inderdaad, ieder *militair.* Dat geloof ik gaarne. Maar er zijn ook vele menschen, die *niet* denken als militairen, die een geheel *andere* levens-opvatting hebben dan zij. *Dat* vergeet mijn correspondent. En hij vergeet óók, hoe de Lelie er onder mijn redactie steeds grooten prijs op stelt *elks* eerlijke overtuiging plaats te verleenen, niet die van één kring of van één richting, maar die van elkeen, hoe afwijkend die overtuiging misschien ook zij van de geijkte opinies.

En nu ben ik genaderd tot de door mijn correspondent uitgesproken hoop, dat ik ook mijnerzijds *mijn* meening over de questie zal willen zeggen. Dat doe ik dus bij dezen. Ik houd het voor absoluut uitgesloten door wereldvrede, door algemeene menschenmin, of door socialistische verbroederingen, te verkrijgen een toestand van eeuwigdurenden vrede. De gemeenheid en de knoeierij der menschen en der regeeringen, van welken aard of vorm ook, is zóó groot, dat oorlogen altijd zullen *onvermijdelijk* blijven. Maar m.i. hebben oorlogen *niets* te maken met vaderlandsliefde. Zij worden gemaakt door *enkele* personen, meestal om beursspeculaties achter de schermen, of om diplomatieke kleinzielige verwikkelingen, maar zij staan geheel en al *buiten* het volk. Daarom vind ik het eenvoudigweg verschrikkelijk en afschuwelijk, dat in zulk een oorlog de eene mensch wordt

genoodzaakt den anderen te verminken en te dooden, *alleen omdat zijn regeering dat zoo beschikt.*

Lees: La Guerre et la Paix, die Waffen nieder, de geschiedenis van den oorlog van 70, om maar enkele overtuigende bewijzen te noemen, en gij *rilt* van de *lage* hartstochten die, door jenever en zedeloosheid, worden opgewekt in den soldaat, om hem daardoor te brengen *kunstmatig* tot de zoogenaamde 'geestdrift', in zulk een oorlog benoodigd om zijn 'vaderland te verdedigen.' Nooit zie ik dan ook in het buitenland een parade, een fraaiaangedaan voorbijtrekkend bataillon, al die praal en ijdelen opschik in een woord, waarmede het militairisme in vredestijd wordt omglansd om het volk zand in de oogen te strooien, of ik wend mij met afschuw weg daarvan bij de gedachte dat al deze jonge krachtige menschen worden afgericht en mooi aangekleed met het doel *of* zelf geslacht te worden *of* anderen, die hun persoonlijk niets misdeden, te slachten op hun beurt. - Wat in den vredes-tijd betreft het staande leger, ik geloof dat kazernes, doordien men daarin jonge gezonde mannen onttrekt aan hunne natuurlijke dagelijksche

levensplannen en levensbehoeften, eenerzijds zijn kweekplaatsen van tegennatuurlijke zedeloosheid, anderzijds leiden tot luiheid en verliederlijking, want een soldaat in vredestijd mist zijn eigenlijke bestemming van menschenmoordenaar, en ik heb dan ook, toen ik als jongmeisje in de Zeestraat in den Haag woonde, nooit zooveel dronken mannen gezien op Zondag, dan juist onder de militairen, de huzaren en de jagers. (Nu woon ik in Scheveningen waar men geen militairen bijna ziet natuurlijk).

- Zoo ik dus noch voor 't militairisme, noch voor de daaraan m.i. *ten onrechte* verbonden phrase vaderlandsliefde ook maar *iets* kan voelen van sympathie, toch erken ik, dat ik *niet* geloof aan de mogelijkheid van wereldvrede, zoodat ik, uit *dat* oogpunt, het dienstweigeren acht een onnoodige en nuttelooze zelfkwelling van idealisten, die nimmer hun doel zullen bereiken. Persoonlijk zou ik dan ook in hun geval mij geduldig onderwerpen aan de dienstplicht, *niet* uit sympathie ervoor, maar uit dezelfde reden, die mij mij doet onderwerpen aan zooveel willekeur van wet en overmacht, waarvan ik overtuigd ben dat zij niet is uit te roeien, omdat zij samenhangt met elke ‘geordende maatschappij’; of die wordt geregeerd door een monarch, of door een president, of het een socialistische heilstaat is, of wat ook, willekeur zal *altijd* de overmacht behouden, en oorlogen zullen er ook *altijd* zijn.

Ten slotte zij hier nog met nadruk erop gewezen, dat ik het van een *christelijk* Kabinet, van een zoogenaamd *rechtzinnige* Regeering, absoluut-tegen-alle-Bijbel-gehoorzaamheid indruischend acht den dienstweigeraars in de gevangenis te zetten, en het oorlogvoeren te prijzen als een vaderlandsche daad. Want overal, den geheelen Bijbel door, legt Jezus Christus, die de *goddelijke* Meester heet te zijn van ‘christelijk’-regeerende menschen, er den nadruk op, dat wij elkaar moeten *liefhebben*, onze *vijanden* moeten *vergeven*, moeten de rechter-wang toewenden aan die ons op de linker-wang slaan, ook den rok moeten geven aan die ons den mantel ontnam, etc. etc. Nog onlangs heeft Abraham Kuyper, in een Heraut-artikel over den Doop, verteld, hoe voor de orthodoxen *alleen* de goddelijke wil geldt, zooals de Bijbel dien, bij monde van Jezus Christus, Gods Zoon, openbaart. Indien deze *quasi* onderwerping aan Gods wil dus, ware *metterdaad* de wezenlijke éénige leiddraad van een christelijke orthodoxe regeering, dan zoude deze *verplicht* zijn, uit eigen beginsel, *èlken* oorlog af te keuren, en eiken dienstweigeraar *toe te juichen.* Daarom heb ik dus veel meer eerbied voor de eerlijkheid van den dienstweigeraar, dan voor de *gehuichelde* vroomheid van christelijke ministers en dito kamerleden, die hun *niet-durven God stellen boven de menschen* goed trachten te praten met phrasen en leugens. Deze opinie geldt natuurlijk *niet* voor liberale ministers of dito Kamerleden, want dezulken gebruiken niet de onfeilbaarheid van ‘Gods Woord’, als een wapen waarmee geschermd wordt door hen uit eigenbelang, zooals de orthodoxe christenen-politici dat zoo huichelachtig doen.

Ik hoop dat ik, en mijn correspondent, en allen die in deze zaak belangstellen, nu heb duidelijk gemaakt, ten eerste dat men m.i. voor elke *eerlijke* overtuiging kan en moet eerbied hebben, hoe afwijkend die ook is misschien van onze eigene, juist te meer nog wanneer die overtuiging meebrengt lijden en smaad, ten twreede dat de Hollandsche Lelie hare kolommen openstelt voor èlke eerlijke overtuiging, zoowel van militairisten als van anti-militairisten, ten derde dat ik-persoonlijk den oorlog vind een noodzakelijk-*kwaad*, maar, juist daarom, een afschuwelijk en menschonteerend, een *laagstaand* iets, waardoor zij, die er de verantwoording van op zich nemen, een zware schuld op zich laden aan al de er door verweesden en

verminkten en beroofden, - en een laagstaand iets dat *niets* te maken heeft met vaderlandsliefde.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Boekbeschouwing.

Eva door **Jeanne Reyneke van Stuwe.** (Uitgever L.J. Veen Amsterdam).

Degenen onder de lezers van de Holl. Lelie, die van Jeanne Reyneke van Stuwe gelezen hebben haar roman *De arme vrouw*, door mij in dit blad besproken, zullen in haar daarna uitgekomen werk *Eva*, dezelfde hoofdpersonen wedervinden, welke zij in dat vroegere boek reeds ontmoetten; in de eerste plaats de van haar man weggeloopen Marceline, en verder de vrije-vrouw-in-den-idealen-zin Eleonore van Aalst, etc. Laat me nu al dadelijk zeggen, dat ik voor mij Jeanne Reyneke van Stuwe in dit genre van oppervlakkige uitspanningslectuur minder apprécieer als de auteur van talent, die zij *kan* zijn soms, *dan* wel als de vrouw met gezonde zinnen en gezond-verstand, en een eerlijke onafhanke-

lijke meening, welke als zoodanig er onbewimpeld voor uitkomt, hoe er zonder liefdeleven, of zelfs zonder het surrogaat daarvan, de ‘mariage de raison,’ geen eigenlijk bestaan van bevrediging denkbaar is voor een normaal mensch, man en vrouw beiden.

Reeds toen ik *De arme Vrouw* besprak, wees ik er op, dat zij in Eleonore van Aalst's gedachtengang neerlegt *de* waarheid, die niet valt tegen te spreken, wanneer men eerlijk rondom zich ziet, - als zij deze laat overwegen, te midden van haar arbeid voor anderen, van onafhankelijke feministe, hoe het gróótste, het éénig-ware vrouwen-geluk, dat is harer vriendin, de stille bescheidene Josephine, *omdat* deze is eene liefhebbende *echtgenoote* en *moeder*.

Het slot echter van Eva doet zelfs die vroegere teekening van de ideale-uitzonderings-vrouw Eleonore van Aalst te niet; omdat zij ook het niet in dezen-vervolg-roman kan vinden in haar eigen eenzaamheid van werkdoenerigheid - zooals ik voor mij dergelijke alleen voor plichtsbetrachting levende vrouwen heb gedoopt, - maar haar toevlucht zoekt in een soort verstands-huwelijk met den intusschen-weduwnaar-geworden echtgenoot van de weggeloopen Marceline, voor wien zij zóóveel medelijden en achting voelt, dat zij hem in zijn eenzaamheid wil vertroosten; en, en-passant, de hare vervroolijken.

Eigenlijk moet men *Eva* in twee gedeelten verdeelen, in dit er tamelijk los-aangelijmd slot van dat huwelijk tusschen Lodewijk Kam en Eleonore van Aalst, en het begin, het leven in Parijs van Marceline en haar schilder; - welk leven een voor een geoefende romancière al heel zonderling gevonden roman-einde neemt, doordien de heele jonge familie, Marceline, haar ‘verleider’ -, om een roman-uitdrukking te gebruiken, - en beider kindje, maar eventjes heelemaal en tegelijk uitsterft aan typhus -; voorwaar 'n wijze van aan je eindje te komen, die Jeanne Reyneke van Stuwe op een ware moordzuchtmanier er bij sleepte, door in Asnières een thyphus-epidemie te laten uitbreken, en er den schilder-zelf en het kind aan te laten doodgaan dadelijk, en Marceline geheel verlamd er uit te laten herstellen, zoodat ook háár eindje al over eenige maanden volgt.

In dat eerste gedeelte, dat het gewone Parijsche tintje draagt van Hollandsche auteurs die willen laten zien hoe zij 't artistenleven in Parijs kennen, 't Montmartre tintje, met Boulevard-fransch, en het onvermijdelijke artisterige wandelingetje door 't Louvre, vind ik een teekening van Eva, van *de* vrouw, die ik hieronder overneem, omdat zij wáár is:

‘*Eva... de vrouw... die vrouw is in den waren zin des woords. De vrouw*, *die tegelijk ijdel is en coquet*, *lichtzinnig en harteloos... maar die*, *als haar liefde in haar is wakker geworden*, *zich voelt ontwikkelen tot een goede*, *een zachte*, *een teerdere,... die dan niet slecht meer is*, *niet koud*, *niet oppervlakkig*,.. *- maar al wat zij te geven heeft in gul geluk geeft aan den man harer liefde...*

De vrouw, *die in zich alle ondeugden draagt*, *die in zich alle deugden draagt*,... *die verderf van den man kan zijn èn zijn heil;... wiens lot van haar afhankelijk is*,... *die zonder haar niet kan leven...*

De onbarmhartige vrouw... die, *met een glimlach om de lippen*, *kalm een leven vernietigt... maar óók de liefderijke vrouw*, *die zich wil verkleinen en buigen*, *die troost*, *en nooit aan zichzelve denkt*,... *die zich kan opofferen*, *en alles lijden*, *voor hem*, *den geliefden man.*’

Het is jammer, dat de schrijfster hier niet heeft kunnen eindigen; als roman wordt haar boek al beduidend-minder-interessant, wanneer zij er dien typhus-moord achteraan lijmt, om daarmede aan het samenleven van Marceline en haar schilder een einde te maken, maar het verhaal verliest eerst recht àlle kunstwaarde door die ongemotiveerde aanplakkerij van de nog overige hoofdstukken, welke dienen moeten om het vereischte aantal bladzijden vol te maken. Immers, dat een Eleonore van Aalst, in alles contrast en tegenvoeter eener Marceline, zoo maar inééns tot de beste vriendin dezer menschenschuwe half-verdwaasde zieke wordt, de schrijfster póógt niet eens het ons te motiveeren, door ook maar *iets,* dat lijkt op een karakter-verklaring. Zij zegt eenvoudig gemakshalve: ‘'t *Is* zoo.’ Zij erkent, met het oog op degenen die haren vroegeren roman *De arme Vrouw* lazen, en zich dus misschien wel wat verbazen zullen over dezen ommekeer, nu ja, ik heb *toen* gezegd dat Eleonore van Aalst Marceline niet kon uitstaan, en ik zeg *nu*, dat zij uit medelijden hare éénige en beste vriendin wordt, - en daarmee moeten hare getrouwe lezers zich tevreden stellen. Wat zij ook wel doen zullen, denk ik, want het soort publiek, dat belust is op uitspanningslectuur à la *Eva*, neemt het gewoonlijk niet heel nauw, noch met karakterontleding of motiveering, noch met kunstwaarde.

- Dus nadat Marceline, verlamd en bijna krankzinnig, oud geworden, grijs en leelijk, door haar man is teruggehaald naar Holland -, ook weer 'n vrij gezochte en onlogische voorstelling, wanneer men leest *De arme Vrouw*, en de wijze waarop het huwelijk van Lodewijk Kam en zijn vrouw is beschreven in dat éérste deel, - wil zij zelve niet anders meer dan sterven, tot elken prijs verlost worden van het leven, dat haar een last is zonder haar gestorven liefde. En haar aanbiddende echtgenoot, die alles heeft goedgevonden van haar weglooperij, die haar ondanks alles, ondanks het over zijn naam gebrachte schandaal, in zijn huis terugvoerde, beroofd van haar charmes, een hopelooze zieke, en toch haar diens ondanks liefhebbende met zóó ideale, niets-verlangende liefde dus, die echtgenoot laat zich maar dadelijk, als de meest-gewone zaak ter wereld, door een Eleonore van Aalst bestellen, dat hij Marcelines verlangen te sterven niet langer mag tegengaan. Hier rijst tusschen haakjes ook nog de vraag in hoeverre zelfs de meest resolute natuur den moed zou hebben aldus over een anders leven te beschikken, gelijk Eleonore het op die manier zijdelings doet. Wij weten allen dat zelfs de meest cynische doktoren, al zijn zij in theorie nog zoo 't er over eens, dat een zelfmoord voor menigeen onder hun patienten een zegen zou zijn, er nochtans voor terugdeinzen zelf die verantwoording op zich te nemen, hen met een beslissing hunnerzijds te raden, of te helpen dienaangaande een besluit te nemen. En deze Eleonore van Aalst, - ons voorgesteld als een op *dat* moment gansch en al niet aan een tweede huwelijk met Marceline's echtgenoot denkende, dus geheel onbaatzuchtige vrouw, - neemt maar dadelijk, mir nichts dir nichts, op zich de boodschap van aan Lodewijk Kam te zullen zeggen, dat hij zijn zieke vrouw niet *mag* beletten te willen sterven; en Lodewijk Kam, die vóór deze zelfde zieke vrouw smaad en oneer, en van haar alle mogelijke onhebbelijkheden verdraagt, vindt die boodschap dadelijk best... en Marceline gaat behoorlijk dood, - en, na een poosje trouwen Eleonore en Lodewijk Kam heel gemoedelijk, om elkanders eenzaamheid aan te vullen, over een sentimenteele ‘Marceline-stichting’ heen.

Ik vind het jammer, dat de schrijfster zich zoo weinig moeite heeft gegeven, van een verhaal dat, evenals *De arme Vrouw*, zoovele wezenlijk gezonde en ware denkbeelden verkondigt, iets méér degelijks te maken dan deze onnoozele oppervlakkige verzinsels. - Want, als *inhoud*, is haar gegeven heel juist van de werkelijkheid afgezien. Haar hierboven door mij overgenomen Eva-schildering, van ‘de’ vrouw zooals zij is, met haar ondeugden en deugden beide, acht ik even onpartijdig als hetgeen zij aan het slot van haar roman omtrent Eleonore, de eerlijke feministe, constateert aangaande het onbevredigende van een leven van enkel arbeid en werken.

‘*Ook zij kon verlangen naar iemand*, *die haar begreep*, *die met haar meevoelde... zelfs háár werd het eeuwige alleen-zijn wel eens te zwaar... Zou zij anders zóó ijverig deelnemen aan vergaderingen*, *zich zóó beschikbaar stellen voor alle mogelijke functies*, *zich zóó overladen met arbeid; zóó zoeken*, *angstig*, *krampachtig zoeken naar bezigheid*, *die haar ledige uren aanvullen kon...*

Neen, zij, *zooals ieder mensch*, *had behoefte aan gezelligheid*, *vriendelijken omgang*, *het bewustzijn alles te zijn voor een ander... Zóó was zij geen uitzondering*, *of zij voelde dat innig-menschelijke, innig-vrouwelijke wel in zich.*’

Juist, dat ‘innig-menschelijke’, dat ‘innigvrouwelijke’, het is door geen werk-doenerij, of kunst-doenerij, of wat-ook van plichtsbetrachting, weg te nemen.

Voor wie *dat* niet is weggelegd, blijft *het* leven verborgen in zijn uiterste volheid, en, al zijn er velen onzer, die niet, zooals deze Eleonore, ten slotte toch nog bereiken die volheid, dat geeft geen harer het recht de *waarheid* te verkrachten, en daardoor anderen op een dwaalspoor te willen brengen, anderen, jongeren dan zij, die haar beste jeugdjaren verkwisten dientengevolge in een verspelen harer schoonste vrouwgaven aan studie of kunstdoenerij, tot dat het te laat is, en zij te laat inzien, als zij, oud en leelijk of ziekelijk-geworden, terugzien op een mislukt bestaan, hoe anders en mooier en voller het had *kunnen* wezen, indien zij hadden verstaan te *genieten* en te *geven* zichzelve, inplaats van te willen *heerschen* in eenzaamheid.

En, is het niet zéér waar, wat Jeanne Reyneke van Stuwe, bij monde harer Eleonore, beweert, en wat ook ik trouwens reeds zoo menigmaal aanvoerde, wanneer ik er op wees, hoe de vrouw héérscht dóór, en *be*heerscht den man, en dóór hem machtig is:

'*Want immers de vrouw, altijd de vrouw inspireerde den man tot zijn volmaakste uitingen. Zij gaf hem de kracht tot scheppen. Zij maakte hem zijn innerlijke schoonheid bewust. Wat*

zou Dante geweest zijn, *zonder Beatrice*, *Petrarca*, *zonder Laura*, *Leonardo da Vinci zonder Mona Lisa? Wat zou Goethe geweest zijn zonder de vrouwen*, *Shelly zonder Mary Godwin en Emilia Viviani; - wat zou één kunstenaar geweest zijn*, *zonder de vrouwen... zonder de vrouw?*

Men kan die lijst van kunstenaars nog aanvullen met die van de helden der geschiedenis, van de vorsten er uit, van bijna alle groote mannen op elk gebied! - Maar, waartoe? In den grond geloof ik, dat de rijpere, de met het leven en zijn liefdestrijd bekende vrouwen, het *allen* eens zijn in dezen, al willen zij het, gelijk Jeanne Reyneke van Stuwe dat in *De arme Vrouw* glashelder aantoont, niet bekennen, hetzij uit hoogmoed van eigen ik, hetzij uit verbittering, hetzij uit zelf-niet-durven-erkennen de waarheid, hetzij uit jaloezie om misdeeldheid wat vrouwenschoon betreft. Zij echter, die uit zulke romans als *De arme Vrouw* en *Eva* nog kunnen leeren, en voor wie ik mij daarom in de verschijning ervan verheug, dat zijn de ongerijpten, de nog aan den aanvang van het leven, staande en dientengevolge met de liefde nog niet bekende jonge meisjes, die zich het hoofd hebben laten op hol brengen door een mevrouw Goekoop, met haar *Hilda van Suylenburg*, en voor wie de stem van een Jeanne Reyneke van Stuwe een tegenwicht zal zijn, juist omdat de romans dezer laatste zoovéél worden gelezen, in zoovele handen komen, en óók, omdat deze laatste, zelve gehuwd, en gehuwd met een kunstenaar nog wel, en ook bovendien zelve schrijfster, om al deze redenen zal zijn in aller oogen iemand van een *on*partijdig oordeel, die spreekt zonder bijbedoelingen, die, gelijk zij trouwens in *De arme Vrouw* uitdrukkelijk constateert, niet wil leeraren, maar slechts *feiten* wil beschrijven, zooals zij die afziet van de *werkelijkheid.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisseling.

Aan Een Vrije Socialist.

(toegezonden uit Indië)

Uw vraag (no. van 23 Nov. p^{o}) naar aanleiding mijner woorden tot U (no. van 5 Oct), wil ik gaarne beantwoorden; ik kon dit niet eerder door herhaalde en wekenlange afwezigheid.

De benaming ‘redelooze schandtroep’ acht ik, hoe zorgvuldig overwogen, gepast: Elk individu van zulk eene ‘massa’ moge met *rede* begaafd zijn, in haar geheel volgt zij de lage *instincten* van ververnieling, roof en moord. Denk aan wat Multatuli schreef over ‘de psychologie der massa’ en zoek het verband niet te ver! Daar eene ‘massa’ instinctmatige driften gehoorzaamt, heeft Rede nimmer en nergens macht over haar en volgt zjj het peil der laagststaande deelnemers wier denkvermogen geheel onontwikkeld is en voor den invloed van welke geestelijkheid ook steeds gesloten gebleven. Ik spreek nòch verontwaardigd, nòch verachtend.

Uwe onderstelling, dat er ‘voor de Rede geen plaats meer is bij de massa, wier denkvermogen door alle eeuwen heen vergiftigd is geworden met de meest redelooze nonsens’ doet mij het woord ‘*massa*’ anders verstaan dan ik het zooeven gebruikte en wel als ‘*de groote meerderheid des volks*’. Maar nu: Wàt verstaat u onder dien

‘meest redelooze nonsens’; *Kerkelijke leeringen òf lasterlijke en haatwekkende verzinsels omtrent anders geloovigen?....*

Ik neem aan het laatste - immers: ‘Om 't Hoogste te gedenken en te loven hebben wij niet dan beelden en het kinderlijk verstand vindt in kinderlijke beelden voedsel tot hooger en immer hooger beelding, waarin het Wezen leeft. Van dat later genoemde dan sprekend: ja, daarbij wórdt redelooze nonsens gebruikt, door drijvers van elke kleur en richting, wier drijfveer m e e r d e r h e i d s z u c h t is.

U zegt mij verband te zoeken tusschen den dood van Ferrer - wiens leven en streven ik niet beoordeelen kan - en “de Redeloosheid der massa” (meerderheid van elk volk, meent U?) Maar ik àcht *die* massa niet redeloos! Wèl acht ik zulks *een* saamgerotte hoop, die een leus nàbrult - 't zij dan een godsdienstige, politieke of oeconomische - en die bloed en buit rook, terwijl de betere elementen in die massa zich lieten opzweepen eerst, meesleepen daarna.

Van “een Revolutionair uit beginsel” sprak ik zelf het eerst. Het dwaze in *die* uitdrukking treft dadelijk, het dwaze in het begrip ontging mij vóór de formuleering en eerst toen ik, kort voor mijn stukje aan U, van Bernard Shaw las ‘Het Handboek van den Revolutionair’ stond mij dat dwaze voor; vandaar mijn noot. Thans hebt U geschreven van “een revolutionair Socialist” en nu vraag ik: Wàar ziet die socialist de noodzaak eener revolutie en den tijd rijp er toe? Of is het zijn *beginsel* maatschappelijke verbetering steeds en overal van revolutie te wachten? Maar dan zoudt U ongezocht hebben meegewerkt om de dwaasheid daarvan in 't licht te stellen!

v. A.

Brief uit Dresden.

DRESDEN.

Dresden is een bijzondere stad. 't Eerst wat me hier opviel, was de afwezigheid van armoedig gekleedekinderen. We woonden toen nog in de Pragerstrasse, dus meende ik, dat wellicht armoedige menschen in die dure wijk niets te maken konden hebben. Ik ging dus op verkenning uit, maar vond overal 't zelfde verschijnsel, het bedelkind is hier

onbekend. Toen bedacht ik, dat de armoede wel 't meest zou uitkomen in de Kerstdagen en zette mijn dochtertje aan bij een conducteur van de tram te informeeren naar de armenwijken van Dresden. De conducteurs mogen niet met het publiek spreken, er moest dus gewacht worden op een gelegenheid, dat er niemand anders in de tram zat.' Zoo kwamen we te weten, dat 'die ganz arme Leùte' woonden op de grenzen van Alt - en Neustadt. Hij gaf meteen een adres op. Onderwijl kwam een dame instappen. Ze scheen iets opgevangen te hebben van ons gesprek, want bij 't uitstijgen reikte ze ons haar kaartje over en zei er handig bij, dat ze den naam van de dame er bij geschreven had, en die ons goed zou kunnen inlichten. 't Was echter onze bedoeling niet om bekende armen op te zoeken. We wilden binnenvallen bij hen, die om den Kerstengel vergeten waren, daarvoor moesten we echter wachten tot den nacht van den vierentwintig op den vijfentwintig December.

Zoo togen we in guur regenweer dien avond op weg, zoodra 't donker was.

Al in de tram kwamen er, hoe meer we de grens van Neustadt naderden, sjoveler gekleede vrouwen. De hoeden verdwenen en doeken kwamen er voor inde plaats, maar op straat waren haast geen kinderen te zien. Die er liepen, waren vergezeld door hunne ouders, moeder, grootere broers of zusters. Hier en daar vertelde het licht uit de kleine raampjes ons, waar er wellicht feest gevierd werd. Behalve kleine winkels, café's en restaurants, zagen we weinig feestelijks aan de nette woningen. Eindelijk!, er zat nog maar een vrouw in de tram, waarschuwde de conducteur ons, dat we aan de Johan Meyerstr. waren, een der armste wijken.

Zoo goed als we konden, onze mand verbergend, onzen hoedsluier (we hadden echter een grijze wollen muts op), stijver omknoopend, want de wind blies de stukken telkens los, en scheen niets ingenomen met ons plan, bekeken we de nette huizen, aan weerszijden der breede straten, even zindelijk als op de rijkste wijken. We keken elkaar eens aan, geen van beiden durfden we eigenlijk ongevraagd komen op die derde en vierde verdiepingen, niettegenstaande we den tramweg verlaten hadden en dieper, in 't kwartier waren gedrongen. Daar hielp ons een onzichtbare goede Geest! Er stapte ons door de doodstille straat een tengere vrouw voorbij met een waschmand onder den arm. Ik gaf 'Kleintje' een wenk en ze stevende haar eerst voorbij, toen op haar af. Ik had tijd gehad naderbij te komen en zag aan 't smalle gezichtje, de ietwat stroeve uitdrukking en de donkere kringen onder de oogen, dat we een goede gevonden hadden. 'Waar ze heen ging, zoo op Kerstavond met een waschmand?' enz. We kwamen te weten, dat ze weduwe was en vier kleine jongens had van twee tot tien jaar, waarvan de jongste niet meer op kon, lijdend aan een zenuwkwaal. We mochten mee.

Ze bracht ons eenige goed onderhouden trappen op, naar haar kamertje, waar alles nog stond, zooals haar man 't haar achtergelaten had. Het zag er deftiger uit, dan in onze eigene gemeubileerde apartementen, maar zij mocht een mooie kamer niet verhuren, òmdat ze vier kinderen had. 'Neen dat is hier heel streng!' Ik begreep er uit, dat er voldoende ruimte moest wezen voor hun vijven om te bewonen. Zij had er een bed staan dus in haar salonnetje. Later begreep ik, dat dit al een bewijs van armoede was. 'Verkoopen geeft niets, men krijgt er even weinig voor als leelijke meubels kosten' vertelde ze. Intusschen begrepen we maar niet, waarom ze zoo weifelend bleef staan spreken, totdat 'Kleintje' me toeriep: 'Kom er uit, de deur kan niet meer dicht of open, zoolang je niet in de andere kamer bent!' Zoo was 't. In 't

kleine portaaltje kon maar een mensch te gelijk staan, om één deur vrij open te kunnen laten.

We traden achter elkaar in een ‘kabinetje’, zoo noemt men 't in Holland, binnen. Er stonden drie bedjes - twee naast elkaar in de lengte langs den wand, een derde tegenover 't verst verwijderde, ook in de lengte langs de andere zijde, daartusschen een gangetje latend. De oudste lag daar tegenover het jongste broertje, en in 't derde bed dommelden met de beentjes naar elkaar toe de twee middelste jongens. De zwarte hoofdjes stil in het kussen, de donkere wimpers als breede schaduwen over de marmerbleeke fijne gezichtjes. De moeder belichte ze wat meer met een klein petroleumlampje, om ons hare schatten te laten zien, doch zonder glimlach, steeds met de zorgelijke blik van de arme tobster. De kinderen werden dadelijk wakker en 't kleinste, dat zich niet op kon richten begon te schreeuwen, bleef echter plotseling met open mond liggen knippen tegen dat rare ‘ronde’ iets, dat Kleintje hem met een vriendelijk, geruststellend woord voorhield.

De anderen, meer begrijpend, lachten blij - en durfden 't wonderbare niet gelooven - zij, die bij gebrek aan nachtkleertjes, geheel gekleed onder de dunne veeren dekken alle hoop hadden opgegeven iets te zullen krijgen, die zoet waren gehouden, alleen al met de gedachte morgen met moeder uit te mogen gaan om te kijken, zij kregen daar iets. De fijne bleeke vingertjes bevoelden het teekenschrift, de gekleurde potlooden, de bal en 't mooie leesboekje en... het dubbeltje (groschen), om morgen wat te kunnen smullen. Toen lachten toch ook even de pijnlijk vertrokken mond en treurige oogen van de moeder. Maar ze wist verder 'niemand van haar kennissen' aan te wijzen om te bezoeken. In 't huis, waar zij woonde, 'waren geen arme kinderen.'

Wij weer de trappen af, nu een agent opzoekend, die ons iemand aanwees. - Die hadden een kerstboompje, maar er lag niets onder. - Zij zaten bij elkaar, vader, moeder en vijf spruiten, bleeke snoetjes, netjes maar sjovel in de kleeren. We konden nauwelijks zitten. - Die blijde gelukkige gezichtjes! Het jongste moest voordragen van den ouden Man met zijn zware kaplaarzen - en het glundere smoeltje, vertrok zich tot ernst en de dikke beentjes bootsten den zwaren stap na. - Ik geloof, dat hij in ernst meende, dat wij door dien man waren gezonden. Zoo trokken we er gisteren avond ook nog op uit - steeds geholpen door de wijkagenten en troffen onder anderen een weduwe aan in een laag huisje - twee verdiepingen, 't leek wel op een boerenwoning. Zij sneed vuurmakers en verkocht die - vertelde de agent ons. Daar zaten, zij met haar vier kinderen en moeder in een klein kamertje, eigenlijk een gangetje tusschen kamers. Alles zag er keurig uit, en de koffie stond in een groote pot te koken. Dit was weer een opgewekte gezonde werkster, die haar blijheid toonen kon, evenals de kinderen ook levendiger deden. Ze bezorgden ons intusschen een pénible oogenblik, door uit dankbaarheid voor het blije geluk... het bekende 'Stille Nacht, heilige Nacht!' aan te heffen. Toen ze haar kroost goed op dreef had gebracht, zong de vrouw er de tweede stem bij. Het roerend eenvoudige vrome in hun zang deden ons zóó aan, dat we moeite hadden onze tranen te bedwingen. Och, ze waren zoo dankbaar, en 'zoo gelukkig' - 't was zoo 'onverwacht gekomen' - dat de kinderen van 't moois naar hun moeder keken en dan weer naar elkaar, lachend op dezelfde plaats blijvend, want we konden ons nauwelijks roeren. - We gingen tevreden heen, maar ik verheugde me nog 't allermeest over een klein ietsje, dat dezen morgen gebeurde. 'Kleintje' had alles mee helpen uitzoeken en voor zichzelf een stuk Duitsch gebak, soort krentenbrood of Weihnachtstolle willen koopen, dat echter te duur was om van te geven aan de armen. Van morgen merkte ik aan een los gezegde, dat ze er zonder bedenken van had afgezien, omdat ze van 't geld meer van andere versnaperingen voor de 'arme kleintjes' had gekocht.

't Lijkt zoo weinig, maar in dezen tijd, waarin de een de ander aanzet tot ''t eischen van zijn ouders', al wat tot eigen genot noodig lijkt, waarin de jeugd spreekt van rèchten en de plichten liefst wegmoffelt achter 'geen tijd' - 'te veel werk' enz - daar is 't misschien voor moeders goed te hooren, dat 't zien van ellende - 't voelen van 't genot-in-geven een jong menschenkind tot goeddoen drijven.

27 December

Door de drukte der Kerstdagen, heb ik 't laatste Lelienummer eerst vandaag kunnen lezen, en merk er uit, dat ik zonder 't te vermoeden hetzelfde heb willen doen, als Freule Lohman met 'de kinderen op straat' wat toe te stoppen. Doch de toestand der armen lijkt me hier nog al dragelijk en Dresden, bijna een ideaal-stad in vele opzichten. Wat me ook dadelijk voor Dresden innam, is 't feit, dat men de

demi-mondaines niet veel ziet. Zoo'n enkele geblankette in nauwe rokken, voyant kleurigen hoed met rein-witte veeren trekt onmiddelijk de aandacht. En dan is 't nog de vraag òf 't er een is. Men ziet aan de opmerkzame blik, waarmee een agent zulk een dametje opneemt, dan ook dadelijk dat het geen getolereerde verschijning is in Dresden. De meeste pret geeft me het arrogante binnenkomen van zoo'n demi-mondaine met of zonder heer, wanneer ze in een der eerste opera's of théâtres met opgeheven hoofd en uittartende blik rondkijkt. De eerste portier aan de hoofdpoort laat haar ongemerkt voorbijgaan, maar de andere der verschillende afdeelingen, en de garde-robe-juffrouwen! De buiging met zoo'n fijn spotlachje, de blik waarmee het domme mensch nagekeken wordt! 't Is een kiekje waard, vooral wanneer zoo iets gebeurt niettegenstaande de ruime fooi, die de ‘Mijnheer’ hun in de hand stopt. 't Moet

voor de alleen-uitgaande een heele durf zijn opvallend door straten en naar café's te trekken, want zelfs een man uit 't volk geneert zich niet, haar 't een of ander naar 't hoofd te slingeren. Maar zij doen het zoo, dat alleen de naastbijzijnde er iets van hoorde; van uitjouwen, spotschreeuwen is hier op straat nooit sprake. In een oogwenk zou er een agent bijkomen, om den baldadige in te rekenen.

Brutale straatjongens? De Amsterdamsche straatbengel zou 't hier gauw aan den stok krijgen met den Dresdener Bube, die met zijn handen in den zak staat te kijken of rondslentert, maar je onmiddelijk heel beleefd den weg wijst en de ‘genädige Frau schön, sehr schön’ bedankt voor een groschen, zelfs voor een vijf pfennigstukje.

Op een middag wandelde ik met een dame, die druk gesticuleerend praatte, terwijl ze telkens bleef staan, om te vragen naar een adres. Een straatjongen, een oolijkert van een jaar of dertien, was ons straat in straat uit gevolgd, al fluitend. Wellicht hoopte hij van haar, dat zij zich door hem den weg zou laten wijzen, waaraan de zuinige huisvrouw echter heelemaal niet dacht. Eindelijk neemt de bengel een fluitje en begint er hinderlijk hard op te blazen, geen deuntje, neen! allerlei schrille tonen, die ze, hè gelukkig voor mijn ooren, ten laatste hoorde, waarop ze zich kalm omkeerde en rustig zei: ‘Jongen, je hindert ons, dat hoort zoo niet’ en toen weer kalm voort ratelde. De fluitist lachte even, maar hield toch op en stapte voort, verderop zijn gefluit weer aanvangende. Stel U zoo iets voor in Amsterdam.

Door toevallige omstandigheden kwam ik hier kort na mijn aankomst in contact met de politie.

We woonden op dezelfde verdieping van een vreemde oude dame met drie dochters. Ze gingen door voor Russinnen. Op een goeden avond hoorden we, hoe de oude dame haar jongste dochter al gedurende verscheidene uren vergeefs wachtte. Begrijpend hoe angstig ze zich moest voelen, bood ik me aan 't kind te helpen zoeken. Natuurlijk nam ze 't gretig aan, en vertelde, hoe 't meisje naar den dokter was geweest, hoe ze van af zes uur vergeefs op haar thuiskomst hadden gewacht. Bij den dokter had men haar zien weggaan, doch ook, hoe ze in de corridor eerst een poosje heen en weer had geloopen, als wachtte ze op iemand. - De dame vertelde me ijzig kalm, dat het kind op haar niet kòn gewacht hebben, daar ze wist, dat ze thuis verwacht werd, omdat men samen naar een restaurant zoude gaan soupeeren na het een of ander théâter-bezoek als anderszins.

Ik stelde voor, naar 't bekende restaurant te gaan informeeren of 't meisje wellicht de afspraak verkeerd begrepen had en er op hen zat te wachten. Yzig klonk 't weer.... ‘daar zijn we geweest, doch men heeft haar niet gezien en ze kennen ons heel goed.’ ‘Zestien jaar!’ mompelde ze telkens voor zich heen.

Een der drie dochters was intusschen in de buurt naar ‘hun’ bioscope, om te zien of ze er wellicht stond te wachten.. de andere zat thuis en moest ons met een kaars voor 't venster waarschuwen of de vermiste terug was... We reden weer langs onze kamers - doch geen kaarsje... dus reden we verder nu naar 't politiebureau... Op mijn vraag aan de wachtagenten op de drukke kruispunten, die 't kind voorbij moest, of er wellicht eenig ongeluk met trams of tufs gebeurd was, had ik steeds een verwonderd ‘neen’ gekregen. Waarom men dat zoo verwonderlijk vond, begreep ik niet, dat kwam later pas uit bij het hoofdbureau. Men gaf ons straat en nummer van 't bureau op, minder vriendelijk. Daar hinderde ons de manier, waarop men ons weer dat ‘neen onmogelijk!’ toevoegde. Een hunner, zeker begaan met 't doodsbleeke gelaat der oude dame, legde toen op mijn verzoek welwillend uit, dat een ongeluk dadelijk

werd bekend gemaakt aan hun bureau, al was 't heel ergens anders gebeurd, alle bureaux voor ‘ongelukken’ werden onmiddellijk ingelicht. We geloofden 't maar half, vooral omdat men er meesmuilend bijvoegde: ‘Wacht u nog maar - de jonge dame is met een heer uit, en wordt vanzelf wel thuisgebracht.’ - 't Idee leek de moeder onmogelijk, maar we gaven op verzoek haar signalement, omdat ze vreesden, dat 't kind meegenomen was. - Van dat kantoor trokken we naar een ander, die zulke vermisten opspoorde.

Daar gekomen stelde 't ons beiden geruster, dat men 't signalement al had, en dat men ons verzekerde, dat binnen 't halve uurheel 't Dresdener politie-corps 't signalement wist en men 't kind zou thuisbrengen, wanneer men 't op straat tegen kwam, doch van doorzoeking der hotels en café's kon geen sprake zijn. Dat mocht niet, voordat de nacht voorbij was, omdat ‘een kind van zestien jaar voor de wet verantwoordelijk voor haar eigen

handelingen is.' Of ik de heeren van 't Gerecht al verklaarde, dat 't een onnoozel kind was, dat nauwelijks den weg wist... 't hielp niets. Men lachte fijntjes en fluisterde mij toe, dat 't heusch niet tegen haar wil kón zijn, daar geweld onmiddelijk zou ontdekt zijn. We reden tot buiten de drukste buurten, altijd weer eerst ons huis voorbijgaande, angstig uitkijkend naar 't lichtje. Ik verzocht een kennis van ons mede te gaan.

Met dien heer zijn we toen eenige aan hem bekende restaurants (hij kende ze door zijn zaken als procureur) waar heeren met een dame-alleen heen gingen. Alle agenten op de - hoeken - der drukste straten wisten van 't geval af, en we overtuigden er ons van, dat werkelijk de andere politiekantoren gewaarschuwd waren. De telephoon had het signalement verspreid en de bereden politie had 't overgebracht aan de wijkagenten. 't Gaf ons eenige geruststelling, doch de angst, dat een dame wellicht het meisje had meegetroond, om haar ergens te leveren, werd verlevendigd door dienzelfden heer. 'Juist omdat de politie in Dresden zoo streng was en een heer haar niet in daarvoor bestemde apartementen kòn brengen, werd dat wel eensgedaan, maar dan ook werd zoo'n meisje meestal naar een andere plaats gebracht. In de café.s die we met onzen geleider bezochten, had men 't meisje niet gezien. Ze had als buitenlandsche iets bijzonders, waardoor ze dadelijk te herkennen was.

Ik merkte op, dat overal de volmaakste orde heerschte. 't Liep al tegen twaalf, doch nergens zagen we dronkemans-gezichten, nergens ruzie in de stille straten, ofschoon overal in de vertrekken en zalen drukte genoeg heerschte. Intusschen steeg de angst der arme moeder ten top. 'U kunt niets meer doen, dan er gedaan is - wellicht is ze met iemand naar een schouwburg gegaan, maar met geweld is ze nergens gebracht, dat is hier 'onmogelijk', beweerde een soort inspecteur van politie.

Hoe het zij... 't kind kwam terug vroolijk en wel... Ze was werkelijk meegeweest, omdat ze in dat romantische veel gelezen had en nu zelf ook eens zoo iets als een komedie-bezoek wou meemaken aan den arm van een heer. Hij had haar heel deftig naar een hôtel gebracht, ze hadden er gegeten, hij had er kamers besteld onder een valschen naam - maar toen had ze naar huis gewild en we ontmoeten haar bij 't naar huisgaan, - luisterend naar 't praten van den 'mijnheer', dien ze niet eens verstond. Uit het verhoor, bleek, dat de man 't kind thuis had gebracht op haar eerste verzoek, toen hij aan haar houding begreep, dat 't een bakvischje was, en hij waarschijnlijk wel wist met de politie in aanraking te zullen komen, wanneer hij haar tegen haar zin had gehouden. - Voor den valschen naam werd hij beboet, en men zou hem in 't oog houden.

De oude dame heeft wijselijk niets meer geëischt, doch hare oogen zeiden den ellendeling genoeg.

'Ik heb 't nooit in 't kind gezien!' was 't eenige wat ze me zei. - Zoolang ze echter nog in Dresden was, kon 't kind niet alleen uit (ze was dan mij of haar moeder even ontglipt bij het oversteken eener straat als anderszins), of de agent dier straat keek haar na. - Ik zag 't verscheidene malen in zeer verschillende straten; een paar keer vroeg men mij, terwijl ze voor mij uit naar een winkelraam huppelde, of ik met haar mee ging - als wilde men mij daarmee te kennen geven, dat ze toch nooit meer alleen uit mocht.

Verbeeldt U zoo iets in den Haag of Amsterdam, of in een der groote steden van andere landen. 'Dat is bij ons heel anders' zegt de Dresdener trotsch. - En hij mag trotsch zijn op de orde, de groote zindelijkheid, de kalme rust in zijn stad.

Zou Dresden dat alles te danken hebben aan den koning of zijn de landsrechten zoo geregeld, dat de vorst zelf er weinig deel aan heeft? Daarom zou met Saksen moeten vergelijken met andere Duitsche koninkrijken.

Hijzelf is een heel eenvoudig man, en lijkt noch in zijn houding, noch in zijn uiterlijk op een ‘koning’. Het vriendelijk goedige glimlachende gelaat, 't rustige entrée, dat hij in zijn loge in den schouwburg maakt, zonder het publiek op te merken, dat naar willekeur gaat staan (een enkele doet het) of blijft zitten, nemen hem voor je in. Ook (we waren toevallig tegenwoordig bij de opvoering van Schiller's Wallenstein) zat hij dicht bij zijn tweeden zoon, toen de zaal in duister was, om hem al fluisterend zijn open aanmerkingen te maken. Ik releveer dit, omdat ik ze door mijn kijker heb geobserveerd, om te weten of zijn houding tegenover zijn zoons even vaderlijk was, wanneer hij niet door 't publiek gezien werd.

Een eigenaardigheid van hem is, dat hij de kleine prinsesjes haast met in 't publiek laat komen, ‘omdat hij bang is, dat ze

bederven zullen door te veel eerbetoon en onderdanige vleierij'.

De kleine Monica wordt Anna genoemd sedert ze hier terug is. Zij mag geen Monica meer heeten. 'Hoe is 't mogelijk! zal wel elke *moeder* zich afvragen, dat een vrouw haar kinderen verlaat voor zoo iets... Ieder kent het drama zeker, en het penible voor den toestand van vorstelijke personen vind ik juist daarin, dat hun intiem leven een publiek geheim is. Hoe is 't mogelijk! roept de aristocraat uit 'dat men het "Noblesse oblige!" niet hoog boven 't plebs houdt en daarvoor desnoods zijn hartebloed geeft.'

Koningin Carola, de tante van Dresden's tegenwoordigen koning, was een geliefde persoonlijkheid. Men spreekt overal van haar. Ieder kent haar.

Verschillende stichtingen, onder anderen de Invaliden-Dank hebben hun bestaan aan haar te danken, en daarom schijnt ze niet alleen haar geld gegeven te hebben, maar zij leefde mee met hen, tusschen wie ze zich bewoog. Ze betreuren haar, wel een bewijs, dat ze nog niet vervangen is.

LUMAY.

Brief uit Parijs.

Mijn verblijf te Parijs.

Uit de correspondentie van de Redactrice met Beata, zag ik, dat deze gaarne iets omtrent m'n verblijf aldaar zou vernemen. Daar ik in m'n brieven beloofde, den lezers der Holl. Lelie hierover inlichtingen te zullen verstrekken, voldoe ik bij dezen hieraan. Voor hen die totaal vreemd zijn te Parijs, is het noodig, den hotelier eerst te schrijven, wijl er mogelijkheid bestaat, dat er geen kamers vrij zijn. In dat geval, geloof ik, dat de heer Chipault, althans zoo men met een gezelschap komt, wel zoo beleefd zal zijn, ze voor u te zoeken bij collega's in de benedenstad, wat hij des zomers meermalen doet.

Ons hotel heet 'Au Rocher Suisse,' gelegen op den hoek van Rue La Marck 16 Butte de Montmartre.

Voor een paar jaar terug, te Parijs vertoevende, bevond ik mij op het uur voor het déjeuner in het Magazijn Jeanne d'Are, rue la Marck, waar ik iets gekocht had en met een Hollandsch bankbillet willende betalen, moest de bediende hiermee naar het wisselkantoor, doch dit was tot 2 uur gesloten. Ik had niet veel lust den tocht naar boven tweemaal te maken, en vroeg of er geen restaurant dichtbij was, waar ik kon déjeuneeren.

Aanstonds bracht men mij toen naar de 'Rocher Suisse,' waar ik in den tuin het déjeuner gebruikte, zeer goed voor 2 franc met inbegrip van wijn.

Het zag er alleraardigst uit, met schaduwgevend geboomte, heesters, 'n prieel en net onderhouden grintpaadjes, zoodat 't me juist leek, of ik niet in Parijs was, zoo rustig en vredig om me heen.

Kellners liepen af en aan naar een overstaand gebouw, waar de tuin bij uitkwam en ik veronderstelde, dat het mogelijk ook hotel was. Ik overdacht, hier wel te willen logeeren, zoo ik weer in Parijs kwam.

Ik was toen gehuisvest in het hotel Cailleux bij de gare du Nord, waar niets meer open was dan een klein vertrekje op de 5de étage, waarvoor ik 3½ franc moest betalen.

Nu door kennissen aangezocht om hun gids te zijn, daar ik overal zelf den weg had gevonden en in m'n eentje de stad zoo goed leeren kennen, stelde ik hun voor eens naar de ‘Rocher Suisse’ te informeeren, wat hun algeheele goedkeuring wegdroeg, afgaande op 't geen ik er hun van verteld had.

Ik wendde me daarom met vriendelijk verzoek tot madame Bodard, uit het Magazijn Jeanne d'Are, en kreeg na eenige dagen een allerminzaamst schrijven terug, dat ze persoonlijk naar den heer Chipault waren gegaan en er tegen den opgegeven datum kamers beschikbaar waren, voor 1 ½ franc per dag, mits we minstens, 8 dagen bleven. Voor petit-déjeuner werd 1 franc berekend en verder stond het aan ons te déjeuneeren en te dineeren waar we ons op die uren van den dag zouden bevinden. In het hotel zelf, hadden we voor 2½ franc, met 'n demi-bouteille excellente wijn en de koffie er bij, zeer voedzame, afwisselende en smakelijke maaltijden, heel wat beter dan voorheen in hotel Cailleux, waar men à la carte moest eten en dan voor 4 à 5 franc niet veel bizonders kreeg bovendien. Petit-déjeuner was ons een beetje schraal, ofschoon we een trekpot met geurige thee en volop fijn, zuiver brood met heerlijke boter kregen, daarom namen we er een ei met kaas bij en betaalden daarvoor een halve franc meer.

Bij aankomst waren we zeer nieuwsgierig te weten, hoe de kamers er wel zouden uit zien, maar verbeeld u mijne tevredenheid,

toen ik 'n flinke ruimte met openslaande vensters zag, waar behalve een modern ledikant met helder linnen en een gewatteerde roodzijden sprei, een ruime kleerkast met spyche, waschtafel en waterkan, benevens verdere kleine snuisterijen stonden. De grond was geschilderd hout met een indische mat voor het ledikant. De andere kamers hadden ingelegden vloer en we waren allen zeer in ons schik.

We hadden niet veel te klimmen, daar het huis in een rots gebouwd is, op het hoogste punt van Montmartre, dat zoo men weet op steengroeven staat.

Mijn kamer was twee treedjes af, die der anderen een stuk of 7 op, terwijl de ontbijtzaal weer eenige treden naar beneden ligt en in rue Paul Albert gelijkvloersch uitkomt.

Behalve den tuin is er nog een flinke binnenplaats omringd met 'n manshoogen muur, van waar men met twee treedjes op, in den tuin komt.

En in tegenstelling met vele particuliere huizen en zelfs restaurants te Parijs, zijn er W.C.'s met fonteintjes.

Het is een zeer typisch gebouw, waar ook, rond den tuin en boven groote zalen voor diners en partijen liggen.

Men is er zoo vrij als een vogeltje in de lucht en wordt als bewoner voorzien van een nachtsleutel, waarmee men de poort op de binnenplaats opent en verder de sleutels van eigen kamers.

Het heeft er iets echt landelijks en toch is men in de onmiddelijke nabijheid van twee Métro-stations, een aan Chateau Rouge, waar men spoedig door een paar afdalende straten komt en een op place d'Anvers, waar men met de funiculaire, tegenover het magazijn Jeanne d'Are, nog gauwer is.

De gelegenheid doet zich hier meteen voor, om over de zoogenaamde nachtelijke onveiligheid een paar woordjes te zeggen, waar ik niet veel van geloof en ze niet erger acht dan in onze eigen hoofstad.

We zijn wel op alle uren van den avond en nacht thuis gekomen en hebben nog nooit iets verdachts gehoord of gezien en zoo ergens, dan huizen hier in den omtrek zeker wel apaches, getuige de arme straten en buurten om de Basilique, of 't moeten hier alle brave ambachtsmenschen zijn, want 't is er 's nachts bizonder vredig; meestal ontmoeten we geen sterveling en allerminst zwervende honden, wijl de eigenaars er veel te goed voor zorgen.

Ten overvloede wil ik den weg naar den ‘Rocher Suisse’ ook nog wijzen.

Heeft men zware bagage, dan is het verstandig een rijtuig te nemen, maar anders wandelt men op z'n dooie gemak van de gare du Nord, langs rue de Dunkerque, tot aan Square d'Anvers, waar men met een meter of 20 stijgen voor de funiculaire staat die u voor 10 centimes boven brengt. Daar gaat u rechts den hoek om en het laatste gebouw is ‘Au Rocher Suisse’.

Wie voor de eerste maal te Parijs komt, kan zelf heel spoedig overal den weg vinden, door zich dadelijk den platten grond ‘Paris Monumental et Métropolitain’ aan te schaffen.

Parijs is een heerlijke stad, om in ieder opzicht te genieten, zonder dat men veel geld behoeft uit te geven, maar men moet niet à bonne avonture wijdsche hotels of restaurants binnengaan, want dan is men in één dag meer kwijt, dan wij in tien.

Hopend de lezers, wier beurs grenzen heeft, als de onze, voldoende te hebben ingelicht, blijf ik verder bereid nog nadere ophelderingen te geven, waar men die mocht verlangen.

RARDA LIEFTINK.

‘Onder de Rendieren
uit het Noorsch van Matti Aikio.

(Vervolg van No. 32).

XI.

De honden zouden hem zeker verscheurd hebben, indien Biettar Oula niet was komen aanloopen en hun met een skistok en een stroom van vloeken gedreigd had.

‘Hm, - is dat Jussa niet? Wat ben je dik geworden!’

‘Zeker is 't Jussa!’ riep Aslak, die hem aangedaan begroette. ‘Ben je nu misschien al volleerd?’

Jussa moest bekennen dat 't nog wel wat duren zou.

‘Dan zal er niets meer zijn, dat je niet weet.’

‘Nou,’ zeide Jussa, ‘er zal altijd nog wel genoeg over blijven.’

Biettar Oula vertelde, dat zij hier voorloopig hun tent hadden moeten opslaan omdat de rendieren vroeger begonnen te kalven dan men verwacht had.

Hij en de anderen hadden nu al tweemaal vier en twintig uur achter elkaar gewaakt.

Want er zijn rendieren, die volstrekt niet begrijpen dat er een wonder geschied is en het jong met vijandelijke oogen aanzien en doodtrappen als men niet bijtijds het moederlijk gevoel van het dier opwekt door het 't jong te laten beruiken. De geur van het kleine, warme dier opent plotseling de longen voor een warmen moeder-adem. Het jong wordt gelikt en moet zuigen. Het volgend oogenblik is het gereed om met de moeder op de sneeuw rond te springen.

Biettar Oula neemt Jussa mee naar de tent.

Elle tracteert den gast op rendiertong en rendiermerg en op alles wat maar lekker is.

En ondertusschen informeert Biettar Oula eens naar de Finsche wetten. Hij was nu al verscheidene jaren lid van het bestuur van de streek en vertelde Jussa hoe 'busjetta' (het budget) van de streek in elkaar zat.

.... We hebben onder andere - het bestuur en ik - besloten te trachten een paar rijke rendier-Lappen uit het Westen te bewegen om in onze streken te komen wonen. We moeten menschen hebben die het 'busjetta van de gemeente versterken.' Hij zeide in het Lapsch 'doen balanceeren' en was heel trotsch op die mooie woorden. 'Want de oude Lappen families hier zijn bijna allen uitgestorven of verarmd.'

De laatste jaren had Biettar Oula zich zeer 'correct' gehouden tegenover de rendieren van zijn naaste. Maar het gevoel van werkelijk een eerlijk burger te zijn, was nog zoo versch en nieuw, dat hij af en toe de hand eens op zijn borst moest leggen om zich te overtuigen dat het geen zinsbedrog was.

Hij was bekeerd op de volgende wijze:

Toen Nikko Nille onder zijn mislukte bruilofts-tocht naar het dorp het hoogst verbazingwekkende verhaal deed hoe Biettar Oula hem eerlijk zijn rendier levend teruggegeven had, was de verwondering zóó groot dat men hem eerst niet gelooven wilde.

Maar Nikko Nille beweerde hoog en laag dat 't waar was, zoodat men eindigde met te gelooven dat Biettar Oula een door en door eerlijk man geworden was.

Toen hij den volgenden winter zelf in 't dorp kwam en tegenover zijn nieuwe reputatie stond, herkende hij zichzelf nauwelijks.

In 't begin lachte hij in zijn baard. Maar 't was toch een prettig gevoel dat de menschen je voor een eerlijk man hielden. En als hij 't nu eens werkelijk geweest was! Zijn ijdelheid was zóó gestreeld, dat hij zich ernstig voornam eens schoon schip te maken met zijn geweten.

En aldus begon hij zich te beteren. Zijn taal, die altijd beschaafd geweest was, werd steeds sierlijker, zoodat hij lid werd van 't bestuur van de streek. En iedereen prees hem.

De predikanten streden om de eer van hem bekeerd te hebben, terwijl anderen beweerden dat 't allemaal het werk van Elle was.

'Maar hoe maakt mijn oude vriend Nikko Nille het?' vroeg Jussa.

'Hm,' glimlachte Biettar Oula. 'Hij had aanleg om ongelukkig te worden, dat weet je. Zijn "ouwe" is slechts een paar jaar geleden gestorven en toen had hij alles verkwist wat hij had en bezat. Hij stal rendieren als een wolf en kwam in het tuchthuis. En nu houdt hij zich zoowat bezig met de visscherij - aan de zee ginds. Dat is altijd de laatste toevlucht voor verarmde Berg-Lappen. Enfin - 't kon moeilijk anders loopen. Hij werd nu eenmaal door 't ongeluk vervolgd.

Af en toe geven we hem een rendier om te slachten. Want 't is jammer voor een man, die betere dagen gekend heeft.'

'Hij is dus toch niet met AEira Marit getrouwd?'

'Neen - zij is met een ander getrouwd - en krijgt ieder jaar een kind, zij wedijvert met de beste rendieren.'

Toen glimlachte Elle, die met haar derde kind op haar schoot zat. Zij kleurde guitig - de wenk was maar al te duidelijk!

'En daar hebben we Lasse,' zeide Biettar Oula, toen Lasse de deur van de tent in kwam en zich op een rendierhuid neerwierp. 'Hij is een beste kerel geworden. Hij heeft zijn dieren goed verzorgd, zoodat hij nu langzamerhand in goeden doen geraakt is.'

Het deed Jussa onaangenaam aan dat Biettar Oula zich verwaardigde Lasse te vleien. Maar Lasse genoot niet alleen van de vleierij, maar 't scheen zelfs of hij 't niet meer dan natuurlijk vond.

Biettar Oula beijverde zich om Lasse tevreden te zien, en het vroegere medelijden dat Jussa altijd voor Lasse gevoeld gehad, ging over in een groote antipathie, want hij zag achter Lasse's treurig aangezicht nu een sombere boosaardigheid, die al de onderdanige vriendelijk van Biettar Oula toch niet onderdrukken kon. Het was een treurig gezicht om die flinke, sterke Biettar Oula de onderdanige te zien spelen tegenover iemand wiens vroeg verouderde huid en uitgedroogd lichaam

bewezen dat hij van een grover maaksel was.

- Jussa maakte zich reisvaardig. Maar Biettar Oula nam hem eerst mee naar de kudde, waar Andi, die nu een flinke, mooie jongen geworden was, het evenbeeld van zijn vader, een rendier voor hem ving met de lasso.

‘Die is voor jou om je te bedanken voor je bezoek,’ zelde Biettar Oula. ‘En als je predikant wordt op de grens, zal ik komen om je Gods woord te hooren verkondigen.’

XII.

Op den terugweg zag Jussa de raven om het lijk van den wolf zwermen daarboven op de steen-rots; zij krijschten heesch en zonder ophouden, maar durfden toch niet geheel neerdalen, want vermoedelijk had een vos zich al meester gemaakt van het lijk.

- De rivier was hevig gestegen en het ijs was op verscheidene plaatsen gescheurd. Hier kon hij er niet over komen, maar wel op den landpunt aan den Noordkant.

Toen hij tegen den avond op een heuvel over het dorp stilstond, was het ijs reeds sterk aan het kruien. Hij zag menschen op den landpunt staan aan den overkant, vooraan Elna in een lichten mantel. Haar haar had een gouden glans in de avondzon. Hij wuifde met het wolfsvel. Men wuifde terug. Elna ging vlak naar den kant van den oever om te wuiven; de vrouw van den predikant moest haar bij haar mantel vasthouden.

De ijsschotsen raakten los, stieten tegen elkaar aan en wierpen witte muren op van ijspoeder. Het ijs hoopte zich steeds meer op, zoodat het water van de rivier steeds meer in zijn loop gestremd werd.

De groote, opgehoopte watermassa's hadden de struiken aan den oever begraven en op het veld met de boomstronken waren slechts enkele wilgenstruiken zichtbaar.

Maar verder op was er ruim water, waarin alleen hier en daar een ijsschots dreef, die af en toe in een boom bleef vastzitten.

Een geweldig groote ijsschots vormde als een brug naar den overkant. Jussa deed zijn ski aan en gleed de ijsbrug over. Het rendier volgde hem.

‘Maar lieve hemel, Jongo, hoe kunt u ons zoo laten schrikken!’ zeide Elna. ‘Hoe krijgt iemand 't in zijn hoofd om over die drijvende schuimbrug te gaan! Het is levensgevaarlijk!’

‘Om te toonen dat ik nog leef!’ En op een schelmschen toon fluisterde hij er in 't Finsch bij: ‘En eerlijk gezegd, als u er niet gestaan had, dan -’

‘Ja, maar u moogt nooit weer uw leven op het spel zetten ten wille van mij. Ik bedoel...’

‘Neen, neen, Juffrouw Norum - 't zal niet meer gebeuren.’ Hij hoorde zelf hoe hard zijn stem werd; een rilling die hem overviel stramde zijn zenuwen.

‘Ik bedoel -’ maar in haar berouwvolle verlegenheid kon zij haar woorden niet vinden.

‘U wilde toch niet zooiets zeggen als dat het bijvoorbeeld een ander geval zou zijn als ik de speciale permissie van u kreeg om mijn leven op 't spel te zetten, terwille van u?’

Deze ruwe opmerking bracht haar heelemaal in de war, juist omdat zij zelf bekennen moest, dat zij onhandig was geweest.

Hij nam afscheid, trok het rendier met kracht naar zich toe - en vertrok.

XIII.

Elna en Jussa zaten op den landpunt over het dorp. Zij zaten in de schaduw van een groep wilgenstruiken, die aan den uitkant stonden van het veld met de boomstronken.

De breede, lage zandoever van de rivier straalde in den zonneschijn; kleine schijven mica glinsterden alsof het echt zilver was.

De bijen zwermden om de wilgenstruiken heen en om de blauwklokjes in het gras. De namiddagzon van den zomerdag verlichtte de schaduw der boomen.

Jussa had een innige behoefte om God te danken voor den zomer en voor haar, die met haar gelaat tegen zijn borst lag en die met de warme toewijding van haar ziel de zomer ingewijd had.

Maar plotseling begon zij te snikken in de mooie stilte. De eerste stralen van het geluk zijn broos en feeder als een bloemblaadje. Koude en storm kwetst het en het sterft in den zonneschijn...

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen

betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

A.v.R. - Gij hebt mij indertijd een zoo aardige kaart gezonden, om mij te zeggen, dat gij met Uw nieuw hondje waart geslaagd. Ik heb U voor die kaart nog steeds te danken, en doe dat thans, terwijl ik hoop dat er intusschen géén brief van U aan mij is weggeraakt, omdat gij op die kaart een aankondigt, dien ik echter tot heden niet ontving.

Mevr: A.C.F.G. - Van U heb ik nog een dankbrief te beantwoorden, wegens het spoedig plaatsen indertijd Uwer gedachtenwisseling. Ik kan best begrijpen dat huishoudelijke drukten, vooral in de afgeloopen winter-feestdagen dubbel veel tijd in beslag nemend, het U soms moeilijk maken te schrijven, ook al hebt gij er lust toe. - Wat de questie van meisjes-opvoeding aangaat, 't lijkt mij altijd zoo gevaarlijk een meisje, - tenzij zij bepaald het zelve *wil* - af te richten op een of ander studievak, omdat juist in die carrières reeds een veel te groot aantal candidaten bestaat in beide geslachten. - De questie van de gezondheid schijnt mij steeds eene, die niet het tegenwoordige maar eerst de *toekomst*, - als het te laat is, als het meisje moeder is - zal kunnen uitmaken. En dan, gelooft gij werkelijk dat het den kinderen in hun *werk* kunnen bijstaan speciaal *de* moedertaak is? Daargelaten nog dat het onderwijs tegen dien tijd allicht weer zoo geheel anders is, dat zij dan niets meer heeft aan hare schoolvorming van nu. Heelemaal ben ik het met U eens, dat een meisjes-opvoeding, en eene alleen door dames, vooral door *particuliere* scholen, eenzijdig wordt dikwijls. Maar, mij dunkt, er zijn zoovele vakken waartoe juist een *vrouw* zich eigent, en waarvoor zij zich kan vormen, zonder in de verste verte eenzijdig te *blijven.* Indien *ik* dochters had, zou ik haar willen opvoeden voor datgene bepaaldelijk waarvoor *vrouwen* zich 't meest eigenen, zonder mij om welk standsvooroordeel ook te bekommeren, altijd natuurlijk met in het oog houden van ieders individueelen aanleg en wenschen. En ik zou haar zeker steeds óók buitenslands zenden, juist om haar voor eenzijdigheid te vrijwaren. Zou een kind werkelijk zooveel lichter geregeerd worden door *moeten* dan door liefde? Uit mijn eigen jeugd weet ik zeker, dat ik uit *liefde* tot mijn vader *alles* deed, terwijl straf daarentegen, ook straf op school, mij geheel koud liet. En dan, vindt gij het *genieten* van onze jeugdjaren gelijkstaand met ‘verbeuzelen’ ervan? Ik zou zeer zeker willen, dat elk volwassen meisje iets degelijks

uitvoerde thuis, al ware het maar haar eigen kleeren verstellen en naaien, maar *jong*-zijn, zich *jong*-voelen, is zoo'n onwaardeerbaar heerlijk iets, dat het mij juist altijd zoo aan het hart gaat, wanneer ik al die gebrilde, voor haar toilet-superieur-onverschillige, zich-quasi-heel-geleerd aanstellende jonge menschen zie zitten, in trams of lunchroom, een boek plechtig-drukte-makerig vóór zich, of onder den arm, blijkbaar jagend naar een of ander examen-doel, zonder besef hoe snel de tijd ontglipt, en zonder eenig besef van dat héérlijke *jong-zijn.* Indien gij daartegenover stelt de vroolijke zorgeloosheid van vele den geheelen dag in winkel of magazijn drukbezige juffertjes, zoodra eindelijk het uur harer vrijheid slaat, dan merkt gij zoo recht het verschil tusschen het *gewild*-de-jeugd-*verkrachten* der hedendaagsche 'beschaafde-stand'-opvoedingen met het eenvoudige, om het dagelijksche brood-*moeten*-werken, zonder bijredenen van geleerddoenerij, der enkel uit finantieele redenen zich er door heen slaande jonge meisjes van andere klassen. Die laatsten vind ik veel gelukkiger. Die laatste categorie van jonge meisjes namelijk geniet oneindig veel meer, bij minder tijd ertoe, dan de eerste het doet; daarvan ben ik zeker. - Overigens geef ik U gelijk dat het moeilijk is tegen een tijdrichting in te gaan; indien ik een meisje had, dat beslist *wilde* studeeren, dan zou ik 't haar zonder voorbehoud toestaan, zoo zij echter niet zelve een geprononceerden smaak had in die dingen, zou ik liever trachten haar een anderen weg te doen inslaan

Uw brief eindigt met veel goede wenschen voor 1911, waarvoor ik U nog hartelijk heb te danken. De tijd vliegt zoo snel, dat wij het jaar reeds een eind zijn ingetreden, zonder dat het ons helaas tot nog toe veel zon of mooi weer geliefde te brengen. - Uw 'egoisten' wensch, dat elke Lelie een bijdrage van mij moge bevatten, waardeer ik zeer, en zal, hoop ik, in vervulling blijven gaan. Gij zult reeds gezien hebben dat ik in elk geval tegenwoordig omgaand antwoord op de corresspondentiebrieven.

S.v.M. te O. - Ook gij kondigt mij een brief aan, dien ik tot hiertoe niet ontving. Ik deel U dit mede voor het geval dat deze is zoek geraakt, en dank U meteen nog hartelijk voor Uw goede wenschen voor 1911.

Mevr. J.B. te A. - Uw bijdrage, aan den heer Veen gezonden, is door dezen opgezonden aan mij. Zij is echter geheel ongeschikt voor plaatsing in de Holl: Lelie.

Dertig (Nel). - Van U heb ik nog drie brieven. In No. 1 komt gij mij bedanken voor de reeds geplaatste gedichten. Uw proza-stukje is reeds sinds lang onder de afgedrukte copie, maar ik kan het nog niet plaatsen tot hiertoe. Ik ben het met U eens, dat het begin van een nieuwe schoolperiode zich daartoe het meest eigent, daarom zal ik trachten het dadelijk na Paschen te plaatsen. Ik méén dat Uw feuilleton-bijdrage intusschen óók reeds is geplaatst. Den raad, door Mevr. van W., U gegeven, Uw krachten niet te verspillen aan fantazien, maar liever af te beelden wat gij zelve ondervondt, beaam ik; niet alleen voor U is die raad behartenswaard,

maar voor velen, want het woord van Goethe: Greif nur hinein ins volle Menschenleben, *wo* du es packt, da ist es interessant, is hier geheel van toepassing. 'Bedachte' verhaaltjes of schetsjes, zooals ik er zoo dikwijls van beginners onder de oogen krijg, zijn gewoonlijk mislukkingen. De kunst echter is: van een werkelijkheids-toestand een boeiend, goed-in-elkaar-gezet gehéél te maken. Velen (ik bedoel hiermede niet U) vervallen in de fout van alles wat zij beleven of zien, (en dikwijls het heel onbelangrijke van kleine details), zonder eenigen zin voor stijl of vorm eentonig op te schrijven, en meenen dan een 'schets' gemaakt te hebben.

Ja, van 'zenuwen' wordt een gevaarlijk misbruik gemaakt; m.i. in de eerste plaats door de doktoren, die, naar mijn vaste overtuiging, menigeen tot een zenuwpatient *maken* op die wijze. Indien men namelijk iemand den geheelen dag, bij elke duurbetaalde visite, bezighoudt over zijn 'zenuwen,' zooals zooveel doktoren doen gemakshalve, dan gaat hij er zoo veel over denken natuurlijk tot hij weldra zenuwziek *is*. En dan wordt hij eerst recht een melk-koetje. De voorbeelden daarvan heb ik *gezien*. - Ik durf op alles wat gij-zelve mij daaromtrent schrijft niet nader ingaan, omdat het zoo vertrouwelijk is (gij-zelve schrijft ook immers, dat gij bang zijt te zullen worden herkend), maar *dit* moet ik toch zeggen, dat ik U zoo geheel gelijk geef in Uw woord 'onzalig' over dien U gegeven doktersraad, en ook voeg ik erbij, dat ik U wel te beklagen vind, maar aan den anderen kant geloof, dat gij een zeer groot geluk hebt *gehad* zoodat gij toch zijt te benijden om de heerlijke herinnering. Gij hebt de *volheid* genoten van vrouwenleven. Daaraan is echter óók smart verbonden, dat is van alle aardsche geluk de keerzijde, en zeker is er dus in de toekomst, hoezéér ook gij te benijden zijt, óók veel te voorzien. Dat begrijp ik volkomen.

In Uw tweeden brief drukt gij mij 'in gedachten de hand' om dat artikel in de Lelie van N°. 14 van 5 October 1910: De Eer onzer familie en wij. Ik ben zoo blij dat meerdere mijner Lelielezeressen mij hierin nàvoelden, en er hare sympathie mede uitdrukten. Hetgeen gij mij schrijft over Uw 'teleurstelling' begrijp ik heel goed. Het leven *brengt* helaas zulke ontgoochelingen; die ken ik-óók uit eigen ervaring. En ik weet dat zij pijn doen. Soms is de scheiding die het leven brengt veel wreeder dan die van den dood. - Aan Uw wensch alles van U, wat ik in portefeuille heb, nog vóór 1911 te plaatsen, kon ik onmogelijk voldoen, vanwege de vele copie. - Gij ziet dat ik met de correspondentie het nu echter reeds zoo heb ingericht dat gij geen van allen meer behoeft te wachten op antwoord, en het reeds de volgende week ontvangt. Zoodra de achterstallige copie is opgeruimd zal ik zien ook een verbetering te brengen in het spoediger plaatsen der stukken. - - Gij moet niet vergeten dat voor uitgevers het uitgeven een *zaak* is, en niet een questie van philantropie of zoo iets. Daarom behóórt reclame bij hun vak, nietwaar? - De nieuwe spelling, dat ben ik met U eens, vind ik beslist leelijk. En het ergste vind ik de *platte* woorden, die sommige *goede* auteurs gaan invoeren als 'beschaafd' hollandsch; b.v. *o*mmers voor immers, etc.

Voor Uw goede wenschen in Uw derde briefje dank ik U recht hartelijk. Ik kan best begrijpen, dat gij daarin een klein verwijt richt aan mij, wegens het zoo lang onbeantwoord-zijn-gebleven Uwer brieven. Zooals gij ziet is het nu voortaan anders geregeld, en zult gij omgaand beantwoord worden. Gij geeft data op van twee brieven, die gij vreest dat zijn weggeraakt. Die data komen niet overeen met die der door mij ontvangene. Gij zult U echter zeker in den tijd der afzending vergissen, want gij-ook

spreekt van slechts *twee* brieven, en gij ziet dat ik indertijd twéé brieven *heb* ontvangen, behalve dit laatste episteltje. Dus zal het wel in orde zijn. Hartelijk gegroet.

Odo. - Ik heb van U nog steeds liggen: Vondels Lucifer, en ik zie geen kans een zoo lang stuk te plaatsen, waar er nog zooveel achterstallige copie is. Hoe zal ik er mede handelen? Als feuilleton zal er misschien plaats voor zijn, maar *niet* in de Lelie-zelve. Ik kan ook niet van één en denzelfden auteur zoovéél artikelen in korten tijd plaatsen, zonder onrechtvaardig te worden tegenover anderen, ook al vind ik Uw werk op-zich-zelf goed. - Gij schrijft, in een anderen brief, blij te zijn dat een Uwer artikelen geplaatst is geworden, maar, juist naar aanleiding van dat artikel, en van een in diezelfde dagen opgenomen feuilleton van Uw hand, kreeg ik van een anderen abonné ter vergelijking een schoolboek toegezonden, die beweerde dat gij den inhoud dááraan hadt ontleend op een op plagiaat gelijkende wijze. Nu wil ik gáárne aan toeval gelooven, maar ik moet U toch op het gebeurde attent maken, nietwaar? Ik had er U particulier over willen schrijven, maar vond er nog geen gelegenheid toe. - Naar aanleiding van al het geharrewar over Ferrers dood erkent gij volmondig, hoe er in dezen zijdens de liberalen partijdigheid heerscht. Dat nu is ook mijn vaste overtuiging. Indien het niet in het *belang* onzer Joodsch-liberale Pers ware met dien 'moord' te coquetteeren *tegen* de clericalen, dan zou geen enkele journalist een hand voor het Ferrer aangedane onrecht omdraaien, *al schreide het ook ten hemel!*

- Het is volkomen waar dat de menschen gemakshalve bij het dier spreken van 'instinct', terwijl zij datzelfde iets bij den mensch gezondverstand zouden noemen, - om van het *gevoel* dat dieren toonen dikwijls, en waaraan zoo menig mensch een voorbeeld kan nemen, niet eens te spreken. Op het slot van dezen Uw brief - waarvoor ik U zeer dank - mag ik natuurlijk niet antwoorden, volgens Uw eigen wensch. - In Uw laatste briefje deelt gij mede, dat die auteur, dien ik beoordeelde, volgens een andere beoordeeling zijn keus alléén mòcht doen uit de bij den uitgever-zelf uitgekomen boeken. Dat kan dan wel de oplossing zijn van zijn eenzijdigheid. Hij-zelf was zoo boos over mijn uitspraak, dat hij mij een vermakelijk-vinnig-briefje schreef, dat ik misschien wel eens publiceer bij gelegenheid in de Lelie, als een bewijs te méér, hoe de auteurs, en de critici, die het wagen een *on*afhankelijk oordeel te hebben, achter de schermen

bedreigd worden tot hun straf. - Gij komt in dat laatste briefje nog eens terug op de onrechtdige wijze van verhooren met Ferrer geschied. Wel, indien gij die verhooren in het R.K. Spanje zoo partijdig acht, hoe vindt gij dan hetgeen geschiedt is ten onzent, in het 'verlichte' Nederland, in de Papendrechtsche strafzaak? Enfin, ik neem goede acte van Uw woorden: 'Overigens geef ik U volkomen gelijk, dat de liberalen al even partijdig zijn als elke andere partij.' Meer dan dat heb *ik* ook nooit beweerd. *Ik* dweep waarlijk geenzins met de clericalen, of met een 'rechtzinnig' ministerie, en *ik* weet óòk niet wat *de* waarheid is al of niet in zake Ferrer, maar ik beweer alleen dat zijn zoogenaamde 'moord' tot niets anders dient dan tot 'n strijdleuze om den Roomschen den voet dwars te zetten, zonder dat er eenige questie is van wezenlijk voor den *mensch* Ferrer iets voelen. - Over Mathilde Polenius, van Cornelie Noordwal, zijn gij en ik het eens. Dat boek door U genoemd, van van Waldrichem, ken ik niet. Ik houd niet erg van een geforceerd-'bevredigend' slot. Dat is juist óók zulk een grove fout in Mathilde Polenius. Meldt mij nu nog even wat ik met Lucifer zal doen?

Karma. - Die twee stukjes over Tolstoi had ik nog geen gelegenheid te plaatsen, om dezelfde reden, die ik hierboven opgaf aan *Odo*, dat ik niet van één auteur te veel kan opnemen in één kwartaal zonder onrechtvaardig te worden. - Ik dank U hartelijk voor Uw instemming met mijn artikelen in de Lelie over anarchisme en over de liefde; gij hebt zonder twijfel gelijk, dat er mijnerzijds eerlijkheid toe behoort om mijn opinie zoo beslist, en dikwijls zoo afwijkend van de héérschende meeningen, te durven zeggen. Het zou mijnerzijds aanstellerij zijn, indien ik dit ontkende, want ik ondervind immers dagelijks hoevele vijanden ik mij daardoor maak, soms geheel onverdiend-ook, omdat ik te goeder trouw verkeerd werd begrepen, of omdat 'men' iets had verteld aan 'n anderen 'men', die, inplaats van *zelf* te lezen, op zoo'n praatje van wat ik *zou* hebben geschreven 'ergens', dan maar dadelijk afgaat.

Die russische novelle, die gij mij zoo uitvoerig beschrijft, bevat inderdaad een groote waarheid; indien wij meer met ons *geweten* te rade gingen, zou het er op aarde heel anders uitzien. Maar, bij hoe weinigen *spreekt* het geweten nog? Ik vraag mij dat zoo dikwijls af, als ik de onbarmhartigheid, de wreedheid, het onverzoenlijke, van zoovele, toch voor heel deugdzaam doorgaande menschen van nabij zie. Raak niet hun *eigen* gevoeligheid aan. Liever zullen zij dan de grootste gemeenheid begaan, dan een ongelijk openlijk bekennen, al gaat het daarbij ook om de gróótste kleinigheid! - Neen, gij hebt mij dan ook volstrekt niet 'verveeld' met Uw uitvoerige beschrijving. Integendeel, ik dank U recht hartelijk er voor. - Dat hoofdartikel over *Laster*, dat gij aankondigt, hebt gij dat reeds gezonden? - Veel dank voor Uw instemming met: *Wat nooit sterft* en met *De eer onzer familie en wij*. - Ik heb van U nog een ander klein briefje, waarin gij de verzending Uwer twee artikelen aankondigt, en erbij voegt niets te weten van het bestaan van een dienstbodenbond. Nu, dan woont gij nog in een gezegende streek, want hier in den Haag is die fraaie inrichting sinds jaren welig bloeiend, en gaan er zelfs dames rond, om er voor propaganda te maken. Een harer schelde ook bij ons aan, maar is door onze Marie gauw genoeg de deur gewezen. Deze dienstboden doen na 8 uur niets meer, en hebben nog tal van andere regels en instellingen, waaraan hare mevrouwen zich *moeten* onderwerpen, schriftelijk. 't Fraaiste ervan is dat een der dames-oprichtsters, in *denzelfden* tijd, in de courant een R.K. dienstmeisje vroeg, omdat *die* zich immers door den pastoor en haar kerk laat

leiden tot onderwerping en ondergeschiktheid, en dus zoo goed te vertrouwen is in huis terwijl zij, mevrouw, vergadert, om de dienstboden van anderen te bederven!

J.H.D. - Ik neem Uw voorletters, daar ik van U geen pseudoniem vind. - Uw Varia gaat tegelijk hiermede naar de drukkerij.*) Ik ben er U dankbaar voor, omdat ik alle dierenvrienden steeds zoo oprecht dankbaar ben. - Gij schrijft mij over de sterfgevallen in Uw familie, en gij weet zeker óók dat de bewuste oude vriendin, door wie gij wel eens van ons huishouden hoordet, óòk is overleden? Ja, zoo gaan wij allen denzelfden weg, ieder op onze beurt, en dat maakt het plannen-maken vooruit zóó weemoedig, dat men er eigenlijk voor terugschrikt een of andere schikking voor later te treffen. Ten minste, zoo gaat het ons tweeën steeds. Men mòèt wel eens iets voor eenige maanden vooruit beslissen, maar wij vinden dat altijd een soort angstig iets. - Het is wèl heerlijk indien men zoo over zijn familie-betrekkingen kan spreken, als gij het doet, want zoo menigmaal is er - voor wie achter de schermen kunnen zien, - en wie kan dat beter dan familie onderling - heel weinig wáár van den op den doodenakker uitgebazuinden lof. Ik durf, uit vrees U te zullen verraden, op dat gedeelte van Uw brief niet verder ingaan, maar ik betuig U mijn zeer hartelijke deelneming. - Inderdaad, troost, waar het een *wezenlijk* betreurd mensch geldt, is m.i. niet mogelijk te geven, tenzij men te doen heeft met een geloovige, die zich onderwerpt aan Gods wil, ook hierin. - Geheel eens ben ik het met U dat de aviateurs, die hun leven roekeloos wagen, alleen om elkaar de loef af te steken, onbegrijpelijk lichtzinnig handelen. Ik-voor-mij kan voor die waaghalzerijen van den laatsten tijd, die dan ook telkens eindigen in een of ander ongeluk, net even weinig voelen als voor de halsbrekende toeren in een circus. Juist die halsbrekende toeren houden mij daar van daan, omdat ik ze niet mooi, noch interessant, maar alleen afzichtelijk-roekeloos vind, terwijl ik tegelijkertijd de ongelukkigen, die aldus hun brood verdienen moeten, diep beklaag, en het publiek, dat zoo iets aanmoedigt, eigenlijk verachtelijk vind. Iets dergelijks voel ik óók, als ik steeds opnieuw lees van de telkens verongelukte aviateurs, maar, met dit verschil, dat deze heeren voor een groot deel niet om het geld maar enkel om den roem zich wagen, dus *niet* te beklagen zijn. Voor de wetenschappelijke zijde ervan kan

*) *Is* intusschen reeds geplaatst.

ik niet voelen nog; die lijkt mij nog geheel en al in het duister te liggen, zoodat het druktegedoe erover mij voor 't oogenblik alleen aandoet als de allernieuwste sport van blasé-pleziermenschen, (ik spreek natuurlijk in het algemeen, behoudens de enkele uitzonderingen, die het éérst begonnen, zooals de gebroeders Wright, of Zeppelin) - Ook Uw aandacht vestig ik er op, dat ik voortaan omgaand hoop te antwoorden.

Ik heb van U nog twee oudere brieven ook, die ik nu meteen beantwoord. Die zaak van dien heer, die mijn adres vroeg, is intusschen reeds in orde gekomen, gelijk gij uit zijn artikel in de Lelie zult hebben gezien. Ik heb hem-zelf naar aanleiding daarvan gesproken toen. - Ik kan mij wel begrijpen, dat gij op die gedachtenwisselingen-polemiek indertijd niet verder zijt ingegaan; op *die* wijze leidt het van weerskanten tot niets dan hatelijkheden-zeggen aan elkaar. - Ja, die geschiedenis van die Borromeus-encycliek heeft heel wat pennen in beweging gebracht indertijd; het was zeer zeker *geen* handige zet van den Paus, en hij heeft dan ook moeten terugkrabbelen, maar ik-voor-mij moest om die ontzettende vertoorndheid van de protestanten een beetje lachen. Zulke dingen laten mij nu eenmaal gansch en al koud, omdat ik die verontwaardiging net zoo'n humbug vind als al het gedoe van dezen en dergelijken aard. - Ik geloof dat gij de ‘onfeilbaarheid’ van den Paus verkeerd opvat, en dat die niet zoo wordt bedoeld als gij schijnt te meenen, maar, daar ik niet R.K. ben, zal ik mij in dezen aan geen verklaringen of uitleggingen wagen. Karl Borromeus-zelf was ongetwijfeld een braaf man, althans voor zoo ver wij na zoovele eeuwen nog kunnen oordeelen over al dergelijke dingen, die ons ‘historie’ leert. - En soms zoo averechts leert.!

Het boekje, waarvan gij de terugzending vraagt, heb ik U intusschen reeds in dank teruggezonden.

Ik moet er om lachen dat die dame U heeft verteld van Frits en Benjamin, die ‘als zoete kinderen met ons mee aan tafel zitten, met een bord voor zich.’ Dat is volkomen waar, en een portret van ons allen, genomen op die wijze aan tafel, heeft zelfs gestaan in de Lelie. - Gij waart toen nog geen abonné; de heer Veen liet, bij den aanvang van een nieuwen jaargang, verschillende kiekjes maken voor de Lelie, van ons huishouden in Amsterdam, en één daarvan stelt ons allen aan tafel voor. Op de anderen ziet men ons in onze huiskamer, etc, steeds mèt de honden. Zij zijn veel zoeter, en eten veel netter, dan menig kind, dat kan ik U verzekeren. - 't Geen gij mij vertelt van die ouders, die U zelfs nooit bedankten waar gij hun kind uit het water hadt gered, is wèl een bewijs te meer voor mijn stelregel: menschen zijn veel ondankbaarder dan dieren. Indien gij een hond hadt gered, zou *hij* U stellig op alle mogelijke wijzen zijn dank betuigd hebben met kwispelen en likken. Hoe dankbaar is niet Benjamin steeds aan ons! En ik herinner mij eens in de Lelie verteld te hebben, hoe ik op straat hier in den Haag de partij trok van een mishandeld paard, en zorgde dat de voerman den wagen minderzwaar ging beladen, opdat het dier kon vooruitkomen. Wel, die trouwe dankbare oogen, die het toen op mij vestigde, zeiden boekdeelen van *begrijpen*, dat *ik* het goed met hem meende, en dat hij dat *waardeerde.*

Uit Uw d. a, v. schrijven blijkt, hoe gij geheel ten onrechte hebt gemeend dat ik niet *wilde* antwoorden over de Borromeus-encycliek. Wel, dat was geenzins het geval. Alleen plaatsgebrek deed mij het antwoord zoolang uitstellen. Ik houd den Paus niet zoozeer voor ‘strijdlustig’ als wel voor onhandig. Zijn voorganger was

zonder twijfel een zoo handig diplomaat als déze Paus nimmer zich zal toonen te zijn.

Brussel is mij nooit sympathiek. Bij elk bezoek dat ik die stad bracht kwam ik telkens opnieuw tot dezelfde conclusie, dat zij mijn smaken beslist niet voldoet, in geen enkel opzicht. Zij heeft voor mij de nadeelen van Parijs zonder de aantrekkelijkheden daarvan. Toen ik dan ook verleden jaar in het najaar tot een uitstapje besloot, heb ik nog eenigen tijd geaarzeld tusschen Brussel (om de tentoonstelling) of Wiesbaden, maar ik decideerde mij op de laatste plaats, die mij wèl sympathiek is steeds. Ook houd ik niet bijzonder-veel van tentoonstellingen. Het is eigenlijk in hoofdzaak overal 't zelfde, en komt neer op één groote en dikwijls vulgaire kermis. - Natuurlijk, bij een brand, als die te Brussel woedde, zijn er altijd menschen te over, die graag willen helpen, en daarbij zich allerdomst aanstellen. Ik zag indertijd hier op Scheveningen het Kurhaus afbranden, en herinner mij nog zeer goed, hoe vele cadetten en adelborsten, met levensgevaar, terwijl de zijvleugels neven hen instortten, zich verdienstelijk maakten met, als gekken, stoelen en tafels van het terras naar beneden te gooien, als ware er aan het behoud van die levenlooze en behoorlijk- verzekerde voorwerpen het méést gelegen van alles. - Een grot is altijd een indrukwekkend maar ook een angstig iets. De blauwe grot bij Napels is wel de interessantste die ik ooit zag; men moet bij het binnenvaren ervan in de kleine bootjes plat gaan liggen, zoo laag is de wand, maar dan is de verblindende kleurschakeering zoo aangrijpend-wonderbaarbovenaardsch, dat men zich niet kan voorstellen nog op aarde te wezen; - althans zoo'n gevoel kwam over mij. Ik huil niet gauw, maar de tranen sprongen mij toen in de oogen, uit een gevoel van eerbiedigen dank dat ik iets zóó schoons mocht aanschouwen. - Naar de beschrijving te oordeelen die gij mij geeft van den angst van Uw vrouw voor water, zou ik háár dan echter nooit dien tocht aanraden. Het is van af Napels nog een klein dagje; men gaat met de groote boot naar Capri, doet onderweg de blauwe grot aan (waarheen men gaat met kleine bootjes, echter alleen mogelijk bij mooi weer) en is, heen en terug, vóór de table d'hôte weer thuis. *Ik* houd juist van zeereizen. - Dat opschrift op die kerk, die gij bezocht, is misschien wèl overbodig, maar toch vind ik het wel mooi-gezegd. Want, alles wat wáár is, en wat dus in dien zin, dien gij bedoelt, ‘overbodig’ geacht kan worden, is daarom toch nog niet iets dat men altijd bedenkt bijtijds, vindt gij-zelf dat ook niet? Wij hebben in ieder onzer kamers een spreuk,

- die men in Duitschland zoo mooi kan laten maken op hout - en gij zoudt misschien zeggen: die waarheden zijn óók overbodig, maar ik vind het toch wel stemmend ze voor oogen te hebben.

In onze huiskamer, tevens mijn werkkamer, staat:

> Bedenk es jeden Morgen,
> Der Müh und Arbeit gibt,
> Es ist so schön zu sorgen
> Für Menschen, die man liebt.

En, ziet gij, dat weet men óók wel, zonder die spreuk voor oogen, maar toch hebben wij beide er veel genot van haar aldus als kenmerk onzer levensbeschouwing in onze woning te hebben. - Voor Greta Klunder neem ik nog over dat gij haar stukje over ‘reisplannen’ indertijd met zooveel sympathie hebt gelezen. Ik zie dat gij bij haar een bestelling deedt, en dat zijzelve U heeft geantwoord. Neen, ik ken haar niet persoonlijk. Dat ik niet naar Bad-Nauheim ging verleden jaar was misschien *te* overmoedig, want ik voel nu wel, dat het hoog tijd wordt de kuur te herhalen, wat ik begin Mei hoop te doen. Maar zij heeft mij dien eersten keer zoo enorm geholpen, dat ik niet dankbaar genoeg kan zijn, in elk geval. - Hartelijk dank voor Uw brieven; voortaan ontvangt gij omgaand antwoord, en zijn dus zulke misverstanden als dat over het door U veronderstelde niet-antwoorden-willen uitgesloten.

Edward. - Eindelijk dan krijgt gij mijn antwoord op Uw tooneelstuk. Ik heb het met veel genoegen gelezen, omdat ik den dialoog uitstekend vind, en bepáálde getuigend van talent, zoo natuurlijk is hij van toon, geheel en al zooals zulke menschen *zijn*. Daarentegen acht ik den inhoud, het gegeven, en de oplossing die gij ten slotte vindt, alles zeer zwak van vinding nog; ten eerste is het gegeven niet nieuw, ten tweede is uw uitwerking menschkundig onjuist gezien. *Hier* zit 'm m.i. bepaaldelijk *de* fout in uw werk, in de uitbeelding der karakters en der handelingen van die voorname familie. Het geheele bedrijf ten hunnen huize spelend vind ik het minst-goed-gelukt van toon, en het karakter en doen van den broer is absoluut-ongemotiveerd m.i., terwijl ik die briefjes-schrijverij van de zuster een afgezaagden tooneeltruc vind. Daarentegen doen de ouders van het meisje in questie, de gesprekken tusschen hen, in het bijzonder het bedrijf van het avondje der beide families, beslist treffend-waar aan; het wil mij voorkomen dat er bepaald talent in U zit voor deze bepaalde soort van stukken, spelend onder het volk. En ik maak U mijn wezenlijk *gemeend* compliment over Uw werk. - Wat gij over Uw sonnet schrijft, ik bedoel uw slotwoorden: ik lijk 't liefst alleen op mijzelve, vind ik juist-gevoeld. - Overigens heb ik U, meen ik, wel eens gezegd dat ook-ik tusschen uw genre en dat van Helene Swarth inderdaad eenige overeenkomst voel. - Neen, wat gij mij schrijft over die U aangedane knoeierij, door dat quasi-‘vergeten’ van U in een verslag, heb ik niet gevolgd. Ik lees critieken nooit, omdat zij mij niet interesseeren, en zoo heb ik *die* critiek óók niet onder de oogen gekregen. Bovendien lees ik die courant óók niet. Zooals gij 't meer en meer nu ondervindt, zoo is het; knoeierij en afgunst, en elkaar in één côterietje helpen, is overigens nergens een zoo welig tierend kwaad als speciaal onder artisten en critici, welke laatsten ook bijna zonder uitzondering zelf zijn scheppende ‘kunstenaars’, dus, zich wreken in die láátste qualiteit, indien men hun werk afkeurt. De critiek, die gij voor mij hebt gecopieerd uit dat Vlaamsche blad, beäam ik gedeeltelijk, gelijk

gij hierboven ziet. *Ik* ben niet zoo kwistig in mijn lofspraken, als die Vlaamsche meneer, maar in het bijzonder alles wat hij zegt over den soberen goeden dialoog beaam ik ten volle, en óók geloof ik met hem dat het stuk zal winnen, indien men het *ziet* spelen; dit is stellig wáár, want ook mij trof het, dat Uw tooneelen in dat opzicht zeer levendig zijn van voorstelling, en daarom bij aanschouwen zeer zeker veel meer indruk zullen maken nog dan bij lezing; dat geldt b.v. speciaal van dat aardige tooneeltje, wanneer vader en moeder hunne dochter die kap willen opzetten tot troost, of ook van dat andere, als de zoon dronken binnenkomt na te hebben geteekend. -

Gij moet er U echter niet aan ergeren dat men op oneerlijke wijze juist *dat* deel van Uwen dialoog aanhaalt, dat er een verkeerden indruk van *moet* geven, want, als gij eenmaal begint aan het U dááraan *ergeren*, aan zulke oneerlijkheden, dan hebt gij geen leven meer. Die oneerlijke streek wordt immers dagelijks toegepast door al deze soort van critici, men haalt er de schouders om op, en trekt er zich niets van aan. Dat is *mijn* leer. - Indien die eene tooneeldirecteur Uw één-acter aannam, geloof ik terstond, dat hij méént wat hij zegt, maar ik geloof daarentegen *niet* aan den honig dien de andere U om den mond smeerde, waar hij tegelijkertijd zeide het stuk toch *niet* aan te nemen. De reden, die hij opgeeft, is namelijk natuurlijk een uitvlucht. Is b.v. de nu pas door hem gespeelde *draak* soms ‘klassiek’? Ik heb een vreeselijken afkeer van juist *dit* soort menschen, die er zich van afmaken met allerlei lieve complimentjes, en ondertusschen zichzelf er netjes uitdraaien. Dat gij niet genoeg kunt oppassen niet de dupe te worden van zulk soort vleiers zij daarom hier nog eens herhaald. Wanneer komt nu die aangenomen eenacter? - Ik geloof niet dat de afkeurende critiek van dien meneer U zal beletten te worden opgevoerd; indien Uw eischen finantieel niet hoog zijn, wat de condities betreft van afstaan van Uw stuk, en indien het dan in den smaak valt bij publiek, dan gaat het erin met of zonder ‘critiek’ van kunst-critici. Denk maar eens aan de volle zalen, die Cornelie Noordwal's aardig stuk: *Kunstlievende Dames* steeds heeft getrokken. - Ik vind het héél natuurlijk, dat de man-in-questie heeft weten gedaan te krijgen, dat zijn vrouws werk is opgevoerd; voor hem, als tooneel-recensent, van een veelgelezen Blad, is natuurlijk iedere directie bereid zich te offeren uit vrees, en ik vind het óók heel natuurlijk dat het ding daarna viel als een baksteen, want het was vodderij. Daaruit ziet ge hoe zeer ik gelijk heb, dat juist bij tooneelstukken het *publiek* de beslissing inhanden heeft. Haar roman is nog niet zóó beroemd dat ik 't noodig vond dien te lezen. - Geloof mij, zet toch alle gedachten aan ingezonden stukken ter Uwer verdediging, of aan

wat ook van dien aard, uit het hoofd. Veel verstandiger is wat gij daarop laat volgen: ‘Er is toch niets aan te doen.’ Zoo *is* het. Het eene kliekje houdt het andere de hand boven het hoofd, of ook wel breekt het andere kliekje af, al naar gelang de bijredenen achter de schermen daartoe aanleiding geven. Criticus en auteur is gewoonlijk vereenigd in éénzelfden persoon, en dientengevolge kan hij, zoodra hij een blad tot zijn dispositie heeft, zich als criticus wreken, of partijdig gedragen, jegens ieder die het bij hem verkorven heeft, hetzij in zijn eigen auteur-schap, hetzij in dat zijner vrienden, die *hij* weer noodig heeft op zijn beurt. Daartegen kunt gij toch niet op, zoolang gij U niet een eigene onafhankelijke positie weet te veroveren nog, en, ik herhaal, indien gij U dat oneerlijk geknoei zoudt gaan aantrekken, gij zoudt U-zelve m.i. gansch en al ongelukkig maken, en... Uw vijanden, genoegen doen. Bedenk dat laatste óók vooral. Toen ik de brieven van Frederik van Eeden las, waarin hij, na zooveel jaren, het gansche land bekend maakt hoe vele slapelooze nachten en ergernissen en verdrietelijkheden zijn, volgens hem-zelf, partijdige critici hem bezorgd hebben, was mijn eerste gedachte: Wat zullen die voor 't meerendeel nu nòg van hem jaloersche exvriendjes, die hem toen met hun ‘critiek’ zoo getreiterd hebben, eerst récht genieten, nu zij zwart op wit lezen kunnen hoe goed hun dat treiteren is gelukt!

Indien gij dus mijn eerlijken raad vraagt, dan is die dan ook deze, wat Uw *talent* betreft geloof ik zeker dat er in U een belofte schuilt en voor tooneelwerk en voor poëzie, maar, zoo gij U zulke gemeene behandelingen als de nu ondervondene, (die nog niet eens véél beteekenen, er zijn nog heel wat onaangenamer ervaringen te duchten) reeds zóó aantrekt, dan zou ik U, in het belang Uwer gezondheid en van Uw geluk, afraden met den letterkundigen arbeid voort te gaan, want dan zal hij U stellig véél verdriet bezorgen, en misschien Uw ondergang worden door zenuwziekte.

't Speet mij zoo dat ik U niet eerder *kon* antwoorden, maar voortaan ontvangt gij nu omgaand antwoord. - Zulke lange belletristische bijdragen, als die welke ik onlangs plaatste, zijn voor de Lelie-zelve veel te lang, en *moeten* dus in het feuilleton-gedeelte worden opgenomen. - Ik schreef U dat immers ook bij de aanname reeds, geloof ik.

1813. - Hartelijk dank voor Uw schrijven. Ach, dat weet ik-zelve bij ondervinding, dat men een hond niet spoedig vergeet, ik kan gerust zeggen nooit, want, hoe dol wij beiden ook zijn op Frits en Benjamin, toch zullen wij, te midden onzer liefkozingen, nimmer vergeten mijn armen kleinen fox Moosje, die maar drie jaar geleefd heeft, daarbij te gedenken, hoe goed en lief en aanhalig hij was, weer zoo'n geheel ander karakter dan deze twee, maar net even trouw en aanhankelijk als zij. Hij kon mij zoo wanhopig nastaren uit het hoekraam, als ik hem thuis moest laten, en hij was zoo aandoenlijk-blij bij elken thuiskomst. Ik had hem nog maar enkele maanden toen ik die trional-vergiftiging kreeg, waarvoor ik naar Bonn ben gegaan, en, daar ik vijf maanden daar ben geweest, twijfelde ik er niet aan, of hij zou mij geheel en al zijn vergeten bij mijn thuiskomst, vooral omdat hij was achtergebleven in een druk pension, voortdurend omringd van vele vreemden. Maar geen questie van! Toen ik 's avonds thuiskwam met den duitschen trein, was zijn herkenning een onmiddellijke; hij jankte en huilde, en was niet van mijn schoot weg te krijgen. - En o, het vreeselijke van zijn sterven, van die lange week van hopen en vreezen, van hem steeds zieker te zien worden, van hem het eenige wat hij begeerde: water, *moeten* onthouden. In dien nacht van zijn sterven - hij leed vreeselijke pijnen en sleepte zich voortdurend van den eenen hoek der kamer naar den anderen - kroop hij, toen hij het einde voelde

naderen, ineens boven op mij, - en zoo is dat einde gekomen, met zijn trouwe, lieve oogen steeds vol oneindige aanhankelijkheid op mij gericht. - Onlangs schreef mij een dame, die haar hond door een auto-ellendeling had verloren, hoe de gedachte: hij heeft ten minste niet door ziekte geleden, en is er inéêns uit geweest, haar troost gaf. Aan den eenen kant is dat waar, want het moeten aanzien van lijden van een dier is vréése lijk, maar toch, tegen het raadselachtige van ziekte en dood zijn wij nu eenmaal stéédsmachteloos, terwijl ik het daarentegen zoo'n verbitterende, je in je droefheid nog dubbel hinderende gedachte vind, te weten, dat je je hond had *kunnen* behouden indien zoo'n ellendeling behoorlijk had verkiezen uit te kijken en dito te rijden, inplaats van als 'n blinden dolleman te doen. Cassij, de onafscheidelijke medegezellin van mijn kinder- en jeugd-jaren, stierf ten slotte van ouderdom, arme Tella bleef in een bevalling, maar Jip, de lieveling van mijn vader, Jip, wiens guitige streken en trouwe toewijding mij zoo dikwijls in herinnering worden gebracht door Benjamin thans, aan hem kan ik nooit terugdenken zonder een gevoel van bitter leed om het onrecht dat hem is aangedaan, omdat zijn bezitter, - want mijn vader-zelf was niet zijn eigenaar, - hem, terwijl die in Suriname was, eenvoudig heeft weggedaan. Nadat het lieve dier in mijn ouderlijk thuis zoovele goede jaren had gehad is dat een hem aangedane verongelijking geweest, die mijn vader-zelf steeds de tranen in de oogen bracht als hij eraan dacht. En o, zijn huilen, op het perron, toen wij den Haag verlieten voor Suriname! - Indien er een zielsverhuizing is onder de honden, dan geloof ik zeker dat de ziel van Jip is herleefd in die van Benjamin, zoo dikwijls herinnert deze mij aan dien lieven, zachten, aardigen, verstandigen hond, en ik weet ook zeker, had mijn vader dezen bengel-Benjamin nog mogen beleven, hij zou net zoo dol op hem zijn geweest als vroeger op Jip, van wien 't heele huisgezin wist dat hij alles van mijn vader kon gedaan krijgen, met zijn vleiendsmeekende oogen, en lieve guitige manieren, en zijn steeds gaan opzitten als hij iets verlangde.

Ja, onze Kerstboom was een aardig feest. Het is zoo prettig iets te doen voor kinderen, nietwaar? Wij geven bij zulke gelegenheden ook steeds iets voor de kinderen-zelf, niet iets nuttigs van kousen of schoenen, maar lekkers en speelgoed. Een kind wil ook wel eens *kind* zijn in zijn genot, al is het arm. Mijn moeder

was in dat opzicht ook altijd zeer ervoor een onderscheid te maken tusschen de nuttige geschenken, die zij der moeders gaf, en hetgeen zij er steeds bijvoegde extra voor 't *genoegen* van de kinderen persoonlijk. - Hoe prettig dat Uw dochter in haar werk zooveel succes heeft! Ik kan mij begrijpen dat zoo iets een groote satisfactie is. - Dank hartelijk voor Uw instemming met het artikel *Mits.* - Ja, ik kan best begrijpen dat een man van zaken niet tijd heeft tot veel extra-lectuur, maar ik waardeer dus die vriendelijke opinie zijdens Uw man des te meer. - Wees hartelijk gegroet; mede voor de Uwen is deze groet bestemd.

v. A. - Ja, dat dacht ik wel dat gij op mijn beschuldiging, dat de theosofen zoo hard oordeelen over de dieren, nog zoudt terugkomen. Laat mij U nu dadelijk toegeven hoe het hier geldt een questie van persoonlijke ondervindingen. *Ik* heb meermalen theosofen ontmoet, die ik *onverdragelijk* geringschattend vond waar het geldt dieren, en *gij* zegt vele theosofen te kennen, die hun medoogen zoo ver mogelijk uitstrekken over elk schepsel, óók over het dier. - Nu, dat laatste wil ik gaarne aannemen zoo te zijn. Alleen vind ik *mededoogen* niet voldoende, daarin ligt al iets geringschattends soms; *ik* vind integendeel dat de dieren zoo heel vele menschen *beschamen* door hunne deugden, welke zij op hen vóór hebben, en die daarom eerbied afdwingen, als daar zijn: aanhankelijkheid, trouw, dankbaarheid, vergevensgezindheid (zoodra zij U *liefhebben*, en gij hun welke pijn of welk verdriet ook aandoet) etc. etc. - Ik weet wel dat er vele menschen zijn, die uit hygienische angsten geen honden willen houden. Daarover laat zich te minder redetwisten, omdat hygiene heden ten dage zulk een stokpaardje is geworden, dat vele menschen m.i. zichzelf ziek maken, althans zenuwziek, van louter voorzorgen voor hunne gezondheid. M.i. is die angst op het punt honden schromelijk overdreven, wanneer men eenerzijds ziet hoe vele menschen honden houden, hoe vele kinderen met hen opgroeien, zonder dat hen iets kwaads overkomt, en anderzijds bedenkt aan welke besmettingsgevaren van allerlei, *en veel vreeselijker aard*, wij voortdurend zijn blootgesteld *elken* dag van ons leven. Ga nooit in tram of trein, neem nooit een rijtuig, raak nooit een leuning aan in een publiek gebouw, neem nooit geld in ontvangst, ga nooit slapen op ander beddegoed dan Uw eigen, etc. etc. Ik doe hier slechts een greep uit *tallooze dagelijksche* gevaren, waartegen niet *is* te waken, want van geheime ziekten, van opzettelijk-verzwegen kwalen, spreek ik niet eens. En dan de levensmiddelen, de toebereiding ervan, de personen door wien het toebereiden geschiedt! Of de questie van kleederen, die de meesten onzer toch buitenshuis laten maken, door onbekenden, op ateliers van kleermakers en naaisters, de questie van hoeden, van boeken uit leesgezelschappen en leesbibliotheken, etc. etc.! - Neven al die gevaren, die ons dagelijks bedreigen, staat nu óók nog het zoogenaamde gevaar dat een hond (volgens *sommigen*) oplevert. Goed, *ik* neem, bij zoovele gevaren, dan ook nog *dit* in den koop mee, terwille van al het onzegbare genot dat mij de vriendschap en onbaatzuchtige liefde van zulk een dier schenkt.

't Geen gij vertelt van U-zelven, en van uw handelwijze jegens de dieren, juist toen gij nog een kind waart (kinderen zijn soms zoo wreed) trekt mij héél erg aan tot U en tot Uw vrouw, en ik haast mij dan ook te verklaren, dat ik *U* dus geheel en al onrecht deed, en dat gij een theosoof zijt, die wèl goed handelt aan dieren. Vooral echter wat gij nu in uw nieuwe woonplaats deedt aan dien hond doet mij met de meest mogelijke nederigheid U excuus vragen voor het onrecht U door mij aangedaan.

- Niet velen zouden U dat nadoen, dat weet ik zeker, óók zelfs onder zóógenaamde dierenliefhebbers. Ik zou er wel graag verder over uitweiden, vooral ook over dat onmensch, waarover gij schrijft, maar ik durf niet, uit vrees U te zullen verraden. Het doet mij zooveel genoegen, dat gij tevreden zijt met uw werkkring; ik houd mij zeer zeker aanbevolen voor meer nieuws uit uw dagboek; excuses over papier, etc., zijn niet noodig, want ik ken zelve zoo'n beetje de toestanden in zulke verre streken, van wege de Surinaamsche tochtjes naar de wildernissen, en ik begrijp dus volkomen hoe gij niet voorzien zijt op dit moment van Europeesche gemakken. Nogmaals, ik heb er, na wat gij mij meedeelt, eerlijk spijt van dat ik U zoo verdriet deed door een onrechtvaardige beschuldiging. - Temeer, omdat er zoovele weken overheen gaan eer gij dit antwoord zult lezen. Overigens maak ook ik U er op attent, dat ik tegenwoordig *omgaand* in de volgende Lelie antwoord. Hartelijk het beste toegewenscht verder.

Hans. - Aangezien gij niets meer van U liet hooren, deed Uw brief kaart eindelijk mij veel genoegen. Ik *kon* U niet particulier schrijven van wege de vele drukten, die dezen hollandschen winter op mijn weg kwamen, behalve nog mijn werk-drukte. Het was trouwens een geheel uit de lucht gegrepen vermoeden van U, dat ik niet antwoordde in de Lelie uit een of andere bijzondere reden; ik zou niet weten welke ik daartoe zou *kùnnen* hebben! Gij hebt zeker reeds gezien dat ik tegenwoordig omgaand antwoord, waarmede ik speciaal aan een wensch ook uwerzijds tegemoet kom. Dank voor Uw instemming met de Lelie-artikelen, en voor Uw belangstelling in mijn gezondheid, en hartelijk gegroet.

Heetgebakerd. - Nu zult gij in dit pseudoniem stellig U-zelve wel herkennen nietwaar? - Ik belóóf U, dat gij zoo spoedig mogelijk een plaatsje krijgt met dat stukje van U. Echter is het andere, kortere van U nu 't eerst aan de beurt, omdat dit reeds lang op de drukkerij is afgedrukt, en zelf dringend roept dus om plaatsing. Gij weet niet hoevelen met U in hetzelfde geval verkeeren, en hoe moeilijk het daarom soms is voor mij U allen tevreden te stellen, daar gij mijn roman en mijn correspondentie óók niet wilt missen; en degenen, die zelf geen medewerkers zijn, willen dat eerst recht niet! - Wat gij in den aanhef van Uw brief schrijft over Uw verlies, beaam ik ten volle. Lees s.v.p. daaromtrent wat ik schrijf aan 1813. Ik moet steeds nu nog huilen - en ik huil niet gauw - als ik aan onze heengegane lieve dieren denk, niet te vergeten ook onze arme Kaatje, de papegaai, die zoo'n lief amusant beest was, en op zijn

manier, ('t was een hij, maar wij hadden hem, naar mijn eersten naam Catharina, Kaatje gedoopt), geheel en al met ons meeleefde, even goed als de honden. Wanneer wij b.v. haastig uitgingen, en vergaten daardoor hem goedendag te zeggen, dan riep hij-zelf: Dag Kaatje, en dan kon hij daarbij zoo smakelijk lachen van pret als hij *ons* erom zag lachen. Ook als wij thuiskwamen hoorden wij dadelijk: Dag Vrouw! En dan zijn vermaningen aan Benjamin. 'Jij bent stout hoor!' 'lk zal jou op den kop slaan' - 'Stoute Bennie' - al die dingen kon hij Benjamin zoo vermakelijk naroepen, wanneer die weer 't een of ander kattekwaad had uitgevoerd. Toen ik die typhus in Montreux had, en zij allen daarom in een andere kamer werden gehouden, hadden mijn vriendin en onze Marie er altijd schik in zooals Kaatje als een kindermeisje, op de honden paste. Die zaten dan op twee stoelen, ieder aan een kant van zijn kooi, en den heelen dag hielden ze zich alle drie even voorbeeldig stil, als begrepen ze instinctmatig dat er iets ernstigs en treurigs dreigde. Terwijl anders niemand luider en lawaaieriger kon schreeuwen, lachen, en huilen, dan diezelfde Kaatje, die daardoor dan weer Benjamin uitlokte tot een wáár blafconcert tegen hem in. - - En 't is zoo waar wat gij schrijft, dat de meeste menschen zoo akelig-ongevoelig zijn als je een dier verliest! Net als gij 't beschrijft, zoo doen zij precies. Hoogstens vinden zij voor je-zelf den last van de ziekte en de kosten van den veearts te betreuren, maar ze begrijpen eenvoudig niet, dat je 'maar een beest' zoo innig kunt natreuren als een trouwen lieven *vriend.* - - Gij beschrijft het zóó precies, hoe onmogelijk onhartelijk de conversaties bij zoo'n gelegenheid zijn. Zóó heb ik 't zelve ook ondervonden! - Naar dat portretje zal ik dadelijk zoeken. Ik heb zoo'n voorraad van hondenvrienden.

- Dank voor Uw waardeering met: Uit Christelijke Kringen; ik vind het altijd prettig wanneer ik hoor dat de een of ander dit of dat zelf inwendig zoo beleefde, want dat is het beste bewijs hoe ik teekende de wáárheid van het leven. - De reden van Uw stilzwijgen tot hiertoe spijt mij zeer voor U. Ik dacht dat gij wachttet op mijn antwoord, maar nu ik van die ziekte verneem, die U belette te schrijven, wensch ik U van harte toe dat Uw patient thans geheel en al moge hersteld zijn. Met dezen natten zachten winter is er veel ziekte geweest overal. - Zoodra Uw nieuwe viervoeter bij U is, hoop ik van hem te hooren. Ik vind het toch wèl heerlijk voor U dat gij een *broertje* van den ander krijgt. Al begrijp ik Uw angst. Hartelijke groeten.

Correspondent. - Hartelijk dank voor Uw briefje. Ik moest om dat 'liever alleen' lachen. Begrijpt gij mij? - *Pittah de Grijze Wolf* is een van de meest-aanbevelenswaardige boeken die ik ken. Het heeft op mij zulk een indruk gemaakt, dat ik het arme dier letterlijk niet uit mijn gedachten *kon* zetten, zoo levendig zag ik die mishandelingen hem aangedaan vóór mij! Met U geloof ik, dat óók 'n man, wanneer iemand hem liefheeft (*en* hij zijnerzijds haar liefheeft) wel eens verandert ten goede, maar ik geloof dat dit tot de uitzondering-gevallen behoort, terwijl men *èlk* dier ten goede kan leiden door een liefdevolle behandeling. Een dier is zôó gewoon door de menschen slecht en valsch te worden behandeld, dat goedheid en liefde hem dadelijk uit dankbaarheid winnen, en maken tot den aanhankelijken, trouwen, en dankbaren vriend van zijn mensch-meester. Hartelijk gegroet.

Tine II. - Ik kan niet genoeg herhalen dat ik openhartigheid en ronduit-zijn-meening-zeggen nooit kwalijk neem. En ook vind ik 't heelnatuuriijk, dat gij, blijkbaar van een andere levensbeschouwing zijnde dan ik, niet altijd alles met mij eens zijt. Ik vermoed dat gij heel wat jonger zijt dan ik, en dat dus het leven

U nog niet zoo veel teleurstellends leerde als mij. Maar, ook heel-veel oudere en oude menschen zijn optimister dan ik. Dus, dat ligt niet alleen aan onze ervaringen-zelf, maar meer nog aan de *wijze* waarop wij het leven beschouwen. Intusschen waardeer ik het te meer, dat gij nogtans met zooveel pleizier de Lelie leest, en mij zoo waardeerend daarover schrijft en ik ben dan ook heel blij dat gij er toe gekomen zijt met mij de correspondentie aan te vangen. Maar 't spijt mij nu te meer, dat ik op uw versjes geen gunstig antwoord kan geven. Ten eerste zijn zij van inhoud nietszeggend, en ten tweede is de maat en de vorm onvolkomen. *Elfendans* is het best-gelukt, behoudens een paar minder-goede regels. Maar het *zegt* niets eigenlijk, vindt gij-zelve ook niet? *Ver over de Zee* heeft verscheidene hortende regels, te lang en te kort, door elkaar. Vooral het tweede couplet gaat erg mank. Maar laat dit U nu niet dadelijk afschrikken om iets anders te zenden. Ik ben steeds gaarne bereid tot het ontvangen en beoordeelen van iets anders, en ik vind het nu gezondene ook volstrekt niet van dien aard om te zeggen dat uw werk per-se steeds voor plaatsing ongeschikt zou zijn. Ja, doe dat, juist zoo als gij het uitdrukt, schrijf aan mij als aan een U 'bekende', dus vertrouwelijk en openhartig, zonder angst voor kwalijk-nemen mijnerzijds. Zoo zijn eveneens ook mijn antwoorden, als aan goede bekenden van mij, want dat zijn mijn Lelie-correspondenten mij ook werkelijk, wat velen hunner betreft, door hun correspondenties met mij.

Mevr. Wed. W. (Multatuli). Ik heb U nog steeds te danken voor Uw schrijven aangaande Multatuli, waarvoor ik U hartelijk dank zeg. Ik begrijp, waar U zoo na aan hem verwant zijt, dat alles over hem U interesseeren moet. - Met groote deelneming las ik wat U mij schreef over dien anderen bloedverwant van U. Neen, ik geloof niet dat het zonde kan zijn, indien men iemand toewenscht *verlossing* uit lijden, al durft men zelf die hem niet geven natuurlijk. - Ik dank U *hartelijk* voor Uw vertrouwelijk schrijven over die geschiedenis; zij interesseerde mij inderdaad ten zeerste, omdat ik dat artikel van hem over Multatuli altijd zoo bijzonder interessant vond, en omdat ik weet dat de auteur op mijn vader een heel gunstigen indruk heeft gemaakt.

Zeker, dr: Abraham Capadose ken ik van naam heel goed, uit de verzen van Da Costa en van Beets. Het is een interessante tijd, waaruit die verzen stammen, en een tijd waarover gij schrijft met zulk een kennis van zaken; een tijd die mij altijd zeer heeft geboeid, omdat ik altijd

mij voorstel dat die toenmalige Christenen, waartoe dit kringetje, waarvan gij vertelt, behoorde, zooveel degelijker en eerlijker en eenvoudiger en oprechter waren dan de tegenwoordige van denzelfden stand. Men krijgt uit die gedichten van Da Costa en van Beets zulk een wezenlijk eerbiedafdwingenden indruk van hen, in het bijzonder ook van de Clercq. Zooals U terecht schrijft: Die toenmalige menschen waren 'onvervalschte geloovigen'. Daarom dank ik U ook zeer voor Uw woorden aan mijn adres: *Sommige van de door U beschreven typen hooren ook alleen thuis in Haagsche adelijke kringen*, *en men doet onrecht U te beschuldigen 't Christelijk geloof aan te tasten*, *waar U alleen strijdt tegen schijnheiligheid.* - 't Spijt mij dat Uw aarzeling mij te schrijven nu nog zal zijn vermeerderd door mijn lang stilzwijgen, doch ik heb het nu voortaan zoo ingericht, dat *elke* correspondent omgaand antwoord ontvangt in de d.a.v. Lelie. Dus hoop ik dat U zult voortgaan met mij te correspondeeren, en mij dan in een volgenden brief zult vertellen, wat U mij beloofde mij nog omtrent Uw eigen persoonlijk godsdienstleven te willen meedeelen.

Ik kan best begrijpen, dat U meeleeft met Uw kinderen, den naam van dien eenen, den artist, meen ik wel te hebben gehoord. Weest U hartelijk gedankt en vriendelijk gegroet.

(**Letters K.L. of I.V.**). - Ik hóóp dat ik Uw pseudoniem aldus juist lees? Neen, Uw brief is niet zoekgeraakt, maar ik heb zulk een overvloed van correspondentie, en zulk een voortdurend plaatsgebrek, dat ik niet-abonné's extra-lang moet laten wachten. Voortaan antwoord ik omgaand (reeds sinds eenige weken is deze regeling in werking) maar de *mogelijkheid* is niet uitgesloten, dat een niet-abonné toch wel eens wegens plaatsgebrek moet wachten nog. Laat ons het beste daarvan hopen. Ik begin met Uw tweeden brief te beantwoorden. Het door mij aangenomen stukje voorzag ik van de door U gewenschte onderteekening. Ik vind van de twee daarna gezonden bijdragen *Een fietstocht* de best-gelukte, maar acht het óm het dialect minder geschikt tot plaatsing. *Zijn er zoo* vind ik het minst-goed-gelukt. Ik wil met alle genoegen verdere bijdragen, die gij mij toezendt, beoordeelen; (plaatsing kan ik nietabonné's, waar het belletrie geldt, vooreerst moeilijk beloven, wegens plaatsgebrek), maar *ik* kan U onmogelijk vooruit zeggen, of Uw werk door die andere redactie, die gij noemt, zal worden aangenomen. In de eerste plaats weet ik niet door welke regelen die zich laat leiden, door partijdige of door onpartijdige; in de tweede plaats is de opinie van èlke redactie op dit punt van aanname zeer verschillend. Menigmaal zie ik in andere tijdschriften stukjes of gedichtjes, die ik prullaria vind en beslist zon weigeren; dus, daaromtrent kan ik geen opinie vooruit uitspreken. Gij moet het probeeren zonder U om mijn al- of niet-gunstige meening te bekommeren.

En nu ga ik over tot de beantwoording van Uw eersten brief. Alles wat gij schrijft over mijn eigen verhouding tot 'critiek' is inderdaad waar. Lees wat ik dienaangaande schrijf, over critiek in het algemeen, aan *Edward.* - Ik kan heel goed begrijpen, dat U het 'coquetteeren' en op effect-jachtmaken van vele predikanten hindert, en dat Uw stukje daardoor werd geïnspireerd, maar, gelijk ik U reeds zeide, het werd door mij dan ook niet geweigerd omdat *ik* het onwaar vind, maar omdat ik niet den schijn van partijdigheid op mij wil laden. Onlangs weigerde ik om diezelfde reden een dito stukje, waarin een pastoor optrad op dezelfde eenzijdige wijze; evenmin wil ik den schijn op mij laden den protestantschen dominees een soort hatelijkheid te willen laten zeggen door een Lelie-verhaaltje. Zeg ik *zelve* iets van dien aard, dan heb *ik de verantwoording* met mijn *eigen* naam, nietwaar?

Het ‘papieren-kind’ waarover gij in dezen brief schrijft wil ik gaarne ter beoordeeling ontvangen. Ik wil het, als het daarvoor geschikt zou zijn, in het feuilleton-gedeelte plaatsen, niet *in* de Lelie-zelve, wegens de zeer vele wachtende copie. - Het nu volgend gedeelte uit Uw brief beantwoord ik *niet* (volgens Uw eigen verzoek), maar ik dank U hartelijk voor het in mij gestelde vertrouwen dienaangaande. - Ik denk niet dat gij mij van dat portret in *Vragensmoede* zoudt herkennen op straat. Veel eerder zult gij mij herkennen aan onze hondenjongens. Op straat, met verschillenden hoed, voile, etc., ziet een vrouw er soms zelfs reeds den éénen dag heel anders uit dan den vorigen, wanneer zij haar toilet iets anders koos. - Tegelijk met deze Lelie zending aan U (bij uitzondering, want anders zend ik niet-abonnés geen extra ex. toe), zal ik aan U die eene bijdrage terugzenden. Wil dan meteen Uw bloedverwante danken voor haar vriendelijken groet, en dien namens mij beantwoorden aan haar. - Ik herhaal, dat ik geheel tot Uw dienst ben, ook voortaan, en U van nu af omgaand hoop te beantwoorden.

Februari II. - Ik heb U nog steeds niet gedankt voor Uw hartelijke woorden omtrent mijn stukje; *De eer onzer familie en wij.* Hetgeen gij daaromtrent schrijft vind ik zóó waar, dat ik het letterlijk overneem:

De vrouw, die, op de meest verachtelijke wijze, door gekoppel van familie en vrienden, den eersten man den besten huwt, die haar een goede positie kan aanbieden, ook al gevoelt ze niet de minste liefde, en amper achting voor hem, heet een eerbare fatsoenlijke vrouw, doch het zelfstandige meisje, dat haar eigen brood verdient, zich niet verlaagt tot koopwaar, noch geschenken of gunsten van de vrienden aanneemt waartoe ze zich voelt aangetrokken, en zich qua-vrouw occupeert, omdat zulk gezelschap haar meer bevredigt, dan de veelal onbeduidende, zoutelooze conversatie der vrouwen uit hare omgeving, wordt door de menschen, die zoo over familie-eer en fatsoensbegrippen schetteren, voor onfatsoenlijk gehouden, en ik stel er prijs op bij dezen te verklaren, dat ik meer respect heb voor de meisjes, die, uit waarachtige liefde voor 'n man, diens maitresse worden, dan voor de dames, die zich verkoopen om op goede manier onder dak te komen en fatsoenlijk! getrouwd te zijn. Een tweede artikel van U in de Lelie van 19 October trof mij, waar u de pers zoo naar waarheid beoordeelt. Zoo iemand, dan zou ik in die behandeling der verdreven kloosterlingen een revanche kunnen zien, waarover ik mij verheugde, ware het niet dat ik met die men-

schen, - *in de heilige overtuiging levende van wel te handelen*, *evenzeer als Ferrer voor zich die overtuiging had*, - *evenveel medelijden gevoel om het lot dat hen treft*, *als ik het met Ferrer had, toen hij voor z'n overtuiging stierf. U heeft volkomen gelijk*, *dat velen*, *door partijhaat zich latende leiden*, *zeer gevoelloos en wreed zijn in hun oordeel en de pers.... och we weten het immers maar al te goed, de pers is de meening toegedaan der aandeelhouders van haar blad*, *en gaat nu eens met deze dan met gene partij mee*, *om... een uitgebreiden lezerskring te krijgen*, *idem zooveel % winst in de beurzen der eigenaren van de Courant.*

Dit is m.i. juist-zien. Ik-ook denk er zoo over.

In het bijzonder wil ik U nog danken voor dit Uw woord van sympathie met mijn oordeel indertijd over de zoogenaamd liberale pers, die, om den aandeelhouders te believen, zwijgt over de vervolgingen den R.K. Kloosterlingen in Portugal aangedaan, en alléén van Ferrer een geloofsmartelaar maakt. Het doet zoo goed een eerlijk mensch te ontmoeten, die ruiterlijk zegt: Ja, zoo *is* het, achter de schermen gezien, zoo kruipt en knoeit de groote almachtige pers inderdaad, alléén om den aandeelhouders te gerieven. *Die* willen den Roomsch-Katholieken beschimpen, goed, de pers, hun nederige dienaar, zwijgt dus over het dezen aangedane onrecht. *Die*, omgekeerd, willen van Ferrer maken een martelaar, goed, de pers, hun nederige dienaar, krijscht en jammert en klaagt maanden lang over den aan Ferrer beganen 'moord'. En zulke lui worden dan nog geacht door het domme stomme publiek als te zijn: voorlichters! Nogmaals, juist omdat gij-ook zijt van het vak, en wéét dat het achter de schermen zoo toegaat, dank ik U hartelijk voor Uw woorden.

Emdé. - Ik zal Uw kinderschetsjes dus opnemen onder *Varia.* Inderdaad, de wensch naar uitbreiding der Lelie hoor ik recht dikwijls, en er *is* ook veel voor te zeggen, maar men stuit op allerlei *kleine* practische bezwaren, die toch, alles saamgenomen, lang niet overkomelijk zouden zijn! - Het is heerlijk van zoovele lezers steeds te hooren, dat zij zulke dierenvrienden zijn en daarom dus ook graag lezen van mijn honden. Als ik wilde, kon ik den heelen dag U allen van hen vertellen. Zij zijn steeds bij mij. Nu b.v. ligt Benjamin, in al zijn grootte en breedte, op een dekbedje onder mijn schrijftafel, en heeft Frits zich daarneven genesteld in een grooten stoel. En daarbij zijn zij steeds zoo aardig samen, en toch zoo in-jaloersch op elkaar zoodra het liefkozingen van ons geldt. Zeker, poesjes ook zijn lief; ik heb er, in pension wonend, vele gekend, waaronder ook een, dien wij 'lampootje' noemden, omdat het diertje mismaakt was geboren. Het was alleraardigst te zien hoe zacht en toegevend mijn 'Moosje' (zie corr: aan 1813) met hem omging, terwijl hij zijnerzijds over dien flinken fox de baas speelde, hem met zijn lam pootje vinnig op den neus sloeg, etc. En dan het snoezig-elegant spelen van jonge poesjes! Het afschuwelijke echter *is* juist dat telkens opnieuw bevallen, waarin zij zoo ver zijn, want daardoor *moet* men de jonge diertjes wel vernietigen, wat wij altijd een vreeselijk iets vonden. Present-geven is geen oplossing, want velen nemen eerst gretig aan, en verwaarloozen dan achterna zoo'n dier, daarom is bijtijds dooden soms nog beter. Zoo vroeg een buurdame, een kennis van mij, om een jong poesje, en, toen ze 't arme dier had, keek ze er letterlijk niet naar om, zoodat het weldra was weggeloopen, wat ze, volmaakt onverschillig, de beste oplossing vond. Zoo zijn er zoo velen.

Nora. - Ik wil het gezondene gaarne aannemen, maar ik mag U niet àl te spoedige plaatsing beloven. Vindt gij dit goed? Naar aanleiding van Uw opheldernd tweede

schrijven stel ik U voor den titel dan liever te veranderen. Vindt gij dat niet het beste? Geef hem mij dan nog op. Hoe sympathiek zijt gij mij om Uw honden- en kattenliefde! Naar aanleiding van Uw vriendelijken raad, namens Uw man, zou ik U wel eens vragen willen óók nog bij hem te informeeren, of hij het eten van zoetigheden (biscuits en gewone chocolade) ook voor absoluut schadelijk houdt voor honden? Benjamin is namelijk dol op dit soort zoetigheid, en wordt dik, maar hij is door en door gezond in alle functies. En het weigeren, nu wij hem eenmaal verwend hebben daaraan, bij elke thuiskomst, en bij elke liefkozing, is zoo héél moeilijk. Ook heeft hij zichzelf een reeks van aardige poses en kunstjes aangeleerd, die hij aanwent, en uitvoert, zoodra hij lust gevoelt naar zoo'n lekkernij. Weiger dan eens.! Voor honden-oogen ben ik zoo week als was. - Mag ik U nog hartelijk danken voor Uw vriendelijke woorden aan mijn adres, en voor Uw geheelen brief? - Rosette Koetser zal het zeker genoegen doen, dat gij haar zoo graag ontmoet in de Lelie.! Ik vind het heel natuurlijk, bij Uw druk gezin, dat gij niet nog meer kunt doen, dan gij reeds doet, en waardeer dus Uw zending zeer. Vriendelijk gegroet.*)

Jacques. - Uw proza-stukje nam ik aan, maar, reken niet op spoedige plaatsing. Want, eerst moet al de achterstallige copie worden opgeruimd. Dat is niet meer dan billijk. Voor Uw goede wenschen veel dank. - Nietwaar, is het niet veel eerlijker van mij, indien ik onomwonden de waarheid zeg, dan wanneer ik gemakshalve opvlei? (lees mijn correspondentie aan Gé (in een vorig nommer) en *hare* ondervinding van opvleierij. Hoeveel teleurstellingen waren haar bespaard gebleven, indien die schrijfster, die heel goed beter weten kon, niet zooveel lievigheden had voorspeld op naam van uitgevers van wien zij heel goed weet dat *die* alleen aan hun voordeel denken bij een eventueele uitgave. Wat toch ook heel billijk en natuurlijk is hunnerzijds. - Zouden er veel menschen zijn, die enkel geluk ondervinden? Eerder geloof ik, dat het ongeluk over vele menschen heengaat, zonder spoor na te laten. B. v., een mijner naaste familieleden, die bewéérde ontzettend veel van hare moeder te hebben gehouden, en die haar onverwacht verloor toen zij, als geheel volwassen meisje, op het punt stond naar een bal te gaan, die bovendien veel huiselijke rampen had bijgeewoond van een getrouwde zuster, die een ziekelijken broer had (en bewéérde van die beiden

*) Hartelijk dank voor Uw in de afgeloopen week ontvangen aardige kaart.

ook bijzonder veel te houden), heb ik meermalen, reeds toen zij een gehuwde vrouw was, onnoozel-dom hooren verzekeren: ‘Ik voel me nog net als toen ik twaalf jaar telde’. Bij de begrafenis harer moeder was zij, toen in de twintig, zóó vervuld met de zorg of haar rouwhoed wel recht zat, dat zij zelve vertelde naderhand, hoe deze overweging hare gedachten van al het andere had afgetrokken. Zulke menschen *voelen* niet. Een andere dame heb ik gekend, die een doodzieke volwassen dochter had, aan wier sterfbed zij werd geroepen van elders, en wier eenig onderwerp van gesprek bij die gelegenheid aan de koffie bestond in hare vreugde over de aanwezige krentenbroodjes, en in hare zelfvoldoening, dat zij de reis (van één uur, zonder overstappen) alleen had durven maken, zonder haar man. Diezelfde dame zag ik een paar jaar later terug; een volwassen zoon, èn de bewuste dochter, waren beide inmiddels gestorven. Zij was echter nog precies dezelfde van vroeger, een en al gichelende vreugde, omdat zij aan het strand een ‘heuschen neger’ had gezien! Zoo zijn er voorbeelden te over te vinden. De meeste menschen treft het leed alleen dan *wezenlijk* diep, wanneer het hun *beurs* geldt.!

Ik zou als ik U was zeker den raad van den dokter volgen in Uw geval, want, overwerken wreekt zich *altijd*, en is vooral op Uw leeftijd heel gevaarlijk. Er is immers ook zoo'n haast niet bij. Integendeel, de rust zal Uw ervaring ten goede komen.

‘Proza-menschen’ missen inderdaad veel; indien men zelf er geen is, wenscht men natuurlijk zich niet in hun plaats, dat ben ik met U eens. Toch denk ik, dat zij voor eigen-ik al een heel gemakkelijk, zij het dan geen zeer verheven, noch diep-innerlijk leven leiden. Echter veronderstel ik dat zij zich de kleine prozaische levensdingen, waarover *ik* mij zoo gemakkelijk heenzetten kan, weer heel erg zullen aantrekken als zijnde voor *hen* levensquesties. Dus, misschien hebben zij 't niet eens gemakkelijker dan wij. Natuurlijk verveelt gij mij geenzins, maar moogt gij mij integendeel gerust alles vertellen, wat in U omgaat. Ik hoop ook U voortaan omgaand te kunnen antwoorden. Dat is veel prettiger voor de correspondenten. Lieve Jacques, Uw bijgevoegde verzen vind ik niet geschikt, want b.v. *Najaarsstormen* heeft zulke zonderlinge beelden, ofschoon ik den vorm zangerig vind, maar *Herfstlover* daarentegen doet mij van vorm weer zoo onvolkomen en houterig aan. Ik vernietigde ze dus.

Meta. - Uw artikeltje nam ik aan. Ik begrijp heel goed dat gij het hebt geschreven geheel onafhankelijk van dat andere, dat juist toevallig in diezelfde dagen in de Lelie is verschenen. - Tevens dank ik U voor Uw vriendelijke woorden aan mijn adres, en over hetgeen gij gaarne leest in de Lelie. Gij zijt een dergenen aan wie ik dikwijls denk, omdat ik U peroonlijk leerde kennen, toen, en zulk een zielsmedelijden heb met U sinds dien tijd. - Gij vraagt of ik naar Nauheim ga? Ja, voor zoover men dat menschelijkerwijze kan zeggen, stellig in dit voorjaar, want het is hoognoodig. - Ik mocht nooit méér dan *halve* baden nemen, het ging elken dag met een nieuw voorschrift van den professor, niet altijd dezelfde soort, zoodat ik niet weet welke soorten ik alle gehad heb, omdat er een opeenvolging is in de verschillende baden, naar gelang van hetgeen het hart kan verdragen.

Ik-ook ga dan denkelijk in Mei, en ik kan mij best begrijpen dat het U in *die* badplaats, die gij moet bezoeken, niet beviel in Juli, want die is dan speciaal bekend om het door U beschreven publiek. - Wat klinkt dat weemoedig, de wijze waarop

gij Uw tegenwoordig leven beschrijft! En toch is het zoo wáár zoo als gij het uitdrukt; zoo velen leven niet mèt maar náást elkaar! En dat is nog erger dan eenzaamheid! - Hetgeen gij zegt omtrent *schuld* is óòk fijngevoeld. Want, in den grond zijn wij allen min of meer een gevolg van opvoeding, omstandigheden, begaafdheden, erfelijkheid, zoodat het bijna gevaarlijk wordt te spreken van 'eigen schuld', als iemand zoo is of zus handelt. En toch vind ik die zelfde leer, als men haar consequent doorvoert, zoo onverantwoordelijk, want er volgt dan uit dat niemand rekenschap behoeft af te leggen van eigen onaardigheid en egoïsme, en ook niet is verplicht zijn fouten en gebreken te verbeteren. Dank voor Uw goede meening over: Uit Christelijke Kringen. Wat vallen de artikelen van mevrouw van Rees bij velen in den smaak! Het zal haar zeker genoegen doen te lezen dat gij-ook haar gaarne ontmoet in de Lelie. - Van het Dames-Leesmuseum ben ik geen lid. - Ik ben het geheel met U eens, dat bij de vrouw het rechtvaardigheidsgevoel veel minder is ontwikkeld dan bij den man; dit lijdt m.i. geen twijfel; waarschijnlijk komt dat omdat zij onlogisch is aangelegd, niet vermag abstract te redeneeren, maar integendeel steeds haar persoonlijke antipathieën of sympathieën laat beinvloeden haar handelingen en oordeelvellingen. Hartelijk gegroet, lieve Meta, en veel dank voor Uw brief. Na dat gesprek toenmaals tusschen ons beiden, schijnt het mij steeds, dat ik voor U een geheel afzonderlijk gevoel heb behouden, om hetgeen gij moest doormaken.

Mits. - Het stuk over die brochure heb ik aangenomen, en zal ik trachten zoo spoedig mogelijk te plaatsen, omdat het zoo actueel is. Met het oog op vroegere correspondenties tusschen U en mij, vestig ik Uw aandacht op het artikel van mijn hand, in dit nummer voorkomend, en getiteld: *Dienstweigering en anti-militairisme.* - Drukproeven zal ik U-zelf doen toekomen.

Wat het andere, eerst-gezondene artikel aangaat, ook dat plaats ik als hoofdartikel, en ook daarvan zal ik U-zelf de proeven doen toekomen, maar dat zal wel wat langer op plaatsing moeten wachten, van wege de zeer vele reeds langliggende copieën. Ik beloof U echter dat het zoo spoedig-doenlijk een beurt krijgt. Zooals gij ziet neem ik het op als hoofd-artikel; een gedachtenwisseling krijgt sneller een beurt, maar ik ben bereid, waar gij schrijft 't *liefst* het stuk als artikel geplaatst te zien, aan dien wensch te voldoen. Ik *sta* er niet op dat gij het stuk onderteekent, maar wèl zou ik het prefereeren; óôk in het belang-zelf van de zaak die gij voorstaat raad ik U dat, omdat m.i. anonyme stukken

zoo weinig beteekenen, althans zoo denk ik erover. Gij kunt dit bij ontvangst der drukproeven zelf beslissen alsnog. Het motto kunt gij zelf dan eveneens op de rechte plaats zetten. Vriendelijk gegroet.

Mela. - Ook Uw hoofd-artikel is er een dat van actueelen aard is, en dat ik dus wil trachten *spoedig* te plaatsen. Ik zal de proeven U-zelven doen toekomen. - Ik vind het vooral daarom ook wenschelijk het spoedig te plaatsen, omdat er uit blijkt, hoe gij tot die overdenkingen kwaamt dóór de wrijving van gedachten over dit onderwerp in de Lelie. Nooit heb ik van U een brief uit Breda gedateerd ontvangen. Die moet beslist zijn weggeraakt. Er is geen questie van het mij al-of niet-herinneren, want ik leg al de Leliecorrespondentie terstond bij elkaar in mijn bureau, en ik heb de overgeblevene nu *geheel en al* afgedaan, zoodat Uw brief beslist *niet* is aangekomen; bovendien weet ik ook zeker, dat ik U bij zulk een verlies toch stellig terstond mijn deelneming zou hebben betuigd, dat spreekt van zelf, en het spijt mij buitengewoon dat gij zulk een onhartelijken indruk daardoor, buiten mijn schuld, van mij zult hebben gekregen door zulk een volkomen stilzwijgen op iets, dat U zoo ter harte *moest* gaan immers. En hoe jong was de overledene nog! Is zij onverwacht heengegaan? Van dat alles weet ik nu niets natuurlijk, en hoewel ik zeer goed begrijp dat het U pijn doet er over te schrijven hoop ik toch dat gij later nog eens aan mij zult vertellen hòe alles gekomen is. - Ik vind het natuurlijk heel vriendelijk van U dat gij naar mijn gezondheid informeert, en stel Uw belangstelling op prijs. Deze winter, met zooveel vocht en wind, was niet bijzonder voordeelig voor mijn gestel en, daar ik verleden jaar de kuur in Bad-Nauheim niet kon doen, is het nu dubbel noodig dat ik er heenga, ofschoon ik toch nog steeds veel beter ben dan vóór die kuur, en, alles saamgenomen, niet mag klagen, waar er zooveel ziekte en droevige sterfgevallen voorkwamen dezen winter in mijn omgeving. Intusschen spijt het mij zeer, dat gijzelf ongesteld zijt, en ik hoop van harte, dat gij U niet te véél hebt vermoeid met dat schrijven aan mij, want, ik zou zeggen, aan Uw handschrift kan ik wel zien, dat gij op dat oogenblik zwak waart; het is zoo veel minder vast en flink dan anders. Van harte het beste ermee.

Anna te Hilversum. - Zooals gij uit bovenstaande correspondentie ziet is er bepaald in dien tijd een en ander zoek geraakt, en vandaar dan ook dat ook Uw vraag nooit tot mij is gekomen, anders had ik er zeker dadelijk op geantwoord. Het is nu wel een beetje mosterd na den maaltijd, maar toch wil ik U nog zeggen, dat mijn ondervinding van één jaar leven in Amsterdam misschien niet zoo groot is om U op dat bepaalde punt te durven zeggen: 't kan niet of 't kan wel. Ik vind bovendien ook, dat de eischen van den een zoo anders zijn dan van den ander. De een (daaronder behoort mijn huishouding) eet héél, héél eenvoudig, de ander daarentegen verlangt een goed diner (vooral mannen zijn op dat punt veeleischender dan wij-vrouwen). Deze besteedt veel voor haar toilet, gene heeft veel over voor huisversiering en mooie dure meubelen. Dan is er de questie van uitgaan, van comedies, concerten, etc., en die van het zelf veel of weinig in het huishouden-doen, dus, weinig of veel bediening noodig hebben. Wij stellen prijs op 1ste qualiteit boter, vleesch, brood, etc., en wij vinden die levensmiddelen over 't algemeen in den Haag, beter en niet duurder. Huishuur is in Amsterdam beslist duurder dan hier. Om U de waarheid te zeggen

heb ik idee, naar wat ik van *U* weet te oordeelen, dat *gij* er niet mee zult uitkomen, althans dat het U niet zal meevallen!

Dat blad kreeg ik eenige keeren onder de oogen, maar is het een dat betaalt?

Ik hoop dat gij recht veel geluk zult vinden in Uw nieuwe levensplannen en dat gij mij *bijtijds* zult laten weten, wanneer de tijd daar is. Om U niet te verraden durf ik niet duidelijker te zijn. Nogmaals, het spijt mij buitengewoon dat gij dit antwoord eerst nu krijgt, maar Uw brief *moet* niet terecht zijn gekomen; ook U zou ik zeker op zulk een vraag terstond hebben geantwoord. Enfin, daar ik nu voortaan omgaand in de volgende Lelie antwoord, kan iedereen *terstond* weten, indien mijn antwoord uitblijft, dat zijn brief niet is terechtgekomen, en er omgaand naar onderzoek doen. Hartelijke groeten.

E. van D. - Gij hebt mij gezonden een stukje van twee pagina's bevattende eenige vage overdenkingen van een juffrouw, (ik méén aan een venster staande). Het was proza. En het was ingesloten bij Uw verzen. Misschien was het niet bestemd voor mij, en deedt gij het er bij vergissing in? Ik beloof U dat ik Uw aangenomen versje zal plaatsen, zoodra er daartoe gelegenheid is, maar gij moet geduld hebben.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Mevrouw SERVAAS VAN ROOYEN - LITTEL beveelt zeer aan **Mejuffrouw JACKSON** voor de huishouding in binnen- of buitenland. Vrij met 14 Maart. Adres: Van Kinsbergenstraat 132, *'s-Gravenhage.*

(459)

In beschaafd gezin te **Arnhem** in onmiddelijke nabijheid Park Sonsbeek wonend, wordt voor de maanden **Mei** en **Juni pension aangeboden met of zonder huiselijk verkeer, liefst aan een of twee jonge dames of echtpaar z.k.** Behalve slaapkamer indien gewenscht, vrije zitkamer met serretje disponibel, gelijkvloers.

Brieven N°. 460 aan den Heer L.J. VEEN, *Amsterdam.*

8 Maart 1911.
24ste Jaargang.
No. 36

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

Ter bespreking toegezonden.

De Rechte Lijn, tooneelstuk in drie bedrijven, door **Fabricius**, uitgever J.A. Sleeswijk, Bussum, is, na *Eenzaam*, dat ik indertijd hier uitvoerig besprak, voor mij een teleurstelling. Het gegeven is m.i. slecht uitgewerkt; de verhouding van Wilko en Dollij vind ik het best gelukte gedeelte van het tooneelstuk, maar de rest is te gechargeerd, om levenswaar te kùnnen zijn. Wilko is *te* ruw, *te* op den man af, Dieuwke veel *te* volmaakt, Marij voor een meisje van dien leeftijd veel *te* quasi-ingenue. En de ontknooping gaat mank aan diezelfde fouten, van gebrek aan fijne nuanceering en aan die kleine details, die alles verklaren en aannemelijk weten te maken in een goed-in-elkaar-gezet levensdrama. B. v. van de scène tusschen Louis Volders en Dolly had oneindig meer gemaakt kunnen en moeten worden, ook van die tusschen Dieuwke en Wilko. De dialoog mist daardoor ook die natuurlijkheid en gewoonheid, juist in een tooneelstuk zoo hoogst-wenschelijk.

Open brief aan onze jongens en meisjes, door **E. des Tombe**, bevat veel behartenswaardigs in zake Dierenbescherming. Men kan het inderdaad den kinderen niet genoeg inprenten, dat zij aan dieren een *groote verantwoordelijkheid* hebben, en dat het hun plicht is daarvoor steeds goed en zacht te zijn, inplaats van ze te kwellen of hard en ruw te behandelen.

Juliana-bibliotheek. Uitgave van H. ten Brink te Meppel. In nette bandjes geeft deze uitgever verhalen van de bekende jongemeisjes-schrijfster Nannie Van Wehl (Do en Lo Verster), van Felicie Jehu (Bultje), van A.C.C. de Vletter (de Roode Molen), van J.W. van der Burg - Hora Adema, e.a. Redactrice van de bibliotheek is de eerstgenoemde schrijfster Nannie van Wehl; de

prijs is voor een zoo keurige uitgave waarlijk niet hoog, *f* 1.00, *f* 1.20 of *f* 1.35, al naar gelang men het deeltje verlangt, ingenaaid, gecartonneerd, of in artistieke stempelband. Gegeven de gunstig-bekende namen der medewerkers, en de smaakvolle, met aardige plaatjes nog te aantrekkelijker gemaakte uitgave, twijfel ik er niet aan dat de 12-14 jarigen voor wien deze boeken bestemd zijn, - ten minste als ze nog een gezonden, natuurlijken, onbedorven smaak bezitten - heel in hun schik zullen wezen met de versiering hunner boekenkastjes door zoo'n rei ook uiterlijk wèlverzorgde deeltjes, welke hun menigen prettigen leesdag zullen verschaffen.

Veldbloemen, (uitgever A.W. Bruna en Zoon, Utrecht) is een serie leesboekjes voor de lagere school. Ik citeer o.a. *Poes gaat verhuizen*, waarin kinderen op een lieve eenvoudige manier wordt bijgebracht *hoezeer* het dier hen nóódig heeft en hunne liefde *zoekt.* In een ander deeltje vind ik een dergelijk aanbevelenswaardig verhaaltje: *Die oolijke Tippie.* De kindertoon schijnt mij goed getroffen, en de teekeningen zijn aardig. Redacteuren zijn Ch. Krienen en H.N. Bloemink.

Genie en Waanzin door **J. van Deventer** (inspecteur van het staatstoezicht op Krankzinnigen en Krankzinnigen-gestichten), (uitgever Hollandia-drukkerij, Baarn.) - In deze in veel opzichten zeer belangrijke studie wordt aangetoond het meermalen reeds besproken nauwe verband tusschen waanzin en genie. Men heeft m.i. de meeste genieën slechts gade te slaan in hun dagelijksch leven, om tot de conclusie te komen dat zij afwijkende, dikwijls belachelijke eigenaardigheden vertoonen in bijna alles wat niet verband houdt met hun speciale gave. Van de méést-normale genieën, die geleefd hebben, kan men in elk geval zeggen dat die eigenaardige afwijking zich hoofdzakelijk alléén openbaarde op het gebied overdreven ijdelheid en kleingeestige zelfbewondering. - De studie behandelt óók de questie van zedelijke zwakzinnigheid, zoo dikwijls samengaande met genialiteit, en ook die van epilepsie, beschouwd in verband met genie. M.i. een zeer tot lezen aanbevelenswaardige brochure, voor hen die in zulke vraagstukken belangstellen, te meer lezenswaardig waar zoovele *would-be* genieën meenen, dat het voldoende is excentriek en abnormaal te wezen, om daardoor met-een óók de begaafdheid deelachtig te worden. Och arme! Zóó loopen er zoovelen rond tegenwoordig.

Het Jaar des dichters 1911 (uitgave van de electr: drukkerij: Luctor et Emergo den Haag.) samengesteld door **Greshoff.** - Ik kan niet zeggen dat ik-persoonlijk veel moois vind in de gedichten der jongeren, welke Greshoff heeft bijeenverzameld. De bekendste namen zijn o.a. die van Boutens, A. Roland Holst, Nico Van Suchtelen, terwijl Wilhelm Loeb, ook hier vertegenwoordigd, voor eenige jaren in de Hall: Lelie debuteerde. *Doode Jeugd* van zijn hand vind ik zangerig. Over het geheel vindt men hier *middelmaat*-verzen, noch bepaald gek-leelijk, zooals de jongeren er nu en dan onderdak brengen in hunne organen, noch heel-gevoelige, of heel-mooie.

Vogelbescherming een eisch des tijds beveel ik onvoorwaardelijk aan, aan alle dierenvrienden en natuurliefhebbers, (uitgegeven te de Bilt bij Blass en Groene wegen).

Museum van plastische verzen, door **M.H. Werkman** (uitgever H.N. Werkman Groningen). Hier hebben we te doen met photographische opnamen in versvorm, waarvan ik *Valkenjacht* een der best-gelukte vind. '*Ta bonn' amie*' is een andere proeve van des dichters handigheid in zulke vers-photo's:

In de loom rood omhangen warme zaal

stuwt de piano luid-helder geklater,
luid over vleigefleem van zwoele taal;
een jonge vrouw lacht, blinkend, met geschater.

Men ziet het, er steekt 'n handigheid van de juiste woorden voor zijn doel vinden in dezen dichter. Of hij daarom een *dichter* is? Een, die je ontroert, die je meesleept; dat is weer iets geheel anders nog!

Wie kent niet **Onder Moeder's Vleugels** van **Louise M. Alcott!** Of moet ik helaas zeggen, wie onzer *hééft* niet gekend, en zijn de tegenwoordige backfischen al reeds te wijs en te geleerd voor dit soort lectuur? Te oordeelen naar het feit, dat de firma *D. Bolle* te *Rotterdam*, nu onlangs weer opnieuw een *tienden* geheel *herzienen* druk kon uitgeven, mag men hopen dat ook onze tegenwoordige 'jonge dames' nog niet verleerd hebben te voelen voor den frisschen, prettigen, gezonden en boeienden verhaaltrant van Louise Alcott, wier Onder Moeder Vleugels en Op eigen Wieken met mijn eigen jeugdherinneringen onafscheidelijk zijn saamgeweven, om het vele genot dat ik die boeken dank.

Van Christen tot Anarchist (2 deelen), door **F. Domela Nieuwenhuis,** uitgever van Holkema en Warendorf, Amsterdam. - Op dit hoogst belangrijke werk kom ik eerstdaags uitvoerig terug in langere bespreking. Voorshands zij alleen gezegd, hoe ik wenschen zou

dat de voor velen als een roode lap op een stier werkenden naam van den auteur dezulken nu eens *niet* een voorbarig oordeel deed vellen, enkel afgaande op de partijdige couranten-critiekjes van hun eigen Blad, in plaats van zich zelf op de hoogte te stellen, door *zelf* te lezen. Zij zouden dan namelijk moeten erkennen, dat Domela Nieuwenhuis hier een levensgeschiedenis beschrijft, geboekstaafd door *feiten* en door *data*, waarvan men moet erkennen, hoe men ook over de uitkomst die hij bereikte oordeelen moge, dat het er een is van een *iemand*, een man uit één stuk, die *leed* voor zijn overtuiging, die is gedwarsboomd en verguisd juist door zijn eigen vrienden, en die in het bekende proces wegens majesteitschennis met besliste *partijdigheid* is behandeld. Zoo zeide de advocaat Mr. Katz, na kennis te hebben genomen van het gewraakte artikel: 'Daar wordt iedereen op vrijgesproken, behalve gij'. Terwijl Mr. S. van Houten (die Domela Nieuwenhuis voor den Hoogen Raad verdedigde), verklaarde, hoe hij het *dom* vond hem voor een onschuldig artikeltje te vervolgen, waar elk nummer van Recht voor Allen er veel meer reden toe zou hebben opgeleverd. - En toch werd hij tot een vol jaar gevangenisstraf veroordeeld, behandeld als een gewonen dief of inbreker, door hem het boevenpak aan te trekken, door zelfs zijn trouwring, die te vast aan zijn vinger zat, door te knippen, en andere kleinzieligheden van dien aard. - - Interessant is ook het begin van het boek, waarin de ex-predikant bij de Luthersche Gemeente in den Haag verklaart, *hoe* hij er toe kwam te worden van een eerlijk-geloovige een absoluut-ongeloovige, die ook in het oprichten eener hem aangeboden 'Vrije Gemeente' geen heil meer zag, en zich daarom voortaan alleen wilde wijden aan het 'verlossing-werk op de aarde-zelf', waar hij den hemel zich zag verwijderen voorgoed uit zijn voortaan voor 't geloof, van welken aard ook, blind-geworden oog. - En dan eindelijk het slot, waarin wij zien bewaarheid datgene, wat *ik* altijd beweer, namelijk hoe, in *elke* partij, de onderlinge geestverwanten van den oprichtings-tijd van elkaar vervreemden en elkaar in de haren gaan zitten, zoodra het aankomt op samen iets gaan *doen*, op samen gaan *uitvoeren* de verkondigde theorieën. Van Kol, Troelstra, vele anderen, met wien hij eens samenwerkte (men leze o.a. de warme telegrammen en brieven, door Van Kol en Nelly aan D.N. gezonden bij zijn veroordeeling wegens majesteit-schennis), zij allen staan thans tegenover hem als zijn grootste vijanden. Daarom heelt dit boek, behalve het m.i. zeer sympathieke van de figuur Domela Nieuwenhuis, voor hen, die hem de mislukking van zijn levensdoel gunnen, ook nog een 'bevredigend slot'.

Ouders, door **Astrid Ehrencron-Muller** (vertaald), uitgever Valkhoff en Co., Amersfoort. - Dit boek is van strekking en van doel beter dan als roman beschouwd. Want het verhaal als zoodanig is onbeduidend en slecht-in-elkaar-gezet, maar toch vind ik het een boek waarvan ík de lezing allen ouders zou willen aanbevelen, die niet bedenken hoe hunne kinderen er zijn om hen zelfs wille, en niet om die van vader en moeder. Het ons hier geschilderde tafereel eener beklagenswaardige dochter, die veroordeeld wordt te verouderen en oud te worden nevens een paar 't heel-goed-meenende, maar door en door egoiste ouders, is er een, dat helaas dagelijks voorkomt. Menigmaal gaan niet alleen de huwelijkskansen, maar ook geheel de jeugd, en geheel het karakter, van zulk een jong meisje verloren voorgoed, door het geen oogenblik aan háár behoeften, háár levenswenschen, denken van vader en moeder. Zeker, ik weet wel dat er in dat opzicht in de groote steden een verbetering is gekomen, maar dat is nog niet het geval in meer bescheidene gewone burgerhuishoudens, in de provincie in de eerste plaats nog niet. Die zijn dikwijls nog

door en door ouderwetsch-ingeroest in het blijven bij vroegere opvattingen en gebruiken, en gewoonten, waarvan het meisje dan het slachtoffer wordt ten slotte. Op dit boek kom ik misschien nog terug.

Annies Verlof, door **Mevr. C.E. Ovink-Soer**, (uitgever Valkhoff en Co., Amersfoort.) - Annie is een uit Indië met verlof thuisgekomen onderwijzeresje, die, onder veel leed, bij die gelegenheid nogtans ten slotte haar groote geluk vindt. *Hoe* zal ik nu maar niet verraden, er mij liever toe bepalen te zeggen, hoe mij de gezonde denkbeelden der schrijfster troffen in hare schildering van het ongelukkige diefstal-plegende pension-hitje. Met een fijn gevoel van begiijpen-kunnen de verleiding waaraan zoo'n *kind*-nog-maar bloot staat, bij den dagelijkschen aanblik van de sieraden en de mooie kleeren waarmede de dames in het pension zich optooien, terwijl zij-zelve, jong ding nog slechts, hard moet werken en sloven, heeft de schrijfster deze zoo dikwijls véél te hard-gevallen soort van ‘diefegge’

geteekend, en neven haar ook de verschillende gedragingen der pension-dames bij deze gelegenheid, al naar gelang van hare karakters en eigenaardigheden, zijn levenswaar afgebeeld, terwijl een andere zeer goed-geziene werkelijkheidstoestand die is van het huishouden van den oom, bij wien Annie haar verlof-periode aanvangt; men ziet die kribbige vrouw, en hare drukke, slecht-geregeerde kinderen in levende lijve vóór zich.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

(*Wordt vervolgd.*)

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 35).

Geëchauffeerd en uit haar humeur kwam ze, natuurlijk veel te laat, op de vergadering bij freule de Wevere aan. De dames waren al begonnen. -

'We konden onmogelijk langer wachten' - zei de freule zuurzoet... 'U begrijpt, het geldt zoo'n gewichtig doel, en, hoezeer 't me ook speet, wáárlijk speet, dat ik U moest missen, ik *kon* niet anders aannemen dan dat U op het laatste oogenblik verhindering had gekregen. - -

'Dan zou ik toch wel hebben getelephoneerd immers,' excuseerde Hermance zich. - Ze vond het lam, dat het juist nu zoo trof, nu gravin de Grevere er was, en mevrouw Eduma de Witt en hare stiefschoondochter Mary Eduma de Witt, en mevrouw Vervoorde, allemaal voornaamheden, die niet in 't dagelijksch bestuur zitting hadden van de 'Vereeniging tot Verbetering van het Gevallen Proletarieërskind', maar welke heden expresselijk waren uitgenoodigd haren invloedrijken steun te willen verleenen om een grooten bazar tot stand te brengen voor 't goededoel; een bazar, waarvan de burgemeestersvrouw en die van den commissaris der Koningin natuurlijk als eere-beschermvrouwen gevraagd moesten worden, waartoe de Koningin-Moeder en de Koningin stellig zouden bijdragen door ruime inkoopen, als de namen der organiseerdsters maar 'n goeden klank hadden in hofkringen. -

'Ik maak al de dames m'n excuses - het is wezenlijk dérangeerend voor U dat ik zoo stoor - - Maar ik *wou* niet in gebreke blijven - ik zou 't me nooit hebben vergeven, indien ik mij voor zoo'n nuttige zaak niet van ganscher harte beschikbaar stelde - iets waar ik zóó innig voor voel', - - al handjesgevend en begroetingen-wisselend was Hermance ondertusschen tot zitten gekomen, tusschen gravin de Grevere en mevrouw Eduma de Witt in. - 'Maar U begrijpt, m'n kind, m'n arme lieveling van 'n Johnnie, met hem ben ik altijd zóó vervuld, dat het me voor hèm zóó speet, net toen ik van plan was de deur uit te gaan, de tijding te krijgen dat zuster Nerveu, met wie hij 't zóó goed kan vinden, ons gaat verlaten. - O - - natuurlijk - voor háár doet 't me zóóveel plezier dat ze zoo goed bezorgd is - - maar voor m'n Johnnie,... om 't lieve kind moest ik eerst even tot mezelve komen, om me in te denken *hoe* ik 't hem straks zal zeggen.' -

En terwijl de dames, - 'het goede doel' harer bijeenkomst geheel vergeten - haar in nieuwsgierig afwachten van *wat* haar voor 'het meisje-zelve zoo'n plezier deed' vragend aanstaarden, liet ze, met 'n zekere plechtigheid, volgen, genietend van 't

effect van haar nieuwtje, - om welks interessantheid hare onbeleefdheid van te laat te zijn gekomen in het vergeetboek ging geraken, berekende ze terecht:

‘Zuster Nerveu vertelde me namelijk ineens dat ze geëngageerd is met den ouden rijken meneer Blommaerts, van 't Bezuidenhout. U begrijpt, dat kwam er óók nog bij, 't goeie kind was er zóó vol van, van haar onverhoopt geluk, dat ik om háár m'n belangstelling te toonen ook wel even moest blijven luisteren. - 't Is zoo'n uitkomst, he, voor zoo iemand.’ - -

Lizzy van der Hooph, die, als particuliere Secretaresse, naast freule de Wevere zat, werd groen van nijdigheid. Zoo'n nest zonder fortuin, en niet eens jong meer. *Hoe* gelukte het toch aan al die anderen, hoè dan toch....! Ze wreekte zich door tegen Mary Eduma de Witt, aan hare andere zijde, halfluid te insinueeren: ‘*Ik* heb altijd wel gedacht dat die stille in den lande, met haar neergeslagen oogen, 't achter de mouw had. Ze heeft hem zeker ingepalmd bij de Vermeulens aan huis, want meneer Vermeulen heeft 'n proces onlangs voor hem gewonnen.’

Freule de Grevere had ondertusschen - met het haar eigen oogknippen en boosaardig kuchje van: bij *mij* moeten jullie komen om 't fijne te weten van 't vuiligste vuil van den Haag, bij *mij* kan je terecht in de smerigste details, - van louter zedelijkheid, - geïnformeerd of Hermance toch niet *dien* Blommaerts bedoelde, die, enfin, nu - - Hermance wist toch óók zeker wel....’

‘*Ik* weet niets, heelemaal niets van den man af’ - - verzekerde Hermance onmiddelijk, veel te veel vrouw van takt en van op haar mondje weten te passen, om 'n zoo voordeeligen cliënt van haren man te gaan bekletsen; wáár of niet wáár wat die zure oue freule insinueerde, wat kon 't hàár schelen, ze had hem veel te veel nóódig, want hij had altijd veel zaken en processen, waaraan viel te verdienen. - - En,

om tegelijkertijd Marie Nerveu even 'n steek in haar reputatie te geven, zoo heel ongemerkt, voegde zij er bij:

'Ik weet alleen maar dat ze elkaar al van vroeger kenden, omdat zij hem, toen hij ziek was, heeft opgepast, 'n heelen tijd. Zoo gaat dat tegenwoordig, he, patiënten en verpleegsters worden zoo van-zelf héél intiem samen.'

'Zie je wel - - heb ik 't niet gezegd!' - triomfeerde Lizzy tegen Mary - - 'Je hoeft dus niet te vragen hoe 't is toegegaan - - bij dien ongetrouwden man-zelf aan huis gaan verplegen - - méér dan bespottelijk.' -

Mary Eduma de Witt, die zich, in haren onafhankelijken rijkdom, gekroond door den jonkheer-titel van haren man, te sterk-onaantastbaar van positie voelde, om, indien dat noodig mocht zijn, niet gerust de tweede Blommaerts te durven negeeren, vroeg, met een nuffig strak gezicht, over de tafel heen aan Hermance - - 'Dus, ze is al een tijdje éérst bij hem in huis geweest, als... hm... als... verpleegster... Nu, ik moet zeggen...'

Maar Hermance had de protectie van meneer Blommaerts wèl noodig, zou bovendien ook niet willen dat iemand háár verdacht een minder fatsoenlijke verpleegster in háár huis te hebben gehad. - - Ze protesteerde dus onmiddelijk... 'O foei neen - - hoe kom je erbij... Hij schijnt door haar in Utrecht, ergens in 'n kliniek, te zijn verpleegd, terwijl zij daar, bij dien dokter, in betrekking was...

Lizzy van der Hooph maakte 'n schouderophalende stille laster-beweging van: 'Dan zal 't wel dáár gebeurd zijn - 't komt op 't zelfde neer.' - - Men kon het haar geheele gezicht, van altijd-vergeefs-gehoopt-hebbende, aanzien hoe zij zich gereedmaakte, bij wijze van troost, voortaan dezen klad, van 'dat er wel iets aan die Marie Nerveu zou mankeeren,' want 'dat ze in elk geval zeker wist, heel zeker, hoe ze op 'n rare manier aan dien man van haar was gekomen,' te gaan colporteeren meedoogenloos als laatste Haagsche schandaaltje, tusschen twee kopjes thee in, en een gesprek over de laatste preek in de fransche Kerk, die de Koningin óók zoo mooi moest hebben gevonden. -

Ondertusschen legde freule De Wevere, gulzig-genietend in alles van vuil wat *zij* wist, uit aan Gravin De Grevere, die een koud, hoog-geringschattend glimlachje bewaarde, hoe zij, in haar qualiteit van gevallen-proletariërs-kind-verbeteraarster, kwam in *zóóveel* toestanden en van *zulke* dingen hoorde, dat, als *zij* uit de school zou willen klappen, *wie* die meneer Blommaerts precies was.... Maar, natuurlijk, 't was voor háár ook beroepsgeheim, nietwaar? *Zij* zou niet ongevraagd zich opdringen - - anders,... indien dat *arme* meisje, dat blindelings misschien haar verderf te gemoet ging, bij háár wou informeeren.... de mannen....

'Och, *zulke* meisjes... en blindelings!...' schamperde de gravin, met blauw-bloed-achtige geringschatting voor alles en iedereen wat ze niet met haar van één stand vond, en om die reden alleen dus reeds als minderwaardig beschouwde... 'Zulk soort meisjes weten gewoonlijk héél best wat ze doen... veel beter dan wij... *Die* zijn uitgeslapen genoeg...'

Mevrouw Eduma de Witt had zich ondertusschen lief-moederlijk met Hermance onderhouden over Johnnie, voor wien zij-óók het zóò jammer vond; wezenlijk zóó'n hard ding, he, voor 'n kind dat toch al zoo véél moest doormaken, nu weer ineens 'n vreemd gezicht om zich heen! - Want, heel taktvol, vermeed ze daardoor, door dit onzijdige gesprek, zich over Blommaerts, of over Marie Nerveu, die nu eenmaal werd zijn wettige vrouw, of over wien of wat ook, onvoorzichtig te uiten. Iedereen

te vriende houden, dat was haar heele leven lang de stelregel geweest der voormalige mevrouw Horstenboer, een stelregel, waardoor zij eerst haren echtgenoot in den stijgbeugel had geholpen, hem toen had bewaard voor een val van zijn hoogte, juist *omdat* zij, zijn beminnelijke, taktvolle, steeds gaarne geziene echtgenoote, overal, in alle partijen en richtingen, enkel vrienden en vereerders telde, die hem, om harentwille, hadden geprotégeerd. - Haar tweede man, de ex-excellentie, had haar steun in dit speciale opzicht veel minder noodig, was zelf een handig diplomaat geweest heel zijn leven; maar juist daarom pasten zij te beter bij elkaar, voelden zich in hunne levensbeschouwing in dezen geheel ééns. Je kon nooit weten hoe het je later nog eens thuis werd gebracht, als je een afkeurende opinie had uitgesproken, een daad had veroordeeld.... Veel beter maar er, zoo eenigszins mogelijk, tusschen-dóór zeilen, niets je laten ontvallen, dat je later kon compromitteeren. -

Zij-ook was het, die, nu zij Hermance een behoorlijke portie honig om den mond had gesmeerd door te doen alsof zij de dupe was van haar moederliefde voor Johnnie, den tijd gekomen achtte om 't onderwerp Blommaerts op zij te zetten, door een lief de aanwezige dames herinneren aan het eigenlijke doel van de bijeenkomst. - -

'Neen, dank u,' weerde ze Lizzy van der Hoophs vraag, of ze nog een kopje thee zou nemen, af. - En, zich meteen naar freule de Wevere voorover buigend: 'Ja, we zitten bier zóó gezellig bij elkaar, dat we er haast den tijd voor zouden vergeten - - maar, omdat we van middag iets meer bijtijds moeten dineeren, - m'n man heeft namelijk 'n vergadering vanavond - - durf ik niet zoo héél lang meer blijven. En we zijn nog

niet tot een vaste afspraak gekomen - tot een bepaalde beslissing.' - - -

Freule de Wevere excuseerde zich, begreep den wenk. Met 'n paar woorden werd Hermance, als te laat gekomene, niet op de hoogte dus van het begin der vergadering, meegedeeld uit de notulen van Lizzy van der Hooph, wát er alzoo was besproken, hoe, bij den veelomvattenden invloed der Vereeniging, en bij de helaas steeds toenemende zedeloosheid overal, (freule de Wevere zuchtte aanstellerig terwijl Lizzy dit las), de onkosten steeds meerdere werden; Lizzy las voor: zooveel voor de jaarverslagen, zooveel voor de extracirculaire, gedrukt naar aanleiding van de jaarvergadering onlangs, toen de nagedachtenis van een gestorven hoofdbestuurster zóó aandoenlijk was herdacht door den predikant-raadsman der Vereeniging, dat de dames-leden bij acclamatie hadden besloten deze rede te laten drukken, voor rekening van de kas natuurlijk; zooveel dan opnieuw voor de drukkosten van den 'Brief', geschreven door een Onbekende Zuster aan hare 'Zusteren uit het volk', brief waarin zij haar hartroerend-vroom vermaande 'den Heere te dienen en de zonde te vlieden, niet den weg op te gaan der begeerlijkheid en der wellust, maar te wezen trouwe en blijmoedige *maagden* in den wijngaard des Heeren.' - Die brief, natuurlijk geheel belangloos geschreven door een belangstellende, was, namens de Vereeniging, in duizenden exemplaren verspreid, kosteloos, maar natuurlijk *op* kosten der vereeniging. -

Freule de Grevere had gedurende dit door Lizzy bijzonder zedig voorgelezen gedeelte van het verslag voortdurend geheimzinnig geoogknipt tegen Hermance, maar deze, de gedachten elders, begreep niet, totdat mevrouw Vervoorde er lief tusschenin kwam, door te zeggen:

'En, - pardon dat ik onze lieve volijverige freule van der Hooph even in de rede val - - maar, mevrouw Vermeulen zal het zeker óók interesseeren te hooren wat wij - die allen dien Brief zoo bijzonder-mooi vonden indertijd - heden vernomen hebben, dat namelijk niemand anders dan freule van der Hooph-zelve de allerbegaafdste en edeldenkende schrijfster ervan is...'

'Och laat U toch'... sloeg Lizzy zedigbeschaamd de oogen neer - - 'Het doèt er immers niet toe, mevrouw,' - - - Quasi wilde zij dadelijk voortgaan met lezen, maar Hermance, die geen woord natuurlijk van den heelen Brief zich herinnerde, - zij stopte al die soort 'tractaatjes' in den papiermand - haastte zich verbaasd-bewonderend te doen:

'Van U,... dat prachtige stuk... zoo inwaar gezegd alles... en zoo overredend... Freule-lief, wat 'n *hàrt* hebt U toch voor die zaak!... Nooit genoeg dankbaar kunnen die schepsels U toch zijn...'

'Ik had de meeste gegevens door de hulp van freule de Gevere' - zeide Lizzy, aan het stuursche gezicht van deze ziende, hoe zij-ook haar deel van de loftuigingen wilde hebben.

En de freule accentueerde daarop nog even, hoe 't leeuwendeel inderdaad háár toekwam, door er nog bij te voegen:

'Ja, ik *kan* niet alles zelve doen - - ik heb al zóóveel aan m'n hoofd... die slechte schepsels vergen zóóveel van je;... daarom was het van Lizzy 'n wezenlijk heel-vriendelijk aanbod dit stukje arbeid van mij over te willen nemen.'

'Ja, ja, ja,' knikte Hermance afwezend, hare gedachten nog steeds bij dat nest van 'n Marie Nerveu, dat ze nu wel zou moeten vragen haar, Hermance, bij den naam te noemen ook, nu 't geen geheim meer zou blijven, dat ze vroeger nog samen hadden

schoolgegaan. Ze overlegde al bij zichzelve, of ze niet kon maken tegen dat 't huwelijk plaats had in Nice te zijn, dan behoefde ze ten minste geen notitie te nemen van de receptie, waar ze anders óók wel zou heen moeten. - -

En, even afgetrokken inwendig, maakte ze nu weer afkeurend-droevige bewegingen van: Och, och, hoe treurig, toen Lizzy hare mededeelingen besloot met het feit, dat de Vereeniging onlangs een aanzienlijke schade had geleden door de kwaadwilligheid van eenige aanstaande gevallen-meisjes, op de christelijke naaischool vanwege de Vereeniging gesticht, welke meisjes, in plaats van het haar toevertrouwde, zeer kostbare uitzet, door een hooge beschermster besteld voor hare dochter, behoorlijk en met zorg te naaien, uit louter boosaardigheid, van jaloezie op de straks 'wettig' huwende, knippen en scheuren in verscheidene dure échte kanten hadden gegeven, met het gevolg dat deze natuurlijk moesten worden vergoed...., om niet te spreken van de verontwaardiging der hooge beschermster in questie, welke terstond het werk elders had uitbesteed - in een klooster, - zoodat men de geheele bestelling kwijt was geraakt, mitsgaders de beschermster ook nog. -

'Ik heb natuurlijk de naaijuffrouw, die het aanging, zeer, zeer streng onderhouden over haar gebrek aan toezicht' - lichtte freule de Wevere in. Zij voerde tot hare verontschuldiging aan dat zij onmogelijk voortdurend hetoog kan houden op een zoo groote klasse van ondeugende kwade meiden, die daarenboven voortdurend giechelen en praten, als er niet iets stichtelijks wordt voorgelezen om haar dat te beletten. Daarom dus wilde ik haar gaarne een helpster geven. Maar....

het geld... het geld... - ... Zonder loon, uit louter liefde voor de zaak, krijg je zulk soort juffrouwen, die wat verstáán van haar vak, niet. Ze willen allemaal, in de éérste plaats, *verdienen.*' - -

'Ja, 't geld wéét wat... Die zucht naar luxe ook tegenwoordig, in die standen,' - - oordeelde gravin de Grevere uit de hoogte. -

't Is méêr dan godgeklaagd zooveel als die soort menschen zich tegenwoordig inbeelden van noode te hebben...'

'Zoodat ik, om al die redenen,' - ging freule de Wevere voort - 'meende, dat 'n mooie, 'n wezenlijk er in-slaande, héél-goed-georganiseerde bazar de kas zou kunnen stijven; maar daartoe is natuurlijk in de eerste plaats noodig dat invloedrijke, en met veel liefde voor het goede doel bezielde persoonlijkheden zich aan het hoofd stellen. Daartoe had ik in de eerste plaats aan U allen gedacht. - - De overige dames zijn 't in principe geheel met me ééns. - - Dus, als ik nu ook op *Uw* steun mag rekenen, mevrouw Vermeulen...?'

'Natuurlijk, natuurlijk.' - - Hermance kreeg er ineens plezier in, want voor 'n feestelijkheid was ze altijd kláár. - - En ze overlegde al in stilte, of ze háár nieuwe villa niet zou kunnen inwijden ermee. - - Dat gaf dadelijk 'n prachtige reclame. - Als die architect nu maar wou voortmaken!

'Dus, dan noteer ik ook U bij 't comité dat zich van-middag reedsgevormd heeft,' constateerde Lizzy van der Hooph opschrijvend. - 'We waren juist bezig een presidente te kiezen toen U binnenkwam.' - -

Hier sloegen mevrouw Eduma de Witt en gravin de Grevere beiden zedig de oogen neer. Want, ieder harer vond dat zij de meeste aanspraken had: mevrouw Eduma de Witt was de oudste, de meest-geziene ook, maar gravin de Grevere speelde overal zulk een rol van nommer een, was zoo op haar teentje getreden indien zij zich voorbijgegaan achtte, dat uit haar dadelijk een tegenstandster groeide in plaats van een hulp, in elk geval, waarin zij niet den vóórrang verkreeg.

Niemand durfde dan ook den knoop doorhakken door een der beide namen te noemen, en zich daardoor de andere tot vijand te maken. Daarom deed mevrouw Eduma de Witt het harerzijds, door beleefd te opperen: 'Mevrouw de Grevere is, dunkt mij, *de* aangewezen persoon.'

'En *U* dan?' - kaatste deze, wélopgevoed, de beleefdheid dadelijk terug. 'Mij dunkt, *U* moet het wezen...'

Nu werd het een algemeen beleefdheden-uitwisselen. - Mevrouw Vervoorde zei lievig, dat de freule zelve, die altijd zóó zich offerde voor de zaak, misschien nu óók wel zoo goed zou willen zijn zich aan het hoofd te stellen. Waarop de freule zich haastte bescheidenlijk te verzekeren, hoe *zij* veel te veel al te doen had met het reddingswerkzelve; zij verwonderde er zich soms over wáár zij den tijd vandaan haalde. -

'De Heer geeft kracht naar kruis. - - Dat vind ik altijd zoo'n dierbaar-wáár woord', antwoordde Mary Eduma de Witt hierop plechtig. Sinds zij zich had 'bekeerd', om daardoor Sjoerd Eduma, den zoon van den rechtzinnigen Excellentie, te kunnen huwen, was niemand beslister-orthodox in haar optreden dan de eens gansch en al ongeloovige dochter van den Indischen oud-gast-liberaal-vrijmetselaar. Die zelf, al kwam hij weinig bij haar aan huis, gaf haar in zijn hart groot gelijk, poenig-trotsch op de voornaamheid die, door haar, op hem, haren vader, afstraalde. Ze zou er nooit zoo 'in' gekomen zijn als 't thans haar gelukt was, indien ze zich niet zoo

handigvolledig had ‘bekeerd’. Dat begreep hij best. En hij groeide in de afschaduwing harer grootheid. Op de societeit, aan de bittertafel, was hem ‘M'n schoonzoon, Sjoerd Eduma,’ ‘Jullie weten wel, die jongen van den oudminister Eduma de Witt, die met m'n dochter is gehuwd’ niet uit den mond. Achter zijn rug om werd hij erom uitgelachen. Er waren er onder zijn kennissen, die er aardigheid in hadden hem aan den gang te maken, er weddenschappen op aangingen, hoe dikwijls in één middag hij den naam Eduma zou weten te pas te brengen.

Ten slotte speelden de twee, die ieder voor zich aanspraak maakten op het presidenteschap als *de* rechthebbende ertoe, de rol van zich op te offeren ervoor desnoods. Mevrouw Eduma de Witt *wilde* bepaald liever niet, - zei zij - zou mevrouw de Grevere héél dankbaar zijn als die de zware taak wilde op zich nemen.

Maar mevrouw de Grevere, die niet bij gratie van hare mededingster maar uit vrije verkiezing der aanwezigen eischte nummer één te zijn, verklaarde harerzijds, hoe zij-ook er heel, heel veel bezwaar in zag, - zij was niet sterk - zij moest zooveel reeds doen voor hare uitgaande dochter - - wezenlijk, men mòest het niet van haar verlangen. - -

Waarop freule de Wevere op den gelukkigen inval kwam de zaak bij loting te beslissen. ‘Één van de twee dames zou zich dus desnoods *willen* sacrifieeren nietwaar? - o zij apprecieerde dat zoo - 't lot moest dan maar uitmaken wie harer dat zou wezen.’

't Lot maakte uit dat mevrouw Eduma de Witt ‘het offer’ van presidente-worden moest brengen. Waarop deze, met een beminnelijk zuchtje van slachtofferigheid, verklaarde hoe ze dan hoopte hare beste krachten

aan de zaak te geven, in alle nederigheid, en met Gods bijstand, en met alle mogelijke toewijding, terwijl gravin De Grevere, ofschoon ze geen zelfbeheersching genoeg had om haar teleurstelling geheel en al te kunnen verbergen op haar zuur-geworden-gezicht, zich beijverde luidkeels te verzekeren, dat het haar 'n pak van het hart was zich van zoo'n groote verantwoording te zien ontslagen, want dat ze comité-lid zijn al 'n héél ding vond, maar presidente-wezen een héél, héél veelomvattende beslommering, en hoe ze daarom 't allerliefst en allercharmantst vond van mevrouw Eduma de Witt dadelijk maar weer daarvoor klaar te staan. - -

- - 'En', - bracht Hermance Vermeulen nu in het midden, want zij brandde van verlangen om haar plan te opperen: - - 'Ik weet natuurlijk niet wanneer het feest zal plaats hebben - maar, mocht het niet al te gauw zijn, - dan zouden mijn man en ik 't heel aardig vinden voor 't goede doel onze nieuwe villa op 't plein 13 daarvoor beschikbaar te stellen. We krijgen daar 'n paar groote zalen, die zich misschien juist zouden eigenen'.....

'Allerliefst aangeboden van U... 'n charmant idee - - net iets voor mevrouw Vermeulen...' vonden de dames in koor.

Mevrouw Eduma de Witt, voorzichtig, zich niet te veel dadelijk willend binden, zei harerzijds dat ze het in principe 'n idee vond om dadelijk aan te nemen, de vraag was maar, of 't nu reeds, of integendeel later in het seizoen, de beste tijd zou zijn voor 't welslagen van zoo iets, waarvoor iedereen in de stad moest zijn natuurlijk. Freule de Wevere, die, ouderwetscher van aard, meer bepaaldelijk had gedacht aan 'n bazar, of iets nuttigs en degelijks, was voor zoo spoedig mogelijk, gravin de Grevere, enkel uit oppositiegeest nu tegen mevrouw Eduma de Witt, stemde haar bij. Maar deze, en de andere dames ook, meenden dat 'n fancy-fair, iets typisch-Engelsch, b.v. met verkoopstertjes alle in verschillende drachten, of met aparte kleuren, elk van de afdeeling waartoe zij behoorden, veel meer er zou inslaan. - - Mevrouw Vervoorde, denkend aan haar Miesje, die ze toch zóó graag aan 'n man wou helpen, 't kind was hysterischer dan ooit nu ze zóó opging in die Christian Science, sprak van afternoon-tea in Japansche toiletjes. Japan was zóó in den smaak nu. Alles kimono-mouwen. - - Mary Eduma de Witt trok er den neus van op. Zij vond dat vulgair - zei ze - maar, tot haar spijt, ontdekte ze, hoe ze zich had versproken, want dat gravin de Grevere, die ze steeds in den zak kroop, ineens omdraaide van opinie, toch wèl weer was vóór die Japansche costumes, omdat zij in stilte overlegde hoe haar Nannie's slank figuur zich bijzonder leende voor het door mevrouw Vervoorde geopperde idee. Want, natuurlijk, *dat* stond bij haar vast, Nannie liet ze alleen meedoen als ze kwam bij de thee of bij de bloemen. De rest was altijd veel minder, in trek, had meest alleen dames-publiek. Dáár zondt je je meisje immer niet voor...

Mevrouw Eduma de Witt kon nu werkelijk niet langer blijven, moest volstrekt naar huis, sloot als presidente de vergadering. Freule de Grevere bedankte de aanwezigen, onder biddend opzien tot den Heer - zeide zij - om de bereidwilligheid en zelfopoffering die Hij in de harten der lieve aanwezigen had gelegd. Mevrouw Eduma de Witt stelde nog voor alvast een dag te bepalen om ten haren huize te vergaderen ter nadere besprekingen. Met veel heen en weer gepraat werd er eindelijk een gevonden, - over veertien dagen, - waarop al de dames present konden zijn.

Met het gevoel zich bijzonder verdienstelijk te hebben gemaakt in het 'Koningrijk Gods', gingen zij daarop naar huis, naar het uitwendige allemaal even lief tegen

elkaar, en even opgewekt-doende, handjes-drukkend, en hopend spoedig elkaar te zien, en zoo blij deze gelegenheid te hebben gehad van elkaar ontmoet te hebben - enz., inwendig, Lizzy van der Hooph haar zoeten triomf, over de ontvangen bewondering voor den door haar geschreven zedelijkheids-brief aan hare ‘Zusteren onder het volk,’ ineens vergald door de onverhoedsche mededeeling, hoe alweer een ‘Zuster’ 'n man had opgedaan, een man uit haar kring, dien *zij* ook wat graag had willen hebben indien hij had gewild, Hermance Vermeulen in spanning of 't haar lukken zou of niet het feest in háár villa te doen plaats hebben, als 't in haar afwezigheid moet gebeuren, terwijl zij in Nice was, dan deed ze er niet zoovéél moeite voor - beloofde ze zichzelve. Wat kon 't haar dan schelen, gravin de Grevere woedend, omdat niet-zij als presidente was gekozen, omdat 't in de couranten, voor wie niet op de hoogte was en niet achter de schermen kon zien, nu zou lijken alsof men haar had ‘gepasseerd’, verbeeldt je haar, de gravin de Grevere, had gepasseerd voor de ex-mevrouw Horstenboer, Mevrouw Eduma de Witt harerzijds wèl tevreden over de haar haars inziens toekomende eer, maar 't betreurend toch, dat mevrouw de Grevere blijkbaar uit haar humeur erover was toch, - zij had niet graag vijanden, - mevrouw Vervoorde vol angst en zorgen of ze haar Miesje wel zou kunnen overreden aan het feest deel te nemen, en of ze het dan achterna niet zou moeten bezuren met ‘zenuwen,’ en zich afvragend of,

als 't toch weer niet met 'n man lukte misschien, het dan eigenlijk wel de moeite wáárd was zich al die onkosten en soesah te getroosten, als je dat dan allemaal achterna moest hebben, Mary Eduma de Witt er op zinnend, of zij van deze comité-toenadering-gelegenheid nu maar meteen niet gebruik zou maken, om te zien of zij dat engagement tusschen haar Ber en Nannie de Grevere er niet door kon krijgen, de jongen *moest* Utrecht uit, 't ging niet langer zoo - - Sjoerd had die geschiedenis met die minderjarige, die hij waarachtig naar Brussel had gelokt, goddank nog intijds weten te effenen - - maar heusch - 't liep over de hooge schoenen, hij moest maar trouwen, hoe eer hoe beter - - -

- - - Aan ‘'t Gevallen Proletariër-kind’ waarom het *heette* te gaan, dacht eigenlijk niemand.

(Wordt vervolgd.)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, én voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Timmy. - Van Uw drie toegezonden gedichtjes heb ik twee aangenomen; het langste, en: Moederweelde. Het derde vond ik wat onbeduidend van inhoud. - Het langste vind ik heel-goed. In den aanhef komt een regel voor, die niet mooi is, want een vrouw kan niet ‘omringen’, maar het geheel is zangerig en gevoelig. - Zooals gij ziet is het dus met Uw honorarium van dat tijdschrift zoo gegaan als gij hebt vermoed. Men heeft ervan gebruik gemaakt, dat gij niet vooraf hebt geïnformeerd, om U niets te geven ten slotte. Prachtig is ook de uitdrukking ‘visite-kaartjes voor

den naderenden bundel', m.a.w., indien gij *kosteloos* bijdragen levert, wordt gij tot belooning ter zijner tijd 'gunstig gerecenseerd'. - Ik vind *Beatrix* van Boutens inderdaad wèl mooi; gij hebt gelijk in Uw opmerkingen daaromtrent. Helene Swarth is voor mij altijd *de* dichteres bij uitnemendheid van den tegenwoordigen tijd. Inderdaad, ik ben U steeds graag terwille, maar gij moet een beetje geduld oefenen met de plaatsing van een en ander.

Odo. - Hartelijk dank voor Uw zoo vertrouwelijk, en zoo zeer door mij op prijs gesteld schrijven Ingevolge Uw wensch antwoord ik er niet op. Ik vind het zeer vriendelijk van U mij er over te schrijven, en stel dat op hoogen prijs.

Nora. - Dank voor die beeldige kaart, die mijn vriendin den uitroep uitlokte, dat zij haar aan de Riviera doet denken. Inderdaad herinnert de kleurschakeering meer aan dat land van zon, dan aan ons nattig vaderlandje. Ik ben nooit die kanten uit geweest, en kan dus niet over de gelijkenis oordeelen. Tevens heb ik U te danken voor Uw vriendelijken brief. Den titel zal ik veranderen. Ik zal U-zelve de drukproeven laten zenden. - Van de door U genoemde dame hoorde ik, dat gij en zij elkaar kennen. Ik dank U zeer voor Uw vriendelijke woorden over mijn eerlijkheid van de dingen te zeggen. Ik geloof wel dat ik dit compliment gerust kan aannemen, want het *is* zoo dat ik altijd eerlijk mijn meening zeg, en het is óók een feit, dat andere menschen dit *niet* doen, bijna zonder uitzondering niet doen. Toen ik een kind, en een jong meisje was, en daardoor nog geen levenservaring bezat, ergerde ik mij altijd aan al die leugens en onoprechtheden en vleierijen om me heen, en dacht dat *die* menschen de uitzonderingen waren. Nu heeft het leven mij allang geleerd, hoe *ik* de uitzondering ben, en hoe het brutaal weg liegen en lasteren en elkaar honing om den mond smeren in 't gezicht, en achter den rug om van elkaar kwaadspreken, behóórt bij wat men noemt het dagelijksch bestaan. Zelfs zij, die niet van huis uit valsch of leugenachtig zijn, durven toch meestal niet, zooals ik het durf, een *eigen* opinie hebben indruischend tegen die van anderen; zij zwijgen dan maar liever, en zeggen naderhand: Ja je hebt gelijk, maar ik 'durfde' 't niet zeggen. Van meer dan een goede kennis heb ik dat antwoord gehoord, als ik zei: waarom zwéég je bij deze of die gelegenheid, en sprak niet vrijuit. Niet durven is m.i. vooral vrouwen aangeboren. - Benjamin is verrukt met de heerlijke tijding, dat hij wel chocolade en biscuits mag hebben. Zooals ik U schreef, het is ook bijna onmogelijk, als hij zoo lief vleit, hem zoo iets te weigeren. Hij kent een trommeltje zoo goed, en tikt er met zijn dik pootje net zoo lang bovenop, tot dat men bezwijkt voor zijn lieve smeek oogen, en hem iets geeft eruit, maar wij hebben voor Frits en hem steeds zuivere flikjes, geen suikergoed, en Engelsche cakes van Huntley en Palmers. Frits is nog meer gesteld op vleesch, en in 't Zuiden beweert onze veearts daar, dat honden, om het zachte klimaat, niet zooveel vleesch mogen eten als in koudere landen, hetgeen dan altijd een heele strijd is om Frits te bewegen zijn eten op te eten met wat minder vleesch erin dan meneer gewoon is. - Ja, ik geloof dat menschen, die een goed hart hebben, van dieren *moeten* gaan houden zoodra zij hen in huis hebben en hunne liefheid *ondervinden.* Dat ziet men nu

ook weer uit dat door U mij genoemde voorbeeld. Daarom ook geloot ik omgekeerd, dat zij die toch, ook al kennen zij dieren van nabij, gevoelloos en wreed blijven, bepaald slechte en egoiste karakters *moeten* zijn, en meer dan een voorbeeld daarvan heb ik van nabij gezien. Ik *moet* nog even zeggen dat ik uw man om zijn dierenliefde héél sympathiek vind, veel sympathieker dan wanneer hij 't tooneel stelde boven zijn dieren. Ziezoo, nu zullen artisten mij wel vreeselijk laag bij den grond vinden, maar ik kan er niets aan doen, ik vind 'n mensch die van dieren houdt veel, veel sympathieker dan een die van tooneel houdt. Natuurlijk, het een sluit het ander niet uit, ik-zelve b.v. houd van beiden, maar ik spreek maar van 't geval dat men kiezen moet tusschen één van beide smaken. De door U genoemde actrice heb ik eens ontmoet en vond haar toen beschaafd en sympathiek. Ik ben het met U eens dat zij veel te weinig te spelen krijgt. Vermoedelijk bestaat er de een of andere intrigue tegen haar. Toen ik in Amsterdam aan de Telegraaf was verbonden heb ik haar eenige malen gunstig beoordeeld (juist in den geest waarop *gij* ook erover schrijft) - dat was lang vóór ik haar dien éénen keer heb ontmoet, want dat was eerst in het allerlaatst van mijn verblijf in Amsterdam) - wel, er is mij toen uit Indië, een in een Indische Courant geplaatst artikel, (ik méén van Henri Borel) toegezonden, waarin de talent*loosheid* van de bewuste actrice in schrille kleuren werd gemaald in verband met mijn beweren dat zij wel talent had. Tegelijkertijd werd mevrouw Mann-Bouwmeester zoodanig opgehemeld dat ik dáárdoor dacht toen aan een bepaalde intrigue tegen de bewuste actrice. Enfin, ik heb er mij nooit mee willen bemoeien met wat achter de schermen voorviel, en weet er dus niets van te zeggen met zekerheid. De valschheid der andere door U genoemde persoon, die gij zoo goed kent, heb ikpersoonlijk op een zoo afdoende wijze ondervonden, dat ik mij niet met haar inlaat meer. Inderdaad een tooneelstuk schreef ik nimmer. Hetzelfde wat gij daaromtrent zegt is mij meer geraden, maar ik geloof, om U de waarheid te zeggen, dat gij U de onpartijdigheid en de onafhankelijkheid van die heeren veel te mooi voorstelt, zoodat ik mij liefst niet met hen inlaat, speciaal bij die door U genoemde vereeniging heb ik mij groote vijanden gemaakt; óók al weer door mijn eerlijk mijn meening zeggen, toen 't mijn plicht was. Hartelijk dank nogmaals.

Mevr. A.C.F. - G. - Ja, dat geloof ik óók eigenlijk, dat gij en ik het samen ééns zijn in zake de opvoeding. Alleen, gelooft gij niet met mij, dat het moeilijk is zoo precies de grens te trekken als gij het doet tusschen 't kind-meisje, en 't volwassen-meisje, wat haar levensrichting aangaat? Een meisje, dat van haar 13de - 18de jaar is geleid in deze of die studierichting, zal allicht niet ineens op haar 18de een geheel huishoudelijke uit willen gaan, te minder omdat zij op haar 18de jaar nog midden in de studie zit. - Overigens begrijp ik nu beter wat gij bedoelt met Uw eigen speciaal geval van de opvoeding van Uw meisje, ofschoon het mij toch een gevaarlijk experiment lijkt haar als 't ware de *lust* bij te brengen tot iets, waarvoor gij haar toch verder niet bestemt. Ik bedoel hiermede dat, zelfs al wil zij-zelve *nu* nog niet anders dan wat gij wilt, de kans toch zeer groot is, hoe zij zal beïnvloed, en meegesleept worden, door hare klasse-genooten. Nadoen is den menschen, dientengevolge ook den kinderen, aangeboren; m.i. zit 'm juist daarin ook ‘het’ geheim van de geheele hedendaagsche richting onder de jonge meisjes, de eene wil niet minder zijn dan de andere, wil de andere *nadoen.* Marie studeert, dus... Anna wil óók studeeren. Helena

vindt huishouden-doen-ajakkes zoo laag bij den grond, dus... Louise vindt óók dat ze met 'n boek moet gaan zitten, al houdt ze niets van lezen. Etc, Etc. Marie verdoopt zich in 'Mary', dus... Anna moet voortaan minstens Annie heeten, Helene wordt op z'n Engelsch Ellen of Helen, dus... Louise kan niet langer gelukkig zijn eer ze zich heeft opgesierd met de verfraaing van Lou, of Lola of iets dergelijks. En daarom zou ik voor mij bang zijn, dat alleen een heel sterk-in-haar schoenen staand, geprononceerd-onafhankelijk karakter er op den duur tegen bestand blijkt altijd om te gaan met meisjes, die wèl van plan zijn later te studeeren, en mannen na te doen, ook, dat de gewoonten, de gesprekken, de manieren, van dat laatste moderne-vrouwen-slag zouden gaan influenceeren op die van mij neigen kind. - Gij z i j t vóôr gemengd onderwijs om redenen die ik wel kan billijken, maar toch ben *ik* er niet voor, omdat ik vind dat er veel grootere nadeelen tegenover staan, ik reken daaronder zeer zeker ook het geváár op sexueel gebied; een meisje komt met zooveel ruwheid en vuilheid in aanraking, op die manier, want het is onmogelijk aan te nemen dat elke jongen in haar klasse zich vrijhoudt van dubbelzinnige aardigheden en erger, om niet te spreken van de daartoe zelve *aanleiding*-gévende meisjes, die óók de anderen aansteken. Juist op dat gebied van gemengd onderwijs vind ik de vruchten tot hiertoe niet-bevredigend. Ik geloof ook niet dat meisjes-onderwijs op openbare (niet particuliere scholen bedoel ik) eenzijdig is. Ik-zelve ging op een school voor uitgebreid lager onderwijs, waar ik in talen en in literatuur veel *beter* ben onderwezen dan gelijklijdig mijn twee en een half-jaar oudere broer op het gymnasium, die mij en daarin, en in geschiedenis en aardrijkskunde, verre ten achteren was. Meetkunde, algebra, enz. leerden wij ook evengoed als op gymnasium en hoogere burgerschool. Een paar meisjes - kennissen van mij - gingen daar, op de H.B. School, met speciale permissie van het Gemeentebestuur, en zij waren ons in geen enkel opzicht vooruit. Ik heb dikwijls gehoord, dat hier in den Haag het onderwijs voor beschaafde meisjes bijna uitsluitend bestaat in particulier onderwijs, - hetgeen ik zeer zeker jammer vind, want dat leidt licht tot eenzijdigheid. Inderdaad wordt er daar ook veel meer door de vingers gezien dan waar het openbaar onderwijs geldt, want in het laatste geval is alles op denzelfden leest geschoeid voor iedereen. - Neen, dat hoop ik met U, dat ik haar nooit geleerddoenerig en gebrild zal tegenkomen. Gebrild, dat is iets wat niemand kan helpen, maar geleerd-doenerig, bah! U drinkt zeker

meer thuis koffie dan ik, die, uitteraard, daar ik op Scheveningen woon, nog al eens in den Haag in zoo'n lunch-gelegenheid blijf hangen. De studies, op zulke juffrouwen als ik op 't oog heb te maken, in die gelegenheden, zijn wezenlijk der moeite waard. - Ik-ook geloof, dat het beter is wanneer een moeder op de hoogte is van 't werk harer kinderen, dat ben ik zelfs onvoorwaardelijk met U eens, maar ik bedoelde enkel te zeggen, dat ik, indien zij een druk huishouden of andere bezwaren heeft, het haar láátste plicht vind als mede-studie-genoot op te treden, en *niet* haar eerste, want haar éérste plicht is m.i. om de *vrouw*, de *moeder* te zijn, met al de daaraan verbonden plichten, die geen man of vader ooit *kan* waarnemen voor haar. - Hulp van vreemden lijkt ook mij steeds een uiterste. Ik vind het overigens zoo jammer dat de overlading van het onderwijs meebrengt: hoe langer hoe meer *hulp* en nog eens hulp. In mijn tijd was het een uitzondering, iets voor achterblijvers, die niet meekonden, tegenwoordig zijn bijna alle kinderen zwak, zenuwachtig, bloedarmoedig, en daardoor niet in staat de hooge eischen aan hun jonge hersenen gesteld te vervullen. Ik schrijf U dit alles zoo uitvoerig, niet om mijnerzijds op de zaak terug te komen, want ik-ook geloof, dat wij 't samen eens zijn, maar omdat Uw brief, met zijn inhoud over een belangrijk onderwerp als dit, daartoe van zelf aanleiding geeft.

Mits. - Uw gedichtje, dat ik bijzonder gevoelig vind, nam ik aan. Dank voor Uw instemming met mijn artikel over Dienstweigering en Anti-militairisme, in het vorig nommer? Ik dacht wel dat gij het er mede eens zoudt zijn. En ik erken, dat gij niet te veel zegt waar gij meent, dat er mijnerzijds moed toe behoort zulk een afwijkende meening te verkondigen. Inderdaad, ik weet dat ik, juist op dit speciale punt, zeer afwijk van wat in de kringen waartoe ik behoor, is de geijkte, ik zou bijkans zeggen, ‘deftige’ levensbeschouwing. ‘God, vaderland, Koningin,’ dat wordt zoo achter elkaar afgegalmd, door menschen, die voor een groot deel, *niet* gelooven aan God, en die noch voor de Koningin noch voor 't vaderland *iets* over zouden hebben, kwam een van beiden in *nood*, moesten zij er beurs of leven voor offeren. Gij zoudt eens zien hoevelen juist dezer categorie dan zouden worden, in dagen van revolutie, volbloed republikeinen, of, worden we ooit bij Duitschland ingelijfd, gedweeë bewonderaars van den Duitschen Keizer; (altijd als die hen maar vette baantjes geeft daarvoor in ruil, wat hij wel zal doen dan). Een vermakelijk staaltje van de wijze waarop met *groote woorden* en *phrasen* wordt geschermd, juist ook in zake leger en militairisme, kreeg ik dezer dagen onder de oogen bij den dood van den franschen minister van oorlog. Al de fransche couranten waren het er in hun, natuurlijk zoo mooi-mogelijk-gemaakte, doodberichtjes over hem volkomen over eens, dat hij eigelijk nooit als *soldaat* is opgetreden, dat zijn loopbaan een van administratieven aard is geweest, van jongaf; terwijl zijn dood-zelf bestond in een hartverlamming, geheel plotseling, tengevolge van influenza, vóór zijn schrijftafel. - 't Geen niet belette dat de nu ex-minister president, - het huichelachtig wezen Aristide Briand, - die bij de met alle mogelijke plechtigheid en militairen praal plaats gehad hebbende begrafenis-vertooning het woord voerde, luidkeels verklaarde, hoe deze generaal is gestorven, gelijk het hem als militair betaamde, *op zijn post*, als *goed soldaat.!!* En al de couranten drukten zonder commentaar dien bombast af. En iedereen vindt het prachtig gezegd. Terwijl het in den grond de meest-*belachelijke* nonsens is die er bestaat te zeggen, dat de bureau-meneer, aan influenza gestorven, op zijn ‘post’ was, en heenging als ‘goed soldaat.’ 't Publiek echter is met zulke foefjes best tevreden.

Ik stem U volkomen toe dat de krasse termen gebruikt door den oud-hoofd-officier der artillerie (zie vorig nommer) hoogst kwalijk zouden zijn genomen, indien zij in omgekeerden zin door de socialisten werden gebruikt tegen de militairen. Deze onrechtvaardigheid bestaat in alle dingen en in alle opzichten. - Ik plaats nu het eene artikel van U als gedachtenwisseling. Ik *verlang* dáárvoor *geen* onderteekening, te minder nu het komt in de rubriek-gedachtenwisseling. Ja, mijn correspondentie met U allen is zeer veelomvattend; zij behoort ook inderdaad tot de meest-geliefde rubrieken der Hol: Lelie, onder mijn redactie, en zij is mij zelve zeer lief geworden in den loop der jaren. Ik heb daardoor zelve óók geleerd mijnerzijds, en ik ben innig blij, wanneer ik zoo velen van raad of hulp kan zijn. - Neen, over die Ferrer-geschiedenis worden gij en ik het noóit eens, want ik-ook geloof zeer zeker met v. A. (in de Gedachtenwisseling in het vorig nommer) dat men uit de verte niet *kan* weten wat er precies is gebeurd, noch welke rol Ferrer heeft gespeeld in die dagen. Van *Uw* standpunt beschouwd is hij een martelaar, van het standpunt der Spaansche geestelijkheid beschouwd is hij een verrader en oproermaker geweest; alles hangt hier af van elks standpunt, maar, in hoe verre het vonnis, op *rechtsgronden*, rechtvaardig was of niet, meen ik, dat noch gij noch ik kunnen beoordeelen. *Elk* vonnis, omdat het geveld wordt naar ‘wetten’, is m.i. steeds een soort willekeurig iets, want elke wet laat zich zus of zoo *draaien.* Drukproeven zal ik U doen zenden, óók van het gedichtje.

Mollij. - Ik heb op Uw schetsje geschreven: *Uitstekend*, nu weet gij meteen mijn opinie. Het kan wel zijn, dat de mij zoo sympathieke inhoud er toe bijdraagt, dat ik 'n bijzonder gunstig oordeel heb, maar toch wil het mij, ook afgescheiden daarvan, voorkomen dat Uw stijl heellevendig en vlot is, zoodat het schetsje ook als zoodanig mij goed-geschikt toeschijnt. Ik wil zien het spoedig onderdak te brengen. Ik wist volstrekt *niet* dat de auteur van Pittah, de grijze wolf, een volbloed socialist is, en dit verwondert mij zelfs omdat ik zoo menigmaal in socialistische bladen geringschattende opmerkingen tegenkom over de dieren vergeleken bij het ‘beklagenswaardige’ menschdom. Tant mieux dus. Ik vind het een magnifique boek, en ik ben blij dat gij beiden ook er zoo over denkt. Soms kon ik niet terstond verder lezen, zoo greep het mij aan, en toen ik bij dat gedeelte van ‘Mooien Smith’

was aangekomen werd ik inwendig razend, en had net 'n gevoel alsof die vent leefde en ik hem moest gaan opzoeken en de volle laag geven. - Ja, die dood van mijn hertje in Suriname was voor mij een groot verdriet, maar toen wij later weggingen, en natuurlijk al die beesten niet konden meenemen was het maar goed misschien, dat het diertje er bijtijds uit was. Wij hadden daar o.a. ook een schat van een papegaai, de lieveling van mijn vader, tegen wien hij als een jong hondje opkroop; hij had ook de gewoonte, - in de achtergalerij liep hij los, - op de tafel te kruipen, en te trachten van wat er op stond te snoepen. Mijn vader liet dat oogluikend toe, maar hij, de papegaai, wist wel dat ik hem verjoeg, en, zag hij mij dus aankomen, dan verwijderde hij zich onder een luid schreeuwen en schelden tegen mij, allervermakelijkst om aan te hooren. Voor dien vonden wij een goed thuis, maar het scheiden viel toch hard. Van den aap, die, tot dank voor zijn redding en genezing, mijn liefste vogeltje verscheurde, vertelde ik wel eens. Ik was toen woedend; nu geloof ik dat ik 't hem beter kan vergeven, want het is nu eenmaal *zijn* apenaard geweest, en bovendien kwam het stellig voort uit jaloezie op mijn liefde, daar hij steeds getuige was van mijn gesprekken met dat lievelingsvogeltje van mij. Ook een jong tijgertje hebben we gefokt, en naar een dierentuin hier in Holland gezonden later. Het dronk melk, en was, zoo lang het nog geen vleesch kon eten, geheel ongevaarlijk, maar, na zijn eerste vleeschvoedsel, moest hij terstond in een stevig hok. En kort daarop is hij weggezonden naar Holland. Net als U-zelve nu ook mij toegeeft, zoo is het, het eene dier is zoo bevoorrecht boven het andere. Want, tegelijk met die prachtige bonte vogeltjes in Suriname, en met die lieve hertjes en aardige apen, hadden wij er ook de afschuwelijke vrees-aanjagende bosch-spinnen, de slangen, de reusachtige huisspinnen, de kolossale kikkers, de afschuwelijke kakkerlakken, al dat ongedierte in een woord, dat iedereen met afschuw of vrees ontwijkt. Wáárom deed ‘God’ dat? En hetzelfde geldt voor mooie en leelijke menschen, voor idioten, misdeelden, achterlijken, in tegenstelling met begaafde, beminnelijke intelligente menschen. - Dat vleesch-eten kanker bevordert heb ik dikwijls gehoord, maar, aan den anderen kant, zou geen-vleescheten niet bevorderen zenuwziekte en verslapping? Ik heb een geval gezien van een dame die op lateren leeftijd, uit theosofische gronden, het vleesch-eten afschafte, daarna ziek werd, en op mij, en alle onpartijdige omstanders, den indruk maakte van géén weerstandsvermogen meer te bezitten, de ziekte toen te doorstaan. - Hoe vreeselijk zielig van dat hondje! Als de veearts het aanraadde, om het lijden te verlichten, zou *ik* óók het stellig doen. Ik zou het heel aardig vinden uw zuster eens te ontmoeten, maar ik hoop dat het bij toeval gebeurt, want ik heb zoo'n hekel aan deftige ‘visites’. - Dank voor uw instemming met het artikel Antimilitairisme en Dienstweigering; juist van U beiden deed mij die instemming veel pleizier, omdat ik hecht aan Uw goede meening. Nog een andere dame, geheel en al tot mijn eigen kring behoorende, schreef er mij zoo warm over, en schreef hoe ook-zij zoo dik wij ls wordt hard-gevallen om haar juist *deze* waarheden durven verkondigen.

Ik vind inderdaad den aanblik van 'n parade of zoo iets altijd iets om je te gelijk aan te ergeren, en van te rillen, bij de gedachte aan het *wezen van de zaak*, dat ten grondslag ligt aan al dien *schijn*, van mooie pakjes om het volk zand in de oogen te strooien. En dan ook vind ik het vreeselijk onrechtvaardig wanneer in vredestijd het leger *uit* het volk gebruikt wordt *tegen* het volk. - Ja, ik schrijf gemakkelijk en vlot. Ik ben een vlugge werkster, hetgeen mij mijn heele leven steeds zeer ten goede is

gekomen. Ik herinner mij nog heel goed, hoe ik, toen ik mij als onderwijzeres naar Schotland begaf, met een grooten angst mij-zelve afvroeg, of ik wel in staat zou zijn de mij opgedragen taak naar behooren te vervullen, en hoe blij ik was toen het hoofd der school mij, na een korten tijd reeds, het complimentje maakte, dat ik zoo gemakkelijk en handig mij er door heensloeg, en zoo veel sneller klaar kwam met alles dan zij had gedacht eigenlijk.

- Ja, dat gebed van het paard (zie Varia, in het nommer van 8 Februari j.l.) is mooi en aanbevelenswaardig. Senda-ook is een groot dierenvriend. Wat gij schrijft over het weinig lezen door den Hollandschen werkman beaam ik geheel en al. In Frankrijk ziet men de werklui, de gewoonste arbeider zelfs, den geheelen dag lezen, in tram, of op omnibus, wáár ook, steeds heeft hij een of andere courant bij zich. En hoeveel geven deze arme, slecht-betaalde menschen ook niet uit voor duurdere blaadjes, caricaturen, enz.! 't Zelfde geldt ook van Engeland en Schotland. Ik houd het er voor, dat het nummers-gewijze gekocht worden der couranten óók bijdraagt tot deze grootere belezenheid. Want bij ons in Holland heeft ieder *zijn* courant bij wie hij zweert, en leest geen andere, (de werkman heeft dikwijls alleen 'De Courant' (het Telegraaf-uittrekseltje)), daardoor krijgt hij nooit de meening van 'n andere courant onder de oogen, maar in Frankrijk en Engeland koopen de menschen op straat, de gewone werklui, vandaag Le Matin, morgen Le Journal, overmorgen weer La libre Parole, al naar gelang 't hun in 't hoofd komt. Daardoor zijn zij veel *veelzijdiger* om mee te praten, en weten zij veel meer af van *verschillende* richtingen. In Duitschland zijn de couranten véél vervelender, en ziet men ook veel minder dat op-straat-lezen. Daarentegen vind ik dat de duitsche werkman zoo veel ontwikkelder is dan de onze op het gebied van tooneel en zang. Elke *kleine* duitsche stad zelfs heeft een vrij-goed theater, en een goede zangvereeniging. En zie 's zomers eens die aardige pic-nics op Zondag van gewone duitsche families uit den burgerstand. Altijd wordt er gezongen, en *goed* gezongen; altijd hebben zij gevoel voor mooie wandelingen, en voor 's avonds een goed tooneelstuk, niet, zooals bij ons wordt verlangd, een gemééne, dubbelzinnige, fransche flauwiteit, slecht-vertaald, en slecht-gespeeld, maar 'n *goed,* degelijk stuk. Daarentegen geloof ik niet dat er één volk ter wereld bestaat, waaraan de zin voor godsdienst-questies zóó is aangeboren als het onze, en dat zoo grondig daarvan op de hoogte is, en er zoo graag over redetwist. -

Ja, 'n ellendige bloedsomloop, dus óók koude voeten, behoort bij mijn hart-aandoening; van hartkloppingen heb ik geen last. Ik hoop gedurende de kuur in Nauheim de Lelie-correspondentie geregeld door te laten gaan. Weest daarvoor niet bezorgd. Nogmaals veel dank, ook voor Uw hondenbelangstelling, hartelijke groeten aan U beiden.

L. (pseudo). - Lees ik aldus Uw pseudoniem juist? Welk een leuke brief, en wat 'n snoezig portret! Ik kan mij begrijpen dat gij trotsch zijt op die nichtjes. Ingevolge Uw wensch antwoord ik op het vertrouwelijk gedeelte van Uw brief niets; ik ben héél benieuwd er meer van te hooren. Ook begrijp ik niet geheel wat nu eigenlijk Uw zomerplannen zijn? Komt gij daar in betrekking, of tijdelijk als logee? En wordt Uw huishouden dan aan den kant gedaan? Ik vind het eigenlijk *gevaarlijk* dat wat gij doet (dit ziet op het vertrouwelijke gedeelte). Ik zou zoo bang zijn dat gij U-zelve er door zult ziek maken. Toe, wees vóór alles in zulke opzichten *U-zelve.* Ik geloof niet dat men langs *zulk* een weg komt achter de levensraadselen; alleen zichzelve in de war brengt. Enfin, vertel het mij maar hoe eer hoe beter *wat* er nu eigenlijk gebeurt. Hartelijk gegroet. Het stukje nam ik aan.

Mevr. 't H. - B. te Breda. - *Anonyme* brieven worden niet opgenomen noch beantwoord. Wilt U Uw raad, met Uw naam eronder, (*niet* voor publicatie in de Lelie, alleen aan mij-zelve) herhalen, dan breng ik hem gaarne hier openlijk over.

‘Eenige vereerders’ uit Pontianak (N. Indië), dank ik zeer voor de kaart met hondenkop.

H.v.H. - Ik zal U per briefkaart opgeven het verschil van honorarium. - Herinnert gij U niet meer dat ik die vroegere bijdrage eerst weigerde, en hem toen, op Uw verzoek, voor 't *feuilleton*-gedeelte aannam; zoodat de belofte, die gij bedoelt, alleen daarop kòn zien? Juist daardoor, door die eerste weigering, is immers de, geheele vergissing ontstaan. Ja, natuurlijk, als men in een pension woont, moet men-zich-zelf met *alle* zorgen voor hond of kat of vogel belasten, dus óók met het uitlaten van den hond, dat spreekt van-zelven. Ik geloof overigens niet dat er in den Haag ‘tallooze’ pensions zijn waar men zoo lief is voor dieren; 't hangt alles af van de menschen, die men treft, maar gij hebt gelijk dat er hier *vele* zijn, dus, dat de keuze grooter is. Zoo ook is het in het buitenland. Hoe zuidelijker men komt, hoe minder lastig de menschen gewoonlijk zijn op dat hondenpunt. In Zwitserland ook is men niet lastig, maar wel is er de hondenbelasting duur. In Mei an is het bijna ondoenlijk met honden onderdak te komen, daar alles daar is ingericht op ‘gezondheid’. Gij hebt gelijk dat het moeilijk is een hond te houden in een pension, indien men den geheelen dag afwezig is. Dat zie ik volkomen in. Het leven van een vrouw op kamers schijnt mij eenvoudig vreeselijk toe; indien ik alleen ware, ging ik zeer zeker 't liefst in pension, of bij een beschaafde familie in huis wonen. Maar, een huwelijk zonder liefde, dat geef ik U toe, schijnt mij een *hel*, ofschoon ik geloof, dat de gewone vrouw zich daarin heel gelukkig leert vinden, omdat ik vast overtuigd ben dat zij niet heel diep voelt, en van lieverlede zich heel gelukkig voelt in haar zeurig sleurbestaan van ‘mevrouw’, veel gelukkiger dan indien zij ongetrouwd ware gebleven. Men moet niet rekenen met de uitzonderingen maar met den regel, en ik geloof dat de regel is, dat er geen questie is van een diepe innige *liefde*, maar dat de vrouw toch heel gelukkig is, vooral ook wanneer zij bovendien nog kinderen heeft ook. - Natuurlijk, gij hebt gelijk, indien

men geen talent genoeg heeft om stof te verwerken, of om op te merken wat er om ons heen gebeurt, en dat goed uit te beelden, dan is het: Greif nur hinein ins volle Menschenleben een nuttelooze raad. Toen ik in Assen schoolging moest ik vier malen per dag een vrij langen afstand heen en weer afleggen naar de school, welken tijd ik mij steeds kortte (mijn schoolkennissen woonden alle in ‘de stad’, en mijn ouders daarentegen een anderen kant uit, buiten,) door onderweg ‘verhalen’ te maken voor mijneigen plezier. Dat deed ik ook gedurende de tallooze stille Woensdag- en Zaterdag-middagen, welke ik aan het bed mijner moeder moest doorbrengen om haar gezelschap te houden; als zij insliep durfde ik mij niet bewegen, en dan leefde ik zoolang in een geheel denkbeeldige eigen-gemaakte wereld, van voor- en door-mij-zelve gemaakte vertelseltjes. Ik schrijf zeer veel in liggende houding; van dicteeren houd ik niet. - Ja, daaraan is niet te veranderen, dat ik mijn Zondagen gedeeltelijk moet opofferen voor de Lelie, maar ik heb het er graag voor over nu gij allen deze omgaande beantwoording zoo zeer waardeert. - Zeker herinner ik mij nog wat gij mij van die kennissen van U hebt geschreven, en van hun voorgenomen huwelijk. - Ik vind de afloop een bewijs dat die man haar niet liefhad, want dan had hij 't huwelijk wèl aangegaan. En, hoe droevig ook voor haar, toch is het in den grond een geluk dat zij dat *bijtijds* ondervindt. Dat duitschers de vrouw als iets minderwaardigs beschouwen heeft mij-ook dikwijls getroffen. Het wordt nu wel beter, vooral in de groote steden, maar het is toch vermakelijk, indien gij veel duitsche bladen leest, op te merken hoe beschermend-genadig de mannen denken over ‘das liebe Frauchen’ enz., terwijl hunnerzijds de vrouwen óók veel bijdragen tot dezen zelfden kinderachtigen toon door steeds te spreken van ‘der Herr Gebieter’, ‘der gestrenge Herr Gemahl’, enz., enz. Indien gij duitsche beramingen voor een huishouden leest zult gij ook steeds erin vinden een groote post voor bier, sigaren, en andere genoegens, voor ‘der Herr Gemahl’, en een belachelijk klein postje voor het toilet voor zijn vrouw en zijn kinderen. Lees ook de geestigheden over 'n nieuwen hoed of een badreisje, dien mevrouw steeds met zooveel moeite van haar ‘Herr Gemahl’ moet afbedelen. In een fransch humoristisch blad is zoo iets ondenkbaar, komt het niet voor. - Maar, de duitsche meneer die zeide, dat een vrouw in Holland een ‘Luxus-gegenstand’ is, heeft niet heelemaal ongelijk. De keerzijde der medaille is namelijk dat een hollandsche vrouw uit de middelklasse veel minder uitvoert dan een duitsche. Waar vindt gij volmaakter en smaakvoller keuken-inrich-

tingen dan in Duitschland! En waarom? Omdat de hollandsche vrouw daarvoor geen gevoel heeft, aangezien zij niet-zelve is in haar keuken, en er haar slonzige meid in laat rondhaspelen, terwijl daarentegen een duitsche vrouw zelve kookt en zelve doet haar huishouden en er daarom voor *voelt.* Ik zou dan ook zeggen: In *huilen uitbarsten*, omdat die meneer dat zeide, dat bewijst eenigzins dat hij den spijker op den kop sloeg, want, wat wezenlijk onzin is en onwaar, dat behoeft men zich niet aan te trekken. Tusschen Duitschers en Hollanders heerscht dikwijls aangeboren antipathie. *Ik* houd nog al van de duitschers, al zijn ze wat burgerlijk en wat slechtgemanierd, toch heeft hun familieleven óók zooveel gemoedelijks en poëtisch, en daarbij is hun aard meestal eerlijk en rondborstig; zij zijn mij-persoonlijk tenminste sympathieker dan de schreeuwerige, blufferige franschen.

Maris Stella. - Ja, daar ben *ik*-ook heel blij om, dat gij er toe zijt gekomen mij te schrijven, en ik hoop zoo, dat het U satisfactie zal *blijven* geven, want dat zou ik zoo heerlijk vinden, en daarom wil ik U ook héél graag raden en helpen, juist zooals gij het mij vraagt. Daarom ben ik ook heel blij, dat mijn raad U goed toeschijnt en mijn plan U aanlokt, en ook dat het de goedkeuring wegdraagt van Uw vriend. Ik geloof niet, dat gij veel moet 'zoeken' naar mooie zinnen en mooie woorden, maar liever moet schrijven zooals gij-zelve het *voelt.* Daarom wees ik U o.a. op dat pas-uitgekomen boek Marie Claire van madame Andoux, wier fransch zoo onopgesmukt is, dat het wemelt zelfs van taalfouten, maar wier boek nogtans zoo trof, omdat iedereen voelde, dat het uit haar *ziel* was geschreven, wáárheid was. - Couperus' stijl en zinbouw is zeker 'n uitnemend voorbeeld, maar wie hem gaat bestudeeren, die loopt licht de kans te vervallen in nadoen, en dat stoort altijd. Stille Kracht heb ik gelezen, en vind ik heel mooi; ook dat door U bedoelde gesprek erin reken ik tot de beste gedeelten van den roman. Ik vind het moeilijk zoo beslist te zeggen wat ik 'het' mooiste vind, want den eenen roman legt men een anderen maatstaf aan dan den anderen, ook van denzelfden auteur; de eene roman treft je om den inhoud 't meest, de andere om den kunst-vorm. Noodlot heeft mij-persoonlijk altijd bijzonder geboeid, omdat het mij-zelve zoo veel zeide. En Elise Vere vind ik als *roman* een van zijn best-gelukte scheppingen. Dat boek, dat U zoo heeft geboeid, ken ik niet. Maar la seconde Vie de Michel Teissier heb ik-ook met groote belangstelling gelezen, en ik weet ook wel met zekerheid te kunnen zeggen, in de Lelie-correspondenties dat wel eens verteld te hebben, juist in verband met het eerste deel, want ik zei toen dat dit *tweede* deel zoo glashelder aantoont, hoe een vrije-liefde-leven *gegrond op het ongeluk* van een ander, van de of den vroegeren echtgenoot, m.i. juist bij hoogstaande menschen, als Michel Teissier en zijn tweede vrouw, *moet* lijden tot desillusie en bitter zelfverwijt. Meermalen heb ik, juist la *seconde* Vie van Michel Teissier, in dien zin aangehaald, als zijnde m.i. een meesterstukje. - Ik geloof niet dat de gedachtenwisseling: *Wat ik onder moderne vrouwen versta* was bedoeld door 'Moderne Vrouw' als een *antwoord* aan U, omdat de Lelie, met Uw stukje, door mij onder corr. opgenomen, en haar gedachtenwisseling, mij toegezonden, bijna gelijktijdig kwamen, dus elkaar kruisten. Zij heeft vermoedelijk zelve *nader* willen toelichten wat zij eigenlijk bedoelde, en daarom neem ik dus voor haar over wat gij zegt: '*Nu vind ik dat moderne vrouw zich uitspreekt als ware vrouw*'. - Wat de gedachtenw. van Ch. Hijmans betreft over datzelfde onderwerp, - hij zal het mij, daar hij met zijn naam onderteekende, niet euvel duiden wanneer ik zeg dat

hij een *hij* is - wel, *mij* dunkt, in dat *hij* ligt voor een deel de reden van zijn het feminisme *niet* navoelen blijkbaar in haar diepsten innerlijken kern, van wat de *vrouw* er door is geworden of dreigt te worden, als *vrouw.* Hij ziet m.i. alleen de *maatschappelijke* zijde van de questie, niet de veel-ernstigere en veel-ingrijpender, welke ráákt ons *vrouw*-zijn. Ik hoop dezer dagen op dat onderwerp nog nader terug te komen naar aanleiding van Karin Michaelis: Das Gefährliche Alter. Over 't socialisme en zijn onuitvoerbaarheid in de werkelijkheid, denk ik even als gij, gelijk ik meermalen in den laatsten tijd in de Lelie betoogde. Gelijk gij schrijft, zoo is het: zoo lang de wereld bestaat is er standverschil, en men behoeft m.i. maar te kijken naar b.v. de wanhopige pogingen van elken Amerikaan, rijk of arm, om zich 'n ‘deftige afkomst’ aan te hangen, om te kunnen constateeren, hoe de behoefte aan ‘stand’ den mensch is ingeboren. Zie ook naar een republiek als Frankrijk, waar elke democratische courant vol staat van nederig-kruipende berichtjes, over elke adelijke dame of adelijke meneer, met wien de journalist in aanraking kwam in den loop van den dag. - Om op het feminisme terug te komen, dat de zaak ‘levensvatbaarheid’ heeft, om met Ch. Hijmans te spreken, ligt dus ook m.i. alleen aan den strijd om het bestaan, die de vrouwen drijft zich in de maatschappij een betrekking te veroveren, maar *die* levensvatbaarheid heeft niets te maken met het soort feminisme, dat wil *weg*redeneeren het verschil tusschen man en vrouw, dat niet wil meer erkennen hare eigenlijke bestemming van *moeder.* - Voor mevr. van der Meer-Brondgeest neem ik over dat gij haar hoofdartikel: *Vrouwenliefde* zeldzaam mooi vindt; - ik ook vind het jammer dat het vrij-vertaald is, maar, uit haar begeleidend schrijven aan mij, weet ik, dat het toch gedeeltelijk door haar-zelve is geschreven. - Ja, het boek van Gustav af Geyerstam: Klein Broertje, is een van de gevoeligste die ik ken; het is een zoo roerend fijne ontleding eener kinderziel, en van de zonnestraal die zulk een zieltje brengt in huis, dat, mij dunkt, de man die zoo iets kon schrijven een *goed* mensch moest zijn; hij zelf ook was trouwens, evenals ik, van de leer dat een artist *niet* mag gescheiden worden van zijn werk, en dat een *slecht* mensch geen goed werk (naar den inhoud beoordeeld) vermag te geven. Vrouwenmacht van hem vind ik ook heel mooi, maar niet zoo roerend-schoon als Klein Broertje, en ik heb verscheidene andere boeken van hem gelezen, die ik eveneens bijzonder wáár-gevoeld vond. - Wat mij-persoonlijk aangaat, ik dank U wel voor

Uw vriendelijke woorden omtrent mijn eigen boeken. Vragensmoede is niet mijn eigen liefste boek; ik geloof dat ik in Het Eene Noodige en in Wat nooit sterft, méér legde van mijn *eigen* ziel, maar ik behoor tot die auteurs, die, zoolang zij het boek onder handen hebben, er in leven, maar, als het eenmaal is uitgegeven, zich heelemaal inleven weer in hun nieuwe personen, ongeveer stel ik mij voor, zooals een moeder, die een volwassen kind de wereld heeft ingezonden, zich met dubbele zorg daarna wijdt aan het kleintje nog thuis.

- Nu wil ik U nog vertellen, dat ik Uw proloog *zeer* goed vind, en juist zoo eenvoudig-van-stijl, daardoor wezenlijk gevoelig, als hij m.i. behoort te wezen om indruk te maken. Indien gij iets te zeggen hebt met Uw boek zal het er stellig en zeker inslaan, en is m.i. deze stijl juist die welken gij moet behouden. Ook vind ik Uw inkleeding der proloog uitstekend-gevonden. Hebt gij l'Oiseau Bleu van Maeterlinck gelezen? Die scène, wanneer de Tijd aan de kinderen, die gaan geboren worden, de poorten opent, herinnert mij aan wat gij Uw Engel laat zeggen tot Uw kindje. Ik vind het zeer zeker veel belovend. - Wat die gedichtjes betreft, m.i. hebben die dezelfde fout van de vroegere, van de te lange en te korte regels: b.v. in Welkomstgroet het derde couplet de laatste regel, en ook de slot-regel. Het andere gedichtje vind ik heel mooi van aanvang, dat klinkt zangerig-plechtig, juist wat voor dit onderwerp past, maar op één na het het laatste couplet heeft in de derde regel weer die storende fout; overigens vind ik dat gedichtje heel-goed-gelukt, al is het slot wat mat, maar dat is dikwijls zoo bij zulke gelegenheidsgedichten. Dus, nogmaals, gij kunt geheel en al op mij rekenen verder, en ik volg steeds met belangstelling Uw werk. Uw plan, alleen dan op te schrijven als gij in de rechte stemming zijt, juich ik zeer toe, want overhaasting zou juist zóó iets, dat geheel uit het hart moet komen, schaden, en, wat het later overschrijven betreft, desnoods kunt gij dat per schrijfmachine laten doen, iemand daarvoor bij U aan huis te nemen; ik-zelve heb dat ook eens gedaan, in een langdurige ongesteldheid; ik schreef op mijn bed, en liet het later op die wijze overschrijven.

Gé. - Uw sprookje vind ik heel lief, en eerst wilde ik het reeds opnemen in de Lelie, maar het slot viel mij daarna tegen, want het houdt zoo iets in van: *Belooning.* Als je mij helpt, dan help ik je weer. Nu weet ik wel, dat huisdieren dat inderdaad dikwijls doen, maar een wolf zou, omdat het zijn aard is, ‘Pietje’ hebben opgegeten, en daarom vind ik het gevváárlijk, op *die* wijze aan kinderen te leeren iets goeds te doen, want zij zullen met recht zeggen: 't Is *niet* waar. Hebt gij het prentje er boven zelve geteekend, dan maak ik U mijn compliment, het is alleraardigst. Wat zijt gij dan veelzijdig! Ik geloof dat de Telegraaf óók heeft 'n kinder-rubriek, en de Haagsche Courant insgelijks, maar of die rubrieken betalen weet ik niet. Natuurlijk antwoord ik U evengoed dadelijk als ieder ander, want, hoe vriendelijk het ook van U is aangeboden, toch zou ik niet willen, dat gij het slachtoffer gingt worden van Uw vriendelijkheid. Gij moet aan Uw man zeggen, dat *hij* en gij-ook zóó bevoorrecht zijt met Uw schat, dat het van U eigenlijk *wreed* zou worden *te* veel daarover uit te weiden, zoodat Uw uitweiden over Uw dieren integendeel is een heel fijngevoelde attentie aan mij. *Ik* begrijp toch wezenlijk óók wel, dat de schat U bòven hen gaat, maar, bovendien, het verwijt is niet eens gegrond, want *hij* speelt in al Uw verhalen *de* hoofdrol, juist omdat hij *met* de dieren meeleeft, en zoo lief is met hen. - En het kleine hondje is immers ook voor hèm aangeschaft, 't geen niet wegneemt, dat ik het

toch buitengewoon aardig vind van Uw man dat wat gij mij schrijft te doen. Er zijn vaders te over die in zoo'n geval zeggen: Dankje, dan moet je maar ander speelgoed nemen; dus van mijn complimentje neem ik niets terug. Zegt U hem dat meteen maar. Hoe *kunt* U nu denken dat ik 'boos' zou zijn om die boodschap? Ik vind het juist aardig. Die dingen, ook het boek, zend ik U wel eens terug.

Odillon. - Ik hoop dat gij 't briefje van mej. R. hebt ontvangen. Zij kon het heusch niet helpen. Zij legde U, meen ik, de reden uit in dat briefje. Zult gij doen wat zij U vroeg daarin dezen zomer? De boekbeoordeeling nam ik aan. Wat het artikel betreft, ik heb daarover reeds een ander aangenomen, dat, denk ik, dezer dagen reeds komt. Misschien echter kan het Uwe óók geplaatst worden, omdat het onderwerp zoo actueel is; dat hangt af van den inhoud. Uit een ingezonden stukje van U zag ik, dat gij-ook protesteert legen die 'belofte'. Hier in den Haag riep de heer ter Laan die ouders bijeen, die, met het oog daarop, een nieuwe 'padvinders'-vereeniging zouden willen stichten *zonder* die storende belofte; zoo zaait deze Engelschen naäperij reeds heel aardig tweedracht tusschen *kinderen.*!

Ik ben blij dat gij het eens zijt met mijn stukje onlangs 'Voor een vrije socialist' en dat gij ook over 'Mits' zoo denkt. Aan een anderen correspondent legde ik intusschen reeds uit, dat men van huichelarij en schijngeloof wel *moet* krijgen een arkeer, wanneer men ziet dat degenen die zich daaraan schuldig maken *openlijk* worden *geeerd* en *gehuldigd*, als *de* christenen bij uitnemendheid, als *de* leiders der christelijke richting, óók op godsdienstig gebied. De uitgever weet den prijs, dien ik hem indertijd opgaf voor uw feuilleton. Hij zal U t' honorarium wel overmaken. - -

Wat een verandering voor U! Ja zoo gaat het, kleine kinderen worden groot. En, gelijk gij terecht schrijft, *dan* schijnt men ineens zoo héél véél ouder, nietwaar, door zóó 'n verandering! Enfin, als het nu maar zijn geluk is, *dat* is toch het voornaamste. En die kennismaking is prettig voor U, dunkt mij. Wat zegt *gij* onder die omstandigheden wel van mijn stuk Anti-militairisme en Dienstweigering? Zijt gij héél militair gezind, door die bijzondere omstandigheden? - Ik weet die Talma-geschiedenis, en dat hij dat blaadje daarom niet meer wil ontvangen. Kinderachtig! - Nu doet het mij toch plezier te hooren, hoe gij-ook dat bewuste boek niet heel geschikt vindt voor Uw meisje. Gij schreeft mij, dat zij het had ten

geschenke gekregen, en ik dacht toen dat zij *mijn* cadeau dan wel heel kinderachtig zou vinden, en vermoedelijk ouder moest wezen dan ik had geméénd uit uw brieven. Nu echter blijkt het dat gij ook er zoo over denkt als ik-zelve deed, namelijk dat zóó iets toch eigenlijk nog geen backfisch-lectuur is. Zij schrijft overigens zoo mooi, en flink van stijl, dat ik uit haar eigen briefje ook den indruk kreeg van een geheel volwassen meisje. En ik hoorde hier dat zij heel mooi opgroeit, wat voor een meisje heerlijk is, en voor U, de moeder, niet minder. - Ik zal trachten U eens particulier te schrijven, maar ik heb het bijzonder druk, ook om de U door mej. R. opgegeven reden.

J.H.D. - Gij zult mijn vorige correspondentie aan U hebben ontvangen. Ik heb Uw stuk gelezen, maar ik zou U willen voorstellen het een weinig te bekorten, want een zóó lang stuk zal ik, met den besten wil ter wereld, niet kunnen plaatsen in de Lelie. Zou dit gaan, dan zal ik het U tot die omwerking terugzenden. Meldt mij dit dan even s.v.p. Ik vind het altijd heel prettig wanneer mijn lezers mij eerlijk zeggen hoe zij over dit of dat Lelie-artikel, van mijn hand, of van 'n ander, denken, vóór of tegen beide, en, gelijk gij ziet o.a. uit mijn opname van den brief van den oud-hoofd-officier der artillerie in het vorige nommer, heb ik er niets tegen verschillende meeningen te plaatsen, noch éérlijk mijne eigene te zeggen. Natuurlijk vind ik het dan ook recht aangenaam te hooren dat er zooveel in voorkomt wat U boeit, of U leerzaam toeschijnt. Voor Uw instemming met *Mits* - dank ik U hartelijk. Gij schrijft dienaangaande; '*Twee heeren van dezelfde geloofsrichting*, *alles zeggende uit naam van denzelfden Heiland*, *die zóó kleinzielig kunnen handelen*, *dat heeft mij bepaald aangegrepen en in twijfel gebracht.* Juist zoo *is* het. De eerlijken en er buitenstaanden in den lande meenen daardoor, dat *zulke* menschen christenen naar den Bijbel zijn, terwijl zij in waarheid alleen denken aan eigen eer en eigen jaloezie onderling en... elkaar toch nòòdig hebben uit eigenbelang. Ik ben er volkomen van overtuigd dat Christus, zoo Hij dezulken ontmoette, ze in de allereerste plaats zou rangschikken onder die farizaëers en schriftgeleerden, van wien Hij zeide dat zij zijn: gepleisterde graven, van buiten wit, en inwendig verrot, en tot wien Hij het strenge woord sprak: dat Hij in den dag des oordeels tot hen zal zeggen: Ga weg van mij, ik heb U nooit gekend.

'*Waarom bouwen ze een vredespaleis als toch iedere natie zich tot de tanden wapent?*' - Aldus vraagt gij. Mijn waarde heer, onlangs hoorde ik een heer in de tram tot zijn buurman zeggen: 'Als nu 't Paleis kláár is, dan zal je eens zien dat ze ook kláár zijn om *de* groote oorlog te beginnen, die al zoo lang dreigt,' Zoo denk ik-ook er over. Waarom bouwden ze een vredespaleis? Omdat meneer Carnegie graag reclame maakt, en omdat de heeren-leden van de internationale Rechts-spraak nog een voornaam baantje méér daardoor hebben, en nog wat ridderorders méér daardoor kunnen ontvangen. Nog onlangs, bij hun laatste uitspraak, ten nadeele van Frankrijk, waren alle buitenlandsche couranten het er over eens, dat zij niet anders *durfden*, om Engeland (de andere partij in de questie) dan onrechtvaardig zijn. Frankrijk-zelf vond dat óók heel natuurlijk. Let wel, dat zoo'n comedie dan heet: *Rechts*-spraak (vooral met 'n hoofdletter). 't Slot is natuurlijk geweest: een diner, dat klinkt als 'n klok, en photo's van de brave heeren vrede-makers in alle bladen! Etc. Hoe ik over 'n oorlog denk, zei ik in het vorig nommer in mijn artikel aan den oud-hoofd-officier der artillerie. Ik vind het een walgelijk-gemeen iets, elke oorlog. En dan wordt natuurlijk 'God' er ook nog bijgehaald. De predikanten bidden tot God voor 'de zege' en voor

‘'t vaderland.’ En de officieren spreken van ‘voor God, Koning en Vaderland.’ Enz. Enz.

Mij dunkt, op 'n dag *moet* al zulk gehuichel God - als Hij er is - wel te machtig worden, en zoo woedend maken, dat Hij de heele minne menschenwereld, met al haar inbeelding, vernietigt met een flinke aardbeving of 'n ander woedeuiting. - Indien gij het stuk omwerkt, laat dan s.v.p. het gedeelte over de voorschriften betreffende de huisdieren *behouden* blijven. Zoo als gij terecht schrijft, *dat* mocht méér bedacht worden, en moet dus in elk geval in herinnering worden gebracht. Hartelijke groeten.

Moderne Vrouw. - Gelieve s.v.p. te lezen mijn corr. aan Marie Stella, waarin iets voorkomt voor U bestemd.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte moest het vervolg van het Hoofdartikel **Godsdiensten en Godsdienststelsels** alsook het vervolg van **Onder de Rendieren** en het slot van **Ter bespreking toegezonden** tot een volgend nummer blijven liggen.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

In beschaafd gezin te **Arnhem** in onmiddelijke nabijheid Park Sonsbeek wonend, wordt voor de maanden **Mei** en **Juni pension aangeboden met of zonder huiselijk verkeer, liefst aan een of twee jonge dames of echtpaar z.k.** Behalve slaapkamer indien gewenscht, vrije zitkamer met serretje disponibel, gelijkvloers.

Brieven N°. 460 aan den Heer L.J. VEEN, *Amsterdam*.

15 Maart 1911.
24ste Jaargang.
No. 37

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Godsdiensten en Godsdienststelsels
door P.J. Boonstra.

(Vervolg van No. 35.)

Noordelijk Hindostan dat door veroveringen en verwoestingen onder den invloed der Mohamedanen is geraakt, verloor zijn geloof, zijn gewoonten, wijsgeerige overleveringen en eeredienst en toen het na eeuwenlange onderdrukking, de eeredienst weer trachtte te herstellen, waren alle oude heilige boeken verdwenen en was alleen de herinnering daaraan nog bewaard gebleven, zoodat men zich genoodzaakt zag naar het zuiden te gaan om afschriften te maken van de heilige boeken, die daar nog in eere waren gebleven, omdat Zuidelijk Hindostan aan den directen invloed der Mohamedanen was ontkomen.

Geen wonder dat door talrijke overschrijvingen de afschriften min of meer gebrekkig uitvielen of ook dat er vele veranderingen in werden aangebracht, die zich beter aanpasten bij de nieuwe zeden en gewoonten, die zich langzamerhand hadden ingeburgerd door de overheersching.

In Zuid-Indië heeft men nog vele Pagoden en tempels, bestaande uit reusachtig groote granietblokken, tempels voor den eeredienst der Godheden bestemd, want niet alleen Brahma, ook de menschen die opgeklommen waren tot een hoogte van heiligheid werden na hun dood als godheden vereerd.

De eeredienst bestaat in het offeren aan de Goden en in boetedoening. Velen trekken het land door, levende van aalmoezen. Het verwaarloozen en pijnigen van het lichaam, afstand te doen van de wereld, te leven als een kluizenaar, voor alle wereldsche zaken blind te zijn, wordt beschouwd als Gode welgevallig te zijn. Zij die de gelofte afleggen, matig en kuisch te zijn, niets hun eigendom te mogen noemen, zich aan geen aardsche banden te hechten, alleen aan God te denken, kunnen trapsgewijze opklimmen tot heiligen en worden door de bevolking hoog vereerd.

Yoyi, dat is - zegt de Bagavad Gita - bezitter te worden van wijsheid en wetenschap; die afstand heeft gedaan van al wat menschelijk is, die onverschillig, ongevoelig is voor hitte of koude, voor vermaak of smart, eer en schande, meester van zijn zinnen, alle begeerten heeft overwonnen, tevreden met zich zelve, kalm in het ongeluk, vrij van liefde, haat en toorn. Afstand van dat alles gedaan te hebben, behoeft de ziel niet weder te keeren in een aardschen tabernakel.

De Brahmaansche boetedoeners leven vaak als asceten, zonder vaste woonplaats en onderwerpen zich veeltijds aan de vreeselijkste zelfpijnigingen om alle zinnelijke aandoeningen te dooden, ook door streng vasten, om zoodoende de ziel los te maken van alle aardsche banden en tot vereeniging te geraken met den **Eeuwige**, Brahma.

Het Brahmaïsme is een Pantheïstische godsdienst, d.w.z. God is de Alziel die alles doortrilt en dooradem t, waarvan ieder wezen een deel is.

Het Christendom is in tegenstelling met het Brahmaïsme een theritische godsdienst. Wel wordt onder Brahma verstaan, het eeuwige leven, God, zooals ook het Christendom dat verstaat, doch dit laatste onderscheidt God en het eeuwige leven, in dien zin dat God het eeuwige leven geeft en de Indiërs dat God het eeuwige leven is en het eeuwige leven God.

Dat het Brahmaïsme een pantheïstische godsdienst is zal menigeen vreemd voorkomen, daar wij gezien hebben dat er in deze godsdienst of wijsbegeerte telkens sprake is van Goden, offering enz. En daar er door de Brahmanen zelf een groot aantal goddelijke wezens worden vereerd - sommigen beweren van millioenen - heeft het er meer van dat het is een veelgodendom.

Laten wij het kort samenvatten, dat de kern van het Brahmaïsme is: Brahma de Alziel, van wien alles uitgaat en door wien alles bestaat, en tot wien alles in den tijd eenmaal zal wederkeeren. Plant en dier en mensch die allen na duizenden, millioenen jaren door den Kringloop des levens na langzame opklimming, zuivering en loutering, na incarnatie en reïncarnatie - wedervleeschwording - ééns met Brahma vereenigd worden.

Verschillende stroomingen en richtingen hebben zich uit deze philosophie ontwikkeld. Velen hadden geen vrede met deze verheven denkbeelden en denkwijzen en konden de wijsgeerige bespiegelingen niet vatten. Vandaar dat zij zich vele goden schiepen, die meer met hun bevattingsvermogen overeenkwamen. Zeer waarschijnlijk ook dat een oude volksgodsdienst bestond en de ontwikkeldsten onder hen de oude opvattingen in een meer filosophisch kleed staken en om den invloed niet te verliezen, terwijl de massa niet in éénen was op te voeren tot deze wijsgeerige bespiegelingen een en ander aanpasten bij het veelgodendom dat zij aanhingen.

Want deze verlichte mannen konden trachten de volksgodsdienst te leiden, het veranderen van richting, van wat ook, laat zich niet geheel leiden.

Doch ook het veelgodendom deed in den grond der zaak geen afbreuk aan het meer verheven wijsgeerig systeem. Want ook de Brahmaan gelooft dat het leven hier slechts ééne zijde is van het eeuwige leven, dat dit leven wordt opgevolgd door andere levens. Bij het sterven toch gaat het leven niet verloren. Het blijft en is bestemd, om, zoolang de ziel niet gelouterd en niet gezuiverd is van alle onrein zich weder te belichamen in andere wezens. En daar deze wederbelichaming, deze reincarnatie eerst na jaren, in 't eene geval langer dan in het andere, plaats heeft, zoo moeten er wel oorden zijn waar deze zielen tijdelijk verblijf houden. En daar niet iedere ziel hetzelfde reinigingsen louteringsproces heeft ondergaan, of ondergaat, zoo ligt het voor de hand dat, zooals in het aardsche leven de een uitstekender is in deugden dan de andere, dit ook het geval is na den dood en waar de toestand bestaat, dat er zielen, geesten of ego's, hoe men het ook wil noemen, zijn, die de kringloop des levens bijna hebben volbracht, daar komt men logisch tot deze conclusie, dat er ook goden en halfgoden, engelen of duivelen kunnen zijn, die een tusschenschakel vormen

tusschen mensch en God of in deze godsdienst - Brahma.

Leert het Brahmaïsme het geloof aan vele geboorten, die de mensch moet ondergaan om het hoogste te bereiken, dat is vereenigd te worden met de Godheid en is, zooals gezegd, het Brahmaïsme een Pantheïstische godsdienst, toch hadden de oude Indiërs reeds hunne gewijde geschriften, de Veda's die heen voeren naar een onsterfelijkheidsgeloof, en naar een zelfstandig bestaan van God, waar God de opperheer is, die hoog verheven neerziet op de werelden en gadeslaat des menschen handelingen. Ook in lateren tijd zijn er hervormers geweest die het Brahmaïsme trachten te zuiveren.

(*Wordt vervolgd.*)

Boekbeschouwing.

De Nieuwe Plutarchus
door
F. Domela Nieuwenhuis
(uitgever J.M. Storch te Blaricum.)

Juist in deze dagen, waarin de figuur van Domela Nieuwenhuis mèèr op den voorgrond treedt dan gewoonlijk, tengevolge van zijn onlangs verschenen gedenkschriften: *Van Christen tot Anarchist*, schijnt het mij wel de moeite waard de aandacht te vestigen op zijn in 'De Nieuwe Plutarchus' bijeengebrachte reeks: Robert Owen, Peter Kropotkine, Michaël Servetus, Michaël Bakunine. Want immers, Domela Nieuwenhuis is een onafhankelijk zijn meeningen en zijn levensbeschouwing predikend man, onafhankelijk van welke richting of welke partij ook. Daarom zijn zijn levensschetsen van de door hem geschilderde karakters, - al koos hij bij voorkeur natuurlijk personen die hem sympathiek waren, - niet doortrokken van het gewone onoprechte gedoe van de waarheid niet durven erkennen, waarin zoovele geschiedschrijvers, dien het voor en boven alles te doen is om veel-gelezen en veel-verkocht te worden, zoo licht vervallen. In het bijzonder geldt dit voor Michaël Servetus, slachtoffer van Calvijn, en van diens wreedheid, over wiens droevig lot de calvinisten brutaal-weg *willen* zwijgen, zelfs U verbíeden ervan te lezen, omdat zij, met den besten wil ter wereld, hun afgod Calvijn, niet *kunnen* schoonwasschen van den zwarten vlek waarmee hij aldus zichzelf voor alle nageslachten heeft bemorst. - Neen, meen niet dat ik met dit beweren overdrijf. Aan mijn eigen vader, van wien men, in zijn betrekking van advocaat-generaal bij den Hoogen Raad der Nederlanden, toch wel niet zal willen beweren dat hij tot de minst-ontwikkelden der toenmalige anti-revolutionairen en christelijk-orthodoxen in den lande behoorde, werd, toen hij de bewuste processtukken las, welke óók Domela Nieuwenhuis hier uitvoerig behandelt, - en welke glashelder aantoonen dat Calvijn aan Servetus een *moord* heeft begaan op de meest onverdedigbare en verachtelijke wijze, - door de anti-revolutionaire leiders aan wien hij zijn verontwaardiging uitdrukte, bij de kennismaking met die niet te loochenen processtukken, den even oppervlakkigen als perfiden raad gegeven: '*zulke boeken liever niet te lezen*'. Onnoodig te zeggen dat hij niet alleen dien raad *niet* volgde, maar óók niet in gebreke bleef mij, toen ik zijn volwassen-geworden gezellin werd, in die lijvige tegen Calvijn getuigende literatuur

op mijne beurt in te wijden. En zie, ook ik-zelve, nog slechts kort geleden, deed dezelfde ondervinding op als hij. Het was naar aanleiding van het in de nabijheid van Genève onthulde standbeeld, gewijd aan de nagedachtenis van Servetus! Zooals men weet is dat standbeeld opgericht in 1908, als een tegengetuigenis tegen het vieren van Calvijn's vierhonderdjarigen geboortedag, en, daar de stad Genève - zeker uit eerbied voor de herinnering aan haren 'grooten' burger Calvijn, - weigerde de plaatsing toe te staan van een gedenkteeken om óók zijn slachtoffer te eeren, werd het monument ten slotte geplaatst op fransch grondgebied, even over de grenzen, met het volgend onderschrift:

'*Daar door den Raad van Genève een plaatsing geweigerd is aan het standbeeld van Michel Servet, aangeboden door middel van internationale inschrijving, heeft het Comité dat aangeboden aan de stad Anemasse.*'

Welnu, hierover sprekend met een der grootste leiders van de anti-revolutionaire en christelijk-historische partij in Nederland, haalde ik, gelijk van zelf spreekt òòk aan de hierboven genoemde *bewijsstukken*, aan archieven en oorkonden ontleend, welke onomstootelijk vaststellen, dat Servetus is gekweld en mishandeld, en opzettelijk, uit wraakzucht, is ter dood veroordeeld, alleen *op heimelijk bevel van Calvijn.* Welk ander antwoord kreeg ik daarop dan een schouderophalend: Dat zal wel niet wáár zijn! Dáármee, met zulk een kinderachtige loochening van *daadzaken*, maakte deze steunpilaar van zijn richting er

zich van-af, door vervolgens voor mijn aanbod te bedanken hem de bewuste processtukken ter lezing toe te zenden: 'Daarvoor had hij geen tijd' - Daarom dus, omdat er aldus met de waarheid in zake Calvijn wordt gekonkeld en geknoeid, vind ik zulk een uiteenzetting van te weinig bekende *feiten*, - als hier in de Nieuwe Plutarchus geschiedt, - zoo uitstekend. Want aldus bereikt men het volk, de massa, hen die nog veel te weinig afweten van die lang-verleden geschiedenis, hen voor wien de naam Servet niet anders beteekent dan het ons allen op school bijgebrachte verhaaltje, dat hij werd verbrand omdat hij andere leeringen verkondigde dan Calvijn; o zeker, een straf die in onze dagen niet meer zou zijn te verdedigen, maar die men, bedenkende het verschil van zeden, van toen met nu, niet zoo héél euvel mag duiden aan den bewerker ervan, als was hij dan ook een 'Christen' pur-sang! -

Neen, er is méér gebeurd met Michael Servetus dan alleen dat verbrand-worden, al was reeds *dat*, op zichzelf beschouwd, heel *on*christelijk. In de eerste plaats is hij geheel en al *wederrechtelijk* gearresteerd, op zijn dóórreis in Genève, waaromtrent Calvijn-zelf uitdrukkelijk erkent: 'Ik wil niet ontveinzen, dat hij (Servet) door mijn raad en toedoen in de gevangenis is geworpen. ...Ik beken volgaarne, *en hen er zelfs prat op*, dat de aanklager door mij is aangezet.' - Bovendien echter was de hem aangedane behandeling tijdens zijn gevangenschap beneden alle critiek, zelfs in aanmerking genomen den tijd waarin Servet leefde. Men gaf namelijk den ongelukkige geen verdediger; men spijkerde de vensters zijner gevangenis toe; men liet hem in vocht omkomen. Hij-zelf schreef daaromtrent, - gelijk men woordelijk in zijn proces kan lezen - aan zijn beulen, de zóógenaamde rechters:

Ik smeek U een einde te maken aan die groote martelingen... Gij ziet wel dat Calvijn voor zijn genoegen mij hier wil laten verrotten in de gevangenis. Het ongedierte eet mij levend op, mijn ondergoed is verscheurd, en ik heb zelfs geen hemd om te verwisselen.

Kan het verfijnd-wreeder? Men spreekt steeds van de vervolgingen door de Roomsch-Katholieke Kerk in die tijden den protestanten aangedaan. Echter, waar is één voorbeeld te vinden van een dergelijke schanddaad, begaan door een Roomsch-Katholiek, dien zijn geloofsgenooten achterna verheven hebben tot den rang van voorbeeld, leidsman, afgod bijna, - gelijk dat van streng-rechtzinnige zijde nu al eeuwen achtereen met Calvijn is geschied!? - Hoor nog even wat de ongelukkige Servetus schrijft, in een anderen brief, aan zijn zoogenaamde rechters, (die echter niet anders durfden handelen dan zooals de tyran Calvijn hun beval):

'*Ik smeek U bij de liefde van Jezus Christus mij niet te weigeren wat gij geen Turk zoudt weigeren, daar ik U om recht vraag. Ik heb U belangrijke dingen te zeggen, die wel noodzakelijk zijn. Wat gij bevolen hebt, dat mij iets gegeven zoude worden om mij rein te houden, niets is geschied en ik ben ellendiger dan ooit. En bovendien, de koude plaagt mij vreeselijk tengevolge van mijn koliek en breuk, die andere dingen te weeg brengt, die ik mij schaam te schrijven. Het is een groote wreedheid dat ik geen verlof kreeg om ook maar te spreken en te voorzien in mijn nooddruft. Om de liefde Gods, heeren, geeft er bevel toe, hetzij uit medelijden, hetzij uit plichtgevoel...*

Morgen brengen! Deze handlangers van den 'grooten' Calvijn, deze christelijke bestuurderen van de machtige stad Genève, verwaardigden zich niet zich te ontfermen over het lot van een ongelukkige, die, zelfs al ware hij de grootste misdadiger ter wereld geweest, nog verdiend had op *christelijker* wijze te worden behandeld dan hier geschiedde... in naam nog wel van Christus. - Zonder dat den gevangene

gelegenheid was gegeven zich te verdedigen werd hij ten slotte meedoogenloos ter dood veroordeeld, en op den brandstapel verbrand, onder een afgrijselijk lijden. - Ziedaar, in korte trekken, wat ons het proces van Michael Servetus leert omtrent deze schanddaad van den grooten hervormer, wiens macht over de stad Genève zoo onbegrensd tyranisch was, dat men haar kan vergelijken bijna met die van een Nero; zoodat dan ook waarlijk Servet niet zijn éénig offer is geweest, - offer van wraakzucht over theologische haarkloverijen. Immers, Michael Servet was volstrekt niet een ongeloovige, of zelfs ook maar een onverschillige in zake de vraagstukken van bijbel en protestantisme, welke die dagen zoo geheel en al beheerschten. Integendeel, hij was evengoed een beslist aanhanger van de leer der hervorming als Calvijn, maar hij waagde het, in enkele punten, van ondergeschikt belang, te verschillen van meening met dien hoogmoedigen despoot; en hij had die punten uiteengezet in een brochure; dat alleen was voldoende om hem tot den meest-afschuwelijken martel-

dood te laten veroordeelen. *Dat* alleen.

En naar zoo iemand noemen zich duizenden en duizenden menschen! Noemen zich, in zijn naam: *Christenen!*

- Neven het licht, dat de Nieuwe Plutarchus werpt op deze Servet-geschiedenis, bevat het boek ook een zeer belangwekkende studie over Robert Owen, vooral daarom belangrijk, omdat wij er uit zien, in het hoofdstuk: *Robert Owen* kolonist, hoe deze kolonie-idealen á la Frederik van Eeden steeds schipbreuk blijven leiden door de onuitvoerbaarheid ervan in de praktijk, evenzeer voorheen als thans. Immers:

Een jonge mooie vrouw, aldaar gekomen wegens teleurgestelde liefde, zat voor de piano toen men haar kwam zeggen dat het tijd was om de koeien te melken; zij moest, geheel in tranen, haar zang onderbreken voor 't materieele en ondankbare werk, dat haar de gelijkheid en het geheele nieuwe sociale stelsel deed vloeken. - Neen, men bemerkte heel goed, al zag Owen het niet, met zijn gewoon optimisme, dat de zaken niet goed gingen... Vol geestdrift waren ook zijn zoons begonnen om weldra ontnuchterd te worden....

De plaatsruimte ontbreekt mij méér uit deze leerrijke levensgeschiedenis aan te halen. Ik begrijp niet dat Domela Nieuwenhuis, die hier spreekt van Owen's 'gewoon optimisme', niet zelf inziet, hoe hij óók mank gaat aan hetzelfde euvel van zijn held. Hij, die in zijn gedenkschriften, waarop ik in het vorig nommer reeds voorloopig wees, gedurig vertelt hoe menschen en gebeurtenissen beide hem telkens in zijn leven teleurstelden, en in den steek lieten, keer op keer, hij geeft, op zijn leeftijd van reeds oud-geworden man, nog een boek uit als dit, vol geestdriftige bezieling, waarvan hij zich blijkbaar voorstelt dat het zal bijdragen het volk te veredelen en den weg te wijzen tot zelfopvoeding! Ziet hij dan niet in, dat de Owen's, de Kropotkine's, de Domela's Nieuwenhuis, enz. enz., altijd zullen blijven de minderheid, de éénlingen, de martelaren van de goede zaak welke zij voorstaan, en die toch nóóit tot stand komt - om de eenvoudige reden niet, dat er nu eenmaal geen andere toestand mogelijk is op deze onvolmaakte aarde, bewoond door onvolmaakte menschen, dan een van onrechtvaardigheid, wreedheid, willekeur, overmacht eenerzijds, van onderdrukt worden en zìch-zelf-moeten-laten-gebruiken anderzijds? Hoe dit zij, een boek als De Nieuwe Plutarchus is voor mij vooral dáárom belangrijk, omdat het is geschreven door een *iemand* als Domela Nieuwenhuis; want, een auteur als hij is niet maar 'n gewoon levensbeschrijver, die de levensgeschiedenissen van meer of minder bekende persoonlijkheden ten papier bracht om er geld uit te slaan; neen hij heeft juist *die* levensgeschiedenissen gekozen uit beginsel, uit sympathie voor zijn onderwerp, uit, in één woord, er zich mee éénvoelen. En, wanneer een *iemand*, een man van *karakter*, zichzelf één voelt met dat wat hij beschrijft, dan kijkt zijn eigen ziel, zijn eigen wezen, heen tusschen de regels dóór zijner levensbeschrijvingen. Ik geloof dat ik dáárom dan ook, om die reden, met zulk een belangstelling dit boek en deze levensgeschiedenissen volgde, omdat het mij meteen nader bracht tot den strijder-zelf, die, - al ben ik het in mijn ideëen niet met hem eens, tenminste gedeeltelijk niet -, mij toch in hooge mate sympathiek is, om zijn eerlijke onafhankelijkheid, bovenal, om zijn een *karakter*-zijn, tusschen zoovele karakter-lozen, waaruit de wereld bestaat.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ter bespreking toegezonden.

Levenswandel. (Een boek voor jonge menschen) door **F.W. Förster**. (Uitgever J. Ploegsma, Zwolle). Zonder eenigen twijfel bevat dit boek zeer vele goede en behartigingswaardige denkbeelden, getuigende van een gezonde levensopvatting, en die men daarom in onzen willoozen tijd van zwakkelingen zoo gaarne aan iederen jongen man of jonge vrouw zou willen inprenten. Ik noem b.v. het hoofdstuk: *De beteekenis van het willen.* De schrijver zegt daarin o.a.: *Er is nog nooit een tijd geweest, waarin men het zoo druk had over de* '*ontginning der persoonlijkheid*' *en waarin toch de eigenlijke hoofdvoorwaarde van persoonlijk leven zoo weinig erkend en aangekweekt werd: de kracht om te willen.* En dan voegt hij daaraan toe eenige wenken, hoe den wil het best te vormen en aan te kweeken. Elders zegt hij aan het adres der vrouwen: *De wet en regel eerbiedigende*, *gerijpte vrouwenziel werkt op den man altijd als een dringend en ernstig beroep op een laatste rest van ontzag voor de hoogere machten in het leven. De vrouw moet zich duidelijk rekenschap trachten te geven van het eigenlijke wezen van dezen haren opvoedenden invloed op den man, om in haar eigen ontwikkeling het rechte pad niet te missen.* Ik hoop misschien op dit werkelijk zeer nuttige boek terug te komen

op meer uitvoerige wijze; voorloopig moet ik mij tot deze grepen eruit bepalen, om een idee te geven althans van den behartigingswaardigen inhoud. Zij, die in deze dagen van Paschen en Aanneming, of, op welke wijze ook, noodig hebben een boek geschikt tot nuttig geschenk aan een jongen man of jonge vrouw, die de school af, en in het leven ingaat, zullen zeker in deze aanbevelenswaardige uitgave van den heer Ploegsma een welkom antwoord vinden op de vraag: Wat zal ik geven, dat wezenlijk méér inhoud heeft dan 'n gewoon, nietszeggend, afgezaagd ‘preekje’. -

Op Eigen Banen, door **J.M. Dutilh,** (uitgave van Gr. Römelingh, Groningen). De toon van het boek is misschien hier en daar wat te wijs, en de verteltrant wat te eentoonig, men voelt er te véél uit, dat de schrijfster hare jonge lezeressen wil ‘opvoeden’, maar dit neemt niet weg dat het geheel toch 'n prettig-stemmend, aangenaam-aandoend verhaal is, van 'n gezonde flinke levensbeschouwing getuigend, een verhaal waaruit jonge meisjes veel goeds kunnen leeren.

With Roosevelt through Holland is een smaakvol uitgegeven reclame boekje door de **Holland-America lijn,** uitgegeven bij de firma Brusse te Rotterdam. 't Pedante gezicht van Roosevelt - maar voor de Amerikanen die naar Holland komen is dat 'n attractie te meer - prijkt binnenin, neven vele andere illustraties, van Marken, Edam, Nijmegen, etc. etc. 't Boekje is in het Engelsch geschreven.

De Toonkunst en hare beoefenaren (beknopt overzicht van de ontwikkeling der muziek door **Jhr. A. Rappard**, met een hoofdstuk over de beoefening der muziek door Daniel de Lange. (Uitgever P. Visser Azn., Haarlem.) Het lijvig boek begint met een bespreking van de muziek bij de oude volken, en handelt o.a. over de christelijke kerkmuziek, over Bach, over De moderne muziek, over het Muziekleven in Nederland, en over nog zóó veel méér in één woord dat wij, om het nauwkeurig en grondig te bespreken, de beoordeeling ervan zouden moeten overdragen aan een specialiteit op het gebied muziek, iets wat de plaatsruimte van ons blad echter niet toelaat.

Onze Voedingsmiddelen door **Dr. A.C.J.C. Snijders**, 3de omgewerkte druk. (Uitgever W.J. Thieme en Cie. Zutfen.) Voor goede huishoudsters, en die 't worden willen, is, dunkt mij, het vele wetenswaardige dat in dit boek te lezen staat van onschatbare waarde. De zaakkundige auteur handelt over de samenstelling, de voedingswaarde, de toebereiding, de verteerbaarheid, van al die spijzen, en hunne onderdeelen van zout, suiker, vet, etc., die wij dagelijks gebruiken, en tot ons onderhoud van noode hebben. Hij geeft wenken hoe men de deugdelijkheid van de verschillende voedingsmiddelen kan onderzoeken, hoe de bacterieën erin zijn te bestrijden, etc. etc.

De kleinkinderen van Mevr. Beukema, door **Nannie van Wehl** (uitgever C. Morks, Dordrecht). Zoo ééne jonge-meisjes-schrijfster vruchtbaar is dan zeker Nannie van Wehl. Van alle kanten, van alle uitgevers bijna, stroomen U gelijktijdig boeken toe van hare pen. Zij beschikt over een lossen, levendigen stijl, en weet hare personen gezellig en natuurlijk te doen omgaan met elkaar. 't Slot is natuurlijk dat ze ‘elkaar krijgen’. O heerlijke backfisch-illusie, die zulk soort lectuur voor haar zoo extra-aantrekkelijk maakt!

Licht Geluid. Volksliedjes van **G.W. Lovendaal**. (Uitgever P. Noordhoff, Groningen.) Hieronder zijn lief-gevoelde en eenvoudige zangerig-aandoende versjes, als b.v. *In 't stille kamertje.* Natuurlijk is er ook wel gerijmel onder te vinden, ik denk b.v. aan: *Hollands Vlag.*

Jozelf Israëls (tien gravuren naar oude en nieuwe meesters. - (*Voorgangers der 17de eeuwsche Schilderkunst*) uitgaven van de maatschappij voor goede en goedkoope lectuur, Amsterdam.) Met recht is dit een uiterst aangename verrassing te noemen, een zoo goede en interessante uitgave als deze photogravuren, waarvan de geringe prijs is per serie van 10 photogravures in omslag en en met bijschrift *f* 1.90; terwijl men ook elke photogravure afzonderlijk kan krijgen tegen 25 cts. In het bijschrift over Israels, door L. Simons, leest men: 'Men heeft dezen schilder den aanschouwer willen voorvoeren in zijn ontwikkelingsgang en meest kenschetsende openbaringen'. - Vermakelijk is het te vernemen hoe de Groningsche leermeester van Israels hem op zijn 14de jaar *afwees* voor de kunst als 'te slodderig'. De photogravuren zijn o.a. Langs het Kerkhof (voor mij een van Israëls mooiste dingen), 't veelbesproken Saul en David. Op den uitkijk, Een Zoon van 't oude volk, en andere van zijn ontwikkelingsgang een juist denkbeeld gevende reproducties naar zijn bekendste schilderijen.

Ik geloof dat niemand onzer schilders zoo heeft weten te raken (en met recht) het hart, het gevoel, van ons allen, als *Jozef* Israels, zoodat ieder onzer zijn meesterwerken dientengevolge kent, eert, liefheeft, en blij is als ze worden gewaardeerd. - Het bijschrift over de voorgangers der zeventiend'eeuwsche schilderkunst is geschreven door W.J. Steenhoff, en handelt over de Aanbidding der Wijzen door Geertgen tot St. Jans, Elia door raven gevoed van Roelandt Saverij, enz. Men heeft m.i. deze toelichtende inleiding wèl noodig, waar het geldt een goed verstaan dezer serie photogravuren; echter, zij gaat kosteloos erbij, indien men de portefeuille koopt, van 10 photogravuren tegelijk.

Een Vriendschap, door **Ellen** (uitgevers: Scheltema en Holkema's boekhandel, Amsterdam). In dit boekje is heel veel moois. Een vrouwenziel uit er zich in aan een man voor wien zij vriendschap heeft, tot aan zijn dood toe niet meer dan vriendschap. 't Geen zij zegt aan hem is heel dikwijls wáár, fijngevoeld, niet-alledaags, en eerlijk. En de stijl waarin het wordt gezegd is kort en krachtig en oorspronkelijk. Toch laat het geheel je onvoldaan, omdat het niet méér geeft dan een fragment, waarachter je een vraagteeken zet. Je voelt, aan den moed méér te zeggen dan dat heel-weinige ontbrak het der schrijfster; daardoor gaf zij *te* weinig, slechts onsamenhangende stukjes zieleweefsel, juist genoeg om te kunnen vermoeden dat de gehééle ziel niet die is eener alledaagsche, voor haar eigen-ik angstvallig de oogen sluitende vrouw.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ter aankondiging, wegens gebrek aan plaatsruimte niet voor verdere bespreking in aanmerking komend:

Volks-kunde, tijdschrift voor Nederlandsche Folklore, onder redactie van **A. de Cock** te Antwerpen, (uitgave van Hoste, Gent en Kluver, Deventer).

Lotus-serie. De aarde, door een **Leerling.** (Baarn, Hollandia-drukkerij).

Groote godsdiensten: Shinto de Godsdienst van Japan, door **dr. M.W. de Visser,** (uitgever Hollandia-drukkerij, Baarn.)
Wereldgeschiedenis afl 33 en 34, door **dr. H.F. Helmholt**, vertaald onder leiding van **Prof. Dr. H. Kern.** Uitgever: Uitgeversmaatschappij Vivat, Amsterdam.
Kerst- en Nieuwjaarnummer van Holland-Express. (Uitgever C. Geleijns, Rotterdam).
Het Theater, Weekblad voor Tooneel en Muziek, uitgevers H. van Munster en Zoon, Amsterdam.
De Natuurvriend, uitgever K. Beijlevelt, Eefde
9de Jaarverslag der Vereeniging tot verbetering van het Lot der Blinden in Ned:-Oost-Indië, gevestigd te Bandoeng. (Landsdrukkerij, Batavia).
Homoeopathisch Maandblad. (Uitgevers La Rivière en Voorhoeve, Zwolle).
Morks Magazyn, 1ste afl. Jaargang 1911.
Doopsgezind Jaarboekje voor 1911. 10de jaargang. (Uitgever L. Hansma, Assen).

Het Vrouwenvraagstuk, door H.C. van **Roggen-Blomhert** (brochure-reeks uitgegeven te Antwerpen, Provinciestraat).
Grieksche Mythen en Sagen, door **Nellie,** (voor den leeftijd van 12 jaar en ouder). Uitgave van Masereeuw en Bouten te Rotterdam.
Klassiek letterkundig pantheon. (J. van Vondel's Noah). (Uitgave van W.J. Thieme en Cie, te Zutphen).
H.P. Blavatsky en William Q. Judge; de stichters der theosophische beweging, door **een leerling.** (Uitgave van de Universeele Broederschap en het Theosophisch Genootschap).
Lotus-knoppen, (verscheidene afleveringen). (Administratie Groningen).

Twee aflev. **Nieuwe Gids**, Januari en Februari (Uitgever de Electr. Maatschappij Luctor et Emergo, den Haag).

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Onze Dolly.
Een ware eenvoudige hondengeschiedenis.

Onze Dolly is een schat. Dat begrijpt iedereen dadelijk die haar naam boven dit schetsje leest. Want wie zou lust gevoelen iets van haar leven te vertellen als zij géen schat was?

Ze kwam als hulpelooze zuigeling in ons huis, op Scheveningen. En toen 't moeilijke begin voorbij was, en haar pootjes lang werden - ach, ze wist er scheen 't geen weg mee! - toen kwam de hondeziekte.

De veearts vond haar zéér zwak, een zenuwpatientje. ‘Belachelijk’ zeiden velen. En toen begon de verzorging. Ach wat heeft de Vrouw haar Doll toen verwend. Port - eieren, wat niet al. Maar 't ergste kwam toen die trouwe bruine oogen troebel werden van de vuile stoffen - en toen ooren en oogen en neus door de Vrouw werden gereinigd, of 't haar kind gold.

Onze Doll is een Iersche setter, dat vergat ik te vertellen. Is er thans wel een zoó mooi? Als de Vrouw op 't balcon gaat let Doll op naar welken hoek zij zich wendt. En als 't naar de kist is, dan, hup is Doll er boven op en dan vangt een kammen en borstelen van zijn prachtigen pels aan. Die glanst dan ook als rood koper in de zon. Aan buik en pooten wapperen golvende haren; net als bij een Indiaan! Zij kent haar schoonheid wel, want als wij zeggen: ‘Ja, Dolly is lief, en wat is ze mooi!’ Dan richt zij den kop op en lachend roepen we: ‘O, wat bén je verwaand!’

Toen die ellendige ziekte doorstaan was, begon zij op te luiken. En niet lang daarna zou zij bruiloft gaan houden. Twee of drie aanbidders werden haar achtereenvolgens voorgesteld, doch vonden geen genade in hare oogen. Onverschillig wendde zij zich

af. Maar eindelijk kwam er een en trof kaar hart.

De bruiloft werd in Haarlem waar de bruigom woonde, gevierd, ten huize van Dolly's mama, Queentje. En toen zij weer op Scheveningen in haar eigen huis was teruggekeerd, toen begon de Vrouw voor de kraamkamer te zorgen.

Onze Doll werd altijd zoo'n beetje verwend, want ofschoon zij 't kleinste koekje op haar eigen stoeltje of in de mand moest gaan verorberen, zoodat 't vaak op was als zij goed en wel op den stoel was gearriveerd, toch kon zij b.v. niet gaan slapen als niet de Vrouw haar lekker had toegedekt. Dan slaakte ze een zucht van bevrediging en sliep in. Maar in de weken harer zwangerschap stond haar mand s' nachts voor 't bed van de Vrouw, en als ze kreunend zich bewoog, dan was de Vrouw al wakker. En menige nacht hing haar arm den ganschen nacht uit 't bed, om 't trekkende lijf van onze Doll zacht te wrijven. Dat deed goed!

Toen de kleintjes kwamen, heeft de Vrouw geholpen. Er kwamen er negen! Negen schattige bruine molletjes. Wat huishouden op eens. Hun W.C. hadden ze in godsnaam op 't achterbalcon. Maar hoe te weten of allen een beurt hadden gehad? Wel, de vrouw bond wie zijn plicht gedaan had een lintje om den hals, tot ze alle negen aldus getooid weer bij moeder lagen. Maar moeder Dolly was zwak! Wat gaf 't of oom Henri elken dag met een eind worst of een bokking in zijn zak kwam aangestapt, ja zelfs eens janhagel meebracht voor de kraamvrouw?

De Vrouw moest weer helpen. En zoo, met een leeren boezelaar voor, zat ze geduldig met telkens een ander jong op den schoot en voerde ze. 't Bekje open gemaakt, 't hapje er in, klap 't bekje weer dicht.

En om te weten, wie zijn deelhad gehad, nam de Vrouw ze achtereenvolgens de lintjes weer van den hals. Zoo had ze net aan den dag genoeg, om haar bakerplichten te vervullen. Maar toen nu de kleine molletjes meer ‘menschelijk’ begonnen te worden, toen kwamen familieleden en vrienden en mochten een der hondekinderen uitkiezen en mee nemen. Zoo bleef moeder Dolly over met nog een jong. Die zou naar Zwolle verhuizen, maar 't scheiden viel moeilijk. Hij had b.v. net de oogen van Wiesje, van die lodderige kinderoogjes en je moest hem knuffelen. Ja, er was zelfs eene ons onbekende dame, die fijne kippekluifjes verzameld had en met een zak vol er van onze kennis kwam maken - of beter die van Doll en kind.

Toen de dag daar was dat we ‘Wiesje’ voor 't eerst mee uit zouden nemen en hij kennis zou gaan maken met den strandboulevard, toen stond hij eerst te kijken als was 't onderscheid tusschen Gevers Deynootplein en zijn achterbalcon hem te machtig - maar daarna keek zelfs de Koningin-Moeder die langzaam voorbij reed, met 'n glimlach naar die bekoorlijke hondengroep: Dolly voorzichtig ‘stoeiend’ met haar Teddy-bear.

Maar eindelijk ging ook dit kind haar verlaten en bleef Dolly alleen met de Vrouw tot - de jonge Baas voor goed thuis kwam en Doll, vrouw als ze was, een nog beter, thans mannelijk, voorwerp voor haar uitbundige gehechtheid vond.

's Morgens zegt de Vrouw: ‘Doll, ga de Baas roepen’. Dan rent ze naar boven, en scharrelt net zoo lang aan den deurknop tot de Baas 't bed uit komt en open doet. Maar dan is zij als de wind naar 't bed gevlogen en nestelt zich op 't warme plaatsje en kijkt den baas dan zoo brutaal aan of ze zeggen wil: ‘Kom er nog eens in, als je durft.’ Jaloersch is ze ook, want als de Baas zijn Moedertje kust, dan dringt ze zich blaffend tusschen hen in, tot ze erkend wordt als deelgerechtigde.

Als Baas of Vrouw den hoed op zet, dan begint Dolly's staart te kwispelen. Zegt dan de Vrouw: ‘Dolly kan niet mee’, dan zakt de staartpluim en mismoedig sluipt ze naar haar mand. Maar wordt er niets gezegd, dan heerscht vreugde in 't hondenhart - ten zij de Baas naar 't Station gaat... Want treuriger oogen dan Doll zet wanneer ze met haar kop juist voor 't glas van de tochtdeur staat en begrijpt, ‘nu moet ik alleen naar huis’, treuriger oogen bestaan niet. Nog één kans om den Baas te zien, bestaat. Vlug omloopen en door 't hek van 't stationsemplacement in de verte op den trein staren. En de Baas komt dan altijd naar buiten - en Doll's staart kwispelt een vaarwel.

We zijn allen dol op haar. Als we lang van huis zijn, verlangen we naar Dolly. Als zij ons ziet, neen ruikt aankomen, blijft iedereen staan om de waarachtige hartstochtelijke blijdschap van het prachtige dier te aanschouwen en zij weet immers hoe blij ook wij zijn haar weer te zien en dat 'n vuile poot niet deert! Als kind kroop ze op

onzen schoot, als volwassen moederdier is er geen grooter weelde denkbaar voor haar, dan wanneer we haar oogluikend laten begaan in haar onhandig pogen om lijf en lange pooten te bergen op onze knieën. Zoolang scharrelt ze rond tot ze den kop ter ruste kan vleien op onzen bovenarm, tegen de borst - een diepe zucht en ze geniet haar dolce far niente.

Ze is een schat, onze Doll.

LOUTE.

‘Onder de Rendieren uit het Noorsch van Matti Aikio.

(Vervolg van No. 35).

Jussa wist niet goed waarom zij snikte, maar haar tranen maakten hem droef en zijn stem klonk gedempt toen hij vroeg: ‘Waarom ben je zoo bedroefd, Elna?’

‘Je moet 't niet kwalijk nemen, lieve Juhani!... Maar ik moet je iets zeggen.’ Haar snikken ging over in een hevig weenen: ‘'t Is of je af en toe zoo ver van me af bent en dan word ik zoo bang!’ - en zij drukte zich tegen hem aan alsof zij bang was dat er ruimte tusschen hen zou overblijven.

Jussa wist eerst niet wat hij zou antwoorden. Het was hem zoo plotseling overvallen.

Tot nu toe was hun gesprek altijd geweest als de wakkere droomen van de zon-lichte nachten, zij hadden alles gezegd wat ze wilden zonder er veel bij na te denken, zorgeloos.,.

‘Heb je 't niet naar je zin Elna?’

‘Ik weet 't niet goed... Lieve Juhani, wees niet boos op me!’

Zij sloeg den arm om zijn hals en keek hem in de oogen. ‘Wat zijn je oogen zwart, Juhani!.. Beloof me dat je me nooit iets leelijks zult zeggen. Herinner je je de eerste maal toen we elkaar spraken? Herinner je je dat ik zeide, dat ik zoo'n lust had om eens te komen - hoewel ik bijna bang was, bang voor het land hier - en voor menschen als Biettar Oula.... Later dacht ik er zoo dikwijls niet aan - niet, voordat ik jou van 't voorjaar ontmoette... Juhani! Vergeef me dat ik 't zeg - het was niet alleen vreugde voor me om je terug te zien. Ook de angst ontwaakte weer in me, die wonderlijke angst uit mijn kinderjaren. Maar 't werd me eerst heel duidelijk dien keer, toen je over het ijs liep en boos op me werd omdat ik iets zeide, wat ik niet meende. Er kwam zoo'n vreeselijk harde glans in je oogen. Het was niet alleen uit berouw omdat ik je beleedigd had, dat ik je nabijheid zocht... Ik was toen zoo ellendig!.. Het was - niet omdat ik je met een slang vergelijken wilde, maar ik had gelezen van vogeltjes, die recht in den bek van den slang vliegen - hoewel de angst hen terughoudt. Ik was en ben niet bang voor je, niet zoo. Maar misschien is het juist de angst, die hen in 't verderf jaagt. Maar de angst, die angst! Juhani! Die gaf mij geen oogenblik rust. Maar jij was boos toen en ontweek me - ik maakte me belachelijk in de oogen van de menschen, maar 't kon me niet schelen. De vrouw van den predikant trachtte me tot rede te brengen. Tot rede! Wat kon mij die rede schelen! Af en toe zag ik je even, dan was 't altijd of er iets om je heen was dat ik niet goed verklaren kon. Ja, 't was iets van de eenzaamheid. Ik werd er bijna zeeziek van.’

En weer drukte zij zich rillend tegen hem aan. ‘En toch - toch houd ik zoo vreeselijk veel van je, Juhani! Ik houd onzinnig veel van je. Misschien komt daaruit mijn angst voort - en omdat je soms zoo oneindig ver van me weg bent!.... Als die vreeselijke verlatenheid maar niet om je heen was!’

Zij zweeg. Maar Jussa kon niets zeggen.

Als de levensstroom plotseling door een ijskorst bedekt wordt kan 't niet anders of er grijpt een groote verandering plaats.

Jussa dacht aan haar, die van een volk afstamde dat het mooiste van de wereld was en in majestueusen overvloed over de aarde stroomde en de blonde goden van die aarde waren. En hij dacht aan de eenzame hutten en de berookte huizen in de verlaten, donkere bosschen langs de IJszee en aan de menschen, die er in woonden. Hij zelf was op een donkeren herfstavond geboren, terwijl zijn moeder rendiermos plukte aan den boschkant. Zij hadden in 't bosch moeten overnachten en het donker was het eerste wat zijn oogen in zich opnamen.... Had de zee haar sombere droefheid aan Elna's oogen medegedeeld?

‘Juhani! Houdt je van me? O, je moet van me houden!

Herinner je je toen ik je eindelijk hier eens in 't bosch tegenkwam? Ik wenschte me ver weg en dat deed jij zeker ook wel. Maar we konden elkaar niet voorbijgaan.

Je was zoo groot, zoo sterk en donker, toen je plotseling uit het kreupelhout opdook. Weet je nog hoe ik beefde toen je me een hand gaf? Ik kreeg tranen in mijn oogen, maar

huilde niet - het deed me zoo ontzettend aan.'

'Ik had je 's nachts gezien, Elna, den nacht vóór ik je ontmoette. 's Morgens vroeg toen je je baadde in den dauw van het gras van de pastorie. Je had een licht blauwen mantel omgeworpen.'

'Heb je me heusch gezien? Dat was niet mooi van je, Juhani.' Een blos gleed over haar gelaat en hals en zij glimlachte met een mengsel van verlegenheid en genot.

'Je was prachtig, Elna, zooals je daar een oogenblik vlak in de zon keek. Er lag een dauw-glans op je haar - en op je lichtblauwen mantel.'

'Was ik prachtig? Houdt van me, Juhani! Je moet van me houden!'

Haar mouwen waren omhoog geschoven. Jussa voelde haar pols slaan in den blanken arm, dien zij om zijn hals hield en hij zag haar jong, krachtig lichaam onder de lichte zomerkleeren ademend op en neer gaan.

'De zon en de lucht waren dien nacht zoo warm; ik kon niet slapen. Ik dacht aan jou en werd er nog warmer door. Ik moest mij in het natte gras baden, het was zoo heerlijk koel.'

Toen zwegen zij weer.

'Haat je me misschien, Juhani?'

Ook hierop antwoordde Jussa niet. Maar hij vroeg:

'Hoe heb je onze verhouding beschouwd? Zeg me dat eens, Elna!'

'De verhouding?.. Onze verhouding? Dat is waar, daar hebben we nooit over gesproken. Hoe is 't mogelijk. Begrijp jij waarom we er nooit over gesproken hebben?'

'Vermoedelijk, omdat er nooit een verhouding tusschen ons geweest is. En vermoedelijk ook nooit komen zal.'

Elna bemerkte zelf, dat het een zucht van verlichting was, die haar borst ontsnapte. 'Maar ik wil je liefde mee hebben als ik hier vandaan reis, Juhani - al je liefde!'

Maar toen zij boog om zijn blik op te vangen, trok zij zich plotseling terug: hij had een staalharden glans in zijn oogen.

'Juhani!'

'Reis je de rivier over, Elna?'

'Ja, - heb ik je dat al niet gezegd?'

'Neen, - dat heb je niet... Je hebt 't me niet "al gezegd." En je zou 't nu ook zeker niet gedaan hebben als ik 't je niet gevraagd had.... Ik kreeg op eens 't idee 't je te vragen.'

Zij zwegen. Elna plukte zenuwachtig aan 't gras. Toen zeide zij: 'De rechter brengt zijn vacantie in 't Zuiden door, zegt men.'

'Och kom, is 't waar?'

Een drukkende pauze volgde.

Toen zeide Jussa: 'Hij woont aan den mond van de rivier. Ik heb hem maar eens gezien. Lang geleden, toen hij bijna Biettar Oula veroordeeld had - hij, die een bosch betooverde, alleen door er door te gaan, zooals jij eens zeide.'

'Ik reis niet de rivier over om hem te ontmoeten.'

Maar Jussa antwoordde niet.

'Juhani!' riep zij en strekte angstig haar hand naar hem uit. 'Wees niet boos op me, Juhani! Je mag niet boos zijn op een ongelukkig kind als ik ben!'

'Als je bang voor me bent moet je heen gaan. En dan dank ik je hartelijk voor den tijd dien we samen doorgebracht hebben, Elna!'

Hij drukte haar warm de hand.

‘Men ontwijkt het kwade het best door het te ontloopen.’

Hysterisch snikkend viel zij in zijn armen.

‘Neen, - 't kan niet waar zijn dat we nu voor altijd moeten scheiden - niet voor altijd. Juhani!... O, help me lieve Heer! Ik kan zonder je niet leven, Juhani! Dat kan ik niet. Mijn ziel zou in mij sterven, en ik zelf levend en jong vergaan. Kijk me zoo niet aan! Wees lief tegen me, Juhani!’

Met gesloten oogen bleef zij in zijn armen liggen.

‘Laat me je nog eens één keer kussen!... Voel hoe mijn hart klopt! Ik geloof, dat ik ziek ben. Doe me geen kwaad... Ik behoef die belofte misschien niet eens van je te vergen.. Streel me over mijn voorhoofd ook - Heerlijk - Mijn blouse is van boven vast - ik zal die wel zelf losmaken - Wat warmt je adem mijn borst heerlijk - O, Juhani, dank je wel dat je zoo goed voor me bent.’

* * *

(Wordt vervolgd.)

Correspondentie van de redactie met de abbonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij,

die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap-kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Nelsie. - Indien het begin van Uw brief - wat dat opheldérende gedeelte aangaat - bestemd is voor de Lelie, zou het dan niet goed zijn indien gij-zelve met een paar woorden dat zoudt willen meedeelen, met Uw naam, omdat gij het bewuste artikel namelijk óók met Uw naam hebt onderteekend? Om U de waarheid te zeggen, begrijp *ik* namelijk de toelichting nòg niet geheel, ten minste ik vind het in Uw eigen belang heel wenschelijk, als gij haar aan de Lelie-lezers meedeelt, juist *omdat* Uw artikel in den smaak viel. - Mijn lieve Nelsie, nù ik juist weer iets van U geplaatst hebt, volgt daaruit dat Uw andere pennevruchten nog een beetje moeten wachten; dat spreekt van zelven bij de velen die jammeren om een beurt. - Ja, zulke ondervindingen, als die welke gij meedeelt, zijn niet prettig, maar ik geloof dat het dikwijls zoo toegaat, en dat menigmaal de redactieën de manuscripten niet eens lezen, en ze, eerst als ze worden opgevraagd, voor den dag zoeken, en gauw, gauw terugzenden. - Dank voor Uw hartelijke woorden over de Lelie, en Uw belangstelling daarin; ook de goede opinie Uwer schoonmoeder dienaangaande is mij zeer aangenaam. - Ik ben geen lid van die vereeniging, die gij noemt, omdat ik reeds tijd te kort kom voor alles wat ik thuis ter lezing krijg, en dus geen enkele reden zie er lid van te worden; ik zou er nooit komen. Wie de bestuursleden zijn weet ik niet. - In den door U genoemden tea-room zijn inderdaad vele studieën te maken, in den door U bedoelden geest. Trouwens in andere óók wel. -

Hartelijk hoop ik, dat de 'ruïne van Brederode' (gij hebt eene poëtische vergelijking gekozen) zal worden gerestaureerd; want ik vind dat die restauratie *behóórt* bij Uw tegenwoordig leven. Het *is* een moeilijke tijd tegenwoordig in zake meiden, (dank zij de dienstboden-vereenigingen en dergelijke uitvindingen van den duivel, in de gedaante van voor zichzelf een reclame willende maken dames), maar toch geloof ik stellig en zeker, dat men met geduld, en door zichzelf te verplaatsen in den gedachtengang van het dienstmeisje, er nog wel nu en dan eene vindt, die zich leert *hechten* aan haren dienst. Wij hebben met onze Marie natuurlijk een uitzondering-toestand, maar er zijn toch wel méér huishoudens dan het mijne, waarin de verhouding een goede en aangename is. Ik kèn er zoo gelukkig. - De wijze waarop gij nu leeft, - ik bedoel het eten - vind ik per-se ongezellig voor een man, en *kan* ook niet gezond zijn op den duur. Houdt mij die eerlijke opmerking ten goede, maar zoo is het m.i. een moderne-vrouw-huishouden-toestand, die nimmer *kan* zijn wezenlijk gezellig. Overigens begrijp ik intusschen wel dat gij eenigzins in een

uitzonderings-toestand verkeert, maar, aan den anderen kant, ik zou zeggen, als de *hij* er is, dan vereischt juist zulk een *korte* vreugde een dubbele mate van huiselijken vrede en van echt prettig interieur-leven. - Graag zie ik Uw volgenden brief tegemoet, met meerdere bijzonderheden. Nogmaals vriendelijk dank.

Odillon. - Ja, eerst ga ik naar Nauheim, ongeveer begin Mei; maar daarna blijven we den zomer hier; dus rekenen we dan op U. - Neen dat boek, dat gij bespreekt, heb ik nog niet gelezen, wel: Das Gefährliche Alter; daarop kom ik in een artikel terug. Ik wil het daarom dus niet nu op deze plaats bespreken, te meer daar, gij zelve het nog niet hebt gelezen. Wat men U vertelde, staat er inderdaad in. - Op 't nu volgende in Uw brief zwijg ik op Uw verzoek. Ik vind het náár voor U, nu ik dat alles weet. - Ik ben blij dat gij het zoo eens zijt met mij over het artikel: dienstweigering en anti-militairisme, van mijn hand (zie Lelie van 1 Maart), want die instemming, die mij reeds van meerdere zijden is betuigd, bewijst hoezeer ik gelijk heb, dat *in den grond* de meeste menschen niet stilstaan bij, of nadenken over, wat hun wordt geleerd als mooi en goed, zoodat zij, indien men hun de oogen opent, er ineens een anderen kijk op krijgen. - Ik weet heel goed welke uitspanning-gelegenheid in A. gij bedoelt, ofschoon ik-zelve er nooit een voet zette; het leek mij van buiten gezien daar een zoodje. Op den leeftijd van Uw dochtertje speeldet gij met de pop! Nu dat zal tegenwoordig wel met geen enkel meisje van dien leeftijd het geval zijn, geloof ik. Ik denk ook dat de wijze waarop kinderen tegenwoordig mede uitgaan naar allerlei groote-menschen-gelegenheden daartoe veel bijbrengt. Mama zelve wil overal bij zijn, en zij neemt eenvoudig haar nog veel te jong kind gemakshalve mee. Ten minste, zóó ken ik hier in den Haag veel voorbeelden, vooral van Zondagsche matinées, enz. De meid is dan óók uit, mama wil naar die voordracht, of gene voorstelling, of dit concert, en dochtertje wordt, fraai-opgeschikt, meegenomen, hoort natuurlijk van alles wat zij nog niet moest hooren, ziet op het tooneel toestanden, die zij niet moest zien, en, daar zij bovendien stil en netjes moet zitten, urenlang, gedraagt zij zich weldra zoo nuffig en stijf als een mooie pop. Hoe wil zoo'n arm schepseltje nog *kind* blijven? - Dat engagement van die actrice is voor mij een nieuwtje. Hartelijke groeten

D.A. van de P. - Ik maak U mijne excuses, want het maakt inderdaad een gróót verschil dat gij geschreven hebt in dat versje: ‘ik voel mij zoo *mat*’ en niet zooals ik er uit las: ‘ik voel mij zoo *zat.*’ Ik vernietigde Uw versje na de beoordeeling en weigering, en kan dus nu niet meer nazien of de vergissing lag bij mij, dan of gij U hebt verschreven. - Natuurlijk is mij elke verzekering, van elken nieuwen correspondent die zegt de Lelie graag te lezen om mijn oprechtheid en waarheidsliefde, steeds oprecht welkom;

ik erken dat gaarne, en zou het gehuichelde nederigheid vinden indien ik verklaarde dat het mij niets kon schelen dit te hooren; dus, ik dank U zeer hartelijk voor de door U genomen moeite mij dat te schrijven. - Ik ben zoo vrij hetgeen gij in verband daarmede schrijft over Jezus letterlijk over te nemen, omdat gij daarin zoo geheel en al zegt wat wáár is:

Ik kan zoo goed begrijpen, dat Jezus, die niet alleen woorden hoorde, maar door z'n hooge geest ook het geheele wezen zijner tegenstanders peilde, voor de mannen van de Schrift is geweest (en derhalve nog is) een geesel, en dat hij, walgend van al dat gedraai en geknoei der theologische wereld, het houdt met het eenvoudige volk, dat van zijn hart geen moordkuil maakt, en gelukkig de verstandelijkheid mist om met klem van duizenden drogredenen, om met druks van honderdduizenden regels schrift, het kruis te keeren op zijn kop.

'De Waarheid heeft de waarheid lief', die eenvoudige woorden gaan ver uit boven de bevatting van al die geleerde en hooge (!) *heeren, die de waarheid, zooals zij zich in hare naaktheid voordoet, loochenen te zijn het echte kind van Hem, voor wien zij het, - terwille van zich zelf, - opnemen.*

Dat 'terwille van zich zelf' zeggen ze niet met ronde woorden, maar hunne handelwijze bewijst het.

Als U dan ook over den mensch Jezus schrijft, als een domoor of een bedrieger, dan kwetst U mijn religieus gevoel in 't minst niet. Wie moed heeft om te durven erkennen de waarheid, zooals deze wordt beleefd, uit innerlijken drang tot waar zijn, die is er één van wien Hij heeft gezegd: Wie tegen mij is, die is voor mij. - Zoo iemand is mededrager van de Idée, waarvan hij de verpersoonlijking was.

Dat er zooveel verhandeld en verkwanseld is aan de evangeliewoorden door anderen, is heusch Hem niet te wijten.

Ellen. - Ik ben blij dat gij U verheugt over mijn omgaand antwoorden voortaan. Ik heb er de gedeeltelijke opoffering van mijn Zondag gaarne voor over. - Ik wil de nu gezonden bijdragen gaarne aannemen, het eene stuk als artikel, het andere als feuilleton, maar... geduld. Het door U gezonden artikel, waarnaar gij informeert, staat reeds maanden gedrukt, maar nog steeds vond ik geen plaats er voor. De plaatsruimte wordt steeds meer een moeilijke questie, zoodat ik daarom dan ook heb besloten voortaan geen *lange* artikelen meer aan te nemen, die in vervolgen moeten verschijnen (tenzij bij uitzondering.) Het hoofdartikel van Hollandicus heeft inderdaad zéér de aandacht getrokken, zooals nu ook weer blijkt uit Uw schrijven. Met U geloof ik-ook, dat mevr. Giese idealiseert. Dat hangt denk ik samen met hare geheele levensopvatting, die eene is van zeer idealistischen aard blijkbaar, evenals dat b.v. het geval is met Ellen Keij. Ik geloof dat de man *anders* is dan de vrouw, en dat de natuur hem, als *soort* genomen, bedoelde te zijn de meerdere van de vrouw, die hem volgens de natuurwet *aanvult.* Men moet niet rekenen met individuen, maar met het *soort.* Er zijn natuurlijk vele wreede, ongevoelige mannen, en vele lieve, zachte vrouwen. Maar dat heeft niets te maken met *de soort* als zoodanig. Alles wat gij daaromtrent schrijft ben ik met U eens. Speciaal ook wat gij schrijft over de *geniepigheid* van het gewone soort vrouw is volkomen wáár. Vrouwen zijn geniepiger dan mannen; geniepigheid is m.i. een harer kenmerkende eigenschappen zelfs. Voor Hollandicus herhaal ik dan ook nog even letterlijk Uw woorden: *dat gij zooveel waars vondt in zijn artikel.*

Mevr. v.d. W. te D. - Ik hoop U nog particulier te danken, wil U in elk geval omgaand melden hoe buitengewoon mooi Uw bloemen zijn overgekomen, daar zij heden, 10 Maart, nog precies even frisch in mijn kamer staan, als toen ik ze uitpakte. Seringen zijn anders soms zoo gauw weg, maar deze houden zich prachtig, terwijl de anjelieren eveneens volkomen-gaaf nog zijn. Ik vind het van U een bijzonder lief idee daaraan te denken, omdat ik in de Lelie vertelde zooveel van bloemen te houden. Misschien wordt Uw wensch nog wel vervuld door den uitgever. Nogmaals hartelijk dank.

Matroosje. - Ik herinner mij U zeer goed, en ook de teleurstelling die ik U moest aandoen toen, en die ik nu moet herhalen, want heusch, ik heb met den besten wil ter wereld er geen plaats voor in de Lelie, hoeveel medelijden ik-ook heb met U. Gij moet niet vergeten, dat ik mij als redactrice niet *kan* laten beïnvloeden door zulke argumenten als de door U aangevoerde. Ik heb een *verantwoording* tegenover den uitgever van het Blad. Ik zond U het werk reeds terug. -

Mevr. Wed. dr. W. - Ik dank U zeer voor Uw uitvoerig schrijven, en beantwoord het nu, zooals U ziet, terstond. - Inderdaad, de boekbeoordeelingen nemen veel tijd, maar toch hoop ik deze omgaande beantwoording te kunnen volhouden, omdat mijn correspondenten dat zoozeer waardeeren. - Met groote belangstelling las ik alles wat U mij schrijft over Uw godsdienstig leven. Ik zag daaruit dat de doopsgezinden in dien tijd dus orthodox waren, want het boekje van prof. Doedes, door U genoemd, is beslist orthodox, meen ik. De zondenval en de verdoemenis behooren beide óók tot de calvinistische leerstellingen. Mij trof ook zéér hoe ernstig en grondig het is toegegaan bij Uw aanneming. Mij dunkt, op een zoo geheel andere, en veel degelijker wijze, dan heden ten dage geschiedt, óók in orthodoxe kringen geschiedt. Ik heb b.v. hier in den Haag een der méést orthodoxe predikanten een paar zien trouwen, dat nimmer als orthodox zich had voorgedaan, dat hij, de predikant, *niet* kende, daar zij nog slechts sinds een paar maanden in den Haag waren, en dat hèm alleen tot die plechtigheid uitverkoos, omdat hij 'de' mode-dominee was toen. Hij bezocht hen *een enkelen keer*, en zegende hun huwelijk daarna op de meest-orthodoxe wijze in, niettegenstaande de bruid, dochter van een modern predikant, absoluut modern was grootgebracht, en de bruidegom zich om niets bekommerde van godsdienstig leven. - Hoe zelfstandig was Uw overtuiging reeds op dien jeugdigen leeftijd, waar gij dien moed hadt tot een zoo uitgesproken *daad* op het láátste oogenblik vóór Uw aanneming. Dat getuigt van vrij wat dieper innerlijk leven dan waarover de

meeste aannemelingen beschikken. - Ik-ook vind met U, dat die dominee van *zijn* standpunt gelijk had, en oprecht, naar zijn geweten, handelde. Dat U door een man als M. zijt beïnvloed, met zijn gaven en overredingskracht, spreekt, dunkt mij, van zelf. Dat *kan* niet anders geweest zijn. U zijt zeer, dunkt mij, te benijden om die vriendschap met iemand van zooveel beteekenis. - Ik ben geheel verbààsd over Uw ervaringen met het spiritisme. Na *zulke* ondervinding moest U, dunkt mij, een overtuigde spiritiste zijn geworden. Het spiritistische boek, dat U noemt, ken ik-ook, en ik geloof, ware het mij gegaan als U, ik zou integendeel met grooten ijver hebben doorgevorscht in die richting. Hebt U naderhand geen nieuwe ervaringen gehad, tégen Uw wil in? - Uw gesprek met dien Engelschen predikant vind ik óók bijzonder raak, voor een zoo jong meisje als U toen nog waart, want, zoo is het juist: De Engelschen doen in hun levenswandel geheel en al denken aan Farizaëers, omdat zij alles doen voor 't *uiterlijk*, naar de kerk gaan, Zondagsrust, etc., omdat het nu eenmaal er bij behóórt in hun land, en zonder een dieper waarachtig gevoel ervoor. Zelve heb ik dat in Schotland precies zóó bijgewoond. Alles schijn. Mijn hoofden der school, óók zusters, waren in den grond heel modern, maar zij erkenden zelve, dat zij dit onmogelijk openlijk konden en durfden laten bemerken, en gingen dus net even geregeld naar den orthodoxen predikant, en deden net even quasi-vroom, als ieder ander in hunne omgeving. Zoo mocht ik b.v. op Zondag zelfs niet met een boek, van hen ter leen gekregen, over de straat; ‘dat kon aanstoot geven’. - U hebt, gegeven den tijd waarin *U* jong waart, een merkwaardig vrije en flinke opvoeding gehad door dat verblijf in Engeland, en dat hebt U toch óók alles aan M. te danken. Hoe levendig en duidelijk beschrijft U dat alles, en hoe loopend is Uw handschrift! - Heerlijk wat U schrijft van de dierenliefde van Uw zoons; ik vind het zoo flink, indien *jongens* toonen dat het hart hun daarin op de rechte plaats zit, in plaats van te denken dat kwellen en plagen ‘manlijk’ staat; juist jongens en mannen hebben in zake dierenbescherming veel meer invloed dan wij-vrouwen, omdat het bij ons wordt uitgemaakt voor: sentimentaliteit. Daarom ben ik elken jongen en man, die voor dieren goed is, zoo innig dankbaar, in het belang der dieren zelf. Het vers van Tollens door U genoemd, met betrekking daarop, herinner ik mij niet. - Nietwaar, in Indië leeft men ‘op straat,’ zooals U het ook uitdrukt, evenals ik; alles wat hier verborgen blijft, en achter de schermen, gebeurt daar in het openbaar; overigens geloof ik dat zulk een stap als het overgaan tot een ander kerkgenootschap òòk hier in Holland geweldig zou worden bekletst, vooral het overgaan tot de R.K. Kerk. Vriendelijk dank nogmaals voor Uw schrijven, terwijl ik mij steeds aanbevolen houd voor meerdere correspondentie indien U daartoe lust gevoelt.

Oud hoofd-officier-artillerie. - Ik weet niet of Uw schrijven bedoeld was ter publicatie in de Lelie, althans het gedeelte daaruit betreffende mijn artikel voor U over Dienstweigering. Daarom begin ik met U per correspondentie mijn hartelijken dank daarvoor te betuigen, omdat het mij zoo veel genoegen doet een zoo vriendelijk antwoord te hebben ontvangen. Immers, ook bij alle meeningsverschil kan men elkaar toch waardeeren, helaas echter is het dikwijls andersom. En ik ontken niet dat ik vreesde van U een zeer boos en verontwaardigd schrijven te zullen ontvangen, hetgeen mij, bij onze verhouding tot dusverre, oprecht hadde gespeten. Echter, eerlijkheid bovenal is mijn zinspreuk. Daarom zeide ik U eerlijk mijne meening. Door Uw antwoord echter hebt gij mij getoond dat gij in staat zijt een eerlijke overtuiging te eerbiedigen, al is die niet de Uwe, daarvoor nogmaals zeer mijn dank. Wilt gij het

desbetreffende gedeelte gepubliceerd hebben, wees dan zoo goed het mij nog even te melden. Overigens hoop ik ook uit Uw nieuwe woonplaats nog wel eens van U te hooren?

Jacques. - Uw gedichtje nam ik aan. Maar, alweder, *geduld*! Van U plaatste ik namelijk nog al eens dikwijls een en ander. Ik vind Uw gedichtje heel gevoelig, en heel wáár; zooals gij terecht schrijft, het houdt in wat ik ook dikwijls zeide reeds, omtrent de ongevoeligheid der menschen en hun het leed zoo snel vergeten. - Voor Uw instemming met 'Uit Christelijke Kringen' dank ik U zeer. Gij zijt wèl in een omgeving, denk ik, om te kunnen constateeren de echtheid mijner typen, en daarom ben ik blijde dat zij U inderdaad als zoodanig treffen. 't Geen gij schrijft over Marie Nerveu heeft men reeds meer dan ééns mij geschreven, namelijk dat ik haar zoo levenswaar teekende, en haar gevoelens in dat tooneeltje met mevrouw Vermeulen (bij haar engagement) zoo juist ontleed heb. - Ik zou U *mijn* opvatting van de Christus-figuur niet graag opdringen, te minder niet, omdat die waarschijnlijk niet juist is, immers, ik sta bijna geheel alleen in die gevoelens, en de groote meerderheid van de menschen vinden Hem zoo heel sympathisch, zelfs óók als gewoon-mensch beschouwd. Dus, in die beschouwing is men veel gelukkiger dan in de mijne; zooals gij Hem echter opvat, van het orthodoxe standpunt, vind ik Hem volkomen aannemelijk, ofschoon ik-zelf het 'zoen-offer' van zijn dood een te groot raadsel vind om er bevrediging in te kunnen vinden, want ik vind het zulk een onrechtvaardige handeling van God, dat Hij ons allen tot zondaren maakte door de schuld van den eersten mensch, en ons daardoor geen vrije keuze meer laat. Voor mij zit 'm dáár de groote raadselachtigheid. - Gij zult mij in de straat waar gij woont nooit zien met mijn hondenjongens, want ik mag immers niet met hen in de tram, en ik kan niet met hen naar den Haag wandelen, dat zou voor mij te vermoeiend zijn. Gij kunt mij met hen zien op Scheveningen, of soms op den Ouden Weg, of in de Boschjes. Daar waar gij woont kom ik alleen een hoogstenkelen keer voorbij, als ik ergens een visite maak in die buurt, dus denk ik dat zij, die tot U zeiden: Daar gaat fr: L., mij niet kennen. Of was het in de stad-zelve? Daar kom ik natuurlijk dikwijls. Maar nooit, om bovengenoemde reden, mèt de hondenjongens. Gij hebt volkomen gelijk in Uw opmerking naar aanleiding van mijn correspondentie onlangs, waarin ik zeide iets

heel-leelijks van Roomsch-Katholieke zijde te hebben ondervonden. Gij schrijft daaromtrent namelijk:

Hoe eerlijk dat U zoo in de Lelie vertelt, dat de Roomschen U ook wel minder mooi behandelden, maar dat U des ondanks toch het goede bleef zien in hunne leerstellingen. Het grootste percentage der menschheid zou primo dadelijk de bakens verzetten, als degenen die hij voorstond hen niet altijd mooi behandelden, en secundo, zoo iets zeker niet in 't publiek bekend maken.

Dat wat gij daar zegt heb ik-zelve honderden malen ondervonden; vandaag is men met dezen of dien ingenomen, morgen doet hij iets tegen den persoon in questie-zelf, en dan vindt die daarin plotseling een reden om al zijn vroegere gezegden terug te nemen, en het goede te *ont*kennen dat hij vroeger *er*kende. M.i. is dat gemeen.

- Dat 'gekrenkte eigenliefde' vele vrouwen zoo boos doet zijn over het artikel van Hollandicus, naar aanleiding van dr. Otto Weiningers boek, geloof ik met U. En Uw woorden zijn zeer waar:

En per slot van rekening kunnen mannen noch vrouwen buiten elkaar.

De mannen geven U dat gaarne toe; maar de vrouwen zijn zoo kinderachtig van te meenen, dat zij zichzelve weggooien, (vooral als zij niet getrouwd zijn) door deze eenvoudige *natuur*wet te durven erkennen. - Ja, Uw gedichtje, waarop gij aan het slot van Uw brief terugkomt, heb ik inderdaad zoo gevoeld als gij het beschrijft, en vind ik héél goed. Hartelijk gegroet.

J.K. - Uw stuk heb ik aangenomen, maar zendt nu in géén geval meer iets vóór den nieuwen jaargang, hoe actueel ook. Er is geen plaatsruimte. Met den besten wil ter wereld niet.

Nora. - Hartelijk dank voor de beeldige kaarten.

Correspondent. - Ik hoop stellig mijn belofte te vervullen. Misschien is het al gebeurd, als gij deze Lelie ontvangt.

Dien Zondag, niettegenstaande Uw vriendelijke raadgeving, heb ik den heelen Zondag 'gelelied', zooals ik het noem; er was niets aan te doen. Ik zeg dan maar, met mijn kleinen liftjongen uit Berlijn: 'Es muss'. - Met mijn hartkwaal kan ik heel oud worden, zeggen de doktoren, en ik kan er ook plotseling mee doodgaan; daar ditzelfde ook kan gezegd worden van menschen die niets aan hun hart hebben, is het niet héél-afdoende, en zullen wij maar kalm afwachten wat het Lot beschikt. Dat doet soms net andersom als de wetenschap het had uitgemaakt. Ik moet dan in zoo'n geval altijd lachen, en zeg: 'Wat 'n onbehoorlijk mensch, om dood te durven gaan op een *andere* manier dan z'n dokter had besteld aan hem.' Nauheim is *zeker* goed voor mij, want dat weet ik nu uit ondervinding. Ik kon, in de dagen vóór ik daarheen ging, vóór twee jaar, niets meer, geen tien stappen loopen zelfs, zonder doodsbenauwdheid. - Ik vind het portret met onze honden aan tafel, wat *ons* betreft, het minstgelukte; dat andere, waarop ik Bennie tegen mijn hoofd houd, is zoo aardig, en ook houd ik veel van een dier twee photo's waarop hij aan mijn voeten ligt. Die fluweelen japon, die gij zoo mooi vindt op dat andere portret, behoort nu al weer tot het verledene. - Madame Bovarij is een hoogst-boeiend boek, nietwaar? Die studie over Italië ken ik niet. Hartelijke groeten.

Odo. - Ik bedoelde het artikel, dat gij-zelf nu ook noemt, maar *ik* twijfel niet aan Uw goede trouw (dat heb ik dien correspondent geantwoord in de Lelie-zelve) (zie corr. aan Gé, eenige weken geleden), en ik heb mij het geval ook geheel en al zoo voorgesteld als gij het thans uitlegt, namelijk dat gij natuurlijk een studie als

handleiding hebt gebruikt, en volstrekt niet dacht aan copieeren in 't geniep. Ik vond het echter beter U er op attent te maken, dat die handleiding dus in méérdere handen komt, dan gij misschien vermoed hebt. Nog eens, mijnerzijds heb ik geen oogenblik aan iets van kwade trouw gedacht. Het lange stuk plaats ik dus als feuilleton, en ook dat over Vondel. - Over Uw vertrouwelijke mededeelingen spreken wij dus niet, nietwaar? Ik stel er echter het grootste belang in, en dank U hartelijk, en ik hoop zeer dat gij zult voortgaan mij op de hoogte te houden. Dat interesseert mij-zelve zeer, en om U, en om mij-ook. Vriendelijke groeten.

Februari II. - Wat een leuk kaartje van Uw hondje! Ik begreep er eerst niets van, want Benjamin en Frits hebben óók kaartjes, maar alleen met hun eigen naam, en zonder zoo'n deftige toevoeging er nog bij. - Gij moet U s.v.p. *nooit* door vrees het mij te druk te zullen maken laten weerhouden mij te schrijven, want dan zou ik immers niet meer ronduit durven vertellen van en over mij-zelve, als dat het gevolg zou worden. Ik dank U zeer voor Uw vriendelijke woorden over mijn waarheidsliefde; gelijk ik hierboven reeds aan andere correspondenten antwoordde, ik durf dat complimentje aannemen als verdiend, want ik zie zelf wel om mij heen hoe onwaarheidslievend en oneerlijk en niets-durvend en laf 'het' menschdom als geheel genomen is. 't Geen Uw hoogst-ontwikkelde en hoogst-beschaafde kennissen *U* zeggen: 'De waarheidsliefde benadeelt je zelf maar,' dat zeggen de mijne ook precies evenzoo; een van mijn naaste familieleden heb ik dat onder anderen honderden malen hooren verklaren. Die man heeft dan ook nooit een eigen eerlijke besliste meening, enkel maar die van het côterietje waartoe hij behoort, en dat hij angstvallig naar de oogen kijkt. En zoo zijn er duizenden en tienduizenden 'beschaafde' en 'ontwikkelde' menschen. In 'nesterige plaatsjes' ziet men vele intrigues afspelen, maar in groote steden evenzeer, want daar gebeuren diezelfde intrigues côterie-wijze. - Verbaasd was ik echter over hetgeen gij schrijft van al die menschen, die leven op kosten der arme bevolking. Zooiets, zoo'n godsdienstig geharrewar, is toch alleen maar denkbaar, dunkt mij, in *ons* landje, van godsdiensttwisten bij uitnemendheid. - Ik-ook vind al die onbeduidende berichtjes over de Koninklijke Familie een zoo typisch-kinderachtig-opvleien. Toen verleden Maandag de aubade aan de Koningin is gebracht, vertelden de couranten 's avonds, hoe Koningin Emma aan den president van, ik weet niet wat voor Vereeniging, had gevraagd: 'Hoe staat het met de werkeloosheid

onder de timmerlui?' 's Mans antwoord op die lievigheid lieten de couranten wijselijk achterwege. Het zal wel niets anders zijn geweest dan 'n strijkage. Maar ik vraag U: Wat *hebben* de werkeloozen daaraan, dat de Koningin-Moeder lievig vraagt, bij een feestje, hoe 't er mee staat? En dat wordt je dan 's avonds plechtig in de courant uitgebazuind, en ook, dat 't prinsesje 'teer-wit' droeg (natuurlijk; *vuil*-wit zal ze, hoop ik, wel niet dragen in 't publiek), en al zulken nonsens meer. Bah, bah, bah! Heb ik nu geen gelijk dat de menschen, rijken en armen beide, *slaven*-zielen hebben? En heusch niet alleen ten onzent; dan moet gij lezen b.v. de hof-causerie van the Queen, of van the Ladies-Pictorial, of de walgelijke honig-om-den-mond-likkerij der interviewers, uitgezonden op koninklijke personen door Femina, Je sais tout, en andere fransche bladen, van het *republiekeinsche* Frankrijk. Of the New-York-Herald, die 't 'vrije' Amerika op het vaste land vertegenwoordigt wat high-life betreft. Er staat *bijna* in hoe dikwijls die vorsten en voornaamheden zich absenteeren moeten; en hoe interessant zelfs *dat* is..... En dan ook het: Le roi est mort, vive le roi! In Engeland b.v. was de ex-koningin, Queen Alexandra, een sportswoman, tenminste, ze wou dat *lijken*, met haar stijve zestig-jarige beenen, en dito lichaam; dus, alle Engelsche dames moesten dientengevolge aan sport doen als 'het' meest gedistingueerde wat er bestond, maar zie, thans blijkt Queen Mary te houden van 'n zittend bestaan van allerlei handwerkjes, op 'n ouderwetsche manier, en, met 'n zwaai in andere richting, vertellen U de vroeger sport-huldigende high-life causerieën thans plotseling dat er niets vrouwelijkers en schooners bestaat dan handwerkjes-doen, en dat dit voortaan dan ook 'de mode' zal zijn weer. - Zoo is het met alles. Van een eigen smaak geen questie; *nadoen* wat die of die doet, die 'n sport hooger staat op den maatschappelijken ladder! Zóó zijn de menschen.

- Mijn Frits is tien jaar, en mijn Benjamin wordt zes. Diens verjaardag weet ik niet, daar wij hem redden, toen hij naar berekening een 4 à 5 weken oud was. Maar wij hebben hem een verjaardag *gegeven*, op een merkwaardigen datum in zijne eerste levensjaar, en dien vieren wij steeds. Hij maakt echter op iedereen den indruk van veel, veel jonger, door zijn speelschheid, en drukke gedoe. Hoe heerlijk lief zijt gij voor Uwe 'oudjes'; ik vind menschen die goed *blijven* voor oude of zieke huisdieren steeds zoo sympathisch. Het is geen kunst lief te wezen voor een mooien duren rashond; die vertegenwoordigt immers 'waarde.' Maar menschen die hunne hulpbehoevende en verouderende dieren koesteren en opkweeken, *dat* zijn de èchte dierenvrienden. - Ik herinner mij dat portret nog wel eenigzins op den omslag van dat boek. Ik heb het niet meer in mijn bezit echter. Natuurlijk, indien hij er nu niet meer naar omkijkt, dan was het geen echte liefde. (Gij begrijpt mij?) Ik begrijp ook best, dat de naam U daardoor niet sympathisch meer kan zijn. Die Engelsche zin, door die dame aangehaald, is wèl waar, en toepasselijk op het geval. Jammer genoeg. Dank voor Uw vriendelijke belangstelling in mij, maar, gelijk gezegd, schrijf gerust, ik kan het werk best af.

Hockey. - Dat zinnetje, dat men U steeds ten antwoord geeft, is inderdaad een van die oppervlakkigheden over die richting, waarmede zij, die zich ervan afmaken zonder onderzoek, een ander den mond snoeren; en ik stem U volkomen toe, dat het tot niets leidt met zulke tegenstanders te redeneeren, integendeel alleen steeds méér verwijdering brengt. Ik voor mij geloof dat het een beschuldiging is zonder grond. Natuurlijk, dat spreekt van zelf, er bestaat een antipathie tusschen beide stroomingen, waardoor men van weerszijden elkaar niet vertrouwt. Dat ligt echter niet aan de

richting, maar aan de toestanden. Dat gij U door die lectuur tracht op de hoogte te stellen vind ik heel verstandig. - Het is een heel dikwijls voorkomend iets, ongelukkig genoeg, dat jonge menschen niet vinden in eigen kring die aansluiting en voorlichting, die zij van noode hebben. Zoo heel vele ouderen begrijpen niet, of *willen* met begrijpen, dat zij zich moeten *verplaatsen* in de gedachten, den strijd, de moeilijkheden, der jongere generatie. Zij staan enkel stil bij hun eigen ideeën en levensbeschouwing, en maken er zich van af met te zeggen: 'In *mijn* tijd deed *ik* zus of zoo' - en daarmee uit. Daarom dus begrijp ik Uw gevoel van eenzaamheid en Uw behoefte aan steun heel goed, eu, ware het niet dat gij nog zeer jong zijt, ik zou zeggen: *Doe* dien stap; maar nu ben ik bang dat gij te overijld zoudt handelen. Wat gij schrijft, dat gij U soms zoo geheel en al los van alles kunt gevoelen, *dat* is m.i. de ware sterkte, die welke ik nog steeds hoop en geloof dat het leven U zal leeren vinden voorgoed. Om eenzaam te kunnen blijven, moet men innerlijk sterk zich voelen. Wie steun van buiten noodig heeft, is innerlijk zwak. De meesten echter *hebben* 'n steuntje noodig, juist daarom geloof ik dat zij godsdienst van noode hebben, en in het bijzonder een sterke tucht, als die van de R.K. Kerk. Daar ik U echter niet persoonlijk ken, weet ik niet tot welke categorie gij behoort, tot de uitzonderingen, of tot de zwakken, en daarom meen ik dat gij beter doet eerst nog af te wachten wat het leven U zal brengen. - Die preek, van dien ex-priester, uit Frankrijk, doet mij denken aan 'n moderne-protestantsche levensbeschouwing, zooals wij er hier vele van allerlei kerken en gemeenten hebben. - Neen, neen, gij vergt *niets* te veel van mijn tijd, en gij schrijft niets te lang; schrijf mij *gerust* alles wat in U omgaat, alleen zóó kan ik U leeren kennen, en U helpen en raden, en dat doe ik zoo graag.

Gij schrijft: 'vrede zou ik alleen kunnen vinden wanneer ik mij-zelve ontvluchten kon, mij bewust kon onderwerpen; *kon* ik dat maar altijd.' Ziet gij, lieve Hockey, dat is juist de vraag: zult gij dat *altijd* kunnen? En dat is het toch wat gij zult *moeten* kunnen, indien gij dien gróóten stap doen gaat. Daarom juist vrees ik, dat gij de gevolgen nog niet genoeg overrekent. Gij ontvlucht daarmede tijdelijk U-zelve, maar... zult gij altijd die onderwerping aan die tucht volhouden? Zal er geen reactie, geen berouw komen te eeniger tijd? Laat mij nu eens heel eerlijk U iets zeggen: gij zijt jong, gij zijt een vrouw, daaruit kunnen óók heel veel van Uw levensmoeilijkheden voorkomen op dit moment.

M.a w., er zal wellicht eens ook een *iemand* op Uw pad komen, aan wien gij U zult willen 'onderwerpen', o zoo graag; - ik houd het voor niet uitgesloten dat gij onbewust hunkert naar die ons allen, *echte* vrouwen, ingeschapen behoefte om U-zelve te geven aan, Uw eigen-ik-te-doen-opgaan in een ander, een man, en in zijn en Uw kinderen straks. Dáárom juist wil ik niet, dat gij nu reeds beschikt over Uw jeugd en over Uw leven op een zoo andere wijze, op eene die U wel niet belet te trouwen, maar toch uitrukt uit geheel Uw levenskring, en daardoor Uw huwelijkskansen gansch en al verandert. -

Gij wilt van mij weten of ik geloof dat er verbetering voor ons zou komen indien wij kwamen onder Duitsche wetten? Dan wel of ik voel voor het vrije vaderland? Ik begrijp die vraag niet geheel. Duitsche wetten is vaag. Er zijn Duitsche wetten die ik beter vind dan de onze, en ook andere, die ik slechter nog vind. Over het algemeen vind ik dat men in Pruissen (Duitschland is zoo vaag) de wet beter *handhaaft* dan bij ons, en dat de politie er veel beter geordend is. Voor 't vaderland in engeren zin voel ik net even weinig als voor de provincie waaruit je toevallig geboren bent. Ik voel voor elk land in 't een of ander opzicht wel, en in andere opzichten weer niet. Ik vind b.v. de Zwitsers, Schotten, Hollanders, stug, en koud, en prozaisch, en de laatsten langzaam en achterlijk en kleinzielig. Ik vind de Italianen sympathiek, en de Franschen blufferig en vulgair, en de Duitschers gemoedelijk en burgerlijk. En ik vind ons Holland heel netjes, speciaal den Haag, maar de Hollanders-zelf voelen nog veel te weinig voor badkamers en andere hygiene van het lichaam, en ik vind de Engelschen heerlijk-zindelijk in al hun gewoonten, enz. enz. Zooals ik reeds meermalen zeide, waar de grootste helft der Nederlanders, waaronder ook ik-zelve, vol 'vreemde smetten' is van afkomst, vind ik niets gekker dan het zingen van ons volkslied:

Van vreemde smetten vrij.

En het allergekste vind ik, dat dit lied der Koningin en Hare Moeder en Haren echtgenoot wordt toegezongen, welke eerstgenoemde vol 'vreemde smetten' in haar bloed zit, terwijl de laatste twee *duitschers* zijn geheel en al; (let overigens ook op de aanmatigende uitdrukking *smetten*, waar het geldt ander bloed dan het hollandsche). Ziehier in 'a nutshell' eenige mijner denkbeelden. Er valt echter nog zoo veel over dit onderwerp te zeggen, dat ik eerst nader moet weten *wat* gij precies bedoelt alvorens U uitvoeriger te kunnen antwoorden. - - Uw dagboekbladen overtuigden mij nog veel meer dan Uw brieven, dat gij zijt op een leeftijd waarop gij verlangt onbewust, naar datgene waarvoor de natuur U schiep: den man aan te vullen. Denk nu *niet* dat dit iets is om U voor te schamen. Het is een heel natuurlijk en volkomen normale begeerte, die de natuur in elke vrouw, die *waarlijk* vrouw is, legde; en een begeerte welke *niets* te maken heeft met de door mij bespotte mannenvangerij om 'mevrouw' te worden, en 'een goede partij' te doen. Gij voelt U daardoor onbevredigd, doelloos, levensmoe, ondanks Uw jeugd. Omdat gij zijt een kind van Uw tijd beredeneert gij voor en met U-zelve wat vroegere generaties *niet* zoo bewust voelden; ook trouwden toen de meisjes bijna alle, kenden dus die onbevredigdheid niet. Gij zijt U zelve klaar de leegheid en nutteloosheid van Uw werk-zoeken; (om Uw beschrijving van Uw bezoek in het kinderziekenhuis, en Uw gezegde dat het U niets kan schelen of de kinderen melk drinken uit schoone flesschen of niet, moest ik hartelijk lachen, om

de éérlijke waarheid ervan.) Gij zijt een ikheid, die U-zelve begrijpt, die niet U kunt tevreden stellen met wat kinderachtig uitgaan, noch ook met werk- en kunstdoenerigheid. En nu méént gij dat die godsdienst U zal helpen. Maar, ik ben ervan overtuigd, dat is een dwaling Uwerzijds; die stap, dien gij wilt doen, is een onnatuur die U te laat zou berouwen. Al Uw levensmoeheid en Uw onbevredigdheid zal voorbijgaan, indien het Lot U den man, dien gij liefhebben kunt, op Uw weg voert, dat geloof ik *stellig. Of* het Lot dat zal doen, weet ik niet. Maar wel kan ik U zeggen, dat ik, in de tien jaren waarin ik de Lelie redigeer, meer dan eene heb gekend, aan wie ik iets dergelijks heb voorspeld, en aan wie, in een gelukkig huwelijk, mijn voorspelling is *bewaarheid.* Wacht daarom af. Dien stap kunt gij over tien jaar óók nog doen, nietwaar? En, nogmaals, blijf mij gerust *alles* vertellen; ik vind vooral de daghoekbladen zeer interessant, omdat zij mij Uw ziel doen kennen, en ik Uw behoeften begrijp erdoor.

Molly. - Gij zijt ook een mooie! Gij zegt, - en dat kan ik best begrijpen, - dat gij Pittah de grijze Wolf niet hebt kunnen uitlezen om die afgrijselijke vechtverhalen, en meteen doet gij *mij* nog veel afgrijselijker verhalen, over paté de foie gras, enz.; ik ben het echter allemaal met U eens, eet daarom ook nóóit paté de foie gras om die reden, ook geen lijsters, of andere door martelingen lekker-gemaakte dieren. Ik las dezer dagen een aandoenlijk verhaal van Mark Twain: *A Dog's Tale*, dat mijn vriendin - evenals 't U ging met Pittah de grijze wolf - niet kon uitlezen, van meelijden en ergernis. Kent gij het? Het is een afschuwelijke schildering van menschelijke ondankbaarheid, begaan aan een hond, en het is zoo hartroerend verteld! - - - Zeg s.v.p. aan Uw man dat ik voor de Volksvertegenwoordiging - den goeden niet te na gesproken - inderdaad maar 'n hôógst geringe achting voel in zake der heeren knapheid en wijsheid in 's lands bestuur en in het wettenmaken. En dank hem voor zijn leuke boodschap dienaangaande. Ik ben blij dat ik U een prettigen dag bezorgde met mijn vorig antwoord. Ja, ik méén wat ik toen zeide. Dat portret van mij herinner ik mij niet. - Nu, als ik Uw kant uitkom, ziet gij mij stellig opdagen. Tusschen haakjes gezegd, gij begrijpt toch dat de aanhef dezer correspondentie maar *scherts* is? Hartelijke groeten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

J.H.D. - Dank voor Uw brief; ik beantwoord dien in het volgend nommer, wegens den inhoud.

J.K. - Uw stuk ontvangen na de aan U geplaatste corr. in dit nommer.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

22 Maart 1911.
24ste Jaargang.
No 38

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Godsdiensten en Godsdienststelsels
door P.J. Boonstra.

(Vervolg van No. 37.)

Het Boeddhisme.

Waren er onder de Brahmanen alreeds priesters en ook leeken die meenden dat het ware levensdoel niet kon bestaan in boetedoening, offeren ter eere van de Goden, ten einde aardsche voordeelen te behalen, maar zich meer overgaven aan bespiegeling, aan inkeeren tot zich zelf, zich zelf te leeren kennen, afstand te doen van begeerten om zoo het heil te winnen, straks zou Boeddha, de stichter van het Boeddhisme optreden om zijn leer over een groot deel van Azië te doen doordringen. Deze

godsdienst - we laten buiten bespreking of het eigenlijk wel een Godsdienst is - wordt thans nog beleden door ongeveer een derde der geheele menschheid.

Was in voor-Indië zijn bakermat, later moest het daar weer de plaats ruimen voor het Brahmanisme, doch in andere landen wist het zich zeer uit te breiden. In Birma, Ceylon, Siam, China en Japan wist het vasten voet te krijgen, doch in de beide laatstgenoemde landen werd het zoo met andere godsdienstige meeningen vermengd, dat het zijn oorspronkelijke karakter verloor.

Niet overal in vorengenoemde landen wordt het Boeddhisme op dezelfde wijze beleden. Het is er mede gegaan, zooals het met het Christendom is gegaan. Was vroeger het Christendom alleen bekend als Roomsch Katholiek, langzamerhand in den loop der tijden, heeft dit vele wijzigingen ondergaan. Ieder ketter heeft zijn letter en honderden secten zijn ontstaan die ieder op *zijn* wijze de leer weder gaan uitleggen.

Na de scheuring die ontstond met het Protestantisme zijn de secten als paddestoelen uit den grond verrezen, die ieder op hun beurt weer bewijzen aanbrengen voor de gegrondheid van hunne uitlegkunde op den Bijbel.

Zooveel verschil er is tusschen Katholicisme en Modernisme of, wil men - vrijzinnig Protestantisme - zooveel verschil zal er ook wel zijn tusschen Boeddhisme en Boeddhisme. Zooals in het Christendom de een Jezus vereert als den Gods-zoon, de ander hem hoogacht als den vér boven allen verheven mensch, zóó is het ook ten opzichte van de vereering van Boeddha.

In Birma vooral - 'zie de ziel van een volk' door H. Fielding - wordt Boeddha vereerd als den volmaakten mensch, die in den strijd tegen de machten: heerschzucht, eigenliefde, hartstocht en begeerlijkheid, als overwinnaar schitterend te voorschijn trad.

In Tibet evenwel - geniet hij Goddelijke eer - en heeft hij evenals bij het Roomsch Katholicisme een plaatsvervanger op aarde. De eeredienst is er groot, tal van gebeden worden er tot hem opgezonden en menige geheimzinnige plechtigheden voor hem verricht.

Het zal echter met het Bloeddhisme wel gegaan zijn zooals met alle godsdiensten, en met vele leerstellingen en menigte zaken buiten den godsdienst om; ieder voor zich meent, dat hij het échte, het wáre bezit en een ander slechts de copie. Nog meer is dat het geval, wanneer men tot lang vervlogen tijden moet terug gaan, naar tijden uit de grijze oudheid.

Zoo bestaan er thans ook alreeds twee meeningen omtrent Boeddha. Is hij een historisch- of een legendarisch persoon? Sommigen besluiten tot dit laatste evenals er geleerden zijn die beweren dat Jezus nooit geleefd heeft, tenminste de Jezus van de Evangeliën niet. Hoe men er over moge denken, het meest voor de hand ligt, dunkt mij, dat ook Boeddha wel degelijk heeft bestaan. Alles moge dan door den tijd wat overdreven worden voorgsteld, maar zeer zeker zal een krachtige persoonlijkheid hebben bestaan, waarvan de herinnering bij zijn volgenlingen is blijven voort leven.

Boeddha is de stichter van het Boeddhisme. Boeddha is geen eigennaam, maar duidt een innerlijke toestand aan. Boeddha is een zelfvolmaakte, een verlichte, een heilige en wijze die reeds in dit leven tot verlossing is gekomen. Hij is geen God, die zich aan de menschen heeft geopenbaard, geen Godsgezant, die van den hemel is nedergedaald om den menschen het heil te brengen. Hij is een mensch, maar een ménsch, die zoo hoog boven andere menschen uitstak in geestelijk en zedelijk opzicht, dat velen hem als een God of Godsgezant vereeren.

Hij was een prins van koninklijke bloede, Siddháttho, genaamd. Zijne ouders waren koning Soiddhódano en koningin Mayá welke regeerden over een klein koninkrijk in noordoostelijk Indië. Hij werd in het jaar 623 voor Christus geboren. Over zijn geboorte valt weinig met zekerheid te zeggen, maar zooals het met vele groote godsdienststichters is gegaan, ging dit gepaard met vele wonderbare gebeurtenissen.

De legende verhaalt daaromtrent dat bij de geboorte van den prins de Brahmanen, die als priesters aan het hof van den koning leefden, van hem voorspelden dat zoo hij een maal aan het hoofd van het koninkrijk kwam te staan, hij een machtig koning zou worden over een groot rijk. - Indie was destijds verdeeld in een menigte rijkjes die aan geen oppermacht gehoorzaamden en gedurig met elkander in oorlog waren - mocht hij echter afstand doen van den troon, dan zou hij een wereldverwinnaar worden.

Wereldheerscher of *wereldverwinnaar.*

En een boetedoener, die in het gebergte leefde, kwam en voorspelde, terwijl hij zich aan de voeten van het kind terneder wierp, dat het eenmaal de hoogste graad der volmaking zou bereiken en de wereld de weg ter verlossing zou wijzen, terwijl de Brahmaansche kluizenaars, boetedoeners en asceten die in eenzame hutten leefden en zich wijdden aan overpeinzingen en de studie van de oude heilige geschriften, profeteerden, dat de prins bij den aanblik van de ellende en het lijden in de wereld, deze wereld zou ontvlieden.... De koning was met deze voorspellingen niet erg ingenomen, daar hij de prins liever voor een *wereldbeheerscher*, dan voor een *wereldverwinnaar* bestemde. Hij deed dan ook alles

wat in zijn macht was, om de prins niet met het lijden der wereld in aanraking te brengen. Hij werd met alle luister, pracht en weelde omringd en de beste leermeesters werden ten zijne dienste gesteld om hem in alle kunde en wetenschappen te onderrichten. Hij kreeg drie paleizen ter zijner beschikking, voor ieder jaargetijde één, voor het *heete*, het *koude* en voor den *regentijd.* Ieder paleis was omringd met groote tuinen en parken en alles werd in het werk gesteld om hem zooveel mogelijk te hechten aan de wereld.

Op zijn zestiende jaar trouwde de prins de beminnelijke schoone prinses Yasodharä en had de koning de hoop, dat een vrouw en kinderen hem af zou leiden van zijn neiging van overpeinzing en bespiecheling; het mocht niet baten. Hij was opgevoed in de oude leer van het Brahmaisme en dat velerlei aanleiding gaf tot een zeker pessimisme; dat het leven niet bezag als iets heerlijks, als iets waarde vols, maar overhelde naar de meening dat het leven een last, een lijden is. Het bestaan was een voorstelling, een strijd tegen booze invloeden, niet van buiten, maar tegen den mensch zelf ingeboren hartsttochten. Alles wrat leefde was onderworpen aan ziekte, ouderdom en dood.

Zooals men een ladder beklimt, zoo ook kon de mensch trede voor trede omhoog klimmen. Sommigen gingen vlug van de laagste tot hoogere, anderen vielen terug en als niet een mensch in één leven de hoogste sport kon bereiken, zoo zou *leven* na *leven, geboorte* na *geboorte*, moeten plaats hebben. Doch op die bovenste trede was waarachtig geluk te vinden.

Ook zijn vrouw vond het leven iets heel plechtigs dat men niet mocht doorbrengen met pretmaken en beuzelerij.

Steeds vaster vestigde zich de overtuiging in 's prinsen ziel, dat het leven iets beters in zich sloot en dat de eenige weg tot de groote vrede was de wereld te ontvlieden. Bij zijn toeren en tochten in de parken had hij vier ontmoetingen die een beslissenden invloed op hem hadden. De eerste ontmoeting was die van een ouden grijsaard geleund op een stok. Hij vraagde zijn bediende of die man immer zoo was geweest, doch deze antwoordde dat hij ééns blozend en jong was zooals de prins. ‘Zijn er meer zulke grijsaards’ vraagde de prins verder. ‘In menigte heer’ antwoordde Tschanno, zijn bediende. ‘Het is de loop der natuur; wat eenmaal jong, is kan oud worden, wat eenmaal blozend is, verwelken en sterven.’ - ‘Ook ik Tschanno?’ - ‘Ook gij heer’.

Dit voorval stemde hem ernstig, doch toen hij eenigen tijd later bij een rijtoer een kranke zag en Tschanno, hem inlichtte dat ook dit dikwijls een deel is van het leven, werd hij zóó aangedaan, dat hij alle vermaken des levens ging vermijden en ernstig begon natedenken over het lijden. De koning was zeer bedroefd en liet mijlen in den omtrek alles door soldaten afzetten, opdat de prins niet nog meer van deze verschijningen zou te zien krijgen. Een tijd lang ging alles goed en bij den ouden koning begon de hoop weer levendig te worden, dat de prins zijn opgewektheid weer zou terug krijgen. Doch een andere onverwachte gebeurtenis zou nog plaats grijpen. Bij een volgende rit, niettegenstaande de wachten nog vermeerderd waren, ontmoette hij een in gevorderden staat van ontbinding verkeerend lijk. ‘Wat is dat Tschanno’, zei de prins? - Dat is de dood heer, die gestalte is bleek en verstijfd en mist het vermogen zich weer te bewegen’.

Deze indrukken schokten den prins diep. Hij begon in te zien, dat de jeugd dikwijls moest plaats maken voor den ouderdom, dat de gezondheid een prooi wordt van ziekte en dat op jeugd en ziekte de dood volgt. Hij besefte de vergankelijkheid van

het leven en alle vermaken en genoegens verloren de bekoorlijkheid voor hem. Hij vermeed daarom de vermakelijkheden en kwam tot het inzicht dat het leven geen benijdenswaardig goed is, doch veeleer een kwaad, een straf dat men moet doormaken. Zijn streven werd daarom op een ander doel gericht. Dat doel was de oorzaken te doorgronden, van geboorte, lijden en ouderdom.

(*Wordt vervolgd.*)

Over anarchisme.

> *'Maar begrijpt zij niet, dat wij juist daarom anarchisten zijn?*
> *En dat zij, hoewel onbewust misschien, ook anarchiste is, want dat is juist het anarchisme, het bezitten van een eigen, onafhankelijk oordeel.'*

Deze 'zij' is de ondergeteekende. - En het stukje waaruit ik citeer komt voor in 'De Vrije Socialist' van 4 December 1907.

Wel, ik geloof dat ik den schrijver van dit stukje gerust kan stellen met de verzekering, dat hij zich niet vergist wanneer hij mij *in theorie* schaart onder de anarchisten, - althans in zekeren zin.

De definitie, die hij namelijk hierboven geeft: '*Anarchisme is het bezitten van een eigen*, *onafhankelijk oordeel*' klinkt zoo mooi, dat ik mij van *zulk* een levensbeschouwing gaarne wil verklaren een aanhangster.

Maar.... theorie en practijk zijn helaas o zoo verschillende dingen! - Ik betoogde datzelfde reeds dikwijls, b.v., als ik den draak steek met de vaderlands-liefde der fransche heeren socialisten, zoodra zij aan de ministers-tafel zitten, in tegenstelling met het *on*vaderlandslievende geschreeuw van diezelfde heeren, zoolang zij nog moeten komen tot eer en aanzien. *Toen* was een geordend leger, dat schiet op de broeders onder het volk, dat gebruikt wordt om onrechtmatige veroveringen te maken in de koloniën, (onder het motto beschaving brengen), een onding, een uitvinding van de bourgeoisie, waartegen elk rechtgeaard socialist behoorde te protesteeren. *Nu*, nu diezelfde fraseurs, de Clemenceau's, de Briands, de Vivianis,*) het brachten tot het ministers-baantje, nu regeeren zij, met datzelfde leger, geheel in den geest der bourgeoisie, (waartoe zij nu immers zelf behooren ook), zij geven orders aan dat leger om op 'de broeders onder 't volk' te schieten, zij maken de meest onrechtmatige oorlogen in de koloniën, en schepen datzelfde leger in, om in Marocco ellendig te sterven door de kogels van fanatieke *wezenlijk*-vaderlandslievenden, of door de pijlen van de cholera en de pest....

En 't domme socialistische volk ziet het - en zwijgt. - Maar 't anarchisme in de practijk is geen háár beter. - Was er b.v. ooit grooter willekeur, grooter wreedheid, grooter geknoei, grooter omkooperij, dan toen de *Terreur* in het heetste van de fransche revolutiedagen erin geslaagd was de *anarchie* te doen zegevieren?

Het domme volk - ook dat volk, bedoel ik, dat de 'Vrije Socialist' leest en de andere bladen van dien aard bestemd om het op te zweepen - het leest niet, en het heeft geen tijd om te lezen, veel minder nog om te denken, en allerminst om zichzelf 'een eigen onafhankelijk oordeel' te vellen. Vandaar dat men het zoo recht gemakkelijk wat kan wijsmaken, wat kan opdringen, het kan gebruiken voor eigen baatzuchtige doeleinden.... totdat het eindelijk losbreekt, evenals in de dagen van de *Terreur*, en zichzelf ontketent tot een bende van duivelen, in wier handen elke onschuldige wordt vermorzeld, onder wier voeten hij wordt stukgetreden; hoe hooger zijn zielenadel, hoe nobeler zijn bedoelingen, hoe onbaatzuchtiger zijn handelingen, hoe onvermijdelijker en zekerder en meedoogenloozer zijn dood!

Dat is de anarchie in de praktijk.

Zie, *als* het den tijd had tot lezen, tot lezen van de historie, in plaats van oppervlakkige vlugschriften en partijbladen, dan zou het weten, ook de abonné's van 'De Vrije Socialist', en van de overige bladen van die richting, dat ik wáárheid spreek, dat niets méér getuigt tegen het volk-zelf en afzichtelijker bewijs is van de duivelachtigheid van een losgelaten volksmassa, dan de geschiedenis van de fransche revolutie, toen zij hare uiterste consequentie had bereikt, en slechts de *willekeur* heerschte, dank zij het zegevieren der anarchie.

Tallien verkoopt zichzelf, nadat hij eerst te Bordeaux duizenden ongelukkigen had gedwongen bij hem hun levens in te koopen, niet omdat zij ook maar iets hadden misdaan, maar omdat hij, *Tallien,* de *volkstribuun*, zich wilde verrijken door hun fortuin. *Robespierre* valt als het slachtoffer van zijn eigen wreedheden. Geen rechtspleging, geen oordeel, eenvoudig een laaghartig vermoorden van hem; door

*) Dit artikel is een herdruk; het hierbedoelde ministerie trad intusschen af. (RED.)

diezelfde volksmassa, die hem gisteren de grootst mogelijke vrijheid liet te moorden op zijn beurt!

Ik doe slechts een greep onder de bekendste feiten uit die dagen. Wie haar nauwkeurig kent die Fransche *terreur,* die weet dat wat toen gebeurde ten hemel schreit van onrechtvaardigheden en omkooperijen en moorden en zichzelf-verrijken ten koste van anderen zonder einde, meer nog ten hemel schreit van gemeenheid en wreedheid in èlk opzicht, dan de verdorvenste tijden uit welke geordende maatschappij ook!

En gelooft werkelijk iemand uwer, dat het in onze dagen anders en beter zou toegaan, indien het volk de macht in handen kreeg? Ik niet! De historie herhaalt zich stéédS, om de eenvoudige reden, dat de menschelijke inborst steeds dezelfde blijft.

Maak het volk tot zijn eigen koning, en ge kunt er zeker van zijn, dat het weldra zichzelf den kop afslaat in duizenderlei vormen, totdat het ten slotte, als een van bloed en vleesch overzadigd dier, dat moe gaat slapen, wreer zelf *zoekt* den tyran, die het den voet op den nek zet - waaronder het zich dan kruipend-deemoedig buigt.

Want, zóó is het volk óók: kruipend met kinderachtige bewondering! Als het niet zoo ware, waarom staat het dan uren lang 's avonds te gapen op den Dam, om naar 't verlichte Paleis te gluren, naar de mooi-opgedirkte menschjes, klatergoud-uniformen en dames-opschik, die zij bespieden kunnen door de vensters, wanneer de Koningin haar verplicht avond-feest geeft, bij haar jaarlijks verplicht bezoek in Amsterdam!?

En in Den Haag! God, wat 'n minachtend gevoel bekruipt me altijd, als ik daar voorbij 't Paleis in 't Noordeinde kom, en al die armelijke, lompig aangekleede leegloopers daar zie blauwbekken in de koude, om te gluren welke van orden schitterende mooie hof-meneer of opgeprikte ambassadeur straks zal instappen in het rijtuig dat hem wacht voor 't Paleis.

Zie, ik ben géén socialiste, zei ik menigmaal, en ik ben geen anarchiste óók, zeg ik nu *uitdrukkelijk;* maar ik verklaar gaarne, dat er dingen zijn, waarin ik den anarchisten gelijk geef, en daaronder behoort zeker o.a. hun protest tegen het geld-vergooien bij 't organiseeren van feesten ter gelegenheid van bezoeken van koningen en vorsten. Grooter humbug is niet denkbaar, dan die duurbetaalde, van hoogerhand *verordineerde* feestelijke ontvangst; waaraan niemand iets heeft, de vorsten zelf óók niet, want ze zijn zoo bang als wezels voor de aanraking met de ‘massa’, waaronder ze altijd vreezen de hand te zullen ontmoeten die hen sluipmoordend doodt.

Daarom - een feministe en kiesrechtschreeuwster ben ik óòk al niet - maar, *als* ik ooit lid van Gemeenteraad of Kamer werd wanneer de dames-schreeuwsters haar zin hebben, dan zeker zou ik uit alle macht protesteeren tegen het aldus het geld uit onze zakken, - uit die namelijk van de belastingbetalenden, - verkwisten om er dwaze, onnoodige, en onechte feesten mee te organiseeren, waarvan alleen zij plezier hebben, die er voor worden beloond met nog een ridderordentje méér op hun livrei, (ik vergis me, ik had moeten zeggen *hofcostuum*). Immers, wat bij ons gewone stervelingen heet livrei voor een knecht, dat heet onder zekere omstandigheden ‘'s konings rok’, onder weer andere ‘hof-costuum’, etc., etc. Het is alles een quaestie van *woorden,* in deze humbugwereld!

Resumeeren we. Ik ben geen bewonderaarster van 't volk. Heelemaal niet. Ben ik er dan eene van de vorsten? - Ook niet! Zie, als ik U alles precies zou zeggen wat ik denk over de vorsten van Europa, dan vrees ik dat de wet mij pakt, want dan val ik misschien in hare klauwen wegens ‘Majesteits-schennis.’ En daar ik hierin geen zin heb, zal ik maar zwijgen, althans voorloopig. Het onderwerp is *te* uitgebreid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Zware gang
door Mevrouw Ovink-Soer.

Met een bevend handje, trok ze de schel over aan 't mooie, deftige huis in de ‘Bocht’. En terwijl 't wachten haar eindeloos voorkwam, klopte 't hart haar toch in de keel bij de gedachte, dat de deur ieder oogenblik kon opengaan. Hoe zou ze ontvangen worden? Een beetje tegemoet komend of koel en teruggetrokken, met bitse verwijten en schimpscheuten aan 't adres van de beide menschen, die ze lief had en niet verdedigen mocht?

O God! Hoe zou ze dat kunnen verdragen?

‘Kalm nou, kalm nou’, trachtte zij zichzelf te bedwingen. ‘Spaar je kracht, dit is pas 't begin.’

En wat voor 'n begin! Zoo treurig en ontmoedigend.

Hoe lang stond ze nu al op de stoep? Werd er dan nooit opengedaan? Haar bescheiden belletje was zeker niet gehoord in de keuken.

Voor de tweede maal stak ze de hand uit naar de schel.... Neen, toch liever niet doen, nog maar even wachten.

Daar klonken schreden.... Langzaam week de zware voordeur, en een rose-gejaste knecht monsterde laatdunkend haar tenger figuurtje in den donkeren mantel, terwijl ze verlegen mompelde: ‘De familie is immers thuis?’

Maar hij trad al op zij, liet haar binnen, ging vóór om den weg te wijzen. Nora volgde hem door de breede marmeren gang over den dikken smyrna looper, waarin hun stappen onhoorbaar vergleden.

Aan 't eind van de gang opende de knecht de deur van een zaal, verzocht 't jonge meisje binnen te treden, schoof correct een stoel naar voren, en ging heen.

En wéér wachtte Nora, wachtte,... wachtte terwijl de zwaar vergulden pendule minuut

ná minuut wegtikte, die haar zoovele uren toeschenen. Met moeite onderdrukte ze de neiging om in tranen uit te barsten, trok huiverend de schouders in. Ze voelde zoo heel veel ruimte om zich heen in deze reusachtige kamer met haar zes breede vensters en drie dubbele deuren; kwam zich zelf voor als een arm, verlaten wrakje op zee.

De zware meubels met hun edele, strenge lijnen vulden de zaal slechts spaarzaam. Ze maakten 't vertrek niet gezellig, doch waren antiek en zeer kostbaar, behoorden bij de geheele omgeving, waarin zij zelf, nietig, onaanzienlijk dingetje, een indringster leek.

Eensklaps schrikte 't meisje, ze hoorde haar naam. Ietwat links stond ze op, en hief 't lief gezicht met een schuchter lachje naar den langen mageren man, die haar de hand bood en onderzoekend aanzag met scherpe, grijze oogen achter fonkelende brilleglazen.

‘Dag Nora, hoe gaat 't kind?’

‘Dag oom,’ prevelde 't meisje, ‘hoe maakt U het?’ En toen met den moed der wanhoop: ‘'k Hoop, dat U 't niet kwalijk neemt, dat 'k belet bij U vroeg. Ma is den laatsten tijd niet wèl, anders had ze mij niet gezonden om....’ Doch ze kon haar zin niet afmaken, want op dit oogenblik werd de deur naar de gang leidend, open geschoven en een klein vlug figuurtje trad haastig binnen en met uitgestoken handen op Nora toe. ‘Maar Nora, kindje lief, daar hoor ik nu pas van Gerrit, dat je hier al een heele poos op ons zit te wachten. Neem 't me niet kwalijk hoor! Oom was nog op 't kantoor en ik heèl boven... 'k Ben blij je wéér te zien lief kind.’

‘Och, 't is heusch niets tante,’ verzekerde Nora, blij verrast door tante's vriendelijke woorden en den gullen handdruk, dien ze vergezelde.

Ja, tante was goedig en lief, dat had mama haar meer dan eens bemoedigend verzekerd. Maar er zuchtend bij gevoegd, dat haar invloed luttel gold in huis. Oom Herman hield 't hecht in handen, zijn woord was wet, haar beider lot was geheel van hem afhankelijk. Stijf en koeltjes keek hij toe op de begroeting van tante aan nichtje, onderstreepte 't hartelijk welkom van zijn vrouw met geen enkel woord.

‘'k Zou je heusch niet meer herkend hebben Noortje,’ hervatte tante. ‘Toen ik je 't laatst zag was je een jaar of acht, meen ik, ach, zoo'n lief dreumesje en zoo vlug als kwikzilver’.

‘Ja tante? Dat is dan al negen jaar geleden’.

‘Juist’, nam oom 't woord. ‘En in die negen jaar is er heel wat gebeurd. 'k Wil je wel ronduit zeggen Nora, dat we meer dan verbaasd waren een brief uit den Haag te ontvangen. We hadden heusch bijna vergeten, dat er familie van ons woonde.

Mama heeft 't er dan ook niet naar gemaakt om...’

‘Nou, nou Herman’, kwam zijn vrouw verzoenend tusschenbeide, ‘wij...’

‘Wil je zoo goed zijn me te laten uitspreken Cato?’ verzoekt oom Herman met effen stem. En zich tot Nora wendend: ‘Nu je dus hier bent, Nora, zou ik wel eens willen weten, wat eigenlijk 't doel is van je bezoek nadat we negen lange jaren niets van u allen hoorden.’

Een benauwende pauze volgde.

Toen klonk Nora's zachte, bevende stem:

‘Ach oom, ik schreef 't U immers al? Mama en ik zijn er toch zoo ellendìg aan toe. We weten heusch niet meer wat we moeten beginnen. En omdat U onze eenige familie is...’

‘Ja, in tijden van nood herinneren de menschen zich dat altijd merkwaardig vlug’, kwam oom snijdend. ‘Wil je mij als je belieft eens kalm en duidelijk uitleggen wat je bedoelt met ‘er ellendig aan toe zijn.’ 'k Geloof graag, dat de nood zeker hoog moet zijn gestegen nu mama je naar ons toezond. Ze heeft 't tot dusver best kunnen stellen buiten de hulp en goeien raad van haar ‘eenige familie...

Toen mijn broer Dirk, je eigen brave vader stierf, liet hij mama in goede omstandigheden achter. Wanneer zij die onvergeeflijke dwaasheid niet had uitgehaald voor de tweede maal te huwen met een ziekelijken man, die, als schilder nauwelijks genoeg verdiende om zijn eigen mond open te houden, was 't geld niet bij hoopen verkwist en vermorst geworden.... mama had jou en zich zelf niet aan den bedelstaf gebracht’.

Tante verschikte onrustig op haar stoel, durfde echter niet tusschenbeide te komen.

‘Oom, ach oom,’ met een smeekend gebaar strekte Nora haar handjes uit. Toen verdedigde zij, met een door tranen verstikte stem: ‘Mama is zoo gelukkig geweest met haar tweeden man, en voor mij was hij de liefste, beste vader, die er wezen kon. 't Was toch zijn schuld niet, hij kon 't toch niet helpen, dat hij zwakke longen had en zonder

die influenza-aanval verleden winter...'

'We hebben je moeder toch heusch genoeg gewaarschuwd Nora. Dadelijk toen ik van je moeders dwaze plannen hoorde, ben ik zelf naar den Haag gegaan, heb gepraat als Brugman om haar van haar voornemen áf te brengen.

't Hielp niets. Mama wilde niet gelooven, dat van der Willigen aan een onherstelbare ziekte leed, en met hem viel er in 't geheel niet te redeneeren. Ze zetten hun wil door en... nu staat mama alleen voor de gevolgen.' Oom 's vingers trommelden een driftigen marsch op de glad gepolijste oppervlakte der tafel waar ze omheen zaten. Toen hervatte hij 'Ieder mensch met gezond verstand kon den afloop van dat huwelijk voorspellen. Je moeder kende de waarde van 't geld niet. Dat had haar zuinige, overleggende man haar nooit kunnen leeren. En daar je tweede vader aan 't zelfde euvel mank ging, heerschte daarin een roerende overeenstemming tusschen beiden. Al woonden we niet in den Haag, we hoorden er genoeg van hoe bij jullie werd huisgehouden. 'k Heb me dikwijls dood geergerd aan die verregaande verkwisting. 't Leek wel of 't zuinig bespaarde fortuin, door je vader met zooveel moeite bijeengebracht, niet op kon'.

'Die berichten waren heusch overdreven, oom,' waagde Nora in 't midden te brengen.

'We leefden heel eenvoudig, hielden maar één meid. Papa zag moeder graag keurig gekleed, maar anders... Wanneer hij een stukje had verkocht, bracht hij wel eens een te kostbaar cadeau mee voor Ma of mij en dan knorde Ma...'

'Dat zou 't hem niet gedaan hebben, meisje. Als 'k van verkwisting spreek, dan bedoel ik bv: die nonsens om 't huis van binnen te laten schilderen. Een *huurhuis* nb: Wie heeft ooit van zoo iets dols gehoord?'

'Mama vond dat ook wel wat overdreven,' verontschuldigde Nora zacht, 'maar Papa zag zoo graag mooie dingen om zich heen. Onze huisbaas deed niets aan 't huis, en we hoopten er nog jaren in te wonen.'

''t Bleef geldwegsmijterij... En waarvoor ter wereld moest 't salon in nieuwen stijl worden gemeubileerd? Vonden de mooie, solide meubelen, die er stonden ook geen genade in je stiefvader's oogen? Mijnheer de artist was anders toch heusch niet verwend in dat opzicht van huis uit.'

Nora wist hierop geen antwoord te geven, boog deemoedig 't hoofd en kneep haar handen samen. 'En toen die reis naar Zwitserland' hervatte oom, ''t verblijf van je stiefvader in Davos heeft ook schatten gekost.'

'Maar papa *moest* immers naar Davos,' klaagde zijn nichtje met smeekende overtuiging in haar stem, ''t was zijn eenige kans op herstel van gezondheid.'

'Als mama indertijd naar goeden raad geluisterd, en dien ziekelijken man niet getrouwd had,' klonk 't hard en streng, 'zou er nooit sprake van geweest zijn, dat ze haar kapitaal had hoeven aan te spreken voor dat doel... 'k Weet niet, Nora, of je er van hoorde, dat ik je moeder door derden nog eens ernstig liet waarschuwen toen me ter oore kwam, dat ze aan 't speculeeren was gegaan en haar geld in verdachte ondernemingen wilde steken... 't Was wéer kloppen aan een doove man's deur. Mama had de beste informaties, de zaak in kwestie was zeer soliede... binnen korten tijd kon ze alles terug gewonnen hebben enz enz.

Toen wist ik wat 't einde zou zijn: met hollende stappen berg àf, den afgrond in!

'En wie kreeg ten slotte gelijk?' triomfeerde hij smadelijk.

Arme Nora voelde ieder woord als een slag.

Zij had 't dien onbarmhartigen man wel in 't gezicht willen schreeuwen, dat 't laf en wreed was haar te pijnigen in wat ze liefhad. Want, al had oom Herman honderdmaal gelijk, waarom hoefde hij haar die toch onschuldig was, te kwellen en te vernederen, terwijl zij zich niet verdedigen kon?

Doch ze zweeg omdat ze moest, en liet zelfs niet merken, hoe de zweepslagen striemden. De gedachte aan haar téér, schreiend moedertje gaf de dochter kracht, en zij herinnerde zich haar afscheidswoorden: 'Verdraag alles, kind om mijnend wil.... als we maar geholpen worden.'

Ná vader's dood in 't vreemde land was mama's wéérstandsvermogen gebroken.

Dus boog Nora 't hoofd onder den stroom van verwijten, en keek stil voor zich, de groote donkere oogen glanzend van teruggedrongen tranen.

't Ontroerde tante Cato tot schreiens toe. Nora's blik deed haar denken aan dien van een jong gestorven hondje. Dat arme dier kon ook zoo angstig smeekend tot haar opzien als de veearts 't tot zijn bestwil, zéér moest doen.

De booze blikken van haar man trotseerend, sprong ze voor Nora in de bres met de woorden.

‘Maar Herman, hoe kan je 't arme kind toch zoo hard vallen? Ze is er heelemaal ontdaan van. Zeg haar liever wat je besloten hebt voor Elisabet en haar te doen...’

‘Ik zal zeggen wat mij goed dunkt, en als dat je niet bevalt, Cato, kan je de kamer uitgaan,’ viel hij haar, driftig in de rede. ‘In elk geval,’ vervolgde hij iets kalmer ‘wil ik eerst precies van Nora hooren hoe de zaken staan bij haar thuis.’

‘Ach oom en tante, 't is bij ons zoo treurig gesteld, veel erger dan U zich voor kan stellen,’ antwoordde Nora kleintjes.

‘We hebben bijna niets meer. Ma heeft haar laatste byjouterieën te gelde gemaakt om de huishuur te kunnen betalen. Met angst zien wij den winter tegemoet...’

‘En dus?’ vroeg oom, 't kind niets sparend.

‘Ja ziet U, nu hoopte ma, dat U misschien een som zou willen voorschieten. Dan kon mama daarvan een pension beginnen, en ik zou ma helpen en mij intusschen verder bekwamen voor de muziek. Mijn onderwijzer zegt, dat ik veel aanleg heb en...’

‘Onzin,’ sneed oom, Nora's woorden kort af.

‘Mama kan niet met geld omgaan, is in 't geheel geen zaken mensch. - Bovendien heeft zij een veel te zwakke gezondheid. Er zou wat van dat pension terecht komen! Neen meisje, ik houd er niet van goed geld naar kwaad geld te gooien.’

‘Ja, dan,...’ kwam Nora moedeloos. En ze keerde zich af om de tranen te verbergen, die op haar garen handschoentjes drupten.

‘Zie eens kind,’ sprak oom, wat zachter gestemd door den aanblik van dat stil schreiend, gebogen kinderfiguurtje, ‘door mama een geldelijk voorschot te geven zou ik haar maar in nieuwe moeielijkheden brengen. 't Is veel beter, dat je moeder in plaats van een pension op te zetten, zelf “en pension.” gaat... Je begrijpt zeker wel, dat jullie niet op den zelfden voet kunt blijven leven Nora. 'k Heb er rijpelijk over nagedacht, hoe ik U 't best kon helpen, en mijn voorstel is dus, dat mama, zoo spoedig de huur om is, 't huishouden opdoekt, den inboedel van de hand doet, en op kamers, en pension, gaat wonen.

Op die voorwaarden ben ik genegen mama een vaste toelage te geven, waarvan gij beiden zeer eenvoudig, doch fatsoenlijk kunt leven. Wat nu jouw muziekstudie betreft, daar kan ik mij al even weinig mee vereenigen als met mama's pensionsplannen. Stel je je heusch voor, kind, dat je van pianoles geven zou kunnen bestaan? Of verbeeldt je je 't zoover te brengen om naderhand in 't publiek te kunnen optreden?...

Laat ons maar liever den eenvoudigen, zekeren weg kiezen om je toekomst te verzekeren. Ga bij 't onderwijs meisje, begin met je hulpacte te halen, dan kunnen we later verder zien. Alle extra kosten voor je lessen enz, zijn voor mijn rekening, mits 't je ernst is met studeeren, en je niet bij Mama blijft omhangen en je tijd op de piano verknoeit. Geen mensch kan twee meesters tegelijk behoorlijk dienen...’

‘O oom, mijn heerlijke muziek er geheel aan geven, dat *kan* ik niet...’ snikte Nora bijna.

‘Je hebt te kiezen of te deelen, Nora,’ sprak oom stroef. ‘'k Ben vast van plan mama en jou, slechts op de door mij genoemde voorwaarden, mijn geldelijken steun te verleenen’.

En toen zijn nichtje bedrukt bleef zwijgen, vervolgde hij ontstemd: ‘'k Dacht, dat je dankbaarder zou zijn geweest, of meen je misschien, dat wij *verplicht* zijn tot helpen.. Dan vergis je je schromelijk kind.’

Met geweld bedwong Nora haar oproerige gedachten. Die om een aalmoes komt, behoort nederig en ootmoedig te danken, als ze hem wordt toegeworpen.

‘'t Is heel goed van U’ prevelde ze en stond haastig op. ‘Ma zal u natuurlijk dadelijk schrijven. Dank U wel voorloopig.’ Haar trillend handje verdween in oom's groote, blanke hand....

‘Dus dat is dan afgesproken’, hervatte deze, ‘en je hebt alles goed begrepen Nora?’ Hij recapituleerde nog eens al 't gesprokene, keek op zijn horloge, schrikte blijkbaar, en verliet met een haastigen groet de kamer.

Net bij tijds want Nora kon zich niet langer bedwingen. Schreiend sloeg zij haar armen om tante heen, die haar liefdevol tegen zich aandrukte. ‘Stil maar kindje, toe, huil zoo niet. Oom meent 't niet kwaad, al praat hij wat barsch... Ik zal nog een goed woordje voor je doen, vragen of je je piano houden mag. Jammer maar, dat oom juist aan muziek zoo'n hekel heeft. Had je nu maar plezier in schilderen of teekenen, daar zou hij niet zooveel op tegen hebben gehad’. Nora zuchtte droef te moe. Tante's liefderijke troost deed haar goed, doch wat kon hulp van die zijde haar baten? De goede vrouw overschatte haar invloed. Al wilde tante

nog zoo graag, ze zou niets voor mama of haar kunnen doen.

Ze droogde haar tranen, wilde nu maar afscheid nemen. Doch tante hield niet op vóór Nora met haar naar de huiskamer ging. Ze moest een kopje thee drinken, koekjes en zandwichjes eten. Heimlijk stopte tante eenige bankbiljetjes in Nora's taschje. Herman scheen geheel vergeten te hebben, dat Elisabet bijna geen geld meer in huis had.

Met veel kussen, 't hart overvloeiend van medelijden, liet ze't 'lievekind' eindelijkgaan.

Eerst in den trein, op weg naar huis, kwam Nora een weinig tot kalmte. Goddank! die zware gang was voorbij. Wat zou mama zeggen van den uitslag?

't Zou ook haar zeker 't hart dichtknijpen van verdriet hun lief huis te moeten verlaten om op een paar kamers in een achterbuurt te worden weggestopt, waar zij zeker vreeselijk zuinig huishouden, van elken stuiver rekening en verantwoording zou moeten afleggen.

Doch 't ergst van alles, zou ook mama 't vinden, dat zij haar muziekstudies niet mocht voortzetten. O, 't was wreed van oom zoo eigenmachtig in haar lot en leven in te grijpen. Maar als mama nu eens zeide, dat oom dit niet eischen mocht, dat zij op die voorwaarde.... Doch dadelijk zakte Nora's overmoedige stemming. Mama had immers geen keuze. Hoeveel 't haar ook mocht kosten, zij zou zich gedwee aan oom 's oordeel en inzichten moeten onderwerpen, omdat er geen andere uitweg was, en ze toch niet uit bedelen konden gaan. Menigeen in oom 's plaats zou niet eens zoo royaal geweest zijn, bedacht Nora deemoedig. Hij had 't immers duidelijk genoeg gezegd: verplicht was de familie tot niets tegenover mama. Van al zijn geld behoefde oom zijn schoonzuster geen cent te geven....

Neen, dat was ook zoo en, in plaats van oproerig en boos, behoorde ze heusch dankbaar te wezen... Als de manier, waarop oom haar zijn steun had toegezegd, maar niet zoo koel en stug was geweest. 't Denken alleen aan zijn onbarmhartig optreden deed Nora wéer pijn. Gelukkig, dat mama al die wreede verwijten en harde waarheden niet had hoeven aanhooren. 't Zou haar al leed genoeg doen als ze vernam wat haar kind om harentwil had moeten verduren.

Maar toen bedacht Nora opeens, dat zij mama dit verdriet kon besparen.

Een warme blos kleurde haar wangen, een vastberaden trekje groefde zich om haar kleinen mond: neen zij zou mama niets vertellen van oom's schimpen en afgeven op haar en dien armen papa. Daarentegen wilde ze heel uitvoerig uitwijden over tante Cato's hartelijke deelneming en meegevoel, haar liefdevol optreden.

Oom en tante wilden mama een zorgenvrij leven geven, daarom waren zij er tegen, dat mama een pension begon. Zij zouden haar op een andere wijze steunen. In ruil daarvan verwachtten zij, dat Nora haar uitertste best zou doen om mettertijd een deel van de lasten op haar eigen jonge schouders te nemen: daarin hadden oom en tante gelijk, daar was zij, als mama's dochter de naaste toe.

Als onderwijzeres zou ze hiertoe veel eerder in staat zijn dan met 't geven van muzieklessen.

Ja, in dien geest wilde ze spreken. Natuurlijk zou ze niet geheel voor mama kunnen verbergen hoe 't haar speet haar pianostudies er aan te moeten geven. Doch mama mocht volstrekt niet merken welk een vreeselijke beproeving en bittere teleurstelling dit in waarheid voor haar was. Ze moest zonder klagen of morren, dit leed zwijgend

weten te dragen en, ter liefde van moedertje, voelde Nora, dat zij het zou kunnen. Nog veel meer dan vroeger wilde zij trachten haar te zijn ten troost en ten zegen.

Met een krachtig gebaar richtte 't meisje zich op. 't Was of haar energie zich staalde aan haar ernstig voornemen.

De toekomst leek haar nu zoo duister niet meer.

Den Haag.

‘Onder de Rendieren uit het Noorsch van Matti Aikio.

(*Vervolg en slot van No. 37.*)

Den volgenden morgen gaat Jussa naar het dorp dat de groote zomerrust geniet. Kinderen en oude menschen zijn naar de hoogvlakten. De houtvlotten en de visschers zijn nog niet van den zeekant teruggekomen. De zalmvisschers zijn de rivier opgegaan.

De vrouwen zitten met bloote beenen voor de open vensters en deuren en spinnen wol, of weven. De frissche muren weerklinken van de stemmen, het wiel of de spoel. Af en toe komt er een windje, de weide schittert in den zonneschijn.

... Zou hij misschien toch maar terugkeeren en afscheid van haar nemen?

- Och, neen...

Hij ligt onder de boomen op den landpunt over het dorp; hij is niet zoover weg van den oever van de rivier of hij kan de rivier zien, als hij zich opricht... Toen hoort hij de echo van riemslagen. - Als hij eens naar het strand ging om haar goedendag te zeggen?

- Och, neen...

'Roei naar het strand,' hoort hij haar tot de roeiers zeggen.

Jussa loopt het bosch in en verbergt zich.

Kort daarna verschijnt Elna aan den oever, zij staart een oogenblik vol verwachting naar de plaats waar Jussa gelegen heeft... en springt weer in de boot.

XIV.

Met de jaren werd Lasse steeds moeilijker te voldoen. Niet dat hij dreigde, zijn woede dat hij afgescheept werd met drie jonge rendieren en één oud vrouwelijk rendier werd nooit zoo groot dat die in een flinke bui losbarstte. Maar krachteloos als die ingevreten bitterheid was - was die toch juist de oorzaak dat er van geen toenadering sprake kon zijn, al was Biettar Oula ook nog zoo vriendelijk. Zoolang moeder Biettar gezond was, had die hem wel klein weten te houden. Maar sinds die sukkelde, was Lasse veel vrijer in zijn bewegingen.

Lasse had nooit over iemand macht kunnen uitoefenen en nu zou hij Biettar Oula wel eens krijgen - maar hij wist niet hoe, en zijn onmacht werd zijn grootste kracht en tevens zijn grootste wanhoop.

Biettar Oula begreep Lasse niet, al voelde hij Lasse's macht en geheime wenschen.

Maar Biettar Oula wist zelf niet hoe hij veranderd was, in Lasse's afwezigheid,

Het zaad voor Biettar Oula's zwakheid was het eerst ontkiemd onder 't verhoor. Het was een heel iets misschien een valschen eed te moeten afleggen. Toen maakte hij feitelijk voor 't eerst kennis met *angst.* En den eersten nacht kreeg hij reeds sombere vermoedens dat Lasse een bittere pil voor hem zou worden. Later trachtte hij die vermoedens weg te redeneeren - maar af en toe kwamen ze toch weer boven.

Toen Lasse terug kwam, werd de gewetensvroeging heviger. Dit duurde lange jaren.

Maar toen zijn reputatie plotseling verbeterde en hij van de eene waardigheid tot de andere steeg - toen werd Biettar Oula wakker, gevoelig en wantrouwend. Toen bemerkte hij hoe Lasse's booze oogen zijn weerstandsvermogen verzwakt hadden. Hij had al zijn zelfbeheersching verloren en wist volstrekt niet meer na te gaan welke middelen hij tegenover Lasse zou aanwenden. Hij overlaadde hem met geschenken en vriendelijkheden, hoewel hij wist dat hij daardoor zijn eigen zaak slechts verergerde.

Hij werd wanhopend en wist niet wat te loen.

Op zekeren nacht was Biettar Oula toen iets overkomen:

Hij had lang wakker gelegen. Hij leed den laatsten tijd aan slapeloosheid. Dien nacht lag hij stijf als een plank met gespannen spieren. Toen begon het langzaam in hem te trillen - als het zacht rommelen van een groote hangklok wanneer die zal gaan slaan - plotseling kreeg hij een schok - was dat de bliksem, die hem voorbij flitste?

Hij hief zich op, legde de hand op zijn hart om zich te overtuigen dat hij nog leefde - staarde om zich heen....

Zeker, hij was in de tent - en Elle lag rustig naast hem te slapen....

Den volgenden nacht lag hij angstig te wachten op een herhaling van wat er den vorigen nacht gebeurd was.... Opeens ziet hij een grijze plek.... die langzamerhand verandert in het gezicht van Lasse - met oogen die met bloed doorloopen zijn en een vale, droge gelaatskleur.... Een oogenblik later is 't Biettar Oula's eigen gezicht even vaal en vervallen....

Hij richtte zich op. Elle ontwaakte.

'Wat is er, Oulatsjam?'

Hij drukte zich tegen haar aan en verborg zijn gezicht in haar armen, bang en bevend als een klein kind....

Toen doken er ook weer oude herinneringen in hem op. Hij dacht aan den jongen, blonden rechter en hij kreeg lust Elle weer eens flink te knijpen, zooals toen.... En hij zou dien rechter ook wel krijgen, als hij hem te pakken kon krijgen....

Maar toen werd hij bang, de moed begaf hem - altijd - en de gevolgen spookten rond als vreeselijke vizioenen.... Och, neen!

Hij hoopte wel zoo iets te ontkomen - hoewel - de rechter had Jussa de dochter van Norum ontnomen. Alle menschen hadden er immers over gesproken dat zij Jussa's vrouw zou worden.... Dus, wie weet!....

XV.

Op een avond waren zij met de kudde tien mijl ten Zuiden van het dorp getrokken, dicht bij een bergstroom ten Zuiden van het dal.

- Op een avond verstomde het gejoedel der herders.

Oude moeder Biettar lag op het uiterste.

Het getrippel van de kudde klonk zoo wonderlijk zonder het gezang van de herders - als een ruischen van geesten... het vergrootte de ernst van het oogenblik.

'Kom, kan jullie niet wat joedelen. Gerjes? Huosh!'

Zij zwaaide met haar stok en woelde met haar vingers in de dikke rendierhuid, die men over haar heen geworpen had.

Andi zat aan den anderen kant van 't vuur. Ieder keer dat het vuur opvlamde keek hij om den pot heen. De oogen van zijn grootmoeder staarden zoo schitterend en stijf naar de wanden van de tent. Nu zou hij beproeven eens een heelen tijd niet te kijken. En hij zat zielig en treurig op den grond te staren, hij had zelfs geen tranen.

Elle zat met het Nieuwe Testament en het psalmboek in haar hand.

De tongen van het Noorderlicht trilden in groote bogen onder 't hemelgewelf.

'Nu staat de hemel in brand! - Laat ons vluchten!' -

En moeder Biettar staarde door het rookgat naar den hemel.... 'Stamp het bloed in de sneeuw, Oula!.... Wisch alle sporen uit! Kan je het merk veranderen? - Niet? Snijd dan de ooren af!'

Biettar Oula verbleekte. Altijd als zij in vroeger dagen samen een vreemd rendier geslacht hadden, had moeder Biettar die woorden gezegd.

'Elle, lees wat voor uit het Testament!'

Elle bladerde met koude vingers in het vuile boek. Maar de rook was hinderlijk en het licht van 't vuur slecht en zij had zich niet veel meer met lezen bezig gehouden sinds haar belijdenis.

'Kan je niet bidden?'

Ja - maar - zij kon ongelukkig geen gebed bedenken, dat zij van buiten kende.

'Zeg dan tenminste een woord van God!'

Ja - als ze maar wist wat...

'Zullen wij een psalm zingen, Elle?'

'Alleen God in het Hemelrijk.' Dien kenden ze allebei goed. Maar slechts één vers.

'Laten we 't nog maar eens zingen,' zeide Biettar Oula. Zij zongen het viermaal en werden er aangedaan van.

Als zij nu ook maar een woord Gods konden zeggen.

Elle begon het Onze Vader te bidden. Zij kon 't wel niet heelemaal, maar 't meeste kwam er toch uit...

'Jezus,' klonk het zacht van de lippen van de oude vrouw. En juist toen Biettar Oula de deur van de tent opende om wat hout te gaan halen, blies moeder Biettar den laatsten adem uit, terwijl een koude herfstwind van de vlakte over haar leger streek.

'Zeide zij niet Jezus?'

'Ja.'

Er lag nog geen sneeuw, en het lijk kon moeilijk naar het dorp vervoerd worden.

Een paar dagen later werd haar stoffelijk overschot in een slee gelegd en in een berg, hooger op, waar een steen-storting had plaats gehad, begraven.

Haar oude knecht Aslak las het begrafenis formulier uit het psalmboek voor. Daarop bedekte hij het graf met een grooten hoop steenen, opdat de roofdieren het lijk niet zouden schenden.

XVI.

Langen tijd had het geregend en geijseld. En toen het koud werd bevroor het sneeuwwater tot ijs op het rendiermos. De dieren konden moeilijk een kaal plekje vinden en zwìerven overal in 't rond.

Eenige dagen na den dood van moeder Biettar stonden Biettar Oula en Lasse voor de tent. Lasse zou de kudde gaan weiden, maar draalde, als gewoonlijk, zoolang mogelijk.

Toen zegt Biettar Oula: ‘Zie je de spleten daar op de hoogte aan den anderen kant van 't water? Het zou misschien het best zijn ze naar den zuidkant van 't water te drijven. Daar is 't beter grazen.’

Ja.... Ja.... Dat kon Lasse wel doen.... ‘Het ijs zal nu zeker wel sterk genoeg zijn om er over te gaan.’

Biettar Oula drukte zijn tanden op elkaar. De gedachten, waarmee hij de laatste dagen had rondgeloopen, stonden nu plotseling op het punt om werkelijkheid te worden vóór hij tijd gehad had er zich vertrouwd mee te maken.

‘Ja, dat is het zeker.’ Zijn stem begaf hem, hij moest de woorden inslikken.

Lasse begon het ijs over te gaan. Het spoor dat hij in de versch gevallen sneeuw achter liet werd langer en langer.

Biettar Oula keek hem na. Af en toe dreunde

het ijs, soms hoorde men 't ook scheuren en kraken.... Biettar Oula beefde.

Lasse nadert reeds den grooten rotspunt aan den overkant....

Toen holt Biettar Oula naar het strand, hijgend naar adem, om Lasse toe te roepen dat hij terug moet keeren.... maar het geluid wil hem de keel niet uit - hij spant zich tot het uiterste in en brengt een kreet uit, juist op het oogenblik dat het ijs barst... Er zwom een muts in het open water, die zacht heen en weer bewoog onder de bobbels die opstegen.... En toen werd alles stil. Het water was diep onder den rotswand.

XVII.

De berguil hoort tot de zwijgenden van de verlaten vlakte.

Zijn eenzaamheid maakt hem tot een soort geheimzinnige macht en het voorspelt kwaad als hij de woningen der menschen nadert.

Want hij komt om iemand aan ‘zijn misdaad’ te herinneren.

Biettar Oula, die de menschen was gaan ontvlieden en nooit in de tent was voor laat in den nacht, zat op een avond in de schemering op de helling van een hooge rots, waar een steen-storting had plaats gehad en die steil op de rivier uitliep. Het dal was reeds geheel in duisternis gehuld; maar ook het licht over de uitgestrekte vlakte ging langzamerhand over in een geelachtig-groen lichtenden glans over de berglijn in het westen, en de afstanden schenen overal kleiner te worden.

Biettar Oula heeft een grooten hoop droog pijnhout opgestapeld. Het vreeselijke kon komen en het vuur is een goede beschermer als de duisternis de vlakte omhult...

Daar hoort hij een hol ‘huhuhu.’ Biettar Oula kijkt op en krijgt een paar fonkelende pupillen in 't oog in den top van een verweerden pijnboom, die uit de rots steekt... Het is de berguil. En de omtrekken van het dier teekenen zich als die van een reusachtigen adelaar tegen den nachtgrijzen hemel af. Onbeweeglijk stil zit de uil, geheel verscholen onder zijn vederdos. De gevlekte borst licht grijs in de duisternis op, en de gloeiende pupillen in het bijna menschelijk gezicht staren onbewegelijk naar de groote gedaante op de helling van de rots. De berguil draait den kop wat om, de hoekige stralen van de pupillen flitsen even op - en alles gaat weer over in een onbewegelijkheid, die hem den adem beneemt...

Biettar Oula heeft een onweerstaanbaren lust om die groote stilte te verbreken door een donderend gebrul, als van een monster-dier... Maar hij kan geen geluid voortbrengen.

Eindelijk strekt de berguil de vleugels en zeilt spookachtig onhoorbaar den dikken nevel van het dal in...

De berguil voorspelt dood. De derde maal verschijnt hij met zijn meester die tevens ook die is van de eeuwige duisternis...

Van de vlakte dringt er een suizen tot Biettar Oula door. Dat is de herfststorm.

- Biettar Oula zoekt tastend zijn weg naar het brandhout. Hij strijkt een lucifer tegen zijn kleeren af, een stipje licht wordt in de duisternis geboren en trilt tusschen zijn vingers... Hij steekt het hout aan... De herfststorm komt en doet de vlammen oplaaien tot heftige golven, rookmassa's stijgen omhoog, het hout knapt, de vonken springen ver. Aan den anderen kant van 't dal huilt een hond. De glans van de

vlammen stijgt ver omhoog in de zwarte lucht boven het dal en dwaalt ook over de rots, die nat glinsterend in de diepte van de duisternis neerhangt...

Biettar Oula springt en danst met de armen zwaaiend om het vuur, het bloed vloeit opgewonden en woest-blij door zijn aderen... ‘Het ijs is sterk,’ fluistert hij in den storm, die over het bosch in het dal huilt en als de tonen van een fluit door de dunne, droge struiken op de helling suist...

Het wuivende bosch jammert en de duisternis steunt....

‘Ik heb hem vermoord,’ fluistert hij in den storm, terwijl zijn oogen krankzinnig glinsteren en hij om het vuur danst.... Hij blijft staan en luistert. ‘Nu voert de storm mijn woorden mee.’ Hij gaat met zijn oor op den grond liggen en luistert. ‘Als je maar niemand tegenkomt!... Sst! - Nu slaat de wind tegen een raam! Wien heb je vermoord? - Wien heb je vermoord, Biettar Oula?’

Maar meer zeggen Biettar Oula 's woorden niet. Zij zijn in het zand gegrift en als de rechter een lucifer aansteekt ziet hij alleen maar de woorden: ‘Ik heb hem vermoord’... Maar op den muur leest hij: ‘Het ijs is sterk.’ De woorden zijn met zooveel kracht neergezweept dat er overal waterspatten zijn...

Toen fluisterde Biettar Oula in den storm: ‘Als je me verraadt, sla ik je 't merg uit je beenderen.’

De menschen, die hun tenten aan den

anderen kant van het dal hadden en door het hondengehuil gewekt waren, keken stom van schrik naar de dansende gedaante die om het vuur sprong.

Plotseling kantelt de houtstapel de helling af, het vuur wordt door den val gedoofd en verdwijnt in een langen tong in de duisternis. Een losgeraakte steen rolt naar beneden en voert andere steenen in zijn vaart mee, het ijs barst, het water spat woest omhoog.. tot het weer kalm wordt en weer dezelfde stilte rondom heerscht...

XVIII.

Laat op een winteravond zit Jussa voor het raam en kijkt naar buiten. De scheve houten kruizen om de groote steenen kerk steken juist even boven de oppervlakte van de sneeuw uit. De sneeuw reikt bijna tot aan de smalle kerkramen en ligt dik en dicht op het dak.

De berk scheen van plan te zijn naar de eenzame vlakte toe te komen, maar het is alsof die onderweg neergesneeuwd is en alsof de sneeuw den lagen bergrug in zich wil opnemen en de geheele vlakte aan zich onderwerpen wil.

De winterweg, die door het kleine dal voert, is ook half onder de sneeuw bedolven. De paar families die voorbij de kerk wonen, hebben niet veel met de wereld daar buiten te maken. Bijna al de leden van Jussa's gemeente wonen namelijk beneden aan de groote grens-rivier, op mijlen afstand van elkaar.

- Zoo heeft hij iederen avond gezeten, sinds hij het beroep in den herfst aannam - luisterend naar eenig geluid, verlangend om de groote stilte te verbreken met zijn eigen stem, maar hij is er nooit toe gekomen....

Als de hevige drang om een kreet uit te stooten weer in hem opkomt, opent hij de deur van de eetkamer om de oude meid uit Finmarken geestelijke liedjes in de keuken te hooren zingen. Evenals de oude, vervallen meubelen van de pastorie is ook zij van den eenen predikant op den anderen overgegaan: alle predikanten hebben hier niet meer dan een gastrol vervuld.

Na een oogenblikje zet hij zich dan weer bij het venster neer....

De oude Marja is naar bed gegaan en de volle maan begint zich boven den bergrug te vertoonen.

En Jussa zit nog steeds voor het venster met de kleine ruitjes.

Uit de breede schaduw van de kerk schiet plotseling een kleine vlek, die zich over de sneeuw beweegt en in de lange schaduw van den kerktoren verdwijnt.

Jussa spant zijn oogen in om goed te zien.

Bij het hek van het kerkhof staat een man die een rendier aan het hek bindt. Hij zelf doet daarop zijn ski aan en komt regelrecht op de pastorie af.

De lange, zware gestalte komt naar het venster toe.

Jussa staat op.

De man blijft staan en kijkt naar binnen. Onder de met rijm bedekte wenkbrauwen gloeit een blik, dien Jussa meent te kennen.

Jussa beproeft het vast gevroren venster te openen, maar de man wenkt afwijzend. ‘Sstt!’ - Hij legt zijn gezicht plat tegen de ruiten. ‘Ben je alleen Jussa?’ fluistert hij.

‘Ja. Bent u niet Biettar Oula?... Ga naar de deur, dan zal ik komen opendoen.’

Biettar Oula's snikken was langzamerhand in een zacht schreien overgegaan. De woorden kwamen hortend en stootend uit zijn keel. De groote, sterke man had sinds kind niet meer gehuild, daarom was zijn verdriet nu nog wanhopender en heviger...

- - ‘Ik was van plan hem terug te roepen, maar 't was alsof er iets mijn stem tegenhield hoewel mijn borst dreigde te barsten... Het was bepaald een booze gedachte, die mijn stem terughield... Die gedachte, die booze gedachte heeft hem vermoord! Hoe ik 't ook tracht te draaien en te wenden - 't is toch zoo en blijft 't zoo.

... Ik kon 't niet langer meer uithouden. Ik moest hier naar toe. Ik durfde niet naar den predikant in 't dorp gaan. En jou heb ik immers van kind af al gekend.’

Zij hadden de lamp uitgedaan en de maan scheen op zijn bleek, uitgeteerd gezicht, terwijl hij op den grond zat met 't hoofd tegen Jussa's knie.

‘Niet omdat je zonde - die booze gedachte waarvan je spreekt - op zichzelf erger is dan de meeste van onze zonden of gedachten, lijdt je zooveel. Maar omdat je gemoed toen ziek was, je heele ziel deed pijn en was gewond, en iedere gedachte schoot in je geweten op als onkruid in de natte aarde... Maar, de zonde daargelaten - je kunt overtuigd zijn dat de schrik en angst waarmee je hebt rondgeloopen je nader tot God gebracht hebben, als een stuk van een wrak dat den drenkeling redt...

Voel je zelf niet dat je nu dichter bij God bent?'

Ja, - dat voelde Biettar Oula wel. Als hij er eens goed over nadacht dan was hij zeker op weg naar God.

'Geloof je dat je me de sacramenten zoudt kunnen toedienen?'

'Zeker, juist nu is 't geschikte oogenblik, nu ben je er voor gereed.'

Jussa deed zijn toga aan en zij gingen naar de kerk.

- Biettar Oula knielde voor het altaar.

In de groote, donkere kerk brandden twee eenzame altaar kaarsen. De vlammen flikkerden door den kouden tocht, die langs de muren naar het altaar opsteeg en den adem van den predikant en van Biettar Oula bevriezen deed. De gedempte stem van den predikant weerklonk in de groote leege ruimte onder het hooge gewelf. De ernst van den nacht, de zondaar die om hulp en verlichting smeekte en de heiligheid van zijn handeling gaven zijn stem ziel en innigheid.

En toen de woorden klonken: 'En hij nam den drinkbeker....' daalde er vrede over Biettar Oula's aangezicht....

Vóor den dageraad had Biettar Oula de pastorie reeds verlaten. Hij reed over het ijs van de rivier terug.

XIX.

Jussa kreeg plotseling de reputatie van een doleerende predikant te zijn. Hij liet zijn donker haar groeien en iederen Zondag scheen zijn gelaat magerder en bleeker, terwijl 't was of hij verteerd werd door een geheime vreugde over zijn eenzaam bestaan in de stilte van die groote verlatenheid. Men voelde zich aangenaam te moede in zijn nabijheid, doordat hij zoo innig goed was tegenover de weinige menschen met wie hij in aanraking kwam. Maar op zijn gemak voelde niemand zich, hij scheen zoo ver af en deed geen moeite de anderen te naderen....

- Maar op een Zondag, tegen het voorjaar, scheen het of er een zekere onrust over hem was. Een onrust, die hij niet verbergen kon. Wat was er gebeurd?

Zijn woorden beheerschte hij niet, ze waren soms zelfs hard en niet altijd even christelijk; hij sprak over dingen, die de gemeente niet begreep en dat wekte ergernis. De predikant behoefde er zich niet op te laten voorstaan, dat hij meer wist dan zijn toehoorders. Predikanten van de ware soort, deden zoo iets niet....

Jussa had iets over Elna gehoord.

Daardoor waren al de herinneringen uit zijn jeugd weer wakker geschud - en of wat hij gehoord had waar was, dat wist hij niet. Het vervolgde hem. En hij moest zich uiten. Hij sprak tegen de muren van zijn kerk en van zijn kamers, maar uit alle hoeken kwamen de herinneringen te voorschijn kruipen en Jussa vond nergens rust.. Had zij het gedaan, wat er verteld werd. En waarom? Er konden duizenden redenen zijn...

- Elna 's man had alleen naar 't Zuiden van 't land moeten vertrekken. Zij had niet kunnen besluiten om mee te gaan....

- Het vuur en het lawaai van den storm dien nacht op de rots, werd overal besproken. De Berg-Lappen hadden woorden gehoord, die ook betrekking hadden

op den rechter en 't waren leelijke woorden geweest. Zij kwamen ook den rechter ter oore en toen hij zich de groote, donkere gestalte van Biettar Oula te binnen bracht sloeg de angst hem om 't hart. Dit en het feit dat de gezondheid van zijn lichaam en ziel geleden had onder de beklemde duisternis van de vele winters en de troostbekers, die hij geledigd had, maakten dat hij naar 't zuiden van 't land moest reizen, zelfs voor hij een nieuwe plaats had. Maar Elna had niet kunnen besluiten om mee te gaan...

Zoo werd er verteld.

Den volgenden Zondag spreekt Jussa op den preekstoel over den doofstomme wien de Heer het gehoor en de spraak verleende.

Zijn blik is even gegleden over een vrouw bij de deur en zijn woord wordt minder zeker. Toen zijn oogen haar voor de tweede maal zoeken rilt hij en overvalt hem een wonderlijk voorgevoel: zij is in Lappen-kleeren, maar...

... Hij houdt op, drukt de lippen op elkaar, klemt 't gebedenboek tusschen zijn handen en vestigt zijn oogen op de witte knokkels...

Toen vertelt hij 't volgende:

'Ergens in de groote wereldzee is er een onderaardsch hol dat naar een steilen rotsmuur leidt - hoe ver, dat weet niemand.

Bij ebbe kan men het druipend, groenglinsterend gewelf zien verdwijnen in een zwarten damp, die de golven van het water in zich op schijnt te nemen.

Bij vloed geraakt de bovenlip van de

gapende holte onder water, maar iederen keer als de golven terugrollen, komt een gedeelte van 't hol brullend te voorschijn - totdat nieuwe golven komen en de gapende holte het water opslurpt en alles wat in de nabijheid is - met een hevig lawaai.

Men zegt dat dit hol een wonderbaren invloed heeft op doofstommen.

Een vreemdeling, die in zijn jeugd doofstom geworden was, komt op zekeren dag van heel ver om dit laatste redmiddel te beproeven...

Niemand wist juist vanwaar hij kwam. Maar een blonde, jonge vrouw zeide dat hij van de vlakten uit het Oosten kwam...

De vreemdeling roeit naar de gapende holte.

De deining werpt de boot vooruit en achteruit - dan plotseling slikt de holte een groote watermassa in, zoodat koude luchtstroomen uit de longen van den doofstomme naar buiten gedreven worden en zijn tong los schijnt te geraken. Hij stoot een kreet uit, een jubelende kreet voor de gulzig gapende holte, zijn ooren gaan open en met duizelingwekkende vreugde luistert hij naar het lawaai van de zee en roeit terug.

En terwijl hij het strand verlaat, jubelend blij onder het volle genot van al zijn zintuigen ontmoet hij de jonge, blonde vrouw. ‘Ik kan spreken! De Heer zij geloofd! Ik kan spreken en hooren!’ En hij wil haar omhelzen, want hij is zoo dankbaar gestemd tegenover de geheele wereld. Maar zij stoot hem van zich af. ‘Weg van mij! Wat kan 't mij schelen of gij spreken en hooren kunt of niet?’

Hij had willen zeggen: ‘Dat is waar. Vergeef mij, ik bedoelde het zoo kwaad niet.’ Maar op 't zelfde oogenblik verlamde zijn tong weer. Hij kon 't niet uitbrengen. En zijn ooren hoorden niet meer.

Maar de eenige woorden, die hij gehoord had, sinds de stem van zijn moeder in de kinderziel doordrong voor dat de doofheid die scheidde van het groote levenslied - de eenige woorden waren: ‘Weg van mij! Wat kan 't mij schelen of gij spreken en hooren kunt, of niet?’

En weer roeide de man naar het onderaardsche hol.

Maar ditmaal was hij mismoedig. Geen veelbelovend vertrouwen maakte zijn tongbanden los en opende zijn ooren. En toen het monster den muil opende om het water op te slurpen - voelde hij slechts angst en schrik. Geen wonder geschiedde en de kracht ontbrak hem om in de boot terug te roeien.

Het hol verslond hem.

En wat eens in het hol komt blijft er in voor eeuwig.

Het is de trouwe bondgenoot van den Dood - met lange tusschenpoozen - zonder haast - verteert het wat in zijn gulzigen mond geraakte...

Jussa vouwde de handen. ‘God zij de ziel van den vreemden doofstomme genadig! Amen.’....

Toen Jussa de sacristie uitkwam, zat de vreemde vrouw reeds in de slee - ver weg het pad op. Zij hield zelf de teugels. Het paard wilde er van door, maar zij hield het in.

Hij stond onbewegelijk op de trap. Zijn hand wilde de bonten muts grijpen, maar hij had de kracht niet die op te heffen en hij leed onder de onmacht van zijn ziel.

Zij keek om.

De kin zakte steeds meer op den schouder, terwijl de blik naar hem toe zweefde en misschien haar bloed mede voerde; zij verbleekte... Het paard gaf een ruk. Zij reikte de teugels aan den koetsier. ‘Vlug!’

- Eerst toen zij op het ijs van de rivier waren ontsnapte haar een diepe zucht van verlichting.

- ‘Vlug!’

Af en toe kreeg zij onder den snellen rit het angstige gevoel alsof een schaduw, een gedachte van hem haar volgde. Nog eens stroomde het bloed sneller door haar aderen en had zij een bijna onbedwingbaren lust om hem te omhelzen en hem in haar armen te drukken hij die daar leefde in eenzaamheid... Zou hij haar volgen?... Zij moest omkijken. Herhaaldelijk keek zij om. Die raadselachtige onzekerheid benam haar weer bijna den adem... Maar toen ontwaakte zij weer. ‘Vlug!’

... De zon wierp een blozenden glans over de sneeuwvlokken die begonnen neer te dalen, eerst licht, toen dichter en dichter - totdat de zon er niet meer doorheen kon dringen.

... Ineengedoken zat zij onder de berenhuid... Haar kleine, blonde jongen zou niet meer behoeven te vragen wanneer zij naar Papa gingen. Hemel, zij had zoo'n medelijden met haar man toen het in den herfst ‘begon’ - in den herfst, toen zij aan Juhani begon te denken.... En zij had menigmaal gehuild, omdat zij er niets aan doen kon...

De fjord en de zee kwamen in het gezicht.

De sneeuwvlokken op haar gezicht smolten door haar tranen. ‘Juhani! Ik kon 't niet helpen! God sta me bij! Ik wist niet beter’...

- En zij herinnerde zich wat haar moeder op haar sterfbed in haar album geschreven had. Met Gothische letters had zij het geschreven.

‘Ondervindt je een groote teleurstelling in 't leven mijn kind - en er is een teleurstelling, die de grootste is van alle - denk dan niet, dat de bitterheid van de eerste smart verdriet is.’

Bericht.

Déze week ben ik in Parijs en kan daardoor de Correspondentie niet omgaand beantwoorden. Ik ben echter bij de verschijning van het a.s. nommer weer thuis, en de correspondenten zullen zich daarin weder beantwoord vinden.

Redactrice Holl: lelie.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week omgaand te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr[:] rubriek thuishooren

De hieronderstaande correspondentie aan K.L., moest wegens gebrek aan plaatsruimte in 't vorig nummer, tot dit nummer blijven liggen.

(*Red.*)

K.L. - Dank voor Uw schrijven. Uw vermoeden aangaande mijn opinie over Uw stukje is vrij-juist Ik *vond* het onnatuurlijk. Maar ik geloof U gaarne dat het toch werkelijk *is* gebeurd met iemand. Zelfs het onwaarschijnlijkste gebeurt soms. Het is

echter niet raadzaam voor eerstbeginnenden om juist *zulke* toestanden dan te gaan beschrijven. - Zooals ik hierboven insgelijks aan een anderen correspondent antwoordde, ik zou onoprecht zijn, indien ik niet met dank elke betuiging van instemming met, en van belangstelling in de Lelie aanvaardde. Daarom dank ik ook U voor Uw vriendelijke woorden. Dat mijn persoonlijkheid het blad beheerscht geloof ik-óók U te kunnen nazeggen, zooals het nu eenmaal werd onder mijn redactie. Ik zeide datzelfde onlangs reeds aan een anderen correspondent, mijn persoonlijkheid is nu eenmaal een te uitgesprokene, dan dat ik het blad zou *kunnen* redigeeren zonder er mij-zelve *geheel* in te geven zooals ik nu eenmaal ben. Ik vind Uw opinie over mijn vlotten stijl, waardoor men mij gaarne leest, heel vleiend voor mij, en ook dat is mij meer dan eenmaal reeds gezegd tot mijn voldoening. De 'schoonheidzoekers', die gij bespot, en die zulk een macht van mooie woorden en opgesmukte of gezochte phrasen gebruiken dat men zich dientengevolge verdrinkt in de zee hunner zinnen, zijn, naar hun eigen meening, *de* artisten in den lande, eene meening welke ik niet deel, en een soort van artiesterigheid waarop *ik* mij dientengevolge nimmer zal toeleggen. Tot straf daarvoor schelden zij mij hunnerzijds flink uit in hunne critieken, enz., welke critieken voor een groot deel zijn geschreven door *mislukte*, *niet*-gelezen, *afgemaakte* romanschrijvers, die zich *daarna* gingen toeleggen op 'critiek'. - Het tooneeltje tusschen mevrouw Vermeulen en Marie Nerveu, dat ik beschreef, hebt gij wèl juist nagevoeld. Toen ik Uw woorden daaromtrent las dacht ik: dat is ten minste eens iemand die mijn *bedoeling* met die schildering, mijn eigen gedachtengang, begréép. - Ja, natuurlijk spant het mij in mijn werk te moeten doen, vooral wanneer ik in den Haag ben, waar het gewone leven véél méér beslommeringen meebrengt dan buitenslands; maar ik ben een vlugge werker, ik heb er plezier in, en ik heb het groote voorrecht nooit moe in mijn hoofd te zijn, zoodat ik dikwijls, wanneer ik moet rusten om mijn hart, in liggende houding schrijf. Ik vind Uw raad van mij-zelve te ontzien dan ook heel vriendelijk, en waardeer Uw bedoeling, mij te willen sparen door Uw 'papieren juffrouw' nog niet te zenden, echter, ik verzeker U dat ik geheel tot Uw dienst ben, gelijk gij reeds ziet uit dit omgaand antwoord. Dus, zendt de dame in questie gerust. Wel moet ik U voorbereiden dat gij, wat plaatsing betreft, nog wat geduld moet hebben. Zoodra ik door de achterstallige copie een beetje heen ben, zal ik zien voortaan spoediger te plaatsen wat ik daarna aanneem. Van die redactie, tot wie gij U wilt wenden, hoorde ik juist, door een anderen correspondent, een heel onaangename ondervinding; twee jaren vergeefs antwoord wachten, toen zelve aankloppen, toen manuscript terug. *Uit.* Ik geloof dan ook zeer beslist, dat gij U den gedachtengang van zulke redactieën verkeerd voorstelt, want dat zij dikwijls *on*gelezen iets weigeren, en vooral geloof ik, dat zij speciaal hare eigene geestverwanten en vriendjes protégeeren; dat is juist bij *mij* een verschil met andere redactieën, dat ik geen *richting* heb, die ik protégeer, ook niet op belletristisch gebied, en volkomen onpartijdig ben. Nogmaals, zendt het *mij* in elk geval, ik zal het gaarne beoordeelen, zoo wáár, zoo oprecht, zoo eerlijk, dus, misschien óók, zoo 'scherp' als gij het van mij verwacht.

Ik dank U hartelijk voor Uw slotwoorden, en ik hoop van mijn kant, dat gij nog vele jaren mijn correspondent zult blijven. Uw schrift is niet bepaald 'mooi', ('t mijne óók niet) maar ik kan het best lezen,... en dat complimentje kan *ik* niet eens van 't mijne verwachten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

29 Maart 1911.
24ste Jaargang.
No. 39

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Godsdiensten en Godsdienststelsels
door P.J. Boonstra.

(Vervolg van No. 38.)

Toen had hij de laatste ontmoeting, de ontmoeting met een bedelmonnik.

'Wie is deze' vroeg de prins. 'Hij staart alsof zijn geest ergens anders vertoeft en een schaal heeft hij in de hand'. 'Prins dit is het nieuwe leven. Deze man is een van degenen die op den eeuwigen Brahma zijn gedachte vestigt. Hij zocht de goddelijke stem en het goddelijk inzicht. Hij draagt de aalmoesenschaal van den heiligen bedelaar in zijn hand. Zijn geest is kalm omdat de groote bekoringen van het lager leven hem niet langer kunnen kwellen'.

‘Zulk een leven begeer ik’, zei de prins ‘de lusten van den mensch zijn het zeewater gelijk, zij maken den dorst erger dan haar te lesschen. Ik wil het goddelijk inzicht bereiken en den menschen het heil verkondigen’.

En hij besloot het voorbeeld van den bedelmonnik te volgen. Dat besluit viel hem echter niet gemakkelijk. Hij moest afstand doen van alle hem omringende weelde en gemakken. En, rijkdom, het vooruitzicht van een koningskroon, alles moest hij vaarwel zeggen ja zelfs zijn geliefde vrouw en

zijn zoon, die de prinses hem geschonken had. Doch zijn besluit stond vast. Hij durfde er echter zijn ouden vader - zijn moeder was gestorven - en zijne geliefde vrouw niet mede in kennis stellen, omdat hij vreesde voor hunne smeekbeden te zullen bezwijken. Op een nacht, terwijl alles in rust was, stond hij op, sloop stil naar de slaapkamer van zijn vrouw, waar moeder en kind gerust te slapen lagen en de hand van de moeder bedekte het gelaat van het kind. Wilde hij het kind zien, dan zou hij de hand van zijn vrouw moeten wegnemen en daardoor zou allicht de moeder wakker worden. Zij zou hem dan smeeken haar niet te verlaten, niet weg te gaan en daarom besloot hij het kind niet te zien. - 'Nu niet' zeide hij - 'later'.

Als hij meer gesterkt en de verzoeking weerstand kon bieden, als hij macht had over zijn zinnelijke begeerte. Hij verwijderde zich daarop haastig, opdat hij niet zou opgemerkt worden. Hij wekte daarop zijn trouwe bediende Tschanno, liet hem zijn lievelingspaard zadelen en reed weg. Bij de poort gekomen, reed hij de wachters snel voorbij en rende in den donkeren nacht voort. Op den top van een heuvel hield hij halt om nog een laatste blik te slaan op stad en omgeving. Toen kwam Mara de verzoeker, die in deze legende wordt voorgesteld als satan, de vorst der duisternis, die Jezus in verzoeking wilde brengen in de woestijn, en toonde hem al de pracht en heerlijkheid; de koningskroon en heerschappij die eens zijn deel zou worden. En het hart van den prins was vol droefheid, doch hij weerstond den booze, wees hem af en vervolgde zijn weg. Hij was toen 29 jaar oud.

Spoedig bereikte hij daarop een rivier, de grensscheiding van zijn vaders rijk[1]. Hij hield zijn paard in, ontdeed zich van zijn wapenen en sieraden, gaf dit en zijn paard aan zijn getrouwen Tschanno[2] en gelast hem daarmede naar het paleis terug te keeren. Aan de overzijde van de rivier, als heilig man heeft hij nóch behoefte aan sieraden en wapenen nóch aan een paard en dienstknecht.

Tschanno smeekte als discipel te mogen volgen, doch alle gebeden waren te vergeefsch. Hij kon naar huis terugkeeren en de prinses omtrent zijn lot in kennis stellen, terwijl de prins alleen achter bleef.

Zeven dagen en nachten verbleef hij daar; nu eens twijfelende of hij er wel goed aan deed zoo te handelen, dan weder zich sterk voelende om de wereld te verlaten en te overwinnen.

Eén wensch vervulde nog zijn gedachten en dat was: dat hem een teeken mocht gegeven worden, of hij wel op den goeden weg was. Dit teeken werd hem gegeven. Daarop trok hij in een monnikengewaad de rivier over, om het leven van een kluizenaar te leiden. Hij ontmoette twee kluizenaars twee Brahmanen en hierbij vervoegde hij zich, om van hen te leeren. Hij ging van huis tot huis zijn brood verzamelende. Toen hij zijn eerste maaltijd wilde doen, walgde hij van dit dooreengemengde, onsmakelijke voedsel. Doch hij wist dat hij als kluizenaar moest eten, hetgeen hem werd toebedeeld en hij overwon.

De beiden Brahmanen die in een reuk van heiligheid stonden, leerden, dat de mensch bestond uit ziel en lichaam, dat, wat het *lichaam* vroeg, schade leed aan de *ziel*; daarom gaven zij zich over aan de afschuwelijkste zelfkastijding en wilden de ziel zuiveren door vele plechtigheden en religieuse gebruiken.

1) Sommige schrijvers zeggen dat het de rivier de Anomá was, anderen weer de Ganges.
2) Terwijl in 'de leer van Boeddha' wordt gesproken van den getrouwen Tschanno, noemt H. Fielding hem 'In de ziel van een volk' 'Muiing San'.

Ook Boeddha volgde hun voorbeeld, doch bemerkte, dat dit de ware weg niet kon zijn. Nóch mystiek peinzen, nóch religieuse oefeningen of gebeden en offers, nóch zelfpijniging en zelfkastijding voerden hem naar de weg des heils. Zès jaar lang hield hij deze folteringen vol, doch zijn lichaam werd zoo uitgeput en weerloos gemaakt, dat hij van uitputting en honger in zwijm viel. Toen hij weder tot zich zelve kwam, kwam hij tot de ontdekking dat ook dit niet kon leiden tot heil en verlossing. Hij begon weder geregeld voedsel te nuttigen.

Intusschen werd hij door velen hoog vereerd, velen zagen tegen hem óp, als een heilige, omdat hij de ascese streng had dóorgevoerd. Toen hij dit echter opgaf verlieten ze hem allen en bleef hij weder alleen over.

Terwijl hij neder zat onder een boom in het bosch zou hij zijn laatsten strijd strijden. Nog eenmaal vertoonden zich zijn omgeving het paleis, eer, roem en macht, en huiselijk geluk, doch hij wierp deze gedachten van zich en wilde liever sterven, dan af te zien van zijn doel. ‘De heilige boeken’ zegt Subhadra Bhikschoe in zijn: ‘De leer van Boeddha’ vertaling van Mr S. v. Houten

stellen dezen innerlijken strijd voor den eenzamen wijze in een gloedvolle en grootsche allegorie vóór, als een strijd van Gotama tegen Mara. Mara ziet, dat het beslissende oogenblik gekomen is. Hij nadert Gotama die in diepe overpeinzing onder den Bodhiboom nederzit en biedt hem nogmaals de wereldheerschappij aan. Gotama wijst hem met minachting af; hij is voor de verleidingen der eerzucht niet toegankelijk. Daarop ontsteekt Mara in woede; hij laat zijn heerscharen, de verdelgende natuurmachten los tegen den vermetele, die op het punt staat een poging te doen hem de heerschappij over de harten der menschen te ontrukken. Alle elementen woeden. De donder rolt, de bliksem flitst, de aardbeving doet den grond bewegen, de regen valt in stroomen en dreigt alles te verdrinken, een orkaan ontwortelt aan alle zijden de zwaarste boomen en van de bergen rollende rotsblokken dreigen de wijze te verpletteren die te midden van al deze verschrikkingen kalm en gelaten en zonder zich te bekommeren over het gevaar, zijne overpeinzingen vervolgt. Geen vreeze des doods kent hij meer. Ten slotte grijpt Maro naar zijn laatste en gevaarlijkste wapen. Hij zendt zijn tooverachtige schoone dochter Radscha, Arati en Tanhà (wellust, haat en levensdrang) op hem af.

Terwijl de omgeving in een feënlandschap verandert, wenden zij alle denkbare kunstgrepen aan, om den, de wereld ontvliedenden asceet, te omstrikken en in hare netten te vangen. Doch Gotama doorziet haren waren aard en wendt zich vol afkeer van de verleidelijke gestalte af. Maro vlucht in vertwijfeling; hij voelt zijn troon wankelen. ‘De wereld verwinnaar heeft hem de heerschappij over de menschenharten ontrukt’. Hij had nu alle menschelijke zwakheid verwonnen en vrede kwam over hem. Diep in zich zelf voelde, aanschouwde hij de waarheid. De sluier was hem van zijn oogen gevallen en hij geraakte tot de hoogste kennis van het heelal, niet door zekere bovennatuurlijke macht, doch door een innerlijke blik in den aard der dingen. Hij leerde verstaan de oorzaak van het leven, het lijden en de dood, maar wist tevens het middel aan dit te ontkomen. Een einde aan het leven te maken, zooals wij dat noemen, of het lichaam te verwaarloozen en te vernietigen, brengt de bevrijding niet. Alle prikkels van het leven weg te nemen, de beheersching van alle zinnelijke begeerte en driften, geen begeerte meer te hebben, dát maakt een einde aan de kringloop van geboorte, dood en wedergeboorte.

Hij die ophoudt ook maar ééne begeerte meer te hebben, komt tot verlossing, tot heil, tot Nirwana, tot oplossing, verzinken in de Wereldziel.

Hij was nu een volmaakte, een Boeddha geworden, 30 dagen lang bleef hij nog in het bosch om zijn leer voor te bereiden en in bijzonderheden uit te werken.

Daarom stond hij op om de leer te verkondigen. Tamelijk snel verbreidde deze zich en verwondering kan dit niet baren, als men bedenkt dat het Boeddhisme voort kwam uit het oude Brahmanisme. Beide godsdienstige, of wijsgeerige stelsels leeren, dat de ziel eeuwig is. Andere godsdiensten beschouwen de ziel als onsterfelijk, zij gaat niet verloren, maar ontstaat toch bij de geboorte van ieder mensch.

Daniel Kiehl, zegt in zijn Natuurlijke historie van den Filistijn’ dat wij bij den grijzen kroniekschrijver Beda Venerabilis kunnen lezen dat Edwin, Koning van Northumberland, op zekeren dag zijn edelen en priesters bij zich vergaderde om over een gewichtig onderwerp te vergaderen. Zendelingen uit het zuiden hadden verlof en toelating gevraagd om in het kille Noorderland hun leer te komen verkondigen en verbreiden. De koning was in twijfel. Daar stond een oud en wijs opperhoofd op, en sprak: ‘Stel u voor o Koning dat Gij op een winteravond in Uwe verlichte en

verwarmde hal, omringd door uw krijgshoofden en dienaren, Uw avondmaal zit te gebruiken. De nacht is buiten koud en akelig, windvlagen, afgewisseld door sneeuwbuien, huilen en gieren tegen dak en muren, maar binnen branden heldere lampen en een vroolijk vuur knettert in den haard; daar komt plotseling door een opening in één der vensterluiken een vogeltje uit den donkeren nacht der verlichten hal binnen vliegen.

Het fladdert vroolijk om U en Uwe dienaren heen, het verheugt zich schijnbaar in het licht en de koesterende warmte die bij U heerschen; het klapwiekt, het aarzelt nog een oogenblik.... daar opeens steekt het de hall over, ontsnapt door eene opening aan den tegenovergestelden kant.... en verdwijnt voor altijd in den stikdonkeren nacht. Wij zagen het vogeltje eenige oogenblikken, maar wij weten niet waar het vandaan is gekomen, noch waar het heengaat in de duisternis

van den storm, die buiten woedt. Zóó is het leven des menschen! Het verschijnt voor luttele oogenblikken in het licht en de warmte van het Heden, van het tegenwoordige, dat alleen de werkelijkheid uitmaakt maar wat er aan dit leven is voorafgegaan, en wat er op zal volgen, dat weten wij niet.'

Zooals dit muschje dat op eens de hall kwam binnenvliegen, doch alreeds bestond, vóór dat het voor het oog zichtbaar werd, zóó ook beschouwen de Boeddhisten de menschelijke ziel. Het tijdstip dat het muschje dat op de eene plaats de hall binnen kwam en op een andere weer verliet, dit stelt zich vóór het leven op aarde, doch vóór dien tijd bestond het reeds en ook ná dien, nadat het de hall verliet blijft het bestaan.

Boeddha maakte vele bekeerlingen en onderwees hen in de leer. Na 5 maanden bedroeg het aantal, dat zich om hem verzameld had reeds zestig, buiten de wereldlijke aanhangers. Hij zond deze zestig of jongere uit, om overal de leer te verkondigen. Hij ook zélf, ging uit naar het woud onder de Brahmanen en leefde met hen. Deze verrichten nog de oude Brahmaansche boetedoening en offeranden. Ook hun predikt hij het heil. Doch niet alleen onder de heilige Brahmanen en priesters kreeg hij zijn aanhangers, ook het volk nam zijn leer gretig aan; hij toch maakte geen onderscheid tusschen rangen, standen of kasten.

Ook keerde hij weder naar zijn geboorteplaats terug, doch nam zijn intrek niet in het paleis zijns vaders, maar bleef bij zijn broederen buiten de stad in het bosch.

Toen zijn vader, de oude koning, dit hoorde zocht hij hem met de edellieden op, doch vreemd zag hij op, toen hij zijn zoon zag met korte hoofdharen en gekleed in het costuum van een bedelmonnik. Toen Boeddha den volgenden morgen met zijn bedelnap vergezeld van zijn leerlingen in de stad van huis tot huis ging om aalmoezen op te halen, kwam dit den koning al spoedig ter oore en deze haaste zich zijn zoon te gemoet te gaan en vraagde hem waarom hij hun de schande aandeed om zijn voedsel te bedelen, doch Boeddha antwoordde: 'dit is de gewoonte van ons allen'.

Het gele gewaad en de aalmoezenschaal is het kenmerk der monniken. Deze schaal of schotel bestaat uit metaal of aardewerk. Ieder lid van de orde gaat alle dagen rond om de aalmoezen, bestaande uit voedsel, in deze schaal op te halen. Ook Boeddha deed dit geregeld, alleen dán niet, wanneer hij bij een zijner wereldlijke aanhangers was te eten gevraagd. Eénmaal nog zou hij zijn vrouw in het paleis terugzien. Vergezeld van twee zijner jongeren (het is een monnik verboden alléén, zonder tegenwoordigheid van anderen een vrouw te ontmoeten) ging hij het paleis binnen. Hij gelastte hen, zijn vrouw niet te beletten, wanneer zij hem wilde omhelzen, doch toen zij elkander naderden, viel zij aan zijn voeten. Altijd had zij zich tijdens hunne scheiding, van alle weelde onthouden en toen later Boeddha een nonnenorde instelde was zijne vrouw een der eersten die tot deze orde toetrad.

Ook zijn zoon en broeder traden later tot de orde toe.

Tot zijnen dood toe predikte Boeddha de heil-aanbrengende leer. Hij trok van dorp tot dorp, van stad tot stad, altijd vergezeld van zijn leerlingen, overal het volk vermanende en onderwijzende. Alleen in den regentijd vertoefde hij in een der woningen van een zijner wereldlijke aanhangers.

Toen hij 80 jaar oud was, voelde hij zijn einde naderen, hij was uitgeput en sprak tot Anando, zijn getrouwste discipel, die hem altijd vergezelde: 'Anando ik voel mijn einde naderen, de maat mijner dagen is vol en ik ben gekomen tot het einde mijner omwandeling op aarde'. Anando was daarover zeer bedroefd, doch Boeddha antwoordde hem: 'Heb ik u dan niet immer geleerd Anando, dat alles wat ontstaat,

wat geboren wordt, éénmaal weder sterft; dat het in den aard der dingen ligt, en dat een mensch ja zelf een Boeddha, hieraan niet ontkomt'.

Hoewel ziekelijk en uitgeput ging hij toch nog voort te prediken tot zijn leerlingen en wereldsche aanhangers. Hoewel zwak naar het lichaam, bleef hij sterk van geest en ofschoon hij ziek was en erge pijnen leed, verdroeg hij de smarten zonder klagen en morren. Ten slotte werd hij echter zoo zwak dat hij zich onder een boom aan den weg moest neerzetten.

Terwijl hij daar nederzat, kwam hem een jong, rijk koopman voorbij. Deze bood hem twee schitterende, van goudweefsel gestikte gewaden aan; nadat hij hem had gegroet en eerbiedig voor hem was neergebogen en Boeddha antwoordde: 'geef mij een dezer gewaden en Anando het andere'. Daarop verzocht hij Anando hem dit gewaad te willen aantrekken. Anando deed dit en

toen hij gekleed was in het schitterende gewaad, had het al zijn glans verloren. Vol van verbazing zeide Anando: 'Heer uw aangezicht is zoo stralend en er gaat een licht van u uit dat verre het schitterende goudweefsel overtreft'.

'Het is zooals gij zegt Anando! Tweemaal gaat er van mij een licht uit; in den nacht dat ik kwam tot de hoogste kennis en dat ik opga tot den eeuwigen vrede; en heden nog Anando in den derden nachtwake zal ik gaan waar de ziel verlost is voor eeuwig van alle aardsche banden'.

Het was als of de verlichte nieuwe krachten had gekregen, hij stond op en ging met de zijnen naar het bosch. Toen verzocht hij Anando een kleed te leggen op de rustbank tusschen een paar Salboomen waarop hij zich wilde nederleggen. Anando bereidde hem deze ligplaats met het hoofd naar het Noorden. - En toen Boeddha zich daarop nederlegde ziet: de beide Sal-boomen stonden in volle bloei, ofschoon het daarvoor den tijd niet was; als een regen vielen de bloesems op den verlichte en hemelsche zangen weerklonken in de lucht.

Toen sprak Boeddha:(1) 'Ziet welk een schouwspel. Hemel en aarde doen hun best den volmaakte te eeren. Toch is dit niet de ware vereering, de ware prijs, de ware verheerlijking, die den volmaakte toekomt. Alleen diegene onder mijn jongeren en aanhangers die steeds in den geest en in de waarheid leven en getrouwelijk de voorschriften van een rechtschapen levenswandel volgen, geven den Volmaakte de ware eer, den waren prijs, de ware verheerlijking'.

En na een wijle verhief hij nogmaals zijn stem zeggende:

'Broeders gedenk steeds mijne vermaning, al wat ontstaan is, is vergankelijk; streeft onverpoosd naar de Verlossing'.

Dit waren de laatste woorden van den Verlichte, van hem die het licht had gevonden en die opging naar het hoogste Nirwana.

Zijn lichaam werd verbrand met al de eerbewijzen die alleen een Koning bewezen werden.

(Wordt vervolgd.)

Alfred de Musset.[1)]

> J'ai fréquenté beaucoup d'hommes célèbres, et j'ai toujours regretté de les avoir connus. Seul Alfred de Musset ne m'a donné sujet à aucun mauvais souvenir, au contraire, il fut toujours correct et resta mon ami.
> EUGÈNE LAMY.

Den elfden December was het honderd jaar geleden dat de Musset geboren werd. Die dag is en wordt nog herdacht - in Frankrijk - en daar buiten. Frankrijk weet zich in dat opzicht erkentelijk te gedragen tegenover zijn groote mannen. En Musset en Verlaine worden onder de grootsten der grooten beschouwd die 't Fransche volk in

(1) Leer van Boeddha. Vertaald door Mr. S. v. Houten.

1) Om het intieme leven van den dichter te leeren kennen, zijn naaste omgeving en de innerlijke motieven zijner kunst, raad ik vooral aan te lezen het even eenvoudig als gevoelig geschreven werk van Mme. Martellet (Adèle Colin), Alfred de Musset imtime; Souvenirs de sa Gouvernante. Préface de Georges Montorgueil. Ouvrage illustré d'autographes et des dessins du poête, Paris. Societé d'Edition et de Publications. Librairie Félix Juven. Rue Réamur 122.

de twintigste eeuw heeft mogen tellen. Een enkel woord van herdenking moge ook hier worden gezegd. Veel woorden zijn er niet voor noodig. In de stilte herdenkt men Musset, men vòelt zijn weemoed en omfloersde vreugd in de schemering, alléén, wanneer weer zijn woorden de levende zangen worden van zijn nooit gestorven ziel. De luisterende ziel zelf, moet, als in een kerk-gebouw, de ontroering kennen van 't geheel zich-zelf kunnen zijn, alleen met zich-zelf kunnen wezen zonder den nadeeligen invloed van 't drukke leven van buiten. Want de Musset ook is overal zich-zelf getrouw gebleven, hij is de dichter, een der weinigen, die eerlijk bleef in zijn kunst, groeide in den eenvoud, de schoonheid baarde uit de waarheid zijner aandoeningen. Daardoor dringt hij dieper de ziel in en blijft er langer in natrillen dan dat het werk doet van vele andere dichters, zoo 't oogenschijnlijk, hooger moge staan. In zijn ziel reflecteerden de stemmingen van 't leven en de geheime levens-motieven en levens-krachten vonden in 't wezen van de Musset een plotselinge bewust-wording.

Nadat hij in medicijnen en rechten had gestudeerd, daarna op een handelskantoor was werkzaam geweest, ging hij de literatuur beoefenen door zijn omgang met Victor Hugo en in 1830 verscheen zijn eerste verzenbundel. Confession d'un enfant du siècle (1834) gaf hem al een blijvende plaats. In 1852,

werd hij lid van de Academie, den 1sten Mei 1857 stierf hij. Zijn werk geeft nauwkeurig den ontwikkelingsstrijd aan in zijn voor alles zoo ontvankelijke ziel. Zijn ideaal-kracht, die al te vroeg sterft, zijn hoop en verlangen, zijn soms tot haat verworde Liefde, gestempeld door den adel van zijn kunst, de smarten van het weten en van 't leed-bewuste, zijn wanhoop en vertwijfeling eindelijk, 't is alles te vinden in zijn werk, dat eigenlijk niet anders is dan zijn belichaamde ziel. En zijn leven was lang een strijd van Liefde en smart en 't was de smart die zegevieren moest. De Liefde, als 't wreede en smartelijk verlangen van lichaam en ziel heeft bekoring gebracht in zijn leven maar heeft nog wreeder zijn leven vernield. Hij zingt 't zelf uit in zijn 'Une soirée perdue,'

> Hèlas! mon cher ami, c'est là toute ma vie,

gedwongen eindelijk tot dèze erkentenis:

> Et lorsque la mort est un bien
> La douleur est une espèrance.

Behalve dan ook de dichter der jeugd en van de veredelde passie, is hij de dichter der Smart en der Liefde. Iedere geheime polsslag van het Liefde-wezen vond in zijn ziel naslag en 't is de Liefde die hem het middel gaf in de uiterste hoeken ook van 't menschelijke wezen door te dringen. Van 't persoonlijke groeide zijn voelen uit tot 't algemeen menschelijke, niettemin is de Musset nooit geworden de dichter der massa, kan zijn kunst steeds enkel in kleineren kring, begrepen woorden en nagevoeld. Zoo is 't met de kunst van Heinrich Heine ook. Heine ook schiep uit zijn leed de schoonheid en gevoeligheid zijner kunst. Een vergelijking tusschen beide dichters zou vele overeenkomsten geven. Ze hebben elkander ook gekend en begrepen. Heine, over hem schrijvende noemde hem een groot dichter voor alle tijden en de grootste dichter van den - toen - modernen tijd. Mevrouw Ernst, de vrouw van den beroemden violist, vertelt hoe zij, geroepen aan het sterfbed van Heine, door dezen nog verzocht werd een vers van de Musset voor te lezen en hoe de dichter nadat ze hem gelezen had - *Pâle étoile du soir...*' haar met levendigheid verzocht vooral spoedig nog weerom te komen. Beide dichters hebben dan ook 't geweldigste in 't menschelijke leven met de meeste ontroeringen, gevoeld en gezegd. Zij hebben beiden geleden en hebben beiden getoond dat ook het Leed de schoonheid in zich houdt.

Als mensch leefde de Musset eenvoudig en had hij uitmuntende eigenschappen, daarnaast - meer als gevolg van zijn jaren-lange ziekte - een nu en dan prikkelbaar humeur. Hij was van een buitengewone gevoeligheid en niets was hem zoo onaangenaam dan de gedachte, dat hij iemand onhartelijk zou bejegend hebben.

Hij hield ervan om zich heen te hebben een warmen sfeer van zachtheid en innigheid, dat was hem zelfs een behoefte geworden. Hij gaf zich geheel aan die hij als vrienden in zijn woning ontving en niemand bracht zoo 't begrip van vriendschap in praktijk dan hij. In 't laatst van zijn leven was het aantal zijner vrienden gering. Zijn aanhoudend lichamelijk lijden had hem veranderd. In 't gewone leven was hij steeds correct, ofschoon hij geen conventie wilde kennen, regel, economie, de waarde van het geld waren hem vreemd. 't Kan ook niet anders dat een mensch als hij voor al de dieren een groote toegenegenheid voelde en hij zijn liefde in 't bizonder de honden toedroeg. Zijn hond, Marzo, kende al de gewoonten van zijn meester en

hoorde het rijtuig van zijn meester wanneer deze des avonds na 't theater huiswaarts kwam. Marzo, die van ouderdom stierf en zijn meester overleefde werd begraven in de aarde van een der nieuw gebouwde straten, die sedert den naam draagt van rue de Musset.[1)]

Zijn verhouding tot George Sand, Aurora Dudevant is te over bekend om veel er hier aan behoeven toe te voegen. ‘La femme à l'oeul sombre’ heeft ook in zijn ziel gegrepen en met 't wreedste spel het teere weefsel vernield. Twee der gevoeligste naturen, want in fijnheid van voelen gaven Chopin en de Musset elkander niet toe - heeft zij het leven verkort en verbitterd. - En wonderlijk mysterie van 't leven! - door het door haar veroorzaakt leed componeerde Chopin zijn Praeludiën, dichtte Musset zijn even onvergankelijk werk. Maar met het bloed van hun ziel is hun werk geschreven. In 1833 maakte hij met haar de reis naar Italië, waarover hij, eenmaal weergekeerd in zijn eigen rust schreef: Le Souvenir des Alpes. Adèle Colin aan wien de dichter voor een groot deel zijn werk dicteerde, schrijft hierover karakteristiek:

> ‘Une fois rétabli, M. de Musset se mit à écrire le *Souvenir des Alpes*. Cela dura plusieurs jours. Chaque fois qu'il aborda ce sujet, il pleura. Je ne comprenais rien à ces larmes, je pourrais dire ces sanglots.

1) Velerlei bijzonderheden, die ons de figuur van den dichter nog sympathieker uitbeelden, zijn o.a. nog te vinden in de Biographie over Alfr. van de hand van zijn broer Paul de Musset.

.... J'ignorais qu'en traversant les Alpes, le poète avait quitté George Sand et qu'il revenait de Venise le coeur dèchiré...
Il pleura; il pleura moins et pourtant, un soir, en finissant son travail, il s'arrêta sur ces deux vers:
Telle, et plus froide, est une main
Qui me menait naguère en laisse.
Je croyais qu'il ne continuerait pas. Quelques jours aprês, il reprit ce travail et l'acheva.'

In den tijd van George Sand teekende hij ook vaak en zijn genre was, vreemd genoeg, de karikatuur, het humoristisch genre. Maar zijn humor was misschien, wat Hamilton Hardy onlangs er van zeide: - door liefde overwonnen smart. Na den dood van De Musset schreef G. Sand den roman Elle et Lui - zooals haar roman Lucretia Floriani in 't leven van Chopin geschreven was - welk werk door Paul de Musset beantwoord werd met Lui et Elle. De Musset had een grooten eerbied voor de vrouw en voelde in heel haar wezen en bestaan het poëtische element.

Als dichter is De Musset stéeds natuurlijk en al zijn werk is geïnspireerd, hij arbeidde nog met de ouderwetsche muze, zij leefde voor hem en bestond, hij voelde haar komen en wachtte haar.

'Ces jours-la il fermait ses fenêtres, il allumait des flambeaux, il mettait des fleurs sur sa table et sur sa cheminée, il se lurait, il s'abandonnait tout entier à l'inspiration'[1])

Hij heeft sterk den invloed der romantiek ondergaan en bijna al zijn werk heeft een locale kleur. Toch heeft hij niet - als Chateaubriand, als Victor Hugo, als zoovele droevige figuren van ònze modernen, geprofiteerd om van al de ondervonden emoties literatuur te maken, hij had een uiterst gevoelige verbeelding en zucht naar roem of trotsch is bij hem uitgesloten. Hij is de dichter geweest die van de vreugd der Liefde leven moest en aan haar smart gestorven is, die na de jaren van leed en strijd tot de erkenning komen moest dat de vreugde der Liefde, de Smart beteekenen kan. Zijn leven was één groote, tragische, smartelijke liefde, die niet meer sterven kon.

'Ote-moi, mémoire importune
Ote-moi ces yeux que je vois toujours!

Vijf jaren schreef hij met 't hartebloed zijn werken, vanaf zijn 'Rolla' (1833), dien kreet van passie tot aan L'espoir en Dieu (1838), dien kreet van wanhoop. In geen literatuur vinden we aequivalenten van zijn Nuit de Mai ('35), Nuit de décembre ('35), Nuit d'août ('36), Nuit d'octobre ('37) en van het zoo traan-gevoelige-Rappelle-toi (Muziek van Mozart), waarvan de verzen gegraveerd zijn op zijn graf op Père-Lachaise.

Het rhytme in zijn verzen is de muziek van de Musset, vol melodie en bekoring, als in den aanhef b.v. van Nuit de Mai:

'Partons, nous sommes seuls, l'univers est à nous.

Hij geeft den vollen rijkdom van de Fransche taal, verrijkt en verzacht en vermooid door het romantisme. Hij heeft zich gehouden buiten al de groote godsdienstige,

politieke en sociale kwesties, juist zòo broeiend in zijn tijd en verschilt daarmede van Lamartine; de Musset's inzicht was zoo kwaad nog niet wanneer hij neerschreef: '*La politique - hélas! - voilà notre misère.*' Zijn algeheele overgave aan zijn inspiraties deed de kritiek hem vorm-verwaarloozing verwijten, gemakzucht. Maar ook voor hem, als voor een van zijn meesters, Regnier geldt het: 'Les négligences sont les plus grands artitices.'

De Musset werd door zijn theater-werk de ziel van het romantische tooneel. In 1847 gaat met succes le Caprice en vele van zijn stukken hebben zich lang - ja - enkelen tot in onzen tijd gehandhaafd, zooals vooral zijn comédies de salon, fijn, elegant en gevoelig, Il faut qu'une porte soit ouverte ou fermée, Louison, Carmosine, Bettine.

Iets van Shakespeare vinden we in zijn hist, drama Lorenzzaccio. Kleine meesterwerken zijn: Il ne faut jurer de rien ('36), Chandelier ('35), Caprices de Mariannes ('35) en On ne badine pas avec l'amour ('34), het laatste *het* meesterwerk van zijn tooneelarbeid, een mengsel van waarheid en fantasie. Men mòet lief gehad hebben en men lijdt door de Liefde. 't Is héel de philosophie van zijn leven. Alles wordt beschouwd van uit het standpunt der Liefde. Door zijn A quoi révent les jeunes filles zien wij hoe hij één der heel weinigen is die hebben kùnnen schilderen en weergeven de bekoring van de jonge meisjes-ziel zonder in 't banale te vervallen. Voor de vertolking zijner stukken dankte hij veel aan Mme Rachel en Allard. Van Racine leerde hij de ontleding, van Shakespeare zijn droomenland, waar 't drama handelt tusschen hemel en aarde. Men heeft den dramatieker de Musset ten koste van den lyriker wel veel en heèl lang onrecht aangedaan.

Nu is het honderd jaar geleden dat de dichter werd geboren en zijn dood is een triomf geweest voor de schoonheid. Hij is de dichter van de jeugd, en van die lijdt en van die lief heeft, hij is de hartstochtelijkste,

de oprechtste, de ongelukkigste van de dichters. Hij heeft met de smarten van zijn eigen ziel wel duur betaald de schoonheid die zijn kunst het nageslacht heeft nagelaten.

L'heure de ma mort, depuis dix-huit mois
De tous les côtés sonne à mes oreilles,
Depuis dix-huit mois d'ennuis et de veilles
Partout je la sens, partout je la vois.

Plus je me débats contre ma misère
Plus s' éveille en moi l'instinct du malheur
Et dès que je veux faire un pas sur terre,
Je sens tout à coup s'arrêter mon coeur.

Ma force à lutter s'use et se prodigue
Jusqu'à mon repos, tout est un combat,
Et comme un courrier brisé de fatigue,
Mon courage éteint, chancelle et s'abat.[1)]

JOHAN KONING.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 36).

XI.

Mevrouw Holt - Eduma was uit haar evenwicht gebracht. - 't Geval maakte haar nerveus.

Wáárom, waarom had freule de Wevere, van wier ‘Vereeniging tot Verbetering van het gevallen Proletariërs-kind’ zij zulk een ruim-gevend medelid was, háár gepasseerd bij de samenstelling van het comité voor de groote liefdadigheids-soireé!?

Freule de Wevere had het heele zaakje zoo vlug in elkaar gezet, en in orde gebracht, dat mevrouw Holt er eerst van hoorde toen de organisatie van het comité al had plaats gehad, - door haar nichtje Ellen Stinia, die haastig binnenkwam, om haar gauw even de boodschap van mama over te brengen, of zij morgen intiem kwam dineeren, - met haar dochter Gerty, terug uit Davos.

‘Je blijft toch 'n kopje theedrinken, niet?’ had tante Holt gevraagd, ‘Gerty komt zoo dadelijk beneden. Je weet, ze moet véél liggen’.

Maar Ellen schudde 't hoofd, opgewonden:

‘Onmogelijk tante, ik moet naar grootmama, ik hoor tot de jonge meisjes die moeten mee-verkoopen op die groote liefdadigheidssoireé, van freule de Wevere, die denkelijk bij mevrouw Vermeulen zal zijn in hun nieuwe villa. En er is van middag bij grootmama 'n vergadering daarvoor, en grootmama heeft gevraagd of ik haar kon komen helpen thee-schenken; Miesje Vervoorde is er ook; en Nannie de Grevere, geloof ik, was ook gevraagd, maar die heeft bedankt; enfin, nog 'n heele boel anderen.’

1) Een van zijn laatste verzen ‘de zang van den doodsstrijd.’ (1857)

In haar donker-groen tailleur-costuum, een grooten hoed met 'n donker-groene pleureuse op haar licht-blond haar, zag ze er gedistingueerd - op haar gemak - uit, 'n heel ander meisje dan die verlegen backfisch, die tante Holt had gelanceerd een vorigen winter in 't Haagsche leven. - Ze hield niet van dat soort groote feestelijkheden, altijd nog niet, maar hiervoor interesseerde ze zich, omdat ze ter goeder trouw meende, dat het 'n heel goed doel was, waarvoor ze zich opofferen ging, - redden van ‘gevallen meisjes’ immers! - - Met al het enthousiasme van hare jonge onervarenheid had ze grootmama's verzoek ‘zich aan deze goede zaak te wijden’ aanvaard. - En ze lichtte tante Holt, die naar nadere bijzonderheden vroeg, ijverig in:

‘O wist U dat niet? Freule de Wevere en Lizzy van der Hooph willen de kas stijven van hun vereeniging tegen de onzedelijkheid, en toen is er een bijeenkomst geweest bij freule de Wevere, om 'n comité voor 'n bazaar, of zoo iets, samen te stellen; grootmama is presidente geworden, en mevrouw de Grevere was er, en mevrouw Vervoorde, en tante Marij, en mevrouw Vermeulen; en het gebeurt denkelijk bij die aan huis, maar zij wil er een liefdadigheids-soiree van maken, met tableaux-vivants heeft ze mij verteld. - Dat gaat zij van middag voorstellen.’

Mevrouw Holt verried niets; daarvoor was zij te veel vrouw van de wereld. Alleen haar lippen trokken 'n beetje vinnig samen, terwijl zij, nogtans met een lief lachje van quasi-sympathie, in tegenspraak met dien zuren mond, antwoordde:

‘'n Allerliefst idee van de freule. - En net iets voor je grootmama, om zich met hart en ziel daaraan te geven dadelijk!’

Maar, toen ze alleen was, welk een heftig neerzetten van de zilveren theepot, die trilde tusschen hare nèrveuse vingeren! Daar hadt je het dus weer! Al haar charme, en al haar vrouw-van takt-zijn, die met groote diners en veel-geld-uitgeven wist uit te wisschen den smet van vroegere schandaaltjes, kon niet verhinderen, dat ze nu en dan een hatelijke vernedering moest verduren van den een of den ander, die zich zoo sterk, zoo onafhankelijk voelde in hare oppermachtige high-life-positie, van een dergelijke beleediging aan te durven. O, ze doorzag het dadelijk aan wie ze deze passeering te danken had; aan die onverdragelijke, être-achtige mevrouw de Grevere; - Hare Koninklijke Hoogheid, zooals de gravin heette in de wandeling; - natuurlijk, om die niet voor 't hoofd te stooten, had freule de Wevere het niet gewaagd haar, de schoonmoeder van dien Nout Reesema, ‘met wien indertijd die rare geschiedenis was

gebeurd, waardoor de toenmalige minister Eduma de Witt bijna was gevallen', te vragen deel te nemen aan het comité.

- Mevrouw de Grevere speelde nu eenmaal, in haren christelijken hoogmoed van onaantastbare aristocrate, overal de rol van de op zulke punten onverbiddelijk-gestrenge, nimmer een misstap-vergevende christin bij uitnemendheid. - Mevrouw Holt dacht aan hare laatste ontmoeting met haar, op den jour van haar nichtje Mary, hoe hoog-koel de gravin voor haar had gebogen, bij 't vóór haar heen gaan, als kende ze haar nauwelijks, en hoe Mary-zelve, die immers alle mogelijke moeite deed om haren verloopen Ber aan die Nannie de Grevere te koppelen, verlegen-stijf tegen haar, de eigen tante, had gedaan, alsof zij zich bijna voor haar schaamde. - - Onverdragelijk toch eigenlijk, dat, terwijl zij en haar broer, de ex-minister, zich zoo handig hadden opgewerkt, van provincie-adel uit het Noorden, tot in het innerlijkste innerlijk toe van de Haagsche Upper-ten, zij altijd van die familieleden moesten meesleepen, als 'n blok aan 't been, die hen compromitteerden. Daar hadt je nu haar broer, met zijn Geerte, en haar compromittant verleden van die Frediten-Have-geschiedenis, tengevolge waarvan ze eigenlijk altijd maar slechts geduld werd in haar vaders kring, méér niet; en zij-zelve, die boeten moest voor de onvoorzichtigheden en stomheden van haren Schiedam-rijkdomschoonzoon! Heusch, ze kon 't Gerty niet kwalijk nemen, dat die er nu eindelijk genoeg van had gekregen, nu de dood van hare schoonmoeder, mevrouw Reesema, haren man, de eenige zoon, tot éénigen erfgenaam had gemaakt, en daardoor in de gelegenheid had gesteld er opnieuw van door te gaan, en zich te verliederlijken, zooveel hij maar verkoos. - Ineens, na 'n kort haar onmiddelijke thuiskomst meldend telegram, had Gerty vóór haar gestaan, uit Davos:

'Ik blijf er niet langer; ik ben nu altijd alleen, nu Nout nooit meer daar is, altijd in Parijs zit, of in Monte-Carlo; ik heb er genoeg van'...

Steunend op hare verpleegster, een béétje uit affectatie, maar toch wèl wezenlijk héél fragile, kwam ze daar juist den kleinen salon binnen, waar hare moeder haar met de thee wachtte. De Gerty weer van hare jongemeisjes-jaren, bleekjes, blasé, kwijnend; maar toch zoo heel anders nu, omdat wat toen nog maar profetie was zich nu had bewáárheid, omdat de dreigende erfelijkheidskwaal van den vader zich nu, als een niet meer te ontwijken spook van verschrikking, had genesteld in haar stervensgedoemd lichaam, zooals de magere wangen, met de uitstekende jukbeenderen en het teer-rose blosje, zooals de van een sluipkoorts te fel stralende oogen, en de groote blauwe kringen daaronder, maar al te duidelijk bewezen. - -

Zij-zelve zag het niet in, zoomin als mevrouw Holt; met de blindheid van teringlijders klemde zij zich vast aan haar eigen onwrikbaar geloof in schijnbare beterschap, waaraan zij soms tijdelijke nerveuse kracht ontleende. Hare moeder schreef die beterschap toe aan de op haar toegepaste christian-science-voorbidding.

'Zie je wel, kindjelief - was je maar eerder gekomen. Ik heb 't je wel gezegd. Dokters helpen niet' - beweerde ze met de zelfverzekerdheid van menschen die zelf een ijzeren gezondheid bezitten, en daardoor 't gemakkelijkst zijn te vangen voor kwakzalverij, van welken aard ook, omdat ze immers aan genezing geen wezenlijke behoefte hebben. - -

'Ik ben wat langer boven gebleven; - ik hoorde dat U visite hadt' - verontschuldigde Gerty haar lusteloosheid van opstaan. - -

‘O, even maar. - - Ellen Stinia, die ons beiden voor morgenavond te dineeren kwam vragen bij haar moeder; o natuurlijk heelemaal alleen! Maar ik heb gezegd, dat het jou wel te veel zou vermoeien; dus dat ik nog antwoord zou sturen’...

Gerty nam een handspiegeltje, dat op een étagère lag, keek er even in, verschikte, met de coquetterie van een zieke die altijd nog hecht aan uitgaan en aan 't mondaine leven, iets aan haar zorgvuldig gefriseerde chevelure, heelemaal 'n pruik overigens, welke de zuster haar opzette over haar eigen te dun geworden haar heen. - In haar heel-teer-rose teagown, zonder corset, jonge-meisjes-achtig-figuurtje, maar te mager alreeds door haar kwaal, strekte ze zich half-uit op een chaise-longue:

‘'k Weet niet.... Misschien.... Ik màg Geerte altijd wel - - Zij heeft óók haar deel gehad’ - - zei ze mat. - - ‘En dan,... als U gaat... en ik blijf heel alleen - - ik ben niet graag alleen. - Ik moest maar accepteeren, - vroeg naar huis gaan.’

‘Zou 't niet te veel voor U zijn, mevrouw?’ - - bracht de Zuster in 't midden, met een valsch-lief stemmetje. - -

Zij was blijven staan bij de deur, in nederige afwachting of er nog iets van haar verlangd werd; een hollandsche pleegzuster, maar die in het buitenland het coquette Engelsche costuum, van wit, met breede manchetten, en, als ze op straat was, fijne witte glacé's, had aangenomen. Ze zag er uit om door een ringetje te halen, bijna alsof ze niets uitvoerde ooit. Alleen haar groote lange morsmouwen 's morgens verrieden haar betrekking. Haar grauwe spiedende oogen bijna altijd neer geslagen ging zij heel stil haar gang, boven op haar zorgvuldig-elegant opgemaakt

haar een miniem-klein flatteerend mutsje. -

Mevrouw Holt vertrouwde haar niet. Zij had er nog niet over gesproken met Gerty, omdat die, met haar gekomen uit Davos, waar ze haar als vaste verpleegster had gehad, blijkbaar niet buiten haar kon. - - Toch vermoedde ze, dat het zijdens de zuster meer was een overheersching, waaraan Gerty, lichamelijk-zwak, toegaf, dan zijdens deze laatste een wezenlijke sympathie.

- - - Gerty had tot eenig antwoord op het lieve zeggen der Zuster de schouders opgehaald, als om uit te drukken, dat zij niet de dupe was der belangstelling. Toen, als om haar heur congé te geven, gebood zij:

'Wilt U zoo goed zijn en mijn kamer een beetje gaan opruimen? U weet zooveel beter wáár alles hoort, dan mama's kamermeisje.'

De Zuster begreep den wenk, ging dadelijk, met de zelfde zwijgende, toch vijandige onderworpenheid. - - Gerty zag haar na - - 'Hoe vindt U haar?' - - vroeg ze hare moeder - - En toen, zonder het antwoord af te wachten, liet ze erop volgen ineens:

'Ik wou dat U mij met goed fatsoen van haar kon verlossen. Als U wist wat 'n hekel ik heb aan *dat* mensch - -'

'Waarom? - waarom hieldt je haar dan?'

Mevrouw Holt speurde de openbaring van het geheim dier grauwe neergeslagen Zuster-oogen. Gerty ging ineens recht opzitten. -

'Omdat ik moest. - Omdat zij de maîtresse was van Nout', zeide zij meer minachtend dan boos. Zij was van nature te passieloos, om zich zooiets aan te trekken als *vrouw*, als echtgenoote. En óók, zij had al zoovele maîtressen van Nout gekend, geduld in haar eigen omgeving sinds zij met hem reisde, kamermeisjes, vrouwen van de wereld, haar keukenmeid een tijdlang. - -

'Toen ik het merkte' - ging zij voort - - weer terugzinkend in de Liberty-kussens - 'toen was ze mij haast onmisbaar trouwens óók omdat ze toen zoo haar best deed. U begrijpt, om dáárdoor te kunnen blijven bij mij. Wat kon 't mij ook schelen! Zij of een ander! Maar toen is die onverwachte dood van mama Reesema gekomen, en is Nout aan den rol gegaan. Toen heeft hij haar al heel gauw laten zitten voor z'n Parijsche smerigheidjes. - O, elke keer als hij even thuiskwam in Davos waren er scènes tusschen hen beiden, van belang. - Ik hóórde hen soms! - Niet omdat zij van hem hield, - - U moest hem eens zien, die dikke verloopen ploert, die hij nu is, verdronken, en uit zijn adem stinkend, - maar om 't geld, dat ze kreeg, - om de cadeaux. - Enfin, om háár-ook ben ik toen ten slotte weggegaan. 't Verveelde me zoo die scènes. Ik vroeg haar of ze mij wou brengen naar Holland. En ze begreep wel dat het voor haar zelve 't beste was, dat ze daar in Davos toch niet gauw iets beters kreeg dan bij mij. - - Wat moest ik doen? Ik kon in mijn toestand toch niet alleen reizen? - Maar nu zit ik aan haar vast. - - Zij voldoet mij niet meer - zij past niet in een vrouwen-huishouding - zij zoekt 'n nieuwe mannenrelatie. - - Haar gedachten zijn niet bij haar werk. - En ik durf haar toch niet maar zoo inééns wegsturen, zonder iets anders passends, - - ik ben bang van haar - - ze is valsch - -.'

'Dat heb *ik* dadelijk gedacht' - beaamde haar moeder, die al een plan beraamde, al zag een uitweg, een soort wraakoefening metéén.

(*Wordt vervolgd*).

Gedachtenwisseling.

Mijn beste Hockey!

Met belangstelling las ik telkens uw Corr. met de Red. Ook ik zou U willen raden Hockey, wacht, met een beslissenden stap te doen, tot U wat ouder zijt. Eerst als wij niets meer *vinden* in het leven, beginnen we het leven te vinden. Toen ik als meisje van 19 jaar in het leven werd gedreven om mijn eigen broodje te verdienen, ja mijn beste Hockey, wat *ik* hulp- en steunbehoevend meisje toen niet heb geleden, door de ruwe aanraking met wat *men* het leven gelieft te noemen! Maar met vallen en opstaan, met horten en stooten, ben ik gekomen op het hoogtepunt, waar men zich boven het leven voelt.

Als ik nu een mooie bloem of plant zie, geniet ik en denk, wat prachtig is toch het leven in de natuur.

Als ik op reis ben en heerlijke natuurtafereelen aanschouw, geniet ik eerst recht. En wat kan men niet een genot vinden op het gebied van kunst. Maar mijn grootste vreugde bestaat daarin getuige te mogen zijn van een gelukkig huwelijk. Dat is mijns inziens het hoogste wat men zich op aarde verwerven kan.

De beste wenschen van een Corr.!

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Den Haag, 16 Maart 1911.

Geachte Freule Lohman,

Daar het me gebleken is dat sommige lezers van de Holl. Lelie mijn hoofdartikel ‘Vrouwenliefde’ hebben opgevat als *vrij vertaald*, wil ik hier even melden, dat het onderschrift ‘Olive Schreiner vrij nagevolgd’ alléén beteekent, dat de verhaaltrant, de vorm, waarin het stukje gegoten is, in navolging is van Olive Schreiners *Dreams*, geenszins echter, dat het een dier Dreams zèlf is. Het artikel Vrouwenliefde is wat dat aangaat geheel origineel.

Hoogachtend,
Uwe dw.
A. VAN DER MEER - BRONDGEEST.

Varia.

I.
Vrije Verpleegsters.

Er is in de Holl. Lelie herhaaldelijk geschreven over het minder-aangename van verpleging in verschillende protestantsche ziekenhuizen, en over de veeleischendheid van vrije-verpleegsters. Tegenover de vele getuigenissen dienaangaande stelt nu een insgelijk langen tijd verpleegde in een ziekenhuis zijn ondervinding, van zeer hartelijk, met de meeste toewijding, te zijn behandeld; ook door de verpleegsters. Het is jammer dat dit getuigenis, - waarbij ik noch den naam van het ziekenhuis, noch die van den patiënt mag noemen, - op dringend verzoek, - daardoor weinig van waarde zal zijn in veler oogen. Eerlijkheidshalve breng ik het echter gaarne onder aller aandacht.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Aandacht s.v.p.

In hét vorig nommer biedt iemand, wegens dringende omstandigheden, *gratis* zijn hond aan. Ik vestig hierop de aandacht van dierenvrienden; had ik-zelve niet reeds vier honden, waarbij het bezwaar komt dat zij van het manlijk geslacht zijn, terwijl de daklooze-straks is een vrouwtje, ik-zelve zou haar gaarne tot mij nemen. Maar, mij dunkt, onder mijn vele, vele correspondenten, die als ik, de honden liefhebben, is er allicht een die zich uit liefde over haar wil ontfermen. Kom, verblijdt, háár, de daklooze, *en* mij. Brieven zijn te zenden aan den heer Spaander p/a den uitgever van de Holl. Lelie, den heer L.J. Veen, Keizersgracht 485 Amsterdam.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap-kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Scribens. - Hartelijk dank voor kaart, en verwelkoming. Ik neem het aanbod, als gij mij eens ontmoet, aan. Ja, ik genoot die week bijzonder in Parijs, speciaal van l'Oiseau-bleu van Maeterlinck, en van l'Enfant de l'amour, en dat laatste nog wel niettegenstaande Réjane de hoofdrol vervuld heeft, een mij bijzonder antipathieke actrice; enfin, zij heeft hier echter een demi-mondainerol, waarvoor zij past. Later kom ik nog wel eens op een en ander terug. L'Oiseau bleu is een zoo verwonderlijk-mooi, teergevoeld sprookje, en de costumes, en de mise en scène, en al die kleine kinderen, die er in spelen, het is alles zoo roerend-mooi.! 't Meest greep mij aan: le pays du Souvenir en le royaume de l'Avenir. De brief komt nog.

A.B.C. - Dank voor Uw allerliefst briefje. Waarschijnlijk hebt gij vóór deze Lelie verschijnt reeds van mij gehoord langs anderen weg. In elk geval innig geluk gewenscht. Ik begrijp nu alles zoo veel beter. Dan zal het zeker wel gaan. Ik durf niet meer hiervan zeggen uit vrees U te zullen verraden. Natuurlijk ben ik blij, dat de Lelie U blijft volgen ook verder. Nogmaals, ik deel er oprecht in.

Hanna. - Ik zal U het gevraagde terugzenden. Het nu gezondene nam ik aan. Ook U wensch ik van harte geluk. Maar met zoo iets geheel anders, dan waar het mijn correspondent hierboven geldt. Ja, zoo is het leven, het voert den een langs lichte, den anderen langs donkere paden, toch geloof ik dat gij-ook nog wel lichtstralen ontmoeten zult. Gij schrijft zoo droef, over iets wat de meesten op zoo'n oogenblik zoo innig gelukkig en zorgeloos blij stemt. Dat komt omdat Uw gedachten nog steeds wijlen bij het verleden. Daarom wenschte ik-ook voor U dat gij eens kondet reizen. Zou er geen mogelijkheid op bestaan, nu gij toch geslaagd zijt, U een tijdlang elders, in Parijs, of wáár ook, in pension te begeven? Gij zoudt zien hoe dat Uw geest zou verfrisschen en U wellicht op geheel andere gedachten brengen. Geloof mij, mij-zelve is dat ook wel eens zoo gegaan. Al die oneindige drukte om U heen doet U dan bedenken hoe *weinig* gij-zelve zijt te midden van zóóveel smart en levensleed en ellende; het leert U het hoofd opheffen en tot U-zelve zeggen: Ik *wil* leven, zooals al die anderen ook het doen, die óók lijden en strijden. En heusch, dat is volstrekt niet zoo duur; gij leert dan en-passant toch ook grondig de taal, wat voor U van waarde is. Denk daar eens over. Ik vind het lief van U dat gij mij hebt geschreven, omdat ik bang was dat gij U mijn vorige weigering te veel hadt aangetrokken. Daarom deed uw briefje mij zoo veel genoegen, en ook de tijding daarin, maar dat gij nog steeds zoo bedroefd zijt

vind ik zoo treurig, juist nu gg dit gelukje weer hadt.

Erica. - Ja, dat ben ik volkomen met U eens dat het gemakkelijker is een *niemand* te zijn dan een iemand. Dat heb ik zelve mijn heele leven lang ondervonden. De niemanden daarenboven bemerken zelf niet *dat* zij dit zijn, juist omdat ze tot de meerderheid van het menschdom behooren. Gij zegt: wat moet men al niet doorstaan en trotseeren om een iemand te *blijven.* Neen, daarin vergist gij U. Een iemand héeft geen keuze. Hij *blijft* een iemand, ondanks alles; maar wèl moet hij vreeselijk veel leed doormaken meesttijds. En ook, hij staat altijd min of meer alléén. - Neen, indien mijn ouders nog leefden, zou ik zeker niet zoo vrij zijn als nu, daarin hebt gij gelijk, ofschoon ik overtuigd ben, dat mijn vader het in vrij wel-alles geheel met mij eens zou zijn. Overigens, wat gij schrijft niet te kunnen doen, dat heb *ik* wel gedaan: 'Ik heb genoeg van jullie gehuichel en opvattingen.' Zoo inderdaad heb *ik* het gezegd tot de mijnen. Maar ieder moet in eigen geval beoordeelen hoè ver hij kan of mag gaan, dat is ook mijn opinie. Zij, die ons *eerlijk* liefhebben, mogen wij niet verdriet doen. Daarin zit 'm voor mij *de* questie. Dat velen de studie verkiezen boven het huishouden om daardoor vrijer te zijn, dat geloof ik met U. En daarom geloof ik ook steeds, dat dáár schuilt *de* fout der moeders. Zij moesten hare dochters aanstellen als hare goed-betaalde leerling-meiden, het honorarium verhoogen naar bekwaamheid, en haar verder geheel vrij laten in hare handelingen; inplaats daarvan maken zij een achttien of negentienjarig meisje tot de huisslavin, die van niets de *volle* verantwoording heeft, die door oudere broers en zusters mee-gecommandeerd wordt, en die zich afslooft zonder dank zelfs ervoor, bij alles nog te hooren krijgend soms: ''t Is immers *jou* huishouden niet. Ik zal het inrichten, zooals het mij bevalt.' De moeders hebben héél veel schuld aan de hedendaagsche uithuizigheid der dochters, dat staat vast voor mij. - Uw opvatting van het spiritisme begrijp ik na Uw uitlegging beter dan in Uw vorigen brief. Ik-ook denk er in veel opzichten zoo over. - Indien gij mijn thuiskomst had gezien, toen Benjamin en Frits, die ons met Marie afhaalden, ons op het perron verwelkomden, dan zoudt gij U kunnen voorstellen hoe *hartstochtelijk* veel liefde een hond geeft. Iedereen bleef staan om hun vreugde-gehuil te zien; Bennie springt dadelijk op mijn schouder, en zoent zoo driftig in eenen voort, dat Frits er niet bij kan komen. Maar over Uw katje schrijft gij-zelve zoo lief en hartelijk dat gij zeker óók zijt een dierenvriendin, geloof ik. Dat kunnen honden óók zoo aardig doen: je verwijtend aankijken als je hen beknort, en dan ineens vroolijk rondspringen zoodra de verandering in de stem hen bewijst dat het weer is vergeven.

J.P. te Rotterdam. Inderdaad verwonderde ik mij reeds een beetje dat ik niets meer van U hoorde. Wat nu de reden van Uw schrijven aanbelangt, ik geef U toe, dat die dame niet geheel en al ongelijk heeft, waar zij meent een tegenspraak op te merken. Echter, indien zij de Lelie geregeld leest, dan zal zij toch óók daarin zien, hoe ik dikwijls zeg in de correspondenties, hetzelfde wat ik in de Herinneringen zeg, namelijk dat ik meen een leidende Hand Gods te bespeuren in mijn eigen leven, hoe raadselachtig ook het mij voorkomt ten opzichte van alles om mij heen. Het is wáár dat ik dikwijls op andere plaatsen erken een fataliste te zijn, maar ik bedoel daarmede iets anders dan die dame erin leest. Ik bedoel ermede dat ik geloof niets te kunnen veranderen aan wat *vooruit* over mij is beschikt, en, mij dunkt, dit houdt toch geen tegenspraak in met het geloof dat een goddelijke hand mij leidt. Integendeel. - Velen

waren het met mij eens, wat dat artikel betreft van mijn hand: dienstweigering en antimilitairisme. Ik geloof dat juist *dit* onderwerp er een is waarover de meesten niet den moed hebben zich uit te spreken, uit angst ‘onvaderlandslievend’ te zullen heeten. Nu *ik* het ronduit zeg, hoe ik het vind, blijkt mij uit vele brieven hoe velen er over denken op geheel de zelfde wijze. Maar: God, vaderland, Koningin, 't leger, dat zijn van die stopwoorden, die men aan elkaar lijmt, alsof zij bij elkaar behoorden (terwijl zij in waarheid niets met elkaar te maken hebben) en waarmee men dan van de school af den kinderen, later den menschen, de náákte afgrijselijke waarheid, van wat 'n oorlog is, bedekt, - 't Staaltje uit Uw eigen ondervinding bewijst óók weer hoe weinig moed, zedelijken moed om hunne overtuiging uit te spreken, de menschen bezitten. De ‘Rendieren’ vond ik-óók te lang, maar een andere correspondent schreef mij 't omgekeerde van wat gij schrijft, namelijk dat hij naar elk vervolg uitzag. Zoo ziet gij weer metterdaad, hoe moeilijk het is het allen lezers naar den zin te maken. - Ik heb heel veel moderne preeken gehoord en gelezen beide, en die predikant, die U zoo bevalt, is mij juist héél antipathiek, omdat ik weet dat hij vroeger doorging voor orthodox. *Dat* juist doen m.i. zoo dikwijls de moderne dominees, aan de woorden een dubbelzinnige beteekenis geven, al naar gelang van hun gehoor. Ik heb er een gekend, die heel geloovige toehoorders had, en die zeiden: Hij spreekt zoo heel mooi van God. Waarbij *zij* zich dan dachten: een persoonlijk God. Vroeg je dien man, die het heel ver gebracht heeft, hoe *hij* van God kon spreken, dan antwoordde hij onder vier oogen: Nu ja, *ik* denk mij daarbij ‘de natuur’. *Ik* noem dat huichelen. Ik weet wel, dat heel veel dominees met een mooie preek 'n gehoor meesleepen en boeien, maar ik vind dat dit niets te maken heeft met ‘geloof’; op die wijze wordt het alleen een questie van een mooie *lezing.* Wie daaraan behoefte heeft moet er heen gaan. Ik-persoonlijk heb die behoefte niet. Dat enkele geliefde mode-predikanten *volle* kerken hebben, zéér volle, is volkomen waar. Maar kijk eens rond in die kerken, waar géén mode-dominees optreden? Overigens is het een feit dat niet *ik* heb bedacht, maar dat ik las in vele bladen van moderne richting, hoe de moderne theologen-*zelf* klagen over het afnemend kerkbezoek, en naar middelen zoeken dat tegen te gaan. *Natuurlijk* neem ik U 't niets kwalijk dat gij mij dit alles zoo schrijft. Ik vind het immers juist prettig dat iedereen mij *eerlijk* zijn of haar

meening zegt. Indien gij mijn antwoord over het door die dame geopperde bezwaar nog niet duidelijk genoeg vindt, schrijf mij dan gerust opnieuw. -

Wat gij over den 'vrijen wil' schrijft, in verband met die lezing van prof. Ritter, is juist weer een voorbeeld van wat ik bedoel, als ik zeg dat de modernen geen vasten grondslag hebben. Bij de orthodoxen is de vrije-wil-questie een *leerstuk*, dat men moet *gelooven*, moet *aannemen.* Maar bij de modernen redeneert professor X er zoo over, en dominee Y zus, en leek Z weer anders. Wat *heb* je nu daaraan? *Die* weten het toch ook niet. Dus, van het moment af waarop ik de leerstellingen der orthodoxen loslaat, heb ik-voor-mij aan de individueele opinies der moderne theologen *niets*, niet meer dan aan mijn eigene. - Ja-zeker, alles wat gij mij indertijd hebt geschreven over Uw eigen ervaringen en verwachtingen herinner ik mij nog heel goed. Ik denk, evenals gij het reeds hebt begrepen vóóraf, daarover *juist* zooals gij. Ik-ook zou het doen, maar wel geloof ik U te moeten waarschuwen, dat gij de mogelijke gevolgen ernstig overrekent, en U afvraagt of gij die wilt aanvaarden desnoods. Gij begrijpt mij. Hierop nader ingaan durf ik niet goed, uit vrees U te zullen verraden, maar, inderdaad, ik heb veel van dat alles bijna evenzoo doorgemaakt, alleen het slot is anders, ik kan U dus heel goed navoelen, en ik herhaal, *ik* zou het aandurven. - Natuurlijk *waardeer* ik het juist van ganscher harte dat gij mij zoo vertrouwt, inplaats van het 'vervelend' te vinden. - Ik deel van ganscher harte in Uw gevoelens. - Neen, *ik* ook zou geen Marie-Nerveu-huwelijk *kunnen* doen, maar ik geloof dat vele meisjes het wèl kunnen, en dan, op hare manier, nuchtere, kalme, goedmoedige echtgenooten worden. Daarom veroordeel ik dezulken niet; het komt er maar op aan of zij van haren kant éérlijk hare plichten trachten na te komen. Zulke verstandshuwelijken ken ik, en, vooral vroeger, kwamen zij dikwijls voor, en waren misschien nog beter dan het tegenwoordige alleen-en-onbevredigd- rondzwerven van zoovele steunlooze en naar het samenleven met een man, of naar het huisvrouw-zijn, verlangende vrouwen, voor wie hóóge liefde volstrekt geen noodzaak is. - Ik vind het heel lief van U dat gij zoo aandringt op mijn Zondagsrust, maar, gelijk gij ziet, heb ik U toch omgaand na mijn thuiskomst geantwoord. - Het strijkijzer-middel heeft dus U niet geholpen? - Ja, het zal daarmede wel zijn als met alle middelen, den een helpt dit wel, den ander hetzelfde niet. Universeel-geneesmiddelen bestaan niet. En het is m.i. de fout van de doktoren, dat zij bij het voorschrijven van recepten zoo weinig rekening houden met die mogelijkheid, dat de een volstrekt *niet* kan verdragen wat den ander juist goed doet. - Neen, deze winter is voor mij geen goede geweest, wat klimaat aangaat. Maar toch, hoeveel gezonder ga ik *nu* naar Nauheim dan twee jaar geleden! Gode zij dank is mijn hoofd verbazend sterk; gij hebt gelijk te zeggen, dat ik daarvoor niet dankbaar genoeg kan zijn. -

Nora. - Was dit niet Uw pseudoniem? - Uw laatsten brief beantwoord ik het eerst, omdat ik zoo innig met U meevoel, ik die, juist weer zóó hartstochtelijk heb verlangd in Parijs naar mijn honden, dat het bijna mijn genoegen bedierf. Van Delft af kon ik het op de terugreis haast niet meer uithouden, omdat ik wist dat zij aan het station zouden zijn met onze Marie. Arme Nora, ik vind het wel vreeslijk voor U, want er *is* niets geen troost nietwaar? Juist dat vreeselijke, dat gij óók beschrijft, van dat je aanzien steeds, of je hen niet kunt helpen, dat vind ik zoo wanhopig. Zeker, hondenziekte ken ik maar al te goed. Ik heb met al mijn honden ermede getobd maar er gelukkig niet een door verloren. Fritsje heeft er eerst St Vitus-dans uitgehouden, zijn kopje viel dan aldoor van-zelf scheef. De veearts zei dat dit een geluk was, omdat

hij zonder die uitwendige uiting der ziekte waarschijnlijk erin was gebleven. - Van lieverlede is het overgegaan, maar zijn tong hangt nog steeds eenigszins scheef. Het is zoo echt wat gij vertelt van de menschen die dan zoo gemoedelijk zeggen: 't Is maar 'n beest, je hebt er zóó veel over nog. Net alsof je *dat* een troost is! Ik maak me altijd zoo woedend op zulke menschen. Ik geloof dat zij evenmin in staat zijn veel van hun kinderen te houden als zij zoo meedoogenloos redeneeren over dieren. - Ja, ik zal nu maar niet veel aan *U* schrijven van de blijdschap van mijn eigen hondenjongens, toen ik thuiskwam. Maar o het *was* verrukkelijk die aankomst op het station, die wijze gezichtjes waarmee zij de coupés afkeken, (want zij weten het al) en dan dat heerlijk zoenen en huilen van plezier. - Parijs is een heerlijke stad om zich te amuseeren. Er moeten wonen zou ik vreeselijk vinden, maar het theater-leven is er eenig; juist gij, die zoo houdt van comedie, zoudt nergens meêr genieten dan daar, waar de geheele troep, in de goede theaters, samenwerkt om een magnifique geheel te vormen, waar de mise en scène eenig is, evenals de décors het zijn, en de grootste acteurs en actrices optreden. Gij hadt b.v. de magnifique décors moeten zien van l' Enfant de l'Amour, van Henry Bataille. Eén genot van schoonheid voor de oogen! Le Vieil homme daarentegen, van Porto Riche heeft maar steeds éénzelfde décor, een bibliotheek-kamer, maar het spel is zoo magnifique van Tarride, Simone, en Lantelme dat gij alles, zelfs de fransche sentimentaliteit van het stuk, ervoor vergeet. Indien ik U was zou ik veel liever mijn geld besteden voor Parijs, dan voor Brussel. De reis is wat duurder, maar de verblijfkosten zijn eerder goedkooper, en gij geniet in Parijs duizendmaal méér. - Neen, hoe kunt U ook maar één oogenblik meenen dat ik U uw tweeden brief zou euvel duiden, ik vind het juist *zoo* prettig dat iedereen, dien dit soort van leed treft, bij mij komt.

Nu ga ik over tot Uw eersten brief, ofschoon ik begrijp dat daarin veel vertrouwelijks staat, waarop het beter is niet te antwoorden om U niet te verraden. (Ik bedoel wat Uw ervaringen betreft met die personen). Hetgeen gij mij schrijft over de reden waarom ik U sympathiek werd, namelijk om mijn openhartigheid, doet mij veel genoegen, want ik ondervind zoo dikwijls ook het tegendeel, nietwaar? - Ja, Uw vriendin heeft óók haar deel gehad wat onaangename ondervindingen van anderen aangaat. Zij is inderdaad gemeen be-

handeld. - Zenuwpij nen zijn vreeselijk. Ik heb vroeger dikwijls aangezichtspijn gehad - ook een zenuwpijn - en ik herinner mij hoe ik als kind door den dokter daarvoor in bed werd gestopt, en quinine moest slikken, daar hij het 'koorts' noemde. Later heeft een ander er mij voor geelectriseerd, en dat hielp afdoende. Ik heb het nu in geen jaren gehad. 't Geen nu volgt in Uw brief is dat gedeelte waarop ik niet durf antwoorden; ik voor mij geloof U echter woord voor woord. Ik geloof dat het in die kringen een zoodje is van knoeierij op allerlei gebied. Van die bewuste vrouw heb ik-persoonlijk een heel gemeene behandeling ondervonden, gevolg van jaloezie, nadat de Lelie onder mijn redactie zoo geheel anders is geworden, en zoo vooruitging. Ik zou het wèl prettig vinden indien Uw uitgever mij Uw stuk wèl stuurde, want ik lees bijzonder graag tooneelstukken, veel liever dan romans. Geef hem dus s.v.p. opnieuw order het te zenden. - Ik vind het aardig dat ook die oude dame door U genoemd zich zoo interesseert voor mijn roman, want dezer dagen schreef mij een andere correspondent hetzelfde van hare moeder van denzelfden leeftijd. Ik geloof dat ik die meneer van de Telegraaf eens gezien heb, toen ik bij zijn broer was. Lijkt hij niet zéér op dezen? Hartelijk gegroet, en, nogmaals, mijn innige deelneming.

Hans. - Gij hebt zeker instinctmatig vermoed dat ik naar Parijs overwipte, daar Uw briefkaart, thuis gevonden, op reizen zoo toepasselijk is? Veel dank.

T.B. - Ik vind van U geen pseudoniem. Aan Uw wensch voldeed ik, met véél instemming. Het deed mij genoegen van U weer te hooren. De bewuste boekbespreking is U dus zeker ontgaan, indien gij reeds zoo lang abonnée zijt. Het is heel vriendelijk van U, dat gij het mij niet moeilijk wilt maken in het beantwoorden der correspondenties, echter, zoo eenigzins mogelijk, zal ik trachten mijn regel getrouw te blijven. - Met groote belangstelling las ik, dat juist *die* vroeggestorven abonnée U de Lelie aanbeval. Zij was een mijner eerste correspondenten, en schreef zoo enthousiast over haar bevalling, die zij wachtte, en zij had zulke onafhankelijke eenvoudige ideeën. Haar dood trof mij daarop zéér. En, is het hier niet opnieuw, wat ik zoo dikwijls zeg, juist als ik aan iemand *denk*, dan hoor ik van hem; want dezer dagen, ineens, zonder aanleiding, kwam mij plotseling haar verstandig toenmalig schrijven in de gedachten, ofschoon ik haar naam had vergeten, en overpeinsde ik hoe jammer het is, dat juist dezulken zoo vroeg dood gaan. En zie, vlak daarop kwam Uw brief, die mij vertelde, hoe gij haar zoo goed hebt gekend. Juist dat over haar bevalling, en ervoor van alles maken, heeft mij ook zoo getroffen in hare brieven toenmaals, als zoo in-sympathiek. Op de rest durf ik niet antwoorden uit vrees U te verraden. Natuurlijk las ik het met evenveel belangstelling als meelijden met de afgestorvene; dan is zij misschien voor veel leed gespaard. - Zou het zichzelf tegenspreken, in een artikel als dat van dr. Weiniger, gelijk staan met *laster?* Ik heb het meer beschouwd als het gevolg der eenzijdigheid, waaraan allen, die theorieën in het algemeen opbouwen, zoo dikwijls mank gaan. - Vriendelijk dank voor Uw toelichting dienaangaande. Ik geloof niet dat dr. Weiniger in alles gelijk heeft, lang niet, maar wel geloof ik, dat hij de vrouw veel onpartijdiger ziet en beoordeelt dan zij het zichzelve doet. Ten slotte nog één verzoek, laat de vrees dat ik te veel te doen heb U nóóit weerhouden te schrijven. Dat zou mij *wezenlijk* spijten

H.v.H. - Uw stuk komt dus *in* de Lelie. En ik beloof U dat ik van mijn kant wil trachten het zoo spoedig mogelijk te plaatsen. Het huilen van die hollandsche dame over de lompheid van den duitscher begrijp, ik na Uw toelichting, beter. Vriendelijk gegroet.

A.N. - Ik *mag* niet antwoorden, zegt gij; dus ik bepaal er mij toe U *innig* te danken voor Uw groot vertrouwen, dat ik zeer waardeer. Ik vind geen pseudoniem.

Nel. - Ja, ik-zelve ben blij dat deze nieuwe regeling door mij is ingevoerd, en zoo in den smaak valt. En ik vertrouw er maar op dat ik het *wel* zal kunnen volhouden. Een goede *wil* doet veel. De schets plaats ik na Paschen; dan het hoofdartikel later. Gij moogt mij Uw nieuw hoofdartikel gerust ter inzage zenden, want ik wil het gaarne beoordeelen of ik het kan plaatsen, en óók dat andere werk van U; zendt alles gerust. Het doet mij natuurlijk genoegen dat gij-ook zoo graag veel leest van mijn hand in de Lelie. Dat is een aangename gedachte bij mijn werk. Ik beloof U, wat het eigenlijke doel van Uw schrijven aangaat, dat ik U heel eerlijk en oprecht mijn meening zal zeggen; gij moogt, gelijk ik U hierboven reeds zeide, een en ander gerust zenden. Maar gij moet nooit denken dat een uitgever zich laat leiden door de overweging of iets *goed* is, maar alleen door de vraag of het publiek eraan zal willen. Soms vergist hij zich wel eens; want Hilda van Suylenburg, dat een groot finantieel succes is geweest, is door verscheidene uitgevers geweigerd. Echter, in de meeste gevallen heeft een uitgever wel kijk op de financieele zijde der questie, en die is voor hem, als handelsman, hoofdzaak. Intusschen zijn er wel gevallen waarin de uitgever het werk uitgeeft zou der honorarium, alleen voor *zijn* rekening. Men moet links en rechts probeeren.

Ja, inderdaad, deze winter op Scheveningen was voor mijn gestel niet voordeelig, maar daaraan viel niet te veranderen. En ik ben zoo dankbaar dat ik er zonder te bed liggen afkwam, waar zoovelen sukkelden met influenza, etc. In Parijs had ik magnifique weer, zomer kan men zeggen, zaten wij steeds buiten vóór de café's, maar hier stormen en waaien we weer lustig weg, in regen en wind en sneeuw. Mijn vriendin kocht er een hoed, de vendeuse merkte op dat een *lichtere* voor de zon practischer was, waarop ik haar heb geantwoord dat mijn vriendin, dáárom den hoed gerust kon nemen, daar *zon* bij ons niet voorkomt bijna. Het juffertje keek ons toen met innig medelijden aan! - Dus, nogmaals, zendt Uw werk, beide dingen, zonder eenige vrees mij te veel moeite te zullen veroorzaken.

K.J. - Ik kan dit artikel (de boekbeoordeeling) onmogelijk plaatsen, wegens plaatsgebrek. Gij ziet hoe moeilijk het mij valt Uw actueel artikel onder dak te brengen. Wilt gij het terug?

Loute. - Hoe heerlijk verontwaardigd schreeft gij over de afgeknipte honden-staarten en dito ooren! Een warmen handdruk er voor. Onze Frits behield de zijne bij geluk, daar de hondenkoopman die hem ons verkocht ze hem niet had *durven* atknippen 'wegens zijn zwak gestel'. Hij maakte daarover zijn excuses, en *wij* juichten. Benjamin kwam zoo jong in onze handen, dat zijn kwelduivels er nog niet aan gedacht hadden hem aldus te verminken. Maar hoe dikwijls heb ik later niet te hooren gekregen van 'beschaafde menschen': Hoe jammer dat U hem niet zijn ooren en staart knippen liet. En als ik dan zeg: Dat is wreed, dan steeds volgt dat dom-wreede antwoord: Ze *voelen* er niets van. Ik zeg dan steeds: Knip dan je eigen ooren, en die van je kinderen, maar laat de dieren met rust. - Tot eer van de Engelschen moet ik hier protesteeren tegen Uw aanklacht, omdat ik in vele hunner sportbladen (*niet* in alle) heb gelezen een protest *tegen* het afknippen, wel meesttijds omdat het 'leelijk' werd genoemd, en niet omdat het wreed is, maar, in elk geval, toch een protest. - Ik-ook vind oorringen leelijk en mal, net even dwaas als de doorboorde neuzen van wilden, maar menschen moeten zelf weten wat zij willen lijden voor hun 'schoonheid'; een arm, klein, hulpeloos diertje daarentegen, kan zich niet verdedigen tegen het hem aangedane onrecht. In Parijs zag ik een luxe-hondenwinkel; iets zoo treurigs heb ik nog niet gezien; die arme, vragende gezichtjes: Geef mij vrijheid, redt mij. Het is *schande* dat de politie dit toelaat, die arme wezens, kunstmatig *klein* gehouden, door gebrek aan voedsel, en sterken drank ingeven, opgesloten in kleine kooien voor de vensterruiten, als levenlooze hoeden of japonnen. Wij beiden zeiden uit één mond: O, het geld te bezitten om al deze stumpers in ééns te koopen, ergens onder dak te brengen, te verlossen! In Colette Willy's beroemd 'Vagabonde', laat zij een dame, die van alles gedesillusioneerd is, zeggen tot een ander (het is een Parijsche roman): Het *eenige* op de gansche wereld wat nog mijn ontroering wekt is de aanblik van een hondenwinkel van 'luxe'-hondjes. - Wel, hetzelfde zou *ik* ook kunnen zeggen, met bijvoeging echter dat de *arme kinderen* der achterbuurten evenzeer mijn oneindig meelijden en ontroering opwekken. Die-ook kunnen niet helpen wat men hen aandoet, door hen in een leven van ellende en misdaad te schoppen. In Parijs, in die vreeselijke achterbuurten, die ik boven op een omnibus, zoo graag doorrijd, omdat zij mij zoo interesseeren, moest ik dat ook telkens weer denken als ik die arme ongelukkige bleeke wezentjes zag, achter vervuilde ramen, of spelend in vieze straten: Waarom *zijn* zij er. Wat anders *kan* er uit hun groeien dan prostitutie-slacht-offers, dieven, moordenaars, of, op zijn alleronschuldigst, zwakken, zieken, hospitaaltoevoer. Neen, wij moesten eigenlijk over al wat *arm* is en tot het uitschot der maatschappij behoort, nooit oordeelen, enkel een oneindig meedoogen voor hen voelen. - 't Geen gij schrijft over Uw kater beaam ik ook volkomen. Een dame, die het had laten doen, heb *ik* er de oogen voor geopend dat het *onrecht* is het dier aangedaan, en sinds heeft zij het nooit meer willen toelaten. Gij schrijft er zoo flink, zoo enthousiast over. Ik voel dat net zoo. En ik herinner mij nog zoo goed *hoe* verbaasd die dame eerst was toen ik net zoo uitviel als gij, en hoe zij er daarna, van lieverlede, in eens een geheel anderen kijk op kreeg. - Ik ben blij, dat gij de geschiedenis van Moosje gaat lezen. Het is

alles wáár wat erin staat. - Vriendelijke groeten, en schrijf mij nog eens welken hond gij nu krijgt ten slotte.

Mevr. Ten H. - Het spijt mij zeer, dat ik uw anonym toegezonden schrijven terstond vernietigde, want nu kan ik den door U gegeven raad niet meer herhalen, hetgeen ik anders gaarne had gedaan. - Vriendelijk dank voor Uw opheldering.

Mimosa. - Hartelijk dank voor Uw brief. Ik wilde U enkel op het geval attent maken, omdat er misschien iets was zoekgeraakt, maar het spijt mij, indien gij U nu hebt *verplicht* geacht te schrijven, terwijl gij misschien vermoeid waart. Hoe heerlijk is die hondengeschiedenis in orde gekomen. Dat men in het asyl honden *verkoopt* las ik met verbazing, want dan wordt het dus geheel en al een *handels*-inrichting. Onze Frits ook was in het begin heel jaloersch van Benjamin, maar die won hem gansch en al door zijn liefheid en zachtheid, en nu zijn zij onafscheidelijk. Daarentegen is Frits steeds héél boos op zijn twee kinderen, die bij onze Marie zijn, en die nooit binnen mogen komen, vindt hij. Dan maakt hij zich razend driftig. Zijn wij er niet, zooals thans in Parijs, dan schikt hij zich in het geval, en mogen zij overal rondloopen totdat wij weer thuis zijn. Die twee kinderen, Ge en Piet, weten dit ook zoo goed, dat zij enkel bescheiden om den hoek der keukendeur kijken nu en dan. Die dame, die haar hond heeft gered voor afmaken, vind ik, een allerliefst mensch, van wie ik voortaan altijd zal houden. Sommige veeartsen zijn op dat punt schandelijk onverschillig. Nog onlangs sprak ik een dame, die verscheidene honden *zelve* genas van zoogenaamd ‘ongeneeselijke schurft’. En mijn veearts in den Haag heeft er mijn kleinen Moosje *radicaal* van genezen. Ik vind dien waarvan gij vertelt zulk een onmensch, dat *ik* hem met alle genoegen eigenhandig zou kunnen doodschieten. *Dan* zou hij eens zien, of hij het nog ‘niet erg’ vond!

Ik moest glimlachen om de overeenkomst tusschen Uw thuiskomst en de mijne wat *Uw* tweetal aangaat, want mijn Bennie dringt zich dan net zoo vooruit, als Uw nieuweling! Frits echter houdt óók vol, ofschoon de kleinste. O wee echter indien ik soms een *anderen* hond aanhaal dan meneer Benjamin. Dan doet hij als de Uwe, en trekt zich zóó bedroefd terug, dat ik hem terstond opneem. In Menton ontmoetten wij eens een man met een aapje. Ik zette het op mijn schouder, en dadelijk ging Benjamin hóógst beleedigd weg,

en zag mij niet aan. Wij dronken daar eens thee op Cap-Martin in het thee-salon, met alle vier de honden, óók die van Marie. Marie nam hare eigene op schoot, hetgeen Ben, - die als wij met Marie uit zijn steeds op háár schoot zit, omdat zij een schort draagt - zoo bitter griefde, dat hij niet wilde eten van de hem geboden gebakjes (waarop hij dol is), en somber op den grond ging liggen. Zoodra zij toen hem op schoot nam en de hare neerzette, at hij weer als een wolf, en vertoonde al zijn vroolijke kunstjes. Lieve Mimosa, ik dank U *heel hartelijk* voor al uw vriendelijke woorden overman werk en mijn moed, en laat mij nu U één ding zeggen in alle oprechtheid: gij verlangt soms tot mijn vrienden U te rekenen, en toch hebt gij nog nooit geschreven. Maar *nu,* na dezen brief, weet *ik* dat gij *zijt* een mijner vrienden *om* Uw dierenliefde. Ieder die zoo voor hen voelt als gij het doet is voor mij een sympathieke persoonlijkheid. - Ik hóóp dan ook dat gij er toe zult komen mij méér te schrijven, dat gij niet zult twijfelen aan mijn eerlijke belangstelling. Ja, ik durf zeggen dat ik inderdaad den moed heb mijner overtuiging, en juist daarom heb ik mij neven vele vijanden óók vele vrienden gemaakt, gelijk nu weer blijkt uit Uw schrijven. Het is zooals gij terecht schrijft, menschen die ons niet *kunnen* navoelen, die kunnen we toch niet overtuigen; zwijgen is dan maar het beste. - Onze honden hebben ook ieder hun eigen stoel aan tafel, en hun eigen kroesjes en bordjes, en Frits kreeg, toen hij onlangs tien jaar werd, van Marie een klein stoeltje naast mijn schrijftafel, waarop hij dol is, terwijl Benjamin een huisje bezit.

Ik vind het aardig dat gij-ook Uw honden aldus aan tafel laat eten. Het is zoo gezellig. - Neen, *ik* heb op het punt veeartsen enkel goede en prettige ondervindingen, behalve van een, die op een avond weigerde te komen, omdat het hem te 'laat' was. Toen nam ik nog denzelfden nacht een ander. Overigens echter, in vroegere gevallen, was ook die man niet meedoogenloos-hard. Echter *weet* ik, dat er zeer wreede, meedoogenlooze, en ook laffe en bange *zijn.* In het buitenland trof ik het ook steeds bijzonder goed met veeartsen. - Nogmaals, ik hóóp zoo dat gij opnieuw zult schrijven. *Mij* zult gij er mee genoegen doen, want ik voel in U een geestverwante.

Tillij. - Uw brief voor de Lelie ontvangen, maar nog niet gelezen. Daarop beantwoord ik U de volgende week. Ja, zenuwen is 'de' kwaal van onzen tijd, vooral waar het jonge menschen geldt. Maar ik ben het lang niet met U eens, dat *alle* vrouwen zij die hen lief zijn boven hare geldzorgen stellen, wèl doen de enkele èchte vrouwen dat. En dan, vindt gij heusch kunst en wetenschap blijvender dan de liefde? Het kan wel zijn dat gij den man in het algemeen genomen *laag* stelt, maar, stelt gij de vrouw in het algemeen genomen, dan zooveel hooger? Ik niet Ik stel beiden *laag* als geheel bezien. - De copie, die gij mij daaromtrent toezegt, zal ik gaarne lezen. - Mij dunkt, gij hebt een ideaal-moeder gehad, maar dit mag voor U geen reden zijn alle vrouwen als zoodanig te beschouwen, allerminst de hedendaagsche. Zij is geweest een der uitzondering-hoogstaanden, die men vindt onder mannen en vrouwen beide. Alles wat gij mij vertelt mag ik natuurlijk hier niet beantwoorden; dat zou U verraden: inderdaad hebt gij wèl treurige ervaringen gehad. Dat sommige vrouwen evenveel passie kunnen hebben als een man geloof ik ook, maar, over het algemeen zijn zij passieloozer dan hij, ten minste de noordelijke vrouwen. - Dat er een opstand in U komt wanneer in een gezin het meisje wordt achtergesteld bij den jongen, kan niemand meer en oprechter navoelen dan ik, wier geheele jeugd onder dat systeem heeft

geleden, zóó geleden, dat ik behóórde te zijn dientengevolge een pur-sang-feministe, - indien ik niet zoo verstandig ware te bedenken, dat men, niet om een zelf ondervonden onrechtvaardige behandeling, moet gaan willen invoeren een tegen alle natuur-wetten indruischende 'gelijkstelling' van twee absoluut-ongelijke geslachten. - Lieve Tilly, ik neem het U niets kwalijk dat gij over de Lelie vragen stelt, en schrijft als gij doet. Gelijk gij terecht zegt, gij doet dat uit oprechte belangstelling erin. Maar, laat ik U nu eerst eens vertellen dat de Lelie onder mijn redactie is verdubbeld van grootte op mijn verzoek, zonder prijsverhooging, en dat, indien de uitgever er nu nog eens losse bladen inlegde, dat dadelijk *dubbele* port zou kosten, dus meebrengen een noodzakelijke abonnementsverhooging, iets wat vele lezers *niet* zou bevallen. Bovendien zijn er nog andere bezwaren van dien aard, die een uitbreiding als de door U gewenschte niet zoo gemakkelijk maken als gij, en die er buiten staan, denkt. - Wat het 'nog meer inzenden van velen' betreft, waarom zouden wij dat bevorderen waar er reeds copie te over is? - Geloof mij, de uitgever en ik bespraken die zaak reeds menigmaal, maar hier geldt: 'le mieux est l'ennemi du bien.' De uitgever Veen is een bekwaam knap man, die in dezen beter weet wat kan en niet kan, dan de leeken in het vak, waaronder ik, wat *dit* gedeelte van de zaak betreft, ook mijzelve reken. - Hartelijk dank voor Uw belangstelling in: Uit Christelijke Kringen. Inderdaad hebt gij gelijk dat ze zoo *zijn*, zij die ik beschrijf.

J.H.D. - Ik verzoek U beleefd mij voor de beantwoording van Uw brief nog een week geduld af te staan, daar gij - en ik ook - hem wilt beantwoord zien in verband met den brief van den oud-hoofd-officier der artillerie. Daarom wil ik hem afzonderlijk plaats geven, iets waarvoor ditmaal geen plaats is.

Erica. - Daar ik van U in een week twee brieven achter elkaar kreeg, beantwoord ik den tweeden de volgende week, wegens den grooten toevloed der correspondentie.

Timmy. - Met het oog op mijn afwezigheid in Parijs heb ik het deze week zoo volhandig gehad, dat ik niet den tijd had Uw stukje te lezen; daarom wacht ik met de beantwoording van Uw brief en met mijn oordeel over Uw werk tot het volgend nummer.

Mits. - Voor U geldt hetzelfde.

Nelsie. - Ook U vraag ik beleefd één week geduld nog te hebben. De plaatsruimte dwingt mij tot dat verzoek.

ANNA DE SAVOKNIN LOHMAN.

5 April 1911.
24ste Jaargang.
No. 40

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
De eeuw van de Vrouw?
door C. Arntzenius.

Heb ik 't mis of komt nu de beurt aan *de vrouw,* nadat er zooveel belangstelling aan *het kind* is voorafgegaan?

Of komt het, omdat vrouw en kind zoo nauw in verband tot elkaar staan?

Ik lees aldoor boeken over *de vrouw*; dr. Weininger beschreef haar minutieus, men zou haast zeggen concreet minutieus, met die formules van man en vrouw, van aanvulling van elkander enz. enz. en hij kwam tot minder vleiende conclusies. De vrouw is minderwaardig, zegt hij, kan niet logisch redeneeren, kan geen genie zijn, heeft geen verstand van liefde, want ze is hoogstens *verliefd*, maar heeft nooit lief zooals een man kan liefhebben, hm! hm! Dan komt een ander boek ‘das gefährliche Alter’, dat óók over de vrouw uitwijdt en waarover onze Redactrice een beschouwing zal geven.

Elk oogenblik geworden mij brochures over kiesrecht voor de vrouw, vooral voor de arbeidersvrouw, die er zoo naar aan toe is, door 't lage loon van den werkgever.

In de tweede Kamer zitten de kamerleden al dagen lang te praten over de arbeidswet, over het al of niet werken van de gehuwde vrouw in fabrieken en op Zondag in bloemenbinderijen enz.; 't is alles voor de vrouw en nòg eens voor de vrouw!

Wat een belangstelling voor dat nietige, minderwaardige wezentje, zooals dr. Weininger het liet uitkomen, dat wezen, dat slechts op het wereldtooneel is geplaatst geworden ter aanvulling van den man en wier herinneringen slechts betreffen de 'hofmakerij' en geslachtsdrift??

't Is jammer, dat Dr. W. dood is, hij zou anders nog wel getuige kunnen zijn, van het zich verheffen van de vrouw op sociaal gebied. Onze grootouders zouden uit hun graven opstaan, als ze zagen, hoe de wereld er nu uitziet, hoe de getrouwde vrouwen even goed werken als de mannen en hoè ze hun huishouden à l'abandon laten! Hoe zouden ze schrikken als ze zagen, dat de komst van een wereldburgertje, als iets doodgewoons wordt beschouwd en men zich niet stoort aan uiterlijke kenteekenen en maar blijft dóorwerken op kantoren te midden van jongelui, tot op het oogenblik, dat ze weg *moèten* als ze ten minste niet alle schaamtegevoel hebben verloren... (Het wordt zaak om tegenwoordig een accoucheuse bij de hand te hebben op kantoren en fabrieken) wat zouden diezelfde oude menschen zeggen, als ze konden lezen, dat nù op 't program staat algemeen kiesrecht voor mannen en vrouwen boven 21 jaar!

'Verdwijnt, gij, oude 'vormen en gedachten!' staat er boven aan een der brochures en verder op: 'Ontwaakt, gij, vrouwen, ontwaakt!' Er wordt alle mogelijke moeite gedaan, dat de vrouw gelijk komt te staan met den man, zelfs in de kleeding, want de jupe-culotte zal er toe meéwerken.

Overal kolommen, ansichten over de jupe-culotte; de een roemt ze, de ander vindt ze monsterlijk, maar ik vraag u, *is het geen typisch teeken van den tijd?*

Te Parijs doen daarover allerlei anecdotes de ronde, natuurlijk komen ze dáár 't eerst, want dat Fransche volkje is altijd even vif en geestig. Een heer wil uitgaan, maar merkt, dat zijn vrouw, die uit wandelen is, zijn pantalon aangetrokken heeft en hij kan niet in de hare, apothéose! Er is een nieuw werkwoord gekomen, dat heet: se jupe-culotter.

Van de vrouw als *moeder* hoort men niet veel; in sommige plaatsen wordt de bevolking steeds minder. De vrijgezellen, uit welke plaats herinner ik mij niet meer, van boven de 35 jaar, moeten een extra-belasting betalen; menschen, die kinderen verwekken, twee jaar na hun huwelijk, krijgen een som gelds en voor tweelingen het dubbele enz. Alles om de bevolking in stand te houden!

Hoe kan 't ook anders, de vrouwen hebben 't veel te druk voor zich zelf, hoe kunnen ze zich nog met het moederschap inlaten?

Het moederschap, de bestemming van de vrouw, is naar de maan....

De sociaal-democraten willen nu voor de gehuwde arbeidersvrouw hebben een moederschapsverzekering, zooals reeds lang in Duitschland is. Zóó zal het geslacht niet uitsterven (wat echter bij *het volk* 't minst te vreezen is) en tòch dubbel loon verdiend worden, maar of het gezond is, dat is een tweede vraag. Dan moeten de kinderen later door vreemden worden opgevoed, als moeder in de fabriek werkt, is dat dan ook geen keerzijde van de medaille? Enfin, allerlei zaken over - en van - en betreffende *de* vrouw, zijn in den tegenwoordigen tijd aanhangig, wat zal daaruit voortkomen?

't Is zulk een onrustige tijd, zoo'n zenuwachtig gedoe, álles voor 't slijk der aarde.... Voor de arbeidersvrouw, om 't materialistisch beter te hebben, voor de vrouw uit de

bezittende klasse, om onafhankelijk te zijn, om niet te behoeven te wachten op een man, ook dikwijls, gaat zij werken uit verdriet, uit onbevredigd zijn, uit desillusies, die over haar gekomen zijn en dat werken gaf afleiding aan haar arme ziel!

De vrouwenziel is dikwijls een raadsel, wie kan 't peilen? Als men leest ‘de Schuldelooze’ van Gabriele d'Annunzio, waarin een vrouw, die toestemt, om met haar man, van wien ze innig veel houdt, als broer en zuster te leven (de vraag ging van den man uit) en die zich later laat verleiden door iemand, dien ze totaal niet lief-heeft en daardoor een kindje verwekt, kijk, dan denk ik bij me zelf: ‘hoe is zóó iets nu mogelijk?’ Nu zou men nog kunnen zeggen: ‘'t is passie, 't heeft met liefde niets te maken gehad dat geval’, maar dat kan, dunkt me *hier* niet, want, was die vrouw gepassionneerd, dan had ze niet in de vraag van haar man toegestemd. Juist, omdat ze een totaal kalme natuur had en heel veel van haar man hield, kon ze zeer goed met hem leven zonder sexueele gemeenschap. Daarom vind ik dat vrouwenkarakter onnatuurlijk.

Vrouwen, vrouwen, uw nieuwe rijk is in aantocht, uw glorie komt, gij zult de mannen overbluffen, gij zult machtige zetels bekleeden, zooals er ergens reeds een vrouwelijke minister van oorlog benoemd is gewerden, gij zult veel roem behalen enz. enz. maar **waar** *blijft de gezellige haard?*

Wáàr blijft *het huisgezin??*

Amsterdam, 27 Maart 1911.

Ter bespreking toegezonden.

Nederl.-Indisch Vegetarisch Kookboek door Mevr. **J.M.J. Catenius - van der Meyden.** (Uitgever N.V. Boekhandel Visser & Co., Weltevreden-Amersfoort.)

Mijne lezers zullen zich herinneren, dat ik onlangs een zeer practisch boek aankondigde dezer zelfde schrijfster, getiteld: Een gids voor het Nederlandsche dienstmeisje. - Thans heeft deze bij uitstek met een zin voor wat de *vrouw* noodig heeft bedeelde schrijfster een niet minder nuttig werk verricht, door het samenstellen van vegetarische recepten; nuttig waar immers het vegetarisme meer en meer toeneemt. In een inleidend woord legt zij zeer klaar en helder uit wat men heeft te verstaan onder een vegetarieër. In het bijzonder herinnert zij eraan, hoe het hoofdbeginsel van het systeem berust op het zesde gebod: Gij zult niet doodslaan. - (Vraag mijnerzijds: hoe rijmen de *christenen,* de orthodoxen, dat gebod met hun wèl vleesche-ten, en wàt smakelijk lekkerbekken, zooals ik het heb bijgewoond op zoo menig christelijk-rechtzinnig diner?) Echter, ook uit een *gezondheids*-oogpunt alléén zijn heel veel menschen vegetarieërs. Wáárom, legt alweder de schrijfster heel glashelder uit. - Verder bevat het Voorwoord nog vele zeer practische en zeer aanbevelenswaardige wenken van algemeenen aard, over potten en pannen, toebereiding van spijzen, etc. - Wat er in het slot te lezen staat over zekere bekende 'lekkernijen', en hoe zij achter de schermen worden toebereid, zal ik maar niet herhalen, ieder leze voor zichzelve, en oordeele of niet de schrijfster groot gelijk heeft met hare waarschuwing: Bedenk *wat* gij eet. Ik-voor-mij denk er ten minste ook zoo over, en eet, op reis, en in den vreemde, steeds *eenvoudige*, ongecompliceerde, en mij-volkomen bekende gerechten, nooit gehaktjes, of andere, aan minder smakelijke toebereidingen uitteraard licht bloot-staande spijzen, veel minder 'lekkernijen'. - Ik geloof dat een kookboek als dit, dat ons helpt wat afwisseling te brengen in de eentonigheid van het vegetarisch dieet, een 'leemte' aanvult, en dat het op zijn plaats zal zijn in elke huisvrouw-bibliotheek; óók al is het gezin niet vegetarieër pur-sang, het kookboek bevat toch bovendien zoo veel wetenswaardigs inzake de toebereiding van meel-spijzen, groenten, enz., dat hij in elk geval meé zal helpen wèlk menu ook aan te vullen, of uit te breiden.

- **Kleine tuinen en hoe er het meeste genoegen van te hebben** (naar het Engelsch van **H.H. Thomas** bewerkt door **Th.J. Dinn)**. Uitgever W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle. - Ziedaar een heerlijke aanwinst voor al degenen, die zich verheugen in kleine tuintjes, en houden van bloemen, en van eigenhandig zorgen voor hunne kleine maar hun zoo dierbare bezitting. Men leert eruit hòe paden te maken, hòe te zaaien, welke bloemen te kiezen, en in welke jaargetijden ze te planten, enz., enz., alles beknopt, en alles eenvoudig en duidelijk.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Voor een oud hoofdofficier der artillerie.

Naar aanleiding van Uw brief, door mij opgenomen in de Lelie van 1 Maart N°. 35, boven aan het artikel: *Dienstweigering en anti-militairisme*, mocht ik van een anderen correspondent, die insgelijks oud-officier is, en die *zag* de gruwelen van den oorlog, uit eigen aanschouwen, de navolgende opmerkingen ontvangen:

De kwestie over oorlog en vrede, *waar U over schrijft met aanhaling van een brief van dien oud-hoofdofficier der artillerie*, *is heel lastig. Over het geheel ligt er in Uwe meening veel waars*, *doch laten we niet vergeten*, *dat*, *àls een oorlog iets noodzakelijks moet zijn, - al is het dan een noodzakelijk kwaad*, *hoe afschuwelijk ook*, *- er even noodzakelijk officieren en soldaten dienen te zijn om dien oorlog te voeren. Dit voeren op zich zelf is niet zoo gemakkelijk als het wel lijkt; het vergt van officieren een verstandelijken aanleg en vluggen geest*, *van soldaten gehoorzaamheid en tucht*, *en voor allemaal een gezond en sterk gestel. De vredestijd is er als vanzelf voor aangewezen om te leeren, hoe men het in oorlogstijd doen zou. Een gewapende macht* (*leger en vloot*) *moet er dus zijn*, *we mogen ons niet laten overrompelen*, *wat in ons klein gebied allicht zou kunnen gebeuren. Zonder tucht evenwel is een gewapende macht on denkbaar*, *al is het verschoonbaar*, *dat iemand*, *door loting aangewezen om als militair te dienen*, *zulks niet ver-*

kiest omdat het indruischt tegen zijn persoonlijke gevoelens.

De wet is er nu eenmaal op gemaakt, en als burger van den Staat is men dus genoodzaakt die wetten op te volgen. Een belasting schuldige, die niet betalen wil, wordt ook vervolgd. Gelukkig hoort men maar zelden van zulk eene hardnekkige dienstweigering, als waar U van schrijft. En al kan ik den dienstweigeraar niet geheel en al ongelijk geven, hem ophemelen doe ik toch ook liever niet. Het beste is, volgens mijne meening, zoo'n geval niet te publiceeren. Ja, ik voel het, dit hindert Uw eerlijkheidsgevoel, en mij hindert het niet minder, maar heusch, anders kan men leger en vloot wel afdanken, dit wil zeggen, ons land bloot geven aan elke vreemde mogendheid, die maar wil. Onze onafhankelijkheid, waar zoo lang voor gevochten is, en waar we prat op gaan, is dan naar de maan, koloniën gaan in andere handen over, en wij kunnen dan zuchtend opmerken, dat het toch beter ware geweest, wanneer we ons flink hadden verdedigd.

Ik kan me best in Uwe gedachten verplaatsen, dat eene wapenschouwing voor U niets bekoorlijks kan hebben, en ik moet U eerlijk bekennen, voor mij ook niet veel; zulke diensten, volgens traditie gewettigd, stonden mij altijd erg tegen. En wat het dragen van een uniform aangaat, dit is een zeer noodzakelijke dracht, om in oorlogstijd niet te worden aangezien voor een maraudeur, dien men eenvoudig ophangt. -

Gaarne voldoe ik aan de uitnoodiging in het slot van dezen brief vervat, en breng ook deze meening onder de algemeene aandacht. - Waar mijn correspondent zegt dat een oorlog een *noodzakelijk kwaad* is, daar herinner ik hem er aan mijnerzijes ditzelfde ook reeds te hebben toegegeven in mijn antwoord onlangs in het hierboven bedoelde artikel: *Dienstweigering en Anti-militairisme.*

Tusschen een *noodzakelijk* kwaad echter, en het den oorlog *verheerlijken,* zooals zoo gedurig geschiedt, (lees b.v. dat onzinnige versje, overgenomen in de correspondentie voor *Mits* in dit nummer) bestaat een hemelsbreed verschil. Ziekten b.v. zijn óók niet af te wenden rampen, maar men beschouwt ze dan ook als zoodanig, en niet als dingen om zich prat op te doen, zooals dat geschiedt waar het gewonnen veldslagen (met al de eraan verbonden verschrikkingen) geldt. - Dat er officieren en soldaten moeten zijn om een oorlog te voeren, is, bij een staand leger, wáár, maar, mij dunkt, men kon een vrijwillige dienstplicht invoeren, alleen geldig in tijd van oorlog. *Wié het dan waarlijk overheeft voor 't vaderland, die kan zich dan laten doodschieten.* Overigens, ik zelve ook heb reeds gezegd, dat ik het nutteloos acht zich te verzetten tegen de overmacht, en daarom, wat mij-persoonlijk betreft, stellig veel liever mij zou hebben onderworpen aan de wet in dezen, dan te gaan spelen, zooals de dienstweigeraars doen, martelaar voor een hopelooze zaak. Echter voor hun oprechtheid en eerlijkheid in dezen, juist *omdat* zij martelaars zijn, vraag ik den eerbied dien zij verdienen. - Ik-voor-mij geloof niet dat kleine landen als het onze *iets* vermogen tegen de overmacht, zoodra men onze nationaliteit *wezenlijk* wil te niet doen. De geschiedenis met België heeft het immers bewezen, toen Frankrijk ons in den steek liet. Wat vermocht toen ons leger en zijn 'dapperheid'!? *Niets.* Daarom acht ik bij ons een staand leger een geheel overbodige uitgave. - Dat men als burger van den Staat zich aan de wet *moet* onderwerpen, hoe onbillijk ook, beaam ik; hetzelfde trouwens zeide ik reeds hierboven, namelijk dat ik uit *dat* oogpunt juist het dienstweigeren een noodelooze zelf-kwelling vind. - Dat het niet-publiceeren van zoo'n dienstweigering-geval veel *slimmer* zou zijn, in het eigen belang van den Staat,

als het er zoo'n drukte over maken als steeds geschiedt, geef ik mijn correspondent glad weg toe. Datook vind *ik* altijd dom, want zoo *máákt* men martelaars. Het is daarmede als met het voortdurend de gelaatstrekken en maîtressen van fransche misdadigers publiceeren, gelijk in fransche bladen mode is; men moedigt juist aan, wat men wil tegengaan. Zoo *dom* is echter de Regeerende Overheid in dit speciale geval.

- 'Onze onafhankelijkheid, waar zoo lang voor gevochten is' - - is m.i. een zoo ander ding geworden, dan de roemrijke vrijheid onzer republiek-tijd, dan die onzer bloei-dagen in vroegere eeuwen, dat die m.i. *toch* al *geheel* en *al* naar de maan is. Ik herhaal, wij zijn immers alleen 'onafhankelijk' omdat de groote mogendheden ons uit eigenbelang zoo willen laten blijven. Tot hoe lang nog, dat hangt alleen af van *hun* onderling belang en *hunne* onderlinge overleggingen. Alle kleine Staten zijn gedoemd tot ondergang van lieverlede bij den tegenwoordigen toestand van Europa. Dat *is* nu eenmaal zoo. - Daar ik kolonisatie een *gruwel* vind,

vind ik het, wat mij betreft, 't zelfde in wiens handen onze kolonieën vallen. Het is een ten hemel schreiend *onrecht,* het koloniseeren! - Over de wapenschouwingen heb ik niets anders te zeggen, dan dat ik mijn correspondent *hartelijk* dank voor zijn ware oprechte woorden dienaangaande. En eindelijk, wat het dragen van het uniform aangaat, ik begrijp heel goed dat het noodig is er een aan te trekken, ter onderscheiding van maraudeurs, maar, alweder, op een *noodzaak* moet men niet prat gaan. En wanneer men nu b.v. een livrei een artikel van 'dienstbaarheid' vindt, dan vind *ik* voor mij ''s koningsrok' precies hetzelfde - waarbij ik echter voeg dat ik èn een gelivreid bediende èn een soldaat of officier beide even hóóg stel, indien zij maar *eerlijke oprechte menschen* zijn. Kleeding is bijzaak m.i., maar ik moet meelijdend glimlachen als ik een 'gouden tor' zie, die zich inbeeldt heel wat te beteekenen *omdat* hij is 'n 'officier,' evengoed als ik moet lachen om den meneer, die zich zoo héél groot voelt met zijn lintje in 't knoopsgat, of met zijn kamerheer-costuum, of met wat ook van dien aard.

- Gelijk mijn correspondent ziet, heb ik hem op den voet gevolgd, om tot het eindbesluit te komen, dat hij en ik het vrij-wel ééns zijn, hetgeen mij van een officier, - die zelf de wapens voeren moest, in de practijk - recht veel waard is. Ik wil dan ook niet in gebreke blijven hem heel hartelijk te danken èn voor zijn eerlijk, onpartijdig, en onbekrompen oordeel, èn voor zijn verlof om zijn meening onder het oog van den oud-hoofdofficier der artillerie te brengen, van wien ik intusschen het hieronder volgend schrijven ontving, dat ik insgelijks publiceer; met grooten dank voor zijn vriendelijken toon, bij alle meeningverschil.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Hooggeachte freule,

Ten einde U niet te veel van uwen kostbaren tijd te ontrooven, *wil ik U gaarne met een enkel woord mijnen welgemeenden dank betuigen voor de zoo spoedige toezending van nummer 35 der Hollandsche Lelie*, *als antwoord op mijne beoordeeling van het daarin voorkomende artikel van Schippérus 'Dienstweigering en Anti-Militairisme.*

Het deed mij genoegen, *dat mijn stuk niet geheel door U werd afgekeurd*, *niettegenstaande ik lijnrecht met U in opinie verschil omtrent 'Militairisme en Vaderlandsliefde.'*

Het speet mij wel, *dat ik, als oud-militair*, *in Uw antwoord enkele zinsneden vond*, *die mij wel wat ontstemden, o.a. bl. 551 regel 20 v.o. en wat daar verder volgt*, *en bl. 552 regel 1-18 v.b. -*

Niettegenstaande onze wederzijds tegenstrijdige meening zal ik toch steeds als altijd op prijs stellen Uwe eerlijke en onpartijdige beoordeeling van boekwerken.

Met eerbiedige groeten en goede wenschen voor Uwe gezondheid, *verblijf ik gaarne*

Met de meeste hoogachting
Uw Dw. Dienaar
Oud-hoofd-officier der artillerie.
(*Zie verder corr:*)

Gedachtenwisselingen.

I.
Geen Anarchiste.

Geachte Freule.

Uw artikel, over *Terreur*, en dat Ge in praktijk *geen Anarchiste* zijt, evenmin eene bewonderaarster van de Vorsten, getuigde wederom, van een flinke hand zout in 't eten. Het trok mijne bijzondere aandacht dat ‘de Vrije Socialist’, door U genoemd van 4 Dec. 1907, U op dàt oogenblik zoo gemakkelijk met haar kenmerk van ‘vrij oordeel’ aan haar lijmstok dacht te vangen, maar U zich niet hebt laten verleiden. Veeleer is juist als kenmerk *Anarchist* te zijn het *missen* van een eigen oordeel aan te merken; zooals men zag bij de *Terreur* en nog heden bij de blindelingsche volgingen van het grauw achter zijnen (mis) leider. Evenmin als in de *praktijk* zijt U ook geen Anarchiste in *theorie*, noch in den dop; laten de Anarchisten zich daaromtrent geen illusies maken.

Verder, dat als U precies zoudt *zeggen* wat U *denkt* over de Vorsten van Europa, dan de wet U zou kunnen pakken wegens Majesteits *K*ennis? Ja, dat zou wel kunnen zijn, want hoewel het niet verboden is te *zeggen* wat men *denkt*, wèl wat men *gelooft*, zoudt U toch zeer voorzichtig moeten zijn. Want, hield voorheen de rechtspraak zich aan de letters en bewoordingen van de Wet, tegenwoordig zitten de rechters boven op de leuning ‘van de stoel van den Wetgever’ en spreken zij ongebonden recht. ‘Is dat niet gelukkig?’ vroeg mijn vriend, de advokaat.

‘Tendeele, want *nu* ligt het gevaar van favoriseering.’

Beter dus om over dat onderwerp niets te schrijven, dan met bewijsaanbreng.

Ja, dàt er veel ondeugdelijks van de (sommige) Europeesche Vorsten *zou* zijn te *zeggen*, *zou* men kunnen schrijven. Koning Frederik, de rechtvaardige, zeide het reeds: ‘er zijn *óók on*edele koningen, bij wien de dwaling heerscht dat God de menigte menschen heeft geschapen opzettelijk voor pleizier van de Vorsten, opdat deze eenige werktuigen bij de hand zouden hebben om mee te kaatsenballen en hun lusten bot te vieren.’

Niet te verwonderen dat tengevolge deze ongerijmde stelling, de *gevolgen* valsch zijn en consequent moeten leiden tot immoraliteit, geestelijke zoowel lichamelijke.

Figurez-vous, dat de Schepper *alle* menschen *tegelijk* zou hebben geschapen en na een oogenblik toevens nog een afzonderlijk brouwseltje sier-menschen, niet varieëerende van 14 tot 18 karaats in verscheidenheid zooals de gewone menschen, maar van een afzonderlijk gala-gehalte in Koninklijke of Adelijke livrei.

Vorsten die zóóiets denken, noemde Koning Frederik *on*edele Vorsten; men zou het ook kunnen noemen onwijze Vorsten, wier geest is beneveld door eigenwaan en trots en door eigen maldoen meewerken (hypnotiseeren) tot verdorven zeden en tot aanmerking van het volk.

Ook bij de Vorsten moet, om immoraliteit te weren, de ideé voorzitten, dat ze komen *uit het volk*, gekozen omdat de menschen Hen beschouwden als de meestgeschikten, het lichaam van de staat te vertegenwoordigen en zooals de wet dat noemt 'een goed huisvader' te zijn. Gekozen bij 'onderscheiding', het Koningschap 'democratisch' dragende, tot 'leiding' van het volk; doch *niet* tot 'overheersching'. Langs *dit* begrip zou er van zelfs minder op Hun bewegingen gelet en gezegd worden en ook *het grauw* minder op het paleis staren naar de livrei-étalages. En *de Koningen* beter beseffen dat ze niet immoreel *mogen* zijn *in hun eigen belang*, want dat anders dat zelfde 'minderwaardig'-geschapen grauw Hun den Weg op stuurt van hun Portugeeschen Confrater, waarnaar tegenwoordig, door het oprakelen van middeleeuwsche fratsen, als de orde van de Malta-aardappel, naar gesolliciteerd schijnt te worden.

Echter Uwe zinsnede 'als U over de Europeesche Vorsten zou zeggen wat U denkt', had ik gaarne een nootje onder gezien, dat U geenzins bedoelt het Hollandsche Vorstenhuis; wat er voor kwaadwilligen uit te lezen valt. Immers het Hollandsch Vorstenhuis staat verre achter bij hetgeen betreffende immoraliteit over (andere) Vorsten van Europa *zou* te zeggen zijn. -

Mijne bedoeling met dit schrijven is slechts eene beredeneerde bevestiging van instemming met Uw artikel; dat U mij goed begrijpt. Dat U Edele een eigen-onafhankelijk oordeel hebt - betwijfel ik geen oogenblik, daar wil ik heel niet aan tornen.

Maar ik herhaal, dat U evenmin als in *praktijk* ook (niet) in *theorie* Anarchiste zijt. Al ware het alleen *hierom* dat U positief oordeelt dus ook vrij zijt van hypnotischen invloed.

Het is altijd moeielijk te weten wat we zelf eigenlijk zijn? Ik geloof dat U geboren is op dezelfde wijze als ieder ander mensch, maar bij Uwe geboorte door afstamming is 'onderscheiden', niet als soort, maar door aristocratie van geest en adeldom van karakter; evenals onder de kleuren het *purper* zich 'onderscheidt' van het *grauw.*

Hoogachtend, H. VAN HOLK.

II.
Gemis aan fierheid.

Aan Mevrouw A. van der Meer - Brondgeest.

Geachte Mevrouw.

Ten opzichte Uwer verklaring, als zouden sommige lezers, Uw artikel ‘Vrouwenliefde’, hebben opgevat als eene vertaling - en mocht er dienaangaande na Uwe verklaring nog eenige twijfel overblijven, wil ik de originaliteit even bevestigen. Het woord van een buitenstaander, die niet de eer heeft U te kennen, heeft in deze nog meer waarde dan dat van U zelve. Terstond, als ik Uw verhaal las, was de plaats van handeling mij geheel duidelijk, en kwamen Uwe figuren mij levendig voor den geest.

Hoezeer *ik* nu symphatie gevoel voor Uwe schoone schrijfstijl, Uwe aangrijpende uitbeelding en het onderwerp als origineel bevestig, veroorloof ik mij gelijkertijd, U niet te verhelen, dat naar mijne meening juist ‘Agneta’ heeft bevestigd (wat Dr. W. beweerde) dat een vrouw somtijds een wonderlijk ‘ding’ is; in de beteekenis van ‘sul’ (met zich laten ‘sollen’).

Het was haar ‘Agneta’ onbekend, dat haar man buiten *hare* gemeenschap levenscontact uitoefende. En, toen ze dit eindelijk vernam, ontving ze haar echtgenoot met open armen. Deze lieve vrouw, als hoofd van een uitgebreiden menschenkring, gaf m.i. daarmede een misplaatst voorbeeld.

Huwelijk, zou men m.i. evengoed kunnen noemen *Levenstrouw*, beginnende bij de uitoefening van wederzijdsche voortplantingsidée, maar ook daarmede bij uitoefening met anderen, terstond-onverbiddelijk geschonden en ontbonden! Gesteld, Mevrouw dat de man, Uw hoofdfiguur - dat vak van menschenschepper, in *breedere* mate was gaan uitoefenen, geeischt had van de gezinnen uit zijne omgeving (van zijn leenmenschen) het recht, zooals dat eertijds aan baroniën behoorde, van den eersten huwelijksnacht? Welk voorbeeld hij feitelijk door deze *1*e schennis, in zijne omgeving nu toch stelde en zij door hare vergiffenis bevestigde te willen dragen, dus goedkeurde, althans vergoelijkte.

Door dergelijke handelingen van hooggeplaatste persoonlijkheden, verkrijgt het moraliteitsbegrip in de omgeving een hevige knak, een klap in 't aangezicht. Een ‘Koning’ en de Koningin mogen niet het consigne geven van vrije liefde *in het huwelijk;* wat geheel eene misvatting is en immer *zal blijven;* omdat vrijheid van contact *in het huwelijk geen 1e huwelijk* meer is, maar een *ander* huwelijk doet ontstaan, *een 2de huwelijk.* Al moge, aan den man *zoolang hij vrij is*, *door sommige domme* vrouwen bijzondere ‘voorrechten’ worden toegedacht, *in* het huwelijk mag dit nooit het geval zijn, want terstond zou de man de vrouw *die hij zijn belofte van trouw gaf* bedriegen - *althans krenken.*

Alzoo Uw pleidooi, voor de grootheid van ‘Agneta's’ liefde, voel ik iets voor, erken ik dat hare liefde zéér verheven was. Maar, toen plotseling naar voren kwamen twee nieuwe jonge levensknoppen door den man gewekt aan een seinstation *buiten 't Hare* toen had zij m.i. ‘voor de velen ter weerszijden van den weg’, bij het opheffen dier kinderen, niet moeten zeggen ‘zie-

daar *mijn* zoon en *mijn* dochter', maar met de gewone scherpte welke sommige vrouwen op gegeven oogenblikken soms zoo terecht eigen is 'moeten knikken', zie daar *zijn* zoon en *zijn* dochter, ons huwelijk - en onze gezamentlijke-geestesarbeid, '*is ontbonden*'.

Maar tegenover de regeerende positiviteit van Haar man, bleef ze passief een sul, een 'ding'; als Dr. W. beweerde dat *soms* Vrouwen zijn.'

Geloof mij met hoogachting Mevrouw, Uw dw.

H. VAN HOLK.

Over Toilet
en wat ermede in verband staat.

Wij hebben het in lang niet gehad in de Lelie over toilet-zaken, en onze redactrice voor toilet, die zich, tusschen twee haakjes gezegd, voortdurend beklaagt over mijn haar geen ruimte kunnen afstaan, kwam op den inval mij voor te stellen of *ik* deze maal niet de pen zou willen opnemen, om wat te vertellen van de Parijsche modesnufjes; aangezien ik zooeven uit die stad, welke de reputatie der elegantie bij uitnemendheid bezit, ben teruggekeerd. - Wel, *ik* ben geen mode-causeur, en wat ik U kan vertellen is niets anders dan m'n eigen persoonlijken smaak, m'n eigen individueele opvatting van de dingen. -

Van de jupe-culotte zullen we maar niet spreken. Die is zoo dood als 'n pier, daarover is iedereen het eens. Zelfs Excelsior' - die, - ondanks zijn verzekering van het tegendeel, - blijkbaar werd betááld op de bekende fransche manier voor het reclamemaken vóór die smakelooze mode, moest na 'n week al 't opgeven. (Excelsior is de nieuwe courant, met vele photo's uitkomend, die Pierre Lafitte, de ondernemende uitgever van Femina, Je sais tout, etc. heeft gelanceerd). Elken dag verscheen er een of andere causerie, begeleid met de noodige kiekjes van jupeculotte-dragende mannequins, om U te betuigen, dat het heusch toch wèl 'n elegante, artistieke (!) nieuwigheid was, die Béschoff-David, Poiret en de hunnen, hadden bedacht als laatste excentriciteit. - En 'Le Journal', waarschijnlijk door de niet-aan dien smakeloozen frats meedoende huizen betaald voor het naar beneden halen van de jupe-culotte, ging zijnerzijds even heftig te keer er tegen, vond geen woorden genoeg om te hopen dat de Parisiènne zich verstandiger zou gedragen, dan zulk een wansmakelijkheid te gaan aannemen. Wèl, de Parisiènne - wier 'goede smaak' m.i. reeds lang behoort tot de geursurpeerde reputaties, zoo goed als die der 'fransche beleefdheid' tegenwoordig maar een sprookje is, daar zij uitmunt veel meer door excentriciteit en door opzichtigheid dan door distinctie, dat kenmerk van *wezenlijken* goeden smaak - zij was ditmaal dan toch wijs genoeg, om zich niet door de jupe-culotte te laten berooven van hare vrouwelijke gratie, en van hare bekoorlijkheden in gang en houding, welke dit afschuwelijke kleedingstuk geheel en al te loor gaan.

Hier en daar, in 'n minderen rang winkel, 'n groot warenhuis, als de Galeries Lafayette, of 't Louvre, zie je een vergeten model staan, door niemand overigens meer aangekeken. - Toch, ja, twee heb ik *zien* dragen in de werkelijkheid, de eene op straat, waarschijnlijk door eene eringeloopen vreemdelinge, een grof duitsch type, zwaar en log, met groote voeten, die lomp staken uit twee broekspijpen, waarover

heen een kort rokje. Niemand keek overigens in de héél volle Rue Rivoli naar het mirakel. De andere zag ik in een theater, toilet van een demi-mondaine, die een neven-rol vervulde, en als zoodanig een heel druktemakerig, lawaaierig dametje had voor te stellen. Dáárvoor nu paste *die* jupe-culotte, even 't heel-mooie been vrijlatend uit den gespleten rok, uitstekend. Want, dat komt er nog bij, om de jupe-culotte te dragen mag men wel vóór en boven alles fransche kleine voetjes hebben, en fransche dure schoentjes en fransche zijden kousen van drie en vier gulden minstens dragen. Kom daar eens om bij ons, waar men juist voor de finesses van 'n toilet zoo weinig over heeft. Ja, daarover wilde ik het nu eigenlijk hebben, over die finesses. Want daarin is ons de française, de engelsche ook, de baas. Ik vind de tegenwoordige modes leelijk voor een groot deel, ik vind ze, zooals de Parijsche vrouw die maar al te dikwijls draagt, méér dan opzichtig, bepááld gemeen. En toch, toen ik weer in den Haag terug wras trof niets mij zoo zeer, als het provinciale, om niet te zeggen burgerlijke voorkomen van de hollandsche dames, ook zelfs van die véél aan haar toilet besteden, die alles laten maken in eerste rang huizen en door eerste rang modistes. Weet gij waaraan dat ligt; *niet* daaraan dat wij tegenwoordig zooveel ten achteren zijnin de nieuwste snufjes vergeleken bij andere groote steden van Europa. Och neen, dezelfde groote hoeden en dezelfde excentrieke kleine suikerbrooden op het hoofd, die gij in Parijs ziet dragen, gij vindt ze

hier ook, gij vindt hier ook dezelfde soort van tailleur-costumes, dezelfde kapsels, dezelfde voile-stoffen, waarmee men de avondtoiletten van zijde of iets anders, als een tweede overtrek doorzichtig bedekt. Maar, het verschil zit 'm in de wijze waarop het gedragen wordt. De fransche vrouw heeft een chic van haar hoed een deukje te geven, haar voile vast te maken, haar krulletjes te verschikken, waardoor zij aan hetgeen zij draagt geeft 'the finishing touch'. En zij ziet met één oogopslag welke jabot, welke kleur van handschoenen, welke tint van kousen of schoenen behoort bij het ensemble. Zij trekt maar niet zoo wat aan, neen zij bestudeert zich-zelve tot zij één geheel vormt, - op den keper beschouwd soms een meer dan excentriek of zelfs smakeloos geheel - maar in elk geval een waarvan de onderdeelen toch bij elkáár behooren, niet tegen elkaar vloeken in lijn of qualiteit of nuances. - Een hollandsche dame meent gemeenlijk genoeg gedaan te hebben als zij een 'besten hoed' zich koopt, en een costuum bestelt of een mantel naar den laatsten smaak (waarbij zij zich heel dikwijls geen de minste rekenschap geeft van haar eigen figuur of gezicht, alleen maar van wat mode is.) Dan komt die 'beste hoed' op des Zondags, of als zij een visite moet maken, en het komt er verder niet op aan of haar japon in kleur met hem in strijd is, zoodat beide elkaar leelijk maken dientengevolge, het komt er nog veel minder op aan dat zij bij dien duren hoed draagt een goedkoop katoenig voiletje, het komt er ook niet op aan dat haar nieuwerwetsche tailleur slecht zit over een ouderwetsch corset (dat héét zij nu eenmaal, zegt zij), en het komt er allerminst op aan dat hare schoenen grof van leer zijn, of haar schildpadhaarspelden, die haar nieuwmodische krullen moeten ophouden, niet-echt. Om van hare bijna altijd dik-opgerolde grove parapluie, hare slecht-zittende, grof-katoenen handschoenen niet te spreken. - Ziet gij, *zulke* zonden begaat geen enkele parisienne. Zij ziet de kleinigheden, zij gaat niet uit voor zij van zichzelve een geheel maakte. Let wel, ik zeg niet dat ieder onzer, dure parapluies, zijden kousen, en fijne glacé-leer-schoentjes kan bekostigen. Dear me no! Ik zeg alleen maar, dat gij, indien gij dit *niet* kunt, beter doet U óók geen 'besten hoed' van een naar verhouding veel te duren prijs aan te schaffen, noch U de luxe behoeft te veroorloven van welk nieuw mode-costuum ook, indien gij niet voor en boven alles zorgt een onberispelijk zittend corset naar den laatsten eisch te hebben. - - Ik at dezen winter ergens in gezelschap eener niet-rijke, maar ook nietarme dame, die een wezenlijk beeldig toilet droeg van licht-blauwe Liberty-zij, allerliefst gemaakt en-robe-princesse. Wel, den heelen avond moest ik kijken naar de afschuwelijklompe *geel*-leeren schoenen, die zij, te voet gekomen, gemoedelijk uitstak uit die elegante robe, en die een ergernis waren voor de oogen. En hetzelfde gold van haar corset; men kon het haar heupen aanzien, dat dit corset thuisbehoorde in een tijd toen niet de robes-princesse, maar de geregen middeltjes mode waren. Misschien was zij met een Louis XV toilet, met paniers, bevallig geweest in dat corset. Nu maakte het haar in dien een slanke rechtheid eischende robe-princesse-vorm eenvoudig ouderwetsch-leelijk. Ik herhaal, als ik aan Parijs terugdenk, heb ik een impressie van heel veel schreeuwende smakeloosheid, van, vooral in de theaters, aan het komische grenzende excentriciteit. De tulbanden, hoofdpijndoeken b.v., waarmee de dames zich kappen zijn monsterachtig van onflatteerendheid. En de gouden en zilveren haarnetjes, genre Botticelli! Ik zag er eene, die precies den indruk maakte een pikpleister op haar hoofd te hebben, zoo glad zat het netwerk vastgemaakt over heur over de ooren getrokken donker haar. - De veel te kleurige, veel te sprekende stoffen, die men bij elkaar gebruikt voor

avond-toiletten, dragen er nog toe bij om den indruk van vulgairiteit en demi-mondaine-achtigheid te verhoogen. - Op straat natuurlijk nog steeds de nauwe rokken, met de veel korter geworden jacquetten, welke men ook hier reeds overal ziet. Maar de gang; de houding! O het elegante loopen van 'n fransch dametje, haar de rokken opwippen, (rok moet ik zeggen, want meervoud is onnoodig tegenwoordig), haar gracieus voorttrippelen over de boulevards, in de winkels! Neen, dat is iets, dat nooit, welke Engelsche of Hollandsche ook, haar zal nadoen, dat den latijnschen rassen eigen is, want dat ook in Italië, in Venetie en Napels vooral, je zoo terstond opvalt.

Zooals ik begon met te zeggen, ik ben niet van plan U een mode-causerie te geven. Dat ligt buiten mijn terrein. Wel wil ik, voor ik eindig, nog zeggen, dat m.i. nooit de mode zooveel gelegenheid heeft geboden te vervallen tot de meest belachelijke afdwalingen van den goeden smaak, indien men haar blindelings volgt, maar ook

anderzijds nooit zoo licht het maakte zich naar onze individueele persoonlijkheid, naar onze eigen beurs, en naar onze eigen behoeften of wenschen geheel en al te kleeden, zonder nogtans ouderwetsch te schijnen. Want, men kan tegenwoordig vrij wel alles dragen, groote hoeden en kleine, opgewipte, en cloches, veeren en bloemen, fluweel en stroo. En hetzelfde geldt voor de toiletten. Ieder vrouw kan zich naar eigen figuur of eigen behoeften een model kiezen dat haar past en bevalt, hetzij heel nauw, hetzij met losse elegante plooien (genre artistiek), hetzij tailleur-costuum, hetzij wijde, lange, in allerlei fantasie-vormen uitgevoerde, meestal zeer-kleedende mantels, zoowel van laken als van zijde, waarbij de matelot-kraag reeds weer eenigszins wordt verdrongen door de capuchon, 't allernieuwste thans. Stoffen zijn niet duur, hoeden ook niet; wie geen dure mooie struisveeren, - die nog steeds de rage zijn - kan betalen, die kan voor weinig geld een even smaakvolle als practische bloemen- of lint-garneering aanschaffen, nu het tegen den zomer gaat. Men wachte zich echter, als men een bescheiden beurs heeft voor schreeuwende kleuren, voor opvallende modellen, voor excentrieke hoeden, en vooral, men zorge dat de distinctie van den modehoed niet te niet worde gedaan door het goedkoop-leelijke voiletje er over heen, of door den grof-pretencieusen nagemaakten hoedenspeld erin; men drage liever een ceintuur met een strik van lint, dan een nagemaakten gouden gesp aan een van leer, men steke liever het haar op met gewone, ongeziene haarspelden, dan het te versieren(?) met nagemaakte kammen en versierselen, enz.

Dit is mijn persoonlijke smaak; distinctie zit 'm niet in geld-hebben noch in *dure* toiletten, zij zit 'm *in oog hebben voor de details van het toilet.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

P.S. **Corset.** - Nu ik heden ruimte afsta voor deze rubriek, wil ik van deze gelegenheid gebruik maken om voor de zooveelste maal de aandacht te vestigen, ook in verband met mijn artikel, op de uitstekende corsetten der firma Huyser, Amsterdam, Heiligenweg; men vraagt mij zoo dikwijls naar het adres voor een *goed* corset, dat ik niet genoeg kan verwijzen naar de uitstekende ondervinding die ik opdeed van deze firma. Juist in Parijs had ik gelegenheid te constateeren hoe geheel *up to date* zij is in zake de allernieuwste modellen.

En nu ik toch aldus aan het commandeeren ben wil ik hier nog bijvertellen, hoe ik, ofschoon ikzelve door mijn vele reizen vele leveranciers buitenslands heb, telkens opnieuw ben getroffen door den buitengewoon rijken voorraad van allernieuwste smaakvolle hoeden waarover de firma van Doren, den Haag, Hoogstraat en Scheveningen Oranje galerij beschikt, en welke uitmunten door hun elegantie en chic, terwijl zij, wat prijzen aanbelangt, varieeren van de meest billijke tot de meest dure, al naar gelang natuurlijk der garneering. Tevens had ik toevallig gelegenheid vóór ik naar Parijs ging de groote collectie Parijsche modellen van toiletten, avond-japonnen, enz. van de firma Gerst (maison de Paris) Plaats den Haag, te bezichtigen, en ik kan getuigen dat deze geheel en al overeenkomen met alles wat in Parijs op dit oogenblik ‘nieuw’ is. De firma Gerst maakt deze modellen na, op verlangen ook van eenvoudige stoffen, en met goedkoopere garneering. Men kan er dus verzekerd van zijn dat men daar naar de laatste mode wordt gekleed.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnende!!, én voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Johanna. - Ik vind het juist zoo *prettig* wanneer mijn correspondenten mij schrijven, zooals gij het nu doet: ‘ik heb mij net laten gaan als tegen een goeie kennis, want zoo beschouw ik U door de Lelie’. Dáárover dus moet gij geen excuses maken. - Integendeel. Gij kunt er ook gerust van overtuigd zijn dat ik werkelijk Uw bestaan kan navoelen. Ik heb zoovéél doorgemaakt in mijn leven. Juist omdat ik-ook het niet altijd heb gehad zooals nu, wat het geluk van voor een ander alles zijn betreft, juist daarom begrijp ik het eenzame bestaan van een vrouw heel-goed, en ik kan ook best aan dezulken vergeven dat *zij* niet altijd opgewekt en vroolijk zijn. Wat ik jammer vind, en droef tegelijk, is dat zoo vele menschen, die het *goed* konden hebben, hun leven bederven met kleinigheden, meiden-tobberijen, gezeur over wat niet of al kan volgens hunne côterie, waardoor zij zich allerlei kleine kwellingen aandoen, enz., enz. *Dat* heb ik, gode zij dank, van mijn vader ge-

erfd, wiens laatste levensjaren verre van rooskleurig waren, dat ik héél-zorgeloos-opgewonden kan *genieten* van kleinigheden, b.v. van een mooie wandeling, van mijn honden-jongens als zij zoo lieftallig zijn, van een uitstapje, van een pretje, van wat ook; intens *genieten.* - In *l'Oiseau bleu* van Maeterlinck, dat, zooals gij misschien weet, is een allerliefst sprookje van twee arme kinderen, die den blauwen vogel, het geluk, overal gaan zoeken, en hem ten slotte thuis vinden, komt een magnifique gedeelte voor, wanneer de twee kinderen 'de vreugden van het dagelijksche leven' ontmoeten, en deze zich aan hen kenbaar maken.

'Bonjour Tijltijl' - zegt een der feeën tot het kleine jongetje. En hij, verwonderd: 'Hoe kent U mij?'

Waarop de fee lachend antwoord: 'Omdat ik altijd om je heen ben, in je eigen huis. Ik ben namelijk 'Het geluk van een goede gezondheid te bezitten'. En dan stelt hij nog vele anderen voor: 'Het geluk van zuivere lucht in te ademen'. 'Het geluk van zijn ouders te mogen liefhebben'. 'Het geluk van den blauwen hemel', 'Het geluk van het Bosch'. - Enz., enz.

Is dat niet een héél-mooie gedachte, en een die wij allen te veel vergeten, dat al deze en nog vele dergelijke dagelijksche dingen ons omringen, en ons *geluk* vormen, totdat wij te laat ontdekken, op het oogenblik waarop wij ze moeten missen, dat wij ze nimmer apprécieerden, aannamen als iets dat van zelf sprak, en ondertusschen tobden over andere dingen.

Dat b.v. ik de hondenjongens heb - over wien gij zoo gaarne leest - dat is voor mij-óók een groot geluk. En treft het niet heerlijk dat mijn vriendin, die niet, zooals ik, is opgevoed met honden, en voor wie mijn Moosje de eerste hond was, dien zij leerde kennen, net even dol op hen is als ik, zoodat wij ook dáárin één zijn van gevoel! In Parijs vonden wij het beide een heerlijk uitstapje, maar wij verheugden ons nogtans op de thuiskomst, omdat wij wisten *hen* dan terug te zullen zien. Het afscheid van hen is ook steeds een drawback van alle op reis gaan. Den dag tevoren merken zij het reeds aan onze toebereidselen; dan zien zij koffer of valies, en kruipen somber in hunne mandjes, en willen van geen liefkozingen tot troost weten, daarentegen zijn zij dan zoo akelig zacht-lief-weemoedig, alsof zij hopen ons daardoor te zullen vermurwen. Maar dan het vertrek zelf. Frits resigneert zich, met zijn philosophische natuur, zwijgend-somber, maar de arme opgewonden Benjamin huilt vreeselijk, en kijkt *mij* maar steeds aan, met smeekende oogen, alsof hij denkt dat hij *mij* dan daarmede zal overhalen hem toch nog mee te nemen. Omgekeerd, vertelt Marie steeds, dat zij den dag onzer terugkomst evenzeer heel goed aan Marie's doen en laten merken hoe wij weer thuiskomen, tengevolge harer toebereidselen, want Marie verwelkomt ons altijd hartelijk op de een of andere manier, en, als zij mee naar het station mogen, en het rijtuig komt om Marie daartoe af te halen, dan kent de opgewondenheid geen grenzen meer. Marie schrijft ons elken dag een briefkaart, uit hun naam, hoe zij het maken; den eenen dag schrijft Frits, den anderen Benjamin. Ziet gij, dit nu óók zijn dingen, die nuchtere menschen 'gek', 'flauw', 'kinderachtig' vinden, maar die er véél toe bijdragen om mij in het dagelijksch leven een uiterst vroolijke, recht-veel-genietende ziel te maken. - Nu, bij *U* weet men de honden óók te waardeeren. Dat verhaal van dat kleintje vond ik zóó roerend-lief, dat ik mijn vriendin even riep om het haar voor te lezen. Wat 'n schat ook voor de bezitster, juist in hare omstandigheden! Dat de andere zoo lui is, zou dat niet kunnen komen door ouderdom, want dat soort is toch anders juist zoo héél-lief, hoor ik steeds. - Overigens

hebt gij gelijk dat er in hondenkarakters zulk een ontzettend verschil bestaat; bij Frits en Benjamin is dat ook zoo, en wij vinden dat steeds zoo leuk om na te gaan. Benjamin is wat men noemt aanvallig, valt bij iedereen in den smaak, en Frits trekt zich terug, wil alleen van ons weten. Om U een voorbeeld daarvan te geven; toen Marie ons van Parijs af haalde was Benjamin dadelijk op het perron bevriend geraakt met een paar dames, die waarlijk hare goedheid voor hem zoo ver dreven, van voor hem een ingepakt beschuit-trommeltje van Lensvelt Nicola open te maken, en hem daaruit ruimschoots te tracteeren. En meneer Benjamin liet het zich best smaken. Frits daarentegen weigerde beslist alles, zooals Marie ons later vertelde. Hij is even angstig, zelfs vijandig tegen vreemden, als Benjamin aanhalig en toeschietelijk is.

Ik neem voor Loute over, dat gij haar 'Dolly' met zooveel genoegen hebt gelezen. Zij-ook is een echte honden-vriendin. - Wat is dat jonge meisje over wie gij mij vertelt toch nog bevoorrecht, ondanks alles, om haar lief en opgewekt karakter, want, wat beteekent gezondheid indien men die niet waardeert! En hoe weinigen doen dat, juist heden ten dage! Heusch, het kan mij wel eens ergeren wanneer ik zoovele menschen, die ruimschoots genieten kunnen van alles, dagelijks hoor zuchten en klagen om elk pijntje, elk tochtje, elk rheumatiekje, er letterlijk naar speurend *of* zij ook wat voelen waarover zij redeneeren en tobben kunnen als gold het de vreeselijkste kwaal. Waarlijk, die zucht zich in eigen-gezondheid tot in het oneindige te verdiepen is een vloek van onzen hedendaagschen tijd. Gij kunt nergens komen, of gij verneemt dat die dit doet voor zijn zenuwen, en gene dat voor zijn rheumatiek, en deze weer iets anders voor 'n ander kwaaltje, en nommer vier weer 'n dito bijzonderheid voor dit pijntje. Daarenboven, al die menschen vergeten hoe ouderworden meebrengt dat ons lichaam *slijt*, hoe wij veel beter zouden doen ons daarin verstandig, en een gezonden leefregel volgend, te schikken, met opgewektheid, dan er steeds over te redeneeren en te zuchten en te klagen, en er met allerlei mogelijke modefratsen tegen te kwakzalveren, totdat het korte leven voorbij is. Ik geloof, dat al dezulken vrij wat gelukkiger zouden zijn, indien zij hun onschatbare voorrechten eens bedachten, vergeleken bij zulk een jong, wezenlijk-diep-te-beklagen meisje als gij beschrijft, en die zulk een afhankelijk lot zoo gelaten blijmoedig draagt. Die-ook heeft gevonden: l'Oiseau bleu in haar eigen thuis, in de dagelijksche *kleine* levensvreugden. - Het lijkt mij dan ook een heerlijke taak die gij vervult, al is het een inspannende. - Ik zag de bloemententoonstelling in Haarlem

inderdaad. Ja-zeker, ‘vredig’ is een mooigoed-gekozen woord door U, voor bloemen. Zij stemmen je zoo dankbaar dat zij er *zijn*; ze zijn zoo smetteloos-rein, als een boodschap uit een betere wereld. Op dit oogenblik staan er zulke prachtige in mijn kamer, die een lieve geefster mij schonk, en die mijn trots uitmaken; een zoo magnifique gearrangeerde mand met azalea's en witte bloemen. Maar ik heb *alle* bloemen lief. Ik had eens in mijn kamer een prachtigen veldbouquet, toen ik een bezoek kreeg van iemand, die mij vroeg of ik wel wist dat die bloemen op dat oogenblik ‘heelemaal geen mode meer waren’. Het mensch, een rijke dame, kwam mij ineens zoo nuchter-arm voor door dat gezegde. Je kunt soms door zoo'n enkel woord ineens een blik in iemands ziel doen, die je haar als het ware openbaart. En mij was het door die opmerking ineens zoo klaar, dat die vrouw alle levenspoëzie miste, dat zij niets begreep van wat *wezenlijk*, *waarachtig* móói is, en daardoor je innerlijk gelukkig kan maken, zelfs in de armelijkste omgeving. - Nu, lieve Johanna, gij ziet wel, dat gij mij met uw schrijven integendeel véél genoegen deedt, omdat het zoo spontaan uit Uw hart geweld is. Schrijf mij zoo veel, en zoo ‘gewoon’ als gij lust hebt. En veel dank.

J.K. - Ja, het spijt mij dat ik U niet kan helpen aan meer plaatsruimte, maar ik kan U zelfs niet beloven dat ik dat ééne stuk, dat gij noemt, plaats in dezen jaargang, omdat het andere er in èlk geval nog eerst in moet, en ik U dan te veel zou bevoorrechten boven anderen, die recht hebben óók een beurt te krijgen. - Neen, een ander tijdschrift, om Uw werk aan te bieden kan ik U niet recommandeeren, want ik doe dit principieel niet. Iedere redactie moet zelf beoordeelen wat haar al of niet geschikt voorkomt, en het is een in den blinde weg raden te zeggen: Die of die zal Uw stukje misschien aannemen.

Inderdaad, *l'Oiseau bleu* is een genot geweest van schoonheid, dat ik niet spoedig zal vergeten, van schoonheid voor de oogen in de eerste plaats, om de magnifique tooneelen, vooral: le Royaume de l'Avenir was zoo allerliefst, met al die teerblauw-gekleede heel-kleine kindertjes, wachtend totdat de Tijd hun de poorten opent voor de aarde. Maar ook schoonheid voor de ziel, want de philosophie van Maeterlincks werk is een zoo ware, en zoo verheffende. Bijna elk woord in het stuk is innig-gevoeld-wáár.

Nora. - Hartelijk dank voor Uw lieve kaarten. Ik krijg een zoo aardige verzameling, waarvoor ik Uw vriendelijk dankzeg.

Odillon. - Aangenomen. - In het Parijsche theaterleven maakten 't meeste indruk op mij: l'Oiseau bleu van Maeterlinck en l'Enfant de l'Amour van Henry Bataille. Le Vieil homme van Porto-Riche viel mij tegen, ofschoon het mooie spel van Simone - een gedistingueerde verschijning in hare rol - het stuk redde, terwijl Lantelme óók uitstekend was van natuurlijkheid - Augustin (m^{lle} Margel) is echter zoo'n tegenstandige kwajongen, dat men moeilijk kan meelijden hebben met zijn gekke verliefdheid op die veel-oudere vrouw, evenmin als met de moeder, (Simone,), die deze sottise aanmoedigt inplaats van hem eens flink-gezond uit te lachen. Men moet een franschman zijn om voor zulke onnatuurlijke toestanden 't rechte meegevoel te hebben, ofschoon ditmaal de critiek het er toch ook vrij wel over eens was, dat het

zwakke punt van 't stuk zit in de verwrongenscheeve verhouding van die moeder, die de maîtresse van haar man smeekt als je blieft in het huis te blijven, terwille van haren insgelijks op die vrouw verliefden snijboon-zoon. - Maar daarentegen l'Enfant de l'Amour! - Welk een machtig pleidooi voor ‘de eeuw van het kind’ levert Henry Bataille hier, als hij aan het eind van het stuk den ‘onechten’ zoon, die alles voor de moeder offerde, laat verdwijnen naar Amerika, om haar 'n fatsoenlijk huwelijk mogelijk te maken, terwijl het ‘echte’ zoontje van haar aanstaanden man op datzelfde oogenblik binnenkomt om zijn toekomstige moeder te begroeten. De tranen sprongen mij in de oogen bij dat slot, dat men moet *zien* om het te begrijpen - die magnifique demi-mondaine-toilet-kamer, waarin Liane Orland (Réjane) zooeven hare verzoening heeft gevierd met haren Amant van zooveel jaren reeds, den nieuwbakken minister Rantz (Dumenij), en zijn eisch dat haar zoon, uit een vroeger tijdperk van vagebondeeren, Maurice (André Brulé) zal vertrekken naar Amerika, als eenige mogelijkheid om hun huwelijk accepteerbaar te maken. Dan het binnenkomen van dien zoon, - die de verzoening zijner bijkans door Rantz verlaten moeder listig wist tot stand te brengen - haar egoïst-wreed hem ook dat laatste offer opleggen, en zijn aandoenlijk twijfelend, als om liefde smeekend antwoorden: ‘Dan zult U mij dus van de twaalf maanden van het jaar nóóit zien,’ waarop zij nauwelijks achtslaat, met een onverschillig: ‘Natuurlijk niet.’ En dan zijn heldhaftig accepteeren, trotsch antwoorden aan Rantz, die hem aan boord komt met praatjes over ‘plicht’: ‘Neen er is iets dat hooger staat in het leven, dan plicht, dat is de *moed*’. Daarmede met dien subliemen *moed*, effaceert hij zich uit het leven zijner nu een ‘dame’ wordende moeder, terwijl op datzelfde oogenblik de deur opengaat voor 't rijkeluis-zoontje van Rantz, het kind dat nu voortaan de plaats zal innemen, waarvan hij, Maurice, wordt verdreven, - alleen omdat *hij*, Maurice, immers is een ‘onwettig’ kind, een met wien men niet kan voor den dag komen. - Er is zóó ontzettend veel moois in l'Enfant de l'Amour, dat ik er op dit oogenblik hier niet verder over kan uitwijden, wegens plaatsgebrek; b.v. de scène tusschen Rantz en Maurice, als deze laatste al zijn ellende hem in het aangezicht slingert, ellende van ‘onwettig’ kind, als Rantz hem wreed toevoegt: ‘Je bent maar 'n kellner's zoontje, en al je mooie kleeren, en al je luie leventje, betaal *ik* immers, de man, die je moeder onderhoudt,’ of die andere, wanneer Rantz' dochter vertelt aan Maurice van hàre verlatenheid bij de bonne thuis, terwijl haar vader zijn geheele bestaan doorbracht bij Liane Orland, Maurice's moeder. ‘Ik wist al zoo gauw, wie mijn moeders plaats had ingenomen’ zegt zij. ‘Onze

kindermeiden en kinderjuffrouwen lichten ons zoo spoedig in omtrent zulke dingen'. - Hier naderen de vergulden ellende van het rijkeluis-dochtertje, zonder andere gezelligheid dan die de bedienden haar geven, en die van den insgelijks aan het keukenpersoneel overgelaten demi-mondainezoontje elkaar op een even wàre als treffende wijze. André Brulé was eenvoudig wegsleependinnig-wáár in al deze tooneelen, nooit effect-jagerig, maar beurtelings hartstochtelijk, bedroefd, opgewonden, en nimmer theatraal. Réjane is mij altijd hoogst onsympathiek, om hare uitgesproken vulgairiteit, van gezicht, stem, kleeding, alles. Ik heb haar, in mijn Telegraaf-tijd, vergeleken bij onze mevrouw Mann - Bouwmeester, maar ik vind deze laatste beslist *beter* wat deze eigenschappen betreft. Het spel van Réjane is meesterlijk, en, daar zij in dit geval een demi-mondainerol vervult, van een vrouw op haar retour, paste zij bijzonder in het kader. Hare toiletten (van Béchoff - David) zijn voor mijn smaak te tapageus, - zooals ik vele toiletten vind van dit huis - alleen in het laatste bedrijf heeft zij een voor mijn oog gedistingueerd interieur-toilet. - In le Vieil homme heeft Lantelme o.a. een allerliefst toilet wanneer zij van haar zooeven geerfd kasteel komt, als châtelaine, dat haar heel jeugdig kleedt, wit, heel eenvoudig empire-stijl, en, op haar hoofd, een heel-eleganten stroohoed met rozen gegarneerd, en losse brides, een beeld van verleidelijke bekoorlijkheid. In l'Oiseau-bleu heeft de Nacht een van de meest-frappant-mooie costumes, zwartblauw, met gouden pailletten; de gracieuse bewegingen der actrice, met hare reusachtige waaiervormige draperieën, waarin zij is gehuld, maken dit tooneel tot een der meest indrukwekkende van geheimzinnigheid en vijandelijkheid. En hiermede hebt gij een páár van mijn tooneel-indrukken in Parijs. Wat mij 't meest altijd treft daar, wat theater betreft, is het uitstekend *samenspel* van den geheelen troep, het welverzorgd zijn tot in de kleinste details van alles, en, last not least, hetgedistingueerde en elegante van gebaren, samenspel, decors, alles in een woord, waardoor zelfs gewaagde toestanden of gewaagde woorden, - die bij ons dadelijk plat en gemeen aandoen - als het ware langs je heen glijden zonder die zware blijvende effecten van er den nadruk op leggen: Zie je wel *hoe* gemeen het is, aan sommige hollandsche stukken eigen. Ik vergat nog U te vertellen dat Coquelin (Jean) in l'Enfant de l'amour een aardige, rol heeft van mäitre d'hôtel bij Liane Orland, en dat in le Vieil homme de rol van den onsympathieken vroeg-rotten Augustin wordt vervuld door een vrouw Mlle Margel, die een moeilijke ondankbare rol uitstekend vertolkt. Dat in l'Oiseau-bleu Georgette Leblanc - Maeterlinck de ziel is geweest van de geheele instudeering, en zelve de rol vervult van het Licht, dat Tyltijl en Mytijl rondleidt, weet gij zeker? Mytil is ook een klein meisje in de werkelijkheid, Tyltijl is de twintig-jarige dwerg Delphin, beiden spelen meesterlijk.

Correspondente. - Zeker, ik weet heel goed welk pension gij bedoelt; ik-zelve was er met veel genoegen in pension, toen ik twee jaar geleden uit het buitenland terugkeerde, en hier nog geen pied à terre had. Het is Villa Mignon, van Stolkweg, Scheveningen-den Haag. De prijs is van af *f* 3.00 per dag (fwee kamers, want ieder gast eet afzonderlijk, op zijn eigen kamer). De bezitster is mej. van der Kloot. Zij heeft ook zusters, die insgelijks verhuren op een dergelijke manier; de eene in stillere omgeving, de andere twee daarentegen op grootere schaal; (ik méén dat deze laatste twee ook gelegenheid geven tot gezamenlijk dineeren). Indien gij U wendt tot Villa

Mignon zal men U daar gaarne alle mogelijke inlichtingen geven. Ik raad U bijtijds te schrijven, daar het er gemeenlijk zeer goed bezet is. Er is een tuin waar gij kunt zitten; de Boschjes, speciaal de van Stolkweg, zijn zéér beschut-gelegen. Dank voor Uw vriendelijke woorden over de Lelie. Het deed mij veel genoegen van U zulk een goede opinie omtrent de daarmede plaatsgehad hebbende verandering onder mijn redactie te lezen. - Laat ik ten slotte nog zeggen, dat het van zelf spreekt, hoe ik gáárne iedereen wil antwoorden die mij iets vraagt, ook al correspondeert hij of zij overigens niet met mij.

Anna te Hilversum. - Dank voor lief briefje.

Nelsie. - Ik ben blij dat gij mijn opmerkingen over ‘de ruïne van Brederode’ zoo vriendelijk hebt beantwoord. Ik weet wel dat hier in den Haag de moeilijkheid gróót is op het bewuste punt, maar toch, goede dienstboden zijn er wel; geduld en goede leiding maken soms véél van zoo'n pas-beginnend schepseltje.

- Ja, wat gij van die reis-manier vertelt lijkt mij alles behalve prettig, iels zoo onzeker, en zoo onvast, zou mij ten minste niet lijken. Overigens moet ik erkennen dat ik niets begrijp ervan hoe het eigenlijk toegaat daarmee; tot op Uw brief had ik daarvan zelfs nooit gehoord. Dom zult ge zeggen, nietwaar? - *Mijn* stelregel is ôók steeds, dat het beter is de zaken te zwart in te zien dan te licht, want, gelijk gij ook zegt, dan vallen zij later méé soms, en, indien niet, dan is de teleurstelling minder groot.

- In Uw omstandigheden kan ik best begrijpen dat gij die vroegere positie hebt aangehouden. (Hierover durf ik niet meer zeggen uit vrees U te zullen verraden). Ik vind het echter buitengewoon flink en verstandig van U, dat gij de *rest* geweigerd hebt, niettegenstaande het verleidelijke ervan; juist ook om de door U met recht in het oog gehouden mogelijkheden die U wachten misschien. Gebeurt dat namelijk, dan moet gij *dat* zijn heelenal; dan hebt gij Uw geheele taak dáár. Ik kan mij echter voorstellen, dat U het weigeren moeite kostte, zooals nù nog de zaken staan, juist daarom maak ik U mijn compliment over Uw verstand en wilskracht. Want het is natuurlijk een feit, dat het voor iemand met heldere hersenen een verleidelijk aanbod is aldus zich zelf te blijven oefenen. Ook 't geen gij over de toestanden in sommige gezinnen schrijft, vind ik zoo ècht-waar geschilderd, en juist van het leven afgezien. En ik zou zeggen, gij hebt gelijk, dat gij in dit geval van Uw hart geen

moordkuil maakt, maar al die bezwaren bespreekt met Uw man, want mij dunkt juist zóó wordt Uw samenleven met hem hoe langer hoe inniger. - Wat Uw vraag betreft, eigenlijk is die er een, die betreft redactie-geheim, maar ik kan er U in *dit* geval wel op antwoorden, omdat gij U vergist. Alleen *plaatsgebrek* is de oorzaak. Hartelijke groeten.

Mits. - Uw stukje, ofschoon ik het lang niet eens ben met U in dit geval, wil ik toch wel plaatsen als artikel maar.... ik kan U niet beloven, dat het nog in dezen jaargang komt, daar ik eerst de andere copie, waaronder er is, die reeds lang moest wachten, wil opnemen. Vindt gij dat goed? Ik veronderstel dat het in Uw bedoeling ligt, dat ik het fraaie staaltje, van den kinderen opruien tot moord- en bloed-dorst, voor mij door U uitgeknipt, hier overneem. Dat doe ik dus bij dezen.

> Hollandsche jongens, oefent uw arm!
> De oorlog zal komen, ik hoor reeds alarm.
> De *Engelschman* is op de havens belust,
> Aan d' Oostgrens de *Duitscher* ons steeds meer ontrust,
> In 't Zuiden begeeren *de Belgen* de Schelde,
> Men doet tegen Nederland of 't niet telde!
> Dus, Hollandsche jongens, luistert naar rede,
> Haast zijn wij gekomen aan 't eind van den vrede.
> (*Allen Weerbaar*).

Het is fraai. Dat moet ik zeggen. En ondertusschen verrijst, met het noodige reclame-gedoe, en-passant, op den Ouden Scheveningschen Weg het Vredespaleis!! - Is het waar, dat dit Blaadje is het padvinders-orgaan? - Om van de prullariarijmelarij niet eens te spreken, welk een flauwe *bluf* ook nog! Want, heusch, *als* de Engelschman en de Duitscher goedvinden ons tot zich te nemen als een begeerlijken buit, dan zal de ‘hollandsche jongen’ dat niet beletten kunnen; *alleen* de tusschenkomst van de een of andere groote mogendheid kan ons dan helpen. Dat weet iedereen. En dan de Belg! Laten wij, die in 1830 het goed moesten vinden dat men ons België afnam, als een kip die geplukt werd, toch zwijgen over de Belgen. Ook al weer enkel en alleen een questie van den *wil* der overige mogendheden, en niet van onze ‘dapperheid.’ Zoo wordt dus den edelen ‘padvinders’ geleerd nonsens, bluf, onwaarheid, rijmelarij. En dan die naaperij van de Engelschen, tot in de kleeding toe! Gisteren zag ik drie van die heldhaftige fraai-opgedirkte padvinders fietsen op hun vrijen Woensdag-middag, en ik dacht bij mij-zelve: Indien jullie nu toch open oogen hadt om te begrijpen, hoe je lijkt in de oogen van elk verstandig mensch op *verkleede circus-aapjes*, dan heusch zou je er voor bedanken je zoo mal aan te stellen! - Ik-ook vind Domela Nieuwen huis een *iemand*, juist dáárom is het hem m.i. zoo gegaan als 't hem gegaan *is* in zijn leven. Gij behoeft niet te zeggen van Kuyper, enz. ‘*zullen* het nog ver brengen’, want mij dunkt van Kuyper, die, van dominee-van-niets, studeerend met de hulp van Groen van Prinsterer, het bracht tot al zijn hedendaagsche grootheid, kunt gij gerust zeggen: *heeft* het ver gebracht. Zoo'n kleinigheidje als die lintjes-geschiedenis onlangs wordt immers gauw genoeg hulpvaardig van den ‘man-Gods’ afgewasschen door zijn hem aanbiddende of van noode hebbende broeders, arm *en* rijk; kleyne luyden zoowel als Kamerleden met twee namen. Voor beiden is hij even onmisbaar. Mij-ook is het in zake Domela Nieuwenhuis gegaan zooals U; toen ik een kind was hoorde ik hem steeds veroordeelen of beschimpen,

evenals ook Louise Michel; - op deze laatste heb ik lang daarna ook zulk een geheel anderen kijk leeren krijgen, toen ik-zelve las en oordeelde en begreep, en inzag dat men haar uitschold uit *angst* voor haar. Overigens is het kenmerkend voor het karakter dat steeds in mij heeft gezeten, dat mijn vader mij, in die lang verleden dagen, wanneer ik ineens onafhankelijk uit den hoek schoot met een niet-geijkte opinie, glimlachend placht te plagen: 'Daar heb je Louise Michel weer!'

- Het door U mij ter lezing aangeboden boek wil ik met alle genoegen lezen, maar ik zeg U vooruit mijne meening: Een *boek* kan gemakkelijk antwoord geven op zulke vragen, in theorie, maar de *praktijk* slaat die antwoorden in het gezicht. Dat is *mijn* ondervinding van alle socialisme en anarchisme; en, hoe edeler de persoon is, hoe stelliger zijn fraaie theorie zal schipbreuk lijden.

Timmy. - Uw stukje heb ik aangenomen voor het feuilleton-gedeeltje. Stijl, wijze van voorstelling, verteltrant, zijn dichterlijk, maar inhoud is nog wat onsamenhangend en onbeduidend. -

Nietwaar, is het niet allerliefst geweest, dat Kaatje, onze arme papegaai, als een kindermeisje op onze honden-jongens paste toen ik de typhus had? Mijn vriendin kwam nooit in de kamer waar zij waren, of het trof haar opnieuw, hoe zoet zij alle drie bij elkaar zaten, als begrepen zij dat het nu ernst werd in hunne levens. Kaatje in 't midden, en Frits en Benjamin elk aan een kant van hem. Ik heb hen dan ook nooit gehoord, totdat ik beter begon te worden en zij nu en dan even mochten binnen komen. Benjamin is echter twee malen in stilte naar binnengeslopen, en op mijn bed gesprongen. Dat hartstochtelijk zoenen toen vergeet ik nóóit. Hij was buiten zich zelf van vreugde, maar, toen Marie hem achterna kwam, en gauw wegdroeg, liet hij zich zoo gewillig wegnemen, als begreep hij: het mag niet. En hij sprong beide malen zoo onhoorbaar-zacht, dat ik meende dat het Frits was, die veel dunner pootjes heeft, en veel lichter loopt; zoo goed begreep de slimmert dat hij moest zorgen niet gehoord te worden door mijn vriendin of door Marie. Ik dank U zeer voor Uw belangstelling in dit gedeelte van mijn correspondentie, want ik vind het zelve heerlijk van mijn honden-jongens te vertellen. Zij zijn zulke lieve jongens, ieder op hun eigen manier. Wat ik in Benjamin ook zoo bijzonder aantrekkelijk vind is zijn gelijkmatige vroolijkheid. Het dier is altijd even gelukkig-opgewekt; zelfs als jong hondje in Menton, toen hij ziek was en niet at, speelde hij toch nog steeds, en deed altijd even opgewondenblij. En van den vroegen morgen tot den laten avond amuseert hij zich, met een stukje oud brood, of met een lekker koekje, met elk bezoek, met elk ding dat hij kan dieven (dat is zijn bijzondere liefhebberij, want dan brengt hij het ons, en moeten wij hem nazitten om het te krijgen),

met uitgaan en met thuiskomen, met *alles* in een woord. Ik ken Benjamin niet anders, dan tevreden-vriendelijk, ook als hij b.v. gewasschen moet worden, of als men hem pijn moet aandoen. Zoo b.v. had hij in Menton een begin van long-ontsteking, en legde de veearts een grooten sterk-trekkenden mosterd-pleister op hem. Benjamin kreunde wel zachtjes, maar liet alles nogtans geduldig toe, en lekte maar steeds onze handen. Een ander maal heeft daar in Menton een vlieg hem zoo gemeen gestoken, dat hij er een wondje van kreeg, hetgeen met bijtend vocht moest uitgewasschen worden. Dat vond hij vreeselijk. Maar toch, als ik 's morgens op den stoel wees en zei: 'Bennie kom', dan sprong hij er van zelf op, zag angstig naar het gevreesde fleschje, maar liet zich zonder zich te bewegen geduldig en handen-lekkend inwrijven. Frits daarentegen is een driftkopje, maar dat óók is weer zoo ècht-amusant. Die 'moppert', zooals wij dat noemen, tegen alles wat hem niet bevalt, met een groot geknor; maar dáárbij blijft het verder. En hij is aan ons zoo innig-trouw.

Erica. - Uw tweede briefje van verleden week beantwoord ik thans. - Hoe ouder gij wordt, hoe meer gij zult leeren enkel het *belachelijke* te zien van die soort menschen, die met alle winden meedraaien en nooit een eigen opinie hebben, en dan zult gij U er niet meeraan 'ergeren'. Mij-ook is het, toen ik jong was, gegaan als U; toen ergerden zulke menschen mij-ook. Nu echter haal ik er de schouders over op. De meerderheid van 't menschdom *is* nu eenmaal zoo. Ik ontwijk ze dan ook zooveel mogelijk, maar ik geef U gaarne toe, dat *ik* vrijer ben mijn eigen leven te maken in zulke opzichten, dan gij, en vrijer ben óók in het kiezen mijner eigen omgeving. - Wat de Sanatoria voor longlijders aangaat, wel neen, waarom zoudt gij niet volkomen het recht hebben bij *Uw* opinie te blijven? 't Zou mij niet invallen U dat kwalijk te nemen. Trouwens, gij moet ook niet denken dat ik in deze zaak mij zoo partij stel, als gij schijnt te meenen. Ik heb echter nog onlangs weer gehoord van iemand, die in 't buitenland en in Holland verpleegde, in sanatoria voor longlijders, hoe zij-ook gelooft dat het buiten-liggen hier in ons land niet datzelfde effect *kan* hebben, dat het heeft in een droge zonnige lucht, als die in Zwitserland. En, wat het mogen bezoek ontvangen aangaat, dat zal wel overal ter wereld afhangen van elken patient en elken doktor individueel. Maar voor de rest, *ik* vind het best indien er hier in Holland heel veel menschen genezing of baat erbij vinden, hoe meer hoe beter, nietwaar? - Ja, ik geloof dat men mystiek moet zijn aangelegd om, als protestant, te kunnen voelen voor die zinnebeelden van het Roomsch-katholiek geloof, die gij bedoelt, want die 'steenen beelden' zijn immers toch enkel zinnebeelden, en, wat de finesses van de absolutie aangaat, die kan ik niet beoordeelen natuurlijk, omdat ik-zelve niet Roomsch-katholiek ben.

Het lijkt mij bout te zeggen, zooals gij doet: ik ben absoluut ongeloovig. Ik voor mij vind zooveel raadselachtigs, bovennatuurlijks, geheimzinnigs, om mij heen, dat ik liever zeg: ik wéét *niets*, dan te verklaren: ik ben ongeloovig. - Hartelijke groeten insgelijks.

Oud-hoofd-offlcier der artillerie. - Voor Uw vriendelijk tweede schrijven veel dank. Lees s.v.p. in dit nommer het artikel voor U bestemd, met den brief door een collega van U. Nogmaals, Uw tweede schrijven deed mij bijzonder aangenaam aan. Het is zoo prettig wanneer meeningverschil *niet* leidt tot onaangenaamheid persoonlijk.

Collega van oud-hoofd-officier der artillerie. - Ik kies voor U dit pseudoniem, omdat gij geen ander opgeeft. Ik dank U op deze plaats ook voor de rest van Uw brief. Uw stuk zal ik U ter bekorting terugzenden. Porto heb ik reeds van U ontvangen. - Ik geef U gaarne toe, dat heel veel jongelui om financieele redenen officier worden, en niet uit liefhebberij, maar *dit* heeft dan niet te maken met de zaak als zoodanig, waarover Uw collega, de oud-hoofd-officier der artillerie, mij schreef. Men kan ook *slager* worden uit nood, omdat men geen ander baantje vindt, daaruit volgt dan echter toch niet dat wij slagers moeten gaan verheerlijken als 'helden'; welnu *dat* is het wat men van ons verlangt in zake het leger. - Hartelijken dank voor Uw goede wenschen aangaande mijn kuur in Bad-Nauheim; ik verlang er nu wèl naar dat het zoo ver is, maar ik ben steeds innig dankbaar voor wat ik reeds er aan te danken heb gehad. Dezen keer behoef ik dan ook niet weer in het zoo kostbare sanatorium te gaan, maar kan mij behelpen met een eenvoudige pension-kamer, 't geen vrij-wat goedkooper is. Vriendelijke groeten; ook aan mijn huisgenooten bracht ik de Uwe dankend over.

Tilly. - Uw werk zond ik reeds ter drukkerij. Mocht het te lang zijn, dan snoei ik hier en daar wat.

C.G. de V. - Neen, ik wil 'inliggend schetsje niet hebben voor de Lelie'. Ik heb meer dan genoeg copie. Indien ik iets aanneem, van welken aard ook, dan wordt het altijd gehonoreerd. Uit Uw vraag dienaangaande, en uit Uw zonderling aanbod, maak ik op dat gij noch abonné noch medelezer zijt; aan *geheel*-onbekenden stuur ik de aldus ongevraagd-aangeboden copie voortaan niet meer terug. Dat wordt te tijdroovend. Present-ex. ontvangt elkeen wiens werk wordt opgenomen. Ik hoop dat U dit antwoord onder de oogen komen zal.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatgebrek moest de **Boekbeschouwing** door Anna de Savornin Lohman, getiteld: **De Hollandsche Vrouw in Indië** (indrukken van een zwervelinge) door M.C. Kooy - Van Zeggelen blijven liggen.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

12 April 1911.
24ste Jaargang.
No. 41

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Godsdiensten en Godsdienststelsels
door P.J. Boonstra.

(Vervolg van No. 39.)

De leer en de Broederschap.

Hebben wij tot zoover de geboorte, het leven en sterven van Boeddha geschetst, zoo willen wij nog in het kort iets mededeelen over de leer en de Broederschap. Zooveel mogelijk willen wij ons onthouden van vreemde namen, die een min of meer duistere voorstelling geven van toestanden en plaatsen in de leer van het Boeddhisme. Die zich meer op de studie van het Boeddhisme wil toeleggen, schaft zich aan: De leer van Boeddha door Subhadra Bhihschoe uit het Duitsch vertaald door Mr. S. v. Houten, dat in beknopten eenvoudigen vorm, veel te leeren geeft.

Aangenaam lezen laten zich ook de werken: De wijzen van het Oosten door Dr. C. Hille Bis Lambers.

Geschiedenis der Godsdiensten door J. Kuiper: ‘de ziel van een volk’ door H. Fielding vertaling door F. Ortt.

In hoeverre deze zich op wetenschappelijke studiën aanspraak mogen maken, kan schrijver dezes niet beoordeelen.

De leer der door Boeddha erkende en verkondigde waarheid en wereldorde is vervat in 3 heilige boeken; de een bevat de leerredenen en prediking van Boeddha, de ander de voorschriften en regelen voor de Broederschap der monniken en de derde bevat wijsgeerigereligieuse bespiegelingen die slechts voor geleerden geheel verstaanbaar zijn.

Zij bevatten geen goddelijke openbaringen, die door God aan bevoorrechten zijn ingegeven, maar zijn leeringen van verheven menschen, die zich tot geestelijke en zedelijke volmaking hebben opgewerkt. Deze tot zedelijke en geestelijke volmaking opgeklommenen worden Boeddha's genoemd en de laatste van deze verlichte was Boeddha Gotama waarover in het vorengaande is gesproken. Zulke Boeddh'a zijn noodig om den menschen het heil te verkondigen en om hen te wijzen naar het pad dat tot verlossing leidt.

Het leven, dit valt niet te ontkennen, brengt lijden met zich. Het schepsel zucht, zooals ook de Bijbel zegt, naar verlossing. Niet zoodra is de eene wensch bevredigd, of er komen weer nieuwe te voorschijn, terwijl de mensch nimmer geheel en al bevredigd wordt. Het lijden wekt wel in sommige edele naturen de begeerte naar de verlossing van het lijden, doch de weg ter ontkoming wordt verhinderd door onwetendheid. Het is daarom dat er Boeddha's, Meesters noodig zijn, die den weg wijzen.

De oorzaak van het lijden is het bestaan, het geboren worden, de dood en de kringloop van de onophoudelijke wedergeboorten. Het is de wil zooals ook Schopenhauer zich uitdrukt: '*de wil om te leven*', het streven naar individueel bestaan het zij op aarde of hiernamaals, En het is het opgeven van 'die wil om te leven' die ons tot verlossing brengt. Het is de kennis van de vier heilswaarheden die Boeddha heeft geleerd, de waarheid van het lijden, van de oorzaak des lijdens, van de opheffing daarvan, en van den weg die tot opheffing des lijdens voert.

Terwijl wij Christenen het leven beschouwen als iets heiligs, iets waardevols, ziet de Boeddhist in het leven alleen het voortdurende lijden en het eenige doel van het leven is, dit lijden te ontkomen. Het zal hiermede wel zijn zooals met alles: Het maakt een groot verschil hoe men de dingen beziet en niet te vergeefs is het spreekwoord in de wereld gekomen, dat elke medaille een keerzijde heeft.

Boeddha[1)] zeide: 'Aldus, broeders is de verhevene waarheid van het lijden: geboorte is lijden, ouderdom is lijden, ziekte is lijden, dood is lijden; van hetgeen ons lief is gescheiden te zijn is lijden, met hetgeen ons afkeer verwekt vereenigd te zijn is lijden; niet te erlangen wat men begeert is lijden. Kortom het bestaan als afzonderlijk wezen, als individu, als ik, is uit zijn geheelen aard niets dan lijden.'

'Aldus broeders is de verhevene waarheid van de oorzaak des lijdens; het is de wil om te leven, het streven naar bestaan en genieten hetwelk van wedergeboorte tot wedergeboorte leidt en nu in dezen, dan in genen vorm en gedaante zijn bevrediging zoekt. Het is het streven naar bevrediging der hartstochten, het streven naar individueele gelukzaligheid in het tegenwoordige leven of in een leven hiernamaals'.

'Aldus broeders is de verheven wraarheid van de opheffing des lijdens: Het is de volkomene vernietiging van den wil om te leven, van het streven naar bestaan en

1) In meer genoemd boek: De leer van Boeddha.

genieten. Men moet dit overwinnen, zich daarvan ontdoen en losmaken, daaraan voortaan geen plaats maken'.

'Aldus, broeders is de verhevene waarheid van den weg, die tot opheffing des lijdens voert: het is het door mij ontdekte verhevene pad, welks acht deelen heeten: het rechte weten, rechte willen, rechte spreken, rechte doen, rechte leven, rechte streven, rechte denken en rechte inkeeren in zich zelf'.

'Twee dwalingen zijn er broeders, welke degeen die naar verlossing streeft, niet bewandelen mag. De eene: het jagen naar bevrediging van hartstochten en zingenot, is laag gemeen, vernederend en verderfelijk; deze is de weg van de kinderen der wereld. De andere, de zelfkwelling, de askese is náár, pijnlijk en nutteloos. De middenweg alleen, dien de Volmaakte gevonden heeft, vermijdt deze beide dwaalwegen, opent de oogen, verleent het rechte inzicht en leidt tot bevrijding, tot wijsheid, tot volmaaktheid, tot het Nirwana'.

Wat Nirwana is, laat zich moeilijk beschrijven. Het is een toestand van innigen vrede, eeuwige rust. Hij in wien, de Wil om te leven, de levensdrang is uitgebluscht,

die zich door geen hartstochten meer laat beheerschen ja voor wien geen hartstocht meer bestaat; onder geluk en voorspoed, onder kommer en pijn, geheel dezelfde blijft, aan niets meer gebonden is; die heeft de groote Vrede gevonden, voor hem opent zich Nirwana.

Men moet dezen toestand, het opgeven van den levensdrang, den Wil om te leven, niet verwarren met den toestand, waarin zij verkeeren die, de pessimistische levensbeschouwing huldigen; die het leven verachten, omdat het leven zoo weinig heerlijks aanbiedt. Neen bij dezen is de levensdrang niet gebluscht; bood het leven meer, zij zouden het dankbaar aanvaarden, maar juist omdat de tegenwoordige toestand hun niet biedt wat zij wenschen, daarom wenschen zij het te ontvlieden. Wij allen hebben wel eens van die oogenblikken, waarin wij zouden wenschen het leven het tegenwoordige, te ontvlieden, ons hier of daar willen neerzetten, waaraan we konden ontkomen, aan ons heden ten dage zoo gecompliceerde leven, zoo gecompliceerd door de menigte wetten, die den mensch in vele zijner handelingen zoo beperken. Doch dit is heel iets anders dan alle levensdrang op te geven. Hij die naar onze opvatting en spraakgebruik heeft afgerekend met het leven, doet dit in den regel, omdat het leven hem niet meer geeft wat hij wel zou wenschen. Daarom is ook de zelfmoord geen rede om aan te nemen dat de zelfmoordenaar de Wil tot leven heeft uitgebluscht. Het uitblusschen van den levenswil kan alleen geschieden door het ontbreken van alle zelfzucht, zich geheel te verloochenen, geduldig zijn in alle lijden, totale afwezigheid van begeerten, van nijd, haat en toorn, onverschillig voor eer, roem, weelde, rijkdom, welwillendheid tegen over alle schepselen, en ongevoelig voor loon of verdienste, voor goede daden. In wien zóó de levensdrang is uitgedoofd, kan hij het Nirwana, de oplossing in de Wereldziel, de vereeniging met het Al-leven deelachtig worden.

Wie dit hoogtepunt nog niet heeft bereikt, moet opnieuw geboren worden om de kringloop te volgen, opdat hij ééns in den loop der tijden tot deze volmaking komt, waarop de ziel de aardsche loopbaan heeft volbracht. Als van zelven komt men er toe te vragen: ‘maar is dan ons tegenwoordig leven een vervolg op een vroeger leven en sluit dit leven zich aan bij dat vorige?’ Het Boeddhisme antwoordt hierop, dat alles wat ons wedervaart een gevolg is van feiten, die òf in dit leven òf in een vorig leven, oorzaak zijn van den tegenwoordigen toestand.

De eene mensch wordt onder gelukkiger omstandigheden geboren dan de ander, de een heeft aangename karaktertrekken, de andere tegenovergesteld, de een loopt alles mee in de wereld, de ander alles tegen, de een zetelt op het gestoelte der eere, de ander vindt niets dan tegenwerking en smaad, de één is ontvankelijk voor het in zich opnemen van kennis en wetenschap, de ander is zoodanig bewerktuigd, dat alle onderwijs aan hem besteed vruchteloos is. ‘Predestinatie, uitverkiezing’ zegt de Christen. ‘Werking van Karma’ zegt de Boeddhist. Karma is de wet van oorzaak en gevolg. Wat wij van dit leven maken, zullen wij terugvinden in het volgende, wrat wij thans ondervinden is tendeele gevolg van wat wij vroeger er van gemaakt hebben.

Zooals in de stoffelijke wereld de wet van oorzaak en gevolg werkt, zóó ook werkt deze wet in de zedelijke wereld. Elke goede daad brengt haar goede vrucht, elke slechte daad haar slechte vrucht voort en zal men ook in het tegenwoordige leven deze goede of slechte gevolgen niet ondervinden, dan voorzeker in een volgend aardsch leven. Aan deze natuurwet is niet te ontkomen. De bijzondere wijze en geaardheid van ons bestaan, onzen aanleg, de wereld waarin wij leven, ons karakter,

kortom ons geheele leven en Zijn is door ons Karma bepaald. Wat de mensch zaait dat zal hij maaien en wat hij maait is eens door hem gezaaid.

Het is niet aan te nemen dat de mensch nu juist alleen op deze aarde, op den bol die wij de aarde noemen zijn leven volbrengt. Neen volgens het Boeddhisme zijn er vele werelden die bewoond zijn, tendeele door lagere wezens, tendeele door hoogere dan de mensch.

Van schepping en onderhouding door een bovennatuurlijk wezen, daarvan wil het Boeddhisme niet weten. Dat de wereld uit het ledige, uit niets is geschapen, is in de oogen van een Boeddhist ongerijmd, daar uit *niets* nooit *iets* kan ontstaan. Boeddha leerde daaromtrent ook niets. Het eindige kan het oneindige niet begrijpen. Laat het aan de wereldschgezinden over zegt Boeddha om te vragen: is de wereld eindig of is hij oneindig. Val niet lastig met zulke vragen te doen. Nooit zullen zij opgelost worden, dus is het vergeefsche moeite en bovendien brengt zij de mensch nooit tot de kennis van den weg

tot heil en verlossing, doch veeleer twist, strijd, ja zelfs oorlog teweeg. Nimmer zullen deze geheimnissen opgelost worden zoolang wij gebonden zijn, aan zelfzucht, begeerten en levensdrang. Eerst dan wanneer de leer goed begrepen wordt en opgevolgd, wanneer niets den mensch meer bindt en hij tot volkomen verlossing en verlichting is gekomen, eerst dan zal het wezen der dingen voor hem ontsluierd worden en de raadselen opgelost' - Het zal velen moeilijk vallen in dit aardsche leven zichtbaar eenigen vooruitgang te maken. Hij zal dit kunnen beproeven en toch telkens als het ware door een onzichtbaar noodlot belemmerd worden. Dit kan echter voortvloeien uit zijn Karma in vorige levens alreeds gemaakt en dat thans zijn storenden invloed doet gevoelen. Hij behoeft echter niet te wanhopen, door ernstig te willen, door zich geduldig te verzetten tegen de bruischende hartstochten, kon hij zeker zijn dat de goede gevolgen, hetzij dan nu niet, dan toch in een volgend leven niet zullen uitblijven.

Niettegenstaande het Boeddhisme geene gebeden en offeranden voorschrijft en bidden in den eigenlijken zin, zooals dat door sommigen, ja velen onder ons, wordt voorgesteld, niet verder brengt, tenzij het wordt opgevat als een inkeeren tot zich zelven en zoodoende het vertrouwen in eigen kracht versterkt, toch schijnt het wel dat ook hier, zooals in zooveel: 'de natuur gaat boven de leer'.

Tenminste H. Fielding zegt in zijn meer genoemd boek: 'De ziel van een volk': 'Ik herinner mij dat ik eens op het terras van een beroemde pagode (tempel) stond, de gouden torenspits vóór mij en de gebeeldhouwde altaren rondom; en daar een vrouw zag liggen, haar aangezicht naar de pagode gekeerd. Zij bad vurig, zóó vurig dat haar woorden verstaanbaar waren, want zij stoorde zich aan niemand, zoo bedroefd was zij; en wat zij vroeg was dit: dat haar kind, haar kleintje niet sterven zou. Zij hield het kleine kindje in haar armen, en als zij er naar keek waren hare oogen vol tranen. Want het was heel ziek, de ledematen waren niets dan botten, met dikke knieën en ellebogen en het gezichtje was geheel uitgeteerd. Het was zelfs te ziek om belang te stellen in alle mooie dingen rondom; het opende alleen nu en dan even en dan ternauwernood de vermoeide oogjes. - 'Geef dat hij het herstelle, geef dat hij weer gezond worde'! riep de vrouw telkens en telkens weer. Tot wien smeekte zij? Ik weet het niet - Mijnheer er moet wel Iemand zijn, Iemand. Een geest die 't hooren kan. Wie weet het? Er zal toch wel iemand mij helpen? De menschen zouden mij helpen als zij konden, maar zij kunnen niet.

(*Wordt vervolgd)*.

Liefde.

De liefde is een weefsel van ragfijne draden,
Door eng'len geweven van ziele tot ziel.
Ragfijn zijn, maar sterk toch, en liefelijk glanzend,
Die draden, gesponnen op 't Goddelijk wiel.

Eerst enkele draden verbinden de zielen,
Dan, deze elkaar naderend langzaam al meer,
Wordt breeder de band en wordt sterker het weefsel
Van ragfijne draden, zacht glinst'rend en teer.

En dan, na de sidd'ring, 't verlangend ontroeren,
Door 't hechten der weefsels de zielen bereid,
Is sterk en onbreekbaar de band, en niets stoort meer
De zielen haar vrede en haar zaligheid.

En 't Hemelsche Licht zendt de liefde haar stralen,
In zachte reflexen op 't weefsel: dat Licht
Brengt stille ontroering en tranen van weelde,
Maakt 't leven een sprookje, een zonnig gedicht.

Dat is in het leven der menschen de liefde,
En 't sterven bestaat voor het lichaam alleen:
De zielen ontzweven en weer zich vereenen,
Eerst dan worden twee heel volkomen tot èèn.

De liefde is geen band meer, zooals in het leven,
Maar vormt zich tot vleugelen, glanzend en rein.
Die voeren al hooger, al hooger ten Hemel,
Tot daar, waar 't àl liefde, àl vrede zal zijn.

R.C. KUIPERS.

Levensmoment.

Halfscheem'rend herfstavond komt zachtkens en stille
Als 'n droom in mijn slapende herinnering weder....
Wij liepen langs 't pad, dat zoo smal en begrensd was
Door zachtgroene weiden aan beide de kanten;
Zwaar, dicht hing de mist en bedekte alomme
De velden en wegen met vochtigen sluier;
Verspreid-staande boschjes geleken op koeien,
Na 't vredige grazen uitrustend, herkauwend,
Half doez'lend oprijzend, als donkere punten
In 't grauwende wit van de scheem'rige verte....
Zòò liepen wij zwijgend, zòò zonder te spreken,
Elk woord zou verbreken den zaligen vrede;

Onze oogen slechts hingen in stille verrukking
Daar ginder, heel ver in het vurige Westen;
Wijd-open de oogen, indrinkend die tinten
Van groen, violet, blauw, geel, rood en oranje!
Zoo stond aan den Hemel die lichtpoort van wolken,
Waardoor in haar statige schoonheid de zon ging,
Nog schooner haar heengaan, het scheiden van de aarde,
Dan 't komen: een bloedroode vuurbol, zacht zinkend!
En buiten die lichtpoort slechts eind'looze vlakte
Van wollige witheid der hangende nevels;
En eind'looze stilte en zalige vrede,
Verstoord slechts door 't ruischen van 't riet langs den slootkant....
Wij voelden de aanraak van godd'lijke handen,
En konden niet spreken, en konden niet denken,
Slechts droomen en kijken in Hemelsche tinten,
Met wijd-open oogen van innig verlangen
Zòò, zacht onze zielen versmolten tezamen..
O, God! zóó te sterven! Zóò innig vereenigd!
Want nimmer in 't leven kan 't ooit weer zòò mooi zijn.
Zóò 'n zalige vrede, zòò 'n innig vereend-zijn,
Zòó 'n stille ontroering en reine verheffing!

R.C. KUIPERS.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 39).

- Want zij dacht dadelijk aan de Vermeulens. Zij wist dat Marie Nerveu op het punt stond van trouwen - iedereen wist immers dat laatste Haagsche nieuwtje, hoe die oue rijke weduwnaar zich zoo netjes had laten inpalmen door die stille bescheiden pleegzuster van de Vermeulens. De Haagsche mama's van huwbare uitgaande dochters waren niet uitgepraat over het dégoutante en bespottelijke en ongepaste van zóó'n huwelijk, - dat ze allemaal misgunden in stilte aan Marie.... En ze overlegde bij zichzelve, hoe het net iets zijn zou voor die pleegzuster van haar Gerty, als ze die daar, bij Hermance Vermeulen, onder dak kon brengen. - Ze gunde het die, Hermance, met haar airs, meteen als ze er inliep, en, in elk geval, *zij* was dan het schepsel kwijt.

Den volgenden dag, toen ze, ten slotte toch zonder Gerty, die zich er op het laatste oogenblik te onwel toe voelde, bij Geerte at, begon ze er handig over tegen Ellen, informeerde hoe dat gisteren was afgeloopen bij grootmama Eduma de Witt, wat die vergadering betrof voor de liefdadigheidsbazaar.

'O alles kwam in orde' - vertelde Ellen, met schitterende oogen. Mevrouw Vermeulen had haar voorstel ingediend, van 's avonds een groote soirée te arrangeeren bij háár aan huis, tegen hoog entrée, voor't goede doel, en onder protectie van enkele genoodigden uit het crême de la crême van den Haag. - En ze had een heel lijstje overgelegd van kennissen, die beloofd hadden te zullen komen. Begin Februari zou het zijn. Er moest eerst nog van alles ingestudeerd worden, en eerst moest het nieuwe

huis op 't plein 1813 nog klaar, en mevrouw ging zelve nog eerst naar de Riviera ook.

- Maar hare moeder viel haar spottendtriomfantelijk in de rede. Zij-ook was een beetje gepiqueerd, net als tante Holt-zelve, dat zij, de eigen dochter van den ex-Excellentie, door diens tweede vrouw gehouden was buiten het comité. En daarom gunde zij het haar stief-moeder nu zoo lekker, dat die zoo'n échec geleden had met gravin de Grevere. - -

'Hare Koninklijke Hoogheid' heeft zich teruggetrokken. - - 'Weet U dat al?' - - haastte ze zich tante Holt daaromtrent in te lichten. 'Ze is natuurlijk woedend, omdat stiefmama presidente is geworden, bij loting, en niet zij-zelve. En nu heeft ze ineens bedankt'.- -

'Hé mama' verdedigde Ellen, waarheidslievend, de afwezige. 'Ik begrijp niet dat U dat nu maar volhoudt zonder er iets van-af te weten. 't Kan toch immers heel goed wáár zijn, wat mevrouw de Grevere geschreven heeft aan grootmama, namelijk dat zij, alles welbeschouwd, het niet aandurfde, met hare zwakke gezondheid, lid van het uitvoerend comité te blijven. Ze schreef toch - heeft grootmama voorgelezen - dat het haar vreeselijk speet, en dat ze al haar best wou blijven doen voor de goede zaak, onder de hand'. -

Mevrouw Holt leefde er heelemaal van op, schaterde van pret. Net-goed! Dat hadden ze er nu van, dat ze er haar en Geerte hadden uitgedraaid, terwille van 'de Koninklijke Hoogheid'; nu liet die hen ten slotte toch nog in den steek, uit jaloezie op de ex-mevrouw-Horstenboer. - Diplomatischer van aard echter dan Geerte, bepaalde ze er zich toe schouderophalend te glimlachen, om die zoogenaamd 'zwakke gezondheid' van mevrouw de Grevere.

Maar Geerte, ongeduldig, viel uit tegen Ellen: 'Kind - laat je toch niet zoo onnoozel iets wijsmaken. Tante Anna en ik kennen de wereld langer dan jij, zou ik denken. En wij begrijpen daarom precies de ware motieven van dat ingebeelde wezen, die mevrouw de Grevere.

Als die niet nommer één kan zijn, dan is ze altijd gepiqueerd. Altijd. Dan levert ze altijd van die koopjes achterna, zooals nu weer met dit comité'. - -

'En Nannie, - was die er gisteren?' - wou mevrouw Holt nog weten, want zij-ook had gehoord, van terzijde, hoe de de Grevere's zoo'n terughoudend air aannamen tegen Ellen Stinia, niet wilden dat hun dochter met haar omging. 't Werd toegeschreven aan 't verleden van Geerte. En mevrouw Holt, met haar eigen soesah met háár kinderen, eerst met Henk, nu met Nout en Gertie, gunde dat eigenlijk wel een beetje aan haar nichtje Geerte, dat die óók niet in alles plezier beleefde van haar mooie Ellen. -

'Neen - ze was er niet - ze was wèl gevraagd om te helpen mee-overleggen, maar ze kon onmogelijk komen - schreef mevrouw' - vertelde Ellen goedgeloovig, zonder eenig vermoeden, hoe zijzelve de oorzaak was van Nannie's wegblijven. 'Ik geloof ook niet, dat zij mee zal doen aan de tableaux-vivants. Mevrouw vindt het te vermoeiend voor haar - schreef ze. Ze zal er alleen den avond-zelf zijn, om mee programma's te verkoopen.' - -

Geerte, inwendig woedend op die de Grevere's, begrijpend wel hoe tante Anna de ware reden van Nannie's niet mogen meedoen zou doorzien, en het háár, Geerte, zou gunnen, trachtte zich een houding te geven, door Ellen te bevelen om de thee, te schellen. - -

Toen de knecht was heengegaan bracht mevrouw Holt het onderwerp ter sprake, dat haar zoo na aan het hart lag:

'En wanneer gaat je vriendin, die pleegzuster Nerveu, nu eigenlijk trouwen'? - informeerde ze bij Ellen, een beetje plagerig op het woord vriendin drukkend, want ze wist wel hoe de vriendschap aan het verkoelen was geraakt, door Ellen's teleurstelling in Marie's karakter, van wege haar verstands-huwelijk.

Ellen kreeg er dan ook een kleur van. 'O vriendin' - protesteerde zij haastig - 'Ik heb vroeger veel van haar gehouden, dat is wáár - maar dat ze nu zoo'n huwelijk, met iemand van wien ze toch onmogelijk véél houden kan, wil doen! Ik had het nooit van haar gedacht. Ze is me zóó tegengevallen!'

Mevrouw Holt glimlachte wereldwijs. *Zij* vond Marie Nerveu heel verstandig. 't Meisje, met haar slim overleg, beviel haar juist dáárom. - Geerte harerzijds beschouwde het weer als 'n Govert-Jaap-achtig overdreven idee van Ellen. Toen Marie Nerveu maar 'n gewone, genadig-uit de hoogte behandelde pleegzuster was, 'n meisje in 'betrekking', toen liep zij, freule Stinia, overal te koop met hare vriendschap voor die betaalde soort van kinderjuffrouw van Johnnie Vermeulen. En nu, nu diezelfde Marie Nerveu ineens, door haar prachtig huwelijk, een positie van geld en voornaamheid veroverde in de Haagsche wereld, nu ging ze zich weer terugtrekken, en zag op haar neer. Net andersom als 'n ander mensch, zoo was die Ellen nu telkens! Hermance Vermeulen b.v. kwam er nu toch òòk rond voor uit, hoe zij met die Marie Nerveu zelfs op één school had gegaan, noemde haar bij den naam. En 't wàs toch ook een feit daarenboven, dat de oue Mevrouw Nerveu, Marie's moeder, in elk geval van adel was. Je kon dus nu gerust met die vriendschap voor den dag komen! Maar natuurlijk, nu ineens had Ellen er genoeg van. Weer om zoo'n mallen overdreven reden!'

Geerte Eduma de Witt namelijk was niet fijn van ziel genoeg, om de innerlijke gewaarwordingen ná te kunnen voelen van haar dochter, metharen Stinia-aard van oprechtheid. Zij begreep daardoor niet dat Ellen, te jong nog om meelijden of begrip

te kunnen voelen voor Marie's toestand van déclassée, dientengevolge enkel wreed-koel-hoog veroordeelde, omdat haar vrouwgevoel, dat de liefde heel rein en hoog opvatte, pijnlijk was gekwetst door dit verkwanselen van 'n jong lichaam tegen het geld en den naam van een ouden man.

'Je komt zoo veel bij de Vermeulens - hoor ik - je bent immers zoo op dat kind, dien ongelukkigen Johnnie, gesteld, schijnt het' - - legde tante Holt haar plan thans nader bloot. 'Je moet dan eens bij gelegenheid zeggen aan Hermance, aan mevrouw Vermeulen, dat ik een uitstekende opvolgster voor haar weet, als die Marie Nerveu weggaat. De verpleegster van Gerty is het - - Gerty heeft haar maanden en maanden gehad - in Davos - maar, nu ze door die Christian Science zooveel beter is' - -

'Is Gerty heusch zooveel beter?' - vroeg Geerte ongeloovig-belangstellend. - Ze kon nu eenmaal dat Christian science-gedoe van tante niet uitstaan.

Maar mevrouw Holt was nu op haar stokpaardje. -

'O maar kind, - - dat is nu eenvoudig niet te zeggen, hoevéél beter!' - verklaarde ze ter goeder trouw, verblind eenerzijds door haar eigen moeder-begeerte van haar kind beter te willen gelooven, anderzijds door haar dom opgaan in den modefrats, waarvan zijzelve de gevierde leidster was. 'Als ik denk aan hoe ze voor drie weken hier aankwam, - en nu! Ze kan tienmaal meer. - Ze zei het van ochtend nog' - -

Geerte was te oppervlakkig-goedhartig om er al te wreed tegen in te gaan. 'Nu ik zou in elk geval dan toch maar oppassen, en die pleegzuster niet àl te gauw wegzenden,' vermaande ze alleen, ontwijkend. -

Tante Anna protesteerde. 'Die pleegzuster doet haar op *dit* oogenblik meer kwaad dan

goed' - legde zij uit. 'Zij is, zooals ik je zeg, een uitnemende hulp geweest, maar, natuurlijk, in háár opvatting van de dingen past het niet dat ik geen dokter heb bij Gerty. In Davos was die den heelen dag over den vloer. Dokters en verpleegsters, dat is één doen met elkaar, nietwaar? En toen liet Gerty zich door hen samen bepraten. Maar nu niet meer natuurlijk, nu wij mijn Christianscientiste hebben, die haar elken dag komt opzoeken, en haar zoo héérlijk behandelt. Je begrijpt, de pleegzuster is daar dus furieus tegen. En Gerty maakt al dat praten erover dan maar zenuwachtig. Daarom is het wezenlijk beter dat zij heengaat, hoe goed ze overigens ook is. Maar, natuurlijk, ik zou haar nooit willen wegzenden, vóór ze iets anders heel-geschikts heeft, iets blijvends. Daardoor kwam ik ineens op de Vermeulens.'

- 'Ik zal het mevrouw Vermeulen zeggen,' beloofde Ellen dienstvaardig. 'Ik zal dadelijk morgen naar haar toegaan, vóór twaalf uur. Vindt U ook niet mama?'

- Ze was altijd zoo blij, als ze, op welke wijze dan ook, de Vermeulens hare hulpvaardigheid en hartelijkheid kon bewijzen. Vandaag bracht ze Johnnie dit mee, morgen dat. Nu deed ze een boodschap, waarin Hermance geen lust had, dan vergezelde ze deze, om haar gezelschap te houden bij passerijen en conferenties over modes. En altijd genoot ze heimelijk ervan, wanneer het geluk haar daarbij dienstig was, en ze, en-passant, even 'n kort oogenblik Vermeulen ontmoette, een paar minuten met hem sprak, indronk als het ware zijn tegenwoordigheid. - Om hem, om hem te zien, te hooren, te spreken, te ontmoeten, deed ze dat allemaal, zonder zelf te vermoeden de intensiteit van haar hem zoo bewonderend-aanbiddend-liefhebben. Haar zinnen sluimerden; zij teerde nog enkel op het geluk van haar ziels-stemming.

- Hermance Vermeulen harerzijds vond het een uitstekende oplossing. Zij stootte niet graag iemand uit haar côterie voor het hoofd. Als mevrouw Holt-Eduma-de Witt die verpleegster nu zoo graag kwijt wou - en de reden was 'n heel begrijpelijke immers, met dat Christianscience-gedoe - waarom zou zij haar dan niet 't plezier doen en er haar van afhelpen! - Bovendien, 't meisje maakte wezenlijk 'n in-gedistingueerden indruk, met dat witte Engelsche verpleegsters-costuum; echt iets in hááaar, Hermance's, genre. - Zij had er de moeite voor gedaan, den dag na Ellen's bezoek bij haar, een visite te komen brengen aan Gerty, om op die wijze ongemerkt de verpleegster eens te bezien. - En zij moest erkennen, zij was ervan gecharmeerd. -

Gerty, van te voren, had de zuster ingelicht hoe ze misschien een héél voordeelige positie voor haar wist, had haar het drukke, mondaine huishouden van de Vermeulens, en het heelemaal met Johnnie op- en neer gaan als een van mevrouw onafhankelijke, omdat die altijd uit was, verleidelijk afgeschilderd. Maar de zuster deed natuurlijk, in Hermance's tegenwoordigheid, alsof ze van niets wist, terwijl ze Gerty lief-zacht binnenleidde:

'En zit U nu zoo wel maklijk, mevrouw? Zal ik nog een kussen in uw rug leggen? - En uw voetbankje hebt U. - En hier is Uw eau de cologne.' -

Hermance, die geen oog af had van haar aardig-coquet-costuum, was nog aan het uitweiden, tegen Gerty en mevrouw Holt, hoe goed het meisje haar beviel op het oog, en Gerty harerzijds was juist bezig te vertellen, wat 'n uitstekend, vertrouwd, handig, ideaal verpleegstertje zij er aan had gehad, toen de zuster opnieuw binnentrippelde, met veel excuses dat ze stoorde:

'Maar U weet, mevrouw, U mag Uw melk niet laten staan - U moèt ze drinken.' - -

En zij presenteerde haar het glas, op een blaadje met een servetje, zacht van bewegingen, met terneergeslagen oogen, en een ingehouden beschaafde stem. -

Hermance kondigde aan toen ze vertrok, dat ze haar maar zou nemen; - ze vond het bepaald een rust, als ze naar de Riviera ging, dat ze Johnnie in zulke goeie handen zou achterlaten.

(Wordt vervolgd.)

Boekbeschouwing.

De Hollandsche Vrouw in Indië
(indrukken van een zwervelinge)
door
M.C. Kooy - Van Zeggelen
(uitgever Scheltema en Holkema's Boekhandel Amsterdam.)

Vóór eenige jaren kwam mij een elegant, véél-uitgaand, tamelijk-oppervlakkig, en heelverwrend, geëngageerd jong-meisje van 25 jaar om raad vragen. Haar aanstaande man, een rechterlijk ambtenaar, werd niet zoo spoedig bevorderd als beide wel wrenschten om tot een huwelijk te kunnen komen. Er was van beide kanten wel ruimschoots genoeg fortuin tot trouwden voorhanden, maar hare ouders verlangden daarnevens óók nog van den bruidegom een gevestigde positie, en daarom waren de jongelui nu op den inval gekomen het in West- of in Oost-Indië, waar het, meenden zij, spoediger met solliciteeren zou gelukken, te gaan beproeven; doch, alvorens in het plan definitief toe te stemmen, had het

bruidje besloten mij te vragen of zij het daar in die Koloniën, - die ik immers kende, - wel zou kunnen 'uithouden'.

Mijn antwoord aan haar is geweest een zeer beslist: *Neen.* Ik zag haar namelijk aan, vervuld gansch en al met de begeerte om altijd naar de laatste mode gekleed te zijn; ik kende haar thuis, een van de uiterste comfort en de meest verfijnde luxe; ik vermoedde óók (en de uitkomst heeft bewezen dat ik gelijk had, want zij is nu reeds weer sinds lang van haren man gescheiden,) dat hare 'liefde' maar eene was van het meer alledaagsche, niet tegen groote-zelfopofferingen bestand-zijnde soort. En onder die omstandigheden was ik daarom overtuigd, dat zulk een vrouwtje *èn* in West- *en* in Oost-Indië absoluut niet op hare plaats zou zijn, dat zij er, nog te meer omdat zij fortuin had, binnen 't jaar alweer vandaan zou willen, onder het bij zulke gelegenheden zoo gemakkelijke voorwendsel 'ziekte'.

Waarom ik die geschiedenis hier aanhaal? Omdat zij behóórt bij de ervaringen welke deze sympathieke schrijfster over: de Vrouw in Indië ten beste geeft; ervaringen waaruit blijkt, hoe er een groote dosis moed en wilskracht en onderlinge liefde toe behoort om te scheiden van vaderland en gewoonten, van klimaat en omgeving, en daarvoor in ruil tegemoet te durven gaan allerlei onbekende moeilijkheden en aan een geheel ander werelddeel verbonden onvermijdelijke zwarigheden, waarvan wel de allergrootste is die, door de schrijfster terecht genoemd: *Het groote leed van Indië:* - het afstaan moeten van de kinderen tot de opvoeding in Europa, met de bittere wetenschap daarbij: hoe prettiger en hoe gezelliger en hoe liefdevoller zij het ginds hebben zullen, hoe zekerder en onvermijdelijker zij van ons, de ouders, in Indië achtergebleven, zullen vervreemden, hoe spoediger zij ons zullen leeren vergeten, ons die hen zoo noode afstaan!

Mevrouw M.C. Kooy-van Zeggelen spreekt omtrent de vrouw, die *diens* ondanks *blijft* bij haar man, die niet wegloopt van hem mèt de kinderen mee, om voor hunne opvoeding te zorgen, maar die integendeel den moed heeft hem in zijn van hen verlaten-zijn te troosten en op te beuren, als zijnde zijn daartoe aangewezen wederhelft in lief *en* in leed beide, het ware woord, dat zij is 'een *dappere* vrouw'. Zij zegt, eveneens zeer terecht, hoe, vergeleken bij het lot van zulke beroofde moeders, alle klachten van in Indië zich niet recht-wel voelende en heimwee hebbende en naar Europeesche vermaken terugverlangende vrouwen haar maar heel gering toeschijnen. - Haar boek is er een dat ik in de handen van alle vrouwen zou wenschen, beide van moeders en van dochters; van de eersten opdat zij bedenken wat hare misschien al te zorgelooze meisjes tegemoet gaan indien zij naar Indië huwen, van de laatsten opdat zij zich beter en grondiger vóórbereiden tot het 'naar Indië vertrekken', dan met zoo menig jong-vrouwtje-in-spe het geval is, voor wie de zorg voor haar uitzet, het informeeren naar het aantal sarongs en kabaja's dat zij moet meenemen, ongeveer de éénige voorbereiding zoo wat is, die zij noodig vindt voor haar later tropen-verblijf.

Meen niet dat ik hiermede iemand wril désillusioneeren. De schrijfster van dit behartenswaardige boek: De Hollandsche Vrouw in Indië, doet dat immers zelve allerminst. Lees maar eens hoe opgewekt zij vertelt van haar Indische ervaringen, van haar leven daarginds, onder allerlei verschillende omstandigheden, van haar omgang met de menschen, en hare ervaringen daarbij opgedaan. Maar - en dat is het juist wat zoo weinigen onder de hollandsche vrouwen doen, - zij ziet de *waarheid* daarbij onpartijdig onder de oogen. En *dan...* verzoent zij zich ermede! Zij weet b.v. als zij ergens in de binnenlanden zit, dat er géén dokter in de buurt is, dien men kan

laten roepen voor een ziek kindje; zij weet ook, dat er daar in die binnenlanden geen afleiding is te vinden voor verstrooiing-zoekende menschen, in concerten of in partijen. Maar daartegenover heeft zij het genot leeren begrijpen van de Indische heerlijke ochtenden, van het zelf planten en zelf zorgen voor den tuin, óók van het elkaar, als menschen, veel nader en beter leeren kennen, dan in Europa het geval is, juist dóór die gezamenlijke eenzaamheid van samen weinige Hollanders slechts zijn op een afgelegen negerij.

Zie, dat is het wat haar boek zoo aantrekkelijk maakt! We hebben hier niet te doen met het *willen* naar benedenhalen van Indië, coûte que coûte van een Veth, noch met het zoetelijk-lieve van Annie Foore's niet-levensware voorstellingen ervan, we zien hier geschilderd de *realiteit*, zooals die is, zooals een meisje, dat trouwt om naar Indië te gaan, die behóórt te begrijpen, en te durven onder de oogen zien, wil zij *en* zelve gelukkig-zijn *en* haar man gelukkig maken.

Er is hier in den Haag voor eenige jaren

in dat opzicht een drama afgespeeld, waarbij de ouders eerst te laat begrepen, hoe eigenlijk, bij al hun gróóte liefde tot hun kind, toch de schuld bij *hen* lag. Het gold een thuisveel-gevierd, zich daar innig-gelukkig gevoelend Haagsch meisje, verloofd met een vóór haar naar Indië vertrokken jongen man. Toen de tijd van het huwelijk naderde beving haar echter een wanhopige angst. Zij wist niet meer of zij zóóveel hield van haren aanstaanden echtgenoot, dat zij zich, zóó ver weg van dat haar zoo bijzonder dierbare thuis, wel volkomen gelukkig zou kunnen voelen. Van dag tot dag rees haar twijfel aan haar toekomst-geluk, werd het haar banger te moede bij de gedachte aan het scheiden moeten - voor zóóvele jaren - om misschien nimmer weder te zullen zien. Maar de ouders, zorgeloos-oppervlakkig, wilden haar overreden, lachten haar angst weg, begrepen blijkbaar niet wàt er in haar hart omging - totdat het arme meisje eindelijk, in een vlaag van halve krankzinnigheid, kort vóór den trouwdag, zich zelve verdronk, door den dood een uitweg zocht voor haar-zelve, omdat zij overtuigd was dat het leven haar de rust ging ontnemen.

Toen eerst, te laat, begrepen die ouders, dat zij den strijd van hun kind te licht geteld, haar tobben over het gindsche leven te onverschillig opgenomen hadden. Welnu, wie weet, hadden zij intijds een zóó verstandig boek onder de oogen gekregen als dat van mevrouw Kooij - van Zeggelen, dan zou het hun, vóór het zóóver kwam, als het gekomen is, duidelijk zijn geworden, hoe het inderdaad *gevaarlijk* is, waar de liefde niet uitgesproken spréékt, en héénstapt dientengevolge over àlle hinderpalen, een in Holland zich zóó innig gelukkig gevoelend dochtertje zoo maar, mir nichts dir nichts, de onbekende Indische wereld in te stooten, zelfs al vindt zij er een nog zoo braven echtgenoot!

- Hier hebt gij een staaltje van den schrijftrant der auteur, dat U tevens laat zien hòe zij-zelve het Indische leven opneemt:

'*Onze nieuwe lotgenoote*' (- wij zijn nu met de schrijfster en nog een hollandsch meisje ergens op Celebes -) *is met haar kind op reis hierheen. Zij kan hinnen enkele dagen hier zijn*, *en*, *zoodra haar man naar Pompanoea vertrokken is om haar af te halen*, *bestormen Maij* (*het andere hollandsche vrouwtje*) *en ik*, *als ware schoonmaakfuries*, *zijn huis, en trachten alles een zoo prettig mogelijk aanzien te geven vóór de ons nog onbekende komt.*

..... Zou het erg tegenvallen? Van één ding zijn wij zeker, *de natuur moet ze mooi vinden. Iedereen roept er over*, *en het is werkelijk of wij allen, die hier wonen*, *ons beleedigd zouden voelen als iemand zeide dat het niet mooi was... Maij is het hollandsche vrouwtje*, *dat uit een behagelijk nest kwam*, *eigenlijk een verwend en aan luxe gewend dametje; dus dat maar niet kan vergeten*, *pa*, *ma*, *en zus*, *en het lieve huis*, *en de Hollandsche stad*, *met zijn mooie land en zijn groen bosch. - - De andere*, *Beppies moeder*, *volkomen haar tegendeel in uiterlijk, heeft al vroeg in het groote huishouden van mama meegezorgd, heeft gestudeerd*, *is blij dat zij nu van de 'schoolboeken' af is. Haar gedachten leven óók mee met ma en de zuster in Holland*, *maar nooit zal haar dàt verlangen bekruipen wat Maij nu heeft.... Daar zitten nu drie hollandsche vrouwen in een klein van de wereld afgescheiden Indisch kolonietje. Alle drie ongeveer in dezelfde omstandigheden*, *uit denzelfden kring.... en toch*, *hoe verschillend zijn wij, en met hoe andere oogen ziet ieder 'Indië aan'* (*blz. 145-146*).

Dat is 't m.i.: de oogen waarmee men de dingen bekijkt! In de *wijze* van ze te zien ligt meestal ons eigen geluk of ongeluk! Maar, men kan het jong-trouwende, dikwijls door de ouders daartoe aangezette, onervaren hollandsche jonge-meisjes niet zoo

héél kwalijk nemen, indien zij, onbekend met Indië, onbekend met de leefwijze daar, onbekend met de bediening, onbekend in een woord met alles, *en* daarenboven nog dikwijls geplaagd, juist in den eersten tijd, door ongesteldheid tengevolge van het haar geheel nieuwe klimaat, met schrik te laat ontdekken, hoe zij eigenlijk geheel iets anders moeten doormaken dan zij vóór haar *te* zorgeloos-gesloten huwelijk ook maar één oogenblik vermoedden! De schuld daarvan ligt veel meer bij hare ouders, hare moeders in de eerste plaats, die zich niet in tijd op de hoogte stelden, dan bij haar zelve. 'Ik stel het mij zoowat net zoo voor als in de provincie bij ons in Holland.' Dien onzin heb ik zóó menig malen reeds hooren verkondigen, door over Oost of West sprekende hollandsche dames, dat het waarlijk, juist dáárom, een hoog noodig werk is de vrouwen ten onzent eens beter in te lichten omtrent het reusachtig en diep-ingrijpend verschil tusschen het tropenleven en het Europeesche; een hoognoodig werk, dat mevrouw M.C. Kooy - van Zeggelen met evenveel onpartijdigheid als zaak-kennis, met evenveel gevoeligheid als gezond verstand volbracht. Want,

dat zij een gevoelige natuur heeft (en m.i. is *dat* vóór alles noodig om het mooie in zich te kunnen opnemen zoowel van de Indische natuurschoonheid als van dat sympathiek-toeschietelijke van het samenleven in de Indische kolonieën), zij toont het door de onderstaande vriendelijk-aandoende beschrijving van den Oudejaars-avond daar in de verte:

Dienzelfden middag krijgen wij een gast, een die met levensgevaar door den stroom is gegaan, met een touw om zijn middel, om toch in vredesnaam niet den Oudejaarsavond daarbuiten te moeten doorbrengen, en toch 'bij menschen'. Hij is officier, en moet Soppeng voorbij, hij is kreupel geworden door den zwaren tocht, en voelt zich heelemaal ziek, en hoe prettig is het dan iemand goed te kunnen doen, te weten dat hij verlangend naar onzen heuvel heeft gekeken. Wij kenden hem niet, maar, als wij 's avonds elkaar 'Gelukkig Nieuwjaar' wenschen, dan is 't alsof wij hem al lang kenden. Het is heerlijk hier geen geknal van vuurwerk te hooren, waardoor de plechtige Oudejaars-avond in Indië altijd zoo bedorven wordt, hier zijn we zoo ver van de wereld af, en bestaat zoo iets niet. Zelfs is er geen klokgelui, dat juist wel mooi kan zijn, maar, als om onze stemming niet te verstoren, is de wind even gaan liggen en blinken er vele schitterende sterren aan de lucht. - Dan komt Nieuwjaarsdag met vroolijken zonneschijn en lichte windvlagen, en het is of alles juicht. Van heinde en ver komen de vorsten, de vorstinnetjes, en de hoofden, naar ons huis om ons geluk te wenschen. Ik leer er nu vele kennen, die ik nog niet zag en een aantal snoeperige mooi-opgetuigde kindertjes komen mee. Ze dragen gelukkig nog geen leelijke hollandsche japonnetjes, zooals op Java sommigen, zooals vooral de soldatenkinderen doen, nog geen affreuze roode opzichtige petjes op het hoofd, neen, ze zijn hier echt onvervalscht Boegineesch (*blz. 148*).

Hier hebt ge de opgewekte taal van een hollandsche vrouw, die zich heeft weten te 'schikken' in Indië, door er het lieflijke en het aantrekkelijke van te zien, evengoed als zij de schaduwzijden van het daar als het ware 'verbannen' zijn van den hollander moedig en naar waarheid aanvaardde. - *Dat* maakt haar boek zoo sympathiek én zoo leerrijk beide. Ik herhaal, ik kan het niet genoeg wenschen in veler handen, en ik aarzel niet dáárbij te voegen, dat het een van de schrijfster-zelve hoogst-sympathiek beeld geeft dóór haar gezonde eenvoudige onopgesmukte wijze van haar indrukken in zich weten op te nemen en uit te werken.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Voor 2 hulpbehoevende oudjes met hun 3 sukkelende blinde dochters

nog ontvangen:

(*zie Holl. Lelie N°. 46, 18 Mei 1910)*.

Den Haag Th.J. v. St.	*f* 10. -
Voor een extra-winteruitkeering	*f* 100. -
Alkmaar A.B.S.	*f* 1. -

Delft v.d. S.	*f* 1. -
Apeldoorn?	*f* 10. -
Batavia B.B.	*f* 50. -
Lawang Vr.	*f* 7.50
Utrecht Mevrouw R.	*f* 10. -
	———
	f 189.50
H.L. 12 Oct. 1910 verantwoord	*f* 166.85
H.L. 15 Juni 1910 verantwoord	*f* 183.75
	———
dus totaal ontvangen	*f* 540.10
	=====

Ook aan bovengenoemde gevers onzen *hartelijken dank* en niet minder die van de ongelukkigen zelf. 't Is een loonend werk wat licht of zon in die donkere woning te brengen. Die lieve onbekende met haar extra-winteruitkeering heeft dat stellig Diet het minst begrepen. (Noch haar naam, noch haar woonplaats mag 'k hier vermelden.) Zeker, dat gesukkel en dat soms alles moeten overlaten aan een niet altijd toerekenbare dienstbode, dat neemt wat. Eens hebben ze ook een tijdlang als noodhulp een moeder met 2 spruitjes van 1 en 3 jaar den geheelen dag omzich heen gehad!

(Ik wou, dat ik 't kon uitschilderen. Dan zou 't onderwerp zijn: ‘Een Jobsfamilie’).

Zoolang de winter duurt, ontvangen ze nu elke week als extra-wintertoelage o.a. een minimum - zakgeld! O, ongekende weelde voor 3 volwassen dochters! Wie zou haar die misgunnen?

- Nog in een ander opzicht is dit werk mij loonend en op verzoek der Redactrice deel ik dit hier gaarne even mede. Van heinde en ver heb ik heerlijk-sympathiek-deelnemende brieven ontvangen, die ik zoo veel en goed mogelijk heb beantwoord.

Eén antwoord heeft tot mijn groote verbazing en verrassing geleid tot de extra-winteruitkeering! Van sommige brieven kon 'k beslist niet uitmaken, of ik ze aan een heer of dame moest adresseeren en enkel - initialen bespaarden me een particulier antwoord.

Bij de overgroote massa 't eerst - en 't laatst - zich-zelf-zoekende menschen geven *zulke* brieven en *zulke* geheel-uit-eigen innerlijken-aandrang toegezonden giften een ware verademing en een aangename bemoediging en opheffing ook voor de ongelukkigen, die ik er natuurlijk van vertel, voor zoover dat wenschelijk is. 't Zijn dus feitelijk *echte weldaden* in *dubbelen zin.*

'Apeldoorn?' vraagt: 'Kunnen zulke ongelukkige menschen niet worden opgenomen in de een of andere inrichting?' Als antwoord hierop diene: dat tot nog toe hier ter stede slechts één inrichting voor hen open staat en wel - 't Armenhuis. - Zoolang er echter nog *harten* worden gevonden als dat van de Redactrice van dit blad en van bovengenoemde weldadigen, zóólang zullen zij daarvoor zeker wel worden bespaard. Mocht iemand een inrichting weten, die b.v. hen zou willen huisvesten tegen een billijke tegemoetkoming voor zoo ver die mogelijk is, dat zou inderdaad een heele uitkomst zijn. - Ieder begrijpt toch, dat 't voor hen een kolossale weldaad zou zijn, als de oude vrouw 't bestuur der huishouding aan vertrouwde handen zou kunnen overgeven. Nu zullen zij natuurlijk zoo lang met elkaar moeten voortsukkelen, tot 't arme moedertje voor goed bezwijkt of 't hoofd voor altijd neerlegt.

'Een Jobsfamilie' niet waar?

Een *eere saluut* aan de *Holl. Lelie*, die daarvoor zoo gul hare kolommen openzet.

Sneek, 29/3 '11.

W. PELSMA.

Gedachtenwisselingen.

Anti-Militarisme.

> Oorlog is het spel van den staatsman, het genoegen van den priester, de scherts van den rechter, het handwerk van den moordenaar en voor de gekroonde moordschelmen: het dagelijksch brood; de steunpilaar van hun macht.
> SHELLEY.
> De kruistocht tegen den oorlog moet met energie gevoerd worden, want de grootmachten van onzen tijd gebruiken juist den oorlog en de vrees voor oorlog ter bevestiging van hun macht en rijkdom.
> Gevonnist (en veroordeeld) is de oorlog allang, maar ook terechtgesteld?
>
> Geenszins.
> Het is de openbare meening die bewerkt moet worden.
> Het is het volk dat als vredestichter zal optreden, omdat zijn belang *nooit* oorlog vordert.
> F. DOMELA NIEUWENHUIS in het boek: *Vredesstemmen.*

Zeer Geachte Redactrice,

Naar aanleiding van den door U in Uw artikel over Dienstweigering etc. opgenomen brief (Nr. 40, blz. 643) van 'een anderen correspondent, insgelijks oud-hoofdofficier', neem ik de vrijheid U nog eenige plaatsruimte te verzoeken voor het onderwerp Anti-Militarisme, opdat ik in de gelegenheid zal zijn, bedoelden brief eens in het openbaar te toetsen aan mijne Anti-Militaristische overtuiging.

In de eerste plaats echter, moet ik mijn leedwezen er over uitspreken, dat èn *deze* briefschrijver èn de andere oud-hoofdofficier, hunne brieven, die zij toch tot publiciteit bestemden, niet met den naam voluit onderteekenden, wat zij blijkbaar onnoodig hebben geacht. Daar de eerste oud-hoofdofficier over mijn artikel: 'Een daad van

on-christelijk regeeringsgeweld' nog al in krachtige termen zijn 'meening en gevoelens openbaarde' ware het *minstens* eerlijk geweest, wanneer hij daarbij óók zijn geachten naam had openbaar gemaakt, vooral, waar dit steeds van mij verlangd wordt, wanneer *ik* een 'niet-geijkte' meening verkondig.

Wat dezen brief overigens aangaat: Gij hebt dien in Uw artikel: Over Dienstweigering en Anti-Militarisme' naar mijn genoegen behandeld en behoef ik dus daarop niet te repliceeren. De tweede evenwel, trof mij door de oppervlakkigheid, waarmede geredeneerd wordt over Oorlog, Militarisme, enz. De schrijver meent namelijk, dat de kwestie Oorlog of Vrede zoo 'heel lastig' is uit te maken en besluit dan ook maar haar in 't geheel niet uit te maken en den oorlog 'een noodzakelijk kwaad' te noemen. Ik kan de 'lastigheid' der kwestie zoo moeilijk inzien. Heel lastig.... voor wien? O, zeer zeker voor ieder wiens verstand zóódanig is verward geraakt in het leugen-net van 'Vaderlandsliefde, oranjehuis, god-van-nederland, onafhanklijkheid, heldenmoed' enz., dat hij het tenslotte 'heel lastig' gaat vinden *waarheid* van *leugen* te moeten onderscheiden of - wat hetzelfde is - *natuur* van *onnatuur*, zoodat hij, gemakshalve, zich ervan afmaakt met enkele gemeenplaatsen en verder meedoet met den grooten hoop.

Voor hem daarentegen, die zijn gezond menschenverstand heeft losgemaakt van den Leugen, die *denkt* en *voelt als mensch*, is de kwestie *Oorlog of Vrede?* niet zoo heel moeilijk meer op te lossen. Want hij vraagt zich af: *waartoe* de oorlog dient, *waarom* er gestreden wordt. En dan *moet* het antwoord steeds luiden:

de oorlog wordt gevoerd in het belang van het groot-kapitalisme;
er wordt gestreden om winst te behalen of verlies te voorkomen;
de kwestie: oorlog of vrede? is dus een brandkast- en Beurs-kwestie;

de oorlog wordt voorbereid door de Pers (beïnvloed door het Kapitalisme, in welks handen zij is).

Alles goed en wel, zal hij in den beginne dan zeggen, maar hoe maken wij aan den oorlog voor goed een einde?

- De oorlog, een uitvloeisel van het Kapitalisme zal niet eer verdwijnen, vóór het Kapitalistisch stelsel van privaat-eigendom - dat noodzakelijk met zich brengt: uitbuiting van millioenen onterfden - **opgeheven** is. Wie dus den oorlog wil doen verdwijnen moet beginnen het Kapitalisme met wortel en tak uit te rukken.

Het aardige praatje van: 'als wij - Hollanders - nu aangevallen worden, dan moe-

ten we ons toch verdedigen?' dat hier en daar nog wel eens opgeld doet, wordt te niet gedaan door te vragen:

'*Wie* valt er aan?'
Antw.: de een of andere regeering.
'Van *welke* middelen bedient zij zich daarbij?
Antw.: Van *het leger*, dat zij tot hare beschikking heeft.
'*Waaruit* bestaat dat leger? *Waarvan* bestaat het? En *hoe* wordt het gevormd?
Antw.: Het leger bestaat uit de zonen des volks; het werd gevormd met behulp van *geestelijke en lichamelijke dwangmiddelen;* (geestelijke dwangmiddelen: Pers, Kerk, School; lichamelijke dwangmiddelen: wetten, straffen). Het Leger bestaat en wordt onderhouden door het belasting-betalend volk.
'Wanneer zou er dus *niet* aangevallen kunnen worden?
Antw.: Als er geen leger *was.*

We zijn dus Anti-Militaristen, omdat we niet aangevallen willen worden, nòch zèlf willen aanvallen. We zijn Anti-Militaristen, omdat we ons niet willen laten gebruiken om de eer-, heersch-, of hebzucht te bevredigen van enkelen en we maken propaganda voor dit beginsel waar we dit kunnen, om de menschheid wakker te schudden uit den hypnotischen slaap, waarin zij gedompeld ligt; om haar aan het denken te brengen door haar tegengif toe-te-dienen tegen de slaapmiddelen, haar ingegeven door Pers, Kerk en School.

Een zeer sterk sprekend bewijs, dat het Leger alléén door *dwang* en *onwetendheid* wordt in stand gehouden, levert de briefschrijver zèlf, waar hij namelijk, sprekende over het dienstweigerings-'geval', zegt:

'*Het beste is, volgens mijne meening, zoo'n geval niet te publiceeren. Ja, ik voel het, dit hindert Uw eerlijkheidsgevoel, en mij hindert het niet minder, maar heusch*, **anders kan men leger en vloot wel afdanken**, *dit wil zeggen*, *ons land bloot geven aan elke vreemde mogendheid, die maar wil.*[*)]

Alzoo: wanneer het volk, door het publiceeren van dergelijke 'dienstweigeringsgevallen', aan het nadenken wordt gebracht, zal het morgen tien dienstweigeraars opleveren, overmorgen honderd en eindelijk, ja, dan kunnen de heeren hun biezen wel pakken, want dan is er geen leger meer, waarvan zij zich kunnen bedienen om zich te verrijken! En dan is er ook geen leger meer, om het ontwakend proletariaat te onderdrukken en uit te moorden, zoodra het eenig teeken van leven geeft![**)]

Dat het dus, *van Regeerings-standpunt bezien*, listiger zou zijn, de gevallen van dienstweigering dood-te-zwijgen (trouwens, dat doèt men al) is zeer juist opgemerkt, - intusschen wel teekenend voor hem, of haar, die tot dergelijke minderwaardige middelen zijn toevlucht moet nemen om het Gezag te handhaven. - En daar het van

*) Men staat hier verstomd over de domheid der redeneering: 'dat wil zeggen, ons land bloot geven aan elke mogendheid, die maar wil'! Alsof het anti-militarisme alléén in Holland zou worden gepropageerd! (S)

**) Men denke aan den Transvaal-oorlog en aan de Kommune van 1871.

Anti-Militaristisch standpunt bezien *noodig* is, dergelijke gevallen zooveel mogelijk wereldkundig te maken, schreef ik in dit blad mijn artikel: ‘Een daad van on-christelijk regeeringsgeweld’, waarmede ik hoop te hebben bereikt, dat de lezers-te-goeder-trouw zich in 't vervolg rekenschap zullen gaan geven van de vraag:

Waartoe dient het Militarisme?

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

II.
Voor J.B. te L.

(Zie Lelie van 22 Febr. ll.)

In zeker opzicht is elk gebed eene verhooring, want in de onderwerping zelf, die in den bidder wordt vereischt, ligt reeds de stemming besloten, die 't leed dragelijk maakt.
WALLIS.

Het doel van ons bidden is niet, Gods wil naar onzen wil te veranderen, maar het gevolg van ons bidden zal wezen, dat meer en meer onze wil zich schikt naar Gods wil.
E. LAURILLARD.

‘'k Wil, wat Gij wilt, zooals, zoolang en wijl [Gij 't wilt!’
Zeg dit tot God, en al uw onrust is gestild.

't Gebed brengt soms terstond een zegen mede
Van Gods genâ, die onder 't bidden komt.
Toch - vaak verhoort Gods wijsheid onze bede
Eerst dàn als lang ons Amen is verstomd.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

He redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de

correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Maris Stella. - Wat is er toch verbazend veel overeenkomst soms tusschen U en mij, wat vele ervaringen of gedachten betreft! B. v. wat gij mij schrijft over Uw ondervinding, dat Uw leven steeds op U den indruk maakte, ondanks alles, van te worden 'geleid' door onzichtbare machten. En dan dat andere over 'de plicht'. Dat deed mij een beetje bitter glimlachen, want ik-ook heb dat koude woord te veel gehoord in mijn jeugd, uit een zuiver-godsdienstig-calvinistisch oogpunt. Je 'plicht' is toe te geven omdat je een meisje bent. Je 'plicht' is toe te geven, want jij bent de jongste nu eenmaal. Je 'plicht' is je in allerlei onrechtvaardigheden te schikken omdat.... Ik wil niet persoonlijk worden, daarom liever niet doorgaan, maar *ik*-ook weet wat dat is, het wanhopig naar veel *liefde* snakken van een kind. En daarom-ook geloof ik beslist met U, dat niets zóòzeer 'plicht' is der ouders te zorgen dat hunne kinderen een opgewekte, als gelukkige en liefdevolle jeugd hebben; en ik ben vast overtuigd dat de herinnering daaraan hun heele leven dan verder zal vervroolijken en zal vermooien. De ziekte mijner moeder en de zorgen van mijn vader maakten in ons huis veel van dien aard verklaarbaar en vergefelijk, maar, wanneer ik rijke, gezonde moeders zie, die hare kinderen eenvoudig, gemakshalve, overlaten aan de bedienden, omdat zij zichzelve gaan amuseeren buitenshuis (want het vergadering- en nuttigheiden kunst-gedoe is evengoed amusement en zelfaanbidding als het wereldsch uitgaan naar diners en opera en bals), dan bekruipt mij altijd eenerzijds een zoo diep, diep medelijden met de voor altijd *verminkte* jeugd van die kinderen, liefdeloos achtergelaten thuis; en anderzijds stormt het in mij van verontwaardiging dat *zulke* vrouwen kinderen hebben. Want, de uitvlucht dat zij het aan hen thuis goed maken door hen lekkers achter te laten, of doordien zij hun andere genoegens bezorgen, van kinderpartijtjes, enz., zij is niets anders dan een schandelijke miskenning van het recht dat het kind heeft op *het gezelschap en den omgang der moeder*, middelpunt van de gezelligheid thuis, - althans dat behoort zij te zijn - en die, als zoodanig, nooit door wat of door wien ook kan vervangen worden. -

Ik vind Uw werk-systeem uitstekend, precies zooals ik het mij had voorgesteld in Uw geval. Gij moet het juist zoo doen, als gij het beschrijft, - ook wat het opschrijven betreft van wat op een bepááld oogenblik Uw stemming is, al past dat eerst later in een volgend gedeelte van het werk. - Met mijn vraag of gij *l'Oiseau bleu* gelezen hadt bedoelde ik geen oogenblik dat die U had geïnfluenceerd misschien. Dat zou niet eens *kunnen*, want ik geloof niet dat het reeds in boekvorm was verschenen op het oogenblik waarop gij mij Uw proloog zondt, maar ik bedoelde enkel een eenvoudige *vraag*, omdat ik overtuigd ben dat gij-ook het onderwerp en de uitwerking van *l'Oiseau bleu* mooi zult vinden, juist iets in Uw geest; toen ik Uw proloog las trof mij de overeenstemming van Uw ziel en die van Maeterlinck in dat bepaalde opzicht van: le royaume de l'Avenir. - Het versje, dat gij als motto wilt nemen, is van De Genestet. Ik-ook vind het, evenals bijna alles wat deze gevoelsmensch dichtte, héél waar- en mooi-gezegd.

- Met het portret van Uw hondje deedt gij mij veel genoegen, want gij weet welk een hondenliefhebster ik ben, zoodat ik altijd zoo innigblij ben, wanneer mijn

correspondenten mij in in dat opzicht návoelen, of het met mij eens zijn uit eigen ondervinding, zooals in Uw geval. Nietwaar, alles wat gij mij vertelt van zijn liefde en trouw is één bewijs van hetgeen men in zoo menig oogenblik van leed of smart kan ondervinden aan *liefde* en *trouw* van een zoogenaamd 'stom dier'. (Ook weer zoo'n hoogmoedig-opgeblazen-mensch-uitdrukking.) - Waarlijk, niet alleen in vreugde-oogenblikken, maar evengoed in die van verdriet, zijn mijn honden mij tot een enormen levenstroost, en ik acht hun vriendschap vrij-wat-beproefder dan die van de meeste menschen. Die laten je in den steek in tegenspoed, vergeten je, hebben geen tijd, denken allermeest aan eigen nooden en levensrampjes, hoe gering ook soms; maar je hond lééft met je méé, begrijpt je, kènt je, doorziet zelfs je vijanden, - precies zooals gij het beschrijft. - Ik moest lachen om de fraaie opvatting van bedroefdzijn, die de door U beschreven persoon had. Op die wijze is het dus eigenlijk een bewijs van *veel* van iemand houden, wanneer je hem maar dadelijk vergeet na zijn dood, en dadelijk je gewone pretjes nagaat. Nu, dat doen de meesten dan ook. Wanneer de begrafenis voorbij is, gaan de gordijnen op, (tegenwoordig gaat de rouw ook al uit na weinig weken, en wordt zoo elegant gedragen overigens dat je er nog meer geflatteerd uitziet dan niet in den rouw), en, wat het zichamuseeren en pret-maken betreft, dat kan dan allemaal weer dadelijk daarna op den gewonen voet voortgaan. Volgens den door U bedoelden persoon is dat dan echter eerst recht de ware manier van je droefheid toonen, omdat het bewijst *hoe* goed je altijd voor den afgestorvene waart, 'zoodat je je-zelf niets behoeft te verwijten'. Ja, met zulke fraaie drogredenen om eigen egoïsme goed te praten komt men er gemakkelijk genoeg. Wat zulke dingen betreft hebben de meeste menschen al héél weinig gevoel. En ik kan dan ook begrijpen dat gij dien omgang hebt afgebroken.

- Ja, Parijs is, om eens een afwisseling te hebben, en om een mooi tooneelstuk opgevoerd te zien, onvergelijkelijk. En dan ook wekt het altijd in mij - en, die daarenboven zoo graag historie lees - zulk een zee van interessante herinneringen, wanneer ik bedenk wat er al is gebeurd, place de la Bastille, place de la Concorde, rue du Temple, etc. etc. Maar er moeten wonen zou ik niet graag, want ik vind Parijs, met uitzondering van de Avenue de l'Opera en de Rue de la Paix, vuil; zelfs de groote boulevards zijn niet half zoo rein als zij konden zijn, en de huizen doen je bijna zonder uitzondering groezelig aan van buiten. Deze maal ben ik gaan zien naar het huis van madame Steinheill: impasse Ronsin. Dat interesseerde me. Een af-

schuwelijk-geheimzinnig-aandoend villatje, verwaarloosd en griezelig om aan te zien. Onze auto moest stoppen in de rue Vaugirard, waarvan de impasse Ronsin een zijstraatje is, en wij gingen het huis op ons gemak te voet bekijken. Ik heb indertijd al de phases van die moordgeschiedenis, en het schandelijk geknoei van rechters en getuigen, - omdat madame Steinheill zoovele dubbelzinnige relatieën had onder de heeren rechters zelf - met zoo veel belangstelling gevolgd, dat ik de villa, waar de afschuwelijke misdaad, op man en moeder tegelijk, is gepleegd, toch graag eens wilde gaan zien. Want, al is die vrouw ten slotte vrijgesproken, van den smet van haar min gedrag, van zich aan elkeen voor geld verkoopende zóógenaamde fatsoenlijke dame kan zij zich in geen geval meer vrijwasschen. En bovendien, wat beteekent *zulk* een vrijspraak, onder *die* omstandigheden!

- Ik-ook vind een mooie comedie, een drama vooral, een heerlijk genot. Maar ik stel mijn eischen nog al hoog. Juist daarom vind ik dat men naar Parijs of naar Berlijn of naar een andere groote duitsche stad moet gaan, om een goed samenspel te zien, en wezenlijk mooie décors. - De meeste fransche stukken zijn voor mijn smaak veel te frivool en te kinderachtig, alleen berekend op effecten van dubbelzinnigen aard, terwijl daarentegen Hauptmann, Sudermann, Ibsen, - mijn lievelingsauteurs wat theater betreft, - in Duitschland worden *begrepen*, worden gespeeld als nergens anders ter wereld. *L'Oiseau bleu* echter van Maeterlinck is zoo geheel iets anders dan je meesttijds ziet in Frankrijk, is een zoo roerend-eenvoudige, teer-gedachte feërie. Velen begrijpen het dan ook niet naar den diepgevoeligen inhoud, en gaan alleen om de uiterlijke dingen te bewonderen, de mooie decors, de zeldzame costumes, die van de Nacht, het Licht, het Brood, de Melk, de Suiker, de Hond, de Kat, etc.

Alweer iets dat gij en ik gemeen hebben, die lust actrice te worden, uit onze kinderjaren. Mij lijkt het trouwens nog steeds heerlijk een rol te vervullen waarvoor men *voelt*, maar ook alléén zulk eene. Zoo b.v. is mij die van Magda uit Heimat altijd zoo innig-sympathiek; ook die van Hedda Gabler, ofschoon zij geen brave persoon is, trekt mij toch steeds aan, om het hartstochtelijke van haar voelen, omdat zij is een *iemand.* En op die wijze voel ik voor vele heldinnen van Ibsen. Maar daarentegen lijkt het mij eenvoudig-onmogelijk een rol te moeten spelen, die je koud laat, die je vervelend, of kinderachtig, of wat ook, dat tegen je eigen smaak indruischt, zoudt vinden.

Ik ben, bij leven en welzijn, *zeker* 1 Juli reeds terug uit Nauheim, daar wij begin Mei gaan, en ik de kuur bereken op een zes weken. Maar gij moet niet nu reeds van mij afscheid nemen, uit vrees het mij te zullen te druk maken, want ik heb altijd den tijd voor mijn correspondenten, en gij zoudt mij heusch verdriet doen, indien gij dacht dat gij mij lastig waart met Uw brieven. Integendeel, ik stel Uw vertrouwen wezenlijk zoo op prijs, en, uit elkeen Uwer brieven, leer ik kennen in U een geestverwante in veel opzichten. Dus, *ik* neem nog geen afscheid voorloopig. Hartelijk gegroet.

Nora. - Hartelijk dank alweder voor de kaarten. Ik heb ook Uw tooneelstuk ontvangen, en met veel genoegen gelezen. M.i. stelt gij de uitersten wel wat héél zwart tegenover elkaar, maar de denkbeelden erin beaam ik volkomen, en ik zou zeggen dat het zich best leent ter opvoering. Is dit reeds geschied ergens?

Mits. - Ik laat U de drukproef zenden. - Het Padvinders-vers (zie vorig nummer) is inderdaad groote prulrijmelarij óók nog. - Voor Louise Michel ben ik, toen ik veel

las later van haar leven en haar zelfopoffering, een groote achting gaan koesteren, en, voor de zooveelste maal, heb ik toen weder geconstateerd hoe geméén tegenstanders iemand plegen te veroordeelen en uit te schelden *zonder onderzoek*, alleen omdat de een den ander, opzettelijk bevooroordeeld, napraat; want ik ben vast overtuigd dat van al de menschen uit mijn omgeving, 'ontwikkelde' 'beschaafde' menschen, niet een iets afwist van het *werkelijke* doen en laten van Louise Michel. Alleen, zij was een anarchiste. Dus, zij werd dáárom belachelijkgemaakt, en op hoogen toon veroordeeld, zonder eenig nader onderzoek. M.i. is zij een dier *martelaren* eener verloren zaak geweest, die zichzelve offeren voor een onbereikbare rechtvaardigheidsillusie, iemand, die alles over had voor hare naasten, als zoodanig een *ware* vrouw, - anarchiste of niet, - omdat zij had een eindeloos, een *zichzelve* gevend liefdeleven aan hare naasten, aan diegenen, die meer nog moesten missen dan zij.

Ik wil mij principieel niet in de correspondentie uitlaten over de gedachtenwisselingen in de Lelie, dus, over dat gedeelte in Uw brief bewaar ik het stilzwijgen. Wel echter geef ik U volkomen gelijk, dat '*christelijke* parlementaire leiders zijn *mis*-leiders.' Juist van hen zou Christus zich afwenden, en zeggen: *Ik heb U nooit gekend.* De leiders van andere partijen treden niet op onder het motto Christendom, maar zij, die, in naam van Jezus Christus, durven plattreden al wat deze leeraarde, die durven in het aangezicht slaan Zijn hoogste geboden, dag aan dag, zij zijn *huichelaars*, op wien Hij-zelf het woord *farizaër* stellig nog tienduizendvoudigmaal-meer zou toepassen, dan op de joodsche voorgangers uit zijn eigen tijd.

Indien gij het bewuste boek in Uw bezit hebt, dan wil ik het liever van U leenen, dan het mij terstond aan schaffen. Maar, kunt gij het niet missen, geef mij dan den prijs eens op. Vriendelijke groeten.

Cenina. - Ik hoop dat ik Uw pseudoniem goed lees? Welk een aardige leuke brief! Ik herinner mij Uw laatsten uit Indië nog heel goed, en alles wat gij mij toen verteld hebt over dien gelukkigen omkeer in Uw lot. Nu is er wel eerst heel wat tegenspoed op gevolgd van ziekte, maar dat neemt niet weg dat gij het nu toch, dunkt mij, heerlijk hebt, nu de dokter zoo tevreden is over U, en gij tweeën daar zoo benijdbaar-gezellig zit in Zwitserland. Want heusch, ik krijg bijna heimwee naar al die mij zoo bekende plekjes, wanneer ik Uw brief lees. Alleen Uw bobsleighen Uw wintersport benijd ik U niet. Ik vind bobsleighen een onzinnig genoegen voor groote menschen; het is mij onmogelijk iets anders te voelen dan een soort verbazing, dat volwassenen zich zóó klein kunnen aanstellen, wanneer ik

zoo'n bobsleighwedstrijd zie. Het verhaal van de verruktheid, door den postmeester vertaald in 'verrückt'-zijn, deedt gij op zulk een amusante wijze, dat het belóóft voor Uw aankondiging van iets te willen zenden ter beroordeeling. *Natuurlijk* moogt gij dat gerust doen. Zendt het wanneer gij wilt. Wat den roman *Uit Christelijke Kringen* betreft, ik ben blij dat gij ook dien zoo gaarne leest. Hij komt stellig uit in boekvorm later; dit ter Uwer geruststelling. En, aangaande de vijandschappen, die ik mij daardoor maak, ja die neem ik erbij voorlief. Daar staat tegenover dat menig oprecht en eerlijk bijbel-geloovig mensch mij schrijft: U zegt de waarheid; U hebt het over *schijn*geloof en over *huichelarij*, en volstrekt niet tegen *geloof* als zoodanig. Zoo is het ook. Voor een *eerlijk* geloof heb ik grooten eerbied, of het Protestantsch is of Roomsch-katholiek doet er niet toe, en daarom kan ik Uw sympathie en bewondering en dankbaarheid aan de Roomsche liefdezusters op Maris Stella ook heel goed navoelen. Die correspondent, die gij bedoelt, is, evenals gij-zelve, protestant, en het zal haar zeker genoegen doen dat gij uit mijn correspondentie met haar terecht hebt vermoed, hoe zij-ook is een met liefde en sympathie voor de Roomsch-katholieke Zusters vervulde patiënte. Wat mij-zelve betreft, ik heb dikwijls in de Lelie verteld, hoe ik vijf maanden lang in Bonn ziek lag in het R.-K. St. Johannis-hospitaal, het stedelijke hospitaal aldaar, dat geheel wordt bestierd door R.-K. liefdezusters, en hoe ik nooit dien tijd zal vergeten, van on verdeelden dank aan de ondervonden goede-liefdevolle-zelfopofferende behandeling door hen. Nu, dezen winter, was onze Marie een heelen tijd ziek, en hebben wij bij haar een R.-K. Zuster in huis gehad, en wij zijn allen vervuld geweest van bewondering en dank, al dien tijd; niet alleen dat zij alles deed met de grootste *opgewektheid* en toewijding, en nooit tijd verlangde voor zich-zelve, maar daarenboven was zij altijd even hartelijk en vroolijk, een ware gezelligheid in huis, die wij noode zagen heengaan.

En nu hebt gij het zelve ondervonden wat *ik*-ook altijd zeg, namelijk dat men ons-protestanten zoovele dingen *anders* zegt, en geheel *onwaar*, dan het toegaat in werkelijkheid bij de R.-K., ook wat hunne leerstellingen betreft. Lieve Cenina, waarom denkt gij dat het 'Roomsch' is te knielen, indien Uw hart dat U ingeeft in een kerk? Dat is een *calvinistische* opvatting, maar volstrekt geen protestantsche, want in de Engelsche protestantsche Kerk wordt steeds geknield bij èlk gebed, en in de duitschevangelische (waar ik-zelve werd aangenomen) knielden wij bij het avondmaal. Daaruit ziet gij alweer, dat het dwaas is een of ander uiterlijk gebruik te veroordeelen als 'Roomsch'; alsof het alleen dáárom niet zou kunnen deugen in Gods oog. Ik-voor-mij vind het zelfs vrij wat eerbiediger, indien men in de Kerk is - 'Gods Huis' dan toch immers - Hem knielend te naderen, dan enkel te staan, of, zooals in de Afgescheiden Kerk waar ik als kind heen moest geschiedde, te blijven zitten zelfs, onder een eindeloos lang gebed. (Waarbij sommigen zelfs den hoed of de pet op het hoofd hielden om de koude). - Overigens, ik voor mij denk dat God meer zal voelen voor den *wezenlijken* eerbied dien men hem betoont, voor de *wezenlijke* stemming der ziel, dan voor den een of anderen toevalligen vorm van eeredienst, of die nu Roomsch is, of calvinistisch, of doleerend, of Luthersch, of wat ook. - Ik vind het zoo aardig dat gij mij dat alles zoo uitvoerig en zoo vriendschappelijk schreeft. Had ik geweten dat gij op Kerst-avond zóó in mijn buurt waart, en zoo naar de uwen verlangdet, dan had ik U een teeken van belangstelling gezonden. - Och toe, indien Uw zuster een hondje wil hebben, laat zij dan een arm zwervelingetje nemen. De dure rashonden vinden nog wel ergens een onderdak, maar er zijn zoovele arme

kleine verlatenen, juist ook in het buitenland, waar de vreemdelingen, die er soms na één seizoen genoeg van hebben, hen meedoogenloos achterlaten; speciaal de Engelschen doen dat, die geen enkelen hond van het vaste-land mogen meebrengen zonder hem eerst drie maanden aan de grenzen ter observatie achter te laten, - uit bespottelijke vrees voor hondsdolheid. - Om den last van die wet laten de Engelschen dan heel dikwijls mooie en jonge diertjes, die zij op reis kochten, ten slotte wreed, op straat, achter. Ik heb zoo menig zwervelingetje aldus gezien. Gisteren redde ik hier in den Haag er nog een, een mooi jong dier, dat eenzaam op straat zwierf, en voor wien ik gelukkig ook dadelijk een goed tehuis vond. - Wanneer ik terug ben uit Nauheim, zal ik U graag eens ontmoeten, maar liefst toevallig. Ik houd niets van zulke afgesproken 'kennismakingen.' Die worden zoo stijf. Nu hoop ik maar dat het niet opnieuw zóó lang zal duren eer ik van U hoor, en dat Uw gezondheid zoo goed zal blijven vooruitgaan. Ik zou denken dat Genève als slot der reis U niet zal meevallen. Het is er koud soms in dien tijd, en het *kan* er akelig warm zijn óók. Waarom niet 't Berner-Oberland; dat is reeds in Juni verrukkelijk. -

Odillon. - Hartelijk dank voor Uw brief. - Ik dacht wel dat gij over die tooneelstukken zoo zoudt denken als ik, en ook over de spelers, want ik ken Uw smaak wel zoo'n beetje op dat punt. - En ook dacht ik wel dat het artikel over toilet bij U wel instemming zou vinden. Indische dames, en ook de hollandsche, die in Indië geweest zijn, hebben over 't algemeen op die punten, van de onderdeelen van toilet, een veel gedistingueerder smaak dan vele andere hollandsche, en begrijpen ook beter dan deze, dat men, om zich *goed* te kleeden, niet kan noch mag zuinig zijn, juist allerminst op de qualiteit van zulke onderdeelen, en van zulke zoogenaamde 'kleinigheden.'

Over de Holl. Vrouw in Indië geloof ik niet dat wij het heelemaal eens zijn, want, gelijk gij ziet, vind ik het een bijzonder-wáár boek, ofschoon ik erken dat het hier en daar nuchter en koel is geschreven; maar toch vind ik het soms héél gevoelig. - Ja, het is, na Parijs, waar wij zomer hadden bijna, hier ineens fel-koud, maar vandaag is het nog al vrij mooi. Ik ben al blij als het droog is. Over de gedachtenwisselingen laat ik mij principieel niet uit in de correspondentie; dat zou niet fair zijn tegenover de inzenders.

Het April-grapje van de Telegraaf, over Benjamin,

en het door hem veroorzaakte ‘incident’, vond ik héél vermakelijk. Het was leuk bedacht, en amuseerde mij dientengevolge meer, dan onze droge hollandsche couranten 't mij gewoonlijk doen.

No. 10. - Ik mag op het meeste van Uw brief niet antwoorden, zegt gij, wat ik ook heel goed begrijp, dus, ik moet er mij toe bepalen U te danken voor Uw vertrouwen. Mij dunkt, *gij* behoeft U geen gewetensbezwaren te maken indien Uw vermoeden juist zou zijn; gij handeldet eerlijk en oprecht, en totaal in het belang van anderen. Dat rechtvaardigt U voor U-zelve. - Overigens, ja, zoo *is* de wereld, zij buigt voor die de macht en het geld hebben, en neemt een brutaal air aan tegen de eerlijken en moedigen zonder geld. - Wat mij betreft, met Pinksteren ben ik denkelijk in Bad-Nauheim, en met Paschen zit ik op het punt van te verhuizen, want wij gaan wat grooter wonen, (blijven echter op Scheveningen). Maar, als gij mij moet spreken, dan kan ik U desnoods rendez-vous geven ergens. Enfin, ik hoor dat nog wel van U. Nu durf ik op Uw brief niet verder ingaan, uit vrees U te zullen verraden. Het antwoord op die briefkaart van U, met antwoord betaald, was onnoodig geworden. Ik had in die dagen zoo weinig tijd tot particulier antwoorden.

Zonnehof. - Hartelijk dank voor Uw lieven brief. Ik geloof dat gij en ik elkaar veel beter begrijpen dan gij denkt, en dat wij veel minder ver van elkaar staan, dan gij vermoedt. Maar, gij en ik hebben, stel ik mij zoo voor, heel verschillende karakters. Want, *ik* ben een heel hartstochtelijke natuur, ik voel het genot van liefhebben heel sterk, maar ik voel ook onrechtvaardigheid en gemeenheid héél sterk, en, als ik menschen zie die anderen gemeen behandelen, die misbruik maken van hun overmacht op dieren, die valsche streken uitvoeren, enz. enz., dan kan ik intens *woedend* worden, dan kan ik dezulken *haten*, ook al hebben ze mij persoonlijk niets misdaan. En omgekeerd, ik kan onbegrensde bewondering en sympathie voelen voor iemand, die in het verborgen een mooie daad doet, die *wezenlijk* lief en zacht is, enz. enz. Ik vind het zoo heerlijk dat gij gelukkig zijt met Uw levensopvatting, dat ik mij van harte daarover verheug. En gij hebt volkomen gelijk dat het leven volstrekt niet altijd ‘groote daden’ van ons vergt. De kleine zijn soms veel moeilijker. - Gij zegt dat ‘mijn ziel om vrede en vreugde vraagt’. Wel, lieve Zonnehof, dat is ook zoo. Maar, *niet* voor mij-zelve, want ik ben wezenlijk zoo gelukkig persoonlijk, dat ik menigen dag zeg tot mijn vriendin: Wat *hebben* wij het toch goed samen! Maar, wèl lijd ik onder al de onrechtvaardigheid en ellende en wreedheid en gemeenheid om mij heen. *Die* kan mij woest-verontwaardigd maken, en mijn eigen gelukkige stemming daardoor soms bederven van medelijden.

Het spijt mij zoo vreeselijk, van dat exemplaar van Uw tijdschrift. Ik herinner mij dat alles ook heel goed, maar ik heb juist daarom ook nog eenige hoop, dat het zal te voorschijn komen bij het verhuizen. Men bergt wel eens iets van dien aard zóó goed op, dat men later niet meer weet wáár men het liet. En ik hoop dat dit hier het geval is geweest. Zoo niet, vergeef het mij dan, dat ik het verscheurde. -

En gij hebt dus gelachen over mijn correspondentie onlangs, over het verengelschen van namen, en gij vindt dat, wat Louise betreft, iedereen ‘Lewiese’ zegt, zoodat een afkorting in dat geval noodzakelijk is. Lieve Zonnehof, ik heb zelve verscheidene Louises in mijn familie, en die voluit bij dien naam genoemd worden, en ik kan U verzekeren, dat ik er nooit ‘Lewiese’ van hoorde maken, en gansch en al verbaasd

was over de vulgariteit van een meneer, dien ik inderdaad steeds van zijn zuster hoorde spreken als ‘Lewiese’, - de eerste en eenige maal dat ik die uitspraak hoorde. Er werd mij toen geantwoord: Dat is Geldersch, Enfin, Lou en Loulou zijn m.i. ook niet speciaal-verengelschte fraaiigheden, zooals die welke ik bespotte, van b.v. Marij voor Marie, of Lizzy voor Lize, etc. *Ik* vind Louise een heelmooien naam, en ook een die niet *te* lang is voor dagelijksch gebruik.

Mevr. ten H. - Met vriendelijken dank voldoe ik thans gaarne aan Uw wensch.

Timmy. - Ik geloof dat Uw lijn bepaalt ligt in poëzie van godsdienstigen beschouwenden aard. Gij hebt een bijzonder zoetvloeiende zangerige wijze van U uit te drukken. - De twee: madeliefje en sonnet nam ik niet aan, omdat ik madeliefje wat onbeduidend vind, en sonnet mij minder-gelukkig gekozen toeschijnt van vorm. De andere komen de volgende week. - Nietwaar, dat kunnen hondenoogen zoo eenig: je zoo trouw-weemoedig-teeder aankijken. Al mijn honden hadden heel verschillende oogen, maar alle hadden of hebben dezelfde oneindigtrouwe-teedere uitdrukking. De oogen van den armen lieven Frits waren vroeger zoo prachtig, heel-groot-bruin, maar nu komt er door zijn blind-gaan-worden zulk een dof waas over, en dat maakt het nog weemoediger wanneer hij ze dan zoo vol-vragend naar je opslaat; wij weten dan nooit wat hij nog ziet en wat niet, maar wèl weten wij, dat wij-zelf nog ééns zooveel van hem houden om zijn aldus misdeeld-zijn bij Benjamin vergeleken, wiens veel kleinere oogen zoo ondeugend-helder schitteren als hij iets heeft gediefd, of pret heeft, en dan weer ineens, wanneer hij ziet dat wij zonder hem uitgaan, vooral als het uit-eten-gaan betreft, een geheel veranderde uitdrukking van sombere droefheid aannemen. - Ik vind het heerlijk dat gij-ook van honden houdt, en, dat Uw pleegkind U steeds zoo hartelijk begroet bij Uw komst, is wél een bewijs hoe gij goed waart voor hem, want goede menschen vergeten honden niet licht. Dank voor Uw vriendelijke boodschap aan Frits en Benjamin, die ik dadelijk overbracht. Het tweetal is namelijk, wanneer ik werk, steeds bij mij in de kamer, en, als Benjamin zich ten slotte gaatvervelen, en vindt dat het te lang duurt, dan zoekt hij een vod uit den papiermand, en komt mij dat brengen op schoot, ten teeken dat ik mij nu eens een beetje met hem moet gaan bemoeien.

Odo. - Ik heb U alles teruggezonden wat ik nog van U had onder het niet-aangenomene; maar er was geen stukje bij met den door U opgegeven titel. - Het moet reeds geruimen tijd geleden zijn dat ik het weigerde, want ik heb Uw beide lang dáárna gezonden feuilletonbijdragen veel later aangenomen. Dus, vermoedelijk is het reeds vernietigd. Hartelijken dank voor Uw vriendelijke woorden over de Lelie.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

19 April 1911.
24ste Jaargang.
No. 42

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Een nieuwe Werkkring voor Dames.

Het was gedurende een buitenlandsche reis, dat ik opmerkzaam werd gemaakt op een nieuwen werkkring voor dames, die, naar ik meen, alle aanbeveling verdient en dien ik gaarne onder de algemeene aandacht breng.

De beoefenaren der natuurwetenschappen, Professoren, Lektoren, Doctoren enz. aan de Universiteiten hebben dagelijks met het bezwaar te strijden, dat het moderne natuuronderzoek zoo enorm veel technisch en mechanisch werk vereischt. Dit bezwaar klemt temeer, daar de toename der literatuur evenzeer den tijd, beschikbaar voor eigen onderzoek, inkort.

Zoover het rijk nu voorziet in assistenten, bedienden en ander personeel is, voor hen,

die daarover beschikken, eene gedeeltelijke oplossing gevonden, maar velen worden niet van staatswege van zulke hulpkrachten voorzien.

De middelen om zelf hulp te salarieeren ontbreken meestal, al wordt die weg wel eens betreden, want over 't algemeen is het moderne natuuronderzoek eene vrij broodelooze wetenschap. Dit werd natuurlijk ook in het buitenland gevoeld en de oplossing werd in die richting gevonden, dat ontwikkelde en bemiddelde jonge dames, veelal uit de eerste kringen, zich liever voor zulk werk beschikbaar stelden dan òf niets te doen òf met zekere werkzaamheden van liefdadigheid hun tijd te dooden.

Algemeen is dit zeker nog lang niet, maar ik hoorde eenige gevallen uit Zuid-Duitschland noemen. Zulke werkzaamheden vereischen in den beginne niet meer dan algemeene ontwikkeling, verder goeden wil en betrouwbaarheid.

De resultaten van zulk werk kwamen wel is waar meestal alleen aan den wetenschappelijken leider ten goede, maar in andere gevallen werd na eenigen tijd de naam der medewerkster(s) geleidelijk met dien van den leider ten opzichte van het werk verbonden; of men trachtte langs andere wegen haar ook genoegen of satisfactie te doen oogsten van het verrichtte werk. Daarop bestaan allerlei wegen, die natuurlijk in elk bijzonder geval op zeer verschillende wijze geregeld zullen worden.

Mijn doel is slechts te doen uitkomen, dat het volstrekt niet noodig is, dat zulke hulp eene uitsluitend mechanische blijve, maar dat het van het individu en de onderlinge verhouding afhangt, zoo men langs dien weg tot meer zelfstandigheid, wellicht tot eigen onderzoek wil opklimmen. De leerjaren worden dan al assisteerende doorgebracht, en er is zeer veel te bereiken op beperkt terrein ook zonder akademische vorming.

Anderen, wellicht de meerderheid, zullen het mechanische werk doen als tijdpasseering evenals een handwerkje, zich voldaan achtende met zekeren nimbus van geleerdheid of met het wetenswaardige, dat zij nu en dan, meer bij toeval vernemen.

Men begrijpt, dat alles in de eerste plaats afhankelijkis van de bijeen gebrachte personen, den leider zoowel als haar, die assisteeren.

Een al te egoistisch leider zal het wel spoedig zonder hulp moeten stellen. Sommigen zullen het ook langs dien weg kunnen brengen tot eene bezoldiging, zoo dit gewenscht wordt, of noodzakelijk is. Er zijn toch velen, die dit wel niet bepaald begeeren, maar toch ook niet direct verwerpen. Toch zou het vooreerst verkeerd zijn dit op den voorgrond te plaatsen.

Ik heb hier in Utrecht getracht in dien zin assistentie te vinden maar ondervond ‘dat het nieuwe afschrikte’. Veel aanmoedigen durfde ik evenmin, daar het den schijn kreeg, alsof ik alleen eigen belang in 't oog had.

Dit is nu ook wel ten deele zoo, maar afgezien van het feit of ik al dan niet langs dezen weg assistentie vond, zou ik het tot stand komen van zulk eene werkregeling ten zeerste toejuichen.

Door gesprekken met andere natuuronderzoekers overtuigde ik mij spoedig, dat velen er niet anders over denken en van oudere dames mocht ik hetzelfde vernemen.

In alle universiteitssteden is het, meen ik, bij eenige relatie in de akademische wereld niet moeilijk in dien geest werk te vinden.

Mocht iemand nadere inlichtingen verlangen, zoo sta ik ter beschikking, al geloof ik niet, dat er nog veel aan toe te voegen is.

Dr. J.H.F. KOHLBRUGGE.
Utrecht, 30/3 '11.
Moreelsepark 5.

Godsdiensten en Godsdienststelsels door P.J. Boonstra.

(Vervolg van No. 41.)

'Er moet toch wel iemand zijn.' - En laat hij er op volgen: 'Ik geloof dat vrouwen vaak bidden - zij bidden dat hun echtgenooten en degenen die zij liefhebben gezond mogen zijn. Het is een heel gewoon slot in den brief van een meisje aan haar beminde: 'Ik bid altijd dat ge gezond moogt zijn.' 'Vrouwen,' zeggen de monniken, 'begrijpen het nooit, zij zullen het niet begrijpen, zij kunnen het niet leeren. En daarom zeggen wij dat de meeste vrouwen weer als mannen moeten herboren worden, voordat zij het licht kunnen zien en de wetten der gerechtigheid kunnen verstaan.

Wat geven zij om rechtvaardigheid? Wat om de eeuwige wet van oorzaak en gevolg, die de wereld bestuurt? Zouden zij niet alle andere menschen, de geheele aarde en hemel,

laten verzinken in den onpeilbaren chaos om het eene hart te redden dat zij liefhebben?'

'Dat is godsdienst van de vrouw.'

Het Boeddhisme stelt hier de vrouw op ander standpunt dan de man en zeer zeker is daarvoor reden, doch ook stelt het de vrouw in verstandelijk opzicht ten achteren bij den man. En hier moet het ons van het hart; 'zou het niet een verblijdend verschijnsel zijn dat de vrouw niet alléén tevreden is met regels en wetten, die in zekeren zin het hart koud laten, doch ook ruimte laten voor het gevoel, het hart? En bewijst dit ook eenigzins dat het Boeddhisme, hoe aantrekkelijk het in vele opzichten ook is, toch ook hoofd èn hart niet kan bevredigen en dat het hart van den mensch uitgaat naar den levenden God?

Wij hebben in het vorengaande gesproken over wereldlijke aanhangers en over monniken. Het woord 'wereldlijke' - aanhanger duidt alreeds aan wat voor aanhangers van de leer, in dit geval het Boeddhisme, zijn. Het zijn dezen die geen monniken zijn, hun wereldsche plichten vervullen en toch instemmen met de leer van Boeddha. Deze aanhangers behoeven slechts vijf beloften af te leggen; de monniken daarentegen tien. Deze vijf geloften zijn: geen levend wezen, onverschillig welk, te dooden of te kwetsen; niets te nemen wat iemand niet toebehoort of vrijwillig gegeven wordt; alle uitspattingen en onkuischheid te mijden; niet liegen, bedriegen of lasteren; zich te onthouden van alle opwekkende en verdoovende genotmiddelen. Hij die deze geloften in alles tracht te volbrengen zal van veel leed verschoond blijven; zal door zijn medeburgers geëerd en geacht worden en zal een rustig geweten hebben. Daarenboven zal hij in een volgende leven in gunstiger omstandigheden worden wedergeboren.

Men kan echter nog hooger verdienste genieten door drie andere geloften na te volgen: dat zijn na het middagmaal geen spijzen meer te gebruiken; zich onthouden van dansen, zingen van wereldsche liederen, van openbare tooneelvoorstellingen en publieke vermakelijkheden en het gebruik te vermijden van versierselen en alles wat naar ijdelheid zweemt.

Voor den monnik gelden nog de geloften: geen gebruik te maken van weelderige bedden en op een harde lage legerstede te slapen, gelijk mede alle wereldschgezindheid af te leggen en steeds in vrijwillige armoede te leven. Het staat den wereldlijken aanhanger vrij zijn recht te zoeken bij den burgerlijken rechter, den monnik evenwel is dit verboden. Hij laat de straf over aan zijn eigen gerechtigheid en ziet met medelijden neer op den boosdoener, zeker als hij weet, dat hij zijn straf in den loop der tijden en wedergeboorten niet ontloopt. In tegenstelling met de leer van het Christendom behoeft de boosdoener niet in een leven hiernamaals eeuwig te boeten voor zijn zonden, doch is de straf tijdelijk en wordt hem telkens de kans en gelegenheid weer geboden om zijn leven te beteren om zoo weder op te klimmen. Van een eigenlijke hel of hemel is dan ook geen sprake. Wel zijn er oorden van verschrikking van zedelijke pijnen, tengevolge van slechte handelingen, deze verschrikkingen houden op, zoodra de slechte gevolgen, het Karma, heeft uitgewerkt. In een andere wedergeboorte wordt dan weer de gelegenheid geboden tot het maken van goed Karma. Van overgeerfde zonden, zooals wij Europeërs meenen en zooals ook onze wetenschap dit vast stelt, is dan in het Boeddhisme ook geen plaats. Spreekt de Bijbel van zonden van de ouders die bezocht worden tot in verscheidene geslachten, en al meenen zij die niet op Bijbelsch standpunt staan, dat dit wetenschappelijk juist is, en daarin zooals in zooveel den Bijbelgeloovige naderen, de verklaring van den

Boeddhist is een geheel andere, al nemen ook zíj aan, dat er heel veel overeenkomst bestaat tusschen ouders en kinderen. Zij baseeren dit echter op andere gronden, gronden die even deugdelijk zijn in hun wijsgeerig stelsel. Als men bedenkt dat ieder wezen dat bestaat een heele reeks geboorten en levens achter den rug heeft en dat zooals ons spreekwoord zegt, hoewel plat uitgedrukt, soort zoekt soort, dan is het zeer aannemelijk dat kinderen in *die* omgeving worden geboren, die zich het beste aansluit bij hun eigen wezen.

Is een ouderpaar zelfzuchtig, dan zullen de kinderen voortkomende uit dat huwelijk wel de zelfde karaktereigenschappen vertoonen in den regel, doch niet uit lichamelijke of geestelijke overerving. Verwante zielen zoeken elkaar en iemand die geboren wordt krijgt dié omgeving, welke passend is voor hem of haar. Men moet wel in het oog houden, dat zulk een omgeving niet gegeven wordt, want gegeven worden veronderstelt een *gever*, en al nemen wel sommigen aan, ook aanhangers van Boeddhistische theoriën,

dat er geestelijke wezens, leiders zijn, toch kent het Boeddhisme die niet. Het geboren worden in een zekere omgeving hangt samen met Karma, met de wet van oorzaak en gevolg. Alles gaat naar onveranderlijke ordeningen (voor ons begrip sluit ook weder in, dat waar sprake is van ordeningen er *iets*, *iemand*, *een wezen* moet zijn die ordent, doch hierop verder in te gaan, zou ons bestek te buiten gaan). Het gebeurt echter niet zelden dat kinderen in vele opzichten zoo zeer verschillen van karakter met dat hunner ouders, maar ook dát laat zich verklaren. De mogelijkheid is niet buiten gesloten, dat juist deze zielen die omgeving behoeven ter verdere ontwikkeling. Overerving echter zooals wij dat verstaan is een naam voor het onverklaarbare feit dat kinderen en ouders zoo vele eigenschappen gemeen hebben. De Boeddhist verklaart dit alleen door Karma en de wedergeboorte.

Dat de een in zooveel gunstiger levensomstandigheden wordt geboren dan de ander, dat de een van alles kan profiteeren wat het leven aanbiedt: gezondheid, rijkdom, wetenschap en kunst en de andere dat niet alleen moet derven, doch soms aan het allernoodigste gebrek heeft laat zich door de Boeddhistische levensbeschouwing gemakkelijk verklaren.

Dat de met aardsche goederen gezegende van veel kan genieten waaraan de arme zelfs niet mag denken, is een gevolg van zijne verdienste in vroegere levens. Als waarschuwing geldt echter voor hem dat hij in zijn rijkdom niet liefdeloos is tegenover anderen, daar hij niet alleen de *kans beloopt* in een volgend leven daarvan de wrange vruchten te plukken, maar dat dit het onvermijdelijk gevolg is. De arme daarentegen bóet voor de schuld die nog niet uitgedelgd is en die hij in vroegere levens op zich heeft geladen. Er is wel eens beweerd dat het Boeddhisme liefdeloosheid bewerkt en geheel en al te ontkennen is dat niet, hoewel de leer ook weer de dreigende vinger opheft om niet liefdeloos te zijn, daar de slechte gevolgen daarvan niet zullen uitblijven.

Het moet mij echter van het hart lezer, dat al was het ook maar in dit eene opzicht mij het Christendom veel warmer voorkomt.

Zoo pas krijg ik er kennis van dat een oude tachtigjarige weduwe met hare dochter in zeer kommervolle omstandigheden leeft, dat zij nu ja, eten in huis hebben, doch dat zij zich de weelde niet kunnen veroorlooven bij een knappend haardvuur te kunnen zitten, dat zij vroeg naar bed moeten gaan om olie voor de lamp uit te kunnen sparen, dat zij van alles als 't ware te weinig hebben. En ik zit op dit moment onbezorgd, aan niets gebrek hebbende in een warme gezellige huiskamer.

Volgens het Boeddhisme zou ik dit te danken hebben aan mijn braafheid en die arme weduwe te wijten aan haar slechtheid. Zou nu volgens deze theorie ik mij zelf niet moeten beschouwen als een tollenaar die zegt: Ik dank u Heer dat ik niet ben als zij? terwijl ik mij zelven niet beter acht dan haar.

En is het Christendom met zijne vergeving en genade voor hem die daarin gelooft niet veel warmer, inniger? Het valt niet te ontkennen dunkt me, dat de *leer* van het Boeddhisme eigen gerechtigheid en liefdeloosheid kweekt. En als men dan hierop antwoordt, dat ook de preadestinatieleer dit in de hand werkt, en men dan heenwijst naar wat de leer der uitverkiezing en de leer van Boeddha hebben gebracht in de praktijk dan.... ieder oordeele zelf zoo hij daartoe in staat is.

Wel kan deze leer vrede in de ziel brengen omdat het de ongelukkige tot de erkenning voert, dat zijn lijden en ellende nóch aan menschen, nóch aan Goden iste wijten, nóch aan het toeval, doch dat hij zelve ééns de keten smeedde waaraan hij is

geklonken, en dat hij alleen zich zelve kan helpen door een betere toekomst voor te bereiden en zoo de omstandigheden te scheppen, die voor hem gunstiger zijn in een volgende wedergeboorte.

Oneigenlijk hebben wij gesproken dat de ziel weder een ander lichaam aanneemt bij een nieuwe geboorte. Het geloof aan een onsterfelijke ziel beschouwd als een geheel zelfstandig, eeuwig, ondeelbaar wezen die tijdelijk in een sterfelijk lichaam zich woonplaats zoekt, houdt het Boeddhisme voor een dwaling. Het bewustzijn houdt met den dood op en het is de Wil om te leven, de levensdrang, de individualiteit die het bestaan en het telkens opnieuw geboren worden te voorschijn roept.

Het geheugen behoort tot het tijdelijke deel van ons wezen. Zooals ook Schopenhauer opmerkt ‘zetelt het verstand, het geheugen in de hersenen’ en dit stoffelijke is aan dood en vergankelijkheid onderhevig zoodat het geheugen met den dood verdwijnt. Zooals men in een droom zich de vorige droom niet

meer herinnert, doch wakker geworden zijnde die droomen weer voor den geest komen, zoo herinneren wij ons ons vorig leven ook niet, dan alleen dán, wanneer wij volkomen hebben uitgedroomd d.i. wanneer wij geestelijk en zedelijk zijn volmaakt.

(*Wordt vervolgd.*)

Bede.

Jezus uit mijn kinderjaren,
Toen 'k als kind mijn oogen sloot,
U vertellend mijn bezwaren,
Schoon zij onbeduidend waren,
In mijn kinderoog toch groot,
Voeld' ik U als Vriend en Hoeder,
Zooals lang gelêen mijn moeder
Voor mijn ziel uw beeld ontsloot.

'k Hoor nog moeders stem verklaren,
Hoe Gij droegt dien wreeden dood,
Om ons zondaars te bewaren
Voor den hoogsten zielenood.
Volgens dogma's noch begrippen,
Maar naar 't woord van moeders lippen
Waart Gij eens mijn hulp in nood.

Jezus uit mijn kinderleven,
Kleine kindren worden groot,
Och uw beeld is afgedreven,
Van een nevelkleed omgeven,
Door het schril contrast geweven,
Dat het ruw veeleischend leven
Met uw leer van liefde bood.

Nu dwaalt mijn ziel in wijde dreven
Zaamlend, wat haar is gebleven,
Van 't geleerde, aan moeders schoot;
Wilt Gij schragen 't zoekend streven
Naar 't geloof, dat haar ontvlood,
Kunt Gij dat haar wedergeven?
Gij, die dooden doet herleven
Zie, mijn moede ziele beven,
Neem haar weer in Uwen schoot.

WIM KOLLE.

Zielestrijd.

Och moeder, 'k wil wel graag gelooven,
Wat U m' als kind vaak hebt verteld
Van 't God'lijk licht dat straalt van boven,
Dat in de diepste zielekloven.
Van Gods verborgen liefde meldt.

Mijn kinderziel wou graag beloven,
Dat z' altijd zou aan God gelooven,
Dat al wat goed was, kwam van boven,
Zooals een knop in zielehove
Van liefdes warme stralen zwelt.

Veel jaren zijn sinds heengesneld;
Het stond zoo vreemd mijn kindgeloove
Voor 't wreede leven vol geweld,
Dat 't bloempje andere eischen stelt,
Dan ooit het knopje kon gelooven;
En 't liet mij veel, heel veel ontrooven,
Van wat m' eens moeder had verteld.

O moeder, 't heeft me wel gekweld,
Toen 'k, wat me lief was in 't verleden,
Door 's levens ruwheid zag vertreden,
En 'k heb het lang die prooi bestreden;
'k Deins nog terug voor 't leege heden,
Dat niets van al, wat m' is ontgleden,
Daar, vullend, in de plaats voor stelt.
Och, waar 'k ook wend mijn zieleschreden,
Ik zoek vergeefs naar zielevrede,
En menig traan, mijn oog ontweld,
Getuigt van wat ik heb geleden,
Totdat mijn ziele, moegestreden,
Langs 't zelfde pad teruggegleden,
Weer voor haar punt van uitgang stond.
Weer doemt het op dat blij verleden
'k Zie wankle kinderzieleschreden
Voorzichtig 't smalle pad betreden,
Waar 't lichtend kruis aan 't einde stond.
Och moeder, 'k voel wel uw gebeden,
Dat God mijn nu volwassen schreden
Leid' door het niet bevredigend heden
Naar 't pad, waar Gij uw Heiland vondt.

WIM KOLLE.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 41).

XII.
Beaulieu,.. Jan:.. 19.

‘Lieve Ellen. - - Even 'n woordje om je hartelijk te danken voor je uitvoerig schrijven over Johnnie. 't Is toch zoo'n rust dat jij er bent, om over alles 'n wakend oogje te houden zoo'n beetje. - M'n man schrijft dat het met

de nieuwe Zuster ook heel goed gaat, dat zij bijzonder haar best doet. - - Nu dat dacht ik ook wel, omdat je tante Holt en je nichtje Gerty haar immers zóó recommandeerden. - - Nu moet ik me gaan kleeden voor de table d'hôte. Van daar dat je maar 'n ansicht krijgt voor deze maal. Ik hoop dat je mijn gekrabbel kunt lezen. Dag. T.a.v.: Hermance Vermeulen. -'

Ellen was er kregelig om, om die kaart, omdat er dat opstond van de Zuster. Zij vond zichzelve, met haren strengen godsdienstzin, eigenlijk slecht dat zij er niet blijer om was, dat die zoo lief was voor Johnnie, en dat Vermeulen dientengevolge zoo met haar was ingenomen. Maar, 't tegendeel was het geval. In haar hart kon zij 't juist niet uitstaan die ingenomenheid van Vermeulen, en van iedereen, tot Johnnie incluis, met dat flemerige, zachtdoenerige, zoo heel stil haar gang-gaande verpleegstertje. Ze was jaloersch - dat voelde ze zelve wel, en dat maakte haar beschaamd en boos op eigen-ik, - maar, met dat al, zij voelde toch óók instinctmatig iets onoprechts, iets valsch in die al te vriendelijke, al te gewillige gedienstigheid, iets dat ze niet vertrouwde, dat haar onplezierig aandeed. - Eens, in een behoefte zich te uiten, had ze zich laten gaan aan Nelly Vermeulen, van wie zij meende te bemerken, dat die-ook hetzelfde achterdochtige gevoel had als zij-zelve. - 't Was geweest, terwijl zij samen 't huis verlieten na een toevallig elkaar treffen bij Johnnie. De pleegzuster - Zuster Meta heette zij - had zich uitgesloofd in attenties en beleefdheden aan de beide dames, heel nederig:

'Zat freule Stinia wel goed daar?, 't Tochtte haar toch niet bij die deur? En freule Vermeulen? Zou ze haar niet een fauteuil halen; de freule had wezenlijk zoo'n gewonen rechtleunigen matten stoel genomen; neen maar, ze zou eens gauw - -'

'Als 't U blieft niet' - had Nelly haar stijfjes-uit-de-hoogte geantwoord. - 'Ik weet zelve den weg wel hier in huis, als ik iets noodig heb. En dan, waarom zegt U "freule" tegen me? U weet toch zeker wel dat mijn broer niet van adel is, en mijn vader ook niet.' - -

Zuster Meta had ervan gekleurd tot achter de ooren. 'O, pardon freule - ik wil zeggen juffrouw Vermeulen - ik wist niet dat U liever niet - - het is zoo de gewoonte toch in den Haag' - - Zij mompelde verward een paar van die zinnetjes achter elkaar - terwijl Ellen inwendig het haar gunde. - En, toen ze later met Nelly samen heenging, had ze dan ook zoo terloops gezegd:

'Of mevrouw Vermeulen 't goed getroffen zou hebben met die opvolgster van Marie Nerveu.? Ik vind deze zoo'n heel ander soort, zooveel minder degelijk, en zoo haast ál te lief.' -

Maar in Nelly was dadelijk het onbewust-vijandige-terughoudende opgekomen, dat haar, misdeelde oude-vrijster, steeds met bitterheid bezielde tegen mooie, jonge, bevoorrechte Ellen.

'Och, ik oordeel niet graag voorbarig' - wees ze puntig terecht. - - 'Wij-christenen mogen toch immers eigenlijk nooit 'n oordeel vellen, over wien, of wat-ook. - Het meisje is bovendien zóó gerecommandeerd door je eigen familie; *die* zal toch wel weten wie ze is.' - -

Ellen had haar voelhorens weer ingetrokken, voortaan haar antipathie in zichzelve opgesloten. - 't Was nu al een heel tijdje geleden sinds ze allemaal samen Hermance hadden uitgeleide gedaan naar Beaulieu, Vermeulen, en Johnnie met de nieuwe Zuster, en zij-zelve, en nog enkele andere intiemen, die eveneens aan het station

waren geweest. Hermance, die ging ‘voor hare gezondheid’, de huis-mode-dokter had dat, gewillig-genoeg, voorgeschreven als volgens hem voor haar dringend noodzakelijk, amuseerde zich dolletjes. Ze was in één hôtel met tante Mary en oom Sjoerd, die ook voor 'n zes weken op reis waren; begin Februari kwamen ze allemaal samen thuis; als hij tijd had ging Vermeulen hen misschien wel tot Parijs tegemoet. -

‘Maar, hij zou er wel geen tijd voor vinden’ - zei hij-zelf, juist in de laatste dagen telkens. - Hij was zoo bezet tegenwoordig, nu hij, behalve z'n advocaat-schap ook nog als Kamerlid zoo in beslag werd genomen. - Daar hadt je nu dat nieuwe ontwerp van wet, om de onzedelijkheid tegen te gaan, onzedelijke lectuur, en onzedelijke uitstallingen, enz., te verbieden; - hij was een van de rechterzijde-leden, die daarover telkens het woord had te voeren, die het ontwerp met klem verdedigde.’ - -

In Ellen's tegenwoordigheid spraken zijn ouders, de oue lui Vermeulen, er maar met halve woorden over, omdat zij het woord onzedelijkheid, met ouderwetsche preutschheid, een ongepast onderwerp vonden voor jonge meisjes-ooren. Maar zooveel begreep zij toch wel uit hunne, met trots op den knappen zoon hun telkens ontvallende opmerkingen, dat zij hem beschouwden, met recht, als de kampioen der zedelijkheid in Nederland.

Bovendien echter, las zij niet met koortsigen geestdrift de couranten, de Kamerverslagen, volgde zij niet getrouw elk woord vóór of tegen, dat er over het wetsontwerp werd geschreven, in verband met Vermeulen's speeches? -

En hij-zelf, dien ze tegenwoordig nog al

héél véél zag, want, door Hermances afwezigheid, was hij nog meer dan anders hij Johnnie te vinden, in zijn vrije oogenblikken, verbaasde zich dikwijls over haar zóó op de hoogte zijn, wanneer zij hem telkens verontwaardigd vroeg: 'Hebt U dit of dat nu weer gelezen, in deze of die courant? Hoe eenzijdig toch voorgesteld! Alleen omdat ze er tegen zijn. Wat zijn de liberale couranten toch oneerlijk!'

Of ook, wanneer ze hem, zoo fier als gold het haar-zelve, blij begroette: 'Hebt U de driestar in het Vaandel al gelezen? Dat complimentje aan Uw adres over Uw laatste redevoering? Iedereen is het er toch maar over eens, dat U zoo ferm hebt gesproken als geen ander 't zou durven.' - - -

Met 'n vergefelijke ijdelheid van man zonde hij zich dan in die aanbidding door haar van zijn talent, waarin hij intusschen heel goed doorvoelde, beter dan zij-zelve, de aanbidding van zijn persoon. - Hij liet zich door haar vertroetelen, als een held die vrouwelijke teedere zorgen van noode heeft, na de vermoeienissen van den zwaren veldslag. - Zij zette voor hem een extra kopje thee - roosterde een sneetje brood, - vroeg of hij de kachel zoo niet te warm vond, - informeerde, als hij laat thuiskwam, of hij wel behoorlijk had geluncht ergens.

'Net iets voor U zou 't zijn, om geen oogenblik aan U-zelf te denken' - beweerde ze bewonderend, terwijl hij reeds weer bladerde in de van de Kamer-zitting thuisgebrachte stukken, verstrooid antwoordde:

'O, ik vind altijd wel ergens wat te eten. - - 't Komt er voor mij niets op aan, wat later, of wat vroeger.' -

'Dat komt er juist wèl op aan - heel veel zelfs - anders wordt U ziek, - wat zegt U, Zuster?' beweerde zij volijverig. - De Zuster hield er zich buiten, ging heel dikwijls ook, discreet, de kamer uit, wanneer Johnnie aldus zijn vader op visite had. - -

Een anderen keer ook geviel het Vermeulen alle politieke zorgen voor een oogenblik van zich af te werpen, zich welbehagelijk neer te vleien in den gemakkelijken stoel neven Johnnie's bed, lachend te antwoorden op Ellen's geredeneer:

'Kindje, laat me nu de Kamer eens een oogenblikje héélemaal vergeten, en alléén vader zijn van Johnnie; hé ventje! - Ik heb toch al zóóveel aan m'n hoofd, dat ik hier juist zoo zalig bekom in zoo'n gezellige vrouwen-omgeving - Straks roept de plicht gauw genoeg weer.'

Dat waren Ellen's zaligste oogenblikken. Dan durfde ze nauwelijks iets zeggen, uit vrees de harmonie rondom te zullen verstoren. Johnnie alleen babbelde, trotsch-gelukkig dat hij zijn vader bij zich had, vertelde van wat de dokter van ochtend met hem had gedaan, of had gezegd, deed hem, of 'n anderen bezoeker, geestig na, met de vroegrijpe intelligentie op zulke punten van vele dergelijke lichamelijk-misdeelde kinderen. -

Van tijd tot tijd, als het te erg werd, protesteerde Ellen zwakjes. 'O Johnnie foei! Schaam je. Het is heel onaardig van je.'

Maar zij zag wel dat Vermeulen-zelf het aanmoedigde, goedkeurde, in zijn vergefelijke blijdschap, dat zijn jongen althans in verstandelijke vermogens was vergoed, wat hij lichamelijk moest missen. En ze liet hem zijn gang gaan, lachte ten slotte zelve hartelijk mede, - haar godsdienstigheid, die zulk zich amuseeren ten koste van een ander veroordeelde, vergetend in haar natuurlijkheid van jong en levenslustig zich voelen.

- Dan dikwijls gebeurde het ook, wanneer Zuster Meta zich bescheiden wilde verwijderen, dat Vermeulen beleefd protesteerde:

‘Zuster, blijft U toch gerust. - U hoort hier immers thuis. Ik vind het niet prettig dat ik U zou verjagen van Uw eigen terrein.’ -

Met een dankbaar-vriendelijk: ‘O, volstrekt niet meneer, heelemaal niet’ - ging zij dan stilletjes in een hoekje van de kamer zitten, met naai-of-verstel-werk. - Johnnie, en Vermeulen-ook, schenen haar tegenwoordigheid te vergeten. Ellen echter voèlde die, voèlde dat het háár onbevangen gelukkige stemming bedierf. - - - -

Nu zou ze toch eens gauw met die kaart van Hermance aanloopen bij Johnnie, hem de groeten van z'n mama overbrengen - overlegde ze - altijd blij als ze-een voorwendsel kon vinden om naar Vermeulen toe te gaan. - Gisteren en eergisteren was ze er ook al niet geweest, omdat mama, erg verkouden, zich een beetje koortsig had gevoeld, niet graag zonder haar wou blijven, beweerde dat ze stellig een zware ziekte onder de leden had, zich zenuwachtig daarover maakte in haar angst altijd van te eeniger tijd moeten doodgaan. - Maar nu, vandaag, was mama bepaald beter, koortsvrij. - Ze zat heel opgewekt te afternoon-teaen, terwijl Ellen de briefkaart van Hermance ontcijferde, haar die vervolgens vóórlas. - -

‘Ik wou dat ik er ook zat. - - Dat nare klimaat ook altijd hier’ - geeuwde ze lusteloos. ‘Maar die verre reis, dáár zie ik tegen op. En al die soesah van het pakken, en van je comfort van Home missen...’

Ellen keek naar de klok - - ‘Ik moest eigenlijk nog even voor den eten naar Johnnie - vindt U niet - om hem te vertellen dat alles wel is. - Mevrouw Vermeulen

rekent er namelijk zoo'n beetje op, geloof ik, dat ik 't bij haar man ga vertellen als ze aan mij schrijft; dan hoeft ze niet altijd zooveel berichten tegelijk te zenden.' -

Geerte haalde er ongeduldig de schouders van op. - 'Bespottelijk, zooals jij je tot slavin maakt van die Hermance Vermeulen - je eigen moeder komt er niet meer op aan, schijnt het', - gaf zij haar teleurstelling lucht, dat Ellen haar alleen wilde laten, net nu zij zoo knusjes bij elkaar zaten. - Maar toen, ziende de plichtmatige, haar door haar sterk-innerlijk godsdienstig leven ingegeven onderwerping, waarmee Ellen terstond berustte:

'O, als U 't liever niet hebben wilt, dan blijf ik natuurlijk bij U thuis moedertje; maakt U zich nu niet nerveus,' - kwam zij op den uitweg haar toch haar zin te geven, en tegelijk zichzelve niets te ontzeggen, door het voorstel te doen:

'Als je nu eens ná den eten gingt. Dan doe ik toch altijd mijn dutje - En zorg dan dat je niet al te laat terug bent voor de thee - dan is 't mij goed - ga dan maar gerust hoor'! -

Het was op en op de oppervlakkige egoiste zorgelooze Geerte, die sprak uit dit geheel en al vergeten de waarschuwingen van haren vader, omtrent Vermeulen en Ellen, en de aanleiding die zij op het diner van Sjoerd en Mary had gegeven tot kwaadsprekerijen over haar. - Dat alles wras nu al weer zoo lang geleden! 't Lag geheel en al in Geerte's alles zoo gemakkelijk van zich afschuivende natuur, om op zij te zetten de herinnering zelfs aan wat niet in haar kraam te pas kwam. - Ellen harerzijds vond de oplossing een uitstekende. Zij-zelve zou het niet goed hebben durven voorstellen, zoo maar onverwachts na den eten aan te loopen bij Vermeulen, nu zijn vrouw afwezig was. Maar, als mama-zelve het bedacht. - -

Geerte, log en vadsig van haar goed glas wijn elken middag, dat een rijkelijk en vettoebereid maal kwistig besproeide, had zich reeds lang aangewend terstond na den eten zich neer te vleien in een diepen fauteuil, en, met een warmen stoof onder haar voeten, - gewoonte die zij uit haar leven op het friesche buitengoed had meegebracht - snorkte zij dan weldra, rustig en welgedaan, als een opgerolde tevreden kat, totdat de knecht, die tegen negen uur het theewater binnenbracht, haar daardoor wekte. - Zoodra Ellen haar dan ook, als gewoonlijk, op die wijze zag ingeslapen, het boek, dat zij, onveranderlijk, om zich een houding te geven, in haar hand meenam, gemoedelijk in haar schoot gegleden, ging zij naar boven naar haar eigen kamer, sloeg haar avond-bont-mantel om, zette haar bont-muts op, haastte zich, met Hermance's kaart in haar taschje bij zich, naar de Mauritskade. -

Er brandde licht op Vermeulen's kamer - die aan de straat lag. - Die van Johnnie lag aan de achterzijde. - Zij schelde, vroeg aan de meid die opendeed, een nieuwe, nog slechts korten tijd in dienst, of zij maar dóór zou loopen naar de kamer van den jongenheer. - 'Zeker wel - freule' - stemde deze onverschillig toe. - Zij kende haar reeds als tot de intiemen van het huis behoorende. - 'De Zuster zal wel bij hem zijn, denk ik. - De kinderjuffrouw heeft haar vrijen avond.'

- Maar Johnnie lag alleen. - Het gaslicht was laag-gedraaid om hem te doen slapen. Toen Ellen de deur opende schrikte hij half op, vroeg, zijn oogen wrijvend:

'He, Zuster, wat blijft U lang weg!' - -

'Ik ben het, Ellen. - Is Zuster Meta niet hier?' - antwoordde Ellen, het gaslicht opdraaiend. -

Johnnie kwam half-overeind. Hij werd nu eerst recht wakker, want hij had inderdaad geslapen. Hoe lang wist hij zelf niet. 'Hé, ben jij daar, - hoe kom jij hier,

Ellen,' - wou hij verwonderd van haar weten. - En toen, huilende: 'Waar *zijn* ze dan allemaal toch - papa, en de zuster, en de juffrouw - - er is niemand.' - -

Ellen haastte zich hem te kalmeeren. - 'De juffrouw is uit; die heeft haar vrijen avond. En de zuster zal ik voor je gaan roepen. - Die is zeker even naar haar kamer gegaan.' -

'Ze is bij papa. - Ze is heel dikwijls 's avonds bij papa' - zei Johnnie, naïef en pervers tegelijk, omdat hij eenerzijds niet begreep nog den vollen om vang van zijn woorden, anderzijds toch heel goed wist, hoe hij iets vertelde wat hij moest zwijgen. De kinderjuffrouw, de meiden, hadden in zijn tegenwoordigheid gekletst. Hij sprak meer dan ook uit een boosaardig genot juist datgene te vertellen wat hem was verboden te zeggen, dan omdat hij zijn vader, of de zuster, die hem in alles zijn zin gaf, wilde belasteren. -

Ellen werd er bloedrood van; 'O Johnnie - je weet niet wat je zegt - stoute jongen, die je bent' - - riep ze woedend van jaloezie en toorn en verontwaardiging.

Maar het kind voelde zich nu beleedigd, nu er aan zijn woorden werd getwijfeld.

'Ga dan maar zelf zien. - Ik lieg niet' - riep hij boos. - 'Elken avond, als papa thuis is, draait ze het gas neer, de zuster, en dan zegt ze, dat ik moet gaan slapen, want dat ze op haar kamer gaat bidden, en uit den bijbel gaat lezen. - Maar de kinderjuf zegt, dat ze dan bij papa zit - - dat ze papa naloopt met allerlei voorwendseltjes.' - - -

Ellen was de deur al uit. - Ze was de

trap op naar Vermeulens kamer, vóór ze zelve begreep wat ze doen ging. - - Ze liep heel gauw, maar tegelijk, instinctmatig, héél zacht. En, ineens, liep ze onaangediend binnen. -

En toen zag ze het. - -

Het was nog maar 'n begin. Vermeulen had tot hiertoe nog genoeg zelfbeheersching bezeten, om niet in zijn eigen huis, onder het oog-zelf van zijn bedienden, een schandaal te durven aanvangen, dat hem blijvend kon compromitteeren. Maar hij was ten slotte bezweken voor de verleidelijke prikkelende tegenwoordigheid van de altijd om hem heen sluipende, hem haar jong welgevormd lichaam als het ware presenteerende pleegzuster, die onophoudelijk gelegenheden wist te verzinnen om hem onder vier oogen te moeten spreken, - beweerde zij - nu over een afrekening van voorschotten, dan omdat zij hem over Johnnie had te raadplegen, straks wijl de dokter haar had gesproken over het kind, en zij meende den vader daarvan verslag te moeten doen.

Ellen zag het alles in één seconde - - de japon die afhing - de chemise, met heel fijne dentelles, die omlaag was getrokken, waaruit de naakte volle vormen keken - - en, hetgeen nog erger was, nog veel erger, het uiterlijk van Vermeulen - - zijn eigen half-ontkleed zijn - - de genot-uitdrukking van zijn oogen. - -

De bedienden wisten wel hoe zij nooit mochten binnenkomen zonder te kloppen, omdat Vermeulen juist op dit uur, waarop hij gewoonlijk werkte, niet wilde worden gestoord door onnoodige boodschappen, of door couranten-binnenbrengen, of door wat-ook dat wel wachten kon. - Het had hem echter zoo ineens overvallen overigens, de drang van zijn lichaam zich te bevredigen aan dit hem daarvoor zoekende wijfjes-dier, dat hij aan geen voorzorgen had gedacht zelfs. - - En nu juist moest het Ellen zijn, die binnenkwam, - wier onhoorbaar loopen hij niet eens had gehoord! - - Zij was al weer weg vóór de zuster en hij-zelf eigenlijk begrepen hoeveel zij had gezien, - en verstáán. - Zij liep in éénen de kamer weer uit, de trappen af - - het leege boudoir in van Hermance, in een instinctief besef dat niemand haar hier zou vinden, - als 'n gewond dier dat zich zoekt te verstoppen in zijn smart. -

Nu, ineens, wist zij, dat zij-ook hem liefhad. - -

Dat was het vreeselijkste, het vreeselijkste van haar heele ontdekking, die hartstochtelijke uitbarsting in eens van haar eigen verlangen naar hem, verlangen tot hiertoe in toom gehouden door haar fatsoenlijke-meisjes-opvoeding, gepaard aan haar strenge godsdienstbeginselen. Nu ineens was dat alles te niet gedaan, brak de Geerte-natuur in haar, het vrouw-instinct, zich baan. Wat zij voelde was niet toorn noch verontwaardiging op hem, was enkel een felle woeste jaloezie dat die andere zijn liefkozingen ontving, - - niet zij. - Zij, die den getrouwden-man immers als zoodanig had beschouwd als iets onaantastbaar-heiligs, zij had het nu moeten aanzien dat hij 'n andere vrouw nam, de eerste de beste, als iets doodgewoons, iets dat van zelf sprak. - -

O God, o God, - en waarom dan niet zij? - -

Zij had hem toch óók lief! - Als 'n openbaring jubelde het in haar op: ik heb hem lief - ik heb hem lief - - Ik heb hem al dien tijd liefgehad - - Hij is van mij - van mij. -

In den salon, die met 'n tusschen-deur grensde aan Hermance's boudoir, hoorde ze thans zijn stem, gedempt: - -

‘Ellen, ben je hier? - - Ik zoek je overal.’ - En tegelijk, toen hij haar nokkend snikken, dat haar uit de keel wrong, onderscheidde, kwam hij naderbij, raakte haar schouder aan, in den donker: - - ‘Ellen’ - -

Zij sprong op van de sofa waarop ze voorover lag te huilen. - Elke aanraking van hem was haar nu als een verlokking. - ‘Blijf van mij af - - ga toch naar haar, naar zuster Meta’ - - riep zij heftig. -

Hij had, heel meester van zichzelf, de deur dadelijk achter zich toegedaan, zoodat niemand der bedienden hen kon hooren. Nu maakte hij licht aan, trok de overgordijnen dicht. Zijn heete wellust-uitbarsting van daareven, aan de zijn passie-wekkende zuster Meta, was volkomen bekoeld door die onverwachte verschijning van Ellen, als 'n wraakengel. Bijna ruw had hij de Zuster haar zich hem zoo katachtig-lief-gemeen opdringen verweten, haar naar beneden teruggestuurd, naar Johnnie. En hij had thans nog maar één gedachte, één zorg, die van tegenover Ellen, diplomatisch, zijn gedrag goed praten. Dat ze hem niet verraden zou, daarvan was hij wel zeker. Maar haar bewondering óók was hem veel waard; hij had dien wierook noodig. -

En hij stond nu tegen haar over, bijna brutaal-overmoedig, in zijn zelfverzekerdheid van knappen man, die dat verliefde kind wel zou weten aan het verstand te brengen dat zij overdreven preutsch was, toch in een gepast-boetvaardige houding, schijnbaar-beschaamd:

- ‘Zie eens Ellen’ - zei hij - met die overredende stem, die hem als advocaat en Kamerredenaar steeds van te voren een sympathiek-gestemd gehoor bezorgde - - ‘Voordat je mij veroordeelt, - heb je wel eens

nagedacht kindje, dat er een heele boel dingen zijn, juist op dit bepaalde gebied, die jij niet begrijpt, jij, op jou leeftijd, en als vrouw bovendien?' - - -

Zij sloeg hare groote betraande oogen vragend-verwijtend naar hem op. - -

'Het is slecht - het is gemeen - het is zonde' - - snikte zij afgebroken. - -

'Dat weet ik wel. - Dat is ook zoo. - Ik verdedig mijn gedrag immers niet. - Maar - - weet je wat óók slecht is, Ellen, - wanneer een jonge vrouw haar jongen man *dat* niet geeft wat hij nóódig heeft, - wanneer zij niet *wil* - - wanneer hij jong is en gezond, en verlangt te voldoen daarom aan de behoefte die God-zelf in ons-mannen schiep - en wanneer zijn eigen vrouw dan niet *wil.*' -

'Hermance is immers niet hier - - en de Bijbel verbiedt toch....' - - bracht Ellen er zwak-protesteerend tegen in. Maar Vermeulen hoorde al uit haar stem, hoe zij hem reeds begon te vergeven, hoe haar medelijden met hem reeds ontwaakte. - -

'Hoor eens' - zei hij - en sloeg zijn arm voorzichtig om haar heen - 'laat ik je nu eens heelemaal behandelen als mijn vriendinnetje, mijn kameraadje; - je bent geen kind meer, Ellen, ik kan jou, van wie ik zooveel houd, dat wel vertellen alles, wat anderen niet behoeven te weten van m'n intieme huwelijksleven. - - Begrijp je niet, dat Hermance *nooit* wil, óók niet als zij wèl hier is, - zij is bang voor kinderen krijgen, voor haar figuur zullen verliezen; zij wil jong en mooi blijven zoolang mogelijk. - - En dat is het waardoor ik van avond gezondigd heb. O, ik weet wel dat de Bijbel het verbiedt, en dat ik God innig zal moeten bidden om zijn vergiffenis, maar, David-ook zondigde aan Batseba, en hem-ook vergaf onze lieve Heer; en zeide onze Heiland niet zelf, dat er vergiffenis is voor iederen zondaar die zich bekeert.' - - -

Ellen hoorde de mooie phrasen niet eens. Zij was nu nog slechts enkel eene tot zinnen-begeerte ontwaakte hartstochtelijke vrouw. -

'Als Hermance niet wil, dan houdt zij dus niet van je' - zei ze heesch. - 'O God' - En ze sloeg haar handen voor de oogen, om niet te zien het tafereel van geluk, dat Hermance aldus achteloos wegschopte, dat zich ineens voor haar uitmaalde, het geluk van Vermeulen openlijk en voor altijd toe te mogen behooren. -

Vermeulen vond het een magnifique gelegenheid om op haar gevoel te werken. Ze was blijkbaar zoo week als was; - uit puur medelijden met zijn ongeluk. -

'Dat is het ook juist - dat doet ze ook niet' - - zei hij, bijna theatraal-bedroefd. 'O Ellen, indien je eens wist wat dat zeggen wil: een vrouw die je niet liefheeft, dan zou je mij beklagen, diep beklagen, - inplaats van mij zoo hard te vallen. - Denk eens aan wat dat beteekent: niet te worden liefgehad, dag in dag uit te moeten werken voor je gezin, te dienen met den grootsten ijver de hoogste belangen van den Staat - en niet begrepen te worden intusschen in je innigste, je teederste behoeften van man, van echtgenoot.' - - -

Hij hield nog steeds zijn arm zacht-voor-zichtig om zijn 'kameraadje' heen; - zijn hoofd raakte bijna haar schouder. En zij liet het hare daartegen rusten, overwonnen. -

'Dat doe ik-ook, - je beklagen' - - zei ze heel-innig. - 'Ik houd al zoo lang van je - - zoo heel lang.' - -

Hij gaf haar een teederen broederlijken kus. - -

'Kind - - als je wist wat je mij helpt met mij dàt te zeggen' - dankte hij haar, oprecht gelukkig, omdat ze met deze naieve bekentenis, met dit zoo eerlijk zich hem schenken, zichzelf evenveel voortaan in zijn handen gaf als hij door 't gebeurde was in de hare. - - En toen, op denzelfden warmen, innigen toon, ging hij voort - - 'Waarom is alles

zoo gekomen als het is gebeurd?! - - Waarom heb ik je niet eerder leeren kennen! - Jij zoudt voor mij *de* vrouw zijn geweest, die ik noodig had; jij, met je grenzelooze toewijding aan Johnnie.' - -

Maar zij, instinctief, wilde iets anders hooren nu, als vrouw, dan bewondering voor haar zelfopoffering van moederspeelstertje. Van den man, dien ze liefhad, wilde ze nu hooren de liefde-woorden, die de vrouw, die hij als *vrouw* liefheeft, hem ontlokt. - -

- - 'Zeg dan, zeg,' - - zei ze bijna ongeduldig ineens - 'Hoe kon je dan haar, die gemeene zuster Meta nemen - als je mij liefhebt, - hoe *kon* je het doen? - Zeg dan dat je haar niet liefhebt - dat je je vergiste.' -

'Maar natuurlijk lieveling; - dat komt omdat je zoo iets plotselings niet begrijpt; - - dat zeg ik je immers, - omdat je een vrouw bent; - zoo iets heeft niets met wezenlijk-liefhebben te maken, niets; - zoo iets is 'n passie-oogenblik, 'n begeerte, die gestild *moet* worden. - - Toe, wees nu lief, vraag me niet langer daarnaar. - - Vergeet het, wil je, zeg.' - -

'Ja,' beloofde zij, verzaligd, als in een droom, overweldigd van het groote geluk van hier tegen zijn schouder aan te leunen, te hebben ontvangen de wijding van zijn kus; geluk dat volgde op een zoo vreeselijke ongoocheling eerst. -

Vermeulen langzaam, als met moeite, stond

thans op, als kostte het hem een zelfoverwinning te scheiden. - Hij vond het nu meer dan genoeg - dacht hij. - 't Was toch al 'n gekke geschiedenis tegenover de bedienden, dat hij hier zóó lang alleen bleef, in Hermance's boudoir, met die freule Stinia. - -

- - 'En zal mijn lieve kleine kameraad dan nu weer verstandig zijn, en naar huis gaan, en trachten mij te vergeven, en mij weer te vertrouwen, en weer in mij te gelooven, net als vroeger?' - - probeerde hij een terugtocht te openen. -

'Ja,' beloofde Ellen, nog steeds als in een droom. - Zij was zoo razend-gelukkig. Er moest nu iets heerlijks komen, dat voelde ze wel. Zij had alleen nog maar niet genoeg haar gedachten bij elkaar, om te weten wàt het zou zijn. Maar, 't sprak van zelf, dat hier een eind aan moest komen, aan dezen rampzaligen toestand van zijn intiem leven, dat zij hem het geluk zou weten te hergeven, dat hij vergeefs had gehoopt bij die slechte egoiste Hermance te zullen vinden. Daarom ook vond zij-zelve het nu wel goed heen te gaan, omdat zij tot haar eigen-ik verlangde in te keeren, zich rekenschap verlangde te geven van alles wat er was gebeurd, haar gróót onzegbaar geluk verlangde te overzien. - -

Als iets dat thans van zelf sprak stak zijzelf hem, onbevangen, haar lippen toe, tot afscheid. - -

- - 'Mijn arme lieveling' - - zei ze, bijna moederlijk beschermend. - -

Hij echter zag enkel in die daad de Geerte-Eduma-de-Witt-aard, die baanbrak. 'n Echt kind van haar moeder toch, constateerde hij, terwijl hij haar denzelfden broederlijken voorzichtigen passieloozen kus bood van daar straks. - Geen aasje fatsoen zat er in den grond in het heele meisje.! De menschen hadden wèl gelijk gehad, die beweerden, dat die Stinia-vroomheid bij haar niets was dan 'n opgeplakt vernisje. - - Enfin, nu hij wist wàt hij aan haar had, zou hij wel oppassen voortaan. Ze was nu in zijn macht in elk geval; hij niet meer in de hare. -

- - 'Kameraden dus, nietwaar, voor het leven?' - - vroeg hij teeder. - -

En zij, hem vast in de oogen ziende, met een belofte voor de toekomst, - die hij niet begreep:

'Voor het leven.' - -

(Wordt vervolgd.)

Gedachtenwisseling.

Geachte Redactrice.

Waar er over 't karakter der vrouw naar aanleiding van de bespreking van het werk van dr. Weininger zooveel in de Hollandsche Lelie is geschreven, komt het mij niet ongeschikt voor een getuigenis over de vrouw hier weer te geven, dat een anderen geest ademt. Weliswaar betreft het eene met name genoemde vrouw, maar toch zullen de voorbeelden uit de rijke geschiedenis der eeuwen met velen nog zijn aan te vullen. Was het ook niet eene vrouw, van wie de Heiland zeide: Zoolang het Evangelie op aarde verkondigd zal worden, zal van haar tot haar eere gesproken worden. Dat was immers Maria Magdalena, die den Zaligmaker zalfde met kostelijke zalfolie tot eene voorbereiding van zijne begrafenis. Is er inniger liefdetooneel denkbaar, zooals het in Joh. XII vermeld staat: 'Jezus dan kwam zes dagen vóór het Pascha te Bethanië, daar Lazarus was, die gestorven was geweest, welken Hij opgewekt had uit den

doode. Zij bereidden Hem dan aldaar een avondmaal, en Martha diende; en Lazarus was een van degenen, die met Hem aanzaten.

Maria dan, genomen hebbende een pond zalf van onvervalschten zeer kostelijken nardus, heeft de voeten van Jezus gezalfd, en met hare haren zijne voeten afgedroogd; en het huis werd vervuld van den reuk der zalf.' In sterke tegenstelling is hier het vragen van Judas of die zalf niet duur verkocht had kunnen worden en de bestraffing van hem door Jezus.

Maria, de moeder des Heeren, is eveneens eene met eere vermelde vrouw. Voorts Dorcas, de profetes Anna, in 't Oude Testament Naomi, Ruth, Mirjam.

Weliswaar, veel zijn het er niet; Salomo's bijwijven staan niet bepaald hoog aangeschreven, ofschoon hij het zelf dan toch ook bont maakte met er zooveel op na te houden.

Ik wilde echter hier vermelden wat ik vond over Mevr. Groen van Prinsterer in het werk van Mr. F. de Vries: Mr. Groen van Prinsterer in zijne omgeving. Op bl. 153 staat: 'De filanthropische arbeid heeft in het leven van Mevrouw Groen een belangrijke plaats ingenomen.

Haar lust en haar leven was het om arme gezinnen te bezoeken en telkens door kleine weldaden den oogenblikkelijken nood te lenigen.

Wie haar niet bespied heeft op haar wandelingen naar hare arme vrienden en vriendinnen, zoowel in de omgeving van Oud-Wassenaar als in den Haag, kent haar nog slechts ten deele. De eenvoud in haar uiterlijke verschijning was even buitengewoon als haar ijver en begaafdheid waarmee zij alles en allen in haar omgeving verzorgde en met name haar echtgenoot het leven vergemakkelijkte. Voor wie haar niet kende gaf haar eenvoud somtijds aanleiding tot komische scénes als bij het incognito van vorstelijke personen. Eens belde Mevrouw Groen aan bij een familie; de dienstmeid deed open, liet haar zonder meer staan en ging naar binnen, haar aandienende met de woorden: 'Mevrouw, daar is de naaister'. Toen Mevrouw in de gang ging kijken stond daar te wachten Mevrouw Groen van Prinsterer. Wie haar, met een pakje of een trommel, waarop de letters G.v.P. geschilderd waren in de hand, de schamele woning in een zijstraatje van de hofstad of een arbeiderswoning in Wassenaar zag binnentreden, zou niet vermoed hebben daar

de dochter van den burgemeester van Groningen, de vrouw van een der rijkste ingezetenen van 's-Gravenhage voor zich te zien, in wie de Koningin Sophie zooveel belang stelde, dat zij haar herhaaldelijk èn op Oud-Wassenaar èn later op Blankenburg kwam bezoeken. De eenvoud van Mevrouw Groen was schitterend; er was Majesteit in, een Majesteit der ongekunstelde, waarachtige Christelijke liefde.

Het was geen nederige hoogmoed, zooals men wel ontmoet, die, in het besef van macht, de hoogmoed van wie willen uitblinken in grootschheid des levens, wil overtreffen en dies nog erger is dan de laatste.

Neen, haar ijverige natuur, haar bemoeienis en zorg over alles in haar omgeving, haar lust om in den dienst haars Heeren te arbeiden en door haar liefdebetoon te trekken tot Hem, wien zij aanbad als haar Heiland, lieten haar geen tijd en bewaarden haar voor de lust om uit te blinken door grootschheid des levens of te schitteren door brassende weelde, waarmee vaak de hoogere standen zichzelf verheffen, tegen de lagere oorlog voeren en deze van zich afstooten en tot jaloerschheid en opstand verwekken.

Haar oogmerk was niet overtroeven met tot gevolg afstooten, maar liefdebetoon als Christelijke plichtsbetrachting om broeders en zusters te winnen in den dienst haars Heeren.

De vrouw, die men op Oud-Wassenaar of Blankenburg zag wandelen aan den arm van Koningin Sophie, betitelde de vrouw van een arm Christelijk onderwijzer in den Haag nooit anders dan als ‘lieve vriendin’ en de liefde voor allen die God vreesden ging haar zoover boven het standsverschil dat, naar een ooggetuige mij meedeelde, een eenvoudig burgervrouwtje die haar bezocht, bij het scheiden aan de deur door haar als een oprechte vriendin werd gezoend.

Aldus was de eenvoud in Christelijken levenswandel van de zeldzaam begaafde vrouw, die gedurende bijna een halve eeuw in trouw en liefde Groen van Prinsterer heeft ter zijde gestaan.’

Ziedaar een loffelijke getuigenis over eene vrouw. En zoo schitteren er nog vele als diamanten in intiemen kring.

Was Koningin Louise van Pruisen, zulk een ook naar haar zieleleven uiterst schoone vrouw? En Mevrouw Bosboom ten onzent?

Maar schitterde in haar leven toch ook niet een hooger dan aardsch licht?

HOLLANDICUS.

NOOT VAN DE REDACTRICE. In dit sympathieke beeld stoort m.i. die ‘naaister’-voorstelling. Waarom toch, - zou ik willen vragen, - moeten rijke menschen (en die overigens *heel voornaam* leven, met prachtige huizen, kostbare meubels, enz.) hunnen eenvoud betuigen door er burgerlijksjofel uit te zien in hun toilet? Dit is een hollandsche soort van christelijke nederigheid, die ik niet begrijp, want waarom mag een modiste, een tailleur, niet evengoed verdienen aan een rijke dame, dan de leverancier harer mooie en kostbare meubels, of dan de voorname confiseur, die de dure schotels toebereidt harer prachtige diners, gegeven in vorstelijke salons? Ik vind het een logisch standpunt, dat een rijk christen *alles* weggeeft; ik vind dat zelfs het eenig-ware *christelijke* standpunt, indien men den Bijbel en de bevelen van Jezus-Christus letterlijk wil nakomen. Indien men echter *dat* niet doet, indien men, zooals wijlen mevrouw Groen van Prinsterer, een groot huis in den Haag op de Vijverberg en een niet minder vorstelijk buitengoed des zomers bewoont, en leeft

geheel en al op den daarmede overeenkomenden rijken voet, dan begrijp ik niet wáárom de christelijke eenvoud alléén wordt gezocht in het, wat uiterlijk voorkomen betreft, lijken op een 'naaister'. Ik vind dat niet eenvoudig, maar gierig-aandoend. Want immers, al degenen, die aan toilet-leveranties verdienen, moeten het in de eerste plaats hebben van juist zulke rijke clientele, en ik vind het daarom hun een onbillijke schade aandoen, wanneer rijke, in mooie en dure huizen wonende, en groote diners gevende menschen, op hun toilet zóó zuinig zijn als ons hier wordt geschilderd, dat met mevrouw Groen van Prinsterer het geval is geweest. M.i. komt het in gevallen als het hare, waar gierigheid natuurlijk is uitgesloten, voort uit een den hollandschen dames dikwijls ingeboren *burgerlijkheid*, wat haar toilet betreft; een Engelsche predikantsvrouw kleedt zich royaler dan menige Haagsche high-life-dame, - die een prachtig huis, een auto, wat niet al ter harer beschikking heeft, maar zichzelve optakelt als een 'naaister' (en dan wel te verstaan eene zonder éénig geld, want de meeste naaisters kleeden zich heden ten dage heel wat beter en eleganter dan zulke rijke dames). - Dat ik op dit feit den nadruk leg, is ten eerste omdat ik het jammer vind, wanneer burgerlijkheid, aldus, geheel ten onrechte, wordt verward met eenvoud, en ten tweede, omdat m.i. de middelklasse, die der modistes en damestailleurs, der leveranciers van alles in een woord wat behoort bij dames-toilet, als daar zijn bontwerkers, juweliers, corsetiers, kant-magazijnen, et*c.*, etc., beslist *lijdt* finantieel onder zulke verkeerd-gekozen nederigheid, als die van als sjofele 'naaisters' zich aankleedende high-life dames.

REDACTRICE.

Uit den ouden tijd.
door A.J. Servaas van Rooyen. *Oud-Gemeente-archivaris.*

XXXVIII.
Man en vrouw.

Dr J.J. van Toorenbergen gaf in 1882 uit een belangrijk geschrift, getiteld: 'Het oudste Nederlandsche Verboden Boek' van 1523.

Dat verboden boek was de 'Summa der Godliker schrifturen', en, tot een ander doel, het noodig hebbende stuitteden we op een hoofdstuk, dat waard is in breeder kring bekend te worden.

We schrijven het gewoon weg af, en zullen het niet wikkelen in een omhulsel van geleerdheid.

Het is het 22e 'Capittel', behandelened 'Hoe dat man ende vrouwe tsamen sullen leven, een goede leeringe nae den evangelie'.

Luister: 'God heeft geen dinck so scerp bevolen ende gheboden als dat wi malcanderen sullen liefhebben, ende oock onse vianden. Als sinte Matheüs scrijft in syn V ca.: Hebt u vianden lief, sprack Christus. Sinte Pauwels vermaent in syn epistelen, dat die mannen haer huysvrouwen lief sullen hebben, maer eylaes, daer syn weinich menschen die weten hoe dat sy malcanderen lief

sullen hebben, want ist sake dat ghi daerom u huisvrouwe alleen liefhebt, wanttet u huysvrouwe is, dat ghi haer alleen sinlick na u vleesch liefhebt, ende want si u dient ende behaget na den lichaem in scoenheyt, in edelheyt, in ryckdom, etc.

Van dese liefte en scrijft sinte Pauwels niet, want sulcke liefte is oock tusschen hoeren ende boeven, ende tusschen den beesten. Daerom en moecht ghi u huysvrouwe also niet liefhebben. Maer hoe dan? Ghy sult haer daerom liefhebben, want si u suster is in dat kerstenghelove, ende want si ooc erfghenaem is van die glorie Gods met u, ende want si denselven God dient die ghi dient, ende want si een doepsel ende die selve sacramenten met u ghemeyn heeft. Ende ghi sult haer ooc liefhebben om haer doechders, als scamelheyt, cuysheyt, neersticheyt, sorchvoudicheyt ende ander doechden, al ist sake dat si anders arm, onedel, ende lelick is. Ende oft si eenighe ondoecht in haer hadde, die salmen met goede manieren straffen, maer ghi en sult haer niet haten, maer altijt medelijden ende paceincie met haer hebben, gelijck als met een cranck vaetken. Als sinte Peter ons leert in syn eerste epistel iij. ca.: Ende als sulcken liefte tusschen malcanderen is, so sal die man dat hooft wesen, ende die vrouwe die minste. Die vrouwe sal den man dienen, als haer heer, ende die man sal sijn huysvrouwe liefhebben ende eeren als sijn eygen lichaem. Die man, als is hi dat hooft des vrouwen, hi en mach daerom sijn huysvrouwe niet verdrucken, maer haer neerstelicken beschermen. Ende hi sal meer arbeyden ende begheeren dat hem die vrouwe liefheeft, dan dat si hem vreest. Ende hi sal also sijn huysvrouwe liefhebben als God ons liefgehadt heeft, doe wi noch syn vianden waren, ende doe wi besmet waren met onse sonden. Also sal een man sijn huysvrouwe liefhebben al ist sake dat si lelick oft wonderlick is. Hy en sal niet wreet ende hart teghen haer wesen, maar hi sal haer verduldelick draghen ende met soeticheyt vermanen. Ende is dat sake dat ghi dat hooft syt. Waerom wilt ghi dan uwen lichaem, dat is u huysvrouwe, afslaen oft verdrijven? Die man zal die vrouwe beschermen ende vermanen, ende onder disciplijn houden, ende sien daer toe, dat si haer niet te costelick en cleedt of verciert met costelicke cleynodiën na die uitwendicheyt des weerelts, daer sal die man toe sien, want dit begeeren die vrouwen uut der nature. Ende dat proncken is groote sonde om der scandalizatiën wille, die daer uut comt, want t en betaemt een kerstenvrouwe niet also gecleet te gaen uutwendich als die heydensche vrouwen deden. Want dit straft die Prophete Esaias int iij. ca. - Ende selde is si eens mans huysvrouwe alleen, die haer so uutwendich toemaect ende verciert, ende si geven menigen mensche een oersake van quade begeerten. Ende aenghesien dat ghi eenen man hebt, waerom doch soect ghi noch meer mans te behagen? Hier sal die man der vrouwen hooft ende heer wesen, ende verbieden desen oncost ende hovaerdye in sijn huysvrouwe, ende vermanen haer ende leeren dat si met doechden arbeyt behagelick te wesen, niet met cleynodiën, want daer kan men wel een lichte vrouwe mede vercieren. Ende daerom ist gheen wonder dat wij van den heeren worden ghescat, als si sien dat ghi so uutwendig ghecleet gaet, want die heeren verteeren u goet, na dat ghi u selven uutwendich cleet. Hierom sal die man toe sien, dat die vrouwe hier een middel in hout. Ende die vrouwe sal dan haren man houden als haer overste, si sal den man liefhebben als haer lichaem, maer si sal hem eeren ende ontsien als haer heere. Want also was Sara Abraham onderdanich, ende si plach hem heere te heeten, als sinte Peter scrijft in sijn eerste epistel int iij. capittel. Also dede Monica, sint Augustijns moeder, die haren man oec so eerde, ende als hi toornich of droncken was, so en strafte si haren man niet, maer als dat ghedaen was, so vermaende si haren

man: also sullen alle vrouwen doen. Aldus sal dan onder den echten staet gheen sinlicke liefte sijn, maer godlicke liefte. Ende dan sullen si malcanderen helpen om den cost te winnen, ende die vrouwe sal binnen toesien, ende die man buyten. Ende sulcken leven is God seer aangenaem, want hij heeftet inden paradyse selver ingheset. Die man zal der vrouwen altijd wat toegheven.

Ende somtijts sullen si ook in cuysheit leven met opset, op dat sy oock mogen vasten ende bidden. Ende het waere altijt beter dat ghelyck vergaderde met ghelyck, want nemet een arme knecht een edel of ryck wijf, soo wilt die vrouwe dat hooft wesen, ende dat is tegen sinte Pauwels leeringe. Ende neemt een arm maecht eenen rijcken of edelen man, so wort si geen huysvrouwe, maer een dienstmaecht, want hi en kent haer niet syns ghelijcke ende hi hout haer syn minste te wesen. Ende dit is oock tegen sinte Pauwels leeringe, want[1)] also en heeft die vrouwe geen man ghecregen, maer een tyran

1) In de uitgave van 1526 komt een variant voor.

ende een overheer, welc oock niet godlick en is, want Eva niet van Adams voet ghenomen, maer van Adams syde. Niettemin als rijcke luyden met arme luyden inden echt vergaderen, ende si nochtans malcander ghelycke liefhebben alsoe dat die man altijt thoeft blyft, ende dat hi nochtans die vrouwe niet en versmaet, maer dit si altijt malcander ghelijcke liefhebben hoe sy sijn, arm of ryck, edel of onedel, goet of quaet, so ist een christelick leven. Want in dese sake sal men altijt meer aensien die wille Gods dan aermoede of ryckdom'.

De schrijver behandelt onder meer ook het 'sevende ghebot ende hoe dat men t houden moet, niet na Moyses wet, maar na dat Evangelium'.

Als verband houdende met ons onderwerp schrijven we dat ook nog af.

'Dat sevende ghebot is: Ghy sult niet oncuysch wesen. Doer dit ghebot wort alle onsuverheyt verboden, van alle manieren. Het si met personen die in den echten staet syn, ofte die vrij syn. Alle oncuysheyt is van Godt verboden, maer de Joden, die Moyses wet hadden, meynden als si metten wercken niet overghetreden en hadden, so lange meynden si dat si dit ghebot volbrachten. Nu vindt men dierghelijcke veel kersten menschen, die dit selfde ooc meynen, ende dit en syn Gods discipelen niet, ende si houden dat gebot des Evangelys niet, maer si sijn Moyses discipelen, ende si houden Moyses gheboden, dat is si houden alleen, dat si metten wercken niet en sondighen. Dese menschen bedrieghen hem selven, wat wi en sijn niet alleen verbonden tot Moyses wet, maer oock tot die wet des Evangelys, dat is, wi en moeten niet alleen metten wercken, niet sondighen, maar wien moeten oock met ten wille, oft metter herten, oft metter begheerten niet sondighen. Want ons lieve Heere seyt int Evangelie: Het was den Joden gheboden, dat si niet in oncuysheyt en souden leven, Ic segge u, dat alle de ghene die een vrouwe aensiet om te sondighen, die heeft in syn herte al oncuysheit volbracht. Daerom worde, ons onder dit ghebot verboden alle manieren die tot wellust des vleesches draghen, als tasten, kallen, hooren, singhen, dencken ende aensien dinghen, die tot oncuysheyt draghen. Ende daerom doen si altemale teghen dit ghebot, die daer raet oft doet daertoe geven, die daer eenighe oorsaeke toe syn, oft die brieven om sulcke dinghen schryven, oft boetschappen doen, oft die haer huys daertoe leenen oft verhueren, oft dat in haer huys laten geschien, ende bisonder sondighen si die daer van alsulcke dinghen kallen daer kinderen bi sijn, want hier worden si doer verdorven ende si leeren quaet, dat si niet en wisten. Ende wee den ghenen, die de kinderen alsulcker dinghen leert, oft die haer tot sonden brengt. Item teghen dit gebot doen si die uutwendigheyt van cleederen bedenken ende maken, die een oorsake syn der sonden. Ende om dit ghebot te houden ende te volbrenghen behoeven wi sonderlinghe de gratie Gods almachtich, want het is boven der natuere. Nochtans niet te min ghi sult weten, dat alle becooringe gheen dootsonde en is, want de becooringe is in hem selven goet, want si geeft ons een oorsake dat wi strijden ende ghecroont werden, maer veel menschen claghen, dat haer die becooringhe te swaer is, ende si becooren haar selven, dat is si gheven haer selven een oorsake tot die becooringhe, oft door overvloedicheyt van eten ende drincken oft doen tasten, oft want si haer ooghen niet en bewaren ende deser ghelycke. Dese menschen en schouwen de oorsake niet, ende als haer die ghedachten aencomen so en weeren si haar niet, maer si hebben daer gheneuchte in, ende si walgen daermede in haer herte. Dese menschen becooren haer selve, als sinte Jacob schrijft in sijn Epistel int eerste Capittel. Daerom die dit ghebot wil houden die sal hem selven Gode bevelen ende schouwen alle de oorsaken, waer hi can ende mach, ende als hem de

becoringhe aen coemt, so sal hi hem keeren tot sijn ghebedt, oft hi sal van die stede gaen ende nemen wat voor te doen. Aldus mach een mensche doer die gratie Gods die becoringe verwinnen. Ende hi sal Godt sinen genadighen Vader, altijt syn crancheyt claghen ende biechten, ende belijden altijt sijn ghenegentheijt totten quade. Ende alsmen dese affectie aldus Gode biechtet met een vast ghelove, so wil hi onser ontfermen ende ghenadich syn. Ende dese ghedachten en sijn altijt niet allycke groote sonde, maer hoe dat een mensche daer meer gheneuchten in heeft, hoe dat de sonde grooter is. Daerom, die teghen haren wille overvallen worden als joncfrouwen die ghewelt lijden, is dat sake dat haer herte ende wille niet en sondicht, so en can dat vleesch oock niet gesondighen, ende alsulcke joncfrouwen verliesen haar maechdelike reynicheyt voor de weerelt, maar niet voor Godt, want voor Godt en can dat vleesche niet ghesondighen, dat herte ende den wille moet eerst gesondicht hebben, daerom is alle sonde intherte ende inden wille ghelegen, ende in de genuechte, die tot den wille comt, ende dese gesmeekte ende de sonde vermach so wel geschieden onder de gehoude (gehuwde) lieden, als in ander verboden oncuysheyt daerom moet een yegelick wel toesien, gelijck als een man weldroncken drincken vermach in sinen eyghenen wyn, also vermach een man wel dootsonde doen inden trouwelicken Staet. Ende al ist dat sake, dattet groote conste is

den maechdelicken stàet te houden onbesmet, het is ymmer so groote conste in den echt recht te leven.'

In deze min of meer wijze lessen zal wel niet de oorzaak van het verbod liggen, maar vergeten we niet, dat het plakkaat van Keizer Karel V, waarin 't boek wordt verboden, zegt, - van dit en van boeken met andere titels - 'die schijnen goedt te zijn, hoewel dieselve bouxkens inhouden diversche dwaelingen'.

Dat de inhoud voor heel erg werd gehouden bewijst wel, dat de drukker Jan Zeverts van Leyden uit de landen van Holland, Zeeland en West-Friesland werd gebannen.

Bericht.

Wegens den **Goeden Vrijdag** en de **Paaschdagen** moest dit nommer veel vroeger gereed zijn dan anders, zoodat ik de correspondentie niet verder heb kunnen afdoen dan tot hiertoe.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Esperanza. - Wacht, wat die belofte betreft, nog eenige dagen. Ik heb het nu zóó volhandig. - O ja, ik ook zou graag Carnegie zijn. Om te beginnen zou ik mij dan het lot kunnen aantrekken van al de verlaten en zwervende honden en katten, en van de mishandelde arme paarden. En dan. - En dan. - Ik word toch nooit Carnegie, dus ik zal mij maar niet verdiepen in alles wat ik met zijn rijkdommen zou *willen* doen.

- Uw voorstel is heel aanlokkelijk. Ik ben géén vormen-mensch. Hetgeen heel iets anders is dan slechte-manieren te hebben. Die kunnen mij wèl hinderen. - Ja, ik-ook zit graag in Parijs vóór een café, om op mijn gemak de drukte te laten voorbij-krioelen. 't Café de la Paix lag nu al zoo lekker in het zonnetje, nu wij er waren dezen keer. Op Scheveningen zit ik zoo óók graag, vooral als we 't geluk hebben van mooie avonden. Helaas, hoe weinige! - Ja, dat is een eigenaardig iets nietwaar, dat wij bij een ongeluk, dat ver van ons af geschiedt, soms zoo weinig stilstaan, net alsof het dáárom minder verschrikkelijk is in onze oogen.

Dank voor Uw wenschen aangaande de zoenen van Benjamin en Frits. De eerste is nóóit uitgezoend; de laatste kan het niet zoo lang achtereen volhouden als hij wil; maar met dat al heeft Benjamin het oorspronkelijk van hèm geleerd. Aan Frits namelijk leerden we, toen hij nog alleen met ons was: Geef eens een zoentje. En dan sprong hij dadelijk op schoot, en deed het. Toen Benjamin kwam zag hij hem dat kunstje gauw af, maar één zoentje vindt hij lang niet voldoende. Hij gaat maar dóór tot in het oneindige. - Dank hartelijk voor de briefkaarten.

Mevr: van de W. te D. - Ik weet heusch niet wèlke van de aardige kaarten ik het leukst vind. Wij beiden waren er over uit, zoo lekker als die hondjes er zitten. Maar de groote met het kleintje is toch nog, geloof ik, degene die mij 't allerbest bevalt. *Ik* beweer dat het kleintje lijkt op Benjamin, toen ook hij nog zoo heel jong was. Mijn vriendin vindt het niet. Maar ik vind het net zoo'n eigenwijs diertje als Benjamin toen óók al was. Hartelijk dank.*)

A.K. Nijmegen. - Ik vooronderstel uit het onvolledig adres van Uw brief aan mij, en uit Uw vragen in Uw brief, dat gij noch abonnée noch medelezeres zijt van de Holl: Lelie. Dan hebt gij het aan U-zelf te wijten, indien mijn antwoord niet onder Uw oogen komt, daar ik niet particulier antwoord. 1. Uw bijdragen zijn veel te onbeduidend voor opname. 2. Natuurlijk kan ik niet vooruit weten welke 'andere onderwerpen' gij zoudt *willen* behandelen, veel minder nog of die ter opname geschikt zouden zijn; deze vraag van U is dus veel te vaag gesteld. 3. Als ik iets aanneem, van welken aard ook, wordt het gehonoreerd, en per drie maanden betaald, door den uitgever; ik neem echter van eerstbeginnende onbekenden, als gij zijt, indien zij blijkbaar in geen enkele relatie staan tot het blad, voorloopig niets aan, uit plaatsgebrek. - 4. Ik neem het U niets kwalijk dat gij U tot mij hebt gewend, maar ik moet mij, bij het beantwoorden, houden aan de vastgestelde regels, die gij elke week in de Lelie kunt lezen.

Gé. - Ik heb altijd veel sympathie voor U gevoeld om Uw kattenliefde, maar, sinds gij zoo schrijft over Uw hondje als gij het doet, heb ik U gansch en al in mijn hart gesloten, want elk Uwer woorden bewijst dat gij het diertje *liefhebt*, het navoelt, het begrijpt, het in zijn ondeugendheden kunt verstáán. - Ik heb eens zulk een hekel gekregen aan iemand - die later ook afdoend bewees een valsch, gemeen, slecht karakter te hebben - om haar volstrekt niet-kunnen-navoelen het *aardige* van 'n ondeugendheidje van Frits. Het was in Amsterdam. Ik had een groot stuk chocolade op mijn schrijf bureau liggen, en wilde dit opbergen vóór ik uitging, om mijn vriendin,

*) Oók voor de zooeven ontvangen goede wenschen voor Paschen!

die ik ergens zou ontmoeten, te gaan volgen. Het stuk chocolade was echter nergens te vinden. Toevallig kwam ik ten slotte in de andere kamer, en zie, daar zat Fritsje (die zijn heele leven lang een kleine dief is geweest van lekkernijen), en had het groote stuk - te groot dan dat hij het zelfs vermocht te bemeesteren - vóór zich in zijn mandje liggen. Terwijl ik druk zat te werken, had hij het blijkbaar van mijn schrijfbureau weggehaald, en daar veilig opgeborgen, en, nu hij mij zoo ineens zag binnenkomen, vielen zijn groote bruine oogen haast uit zijn kopje van schrik. Het was zoo komiek dat ik hartelijk moest lachen, en het voorval, als een recht leuk grapje, vertelde aan de zieke, bij wie ik mijn vriendin moest gaan terugvinden. Nu, daar zat nog iemand anders ook, die ik goed kende, en die deed een vinnigen uitval: '*Ik* zou woedend zijn. Zoo'n ellendige hond, om je de dingen van de tafel weg te durven halen! Een *duur* stuk chocolade!' - Om de tegenwoordigheid der zieke zeide ik niet veel, maar later, onder vier oogen, waren mijn vriendin en ik er beide over uit, dat die vrouw geen aangenaam noch beminnelijk karakter *kon* hebben, alleen een van louter egoïsme en nuchterheid. En zoo is het ook *precies* uitgekomen later. - Aan dat voorval dacht ik terug, toen gij het wangedrag van Uwen kleinen honden-misdadiger zoo leuk beschreeft. - Zulke ondeugendheden zijn juist zoo in-aardig. O, ik ben zóó blij met zulk een brief als deze van U. En ik vind Uw jongen een schat, dat hij zoo houdt van dieren. Kinderen, die slecht zijn voor dieren, *kunnen* later geen goede menschen wezen, dat staat bij mij vast.

Ik zal het boek voor U klaar leggen, maar ik kan U in geen geval ontvangen, zelfs al ben ik thuis, want wij zijn verhuizende, en het is daardoor onmogelijk wiè ook thans nog te ontvangen. Wij blijven op Scheveningen wonen, maar gaan een grootere, voor den winter meer geschikte woning betrekken. Mijn adres geef ik nog op in de Lelie natuurlijk. Echter ga ik van uit deze woning eerst naar bad Nauheim. Wij zitten dus nu in een ongezelligen toestand.

Ik moet nog even op Uw hondje terugkomen, om U te vertellen, dat het mijn vader net zoo ging als U. Hij-ook verbaasde zich altijd oprecht, als iemand onzen Jip 'zoo leelijk' vond. Ik geloof, het deed hem bepaald pijn. En hij was dan ook zóó trotsch op Jips voornaamste en door iedereen erkend sieraad, diens mooien pluimstaart. Overigens begrijp ik nooit wáár het toe dient een honden- of katten-eigenaar rondweg in zijn gezicht te zeggen, dat men zijn lieveling 'zoo leelijk' vindt. Mij komt dat altijd voor als een bewijs van gebrek aan fijn-gevoel en aan takt. - Benjamin-ook doet dat net zoo als Uw hond, dat zijn kopje op je knie leggen, en je dan zoo doodstil-vragend aankijken; dan heeft hij in zijn anders zoo van ondeugendheid tintelende oogen plotseling een zoo weemoedig-teedere uitdrukking, van oneindig je liefhebben; je als het ware danken dat hij je heeft ontmoet.

K. (**Nickerie**.) - Mijn beste heer, indien gij U 'ergert' aan de Lelie, waarom leest gij haar dan 'geregeld'? Als ik U was zou ik dat heusch niet doen; ik bedoel, ik zou haar dan voortaan niet lezen. Dat is wezenlijk voor Uw gezondheid het beste; vooral in zoo'n heet klimaat moet men zich niet 'ergeren.' - Want, wat mij betreft, ik kan U wèl verzekeren, dat ik Uw 'ergernis' er niet zal uitlaten om Uwentwille. Ik zal namelijk precies als altijd blijven zeggen wat ik vind of denk, zoowel over de Roomschen, als over de honden, ongeacht Uw 'ergernis.' Beterschap daarmee.

J.G. van der H. - Uw gedichtjes kan ik tot mijn leedwezen niet plaatsen. Ik vind den man de eer niet eens waard van aldus *tégen* hem te dichten. Zij zijn vernietigd.

Ogtrud. - Ik weet eigenlijk niet *wat* ik U moet antwoorden op Uw brief, omdat ik nu vóór alles moet afwachten hoe het verder met U zal afloopen. Gij zijt nu in zulk een overgangs-toestand, en dat zoo plotseling, dat ik begrijp hoe ik niet anders kan doen dan wachten, en hoe op dit oogenblik mijn raad of mijn meening tot niets zou leiden, omdat gij reeds *hebt* gehandeld. Een ding begrijp ik niet heel goed uit Uw brief, namelijk *hoe* gij daar, in die plaats, zijt aangeland? Uw brief kon ik maar moeilijk lezen, maar ik neem het U niets kwalijk dat gij hem zóó zondt; dat vond ik integendeel héél natuurlijk. - Ik ben zeer blij dat gij juist nu die verandering tegemoet gaat (reeds achter den rug hebt als gij deze Lelie ontvangt). Dat zal Uw gedachten geheel verfrisschen misschien. Gij ziet, ik onthoud mij op dit oogenblik, nu gij reeds handeldet, over het uitspreken eener opinie. Alleen wil ik blijven waarschuwen: Handel niet overijld. Oók in Uw menschenkennis zoudt gij U kunnen vergissen. - Zoudt gij niet zelve aan die inzendster bedanken? Indien ik Uw boodschap voor haar hier overbreng, dan verraad ik U. Een paar woorden zijn voldoende. Het zal haar stellig genoegen doen *dat* gij er zoo over denkt. En nu neem ik, met een bezwaard hart een beetje, van U afscheid totdat gij mij weer schrijft. Doe dat maar *spoedig*, want, heusch, ik *ben* een beetje bezwaard over Uw handelwijze. Ik kan mij Uw *drang* tot handelen heel goed indenken, maar ik ben zoo bang dat gij iets overijlds zult doen. Dus, vertel mij vooral *alles* ook verder.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Spoed-correspondentie.

Zonnehof. - Zooals gij intusschen zult hebben gezien, heb ik Uw boekje inderdaad gedurende het verhuis-opruimen gevonden, mèt het door U-zelve geschreven omslag, en U een en ander terstond dóórgestuurd. Ik kon mij ook reeds niet van mij zelve voorstellen, dat ik het had verscheurd, en daarom rekende ik, zooals ik U reeds in de corr: schreef, op de waarschijnlijkheid, dat ik het *te* goed had opgeborgen, en de juiste plaats had vergeten dientengevolge. Gelukkig dat het terecht is.

Meta. - Gij behoort tot de correspondenten die ik *moest* laten overblijven. Dank voor Uw lief laatste briefje.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

(Ongecorrigeerd geplaatst.)

26 April 1911.
24ste Jaargang.
No. 43

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
De behoeften der armen gaan vóór het genot der rijken.

Ik ben geen socialiste, noch behoor ik tot de eene of andere richting, of wensch daarvoor propaganda te maken. Liever wil ik U eerlijk zeggen dat ik van een gezellig, smaakvol intérieur houd en niet zou kunnen leven zonder een zekere luxe en comfort om mij heen, noch mij zou kunnen kleeden van de goedkoope jan-en-alleman's producten der bekende confectiezaken.

Eigenlijk rangschikt gij mij dus beter in de rubriek van '*mondaine vrouw*'.

Doch toch moet het mij van de lippen, hoe ik het veroordeel als zonde, het gedachteloos *onnutte* geld verspillen, terwijl uw medemensch gebrek lijdt! (alléén omdat het *U* nu éénmaal een zeker genot of pleizier geeft!) Denk eens aan de St. Nicolaas, Kerstmis of Nieuwjaarsfeesten! Hoe ontzettend veel geld aan onnutte, smaaklooze prullen en en cadeau's is er niet geofferd. Hoe ontzettend veel geld is er

letterlijk niet weggesmeten (soms alleen voor het pleizier van het winkelen!) - terwijl uw naaste gebrek lijdt, en geen geld heeft voor brood.

Denk U daar eens even in!

Geen geld voor brood, d.i. den hongerdood sterven. Is dat niet verschrikkelijk? En is het niet zondig, dat gij uw geld aan onnuttig-

heden verspilt terwijl uwe medemenschen verhongeren?

Als voorbeeld haal ik U eene ware gebeurtenis aan in Londen - waar trots al den rijkdom van het West-End - elken dag eene lijkschouwing plaats heeft in het East-End, indien de jury weet dat de dood door verhongering is veroorzaakt.

't Geval hier bedoeld was dat van een kindje van een arbeider, die geen werk kon krijgen en die 's morgens het kind, het jongste van zijn vijftal, dood in bed had gevonden. De vader was geen stuiver in de wereld rijk, het geheele gezin woonde in één kamer en betaalde daarvoor *f* 1,80 (3 Sh.) huur in de week.

Sedert maanden waren ze allen langzaam aan het verhongeren en daar de man doof is, is er heel weinig kans dat hij werk zal vinden, hoewel verscheidene getuigen verklaarden, dat hij er van den vroegen morgen tot den laten avond moeite voor deed.

't Tooneel was hartbrekend; den man kon men aanzien hoe hij er aan toe was, hoewel hij niet jammerde en klaagde en met tragische soberheid niets ergers zei, dan dat zijn vrouw wel wat voedsel noodig had: ‘Mij wife could do with a bit of food’.

Er ging dan ook bij velen der aanwezigen een zucht van verlichting op, toen de lijkschouwer zei: Ik zal hem 4 weken lang tien Shillings per week laten uitbetalen en hem nu dadelijk het eerste geld geven.

Eenvoudig weg zei de man: ‘Ik dank U zeer Mijnheer, mijn vrouw en kinderen zullen nu een stukje eten kunnen krijgen’.

‘Begrijpt mij wel, lezers, ik ben geen Droogstoppel!’

Ik zou U niet graag de poëzie en het genot ontzeggen, van een ander een mooi cadeau te schenken of eene aardige verrassing te bereiden. - Ik zelf vind niets heerlijker dan pakjes maken en iemand pleizier doen.

Neen, wat ik als zonde veroordeel, dat is het *onnutte* geld verspillen, - terwijl uw medemensch gebrek lijdt. - Duidelijk zegt eene inwendige stem mij dan:

‘De behoeften der armen gaan vóór het genot der rijken’.

Den Haag.

A.I.G.

Sterven.

Zonder strijd of verlangen, zal ik heengaan als 'k weet,
Dat de schrijnende smart van mijn harteleed,
Mij niet volgen zal, in de eeuwige rust,
Als ik zachtkens mag sluim'ren, onbewust.

Doch wie keerde er ooit uit het Doodendal
Om te zeggen wat Hierna komen zal?
Geen dierbre, kwam, die de boodschap bracht,
Of Ginds dageraad is, of wel eeuwige nacht.

Zal Daarginds, als een nieuwe dag ons verbeidt,
Onze Wanhoop herleven, onze Liefde, onze Strijd?
Zal het luid kloppend harte de rust moeten derven?
Zal Herinn'ring mij wekken? Neen, neen 'k wil niet sterven.

Naar het Fransch.

C. ENTHOVEN.

Boekbeschouwing.

Van Christen tot Arnarchist.
Gedenkschriften
van
F. Domela Nieuwenhuis.
Uitgever van Holkema en Warendorf.
Amsterdam.

I.
De Mensch.

Jaren geleden, toen ik nog een klein meisje was en Domela Nieuwenhuis verkeerde in zijn triomfdagen van arnarchistisch geworden predikant, heb ik hem voor het eerst van mijn leven gezien! Hij kwam in Assen een lezing houden, - een gebeurtenis van belang voor het stadje - en mijn vader werd van orthodoxe zijde verzocht tégen hem te willen spreken, want het was een lezing met debat. Mijn vader, toen officier van justitie te Assen, achtte zich verplicht, om zijns geloofs wille, aan die uitnoodiging gevolg te geven, en, ofschoon ik nog een kind was, mocht ik dien avond, waarover ik reeds vóóraf zooveel had hooren spreken, mede tegenwoordig zijn. Wel, ik herinner mij alléén het einde, het abrupt heengaan mijns vaders, midden onder de repliek van Domela Nieuwenhuis, omdat deze zich daarbij uitdrukkingen liet ontvallen over den persoon van Jezus-Christus, voor bijbel-geloovige ooren zóó beleedigend, dat mijn vader het om *die* reden zijn Christenplicht achtte de zaal onmiddelijk te verlaten.

Heeft Domela Nieuwenhuis ooit vermoed wáárom mijn vader toen aldus handelde? Ik heb, door een toeval, gelegenheid gehad het hem verleden jaar op te helderen, bij gelegenheid eener tusschen ons ontstane brief-

wisseling; artikelen van mij, waarin hij de geestverwante voelde, bij alle meeningsverschil, overigens, gaven hem namelijk aanleiding mij te schrijven, en, in dien brief, herinnerde hij mij óók aan die zoo lange jaren geleden-gehouden lezing te Assen, die, schreef hij mij, voornamelijk dáárom in zijn geheugen was gebleven, omdat het op hem een bijzonderen indruk had gemaakt dat, waar in dien tijd alle 'heeren' van éénige positie of stand in de maatschappij hem minachtend doodzwegen, mijn vader den zedelijken moed had getoond zich met hem in een openlijk dispuut in te laten, onbekommerd om de vraag wat 'men' ervan zou zeggen.

Mijn vader was een éérlijk man; ik houd Domela Nieuwenhuis óók voor een eerlijk man; voor beiden heb ik daarom achting, die achting, die men heeft voor een persoonlijkheid, een karakter, een iemand, al is zijn levensopvatting ook geheel verschillend van de eigene.

Streng orthodox groot gebracht, - gelijk ik U hierboven beschreef zóó streng-godsdienstig, dat mijn vader alléén om den den naam Jezus-Christus, den 'Zoon van God' aangedanen hoon, het debat met Domela Nieuwenhuis afbrak, - sta ik thans zelve éénsdeels heel dicht bij dezen laatsten, anderdeels weer onmetelijk vér van hem af, omdat ik niet geloof aan de uitvoerbaarheid zijner denkbeelden, niet deel zijn idealisme, wat betreft een toekomstmaatschappij van gelijke-rechten-hebbende menschen in een rechtvaardigen heil-staat!

Maar zoo het niet is zijn leer, niet zijn zijn levensbeginselen, waardoor zijn gedenkschriften mij hebben geboeid, des te meer is het zijn leven zelf, zijn zich èèrlijk aan zijn zaak gegeven hebben, waardoor hij mij aantrekt, mij toeschijnt te zijn een groote, een eerbiedwekkende figuur! Er behoort een groote mate van moed, van zedelijke meerderheid toe, om te doen wat Domela Nieuwenhuis deed: te worden van een op den maatschappelijken ladder een prettig plaatsje innemenden predikant de gehate, geminachte, tot gevangenisstraf-veroordeelde anarchist, wiens 'vrij-socialisme' niets gemeen heeft met het allerlei freules en jonkheeren en schatrijke lui om zich heen groepeerende socialisten-theorie-geloof van sommige vrijzinnige kamerleden, socialisten-geloof dat bepaald behóórt tot de high-life-mode zelfs, precies als in de dagen vlak voor de Fransche revolutie, en dat niet belet allergezelligst in het particuliere leven om te gaan zoowel met antirevolutionairen als met oud-liberalen, met vrijzinnig-democraten als met weelde-aanbidders van het meest materialistische en egoïste soort of met zelf-pijnigers en 'onthouders' van allerlei aard.

Domela Nieuwenhuis behoort niet tot dezulken; hij is een uitgeworpene! En ik herhaal, om bij zijn beschaving, zijn ontwikkeling, en zijn stand van huis uit, zulk een eenling-leven te kiezen, daartoe behoort m.i. een zeer groote zedelijken moed, en een niet-genoeg te waardeeren onafhankelijkheidszin.

Daarom treft, bij het lezen van deze gedenkschriften, dan ook veel meer nog de *mensch*, die er in te voorschijn treedt, dan de gebeurtenissen-zelf het u doen.

Wáár moet men boven alles wezen, *zoo was het devies mijns levens*, *en hieraan ben ik zooveel mogelijk getrouw gebleven* (aldus schrijft D.N. ergens), *zoodanig dat een mijner moderne collega's later eens van mij getuigde: het ongeluk van Nieuwenhuis is*, *dat hij de hartstocht der waarheid bezit. Of dit een ongeluk is zal ik niet beslissen*, *maar dat het een ongemak is in deze leugenachtige en bovenal huichelachtige wereld, dat heb ik ruimschoots ondervonden.*

Die woorden neem *ik* van ganscher harte over, omdat zij volkomen karakteriseeren wat iemand ondervindt die wáár wil zijn, liever gezegd, die gelijk Domela

Nieuwenhuis ook, niet anders *kan* zijn dan wáár, omdat het hem nu eenmaal zoo is aangeboren. Ik óók namelijk heb mijn leven lang ondervonden, dat het een 'ongemak' is in deze 'leugenachtige en bovenal huichelachtige wereld', en misschien komt het wel juist dáárom in de eerste plaats, dat ik zooeven zeide, bij alle diepgaande meeningsverschil mij toch óók een geestverwante te voelen van Domela Nieuwenhuis. Want immers, ik kan het mij b.v. zoo begrijpen, dat zijn moderne-predikant-schap terstond in botsing moest geraken met zijn waarheidsliefde.

Toen mij later door eenige vermogende personen te 's-Hage gevraagd werd, na mijn bedanken voor de kerk, of ik bereid was mede te werken aan een oprichten van een dergelijke gemeente,(als de Vrije Gemeente te Amsterdam), *en dat zij dan wel zouden zorgen voor het finantiëele gedeelte, toen bedankte ik daarvoor, uit vrees dat men den zelfden weg zou opgaan, en, liever dan een verzekerd bestaan te hebben aan zoo'n gemeente, ging ik een onzekere toekomst in, waarin zorg en nood mij wachten.*

Daarin herkent men, dunkt mij, den ganschen mensch. Eenmaal, door het verlies zijner eerste vrouw, geschokt in zijn over-

tuiging dat er een liefderijk persoonlijk Opperwezen is, wordt het hem van jaar tot jaar duidelijker, hoe van nu af aan alle gescherm met het woord ‘geloof’, wanneer men daaraan geen vast dogma verbindt, voor hem huichelarij zal worden. En daarmee is het vonnis over zijn toekomst van predikant geveld, is, zooals hij zelf het uitdrukt, ‘het verlossingswerk verplaatst naar de aarde.’

Het spreekt van zelf, dat een zóó krachtige, en met de menschheid méévoelende natuur als die van D.N. niet in staat zou wezen -, zelfs terwijl zijn fortuin het hem zeer goed veroorloofde zich af te zonderen voortaan -, te blijven, na de neerlegging van zijn ambt, buiten het openbare leven. Integendeel wij zien, in de volgende hoofdstukken dezer gedenkschriften, hem er zich midden in werpen, in de arbeidersbeweging, in de oprichting van het blad: *Recht voor allen*, enz.; totdat hij ten slotte werd veroordeeld tot een lange gevangenschap ‘wegens boosaardig en openbaar smaden en honen en lasteren van den persoon des Konings.’ Alweder, wat in deze geheele zaak, dunkt mij, streng van elkander dient te worden afgescheiden, is de *zaak* en de *persoon.*

Vele menschen, misschien wel de meesten die dit artikel lezen, zullen Domela Nieuwenhuis' veroordeeling toenmaals wegens majesteit-beleediging uitstekend vinden, en, van wege hun aanhankelijkheid aan het Huis van Oranje, het desbetreffende artikel in *Recht voor allen*, dat oorzaak was zijner veroordeeling, hoogelijk afkeuren. Mijnentwege; laten zij echter daarbij trachten onpartijdig genoeg te zijn, om er even bij stil te staan, hoe Domela Nieuwenhuis den *moed* had *zijner* overtuiging, - of gij die deelt of niet, dat doet er immers niet toe, - hoe hij, in tegenstelling met menigeen, die in de binnenkamer óók smaalt op monarchiën, of in 't bijzonder op dezen of dien vorst of vorstin, maar die er in het openbaar voor buigt en lieve artikeltjes er over schrijft, de éérlijkheid bezat van óók openlijk in zijn courant, en op gevaar af van daardoor zich aan straf bloot te stellen, uit te spreken onomwonden zijn afkeurende meening over het doen en laten van den toenmaligen regeerenden koning: Willem III. Juist van een man van het verleden en van de beschaving en de opleiding en den stand van Domela Nieuwenhuis moet men een dergelijke moedige handelwijze te hooger achten, omdat voor zoo iemand gevangenisstraf, met de er aan verbonden onaangenaamheden, van kleeding, eten, leefwijze, etc., véél erger te dragen is, dan voor den een of anderen gewonen arbeider. En, - men moet het tot schande der toenmalige regeering zeggen -, àlles is er op toegelegd geweest, om hem zijn misdrijf zoo zwaar mogelijk te laten boeten, als ware hij minstens een moordenaar of een dief of een inbreker van beroep! Dat dit geen op-zich-zelf-staande opinie van mij persoonlijk is, bewijst hetgeen wij lezen omtrent de meening dienaangaande van den advocaat, mr. Katz, en omtrent die van mr. S. van Houten, den verdediger van D.N. De eerstgenoemde zeide: ‘Het is bespottelijk; daarop wordt iedereen vrijgesproken behalve gij!’ Terwijl de laatste van meening was: ‘Het is dom U voor dat onschuldig artikeltje te vervolgen.’

't Geen niet wegneemt dat, na de veroordeeling, de behandeling in de gevangenis zoo kleinzielig mogelijk geschiedde; dreigen b.v. van het zullen dóórknippen van den trouwring, indien D.N. dien niet kon afkrijgen; afknippen van haar en baard; opleggen van boevenpak als kleeding enz., enz. M.i. pleit het alweder vóór de innerlijke sterkte van deze krachtige figuur, dat het hem niet gegaan is als o.a. van Kol-zelf hem toen voorspelde, namelijk dat hij ‘innerlijk gebroken, en voor de partij verloren’, zou terugkeeren uit dit jaar gevangenschap. Ik vrees dat gij, zoo gij al uit

de gevangenis terugkomen zult, gebroken zult zijn naar lichaam en geest.' (Zie noot a.a. blz. 163 deel I.)

Het tegendeel is het geval geweest. Ondanks de teleurstellingen en de scheuringen, die het verder leven van Domela Nieuwenhuis kenmerkten, na zijn kamerlidmaatschap en na zijn scheiding van hen die vroeger zijn partijgenooten waren, staat hij nog stéédsevenjong en veerkrachtig daar, even ongeschokt in zijn geloof in het eindelijk zullen zegenpralen zijner beginselen, als toen hij, in de kracht van het leven, vol illusies, en omringd van partijgenooten, - die hem sinds verlieten, - het anarchistisch vaandel omhoog hief voor de éérste maal. Voor mij is er een diep-tragisch iets in zulk een onbegrepen en véél te weinig-gewaardeerd martelaarsbestaan! Ik zeg dit niet, omdat ik ook maar éénigszins op één lijn sta met de Domela-Nieuwenhuis-richting. Ik ben een éénling; een dergenen, die absoluut *niet* gelooven in de mogelijkheid van een heilstaat van rechtvaardigheid en gelijkheid, om de zeer eenvoudige reden, dat ik de meerderheid van

het menschdom daarvoor veel te bot, en te dom, en te ongeschikt om op eigen beenen te staan acht. Terwijl innerlijk mijn heele ziel schreit om al de huichelarij en al den leugen en al de ellende en al de armoede en al de onrechtvaardigheid, die ik zie in onze 'welgeordende maatschappij' om me heen, ben ik nochtans overtuigd, dat een omwenteling, van wèlken aard ook, geen duurzame verbetering zal brengen, slechts zal leiden tot andere nieuwe onrechtvaardigheden en andere nieuwe wantoestanden; met andere woorden, ik zie wèl het kwaad, de zee van onrecht, maar ik zie *niet* hoe dat alles afdoend te verhelpen en te verbeteren! Mijn achting voor het martelaarschap van Domela Nieuwenhuis is daarom van een zuiver onpartijdigen aard; het is de achting die èlke martelaar, van welken aard ook, afdwingt, waar hij, na een leven van toewijding en van zelfopoffering, inoogst het loon van al degenen, die zich wijdden aan het volk, met opoffering van eigen ik, namelijk *ondankbaarheid!* Deel II is een droevige staving van hetgeen ik hieromtrent beweer. Alweder, het doet er niet toe hoe gijzelven denkt over de arbeidersbeweging, en over het anarchisme, indien gij rechtvaardig zijt, dan zult gij met mij moeten méévoelen voor de tragiek van een leven dat, inplaats van eigen ik te dienen, zich gehéél wijdde aan de openbare zaak, en dat telkens opnieuw is gedwarsboomd of miskend, juist door *eigen* geestverwanten. Ter illustratie van deze hem-zelfbewuste verlatenheid geeft D.N. tot besluit eenige proeven der verschillende grafredenen, die aan zijn graf eventueel *zouden* zijn gehouden, door verschillende sprekers, in verschillende jaren. In 1884 noemt hij rondom zijn graf: Fortuijn, Helsdingen, Schaper, van der Stad, Gerhard, Klaas Ris, Penning, K. Bos, en anderen. In 1888 is van der Goes erbij gekomen, evenals Vliegen en Croll. In 1893 noemt hij óók nog Troelstra en van Kol, maar in 1898 missen we àl deze bekende namen, en beschuldigt hij integendeel Troelstra, en van Kol, Fortuijn, Vliegen, en Schaper, dat zij hem, nog zelfs ná zijn dood, 'een trap zullen geven.'

Droevig en bitter slot nietwaar?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Slot volgt.

Gedachtenwisseling.

Aan den heer Joh. G. Schippérus.

Met belangstelling heb ik Uw opstel gelezen over anti-militairisme, en ik moet U in veel dingen toegeven, vooral waar U schrijft over Kapitalisme.

In de noot echter gaat U militairement aan het bevelen, dat de lezers verstomd zullen staan over 'n domheid mijnerzijds; dit is niet consequent en buitendien niet beleefd. Ik wilde slechts het feit aanduiden zonder er verder op door te gaan. Het spreekt wel vanzelf, dat, als er van propageeren sprake is, dit niet alléén in Holland plaats zal hebben. Al zou men willen veronderstellen, dat het anti-militairisme overal toenam, [wat ik niet toegeef], toch zouden er steeds militairen genoeg ter beschikking van de Regeering overblijven om dit te onderdrukken niet alleen, maar ook om kleine Rijken, zooals het onze b.v. te bemachtigen, als de politiek er namelijk op gericht mocht wezen.

Aangezien dus een oorlog niet af te wenden is - onverschillig waar de oorzaak gezocht moet worden -, zullen er militairen dienen te zijn om dien te voeren, terwijl de anti-militairen geacht kunnen worden steeds in de minderheid te zijn.

Een vrijwillige dienstplicht, alleen geldig in tijd van oorlog, zooals de Redactrice zich voorstelt, zou niet verstandig zijn; oefening in vredestijd is bepaald noodig. Bovendien kunnen militairen uitstekende diensten bewijzen bij onlusten binnenslands. Om een recent geval te noemen, zou er van het Champagne-gebied in Frankrijk niet veel terechtkomen, als de militaire macht niet hielp de rust te herstellen. Wanneer de generaal Dibbets in de jaren 1830-31 de stad Maastricht niet zoo goed verdedigd had, zou het geheele zuidelijk deel van Limburg voor Holland verloren zijn gegaan. In onze Koloniën heeft generaal van Heutsz het Gezag weten te herstellen, dat op vele plaatsen in de buiten-bezittingen eerder een schijngezag mocht heeten. Allemaal zaken van algemeene bekendheid. En toch wilt U nog aan de lezers de vraag voorleggen: waartoe dient het militairisme? Ik begrijp U niet.

De doorsneê-mensch is nu eenmaal geen brave-Hendrik, gelukkig, en al laat U hem gaarne vrij in zijn denken en doen, nu en dan zal hij toch uit den band springen - heel natuurlijk -, maar dan is het onredelijk, de Regeering te beschuldigen, als zij gebruik maakt van de macht, Haar toegekend door het volk zelve.

Dit neemt intusschen niet weg, dat ik het altijd flink zal vinden, als iemand opkomt voor zijne principes, in de overtuiging dat die de beste zijn; het wekt sympathie. Met Uwe denkbeelden in zake Kerkelijke dwang b.v. kan ik mij best vereenigen, ofschoon ik niet geheel ongevoelig ben voor de andere partij ook.

Om kort te gaan, U wilt dus *géén* militaire macht en *wèl* publiciteit voor dienstweigeraars en ik het tegengestelde. Voilà tout. De tijd zal uitmaken, wie van ons aan het kortste eind trekt.

U beklaagt zich, dat er geen namen worden genoemd, welnu de mijne staat hieronder. Liever

zou ik Shakespeare nazeggen, ‘what is a name’, daar men den mensch toch door zijn daden leert kennen, nietwaar?

J.H. DIBBETZ.

Den Haag, 21 April 1911.

Varia.

Het onderstaand *verschrikkelijk* berichtje las ik in de Telegraaf:

Ergerlijk.

Naar men aan ‘H.D.’ uit Haarlemmermeer mededeelt, beging een bezoeker van den brand bij G. Enthoven, aldaar, de ergerlijke daad, een kat, die aan de vuurzee was ontkomen, te grijpen en midden in het vuur te werpen, waardoor het beest verbrandde. Pogingen worden nu door anderen in het werk gesteld, deze laaghartige daad gestraft te krijgen.

Mijn vraag is, waar blijft de *rechtvaardigheid* in dezen wanneer ‘misdrijven’, als b.v. het op een ongeoorloofd uur een kleedje uitkloppen, of het stilstaan met een venters-kar in plaats van dóór te loopen, etc., etc., *wel* worden gestraft (om niet te spreken van de strenge straf, die honden-bezitters treft, wanneer zij in den muilkorventijd een hond ongemuilkorfd laten rondloopen), terwijl, waar het een dergelijk *godgeklaagd* gruwelmisdrijf als het hierboven meegedeelde geldt, ‘pogingen moeten worden aangewend’ om het gestraft te krijgen? Bestaat dan dáárop geen straf, daartegen geen politie-verordening? En ook, is de politie nooit tegenwoordig waar het *zulke* schurkenstreken geldt? Schittert zij dan steeds door afwezigheid? - Op Paaschdag trok voorbij mijn woning hier op Scheveningen het vreedzaam muziek-corps van het Leger des Heils. Bij *die* geheel onschuldige vertooning waren ik weet niet hoeveel agenten tegenwoordig, per fiets en te voet. Is er echter een oploop van dronken menschen, of verdrinken (wat ik hier herhaaldelijk heb bijgewoond) orthodoxe Scheveningers weerlooze katten en honden, bij wijze van sabbath-uitspanning, dan zoek je vergeefs heinde en ver naar de politie. Wat mij betreft, ik weet zeker, had *ik* het mispunt, dat het hierboven meegedeelde misdrijf aan dien armen kat beging, tusschen mijn vingers kunnen krijgen, ik had *hem* met wàaren wellust op zijn beurt in het vuur gegooid. Hoe harder hij zou hebben geschreeuwd, hoe meer ik genoten zou hebben. En, ik ben overtuigd dat God-zelf dat mij niets kwalijk zou hebben genomen. Integendeel.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Het is in het belang der Lelielezeressen zich, bij het gebruik maken van adressen, te beroepen op deze correspondentie in dit blad.

Correspondentie toilet.

Nieuwsgierige. - Ik ben blij dat het stukje onzer hoofdredactrice, over de Parijsche modes, U en anderen tot vragen inspireerde. -

I. Handschoenen. Die worden meestal gekozen passend bij het toilet, maar, op Uw leeftijd, en bij donkere japonnen, staat zwart beslist het meestchic. Peau de suède is veel eleganter dan castor, dat de hand dik maakt; in den zomer echter vind ik zijde, ook op straat, veel luchtiger en practischer; een goed-zittenden zijden handschoen kunt gij bij elke visite dragen. Indien gij een mantel draagt van bruinen of grijzen tint, neem dan daarbij in de kleur passende peau de suède handschoenen. Bij een zwarten mantel en zwarte voile daarentegen zou ik U beslist aanraden zwart-zijden handschoenen.

II. Een witte linnen halsboord is op Uw leeftijd, en op straat, beslist ongekleed, en te meer bij een japon van zwarte voile-stof. Indien ik U was, dan liet ik den hals garneeren met een jabot van zwarte kant aan den zwartzijden boord; zoo gij bepaald wit wilt dragen, dan moet gij een witte jabot van fijne kant nemen, met een boord van hetzelfde, maar ik zou U raden de japon geheel en al zwart te houden, want, op straat, zonder mantel, zal een andere kleur nooit elegant staan. Ik zou de tafzijde gebruiken voor voering, en er het lijf mede garneeren, b.v. door er een stuk in te zetten aan den hals van de tafzijde en de voile-stof, om de beurt telkens kleine plooitjes, of iets dergelijks.

Indien het Uw bedoeling is de voile-stof japon op straat te dragen, dan zou ik haar beslist niet met sleep nemen, want dat is ouderwetsch en onhandig, bovendien slijt voile-stof heel gauw. - Maar, indien de japon bepaaldelijk is bestemd voor binnenshuis, dan raad ik U even beslist wél een sleep. Daar gij echter die andere óók reeds moet opdragen, (die van de kantstof), zou ik in Uw geval die voile-stof-japon houden voor buitenshuis.

III. Overhemd-blouses zou ik U niet raden te nemen, inderdaad zullen die U niet staan. Een blouse blijft altijd voor een dame op leeftijd, die niet heel-slank meer is, een ongekleed kleedingstuk. Zwart is warm en burgerlijk beide. Wilt gij dus bepaald een blouse dragen, neem dan iets van effen grijs, of een haar-streepje, en laat het héél dun voeren. Liever echter zou ik raden een japon van effen grijs Zwitsersch katoen of van een dito waschbare stof; gij kunt die heel-eenvoudig laten maken, rok ongevoerd, lijf blouseachtig, met heel dunne voering, en gij ziet er dan luchtig en zomerachtig en toch overeenkomstig Uw leeftijd uit. Daar gij zoo houdt van witlinnen halsboord kunt gij *dien* zeer goed dragen op zoo'n japon.

IV. Ik weet niet precies wat gij bedoelt met ‘Engelsche jassen voor dames’. Ik veronderstel dat gij bedoelt three-quarter-length. Op dit oogenblik worden voor dames, oude en jonge, allerlei soorten van fantasie-mantels gedragen; in Amsterdam zou ik denken dat Gerzon of de

Bonneterie U zullen kunnen helpen aan zoo iets; in den Haag is ‘de Duif’, Veenestraat, heel-goed voorzien. Indien gij een bepaald model op het oog hebt, is het altijd veiliger het te laten maken door een coupeur.

Ninette. - Ik zou U een gróóten hoed raden; die kleine excentrieke modellen zijn niet commeil-faut, en bovendien héél-algemeen, daar zij tot in de goedkoopste prijzen zijn te verkrijgen, omdat een groote hoed van zelf een veel uitgebreider en duurder garneering vraagt, wil hij niet beslist-grof lijken. Gij kunt zeer goed met enkel lussen van lint garneeren, breede volle strikken.

REDACTRICE toilet.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Anna te Hilversum. - Hartelijk dank voor de ontvangen kaart. Aardig aan mij te denken!

E. te A. - Het soort ‘egoisme’, waarvan gij U-zelve beschuldigt, bij het schrijven van Uw brief aan mij, is er een waarvoor ik alle achting heb. Het is dat zelfde ‘egoisme’ waarvan zelf-*wezenlijk* zelfzuchtige, alleen voor eigen-ik levende menschen zoo graag den Roomschkatholieken Zusters en zendelingen betichten, wanneer zij

smalend van hen zeggen: ‘Nu ja, maar zij zijn zoo edel en zoo goed, alleen omdat zij er later den hemel aan hopen te verdienen.’ - Steeds heb ik op die onredelijke beschimping geantwoord: ‘Indien men dan op *zulk* een wijze egoist wil zijn, dan komt dat toch in elk geval den naaste zóó ruimschoots ten goede, dat *zulk* soort egoisme de wereld niet slechter maakt, maar beter.’ Welnu, datzelfde antwoord ik *U* ook. Indien gij Uw behoefte, mij den vrede, dien gij bezit, te doen deelachtig worden, en Uw zelfverwijt, dat gij tot hiertoe aarzeldet U met mij te bemoeien, met den naam ‘egoisme’ wilt bestempelen, dan heb ik voor mij U slechts daarvoor te danken, en hartelijk de hand te drukken. Uit elken regel van Uw brief voel ik Uw goede en oprechte bedoelingen met mij; daarvoor ben ik U recht dankbaar. Weest daarvan overtuigd. - En, wat nu den inhoud aangaat van Uw schrijven, waarde E. te A., gelooft gij niet met mij, dat God heel verschillende wegen kan hebben waarlangs Hij ons leidt, U zus, mij zoo? Zie eens, als ik terugzie op den afgelegden weg, dan komt het mij voor, dat ik-zelve niet anders kan zijn dan verbaasd over het vele wonderbaarlijk-goede dat mij wedervoer, dikwijls mèt of neven veel leed; dan ben ik op dit oogenblik, waarop ik U dit schrijf, zoo innig-gelukkig, dat ik mij wel eens angstig afvraag: Hoe lang nog zal het zoo duren? Het is bijna te mooi om te durven hopen op *lang.* Maar, al mijn twijfel, al mijn *waarom*-vragen, al mijn in opstand-geraken, het komt door wat ik zie om me heen, door al de raadselen, de ellende, de onrechtvaardigheid, de wreedheid, die God toelaat, die Hij, men zou bijkans zeggen, zelf zoo heeft ingericht. Een onzer grootste ‘Christenen’ in den lande gaf mij eens, toen ik hem dat zelfde zeide, het afschuwelijk-egoiste antwoord: ‘Wat gaan U die *anderen* aan? Als God het met *U* naar wensch maakt, wat behoeft gij U dan om de rest te bekommeren?’ Welnu, dat antwoord is zoo teekenend voor het ‘Christendom’ van de rijken en machtigen dezer aarde. Het doet mij altijd denken aan het woord van Jezus Christus: Hoe bezwaarlijk zal een *rijke* ingaan in het Koningrijk der Hemelen; het is lichter dat een kameel ga door het oog van een naald, dan dat een rijke inga in Gods Koningrijk.’ - Daarom ook geloof ik voor mij dat gij U in mij vergist. Ik ben niet ‘ongeloovig’, ik ben alleen maar een opstandeling tegen, een afvallige van, wat de hedendaagsche ‘Christenen’ maakten van de leer van hun zoogenaamden goddelijken voorganger, namelijk een afschuwelijk *farizeisme, een op eigen voordeel bedacht zijn;* - waarvan zij wellicht hiernamaals een rekenschap zullen hebben af te leggen, veel verschrikkelijker dan welke ongeloovige of zondaar ook het zal moeten doen voor zijn ‘misdrijven.’ - Het komt mij altijd voor dat God zoo oneindig veel ruimer en breeder en heerlijker moet worden opgevat, dan het geschiedt in kerken of in preeken. - En, wat nu Uw verbazing betreft, dat de Jezus-Christus-figuur mij koud laat, ik geloof dat gij hier verwart de *goddelijke* figuur en de *menschelijke.* De goddelijke staat voor mij te ver van mij af, om mij te kunnen ontboeien in geestdrift, want, aangenomen dat Hij Gods Zoon was, dan *kon* Hij ook niet zondigen, en dan gaf Zijn goddelijkheid als zoodanig Hem dus ook de kracht naar Zijn Kruis. Echter, wat ik schreef in de door U blijkbaar bedoelde correspondentie gold niet den *God*-mensch, maar den *mensch*, zooals de modernen Hem opvatten. Welnu, dien *mensch* vind ik dom en verwaten in zijn uitingen, en tegelijk een bekrompen dweper, zooals er velen zijn geweest, met heel mooie bedoelingen misschien, maar toch een kortzichtig, bekrompen mensch met dat al, niet inziende hoe zijn theorieën schipbreuk moesten lijden. Indien ik Uw brief goed begrijp, dan is echter voor U Jezus Christus *de Heiland* der Wereld, daar gij over Hem spreekt als de ‘Verlosser’. Welnu, als zoodanig vind ik Hem veel aannemelijker dan zooals de modernen Hem beschouwen, enkel als een ideaal-mensch. Maar, ik herhaal, ook

wat de orthodoxen van Zijn leer maakten is mij een gruwel, en ik vind dat men den Bijbel, de

Evangelieën, slechts behoeft open te slaan, om op elke bladzijde te lezen, dat Hij-zelf niets gemeen heeft met onze hedendaagsche orthodoxie, dat Hij-zelf onze hedendaagsche dominees en christelijke staatslieden uit den Tempel zou geeselen, als eens de farizaërs. Daarom, geloof mij, ik ben voor mij-zelve niet ongelukkig, ook niet stervens-bang; ik ben alleen in twijfel of het een God kàn zijn, die zooveel wreedheid, ellende, slechtheid, armoede, gemeenheid, toelaat als waaruit onze wereld bestaat.*) Maar ik acht de mogelijkheid niet uitgesloten, dat ik eens, Hierna, van dat alles den sleutel zal ontvangen. Zooveel echter staat bij mij vast, die sleutel heeft het hedendaagsche, zich-vetmestende Christus-dagelijks-verloochenende, huichelachtige orthodoxe Christendom *niet.* Juist zulke eenvoudigen en kleinen in den lande, als zij, wier woorden gij mij aanhaalt, - en waarvan gij terecht vooronderstelt dat *ik* de laatste zal zijn zulke *wezenlijk* vrome menschen belachelijk te vinden - juist zij zijn het, die mij nog alleen achting en eerbied kunnen afdwingen, óók voor het geloof dat hun kracht geeft tot lijden, berusten, dragen. - Wat den stijl, den inhoud als zoodanig, van Uw brief betreft, ik zou niet weten wat ik daarop zou *kunnen* aanmerken; ik vind beide zoo eerlijk-oprecht als mij juist steeds aangenaam is. Aanvaardt daarom dan ook mijn zeer wezenlijken, oprecht-geméénden dank.

Mimosa. - Allereerst dank voor die aardige photo's. Ik behoef U niet meer te zeggen wat gij-ook reeds menigmaal in de Lelie hebt gelezen, namelijk dat alle dierenvrienden mij zoo innig sympathiek zijn. - Nu zal ik U echter terstond nog een bewijs geven dat wij geestverwanten zijn; het geldt namelijk den aanvang van Uwen brief, waar gij vertelt, hoe gij bijna angstig waart mijn antwoord aan U te lezen, omdat gij vreesdet, dat het U zoude teleurstellen. Ziet gij, zoo ben *ik* nu precies. Als ik een brief of een tijding verwacht, die ik vóóraf met veel verlangen tegemoet zag, dan zal ik toch, als die komt, met een zekeren schroom er voor terugdeinzen, niet *durven* als het ware; dan ben ik bang mijn goede stemming te zullen bederven door een mogelijke teleurstelling. - En zoo gaat het met zooveel in Uw brief, want b.v. ook dat gevoel van verlangen van U, om aan arme en ongelukkige kinderen te geven, dat ken ik-óók zoo goed, en, zooals gij ook wel eens in de Lelie zult hebben gelezen, ik bevredig het ook steeds, zonder er mij om te bekommeren of ‘men’ het onverstandig vindt. Een kind blijft een *kind*, rijk of arm, en, als ik om me heen zie al die rijke, verwende, alleshebbende kinderen, dan lijkt het me zoo nameloos-wreed die arme straat-zwervelingetjes tenminste niet één kort gelukkig-oogenblik te verschaffen, door hen een of andere kleinigheid te koopen. Mijn vriendin en ik voelen in dat opzicht zoo geheel en al 't zelfde; *dat* heeft ons zeker ook zoo innig tot elkaar aangetrokken, dat wij in al die dingen zoo geheel en al gelijk zijn. Wij zeggen dikwijls, als wij een van tweeën weer zoo'n dito ‘onverstandigheid’ hebben uitgedacht als gij beschrijft, en de ander het voorstel dadelijk toejuicht: ‘wij beiden zullen toch nooit ‘rijk’ worden, want wij doen altijd samen van die ‘dwaasheden.’ - Maar, maakt je zulke ‘dwaasheid’ niet *innig*-gelukkig? Ik wou dat ik alle verlaten dieren en alle verlaten kinderen kon helpen. Nog onlangs heb ik op straat een verlaten hondje gevonden, een lief mooi diertje. Een dame sprak mij aan, en zei: Ik heb al twee zwervelingen, en woon op een bovenwoning, anders nam ik hem mee. Ik zei, *ik* heb al vier honden, maar ik kan het diertje toch niet op straat laten staan, dus ik neem 't maar mee naar huis. Waarop de dame mij den raad gaf eerst nog eens te informeeren

*) Lees s.v.p.b.v. Vaila I.

bij een familie, die zij in den Haag kende, en die, volgens haar, misschien heel graag een hondje wilde hebben. Ik wandelde dus met het arme bevende schepseltje op mijn arm erheen - waarbij ik mij weer dood-ergerde aan de onnoozel-nieuwsgierige blikken der menschen, die ik tegenkwam, omdat zij 't zeker 'gek' vonden dat ik met een gezonden hond in mijn armen sjouwde - en zie, het diertje werd met open armen ontvangen, en gaarne aangenomen. Toch had ik nog maar half rust, en ging met een bezwaard hart terug naar Scheveningen, en was dolblij toen mijn vriendin op hare beurt thuiskwam, en ik haar het feit kon vertellen. 'Verbeeldt je eens, dat die familie hem weer op straat heeft gezet' - zei ik. - En zij had dadelijk dezelfde gedachte als ik, namelijk die van onze Marie omgaande naar den Haag te zenden, met een briefje, om te zeggen dat zij, in geval zij er berouw van hadden, den zwerveling maar liever aan háár moesten meegeven. Onze Marie echter kwam verrukt terug; men wilde 't hondje heelemaal niet meer missen. - *Dat* is zoo heerlijk, dat mijn vriendin en ik in al die dingen zoo precies gelijk denken en voelen; dat maakt ons samenleven zoo innig. En daarom vind ik wat U, met dat kindje, is weervaren dan ook *schandelijk.* Zulk een *onzin* in de eerste plaats, die vooronderstelling dat 'men' er dat van zou kunnen denken! Een ècht kleinzielig en kleinsteedsch idee! Maar bovendien, gelijk gij terecht zegt, wat deed dat er aan af of toe, waar het een zoo goed werk geldt als dit. Naar aanleiding daarvan wil ik U nu eens vertellen, dat gij in een andere Lelie-correspondent, No, 10, een gróóte geestverwante hebt. Die moest mij namelijk spreken over iets, en heeft mij zoo innig verteld van een zwakzinnig kindje, dat in dergelijke ongelukkige omstandigheden verkeerde als het Uwe, en waarvoor zij zoo heel graag een goed thuis wou vinden, daar het thans zit in een Gesticht. Gij en No. 10 zijt dus óók geestverwanten, daarvan ben ik na mijn kennismaking met haar en na Uw brief vast overtuigd, ofschoon No. 10 niet zoo goed kan indenken als gij wat een dier in je leven beteekent; maar ik wees er haar daarom op dat een hond of kat vrij wat minder finantieele verplichtingen voor de toekomst meebrengt dan een kind. Met den besten wil ter wereld zou *ik* b.v. geen kind kunnen aannemen, omdat ik er de middelen niet toe bezit; ons huishouden drijft op mij, op mijn werkkracht in de eerste plaats. En onze honden overleven wij, sterven vóór ons, menschelijkerwijze. - Daarenboven, gelijk gij-ook schrijft, dieren zijn toch óók van God-geschapen, en het is een feit dat juist heel-christelijk-denkende menschen daarover zoo

hard oordeelen. Daarom kan ik mij die jeugd-geschiedenis, die gij mij mededeelt, van Uw teleurstelling in dien vromen man, ook best voorstellen. In mijn eigen familiekring en christelijk-orthodoxe omgeving - (*niet* wat mijn ouders betreft, die hielden dol van dieren) - heeft mij dat eigengerechtige ''t is maar een dier' ook zoo dikwijls pijn gedaan, en in Bonn, in het R.K. hospitaal waar ik ziek lag door die trional-vergiftiging, was een zeer dweepzieke R.K. zuster, die, hoe goed ook overigens, steeds voor de vogeltjes, enz., een soort minachting aan den dag legde, als waren *zij* geen deel van Gods schepping. Mijn vriendin speciaal ging het als U toen in die jeugd-geschiedenis, zij kon, bij alle waardeering van die zuster, toch niet goed daarover heen komen. Mij frappeerde het misschien minder, omdat ik, gelijk hierboven gezegd, het juist van *streng*-godsdienstige menschen van kind af heb bijgewoond: die wreede koudheid ten opzichte van dieren.

- Waar gij van dat kindje-in-questie zegt, ware het niet beter geweest dat het ware gestorven, daar verwijs ik U naar mijn correspondentie hierboven aan *E. te A.*, waar ik vertel, hoe het juist *zulke* raadselen zijn, die mij doen twijfelen of er eigenlijk wel is een Godsbestuur. Dat kindje, waarvan No. 10 mij vertelde, en nu weer Uw stumpertje uit Uw brief, zij zijn slechts enkelen uit een zee van ten hemel schreiende ellende, waar het ongewenschte, met erfelijkheids-kwalen behepte, tot armoede, zoo niet erger, van de geboorte af voorbestemde schepseltjes betreft.

- Wat Uw slot-geschiedenis betreft, ik was *te* kwaad op die twee huichelaars, om te kunnen lachen om de komische zijde ervan. Zulke menschen gun ik altijd, dat zijzelf iets afzichtelijks krijgen te eeniger tijd, dan kunnen zij eens ondervinden aan eigen-ik hoe gemeen zij-zelf indertijd handelden. Ik-ook *kan* dat niet uitstaan, dat dit of dat niet 'kunnen zien', en er dan naderhand, als 'n *ander* de hulp verleend heeft, een vreeselijk misbaar over maken.*)

Van de photo's moet ik U nog even vertellen hoe wij dadelijk uitriepen - mijn vriendin laat ik namelijk zoo iets altijd mee-bewonderen - 'die tegen de witte japon aanleunt is 't liefst.' En, wat de verhalen van den anderen betreft, die deden me weer zoo echt denken aan Benjamin, want die-ook schijnt te begrijpen dat photographeeren in verband staat met hem-zelf, en hij gaat dadelijk stil en mooi zitten, met het gevolg dat hij er altijd veel aardiger op komt, dan Fritz, dien hij daarenboven altijd op zij zet. - Nogmaals, ik behoef U niet te herhalen dat gij en ik geestverwanten zijn op dit punt, maar ik geloof, op nog heel wat andere punten zijn we het ook. Daarom hoop ik dat gij met schrijven zult voortgaan, en dank ik U hartelijk voor dezen brief.

*) Maar, lieve Mimosa, die aanstellerij komt niet alleen voor waar het honden geldt. Ik heb een dito geval bijgewoond bij een zwaar zieke, verpleegd door hare zusters. Zij-zelve wist niet dat zij ongeneeslijk was, en de eene zuster zei elk oogenblik: Ik kan het niet meer aanzien; ik wordt er zoo akelig van. Ten slotte *dwong* zij den dokter dat er, op dien grond, een pleegzuster moest komen. *Niettegenstaande hij haar waarschuwde hoe dit der zieke - die zelve aan haar herstel geloofde - een grooten schok zou geven, en er bijvoegde dat met veertien dagen alles zou zijn afgeloopen*, (wat ook is uitgekomen). Er was niets aan te doen. 'Zij kon het niet aanzien' - zei ze, en offerde hare zuster op die wijze op. Zelfs toen de pleegzuster haar kwam waarschuwen dat het waarschijnlijk zou aflo[o]pen, weigerde zij te komen, want 'zij kon het niet aanzien'. - Maar, o, nu de zuster dood is! Als gij haar nu hoort weeklagen, jammeren, te keer gaan, als had zij haar op de meest trouwe wijze opgepast! En dat is geen zelfverwijt, o volstrekt niet, want zij-zelve vertelt U het bovenstaande heel gemoedelijk. *Dat* vindt zij heel natuurlijk van zichzelve. Maar, zich *aanstellen* thans, als een diep-bedroefde, dat hóórt er bij, vindt zij blijkbaar.

Moed. - Ik heb met U zulk innig, innig medeelijden. Gij moet niet denken dat dit een phrase is; neen, ik geloof ook niet *dat* gij dit van mij denkt, daarvoor kent gij mij reeds te lang en te goed, geloof ik. Ach uw geschiedenis, met al wat er aan verbonden is, vind ik zoo in-treurig; ik vind uw toekomst zoo moeielijk. Weer een van de vele gevallen, die, te midden van eigen oogenblikkelijke gelukkige stemming, je zoo ineens alle opgewektheid kunnen wegnemen, door de gedachte aan al het leed dat rondom je wordt geleden. - Dat de door U beschreven tijdelijke extra tegenspoeden U van correspondentie weerhielden begrijp ik best; ik wil hopen dat *die* althans reeds weer voorbij zullen zijn. - Beste Moed, gij vergist U echter gelukkig in Uw vooronderstelling aangaande hetgeen 'men' mij vertelde. Dat was géén hard oordeel over U. Meer durf ik er niet over zeggen, uit vrees U te zullen verraden, maar, ik verzeker U, iets van dien aard is nóóit omtrent U gezegd. - Ach ja, ik kan mij ook best begrijpen, dat gij weg wilt, maar, waarheen? Zou Indië dan niet nog het allerbeste zijn? In het buitenland is de concurrentie zoo dubbel moeilijk, voor een vreemdelinge als gij. - Zoudt gij niet iets kunnen beginnen daar in Indië, van een pension b.v., en er Uw kinderen dan meteen kunnen onder-dak brengen? In Indië is in elk geval het materieele leven veel minder moeilijk dan hier. Hierover-ook durf ik niet veel zeggen, uit vrees U te zullen verraden, maar, indien gij erover van gedachten wilt wisselen, ben ik steeds tot Uw dienst. Ook ging mij dikwijls door het hoofd, dat gij misschien als boekhoudster, of in een andere betrekking van administratieven aard, iets zoudt vinden; dan zijt gij althans 's avonds thuis.

Ik vind Uw pogen zéér welgeslaagd, en bepaald een bewijs van goed wedergeven-kunnen.

Ach ja, dat geloof *ik*-ook wel, dat er ook tusschen U en mij veel verwantschap bestaat. Wij-beiden ondervonden véél van het leven, veel droevigs; wij leerden er ook veel leelijks door kennen, nietwaar? - Dat U het frappeerde, hoe ik het lief-doenerige 'stroopachtige' van de pleegzuster van Gerty in: Uit Christelijke Kringen kernachtig wist weer te geven doet mij natuurlijk veel plezier. Ik heb aan 'stroopachtige' menschen altijd een enormen hekel gehad, maar ik geloof dat zij het, wat welslagen in het leven betreft, bij het rechte eind hebben, want de meeste menschen zijn verbazend-dom-vatbaar voor zulk soort van hen likken en hen opvleien. Over het algemeen heb ik geconstateerd in mijn leven, dat de menschen uit de noordelijke provincien deze eigenschap van likkerig en femelig lief-doen minder sterk bezitten dan die uit de andere deelen van

ons vaderland. Dat zeg ik volstrekt niet uit partijdigheid, omdat ik-zelve uit het Noorden ben, want de menschen van daar hebben weer andere eigenschappen die ik evenmin zoo bijzonder aantrekkelijk vind, als b.v. koelheid, stijfheid, een zekere ongepolijstheid van manieren, maar flemerig en likkerig zijn zij niet over het algemeen. Toen ik pas hier in den Haag woonde met mijn ouders was ik voortdurend verbaasd over die Haagsch-lievige-onoprechtheid, van kwezelig, femelig leuteren, op 'n quasi-lieve manier, over dingen en personen die niemand geen steek konden schelen in den grond. - Ja, onder elke onrechtvaardigheid heb ik van kind-af *bitter* geleden, en, veel later, toen ik met mijn vader zoo menig ding heel intiem besprak, is hem het onrecht daarin mijn jeugd aangedaan eerst recht duidelijk geworden. Toen ik een kind was namelijk lachte hij er om, als ik om elke onrechtvaardigheid, zoowel die mij-zelve als die anderen betrof, zoo wánhopig opstoof, maar later begreep hij dat ik er onder heb *geleden*, positief *geleden*, om de *onrechtvaardigheid* als zoodanig, niet om de *zaak* die het betrof, dikwijls een kleinigheid maar. - Uw eigen school-verhaal is er dan ook een dat ik volkomen kan navoelen, want 't zou mij juist zóó zijn gegaan. En ik voor mij geloof ook wel degelijk, dat die juffrouw best *wist* hoe ze onrechtvaardig handelde, maar dat er voor over had terwille van den rijkdom van het andere kind. Zoo is de wereld, schooljuffrouwen incluis. Dat 'niet-durven' van dat derde kind is ook typisch in dat opzicht. - Toegeven, om mijn moeder plezier te doen, of omdat zij mij mijn godsdienstige plichten in dat opzicht van toegeven voorhield, dat kostte mij geen moeite, maar dat: 'Jij bent de jongste, dus dáárom moet jij toegeven,' scheen mij altijd zoo schreeuwend-onbillijk. - Evenals het: 'Jij bent nu eenmaal een meisje; *die* moeten de minste zijn', wanneer mijn oudere broers mij iets hadden afgenomen, of hun wil hadden doorgezet, of zoo iets.

Voor den heer P.J. Boonstra verheugt het mij, dat zijn uitgewerkte studie in de Lelie U interesseert. Ik-voor-mij geloof gaarne dat de theorieën van de theosofisten nobel zijn, maar ze laten mij geheel koud voor mijn eigen persoon. Wat heb je aan een voortbestaan als je toch niet eens wéét wie je vroeger waart.! En, wat ook beteekent dan de straf van het in je nieuwe leven moeten boeten voor het vroegere, als je toch niet eens weet wàt je toen hebt misdaan? - Met U ben ik het heelemaal eens, dat de wereld eerst dan *goed* zou zijn, indien de menschen *werkelijk* leefden naar de leer van Christus, zooals die verkondigd wordt in den Bijbel. Een atheïst, die nadenkt, is zonder twijfel - dat ben ik met U eens. - vrij wat achtenswaardiger dan een sleurgeloovige. In mijn familie heb ik een jong-vrouwtje gekend, type van onbeduidendheid, oppervlakkigheid, nooit over iets, wat ook, nadenkend, behalve over mooie kleeren, en hoe daaraan te komen. Zij trouwde een orthodox-opgevoed man, (zelve was zij modern grootgebracht), maar die zijn godsdienst niet meer nakwam. Met hem een gesprek voerend maakte ik o.a. de opmerking: 'Jullie, en ik-ook, kunnen ons toch eigenlijk geen "christenen" meer noemen.'. *Hij* gaf dat grif toe, maar zijn wederhelft, tot hiertoe geheel en al verdiept in een blouse die zij veranderde, stoof plotseling op, en verzocht mij haar niet te 'beleedigen'. Toen ik haar antwoordde dat zij, die nooit over eenige soort van godsdienst had nagedacht, die, bij een modern predikant aangenomen, nimmer bij hem ter kerke was gegaan, en die het heel goed had gevonden dat haar zoogenaamd-orthodoxe-man, - om familie-moeilijkheden te vermijden - gemakshalve gansch niet 'kerkelijk' met haar trouwde, toch moeilijk kon aanspraak maken op hetgeen Christen-zijn *beteekent*, namelijk Christus *navolgen*, werd zij hoe langer hoe stom-onnoozel-beleedigder, en

zette het, ten slotte, op dames-manier, op een huilen. En *zulke* 'Christenen' vinden zich dan nog ver verheven boven een oprecht twijfelaar, een eerlijken waarheidzoeker! - Lieve Moed, ik hoop spoedig weer eens iets van U te hooren, en, kan ik ook maar *iets* voor U doen, zeg het me dan toch gerust. De schets wacht ik af natuurlijk. -

Suze. - Ik verwijs U naar het hoofdartikel in het volgend nummer in zake de *Padvinders.* - Gaarne wil ik ook Uwe tegenovergestelde meening daarna opnemen. Dat spreekt vanzelf. - Het bewuste, in de correspondentie aan Mits over genomen versje is mij toegezonden door iemand die verklaarde het te hebben uitgeknipt uit: Allen Weerbaar, en er bijvoegde dat dit is het Padvinders-orgaan. Gij schrijft dat die padvinders-vereeniging niets te maken heeft met militairisme. In Engeland toch beslist wèl. Wat mijn persoonlijke antipathie ertegen betreft, die geldt in de eerste plaats de *naäperij.* Waarom moeten wij-Hollanders altijd *naäpen*? De geheele vereeniging is opgericht *nadat* de Engelsche Padvinders hier in ons land een bezoek hadden gebracht. Toen, ineens, moesten *wij* 't nadoen. Wat Engelsch is, is bij ons 'chic'. De kleeding ook is totaal in Engelsch genre. De plechtige bevestiging geschiedde op de tonen van een *Engelsch* lied. Te minder kan ik deze naäperij uitstaan, omdat de Engelschen ons bijzonder onsympathiek behoorden te zijn, wat Baden-Powell en Roberts aangaat, na den Transvaal-oorlog. Diezelfde dames, die ik hier, vóór eenige jaren, heb zien staan brullen (pardon zingen) onder de vensters van Paul Krüger, in het hôtel des Indes, laten thans hunne jongens de door Engelsche *militairen* bedachte Padvinders-vereeniging nadoen. *Dat* vind ik vóór alles walgelijk. En verder geloof ik ook niet, dat het voor kinderen goed is zóó te worden opgevoed tot comedie-aapjes, met aparte kleeren, en 'bevestigingen', en beloften, en allerlei dingen voor de reclame, die hen leeren zichzelf als zoo heel iets bijzonders beschouwen. Echter, gelijk gezegd, ik stel de Lelie open voor een beschouwing Uwerzijds! Misschien overtuigt gij mij. Hartelijk dank voor Uw woord van sympathie met de Lelie, waarmede gij eindigt.[*)]

*) Zooeven lees ik dit. Is dat dan niet *militair-gedoe*, in verband met juist Padvinders:
NIEUWE UITGAVEN.
'*Spelletjes voor jonge Padvinders*, *met soldaten gespeeld*, *uit het Engelsch vertaald door een* "*B. P*" *Scout*, *Practische bibliotheek*, *Baarn J.F. van de Ven.*
Met soldaatjesspelen, *dat aloude vermaak*, *wordt onder de bekwame leiding van dezen* "*P.B.*" *Scout 'n practische les in de strategie gegeven. De gevechtswaarde eenmaal vastgesteld*, *wordt de oorlog verklaard*, *worden de troepen gemobiliseerd*, *en de strijd tot 't bittere einde uitgevochten. Zooals Napoleon Caesar's Gallischen oorlog in den borstzak borg*, *hebben de Padvinders dit vademecum naast zich op tafel.*
Het verdient, *dunkt ons, aanbeveling*, *bij deze spelen* (*dat in waarheid leeren is*) *de tinnen Padvinders te bezigen*, *welke een ondernemende firma eerstdaags in den handel zal brengen.*'
(Telegraaf.)

Mela. - Ik begrijp Uw vraag aangaande Uw boek niet goed, want gij hebt mij indertijd zoo gelukkig-blij geschreven, dat gij er een uitgever voor hadt gevonden. En nu zijt gij ineens ‘zoekende’. De firma waarheen de heer Veen U verwees is een zeer bekende. Ik zou zijn raad stellig volgen. Het is eindeloos U hier uitgevers op te noemen. Of zij Uw boek willen uitgeven hangt van ieder individueel af, ook dikwijls van de questie of zij reeds voorzien zijn voor het volgend seizoen. Amsterdam bezit zoovéle uitgevers-firma's. Probeeren, al maar door, aankloppen bij dezen en genen, anders weet ik er niets op. Voor zoover ik weet bestaat er geen enkele firma, die bepaaldelijk haar werk maakt van het uitgeven van eerstbeginnende schrijvers. - Wat Uw gedichtjes aangaat, het is waar, lieve Mela, dat zij reeds lang onder mijn copie zijn, maar daar staat tegenover dat ik reeds meermalen van U proza-werk heb geplaatst. Ik zal nu eens spoedig de beurt aan een der gedichtjes geven. Gij bedankt mij zoo hartelijk dat ik thans omgaand antwoord, en ik vind het prettig dat gij dit zoo op prijs stelt, maar daaruit kunt gij meteen zien *mijn* goeden wil nietwaar? Het is dus werkelijk *onmacht*, indien ik de bijdragen soms heel lang moet laten wachten. Ik tracht iedereen op zijn beurt te helpen, en zooveel doenlijk verscheidenheid te geven. Dank hartelijk voor Uw vriendelijke woorden over de Lelie, en voor Uw belangstelling in de correspondentie in het bijzonder.

Meta. - Zooals ik U in de vorige Lelie schreef kon ik onmogelijk toen Uw brief beantwoorden, omdat de drukproef reeds zóó spoedig klaar moest, van wege Goeden Vrijdag en Paaschfeest. Gij zult, hoop ik, nu reeds hebben gelezen in de Lelie van 1 Maart j.l. dat gij daar, onder dit zelfde pseudoniem Meta, reeds zijt beantwoord, zooals ik U omgaand meldde. Het meeste, wat gij mij opnieuw schrijft in dezen brief, is in die correspondentie reeds behandeld, behalve natuurlijk datgene, dat nieuwe, waarover gij mij verzocht te zwijgen, dat U zoo gelukkig heeft gemaakt, en *mij* niet minder voor U. Ik kan mij Uw behoefte daaraan zoo best begrijpen. Meer zal ik er niet over zeggen. Maar, weest van mijn innige sympathie verzekerd. Het spijt mij heusch zoo heel erg, dat gij U, door het over 't hoofd zien van die correspondentie aan U, allerlei onnoodige muizenissen in het hoofd hebt gehaald; er *kon* natuurlijk hoegenaamd geen reden zijn waarom ik U niet zou antwoorden, dus, mocht zoo iets ooit weer gebeuren, schrijf mij dan maar zoo gauw als gij eenigzins twijfelt of onrust gevoelt. Ik neem dat nooit kwalijk. Vermoedelijk hebt gij 't over 't hoofd gezien, omdat die correspondentie stond in die dubbele Lelie van 64 kolommen, die de uitgever zoo vriendelijk was extra daarom uit te geven, omdat de correspondentie zoo verbazend was aangegroeid.

- Neen, 't geen gij mij schrijft vind ik noch gek, noch onbegrijpelijk; zulke toestanden zijn, helaas, zoo dikwijls zoo, en ik wéét dat het hard is, en dat men zich dan heel eenzaam kan voelen. Daarom kan ik mij alles wat gij mij beschrijft volkomen indenken. - Ik ga ongeveer terzelfder tijd naar Bad Nauheim, als gij vertrekt naar Uw badplaats. - Nu volgt in Uw brief het gedeelte waarop ik niet mag antwoorden. Het versje vind ik allerliefst dat daarin voorkomt. Dank voor Uw instemming en sympathie met *Uit Christelijke Kringen.* Ja ik-ook vond *Onder de Rendieren* niet heel-interessant, en veel te lang. Zulke lange stukken neem ik niet meer op voortaan. Op Uw tweede briefje durf ik niet veel antwoorden, omdat het daarvoor te intiem is. Ik ben zoo recht blij, dat ik U dat genoegen daardoor deed. Het speet mij ook zoo

bijzonder, dat juist *gij* zoo vergeefs naar antwoord hadt uitgezien, zoodat ik U 't geval terstond wilde ophelderen. Hartelijk gegroet.

N.N. - Ik heb de tranen in de oogen gekregen, toen ik het gedichtje las. En dat zegt bij mij veel, want huilen doe ik niet heel gauw; maar het riep mij ineens zoo heel levendig 't grafje voor den geest van mijn kleinen gestorven ‘Moosje’. Ik weet niet waarom ik juist aan hèm moest denken. Misschien omdat hij zoo jong stierf, misschien ook omdat hij zoo innig-levendig was. Cassy en Tella immers zijn óók gestorven, maar dat gedichtje schijnt mij als te behooren bij Moosje, misschien ook wel omdat hij *mij*-alleen toebehoorde, in een tijd toe ik heel-alleen was. Het is zoo waar-gezegd. Ik ben blij, dat ik U heb leeren kennen door Uw vraag naar het pension: Villa Mignon, want nu weet ik daardoor van alweer een trouwe hondenvriendin méér onder mijn lezers. En die allen heb ik zoo dubbel lief. Wat gij schrijft, dat gij niet den moed hadt een nieuwen hond te nemen, kan ik ook wel navoelen. Gij zult zeggen dat *ik* het tot hiertoe toch telkens deed. En dat is ook zoo. Maar het schijnt mij tegenwoordig steeds toe, dat ik, na Frits en Benjamin, nooit meer een nieuwen hond zou kunnen liefhebben, of het moest dan zijn dat ik uit medelijden een of anderen verlaten zwerveling tot mij nam. Het ligt in mijn natuur om mij dikwijls te verdiepen in de toekomst, en, als ik mij dan voorstel, dat ik eens Frits en Benjamin zal moeten missen, dan kan ik mij reeds vooruit zoo akelig maken, dat mijn vriendin mij wijselijk een standje maakt, en zegt dat ik op die manier het genot van het heden reeds vooruit bederf. Dat is ook waar; zij overleven mij misschien ruim en breed. Maar o, Benjamin, die altijd met mij uitgaat, die mij volgt als mijn schaduw, die aan mij hangt met een onzegbare liefde, of Frits, dien wij hebben gehad van het begin af van ons samen-gaanwonen, die ons al zijn trouwe teedere liefde geeft, die niet wil eten als hij denkt dat wij verdriet hebben, dien wij daarom steeds onzen kleinen trooster noemen, geen van tweeën kan ik missen; zij zijn ieder op hun eigen manier, en bij geheel verschillende karakters, zulke oprechte lieve vrienden in ons leven. Het versje is mij dan ook uit het hart geweld.

Wat het pension aangaat, ik hoop zeer dat gij er zult slagen en zult tevreden zijn. De dames van der Kloot-ook zijn zulke echte oprechte dierenliefhebsters, die de verlatenen en zwervelingen tot zich nemen, en voor wien ik juist dáárom ook zooveel symphatie ben gaan voelen. Ik was eenige jaren geleden in pension bij de twee dames op Bella Vista, en ook bij de derde zuster op den Duinweg, en voor twee jaar was ik op villa Mignon hij de vierde zuster, waaraan gij thans schreeft, en alle keeren met evenveel genoegen. Nogmaals hartelijk dank.

B.B. - Met de meest mogelijke bereidwilligheid voldoe ik aan Uw verzoek; echter moet ik U tot mijn spijt meedeelen, dat uw stukjes te onbeduidend zijn voor opname. Zulke lente-ontboezemingen schijnen eigen aan dezen tijd, maar zij beteekenen heusch niets, noch van stijl, noch van inhoud. Mijn oordeel komt U misschien hard voor; echter, geloof mij, het is in Uw eigen belang veel beter dat ik U eerlijk de wáárheid zeg, dan dat ik U iets ga wijsmaken; nietwaar? Voor mij zou dat gemakkelijk genoeg zijn op de wijze van zooveel redacties te zeggen: 'In de Lelie is te veel plaatsgebrek, maar probeer het eens bij een andere redactie, want er zit wel wat in.' Dan bleef *ik* bij U de mooie man (in dit geval vrouw), en gij gingt naar een andere redactie, die U dan op háár beurt weer afscheept. Dat is zoo de gewone onoprechte manier; maar daaraan wil *ik* niet meedoen, al lijk ik U daardoor misschien wreed. - Wat honorarium betreft, ja, alles wat wordt aangenomen wordt oók gehonoreerd.

Nora. - *Ik* zal U niet 'kinderachtig' vinden. Ik verwijs U daartoe enkel maar naar mijn correspondentie hierboven aan N.N., om U te bewijzen hoe goed *ik* het kan begrijpen, dat men een gestorven lieveling natreurt, hond, poes, vogel, wat ook. Hoe hebben wij 'Kaatje', onzen papegaai, niet nagetreurd, en, toen wij Menton verlieten, kostte ons het zulk een weemoedige pijn te scheiden van dat plekje, in den tuin van ons villatje, waar we hem hadden begraven. Nu nog spreken we nooit van Kaatje, zonder dat onze stemmen overslaan. Natuurlijk was hij in de verste verte niet *de vriend*, die onze honden ons zijn, maar toch hadden wij ook hem zoo lief, omdat hij ons zoo goed kende, zoo schalks met ons omging, zoo levendig kon babbelen, zoo aardig zich boos kon maken op Benjamin.

O ja, gij zult zien dat een hond en een poes heel gauw samen zich verdragen. De voorbeelden zijn daarvan te over. Die dames van der Kloot, die ik hierboven noem aan N.N., hebben heel dikwijls honden èn katten. Nog onlangs sprak mij op straat een onbekende dame aan, om Benjamin's jasje uit Parijs te bewonderen; zij vertelde mij zelve zulk een hondenvriendin te zijn, en voegde er bij boe zij nu onlangs, bij haren grooten colley, ook nog een klein heel ondeugend poesje had aangeschaft, en hoe beide thans reeds uit één bakje eten. Dat zijn enkele voorbeelden uit tallooze, die ik weet. Och toe, laat daarom Uw man als 't U blieft een hond aanschaffen; dan is er wéér een onder dak. Het zal U stellig niet berouwen. Ik heb een goeie kennis, die jarenlang alleen een poes heeft gehad, haar speciale lieveling, en die eerst onlangs, terwille harer kinderen, een grooten hond kocht. Ik vroeg haar juist dezer dagen of de poes zich in dien nieuwen huisgenoot schikte, en zij zei dat het *uitstekend* gaat. Of ik de aanhaligheid van dieren niet heerlijk vind? Wel, lieve Nora, mijn vriendin, (die zelve ook den heelen dag vrijt met onze hondenjongens) plaagt mij steeds, omdat, volgens haar, Benjamin en ik den heelen dag met elkaar zitten te liefkozen. Het is waar, dat Benjamin hartstochtelijk gesteld is op te worden aangehaald. Hij legt dan zijn pootje op je arm, en haalt je zoo naar zich toe. En dan begint het samen 'vrijen'.

Frits wordt dan jaloersch, en begint zacht, als een kind, te huilen, met het gevolg, dat wij dadelijk op hem toevliegen, en hem óók zijn deel geven. - Van die bewuste persoon heb *ik* ook veel gehoord in denzelfden geest als gij, maar ik zou met dat al niet op praatjes afgaan, indien mijn eigen *ondervindingen* niet daarmede overeen kwamen. Als ik U ooit ontmoet, vertel ik U dat wel eens. - Ja, in Parijs genoot ik veel. Ik kan *intens* genieten. Dat ligt in mijn hartstochtelijke natuur. - Over spoorweg-ongelukken gaan denken moet men niet doen; een ongeluk kan altijd gebeuren; ik ben in dat opzicht een fataliste; wat komen moet, komt toch. Ik ging b.v. eens naar Schotland logeeren, en nam de Rotterdamsche directe boot, die goedkooper is dan die over Engeland, maar waarmede men dan ook veel langer op zee is. Toen ik terug moest las ik in de courant, dat er een vreeselijk ongeluk vlak aan de kust was gebeurd met een groote boot; honderden menschen verdronken. Dat gaf mij een soort angst, en ik besloot daarom maar liever over Engeland terug te gaan, omdat ik dan maar enkele uren op zee zou zijn. Wel, onderweg, terwijl ik dwars door Schotland heen spoorde (reis van een dag, want ik kwam uit de Highlands,) met een van die heel-snelle Engelsche spoorlijnen, las ik in de courant, dat er den vorigen avond een vreeselijk spoorweg-ongeluk was gebeurd in de nabijheid van Londen; eveneens vele menschen dood en gewond. Toen moest ik glimlachen om mij-zelve en mijn angst voor het zee-ongeluk. Gij zult antwoorden: dan maar thuisblijven. Maar heusch, thuis achterhaalt het ongeluk ons evengoed. Denk maar eens aan auto's, aan fietsen, aan rijtuigen. En dan kan men ook nog van de trap vallen, en in ééns dood-zijn! Wat gebeuren moet, gebeurt toch. - Ja, ik heb inderdaad gelezen dat Julia Cuypers van het tooneel gaat, maar misschien toch niet voor-goed? Ik heb haar in sommige rollen gezien waarvoor zij uitstekend paste. Temperament zit er zonder twijfel in haar. Dat er bij de tooneel-directie, door U genoemd, heel veel gunst en gave voorzit, weet iedereen, geloof ik. - De rollen worden dan ook soms méér dan minderwaardig bezet.

Zooals gij ziet stond er deze maal een lang vervolg in de Lelie op: Uit Christelijke Kringen. Dat deed ik expresselijk, om het gemis aan correspondentie te vergoeden. Ik-ook lees, evenals Uw vriendin, graag realistische boeken; mits zij niet ontaarden in platte ruwe taal, zooals een tijdje geleden mode was. - Hartelijk gegroet.*)

Robinette. - Inderdaad zit er goeds in Uw ge-

*) Hartelijk dank voor de kaarten. We krijgen zoo'n aardige verzameling.

dichtje. - Ik vind hier en daar den vorm niet geheel volkomen, maar toch zijn zij zangerig, en goed-gevoeld. Ik wil ze alle drie aannemen, mits gij tevreden zijt dat gij lang op plaatsing zult moeten wachten. Het derde, getiteld: Zonneschijn, vind ik wat onbeduidend, maar het klinkt zangerig-zoetvloeiend. 'Het hoogste streven' deed mij in zijn oolijkheid een beetje denken aan de Genestet. - Ja, indien Uw moeder inzendster was onder mevr. van Wermeskerken, dan is het heel natuurlijk, dat *ik* dus niets afwist van haar, want ik ben redactrice geworden, zonder vroeger ook maar iets met het Blad te maken te hebben gehad. Gij schrijft intusschen dat Uw moeder eens iets inzond onder mijn redactie, en dat ik dit bekroonde; dat moet dus geweest zijn heel in het begin mijner redactie toen er nog 'wedstrijden' waren. Ik herinner mij haren naam absoluut niet, ofschoon ik anders een sterk geheugen heb op het punt van inzenders, al is het ook maar voor slechts één maal. - Ik ben steeds gaarne tot Uw dienst.

1813. - Dank voor Uw instemming met mijn artikel over toilet-zaken onlangs. Gij zijt niet de eenige die meer oog heeft op een ander dan op eigen-ik. Dat gebeurt dikwijls. Ik ken iemand, die, begaafd met een zeldzamen zin voor humor, de fouten in het toilet van andere dames zoo allergeestigst kan belachelijk maken, dat men van haar zelve zou moeten denken hoe zij allersmaakvolst er uit zal zien. En toch is zij een alledaagsche vogelverschrikker, zonder eenigen smaak, een old-maid-pur-sang, wat haar uiterlijk voorkomen betreft. - Ik kan mij héél goed voorstellen dat Uw dochter ziek zou kunnen zijn van verdriet over het verlies van haren hond. Wijze menschen, - en daaronder reken ik ook die doktoren, die zelf misschien geen hart hebben voor dieren - zullen zooiets bespottelijk vinden, en het dientengevolge voor onmogelijk houden, maar *ik* weet zeker, dat *ik* wanhopig zou zijn als ik Benjamin of Frits moest missen, en ik vind het door U mij meegedeelde, van die opmerking dier juffrouw, een bewijs *dat* het bij Uw dochter zoo is. Als ik *U* was dan deed ik den zin Uwer dochter. Ik geloof stellig dat het voor haar beter is. In Menton, toen Benjamin zoo werd gevierd bij dat bloemen-corso, waarbij wij hem zoo mooi hadden aangekleed, en op een ezel lieten rondrijden, zoodat hij er een groot vaandel door kreeg van het feest-comité, was den volgenden dag een ware bestorming in de briefkaartenwinkels om een foto van hem te krijgen. Ik was er zelve ook in een, en een jong Deensch meisje kwam op mij af met haar moeder, en sprak mij aan, om mij te zeggen *hoe* aardig zij Benjamin hadden gevonden. Haar moeder vertelde toen hoe zij, hare dochter, den vorigen zomer haren eigen lievelingshond had verloren. Ik zal nooit vergeten hoe ineens het geheele gezicht van dat jonge meisje veranderde, hoe hare oogen vol tranen schoten, en zij niet in staat meer was aan het gesprek deel te nemen. Ik voelde zoo *innig* voor haar mee, zelve zoo trotsch-gelukkig op mijn Benjamin. En dat doe ik nu óók met Uw arme dochter. - Van dat kaartje, dat gij en Uw nicht kreegt, vond ik heel aardig. Het auto-ongeluk, dat gij bedoelt, is een schande. Maar, hoe vindt gij dat andere ongeluk, op de Rozengracht in Amsterdam:

Gister-morgen reed een open auto in de richting van de Marnixstraat over de drukke Rozengracht te Amsterdam. Op den weg was het druk, zooals altijd daar ter plaatse.

Plotseling dreigt de machine een jongen op te vangen. De chauffeur zegt een stoot op zijn hoorn gegeven te hebben, maar de kluts kwijt te zijn geraakt. Althans, in

plaats van te stoppen, haalde hij links uit; de jongen wijkt ook links, en het ongeluk is gebeurd.

Op de armen van een paar omstanders werd het bewustelooze lichaam naar de afdeeling van den Geneeskundigen Dienst aan de Marnixstraat gebracht. De arme jongen, een jaar of elf oud, overleed daar. Hij had een ernstige schedelbreuk en inwendige kneuzingen bekomen.

Het lijk werd per auto-brancard naar 't Wilhelminagasthuis overgebracht.

Op de Rozengracht speelde zich intusschen een ander tooneel af. Vooral vele vrouwen, verontwaardigde moeders, liepen te hoop, omringden de auto en haar passagiers, gooiden de gebalde vuisten omhoog, huilden en schreeuwden den passagiers toe dat het hun schuld was, dat de chauffeur maar was doorgevlogen, dat niet uitgekeken was enz. Politie arresteerde den chauffeur en deed de auto naar het politiebureau Raampoort geleiden.

Een diep betreurenswaardig ongeluk, dat zeker de verontwaardiging van de bewoners dezer volksbuurt ten volle verklaarbaar maakt. Men begrijpt hoe het juist op die plaats kon voorkomen; de auto-bestuurder en de inzittenden waren vreemdelingen; zij waren met de wijze, waarop deze weg gebruikt wordt, met de drukte, vooral van kinderen op vacantiedagen, niet bekend, en zagen een breeden, rechten weg voor zich, reden misschien harder dan voorzichtig was. Een vreeselijke les in de eerste plaats voor iedereen chaffeur, die een schijnbaar veiligen straat berijdt, een vreeselijke les ook voor ouders, die hun kinderen niet thuis kunnen houden, en hun niet hebben ingeprent, dat de openbare straat in onzen tijd groote gevaren oplevert.

(*Haagsche Courant*).

Wat mij speciaal ergerde was die nuchtere opmerking aan het slot; namelijk aan het adres van die moeders, die nog een vermaning krijgen, hoe het half *hare* schuld is geweest. M. a.w.: de *rijke* vreemdelingen worden *verontschuldigd*, omdat zij immers niet konden weten, dat het vacantie-dag was, en dat de Rozengracht druk is, maar de *arme* moeders, die thuis noch ruimte, noch speelgoed bezitten, voor wier misdeelde kinderen de straat *de* eenige speelplaats is, die krijgen nog een boetpredicatie. *Kweekt* nu zulk walgelijk meten met twee maten niet revolutie, en jeuken je niet de vingers om zulke auto-ellendelingen, met 'n fermen steen, op hun beurt dood te gooien? - 't Moest eens gebeurd zijn met een kind van een rijk gemeenteraadslid, of met een van den burgemeester; lieve hemel, wat zouden diezelfde couranten dan gejammerd, geweeklaagd, gebogen tot in het stof hebben! Bah! Bah! Bah! - *Ik* vind auto's heel goed, indien de chauffeurs ordelijk rijden, maar de schuld ligt 'm aan de waanzinnige rijke *eigenaars*, die *willen* te snel rijden; *die* kerels gun ik dan ook elken dood, hoe akelig ook. -

Als gij met Paschen bij ons zijt voorbijgekomen, zult gij gesloten gordijnen hebben gezien, want wij zitten tot aan ons vertrek naar Nauheim in een vreeselijken verhuis-rommel. Wij gaan wonen op den Gevers Deynoot-weg. Het adres geef ik nog nader op, na mijn terugkomst uit Bad Nauheim. In deze woning waren we heel tevreden, maar zij was op den duur te klein en te zomerachtig voor ons. Hartelijke groeten.

Narcis. - Nu kan ik U toch niet zeggen hoè blij ik ben voor U! - Herinnert gij U nog wel dat ik U vroeger eens antwoordde: gij zijt toch nog jong genoeg om te kùnnen *blijven* hopen. En nu gebeurt het dan ook werkelijk. Ik vind het zóó heerlijk voor U, omdat gij mij zoo dikwijls over dien wensch hebt geschreven, en omdat ik mij dien ook zoo goed kan indenken, want ikzelve zou er juist zoo over denken. Gij zult het mij toch zeker dadelijk laten weten? Neen, ik vind U niet ijdel wat die arrangementen vooraf betreft; integendeel, ik vind het de plicht van een vrouw te zorgen, dat zij er op haar voordeeligst *blijft* uitzien. Ik heb eens een bezoek gemaakt bij een dito gelegenheid, bij iemand die in gezonde dagen altijd opgepronkt-mooi ontving, in hare heel-duur-gemeubelde salons (zij was zeer rijk). Wel, zij had voor die gebeurtenis de ongezelligste, leelijkste kamer van het huis zoo tijdelijk mogelijk ingericht, met de allernoodwendigste meubelen alleen, alles even-grof, en zij-zelve lag in haar bed in een oude, smakelooze, grove nachtjapon, met heur haar in een onverschillig knotje gedraaid. Een prettigen aanblik voor haar man, dacht ik, toen ik haar zag. Zij is nu dood, en hij is zoo gauw mogelijk weer hertrouwd. Geen wonder.

Met Uw toilet-vraag komt gij eigenlijk op het gebied der redactrice-toilet, daar gij die echter zoo bepaaldelijk vastknoopt aan mijn stukje onlangs over de Parijsche modes, en, naar aanleiding daarvan, bepaaldelijk *mijn* raad wilt weten, zal ik U naar mijn beste weten beantwoorden. Mij dunkt, in dezen tijd is het voor U niet moeilijk iets elegants te vinden voor die gelegenheid, omdat er juist tegenwoordig zoo vele lange fantasie-mantels worden gedragen, die men evengoed kan dragen zonder als met corset als het moet, en die in satijn en zijde een zoo jeugdig en chic geheel vormen kunnen; natuurlijk, ik ken noch Uw figuur, noch Uw gelaat, dus kan ik niet beoordeelen wat voor U persoonlijk 't best passen zal. In fantasie-stoffen komen zulke mantels veel goedkooper, en zijn zij evengoed elegant, met heel breede revers, met capuchon, of met matelot-kraag; (afstekende kleuren worden daartoe veel genomen). Een crême costuum van serge, rok en lange jacquette, is niet zoo heel duur, en voldoet m.i. altijd uitstekend. Men ziet crême serge zoo véél dragen buitenslands; hier wordt het altijd beschouwd als iets bijzonder ‘moois’, zoodat het misschien voor Uw doel te veel zal opvallen. Gewone donkere tailleurs zie ik-ook gaarne, maar vooral nu, nu de jacquettes zoo kort worden gedragen, zal dat, vrees ik, voor Uw doel niet geschikt zijn. Van toques houd ik niet. Ik vind die bijna nooit flatteerend; en de tegenwoordige suikerbrood-modellen, bijna zonder rand, of de pierrot-mutsen, die alleen heel-jonge, heel piquante gezichtjes kunnen hebben, zijn excentriciteiten welke leiden tot de meest vulgaire belachelijkheid wanneer zij gedragen worden in groven en goedkoopen namaak.

Nu moet ik U nog vertellen hoe innig veel sympathie ik voel voor die dame, die dien zieken hond zoo magnifique verpleegt. Ik houd van haar voortaan; al vertelt gij mij misschien wel in een volgenden brief dat zij, om wat voor reden misschien ook, een grooten hekel aan mij heeft, *ik* zal altijd sympathie gevoelen voor haar, om haar

trouw voor dien hond. En heusch, gij behoeft geen oogenblik te vreezen dat de Uwe nu voortaan jaloersch zal worden. Uw man heeft groot gelijk dat hij zich zal wennen. Integendeel, hij zal een trouwe vriend worden van den nieuweling-straks, dat zult gij eens zien en ondervinden, als *gij* maar lief en goed blijft voor hem. Daarvan weet ik voorbeelden te over - Gij zult wel begrijpen wáárom ik op dat eene vertrouwelijke gedeelte van Uw brief niet antwoord; namelijk omdat ik bang ben U te zullen verraden. Echter, weest daarvan overtuigd, dat ik mij het gevoel best kan voorstellen; ik begrijp die behoefte, dat verlangen, heel goed. En het is zoo hatelijk dat zóóveel in de wereld gaat naar gunst en gave *niet* naar verdienste. Denk toch niet dat gij mij 'verveelt', daarvan is geen sprake. Toen ik van ochtend Uw brief ontving, en las, was ik zoo recht, recht gelukkig voor U. En het deed mij zooveel pleizier dat gij het mij vertelt op een zoo uitvoerige wijze. - Dat van Uw verjaardag vond ik zulk een lieve attentie; juist iets van een verrassing zoo als ik het in onzen onderlingen omgang, tusschen mijn vriendin en mij, ook steeds zoo apprecieer, want, nietwaar, het zit 'm niet in de cadeaux-zelf, maar in de wijze *waarop* je ze krijgt. Vroeger kende ik een rijk en gierig jong meisje, die mij altijd triomfantelijk vertelde: op St. Nicolaas krijgen we ieder *f* 30 van papa en mama, daarvoor kunnen we zelf koopen wat we willen, maar *ik* spaar 't op. - Dat kwam mij altijd voor als het toppunt van gierige nuchterheid. Als ik terugdenk aan den tijd van mijn eigen jeugd, staat mij altijd voor den geest hoe ik mij verheugde op de *pakjes*, die mijn moeder voor mij maakte, op 't *openen* daarvan. Ik had liever voor *f* 1.50 pakjes gekregen, dan *f* 30 in de hand. Ina Boudier - Bakker, in haar *Kinderen,* heeft 'n St. Nicolaas-avond beschreven, waarin zij datzelfde gevoel, van verwachting, pleizier, niet om het *hebben*, maar om de spanning, de feestvreugde van de kleine cadeautjes, meesterlijk beschrijft. Dat meisje, dat zij daarin teekent, deed mij precies denken aan mij zelve. Ik vind het altijd zoo'n heerlijk iets wanneer 'n cadeau *uitdrukt* dat de gever of geefster zich herinnerde wat je noodig hadt, wat je graag wenschte, op die wijze legde een wezenlijk bewijs van vriendschap in zijn of haar geschenk. Het treft me b.v. altijd bijzonder wanneer ik ergens eet, dat de gastvrouw *onthield* wat ik niet of wel gaarne eet; dat is een bewijs van *attentie.* Een sinds gehuwde vrouw, die in haar huwelijk dan ook bewezen heeft de grootste egoiste te zijn die er loopt, placht in haar engagements-tijd - van jaren lang - zich er steeds op te beroemen, dat zij nooit onthield welke de éénige groente was, die haar aanstaande man

niet graag at, zoodat hij die bij vergissing altijd kreeg voorgezet ten haren huize. Zulke kleinigheden teekenen een karakter soms. Omgekeerd waren we dezen winter ergens op de thee, waar de gastvrouw had onthouden de opmerking mijner vriendin (van weken vroeger), hoe zij een zeker lievelingsgerecht van haar nooit meer laat klaar maken, sinds het mij is verboden, terwijl onze Marie er niet van houdt. Niettegenstaande dat gerecht gansch niet op een afternoon-tea-tafel thuis behoorde, kwam het ineens expresselijk voor mijn vriendin binnen, omdat die dame het al die weken had onthouden! Zoo iets is voor mijn gevoel méér waard dan kostbare cadeaux. En daarom vind ik die verrassing op Uw verjaardag ook innig fijn gevoeld.

- Inderdaad, onze hondenjongens leven met ons mee als onze kinderen, dat is waar. Wij zeggen dikwijls: er zijn er zeker wel die 't even goed hebben als zij, maar, *beter*, dat kan niet; dat durf ik gerust zeggen.

Uw stukje zal ik nog in dezen jaargang plaatsen, dat beloof ik U. - Indien Uw bedoeling is dat ik U adressen in den Haag moet opnoemen voor Uw toilet, geef mij dan s.v.p. eerst nog eens op wàt gij zoekt: klaar-gekochte dingen, of coupeurwerk; etc. En, laat mij vooral spoedig weten hoe alles is afgeloopen. Hartelijk gegroet.

Lissette en Paulette (toegezonden door de firma van Gorcum te A.) - Anonym-toegezonden bijdragen gaan onmiddellijk in de papiermand; *onherroepelijk.* Dit is dus ook ditmaal geschied.

Zonnehof. - Ik kan U niet zeggen hoe blij ik was toen ik Uw vermist boekje opdiepte. Gij zult hebben gezien, hoe ik, van louter angst dat het onder weg nog zou verloren gaan, Uw druk-werk-enveloppe heb gesloten, en het boekje als brief heb verzonden?

Ja, aan namen verbindt men gewoonlijk een of andere voorstelling, waarmee de werkelijkheid dan soms weinig overeenkomt. Dat vind *ik* dan ook 't voorrecht van zulke gewone namen als gij en ik hebben, Louise, Anna, en dergelijke, dat zij *te* alledaags zijn om tot zulke bijzondere verwachtingen aanleiding te geven. ‘Engel’ b.v. is een naam, die in sommige families voorkomt; ik maakte eens als kind een bezoek met mijn vader bij een mij-onbekend familielid, en ik barstte bijna in lachen uit, toen hij de preutsche, stijve, hoekige zestigjarige, een verre nicht van hem, begroette met: Dag Engel. Isabelle is een de Savornin-Lohman-naam waaraan ik - genoemd naar den kant mijner moeder - gelukkig ontkwam. Oude ‘Belletjes’, dito ‘Belles’ etc. vind ik namelijk gewoon-weg ridicuul! - Dan ook de bloemennamen. O, de vette, lompe, schreeuwerige, vulgaire ‘Viola’, die ik eens heb ontmoet! Etc. Dwaas vind ik daarom ook steeds de afkortingen, waartoe zoo veel ouders vervallen, en die, voor een klein kind aardig-klinkend, bij oudere vrouwen komiek aandoen. Ik vind dat het laatste ook eenigszins geldt voor ‘Lou’. Voor een oude deftige dame met grijs haar doet Lou mij veel kinderachtiger aan dan voluit Louise. Louvima, de naam dien Uw Engelsche vrienden U gaven, is een hof-na-aperij. Het is een *gemáákte* naam voor miss Knolleys bepaaldelijk. Miss Louvima Knolleys namelijk is de dochter van een der intiemste vrienden van wijlen Koning Edward, en van de Koningin Moeder Alexandra, en zij is genoemd, opzettelijk daarom, naar de drie dochters van het Konings-paar: *Lou* (genomen uit den naam Louise, van de Duchess of Fife, de oudste dochter, *Vi* (genomen uit den naam Victoria, van de ongehuwd-gebleven tweede dochter), *Ma* (genomen uit den naam Maud, van de tegenwoordige koningin van Noorwegen, de derde dochter). Te zamen: *Louvima.* - Overigens, dat

Engelschen-zelf Uwen naam verengelschen, vind ik heel natuurlijk; ik vind het alleen onuitstaanbaar dat hollanders zichzelf opsieren (?) met verengelschte namen; precies even onuitstaanbaar als het feit dat geen Haagsche winkel chic is, of kan meedoen, die niet heet, op z'n engelsch, dit of dat: Tailor, grocery, etc., etc. - Nu, gij hebt zulk een mooi beeld geschetst van de Lou, die gij wilt wezen, dat ik er van harte op zeg: Amen. Wat mij betreft, ik ben U heel dankbaar dat gij mij een beetje wilt liefhebben. Dat is nu heusch geen phrase, maar wáárheid; ik ben namelijk altijd héél dankbaar voor de liefde die ik ontvang; het leven wordt zoo mooi door wat zon om je heen. En ik geloof van harte, dat het van *U* óók geen phrase is als gij dat zegt. Voor de verzen van Uw vriend dank ik U heel hartelijk.

Auferstehung. - Dank hartelijk voor Uw schrijven. Gij hebt gelijk dat ik op een gedeelte ervan maar niet moet ingaan. Maar gij hebt er mij mee geamuseerd hoor! -

- Ik ben blij dat *Uit Christelijke Kringen* U zoo boeide deze keer. - En, wat mijn noot betreft onder aan de gedachtenwisseling van Hollandicus over mevr. Groen van Prinsterer, ja, dat ben ik-ook met U eens, dat het een plicht is der vrouw er op haar voordeeligst uit te zien. Dat houdt geenzins in: slaafsch volgen der mode. Integendeel, de modes zijn soms wanstaltig leelijk. Maar, behalve uit dat oogpunt, vind ik het bovendien óók een plicht voor *rijke* menschen te *laten* verdienen. Wanneer ik hoor of weet dat deze of die rijke familie expresselijk, uit *zuinigheid*, de dingen uit het buitenland koopt, of namaak-bont draagt, of een naaister beknibbelt, dan word ik altijd inwendig woedend. Ik wandelde eens, toen ik nog jong was, met een héél-rijke kennis. Plotseling zeide zij: 'Ik heb in dezen winkel even een boodschap,' en ging een hoedenwinkel in. Zij droeg een bordpapier-hoedje, van *f* 3 à 4 hoogstens, met een veertje dat natuurlijk niet veel zaaks *kon* zijn. Tot mijn stomme verbazing *en* ergernis zeide zij tot den eigenaar: 'Dezen hoed heb ik hier eergisteren gekocht. Gisteren heb ik hem in den regen gedragen, want ik had geen parapluie bij mij; nu is het veertje door die ééne keer reeds bedorven; dus, ik moet een anderen hebben voor niets'. De man gaf het even ware als billijke antwoord: 'Freule (zij was een *heusche* freule), *dit* goedkoope genre van hoeden kan ik niet onder garantie leveren; dat begrijpt U toch'. Maar zij hield hardnekkig vol, en de leverancier, daar zij een zeer bekenden en zeer aanzienlijken naam draagt, durfde haar niet den winkel uitzetten, en maakte dus ten slotte een nieuw veertje op den hoed voor *niets*. - *Ik* deed de gelofte dat het lang zou duren eer *ik* weer met haar uitging.

Nu zult gij misschien zeggen, dat dit een uitzondering-geval is, en, tot op zekere hoogte, ja,

gelukkig. Maar er *zijn* toch heel wat wezenlijk heel-rijke menschen, die zich niet ontzien hunne naasten op zulke manieren te beknibbelen, en er is een nog veel grootere categorie, die geen oogenblik stilstaat bij hare plicht den naasten, de middelklasse van leveranciers, *ruim* en *veel* te laten verdienen, óók aan toilet. - Ja, ons tegenwoordig huisje *was* klein; dat moogt gij gerust zeggen. Wij huurden het voor de zomermaanden oorspronkelijk, drie jaar geleden, en gingen den eersten winter naar Wiesbaden, den tweeden naar Nice, maar dezen derden bleven wij hier, en toen juist decideerden wij ons dan ook om iets grooters en geriefelijkers te zoeken, hetgeen ons uitstekend is gelukt; wij hebben nu ook een lief tuintje erbij.

- Ja, dat stukje van den heer Servaas van Rooijen in de laatste Lelie was heel interessant. De questie van de liefde tusschen man en vrouw beheerscht toch maar steeds alles, nietwaar? Ik-ook geloof met U, dat de man óók zinnelijk begeert, waar hij lief heeft. Wat de vrouw aangaat, zij begrijpt gemeenlijk zichzelve niet op dit speciale punt. Haar wordt geleerd zich te schamen voor iets dat natuurwet is. Vandaar zooveel valsche preutschheid en aanstellerij. Vrouwen, die enkel 'geestelijk' liefhebben, zijn of abnormaal, of zij verwarren vriendschap met liefde. Hartelijk gegroet.

Lelie-lezer. - Anonyme toezendingen, van wèlke strekking ook, gaan in de papiermand.

Nel. - ik heb Uw werk met aandacht en belangstelling gelezen, en ik vind het goed-geschreven en levendig van stijl, vlot, prettig-leesbaar, zeker, zonder eenigen twijfel, goed-genoeg voor uitgave. Maar, de vraag is of gij met dat al een uitgever zult vinden die het aanwil, omdat de inhoud natuurlijk maar 'n heel-eenvoudig gegeven is. De boekenmarkt is overstroomd, en de meeste uitgevers verlangen van eerstbeginners, die nog geen naam hebben, iets dat er *in*slaat. Ik zou U raden eens naar den heer Bruna te Utrecht of naar den heer Hols te den Haag, te gaan. Indien gij géén honorarium verlangt, zult gij veel lichter slagen. Voor Uw *eigen* rekening uitgeven zou ik nooit doen, in geen geval. Voor de Lelie is het te lang, anders zou ik het met alle genoegen aannemen daarvoor, als feuilleton. Literaire eigenschappen zitten er niet in, maar, gelijk gezegd, de stijl is levendig, pakt; men voelt dat gij iets zelf-beleefds vertelt. Dank voor den inhoud van Uw schrijven. - Ja, dat weet iedereen, die den Haag kent, dat mijn typen uit: Uit Christelijke Kringen uit het leven gegrepen zijn, daarom doet mij het oordeel Uwer vriendin dienaangaande ook recht veel genoegen. In een provincie-stad zijn de menschen weer geheel anders, natuurlijk. - Het hoofdartikel zal ik gaarne afwachten. - Zal ik U het stuk terugzenden? Wilt gij er nog meer raad over hooren, dan schrijf gerust.

J.H.D. - Aan Uw wensch voldeed ik gaarne. Ik kan mij dien overigens zeer goed begrijpen ook. - Ik moet hartelijk lachen om hetgeen die meneer tegen U zei, want ik - die zelve 'n freule ben - ondervind steeds precies hetzelfde als hij. Die zelfde opmerking maakte ik duizendmaal. Zonder eenigen twijfel is dat een groote schaduwzijde van het 'voorrecht' van van adel zijn. - Wat de bewuste studie betreft, die zal ik denkelijk terstond in den nieuwen jaargang plaatsen. - Ik geloof dat er, evenals onder alle standen, goede en slechte militairen zijn. Maar, zij die mij ergeren, zijn enkel de *ingebeelde*, *verwatene*. Overigens komt dit soort méér voor in Duitschland dan bij ons. - Hartelijk dank voor Uw goede wenschen aangaande het verblijf in Bad-Nauheim. Waarschijnlijk nemen wij de hondenjongens mee, want, nu Fritsje zoo oud wordt, vinden wij eene langere scheiding altijd dubbel hard. 'Pret'

heeft Benjamin altijd, ook op reis, maar Frits zit liefst rustig thuis, in zijn stoeltje bij den haard. Hij is zoo'n lief, trouw, klein diertje. Benjamin heeft altijd een drukte over zich, als of hij een vorst is - zeggen we, dikwijls. Wij kwamen eens, 's avonds laat, met hem aan in Frankfort, in het Frankforter-hof, dat gij misschien U herinnert, een mooi voornaam hotel. Wij reizen altijd met nog al veel bagage, en dus schoten de noodige hulpvaardige huisknechten toe, toen ons rijtuig, welbepakt en welbeladen, ophield. Maar, nog voor zij het portier hadden kunnen openen, had Benjamin het reeds opengedrukt, en sprong in hun armen, met zulk een vervaarlijk gebrul en gejuich, als ware hij minstens een hondje van Sarah Bernard of 'n andere grootheid. In zijn aardig jasje, en met zijn lief kopje daaruit, maakte hij dan ook veel opgang, want de hall zat vol menschen. Onze Marie houdt er dan bij hem de nederigheid in door smadelijk er achter aan te mopperen: Kijk me nu dien armoedzaaier weer eens; en dat is nu in Menton als straathondje opgevangen! Maar Benjamin is tegen arm en rijk even lief, en maakt zich van alle huisknechten, sjouwers, kellners enz. even dikke vrienden als van de elegantste dames en heeren. In Menton had hij een rijken duitschen bankier opgedaan, die hem elken ochtend, op de promenade, wat lekkers meebracht, en die verrukt was toen hij hem in Wiesbaden terugzag. - Fritz daarentegen houdt zich schuw bij ons, en bijt, en gromt van zich af, als men hem wil liefkozen. Al zijn liefde en aanhankelijkheid zijn voor ons; en die zijn éénig.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Hans. - Een dergelijk persoon ken ik niet, zou ik in géén geval echter opzoeken om een mij *on*bekenden meneer te willen aanbevelen. Voor de rest moet gij mij verschoonen van *dit* genre van briefkaarten en geestigheden. Daarvoor bedank ik.

RED:

Berichten.

De oud-hoofdofficier der artillerie, wiens brief ik beantwoordde in het Lelie-nummer van 1 Maart l.l., verzoekt mij te willen meedeelen dat zijn naam is:

J.A. VAN OTTERLOO,

Gepensioneerd Luitenant Kolonel der Veld-Artillerie, vanaf 24 April e.k. Haarlem, Tempelierstraat N°. 9.

REDACTRICE.

Wegens plaatgebrek moest de **Varia**: **Hoe men** '**helden maakt**,' door Anna de Savornin Lohman, alsook de reeds gezet staande **Correspondentie** aan **Tümy** en **K.L.** blijven liggen.

REDACTRICE.

3 Mei 1911.
24ste Jaargang.
No. 44

Berichten.

Van af 10 Mei e.k. is mijn adres:
Bad-Nauheim, Villa Esperanza, Karl-strasse.
Men kan of de brieven, stukken, correspondentie, enz., direct aan mijn adres dáár zenden, of ze, desverkiezende, onder gesloten enveloppe aan mijn adres, doen toekomen aan den uitgever der Holl: Lelie, den heer L.J. Veen, Amsterdam, 485 Keizersgracht, die zich gaarne belast met de doorzending van wàt ook.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Godsdiensten en Godsdienststelsels
door P.J. Boonstra.

(Vervolg van No. 42).

Hoewel eigenlijk de theorie van de zielsverhuizing door het Boeddhisme voor een dwaling wordt gehouden, en de herinneringen aan een vorig leven verloren gaan, zoolang de mensch persoonlijk, individueel bestaat, omdat de hersenen het stoffelijke, de zetel is van het verstand, en dit stoffelijke aan dood, aan vergankelijkheid is onderhevig, toch leert de praktijk dat deze theorie niet opgaat. Tenminste in het boek: De ziel van een volk, het Boeddhisme als volksgeloof in Burma door H. Fielding, vertaald door Felix Ortt, welk boek ik ten zeerste durf aanbevelen, komen geschiedenissen vóór, die in lijnrechte tegenspraak zijn met deze theorie. Fielding verhaalt dan hoe een zijner vrienden 's nachts zijn intrek nam in een klooster diep in het woud, nabij een klein

dorp. De monnik was, zooals dit steeds gewoonte is, gastvrij en stelde alles ter beschikking van zijn vriend, een officier, met zijne manschappen. Na het middagmaal, werd een groot vuur aangelegd op den grond, en de officier nam er bij plaats en praatte wat met het dorpshoofd en den monnik. Eerst liep het gesprek over verschillende onderwerpen, tot ten slotte de officier opmerkte dat het klooster zoo mooi en zoo groot was voor zoo'n klein dorpje. Het klooster was van het mooiste en rechtdradigste djattihout vervaardigd en moest naar hij meende een massa arbeid vereischt hebben bij den bouw, want het hout moest van zeer grooten afstand zijn aangevoerd, en als opheldering vertelde men hem een merkwaardige geschiedenis.

Het klooster was in oude tijden zeer eenvoudig geweest van bamboe en gras. Zooals de meeste kloosters in de wildernis. De toenmalige monnik was erg verdrietig over de bekrompenheid van zijn verblijf. Hij plantte met zorg een aantal djatti stekjes rondom en begoot ze zorgvuldig. Wanneer ze groot geworden zijn zeide hij zullen ze geschikt hout geven voor den bouw van een nieuw klooster en zal ik terugkomen om het te bouwen.

Djattiboomen vereischen 100 jaar om v o l wassen te zijn en terwijl ze nog klein waren stierf de monnik en een ander volgde hem op. En zoo ging het voort en telkens werd een nieuw klooster gebouwd van bamboes en gras, en de boomen werden grooter. Maar het dorp werd kleiner, want het waren troebele tijden en het dorp lag diep in het woud. Ten laatste was er zelfs geen monnik meer, toen de oudste was gestorven en niemand kwam om zijn plaats te vervullen.

Eindelijk op een zekeren avond, toen de meisjes allen bij den put buiten water haalden, werden zij verrast door de aankomst van een monnik die uit het woud kwam; hij was vermoeid en hongerig na een lange reis en zijn voeten waren gewond. De dorpsbewoners ontvingen hem met blijdschap, en vreesden dat hij verder zou trekken. Daarom maakten zij in alle haast het oude klooster netjes, zoodat het voor een monnik een geschikt nachtverblijf was. Maar het merkwaardigst was dat hij met alles bekend scheen. Hij kende het klooster en het pad er heen en de wegen rondom het dorp en de namen der bergen en riviertjes.

Het leek wel of hij vroeger al in het dorp gewoond had en toch kende niemand hem of herkende zijn trekken. Den volgenden morgen kwam hij in het dorp met zijn bedelnap, om zijn voedsel te verzamelen voor den dag, en des avonds vertelde hij de dorpsbewoners dat hij voornemens was te blijven. Hij bracht hun in het geheugen terug het verhaal van den monnik, die de djattiboomen geplant had en hoe deze gezegd had, dat, als de boomen hun vollen wasdom hadden bereikt, hij terug zou komen. ‘Ik ben het’ zeide de jonge monnik, ‘die deze boomen geplant heeft. Zie nu zijn ze groot geworden en ik ben teruggekeerd en nu zullen wij een klooster bouwen zooals ik gezegd heb.’

Toen de dorpsbewoners, die dit niet dadelijk konden gelooven hem nader ondervroegen, kwam een oude man en sprak met hem over allerlei zaken van lang vervlogen dagen, die hij alle beantwoordde als iemand die er geheel mede bekend was. Hij vertelde hen, dat hij geboren en opgevoed was ver in het Zuiden, en opgegroeid was, zonder te weten wie hij geweest was en dat hij in een klooster was gegaan en op zijn tijd een Pongyi was geworden. Toen, - ging hij voort - ‘kwam zijn herinnering in een droom terug, hoe hij de boomen geplant had, en beloofd had terug te keeren naar dat dorp diep in het verre woud.

Den daarop volgenden dag was hij op weg gegaan en had gereisd dag na dag en week na week, totdat hij ten laatste was aangekomen, zooals zij zagen. Zoo werden de dorpsbewoners overtuigd en zij gingen aan 't werk, hieuwen de groote stammen om en bouwden het klooster zooals mijn vriend het nu zag.

En de monnik bleef daar zijn leven lang, onderwees de kinderen en verkondigde de wonder-heerlijke leer van den grooten Boeddha, tot ten laatste zijn dagen weder vervuld waren en hij terugkeerde; want van monniken wordt niet gezegd dat zij sterven, maar dat zij terug keeren.

En Fielding zegt: ‘Dit is het algemeen volksgeloof’ in Burma. Vele kinderen herinneren zich hun vorige leven zoolang zij jong zijn. Naarmate zij ouder worden sterven de herinneringen weg en worden vergeten. Tal van voorbeelden haalt hij aan en wat de verklaring is van dit geloof weet hij niet, want zielsverhuizing zegt ook hij is volstrekt geen theorie van het Boeddhisme, maar is een der voornaamste leerstukken van het veel oudere Brahamanisme, waaruit het Boeddhisme voortkwam.

De monniksorde.

Nadat Boeddha het licht gevonden had, restte hem nog een groot deel van zijn leven en toen hij zag bepaald, welke richting hij had te volgen, verzamelde hij allengs vele discipelen rondom zich. Deze discipelen, en navolgers van zijn leer, volgden hem op al zijn omzwervingen en hoorden van hem de leer, leefregels en voorschriften die leidden tot bevrijding en verlossing.

Deze leefregels en voorschriften hadden ten doel om de discipelen op het rechte pad te houden en allengs vormde zich een broederschap die het uitvloeisel is geweest tot het instellen van een monnikenorde.

Deze monnikenorde is een broederschap, die tracht te leven zooals de groote meester, Boeddha, heeft geleefd, de lusten te zuiveren en de weg te bewandelen die tot verlossing leidt.

(*Slot volgt.*)

Slaven-zielen.

In de 'Lelie', waar ze dikwijls
Wáár en fijn geteekend zijn,
Wil ik ook mijn meening zeggen,
Wie de slaven-zielen zijn.

Slavenzielen, die niet durven
Spreken, voor wie eenzaam zijn,
Voor geringen en verachten,
Die verdrukt zijn, arm en klein.

Slavenzielen, die hun meening
Richten naar de meerderheid,
Die de waarheid steeds verkrachten,
Slavenzielen, wijd en zijd.

Wie dan vrij zijn, hier op aarde?
Vrij zijn zij, en zij alléén,
Die met hart en handen breken
Slaven-keet'nen om zich heen.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Boekbeschouwing.

Van Christen tot Anarchist.
Gedenkschriften
van
F. Domela Nieuwenhuis.
Uitgever van Holkema en Warendorf.
Amsterdam.

II.
Hetgeen Domela Nieuwenhuis tot stand bracht.

In mijn vorig artikel besprak ik den *mensch* Domela Nieuwenhuis, zooals hij ons in zijn gedenkschriften tegentreedt; er is echter nog een andere, voor het publiek belang zeker nog méér der moeite van bespreking waard zijnde zijde aan zijne levensherinneringen, het is die welke betrekking heeft tot het doel waaraan hij zich wijdde: de vrijmaking van den individueelen mensch, opdat deze worde opgeheven uit den toestand van armoede, onrechtvaardigheid en onwetendheid, waarin het meerendeel van de menschheid ondergaat, ten behoeve en ten pleziere eener kleine minderheid van bevóórrechten.

Een prachtig, een niet genoeg te prijzen levensdoel! -

Echter, is het voor verwezenlijking vatbaar? Ik zou zeggen: de levensgeschiedenis van F. Domela Nieuwenhuis-zelf is dáár, om te bewijzen hoe hij een onbereikbaar ideaal nastreefde, onbereikbaar, omdat hij geen rekening houdt met de werkelijkheid der dingen, met het egoisme éénerzijds, met de luiheid en domheid anderzijds, waardoor, stéeds opnieuw, - hoe gij ook den regeeringsvorm verandert, - het ééne individu zich zal verheffen boven en tot den baas maken van sommige groote anderen. Voeg daar nog bij de dosis huichelarij, schijn, zucht naar ijdelheden van allerlei aard, enz., enz., den mensch ingeschapen, en, indien gij open oogen hebt, dan *kunt* gij u-zelf, dunkt mij, niet wijsmaken *dat* het ooit zoo worden kàn als de Domela's Nieuwenhuis, de Ferrer's, e.a. gelooven en hopen.

Echter, dergelijke martelaren eener zaak zijn nu eenmaal ziende blind; anders immers zouden zij niet zijn *die* zij nu eenmaal zijn: geloofsmartelaren op hun manier; daarom dan ook beweer ik, dat de levensgeschiedenis van Domela Nieuwenhuis-zelf dáár is, om te bewijzen de mislukking van zijn eigen theorieën, en dat hij dit, bij al zijn gaven en talenten, toch zelf niet bemerkt.

Immers, daar is een jonge, eerlijke, waarheidslievende predikant, die zijn prediking begint met een oprecht en wezenlijk geloof in de evangelie-verkondiging, en die, wanneer zijn geloof hem in den steek laat, van lieverlede, al heel spoedig in botsing raakt tusschen zijn eigen waarheidsliefde en dat zekere soort van phrasen vroomheid, waardoor vele moderne predikanten weten goed te praten voor zichzelf het in de Kerk blijven en het daarvoor door den Staat verschuldigde tractement aannemen, ondanks een innerlijken twijfel in het hart aan de dingen waarover zij des Zondags zalvend preeken. Voor Domela Nieuwenhuis stond het vast dat zulk een phrasen-geloof - zonder vasten grondslag - geen hulp

kon brengen aan de menschheid die hij wilde dienen. Vandaar dat hij zich, met terzijdestelling van eigen belangen, met hart en ziel wijdde aan het aardsche lot voortaan van hen, wien hij een hemelsch heil niet durfde beloven meer. Met welk *negatief* resultaat, deze twee dikke deelen leeren het ons. - Neem maar dadelijk de oprichting van het Blad *Recht voor allen.* Ik citeer woordelijk:

Financieel was de durf zoo groot niet, *want*, *met ons zevenen zouden wij een jaar lang voor de kosten staan. Dat is dan ook eerlijk geschied*, *maar*, *in den loop van het jaar viel de kombinatie uiteen*, *daar de meesten den weg verder met mij niet op wilden.*

Kan het korter en krachtiger geïllustreerd, met weinig woorden, datzelfde wat ik telkens zie om me heen: Eenige zoogenaamde geestverwanten vereenigen zich tot een of andere moedige daad, - waarin op *dat* oogenblik allen eerlijk gelooven mijnentwege - en - nog geen jaar later spat de kombinatie reeds uiteen, wegens meeningsverschil! - Volgt, - nà de gevangenschap wegens de majesteit-beleediging, - de triomftocht door verschillende plaatsen van Nederland, en de Kamerlid-verkiezing, waarbij het wederom weemoedig, en tegelijk voor een natuur als de mijne is, menschenverachtend stemt, thans, achterna, te lezen de brieven en gelukwenschen van geestverwanten, welke, - in *die* dagen zijn beste vrienden, - thans sinds lang met hem en zijn richting gansch gebroken hebben, en hem nu in. hunne Bladen even vinnig aanvallen, als hij het hun zijnerzijds doet in 'De Vrije Socialist'. Weemoedig, omdat het weer een bewijs te méér is van de onmogelijkheid, dat *zelfs* geestverwanten, volksleiders pur-sang, langer dan enkele maanden het samen ééns blijven in beginselen, zoodra het op de *uitvoering* daarvan aankomt, menschenverachtend, omdat men schouderophalend denkt, als men deze, onder de tegenwoordige omstandigheden zoo bespottelijk-aandoende vriendschaps- of bewonderings-betuigingen leest: 'Hoe weinig kan men toch eigenlijk bouwen zelfs op zijn zóógenaamd intiemste vrienden en geestverwanten, zoodra in het spel komt eigenbelang, jaloezie, politiek, wat niet al van dien aard, waardoor dagelijks menschen, die ééns elkaar liefhadden en hòógstelden, gescheiden worden!'

Belangrijk-óók is in ditzelfde gedachten verband de lezing van het hoofdstuk: *Het begin van den Strijd tot de Scheiding* (deel II). Het zou mij te ver voeren, indien ik dat hoofdstuk hier uitvoerig aanhaalde. Uit alles blijkt hoe Domela Nieuwenhuis - zooals het *altijd* gaat, - te véél een persoonlijkheid, een iemand was, om niet weldra de jaloezie op te moeten wekken dergenen onder zijn partijgenooten, die óók begeerig waren naar een deel van zijn populariteit en invloed. Lees dan ook eens wat Multatuli - in 1886 - heeft voorspeld dienaangaande, in een brief aan dr. H.C. Muller:

'*Die arme Nieuwenhuis! Ik heb redenen om hem voor een braaf man te houden*, *en betreur de ijdelheid zijner pogingen. Hij zal op drie manieren geslagen worden: 1ste Door de bezitters. 2de door z'n zoogenaamde geestverwanten*, *die hem slechts eeren zullen*, *zoolang hij kans ziet de verplichting der maatschappij te bepreeken*, *om ieder 't noodige te verschaffen. Hiermee zal hij wel uitscheiden, zoodra hij inziet dat daarbij behoort opgegeven te worden waardat noodige van daan moet komen.... 3de Door t volkje*, *dat hij bevoordeelen wil. Dáárin zal hij zijn ergste vijanden vinden. 't Plebs wordt altijd beul van z'n weldoeners!* (*van hen die beöogen hun wel te doen.*)'

Is wat Multatuli hier zegt niet precies hetzelfde, wat Ibsen zijn 'Volksfeind', den armen dokter Stockmann, laat ondervinden: '*'t Plebs wordt altijd beul van z'n*

weldoeners'. - *Ik* ben dus de éénige niet, die er precies zoo over denkt! Tracht het volk te helpen om aan hun slavernij te ontkomen, en, niet alleen zet het U dan tot dank den voet op den nek, maar óók legt het er zich op toe, eenmaal vrijgemaakt, op *zijn* beurt weder andere slaven te kweeken, ja óók er zichzelf weer opnieuw toe te laten maken!

'*En nu ben ik zestig jaar*' -, aldus eindigt de heer Domela Nieuwenhuis. '*Het langste en beste deel mijns levens heb ik gehad.... In alle opzichten ben ik zwaar getroffen, ook in mijn huiselijk leven*, *maar de vaste gedachte dat ik een taak*, *een roeping had te vervullen*, *bezielde mij telkens met de noodige kracht.*' - -

Ziedaar de èchte, onwrikbare dweeperij-overtuiging, van iemand wiens geloof in zijn 'roeping' hem heeft heengeholpen over alle teleurstellingen heen, heeft blind doen blijven, voor wat hij, wáre hij niet geblinddoekt, *moest* zien, namelijk, het *onvruchtbare* van zijn pogen! - Deze twee deelen doorlezende, zijn zij m.i. vooral dáárom belangrijk, omdat zij ons in de eerste plaats teekenen de levensgeschiedenis van een eerlijk, onafhankelijk, het met de waarheidsliefde nauw nemend

man, en in de tweede plaats ons laten zien, hoe weinig er terecht komt van theorieën en utopieën, in flagranten strijd met het nu eenmaal-onveranderlijk-zoo-zijn-der-dingen. - Niemand, onpartijdig deze gedenkschriften ter hand nemend, kan ontkennen, dat zij grooten eerbied afdwingen voor den moed, en de wilskracht, en de beteekenis als *mensch*, van den auteur, maar óók, dunkt mij, niemand kan er door worden bezield tot geestdriftig méé werken willen aan een zaak, waarvan, hoe men ook over het nuttige en zegenrijke ervan denken moge, de vooraf-verlorenheid ervan als het ware wordt bewezen juist dóór hetgeen Domela Nieuwenhuis-zelf, - die er zijn levenlang voor streed, - moest ondervinden zijdens zijn eigen partijgenooten en medestanders. Het is immers hier niet de vraag zich er in partij te stellen, of hij het bij het rechte eind heeft, dan wel de van Kol's, Troelstra's, en anderen. Het komt er maar op aan dat dezen, die mèt hem één doel, namelijk de opheffing van het volk voorstaan, reeds in een zóó kort tijdvak, van *een* enkel menschenleven, geworden zijn tot zijn bitterste vijanden. Hoe ter wereld is het dan mogelijk te gelooven, dat het óóit gelukken zal een vrije samenleving te zullen vormen van àlle even hóógstaande, en alle in *eendracht* samenlevende individuen, wanneer reeds zij, die tot dat doel de baan moeten effenen, niet in staat zijn het ook maar *onderweg* samen eens te blijven?! Het is daarmede als met De Wereldvrede. Alles wat Domela Nieuwenhuis schrijft omtrent dienstweigeraars schijnt mij volkomen wáàr uit een beginsel van menschenliefde, en, vooral wanneer hij Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohman, den leider der christelijk-historischen, verwijt, dat deze *beweert* zich onvoorwaardelijk aan Christus te onderwerpen, terwijl toch juist Christus-zelf ten strengste àlle broedertwist, en àlle krakeel, van wèlken aard ook, verbiedt, dan schaar ik mij volkomen aan de zijde van D.N., waar hij zegt: Zulk een zelf-pasklaargemaakt Christendom *is* er geen. Toch, met dat al, wereldvrede is en blijft m.i. een even onbereikbaar ideaal als het behouden van vrede tusschen de gewone menschen onderling! Het veroveren-willen, en zich willen uitbreiden door koloniseeren, het oorlogen-maken om daardoor beurs-speculaties of andere, achter de schermen geschiedende, voordeelen te bejagen, het zijn maatschappelijke kwaden, welke evenmin zijn uit te roeien als de ondeugden van den individueelen mensch zich laten omzetten in deugden. - Men moge een geloofs-dweper zijn als Tolstoï, een anarchist-idealist als Domela Nieuwenhuis, in beide gevallen is het resultaat dat bereikt wordt hetzelfde, namelijk een van verminking van *eigen* leven, zonder bereiking van het beoogde doel: het *algemeene* welzijn.

Laat mij tot slot het grafschrift overnemen, dat D.N. op zijn toekomstigen dood, (in 19 met een vraagteeken er achter,) maakte, en dàt, dunkt mij, uitdrukt, in zijn soberen eenvoud, de matheid van iemand, die zelf voelt niet datgene bereikt te hebben wat hij zich ééns had gedroomd:

19?

Rondom zijn graf stond een groote schare van vrienden, maar stil en plechtig werden de laatste overblijfselen van den man neergezet, die gewerkt had voor de verlossing van het proletariaat. Geen bloemen of kransen versierden zijn graf, en op uitdrukkelijk verlangen van den overledene werd er geen woord gesproken, want hij wenschte niet dat voor de zooveelste maal bewaarheid zou worden het woord: hier liggen de dooden en hier liegen de levenden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 42).

Dien heelen nacht lag Ellen wakker. - Zij was te gelukkig om te kunnen slapen; zij moest telkens opnieuw dat zelfde geluksmoment zich voor den geest halen, toen zij tegen zijn schouder had aangeleund, toen hij gezegd had dat van haar-zelve, - van wat zij had kunnen zijn in zijn leven. -

'O God. - O God. - Hij, de Heer, was wèl goed, dat Hij haar, al was het dan ook langs dien donkeren weg van smart, toen ze hem had zien zich bezondigen aan Zuster Meta, leidde tot het licht, het groote licht van haar leven.' - -

- - Ze had het, toen ze thuis kwam 's avonds, zoo gelukkig-getroffen, dat ze dadelijk naar bed kon gaan, omdat grootpapa Eduma de Witt er was geweest, eens was komen oploopen om naar z'n zieke dochter te zien. -

Daardoor kon ze mama zoo heel-gerustelijk dadelijk ineens alleen laten, goedennacht wenschen, onder voorwendsel van hoofdpijn. -

O ja, grootpapa was wèl uit z'n humeur geweest tegen haar. Zij begreep niet wáárom hij haar dat zoo vinnig had toegebeten: ''n Mooie manier, je avonden "opofferen" bij de zieke kinderen van vreemden, en onder-

tusschen je eigen lieve zieke mama alleen laten. Ja, 'k weet wel, dàt is de tegenwoordige johge-meisjes-manier van nuttig wezen.' -

Geerte, die al de noodige standjes op had, van wege haar lichtzinnigheid, van Ellen 's avonds laat alleen op visite laten gaan bij Vermeulen, nu zijn vrouw op reis was, had afleidend-gezegd:

'Ja, ik heb je van middag immers ook al er op gewezen, dat je het je veel te druk maakt met dat kind, dien naren Johnnie, maar, enfin, 't is nu je eigen welverdiende straf als je hoofdpijn ervan hebt; ga dan nu maar, hoe eer hoe beter, onder de wol, en slaap het uit'.

Daarmee had ze haar een knipoogje gegeven van: 'Ga nu maar,..... want owe grootpapa is danig uit z'n humeur.' - -

- - En Ellen moest er, zenuwachtig, alleen in haar bed, om lachen, om 't gezicht dat grootpapa en grootmama en mama en allemaal zetten zouden, als ze straks 't groote nieuws zouden hooren, wat er eigenlijk achterstak, achter haar zoo trouw Johnnie gaan opzoeken telkens.

Want, nu begreep ze zichzelve ineens heel klaar, nu, plotseling vrouw-geworden, begreep ze dat al haar voorliefde en geduld voor het verwende onsympathieke ventje niet geweest waren, zooals ze zich had ingebeeld, reine vrouwelijke zelfopoffering maar enkel behoefte om in hem den vader te liefkozen, te behagen. En zij schaamde zich niet daarvoor, was er trotsch op nu, op hare liefde, die zij immers straks voor God en de menschen ging bekennen. - - -

Den volgenden ochtend, al heel vroeg, vond ze een voorwendsel om de deur uit te gaan. Boodschappen-doen - moest ze - zei ze aan haar moeder. Zij moest nieuw centuur-lint hebben, en nieuwe handschoenen voor den jour de volgende week van mevrouw Vervoorde, waar ze al zoo lang eens heen moest. En dan - vond mama zelve ook niet - dat het tijd werd eens uit te zien naar wat ze zou dragen op 't diner van grootmama Eduma de Witt, ter eere van haar verjaardag. Ze wou, als ze nog den tijd had, wel eens even aanloopen op de Plaats bij Gerst, zich eens een paar aardige modelletjes laten voorleggen. -

Zoo maakte ze haar uitblijven voor een heel poosje achtereen aannemelijk tegenover mama. 't Kwam er immers niet op aan dat ze loog; 't was toch voor den laatsten keer nu. Straks, als ze thuiskwam, zou ze mama alles zeggen kunnen, zou ze aan haar schoot knielen, en haar vergiffenis vragen voor haar geheimhouding, en haar alles, alles vertellen, haar groot, onzegbaar-groot geluk. - - -

'Jawel, meneer was nog thuis' - zei de meid toen ze aanschelde, gejaagd een beetje vroeg, of zij meneer Vermeulen kon spreken. 'Meneer was op z'n kamer.' - -

Zij ging achter de meid aan, kwam onmiddelijk mee, met haar kloppen, terwijl zij haar aandiende:

'Meneer, daar is freule Stinia; die wou u even gesproken hebben.' - -

Vermeulen, die gewoon zat te werken aan z'n schrijftafel, sprong op, ineens bleekwordend. -

'Godverdomme. Was die krolsche meid nu heelemaal van streek geworden, dat ze daar alweêr was, vlak boven op gisteren-avond.' -

'Ellen' - zei hij, heel vaderlijk-ernstig - terwijl hij de deur achter de meid toesloot. - 'Wat beteekent dit? - Dit is nu de tweede maal dat je, op 'n ongewoon uur, in mijn particuliere kamer binnendringt; - denk aan je reputatie...'

Zij had het niet eens gehoord. Zij was binnengekomen met een geluks-uitdrukking van: hier ben ik, in hare stralende oogen, en zij zei:

'Het is nu immers alles heelemaal kláár tusschen ons. - - We moeten nu overleggen wat we doen zullen verder - - we hebben elkaar toch immers lief.' - - -

Maar de kilkoude, tegelijk angstig terugdeinzende uitdrukking op zijn gelaat, terwijl hij zich bijna verschanste achter zijn bureau, trof ineens haar als 'n openbaring. - -

Sprakeloos keek ze hem nu aan - - -

'Je gaat toch scheiden van Hermance... je wilt me toch immers trouwen' - - vroeg ze, hulpeloos plotseling als 'n klein kindje, dat ze zich nu weer voelde.

Vermeulen was stom-verbaasd. 'Wat 'n geexalteerd wezen! En *dat* had ze zich dus waarachtig, in 'r onnoozelheid, verbeeld gisterenavond, dat 't hem zóó meenens was. - - - God, God, wat 'n pan daar hij zich had ingewerkt ineens.' - -

Hij streek zich met de hand over de oogen, om z'n gedachten te verzamelen. 'Hoe moèst dat nu, hoe moèst dat nu.' - -

Ellen, ademloos, stond neven hem, drukte krampachtig z'n arm:

'Je hebt het toch gezegd gisteren, dat je mij lief hebt, dat Hermance *dat* niet wil' - - zei ze gejaagd. - - 'Ik wil alles, - - ik houd zoo van je.' - -

Zij huilde bijna, zij zakte tegen hem aan; in haar droeve teleurstelling.

Hij vond zijn rol van vaderlijken vriend, ouder en wijzer dan zij, weer terug.

- - 'Arme, arme lieveling - - lieve Ellen' - - probeerde hij heel lief te doen - - 'Wat heb je véél voor mij over. - -

- - - Wat ben je gróót. - - Maar, het kan niet - het kan niet. - - - Begrijp je dan niet dat het niet kan.' - -

Zij schudde het hoofd. - 'Je moogt toch echtscheiding aanvragen. - - Dat is bij ons prote-

stanten toch heelemaal geoorloofd.' - Maar zij zei het reeds zonder innerlijke overtuiging. Zij voelde reeds, hoe haar hoop ijdel was, van af het oogenblik waarop zij hem moest trachten te overreden, moest trachten hem te winnen met verstandsgronden tot iets waarvan ze dien nacht gedacht had, dat het bij hem vaststond als bij haar-zelven; - - omdat hij haar immers liefhad, dus evenmin zonder haar kon leven als zij het kon zonder hem. -

- - 'Hermance zou nooit willen' - - beijverde Vermeulen zich een in zijn oogen afdoend argument aan te voeren. 'Je kunt maar niet zoo ineens van elkaar afgaan, zonder heel ernstige gronden van weerszijden. Die bestaan niet. - - Dus is 't onmogelijk.' - -

Hij gaf zich bloot. Hij vergat, in zijn ijver haar van de onmogelijkheid van de echtscheiding te overtuigen, zijn rol te blijven voortspelen hoe hem-zelf dat leed deed, smartte. Als een advocaat, dien een vreemde, hem-zelven onverschillige vrouw om raad komt vragen, lichtte hij haar in, volgens het wetboek, zonder eenige persoonlijke deelname aan de zaak. - -

In haar deed het al haar opgekropte zinnenbegeerte ineens oplaaien. Zij wist niet meer of hij loog of niet. Zij wist nu alleen dat hij voor haar verloren was als echtgenoot, als den man dien zij voor God en de wereld had willen bekennen tot den haren te nemen. Wat nood! Had zij hem dan niet lief? Had hij gisteren avond niet gezegd háár lief te hebben? Had hij niet dat vreeselijke, dat ze gezien had tusschen hem en Zuster Meta, verontschuldigd met zijn ongestild liefdebegeeren? - Dat, die herinnering aan Zuster Meta, deed de rest bij haar in een ineens in haar wild-opvlammende jaloezie. Plotseling zag ze het heele tooneel weer voor zich; dáár tusschen de twee ramen, waarvan de gordijnen gisteren avond zoo heerlijk-verbergend gesloten waren, stond de sofa. - Daar had zij die gemeene vrouw gezien, met haar buste bloot, en haar hemd, waarvan de kant was gescheurd. - En hij hield haar vast nog toen - - hij....

Zij sprong ineens op van den stoel, waarin hij haar had laten neerglijden toen ze tegen hem aanzakte:

'Je hebt toch niet gelogen gisteren - zeg - je hebt toch niet gelogen - dat kan immers niet - dat *jij* liegt' - - klaagde zij - - 'Jij, die zoo hoog staat. - O God, neem me dan maar zoo, - net als haar, als die Zuster Meta. - 't Kan me alles niets meer schelen. - Loop met me weg, - - we hebben toch beide geld genoeg. - - We hooren immers bij elkaar.' - -

- - Zij zat alweer in denzelfden stoel. Hij had haar er voor de tweede maal in neergezet. - - Hij moest haar nu anders aanpakken, flinker, begreep hij. Ze werd hysterisch. -

'Hoor eens Ellen' - zei hij heel streng. 'Nu moet het uit zijn. Denk aan mijn positie, die je in de waagschaal brengt met zulke scènes. Om van je eigen reputatie niet eens te spreken.' -

Het was als 'n zweepslag op haar opgewondenheid. Ineens begreep ze. Begreep ze den leugen van zijn gedrag. Begreep ze dat ze zich had vergooid. - -

Ze werd nu heel-koud, akelig-koud. Ze kon niet begrijpen ineens, dat die man dezelfde was dien zij had liefgehad, die man, die sprak van z'n 'positie' op dit oogenblik, en, tegelijk, in een plotseling bliksemflitsen, schoot haar door het hoofd z'n mooie pleidooi indertijd in het proces voor de Vereeniging: Zoekt het Verlorene, dat pleidooi, dat zij had uitgeknipt, dat nog altijd lag heelemaal apart, als iets heiligs,

in een afzonderlijk laadje van haren schrijftafel, pleidooi waarin hij zoo vroom had aangevallen die mannen, die de gevallen-meisjes éérst zóóver brachten, hun de eerste schuld had gegeven van de zonde dier door hen verleidden. -

- - Vermeulen pakte z'n Kamer portefeuille van z'n bureau, wilde er 'n eind aan maken door te zeggen:

''t Is m'n hoogste tijd voor de Kamer. - - Ik moet weg. - - Ga nu - - wees toch verstandig.' - -

Het deed de maat overloopen. 'Zedelijkheidsapostel' - riep zij hem verachtelijk toe. 'Je moet zeker weer speechen straks over de wet tegen de onzedelijkheid, of zoo iets, - en dan kan je je van avond schadeloos stellen met Zuster Meta; - - 't genoegen na de plichtsbetrachting, hé.' - -

- - - Ze begon nu te huilen van woede, in een halven zenuwtoeval van wanhoop. - Vermeulen legde, radeloos, zijn portefeuille weer neer. - - 'Dat hadt je er nu van als je je inliet met quasi-fatsoenlijke juffertjes. Die waren nog veel gekker op 'n man als ze losbraken dan de anderen.' -

'God Ellen, dan toch,' probeerde hij 't nu weer met zachtheid. 'Begrijp je dan niet dat jij heel wat anders bent in mijn oogen dan zoo'n schepsel als die Zuster Meta. Die wil wel zoo. Daarvoor ben ik de eerste niet. - - Maar jij, - jou mag ik immers niet aan de schande der wereld prijsgeven. - Als ik deed wat jij wilt, dan zou jij de eerste zijn, die er onder te gronde ging.' - -

'Je hebt mij toch gezegd - dat je mij liefhebt - gisterenavond - je hebt mij gekust; - als je dat allemaal had geméénd, dan zou je vandaag niet zóó verstandig-berekenend redeneeren - dan zou je niet buiten mij willen, zoomin als ik zonder jou - - en - als je

't niet hebt geméénd, dan ben je valsch, laag' - - - redeneerde zij logisch - 'dan heb je met mijn gevoel gespeeld.' -

Zij snikte weer door, terwijl hij, ongeduldig met den voet trappelend, niet wetend wàt te antwoorden, intusschen bij zichzelven overlegde of zij hem nu misschien toch nog zou gaan in opspraak brengen met die geschiedenis van Zuster Meta, nu zij zoo kwaad was op hem; maar enfin, hij had nu genoeg bewijzen tegen háár, dat ze dóór en dóór hysterisch was. Iedereen zou hem nu wel gelooven. - -

En dat gaf hem de brutaalheid, ineens, klakkeloos, te bevelen:

'Nu *ga* je naar huis. - En dadelijk hoor. - Ik zal er m'n maatregelen tegen nemen, dat ik hier niet meer op die manier door je word lastig gevallen. - Als je verstandig wilt zijn, en je verder koest houden, dan zal ik nog zwijgen. Maar anders, zoo waarachtig als ik hier voor je sta, ik haal er je grootvader in. Die weet wel wat voor 'n zoodje jullie bent, je moeder en jij.' -

.... Zij zag hem verwezen aan. Zij hoorde op dat oogenblik niet eens de laffe beleediging hare moeder aangedaan, de insinuatie van die aantijging. Zij nam alleen in zich op, hoe onmetelijk-laag de man stond, dien zij in hare blindheid voor hem hoog had gesteld, hoe vreeselijk zij zich had vergist in haar ideaal, hoe 't 'n gewoon mensch bleek, 'n akelig-klein-gewoon-menschje. - -

En, omdat ze ineens zelfs niet meer schreien kon nu, lachte ze er om, met 'n hard, onnatuurlijk lachen. - - Ze lachte nog, terwijl hij de kamer uitging, 'n type van 'n christelijk-staatsman bij uitnemendheid, met zijn aristocratisch-fijn gezicht, z'n eenvoudig-goedzittende kleeding, z'n portefeuille onder den arm, dik van allerlei gewichtige papieren voor 's lands belangen, en voor die van de christenen in het land in het bijzonder. - -

Z'n houding was kaarsrecht, en z'n stap heel bedaard-afgemeten. 'Zoo als ik je gezegd heb,' zei hij bij de deur. 'Als je nog eens 't in je hersenen krijgt hier aan te schellen, en naar mij te vragen, dan zal ik je grootvader te hulp roepen. Natuurlijk, wil je bij Johnnie blijven komen, dat zal ik je niet beletten, in je eigen belang niet. Adieu.' - -

(Wordt vervolgd.)

Gedachtenwisselingen.

I.
Aan den Heer J.H. Dibbetz.

> In 10 jaar tijd zijn 21000 Atjehers gedood. Zuigelingen werden zelfs gearresteerd als gijzelaars. Op den tocht van vredelievenden aard door de Gajoe- en Alaslanden werden meer dan 200 personen neergelegd.

Voorzoover ik mij bewust ben, heb ik nergens iets *bevolen*, ook niet in dit blad. Ik *veronderstelde* alleen, dat men verstomd zou staan, over Uw uitdrukking, zoodra men wat dieper erover ging doordenken. Daarom schreef ik in de noot: 'Men staat verstomd'.... enz. Niet: '*men sta verstomd*', of '*sta verstomd*' of '*gij zùlt verstomd staan*'. Bevolen heb ik dus niets en ik bleef ook geheel konsekwent. Dat het niet beleefd is, geef ik toe. Waarom echter, indien U zich zoo spoedig aan onbeleefdheidjes als deze ergert, hebt gij niet de pen opgenomen om Uw collega te kapittelen, die toch

aan mijn adres ook heel krasse dingen zeide, die verre van 'beleefd' waren? Ik-voor-mij trek mij daar niet veel van aan en vergeef het ook gaarne, vooral wanneer ik bedenk, dat men tegenover tegenstanders niet altijd 'beleefd' kán blijven, hoe gaarne men dit ook zou willen.

Om echter op de 'zaak' terug te komen: ik geloof, dat wij nog héél ver van elkaar afstaan, niettegenstaande gij schrijft, dat gij mij in vele dingen moet toegeven, *vooral* waar ik spreek over het *kapitalisme.* Want een eindje verder zegt gij weer: 'bovendien kunnen militairen uitstekende diensten bewijzen bij onlusten binnenslands.' Geeft U zich dan nimmer rekenschap van *de reden* die tot het ontstaan dier 'onlusten' aanleiding geeft? Weet U dan niet, dat het juist die 'onlusten' zijn, die het volk moeten verlossen van het Kapitalistische uitzuigsysteem. En dat de militairen gebruikt worden, om die 'onlusten' te bedwingen, d.w.z. het Kapitalisme te handhaven?

Het leger is het machtsinstrument waarvan de heerschers zich bedienen om hun Gezag te handhaven, om het volk te bedwingen, wanneer het zich van hen wil ontslaan, - en het volk moet de mannetjes leveren! Zonen kunnen dus tegenover de vaders gesteld worden, broeders tegen broeders! En dat vindt gij 'uitstekend', evenals het 'herstellen van het Gezag' in de koloniën, d.w.z. het onderwerpen-door-Geweld van een vrij volk! Wat zoudt gij ervan zeggen, indien een troep mongolen eens hier heen-trok om 'het Gezag te herstellen'? Zoudt gij dat niet noemen: 'ergerlijk misbruik van macht'? En wanneer zij hier de vruchten van onzen arbeid kwamen halen en vrouwen en kinderen dooden wanneer wij ons niet gewillig aan het gezag wilden onderwerpen, zoudt gij dat niet noemen: *moord* en *roof?*

Welnu, hetzelfde doet het Nederlandsche Leger in de koloniën. Herinner U slechts dit Woylagrot historie! Nu zult ge zeggen: 'maar het is een onbeschaafd volk en het zijn heidenen!'

Maar hoe moet men eene beschaving noemen die gepresenteerd wordt op de punt van de bajonet? En hebben die 'heidenen' niet volkomen gelijk, wanneer zij smalend spreken van 'christen-honden', vooral wanneer zij ontwaren, hoe die Christelijke principes in practijk worden gebracht?

Dat 'herstellen van het Gezag', wat het militairisme als een '*uitstekende dienst*' wordt aangerekend, is m.i. al een ongelukkig argument*) om de zaak van het militairisme te verdedigen.

Mijn opmerking over het niet-onderteekenen der brieven gold meer den Heer Van Otterloo

*) Vergeef me, s.v.p.!

dan U. Gij vielt mij-persoonlijk niet aan; de Heer V.O. deed dit wel en, zooals ik zeide, nogal kras. Overigens ben ik het volkomen met de Redactrice eens, dat men, bij het verkondigen eener meening, *voluit* dient te onderteekenen.

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

II.

Hooggeachte Jonkvrouw,

Of mag ik U aanspreken met: Strijdvaardige Jonkvrouw, zooals ge doorgaans in onzen kring genoemd wordt, als eene erkenning dat ge gaarne den strijd aanbindt, in de eerste plaats tegen alles wat U voorkomt oneerlijk en onoprecht te zijn; en daarentegen eerbied hebt, zooals gij zelve zegt, voor elke *eerlijke* overtuiging, te meer wanneer die overtuiging mêebrengt lijden en smaad. Toch is op verre nà niet elke eerlijke overtuiging, zelfs niet elke overtuiging, die ten koste van smaad en lijden wordt opgevolgd, eene op goede en deugdelijke gronden steunende. Vergun mij nog een en ander naar aanleiding van ‘Dienstweigering en Anti-Militairisme’ in het midden te brengen (Holl. Lelie, 1 Maart).

Toen ik de dienstweigering en daarop volgende straf van den milicien; zijn naam is mij ontschoten, las, dacht ik: arme jongen, door opruiende of misschien verkeerd begrepen taal en lectuur, tot zoo'n dwaasheid verleid. Is er dan niemand die hem aan 't verstand kan of wil brengen, dat het heusch geen kwaad is, êer het tegendeel, zich te laten opleiden tot een weerbaar man. Ik ken dien jongen niet, maar werkelijk, het militaire leven voor eenigen tijd, de militaire oefeningen komen zelfs den jongens uit de uit de hoogere standen ten goede. Menig jeugdig student, menig aankomend koopman is door eigen ervaring tot waardeering gebracht van den officiersstand, juist van wege den goeden beschavenden invloed van daar tot het volk uitgaande, al is het ook in verschillende mate. Er zijn niet weinig jongens die pas als milicien leeren wat zindelijkheid, orde en tucht beteekenen. En zoo ze het wisten - zijn niet de vrije en orde-oefeningen, de bewegingspelen, grootendeels van militairen oorsprong? Geven niet militairen op menige plaats den eersten aanstoot? Zijn niet militairen veelal de eerste leermeesters? In mijn lang leven heb ik nog van geen enkelen milicien gehoord, wien de betrekkelijk korte oefeningstijd zedelijk ten verderve is geworden. En al ware dit zoo, nog zou het niet tegen dien oefeningstijd pleiten, want hoe menig veelbelovend jongeling die verloren gaat terwijl hem aan de Universiteit alle middelen worden geboden ter verrijking van geest en hart. Ik heb toevallig kort geleden oefeningen van pontonniers bijgewoond: hoe van lummelige onbeholpen rekruten, flinke rechtstandige, ferm stappende jongens, geoefende roeiers werden gemaakt. Is het kwaad voor jongens zóó zich te leeren bewegen? Is het kwaad niet alleen de roeispaan maar ook het geweer te leeren hanteeren, zekerheid van blik en vastheid van hand te verkrijgen door te schieten naar een houten schijf? Mij dunkt ook voor socialisten en zelfs anarchisten zijn zulke vaardigheden niet te versmaden. Maar zoo er oorlog komt, en er moet worden geschoten op levend menschelijk doelwit. Is het dan niet nog tijd genoeg dienst te weigeren, n.l. voor den man die geen vaderland kent, geen moedertaal liefheeft. 't Behoort immers tot het rijk der onmogelijkheden dat Nederland in ons werelddeel, en daar buiten worden geen miliciens gebruikt, een anderen dan verdedigenden oorlog zou voeren. Het ‘hebt uwe

vijanden lief, wie u op de rechterwang slaat, keer hem ook de linker toe, enz.,' beteekent toch niet: weest lijdelijk toeschouwers waar anderen onrecht geschiedt? Nam Jezus zelf niet een geesel van touw, d.w.z. zuiverde hij niet met zweep of karwats het ten onrechte ingenomen terrein van den tempel opdat het weer aan zijne bestemming een plaats des gebeds te zijn, zou beantwoorden?

Zal men een dienstweigeraar straffen door hem eenvoudig weg te jagen? In het oog van velen zou dit een belooning zijn, tot navolging nopende.

Met U houd ik den oorlog voor een *kwaad*, een afschuwelijk menschonteerend iets. Hoe meer het leger een *volks*leger is des te minder zal tot den oorlog worden overgegaan, en ten slotte een dienstweigering der *weerbare mannen* zou hem onmogelijk maken, niet die van ongeoefende onrijpe jongens.

EEN TROUWE LEZERES.

Varia.

Hoe men 'helden' maakt.

(Phot. Cardot.)
Le soldat Haberthur, de la Légion étrangère, blessé cruellement au Maroc, est reçu à la gare de Belfort par ses deux soeurs.

Uit *Excelsior* knipte ik dit droevige plaatje uit, met het brallend bovenschrift: Een held. Zóó is de huichelachtige wereld namelijk. Deze beklagenswaardige verminkte soldaat,

die in Marocco heeft *moeten* vechten tegen hem niets-misdaan-hebbende menschen, die dienst nam, volstrekt niet uit 'vaderlandsliefde,' maar uit geldnood, en die nu dientengevolge voortaan zijn leven moet voortsleepen als een ongelukkige en verminkte, hij wordt, - om het volk en het leger zand in de oogen tie strooien, - plechtig genaamd 'een held'; terwijl in wáárheid de geheele zaak niets, geen greintje, met 'heldenmoed' heeft te maken; iedereen, die even nadenkt, zal dit moeten toegeven. Maar, zóó, met zulke holle phrasen, wordt immers 'de geordende maatschappij' in elkaar gehouden! Tot heil van de rijke bourgeoisie; waartoe in de éérste plaats behoort de 'Pers', die zulke 'helden' *tot eigen voordeel* beroemd maakt.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Timmij. - Ik heb het lange gedicht aangenomen, en de beide andere vernietigd, omdat ik ze niet zóó goed vond als het lange, hoewel vooral het eene toch zeer zangerig aandeed. Maar, *ik* kan niet alles van U plaatsen, daarom schift ik een weinig uit bij het aannemen. Wat nu Uw brief aangaat, lieve Timmy, éérst moet de roman: *Uit Christelijke Kringen* geheel ten einde zijn, vóór ik Uw vragen kan beantwoorden, immers, deed ik dat nu reeds, dan zou ik het vervolg aan U en iedereen verraden. Laat mij U echter één ding zeggen: gij vergeet - omdat gij nog jong zijt, - dat niemand gehéél 'slecht' is noch geheel 'goed.' Gij moet, door de ondervinding van het leven, leeren hoe wij allen vele dingen doen die verkeerd zijn, zonder daarom nogtans per se te behooren tot de categorie deugnieten of schurken. - Gelijk ik begon met te

zeggen, ik wil mij *nu* nog niet uitlaten noch over Vermeulen, noch over Ellen, noch over Marie Nerveu, vóór gij den *geheelen* roman zult hebben gelezen, maar gij hebt mij verkeerd begrepen indien gij denkt, dat *ik* de handeling van Vermeulen zou goedkeuren. Zij is echter eene die voortkomt uit zijn een man zijn, en een man die niet wordt bevredigd in zijn huwelijksleven. Het *slechte* in zijn daad zit 'm dan ook niet zoozeer in zijn oogenblikkelijke passie voor Zuster Meta als wel in zijn gehuichel tegen Ellen. Maar zijn vrouw heeft harerzijds ook schuld. Zoo gaat het in het werkelijke leven; de mensch en zijn handelingen worden beïnvloed door allerlei omstandigheden te samen. - Zoo ook, wat dat verstands-huwelijk van Marie Nerveu aangaat, gij doet juist als Ellen (en dat doet mij plezier, want in Ellen heb ik immers ook geschilderd een *jong* meisje), gij veroordeelt zonder mededoogen; als gij ouder wordt zult gij echter inzien, dat men met zulke meisjes als Marie Nerveu *medelijden* kan hebben, ook al zou men zelve *niet* in staat zijn tot welk verstands-huwelijk ook. Ik had eens een veel oudere vriendin, toen ik heel jong was. Ik bewonderde haar backfisch-achtig, als ‘het’ vrouw-ideaal. Zij *was* ook mooi, lief, zacht, vroom, beminnelijk. Op zekeren dag echter kwam zij mij vertellen, dat zij een veel, veel jongeren man ging huwen, beneden haar in stand, arm, waar zij geld had, maar overigens een brave jongen. Ik vond dat toen zóó degoutant, dat ik haar verafschuwde, haar niet meer kon aanzien bijna, want ik begreep dat dit geen mooie, reine, hooge *liefde* kon zijn, maar alleen was een late trouwlustigheid in een verouderende vrouw. Thans echter, - al zou ik-zelve nooit zoo'n huwelijk kunnen doen - vind ik voor dat oud-geworden meisje, dat waarschijnlijk behoefte had aan een eigen thuis, een eigen leven, heel veel excuses. Zij heeft haar man voor zoo ver ik weet gelukkig gemaakt, in elk geval haar plicht getrouw gedaan. Wel, ik vind haar nu sinds lang geen ‘ideaal’ meer als toen ik een backfisch was, maar ik veroordeel haar evenmin, want ik begrijp nu zooveel beter dan toen, dat het leven de eene zoo leidt en de andere zus, en dat zulke overleg-huwelijken ten slotte geen ‘slechtheden’ zijn, maar dingen die ieder voor zich-zelf moet weten, of zij er den moed toe heeft of niet het te aanvaarden zonder hooge liefde. - Gij hebt volkomen gelijk dat Marie Nerveu en Hermance Vermeulen van één maaksel zijn, en dat Marie Nerveu, ware zij in Hermances plaats geweest, geen haar minder hoogmoedig zou hebben gehandeld. Maar, lieve Timmy, *dat* juist heb ik immers ook willen schilderen: *Gewone menschen*, menschen uit het dagelijksche leven. Ik heb geen ‘goede’ en ‘slechte’ menschen tegen elkaar over willen stellen, want die bestaan niet, maar ik heb *werkelijke* menschen willen schilderen, èn in Vermeulen èn in Ellen èn in Hermance Vermeulen èn in Marie Nerveu, etc, en vandaar dat zij U, ieder op hun beurt, teleurstellen soms. Ik ben blij dat die roman U zóó interesseert, dat gij daardoor zoo meeleeft met de personen. Schrijf en vraag mij steeds gerust openhartig.

Wat gij mij schrijft van Uw pleegkind-hond doet mij denken aan Benjamin, want ik heb nooit een hond gehad die zóó kan ‘lachen’ met zijn oogen als hij. Gij moest hem eens zien als hij aan 't ravotten is, of iets heeft gestolen; dan

komt hij het ons brengen, en dan straalt zijn heele kopje van innige pret, terwijl wij hem nazitten. Als gij eens bij ons op visite waart, dan zou hij U tot dat doel stellig gauw genoeg in beslag nemen, want hij geniet zoo innig van door de kamers rennen. Zijn oogen drukken dan de grootst mogelijke opgewondenheid uit, en het is aandoenlijk dan ineens den overgang tot diepe melancholie te zien, wanneer hij dan, midden in het spelletje, door hoed-opzetten, of zoo-iets, begrijpt dat wij uitgaan zonder hem. In Amsterdam, waar ik bijna elken avond naar de comedie moest, terwijl mijn vriendin óók een vrijkaart had steeds en dus meeging, begeleidde hij ons steeds diep-somber tot aan de trap der bovenwoning. En o zijn vreugde als wij eens een avond thuisbleven.

K.L. - 'Het papieren kind' is mij bijzonder goed bevallen. Het is het beste wat ik nog van U onder de oogen kreeg. Er zit gevoel in, en levendige vertelwijze. Neen, het is niet opgeschroefd; het doet integendeel heel ècht-wáár aan. Ik vind het dan ook volstrekt geen 'onding' integendeel. Ik wil trachten het als feuilleton op te nemen in de Lelie, indien gij *geduld* kunt oefenen. Zoo niet, dan moet gij U tot een tijdschrift wenden, want voor afzonderlijke uitgave is het niet lang genoeg. Meldt mij dus nog wat gij wilt. Zooals gij ziet heb ik U omgaand geantwoord, een regel waaraan ik mij, zoo eenigzins mogelijk, wil houden.

Mits. - Drukproef is U toegezonden. Dank zeer voor de toezending van het zooeven ontvangen boek, dat ik U terstond na lezing zal doen terugkomen. - Ik vermoed uit Uw brief, dat gij ongesteld zijt geweest, hetgeen ik met leedwezen vernam. Voor de correspondente Suze, in het vorige nommer, neem ik over dat het door U mij indertijd toegezonden versje was uitgeknipt uit *De blijde Wereld*, welker redactie het had overgenomen uit *Allen Weerbaar*, en het versje had voorzien met een commentaar.

Ik las met genoegen uit Uw brief, dat gij mijn eerste artikel over de gedenkschriften (zie vorig nommer) van Domela Nieuwenhuis met zooveel instemming hebt gelezen. Gij vindt het slot daarvan in dit nommer. Inderdaad zullen er wel lezers zijn, die zich ergeren aan wat ik goeds zeg over dezen man, want het is een der vele verachtelijkheden der 'geordende' maatschappij, dat gij in zekere 'deftige' kringen den naam Domela Nieuwenhuis niet móógt noemen zonder een soort verontwaardiging te wekken.... natuurlijk bij diegenen juist, die niets anders van hem afweten dan dat hij is een 'gevaarlijke rooie'. Noem bij zulke menschen den naam der meest-bekende high-life-schurken, van wien iedereen weet dat ze zich op 'n minder loyale wijze vermogens toeeigenden, of onzedelijke schandaaltjes achter den rug hebben, of iets van dien aard, *dat* belet niet, dat men U zulk een naam - omdat de drager ervan eere en aanzien geniet - gaarne laat noemen, al gaat hij vervolgens over den tong: 'Je bedoelt zeker die, met wien dat toen en toen gebeurd is' - etc. Echter, als gij het waagt van Domela Nieuwenhuis iets goeds te zeggen, dan kijkt men U afkeurend aan, en begint gauw, gauw, over iets anders, en vindt U, op z'n zachtst genomen, 'n enfant-terrible. - Nu, gij weet, ik zeg in mijn boekbeoordeelingen, gelijk overal in de Lelie, eerlijk mijn opinie, zonder te vragen of die bevalt of niet. Van harte hoop ik, met U, dat mijn stuk zal opwekken tot *zelf*-lezen de gedenkschriften, inplaats van af te gaan op de partijdige critieken van partijbladen, welke, bovenal over het majesteits-beleediging-proces, gansch en al zwijgen, inplaats van de feiten te durven meedeelen zooals die zijn geschied.

- Het andere stukje van U kan ik evenzeer alleen als ged: opnemen, want het is eerstens te actueel om lang te wachten op plaatsing, maar tweedens valt het naar den inhoud ook veel meer onder de rubriek gedachtenw: dan onder die: Varia. Vriendelijk dank nogmaals voor het boek. Na lezing zal ik U in de Lelie mijn meening meedeelen.

H. van H. - Gij weet dat ik gaarne aan elke eerlijke meening voor èn tegen plaats verleen; in deze gedachtenwisseling echter van U gebruikt gij tegen den *persoon* Domela Nieuwenhuis, niet tegen diens beginselen, beleedigende uitdrukkingen. Vandaar dat ik Uw stukje weiger. Indien gij een ander wilt inzenden, dat *zakelijk* blijft, dan staat de rubriek-ged: voor U open. Overigens betwijfel ik, of gij de gedenkschriften-*zelven* hebt gelezen? - Gij gaat blijkbaar af op Uw indrukken uit mijn korte beschouwing erover. -

Moed. - Dit versje óók nam ik aan. Tegen het pseudoniem heb ik geen enkel bezwaar. Hoe aardig van die vriendin van U! Dat is een wáre vriendin! En hoe min staat die typische beknibbelpartij van die andere aanbieding daartegen over! Zóó zijn de meesten: afhalen maar wat ze kunnen, 't vel over de ooren trekken. God, God, ik heb me in mijn leven juist dáár aan zooveel geergerd, aan dat gierig-doen van *rijke* menschen! - Natuurlijk, diegene die U omtrent Indie inlichtte, is méér bevoegd dan ik om in dezen een oordeel te vellen. Trouwens, de opvoeding van kinderen *is* daar een afdoend bezwaar. Ik bedoelde dan ook eigenlijk, dat gij er hen later, als zij volwassen zijn, misschien een positie hadt kunnen bezorgen door Uw eventueele relaties daar, maar ze eerst ter opvoeding hier zoudt moeten achterlaten. Enfin, dat zou *ik* ook een uiterste vinden. En, in verband daarmede, trof mij ook zeer, wat gij omtrent het pension-leven constateert; hetgeen daaromtrent zoo mooi is beschreven in een door mij vroeger in de Lelie besproken boek van mevr. van Gogh, getiteld *Moeder*, komt wèl volkomen overeen met de werkelijkheid, nietwaar? Men kan helaas niet zijn tegelijk èn ‘moeder’ èn geheel en al zorgen voor vreemden. Dat boek is in dit opzicht roerend-eenvoudig-waar, en een treffend protest dientengevolge tegen den leugen van die vrouwen, die U willen wijsmaken dat ze den geheelen dag buitenshuis kunnen ‘nuttig zijn’, en toch tegelijk heel-ideale huisvrouwen en mama's wezen.

Nietwaar, van die kat-geschiedenis schreit ten hemel! (Zie vorig nommer.) Zulke dingen *zijn* echter wáár. Zelve was ik in pension met een ‘beschaafd’-meisje, dat voor haar plezier in den gang ging kijken, als de kat een muis ving. En trouwens, vogelnestjes uithalen, meikevers-

vangen, vlinders-opzetten, zijn dat niet alles kwellingen in hetzelfde genre?

Dat vertrouwelijke gedeelte van Uw brief beantwoord ik natuurlijk hier niet. Ik ben er zoo blij om voor U. - Het *is* waar wat gij zegt van U-zelve, óók wat mij betreft is dat wáár, namelijk dat men óók veel goeds en liefs ondervindt dikwijls. En dat leer je juist zoo apprecieeren en begrijpen als iets moois in het leven, als je ook het *leed* kent. *Dat* is zeker een opvoedende goede zijde van het leed, dat het je leert een dankbaar en open oog krijgen voor het goede dat er óók is, het mooie, het lieflijke. - Daaraan dacht ik óók, toen gij verteldet, op pagina 2 van Uw brief, van die te verwende, te-véél-met eigen kwalen vervulde dame, wier reizen en zorgeloos bestaan haar rusteloos en steeds met eigen-ik vervuld maakten. Zoo gaat het zoo dikwijls. Degenen, die zooveel *hebben* om te genieten, begrijpen dat zelven niet, en maken zich het leven tot een last door steeds te denken over kleine ziekten en ongemakken. Dat laatste is echter ook bepaaldelijk een eigenschap van dezen tijd. Misschien komt het wel omdat ik-zelve van meer dan eene ernstige en lange ziekte ben genezen, dat ik-zelve zoo innig dankbaar ben voor een al is het maar redelijke gezondheid, en mij meer dan tevreden gevoel als ik, ondanks de lasten van het dikwijls ‘sukkelen’, tenminste staande en gaande blijf; maar ik verwonder mij dientengevolge altijd over de vele menschen die, terwijl zij niet eenmaal, zoo als ik, onder tusschen door behoeven te werken, nogtans maar steeds klagen en zuchten over elke hoofdpijn, rugpijn, rheumatische aandoening, etc., en, al dokterende daartegen, hun gansche leven zoekbrengen met zichzelven beklagen. Er zijn immers maar zoo weinigen onzer volmaakt-gezond; vooral als wij ouder worden is daaraan niets te doen als wij gaan ‘slijten’; laat ons daarom toch ten minste genieten van wat ons blijft; in plaats van elke kleine onvermijdelijke ongesteldheid in het breede uit te meten als gold het een groote ramp. Het versje van Beets is wèl naïef-egoïst, maar toch zou het heden ten dage goed zijn indien rijke welgestelde menschen 't méér voor oogen hielden: *Op 't ziekbed looft U Heer*, *mijn lied, wijl 't nog een bed mag zijn; zoovele kranken hebben 't niet, en warm en zacht is 't mijn.* -

Nietwaar, de *attentie*, die ligt in een cadeau, die is een zoo héérlijk iets. Ik voel altijd dadelijk of iemand mij maar zóó wat heen geeft uit ‘moeten,’ of dat zijn of hare ziel er in ligt. - Ja, kinderen zijn, als zij klein zijn, héérlijk, dunkt mij; maar ik zou het grooter-worden vreeselijk vinden, vooral in onzen tegenwoordigen tijd, nu het leven zoo moeilijk valt aan de meeste *jonge* menschen, zoo veel moeilijker dan aan-ons-zelven, in onzen tijd. Ten minste, ik zou mijn eigen heerlijke veerkracht van toen niet graag willen ruilen voor 't lamme, afgeleefde blasé air, dat de meeste hedendaagsche twintigers reeds aannemen, en dat hen, bij 't minste tegenspoedje, dientengevolge tegen den grond slaat. -

Gij vraagt nog mijn indruk van het gedichtje. Ik vind het heel vloeiend en zangerig van vorm, en innig-gevoeld. - Hartelijk gegroet.

Nora. - Hartelijk dank voor Uw brief. Wie weet of ik Uw kant nog niet eens uitkom? Het ligt altijd in onze plannen, elken zomer, maar gewoonlijk komen we niet tot de uitvoering ervan. Ik vind het heel vriendelijk aangeboden, maar ik ben niet heel-goed-bestand tegen lange vermoeiende ‘dagjes’, *dat* is nu juist mijn hartaandoening, die mij dat belet mij aldus lichamelijk veel te vermoeien. - Beste Nora, hoe moet gij leven, als gij U-zelve reeds boos maakt over *zulke* gematigde recensies als de door U geciteerde, met zulke kleine jaloersche steekjes onder water, op echte dames-manier.? Ik zou zeggen, als die concurrente van U, - want dat is zij

- niets anders heeft gezegd van Uw werk dan die versuikerde hatelijkheden, dan is het heusch niet eens heel erg. - Bedenk toch, als gij U 'boos' maakt, dan bederft gij Uw eigen leven, en Uw eigen gezondheid, en Uw eigen genoegen. En het helpt U immers geen zier. Want, wat gedrukt staat, kunt gij, met al die boosheid, hoe gerechtvaardigd ook, toch niet meer *on*gedrukt maken. Geloof mij, dat is een goede stelregel om U-zelven steeds voor oogen te houden, anders wordt gij zenuwziek en droefgeestig - en dat zou toch jammer zijn èn voor U-zelve èn voor Uw gezin. Iemand die 'schrijft' voor het publiek moet zich nooit boos maken, over welke recensie ook. Gelijk ik reeds dikwijls zeide, van tweeën een, *of* de recensent is oneerlijk en partijdig, *of* ook misschien, tien tegen een, ver beneden U-zelven in talent, welnu, in al die gevallen is hij of zij dan niet wáárd, dat gij zijn of haar recensie ook maar één gedachte van boosheid of ergernis gunt, of wel, hij of zij is eerlijk en te goeder trouw, en dan heeft hij of zij evenveel recht zijn of hare meening te zeggen, als gij den Uwen moogt uitspreken, en moogt gij hem zijn of haar afkeuring dus niet euvel duiden. Dat is mijn stelregel in dezen. Wat echter U-persoonlijk betreft, wel, *gij* hebt toch **gansch en al** niet te klagen, gelijk mij blijkt uit Uw eigen opsomming van al die andere gunstige critieken. Trek U dus van deze ongunstige niets verder aan. Zet haar uit Uw gedachten, en weest hartelijk gegroet, mèt de vijf katten, om wier wille ik U in gedachten dubbel liefheb.

T.P. - Ook van niet-abonnés neem ik wèl werk aan, maar Uw versjes vind ik niet-geschikt. Alles wat wordt geplaatst, behalve ingez: stukken en gedachtenwisselingen, wordt steeds gehonoreerd.

Theo. - Gaarne zal ik Uw opmerkingen, zoo gij dit wenscht, publiceeren, echter zult gij mij verplichten dan te *herhalen*, *woordelijk*, wat gij bedoelt, want *ik* schreef nooit iets ten nadeele van de Roomsch-Katholieken, integendeel ik verdedig hen gedurig in de Holl. Lelie. Ik zie daarom een nieuw schrijven van U gáárne tegemoet.

Hora Ruit. - Uw gedichtje nam ik aan. Ik vind het, om den inhoud, zeer geschikt tegen Allerzielendag of tegen Oude-jaar. Wilt gij mij tegen dien tijd nog eens herinneren eraan? Ook van niet-abonnés neem ik aan wat ik goedvind ter opname. Gij ontvangt Uw honorarium na het kwartaal waarin Uw bijdrage in druk verscheen, - door den uitgever der Holl: Lelie. - Ik verlang alleen den naam van den inzender te weten voor

mij persoonlijk, niet voor den druk, en ik geef steeds een corr:-antwoord, ook bij niet-aanname.

Een trouwe lezeres. - Gelijk gij ziet heb ik Uw inzending geplaatst. Ik neem ook van niet-abonnés gedachtenwisselingen, etc., op.

AltKönig. - Ik zie het nu zoo heel duidelijk vóór mij wat gij moet doen. Toen ik Uw eersten brief las, met dien opgefrischten gelukkigen toon, wist ik reeds wat ik U *beslist* zou aanraden, en zie, toen deed ik den tweeden open, en het eerste wat ik daarin las was Uw dringend vragen: 'Zeg mij toch *wat* ik doen moet?' Een vraag, die gij aan het slot nog eens opnieuw dringend herhaalt. Welnu ik vind dat gij *moet* gaan in een andere omgeving, *buitenlands.* Dat *moet* gij, om dáár tot U-zelven te kunnen inkeeren, en te komen tot *rust.* Uit Uw geheelen eersten brief blijkt hoezeer ik gelijk had in mijn voorspelling, namelijk hoe dit korte uitstapje U reeds heeft gemaakt tot een tijdelijk nieuw mensch. Daarom is dit een afdoend bewijs, dat gij nog volstrekt niet rijp zijt voor een zoo grooten beslissenden stap in Uw leven als dien welken gij dikwijls overweegt, maar dat gij verkeert in een overgangsstadium. Kunt gij niet bij diezelfde dames, waar gij nu zoo prettig waart, in huis komen een tijdlang? - Gij zoudt er dan meteen muziek kunnen studeeren. Ik zou dat aan Uw moeder, - die gij meent nog het best alles te kunnen uitleggen, - vragen, haar den *ernst* uwer behoefte duidelijk maken. *Zij* zal dan misschien Uw vader overtuigen. In het allerergste geval zou ik hun zeggen tot welk een uiterste gij *bijna* zijt gekomen reeds; daar zij dit zoo héél verschrikkelijk zouden vinden, zullen zij U dan allicht liever laten heengaan tijdelijk. Zoo mogelijk echter zou ik veel liever in vrede, zonder dáárover te spreken, zien gedaan te krijgen, dat gij een tijdje op reis gaat. Het finantieele gedeelte is blijkbaar bij U geen bezwaar. Wel, na lezing van de uitwerking, die deze korte verandering op U heeft gehad, ben ik vast overtuigd dat nieuwe indrukken, nieuwe menschen, een geheel ander leven, U een geheel anderen en frisscheren kijk zullen geven op hetgeen thans achter U ligt. Het *kan* zijn dat gij na eenige jaren toch naar dien stap terugverlangt, dan echter is juist deze tijdelijke verandering een *bewijs* te meer, dat gij het bij het rechte eind hebt gehad ten slotte. Ik ben er *zoo* vast van overtuigd dat gij moet beginnen met te reizen, om op geheel andere gedachten te komen daardoor, dat gij, - nu gij mijn raad zoo beslist vraagt, - dien ook *moet* volgen. De muziek, die gij zoo liefhebt, zal U, als studie, een goede bezigheid geven buitenslands. Ik zou in Uw geval liever prefereeren een neutrale familie boven die van een *dokter;* die gaat U allicht als patiënt behandelen, en op Uw wil influenceeren. Maar natuurlijk moeten die bij-omstandigheden met Uw familie besproken worden. Ik reken er echter op, dat gij mijn raad volgt. Laat nu maar eens heel spoedig van U hooren hoe alles is afgeloopen. Ik deel zoo van harte er in, en ik was zóó blij toen ik dien eersten brief van U begon te lezen. Ge hebt gelijk, ik kèn U; dat geloof *ik* ook. Hartelijk het beste voorloopig.

Odillon. - Nu, als gij al die kruis-steeken van het aan elkaar-zetten op één avond maakt, dan hebben wij beiden, mijn vriendin en ik, nog meer respect voor U wat handwerken betreft dan wij al hadden. - Neen, eerlijk gezegd, mijn vriendin heeft niets meer van dat andere. Gij begrijpt mij? Weet gij wel dat Uw brief mij haast beschaamde, - hij scheen bijna een ironie - want we deden juist toen zoo heel weinig

voor U. Als ik mij goed herinner was dat in een tijd, toen ik-zelve vreeselijk veel zorg aan het hoofd had. En nu bedankt gij er nog voor!! Ja, ik ben een echt kind nóg in het plezier dat ik heb aan een liefbedoeld cadeautje, maar ik ben zelve heel dankbaar voor die eigenschap van kinderlijk kunnen genieten, want zij geeft je vreeselijk veel onschuldig genot voor je-zelve. Verbeeldt U, onlangs werd hier van een boekverkooper, die dikwijls de vervelende gewoonte heeft mij dingen ‘op zicht’ te zenden, wat ik hem reeds telkens verbood, een groote rol in huis bezorgd. Ik maakte onze Marie nog zelfs een klein standje, dat zij den loopjongen niet dadelijk 't pak had teruggegeven, maar besloot, nu hij toch eenmaal weg was, het maar eens open te maken. En zie, daar vallen er de kaartjes uit van goeie lieve vrienden van ons, en het bleek een mooie plaat te zijn, als cadeau voor ons bestemd. Ik vond dat zoo aardig van hen, zoo ineens, juist omdat ze wisten dat juist *die* voorstelling net iets was voor onzen smaak, en ik voelde *dat* er zoo in, dat ze, bij het toevallig *zien* van de plaat, dus hartelijk dadelijk aan onzen smaak gedacht hadden. Zoo iets *voel* je zoo!

En dat vind *ik* ook, dat de tegenwoordige jonge menschen zoo prozaisch zijn in al die dingen; zij staan alleen maar stil bij 't practisch *nut*, bij 't *hebben*, bij 't zelf-uitzoeken, en geen oogenblik voelen ze voor de poezie van het geven-als-zoodanig. Van Uw dochtertje heb ik één bedankbrief gekregen dadelijk, en later nog weer eens een. Zij schrijft heel aardig. - Ja, ik-ook vind inderdaad dat Uw leven zoo heel anders is, door de omstandigheden, dan dat van gewone moeders. In *gewone* omstandigheden denk *ik* er zoo over als die ‘ouderwetsche’ dames. Ik was eens in pension met een dame, uit Indie over met verlof; zij had een man en vier kinderen, de twee jongsten waren nog heel klein. Zij-zelve zal toen van Uw leeftijd zijn geweest. Wel, op een Zondag-ochtend was er ineens ijs. Zij liep toen het heele huis door, om te vragen of niet een der huisgenooten op haar twee jongste kinderen wou passen, terwijl zij ging schaatsenrijden. In geen twintig jaren had zij dat namelijk gedaan meer, maar nu *moest* zij het gaan probeeren. Ziet gij, dat mensch vond ik gewoonweg *afschuwelijk* als moeder. En ik vond haar gek-oud óók voor zoo'n schaatsenrijderij-woede. Hare kinderen vond ik heel lief, maar ik zou *haar* nooit hebben willen aanmoedigen in haar egoïsme door dien ochtend op hen te passen. Uw omstandigheden echter zijn zoo geheel bijzonder, zoo abnormaal. Daarom vind ik het voor U iets anders. Nogtans ik spreek heelemaal eerlijk, net als altijd. Dat vindt gij goed nietwaar? Overigens kan *ik* best begrijpen dat gij zegt: ik wil leven zooals *ik* wil. Dat heb ik ook gezegd tegen diegenen die zich voortdurend met mij bemoeiden. Het is echter, geloof ik, voor de meeste menschen een tijdpasseering, -

ik mag wel zeggen *de* tijdpasseering van hun eigen leven, - om dat van anderen 'klein en peuterig' te bekijken, dat is inderdaad een feit. Vrouwenvriendschap is wankelbaar; dus, Uw geval is wèl een uitzondering! Toevallig kwam mij van ochtend eerst een duitsch, daarna een Engelsch tijdschrift in handen, die beiden, in een hoofdartikel, 't zelfde feit constateerden: het weinig-èchte van de meeste zoogenaamde vrouwenvriendschappen. Nu zwijg ik maar over de rest van Uw brief, uit vrees U te zullen verraden. Nogmaals veel dank.

J.W.B. te L. - Dank hartelijk voor Uw schrijven. - Van *Kinderen*, van Ina Boudier Bakker, is thans bij den uitgever een 2de goedkoope druk verschenen. Misschien kunt gij het boek dus nu krijgen. Dank innig voor Uw hartelijke woorden over mijn '*Herinneringen.*' Dat gij dat alles, juist ook van den hond, en van mijn vader, zoo goed hebt nagevoeld, waardeer ik zeer. Inderdaad, in *Wat nooit Sterft* is een vrouwenfiguur de hoofdpersoon, en veel van eigen ervaringen legde ik neer in Elizabeth. *Vragensmoede* is geschreven in een tijd toen mijn gansche ziel was verdord door hetgeen de zoonaamde 'Christenen' erin hadden verwoest. Thans ben ik op een standpunt gekomen waarop ik hen koud- minachtend voorbijga, als 'valsche leidslieden der blinden'. Nietwaar, dat is zoo 'echt'; wanneer men *lijdt* door zijn *oprecht* geloof, in opstand geraakt tegen huichelarij, dan schelden de sleurgeloovigen U 'vreeselijk-goddeloos'. Dat *ken* ik. Ik ben blij dat juist toen *Vragensmoede* U heeft geholpen en getroost. Nietwaar, Ibsen heeft de huichelaars heerlijk *gegeeseld!* In *Gespenster* (Spoken) vooral stelt hij het farizeïsme zoo wáár aan de kaak. Dat is één der boeken, die mij als *openbaarde* wat ik-zelve voelde, juist in dien tijd. Om Uw beschrijving van dien nieuwen dominee, die bij U wordt onderzocht, of hij wel een *e* zegt achter Heer, enz, moest ik zóó lachen. Precies zoo heb-ik-ook het bijgewoond, van kind-af. Daar was een dominee indertijd, een afgescheidene, die het waagde in de week geen hoogen hoed te dragen; wel, de man is zoo lang achtervolgd met aanmerkingen door zijn gemeente, dat hij het hoofddeksel der eerwaardigheid weer opzetten *moest.* Ook preekte hij soms niet precies tot twaalf uur, maar slechts tot kwart vóór twaalf. (Stel U voor, van tien tot twaalf, al maar door 'preeken'.) Wel, met het horloge in de hand controleerde hem de kerkeraad, totdat hij tenslotte zijn preek uitrekte tot op het voorgeschreven uur van twaalf. O de *uiterlijkheden* van zulk soort 'vromen'. Een *gezang* in de kerk zingen is 'zonde'. Alleen een psalm is geoorloofd. Of die in het minst niet toepasselijk is b.v. op trouw- of geboorte- of dooddagen, op Kerstmis of Paschen, 't doet er niet toe, alleen een *psalm* is geoorloofd, en een gezang is 'modern'. Wat zal God toch eigenlijk 'n dolle pret moeten hebben om zulke bekrompenen - die voor een goed deel te goeder trouw zijn misschien! - Ik heb hier juist deze week een heelorthodoxe preek bijgewoond, bij een huwelijksinzegening. De preek was heel-goed, heel-hartelijk, heel-oprecht-eenvoudig, maar ik dacht al dien tijd: die dominee weet toch immers even goed als ik, hoe geen van de hedendaagsche Christenen ook maar in de verste verte *wezenlijk* leven zooals Christus het bevéélt, hoe ze dus, van zijn eigen standpunt beschouwd, *huichelaars* zijn. Zoo sprak hij b.v. ook over 'de smaad van het Christusbelijden', over de 'vele verguizingen die dengenen, die Christus dienen, worden aangedaan'. En dat, terwijl onder het hedendaagsche rechtzinnig ministerie, en bij de orthodoxie der Koningin, het integendeel een *bepaald* vóórrecht is den 'rechtzinnige' uit te hangen, zóó bepaald, dat vele modernen en liberalen den huik naar den rechtzinnigen wind hangen, en den

schijn aannemen van een ‘geloof’, dat zij vroeger nooit bezaten, *alleen om daardoor baantjes en ordelintjes deelachtig te worden.* Iedereen erkent dat feit, de liberale pers zelve doet het. En dat preekt dan toch maar eigengerechtig van een ‘om Christus wille smaad lijden.’ - Ik ben blij dat U mijn stukje over de hertenjacht van den Prins zoo uit het hart was geschreven. - Neen, ik geloof niet dat zulke heeren, die altijd van 't eene uniform in het andere overgaan, zichzelf belachelijk vinden, want ik geloof integéndeel dat zij zichzelf veel te veel inbeelden op den rang dien zij innemen in de wereld, en ook veel te slaafs worden aangebeden, om in te zien hoe oppervlakkig-kinderachtig-dwaas dat alles is. Voor J.G. Schippérus neem ik over dat gij het met hem eens zijt, maar niet gelooft aan de *verwezenlijking* van zijn idealen. Zoo denk *ik* er ook over. En voor de dichteres van: Bede en Zielestrijd neem ik Uw instemming over met hare twee, ook naar *mijn* smaak, zeer innig-gevoelde verzen in het nommer ná Paschen. Hoe heerlijk dat gij nu weer wat moogt uitgaan. Als wij nu maar een beteren zomer hebben dan de winter was. Hartelijk dank voor Uw vriendelijke woorden over de Lelie, en vele groeten.

Maris Stella. - Dat vind ik werkelijk lief van U dat gij mij nog eens schrijft. Als gij dezen ontvangt zult gij meteen het bericht vinden van ons vertrek naar Bad-Nauheim. - Een hartelijk woord doet *U* goed, maar ik verzeker *U mij* niet minder. Ik ben altijd buitengewoon dankbaar voor lieve vriendelijke attenties, van de geringste menschen naar de wereld evengoed als van anderen. - En het is zoo waar wat gij schrijft over ‘nietszeggende brieven’, Ach die ken ik er ook zoo vele. Bij den dood van mijn vader ook heeft mij dat zoo getroffen, hoe akelig nuchter sommige menschen *leuterden* - mag ik wel zeggen. Uit sommige brieven ken je terstond den geheelen mensch. Sommige vullen ze met onnoozele vragen. Toen ik in Suriname was, kreeg ik dikwijls brieven van een familielid, die b.v. schreef: ‘'t Is hier zulk mooi weer. Bij jullie ook?’ Of: ‘Ik ga tegenwoordig niet veel meer uit naar diné's. Ga jullie veel uit?’ - Het was om te schaterlachen om zooveel onnoozelheid. Dan heb je de categorie der egoisten, die steeds met zichzelf vervuld zijn, speciaal met hunne ziekten en kwalen. Toen wij verleden jaar in Nice waren, kregen wij van familieleden mijner vriendin nieuwjaarwenschen, drie brieven *afzonderlijk*, die alle drie 't zelfde interessante bericht behelsden, hoe ze alle drie verkouden

waren geweest. De geschiedenis dier dood-simpele verkoudheid vulde elken brief geheel en al.

Er zijn dan ook brieven, die je reeds ergeren als je ze ziet, omdat je vooruit weet wat ze weer weinig zullen opleveren vóór je ze nog hebt gelezen. - Mijn vader, zelf een zoo goede briefschrijver, die van alles met mij besprak schriftelijk, de boeken die hij las, de ervaring die hij opdeed, ergerde zich ook altijd bitter aan een vasten correspondent van hem, een jonge ‘beschaafde’ man, die nooit iets, wat ook, had te vertellen dan 'n onnoozele nieuwtjesopsomming: Van daag at ik daar. Gisteren was het hier heel koud. Morgen zal ik een visite gaan maken bij oom of tante deze of die, etc.

Maar, lieve Maris Stella, zou dat wáár zijn, dat het juist *gelukkige* menschen zijn, die aldus onverschillig worden voor het lot hunner naasten? Het is waar dat veel leed ons leert het leven en het lot onzer naasten begrijpen en navoelen; het leed voedt op; maar toch, ik vind het versje van de Genestet zoo wáár over het geluk:

O zeg toch niet lichtzinnig maakt de zegen. - Weet gij, daarom geloof ik dat het meer is een temperamentsquaestie Velen verzuurt het leed, en velen worden afgestompt door *te* veel geluk. Dat komt omdat de meerderheid van het menschdom zoo akelig zelfzuchtig en laag bij den grond is. En, gij hebt gelijk, die soort zelfzuchtigen en enkel voor 't eigen voordeel levenden komen er voor zich zelf 't gemakkelijkst in de wereld. Toch, ik geloof dat zij ook missen het *geluk*, dat 'm zit in gelukkig *maken*, in *deelen* in 't lot van 'n ander. M'n vriendin en ik spreken daarover zoo dikwijls en wij-beiden gelooven steeds, dat het geluk van je zoo kunnen verdiepen in 't geen je voor een ander doet toch een naamloos groot *geluk* is voor je zelve in de eerste plaats.

't Geen gij schrijft over een krachtigen wil, die een zwakkeren beheerschen kan tot zijn of haar ongeluk, heb ik bijgewoond. Ik heb iemand gekend, die ‘om den lieven vrede’, - precies zooals gij - zich steeds op den kop liet zitten, zich elk schreeuwend onrecht liet welgevallen, alles deed wat ze kon om toch maar, tot elken prijs, toe te geven. Wat is het einde geweest? Dat ze, als een uitgedrukten citroen, werd weggeworpen, nog met een schop achterna. Daarom geloof ik dat men alleen dan kan vrede houden, als *beide* partijen willen, ondanks meeningsverschil, en ondanks antipathie zelfs, toch *willen* den vrede. Maar, als de eene onredelijk blijft, en steeds onredelijker wordt, hoe meer de ander haar tegemoet komt, dan is de breuk toch niet te vermijden, dan volgt de uitbarsting toch. En de onderliggende heeft dan niet eenmaal ook maar eenigen dank voor al zijn of haar goedheid.

Ja, het leven *is* moeilijk voor ieder die nadenkt. Maar de woorden, door U aangehaald, zijn ook mijn levensopvatting, welke m.i. inderdaad véél helpt dragen. Wij moeten namelijk niet zien op wat wij missen, maar op wat wij hebben; wij moeten ons niet vergelijken met degenen die naar het ons toelijkt het beter hebben dan wij, maar met hen wier lot nog veel minder is dan 't onze. Zoo denk ik b.v., als ik veel ziek ben, hoe dankbaar ik toch mij voel, dat ik geen afgrijselijke, voor anderen terugstootende kwalen heb, als kanker, uitslag, of zoo iets. Zoo ben ik ook altijd zoo dankbaar, dat ik mijn werk thuis kan doen, desnoods liggend, en niet gedoemd ben tot de geregelde werk-uren van een kantoor, iets wat ik - die elk oogenblik een geheelen dag moet liggen soms - niet zou kunnen volhouden, al zou ik er ook schatten mee kunnen verdienen; - etc., etc.

Nietwaar, heb ik geen gelijk in hetgeen ik schreef in die corr: aan Cenina, namelijk dat het veel plechtiger is te *knielen* in het gebed, dan niet. Ik moest nu onlangs bij een protestantsche huwelijks-inzegening tegenwoordig zijn, heel orthodox; wel, onder het lange gebed, trof het mij weer buitengewoon, hoe akelig oneerbiedig dat is, dat zitten-blijven, alsof je de heele zaak niets aangaat. En, gelijk gij het grappig-waar beschrijft, zoo is het: onder het nagebed worden dan de bijbeltjes, parapluies, etc., alvast klaargelegd. Is het niet akelig-kleinzielig dat men in ons calvinistisch landje alles per-se veroordeelt, omdat het 'R.K.' is, dus, dáárom niet deugen kan! B. v., in de deutsch-evangelische gemeente, en in de luthersche Kerk in Duitschland ook, hebben de kerkboeken een kruis. Wat is nu natuurlijker zinnebeeld van de Christus-leer dan een *kruis?* Toch smalen rechtzinnige hollandsche Christenen daarop, omdat 'n kruis 'roomsch' is! De Herrnhutters, in Zeist, verkochten, en verkoopen misschien nog wel, heel mooie-eenvoudige marmeren kruisen; mijne moeder had zich zulk een aangeschaft, toen zij op zekeren dag een bezoek kreeg van een fanatieken rechtzinnige, die haar zeide, dat hem de vingers jeukten om zoo'n 'roomsch' ding stuk te gooien. Mijn moeder gaf hem ten antwoord, dat ze hem verzocht zijn vingers thuis te houden, en, daar hij een bescheiden burgerman was, heel vereerd met den omgang mijner toen een zeer aanzienlijke positie innemende moeder, bedaarde zijn heilige toorn plotseling, toen hij haar zag kwaad worden. Dat dringen-ook in de hollandsche kerken is ergerlijk, en is iets dat ook mij honderd malen heeft ontstemd. In Engeland en Duitschland heb ik die onstichtelijkheid nooit aangetroffen, zelfs niet in de meest volle kerken. Het antwoord, dat men U gaf over Uw medepatiente, is inderdaad teekenendkernachtig. Ik durf er natuurlijk niet verder op ingaan uit vrees U te zullen verraden. Het is zoo heerlijk dat zoovelen mijner lezers - zooals gij nu ook weer - mijn stukje in het vorig nommer, over dien schandaligen moord op die kat in Enthoven, met instemming hebben gelezen. - Is het niet *vreeselijk* dat er zulke menschen zijn? En, tot hiertoe lees ik nergens dat de politie *heeft* ingegrepen. De electrische trams hebben op het punt dierenbescherming hun voor en tegen. Ten eerste leveren zij voor de losloopende honden een groot gevaar op, maar, ten tweede, wat wordt er van die afgedankte trampaarden? 't Belang der maatschappij bracht althans mee hen goed te behandelen in elk geval; doch nu landen zij misschien aan bij de meest wreede eigenaars. Aan den anderen kant is het afbeulen van de trampaarden inderdaad een gruwel, die nu ten minste voorbij is.

Ik vind dat een *lief* antwoord van die Zuster, en ik vind dat zij gelijk heeft. Ik heb nu eenmaal een onbepaalde achting voor alles daaromtrent; daarom ben ik blij dat zij U dat zeide,

en dank ik haar voor haar verlof. - Ja, wij blijven tot einde Juni uit, en blijven dan verder den zomer op Scheveningen. Ik heb nu van lieverlede wel veel behoefte aan een herhaling der kuur. - Ons nieuw huis zal, geloof ik, heel naar onzen zin zijn; wij hebben er zoo'n heerlijk lapje tuin ook bij, en wij zijn beide zulke bloemenliefhebbers. Lieve Maris Stella, nu moet ik nog danken voor al Uw lieve goede wenschen, en hopen dat gij-zelve het zult blijven maken zoo redelijk-goed als mogelijk is, dat Uw werk naar Uw zin zal vorderen, en - dat gij mij niet zult vergeten. Het kan mij zoo spijten dat gij mij niet eerder hebt geschreven, nu gij mij reeds zoo lang kent uit de Lelie, en uit mijn boeken. Heusch, ik ben overtuigd, dat mijn correspondenten mij even goed helpen als ik hen. Nu eindig ik weer met denzelfden geméénden wensch: Hartelijk gegroet.

Molly. - Hartelijk dank voor Uw brief met die instemming over de katten-varia in het vorig nommer. Schreit het niet ten hemel.? En, wat *gebeurt* er nu verder? Niets wed ik. In Zwitserland staat er ten minste behoorlijk straf op dierenmishandeling. Ik zag in Montreux eens een man zijn paard mishandelen, en, zoodra ik hem zei, dat ik 'n agent ging halen, werd hij heel onderworpen, en hield met z'n slaan op, en verzocht mij er verder geen werk van te maken. - Waar gij mij schrijft dat de padvinders moeten beloven het dier te zullen beschermen ‘zonder overdrijving’, vind ik die geheele belofte van nul en geener waarde. Precies zooals gij-zelve schrijft: Van de menschen staat er *niet* bij: Zonder overdrijving. - Ja, wat wilt gij verwachten van de jongens uit den ‘gegoeden stand’, zoolang hun een voorbeeld gegeven wordt als het onderstaande:

Prins Hendrik op jacht.

Hedennacht te 2 *uur reden Prins Hendrik en graaf Fück von Fückenstein per auto van het Koninklijk Paleis Het Loo naar de bosschen tusschen Beekbergen en Loen voor een jacht op korhoenders. Ter toelichting diene, dat in dezen tijd van het jaar de broedtijd der dieren is. Voor het begint te dagen stellen de jagers zich in hinderlaag op. Gewoonlijk worden daarvoor kuilen gegraven*, *waarin zij onbewegelijk blijven liggen, om vandaar uit de overtollige hanen te kunnen dooden. Is het eenmaal dag geworden*, *dan kan men wel huiswaarts keeren*, *daar deze dieren zeer schuw zijn.*[*)]

Ik vind het altijd van onze koningin zulk een goed iets dat zij, in tegenstelling van andere vorstinnen van Europa, noch jaagt noch vischt, en ik vind het daarom dubbel jammer dat de graven Fück von Fückenstein etc., mitsgaders hunne jachtgenoegens in den geest van het bovenstaande, worden geïmporteerd uit Duitschland sinds prins Hendrik de koningin huwde. Kon hij ons van zijn land geen betere vrienden meebrengen dan zulke klaploopers en nietsdoeners?

Ja, het is wáár, dat zoo'n levensgeschiedenis als die van Pittah, de grijze wolf, je oneindig ontroert. Ik zei het indertijd reeds in mijn bespreking, ik moest erbij denken aan het vroeger lot van onzen armen kleinen geplaagden Benjamin, bij die gemeene jongens. En helaas, hoevele dieren worden niet aldus behandeld! O, die zee van ten hemel schreiende ellende waarin de dierenwereld verkeert *door* de schuld van de met een ‘goddelijke’ ziel bedeelde menschen! - Ik heb den dood van dien dierenkweller, van wien gij vertelt, die nu gestorven is, tengevolge van zijn eigen

*) Telegraaf.

geplaag, dan ook met innig genoegen gelezen. 't Klinkt misschien hard, maar heusch, de wereld *wint* erbij dat zoo'n ellendig jonk hoe eer hoe beter dood gaat.

- Ik ben blij dat gij-ook het artikel over Domela Nieuwenhuis met instemming laast; ik schreef hierboven reeds aan *Mits*, dat mij eventueele afkeuring niet kan schelen. Ik *wil* het recht hebben mijn eigen *onafhankelijke* meening te blijven zeggen. Daarin zal de Lelie, onder mijn redactie *nooit* veranderen. Het is een *te* hard ding - vinden wij - de honden-jongens voor zooveel weken achtereen achter te laten, niettegenstaande het nog al veel bezwaren meebrengt hen mee te nemen gedurende een badkuur. Maar juist daarom gaat onze Marie dus ook mee. Zij past dan op hen als ik de baden neem, en als wij 's middags naar 't Kurhaus willen gaan. Overigens mogen zij zoo wat overal mee heen. Wat een aardig verhaal van Uw oude poes! Ik vind het zoo lief van U, dat gij zoo van haar houdt, ook nu ze oud wordt. Sommige menschen redeneeren op dat punt zoo cynisch-egoist.

Ja, mijn vriendin en ik stemmen in bijna alles van smaken overeen; dat heeft ons bepaald zoo tot elkaar gevoerd, niet alleen in gewone dingen, maar ook waar het gevoelsquesties betreft. Vandaar dat ons samenleven op geestelijk gebied misschien veel inniger is dan dat van zoo menig huwelijkspaar.

Zooals gij ziet volgt er weer een vervolg op den roman in deze Lelie. Ik ben blij dat hij U boeit, en dat Ellen U sympathiek is. - Ja, 't uitstapje naar Parijs was 'n leuke afwisseling. Ik ben zoo dol op een wezenlijk mooi-gespeeld stuk, in een goed theater, en door goede acteurs en actrices gegeven. Hartelijk dank voor Uw schrijven en goede wenschen voor de badkuur, en vele groeten aan Uw beidjes terug, ook aan de Poes.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Het hoofdartikel **Een Verderfelijk Nieuwtje (De Padvinderij**), door Joh. G. Schippérus, aangekondigd in het vorig nommer, moest wegens plaatsgebrek nog een week wachten.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

10 Mei 1911.
24ste Jaargang.
No. 45

Berichten.

Van af 10 Mei e.k. is mijn adres:
Bad-Nauheim, Villa Esperanza, Karl-strasse.
Men kan of de brieven, stukken, correspondentie, enz., direct aan mijn adres dáár zenden, of ze, desverkiezende, onder gesloten enveloppe aan mijn adres, doen toekomen aan den uitgever der Holl: Lelie, den heer L.J. Veen, Amsterdam, 485 Keizersgracht, die zich gaarne belast met de doorzending van wàt ook.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Een Verderfelijk Nieuwtje.
(De Padvinderij).

‘Wij hebben behoefte aan jonge mannen met ijzeren spieren en als gij in dezen Kersttijd niet weet wat gij aan uw kinderen zult geven, schenkt hun dan helmen, sabels en geweren.’
(*Uit een redevoering van den Duitschen generaal Deimling*).

Bij den uitgever J.F. van de Ven, te Baarn, is verschenen een boekje, getiteld: *De Padvinders*, *door een ‘B-P’ Scout* (Baden Powell-Scout.)[*)] Deze titel, en het plaatje op de kaft, doen ons min of meer denken aan de Indianen- en Padvindersverhalen van Aimard, Cooper, Karl May en d'Ivoi, verhalen, die het jongenshart doen kloppen en het hoofd gloeien van opgewonden geestdrift, die hun aandacht boeien tot de laatste bladzijde verslonden is en het boek met een zucht van spijt wordt dichtgeslagen. De Padvinders-verhalen! Welke jongen grijpt niet juist naar déze lektuur het

*) Een brochure van gelijke strekking als deze, van de hand des heeren Hoytema, officier in het nederlandsche leger, is verschenen bij *Brusse*, *Rotterdam.*

liefst, om méé te leven het vrije, wilde, avontuurlijke leven der Indianen en Scouts, om zich in den geest te laten meeslepen naar hun wigwams en méé te rennen den rit op leven en dood in de onafzienbare prairiën! Doof en blind voor àl wat er om hem heen gebeurt, alles-vergetend in zijn zaligen roes, verdiept hij zich er in. Het wilde Indianengejoel, een overval in hinderlaag, het krijgsgehuil en de verwenschingen, de trotsche doodsverachting der overwonnenen die gefolterd worden aan den martelpaal, - dat alles hóórt en ziét hij in den geest, sleept hem mee en prikkelt uitermate zijn strijdlust. Ha! zùlk een leven! Zoo vrij, zoo vol afwisseling en avonturen!

En als hij dan ontwaakt uit zijn heerlijken droom van wild en vrij prairie-leven, een droom die hem steeds te-vroeg eindigt, dan is het hem moeilijk zich weer over-te-plaatsen in het gewone, alledaagsche school-sleur-leven, neen, dan voelt hij zich nog de Old Shatterland, de Winnetou, Valentin Guillois en hoe al die roman-helden heeten mogen, dan rent hij met zijn gelijk-gestemde kameraden stijgerend en trappelend, als zat hij te-paard, door de tuin of het bosch met hoog-gekleurde wangen en vurig schitterende oogen en hun spel is een voortzetting van den onverzoenlijken en bloedigen strijd tusschen Apachen en Comanchen, 'honden-van-bleekgezichten', Llano-roovers en 'roode-duivels'.

In elken gezonden jongen, indien hij geen brave-hendrik is, sluimert de indiaan of padvinder en weinig is er toe noodig om dien in hem te wekken. Vechten, besluipen, sporennagaan, geheimzinnige teekens ontraadselen, dat zijn nog altijd de geliefkoosde spelen. - Oorlogsverhalen en Detective-geschiedenissen: zijn heerlijkste lektuur!

We zouden hierin niets afkeurenswaardigs vinden - brave-hendrikken toch waren en zijn ons steeds de meest onsympathieke jongens-typen - indien niet die oorlogszuchtige geest in den jongen vaak later de oorzaak werd van zijn eigen ongeluk, n.l. wanneer hij, na geprikkeld te zijn met voor-God-koningin-en-vaderland-frazen en handig speculeeren op zijn 'heldenmoed' en 'vastberadenheid', zich laat overhalen te 'teekenen' voor leger of vloot, zulks op tè-jeugdigen leeftijd om ten-volle te kunnen beseffen wàt hij doet. - Vooral bij jongens van de 'mindere' standen komt dit maar al te vaak voor, terwijl de meesten, op rijperen leeftijd gekomen, zich hun onberaden stap diep beklagen. En het is dan ook even betreurenswaardig als streng te veroordeelen, dat te Rotterdam zich gevormd heeft eene Vereeniging *'Jong-Nederland'* genaamd, welke zich ten-doel stelt, onder leiding van 'bevoegde' personen - onderofficieren - kinderen van zéér jeugdigen leeftijd af te richten voor de Nederlandsche Marine. - Wetende, hoe in den laatsten tijd bij ouders en kinderen de sympathie voor de vloot vooràl sterk verminderd is, tracht men thans, (onder den schijn de kinderen aangenaam en nuttig bezig te houden) door hen, gestoken in marineuniform, te laten marcheeren en oefeningen maken met speelgoed-geweertjes, den kinderen liefde in te gieten voor de Zeesoldaterij en de daarbij onmisbare vaderlands-liefde, om zoodoende te kweeken een wel-afgericht corps van jeugdige vaderlands-enthousiasten, die later, bij 't minste gerucht, onmiddellijk klaar zullen staan den 'vijand' tegemoet te trekken. -

Een dergelijke vereeniging nu, althans één van gelijke strekking, is gesticht door den bekenden Luit. Gen. Baden Powell - zooals men zich herinneren zal, dezelfde die zich zoo verdienstelijk heeft gemaakt in den ieder nog versch in 't geheugen liggenden Transvaalschen goud- en diamant-oorlog - welke vereeniging gedoopt is met den naam van *Boy-Scouts*.

Listiger en verraderlijker dan de nederlandsche stichters van oorlogszuchtige-kindervereen., tracht hij, door in te werken op den indianen- en padvindersgeest der jongens, door hiervan handig partij te trekken en te speculeeren op hun eergevoel, hun ridderlijkheid en moed, hen op te wekken tot toetreding tot de *padvinderij*. Hoewel als doel der vereen, voorgewend wordt frissche en gezonde jongens te kweeken, hulpvaardig voor anderen, liefde koesterende voor de Natuur, ridderlijk in de bres springend voor zwakken en ouden, eerlijk en openhartig, enz. enz., wordt er in bovengenoemde brochure, die een beeld tracht te geven van het wezen der Boy-scouterij, herhaaldelijk en m.i. overbodig gezinspeeld op vaderlandsliefde, eerbied voor de overheid, liefde voor het vorstenhuis en méér van die liefden, welke voorgesteld worden als eigenschappen zonder welken mèn geen rechtgeaard Boyscout kan zijn.

Laat mij echter trachten den inhoud der brochure zoo beknopt mogelijk weer te geven. De schrijver dan vangt aan met een m.i. wel wat onbeholpen en onduidelijke uiteen-

zetting te geven van het wezen der padvinderij. ‘Een padvinder’, leeraart hij, ‘is een man die een bizondere cursus voor zijn vak heeft meegemaakt en wiens plicht het is het eigenlijke leger vooruit te gaan, teneinde de bewegingen van den vijand te verkennen en daarvan rapport uit te brengen aan den leger-commandant.

‘Ook wordt hij dikwijls voor bijzonder gevaarlijke ondernemingen gebruikt, zooals het overbrengen van een bevel, dwars door de vijandelijke liniën of het doortrekken van een vijandelijk kamp om verbinding te krijgen met een optrekkende, uit bevriende troepen bestaande legermacht. Zulke mannen moeten dapper, vlug, snel van begrip, intelligent en bovendien goede hardloopers en zwemmers zijn. Nu kunt ge zeggen, ik zou graag lid worden, maar mijn ouders willen niet dat ik soldaat word. Goed, maar dat is geen beletsel, ofschoon ik er van overtuigd ben, dat in tijden van gevaar, als hun dienst verlangd werd, geen enkele jongen weigeren zou gevolg te geven aan het bevel.’)

Neen, dat spreekt vanzelf. Daarvoor wordt gezorgd.

We weten dus nu wat padvinders voor wezens zijn: lieden die in dienst staan van het leger.

Maar de schrijver komt nog aandragen met namen van een ander soort padvinders van meer verheven gehalte en welke der menschheid ongetwijfeld van méér nut zijn geweest, b.v.: van *Dr. Livingstone*, *Mac. Donald Stuart, Charles Sturt*, de ontdekkingsreizigers en van de moedige *Grace Darling* en de edele *Florence Nightingale*, aan welke twee laatsten ik evenwel weinig padvinder-achtigs kan vinden. Enfin. Dan verhaalt hij ons van zekeren 15-jarigen jongen, *Goodman*, die alléén een geheel Amerikaansch dorp zou hebben gered bij een dreigenden overval door Roodhuiden. Dat moet men niet uitvlakken, en hij noemt dezen jongen dan ook ‘een beroemd lid der padvinders’. Het is natuurlijk een gaping in onze kennis van beroemdheden dat wij nimmer van dezen handigen jonge-heer gehoord hebben. Haasten wij ons dit te vullen: *Goodman* heet-i. -

Uit bovengenoemde mededeelingen, meent de schrijver, blijkt duidelijk genoeg wat de uitdrukking *Padvinderij* beteekent. *‘Het doel ervan is uitgedrukt in het motto: Wees voorbereid en houdt U gereed’:*

‘Ieder lid moet altijd voorbereid en gereed zijn, in iedere beteekenis: wees gereed om te vechten tegen onrechtvaardigheid of onderdrukking; wees klaar om iedereen de behulpzame hand te bieden; houdt u gereed om in dringende noodzakelijkheid te handelen en anderen te hulp te snellen zonder een gedachte aan u zelf, wees gereed om uwe vrienden te helpen en ten slotte, wees gereed om de geliefde vlag van uw vaderland hoog te laten wapperen.’

Ja, wees daartoe vooral bereid en gereed, want dat is het doel der geheele *Padvinderij*, nietwaar? Die ‘geliefde vlag’, hè, en 't ‘vaderland’.... ons bloed.... ons leven.... oranje boven!

Duidelijker kon het doel der geheele *padvinderij* niet naar voren springen. Legt men die hier maar niet al te openlijk bloot?

Met ‘een waarschuwend’ woord, de studie der *padvinderij* toch vooral ‘ernstig op te nemen’ en ‘erbij te blijven’, besluit de schrijver het eerste hoofdstuk zijner brochure. ‘Natuurlijk’, zegt hij, ‘wenscht ge allen bereid te zijn in de hierboven beschreven wijze’. ‘Maar’ - preekt hij - ‘men komt er niet alleen met wenschen.’

*) Ik spatieer, óók in de volgende citaten.

S

'Neem de Padvinderij aan, niet als een tijdverdrijf, maar als een ernstige studie, en rust niet, voordat ge een goed Padvinderslid geworden zijt, want daardoor wordt ge niet alleen zelf beter en ontwikkelder, **maar ge krijgt beteekenis voor den Staat.** *Het jonge, opgroeiende geslacht moet de eer van het land hoog houden*, **in zijn handen rust de toekomst van het land.** *Zorgt er dus voor, dat ge u op alle wijzen oefent voor uw werk.*'

Ik was weer zoo vrij de belangrijkste zinsneden te doen spatieeren. 'De eer van het land'.... 'beteekenis voor den staat'.... op deze lafhartige wijze worden de kinderzielen reeds van jongs-af vergiftigd met dat verderfelijk chauvinisme, dat hen ertoe brengt, later, bij het minste oorlogsgerucht, als wilde beesten op elkander in te stormen en elkaar te slachten, om de eer- en hebzucht te bevredigen van het gewetenloos kapitalistendom. Met deze afschuwelijke, menschkundig-berekende frazen streelt men laaghartig de ijdelheid der kinderen en zweept hen op tot moord en roof.

De volgende hoofdstukken bevatten wenken voor de oprichting eener deugdelijke boyscouts-vereeniging. Alles gaat op militaire wijze. Het padvinders-leger bestaat uit troepen; elke 'troep' staat onder leiding (bevel) van

een Scoutmaster. Deze officier moet door de jongens steeds als ‘mijnheer’ worden aangesproken en door iedereen gegroet (gesalueerd). Een ‘troep’ bestaat weer uit 3 patrouilles, onder bevel van een ‘leider’ en een ‘korporaal’. De eerste is hieraan te herkennen dat hij de drager is der patrouille-vlag en aan zijn bijzonder insigne.

Ook hij moet gegroet (gesalueerd) worden door alle patrouille-leden. De ‘korporaal’ is verplicht den leider hij te staan, of, bij diens eventueele afwezigheid ‘het bevel over te nemen.’ Hij wordt door den patrouilleleider gekozen en draagt een teeken van zijn rang. ‘De leden moeten zijn bevelen onvoorwaardelijk *gehoorzamen.*’

De patrouilles worden gevormd door drie soorten leden, 1e klasse-leden, 2e klasse-leden en *Tenderfoots* (beginners). Om bij een dezer klassen te worden ingelijfd dient men daartoe vooraf een examen af te leggen. De eischen voor het 2e-klas examen zijn: I. Een maand diensttijd als Tenderfoot achter den rug hebben. II. Eenige vaardigheid in het leggen van een verband. III. Beginselen van seinen met seintoestel of Morseteekens. IV. Een spoor volgen of eene beschrijving geven van één der vier winkel-etalages, voor elk waarvan men slechts één minuut heeft stil gestaan. V. 1¾ mijl loopen met den scout-pas in 12 min. VI. Vuur aanleggen met niet meer dan twee lucifers. VII. Een kwart pond vleesch koken met geen ander gereedschap dan het eetketeltje. VIII Een spaarbankboekje hebben van minstens 25 cents. IX. Kennis der 16 voornaamste punten van het kompas. -

Om van 2e klas tot 1e klas bevorderd te worden dient men aan de volgende eischen te kunnen voldoen: Zwemmen, Loopen, Spaarbank (60 cts), Seinen, beschrijven van een afgelegden weg, beschrijving hoe het best iemands leven te redden, koken, kaartteekenen en er den weg mee kunnen vinden, kennis kompas, boomomhakken, afstand, grootte, getal, hoogte ‘beramen’ (25% vergissing geoorloofd), Tenderfoot meebrengen die door den 1e klas-kandidaat is opgeleid. -

Natuurlijk wordt door alle leden de *uniform* gedragen, welke bestaat uit: hoed (bruine kleur, met stormbandje en stijven rand), hemd (van bruin of khahikleurig flanel) - korte pantalon van dezelfde kleur, - riem van bruin leer, met gespen volgens voorgeschreven model, - sportkousen, van bruine of andere donkere kleur, - schouderstrikken, halsdoek, stevige laarzen. - Voorts behooren tot de uitrusting: waterflesch, mes, fluitje, knapzak, keteltje, staf, enz.

We zien hieruit dat het geheel vrijwel *militair* is ingericht: officieren, korporaals, soldaten, miliciens. Geweer (staf), sabel (mes) etc. Verder: medailles, insignes, - maar het duidelijkste bewijs, dat dit alles niets anders is dan een soldaten-kweekerij, de vereeniging een *voorbereidende school voor het leger* is wel het *salueeren* en de *onvoorwaardelijke gehoorzaamheid* die van de minderen door hunne ‘meerderen’ geeischt wordt!

De werkzaamheden der vereen. hebben we uit de hierboven opgesomde exameneischen reeds eenigszins leeren kennen; zij zijn voor de jongens zeer aantrekkelijk en zullen er daardoor menigeen tot toetreding verleiden: nasporen van wegen, elkander besluipen, seinen, pionieren, signaleeren, hulp verleenen bij ongelukken, kampeeren, vuren aanleggen, eten-koken enz., ja zelfs fotografeeren komt er bij te pas, - allemaal bezigheden alzoo die de jongen zich zullen doen verbeelden dat hij op 't ‘oorlogspad’ is.

Men wordt echter zóó maar geen lid, - neen, vóóraf dienen de volgende beloften te worden gedaan:

I. *Zijn plicht te zullen doen tegenover de koningin.*

II. *Anderen ten allen tijde te helpen.*

III. *De voorschriften der Padvinderij op te volgen.*

Ook dit laat aan duidelijkheid niets te wenschen over, zou ik zoo zeggen. Want hoe symphathiek de tweede belofte ook aandoet (bij *oppervlakkige beschouwing* althans) moeten de I^{e} en IIIe gebrandmerkt worden als ten doel hebbende *kunstmatig* vaderlandsliefde te kweeken en slavenzieligheid te bevorderen. De schrijver motiveert de éérste belofte aldus:

'Dit is ook iets wat geen moeilijkheid oplevert, want wij moeten bedenken, dat verknochtheid een der voornaamste karaktertrekken van de oude ridders was. Zij volgden hun Koning of Vorst bij het eerste bevel tot in den dood. Soms ontmoet ge wel eens een knaap, die zegt, dat hij niet weet waarom hij zijn hoed moet afnemen als het "Wilhelmus" gespeeld wordt en dat hij niet van plan is het te doen. Die knaap weet niet, wat hij zegt. Zelfs indien wij onzen hoed niet willen afnemen voor onze Vorstin als een gewoon persoon beschouwd - en toch zullen de meesten het wèl doen bij de gedachte aan alles

wat Zij voor ons land heeft gedaan - dan moeten wij er aan denken, dat zij het volk vertegenwoordigt en dat wij in een groet aan haar ons eigen vaderland eerbiedig begroeten.'

'Hun koning bij het eerste bevel tot in den dood volgen.' Hier hebben we dus weer die verfoeilijke ophitserij waarvan het geheele boekje doortrokken is en die even onverantwoordelijk als laaghartig is, als we bedenken dat er tot *kinderen* wordt gesproken. En we zouden bijna gaan gelooven, dat de schrijver zèlf niet weet wat hij zegt als hij spreekt over het 'denken aan alles wat de vorsten voor hun landen 'doen'. Ja, wij weten van hun jachtpartijen en van hun bals, hun bezoeken en hun troonrede's, - maar als de schrijver ons wil doen gelooven dat deze verheven 'werkzaamheden' het land en het volk ook maar eenigszins tot nut zijn, dan kunnen wij hem onzen medelijdenden glimlach niet sparen. Hij weet natuurlijk zelf ook wel beter, maar hij weet ook: hij spreekt tot *kinderen* en die zijn altijd lichtgeloovig genoeg, als een ouder en 'ervaren' mensch tot hen spreekt, - tenminste, die lichtgeloovigheid wordt hun steeds voorgehouden als hoogste kinderdeugd.

Behalve deze drie 'beloften', zijn er ook nog 'negen voorschriften der *padvinderij*, welke elk lid *zweert* te zullen opvolgen. En ze moeten streng opgevolgd worden: wie zulks verzuimt mag niet meer meedoen; hij moet z'n insigne teruggeven. De schrijver voorziet elk 'voorschrift' van eene toelichting.

1. Het eerewoord van een lid der padvinderij moet betrouwbaar zijn.

2. Een lid der Padvinderij moet verknocht en trouw zijn.

(Uit de toelichting blijkt dat hiermede vooral bedoeld wordt: 'verknochtheid aan Vorstin en Vaderland'. 'Vergeet ook niet', vermaant hij, 'dat verknochtheid *onvoorwaardelijke gehoorzaamheid* inhoudt'.)

3. Een lid der padvinderij moet nuttig zijn en anderen helpen.

(Natuurlijk; maar moet dat niet ieder mensch?)

4. Een lid der Padvinders moet tegen ieder vriendelijk zijn.

(Bravo! Maar ook dàt geldt niet alleen den *padvinders.*)

5. Een lid der padvinderij is beleefd.

(Dito).

6. Een lid der padvinderij is goed voor dieren.

(Nog eens: Bravo!)

7. Een lid der Padvinderij moet aan de bevelen gehoorzamen.

8. Een lid der Padvinderij glimlacht en fluit onder alle omstandigheden.

(Dat is wat te veel gevergd.)

9. Een lid der Padvinderij moet zuinig zijn.

Het meest-verderfelijke, slaven-geest-kweekende artikel is wel het zevende, dat van deze toelichting vergezeld gaat:

'*Sommige jongens meenen dat zij toonen mannen te zijn, wanneer zij weigeren te gehoorzamen, doch daardoor toonen zij alleen hunne domheid. Wat zou de wereld er vreeselijk uitzien als niemand gehoorzaamde! Natuurlijk klinkt het woovd "discipline", en daaronder verstaat men het opvolgen van bevelen, niet prettig voor een knaap, die zijn eigen zin wenscht te doen, maar het is goed voor hem te leeren gehoorzamen. Discipline is in alle levensomstandigheden noodig; de een is de aanvoerder, een moet de bevelen uitdeelen en hij die goede, rechtvaardige bevelen geeft, moet gehoorzaamd worden.*

Generaal Baden-Powell vertelt in zijn boek: "Scouting for Boys" een **aardig staaltje** *van discipline. Bij het beleg van Gibraltar stonden de troepen onder bevel van Generaal Elliot, en het was alleen aan zijn strenge discipline te danken, dat het garnizoen het zoo lang uithield. Eens op een dag volgde een man een bevel niet op en de Generaal riep hem bij zich en wees er op, dat iemand die in zulk een tijd ongehoorzaam was, niet goed wijs kon zijn en dus gek moest wezen. Op zijn bevel werd het hoofdhaar van den man afgeschoren en hij zelf* **gebrandmerkt** *en* **in een dwangbuis gedaan** *terwijl hij* **op water en brood in de cel der krankzinnigen werd gezet.**

Ongehoorzaamheid wordt niet vaak op zulk een krachtdadige wijze gestraft.'

Inderdaad een 'aardig staaltje' van discipline! Heel aardig! Dat zullen de kinderen allemaal óok wel verbazend áárdig vinden! Een man, met een beetje méér karakter dan de overigen van het ontaarde gezelschap, volgt een bevel niet onmiddellijk op en - de dappere, achtenswaardige Elliot laat hem brandmerken en dwangbuizen en opsluiten in de cel der krankzinnigen! En als een klacht klinkt het dan: 'niet vaak wordt ongehoorzaamheid op zulk een krachtige wijze gestraft.'

Ik vraag mij af, of eigenlijk deze behande-

ling en deze verblijfplaats niet méér geschikt zijn voor gewetenlooze speculanten op kinderonwetendheid, voor lafhartige kinder-exploitanten en -ophitsers; voor alle geboren slavenzielen, die in hunne burgerlijke benepenheid zich een samenleving zonder gezag, zonder dwang en geweld niet kunnen voorstellen, omdat zijzelf *behoefte* daaraan gevoelen; voor hen die wauwelen en kletsen en huichelen van vaderlandsliefde en koningshuis en dergelijk mensch-onwaardig geleuter méér. De tijd zal komen, dat we diezelfde slavenzielen hun rokje zullen zien omkeeren, om een nieuwe opkomende zon te aanbidden. Bah!

Als lid der *Padvinderij* 'leert' men, volgens hem, *opmerken*, kampeeren, naspeuren, reddingswerk, hoe men sterk wordt, verkennen, padvinden, pionieren, seinen, *moed*, *ridderlijkheid* en last not least: *Vaderlandsliefde* en *Burgerschap.*[*)]

We moeten hieruit de konklusie trekken, dat de schrijver nog niet lang gepadvinderd heeft: althans, we missen bij hem de twee voornaamste eigenschappen: **moed** en **ridderlijkheid**. - Moed: om de dingen te leeren zien en zeggen zooals ze zijn; Ridderlijkheid: die hem zal doen aflaten met noodlottige oorlogsfrazen het strijdlustig gemoed van *kinderen* te prikkelen en hen voor te bereiden op en aan te hitsen tot moord en doodslag.

Hoort hem nog een oogenblik, - en spuw hem dan uit uw mond:

- '*En nu ten slotte iets over de laatste en grootste les, namelijk vaderlandsliefde. Wij behooren tot een rijk, door tallooze dooden en helden opgebouwd, die het als een heilig pand aan ons hebben nagelaten; het is onze plicht om voor dat Rijk te werken, opdat het groeie en bloeie en zijn vlag hoog wappere. Het helpt niet of men hier veel over spreekt of vele vaderlandsche liederen zingt, neen, iedere jongen moet zijn plaats innemen voor de verdediging van zijn land. Dat is het geheim*, *dat allen met hetzelfde voornemen bezield, eendrachtig samenwerken om hun vlag hoog te houden.* **Knapen der Padvinderij, spoedig zijt gij mannen: bereidt u voor op den heiligen plicht die dan op u rust en gaat voort met het vaste besluit een goed zoon van uw land te zijn.'**

De would-be *padvinders*, als zij met hun oogen kijken, weten dus waaraan zij zich te houden hebben. Het kanon wacht hun. Hun graf is reeds gedolven, - het graf dat hun jong lichaam zal opnemen. Hun bloed is voorbestemd het goud en de aandeelen te bevlekken van ploertige geldprotsen.

We kunnen ons begrijpen dat de padvinderij-beweging in Engeland ontstaan is, - in Engeland dat elk oogenblik den strijd wacht en waar dus *behoefte* is aan jonge, sterke lichamen; aan wel-afgerichte leger-slaven. Maar dat dit nieuwtje ook dadelijk door de nederlanders wordt nageäapt is meer dan betreurenswaardig en belachelijk tevens.

Maar 't is waar, ook Nederland kan in dien strijd betrokken worden en zal dan waarschijnlijk slachtvee noodig hebben, - jong, sterk vee.

Europa: '*Wees voorbereid en houdt u gereed!*'

Wapent u! Na-ijver, oude wrok, eerzucht en brandkast-belang zullen straks uw zonen als beesten tegen elkaar opdrijven! Een flauwe, weeë bloedlucht verpest reeds de reine atmosfeer van Nobel-prijzen, Carnegie-gedoe en ander vredegehuichel. Er moet bloed vloeien, menschen-bloed; er is vleesch noodig: kanonnen-vleesch!

*) In deze volgorde overgenomen uit de brochure.

Moeders: uw zonen! Vaders, uw trots, waarvoor gij hebt gesjouwd en geslaafd om hem '*iets* in de maatschappij te laten worden'! Meisjes, uw beminden! 'Het Vaderland' vráágt.

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

Gedachtenwisselingen.

I.

STRIJEN, 4 Mei 1911.

Geachte Redactrice.

In de Gedachtenwisseling zie ik hoe de heer Joh. G. Schippérus het militairisme op de gewone wijze bestrijdt. Voorop ga de verklaring, dat niemand, die nog eenig menschelijk gevoel bezit, een oorlog als zoodanig zal verheerlijken of maar de gruwelen licht achten. De *Vredesbeweging* en *het niet licht achten van wat in den krijg gebeurt* is alleszins te prijzen. In Engeland, te Londen als ik mij niet vergis, is eene reuzenmeeting gehouden voor den Vrede, het beslechten van geschillen langs vredelievenden weg, bij welke gelegenheid de heer Asquith, de Engelsche premier van 't Kabinet, zoo ik mij althans goed herinner was hij het, den oorlog der volken vergeleek met het duel van vroeger, welke laatste gewoonte immers ook ongeveer tot het verleden behoort, eene vergelijking, die ook in dit Blad door mij enkele jaren geleden is gemaakt.

Waarin echter de heer Schippérus dwaalt is zijn vergelijking met de Mongolen. De Chr. beschaving, niet de ontaarding, is een reëel iets, dat staat boven den half-wilden toestand der heidensche volken. Daaraan mòeten de onbeschaafde volken zich onderwerpen. Met zende-

lingen bereikt men echter meer dan met bajonet en degen. Daarom deze voorop. Ook zijne beschouwing over het Gezag raakt kant noch wal, De dooddoener ‘kapitalisme’ verwaarloost de traditie. De Bijbel pleit ook voor handhaving van Gezag. Anders werd alles een prairie-toestand gelijk. Dat er echter met den besten wil ter wereld voorloopig niets aan te doen zal zijn om den oorlog *geheel* uit de wereld te krijgen, ligt aan *de bedorvenheid der menschelijke natuur*, eene stelling die de heer Schippérus wellicht niet beäamt.

Zóó is een uitbarsten van oorlog begrijpelijk.

Als alle volken goed wilden, zou een oorlog tot de onmogelijkheden behooren.

Maar nu is dit niet zoo.

Alleen 't idée van Arbitrage kan verbetering brengen. Ook dit is een vrucht van 't Evangelie. Met schelden op kapitalisme en militairisme is men er niet af.

't Versje van de Genestet is hier van pas:

Ach waren alle menschen wijs
En deden daarbij wel
Deez' aarde ware een paradijs
Nu is zij vaak een hel.

Na dankbetuiging aan de Redactrice voor de verleende ruimte.

J.B. NAAKTGEBOREN,
Redacteur van de Hoeksche Waard.

II.
Een bioscoopvoorstelling.

Wat is het toch een wonderlijke tijd waarin we leven!

Na hetgeen ik vanmiddag beleefde, ga ik werkelijk vragen of de wereld heusch op zijn kop staat. Luister!

Het is Zaterdagmiddag. Mijn jongen heeft dus den halven dag vrij van school en vraagt mij herhaaldelijk: ‘Hè, moeder, wat gaan we vanmiddag doen. Toe, gaat u eens met mij naar de bioscoop?’

Ik vind 't zelf geen pretje, maar geef toe. Wij stapten dus samen naar het Apollo theater in de Spuistraat, mijn jongen springende van plezier.

De voorstelling begint met een schermles bij inlandsche volken.

De tweede scène van dit nummer is getiteld: ‘Met blanken Sabel!’

‘Wordt 't griezelig?’ vraagt hij. ‘Is 't echt? Gaan ze dood?’

De derde scène wordt aangekondigd met opschrift ‘De Hazahiri bij de Japanners.’

‘Moeder wat is 't hier griezelig donker hè?’ klinkt 't nu weer uit zijn mond.

Het nummer dat nu volgt heet:

‘Een lastige vloo op den avond van mijn huwelijk.’ Ik wil daar niet over uitwijden maar kan u in 't kort zeggen dat het eene tamelijk onsmakelijke voorstelling was.

Ik vraag U hoe vindt ge de keuze van zoo 'n programma.

't Beste vond ik nu maar heen te gaan, maar toen ik dat opperde zei mijn baasje ‘Ach moeder, misschien wordt het nog grappig na de pauze. Laten we nog maar blijven.’

Na een pauze van ongeveer een kwartier was de tweede helf.t der voorstelling bezet met een drama van het begin tot het eind.

In dit drama krijgt men eerst een moord te zien, waarbij drie slachtoffers vallen, en waar o.a. een man met het hoofd naar beneden levend in een kelder wordt gegooid. In de muziek hoort men bij het vallen een flinken paukenslag.

In het tweede bedrijf komt men in een rechtzaal en ziet daar den beschuldigde. Daarna volgt het doodvonnis en in 't laatste bedrijf wordt 't schavot vertoond waarop men het blok ziet vallen. Maar 't is nog lang niet mooi genoeg! O, neen!

Men maakt nu nog kennis met den werkelijken dader, die wroeging krijgt en zich bekend maakt op het moment dat het hoofd juist onder de guillotine uitrolt. Dus te laat!

't Grappige dat het kind gehoopt had te zien, bleef weg, en de woorden ‘Tot Weerziens!’ komen op het doek. Ik was ontstemd en loop in mijne verontwaardiging naar een heer die bij den uitgang stond en dien ik steeds orders had zien geven. Ik begreep dus dat hij een of andere functie bekleedde bij het Apollotheater.

Op mijn vraag ‘Mijnheer moet dit eene kindervoorstelling verbeelden’ zei hij: ‘Ja Mevrouw 't Is Woensdags en Zaterdags altijd voor kinderen’.

Ik kon niet nalaten te zeggen dat ik het meer dan schande vind.

Ik begrijp dan ook waarlijk niet dat er van rijkswege geen toezicht is op bioscoopvoorstellingen vooral als ze bestemd zijn voor kinderen.

Verstandige moeders, die dit lezen, laat ik U den goeden raad geven voorzichtig te wezen met het sturen van Uwe kinderen naar bioscooptheaters.

Hoe 'n mode is 't tegenwoordig om kinderen op feestjes mee te verzoeken naar de bioscoop.

Als 's avonds Uw kind moeielijk in slaap kon komen, zooals mijn jongen dien avond, hebt ge dan ooit wel eens gedacht dat de oorzaak dien dag schuilde in het bioscoop(pretje) van den middag?

Ik voor mij ben er voor goed van genezen en gevoelde mij geroepen, U, lezers en lezeressen van dit blad mijne ondervinding hieromtrent mede te deelen.

Den Haag, 29 April.

Brief uit Dresden.

Wat was 't verrassing te ondervinden dat hier geen gebedel op de Kerst- en Nieuwjaarsdagen wordt toegestaan. We hebben natuurlijk van zelf onze dienstbode bedacht en de brievenbestellers wat meer gegeven dan gewoonlijk, ook de tramconducteurs, die inplaats van feest te vieren ons moesten rijden, de droschkekoetsiers, die gedoken in hunne pelskragen zoo zielig al dat feestvieren mochten aanzien, en afhankelijk van onze goedheid voor de

onverwachte gift bedankten met een haastig muts-afnemen... 't Was echter aangenamer geven dan wanneer men er om gevraagd wordt.

Ik heb persoonlijk altijd een vreeselijken hekel gehad aan dat fooien-geven. Velen met mij zullen waarschijnlijk datzelfde gevoel hebben, doch op een goeden dag overkwam me in een hotel-restaurant iets, dat me genas van dien tegenzin. Ik was er op een bijzonder vroeg uur en eigenlijk kon er van bediening geen sprake nog zijn, men was aan 't opboenen der meubels. Een vrouw werkte naast mannen even hard, doch zag er heel schunnig uit. Omdat 't me vooral in Holland, toen, te doen was overal - zooveel mogelijk onbekend - meer te zien en te hooren dan als gewoon reizigster mogelijk was, kleedde ik me doodeenvoudig. 't Gevolg daarvan was, dat men mij nu niet altijd voorkomend tegemoet kwam, wat 't was, dat men mij toch nooit onbeleefd behandelde, begrijp ik eigenlijk nog niet. Ik zette me neer op een hoekbank, en vroeg alleen verstaanbaar, ik heb een zachte stem, ietwat dof, aan de naastbij hurkende vrouw en man of men mij wat warms zou kunnen bezorgen. De man keek even op, (de vrouw ging voort met boenen), en zei ‘jawel dame, ik zal eens kijken!’ Terwijl hij heenging, vroeg ik de vrouw, ‘waarom zij daar tusschen die mannen zat te werken en mij niet bediende?’ De vraag leek me zelf onnoozel, doch zij lachte: ‘Nou, ik ben voor 't groffe werk - die manslui krijgen meest van de gasten. Er bennen geen mèsies hier.’ Ik praatte wat voort en begreep eindelijk uit haar antwoorden, dat die manslui betaald werden als bedienden, doch hunne kelnerverdiensten ontvingen van het publiek. Den man, die me mijn kop chocolade bracht, beter opnemend, merkte ik op, dat hij ouder was dan de meeste kelners, en de vrouw vrijer geworden, vertelde, toen hij voor me wat brood ging halen, dat 't haar man was, dat zij hem zoo hielp, omdat hij al niet zoo heel vlug meer was, en daardoor minder kans had veel te verdienen, wanneer hij zoo vroeg zich al vermoeide. Dat hij niet was opgevlogen, vond ik niets bijzonders, de anderen waren aan 't werk gebleven, nu begreep ik, dat 't hem niet vlugger afging. De vrouw vertelde verder, dat er restaurants waren, die van de kelners nog een zeker bedrag eischten.

Toen ik nog eens op 't zelfde vroege uur terugkwam, stonden er dadelijk een paar op, doch ik liep naar den mij bekenden ouderen kelner en verzocht hem om een ontbijt.

Dat de strijd om 't bestaan onder die menschen zwaar genoeg is, bleek me uit dat haastige opstaan bij mijn tweede komst. Hoe ongemerkt ik ook mijn fooi had gegeven, de anderen hadden gauw genoeg begrepen, dat mijn eenvoudige kleeding niet naar verhouding was van hun fooi. En is 't dan niet billijk, dat we ons niet boos maken over die meerdere uitgaven? Ik rekende daarna altijd minstens 10% bij mijn uitgangen. Het hinderde me ook niet meer, fooien te moeten geven. En wanneer spoor- en andere beambten, knechten, kamermeisjes en allen die buiten den betaalden arbeid, mij door hunne hulp het reizen vergemakkelijken, tijd uitwinnen, dan is mij dat toch ook wat waard, en ik kan hun dat niet anders bewijzen dan hun geld daarvoor te geven.

Waarom mogen doctoren en advocaten hun moeite wel berekenen naar onze beurzen en zouden de slecht bezoldigden niet een weinig op onze gulheid mogen rekenen? Toch blijft 't fooien-stelsel verkeerd, omdat de werkgever het werk moet betalen en wel zoo ruim, als hij zelf betaald zou willen worden voor den zelfden arbeid.

Hier in Dresden is men altijd heel dankbaar voor een kleinigheid, maar men moet zeer op zijn qui-vive zijn, om niet de dupe te worden van afzetterij.

Zonder bewijs te ontvangen voor beloften, die gedaan zijn, omtrent huur als anderszins, geldt geen mondelinge afspraak. Daar heb ik in 't begin veel ellende van gehad.

Dat zoogenaamde dames werken als meiden, soit - de een heeft er plezier in, een ander moet het doen uit een finantieel oogpunt, maar beloven en niet nakomen, zich van van beloften afmaken op meiden-manier, dat staat me zoo tegen, dat ik geen sympathie kan voelen voor de Dresdener-kamerverhuursters. Ik raad daarom een ieder aan, die om gezondheidsredenen, of om de studie der kinderen hier moet zijn, een eigen étage te huren, een werkvrouw te nemen en buitenshuis te eten of zelf te koken en er een vaste meid op na te houden, doch alles schriftelijk af te maken en precies te omschrijven, wat men voor zijn geld krijgt, want op 't oogenblik, dat men in zijn gemeubileerde kamers trekt, mist men meubels die men er gezien heeft, of men berekent U de helft der bediening, omdat men niet schriftelijk heeft afgemaakt wat bij die bediening afgesproken was. Zoo behoorde

verwarming bij onze kamerhuur en we leden kou. Voor 't licht betaalden we een vaste som en men draaide de gaskraan af op 't uur, waarop we gewoonlijk naar bed gingen, (ook wanneer we werkten) doch waarop we recht hadden tot zoolang we willen, altijd volgens afspraak.

Op alle mogelijke wijzen tracht men den huurder te beknibbelen. Beddegoed, handdoeken en lappen waren voor een vaste som ingehuurd, voor de wasch zou vanzelf gezorgd worden.

Doch schriftelijk was niet bewezen om denhoeveel-tijd alles verschoond moest worden, en o wee! we mochten langer dan een maand er mee doen. Van vreemdelingen verwacht men, dat zij uit onbekendheid toch-blijvenzullen, doch 't viel erg tegen, dat ik na de eerste week al zei, dat ik op 't einde der volgende maand heenging. Dat is me tweemaal gebeurd. Een bewijs dat 't niet aan ons lag, is, dat de eerste der twee dames (?) nu nog af en toe komt en ons geholpen heeft, waar ze kon; zeker hopende ons nog te terug te zullen krijgen. Dat zouden we echter nooit doen.

Mocht 't iemand interesseeren te weten hoeveel de kosten der inwoning bedragen als anderszins, dan wil ik gaarne breedvoeriger hierover schrijven in correspondentie bijv. Nu wil ik in 't kort zeggen, dat men met honderd Mark 's maands eenvoudig woont en kost heeft als men alleen is.

Dresden is een schoone tuinstad. Wat moet 't hier in den zomer beelderig wezen, wanneer parken, tuinen en de pleinen met hun plantsoen het idee van fabriekstad geheel zullen hebben weggenomen.

Ik heb me de eerste dagen, dat we in een hotel zaten, verwonderd afgevraagd waar men toch in Altstadt alle schoorsteenen had weggestopt. Alleen van af de bruggen, waren zij hier en daar te zien. Ik heb sedert we in woonhuizen trokken de bouwwijze begrepen. Men zorgt namelijk dat de blokken woningen met hun achterzijde op een open vak uitkomen. De schoorsteenen zijn daar te zien; doch zoo verborgen achter dakkamertjes of andere verhoogingen, die steeds een sieraad op 't dak vormen, ziet men ze niet uitsteken langs de hoofdstraten, terwijl de rook dan ook achter de woningen het meeste roet laat vallen. Wij bewonen bijv. een étage-gedeelte, dat achter op zulk een breed open vak uitkomt, waar groote en kleine schoorsteenen haast niet te tellen zijn, terwijl we aan de voorzijde den breeden straatweg hebben waar men haast geen schoorsteen ziet. Onze huisdeur komt op een andere straat uit, want het gebouw beslaat een hoek. Bijna alle beneden étages zijn winkels. Door de corridor komt men niet dadelijk op een trap, doch op een vestibule, waarin verschillende deuren toegang geven tot verscheidene ‘woningen’, bestaande uit kamers met huiselijke gemakken. Een groot venster laat licht en lucht toe.

De meeste trappen zijn in tweeën verdeeld. Is men de twee helften op dan komt men weer aan een vestibule (ik weet er geen anderen naam voor) dan vinden we bij ons vier deuren, dus van vier woningen. Zoo is 't op de tweede, derde en vierde verdieping. Naar verhouding zijn de huisgangen smal, vergeleken bij de open ruimte, waarop 't groote buitenraam licht geeft, - tusschen de twee trappen-helften. -

De nieuwe woonhuizen, zooals de onze er een is, hebben niet de met beelden versierde corridors, zooals de oude, waar men soms mooi beeldhouwwerk ziet. De wanden van 't geheele huis worden tegenwoordig veel met calcarium beschilderd. In onze corridor heeft een oolijkert eerst heel handig één ovaal schilderstukje, dat in den wand was gemetseld er netjes uitgelicht, een paar dagen later een tweede, daarna een derde, en uit ballorigheid heeft de eigenares, omdat de dader niet te betrappen

was, de overige weg laten nemen, en de ovale kale plekken ook met calcarium laten beschilderen, evenals alle wanden in 't geheele huis.

Een Hollander zou toch vloeken over zoo'n brutaliteit; de eigenaardige Sakser glimlacht en zegt: ‘Nou ja, hij heeft ze verkocht of in zijn eigen huis opgehangen, handig is hij!’ Er staat n.l. vlak bij op den hoek een politieagent, maar men denkt er niet aan, hem er over onder handen te nemen, omdat de diefstal 's morgens heeft plaats gehad.

Bang dat men voor de politie is! Toen onze vorige huisbazin ons dacht te plagen door de waterkraan of te sluiten, wisten we niet beter te doen, dan de ‘Wohlfahrt’ politie in den arm te nemen. Dadelijk ging er iemand mee, om zich te overtuigen en van dat oogenblik af, is diezelfde dame zoo poeslief geworden. De man had niets anders gedaan dan den huisheer, die tot dàn toe, ‘niets met de huurders te maken’ had willen hebben, verzocht ons vrij gebruik van water te laten, zooals beloofd was. Het ‘onmondige

kind' bijgenaamd vrouw des huizes, was er niet eens bij geroepen.

In Neustadt staan huizen en fabrieken nog door elkaar zoodat men op sommige gedeelten niets dan schoorsteenen en daarboven witte rookwolken ziet. Het arsenaal met bijbehoorende kazernen beslaan er een groote ruimte om uitgestrekte pleinen.

Altstadt en Neustadt zijn verbonden door vijf groote bruggen over de Elbe, die zich met een groote bocht door Dresden slingert. Eenig mooi is vooral bij avond de aanblik vanaf de bruggen over beide oevers.

Ik heb nog nergens zooveel lange ketens van lichten door een stad geslingerd gezien als hier langs de beide oevers en over het water. Voeg daarbij dat daar tusschen-door de trams als even zoovele zijn aaneengegeschakelde vuurballetjes heen en weder zweven, dan kan men zich voorstellen, welk een fantastischen indruk de Elbe en hare oevers op den vreemdeling maken.

Toen gedurende twee dagen de sneeuw niet was weggehaald, omdat het hard vroor, geleek Dresden een onderzeesche Sprookjesstad. De rook verdoezelde als 't water de helle lamplichten tot lichtgevende zeesterren, die tegen de grijze wanden der betooverde kasteelen schenen op te kruipen, terwijl stompkoppige, staartlooze aligators met phosphoorlichtende huid over den bodem gleden ons slakken genadiglijk meevoerend, onder en tusschen witte koraalboomen en struiken.

Zoodra de dooi inviel den volgenden morgen verdwenen ook de kleine en groote sleden en de wegreinigers hadden na weinige uren de straten weer geheel schoon geveegd.

Om een idee te geven van den rustigen aard der Saksers deel ik hierbij mede, dat ik toen voor 't éérst een klein meisje met de handjes in de lucht heb hooren juichen en luid schreeuwen van genot in haar sleetje terwijl haar broer haar een eind hard-hollend voorttrok.

Men hoort geen ander straatrumoer dan het gedruisch der trams, treinen en vrachtwagens, doch geen kindergeschreeuw, noch rondventers, noch draaiorgels.

Altstadt heeft haar hoofdstation en Neustadt ook. Deze twee zijn verbonden door een ijzeren dijkbrug, die de geheele stad doorsnijdt, doch vele meters boven den grond, waardoor men op verschillende punten den straatweg onder ijzeren bogen ziet liggen. Waar 't mogelijk is, wordt de ruimte in den dijk gebruikt voor kleine winkels, 't Gedonder der daarboven voortsnellende treinen, maakt haar echter ongeschikt voor wat anders.

LUMAY.

(*Wordt vervolgd.*)

Kunsten en Wetenschappen.

Eigenaardige medailles.

We vinden ze afgebeeld in den October-Catalogus[1)] van de firma Schulman.

Eerst op het huwelijk van Maximiliaan van Oostenrijk met Maria van Bourgondië in 1479.

De 19-jarige bruidegom ziet er zoo typisch dom uit, met den langen afhangenden haardos, als van een meisje, terwijl een lauwerkrans zijn schedel omlijst. Zijn bruid schijnt een jaartje ouder (misschien 20.)

1) Van 1908.

Dom was Maximiliaan in geen geval, maar zinnelijk, (maar even 14 natuurlijke kinderen), en dien wellustigen lippentrek heeft de medailleur te zeer doen uitkomen, en daardoor het gelaat iets stupide's gegeven, het tegendeel van wat hij was, want men kan hem veelzijdig ontwikkeld noemen.

Niet minder zeldzaam is de draagpenning, bekend als 'Notre Dame de Hal', in den vorm van een Madonna met het kind Jezus, en door de Aerschotpartij gedragen als tegenhanger van de Geuzen. Van een jaar later (1577) is de gedenkpenning ter herinnering aan het vernielen van de Citadel van Antwerpen, waarvan een realistische voorstelling wordt gegeven, terwijl aan de tegenzijde gezinspeeld wordt op de vereende volkskracht door twee ineengeslagen handen, een *foi*, onder de vrijheidshoed.

De Neurenbergsche medaille van C. Maler, in 1613 op Prins Maurits geslagen, komt niet zoo heel dikwijls voor. De tegenzijde (de voorzijde geeft de buste van den Prins in harnas) stelt den Hollandschen tuin voor, waarin de Leeuw; links een oranjeboom met vrucht.

Op den slag van Boyne (de vlucht van Jacobus II naar Frankrijk), 1690, en die van Agrhim (1691) werden ook medailles geslagen; het zijn belangrijke stukken welke het roemrijke Koningstijdperk van Prins Willem III in herinnering brengen.

Curieus is de penning op Cromwell (1658) en Masaniello (1647). Een belangrijk stuk, zoowel om het onderwerp als de artistieke behandeling en de mogelijkheid dat het Hollandsch is.

De bovenschriften in het vlak van den

penning geven voldoende aan, waarop in de voorstelling gedoeld wordt. Zij zijn: Cromwellus Victor Perduelles, en Massanello Vanus et Rebellis.

Zoo zien we ook, dat de medailleerkunst ons ook veel kan leeren omtrent geschiedenis en kunst.

Onze Hollandsche kunst in Berlijn.

Het doet ons hart goed, dat een man als Dr. Bode, kunstkenner bij uitnemendheid, niet zonder ophef mededeelt in N°. 12 der museum-berichten (September, 1908), dat de ‘Gemälde galerie’ een kleinen maar reinen ‘Paulus Potter,’ en een karakteristieken ‘Pieter van Slingeland’ rijker is geworden.

Van den laatsten bezat het Pruisische Museum niets; van Potter slechts een minderwaardig werk, omdat het daarin behandelde ‘rundvee’ meer stoffage is, dan wel dat het op den voorgrond treedt, en beteekenis aan Potter's kunst geeft.

Het nieuw verworven stuk, voluit geteekend: Paulus Potter f. 1649 voorziet in deze leemte. De zwarte stier op den voorgrond heeft nog meer relief verkregen door een groote lichte wolk, waarvan het beest den kop afwendt, terwijl een fout, misschien, in de compositie van de liggende en staande koe bij een boom, van voren en van achteren vrijwel in het verkort gezien, en meer achterwaarts wijkende, ‘durch den geschickten Aufbau der Wolken und ihre Färbung Zusammenhalt gegeben ist.’

Vooral daarom is de van Slingeland, een hengelende jongen, een eigenaardige aanwinst, omdat het museum reeds in 't bezit was van een Schalcken, die hetzelfde onderwerp behandelt. Zij vormen om zoo te zeggen pendanten. Naar de afbeelding te oordeelen heeft Schalcken meer poëzie in 't tafereel gebracht; van Slingeland is realistischer in opvatting. De breede mond van den knaap vormt zich tot een gullen blijden lach, en zijn bruine oogen fonkelen, nu hij een spartelenden visch heeft verschalkt. De knaap is dan ook in actie, terwijl bij Schalcken meer de denker en de wijsgeer den hengel houdt, en met onbestemden blik den dobber volgt.

Wij verheugen ons met Dr. Bode, dat de verzameling Hollandsche Kunst van het Berlijnsch Museum wederom aanvulling heeft verkregen, want naijverig zijn we niet, waar misschien duizende en tienduizende bezoekers meer hunne opwachting in dat grootsche museum maken, dan hier te lande in de musea.

Hoe meer onze beroemde Hollandsche kunst onder de oogen komt van de fijnproevers des te meer wordt de roem daarvan verbreid.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

CORRESPONDENTIE VAN DE REDACTIE MET DE ABONNÉS

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

H.v.H. - Ik zal aan U-zelve de drukproeven doen toezenden. Ik heb echter vrees, dat het wel den nieuwen jaargang zal worden, vóór ik U kan helpen. Dan echter, zoodra mogelijk. Uw boek ontving ik deze week ter recensie. Ik las het nog niet, maar zal het gaarne in de Lelie bespreken. - Hoe gij aan de verschillende recensies erover moet komen? Indien gij aan Uwen uitgever vraagt, of hij zoo goed wil zijn U de eventueele besprekingen te doen toekomen, dan zal hij dat wel doen, denk ik. De uitgevers ontvangen gemeenlijk (niet altijd) de besprekingen, die in de couranten of tijdschriften voorkomen. Ook bestaat er, geloof ik, een bureau ‘Argus’, dat zich, tegen abonnement per jaar, belast met U alles toe te zenden, wat er vóór of tegen U wordt geschreven in alle bladen en couranten. Uw uitgever zal het adres wel weten. Indien ik U was, dan zou ik mij maar liever niet zooveel moeite geven, want, heusch, gij bezorgt daarmee U-zelve allerlei onnoodige drukte. En, wat kan het U schelen?

Inderdaad, het wordt nu wèl hoognoodig voor mij de kuur in Bad-Nauheim te herhalen, ofschoon ik niet dankbaar genoeg kan zijn voor wat ik reeds dank eraan. Dank hartelijk voor Uw goede wenschen dienaangaande. Och, zoo nu en dan een dag moeten liggen is niet zoo erg als het lijkt, want ik léés dan voortdurend, en, ik lees nooit prettiger dan in liggende houding. Vriendelijk gegroet.

Pater Prior. - Bij ontvangst van dezen zult gij reeds hebben gezien, hoe onjuist Uw vermoeden was, en hoe ik den brief wel degelijk ontving; 't spijt mij zoo tot dat misverstand te hebben aanleiding gegeven. - Ik ben blij, dat gij nu weer wat beter zijt. Lieve Pater Prior, ik geloof, dat gij U veel meer aantrekt wat de menschen van mij zeggen, dan ik-zelve 't doe. Immers, zij, die in de Lelie niets zonnigs of vriendelijks vinden, lezen haar *of* niet, of *willen* niet eerlijk zijn. En, aan zulke menschen verspil ik nooit een enkele gedachte. Dat is immers puur tijdverlies. Intusschen ben ik U heel dankbaar voor al Uw vriendelijke woorden dienaangaande. Hoe aardig, dat gij dezen zomer dat uitstapje kunt maken, met Uw familie; ik heb dikwijls gehoord, dat die streek heel zonnig-droog is, wat zeker voor U bijzonder goed zal zijn. Ik heb dezen winter zoo met U allen te doen gehad, zooveel misère tegelijk! Het is verbazend zoo véél ellende als ik dezen winter heb bijgewoond op allerlei manieren!

Nietwaar, jaloersche menschen zijn een plaag voor eigen-ik en voor anderen. Ik heb vroeger, omdat ik zelve goddank absoluut *niet* jaloersch van aard ben, nooit vermoed, dat er zooveel jaloezie, en daardoor valschheid, in de wereld bestaat als het geval is. Het komt, denk ik, omdat de meeste menschen voor zich-zelf niet-gelukkig zijn, en daardoor die anderen, die wèl vrede voor eigen-ik vinden, dat geluk misgunnen, inplaats van er bij stil te staan hoe dat geluk en dien vrede, die zij benijden, een deel is van eigen-ik, van zielsstemming, en niets te maken heeft met uiterlijke omstandigheden. Gij-zelve zijt daarvan wèl een voorbeeld; gij, die zooveel moet missen, en toch zoo aardig en opgewekt schrijft steeds over van allerlei waaraan gij geen deel hebt. Inderdaad, voor mooie, smaakvolle dingen, van toilet, en van welken aard ook, voel *ik* ook veel. Ik vind het ook volstrekt niet ‘ijdel’ daarvoor te voelen. Het is onze plicht er zoo smaakvol en gracieus mogelijk uit te zien, en dat heeft niets met duur of kostbaar te maken. Men kan er heel eenvoudig en toch heel elegant uitzien, en ik erger mij altijd aan jonge meisjes die zich inbeelden, dat onverschillige kleeren, dwaze slappe mannenhoeden van stroo of vilt, en losse wijde jacquetten zonder coupe het kenmerk zijn van ‘de nieuwe vrouw.’ Och arme, die moeten eens rondkijken in Parijs en in Londen, en zien hoe de voorvechtsters van het feminisme daar tegelijkertijd heel chic zijn gekleed; - daarvan kunnen zij nog véél leeren.

Ja, ik-ook vind menschen, die kunnen reizen, en het niet doen ‘suffe stommerikken’, met U. Er is niets dat je zoozeer ontwikkelt en léért menschenkennis opdoen - óók vergelijken, en daardoor het goede in je eigen land waardeeren - als juist veel reizen. Maar, wie weet wat het lot nog met *U* voor heeft. Gij zijt nog jong. En ik-ook had op Uw leeftijd niet den minsten kans óóit te zullen reizen, niettegenstaande mijn ouders juist toen heel gefortuneerd waren. Het leven leidt ons dikwijls zoo heel anders dan wij ooit vooruit vermoeden kunnen.

Lieve Pater Prior, nu volgt er een zoo vertrouwelijk gedeelte in Uw brief, dat ik er niet op *durf* antwoorden. Maar, gij moet toch daarin een uitweg vinden. Dat *moet*; schrijf mij dus s.v.p. bijtijds hoe het afloopt. Begrijpt gij mij?

Ik ben zoo blij, dat gij allen mijn stuk: ‘Ik ben zoo vroom, maar het mag mij niets kosten’, met instemming hebt gelezen. Zie eens, dat is wáár, alles wat ik in dat stukje schreef. *Ik* tenminste ben in zoo'n omgeving van christelijk high-life grootgeworden, maar ik weet, gode zij dank, dat er uitzonderingen zijn. Zij, die ik maar kort mocht kennen, die, als gij deze regelen onder de oogen krijgt, vrees ik reeds van ons is

heengegaan, *zij* was een vrome, zooals God ze wèl zal aannemen, eene die in het verborgene weldeed, wier linkerhand waarlijk niet wist wat de rechter deed, o een zoo edel trouw hart! En, natuurlijk, *zij* wordt weggenomen. O, indien ik nu tot hààr kon gaan, hààr zou ik uw gansche geval blootleggen. En *zij* zou hebben geholpen. Dat wéét ik.

- Nietwaar, is het niet een flauwe aanstellerij van zeker soort 'vrome' menschen, om den zoogenaamden eenvoud alléén te zoeken in een aanstellerige sjofele kleeding voor de buitenwereld bestemd, terwijl men zich binnenshuis alle mogelijke luxe en weelde gunt! Om Uw verhaal uit de werkelijkheid dienaangaande moest ik dan ook hartelijk lachen, maar tegelijk mij óók een beetje ergeren. *Ik*-ook ken er zoo. En, gij hebt gelijk, dat men inderdaad op die wijze tegenover armen en nederigen een indruk van armoede maakt, dien zij gelooven ècht te zijn, en dat zulk handelen dus wezenlijk *valsch* is. - Ik *kan* nooit onoprechtheid uitstaan. Onlangs sprak ik iemand, een bescheiden naaistertje, die, over een bekende dame hier sprekende, tot mij zeide: O de 'freule' is zóó eenvoudig-vriendelijk tegen mij. Ik keek haar verbaasd aan, en zeide: Zoo, 'de freule' is echter evenmin een freule als gij-zelve. Dus, als zij zich zoo door U laat noemen, dan is zij volstrekt niet *wezenlijk* eenvoudig, maar integendeel een ingebeeld nest, dat tegenover U zich een air van genadige voornaamheid wil geven. - Heb ik daarin geen gelijk? Een *wezenlijk* lief-eenvoudig mensch laat zich immers geen titel aanleunen die hem of haar niet toekomt, juist allerminst van minder-hooggeplaatsten. Maar deze dame begreep natuurlijk, dat zij door haar 'freule'-gespeel een extra-genadigen indruk zou maken op de zoo ver beneden haar in rang staande naaister. - Ik ben zoo blij dat gij weer een hond hebt, want ik vind, juist als mèn ziek is, dan geven zij dubbele gezelligheid en vriendschap. Benjamin en Frits vinden het verrukkelijk, als zij zien dat ik aanstalten maak om zoo een dag of een halven dag in bed te liggen, dan begrijpen zij blijkbaar dat zij nu in èlk geval vast gezelschap hebben, en dat vinden zij best. Druk zijn zij wel wat, en soms, als zij het te bont maken, moet ik hen dan wel eens een uurtje bij Marie zenden. Maar Benjamin, altijd de drukste van de twee, jammert dan zoo erbarmelijk, telkens als hij mijn stem hoort, dat ik hem al heel gauw weer moet laten binnenkomen. Van de hondenjongens zou ik nooit zijn uitverteld, als ik niet mij zelve matigde. Gij vindt het leuk dat Bennie dien rijken bankier opdeed in Menton, maar bij voorkeur doet hij sjouwers, etc. op. Die haalt hij overal teeder aan. En gewoonlijk zijn menschen uit het volk lief en aardig

voor hem, en zijn dus dadelijk met hem dikke vrienden. Hier op Sçheveningen heeft hij ook een paar winkeltjes, waar Marie wel eens zeep, soda, etc. haalt, en waar hij dan een vast onthaal krijgt van koekjes. Frits blijft dan aristocratisch bij Marie op den arm zitten, en wacht tot de juffrouw achter de toonbank hem wat geeft, maar Benjamin maakt zoo'n bedeldrukte alsof hij bij ons wordt afgemergeld en nooit iets krijgt. 't Is een echte straatjongen van karakter. Al schrijvende aan U moet ik mij-zelve telkens onderbreken, om hem eens aan te halen als ik zoo van hem vertel. Hij is zulk een harstochtelijk lief dier. Maar Frits óók heeft ons zóó lief; hij toont het alleen maar op 'n heel andere manier.

- Ik vind die attentie van Uw moeder zoo inniglief, dat zij bij al die misère U dat genoegen aandeed. Daarin hebt gij toch véél zegen, in zulk een héérlijk thuis als Uw deel is. - Lieve Pater Prior, Uw beide stukjes nam ik aan, maar het langere plaats ik als feuilleton, *enkel uit plaatsgebrek in de Lelie-zelve;* want stijl en inhoud vind ik heel-goed. - Het andere schetsje moogt gij mij gerust óók zenden. Ik dank U ten slotte recht hartelijk voor al Uw vriendelijke wenschen voor mijn badkuur, en ook voor die van Uw omgeving. Hartelijk dank, en laat mij nu nog eens weten hoe *dat* is afgeloopen? Dat, van die moeielijkheid.

No. 10. - Hartelijk dank voor de briefkaart, en de goede wenschen. Ik zend U het pakje terug. - Dus, van dat meisje hoor ik misschien later nog wel eens?

K.L. - Hartelijk dank voor Uw schrijven. Het papieren kind komt dus als feuilleton in de Lelie. Inderdaad, de omgaande correspondentie geldt in de eerste plaats de briefschrijvers, echter, zooveel doenlijk wil ik óók de manuscripteninzenders terstond beantwoorden. - Ik zie wel dat gij van het geknoei van weigeren-en-aannemen achter-de-schermen, van zoo menige redactie, geen flauwe notie hebt. Er zit daarbij zóóveel gunst en gave voor, zóó veel finantieel belang ook dikwijls, van degenen die zelf aandeelen in zoo'n blad hebben; etc. etc. Ik-ook lees nog heel graag menig ‘ouderwetsch’ schrijver, als b.v. Dickens of Thackeray. En, is het niet bespottelijk, wanneer b.v. een dwerg, vergeleken bij Dickens, als Frans Coenen, je gewichtig komt uitleggen *wat* er al aan dezen auteur mankeerde, een auteur die nog gelezen zal worden lang nadat niemand ooit ook maar weet meer wie de ‘letterkundige’ Frans Coenen is of was?! Dat vind ik een van de vermakelijkste onnoozelheden van die hedendaagsche ‘grootheden’, dat diepzinnige beschouwingen ten beste geven, over vroegere auteurs, in wier schaduw zij niet kunnen staan! Walter Scott behoort tot de auteurs, bij wien mijn vader mij grootbracht als het ware. Ik heb Ivanhoe en the Hearth of Mid-Lothian altijd 't liefst gelezen. Van Bosboom Toussaint is mij: Mejonkvrouwe de Mauleon altijd 't meest-sympathiek. Voor avontuur-romans heb ik nooit veel gevoeld, denkelijk omdat ik geen jongen was, zooals gij. Wel droomde ik steeds, al lezende, van verre mooie landen, en van het weergalooze genot, die te kunnen bezoeken.

Inzender der ged: - Indien gij Uw stukje hadt onderteekend, dan had ik het als artikel opgenomen. Nu vond ik de gedachtenwisseling-rubriek de juiste plaats ervoor. Ik ben het geheel met U eens.

Esperanza. - Hartelijk dank voor Uw brief. Ja, de verhuisdrukte en het afscheid-nemen, etc., neemt vreeselijk veel tijd, vooral als je werk ondertusschen dóórgaat. - Wat den roman betreft, lees s.v.p. eens wat ik hierboven schrijf aan Pater Prior, van die vrome vrouw, die mij den grootsten eerbied en bewondering afdwong.

Zoo zijn er goddank meerdere. Maar, vergeet niet, dat ik het Haagsche high-life en politieke huichel-Christendom schilder uit zeer bepaalde kringen. Dáár gaat het zoo toe. Ik heb bij een onzer grootste leiders aan huis dikwijls mannen en vrouwen ontmoet, die *zedeloos* leven, maar.... die voorname posities innemen naar de *wereld.* Staat er niet in den bijbel, door Christus-zelf gezegd, dat wij met dezulken niet *mogen* verkeeren noch met aanzitten? Maar integendeel. Wat doet *hij?* Hij ontvangt hen met eere en onderscheiding. *Want hij heeft hen noodig.* Ander voorbeeld. Diezelfde man zeide mij eens op zalvende wijze, dat ik niet wist hoe gevaarlijk mijne theorieën waren, etc. Goed, erover sprekende, haalde ik hem o.a. een voorbeeld aan, van eene bij hem aan huis komende dame, die ronduit zeide onder vier oogen, hoe zij hare bevalling had trachten te laten mislukken door *opzettelijk* te zware dingen op te nemen, *want zij wilde het kind niet.* Is dit niet, volgens de christenen-zelf, hoogst onzedelijk, strijdig tegen Gods gebod? Maar, denkt gij dat die man-in-questie daarom een aasje minder beleefd was tegen die voorname, rijke dame? - Ziet gij, tegen *gehuichel* van dien aard protesteer ik, en dat *gehuichel* schilder ik, zooals het hier in de Haagsch-rechtzinnig-politieke wereld 'mode' is. *Mode* is het juiste woord ervoor. - Van uit Nauheim hoop ik mijn belofte aan U te vervullen eindelijk. Wat Ellen aangaat, ja, hoe het met háár afloopt, dat zult gij weldra weten. Veel dank voor Uw brief en goede reis-wenschen.

Mits. - Gelukkig dat het geen ziekte was, die U verhinderde te schrijven. - Ik kan heel goed van Uw standpunt begrijpen dat gij het niet geheel eens zijt met mijn slot over de gedenkschriften van Domela Nieuwenhuis; want, gij immers gelóóft in de zegepraal zijner beginselen. Echter, gij zijt nog jong. Gij hebt m.i. een veel, te ideale voorstelling van de 'ontwikkeling' van de menschheid. Immers, indien Uw theorie wáár ware, volgens welke het toekomst-geslacht zich méér waardig zal weten te toonen den anarchistischen heilstaat dan het tegenwoordige, 'in kapitalisme opgegroeide', hoe komt het dan dat na de Fransche revolutie, juist ná den algemeenen gelijkheids-toestand, de bourgeoisie, en het kapitalisme, eerst recht zijn ontwaakt? En waarom ook zijn juist in die dagen al de edele, het eerlijk-meenende, wezenlijk-onbaatzuchtige menschen het slachtoffer geworden van hun eigen geestdrift voor een ideaal juist in den geest van dat van Domela Nieuwenhuis? Het *kan* niet, dat is mijn vaste overtuiging, omdat de menschheid, als geheel

genomen, een minne, zotte, verachtelijke troep is, waarvan de enkele slimmen de vele dommen op den kop zitten, en zich rijk maken ten koste der overigen, o*o*k al omdat de een ijverig en zuinig is, en de ander lui en verkwistend. Dat, die ongelijkheid, die daaruit voortvloeit, verandert gij nóóit, en daarom noem ik mannen als Domela Nieuwenhuis martelaren van een verloren zaak. - Zeker, natuurlijk is de scheuring in den bond der socialisten geschied, doordien die verkeerde elementen, die gij noemt, erin kwamen, en op eigen voordeel bedacht waren. Maar, denkt gij dan wezenlijk dat het met een nieuwen bond van louter anarchisten beter zal afloopen, en dat de baatzuchtige elementen er ooit uit *kunnen* blijven?

Juist daarom kan dat niet, omdat de goede edele karakters altijd behooren zullen tot de gróóte uitzonderingen, *de eenlingen.* Ja, dat gij die Varia-artikeltjes in de twee laatste nommers met instemming laast, begrijp ik. *Hoe men helden maakt* vloeide mij uit de pen in eerlijke verontwaardiging, toen ik dien armen stumper daar zag afgebeeld, met zijn verbonden oogen en op krukken, een levenslang-ongelukkige, voor het plezier van een geheel *ongemotiveerden* oorlog, die niets met vaderlandsliefde heeft uit te staan. Hartelijk dank voor uw goede reis-wenschen.

Verwachting. - Heerlijk dat alles zoo goed is bevonden. - Ik verwacht het bericht met zooveel belangstelling, en ik vind die portret-belofte bijzonder aardig van U. En ik reken er dus stellig op.

En nu vraagt gij mijn raad omtrent die toilet-quaestie. Ik wil U dien gaarne geven, te meer daar gij en ik het in smaak blijkbaar nogal eens zijn; ten minste, het tailor-costuum door U beschreven, komt veel overeen met een dat ik-zelve draag. Ik-ook houd van zwart en grijs gestreept, van Engelsche stoffen, van enkel grijs, van wit en zwart, en van over het algemeen géén schelle sterk-sprekende kleuren. Gelijk gij echter terecht opmerkt, alles wat een goede coupe heeft is gemeenlijk niet goedkoop, en speciaal in het genre tailor-costumes weet ik hier in den Haag eigenlijk niemand dien ik U beslist durf aanraden. Zelf laat ik heel veel, en tailor-costumes bepaaldelijk, maken buitenslands. Ik heb gehoord dat zich hier juist onlangs een Engelsche firma vestigde (Noord-einde), die U de maat neemt, en dan die maten opzendt naar Londen, waar het costuum dan wordt vervaardigd in de door U uitgekozen stof. In Parijs bestaat diezelfde firma ook, meen ik. - De prijs is mij onbekend. - Donkerblauwcheviot vind ik, op zichzelf beschouwd, niet leelijk, noch vulgair, integendeel, met breedzijden tresband gegarneerd heb ik er zeer mooie costumes in gezien. Echter is op dit oogenblik zwart en grijs gestreept het nieuwste, en, vind ik, óók zomerachtiger. Tresband vind ik een veel gedistingueerder garneering dan die satijnen banden, die gij-ook leelik vindt op zoo vele confectiepakken.

Gij ziet, héél veel afdoenden raad kan ik U niet geven, want het is een feit dat alles wat wezenlijk chic is duur komt tegenwoordig. Ik weet hier in den Haag wel verscheidene dure adressen, van tailors voor dames, maar, gelijk ik U zeide, persoonlijk laat ik buitenlands maken, waar ik nu eenmaal goede adressen weet, en over de door mij bedoelde firma's hoort men de meest verschillende oordeelvellingen. De een is over dezelfde firma tevreden, van wie de andere heel slechte ondervindingen opdeed. Zoo iets hangt ook zooveel af van eigen figuur en van een *goed* corset (iets wat zooveel dames niet inzien in Holland), etc. Een dame met een uitstekend figuurtje en een lief gezicht recommandeerde mij eens een huis hier in den Haag, op de Amsterdamsche Veerkade, waar zij haar keurig-zittend, zeer chic

donker-grijs-tailleur-costuum had laten maken. Dat kostte omstreeks *f* 90. -, meen ik. Het was zonder eenige garneering; maar het zat uitstekend. Echter, die dame is een beeldig persoontje. En voor de rest weet ik van dat huis niets af. Wilt gij dat ik voor U het adres informeer?*)

De schets zal ik met alle genoegen ter beoordeeling ontvangen, en tegen het pseudoniem heb ik niets geen bezwaar. Ik kan Uw reden daarvoor zeer goed billijken. En nu, nogmaals, moge alles zoo gelukkig geschieden als gij 't wenscht. - Wees van mijn hartelijke, hartelijke deelneming erin overtuigd.

Loute. - Hartelijk dank voor al die alleraardigste briefkaarten. En niet minder voor Uw goede wenschen. Het nieuwe huis betrekken wij eerst na onze thuiskomst.

Nora. - Hartelijk dank voor de briefkaart.

J.L. - Uw stukje over Gezondheid wil ik wel plaatsen, indien gij denkt er nut mede te stichten.

Nora II. - Vindt gij goed, dat ik, natuurlijk zonder Uwen naam af te drukken, Uw brief, met Uw vraag omtrent de definitie van vriendschap, publiceer, opdat ook anderen, behalve ik-zelve, hunne meening kunnen zeggen? Natuurlijk wil *ik* gaarne beginnen met de mijne mee te deelen, maar ik denk dat het onderwerp velen interesseert, en dat het daarom, tot recht verstand van de zaak, beter is, indien ik Uw brief mag afdrukken. Schrijf mij dus s.v.p. even wat gij wenscht.

Lumay. - Hartelijk dank voor het kiekje. Natuurlijk wil ik het gráág houden. Maar ik begrijp niet goed *wie* gij zijt, de dame in het midden met het reistaschje, of de andere geheel naar rechts, die lacht? - Waarom zendt gij Uw brieven niet geheel en al zoo, als gij ze nu eenmaal schrijft, op verschillende tijdstippen, in plaats van U-zelve zoo veel last te veroorzaken? Het is wáár dat die laatste, met het kiekje, heel anders is geschreven dan de prachtige mooie hand van Uw langen brief, maar, wat doet dat er toe! Ik kan óók den laatsten namelijk heel goed lezen.

Wel neen, ik vind U volstrekt geen ‘tobster’, eerder een idealiste, veel meer dan ik-zelve er eene ben; maar het is immers heel natuurlijk dat al die drukten tegelijk U het leven moeilijk maken. Bovendien, gij schrijft niet eens in een ‘klagende’, veel-eer in een zeer opgewekte stemming, daar gij U zoo heerlijk interesseert voor alles.

*) Ik heb het adres voor U geinformeerd. Het is Madame IHLE: Amsterdamsche Veerkade hoek Wagenstraat, den Haag.

Wat gij mij schrijft over het stuk van Hollandicus, naar aanleiding van mevrouw Groen van Prinsterer, begrijp ik zeer goed. Om U de waarheid te zeggen heb ik dit soort van genadig afdalen tot de eenvoudigen en nederigen in den lande, wanneer men zelve is een rijke en voorname dame, altijd gevonden gansch en al in strijd met de *wezenlijke* Christus-leer. Ik vind dat het per-se onmogelijk is tegelijk een 'vriendin' te zijn van Koninginnen *en* van arme menschen. De laatste categorie echter is in-gelukkig met de genadige hooghartige brokjes, die voor haar afvalt van de 'vriendschap' tafel der hooggeborene, en *dat* heet dan bij deze laatste christelijke nederigheid. Ik heb eene dame hier in den Haag gekend, die indertijd zoo'n rol speelde, geheel en al in dien geest, en die des Zondags, voorafgegaan door den livereiknecht, die haar kerkboek droeg, binnenruischte met een air van hoogmoed, waardoor zij mij altijd voorkwam een schreeuwenden wanklank te zijn met hare zoogenaamde vroomheid. - Ik-persoonlijk hecht niets aan standen. Ik houd van menschen uit alle mogelijke standen, als ze mij om de een of andere reden sympathiek zijn - en dan ga ik ook dadelijk gezellig en prettig met hen om. Een andere correspondent heeft zich evenals gij geërgerd aan die 'naaister'-uitdrukking in verband met mevr. Groen van Prinsterer's kleeding. En ik vind, terecht. Deze correspondent noemt het een aanstellerige nederigheid zich aldus *arm* voor te doen. Gij vooronderstelt dat het mevr. G.v.P. te doen is geweest de armelijke omgeving niet te kwetsen door duren opschik; maar, zooals gij terecht zegt, dan kon zij nogtans een chic, gedistingueerd toilet dragen, door coupe en stof, overeenkomstig haar rang zonder in het minst 'opzichtig' te lijken. Overigens ben ik 't geheel met U eens dat arme menschen 't over 't algemeen veel voornamer vinden als zij mooi-aangekleede, getitelde, en zich deftig-gedragende beschermers bezitten, dan wanneer deze trachten met hen op één lijn te gaan staan in voorkomen. In het eerste geval straalt iets van de voornaamheid op hen af, in hunne oogen.

Ik kan mij best begrijpen dat gij, die als in Indië rondgekeken hebbende dame, het Indisch cachet zult hebben gekregen van zich goed weten te kleeden, hebt moeten lachen om mijn noot over die 'burgerlijkheid' in toilet van vele hollandsche dames. En, eerlijk gezegd, dat gij mijn uitval zoo raak vondt, deed mij veel plezier. Want ik kan dit soort burgerlijk-gedoe van rijke menschen niet uitstaan. En het is heusch een speciaal hollandsche eigenschap om jaar op jaar 't zelfde hoedje wat anders te garneeren en te verbuigen en er een randje af te laten nemen of aan te doen zetten, etc., etc. Alsof het daardoor niet anders *kan* worden dan burgerlijk. 't Zelfde geldt voor japon, voor bont, voor veeren, etc. - Ik zie hier op dat gehied zoo véél 'burgerlijkheid' in den Haag. Dure meubels, prachtige huizen, lekker eten en drinken, dat alles is geoorloofd. Maar, waag het een duren hoed op te zetten, en een chic toilet aan te schaffen, en zie, die zelfde menschen, die voor de eerstgenoemde dingen schatten over hebben, zullen dan plotseling ontstellen over zooveel 'wereldschheid' in U. -

Neen, lieve Lumay, dat vind ik niets onbegrijpelijk, dat gij U wel kunt voorstellen hoe zelfs zij, die zich aan de Lelie ergeren, haar toch geregeld lezen, 'omdat zij zoo iets ongewoons presteert.' - Want, ik *weet* dat dit zoo is, en dat de Lelie heel veel gelezen wordt óók door zich, - evenals 'Nickerie' - ergerende menschen, omdat de inhoud hun toch te veel interesseert om hem ongelezen te laten. Dat komt omdat ik er mijn eer in stel *mij zelf* te geven in de Lelie. 'Ich bin ich' - - Ik zeg alles wat ik vind of denk, en ik doe dat eerlijk en oprecht. En, omdat ik ben een *iemand*, daarom

heb ik meer te zeggen, dan de gewone leuterpraat van de meeste onbeteekenende blaadjes. Vandaag ergert mij een minister of een auto-ongeluk, en morgen ben ik vervuld van Benjamin's guitigheden, en ik zeg dat alles vrijuit, 't een zoowel als 't ander, omdat ik den *durf* heb mij-zelve te zijn. Dien durf missen zoovelen. Ze houden zich aan begane wegen, ze durven niets anders schrijven of-denken dan wat usance is. Ik echter durf te *zijn* die ik nu eenmaal ben. -

Gij schrijft dat er menschen zijn, die innig goed zijn voor hunne dieren en *niet* voor menschen, en gij noemt dat een verfijnd egoisme. Misschien hebt gij dááraan wel gelijk, maar, vindt gij niet met mij, dat de menschen over het algemeen het er dikwijls naar maken Uw medegevoel af te stompen? Ik-ook ken wel menschen, die zich, verbitterd en teleurgesteld, geheel en al afzonderden met hunne dieren, en zeggen: 'Van hen ontvang ik ten minste liefde terug, terwijl zij mij niet bedriegen of bestelen of belasteren, zooals de menschen het deden.' Zeker is zoo'n levensopvatting egoïst, maar ik vind haar te verontschuldigen tengevolge van het onsympathieke en bedriegerige dat zoovele menschen, juist ook armen en zoogenaamde hulpbehoevenden hebben dikwijls. Mijn medelijden gaat onbepaald uit naar arme en verwaarloosde *kinderen.* Zijn zij eenmaal menschen geworden, dan zie ik geen kans meer hen te helpen, anders dan door toevallge giften, om hen zoo nu en dan eens een prettigen dag te bezorgen. - Natuurlijk, het is een volkomen-waár iets, dat wij meer dank ontvangen voor de liefde die wij aan dieren besteden, dan voor die welke wij aan onze naaste evenmenschen offeren, dat geef ik U gaarne toe. Inderdaad, een dier *is* altijd lief, zacht, goedig, dankbaar. Juist daarom is hij zooveel sympathieker dan een zich bedrinkend, scheldend, ruw mensch. Wat is daaraan te doen? Mij-ook trekken de dieren daarom 't méést aan; te meer omdat *zij* altijd worden mishandeld en achteruitgezet.

Lieve Lumay, gij vergist U in Uw vooronderstelling dat spiritualisten nooit spreken van dieren in de andere wereld hiernamaals. Integendeel, er zijn er vele, die beweren dat zij, de dieren, wel degelijk herleven evenals wij. En de bekende Ziener Swedenborgh heeft in de wereld Hierna vele dieren, honden bepaaldelijk, gezien, - beweerde hij.

Ja, dat stukje over 't pijnlooze afmaken van dieren zondt gij mij indertijd, en is reeds afgedrukt. Maar, de plaatsruimte. - Ik ben blij, dat gij mijn antwoord aan E. te A. in het vorig nommer hebt kunnen navoelen, en waar vondt.

Ik vind het moeilijk uit te maken of ziele-

lijden zwaarder is te dragen dan lichaamssmarten. Er zijn lichamelijke pijnen, zoo hevig, dat zij èlke andere smart als het ware verstompen, dat is zeker. - Inderdaad, een idioot is niet zoo héél erg te beklagen, omdat hij zich zijn toestand niet is bewust, maar de achterlijke misdeelde kinderen, de ongelukkigen, die wèl weten wat zij, bij anderen vergeleken, missen, die zijn zoo diep te bejammeren, vind ik. Van hen vraag ik mij af: Waarom schiep God hen; waarom laat Hij hen leven, en neemt Hij zoo menig lief en bitter-nageweend kindje weg?

Ik geloof niet dat *Moed* naar Indie wil, maar ik ontving juist van een andere, mij echter geheel onbekende dame, (van haar man gescheiden) het verzoek haar een werkkring te willen bezorgen. Zij zegt dat zij uitstekende informaties kan overleggen, dat zij huishoudelijk is, werkzaam, eenvoudig, niet opziet tegen arbeid, enz. Leeftijd 45 jaar. Zal ik U haar adres zenden? (Geen kinderen).

- Inderdaad, dat is mijn bedoeling met de Lelie - een bedoeling, die steeds meer waardeering vindt - dat er allerlei onderwerpen in worden besproken, en bestreden van allerlei zijden. Zelve geef ik zooveel mogelijk van mijn eigen-ik erin. - Neen, ik neem het *nooit* kwalijk, dat gij te veel van mijn tijd zoudt vergen, in tegendeel, ik waardeer zulke lange en vertrouwelijke brieven ten zeerste. Schrijf steeds zoovéél gij wilt, en over alles.

- Ten slotte geef ik U gelijk in wat gij zegt over het verschil tusschen samenleven met honden en met kinderen. Terecht zegt gij: kinderen hebben hunne *eigen* gedachten, vrienden, plannen, levensrichting; en honden behooren gansch en al bij hunne meesters. Dat is zeer juist gezegd. Ik bedoelde in de door U aangehaalde correspondentie, waarin ik zeide dat onze honden met ons medeleven als onze kinderen, dan ook meer bepaaldelijk, dat *wij* hen behandelen met de liefde en zorg die kinderen ontvangen van wezenlijk hen liefhebbende ouders.

Uw tweede briefje, met het kiekje en de vriendelijke woorden over de Lelie en over Bad-Nauheim, ontving ik in dank. Ik hoor natuurlijk wel wanneer gij naar Indië gaat? Veel hartelijke groeten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Rubriek Toilet.

Wil iemand zoo vriendelijk zijn het adres van een goede, billijke naaister in Rotterdam op te geven, met vermelding van de prijzen, die zij berekent? Zij moet een goede coupe hebben, en niet eischen dat altijd de stof bij haar wordt genomen. Bij voorbaat veel dank.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest de **Gedachtenwisseling** door Joh. G. Schippérus, tot een volgend nummer wachten. Eveneens een artikel over **Spiritualisme**, door G.A. Römer.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

17 Mei 1911.
24ste Jaargang.
No. 46

Berichten.

Van af heden is mijn adres:
Bad-Nauheim, Villa Esperanza, Karl-strasse.
Men kan of de brieven, stukken, correspondentie, enz., direct aan mijn adres dáár zenden, of ze, desverkiezende, onder gesloten enveloppe aan mijn adres, doen toekomen aan den uitgever der Holl: Lelie, den heer L.J. Veen, Amsterdam, 485 Keizersgracht, die zich gaarne belast met de doorzending van wàt ook.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Spirit(ual)isme.

De tijden zijn wel veranderd. Was vroeger een zekeren moed noodig om zich aanhanger te noemen van het Spirit(ual)isme, - dit nauwelijks een 15 jaren geleden - thans legt men onomwonden getuigenis daarvan af. Stelde men zich vroeger aan

beleedigenden twijfel bloot, omtrent zijne ontwikkeling of zijn beschavingspeil, wanneer men zeide te gelooven aan geesten en aan spoken; tegenstanders begrijpen thans dat men deze dingen niet kan bestrijden met eenvoudig den schouder op te halen, met een zinspeling op bijgeloof; dat men moet geven betoog voor betoog; tegen elkander stellen feiten tegenover feiten. Voor- en tegenstanders staan thans au pair; men staat niet hooger, eenvoudig omdat men tegenstander is.

Mevrouw *J. van Rees-van Nauta Lemke*, wier hooggestemde artikelen stellig veler aandacht getrokken hebben, heeft een en ander medegedeeld over Spirit(ual)isme. Voor haar

is het een geloof op wetenschap gegrond, een geloof dat haar in leed troost heeft gebracht, in twijfelmoedigheid licht heeft ontstoken, en al bedoelt zij geen propaganda, hare rust, hare vredigheid zoude zij gaarne anderen gunnen. Zij geeft zich als een spiegel, waarin anderen zich zouden spiegelen. Wij hebben in Mevrouw van Rees ongetwijfeld eene vrouw, bij wie Christus-leer niet op een rotsbodem is gevallen. De vraag mag echter gesteld worden: is het door en tengevolge of buiten en ondanks het Spirit(ual)isme, dat zij geworden is, wat zij is? Meent zij werkelijk dat Spirit(ual)isme, ik zeg niet: haar een geloof is op wetenschap gegrond; maar een geloof is op wetenschap gegrond; met andere woorden, dat in Spirit(ual)isme geloof en wetenschap nu hand aan hand zouden gaan? Zoo ja, dan schept zij zich een illusie. Eerder mag dus verondersteld worden dat het Spirit(ual)isme haar een geloof is, op haar weten opgebouwd. Is dit zoo, dan is mijne meening - uitgesproken met al de achting, die ik haar toedraag - dat zij zich bevindt in een periode van geestelijke evolutie.

Daar is altijd iets wreeds in om zijn evenmensch een illusie te ontnemen; vooral wanneer het geldt zijn geloof: kan het een reden zijn om elke dwaling te bestendigen? Leert de geschiedenis niet dat de weg naar waarheid gaat over prijsgegeven begrippen, verlaten leerstellingen; en zal de waarheid, 'das Ding an Sich', nooit bereikt worden; is de glans die van haar uitgaat, niet des te schooner des te nader men haar nabij komt; schooner dan alle verloren illusies te zamen? Wij gelooven niet meer aan Hades en Elizeesche velden, zijn niet meer polygamisten, bidden niet meer zon en maan aan; zijn wij armer geworden? Integendeel, rijker; wij hebben geëvolueerd, overzien nu ruimer horizonten dan onze vaderen in het grijze verleden.

Welnu, Mevrouw *van Rees-van Nauta Lemke*, ook u zijt evolueerende. Nog meer, er zal een tijd komen dat u ook deze phase van evolutie zult te boven zijn, dat u zult begrijpen, dat uw weten niet is de wetenschap; wetenschap hier niet bedoeld als het weten en kunnen van zeer geleerde heeren, maar als de som, het geheel der ervaringen bij het Spirit(ual)isme opgedaan, ook door anderen. Wetenschap kan zich ook op zeer beperkt gebied bewegen.

Hoe ik dit zoo weet? Wel omdat ik dit alles heb medegemaakt en doorleefd; omdat ik ook geëvolueerd heb. Mijne evolutie duurde ± 30 jaren; misschien dat de uwe in korteren tijd zal zijn afgeloopen; als u deze regelen hebt gelezen.

De lezer gedooge nu, dat ik mij zelven op den voorgrond schuif; niet omdat mijne 'wenigkeit' een beschrijving waard is; ach neen! maar om aan een concreet geval te toonen hoe spirit(ual)istische overtuiging bij een persoon kan ontstaan en weder verdwijnen.

Ik ben geboren en getogen in Indië, dies was ik mystisch aangelegd. Het moge vreemd klinken, toch is het waar. God spreekt tusschen de keerkringen een andere taal dan daar boven of daar beneden. De zon brandt, bakt en roostert er den armen mensch; maar de maan straalt daar met liefdegloed, dringt door in het menschenhart en wekt er weemoed op naar verloren onzegbare dingen. De sterren aan den hemel zijn er niet gouden lichten, het zijn diamanten, smaragden, robijnen, saphirs flikkerende en flonkerende tegen een achtergrond van azuur als tegen een achtergrond van hoop. De wind zweept en zwiept er niet als in het noorden, het streelt en het ruischt u tegen als een boodschap van zaliger gewesten. Als de avond er haar sluier heeft neergelaten; dan vangt eerst recht het bovenaardsche leven aan; feeën, nixen, kaboutertjes (alles daar anders genoemd) worden wakker; spoken, geesten verrijzen

uit hun graf; wee den ongelukkige die hen tegenkomt! Men moet in heete en koude gewesten hebben geleefd om te begrijpen, dat slechts daar godsdiensten konden ontstaan, hier slechts secten.

Ik was dan mystisch aangelegd, ik wilde zelfs dominé worden; de opleiding daartoe lag buiten mijn bereik. Als elke christelijke jongen genoot ik catechisatie, moest minstens éénmaal in de 14 dagen naar de kerk, en deed ter behoorlijker tijd mijn belijdenis. Toen kwamen jaren dat ik bij volle teugen het leven indronk. Ik was jong, gezond en sterk, had weinig zorgen. Doch toen reeds, in dien levenszwijmel, getuigende dat mystiek in mijn gemoed niet dood was, welden in mij op vragen, als: wat is de mensch, van waar komt hij, waarheen gaat hij, wat is het doel zijns bestaans; wat is God, wie is God, wat is God? Wat is er van aan van zijne oneindige liefde, zijne oneindige wijsheid, zijne oneindige rechtvaardigheid, zijn almacht, zijne volmaaktheid; een en ander zooals mij op

catechisatie was voorgehouden? Waarom zooveel ongelijkheid onder de menschen; hier zoo volop levensvreugde, voorspoed, geluk; daar zooveel leed, smart, tegenspoed, worsteling? Mijn catechisatieboeken sloeg ik er op na, het gaf geen antwoord; ook de bijbel zweeg.

Door welk toeval weet ik niet meer; ik kreeg kennis aan de boeken van *Allan Kardec.* Ik heb ze alle, niet gelezen, neen ze verzwolgen, ingezogen; ook nog andere boeken, een kast vol, onder anderen een dik boek mediamiek geschreven door 'l'Esprit de la Vérité', door dien geest der waarheid, die, volgens den Bijbel, na Jesus zoude leeraren. De volheid der tijden was daarvoor al aangebroken. Ik vond vrede in mij zelven, genoot zielerust, doorzag alle mysteriën op deez' ondermaansche, wist de oplossing van alle levensraadselen en de Bijbel had geen duistere plaatsen meer voor mij. Kortom het was of ik ooggetuige was geweest van de schepping, oorgetuige bij alle raadslagen van de ordinantiën Gods. Ik gevoelde mij precies als nu Mevr. *van Rees-van Nauta Lemke.*

Niettemin aan mijne overtuiging kleefde één gebrek. Zij was niet voltooid; niet afgebouwd. Voor zoover zij stond op internen grondslag, op leeringen verkondigd door geesten aan *Allan Kardec*, was zij geheel afgewerkt; het gedeelte dat opgemetseld zou worden op externen grondslag, op de bewijzen van het bestaan van geesten; dat van buiten het voltooide moest schragen, schoren en bijeenhouden; het kon maar niet verrijzen; zulks tot op den huidigen dag niet. En zoo brokkelde af steen bij steen, het gebouw van mijne spiritistische geloofsovertuiging, en is thans een puinhoop. *Borger* snikte in der tijd:

> En thans ik kan mijn haren tellen
> Maar wie telt mijner tranen tal?

ik zou in den zelfden trant kunnen huilen:

> En thans ik kan mijn haren tellen
> Maar wie telt mijn verloren uren
> Verspild aan geesten, die ik zocht?

II.

Het Spirit(ual)isme is thans zulk gewoon goed, dat woorden als medium, seance, tafeldans, medianiek schrift, manifestatie, materialisatie, contrôle en dergelijke zoowat door een ieder begrepen worden. Ik behoef ze dus niet te verklaren.

Hoeveel seances heb ik niet bijgewoond, hoeveel mediums nageloopen, hoeveel uren daarmede zoek gemaakt! Want zoo 'n seance vordert tijd, veel tijd, te meer, te onvruchtbaarder zij verloopt. Bij tafeldans leek de tafel soms onwillig; altijd vergiste het zich in de spelling; dan moest het gansche alphabet van voren af aan opgezegd worden, tot een woord werd verkregen zonder beteekenis. Nu eens deed het niets liever dan schommelen; dan weder had het plezier zich te balanceeren op een poot. Was het een schrijvend medium, dan werd gekrast vellen vol, een gansch boek papier om te eindigen als het mooi was, met een zinsnede neergeschreven zonder inhoud. Altijd heette het, dat de contrôle afwezig, of wel door een minvertrouwbaren geest vervangen was. Werd een materialisatie of een physieke manifestatie verwacht, dan

was het resultaat steeds nihil of de seance verliep in de gewone tafeldans of mediamieke schrijverij.

In den eersten tijd, dat ik met deze dingen kennis maakte, in den tijd dat ik pas de school van *Allan Kardec* doorloopen had; ja, toen meende ik telkens te staan voor de poorten van het hiernamaals. Sedert luwden mijne heilige gewaarwordingen en mijne gespannen verwachting voor de dingen die komen zouden, maakte plaats voor twijfel of er wel iets van beteekenis zou gebeuren.

Als van zelf sprak, werd ik in een kring van adepten opgenomen en, natuurlijk, dat ik er verhalen hoorde, bij welke een gewoon sterveling de haren zouden hebben te berge gerezen. In dien tijd was, bij avonduur, het geringste geritsel in staat mijne zenuwen tot het uiterste te spannen. Ik was van zulk deeg, dat men zelfs in mij mediamieken aanleg ontdekte, speciaal voor pianomuziek. Men ried mij aan dien te ontwikkelen. Deels om te weten wat die medium-miciteit in den grond der zaak was, deels gedreven door den wensch om mij zelf onmiddelijk in gemeenschap te stellen met de andere wereld, volgde ik den gegeven raad op en begon de in mij ontdekte gaven op te kweeken. Ik kreeg mij zelven zoover, dat de zenuwen mijner armen en vingers, als het ware in labiel evenwicht verkeerden. Mijne vingers, zoowel voor de piano als met een potlood ageerden met verwonderlijke snelheid op den minsten stroom mijner gedachten. Maar wonderlijk, dacht ik niets, zij deden niets. Toen heb ik gewacht op ingevingen. Ik had tot den jongsten dag kunnen wachten en slechts bereikt hebben, dat ik mijn stuur over mijne armen en vingers kwijt raakte en wellicht

mijn geheel zenuwgestel in desorganisatie bracht. Ik staakte dus mijne zelfopvoeding tot medium; had echter bij het experiment op mij zelf dit begrip als winst behaald, dat geen medium iets kan geven, dat buiten het bereik van zijn brein ligt. Veel dat in seances mij was tegengevallen, was mij daardoor duidelijk geworden; maar ook mijn geloof helde daarbij bedenkelijk naar ongeloof over.

Daar kwam de mare dat Sheppard het phenomenale muzikale medium zou verschijnen. Het lang gezochte licht zou mij dan toch beschijnen. Aan zijn optreden waren eigenaardige bezwaren verbonden, zoo, dat, wilde ik dezen princeps inter pares hooren, ik mijne woning hem voor eene openbare uitvoering ter beschikking moest stellen. Aldus geschiedde. Sheppard kwam vergezeld van zijn Secretaris en op den vastgestelden avond postte deze zich voor mijn deur en hief van elken binnentredende een entrée van *f* 5. -. Er waren er wel 30, en daaronder, zulken die het op hun vleesch en boter moesten uitzuinigen. Die armen hadden diep in den zak getast om deze openbaring van de overzijde te mogen opvangen

De seance begon. Even te voren was gezegd dat door Sheppard zich in den regel manifesteerden, Chopin (piano), Lablache (bas) en Mad^{lle} Albani (sopraan), ieder bij hun leven van wereld-faam. Sheppard zette zich voor den vleugel neder; de lichten werden uitgedraaid en een doodsche stilte van eenige lange minuten volgde. Chopin werd aangekondigd en een poosje daarna, daar klonken de eerste toonen; zacht, melodieus, alsof de toetsen gestreeld werden. Het was werkelijk ontroerend. Maar de toonen volgden sneller op elkander, de accoorden werden voller, de aanslag werd forscher en forscher tot het ten laatste overging in een gebeuk en gebonk alsof een machine werkte met alle kranen en kleppen open. De piano rammelde en ratelde met steeds overgehaalde piano-forte pedaal alsof het straks uit elkaar zou vliegen. Het was niet de edele en subtiel fijne Chopin die zich manifesteerde; het was een razende daemon die zich er toe gezet had mijn arm instrument in elkander te rameien. Oef! toen het slot accoord donderde! Chopin was sedert zijn begrafenis er niet op vooruitgegaan.

Hoe het programma verliep, herinner ik mij niet meer. Lablache zong, Albani zong, Chopin accompagneerde steeds en was minder woest. De zang werd voortgebracht ook door Sheppard zelf; zoodat zijn eigen stemorgaan nu eens een zware bas, dan weder een hooge sopraan te voorschijn bracht. Het glanspunt van den avond was het gezamenlijk optreden van Chopin, Lablache en Albani, een trio dus. De muziek bewoog zich uitsluitend op religieus gebied, behalve de soli van Chopin, die meer aan een rhapsodie herinnerden. Zoowel de bas als de sopraan bepaalden zich tot het uitgalmen van langgerekte toonen. Albani had de coloratuur in den Hemel ganschelijk afgelegd. Gemeten naar aardschen maatstaf stond die muziek uit hoogere sferen, nog al laag bij den grond. Toen het afgeloopen was, zag ik de aanwezigen er op aan of het gehoorde hen wel had voldaan. Daar werd niet veel gesproken, men haastte zich weg, maar er waren er toch die beweerden Lablache en Albani te zamen gelijktijdig te hebben hooren zingen. Sheppard zou dus bij dien glanstrio 2 stemmen behalve om en om ook terzelfdertijd, hebben voortgebracht.

Sheppard en zijn Secretaris waren als gasten opgenomen, bij een mijner vrienden. Begrijpelijk dat ik dezen vaker dan anders bezocht, waardoor ik Sheppard meer dan eens te hooren kreeg. Op een avond dat ik weder kwam, betuigde mijn vriend zijn spijt dat ik den vorigen avond weggebleven was. Er was een uitgelezen gezelschap

bijeen geweest en Sheppard had het oogenblik gunstig geacht om een zijner wonderbaarlijkste prestaties te vertoonen. Aldus: het gezelschap met den Secretaris incluis moest zich in een kring scharen, zittende op stoelen, de hand van den eene in de hand van den andere. Op de piano werd een 4-snarige lier gelegd. De lichten werden uitgedraaid en Sheppard zette zich voor de piano. Toen deze speelde met beide handen, tokkelde de lier mede en al tokkelend richtte zij zich op, op de piano, verhief zich in de lucht en doorkruiste de kamer, in de breedte, lengte en hoogte. Zelfs verwijlde zij, al steeds tokkelend, nu eens op den schouder van dezen dan weder op de knie van genen. Verscheidene avonden achtereen bezocht ik weder mijn vriend; er gebeurde niets. Een avond sloeg ik over, en waarlijk daar werd weder hetzelfde lierenspel gegeven. Twee dagen later waren de gasten vertrokken.

Mijn Spirit(ual)istisch geloof was er niet op vooruitgegaan; het feit echter dat een en dezelfde man, een bas- en een sopraan stem

had voortgebracht, was mij toch een teeken dat hier hoogere machten hadden ingegrepen. Wel was de gehoorde muziek niet van bovenaardsche schoonheid geweest; maar mijn critiek hieromtrent was ondervangen door de opmerking, dat geesten, moetende werken, met aardsche werktuigen, - waartoe ook een medium behoort - zich nooit tenvolle konden ontplooien; nooit wat des geestes is, rein vermochten weer te geven.

Maanden waren voorbijgegaan, toen ik toevallig iemand hoorde vertellen, dat hij jaren geleden in een kermistent een merkwaardigheid had bijgewoond; n.l. een man die afwisselend zong met diep basgeluid en met hooge vrouwenstem. Hij was door de eigenaardigheid van zijn stemorgaan, dat alleen toeliet langgerekte toonen uit te brengen, slechts in staat zwaarmoedige liederen ten gehoore te brengen. Weg was de plank waarop mijn Spirit(ual)istisch geloof drijvende was gehouden; zij zonk. Daartoe had ook bijgedragen mijne overtuiging dat Sheppard niet een leek was in muziek, zooals men meende; maar wel degelijk een vakkundige; eene overtuiging door mij gekregen tengevolge van op- en aanmerkingen door Sheppard op mijn pianospel gemaakt, die te zeer van vakkennis getuigden voor een leek.

Thans beschouw ik Sheppard als - laten we het zacht uitdrukken - als een illusionist, phantâmagorist, simulacrist, hypocritist; een Engelschman zou zeggen een ‘practical joker’. Ik zie in hem een piano-virtuoos die den steilen Parnasus bestijgende, halverwege bleef steken, en inplaats den moeielijken klim te vervolgen, de voorkeur gaf het meer horizontale pad van muziekale medium te betreden. Daar was geen concurrentie te duchten, daar konden zijne tweestemmigheid en zijne gave van improvisatie hem onschatbare diensten bewijzen. - Improvisatie voor de piano komt meer voor, nu eens gepaard met groot, dan weder met middelmatig talent. - Vielen dan soms zijne muziekale prestaties tegen, welnu, zou hij het kunnen helpen als Chopin, Lablache en Albani minder gedisponeerd waren, of als zijn controle in verzuim was, en mindere grootheden tot hem toeliet? Zeer goed mogelijk ook, dat hij door dezelfde experimenten op zich zelven als de mijne op mij zelven; maar meer toegerust met muziekale capaciteiten dan ik destijds, tot de meening kwam, dat hij werkelijk een uitverkorene was. Dat hij een neurasthenicus was, lag duidelijk op zijn gezicht te lezen. Of hij ooit zal ontmaskerd worden, in dien zin n.l. als geschiedde met de Gebrs. Davenport, en onlangs met de groote Eusapia Paladino, van spiritistische wereldfaam en verscheidene anderen? het valt te betwijfelen. Zijn speciaal gebied ligt buiten het grijpbare; hij onthoudt zich wijselijk van geestelijk-physische manifestatiën, tenzij bij hooge uitzondering en bij absolute zekerheid, dat hij geen argwaan tegenover zich heeft.

Ik heb eenigzins lang bij dezen Sheppard stil gestaan, omdat hij nog altijd een der levende grondzuilen is van het Spirit(ual)isme omdat men hem beschouwt als een dier trechters, door welke de waarheid van het Spirit(ual)isme tot de menschheid toestroomt. Een jaar geleden nog werd zijne komst als een heil aanbrengende gebeurtenis te Haarlem tegemoet gezien. Van zijne seances daar heb ik echter niets vernomen.

III.

Wij zullen thans het eigenlijke Spirit(ual)isme meer van nabij beschouwen. In navolging van geloovigen, is in het voorafgaande met de schrijfwijze: 'Spirit(ual)isme' uitgedrukt dat Spiritisme en Spiritualisme, woorden van dezelfde beteekenis en den zelfden inhoud zijn, slechts euphonisch van elkander verschillend. Van dien kant wenscht men niets liever - het wordt in schrift en in woord verkondigd - dan de voorstelling ingang te doen vinden, alsof één beschouwing van het hiernamaals mogelijk is, alsof de menschenziel, éénmaal de doodgrens overgetrokken, slechts ééne waarheid te aanschouwen krijgt; nml. de waarheid van den schrijver of van den woordvoerder.

Nu zijn Spiritist en Spiritualist volstrekt geen synoniemen; het zijn woorden met geheel verschillende inhouden, ofschoon taalkundig op den zelfden wortel rustende. Spiritisme en Spiritualisme zijn twee secten, die wel den zelfden stam hebben, nml. het geloof aan geesten; maar overigens elkander met den zelfden ferveur verketteren als eertijds Katholieken en Protestanten. Een Spiritist gelooft aan Reincarnatie, de Spiritualist acht dit godslastering. Spiritisten beroepen zich op hetgeen door geesten is verkondigd. Dito, dito de Spiritualist. Een Spiritist haalt mededeelingen aan van afgestorvenen omtrent hunne vroegere incarnaties; een Spiritualist vertelt wat geesten om zich heen zien en zelf hebben ervaren nml. dat gestorven kin-

deren in den hemel verder groeien, ter schole gaan, en tot vollen wasdom komen.

De Spiritist steunt zich op den bijbel; dito, dito de Spiritualist. Leerrijk omtrent de getuigenissen van geesten is ook dat de eene zegt dat het katholieke geloof is een heidendom; de andere dat het katholieke geloof eigenlijk het ware geloof is. In het eerste geval is het een Roomsche, in het tweede geval een Protestant die spreekt; in beide gevallen getuigende dat zij tot die veranderde overtuiging zijn gekomen, nadat hen in den hemel de schellen van de oogen waren gevallen; alzoo dat zij tegenover de waarheid van aangezicht tot aangezicht hadden gestaan.

De Spiritisten zeggen de geesten zijn sekseloos; in den hemel wordt niet ten huwelijk genomen, noch ten huwelijk gegeven. Wel wis en degelijk trouwen zij, zegt de Spiritualist, en wel als zij den huwbaren leeftijd hebben bereikt en hun zielsgenoot hebben gevonden. Van zoo'n geesten-huwelijk is eene beschrijving te vinden in een der recente nummers van de *Review* of *Reviews* van den bekenden (en terecht hooggeschatten) *William Stead.* - Terloops zij gezegd dat deze William Stead in London een informatiebureau *'The Julia Office'*, voor geesten heeft opgericht, waar men inlichtingen kan bekomen omtrent het wel en wee van zijne overledene kennissen, vrienden en geliefden. - Die beschrijving komt in het kort hierop neder: Het was ergens in Amerika. Daar waren twee gezinnen, bij het eene was een zoon, bij het andere een dochter in de prilste jeugd gestorven. Zij werden opgekweekt en opgevoed in den hemel, en tot den huwbaren leeftijd gekomen, hadden zij elkander gevonden en zouden elkander trouwen. Dag en uur der huwelijkssluiting werden den wederzijdschen ouders gemeld. Deze bestelden in een hotel een feestmaal en schreven daartoe plechtelijke uitnoodigingen uit. Op den bepaalden dag kwamen de gasten feestelijk, als tot een werkelijke bruiloft aangereden, en men zette zich aan den feestdisch. Twee mediums waren in de feestzaal achter een gordijn verborgen. Op het bepaalde uur verschenen de jonggehuwden van achter dat gordijn en namen de voor hen gereserveerde stoelen in. Na afloop van den disch stonden zij op, groetten en verdwenen achter het zelfde gordijn.

Aan hen die een poos spirit(ual)istische tijdschriften gevolgd hebben, valt niets zoo zeer op dan dat daar gebeurtenissen worden geboekstaafd, zoo vreemd, dat men zou meenen dat de wereld er van beroerd werd. Nochtans zijn zij slechts enkelen ingewijden bekend. Stel u eens voor dat hier ergens in een dorp de torenklok zonder eenige mechanische oorzaak een etmaal achterwaarts liep; het gansche land zou er te hoop loopen, en alle bladen en tijdschriften er vol van zijn, niet waar? Anders is het bij het spirit(ual)isme.

Ergens op Java, lag onder een boom een groote steen, zoo zwaar dat hij door geen 4 man te verwrikken was. Die steen moest om de een of andere reden daar van daan. Met koelies en werktuigen, alles onder opzicht van een Europeaan toog men aan het werk, en gelukte het den steen een eind weegs te verplaatsen. Maar zie, den volgenden morgen lag de steen weder op zijne oude plaats onder den boom. Weder ging men aan het werk, en weder had in den nacht dezelfde geheimzinnige handeling plaats. Ten derdenmale werd dezelfde arbeid verricht, maar nu besloot de Europeaan 's nachts met een geladen geweer bij den steen post te vatten. Om het zich gemakkelijk te maken - hij had uren te vergeefs gewacht - vleide hij zich naast den steen neder en viel in slaap. Toen hij 's ochtends ontwaakte lag hij nog naast den steen: maar hij en de steen op de zelfde plaats onder den boom. Het staat in een recent nummer van een hollandsch spiritistisch blaadje, maar... nergens anders.

Een zonderling woord bij het spirit(ual)isme is het woord *'controle'*. Het dekt niet het begrip, dat het spirit(ual)isme daaraan hecht, en is daarom misleidend, voert op een dwaalspoor, wat niet onbedenkelijk is. In de gewone beteekenis beduidt *'controle'* een zeker iets (mensch of werktuig), dat zorgt en daardoor zekerheid aanbiedt, dat een uitkomst of een uitwerking zus of zoo uitvalt en niet anders. De controle wijst terug, wat niet door den beugel kan. Conditio sine qua non is, dat men precies weet wie of wat de controle is, waar zij staat, hoe en wat zij doet. Controle sluit in zich de hoogste graad van zekerheid. Bij het spirit(ual)isme is dit anders, daar is een controle eenvoudig een geest, die bij eene seance bijstand verleent; die wel verscheidene plichten heeft te vervullen, onder meer onbetrouwbare geesten weren; maar waarvan men overigens absoluut niets weet, zelfs niet of hij aanwezig of afwezig is. Zoo is het mogelijk dat in twee verschillende seances tegenstrijdige berichten worden ontvangen, dan was de controle van de eene seanse niet zoo goed als van de andere. Werd deze

tegenstrijdigheid opgemerkt in den zelfden kring, maar bij verschillende gelegenheden, dan was de eene keer de controle er wel, de andere keer niet geweest. Strookte een mededeeling niet met een ganbare meening, dan was het alweder met de controle niet in den haak. Kortom *'controle'* is bij het spirit(ual)isme een woord zonder beteekenis, zonder inhoud.

Op een seance berichtte een geest zijn dood in Indië. Het was een jongen man, een vriend der aanzittenden, die nauwelijks een jaar geleden naar Indië was vertrokken en dien men er gezond en wel waande. Hij vertelde van zijn paard te zijn gevallen en tengevolge daarvan overleden. Nauwelijks noodig de verbazing en ontstentenis van de aanzittenden te vermelden, ook hun angst voor de ouders, wier oogappel hij was. Men keek weken achtereen de familieberichten in de couranten er op na, vroeg terloops vader en moeder hoe hun jongen het maakte, verwachtte dag aan dag bevestiging van het spirit(ual)istische bericht. Goddank, de jongen leeft nog. Goddank ook dat men zoo verstandig was de ouders onkundig te laten. De controle bij die seance had niet gedeugd.

Wat een geest is, is niet zoo met enkele woorden gezegd. Genoeg voor hier zij: dat het is het onsterfelijke deel van een gestorven mensch. Trouwens de vraag is veelzijdiger dan zij wel schijnt: diep in de zaak dringende zou een spiritist een ander antwoord geven dan een spiritualist, een ander dan - dit terloops gezegd - een theosooph, die ook aan de bron der kennis staat. Doch zij allen zijn het hierover eens, dat een geest is toegerust met eigenschappen, die zooal niet goddelijk, dan toch bovennatuurlijk, en stellig en zeker, zeer ver bovenmenschelijk zijn. Welke geweldige kracht zij kunnen ontwikkelen, leert het geval met den steen hierboven. Bovendien bestaat voor hen geen ruimte, bestaan voor hen geen natuurwetten. Zij bewegen zich met de snelheid der gedachten - dat zegt wat - en zijn mitsdien vrijwel alziend. Wat de mensch als hulpmiddel ter oplossing van wiskundige problemen heeft uitgedacht: de 4 en meer dimensionale ruimten, is bij hen niet denkbeeldig, schijn of hypothese, maar tastbare realiteit. Spirit(ual)isten zeggen dat de geesten leven in een wereld van 4 dimensiën; wij aardbewoners kennen er slechts drie: lengte, breedte en hoogte. Hunne onafhankelijkheid van natuurwetten hebben proeven als de volgende aangetoond, genomen. natuurlijk, onder de gunstigste omstandigheden:

Een tweebladige scharnierende boodschapslei, werd, met een griffel er in, toegeklopt en in eene lade gelegd. Een oogenblik daarna hoorde men de griffel krassen. Daarna werd de lade opengeschoven, de lei lag onaangeroerd, maar was van binnen volbeschreven. Een dergelijke proef had plaats met een gecachetteerde enveloppe, waarin een gevouwen briefpapier en een potlood: Cachet ongebroken, papier volbeschreven.

Men legde penseelen, waterverf en een blad teekenpapier bij elkander op een tafel, de lichten werden uitgedraaid, men hoorde schuifelen en ruischelen. Toen het stil werd, stak men de lichten op en zag het papier beschilderd. Zoo'n schilderstukje werd ondergeteekende eens op een lezing vertoond. Het was geteekend door Jan Steen (niemand minder) die onder suggestie werkte van Jacob Ruysdael (niemand minder). Het was een landschap, dat onder de omstandigheden waarop het ontstaan was zeker merkwaardig was; maar als kunstproduct geen *f* 2.50 waard. Bij dezelfde gelegenheid vertelde de spreker dat hij Chopin had hooren spelen op een gesloten piano, sublieme muziek ten gehoore brengende.

Geesten weten zich te hullen in gewaden waarvan men vrijelijk stukken mag wegknippen zonder dat een draad zichtbaar wordt, de stukken lossen zich echter spoedig op in.... ether. Ether is nml. voor den geest een grondstof, in zich bevattende alle eigenschappen van alle grondstoffen hier op aarde bekend; onverschillig of zij van organischen of anorganischen oorsprong zijn; of zij langs physiek-technologischen of chemisch technologischen weg verkregen zijn. Met ether doen zij (de geesten) wat des Scheppers is. Verder vermogen zij kleine driepootige theetafeltjes de zwaarte te geven van een locomotief, of wel maken zij marmeren tafels specifiek lichter dan de lucht. IJsklompen worden U op een heeten zomerdag door muur of zolder heen, voorgelegd, bloeiende rozen en geraniumstruiken worden U bij felle vorst aangereikt. Kortom de werkelijkheid in de Spirit(ual)istische wereld is grenzenloozer dan de meest ongebreidelde fantasie.

Wat is er nu van aan van deze bovennatuurlijke en bovenmenschelijke krachten? Om deze geestenkrachten in hunne ware proporties te meten is maar weinig noodig. Men belegge daartoe zelf of wel men bezoeke

een seance. Voorwaarde moet zijn dat goochelarij, kunstenmakerij, gekscheerderij geheel buiten spel worde gehouden. Overigens is men niet gehouden aan denzelfden kring of aan hetzelfde medium. De resultaten blijven dezelfde.

1. Men vrage den geest of hij in staat is in de aangrenzende vertrekken te zien en er voorwerpen waar te nemen. Op zijn bevestigend antwoord - een ontkennend zóu trouwens al zeer vreemd klinken - verwijdere zich de proefnemer in een nevenkamer, houde daar een of ander voorwerp in de hand, hoog in de lucht of legge het op de schoorsteen. Vraag den geest, welk voorwerp het is; hij raadt het niet. De zelfde proef kan men in het vertrek, waar de seance herhalen; keere daarbij het gezelschap den rug toe en zorge dat niemand U in de handen zie. De uitkomst zal even deceptief zijn.

2. Men vraagt den geest of hij lezen kan en wel van een blad papier dat op ± 5 pas verwijderd is van de seancetafel. Ook hier zal het antwoord 'ja' zijn. Trouwens dit zij eens voor al gezegd; alle vragen betreffende der geesten capabiliteiten worden steeds bevestigend beantwoord. Welnu, op het bevestigend antwoord, zette de proefnemer zich ergens aan een tafel, maar met den rug naar het gezelschap gekeerd, en schrijve op een blad papier, met zoo groot mogelijke letter een of ander woord. De geest zegt het woord niet, ook niet wanneer het papier met de beschreven zijde omhoog, boven het hoofd van het medium en der aanzittenden wordt gehouden. Het lezen van drukschrift gaat even slecht. Daartoe neme men een boek sla dit willekeurig open, en vrage aan den geest, wat er op de openliggende bladzijde staat.

3. De geest kan natuurlijk tellen dingen die niet door het medium of de aanzittenden gezien worden. Men neme nu een doos zonder deksel, hoe grooter hoe beter opdat de proef beslissend uitvalle. Men legge daarin knoopen, pennen of lucifers, geordend of ongeordend, maar zoo, dat de tel in een oogopslag mogelijk zij. Vraag den geest het aantal te noemen: hij blijft U het juiste antwoord schuldig; zelfs wanneer de doos goed omhoog gehouden, boven den seancekring wordt gehouden.

4. Een kaars uitblazen is den geest natuurlijk kinderspel. Men steke nu een kaars aan, en zette die in het vertrek buiten de tocht op eenigen afstand van den seancekring, ergens neer. Men zal aan de vlam niet de minste beweging bespeuren.

Het is niet noodig proeven als bovenstaand, verder aan te geven; ieder kan ze bedenken. Men kan bijv. werken met dobbelsteenen, kaarten, damschijven, kleurenkaarten, een verfdoos, ook met hoorbaar uitgesproken woorden - echter niet hoorbaar voor de seance - om steeds tot dit besluit te komen dat de zintuigen der geesten al even ver rijken als die der menschen, dat hunne capaciteiten en capabiliteiten niet bovenmenschelijk en bovennatuurlijk zijn.

In den regel echter, en ook dit is opmerkelijk, moeten deze proeven gestaakt, of kunnen niet eens ingeleid worden, op de mededeeling van den geest dat hij zich daartoe niet of niet langer leent.

Ik breek thans af. Niet omdat het onderwerp uitgeput is; in de verste verte niet; maar om niet misbruik te maken van gastvrijheid van de Hollandsche Lelie. Voor die gastvrijheid, Geachte Redactrice, breng ik U mijn hartelijken dank.

Apeldoorn.

G.A. RÖMER.

Godsdiensten en Godsdienststelsels
door P.J. Boonstra.

(*Vervolg en slot van No. 44.*)

Ieder die zijn wil te kennen geeft om in deze broederschap of orde te worden opgenomen, niet met besmettelijke ziekten, ongeneeslijke kwalen is behebt en die den vereischten leeftijd heeft bereikt, kan toetreden. Vooraf moet hij echter een proeftijd doormaken en staat tijdelijk onder opzicht van een geestelijken leeraar. Hij moet bij zijn toetreding de beloften afleggen, geen levend wezen te dooden of te kwetsen, niets te nemen wat hem niet behoort of vrijwillig gegeven wordt, in algeheele kuischheid te leven, steeds de waarheid te spreken, niemand te bedriegen, beliegen of lasteren, geen opwekkende geestrijke dranken te drinken of verdoovende genotmiddelen te gebruiken, na het middagmaal niet meer te eten, niet dansen, wereldsche liederen zingen, tooneelvoorstellingen bijwonen en muziekuitvoeringen, van alle ijdelheden zich te onthouden en geen sieraden te dragen, het gebruik van weelderige bedden zich ontzeggen en op een harde legerstede te slapen en in vrijwillige armoede te leven. Die hieraan wil voldoen

hult zich in het gele gewaad en wordt in de orde opgenomen. Zooals het toetreden in de orde geheel vrijwillig is, zoo is ook het blijven in de orde niet verplichtend. Ten allen tijde kan men de orde weer verlaten en het wordt de monniken niet kwalijk genomen, wanneer hun de plichten, die zij op zich hebben genomen te zwaar worden. Velen zijn er die tijdelijk monnik zijn geweest. In vele opzichten heeft dit vrijwillig-verlaten-kunnen zijn goede zijde. Gemakkelijk is het toetreden, gemakkelijk ook het beloven om de beloften te volbrengen, maar moeilijker is het ze te houden, bij menschen wier hartstochten zoo licht opbruischen.

De overige plichten van den monnik zijn weinige, hij mag zich anders niet steken dan in het monnikengewaad en mag zonder tegenwoordigheid van anderen met geen vrouwen spreken. Elken morgen als de zon opkomt moet hij het klooster verlaten en met zijn bedelnap in zijn hand het voedsel aan de deuren der huizen voor den dag ophalen. Met langzamen tred schrijdt de monnik voort met terneergeslagen blik. Bij iedere deur houdt hij stil, ieder maakt plaats voor hem, en nergens waar hij zijn nap ophoudt om de gave te ontvangen, wordt hij van de hand gewezen. De een geeft een handvol gekookte rijst, de andere vruchten of iets van dien aard. Niemand is zóó arm of hij kan allicht een handjevol rijst missen. De behoeften der monniken zijn trouwens gering. Geld mag hij niet aannemen, omdat hij geen geld mag aanraken. En als hij zijn rondte heeft afgelegd gaat hij op even statige langzame wijze weer naar het klooster terug. Niet altijd, wordt het voedsel dat door hem is opgehaald, genuttigd. In groote steden zorgen rijke lieden dikwijls voor hun onderhoud door dagelijks eenige warme spijzen voor hen te bereiden doch dan zijn er altijd wel arme lieden, voor wien de spijzen zeer welkom zijn. En zoo die er niet mochten wezen, zijn er nog altijd de vogels en andere dieren. Doch, of worden de monniken ook van een geregelden maaltijd voorzien door welgestelde menschen, toch mogen zij nimmer, als zij niet ziek zijn, de gewone morgenronde verzuimen.

Het is niet alleen een formaliteit, maar het is een verplichting die noodig wordt geacht om de ziel tot nederigheid te stemmen. Zoo gemakkelijk zou er misbruik kunnen insluipen vooral in grootere plaatsen, en ten slotte zou de monnik er toe kunnen komen zich te schamen, iets wat in tegenspraak zou komen met zijn roeping.

Voor den gever heeft het dit voordeel dat hem een goede gelegenheid wordt geboden, om iets te kunnen geven - want zelfs de armste geeft iets - wat hem weer iets verder brengt op den weg naar het einddoel, en wat zijn welzijn kan bevorderen in een volgende geboorte. Er wordt geen onderscheid gemaakt in de hoegrootheid der giften.

Overal treft men kloosters aan omringd van boomen en bloeiende heesters, want het is een gebod om in de schaduw der boomen te wonen, en de monniken houden hieraan vast. Ofschoon niet alle zijn er toch zeer schoone gebouwen onder, gemaakt van het fijnste djattihout, doch in kleine dorpen, waar de bevolking armoedig is, bestaan zij dikwijls eenvoudig uit bamboes en verdord gras.

De grond rondom het klooster wordt zorgvuldig rein gehouden en geveegd en is heilig. Geen levend wezen mag daar gedood worden en levert vaak een toevlucht op voor hen die zich overigens niet veilig wanen. De monniken zijn altijd gastvrij en spreken gaarne met den vreemdeling. De bevolking betoont veel eerbied voor hunne monniken en geen wonder daar zij zich van de beste zijde laten kennen.

Misbruiken sluipen niet zoo gemakkelijk in, ten eerste omdat het den monniken geheel vrij staat, de monnikspij af te leggen, wanneer zij denken dat zij zich niet aan

de eens gegeven beloften kunnen houden, ten tweede, omdat zoo een monnik zich te buiten mocht gaan en dat op een wijze dat het zichtbaar is, zij de achting en eerbied van de bevolking verliezen en zij in hun bestaan afhankelijk daarvan zijn. Een monnik die zich niet zou kunnen houden aan het leven van kuischheid zou geen gaven in zijn nap kunnen verzamelen en zou het dorp worden uitgejaagd. Wanneer hij in verdenking is, dat hij iets gedaan heeft tegen de geloften, moet hij zich verantwoorden voor een geestelijke raad.

In Burma is ook het onderwijs vooral op kleine plaatsen geheel in handen van de monniken. Zonder monnik te zijn in een dorp is zonder onderwijs te zijn. Wel is het geen verplichting dat hij onderwijs geeft, zijn plicht is alleen zich aftezonderen en een rein leven te leiden, doch hij neemt die taak vrijwillig op zich. Het woord klooster en school is in het Burmaansche hetzelfde. Heel hoog staat dat onderwijs

gewoonlijk niet, omdat de monniken meestal voortkomen uit de gewone plattelandsch bevolking en het bepaalt zich meest bij lezen en schrijven.

Wel eenigzins eigenaardig is het dat in onze westersche wereld, zoo menigeen het godsdienstige element uit het onderwijs wil verbannen als niet geschikt voor kinderhersenen, terwijl daarentegen het als een natuurlijke zaak in Burma wordt opgevat, dat de kinderen, zoo spoedig ze aan het onderwijs kunnen deelnemen, dit onderwijs ontvangen van hen die de godsdienst in de eerste plaats verkondigen want het onderwijs bestaat niet enkel in rekenen, lezen en schrijven, van hun godsdienst moeten ze veel, heel veel zelfs leeren. Ze moeten gedeelten uit de heilige boeken opzeggen en van buiten leeren en worden met de theorie en praktijk terdege bekend gemaakt.

Niet overal heeft het Boeddhisme zich waar het eens tot bloei kwam gehandhaafd. 'In Birma' zoo zegt Hille Ris Sambers in zijn 'De groote denkers der eeuwen' 'deed het 450 jaar na Christus zijn intrede. Op Java had het in de 13e eeuw een grooten bloei bereikt, toen toch werd daar de beroemde Boro-Boedoer, een groote Boeddhistische tempel gebouwd, waarvan de ruïnen nog thans ieders verbazing wekken. Later werd het daar door den Islam geheel verdrongen. In Indië heeft het zich nog eenige eeuwen na Christus gehandhaafd, doch ongeveer de 12e eeuw was het bijna overal door het Brahmanisme verdrongen.' Het heeft zich krachtig gehandhaafd niet alleen in Burma en Siam, maar ook op het eiland Ceylon en is zelfs doorgedrongen in Tibet in China en Japan. In Japan en China werd het echter met andere godsdiensten vermengd, terwijl het in Tibet ontaardde.

Boekbeschouwing.

Over de vrouw in den gevaarlijken leeftijd.
Das gefährliche Alter, uit het Deensch.
KARIN MICHAËLIS.

Deze dagboek-aanteekeningen brengen met moedige eerlijkheid de ziekelijke sexueele toestanden aan het licht van die erotische stormperiode, waarmede naar de meening van Karin Michaëlis bijna alle vrouwen hebben te kampen, wanneer zij op 'den gevaarlijken leeftijd' zijn gekomen.

Voor zeker soort lezers, vrouwen zoowel als mannen, een reclame-berichtje, dat hun dadelijk zal doen toegrijpen met onrein, nieuwsgierig verlangen! Vooral voor een zekere onbevredigd gebleven categorie van oude-jonge-meisjes, die in de hoogere klassen welig tiert, is dit m.i. de gevâárlijkste soort van lectuur die er bestaat, veel wezenlijk-pornografischer lectuur, dan menig zich onverbloemd als zedeloos aanmeldenden roman! En dan dat zinnetje, - uit zijn verband gerukt, en daardoor een veel dubbelzinniger meening krijgend dan het heeft in het boek zelf - gecolporteerd door er zich gulzig in te goed doende journalisten, in korte critiekjes: 'Indien mannen vermoedden, hoe het er in ons vrouwen uitziet van binnen, wanneer wij over de veertig zijn, dan zouden zij ons ontvlieden als de pest of ons doodslaan als dolle honden.'

Ik ben overtuigd, enkel en alleen reeds het reclame-gedoe met dat ééne insinueerende zinnetje, heeft den verkoop enorm doen stijgen!

Gelukkig voor den uitgever, want gelijk, ik reeds hierboven zeide, als je het zinnetje *in* zijn verband leest, dan is het eigenlijk niets-beteekenend, ziende op één bijzonder geval, van 'n dóór en dóór overspannen, halfwaanzinnige vrouw.

En, zooals het gaat met dat zinnetje, zoo gaat het eigenlijk met het hééle boek, - voor wie *goed* leest, voor wie zelf *is* een vrouw, met een eerlijke onomwonden meening, is het één groote tegenvaller, is het een heel teleurstellend, oppervlakkig gedacht boek, dat... - de *waarheid*, in al zijn droeve verschrikking, geenszins aandurft.

Het is de geschiedenis van een door en door hysterische vrouw, die verliefd raakt, zooals dat van tijd tot tijd inderdaad geschiedt, - en m.i. *altijd* is *tegen*natuurlijk - op een véél jongeren man, dan zij-zelve. Zeker, die vrouw zegt in haar dagboek-aanteekeningen nu en dan heel groote waarheden over de vrouwen in het algemeen, - dat is ook de reden waarom ik het boek hier bespreek, - maar zij durft ze niet aan, die waarheden, zij durft ze niet uitwerken; daardoor missen zij meestal doel, en óók, bijna altijd zijn zij éénzijdig, omdat zij alles bekijken van dat ééne zelfde standpunt, de behoefte der *verzadigde* vrouw aan een nieuwe *jonge* liefde van een *jongen* man.

Maar, de onverzadigden!?

Met die talrijken, met die zoogenaamd

'fatsoenlijken,' als oude-vrijsters daarheen levenden, voor wien *Le lys* -, het in Frankrijk zoo veel toegejuichte tooneelstuk van Pierre Wolf en Leroux - zoo magnifique in het strijdperk trad, met háár houdt Michaëlis zich geen oogenblik bezig.

En toch juist deze categorie, wier beklagenswaardig lot nooit genoeg zal worden nagevoeld, omdat zij-zelven het zijn, die het, uit een gevoel van niet-beklaagd-willen-worden, niet durven erkennen, zij is het over wie 'onthullingen' vielen te schrijven van veel aangrijpender veel 'piquanter' aard mijnentwege, dan over de verzadigden in het huwelijksleven-zelf, die daaraan niet genoeg hebben, nadat hun tijd reeds voorbij is, - en die zich willen *wanen* jong een tweede maal.

Alles wat *tegen*natuurlijk is, stuit m.i. tegen de borst als 'vies.' Welnu, al geef ik 't Karin Michaëlis volkomen toe, dat er getrouwde vrouwen te over zijn, voor wie, na haar veertigste jaar, de eigen echtgenoot van gelijken leeftijd niet meer genoeg is zoodat zij zich verslingeren, met opoffering soms van haar positie en haar fatsoen, aan den eersten den besten jongen-man, die op haar weg komt, ik voor mij kan niet inzien dat in deze abnormale verschijnselen van sexueelen aard iets steekt om bijzonder meelijden noch belangstelling voor te voelen. Afwijkingen van dien aard leiden tot hysterische toestanden -, de schrijfster doet trouwens ook voortdurend moeite haar boek interessant te maken, door op de overgangsjaren te zinspelen, en de heldin-zelve te laten verklaren, met betrekking daarop, hoe zij overtuigd is hysterisch te zijn, - maar hysterische toestanden zijn m.i. alleen der moeite waard, behalve om medische verhandelingen er over te schrijver, om te dienen tot reclame-verhaaltjes, met het doel veel-verkocht te worden. Welnu, *dat* doel, het eenige wat, naar ik geloof, Karin Michaëlis voorzweefde, zij heeft het bereikt, maar... een 'openbaring', zooals ik had gehoopt, een eerlijke openbaring van verborgen, nooit-nog gezegd vrouwenleed, - zooals *Le lys* het ons gaf, - dat is: *Das gefährliche Alter* in het minst niet; het is een dubbelzinnig verhaaltje, maar dat ook niet eens volstrekt zoo 'gedurfd' is, wanneer men het leest, als de uitgever ons, met dien blauwen streep op dat geel-oranje omslag, zoo graag zou willen doen gelooven.

Deze vrouw, de heldin van Karin Michaëlis, is een gehuwde, vrijwillig-gescheidene vrouw, die zich, omdat zij het niet kon uithouden zonder sexueel samenleven, tweemalen aanbiedt vergeefs, eerst aan den jongeren man, om wiens wille zij zich liet scheiden, zonder hem toen te zeggen dat zij hem liefhad, en van wien zij, na dat jaar van nog ouder-zijn geworden, bij het weerzien moet hooren, hoe hij haar niet meer liefheeft, omdat zij voor hem is te oud, dan zich aanbiedt aan haren ex-echtgenoot, die bedroefd was eerst om haar heengaan, die haar liet beloven toen, dat zij terug zou komen als de eenzaamheid haar ging drukken, maar die zich, in datzelfde jaar, heeft getroost allang met een verliefdheid op een jongmeisje en op het punt staat met haar een tweede huwelijk aan te gaan.

Dit alles is levenswaar! Het is het meest gezonde gedeelte van het ziekelijke boek, die verouderende vrouw, die bij het weerzien, de bittere ervaring moet maken, dat de jonge man, die een jaar vroeger (toen zij als de echtgenoote van een ander, voor hem de bekoring had van het onbereikbare) haar het hof maakte, haar nu, zonder er doekjes om te winden, te oud vindt voor wat zij van hem had gevraagd, namelijk zijn vrouw, desnoods zelfs zijn geliefde te worden; en daarneven die eveneens oudere man, haar ex-echtgenoot, die omdat hij man is, dadelijk de eerste de beste jonge bruid kan veroveren, als 'wettige echtgenoote,' om niet eens te spreken van de

tijdelijke troosten van één of enkele nachten, waarmee hij zijn begeerten op het punt geslachtsomgang zal hebben gestild na zijn echtscheiding.

Maar, hoeveel tragischer, hoe oneindig-veel-algemeener ook, het lot van de onverzadigd-geblevenen aan den levensdisch, van de 'op den gevaarlijken leeftijd gekomenen', die - eens vroolijk het leven instormende zestienjarigen -, nu rondloopen als 'vrouwen van middelbaren leeftijd,' eenzaam en fatsoenlijk, en met den stereotypen glimlach op de lippen van de quasi-heeltevredenen-met-haar-lot, stomme dagelijksche getuigen van het huwelijksleven, het moederschap van vriendinnen, zusters, nichtjes, kennissen,.... die moeten doen, alsof zij die zinnen-bevrediging derzulken niet tellen, niet begrijpen zelfs,.... en *die nooit hebben geleefd.*

Dat elke vrouw liefheeft en hare zinnen bevredigt, is m.i. de normale levenswet, eene die geen feminisme te niet doen kan. Ik ben er daarom ook van overtuigd, dat onder al de tallooze jonge gymnasiastjes, studentjes,

postbeambten, kantoorjuffertjes, welke, in één woord ook hare betrekking zij, en hoe geleerd, of hoe man-nadoenerig, ook haar werkkring zij, er niet eene, niet *eene* rondloopt, die niet en-passant, rekent op het samenleven met den man, hetzij (dat hangt af van stand, positie, etc.) door het wettige levenslange huwelijk, hetzij terloops, als 'n vrijpartijtje, 'n tijdelijke ‘verhouding’. Eerst later, als de teleurstelling komt, als de man, tot die zinnenbevrediging noodig, niet opdaagt, of als omstandigheden van allerlei aard, van finantiële, of van fatsoenreden, of van wat dan ook, haar beletten hem te volgen, eerst dan komt het gewilde, geforceerde ontkennen harerzijds van de waarheid, die de verhouding onderling beheerscht, eerst dan zien wij de aanstellerige verzuurde mannenhaatster, die volhoudt, tegen alle beterweten-in: dat zij ‘nooit naar een man keek,’ dat *zij* altijd heeft ‘gerild van 't idee van trouwen,’ dat ze ‘volmaakt gelukkig is in haar ongehuwden staat,’ etc., etc.

Maar - o, de strijd, die er is gestreden, het leed, dat er is geleden, vóór zoo'n onverzadigd-geblevene zich aldus schikte in haar lot!

Waarom zegt Karin Michaëlis ons niets van haar? Waarom zegt zij ons niets van die beklagenswaardigen, die jong willen blijven à tout prix, die de jacht naar geluk niet *willen* opgeven, al wordt heur haar steeds grijzer, haar taille steeds lomper? Gij mannen lacht om haar! Ik erken, *ik* ook doe het, als ik haar zie, geblanket, ingepend in een te nauw corset, met 'n jonge-meisjes witjaponnetje aan, en nog roze lint op haar coquet hoedje, zich aanstellend als 'n twintigjarige.... maar,.... o, de vreeselijke ernst, die er schuilt achter die lachverwekkendheid! De ernst van het onverzadigd moeten heengaan van den levensdisch.

In *Les Vierges-fortes* van Marcel Prevost herinner ik mij, dat hij een der hoofdfiguren, die oude feministe, die er mede-verantwoordelijk voor is, dat Frédérique en Lea zich eenzijdig aan hare feministische denkbeelden wijden, op een gegeven oogenblik laat bekennen:

‘Moi, je ne suis pas femme.’

Die bekentenis zegt boekdeelen. Er zijn inderdaad uitzonderingen, halfslachtige wezens, die de natuur maakte tot noch vrouw noch man. Goed. Zij *zijn* er! Maar, haar mag men niet nemen tot maatstaf van *de* normale vrouw, zoo min als een verwijfde man mag dienen tot maatstaf voor ‘de’ man-natuur.

Ik dacht daaraan toen ik onder de waarheden waarvan: *Das gefährliche Alter* wemelt, ook deze tegenkwam, zoo dikwijls door mijzelve gezegd: ‘Het is onzin van gelijkstelling van geslachten te spreken, waar wij lichamelijk hebben te lijden op een wijze die de man niet kent, die ons geheele gestel door wroet,’ ... tot zoolang.... wij levend-dood zijn -; gelijk vóór eenige jaren professor Sproink het op een medisch Congres heel onomwonden heeft gezegd, tot ergernis van zeer vele voor deze waarheid bange vrouwen: In haar die de eind-periode bereikt hebben is de vrouw als *vrouw* dood, al is zij mijnentwege nog zoo lief of mooi, zij is als *vrouw* dood! -

Een van onze verwoedste feministen hier te lande gaf mij eens, toen ik deze zelfde stelling van Karin Michaëlis verkondigde, het triomfantelijke antwoord: ‘Bij u moge dat zoo zijn, bij mij niet. Ik heb m'n geheele leven niets daarvan geweten.’ - En zij begreep niet, dat ik haar inwendig beklaagde, om haar daardoor bekennen te zijn geen echte, geen volkomen vrouw, - met al het haar daardoor opgelegde lijden, maar toch een gansche vrouw!

Gansche vrouwen, - of zij leelijk zijn of mooi, of zij zich lieten weerhouden door fatsoensbanden, dan wel of niemand haar ooit ‘vroeg’, of de man die zij liefhadden

eens haar, door welke omstandigheden ook, werd ontnomen, of zij hem vrijwillig opgaven, of zij bijtijds hare dwaling ontdekten, dan of zij hem door een te vroegen dood verloren, - welke, in een woord, ook de redenen waren harer niet-in-het-sexueele-leven bevredigd-zijn-geworden, vrijwillige of onvrijwillige redenen, zij zullen altijd lijden, onzegbaar *lijden*, omdat zij heengaan van 's levensdisch als onverzadigd-geblevenen!

Zie, dat had ik willen, geboekt zien in Karin Michaëlis werk: de roep om mededoogen voor, om begrijpen van *de* vrouw als geheel genomen; wat zij daarentegen slechts geeft is een o zoo miniem onderdeel van het groote vrouwenleed, het onderdeel van het lot der hysterischen en abnormalen, tengevolge van zekere met haar leeftijd verbonden omstandigheden! In hoeverre zij hier overdrijft in hare pessimistische voorstelling van de algemeenheid van het kwaad, is moeilijk te beoordeelen, omdat haar roman speelt in Denemarken. Moet men namelijk haar gelooven, dan is er daar zoowat geen enkele vrouw van middelbare jaren,

die, hoe gelukkig-getrouwd ook, in den alledaagschen zin, niet op den een of anderen dag eens ontrouw begaat aan haren echtgenoot, om hare verhitte zinnen te verkoelen.

- 't Kan zijn dat de Denemarkensche vrouwen zóó zijn -, mijnentwege! Ik herhaal, het is slechts een onderdeel, een klein onderdeel van: *Das gefährliche Alter*, dat hiermede wordt ontsluierd.

Wanneer Karin Michaëlis aanneemt, dat zelfs de eenmaal ingewijde vrouw zoo hysterisch wordt op dien middelbaren leeftijd, dat zij 'als een dollen hond moet worden doodgeslagen,' wat denkt zij dan wel dat er moet omgaan in degenen, die staan op den drempel, en niet mogen naar binnengaan, die weten, dat met die overgangsjaren zich voor haar afsluit de laatste kans, de laatste hoop, - dat zij levend-gestorven zijn voortaan?

Ik herhaal, dit boek had aangrijpend mooi *kunnen* zijn, indien het ons derzulken lot en strijd had geschilderd, onomwonden, eerlijk, toch kuisch! Zoo als het nu is, is het niet meer dan een vrij-onbeduidend sensatie-romannetje, doorspekt met enkele groote intieme waarheden, die echter gewoonlijk de vrouw niet den moed heeft te erkennen zoo te zijn. Daarin onderscheidt het zich van het alledaagsche vrouwenwerk, door *die* oprechtheid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Onnoodige Zelfkwelling.

De Conventioneele omgang van de menschen -, het samenkomen op zoogenaamde avondjes -, het maken van visites - in het kort al die uitwisselingen van beleefdheden, die niets te maken hebben met vriendschap en warm medegevoel, voel ik als onnoodige zelfkwelling - een pijn, die je je zelf oplegt - die je lijdt *om de wille* van het zoogenaamde fatsoen - beschaving of wel standsbegrip - en *ten koste* van je innerlijk - je karakter - je heele zelf. Als je nog jong bent - dan durf je in die bestaande opvattingen en gebruiken geen veranderingen brengen - dan durf je niet te weerstreven het aloude, dat nu eenmaal domineert -, maar ouder wordende, *moet* je het veranderen, omdat je voelt, dat je zoo niet leven kunt *en* dan maak je je vrij.

Die vrijmaking geeft je veel onaangenaamheden - ook wel verdriet - maar eenmaal gebroken met dat alles - eenmaal je losgemaakt van al dat kleingeestige - al dat omvaren - voel je je zoo heerlijk gelukkig - zoo volkomen oprecht - zooveel dichter bij de waarheid.

Want dat juist is het treurige in de zoógenaamde conversatie - dat je dingen *zegt*, die je eigenlijk *niet wil* zeggen - lieve dingen, die je niet voelt en leelijke dingen, die je zegt - gist of bewaarheidt ten believe van een *ander* - als 't ware gedwongen of gesuggereerd daartoe.

Ik herinner mij zooveel avondjes hier of daar doorgebracht.

Den volgenden dag wordt je wakker; half dommelend nog - voel je iets wreveligs in je - je hebt 't land - hebt een boozig gevoel over je.

En dan eindelijk heelemaal wakker geworden - o, ja - dan herinner je je den vorigen avond - je had toen zus en zoo gedaan - dit en dat gezegd - oogenblikken van stilte bijgewoond - niemand sprak - dat hinderde je en je zei iets - een gebeurtenis, een kleine aanhaling uit die of die z'n leven of z'n omstandigheden - en - men reageerde en van het een kwam het op het ander en zelf sprak je ook maar steeds mee - 't gesprek werd weer vlot - je voelde, dat die benauwende stilte, die ieder een verlegen gevoel

gaf, weg was - maar in je klaagde het zacht - dat je dat onderwerp toch niet had moeten aanroeren -, die persoon. Wat kende je er van - was je zelf dan zooveel beter - hoe zou je dan in zoo'n geval gehandeld hebben. Zoo gaandeweg met je innerlijk redeneerend, voel je, dat je verkeerd deed - dat je handelde tegen je beter gevoel in -; maar 't is uitgesproken - al die menschen spraken mee - 't is gebeurd - het vonnis over die en die is geveld.

En eindelijk ging je naar huis, schijnbaar voldaan, tevreden, je gastvrouw dankend lief en vriendelijk - en innerlijk woedend en je zelf minachtend en bestraffend.... en dat was dan een avond voor ontspanning -, voor genoegen.

Als je nu voelt, overtuigd voelt, dat die zoogenaamde conversatie je niet bevredigt -, je niet geeft rust en weldadigheid voor je innerlijk -, neen - integendeel je verlaagt en leelijk maakt - dan ben je verplicht aan je eigen zieleheil, met dat alles te breken - denkende aan dat ware woord van Jezus Christus.

- ‘Wat toch zal het den mensch baten - zoo hij de gansche Wereld wint en schade lijdt aan zijn ziel.’

GONDA.

Richting.

Waarom men toch in 't aardsche leven,
Altijd zoo héél belangrijk vindt,
Wat de' ééne mensch scheidt van den ander
En niet, wat allen steeds verbindt.
Och, zou dan niet in ied're richting
Iets moois en goeds zijn, wáár en rein,
En zou 't voornaamste, neen het ééne
Dat nimmer scheidt, niet liefde zijn.
De richting kan door wie haar vóórstaan,
Mishandeld worden of gewijd;
De liefde bindt, - maar 't liefdelooze -
Hoe ook de richting - eeuwig scheidt.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Gedachtenwisseling.

Allemaal eender.

In een entrefilet uit *De Klok* van 21 April haar Schadenfreude over 't feit, dat het ons ‘christelelijk’ ministerie niet erg ‘naar den vleesche’ gaat.

Eerst marcheerde de minister van droge ruzie af, heet het, - de minister van koloniën is in kennis van het door hem bestuurde, evenwel nimmer zèlf-aanschouwde land verreweg de mindere van verschillende kamerleden, - Talma ‘weet van toeten noch blazen,’ doch ‘redt zich nog door zijn brutaliteit en zijn lust om excellentie te blijven’.

En ook Kolkman - vindt *De Klok* - doet minder gunstig van zich spreken! En dan concludeert zij:

De een na den ander valt dus sterk tegen, en de christelijke heeren ondervinden, dat kritiseeren heel wat gemakkelijker is, dan zelf goed werk leveren.’

Inderdaad, het ‘christelijk’ ministerie heeft zich danig gecompromitteerd, zelfs in de oogen van de ‘mannen-broeders’, die zich leelijk in hunne schoone verwachtingen bedrogen zien!

Zullen we het echter daarom in 1913, met een ‘vrijzinnig’ ministerie misschien, beter treffen? We kunnen er al vooruit onze schouderen over optrekken. Immers, wèlk minsterie er ook aan 't bewind is, d.w.z.: welke politieke partij op dat oogenblik ook de lakens uitdeelt, de zaken blijven vrijwel dezelfde en zooals ze waren.

Want dezelfde *zucht tot zelfbehoud*, die den mensch-in-levensgevaar niet doet vragen naar den aard der middelen, waarvan hij zich bedient om zijn bestaan te redden, bestaat óók in élke regeeringsgroep, van welke politieke kleur of richting ook. Eenmaal het heft in handen hebbende, blijken de politieke heeren hierin allen elkander gelijk.

Zij, die zoo hard schreeuwen buiten de Kamer en het Kabinet over allerlei feilen en verzuimen hunner politieke tegenstanders, blijken, zoodra zij zich erin-geschreeuwd hebben, al bitter weinig te verschillen met hen, die hun voorafgingen, - vooral wat hun optreden tegen de arbeidersbeweging betreft. Liberalen, Demokraten, Christenen of Sociaal-demokraten, - zij zijn geworden nu *regeerings*mannen en als zoodanig hebben zij het Gezag te handhaven, d.i. hun positie te verdedigen. En op welke wijze dit geschiedt, hebben we gezien aan de Spoorwegstakingen in Holland en Frankrijk.

Kuyper, de kleine-luiden-afgod en Briand, bijgenaamd ‘generaal-algemeene-werkstaking,’ welk verschil is er aan te toonen tusschen die twee?

De één Christen!

De ander Sociaal demokraat!

Och arme, wat komt het beginsel in 't gedrang, zoodra het baantje bedreigd wordt!

De redactie van ‘De Blijde Wereld’ - Christen-Socialistisch weekblad - uitte zich, over den heer Talma sprekende, aldus:

‘Dit is Talma, *die vroeger voor Patrimonium zulke vurige woorden sprak*, *de man*, *wiens eerste candidatuur in Tietjerksteradeel door de christelijk-historischen maar aarzelend gestemd werd*, *omdat hij zoo rood was. Dat rood verbleekt wel heel sterk*, *als het door de zon der politieke macht beschenen wordt*’.

En dit zeggen nu de Sociaal-demokraten, die het zélf altijd zoo druk hebben over het veroveren der politieke macht!

Intusschen volkomen wáár. Maar.... men moet zélf geheel vrij zijn van wat men anderen verwijt, of men maakt zich schuldig aan huichelarij. Zijn de ‘socialisten’ Troelstra c.s. zooveel beter? Wat is er overgebleven van den revolutionair in Troelstra, Vliegen, Helsdingen? De laatste vond het onlangs zoo noodig, zoo erg nóódig, zich allernederigst vrij te pleiten van de verdenking als zou zeker revolutionair rijmelarijtje, waarin dapper gescholden wordt op het kapitalistisch ‘galgenbroed’ etc., van hém afkomstig zijn. Want ziet u, daarvoor is ‘mijnheer’ Helsdingen véél te braaf! Vroeger.... ach ja, vroeger.... maar toèn was hij nog arbeider en nù is hij Kamerlid en dat wil hij natuurlijk gaarne blijven. Daarom moet hij vooral die revolutionaire smet van zich trachten af te wasschen.... de kiezers mochten eens verkeerde dingen van hem gaan denken!

Waar is het ‘rood’ gebleven?

Wacht slechts. Als we het Ministerie-Troelstra beleven, zal het spoedig zijn: ‘Dit is nu Troelstra die vroeger....’ enz. Zoo kan men spreken van schier alle wetten-fabrikanten: ‘dat is me die, en dìe, en dìe.... die vroeger....’ enz.

En is het nu, in verband hiermede, niet vermakelijk te moeten vernemen: ‘dat men als Nederlander *verplicht is* aan de wetten, *gemaakt door kundige mannen* en onderteekend door de Koningin, zich te onderwerpen’?

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

Brief uit Dresden.

(Vervolg en slot van No. 45.)

De groote vasten is hier voor 't eerst ingegaan met een carnaval. Ik verwonderde me al waarom het publiek zoo nieuwsgierig, dom lachend de eerste gecostumeerden aangaapte op straat. Doch ik hoorde dat 't carnaval iets bijzonders was en begreep dat de meesten waarschijnlijk nooit een carnaval hadden bijgewoond.

Al om drie uren werden op verschillende punten de trams opgehouden door de optocht rijtuigen en gecostumeerden. Men lachte kinderlijk om de flauwe grappen der clowns. Voor een groote stad als Dresden was die reeks voertuigen, ongeveer vijftien, merkwaardig klein in aantal, doch wanneer men de kalmte van 't Dresdener publiek kent, dan is 't te begrijpen, dat een Hollander, die jaren in Keulen had gewoond uitriep: volgend jaar zal 't hier woester toegaan dan in Keulen.

Om elf uur 's avonds waren er verscheidenen zoo moe, dat zij zich kalmpjes op den rand der trottoirs neerzetten, of zich mee lieten voeren door een tram, wanneer die toevallig bij hen halt maakte. Het niet-willen-opmerken van den tramkoetsier, die natuurlijk best wist, dat zich daar vlak bij zijn voeten op de treê een half-dooden clown of bedelaar had laten neervallen, was vermakelijk om aan te zien. Het publiek hielp dan ook handig den indringer voor den conducteur verbergen. Bij de eerstvolgende halte, werd hij er dan weer afgerold, om verder door zijn kameraden meegesjouwd te worden.

Dat er toen veel gedronken is, bewijst 't volgende staaltje. Drie heeren, ongecostumeerd werden den volgenden morgen om tien uur door politieagenten ‘gevonden’, en ten einde raad eindelijk naar een der bureaux gebracht, want na allerlei vergeefsche pogingen, had men niet te weten kunnen komen, waar zij woonden of hoe ze ze heetten.

Zij noemden elkaars voornamen steeds idioot-lachend, maar wisten zich niets méér te herinneren. Hunne zakken bevatten niets, wat tot eenige aanwijzing kon dienen.

Men lachte er hier om, zooals bij oudjaar aan een paar zwaaiende heeren een voorbijganger: ‘Prosit Neujahr!’ toeriep, doch ik voor mij zou 't jammer vinden, dat 't carnaval hier een dronkenmans-feest werd, zooals in andere steden en wellicht zal 't dan den koning berouwen dat hij ‘eindelijk zwichtte voor 't herhaald dringend verzoek om zijn toestemming tot het houden van carnaval in Dresden.’

Op het eerste feest ging 't zoo rustig, ofschoon vroolijk toe, dat ouders met hunne kleine ingepakte mormeltjes op den arm of in duwwagentjes zich zonder angst in de menigte bewogen. Men zag de agenten alleen, wanneer een opgewonden feestvierende 't den niet-mee-doende toekijkers lastig maakte. Er werden echter toch wel meisjes omhelsd en gekust, 't geen een minder prettig gezicht is, wanneer men zich met zulk jong goedje tusschen de opeengepakte menigte bevindt. De Hollandsche club deed haar best mee feest te vieren, doch de meeste clubgenooten bevonden zich op straat - en de anderen in hun clublokaal vergenoegden zich met confetti te werpen naar de deelnemers aan den optocht, die er echter niets van genoten, want de breedte der trottoirs in de Pragerstrasse maakte 't onmogelijk ze te bereiken van uit een boven-raam. Vermakelijk was 't te zien, hoe in hun plaats mooi uitgedoste voorbijgangsters in hare groote hoeden, den regen confetti vingen en moeite hadden

deze daarvoor zeer geschikte vangborden op haar hoofd te houden wanneer de serpentines met alle geweld ze bij de wuivende veeren trachtten mee te voeren.

Grappig was 't, hoe weer andere dames, en vrouwen zoowel als kinderen toesprongen, en zich van de grillig fladderende serpentines trachtten meester te maken, om ze als zegeteekenen om hoed, hals en schouders te hangen.

Dresden is ten achteren bij München wat toiletten betreft. De Dresdener dame kleedt zich burgerlijk. Zij is te veel sloof, dunkt me, toch ziet men hier meer vaders met zijn kinderen op straat dan in Holland. Ook doen jongens hier evengoed boodschappen voor 't gezin als meisjes, zorgen even lief voor broertjes en zusjes als de zus-moedertjes.

De kinderen worden over 't algemeen zeer kort gehouden, de tucht op school is heel streng. Van een schreeuwende en joelende schooljeugd is niets te bespeuren. In arme wijken spelen ze op straat, maar aan baldadigheden wordt blijkbaar niet gedacht, toch zijn ze vroolijk.

Van zooveel smaak als de gebouwen spreken, van even zoo weinig smaak spreekt 't inte-

rieur der woningen. Een werkelijk artistiek meubel dat heb ik nog niet gevonden. Er is iets lomps in den vorm en iets onafs in de samenvoeging van lijnen.

Dat het kind geen fijn gevoel van kleuren kan opdoen, ziet men dadelijk aan de kleuren der uniformen hier... Men kan ze bewonderen (?) in de schreeuwendste, tegen elkaar vloekende kleuren. Hel-rood op een blauw en grijs, dat het rood een oranje tint geeft, die een leelijke spotlach lijkt op een anders mooi gelaat. Voeg dan een goud biesje of gouden kraag, bij dat valsche geelrood, dan kan men zich voorstellen, hoe kinderen steeds zulke leelijke combinaties ziende, wanneer ze menschen zijn geworden niet anders weten, dan dat 't zoo hoort.

De jagers hebben een stil-groen tenu met zilver, maar alsof men jaloersch was, op het prettig aandoend geheel, zoo heeft men ze een zwarte broek gegeven. Dat zwart geeft een anderen tint aan 't groen, vermindert de waarde van 't geheel.

Zoo ziet men hier ook nog een H.B.S.-pet die gras-groen is.

Het doet zoo mal aan in mooie nuanceeringen der kleuren aan de gebouwen. Ik ben benieuwd welken indruk die schreeuwende kleuren zullen maken tusschen de zomertoiletten, wanneer ze nu al papegaaiachtig doen tusschen de stemmige donkere winterkleeding.

Dat de kleuren aan de huizen de schoonheid der stad verhoogen heeft de Dresdener te danken aan de wazige tinten, die de steenbereiding aan de kleurstof geeft, ook aan het calcarium. Men merkt ook aan de japonnen hoe weinig fijn gevoel voor kleur de dames hebben. München is vooruit bij Dresden, wat mode betreft. Doch de ‘scholen’ zoowel Hoogere als Lagere zijn hier uitstekend, en doen niet voor Berlijn onder, evenmin als de conservatoires, muziekscholen, en tooneelscholen. De rustige ernst en groote orde in al deze inrichtingen zijn een aanbeveling voor ouders, die hunne kinderen naar 't buitenland moeten zenden voor kunstontwikkeling.

Door toevallige omstandigheden kan ik bijv. het conservatoire van Dresden zeer aanbevelen, terwijl ik dat van Keulen afraad, wanneer men zijn kind alleen moet laten trekken. De moraliteit staat hier zooveel hooger als die te Keulen en in andere groote muziek-steden, en dàt is toch zeker heel veel waard, dunkt me.

Dan is hier nog de prachtige inrichting van Emil Jacques Dalcrose, waarover ik een volgenden keer meer uitgebreid hoop te schrijven, omdat ik vermoed uit 't geen ik zoo hier en daar opving, dat men in Holland zijn Idee niet goed vat. Men praat na en daarom loopen velen met hem weg, zonder eigenlijk te weten, waar 't om gaat. Om hem goed te begrijpen, moet men hem zien werken met zijn leerlingen, niet alleen een uitvoering bijwonen, die voor 't publiek bestemd is, doch onopgemerkt door hem zelf (dat is àltijd 't voornaamste in zulke gevallen) zien, hooren en meemaken, om hem naar waarde te leeren schatten. In den beginne wil ik wel bekennen... maar ik weid u liever later daarover uit.

LUMAY.

Bericht.

Tot mijn leedwezen heb ik deze week de **correspondentie** moeten laten overblijven, door mijn vertrek naar **Bad-Nauheim**. Ik hoop, van af het volgend nommer, weer alles geregeld te kunnen afhandelen.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

24 Mei 1911.
24ste Jaargang.
No. 47

Berichten.

Van af heden is mijn adres:
Bad-Nauheim, Villa Esperanza, Karl-strasse.
Men kan of de brieven, stukken, correspondentie, enz., direct aan mijn adres dáár zenden, of ze, desverkiezende, onder gesloten enveloppe aan mijn adres, doen toekomen aan den uitgever der Holl: Lelie, den heer L.J. Veen, Amsterdam, 485 Keizersgracht, die zich gaarne belast met de doorzending van wàt ook.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Ludwig van Beethoven.[1)]

1) Naar aanleiding van den door de Vereeniging: 'Het Beethovenhuis' georganiseerden Beethoven Cyclus, April 1911.

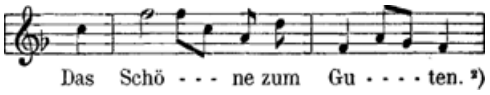

2)

De dood van Beethoven is een triomf voor de schoonheid geweest: een lofzang op haar eigen onsterflijkheid. Wanneer we de muziek van Beethoven zullen hooren dan moeten we weer de macht van de schoonheid erkennen en het eeuwige in haar wezen. Die macht bezielt ook het streven van de Beethoven-vereeniging en de uitvoering van den Beethoven-cyclus zal er ook een schitterend resultaat van worden.

Beethoven is een der grootsten onder de grooten, zijn kunst staat 't dichtst - zou ik willen zeggen, bij de oneindigheid. Zijn kunst

2) Uit brief v. L. v. Beeth. aan Frau v. Pachler (1824), zie: L.v.B.'s sämtliche Briefe und Aufzeichnungen. 1783-1814. Wien und Leipzig, 1907. C.W. Stern.

heeft mèt die van Chopin de smart gemeen. De schoonheid van hun beider kunst is uit de smart geboren. Maar B. was veel krachtiger persoonlijkheid. Die beide 'God-menschen' hadden mogelijk elkaar niet begrepen, gedachte en gevoel verhielden zich in hen zoo verschillend.

Toen de romantische school in Duitschland bloeide leefde Beethoven. Dit kwam zijn kunst ten goede. Die menschen van de rom. school begrepen hem en zijn kunst. In dien tijd werd ook het wèzen der muziek het best gevoeld en begrepen. Voor hen was de muziek de hoogste kunst - zij is het minst stoffelijk. Hun lievelings-componisten waren dan ook Bach, Gluck, Mozart en Beethoven. Bach's muziek vergeleek men met de gothische architectuur. Mozart brengt ons in de geestenwereld. En Beethoven, aldus Hoffmann 'schwört Riesenschatten hervor, die uns vernichten, so dasz wir nur noch in dem Zusammenklang von Leidenschaften leben, den seine Töne wirken. Er ist der romantischste Tonkünstler, ja - der romantische im eigentlichen Sinne, weil er allein die unendliche, durch nichts zu stillende und daher ewig schmerzliche Sehnsucht erregt'. In het wezen der muziek vinden zij het wezen van 't leven. Novalis meende dat de muzikale verhoudingen eigenlijk de grond-verhoudingen in de natuur waren en meende dat in het leven van den ontwikkelden mensch de muziek moest afwisselen met niet-muziek, zooals het slapen en het waken elkander afwisselen.

Beethoven werd den 16^{den} Dec. 1770 geboren te Bonn. Het heeft lang geduurd voòr men het over den oorsprong der familie eens was. Men heeft beweerd dat hij een onechte zoon was van Fr. Wilhelm II, de koning van Pruisen, anderen beweerden dat hij Hollander was (vanwege het 'van' voor zijn naam[3]. In waarheid was hij de zoon van een gewoon musicus gevestigd te Bonn. Zijn jeugd ging vreugd-loos voorbij en van nature was hij schuw en in zich-zelve gekeerd. Zijn familie-omstandigheden waren droevig, zijn vader, geestelijk en moreel minderwaardig, behandelde hem ruw. Een goede, algemeene ontwikkeling kwam eerst op lateren leeftijd. Door zijn vader werd hij tot de muziek-studie gedwongen met het doel om den zoon zoodra mogelijk te kunnen exploiteeren. In 1887 stierf zijn moeder en na haar dood werd zijn leven door zijn vader nog meer verbitterd en ging hij zijn troost buitenshuis zoeken. Hij vond die bij een zekere familie Breuning. Zijn vader zonk steeds dieper en toen hij zeventien jaar oud was, trad B. feitelijk als het hoofd der familie op. In 1792 stierf zijn vader, in 1793 (tot toen had hij onder Haydn gestudeerd) ging hij naar Weenen, het centrum van het muzikale leven. In den jongen Beethoven huisde een zeer zelfstandige geest en hij bezat een groot vertrouwen in zichzelf. Door zijn kunst-instinct gedreven geraakte hij tot de goede bronnen voor zijn ontwikkeling: Händel, Bach, Mozart, Haydn, Cherubin, bestudeerde hij, vooral op Mozart heeft hij verder gebouwd, niettemin in zijn instrumentaal-muziek moet hij meer op Haydn dan op Mozart zijn voortgegaan. In Weenen, veel meer dan in Bonn had hij gelegenheid zijn genie te ontwikkelen. Moest hij aanvankelijk spaarzaam leven, weldra kwam hij in de eerste kringen van Weenen en genoot vooral de bescherming van prins Lichnowsky, die hem een jaarwedde schonk en van diens vrouw, zelf een

3) In 1837 verscheen te A'dam: Brief aan den Heer burgemeester Van Bonn, door M. van Marsdijk, die beweerde dat B. de zoon was van reizende muzikanten die de kermissen van Holland bezochten en dat hij in Aug. 1772 op de kermis te Zutphen werd geboren, in een kleine herberg: 'de Fransche tuin'. De onjuistheid hiervan is aangetoond door een jeugd-vriend van B., Dr. F.G. Wegeler. (Biograph. Notizen über L.v.B.).

bekend pianiste, die steeds met tact B.'s slecht humeur, zijn drift en zijn somber uiterlijk wist te excuseeren.

Zijn vrije, breede phantazie deed hem weldra boven velen uitmunten, improviseeren en phantazeeren waren trekken van zijn talent, waarmede hij zich in zijn eersten tijd verhief boven zijn beide Weensche concurrenten, Woelfl en Steibelt. Den 29sten Maart 1895 treed B. als klavier-speler in het openbaar op met zijn C-dur concert (Op 15) en den 19den Mei met zijn bekende Trio's[4]. Door zijn reizen naar Praag en Berlijn (1796), verbreidde zijn roem zich en verbeterden zijn geldelijke omstandigheden aanmerkelijk, ondanks zijn slechte economische eigenschappen.[5]

4) J.B. Cramer schreef toen: 'Das ist der Mann, der uns über den Verlust Mozarts trösten wird.' Van dien tijd zijn: de drie Trio's, Op. 1, talrijke var; Lieder, Tänzen; de sonaten Op. 2, 7, 10, 13, 14, die Adelaide Op. 46, Quintetten, Op. 4 en 16; Ah perfido. Op. 60; de 2 sonaten voor p. en violoncel. Op. 5; de drie son. voor p. en v. Op. 12; het B-dur concert. Op. 19; het septet. Op. 20 (oòk het oratorium: Christus am Oelberge).

5) Sedert 1795 waren zijn beide broers Karl en Johann in Weenen. Over de verhoudingen onderling bestaan niet altijd even goede meeningen B. zou vaak misleid zijn door hen. Dit moet echter overdreven wezen. B. was Karl zelfs dankbaar voor diens zakelijke bemoeiingen, B -zèlf verafschuwde alles wat zakelijk was. Met contracten, honoraria, bemoeide hij zich zelden of nooit.

Weldra zag men B. groot in zijn teerste uitdrukkingen zoowel als in zijn sterkste kracht en zijn diepe phantazie en vele en diepe ideeën gaven aan zijn kunst een voorname biezonderheid. In zijn machtigste momenten kan hij alles om zich heen en zichzelf vergeten. In dien tijd ontstaat reeds het beste van zijn composities. Dan - in zijn hoogste streven en in zijn krachtigsten arbeid voelt hij het noodlot hem naderen. Sedert 1793 deden zich de eerste verschijnselen van een gehoor-ziekte voor, die tenslotte tot volslagen doofheid werd. Aanvankelijk zich de kwaal niet zòò bewust, vinden wij in brieven van ± 1801, hoe hij zich smartelijk daarover uit.[6] Zijn kwaal werd voor hem een bron van het diepste ziele-lijden en zijn temperament en karakter waren er niet naar om spoedig in zijn lot te berusten: zijn strijd bleef groot en heröisch. Zijn rijke phantazie vermocht hij niet in spreektaal te uiten, alleen de muziek was zijn taal. Hij was vaak heftig tegen zijn beste vrienden, maar was 't ook weer even spoedig vergeten. Hij had een groot verlangen naar persoonlijke vrijheid en humor was een goed helper voor hem om zijn zwaarmoedigheid te bestrijden. In alles vinden wij de trekken van het genie dat de boeien van tijd en van ruimte bijna niet dulden kan. Zijn groote liefde voor de natuur geeft ons ook een diepen blik in zijn gemoedsleven. In en buiten Weenen kende ieder hem, en zelfs de laagsten groetten hem eerbiedig als voelden zij de macht van zijn zeldzaam talent. Een hooge moraal lag er in zijn leven, en een hooge moraal lag er in zijn kunst, anders zou hij nooit de kracht gehad hebben tot het scheppen van zoovele onvergankelijke werken. B. is nooit getrouwd geweest, ofschoon hij de liefde wèl heeft gekend, en steeds in haar hoogste opvattingen gevoeld. Physiek was hij sterk; ondanks zijn drift was hij goed, edelmoedig, naïef, eenvoudig, wat in de kringen waarin hij verkeerde aanleiding tot vele anecdoten heeft gegeven. Hij hield van Homerus en van de romans van Walter Scott, en als man van verbeelding was hij dichter tegelijk. Toen hij den 26sten Maart 1829 stierf had hij van de kunst àlles genoten, wat de kunst te genieten geven kán, maar *buiten* haar was hij noòit gelukkig geweest.

In den tijd van 1800-1812 (13) gaf hij de hoogste producten van zijn kunstvermogen.[7] In het begin van 1800 komen ook zijn eerste groote symphonieke orkest-composities tot stand, 5 April 1800, gaat zijn eerste symphonie C-dur (op 21). Zij wijzen op een eigen ontwikkeling der muziek-gedeelten, dit geldt oòk voor zijn Quartetten en sonaten. Zijn meeste composities zijn gebouwd naar een dichterlijk plan, waarover B. zich zelden uitliet, een groote zelf-kritiek deed hem tot het volmaakte komen. Wel vaak had hij met de uitdrukking en den vorm te worstelen. Terzelfder tijd dat B. Eroica schreef en daarmede het gebied der hoogere toonkunst betreden had, schreef hij de beroemde Kreutzersonate. (In 1805 gedrukt als op. 47 -, 17 Mei 1803 het eerst gespeeld.). 20 Nov. 1805 ging ‘Fidelio, oder die eheliche

6) Zijn kwaal maakte hem zeèr melancholiek, hij heeft wel aan zelfmoord gedacht. In een schrijven aan M. v Seyfried; ‘- - - Alleen de kunst heeft mij teruggehouden, het schijnt mij onmogelijk de wereld te verlaten voòr ik alles heb gegeven wat ik voèl te moeten geven. Daarom dat ik dit ellendige leven voortleef waarin een niets mij van de gelukkigste in de ongelukkigste stemming brengen kan.’ Het testament aan zijn broer (6 Oct. 1802), wijst ook op zijn groote melancholie.

7) Uit dezen tijd: de eerste 6 Quart. Op. 18 (1800-'01) de son. voor p. B-dur. Op 22; As-dur. Op. 26, Es-dur en Cis-moll. Op. 27; D-dur. Op. 28; G-dur, D-moll, Es-dur, Op. 31, C-dur. Op. 53 - piano en v. Op 23 en 24. A-dur, C-moll. G-dur, Op. 30, met hoorn Op. 9, het C-moll-concert Op. 37; C-dur Quintet Op. 29, Die Geschöpfe des Prometheus, Op. 43 en verschil var.

Liebe', een mislukking. Omgewerkt, ging de opera in Maart 1814 weèr, en toèn met groot succes. Na, 'Fidelio' schreef B. geen opera-muziek meer, wèl tooneel-muziek, (o.a. het plan voor Grillparzer's Melusinde.) - en wees daarmede den weg naar het muziek-drama. In de jaren 1805-1806 schept hij wel zijn meest volmaakte werken, waaronder het beste: de C-moll symphonie: de strijd tegen het noodlot en de overwinning van den geest. De hoogste uiting van een hoogen poètischen en dramatischen geest. Zijn innig verkeer met de natuur vinden wij in zijn Pastoral-symphonie[8]. In 1812 ontstaat zijn A-dur symphonie die de B-uitleggers wèl hoofdbreken heeft gekost. Want hoe meer B. zich van de buitenwereld afzonderde en afzonderen mòest, te meer vervalt hij in zijn ideeën-rijk waarin wij hem niet steeds te volgen vermogen. Op den top van zijn roem en van de bewondering zijner tijdgenooten staat B. 1813-14, zijn doofheid belette hem nog niet zijn premières zélf te dirigeeren, terloops zij opgemerkt dat B. noòit een goed dirigent is geweest. Dan - wanneer in de herfst zijn broer sterft, begint zijn ver-

8) 9 Febr. 1812 'Die Ruinen von Athen' en 'König Stephan', verder de phant. voor p., ork. en koor. Op. 80. Het p-conc. in Es Op. 73; de Quart in Es-dur Op. 74 en F-moll Op. 95; het B-dur Trio Op. 97; de son. voor p. Es-dur Op. 81 en Fis-dur Op. 78, met violoncel A-dur Op. 69, met v. G-dur Op. 96.

drietigste tijd. De strijd in zijn binnenste wordt geweldiger. Hij behoorde tot de kathol. kerk, maar vond er evenmin als in een ander geloof, bevrediging; in zijn eigen kunst wilde hij de godheid - d.i. de eenheid, de schoonheid zoeken. Die innerlijke strijd ligt in de D-dur-Messe van 1819. In Mei '27 gaat zijn 9de symph. in D-moll met het onvergelijkelijk mooie slot-koor: 'Freude schöner Götterfunken.' Zijn kunst-moraal wilde dat hij begrepen zou worden, daarom neemt hij de menschelijke taal bij zijn muziek te hulp.[9)]

Bijna al zijn scheppingen zijn standbeelden voor zijn genie. Hij voelde al wat verheven was en beheerschte in zijn phantasie de harmonie van het Leven. In zijn muzikaal denken is een strenge logica, die verbinding vaak geeft met deze en geéne wereld. Navolgers heeft hij niet gehad: Rodolphe en Ries bleven ver achter bij hun leermeester. Voor zijn hooge phantasie en ideeën bleef de instrumentaalmuziek de aangewezen vorm en daarin heeft het genie zijn grootste wonderen gewrocht. Hij was een dier zeldzamen die op de hoogte der menschheid staan en waarvan de naam een karakteristiek zegel is voor een gehèele kunst periode.

JOHAN KONING.

Één Accoord.

Één enk'le zachte melodie
Van stil geluk verspreidde
Haar goudglans over de rivier,
Die naar de zee ons leidde.

O vader Rijn, hoe menigmaal
Had 'k aan uw voet gezeten,
Vol martelenden twijfel nog,
En heimwee om te *weten.*

En met hun vreugde en hun smart
Verdwenen vele jaren,
En achter mij ligt vèr de tijd,
Dat wij nog kind'ren waren.

En 'k luister weer naar 't golvenlied,
Dat ik als kind reeds hoorde,
Maar, o het heeft een and'ren klank
En wondervolle woorden.

En 'k voel op nieuw, maar dieper nu
En rijker dan te voren,
De ontvoering, toen het leven mij
Zijn eeuwig lied deed hooren.

En elke droefheid, elke smart,
Al wat mij eenmaal griefde,
Het lost zich op in één accoord

9) Uit zijn laatste periode o.a. 5 Quart. (Es-dur Op. 127, B-dur Op. 130, Cis-moll Op. 131, B-moll Op. 132, F-dur Op. 135). - Men zou B's werk in 3 categ. kunnen verdeelen: *a*) Zijn jeugd-werk, (invl. v. Mozart); *b*) Symphonieën; *c*) het meer specifiek methaphysische in zijn kunst: de werken als van uit een andere wereld.

Van leven, licht en liefde.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

WIESBADEN, 12 Mei 1911.

Parade-gedachten - en nog wat.

Op mijn doorreis naar bad-Nauheim bleef ik een paar dagen onderweg in Wiesbaden. - En ik heb het ‘getroffen’ bij die gelegenheid, want, (ik wil nu óók eens spreken in den slavenziel-stijl van de ‘vrije’ ‘onafhankelijke’ Pers), ik genoot de ‘hooge eer’ van Z.M. den Keizer van Duitschland tot drie malen toe in mijn onmiddelijke nabijheid te kunnen aanschouwen, daar ik juist op het Kaiser-Friedrich-plein stond, toen hij ‘allerminzaamst’ groetend kwam aanrijden. ‘Allerminzaamst’, ‘het hooge gezelschap’, enz. enz., dat zijn namelijk zoo van die vrije-pers-uitdrukkingen, die onze slavenziel-journalisten gedwee uit de pen vloeien als zoovele geijkte phrasen, en welke de niet minder slavenziel-achtige lezers dankbaar indrinken als nectar.

Maar de werkelijkheid, och arme de werkelijkheid! Wat is die belachelijk èn treurig tegelijk!

Belachelijk.

Ik heb altijd, gode zij dank, een ingeboren zin voor de komische zijde van elke zaak. Die gelukkige eigenschap heeft me al over heel wat heengeholpen, waaraan anderen zich alléén ergeren. Wel, toen ik daar stond op dien heet-zonnigen Kaiser-Friedrich-platz, midden tusschen de met gespannen aandacht ‘het hooge gezelschap’ afwachtende volksmenigte, toen kwam mij 't zoo allerdolst voor, die domme massa, die zich daar uren lang in de zon liet kapot braden, enkel en alleen om 't geluk van te mogen aanschouwen 'n gewoon mensch, net als ieder ander gewoon mensch, maar opgetakeld in 'n mooi soldatenpakje, omringd door eenige andere eveneens dito opgetakelde heeren plus één dame, des Keizers zuster, welke laatste, als hoofd van 't een of ander leger-corps, was verkleed in een mannen-pakje van boven, met epauletten, helm, etc., en 'n vrouwen-rok van onderen! -

't Allerkomiekste echter was wel de aanblik

van de verzameling oude heeren, leden van allerlei ‘Krieger-’ en dito-Vereine, die, in rij en gelid opgesteld, met prachtige vaandels in hunne oude beenderige handen, zich en hunne feestkleedij lieten natregenen (want nu en dan ging de zon schuil voor een flink regenbuitje) terwille van hetzelfde ‘vaderlandslievende’ doel.

O, die oude heeren, meestal, naar hunne kale zwarte jassen en ouderwetsche hooge hoeden te oordeelen, allesbehalve bedeeld met aardsche goederen, - was het niet komisch èn treurig tegelijk te bedenken, dat ze daar hun beste pakjes stonden te bederven, misschien zich een ziekte op den hals haalden óók nog, alleen om de ‘eer’ van straks een ‘minzaam’ knikje te zullen krijgen van den ‘oppersten veldheer’.

En dan daarenboven nog het veel-misbruikte woord van Bismarck, dat een van die vaandels voerde:

‘*Wij Duitschers vreezen God*, *en overigens niemand ter wereld*’.

Zie, óók van een Bismarck doet je, als je nadenkt, zulke pedante praat meer komisch dan indrukwekkend aan. Maar enfin, in dien mond kan je zulke phrasenmakerij nog laten passeeren. Echter, Bismarck, en met hem de tijd, waarin zijn woorden iets wezenlijks beteekenden in verband met de toenmalige gebeurtenissen, is lang ter ruste. En stel je *nu* voor iets zóó ur-komisch als die verzameling oude kereltjes, die je met 'n fermen stoot van je hand een voor een kon omgooien, die daar, beverig, en rhumatiekerig, stonden te hunkeren naar hun Mittag-schläfchen straks, met dat brallende vaandel,

‘*Wij duitschers vreezen God*, *en overigens niemand ter wereld*’.

Behalve om te beginnen ‘Benjamin’, mijn schoothondje, had ik wel hard op willen uitkraaien want, juist in Wiesbaden, is het mij altijd opgevallen hoe laf-bang zelfs groote flinke mannen dáár zijn voor 'n kleinen, hun niets-doenden hond. Meermalen is het me gebeurd dat ik, op een bank gaande zitten, den een of anderen ‘niets-vreezenden’ duitscher angstig zag opstaan wanneer Benjamin tegen hem blafte, en ontelbare malen is, juist door *duitschers*, de *angstige* vraag tot mij gericht: ‘Hij doet toch niets?’ Waarop dan gewoonlijk ter toelichting nog volgde, speciaal brievenbestellers, en andere flinke groote mannen in de kracht van het leven heb ik hier op het oog: ‘want, U moet weten, ik ben zoo bang voor 'n hond!’

Naar aanleiding van dezen laffen hondenangst heb ik dan ook reeds meermalen zulke duitschers geantwoord, dat ik den chauvinistischen franschen eens bij gelegenheid den raad zal geven een leger honden op hen af te zenden, aangezien er geen beter middel is, schijnt het, om duitsche dapperheid te doen veranderen in lafhartigheid dan door den blooten aanblik maar van zelfs een zoo onschuldig, zelf niets durvend hondje als mijn Benjamin.

Enfin, dat allemaal belet niet, dat het pedante Bismarck-woord wordt uitgebruld bij alle mogelijke feestelijke gelegenheden, en wordt gedrukt op de vaandels van zwakbeenige afgeleefde oude mannetjes.

Maar óók treurig.

Toen viel m'n oog op de twee in waarheid ‘snoezige’ kereltjes vlak vóór me; de een kind uit 't volk, vlaskoppig vierjarig ventje, nog op moeders arm, de ander een flink-gebouwde mooie schooljongen, uit wat men noemt de beschaafde klasse, niet ouder dan twaalf, denk ik, z'n stroohoed versierd met de Keizer-bloem, de blauwe korenbloem, in zijn hand een bouquet daarvan, en zijn frisch open gelaat schitterend van enthousiasme, zijn stem babbelend onophoudelijk tegen zijn vriendjes rond om hem: ‘Dat is een generaal’. ‘Die daar heeft een prachtig uniform’. ‘En die nu voorbij rijdt, dat is een hóóge, hoor!’

Kanonnen-vee, dacht ik, arm, arm, kanonnen-vee, dat wordt grootgebracht aldus in louter phrasen en louter slavenziel-achtigheid! - 't Mooie pakje - datzelfde ‘wapen der dienstbaarheid’ dat men, waar het een livrei geldt van 'n particuliere onderneming hoogst-vernederend vindt, maar dat, zoodra 't in dienst van 't ‘vaderland’ wordt aangetrokken, ineens heet te zijn hoogst-eervol -, dat *klater*goud, dat boeit de kinderziel, die nog niet weet van wat er schuilt *achter* dat alles, *achter* het militairisme, en de phrasen op de school, en in huis, en in de geschiedenisboekjes, die doen de rest! En straks trekt dan zoo'n misleid jongetje met een gevoel van groote ‘fierheid’ 's konings rok aan, en ‘voelt’ zich verbazend en dan....

Dan komt er een diplomatische zet van 'n regeering, die *wil* den oorlog met 'n nabuur, hem *wil* om 'n reden die *nooit*, *nooit* iets te maken heeft met *wezenlijke* vaderlandsliefde, en de slagvelden kunnen dan vertellen van het einde, onder martelingen en lijden, van

zulke jonge veelbelovende levens, waarvan er duizenden en tienduizenden gevorderd worden door elken, elken krijg....

De Opperste Veldheer...

Daar kwam hij, omringd van 't heele mooi-opgetakelde troepje, bijna allen, hij-zelf aan 't hoofd, veel te log en te zwaar voor de aan heel-slanke, heel-mooie menschen alleen goed-kleedende praal-uniform, en zijn groeten was.... neen *niet* ‘minzaam’, het was integendeel de allerhooghartigste, allergenadigste, in-hoogmoedige blik van den heerscher, den bezitter, op den *onderdaan.*

En de ‘onderdanen’ schenen *dat* toch te voelen, want de geestdrift was maar matig. Maar toch, m'n oude heertjes van de Krieger-Vereinen vielen bijna om op hun zwakke beentjes enkel van plezier dat de Keizerlijke zon hun nog éénmaal bescheen vóór hun dood. En mijn vierjarige vlaskop op moeders arm schreeuwde met 'n schel kinderstemmetje: ‘Der Kaiser Hoch!’ Maar de twaalfjarige enthousiast was verontwaardigd, vond dat er niet *genoeg* werd Hurrah gejuicht. Het kwam niet te pas, zei hij ‘vaderlandslievend’. En hij raakte pas weer op dreef, toen de Keizer terugkwam, en werkelijk het schreeuwen en toejuichen luider en levendiger klonk dan in het begin. ‘Zoo hoort het’ - verklaarde hij gerustgesteld. -

Arme vierjarige vlaskop! - - Arme twaalfjarige krullebol! Zult gij enkel en alleen het tegenwoordige luier-leventje leiden straks van den hedendaagschen duitscher, zich vóórtzonnend in den roem van veertig jaren geleden, prijkend op parades met Bismarcks woorden, geschreven in mooie vaandels, en met klatergoud-uniformen aan, en U zelf door dat alles inbeeldend dat gij door zulke *phrasen* vaderlandslievende ‘helden’ zijt, of zal straks de een of andere heethoofd het smeulend vuur tusschen Frankrijk en Duitschland doen ontsteken tot een uitslaanden vlam, en zult gij, terwille van dien Keizer, die daar hoogmoedig en verwaten voorbijrijdt, zonder zelfs te vermoeden van Uw oprecht naief kinderlijk enthousiasme, worden neergeschoten en verminkt op afgrijselijke wijze, of sterven aan cholera of typhus of een dier andere vreeselijke doods-engelen, die den oorlog begeleiden?

Vrije menschen.

'n Paar politie-agenten kwamen waarschuwen op gebiedenden toon - (voor de magnifique *orde*, die de duitsche politie weet te handhaven, heb ik overigens allen eerbied, ik, die nog pas in het Noordeinde in den Haag getuige was van het *gebrek* aan orde bij den optocht van muziekvereenigingen ter gelegenheid van Koningin Wilhelmina's twaalf en een half jarig regeerings-feest), - dat niemand, ook na afloop der parade, mocht wijken van zijn plaats voor en aleer de allerhoogste Keizerlijke Majesteit ten derden male zou zijn voorbijgereden om naar het slot terug te keeren. En toen de ‘landsvader’ inderdaad eenige oogenblikken later opdaagde stond alles dan ook muisstil, klonk het Hurrah-geschreeuw voorschriftmatig-onderworpen.

Toen dacht ik ineens aan het slot van Ibsens onvergelijkelijk raak stuk: der Volksfeind, als hij, dr. Stockmann, zijn twee jongens wil opvoeden tot ‘Vrije menschen’.

Vrije menschen! Zij *zijn* er niet. Zij zullen er nooit komen óók! Want het volk *wil* niet anders zijn dan slaven, van de eerste rangen tot de laagste: slaven. Zich buigen en krommen voor uniformen, voor klatergoud, voor lintjes, voor ridderorden, voor al wat macht uitoefent, en een hooghartig air aanneemt, dat zit den alledaagschen mensch ingeschapen als een levensbehoefte. Onder 'n republiek is 't geen haar beter! Zie maar eens b.v. hoe men in Frankrijk kruipt en knielt voor elk gekroond hoofd dat Parijs bezoekt, lees de van honigzoete vleierij, van likkerige nederigheid, overvloeiende berichtjes dan van de ‘democratische’ pers van het vrije fransche volk! En zie naar België, waar men onlangs in Brussel zich stond te overbrullen van louter feestvreugde, omdat men de onuitsprekelijke eer mocht genieten een ouden dikken wijngaarden-bezitter te kunnen toejuichen als 'n halfgod, in 'n zwarten rok, behangen met ridderorden, dien ze maakten van 'n gewonen man tot iets zóó voornaams als 'n *president!*

Allemaal eender.

Ja, dat zijn zij, allemaal eender, in republieken en in Koningrijken, en in Keizerrijken. - Zij zijn overal dezelfde kruipende, op ijdelen praal en opschik gestelde, door phrasen elkaar zand in de oogen strooiende domme massa, bestaande zoowel uit voornamen als uit geringen. *Indien* zij vrije menschen waren, dan zouden zij hun Regeeringshoofd, of Koning, of President, beschouwen alleen als een die heeft te *werken* in die qualiteit, die voor die hooge betrekking en de daaraan verbonden hooge betaling extra goed zijn plicht heeft

te doen. En daarmee uit. De naam doet niet ter zake, vorst, koning of president, op den mensch, op den persoon, op hetgeen hij *doet* komt het aan. Zóó zouden 'vrije menschen' redeneeren. Maar die zijn er niet; - er zijn slechts *slaven*, slaven, die blij zijn met 'n gekleurd lintje, met 'n titeltje, met 'n genadigen hoofdknik zelfs, indien dat alles maar komt van boven-af, van de 'hofkringen'. -

Nauheim, 15 Mei 1911.
De werkelijkheid.

Toen ik hier aankwam vond ik mijn couranten mij wachtende. Uit de fransche courant: Excelsior knipte ik uit het onderstaand fait-divers, dat is een droeve, een vreeselijke bevestiging van de waarheid van hetgeen ik hierboven schreef, van het misdrijf namelijk dat er gepleegd wordt, in naam van 'het vaderland', aan jonge menschenlevens. De oorlog in Marocco, door Frankrijk gevoerd, is een schande zooals èlke oorlog. Ziehier tot welke tragische gevolgen het leidt, wanneer men in *vredes*tijd, wordt verblind, door wapenschouwingen, etc.

'*Men heeft gisteren uit de Seine, quai d'Orsaij, opgevischt het lijk van een korporaal van het 23ste, van de koloniale infanterie, dat is herkend te zijn dat van den korporaal Billij.*

Billy was dezer dagen aangewezen om naar Marocco te vertrekken. Hij stond op het punt te huwen. Bij de gedachte dat hij, misschien voor altijd, zijn aanstaande vrouw moest verlaten verloor hij de bezinning, en, op zekeren avond, terwijl hij met zijn toekomstige levensgezellin wandelde aan den oever van de Seine, zeide hij haar plotseling vaarwel, en wierp zich in den stroom.

(*Excelsior*).

Commentaar schijnt mij verder overbodig.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.

I.
Padvinderij.

Om alle argumenten ten voordeele der padvinderij aan te voeren, reken ik mij niet bevoegd. Naar wat ik ervan hoorde trekt mij echter veel aan in die Beweging en ik geloof, dat de padvinderij een groote steun kan zijn voor veel (passez-moi le mot!) apen van jongens in hun vlegelleeftijd en bij hen menige eigenschap kan ontwikkelen die nu en later henzelf en hun omgeving van dienst kan zijn. Verder zal m.i. de padvinderij een eind maken aan het eenzijdige beoefenen van het voetbalspel en onze jongens als van ouds vertrouwd maken met bosch en duin.

Naar aanleiding van 't hoofdartikel van den Heer Schippérus wilde ik gaarne een paar opmerkingen maken.

Hem staat de inrichting zoo tegen omdat die op een leger-inrichting gelijkt en ‘gehoorzamen’ met zich brengt.

Vindt de Heer S. niet met mij dat het Leger des Heils onnoemelijk veel ellende gelenigd, onbeschrijfelijk veel goeds tot stand heeft gebracht? Zou dat niet voor een deel te danken zijn aan zijn voortreffelijke *militaire* organisatie waarin tucht en gehoorzaamheid een groote rol spelen?

Is het Leger des Heils niet een sprekend voorbeeld dat 't gehoorzamen aan bevelen van meerderen, 't dragen van uniformen, kortom de militaire *organisatie* van een lichaam, volstrekt geen bewijs is van een militair *doel* van dat lichaam?

Nog eens - ik ben niet genoeg op de hoogte om mij op te werpen als verdedigster van de geheele beweging, doch terwille van een veelzijdige voorlichting zou ik gaarne zien dat een der leiders of oprichters in de Lelie zijn meening eens ten beste gaf.

A. DE GRAAFF - WÜPPERMANN.

II.
Den Heer Joh. G. Schippérus.

De padvinderij, door U een verderfelijk nieuwtje genoemd, heeft van 't begin af, mijn bijzondere sympathie bezeten, en daarom gevoel ik mij verplicht, het voor haar op te nemen, nu zij volgens mijn inzicht, door U onrechtvaardig beoordeeld wordt.

Ik weet niet of U zich ook de moeite getroost hebt om kennis te nemen van den inhoud van het weekblad ‘De Padvinder’ verschijnende te Amsterdam en dat men als het officiëele orgaan van de Ned. Padvinders organisatie kan beschouwen. Dit weekblad door toevallige omstandigheden geregeld lezende, herinnerde ik mij dat het boekje, dat U als **de** maatstaf van de Padvinders in Nederland beschouwt en dit orgaan op de volgende krasse wijze wordt afgekeurd (in het nummer van 11 Febr. '11):

‘*Wij kregen dezer dagen een boekje in handen, getiteld*, *de Padvinders*, *door een B.G. Scout*, *uitgegeven te Baarn door J.F. v.d. Ven. De aanvang van dat boekje is goed. De rest is echter een middel om alles wat de Ned. Padvindersorganisatie reeds tot stand bracht*, *totaal in de war te brengen. Er wordt daarin hoegenaamd geen rekening gehouden met de bepalingen onzer organisatie en er worden dingen in verkondigd, die lijnrecht in strijd zijn met onze bedoelingen.*’

U zult dus moeten toegeven, dat dit boekje niet in den geest geschreven is van de Ned. Padvindersorganisatie en dat zijn krijgshaftige, opgeschroefde taal door haar wordt afgekeurd.

Als men dit weet, kan men dan het vele goede niet erkennen, dat de organisatie heeft.

Worden jongens niet op honderden schoone dingen gewezen, worden hun niet deugden aanbevolen, waarvan zij vroeger in school of werkplaats den naam zelf niet hoorden noemen? Zijn hulpvaardigheid, besluitvaardigheid, overleg, praktische blik op het leven, het leiden van hun

wilde fantasie in geoorloofde banen niet allen de vruchten van de Padvinderij voor een jongen, die naar hare voorschriften handelt?

Vaderlandsliefde en gehoorzaamheid staan ook in haar programma, dat is waar. Maar zoo dit door U al mensch-onwaardige eigenschappen genoemd worden, ik en naar ik hoop duizenden met mij verschillen hierin met U van meening.

En daarenboven:

> Een zelfde zaak heeft menige aangezichten
> Naardat ze wordt gewend, gekeerd,
> Op 's menschen oog. Dat wordt met rouw geleerd,

dichtte Vondel.

Na dankbetuiging voor de verleende ruimte,
A.M.W. GORRIS.

III.
Nog eens over Anti-militairisme.

Zeer geachte Redaktrice.

In n°. 45 van *De Holl. Lelie* deelt de heer J.B. Naaktgeboren ons de oorzaak mede van het blijven voortbestaan van den oorlog. Mijn argumenten worden als 'dooddoeners' genegeerd; zij komen niet voor nadere ontzenuwing in aanmerking. Ik heb gezegd - het is waar, deze bewering is lang niet nieuw - dat de oorzaak van den oorlog gezocht moest worden in de inrichting onzer tegenwoordige Maatschappij; dat alleen een algeheele omkeering daarvan, eene revolutie, er een eind aan zou maken. Verder heb ik de zeer eenvoudige waarheid verkondigd, dat, als er geen militairisme bestond er nimmer van oorlog sprake zou zijn, althans niet in den afschuwelijken vorm, waarin wij hem nu kennen.

Maar wat zegt nu de heer Naaktgeboren? Zijne meening is, en dat was ook de meening van den heer J.H. Dibbetz, dat er altijd oorlog zal zijn en, zoolang er oorlog mogelijk is, er een militaire macht moet bestaan. En als oorlogsoorzaak noemt hij:

> **De verdorvenheid der menschelijke natuur**.

Ziezoo, nu weten we 't.

Wat is dit nu? Géén dooddoener? Wordt die niet dagelijks gebruikt door de heeren theologen, die er zich van bedienen om hun kansel-ophitserij schoon te praten? Droeviger en afgezaagder fraze heb ik nimmer hooren verkondigen.

'Zoolang er oorlog mogelijk is, moet er een militaire macht zijn.'

Hoe kan men nu zóó redeneeren? Immers, juist het bestaan van die militaire macht maakt de kans op oorlog grooter! Zoolang de heerschers zulk een macht tot hun beschikking hebben zal er oorlog zijn. Hebben zij die *niet* dan is 't uit[*)].

*) En daarom zullen zij ook *nimmer* afstand doen van hun machtsinstrument! Al praten zij ook nòg zoo druk over den Vrede. Als zij vrede *willen*, laten zij dan de legers afschaffen, en de zaak is opgelost. Maar dat doen zij niet! Wel worden - ondanks hun vrede-praterij - elk jaar de oorlogskosten opgedreven: terwille van den Vrede!

Een waarheid, zóó eenvoudig, dat zij mistrouwd wordt, door allen, die aan de oplossing van dergelijke vraagstukken zoo gaarne een of wetenschappelijk of theologisch tintje geven.

'Ik bid u, wantrouw elke oplossing die niet eenvoudig is!' riep Multatuli eens uit.

Ik roep 't hem na.

Verder geeft de heer Naaktgeboren blijk zeer ingenomen te zijn met 'de christelijke beschaving'. Die is, zegt hij, 'een reëel iets, dat staat boven den halfwilden toestand der heidensche volken. *Daarom mòeten de onbeschaafde volken zich onderwerpen.* Met zendelingen bereikt men echter meer dan met bajonet en degen. Daarom deze voorop.'

Alleen een christen kan op het punt van christelijke 'beschaving' zóó optimistisch gestemd zijn. Neen, het *is* geen optimisme, het is hoogmoed, eigengerechtigheid: '*Wij* hebben de wàre beschaving en *gij*, die het ongeluk hebt deze niet te bezitten, mòet haar van ons overnemen, gij mòet u daaraan onderwerpen, zoo niet goedschiks, dan kwaadschiks. We zullen het eerst eens met een zendelingetje probeeren, maar we hebben - zoo ge naar dezen vromen man niet wilt luisteren, of hem oppeuzelt per abuis, - óók nog een héél eigenaardig priktoestelletje, (product onzer hóóge beschaving), dat in een minimum van tijd de beschaving, de waarachtige, èchte, éénige onvervalschte beschaving midden in Uw hart of buik prikt. Alléén is deze beschavings-bewerking min of meer pijnlijk, doch ze heeft weer dit mee, dat ge spoediger geciviliseerd zijt. Dus wèl verstaan? Neen spreek ons nu niet van onrecht, machtmisbruik, beginselverzaking, huichelarij en laten die rooie schreeuwers - *godloochenaars* en revolutiestokers, 't is waar! - óók hun mond houden, anders gaan ze in de gevangenis; (dat is bij ons óók een heel mooi en doelmatig beschavingswerktuig, waarvan we ù ook zullen doen profiteeren).

Bovendien, dergelijke beschuldigingen zijn ongegrond. We verzaken ons beginsel niet, integendeel, we voeren het door. Want de bijbel pleit voor de handhaving van het gezag; hoort ge, *de* bijbel! - Wat zegt ge, houd ge er óók zoo'n soort van boek op na? Ja, maar dat is de èchte niet. De èchte bijbel, het woord van onzen God - den éénigen en waren - dat bezield is met zijnen liefdevollen geest, zegt dat ge u hebt te onderwerpen aan ons, omdat *wij* de sterksten zijn en *dus* over u gesteld!'

Dit ongeveer is de konsekwentie van de redeneering des heeren Naaktgeboren.

'De Prins', geïllustreerd weekblad, 'vereerd met de inteekening van H.M. de Koningin', publiceerde eenigen tijd geleden een feuilleton: 'Gedenkschriften van een Oud-Koloniaal'; het was uitgegeven en met noten voorzien door den bekenden heer Clockener Brousson. Ziehier, wat de Prins-redactie verzuimde te schrappen; commentaar overbodig:

'*En òch! wat zou ons Hollandje weze zònder die verachte koloniale?*

Niks, *niemendal hoor! Holland vàlt en stàát met z'n Oost en als we dáár geen brave jongens hadde*, *die er de vlàg bewaakte*, *dan konden ze hier gerùst wel inpakke en állemaal naar Amerika verhuize*, *want dan was er al héél gauw geen cènt meer te verdiene*, *wat ik je zeg*, *hoor!*[1)]

1) *Volkomen waar*, *al snàpt de ondankbare doorsneê-Nederlander dat niet! Indië bracht ons volk sinds 1875 nog niet eens ruim becijferd*, *ongeveer 4500 millioen gulden directe winst op. We zijn door Indië een der rijkste landen van de wereld en....* **danken dat in de éérste plaats aan ons dapper Indisch leger.** - *Een beetje meer respect dus s.v.p. voor onze oud-kolonialen en hun officieren!*'
C.B.

Uit *de Holl. Lelie* no. 8, 17en Jaargang (1903) knip ik deze verklaring van den heer Naaktgeboren:

'*Wanneer ook in het vervolg zal blijken*, *dat handhaving van het gezag der Overheid slechts is te verwezenlijken ten koste van doodslag op groote schaal*, **dan keur ik ter wille van het ideëele eene dergelijke handhaving af**, verwijzende tevens *naar de woorden van Jezus:* "De oversten der volken voeren heerschappij over hen, laat het onder ulieden niet zoo zijn, de meeste uwer zij aller dienaar." De praktische lessen uit het Evangelie mogen in onzen tijd wel getoetst worden aan de bestaande begrippen betreffende Maatschappij en Staat.'

J.B. NAAKTGEBOREN.

Hier beroept de heer Naaktgeboren zich dus op den bijbel, en wel op een uitspraak van Jezus.

En wat doet hij nù? Nu verdedigt hij, *met een beroep op dienzelfden bijbel*, het handhaven van het Gezag in de koloniën. Ja, op mijn aanklacht tegen de Christenen, die beschaven met de bajonet, die het Gezag handhaven door een dapper, fles volk gaandeweg uit te moorden, antwoordt hij: '**Ook de bijbel bepleit het handhaven van het Gezag'**.

Nu nòg een uitspraak van den heer Naaktgeboren:

Als alle volken goed wilden, *zou een oorlog tot de onmogelijkheden behooren.*

Maar nu is dit niet zoo.

Alleen 't idée van Arbitrage kan verbetering brengen. Ook dit is een vrucht van 't Evangelie. Met schelden op kapitalisme en militairisme is men er niet af.

Men komt, als men tegen zulke ingekankerde begrippen als militairisme en valsch-begrepen vaderlandsliefde ten-velde trekt, voor vervelende dingen te staan. Zoo moet ik nu weer het oude wanbegrip ontzenuwen, dat *de volken* den oorlog willen. De Naties. De natie bestaat voor het gróotste gedeelte uit wat men gewoonlijk 'Het volk' noemt: de *arbeidende* klasse. Welnu, mijnheer, niet het volk 'wil' den oorlog, vraagt er ook niet om, maar *de regeeringen.* En de Pers bewerkt vóóraf den volksgeest, zoodat, bij het uitbreken van den oorlog, het den *schijn* heeft dat de Natie, het volk-zèlf, dien gewild heeft, terwijl dit niet anders is dan opgehitst. Daarmee is men nu in Engeland en Duitschland eveneens druk bezig.†

Het volk wil den oorlog niet!

Immers zijn belang is 't niet?

Slechts de machtigen der aarde willen den oorlog; doorgaans in het belang van hun brandkast.

Zoodra het volk beter is ingelicht zal het den oorlog niet alleen verfoeien, maar ook verhinderen.

Hebt gij dat dan niet ten duidelijkste bewezen gezien, toen de bevolking van Barcelona het vertrekken van een trein met soldaten, voor Marokko bestemd, wilde verhinderen? *Het volk wilde niet*, *dat zijn zonen vermoord zouden worden voor het kapitalisme!* Daarom wierp het zich vóór den trein!

Is dit geen schoone belofte voor de toekomst?

† Daar zijn aardige staaltjes van. - Intusschen rijden George en Wilhelm nu héél gezellig door de straten van Londen! Toegejuicht door hun trouwe slaven natuurlijk. Geen wolkje aan de lucht dus. - Waarom de heeren journalisten dit altijd melden in de rubriek 'buitenlandsch nieuws' en niet onder 'Komediespul', is mij een raadsel....

Het volk zal de oorlogen verhinderen, nimmer de arbitrage-idee, al is deze dan óók ‘een vrucht van het Evangelie’.

Want meent gij nu werkelijk dat die reuzenmeetings en speeches, waarvan gij zoo geestdriftig verhaalt, - dat die conferenties en paleizen voor den vrede etc. etc. *iets* te beteekenen hebben, iets méér dan poppenkasterij? Iets méér dan rammelaartjes en zoethoudertjes?

Daadwerkelijk verzet! Dàt is het eenige middel dat moèt, kàn en zàl brengen de verlossing!

JOH. G. SCHIPPÉRUS.*)

IV.

Geachte freule Lohman.

Zou U zoo goed willen zijn Uwe definitie eens te kennen willen geven over onderstaand schrijven.

‘Er wordt zooveel geschreven over Liefde, zoo dikwijls eene definitie gevraagd en gegeven, al is het op verschillende wijze, over Liefde, zoodat ik het niet kan nalaten een definitie te vragen van het zoo nauw daaraan verwante woord ‘Vriendschap’.

Ik bedoel hier vriendschap tusschen 'n man en een vrouw van gelijken leeftijd. Er wordt in 't algemeen beweert, dat er geen vriendschap kan bestaan tusschen een man en eene vrouw van gelijken leeftijd, of er moet zich een ander gevoel daaraan vastknoopen.

Is het dan zoo grenzeloos onmogelijk, dat een man voor een vrouw en omgekeerd, een zoo groote genegenheid koesteren kan, dat zij of hij, alles voor haar of hem offert, dat niets hem of haar te veel is. Daar men toch ook in **waarachtige** Vriendschap ook alles voor elkaar over heeft, en men zich geeft zoo als men is, en men dan ook niets voor elkaar verbergen moet, doch alleen in Liefde dikwijls sprake van hartstocht is, iets toch waar Liefde dikwijls mede gepaard gaat. Wat staat nu hooger *Liefde* of *Vriendschap?*

Gaarne zou ik van U geachte Freule, willen vernemen, welke Uwe definitie zou zijn van Vriendschap, zooals door mij bedoeld.

U bij voorbaat mijn hartelijken dank zeggende, en na U eene aangename reis gewenscht te hebben naar Nauheim, verblijf ik hartelijk groetend,

Mej. S.

Gaarne voldoe ik aan het verzoek der inzendster, hopend dat anderen mijn voorbeeld

*) Over Anti-militairisme ter lezing aanbevolen:
Leo Tolstoï: Het Koninkrijk Gods is binnen in U!
F. Domela Nieuwenhuis: Vredesstemmen.
‘*De Wapens Nêer!*’ Maand-orgaan der Internationale Anti-militairisten vereen. in Nederland, onder red van Ds. N.J.C. Schermerhorn. Adm. v/d Helststr. 107, den Haag. Abonnementsprijs 25 cts. per jaar.

zullen volgen. Ik voor mij geloof, dat vriendschap tusschen een man en een vrouw, van een of van beide kanten, (zoolang de personen nog niet gansch en al bejaard zijn) altijd ontaardt in een tikje verliefdheid erbij. In elk geval is zij steeds doorweven met een zekere *sentimentaliteit*, die niet bestaat waar het vriendschap geldt tusschen personen van hetzelfde geslacht. Die sentimentaliteit geeft er juist óók de eigenaardige attractie aan. - Dat liefde hooger staat dan vriendschap, geloof ik niet. *Echte* vriendschap is onbaatzuchtiger dan èchte liefde, welke per se insluit egoïsme, maar, daar tegenover staat, dat èchte vriendschap altijd blijft kalm en bedaard, en mist het hartstochtelijke van liefde. (Hierbij echter bedenke men, dat liefde en verliefdheid twee geheel verschillende dingen zijn; ik spreek van Liefde, van die liefde, die niet alleen tusschen man en vrouw, maar ook tusschen moeder en kind, of tusschen twee vrienden kan bestaan, want, elkaar liefhebben is m.i. iets geheel anders, en iets veel intiemers, dan enkel vriendschap voor elkaar gevoelen. Dat blijft naar mijne meening steeds een koud iets).

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Floortje.

Sophie kreeg haar naaiwerk en zette zich in het zonnige hoekje bij 't raam.

Voor haar op het roodgebloemde tafelkleed ligt spinnend een groote witte poes, vlak naast de openstaande naaidoos, verlangend kijkend met haar blauw-grijze oogjes naar klosjes en doosjes die er in bonte wanorde dooreen liggen.

Voorzichtig steekt ze een wit pootje in de naaidoos.

‘Nee Floortje, dat mag je niet hoor! hier speel maar met dat prul,’ en zij wierp haar een rood pillendoosje toe. Al spelend rolde het over de tafel en viel op den grond tot het onder 't oude kabinet verdween.

Sophie had er plezier in hoe ze haar pootje zoo ver mogelijk onder de kast stak en dan weer haar aankeek.

‘Ja Floortje 'k zie 't wel, wacht maar’, en al knielend zocht zij 't op en gooide het Floortje toe.

Sophie van Lingen woonde met haar tien jaar oudere zuster Da. Zij was een en twintig, maar zag er jonger uit met haar smal, wit gezichtje en slank figuur.

Zij naaide voor de menschen, terwijl, de gezonde sterke Da uit werken ging.

Gezellig, zong het water, zij zette het theeservies klaar, goot het dampende water op de thee; vlug sprong Floortje op den stoel, kijkend naar het bruine theepotje op het brandende lichtje dat geel afstraalde tegen het koperen randje.

‘Kom Floortje nou een kopje thee hè’ en als elken dag kreeg ze een schoteltje melk met heet water. Kopjes gevend en spinnend streek poes langs Sophie's japon.

In de schemering wandelde Sophie een eind het pad op met Floortje voor haar uit; zij keek naar de lucht en zei: ‘we krijgen regen, Floortje, altijd maar regen’, en zij keerde zich om naar het westen waar nog een zacht rose den hemel even kleurde.

‘Nee maar Floortje, daar komt ze warempel al’, en lachend stak ze haar hand op, toen zij in de verte de flinke gestalte van Da met de witte muts op herkende.

‘Kom Floortje, vooruit!’ en zij liep haar vlug tegemoet, maar al gauw stond ze zuchtend stil, en drukte de hand tegen haar rug.

De wind bewoog een dor blad dat ritselend voortrolde, Floortje liep het spelend na, strekte zich dan plat op den grond uit tot Sophie haar naderde, en zij met een' joligen sprong en hoogen rug plots voor haar voeten te voorschijn schoot, de breede witte staart als een pluim recht overeind, sprong om haar heen, en zette het dan op een loopje Da tegemoet.

Zij keek haar na, en lachte.

'Wat ben je vroeg Da, hè wat een meevallertje, nou drinken we samen koffie, gezellig,' en zij stak haar arm door dien van Da.

'Ja hè, wij waren zoo vroeg klaar vandaag, en toen zei mevrouw dat ik wel gaan kon.'

'Kijk Floortje 's, ze begrijpt het ook, ze is blij, kijk nou 's Da, ze geeft maar kopjes.'

'Ja je bent zoet,' en Da streelde het zachte poesje.

'Nou kom maar Floortje,' en zij vleide zich welbehagelijk in Sophie's schoot.

'Hoor ze spinnen Da, dat gebeurt niet alle dagen dat ik zoo op mijn gemak zit, je verwent me heelemaal,' en zij leunde haar' pijnlijken rug tegen het zachte kussen in den ouden armstoel.

'Zit je lekker,' zei Da en keek haar bezorgd aan.

'Ik zie het wel, je hebt weer te lang genaaid en pijn in je rug, nou ga je elken avond maar rustig zitten, en naai ik van avond die paar stukken af, en als het weer goed is, moest je het morgen middag zelf wegbrengen, en in het teruggaan bij Kee een kopje

thee drinken, dat is nog eens een verzetje voor je, je bent dan meteen in de lucht, we wonen zoo eenzaam en er is hier zoo niets geen vertier.'

Zij stak de lamp aan -, sloot de luiken en liep bedrijvig heen- en weer, lag het helder witte servet op tafel, en zette het avondeten klaar.

Sophie rook de lekkere koffiegeur, en opgewekt zei ze:

''t Is of 't Zondag is Da,' en zij streelde Floortje die zich genoegelijk oprolde.

Den volgenden dag was het weer vrijgoed. Sophie kwam naar buiten en riep: 'Kiep, kiep, kiep' en drukdoenerig kwamen de kippen van alle kanten aanloopen, op het warme pannetje, dat zij voor hen neerzette.

Floortje liep om het huis met een grijs katertje. Toen Sophie haar riep, deed ze wel alsof ze niets van 't aardige katertje wilde weten, maar of ze het meende geloofde Sophie niet.

'Nou Floortje als je me maar niet naloopt, en niet te ver van huis gaan hoor.' Zij sloot de deur en liep vlug het tuintje uit.

Omkijkend zag ze Floortje, haar mooi pelsje stak hel wit af bij het oude groen begroeide muurtje waarop ze zat, en blijkbaar Sophie nakeek.

Het was een koude winterdag, maar Sophie voelde zich aangenaam warm onder de groote wollen doek, met welgevallen bekeek ze den mooien breeden rand, 't was Da's verjaargeschenk.

Haar jong gezichtje keek prettig uit de wit kanten muts, waarvan de naarboven gevouwen punten breed uitstonden.

Op den terugreis viel plotseling de schemer in, onwillekeurig had zij langer gebabbeld dan haar plan was. Zware wolken wierpen donkere schaduwen over de hei waar Sophie's kleine voeten zich repten naar 't witte huisje, eenzaam in de verte.

Floortje kwam haar miauwend tegemoet en streek kopjes gevend langs haar japon. -

'Hè daar is Floortje,' en zij nam haar op en drukte het zachte kopje tegen haar wang. Zij stak de sleutel in 't slot, en Floortje liep voor haar uit het donkere keukentje in. Zij voelde naar de lucifers op de schoorsteen.

'Ja, Floortje nou heb ik vergeten, ze op er oude plek te leggen, dan maar 's zoeken.' Tastend ging haar hand om het petroleumstel en over de tafel, en Floortje liep spinnend vlak voor haar voeten.

'Hè daar heb ik ze toch Floortje, nou de lamp opsteken en de boel sluiten.' Zij zuchtte van vermoeienis.

't Was op een regenachtigen middag dat Sophie op haar oude plaatsje bij 't raam zat, het naaigoed lag in haar schoot, zij kon niet opschieten. Onrustig keek zij telkens naar buiten, het lichtje brandde onder de trekpot, maar zij vergat zich in te schenken.

'Och waar zou ze toch zijn,' zei ze voor zich heen, en liep weer naar de buitendeur en riep. 'Floortje, Floortje,' uitkijkend naar alle kanten. 'Floortje, Floortje,' hard met een langen uithaal klonk het geroep over de hei, en zij liep tot aan het sparreboschje, weer roepend 'Floortje, Floortje.' Aan de takken hingen zwaar de druppels die koud op haar gezicht en handen vielen, zij rilde, nergens zag ze Floortjes wit pelsje, eindelijk haastte zij zich naar huis. Zij had de deur aan laten staan, en ook de kamerdeur was opengewaaid, een vochtige kou hing in het nu somber aandoende kamertje. Zuchtend schonk zij zich een kopje thee, koud geworden op het uitgedoofde lichtje, zij voelde zich koud en eenzaam.

's Nachts kon ze niet slapen, dan probeerde zij het op de eene, en dan op de andere zij, maar de gedachten lieten haar geen rust. Ze hoorde Da's regelmatige ademhaling, en het eentonig tik, tak van de klok, maar de onrust over Floortje nam toe, en in haar verbeelding zag ze Floortje meegenomen door een' man die haar droeg in een zak.

Daar sloeg de klok weer, één slag, zeker half een, hè nou even gaan kijken of ze in het raampje is gesprongen, en misschien van het bordje pap zit te eten, maar als Da 't hoorde zou ze wel boos zijn.

Het nachtlichtje flikkerde en zij keek naar de grillige schaduwen tegen den zolder.

Kom, zij zou toch maar gaan, héél stil, zij trok haar kousen aan en nam Da's doek van de deur en sloeg die om.

Met lucifers in de hand, ging ze op 't gevoel af het donkere gangetje in, tastend langs de muur naar de deur van het schuurtje. Voorzichtig schoof ze de grendels er af en draaide de kruk om. Een koude stroom kwam haar tegemoet, met de eigenaardige lucht van het hooi en de dieren.

De geit bewoog zich, verwonderd door 't ongewone van de witte verschijning, en ook de kippen werden onrustig. Zij trok de schuurdeur achter zich dicht en voelde de ijzige kou van de steenen onder haar voeten,

vlug stak ze de lantaarn aan, en liep zoekend door het schuurtje, daar stond het bordje onaangeroerd, en zij lichtte in de hoek bij de mand met hooi waar Floortje 's nachts sliep, nee ze was er niet. En - 't was al de tweede nacht dat ze weg was.

De geit stak haar zachte kop boven de ruif en keek haar aan, streelend gleed haar hand over 't lange haar, en zij dacht, als ze nou eens kwam Floortje op het licht af.

Even later stapte ze klappertandend in bed, en trok de dekens over zich heen.

Da sliep gerust.

Och als ze nou morgen ochtend er weer was dan zou Da zeggen, zie je nou wel je trekt je alles ook zoo aan en daar is ze nou gezond en wel. Ja zoo was ze nou eenmaal, ze hield van Floortje, en maakte zich dadelijk ongerust als ze niet thuis was. En - och als het er opaan kwam hield Da net zoo veel van Floortje.

Eindelijk viel ze in een lichte slaap, maar al heel gauw werd ze weer wakker en meende Floortje te hooren, ze zat dadelijk overeind in bed, de adem inhoudend - droomde ze - of was ze er werkelijk.

Daar hoorde ze 't weer héél zacht klagend ‘miauw’ onder 't raam.

Vlug sprong ze 't bed uit en in de haast stootte ze de stoel om die met een luiden bons tegen de openstaande bedsteedeur aanviel.

‘Wat is er Sophietje, ben je niet goed’? en ook Da was in een ommezien het bed uit.

‘Floortje is er, gauw Da, ik zal er in laten, ze is vast niet goed.’

‘Sophietje ik zal 't doen,’ en zij hield haar tegen.

‘Och nee Da’ en vlug was ze al bij de deur.

‘Floortje, Floortje’, riep ze in de open deur en trachtte in de duisternis te zien.

‘Zou 'k het me toch verbeeld hebben, nee 'k heb ze gehoord. Da geef de lantaarn is’, en toen ze samen het huis omliepen kwam Floortje haar hinkend tegemoet.

‘Och gut Da ze is ziek, ze kan bijna niet loopen, ze bloedt,’ en voorzichtig tilde Sophietje haar op.

‘Floortje, Floortje,’ en zij streelde het poesje, dat zich vertrouwelijk tegen haar aandrukte.

‘Nou Sophietje, 'k ben blij dat ze er is, 'k was al zoo bang dat we ze kwijt waren, toen ze er gisteren avond nog niet was.’

‘Och Da, als ze maar niet dood gaat,’ en ze ging zitten met Floortje op haar schoot.

‘Kijk is, het voorpootje bloedt, en erg ook.’

Da boog zich voorover om 't beter te zien. ‘Arm dier, ze heeft vast in een klem gezeten en zich losgerukt, zoolang getrokken tot het vel er bij hing, arm beest, wat zal ze een angst uitgestaan hebben. - Gut Sophietje, je zit vol bloed, zet ze even op den grond, 'k zal gauw een lapje krijgen.’

‘Och dat geeft niet,’ en ze streelde Floortje die haar hulploos aankeek.

Sophietje had de tranen in haar oogen, en zag er kinderlijk vroom uit in haar wit nachtjakje en witte rok, het blonde haar in een vlecht op haar rug.

Met veel zorg waschten en verbonden zij het pootje en legden haar in het mandje.

‘Arme Floortje, nou krijg je melk hoor,’ en Sophietje knielde bij de mand, en gulzig dronk poes de melk.

‘Je moet zien Da, hoe dankbaar ze je aankijkt, en ze spint, hoor je 't Da?’

Na eenige dagen hinkte Floortje weer achter Sophietje aan door het huis, of liep haar vlak voor de voeten. De eerste dagen kwam ze bijna niet uit haar mand die op een

warm plaatsje naast de kachel stond. Sophietje voerde haar als een kind, zij kookte pap voor haar en bewaarde van het vleesch dat Da voor haar meebracht.

Da nam altijd de helft van de portie vleesch die zij in haar werkhuizen kreeg voor Sophietje mee, dat zij zelf er niet veel van gebruikte merkte niemand en Sophie's zwakke gezondheid verontrustte haar menigmaal.

Toen het pootje genezen was hinkte Floortje naar buiten, maar verder dan het muurtje om het tuintje waagde zij zich nog niet. Uren zat ze daar, terwijl Sophietje het propere huisje boende en dwijlde.

Sophietje vond het een prettige gedachte als ze Floortje daar wist op het muurtje bij de rozestruik, bijna altijd op de zelfde plek.

De enkele dagen dat Da thuis was had zij er altijd plezier in, ‘je kunt het Floortje aanzien dat je goed voor er bent,’ zei ze dan, ‘die oogjes kijken je zoo verstandig aan, als een mensch goed voor een dier is heb je er veel plezier van, en betoonen ze je dikwijls meer vriendschap dan de menschen, maar de meeste menschen slaan er geen acht op, en weten niet hoe goed en verstandig een dier is.’

O, wat had Sophietje naar den zomer verlangd, dan kleurde de vroolijke zon haar

bleeke wangen, en zij hield van de bloemen in het tuintje, ze trouw verzorgend, en er bouquetjes van schikkend.

En nu - strak volop zomer. In den appelboom zong de lijster, en om 't witte huisje stonden hoog de zonnebloemen. Van het muurtje hingen ranken bloeiende kers met een overvloed van goudgele kelken.

Peinzend stond Sophietje in de openstaande deur, over de bloeiende hei kwam een zoel windje en streelde haar bleeke wangen.

De bloemen keken haar verwijtend aan, ze dacht niet aan ze, ze stierven bijna van dorst, het had al zooveel dagen niet geregend.

Floortje zat niet meer op haar oude plaats op het muurtje bij de bloeiende roos, en toch was haar grafje niet gedolven in den kleinen tuin onder de bloemen.

Al veertien lange dagen was zij weg. De eene dag na de andere hadden zij samen gezocht, en gedwaald in den omtrek en telkens klonk het, ‘Floortje, Floortje,’ maar Floortje hoorde het niet meer.

De een zei: ‘de jachtopzichter Jansen zal ze in een klem gevangen hebben, hij zet het bosch vol klemmen, en verkoopt de velletjes die tegenwoordig veel waard zijn.’

En een ander zei, ‘Leen de strooper zal ze geschoten hebben om de velletjes en de staarten.’

Allen hadden de zelfde klacht, ‘we kunnen tegenwoordig geen poes meer houden, als je ze één jaar heb mag je al blij zijn, de politie weet het wel maar laat het oogluikend toe.’

Ook de oude Liesbeth, krom van de rheumatiek, schudde meewarig het grijze hoofd toen Sophietje haar vroeg, of ze geen wit poesje had gezien.

‘Och meidlief 'k zie 't al aan je gezicht je bent er kwijt, en zoo is 't mij ook gegaan. Je moet weten ik had een groote zwarte kater, maar goed dat ie was, ik had zooveel aanspraak aan het beest in m'n eenzaamheid. En op een Donderdagavond, 't was in 't laatst van November, nou bijna twee jaar geleden heb ik hem voor 't laatst gezien, en 'k verzeker je dat ik er weet van had, 'k heb geschreid als een kind toen Jaapie nooit meer terug kwam.

Later hoorde ik, dat de jagers hem dood hadden geschoten, och die manskerels tellen niet op een dier, maar ik zeg maar 't zijn toch ook schepsels van God.

En - wil je gelooven dat ik vaak meende hem te hooren vooral als het 's avonds zoo kan klagen om het huis, als het stormt. Menig keertje ben ik gaan kijken aan de deur, maar als je oud wordt haal je je van alles in je hoofd, en Jaapie was zoo'n aanspraak voor me, wil je wel gelooven, ik praatte den heelen dag met hem.’

Sophietje voelde zich eenzaam, in 't kleine huis, het anders zoo vriendelijke kamertje leek haar somber en triest.

Ja nu wist ze het, Floortje was dood.

Da had het gehoord in het dorp dat de jachtopzichter een witte poes geschoten had.

Dien nacht had zij bitter geschreid, zij had altijd nog een flauwe hoop, en dikwijls had ze s' nachts overeind gezeten in bed, luisterend naar elk geluid.

Vroolijke zachte Floortje, zij was dood.

‘Da wat doen ze met de velletjes,’ zei Sophietje zuchtend.

‘Ik hoorde dat ze er bonten van maken, kragen en boa's zijn tegenwoordig goedkoop, en dat is poesenbont. Al die staarten die er aanhangen zijn poesenstaarten, en bijna iedereen draagt ze tegenwoordig.’

‘Och Da, hoe is 't mogelijk, 'k zou ze nooit dragen, nooit. Denk eens Da, als er geen bont gedragen werd, dan werden er ook geen poesen gedood.’

TH. VAN DER MEY-UNGER.

Rubriek Toilet.

Mogelijk kan 't U van dienst zijn, ik U een uitstekend adres van een naaister opgeef in den Haag, die aan de Uw gestelde eischen in alle opzichten beantwoordt, Mevrouw v.d. Heem Schuijtstraat 13.

Kunsten en Wetenschappen.

De Evangelist Lucas schilderende.

De Evangelist Lucas is de patroon der schilders. Eene latere overlevering dan die welke hem tot geneesheer heeft gepromoveerd (Collossensen 14:14) stempelt hem tot beoefenaar der schilderkunst. Van daar dan ook, dat men in het Sanctum Sanctorum bij de kerk van St. Jan Van Lateraan te Rome eene afbeelding van den 12-jarigen Jezus vertoont, naar men wil door Lucas geschilderd.

In verband met deze traditie is het niets bevreemdend, dat de schilders van gewijde kunst dit onderwerp kozen om in beeld te brengen.

Twee bewijzen er van liggen in reproductie voor ons.

In het belangrijke kunsthistorische werk

van Arnold Goffin, getiteld: Thiéry Bouts[1] komt de afbeelding voor van de schilderij 'Saint Luc peignant le portret de la Vierge', uit de collectie van Lord Penrhyn te Londen, terecht of ten onrechte toegeschreven aan Bouts, en in het prachtwerk: Malines jadis et aujourd'hui, uitgegeven door den Cercle Archéologique de Malines[2] vinden we het tweede schilderij, in lichtdruk-weergave, met dit onderschrift: 'St. Luc peignant la Vierge, tableau fait pour la corporation de S. Luc, à Malines, en 1515 par Jean de Maubeuge, dit Mabuse, enlevé à l'eglise Saint-Rombaut pendant les troubles du XVIe siecle actuellement à la cathédrale de Prague.'

De behandeling van het onderwerp door de beide schilders wijkt zeer van elkaar af.

Waar Mabuse den schilder meer voorstelt als nemende een schetsteekening, - van penseel en palet is bij beiden geen sprake, - doet het bijwerk van Bouts meer aan het eigenlijke schilderen denken. Een doorkijkje in een ander vertrek namelijk, waar we een schilderijtje op een ezel zien staan, en een schilderstoeltje er voor, wijzen heen naar een atelier, temeer wijl die attributen voor een groot venster zijn geplaatst, waardoor 't licht gul naar binnen valt.

Het spreekt vanzelf, dat de beide schilderijen ook in andere opzichten met de archeologie in botsing komen. Het kostuum der personen: Maria met het kind Jezus op den schoot en de Evangelist Lucas; de architectuur en inrichting der zalen, waarin de handeling plaats heeft zijn uit den tijd, waarin de schilders leefden. Niets nieuws, waar we honderden voorbeelden hebben om dat op te merken.

Bij Mabuse ziet men heel op den achtergrond een Gothieken preekstoel, waardoor men den indruk krijgt van een kerk-interieur; bij Bouts ziet men een landschap, en heel ver in 't verschiet een stad.

Deze schilder laat Maria den kleinen Jezus, naakt op haar schoot liggende, een appel voorhouden, waarbij het kind een gebaar maakt als ware het daarvan afkeerig; Mabuse stelt Maria voor als de moeder-voedster. De ontbloote borst laat het kind noode zich spenen.

Zulk een vergelijken, dat we niet tot in de kleinste bijzonderheid zullen doorvoeren, is zeer belangrijk, om beide schilders in hun uitbeeldingsvermogen gade te slaan, en leert ons meteen kennen de uitvoerigheid, vooral in het bijwerk, waarmede de primitieven hun werk opsierden. Vooral Mabuse geeft kunst in zijn kunst te zien; in 't schilderen van beeldhouwwerk, voornamelijk, munt hij uit, terwijl Bouts zich tevens als landschapschilder doet kennen. Daardoor misschien is bij hem het voorplan soberder gehouden, waardoor de figuren meer uitkomen, terwijl bij Mabuse die figuren in de rijke omgeving meer wegvallen.

Ook de uitdrukking der gelaatstrekken is bij beide schilders zeer uiteenloopend en wat de compositie betreft zouden we aan Mabuse gaarne den voorrang geven. Genoeg echter om even aan te toonen de eigenaardige opvatting van twee schilders uit twee achtereenvolgende eeuwen, de 15e en de 16e.

De geboorte van Bouts wordt ongeveer 1400 gesteld; Mabuse schilderde zijn 'Lucas' in 1515.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

1) Libraire Nationale d'Art et Histoire Gevan Oest et Cie., Bruxelles.
2) Blz. 28.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, Jan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Nel. - Gij zult hetgeen ik U had terugtezenden reeds ontvangen hebben? Gaarne zal ik U thans antwoorden op uw vragen. Ik geloof niet dat onze holl. couranten dikwijls oorspronkelijke feuilletons opnemen; de meeste hebben vertaalde romans van bekende buitenlandsche auteurs. Intusschen, indien gij geen honorarium vraagt, dan maakt dat verschil natuurlijk. Echter geldt datzelfde wat uitgave afzonderlijk betreft. Dus, probeer het liever nog eerst bij uitgevers. - Neen, inderdaad was mijn bedoeling niet, dat gij *moet* ‘gaan’ naar een uitgever in eigen persoon. Echter, indien gij dat kunt doen, dan is het wellicht in Uw eigen belang verstandiger. Een persoonlijk onderhoud werkt dikwijls uit dat

men terstond antwoord ontvangt, b.v. door onmiddelijke weigering, terwijl een brief met een dik manuscript zoo heel licht weken lang ongelezen liggen blijft. In alle zaken-questies vind ik persoonlijk onderhoud het verkieslijkst. Echter, nóódig is het geenszins. Gij doet misschien verstandiger vooraf te vragen, of gij het manuscript moogt zenden, want anders staat gij aan de mogelijkheid bloot van niet-terugzending. Voor ongevraagd aangeboden copie is de ontvanger niet verantwoordelijk. Ook bestaat de mogelijkheid dat de een of andere uitgever reeds geheel voorzien is, en U dus direct weigert; vooruit vragen zou dan noodelooze onkosten van heen en weer zenden besparen. Dit geldt voor redacties en voor uitgevers beide.

Het hoofd-artikel wacht ik af te zijner tijd. - Ik ben het geheel met U eens, dat samenwonen met een vriendin alleen dan is aan te raden, wanneer men in alles samen bij elkaar past, óók in dagelijksche kleine dingen van het gewone leven, zoo niet dan is het behouden van eigen vrijheid veel beter. - Bovendien, gij hebt het niet eenzaam, daar gij Uw jongen hebt, die met elken dag meer wordt een vriendje meteen voor U, en reeds *is* een gezelligheid natuurlijk. Zooals gij terecht zegt, het voorrecht dat *ik* vond in het nu reeds tienjarig samenwonen met mijn vriendin is een niet alledaagse geval, en is een dat ik nooit genoeg kan waardeeren.

Ik vind het heel verstandig dat gij Uw manuscript aangeteekend zondt, want dat is altijd veiliger, en het geeft mij niets geen extra moeite de stukken te moeten laten afhalen. Dat doet onze Marie gaarne, en het Schev. postkantoor is in onze nabijheid. Ik zond het U óók aangeteekend terug. Daarvoor was Uw port voldoende. Dank hartelijk voor Uw goede wenschen aangaande Bad-Nauheim.

Ik zal trachten eraan te denken dat Uw stukje, reeds afgedrukt, wordt onderteekend óók met den plaatsnaam. Vergeet ik het, vergeef het mij dan; want, zoolang ik afwezig ben krijg ik de láátste correctie-proef van de Lelie, vóór zij wordt afgedrukt, niet in handen. Dáárin kan ik zulke wijzigingen op het laatste oogenblik nog steeds aanbrengen namelijk.

J. van E. - v.d. L. - Gaarne wil ik U met raad van dienst zijn. Ik kan mijn bereidwilligheid dienaangaande niet genoeg herhalen. Ik vrees, naar Uw mededeelingen te oordeelen, dat gij zijt beetgenomen, want dat blijkt, vind ik, uit het uitblijven der U nog verschuldigde som. Hebt gij daaromtrent, omtrent de door U gedane uitgaven in het belang Uwer pensionaires, geen schriftelijk contract gemaakt ten opzichte van de daarvoor door hen bij U te verblijven tijd? Zoo niet, dan zult gij vrees ik niets krijgen. Zoo ja, ga dan met dat contract (of ook zoo het slechts particuliere *brieven* mochten zijn, maar die vaste afspraken behelzen) naar een *vertrouwd* advocaat, en vraag hem of er in rechten iets aan te doen is. Verder komt het er zéér op aan, of de betreffende vader is een gouvernementsambtenaar, want, is dit laatste het geval, dan kunt gij, indien gij kunt bewijzen, dat hij U iets schuldig is, beslag laten leggen op zijn tractement bij Kolonieën. Dit geschiedt gedurig met O.I. ambtenaren, wanneer zij vertrekken zonder hunne schulden te hebben afgedaan, soms meer uit slordigheid dan uit kwade trouw. Is hij echter een particulier, dan vervalt deze hulpmaatregel. - Ik vrees dat ik U niet gemakkelijk nieuwe pensionaires kan bezorgen, want gij zult het met mij eens zijn, dat ik geen adres *mag* recommandeeren, dat ik niet *zelve* ken. Dat zou tegen mijn eerlijkheids-principe zijn. Maar, indien gij een ingez: stukje, niet te lang, in de Lelie wilt plaatsen om Uw adres, enz., op te geven, dan neem ik het, éénmaal natuurlijk, kosteloos op. De betrekking van Uw man geeft vertrouwen wat betreft de positie Uwer familie, dus zou ik die

betrekking noemen, en, waar gij schrijft dat hij zoovele actes heeft, zou ik dat óók stellig vermelden. Vooral echter die heeren die, als familieleden der voormalige pensionaires, bereid zijn zulke goede inlichtingen te geven, zou ik aanhalen. Willen zij niet openlijk hun naam bekend maken, dan kunt gij verklaren, dat gij goede aanbevelingen kunt overleggen van voormalige pensionaires, per brief. Kunnen echter die heeren niets doen aan de finantieele zijde dier zaak, en U Uw goed recht doen toekomen? Natuurlijk is er geen questie van 'kwalijk-nemen' dat gij U tot mij wendt Ik vind het altijd prettig iemand van dienst te zijn. Indien gij een stukje voor de Lelie zenden wilt, zendt het dan aan mijn adres direct hier, want dan krijg ik het vlugger dan door bemiddeling van den uitgever, zoodat het dan misschien daardoor een week vroeger erin komt, dan langs dien laatsten weg.

Robinette. - Neen, je bent *niet* te lang van stof, maar schreeft integendeel zoo gezellig-opgewekt als het maar zelden 't geval is tegenwoordig, waar het *jonge* meisjes geldt. En daarom doen zulke brieven als die van U mij heel veel plezier! Indien men er, zooals gij, 's winters eens gezellig uitgaan kan, naar een of andere groote stad, dan is het buitenleven best uit te houden, dat vind ik ook, met U. Uw woonplaats-zelf ken ik niet overigens. Maar Berlijn des te beter. Voor een lang sejour vind ik Berlijn prettiger dan Parijs, terwijl ik Parijs prefereer als het geldt zich eens een kort poosje zoo recht te ontspannen. Berlijn is veel zindelijker dan Parijs. De Berlijnsche dames kleeden zich slecht en opzichtig, zooals vele duitsche dames trouwens, vindt gij dat niet met mij? Die pleureures zijn magnifique op groote hoeden, dat vind ik ook. Echter, het komt er op aan het geheele toilet daarnaar in te richten. Die kunst verstaan de duitsche dames slecht. Zij zetten zoo'n modieusen hoed op bij een slecht zittende blouse en rok, of bij een ouderwetschen mantel, en missen allen zin voor kleuren-harmonie en voor het samenpassen van de details van een toilet. De jupe-culotte heeft zijn tijd gehad gelukkig! - Ik vind rennen een schandelijke dierenkwelling. En ik heb met de arme jockey's altijd zoo innig medelijden. Ik ga er nooit heen. De kalmte van het publiek, bij zulke ongelukken als gij beschrijft, bewijst weer hoe wrééd de mensch is van natuur. Uw persoonsbeschrijving vind ik amusant. Ik kan mij U nu heel goed voorstellen. Hartelijk gegroet, Robinette.

Nóra II. - Dank hartelijk voor Uw kaart en goede wenschen. Aan Uw verlangen voldeed ik.

J.G.S. - Aan Uw verzoek voldeed ik. Uw uitlegging van de redenen wáárom de Fransche revolutie volgens U niet slaagde vind ik een spitsvondige. 'Liberté, égalité, fraternité', *die* leuze is *niet* gehandhaafd. En zij *is* niet te verwezenlijken. - Ik beveel U aan ter lezing in dit nommer mijn stukje over de Parade te Wiesbaden. - Een 'held' vind ik Multatuli niet; eerder vind ik dat woord toepasselijk op Louise Michel, door U eveneens genoemd. Weet gij echter wie m.i. de *ware* helden zijn? Zij, die onbekend blijven bij de groote massa. Ik las b.v. daareven in een mijner Fransche couranten hoe dezer dagen een legeroverste het lafhartig bevel gaf drie bij den troep behoorende honden te *verdrinken.* De man was denk ik dronken. Maar, 't was een legerorder, nietwaar? Welnu, de kapitein antwoordde hem, ten aanhoore van den geheelen troep: 'Dat bevel voer ik niet uit; het is een *laagheid.*' *Die* man nu vind *ik* een held, want hij offert zijn gansche carrière op om weerlooze dieren te beschermen en gij weet hoe streng insubordinatie wordt gestraft bij de militairen. Vriendelijke groeten.

Abonnée G. - Ik voldeed gaarne aan Uw wensch.

C. de J. - Gij zult de expresse-briefkaart reeds ontvangen hebben? Ik hoop dat er bij de genoemde boeken iets is naar Uw smaak. Er komt heden ten dage weinig uit, dat opgewekt is en vroolijk. - En ik hoop óók, dat deze kennismaking zal leiden tot meerdere correspondentie, waar gij reeds zoo dikwijls lust gevoeld hebt daartoe. Hartelijk hoop ik, dat gij, bij ontvangst van dezen, reeds een heel eindje in beterschap zult zijn toegenomen. Natuurlijk begrijp ik best, dat gij onder die omstandigheden niet hebt kunnen schrijven met inkt. Ik kon Uw brief heel goed lezen. Dank hartelijk voor Uw vriendelijke wenschen omtrent mijn redactrice-schap, die ik zeer waardeer, en ook voor Uw belangstelling in de hondenjongens, mijn vriendin etc. Ook voor Uw goede wenschen omtrent mijn verblijf hier veel dank.

A.N. - Dank voor briefkaart. Ik zal er aan blijven denken. Ik begrijp nu dat *dit* niets was voor U. Ik zou het ook willen worden, maar juist gisteren verbood mijn dokter hier het mij *absoluut*, tot mijn spijt. Gij begrijpt mij?

Altkönig. - Lieve Altkönig, daar was ik nu juist bang voor, dat gij mijn raad niet zoudt volgen. En heusch, ik weet U geen anderen te geven thans. Gij moet U zelve *redden*, en dat kunt gij alleen door door te tasten, in Uw eigen belang, en dáárdoor ook in dat Uwer huisgenooten. Als gij hen zegt *wat* gij achter hun rug om reeds deedt, dan zullen zij mij gelijk geven, dat gij *moet* in een andere omgeving. Wat hebben zij zelven er aan ten slotte, dat gij aldus leidt een ongelukkig en lusteloos bestaan, dat ten slotte *moet* leiden tot zenuwziekte óók nog. - Geloof mij nu eens, en *handel.* Gij kunt er niet *uit*komen, (uit Uw eigen-ik ook bedoel ik), zonder vóór alles in een nieuwe omgeving te komen. En, wat gij nu doet, U-zelve opdringen, dat gij niet spreekt om de groote onkosten, die dat verblijf elders zou meebrengen, dat is U-zelve iets wijsmaken; want, een offer dat gij niet in staat zijt goedsmoeds te brengen, *is* geen offer, nietwaar? Welnu, gij-zelve zegt dat gij U diep-ongelukkig voelt, en dat gij dit *verraadt* ook telkens. Ik las ook de dagboekbladen. Zij-ook overtuigen mij steeds meer van mijn *plicht* U er op te wijzen, dat gij niet in staat zijt voor U-zelve te beslissen waar het een zoo ernstigen stap geldt. Juist daarom *moet* gij in een andere nieuwe atmospheer. Zeg dan desnoods de *waarheid*, de volle *waarheid*, aan Uw moeder, dan zal zij-zelve inzien, dat gij op een gevaarlijken weg zijt, en dat zij U *moet* helpen. Toe, volg mijn raad.

Timmy. - Ik vind de beide gedichtjes heelmooi; en zal ze dus gaarne plaatsen. Blijkbaar hebt gij voor deze stemmende poezie den meesten aanleg. Zij is bijzonder

gevoelig gedacht, en zangerig tegelijk. In Herinneringsbeelden echter is één leelijke regel: ‘Die kinderziele-wiek ziet spreiden...’ Kunt gij dien niet veranderen?

En nu uw vraag. Lieve Timmy, ik geloof dat gij in dezen gerust naar den dominee kunt luisteren. Die leer is inderdaad eene die men moet kunnen ‘gelooven’. Met verstandsgronden heeft geen enkel ‘geloof” iets te maken. Daarom is zijne uitlegging ook geene spitsvondige zooals gij denkt maar eene leerstellige, die ik-ook heb geleerd van kind-af. En nu geloof ik niet dat het noodig is Uw moeder een zóó groot verdriet aan te doen, door te weigeren wat zij wenscht. Wel zou ik haar eerst opbiechten dat gij het meer doet voor haar dan uit eigen behoefte, en ook zou ik haar vertellen van Uw gesprek met den dominee erover. Blijft zij dan bij haar wensch, dan vind ik het geen onoprechtheid, maar integendeel kinderlijke piëteit, dat gij haar begeeren vervult. Dank voor Uw woorden over Benjamin. Hij en Frits komen over enkele dagen met Marie. Wij verlangen natuurlijk zeer naar hen. Als dit onder Uw oogen komt zullen zij er reeds lang zijn, denk ik.

Voor R.C. Kuyper neem ik over, dat gij haar gedichtje over ‘liefde’ zoo mooi vindt, en dat het andere rijmlooze U minder beviel. Ik denk er net zoo over als gij. - Mijn roman hoop ik in het a.s. nommer weer te kunnen vervolgen. Ik vond hier zooveel achterstallig werk mij wachten, dat mij was opgezonden in de afgeloopen week; en dit stukje in dit nommer, over mijn indruk van de Keizer-parade, is te actueel om het te kunnen laten liggen tot later, nietwaar?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

31 Mei 1911.
24ste Jaargang.
No. 48

Berichten.

Van af heden is mijn adres:
Bad-Nauheim, Villa Esperanza, Karl-strasse.
Men kan of de brieven, stukken, correspondentie, enz., direct aan mijn adres dáár zenden, of ze, des verkiezende, onder gesloten enveloppe aan mijn adres, doen toekomen aan den uitgever der Holl: Lelie, den heer L.J. Veen, Amsterdam, 485 Keizersgracht, die zich gaarne belast met de doorzending van wàt ook.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel

Brieven aan een Dame over het Verplegen van Zieken tehuis.*)

*) Editorial Note. - It is apparent that the readers of The Cosmopolitan consider the topic 'Home Care of the Sick' not only a subject interesting in itself as a theme, but one concerning which much information can be imparted The responses to the invitation to compete for the prize of one hundred and fifty dollars for this particular paper were very numerous, and the papers

I.

Ik hoorde eens van een dokter, die aan een nieuwsgierige ten antwoord gaf dat paling in 't zuur goed was voor huiduitslag en ik wenschte wel dat bij-de-hande doktoren altijd zulke ontwijkende antwoorden gaven, want is het niet meestal vruchteloos en ook niet dikwijls gevaarlijk in onervaren handen geneesmiddelen te geven, die zelfs geleerde mannen niet altijd goed en verstandig weten

were of an extraordinary high degree of merit. The committee has decided that Mr. John S. Fulton in his ‘Letters to a Lady on the Home Care of the Sick’ has best handled the subject, and his paper, which is presented herewith, is awarded the prize.

toe te passen? Ik hoop daarom niet dat gij op dat gebied inlichtingen van mij denkt te verkrijgen en dat gij mij b.v. zult vragen wat goed voor huiduitslag en oorpijn is, want dan moet ik U mijne verontschuldigingen aanbieden door mijn artikel met een punt te beginnen.

Er is in geen enkele huishouding plaats voor de beoefening van amateur-geneeskunde en de meeste huis-bibliotheken zouden er slechts bij winnen wanneer bijna al de 'Huisdokters' en 'Medische Voorschriften' afgeschaft werden. Niettemin is het 'verplegen' van zieken in het huisgezin een belangrijke zaak, die, indien goed bestudeerd - want voorbereiding is de grondslag van succes - en goed toegepast, groote voordeelen zal opleveren, niet alleen op finantiëel, maar ook op hygiënisch gebied.

Een dokter, die bij zijn eerste visite een familie zal aantreffen, in elk opzicht voorbereid en ingericht voor een overval eener ziekte, zal dit feit als iets bijzonders en verrassends voorkomen, terwijl het toch in werkelijkheid als iets heel gewoons beschouwd diende te worden en elke familie bij de inrichting van een huis, vóór alles aan die van een ziekenkamer behoorde te denken.

* * *

Een ziekenkamer moet licht, goed-gelucht, goed-verwarmd en in een stil gedeelte van het huis, waar geen storende geluiden of onaangename luchtjes van de keuken kunnen doordringen, gelegen zijn, en niet te ver van de badkamer, maar van de slaapkamers der overige familieleden verwijderd zijn.

Nadat men bepaald heeft welke der kamers de meeste genoemde voordeelen in zich vereenigt, kan het voorbereidingswerk beginnen. Wanneer de vloer van gewoon hout is, moeten de spleten met cement dichtgemaakt en de geheele vloer 'waterproof' gemaakt worden, door hem met schellak of een vernisbevattende verf verscheidene malen te bestrijken, waarbij men niet moet vergeten om hem goed te doen drogen eenigen tijd tusschen elke laag te laten verloopen. De vloer zal helderder, mooier en sterker worden, als hij na elke laag met schuurpapier gladgewreven wordt.

De vensters moeten voorzien worden van rolgordijnen, van niet te sombere kleur, bijna ondoorschijnend. Blinden aan den binnenkant zijn onhygiënisch, maar behoeven een in andere opzichten geschikte kamer om die reden niet af te keuren.

Het behang moet 'waterproof' zijn, en daarvoor een bewerking ondergaan, die men in een behangselpapierwinkel of in een verfwinkel kan laten verrichten zonder dat daardoor de kleur of het weefsel van het papier zal lijden.

Plaats in de aldus klaargemaakte kamer een ijzeren of koperen ledikant, twee of drie sterke, gemakkelijke met houten of rieten zittingen bekleede stoelen, een rieten canapé, een bureau en een waschtafel, alle eenvoudig van vorm. (Kijk eens uit naar geëmailleerde ijzeren waschtafels en als hun voorkomen U niet al te veel afschrikt, koop er dan eentje; ze staan uiterst netjes en de doktoren vinden ze prachtig).

Laat nu de kamer weer betrekken door zijn gewonen eigenaar en leg hem uit dat hij er op elk tijdstip uit verdreven kan worden en zich een paar beperkingen, wat de verdere meubileering betreft, moet getroosten. Losse vloerkleedjes kunnen er neergelegd, maar niets mag aan den vloer vastgespijkerd worden. Schilderijen mogen er opgehangen worden in eenvoudige lijsten, goed in glas gezet en niet te groot om gemakkelijk in een oogwenk afgenomen te kunnen worden. Geen platen of draperieën van welke soort ook mogen vastgetimmerd worden.

Laat mij U nu raden een paar oogenblikken te besteden aan zelfonderzoek. De gebeurtenis die U wacht is van het allergrootste gewicht. Zijt gij in staat zulk een groote verantwoordelijkheid, die U kan overvallen als een wervelwind of u naar lichaam en ziel kan uitputten door een langzaam en sluipend proces, op uw schouders te nemen? Gij kunt niet oordeelen voordat gij het ondervonden hebt of gij bekwaam zijt, alles wat gij van plan zijt te verrichten, ten uitvoer te brengen, maar wel zult ge kunnen weten of ge in het bezit zijt van één eigenschap, die u in staat zal stellen uw novitiaat ongetwijfeld tot een goed einde te brengen: gelijkmatigheid, een eigenschap, die zoo weinige van ons bezitten, zelfs zooals wij ze opvatten. Er bestaan geen volmaakt gelijkmatige, kalme, bedaarde menschen behalve de gelukkige idioten. Gelijkmatigheid wil voor ons zeggen: het bezitten van die geestelijke en lichamelijke opgewektheid en veerkrachtigheid, die u uw tegenwoordigheid van geest onder alle omstandigheden doet behouden. Wanneer uw hart schokt en uw lichaam rilt, sluit dat dan voor u in dat uw lichaam uitgeput en uw

moed naar de maan is? Of kunt gij den moed, dien gij bezit, aan anderen meedeelen? Zult gij elk droppeltje levensbloed van uw geliefde zieke met een koel hoofd en vaste hand bestrijden tot aan het oogenblik van de neerlaag? Of zult ge, wanneer ge de winnende partij zijt, u in uw winst niet al te snel verheugen maar dapper door blijven strijden tot het einde?

II.

Zoo kan het gebeuren dat uw huisdokter zegt dat uw dochter 'voortdurend koorts, misschien typhus' heeft. Tien tegen een zal zijn 'misschien' in zekerheid overgaan en tien tegen een, dat ze er door zal komen, hoewel de mededeeling u ellendig zal stemmen, want typhus is een ziekte waar niet mee te spotten valt. Maar aan uw gevoelens kunt gij u niet toegeven; gij moet al uw gedachten aan de zieke wijden en... practisch zijn.

Trek, om te beginnen, een eenvoudige huisjapon aan van een stof, die tegen de wasch kan, en doe een schort voor. Neem uit de voor ziekenkamer bestemde kamer alle kussens en kleedjes, die er in mogen zijn, op een of twee vloerkleedjes en een kussen na. Zorg er voor een door en door gemakkelijke stoel voor u zelf er te hebben; neem al de nuttelooze dingen die er staan of hangen, weg, behalve de goed-gelijste schilderijen met rustige onderwerpen. Neem uit de kasten en laden alles wat aan den verjaagden eigenaar toebehoort en breng hem over naar zijn nieuw kwartier. Verfrisch het beddelinnen, sla de dekens op en lucht de kamer. Doe in de laden en kasten verscheidene stellen beddelinnen, een dozijn handdoeken, schoone nachtjaponnen voor de patiënt, een paar oude zakdoeken en servetten en een groote hoeveelheid afgedankt-linnen. Breng er verder in alles wat de dokter beval, met de instrumenten en voorwerpen die een zieke gewoonlijk noodig moge hebben, wat ook in zich sluit borden en glazen. Breng daarna, wanneer uw kamer gereed is, de patient, voorzien van schoon ondergoed, binnen.

Plaats in de gang, vlak voor de kamer, een dichte houten kist voor de besmette kleeding. Als de kist van binnen vertind is, zooveel te beter. Doe er straks het vuile bedde- en lijfgoed uit de ziekenkamer in, giet er ongeveer twee ons (200 c.M^3.) formaline op, sluit de kist en steek den sleutel in uw zak. Denk er aan dat ge een geval van besmetting te verplegen hebt en dat de veiligheid uwer familie in uw handen rust.

Het is noodig dat ge weet hoe de smetstoffen aan het lichaam ontkomen, zoodat gij haar gangen kunt nagaan. De typhus-microben verlaten door de ingewanden en de blaas het lichaam. De ontlastingen moeten daarom onmiddellijk ontsmet worden. Chloorkalk zal dit met goed succes doen, en is goedkoop en gemakkelijk aan te wenden. Een half pond op circa vier liter water geeft een uitstekend kiemen-doodend water; een halve liter ongeveer is voldoende om een ontlasting mee te desinfecteeren. Een half uur wordt er vereischt om de kiemen te vernietigen; gooi daarom de uitwerpselen van de patiënt niet haastig in het closet. Men weet niet of braaksel en sputa besmettelijk zijn, maar daar alles wat twijfelachtig is, gevaarlijk kan zijn, is het aan te raden ook eenig ontsmettend water op deze uitwerpselen te doen.

Tracht niet de lucht in de kamer te desinfecteeren behalve door ventilatie en zonlicht.

De gevaarlijkste geleidmiddelen voor besmetting zijn uw eigen handen. Ze moeten gewasschen worden vóór en na elken dienst dien gij de patiënt bewijst. Neem de gewoonte aan uw handen altijd besmet te beschouwen en ongeschikt, behalve wanneer ze juist gewasschen zijn, om iets aan te raken.

Sta nooit een andere persoon toe iets voor de zieke te doen, of iets uit de kamer te halen, dan aan u zelf. Verantwoordelijkheid voor het zonder gevaar hanteeren van besmette voorwerpen kan niet gedeeld worden door iemand minder doordrongen dan gij van de onvermijdelijke vuilheid en gevaarlijkheid van onze handen.

Als gij een assistent noodig hebt, geef die nauwkeurige inlichtingen en voer die inlichtingen met absolute nauwkeurigheid, tot in de kleinste onderdeelen, uit, even bescheiden en eenvoudig alsof gij thee zettet. Als andere personen in de kamer *moeten* komen, houd ze dan onder goed-verborgen controle.

Zooals men waarschijnlijk wel zal weten, moet de temperatuur van de patiënt bij korte tusschenpoozen opgenomen worden, waarvoor ge een klinische thermometer noodig hebt, dien gij kunt koopen voor den prijs van *f* 1. - à *f* 1.50. De temperatuur wordt gewoonlijk opgenomen onder den arm of in den mond, in welk laatste geval het onderste gedeelte van den thermometer door de tong bedekt wordt. In ongeveer 8 à 10 minuten zal het kwik zich geregeld hebben naar de

lichaamstemperatuur, en blijven staan nadat de thermometer uit den mond genomen is. In andere woorden, dit zijn maximum thermometers. Voordat gij de temperatuur opneemt, moet het kwik beneden de 36 graden staan. De beste manier om dit gedaan te krijgen is, het in graden verdeelde einde in uw rechterhand te nemen en uw arm flink neer te gooien alsof gij van plan waart iets op den grond te slaan. Let er op, wanneer ge een thermometer koopt, een te koopen waarop het kwik en de streepjes duidelijk zichtbaar zijn en waarvan het kwik gemakkelijk afslaat. De thermometer moet altijd vóór en altijd onmiddellijk na het gebruik in helder koud water gewasschen worden. Hij mag voor 't gemak geplaatst worden in een glas half vol met alcohol of in een oplossing van soda en alcohol. Pleegzusters doen dikwijls op den bodem van het glas een klein, helder watje om het breken van het heel zwakke ondergedeelte te voorkomen.

Wanneer de temperatuur hoog begint te worden, zal de dokter u misschien zeggen het heete lichaam met ijswater af te sponzen en nalaten u uit te leggen hoe dit gedaan moet worden. Neem twee sponzen en twee tinnen kuipen; leg de twee sponzen met een hoeveelheid ijs in de eene kuip en laat de andere leeg. Zet ze vlak bij 't bed. Vele pleegzusters leggen een gummi-laken onder de patient, wanneer ze afgesponst wordt, maar een deken is feitelijk even goed. Maak van de deken in de lengte een rol. Leg de rol langs de rechterzijde van het bed met den vrijen rand naar buiten. Neem de patient's linkerarm uit haar nachtjapon en trek de mouw neer onder haar arm, de schouder aldus ontblootende. Keer haar (rollen, niet optillen) op haar linkerzijde. Rol de deken uit, totdat de rol haar aanraakt. Trek de rechtermouw van haar nachtjapon uit en leg die, evenals de linkermouw, over haar borst, onder haar arm. Rol haar nu, terwijl gij één hand onder haar linker schouder plaatst en de andere onder haar heupgewricht, naar u toe. Ze ligt nu op de deken op haar rechterzijde met haar lichaam naakt tot aan haar middel. Rol de deken verder uit en als ze nu in een gemakkelijke houding rechtuit op haar rug rust, kunt ge gemakkelijk de nachtjapon over haar heupen en voeten uittrekken. Bedek haar òf met een andere deken òf met de helft van die waarop ze ligt.

Op dat moment zullen uw sponzen geheel en al vochtig zijn van het smeltende ijs. Denk er aan dat er niet van u verwacht wordt het ijswater over haar lichaam te laten uitstroomen, maar haar met een vochtige spons, die ijskoud moet zijn, af te wasschen. Als gij op haar hoofd een gummi-ijsmuts zet, zal haar dat aangenamer zijn. Zorg er voor haar haar niet nat te maken.

Ontbloot haar tot de heupen. Neem een spons in uw rechterhand en wring den overvloed van water uit in de leege kuip. Neem haar rechterhand in uw linker, begin te sponzen eerst haar rechterslaap, naar omlaag den nek, schouder, buitenste van den arm, rug van de hand tot de vingertoppen, weer omhoog de palm, binnenste van den arm tot den armkuil en recht omlaag langs de zijde tot de punt van de rechterheup. Vandaar tot de lies en omhoog rechts over de onderbuik, rechterborst, nek, wang tot 't voorhoofd, dan omlaag over 't gezicht, nek, borstkas, onderbuik tot buikholte. Gij zult aldus in één streek een vierde van 't hoofd en romp behandeld hebben. Hanteer uw spons zoodanig, dat gij bij elke verandering van richting een frisch koud gedeelte hebt. Thans zal uw spons zeker warm zijn geworden. Wring ze hard uit boven de leege kuip, leg haar terug in het ijs, neem een andere spons en ga door even als te voren. Begin nu waar gij eindigde en ga over tot de linkerhelft van het lichaam op tegenovergestelde wijze als die welke gij op de rechterzijde toepaste, eindigende bij

het linkeroor. Nu kunt gij haar bij de linkerhand en - heup nemen, rolt haar naar u toe en sponst tot het einde van de ruggegraat. Dan kunt gij haar zachtjes op haar linkerzijde doen liggen en haar sponzen van het einde van de ruggegraat tot het punt waar gij begont. Thans zal, als gij uw sponzen goed gehanteerd hebt, het heele lichaam boven de buikholte vochtig gemaakt zijn, waarbij gij geen enkelen droppel op de deken gemorst behoeft te hebben. Als er eenige aanwijzigingen van kippenvel of bleekheid om den mond zich voordoen, kunt gij het bovenste gedeelte van het lichaam met de deken bedekken en haar op haar rug, zoo gemakkelijk mogelijk ingepakt, leggen, terwijl gij de beenen afsponst, wat gij doen kunt zonder haar om te keeren.

Het doel van 't sponzen is tweeledig: het zenuwgestel te kalmeeren en de temperatuur te verlagen. Als uw patient suf wordt terwijl gij bezig zijt de beenen af te sponzen, zult ge bemerken dat gij de gewenschte uitwerking op haar zenuwgestel gemaakt hebt.

Het bad zal zelden korter dan tien minuten en mag niet langer dan twintig minuten duren. Als er een krachtige uitwerking op de temperatuur gewenscht wordt, kan het noodig zijn het lichaam verscheidene keeren af te sponzen, totdat de patient in erge mate kippevel krijgt en de lippen een beetje blauw worden. Leg onmiddelijk na de afwassching, terwijl het heele lichaam tot aan de kin toe warmpjes in de deken gerold is, den thermometer onder de tong gedurende acht à tien minuten en neem de temperatuur op; sla het gezicht van de patient en het reactieproces heel nauwkeurig gedurende het volgende kwartier gade.

Als gij uw bad op het juiste moment geeindigd hebt, moet uw patient niet erg huiverig zijn en de kleur op de lippen binnen tien minuten terugkeeren. Als ze nog steeds huiverig en blauw blijft na een kwartier, hebt ge òf te lang gebaad óf ze is een van die weinigen patienten die niet in staat zijn vlug te reageeren. Eén ding is zeker dat het water dan niet te koud was. Als uw eerste bad succesvol is geweest, zult ge de temperatuur drie à vier graden verlaagd en in tien minuten een tevredene, rood-lippige, slaperige patient, gewikkeld in de deken, voor u zien. Deze uitwerking is dikwijls het meest verrassend wanneer de patient ijlende en haar huid heet en droog was. Ik vertrouw dat gij een blijvenden indruk van een goede reactie na een eerste spons-afwassching die gij toepast, zult verkrijgen.

(*Wordt vervolgd.*)

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 44).

Ellen hoorde hem heengaan, begreep werktuigelijk dat het uit was voor altijd, dat ze hem nooit zou weerzien, nooit zou begeeren hem weer te zien óók, want dat ze hem haatte op dat oogenblik.

Langzaam, met 'n werktuigelijk besef van zelfbehoud, stond ze op, ging heen op hare beurt.

Ze kwam niemand tegen in den gang, de deur sloeg ze gewoon achter haar toe, als duizendmaal geschied was, waar ze, bij haar familiaar in- en uitloopen den laatsten tijd, door niemand werd uitgelaten. Buiten was 'n zwak winterzonnetje - ze zag het als iets dat spotte met haar leed. - Goddank - o goddank, - dat de Amalia-straat zoo dicht bij was, dat ze in de stille buurt niemand tegen kwam die ze kende, die haar aansprak. - -

Nu was ze thuis - ze wou eerst naar boven loopen naar haar eigen kamer, die ze van ochtend zoo ingelukkig had verlaten, maar toen, ineens, flitste de herinnering in haar op aan wat hij, Vermeulen, gezegd had daareven van haar moeder:

'Je grootvader weet wel wat voor 'n zoodje jullie bent, je moeder en jij.' - -

God, o God, ze moest zekerheid hebben! 't Vaagde ineens door haar hersenen wat ze als kind had bijgewoond thuis, de stille vijandschap tusschen vader en moeder, 't geheimzinnige dat ze altijd meer had gevoeld dan begrepen, dat hing als 'n sluier over 't verleden. En kleine détails waarop ze, in haar vervuld-zijn met den man dien ze liefhad nooit had gelet, doemden nu voor haar op, plotseling ineens: de

terughoudendheid van sommige families, zooals de oude lui Vermeulen, de de Greveres, mama's eigen weinige openhartigheid ook over alles wat 't verleden betrof. - -

Ze rukte de kamerdeur open, in een oneindige behoefte aan troost, en aan geruststelling tegelijk. - -

Geerte, lusteloos-lui, zat bij de tafel te handwerken. Ze deed dat in den laatsten tijd, als 'n variatie op 't feuilleton-lezen, waarvan ze oververzadigd werd. 'n Kinderachtig kruis-steek-patroon, in den winkel voor haar begonnen. - -

'Ben je al terug' - - wou ze 't gebabbel beginnen? - Maar meteen was Ellen al tegen haar aangeleund, half-geknield, hoed en mantel nog aan. - 'Moeder,' snikte ze. - 'moeder' - -

- 'God kind wat is er? - Wat heb je?' - vloog Geerte zenuwachtig op - -

De reactie kwam nu bij Ellen. Zij wou spreken, vertellen haar groote leed, maar ze kon niet. Haar stem sloeg over. - Ze snikte, eerst kort, afgebroken zenuwachtig, toen in lange hartstochtelijke uitbarsting.... 'O, God, o God, ik ben zoo ongelukkig.' - -

'Maar wat? - - Wat dan toch?' - wou Geerte weten, ganschelijk niet denkend nog aan de Vermeulen-geschiedenis. - -

Totdat Ellen 't eindelijk er uitstootte - -

'Ik hield zoo veel van hem. - - En hij heeft zoo iets vreeselijks gezegd van U - - Moeder van U.' - -

- - Daar was dan 't heele dood-gewaande verleden, dat ineens, als 'n wrekende Nemesis, opstond voor Geerte, en haar riep tot verantwoording. Zij, die nooit had stilgestaan bij haar schuld, die zich nooit ernstig rekenschap had gegeven van wat zij had misdaan aan haren man, zij boette nu, - in het kind dat zij eerlijk liefhad, - haar zonde aan hem. - -

Zij behoefde niets te zeggen. Haar plotseling kleuren, haar blik van ontsteltenis, verried Ellen genoeg. Zij *wist*, in dat eene moment, dat het wáár was dus, dat er iets was gebeurd. En, in den smartblik dien zij op dat oogenblik stom vestigde op haar moeder, lag

de grootste straf voor Geerte Stinia's mislukt leven. Want, voor dien blik van haar kind moest zij den haren neerslaan. - -

Ellen was opgestaan. Instinctief voelde zij dat de troost, dien zij bij hare moeder zocht, dáár niet was te vinden, omdat die moeder immers was een schuldige. Want, tegelijk, met al de meedoogenlooze wreedheid van haar groote jeugd veroordeelde zij absoluut, zonder te kunnen indenken zich zoo iets als 'n verontschulding voor 't gebeurde.

'Dus, dáárom hield vader niet van u - -' zei zij hard, als tot zichzelve sprekend. - - 'Daarom' - -

'Ellen' - - Het klonk als een bede om vergiffenis - - een smartelijke klacht van berouw. - - 'Ellen luister... laat mij je uitleggen - - ik ben niet zoo slecht als je denkt. - - Kan ik het dan helpen, dat ik te jong trouwde, dat ik meer hield van 'n ander, op wien ik eerst heb gewacht - die me heeft hoop gegeven. - - O ja, ik weet het wel, ik had het niet moeten doen toen later dat huwelijk met jou vader - - maar ik dacht eerlijk dat het wel gaan zou, omdat hij 'n beste brave man was - - maar die andere, die is weêr op m'n weg gekomen.' - -

Met afgewend gelaat stond Ellen roerloos bij het venster, terwijl zij aanhoorde haar moeders afgebroken biecht. - - Zij was te jong om te vergeven; al haar liefde ging op dit oogenblik uit naar haar miskenden, bedrogen vader. - - Een vreeselijk gevoel van verlatenheid, van alleen zich weten voortaan, heelemaal alleen op de wijde wijde wereld, was alles wat ze zich was bewust in haar leeg hoofd. - -

Totdat de vraag harer moeder haar oor trof, als een aanklacht harerzijds:

'Maar hoe durfde *hij* dat zeggen? - - Hoe durfde hij, Vermeulen, zóó laag zijn mijn eigen kind op te stoken tegen mij?' - -

Toen herinnerde ze zich weer. In haar groote overstelpende smart, van haar moeder voor-goed te hebben verloren, had ze dat zelfs vergeten, haar eigen persoonlijke teleurstelling. En nu herinnerde ze zich. Dat was wáár ook. - - Was zij dan eigenlijk zooveel beter dan die zichzelve veroordeelende schreiende vrouw daar, die zich aanklaagde tegen haar eigen kind! Had zij ook niet willen bedriegen een andere, eene die wettig recht had op hàren man? Waren zij niet van één maaksel dus, beide deernen, gemeene vrouwen! Haar streng-calvinistisch geloof, dat was ingesluimerd door den hartstocht van haar liefde, sprak nu ineens, riep haar toe dat ze een zondares was, een gevallene, zoo al niet metterdaad dan toch in hare gedachten, - wat immer voor God beteekent hetzelfde. - -

En ze sloeg de armen heen om hare moeder, en trok haar tot zich. - - 'Moeder - - o God moeder - als U eens wist - - ik ben net even slecht als U.'

- - Toen snikten ze samen; - niet meer moeder en kind, maar enkel nog twee vrouwen, die samen leden om hun vrouw-zijn, om hun verloren liefde. - -

Geerte durfde niet vragen. Ze begreep wel dat ze voor altijd het vertrouwen van haar kind had verbeurd. En Ellen zei slechts korte afgebroken zinnen, haar verdriet was haar te heilig om het te ontwijden hier, aan die vrouw, die er immers van was de eigenlijke oorzaak, vond zij. Want dat was het vreeselijke in haar gevoel dat zij haar moeder als het ware aansprakelijk stelde voor haar eigen 'val'. Zij kwam zich nu zoo vreeselijk zondig, zoo nameloos slecht voor, zoo recht als een dier verachtelijke vrouwen, die niet waard zijn het Koningrijk Gods binnen te gaan. En dat kwam immers door het bloed harer moeder, dat vloeide in hare aderen; dat kwam omdat zij den innerlijken wellust-aard had geërfd van die deerne - zooals zij hare eigene

moeder in stilte noemde. - - Haar minachting voor haar-zelve, haar schaamte over haar eigen val, waren zoo groot dat zij de pijn die Vermeulen haar had aangedaan zelfs niet meer voelde. Want haar wreed dogmageloof sprak nu weer met meedogenlooze eigengerechtigheid, scheidde de menschen in kinderen Gods en in zondaren. Haar vader was een kind Gods geweest, en dat zij, zij die eens gemeend had in zijn voetspoor te wandelen, thans, aan haar-zelve onopgemerkt, zóó ver was afgegleden van het smalle pad dat naar den Hemel voert, dat kwam natuurlijk omdat zij óók was het kind dezer moeder, dezer gevallen vrouw, - volgens haar eigen bekentenis. De afschuwelijke leer der uitverkiezing, waarin zij was grootgebracht, schrijnde in haar als een brandende wonde. God had *haar* uitverkoren blijkbaar tot een draagster harer moeders zonden. Zij was een verworpelinge als deze. - - De onreine begeerten, die deze hadden verstrikt, hadden ook in haar gesproken, haar zoo diep doen zinken, dat ze het had durven wagen hare oogen op te slaan naar een getrouwd man. - - O hoe laag, hoe min kwam haar nu die liefde tot Vermeulen voor, die gisteren avond nog haar trots was geweest, om welker wille zij zich met blijde fierheid elk offer had willen getroosten!

‘Ellen’ vroeg Geerte, die met het hoofd voorover op de tafel lag te snikken: ‘kan je mij 't vergeven?’ -

- - ‘Er staat in den bijbel dat ik 't *moet*’ was haar wreed antwoord - - - ‘maar ik voel dat ik 't nog niet kan. - - Ik zal God bidden dat Hij er mij de kracht toe geeft.’ - -

Toen kwam Geertes gemoed in opstand - - Zij had genoeg zich vernederd voor haar

eigen kind. ‘Je bent op en top je vader, je koele eigengerechtige vader,’ viel zij bitter uit. ‘Ik dacht dat je mijn kind waart, maar je bent wèl van hem.’

‘Was dat maar wáár’ - - riep Ellen heftig - - ‘O God, was dat maar wáár! - - Dan zou 't nooit zoover met mij zijn gekomen. Maar ik lijk op U, en ik heb Uw karakter. - - Vader, o als vader nog leefde, dan zou 't nooit zoo ver met mij zijn gekomen!’

Toen, wankelend, ging zij de kamer uit. Hare moeder bestond voor haar niet meer.

(Wordt vervolgd.)

Gedachtenwisselingen.

Strijen, 24 Mei 1911. Eenige ophelderingen voor den hr. Joh. G. Schippérus.

Geachte Redactrice.

Nogmaals verzoek ik een weinig ruimte om als mijn meening hier te zeggen, dat de hr. Schippérus mijn woorden niet voldoende in het verband, waarin zij zijn geschreven, weergaf. Dat gaat meestal zoo met bestrijding van elkaars meeningen. De hr. Schippérus denkt niet hoog over de Chr. beschaving. Ik voegde er met opzet bij, dat ik niet doelde op de ontaarding der Chr. beschaving. Maar wie zal toch in werkelijkheid de vruchten der Chr. beschaving willen ontkennen, ja kunnen ontkennen? Denk slechts aan afschaffing der slavernij, eene hoogere waardeering van de vrouw, bescherming van het kind en den arbeider, bestrijding van zedeloosheid, het tegengaan van den woeker, kortom onze wetgeving draagt er duizenderlei sporen van. De hr. Schippérus verwarre niet de feilbare Christenen met hun ideale leer. Ik zal in dit stuk een op dit punt betrekking hebbend woord van prof. Bavinck, een zeer beroemd rechtzinnig theoloog, aanhalen, opdat de kennis wat meerder worde. Want, velen schimpen op den Chr. godsdienst zonder er veel van te weten, doordat ze het beneden zich achten ooit meer een kerkgebouw binnen te treden. Wat te denken van dergelijke menschen?

Nu wil ik hieruit weer niet de conclusie getrokken zien, dat kerkgaan alleen den Christen maakt, maar de Bijbel vermaant toch ook ‘de onderlinge bijeenkomsten niet na te laten’.

Dat het hoogmoed en eigengerechtigheid zou zijn op te komen voor de ware Chr. beschaving acht ik eene meening, die zich van het behandelde onderwerp geen rekenschap gaf.

De hr. Schippérus voelt meer voor een revolutie. Is die dan soms minder erg dan een oorlog? De Fransche revolutie kan getuigen.

De aanhaling uit de Lelie van 1903 uit een stuk van mij verzoek ik in verband te beschouwen met mijn verwijzen naar het middel der Zending om heidensche volken te Christianiseeren, gelijk de hr. de Stuers in de Tweede Kamer wellicht wat al te eenzijdig vooropzette, al bleek de kracht van het Evangelie groot, gelijk door deskundigen onomwonden wordt erkend.

Met mijne aanhaling bedoelde ik: meer, dat de Overheid niet te spoedig wegens gekrenkte eer naar de wapens moest grijpen, gelijk dit vroeger veel veelvuldiger geschiedde.

Nog onlangs critiseerde een professor in de rechten van de Weensche hoogeschool het vredestractaat tusschen Engeland en Amerika gesloten, wijl ook quaesties van

eer en waardigheid aan Arbitrage werden onderworpen. Hierin ging m.i. de professor feil. Ik erken overigens in 1903 meer onder de hypnose van Tolstoï's gedachten te hebben gestaan dan tegenwoordig. Maar even na genoemd citaat brengt de hr. S. voor mij de zaak geheel in orde door naar mijn voorstaan van Arbitrage, als vrucht van 't Evangelie, te verwijzen.

De hr. S. voelt weinig voor handhaving van Gezag. Ik raad hem aan eens een zitting van een Rechtbank bij te wonen. De vorige week hoorde ik, toen ik uit belangstelling even was gaan luisteren, weer enkele staaltjes, die bewezen hoe de menschen met opzet allerlei voorlogen. Een gulle lach kunt ge allicht moeilijk bedwingen. als ge sommige welbekenden der justitie hun pogingen ziet aanwenden om vrij te komen. Zoo vertelde een beklaagde met de grootste vrijmoedigheid, toen de rechter hem vroeg hoe hij aan de 24 kippen + 1 haan was gekomen, die een agent in zijn karretje aantrof, ‘gevonden, Edelachtbare,’ en op de vraag wat hij er mee bedoelde te doen ‘ze te brengen op 't politiebureau’ enz. De officier nam er natuurlijk niets van aan. - Ik vertel dit gevalletje om aan te toonen, dat als de wet niet gehandhaafd werd, er gestolen, gemoord, enz. zou worden. Om die handhaving mogelijk te maken is er politie noodig. Zoo is er in 't groot een leger noodig om zoo noodig, den eigendom enz. te beschermen.

In Indië moet m.i. het gezag, gelijk ik reeds boven aangaf, meer door de verkondiging van het Evangelie worden gehandhaafd. - Dat kapitalisme is voor den hr. Schippérus overigens een kwaad ding. Daarop heeft hij het heelemaal niet begrepen. Als hij dan daar zoo tegen is, ik weet niet of hij gefortuneerd is, maar met de toezending van een bankje van *f* 1000, desgewenscht meer, zou hij mij zeer verplichten. *Ik* erken gaarne liever een goed gevulde portemonnaie te bezitten dan een leege.

Niet dat dit laatste bij mij 't geval is. Maar wie 't kapitalisme *zoo* verfoeit, wil klaarblijkelijk liever van zijn kapitaal *af.* Welnu, bij mij kan hij terecht. Ik weet er raad voor, b.v. bijdrage in bouwkapitaal voor een Chr. School en zelf zou ik er voor ontspanning een mooie zomerreis voor maken.

Ik ga eindigen, omdat 't onderwerp mij rijkelijk onverkwikkelijk wordt. Ik zou wel willen, dat er nooit meer oorlog kwam en zelf zou ik liefst niemand doodschieten, maar ik geloof niet, dat algeheele voorkoming van den oorlog mogelijk is. Zie het nu weer in Albanië, waar 't verdrukte volk een manifest uitvaardigde als protest tegen verwaarloosde rechten van dat volk. Dat wil *dat volk* niet verkroppen. Laat de hr. Schippérus daaraan nu eens iets doen. De Jong-Turksche Regeering verdraait het toe te geven. In dit

geval kan het zijn, dat 't recht aan de zijde der Albaniërs is. Wel is mogelijk tendentieus werken door de Pers.

In Marokko ongeveer 't zelfde. Moelai Hafid schijnt een meedoogenlooze wreedaard te zijn, waarover het volk is verstoord. Vandaar opstand en moeilijkheden, die de Fransche Regeering dwingen tusschen beiden te treden.

Stel nu, dat de Fransche Regeering zich niet hield aan het verdrag van Ageciras, dan moordden de Marokkanen een groot deel van hun eigen volk uit om vervolgens gevaar te worden voor de daar wonende Franschen en omringende volken.

Weet de hr. Schippérus soms raad?

Zeker, handhaving van 't Gezag, daarvoor nam ik het op.

Natuurlijk kan een Regeering fouten begaan, ook tegenover haar onderdanen en goedmaking of wegneming van die grieven is zaak van wijs beleid. Ook pleitte ik niet voor handhaving van Gezag tegen het recht in. Dat doet geen goed anti-revolutionair. Philips van Spanje tastte de rechten onzer Magistraten aan en bedreigde de gewetensvrijheid. Die opstand was wettig.

Overigens stel ik de moeite van den hr. Schippérus op prijs om overal vrede te krijgen. Zonder 't Evangelie zal hem dit ongetwijfeld mislukken. Wellicht is hij onderwijzer, dan kan hem 't Evangelie nog veel leeren 't Is slechts een welgemeende raad.

- En wanneer, dit nog als slot, onverlaten het mochten bestaan hulpbehoevenden, vrouwen of kinderen aan te vallen, dan verzeker ik van ieder wapen in mijn omgeving gebruik te zullen maken om dergelijk schoften mores te leeren. Dat zou dan een begin van oorlog zijn.

Hierbij zij gevoegd wat Mr. Lohman in zijn standaardwerk ‘Onze Constitutie, zegt over de macht: ‘De macht is er niet om zichzelve; niet om eigen grootheid en aanzien; maar ter instandhouding van de maatschappij waarin zij optreedt; ter handhaving dus van de zelfstandigheid van dien maatschappelijken kring (waarmede blijkens het verband niet een “klasse”, maar de geheele maatschappij bedoeld wordt) en van het daarin geldende recht.’

Eindelijk nog 't weergeven van 't beloofde verslag van Prof Bavinck's rede. Met katholiek bedoelt hij in 't volgende niet Roomsch-katholiek, maar algemeen, alles omvattend. ‘Spr. begon met er op te wijzen, dat het Christendom naar zijn aard, bepaaldelijk krachtens zijn belijdenis aangaande schepping en herschepping, een katholieke godsdienst is voor heel de wereld en heel de menschheid bestemd. Maar de gezichts en werkkring van zijn belijders is daarom nog niet altijd even groot geweest. Profeten en apostelen en de Christenen der eerste eeuwen kenden van de wereld nog maar een klein gedeelte, in hoofdzaak dat deel, hetwelk rondom de oude wereldzee gelegen was. Doch sedert de kruistochten en de ontdekking van Amerika is daarin een groote verandering gekomen. Van dien tijd af hebben de ontdekkingen zich voortgezet tot onze dagen toe. Zij strekken zich thans uit tot het hart van Azië en de binnenlanden van Afrika, tot den Noord- en den Zuidpool en tot al de einden der aarde.

Gevolg daarvan is, dat alle landen en volken in onzen gezichtskring getreden en dat al hun talen, godsdiensten, zeden enz. voorwerp van ons onderzoek geworden zijn. En omgekeerd dwingt de Europeesche cultuur tot alle deelen der aarde door. De politieke en economische concurrentie, waarin de beschaafde volken thans met elkaar worstelen, leidt er toe, dat er steeds groote invloedssferen en afzetgebieden

verworven worden, dat alle landen in het wereldverkeer worden opgenomen, en dat de voorrechten van onze beschaving tot alle natiën en stammen worden uitgebreid.

De nieuwe toestanden leggen aan de Christenheid bijzondere verplichtingen op en dringen haar tot verdubbelde werkzaamheid. Want de Europeesche cultuur kan voor de volken der aarde een zegen zijn, maar zij kan hun ook worden tot een vloek. Als zij, gelijk zij feitelijk doet, den eigen godsdienst der Heidenen onderwijst en hun geen ander en beter geloof in de plaats geeft, verarmt zij hen innerlijk meer dan dat zij hen verrijkt. Zending en cultuur behooren dus hand aan hand te gaan. Ook wordt de cultuur, losgemaakt van het Christendom, voor de volken een middel, om zich bewust te worden van hun kracht, gelijk dat nu reeds voor een deel in Indië, China en Japan het geval is. Als deze machtige volken onze beschaving overnemen, zonder het Christendom, *waarvan zij de vrucht is*, ontleenen zij van ons zelven de wapenen, waarmede zij in de toekomst ons bestrijden. En te ernstiger dreigt dit gevaar, wijl Boeddhisme en Mohammedanisme in den jongsten tijd tot een nieuw leven ontwaken en als in het geheim zich toerusten tot een geweldigen strijd tegen het Christelijk geloof.

In Indië en Afrika, niet het minst in onze eigen koloniën, komt het Christendom voor een ontzaglijke crisis te staan. Het schijnt alsof *het eigenlijke Heidendom* in de twintigste eeuw allengs geheel verdwijnen zal en dat dan de wereldworsteling zal aanvangen tusschen *Boeddha*, *Mohammed en Christus*. Daarom is de Zending voor alle Christenen, van wat belijdenis zij ook zijn, in deze eeuw een dure plicht. Indien wij gelooven, dat Christus Koning is, gezeten aan Gods rechterhand, laten wij dat geloof dan toonen in onze werken.' - Misschien is ook voor den hr. Schippérus hieruit iets te leeren.

Ook de jongste geschiedenis van Portugal, die onbeschrijfelijk treurig is, kan niet als voorbeeld dienen van 't voortreffelijke der revolutie. Was er al geen leger en vloot geweest, men zou er zich toch wel wapenen hebben verschaft en wat is nu het resultaat? De grootste wanorde en een onzekere toekomst.

De theorieën zijn dikwijls zoo mooi en de practijk is meestal zoo donker, althans wat betreft al te hoog gestemde idealen.

Stel al, dat wij Nederlandere ons niet wapenden, binnen kort waren we ingepalmd door Duitschland of een ander groot Rijk. Let slechts op de geschiedenis van Polen, Finland en zoo menig klein volk.

Wie den vrede wil bereide zich ten strijde, al is het slechts voor zelfverdediging en eigen behoud.

Intusschen wil ik wel verklaren met alles wat

mij ten dienste staat mede te willen werken aan bevestiging van den Vrede.

De Redactrice zeg ik van harte dank voor haar moeite om dit lange stuk te willen lezen en opnemen.

J.B. NAAKTGEBOREN,

Redacteur der Hoeksche Waard.

P.S. Dat Arbitrage resultaten opleverde, bleek reeds uit menig gevoerd proces, dat anders door oorlog beslecht geworden zou zijn.

Brieven uit het hooge Noorden.
door Maria Petrovna.

XIX.

Es is eine alte Geschichte,
Doch bleibt sie immer neu,
Und wem sie just passiret
Dem bricht sie das Herz entzwei!

Ja, die woorden kwamen mij hier ook dikwijls in gedachten, telkens als ik weer nieuwe staaltjes hoorde, hoe hier met rechtsplegen, vonnissen en verbannen wordt omgesprongen!

- Reeds in een vroegeren brief heb ik over dit onderwerp een en ander verteld, maar ik moet er nog eens op terug komen, want iederen keer als men hier in zijn naaste omgeving zulke toestanden als het ware mede doorleeft, wordt men er door getroffen als door een striem in het aangezicht! Het is zoo geheel anders, als men in een nuchter krantenberichtje leest: ‘zooveel personen ter dood veroordeeld, zooveel verbannen’; men vindt het eerste natuurlijk vreeselijk, barbaarsch, maar realiseert nauwelijks wat het laatste beteekent.

Het is mijzelf ook zoo gegaan - totdat ik er hier in dit verbanningsoord van nabij meer van hoorde en zag en daarom denk ik, dat het ook anderen zal interesseeren eens eenige details van mij bekende gevallen te lezen.

Hier in Archangel woonde sinds eenige jaren de Engelsche familie B, wier leden zich echter niet hadden laten naturaliseeren, dus feitelijk geen Russische onderdanen waren. De bejaarde ouders hadden een dochter, een flink, ontwikkeld meisje, dat zich door het oprichten van een boekhandel een goed bestaan had weten te verzekeren.

Vooruitstrevend en wat vurig van aard, had zij ten tijde van de eerste Doema daarvoor propaganda gemaakt, zich daarmede gebrandmerkt als een ‘socialiste!’ en de aandacht van de overheid op zich gevestigd.

Nadat de vrijheid van drukpers was geproclameerd, had zij in haar winkel die geoorloofde boeken verkrijgbaar gesteld, die vroeger door de censuur verboden waren geweest en die nu natuurlijk gretig gekocht werden, vooral door het jongere geslacht, boeken waarover wij ons trouwens zouden verbazen, dat die als ‘gevaarlijk’, geweerd waren geworden.

Zooals men weet, was deze vrijheid van drukpers slechts een korte vreugde en werd even plotseling weer ingetrokken, als zij was uitgevaardigd; de censuur bovendien nog zoodanig verscherpt, dat zelfs de *advertenties* in de dagbladen daaraan

onderworpen zijn en eenvoudig geschrapt worden, wanneer de censor dit wenschelijk acht.

Nu verzuimde Mejuffrouw B. (ik zal in het midden laten opzettelijk of doordat zij niet volkomen op de hoogte was, welke boeken *weer* ingetrokken waren) deze verboden lectuur uit haar winkel te verwijderen, welk strafbaar feit den chef der gendarmerie gerapporteerd was. Deze schijnt haar toen voorgeslagen te hebben hem geregeld te melden, *wie* bij haar de verboden boeken kocht of er navraag naar deed, waardoor zij dan voorloopig zelf buiten vervolging zou blijven. Maar zij had dezen spionnendienst verontwaardigd afgeslagen en zich daardoor den haat van bedoelden chef op den hals gehaald, die haar nu tot gevangenisstraf veroordeelde en zijn verbitterde vervolging ook later op haar bleef toepassen.

Nadat haar straftijd in de gevangenis ten einde was, waarbij zij ten volle de ellende in zulk een verblijf had leeren kennen, trachtte zij een paar maal het lot van haar vroegere mede-gevangenen wat te verzachten door hun clandestien brood of versnaperingen te doen toekomen. Doch ook dit werd ontdekt: het jonge meisje werd op een dag opgeroepen te verschijnen voor een troep gendarmes, die van hun chef luid het bevel ontvingen om ‘in geval zij deze vrouw binnen zooveel Meter (ik vergat hoeveel) in de nabijheid der gevangenis zouden zien, haar onverbiddelijk dood te schieten!’

Men kan zich indenken, welk een gevoel van verontwaardiging en verzet over zulk een hondsche bejegening in deze jonge vrouw oplaaide: toch gebood de voorzichtigheid zich te beheerschen, want zij begreep, dat haar positie op het spel stond en gedroeg zich waardig en kalm.

Geruimen tijd kon zij ongestoord haar werkkring vervullen - tot op een dag bevonden

werd, dat zij een kist boeken (geoorloofde) verzonden had, deze, om beschadigen te voorkomen, in de kist had vast gestuwd met proppen krantenpapier en - hiertusschen waren eenige exemplaren van 1905 met 'oproerigen' inhoud, die waarschijnlijk bij ongeluk tusschen het oude pakpapier in haar magazijn waren verzeild geraakt! Dit was den ijverigen chef der gendarmerie weer gerapporteerd, vermoedelijk door een zijner handlangers, die als kwaadaardige speurhonden overal werkelijke of denkbeeldige politieke boosdoeners trachten op te sporen, met geen ander doel dan de hoop zich daardoor te onderscheiden en op den maatschappelijken ladder een sport hooger te stijgen. Met een hardnekkigheid, een betere zaak waardig, bespieden en vervolgen deze gendarmes al wat hun maar eenigszins als 'politiek verdacht' voorkomt; want geen andere misdaad, zelfs niet moord en doodslag, is zoo ernstig als het koesteren van vrijzinnige denkbeelden. En hebben zij ook maar één enkel draadje in handen, dan weten zij soms handig daaruit een geheel weefsel van verdachte kleur te spinnen - met noodlottige gevolgen voor hun slachtoffers en voor hen zelf een of andere onderscheiding voor betoonden dienstijver!

Nu had men een gelegenheid Mej. B. voorbeeldig te straffen.

Eenige voorzichtigheid moest blijkbaar in acht genomen worden, daar zij feitelijk nog Engelsch onderdaan was: in plaats dus van in haar woning binnen te dringen, werd haar gelast, juist op het oogenblik, dat zij met haar broer in eene slede stapte om een bezoek te gaan afleggen, zich onverwijld naar het politiebureau te begeven. Zonder eenig kwaad vermoeden voldeed zij onmiddelijk aan dit bevel. Maar wie schetst haar verbazing, haar verontwaardiging, haar jammer, toen men haar mededeelde, dat zij niet naar haar huis terug mocht keeren en binnen 24 uur over de grenzen gezet zou worden wegens politiek misdrijf!

Het arme meisje was wanhopig: plotseling weg, over de grenzen, weg van haar ouders, uit haar broodwinning - het was te ontzettend om het zich in te denken! Zelfs niet naar huis om haar zaken te regelen, om afscheid te nemen - wat moest zij beginnen? Haar broeder ging in de grootste verslagenheid naar een geacht ingezetene van de stad, met wien de familie B. bevriend was, om zijn bemiddeling in te roepen; maar het eenige, wat deze kon bereiken, was dit: nadat hij *met zijn hoofd* had borggestaan, dat Mej. B. niet zou trachten te vluchten, kreeg zij verlof in haar woning terug te keeren, om zich voor de reis van den volgenden dag voor te bereiden.

Welke tragische scènes daar in die woning werden afgespeeld, behoef ik niet nader te beschrijven: er werden bittere tranen geschreid van diepe smart over deze onverwachte scheiding en machtelooze woede tegen een despotisme, dat zoo maar zonder vorm van proces een familieleven uit elkaar rukte, een loopbaan knakte.

Alle vrienden en bekenden, wien het gerucht ter oore was gekomen, dat zich in de stad als een loopend vuur verspreid had, omdat Mej. B. een bekende persoonlijkheid was, kwamen afscheid nemen van haar, die zoo plotseling uit hun midden opgelicht, een onbestemde toekomst tegemoet ging. Ondertusschen moesten de zaken geregeld, het noodigste ingepakt worden: het was een verwarring, een opwinding, waarbij de uren omvlogen!

Na een slapelooze nacht, was het uur van vertrek weldra aangebroken. Onder geleide van twee gendarmes zou deze 'politieke misdadigster' over de grenzen gebracht worden; ware zij vroeger genaturaliseerd Russin geworden, wie weet of niet Siberië haar lot geworden was; nu werd zij over de Duitsche grens gebracht met ontzegging van het recht ooit in Rusland terug te keeren.

Het transporteeren van zulke bannelingen gaat gewoonlijk zoogenaamd ‘en étape’, dat wil zeggen met hun geleiders in een getraliede 3e klasse. Wanneer men echter het reisgeld voor zichzelf en de beide begeleidende gendarmes wil betalen, dan kan het vervoer in een gewone 3e klasse plaats hebben, hetgeen, zooal niet meer comfortabel, dan toch voor den schijn althans minder vernederend is.

Een vriendin van Mej. B. besloot tot aan de grenzen met haar samen te reizen om haar wat te troosten en het samenzijn met de gendarmes minder pijnlijk te maken, wat haar niet belet kon worden, daar de bannelinge door het storten van het reisgeld als gewoon 3e klasse-passagier de reis zou volbrengen. Zelfs wisten de beide dames, waarschijnlijk door een flinke fooi, de geleiders te bewegen haar toe te staan in St. Petersburg, waar een paar uur oponthoud was, afscheid te gaan nemen van eenige familieleden; op welke wijze dit geschiedde lekte

niet uit, want hierover werd later het diepste stilzwijgen gehandhaafd om niet in nieuwe verwikkelingen te geraken en de gendarmes geen straf te bezorgen, over wier gedrag zij zich ook verder als opgedrongen reisgenooten niet te beklagen hadden.

Aan de grenzen namen de vriendinnen afscheid: de gendarmes verlieten de aan hun zorg toevertrouwde bannelinge.

Het plan van Mej. B. was voorloopig te trachten in Berlijn een betrekking te vinden: is dit in gewone gevallen al moeilijk, hoeveel te meer voor haar op wier paspoort vermeld stond, dat zij uit Rusland verbannen was wegens ‘lasterhaftes Benehmen’, waardoor zij, naar men mij verzekerde, ook dáár onder politietoezicht zou blijven! Waarschijnlijk zal zij de wijk moeten nemen naar Engeland, waar men daaromtrent minder moeilijk is: in elk geval moet zij weer van voren af aan den ladder opklimmen en zag zich den oogst van jarenlangen arbeid met één slag ontrukt.

Ik gaf een eenigszins uitvoerige beschrijving van de wijze, waarop men in Rusland slachtoffer van onedelen dienstijver kan worden, omdat ik meende, dat velen zulke toestanden niet vermoeden, evenmin als ik het deed voordat ik er zoo van nabij mede bekend raakte.

En zoo kan ik nog verschillende treffende staaltjes vertellen, lotgevallen van respectable menschen, waarmede ik omging en die ieder hun bizondere lijdensgeschiedenis hadden als politieke bannelingen.

Zoo ontmoette ik o.a. een dokter, buitengewoon knap operateur, die in Odessa aan het hoofd had gestaan van een groote kliniek en wiens bekwaamheid en humaniteit daar bizonder op prijs gesteld werden. Wegens ‘politieke redenen’ naar Archangel verbannen, moest hij daar eerst de gebruikelijke gevangenisstraf ondergaan. Zijn vrouw was hem intusschen met hun gezin vrijwillig in zijn ballingschap gevolgd en had zich te Archangel metterwoon gevestigd.

Toen nu de dokter uit de gevangenis ontslagen was, kreeg hij al spoedig een groote praktijk en alles zou goed gegaan zijn, ware niet onder de hand in Odessa ook over zijn vrouw het vonnis van verbanning geveld!

Dit was een nieuwe slag voor het doktersgezin: nu moest de vrouw de door den dokter verlaten plaats in de gevangenis gaan innemen, haar gezin aan de zorgen van een vreemde overlatend en kon zij menige bittere ervaring uit het treurige gevangenisleven opdoen.

Bij de eerste inspectie door den chef der gevangenis, welke plechtigheid de doktersvrouw in een groot lokaal tusschen allerlei geboefte moest medemaken, werd haar gelast bij het binnenkomen van den chef op te staan en in die houding te blijven, totdat de geheele inspectie was afgeloopen. De verbitterde vrouw weigerde hieraan gevolg te geven: zij verklaarde het haar bekende gevangenis-reglement te willen gehoorzamen, maar dit was een autocratische instelling van dezen specialen chef, die nergens vermeld stond. De chef, hierover in woede ontstoken, gelastte onmiddelijk aan twee soldaten ‘een onderzoek aan den lijve’ van deze gevangene! Hiertoe was niet de minste aanleiding; maar hij maakte van dit zijn recht gebruik om deze beschaafde vrouw, die voor hem het hoofd niet wilde buigen, omdat zij zich onschuldig gevoelde, op vernederende wijze te krenken, een vernedering, waartegen zij weerloos stond.

Toen later haar oudste kinderen haar in de gevangenis een bezoek brachten, wat in tegenwoordigheid van een bewaker geschiedde, onderhield zij zich met hen in het Eransch. De bewaker maakte hierover in ruwe bewoordingen aanmerking, schold

haar uit voor al wat leelijk was en toen zij hem antwoordde, gat hij haar een flinken duw, waarop zij, hem afwerende, verontwaardigd uitriep: 'Hoe durft gij mij aan te raken? Ik zal protesteeren!' Gevolg - een maand eenzame celstraf in een smerig hok voor de beleedigde vrouw, wegens 'mishandeling'(!) van een beambte!

Sedert den afloop van den straftijd in de gevangenis, leeft het doktersgezin nu in Archangel, wel in ballingschap, maar geëerd door de bevolking. De dokter, die zooals ik reeds vermeldde, een bizonder knap operateur is, zou fortuin kunnen maken, maar het meeste staat hij af ten bate van minder bevoorrechte verbannen lotgenooten, voor wie in het gastvrije doktershuis ook dagelijks open tafel gehouden wordt. Onnoodig te zeggen, dat hiervan door velen gretig gebruik gemaakt wordt, zoodat er menigmaal 20-40 personen het middagmaal komen gebruiken, meestal stumperds, die in hun verbanningsoord nog geen werkkring konden vinden en aan gebrek ten prooi zijn.

Zoo zou ik voort kunnen gaan mij bekende voorbeelden op te noemen van slachtoffers van het onrechtvaardig toegepaste verbanningssysteem: van twee jonge meisjes, beiden ver-

pleegsters, die 's nachts zonder eenige haar bekende of denkbare reden werden opgelicht, gevangen genomen en binnen vier en twintig uur in ballingschap weggevoerd uit het Zuiden naar het hooge Noorden, zonder zelfs haar naaste familieleden te kunnen verwittigen! En nog vele andere gevallen

Maar ik geloof, dat deze staaltjes al voldoende zijn om eenig denkbeeld van zulke toestanden te geven.

Het is eenvoudig ongelooflijk hoevelen verbannen worden zonder dat zij zich zelfs ooit met politiek inlieten, dus zuiver uit misverstand, naamverwarring of iets dergelijks en ook ontzettend konden worden ter dood gebracht wegens kleine vergrijpen, beleediging van een beambte, politiedienaar, enz., terwijl in beide gevallen ook de intrige een groote rol speelt.

Vooral in de Oostzee-provincies ging het een tijd lang onbarmhartig toe: daar kwam het menigmaal voor, dat een veroordeelde, na een hechtenis van slechts *drie* dagen, meteen geëxecuteerd werd, omdat toevallig de militaire rechter met zijn peleton soldaten zulk een plaats aandeed en meteen maar weer eens opruiming onder ‘de misdadigers’ hield, waarvan de gevangenissen overvuld waren! Door deze overhaaste handelwijze is natuurlijk elke rectificatie van gerechtelijke dwaling onmogelijk.

O, ik kan verzekeren, dat, als men zulke dingen hoort van geloofwaardige getuigen, het bloed begint te gisten en men dankbaar is als men in vertrouwd gezelschap zijn verontwaardiging eens kan lucht geven - in vertrouwd gezelschap, zeg ik, want men leert langzamerhand inzien, dat men zich moet bedwingen om niet in onaangenaam, misschien heilloos conflict te komen met het gezag, dat overal zijn gesalarieerde verklikkers heeft.

‘Doux pays!’ zal menigeen denken, ‘afschuwelijk om daar te moeten leven!’ Maar men raakt zoo langzamerhand aan zijn omgeving gewend, is soms zelfs geneigd te denken, dat die aanmaningen tot voorzichtigheid toch wel wat overdreven zijn - totdat er weer eens iets gebeurt, waardoor het besef wordt wakker geschud, dat men niet in ons vrije Holland leeft.

Of en *hoe* deze toestanden ooit zullen veranderen is voor vele beschaafde Russen zelf een groote vraag, waarvan zij de beantwoording in de naaste toekomst nog niet te gemoet zien.

Varia.

I.
Zoo moet het gaan.

Nietwaar, gij hebt allen, op het oogenblik wanneer dit verschijnt, het vreeselijk ongeluk gelezen, dat gebeurd is met twee fransche ministers, de een gedood op een afgrijselijke wijze, de andere verminkt; - - en dat tengevolge van het meest onvoorziene vliegmachineongeluk dat zich denken laat, terwijl zij zich onder de toeschouwers bevonden, en het plotseling zijn stuur-verliezende machine onverwacht op hen neerviel, hen verpletterde. -

En gij vindt mij wèl wreed, wèl onmenschelijk, dat ik, zooiets lezend, kan zeggen: Zoo moet het gaan.

Toch méén ik dat gezegde, woord voor woord. O, niet alsof ik geen diep medelijden heb met de slachtoffers van deze ramp, met de, zoo men zegt, zeer gelukkig-gehuwde en thans jammerlijk-beroofde echtgenoote van den gestorven minister van oorlog in 't bijzonder. Men zou wel geen menschelijk gevoel meer moeten bezitten, indien men niet innig ontroerd ware bij de gedachte dat die twee mannen, die daar, enkele oogenblikken te voren, enkel gezondheid en levenslust, tegenwoordig waren om een interessant schouwspel te genieten, onder de tengevolge hunner hooge positie meest gunstige omstandigheden, vlak daarna zijn weggevaagd, de een een afzichtelijk lijk, de ander een zwaar-verwonde, en dat alles geheel buiten eigen schuld, enkel tengevolge van het noodlot dat het zoo wilde.

Maar, - maar - - -

Diezelfde fransche couranten, die met extrauitgaven, met vele afbeeldingen, en lange beschouwingen, en bovenal met ellenlange jammerklachten over de ‘vreeselijke gebeurtenis’ ons het deze twee machtigen der aarde overkomen ongeluk meedeelen, zij vertellen op 'n andere bladzijde, onder het gemengde nieuws, in een paar regeltjes, als gold het niets bijzonders, U precies hetzelfde feit, waar het *gewone*, *niet hooggeplaatste* menschen betreft. Le Journal bericht heel lakoniek: ‘In Augsburg in Beieren is een aviator bij ongeluk in de menigte terechtgekomen, en trof een vrouw, die daardoor een schedelbreuk kreeg, en doodbleef; terwijl Le Matin, die ditzelfde ongeluk even lakoniek bericht, op een andere plaats een nog veel ernstiger feit net even kort-onverschillig opteekent: ‘In Karsk in Rusland is een aviator met zijn machine onder de menigte terechtgekomen; honderd personen zijn gewond, en vele daarvan zullen wel sterven’.

Ziet gij, dáárom, omdat de slavenzielachtige pers zich eerst dan geliefd warm te maken wanneer een ongeluk, door *onvoorzichtigheid*, wordt toegebracht aan de *machtigen* dezer aarde, aan diegenen waarvoor zij, de *zoogenaamd* onafhankelijke pers, laf bang is, die zij nóódig heeft tot baantjes deelachtig worden, dáárom zeg ik, als ik zulke ongelukken lees als wat geschied is met de ministers Berteaux en Monis: Zoo moet het gaan. Niet eerder is er hoop op protest zijdens het publiek, door middel van de pers, op verbetering dientengevolge in de maatregelen van orde, voor en aleer eenige voorname meneeren, voornaam naar rang en stand en positie, hun nek gebroken hebben.

Want, het is een reeds door alle onderzoekingen uitgemaakt feit, dat niet zoozeer de aviator-zelf als wel de politie schuld heeft gehad aan het ongeluk, omdat zij het opstijgen toeliet op een niet-voldoende-geschikt terrein, en omdat hare maatregelen van orde niet goed gekozen waren. Welnu, had hetzelfde ongeluk dientengevolge getroffen een of ander onbekend Parijzenaar, niemand zou zich daarover verder 't hoofd gebroken hebben, 't feit ware vermeld eventjes als 'n 'betreurenswaardig' iets, - en daarmee uit. Want immers, de fransche prefect van politie is een 'hooge meneer' dien niemand zoo heel goed aandurft. Nu echter zijn van zijn nonchalance twee nog veel hoogergeplaatste meneeren dan hijzelf het slachtoffer geworden, en nu, eindelijk, wordt er luide geklaagd, wil men het bewuste terrein onbruikbaar verklaren, zal er een interpellatie in de Kamer plaats hebben, is de officier van justitie met nauwkeurige onderzoekingen begonnen, - in een woord, nu wordt er iets *gedaan.*

En precies hetzelfde geldt voor alle landen. - Denkt gij b.v. dat er bij ons iets zal *gebeuren*, wezenlijk *gebeuren*, om het te snelle rijden van auto's den kop in te drukken, vóór en aleer een paar hofmeneeren, commissarissen der koningin, burgemeesters, enz. enz. er het leven bij hebben ingeschoten? Pas eens op, als er maar eens eerst *zoo'n* doode valt ten onzent als nu de minister Berteaux in Frankrijk, *dan*, maar ook eerst *dan*, zullen de politie-agenten behoorlijk orders krijgen te zorgen dat de auto's niet snel *mogen* rijden. Nu draaien zij integendeel het hoofd af, als er zoo'n grootheid *onhebbelijk* voorbijvliegt. Dat heb ik zelf gezien voor mijn eigen oogen, meer dan eenmaal;... terwijl daarentegen een arme appeljood met een kar bekeurd wordt, als hij op 'n verboden plaats rijdt, wordt een auto-bezitter, die in de Veenestraat precies 't zelfde doet, met groote strijkages beduid dat hij 't Kettingstraatje heeft te nemen. Den agenten neem ik dat niet kwalijk. Die-ook hebben nu eenmaal te leven van hun betrekking. Wel echter hun superieuren vind ik verachtelijk. Die namelijk laten zulke onrechtvaardigheden toe, omdat zij graag lintjes en baantjes willen deelachtig worden van de rijke voorname autobezitters. (Want, *arme* menschen hebben geen auto's; daarin zit 'm de heele questie). Wie anders dan alleen ik, onder de 'vrije onafhankelijke' pers, heeft het durven opnemen voor dat arme op de Rozengracht in Amsterdam door een auto overreden jongetje uit het volk (zie Lelie van 26 April j.l.). Niemand, nietwaar? 't Gold immers ook maar 'n volks-kind. Zulke gevallen gebeuren intusschen *dagelijks.* En niemand die er zich warm over maakt. Eerst als het ministers geldt, en andere machtigen dezer aarde, dan 'ontroert' de pers, en jammert en weeklaagt, en vindt plotseling dat er iets gebeuren moet om het publiek te beschermen. Mij heeft een Haagsche meneer van invloed, een van diegenen, die die politie naar de oogen heeft te zien, omdat hij hun superieur is in zekeren zin, met dezelfde woorden gezegd, dat de groote pret van z'n auto voor hem juist zit in het te snelle rijden. Sinds dien tijd wensch ik dien man (dien ik overigens nauwelijks ken,

daar ik hem slechts een paar maal ontmoette) van ganscher harte een ongeluk toe. Want ik ben overtuigd dat de politie, *om* zijn positie, hem zal laten zijn gang gaan tot schade van anderen. En daarom is het *eenige* middel tot verbetering dat hijzelf schade lijdt. Dat zal hem ten eerste leeren nadenken, en ten tweede zooveel sensatie maken, denk ik, dat de politie dan, van louter devotie, order krijgt om andere dito onverlaten beter in het oog te houden. 'Strafe muss sein,' zegt de duitscher. Zoolang de hoogergeplaatsten dezer aarde van hun macht en positie misbruik maken, om de politie verordeningen te overtreden tot levensgevaar hunner nederige en arme naasten (om van de arme dieren niet eens te spreken), zoolang is het eenige middel tot verbetering dat ons overblijft, dat zij aan eigen lichaam *voelen*, zoo erg mogelijk *voelen* wat zij dagelijks aan die van anderen misdrijven, uit louter roekeloosheid en wreedheid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

NAUHEIM, 23 Mei 1911.

II.
Een aanbeveling.

Het is mij een wezenlijke behoefte, in het belang van lijdende lotgenooten, de *uitstekende* villa aan te bevelen, waarin ik op dit oogenblik en-pension ben, en die gij hiernevens ziet afgebeeld. Voor twee jaar was ik in Sanatorium-behandeling bij mijn dokter-zelf, boven allen lof verheven natuurlijk, maar veel duurder, en ook minder vrij. Thans, nu mijn gezondheid toeliet aan het gewone Kurgastenleven deel te nemen, koos ik, vooral om de finantieele zijde der zaak, de villa Esperanza, Karl-strasse 19, maar ik begon met *niet* en pension te gaan, (wat eveneens wordt toegestaan), omdat ik over 't algemeen niet gesteld ben op wat men pleegt te verstaan onder ‘duitsche keuken’. Echter, na enkele proefnemingen, was ik zóó tevreden, dat ik de regeling trof en-pension, en het schijnt mij niet ondienstig, hier mijne ervaringen mee te deelen. Het eten is namelijk zeer overvloedig, volstrekt niet speciaal duitsch toebereid, met sausjes, worstjes, etc., maar degelijk-eenvoudig, en *uiterst zindelijk.* Eieren, boter, vleesch, etc., zijn van prima qualiteit, terwijl de eventueele door den behandelenden arts voorgeschreven diëet-wijzigingen met de grootste bereidwilligheid worden aangebracht.

Op die bereidwilligheid in èlk opzicht zou ik ook nog even expresselijk de aandacht willen vestigen, want, wat is m.i. aangenamer, waar men in een hotel of pension vertoeft, dan vriendelijke voorkomende gezichten te zien. Welnu, de eigenaar en zijn vrouw en dochters zijn allen om het zeerst voorkomend en vriendelijk, en voorkomen Uw wenschen. - De villa ligt in een zeer schaduwrijken tuin, zeer beschut gelegen, in het centrum, in de nabijheid van de artsen en van de badehuizen beide, en zij bevat alle moderne comfort, electrisch licht, badkamer, etc. Op verlangen kan men in de eetzaal eten, anders wordt men zonder prijsverhooging op de eigen kamer bediend. Op dit oogenblik is het hier geheel vol, en zoo zal het denk ik vooreerst wel blijven ook, maar, de zomer is nog lang, en in elk geval is het voor de toekomst goed te weten van een niet te duur, en in elk opzicht aanbevelend adres hier in Nauheim. Onze Marie-ook geniet een uitstekende, overvloedige verzorging. Dat ik hier dit alles zoo openlijk meedeel, is dan ook werkelijk uit een gevoel van oprechte dankbaarheid, dat wij zoo bijzonder goed zijn aangeland. - De prijzen hangen natuurlijk af van de kamer die men kiest. Ik, die niet mag klimmen, ben aangewezen op de duurste etage, parterre; maar die boven in huis zijn even uitstekend ingericht als de mijne.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden

toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betredende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Mevr: G. - Mag ik U ditmaal maar eens in de Lelie-zelve antwoorden? Ik mag namelijk op dit oogenblik van den dokter niet meer doen dan het hoognoodige. Ik dank U hartelijk voor Uw lief schrijven, en hoop van harte dat Uw ongesteldheid thans geheel en al voorbij is. Uit Uw schrijven begrijp ik, dat gij voorgoed verhuisd zijt naar buiten? Is dat zoo? En dus reken ik op Uw bezoek bij ons van den zomer. Hartelijk gegroet.

Moed. - Ik mag op het meeste van Uw brief niet antwoorden, en om U niet te verraden, en omdat ik dan dingen over mijn eigen herinneringen zou zeggen, die te hatelijk zouden klinken in het openbaar, - 't geen ik niet wil. Maar *dit* moet mij van het hart: wat gij over Uw familie-ondervindingen schrijft is zoo precies wat ik-zelve ondervond, dat ik er om moest schaterlachen, en tegelijk denken moest: Is het niet diep-treurig dat de menschen zich, zoodra zij bang zijn dat het om hun *beurs* gaat, van zoo'n minnen kant laten kennen! Als gij eens in den Haag komt, dan moet gij maar eens bij mij komen, dan zullen wij op dat punt veel ondervindingen kunnen uitwisselen. Ik-ook voel voor ‘weelde’. En, is dat niet natuurlijk, als je bent uit een patricische familie, als je bent opgevoed bij mooi tafelgoed, bij een keurige bediening, en een deftige omgeving! Echter 't is mij precies zóó gegaan als U, zoodra je arm bent geworden, al is het ook geheel buiten je eigen schuld, dan is het minste nog goed genoeg voor je in de oogen der *rijkste* familieleden juist, en ik *heb* familieleden, die 't, geloof ik, het liefst zouden zien dat ik

heelemaal geen tafelgoed meer gebruikte, en met m'n vingers at. Dat zouden ze ‘eenvoudig’ vinden. *Ik* kan vrij spreken, omdat ik goddank geen hunner noodig heb, omdat ik mijn leven heb ingericht, zooals *ik* verkies, en niet zooals zij 't, in hun allergenadigste grootheid, zouden gewild hebben. Enfin basta. Gij, die al die zorgen op Uw schouders hebt, zijt er heel wat erger aan toe. Maar gij zult er wel komen, daaraan twijfel ik niet. Die prachtige raden, die men U gaf, die vind ik ook zoo kostelijk!! O, ik ken die allemaal!

- Ik zal die artikelen, die gij vertaalt, stellig zeer goed kunnen plaatsen; nog voor ik Uw eigen voorstel dienaangaande las dacht ik zelve reeds: Dat zou net iets zijn voor de Lelie. Dus, zendt het. Het gedichtje ook nam ik aan.

Om dat bezoek, dat gij ontvingt, moest ik óók lachen, *natuurlijk* geschiedt alles om het mooie gezicht! Dat is immers ook rein-menschelijk. Op dat punt heb ik, zelve zoo orthodox opgevoed, zoo véél gezien, en bijgewoond. Gij begrijpt mij? Maar ik ben blij voor U dat gij er iets aan hebt. Als iemand méént wat hij gelooft, dan komt het er m.i. niet op aan of men zelf is van 'n andere richting, want dan kan men toch véél aan elkaar hebben.

Cenina. - Dank voor Uw brief! Ja, ik ben sinds een week hier in Bad-Nauheim, en, gelijk gij ziet onder Varia, ook naar mijn zin onder dak. Toen ik hier twee jaar geleden was had ik deze villa reeds gezien. Ik heb altijd, overal waar ik heen reisde, *zelf* onderzocht vóór ik huurde, alvorens te besluiten, en dientengevolge ben ik ook overal naar mijn zin terecht gekomen. Slechts eenmaal, voorverleden jaar, in Nice, liet ik mij noodlottigerwijze verleiden, door een van daar uit gedaan aanbod, van iemand, door hem een woning voor mij te *laten* huren, met het gevolg dat ik schandelijk bedrogen bleek te zijn in alle opzichten, en dan ook de gelofte heb gedaan nooit weer af te wijken van mijn stelregel: uit eigen oogen zien éérst.

Ja, Benjamin en Frits zijn bij ons. Zij zijn ons met Marie nagereisd na eenige dagen, en zijn goed en wel aangekomen; en zij gedragen zich zoo voorbeeldig zoet, dat het weer een bewijs te meêr is, hoe slim en verstandig honden toch zijn, want, waar zij anders dadelijk blaffen, begrijpen zij nu heel goed dat ze stil *moeten* zijn, en geven geen geluid als er geklopt of in den gang geloopen wordt. Benjamin heeft zich reeds overal vrienden gemaakt, daar bij iedereen dien hij ziet omvat met zijn lekkere dikke beentjes. Fritsje houdt zich daarentegen altijd gedistingueerd op een afstand van het overig menschdom.

- Ik-ook houd véél van de Zwitsersche natuur, maar *niet* van de Zwitsers, die zijn mij te koel en te hebzuchtig. Genève is mij bepaald onsympathiek; misschien wel omdat ik altijd aan Calvijn moet denken als ik daar ben. Het oude Genève is afschuwelijk vuil, en de rest is te zonnig. 't Meer is natuurlijk prachtig, maar toch prefereer ik vele andere meren in Zwitserland, b.v. 't Vierwaldstätter meer. Ik kan begrijpen dat gij op reis op die gezellige manier veel hebt genoten, maar als ik U was zou ik met zulke kennismakingen, als de door U beschrevene, heel voorzichtig zijn. Er zijn voorbeelden te over van misbruik van vertrouwen, waar het gefortuneerde meisjes als gij geldt. Vooral raad ik U aan nooit te gebruiken wat men U presenteert, b.v. eau de cologne, of versnaperingen. Verdoovende middeltjes zitten heel dikwijls daarin, en menigeen is op die manier beroofd of vermoord, of nog vreeselijker behandeld. Over het algemeen lijkt gij mij een beetje onervaren want ‘gaan roeien uit pure baldadigheid’ is ook al weer iets dat U héél slecht zou kunnen bekomen. De

Zwitsersche meren zijn gevaarlijk als er ineens wind opsteekt. En dan, denk nu eens aan de hevige ziekte die gij zoo pas achter den rug hebt. Ja, de meeren kunnen bij regen iets héél droefgeestigs hebben. Ik heb nooit iets zoo vijandelijk-sombers gezien als het meer toen ik in Pallanza was, en wij naar Isola Bella gingen. Er stak toen ineens een storm op, op onzen terugweg, en het was alsof de bergen op ons zouden vallen, zoo dreigend-zwart werden zij ineens.

- Met U geloof ik dat het Calvinistische systeem bij ons, van in de kerk met elken uiterlijken vorm te breken, alle godsdienstige gevoel doet 'bevriezen', zooals gij terecht zegt. En ook vind ik dat het van binnen uitkomen van je godsdienstige stemming (die leer heb ik-ook altijd gehoord) geenszins uitsluit dat men iets zoo heiligs als God knielend nadert. Integendeel. - Ja, wat gij omtrent Ellen schrijft over: Om de Eere Gods is wèl waar. Men neemt het een vrouw kwalijk als zij laat merken dat zij houdt van iemand. Dat zal wel nooit veranderen, ten minste in onze noordelijke landen; want in het zuiden, onder de latijnsche rassen, neemt men een vrouw hartstocht en temperament veel minder kwalijk. Ik voor mij vind dat men *voor* alles zich zelf moet durven zijn. Maar hoe weinige vrouwen *zijn* persoonlijkheden!

Wat nu Uw manuscripten betreft, lieve Cenina, Uw poëzie is lief-gedachte gelegenheidspoëzie, maar meer niet; aan de maat ontbreekt hier en daar wel eens wat, en de inhoud is duizendmaal gezegd op dezelfde manier. Uw proza is veel beter, de stijl is vlot, vlug, levendig, boeit; maar er is geen *inhoud* in, geen kern. Daarom kan ik *dit* stukje niet plaatsen. Ik zou U raden: schrijf eens een reisbrief. Naar Uw stijl te oordeelen denk ik dat die U heel goed zal gelukken. Moet ik dit vernietigen? Er is geen porto bij tot terugzending. Vriendelijk gegroet.

Iemand wiens naam ik niet kon lezen zond mij een vriendelijke briefkaart (brievenbesteller) uit Rotterdam. Ik las er uit 'Hollandicus', maar ik ben niet zeker wie de afzender is, en verzoek hem of haar dus mij zijn naam te willen herhalen, terwijl ik intusschen zeer dank voor den inhoud.*)

Dixi. - Anonyme brieven beantwoord ik nooit, van welken aard ook de inhoud zij. Waarom noemt gij den Uwen niet, opdat ik U kan beantwoorden? Ik verlang den naam niet voor publicatie in de Lelie, maar als een bewijs van goede trouw tegenover mijzelve.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

*) Intusschen den naam gewaargeworden. *Veél* dank.

7 Juni 1911.
24ste Jaargang.
No. 49

Berichten.

Van af heden is mijn adres:
Bad-Nauheim, Villa Esperanza, Karl-strasse.
Men kan of de brieven, stukken, correspondentie, enz., direct aan mijn adres dáár zenden, of ze, desverkiezende, onder gesloten enveloppe aan mijn adres, doen toekomen aan den uitgever der Holl: Lelie, den heer L.J. Veen, Amsterdam, 485 Keizersgracht, die zich gaarne belast met de doorzending van wàt ook.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Brieven aan een Dame over het Verplegen van Zieken tehuis.

(*Vervolg en slot van No. 48.*)

Is uw patient na tien minuten nog huiverig en blauw, doe dan wat de dokter voorschreef. Gij zult haar misschien een beetje cognac of heete bouillon of een goede handwrijving toedienen. Wrijven geeft heel vlug een behagelijke oppervlakkige warmte; de deken in nauw contact met het geheele lichaam te brengen is reeds het halve spel. Dikwijls zal het voldoende zijn één been uit de deken te nemen en met beide handen te wrijven, beginnende bij de teenen, meer druk gevende en langer wrijvende op de binnenzijde van de dij, waar de groote bloedvaten liggen, om een aangename warmte aan de patient mede te deelen. Laat uw handbeweging flink, maar niet zoo ruw of zoo snel zijn dat ge de patient stoot of irriteert. De terugkeer van warmte van het lichaam zal waargenomen worden aan de binnenzijde van de dijen. Haar voeten, scheenbeenen en knieen kunnen

niet warm gewreven worden. De ellendige koorts zal het hare doen om ook die ledematen haar onnatuurlijke warmte terug te geven.

Ik twijfel niet of gij zijt nieuwsgierig te vernemen hoe en wanneer haar nachtjapon weer aangetrokken moet worden. Ik verzeker u echter, dat de patient noch lakens noch eenig kleedingstuk noodig heeft. Als uw bad het gewenschte gevolg gehad heeft, is haar kleeding op 't oogenblik volkomen in orde en kan ik niets anders zeggen dan: Laat haar met rust.

Wanneer ge haar medicijnen, of voedsel toedient, neem dan haar tanden, tong en tandvleesch goed in oogenschouw. Als de koorts toeneemt, zal er zich een hoeveelheid van een droge bruine stof boven haar tanden verzamelen, die, als gij haar verwaarloost, het tandvleesch zal doen bloeden. Laat haar daarom den mond spoelen na alles wat ze inneemt, of reinig haar mond met een klein watje, gebonden aan het uiteinde van een houten tandenstoker na dat vooraf in een of ander antiseptisch mondspoelseltje gedompeld te hebben.

Het voeden van de patient is even belangrijk als al het andere wat gij voor haar doet. Het moet geschieden op op een lijst geschreven tijden met alleen die veranderingen welke de dokter moge toestaan in verband met slaap of onpasselijkheid. Maak elken dag een voedings- en koortslijst. Geef haar slechts die voeding welke de dokter voorschrijft en onthoud u van inmenging totdat de herstelling is ingetreden en gij, wanneer eetlust van de patient, nadat de koorts is afgenomen, terugkeert, op voedingsgebied uwe ervaringen in praktijk kunt brengen. Volg daarbij zooveel mogelijk haar wenschen, zonder dat die haar schade kunnen toebrengen, maar voeg daar weinig aan toe bij wijze van verrassing. Breng haar geen maal zoo schaarsch om haar toorn uit te lokken maar vermijd vóór alles een uitgebreid en afwisselend maal; laat er altijd, op alle tijden, iets te wenschen overblijven voor haar eetlust.

Wanneer gij uw eigen maaltijden wilt nemen, is het niet noodig van kleeren te veranderen, wanneer gij maar zoo zorgvuldig zijt geweest als gij moest zijn. Gij kunt uw schort afleggen natuurlijk en uw handen - wel, gij moogt uw handen aan tafel meenemen onder voorwaarde dat ze schoon zijn.

Wanneer gij het beddelinnen moet verfrisschen, kan dit met heel weinig stoornis voor de patient geschieden door het nakomen van de volgende aanwijzigingen: Vouw uw schoon onderlaken open en maak er in de lengte een rol van. Sla van den rechterkant van het bed af het vuile laken om en leg het schoone gerolde laken langs den rand van de matras met het vrije einde naar buiten. Leg nu uw patient zachtjes om op haar linkerzijde en rol het vuile laken op totdat het vlak langs haar lichaam ligt aan haar linkerzijde. Rol nu het schoone laken uit totdat het in aanraking komt met de andere rol. Wanneer gij uw patient nu omlegt op haar rechterzijde, zult ge bemerken dat ze over de twee rollen gewipt is, zoodat gij nu alleen nog maar het vuile laken op te rollen en weg te nemen en het schoone uit te rollen en glad te leggen hebt.

Bij sommige ziektegevallen heeft het liggen op den rug gevaarlijke gevolgen en in zulke gevallen kunt gij het schoone laken aanbrengen van het voeten- naar het hoofdeinde van het bed, door het vuile laken eerst op te rollen terwijl iemand anders de beenen van de patiënt even vasthoudt. Wanneer beide rollen goed en wel onder de heupen genaderd zijn, kunt gij de patiënt even oplichten en haar neerleggen op het geopende gedeelte van het schoone laken. Wanneer het noodzakelijk is op deze wijze een schoon laken aan te brengen, van het voeten- naar het hoofdeneinde van

het bed, zult gij het gemakkelijker vinden de beide lakens op te rollen tot onder haar heupen, wanneer gij eerst een dun kussen onder den rug van de patiënt legt, waardoor zij dus eventjes van de matras opgeheven wordt.

III.

Het doet mij genoegen te vernemen dat uw dochter nu herstellende is. Naar mijn idee is de grootste verdienste van uw vijfweeksch novitiaat hierin gelegen, als gij kunt zeggen: ‘Tot dusverre heeft er zich geen teeken van ziekte bij de andere huisgenooten voorgedaan.’ Gij kunt niet bewijzen dat gij verdere uitbreiding der ziekte in uw familie voorkomen hebt, maar daar er op zijn minst zes vatbare personen in uw huisgezin zijn, die aan dezelfde infectie-bron zijn blootgesteld geweest, moogt gij redelijkerwijze aannemen dat uw voorzorgen positief effect hebben gehad.

Mijn eerste brieven bevatten niet alles wat een verpleegster van een typhusgeval moet weten. Hoewel de groote meerderheid der

gevallen verloopt als het uwe deed, zoudt gij met iets in aanraking kunnen komen dat de onvolledigheid van mijn vroegere raadgevingen in 't licht zou hebben gesteld. De bezoeken van den dokter bij gewone gevallen van typhus zijn meestal menigvuldig genoeg voor 't direct constateeren van bijkomende omstandigheden, maar nu kunnen er zich echter twee mogelijkheden voordoen, die onmiddelijk gevaar opleveren. Eene er van is het optreden van een bloeding. Als die zich aankondigt in het aanwezig zijn van een weinig bloed bij eene ontlasting, terwijl de algemeene toestand van de patiënt ongeveer blijft zooals die te voren was, moet gij een briefje naar den dokter zenden, meldende: '.... heeft zoo juist een beetje bloed verloren.' Veroorloof haar niet, voordat de dokter komt, zich te bewegen. Houd haar zoo rustig mogelijk, zonder haar vrees aan te jagen. Gij kunt den ijszak op het rechter lage gedeelte van haar onderbuik leggen, en het ondereind van het bed iets hooger stellen door een blok hout of een steen onder de pooten van het bed te plaatsen. Als zij echter een groote hoeveelheid verliest, of als er ook maar het geringste bloedverlies merkbaar is, terwijl de temperatuur zeer hard en onbegrijpelijk gedaald is, zijt gij gerechtvaardigd door direct om den dokter te zenden. Schrijf uw boodschap kort, als een verpleegster, niet als een moeder. Zeg: 'Hevige bloeding', of 'Niet veel bloed merkbaar, maar temperatuur zooveel graden; transpireert zeer sterk'. Dat zal de dokter direct bij u brengen. Plaats 't ondereind van 't bed hooger, leg ijs op den onderbuik, wacht af en houd u kalm.

De andere bijkomende omstandigheid, die gij verwachten kunt, is perforatie (het doorbreken van een typheuse darmzweer in de vrije buikholte).

Gij kunt die evenals eene bloeding sterk tegengaan door uw patiënt voor elke spierbeweging te behoeden. Dit moet gij u trouwens als regel stellen, zelfs bij de lichtste gevallen. De algemeene loop van zaken zal gewoonlijk den dokter aanwijzigingen geven welk gevaar er voor perforatie bestaat, maar dit is niet altijd het geval en het onverwachte van zulk een complicatie kan hem evenzeer als u treffen. Alle typhuspatiënten zijn meer of minder gevoelig in het rechter ondergedeelte van den onderbuik en als gij nu nauwkeurig dokter's onderzoek nagaat, zult gij de juiste plek van die gevoeligheid weten. Het gevaar voor perforatie is eenigszins evenredig aan de mate van die plaatselijke gevoeligheid. Als de patiënt bij de geringste aanraking terugdeinst, moet gij uw zorg, om te voorkomen dat zij zich in bed beweegt, verdubbelen. Denk er aan dat een heel zacht drukje alles is wat gij op dat gedeelte van haar lichaam moogt uitoefenen. Wanneer haar onderbuik pijnlijk is als er geen druk op wordt uitgeoefend, als - terwijl zij te voren verkozen heeft recht op haar rug te liggen, ze nu op haar zijde wenscht te liggen en haar knieën optrekt, en als ze teekenen van toenemende pijn en zwakheid vertoont, dan moet gij den dokter direct een briefje zenden van den volgenden inhoud: 'Hevige pijn in onderbuik; knieën opgetrokken; vlugge ademhaling, klaagt en transpireert hevig.'

En als nu, lieve Mevrouw, de dokter uw vrees komt bevestigen, dan heeft het ergste wat u bij typhus kan overkomen, u getroffen. Het komt niet eens op honderd gevallen voor, maar als het in uw familie mocht voorkomen, laat mij u dan zeggen, dat de toestand niet geheel en al hopeloos is, want de chirurgie heeft op dit gebied ook reeds overwinningen behaald. Bewaar deze mededeelingen in een klein hoekje van uw hersenen. De kansen bestaan, dat, voordat het geval in uw familie zal voorkomen, de met goed gevolg verrichte operaties reeds zeer talrijk zullen zijn.

Ik heb u nu het een en ander over verpleging in verband met een gewonen aanval van typhus medegedeeld. Laat mij nu hier aan toevoegen eenige inlichtingen bij 't behandelen van enkele andere besmettelijke ziekten.

De diphteritis-bacil leeft in den neus en in de keel. Alles dus wat uit neus en keel komt, moet gedesinfecteerd worden. Lakens, die door mond en gezicht aangeraakt zijn, doet men het beste te verbranden. Sputabekers, die een gedesinfecteerde vloeistof bevatten, zijn heel geschikt, maar vereischen voortdurende controle. Die van papier zijn goedkoop genoeg om telkens verbrand te worden, maar het afneembare metalen handvatsel is een bron voor eenig gevaar. De opvouwbare papieren emmertjes zijn waterdicht, goedkoop en in de meeste opzichten even goed als de sputa-bekers, die men bij den apotheker koopt. Alles wat de patient gebruikt bij het nemen van voeding, drank of medicijnen, moet onmiddellijk na het gebruik gedesinfecteerd worden. Lepels, vorken, kopjes enz. worden het best ontsmet door ze gedurende vijf minuten in een zeer heete oplossing van gewone huishoud-soda te leggen.

Draag zorg voor uw eigen mond en neus wanneer gij een diphteritispatient verpleegt en vermijd voornamelijk uw gezicht met uw eigen handen aan te raken. Gij doet verstandig uw buitenste kleeren te verwisselen wanneer gij u onder de overige leden der familie moet voegen. Maak eveneens compleet toilet van uw handen, tanden en gezicht. Houd het gezicht en de handen van uw patient zooveel mogelijk even schoon als uw eigene. In deze ziekte kunt gij den gevaarlijken invloed van de patient absoluut tot zekere grenzen bepalen en zijt gij in staat veiligheid aan de rest uwer familie te verzekeren.

De smetstof ontsnapt in een geval van roodvonk in al de ontlastingen van het lichaam. Gedurende de periode dat de huid vervelt, is de patient voornamelijk gevaarlijk voor anderen, omdat de kleine schilfertjes licht in de lucht kunnen overgebracht worden. Wanneer een roodvond-patient dit stadium nadert, is het zeer goed het geheele lichaam dagelijks met een verdunde oplossing van chloor-soda af te sponzen. Klop het bed of de kussens niet, noch schud de dekens, die door de roodvonk-patient gebruikt zijn. Wanneer gij het bedde- of lijfgoed wegneemt, rol het dan op met het gedeelte, dat met het lichaam in aanraking is geweest, naar binnen, zoodat gij niet de als zemelen zoo kleine huiddeeltjes in 't rond zult strooien tusschen het bed en de kist voor de deur.

Oorontsteking komt dikwijls als complicatie bij roodvonk voor; al de stoffen die uit het oor komen, zijn in staat om roodvonk op andere menschen over te brengen. Patienten die aan oorontsteking lijden, moeten zich buitengewoon in acht nemen voor kouvatten en vochtigheid, de oorsmetstof kan dikwijls levensgevaar opleveren. Alle herstellenden van roodvonk moeten zich hoeden voor tocht en vocht om nieraandoeningen te voorkomen. Waterzucht is ook een niet ongewoon verschijnsel na roodvonk, zelfs wanneer de aanval der ziekte zeer licht is geweest. De urine van roodvonk-patienten bevat soms nog infectiestoffen een langen tijd nadat het herstel der zieke volkomen schijnt.

De smetstof van mazelen ontsnapt aan het lichaam op dezelfde wijze als die van roodvonk, maar de patient blijft niet zoolang besmettelijk. Gedurende de ziekte en haar herstel moet men zeer voor kouvatten oppassen. De sputa van die patienten, welke voortdurend blijven hoesten na 't herstel van de mazelen, is dikwijls vol bacillen waardoor de ziekte op anderen overgebracht kan worden. Een aanval van mazelen maakt iemand bijzonder vatbaar voor de kiemen van tuberculose of tering. Bij gevallen van mazelen vervelt de patient evenals bij roodvonk, ofschoon het proces niet zoo waarneembaar is.

Wanneer men patienten met huidziekte verpleegt, moet gij goed zorg dragen voor uw haar, dat gemakkelijk besmet en moeilijk ontsmet kan worden. Gij kunt een muts dragen als het ‘professional’ voorkomen, dat het u geeft, u niet afschrikt. Ik zelf ben gewoon een hoed te dragen wanneer ik gevallen van kinderpokken behandel, omdat ik sinds lang geleerd heb dat patienten buitengewoon geneigd zijn in aanraking met mijn haar te komen. Een hoed of een mutsje kunnen gemakkelijk gedesinfecteerd worden.

Als de kinkhoest uw huis binnendringt, pas dan op dat uw patiënt geen kou vat. De kiem der kinkhoest is gelegen in het sputa. Tenzij kinkhoest in bronchitis ontaardt, is de hoeveelheid die men opgeeft, niet groot. De aanval der ziekte is zoo verraderlijk dat gij niet kunt verwachten haar te herkennen voordat zij reeds goed en wel voortgang gemaakt heeft, zoodat elke vatbare persoon waarschijnlijk de besmetting zal krijgen.

Neem buitengewone voorzorgsmaatregelen met de kleine babies. Gelukkig beschermt hun beperkte omgang hen voor een groot gedeelte voor infectie, maar worden zij aangetast, beschouw hen dan als ernstig ziek.

De bof en waterpokken zijn twee ziekten die gij in staat zult zijn met weinig raad van den dokter te behandelen. Bijna allen van ons hebben de waterpokken op den een of anderen tijd van ons leven gehad; maar zelden is ze, óf op zich zelf òf door complicaties, een ernstige ziekte. De bof is ook een lichte ongesteldheid, maar in staat tot het besmetten van andere organen behalve de speekselklieren, en kan op die wijze kwaad aanrichten. Uw voornaamste zorg bij een patiënt lijdende aan bof moet zijn hem rustig te houden en de ziekte toe te staan haar kort verloop uit te vieren in de klieren, die het eerst worden ontstoken. De besmettelijkheid van bof duurt eenigen tijd, maar neemt gestadig af nadat de zwelling afzakt.

Ik wenschte wel dat wij ook nog de huiselijke verpleging van teringpatiënten konden behandelen, maar dit onderwerp is zoo omvattend dat wel een andere brief hieraan

gewijd mocht worden, want tuberculose komt zelden voor een korten tijd. Ik zal nu alleen maar constateeren, dat de vermommingen waaronder tuberculose optreedt, talrijk zijn en dat ze haar doodelijke greep op de menschheid, grootendeels door middel van die vermommingen, ten uitvoer brengt. De etterende klieren die kinderen dikwijls hebben, zijn tuberculeus en de pus kan òf het lijdende kind òf een andere persoon met een anderen vorm van tuberculose, b.v. tering, besmetten. Sommige gewrichtsziekten, zooals b.v. de uitzetting van de knie, heupgewrichtsziekten, ruggegraatsziekten, zijn vormen van tuberculose en het vocht dat deze gewrichten soms afscheiden, is in staat een anderen vorm van tuberculose òf bij den patiënt zelf òf bij een andere persoon te bewerkstelligen. Het opgegevene van een teringpatiënt, de pus van een tuberculeuse klier, het vocht van een gewricht bevatten alle denzelfden kiem en moet daarom vernietigd of gedesinfecteerd worden.

Geen der vormen van tuberculose is zoo hopeloos om genezing, zooals doorgaans verondersteld wordt, buiten te sluiten. De klierziekten genezen gewoonlijk geheel, wanneer men slechts het belangrijkste punt in hare behandeling in huis, in acht neemt, n.l. zeer zorgvuldig te passen op de stoffen die zij afscheiden. De gewrichtsziekten zijn geneeselijk ofschoon niet zonder meerdere of mindere mate van verlamming, en de genezing zal permanent zijn als de kiem der ziekte niet toevallig of door zorgeloosheid in eenig ander gedeelte van het lichaam is overgeplant. Zelfs longtering is geen ongeneeselijke ziekte. Een groot aantal gevallen genezen zelfs zonder behandeling en dit percentage zou nog aanmerkelijk verhoogd kunnen worden, als elke teringpatiënt de gewoonte had de infectiestoffen die uit zijn eigen lichaam komen, te vernietigen. Mocht deze ziekte in een harer vele vormen uw huis binnensluipen dan zal de genezing van de getroffene en de veiligheid van de anderen evenveel van de vlugge vernietiging der tuberkelkiemen die aan het lichaam ontsnappen als van de medische hulpmiddelen afhangen.

De inlichtingen die ik getracht heb U mede te deelen, bevatten die punten in de verpleging der zieken in het huisgezin welke mij het belangrijkste in verband met een paar veel voorkomende ziekten, schenen. Zij zullen u niet de technische bekwaamheid van een geoefend verpleegster geven, (zelfs niet op uw eigen klein terrein,) maar zijn bedoeld om u iets te leeren wat de getrainde verpleegster zelden in praktijk brengt, wanneer zij het tenminste bezit. De geoefende verpleegster is gewoonlijk eenzijdig ontwikkeld, richt haar pogingen slechts op één doel, de herstelling van gezondheid. Zorg voor de zieken thuis beschouw ik als een veel grooter veld, daar ze, behalve de goede leiding van een ziekte, de bescherming van het huisgezin beoogt. Als gij toeneemt in huishoudelijke wijsheid, zooals ik van u verwacht, zult gij in zekere gevallen er vlug bij zijn om u de diensten van een bekwame verpleegster te verzekeren, maar gij zult ver moeten zoeken om eene te vinden, welke die zorg, die toewijding, die liefde zooals gij ze aan den dag zult leggen, zoowel voor de zieken als voor het huisgezin zal hebben.

Vertaald uit het Eng. door ALMA.

Herinnering.

Ik weet, dat al 't schoone gaat voorbij,

Want Liefde en Geluk zijn maar droomen
Toch heb ik een schat in 't harte bewaard
Die mij nimmer kan worden ontnomen.

Als 't Leed mij beroert, als 't Leven mij jaagt
Zal ik verder gaan zonder klagen.
Ik kende te veel en te diepe smart
Om naar het ‘waarom’ nog te vragen.

Maar omzweeft mij Herinn'ring met lokkende stem
Om van jou, mijn lief, mij te fluisteren,
Dan leef ik nog eenmaal in 't droomenland
En 'k zal roerloos-stille, luisteren.

Slechts Herinnering blijft als een troost in de smart,
Want Liefd' en Geluk waren droomen;
Ik heb in mijn harte een schat vergaard,
Die mij nimmer kan worden ontnomen.

‘CLEOPATRA’

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

XIII.

(Vervolg van No. 48).

De heele familie Eduma de Witt was in rep en roer om 't naderend sterven van Gerty Reesema. - De Christian-Science had

haar niet kunnen redden voor de erfelijkheidskwaal van tering, en zij lag, levensmoede, te zwak zelfs om zich veel te bekommeren om 't onbekende dat ze tegemoet ging, op de sofa, en wachtte haar einde, elegant en gedistingueerd tot het laatste toe, zelve niet wetend *dat* het haar einde was, geloovend alleen in een tijdelijke instorting, met de verblindheid van teringlijdenden.

- Daarom had zij het ook eigenlijk gek gevonden, dat haar moeder had getelegrafeerd om Nout. 'Wat moest die nu godsterwereld komen doen?' - zei ze met een zwak glimlachje. - 'Die zat immers veel liever in Monte Carlo in gezelschap van de laatste Parijsche nouveauté op 't gebied demi-mondaine.' Maar mevrouw Holt had er een glimp aan gegeven, door te zeggen, dat 't tegenover de menschen niet stond als Gerty's man nooit eens overkwam, dat Nout om die reden zich eens mòest vertoonen. - Dat geloofde ze, tevredengesteld nu, lag ze zijn komst af te wachten, over haar nachtjapon met echte kanten 'n heel fijn licht-blauwe saut de lit. -

En, een voor een, defileerden ze langs haar rustbed, dat straks sterfbed ging worden: de ex-Excellentie, haar oom, diens tweede vrouw, freule de Wevere, Geerte, opgeschrikt uit haar doezelige luiheid, Mary en Sjoerd Eduma de Witt, en Ellen, allemaal. -

Niemand, die natuurlijk de eigenlijke wáárheid, dat het afscheid nemen was voor goed, durfde aanroeren. Excellentie alleen sprak zalvend-mooi van dat 'n mensch altijd bereid moet zijn; dat de wijze maagden zorgden hunne lampen brandende te hebben als de bruidegom komt. - Hij vond dat hóórde bij zijn positie van christelijken leider in den lande.

- En Gerty, wat zenuwachtig verbaasd, keek hem stil aan, vroeg later angstig aan hare moeder wat oom zich eigenlijk wel inbeeldde, of ze dan zóó erg was?

Maar mevrouw Holt, met de bovenaardsche kracht eener moeder om zichzelve te verbergen in haar leed, had haar schrik weggelachen:

'Kende ze oom nu *nog* niet? Ze wist toch wel, dat die zichzelf zóó graag hoorde praten, zich altijd verbeeldde, dat hij minstens voor dominee in de wieg was gelegd.'

En toen had óók Gerty gelachen, gelóófd wat hare moeder haar wou wijsmaken, dat al die bezoeken enkel toevallige vriendschapsbewijzen waren, omdat ze daar nu zoo zwak en uitgeput neerlag, en heelemaal niet kon uitgaan. - - 'Als al die melk en die eieren haar maar eerst weer wat op krachten hadden gebracht, dan ging ze gauw weer naar Davos' - zei ze nu zelve. En mevrouw Holt, die wèl wist, hoe Gerty's eenige reis straks nog zou zijn naar 't Kerkhof, beloofde vast en stellig, dat *zij* dan mee zou gaan. Geen pleegzuster meer. Zijzelve brak haar heele huishouden op, huurde 'n villa met Gerty samen, en tegen 't voorjaar gingen ze later naar de Rivièra. Zoo redeneerde ze opgeruimd, - met een brekend hart.

- Sjoerd en Mary babbelden enkel gelegenheidspraatjes over hun mooie reis, die ze net achter den rug hadden, en over 't groote feest, dat bij de Vermeulens zou plaats hebben straks. En Geerte was verlegen, blij, dat ze maar gauw weer kon weggaan, dat ze juist den gisteren-avond aangekomen Nout trof, met wien ze eigenlijk veel méér sprak dan met de zieke zelve. Maar freule de Wevere ergerde zich aan de voortdurende tegenwoordigheid van Miesje Vervoorde, die zich heelemaal tot Christian-scientiste had laten opleiden door haar eigen voormalige geneester, en die nu steeds aan Gerty's bed zat, met hare hand in de hare, en zich dom-onnoozel verbeeldde, in haren hysterischen gemoedstoestand, dat *zij* heusch hielp dáárdoor Gerty Reesema genezen. -

Het geloof van freule de Wevere namelijk was nu eenmaal van dien aard, dat het zijn kracht zocht in het zeggen van hatelijkheden en scherpheden aan anderen, niet in het beoefenen van die liefde, die Paulus verheerlijkt in zijn brief aan de Corinthen. En zij viel stekelig-vermanend uit:

'Als wij het niet geven in de wil van den Heer-zelf, maar het zoeken in kwakzalverij en in waangeloof, dan trekt onze hemelsche Vader de handen van ons af.'

'O mevrouw, - waangeloof,' - riep Miesje verwijtend, met ten hemel geslagen oogen. 'Hoe kunt U zóó iets zeggen! Er bestaat geen ziekte, - het is alles inbeelding. Wij zijn gezond, als wij zelf maar willen.'

'Zoo' - - zei de freule vinnig. 'Dan begrijp ik niet, waarom die arme Gerty niet dadelijk opstaat, en gaat wandelen.'

Gerty-zelve lachte er om, nerveus. Zij had eigenlijk niet veel geloof meer in de heele Christian-science-geschiedenis, zoo min als in de doktoren. Zij liet haar moeder maar haar gang gaan, zichzelve wijsmakend, dat het alles niets was dan 'n tijdelijke zwakte, een voorbijgaande aanval, dien zij met rust wel weer zou te boven komen.

Ellen ook kwam na haar kijken. Dat was immers het vreeselijke juist van haaf lot, dat zij haar innerlijke ellende dragen moest, als ware er niets bijzonders met haar voorgevallen, dat zij haar leed niet eens mocht uitkrijten, en de menschen mocht toeroepen: 'Laat me met rust, ik ben zoo diep, diep-ongelukkig.' - En ze verwonderde er zichzelve

over, *dat* ze het volhield, zich goed hield, zoo'n afschuwlijke comedie wist te spelen. Ze schreef dat toe aan de kracht van haar opnieuw ontwaakt geloof, dat haar staande hield. Al maar door klaagde het in haar aan, dat wreede bijbelvonnis: 'Ik, de Heere Uw God ben een ijverig God, die de misdaden der vaderen bezoekt aan de kinderen.' - Daarom dus was *zij* zoo'n verworpelinge, zoo'n zondares, omdat haar moeder immers was: 'Zoo eene'.

Toen ze Gerty zag liggen, in de half schemerige kamer, waar een fel vuur brandde, omdat de zieke 't altijd koud had, alleen op de ingevallen wangen 'n verraderlijk mooi blosje, en overigens zoo akelig-mager onder de elegante kanten van de mouwen en de buste, toen ze die stem hoorde, schor en zwak tegelijk, toen kwam er een ontsteltenis over haar: Dit was dus sterven. Onvoorbereid sterven. - Want ze wist wel, dat Gerty zelve niets vermoedde van doodgaan.

Maar tegelijk benijdde zij de ter dood veroordeelde. O, was zij maar in hare plaats! Lag zij maar zoo terneer geveld als deze. Dan was 't uit met haar lijden, haar martelingen, haar onophoudelijk in stilte zich afvragen: 'Wat nu?' Waarom deed God dat eigenlijk: laten leven die zoo graag wilden heengaan? En tot sterven veroordeelen, die 't leven liefhadden, ondanks alles liefhadden, zooals Gerty?

Toen zag ze ineens de verdronken roode oogen van Nout, die welstandshalve naast zijn vrouw zat, fel-begeerig op zich gevestigd. Zij had Gerty's man nooit gezien, nooit anders dan met vage woorden van hem gehoord. Een afkeer beving haar van dien verloopen, plompen, vulgairen schooiert, die de echtgenoot was geweest van dat teere brooze jonge meisjes-achtige schepseltje. Haar eigen groot leed had haar ineens zoo veel helderziender, zooveel ouder gemaakt. Ze begréép nu, begréép dat Christendom met het woord en met ter daad twee heel verschillende dingen zijn in de high life wereld van den Haag. God, o God, hoe had tante Holt, die toch wilde doorgaan voor een zóó serieuse vrouw zóó'n schoonzoon ooit willen accepteeren! En, had Gerty, die daar met blijkbaren afkeer naar haar man keek, hem ook waarlijk liefgehad? En grootpapa Eduma de Witt, hoe zou *die* dit huwelijk hebben gevonden....?

'Je ziet er slecht uit Ellen' - zei Gerty, met de zekere Schadenfreude van zelfzieken, die het plezier doet als ze aan gezonden óók iets kunnen aanmerken dat niet in den haak is - 'Scheelt er wat aan?'

'Aan mij niets... Hoe kom je erbij...' antwoordde Ellen heel verstrooid, want ze was bijna bang voor den wellust-blik van Nout, die onbeschaamd aan haar hing, haar vormen als indronk.

Miesje Vervoorde, in een soort witte crêpon reform-japon, heur haar achteloos-bevallig in den nek gedraaid, genre Annie Besant, achtte zich geroepen nu óók iets tot zedelijke verbetering harer vroegere vriendin in het midden te brengen...

- 'Het is zóó jammer, dat je zóóveel uitgaat...' zei zij zacht verwijtend. 'Het trekt je gedachten af van het hoogere. Toe Ellen, je moest doen wat ik je al zoo dikwijls heb gevraagd, en aanstaanden Zondag eens met mij naar *onze* kerk gaan...'

'Jullie kerk is geen kerk' - oordeelde Ellen calvinistisch-streng. 'Dat is immers maar 'n eigen opgericht lokaaltje. *Ik* ken geen ander kerkgenootschap dan dat waarin ik ben aangenomen, van de doleerenden... Daâr ga ik heen.' - -

'Zoo - zoo - - is mijn nichtje zoo ultravroom!' - spotte Nout. 'Ik heb anders gehoord van allerlei diners en partijen, en van 'n grooten feestavond bij de Vermeulens, waar je een hoofdrol moet spelen....'

‘O de Vermeulens’ - Gerty lachte heesch. - - ‘Die zijn Ellens boezemvrienden. - - Dâar leeft ze.’ - -

Ellen had geen tijd tot antwoorden, want Hermance Vermeulen werd op hetzelfde oogenblik aangediend. Zij was tegelijk met Sjoerd en Mary Eduma de Witt teruggekomen, een beetje vroeger dan haar plan was, op 'n telegram van haar man, en zij haastte zich, zoodra het nieuws dat Gerty Reesema zooveel erger was tot haar was doorgedrongen, plichtmatig een bezoek te komen maken.

Ellen had ze nog niet gezien. Haar man had haar wel met 'n enkel woord te verstaan gegeven, dat ze een beetje moest oppassen voortaan met die vriendschap, want dat dat meisje hysterisch was, 't geexalteerde karakter van haar vader paarde aan het zinnelijke temperament van hare moeder. Hij had het van lieverlede opgemerkt uit haar heele doen - had hij ter loops gezegd. In 't belang van Johnnie - toch al zoo zenuwachtig - was het beter haar niet te veel aan te halen verder. En Hermance, geen oogenblik de wáárheid vermoedend, deed er des te beschermender-genadiger door toen ze Ellen begroette.

‘Hé, vind ik jou hier! - Je bent me heelemaal nog niet eens wezen komen goeden dag zeggen. - - Enfin, 't is misschien ook niet goed voor iemand op jou leeftijd, dat je zoo heelemaal opgaat in 'n klein kind als Johnnie. Die jonge-meisjes-bevliegingen zijn

altijd 'n beetje ziekelijk eigenlijk.' - -

Ellen, wien 't niet mogelijk was vriendelijk te zijn - zóó haatte zij die vrouw - was opgestaan. 'Ik kom wel eens aan dezer dagen', zei zij koel. 'Om u de waarheid te zeggen, mama vindt óók, dat ik te veel tijd geef aan Johnnie, dat ik niet genoeg bij háár blijf.' - -

Nout, met z'n gescherpten blik voor amourettes, zag wel, hoe er iets stak achter dat quasi lievig doen van die twee vrouwen, had er 'n geméén plezier in. Ellen was zóó in de war, dat ze haast huilde, dat haar stem oversloeg bij 't afscheidnemen. Hermance behandelde haar dientengevolge als 'n maar half-toerekenbaar kind. -

Hij, Sjoerd, ging mee om z'n nichtje uit te laten. In den gang wou hij familiaar worden. 'Wat 'n lief toiletje heb je aan', - zei hij - 'wat zit die jacquette goed', - en meteen wou hij haar in den arm knijpen, quasi de laken stof bevoelend.

Maar zij stootte hem van zich af:

'Vieserik' - zei ze kwaad. - - 'Wat verbeeldt je je wel. - - En dat terwijl je eigen vrouw stervend is.'

- - 'Juist dáárom', antwoordde Nout cynisch. 'Wat heb je nu aan 'n half doode vrouw! Vroeger was er véél aan Gerty. Maar nu, nu is ze een levend lijk. - En ik doe je immers niets. - Wij zijn toch immers neef en nicht. - En zóó'n brave ben jij óók niet, - dat is geen enkele vrouw hoor.' -

Ellen had de deur al achter zich toegeslagen. - God, God wat 'n wereld! En dáárin moest ze nu voortaan leven. Zoo waren ze dus allemaal, Ber, en oom Sjoerd, en Nout, - - en hij - - hij, dien ze alléén hooger had gesteld, in wien ze had gelóófd, - - hij óók!

Was ze maar dood. - - -

(*Wordt vervolgd.*)

Boekbeschouwing.

Celibatairen
door
Jos. van Veen.
(Uitgever C.L.G. Veldt, Amsterdam).

Ik heb mij meer dan eenmaal gunstig uitgelaten over het werk van den letterkundige: Willem Paap. Onlangs nu heeft deze auteur een roman geschreven, getiteld: De kapelaan van Liestermonde, en, naar aanleiding daarvan, werd mij voor de Holl. Lelie indertijd een boekbespreking erover aangeboden door door den ex-priester Jos. van Veen.

Ik weigerde de opname van die boekbespreking, althans in dien vorm, omdat de inhoud mij te veel geleek op een reclame vóór het boek, iets dat mij te meer tegen de borst stuitte, waar die inhoud was te boek gesteld door een ex-priester. Ik had den heer Jos. van Veen nooit gezien, wel van hem gehoord, hoe hij lezingen had gehouden hier in den Haag, - terwijl ik buitenslands was; - lezingen natuurlijk tegen het katholieke geloof. Ik erken, dat alles maakte me niet heel sympathiek-gestemd jegens den heer Jos. van Veen. Afvallige priesters en dito nonnen, die dan later in het publiek optreden, komen me steeds een beetje partijdig voor wat hunne meedeelingen van het door hun verlaten geloof betreft.

Het spéét me dus werkelijk, toen de heer Jos. van Veen, naar aanleiding zijner geweigerde boekbeschouwing over De kapelaan van Liestermonde, mij verzocht om een persoonlijk onderhoud. Ik beschouwde dat 'n beetje als onnut, als tijdverlies. Toch kon ik het hem niet weigeren natuurlijk, moest hem ontvangen.

En ziedaar!

Ik leerde - het is de eerste en eenige maal geweest dat ik hem ontmoette - een nog jongen man kennen, die op mij een alleraangenaamsten, bezadigden, teruggetrokken indruk maakte, als van een die het priester-gewaad in zooverre naar het innerlijk nog *niet* had afgelegd, dat hij blijkbaar vóórtdurend op zijn woorden paste, zich wachtte voor wèlk voorbarig of spontaan oordeel ook. Geen questie van de Roomsch-Katholieke Kerk door schimpscheuten of hatelijkheden naar beneden willen halen, enkel de eenvoudige onopgesmukte eerlijke overtuiging, van een die zich niet meer met haar leerstellingen kon vereenigen en die haar daarom had verlaten zonder echter met eenige haat of bitterheid bezield te zijn over wat hij achter zich liet. -

Dienzelfden gunstigen eerlijken indruk - dien ik medenam van dat eene en eenige onderhoud met hem - heb ik thans ontvangen van zijn roman ‘uit het priesterleven’, zooals de bijvoeging luidt van *Celibatairen.* Men moet namelijk dien roman enkel als zóódanig lezen, namelijk als een stuk openbaring omtrent ons-protestanten onbekende Roomsch-Katholieke toestanden, geenzins als een letterkundig product van waarde. In dit laatste opzicht is *Celibatairen* gansch en al beginnerswerk. Van de verschillende toestanden, de verschillende karakters, ware oneindig meer te maken geweest dan is geschied, indien de auteur had beschikt over

de gave van fantazie, van samenstelling, over letterkundig talent in één woord. Maar - - of de *waarheid* er daardoor niet onder zou geleden hebben? - De zucht te dramatiseeren, op te smukken, te versieren, hadde allicht afbreuk gedaan aan de oprechtheid, de kenmerkende eerlijkheid, waarmede de schrijver er zich thans toe bepaalde gewone, eenvoudige, naakte feiten mee te deelen, zonder ook maar ergens te beproeven die leelijk of, weerzinwekkend te màken. Zoo b.v. trof het mij bijzonder, dat hij in dezen, gansch en al in de pastoren- en kapelaanswereld thuisbehoorenden roman, nergens zijn toevlucht neemt tot dat gewone, bij afvallig-geworden Roomsch-katholieke auteurs zoo onvermijdelijk voorkomend schandaal-hulpmiddeltje van 'n clandestiene, onzuivere verhouding tusschen 'n geestelijke en een hem toevertrouwde vrouwelijke ziel, liefst een biechtelinge. - Integendeel, in al de verschillende pastorieën waarin de schrijver ons binnenleidt, heerscht nergens verborgen onzedelijkheid. De eenige pastoor, die zich één enkele maal vergeet aan een bij hem op bezoek komend jong meisje, doet dat nog niet eenmaal uit begeerte, maar enkel uit een soort klein-zielige jaloezie op een zijner met haar ietwat sentimenteel bevriende kapelaans. Et voila tout! - Neen, wat de ex-priester Jos: van Veen ons schildert in zijn R.K. Celibatairen-wereld, dat is enkel het kleinzielige en knoeierige, waartoe dat afgezonderde bestaan van de priesters en hunne dienstboden leiden moet, een bestaan naar het uiterlijk dat van bijna heilige, boven de wereld staande geestelijken, naar waarheid echter dat van in sleur-plichtjes-werktuigelijk-opgaande, in het gareel van wat de Kerk gebiedt willoos voortzeulende egoistjes, gesteld op lekker eten en drinken, op machtsvertoon, bovenal op vooral geen last hebben van op hun weg komende moeilijkheden, - die dan maar liever vermoffelende.

Maar, versta mij wel, niet àlle geestelijken in *Celibatairen* spelen zoo'n weinig-aantrekkelijke rol. Integendeel, pastoor van Rijn, de geduldige, zijn bescheiden lot zwijgend-dragende, nooit-morrende, véél-geplàágde priester, met recht vereerd en aangebeden door al wie hem intiem kennen, door zijn dienstboden in de éérste plaats, hij is een verkwikkend edel type, te onpartijdiger geschilderd, omdat hij volstrekt niet de rol speelt van een twijfelaar of afvallige, maar integendeel sterft als een goed zoon van zijn Kerk tot aan het einde toe. Ook pastoor Verbeek is daar om U te bewijzen dat Jos: van Veen volstrekt niet voornemens is geweest enkel laag bij den grond staande en niet nádenkende priesters te schilderen; doch deze verlaat ten slotte, onbevredigd en ongeloovig, den priesterlijken loopbaan, en personifieert dus waarschijnlijk als zoodanig den auteur-zelf. Met hem, pastoor Verbeek, vangt het boek aan, en, hetgeen zijn biechtelinge, de eenvoudige pastoor-dienstmeid ‘Keetje’, tot hem zegt, het is eigenlijk *het* ‘leit-motief’ van den geheelen roman:

‘*En dan zie je ineens dat de heeren* (*de geestelijken*) *gewone menschen zijn*, *doodgewone menschen.*’

Zij voorspelt hem, hoe hij-zelf, zoodra hij zich bewust zal worden zijn eigen menschelijkheid van heel-gewoon-man, diep-ongelukkig zich zal gaan gevoelen, zij vertelt hem, hoe zij-ook, toen ze als heel jong-meisje geen schooner en hooger roeping zich kon denken dan bij een vromen priester te mogen dienen, geloofd heeft in de bijzondere braafheid en heiligheid van zoo'n priesterleven, en hoe ze nu, achter de schermen, wèl heeft leeren inzien dat priesters maar heel-gewone menschen zijn. Hoe ze daardoor haar geloof heeft verloren. -

Men moet misschien, ja stellig, zelf Roomsch Katholiek zijn, om juist te kunnen beoordeelen in hoeverre alles wat Jos. van Veen in zijn roman beschrijft wáár is en juist voorgesteld; maar, ik zou zeggen, wat *dit* door mij hierboven aangehaalde leitmotief betreft, in dit opzicht waarover eigenlijk zijn heele boek handelt, gaat het geloovige *protestanten* evenzoo. Zij worden *ontgoocheld*, zoodra zij zien van *te* nabij. Niemand weet dat beter uit eigen droeve ondervinding dan ik-zelve. Gij denkt dat degenen -, of zij nu Roomsch-Katholiek of Christelijk-orthodox zich noemen, wat doet het er aan af of aan toe -, die de leer van Jezus Christus, en de eer van God voortdurend in den mond voeren, die beweren dat die leer, en die eer, *de richtsnoer* is van hun gansche leven, dus ook niet anders *kunnen* zijn dan extra-brave, extra van al wat van deze aarde is los-zich-voelende menschen, hoogstaande karakters, onafhankelijken, strijders voor de deugd, tot welken prijs van zelf-opoffering dan ook! - En... als gij dan ziet van nabij, dan ontdekt gij dat er van al dit moois geen sprake is, dat alles wat den wereldling aankleeft óók eigen is aan deze zóógenaamde godsdienaars - (den goeden, zooals b.v. een

pastoor van Rijn niet te na gesproken), en in U gaat het dientengevolge stormen van eerlijke verontwaardiging, en gij wordt tot een opstandeling tegen wat men U leerde, gij keert U af van wat gij gehuichel vindt, en gaat Uw eigen weg voortaan, - een eenling. - Toch schijnt het mij toe, dat er tusschen de Roomsch-Katholieke Kerk als *instelling*, als *maatschappelijke instelling*, en ons protestantisme, een oneindig verschil bestaat, een verschil dat de ex-priester Jos. van Veen misschien wel daarom niet zoo scherp voelt als ik, omdat hij altijd heeft gestaan aan de ééne zijde, ik daarentegen aan de andere. M.i. namelijk is er juist in dat aaneengeslotene, dat geen opstand, geen afdwalen toelaten van de R.K. Kerk een innerlijke *kracht*, die wij protestanten missen. Zeker, gelijk de geschiedenis van Keetje, en het door haar gewenschte, en door pastoor Voss handig-verhinderde huwelijk met een protestant bewijst, zulk een macht, een verborgen werkende, tot elken prijs aan de voorschriften der kerk gehoorzamende macht, leidt tot knoeierij, al is het er eene die de priester voor zijn eigen geweten kàn goedpraten, omdat hij handelt immers in het belang zijner Kerk. Ook de wijze waarop later, na Keetje's dood, aan haar geld een andere bestemming wordt gegeven dan zij zelve heeft gewild, zonder dat nogtans pastoor Voss ook maar in eenig opzicht handelt tegen de voorschriften zijner Kerk, zij is een schitterend getuigenis vóór de van protestantsche zijde algemeen-gehoorde aanklacht tegen de Roomsch-Katholieken: Zij doen alles voor de Kerk, en zij hebben daarbij de leus voor oogen: 't doel heiligt de middelen. Maar, met dat al, als *Kerkgenootschap* gaat er dan toch maar een ontwijfelbaar-gróóte *kracht* uit van deze instelling, die *zulke* dienaren weet te kweeken, die dat alles weet in stand te houden en haar gemeente in het algemeen weet te bevoordeelen ten koste van den eenling. - M.i. is daarom *Celibatairen* dan ook veel meer een aanklacht tegen de huichelarij, en de sleurgeloovigheid in het *algemeen* beschouwd, dan speciaal tegen die van de Roomsch-Katholieke Kerk. Want de pastoors Voss en Leusen, de kapelaans Casteleyns en Henssens, zij komen evengoed voor onder de protestanten, onder de dominees van welk kerkgenootschap ook, evenzeer als óók de protestanten hun waarlijke èchte martelaren des geloofs tellen in *hunne* pastoors ‘van Rijn’ of ‘Verbeek’. En, op dezelfde wijze, al is een huishouden van pastoors-dienstboden met de Keetjes, de Anna's, de Betjes, alleen denkbaar in R.K. omgeving, toch, ook in protestantsche kringen, worden machtelooze Keetjes en hare lotgenooten, namelijk eenvoudigen en nederigen naar de wereld, even goed het slachtoffer van knoeierijen, als welke R.K. dienstbode ook. Die dingen zijn algemeen-menschelijk, niet per-se-alleen verbonden aan een of ander Kerkgenootschap als zoodanig, zij zijn niet een gevolg van een bepaald soort van geloof, maar van élk geloof dat ontaardt in onoprechtheid en huichelarij en femelarij - Juist daarom eindig ik zooals ik begon: *Celibatairen* is een oprecht-geschreven sympathiek-aandoend boek, omdat het nergens den indruk maakt van te zijn ontworpen met de minder-edele bedoeling van den Roomsch-katholieken een venijnigen schop te willen geven achterna, maar treft en ontroert als de smartkreet eener ontgoochelde verscheurde ziel, die aanklaagt, niet uit haat, maar uit smart, om het zoo zijn der dingen.

Beschouwen we nu nog den roman uit een zuiver *verhaal*-oogpunt, dan heeft hij - dit zeide ik reeds - geen letterkundige beteekenis, maar toch is hij boeiend en interessant om te lezen, om het aparte van den inhoud, die ons binnenvoert in toestanden en in kringen, voor ons protestanten gansch en al nieuw. De gewone soort priester-zonde in den romanvorm is niets anders dan de ontleding van den zielestrijd

van een de kuischheidsbelofte afgelegd hebbenden geestelijke, die achterna niet in staat is die te houden, en, na eenige wederwaardigheden, bezwijkt voor de verzoeking. *Dien* roman kennen we allen, vertelt ons dus niets bijzonders meer. Jos. van Veen echter voert U in in de Celibatairen-wereld der priesters en hunne dienstmeiden, - óók gedoemd op hare wijze tot dat leven van onvruchtbaarheid, - laat u het eigenaardige achter de schermen zien van die pastorie-meiden-bestaans, van dat hunne geestelijke meesters, die zij eenerzijds blindelings gehoorzamen, anderzijds kwaadaardig op den kop zitten. Het is voor een niet Roomsch-Katholiek dan ook een aardig gegeven deze 'Keetje' te volgen in hare verschillende diensten, en in hare verschillende wederwaardigheden bij zoo geheel verschillende pastoors. En het diner op Texel, waar zij Pleuntje helpt, munt uit, uit een literair oogpunt, als een der best-geschreven gedeelten, wat aangaat levendigheid van voorstelling en van beschrijving. Die geestelijke heeren, eerst vergaderend, dan jenever-drin-

kend vóór den eten, terwijl Keetje achter de deur wacht op het Amen, dat voor háár het sein is om met de bitterglaasjes binnen te komen, zij zijn zeer goed-afgezien van de werkelijkheid in hunne zeer verschillende persoonlijkheden; en de auteur geeft zeer goed weer de stemming aan tafel, de opgewondenheid bij de lekkere spijzen, de laffe plagerijen waaraan de geduldige pastoor van Rijn bloot staat; terwijl het tooneeltje aan het slot, als de drie jonge kapelaans eerbiedig zijn zegen vragen voor hun volgend leven, een bewijs te meer is, hoe het den auteur geenzins te doen is geweest de R.K. priester-wereld per-se zwart te maken of te belasteren.

Alles saamgenomen een boek dat je iets te zeggen heeft, dat, als zoodanig, verdient te worden gelezen, óók, dunkt mij, door Roomsch-Katholieken-zelf.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.

I.
Over Padvinderij enz.

> 'Kanonnen-vee, dacht ik, arm, arm kanonnen-vee, *dat wordt* **grootgebracht** *in louter frazen en louter slavenziel-achtigheid!*'
> ANNA DE SAVORNIN LOHMAN

Zeer Geachte Redactrice!

Naar aanleiding van de Gedachtenwisselingen, voortgevloeid uit mijn artikel over de Padvinderij, door Mevr. A. de Graaff - Wüpperman en den heer A.M.W. Gorris, verzoek ik U beleefd mij nog eenige plaatsruimte te willen verleenen voor dat onderwerp.

Als bewijs, dat de Padvinderij in Nederland een *niet*-militaire organisatie is, wordt door Mevr. A. de G.-W. aangevoerd de militaire organisatie van het z.g n. 'Heils'-leger - en dan wordt mij de vraag voorgelegd of ik niet wil toestemmen, dat juist die *militaire* organisatie van genoemd 'Leger' zijn kracht is en het dus in de eerste plaats dááraan te danken is, dat het zoo 'onnoemelijk veel goeds' heeft tot-stand-gebracht! en, zoo onbeschrijfelijk veel ellende gelenigd?

Maar dat stem ik niet toe, ja ik *ontken* beslist, dat de *militaire tucht* in het 'Leger' heilzaam is en beweer (en daar heb ik bewijzen voor!) *dat die militaire tucht de oorzaak is van het bederf in het Leger-des-Heils.*

Verder ben ik het *volstrekt* niet met de geachte schrijfster eens, dat 'het Leger' zooveel goeds tot-stand-brengt en geef ik haar als mijn meening te kennen, dat het maar 't beste was, als het geheele Leger-des-'Heils' maar hoe eer hoe liever verdween. En nooit meer terugkwam. Dergelijke militair-georganiseerde filantropie-inrichtingen doen meer kwaad dan goed. Ten eerste door haar slavenziel-kweekende gehoorzaamheid - ten tweede door haar filantropie. Want ijverde het Leger-des-Heils voor het doen-*verdwijnen* van de **oorzaken** van het pauperisme, dan had het mijne volle sympathie. Nu het zich echter bepaalt tot het leggen van pleisters op de etter-wonden onzer kapitalistische maatschappij, vind ik het eene belachelijke instelling, misschien het wèl meenend, maar niettemin belachelijk. - Het *ware* Leger des Heils is het leger, dat strijdt voor de vrijmaking van het geheele menschdom uit

de boeien van het kapitalisme, militairisme, bijgeloof, alkoholisme: dat is het leger der socialisten.

Wel degelijk vind ik in de *militaire* organisatie der Padvinders een bewijs voor het militaire *doel* der Padvinderij. Wáárom anders *militair* georganiseerd? En wáárom die eisch van *gehoor*zaamheid (slavenzielachtigheid)? En wáárom bemoeien allerlei hóóge oomes zich er zoo ijverig mee? *Omdat zij wel weten*, *dat de jongens uit deze organisatie later zullen blijken te zijn de beste militairen.* (Dit is erkend door den voornaamsten leider der Padvinderij, ik méén den Heer De Voogd.)

Het spijt mij wel, maar het beroemde Padvinders-orgaan 'De Padvinder' is nog niet onder mijn oogen geweest. Wat de couranten echter over de Padvinderij uitbazuinden, was voor mij genoeg. Ondanks alle mogelijke Padvinders-organen neem ik dan ook geen woord terug van hetgeen ik geschreven heb.

Het boekje 'De Padvinders' uitgegeven door den heer v.d. Ven, te Baarn, beschouw ik volstrekt niet als *de* maatstaf voor de Padvinderij in Nederland. Liever had ik de brochure van een der leiders besproken, teneinde krachtiger bewijs te kunnen leveren voor het militaire *doel* der Padvinderij; tot mijn spijt echter was die brochure zóó beroemd, dat ik haar bij geen enkelen solieden boekhandelaar in de groote stad mijner inwoning, kon koopen!

In elk geval meende ik, dat het behandelen van die brochure 'de Padvinders' toch z'n nut kon hebben, nl.: dat men eens ziet, welke gedachten er omgaan in het hoofd van een chauvinist en óók hoe men in Engeland soldaten *maakt.* Eigenlijk is dit boekje heel onaangenaam voor de Ned: Padvinderij, echt enfant terrible, en daarom wist men maar niet beter te doen dan ervan te zeggen: 'het verkondigt dingen, die lijnrecht in strijd zijn met onze bedoelingen.' Dat klinkt als een verloochening. 'Ik ken dezen man niet.'

Nu moge de Ned: Padvinders-beweging een nòg zoo onschuldig air aannemen: ik ben zoo vrij haar te wantrouwen. Zij is een voorbereidende school voor het Leger (des onheils). Haar militaire geest kweekt slavenzielen van de kinderen. En zoo iets is hóógst verderfelijk. Zie maar het artikel der Redactrice: *Paradegedachten.* - Men leere dit uit het hoofd en worde wijs.

Overigens ontken ik niet, dat de Padvinderij ook wel 'wat goeds' in zich heeft, maar er zijn zoovele nadeelen die niet opwegen tegen de weinige voordeelen eraan verbonden.

Er zijn trouwens hier ten lande zóóveel van die vereenigingen die *eveneens* voorstaan de lichamelijke ontwikkeling van het kind door middel van gymnastische oefeningen in de openlucht etc. etc., dat de Padvinderij zich daarvan waarlijk het monopolie niet behoeft toe te eigenen

en men dus dáárom alléén niet tot de Padvinderij behoeft toe te treden. Of 'trekt' dat mooie pakje zoo vreeselijk? Of 'het nieuwe' dat er ligt in de Padvinderij? Maar begrijpt men dan niet, dat de 'apen-van-jongens' (waarom toch altijd die minachtende termen, wanneer men over de jongens spreekt? Heusch, de apen zitten niet alleen onder de kinderen!) nog véél aap-achtiger maakt?

De vaderlandsliefde van den heer Gorris geef ik hem, en de 'duizenden' die eveneens daaraan lijden, gaarne cadeau. Als de heer G. eens arm was, toevallig, dan zou hij ervaren hoe hij in zijn vaderland, op 'dien geliefden bodem' etc., uitgezogen werd en geëxploiteerd. En als men dan nog zijn zoon kwam vragen, om de bezittingen van zijn uitzuiger tegen den 'vijand' te verdedigen of om te schieten op zijn in-verzetkomende broeders, - dan zou die vaderlandsliefde wel een beetje slinken en dan zou hij zeggen: 'dat is dus het geliefde vaderland, waar ik, als ik mij nief gewillig laat uitzuigen, neergeschoten word als een dolle hond.'

JOH. G. SCHIPPÉERUS.

II.
Een Laatste woord aan den hr. J.B. Naaktgeboren.

Eerlijk gezegd, verwondert het mij ten zeerste, dat de hr. Naaktgeboren lust heeft het duel voort te zetten, na mijn artikel in *de Holl. Lelie* van 24 Mei, in welk artikel ik aantoonde, hoe men den bijbel kan gebruiken om verschillende, geheel uiteenloopende, opvattingen en theorieën te verdedigen. Toevallig was het hier dezelfde persoon die den bijbel gebruikte, éérst om het 'herstellen van het Gezag' *af te keuren*, wanneer dit gepaard ging met geweld en veel bloedvergieten, - láter, om het Gezagsherstel in 'onze' kolonieën *goed te keuren*, hoewel dit toch gepaard ging met de gruwelijkste moordtooneelen.

Nu kan de heer Naaktgeboren wel klagen dat ik zijn woorden uit het verband rukte, doch indien ZEd. deze beschuldiging wenscht vol te houden, verzoek ik hem beleefd dit te *bewijzen*. Ik-voor-mij ben mij van eene dergelijke minderwaardige handelwijze niet bewust; *feiten* zullen mij derhalve aangenaam zijn.

Verder is dat 'onder *hypnose* staan' van Tolstoï's gedachten volstrekt geen verontschuldiging voor den bijbel; waaruit men zooveel tegenstrijdigs kan putten.

Wie onder 'hypnose' staat van Bakunine of Domela Nieuwenhuis of andere apostelen der anarchie kan zich, *zoo hij wil*, eveneens beroepen op den bijbel.

Wel een bewijs, dat de bijbel een soort van wapen-magazijn is, waaruit ieder, zelfs de grootste dief oftewel gezagshersteller, zijn wapenen kan halen. En dit verklaart de grenzenlooze verwarring die er heerscht onder de christenen, die verdeeld zijn in zóóvele sekten, dat ze niet meer uit elkander te houden zijn. Ja, er zijn nu zelfs al Christen anarchisten en Christen-socialisten en allemaal hebben zij het bij het rechte eind en zijn zij de ware dienaren van God's woord.

Men zegt, dat God tot ons heeft gesproken en nog spreekt door middel van den bijbel. - Maar ik vraag u af, zou het niet wenschelijk zijn, dat hij wat *duidelijker* sprak? Hij schijnt het trouwens ook niet volkomen met zichzelf eens te zijn, want hij is voortdurend met zichzelf in tegenspraak.

En de 'Kinderen Gods'?

Wel, zij luisteren aandachtig toe, of er ook iets gezegd wordt door den vader, dat in hùn kraam te-pas komt. Zoodra dit het geval is, wordt dit opgeteekend en naarstiglijk verbreid als ‘God's wet’, ‘God's wil’, ‘God's gebod’, enz. enz.

En nu komen we op de eigenlijke kern der kwestie.

Ik ben den heer Naaktgeboren n.l. zéér dankbaar, dat hij zoo volmondig erkent:

> ‘dat de verbreiding van het ‘Evangelie’ in Indië geen ander doel heeft, dan de onderwerping van den Inlander aan het Europeesche Gezag, - dat men den inlander de Christelijke ‘beschaving’ *opdringt* om van hem te maken den gedweeën slaaf, die zich gewillig laat uitbuiten en exploiteeren, omdat in-verzet-komen verboden wordt door den godsdienst, - dat, zoo de natuur sterker mocht zijn dan de leer, dwz. zoo de inlander tòch in-opstand komt tegen zijn onderdrukkers, - het nederlandsch-indische leger, bestaande uit gehuurde beroepsmoordenaars, klaar staat, om ‘het Gezag te herstellen.

Ik voeg er nog bij, dat men niet zooveel moeite zou doen om den inlander te christianiseeren, als die moeite niet zoo *ruimschoots beloond* werd. Zie mijne aanhaling uit ‘de Gedenkschriften van een Oud-koloniaal,’ waarin door den heer Clockener Brousson kalmpjes-weg erkend wordt dat Indië ons land in de laatste jaren nog niet eens ruim becijferd 4500 millioen gulden winst opbracht.

O, als God en Jezus en al die Goden eens werkelijk *bestonden*! Zouden zij niet in hun almachtigen toorn met één slag de huichelaars verpletterd hebben, die dergelijke praktijken uitvoeren, in *hun* naam?

Over de zegeningen der christelijke beschaving ben ik zoo vrij met den heer N. van meening te blijven verschillen. Al die ‘zegeningen’, die de heer N. ons daar opsomt, als ‘bestrijding van de zedeloosheid’, ‘bescherming van het kind van den arbeider’, ‘afschaffing der slavernij’ enz., och, we weten het, het is zoo de gewoonte der eigengerechtige christenen, om het *weinige* prijzenswaardige dat tot stand wordt gebracht door eene regeering, onmiddellijk voor te stellen en te presenteeren met: ‘asjeblieft, vrucht van het Evangelie! Zou *zonder* het Evangelie tot de ijdele wenschen behooren!’

Welk denkend mensch *lacht* er niet, als hij hoort spreken van een christelijke ‘beschaving’? Waarlijk, het *is* belachelijk zoo hoog daarvan te hooren opgeven. Is dat eene *beschaafde* maatschappij, waarin wij leven, met haar militairisme, met haar zee van ellende waarin zoovele duizenden en duizenden jammerlijk omkomen? Met haar klasse-justitie en haar alkoholisme? Men leze het supplement op het Gedenkboek ‘Een halve

eeuw'; dit boek, getiteld **Blanke Slaven**[1] geeft ons een *flauw* beeld van de ontzettende, gruwelijke ellende die er geleden wordt, door de *produktieve* werkers. Men moet tegen een schok kunnen, om dat boek in één adem uit te lezen en dán verbaast men zich, dat dit alles zoo zwijgend en geduldig geleden wordt; dan verbaast men zich dat er niet ieder jaar, iedere week, iedere minuut uitbarstingen van volkswoede plaats hebben, dat deze kerels uit het volk, forsch en krachtig toch zich niet liever *dood*-vechten, dan zich te laten uitbuiten om later tòch half te krepeeren van den honger.

En een maatschappij waarin toestanden heerschen, als in dat boek beschreven worden, zou men noemen 'beschaafd'? Twintig eeuwen Christendom hadden een samenleving kunnen voortbrengen, die alle idealen overtrof! En toch, niettegenstaande die twintig eeuwen Christendom (er zijn menschen die zeggen juist dóór dat Christendom) is deze maatschappij een wildernis gelijk, waarin men, insteê van elkander te helpen en te steunen, elkaar beoorloogt en afmaakt, uitzuigt en exploiteert, waarin moeders leven die voedsel en kleeding missen voor hun kind, terwijl daarnáást de champagne bij stroomen vloeit en het geld wordt weggesmeten met handen vol aan allerlei nuttelooze weelde-artikelen, - waarin de productieve arbeiders en arbeidsters honger lijden, omdat zij bestolen worden op hun loon[2] - waarin handen vol geld weggesmeten worden in den muil van het militairisme, terwijl er gebrek is aan *voedsel* en *kleeding* bij millioenen!

En zoo'n 'beschaving' zouden wij prijzen?

Wij vloeken haar.

Zoo'n maatschappij zouden wij 'beschaafd' noemen en haar 'instandhouding' wenschen? Wij noemen haar in-verrot en zien met vreugde hoe het rotte gebouw waggelt en scheurt, - om straks op haar puinhoopen onze vrijheid en ons geluk te bejubelen!

'De heer Schippérus verwarre niet de feilbare christenen met hun ideale leer', vermaant de heer Naaktgeboren.

Ik weet niet wanneer en wáár ik ik dan zoo in de war was. De heer Naaktgeboren roemde zoozeer de christelijke beschaving, d.i. het produkt van twintig eeuwen Christendom (dáárgelaten of dit op rekening komt van de leer zélf of de aanhangers ervan,) en ik was zoo vrij die beschaving wat minder hoog te waardeeren.

'Want velen schimpen op den Chr. godsdienst, zonder er veel van te weten, doordat ze het beneden zich achten ooit meer een kerkgebouw binnen te treden. Wat te denken van dergelijke menschen?' zoo klaagt de heer Naaktgeboren.

Wel die klacht is geheel ongemotiveerd! En dat 'zonder er veel van te weten' heeft wel wat weg van een insinuatie. Ik voor mij acht het volstrekt niet beneden mij een kerkgebouw te bezoeken, - heelemaal niet. Maar dat neemt niet weg, dat ik nimmer kan nalaten de preek van domineé te toetsen aan mijn gezond verstand!

Intusschen zou ik op hetzelfde wijsje kunnen klaag-zingen:

1) '*Een vergeten Hoofdstuk*: Blanke Slaven'. Supplement op het historisch Gedenkboek 'Een halve Eeuw,'. premie van het Nieuws v/d Dag.'
2) Deze diefstal, mijnheer Naaktgeboren, wordt door het Gezag beschermd! Ja, ik zal niet ontkennen, dat er in de rechtzaal nog al eens gelogen wordt door de dieven, om zich eruit te draaien en ook niet dat dit soms niet geheel en al van humor ontbloot is. - Maar zoo gemeen en schandelijk als er door de kapitalisten-dieven gelogen wordt, kunnen de *kleine* dieven het niet! En dáártegen doet uw politie en uw leger niets! Integendeel, *die diefstal en leugen wordt beschermd!*

‘Want velen schimpen op het socialisme, zonder er veel van te weten, doordat ze het beneden zich achten ooit een vergaderlokaal der socialisten binnen te treden of een studie te maken van het socialistisch beginsel. Wat te denken van dergelijke menschen?’

Want vele menschen kunnen zich een socialist of anarchist niet anders voorstellen dan als een man in een rood hemd met een rooversflambard op het hoofd, een dolk in de ééne hand en een bom in de andere. Anderen verslijten hem finaal voor 'n soort struikroover. Sommigen denken heel goed van hem en zeggen: ‘een anarchist... och, dat is 'n man die 't misschien heel goed meent, 'n idealist, 'n droomer, een dweeper, die altijd met z'n hoofd in de wolken loopt’... Enz. enz. -

En nu eindig ook ik, niet omdat het onderwerp mij niet interesseert of ‘onverkwikkelijk’ voorkomt, o neen, ik ben nog lang niet uitgegepraat. Maar ik vrees te-veel plaatsruimte te vergen van de Redaktrice. - De Anti-Militairistische idee hier uiteen te zetten zou wel tien nummers van de Lelie eischen, misschien wel twintig. Een geheel boek zou er voor noodig zijn om alle punten breedvoerig te behandelen, alle wanbegrippen weg te nemen, alle ingekankerde, oude begrippen, die ons met den paplepel als 't ware zijn ingegoten, op te ruimen en ook om alle tegenargumenten, *schijnbaar* zoo onweerlegbaar, te ontzenuwen.

Ik hoop *dit* bereikt te hebben, dat men eens zal gaan *onderzoeken.* - Tolstoï, Domela-Nieuwenhuis, Kropotkine, - dat zijn de mannen van wie men kan beginnen te lezen. Men late zich onder het lezen niet ‘hypnotiseeren’; zoo-iets is niet zonder gevaar. Al lezende toetse men de aanvankelijk zoo ‘vreemde’ en ‘niet-geijkte’ denkbeelden aan een *gezonde* kritiek.

Nog even wil ik den heer Naaktgeboren er op wijzen, dat hij, waar hij meent dat ik kapitalist ben, *geheel en al* de plank misslaat. Integendeel, ik ben ‘proletariër’; het is niet zonder eenige trots dat ik dit neerschrijf. - ‘Dat kapitalisme is voor den hr. Schippérus overigens een kwaad ding. Daarop heeft hij het heelemaal niet begrepen. Als hij daar dan zoo tegen is, ik weet niet of hij gefortuneerd is, maar met de toezending van een bankje van *f* 1000. - desgewenscht meer, zou hij mij zeer verplichten. *Ik* erken gaarne liever een goed gevulde portemonnaie te bezitten dan een leege.’ -

Hier is de hr. Naaktgeboren geestig.

Laat mij óók eens geestig zijn:

> als één van de lezers met mij van meening is, dat deze maatschappij een kweekster is van *slavenzielen* - dat zij zich hiertoe voor-

namelijk bedient van *de school*, waar het kind wordt ingeprent: vaderlandsliefde, eerbied voor de overheid enz. enz., -
als één der *gefortuneerde* lezers meent met ons, dat de opvoeding van het kind door de Kerk of de Staat verderfelijk is, n.l. een stelselmatig onderdrukken van het **vrije denken**, waardoor het kind gebracht wordt onder een 'hypnose' die het overlevert als een willoos werktuig in handen van de kerk of den Staat, -
als er één gefortuneerd lezer of lezeres is, die meent dat de opvoeding van het kind losgemaakt moet worden van alle godsdienstige dogma's en frazen, opdat het kind eenmaal worde een zèlf-denkend en zèlf-handelend wezen,

dan zende zij of hij mij een lapje van duizend (het mag óók veel minder zijn), waardoor zij of hij dan steunt het pogen der vrij-denkers in Nederland om te komen tot de oprichting van een *Rationalistische school*, in den geest van Ferrer!

Bij voorbaat mijn dank.
JOH. G. SCHIPPERUS.

Kunsten en Wetenschappen.

Speelkaarten.

De nieuwste legende omtrent de geschiedenis der speelkaarten is deze, dat zij in oorsprong gediend hebben als waarzegkaarten, en 's menschen vernuft er in lateren tijd 'kaarten' van gemaakt heeft om tot een uitspannings- en kansspel te dienen.

Ik sprak met voordacht van *legende*, omdat de nevelen nog niet zijn opgeklaard, welke over de kindsheid van de speelkaart hangen. Velen hebben gevorscht, maar die velen komen tot verschillende uitkomsten, waarin het moeielijk is éénheid te brengen.

Zeer zeker kan aangenomen worden, dat het oosten Europa voor is geweest in het kaartspel; alleen uitgezonderd de Hebreërs hebben bijna alle oostersche volken de speelkaarten gekend, zij het ook in een anderen vorm, want de Chineezen en Japanners bedienden zich van ivoren of dunne houten plaatjes; zelfs verwierpen zij niet daarvoor hun porselein aan te wenden. Er zijn van die *vroege*, - misschien 500 jaren vóór Christus, - speelkaartspellen bekend; (voor zulk bewaren zijn gelukkig de collectionneurs en musea); en toen ze eenmaal in Europa kwamen, waren de practische handelslui en nijverheidsmannen er op bedacht om de ivoor- of houtbewerking door kaartpapier te vervangen, waardoor de naam *speelkaarten* ontstond. Zoowel voor 't binnenland, als voor het Oosten, werden de afbeeldingen gewijzigd, en zoo kon men er toe komen de eer van het uitvinden der speelkaarten aan verschillende landen van Europa toe te kennen.

Sedert het laatst der 13^{e} eeuw vindt men de speelkaarten in Europa verspreid, en zoowel Spanje, als Italië gaven in den oudsten naam nog het oorsprongsdoel der speelkaarten te kennen. Zij werden daar genoemd Naipes of Naibi, een woord van Indischen oorsprong dat *waarzeggen* beteekent.

Wellicht is dit de grondslag ook van het gebruik in ons land, omdat in onze dagen de speelkaarten nog tot het doen van voorspellingen dienen, zoowel in de handen van beroeps- als in die van amateur-waarzegsters, want het schijnt wel, dat de vrouw alléén dat vermogen heeft; 't begon al met de toovenares van Endor,[1] en, om aan de sinds eenigen tijd opbloeiende culte voor Napoleon, in dezen Empire-stijl-tijd, mede te doen, noemen we ook Madame Le Normand.

Het waarzeg-vraagstuk der speelkaarten verdient nadere studie en overweging, eveneens het onderzoek of men met de figuren politieke zinspelingen bedoelt. We weten toch, dat op oude Fransche speelkaarten klaveren-vrouw Argine heette, een letterkeer van Regina, reine, koningin, waarmede de gemalin, Maria van Anjou, van Karel VII werd aangeduid; Rachel, ruitenvrouw, was Agnes Sorel, Karels minnares; Pallas, schoppenvrouw = Jeanne d'Arc; Judith, hartenvrouw = Isabella van Beyeren. Schoppenheer, was David (Karel VII), hartenheer Karel VI, en zoo ging het voort[2]. Korte bijzonderheden zijn dienaangaande ook te lezen bij de vermelding van verschillende speelkaarten in het Haagsch Gemeente Museum in den Catalogus der Voorwerpen.

Namaak.

De namaak van oudheidkundige en kunstvoorwerpen is aan de orde van den dag; zij heeft haar hoogsten, of eigenlijk gezegd haar *laagsten* trap bereikt, want namaak is eigenlijk gezegd bedrog. Er dient paal en perk aan gesteld te worden, en daar groote kwalen paardenmiddelen noodig maken tot genezing zullen de kunstliefhebbers en de museumdirecties eens eenige jaren achtereen het aankoopen moeten staken. Als de malaise in het namaak ook door gebrek aan afzet en

1) I Samuël, hoofdst. 28.
2) De vier hoofdstanden geestelijkheid, adel, burgers en boeren (de *vrouw* kwam later) kwamen in de figuren voor.

omzet volkomen was dan zou het met die soort van bedrog gauw gedaan zijn.

Wie weet of de nieuwe kunst, welke eenigszins *stijl* gaat krijgen er niet door zou gaan bloeien. We weten het toch, alles is mode, en van de honderd lui die zich omringen met alles wat antiek is, is er misschien niet een die het mooi vindt of het besef heeft wat er moois in is te zien. Wij wilden *de namaak* echter niet in hoofdzaak behandelen; we gebruikten haar als aanloop om iets te zeggen over *afgietsels.* Zij zijn zusje en broertje, maar het broertje doet *nut*, behoort *nut* te doen, en het zusje is *bedrog.*

We hebben namelijk voor ons een geïllustreerden *Catalogue de Moulages*[1] en daarop willende wijzen moeten we zeggen hoe gelukkig het is, dat in dien geest gewerkt wordt. Men moet de dingen dikwerf kunnen zien, om ze te begrijpen, en om dat zien in de hand te werken dienen de afgietsels. Het schoone der Grieksche kunst kan slechts in enkele steden in den oorspronkelijken vorm gezien worden. De afgietsels der 'Antiken' geven lijnen en vormen getrouw weer, en zijn dus leerzaam. De genoemde catalogus omvat de afdeelingen 'préhistorique, archéologie, éthnographie, anthropologie,' een breed veld, waarvan de kennis nog niet overal is doorgedrongen. Heeft men de eigenlijke voorwerpen niet bij de hand dan zijn de *afgietsels* daar om in de leemte te voorzien.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betredende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

1) Paris Schleicher frères, 1908.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Gerda. - Gij geeft thans geen pseudoniem op, maar schrijft dat Uw vorig pseudoniem was Gerda, daarom dus kies ik dat opnieuw. Laat mij nu vóór alles U zeggen, dat ik, wel verre van Uw brief U kwalijk te nemen of niet aardig te vinden, het integendeel zéér op prijs stel dat gij mij eerlijk Uw meening zegt. Het is toch immers voor mij veel prettiger dat mijn correspondenten zeggen wat ze *meenen* en *denken*, dan dat zij zwijgen, en, gij weet wel uit de Lelie: mij naar den mond praten als men het niet eerlijk meent, dat vind ik eenvoudig-weg afschuwelijk. Dus, Uw brief deed mij heel veel genoegen, dat zeg ik om te beginnen.

Maar nu geloof ik wèl, dat gij mijn stukje over 'das Gefährliche Alter' eenigzins verkeerd hebt begrepen. (Zie Lelie van 17 Mei.) Want ik ook ben het met U eens, dat het misschien beter is zulke dingen in 't geheel niet te schrijven. Ik heb immers ook zelve gezegd dat ik 't heele boekje van Karin Michaëlis hoofdzakelijk beschouw als *reclame* voor haar beurs. Maar ik heb erbij gevoegd dat zij - *nu* zij eenmaal zoo'n boek de wereld instuurde - het mooier en volledíger zou hebben gemaakt indien zij de waarheid had gezegd over het leven van de normale ongehuwde vrouw, inplaats van zich te bepalen tot de geslachts-afwijkingen van enkele uitzonderingen. Gij hebt misschien gelijk dat het voor sommigen niet goed is aldus zichzelf ontsluierd te zien, maar toch geloof ik zeer zeker, dat het voor verreweg de meerderheid juist der verzuurde en zichzelf niet kennende oude vrijsters veel beter zou zijn, indien het haar ronduit en eerlijk werd duidelijk gemaakt *waarin* eigenlijk hare ontevredenheid en verbittering schuilt. Nu gaan zij zoo dikwijls door het leven zich zelven blinddoekend, en niet willende toegeven dat zij eigenlijk *jaloersch* zijn op getrouwde vrouwen, vriendinnen, zusters, enz.; daardoor worden zij eensdeels achter haar rug om uitgelachen, en anderdeels voelen zij zich veel ongelukkiger dóór haar zich zelven wat *willen* wijs maken, dan wanneer zij eenvoudig de waarheid onder de oogen zagen, namelijk dat trouwen en vruchtdragen nu eenmaal is *de* bestemming van de vrouw, zoodat elke vrouw, die, - al is het ook geheel vrijwillig, - niet voldoet aan die bestemming, daardoor hare hoogste roeping mist. Nog onlangs was ik bij een getrouwde kennis - met wie ik niet eens heel intiem ben - en die ditzelfde onderwerp heel open met mij besprak. Welnu, gelooft gij niet met mij, dat zij, indien ik niet ware die ik nu eenmaal ben, natuurlijk angstvallig het onderwerp kinderen krijgen, en daarin het vrouwengeluk bezitten, zou hebben verzwegen?! En is zulk een openhartigheid nu niet van beide zijden veel waardiger en aangenamer?

Ik ben het heelemaal ééns met U dat ook vele gehuwde vrouwen evengoed verzuurd en jaloersch zijn als ongehuwde. Natuurlijk. Want heel velen harer zijn niet-gelukkig geworden

in haar huwelijk. En nog onlangs heb ik zulk een voorbeeld voor mijn oogen gezien, van een gehuwde vrouw die letterlijk woest-verbitterd was over het geluk dat mijn vriendin en ik bezitten in elkander. Voor ons was dat het beste bewijs dat *zij* niet gelukkig was met haar man.

Ik dank U zeer voor uw sympathie met mijn protesteeren tegen zoovele misstanden. Gij hebt volkomen gelijk dat burgers evengoed misbruik maken van hun macht en rijkdom als adel. Het zit 'm niet in den stand maar in den **rijkdom** heden ten dage. Uw brief kon ik heel goed lezen, maar gij zult mij bijzonder veel genoegen doen indien gij mij eens wilt antwoorden, of gij mij nu *beter* hebt begrepen. Want het was allerminst mijn bedoeling ‘steenen te werpen op den moeilijken weg van ongehuwd-gebleven vrouwen.’ Integendeel. Ik vind dat die over het algemeen zoo diep te beklagen zijn, juist *omdat* de wereld niets weet, noch begrijpt van haar leed, en zij doen moeten alsof zij nooit iemand lief hadden. Dus, antwoordt mij nog eens.

Moed. - Het gedichtje vind ik heel mooi en neem ik dus gaarne aan. - Ja, het *is* ontmoedigend als de menschen van die typisch-onredelijke eischen stellen. Om uw beschrijving daarvan moest ik echter toch lachen, al is het voor U niet plezierig, want het is zoo'n ècht hollandsche stijfheid blijkbaar welke die menschen heeft bezield. En gij beschrijft het zoo amusant. - Overigens, het verwondert mij niet dat het slagen U niet gemakkelijk valt. Ik krijg zooveel onder de oogen van dien aard, dat meêr dan treurig is. En dat doet mij dan ook altijd zeggen: een dienstmeid heden ten dage, een meisje of weduwe uit den gewonen stand, **die** heeft het gemakkelijk, want, als die wil, kan zij aan elken vinger een dienst krijgen en vooruit komen dus, maar juist de vrouw uit de beschaafde klasse, voor háár is de strijd om het bestaan zoo moeielijk; voor haar is bijna nergens plaats, ook al hebben zij actes en diploma's bij de vleet!

Gij vraagt hoe het mij gaat.? Op dit oogenblik niet schitterend. Op bevel van den dokter heb ik het baden moeten onderbreken, en ben tot eenige dagen stil liggen veroordeeld. Hij zegt dat de kuur mij zéér aangrijpt en dat ik vermoedelijk in de eerste dagen te véél déed. Het is een groote tegenvaller. Ik antwoordde U reeds, dat ik die vertaalde schetsen gaarne aanneem als artikels voor de Lelie. Ja, copieeren is óók voor mij een gruwel. Gewoonlijk is mijn vriendin zoo vriendelijk zich met die taak te belasten als dat noodig is voor 't een of ander. - Wat vind ik dat gezegde van uw kinderen lief-gevoeld, en hoezéér kan ik hen navoelen. Ik-ook vind het voor hen veel gelukkiger als het niet noodig is iemand bij U te nemen. Het is toch in elk geval een groote zegen dat gij dien schat van kinderen bezit. Hartelijk gegroet.

Esperanza. - Nogmaals hartelijk dank voor de aardige kaart. Ik kende dat genre van costumes op kaarten nog niet. Ook voor den inhoud veel dank. Dank voor de waardeering van de Varia. Ik voor mij vind dat een **christelijke** regeering, die een oorlog goedkeurt, per se **huichelt**. Een liberaal kabinet staat in dat opzicht geheel anders en volkomen vrij tegenover eigen beginsel. - 't Deed mij genoegen dat U het honorarium zoo beviel. Inderdaad, de Lelie betaalt goed, dat durf ik gerust zeggen. Het gedicht van Bilderdijk hebt gij vergeten in te sluiten. Het was er *niet* bij. Over liefde en vriendschap voelen wij dus gelijk, zooals in veel dingen, geloof ik. Hartelijke groeten. (Misschien maak ik van mijn gedwongen liggen wel gebruik, om U eindelijk den beloofden brief te schrijven.)

Nora. - Hartelijk dank voor al uw mooie kaarten, en niet minder voor den inhoud van die eene. Van hier zal ik U nu ook eens eenige zenden uit dankbaarheid. Dank ook voor de instemming met de parade-gedachten.

A.K. Nijmegen. - Ik vermoed dat gij geen abonné noch lezer zijt, daar ik alle ingezonden bijdragen heb beantwoord. Gij vermeldt niet den naam van den Uwen, zoodat ik mij niet kan herinneren wat gij bedoelt. Wees zoo goed dat alsnog te doen. In elk geval is er geen enkele niet-beantwoorde bijdrage of brief onder mijn berusting.

Marienbad. - Ik hoop dat gij U in dit pseudoniem zult herkennen.? Dank hartelijk voor de briefkaart. Ja, heel alleen op zoo'n badplaats is niet prettig.! Ik was jaren geleden ook eens geheel alleen hier, maar ik vond toen voortdurend goede kennissen (eigenlijk geloof ik intusschen dat ik veel te veel met hen uitging, en daardoor mij toen, daar ik jong en onervaren was, meer schaadde dan goed-deed). Nu heb ik een trouwe zorg aan mijn lieve vriendin. En dan ook is onze Marie hier, met de twee hondenjongens, die zich *voorbeeldig* gedragen. Ik mocht haar niet uit Frankfort afhalen, zooals ik had gehoopt. De dokter verbood dat, maar toen heeft de bezitter van villa Esperanza het voor ons gedaan. Thans hadden wij ook allerliefste kennissen, maar die reisden juist van daag af. Het weer is hier prachtig maar, - gelijk ik hierboven schrijf aan een anderen correspondent, - ik moet de kuur onderbreken, daar de dokter niet tevreden is over mijn toestand, en liggen voor het oogenblik noodig acht. Wij hopen nu maar op spoedige beterschap. Ik vind Uw idee van dien reisbrief uitstekend. Als gij hem spoedig zendt kan een ander misschien nog wat profiteeren ervan. (Zie mijn eigen Varia). Ik zal U ook eens een kaart van hier zenden. Veel liefs.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

14 Juni 1911.
24ste Jaargang.
No. 50

Berichten.

Van af heden is mijn adres:
Bad-Nauheim, Villa Esperanza, Karl-strasse.
Men kan of de brieven, stukken, correspondentie, enz., direct aan mijn adres dáár zenden, of ze, desverkiezende, onder gesloten enveloppe aan mijn adres, doen toekomen aan den uitgever der Holl: Lelie, den heer L.J. Veen, Amsterdam, 485 Keizersgracht, die zich gaarne belast met de doorzending van wàt ook.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Geschreven en ongeschreven Wetten.

In ‘Eine verlorene Seele’ las ik eenigen tijd geleden: ‘De menschen hebben wetten voor zich gemaakt en ze als steenen gestrooid over alle levenswegen, en wie het nu niet geleerd heeft zulke steenen uit den weg te gaan dien overkomt het soms, dat hij

struikelt en zich erg bezeert. En de ongeschreven wetten zijn nog slechter en scherper dan de geschreven wetten omdat ze door vrouwen zijn gemaakt.'

Die woorden hebben mij vervolgd overal weken lang, zonder mij los te laten.

Och de 'geschreven' wetten zijn al zoo wonderlijk weinig in harmonie met de natuurwetten zoo geheel in strijd met *de* wet van Christus: 'Draagt elkanders's lasten', hebt God lief boven alles en uw naaste als u zelf;' ze zijn zoo lijnrecht in strijd met God's wet 'gegeven in ons hart en ingeschreven in ons verstand', dat het haast onmogelijk is, dat de 'ongeschreven' wetten nog slechter zouden zijn, slechter en scherper omdat.... ze door vrouwen worden gemaakt.

Hoewel geen feministe geloof ik het niet. Maar wat ik wél geloof, dat ééns niet door Vrouwenkiesrecht en Vrouwen*macht*, maar door Vrouwen-*invloed* de 'geschreven' wetten beter zullen worden.

Als de vrouwen minder streefden naar macht, minder zich zelf en elkaar en de mannen verdrongen op de marktplaats van het leven, als ze zich meer waren bewust van hun *invloed* en die gebruikten ten goede, de 'geschreven' wetten zouden beter zijn, omdat ze door vrouwen waren *beïnvloed.* Door vrouwen, die doorgaans meer intuitief dan de mannen, de 'ongeschreven' wetten beter verstaan en beter vertolken.

Invloed is oneindig sterker, veel vèr-reikender en diepergaande dan macht en kracht.

Invloed gaat langs stille paden, onzichtbaar en zacht als een ademtocht, ternauwernood begrepen, onbegrepen soms, bewust of onbewust gevoeld als een ernstige, heilige bezieling.

Zooals het gesproken woord de vorm is, waarin de gedachte zich uit, zoo vaak zijn de 'geschreven' wetten de zichtbare openbaring der 'ongeschreven' wetten.

Elke openbaring uit het Ongeziene houdt gelijken tred met 's menschen geestelijke ontwikkeling, daarom moet men nooit tijdelijke wetten tot eeuwige maken. Hoe meer geestelijk, hoe meer vervuld van den Christusgeest de menschen en vooral ook de vrouwen worden, des te zuiverder zullen de menschen de 'ongeschreven' wetten verstaan en vertolken, de wetten 'die de Heer heeft gegeven in hunne harten'.

Dan zal de wet van buiten in harmonie zijn met de wet van binnen, de wet niet gebrekkig en veranderend, maar eeuwig. De wet, die hoe ook de 'geschreven' wetten op aarde vonnissen eenmaal ons zal oordeelen met een rechtvaardig oordeel.

Hieraan dacht ik toen ik in 'Het Paleis van Justitie' van Vrijdag 16 Sept. de volgende strafzaak las bij de Amsterdamsche Rechtbank.[1)]

De ongeschreven wetten strenger?

Neen nietwaar? Lees maar, dan zult gij het met mij eens zijn, dat de 'ongeschreven' wet alleen rechtvaardiger is, en hier den aanklager met de beklaagde van plaats doet wisselen?

Voor diefstal kent onze strafwet nog genade: boete inplaats van gevangenisstraf. Voor oplichting niet, geen ontkomen indien het misdrijf daartoe leidt. De substituut-officier wees hierop bij zijn requisitoir met spijt, vol medelijden met de beklaagde, al had zij ontegenzeggelijk misdaan. Medelijden sprak ook uit den mond van den president, toen hij beklaagde, die van haar plaats niet te verstaan was, vriendelijk tot de groene tafel liet komen, haar poogde tot kalmte te stemmen, daar de woorden haar in de keel bleven steken en hij haar, wankelend als ze daar stond, een stoel aanbood. Nog was zij moeilijk te verstaan; de ongelukkige verbeet haar nauwelijks te onderdrukken tranen.

Verschrikkelijke oogenblikken moet zij inderdaad hebben doorleefd, toen zij daar stond als misdadige. Dubbel verschrikkelijk omdat zij stond op één lijn met den man, getuige, wien ik zoo van harte gaarne háár plaats in den bank der beschuldigden gunde. Zij vol gevoel voor de schande; hij kalm, ijskoud, schaamteloos.

Dertig jaar is zij oud. Niet bepaald mooi, maar een lieve, nette verschijning, iemand die in beschaafde kringen niet misplaatst is. Twee jaar geleden had hij moeite gedaan haar voor zich te winnen. Toen dit was gelukt, liet hij haar voor de wereld doorgaan als zijn vrouw. Een passende partij, zij het dan buiten de wet. 'Standesgemäss' huurde

1) Ik volgde den verslaggever, maar gebruikte hier en daar mijn eigen woorden.

hij in een der rijkste kwartieren een woning, meubelde die, schafte een dienstbode aan, maar.... schraalhans was keukenmeester. Hij gaf zijn ‘vrouw’.... *f* 80 's maands. Daarmee moest ze maar zien rond te komen en zijn stand ophouden. Hij de lusten, zij de lasten. Terwijl mijnheer in zijn betrekking althans buitenshuis was, kwamen de schuldeischers voor huishoudelijke zaken aan háár deur. Zij toch was ‘mevrouw’. Nu begon de verkeerdheid harerzijds - maar de omstandigheden, waaronder zij handelde, zijn zeer verzachtend - dat zij met het geld, dat hij haar voor bepaalde rekeningen gaf, zich de huisheren van de deur hield. Toen de schulden steeds grooter werden en de schuldeischers lastiger, teekende zij ook als zijn ‘vrouw’ met zijn naam reçus ter afhaling van voor hem bestemde aangeteekende brieven en besteedde dan dat geld, zonder het hem te zeggen tot afdoening van huiselijke schuld. *Zij besteedde het niet voor eigen doeleinden.*

Maar natuurlijk liep het spaak. Aan zijn bureau kwamen de ‘beren’ met wie hij gemeend had te hebben afgedaan, of wel hij

ging personen manen, die reeds lang aan hun verplichting jegens hem hadden voldaan. Een teleurstelling inderdaad. Een hard woord daarover zou alleszins gerechtvaardigd zijn geweest. Of het daartoe gekomen is, misschien meer dan eens - men vernam het niet.

De gansche houding van den man echter bewees, dat hij niet inzag, hoe groot hier zijn eigen schuld was, door zijn ‘vrouw’ met te weinig huishoudgeld af te schepen, waarmee zij toch volgens *zijn* verlangen aan hooge eischen van stand en smaak moest voldoen.

Het allerminst kwam de gedachte bij hem op dat zij, hoewel niet voor de wet, dan toch voor de wereld zijn vrouw was en dat zij in den drang der omstandigheden, verkeerd, maar toch voor de huiselijke gemeenschap had gehandeld.

Neen de zelfzuchtige lafaard, de wreedaard voelde zich vrij van alle schuld en zei zijn ‘vrouw’ als een ontrouwe huurlinge de betrekking op. Hij gaf haar *f* 10 en zette haar op straat om een heen-komen te zoeken. De uitgeknepen citroen werd weggesmeten.

Veel zijde had de jonge vrouw waarlijk niet bij de relatie gesponnen. In de nadagen daarvan had zij voor *f* 23 onder- en bovenkleeding gekocht bij een winkelier in de Kalverstraat. ‘Meneer’ had beloofd, telkens beloofd, haar het geld te zullen geven, maar het kwam er niet toe.

De winkelier was er intusschen achter gekomen, dat zij niet ‘mevrouw’ was en begon te dreigen met de politie. Juist was dat in de spanningsmomenten, toen zij door haar ‘man’ op straat werd gezet. Zij poogde te vergeefs bij deze of gene vriendin geld te leenen. Al grooter werd de spanning, daar zij uitzicht had op een betrekking te Zeist en niet gaarne had, dat kwade geruchten omtrent haar werden vernomen. Het werd voor haar een levens-quaestie den winkelier zijn *f* 23 te kunnen betalen.

En.... zij kwam tot een treurig, noodlottig besluit. ‘Amice’ - dus ongeveer schreef zij een briefje - ‘ik kan op 't oogenblik de belasting niet betalen, wil mij s.v.p. even aan *f* 25 helpen. Je hebt ze dien of dien datum terug.’

Dit briefje onderteekende zij met den naam van haar ‘man’ stak het in een enveloppe en ging er mee naar diens vriend, een papierhandelaar.

Zij sprak hem, liet blijken, dat de inhoud van het briefje haar bekend was, bewees haar indentiteit door uit foto's, die aan den wand hingen haar ‘man’ en andere ken nissen aan te wijzen - en bereikte haar doel.

De papierhandelaar, die niet nadacht of hij wel ooit een briefje van zijn vriend had ontvangen, sloeg op de onderteekening weinig of geen acht en gaf de *f* 25. Daarmede gelukkig, redde zij bij den winkelier haar naam. Doch slechts voor kort. De papierhandelaar sprak zijn vriend, vernam dat hem een koopje geleverd was en!....

Nu zou ieder verwacht hebben, dat de man, die dit meisje haar grootsten rijkdom, haar eer had geroofd en twee jaar met haar had geleefd, in welken tijd zij, hem ten believe, elk dubbeltje moest omkeeren om zijn stand op te houden, den papierhandelaar zijn *f* 25 zou hebben teruggegeven. Zoo dikwijls toch had hij haar die *f* 23 beloofd.

Maar neen, onverschillig liet hij hem zijn gang gaan - naar de politie.

Verklaarbaar het onverholen medelijden, dat bekl. bij de Rechtbank ontmoette. Doch de officier kon, hoe noode ook, niet anders dan gevangenisstraf tegen haar eischen, straf wegens oplichting: 4 maanden.

De verdedigster deed wat zij kon, wees op de moeilijke omstandigheden, waarin beklaagde verkeerde, wees op het gedrag van den man als aanleidende oorzaak, maar.... waar de rechters de ‘geschreven’ wetten hebben te eerbiedigen, niet *kunnen*, niet *mogen* handelen naar de ‘ongeschreven’ wetten, diep in de ziel, moesten zij het meisje wel tot gevangenisstraf veroordeelen.

Zij werd veroordeeld tot de helft van den eisch, twee maanden gevangenisstraf, omdat nog niet God's wil, heilige, ontfermende liefde en rechtvaardigheid zijn de ‘vervulling der Wet.’

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Vóóravond van Storm.

Woeligheid aan 't strand.... Een haastig loopen
Van visschers, kinderen, meisjes, vrouwen....
Een vale lucht vol kleine rooz'ge wolken
Hangt zwaar - doet dof gerommel hooren.

Een zwarte streep, gelijkend reuzen-slang,
Drijft, nauwlijks merkbaar, naar de kim,
Als booze Geest, die 't zonlicht volgen móét,
Dat kwijnend-mat de aarde groet. -

De avond valt.... een vliegend wolken-spel
Wordt ros verlicht door 't maangelaat
Dat bloed-rood straalt en naad'rend onheil spelt,
Terwijl ze zachtkens henen glijdt,

Als kon ze weren met haar blik van toorn
De branding, die het strand verwoest....
Als hadd' ze macht te stillen 't woedend gisten
Der grauwe zee, wier strijd-lust blaakt.

De zee, die schijnbaar speelt in overmoed....
- - - - - - - - - -
Verzaam'lend kracht, tot reuzen-kracht....
En donderend dreunt, als kond'gend smart en rouw,
Als voorgespenst van onheils-nacht.

ANNIE NAUTA.

Gedachtenwisselingen.

I.

Geachte Redactrice,

Ik hoop, dat U zoo vriendelijk zult zijn, dit schrijven onder Uw ‘Correspondentie’ op te nemen. Bij voorbaat mijn dank.

Ik las in de Holl. Lelie van 1 Maart (wij hebben dit blad in de portefeuille) Uw beschouwing over ‘Eva’ van Mevrouw Jeanne Reyneke van Stuwe. Zeer zeker ben ik 't in vele opzichten eens zoowel met de geachte schrijfster als met U, vooral waar 't hoogste vrouwengeluk geldt. Zeker, ook ik ben overtuigd, dat de vrouw in 't algemeen zich 't gelukkigst gevoelt in haar taak van liefhebbende vrouw en moeder. Maar zooals U zelf beweert, dat geluk is niet voor iedere vrouw weggelegd.

En laat ik nu 't bestaan beschouwen van zulke vrouwen.

Deze laatste zullen toch genoodzaakt zijn hetzij met hoofd- hetzij door handenarbeid zich een bestaan te veroveren; als 't kan, naast den man, indien 't niet anders mogelijk is, zelfs ten koste van den man. Immers, zij moeten ook leven. De mannen hebben zich door alle eeuwen heen niet bekommerd dat zoovele vrouwen door 't niet sluiten van een huwelijk geen bestaan hadden. Nu kunnen de vrouwen zichzelf geen verwijt maken, dat zij, zooals 't volk dat uitdrukt den mannen 't brood uit den mond houden.

Vindt U het daarom ook niet alleen goed, maar zelfs noodzakelijk, dat onze meisjesop voeding verandert en ook onze dochters er op worden voorbereid later haar eigen brood te verdienen?

Goed is die verandering, opdat zij op huwbaren leeftijd niet den eersten den besten zullen behoeven te aanvaarden, die haar een onderdak aanbiedt, zij zullen dus niet zoo licht haar kans op een gelukkig leven verspelen; noodzakelijk is m.i. die opvoeding, opdat zij, mocht zich in het geheel geen pretendent voordoen, zich dan toch een plaats als werkend lid onzer maatschappij hebben veroverd.

En waarom is U nu zoo tegen ‘Hilda van Suilenburg’?

Is de tendenz van dit boek ook niet een aansporing om onze meisjes niet op te leiden voor de huwelijksmarkt, ze niet dom te houden, alleen vervuld van pretjes en modes; maar zich hooger, waardiger te gevoelen, niet de ondergeschikte, maar de gelijke van den man? Is Mevrouw Goekoop tegen 't *gelukkig* huwelijk of laat zij 'Hilda' niet trouwen met haar 'Maarten'?

Ik denk, dat zij alleen zoo gekant is tegen 't ruilhuwelijk: geld of mooie positie in ruil tegen 't lichaam.

Of is de reden van Uw afkeurend oordeel deze, dat eene *getrouwde* vrouw alleen in haar huishouden thuis hoort en geen deel behoort te nemen aan alles wat daar buiten wordt gestreden. En dan vraag ik: waarom? Het huishouden is zóó vereenvoudigd, en een ontwikkelde vrouw heeft behoefte aan andere bezigheden dan iederen morgen rond te wandelen met een stofdoek en elken middag vervelende visites af te leggen of te ontvangen. Gevoelt zij er zich sterk genoeg toe en is haar man er mee tevreden, waarom zou ze dan niet haar taak van vóór haar huwelijk voortzetten.

Ik zou zoo gaarne willen weten, wat U in 'Hilda' niet goed vindt. Misschien wilt U wel zoo vriendelijk zijn mij hierop te antwoorden. In de hoop, dat ik Uw geduld niet op te zware proef heb gesteld verblijf ik

hoogachtend

Mevrouw K. - C.

Antwoord Redactrice.

Gaarne voldoe ik aan het verzoek der geachte inzendster, en neem haar schrijven op. Volkomen ben ik het met haar eens, en ik heb dat herhaaldelijk gezegd in de Lelie, en zeg het steeds opnieuw, dat de hedendaagsche strijd om het bestaan de vrouw *noodzaakt* (of zij wil of niet) zichzelve van den man onafhankelijk te maken. M.i. echter is het beter in haar eigen belang dat zij daartoe wegen kiest, die niet door hem met succes worden betreden (pensionhoudster, modiste, etc.), dan dat zij tracht hem op zij te dringen in zijn eigen richting. Daardoor komt er een overvulling, en is er ten slotte noch voor den man noch voor de vrouw voldoende plaats. Overigens veroordeel ik alleen degenen, die bij dien strijd om het bestaan het liefdevraagstuk loochenen, als zou dit eigenlijk een er niet veel toe- of afdoend feit zijn, waar het integendeel juist *beheerscht* ons aller leven, dat van vrouwen en mannen beide.

Ik vind het volkomen noodzakelijk (dit als antwoord op punt twee in bovenafgedrukten brief) dat de meisjes geleerd wordt haar eigen brood te verdienen. Indien de schrijfster gelezen had mijn 'Herinneringen' van mijn eigen leven dan zou zij hebben gezien daarin, hoe ik-zelve het ernstig betreur dat mijn ouders mij opvoedden als 'rijk meisje', zonder ooit stil te staan bij een mogelijke verandering in die rijkdom-positie. Ik verwijs haar naar het boek van dien naam, uit-

gegeven bij den uitgever van Kampen, Amsterdam. Ook alles wat de schrijfster daarop laat volgen beäam ik volkomen.

Waarom ik tegen Hilda van Suilenburg ben heb ik indertijd uitvoerig besproken in eene insgelijks bij den uitgever van Kampen uitgekomen brochure: 'De liefde in de vrouwenquestie', à 25 cts. verkrijgbaar, geloof ik. Ik moet mijn correspondente verwijzen naar die brochure, omdat de plaatsruimte mij niet toelaat alles wat ik daarin zeg hier opnieuw af te drukken. Bovendien heb ik die brochure hier op reis niet bij mij, en kan ik dus ook geen gedeeltelijke aanhalingen doen. Hilda van Suilenburg is *onwaar*, daarom vind ik het gevaarlijk. Het stelt de dingen veel te gemakkelijk voor, daarom leidt het de meisjes op een dwáálspoor. Velen die indertijd, op dat boek afgaande, studeerden, geven mij thans gróót gelijk, juist in dat opzicht. Ook met het liefde-vraagstuk goochelt de schrijfster leugenachtig, want zij geeft het kind aan de vrouw die Frans liefhad, terwijl in werkelijkheid zoo iets, zoo'n gróóte troost, ondenkbaar zou zijn. Het huwelijk van Maarten en Hilda is *onzin*, heeft niets van 'n huwelijk, is 'n gewone vennootschap. - Indien mevr. Goekoop bovendien zoo tegen 't geld-huwelijk ware, dan had zij dunkt mij zelve anders gehandeld, ook nà hare scheiding!

M.i. behoort de getrouwde vrouw inderdaad *in* haar huishouding. D. w.z., zij behoeft daarvan niet de meid-huishoudster te zijn, maar, wil zij het werkelijk *leiden*, en haar man een hulpe tegenover hem, een gezelligheid, een leidsvrouw, een steun zijn, en hare kinderen een goede opvoedster in zedelijken zin wezen, dan *kan* zij geen tijd hebben tot welke nuttigheden ook buitenshuis. Al is zij ook nog zoo rijk! - Ik ben eenigszins kort geweest in mijn antwoord, maar ik ben *volkomen* bereid op alle verdere vragen nauwkeurig te antwoorden. Het onderwerp is zóó veelomvattend, dat men elke vraag *duidelijk* moet stellen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.

Naar aanleiding van de vraag: Kan er vriendschap bestaan tusschen man en een vrouw (zie Lelie No. 47, 24 Mei 1911).

Ik voor mij geloof niet dat het bestaan kan, tenzij men verbazend koel is aangelegd. Ik veronderstel, dat Mej. S. nog erg jong is en wellicht het leven met ál z'n heerlijke idealen vóór zich ziet. O ja zeker dan geloof je natuurlijk dat het alles kan. Dán vind je hartstocht iets héél leelijks! Doch wanneer je zoo heel langzaam aan het leven leert kennen, in z'n ware gedaante, dan, och, dan komt er wel eens een bitter glimlachje op ons gezicht, en vragen we ons zelf af, hoe dat het toch mogelijk was, dat we vroeger zoo héél anders dachten dan nu. Ik stel 'liefde' hooger dan vriendschap. Het verheft je veel meer boven alle aardsche nietigheden! En dat liefde per se egoïsme insluit geloof ik niet eigenlijk. Het tegendeel meende ik juist dat het geval is. Immers, men heeft alles en alles over voor den man waaraan je, je met hart en ziel geeft.

Vriendschap tusschen man en vrouw van gelijken leeftijd geloof ik, als gewoon mensch met warm temperament, niet mogelijk. Misschien wel voor menschen, die bij alles koel en koud kunnen blijven, of ook wel voor menschen, die heel, héél, héél hoog staan!

X.

III.
Macht en Gezag en Recht.

Geachte Redactrice.

Mag ik den heer Naaktgeboren even kort antwoorden, waar hij zich beroept op een artikel uit '*De Nederlander*' van 23 Mei, getiteld: '*Bedenkelijke lof*' en waaruit hij het citaat uit 'Onze Constitutie' aanhaalde.

Jammer dat de heer N. niet uit 'Onze Constitutie' zelf putte. Dat hij dit niet deed bewijst de tusschen parenthesis staande zinsnede: (waarmede blijkens het verband niet een 'klasse', maar de geheele maatschappij bedoeld wordt).'

Deze zinsnede staat niet in 'Onze Constitutie'; is ook niet van de redactie des heeren Naaktgeboren maar van de hand van den redacteur van 'de Nederlander', d.d. 23 Mei 1911.

Het door den heer N. aangehaalde citaat is werkelijk door de hand des heeren Lohman geschreven. Toch vinden we in dit sofisme eigenlijk den heer Lohman niet, zooals hij in de kern van zijn hart is: n.l. de onderzoeker, de objectieve waarnemer. Veel meer treedt in dit citaat de zwakke zijde van den heer Lohman op den voorgrond, zijn politiek separeeren ten genoege van zijn partij-coterie; den heer N. beveel ik aan het werk van den heer Lohman zelf te lezen. Dan zal hij zien dat de heer L. maar niet is: een afgericht en pasklaargemaakt advocaatje van de Vrije Universiteit, zooals men uit de aangehaalde passage zou opmaken, maar een degelijk, zelfstandig onderzoeker.

Op bldz. 9 van dit boek komt een veel meer reeële beschouwing van de staatsmacht voor. Daar staat:

'Overal en altijd zijn er personen geweest die zich van het staatsgezag hebben meester gemaakt en geregeerd hebben, omdat zij de sterksten waren. Dit geldt zelfs voor republieken, en voor landen waar de overheid bij volkskeuze wordt aangewezen. Alle macht in den staat is het gevolg van een ontwikkelingsproces, waarbij steeds het gezag in handen komt van wie er zich meester van weet te maken, hetzij dan een persoon of groep, en deze macht blijft slechts zoolang in zijn handen totdat een sterkere dan hij het hem weet te ontrukken.'

Dit is een zuivere, door de feiten te controleeren opvatting, waarbij niet de voorzichtige politicus, maar de eerlijke, objectieve waarnemer aan 't woord is.

Intusschen: dat zulk een heerschende groep zich op den duur slechts kan handhaven, door het gezag zoo te gebruiken, dat het aan haar onderworpen volk zoo weinig mogelijk reden tot

klagen en tot opstand heeft, is - dat spreekt van zelf - reeds uit tactisch oogpunt, een eisch van plicht. Maar ontneemt dit aan haar heerschappij het klassekarakter?

De heer Lohman heeft zeer goed ingezien dat de onontwikkelde kiezersmassa en zijn coalitievrienden een meer ideologische staatsbeschouwing noodig hadden of wenschten. De eersten moesten uit deze '*veel te werkelijke*' definitie eens gaan afleiden dat *macht* recht en *recht* macht was. Dat mocht niet.

Helaas nog altijd poogt men in ons land God en den Mammon gelijk te dienen en daarom worden utilistische overwegingen in ideologische verhullingen gekleed. Om zijn chr. hist. politiek te motiveeren moest de heer L. den Staat nog vastknoopen aan ideologische beschouwingen. Romeinen XIII moest er bij de haren worden bijgesleept: 'Er is geen macht dan van God en de machten die er zijn, die zijn van God verordineerd. Paulus.'

Klaar is Kees.

Daarom is deze partij ook tegen revolutie. Dit is *opstand*, niet tegen de heerschende groep, maar tegen God.

Begrijpt ge, kiezers van de Hoeksche Waard: Hare heerschappij is een *goddelijke* ordonnantie. Hieruit volgt dan: een absolute onderwerping van het volk aan de overheid, dus van de zwakken aan den sterken....

Maar in Engeland had onder leiding van den Calvinist Cromwell een geslaagde revolutie plaats. De koning, van God verordineerd, moest zijn hoofd laten op het schavot. En de Christendichter Milton verdedigde Cromwell met de opmerking, dat, zoo alle macht van God komt, ook die van de zegevierende rebellie van Hem komt. Wat in een rebellie dus is af te keuren is haar nederlaag Als zij overwint is zij ook met de beschouwingen van den heer Lohman in overeenstemming te brengen. Maar die consequentie zullen de politieke Christenen wel niet aandurven. Als 't er op aankomt zitten ze meer vast aan den Mammon dan aan Rom. 8.

Hiermee is de heer N. het natuurlijk niet eens. Misschien behoort hij tot de duizenden die zich liever laten leiden - die het denken te vervelend vinden.

Ik ben echter van meening dat, waar God zegt dat wij Hem moeten dienen met geheel *ons* hart en geheel *ons* verstand en geheel *onze* krachten, wij Hem niet mogen dienen met het verstand van Lohman of Kuyper of van wien ook - dat we persoonlijk tegenover God staan.

Wanneer Petrus den Heer een paar zwaarden toont om een werkelijk rechtvaardige zaak te verdedigen, dan zegt Jezus: 'Wie het zwaard nemen zullen door het zwaard vergaan!'

En wat het Aziatisch gevaar betreft - ik kan natuurlijk niet alles weerleggen, dan zou ik een brochure moeten schrijven. Daarom dit: 1e Ook dit zgn. gevaar is een denkbeeldig, om politieke motieven opgeschroefd gevaar, ten einde, tegenover Christus, het militairisme te verdedigen; 2e alles wat op Gods Woord *gegrond* heet, is in den regel onbetrouwbaar, omdat *Gods Woord zelf* er door verdrongen wordt. Tegenover de 37 geloofsartikels en de polemiek tegen de Remonstranten en welke andere *inzettingen* en geboden van menschen ook, stelde Christus de dogmatiek van een eenvoudig kind van de straat, zeggende: 'indien gij niet wordt... enz.' Dat waren de farizeeën niet met Jezus eens, want dat kind wist niets van hun geloofsartikels en polemieken tegen de sadduseeën en *zij* hadden de 'zuivere leer', en de 'zuivere' bediening en de 'zuivere prediking'.

Christus haalt een streep door die ‘zuivere’ leer en zegt: ‘Zelfs de hemelen, (het werk van Gods Handen) zijn *niet* zuiver bevonden, hoe zouden Uw zelfzuchtige, bekrompen menschen-inzettingen zuiver zijn.’ En daarom: ‘een hoer staat dichter bij Gods Rijk dan die prétentieuse *belijders*.’

Ook dàt waren de farizeeën niet met Jezus eens. Zij behoorden tot den kring der belijders en die vrouw, op wie zij de doodstraf wilden toepassen, tot de wereld. ‘Wij zijn Abrahams zaad.’

Neen zegt Jezus: ‘De satan en menschenmoorder is uw vader. Gij haat deze vrouw niet om haar zonden, die wel in 't oogloopend, maar lang niet zoo erg zijn als Uw deftige en fijnverbloemde zonden, maar gij haat haar omdat zij van uw inzettingen niet gediend is, omdat zij het zoolang buiten Uw geloofsartikels heeft kunnen stellen, omdat zij U met haar daden toeroept: ‘Ik heb van jullie geloof ook nooit zooveel goeds gezien!’

Wat de heer N. zegt van den invloed der Chr. beschaving is te vaag en algemeen. Dat is niet de invloed der Chr. beschaving. Dat is de evolutie, waaraan alle geestesinrichtingen en wel 't minst die der zoogenaamde Christengroepen deel hebben. De anti-these tusschen Europeesche en Aziatische godsdienst is onjuist, is van de farizeeën afkomstig. Christus stelde *de juiste*: nl. *God* en den *Mammon.*

Wanneer de rijke jongeling tot hem komt met zijn geloofsartikels dan zegt Jezus: Laat los *den Mammon!* Maar dat doet deze niet. Hij gaat heen en wil 't dan liever met de dogmatiek der farizeeën en schriftgeleerden doen; want die tasten zijn bezit niet aan; daar komt hij er met een paar tienden en aalmoezen af. Hij schippert met z'n geloof, hij doet concessies; water bij den wijn.

De tegenwoordige farizeeën hebben ook ‘de leer’ ingericht naar hun eigene zelfzuchtige ideeën. En zelfs binnen het terrein der kerkgebouwen sluipt de invloed van den Mammon. Worden uw oogen daarvoor geopend en komt ge, (onpractisch) daartegen in verzet, dan zet men u uit de kerk, evenals de blindgeborene, nadat Jezus hem de oogen opende.

Durft ge consequent zijn en erkennen dat al die ellende, al die onderdrukking, al dat gedwongen-schipperen-met-zijn-beginsel van ware christenen, (dat het Christendom bederft en dat Gods Recht en de Heiligheid des Heeren van de aarde verbant) - durft ge eerlijk erkennen dat dit alles een gevolg is van de productie-verhoudingen en rondweg zeggen: daarom moet er komen, socialiseering van den grond en de productiemiddelen, dan werpt men u uit - niet als een vijand van Jezus Christus maar als vijand van den Mammon. Dan zeggen de farizeeën,

onder een lang gebed: ‘Ik dank U dat ik niet ben als deze, want ik zie in, dat al die ellende om de zonde er is!’ Maar dan zeggen de volgelingen van Jezus: ‘Wij voelen ons zondaren *met de zondaren* en daarom zeggen *wij niet* dat de zwakken om hun zonden moeten worden onderdrukt door de sterken, die toch *ook zondaren* zijn!’

Eindelijk kan ik den Heer N. raden eens te lezen, het mooie, ik zou haast zeggen door Gods Vinger geschreven, ‘*Vragensmoede*’. Maar ik mocht: den heer N. eens ergeren: Het is geschreven door zekere jonkvrouwe Anna de Savornin Lohman, een kunstenaresse die, geloof ik, in haar persoon tot bewijs dient, dat, toen haar *geloofsartikelen* haar in den steek lieten, haar *geloof* haar heeft behouden.

'*s Hage*, Juni '11.

H. VISSER.

IV.
Ter weerlegging van de meening van den heer Schippérus.

Geachte Redactrice.

Het verwondert den hr. Schippérus, dat ik nog lust gevoel nà zijn artikel van 24 Mei in de Holl. Lelie den strijd voort te zetten. Ja, dat kan zijn, doch zoo gauw ga ik niet op den loop. Maar iemand, die een overtuiging verwierf geeft die niet voor 't eerste 't beste stootje op. - Nogmaals verduidelijk ik, dat 't aangehaalde sloeg op een pleiten voor Vrede in 't algemeen, terwijl de hr. Schippérus '*t handhaven van 't gezag in onze koloniën*, dat toevallig enkele jaren terug door overste van Daalen met gestrengheid gepaard ging, van mij *gelijk het op die wijze gebeurde* goedgekeurd meent te zien, terwijl ik juist met den hr. Stuers den nadruk legde op het pacificeeren door middel van de zending. Begrijpt hij mij nu? Dat was toch niet zoo ingewikkeld.

Overigens geheel in 't algemeen geloof ik, dat er gezag moet zijn. Dat begint al in 't gezin. De vader heeft gezag, zijn kinderen dienen hem te gehoorzamen. Nu zeg ik niet, dat hij daarvoor speciaal een sabel moet gebruiken. Een stok, zoo noodig, zou nog kunnen. Eveneens heeft een patroon gezag over zijn ondergeschikten. Een vorst over zijn volk. De Bijbel zegt en *geen enkel Christen* gelooft het anders: Vreest God en eert den Koning.

Paulus zegt in Romeinen XIII: ‘Alle ziel zij den machten over haar gesteld onderworpen; want er is geen macht dan van God, en de machten, wie er zijn, die zijn van God verordend. Alzoo, dat wie zich tegen de macht stelt, de verordening Gods wederstaat, en wie ze wederstaan, zullen over zichzelven een oordeel halen. Want de oversten zijn niet tot een vrees den goeden werken, maar den kwaden Wilt gij nu de macht niet vreezen, doe het goede, en gij zult lof van haar hebben. Want zij is Gods dienares, u ten goede. Maar indien gij kwaad doet, zoo vrees; want zij draagt het zwaard niet te vergeefs; want zij is Gods dienares, eene wreekster tot straf dengenen, die kwaad doet. Daarom is het noodig onderworpen te zijn, niet alleen om der straf, maar ook om des gewetens wil. Want daarom betaalt gij ook schatting; want zij zijn dienaars Gods in ditzelve gedurig bezig zijnde. Zoo geeft dan een iegelijk wat gij schuldig zijt: schatting, wien gij de schatting, tol wien gij den tol, vrees, wien gij de vrees, eer wien gij de eer schuldig zijt. Zijt niemand iets schuldig dan elkander

lief te hebben; want wie den ander liefheeft, die heeft de wet vervuld' enz. Doch om het schoone van dit hoofdstuk schrijf ik ook de volgende verzen af. 'Want dit: Gij zult geen overspel doen, gij zult niet dooden, gij zult niet stelen, gij zult geen valsche getuigenis geven, gij zult niet begeeren; en zoo er eenig ander gebod is, wordt in dit woord als in een hoofdsom begrepen, namelijk in dit: Gij zult uwen naaste liefhebben gelijk uzelven.

De liefde doet den naaste geen kwaad. Zoo is dan de liefde de vervulling der wet. En dit zeg ik te meer, dewijl wij de gelegenheid des tijds weten, dat het de ure is, dat wij nu uit den slaap opwaken; want de zaligheid is ons nu nader dan toen wij eerst geloofd hebben. De nacht is nu voorbijgegaan, en de dag is nabij gekomen. Laat ons dan afleggen de werken der duisternis, en aandoen de wapenen des lichts. Laat ons, als in den dag, eerlijk wandelen; niet in brasserijen en dronkenschappen, niet in slaapkamers en ontuchtigheden, niet in twist en nijdigheid. Maar doet aan den Heere Jezus Christus, en verzorgt het vleesch niet tot begeerlijkheden.' Maar diezelfde Paulus liet zich, toen hij onschuldig gevangen was gezet, niet door den gevangenbewaarder zoo maar uitleiden, doch zich er op beroepend, dat hij was een Romeinsch burger, eischte hij eerherstel en dat de Overheid hem buiten de stad geleidde. Ze konden maar niet alles met hem doen wat ze wilden, gelijk Tolstoï zoo ongeveer schijnt geleerd te hebben met zijn lijden zonder weerstand, eenzijdig toegepast aldus leidend tot absolute karakterloosheid. Ook moet de man op zijn sterfbed verklaard hebben, dat hij zijn doel niet had bereikt. Treuriger kan het al niet. Hiermee zeg ik niet, dat hij niet veel goeds geschreven heeft en voor de naastenliefde veel heeft gedaan. Maar de pit is er uit, er zit geen kracht in zijn leering om gelukkig te leven èn te sterven.

't Alcoholisme keur ik met den heer Schippérus af, altijd 't *misbruik.* Een goed glas wijn kàn m.i. niemand kwaad doen, evenmin een goed glas bier.

Tegen het socialisme heb ik 't streven van die menschen om stelselmatig ontevredenheid te zaaien, zoo dat je nooit tevreden zou mogen zijn, zelfs niet met een gevulde schuur en een welvoorzienen disch. Dat komt mij dan ook vrijwel idioot voor te zijn.

Overigens wordt er tegenwoordig voor den proletarier nog al wat gedaan. 't Socialisme is hier te lande meer dan genoeg bekend door Troelstra's ageeren. De leer van meerwaarde van Marx houdt geen rekening met historisch gewordene toestanden. Ook hangt loon af van een gesloten contract. En niemand zal ontkennen, dat de loonen beter zijn geworden. Ik hoorde eens van een straatmaker, die *f* 2000 per jaar verdient. Bovendien moet 't socialisme weinig hebben van Habakuk's woord: 'Al was

er geen rund op den stal en al zou de vijgeboom niet bloeien, toch zal ik van vreugde opspringen in den God mijns heils.' Ik acht dit althans nog oneindig gelukkiger dan in zoo'n geval op socialistisch advies met een zuur gezicht nog door ontevredenheid zich zelf ongelukkiger te maken. Ook zal geen Christen zich verzetten er tegen om middelen te beramen tot voorziening in allerlei nood. Maar vraag eens aan de meeste socialisten: hoeveel zij *geven*, ik zeg nu niet voor partijdoeleinden, maar aan armen, dan zal 't resultaat nog al eens poover zijn. Een ander voorbeeld. Ik ken b.v. iemand, die aardig wat verdient, doch wanneer 't bij 't gebruiken van iets in een Café er op aankwam een fooitje te geven, zich er met een kwinkslag van b.v. 'laat maar zitten' (terwijl juist 't *kostende* werd betaald) afmaakte. Die persoon heeft 't altijd over zijn gering salaris en de schrielheid zijner superieuren.

Nu nog een enkel woord over Bakounin en dergelijke.

Leest U over 't anarchisme ook eens de studie voorkomende in: Voorlezingen over de geschiedenis der economie door Mr. P.A. Diepenhorst, hoogleeraar te Amsterdam, bladz. 302 en vvgl. 'Welke is de gedachte, die aan het optreden van het anarchisme ten grondslag ligt? Het woord anarchisme, samengesteld als het is uit het Grieksche "ana" zonder, tegen, en "archê", gezag, zegt het reeds hoe tot wegneming der maatschappelijke ellende de strijd tegen alle gezag als levensbeginsel moet worden aanvaard. We begroeten in het anarchisme eene uiterst-individualistische richting, die van verzet tegen den eigendom, tegen alle bestaande instellingen slechts heil verwacht, wanneer tot volkomen ontplooiing van de menschelijke individualiteit elke gezagsband wordt verworpen.'

William Godwin (1756-1836) wenschte afschaffing van den Staat.

Proudhon (1809-1865) was de volgende dwalingen toegedaan:

Hij leerde: 'Qu'est-ce que la propriété? - La propriété, c'est le vol. Wat is eigendom, eigendom is diefstal.'

Frissche morgen!

Voorts: Dieu c'est le mal. God is het kwaad.'

Ten derde: 'L'anarchie c'est l'ordre. De anarchie is de orde.'

Zoo kun je van alles alles maken!

Hij wenschte afschaffing van geld en rente. De ware waarde berust slechts op arbeid z.i.

Later werd hij afvallig en liet 't anarchisme varen.

Er is individueel en communistisch anarchisme.

Van het eerste zijn Stirner, Tucker, Mackay vertegenwoordigers.

Max Stirner schreef in 1844 zijn hoofdwerk: Der Einzige und sein Eigentum, een wild boek, vol paradoxale stellingen. Het is geen gedachtengebouw, het is slechts een groote brand van gedachten. 'Hoe moeilijk het ook om zijn tuchteloozen vorm en inhoud is te volgen, toch kan zeer wel aanstonds de leidende gedachte worden gegrepen. En die leidende gedachte is deze: gehuldigd moet worden de absolute autonomie van den individu, de onbeperkte souvereiniteit van den mensch, die door geen enkelen band gebonden mag zijn.'

Om het Ik draait alles. Aldus wordt geredeneerd. 'De hoogste wet is voor ieder het eigen welzijn. Het "ik" is de maat aller dingen. Of hetgeen ik denk en doe christelijk is, wat gaat mij dat aan? Of het menschelijk, liberaal, humaan of onmenschelijk, onliberaal, onhumaan is, wat vraag ik daarnaar? Als het slechts ten doel heeft wat ik wil. Van dit egoïstisch standpunt uit moet worden verworpen de

gedachte alsof er ooit of te immer een recht bestaat, waaraan de mensch heeft te gehoorzamen. Al het bestaande recht is vreemd recht, mij door vreemden opgedragen. Met een handvol macht kom ik verder dan met een zak vol recht.' Staat, huwelijk, eigendom moet verdwijnen. Er moeten komen: Vereenigingen van egoisten, aldus redeneerde hij. Vereine der Egoisten. 'Ook het geweld moet de uiterlijke verandering, de opheffing van staat en recht in het leven roepen.'

Toch schijnt de individueele anarchist den eigendom niet geheel te willen opheffen, alleen een anderen vorm te willen.

Van de communistische anarchisten ging de meeste invloed uit. John Henry Mackay beschrijft in zijn boek, een sociale roman, getiteld Die Anarchisten 't verschil: 'Beiden vorderen wij de autonomie van den individu, zijn zelfheerschappij, zijn onbeperkte vrijheid. Maar nu heeft de communistische anarchist zich een ideaal van toekomstig geluk gevormd, gelijk dit met zijn wenschen overeenkomt. Zijn ideaal zal het ideaal der menschheid zijn. Daarentegen wil de individueele anarchist aan ieder de vrijheid laten om overeenkomstig zijn eigen ideaal te leven. Hij wenscht verschoond te blijven van eischen in naam 'van het ideaal der menschheid'. Hij is slechts defensief, strijdt alleen voor zijn eigen vrijheid. Zijn tegenstander is agressief, kampt ook voor de vrijheid van anderen. De communistische anarchist wil den godsdienst afschaffen en de priesters, de geloovigen met geweld uitroeien. De individualist vertrouwt op de steeds toenemende kennis, die geleidelijk religie zal overbodig maken; nooit echter zal hij billijken dat men iemand geloofsdwang aandoet. Alle geweld en gewelddaden keurt hij af. De communistische anarischt wil vrije liefde, kent geen duurzame vereeniging van één man en ééne vrouw, de geboren kinderen zullen aan de maatschappij behooren, die ook tot de opvoeding verplicht is. De individueele anarchist erkent de bijzondere afgescheiden vereeniging van één man en ééne vrouw, die zoolang in stand blijft als zijzelve begeeren. De communistische anarchist wil allen particulieren eigendom afschaffen, aan allen alles gemeen doen zijn. De individueele anarchist begeert zeker rechtvaardiger verdeeling, maar daartoe zal het persoonlijk eigendom voor eigen gebruik strikt moeten worden gehandhaafd. 'Geen macht ter aarde heeft het recht mij van mijn eigendom te verdrijven.'

Nu nog enkele stellingen van den Rus Michaël Bakounin. Schrik niet lezeres en lezer, ze zijn nogal kras. 'De lust tot vernieling is tegelijk een scheppende lust.' In drie landen tegelijk

werd hij ter dood veroordeeld wegens het leiden van oproerige bewegingen, in Saksen, Oostenrijk en Rusland. Hij bestreed Marx. Bakounin verwierp alle gezag, terwijl Marx kracht zocht in de socialistische organisatie, de ijzeren partijdiscipline.

Zijn hoofdwerk, van Bakounin bedoel ik, was Dieu et l'Etat, God en de Staat. ‘God en de Staat, ziet daar mijn twee zwarte beesten,’ aldus een motto van een zijner geschriften.

Vrijwel aan waanzin gelijk luidt Bakounin's: ‘De idee Gods sluit in zich de abdicatie van het menschelijk verstand en de menschelijke gerechtigheid; ze is de meest besliste loochening van de menschelijke vrijheid en voert noodzakelijk tot tyrannie van den mensch, zoowel in theorie als practijk.’

De Bijbel zegt daarentegen: ‘De *dwaas* zegt in zijn hart: er is geen God.’

Nog dit van Bakounin tot afschrikkend voorbeeld: ‘Wie God wil, wil een knechtschap der menschen.’ ‘Wij zijn de partij van den Satan’. ‘Tegen den hemelschen despoot moeten wij kiezen de partij van den Satan, die de geestelijke leidsman is van alle vroegere, tegenwoorwoordige en toekomende revolutionnairen, de ware bewerker van de menschelijke emancipatie naar het getuigenis van den Bijbel, de vernietiger van het Koninkrijk der hemelen, gelijk wij het zijn van de rijken der aarde. De duivel is de Schepper der Vrijheid; hem moeten wij in het lijf hebben.’

Prof. Diepenhorst zegt hiervan: ‘Demonisch is die taal, demonisch is de gansche strijd van het anarchisme, maar aan dat demonische kan de kracht der consequentie niet ontzegd worden.’

't Anarchisme kent niet de zonde. De Belijdenis des geloofs zegt terecht: ‘Wij gelooven, dat onze goede God, uit oorzaak der verdorvenheid des menschelijken geslachts, Koningen, Prinsen en Overheden verordend heeft, willende, dat de wereld geregeerd worde door wetten en politiën, opdat de ongebondenheid der menschen bedwongen worde en het alles met goede ordinantie onder de menschen toega.’

Over socialisme, staatssocialisme, revisionisme spreek ik nu niet.

De menschen moeten anders worden, zullen de toestanden verbeteren. In beginsel bezit het Evangelie en Jezus' leer, die ook de leer is der H.S., alleen daartoe de macht en de kracht Het ontziet niemand, rijk noch arm, maar oordeelt allen zondaars te zijn, die de vernieuwende kracht Zijns Geestes behoeven om bij aanvang burgers van het Koninkrijk der hemelen te worden. En de beste Christen zal ook blijken te zijn de beste burger.

De heer Schippérus doet in zijn stuk een beroep op finantieele hulp voor 't streven van Ferrer c.s. Daarmee doet hij dan toch ook een voetval voor het kapitaal. Waar echter de Bijbel leert, dat van God is het goud en het zilver en het vee op duizend bergen, zou het mij spijten als het besteed werd voor een streven, dat juist Zijn gezag op 't heftigst aanrandt. Of de heer Schippérus c.s. mij het ten kwade zullen duiden, dat ik hun streven met forsche hand aan de kaak stelde, is hun zaak, mij kan wrevel over de uiting mijner eerlijke overtuiging niet deren.

Met hoogachting voor de Redactrice.

Van hr. Ed. de dw. dr.

J.B. NAAKTGEBOREN,

Red. H.W.

Brieven uit Mariënbad.

Het is 's morgens zes uur. Met vluggen tred begeef ik mij naar de Kreuzbrunnen, gelukkig niet ver verwijderd van het huis, waar ik mijn intrek nam.

Lustig speelt de Kurkapel reeds haar vroolijke wijsjes, soms ook opera fragmentjes, en druk loopt de menschenmassa reeds door elkaar.

Vlug spoed ik mij naar de Colonnade, waar ik mijn glas steeds in bewaring geef. De glazenbewaarster (er zijn er wel een zestal) heeft mij reeds herkend en zonder dat ik mijn nummer noem, reikt zij het mij over met een vriendelijk:

'Küsz' die Hand, Genädige Frau.'

Snel stel ik mij nu in één der files (er zijn er drie en wacht geduldig mijn beurt af.)

Onder het concert der eerwaardige 'Kurkapel' (ze dragen allen gekleede jas of rok en hooge hoeden) neem ik mijn eerste slokje, of liever ik zuig het op door mijn glazen pijpje, daar de Kreuzbrunnen zeer veel ijzer en staal bevat.

Langzaam drentel ik tusschen de cosmopolitische menigte van Oostenrijkers, Hongaren, Tsechen, Polen, Russen, Duitschers, Engelschen, Amerikanen, een heel enkele Italiaan en slechts twee Hollanders. (mij zelf niet meegerekend!) Het is typisch al die verschillende rassen gade te slaan.

De Tsechen en Polen zijn lawaaierig druk, schreeuwerig, en opgedirkt zonder eenige smaak. De Duitschers vormen wel verreweg het grootste quantum der Kurgasten, en munten uit door enorme zwaarten van lichaamsbouw. 'Dames de cent kilos' zijn er maar voor het grijpen! En heeren met een onbeschrijfelijk embonpoiat ziet men hier flaneeren. Zeer zeker is het Duitsche bier hier veel schuld aan!

Ik reisde met een Duitsche Jood en Jodin vanaf Nürnberg naar Mariënbad, en den heelen tijd door in de coupé heeft hij niet anders gedaan dan klagen dat hij geen bier mocht drinken bij zijne kuur; 'nur abends *ein* Glas braunes!' Dit laatste kwam er dan altijd jammerlijk klagend uit.

Behalve eenige uitzonderingen, munten de Duitsche vrouwen niet uit door elegance, dik of niet, ‘ventre’ of geen ‘ventre’, de Napoleonhoed *moet* op, want dat is nu eenmaal mode! De lompste figuren met grove gezichten, en dik uitstaande zwaaiende armen torsten de Napoleonhoed met overmoedigen trots. Stilzwijgend pauwden zij met deze nieuwe mode, als wilden zij zeggen: Nu ja de ‘jupe entravée’, daar wagen wij ons niet aan, maar de ‘Napoleonhoed’, dat is eerst een prachtige mode.’ En met dédain flaneeren zij trotsch op hun ‘Napoleonhoed’.... en hun embonpoint!

Weinig bezit de Duitsche vrouw de kunst om de mode op haar eigen persoon smaakvol

MARIENBAD.

toe te passen of haar eenigszins te wijzigen naar eigen persoonlijkheden, hoewel ik toch ook eenige uitzonderingen gezien heb, die zich zeer smaakvol kleedden.

De ééne was gekleed in een keurig zittend zwart laken tailleur costuum, gegarneerd met zwart fluweelen randen en met biezen van zijden tres afgemaakt, met grooten ronden tarwegeelen stroohoed, gegarneerd met zwartfluweelen strik rond de bol, en witten kant op den rand van den hoed, die ook weder met zwart fluweel was afgezet. De andere droeg een marine blauw tailor made met zwart paardenharen Napoleon, met een helgroene panache versierd.

De Wienerinnen, en in het algemeen de Oostenrijksche vrouwen hebben zeer zeker iets elegants maar dikwijls hebben ze iets te schreeuwerigs van kleur, en ‘etwas sehr freches’ over zich; hetgeen haar geen gedistingeerd air geeft. In tegenstelling met de Engelschen die steeds gedistingeerd zijn, en steeds cachet hebben, smaakvol keurig gekleed zijn, zonder door schrille kleuren de aandacht te willen trekken.

Jupes culottes ziet men hier niet meer dragen, wel de zoogenaamde opengeknipte rok van voile, aëolienne of andere dunne stof, van onderen met franje afgezet, en met zeer nauwe onderrok.

Na mijn twee glazen Kreuzbreunen ingeslokt te hebben (het tweede gaat altijd met weinig snelheid!) geef ik mijn glas weder in bewaring, en neem den weg langs het Kurhaus. Luie Kurgasten zitten hier reeds te ontbijten, doch dat is niet ‘kurgemäsz’, eerst moet men weer een uurtje wandelen! Iederen morgen bestijg ik een berg, en heerlijk is de lucht, doordrongen van dennengeuren, die ik al stijgende inadem. Mijn zwart stalen dunnen wandelstok behoedt mij voor uitglijden, ik passeer

den ‘Göthesitz’ een obelisk van zandsteen met rustbank, opgericht op zijn hondersten verjaardag 1849, daar hij in de jaren 1812-1828 gedurende verscheidene

weken in Marienbad voor de kuur verblijf hield. Op de obelisk zijn de volgende woorden gegraveerd:

Über allen Gipfeln ist Ruh'
In allen Wipfeln hörest du
  Kaum einen Hauch
Die Vög'lein schweigen im Walde
Warte nur balde
  Ruhest du auch....

GOETHE.

Eindelijk ben ik op het restaurant Panorama aangekomen, en een heerlijk vergezicht beloont de(n) vermoeide. Onder beukeboompjes staan de frisch gedekte tafeltjes en lokken uit tot een gezellig ontbijt. Ik heb

MARIENBAD. Kreuzbrunnen-Kollonnade während des Konzertes.

mijn vaste ‘Mädchen’ en met een: ‘Küsz die Hand, Genädige Frau’, komt zij reeds met twee doeken op mij aanloopen. Daar het n.m.l. steeds koeler is boven, en men overhit is van het stijgen, zoo krijgt men steeds op verlangen één of meer doeken. Ik vind nog een tafeltje aan den rand des bergs en geniet van den mij altijd treffend schoonen aanblik. In de verte vernevelen zich de toppen der bergen, dichterbij steken de donkere dennen tegen den helblauwen hemel af, en een vergezicht van even opglooiende weiden en valleien ontplooit zich voor onzen blik, afgewisseld door hier en daar kleine dorpjes.

Links verheft zich een donker dennenwoud, aan welks zoom zich het witte slot Miramonti verheft, thans hôtel.

Vlug word ik bediend en hongerig (het is inmiddels kwart over acht) val ik op mijn ontbijt aan, het bestaat uit thee, ‘Zwieback’ of zeer kleine broodjes en ‘zwei Eier in ein Glas’. De gekookte eieren worden hier n.m.l. meestal uit een glas gegeten, en dit is ook wel zoo practisch, daar men dan met de schaal niets te maken heeft.

De thee is niet geurig, er wordt hier n.m.l. geen Chineesche of Javasche, doch alleen Russische thee geschonken, zeer licht van kleur, en met fijn van smaak vind ik. Zeer vele Kurgasten gebruiken ze ook op zijn Russisch, zonder melk en met citroen.

Ik roep den ‘Zahlkellner’ en betaal hem. Het fooienstelsel is hier zeer ingewikkeld, daar men n.m.l. steeds den ‘Zahlkellner’ en het ‘Mädchen’ dat bedient iets behoort te geven. Gebruikt men nog wijn of mineraalwater, zoo moet men ook den ‘Weinkellner’ nog een fooi geven, dus eigenlijk drie voudig! De ‘Zahlkellners’ of ‘Oberkellners’ halen ontzettend veel op en heb ik dikwijls gehoord dat zij in de groote restaurants leven moeten van hetgeen zij krijgen als fooien en zij zonder eenig salaris aangesteld

worden. Of het waar is, weet ik niet, doch wel dat zij enorm veel ophalen. Daar wandelt de ‘Custos’ of courantenbrenger langs mij, ik wenk hem, en vraag hem mij de Hollandsche courant te brengen. In de groote restaurants hier kan men overal de N. Rotterdamsche Courant vinden, soms ook het Handelsblad, en zoodoende blijf ik toch eenigszins op de hoogte van wat er in ons laaggelegen landje geschiedt, al is het nieuws natuurlijk minstens twee dagen oud!

Na mijn courant ingekeken te hebben kijk ik eens even rond mij heen! Links van mij zitten eerwaardige Duitsche dames reeds

MARIENBAD. Hôtel ‘Schloss Miramonti’

ijverig bezig aan handwerkjes en onder het genot van talrijke kopjes ‘Kaffee’ houden ze een echte ‘Kaffeeklatsch’! Rechts zit een partijtje Duitsche heeren te kaarten en vóór mij zit een ontzachelijk dikke Tyroler. Hoe hij nog dezen berg heeft kunnen bestijgen is mij een raadsel. Want zulk een embonpoint heb ik nog nooit gezien, op zich zelf is het al een berg! Hij is dan ook wel de dikste man, die ik hier zag. Allermalst staat hem het kleine Tyrolerhoedje met achterwaarts het kleine pluimpje!

Doch het is half 10 en ik moet opstappen. Ik begeef mij op weg naar den ‘Aussichtsturm’, die ik in weinige minuten bereikt heb.

Deze toren is gemaakt in den vorm van een burchtruine; de hoogte is 716 M. boven zeehoogte.

Men geniet hier een prachtig overzicht over Mariënbad, en de alom liggende dorpen, en vooral op een helderen dag als vandaag is het uitzicht bijzonder. De torengids wijst mij alle verschillende dorpen aan, en stelt mij in staat door den telescoop, die op den toren is aangebracht, alles nog nauwkeuriger gade te slaan.

Heel in de verte verheffen zich uitgestrekte wouden, en zei hij mij dat dit het Bayreuther Wald was. Wat mij als Hollandsche vreemd opvalt, is dat men zeer veel weiland ziet, doch nergens vee er in! En met trotsch denk ik aan onze rijke veeteelt.

(Wordt vervolgd).

Varia.

Waartoe de politie gebruikt wordt.

- Uit het huis van haar grootouders te Barneveld, waar ze is opgevoed, heeft de politie gisteren, onder hevig verzet, een twaalfjarig meisje weggehaald.

Nu ze wat ouder geworden is, en de vader van haar diensten gebruik kan maken, heeft

deze zich tot de Rechtbank gewend, die teruggave van het kind gelast heeft.

Met geweld moesten de politiemannen, wien dit werk klaarblijkelijk tegen de borst stuitte, het meisje, dat hevig tegenstribbelde, uit het huis dragen.

*Behalve een 10-tal rijksveldwachters, onder bevel van den brigadier uit Barneveld en uit Amersfoort, waren aanwezig de burgemeester van Barneveld, de deurwaarder uit Utrecht, en een verpleegster. Hartverscheurend gilde het kind, toen het, ongekleed, uit het huis harer grootouders, wonende op de hofstede '*Bijschoten*', werd gehaald, en zóó hevig was het verzet der kleine, dat zij weldra op een brancard moest worden gebonden, om vervolgens naar een haar wachtende auto te worden gedragen. De vader van het kind, de jachtopziener G. Van Delen, wonende te Linschoten, was bij de auto gebleven. Tal van verwenschingen kreeg hier de man van de buren te hooren, aangezien de ontvoering op zijn last geschiedde.*

Een mijner correspondenten zendt mij bovenstaand couranten-uitknipsel (zonder vermelding uit welke courant het is geknipt), met een zeer begrijpelijk verontwaardigd schrijven over de wijze waarop ten onzent de politie wordt gebruikt. Zooals mijn correspondent terecht schrijft: 'Voor één kind, 10 rijksveldwachters en een burgemeester,' (van welken laatsten hij terecht schrijft: 'in zijn plaats zou ik mij geschaamd hebben erbij te zijn!')

Inderdaad, is het niet meer dan ergerlijk dat terwijl b.v. de Haagsche boschjes beslist *onveilig* zijn, omdat men er op eenzame plaatsen *nooit* een agent ziet, terwijl over het algemeen genomen de politie stéédsontbreekt als er een oploopje is of drukte van welken aard ook, zij, ten getale van *tien* man, wordt opgeroepen om zoo'n laffe daad te verrichten als het ontvoeren van een ongelukkig slachtoffer-kind, dat door haar vader zal worden misbruikt blijkbaar tot te vroegtijdigen arbeid!

Men zal mij misschien antwoorden: daaraan is niets te doen; de wet gebiedt het. Goed, dat is mogelijk. Maar dan zeg *ik:* 'There is something rotten' in een maatschappij, die zulke weêrzinwekkende wetten er op nahoudt en ze uitvoeren durft onder toezicht van burgemeesters en brigadiers!

Even vóór ik vertrok naar hier, naar Bad Nauheim, den laatsten Zondag dien ik op Scheveningen doorbracht, was het op den Gevers Deynoot-weg zéér vol van wandelaars, zooals op elken mooien Zomer-zondag-middag en avond het geval is. Ik kwam toen een stomdronken vent tegen (vermoedelijk den stalknecht, die vrijaf had, van den een of anderen meneer), met een fox-terrier, welke woedend afvloog op mijn Benjamin. Had ik niet, zooals ik uit voorzorg steeds doe, een zweep bij mij gehad, en daarmee den hond (die tot twee malen toe op Benjamin aanviel), afgeranseld, dan ware deze, die niets hoegenaamd deed, doodgebeten geworden! De man was te stomdronken om zelfs te begrijpen blijkbaar wat zijn hond uitrichtte; hij had te veel werk om zich zelf op de been te houden.

Van politie - bij zulk een drukte - geen spoor!!

Tegenover mij daarentegen op de Badhuiskade, waar, in een vreedzaam lokaal, godsdienstoefening wordt gehouden, kan men, als die kerk aangaat, steeds een politie-agent (soms meer dan een) zien rondwandelen, als gold het dáár orde te houden! Kom echter eens kijken als 't lokaal uit is, en de lieve Scheveningsche kroegen uitgaan 's nachts, - *dan* is er geen politie te zien!

Maar, - geldt het zoo'n misselijke daad als de hierboven meegedeelde, lieve hemel wat voelen burgemeester en brigadier en deurwaarder zich dan gewichtig om 'de

wet uit te voeren.’ - Alsof ze in zóó'n onmenschelijk geval niet allicht een oogje hadden kunnen dichtdoen!

Een eeresaluut in elk geval aan de tien rijksveldwachters ‘wien dit werkje blijkbaar tegen de borst stuitte.’

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Cenina. - Om even de zaken af te handelen, vindt gij het maar niet het best, dat ik U het stukje terugstuur als gij en ik beiden weer thuis zijn? Dat lijkt mij 't gemakkelijkst. Wilt gij perse liever dat ik 't U dadelijk zend, dan kunt gij wel zoo'n postbewijs zenden.

Van de vier jonge-dames (over wier knap uiterlijk ik niet anders dan mijn eigene bewondering kan uitspreken) heb ik uitgemaakt, dat *gij* zijt degene op den hoek rechts, maar het is voor mij nog al moeielijk te vermoeden, enkel uit een paar brieven van U, hoe gij er uitziet, dus, als ik mij vergis, dan hoop ik op uw vergiffenis. Als gij mij weer schrijft, doe het dan s.v.p. niet op *dit* mail papier want het is een beetje doorgevloeid, en daardoor is uw brief, ondanks uw goed handschrift, niet heel leesbaar. - Gij vraagt mij *alle* probeersels te mogen zenden; doe dat, ik ben overtuigd dat gij heel goed een aardigen reisbrief kunt maken.

Ja, dat doen wij ook veel - als wij uit zijn - zoo samen op den grond, bij wijze van pic nic, thee drinken. Wij hebben een Engelschen theemand, direct uit Londen gekomen indertijd, en die ons heel wat diensten reeds bewees in de tien jaren waarin wij hem hebben. Ik ken niets gezelliger dan zoo'n theeuurtje buiten. 't Eerst heb ik dat geleerd in Schotland, als we Vrijdag- en Zaterdag-middag (het week-end in Engeland) vrijaf hadden, en dan groote wandelingen gingen maken. De een droeg de theepot, de andere de koekjes, nummer drie de kopjes, etc. En er zijn in Schotland b.v. (en in Zwitserland trouwens ook) overal van die heerlijke beekjes, die je gelegenheid geven dadelijk water bij de hand te hebben. In onzen theemand nemen we 't mee in ons keteltje.

Ja, dat begrijp ik, dat gij, hoe verrukkelijk uw leventje nu ook is, toch op den duur een geregeld bestaan wilt gaan leiden Nu, dat zal zich van zelf wel vinden, denk ik, door de omstandigheden.

Wat schrijft gij allerliefst over uw eigen vroegere dienstbode, of liever gezegd die uwer ouders, in verband met onze Marie. Ja, zulk een huiszorg is een niet genoeg te waardeeren schat. Ik ben thuis echter goddank opgevoed in een geest van liefde en vriendschap met het dienstpersoneel, want mijne moeder had drie dienstboden, een vaste werkvrouw, een vaste naaister, en een tijdlang een huisknecht ook nog, maar met dat gehééle dienstpersoneel ging zij steeds even hartelijk en belangstellend om. Natuurlijk, de een was haar sympathieker dan de ander, en ‘gesukkeld’ met 'n meid heeft ze ook wel eens, maar ze verstond zoo echt de kunst zich in de gedachten van hare ondergeschikten te verplaatsen, in al hunne zorgen en vreugden te deelen, alles voor hen gezellig te maken met feestdagen enz. In dat opzicht dank ik aan het voorbeeld en den invloed mijner beide ouders oneindig veel. En ik zou met Marie niet anders willen of kunnen omgaan dan als met een wezenlijk mij zelve liefgeworden huisgenoote. Zoo gaat het mijn vriendin ook. - Onze Marie gaat, als het om de onkosten eenigzins mogelijk is, steeds mede, want wij nemen onze hondenjongens ook zoo graag mee, en dan is Marie eenvoudig absoluut-noodzakelijk om op hen te passen. Ditmaal is zij ons nagereisd na een paar dagen (daar wij verhuisd zijn moest

zij eerst achterblijven om alles in orde te brengen) met de hondenjongens. In Frankfort is zij toen door den bezitter van villa Esperanza afgehaald, want ik had er mij zoo op verheugd dat zelf te doen maar het mocht niet van den professor. - Maar het was zoo aardig dat wij, diens ondanks, bij aankomst hier, reeds weer twee leuke briefkaarten vonden, die zij, gauw, gauw, van hen had laten maken, de een met hun winterjasjes aan, welke zij steeds dragen in de koude.

't Is wáár, visites maken en ontvangen vind ik zoo stijf, als je elkaar niet kent, maar wij zullen elkaar wel eens op Scheveningen zien, denk ik! Zou het niet? Desnoods geeft ge mij dan dus maar ergens rendez-vous. - En nu, hartelijk gegroet.

Marienbad. - Gij geeft geen pseudoniem op. Ik kies daarom voor U dit. Hoe ik het maak? Ik heb, zooals ik in mijn vorige correspondentie schreef reeds, de kuur moeten onderbreken, daar zij mij zoo sterk aangreep, en ik, schijnt het, te veel had gedaan in het begin. Nu ben ik weder gedoemd tot dezelfde voorzichtigheid van twee jaar geleden, van niet mogen loopen, enz.; ik zal altijd heel voorzichtig moeten blijven leven, maar toch ondervind ik nu reeds hoezeer ook nu Bad-Nauheim mijn behoud is voor de toekomst. Het weer is hier eenvoudig prachtig, dag in dag uit, en het plaatsje is mij, als steeds, heel sympathiek, en reeds nu overvol van vreemdelingen. - Hoe jammer dat gij zelve door kouvatten Uw kuur moest onderbreken. Van harte hoop ik dat alles nu weer in orde is. -

Ja, Marie en onze hondenjongens zijn ook bij ons. Daar wij bij onze terugkomst thuis overgaan in ons nieuwe huis kwam dit nu het best uit haar mede te nemen. En het *is* inderdaad heerlijk mijn lievelingen bij mij te hebben, terwijl ik bovendien van Marie, al zijn wij ook in pension, toch veel dienst heb, nu ik thans mij zoo weinig mag bewegen. En, wat mijn vriendin aangaat, ja zonder haar zou ik mij geheel en al verlaten voelen; zij zorgt zoo lief voor mij, en wij beiden hebben elkaar zoo noodig. Heel alleen, zooals gij, is, als men jong is, nog niet zoo erg, maar gij ook ondervindt reeds hoe voorzichtig men moet zijn in zoo'n geval met niet te veel van zijn krachten te vergen, indien men kennis maakt met menschen die sterk zijn. Lang geleden is het mij-zelve in Bad-Nauheim ook zoo gegaan, met het gevolg dat ik zieker thuiskwam dan ik was gekomen, daar ik veel te veel had gewandeld en was uitgeweest. Pas dus maar op wat die vrienden betreft. 't Geen gij mij schrijft van dat nog niets gehoord hebben is wèl bitter hard; dat is zeker! Hoe is het toch mogelijk! - Uw stukje nam ik aan, en 't geen gij belooft te zullen vertellen in een volgenden brief, van die exploitatie, die nog na koning Edwards dood met Zijn naam wordt gemaakt, lijkt mij heel interessant. Hartelijk wensch ik U toe dat de kuur bij U een goede uitwerking

moge hebben, en dat gij U niet al te eenzaam zult voelen.

C.P.L. te A. - Ik dank U vriendelijk voor de toezending Uwer brochure, die ik nog moet lezen. Ik mag hier niet meer doen dan het noodige. Wel, ik lees wel tusschen de regels door in Uw brief, dat gij zoo'n klein beetje den spot drijft met mijn 'adoratie' voor Frits en Benjamin, maar dat neem ik U niets kwalijk. Ik heb hen inderdaad hartstochtelijk lief, en al zult gij, als man, mij daarom blijkbaar 'sentimenteel' vinden, uit Uw eigen getuigenis blijkt dan toch hoe gijzelf reeds van Uw tiende jaar af honden hieldt en houdt, en hunne goede eigenschappen dus kunt waardeeren. - Ja, inderdaad, ik houd niet van jagers, wel van jachthonden, - het is hun ras nu eenmaal om wild op te sporen, maar ik kan niet begrijpen hoe een mensch voor zijn plezier (van beroepsjagers spreek ik niet) het prettig kan vinden zoo'n opgejaagd stuk wild te vermeesteren, half doodgeschoten, en in den bek van den hond tot hem gebracht. Ik vind dat beslist *wreed.*

- Inderdaad, dat geef ik U volkomen toe, - want ik ben er zelfs trotsch op, - dat ik mijn honden 'magistraal bederf', en 'dat ze met mij doen wat ze willen'. - Kinderen, die later menschen worden, en die een goede opvoeding daarom behoeven, zoude ik beslist *niet* bederven, maar honden worden van zoo'n 'bederf'-behandeling steeds liever en aanhankelijker, en ik ben inderdaad zoo week als was zoodra zij ook maar *iets* van mij gedaan willen hebben, zij behoeven maar een poot op mijn arm te leggen, en mij lief aan te kijken, en ik geef in alles toe. Benjamin weet ook wel, als hij iets ondeugends heeft uitgevoerd, van kapot bijten of zoo iets - Frits is nooit ondeugend - dat ik hem dadelijk en zonder voorbehoud vergeef. - Neen, ik geloof niet dat 'de' menschen ooit zullen vooruit gaan in zedelijken ernst en in hoogere opvatting van wat leven is, en daarom geloof ik evenmin dat de groote massa ooit iets anders zal wezen dan ruw en onhebbelijk en wreed waar het dieren geldt. Zij *geniet* er van over hen hun meesterschap wreed te laten voelen. - Nogmaals, ik begrijp heel goed dat Uw brief een ironische is, maar dat neemt niet weg dat ik hem toch wel aardig vind, en er U dus hartelijk voor dank. Ik kan best tegen een plagerijtje.

J.H.D. te den H. - Uw verkort stuk ontving ik in goede orde, en zal ik gaarne plaatsen. Hartelijk dank voor Uw goede wenschen aangaande mijn verblijf in Bad-Nauheim.

B.K. - Uw beide stukjes ontving ik door den uitgever. Het eene kan ik wel opnemen als hoofdartikel. Het andere, over teleurstellingen, vind ik wat onbeduidend, en vernietigde ik dus, Het komt mij voor dat Uw ideeën zeer juist zijn, maar dat gij ze nog niet volledig genoeg uitwerkt.

Mevr: Steketee. - Uw stukje vernietigde ik. Ik begrijp niet heel goed wat gij bedoelt met de bewering, dat Uw naam wel eens in de Correspondentie der Lelie wordt genoemd? Hij is alleen aangehaald in verband met Uw romans.

J.K. - Met verbazing las ik van Uw plotseling vertrek. - Ik zal het zeer aangenaam vinden ook van ginds van U te hooren, en inderdaad kunt gij, dunkt mij, juist van dáár zeer interessante 'brieven' schrijven. Ik zal zoeken naar het door U bedoelde artikel, doch vóór Uw vertrek kan ik het U onmogelijk meer toezenden, en waarschijnlijk is het bovendien reeds vernietigd, als het indertijd is geweigerd. Intusschen hartelijk het beste gewenscht, en spoedig hoop ik van U te hooren.

Mits. - Aan Uw verzoek is voldaan. Zoo mogelijk sta ik zooveel ruimte mogelijk af voor gedachtenwisseling. Hartelijk dank voor de instemming met ‘Paradegedachten’. Ja, dat dacht ik wel, dat gij het er mede eens zoudt zijn. Maar heusch, ik vind het duitsche volk niets slaafscher dan welk ander volk ook. Vindt gij soms de couranten berichtjes ten onzent niet ‘slaafsch’, over de prinses in het bijzonder? Ik word er gewoon wee van als ik lees wat de pennelikkers er in zetten om den lezers te believen, zooals onlangs dat ze kastanjes had opgeraapt - ‘net als 'n gewoon kind’ stond er bij. Waarom schrijven de ‘slavenziel-pennelikkers dat? Alleen omdat de abonnés met zulke walgelijke nonsenspraat gelukkig zijn. Ik heb nog méér geloof zelfs in de duitsche onafhankelijkheid dan in de onze. In onzen landaard zit heelemaal geen initiatief. Wij kunnen alleen *nadoen.* Toen iedereen 't deed, *toen* joegen wij Willem V óók weg, maar zelf een opinie hebben, die afwijkt van de gewone, dat gaat boven 't begripsvermogen van den gewonen hollander. Daarvoor denkt hij te langzaam.

Volkomen ben ik 't met U eens waar gij schrijft, naar aanleiding mijner laatste correspondentie over dien dronken franschen commandant die den soldaten beval om maar in eens drie bij den troep behoorende honden te verdrinken: 't Ware 't beste geweest als de manschappen, inplaats daarvan, dien dronken commandant-zelf hadden verdronken. God ja, wat zou *dat* 'n mooie nobele handeling zijn geweest! Maar wáár vindt, ge een geheele verzameling van zulke flinke onafhankelijke kerels, die zoo iets durven! Dat is juist het ongeluk in de wereld dat de groote meerderheid van 't menschdom bestaat uit lafaards, bangerds, en kruipers. Om uw bittere uitdrukking: “Wie in rechtvaardigheid wandelt, wandelt zeker in de gevangenis” - moet ik dan ook, met niet minder bittere instemming, glimlachen. Zoo *is* het.

J.P. - Ik heb het geen oogenblik kwalijk genomen dat gij mij niet hebt geschreven. Gij waart immers ziek. En ik weet zelve te goed wat dat zeggen wil. Vermoei U nu ook maar niet meer met antwoorden. Later, als gij beter zijt, wil ik *heel graag* die correspondentie, die gij aankondigt, aanvangen. Dat Indië U daarvoor te heet was begrijp ik, want ik ben immers zelve daar geweest, en ken het afmattende klimaat. Ik hoop dat de boeken U bevallen zullen. Het is eigenlijk verbazend zoo weinig *amusante* boeken als er bestaan. Onder die van Dickens zijn ook wel vroolijke, ofschoon ik de Pickwick-club nimmer heb kunnen apprecieeren als geestig. - Wat hebt gij een treurige thuis-reis gehad,

maar het is wèl een zegen als men zoo lief en hartelijk wordt ontvangen; ook dat Uw kinderen zoo goed bezorgd zijn, moet U, dunkt mij, heel veel rust geven. - 't Geen gij mij schrijft van dien meneer, dien men te zwak vond voor Nauheim, schijnt mij onverstandig ingezien, want, als die man rijk is, kan hij een coupé afhuren, en de reis zoo kalm en gemakkelijk mogelijk doen, en dan wordt hij misschien hier veel beter. Zulke gevallen heb ik hier zoovele bijgewoond. Onder anderen van een Engelschman (twee jaar geleden) die ook zoo doodziek aankwam, die héél voorzichtig moest beginnen, eerst in het geheel niet baadde zelfs, en die na twee maanden liep als een haas! Hartelijk dank nogmaals voor Uw lief schrijven. Ik hoop zoo dat het verblijf in Z.U. recht veel goed zal doen. Ik ken de plaats; het is een heerlijke gezonde natuur.

Viool. - Uw gedichtje vernietigde ik. Het is wel vloeiend van toon, maar de natuur is al zóó duizendmaal beter en oorspronkelijker bezongen, dat ik voor zoo iets geen plaatsruimte mag afstaan, waar ik reeds zoovéél copie heb.

Hans()? - Is dit Uw pseudoniem? Ik heb Uw brief gedeeltelijk weergegeven in de gedachtenwisseling. Het meeste was daartoe te intiem, maar ik dank U recht hartelijk voor Uw vertrouwen. Ik voor mij ben het met U ééns, volkomen. Ja, doe dat toch heelemaal, U aan mij uiten zooveel gij wilt. Gij doet mij daarmede een werkelijk gróót genoegen. En ik kan best begrijpen dat gij er wel eens behoefte aan gevoelt. Maar, nietwaar, als men bedenkt hoevele ellendige en onaangename betrekkingen er zijn, dan hebt gij het toch *uitstekend* getroffen? Men moet altijd het beste opzoeken van zijn leven. Dat doe ik-zelve ook, hoe ouder ik word. Toen mij de professor hier onlangs zoo bedaard zeide dat ik nooit anders dan heel voorzichtig zal kunnen leven, en elk prettig uitgangetje zal moeten blijven betalen met groote vermoeienis en met thuis en in bed blijven den volgenden dag, toen was ik eerst ook wel een beetje teleurgesteld, want ik had gehoopt dat ik nog veel beter kon worden dan nu blijkt. Toen echter kwam ik dienzelfden dag terwijl ik in het ziekenwagentje werd geduwd (wat ik hier gedurende de kuur moet doen) een dame tegen met een zoo afschuwelijken uitslag in haar gezicht. En toen bedacht ik ineens hoe ontzettend *dankbaar* ik mij voelde, voor zóó iets te zijn gespaard. Zoo komt men, al vergelijkend, tot zooveel tevredenheid met eigen lot. Het is echter zoo jammer dat zoo weinig menschen zich *verplaatsen* in het lot dergenen met wien zij omgaan; indien zij *dat* deden, dan zouden dezer laatsten zich veel minder eenzaam voelen. Dat ziet niet alleen op dienstboden, maar op alle soorten van betrekkingen'. Zooals gij-zelve het heel goed inziet, gij hebt in den grond een magnifique taak, maar ik begrijp volkomen dat gij nog jong genoeg zijt om nogtans behoefte te hebben aan iets anders dan louter zelfopoffering. Het eenige wat ik U daaromtrent kan zeggen is: Wie weet wat het lot nog voor U heeft weggelegd, juist *omdat* gij jong zijt. Hoe weinig vermoedde ik-zelve eenmaal, dat ik, langs leed en beproeving en bittere levensnooden, tot zulk een vredig bestaan zou geraken en een zoo naar mijn eigen wensch leven zou leiden, wat onafhankelijkheid aangaat! Uw schrift kon ik best lezen. Hoe het met mij hier gaat, vindt gij elders in de correspondentie. - Ja, dat *is* waar, dat ik met mijn vriendin, de hondenjongens en onze Marie, een innig intiem leven leid, en ik zou dat dan ook niet willen missen voor een betere gezondheid, dat zeg ik dagelijks. Het is namelijk zoo heerlijk lief te hebben, en te worden liefgehad.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Voor **1813**, **Timmy, Odillon**, en **A.V.** (inzender van een schetsje zonder titel) deel ik mede, dat hunne brieven te laat kwamen om nog in deze Lelie te kunnen worden beantwoord. Zij komen de volgende week aan de beurt. Terwijl ik van *Mits* reeds een eerste schrijven beantwoordde in deze correspondentie, en hem daarom, wat z'n tweede schrijven aangaat, in de volgende zal beantwoorden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vragenbus
Helpt elkander

Beleefd verzoek van den uitgever.

Kan één der abonnés mij misschien nog helpen aan N°. 29, 34 en 35 van dezen jaargang?

L.J. VEEN.

21 Juni 1911.
24ste Jaargang.
No. 51

Berichten.

Van af heden is mijn adres:
Bad-Nauheim, Villa Esperanza, Karl-strasse.
Men kan of de brieven, stukken, correspondentie, enz., direct aan mijn adres dáár zenden, of ze, desverkiezende, onder gesloten enveloppe aan mijn adres, doen toekomen aan den uitgever der Holl: Lelie, den heer L.J. Veen, Amsterdam, 485 Keizersgracht, die zich gaarne belast met de doorzending van wàt ook.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
De tweede vrouw van Bilderdijk.

Gelijk vrij algemeen bekend is was Bilderdijk met zijn eerste vrouw niet gelukkig, die hem zelfs niet volgde in zijn ballingschap toen hij wegens zijn weigering om als advocaat den eed van trouw af te leggen aan het nieuwe Bewind, gedwongen werd

zijn land te verlaten. Te Londen gaf hij les en leerde er de dochter van den schilder Schweickhardt kennen.

In het werk van W. van Oosterwijk Bruyn getiteld: Uit de dagen van het Reveil, lazen wij op blz. 211: ‘Deze Catharina Wilhelmina Schweickhardt vereenigde in zich alle vrouwelijke deugden en eigenschappen, die noodig waren om zulk een man te bevredigen en gelukkig te maken. Zij wist zichzelf te geven, te verloochenen, op te offeren, zooals alleen een vrouw, die liefheeft, dit vermag. Haar hoogste, haar eenigste levensvreugde was, 't geluk van haar zonderlingen man te be-

vorderen, te verhoogen. Zij offerde er al haar aardsche wenschen en verwachtingen voor op. Zoo hulpbehoevend kon hij niet wezen, of 't was haar lust hem te helpen. Zij deelde met hem alle ervaringen van lief en leed. Al zijn lichamelijke en geestelijke gebreken droeg zij niet alleen, maar trachtte die te verzachten, te heelen. Zij begreep hem, doorzag hem, evenaarde hem in menig opzicht, en, voor zoover dit mogelijk was, bracht zij licht en zonneschijn in een gemoed, dat geneigd was, alles altoos van de donkere zijde te beschouwen. Wat zij, zelf krank en krank van lichaam, met en voor haar geliefden man heeft doorgemaakt en uitgestaan, kan geen pen beschrijven. Welk een schat voor zulk een man!

Heeft hij haar als zoodanig gewaardeerd? Gelukkig ten volle! Haar portret heeft de Dichter zelf geleverd. Men beoordeele daarnaar de werkelijkheid.

Waar is de Eenige op deze aard,
Heel haars Egaas harte waard?
Waar die ongelijk'bre Vrouw
In de plichten van de Trouw
Nooit gebrekkig; nimmer koel
Voor dat brandend zielsgevoel,
Dat het hart eens Engels blaakt,
En het huis ten hemel maakt?
Waar die nooitgeziene Gà,
Die na 't eens gesproken *Ja*
Nooit terug zag op de vreugd
Van de maagdelijke jeugd;
Nooit naar 't hart haars Egaas vroeg;
Nooit een zijblik van zich sloeg
Op de wereld of heur praal,
De ooren voor heur toovertaal,
't Hart voor heur bedwelming sloot;
En in lijden balsem bood,
Waar de felle hartewond
Heelingskracht en troost in vond;
Die niet meer dan mannenmoed
Pal stond in den tegenspoed,
En, waar nood of jammer rees,
Op den God van redding wees?
Die de lofbazuin veracht,
Maar de stille deugd betracht,
En, in spijt van tijd en eeuw
En een razend volksgeschreeuw,
Altijd met haar Egâ denkt,
Wien zij al heur eerbied schenkt?
Waar de moeder, voor haar kroost
In het waken onverpoosd,
In haar zorgen onverdeeld
Voor haars Egaas evenbeeld;
Die voor dezen huw'lijksschat
Alles altijd overhad,
En gezondheid, bloed en rust
Offerde met hartelust.
Uit wier onbesmette borst
't Lieve wichtjen van zijn dorst
Nooit in onverdachte toog
IJdele begeerten zoog,

Valschen lust of woeste drift,
Ziel en lichaam tot vergift,
Maar wat edel is en groot,
Waardig zulk een Echtgenoot?
Toon mij, Eeuw van schijn en waan,
Toon mij zulk een weerhelft aan,
Toon er slechts een schaduw van,
En verhef uw hoogheid dan! -
'k Vraag er 't voorrecht niet van geest,
Van een minnelijke leest,
Zilverstem of lokkenpracht,
Oog, waaruit de hemel lacht,
Of wat tijd en krankte sloopt
Als het levensjaar verloopt;
'K Vraag er de eed'le gaaf niet bij
Van de teêrste Poëzy;
Doch erken bij al uw schat,
Dat gij nooit dat goed bezat,
Arme wereld! - Maar zoo rijk
Maakte de Almacht

BILDERDIJK.

Ik weet niet of dit gedicht genoegzame bekendheid bezit, maar na de lofprijzing van een deugdelijke huisvrouw in de Spreuken vinde het hier een plaats als bewijs hoe eene liefhebbende vrouw gewaardeerd wordt.

Dat Bilderdijk niet gesteld was op 't ideaal door Vader Cats geteekend blijkt uit 't volgende vers.

Aan Cats.

Gij nu, echte Vrouwenvrind,
Altijd waar - en Godgezind,
Wiens mij dierbaar Neêrlandsch Dicht
Niets dan zeden aemt en plicht;
Haalt de kwast vrij door 't portret,
Dat gij ons ten voorbeeld zet!

Ten Cate zong:

'Zwijgend zich ten offer geven,
Kan de vrouw, de vrouw alléén.'

Behoef ik nog te wijzen op Schiller's schildering in het lied van de klok?

Intusschen is met 't genoemde weer gewezen op de waardij eener goede vrouw.

Ehret die Frauen, sie flechten und weben
Himm'lische Rosen ins irdischen Leben.

HOLLANDICUS.

De wolk.

Ziet ge die gouden wolk daar in 't verschiet
Die vlokkig zacht, licht als een vogel, voortdrijft?
Wanneer zij even, in haar vlucht de ijssfeer raakt,

Is 't sneeuw en water slechts wat van haar nablijft.

En allen kennen wij de zachtgekleurde wolk
Die aan ons oog verschijnt, als leed ons hart bedroeft,
Dan schijnt ons alles minder zwaar te dragen,
De ziele vindt dan troost, die zij behoeft.

Wij wanen droefheid, sombere zorg vergeten
Als zachte liefdedroom, bedwelmend wenkt,

Van d' overwinning zeker, gaan wij verder,
't Is goudgetinte Hoop, die nieuwe krachten schenkt.

Onmerkbaar drijvend volgt de wolk haar banen
Raakt even, zachtkens slechts, de koude werk'lijkheid....
Verdwenen is de droom.... Wat rest ons in dit leven?
Niets, niets dan smart, die tranen ons bereidt.

Naar het Fransch door C. ENTHOVEN.

Uit Christelijke Kringen.
Roman door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 49).

'n Wanhopig gevoel van eenzaamheid kwam over haar. Niemand aan wien ze haar grenzenloozen nood kon klagen. Miesje Vervoorde, haar zoogenaamde vriendin van weleer, met haar mystiek geloof en dwepende oogen, kwam haar nu zoo veraf voor van haar eigen verscheurd ik-heidje, en al die anderen ook, Gerty Reesema die stervend nog lag te zinnen op haar mooie teagowns welke haar magerheid moesten verbergen, en die onnoozel geloofde, terwijl ze bijna te zwak was om te spreken, dat ze nogtans ging herstellen, en weer zou genieten van het leven. En dan tante Holt, wier affectatie, van absoluut op de een of andere wijze 'n rol willende spelen vrouw, ging 't niet zus dan maar zoo, ze allang had doorzien. Of die onuitstaanbare hoogmoedige quasi heel-vrome tante Marij, of Oom Sjoerd, die achter tante's rug om, bijna z'n handen niet van haar wist af te houden, zoo ruw familiaar was hij. Of die verloopen Ber! En nu weer die ploertige man van Gerty, die dikke verdronken Nout Reesema! God, God, dat ze onder zulke menschen moest leven, dat *die* nu allemaal met elkaar 't vrome Haagsche high-life vormden, en de wetten hielpen maken, en pretendeerden te zijn 't crême de la crême, dat zich het recht toekende neer te zien op het volk, de plebejers!

‘Zeker, grootpapa Eduma de Witt was er ook, de ex-Excellentie-minister, leider nog steeds van de partij. Maar ze voelde zich te jong om met haar intiemen nood van verliefde vrouw te gaan tot hem, den oud-geworden man; ook voelde ze dat hij misschien niet was dien ze in hem had gezien tot hiertoe. Want immers, wat, hoeveel, wist hij af van mama's jeugdgeschiedenis? En had deze niet juist hem, haar eigen vader, beschuldigd, dat *hij* de oorzaak was geweest van haar verstandshuwelijk, enkel om 'n goede partij te doen met den bedrogen rijken baron Stinia. - De oue Vermeulens ook, in hun vroomheid, tenminste in die van mevrouw, geloofde ze wel, maar die waren immers *zijn* ouders, bij die kon ze toch zich niet uitklagen, - nooit. En dan die akelig-koude rechtzinnigheid van Nelly, die blijkbaar meende dat vroomheid en zuurheid gelijkluidend waren! -

Waarheen? Waarheen?

Toen, ineens, herinnerde ze zich Marie Nerveu, zooals ze haar nog altijd in gedachten noemde, ondanks haar huwelijk, en hoe ze eens die flinke klare levensbeschouwing van de verpleegster had hooggesteld. O, ja, natuurlijk, Marie Nerveu ook had haar bitter ontgoocheld, getoond door haar geld-huwelijk, dat het haar alleen was te doen om 'n prettige positie van niets doen, en dat ze om het uit

roeping-verplegen niets gaf, ook niet zóóveel! - Maar Marie Nerveu had hèm gekend, van heel nabij, was de dagelijksche getuige geweest van dat huwelijk, dat hij-zelf haar immers had afgeschilderd, om haar stilzwijgen te koopen, als zoo-diep-rampzalig, en dat hij nu toch weer zoo goedsmoeds was begonnen. Want, had hij zelf niet Hermance per telegram teruggeroepen, en ging die niet stralender en gezonder dan ooit uit, véél met hem, juist nu, na die scene met haar, met Ellen!

Ze liep als iets dat van zelf sprak naar 't Bezuidenhout. Ze moest toch iemand hebben om haar hart aan uit te storten; ze kon haar ellende niet alleen dragen langer.

Marie Nerveu was thuis. Haar man had 'n lichten aanval van podagra, en zij bezat genoeg plichtgevoel om hem niet aan zijn lot over te laten heelemaal. O zij gunde zich behoorlijk beweging en vrijheid, om 'n visite te maken, of een boodschap te doen - ze was niet van plan om voor ziekenoppasseres te spelen - maar, aan den anderen kant, ze had hem toch ook gehuwd met 't eerlijke voornemen hem harerzijds te geven wat ze vond dat hem in billijkheid toekwam van z'n vrouw. En ze zat nu, zooeven van 'n paar noodzakelijke bezoeken thuisgekomen, gezellig bij hem in z'n eigen kamer, en diende hem tot secretaris, door wat hij haar voordicteerde op te schrijven, toen de knecht freule Stina aandiende.

'Hé'... Marie keek 'n beetje verrast op, want ze had wel gevoeld hoe Ellen haar, van af haar engagement, had laten loopen, was verkoeld jegens haar. De reden ook bevroedde ze, en dat had haar gepiqueerd. Ze was dan ook al van plan belet te geven, maar haar man, dien 't bezoek van iemand uit dien voornamen kring flatteerde, juist nu het zijn vrouw gold, vond dat ze maar liever moest ontvangen. Hem streelde het in zijn ijdelheid, waanneer zijn ex-verpleegster-vrouw

werd behandeld als de gelijke van de Groote wereld, waartoe bij haar nu immers, door zijn geld, had opgeheven. -

'Laat de freule dan maar in mijn boudoir. Ik kom dadelijk,' commandeerde Marie den knecht, met 'n gemakkelijkheid van zich in hare nieuwe positie van rijke-mevrouw thuisvoelen, die ze zich dadelijk had aangewend.

- - - - Ellen stond, toen ze binnenkwam, keek 'n beetje verwonderd-vreemd, naar 't gedistingueerd-donker-blauw-tailleur-costuum, dat Marie's verpleegsters-gewaad van vroeger had vervangen. - Het boudoir was gehouden in goud en wit, stijl Louis XV, met iets intiem-gezelligs, dat warm aandeed. 't Overige van 't huis was antiek gemeubileerd, heel kostbaar oud-hollandsche klokken, en dito kasten, stijlloos-blufferig bij elkaar gesleept, door iemand die z'n vele geld op die manier wilde bewijzen aan jan-en-alleman. In de Kon. Bazar bogen ze dan ook voor hem dieper dan voor de Koningin, die veel minder waardevolle dingen kocht. En gekmodern daartusschen deed aan, in het groote overladen salon, de uitstalling van schilderijen, goede en slechte, leelijke en mooie door elkaar, zooals kunsthandelaars hem zelf zonder eenigen smaak, die in de handen hadden weten te stoppen.

Dáárom vooral ontving Marie 't liefst in haar eigen boudoirtje, 't eenige vertrek uit het huis dat ze voor zich had laten veranderen. Ze had namelijk den takt gehad zijn gewaanden smaak niet te trotseeren door op de rest aanmerkingen te maken, alleen gevraagd 'n vroegere anti-chambre voor haar persoonlijk gebruik te mogen laten in orde brengen naar haar eigen wenschen. Haar man verbeeldde zich nu eenmaal dat het er bij hem echt 'deftig' uitzag. En zij was te verstandig om hem te desillusionneeren door op- of aanmerkingen - -

'Zoo, Ellen - mag ik zeker nog wel zeggen' - vroeg ze, expresselijk 'n beetje stijfdoende. Dat freuletje hoefde niet te denken dadelijk, dat ze vereerd was met haar eindelijk bezoek, na niet eens op de receptie te zijn geweest..

- 'Ik dacht eigenlijk niet dat je je mij nog herinnerdet.'

Ellen kleurde. O ja, dat was waar ook. Ze had Marie wèl onbeleefd behandeld. Ze was toen zoo vervuld geweest met haar eigen vermeend geluk, en ze had dientengevolge Maries huwelijk zoo'n nare verstandsdaad gevonden.

Ze herinnerde zich nog heel goed hoe hare moeder nog gezegd had: 'Moet je nu niet eens naar die receptie van die Marie Nerveu', en hoe ze had geantwoord: 'Ik heb Hermance Vermeulen beloofd, dat ik op Johnnie zal passen. Ik kon onmogelijk' - 'Marie' - zei ze en haar stem sloeg over voor ze 't zelf wist: 'Ik ben niet erg hartelijk geweest, maar ik had ook zooveel aan mijn hoofd, zie je, en...'

Marie was 'n heel stukje ouder dan zij, had door haar zelfstandig leven heel wat meer al gezien van de menschen, en heel wat wereldkennis opgedaan. Zij begreep dadelijk, hoe wat ze wel eens vaag had vermoed, dus wáárheid was geweest, dat namelijk Ellen van Johnnie om 'n héél andere reden had gehouden dan die ze zelve begreep. En dat er nu iets was gebeurd. -

Half vrouwelijke nieuwsgierigheid voor alles wat liefdeshistorietjes geldt, half 'n waarlijk medelijden, deed haar ineens vriendelijker worden, op 'n heel anderen toon zeggen:

'God ja, ik heb het je immers ook niets kwalijk genomen - ik vind het toch heel natuurlijk dat zoo'n jong meisje als jij je eigen intieme leventje leidt, waarvan een ander niets afweet, en dat je heelemaal vervult....'

Ineens ging Ellen op 'n stoel zitten, en begon te schreien. Ze *moest* schreien. Ze had al deze dagen 't gevoel gehad alsof ze zou stikken, terwijl ze naast haar moeder voortleefde zonder dat een van beiden meer den moed had over dat vreeselijke verleden ook maar één woord te reppen; maar beiden voelend, juist daardoor, hoe alles tusschen hen dood was, voor goed dood, alle liefde en vertrouwen.

En ze had gemeend dat ze alleen dáárom dus zóó wanhopig bedroefd was, om dat vreeselijke met haar moeder. Maar nu, bij den aanblik van Marie, neven wie ze zooveel zalige momenten had doorleefd in het huis van Vermeulen, nu ineens werd dat andere, dat nog verschrikkelijker was, haar weer zoo héél duidelijk. - O, dat ze haar moeder niet kon achten, wat was dat nog zelfs, vergeleken bij dat andere, dat ze den man had verloren, dien ze had gesteld op 'n afgodvoetstuk, en die nu zoo'n héél gewoon, alledaagsch menschje bleek, net als al die anderen! - -

Marie knielde lief neer neven haar. Als langjarige ziekenverpleegster had ze het troosteres-spelen geleerd, of ze 't werkelijk méénde of niet. Maar nu, bij den aanblik van die plotselinge smart-uitbarsting, was ze wezenlijk vol belangstelling. - -

- - 'Arm kind' - zei ze hartelijk. - 'Vertel me nu maar eerst eens wat er toch is gebeurd. - - Heeft hij je - - ik bedoel Vermeulen - - - misschien onaardig behandeld.' - -

Ellen begon nog wanhopiger te snikken... Al haar jaloezie kwam weer boven. - -

Alles, alles had ze kunnen dragen, dacht ze, als hij maar niet met die afschuwelijke gemeene zuster Meta 't had aangelegd. God, o God, dat ze *dat* had moeten aanzien.

En, als een schreeuw, om zich te uiten, kwam het uit haar - - 'Marie. - O God. Je weet wel - die valsche Zuster, die na jou is gekomen, - die zoende ie, die heeft ie in z'n eigen huis aangehaald. - O God, Marie, jij bent toch óók knap van uiterlijk. - - Wist jij dan, dat hij zóó was - zóó gemeen.' - -

Marie lachte er om, 'n cynisch, nerveus lachen. '*Ik* laat me niet zoenen, alleen maar trouwen, dat heeft m'n eigen man óók ondervonden' - zei ze koeltjes. - - 'Als je zoo iets niet wilt, dan houdt 'n man z'n vingers wel thuis. Dat merkt hij gauw genoeg hoor.' - -

'Maar hij is toch 'n getrouwde man - - en hij is toch zóó geloovig' - - snikte Ellen. - -

Marie nam nu óók 'n stoel, ging heel bedaard zitten. Ze zag dat Ellen wat kalmer werd, beter kon luisteren.

'Hoor nu eens' - - zei ze - - en al haar oude haat tegen Hermance vlamde op in elk der welverdiende woorden waarmede ze deze geeselde. 'Hoor nu eens Ellen - je moet billijk zijn - of, liever gezegd, je bent nog zoo'n kind eigenlijk, dat je van 'n man niets begrijpt, geloof ik. Dat heele geloof van Vermeulen, om te beginnen, dat heb ik in m'n zak; dat heeft hij als 'n politieke reclame op zich geplakt, omdat we 'n rechtzinnig ministerie hebben, en omdat z'n vader óók al behoorde tot diezelfde behoudende richting. Dus *dat* heeft er niets mee te maken. En voor de rest, - - denk je nu heusch dat 'n jonge gezonde man wat heeft aan 'n vrouw als Hermance Vermeulen, al is ze mijnentwege nog zoo mooi en zoo knap. Ze *wil* immers nooit. - Ze is bang dáárvoor - om de gevolgen. - Dan *moet* hij 't immers wel op 'n andere manier zoeken, bij andere vrouwen. Geloof me maar gerust dat Vermeulen dat allang gedaan heeft, zoo nu en dan, als 't hem te machtig werd, op reis, of als ie voor zaken naar Amsterdam heette te gaan, of zoo iets. Maar nu, in zijn eigen huis, dat is een domme streek dien ik niet van hem had gedacht; - dat heeft die zuster Meta zeker zoo handig weten klaar te spelen.' - -

- - 'Ik heb dadelijk wel gezien dat 't 'n valsch schepsel was, dadelijk,' snikte Ellen uit haar jaloezie.

- - 'En dat hij van zoo'n gemeen mensch kan houden - - **hij**' - - -

'God, dat doet hij ook niet natuurlijk. Hij heeft haar lichaam noodig gehad, et voila tout' - - leeraarde Marie. 'Begrijp dan toch dat zooiets bij 'n man niks te maken heeft met het conventionneele gedoe dat jij verstaat onder liefde.'

Ellen zat met de handen onder 't hoofd. Zij hoorde inééns zooveel waarvan ze nooit in haar onschuldige meisjesziel had vermoed, zelfs dat het mogelijk was. Ze had de mannen zóó naief onderscheiden in zedeloozen en in braven, zonder te begrijpen ook maar iets van den man-natuur, zoodat ze was als versuft, in zich verwerkte tegelijk met een soort afkeer van Marie Nerveu, die over al die dingen zoo onverschillig-cynisch sprak, die, inplaats van haar troost te geven, haar, door de naakte waarheid te zeggen, nog veel meer pijn deed. -

En toen kwam de zoo natuurlijke, door nieuwsgierigheid ingegeven vraag van Marie, die haar nogtans trof als 'n zweepslag, haar 't schaamrood op de wangen joeg. - -

'Maar hoe weet jij dat nu eigenlijk allemaal - als ik vragen mag - en wat gaat het jou aan? - - Is er dan wat geweest tusschen jou en Vermeulen, dat jij' - - -

Beleedigd sprong ze op. - -

‘Hoe durf je zoo iets ook maar zeggen’ - riep ze, hoogmoedig-eigengerechtig. ‘Kan ik het dan helpen dat ik toevallig op z'n kamer kwam, en hen beiden daar vond. - - Ik neem het je kwalijk, - wezenlijk kwalijk, dat je zóó iets durft denken, - van mij.’ - -

Haar schuldgevoel maakte haar te heftiger. - En, natuurlijk, werd Marie er nu op hare beurt óók kwaad tegen in. Alsof zij de dupe was van die comedie. Net weer iets voor zoo'n zoogenaamd fijn Haagsch freuletje, om eerst de kat in het donker te knijpen, en dan achterna een air van beleedigde onschuld aan te nemen!

Nu, maar zij was ook niet de eerste de beste, die zich zulke kunsten liet welgevallen. Dat zou ze dat nest eens laten zien!

‘Ik begrijp eigenlijk niet wat je hier komt uitvoeren’ - zei ze, ineens heel uit de hoogte. ‘Mij gaan de liefdeshistorietjes van meneer Vermeulen niet aan, en ze interesseeren me heusch óók niet, - zooals ze het jou schijnen te doen. Je zult me dus wel willen excuseeren. Ik moet naar mijn man’ - -

Ellen gaf haar niet eens de hand, terwijl ze de deur uitging, Marie had gescheld om haar uit te laten. Zij wist zelve niet wat ze eigenlijk voelde of dacht. 't Was allemaal zoo plotseling gekomen, die cynische openbaring van Marie Nerveu, dat Vermeulen, de woordvoerder van de christelijke zedelijkheid in Nederland, net zoo was als ieder ander, en net even kalm vrouwen stiekem ongelukkig maakte, en gebruikte voor zijn plezier, als de meest ongeloovige man ter wereld. En dan dat hoonende, dat het hem met z'n vroomheid, z'n bijbelgeloof, geen meenens was, dat hij

maar zoo deed, omdat 't zijn voordeel meebracht. - -

En toch voelde ze dat Marie gelijk had, dat Marie waarheid had gesproken, juist omdat ze hem immers tegelijk nog had verdedigd, had gewezen op z'n aan Hermance geen vrouw in den wezenlijken zin hebben. -

- ‘O God ja, 't was wáár, alles wáár, wat die cynische wereldwijze Marie, die zij eens óók al veel te hoog had gesteld toen zij haar waande te zijn een zelfopofferende liefdezuster - had gezegd - ‘Allemaal waren ze zoo. Ze leefden allemaal voor den schijn, voor de wereldsche eer, en ze meenden geen van allen wat ze beleden Zondags in de Kerk - - En zij-zelve was immers ôok niet beter dan de rest. Zij-ook was een verlorene, eene immers die 'n gehuwd-man had willen verleiden. - Geen boete was voor haar groot genoeg. Met 'n soort wellust dacht ze ineens aan de zelf-kastijdingen van de Roomsch-Katholieke Kerk. Hé ja, als ze *dat* maar worden kon, Roomsch-Katholiek, non. Dan kon ze misschien weer vrede vinden, de hemelsche zaligheid terugwinnen. Maar zij was een protestante. Haar familie zou 't nooit willen toestaan dat ze Roomsch-Katholiek werd. In de politiek gingen ze samen, de orthodoxen en de Roomschen, maar o wee als 'n zieltje afvallig werd van 't eene Kerkgenootschap en rust zocht bij 't andere; dan hadt je de poppen aan 't dansen. Zij herinnerde zich plotseling hoe afkeurend bedroefd grootmama Eduma de Witt gesproken had over 'n jonge weduwe, die van verdriet Roomsch-Katholiek was geworden.... alsof het mensch 'n doodzonde daarmee had begaan! En tante Holt, wier eigen dochter enkel leefde voor wereldschen opschik, en wier zoon als 'n halven gek was gestorven in Gheel, had er toen op geantwoord: ‘Alles, alles zou ik m'n kinderen vergeven, maar als ze mij *dat* verdriet aandeden van Roomsch te worden, ik zou ze niet meer willen zien. - -’

Maar 't hardste oordeel nog was geweest van die être-achtige ingebeelde gravin de Grevere: ‘'t Roomsch-Katholicisme is uit den duivel. De duivel, die omziet om te weten wien hij kan verleiden, bedient zich juist van zulke middelen als die van de zoogenaamde alleen-zaligmakende Kerk. - En God heeft dan ook wel getoond hoe dierbaar Nederland Hem was, dat hij ons van de Spaansche tyrannie en daarmee van 't bijgeloof van de Roomschen heeft bevrijd.’

En ondertusschen door, terwijl er onder vier oogen zóó werd geoordeeld, gingen de orthodoxen en de Roomsch-Katholieken broederlijk in de politiek saam, hand aan hand. En ze vormden één ministerie en hielpen elkaar's vriendjes aan de vette baantjes. - -

(*Wordt vervolgd.*)

Boekbeschouwing.

Een week als Vliegmensch,
door
Jan Feith
(uitgever Scheltema en Giltay, Amsterdam).

Actueeler boek dan het hierboven-genoemde kon de uitgever mij moeilijk zenden in dagen, waarin de ‘vliegweek’ van Jan Olieslagers achter ons ligt, als een, wat mij betreft, gelukkig overwonnen koortshitte-toestand[1]. Ik behoor namelijk tot de

1) En hoeveel is er reeds na dien tijd gebeurd

menschen die altijd 'n beetje afkoelen, juist wanneer de temperatuur van Jan-en-alleman zoo buitensporig hoog stijgt voor 't een of ander o zeker op zich zelf soms heel belangrijk ding. Zoo herinner ik mij nog hoe ik er wee van werd, toen, vóór eenige jaren, de ongelukkige Krüger, zaliger gedachtenis, hier in den Haag vertoefde op zijn balling-reis, en letterlijk-iedereen den mond vol had over hem, en je vervolgde met verhaaltjes over zijn familie, en je vroeg of je dit wel wist, en dat al had gehoord etc. - En toch durf ik zeggen, dat mijn gedachten zich hoogst-waarschijnlijk langer met hem hebben beziggehouden ten slotte, dan die van de meeste der toenmalige druktemakers, voor wien al zulke emoties van één dag niets anders zijn dan zoovele momenten in hun leven van meedoen-willen à tout prix, van daag met dit, morgen met dat, zonder diepere belangstelling, of dieper gevoel. - Zoo ook moet ik eerlijk bekennen, dat ik blij was, afgescheiden van alle wezenlijke belangstelling in de vliegtoekomst, toen het vertrek van Olieslagers een einde had gemaakt aan 't gewauwel in elken winkel, op elk dinertje, van elken kennis, in elke courant: hoe 't was geweest, en hoe lang je hadt moeten wachten, en wat hij had gezegd, en hoe hij had gekeken, etc., etc. - Ik zou zeggen, voor menschen b.v. in Indië, die nog niet zoo overstelpt zijn met aviators, en vliegmachines als wij hier in Europa den laatsten tijd, moet een boek als dat van Jan Feith, met illustraties voorzien, wel een aardige lezenswaardige toelichting zijn. - Mij trof wat hij schrijft op blz. 96, naar aanleiding van den in Arnhem zoo ongelukkig om zijn leven gekomen hollandervliegmensch Van Maasdijk:

Van Maasdijks dood heeft - afgezien van de hevige ontroering over dit tragische sterven zelf - de vliegzaak in ons land in de eerste jaren onherstelbaar kwaad gedaan.

Het is immers echt-hollandsch, dien armen

verpletterden vlieger als argument tegen de nieuwe vliegbeweging te gebruiken. Wij zijn nu eenmaal zoo sterk in tegen-argumenten. Want, let eens op hoe het buitenland een dergelijk ontzettend onheil onder de oogen zag. Bijvoorbeeld met dien vliegkampioen Chavez. Daar legden drie vreemde landen, Zwitserland, Frankrijk, en Italië, rouwkransen neer aan den voet van het statiebed van den verongelukten Peruaan, en dan, de ramp besprekende, zeide men daar: Een held vloog over de Alpen, en bij het neerdalen vond hij door een ongelukkig toeval den dood. - Hoe bespreken wij nu hier zulk een ongeval, waarover onze dagbladen ons zoo treffend en uitvoerig inlichtten?... Hier zegt men in omgekeerde volgorde:

'Ziet, daar brak er weer een den nek bij zijn waagtocht over de Alpen.'

Het is juist de voorstelling en de volgorde der feiten waarop ik hier doel....

Zie, die woorden troffen mij, om een tweeledige reden, omdat ze in zekeren zin wáár zijn, zoo héél juist kenschetsen onzen hollandschen gedachtengang bij zulke gelegenheden, maar óók omdat ze weer *niet* waar zijn, tegelijk een 'sweeping statement' bevatten, dat men maar niet zoo mir nichts dir nichts mag aannemen als wáárheid. Immers, ja, 't is zoo, de hollander gebruikt bij voorkeur tegenargumenten, staat dus bij voorkeur stil bij Maasdijk's dood als 'n bewijs te méèr hoe onverantwoordelijk het vliegen is, maar... 't is *niet*-waar wat er dan verder volgt, dat het buitenland zich er toe heeft bepaald welverdiende hulde te brengen aan 'den held, die over de Alpen vloog', en daarmee basta. Integendeel, in méér dan een buitenlandsche courant, in Engelsche en Fransche dagbladen met name, heb ik lange hoofdartikels gelezen, om de vraag te bespreken in hoeverre nu eigenlijk het *nut*, de toekomst van het vliegen, opweegt tegen den ontijdigen dood van zoovele jonge flinke energieke mannen; en een dier artikels, indien ik mij goed herinner in *Le Journal*, (van Maret), legde er zelfs den nadruk op dat wij hier te doen hebben met een geheel *on*nutte en *on*gemotiveerde persoons-verspilling, omdat, gelijk hij terecht aanmerkt, zulke 'helden' (om met Jan Feith te spreken) te zeldzaam voorkomen, te groote waarde dus hebben voor hun vaderland, dan dat zij het niet beter en met meer practisch nut zouden kunnen dienen, dan door het zichzelf wagen aan geheel-noodelooze en steeds gevaarlijker-opgedreven 'proeftochten' als aviator-waag-stukken die telkens en telkens weer den dood ten gevolge hebben.

En dan is er nog iets dat mij bij de lezing van die beschouwing van Jan Feith, hierboven aangehaald, heeft getroffen; dat iets is het kenmerkend verschil tusschen man- en vrouw-gevoelens, waar het zulke dingen geldt. Zeker, Jan Feith redeneert, als man, heel verstandig, heel onwederlegbaar:

'Zoo vrees ik' - aldus eindigt zijn betoog - 'zullen wij ons te lang willen blijven herinneren dat er, bij den aanvang van de nieuwste vliegbetoogingen in ons land, een landgenoot het jonge leven liet.' -

'Te lang' - vindt hij. Elders maakt hij er zich 'n beetje boos over, dat Van Maasdijk diens-ondanks nog geen gedenkteeken heeft op zijn graf, terwijl Chavez werd gehuldigd door drie landen, Zwitserland, Frankrijk en Italië. Mijnentwege, van zijn standpunt van man, geef ik hem gelijk dat zulk te lang bij een enkel ongeluk stilstaan kwaad-doet aan de vliegzaak in het algemeen, dat een gedenkteeken méér een daad van gepaste hulde zou wezen aan den gevallen kampioen, waardoor men, hem eerend, tevens zou opwekken ter navolging. -

Maar... maar... redeneer nu eens zoo als wij vrouwen het *voelen*; wij, die slachtoffers zijn van zulke verspilde heldengrootheid. - Hebt gij, te midden van al

het vliegmachine-gedoe in de couranten, te midden van de met spanning gevolgde ziekte van Chavez, te midden van Olieslagers en Wijnmalens triomfen, hebt gij-óók gelezen dat simpele 'fait-divers', dat, met weinige sobere regels, de fransche couranten vermeldden, en dat voor zoover ik weet hier in Holland nergens is besproken:

Een elegante jonge dame - aldus ongeveer stond er - *hield met haar rijtuig stil bij ik weet niet meer welk parijsch kerkhof; zij ging, de armen met bloemen beladen, in zwaren rouw gekleed, met vasten tred naar een graf, waarop een monument was opgericht, want het was dat van een enkele maanden geleden doodgevallen aviator* (ik herinner mij niet meer met juistheid zijn naam, maar, als ik mij niet vergis, was het Poillot) - *Nadat zij de bloemen had neergelegd, nam zij een revolver uit haar taschje, en schoot zich dood. Op haar lijk vond men een brief, waaruit hare identiteit en de reden van haar zelfmoord bleek. Zij was een in de Parijsche theater-wereld niet-onbekende actrice, jong en mooi, die, als* '*amie*' *van den vliegman, met hem had geleefd, totdat die rampzalige*

dag van zijn doodelijken val hen voor goed scheidde. Tevergeefs had een zuster, hij wie zij in huis woonde, haar op andere gedachten zoeken te brengen; haar geest verwijlde steeds nog bij het verloren geluk. En dien ochtend had zij, zonder afscheid te nemen, zonder onnoodige woorden, zwijgend, haar laatste bloemenhulde gekocht, om die neer te leggen op het graf van den verlorene, en zich dan met hem te vereenigen in den dood.' -

Ik geloof dat ik, onwillekeurig, al schrijvend, het fait-divers veel aandoenlijker uitwerk dan het er, zakelijk en gewoon, stond in de Parijsche couranten. Zelfmoorden zijn immers maar dagelijks-voorkomende doodgewone dingen. En bij de dooden, ook bij de dooden die als 'helden' stierven, staat het lezend publiek niet lang stil, veel minder nog bij hunne niet-eenmaal 'wettelijk' met hen verbondene, dus 'heel-onfatsoenlijke' maîtressen.

Maar ik erken, ik heb zelden iets gelezen uit de dagelijksche werkelijkheid, dat mij zoo innig ontroerde, als deze echte, mooie, tot in den dood toe getrouwe vrouwenliefde, en ik heb mij afgevraagd: was nu inderdaad het offer, dat hier gebracht is, het offer van twee gelukkige, blijkbaar bij elkaar behoorende jonge menschen, niet een te dure prijs voor het verkregen resultaat, een negatief resultaat immers, zooals tot hiertoe al die bravoure-stukken, - omdat niemand nog weet door welke machten in de lucht die plotselinge ongelukken soms tot stand komen, veel minder nog ze kan beheerschen en kan afwenden! - Daarom, tegenover de betuiging des heeren Feith, aan het einde van zijn boek, dat hij groote dingen verwacht van de vliegmachines, staat m.i. eene van veel méér belang, welke een aviator van beroep onlangs uitsprak in een interview (want Feith toch is niets anders dan een Handelsblad-journalist, die voor zijn courant één week naar Reims is geweest). De bedoelde beroepsvlieger dan sprak als zijn meening uit, dat men voor het oogenblik in het vliegen niets anders moet zien dan een *sport*, een *circuskunst*, van wat meer of wat minder gevaarlijk allooi, al naar gelang de toeren van den vlieger, maar niet een voor de toekomst als vervoermiddel in aanmerking-komend wetenschappelijk, dus nuttig iets. -

Wie heeft gelijk! De toekomst zal het moeten leeren. Wat den inhoud van Jan Feith's boek aangaat, het geeft levendig en boeiend zijn vliegervaringen weer, het beschrijft los en vlug zijn kennismaking met enkele bekende persoonlijkheden, waarbij hij echter met typisch-hollandsche voorzichtigheid de namen veranderd heeft, blijkens een noot, van diegenen onder deze persoonlijkheden, van wien hij geen aangenamen indruk kreeg. Dat kenmerkt voor mij weer zoo echt den hollandschen journalist. De buitenlandsche bladen vertellen je in leuken lossen causerie-stijl van alles en nog wat over dezen en genen, zonder dat het hun invalt diens naam angstig te verbloemen, maar Jan Feith, wanneer hij niet honig om den mond smeert aan een landgenoot (dan geschiedt het namelijk wèl met den naam voluit en onveranderd), wanneer hij b.v. zich veroorlooft je iets te vertellen van het in 'brallend fransch' spreken van een vreemdeling, of van het over zijn niet-slagen gedrukt-doen van een Italiaan, Jan Feith haast zich dan zijn eigen 'durf' dadelijk te bemantelen door het veranderen der namen van die vreemdelingen. Verbeeldt je ook eens dat iemand hun 't eens oververtelde, en dat ze dan op 'n volgende vliegweek-meeting hem eens niet meer de hand drukten, of niet meer aankeken; - niet om over te komen, als je van een hazen-natuur bent!! Afgescheiden daarvan echter is het boek een voor iedereen die in het vliegen belangstelt - en wie doet dat tegenwoordig niet - lezenswaardig

verslag van Jan Feith's opmerkingen en ondervindingen in zake vliegmachines, terwijl de illustraties en portretten de lezing zeer veraangenamen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

De eerste Schooldag

Zwak dringt het licht der morgenzon mijn kamer binnen: op de gesloten jalouziën en gordijnen stuit zijn heldere glans af, zoodat binnen slechts een schemering overblijft van de stralende pracht daarbuiten! Soezerig draai ik mij eens om, en schrik even op door den helderen slag van de gangklok beneden: zes uur! Nog een uurtje rust is mij gegund, doch als ik even scherp toeluister, is het, of ik reeds beweging hoor! klik, klik, klik,.... een geluid van kleine bloote voetjes op het zeil, en het ronde, guitige gezichtje van mijn jongen, kleine pias in zijn hansop, kijkt om den hoek van het scherm, dat onze slaapkamer in twee afdeelingen splitst.

'Maar kindje, wat doe je nu al op! Ga toch nog een poosje in je bedje!'

'Ik hoorde, dat U wakker was!' zegt hij

verontschuldigend.... ‘Moeten we nog niet opstaan?’

‘'t Is pas zes uur; nog veel te vroeg! Dan ben je al moe, vóór je de deur uitgaat!’

Vleiend strijkt hij met zijn handje over den deken en héél zacht, alsof hij bang is dat iemand anders het zal hooren, fluistert hij: ‘Dan bij U?’

Wie zou zulk een blik en stemmetje kunnen weerstaan! *Ik* zeker niet!

‘Kom dan maar!’

En met een kreet: ‘O heerlijk!’ werkt hij zich over den rand van mijn ledikant heen, om lachend naast mij neer te ploffen! Als een aal wringt zijn lenig kinderlijfje zich dan door de kleinst mogelijke opening van het dek heen, om zich, verkneukelend van pret, tegen mij aan te vlijen.

‘Maar stil liggen, Max,’ vermaan ik! ‘anders moet je naar je eigen bedje terug!’

‘Nou, òf ik!’ pocht hij. ‘Maar we kunnen toch wel eens samen praten!’

‘Ja, dat kunnen we!’ Of liever *hij*! Mijne oogen hebben telkens neiging, weer dicht te vallen, doch dan word ik dadelijk aan mijn plicht herinnerd. ‘U luistert niet eens!’ is het dan! of: ‘Maatje, ik vraag al driemaal iets, en U zegt telkens maar zóó! Toe doe uw oogen nu open, als ze dicht zijn, ziet U er niets aardig uit!’

Half lachend, doe ik een heldhaftige poging om mijn oogen wijd open te zetten, en te hoùden, wat me zeker goed gelukt, want Max schatert het uit!

Halt zeven slaat de klok! Max richt zich overeind:

‘Nu moeten we toch zéker op. O maatje, als ik anders eens te laat kom!’

Zijn ongeduld is tot aan de uiteinden van zijne teenen merkbaar, van stil liggen is geen sprake meer, en dus neem ik maar een kloek besluit: ‘Een, twee, drie, er uit, Max!’

Wat zijn die kousjes vlug aan, en hoe bereidwillig draait hij bij het aankleeden op mijn wenken! Praten kan hij natuurlijk even goed, iets, wat hij ook zelden nalaat; en nu is zijn hoofdje ook zóó vol van de gewichtige gebeurtenis, die hem wacht, dat hij er uiting aan geven mòet! De school! Hij heeft hem alleen nog maar van buiten gezien, en de laatste weken is het telkens zijn wensch, er langs te mogen gaan!

‘Moet ik dan *die* deur in, Ma, en kom ik dan achter *die* ramen te zitten? O, ziet U eens, er staan plantjes voor het raam, en een fleschje met bloemen! Nemen ze die mee? Dan mag ik zeker mijn zonnebloem wel eens meenemen?’

Eens ging de school juist uit, en verspreidden de kinderen zich, als een losgelaten zwerm, joelend en juichend over de straat! Met schitterende oogen, maar toch ook nadenkend, stond hij er naar te kijken.

‘Wat leuk! Later doe ik ook mee, roovertje, of wildeman! Maar vechten, zooals die daar’: hij keek afkeurend naar een paar bengels, die elkaar geducht in het haar zaten: ‘heusch, dat zal ik nooit doen!’

Ik glimlach, als ik aan zijn ernstig gezicht van toen denk: de tijd zal niet ver meer af zijn, dat hij met gloeiende wangen, zonder pet, of de mouw half uit zijn blouse gescheurd, aan zal komen rennen: welke Hollandsche jongen komt er zonder kleerscheuren af, als hij met zijn makkertjes ravot?

Tegen den tijd, dat we anders beginnen te ontbijten, zijn we nu al bijna klaar. Wonderlijk rustig blijft hij op zijn' stoel zitten, happend en slikkend; een groot verschil met andere morgens, als hij zich, onder de hand, telkens van zijn zetel laat afglijden. ‘Ik heb den tijd,’ denkt hij dan zeker; maar nu weet hij, dat hij bijtijds klaar moet zijn, en ieder oogenblik draait hij zijn hoofd om naar de pendule op den schoorsteenmantel. Zijn tasch, teeken zijner nieuwe waardigheid, ligt klaar, en

ofschoon we hem gisteren wel driemaal hebben nagezien, toch moet de griffeldoos en sponsendoos er weer uit, om nog eens te kijken, of alles in orde is.

‘Drie griffels, een potlood, een gom, twee pennen,’ halfluid somt hij zijn schatten nog eens op. Dan maakt hij, na een weinig moeite, het stijve riempje dicht, en zegt:

‘Als de groote wijzer op de zes stond, moesten we gaan, hebt U gezegd! hij staat nu al op de vier: zet u nu Uw hoed op?’

- De zon is schuil gegaan: somber en dreigend staat de lucht, als ik met hem aan de hand het huis verlaat, doch dat heeft geen invloed op zijn hoopvolle, blij verwachtende stemming. Juist gaat, eenige huizen verder, een groote, bruine deur open, en twee kleine meisjes komen naar buiten. Max laat dadelijk mijn hand los, en holt vooruit. ‘Ro, Bè, gaan jullie ook?’ Wij, Moeders, glimlachen eens tegen elkaar over zijn enthousiasme, en de kleine stoet stelt zich verder in beweging, de drie kinderen

voorop. Ro, de oudste, heeft het eerste schooljaar al achter den rug, en het jongere zusje, dat in hetzelfde geval verkeert als mijn kleine jongen, heeft al zooveel verhalen gehoord er over, Ro's leesboekjes mede doorgekeken, en haar meermalen van school gehaald, dat zij zich al geheel vertrouwd gemaakt heeft met het denkbeeld, en het nieuwe er voor haar een weinig af is. Zij loopt dan ook kalm voort, maar Max is een en al opgewondenheid.

'Kijk, Ro en Bè, wat een mooie tasch heb ik, hé, hij is waterdicht!' (Dit op leuk-trotschen toon!)

'En mijn koker kan aan drie kanten open, en in mijn sponsendoos doe ik later een pronkboon, dan komt hij uit, zegt Ma!'

Zijn eene arm heeft hij om Ro heengeslagen, en de tasch, aan een riempje over den schouder, wipt bij elken voetstap even omhoog.

Menschen uit de buurt, en kennissen, die ons tegenkomen, *allen* glimlachen even. 't Is of de woorden voor 't eerst naar school! mijn ventje op het voorhoofd geschreven staan.

Na een poosje moet hij afscheid nemen van zijn vriendinnetjes: ze zijn al op de plaats hunner bestemming en wij moeten nog een eindje verder. Zijn handje glijdt weer in den mijnen, zoo vertrouwelijk en lief, en een lichte ontroering komt over me, als ik er aan denk, hem zoo dadelijk aan vreemde handen te moeten afstaan: zal hij zich niet eenzaam gevoelen tusschen zooveel vreemde gezichten, zoo straks, ook al spreekt hij nog zoo druk van het 'leuk' te vinden?

'Zie eens wie daar aankomt, Max?'

Het is een kennis van ons, wier oudste zeker ook de eerste schrede zal zetten op het pad der kennis, en die ze juist weggebracht heeft; ik heb al een schertsende, opmerking op de lippen, als zij, zonder groet of stil te staan, voorbij gaat, en alleen in het langs gaan, terwijl ik haar oogen verdacht zie glinsteren, zegt:

'O, ik vind het niets prettig dat Anton daar zoo alleen zit, ik vind het gewoon vréése lijk!'

Een weinig verbluft zie ik haar na: tòch, haar ontroering lijkt me aanstekelijk, en ook mij schiet een brok in mijn keel. Bijna voel ik me inwendig boos worden: moet een ander me nu van streek maken! 't Is toch geen gevangenis of strafplaats, waar we ons kind heenbrengen?.

Daar staan we al voor het gebouw! Ik behoef niet te vragen, waar de ingang is, want als in een' processie gaat een rij vaders en moeders, met kinderen aan de hand, de poort door. Midden op de speelplaats staat het Hoofd, en elke nieuwaangekomene wordt even bij de hand genomen.

'Hoe heet je?'

Met zacht benepen stemmetje wordt meestal het antwoord gegeven; ook meer dan eens moet vader of moeder als tolk dienst doen.

Max stapt dadelijk op hem af.

'Dag, mijnheer.'

Mijnheer kijkt even verwonderd op, over zoo'n kleine dapperheid. 'Wie is dat?'

'Max B...., mijnheer!' klinkt het op helderen toon.

'Nu, ga maar gauw naar de juffrouw, kijk, daar staat ze.'

Glimlachend ziet de hoofdonderwijzer op hem neer.

Maar hem zoo, bij de deur achterlaten, dat kan ik toch niet, en ik breng hem zelf in het lokaal, waar de onderwijzeres al op ons toekomt, en ook dadelijk op haar vriendelijke vraag naar zijn naam, een duidelijk: ‘Max B....,’ ten antwoord krijgt.

Ineens roept hij verrukt... ‘Hè, Hans de Louw, Hans!’ Verscheidene kinderen zitten al in de banken, en Max ziet al kennis. Hansje kijkt ook op, bij het roepen van zijn naam, maar is blijkbaar níet erg ingenomen met zijn nieuwen levenstoestand: zijn' lipjes trillen verrradelijk, maar toch klaart zijn gezicht op, als hij Max ziet. ‘Is dat al een vriendje?’ lachte de juffrouw, ‘dan moet je maar naast hem gaan zitten!’

‘Dag, Max’, zeg ik zachtjes, ‘zal je lief zijn? Geef me een kusje!’ Doch hij heeft bijna geen tijd!

Een verstrooid: ‘Dag Ma!’ en ik kan nog net even mijn lippen op zijn afgewend wangetje drukken! Dan zie ik hem zich reeds door een bank heenwringen, om bij Hans te komen, die al verlangend naar zijn aanstaand buurtje uitziet!

Wat valt de morgen mij lang, lang! Lusteloos doe ik, mijn gewone werk: 't is zoo stil om me heen, nu ik dat hooge stemmetje niet telkens hoor, en zijn klein, stevig figuurtje niet ieder oogenblik voor me opduikt. De bloemen in ons tuintje, 't is, of ze me aanzien en vragen: waar is 't kind? Fik, het hondje, loopt heen en weer, springt bij me op, en gaat dan weer eens in zijn mandje zitten, doch rust heeft hij blijkbaar niet: hij mist zijn baasje zeker ook! Vroeger dacht

ik wel eens, wanneer hij me telkens van mijn bezigheden afhaalde, om nu dit eens te zien, of dàt te bewonderen: wat zal ik een massa méér kunnen uitvoeren, als hij eens naar school gaat! Doch nu lijkt die gedachte me bijna heiligschennis toe! Nu heb ik tijd in overvloed, maar mijn handen rusten dikwijls stil in mijn schoot, en 't is me, of ik alles, wat ik gewoon ben te doen, vergeet!

Veel te vroeg kleed ik me natuurlijk aan, om hem te gaan halen; doch blijkbaar ben ik niet de eenige, die het verlangen naar mijn jongen heendrijft, want de stoep van het gebouw is reeds geheel door wachtenden ingenomen, en er drentelen, mèt mij, nog verscheidene ouders door de anders stille straat. Enkele menschen, die langs komen, blijven even staan. 'Wat is hier te doen?' Voor oningewijden is het een raadsel, wat al die dames en heeren toch moeten, en als straks de poortdeur losgaat, is het een dringen, wie toch vooraan zal staan, om het eerst zijn lieveling in ontvangst te kunnen nemen. Alle halzen rekken zich: 't is, of telkens een juichkreet opgaat bij ieder nieuw scholiertje, dat zich in de opening vertoont. Een dikke mijnheer, in de voorste rij, haalt met een armzwaai, alsof hij het kind uit de muil van een leeuw redt, zijn eigendom naar zich toe, en een jong moedertje gaat midden tusschen de menigte op haar hurken zitten, om haar schat te kunnen kussen en omhelzen, alsof ze hem jaren heeft moeten missen.

Een lange papa, die al een paar maal zijn lorgnet recht heeft moeten zetten van agitatie, roept ineens met een stentorstem: 'Frits, ik zie Frits. Hier jongen!' 't Is een gewriemel door elkaar, voor den nuchteren toeschouwer eenvoudig een gratis voorstelling!

Daar komt Max, voor zijn doen vrij kalm aanstappen.

'Dag Maatje!' Aanhalig steekt hij zijn arm door den mijnen.

'Hoe was 't, Max?'

'Héérlijk, Maatje!'

Heerlijk: goddank! En toch voel ik een klein, heel klein angeltje in mijn borst: hij heeft zijn moeder niet gemist! En dat angeltje er uit rukken, ik kan het niet zoo gauw, want telkens klinkt het naast mij: 'De juffrouw is toch zóó aardig, moes! De juffrouw vindt mijn griffeldoos zoo mooi! En Hansje begon ineens te huilen, maar 't ging toch weer over! En we hebben toch zoo éénig met de juffrouw gespeeld, ma!' Ook aan de koffietafel staat zijn mondje bijna niet stil: telkens begint hij over iets nieuws. 'Verbeel U, Ma, een jongen vroeg aan me: komt jou pa je ook halen om twaalf uur. Ik zei, welnee jongen, ik heb geen pa, ik heb een opa!' Géén peinzende blik op zijn gezichtje, geen neerslachtigheid in zijn toon: en zacht strijk ik hem over zijn steil haar: ach, moge de tijd nog verre van hem blijven, dat hij het *gemis* van dien Vader gevoelt, dien hij zich niet meer herinneren kan, ooit bezeten te hebben! Even laat hij zijn lipje hangen, als niet ik, maar het dienstmeisje hem 's middags weg zal brengen. Doch lang duurt zijn teleurstelling niet; vroolijk stapt hij met haar voort, en ik oog hem na, zooals hij daar gaat, de kleine, stevige beentjes zoo dapper onder de lange cape uit, die hem als een kaboutertje herschept, met de capuchon over het hoofd, want een dichte regen valt neer!

Wéér een lange middag voor mij! En, mèt de wijzers van de pendule, gaan mijn gedachten langzaam, vooruit. Nu zit hij zeker weer in zijn bank, zijn helder blauwe oogen rondspiedend door de klas. Wat moet het hem vreemd vallen, dat stil-zitten! Nù heeft het nieuwe nog bekoring voor hem, doch over een poosje, zal het hem dan

niet zwaar gaan vallen, dat onverbiddelijk verblijf tusschen die muren, zijn aandacht gedwongen in zekere banen geleid te blijven, hem, mijn speelsch, rusteloos kereltje!

Ik glimlach om mezelf: wat een gekheid! 't Is mijn kind toch niet alléén, dat vandaag de eerste voetstap gezet heeft op de allereerste sport van den ladder, die hem later in de maatschappij zal voeren - die tijd komt immers voor *alle* moeders! En hij is toch ook niet de eenige onder zijn kameraadjes, die van beweging, en van stoeien houdt? Wat zullen er vandaag eene gedachten afdwalen naar dat groote, donkere huis in ons stadje!

Ik ga aan mijn bureautje zitten, om een brief te schrijven: anders is er geen sprake van dergelijken hersenarbeid op dit uur van den dag. Het is zoo makkelijk gezegd door heeren en dames paedagogen: een kind moet leeren, zichzelf bezig te houden! - O, hij kan het best: zichzelf vermaken! Doch wanneer ik *thuis* ben, moet ik toch van tijd tot tijd eens even komen kijken, wat hij uitvoert, of mijn bewondering uitspreken over uitvindingen, als daar is: een auto, door aan elkaar gebonden stoelen voorgesteld!

Dikwijls is hij op visite naast ons: daar zijn ook kinderen, en als zij elkaars stemmen in den tuin hooren, klinkt het al gauw: 'Max, kom je hier?' Of Max komt bij mij binnenvliegen: 'Maatje ik hoor Broer in den tuin, mag hij bij mij in het zandhok komen spelen.'

Is hij bij hem, dan hoor ik dikwijls ineens: 'Maatje! Ma!'

Waar ik ook ben, beneden in de huiskamer, of boven op zolder, tot overal in de verste hoeken dringt zijn schelle kinderstem heen: 'M-a-a-a-a!' Dan is het soms: 'gooit U mijn schop even over?' Of: 'Mag ik mijn zandvormen hier hebben?' Doch dikwijls is het zijn kinderlijk verlangen mij in zijn nabijheid te weten, en het antwoord op mijn vraag: 'Wat is er, Max?' slechts een hartelijk: 'Dag Ma!'

Drie zijdjes heb ik vol geschreven, maar, als ik mijn brief overlees, kom ik tot de ontdekking, dat ik nog maar één punt behandeld heb, nl: hetgeen mij het gewichtigst voor komt vandaag: Maxjes afwezigheid, en de reden ervan. Kom, schrijven geeft vandaag ook al niet veel: ik zal hem zelf maar weer uit school gaan halen!

Onderweg verheug ik me al op zijn blij gezichtje, als hij mij ziet staan, en ja, als hij op mij toespringt: 'Wat prettig, is *U* daar?' dan voel ik ook even den lust in mij opkomen hem in mijn armen te nemen, en te kussen, hartelijk en lang, maar ik laat het toch maar: ik houd niet van die uitingen in het openbaar! Natuurlijk komen er weer allerlei verhalen! Over een kind, dat al gejokt had, en een die maar niet stil wou zitten, enz: Ook krijg ik menig uitlegging over pas gedane kennismakingen.

'Kijk, daar hebt U Jan Willems; dàg Jan! en dat is Wim Lubbe; verbeeld U, die zijn eigen pa geeft les op school, en later komt hij bij hem in de klas. Maar dan zal hij toch wel geen pa meer mogen zeggen, denk U wel?'

Als we thuis zijn gekomen, is zijn eerste gang naar Nelly, het dienstmeisje, die hij zeker ook van alles op de hoogte brengt: telkens hoor ik hem lachen, zijn verrukte kinderkreten er bovenuit.

Dan wordt Fikje eens aangehaald.

'Zoete Fik, was jij zoo alleen vandaag?'

Maar, onder het prettig buiten-spelen, geraken de gedachten over het pas doorleefde, weer een beetje op den achtergrond!

's Avonds, bij het naar bed gaan, zeg ik, terwijl ik hem lekker instop: 'Zul je heusch zoet en gauw gaan slapen, Max?'

'Ik zal 't probeeren', is zijn phlegmatiek antwoord!

Als ik na een half uurtje nog eens kom kijken, licht hij, met half geopende lipjes en een roode kleur op de wangen, al in rust. Zijn eene handje hangt over den rand van zijn bed heen en voorzichtig leg ik het op dek, onderwijl een zachte kus drukkend op zijn slapend gezichtje. Of hij iets van mijn aanraking bemerkt heeft? Even keert hij zich om: 'Ja, juffrouw!' en 't is of hij glimlacht!

En als ik behoedzaam de kamer verlaat, dan moet ik, op de gang gekomen, mijn zakdoek te voorschijn halen, om even een paar lastige tranen weg te wisschen:

Niet alleen *mij*, die vanaf zijn eerste levensjaar vader en moeder *beide* voor hem geweest ben, behoort zijn hartje thans meer uitsluitend toe, een klein plaatsje eruit heb ik vandaag aan anderen af moeten staan!

Die gedachte, hoe vanzelf-sprekend eigenlijk ook, stemt iemand weemoedig!

MARTINIA.

Eersteling.

Dus heusch dokter - is 't zoo? Zenuwachtig vragend zag de jonge vrouw den medicus aan.

De laatste was al meermalen gevraagd hoe 't toch kwam dat zij nog geen moeder was. Ze waren al een heele poos getrouwd, hun huwelijk was in-gelukkig, haar man een toonbeeld van liefde en energie beiden, vol illusie om eenmaal zijn familie een goeden naam te doen geven.

Zonder er veel over te spreken gevoelde zij dat vooral hij zoo innig verlangde naar een kindje, een wezentje van hen beiden dat hun geluk nog oneindig veel mooier zou maken...

Eerlijk gezegd - hij verlangde meer naar 't bezit van een kind dan zij.

Eens had zij hoop gehad - was blijven rusten op raad van den dokter tot de ontgoocheling kwam dat er niets was - niets om te hopen.

Ja - en toen gevoelde zij een grenzenloos verdriet, snikkend werd ze wakker en haar man nog in rust werd gewekt door 't schreien naast hem.

Hij troostte haar zóó zacht - zóó in-fijn gevoeld - en juist dat zachte gaf haar bijna nog

meer verdriet, ze gunde, gunde hem 't zoo 't groote - groote geluk. Ze bad in stilte tot haren God of Hij haar gebed wilde verhooren, een vragen om een kind....

En 't werd verhoord.

Op een mooien zonnigen dag zag ze haren dokter verschijnen, dien haar zou zeggen of er iets te hopen viel. En ja - na een klein onderzoek vroolijkte z'n stem door de stille kamer. ‘Ja Mevrouw - ja’.

Ze sprong op, was zóó dankbaar, haar man kon zich niet uiten, hoe zou hij in woorden z'n gevoel vertolken.

Nu kwam er een tijd van drukte, zorgen voor 't kleine goedje, en welk een verrassing en blijdschap als er telkens weer een pakje van buiten kwam; lucht-teer wit goedje in rozig of blauw dun vloei gepakt, zachte kanten en strikken lagen als rein-witte sneeuw-vlokjes en 't licht-kleurige van dun papier.

Hoe klein, hoe in-klein was alles toch! En heel kleine mouwtjes werden netjes uitgespreid tot man-lief thuiskwam, alles bewonderde hij mee, 't was nu reeds iets feestelijks in huis.

Toen - de aankomst van de wieg. Alles roomkleurige tulen kant. Zoo téér, zoo téér. Keurig werd ze ingepakt tot de groote gebeurtenis plaats zou hebben. Een sneeuw-wit kinderledikantje werd geplaatst naast 't bed van de a.s. jonge moeder, zij en haar man hadden 't gekocht; een wit neteldoeksch gordijntje met kant omzoomd hing sierlijk eromheen, de zijkanten opgenomen door hemelblauw soepellint en boven aan de nok was een luchtig groote strik bevestigd.

Een blauw satinet dekentje met zacht zwanendons gevuld voltooide 't geheel, ook dat had haar man mee uitgezocht, een sneeuwwit kussen en lakentje met keurig feston omzoomd staken helder af bij 't blauwe van 't dek.

Eens op een mooien lentemiddag, de natuur jubelde daarbuiten, 't jonge groen ontsproot uit de zwellende knoppen, stond zij voor 't bedje en legde een wit négligétje van dunneteldoek met lichtblauw babylint in 't bedje; de kleine mouwtjes keurig uitgespreid, 't halsje zóó op 't kussen als 't later zou liggen wanneer 't kindje daar was.

En toen 't kleine lijfje daar zoo lag, de mouwtjes op 't dek, zag ze reeds de kleine knuistjes uit die fijne kleertjes komen, zag ze een klein rond kopje op 't kussen en - toen vouwde ze in groote dankbaarheid haar handen en fluisterde ‘God - mijn God - ik dank U dat dat me wacht’ - 't Moedergevoel ontwaakte nu bij haar.

En - later nam ze een nachtponnetje uit de kast en hield dat zóó op haar arm alsof 't kleintje er al in was. Ze bekeek zichzelf in den spiegel hoe 't staan zou, zij als moeder en 't kindje in haar arm.

O, 't zalig aanstaand moedergevoel, 't was nu niet meer alléén om haar man dat ze blij was, neen, zìj gevoelde nu ook tenvolle 't mooie ervan.

En tòch - ze wist immers nog niet wat 't zou zijn moeder te zijn, ze hoorde wel van 't wonderlijk mooie oogenblik als 't kindje daar was.

En - zóó in volle afwachting en illusie, een zonnig blij iets in haar, leeft ze voort, hunkerend naar 't oogenblik dat 't kindje naast haar ligt en haar man als vader bij 't bedje staat, de oogen gericht op 't wezentje van haar en hem beiden, ze verlangde naar 't oogenblik dat hij haar zou begroeten als ‘moeder’ van ‘zijn’ kindje.

Is er iets verheveners denkbaar?

Voor deze twee, neen.....

HOOPVOL.

Varia.

I.
Wee - en Amusant.

Elken dag brengen de hollandsche couranten mij hier in den vreemde de walgelijkste flauwiteiten aangaande het verblijf van de Koningin in Amsterdam. Voornamelijk waar het geldt de prinses wordt je weeierig in de maagstreek, als je leest hoe er niets, ook maar letterlijk niets *aardigs* van 't kind valt te vertellen, en hoe de pennelikkers zich diens ondanks uitsloven om op de onnoozelste manier over haar eentjes-voeren, etc., te wauwelen. Tusschen twee haakjes, zij, de pennelikkers, kunnen dat *moeten* wauwelen niet helpen; 't is immers 't slavenzielachtige publiek, de *abonne's* van de courant, die al dien walgelijken nonsens willen lezen. Dus, om de abonne's te believen, om 't lieve geld met andere woorden, *moeten* de reporters er wel lustig op los leuteren over Juliaantje, al valt er ook niets, absoluut niets wezenlijks van haar te vertellen, daar 't kind niets schijnt te zeggen, noch te doen, dat ook maar eenigzins wezenlijk ‘leuk’ is. - En toch, te midden van al die weeïgheid, ben ik gisteren, 10 Juni, in lachen uitgebarsten van dollen pret om de onbewuste geestigheid van de prinses, waar

de courant je, als een hoogst interessant feit, meedeelde dat zeker raadslid-echtgenoote hare drie zoontjes-jonkheertjes alle drie had meegesleept naar het Vondelspark, om er met H.K. Hoogheid te spelen - - en dat die niets geen notitie van hen had genomen, en in plaats daarvan met haar bal was gaan spelen.

't Stond er zóó idioot-onnoozel dat bericht, dat de opteekenaar ervan zeker zelf heelemaal ontsteld is geweest van zóó'n affront, drie jonkheertjes, expresselijk door mama naar 't Vondelspark gebracht om 'de hooge eer te genieten,' waarop dan verder 'n heel leven lang had kunnen worden gebluft - - en de 'Koninklijke Hoogheid'-zelve nog zóó naief, dat zij, in plaats van de jonkheertjes behoorlijk te 'beëeren', 'n simpelen plebejischen bal boven hen verkoos.

- - Ik herhaal, van 't heele bezoek in Amsterdam heb ik niets, niet één woord gelezen, dat de vermelding wáárd was wat betreft 'n wezenlijk aardig kindergezegde of dito kindergedoe. Maar deze onbewuste onnoozelheid heeft me alle weeïgheid vergoed die ik dezer dagen in dat opzicht heb moeten doormaken.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Nog meer weeïgheid.

Natuurlijk is de Koningin óók naar de kerk gegaan in Amsterdam. En, natuurlijk, heeft de voorganger, inplaats van Haar en Hare hofhouding te zeggen, - zooals immers van zijn standpunt zijn *plicht* was, - dat ze 'n doodgewone zondares is voor Gods oog, net als ieder ander, zich geroepen gevoeld Haar integendeel den walgelijksten honig om den mond te smeren. Volgens de Telegraaf is zelfs Willem van Oranje erbij gesleept, waaromtrent deze bewuste voorganger precies wist te vertellen hoe en waarom dat God toen alles zoo geleid heeft en Hij 't deed namelijk omdat het recht aan Willem van Oranje's zijde stond, etc.

Is 't niet meer dan weerzinwekkend zulk een je precies komen uitleggen *wat* en *waarom* God iets heeft gedaan, alsof Hij dat heeft geopenbaard zeker aan zoo'n vleierigen zwartrok, die dolblij is dat hij voor 'n Koningin mag staan preeken (ik wil eigenlijk zeggen leuteren).

Komiek-naief eindigt het berichtje met de mededeeling dat de 'godsdienstoefening nauwelijks één uur duurde.'

- Natuurlijk! De 'hooge' Kerkgangers langer nog vervelen zou ook heelemaal niet te pas komen. Dat is alleen goed genoeg voor de eenvoudigen in den lande, voor wien in streng afgescheiden kerken en in die van Doleerenden etc., twee uur minstens 'grondig' wordt gepreekt, met tekstuitlegging, toepassing, etc. Maar, evenzeer natuurlijk als je aan 't vleien van wat ben je me begint, dan wordt het moeilijk 't àl te lang te maken. En bovendien, de Koningin gaat immers niet naar de Kerk om te hooren 'Gods Woord', maar om gezien te worden door 't volk. En denk eens aan, wat 'n eer voor den dominee. Van louter aandoening zal hij zelf wel niet meer dan 'n uur hebben *kunnen* wauwelen.

God, o God, wat 'n weerzinwekkende boel hebben al de dominees en de kerkgenootschappen gemaakt van 't Evangelie en zijn eenvoudige leerstellingen wars van allen ophef. Lazen we niet onlangs in een Haagsche advertentie van een bekende Christin, dat ze 'heden was bevorderd tot de hemelsche heerlijkheid.' Alweder, alsof

God dien dominee, die dat moois had opgesteld, daarvan had kennis gegeven wat Hij heeft gedaan met de afgestorvene. - -

Enfin, goddank, goddank, 't misselijk couranten-gedoe in Amsterdam is weer uit, voor 'n jaar. Nu krijgen wij de interessante ditoberichtjes van Apeldoorn en 't Loo!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Kunsten en Wetenschappen.

'De Lakenhal' te Leiden.

Het Gemeentemuseum van de 'Sleutelstad,' bekend onder het bovenstaande opschrift, is een gelukskind.

De Rembrandtfeesten, voornamelijk wel door de door de commissie georganiseerde tentoonstelling, brachten veel geld op, en nu stelde de Commissie het batig slot harer ontvangsten, niet minder dan *f* 9000. - ter beschikking van het Leidsch Museum tot aankoop van een of meer schilderijen van Leidsche meesters uit de 16^{e} of 17^{e} eeuw.

Zoo iets is om te watertanden voor andere museums, welke een armoedig bestaan leiden, alles gratis aanbieden, tot zelfs de catalogussen, waarop door dwaze berekening verlies wordt geleden.

Maar we zeiden het 'de Lakenhal' is een gelukskind, een Zondagskind. Trouwens Leiden is ook een van je steden. Den Haag, hoe mooi ook, en hoeveel aanlokkends ook biedende, is een aparte stad als het er op aankomt grootsch te doen; ieder zoekt daar zich zelf, en ieder zoekt zijn Haagsch leven te leven door allerlei aanvullende douceurtjes, die de vrienden elkaar zoo'n beetje in de

schoot werpen. Denk maar aan de geforceerde weddeverhooging van den Burgemeester en aan het Wethouders-pensioen voor den oud Brandkommandant de Wijs in 't leven geroepen.[1)] Doch we hadden het over het Leidsch Gemeentemuseum, en nu een fraaie Van Brekelenkam van 1648 kon aangekocht worden, en een schalksche Jan Steen, welk stuk eenmaal behoorde (na 1888) aan een Hagenaar met hoofsche manieren tegenover de kunst, kwam de Heer L. Nardus van Suresnes bij Parijs het Museum een Rembrandt schenken, waarvan het Museum davert.

'Het is eene krachtig, brutaal geschilderde atelier-studie, op paneel 19½ cM. hoog en 16 cM. breed. Die Meneer L. Nardus, een schuilnaam als ontleding van den eigenlijken voornaam: Leonardus.... is een vrijgevig man; het 'Mauritshuis', meenen we heeft hij ook al zoo goed bedacht. Wie weet of er niet meer Museums aan de beurt komen! De goede degelijke Maecenassen leven in hem weer op.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Esperanza. - Ja, inderdaad de badkuur grijpt mij zeer aan. Ik moet, schijnt het, voortaan altijd zeer voorzichtig leven. Uw artikel nam ik aan. - Hoe typisch ouderwetsch van de Hollanders is dat nu weer om, bij zulk zeldzaam mooi zomerweer

1) Geschreven 21 Sept. 1908.

als dit jaar in Scheveningen en den Haag schijnt te hebben geheerscht, de zeebaden niet een béétje vroeger te openen dan anders. Echt met de trekschuit! Van het Kurhaus-zelf houd ik niet, vooral niet sinds zij er een volslagen winter-concertzaal van maakten; maar onder de rotonde zit ik 's avonds gaarne, en ook onder de Oranje-galerij op den hoek, waar het altijd zoo vol is. Natuurlijk hebt gij onze woning niet gezien, omdat zij niet vlak aan den weg staat. Wij hebben echter van uit de serre een heerlijk kijkje op den Gevers Deynootweg. Wij verheugen ons er voortdurend op in die nieuwe grootere villa te trekken als wij terug zijn. Marie gaat een paar dagen vroeger naar huis om ons af te wachten. De villa is verdoopt naar onzen lieveling in 'Benjamin'. - Toch wil ik nog even zeggen dat we 't hier uitstekend hebben, en echt genieten van de kalme vredige buitenrust in deze allerliefst-gelegen badplaats.

Zooeven krijg ik van U een briefkaart, waarvan ik *niets* begrijp. Ik bedoel dat kiekje. Ik kan er niet uit wijs worden wat er achter steekt. In elk geval hartelijk dank.

Odillon. - Hartelijk dank voor de 'Kassian'-briefkaart. Ja, 't is wel een tegenvaller dat ik weer zoo in 't geheel niet mag loopen. Maar ik denk altijd maar aan de massa's menschen die het heel wat erger nog hebben.

Mevr. A.J. van de W. - *Hartelijk dank* voor Uw lieve kaart en goede wenschen.

Nel. - Uw artikel nam ik aan. - Ja, wij hebben hier in Nauheim prachtig weer gehad, bijna te warm, maar, nu ik zoo volstrekt niet mag loopen, en steeds in dat wagentje zit, is dit voor mij niet erg. Nu is het weer echter ongelukkig omgeslagen in koude. - Ik dank U hartelijk voor uw instemming met mijn artikel over Karin Michaëlis.

Hebt gij gelezen hoe zij-zelve óók is gescheiden van haren man, en zich in New York gaat vestigen, evenals hare heldin Elsie het doet in het vervolg op Das Gefährliche Alter? Zoo jammer, dat een vrouw, die aan den eenen kant zoo véél waars zegt aan den anderen kant alles zoo eenzijdig opneemt, alsof de heele vrouwenquestie 'm alléén zit in die paar overgangsjaren alleen.

Cenina. - Uw post-anweisung heb ik ontvangen, maar ik zal met de terugzending van het stukje maar wachten tot ik terug ben. - Ja, in Genève zal het stellig onuitstaanbaar heet zijn geweest. Ik was er ook eens in zulk weer, en ik vond het om dood te vallen zoo zonnig. Mij dunkt dat gij toch wel heerlijk moet zijn aangesterkt, dat gij zelfs in zulk een hitte gaat roeien, want dat is altijd een verbazend inspannende beweging! Maar het *is* heerlijk op het meer. - Ook ik geloof wel met U, dat de ervaring niet alleen zit in den leeftijd maar ook veel in den blik dien men heeft op de dingen. Zooals gij van U zelf zegt, zoo gaat het velen: 't eene oogenblik is men verstandig, 't andere heel onverstandig. Echter, denk er aan, dat vooral wilde ik U zeggen, dat een jong meisje, met een knap gezichtje en wat fortuin, op reis dikwijls heel leelijk er kan inloopen, als zij niet bijzonder voorzichtig is op het punt kennismakingen, óók met vrouwen! De laatsten namelijk zijn dikwijls handlangers van mannen.

Mits. - Uw artikel-gedachtenwisseling nam ik op. Dank voor Uw instemming met mijn artikel over het eerst dan handelend optreden van autoriteiten, als zij zelf, of hun familie, een ongeluk krijgen (Zie: Zoo moet het gaan, Lelie van 31 Mei). Het ergert mij altijd hoe onrechtvaardig het juist in *dit* opzicht toegaat in de wereld. Alles geschiedt voor de rijken, en voor de armen niets. Voor auto-bezitters, aviators, fietsers, doet men van alles, voor den minst-bedeelden van allen daarentegen, den voetganger, dikwijls oud en gebrekkig daarenboven, geschiedt niets.

Het zal den heer Römer zeker veel genoegen doen, dat gij zijn artikel over spiritisme met zooveel instemming laast. Ik-zelve heb juist weer treffende dingen gehoord van een overtuigd spiritist, dingen die niet *zijn* tegen te spreken, vind ik. - Men hoort zooveel vóór en tegen op dit gebied. Ik-zelve vertelde reeds dikwijls in de Lelie hoe ik zoo wel niet-uitgekomen dwaze dingen bijwoonde als ook zeer treffende. Het ongeluk is m.i. dat de spiritisten te véél willen bewijzen, terwijl men omgekeerd de nietgeloovigen eraan toch niet overtuigen kan, ook niet door de meest treffende dingen. Ik-zelve heb dat bijgewoond, dat iemand b.v. tot mij zeide in een seance: Als dat zekere iets gebeurt, dan geloof ik voortaan. Wel; 't gebeurde. En toen zei hij nogtans: 't Is maar toeval. En dat was een achtenswaardig beminnelijk man; maar een beslist materialist. Het boek van E. d'Esperance heb ik gelezen, en vind ook-ik niet zéér overtuigend, maar, waarom zou zij geen ‘schaduwschip’ hebben kunnen zien? Dat verschijnsel hoort men meer. Het meest trof mij, aan het slot van het boek, de geschiedenis van den duitschen professor (was het niet in Breslau), die door hàre ervaringen werd overtuigd, en veranderde van een spotter met spiritisme in een beslist geloover eraan.

Indien gij overigens werkelijk belang stelt in die vraag omtrent dat schaduwschip, dan raad ik U aan in een gedachtenwisseling om inlichting te vragen aan een zoo met spiritisme vertrouwde persoonlijkheid als mevr. van Rees; - stellig zal deze U zeker gaarne antwoorden op Uw vragen.

Hoopvol. - Ja, nu zal Uw man U wel voorlezen, denk ik, dat ik Uw artikel graag aannam, en zeker hebt gij ook mijn telegram ontvangen, aan U beiden? Ach ik ben zoo blij voor U. Ik zie zoo graag gelukkige menschen. En ik *was* 'n beetje in zorg om U, om die geschiedenis met Uw zuster; maar, goddank, nu is die er ook goed doorheen gekomen. 't Lijkt zoo banaal te zeggen dat ik deel in Uw vreugde, maar o ik doe het zoo van harte. Ik kan U nu wel vertellen, hoe ik steeds dacht bij Uw laatste brieven aan een abonneé, die ik had in het begin van mijn redactrice-schap, die ook zoo dol-gelukkig dat blijde moment tegemoet zag, die alles zelve maakte ervoor - en van wie ik in plaats van den goeden afloop te hooren kreeg de doodstijding! Onlangs nog hoorde ik door hare vriendin hoe lief en goed zij was, en óók hoe zalig blij in hare verwachting. Om dat alles had ik angst voor U. Maar nu kan ik U in gedachten blij de hand drukken en aan Uw man ook, en hopen dat gij spoedig Uw flatteerend kapsel en Uw costuum-tailleur zult dragen.

Hartelijk dank aan Uw man voor zijn instemming met mijn Parade-gedachten (zie Lelie van 24 Mei). Van iemand die zijn positie bekleedde doet mij die instemming dubbel goed. Op 't portretje reken ik. Dat vind ik bepaald aardig. En nu hoop ik maar, dat alles *blijft* goed gaan. Hoor ik dat nog eens van Uw man, als het niet te veel is gevergd?

Timmy. - Het eene gedichtje nam ik aan; het andere, dat van de erfelijk-belasten, vind ik minder gelukkig van maat. Daarom vernietigde ik het dus. De verbetering in het vorige gedichtje heb ik aangebracht. - De gedichten van Marie Boddaerf laten mij nog al koud. 't Is mij gegaan zooals U, ik vind er enkele mooie onder, maar lang niet alle zeggen mij iets. Ja, ik heb het heel dikwijls, dat ik aldoor moet denken aan 'n gedicht, maar meesttijds is dat 't een of ander van Heine, dien ik zielslief heb. Inderdaad vind ik ook bij, Helene Swarth heel veel diepgevoeligs. Kent gij van haar: Haat.? Er zijn er vele onder hare verzen die ik zéér lief heb, vooral onder hare vroegere poezie. Van Boutens vind ik *Beatrys* toch wel heel mooi, - Kent gij dat van hcm? Hartelijk dank voor de groeten aan Frits en Benjamin; zij gedragen zich hier eenvoudig voorbeeldig. Benjamin heeft half Nauheim zich tot vriend gemaakt, zoowel onder de inwoners als onder de Kurgasten. Hij is zoo slim, dat hij begrijpt nu niet te *mogen* blaffen, en hij, die anders nooit gehoorzaam is in dit opzicht, geeft nu geen geluid in de kamer. Ja, ik wil graag hooren van uw eigen pleegkind; zelf krijg ik er, als ik terugkom, een vijfden bij, en twee katten, die ik *moes*t nemen uit medelijden. Wij hebben nu een grooter huis, en ik *voelde* dat het mijn plicht was. - Hartelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Door vergissing wordt de **Boekbeschouwing: Een week als Vliegmensch**, welke de vorige week reeds gereed was en is blijven liggen, eerst heden geplaatst. En moest de **Gedachtenwisseling: Maar.... de praktijk!** door **Een Vrije Socialist**, wegens gebrek aan plaatsruimte nog wachten.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

28 Juni 1911.
24ste Jaargang.
No. 52

Berichten.

Van af heden is mijn adres:
Bad-Nauheim, Villa Esperanza, Karl-strasse.
Men kan of de brieven, stukken, correspondentie, enz., direct aan mijn adres dáár zenden, of ze, desverkiezende, onder gesloten enveloppe aan mijn adres, doen toekomen aan den uitgever der Holl: Lelie, den heer L.J. Veen, Amsterdam, 485 Keizersgracht, die zich gaarne belast met de doorzending van wàt ook.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Over de Godsdienst van het Spiritisme
door Ch. Hijmans

Er is in den laatsten tijd reeds zooveel geschreven, ook in de Holl. Lelie, over het Spiritisme, het wordt in vele kringen zoo dikwijls besproken, dat men heel vaak de

vraag hoort uiten: ‘Welke waarde heeft dit toch voor het werkelijk leven? Welk godsdienstig geloof kan men daaruit opbouwen dat waarde heeft voor den innerlijken mensch?’

Mijn doel is, den lezer en lezeressen van dit blad, met toestemming der geachte redactie, *mijn* geloof hierover mede te deelen, dat ik na eenige jaren proefondervindelijke studie verkregen heb.

Vooraf echter wil ik U openhartig vertellen, dat alhoewel ik reeds lang het plan had, een artikel aan het bedoelde onderwerp te wijden, een groote stoot hieraan gegeven heeft, wat ik in de j.l. Lelie gelezen heb in

de correspondentierubriek onder 't motto ‘Mits’ n.l:

‘Ik heb vaak nagedacht over het spiritisme als laatste stroohalm, waaraan het geloof zich zou kunnen vastklampen. Ik meen echter met zoovelen, dat àl die waarnemingen en z.g.n. openbaringen berusten op zelfbedrog, váák ook op moedwillig bedrog. Stel echter, dat zulks niet het geval is: wàt hebben wij er dan nog aan? M.i. *niets!*’

Laat ik U zeggen, dat ik niet eerder over het spiritisme op goede, gezonde wijze kon nadenken, alvorens er zelf eenigen tijd in onmiddelijke aanraking te zijn geweest.

Mijn doel, toen ik den eersten tijd seances bijwoonde op mijn eigen kamer met eenige wel vertrouwde vrienden en een kennis, die medium was, was om het allereerst grondig te bestudeeren, om na te gaan, hoeveel waarheid daarin opsloten zou zijn.

Eerst een jaar later, toen ik zelf seances hield met drie mijner vrienden, en daardoor, zelf goed medium geworden zijnde, ruimschoots gelegenheid had gevonden, door mij zelf en bij anderen de verschijnselen te onderzoeken, heb ik een groote *zedelijke* steun erin gevonden voor het leven in deze wereld.

Laat mij U verder mededeelen, dat ik geen waarde hechtte aan 't kloppen, draaien, dansen, enz van tafels en allerlei voorwerpen; 't kloppen van de tafel slechts als eenvoudig *middel* heb gebezigd om mijn doel te bereiken n.l. in contact te komen met een of anderen geest. Ik heb er nooit eenig belang in gesteld krachtuitingen van geesten te voorschijn te brengen, door een zware tafel b.v. op te tillen, daar deze manifestatiën hoegenaamd geen geestelijken inhoud in zich hadden tot verheffing van het innerlijke, menschelijke wezen.

In de paar jaren, waarin ik aanhoudend het Spiritisme beoefende en bestudeerde, heb ik mij alleen en uitsluitend bezig gehouden met de ‘trance’ d.i. het slapen van het medium, zonder ooit in duisternis gehuld te zijn, alzoo steeds met het lamplicht *aan*, daardoor in de gelegenheid zijnde, kalm, gemakkelijk en duidelijk met de geesten te spreken.

Uit mijne seances, die ik, zooals gezegd, meestal in zéér beperkten, intiemen kring met drie mijner vrienden heb gehouden, heb ik voor mijzelf het volgende geloof opgebouwd, wat naar mijne meening werkelijk waarde voor den innerlijken mensch heeft. Ik wil mij slechts tot de hoofdpunten bepalen, en is het mijn doel, U te toonen, dat er toch werkelijk een antwoord gegeven kan worden op de vraag, zoo menigmaal geuit: ‘Wat hebben wij eraan in ons leven?’

Het spiritisme heeft mij in de eerste plaats geleerd:

Er is een voortbestaan na den menschelijk lichamelijken dood, een voortbestaan van de ziel, of geest zooals wij het uitdrukken. Dit voortbestaan is zuiver geestelijk, waarin alle zielseigenschappen zich in hoogste mate ontwikkelen. Dit ‘leven’ (welk m.i. het wàre leven is, daar materieele zorgen zijn opgehouden) is geen onmiddelijk ‘paradijsleven’, maar heeft dit wel ten doel.

In den eersten tijd is dit leven nog gericht op het wel en wee der liefsten, die de ziel op aarde heeft achtergelaten, kinderen, broers, zusters of anderen, en is de ziel zelfs dikwijls in staat hun een waarschuwing te geven voor een of ander onheil, wat hen zou kunnen treffen. De ziel beschermt hen alzoo den eersten tijd voor slechte handelingen en voor kwaad. Het spiritisme heeft mij echter geleerd, dat niet iedere ziel in staat is, hunne liefsten na zijn dood te waarschuwen; slechts zij, die op aarde goed waren (hieronder verstaande zedelijk goed) hebben deze macht.

Uit dit laatste kan ik reeds voor U de volgende stelling openbaren: Dat de straf voor de zedelijke misdaden na den dood van den mensch komt!

Om U dit eenigszins duidelijk te maken, moet ik U 't volgende eerst zeggen:

Elke handeling van den mensch in zijn leven, welk een levend wezen, hetzij *mensch* hetzij *dier*, in diens ziel krenkt, of benadeelt, wordt later op een of andere wijze gestraft!

Wanneer de mensch nu sterft, komt zijn ziel vrij, deze kent alles, weet het verleden en ziet de toekomst! Deze ziet dus al de gevaren, waarin zijn liefsten op aarde kunnen geraken door komende omstandigheden.

Indien nu deze ziel op aarde niet goed zedelijk geleefd heeft, is hem *niet* de macht gegeven, deze een waarschuwing of teeken voor een naderend onheil te geven.

Dit is een van de merkwaardigste directe straffen, welke ik ooit door studie gevonden heb bij 't spiritisme! Want daar de ziel alles ziet, dus ook elk gevaar, is het werkelijk een zware straf voor hen, die niet bij machte zijn, zijn nabestaande, die hij liefheeft te kunnen beschermen of te raden in moeielijke gevallen!

Het spiritisme heeft me geleerd, dat al 't kwade, dat door den mensch bedreven wordt, (ik bedoel geestelijk kwaad) tegenover mensch of dier, hiernamaals gestraft wordt *niet* door kwellingen van 't lichaam, daar dit niet meer bestaat, maar door pijnen van de ziel door berouw, boete of anderszins, die veel erger zijn dan lichamelijke pijnen. (Deze straf wordt hem niet opgelegd door een ander, maar door *hemzelf*. Hoe vreemd U dit ook mocht klinken, later hoop ik U dit duidelijk uit een te zetten!) Alzoo volgt hieruit, dat het de mensch tot plicht heeft, goed te zijn jegens zichzelf en tot anderen en dat in de *meest* uitgebreide zin des woords. Ik versta hieronder 't volgende:

1°. Oprecht te zijn tegenover jezelf en tegenover anderen.

2°. Waardeering van de persoonlijke gezondheid.

3°. Uiterst goed tegenover de minbedeelden, zoowel stoffelijk als geestelijk.

4°. Zacht en liefhebbend voor *elk* dier.

Een van de eerste stellingen van het spiritistisch geloof m.i. is, dat een gezonde ziel slechts bij voortduring in een gezond lichaam kan leven. Men moet zijn gezondheid waardeeren, reeds hierom dankbaar en tevreden zich achten, en zooveel mogelijk doen, dat men gezond blijft! Seances met zenuwachtigzwakke personen zijn daarom niet *gezond*, zéér prikkelbaar, en leiden tot buitengewone, ziekelijke, en veeltijds *valsche* verschijnselen.

Toen ik daarom na eenige jaren door mijn voortdurend verder doordringen in 't spiritisme te zenuwachtig werd en mijn gezondheid te veel zou wagen, indien ik voortging met mijne seances, heb ik onmiddelijk daarmee opgehouden, volgende bovengenoemde stelling.

Het spiritisme heeft me verder getoond, dat iedere ziel naar iets hoogers streeft, naar iets, wat ons menschen *onbekend* is, doch bekend aan iederen geest, en indien hij iets goeds in zich heeft, al zijn krachten aanwendt, om dit te bereiken.

Wat dit doel precies is, kan ik U helaas niet zeggen; het is het eeuwenoude Raadsel, wat in de Godsdiensten God is, het groote Mysterie! Het heeft in het spiritisme, *zooals ik het heb leeren kennen* door mijne ondervinding, echter een geheel andere beteekenis dan in de bestaande Godsdiensten! In deze laatsten wordt Het voorgesteld als een Wezen, Die zegent en straft, beloont en afkeurt, Die de wereld en der menschen gedachten regeert en elk hunner handelingen kent! In het spiritisme (ik herhaal uitdrukkelijk, zooals ik het heb leeren kennen) is dit hoogste een Doel, waarin alle hoogste, edelste, fijnste ziele-elementen, die er bestaan en tot hoogste volmaking gekomen zijn, samen komen en er zich in oplossen d.w.z. zich er mee vereenigen.

Nergens echter heb ik den indruk gekregen, dat dit Hoogste, dit Verhevenste, dat Doel en Paradijs aller zielen, de Heerscher, Schepper of Regelaar is van de Wereldgebeurtenissen of der Menschen lot. In zooverre, lezers en lezeressen, moet ik U teleurstellen, wat mijn 'geloof' betreft.

De ziel, die verlost is van zijn lichamelijk omhulsel na 's menschen dood, staat vrij, onafhankelijk, met eigen kracht, gesteund door eenige helpers (beschermgeest, enz.) en werkt zich hooger op door eigen innerlijke wil en eigen energieke kracht! Elke schrede, die hij vooruitgaat, is daarom dan ook ontzettend sterk, wijl die overwinning op zijn zieleweg behaald is door innerlijk zelfverkregen kracht!

Elke ziel wordt daarom hoe langer hoe energieker, straalt om zoo te zeggen meer en meer intenser licht uit en wordt sterker, edeler!

Hieruit put ik de geestelijke steun voor dit leven, dat alle ware kracht van den mensch niet komt van buitenaf, maar van hemzelf; elke waarheid en energie uit zijn eigen heilig binnenste! Slechts dan pas krijgt zijn werken en zijn streven waarde!

De grootste steun komt van den mensch zelf!

Dit is dáárom m.i. een groote steun voor dit leven en bezit daarom een groote zedelijke waarde, omdat met die wetenschap toegerust wij onszelven terdege onderzoeken en alle huichelarij en valschheid ver van ons werpen. Dat wij slechts zijn zullen zooals ons hart ons zegt! Dat verder, wàt wij doen, ook goed en terdege doen en geheel onze krachten er aan wijden! Ook dan pas kunnen wij tevreden zijn over ons werken; al hebben wij dan weinig bereikt, zoo kunnen wij toch zeggen: ik deed het met al mijne toewijding!

Dit geloof steunt volgens mij ook daarom goed, omdat het leert oprecht te staan tegenover je medemensch en goed en liefhebbend tegenover ieder, hetzij mensch of dier!

Maar er is nog meer, nog véél meer! Hoe heerlijk te weten, vàst te weten, dat alles wat je doet, al 't goede, nooit verloren gaat

na je dood, maar voort blijft bestaan om je verder te helpen op dien langen, moeilijken zieleweg, die er volgt, na dit leven naar 't zielenparadijs!

Hoe heerlijk te weten, dat er zielen zijn, die met liefdeblikken op je neerzien, die bedroefd zijn en treuren, als je slechte dingen zou doen, omdat het je later na je dood zooveel verder weer van het Doel zou brengen en nog veel meer moeite zou geven en kracht en werk, om op den begin-weg, waar je eerst was, terug te komen! Dat vaste weten houdt tegen om ook maar een weinig *niet goede* dingen te doen, teneinde je beschermgeest, die Groote, Goede, in je leven Onbekende Geest, die altijd bij je is en om je is en na je dood je steunt en leidt op je moeilijken zieleweg, niet te bedroeven en voor je zelf reiner te maken, dichter bij je doel. - -

O, nog veel meer is er, wat je goed doet in het Spiritisme!

Dat weten, dat een groote, geestelijke liefde hier op aarde voor altijd gesloten blijft en na den dood, ook *blijft* bestaan en men elkaars ziel wéérvindt, in groote, goede sympathie en harmonie. Dit weten, dit vàste geloof: *Dat niets vernietigd wordt met den dood, dat alles blijft bestaan en alles voortgaat, alhoewel langzaam en moeilijk, maar vóórtgaat naar een schitterend, glorierijk Doel, het Al-Licht* - Lezers en lezeressen, heb ik U eenigszins, naar ik hoop, duidelijk gemaakt, dat er wel degelijk een antwoord gegeven kan worden op de zoo menigmaal geuite vraag: 'Wat voor innerlijke waarde heeft het spiritisme?'

Later hoop ik U, indien de redactrice het veroorlooft, nog duidelijker uiteen te zetten de verschillende punten, welke ik even heb aangehaald, doch welke ik slechts kort aanstipte, om U zooveel mogelijk naar mijn bescheiden krachten een aaneengeschakeld, helder beeld te geven van het bedoelde vraagstuk.

Verantwoordelijkheidsbesef.
Opgedragen aan de artsen.

Ik weet niet, of mijn hollandsche lezers - waaronder de meesten wel niet zooals ik geabonneerd zullen zijn op eenige fransche couranten - dientengevolge zóó nauwkeurig als ik-zelve zullen hebben gevolgd het drama dat zich dezer dagen in Parijs afspeelde.

Een doctor, niet maar de eerste beste practizeerende geneesheer, maar de chefchirurg van l'Hôtel-Dieu, - docteur Guinard - is namelijk doodgeschoten door een zijner voormalige patienten. Die man, ongeveer anderhalf jaar geleden door hem behandeld, werd door hem geopereerd op een wijze, die niet alleen zijn toestand nog zelfs verslimmerde, maar hem ook maakte tot een misdeelde voortaan, een verminkte, *en dat buiten zijn voorkennis of toestemming.* Na zijn ontslag uit het hospitaal, ingelicht door een anderen doctor omtrent hetgeen met hem was geschied gedurende die operatie, onlijdelijke pijnen, daarenboven lijdend voortdurend, ontstond in hem een bittere verontwaardiging dientengevolge jegens den directeur-chef van het Hôtel-Dieu. Hij vervoegde zich bij hem om zijn beklag te doen, te vragen opnieuw om betere hulp, de doctor echter wees hem hoogmoedig terug - zijn verontwaardiging hierop groeide aan tot een verbitterden haat, en ten slotte kocht hij een revolver, wachtte de oorzaak van zijn ellende op bij het verlaten van het hospitaal, en schoot

hem zóó meedoogenloos raak door het onderlijf, dat de doctor na een paar dagen lijden bezweek.

Deze hierboven meegedeelde feiten zijn alle bevestigd door de buren en bekenden van den beklagenswaardigen moordenaar, welke eenstemmig getuigden hoe hij, tot op zijn operatie toe, een arbeidzaam en bekwaam mensch is geweest, kleedermaker van beroep, en hoe de verergering van zijn toestand na de operatie hem niet alleen bijna het werken onmogelijk maakte, maar hem ook 's nachts dikwijls jammerend deed opstaan van onlijdelijke pijnen. Hij zelf verklaarde, toen de rechter hem vroeg of hij geen berouw had van zijn daad, dat hij die thans, nu hij den dood van zijn slachtoffer vernam, oprecht betreurde, maar hij erkende volkomen hoe hij geheel en al met voorbedachten rade had gehandeld, gedreven door behoefte aan wraak. - -

Natuurlijk, zooals het altijd gaat in de wereld, zoo ook in dit geval. Het slachtoffer, dr. Guinard, was een bekend chirurg; hem beklaagt èlke fransche courant, zijn heldhaftig zijn pijnen verduren, zijn kalm zijn eigen dood vooruit zien, wordt beschreven met vele roerende woorden. Voor het lichaams-lijden, de smarten, daarentegen, des niet-voornamen moordenaars, 'n derde klasse patient maar, waaronder deze ongelukkige man maanden lang leed eer hij zijn wraak

volvoerde, heeft niemand eenig beklag over. En bovenal, bij de *diepere* oorzaak van 't heele geval, bij 't gebrek aan *verantwoordelijkheidsbesef* van zoo heel veel doktoren, in onze dagen van haast en overhaasting, staat niemand stil.

Laat mij nu voorop één ding stellen, en dat is, - ik verklaar het hier met allen nadruk, - dat ik *geen* vijand ben van doctoren als zoodanig, of, liever gezegd, van hun beroep, maar het integendeel heel hoog stel, en dat juist dáárom dit artikel mij in de pen wordt gegeven. - Er is een tijd geweest, die tijd waarin ik veel jonger was, en nog te veel illusies had, toen ik het doktorsberoep voor het mooiste hield wat er bestond, omdat ik in den waan verkeerde dat alle geneesheeren uit roeping doctoren werden, uit 'menschenliefde.' Die waan was een van onnoozelheid; want, menschen die enkel uit menschenliefde *welk* vak ook kiezen, of het nu zij geneesheer of predikant, of liefdezuster, of onderwijzeres, zij behooren altijd tot de groote uitzonderingen, en verreweg de meerderheid kiest welk beroep het ook zij om finantieele redenen of uit eerzucht, of om 'n anderen egoisten drijfveer te bevredigen, maar in elk geval dus toch uit 'n berekenings-oogpunt.

Goed, maar dat kan samengaan met *plichtsbesef*, met de eerlijke begeerte de groote verantwoordelijkheid, die men op zich neemt, zoo goed mogelijk te vervullen.

En nu wil ik, alvorens ik verder ga, er nog eens uitdrukkelijk op wijzen, hoe ik zulke hunne plichten betrachtende doctoren *ken*, hoe er niet minder dan vier in mijn leven zijn geweest, aan wien ik oneindige verplichting voel, (en wier namen, zoowel als de ziekten waarin zij mij behandelden, ik zeer gaarne aan anderen wil noemen), zoodat mijn artikel er geenzins is een van vijandschap tegen het beroep van medicus, ook niet tegen de *hedendaagsche* geneesheeren. Immers, van de vier die ik hier bedoel, zijn er drie nog in leven. Bovendien nevens hen, deze vier, die mij op zeer verschillende tijdstippen, en in zeer verschillende ziektegevallen, bewezen hebben, hoe ontzettend veel reden tot blijvende dankbaarheid een patient kan en moet hebben aan zijn geneesheer, zijn er nog vele andere doctoren ook, aan wien ik mij om 't een of ander verplicht voel, wat ziektegevallen betreft, of die ik mag rekenen onder mijn vrienden, of ook zelfs die ik, zonder hen persoonlijk te kennen, hoogacht, om wat ik van hun leven als arts vernam van derden.

Neen, ik ben dus geen voorstandster van 't hedendaagsche schimpen op alles wat doctoren geldt en medische wetenschap, om dan in plaats daarvan troost te zoeken bij kwakzalverij, wonderboertjes, magnetisme, christian-science, etc. Ieder moet zelf weten hoe en op welke manier hij zich, als hij ziek is, wil laten behandelen, ik voor mij persoonlijk echter vind meer reden een behoorlijk gestudeerd-hebbend arts aan mijn bed te roepen, dan mij toe te vertrouwen aan de geheel ongecontroleerde raadgevingen en medicijnen van kwakzalvers, om van het onhoudbare, door Engelschen cant ingegeven christian-science-gedoe niet eens te spreken.

Echter, aan den anderen kant, - en het zooeven met dr. Guinard gebeurde, doet mij de pen opvatten, om op die zijde van de zaak, die zoo geheel vergeten wordt, eens te wijzen, - hoe weinige doktoren verplaatsen zich in den toestand van hun patient en bedenken, dat zij aan hem een ontzettend groote verantwoordelijkheid op zich laden, omdat hij is, als *zieke*, in hun macht, en is van hen afhankelijk!

Ik sprak daareven van de doctoren aan wien ik een groote verplichting voel; ik heb daarentegen ook gelegenheid gehad in deze Lelie-kolommen te vertellen van de trional-vergiftiging, die ik kreeg door het mij onoplettend steeds maar

trional-toedienen door een arts, en welke bijna doodelijke vergiftiging werd ontdekt en genezen door de kunde en bekwaamheid van Geheimrat Burkart in Bonn[1)].

Welnu, toen Geheimrat Burkart de kolossale vergissing waarvan ik het slachtoffer was geworden had ontdekt, en ik langzamerhand, na drie weken ongeveer, aan het onmiddelijk stervensgevaar was ontkomen, besprak hij dikwijls met mij de mij veel te weinig bekende gevolgen, die het nemen van te veel trional op sommige gestellen kan hebben, indien de dokter daarmede geen rekening houdt.

- Het Berliner Klinische Wochenschrift mijn geval beschrijvend haalt tegelijk ook nog verscheidene andere van trional-vergiftigingen aan, en Geheimrat Burkart vertelde mij toen o.a. ook, dat men van deze soort

1) Ik verwijs hen, die hierin belangstellen, naar de Lelies van het jaar 1910 of naar de Herinneringen, uitgekomen in boekvorm bij den heer van Kampen, Amsterdam. Het ziektegeval-zelf is beschreven door dr. Vogel, assistent van Geheimrat Burkart in Bonn, in het Berl. Klinische Wochenschrift van 2 Oct. 1899; en ik ben bereid om aan ieder die het verlangt daarvan een ex. ter lezing te leenen, opdat hij zichzelf overtuige van de feiten die ik meedeel.

vergiftiging levenslang geheel blauwrood in het gezicht kon worden. Een priester in Bonn zelf was hem in dien toestand bekend, en ik heb dien ongelukkigen man later toevallig met eigen oogen in een processie aanschouwd, en mij kunnen overtuigen aan welk een vreeselijk ongeluk ik was ontsnapt.

Want, - daarom kom ik op deze geschiedenis terug, - ik zou immers oneindig veel liever zijn gestorven aan die trional-vergiftiging, zooals de hartzwakte dagen lang liet dreigen, dan dat ik veroordeeld ware geweest tot het voortaan moeten rondloopen als een afschuwelijk om aan te ziene ongelukkige, van wie iedereen zich met een onwillekeurigen schrik afwendt.

Kan men - wil ik gevraagd hebben - kan men het zulke slachtoffers van onnauwkeurigheid en overhaasting kwalijk nemen, indien zij, gelijk de diep beklagenswaardige moordenaar van dr. Guinard, ten slotte grijpen naar een middel om zich te wreken?

Immers, spreek mij niet van méérdere of mindere *knapheid* en *kunde.* Ook de knapste en geleerdste dokter kan zich vergissen, maar wie zal hem dat kwalijk nemen, zoolang hij, de patient, slechts overtuigd is dat de vergissing geschiedde *ondanks* zorg en toewijding. Het tegendeel echter is in onze groote steden zoo dikwijls het geval. Ik zal geen namen noemen, maar ik vraag iedereen, die wel eens sommige modedokters heeft zien rondrijden, of het *mogelijk* is dat deze zich *niet* overhaasten, en daardoor *niet* maken vergissingen, wanneer men gadeslaat den *tijd* van hun bezoek, die zich bepaalt tot minuten, soms tot seconden. De ouderwetsche gemoedelijke huisdokter, wien men z'n kwalen toevertrouwde, en die er in deelde, in de groote èn in de kleine, bestaat niet meer, althans in de steden. In de plaats daarvan zijn de specialiteiten als paddestoelen uit den grond gerezen, en ik ken vele menschen die voor elk kwaaltje naar dezen of dien specialiteit gaan, zonder hun vasten dokter anders te gebruiken dan wanneer zij 'n ziekte krijgen die hen daartoe dwingt, als influenza of koorts. - Daarbij komt dan nog het lichtzinnig neigen tot dadelijk maar opereeren en zich laten opereeren, waaraan heden ten dage artsen en patienten beiden mank gaan. In dat opzicht las ik in een medische brochure van - ik meen professor Treub - eens de ware opmerking, dat vele chirurgen er veel te weinig bij stilstaan hoe zij niet hunne eigene lichaamsdeelen, maar die van anderen onder 't mes nebben, zoodat, waar zij voor zichzelf zich nog driemaal bedenken zouden, zij die anderen maar mir nichts dir nichts opereeren. Juist in dat opzicht van 'n operatie is 'n patient geheel afhankelijk van wat z'n dokter hem voorpraat, en ik voor mij erken dan ook, hoe ik blij ben, dat mijn harttoestand uitsluit de mogelijkheid van welke operatie het ook zij mij ooit aan te raden voortaan, omdat ik per se bang ben voor wat de geleerde heeren je in zoo'n geval wijsmaken, te goeder of te kwader trouw. Heeft mij niet een overigens zeer beminnelijk dokter eens zelf verteld hoe hij een dame had geopereerd voor een buikgezwel, en ontdekte bij de operatie dat haar inwendig niets mankeerde. ‘Ze was toen maar weer toegenaaid’ zei hij. En men had háár wijsgemaakt iets te hebben weggenomen, maar dat *zij* zes weken lang voor niets had gelegen in 'n ziekenhuis, en al dat geld voor niets kon betalen, - om van het gevaar waarin zij was geweest niet eens te spreken - daarbij stond deze arts geen oogenblik stil. Hij vond 't geval enkel 'n grapje. En *ik* had voortaan een afkeer van hem.

- Als het zóó gaat met de eerste klasse-patienten, hoe gaat het dan met de derdeklasse, met de onvermogenden? Niet zonder reden hebben de armen zulk een waren angst voor ‘'t ziekenhuis.’ Wie weet U geen staaltjes te vertellen van de

proef-konijntjes die men daar soms maakt van de kostelooze patienten! Een tandarts heeft me eens verzekerd dat hij het tanden uittrekken op die wijze in Utrecht had geleerd. Als er niets te trekken viel, dan werd 'n kosteloozen patient wijsgemaakt, dat er 'n kies hier of daar uit *moest.* En dan had deze niets tegen te spreken. Of hij 't goed vond of niet, 't gebeurde, - door een *leerling*-dentist.

Andere dentisten verzekerden mij dat hier eenige overdrijving in 't spel was, maar 'n geval, gebeurd tijdens het Gouverneurschap van mijn vader in Suriname, is in èlk geval wáàr, precies zooals ik 't U hier meedeel. Op zekeren dag namelijk, kreeg hij een smeekbrief van een zich in het hospitaal bevindenden patient (een kleurling geloof ik), met verzoek hem te redden voor een operatie, die hij niet *wilde*, en die de chef-directeur nogtans *wilde* doorzetten. Mijn vader onderzocht de zaak, en het bleek, dat de man in questie, voor een inwendige ongesteldheid opgenomen, en reeds genezen bijna, een wrat of iet dergelijks aan zijn achterhoofd bezat, waarvan hij nooit eenigen

last had gehad, maar die den dirigeerenden geneesheer ‘interesseerde’, reden waarom deze een operatie had bevolen, ondanks het krachtig protest van het angstige slachtoffer. Dank zij mijn vader werd die operatie toen afgelast, en de chef-directeur, zelf bij hem ter verantwoording geroepen, zal hem dat wel nooit hebben vergeven. Niet zonder reden had mijn vader véél vijanden. Hij was iemand die niet keek naar hoog of laag, maar naar wat zijn plicht was[1].

En zie, dat letten op hun *plicht*, dat konden, dunkt mij, de hedendaagsche doktoren óók doen! Nog steeds denk ik er over als vroeger: hun vak is zulk een ontzettend móói vak. Maar juist daarom ook is het er een van gróóte verantwoordelijkheid. Een zieke is altijd min of meer in hun macht, want, reeds het ziek-zijn zelf maakt willoos, nerveus, onzeker. En nu is de doktor of de professor, degene die dan optreedt als de wetende, de handelende, de ingrijpende; waar het operaties geldt, de over dood en leven soms beschikkende. Welnu, laat hij dan zich een weinig verplaatsen in het veel, zeer vele, dat er afhangt niet alleen van zijn kunde, maar bovenal van zijn menschelijkheidsgevoel, en van zijn zich verplaatsen in de omstandigheden van, de gevolgen later van zijn raad, voor den zieke. Een vergissing, een domheid, wat het ook zij van dien aard, kan men vergeven, ook dat weet ik bij ondervinding, zoo lang men weet dat zij is begaan in eerlijke onwetendheid, maar, waar haast, en winstbejag, en onverschilligheid, en enkel den *rijken* patienten naar de oogen zien in het spel komen, daar wordt de arts, die zich dááraan schuldig maakt, tot een bemorser en verontreiniger van zijn eigen zoo héél mooi beroep, en hij is tevens de oorzaak van menige groote en onnoodige ellende in menig verborgen menschenleven; ellende die niet noodig ware geweest, had hij in tijds méér verantwoordelijkheidsbesef gevoeld.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Letterkundig Overzicht.

De zedelijke en opvoedende kracht die uitgaat van het theater.

L'Oiseau bleu.
Maeterlinck.
Theater Rejane, Parijs.
L'Enfant de l'Amour.
Henry Bataille.
Porte St. Martin. Parijs.

I.

Ik kwam onlangs terug uit Parijs; zoodat het geen wonder is dat, vervuld van wat ik hoorde en zag, ik spreek van het theater. Misschien echter verwondert het wèl een beetje aan mijn lezers, dat juist het *fransche* theater mij de gedachte aan *zedelijke*

1) Niemand behoeft hier te speuren naar den *naam* van den betrokkene, want er zijn tijdens mijn vaders bestuur van Suriname minstens *drie* chef-directeuren geweest van het hospitaal; die naam is dus niet te vinden.

opvoeding in de pen geeft. Wij zijn 't immers zóó gewoon juist van fransche tooneelschrijvers kluchten en minnarijen van dikwijls meer dan equivoque genre onder de oogen te krijgen, dat wij aan hun arbeid speciaal en vóór alles verbinden een voorstelling van ‘onfatsoenlijkheid’ - en erger.

't Ongeluk is misschien, dat men ten onzent bij voorkeur juist zulk genre vertaalt en opvoert, en dat óók de fransche troepen, die bij ons komen spelen, voor ons een répertoire meebrengen, bestaande niet uit hun beste, maar uit hun meest-op-het-effect berekende stukken (en daarbij bedoel ik een effect van een dubbelzinnig genre). Want het feit *is* zoo, dat van de beide stukken, die op het oogenblik, waarop ik in Parijs was, in Parijs *trek*-stukken waren bij uitnemendheid, een hóógst-opvoedende, zedelijke kracht uitgaat, hoe verschillend ze ook zijn, naar den inhoud, het eene een ‘feérie’ van den filosoof Maeterlinck, zonder iets dat zweemt naar verliefdheid of liefde, het andere een stuk wreed realisme uit de demi-mondaine-wereld, van den zoo dikwijls ten onrechte m.i. van immoraliteit beschuldigden Henry Betaille.

Opgevoed in orthodoxe kringen, in calvinistische omgeving, waarin het theater werd verafschuwd en veroordeeld als uit den duivel, heb ik steeds gehoord, van kind-af, de geheel ongerechtvaardigde beschuldiging tegen het tooneel: ‘Het leidt tot onzedelijkheid, omdat de stukken die men opvoert onzedelijk zijn’, en een in orthodoxe kringen veel verspreid boekje: ‘Mag een Christen in de Comedie’, haalt allerlei voorbeelden aan om de stelling te bewijzen, dat het comediespelen onvereenigbaar zou zijn met het leven van een waarlijk

godvruchtig mensch. M.i. geheel ten onrechte; ik ben meermalen in den schouwburg gebracht in een veel èchter-godsdienstige stemming door het prachtig spel, of door een of ander meesleepende scène, dan in de Kerk, onder het gehoor van een niet met redenaarsgaven bedeeld, eentonig-voortzeurend predikant, die zijn tekst uitrekte als een kokinje. - Alles hangt echter af van den inhoud van het stuk, en het is jammer genoeg, dat trekstukken zoo heel dikwijls -, vooral in ons land, - gelijkluidend zijn met onbeduidende prullaria, waarvan de clou is een of ander liefdeshistorietje van immoreelen aard, terwijl de wezenlijk-mooie stukken worden gespeeld voor leege zalen, en dientengevolge niet op het repertoire kunnen blijven. Geen enkele criticus heeft indertijd den moed gehad dien ik had, - in mijn Telegraaftijd in Amsterdam - van met allen mogelijken nadruk te protesteeren tegen een opvoering (op de meest platte wijze) van het Fransche gemeene ding: De Huwelijksnacht, welke opvoering avond aan avond de meest-volle zalen trok. Mijn heftig protest legde overigens de Telegraaf-redactie geen wind-eieren, want het nommer is in honderden extra-exemplaren verkocht, en dat bewijst alweder hoe de moed eener overtuiging veel méér instemming vindt dan men zoo oppervlakkig, uit vreesachtigheid, denkt. Echter, daar staat tegenover dat ik aan de opvoedende kracht van een waarachtig goed-gedacht en goed-gespeeld theater-stuk even beslist geloof als aan den verderfelijken invloed van zeker soort vuiligheidjes, die m.i. de politie even onverbiddelijk moest verbieden als het tentoonstellen van onzedelijke platen, of dito boeken, of wat ook van dien aard. - L'Oiseau-bleu, van Maeterlinck, in zijn subliemen eenvoud van conceptie, avond aan avond stormachtig toegejuicht door een zóó verwend en, men mag wel zeggen, verdorven publiek als het Parijsche high-life, is wèl een bewijs, hoe de meest-blasé wereldling nog vatbaar is voor het overweldigende van wáre schoonheid, van wezenlijk levens-begrijpen, indien dat hem slechts wordt bijgebracht in een voor zijn verfijnd oog en oor passenden kunstvorm. - Neen, verwacht niet van mij dat ik U de volmaakte bekoring van Georgette Leblanc's meesterlijke wedergave van het werk van haren echtgenoot zal vermogen te schilderen. Men moet zelf geweest zijn in het theater Réjane, men moet met eigen oogen gezien hebben die imposante verschijning van ‘de Nacht’, in het even waardige als elegante zwarte kleed, of het alle beschrijving van lieflijkheid te boven gaande tafereel van le Royaume de l'Avenir, met die tallooze licht-blauw-gekleede heel-kleine kinderen, wachtend totdat de Tijd hen de poorten naar de Aarde opent, om zich een denkbeeld te kunnen maken van de ontroering, die door mijn voor *wezenlijke* schoonheid zoo ontvankelijke ziel ging, toen het mij gegeven werd dit meesterwerk te aanschouwen. Waarover ik het hier wil hebben is daarom dan ook niet zoozeer over de boven allen lof verheven mise en scène, of over de prachtige costumes, of over het meesterlijk spel van Tytyl (de dwerg Delphin) en van Myltyl (een klein meisje), dan wel over den inhoud op zichzelf, over die zoo innig-waar-gevoelde, en toch zoo weinig in praktijk gebrachte levensbeschouwing, dat wij het geluk: *l'Oiseau-bleu*, in ons-zelf, in ons eigen thuis, hebben, indien wij niet te blind waren om hem te zien, en daardoor steeds in de verte, en dientengevolge vergeefs, hem gaan zoeken. - Dit, deze eenvoudige levenswaardigheid, voert ons Maeterlinck voor in allerlei verschillende tafereelen, wanneer de twee kinderen, geleid door het Licht, Georgette Leblanc, achtereenvolgens bezoeken het land van de Herinnering (le pays du Souvenir), waar zij hunne doode groot-ouders en gestorven broertjes en zusjes terug vinden, dat der Toekomst, (le Royaume de l'Avenir), het rijk van den Nacht, het Kerkhof, het land

der Vreugden enz., totdat zij eindelijk den blauwen vogel vinden thuis, om hem te zien wegvliegen als ze hem àl te na willen bekijken. Men moet de *diepe gedachte*, verborgen in dit zoo eenvoudig, niet eenmaal nieuw gevonden sprookje lezen, en in zich opnemen, om zich rekenschap te geven van de oneindige schoonheid van Maeterlinck's werk. Daar is b.v.: Le pays du Souvenir! Het Gordijn gaat op, en gij ziet de slapende grootouders, rustend tegen elkander aan, maar *gewekt* ineens tot opnieuw leven, omdat zij voelen dat hunne kleinkinderen aan hen *denken.* Niets is m.i. roerender van teederheid, dan wat de auteur hun in den mond legt: 'Wij dooden sterven niet, zoolang gij levenden slechts aan ons denkt. Telkenmale als gij aan ons denkt, gij, die op aarde nog zijt, roept gij ons daardoor wakker.' - Van dergelijke teeder-schoone denkbeelden vloeit het geheele werk over. Wanneer Tytyl en Myltyl in het land der vreugden komen treedt hun een bevallige kleine fee tegemoet: 'Bonjour Tytyl.' - En het kind zegt ver-

wonderd: ‘Hoe kent gij mij?’ waarop de fee lachend antwoordt: ‘Maar Tytyl, ik ben altijd bij U, altijd,’ en zij roept de andere feeën erbij, en allen lachen, en vertellen hem, hoe zij hem steeds omringen, zonder dat hij het weet, omdat hij te blind is om hen te zien!

‘Ik’ zegt de eerste fee - ‘Ik ben het geluk van de goede gezondheid,’ ‘En ik’ - vertelt een andere, ‘Ik ben het geluk van het schoone te kunnen waardeeren.’ ‘En ik’ - legt een derde uit ‘Ik ben het geluk van de blauwe lucht.’ - Maar er komen nog vele andere óók: ‘Het geluk van elkaar lief te hebben.’ ‘Het geluk van alles te begrijpen.’ ‘Het geluk der onwetendheid.’

Eindelijk, volgt heel teer heeft hier Maeterlinck een van de mooiste levensdingen gezegd, - ‘Het reinste geluk van alles. Het geluk der moederliefde.’ - Tytyl en Myltyl zien hier hunne eigene aardsche moeder, maar verheerlijkt tot een ideaal, tot datgene wat de moederliefde is in zijn eigenlijken, hoogsten, volmaaksten vorm.

Ik vraag U, heb ik geen gelijk, wanneer ik zeg dat er een opvoedende kracht uitgaat van een stuk, dat zulke reine, hooge, voor elkeen bereikbare idealen verheerlijkt, en dat in staat is avond aan avond een publiek te trekken, gewoon aan het meest verfijnd kunstgenot, aan de meest uitgezochte lekkernijen op het gebied van kunst, ja, dat het vervoert tot extase, ontroert tot tranen bijna. Zeker, men moet een Maeterlinck zijn, om zulk een onsamengesteld, bijna kinderlijk gegeven aldus in elkaar te kunnen zetten, dat het deze niet te beschrijven machtige uitwerking heeft op de aanschouwers, zoowel als op de lezers. En zeker komt, wat het aanschouwen betreft, een groot deel toe van de eer aan zijn begaafde vrouw, Georgette Leblanc, die, zoo als men weet, met een geheel Parijs in verbazing zettenden ijver, en dito toewijding, den voor deze opvoering noodige kleine kinderen heeft weten hunne rollen te doen instudeeren, die zelve de costumes heeft geteekend, en die, als ‘La Lumière’, hare rol van leidsvrouw van Tytyl en Myltyl vervult met zulk een talent niet alleen, maar ook met zulk een toewijding en liefde, dat *zij* zonder twijfel voor een groot deel oorzaak is van het eclatante succes, beschouwd alleen uit het meer oppervlakkig oogpunt van den gewonen theater-bezoeker, die enkel gaat zien om de bijzondere costumes, die van ‘het Brood, van de Melk, van de Suiker, van den Hond, van de Kat, van den Nacht, etc., of om het buitengewone van le Royaume de l'Avenir, met al de in het blauwgekleede snoezige kindertjes, of om het inposante tafereel van den geheimzinnigen vijandigen Nacht. Hetgeen alles niet wegneemt echter, dat er een machtige geheimzinnige bekoring moet uitgaan van den *inhoud* als zoodanig, wanneer die vermag een zoo eenvoudig gegeven als dit zóó boeiend te maken, dat zelfs geen enkele liefde-scène, - om van dubbelzinnige gezegden niet eens te spreken - noodig was om avond aan avond de zaal van het theater Réjane te vullen met al wat Parijs telt aan literaire zoowel als mondaine grootheden, neven, op de goedkoopere rangen, midinettes en eenvoudige burgers in dichtgedrongen reien.

Vandaar dat ik dit artikel betitelde ‘de opvoedende kracht die er uitgaat van het theater’, omdat ik overtuigd ben hoe niemand van het aanschouwen van Maeterlincks feeerie naar huis *kan* gaan, zonder er goede, mooie, opwekkende gedachten van mede te nemen. Leert het ons geen mededoogen met onze afgestorvenen, dat tafereel van het land der Herinnering? Leert het tafereel van den Nacht ons niet het geheimzinnig verband dat er bestaat tusschen ons en het onzienlijke, onbegrepene? En dan het land der Vreugden! O, hoeveel minder gezucht, en geweeklaag, en zegen méér zou er zijn in zoo menig leven, indien wij allen er wat meer bij stilstonden, dat zoovele

levensvreugden ons omringen: de goede gezondheid, (dikwijls niet gewaardeerd, juist door die haar bezitten), de heerlijke natuur, de schoonheid der dingen, wat niet al, waarvan wij *kunnen* genieten, en het niet doen. - - Om van het land der toekomst niet eenmaal te spreken, want al die kleine, nog ongeboren wezentjes, die ieder hunner met zich ter wereld brengen een of ander *doel* waarvoor zij bestemd zijn - zegt niet de Tijd tot hen, dat zij niet zonder iets, wat dan ook, naar de aarde mogen vertrekken, - zij wekken in U een begrip van zóó grooten eerbied voor het geheimzinnig lot, het onbekende, waarvoor wij allen ons hebben te buigen ten slotte in zwijgend niet-begrijpen, dat U het morrend: Waarom op de lippen versterft.

Er zullen er zijn misschien die, dit lezend, zullen denken: Kinderachtigheid; goed voor sentimenteele vrouwen; mij zou zoo iets niet kunnen boeien! Ik herhaal, ik geloof dat zij,

die, als ik, *gezien* hebben, er anders over zullen denken. Intusschen juist voor dezulken wilde ik vertellen van l'Enfant de l'Amour van Henry Bataille, van de evenzeer opvoedende kracht, die er m.i. uitgaat van een tooneelstuk, in geheel tegenovergestelden geest geschreven als dat van Maeterlinck, even realistisch als het zijne idealistisch is van conceptie, evenzeer doortrokken van liefde-scènes en passie, en zelfs ván, volgens de moraal, 'onfatsoenlijke' liefde, als dat van Maeterlinck ontbloot is van al wat zweemt naar iets van dien aard. Henry Bataille heeft een onderwerp aan geroerd, zoo kiesch, zoo gewaagd, maar zoo dagelijks voorkomend helaas, dat een meesterhand noodig was als de zijne om het te maken tot iets subliems! Ik hoorde iemand zeggen, toen wij de zaal verlieten: 'Die man, die zóó schreef, *moet* zelf stellig een goed mensch zijn; dat kan niet anders.' - Mij dunkt, hier hebt gij reeds een bewijs vóór zijn stelling, dat er van zulk werk een *zedelijke* kracht uitgaat, indien het publiek niet anders *kan* dan ervan overtuigd zijn, hoe de auteur-zelf die zedelijke kracht *moet* bezitten, om zóó te kunnen schrijven en denken, als hij doet in l'Enfant de l'Amour.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

(*Slot volgt.*)

Gedachtenwisselingen.

I.

Geachte Redactrice.

De heer H. Visser te 's Hage maakt zich ongerust, dat ik 'Onze Constitutie' van Mr. Lohman niet las, maar slechts uit de Nederlander citeerde. De man kan gerust zijn. Ik las dat werk reeds enkele jaren terug. Waar ik het echter op dat oogenblik niet bij de hand had citeerde ik uit de Nederlander, die het als in Onze Constitutie voorkomende had opgenomen. Overigens make de heer H. Visser zich evenmin ongerust, dat ik niet zelfstandig durf denken. Maar als nu Lohman en Kuyper over vele zaken net eender denken als ik dan ware het toch dwaas uit vrees van nadoen. Nu eens zonder eenige aanleiding of reden over eene bepaalde questie anders te gaan denken, louter uit vrees na te zullen doen. De meeningen van den heer Visser zijn door mij voldoende weerlegd door wat ik schreef aan den heer Schippérus, blijkbaar een geestverwant van den heer Visser. De heeren zullen mij ook nog dit genoegen kunnen doen, dat zij mij hun werkkring vermelden, dan gaat het gemakkelijker zich in hun gedachtengang te verplaatsen.

't Werk van Jonkvrouw Lohman 'Vragensmoede' heb ik meer dan 10 jaren geleden gelezen en beschouwde het als een eerlijke uiting van twijfel. Ergeren doet de heer Visser mij niet met aan te raden dat boek te lezen. Ik las er meerdere van haar.

't Is zeker waar, dat we niet God èn den Mammon kunnen dienen. We kunnen echter wel ons geld *goed* besteden, goede rentmeesters zijn.

Nog een enkel woord over de Chr. beschaving.

Die zou van nul en geener waarde zijn.

Willen de heeren soms terug naar de koppensnellers op Borneo, naar de kaffers in Afrika, de Hottentotten of Bosjesmannen? - Niemand, die er studie van maakte, ontkent meer den gezegenden invloed der zending.

Weten de heeren ook, dat toen 't Romeinsche Rijk tengevolge van weelde, brasserij, misdaad en ontaarding ineenstortte, in die zelfde maatschappij nieuw leven kwam door het Christelijk geloof? Ik las daarover gisteren nog: Sancta Melania de Jongere, Romeinsche Senatrix naar de uitgave van Mariano, Kardinaal Rampolla de Tindaro, vrij bewerkt door B. Teresia Pia Waszklewicz van Schilfgaarde, met een voorwoord van P. Mag.

J.V. de Groot, O.P., Uitgever: J. van Leeuwen, Hoogewoerd, Leiden 1911, en wel op bl. 38 komen de volgende merkwaardige woorden voor: 'De leer van Christus bracht de elementen eener nieuwe beschaving, wier grondslag niet anders wezen kon dan om aan den geest de oppermacht over de stof, aan de ziel het overwicht over het lichaam, aan de rede het meesterschap over de hartstochten te verzekeren, en daarnevens de onomkoopbaarheid der gerechtigheid, de welbegrepen vrijheid en de ware broederschap.' -

't Is trouwens een heel onderhoudend boek, dat duidelijk 't verval der Romeinsche heerschappij aantoont en tevens de onverwoestbare kracht van het Chr. geloof, dat juist op de puinhoopen dier heidensche beschaving als een nieuwe en reine tempel ten hemel rees, beschenen door 't louterend en kracht en leven brengend licht van Gods genade in Christus. - 't Is nu juist niet een *sprookje*, dat ik behandel.

De Catacomben en de graven der martelaren zijn er ten bewijze, dat 't Christendom in zuiveren vorm wereldverwinnend is.

't Rationalisme wil dien hemelschen troost, benevens den aardschen troost der tevredenheid, aan de menschheid ontnemen.

Overigens raad ik den hr. Visser c.s. aan niet maar oppervlakkig en eenigszins luchtig den Bijbel te gebruiken. Dan kan men er van alles van maken. Christus zelf zeide: *Onderzoekt* de Schriften, want die zijn het, die van mij getuigen. Niet lichtzinnig met een tekst komen aandragen. Men moest alles in verband beschouwen, *onderzoeken*, niet als de farizeeërs dood blijven op een letter.

Omdat Christus dien *éénen* rijken jongeling wilde beproeven, behoeven niet allen alles weg te geven; laten ze goede rentmeesters zijn, dat is de weg.

Laten, ten slotte, de heeren geregeld den Bijbel *bestudeeren*, misschien denken zij dan over een en ander binnenkort anders.

De Redactie dankzeggend

Uw dw.

J.B.N.

II.
Over Anarchisme.
(Voor den heer J.B. Naaktgeboren).

Hooggeachte Redaktrice,

Hoewel ik boven mijne laatste Gedachtenwisseling voor den heer J.C. Naaktgeboren schreef: '*Een laatste woord*', omdat ik meende, dat een polimiek met dien heer tot geen andere uitkomsten zou leiden dan misschien wat hatelijkheden wederkeerig, - de levensbeschouwing en de maatschappelijke positie van den heer N. immers zullen zoo gemakkelijk niet worden prijsgegeven voor 't anarchisme! - kom ik thans nogmaals eenige plaatsruimte verzoeken voor eenige opmerkingen, die ik maakte bij 't lezen van 's heeren N's 'Weerlegging' van mijne 'meening'. - Het komt mij voor, dat eenige opmerkingen dienaangaande *noodzakelijk* zijn, daar de heer N. 't anti-Militaristisch terrein verlaat en zich verplaatst in zijn polimiek op 't meer algemeen-*anarchistisch* terrein.

De indruk, die ik van 's heeren N's artikel over de anarchie krijg, is, dat hij zijn lezers de anarchie zoo zwart en vuil mogelijk wil afschilderen, ten einde hun een 'heilzame' schrik in te boezemen voor dat monster. Om 't echter te doen voorkomen dat 't 'monster' *door de natuur* met zoovele afschuwwekkende, schrik-inboezemende eigenschappen begiftigd is, veroorlooft de heer N. zich de aanhaling uit diverse werken over anarchisme van de meest-bekende apostelen dier leer. Hij zet den lezers 'n poespasje van uit z'n verband gerukte zinsneden voor, dat inderdaad den nog door-en-door burgerlijk denkenden lezer afschuwelijk smaken moet. - Daar hebben we allereerst de uit-'t-verband gerukte zinsnede uit de werken van den genialen Bakunine, die wel verre van krankzinnig te zijn, 'n helder verstand toonde te hebben, 'n beter verstand dan zoovele knoeiers in politiek; 'schrik niet lezeres en lezer', waarschuwt de heer N. - hoewel hij hoopt dat er wèl geschrokken zal worden! - 'ze zijn nogal kras'. Ja, dàt zijn ze! Bakunine durfde de consequentie zijner gedachten aan en verbloemde die niet, getuige zijn ter-dood-veroordeelingen en gevangenis-straffen; - Bakunine was de reus der vernieling, maar tevens die der schepping, zooals hij dit erkende in zijn door den heer N. aangehaalde woorden: 'De lust tot vernieling is tegelijk een scheppende lust'. - Is 't nu echter fraai - en christelijk! - gehandeld, dit zinnetje, (zonder kommentaar zelfs!) den lezers voor-te zetten zonder meer? Zonder onmiddelijk daarbij te vermelden, dat met de 'vernieling' hier bedoeld wordt: de *omverwerping* der oude, rotte maatschappij en de 'Schepping eener schoone, mooiere samenleving, waarin *de Mensch*, - thans verdraaid en verknoeid naar lichaam en ziel - volkomen tot z'n recht komt? Zie, dàt zei de heer N. er niet bij! Wat jammer is, voor zijn lezers.

"Wij zijn de partij van den Satan!" en "De duivel is de Schepper der Vrijheid!" - Ziedaar weer eenige rilling-wekkende, en dáárom door den heer N. aangehaalde, uitspraken van Bakunine. Vreeselijk is 't - afschuwelijk! Gelukkig echter voor den heer N. en zijn lezers, is er ergens in Nederland 'n professor opgestaan - hóórt u wel? 'n professor! - om zijn stem te verheffen tegen deze zondige taal: "Demonisch, demonisch!" klinkt zijn somber oordeel. Naar de overlevering luidt, is de professor, na dit zijn oordeel den kleinen luiden - die van anarchisme zooveel snappen als van hun bijbel - te hebben kenbaar gemaakt, weer gaan zitten, na 'n paar watjens in de ooren gestopt te hebben om die "demonische taal" niet meer te hooren. Deze professor

heette *Diepenhorst* en hij heeft nooit in de gevangenis gezeten. Ook is hij nimmer ter-dood veroordeeld. Allemaal bewijzen voor zijn zedelijkheid, en zijn fatsoen.

Och, als de heer N. eens uitgelegd had, wat Bakunine met zijn "Satan" bedoelde! Had hij z'n ziel aan den duivel verkocht voor 'n plaatsje in de gevangenis of op 't schavot? Neen. Bakunine had niets verkocht. Kom er voor uit, meneer Naaktgeboren! Bakunine gelóófde niet in 'n god, dus evenmin aan 'n duivel! Wat bedoelde hij dùs met z'n Satan, met z'n: "De duivel is de Schepper der Vrijheid, hem moeten we in 't lijf hebben?" Immers de "anti-godsdienstige moraal!" Immers de Vrije Gedachte, die den God, den Jehova der kristenen als onmogelijk verwerpt! Waar de gods*dienst* er blijkbaar is om het behoud van de geldzak te verdedigen, daar moeten de anarchisten die godsdienst bestrijden en die strijd-tegen-den-godsdienst zal eenmaal brengen de anarchie, d.i. de *vrij*making der geheele menschheid. De "Satan" van Bakunine was alzoo niets anders dan de Vrije Gedachte, die, ik erken het gaarne, in vrij wat liever vorm diende afgemaald te worden.

De heer N. vindt echter de schrik nog niet "heilzaam" genoeg. Ook Stirner moet materiaal leveren, evenals Proudhon, om 'n schoon knaleffekt te veroorzaken. Weet jullie wel, lezers, wat Stirner heeft gezegd? Leest dit, en wordt wijs:' Ook *het Geweld* moet de uiterlijke verandering, de opheffing van staat en recht in het leven roepen.' Hoort u? Het Geweld! Wat zijn nu die anarchisten? Satans-dienaars en Geweldenaars!

Mis! Mis, meneer Naaktgeboren! Maakt dat uw lezers van de Hoeksche Waard wijs. Wel verre van liefhebbers van geweldpleging te zijn - met wèlk doel dan ook - zijn de anarchisten voorstanders van den waren vrede, die alle geweldpleging uitsluit. Maar doordat de Staat - welks vernietiging zij wenschen - zich slechts kan handhaven *door het Geweld*, staan de anarchisten *tegenover* het Geweld. En zoo zijn zij gedwongen het Geweld te *aanvaarden*, omdat Geweld niet anders dan *met Geweld* gekeerd kan worden. Zij zijn *gedwongen* tot het gebruiken van Geweld, zooals ieder gedwongen is geweld te gebruiken, tegenover diegene, die ons gewelddadig op onzen levensweg tegemoettreedt, hetzij, roover, moordenaar, zakkenroller of wàt ook.

Plaatst dit de uitspraak van Stirner niet in 'n gansch ander licht?

'God is het kwaad, zei Proudhon.

Hetzelfde dus wat Multatuli betoogde. Negentien eeuwen lang heeft de godsdienst 't menschenverstand zijn vrije ontwikkeling belet, de gedachte gekneveld, den Mensch verknoeid en verdraaid tot 't slavenzielachtige wezen wat hij nu -

helaas! - *is*, - negentien eeuwen lang heeft hij den Mensch *in den waren zin des woords* gehypnotiseerd, - telkens werd 't pasgeboren kind de verschrikkelijke erfenis opgedrongen, - negentien eeuwen lang heeft de godsdienst de wereld beheerscht, geregeerd ten voordeele van de geldzak.*) 'God is het Kwaad!' De godsdienst is de bron van alle bederf, - dit is eene harde waarheid. Mijzelf heeft 't véél moeite gekost dit te moèten erkennen; maar 't is niet te loochenen.

'Eigendom is diefstal.' Dit is 't gevleugelde woord van Proudhon, eveneens door den heer N. aangehaald ter heilzame-schrik-inboezeming van de lezers. 'Frissche morgen!' roept de heer N. uit. Tevergeefsch zoekende naar eenig ander argument 'ter weerlegging', moet ik wel aannemen dat dit 'frissche-morgen'! 's heeren N.'s éénige argument is, dat hij tegen Proudhon's uitspraak kan aanvoeren. Nu is dit 'n argument van den kouden grond, dat zal men wel willen toegeven. Of kan de heer N. ons bewijzen geven, dat Proudhon in-de-war was, toen hij den eigendom als *diefstal* brandmerkte? Zie, daarnaar ben ik nieuwsgierig. - Ik wil den heer N. 'n voorstel doen en ik hoop, dat hij daarop ingaat: *hij* schrijft 'n artikel, waarin hij *bewijst*, dat Eigendom géén diefstal is - 'n artikel natuurlijk zonder frissche-morgen-argumenten - waarna *ik* een artikel schrijf, waarin ik bewijs de juistheid van Proudhon's uitspraak. Of, zoo de hr. N. wil, schrijf *ik* eerst en daarná *hij*, - mij 't zelfde. Is de heer Naaktgeboren bereid daartoe? Ik hoop 't.

Dat het brengen van het Evangelie der Ontevredenheid door de socialisten den heer N. niet bevalt, nu, dat is te begrijpen. Wie met de bestaande 'orde' - wanorde, noem ik 't - tevreden is, hoort maar liever geen wanklanken die hem storen in zijn heerlijke tevredenheid. De anarchisten echter noemen de òntevredenheid de stuwkracht van den vooruitgang - leve de ontevredenheid dus! Tevredenheid is de dood. Wie òntevreden is, *streeft naar verbetering*, léèft, strijdt, arbeidt. Stel, dat de menschen in het steen-tijdperk tevreden waren geweest met hun primitieve wapenen, meubelen, kleeren, - waar zou dan de verbetering, de vooruitgang gebleven zijn? En is 't geen misdaad, tevredenheid te prediken aan hen, die óntevredenheid noodig hebben om zich op-te-heffen tot hooger, waardiger bestaan?

Dat 't Socialisme door Troelstra's ageeren hier-te-lande 'meer dan genoeg bekend is, is een dwaling van den heer N. Ieder die 'n klein beetje kijk heeft op 't streven der S.D.A.P., (Studenten-, Dominé's- en Advocaten-Partij) weet, dat deze z.g.n. *Arbeiders*partij 'n water-en-melk-socialisme propageert, dat met 't werkelijke socialisme *niets* gemeen heeft. Evenals in Duitschland is ook hier de Sociaal-demokratie van Marx verwaterd tot 'n voor-de-bestaande-'orde' ongevaarlijk vooruitstrevend liberalisme. Marx heeft allang afgedaan bij de broodsocialisten, - dat heeft men gezien aan 't Deventercongres. En Frankrijk levert dag-aan-dag 't bewijs, hoe de partij-genooten snakken naar 'n ministers-baantje, naar 'n vorstenglimlach of naar 'n lintje, - en ook, hoe de regeerings-socialisten, eenmaal aan 't bewind zijnde, nog karakterloozer onderdrukkers hunner voormalige kameraden zijn dan de bourgeois-regeerders. Alles wat streeft naar regeeringsmacht draagt in zich de kiem van beginsel-verzaking, bederf - zoo ook de 'Sociaal'-demokratie.

*) 'Laster! Laster!' Ja, ik hoor 't al. Maar bewijzen uit de geschiedenis te over! En niet alleen uit de geschiedenis van het verleden, maar ook uit die van het heden! Bij *stapels.*

Over Tolstoï wil ik nu niet spreken. Zijn streven was eerlijk, maar in mijn oogen verkeerd. Alléén uit anti-militaristisch oogpunt beschouwd, hebben zijn werken voor mij waarde.

Ik eindig met nogmaals het zelf-onderzoek aan te bevelen, niet te zien door de oogen van anderen, noch te spreken met den mond van anderen.*) Nu hoop ik, dat de heer N. mijn voorstel aanneemt en zijn meening over den eigendom tegenover de mijne zal willen stellen in dit blad - altijd, als de Redactrice ons hiervoor plaatsruimte wil afstaan.

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Iets voor dierenvrienden.

Uit de correspondentie van Freule Lohman is me zoo dikwijls opgevallen, dat men nog geen middel schijnt gevonden te hebben, om 't lijden van dieren te verzachten, wanneer de dood het onafwendbaar einde moet wezen. Ik ken een goed middel nam.: chloroform. Mijn zuster, die haar honden, den een na den ander op de ellendigste wijze moest zien sterven; (een hond schoot haar man dood, omdat hij 't gekerm niet langer kon aanhooren), nam met succes een proef met chloroform.

Men handele daarbij als volgt:

Men legge een in chloroform gedrenkte spons een eind van hem af, en spreke hem vriendelijk toe, zoodat hij rustig blijft liggen.

De spons wordt langzamerhand zoo dicht bij hem gebracht, tot dat men haar op den neus kan houden. Dat geschiedt zonder tegenweer wanneer de hond doezelig is geworden, doch men verlate hem niet, voordat hij geheel bedwelmd is, anders werpt hij instinctmatig de

*) Het is teekenend, dat de heer N., *nà mijn opwekking tot onderzoek*, plotseling uit zijn hoek schiet met 'n bloemlezing uit de werken der anarchisten. Hij wilde zeker zijn lezers vòòr zijn! - De veronderstelling, dat ik boos zou worden ‘omdat hij ons streven *met forsche hand* aan de kaak stelde,’ is naief. - Eerlijk gezegd: de titel van zijn artikel beloofde mèér, dan het artikel-zèlf gaf. Want ik zocht naar argumenten ‘*ter weerlegging*’, en het artikel van den heer N. is niets anders dan 'n aantal allerbebekendste uitspraken van anarchisten, zonder kommentaar overgeschreven. 't Is goed, dat de heer *Diepenhorst* één en ander gecommentariëerd heeft, dat was 'n bof voor den heer N!
Maar ik vraag hem in gemoede af: is *dit* nu een degelijke bestrijding? Is 't louter *aanhalen* van zinsneden uit hun verband gerukt, nu eene *weerlegging*? Een aan-de-kaak-stellen *met forsche hand?*

spons van zich af. Zonder verder lijden sterft het dier op deze wijze.

't Spreekt van zelf, dat men op een afstand van de chloroform blijft, en niet ademhaalt vlak bij de spons (onder 't toespreken zou men 't allicht vergeten). In den slaap gaat de behandeling 't gemakkelijkst en dommelt 't gemartelde dier, zonder pijn of angst den dood in.

Mij werd door een arts morphine-inspuiting aangeraden voor een zieke geit, die sterven moest aan grasvergiftiging. Hij behandelde 't dier zelf, doch 't arme beestje kreeg visioenen, die 't in doodsangst deden gillen. 't Gezicht van haar jongen scheen haar nog ongelukkiger te maken, omdat ze zich na een paar minuten niet meer bewegen kon. Wie meent, dat dieren niet begrijpen, hebben nooit zoo iets bijgewoond. Ze sloot eerst haar brandende oogen, toen ze zag, dat ik haar jongen in mijn armen streelde en vlak bij haar legde, maar het huilen en gillen hielden tot het laatste toe aan. Door mij aan te kijken, meende ze me wellicht haar dankbaarheid te toonen.

Het zoenen en besnuffelen der jongen was niet aan te zien. Ze schenen de stervende te willen dwingen tot opstaan. 't Arme dier heeft wel een half uur zoo leggen sterven.

Ik heb nooit meer morphine-inspuitingen laten toepassen.

Daar ik zeer veel dieren heb gehad en daardoor nog al veel ondervonden heb, kan ik wellicht anderen van dienst zijn met mijn raad.

DOGGY.

Varia.

Flinke jongelui.
I.
Een dokter die belóóft.

Het onderstaand stukje werd mij door een abonné toegezonden. Ik wou dat ik dien man, dien het geldt, de hand kon drukken, hem kon zeggen hoeveel achting ik heb voor zijn daad. Het berichtje zelf is lamlendig gesteld, spot met den ouderdom, beide, van den hond, en van de bezitster. (Alsof die laatste niet dubbel te beklagen ware om hare vereenzaming.) Maar des te meer eer aan dien jongen man, die, in plaats van te staan *kijken*, gekleed te water sprong, en toonde 'n medelijdend hart te hebben, voor 'n mensch, èn voor 'n dier. In zoo'n dokter in spé zit pit, zit de belofte voor de toekomst, dat hij 'n *goed* mensch zal zijn later.

Het Leidsch Dbl. schrijft: Verbeeldt u lezer, Zondagmiddag is er iemand in het Rapenburg gesprongen om een hondje te redden! En als men nu hoort, dat het water op dit oogenblik zóó ruikt, dat het den bewoners van dat fraaie stadsgedeelte op de maag slaat, dan mag de juffrouw aan wie het beestje behoorde wel dubbel dankbaar zijn.

Honderden menschen waren getuige van het ongewone geval. Het was een lief schoothondje van een juffrouw, beiden op gevorderden leeftijd; het hondje kon niet goed meer zien en kwam daardoor in het Rapenburg terecht, handenwringend stond de juffrouw er bij, en moest haar beestje zien verdrinken, doch geen nood! Een a.s. jonge dokter sprong gekleed te water, en bracht het hondje aan de eigenaresse. Groote vreugd bij de omstanders! Hulde aan den jongen dokter, die daarna wel een bad van eau-de-logne zal genomen hebben!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Die durft zijn naam te noemen.

Het hieronder volgende manlijke stukje, trof mij dubbel, omdat de inzender zijn *naam* noemt. Hoe dikwijls leest men niet op- of aanmerkingen over dierenplagerijen, waarbij de inzender alle beteekenis ontneemt aan zijn betoog, door zijn anonym teekenen met X of Y. Deze student daarentegen heeft den moed zijner overtuiging, braveert het uitgelachen worden, zoo dikwijls gebruikelijk juist onder jongelui van zijn leeftijd, waar het dergelijke onderwerpen geldt. Wezenlijk, als je leest van zoo'n aanstaanden dokter als in Varia I, of van de flinkheid van dezen student in Varia II, dan krijg je 'n beetje hoop, dat de toekomst ons nog iets beters zal baren dan flapperdassige, langharige, geblaseerde levensmoeden, die, al terend op het door vader verdiende geld, zelf niets anders uitvoeren dan realistische romans schrijven, of zich op 'n andere manier tot ‘kunstenaars’ opwerpen, tenzij zij 't prefereeren zich te verliederlijken in de goot.

Lustrumfeesten.

Geachte Redactie,

Vergun mij de opname van onderstaande regelen in uw veelgelezen dagblad.

In ‘De Telegraaf’ van Woensdag 14 Juni wordt medegedeeld, dat bij de te houden Lustrumfeesten te Utrecht met valken gejaagd zal worden op reigers en duiven.

Ik geloof uit naam van alle dierenvrienden te spreken, als ik protesteer tegen de gruwelen die plaats zullen hebben.

In een land waar terecht stierengevechten en hanengevechten worden afgekeurd, is een vermaak als bovengenoemd een schande.

Van harte hoop ik, dat de Lustrumfeesten niet zullen worden bezoedeld door het elkaar laten verminken of dooden van dieren.

Zich een feest te maken van dergelijk vertoon, is, m.i. een bewijs van zedelijke minderwaardigheid.

Met oprechten dank voor de plaatsing verblijve

Uw dw.

G.H. ARNHARDT Jr.

Jur.-student.

Amsterdam, 16 Juni 1911.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Mela. - Inderdaad, er is een heele tijd reeds verloopen sinds ik die gedichtjes van U aannam. Echter vergeet gij, dat ik herhaaldelijk er op wijs hoe weinig plaatsruimte er in de Lelie voor poëzie, en hoe ik bovendien aan proza-werk van U meermalen een beurt gaf. Dus, gij zijt eerder bevoorrecht boven andere medewerkers dan dat er voor U reden is tot klagen. Intusschen kan ik Uw ongeduld best begrijpen, en neem U Uw vraag dan ook niets kwalijk. Drukproeven van uw laatste artikel doe ik U toezenden door de drukkerij.

- Ja, inderdaad vind ik het prettig, ondanks mijn slechte gezondheid, dat de Lelielezers mij niet vergeten en mij hartelijk schrijven. Echter, bij zulke gelegenheden doe je zooveel menschenkennis op. Daar zijn zoovelen in deze dagen lief en attent en, al hebben ze ook wat te vragen, dan doen ze het toch nog op 'n aardige manier. Terwijl een ander weer inééns zijn waren aard vertoont. Zoo kregen we dezer dagen een kaart van een zoogenaamde ‘vriendin’, die altijd o zoo akelig lief en overdreven hartelijk doet, en van wie ik toch diens ondanks, sinds jaren al het gevoel heb: zij meent het niet, door duizend kleinigheden. Die kaart, met een bepaald particulier doel geschreven, over een particulier iets. eindigde met de mededeeling: ‘*Ik* maak het goed; *ik* geniet zoo van 't mooie weer’ (de cursiveeringen zijn van mij.) Geen woord van belangstelling, of deelneming, of zelfs vragen naar mij. Toch, als ik haar ontmoet dan stelt zij zich aan als 'n op mij teeder-verliefde bijna! Wij barsten beiden in lachen uit bij die kaart, en zeiden tegelijk hetzelfde: ‘Wat leer je sommige menschen door 'n kleinigheid in eens goed kennen omdat ze zich plotseling verraden.’

Neen, het boek dat gij bedoelt heb ik nog niet gelezen; ik denk wel dat ik het van den uitgever zal ontvangen. Gij weet, dat de schrijfster meermalen in de Lelie schreef? - Zooals gij het beschrijft, zoo zijn er vele jonge vrouwen: ‘Zij zuchten en komen niet verder’ - gelijk gij het uitdrukt. En, daar zij behoefte hebben zich in hare moedeloosheid te uiten, geven zij dan zoo'n stemming uit, gedrukt als boek. Dit zal wel het antwoord zijn, op uw vraag: Waarom gaf zij het uit? Over *Ellen: Een vriendschap*, door mij in de Lelie besproken, denk ik als gij: er zit veel moois in, maar het boekje bevredigt ten slotte niet. Toch is het niet een alledaagsch geval, en dat zegt al véél.

B.K. - Met vriendelijken dank voor Uw briefje deel ik U mede, dat ik steeds volkomen bereid ben Uw volgende pennevruchten even gaarne te beoordeelen als de mij vroeger toegezondene.

Mariënbad. - Ja, ik hoop dat ge uw brief vervolgt, daar ik reeds hoorde van lezers, die hem zoo interessant vonden. 't Spijt mij dat ook gij door de kuur zeer zijt aangepakt. Ik moet hier nu wat langer blijven, daar ik opnieuw heb moeten onderbreken. Ik moet heel veel liggen, en mag niet loopen, moet steeds per wagentje uit; terwijl de baden mij zeer aangrijpen, ofschoon ik voel dat zij mij goed doen. Hartelijk gegroet.

Odillon. - Hartelijk dank voor Uw lieven brief van 4 Juni. Ik kan wel begrijpen, dat iemand met zoo'n druk leven als gij leidt, eens heerlijk geniet van hare vacantie, en wel niet dadelijk tijd vindt tot schrijven. Gij doet steeds toch reeds zóóveel. Gij kunt de dingen toch zoo raak zeggen, en zoo leuk tegelijk; want over Uw uitvallen over die Tent in 't Bosch moest ik zóó lachen. - 't Is mij net zoo gegaan. Als heel jong meisje - en waar ik door de ziekte mijner moeder zoo zelden uitging toen, - vond ik, toen wij pas in den Haag woonden, die Woensdagavonden - (en ik ben er maar zoo zelden geweest om bovengenoemde reden) ‘zalig.’ -

En ach, toen ik vele jaren later opnieuw terugkwam daar! Weer 'n jeugd-herinnering, die als 'n dor blad op den grond dwarrelde, gestorven. Want, wat kwam het er me toen suf en saai en vochtig en ouderwetsch en, in een woord, ‘typisch’ voor! - Over dat van Uw gezondheid zal ik op deze plaats niet veel zeggen uit vrees U te zullen verraden; ik vind het heel merkwaardig. Zelve zou ik 't alleen in uiterste gevallen probeeren, maar dat van U vind ik zoo'n uiterste, want ik zou in Uw geval voor 'n dokter óók bang zijn. 'N dieet houd ik zelve nu al zóó lang; 't is niet prettig, maar, als 't maar helpt, dan wen je er gauw aan, vind ik.

Dat gaat mij net zooals U; ik-ook ben veel te toeschietelijk van natuur om uit de hoogte te kunnen zijn per principe. Daardoor ook ben ik met alle menschen bij wien ik in huis woonde, met kamermeisjes, met iedereen met wien ik in dagelijksche aanraking kom, gauw op 'n vriendelijken voet. Dat zou ik ook niet anders *willen.* Ik vind uit de hoogte zijn gek en ingebeeld. Alleen dan is het op z'n plaats als iemand je onsympathiek is. En *dan* kan ik het ook wel. Van gekheid maken in het dagelijksche leven houd ook-ik veel, en, ofschoon ik zooveel te bed lig, ben ik diens ondanks altijd de opgewekste van ons drieën, en mijn vriendin zegt altijd - wat ik ook wel geloof waar te zijn - dat *ik* haar veel vroolijker maakte in 't gewone leven dan zij 't vroeger gewoon was te zijn.

- Ik-ook was al zestien jaar toen ik mazelen kreeg, en daar de dokter, sinds ik op mijn zesde jaar buitengewoon hevig roodvonk had gehad, mijn moeder steeds had vertroost met de verzekering: andere besmettelijke ziekten krijgt ze nu niet meer daardoor, was de onaangename verrassing dubbel groot. Ik heb, zooals gij weet, naderhand ook nog typhus gehad, èn diphteritis, èn gewrichtsrhumatiek, dus, die profetie, dat ik nu voor verdere hevige ziekten was gevrijwaard, is niet bepaald uitgekomen.

Dank voor de sympathie met 'Zoo moet het gaan (zie Lelie van 31 Mei). - Op Uw vraag of ik mij hier 'amuseer' hebt gij uit Correspondenties aan anderen nu reeds lang antwoord ontvangen. Toen ik hierheen ging *dacht* ik mij te zullen amuseeren, maar ik mag niets doen, en ben nu al bijna een week liggende weer.

Ach, en lieve Odillon nu komt gij ook, evenals Mela, en vraagt naar Uw werk. Heb nog een beetje geduld. Ik zal het zoo spoedig mogelijk opzoeken, en ter drukkerij zenden. Over 'De Kapelaan van Liestermonde' schreef Jos: van Veen, de ex-priester, vóór eenigen tijd in de Lelie. Herinnert gij 't U niet?

Hoe ik over de Koninginne-week in Amsterdam denk hebt gij in de vorige Lelie kunnen lezen. Ik-zelve heb echter dat 'genoegen' ook meegemaakt, tijdens mijn Telegraaf-jaar. Trouwens, in den Haag is het geen zier beter in het Noordeinde. Bah, ik vind het volk dan altijd zoo slavenziel-achtig! En de grootheid waarin de agenten zich dan voelen!! Hartelijk gegroet.

1813. - Vergeef mij dat gij de vorige week zijt overgebleven. Ik krijg zooveel standjes van mijn dokter dat ik werk; maar ik heb hem uitgelegd dat het moet. Hartelijk dank voor Uw uiting met: 'Zoo moet het gaan' (zie Lelie van 31 Mei). Ik ken die uitdrukking: 'hooge oome' ('grosses Tier,' zeggen de duitschers) ook héél goed.

Mij laat het vliegen óók heel koud, en, zooals gij gezien zult hebben, het er naar gaan kijken wordt hoe langer hoe meer een wezenlijk gevaar voor het publiek. En iedereen begint het er over eens te worden, dat het veel meer is 'n sport, 'n circus-toer, dan 'n wetenschappelijk iets, omdat ook bij de bekwaamste aviators nog steeds veel te veel afhangt van het toeval.

Uit de andere correspondenties hebt gij reeds gelezen hoe ik het maak in Nauheim. Ik ben te overmoedig geweest, verleden jaar door niet te gaan; ik zie nu wel in dat ik te véél vertrouwde op mijn beterschap en dat ik altijd een voorzichtig leventje zal moeten leiden.

Dank ook voor Uw uiting met Parade gedachten en nog wat, (zie Lelie van 24 Mei). Inderdaad, de angst van Duitschers voor honden is belachelijk; een Engelschman is bijna nooit bang, een Franschman zelden, een Zwitser en een Duitscher echter munten uit in laffe hondenvrees.

Van dat door U beschreven auto-ongeluk las ik niets. Ik vind die oproeping, om er tegen te getuigen, flink.

Als gij eerst in Augustus op Scheveningen komt, dan zien we elkaar stellig wel, vooral als gij zoo in mijn buurt komt wonen ook nog. Hartelijk gegroet.

A.V. - Ik vind de gedachten van Uw schetsje hier en daar heel gevoelig, maar het slot is er geen; gij hebt niet geweten hoe Uw idee uit te werken, daardoor is het een onvoltooid, nietszeggend soort van sprookje, om dien reden tot den druk nog niet geschikt.

Moed. - Uw briefje aan den uitgever zond hij mij dóór. Ik zal trachten er aan te denken. Wat Uw brief aan mij aangaat, ik ben het met U eens omtrent die vertaling.

Ik vind met U de twee laatste de meest interesante stukjes en 't allerlaatste stukje beviel mij 't best. Ik zal de andere in het oorspronkelijke nazien. Gij vindt zeker goed dat ik deze vertalingen plaats als *feuilleton*, daar ze anders te lang moeten wachten op opname? Lieve Moed, wat nu komt in Uw brief vind ik zóó verschrikkelijk, dat ik er U, zoodra ik eenigzins kan, particulier op wil antwoorden. Is het leven niet afschuwelijk *wreed*? Ik moest er den heelen dag aan denken. Ik wil U dan meteen ook particulier antwoorden op Uw zoo ware opmerking over de tactloosheid van sommige menschen inzake leelijkheid en misdeeldheid. Ik kan, wat ik daaromtrent bedoel, niet hier meedeelen, maar elk Uwer woorden is zoo wáár gevoeld; de meeste menschen zijn zoo akelig harteloos op dat punt. En juist die zelf leelijk zijn kunnen nog brutaal-grof doen ook in die dingen. Ik heb ook wel eens gedacht of gij niet in een plaats waar veel hollanders zijn een pension durft beginnen? Hier in Nauheim is een villa waar volgens de Kurliste het vol zit van Hollanders. Hebt gij véél kennissen? En invloedrijke menschen die U zouden willen aanbevelen eventueel? Wat denkt gij daarvan? In een badplaats als Nauheim zoudt gij 's winters vrij zijn. Gij kunt ook over de Riviera denken. Maar, twee dingen zijn beslist nóódig: **relaties** én een *beetje kapitaal.*

Wie weet of *ik U* nog niet eens kom opzoeken. Ik heb nog zoeveel reisplannetjes in mijn hoofd in ons land. En, o, wat voelde ik U weer *na* in die drie dingen waaraan gij niet kunt wennen; speciaal in de twee eerste. Op het derde punt is goedkoop en goed nog wel te vereenigen soms. Maar o op die andere twee voel *ik* precies zoo. En ik heb, evenals gij, juist op die punten zooveel onuitstaanbare medoogenloosheid ondervonden, omdat ik immers geen geld meer had! Dat ik buitengewoon rijk en verwend was grootgebracht kwam er niet op aan in de oogen van sommige mijner *rijkste* familieleden. *Ik* moest voortaan voelen en denken als 'n burgermeisje, en, zij, die 't geld nog wèl hadden, zij allen hadden 't recht zich aristocraten te voelen en zoo **hoogmoedig** mogelijk te doen.

Van dien assistent heb ik niet gelezen, en ik begrijp niet goed hoe die moord de schuld kan zijn van de orthodoxen? Waarschijnlijk komt dat, omdat ik niet zoo op de hoogte ben van die zaak als gij. - Wij *hebben* hier gloeihitte gehad, maar die is nu omgeslagen in kouder weer.

De gedichtjes die gij zondt nam ik beide aan. Het vertaalde fransche, ofschoon ik-zelve er niet naar doe noch *wil* doen, want ik ben 't er niet mee eens, vind ik toch bijzonder mooi. - Wat dat rijmlooze vers aangaat, ik denk dat het U veel gemakkelijker zal vallen U daaraan te houden in de vertaling, dan er zelf berijmde poezie van te maken. Echter, hier is geen questie van *moeten*, maar alleen van wat het best wordt

als vertaling. - Ik-ook houd niet zooveel van rijmlooze poezie als van zangerige zoetvloeiende gedichten, maar dat komt m.i. omdat de eersten zoo dikwijls *slecht* en middelmatig zijn. Een wezenlijk mooi rijmloos vers is veel moeielijker dan een gevoelig vlot-geschreven gedichtje ‘op rijm’, evenzeer als 'n **wezenlijk** humoristisch boek veel moeielijker is te maken, dan een treurig afloopend, realistisch verhaal. Het boek, dat gij noemt, las ik niet. Van wien is het? - Weet gij, dat gevoel, dat gij beschrijft, (ik wil het niet nader aanduiden om U niet te verraden), dat *moet* gij overwinnen. Ik-ook heb dat wel gekend, lang geleden. Maar toen heb ik er mijn hoofd tegen in gezet. Overwinnen of ondergaan is het in zoo'n geval, vind ik. En, waar gij, evenals ik toen, u-zelve *niets* hebt te verwijten, daar is er voor U geen enkele reden aan dat gevoel toe te geven. Het is valsche schaamte. *En de menschen zijn dat niet waard.* Zeg *dat* vooral tegen U zelf: dat zij niet wáárd zijn, dat gij U-zelve kwelt door hunne laagstaande nieuwsgierigheid of onhebbelijkheid; gij zult eens zien, hoe sterk gij U dan weldra gaat gevoelen.

Dat het 'n kolossale *domheid* is van de geëmancipeerde vrouwen haar uiterlijk te verwaarloozen, dat zeide ik-ook onlangs nog, en het is eene domheid, waarvoor zich zoo wel de zeer elegante Engelsche suffragettes, gedecolleteerd en uiterst chic gekleed als zij in 't publiek optreden, wel wachten, evenzeer als de naar de laatste mode gekleede fransche feministen; denk maar eens aan m^{lle} Mirapolsky, de coquette advocate, die zich een zóó opzienbarend modetoilet liet maken voor haar conference onlangs, dat de geheele fransche pers er zich mee bemoeid heeft. Voor *die* domheid moet men komen bij de duitsche en de hollandsche geëmancipeerde vrouwen, ook de Russinnen en de Noorweegsche vrouwen zijn niet vrij van dezelfde kwaal. Niets is dwazer dan wanneer een leelijke vrouw zich leelijk *maakt* door een genegligeerd manachtig uiterlijk. Onlangs zat ik hier in de wachtkamer van mijn dokter met zoo eene; die passabel ware geweest in een vrouwelijk costuum, maar nu, dik, lomp, manachtig, dat alles nog accentueerde door met de beenen over elkaar te zitten, in een smakeloozen korten rok, met een vormlooze jacquette aan, en, op haar hoofd, een man-panama-hoed. In die uitrusting was zij gewoonweg terugstootend. Ja, de schoenen en de kapsels zijn inderdaad voor hollandsche dames de zwakste punten. Toch vallen mij hare meestal ouderwetsche hoeden óók op, en dan zijn er zoovele die geen zin of oog hebben voor goede coupe, die wel 'n dure stof en 'n dure garneering nemen, maar niet zien dat de jacquette of de rug niet goed zit, of dat de rok om de heupen leelijk valt. Hebt gij gelezen *Haat* van Helene Swarth; daaraan dacht ik toen ik las uw woorden over Ellen's geval (in uit Christelijke Kringen).

Nietwaar, duitschers hebben een vóórliefde voor dwaze hoedjes! Ik zeg altijd: ik zou velen onder hen achter in Afrika herkennen als duitscher, alleen aan het hoofddeksel. Voor Mariënbad neem ik over dat gij haar brief gaarne hebt gelezen.

Ik voor mij houd wel van de duitschers. Het eten in Silezie is inderdaad vreeselijk, dat weet ik uit ondervinding, maar van de menschen, het volk, heb ik veel leeren houden. Men moet echter wennen aan hen en hunne gewoonten.

Ja, onze honden zijn óók bang voor onweer, vooral Frits. Onze lieve Cassij verstopte zich altijd in onze turfschuur, herinner ik mij. Hij bleef daar dan wel een halven dag soms liggen. Maar 't vuurwerk op Scheveningen is voor hen nog veel vreeselijker. Eens heeft Frits mij, terwijl ik hem op den arm droeg, van louter angst een gouden broche afgetrapt, en Benjamin jammert zoo droevig dat iedereen hem

uitlacht. Wij laten hen zoo eenigzins mogelijk maar liefst thuis. Zeg aan Uw kleine meid, dat de jasjes van onze hondjes door ons uit Parijs voor hen zijn meegebracht. Benjamin *moet* van den veearts altijd een jasje dragen in ruw weer, omdat hij in 't Zuiden is geboren, maar hij verslijt er zoovele, en dit nieuwe model vonden wij in 't Louvre en stond beiden doddig. Hier ook hebben zij er heel wat vriendelijke lachende opmerkingen aan te danken.

Hartelijk gegroet.

Nora. - Gij zondt mij gisteren weer twee zulke aardige kaarten. Hartelijk, hartelijk dank. Mag ik U echter een beetje kort beantwoorden, want, hoe hebt gij uit de Lelie *kunnen* opmaken dat ik weer 'wandelde'? Daarvan is geen questie. Ik moet de geheele kuur blijven rijden in dat wagentje, en ik moet zoovéél liggen. De baden grijpen mij bijzonder aan, en ik heb de eerste week te veel gevergd van mij-zelve is naderhand gebleken. Neen, ik vind het wèl prettig als mijn correspondenten mij toch schrijven, want alles komt aan op de wijze wáárop zij 't doen, en een lieve brief is steeds hartelijk welkom.

Zeker, de door U bedoelde heer te H. correspondeert dikwijls met mij, en heeft reeds dikwijls mij beloofd bij mij te zullen komen eten, maar er kwam steeds iets tusschen beide. Ik mijnerzijds sprak met hem af, dat ik zijn vrouw stellig in H. zal komen opzoeken. - Heel velen onder mijn correspondenten kijken dadelijk naar 't vervolg van den roman; dat hoor ik dikwijls van hen. Nu, de vorige Lelie gaf hen weer wat op dat gebied; maar ik houd van variatie. Niet iedere week hetzelfde.

- Ja, Nauheim is een allerliefste badplaats. Zooals onze Marie opmerkte: Als je hier stervend komt, dan zou zoo'n vriendelijke mooie omgeving je weer moed geven om nog te hopen. Om den vijver is de gewone Kurpark-promenade, en, als we daar met ons wagentje heengaan, 'n heele optocht, de man die schuift, mijn vriendin, Marie, twee houden, dan komt mij de natuur zoo invredig voor, dat het is alsof zij je toeroept: Maak je bereid; sterven is heusch niet erg. Hier ademt alles vriendelijke rust.

Hartelijk blij ben ik voor U dat Uw moeder weer is hersteld. Gij schreeft onlangs zoo lief over haar. - En dus zijn wij op 't punt dieet en niet mogen klimmen lotgenooten. 't Is zooals gij zegt, zoovelen hebben 't erger. Ja, dat de hondenjongens hier zijn is heerlijk, omdat ik nu nooit in zorg ben hoe het met hen is. Uw schrift geeft heusch geen reden tot 'excuus' hoor; hartelijk gegroet.

Mits. - Uw brief beantwoord ik de volgende week.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.